ชีวประวัติ
ผลงาน และ รวมพระธรรมเทศนา ๒๓ กัณฑ์

ของ

หลวงพ่อวัดปากน้ำ
พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี
(สด จนฺทสโร)

จัดพิมพ์โดย มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
เพื่อการเผยแพร่พระสัทธรรม ใน
โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และ
โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

ชีวประวัติ
ผลงาน และ รวมพระธรรมเทศนา ๒๓ กัณฑ์

ของ

หลวงพ่อวัดปากน้ำ
พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี
(สด จนฺทสโร)

จัดพิมพ์โดย โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
เนื่องในโอกาสสมโภชชนมายุครบ ๑๐๐ ปี หลวงพ่อวัดปากน้ำ

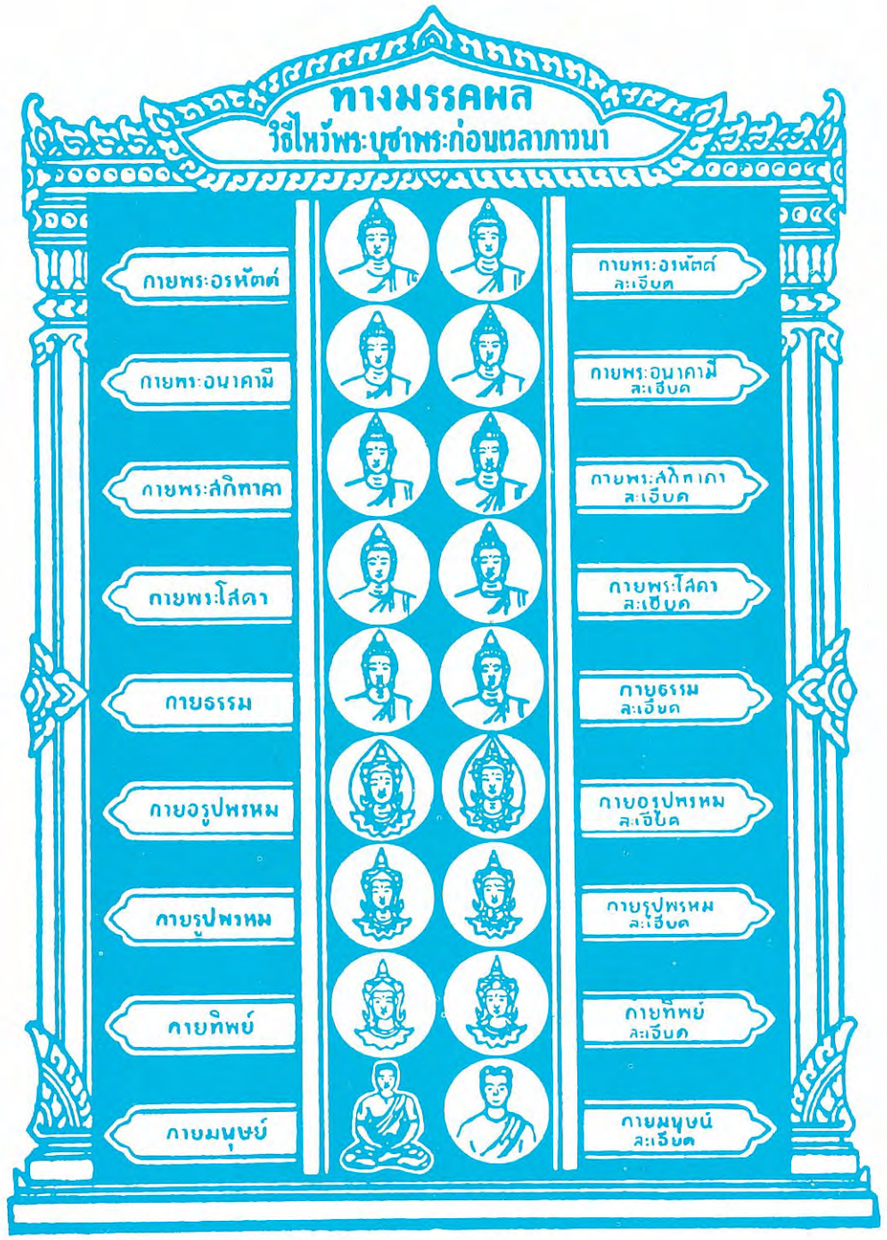

คติ ของ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)
หลวงพ่อวัดปากน้ำ

รักษ์ร่างพอสร่างร้าย รอดตน
ยอดเยี่ยม "ธรรมกาย" ผล ผ่องแผ้ว
เลอเลิศล่วงกุศล ใดอื่น
เชิญท่านถือเอาแก้ว ก่องหล้าเรืองสกล

ประกอบเหตุ สังเกตผล ทนเอาเถิด ประเสริฐนัก
ไม่หยุด ไม่ถึงพระ ตัวหยุดนี่แหละ เป็นตัวสำเร็จ
ผลไม้ดก นกชุม น้ำเย็นปลาชอบอาศัย

ด้วยความหมั่น มั่นใจ ไม่ประมาท
รักษาอาตม์ ข่มใจ ไว้เป็นดีรี
ผู้ฉลาด อาจตั้งหลัก พำนักดี
อันห้วงน้ำ ไม่มี มารังควาน

ประกอบเหตุ สังเกตผล สนใจเถิด ประเสริฐนัก
ประกอบในเหตุ สังเกตในผล สนใจเข้าเถิด ประเสริฐดีนัก
ประกอบที่ในเหตุ สังเกตดูในผล สนใจหนักเข้าเถิด ประเสริฐดียิ่งนัก

ขุดบ่อหล่อธารา ให้อุตส่าห์ขุดรำไป
ขุดตื้นตื้นน้ำมี ขุดถึงที่น้ำจึงไหล

เกิดมาว่าจะมาหาแก้ว พบแล้วไม่กำ จะเกิดมาทำอะไร
สิ่งที่อยากก็หลอก สิ่งที่หยอกเขาก็ลวง ทำให้จิตเป็นห่วงใย
เลิกอยาก ลาหยอก รีบออกจากกาม เดินตามขันธ์สามเรื่อยไป
เสร็จกิจสิ้นหก ไม่ตกกันดาร เรียกว่านิพพานก็ได้

เอกสารเพื่อการเผยแพร่พระสัทธรรม
ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จัดดำเนินการโดย
มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

ที่ปรึกษา พระพรหมคุณาภรณ์, พระธรรมธีรราชมหามุนี, พระภาวนาโกศลเถร, ศาสตราจารย์ บัญญัติ สุชีวะ, อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์

บรรณกร รศ.ดร.พัฒนะ ภวะนันท์, รศ.ดร.ธีระ เกรอด, รศ.ถาวร สุทธิพงศ์ ผศ.ศิริพร สิทธิประณีต, ผศ.ดร.พีรดา สิริจินตกานต์

ฝ่ายพิสูจน์อักษร สมชาย เทียมบุญประเสริฐ, โอภาส เครือวัลย์, ปริญญา วิเศษศิริ, บุษดี พานิชเจริญผล, โฉมแข อัฐพร, พัชนี แดงสุภา, สุชาดา อุดมศรี, วรชัย เกียรติก้องขจร, รุทธิ์ สุทธิศรี, ประสงค์ คู่สุขธรรม, แฉล้ม อุศุภรัตน์

ฝ่ายศิลป์ สมโพธิ์ ฌานวังศะ, ไพฑูรย์ ไชยประดิษฐกุล, สมชาย แซ่น่าย, บำรุง บุญเชื้อ

ฝ่ายธุรการ เขต ต้นรัศมี, สุทัศน์ นิ่มกุลรัตน์, สุนีรัตน์ ชลสายพันธ์, สถาพร นิ่มกุลรัตน์, หทัยรัตน์ ทองไพลิน, วุฒินันท์-สุภี นิธิปกรณ์, ประภาศ เคียนทอง, ดนัย พิริยะอังกรู, อมรรัตน์ ตรีนุชจรัสกุล, ศุภชัย แซ่เอี้ยว, สมชาย บุญเชื้อ

ฝ่ายประสานงาน วิชชา ผาสุขธรรม, นพ โรจนวานิช, สุดเสงี่ยม เพ็ชรกุล, อนันต์ ตปนียสร,

คอมพิวกราฟฟิค คอมพิวแอดเวอร์ไทซิ่งค์ โทร. ๒๕๒-๒๘๕๔, ๒๕๑-๒๕๒๐ ๑๐๙๑/๑๒๑-๑๒๒ ศูนย์การค้านครหลวงไทย ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ กท. ๑๐๔๐๐

พิมพ์ที่ เทคนิค ๑๙ ๕๐๙/๔๕๑-๔๕๒ ซอย ๗๕ จรัลสนิทวงศ์ บางพลัด กทม. โทร. ๔๒๔-๐๘๑๕

พิมพ์ครั้งที่ 1 ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗

จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม

คำนำ

เนื่องในโอกาสที่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ นี้ เป็นช่วงเวลาครบรอบ หนึ่งร้อยปีเกิด ของ **พระเดชพระคุณ หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** ศิษยานุศิษย์ของพระเดชพระคุณท่านได้พร้อมใจกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้น เพื่อเป็นการระลึกถึงพระเมตตา–ธิคุณหาที่สุดมิได้ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อฯ และประกาศเกียรติคุณไพศาลของพระเดชพระคุณท่าน ด้วยการเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมา–สัมพุทธเจ้าที่พระเดชพระคุณท่านค้นพบนั้นเป็นอาทิ น้อมถวายเป็นปฏิการบูชา แสดงความกตัญญูกตเวทิตาต่อบุรพาจารย์เพิ่มทับทวีในโอกาสอันสำคัญนี้

โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ร่วมกับ **โครงการพุทธ-ภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร** และดำเนินการโดย **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** จึงได้จัดและเข้าร่วมกิจกรรมซึ่งมีขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวพอลำดับได้ดังนี้

- **พิธีเททอง หล่อรูปเหมือนหลวงพ่อวัดปากน้ำ** ขนาดเท่าองค์จริง ๔ องค์ เพื่อประดิษฐาน ณ **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** ซึ่งในพิธีดังกล่าว **พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา** ได้เสด็จไปทรงเป็นประธานพิธีเททอง พร้อมด้วย **พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา** และพระประยูรญาติ เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗
- **พิธีบรรจุเส้นเกศาหลวงพ่อวัดปากน้ำ และมงคลวัตถุลงในรูปเหมือนหลวงพ่อ** ดังกล่าวทั้ง ๔ องค์ กับอีกองค์หนึ่งสร้างด้วยสารสังเคราะห์ รวมเป็น ๕ องค์ พร้อมทั้งจัดพิธีฉลองขึ้น ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เมื่อวันที่ ๒๕ และ ๒๖ สิงหาคม และต่อมา ณ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๗
- **งานสมโภชชนมายุครบ ๑๐๐ ปี หลวงพ่อวัดปากน้ำ** ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ระหว่างวันที่ ๒๓ ถึง ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๗ ซึ่งจะเป็นงานที่ใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่ง มีพระเถรานุเถระจากทั่วประเทศกว่า ๑,๕๐๐ รูป มาร่วมสมโภชพร้อมกับศิษยานุศิษย์ทั้งหลายของหลวงพ่อ

- **การตีพิมพ์เผยแพร่ชีวประวัติงานและพระธรรมเทศนาของหลวงพ่อวัดปากน้ำ** ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาอื่น ให้แพร่หลายกว้างขวางเป็นพิเศษขึ้นอีก

อาตมภาพมีความยินดีเป็นอันมากที่คณะศิษยานุศิษย์พระเดชพระคุณหลวงพ่อฯ โดย อาจารย์ เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ ผู้เป็นกำลังสำคัญและเลขานุการของโครงการธรรม–ปฏิบัติเพื่อประชาชน และผู้อำนวยการของมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายได้มาขอคำแนะนำปรึกษาว่าคณะกรรมการฯ ใคร่จะขออนุมัติจัดพิมพ์ **ชีวประวัติ ผลงาน** และ **พระ-ธรรมเทศนา** ของพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ** ขึ้นถวายพระเถรานุเถระผู้มาในงานสมโภชชนมายุครบ ๑๐๐ ปีของท่าน จึงได้อนุโมทนาสาธุการในกุศลจิตนี้ การดำเนินงานจึงเริ่มขึ้น และก็เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้แล้วนั้นทุกประการ และสำเร็จลงด้วยดี

หนังสือฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๕ ตอน ดังนี้

๑. **ภาคชีวประวัติ** ประกอบด้วย **ชีวประวัติของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ** รวมเป็น ๓ สำนวนด้วยกัน คือ **อัตชีวประวัติของหลวงพ่อฯ โดยสังเขป**สำนวนหนึ่ง **พระนิพนธ์**ของท่านเจ้าประคุณ**สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ** สำนวนหนึ่ง และอีกสำนวนหนึ่งนั้นเป็นของท่านเจ้าคุณ**พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺฑตฺโม)** นับเป็นการตีพิมพ์สำนวนทั้งสามซึ่งล้วนมีความสมบูรณ์และเอกลักษณ์ดีเด่นเฉพาะสำนวนในหนังสือเล่มเดียวกันเป็นครั้งแรก

ตอนท้ายของภาคชีวประวัตินี้ ประกอบด้วย **ชีวประวัติโดยสังเขปและรายนามส่วนหนึ่งของศิษยานุศิษย์ ซึ่งช่วยกันสืบทอดเจตนารมณ์ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อฯ** ซึ่งพระเดชพระคุณท่าน**สร้าง**และ**สอน อบรม** และ**ถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมา** ส่วนที่นำมาเสนอนี้ แม้จะเพิ่งนำมาเผยแพร่เป็นครั้งแรก และเป็นแต่เพียงส่วนหนึ่งของตัวอย่างแห่งผลงาน **"การสร้างคน"** ซึ่งพระเดชพระคุณท่านได้นำทาง ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญและวางรากฐานไว้แล้วด้วยดี แต่ก็เป็นเครื่องชี้และสักขีพยานอย่างเพียงพอให้เห็นถึงความสำเร็จและความยั่งยืนถาวรของงานสำคัญยิ่งใหญ่ชิ้นนี้ของพระเดชพระคุณท่านที่เจริญงอกงามไพบูลย์และพัฒนาถาวรสืบไปไม่หยุดยั้ง

๒. **ภาคพระของขวัญ** บรรยายถึงความเป็นมา ความศักดิ์สิทธิ์ คุณค่า รายละเอียดพึงทราบบางประการของพระของขวัญของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ รวบรวมและเรียบเรียงโดย รศ.ดร. พัฒนะ ภวะนันท์ และ รศ.ดร. ธีระ เกรอต ซึ่งทั้งนี้ มหาชนย่อมเป็น

ประจักษ์พยานถึงความเป็นจริงต่าง ๆ เหล่านั้นได้ด้วยตนเองแล้วเป็นอย่างดี จนพระของขวัญเป็นที่ศรัทธา เคารพบูชานิยมของปวงชนโดยไม่เสื่อมคลายตลอดมา

ตอนท้ายของภาคนี้เป็นเรื่องของ **วิธีบูชาพระของขวัญ พระผงธรรมขันธ์ และพระสมเด็จธรรมกาย** โดยอาจารย์มงคลบุตร เพื่อสาธุชนผู้ที่ได้รับพระซึ่งศักดิ์สิทธิ์ปานนั้นที่ล้วนแต่ได้แต่ผ่านการเจริญภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูง อาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดไว้ประจำองค์ จะได้ทราบวิธีปฏิบัติบูชาพระโดยถูกต้องคู่ควร คือ **มุ่งตรงต่อการปฏิบัติธรรม อันมีศีล สมาธิ และปัญญา** เพื่อความสุขความเจริญ โดยแนวทางที่ถูกต้องและให้ได้รับผลตรงตามความเป็นจริงที่ว่า **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธรรมย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม**

๓. **ภาค "ธรรมกาย"** พระสัทธรรมวิชชาธรรมกาย เป็นหัวใจของคำสอนของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมและสาธุชนผู้แสวงหาสัจจธรรมทั้งหลายพึงได้เรียนได้ใช้วิจารณญาณประกอบเป็นแนวทางปฏิปทาในการปฏิบัติธรรม จนในเบื้องต้นสามารถเข้าถึง รู้และเห็นพระอริยสัจจธรรมได้โดยแจ้งชัดตามที่เป็นจริง

พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายตามที่ประมวลไว้ในภาคนี้มีสารัตถประโยชน์ที่สำคัญยิ่งแก่นักปฏิบัติธรรมทั้งหลาย จากผลงานรวบรวมและเรียบเรียงโดย **อาจารย์มงคลบุตร** และตรวจชำระโดย **ท่านเจ้าคุณพระภาวนาโกศลเถร** (วีระ คณฺตฺตโม) พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เนื้อความเริ่มแต่ **การแนะนำเรื่องของกายธรรม** หรือ**ธรรมกาย** พร้อมเอกสารหลักฐานอ้างอิง เปิดเผย **สัจจธรรมเรื่อง กายในกาย ณ ภายนอก และณ ภายใน** และ**หน้าที่ของกายในกายในกาย**ดังกล่าวโดยละเอียดพิสดาร ซึ่งยังไม่มีเปิดเผย ณ ที่ใดมาก่อน นอกจากในวิชชาธรรมกายชั้นสูง เรื่อง **เอกายนมรรค ทางสายเอกสู่ธรรมกาย** และ**มรรคผล นิพพาน** โดยวิเคราะห์จากหลักปริยัติแห่งมหาสติปัฏฐาน ๔ ให้เห็นแนวทางปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกายว่า มีมหาสติปัฏฐาน ๔ อยู่ในตัวพร้อมเสร็จอย่างไรโดยสังเขป ซึ่งนักศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรมจะสามารถเข้าใจได้แจ่มแจ้ง เพราะมีผู้พิสูจน์เห็นผลจากการปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกายนี้มากมาย อีกทั้งมีบทสรุปแสดงไว้ทั้งเหตุและผลไว้ชัดเจน

ประสบการณ์จากการปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามานานพอสมควรของผู้เรียบเรียงและศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำอีกหลายท่านจึงเป็นการสนับสนุนพระธรรมคุณข้อที่ว่า **ปตฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ** และ **เอหิ ปสฺสิโก** อย่างยิ่ง

๔. **ภาคสมถวิปัสสนา** ตอนแรกเป็น **หลักการเจริญภาวนาสมถวิปัสสนากรรมฐาน** ตามแนววิชชาธรรมกายเบื้องต้น สอนโดย **พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ** และบันทึกไว้โดยอดีตท่านเจ้าคุณพระภาวนาโกศลเถร (ธีระ ธมฺมธโร) ตามที่พระเดชพระคุณท่านได้สั่งสอนอบรมศิษยานุศิษย์ทั่วไปทุกบ่ายวันพฤหัสบดีในครั้งกระนั้น และใช้กันอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้ โดยท่านเน้นถึงความสำคัญของการทำ**ใจให้สงบ หยุด นิ่ง** และการกำหนดใจไว้ที่ศูนย์กลางกาย ซึ่งเมื่อปฏิบัติตามถูกต้องและปัจจัยอื่น ๆ อำนวยแล้ว ก็มีผู้ปฏิบัติจนบรรลุธรรมกายไปมากต่อมากแล้ว และแม้หากยังไม่ถึงขั้นนั้นก็ตาม ผลจากการเจริญภาวนาโดยมีศีลเป็นบาท ก็เป็นมหากุศลแก่ผู้บำเพ็ญแล้วทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้น เจริญรุ่งเรืองและสันติสุขขึ้นทั้งในทางโลกและทางธรรม

คู่มือสมภาร โดย **พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ** ดังปรากฏเป็นอีกส่วนหนึ่งของหนังสือภาคนี้ เป็นผลงานรวบรวมและเรียบเรียงขึ้นจากพระธรรมเทศนาย่อของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ โดย **อุบาสิกาฉลวย สมบัติสุข** ศิษย์สำคัญผู้หนึ่งของหลวงพ่อท่าน วิชชาที่หลวงพ่อสอนนี้เริ่มอยู่ในระดับสูงขึ้นจากเบื้องต้น จะเป็นเรื่องการเจริญ**บุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ** และเรื่องอายตนนิพพานก็ดี ซึ่งมิใช่เป็นการอุปมาอุปมัยดังที่บางท่านคาดคะเน หากเป็นเรื่องจริงปฏิบัติได้ดังมีมาในครั้งพุทธกาล และแม้ในปัจจุบันนี้ ศิษย์ของหลวงพ่อจำนวนมิใช่น้อยก็ปฏิบัติได้ ทั้งรู้ทั้งเห็นและยืนยันได้ตามนั้นจริง

๕. **ภาคพระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ** ประกอบด้วยพระธรรมเทศนามากกว่า ๕๐ กัณฑ์ ซึ่งพระเดชพระคุณท่านได้แสดงพระธรรมเทศนาสอนศิษยานุศิษย์ในโอกาสต่าง ๆ เป็นการรวมพระธรรมเทศนาซึ่งหาฟังได้ยากยิ่งนัก ทั้ง **ความลึกซึ้งของเรื่อง** กับทั้ง **คุณธรรมแห่งองค์พระธรรมกถึกผู้รู้ซึ้งถึงอรรถถึงธรรมเป็นอัศจรรย์** เมื่อนำมาพิมพ์เป็นเล่มถาวรได้มาตรฐานเดียวกันดังนี้ ก็จะได้เป็นแนวทางการศึกษาและฝึกปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกายได้เป็นอย่างดี และนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

พระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณท่านเช่นที่แสดงเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๖ เรื่อง **สิ่งที่เป็นเกาะและสิ่งที่เป็นที่พึ่งของตน** มาติกาบทเริ่มว่า **อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสฺสรณา นาญฺญสฺสรณาติ ฯ** และพระธรรมเทศนาเรื่อง**ขันธ์ ๕** มาติกาบทเริ่มว่า **ภาราหเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก ฯลฯ** แสดงเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ หลวงพ่อท่านได้เคยปรารภถึงในภายหลังว่า

"เห็นว่าเหมาะสำหรับพิมพ์แจกเป็นธรรมบรรณาการแด่ท่านผู้สนใจ เพราะว่ามวลมนุษย์ทุกหมู่เหล่าต่างแสวงหาที่พึ่งของตนด้วยกันทั้งสิ้น ด้วยว่าสังขารนี้เป็นของไม่เที่ยง

ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง มีความตายอยู่เฉพาะหน้า ไม่มีใครหลีกหนีพ้นไปได้ และเมื่อยังมีชีวิตอยู่ สังขารนี้ก็เป็นภาระต้องแบกต้องหามอยู่ตลอดเวลา สัตว์โลกเป็นอย่างนี้มาแล้วในอดีต และกำลังเป็นอยู่อย่างนี้ในปัจจุบัน ทั้งจักเป็นเช่นนี้อีกในอนาคต ไม่สิ้นสุดสักที ไม่มีเวลาว่างเพื่อความเป็นอย่างนี้อย่างนั้นตามปรารถนา จึงได้จัดพิมพ์เทศนาทั้งสองเรื่องซึ่งอยู่ข้างท้ายหนังสือนี้ไว้ ด้วยหวังว่า เมื่อมีผู้อ่านได้พบได้เห็นว่าสังขารมีสภาวะเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ควรที่จะได้รีบหาที่พึ่ง จักได้เป็นที่ยึดถือเป็นสรณะ เมื่อเวลามรณกรรมเข้ามาถึงตน"

นี่เป็นเพียงคำสอนที่ตรงและย่อมสอนใจแก่สาธุชนทั้งหลายให้ได้สติว่า ในชีวิตอันสั้นนี้ ตนควรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจักได้ที่พึ่งอันแท้จริงของตนได้

พระธรรมเทศนาทั้งหมดนี้ ท่านเจ้าคุณ**พระพิพัฒน์ธรรมคณี** (อำนาจ อุปคุตโต) เป็นผู้อัดเทปรวบรวมไว้ให้กับท่านเจ้าคุณ **พระภาวนาโกศลเถร** (วีระ คณุตฺตโม) ซึ่งท่านได้มอบให้ท่านพระครูพิศิษฐ์ปริยัติคุณ ฯลฯ เป็นผู้ถอดเทป และได้มีพระเถรานุเถระคือท่านเจ้าคุณพระเมธีวราภรณ์ พระมหายุทธนา พระอาจารย์ณัฐนันท์ กุลศิริ เป็นอาทิ และอุบาสิกายุพิน ดวงจันทร์, อุบาสิกา ขวัญเรือน กานดา, อุบาสิกา ฉวีวรรณ ตรงมณี, อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ รศ.ดร.พัฒนะ ภวะนันท์, รศ.ดร. ธีระ เกรอต, รศ. ถาวร สุทธิพงศ์, ผศ. ทัศนีย์ อัศเวศน์, ผศ. ศิริพร สิทธิประณีต, ภก. สุทัศน์ นิ่มกุลรัตน์, คุณ วีระ เอื้อ–อารักษ์, พ.ญ. สวรรยา เดชอุดม, คุณภัทรา เภกะนันท์, ทพ. พรศิริ มหาพัฒนากุล, น.ส. เนตรนภิส ธีระวัลย์ชัย, น.ส. ศรีวรรณ อรทัยวัฒนากุล, น.ส.ศรีสุภัค สันติศิริ, น.ส. ลาวัลย์ สิทธิคู ฯลฯ ได้ช่วยกันสอบทานและพิสูจน์อักษรอีกครั้งหนึ่ง และมีคุณ สมโพธิ์ ฌานวังศะ, คุณไพฑูรย์ ไชยประดิษฐกุล ฝ่ายศิลป์ และมีคุณ เขต ต้นรัศมี, คุณวิชชา ผาสุขธรรม, คุณสถาพร นิ่มกุลรัตน์ และคุณสุดเสงี่ยม เพชรกุล ช่วยประสานงาน

อปฺปมตฺโต อยํ คนฺโธ ยายํ ตครจนฺทนี โย จ สีลวตํ คนฺโธ วาติ เทเวสุ อุตฺตโม ธรรมบทที่อาตมภาพยกมานี้แปลความว่า "**กฤษณา หรือ จันทน์ มีกลิ่นหอมน้อย แต่กลิ่นหอมของท่านผู้ทรงศีลประเสริฐนัก หอมถึงหมู่เทพยดา**" ประดุจดังเกียรติคุณของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ซึ่งนับแต่จะขจรขจายไปทั่วทุกแห่งหน

สีลทสฺสนสมฺปนนํ ธมฺมฏฺฐํ สจฺจวาทินํ อตฺตโน กมฺมกุพฺพานํ ตํ ชโน กุรุเต ปิยํ เป็นอีกธรรมบทหนึ่งที่อาตมภาพประสงค์จะนำมาอ้างไว้ในที่นี้ ซึ่งแปลความว่า "**คนย่อมรักผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและทัศนะ ตั้งอยู่ในธรรม พูดคำสัตย์ ทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์**" ประดุจดังศิษยานุศิษย์ของพระเดชพระคุณท่านทุกคน ซึ่งต่างมีหน้าที่อันพึงทำให้สมบูรณ์นั้นด้วยการปฏิบัติธรรมและพร้อมใจช่วยกันเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายนี้ออกไปให้

กว้างขวางที่สุด เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่สังคมทั้งในระดับครอบครัว ชาติ โลก และตนเอง เป็นปฏิการะบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย และพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ เนื่องในโอกาสอันเป็นมงคลนี้

หนังสือ "**ชีวประวัติ ผลงาน และพระธรรมเทศนา ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ**" เล่มนี้สำเร็จลงด้วยดี ก็ด้วยความอุตสาหะ เสียสละ พลังสติปัญญาความสามารถของคณะศิษยานุศิษย์พระเดชพระคุณหลวงพ่อฯ ดังที่ได้กล่าวนามมาข้างต้น ที่ได้ช่วยกันรวบรวม เรียบเรียง สอบทาน และพิสูจน์อักษร **ภายใต้ความอำนวยการ**ในการจัดพิมพ์ของ **รศ.ดร. พัฒนะ ภวะนันท์** แห่งคณะวิทยาศาสตร์ และ **รศ.ดร. ธีระ เกรอต** แห่งคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เป็นรองประธานมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย โดยมี ท่านเจ้าคุณ **พระภาวนาโกศลเถร** อาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา ธุระและท่านเจ้าคุณ **พระเมธีวราภรณ์** อาจารย์ใหญ่ฝ่ายคันถธุระ วัดปากน้ำภาษีเจริญ กับ **อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์**นักวิจัยอาวุโส สำนักข่าวสารอเมริกัน กรุงเทพฯ ผู้เป็นกรรมการบริหารโครงการทั้งสอง และผู้อำนวยการมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย **เป็นที่ปรึกษา** พร้อมด้วยผู้ร่วมงานอีกหลายท่าน

อาตมภาพ ในนามวัด**ปากน้ำ** ภาษีเจริญ และ**โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน** ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของทุกท่านที่ได้ช่วยกันจัดพิมพ์ประวัติ ผลงาน และพระธรรมเทศนา ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ เพื่อถวายแด่พระเถรานุเถระในงานสมโภชชนมายุครบรอบ ๑๐๐ ปี ของหลวงพ่อในครั้งนี้ และขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย อันกอร์ปด้วยบุญศักดิ์สิทธิ์ บารมี รัศมี กำลังฤทธิ์ อำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด จงช่วยอภิบาลคุ้มครองท่านทั้งหลายให้ปราศจาก เหตุวิบัติ บาปศักดิ์สิทธิ์ ภัยพิบัติ ภัยสงคราม ภัยธรรมชาติ โรคาพยาธิทั้งปวง และขอบุญจากกุศลเจตนาทั้งหลายจงมารวมเป็นตบะเดชะพลวปัจจัยแก่ท่านทั้งหลายได้ปฏิบัติธรรม กำจัดกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์ทั้งหลายให้หมดสิ้นไป และขอจงดลบันดาลความสุข สมบูรณ์ บริบูรณ์ ด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ อันมีมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ แด่ท่านทั้งหลายโดยทั่วหน้ากันเทอญ.

(พระเดชพระคุณ พระธรรมธีรราชมหามุนี)
รองแม่กองพระธรรมทูต เจ้าคณะภาค ๑๗ เจ้าอาวาส
และประธานโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

สารบัญ

หน้า

คำนำ

พระเดชพระคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง วรปุญฺโญ)

ภาคที่ ๑ ชีวประวัติ

★ อัตตชีวประวัติสังเขป (๑)
โดย พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ (สด จนฺทสโร)

★ ชีวประวัติของเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี (๕)
โดย เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ)

★ ชีวประวัติสังเขปของหลวงพ่อวัดปากน้ำ (๔๓)
โดย พระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม)

★ ชีวประวัติสังเขปและรายนามของท่านผู้ร่วมสร้างบารมี
และศิษยานุศิษย์บางท่านของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ
โดย กองบรรณกรและคณะ

๑. สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก (๖๘)
(ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) วัดพระเชตุพนฯ

๒. พระครูวินัยธร (ชั้ว โอภาโส)

๓. พระภาวนาโกศลเถร (ธีระ ธมฺมธโร) (๘๐)

๔. พระราชโมลี (ณรงค์ ฐิตฺญาโณ) (๘๕)

๕. พระพรหมคุณาภรณ์ (เกี่ยว อุปเสโณ) (๘๘)
ประธานโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

๖. พระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง วรปุญฺโญ) (๙๑)
เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

๗. พระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี สุรเตโช) (๙๕)
เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

๘. พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม) (๙๘)
พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ

๙. พระเมธีวราภรณ์ (วิเชียร อโนมคุโณ) (๑๐๔)
พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายคันถธุระ วัดปากน้ำ

๑๐. พระมหาอำนวย ปญฺญาวุฑฺโฒ (๑๐๗)
ผู้อำนวยการการอบรมพระกัมมัฏฐาน
สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ดำเนินสะดวก ราชบุรี

๑๑. พระอาจารย์สังเวียน อชิวตฺโต (๑๑๐)
พระวิปัสสนาจารย์ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
ดำเนินสะดวก ราชบุรี

๑๒. อาจารย์แม่ชีปุก มุ้ยประเสริฐ (๑๑๕)

๑๓. อาจารย์แม่ชีทองสุข สำแดงปั้น (๑๑๙)

๑๔. อาจารย์แม่ชีญาณี ศิริโวหาร (๑๒๓)

๑๕. อาจารย์แม่ชีถนอม อาสไวย์ (๑๒๗)
สำนักวิปัสสนา ใกล้วัดท้องคุ้ง อ่างทอง

๑๖. อาจารย์แม่ชีเธียร ธีระสวัสดิ์ (๑๓๓)
สำนักปฏิบัติธรรม ถนนดาวดึงษ์ อำเภอเมือง นครสวรรค์

๑๗. คุณครูฉลวย สมบัติสุข (๑๓๗)
วิปัสสนาจารย์ เชียงใหม่

๑๘. คุณครูตรีธา เนียมขำ (๑๔๓)
สมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ

๑๙. ศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ (๑๔๗)
ประธานมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

๒๐. อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ (มงคลบุตร) (๑๕๑)
ผู้อำนวยการมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

๒๑. รายนามวิทยากร (๑๕๘)
และผู้ผ่านการอบรมพระกัมมัฏฐาน
ที่สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
อำเภอดำเนินสะดวก ราชบุรี

ภาคที่ ๒ พระของขวัญ

★ พระของขวัญ พระธรรมขันธ์ และพระสมเด็จธรรมกาย (๑๙๕)
โดย กองบรรณกรและคณะ

★ วิธีบูชาพระของขวัญ พระธรรมขันธ์ และพระสมเด็จธรรมกาย (๒๐๒)
โดย มงคลบุตร

ภาคที่ ๓ ธรรมกาย

โดย มงคลบุตร
ชำระโดย พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม)

★ ธรรมกายคืออะไร (๒๐๘)

★ เอกสารหลักฐานอ้างอิงที่สำคัญ (๒๑๑)
ที่เกี่ยวด้วยธรรมกาย รูปกาย หรือ สรีรกาย และ นิพพาน

★ กายในกาย ณ ภายนอก และ ณ ภายใน (๒๒๐)
สุดกายหยาบกายละเอียด

★ หน้าที่ของกายในกาย สุดกายหยาบกายละเอียด

★ เอกายนมรรค ทางสายเอก (๒๓๐)
ให้ถึงธรรมกาย และบรรลุมรรค ผล นิพพาน

ภาคที่ ๔ พระกัมมัฏฐาน

★ หลักการเจริญภาวนา สมภวิปัสสนากรรมฐานเบื้องต้น (๒๗๑)
ของ พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

★ คู่มือสมภาร (รวมพระธรรมเทศนาย่อ) (๓๐๑)
ของ พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

ภาคที่ ๕ พระธรรมเทศนา

โอวาทหลวงพ่อ ๒
พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ๘
รัตนัตถยคมนปณามคาถา ๔๕
อาทิตตปริยายสูตร ๕๓
สิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตน ๖๑
สังคหวัตถุ ๖๙
มงคลกถา : ๗๘
พระปรมัตถ์ : อกุศลจิต ๘๗
เบญจขันธ์ ๙๖
ขันธ์เป็นภาระอันหนัก ๑๐๔
คารวาธิกถา ๑๑๓
ธรรมรักษาผู้ประพฤติธรรม ๑๒๒
ธรรมนิยามสูตร ๑๓๐
เขมาเขมสรณาคมน์ ๑๔๑
ติลักขณาทิคาถา ๑๕๒
ปัจฉิมวาจา ๑๖๔
โอวาทปาติโมกข์ : ศีลเบื้องต่ำและศีลเบื้องสูง ๑๗๓
โอวาทปาติโมกข์ : สมาธิ ๑๘๓
โอวาทปาติโมกข์ : ปัญญา ๑๙๐
ศีล ๑๙๙
อริยธนคาถา ๒๑๑
อุทานคาถา ๒๒๐
ปัพพโตปมคาถา ๒๒๙
ติลักขณาทิคาถา ๒๓๙
เกณิยานุโมทนาคาถา ๒๔๙
มงคลสูตร : ๒๕๘
มงคลสูตร : ๒๖๖
รัตนสูตร : พุทธรัตนะ ๒๗๘
ภัตตานุโมทนากถา ๒๘๖
ภัตตานุโมทนากถา ๓๐๑
รัตนสูตร : สังฆรัตนะ ๓๑๖
รัตนสูตร : ธรรมรัตนะ ๓๒๗
กรณียเมตตสูตร ๓๓๗
กรณียเมตตสูตร (ต่อ) ๓๔๗

ขันธปริตร	๓๕๕
ธชัคคสูตร	๓๖๒
โพชฌังคปริตร	๓๖๘
ปกิณกะ	๓๗๖
สัจจกิริยคาถา	๓๘๗
สังวรคาถา	๓๙๘
ติลักขณาทิคาถา	๔๐๗
ติลักขณาทิคาถา (ต่อ)	๔๑๖
สุขที่สัตว์ปรารถนาจะพึงได้	๔๒๕
สติปัฏฐานสูตร	๔๓๓
มหาสติปัฏฐานสูตร	๔๔๒
โอวาทปาติโมกข์	๔๕๑
พุทธโอวาท	๔๖๑
ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ	๔๗๑
การแสดงศีล (สีลุทเทส)	๔๘๐
ปกิณกะ	๔๙๓
ของที่ได้โดยยาก	๕๐๒
ภัตตานุโมทนากถา	๕๑๓
พระพุทธภาษิต : ความไม่ประมาท	๕๓๓
อริยทรัพย์	๕๔๔
พุทธอุทานคาถา	๕๕๓
การย่อย่นสกลพุทธศาสนาซึ่งมีมาในโอวาทปาติโมกข์	๕๖๒
สังคหวัตถุ	๕๗๓
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร	๕๘๑
อนุโมทนาคาถา	๕๙๒
ภัตตานุโมทนาคาถา	๕๙๙
อริยธนคาถา	๖๐๗
ภารสุตตกถา	๖๑๖
โพธิปักขยิธรรมกถา : อริยอัฏฐังคิกมรรค	๖๒๖

พระครูสมณธรรมสมาทาน
พ.ศ.๒๔๖๔

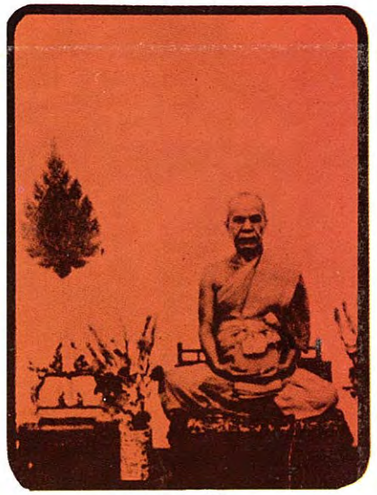

พระภาวนาโกศลเถร
พ.ศ.๒๔๙๒

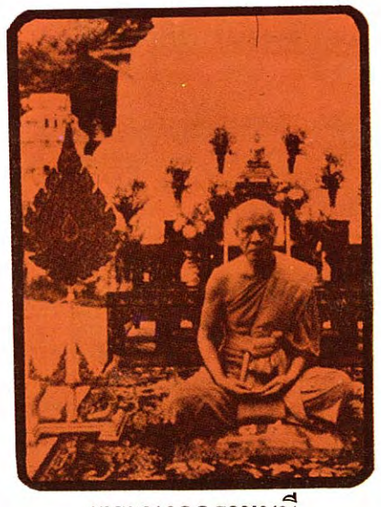

พระมงคลราชมุนี
พ.ศ.๒๔๙๘

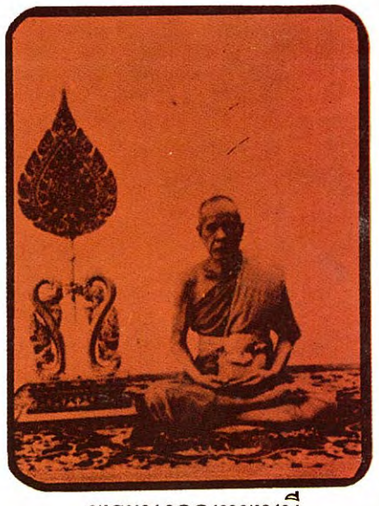

พระมงคลเทพมุนี
พ.ศ.๒๕๐๐

ชีวประวัติ

ของ

หลวงพ่อวัดปากน้ำ

พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

พระครูสมณธรรมสมาทาน

พระภาวนาโกศลเถร

พระมงคลราชมุนี

พระมงคลเทพมุนี

ที่ระลึก

พระครูสมณธรรมสมาทาน

(หลวงพ่อวัดปากน้ำภาษีเจริญ)

ในงานฉลองคราวครบ อุปัชฌายะ

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๑

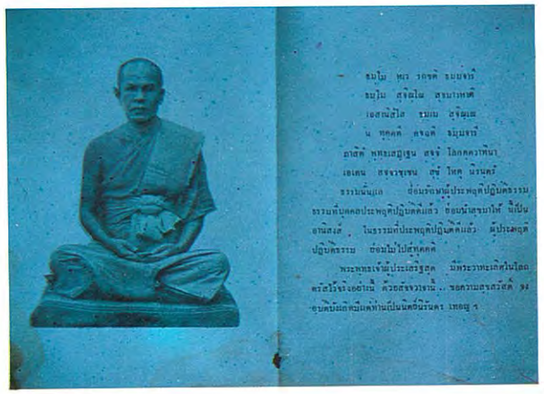

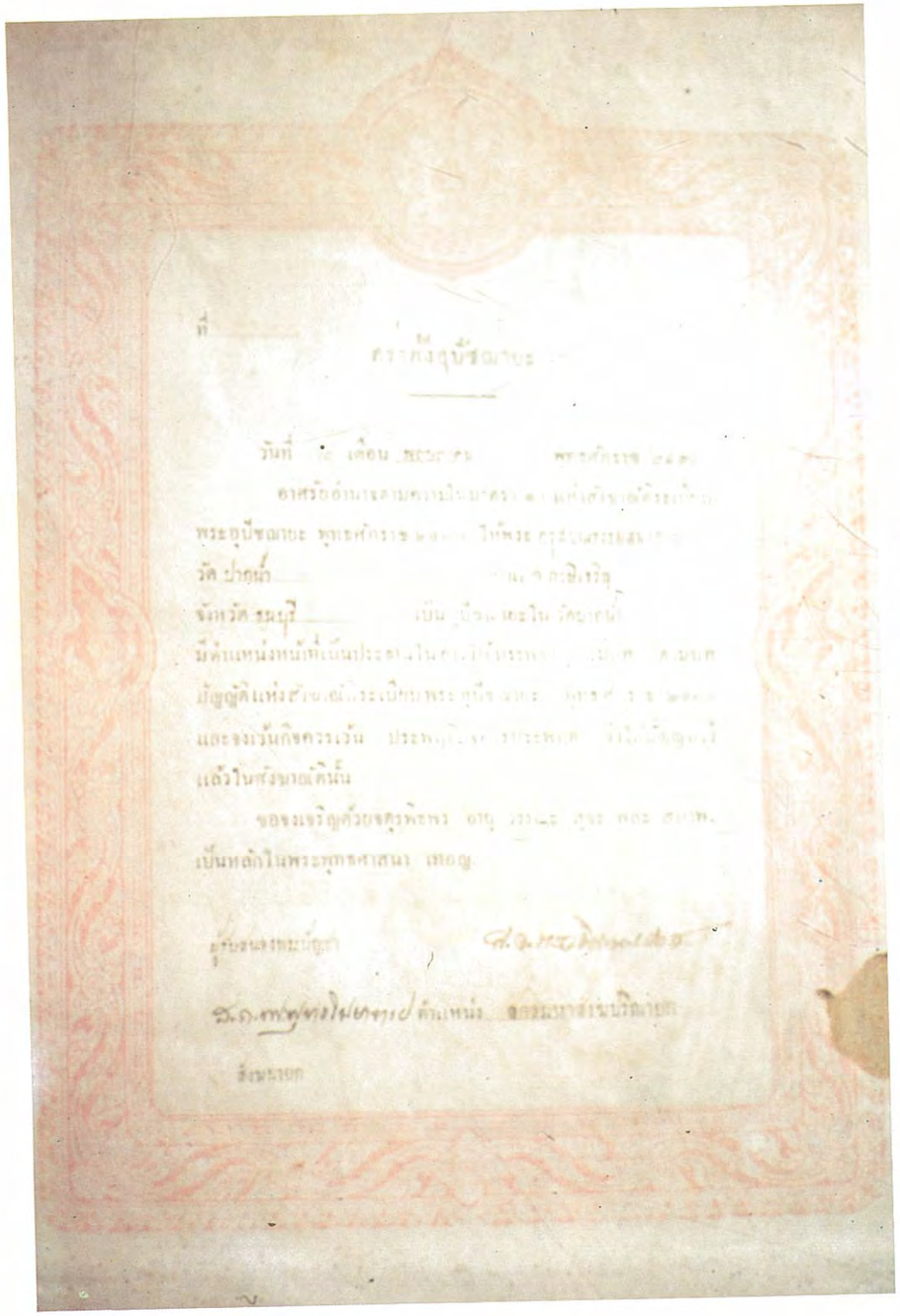

ที่

ตราตั้งอุปัชฌายะ

วันที่ ๖ เดือน พระพรรษา พุทธศักราช ๒๔๔๓

อาศรัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ให้พระ ๑๑ ๑๑ ๑๑

พระอาจารย์ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระเดชพระคุณท่านบวชเมื่ออายุย่าง ๒๒ ปี ที่วัดสองพี่น้อง มีท่าน **พระอาจารย์ดี วัดประดูสาร** (ภาพซ้ายบน) เป็นพระอุปัชฌาย์ และ **พระครูวินยานุโยค** (เหนี่ยง อินทฺโชโต) (ภาพขวาบน) และ **พระอาจารย์โหน่ง อินฺทสุวณฺโณ**(ภาพล่างซ้าย) วัดสองพี่น้อง ทั้งสององค์เป็นคู่สวด ท่านเริ่มปฏิบัติสมถวิปัสสนา กับพระอาจารย์โหน่งนับแต่วันบวช และพอรุ่งขึ้นก็เริ่มปฏิบัติพระกัมมัฏฐานต่อกับ**พระอาจารย์เนียม วัดน้อย** (ภาพล่างขวา) อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

พระอาจารย์ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ ต่อมาหลวงพ่อได้มาอยู่จำพรรษาที่วัดพระเชตุพน ท่านเรียนทั้งภาษามคธและปฏิบัติพระกัมมัฏฐานกับพระอาจารย์หลายรูป

ภาพหมู่เป็นพระบรมฉายาลักษณ์ของ**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔** ครั้งทรงผนวชเป็นพระ–สงฆ์ ทรงฉายไว้ที่วัดพระเชตุพนร่วมกับคณะสงฆ์ ท่านบางรูปในภาพนี้ (ภาพบนสุด) เป็นพระอาจารย์ของหลวงพ่อ เช่น **สมเด็จพระพุฒาจารย์** (เข้ม ป.๖) (ภาพล่างซ้าย) **สมเด็จพระวันรัต** (เผือน ป.๕) (ภาพล่างกลาง) วัดพระเชตุพน ท่านเจ้าคุณ**พระสังวรานุวงษ์** (เอี่ยม) วัดราชสิทธาราม (ภาพล่างขวา) ก็เป็นพระอาจารย์องค์หนึ่งของหลวงพ่อ

วัดสองพี่น้อง (ภาพบนขวา) อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นวัดที่มีพระสุปฏิปันโณจำพรรษาอยู่มากองค์ และเป็นวัดที่หลวงพ่อเข้าบรรพชาอุปสมบทและจำพรรษา ก่อนที่ท่านจะเดินทางมาศึกษาต่อที่**วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม** (ภาพล่างซ้าย) วัดพระเชตวันแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ณ พระราชวรมหาวิหารแห่งนี้ พระเดชพระคุณท่านได้ศึกษาพระศาสนาอยู่เป็นเวลานานทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ ทั้งที่พระอารามนั้น และที่อื่น เช่น กับพระอาจารย์สิงห์ที่**วัดละครทำ** (ภาพล่างขวา) จนประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ปฏิบัติใจจนได้ดวงตาเห็นดวงธรรมที่ศูนย์กลางกาย ระหว่างนั้นท่านได้เคยไปจำพรรษาที่พระอาราม **วัดชัยพฤกษ์มาลา** (ภาพบนซ้าย) ธนบุรี

วัดโบสถ์ (บน) บางคูเวียง (ภาพบนซ้ายและขวา) นนทบุรี เป็นวัดที่อยู่ริมคลองบางกอกน้อย พระเดชพระคุณหลวงพ่อได้ขอปวารณาพรรษาที่สิบสอง ณ วัดนี้ ด้วยระลึกถึงพระคุณของท่านพระอธิการเจ้าอาวาส

พื้นหินภายในพระอุโบสถ วัดโบสถ์ ยังคงสภาพดังเดิม

ในคืนวันเพ็ญกลางเดือนสิบ ครั้งเมื่อท่านได้อธิษฐานใจถวายชีวิตเพื่อพระรัตนตรัย หากไม่ได้บรรลุพระสัทธรรมดังที่พระพุทธองค์ท่านทรงเห็นทรงตรัสรู้แล้ว ก็จะไม่ขอลุกขึ้นจากที่อีกจนตลอดชีวิต และพระเดชพระคุณท่านก็ได้บรรลุธรรมกาย และพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่อมาท่านจึงได้เริ่มสอนธรรมที่**วัดบางปลา** (ภาพล่างซ้าย) อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และมีผู้รู้เห็นธรรมในครั้งนั้น ๗ ท่านด้วยกัน และต่อมาท่านจึงได้ไปสอนต่อที่**วัดพระศรีมหาธาตุ** อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี (ภาพล่างขวา)

พระอุโบสถวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ วัดปากน้ำอยู่ริมคลองด่าน เขตธนบุรี เป็นพระอารามหลวงมาแต่โบราณ ในสมัยกรุง-รัตนโกสินทร์ ได้รับการปฏิสังขรณ์มาครั้งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานนามประตูกั้นน้ำในคลองขุดติดกับพระอารามนี้ว่า "ประตูคลองด่านภาษีเจริญ" ประชาชนจึงเรียกวัดนี้เป็น วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ มาจนบัดนี้

เมื่อครั้งก่อนที่หลวงพ่อวัดปากน้ำจะเป็นเจ้าอาวาสนั้น วัดนี้ชำรุดทรุดโทรมนักเป็นกึ่งวัดร้าง มีพระประจำวัดเพียง ๑๓ รูป ท่านได้ดำเนินการปกครองกู้สถานการณ์จนได้ "วัด" ที่สมบูรณ์มา เหมือนทำความฝันให้เป็นความจริงขึ้นมาในช่วงเวลาไม่นานนัก

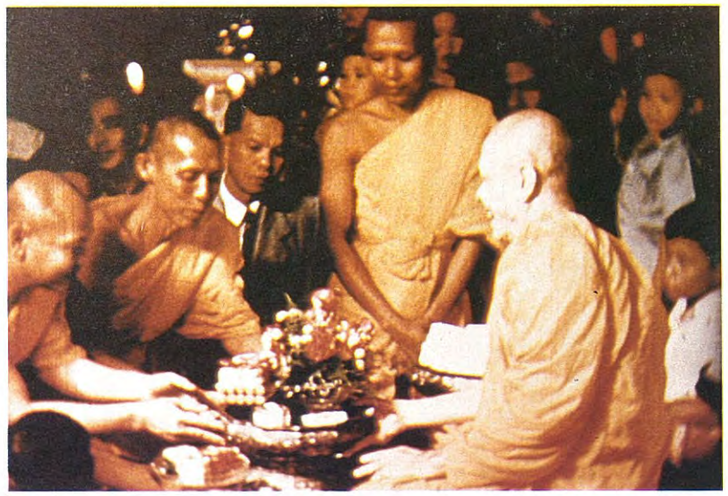

หลวงพ่อวัดปากน้ำ ในกลางรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสมุห์สด จนฺทสโร ได้รับมอบหมายจากพระอาจารย์ของท่านคือ ท่านเจ้าคุณพระศากยยุตติยวงศ์ (เผือน) ให้ดำรงตำแหน่งเป็น **เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ**

การสร้างคนเป็นกิจอันสำคัญของท่าน ท่านกล่าวว่าการสร้างคนนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ท่านได้เป็นแบบอย่างหมดจดให้ศิษยานุศิษย์ปฏิบัติตามแบบอย่างนั้น

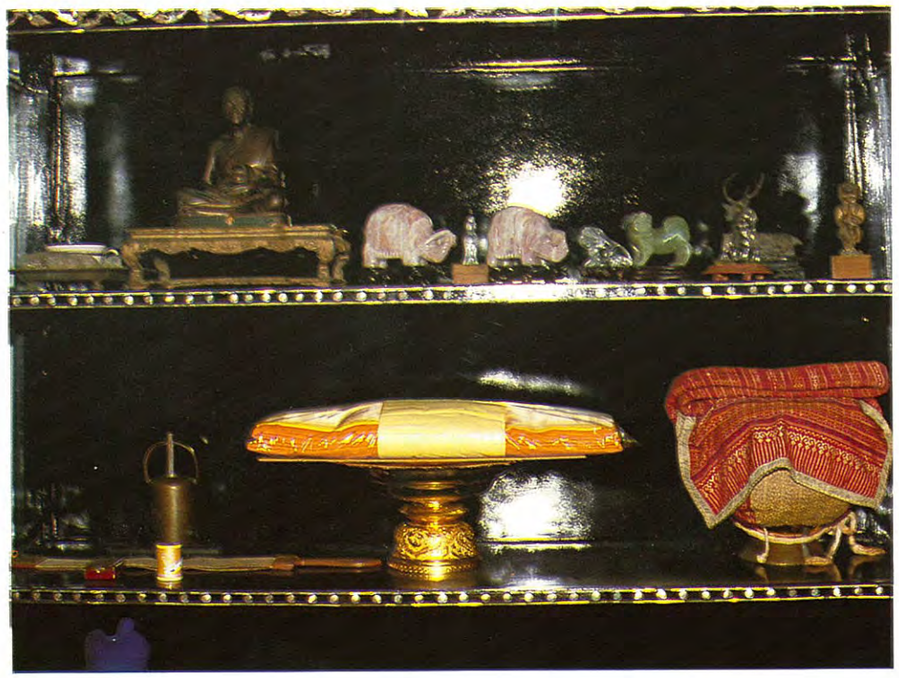

ธรรมาสน์ ที่หลวงพ่อใช้แสดงพระธรรมเทศนา (บน) **เตียงและภาพแสดงฐานที่ตั้งบริกรรมนิมิตทั้ง ๗** (บน) และ **เครื่องอัฐบริขาร** ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ (ล่าง)

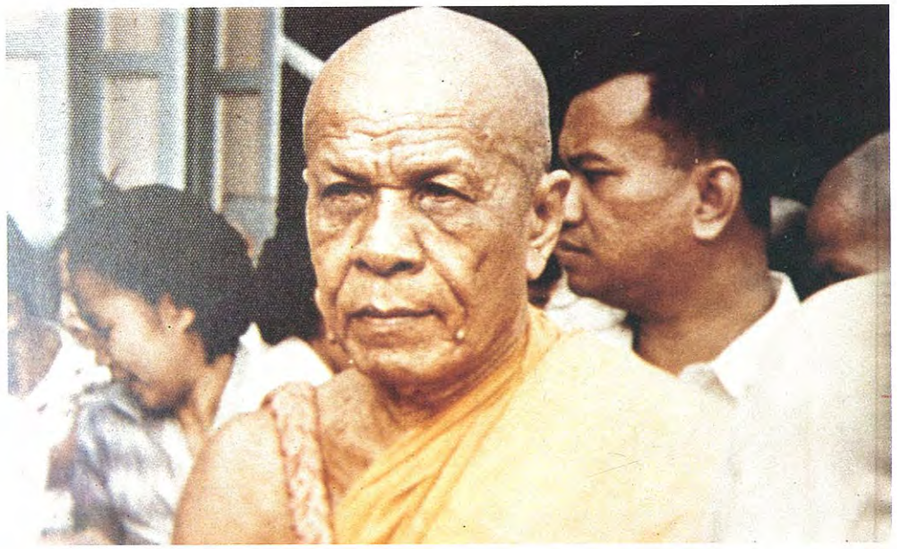

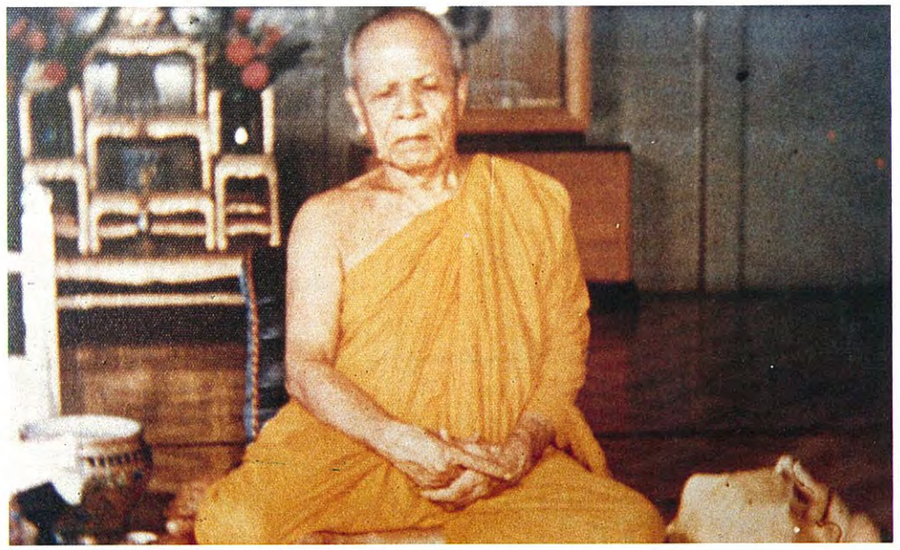

หลวงพ่อวัดปากน้ำ เป็นผู้นำที่ฉลาด สุขุม เข้มแข็ง เด็ดขาด มองเห็นการณ์ไกล เห็นสิ่งที่ควรเว้นควรกระทำ ท่านบริหารงานดียอดเยี่ยมควรแก่การรับเป็นแนวปฏิบัติยึดถือ อีกทั้งเป็นผู้ที่ใจดี มีมุทิตาและเสียสละ เจริญด้วยสังฆวัตถุและยุติธรรมยิ่งนัก อีกทั้งพร้อมด้วยอัธยาศัย ศีลาจารวัตรงดงามปฏิปทาล้วนพึงเป็นที่บูชาโดยไม่มีวันเสื่อมสลายของสาธุชน ประโยชน์อันเกิดแก่พระพุทธศาสนาโดยพระเดชพระคุณท่านเป็นอัศจรรย์มากมายไม่มีประมาณ

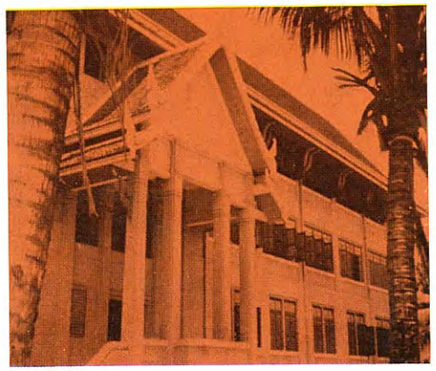
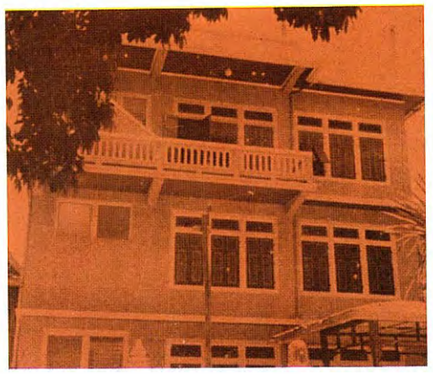

ตึกโรงเรียนพระปริยัติธรรม (ซ้ายบน และล่าง) ด้านสะกัด และมุขหลัง เป็นตึกคอนกรีตถือปูนงดงามทันสมัย กว้าง ๕ วา ยาว ๓๐ วา สูง ๓ ชั้น มีอุปกรณ์การศึกษาครบถ้วน รวมทั้งห้องสมุด ซึ่งจุพระสงฆ์ได้ ๑,๐๐๐ รูป ใช้เรียนวิปัสสนาธุระและคันถธุระได้ในที่เดียวกัน สร้างขึ้นด้วยบารมีของหลวงพ่อ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ เช่นเดียวกับ **ตึกมงคลจันทสร** (ภาพขวาบน) เป็นกุฏิ ๒ ชั้น ซึ่งท่านได้มรณภาพที่นี้ และ**กุฏิ ๓ ชั้น** (ภาพขวาล่าง) สร้างก่อนที่ท่านมรณภาพ ๖ เดือน เสนาสนะเหล่านี้ ท่านให้สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์แก่คณะสงฆ์ พระเดชพระคุณท่านเองยินดีอยู่เพียงกุฏิไม้เก่า ซึ่งบัดนี้ได้ชำรุดไปหมดสิ้นแล้ว

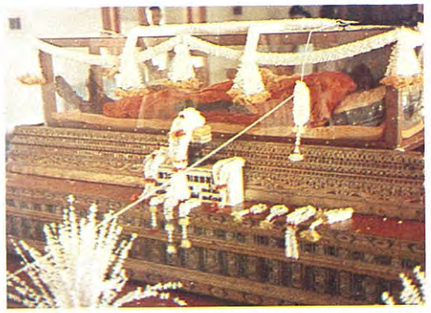

หลวงพ่อวัดปากน้ำ ถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๒ ท่ามกลางความอาลัยเคารพรัก และบูชาของศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย เรือนร่างของท่านขณะนี้ประดิษฐานอยู่ที่ตึกสังเวชนียมงคลเทพนิรมิต ซึ่งสาธุชนจะไปกราบสักการะและปฏิบัติภาวนาบูชามากมายทุกวัน

หอระฆังวัดปากน้ำ (ภาพบนซ้าย) ได้คงอยู่ตลอดระยะเวลา สี่แผ่นดินที่หลวงพ่อเป็นเจ้าอาวาสและได้ทำประโยชน์แก่พระศาสนาไม่มีประมาณ ซึ่งการพัฒนาวัดด้วยการสร้างทั้งคนและเสนาสนะได้ดำเนินมาอย่างสืบเนื่องน่าชื่นชมมาจนทุกวันนี้ ดังเช่นที่ **ศาลาสด** (ภาพบนขวาและภาพล่าง) เป็นอาทิ

การเจริญสมถวิปัสสนาตามแนววิชชาธรรมกาย และพระธรรมเทศนา ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ ซึ่งท่านได้แสดงไว้ในอดีต ล้วนบ่งแสดงความบริสุทธิ์และบริบูรณ์แห่งกัลยาณศีล กัลยาณธรรม และกัลยาณปัญญา แห่งองค์ธรรมกถึกเป็นที่น่าอัศจรรย์ ผู้ประกอบความเพียรตาม ย่อมประสบบุญเป็นอันมาก

หลวงพ่อของปวงชน คำสอนของหลวงพ่อจะยังคงดำรงอยู่ประกาศสัจจธรรมฝ่ายบุญสัมมาทิฏฐิโดยส่วนเดียวเสมอไป สอนใจให้ทุกคนแน่แน่วในการบำรุงสันติสุข คุณงามความดี สามัคคีธรรม และเจริญทาน ศีล สมาธิ และปัญญา อีกทั้งยังใจเหล่าพุทธบริษัทให้ผ่องแผ้ว ชื่นบาน แจ่มใส บริสุทธิ์ สมเป็นภาชนะทองรองรับ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ให้รุ่งเรืองสถาพรสืบไป

ประวัติย่อ*

ของ

พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ

ผู้ค้นพบวิชชาธรรมกาย

ชาติภูมิเดิมเป็นพ่อค้า เข้าตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านหมู่เหนือของวัดสองพี่น้อง คือทิศใต้ของวัด แต่ต่างฝั่งกับวัด วัดอยู่ตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านอยู่ตะวันตกเฉียงใต้ มีคลองกั้นเป็นระหว่างวัดกับบ้าน ค้าขายมาตั้งแต่อายุ ๑๔ ปีเศษ ๆ นับตั้งแต่บิดาล่วงไปก็เป็นพ่อค้าแทนบิดา เลี้ยงมารดามาจนถึงอายุ ๑๙ ปี ตรงนี้ได้ปฏิญาณตัวบวชจนตาย ด้วยมามีอุปสรรคเกิดขึ้นในระหว่างขายข้าวแล้วนำเรือเปล่ากลับบ้านเข้าลัดที่คลองบางอีแท่น เหนือตลาดใหม่ แม่น้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ในลัดนี้ไม่สู้ไกลนัก แต่พวกโจรชุกชุม แต่พอเข้าลัดไปเล็กน้อย ก็มาคิดแต่ในใจของตัวว่า คลองก็เล็กโจรก็ร้าย ท้ายเรือเข้าก็ไล่เลี่ยกับฝั่ง ไม่ต่ำไม่สูงกว่ากันเท่าไรนัก น่าหวาดเสียวอันตราย เมื่อโจรมาก็ต้องยิงหรือทำร้ายคนท้ายก่อน ถ้าเขาทำเราเสียได้ก่อนก็ไม่มีทางที่จะสู้เขา ถ้าเราเอาอาวุธปืนแปดนัดไว้ทางหัวเรือแล้วเราไปถ่อเรือทางลูกจ้างเสีย เมื่อโจรมาทำร้ายเราก็จะมีทางสู้ได้บ้าง คิดดังนี้แล้วก็เรียกลูกจ้างที่ถ่อเรือแถบทรายมาถือท้าย เราออกไปถ่อแทน ถ่อเรือไปก็คิดไป เรือก็เดินเข้าไปหาที่เปลี่ยวหนักขึ้นทุกที ความคิดก็ถี่ขึ้นว่า ลูกจ้างที่เราจ้างมานี้ คนหนึ่งก็ไม่กี่บาท เพียง ๑๑ บาท หรือ ๑๒ บาทเท่านั้น ส่วนตัวเราเป็นเจ้าของทรัพย์ทั้งเรือหมด ส่วนตายจะให้ลูกจ้างตายก่อนไม่ถูก เอาเปรียบลูกจ้างมากเกินไปไม่สมควร ถ่อไปก็คิดไปดังนี้ และคิดถี่หนักเข้าก็ตัดสินใจเด็ดขาดออกไป เราเป็นเจ้าของให้เราตายก่อนดีกว่าจึงจะสมควร คิดตกลงแล้วก็เรียกลูกจ้างให้มาถ่อ ตัวก็หยิบปืนแปดนัดที่เอาไปไว้ข้างหัวเรือมาไว้ใกล้ตัว

---

* พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (เป็นผู้บันทึกเอง), ลงพิมพ์ใน **นิตยสารมงคลสาร** ปีที่ ๑ เล่ม ๑, ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗, หน้า ๔-๖ และ ๒๐.

ข้างท้ายเรือ ก็ถือท้ายเรื่อยไป ใกล้ออกจากลัดเต็มที น้ำก็ขึ้นเรือข้าวที่หนักก็ตามหัวน้ำขึ้นสวนเข้ามาประดังกันแน่น จีนก็ส่งเสียงแต่ว่า ตู้อ่า ๆ ประดังกันแน่น ออกก็ไม่ได้ เข้าไปไม่ได้ น้ำก็น้อยเลยต้องต่างฝ่ายต่างก็ปักหลักกรานหน้าจอดกันนิ่งอยู่ เราเป็นคนท้ายผ่านพ้นอันตรายมาแล้วก็มาคิดว่าการหาเงินหาทองนี้ลำบากจริง ๆ เจียวหนา บิดาของเราก็หามาดังนี้ เราก็หาซ้ำรอยบิดาตามบิดาบ้าง เงินแลทองที่หากันทั้งหมดด้วยกันนี้ต่างคนก็ต่างหาไม่มีเวลาหยุดด้วยกันทั้งนั้น ถ้าใครไม่เร่งรีบหาให้มั่งมีก็เป็นคนต่ำและเลว ไม่มีใครนับถือแลคบหา เข้าหมู่เขาก็อายเขา เพราะเป็นคนจนกว่าเขา ไม่เทียมหน้าเทียมบ่าเทียมไหล่กับเขา

ปุรพชนต้นสกุลของเราก็ทำกันมาดังนี้ เหมือน ๆ กันจนถึงบิดาของเราแลตัวของเราบัดนี้ ก็บัดนี้ปุรพชนแลบิดาของเราไปทางไหนหมด ก็ปรากฏแก่ใจว่าตายหมดแล้วแล้วตัวของเราเล่าก็ต้องตายเหมือนกัน แต่พอคิดถึงตายขึ้นมาดังนี้แล้ว ใจก็ชักเสียว ๆ นึกถึงความตายที่จะมาถึงตัวโดยไม่มีสงสัยเลย เราต้องตายแน่ ๆ บิดาเราก็มาล่องข้าวขึ้นจากเรือข้าวก็เจ็บมาจากตามทางแล้ว ขึ้นจากเรือข้าวไม่ได้กี่วันก็ถึงแก่กรรม เมื่อถึงแก่กรรมแล้ว เราที่ช่วยพยาบาลอยู่ไม่ได้เห็นเลยที่จะเอาอะไรติดไป ผ้าที่นุ่งแลร่างกายของแก เราก็ดูแลอยู่ไม่เห็นมีอะไรหายไป ทั้งตัวเราแลพี่น้องของเราที่เนื่องด้วยแกตลอดถึงมารดาของเราก็อยู่ไม่เห็นมีอะไรเลยที่ไปด้วยแก แกไปผู้เดียวแท้ ๆ ก็ตัวเราเล่าต้องเป็นดังนี้ เคลื่อนความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้แน่ เมื่อคิดตกลงใจดังนี้แล้วก็ลองทำเป็นตายดูนอนแผ่ลงไปที่ท้ายเรือนั้นแล้วก็ทำตาย ตายแล้วทำไปหาคนที่เป็นญาติบ้าง พี่น้องบ้างเพื่อนที่ชอบกันบ้าง เขาก็ไม่เห็นเรา เพราะเราเป็นผี เราก็เอาก้อนดินบ้าง ไม้บ้าง โยนหรือปาเข้าไปให้ถูก เพราะเขาไม่เห็นตัวเรา เขาก็ต้องบอกผีโยนมาหรือปาเข้ามา ไปหาคนโน้นก็ไม่เห็น มาหาคนนี้ก็ไม่เห็น คิดไปดังนี้แหละจนเผลอตัว

แต่พอรู้สึกตัวขึ้นมา ก็รีบลุกขึ้นจุดธูป อธิษฐานในใจของตัวเองว่า ขออย่าให้เราตายเสียก่อน ขอให้บวชเสียก่อนเถิด ถ้าบวชแล้วไม่สึกจนตลอดชีวิต ตรงนี้ บวชจริงมาเสียแต่อายุ ๑๙ ปีเศษแล้ว ตั้งแต่นั้นก็ประกอบอาชีพตามปกติของพ่อค้า จนอายุครบ ๒๒ โดยปีแล้ว ก็ปรารภถึงการบวชในปีนั้น พอถึงเดือน ๘ ข้างขึ้นก็ขนข้าวลงเรือเต็มลำดีแล้ว ก็บอกกับลูกจ้างให้นำเอาข้าวไปขายโรงสีในกรุงเทพฯ ส่วนตัวก็เข้าอยู่วัดเป็นเจ้านาค ฝึกหัดเบื้องต้นแห่งการอุปสมบทในสำนักพระปลัดยัง ผู้เป็นหลวงตาของตัวซึ่งเป็นน้องคนเล็กของตาน้อย ผู้เป็นมารดาของตัวเอง ท่านส่งวินัยย่อ ๆ ให้เป็นหนังสือ

สมุดข่อย เขียนตัวบรรจงสวยงามมาก ก็ท่องวิธีขอบรรพชาแลดูวินัยไปด้วยกันทีเดียว พอจวนเข้าพรรษาก็มีผู้ไปนิมนต์พระอุปัชฌาย์ดี วัดประตูศาล จังหวัดสุพรรณบุรี มาเป็นอุปัชฌาย์ ก็ได้อุปสมบทในต้นเดือนแปด ของ พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้อยู่จำพรรษาในวัดนั้นรวมอยู่ที่อุปสมบทนั้น ๗ เดือนเศษ ๆ เท่านั้น ออกจากวัดที่อุปสมบทนั้นแล้ว ก็ตรงมาอยู่จำพรรษาในวัดพระเชตุพนทีเดียว เรียนมูลกัจจายน์ ถึงสามจบ แล้วเรียนธรรมบททีปนีและสารสังคหะ แต่พอเป็นว่าแปลออกพอสมควรแล้ว ก็หยุดการเรียนคันถธุระ เรียนวิปัสสนาธุระต่อไป ถึงในระหว่างคันถธุระอยู่ก็เรียนวิปัสสนาไปด้วยเหมือนกัน เวลาวันแปดค่ำ สิบห้าค่ำ ก็มักไปแสวงหาครูสอนฝ่ายสมถวิปัสสนาอยู่เสมอ ๆ โดยมากแต่ที่เรียนโดยตรงทีเดียวตั้งแต่บวชใหม่ ๆ ก็เรียนแต่อนุสาวนาจารย์ทีหนึ่ง บวชแล้วรุ่งขึ้นวันที่สองก็เรียนที่หลวงพ่อเนียมวัดน้อย จังหวัดสุพรรณ ที่สามเจ้าคุณสังวรานุวงษ์ (เอี่ยม) วัดราชสิทธาราม ที่สี่เรียนกับพระครูญาณวิรัติ (โป๊) วัดพระเชตุพน ที่ห้าเรียนกับพระอาจารย์สิงห์ วัดละครทำ หลังวัดระฆังโฆสิตาราม ได้ตามแบบของท่านสององค์ พระครูญาณวิรัติแลพระอาจารย์สิงห์ ท่านรับรองว่าได้ตามแบบของท่าน ท่านมอบให้เป็นผู้สอนเขาได้ทั้งสองอาจารย์ แต่ก็ยังไม่พอใจที่จะเป็นครูสอนเขา จึงค้นคว้าหาต่อไปอีกถึงพรรษา ๑๑ ก็สำเร็จในการเล่าเรียนคันถธุระได้พอสมควรแก่ที่ตั้งใจไว้ว่า ต้องเรียนแปลให้ออกจะได้ค้นธรรมในมคธภาษาได้ตามต้องการ ก่อนแต่จะมาเรียนคันถธุระนั้นได้ตั้งหนังสือใบลานมหาสติปัฏฐานลานยาวไว้ที่วัดสองพี่น้องผูกหนึ่งว่า ถ้าไปเล่าเรียนคราวนี้ต้องแปลหนังสือผูกนี้ให้ออก จึงเป็นที่พอแก่ความต้องการ ถ้ายังแปลไม่ออกก็เป็นอันไม่หยุดในการเรียน แต่พอแปลออกก็หยุด ในพรรษาที่ ๑๑ เมื่อหยุดต่อการเรียนปริยัติแล้วก็เริ่มทำจริงจังในทางปฏิบัติ ก็คิดว่าในวัดพระเชตุพนนี้ ในอุโบสถก็ดีมีบริเวณกว้างขวางดีมาก เป็นสถานที่ควรทำภาวนามาก แต่มาหวนระลึกถึงอุปการคุณของวัดบางคูเวียง (คือวัดโบสถ์บน บางคูเวียง) ในคลองบางกอกน้อย เจ้าอธิการชุ่มได้ถวายมูลกัจจายน์แลคัมภีร์พระธรรมบทให้ ในตอนเล่าเรียนปริยัตินั้น ก็มีอุปการคุณอยู่มากควรไปจำพรรษา แล้วจะได้แสดงธรรมแจกแก่ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาเป็นบรรณาการต่ออุปการคุณแก่วัดนั้น จึงได้กราบลาเจ้าคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ไปจำพรรษาวัดบางคูเวียง ในพรรษาที่ ๑๒ แต่พอได้กึ่งพรรษาก็มาหวนระลึกขึ้นว่า ในเมื่อเราตั้งใจจริง ๆ **ในการบวช จำเดิมอายุสิบเก้า เราได้ปฏิญาณตนบวชจนตาย ขออย่าให้ตายในระหว่างก่อนบวช** บัดนี้ก็ได้บอกลามาถึง ๑๕ พรรษาย่างเข้าพรรษานี้แล้ว ก็พอแก่ความประสงค์ของเราแล้ว **บัดนี้ของจริงที่พระพุทธเจ้าท่าน**

รู้ท่านเห็น เราก็ยังไม่ได้บรรลุ ยังไม่รู้ไม่เห็น สมควรแล้วที่จะต้องกระทำอย่างจริงจัง เมื่อตกลงใจได้ดังนี้แล้ว วันนั้นเป็นวันกลางเดือน ๑๐ ก็เริ่มเข้าโรงอุโบสถแต่เวลาเย็น **ตั้งสัจจาธิษฐานแน่นอนลงไปว่า ถ้าเรานั่งลงไปครั้งนี้ไม่เห็นธรรมที่พระพุทธเจ้าต้องการ เป็นอันไม่ลุกจากที่นี้จนหมดชีวิต** เมื่อตั้งจิตมั่นลงไปแล้ว ก็เริ่ม ปรารภนั่ง จึงได้แสดง **ความอ้อนวอนแด่พระพุทธเจ้าว่า ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดข้าพระพุทธเจ้า ทรงประทานธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้อย่างน้อยที่สุด แลง่ายที่สุดที่พระองค์ได้ ทรงรู้แล้วแด่ข้าพระพุทธเจ้า ถ้าข้าพระพุทธเจ้ารู้ธรรมของพระองค์แล้ว เป็นโทษแก่ ศาสนาของพระองค์แล้ว ขอพระองค์อย่าทรงพระราชทานเลย ถ้าเป็นคุณแก่ศาสนา ของพระองค์แล้ว ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานแด่ข้าพระองค์ ข้า พระองค์รับเป็นทนายศาสนา ในศาสนาของพระองค์จนตลอดชีวิต** แต่พออ้อนวอนเสร็จ แล้ว ก็เริ่มปรารภเข้าที่นั่งสมาธิต่อไป มานึกถึงมดคี่ที่ตามช่องของแผ่นหินที่ยาว ๆ แลบน แผ่นหินบ้าง ไต่ไปมาอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก จึงหยิบเอาขวดน้ำมันก๊าดมา เอานิ้วจุกเข้าที่ ปากขวด แล้วตะแคงขวดให้เปียกนิ้วเข้าแล้วเอามาลากเป็นทางให้รอบตัวจะได้กันไม่ให้ มาทำอันตรายในเวลานั่งลงไปแล้ว แต่พอทางนิ้วที่เปียกน้ำมันนั้นไม่ทันถึงครึ่งของวงตัว ที่นั่ง ความคิดอันหนึ่งเกิดขึ้นว่า ชีวิตสละได้แต่ทำไมยังกลัวมดคี่อยู่เล่า ก็นึกอายตัวเอง ขึ้นมา เลยวางขวดน้ำมันเข้าที่เลยในเดี๋ยวนั้น ประมาณครึ่งหรือค่อนคืนไม่มีนาฬิกา ไม่ แน่ก็ **เห็นผังของจริงของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีอยู่ในหนังสือธรรมกาย** ที่คุณพระทิพย์ปริญญา เรียบเรียงพิมพ์แจกไปแล้วนั้น ในขณะนั้นก็มาปริวิตกว่า คัมภีร์โรจายังธรรมเป็นของลึก ถึงเพียงนี้ ใครจะไปคิดคาดคะเนเอาได้ พ้นวิสัยของความตรึกนึกคิด ถ้ายังตรึกนึกคิดอยู่ ก็เข้าไม่ถึง ที่จะเข้าถึงต้องทำให้รู้ตรึก รู้นึก รู้คิดนั้น **หยุดเป็นจุดเดียวกัน แต่พอหยุดก็ ดับ แต่พอดับแล้วก็เกิด ถ้าไม่ดับแล้วไม่เกิด ตรองดูเถิดท่านทั้งหลาย นี้เป็นของจริง หัวต่อมีเป็นอยู่ตรงนี้ ถ้าไม่ถูกส่วนดังนี้ก็ไม่มีไม่เป็นเด็ดขาด** วิตกอยู่ดังนี้สักครู่ใหญ่ ๆ ก็กลัวว่าความมีความเป็นนั้นจะเลือนไปเสีย จึงเข้าที่ต่อไปใหม่ ราวสักสามสิบนาที ก็ เห็นวัดบางปลาปรากฏเหมือนตัวเองไปอยู่ที่วัดนั้น แต่พอชัดดีก็รู้สึกตัวขึ้นมา จึงมี ความรู้สึกขึ้นมาว่าจะมีผู้รู้เห็นได้ยากนั้นในวัดบางปลานี้จะต้องมีผู้รู้ผู้เห็นได้แน่นอน จึงมาปรากฏขึ้นบัดนี้ ต่อแต่นั้นมาก็คำนึงที่ไปสอนที่วัดนั้นอยู่เรื่อย ๆ มา จนถึงออกพรรษา รับกฐินแล้ว ก็ลาสมภารวัดบางคูเวียงไปสอนที่วัดบางปลาราวสี่เดือน มีพระทำเป็น สามรูป คฤหัสถ์สี่คน นี้**เริ่มต้นแผ่ธรรมกายของจริง** ที่แสวงหาได้มาจริงปรากฏอยู่จน บัดนี้.

ประวัติ

พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี
(สด จนฺทสโร)
หลวงพ่อวัดปากน้ำ

พระนิพนธ์ของ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถระ)
สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
สมัยทรงสมณศักดิ์เป็นพระธรรมวโรดม

บทความเบื้องต้น

เมื่อการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานสัตตมวาร และปัญญาสมวารล่วงแล้วมีท่านที่ เคารพนับถือมาขอร้องให้พิมพ์ประวัติของเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี แจกจ่ายแก่ท่านที่เคารพ นับถือและศิษยานุศิษย์ เพื่อเป็นอนุสรณ์ต่อไป และบางท่านก็ปรารถนาจะร่วมการกุศลในการ พิมพ์นั้นด้วย

เมื่อความต้องการของส่วนมากเป็นเช่นนั้น เห็นว่าจำต้องรวบรวมความเป็นไปตั้งแต่ ต้นจนอวสาน จดเหตุการณ์อันเป็นจริงเท่าที่รู้และได้เห็น และต้องวางตนเป็นกลาง ไม่ให้มีคำ ยกย่องจนผิดจากความจริง แม้ความจริงนั้น ๆ ถ้าเขียนไว้อาจเป็นเหตุกระทบกระเทือนแก่ผู้ อื่นก็จำต้องงด

ผู้เขียนประวัตินี้ ได้อยู่รับใช้เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนีมาแต่ครั้งเป็นเด็กวัด เป็น สามเณร–และเป็นภิกษุ ติดต่อกันมาตลอดกาล แม้ต่างคนต่างอยู่แล้ว ก็ยังติดต่อและทราบ เหตุการณ์อย่างใกล้ชิด โดยมากทราบจากถ้อยคำที่เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนีเล่าให้ฟัง ท่านจะ ทำกิจการใด ๆ เกี่ยวแก่ส่วนรวม ท่านชอบออกความเห็นให้ฟังเป็นเรื่องของอนาคต เมื่อฟัง แล้วบางเรื่องก็หนักใจแทน แต่ครั้นแล้วเหตุการณ์ก็ย่อมเป็นไปตามที่ท่านได้ปรารภไว้เป็นอัน รับรองว่าท่านมิได้ฝันเพื่อสร้างวิมานในอากาศ

เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี ผู้มีความสำคัญในประวัตินี้ ศิษยานุศิษย์ท่านที่เคารพนับถือ

เรียกว่า "หลวงพ่อวัดปากน้ำ" ในที่ลับหลัง ถ้าต่อหน้าก็ชอบใช้คำแทนชื่อท่านว่า "หลวงพ่อ" ไม่มีใครใช้คำว่าเจ้าคุณหรือพระเดชพระคุณมากนัก เป็นทั้งนี้ก็น่าจะเรียกกันมาจนชินปาก ถ้าใครออกชื่อว่า เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนีแล้ว แทบจะไม่มีใครรู้จัก เพราะชื่อนั้นท่านได้รับพระราชทาน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ นับว่าเป็นเวลาอันสั้น จึงไม่ขึ้นปากขึ้นใจของท่านที่เคารพนับถือ ได้หันเข้าหาความสะดวกออกนามท่านว่า **หลวงพ่อ** ในที่ต่อหน้า เรียกนอกวัดในที่ลับหลังว่า **หลวงพ่อวัดปากน้ำ** เพื่อความสะดวกแก่ผู้อ่าน ต่อไปจะออกนามเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนีว่า "หลวงพ่อวัดปากน้ำ" จนจบประวัติ

ประวัติก่อนบวช

เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี (สด) ท่านเกิดวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีวอก ฉศก จุลศักราช ๑๒๔๖ ณ บ้านสองพี่น้อง ตำบลสองพี่น้อง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี บ้านตำบลนี้อยู่ฝั่งใต้ ตรงกันข้ามกับวัดสองพี่น้อง เป็นบุตรนายเงิน นางสุดใจ มีแก้วน้อย สกุลของท่านทำการค้าขาย มีพี่น้องร่วมมารดาบิดา ๕ คน คือ

๑. นางดา เจริญเรือง
๒. เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี (สด มีแก้วน้อย)
๓. นายใส มีแก้วน้อย
๔. นายผูก มีแก้วน้อย
๕. นายสำรวย มีแก้วน้อย

ญาติพี่น้องของหลวงพ่อวัดปากน้ำ แทบทุกคนนั้น คนสุดท้องตายก่อน แล้วเลื่อนขึ้นมาตามลำดับชั้น คนหัวปีตายทีหลังแทบทุกคน เช่นพี่น้องหลวงพ่อวัดปากน้ำคนที่ ๕ ตายก่อน แล้วถึงคนที่ ๔ คนที่ ๓ แล้วตัวหลวงพ่อ อันดับที่ ๓ นั้นเพิ่งตายก่อนหลวงพ่อไม่ถึงเดือน คล้ายกับว่าจะรักษาระเบียบแห่งการตายไว้ มัจจุราชไม่ยอมให้ลักลั่นเป็นการผิดระเบียบ จนบัดนี้เหลือแต่คนที่ ๑

การศึกษาเมื่อเยาว์วัย

เรียนหนังสือวัดกับพระภิกษุน้าชายของท่าน ณ วัดสองพี่น้อง เมื่อพระภิกษุน้าชายลาสิกขาบทแล้ว ได้มาศึกษาอักขรสมัย ณ วัดบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในปกครองของพระอาจารย์ทรัพย์ เพราะชาติภูมิของบิดาอยู่ที่บางปลา ปรากฏว่าหลวงพ่อ

เรียนได้ดีสมสมัย และการศึกษาขั้นสุดท้ายของเด็กวัดในสมัยนั้น ก็คือเขียนอ่านหนังสือขอมได้คล่องแคล่ว อ่านหนังสือพระมาลัยซึ่งเขียนเป็นอักษรขอมเป็นบทเรียนขั้นสุดท้าย อ่านกันไปคนละหลาย ๆ จบจนกว่าจะออกจากวัด ซึ่งจะเรียกกันสมัยนี้ว่าจบหลักสูตรการศึกษาก็ได้ การศึกษาของหลวงพ่อวัดปากน้ำอยู่ในลักษณะนี้ ท่านมีนิสัยจริงมาตั้งแต่เล็ก ๆ คือตั้งใจเรียนจริง ๆ ไม่ยอมอยู่หลังใคร

การอาชีพ

เมื่อเสร็จการศึกษาแล้ว ออกจากวัดช่วยมารดาบิดาประกอบอาชีพเกี่ยวแก่การค้าขาย โดยซื้อข้าวบรรทุกเรือต่อล่องมาขายให้แก่โรงสีในกรุงเทพฯ บ้าง ที่นครชัยศรีบ้าง

เมื่อสิ้นบุญบิดาแล้ว ได้รับหน้าที่ประกอบอาชีพสืบต่อมา ท่านเป็นคนรักงานและทำอะไรทำจริง ทั้งขยันขันแข็ง อาชีพการค้าจึงเจริญโดยลำดับ ทั้งวงศ์ญาติก็อุปการะแทบจะพูดได้ว่าการค้าไม่ต้องลงทุนอะไรมากนัก เพราะว่าตีราคาข้าวเปลือกตกลงราคากันแล้วขนข้าวลงเรือโดยยังไม่ต้องชำระเงินก่อน เมื่อขายข้าวแล้วจึงชำระเงินกันได้ อันเกี่ยวแก่การเชื่อใจกัน ท่านประกอบอาชีพนี้ตลอดมา จนปรากฏในยุคนั้นว่า เป็นผู้มีฐานะดีคนหนึ่ง

ท่านเป็นคนมีนิสัยชอบก้าวหน้า มุ่งไปสู่ความเจริญ ท่านพบกับญาติหรือคนชอบพอแล้วถามถึงการประกอบอาชีพ ถ้าทราบว่าผู้ใดเจริญขึ้น ก็แสดงมุทิตาจิต เมื่อทราบว่าทรงตัวอยู่หรือทรุดลง ท่านก็จะพูดว่าหากินอย่างไก่ หาได้ไม่มีเก็บอย่างนี้ต้องจนตาย ควรหาอุบายใหม่

เมื่ออายุ ๑๙ ปี ระหว่างที่ทำการค้าอยู่นั้น ความคิดอันประกอบด้วยความเบื่อหน่ายเกิดแก่ท่าน เป็นทั้งนี้ก็น่าจะลำบากใจอันเกี่ยวแก่อาชีพ เพราะต้องเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงทำงานเลี้ยงมารดา และรับผิดชอบในกิจการต่าง ๆ โดยเกิดธรรมสังเวชขึ้นในใจว่า "การหาเงินเลี้ยงชีพนั้นลำบาก บิดาของเราก็หามาอย่างนี้ ต่างไม่มีเวลาว่างกันทั้งนั้น ถ้าใครไม่รีบหาให้มั่งมี ก็เป็นคนชั้นต่ำ ไม่มีใครนับหน้าถือตา เข้าหมู่เพื่อนบ้านก็อับอายไม่เทียมหน้าเขา บุรพชนต้นสกุลก็ทำมาอย่างนี้เหมือนกัน จนถึงบิดาเราและตัวเราในบัดนี้ ก็คงทำอยู่อย่างนี้ ก็บัดนี้บุรพชนทั้งหลายได้ตายไปหมดแล้ว แม้เราก็จักตายเหมือนกัน เราจะมัวแสวงหาทรัพย์อยู่ทำไม ตายแล้วเอาไปไม่ได้ บวชดีกว่า" เมื่อได้โอกาสท่านได้จุดธูปเทียนบูชาพระอธิษฐานว่า "ขอเราอย่าได้ตายเสียก่อนเลย ขอให้ได้บวชเสียก่อน เมื่อบวชแล้วจะไม่ลาสิกขา ขอบวชไปจนตลอดชีวิต" นี้ท่านบอกว่าเริ่มอธิษฐานมาตั้งแต่อายุ ๑๙ ปี

หลวงพ่อวัดปากน้ำท่านเล่าต่อไปว่า เมื่อตกลงใจบวชไม่สึกแล้ว จิตคิดเป็นห่วง

มารดาเกิดขึ้น จึงขมักเขม้นทำงานสะสมทรัพย์ เพื่อให้มารดาเลี้ยงชีพไปจนตลอดชีวิต เมื่อจะเทียบราคาเงินในบัดนี้กับสมัยก่อน ๕๐ ปีที่ล่วงมานั้นไกลกันมาก เพราะเมื่อก่อน ๕๐ ปี กล้วยน้ำว้า ๑๐๐ หวีเป็นราคา ๕๐ สตางค์ สมัยก่อนใช้อัฐเรียกว่า ๑๐๐ ละ ๒ สลึง บางคราว ๑๐๐ เครือ ต่อเงิน ๒.๕๐ บาท เพราะเงินจำนวนชั่งที่หลวงพ่อวัดปากน้ำหาให้มารดานั้นก็ย่อมมีราคาสูงสุดในสมัยนั้น และย่อมเป็นน้ำเงินที่อาจเลี้ยงชีวิตจนตายได้จริง ถ้าหากน้ำเงินไม่มีราคาต่ำลงเช่นปัจจุบันนี้ แต่ก็ประหลาดที่มารดาของท่านมีอายุยืนมาจนถึงยุคกล้วยน้ำว้าหวีละบาทกว่า

อุปสมบท

เดือนกรกฎาคม ๒๔๔๙ ต้นเดือน ๘ ท่านได้อุปสมบท เวลานั้นอายุย่างเข้า ๒๒ ปี บวช ณ วัดสองพี่น้อง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี มีฉายาว่า จนฺทสโร

พระอาจารย์ดี วัดประตูศาล อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระอุปัชฌายะ

พระครูวินยานุโยค (เหนี่ยง อินฺทโชโต) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระอาจารย์โหน่ง อินฺทสุวณฺโณ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

คู่สวด อยู่วัดเดียวกัน คือวัดสองพี่น้อง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่ออุปสมบทแล้ว ได้จำพรรษาอยู่วัดสองพี่น้อง ๑ พรรษา ปวารณาพรรษาแล้ว เดินทางมาจำพรรษา ณ วัดพระเชตุพน กรุงเทพฯ เพื่อเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่อไป

การศึกษาของภิกษุสามเณรสมัยนั้น การเรียนบาลีต้องท่องสูตรก่อน เมื่อท่องจบสูตรเบื้องต้นแล้ว จึงเริ่มจับเรียนมูล เริ่มแต่เรียนสนธิขึ้นไป หลวงพ่อวัดปากน้ำเริ่มต้นโดยวิธีนี้แล้วเรียน นาม สมาส ตัทธิต อาขยาต กิตก์ แล้วเริ่มขึ้นคัมภีร์จับแต่พระธรรมบทไป ท่านเรียนพระธรรมบทจบทั้ง ๒ บั้น เมื่อจบ ๒ บั้นแล้วกลับขึ้นต้นใหม่ เรียนมงคลทีปนีและสารสังคหะตามความนิยมของสมัย จนชำนาญและเข้าใจและสอนผู้อื่นได้

เมื่อกำลังเรียนอยู่นั้น ท่านต้องพบกับความลำบากมาก สมัยนั้นเรียนกันตามกุฏิต้องเดินไปศึกษากับอาจารย์ตามวัดต่าง ๆ เมื่อฉันเช้าแล้วข้ามฟากไปเรียนที่วัดอรุณราชวราราม กลับมาฉันเพลที่วัด เพลแล้วไปเรียนวัดมหาธาตุ ตอนเย็นไปเรียนวัดสุทัศน์บ้าง วัดสามปลื้มบ้าง กลางคืนเรียนที่วัดพระเชตุพน แต่ไม่ได้ไปติด ๆ กันทุกวัน มีเว้นบ้างสลับกันไป

สมัยที่ท่านศึกษาอยู่นั้น กำลังนิยมใช้หนังสือขอมที่จารลงในใบลาน และนักเรียนที่ไปขอศึกษากับอาจารย์นั้น บทเรียนไม่เสมอกัน ต่างคนต่างเรียนตามสมัครใจ กล่าวคือบางองค์เรียนธรรมบทบั้นต้น บางองค์เรียนบั้นปลาย ยิ่งนักเรียนมาก หนังสือที่เอาไปโรงเรียนก็เพิ่ม

จำนวนขึ้น เช่นนักเรียน ๑๐ คน เรียนหนังสือกันคนละผูก นักเรียนที่ไปเรียนนั้นก็ต้องจัดหนังสือติดตัวไปครบจำนวนนักเรียนเป็นทั้งนี้ก็เพราะนอกจากเรียนตามบทเรียนของตนแล้ว เอาหนังสือไปฟังบทเรียนของคนอื่นด้วย ช่วยให้ตนมีความรู้กว้างขวางขึ้น ฉะนั้นปรากฏว่านักเรียนต้องแบกหนังสือไปคนละหลายผูก แบกจนไหล่ลู่ คือว่าหนังสือเต็มบ่า

หลวงพ่อวัดปากน้ำเป็นนักเรียนประเภทดังกล่าว ท่านพยายามไม่ขาดเรียน แบกหนังสือข้ามฟากลงท่าประตูนกยูงวัดพระเชตุพน ไปขึ้นท่าวัดอรุณ ฯ เข้าศึกษาในสำนักนั้น ท่านเล่าให้ฟังว่าลำบากอยู่หลายปี ความเพียรของท่านจนชาวประตูนกยูงเกิดความเลื่อมใสได้ปวารณาเรื่องภัตตาหาร คืออาราธนาท่านรับบิณฑบาตเป็นประจำ และขาดเหลือสิ่งใดขอปวารณา ระยะนี้ท่านเริ่มมีความสุขขึ้นเรื่องภัตตาหาร มีแม่ค้าขายข้าวแกงคนหนึ่งจัดอาหารเพลถวายเป็นประจำ แม่ค้าคนนี้ชื่อนวม เมื่อหลวงพ่อท่านย้ายมาวัดปากน้ำ แม่ค้าผู้นี้ทุพพลภาพลงเพราะความชรา ขาดผู้อุปการะ ท่านได้รับตัวมาอยู่วัดปากน้ำได้อุปการะทุกวิถีทาง เมื่อสิ้นชีวิตก็ได้จัดการฌาปนกิจศพให้ หลวงพ่อว่าเป็นมหากุศล เมื่อเราอดอยาก อุบาสิกานวมได้อุปการะเรา ครั้นอุบาสิกานวมยากจน เราได้ช่วยอุปถัมภ์ ที่สุดต่อที่สุดมาพบกันจึงเป็นมหากุศลอันยากที่จะหาได้ง่าย ๆ

ท่านเดินทางไปศึกษาในสำนักต่าง ๆ อยู่หลายปี ครั้นต่อมามีผู้เลื่อมใสในท่านมากขึ้น พวกข้าหลวงในวังกรมหมื่นพิชัยมหินทโรดม ซึ่งชาวบ้านใกล้เคียงเรียกว่าวังพระองค์เพ็ญ เลื่อมใสในท่าน เวลาเพลช่วยกันจัดสำรับคาวหวานมาถวายทุกวัน นับว่าเป็นกำลังส่งเสริมให้สะดวกแก่การศึกษาเป็นอย่างดี เมื่อได้กำลังในด้านส่งเสริมเช่นนี้ หลวงพ่อจึงจัดการตั้งโรงเรียนขึ้นที่วัดพระเชตุพน โดยใช้กุฏิของท่านเป็นโรงเรียน สมัยนั้นโรงเรียนวัดพระเชตุพนมีหลายแห่ง ใครมีความสามารถก็ตั้งได้ หลวงพ่อวัดปากน้ำสมัยนั้นท่านได้พระมหาปี วสุตตมะ เปรียญ ๕ ประโยคเป็นครูสอน โดยท่านจัดหานิตยภัตรถวายเอง มหาปี วสุตตมะผู้นี้ มาจากวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครติดตามสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม ธมฺมสโร) มา เมื่อคราวสมเด็จฯ จากวัดมหาธาตุมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ท่านตั้งโรงเรียนเอง และเข้าศึกษาด้วยตนเองด้วย เรียนขึ้นธรรมบทใหม่ ท่านว่าฟื้นความจำทบทวนให้ดีขึ้น มีภิกษุสามเณรเข้าศึกษา ๑๐ กว่ารูป

ต่อมาการศึกษาทางบาลีเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม ทางคณะสงฆ์จัดหลักสูตรการศึกษาเริ่มให้เรียนไวยากรณ์ วัดพระเชตุพนดำเนินตามแนวนั้น และได้รวมการศึกษาเป็นกลุ่มเดียวกัน การศึกษาตามแบบเก่าต้องยุบตัวเองเพื่อให้เข้ายุคไวยากรณ์ โรงเรียนที่กล่าวถึงนี้ก็ระงับไป

หลวงพ่อวัดปากน้ำได้ตั้งใจศึกษาจนเข้าใจตามหลักสูตรนั้น ๆ แต่ไม่ได้แปลในสนามหลวง แม้การสอบเปลี่ยนจากแปลด้วยปากมาเป็นสอบด้วยการเขียนตอบ ท่านก็ไม่ได้สอบ เพราะการเขียนท่านไม่ถนัดมากนัก และอีกประการหนึ่งท่านไม่ปรารถนาด้วย แต่สำหรับผู้อื่นแล้วท่านส่งเสริมและให้กำลังใจ โดยพูดเสมอว่า การศึกษานั้นเปลี่ยนชีวิตผู้ศึกษาให้สูงกว่าพื้นเดิม คนที่มีการศึกษาดีจะได้อะไรก็ดีกว่า ประณีตกว่าผู้อื่น คนมีวิชาเท่ากับได้สมบัติจักรพรรดิ ใช้ไม่หมด

ต่อจากนั้นท่านก็มุ่งธรรมปฏิบัติ เบื้องต้นอ่านตำราก่อน โดยมากใช้วิสุทธิมรรค ท่านศึกษาตามแบบแผนเพื่อจับเอาหลักให้ได้ก่อน ประกอบกับนักศึกษาทางปฏิบัติกับอาจารย์ท่านได้ผ่านอาจารย์มามาก เช่นเจ้าคุณพระมงคลทิพมุนี (มุ้ย) อดีตเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิ พระครูฌานวิรัต (โป๊) วัดพระเชตุพน พระอาจารย์สิงห์ วัดละครทำ จังหวัดธนบุรี พระ–อาจารย์ปลื้มวัดเขาใหญ่ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ใครว่าดีที่ไหน ท่านพยายามเข้าศึกษา เมื่อมีความรู้พอสมควร ได้ออกจากวัดพระเชตุพนไปจำพรรษาต่างจังหวัด เพื่อเผยแพร่ธรรมวินัยตามอัธยาศัยของท่าน แต่ส่วนมากแนะนำทางปฏิบัติ การเทศนาท่านใช้ปฏิภาณ

แหล่งสุดท้ายได้ไปอยู่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี คราวหนึ่งโดยท่านเห็นว่าวัดนั้นเป็นที่สงัดสงบเหมาะสมแก่ผู้ที่ต้องการความเพียรทางใจ ไกลจากหมู่บ้าน เป็นวัดโบราณมีลักษณะกึ่งวัดร้างอยู่แล้ว พระพุทธรูปศิลาองค์ใหญ่น้อยนับจำนวนร้อย ถูกทำร้ายเพราะอันธพาลบ้าง เพราะความเก่าคร่ำคร่าบ้าง พระเศียรหัก แขนหัก ดูเกลื่อนกล่นไปหมด ท่านเกิดความสังเวชในใจ ใช้วิชาพระกรรมฐานแนะนำประชาชน แนะนำผู้มีศรัทธาให้ช่วยปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปเหล่านั้น พรรณนาอานิสงส์แห่งการเสียสละ พระพุทธรูปได้ถูกปฏิสังขรณ์ขึ้นบ้าง แต่เพราะมิใช่น้อย จึงต้องใช้เวลานาน การซ่อมนั้นยังไม่ทันสมความมุ่งหมาย ประชาชนได้เข้าปฏิบัติธรรมกันมาก

สมัยนั้น การปกครองประเทศจัดเป็นมณฑล เจ้าเมืองสุพรรณบุรี และสมุหเทศา–ภิบาล เกรงว่าจะเป็นการมั่วสุมประชาชน วันหนึ่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครชัยศรี ได้พบกับสมเด็จพระวันรัต (ติสฺสทตฺตเถร) วัดพระเชตุพน เวลานั้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอำเภอภาษีเจริญ ได้ปรารภถึงเรื่องหลวงพ่อวัดปากน้ำ ไปทำพระกรรมฐานที่นั่น จะเป็นการไม่เหมาะสมแก่ฐานะ ขอให้ทางคณะสงฆ์พิจารณาเรียกกลับ หลวงพ่อวัดปากน้ำจึงจากวัดพระ–ศรีรัตนมหาธาตุมาด้วยความเคารพในการปกครอง แล้วมาอยู่วัดสองพี่น้อง จังหวัดเดียวกัน

วัดสองพี่น้อง พระเถระในวัดนั้น ไม่เห็นความสำคัญในการศึกษา มีบางท่านสนใจแต่ไม่สามารถจะจัดการไปได้ เพราะพระเถระส่วนใหญ่ไม่ส่งเสริม ผู้สนใจก็ส่งภิกษุ

สามเณรผู้ใคร่ต่อการศึกษามาเล่าเรียนที่กรุงเทพฯ หลวงพ่อวัดปากน้ำมาอยู่วัดสองพี่น้องได้เป็นกำลังตั้งโรงเรียนนักธรรมขึ้น โดยไม่ครั่นคร้ามต่ออุปสรรคใด ๆ ได้ผลสืบต่อมาจนบัดนี้ และท่านได้ชักชวนตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาขึ้นโดยมีคณะกรรมการ มูลนิธินั้นได้เป็นทุนการศึกษามาจนทุกวันนี้ นับว่าท่านได้ทำความดีไว้แก่วัดสองพี่น้องเป็นเดิมมา

สมเด็จพระวันรัต (ติสฺสทตฺตเถร) วัดพระเชตุพน ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอภาษี–เจริญ จังหวัดธนบุรี ในยุคนั้น วัดปากน้ำเป็นพระอารามหลวงวัดหนึ่งในอำเภอนั้นว่างเจ้าอาวาสลง พระคุณท่านหวังจะอนุเคราะห์หลวงพ่อวัดปากน้ำให้มีที่อยู่เป็นหลักฐาน หวังเอาตำแหน่งเจ้าอาวาสผูกหลวงพ่อไว้วัดปากน้ำ เพื่อไม่ให้เร่ร่อนไปโดยไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ครั้งแรกท่านได้พยายามปัดไม่ยอมรับหน้าที่ แต่ครั้นแล้วก็จำต้องยอมรับด้วยเหตุผลก่อนจะส่งไปนั้น สมเด็จพระวันรัตตั้งข้อแม้ให้หลายข้อ เช่นห้ามแสดงอภินิหาร และทำการเกินหน้าพระคณาธิการวัดใกล้เคียง ให้เคารพการปกครองตามลำดับ ให้อดทนเพื่อความสงบและไม่ให้ใช้อำนาจอย่างรุนแรง

การที่เจ้าคณะอำเภอเอาความมั่นสัญญากับหลวงพ่อวัดปากน้ำเช่นนั้น เพราะเห็นว่าหลวงพ่อวัดปากน้ำชอบทำสิ่งที่ตนเห็นว่าดีงาม ไม่ชอบอยู่เฉย ๆ โดยไม่ทำกิจอะไรให้เป็นประโยชน์ขึ้นแม้แก่ตัวเอง อนึ่งเจ้าคณะอำเภอได้ปกครองอำเภอนี้มานาน ทราบซึ้งถึงอัธยาศัยและความเป็นไปในอำเภอนั้นได้ดี เพราะจิตปรานีจะไม่ให้เกิดความกระทบกระเทือนแก่ใครผู้ใด หวังความสงบในการปกครองเป็นหลักสำคัญ เบื้องต้นหลวงพ่อวัดปากน้ำท่านยอมรับด้วยดี เป็นทั้งนี้ก็เนื่องด้วยยังไม่เคยประสบความขัดข้อง เนื่องด้วยยังไม่เคยปกครองวัดมาก่อน

พ.ศ. ๒๔๕๙ ราวปีนั้น วันเดือนจำไม่ได้ ท่านได้จากวัดพระเชตุพนในฐานะเป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ โดยเรือยนต์หลวงซึ่งกรมการศาสนาจัดถวายเพื่อเป็นเกียรติยศแก่พระอารามหลวง มีพระอนุจรติดตามมา ๔ รูป ทางกรมได้จัดสมณบริขารถวายเจ้าอาวาสและนิตยภัตรอีก ๔ เดือน เดือนละ ๓๐ บาท พระอนุจร ๔ รูป รูปละ ๒๐ บาท เจ้าคณะอำเภอภาษีเจริญนำมาส่งถึงวัดปากน้ำพร้อมด้วยพระเถรานุเถระและพระคณาธิการในอำเภอนั้นมากรูป มีคฤหัสถ์ชายหญิงหลายคนมาต้อนรับ ก่อนจะมาวัดปากน้ำ ท่านได้เป็นฐานานุกรมของเจ้าคุณพระศากยยุตติยวงศ์ เจ้าคณะอำเภอในตำแหน่งสมุห์ด้วย

สภาพของวัดปากน้ำสมัยนั้นทุกอย่างไม่เรียบร้อย มีสภาพกึ่งวัดร้าง เป็นที่ควรแก้ไขให้เป็นวัดสมสภาพ งานเบื้องต้นหลวงพ่อวัดปากน้ำได้ประชุมพระภิกษุสามเณรที่อยู่เดิมและมาใหม่ ท่านให้โอวาทปรับความเข้าใจแก่กันว่า

"เจ้าคณะอำเภอส่งมาเพื่อให้รักษาวัด และปกครองตักเตือนว่ากล่าวผู้อยู่วัดโดยพระ–ธรรมวินัย อันจะให้วัดเจริญได้ ต้องอาศัยความพร้อมเพรียง และเห็นอกเห็นใจกัน จึงจะทำความเจริญได้ ถิ่นนี้ไม่คุ้นเคยกับใครเลย มาอยู่นี้เท่ากับถูกปล่อยโดยไม่รู้ว่าจะหันหน้าไปพึ่งใคร เพราะต่างไม่รู้จักกัน

แต่ก็มั่นใจว่า ธรรมที่พวกเราปฏิบัติตรงต่อพระพุทธโอวาท จะประกาศความราบรื่นและรุ่งเรืองให้แก่ผู้มีความประพฤติเป็นสัมมาปฏิบัติ ธรรมวินัยเหล่านั้นจะกำจัดอธรรมให้สูญสิ้นไป

พวกเราบวชกันมาคนละมาก ๆ ปี ปฏิบัติธรรมเข้าขั้นไหน มีพระปาฏิโมกข์เรียบร้อยอย่างไร ทุกคนทราบความจริงของตนได้ ถ้าเป็นไปตามแนวพระธรรมวินัยก็น่าสรร–เสริญ ถ้าผิดพระธรรมวินัยก็น่าเศร้าใจ เพราะตนเองก็ติเตียนตนเอง

ได้เคยพบมาบ้าง แม้บวชตั้งนานนับเป็นสิบ ๆ ปี ก็ไม่มีภูมิจะสอนผู้อื่น จะเป็นที่พึ่งของศาสนาก็ไม่ได้ ได้แต่อาศัยศาสนาอย่างเดียว ไม่ทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตนและแก่ท่าน ซ้ำร้ายยังทำให้พระศาสนาเศร้าหมองอีกด้วย บวชอยู่อย่างนี้เหมือนตัวเสฉวน (เรื่องเสฉวนนี้หลวงพ่อท่านชอบพูดบ่อย ๆ ต่อมาก็หายไป) จะได้ประโยชน์อะไรในการบวช ในการอยู่วัด

ฉันมาอยู่วัดปากน้ำ จะพยายามตั้งใจประพฤติให้เป็นไปตามแนวพระธรรมวินัย พวกพระเก่า ๆ จะร่วมกันก็ได้ หรือจะไม่ร่วมด้วยก็แล้วแต่อัธยาศัย ฉันจะไม่รบกวนด้วยอาการใด ๆ เพราะถือว่าทุกคนรู้สึกผิดชอบด้วยตนเองดีแล้ว ถ้าไม่ร่วมใจก็ขออย่าขัดขวาง ฉันก็จะไม่ขัดขวางผู้ไม่ร่วมมือเหมือนกัน ต่างคนต่างอยู่ แต่ต้องช่วยกันรักษาระเบียบของวัด คนจะเข้าจะออกต้องบอกให้รู้ ที่แล้วมาไม่เกี่ยวข้อง เพราะยังไม่อยู่ในหน้าที่ จะพยายามรักษาเมื่ออยู่ในหน้าที่" นี้เป็นโอวาทที่หลวงพ่อให้แก่ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาเมื่อไปปกครองวัดนั้น ผู้เขียนได้ร่วมประชุมอยู่ด้วย

ครั้นต่อไปถูกมรสุมขนาดหนัก โอวาทนั้นกลายเป็นคำพูดที่อวดดีไป แต่หลวงพ่อวัดปากน้ำท่านทำเป็นไม่รู้เท่าทัน ไม่ปริปากโต้แย้งอย่างไร แต่ภายในเร่งรัดกวดขันภิกษุสามเณรยิ่งขึ้น แต่กวดขันได้แต่พวกที่ติดตาม และภิกษุสามเณรที่เข้าสำนักใหม่ เปิดการสอนกรรมฐานเป็นหลักฐานขึ้น ประชาชนต้อนรับด้วยปสาทะ แต่ส่วนมากเป็นชาวบ้านตำบลเมืองอื่น และมาจากไกล ส่วนข้างเคียงก็มีบ้าง เวลาย่ำค่ำแล้ว มีการอบรมภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาทุกวัน แล้วบำเพ็ญสมณธรรมด้วย ความดีเริ่มฉายรัศมีขึ้น ความเดือดร้อนก็เป็นเงาแฝงมา

เด็ก ๆ ที่ไม่ได้รับการศึกษา รบกวนวัดมาก แทบไม่มีเวลาว่าง ที่ชวนกันมาเอะอะในวัดและยิงนกเล่น เป็นภัยแก่วัด ครั้นจะตักเตือนว่ากล่าวหรือใช้อำนาจ ก็ไม่แน่ว่าจะเกิดความราบรื่น เพราะชาวบ้านแถวนั้นยังไม่เกิดความนิยมในท่าน เขานิยมพระพวกเก่ามากกว่า

ท่านพูดออกมาคำหนึ่งว่า เด็ก ๆ ที่ไร้การศึกษาเป็นคนรกชาติ มาเที่ยวรังแกวัดต่อไปก็กลายเป็นพาล ไม่ช้าท่านได้ตั้งโรงเรียนราษฎร์สำหรับวัดขึ้น โดยหาทุนค่าครูเอง ได้อุปการะจากท่านผู้หญิงสุธรรมมนตรี (กิมไล้ สุจริตกุล) บ้าง หลวงฤทธิ์ณรงค์รอญธนบดีในคลองบางหลวงบ้านอยู่ข้างวัดสังข์กระจายบ้าง จากนายต่าง บุณยมานพ ธนบดีตลาดพลูบ้าง พระภิรมย์ราชาวาจรงค์ บ้านตรงข้ามหน้าวัด และท่านผู้มีศรัทธาอีกมากคน ทางกรมการอำเภอส่งเสริมให้กิจการของโรงเรียนดำเนินไปโดยสะดวก

นักเรียนจากจำนวน ๑๐ เป็นจำนวนร้อย จนถึงสามร้อยเศษให้ได้รับการศึกษาโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ภาวะของวัดปากน้ำค่อยดีขึ้น ผู้ปกครองเด็กเห็นบุญคุณของท่านเกิดความเลื่อมใส บางคนมาพูดว่าหลวงพ่อดีมาก ลูกหลานผมได้เข้าโรงเรียน เพราะหลวงพ่ออนุเคราะห์ นโยบายของหลวงพ่อวัดปากน้ำเป็นเบื้องต้นให้คนเกรงใจวัดและเห็นบุญคุณของวัด การเกะกะระรานในวัดก็ค่อย ๆ จางไป บัดนี้แทบพูดได้ว่าไม่มีคนรังแกวัด ต่อมาทางปกครองได้ใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ทางรัฐบาลได้จัดโรงเรียนสถานการศึกษาทั่วถึงกันประจวบกับเจ้าอาวาสวัดขุนจันท์ว่างลง เจ้าคณะจังหวัดธนบุรีมอบให้หลวงพ่อวัดปากน้ำรักษาการวัดขุนจันท์ ท่านได้ย้ายโรงเรียนภาษาไทยจากวัดปากน้ำ ไปตั้งการสอนที่วัดขุนจันท์ ต่อมาทางวัดเห็นว่าหมดความจำเป็นจึงเลิกกิจการด้านนี้ มอบให้รัฐบาลรับภาระ หลวงพ่อหันมาจัดการศึกษาทางบาลีและทางปฏิบัติธรรมต่อไป

ต่อจากนั้นได้เริ่มจัดการศึกษา นักธรรมและบาลีประจำสำนัก ครั้งแรกนักเรียนบาลีไปเรียนต่างวัด เช่น วัดอนงค์ วัดกัลยาณมิตร วัดประยูรวงศ์ วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพน จังหวัดพระนคร ตามแต่นักเรียนจะสมัครใจสำนักไหน

สมัยนั้น การคมนาคม ใช้เรือจ้างและเรือยนต์ จังหวัดธนบุรียังไม่มีถนน สะพานพระ–พุทธยอดฟ้า ฯ ยังไม่ได้สร้าง นักเรียนต้องลำบากด้วยการเดินทาง แต่สำเร็จด้วยการพยายามของนักเรียน วัดเพียงแต่ส่งเสริมและอุปการะ มีนักธรรมและเปรียญประจำสำนักขึ้น และเป็นมาด้วยการลำบาก

การอบรมจิตใจดำเนินคู่กันมา ใครต้องการเรียนปริยัติเรียน ใครต้องการปฏิบัติธรรมปฏิบัติ ย่อมศึกษาได้ตามอัธยาศัย ไม่ได้อย่างเดียว คือไม่ยอมให้อยู่เปล่า ไม่ศึกษาไม่ปฏิบัติก็ทำหน้าที่การบริหารไป กิจการของท่านอยู่ในความเพ่งเล็งของประชาชน โดยวิธีนี้ย่อมเป็นที่ภาคภูมิใจของท่านนัก ท่านพูดว่าดอกไม้ที่หอมไม่ต้องเอาน้ำหอมมาพรมก็หอมเอง ใครจะ

ห้ามไม่ได้ ซากศพไม่ต้องเอาของเหม็นมาละเลงใส่ ซากศพก็ต้องแสดงกลิ่นศพให้ปรากฏ ปิดกันไม่ได้ เพราะการขาดแคลนเรื่องอาหารการบริโภคมีอยู่ประจำ หลวงพ่อวัดปากน้ำคิดแก้ไข ด้วยวิธีเลี้ยงภิกษุสามเณรทั้งวัด โดยท่านรับภาระทั้งสิ้น ท่านเคยพูดว่ากินคนเดียวไม่พอกิน กินมากคนกินไม่หมด พวกแกคอยดู สำเร็จซีน่า อันความจริงส่วนตัวท่านพอมีแก่สภาพ แต่อัธยาศัยที่ทนอยู่ไม่ได้ จึงตั้งโรงครัววัดขึ้น เพื่ออุปการะแก่ผู้ปฏิบัติธรรมและนักศึกษาปริยัติ ท่านได้ปฏิบัติการเลี้ยงพระมาตั้งแต่ราวปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๒ เมื่อท่านมรณภาพแล้ว การเลี้ยงพระก็คงมีอยู่จนทุกวันนี้ นับเป็นเวลาประมาณ ๔๔ ปี เริ่มต้นจนถึงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ อันเป็นวันมรณภาพ เริ่มแต่จำนวนภิกษุสามเณร ๒๐–๓๐ รูป จนถึง ๕๐๐ รูปเศษ

การอบรมภิกษุสามเณร คฤหัสถ์ บรรพชิตนั้น ถือเป็นกิจสำคัญของหลวงพ่อวัดปากน้ำ เมื่อ พ.ศ. อะไรผู้เขียนจำไม่ได้ เกิดเรื่องอาชญากรรมขึ้นในวัด วันนั้นพระกมล ศิษย์ที่ถูกใจของท่านในด้านเทศนาใช้ปฏิภาณ และด้านปฏิบัติชั้นดี ได้เทศนาหัวข้อธรรมเกี่ยวแก่พระกรรมฐานอยู่ หลวงพ่อฟังอยู่ด้วย (ต่อมาหลวงพ่อได้ส่งพระกมลนี้ไปอยู่จังหวัดเพชรบุรี เพื่อเผยแพร่ธรรม ทำงานอยู่ ๓–๔ ปี ก็ถึงมรณภาพ) เมื่อเสร็จการอบรมแล้วประมาณเวลา ๒๐.๐๐ น. ต่างกลับยังที่พักของตน มีผู้ลอบสังหารหลวงพ่อวัดปากน้ำที่หน้าศาลาการเปรียญ ขณะที่ท่านออกมาจากศาลาจะกลับกุฏิ ผู้ร้ายใช้ปืนยิงท่านถูกจีวรท่านทะลุ ๒ รู ยิงนายพร้อมอุปัฏฐากผู้ติดตามหลังถูกที่ปากทะลุแก้มเป็นบาดแผลสาหัส แต่ไม่ถึงแก่กรรม ท่านรอดมาได้อย่างน่าอัศจรรย์ น่าจักเป็นเทวดาผู้รักษาวัดปากน้ำยังต้องการท่านอยู่ จึงให้คลาดแคล้วอันตรายแห่งชีวิตอย่างหวุดหวิด ถ้าท่านสิ้นชีวิตในขณะนั้น วัดปากน้ำก็น่าจักไม่มีความหมายอะไรสำหรับท่านและคนทั่วไป

ระยะนี้ความตึงเครียดกับเจ้าคณะอำเภอภาษีเจริญทวีขึ้นอีก เข้ากันไม่ติดดุจขมิ้นกับปูน ทางเจ้าคณะอำเภอว่าวัดปากน้ำผิดสัญญาต่อกันไม่ทำตามโอวาท ทางวัดปากน้ำก็ว่า จะให้งอมืองอเท้านั้นไม่ได้ประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ชีวิตเป็นหมัน ท่านพูดแข็งแรงมาก ฟังท่านแล้วก็หนักใจ แล้วท่านก็ดำเนินปฏิปทารุดหน้าต่อไป คำว่าถอยหลังท่านไม่เคยใช้

สมัยกำลังตั้งเนื้อตั้งตัว ท่านคิดก้าวหน้าไปไกลมาก กล่าวคือมีความตั้งใจมั่นในการศึกษา พูดมาไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี ว่าจะสร้างโรงเรียนถาวรขนาด ๓ ชั้น จุนักเรียนได้ ๑๐๐๐ คน ๒ ชั้นล่างให้เรียนปริยัติ ชั้นที่ ๓ จะให้เรียนปฏิบัติธรรม ถ้าหลังเดียวไม่พอจะสร้างขึ้นอีก ๑ หลังขนาดเดียวกัน ได้ฟังท่านสร้างวิมานบนอากาศมานาน ฟังแล้วก็ไม่ได้ใส่ใจ เพราะเกิดความคิดเห็นว่าย่อมเป็นไปไม่ได้ และปรารภต่อไปว่า เมื่อสร้างโรงเรียนสำเร็จแล้วจะ

จัดการฉลองมีแจง ๕๐๐ โดยหาเจ้าภาพจัดสำรับคาวหวานองค์ละคู่ สมณบริขารพร้อมรวม ๕๐๐ ชุด เท่าจำนวนพระ ถ้าการเนิ่นช้าถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ จะจัดการฉลองโดยอาราธนาพระจำนวน ๒๕๐๐ รูป พร้อมด้วยสมณบริขารดังกล่าวแล้วครบชุด เมื่อเสร็จแล้วสำรับคาวหวานขอถวายไว้สำหรับวัด วัดปากน้ำก็จะสมบูรณ์ด้วยเครื่องใช้เป็นประโยชน์แก่วัดต่อไป และพูดแถมท้ายว่า "แกคอยดู จะสนุกกันใหญ่"

เป็นความตั้งใจของหลวงพ่อวัดปากน้ำดังนั้น ท่านชอบพูดเรื่องนี้แก่ผู้เขียน และท่านก็รู้ว่าผู้เขียนไม่ได้เลื่อมใสอะไรในท่านมากนัก แต่ชอบพูดฝากไว้

หลวงพ่อวัดปากน้ำอยู่ในลักษณะพูดจริงทำจริง และไม่ใคร่ฟังเสียงใครคัดค้าน เมื่อท่านมองเห็นช่องจะสำเร็จ ฉะนั้นโรงเรียนทันสมัยหลังหนึ่งจึงเกิดขึ้นในวัดปากน้ำ เป็นตึก ๓ ชั้นจริงดังพูด พร้อมด้วยเครื่องประดับตกแต่งอย่างดียิ่ง และทันสมัย มีห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วมประจำชั้น มีเครื่องอุปกรณ์การศึกษาชั้น ๑ ครบบริบูรณ์สมแก่นักเรียนจำนวนไม่น้อยกว่าที่ได้ดำริไว้ ชั้นบนเปิดเป็นห้องโถงเพื่อปฏิบัติพระกัมมัฏฐานสมจริงดังปณิธานที่ได้ตั้งไว้ เป็นโรงเรียนตึกคอนกรีตเสริมเหล็กสูง ๓ ชั้น ยาว ๒๙ วา ๒ ศอก กว้าง ๕ วา ๑ ศอก ค่าก่อสร้าง ๒,๕๙๘,๑๑๐.๓๙ บาท (สองล้านห้าแสนเก้าหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยสิบบาทสามสิบเก้าสตางค์) ติดไฟฟ้าและพัดลมทันสมัย โรงเรียนหลังนี้เป็นพยานแห่งความฝันของหลวงพ่อวัดปากน้ำว่า "มิใช่ดีแต่พูด ย่อมทำดีตามพูดด้วย" จึงควรแก่คำสรรเสริญยิ่งนัก แต่การฉลองนั้นท่านรอ ๒๕ ศตวรรษ เมื่อใกล้ ๒๕ ศตวรรษ ท่านเกิดอาพาธ ไม่สามารถจะดำเนินงานตามเจตนาได้ โรงเรียนหลังนี้เป็นประโยชน์แก่คณะสงฆ์มาก เพราะเมื่อก่อนนั้นการสอบนักธรรมหมุนเวียนไปวัดโน้นบ้าง วัดนั้นบ้าง แล้วแต่เจ้าคณะอำเภอจะสั่งไป ได้รับความขัดข้องประการต่าง ๆ บางแห่งก็ใกล้ บางแห่งก็ไกล ไม่สะดวกด้วยสถานที่สอบ

เมื่อโรงเรียนวัดปากน้ำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ทางคณะสงฆ์ได้ย้ายการสอบจากที่อื่นมาเปิดสนามสอบที่วัดปากน้ำ รวมสอบแห่งเดียวในอำเภอภาษีเจริญ ธนบุรี เป็นการสะดวกแก่นักเรียนทุกประการ บางวันก็มาฉันเพลที่วัดปากน้ำเสียทีเดียว เป็นสถานที่สอบประจำทุกปีมา

เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เป็นวันครบ ๑๐๐ วัน นับแต่หลวงพ่อวัดปากน้ำถึงแก่มรณภาพ ศิษยานุศิษย์ ท่านที่เคารพนับถือ ได้บำเพ็ญกุศลสตมวารตามศาสนพิธี ได้มีเทศน์ปฐมสังคายนาแจง ๕๐๐ โดยหาเจ้าภาพรับเป็นองค์อุปถัมภ์ ๕๐๐ คน บริจาคจตุปัจจัยคนละ ๑๐๐ บาท เมื่อปัจจัยเหลือจากการใช้จ่ายแล้ว จะรวบรวมไว้เป็นทุนพระราชทานเพลิงศพต่อไป ทั้งนี้ ช่วยกันสนองความตั้งใจของหลวงพ่อวัดปากน้ำให้เป็นผลสำเร็จ

แม้ท่านมรณภาพแล้ว ก็ยังภูมิใจว่าหลวงพ่อได้กระทำ เพราะปรารภคุณสมบัติของท่านเป็นมูลเหตุ และแจงห้าร้อยนี้ย่อมเป็นไปเรียบร้อยสมเกียรติของท่านทุกประการ

การปฏิบัติธรรมด้านพระกัมมัฏฐาน ถือว่าเป็นงานใหญ่ในชีวิตของท่าน ด้านคันถธุระมอบให้ศิษย์ที่เป็นเปรียญดำเนินงานไป นักปริยัตินักปฏิบัติเพิ่มจำนวนยิ่งขึ้นเพราะท่านมีความปรารถนาไว้ตั้งแต่มาปกครองวัดปากน้ำ และได้ปฏิญาณในพระอุโบสถว่า "บรรพชิตที่ยังไม่มา ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข" ฉะนั้นใครจะบ่ายหน้ามาพึ่งท่าน จึงไม่ได้รับคำปฏิเสธกลับไป ใครพูดถึงจำนวนภิกษุสามเณรว่ามากมายเกินไป ท่านดีใจกลับหัวเราะพูดว่า "เห็นคุณพระพุทธศาสนาไหมล่ะ" ถ้าพูดถึงเรื่องนี้เป็นถูกอารมณ์มากทีเดียว ท่านไม่พูดว่าเลี้ยงไม่ไหว มีแต่พูดว่า "ไหวซิน่า" แล้วก็หัวเราะ คิดว่าท่านคงปลื้มใจที่ความคิดความฝันของท่านเป็นผลสำเร็จขึ้น

การบำเพ็ญสมณธรรม ด้วยการเจริญพระกัมมัฏฐาน กำลังแผ่รัศมีไปไกล ประชาชนต้อนรับการปฏิบัติ ภิกษุสามเณรต่างจังหวัดมากขึ้น เกียรติคุณก็แพร่หลาย วันธรรมสวนะจะเห็นคนลงเรือจ้างจากปากคลองตลาดมาวัดปากน้ำไม่ขาดสาย จนพวกเรือจ้างดีใจไปตาม ๆ กัน เพราะเพิ่มรายได้แก่ผู้มีอาชีพทางนั้น วันพฤหัสบดีเป็นวันเรียนและเริ่มปฏิบัติ วันนี้ก็มีคนมาก วันละหลาย ๆ สิบคนก็มี ยิ่งทางรถสะดวกคนยิ่งมากขึ้น

ผู้ปฏิบัติคนใดเห็นธรรมด้วยปัญญาของตน ท่านบอกว่าได้ธรรมกาย อันคำว่าธรรมกายนั้น เป็นคำที่แปลกหูคนเอามาก ๆ เพราะเป็นชื่อที่ไม่มีใครสนใจ ผู้ไม่ทันคิดก็เหมาเอาว่าหลวงพ่อวัดปากน้ำอุตริบัญญัติขึ้นใช้เฉพาะวิธีการของท่าน คำว่าธรรมกาย เป็นที่เย้ยหยันของผู้ไม่ปรารถนาดีต่อใคร บางคนก็ว่าอวดอุตริมนุสสธรรม พูดเหยียดหยามว่าใครอยากเป็นอสุรกายจงไปเรียนธรรมกายวัดปากน้ำ ข่าวนี้ก็ทราบถึงหลวงพ่อวัดปากน้ำเหมือนกัน ท่านยิ้มรับถ้อยคำเช่นนั้น ไม่มีปฏิกิริยาใด ๆ แสดงให้เห็น หลวงพ่อพูดว่า น่าสงสาร พูดไปอย่างไร้ภูมิ ไม่มีที่มาเขาจะบัญญัติขึ้นได้อย่างไร เป็นถ้อยคำของคนเซอะท่านว่าอย่างนั้น

เมื่อมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์คำว่า "ธรรมกาย" เช่นนั้น และพูดไปในแนวที่ทำลายท่าน นิสัยที่ไม่ยอมแพ้ใครอันมีมาแต่กำเนิด หลวงพ่อวัดปากน้ำใช้คำว่าธรรมกายเป็นสัญญลักษณ์ของสำนักกัมมัฏฐานวัดปากน้ำทีเดียว เอาคำว่าธรรมกายขึ้นเชิดชู ศิษยานุศิษย์รับเอาไปเผยแพร่ทั่วทิศ และอิทธิพลของคำว่า "ธรรมกาย" นั้นไปแสดงความอัศจรรย์ถึงทวีปยุโรป ถึงกับศาสตราจารย์วิลเลียมต้องเหาะมาศึกษาและอุปสมบท ณ วัดปากน้ำเป็นคนแรกที่ชาวยุโรปมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในประเทศไทย นายวิลเลียมนี้เป็นชาวอังกฤษ

คำว่าธรรมกายเป็นคำที่ระคายหูของคนบางพวก จึงยกเอาคำนั้นมาเสียดสี เพื่อให้รัศมีวัดปากน้ำเสื่อมคุณภาพ หลวงพ่อวัดปากน้ำพูดว่า เรื่องตื้น ๆ ไม่น่าตกใจอะไร ธรรมกายเป็นของจริง ของจริงนี้จะส่งเสริมให้วัดปากน้ำเด่นขึ้น ไม่น้อยหน้าใคร พวกแกคอยดูไปเถิด ดูเหมือนว่าไม่มีใครช่วยแก้แทนท่าน

แต่คำว่า "ธรรมกาย" นั้น ย่อมซาบซึ้งกันแจ่มแจ้ง เมื่อหลวงพ่อวัดปากน้ำได้มรณภาพแล้ว กล่าวคือเมื่อทำบุญ ๕๐ วันศพของพระคุณท่าน คณะเจ้าภาพได้อาราธนาเจ้าคุณพระธรรมทัศนาธร วัดชนะสงคราม มาแสดงธรรม เจ้าคุณพระธรรมทัศนาธรได้ชี้แจงว่า คำว่าธรรมกายนั้นมีมาในพระสุตตันตปิฎก ท่านอ้างบาลีว่า **ตถาคตสฺส วาเสฏฺฐ เอตํ ธมฺมกาโยติ วจนํ** ซึ่งพอจะแปลความได้ว่า "ธรรมกายนี้เป็นชื่อของ ตถาคต ดูกรวาเสฏฐะ" ทำให้ผู้ฟังเทศน์เวลานั้นหลายร้อยคนชื่นอกชื่นใจเป็นอย่างยิ่ง ทุกคนกราบสาธุการแด่เจ้าคุณพระธรรมทัศนาธร และประหลาดใจว่าทำไมเจ้าคุณพระธรรมทัศนาธร จึงทราบประวัติและการปฏิบัติของหลวงพ่อวัดปากน้ำได้ถูกต้อง

ผู้เขียนเรื่องนี้ก็แปลกใจมาก เมื่อแสดงธรรมจบ ลงจากธรรมาสน์แล้ว จึงถามผู้แสดงธรรมว่า คุ้นเคยกับหลวงพ่อวัดปากน้ำหรือ จึงแสดงธรรมได้ถูกต้องตามเป็นจริง

พระธรรมทัศนาธรตอบว่า "อ้าว ไม่รู้หรือ ผมติดต่อกับท่านมานานแล้ว หลวงพ่อวัดปากน้ำข้ามฟากไปฝั่งพระนครแทบทุกคราวไปหาผมที่วัดชนะสงคราม และผมก็หมั่นข้ามมาสนทนากับเจ้าคุณวัดปากน้ำ การที่หมั่นมานั้น เพราะได้ยินเกียรติคุณว่ามีพระเณรมาก แม้ตั้ง ๔–๕ ร้อยรูป ก็ไม่ต้องบิณฑบาตฉัน วัดรับเลี้ยงหมด อยากจะทราบว่าท่านมีวิธีการอย่างไรจึงสามารถถึงเพียงนี้ และก็เลยถูกอัธยาศัยกับท่านตลอดมา" เมื่อทราบความจริงเช่นนั้น ทุกคนก็หายข้องใจ ผู้เขียนก็เคยแปลกใจ โดยท่านเจ้าคุณมงคลเทพมุนีเคยพูดถึงเจ้าคุณพระธรรมทัศนาธรเสมอว่า องค์นี้ใช้ได้ ๆ โดยที่ไม่ทราบว่าท่านหมายความอย่างไร

หลวงพ่อวัดปากน้ำ มีวาทะตรงกับใจเมื่อจะพูดอะไรก็พูดโดยไม่สะทกสะท้านและไม่กลัวคำติเตียนด้วย เช่นครั้งหนึ่งผู้เขียนเรื่องนี้ได้มาฉันเพลที่วัดปากน้ำ วันนั้นมีประชาชนมาก ร่วมใจบริจาคทานแก่ภิกษุสามเณรทั้งวัดเป็นกรณีพิเศษ เมื่อทายกประเคนอาหารเรียบร้อยแล้ว มีพ่อค้าตลาดสำเพ็งผู้มั่งคั่งคนหนึ่งไปกราบและถามว่า "หลวงพ่อขอรับวันนี้จะมีผู้บริจาคสร้างกุฏิเพื่อเจริญพระกัมมัฏฐานบ้างไหม" ชาวบ้านไม่น้อยกว่า ๒๐ คนที่นั่งใกล้ ๆ ได้ยินคำถามนั้น คิดว่าคงตั้งใจฟังคำตอบของหลวงพ่อต่างทอดสายตามามองหลวงพ่อเพื่อฟังคำตอบ

เวลานั้นข้าพเจ้าผู้เขียน มีทั้งโกรธผู้ถาม ทั้งหนักใจแทนหลวงพ่อ และได้มองดูหน้า

ผู้ตอบ หลวงพ่อมีดวงหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส หลับตาสัก ๕ นาที ครั้นแล้วตอบทันทีว่า "มี" ผู้ถามได้ถามย้ำต่อไปว่ากี่หลัง ตอบว่า ๒–๓ หลัง และย้ำอีกว่าต้องได้แน่

เวลานั้นผู้เขียนฉันภัตตาหารไม่มีรส โกรธผู้ถามว่าช่างไม่มีอัธยาศัย คำถามเช่นนั้นเท่ากับเอาโคลนมาสาดรดหลวงพ่อ เมื่อต้องการทราบ ควรถามเฉพาะสองต่อสอง และโกรธหลวงพ่อว่า ช่างไม่มีปัญญาแก้ปัญหาเฉพาะหน้า คิดว่าทำไมนะหลวงพ่อจึงไม่พูดว่า เวลานี้ยังไม่เป็นโอกาสที่จะพยากรณ์คำถามนั้น ที่ตอบออกไปว่าจะมีผู้บริจาค ๒–๓ หลังนั้น หมิ่นต่ออันตรายมากนัก อาจเป็นคำพูดที่ฆ่าตนเองได้ ดาบของตนฆ่าตนเอง เวลานั้นก็เอาใจช่วยหลวงพ่อขอให้มีผู้บริจาคจริง ๆ เถิด เสร็จการฉันของหวานแล้ว คำพยากรณ์ของหลวงพ่อก็ยังไม่ปรากฏเป็นความจริงขึ้น ผู้เขียนเรื่องนี้นั่งอยู่ด้วยความอึดอัดใจ นึกตำหนิท่านว่าไม่รอบคอบพอ

ได้เวลาอนุโมทนา มีคณะอุบาสกอุบาสิกากลุ่มหนึ่งเข้ามากราบหลวงพ่อ บอกว่าศรัทธาจะสร้างกุฏิเล็ก ๆ อย่างที่หลวงพ่อสร้างไว้แล้ว สัก ๒–๓ หลัง ประมาณราคา ๓–๔ ร้อยบาทต่อหนึ่งหลัง ขอให้หลวงพ่อช่วยจัดการให้ด้วย ตอนนี้หลวงพ่อไม่หัวเราะ ยิ้มน้อย ๆ พอสมควรแก่กาละ ครั้นแล้วหลวงพ่อเรียกตัวผู้ถามมาบอกว่า "ได้แล้วกุฏิกัมมัฏฐาน ๓ หลัง เจ้าของนั่งอยู่นี่" แล้วท่านชี้มือไปยังเจ้าภาพผู้บริจาค ผู้ถามได้กระโดดเข้าไปกราบที่ตักหลวงพ่อพูดว่า "ยิ่งกว่าตาเห็น" ผู้เขียนดีใจจนเหงื่อแตก ที่ความจริงมากู้เกียรติของหลวงพ่อไว้ได้

เกรงจะเป็นลูกไม้ จึงหาโอกาสสนทนากับผู้บริจาคว่านัดกับหลวงพ่อไว้หรือว่าจะสร้างกุฏิถวาย ได้รับคำตอบว่า พึ่งคิดเมื่อมาทำบุญวันนี้เอง เดินมาเห็นกุฏิเล็ก ๆ สวยดีอยากจะสร้างบ้าง แต่ทุนไม่พอ จึงปรึกษากับพวกพ้องที่บังเอิญมาพบกันวันนี้ เห็นดีร่วมกันจึงได้มอบเงินแก่หลวงพ่อให้จัดการสร้างต่อไป นี่เป็นเรื่องก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ร่วม ๒๐ ปี

เมื่ออุบาสกอุบาสิกากลับหมดแล้ว ผู้เขียนจึงได้พูดกับหลวงพ่อต่อไป เบื้องต้นยกย่องว่าหลวงพ่อพยากรณ์แม่นเหมือนตาเห็น แต่น่ากลัวอันตราย ไม่ควรตอบในเวลานั้นควรจะบอกเฉพาะตัวหรือสองต่อสอง หลวงพ่อถามว่าอันตรายอย่างไร จึงเรียนท่านว่าถ้าไม่เป็นความจริงดังคำพยากรณ์ ชาวบ้านจะเสื่อมศรัทธา หลวงพ่อพูดว่า "เรามันเซอะพระพุทธศาสนาเก๊ได้หรือ ธรรมของพระพุทธเจ้าต้องจริง ธรรมกายไม่เคยหลอกลวงใคร" เมื่อได้ยินดังนั้นก็จำต้องนิ่ง และไม่คิดจะถามความเห็นอะไรต่อไป ที่นำมาเขียนไว้นี้เพื่อจะแสดงว่า ญาณของหลวงพ่อให้ความรู้แก่หลวงพ่ออย่างไรในวิถีของผู้ปฏิบัติธรรม หลวงพ่อต้องพูดอย่างนั้น ถ้าญาณไม่แสดงออกจะเอาอะไรมาพูดได้ ผู้เขียนก็รับเอาความหนักใจแทน

มาโดยลำดับ ๆ หลวงพ่อรู้เต็มอกว่า ผู้เขียนเรื่องนี้ไม่เชื่อวิชาของท่าน และได้เคยพูดกับผู้อื่นหลายคนว่า "เขาไม่เชื่อเรา" คำว่า "เขา" นั้นหมายถึงผู้เขียนโดยเฉพาะ

หลวงพ่อมีเมตตาปรานีเป็นนิสัย ใครเดือดร้อนมาไม่เคยปฏิเสธ ย่อมให้อุปการะตามสมควร แต่ไม่ชอบคนโกหก ถ้าจับโกหกได้แม้ครั้งเดียวท่านก็ว่าคนนี้เก๊ โกหกกระทั่งเราก็เป็นคนหมดดี เช่นคราวหนึ่งมีคนแก่มาเรียนกัมมัฏฐานมีศรัทธากล้า พอได้ผลแห่งการปฏิบัติบ้าง แต่ยังอ่อน กลับบ้านลาลูกเมียมาวัดปากน้ำอีก มีปลาแห้งตัวหนึ่งมาถวายหลวงพ่อบอกว่ามีเท่านั้นเองเพราะความยากจน หลวงพ่อหัวเราะชอบใจ พูดว่า "เออ! ให้มันได้อย่างนี้ซีน่า นี่แหละเขาเรียกว่าคนรวยแล้ว มีเท่าไรถวายจนหมด เมื่อครั้งพระพุทธเจ้า นางปุณณทาสีถวายแป้งจี่ทำด้วยรำแก่พระพุทธเจ้า ต่อมากลายเป็นคนมั่งมี ปลาแห้งของเราตัวหนึ่งราคาสูงกว่ารำมากนัก เป็นกุศลมากแล้วที่นำมาให้" พูดกันไปมาในที่สุดก็ขอร้องให้หลวงพ่อบวชให้ เพราะไม่มีสมณบริขารจะบวช หลวงพ่อก็ได้จัดการให้ความปรารถนาของเขาเป็นผลสำเร็จอย่างดียิ่ง

เมื่อพระศากยยุตติยวงศ์ เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชสุธี พระสมุห์สดได้เป็นพระครูสมุห์ตามขึ้นไป ท่านได้ปกครองวัดมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร มีพระราชทินนามว่า

"พระครูสมณธรรมสมาทาน"

เกียรติคุณขยายตัวกว้างออกไปเพียงไร ข่าวอกุศลก็ขยายเป็นเงาติดตามตนไป แต่เป็นของอัศจรรย์ที่ผู้นิยมการปฏิบัติก็เพิ่มจำนวนมากขึ้น ภิกษุสามเณรก็มากขึ้น การใช้จ่ายเรื่องภัตตาหาร ค่าน้ำค่าไฟ ก็ทวีขึ้นเป็นเงาตามตัว หลว วัดปากน้ำก็ต้องสละสมณบริขารสบงจีวรอุปการะแก่ภิกษุสามเณรมากขึ้น แต่ก็ไม่มีใครได้ยินท่านบ่นและท้อใจ ยิ่งมากยิ่งยินดี ท่านพูดว่าเขามาพึ่งพาอาศัย เราไม่ปฏิเสธ อุปการะเท่าที่มี

คำกล่าวร้ายป้ายสีที่เรียกว่าอกุศล รัดรึงตรึงตัวมากอยู่ แต่ก็ยังมีผู้มีใจเป็นกลางช่วยเหลือท่าน เช่นคุณพระทิพย์ปริญญา ได้สังเกตการณ์มาโดยลำดับ และคุณพระได้เขียนหนังสือเกี่ยวแก่วัดปากน้ำเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นประหนึ่งเปิดภาชนะที่คว่ำให้หงายขึ้น ทำให้คำกล่าวร้ายฝ่ายอกุศลสงบตัวลง สงบอย่างไม่มีอิทธิพลมาประทุษร้ายวัดปากน้ำได้ หนังสือนั้นได้นำมาพิมพ์ตามต้นฉบับเดิม และที่นำมาพิมพ์นี้ เฉพาะคำนำเท่านั้น มีสำเนาความดังต่อไปนี้

คำนำ
ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑

หนังสือเล่มนี้ ตั้งชื่อว่า **"ธรรมกาย"** มิใช่ข้าพเจ้าคิดตั้งเอาเอง ท่านเจ้าของผู้แสดงเรื่องนี้เป็นผู้ตั้ง ท่านเจ้าของที่ว่านี้คือ ท่านพระครูสมณธรรมสมาทาน (สด) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำคลองภาษีเจริญในปัจจุบันนี้ ซึ่งเรียกกันอยู่แพร่หลายในหมู่ศิษย์ที่เคารพนับถือว่า "หลวงพ่อวัดปากน้ำ"

การแสดงเรื่องธรรมกายนี้ เป็นเรื่องที่ท่านแสดงแก่ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในวันพระและวันอาทิตย์ แสดงติดต่อกันเป็นลำดับไป ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ไปฟังได้จดบันทึกเอาแต่หัวข้อใจความไว้ แล้วเรียบเรียงไปขอให้ท่านตรวจเรื่อย ๆ มาเริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๘ จนถึงวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ รวมเป็นเวลา ๓ เดือนเศษ จึงจบ จุดมุ่งหมายที่แสดงเป็นเรื่องสมาธิโดยตรง เป็นแต่ท่านยกเอาพระพุทธคุณ พระ-ธรรมคุณ พระสังฆคุณ เป็นหลักแสดง และแสดงหนักไปในแนวทางปฏิบัติ ไว้แนวปริยัติบ้างพอควร แต่เมื่ออ่านดูให้จบแล้วจะจับใจความได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวติดต่อกันหมด แต่สำนวนโวหารที่บันทึกไว้นี้รู้สึกอยู่ว่าข้างจะสั้นอยู่มาก โดยยกเอาเทศนาโวหารออกเสีย บันทึกไว้แต่แก่นความ เพื่อให้รวมเป็นแนวปฏิบัติได้ง่าย ไม่ประสงค์ให้อ่านอย่างหนังสือเทศน์ต่าง ๆ ดังเคยพบเห็นมา อันจะทำให้เสียเวลาอันมีค่าของผู้อ่าน จึงหวังเอาละเอียดหมดจดไม่ได้ ข้อใดที่อ่านแล้วไม่เข้าใจ ก็ขอให้เป็นหน้าที่ของท่านผู้อ่านหาโอกาสไปไต่ถามผู้ที่ปฏิบัติดู เขาจะบอกท่านได้ หรือยังไม่หมดสงสัย จะไปไต่ถามท่านผู้แสดงเองก็ได้ ข้าพเจ้าเคยเห็นมีผู้สนใจในทางปฏิบัติไปไต่ถามท่านเนือง ๆ ท่านไม่มีความรังเกียจ

มูลเหตุที่ข้าพเจ้าจะได้ไปฟังธรรมที่วัดปากน้ำนั้น ก็เพราะเวลานั้นประเทศไทยเราอยู่ในระหว่างสงครามโลก ในพระนครถูกเครื่องบินข้าศึกมาทิ้งระเบิดไม่หยุดหย่อน ข้าพเจ้าได้อพยพหลบภัยไปอยู่ตำบลวัดสิงห์ ข้าพเจ้าฉวยโอกาสนี้เที่ยวไปตามวัดต่าง ๆ เพื่อศึกษาหาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ไปหลายวัดได้ความรู้แปลก ๆ กัน แต่เมื่อหันเข้าหาแนวปฏิบัติแล้ว บางท่านไม่ใคร่ขยายโจ่งแจ้ง สังเกตดูเหมือนจะปิดกัน จนในบางวัด ข้าพเจ้าไปมองเห็นหีบหนังสือเป็นหีบไม้แบน ๆ และเขียนเป็นตัวหนังสือขอมบอกไว้ข้างหน้าหีบว่า "วิปัสสนา" ข้าพเจ้าอ่านออกเพราะข้าพเจ้าเคยเรียนหนังสือขอม ใจข้าพเจ้าอยากรู้เหลือเกินว่าในนั้นจะมีหนังสืออะไร แต่ไม่กล้าจะละลาบละล้วง จึงเป็นแต่กระทบถามท่านในเรื่องแนว

ปฏิบัติบ้างก็ไม่ได้ความ นาน ๆ เข้าพอจับเค้าได้บ้างว่าทางวิปัสสนามักจะเพ่งของขาว

วันหนึ่งข้าพเจ้าไปนั่งคุยกับหญิงผู้มีอายุคนหนึ่ง ซึ่งเป็นเพื่อนอพยพ พักอยู่ใกล้กัน มีชายคนหนึ่งมาพูดกับข้าพเจ้าเล่าถึงว่า เขาเคยไปกับแม่ชีธุดงค์คนหนึ่งเคยสอนวิปัสสนาให้ ข้าพเจ้าซักถามก็เล่าว่าให้พิจารณาสังขารร่างกายเทียบกับซากศพ หญิงผู้มีอายุขัดคอขึ้นทันทีว่า อย่างนั้นเขาเรียกว่าปลงอนิจจัง ไม่ใช่วิปัสสนา ข้าพเจ้าถามว่า วิปัสสนาเป็นอย่างไรเล่า แกเล่าต่อไปว่า วิปัสสนาเขาต้องเรียนเห็นนรก เห็นสวรรค์ เห็นนิพพาน ทั้งต้องไปเที่ยวดูนรก สวรรค์ นิพพานได้ด้วย ข้าพเจ้างง ชายคนนั้นก็งง เพราะถ้อยคำเช่นนี้ไม่เคยได้ยิน แม้ข้าพเจ้าจะเคยเรียนพระปริยัติธรรมจนสอบได้ชั้น ป. ๖ ก็นึกได้แต่ว่าไปสวรรค์นรกก็มีเรื่องพระมาลัยและพระโมคคัลลานะ เป็นต้น แต่ข้อว่าไปเที่ยวนิพพานได้นั้น ข้าพเจ้าหมดความคิด ทั้งหมดความรู้ด้วย จึงพูดอะไรต่อไปไม่ได้ หญิงคนนั้นยังท้าว่า เอาเถอะน่าวันหลังจะเอาหนังสือของหลวงพ่อวัดปากน้ำให้ดู เขาเรียนกันอย่างนั้น ส่วนตัวแกว่าได้ลองบ้างเหมือนกัน แต่ไม่ทันรู้ผลอะไร

ต่อมาวันหนึ่ง ข้าพเจ้าไปที่วัดแห่งหนึ่งในพระนคร พบนายทหารคนหนึ่ง ชื่อหลวงจบฯ คุยให้ฟังว่าเขาเคยมาวัดปากน้ำ ได้ข่าวเล่าลือว่าพาไปสวรรค์นรกได้ เขา ๒ คนกับภรรยาไปหา ขอให้พาไปพบพ่อตาที่ตายไปนานแล้ว ว่าจะไปอยู่ที่ไหน หลวงพ่ออิดเอื้อน แกตัดพ้อต่อว่าต่าง ๆ นานาว่าถ้าไม่ทำให้เห็นจริง เสียงที่เล่าลือนั้นก็เป็นเรื่องไม่มีความจริง ในที่สุดแกว่า หลวงพ่ออดรนทนไม่ได้ จึงให้เรียกพระมา ๑ รูป ชี ๑ คน และบอกเรื่องที่หลวงจบฯ ต้องการให้ทราบ ทั้งพระและชีก็นั่งเข้าที่ หลวงจบฯ บอกชื่อพ่อตาให้ทราบ สักประเดี๋ยวพระตอบว่าไม่พบ หลวงพ่อบอกว่าขอตรวจดูบัญชีให้ถ้วนถี่ อีกประเดี๋ยวพระบอกว่าพบแล้ว ไปเกิดเป็นเทวดาอยู่ในชั้นยามา หลวงพ่อบอกให้เชิญมา และบอกแม่ชีว่าขอยืมร่างหน่อย ประเดี๋ยวบอกว่ามาแล้ว แม่ชีลืมตา หลวงพ่อก็ถามไปยังแม่ชี แม่ชีบอกว่ามาจากชั้นยามาและบอกว่าเมื่อเป็นมนุษย์อยู่ทางวัดยายร่ม แล้วถามว่าทำบุญอะไรจึงไปเกิดเป็นเทวดา แม่ชีนั้นตอบว่าสร้างโบสถ์ หลวงจบ ฯ ว่าตอนนี้ชักตะลึง เพราะความจริงพ่อตาได้สร้างโบสถ์ไว้จริง หลวงจบฯ ยังช่วยทำแต่ก็นานมาแล้ว แม่ชีนี้สังเกตดูอายุยังน้อยคะเนว่าจะเกิดไม่ทันเสียอีก แต่ไฉนบอกถูกต้อง แล้วหลวงพ่อซักต่อไปว่า เคยมีลูกกี่คน บอกถูกทั้งลูกผู้หญิงและลูกผู้ชาย แล้วหลวงพ่อชี้ให้ดูหลวงจบฯ กับภรรยา แล้วถามว่านี่ใคร แม่ชีมองดูสักประเดี๋ยวตาหันตรงมาที่หลวงจบ ฯ ว่า นี่อ้ายแช่มใช่ไหม หลวงจบ ฯ ว่าใช่ แล้วถามต่อไปอีกว่านี่นางเครือใช่ไหม ภริยาหลวงจบ ฯ รับว่าใช่ ที่สุดทั้งตัวหลวงจบ ฯ และภริยา ร้องไห้โดยคิดถึงบิดา เพราะความจริงแม่ชีนี้ไม่รู้จักชื่อหลวงจบ ฯ และชื่อภริยาก็ไม่รู้ หลวงพ่อก็ไม่รู้ ไฉน

แม่ชีพูดถูกต้อง นี่เป็นเรื่องที่หลวงจบ ฯ เล่าให้ข้าพเจ้าฟังเองว่าตัวหลวงจบ ฯ แต่เดิมซื่อเซ่ม แต่เป็นหลวงจบ ฯ มานานแล้ว ไฉนแม่ชีเอามาพูดถูก ในที่สุดหลวงจบ ฯ ว่าเรื่องที่พบมาเป็นอย่างนี้ จะมีเหตุผลเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ นี่เริ่มเป็นปฐมเหตุให้ข้าพเจ้าครุ่นคิดอยู่ และเวลานั้นมีท่านพระครูองค์หนึ่งอยู่วัดประดู่มานั่งอยู่ที่นั่นพูดขึ้นว่า เมื่อวันวิสาขะนี้มีคนโจษกันมากว่า เวลาเวียนเทียนที่วัดปากน้ำ มีคนเห็นเป็นรูปพระปฏิมากรลอยอยู่ ท่านว่าท่านได้ซักถามหลายคนก็รับว่าเห็นจริง ข้าพเจ้างงอีก เพราะคิดไม่ออกว่าอะไร เป็นแต่ข้าพเจ้าได้พูดต่อพระภิกษุที่นั่งอยู่นั้นหลายรูปว่า เรื่องที่เราไม่รู้ไม่เห็น ผู้อื่นเขาจะสามารถรู้เห็นได้หรือไม่ จะมีอะไรเป็นเครื่องวัด ไม่มีใครตอบ

วันหลังข้าพเจ้าได้ไปสนทนากับแกอีก แกส่งหนังสือให้ดู ๓ เล่ม ข้าพเจ้าอ่านดูเป็นเรื่องวิธีเจริญสมาธิของหลวงพ่อวัดปากน้ำ มีภาพคนนั่งสมาธิ และบอกจุดที่ตั้งบริกรรมนิมิตไว้โดยละเอียด และมีคำอธิบายย่อ ๆ ลงท้ายสุดเรื่องนิพพาน เมื่ออ่านไปความมึนงงของข้าพเจ้าทวีขึ้นอีกหลายเท่า คิดไปต่าง ๆ นานาว่านี่อะไรกัน ซ้ำในที่สุดว่าทำได้ตามวิธีนี้แล้ว ยังมีวิชาที่จะต้องเรียนอีกมาก ยิ่งงงใหญ่ ไม่รู้ว่าวิชาอะไร เพราะข้าพเจ้าเรียนปริยัติมาจนสอบไล่ได้ชั้น ป. ๖ แล้วไม่ได้ความเข้าใจอย่างนี้เลย แต่ในที่สุดข้าพเจ้าได้คิดขึ้นมาว่าคนเราเขาว่ามีวิชาที่จะต้องเรียนเรื่อย ๆ ไปจนตายไม่มีจบ ใครหยุดเรียนเมื่อใด โดยถือเสียว่าตนมีความรู้พอแล้ว เขาว่านั่นคือคนโง่ ทางพระเรียกว่าทิฏฐิ หากยังปล่อยให้ทิฏฐินี้ฝังแน่นอยู่ในสันดาน ไม่ต้องสงสัยว่าจะต้องเป็นโรคโง่ไปจนตาย สิ่งใดที่เราไม่รู้ ไม่ควรจะไปตั้งมานะทิฏฐิว่าคนอื่นก็คงไม่รู้วิเศษไปกว่าเรา สิ่งใดที่เรารู้ดีแล้วก็ไม่ควรจะไปตั้งทิฏฐิว่าไม่มีคนอื่นจะดีกว่าเรา ซึ่งเป็นมูลเหตุให้ข้าพเจ้าต้องสืบเสาะมาหาหลวงพ่อวัดปากน้ำให้จงได้

เหตุที่ทำให้ข้าพเจ้างงดังกล่าวมาก็เพราะว่า นอกจากแนวปริยัติที่ข้าพเจ้าเคยผ่านมารวมทั้งแนวปฏิบัติที่ท่านผู้รู้ได้เขียนไว้ในที่ต่าง ๆ กัน ข้าพเจ้าก็ได้เอาใจใส่ค้นคว้าอ่านดูมามากต่อมากแล้ว มีรูปในทำนองตำราหรือเรียกว่าเป็นแนวทางปรัชญาเป็นส่วนมาก บางฉบับพูดทีแรกเหมือนจะเป็นแนวปฏิบัติ แต่ลงท้ายก็เป็นกล่าวตามตำราไปเสีย คิดไปคิดมารู้สึกว่าจะเป็นแต่คนดูแผนที่เสียแล้ว ถ้าเขาจะให้เดินไปจริงจังตามแผนที่ก็จะไปไม่รอดกระมัง ถ้ากระนั้นก็ควรศึกษาการเดินเองดูบ้าง คงจะได้ความรู้อะไรแปลก ๆ บางฉบับก็วิพากษ์วิจารณ์หันเหธรรมะลงมาเทียบกับวิทยาศาสตร์ทางโลกจนรู้สึกอึดอัดใจ แต่ส่วนฉบับของหลวงพ่อวัดปากน้ำที่กล่าวมานั้น ข้าพเจ้าอ่านแล้วตันเลย ไม่ใช่เพียงอึดอัด เพราะตามที่กล่าวไว้นั้นสั้นเหลือเกินจนเห็นเป็นของแปลก ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงต้องมาหาให้พบท่านเจ้าของให้จงได้

วันแรกข้าพเจ้าเข้ามาหาท่านเวลาฉันเพล เห็นมีคนนั่งล้อมรอบ ไปกราบ ๆ ท่านและ

บอกชื่อเสียงแก่ท่าน บอกความสนใจในทางธรรม ท่านบอกให้นั่งรออยู่นั่นก่อน (ชี้ไปทางหลัง) ท่านก็ฉันเพลเงียบ ๆ เวลานั้นก็เห็นแม่ชีคนหนึ่ง อุบาสกคนหนึ่ง มีอุบาสกคนหนึ่งควบคุมแนะนำให้คนเหล่านั้นนั่งสมาธิตาม ๆ กันหมด (ต่อมาได้ความว่าเป็นคนไข้ที่มาขอให้ท่านรักษา) พอเสร็จจากการฉันเพล ท่านก็ให้โอกาสแก่ข้าพเจ้าเข้าไปนั่งใกล้ ๆ เมื่อเริ่มสนทนาปราศรัย ท่านก็ยกบทพุทธคุณขึ้นมาพูดเป็นข้อ ๆ ไป พร้อมทั้งคำแปลคำอธิบาย หูของข้าพเจ้าฟังดูรู้สึกว่ามีรสชาติซาบซึ้งกว่าที่ข้าพเจ้าเคยได้ยินหรือเคยอ่านมาในที่ต่าง ๆ นั้นมาก ข้าพเจ้าติดใจในอรรถรสมาก แต่นั้นมาก็พยายามไปฟังเวลาท่านลงแสดงธรรมในโบสถ์เสมอ ท่านลงแสดงเองทุกวันพระและวันอาทิตย์ ข้าพเจ้ารู้สึกจับใจมาก ส่วนมากแสดงหนักไปในทางปฏิบัติ ข้าพเจ้านึกเสียดายว่าที่ท่านแสดงนั้นแสดงด้วยปากเปล่า เราฟังแล้วก็มีแต่จะเสื่อมสูญไป เสียดายความเหน็ดเหนื่อยที่ท่านพยายามแสดงจึงคิดหาทางขอบันทึกไว้ ท่านเห็นชอบด้วยจึงได้เริ่มลงมือบันทึก

เท่าที่ข้าพเจ้าเคยพบปะมา พระที่เป็นฝ่ายสมถะมักไม่ใคร่แสดงธรรม พระที่แสดงธรรมโดยมากเป็นฝ่ายปริยัติ แต่หลวงพ่อวัดปากน้ำนี้ ไฉนจึงชอบแสดงธรรม ได้ความว่าท่านเป็นนักปริยัติมาแต่เก่าก่อนแล้ว ฉะนั้นสังเกตดูแนวการแสดงในเบื้องต้น แต่ละกัณฑ์ ๆ ระวังบาลีมิให้คลาดเคลื่อน และแปลเป็นข้อ ๆ ไปก่อน แล้วจึงจะขยายความชี้แนวปฏิบัติท่านแสดงธรรมอยู่ในหลักนี้เสมอ ไม่ใช่นึกว่าเอาตามใจชอบ ถ้าจะยกอะไรขึ้นเป็นต้องอ้างอาคตสถานที่มาแห่งธรรมเหล่านั้นประกอบด้วย

จริยาของท่าน ๑. คุมภิกษุสามเณรลงทำวัตร ไหว้พระในโบสถ์ทุกวัน วันละ ๒ เวลา คือเช้าหนหนึ่ง เย็นหนหนึ่ง และได้ให้โอวาทสั่งสอนภิกษุสามเณรทั้ง ๒ เวลา ๒. วันพระและวันอาทิตย์ลงแสดงธรรมในโบสถ์เองเป็นนิจ ๓. ทำกิจภาวนาอยู่ในสถานที่ซึ่งจัดไว้เฉพาะเป็นกิจประจำวัน และควบคุมพระให้ไปนั่งภาวนารวมอยู่กับท่านทั้งกลางวันและกลางคืน ส่วนพวกชีก็ให้ทำกิจภาวนาเหมือนกัน ๔. ทุกวันพฤหัสบดี เวลา ๑๔.๐๐ น. ลงสอนการนั่งสมาธิแก่ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่ศาลา ซึ่งข้าพเจ้าเคยเห็นมีภิกษุสามเณรต่างวัด อุบาสก อุบาสิกา ต่างถิ่นมาเรียนกันเป็นจำนวนมาก ๆ ทุกวันพฤหัสบดี สอบถามได้ความว่ามีผู้ไปเรียนกันมากแต่ต้นจนบัดนี้ ไม่ต่ำกว่า ๔ หมื่นแล้ว เพราะสอนมากว่า ๑๕ ปีแล้ว ๕. จัดให้มีครูสอนปริยัติในวัดนี้อีกแผนกหนึ่งด้วย นอกจากจำเป็นจริง ๆ แล้ว ท่านมักไม่ยอมออกจากวัด การสวดมนต์ฉันเช้า ถ้าใครไปนิมนต์มักจะถูกถามว่าให้พระอื่นไปแทนได้ไหม อย่างนี้โดยมาก เพราะท่านชอบหมกมุ่นอยู่แต่กิจภาวนาโดยมาก ออกรับแขกก็เป็นเวลา ตอนเพลครั้งหนึ่งที่ไปพบได้เสมอ ถัดจากนั้นก็

เวลา ๑๗.๐๐ น. อีกหนหนึ่ง ออกมานั่งพักผ่อนสนทนาปราศรัย นอกจากนี้ท่านอยู่ในห้องภาวนาซึ่งเรียกว่าโรงงาน ซึ่งใครไม่เข้าใจได้ยินคำว่าโรงงานเลยเข้าใจเป็นอื่นไปก็มี ข้าพเจ้าเองเคยได้ยินเหมือนกัน ว่าหลวงพ่อมีโรงงานทำบุ้งกี๋ขายจึงได้เลี้ยงพระได้ทั้งวัด ซึ่งเป็นเสียงอกุศล ข้าพเจ้าได้สอบถามไวยาวัจกรของท่านดูได้ความว่า เดิมเคยมีเจ๊กมาทำบุ้งกี๋ขายอยู่หน้าวัดคราวหนึ่งจริง จึงกลายเป็นข่าวอกุศลนี้ ความจริงวัดไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเลย

วัดนี้มีโรงครัวหุงอาหารเลี้ยงพระภิกษุสามเณรทั้งวัด รวมทั้งแม่ชีและอุบาสกอุบาสิกา ถ้าวันอุโบสถ พวกที่ได้รับอุโบสถก็ได้รับการเลี้ยงดูด้วย ทำมาดังนี้ ๒๐ ปีเศษแล้ว เช้าเลี้ยงข้าวต้ม เพลเลี้ยงข้าวสวย เฉพาะปีนี้มีภิกษุสามเณรที่จำพรรษา ๑๕๐ รูป อุบาสกอุบาสิกา ๑๒๐ คนเศษ มักจะมีผู้เลื่อมใสศรัทธามารับเลี้ยงเนือง ๆ เช่นทำบุญวันเกิดหรืออะไรเป็นต้น วิธีทำไม่ยาก เอาเงินไปมอบไวยาวัจกรกำหนดวันไว้ ถึงวันก็ไปแต่ตัว โรงครัวจัดไว้ให้เสร็จ และมีวิธีนำถวายเป็นแบบสังฆทานและโดยมากมักมีเทศน์ด้วย ซึ่งข้าพเจ้าเคยพบบ่อย ๆ ถ้าวันใดไม่มีเจ้าภาพ ก็เป็นส่วนของหลวงพ่อ ข้าพเจ้าเคยสอบถามพระที่วัดนั้นว่า หลวงพ่อเห็นจะมีเงินทุนสำรองมาก ท่านบอกว่าเปล่า ทำหมดไปก็มีมาใหม่อย่างนั้นเอง แต่ไม่ขาด การที่มีคนไข้มารักษาก็ไม่ได้เรียกร้องอะไร ข้าพเจ้าเห็นว่าแปลกกว่าวัดทั้งหลาย จึงนำมาเล่าสู่กันฟังไว้ในที่นี้ด้วย ภิกษุสามเณรในวัดนี้มี ๒ ประเภท คือ นักวิปัสสนาประเภท ๑ นักเรียนปริยัติประเภท ๑ หลวงพ่อเลี้ยงดูทั้งนั้น การขบฉันไม่ต้องกังวล

เนื่องจากเหตุที่ว่า ผู้ที่หุงอาหารในโรงครัวของวัดนี้ เป็นพวกอุบาสิกาและพวกปฏิบัติธรรม ถึงแม้จะมีอุบาสกปนบ้าง แต่ก็มีอุบาสิกาเป็นส่วนมาก จึงเป็นมูลเหตุให้ข่าวอกุศลอันนำความมัวหมองมาสู่สำนักนี้ขึ้นอีกทางหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้ยินเข้าหู ตั้งแต่ก่อนที่จะได้ไปติดต่อกับวัดนี้ แม้วันแรกที่ไปฟังลาดเลา ก็ได้พบพระรูปหนึ่งในวัดนั้น ท่านพูดขึ้นเองว่า ที่วัดนี้มักมีข่าวอกุศลต่าง ๆ อยู่ ถ้าได้มาเสียด้วยตนเองดังนี้ดีกว่า ท่านไม่ได้พูดอะไรมากไปกว่านี้ ข้าพเจ้าเองก็ไม่ได้ไต่ถามในเรื่องเหล่านี้ แต่เพื่อพิสูจน์หาความจริง วันหนึ่งข้าพเจ้าไปพบชายมีอายุคนหนึ่งที่วัดสิงห์ แกพูดว่าเคยอยู่วัดปากน้ำมา ๒ ปี แต่เดี๋ยวนี้ไปอยู่ที่อื่นแล้ว ข้าพเจ้าเห็นเป็นโอกาสจึงลองกระทบถามดูถึงข่าวอกุศลเหล่านี้ แกหัวเราะแล้วตอบว่า แกก็เคยได้ยินเข้าหูมามากเหมือนกัน ข้าพเจ้าจึงถามว่า ก็แล้วความจริงเป็นอย่างไรเล่า แกว่าไม่เห็นมีวี่แววดังข่าวนั้นเลย ผมก็อยู่ที่นั่นมานาน และยังพูดต่อไปอีกว่าเรื่องอย่างนี้ถ้าเป็นความจริงแล้ว ไม่ต้องคนอื่นว่าดอก ตนของตนย่อมจะติตนเอง ที่ไหนจะทนอยู่ดูหน้าคนทั้งหลายได้ ในที่สุดแกยังท้าว่า ถ้าคุณยังไม่เคยไปก็ไปพิจารณาดูเถิด

ท่านพระครูวัดปากน้ำองค์นี้มีผิวพรรณเปล่งปลั่ง และยังกล่าวต่อไปว่า อันภิกษุที่ไม่บริสุทธิ์แล้วย่อมเศร้าหมอง พอจะดูกันออก ข้าพเจ้าถามต่อไปว่า ท่านเทศน์เป็นอย่างไรบ้าง แกตอบว่าพอฟัง ข้าพเจ้านึกในใจว่าตานี่พูดสูงอยู่เหมือนกัน จึงต้องซักแกต่อไปว่า ที่ว่าพอฟังน่ะหมายความว่าอย่างไร แกตอบว่า ฟังที่นี่วันหนึ่งคุ้มกับฟังที่อื่นตั้งปี

นอกจากนี้ข้าพเจ้ายังเงี่ยหูฟังอีกหลายทาง ตลอดจนเสียงพระเถระผู้ใหญ่บางรูปในพระนครก็ไม่ติฉินประการใด แถมบางรูปยังพูดไปถึงมูลเหตุแห่งข่าวอกุศลเหล่านี้เสียอีกว่าเกิดจากคนที่มุ่งอิจฉา และยังได้ความต่อไปจนถึงว่า พวกที่อิจฉาเคยใช้คนมาลอบยิงเมื่อท่านไปอยู่ใหม่ ๆ เพราะท่านไม่ใช่คนถิ่นนี้ และถึงกับร้องเรียนเป็นข่าวอกุศลต่าง ๆ ไปยังสมเด็จพระสังฆราชครั้งกระโน้น ถึงแก่ส่งพระไปอยู่ประจำคอยสังเกตการณ์และตำรวจก็ปลอมตัวไปสอดแนม ในที่สุดก็ไม่ได้ความจริงตามที่กล่าวหา นี่เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าสืบสวนได้ความมา จะสมควรฟังเป็นความจริงได้เพียงใดหรือไม่ แล้วแต่ท่านผู้อ่านจะพิจารณาเอาเอง เพื่อที่จะรู้ว่าข้าพเจ้าผู้สืบสวนและเขียนข้อความเหล่านี้เป็นใคร จึงขอบอกไว้ให้ปรากฏในที่นี้ว่า ข้าพเจ้าชื่อพระทิพย์ปริญญา (ธูป กลัมพะสุต) ข้าพเจ้าเคยบวชเรียนมาแล้ว มีวิทยฐานะเป็นเปรียญ ๖ ประโยค และตอนสุดท้ายเคยรับราชการเป็นผู้พิพากษาอยู่ในชั้นศาลอุทธรณ์ ๑๐ ปี ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้อ่านคิดเอาเองว่าข้าพเจ้าจะเชื่ออะไรง่ายยากเพียงใด ข้าพเจ้าสืบได้ความจนถึงต้นตอผู้ที่แพร่ข่าวอกุศล ตลอดทั้งตัว และชื่อผู้ที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงแพร่ข่าวอกุศล ทั้งสาเหตุที่ท่านเหล่านั้นจะคิดอิจฉาด้วยทุกประการ ออกรู้สึกสลดใจเป็นอย่างยิ่ง แต่ฟังดูทางหลวงพ่อไม่เห็นเอาใจใส่อะไร ไม่กล่าวขวัญถึงใครที่ข้าพเจ้าสืบได้ความดังกล่าวนั้นจากผู้อื่น

เท่าที่ข้าพเจ้าสืบสวนและสังเกตการณ์โดยใกล้ชิดมาเป็นเวลาเกือบปีแล้ว ได้ข้อเท็จจริงพอแล้วที่จะชี้ขาดว่า ข่าวอกุศลต่าง ๆ นั้น ไม่มีมูลแห่งความจริงเลย ในทางตรงกันข้าม ข้าพเจ้าเชื่อเต็ม ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ว่า ท่านเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ด้วยประการทั้งปวง และมีภูมิรู้ในทางปริยัติกว้างขวาง เป็นพระธรรมกถึกชั้นเยี่ยม ทั้งเป็นผู้ปฏิบัติอย่างดีเลิศ การปฏิบัติและแนวเทศนาของท่านดำเนินตามหลักในคัมภีร์วิสุทธิมรรคทั้งสิ้น

เรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ตามคัมภีร์วิสุทธิมรรคนั้นเป็นเรื่องใหญ่เป็นเรื่องยาก ผู้ไม่ใช่นักปฏิบัติแล้ว ยากที่จะนำมาแสดงให้แจ่มแจ้งให้เป็นผลปฏิบัติได้ แต่หลวงพ่อวัดปากน้ำแสดงได้แจ้งชัด และชี้ทางปฏิบัติให้โดยตรง จึงสมควรเทิดไว้ในฐานันดรพระธรรมกถึกชั้นเยี่ยม ซึ่งข้าพเจ้าขอกราบแสดงความเคารพอย่างสูงต่อท่านไว้ในที่นี้ด้วย

ที่ข้าพเจ้าเอาเรื่องของวัดมาพูดโดยยืดยาวเช่นนี้ ความมุ่งหมายก็เพื่อบรรเทาบาปให้

แก่ผู้แพร่ข่าวอกุศล เพราะการกล่าวเท็จใส่ไคล้ผู้มีศีลเช่นนี้เป็นบาปหนักหนา เพื่อว่าเขารู้ตัวจะยับยั้งกรรมอันชั่วนี้เสียได้ ข้าพเจ้าก็จะพลอยอนุโมทนา แล้วจะมีส่วนได้บุญอันนับเนื่องในปัตตานุโมทนามัยด้วย

ท่านทั้งหลาย การที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์นี้ มิได้มาตัวเปล่า ต่างมีบุญและบาปที่ทำไว้ในอดีตติดมาทุกคน ต่างกันแต่มากบ้างน้อยบ้าง ไม่ช้าเราก็ตายดอก อย่ามาแบกเอาบาปเพิ่มไปอีกเลย ลาภสักการะอันหมุนลงได้เป็นราคาเงินนั้น เป็นสมบัตินอกกายตายแล้วเอาไปไม่ได้ดอก มันเป็นของใช้สอยประจำโลก เราตายแล้วก็ตกเป็นของคนอื่น เขาอาศัยใช้สอยต่อไป ใครจะว่าเป็นของใครไม่ได้ทั้งนั้น โลกมนุษย์เป็นแหล่งกลางสำหรับอาศัยสร้างบุญ สร้างบาป โลกนรก โลกสวรรค์ เป็นเพียงโลกที่คอยรับรองผลบุญ–บาปเท่านั้น เราได้มาเกิดอยู่ในโลกอันเป็นแหล่งกลางเช่นนี้แล้ว นับว่าเราได้มีโอกาสที่จะเพิ่มบุญผ่อนบาปให้เบาลง ให้เบาลงกว่าที่เราแบกมาจากอดีตนั้นเถิด อย่าเติมเข้าไปอีกเลย ไหน ๆ เราก็ต้องตายแน่ อย่ามาหอบเอาบาปเพิ่มไปอีกเลย

อนึ่ง การอ่านหนังสือเรื่องธรรมกายนี้ ถ้าได้รู้แนวทางปฏิบัติบ้างแล้วจะเข้าใจได้แจ่มแจ้งดี เพื่อประโยชน์ดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าจึงเขียนบันทึกแนวสอนวิธีทำสมาธิ โดยย่อของท่านไว้ท้ายหนังสือเล่มนี้ ถ้าต้องการรู้ละเอียดต้องอ่านหนังสืออีกเล่มหนึ่ง ซึ่งท่านเคยแจกกับผู้ไปเรียนสมาธิกับท่าน หนังสือเล่มนั้นเป็นแบบเจริญสมาธิโดยตรง (คือที่ข้าพเจ้าใช้คำว่าตามแบบ)

แต่ว่าการเรียนสมาธินั้น ถ้าจะเอากันให้ได้ผลจริงจังแล้วต้องมีอาจารย์ จะทำสุ่มไปไม่ใคร่ได้ผล แม้เราจะได้อ่านตำรับตำราในทางนี้ เช่น วิสุทธิมรรค เป็นต้น ถ้าไม่มีอาจารย์แนะนำวิธีปฏิบัติอีกชั้นหนึ่งแล้ว ก็ยากที่จะปฏิบัติให้ได้ผล เพราะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่อาจารย์จะพึงแนะนำอีกมากหลาย

สมาธิเป็นยอดคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่ว่ายอดนี้หมายความว่าเป็นหลักสำคัญยิ่งในจำพวกคุณธรรม ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญานั้น ศีลเป็นส่วนประกอบ คือ เป็นเพียงเหตุที่จะให้ดำเนินไปสู่สมาธิ ส่วนปัญญานั้นเป็นผลของสมาธิ จุดมุ่งหมายสำคัญจึงอยู่ที่สมาธิตัวกลางซึ่งต้องทำให้เกิดให้มีขึ้น ดังมีบาลีในวิสุทธิมรรคยืนยันว่า **นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส นตฺถิ ปญฺญา อฌายิโน** ซึ่งแปลความว่า ฌานย่อมไม่มีแก่ผู้ไร้ปัญญา ปัญญาย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน และอานิสงส์ของสมาธินั้นก็มีอยู่ว่า บุคคลผู้ได้สมาธิแล้วย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ ๑. ความสุขในปัจจุบัน ๒. วิปัสสนาปัญญา ๓. ฌาน ๔. ภพอันวิเศษ ๕. นิโรธ ฉะนั้น สมาธิจึงเป็นเรื่องที่เราควรสนใจ

เท่าที่ข้าพเจ้าได้ฟังมา วิธีปฏิบัติของหลวงพ่อวัดปากน้ำ มีผู้กล่าวออกความเห็นกัน

ไปหลายอย่างต่าง ๆ กัน พวกหนึ่งว่า เป็นฌานโลกีย์ พวกหนึ่งว่า ติดรูป บางพวกว่าติดนรกสวรรค์ แต่อีกพวกหนึ่งว่า ท่านเลยเถิดไปถึงนิพพาน ซึ่งมองไม่เห็น

ข้าพเจ้าเคยนำวาทะเหล่านี้ ไปสนทนากับผู้ปฏิบัติในสำนักหลวงพ่อวัดปากน้ำแล้ว เขาตอบขบขันเหมือนกัน เขาว่าที่ว่าติดรูปนั้นดีนะ ให้มันรู้ว่าติดรูปเถอะ จะได้มีโอกาสแกะรูปออก แต่ข้อสำคัญว่าเราไม่รู้ว่าติดรูปนี่ซิ เมื่อไม่รู้ว่าติดเราก็ไม่รู้จักรูป เมื่อเราไม่รู้ว่าติดเราก็ไม่ได้แกะ เมื่อเราไม่แกะมันจะหลุดได้อย่างไร เหมือนของโสโครกติดหลังเสื้อที่เราสวมอยู่ เมื่อเราไม่รู้ว่ามันติดเราก็ไม่พยายามเอาออก แล้วมันจะไปไหน ฟังดูก็แยบคายดี

แต่สำหรับความเห็นข้าพเจ้านั้น เห็นควรรวมวาทะที่ว่าติดรูปกับวาทะที่ว่าเป็นฌานโลกีย์ รวมวินิจฉัยเสียเป็นข้อเดียว เพราะตามที่ว่านี้คงหมายถึงรูปฌาน เมื่อเช่นนั้นทางที่จะปลดเปลื้องความสงสัยของเจ้าของวาทะเหล่านี้ก็ง่ายขึ้น สมเด็จพระบรมศาสดาก่อนที่จะได้ตรัสรู้นั้น พระองค์ผ่านรูปฌาน อรูปฌานหรือเปล่า ข้อนี้จะต้องรับกันว่าผ่าน ก็เมื่อเช่นนี้ใครจะปฏิเสธได้หรือว่า โลกิยฌานนั้นจะไม่เป็นอุปการแก่พระองค์ในการตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ความข้อนี้ข้าพเจ้าเคยนำไปสนทนาวิสาสะกับพระเถระบางรูป ซึ่งฝักใฝ่ทั้งปริยัติและปฏิบัติ ท่านได้กล่าวอุปมาให้ฟังว่า การข้ามแม่น้ำหรือมหาสมุทร ถ้าไม่ใช้เรือหรือเครื่องบินเป็นพาหนะแล้ว มันจะข้ามไปได้อย่างไร ในที่สุด ท่านยืนยันว่าฌานโลกีย์นั้นแหละ ยังพระองค์ให้ข้ามถึงซึ่งฝั่งโลกุตร เมื่อนำเอาบาลีข้างต้นมาประกอบการวินิจฉัย ความข้อนี้จะแจ่มใสยิ่งขึ้น เพราะคำว่า "นัตถิปัญญา อฌายิโน" นั้นเป็นหลักอยู่ซึ่งแปลได้ความอยู่ชัด ๆ ว่า ปัญญาย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน ดังนี้ เราจะไปยกวาทะ ติฌานโลกีย์อย่างไรกัน

อันวาทะที่ว่าติดนรกสวรรค์นั้น ข้อนี้น่าเห็นใจผู้สงสัย เธอคงจะไม่ได้มีโอกาสไปฟังการแสดงธรรมของหลวงพ่อวัดปากน้ำเสียเลย เธอคงจะไปฟังหางเสียงของบางคนที่ฟังไม่ได้ศัพท์ จับเอาไปกระเดียดเข้าแล้ว เพราะการแสดงธรรมนั้น เมื่อพูดถึงเรื่องบาปบุญคุณโทษก็ต้องอ้างเรื่องนรกสวรรค์ ท่านมีอะไรพิสูจน์แล้วหรือว่านรกสวรรค์ไม่มี ท่านมีปัญญาพอแล้วหรือว่า นรกสวรรค์นั้นไม่มีผู้รู้เห็น ท่านได้เคยสนใจอ่านวิสุทธิมรรคบ้างหรือเปล่า ท่านเคยสนใจในคำว่า ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ ดีแล้วหรือ ว่ากินความเพียงไร หรือตัวท่านมีภูมิปัญญาเหนือพระคันถรจนาจารย์เหล่านั้น ขอจงใคร่ครวญเอาเอง

ส่วนวาทะที่ว่าเลยเถิดไปถึงนิพพานนั้น ข้าพเจ้าจะขอพูดแต่โดยย่อ เพราะถ้าจะพูดกันกว้างขวางแล้ว จะเกินหน้ากระดาษหนังสือนี้ จะต้องเป็นอีกเล่มหนึ่งต่างหาก

ท่านคงจะได้อ่านคำถวายวิสัชนาของพระเถรานุเถระ ๑๘ ความเห็นที่พิมพ์แจกกันแพร่

หลายอยู่แล้ว ในหนังสือนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปุจฉาถึงเรื่อง "นิพพาน" ว่าคืออะไร พระเถรานุเถระ ๑๘ รูป ถวายความเห็นด้วยโวหารต่าง ๆ กัน แต่ในที่สุดมีรูปหนึ่งถวายวิสัชนาหลักแหลม โดยกล่าวว่า แปลคำว่านิพพานนั้นไม่ยาก ข้อยากอยู่ที่ **ทำให้แจ้ง** ท่านพูดทิ้งไว้เท่านั้นเอง ขอให้เรามาคิดกันดูทีหรือ **ทำให้แจ้ง** หมายความว่ากระไร นี่ก็จะเห็นได้แล้วว่า เรื่องนิพพานนั้นเป็นของยากหรือง่าย คนซึ่งมีปัญญาอย่างสามัญจะพูดได้ไหม เราก็ต้องรู้ตัวดีว่าไม่สามารถเพราะเป็นวิสัยของมรรคญาณ และการบำเพ็ญให้บรรลุมรรคญาณนั้นทำกันอย่างไร เรารู้ไหม ถ้าเราไม่รู้ จะแปลว่าคนอื่นก็ไม่รู้เหมือนกับเรากระนั้นหรือ สิ่งที่เราก็ไม่รู้ สมควรหรือที่เราจะยกวาทะกล่าวถึงผู้อื่น ในที่สุดข้าพเจ้าเห็นว่า ทางที่ดีที่สุดเราควรปฏิบัติตัวของเราเองให้รุดหน้าไปตามแนวปฏิบัติ ดีกว่าจะมามัววิจารณ์ผู้อื่น อย่าลืมคำว่า **สันทิฏฐิโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปนยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ**

การแสดงธรรมของหลวงพ่อวัดปากน้ำนั้น ตามที่ข้าพเจ้าได้ฟังมาอยู่ในเรื่องทาน ศีล ภาวนา นรก สวรรค์ นิพพาน แต่โดยมากหนักไปในทางปรมัตถ์ เวลานี้กำลังแสดงพระอภิธรรมว่าด้วยมหาปัฏฐาน อนันตนัยเรียงลำดับบทมาติกาวันพระที่แล้วมา ถึงบทอินทรียปัจจโยแล้ว

ในที่สุดนี้ ขออานุภาพพระรัตนตรัย จงคุ้มครองรักษาท่านผู้ประพฤติธรรมทั้งหลายให้มีความสุขทั่วกัน เทอญ

พระทิพย์ปริญญา
บ้านเลขที่ ๑๑๖ ถนนสุริวงศ์ พระนคร
๑๓ กันยายน ๒๔๘๙

แม้ท่านได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร แต่ไม่มีใครเรียกชื่อนั้น เรียกว่าหลวงพ่อเสมอมา บางคนก็ไม่ทราบว่าท่านมีสมณศักดิ์ เพราะภิกษุสามเณรในวัดและคนวัดก็เรียก "หลวงพ่อ" เสียหมด บางคนก็เรียกว่า "เจ้าคุณพ่อ"

นอกจากท่านจะสร้างคนให้เป็นคนแล้ว เสนาสนะก็ได้จัดทำรุดหน้าไป แต่เพราะท่านฝักใฝ่ในด้านกรรมฐานเสียมาก การก่อสร้างปฏิสังขรณ์ก็ไม่ใคร่สนใจมากนัก ท่านพูดว่าสร้างคนนั้นสร้างยาก เรื่องเสนาสนะไม่ยาก ใครมีเงินก็สร้างได้ แต่ความสำคัญต้องสร้างคนก่อน

๑. กุฏิ ๒ แถวสร้างก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน สร้างคู่กับโรงเรียน

๒. พ.ศ. ๒๔๙๓ สร้างโรงเรียนปฏิบัติเป็นตึกคอนกรีตเสริมเหล็กสูง ๓ ชั้น ยาว ๒๙ วา ๒ ศอก กว้าง ๕ วา ๒ ศอก สิ้นเงินค่าก่อสร้างประมาณ ๒,๕๙๘,๑๑๐.๓๙ บาท (สองล้านห้าแสนเก้าหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยสิบบาท สามสิบเก้าสตางค์)

๓. สร้างศาลาโรงฉันพอเหมาะแก่พระภิกษุสามเณร ๕๐๐ รูป ฉันภัตตาหารเช้าเพล เป็นเครื่องไม้มุงสังกะสี พื้นลาดปูนซิเมนต์ ภายในยกเป็นอาสนสงฆ์ มีช่องเดินในระหว่างได้ สิ้นค่าก่อสร้างประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ บาทเศษ (สี่แสนบาทเศษ)

๔. สร้างกุฏิเป็นตึกคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นตึก ๒ ชั้น พื้นฝ้าเพดานไม้สักทาสีขัดชันแล็ก มีห้องน้ำห้องส้วมและไฟฟ้า เป็นกุฏิทันสมัย ราคาก่อสร้างประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ บาทเศษ (แปดแสนบาทเศษ)

๕. ก่อนมรณภาพสัก ๔–๖ เดือน ได้สร้างกุฏิอีกหลังหนึ่งสูง ๓ ชั้น เป็นตึกคอนกรีตเสริมเหล็กเช่นเดียวกัน มีเครื่องประกอบพร้อม ราคาก่อสร้าง ๓๒๗,๘๔๓.๓๐ บาท (สามแสนสองหมื่นเจ็ดพันแปดร้อยสี่สิบสามบาทสามสิบสตางค์)

สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ไม่มีงบประมาณ กุฏิบางหลังไม่มีแปลน ค่าก่อสร้างทวีขึ้นแล้วแต่ช่างจะเสนอ แต่เมื่อเสร็จแล้ว ก็ได้ของประณีตไว้สำหรับวัด หลวงพ่อก็ไม่ว่าไร สร้างกุฏิเสร็จแล้ว หลวงพ่อได้สั่งให้พระรูปอื่นอยู่ต่อไป ตัวท่านเองหาได้อยู่อาศัยไม่ เช่นกุฏิหลังใหม่ให้พระศรีวิสุทธิโมลี และพระครูปลัดณรงค์เข้าอยู่อาศัย ใคร ๆจะอาราธนาให้ขึ้นกุฏิใหม่ก็ไม่ฟังเสียง ท่านเพิ่งไปอยู่เมื่อก่อนมรณภาพสัก ๓–๔ เดือน ที่จำไปนั้น เนื่องด้วยที่อยู่เดิมมีการก่อสร้างกุฏิหลังใหม่ใกล้ชิด ท่านไม่ได้ความสงบ จึงจำยอมมาพักที่กุฏิใหม่และมรณภาพที่กุฏินี้

การสร้างคนนั้นเป็นอัธยาศัยที่ท่านสนใจ ภิกษุสามเณรรูปใด มีสติปัญญาสามารถ

เที่ยวนำฝากสำนักโน้นสำนักนี้ ให้ได้รับการศึกษาชั้นดีต่อไป และเพื่อรับเอาขนบธรรมเนียมของสำนักนั้นมาปฏิบัติพอเหมาะสม เป็นการให้สังคมแก่ศิษย์เป็นอย่างดี วางแนวทางให้มีการติดต่อกัน ให้มีสัมพันธ์ต่อกัน ให้แสดงความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ในคณะธรรมยุตท่านก็ส่งเสริมให้ได้บรรพชาอุปสมบท คือศิษย์สมัครใจก็อนุญาต ไม่มีความรังเกียจใครผู้ใด ท่านพูดว่าเรามองกันในแง่ดีจะมีสุขใจ เพียงเท่านี้ก็พอใจแล้ว สำนักที่หลวงพ่อสนใจเป็นพิเศษคือวัดเบญจมบพิตร จะทำอะไรก็ต้องอ้างสมเด็จสังฆนายกก่อน ต้องการอาราธนามาในการกุศลเสมอ งานเล็กน้อยก็ต้องต้านทานไว้ บางคราวยอมสงบให้ด้วยความไม่พอใจก็มีเหมือนกัน และสมเด็จสังฆนายกได้เมตตาแก่หลวงพ่อวัดปากน้ำอย่างดียิ่งเสมอมา

ความเจริญในด้านสมณศักดิ์ยุคก่อน หลวงพ่อไม่ได้รับยกย่องมากนัก ท่านมาอยู่วัดปากน้ำ ยุคสมเด็จพระวันรัต ติสฺสทตฺตเถร วัดพระเชตุพน เป็นเจ้าคณะอำเภอภาษีเจริญ ต่อมาพระราชสุธี (พร้อม ป. ๖) วัดสุทัศน์เทพวราราม ลาสิกขาแล้ว ต่อมาพระสุธรรมมุนี วัดพระเชตุพน ใน ๓ ยุคนี้พระครูสมุห์สดก็คงได้สมณศักดิ์เป็นพระครูสมณธรรมสมาทานเท่านั้น เมื่อคณะสงฆ์ปกครองโดยพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ตกมาอยู่ในปกครองของเจ้าคุณพระวิเชียรกวี (ฉัตร ป. ๕) วัดหนัง อำเภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี หลวงพ่อก็ยังคงเป็นพระครูตามเดิม ที่เป็นดังนั้น เพราะการปกครองของหลวงพ่ออยู่ในวงแคบ คือเป็นเพียงเจ้าอาวาสพระอารามหลวงตำแหน่งเดียว

อันความจริงหลวงพ่อก็ไม่ได้กระตือรือร้นหรือเที่ยววิ่งเต้น และก็ไม่สนใจในเรื่องเช่นนั้น ท่านสนใจอย่างเดียว คือต้องการให้ภิกษุสามเณรมีการศึกษาดี มีการปฏิบัติดีและให้ผู้มีศรัทธาเข้าวัดปฏิบัติธรรมให้มาก ๆ ให้ภิกษุสามเณรมีปัจจัย ๔ บริบูรณ์ เพียงเท่านี้ก็พอใจ

เรื่องที่คณะวัดปากน้ำเดือดร้อนใจอยู่อย่างเดียวในสมัยโน้น คือคณะวัดปากน้ำเห็นต้องกันว่า หลวงพ่อที่เคารพของตน มีคนนับถือมาก กุลบุตรสมัครใจมาบวชปีละหลายสิบคน ทั้งหลวงพ่อก็มีภูมิพอจะอบรมให้เกิดความรู้ในการปฏิบัติไม่ยิ่งหย่อนกว่าวัดทั้งหลาย แต่ไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นอุปัชฌายะ ท่านครองวัดมาแต่ราวปี พ.ศ. ๒๔๕๙ มาได้ตำแหน่งอุปัชฌายะเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ นับเป็นเวลา ๓๐ ปีเศษจึงได้รับ อันความจริงวัดปากน้ำเป็นพระอารามหลวงย่อมมีสิทธิพิเศษในการได้รับแต่งตั้งเป็นอุปัชฌายะ แม้ในยุคใหม่ก็มีกฎหมายเปิดโอกาสถวาย เพื่อเกียรติพระอารามหลวง

เมื่อพิจารณาอัธยาศัย หลวงพ่อวัดปากน้ำหนักในกตัญญูกตเวทิตาธรรม เมื่อท่านมาปกครองวัดปากน้ำ ได้รับโยมหญิงผู้ชรามาไว้ สร้างที่อยู่อาศัยและอุปถัมภ์ด้วยเครื่องเลี้ยงชีวิตเป็นอย่างดีจนตลอดชีวิตของโยม แม้คนอื่นก็เหมือนกัน ท่านย่อมอนุเคราะห์ตามฐานะ

เมื่อสมเด็จพระวันรัต ติสฺสทตฺตเถร อาพาธเป็นอวสานแห่งชีวิต หลวงพ่อวัดปากน้ำได้ปฏิการะเป็นอย่างดี โดยจัดอาหารและรังนกจากวัดปากน้ำมาถวายทุกวัน ท่านตั้งงบประมาณไว้วันละ ๔๐ บาท พอได้เวลา ๔.๐๐ น. ให้คนลงเรือจ้างมาขึ้นปากคลองตลาดพอถึงวัดพระเชตุพนได้อรุณพอดี สมัยนั้นสะพานพุทธฯ ชำรุดเพราะภัยสงคราม ถนนฝั่งธนบุรีถึงตลาดพลูยังไม่เรียบร้อย รถโดยสารยังไม่มี การคมนาคมต้องใช้เรือจ้าง หลวงพ่อเพียรปฏิบัติฉลองพระคุณดังนี้เป็นเวลาหลายเดือน เมื่อผู้นำอาหารถวายกลับไปแล้วต้องรายงานให้หลวงพ่อทราบทุกวัน

การทำคิลานุปัฏฐากเป็นอวสานปฏิการะนี้ น่าจะให้ผลแก่หลวงพ่อมากอยู่ เมื่อเจ้าคุณพระพิมลธรรม ฐานทตฺต วัดมหาธาตุ หมั่นมาเยี่ยมสมเด็จพระวันรัต ติสฺสทตฺตเถร ผู้กำลังอาพาธหนัก วันหนึ่งเป็นเวลาค่ำแล้ว เจ้าคุณสมเด็จพระวันรัต ได้ขอร้องให้ช่วยแต่งตั้งพระครูสมณ–ธรรมสมาทานวัดปากน้ำเป็นอุปัชฌายะด้วย เจ้าคุณพระพิมลธรรมยินดีและรับรองว่าจะจัดการให้ตามประสงค์ และต่อมาไม่ช้าตราตั้งเป็นอุปัชฌายะก็ตกถึงพระครูสมณธรรมสมาทาน คือหลวงพ่อวัดปากน้ำ เมื่อได้รับตราตั้งเป็นพระอุปัชฌายะแล้ว คณะวัดปากน้ำชื่นชมยินดีกุลบุตรพากันมาบรรพชาอุปสมบทในสำนักวัดปากน้ำทวีขึ้น

อันเจ้าคุณพิมลธรรม ฐานทตฺต นั้น ท่านชอบพอกันมานานในส่วนตัว และก็พอใจในการปฏิบัติด้วย ท่านเคยพูดว่าท่านพระครูวัดปากน้ำ ถึงมีข่าวอกุศลอย่างไรก็ยังดีมีคนมาขอปฏิบัติธรรมเจริญพระกัมมัฏฐาน ทุกวัดน่าจะทำตามบ้าง

หลวงพ่อวัดปากน้ำ ได้รับสมณศักดิ์ เป็น พระครูสมณธรรมสมาทาน แต่ พ.ศ. ๒๔๖๔ นับแต่นั้นมาเป็นเวลา ๒๘ ปี จึงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญที่ พระภาวนาโกศลเถระ ถือพัดยอดพื้นขาวอันเป็นตำแหน่งวิปัสสนาธุระ พ.ศ. ๒๔๙๒

การได้สมณศักดิ์ครั้งนี้ นับว่าเป็นด้วยคณะสังฆมนตรีได้ทราบเกียรติคุณของท่านอยู่บ้าง จึงได้รับคะแนนส่งเสริมเป็นอันดียิ่ง พระพิมลธรรม (อาสภเถร) วัดมหาธาตุด้วยแล้วส่งเสริมเต็มที่ และได้พยายามส่งเสริมมาทุกระยะกาล เพราะพระพิมลธรรมพอใจในสุปฏิ–บัติของหลวงพ่อวัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้รับพระราชทานพัดยศเทียบเปรียญ

พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช มีพระราช–ทินนามว่า "พระมงคลราชมุนี"

พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ มีพระ

ราชทินนามว่า "พระมงคลเทพมุนี"

เมื่อได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระมงคลราชมุนีแล้ว ต่อมาท่านได้อาพาธเกี่ยวแก่ความดันโลหิตสูง เริ่มแต่เดือนมีนาคม ๒๔๙๙ เป็นต้นมา มีอาการขึ้น ๆ ลง ๆ พล.ร.จ. เรียง วิภัตติภูมิประเทศ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลทหารเรือ แพทย์ประจำได้มาเยี่ยมอาการทุกเช้าเย็นและทำการพยาบาลด้วยตนเอง เมื่อเวลามาเยี่ยมตรวจอาการ อาการของโรคใดที่แพทย์สงสัย ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขามาตรวจรักษา เช่นนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางปอดทางหัวใจ เป็นต้น โดยที่สุดได้เชิญคุณพระอัพภันตริกาพาธ ผู้เชี่ยวชาญชั้นเยี่ยมของประเทศไทยมาตรวจและแนะนำ เพราะท่านผู้นี้เป็นอาจารย์ของนายแพทย์ทั้งหมดด้วย โรคนั้นมีแต่ทรงกับทรุด บางคราวก็ทำให้มีความหวังบ้าง

การได้รับสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระมงคลเทพมุนี ก็อยู่ในระหว่างอาพาธ อาการของโรคเริ่มจะแสดงว่าหมดหวัง แต่กำลังใจของท่านยังแข็งแกร่ง พอเข้าวังรับพระราชทานสัญญาบัตรได้ คณะวัดปากน้ำก็มีหวังอยู่ว่าคงจะหายจากโรคสักวันหนึ่ง นั้นเป็นแต่เพียงความหวัง ตั้งแต่เริ่มอาพาธจนถึงมรณภาพเป็นเวลา ๒ ปีเศษ หลวงพ่อไม่ได้แสดงอาการรันทดใจใด ๆ เลย ต้อนรับแขกด้วยอาการยิ้มแย้มเสมอ เวลาจะลุกจะนั่งไม่พอใจให้ใครไปช่วยเหลือ ท่านพอใจทำเอง ผู้อื่นคอยตามเพื่อช่วยเหลือเวลาท่านเซไปเท่านั้น

นอกจากโรคดังกล่าวแล้ว ยังมีโรคไส้เลื่อนกำเริบขึ้นอีก ถึงกับต้องไปทำการผ่าตัดที่โรงพยาบาลศิริราชในระหว่างพรรษา แม้กระนั้นท่านก็ไม่ยอมขาดพรรษา ดิ้นรนมารับอรุณที่วัดปากน้ำจนได้ และได้มาอยู่โรงพยาบาลสงฆ์ ๒ ครั้ง ได้รับการพยาบาลเป็นอย่างดีทุกแห่ง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ อาการของโรคกำเริบมากขึ้น ท่านก็คาดว่าจะมรณภาพ จึงได้จัดการฌาปนกิจศพโยมหญิงของท่าน เพื่อสนองคุณมารดาในอวสาน เวลานั้นอาการก็หนักมากอยู่แล้ว แต่ด้วยกำลังใจอันเข้มแข็ง จึงพยายามมาบำเพ็ญกุศลได้จนตลอดพิธี

เวลานับเป็นปี ๆ ที่กำลังอาพาธ ท่านได้กำจัดความประมาททุกวิถีทาง ทุกเวลาเย็น ได้เรียกพระไปทำกัมมัฏฐานใกล้ ๆ ท่านเป็นเวลา ๑ ชั่วโมงบ้าง ๒ ชั่วโมงบ้าง หรือเวลาอื่นก็มีเช่นนั้น เวลากลางคืนก็สั่งงานให้พวกปฏิบัติกระทำกิจกัมมัฏฐาน จิตใจของท่านผูกพันอยู่อย่างนี้ ใครจะทักท้วงประการใด ท่านเพียงแต่ฟัง แต่ไม่รับปฏิบัติตามคำทักท้วงนั้น

เมื่ออาพาธครอบงำท่านได้ 1 ปีเศษแล้ว วันหนึ่งท่านพูดกับผู้เขียนเรื่องนี้ว่า เจ็บคราวนี้ไม่หาย ไม่มียารักษา เพราะยาที่ฉันอยู่นั้นมันไม่ถึงโรค ท่านเปรียบว่ายาที่ฉันนั้นเหมือนมีแผ่นหินมารองรับกั้นไว้ ไม่ให้ยาซึมไปกำจัดโรคได้ ท่านบอกว่า กรรมมันบังไว้เป็นเรื่องแก้

ไม่ได้ ท่านพูดแล้วก็ยิ้มด้วยอารมณ์เย็น

ตั้งแต่อาพาธจนมรณภาพ เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี ไม่มีอาการครวญครางแสดงอาการเจ็บปวด เว้นแต่ไม่รู้สึกตัว เมื่อได้สติก็กำจัดได้ ไม่จู้จี้บ่นเอาแก่ใคร จะแสดงความไม่พอใจบ้างก็เฉพาะผู้ไม่มาปฏิบัติธรรมกับท่าน การห่วงใยใด ๆ ไม่แสดงออก วางอารมณ์เฉย สิ่งใดต้องการถ้ามีก็เอา ถ้าไม่มีก็นิ่งเฉยและยิ้มรับความไม่มีนั้นด้วย

เรื่องอาหารการขบฉันระหว่างอาพาธ ใครทำถวายอย่างไร ฉันอย่างนั้น ที่ถูกปากก็ฉันมาก สิ่งใดที่มีผู้ห้ามก็เลิกฉันสิ่งนั้น แม้จะชอบก็ไม่พยายามจะฝืนคำห้ามของบุคคลอันผู้ที่ห้ามนั้นก็คือพี่สาวของหลวงพ่อเอง บางทีการห้ามนั้นเกิดขัดใจกับผู้เขียนก็มีหลายครั้ง

เป็นอันว่า หลวงพ่อวัดปากน้ำได้ทำพระกัมมัฏฐานและควบคุมการปฏิบัติด้วยตนเองตั้งแต่ต้นจนชีวิตเป็นอวสานสมัย เวลาป่วยไข้ก็ควบคุมและสนใจในการปฏิบัติ ท่านให้ภิกษุมานั่งสมาธิใกล้ ๆ ท่านทุกวัน เป็นงานที่หลวงพ่อห่วงมาก และได้สั่งไว้ว่า งานที่เคยทำอย่างไรอย่าให้ทิ้ง จงพยายามกระทำไป และจงเลี้ยงภิกษุสามเณรดังเคยทำมา

ธรรมกาย

การปฏิบัติธรรมตามหลักพระกัมมัฏฐาน อันเป็นปฏิปทาสูงสุดในพระพุทธศาสนา ถ้าการปฏิบัตินั้นเข้าขั้นปรมัตถ์ ผู้ปฏิบัติก็ย่อมเข้าถึงอมตสุข แม้ยังไม่เข้าขั้นปรมัตถ์ ก็ยังอำนวยผลแก่ผู้ปฏิบัติให้มีกาย วาจา ใจ สงบระงับ อันผู้ปฏิบัติเข้าถึงธรรม ย่อมมีกาย วาจา ใจ ไกลจาก โลภ โกรธ หลง เป็นบุคคลคงที่ต่อหลักธรรม ไม่ก่อกรรมทำเวร

หลวงพ่อวัดปากน้ำ ปฏิบัติเพื่อกำจัดโทษเช่นนั้น มีปฏิปทาเดินสายกลาง ไม่ห่วงในลาภสักการะเพื่อตน แต่ขวนขวายเพื่อส่วนรวม กิจการนิมนต์ทางไกลถึงกับค้างคืนแล้วท่านรับนิมนต์น้อยนัก โดยท่านเคยแจ้งว่าเสียเวลาอบรมผู้ปฏิบัติ ท่านมีความมุ่งหมายใช้ความเพียรติดต่อกันทุกวัน ชีวิตไม่พอแก่การปฏิบัติ จึงมีบางท่านตำหนิหลวงพ่อว่าอวดดี อันความจริงคนเรานั้น ถ้ามีดีจะอวดก็ควรเอาออกแสดงได้ เว้นไว้แต่ไม่มีดีจะอวดใครแล้วเอาเท็จมาอวดอ้างว่าเป็นของดี ลวงผู้อื่นให้หลงเข้าใจผิด อันหลวงพ่อไม่ใคร่รับนิมนต์ใครนั้นเป็นปณิธานในใจของท่านเอง ลงได้ตั้งใจแล้วก็ต้องทำตามตั้งใจเสมอมา มิใช่ว่าเป็นผู้หมดแล้วจากความปรารถนา ยังอยู่ในกลุ่มแห่งความปรารถนา แต่ท่านไม่หลงจนประทุษร้ายให้เสียธรรมปฏิบัติ

ธรรมานุภาพให้ผลแก่หลวงพ่อทันตาเห็น ต้องการโรงเรียนประหนึ่งความฝัน ธรรมานุภาพก็ดลบันดาลให้สมประสงค์ กลายเป็นความจริง ต้องการกุฏิ โรงฉัน และการ

เลี้ยงพระวันละหลาย ๆ ร้อยรูป ก็ได้สมความปรารถนา ต้องการให้มีผู้ปฏิบัติมาก ๆ นักปฏิบัติก็ติดตามมา ปัจจัยที่จ่ายเรื่องอาหาร เรื่องกุฏิ โรงเรียน ในยุคของท่าน มีจำนวนมิใช่ล้านเดียว ถ้าคิดแต่ค่าอาหารอย่างหยาบ ๆ วันละ ๑,๐๐๐ บาท (หนึ่งพันบาท) ปีหนึ่งเป็นจำนวนเงิน ๓๖๐,๐๐๐ บาท (สามแสนหกหมื่นบาท) สิบปีเป็นเงินเท่าไร นี้คิดอย่างต่ำ ถ้าหลายสิบปีจะเป็นเงินเท่าไร หลวงพ่อท่านพูดว่า เราเป็นลูกพระพุทธเจ้า เมื่อกาย วาจา ใจ บริสุทธิ์แล้ว ย่อมมีสิทธิ์ใช้มรดกของพระพุทธเจ้าได้ และใช้ได้จนตลอดชาติ ถ้าไม่บริสุทธิ์แล้ว แม้จะเอาไปใช้ก็ไม่ถาวรเท่าไร

การปฏิบัติของคณะกัมมัฏฐานวัดปากน้ำ ย่อมเป็นไปตามระเบียบที่หลวงพ่อได้วางไว้ ทุกคราวท่านพูดให้เกิดกำลังในการใช้ความเพียร ธรรมกายของวัดปากน้ำแพร่ปรากฏไปแทบทุกจังหวัด ยิ่งกว่านั้นยังไปแสดงธรรมานุภาพยังภาคพื้นยุโรปด้วย เกียรติศักดิ์ของธรรมกายแพร่หลายเช่นนั้น ย่อมแสดงความศักดิ์สิทธิ์อันเป็นสัจจธรรมแก่ผู้ปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องด้วยโดยมากผู้จะเดินทางไปเมืองนอก ได้มาขอพรต่อหลวงพ่อก็มี โดยได้รับคำบอกเล่าจากผู้ใหญ่ก็มี ชาวยุโรปเกิดความสนใจในเรื่องธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา นี้แสดงว่าธรรมกายของวัดปากน้ำ ได้ข้ามน้ำข้ามทะเลไปนอกประเทศแล้ว

พ.ศ. ๒๔๙๗ ศาสตราจารย์ วิลเลียม อาจารย์มหาวิทยาลัยในกรุงลอนดอนได้ล่องฟ้าข้ามทะเลจากยุโรปมาสู่ประเทศไทย เพื่อศึกษาธรรมปฏิบัติ ณ วัดปากน้ำเป็นครั้งแรกในประเทศไทย หลวงพ่อได้จัดการอุปสมบทให้ตามที่มุ่งหมาย ก่อนจะให้การอุปสมบทนั้นได้อบรมจนเข้าใจพิธีและเรียนธรรมปฏิบัติ ฝึกหัดพระกัมมัฏฐานจนได้แนวมั่นคงเป็นที่พอใจแล้ว จึงได้จัดการให้อุปสมบท

การที่ชาวอังกฤษมาบวช ณ สำนักวัดปากน้ำนั้น ได้รับอุปการะจากหลวงพ่อเป็นอย่างดี ท่านได้จัดการซ่อมตึกขาวซึ่งได้ใช้เป็นหอสมุดให้เรียบร้อย มีห้องน้ำห้องส้วมทันสมัยตีรั้วล้อมตึกมิให้ใครมาปะปน พระวิลเลี่ยมนี้มีฉายาว่า **กปิลวฑฺโฒ** เมื่อได้อุปสมบทแล้วทำการปฏิบัติพระกัมมัฏฐานต่อไป ได้ยินว่าได้ธรรมกายเบื้องต้น ต่อมาได้ไปประเทศอังกฤษอีก มีผู้เลื่อมใสในพระกปิลวฑฺโฒมาก ต่อมาได้นำผู้ศรัทธามาบวชอีก ๓ คน ล้วนแต่มีวิทยฐานะได้ปริญญาทั้งนั้น หลวงพ่อได้ให้อุปการะเป็นอย่างดี เรื่องอาหารบริโภคไม่ฝืดเคือง ได้ทำงบประมาณไว้โดยเฉพาะ ตลอดถึงช่วยค่าพาหนะเวลากลับยุโรปตามสมควร

ต่อมาเกิดความเข้าใจผิดกันขึ้น อันความเข้าใจผิดนั้น จะเป็นเพราะล่ามก่อกวนให้เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นเพราะภิกษุฝรั่งนั้นทำให้เกิดขึ้นยังเอาเป็นความจริงไม่ได้แน่นอน จึงไม่สามารถจะเขียนลงได้ในโอกาสนี้ พระภิกษุฝรั่งและผู้เป็นล่ามเข้าหาหลวงพ่อขอสิทธิบาง

อย่าง หลวงพ่อชี้แจงให้เข้าใจอย่างไรก็ไม่ฟังเสียง ภิกษุเหล่านั้นได้ลุกออกจากที่ประชุมไปโดยไม่เคารพในฐานะเป็นอุปัชฌายะ ล่ามคงไม่ปรับความเข้าใจให้ดี ได้ยินว่าล่ามกับภิกษุฝรั่งนั้นได้ตกลงโครงการกันมาก่อนแล้ว จึงไม่ฟังเสียงหลวงพ่อ เมื่อเหตุการณ์เป็นดังนั้นภิกษุฝรั่งก็พากันออกจากวัดปากน้ำไปและล่ามก็ออกไปด้วย

ความไม่ราบรื่นเกิดขึ้นในวัดปากน้ำ เรื่องอื้อฉาวอยู่พักหนึ่ง ทั้งล่ามทั้งภิกษุฝรั่งได้เข้ามาหาผู้เขียนเรื่องนี้ เพื่อแจ้งว่าได้ออกจากวัดปากน้ำไปแล้ว เฉพาะล่ามได้ออกความเห็นว่า ถ้าจะให้เข้าอีก จะขอสิทธิบางอย่างจึงจะยอมเข้าสำนักตามเดิม

หลวงพ่อวัดปากน้ำท่านไม่เห็นด้วย และไม่ยอมรับข้อกติกาใด ๆ ที่ทางล่ามเสนอมา เมื่อล่ามแสดงอาการแข็งแกร่งไม่สำเร็จก็ต้องหลบหน้าไป พระฝรั่งพักอยู่ในประเทศไทยพอสมควรแล้วชวนกันกลับยุโรปในเพศบรรพชิต

ต่อมาพระกปิลวฑฺโฒได้กลับมาประเทศไทยอีก เพื่อขอแสดงอัจจยะโทษ โดยมานึกถึงความบกพร่องอันเกิดแต่ความเข้าใจผิดของตน เวลานั้นเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนีกำลังอาพาธอยู่ จึงไม่ยอมให้พระกปิลวฑฺโฒเข้าพบ ตามเสียงพูดกันว่าหลวงพ่ออาพาธครั้งนั้น เกิดแต่เสียใจเรื่องเอาพระฝรั่งไว้ไม่อยู่ อันความจริงนั้น ท่านอาพาธมาก่อนเกิดเรื่อง ท่านจะเสียใจอะไรในเรื่องเช่นนี้ เพราะท่านไม่ได้ก่อขึ้น พวกนั้นเป็นผู้ก่อขึ้นเอง

ได้ถามหลวงพ่อว่าทำไมไม่ให้พระกปิลวฑฺโฒเข้าพบ ท่านตอบว่าเขาลุกจากที่ประชุมไปโดยไม่สำคัญในเราเลย แสดงอคารวะถึงเช่นนั้นจะเลี้ยงกันได้อย่างไร เราก็ต้องจริงต่อเขาบ้าง มิฉะนั้นเขาจะดูหมิ่นพระพุทธศาสนา การที่เราปฏิเสธไปเช่นนั้นแหละ จะสอนให้ฝรั่งรู้สึกตัวว่า ต่อไปควรจะทำตนอย่างไรในภูมิของสมณะ เมื่อไปร่วมกับคณะอื่นจะได้ไม่เอาแต่ใจของตน ถ้าเราขืนให้พบต่อไปก็จะมาเหยียบย่ำกันอีก ให้เขาเห็นความจริงของเราเสียบ้างไม่เช่นนั้นเสียเหลี่ยม พระกปิลวฑฺโฒ แม้จะพยายามเป็นอย่างดีแล้วก็ไม่ได้พบหลวงพ่อตามที่ปรารถนา และได้กลับไปสู่ประเทศอังกฤษตามเดิม ได้ทราบข่าวจากยุโรปว่า พระกปิลวฑฺโฒเสียใจมากต่อเหตุการณ์ และเวลานี้ก็สนใจในธรรมกายนั้นอยู่

ธรรมกายนั้นให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติเป็นมหัศจรรย์ จะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ภิกษุ หรือสามเณร เมื่อได้ปฏิบัติถึงขั้นก็ได้ธรรมกายเหมือนกัน หลวงพ่อชอบพูดแก่ใคร ๆ ว่า เด็กคนนั้นได้ธรรมกาย และชอบยกเด็ก ๆ ขึ้นอ้าง ลักษณะนี้เป็นอุบายวิธีให้ผู้ใหญ่สนใจด้วย อาจนำไปคิดว่าเด็ก ๆ ยังปฏิบัติได้ ทำไมผู้ใหญ่จะทำไม่ได้ คิดไป ๆ ก็อาจเกิดอุตสาหะในการปฏิบัติธรรมหรือเกิดความละอายตัวเองที่ไม่แสวงหาสารธรรมแก่ตน มัวแต่สะสมกิเลสเข้าไว้ หลวงพ่อว่าเมื่อได้ธรรมกายแล้ว ย่อมทำประโยชน์ได้หลายอย่าง ถ้าจิตเป็นกุศล แม้โรคภัย

ไข้เจ็บก็ช่วยแก้ได้ ในเมื่อโรคนั้นยังไม่เข้าขั้นอเตกิจฉา

การใช้ธรรมกายแก้โรค หลวงพ่อเคยพูดว่าแก้ได้จริง ถ้าได้ประกอบกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายแก้และฝ่ายเจ้าทุกข์มีความเชื่อมั่นคง กล่าวคือต้องเรียนพระกัมมัฏฐานปฏิบัติธรรมด้วยเพื่อให้กระแสจิตเชื่อมถึงกัน ลักษณะนี้มีหวังมาก ที่ไม่ได้ผลก็เนื่องด้วยผู้เจ็บไม่พยายามทำพระกัมมัฏฐาน ทางเชื่อมไม่ถึงกัน แต่ถึงอย่างนั้นก็มีผลบ้างในเมื่อโรคนั้นยังอ่อน และท่านพูดว่า ถึงไม่หายก็จะเป็นไร เราไม่ได้เรียกค่ารักษาเอาแก่ใคร ช่วยด้วยเมตตาอย่างน้อยคนเจ็บก็จะต้องได้ความรู้วิธีปฏิบัติธรรม หรือเข้าใกล้พระรัตนตรัยพอสมควรแก่อุปนิสัย ท่านพูดว่าที่หายก็มาก ที่ไม่หายเพียงแต่บรรเทาเป็นครั้งคราวก็มี

พูดถึงวิธีแก้โรค ผู้เขียนได้พบกับนักเรียนแพทย์คนหนึ่ง ซึ่งเขาสนใจในวิชาของหลวงพ่อ ระหว่างเป็นนักเรียนแพทย์ปีปลาย ๆ เขาได้รักษาพยาบาลคนไข้ผู้หนึ่ง คนไข้นั้นเจ็บปวดมาก หมดทางแก้ไข เขาได้ตัดสินใจพูดกับเพื่อน ๆ ว่าประเดี๋ยวจะแก้ให้หาย ขอเข้าในห้องสักครู่ก่อน

นักเรียนแพทย์คนนั้น เข้าห้องทำสมาธิจิตตามหลักของวัดปากน้ำ สักครู่ใหญ่ ๆ ต่อมา คนป่วยสงบจากความเจ็บปวด พวกเพื่อนนักเรียนแพทย์ด้วยกันแปลกใจ ถึงผู้เข้าสมาธิเองก็แปลกใจ และภูมิใจในการกระทำของเขา ได้ถามว่าทำไมจึงกล้าเช่นนั้น ตอบว่าสงสารคนเจ็บไม่รู้จะช่วยได้อย่างไร ไม่มีทางอื่นก็ลองดูและยังได้พูดต่อไปว่า เขาได้เห็นตนเองว่าเมื่อชาติก่อนเขาเคยเป็นนักบวชมาเหมือนกัน นักเรียนแพทย์คนนี้ ตามปกติชอบวัดและพิธีทางศาสนาตั้งแต่จำความได้ เพราะผู้ใหญ่สนใจในทางศาสนา เขาอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตได้ตั้งแต่พูดชัด มีการทำบุญประจำปี เด็กคนนี้ได้อาราธนาศีลพระปริตเสมอมา และอาราธนาได้อย่างไม่กระดากอายเลย การเรียนดี สำเร็จปริญญาแพทย์โรงพยาบาลศิริราชเมื่ออายุได้ ๒๑ ปี

มีคนโดยมากสงสัยในเรื่องเด็ก ๆ ได้ธรรมกาย คิดดูหมิ่นว่าผู้ใหญ่ยังปฏิบัติเข้าไม่ถึง ทำไมเด็ก ๆ จะมาได้ ต่อมาก็ต้องเชื่อ เหตุที่เชื่อนั้น วันหนึ่งมีผู้นำเด็กพอคลานได้อย่างแข็งแรงมาขอให้ตั้งชื่อ เด็กคนนี้ซนขนาดหนัก เห็นอะไรจะต้องคลานไปจับขว้างจนได้ ผู้เขียนเรื่องนี้ได้ส่งซองหนังสือให้เล่น ๑ ซอง แต่อยากจะล้อเด็กนั้นด้วย ส่งให้แล้วจับดึงไว้ข้างหนึ่ง คะเนว่าเด็กฉุดไม่หลุดจากมือเรา เด็กน้อยคว้าซองอีกด้านหนึ่งไม่ยอมปล่อย ดึงจนกระดาษซองขาดติดมือไป ขึ้นชื่อว่ากระดาษซองจดหมายก็ออกจะเหนียวอยู่บ้าง ถึงดังนั้นเด็กไม่ยอมปล่อย กระชากขาดติดมือไป จึงประหวัดถึงคำหลวงพ่อว่า เด็กได้ธรรมกายนั้นอาจเป็นจริง เพราะว่าเด็ก ๆ มีอารมณ์ไม่ฟุ้งซ่าน คืออารมณ์ต้องการอะไรก็ปักใจดิ่งลงไปไม่ยอมทิ้ง

จะเอาให้ได้ ถ้าแย่งของไปจากมือ ต้องร้องไห้เอาของนั้นคืนเสมอ อนึ่งเมื่อผู้ใหญ่สอนอะไรเด็ก ๆ มักจะจดจำและทำตาม เด็กปฏิบัติธรรมก็มีทางจะได้ธรรมกายเหมือนหลวงพ่อท่านพูดไว้ ใครเล่าจะพิสูจน์ เพราะผู้ใหญ่จะลดตัวและทำความรู้สึกเหมือนเด็กไม่ได้

การสร้างพระพุทธรูปผง

เมื่อการสร้างโรงเรียนปริยัติธรรมเริ่มขึ้น หลวงพ่อได้สร้างพระพุทธรูปเป็นพระพิมพ์เล็ก ๆ ครั้งแรก ๘๔,๐๐๐ องค์ ผสมด้วยผงและสรรพดอกไม้หอมมีดอกมะลิเป็นต้น ที่ได้บูชาพระประจำเช้าเย็นและนำออกตาก ได้มาผสมกับผง พิมพ์เป็นพระแจกแก่ผู้มาร่วมการกุศลในวัดนั้น ปรากฏว่าเป็นที่นิยมของประชาชน เพราะหลวงพ่อท่านเข้าสมาธิปลุกเสกด้วยตนเอง และรวมศิษย์ที่ได้ธรรมกายช่วยบรรจุอิทธิฤทธิ์อันเกิดแก่ธรรมกาย ช่วยกันทำเป็นเวลาแรมปี

การแจกนั้น มิใช่ให้ผู้ใดนำออกไปนอกวัด และมิได้ลงแจ้งความชักชวนเป็นใบปลิว วัดปากน้ำทำอย่างเงียบ รู้กันเป็นภายใน เกิดความนิยมภายในก่อน แล้วข่าวว่าหลวงพ่อทำพระผงก็แพร่หลายไป มีผู้มารับกันคับคั่ง วันหนึ่งเป็นจำนวนร้อย ๆ หลวงพ่อเป็นผู้แจกเอง ผู้รับนั้น คือคนมาทำบุญที่วัด เมื่อบริจาคแล้ว เอาใบเสร็จไปถวายหลวงพ่อ หลวงพ่อก็ให้พระ ๑ องค์ ประสิทธิ์ประสาทให้ตามพิธีของท่าน

ตามต่างจังหวัดเดินทางมาเป็นหมู่ โดยทางเรือเมล์บ้าง โดยเอาเรือแท็กซี่มาเป็นคณะบ้าง มีพระภิกษุนำมาบ้าง ครั้งแรก ๆ คนแน่นวัด ถ้ามาผิดเวลาต้องรอตั้งวันจึงได้รับพระที่ตนต้องการ พวกมารับพระนั้นไม่ได้พูดกันว่ามาเช่าพระ แต่พูดกันทุกคนว่ามารับของขวัญ

เมื่อออกแจกเป็นของขวัญไม่ช้า วันหนึ่งมีผู้มารับพระของขวัญมีจำนวนถึง ๑,๕๐๐ คนเศษ ที่ทราบจำนวนดังนี้ โดยนับใบปวารณาที่ผู้มารับของขวัญทำไปถวายแทบทุกวันต้องสิ้นเวลาแจกนับเป็นชั่วโมง ๆ แสดงความอัศจรรย์ในสมาธิจิตอันเกิดแก่ธรรมกายของหลวงพ่อวัดปากน้ำ

การนำพระออกไปแจกตามนอกวัดนั้นไม่ได้เด็ดขาด ต้องมารับที่วัดปากน้ำและต้องรับจากหลวงพ่อด้วยจึงจะพอใจ ใคร ๆ จะแจกแทนไม่ได้ แม้จะมีผู้อื่นแจกแทน ผู้ต้องการก็ไม่นิยม

ผู้จะรับของขวัญได้เพียงองค์เดียวเท่านั้น คือคนหนึ่งรับได้ ๑ องค์ จะฝากกันไปรับ หลวงพ่อก็ไม่ให้ ใครรับไปแล้วถ้าทำหายจะมารับอีกหลวงพ่อก็ไม่ให้เหมือนกัน แม้จะทำบุญสักเท่าไร ๆ ก็ไม่ให้อยู่นั่นเอง เว้นไว้แต่ไม่ทราบ

ที่ประหลาดยิ่งกว่านั้น ก็คือว่าใครทำบุญมาก ๆ เช่น ๑,๐๐๐ บาท หรือ ๑๐,๐๐๐ บาท หลวงพ่อก็ให้พระเป็นของขวัญเพียงองค์เดียวเหมือนกัน ได้เคยถามท่านว่า เมื่อเขามาทำบุญตั้งพันบาทเช่นนั้น จะให้ของขวัญสัก ๕ องค์ ๑๐ องค์ ไม่ได้หรือ หลวงพ่อตอบว่า พระของเรามีคุณภาพสูงยิ่งกว่าราคาใด ๆ เงินพันบาทหมื่นบาทนั้นยังไม่สมกับคุณภาพของพระเสียอีก

แม้ท่านจะให้แก่ผู้ใดเป็นส่วนตัว ท่านก็จะต้องบริจาคปัจจัยให้แก่วัดเหมือนกัน ทั้งนี้ท่านถือว่าท่านทำให้แก่วัด มิใช่ทำเพื่อส่วนตัว จะเอาเปล่า ๆ ไม่ได้ ชั่วเวลาไม่ถึงปีพระผงจำนวน ๘๔,๐๐๐ ก็หมดไป หลวงพ่อต้องเข้าบริกรรมทำอีก เพื่อเป็นของขวัญแก่ประชาชน

เมื่อก่อนท่านจะมรณภาพ คือเวลากำลังป่วย ท่านสั่งให้ทำพระอีก และก็แจกด้วยตนเองเรื่อยมา กว่าจะแจกทั่วถึงกันวันหนึ่ง ๆ ต้องเสียเวลาแจกตั้งชั่วโมง

เมื่อหลวงพ่อป่วยหนัก ได้มอบภาระ และประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่พระครูสมณธรรมสมาทาน (มหาเจียก) ศิษย์ท่านแจกต่อไป โดยท่านพิจารณาเห็นแล้ว ว่าจะทำหน้าที่แทนท่านได้ เวลามอบของขวัญต้องเป็นพระครูองค์นี้ องค์อื่นไม่มอบ

ที่ให้พระครูสมณธรรมสมาทานเป็นผู้แจกนั้น โดยท่านเห็นว่าได้ธรรมกายมาตั้งแต่เป็นสามเณร ได้ใช้สอยให้ถอนโรคแทนตัวท่าน ทำงานได้ผลดีเป็นที่พอใจหลวงพ่อ มีความเชี่ยวชาญในทางสมาธิอยู่มาก จึงมอบให้รับภาระนี้ต่อมา พระที่ให้เป็นของขวัญนี้ เวลานี้ก็ยังมีแจก และมีคนไปรับทุกวัน

ความจริงในเรื่องคนเดียวให้องค์เดียวนั้น หลวงพ่อถือขลังมาก ผู้เขียนเรื่องนี้ได้เคยรับจากหลวงพ่อมา ๑ องค์ และได้มอบเป็นของขวัญแก่เด็กผู้มาขอตั้งชื่อไป วันหนึ่งไปขอหลวงพ่อใหม่ ท่านไม่ยอมให้ บอกว่าต้ององค์เดียว ต่อมาไปพูดเลียบเคียงจะขออีกหลวงพ่อนิ่งเฉยไม่ยอมตอบ เป็นอันไม่ให้แน่

ครั้งหนึ่งพูดกับหลวงพ่อว่า จะเอาติดตัวไปตามหัวเมืองต่าง ๆ เมื่อใครต้องการจะได้ให้เป็นของขวัญต่อเขา หลวงพ่อว่าทำอย่างนั้นไม่ได้ พระของเรามีคุณภาพจริง ผู้อยากได้

ต้องมาเอง ถ้าเอาไปอย่างนั้นของดีก็กลายเป็นของเก๊ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสและพูดแถมท้ายว่า อย่ากลัวเลย แปดหมื่นสี่พัน ๒ หนก็ไม่พอแจกและก็เป็นจริงดังคำพูดของหลวงพ่อ.

อาพาธ-มรณภาพ

เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนีเริ่มป่วยแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙ งานอย่างหนึ่งซึ่งได้ตั้งใจไว้คือการฉลองโรงเรียนปริยัติ พ.ศ. ๒๕๐๐ หลวงพ่อจะมีแจง หรือนิมนต์พระ ๒๕๐๐ องค์มาเจริญพระพุทธมนต์ จะถวายสำรับคาวหวาน และสมณบริขารองค์ละชุด รวมเป็น ๒๕๐๐ ชุด แต่เพราะอาพาธมาขัดขวางเสีย ความคิดนั้นก็ไม่ปรากฏเป็นความจริง นับว่าเป็นโชคร้ายของวัดปากน้ำอย่างมหันต์ ซึ่งถ้าหลวงพ่อไม่อาพาธ วัดจะได้ทุนเป็นค่าภัตตาหารอีกเป็นจำนวนมาก

ตั้งแต่เริ่มอาพาธมา ได้รับความสะดวกในการอุปถัมภ์และพยาบาลทุกอย่างไม่มีอะไรขัดข้องเลย มีพร้อมเท่าที่หลวงพ่อต้องการจนถึงมรณภาพ

ทุกครั้งยิ้มรับแขก สนทนาปราศรัยพอสมควร แต่โดยมากเข้าเยี่ยมยาก เพราะหมอห้ามไม่ให้รบกวน เมื่อถูกห้ามบ่อย ๆ คนเยี่ยมก็ห่างไป เพียงมาถามข่าวข้างนอกแล้วก็กลับ

ทุกอย่างชอบทำเองเมื่อเวลาป่วยไข้ เช่นจะช่วยพยุงลุกพยุงนั่งไม่ชอบ ลุกนั่งเองเดินเอง สรงน้ำเอง ใครจะไปประคองไม่ถูกอัธยาศัย เป็นเพราะกำลังใจแข็งเมื่อลุกนั่งไม่ไหวจริง ๆ เพราะอาพาธทวีขึ้น จึงยอมให้มีคนพยุงลุกนั่ง

ผู้เขียนเรื่องนี้ พยายามไปเยี่ยม ไปติด ๆ กันบ้าง ห่างไปนาน ๆ บ้าง ซึ่งทั้งนี้แล้วแต่อาการของโรค ถ้าทราบข่าวว่าหนักมากก็หมั่นมา และการไปก็ไม่ได้บอกกำหนดแน่นอนแก่ใคร ๆ บางวันไปเช้า บางวันบ่าย บางวันเย็นค่ำ ทั้งนี้เพื่อจะสังเกตการณ์ว่า ภิกษุสามเณรเอาใจใส่ต่อหลวงพ่ออย่างไร ได้ทราบว่าจัดเป็นเวรมาปฏิบัติทุกวัน พวกมาเจริญกัมมัฏฐานต่างหาก

วันหนึ่งพอไปถึงที่พักของหลวงพ่อ มีพระเวรมาแจ้งก่อนว่า หลวงพ่อออกมารออยู่นานแล้ว จึงพูดว่า "ฉันไม่เคยบอกแก่ใครว่าจะมา พวกคุณไปโกหกหลวงพ่อไว้หรือว่าฉันจะมา"

พระเวรตอบว่า "ผมก็ไม่ทราบ แต่หลวงพ่อสั่งให้จัดอาสนะไว้รับพระเดชพระคุณด้วยวาจา "จัดที่ไว้ ธรรมดิลกจะมา" ท่านสั่งดังนี้ไม่พลาดสักคราวเดียว ถ้าหายไปนานก็พูด

ขึ้นลอย ๆ ว่า "ธรรมดิลกวัดโพธิ์ไม่อยู่"

หลวงพ่อต้องอยู่โรงพยาบาลสงฆ์ ๒ ครั้ง ไปทำการผ่าตัดโรคไส้เลื่อนที่โรงพยาบาลศิริราช ๑ หน ทั้งโรคเก่าโรคใหม่มาซ้ำเติม ความหวังในชีวิตก็มีแต่สั้นเข้า

ท้ายเดือนมกราคมและต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ ติดต่อกัน ผู้เขียนเรื่องนี้ไปทำการควบคุมการตรวจนักธรรมในภาค ๗ ประจำ พ.ศ. ๒๕๐๑ งานนี้ได้ตรวจข้อสอบนักธรรมรวมแห่งเดียวกัน ๘ จังหวัด งานเสร็จสิ้นลง วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ คิดว่าจะอยู่ตากอากาศสัก ๒–๓ วัน เพื่อหาโอกาสเยี่ยมวัดต่าง ๆ ด้วย เกิดสังหรณ์ใจถึงเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี จึงเดินทางกลับวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ศกเดียวกัน ถึงวัดพระเชตุพน ๑๘.๐๐ น. มาโดยรถยนต์ รถวิ่งมาอย่างช้า ๆ

รุ่งขึ้นวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ เวลา ๑๒.๐๐ น. โทรศัพท์มาจากวัดปากน้ำแจ้งว่าหลวงพ่ออาการหนักแล้ว ขอให้รีบไปวัดปากน้ำด่วน

ถึงวัดปากน้ำเวลา ๑๓.๐๐ น.เศษได้เข้านมัสการ หลวงพ่อมีอาการหอบ ทางวัดปากน้ำได้ตามหมอที่เคยประจำก็ไม่พบ หลวงพ่อหมดความรู้สึก มีแต่อาการหอบอย่างเดียว คุณหญิงชลขันธพินิจ มาเยี่ยมทนดูไม่ได้ ต้องไปตามหมออื่นมาหมอบอกว่าหมดความรู้สึก เส้นโลหิตในสมองแตกแล้วหมดความหวัง หมอไม่ยอมทำอะไร เพียงแต่แนะว่าให้เอาน้ำแข็งห่อผ้าวางไว้บนศีรษะ เวลานั้นภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาแน่นห้อง ต่างมองดูหลวงพ่อด้วยน้ำตา หน้าสลดหมดความหวัง หมอพยากรณ์ไว้ว่าภายใน ๒๔ ชั่วโมง จะอยู่ได้เป็นอย่างดี หมอกลับไปแล้ว พวกศิษย์ก็ยังห้อมล้อมหลวงพ่ออยู่ เข้าใจว่าหลวงพ่อไม่รู้สึกเลย หลวงพ่อหลับตา หอบถี่ ๆ หนักขึ้นแล้วก็ค่อย ๆ น้อยลง ๆ วิญญาณของหลวงพ่อได้ทิ้งร่างกายอันทุพพลภาพนั้นไปด้วยอาการอันสงบ และสงบอย่างสมภูมิของนักปฏิบัติ เวลา ๑๕.๐๕ น. ของวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒

เสียงสะอื้นก็ระงมขึ้นในห้องที่หลวงพ่อมรณภาพ ทุกคนหน้าซีดสลด แม้น้ำตาไม่ออกทางลูกตา จะปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้นั้นไม่กลืนน้ำตาแห่งความสลดใจ

เมื่อแน่ใจว่าดับสนิทดีแล้ว ระฆังทุกใบในวัดได้บันลือเสียงขึ้น กลองก็ดังขึ้นเป็นอันรับรู้กันว่า เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี ได้ละโลกนี้ไปสู่ปรโลกแล้ว ครู่ต่อมากุฏิตึกหลังใหญ่เนืองแน่นไปด้วยภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา หน้าเศร้าน้ำตาคลอ บ้างทิ้งตัวลงกราบ บ้างยืนไหว้ บ้างสะอื้นเอามือปิดหน้า เวลานั้นไม่มีเสียงพูด มีแต่เสียงสะอื้นและเงียบสงัด แสดงว่าหมดที่พึ่งแล้วจนอวสานแห่งชีวิตของตน

การมรณภาพของหลวงพ่อเวลา ๑๕.๐๕ น. นั้น คล้ายกับว่าพระคุณท่านยังมีความ

กรุณาอยู่ เพราะยังให้เวลาดำริและติดต่อเรื่องจัดการศพได้ เป็นเวลาสะดวกจริง ๆ จะติดต่อกับใครสั่งการอย่างไรอันเกี่ยวแก่ศพสำเร็จทุกทาง คล้ายกับว่าหลวงพ่อเปิดทางสะดวกไว้ให้ เครื่องใช้สอยมีทุกอย่างทันความประสงค์ ถ้ามรณภาพในเวลากลางคืนหรือใกล้รุ่งก็จะพากันเดือดร้อนและหนักใจเพียงไร คืนนั้นเราพิมพ์การ์ด อาบน้ำศพเสร็จ จัดสถานที่ตั้งศพเรียบร้อย เรียกอย่างไรได้อย่างนั้น และทันประกาศทางวิทยุและหนังสือพิมพ์

เพื่อความเรียบร้อย ในวันรุ่งขึ้น ได้จัดการให้ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาและชาวบ้านใกล้เคียงหรือห่างไกลที่มาประชุมกันวันนั้น ได้อาบน้ำศพเสียก่อน ต้องจัดให้เข้าอาบน้ำศพคราวละ ๓ คนบ้าง ๔ คนบ้าง กว่าจะทั่วถึงสิ้นเวลากว่า ๒ ชั่วโมง

จัดการปลงผมและเปลี่ยนผ้าครองใหม่ ฉีดยารักษาศพมิให้เน่าในวันนั้นเอง ได้สั่งให้เก็บผมของหลวงพ่อไว้ เพื่อบรรจุพระแจกแก่ชาวบ้านต่อไป แต่ได้สั่งช้าไป มีผู้เก็บไปหมด จะหาเหลืออยู่สักเส้นหนึ่งก็ไม่ได้ ยิ่งกว่านั้นแม้ผ้าเช็ดมือเช็ดปาก สบงจีวรทั้งเก่าทั้งใหม่อันเป็นของใช้ของหลวงพ่อ ก็ถูกฉีกยื้อแย่งปันหมดสิ้นในคืนนั้นเอง จะหาเหลือสักนิ้วหนึ่งก็ไม่ได้ ดีไปอย่างหนึ่งที่ไม่ต้องเก็บกวาดเอาไปทิ้ง ผู้ไม่ได้ก็พูดว่าจะรอเอากระดูกเมื่อเวลาเผา

ทำความสะอาดแก่ศพเรียบร้อยแล้ว ยกไปไว้ที่โรงเรียนชั้น ๓ เตรียมต้อนรับผู้จะมาอาบน้ำศพในวันรุ่งขึ้น คืนนั้นภิกษุสามเณรแทบไม่ต้องจำวัด ทำงานกันคืนยันรุ่งเพราะต้องทำความสะอาดให้เรียบร้อยทั่ววัด ขนเก้าอี้เสื่อสาดอาสนะกันโกลาหล ไม่มีใครบ่นว่าเหนื่อย เต็มใจทำ กราบหลวงพ่อด้วยความเคารพ ดีที่มีภิกษุสามเณรมากและพร้อมเพรียงกันกระทำ งานที่เต็มใจทำย่อมลุล่วงไปด้วยดี

รุ่งขึ้นวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ การอาบน้ำศพได้มีตั้งแต่ ๑ โมงเช้า พากันมาเป็นสาย ๆ อาบกันไม่ขาดระยะ จนกระทั่งยกศพใส่หีบเวลา ๑๗.๐๐ น. ล่วงแล้ว ที่มาไม่ทันก็นับจำนวนหลายร้อย สมเด็จพระสังฆนายกได้กรุณามาประกอบพิธีเอาน้ำพระราชทานอาบศพ และเป็นประธานตลอดพิธี

ศพหลวงพ่อที่บรรจุแล้วในหีบทองของหลวงที่พระราชทานให้เป็นเกียรติยศแก่หลวงพ่อ และได้ประดิษฐานอยู่มุมด้านตะวันออกของโรงเรียน ประดับตกแต่งด้วยเครื่องสักการะอันงดงาม เวลากลางคืนมีสวดพระอภิธรรม เป็นการกุศลตามประเพณีนิยม มีผู้มาเยี่ยมคืนละมาก ๆ เป็นจำนวนร้อย และได้รับเป็นเจ้าภาพสวดทุกคืน คืนละ ๑ เจ้าภาพ ตั้งแต่วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ มา การบำเพ็ญกุศลเช่นนั้นได้ติดต่อกันถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๐๒ แล้ว ล้วนแต่มีผู้เต็มใจมาขอเป็นเจ้าภาพทั้งสิ้น บางคืนก็มีสวด ๒ สำรับ บางสัปดาห์ก็มีพระธรรมเทศนา บางวันก็มีแจงอาราธนาภิกษุสามเณรมาสวดแจงหมดวัด

การบำเพ็ญกุศลเทศน์แจงนี้มีมาหลายคราวแล้ว

เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี ชาตะ พ.ศ. ๒๔๒๗ มรณภาพ พ.ศ. ๒๕๐๒ อายุ ๗๕ โดยปีบวชอยู่ ๕๓ พรรษา สำนักที่หลวงพ่อเคยอยู่คือ

๑. วัดสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
๒ วัดพระเชตุพน พระนคร
๓. วัดชัยพฤกษมาลา ธนบุรี
๔. วัดโบสถ์ นนทบุรี
๕. วัดปากน้ำ อำเภอภาษีเจริญ ธนบุรี

ชีวิตของเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี มีที่สุดของชาตินี้อันถึงแล้ว รูปธรรม นามธรรมของพระคุณท่าน แสดงเป็นความจริงดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสว่า

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

รูปร่างกายของสัตว์ทั้งหลายย่อมแตกสลายไป แต่นามและโคตร หาแตกสลายไม่ฯ

ปฏิปทาของเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี เจ้าของประวัตินี้ คือ

ท่านสำรวมในปาฏิโมกข์เป็นอย่างดี ไม่ห่วงเรื่องใด ๆ แม้จะมีอุบาสิกาเรียนกรรมฐานมาก ท่านก็ระวังเรื่องที่แจ้งและที่ลับ ใครมาหาสู่มีภิกษุสามเณรประจำ หรือมิฉะนั้นก็ไวยาวัจจกร หรือมิฉะนั้นก็มีนักปฏิบัติมาปฏิบัติธรรมอยู่ใกล้ ห้องนอนมีภิกษุประจำอยู่ใกล้

อุบาสิกาอยู่เขตหนึ่งต่างหาก มีรั้วกั้น ห้องหนึ่ง ๆ มีหลายคน มีหัวหน้าควบคุม

ภิกษุสามเณรอุบาสิกาห้ามติดต่อไปมาหาสู่กัน ถ้ามีกิจจำเป็นต้องติดต่อ ต้องขออนุญาตและต้องมีเพื่อนไป

ไม่ติดในลาภ ไม่ยอมแรมคืนที่อื่นเกี่ยวแก่การนิมนต์ แม้ใกล้เคียงก็ไม่รับนิมนต์ง่ายนัก ที่ไม่รับนั้นเพราะในวัดมีเจ้าภาพเลี้ยงพระ เปลี่ยนหน้ากันมาทุกวัน สมควรจะต้อนรับก่อน และเป็นห่วงนักปฏิบัติ

การสงเคราะห์เรื่องส่วนตัวไม่ขัด แต่เงินวัดมอบให้กรรมการดำเนินงาน ไม่ยอมรับรู้ แล้วแต่กรรมการ

ใครให้ร้ายป้ายสีท่าน เมื่อทราบหลวงพ่อพูดว่าช่างเถิดเขาติเตียนเรา ดีกว่าเราติเตียนเขา การที่เราถูกติเตียนนั้น เพราะเราทำงานก้าวหน้าไป

ชอบการศึกษาเป็นที่ ๑ แม้วัดเดียวกันมีทั้งนักศึกษาพระปริยัติ ทั้งนักศึกษากัมมัฏฐาน และก็อยู่ร่วมกันโดยปกติสุขได้.

ชีวประวัติโดยสังเขป

ของ

พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร
(วีระ คณฺตฺตโม)

องค์ปฐมบรมครูแห่งวิชชาธรรมกายในยุคปัจจุบัน คือ พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หรือ "หลวงพ่อวัดปากน้ำ" ผู้เป็นที่เคารพรักบูชาในทุกสารทิศ

หลวงพ่อเดิมชื่อ สด มีแก้วน้อย อยู่ในตระกูลค้าขาย เป็นบุตรคนที่สองของโยมบิดามารดาชื่อ นายเงินและนางสุดใจ มีแก้วน้อย พระคุณท่านเกิดในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวงองค์สมเด็จพระปิยมหาราช เป็นปีที่ ๑๗ ในรัชกาล เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีวอก ฉศก จุลศักราช ๑๒๔๖ ร.ศ. ๑๐๓ ที่บ้านสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ครั้งยังเยาว์วัยพระคุณท่านได้เรียนหนังสือที่วัดต่าง ๆ ตามสมัยนิยมปฏิบัติ เมื่ออายุได้ ๑๔ ปี สิ้นบุญโยมบิดา พระคุณท่านก็อยู่ในฐานะหัวหน้าครอบครัว ล่องเรือค้าขายข้าวเลี้ยงดูโยมมารดาและพี่น้อง โดยฆราวาสสดในครั้งกระนั้นได้ประสบความสำเร็จในการพาณิชย์เป็นที่ยอมรับนับถือกัน ครั้นอายุถึง ๑๙ ปี พระคุณท่านก็ได้เจริญธรรมสังเวช จึงอธิษฐานใจว่า จะขอบวชเป็นบรรพชิตตลอดชีวิตไปไม่ขอสึก

บ้านเกิด ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ อยู่ที่อำเภอสองพี่น้อง สุพรรณบุรี ท่านเกิดที่เรือนหมู่นี้ ซึ่งอยู่ฝั่งใต้ของคลองสองพี่น้อง ตรงกันข้ามกับวัดสองพี่น้อง

บวช-เรียน

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ ตรงกับ ร.ศ. ๑๒๕ เป็นปีที่ ๓๙ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ สามปีถัดมา ภายหลังจากอธิษฐานใจ และพระคุณท่านได้จัดเตรียมการเพื่อโยมมารดาจะมีอยู่กินได้ต่อไปตามสมควรแก่อัตภาพไม่ต้องกังวลใจแล้ว คฤหัสถ์สดก็ได้เข้าอุปสมบท มีฉายาว่า จนฺทสโรภิกขุ ขณะอายุย่าง ๒๒ ปี เมื่อเดือนกรกฎาคม ต้นเดือน ๘ ณ วัดสองพี่น้อง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี พระอุปัชฌาย์ของพระคุณท่านคือ ท่านพระอาจารย์ดี วัดประดูศาล อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี พระครูวินยานุโยค (เหนี่ยง อินฺทโชโต) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอาจารย์โหน่ง อินฺทสุวณฺโณ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ คู่สวดทั้งสองรูปอยู่วัดสองพี่น้อง

พระคุณท่านเริ่มเรียนปฏิบัติสมถวิปัสสนากับองค์อนุสาวนาจารย์นับแต่วันบวช เมื่อบวชแล้วพอรุ่งขึ้นอีกวัน หลวงพ่อก็เริ่มลงมือปฏิบัติพระกรรมฐานต่อกับพระอาจารย์เนียม วัดน้อย อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี พระอาจารย์ทั้งสองรูปนี้ เป็นที่

ยกย่องกันว่าเป็นพระสุปฏิปันโนผู้ทรงวิชาสำคัญ และพระคุณท่านก็ได้ศึกษาภาษาบาลีควบคู่กันไป

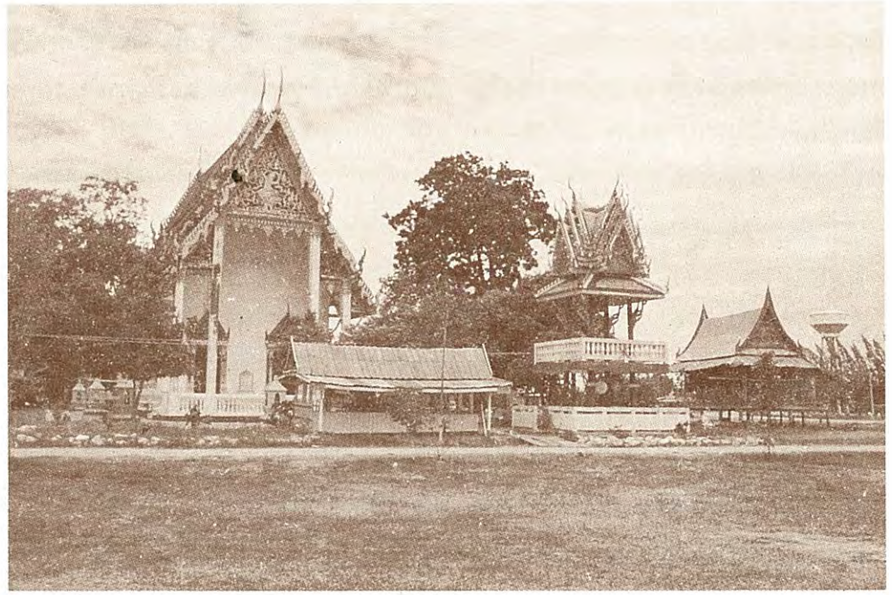

วัดสองพี่น้อง สุพรรณบุรี หลวงพ่อเข้าบรรพชาอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ และพระคุณท่านได้กลับมาจำพรรษาและสอนในโอกาสต่อมา

ภายหลังพรรษาที่วัดสองพี่น้องแล้ว หลวงพ่อก็ได้เข้าพำนักประจำอยู่ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อแสวงหาความรู้ให้แตกฉานกว้างขวางและลึกซึ้งจริง หลวงพ่อได้ไปศึกษาการปฏิบัติพระกรรมฐานและปริยัติธรรมภาษาบาลีกับพระอาจารย์หลายสำนัก พระอาจารย์ของพระคุณท่านมีหลายองค์คือ ท่านเจ้าคุณพระสังวรานุวงษ์ (เอี่ยม) วัดราชสิทธาราม ท่านเจ้าคุณพระมงคลทิพมุนี (มุ้ย) วัดจักรวรรดิ พระอาจารย์ปลื้ม วัดเขาใหญ่ อำเภอท่ามะกา กาญจนบุรี เป็นอาทิ

ครั้งนั้นพระอาจารย์ของพระคุณท่าน ดังเช่นพระครูญาณวิรัติ (โป๊) วัดพระเชตุพนฯ และพระอาจารย์สิงห์ วัดละครทำ เริ่มยกย่องท่านจนฺทสโรภิกขุว่า ศึกษา ปฏิบัติพระกรรมฐานได้ผลสำเร็จดีและมอบหมายให้พระคุณท่านเป็นครูฝึกพระกรรมฐานแทนได้ โดยที่**พระคุณท่านปฏิบัติใจจนได้ดวงใสประมาณเท่าฟองไข่แดงของไก่ที่ศูนย์กลางกาย** อันเป็นได้ผลตามแบบของพระอาจารย์สิงห์ก็ตาม แต่พระคุณท่านก็ยังเห็นว่าสมควร

จะต้องฝึกปฏิบัติต่อไปอีกมิใช่พอเพียงนั้น หลวงพ่อมีความสนใจที่จะปฏิบัติพระกรรมฐานยิ่งนัก และได้ออกทำธุดงควัตรรอนแรมไปในป่าถ้ำตอนช่วงนอกพรรษาในระหว่างนั้น

สิบปีผ่านไปนับแต่ท่านจนฺทสโรภิกขุเริ่มบวช พระคุณท่านมีความรู้ภาษาบาลีแตกฉานพอที่จะอ่านมหาสติปัฏฐานในคัมภีร์บาลีได้สมความตั้งใจแล้ว พระคุณท่านจึงวางธุระการศึกษาฝ่ายภาษาบาลีลง และใช้เวลากับวิปัสสนาธุระเพื่อการเจริญพระกรรมฐานโดยเต็มที่

วัดโบสถ์ บางคูเวียง ริมคลองบางกอกน้อย นนทบุรี หลวงพ่อวัดปากน้ำได้บรรลุธรรมกายและพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อคืนวันเพ็ญ กลางเดือนสิบ ในพรรษาที่สิบสองของพระคุณท่าน ณ พระอุโบสถแห่งนี้

บรรลุธรรมกาย

ย่างเข้าพรรษาที่สิบสองของพระคุณท่านประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ตรงกับ ร.ศ. ๑๓๖ ปีที่ ๘ ในรัชสมัยขององค์สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า รัชกาลที่ ๖ เมื่อหลวงพ่อได้กำหนดใจที่จะปฏิบัติสมถวิปัสสนาอย่างเต็มที่แล้ว พระคุณท่านได้กราบลาเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม ธมฺมสโร) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ไปจำพรรษาที่สิบสอง ณ วัดโบสถ์ (บน) บางคูเวียง ริมคลองบางกอกน้อย นนทบุรี อันเป็นสถานที่สงบ วิเวก และด้วยความระลึกถึงพระคุณของท่านพระอธิการชุ่ม วัดโบสถ์ ผู้ได้มีอุปการะคุณมาก

เคยถวายคัมภีร์มูลกัจจายะนะ และคัมภีร์พระธรรมบทแก่พระคุณท่านไว้ใช้ศึกษาเล่าเรียน และเป็นโอกาสหนึ่งที่พระคุณท่านจะได้สอนธรรมและหนังสือตามแต่นิมนต์แก่พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาที่นั่น เป็นการตอบสนองท่านพระอธิการและวัดโบสถ์ บางคูเวียงอีกประการหนึ่ง

พระคุณท่านได้อยู่ประจำ ณ พระอุโบสถวัดโบสถ์ บางคูเวียงและปฏิบัติธรรมตลอดเวลาที่อำนวยจากเช้าตลอดค่ำคืน ครั้นย่างกึ่งพรรษา พระคุณท่านก็ได้ตรึกนึกถึงความตั้งใจครั้งแรกเมื่อได้ขอบวชจนตลอดชีวิต เวลาก็ล่วงมาถึง ๑๔ ปี บวชเป็นพรรษาที่ ๑๒ แล้ว พระคุณท่านยังไม่บรรลุ ยังไม่เห็นธรรมดังที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาท่านได้ทรงตรัสรู้และทรงเห็นเลย พระคุณท่านจึงเริ่มกำหนดใจว่า จะเจริญพระกรรมฐานโดยสุดกำลังในครั้งนี้ แม้จะตายระหว่างปฏิบัติพระกรรมฐานก็จะยอม ด้วยมีค่ามากกว่าตายก่อนบวชหรือไม่ได้ปฏิบัติภาวนาเลย

พระคุณท่านตั้งใจเด็ดขาดแล้วก็เข้าสู่พระอุโบสถวัดโบสถ์ บางคูเวียง แต่เย็นวันพระ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ตั้งสัจจาธิษฐานมั่นคงมอบกายถวายชีวิตเพื่อพระรัตนตรัยอันประเสริฐสุดว่า เมื่อนั่งลงแล้ว หากมิได้บรรลุธรรมดังที่พระพุทธองค์ท่านทรงเห็นทรงตรัสรู้แล้ว ก็จะไม่ขอลุกขึ้นจากที่อีกจนตลอดชีวิต ใจพระคุณท่านตั้งมั่นแล้วก็เริ่มปรารภนั่งและกราบทูลอาราธนาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงโปรดประทานธรรมที่พระองค์ทรงเห็น ทรงตรัสรู้ แม้เพียงส่วนน้อยที่สุด ซึ่งแม้นหากการบรรลุธรรมนั้นแล้วจะเป็นโทษแก่พระศาสนา ก็ขออย่าได้ทรงประทานเลย แต่แม้นหากจะเป็นคุณแก่พระศาสนาแล้ว ขอได้ทรงโปรดประทานเถิด พระคุณท่านจะรับเป็นทนายพระศาสนาต่อไปจนตลอดชีวิต

เมื่อได้อธิษฐานใจยอมสละชีวิตเป็นพุทธบูชาแล้ว พระคุณท่านก็ขัดสมาธิเข้านั่งที่ภาวนาเจริญพระกรรมฐาน เวลาผ่านไปจนดึก ใจของพระคุณท่านหยุดสงบนิ่ง ความเห็น ความจำ ความคิด ความรู้ เข้ามารวมหยุดที่จุดเดียวกัน ณ ศูนย์กลางกาย ได้ส่วนพอดีแล้ว พระคุณท่านได้เห็น**ดวงปฐมมรรค**หรือ**ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** อันเป็นดวงกลมโตใสบริสุทธิ์ ขนาดฟองไข่แดงของไก่ ที่ศูนย์กลางกายดวงยิ่งใสสว่างมากขึ้นและใหญ่ขนาดดวงอาทิตย์สุกใสสว่างยิ่งนัก ได้เห็นดังนั้นแล้ว พระคุณท่านจำต้องตรึกว่าสมควรจะทำอย่างไรต่อไปอีก

ขณะนั้นพระคุณท่านได้มาถึงจุดแห่งการเริ่มค้นพบพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และทางสายเอกสายเดียวสู่มรรคผลนิพพานแล้ว ในระหว่างที่

ได้หยุดใจนิ่งพิจารณาดวงปฐมมรรคนั้น พระคุณท่านใจบันดาลตรึกถึง **มัชฌิมาปฏิปทา** ทางสายกลางขององค์สมเด็จพระบรมศาสดา ที่ศูนย์กลางของดวงกลมใสสว่างนั้นปรากฏมีจุดเล็กเรืองแสงสว่างไสวยิ่งกว่า พระคุณท่านจึงได้เลือกดำเนินตามทางสายกลางและทุ่มความรู้สึกทั้งหมดเข้าไว้ในจุดศูนย์กลางดวง ทันทีจุดนั้นก็ขยายขึ้นมาแทนที่ดวงเดิมซึ่งหายไป พระคุณท่านจึงได้รวมความเห็น จำ คิด รู้ ดิ่งเข้าไปในกลางของกลางต่อไปอีก โดยอาการฉะนี้ พระคุณท่านก็ได้เห็นดวงเก่าหายไป มีดวงใหม่สุกใสยิ่งขึ้นผุดจากศูนย์กลางกายนั้นขึ้นมาแทนที่ ประดุจฟองอากาศผุดจากน้ำขึ้นมาแทนที่กันโดยต่อเนื่องไม่ขาดสายและยิ่งใสสว่างขึ้น

โดยการหยุดในหยุดและเข้ากลางของกลางนี้ พระคุณท่านก็ได้เห็นดวงต่าง ๆ และกายผุดขึ้นมาโดยต่อเนื่องกันคือเห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ และจึงเห็นกายมนุษย์ละเอียด พระคุณท่านเมื่อได้ทุ่มความรู้สึกเข้าไปในกลางของกลางต่อไปอีก ก็เห็นดวงทั้ง ๖ และกายของกายที่ละเอียดยิ่งขึ้นปรากฏขึ้นมาเป็นลำดับในเบื้องต้นนั้นทั้ง ๑๘ กาย ได้แก่ กายในภพสามนี้ ๘ กาย คือ กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม และกายอรูปพรหมละเอียด และกายที่พ้นภพสามหรือกายโลกุตตระ ๑๐ กาย คือ กายธรรม กายธรรมละเอียด กายพระโสดา กายพระโสดาละเอียด กายพระสกทาคา กายพระสกทาคาละเอียด กายพระอนาคามี กายพระอนาคามีละเอียด กายพระอรหัตและกายพระอรหัตละเอียด

กายธรรมหรือ**ธรรมกาย** และกายโลกุตตระอื่นดังกล่าว ปรากฏขึ้นที่ศูนย์กลางกายของท่านนั้น เป็นองค์พระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม ใสบริสุทธิ์ยิ่งกว่าอัญมณีใด ๆ งดงามหาที่ติมิได้ กายโลกุตตระล้วนเป็นกายที่ละเอียดยิ่งนัก และพ้นจากอาณัติแห่งไตรลักษณ์ เป็นวิสังขารแห่งความสุขที่แท้จริง

ธรรมและของจริงขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งหลวงพ่อได้ค้นพบได้เห็น ได้รู้ และเป็นในคืนวันเพ็ญสำคัญนี้ลึกซึ้งถึงปานนี้ เกินวิสัยของบุคคลจะคาดคิดคะเน แม้ใครยังตรึกนึกคิดอยู่ก็เข้าไม่ถึง หลวงพ่อได้สอนไว้ในภายหลังว่า "**ที่จะเข้าถึงต้องทำให้รู้ตรึก รู้นึก รู้คิดนั้น หยุดเป็นจุดเดียวกัน แต่พอหยุดก็ดับ แต่พอดับแล้วก็เกิด ถ้าไม่ดับแล้วไม่เกิด ตรองดูเถิด ท่านทั้งหลาย นี้เป็นของจริง หัวต่อมีเป็นอยู่ตรงนี้ ถ้าไม่ถูกส่วนดังนี้ก็ไม่มีไม่เป็นเด็ดขาด**"

คืนนั้นหลวงพ่อปฏิบัติเจริญภาวนาต่อไปอีก และได้เห็นวัดหนึ่งปรากฏขึ้น ซึ่ง

พระคุณท่านจำได้ว่าเป็นวัดบางปลา และรู้สึกในใจขณะนั้นเหมือนพระคุณท่านไปอยู่ที่วัดนั้น ทำให้รู้สึกขึ้นมาว่าที่วัดบางปลานั้นคงจะมีผู้ที่จะสามารถรู้และเห็นธรรมตามท่านได้โดยแน่นอน พระคุณท่านจึงปรารภที่จะไปที่วัดบางปลาภายหลังพรรษาเพื่อสอนพระสัทธรรมที่พระคุณท่านบัดนี้เริ่มได้เห็น ได้รู้ ได้ค้นพบแล้ว

การค้นพบการได้เห็นได้รู้ได้เป็นพระสัทธรรมของพระคุณท่านในคืนวันเพ็ญนั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่ถูกต้องแท้จริงให้หลวงพ่อปฏิบัติแสวงหาที่สุดแห่งธรรม พระคุณท่านตรึกใจดิ่งลึกลงไปที่ศูนย์กลางกายธรรมที่สุดละเอียดอยู่ตลอดเวลานับแต่นั้นเป็นต้นมาโดยมิได้มีการถอยกลับและหยุดยั้งอีกเลย พระคุณท่านยิ่งปฏิบัติก็ยิ่งลึกซึ้งขึ้นทุกที

ออกพรรษารับกฐินแล้ว พระคุณท่านก็กราบลาท่านเจ้าอาวาสวัดโบสถ์ บางคูเวียงไปสอนธรรมที่วัดบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ถิ่นบ้านเดิมของท่านโยมบิดาและได้ปรากฏแก่พระคุณท่านในญาณขณะเจริญพระกรรมฐาน หลวงพ่อได้สอนพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระจอมไตรโลกนาถ ดังที่พระคุณท่านได้พบเห็นรู้แล้วนั้นประมาณ ๔ เดือน มีผู้เห็นธรรมเป็นพระภิกษุสงฆ์ ๓ รูป คือ พระภิกษุสังวาลย์ พระภิกษุแบนและพระภิกษุอ่วม กับคฤหัสถ์อีก ๔ คน นับแต่นั้นมาหลวงพ่อก็เป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่คนเคารพรู้จักและยกย่องบูชากันทั่วไป

พระคุณท่านได้ปวารณาพรรษาที่ ๑๓ ที่วัดสองพี่น้องซึ่งพระคุณท่านแรกบรรพชาอุปสมบทที่สุพรรณบุรี ที่วัดนั้นมีพระภิกษุเห็นธรรมอีก ๑ รูป คือ พระภิกษุหมก ครั้นออกพรรษารับกฐินแล้ว พระคุณท่านก็ได้เดินทางไปพักที่วัดประตูศาล จังหวัดเดียวกัน ซึ่งเป็นวัดขององค์พระอุปัชฌาย์ของพระคุณท่าน แต่ท่านพระอาจารย์ดีในตอนนั้นได้มรณภาพไปแล้ว ที่วัดนี้ พระคุณท่านพักสอนธรรมอยู่ ๔ เดือน ก่อนจะกราบลาท่านเจ้าอาวาสเดินทางกลับวัดพระเชตุพนฯซึ่งมีงานสำคัญกำลังรอคอยพระคุณท่านแล้ว

วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ อารามหนึ่งใน ๑๗๐ พระอารามหลวงของกรุงรัตนโกสินทร์ มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า หลวงพ่อวัดปากน้ำได้เป็นเจ้าอาวาสวัดแห่งนี้ และได้สร้างทั้งคนและวัด ยังประโยชน์มหาศาลแก่พระศาสนาไม่มีประมาณ

เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

ลุกลางรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ครั้งนั้นเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต เผือน ติสฺสทตฺตมหาเถระ วัดพระเชตุพนฯ พระอาจารย์องค์หนึ่งของพระคุณท่าน ยังดำรงสมณศักดิ์เป็นท่านเจ้าคุณพระศากยยุตติยวงศ์ เจ้าคณะอำเภอภาษีเจริญ เล็งเห็นความเป็นผู้นำของหลวงพ่อ ซึ่งครั้งนั้นเป็นพระฐานานุกรมที่**พระสมุห์สด จนฺทสโร** เจ้าประคุณได้มอบหมายพระคุณท่านให้จำต้องยอมรับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดปากน้ำเขตภาษีเจริญ ซึ่งเป็นพระอารามหลวงเก่าแก่แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และในขณะนั้นชำรุดทรุดโทรมนัก เป็นกึ่งวัดร้าง มีพระประจำวัดอยู่เพียงสิบสามรูป

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ตรงกับ ร.ศ. ๑๔๐ เป็นปีที่ ๑๒ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า **พระครูสมุห์สด จนฺทสโร** ก็ได้รับสมณศักดิ์เป็น**พระครูสมณธรรมสมาทาน** อยู่ดำรงตำแหน่งเป็น**เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ** ภาษีเจริญ ด้วยความเป็นผู้นำอย่างเยี่ยมยอดและความอดทนอย่างยิ่งยวด หลวงพ่อก็ได้ทำนุบำรุงวัดปากน้ำภาษีเจริญขึ้นใหม่จนเป็นพระอารามหลวงที่สำคัญและใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง มีพระภิกษุสามเณร อุบาสก

อุบาสิกาที่อยู่ในความอุปการะของพระคุณท่านที่วัดในระยะนั้นจำนวนเป็นร้อยเป็นพัน มีทั้งพระสงฆ์จากต่างประเทศเช่น จากประเทศอังกฤษมาบวชเรียนกับหลวงพ่อ สมจริงแล้วดังปณิธานของพระคุณท่านที่ตั้งใจไว้ว่า **"บรรพชิตที่ยังไม่มา ขอให้มา ที่มาอยู่แล้ว ขอให้เป็นสุข"**

พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำเป็นนักปกครองชั้นเลิศ รอบคอบและเห็นการณ์ไกล ดำเนินการในสิ่งพึงควรและเว้นในสิ่งควรเว้น แม้ในขณะเป็นฆราวาสและยังมีอายุน้อย ผู้อยู่ในความปกครองต่างก็รักและนับถือท่านว่าเป็นคนเข้มแข็งเด็ดขาด มีความพยายามไม่ท้อถอยต่อการงาน พระคุณท่านปฏิบัติต่อผู้อยู่ในความปกครองดุจบิดาที่ดีปกครองบุตร บำบัดทุกข์และบำรุงสุขเสมอ และสร้างความปรองดองสามัคคีในหมู่คณะของศิษย์และผู้อยู่ในความปกครองของพระคุณท่าน จึงเรียกสมญานามของพระคุณท่านว่า **"หลวงพ่อ"** ด้วยความสนิทใจไม่มีละเว้นทุกคน

พระคุณท่านบริหารงานดีเยี่ยมควรแก่การรับเป็นแนวปฏิบัติยึดถือ พระคุณท่านเป็นผู้ใจดีมีมุทิตาและเสียสละ เจริญด้วยสังฆวัตถุและยุติธรรมยิ่งนัก ซึ่งล้วนเป็นรากฐานแห่งความเข้าใจอันดี สามัคคีธรรม และความเจริญรุ่งเรืองของหมู่คณะ พระคุณท่านไม่เลือกที่รักมักที่ชัง สั่งสอนใครผิดว่าตามผิด ใครถูกก็ยกย่องชมเชย ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนก็จะได้รับการอุปการะสงเคราะห์

ความกรุณาปรานีของหลวงพ่อไม่มีวันจืดจาง พระคุณท่านจะติดตามไต่ถามข่าวคราวของผู้ที่เคยอยู่ในความปกครองว่า มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในโอวาทของท่านสุขสบายกันดีหรือ อัธยาศัยไมตรีปรารถนาดีของพระคุณท่านโดยสม่ำเสมอทั้งครั้งแรกและครั้งหลัง จึงเป็นเครื่องบำรุงใจผู้อยู่ในความปกครองของท่านเสมอมา

ด้วยความมั่นใจว่า ธรรมที่พุทธบริษัทปฏิบัติตรงต่อพุทธโอวาทจะยังความราบรื่นและรุ่งเรืองให้ผู้ประพฤติดีงาม และธรรมวินัยจะขจัดอธรรมให้สูญสิ้นไป และโดยแนวปฏิบัติดุจพ่อกระทำต่อลูกฉะนั้น พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ก็ได้ดำเนินการปกครองกู้สถานการณ์ให้วัดพ้นสภาพวิกฤติการณ์ทรุดโทรมขาดการดูแลครั้งเมื่อก่อนที่ท่านจะเข้ามารับภาระเป็นสมภารเจ้าอาวาส จนในที่สุดไปสู่ความเป็น "วัด" ที่สมบูรณ์ เหมือนทำความฝันให้เป็นจริงขึ้นมาในช่วงเวลาไม่นานนัก

พระคุณท่านใช้ความเป็นผู้นำที่ฉลาด สุขุม เข้มแข็ง เด็ดขาด มองเห็นการณ์ไกล เห็นสิ่งที่ควรเว้นควรกระทำ ดำเนินการตามขั้นตอนว่า **ศีล**ต้องมี **สมาธิ**นำพา **ปัญญา**จึงเกิด ทำการแก้ไขฟื้นฟูบำรุงรักษา และเสริมสร้างใน ๕ เรื่อง ๓ เรื่องแรกเป็นการสอน

และสร้างคน กล่าวคือ การประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรประการหนึ่ง การศึกษาเล่าเรียนทั้งทางคันถธุระและวิปัสสนาธุระประการหนึ่ง การเผยแพร่พระศาสนาอีกประการหนึ่ง ส่วน ๒ เรื่องหลังเป็นการสนับสนุนการสร้างคนและสาธารณประโยชน์ทางวัตถุปัจจัย กล่าวคือ การจัดเสนาสนะประการหนึ่ง และการจัดภัตตาหารอีกประการหนึ่งเพื่อถวายพระภิกษุสามเณร อุบาสิกา ผู้บวชเรียน อันการปฏิบัติบำรุงพระศาสนานี้หลวงพ่อจะดำเนินการจนแล้วเสร็จให้ปรากฏผลเจริญรุ่งเรืองทันตาเห็นของพระคุณท่านเสมอ

การสร้างคนเป็นกิจอันสำคัญของพระคุณท่าน ท่านกล่าวว่าการสร้างคนนั้นเป็นเรื่องยาก เรื่องเสนาสนะนั้นไม่ยากนัก หากใครมีเงินก็สร้างได้ แต่ความสำคัญอยู่ที่การสร้างคนต้องสร้างคนดีให้ได้เสียก่อน โดยที่พระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยและสนับสนุนการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง หลวงพ่อจึงเป็นแบบอย่างที่หาที่ติมิได้ทั้งทางธรรม วินัย ปัญญาบารมี วิริยบารมี อธิษฐานบารมี และในทุกทาง หลักปฏิบัติที่หลวงพ่อท่านวางไว้เป็นแนวทางให้ศิษยานุศิษย์ของพระคุณท่านต้องปฏิบัติตามแบบอย่างนั้น พระภิกษุสงฆ์สามเณรจึงต้องตั้งใจประพฤติให้เป็นไปตามแนวพระธรรมวินัยและศึกษาปฏิบัติหาความรู้ พระคุณท่านได้สอนไว้เสมอว่า "คนมีวิชาความรู้เหมือนมีสมบัติจักรพรรดิใช้ไม่หมด การศึกษานั้นเปลี่ยนชีวิตผู้ศึกษาให้สูงกว่าพื้นเดิม คนที่มีการศึกษาดีจะได้อะไรก็ดีกว่า ประณีตกว่าผู้อื่น"

พระคุณท่านเจ้าอาวาสองค์นี้ได้ดูแลให้พระภิกษุสามเณรศิษย์ของท่านปฏิบัติตามพระธรรมวินัยทุกรูปโดยเคร่งครัด และให้ทุกรูปได้ศึกษาเล่าเรียนในสาขาตามความสมัครใจ ผู้ประสงค์จะศึกษาฝ่ายวิปัสสนาธุระ หรือฝ่ายคันถธุระ พระคุณท่านก็สนับสนุนทั้งสิ้น หรือหากจะช่วยฝ่ายบริหารก็ส่งเสริม ยอมไม่ได้อยู่ประการหนึ่ง คืออยู่ว่างปล่อยเวลาให้ล่วงไปไม่ปฏิบัติกิจให้เป็นประโยชน์ และประการสำคัญคือต้องเรียน ต้องทำจริง ๆ เรียนให้มีความรู้จนใช้ประโยชน์จากความรู้นั้น ๆ ได้โดยอิทธิบาทธรรม การปรับปรุงการศึกษาของพระคุณท่านอย่างจริงจังนั้น จึงมีผลให้วัดปากน้ำภาษีเจริญได้รับยกย่องให้เป็นสำนักเรียนโดยตรงในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ผลการศึกษาของสำนักวัดปากน้ำภาษีเจริญก็ดีเยี่ยม เช่นในเพียงสิบปีให้หลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ มีภิกษุสามเณรจำพรรษารวม ๕๕๒ รูป ผลการสอบปรากฏว่า รวมสอบบาลีได้ ๙๙ รูป นักธรรม ๘๙ รูป ธรรมศึกษา ๒๐ คน ในที่นี้สอบบาลีประโยค ๙ ได้ ๑ รูป สมดังที่หลวงพ่อขอไว้ให้ทุกคนตั้งใจศึกษาและปฏิบัติ

พระคุณท่านมีความเมตตากรุณาไม่มีประมาณ ภิกษุสามเณรรูปใดมีสติปัญญาความสามารถพระคุณท่านจะจัดการฝากฝังให้ได้รับการศึกษาชั้นดีที่สุดในสำนักเรียนที่เหมาะสม เป็นการให้ศิษย์ได้มีโอกาสรู้จักสังคมอื่น ขนบธรรมเนียมวิธีการ การติดต่อมีความสัมพันธ์ และแสดงความรู้สึกสมัครสมานสามัคคีปรองดองกัน บรรยากาศของอัธยาศัยไมตรีมีความก้าวหน้า ดังนี้จึงมีผู้นิยมขอบรรพชาอุปสมบทและจำพรรษาที่วัดของพระคุณท่านมากขึ้นโดยลำดับ

พระเดชพระคุณหลวงพ่อเป็นเอตทัคคะในการสอนธรรมทั้งภาคปฏิบัติและภาคเทศนา พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมีความนิยมมารับฟังพระธรรมเทศนาและฝึกปฏิบัติกับพระคุณท่านอย่างคับคั่งล้นหลามตลอดช่วงเวลากว่าสี่สิบปีที่ท่านได้อบรมสั่งสอนศิษย์ มีผู้มารับการศึกษาจำนวนหลายแสนคน มีผู้ถึงธรรมกายนับเป็นหมื่นคน พระคุณท่านยิ่งตระหนักถึงความจำเป็นในการสอนอบรมและฝึกวิปัสสนาจารย์ที่ดีพร้อมเพื่อจะได้เป็นกำลังเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่สาธุชนทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกประเทศ

หลวงพ่อวัดปากน้ำกับคณะครูและพระภิกษุสงฆ์สามเณรที่บรรลุธรรมกาย (พ.ศ. ๒๔๙๗)

พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำจะสอนเองและจัดพระภิกษุและอุบาสิกาที่ได้ธรรมกายแล้วให้ทำการอบรมสั่งสอนสมถวิปัสสนาวิชชาธรรมกายในวัดเป็นประจำทุกวัน และให้ท่านที่เชี่ยวชาญแล้วนั้น เช่น อุบาสิกาทองสุข สำแดงปั้น อุบาสิกาเธียร ธีรสวัสดิ์ เป็นอาทิ จาริกไปสอนยังสำนักต่าง ๆ ตามที่ได้มีนิมนต์มา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเข้าพรรษาทั่วประเทศ ต่อมาการเผยแผ่พระสัทธรรมนี้เมื่อไปถึงประเทศอังกฤษ

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้มีศาสตราจารย์วิลเลี่ยม ออร์กัสต์เปอร์เฟิสต์ มีจิตศรัทธาเลื่อมใสปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย มาขอรับการอุปสมบทโดยตรงกับหลวงพ่อ และได้ฉายาว่า กปิลวฑฺโฒ ภิกขุ ท่านรูปนี้ได้เดินทางกลับไปอังกฤษ ภายหลังนั้นก็ได้มีชาวต่างประเทศทั้งชายหญิงอีกหลายคนเดินทางมาขอบวชเรียนกับหลวงพ่อและได้ผลเจริญตามที่พระคุณท่านสอน เช่น พระสุรตโนภิกขุ (ท่านเทอร์รี่ แมกเนสส์) ซึ่งได้ดวงปฐมมรรคขณะบวชกับหลวงพ่อและต่อมาได้ธรรมกาย ปัจจุบันท่านรูปนี้ยังประจำอยู่ที่วัดปากน้ำ

พระคุณท่านจะลงแสดงพระธรรมเทศนาในพระอุโบสถเป็นประจำในวันธรรมสวนะและวันอาทิตย์ หลวงพ่อจะจัดให้พระภิกษุสามเณรหัดทำการเทศนาปฏิภาณองค์เดียว หรือให้หัดเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ๒–๓ ธรรมาสน์ นอกจากนั้นพระคุณท่านยังจัดให้มีพระธรรมเทศนาแสดง ณ ศาลาการเปรียญตลอดพรรษา พระคุณท่านได้สร้างองค์พระธรรมกถึกที่สามารถแสดงธรรมซาบซึ้งเป็นที่ยกย่องหลายต่อหลายรูป อาทิ เช่น ท่านพระครูสมณธรรมสมาทาน (หลวงพ่อเล็ก) โดยการจัดการและฝึกดังนี้

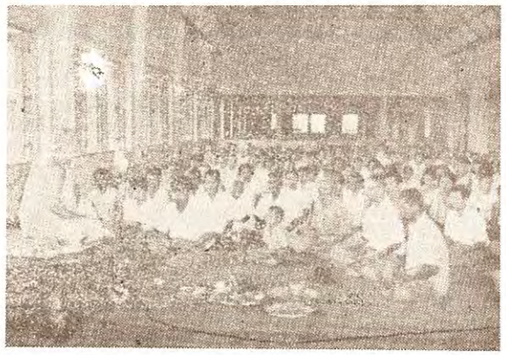

หลวงพ่อวัดปากน้ำ กำลังสอนการปฏิบัติภาวนาสมถวิปัสสนาวิชชาธรรมกาย

ในฝ่ายการเสริมสร้างคนและสาธารณประโยชน์ทางวัตถุปัจจัย ด้านเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ นั้น พระคุณท่านได้จัดการให้ซ่อมกุฏิและสร้างใหม่เป็นตึกโบกปูนเพื่อความคงทนถาวรและขยับขยายให้พอกับจำนวนพระภิกษุสงฆ์สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่เพิ่มขึ้นมีจำนวนนับเป็นพันที่พักประจำอยู่ที่วัด อีกทั้งอาคารนั้นจะต้องอยู่มีระเบียบงดงาม น้ำกินน้ำใช้พระคุณท่านก็จัดให้มีระบบน้ำบาดาล ซึ่งพระคุณท่านได้ท่านอดีตเจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม ท่านเจ้าคุณพระราชโมลี (ณรงค์ ฐิตญาโณ) สมัยยังเป็นท่านมหาพระครูปลัด เป็นกำลังสำคัญองค์หนึ่งในการก่อสร้าง รายการสร้างเสนาสนะภายในวัดยุคนั้นมีมากมาย เช่น ตึกมงคลจันทสร ศาลาโรงฉัน ตึกหลวงพ่อ ๓ ชั้น ตึก

ยามาพิภพ ตึกดาวดึงษ์ ตึกดุสิตเนาวรัตน์ และโรงเรียนพระปริยัติธรรม ๓ ชั้น ซึ่งรวมมูลค่าประมาณห้าล้านบาทในยุคเมื่อสร้างเสนาสนะเหล่านั้น เป็นความภาคภูมิใจของสาธุชนที่ได้บริจาคทุนทรัพย์สร้างขึ้นสำเร็จ และได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ โดยเฉพาะตึกโรงเรียนพระปริยัติธรรมสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นตึกคอนกรีตถือปูนงดงามทันสมัย กว้าง ๕ วา ยาว ๓๐ วา สูง ๓ ชั้น มีอุปกรณ์การศึกษาครบถ้วนรวมทั้งห้องสมุด จุพระสงฆ์ได้ ๑,๐๐๐ รูป ให้ท่านได้ใช้เรียนทั้งวิปัสสนาธุระและคันถธุระในที่เดียวกัน เป็นอานิสงส์อันใหญ่ให้อนุโมทนา

หลวงพ่อวัดปากน้ำ กับคณะพระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญ (พ.ศ. ๒๔๙๗)

การจัดภัตตาหารถวายพระภิกษุสามเณรนั้น หลวงพ่อได้เคยตั้งใจไว้นานแล้ว แต่ครั้งพรรษายังน้อยได้ประสบกับความยากลำบากในการขบฉันของพระภิกษุสงฆ์ว่า พระคุณท่านหากมีกำลังพอเมื่อใดก็จะจัดตั้งโรงครัวประกอบภัตตาหารถวายท่านเหล่านั้นไม่ต้องให้ลำบากและเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาปฏิบัติธรรม โดยพระภิกษุสามเณรทั้งหลายนั้นเมื่อมีอดิเรกลาภเกิดขึ้นจากการที่ผู้มีศรัทธานิมนต์ฉันจังหันหรือมีทายกทายิกาจัดถวายก็ดี มีพระพุทธานุญาตไว้ว่า พระภิกษุสามเณรพึงงดเว้นถือนิสัยในการออกบิณฑบาตรได้ หลวงพ่อได้จัดตั้งโรงครัวขึ้นประกอบอาหารเลี้ยงพระภิกษุสามเณร อุบาสิกา ขึ้นด้วยทุนทรัพย์ของท่านเองตั้งแต่พระคุณท่านเป็นเจ้าอาวาส ต่อมาแม้จะมีพระภิกษุสามเณร อุบาสิกา เพิ่มขึ้นนับพัน ท่านก็ไม่ต้องไปบิณฑบาตรกัน ทั้งนี้ก็โดยบารมีคุ้มเกล้าของหลวงพ่อ จะมีผู้มาทำบุญเลี้ยงพระเสมอแทบไม่มีวันเว้น เพียงแต่พระคุณท่านได้ขอไว้ข้อหนึ่งว่า ให้พระภิกษุสามเณร อุบาสิกา ตั้งใจปฏิบัติและตั้งใจศึกษาธรรมเป็นอันสมใจพระคุณท่าน

โดยนัยแห่งวิธีการปกครอง สอน สนับสนุน และสร้างคนด้วยความกรุณาปรานี ไม่มีประมาณนี้พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้อบรมอุปถัมภ์ให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณรเจริญอิทธิบาทธรรม และสนับสนุนฝากฝังอุ้มชูจนประสบความสำเร็จรุ่งโรจน์มากหลาย มีเจ้าประคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ(ปุ่น ปุณณสิริมหาเถระ)วัดพระเชตุพนฯ ผู้ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นอาทิ และบรรดาพระภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ศิษย์ทั้งหลาย ภายใต้การอุปการะบารมีของพระคุณท่านจึงต่างได้รับผลและความสุขจากการบำเพ็ญปฏิบัติและศึกษาพระธรรมสมดังความตั้งใจที่มาอยู่ในการดูแลปกครองของพระคุณท่านโดยถ้วนหน้าทุกคน

ลุสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทร มหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ อันเป็นปีที่ ๒ แห่งรัชกาล พระคุณท่านได้รับตำแหน่ง**พระอุปัชฌายะ** ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้เป็นพระราชาคณะสามัญที่ **พระภาวนาโกศลเถร** และอีกสองปีภายหลัง พระคุณท่านได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเสมอพระราชาคณะเปรียญ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๘ พระคุณท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชเป็น **พระมงคลราชมุนี** ในปีฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ พ.ศ. ๒๕๐๐ ตรงกับ ร.ศ. ๑๗๖ เป็นปีที่ ๑๒ แห่งรัชกาลปัจจุบัน พระคุณท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพมีพระราชทินนามว่า **พระมงคลเทพมุนี** นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ธรรมปฏิบัติวิชชาธรรมกาย

วิชชาธรรมกาย กายธรรม ธรรมดังที่หลวงพ่อได้บรรลุรู้เห็นถึงและเป็นนั้น ลึกซึ้ง คมกล้า ทรงค่า ทรงคุณ และหิตานุหิตประโยชน์ใหญ่หลวงที่สุด วิชชาแม้นดำรงอยู่ครั้งสมัยพุทธกาลและสืบทอดกันมาอีกระยะหนึ่ง แต่ก็ว่างเว้นไปมิได้มีผู้สอนวิชชานี้อีกนับเป็นพันปี จวบจนถึงสมัยที่หลวงพ่อได้บรรลุและนำมาเผยแผ่สอนใหม่ให้มีผู้รู้เห็น ถึง และเป็น สืบพระพุทธศาสนากันต่อ ๆ ไปอีกอย่างถูกต้องโดยสัมมาทิฏฐิ ตรงตามความเป็นจริงและสัมฤทธิผลโดยกว้างขวาง ทั้งนี้ผู้ปฏิบัติจนเห็นธรรมนั้นย่อมจักต้องเห็นพระพุทธเจ้า ด้วย**ธรรมกาย**นั้นคือ พระพุทธเจ้า ผู้ใดเห็นพระพุทธเจ้า คือธรรมกายย่อมเห็นธรรม ตรงตามบาลีพุทธภาษิตในพระธรรมบทว่า "**โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ**" ดูกรวักกลิ ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราตถาคต ผู้ใดเห็นเราตถาคต

ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม" และดังมีมาในพระสุตตันตปิฎกในพระธรรมบทว่า "**ตถาคตสฺส วาเสฏฺฐ เอตํ ธมฺมกาโยติ วจนํ** ธรรมกายนี้เป็นชื่อของตถาคต ดูกรวาเสฏฐะ"

วิชชาธรรมกายจึงเป็นหัวใจของการสอนและปฏิปทาที่หลวงพ่ออุทิศให้แก่พระพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้ในวัตรปฏิบัติของพระคุณท่านปรากฏเป็นจริยาดังนี้

๑. เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงโดยต่อเนื่อง ท่านควบคุมให้คณะบุคคลที่เหมาะสมผู้ทรงศีลและถึงธรรมกายอันมีทั้งฝ่ายพระสงฆ์ สามเณร ฝ่ายอุบาสก ฝ่ายอุบาสิกา ประจำสถานที่แยกจัดไว้เฉพาะแต่ละฝ่าย นั่งประชุมทำกิจภาวนาวิชชาชั้นสูง ๒๔ ชั่วโมงร่วมกันทุกวันผลัดต่อเนื่องกันไปไม่มีหยุด

๒. คุมภิกษุสามเณรลงทำวัตรไหว้พระในโบสถ์ทุกวัน เช้าและเย็น พระคุณท่านจะให้โอวาทสั่งสอนอบรมทั้งสองเวลา

๓. สอนสมถวิปัสสนากรรมฐานแก่ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา โดยทั่วไป ทุกบ่ายวันพฤหัสบดี

๔. แสดงธรรมในโบสถ์ทุกวันพระและวันอาทิตย์

๕. จัดให้มีการสอนปริยัติธรรมภายในวัด

พระคุณท่านจะดูแลกำกับการเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงที่กระทำโดยต่อเนื่องนั้นอย่างใกล้ชิดมาก โดยอำนาจแห่งพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณประกอบกับเหตุเป็นปัจจัย ธรรมย่อมปราบอธรรมลงเสียได้ การกำจัดทุกข์ ภัย ไข้เจ็บของชนผู้สมาทานศีลอยู่ในธรรมย่อมจะพออยู่ในวิสัย การเจริญวิชชาธรรมกายนั้นจึงเป็นกิจเพื่อการปราบทุกข์เข็ญและยังสันติสุขให้งอกงามไพบูลย์จริง การประชุมกระแสจิตที่บริสุทธิ์อันแรงกล้าด้วยการเจริญภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูง จึงกระทำเพื่อช่วยผดุงชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และทวยราษฎร์ในทศพิธราชธรรมอันบริสุทธิ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การเจริญวิชชานี้ ดำเนินไปต่อเนื่องเป็นที่น่าอัศจรรย์ แม้ในภาวะมหาสงครามโลก ครั้งที่ ๒ ระเบิดตกลงมาลูกแล้วลูกเล่า เพื่อทำลายจุดยุทธศาสตร์ เช่น สะพานพุทธ บริเวณใกล้เคียงวัดปากน้ำ แต่หลวงพ่อและคณะศิษย์ผู้เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงมิได้ปลีกออกจากวัดหลบภัยนั้นเลย พระคุณท่านกลับยิ่งเด็ดเดี่ยวกวดขันบัญชาการเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงที่ห้องภาวนาที่พระคุณท่านเรียกว่า**โรงงาน**นั้น ให้**เร็วและแรงขึ้น** และประเทศชาติก็ผ่านพ้นมหาภัยสงครามนั้นมาได้ด้วยดี ศิษยานุศิษย์ผู้เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูง เช่น พระครูวินัยธร (ชั้ว โอภาโส) หลวงพ่อเล็ก (ธีระ ธมฺมธโร)

อาตมภาพ พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม) อุบาสิกาปุก มุ้ยเจริญ อุบาสิกาถนอม อาสไวย์ อุบาสิกาญาณี ศิริโวหาร คุณฉลวย สมบัติสุข คุณตรีธา เนียมขำ ในอดีตได้เคยเป็นกำลังสำคัญของหลวงพ่อเป็นระยะยาวนานหลายสมัย

ในการสอนสมถวิปัสสนาเบื้องต้นให้แก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ทุกวรรณะ ทุกวัยจากที่ต่าง ๆ กัน พระคุณท่านลงสอนเองเวลาบ่าย ๒ โมงทุกวันพฤหัสบดี พระคุณท่านจะเตือนให้ระลึกถึงความเป็นพุทธศาสนิกชน และกิจในพระศาสนา ๒ ฝ่ายคือ คันถธุระ เล่าเรียนความรู้จากคัมภีร์ต่าง ๆ ฝ่ายหนึ่ง และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นวิปัสสนาธุระคือการปฏิบัติทางจิตใจที่สำคัญมากเป็นวิถีทางให้พ้นทุกข์ จากนั้นพระคุณท่านจะสอนให้รู้สภาพของใจว่าหากบังคับใจให้นิ่งได้ จิตนั้นก็จะมีกำลังเข้มแข็งควรแก่การงานเมื่อเป็นสมาธิ สำหรับกายมนุษย์นั้นยังมีกายที่ละเอียดกว่าซ้อนอยู่ มีจุดศูนย์กลางกายร่วมกัน กายละเอียดนั้น คือ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม และกายธรรม หรือธรรมกาย และความเกี่ยวข้องกันระหว่างกายละเอียดกับการเกิดการตายของมนุษย์

พระคุณท่านเมื่อสอนน้อม เรื่องเข้าสู่การปฏิบัติย่อ ๆ แล้ว จะสอนนำให้จุดธูปเทียนและกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย เสร็จแล้วพระคุณท่านให้หมายนอบน้อมพระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตด้วยการกล่าวนะโม ๓ จบ จากนั้นจึงนำกล่าวขอขมาโทษต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อกาย วาจา ใจ บริสุทธิ์แล้วก็กล่าวคำอาราธนาพระรัตนตรัยตามแบบ จากนั้นพระคุณท่านจึงให้นั่งขัดสมาธิตามแบบ

ขั้นต่อไปของการสอนสมถวิปัสสนาเบื้องต้นของพระคุณท่านนั้น พระคุณท่านชี้แจงว่า ให้ใช้ทั้งบริกรรมภาวนาและบริกรรมนิมิตควบคู่กันไปในการฝึกจิตให้เป็นสมาธิ บริกรรมภาวนาด้วยคำว่า**สัมมาอะระหัง** และใช้ลูกแก้วกลมขาวใสเป็นบริกรรมนิมิต เคลื่อนบริกรรมนิมิตนั้นช้า ๆ ผ่านฐานต่าง ๆ ๖ ฐานนับแต่ช่องจมูกลงไป จนถึงสะดือศูนย์กลางกาย ฐานที่ ๖ ไปหยุดบริกรรมนิมิตสุดท้ายที่ฐานที่ ๗ ซึ่งอยู่เหนือสะดือขึ้นมา ๒ นิ้วมือ ณ ที่นั้นมีดวงปฐมมรรค ซึ่งตรงกลางมีศูนย์อยู่ ๕ ศูนย์ กำหนดบริกรรมนิมิตใสสะอาดให้อยู่ตรงช่องศูนย์กลางนั้น และภาวนาสัมมาอะระหังเรื่อยไป จนใจเราหยุดนิ่งถูกส่วนเข้า ก็จะเห็นดวงธรรมสุกใสสว่างลอยอยู่กึ่งกลางกายนี้ เรียกว่า **ดวงปฐมมรรค** ทางเบื้องต้นสู่มรรค ผล นิพพาน เมื่อใจหยุดนิ่งถึงขนาดต่อไปอีก จะเห็นกายในกาย ณ ภายในต่อไปจนถึง**ธรรมกาย** สัณฐานเป็นรูปพระปฏิมากร เกตุดอกบัวตูมใสดุจเพชร และพระคุณท่านจะสอนให้กำหนดใจดังนั้นตลอดเวลาทุกอิริยาบถ

พระคุณท่านได้กล่าวถึงว่า ผู้ปฏิบัติธรรมที่ได้ถึงธรรมกายซึ่งมีญาณและปัจจัยอื่นกล้าแข็งดีแล้วย่อมประหาณสัญโญชน์ได้โดยเด็ดขาด แม้กระนั้นก็ตามหากยังไม่สามารถละสัญโญชน์เบื้องต่ำอย่างน้อย ๓ ประการ ก็ยังจัดเป็นแต่เพียงโคตรภูบุคคล แต่หากแม้นปฏิบัติภาวนาต่อไปอีกจนสามารถละสัญโญชน์เบื้องต่ำอย่างน้อย ๓ ประการหรือมากกว่านั้นได้โดยเด็ดขาดก็ย่อมบรรลุมรรคผลจนถึงพระนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลตามภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้

หนังสือ**ทางมรรคผล**และหนังสือ**หลักการสอนสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน**ของพระคุณท่านนั้น เป็นหนังสือคำสอนแบบฉบับสำหรับการฝึกภาวนาธรรมขั้นพื้นฐานความละเอียดสุขุมลุ่มลึกแห่งวิชชาธรรมกายย่อมเห็นประจักษ์ขึ้นตามลำดับดังในหนังสือ**คู่มือสมภาร**และในหนังสือสำหรับผู้ถึงธรรมกาย คือ หนังสือ**มรรคผลพิสดารเล่มที่ ๑ และ ๒** และหนังสือ**ยุทธวิธีและยุทธศาสตร์ของการสะสางธาตุธรรม (อาสวักขยญาณ) ขั้นสูง** ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ เพชรน้ำหนึ่งแห่งการปฏิบัติภาวนาธรรมที่บันทึกไว้เพื่อสอนยืนยันความถูกต้องและของจริงในพระพุทธศาสนา ถึงความมีอยู่ของ นรก สวรรค์ นิพพาน ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ และอาสวักขยญาณ เป็นอาทิ หนังสือเหล่านี้ของพระคุณท่านจึงล้วนเป็นการประกาศทางสายเอกของการเจริญสมถวิปัสสนาโดยประสงค์มรรคผลเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง และการบำเพ็ญบารมีในระดับต่าง ๆ ฝ่ายบุญสัมมาทิฏฐิโดยส่วนเดียวในพระบวรพุทธศาสนา

พระคุณท่านเป็นนักปฏิบัติดีเลิศ ทั้งยังเป็นพระธรรมกถึกชั้นเยี่ยมผู้รอบรู้ชัดแจ้งทั้งทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ การปฏิบัติและแนวเทศนาของพระคุณท่านดำเนินตามหลักแห่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค แม้แต่เรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ตามคัมภีร์นั้น มิใช่เป็นการง่ายที่จะนำมาเทศนาสอนให้แจ่มแจ้งจนเห็นผลของการปฏิบัติได้ ท่านผู้รู้ตระหนักกันดีว่า หลวงพ่อแสดงได้แจ่มแจ้งชัดเจนตลอดจนชี้ทางปฏิบัติได้โดยตรงเป็นอัศจรรย์ โดยแนวการแสดงพระธรรมเทศนาทั่วไปของพระคุณท่านนั้น ในเบื้องต้นของแต่ละกัณฑ์ท่านจะยกบาลีขึ้นไว้มิให้คลาดเคลื่อนแล้วแปลเป็นข้อ ๆ ไปก่อน ต่อจากนั้นจึงจะขยายความชี้แนวปฏิบัติ แม้นพระคุณท่านยกเรื่องใดขึ้นอ้าง ก็จะกล่าวที่มาของธรรมเหล่านั้นประกอบด้วย นี้เป็นหลักการแสดงธรรมของพระคุณท่าน

พระธรรมเทศนาของหลวงพ่อนั้นชี้แนวทางของการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า ผู้ได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาของพระคุณท่านย่อมรู้สึกว่ามีอรรถรสซาบซึ้งสอนใจยิ่งนัก เช่นในพระธรรมเทศนามาติกาบทเริ่มว่า

"อิติปิโสภควา ฯลฯ พุทฺโธ ภควาติ" ซึ่งพระคุณท่านแจกแจงเรื่อง**พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ** และมีผู้นำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในหลายวาระและสถานที่นั้น เป็นตัวอย่างของประจักษ์พยาน ที่ดีถึงแก่นและอรรถรสแห่งพระสัทธรรมซึ่งพระคุณท่านได้ประสบพบเห็นและนำมาให้พิจารณาสาธกรับฟังกัน เป็นต้นว่า พระคุณท่านยกคำ "**ตรัสรู้**" ขึ้นอธิบายให้เรารู้ว่าเป็นการปฏิบัติภาวนาจนถึงขั้นให้สามารถได้ "**ทั้งเห็นและทั้งรู้**" โดยอาศัยปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน มีพุทธจักขุของธรรมกาย เป็นอาทิ ทำให้สามารถเจริญปัญญารู้แจ้งในสภาวะของธรรมชาติฝ่ายที่เป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** และฝ่ายที่เป็น **นิจจัง สุขัง อัตตา** ได้อย่างทะลุปรุโปร่งตามที่เป็นจริง เห็นพระอริยสัจจธรรมได้แจ้งชัด จึงสามารถกำจัดอวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทาน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ได้โดยเด็ดขาด และให้ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน อันเป็นแดนเกษมที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวงได้จริง

พระธรรมเทศนาของพระคุณท่านพร้อมกันนั้นก็เป็นเครื่องสนับสนุนและกระตุ้นให้กำลังใจอย่างเอกอุแก่คนทั้งหลาย หลวงพ่อสอนว่า "...แม้เวลานี้จะเป็นกาลล่วงมาช้านานจากที่พระองค์เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้ว ก็ไม่มีอะไรเป็นข้อห้ามว่าผู้ที่ปฏิบัติตามจะไม่ได้รับผลอย่างที่ท่านได้รับ นอกจากคำกล่าวอ้างของคนเกียจคร้าน ข้อนี้มีคำว่า **อกาลิโก** ในบทธรรมคุณนี้เองเป็นหลักฐานยืนยันอยู่ว่า ธรรมของพระองค์ ผู้ใดปฏิบัติตามย่อมจะเกิดผลทุกเมื่อ ไม่มีขีดขั้น...เพียงแต่จะท่องจำ อิติปิโส ภควาฯ ไว้หรือเพียงแต่ระลึกถึงพระคุณเหล่านั้นไว้ จะยังไม่พอแก่พระประสงค์ของพระองค์ กิจที่เราควรทำอย่างยิ่งจึงอยู่ที่การปฏิบัติของท่านตามแนวปฏิบัติของท่าน..." นี้เป็นวิสัชนาโดยเอตทัคคะวิสัยของพระคุณท่านและทรงคุณานุประโยชน์แก่คนทั้งหลายยิ่งนัก

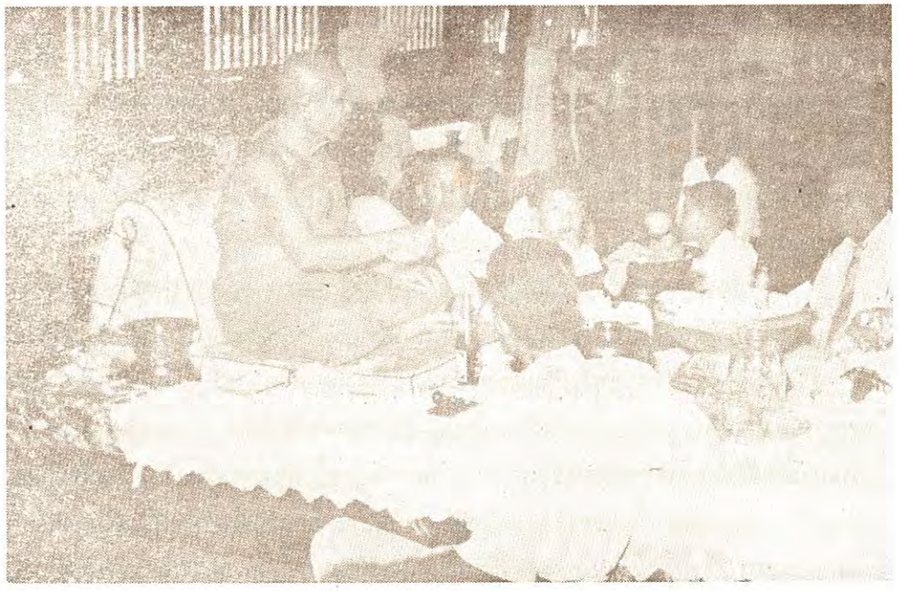

หลวงพ่อของปวงชน หลวงพ่อวัดปากน้ำเป็นพระสมณเจ้าผู้เพียบพร้อมด้วย วิชชา จรณะ และศีลาจารวัตร เป็นที่เทิดทูนอย่างสูงของมหาชน และศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย

หลวงพ่อของปวงชน

การสอนสั่งและสืบพระบวรพุทธศาสนาของหลวงพ่อนั้น พระคุณท่านอุทิศให้หมดด้วยทั้งกาย วาจา ใจ ซึ่งความใสสว่างบริสุทธิ์ของกระแสธรรม ปัญญา และเมตตาจิตของหลวงพ่อที่แผ่พระคุณมาจากใจ จากพระธรรมเทศนา และปฏิปทาของพระคุณท่านนี้ย่อมสัมผัสได้ด้วยใจโดยง่าย เป็นสายธารแห่งความสงบ สุข ร่มเย็น อบอุ่น ทรงพลังลึกซึ้ง หยั่งเข้าถึงใจจากองค์พระสมณะผู้พึงกราบสักการะบูชา

สาธุชนที่มีโอกาสได้ชมบุญกราบสักการะหลวงพ่อ ย่อมระลึกได้ถึงความสง่างามเอิบอาบด้วยบุญราศี ผิวพรรณเปล่งปลั่งผ่องใส บุคลิกของชายชาติผู้ฉลาด สุขุม ล้ำลึกองอาจ น่าเกรงขาม ดวงตาทรงพลังจิตตานุภาพที่ทอแสงความเมตตาปรานีและเตือนจิตกังวาลเสียงทุ้มเสนาะโสต วาทะเรียบง่ายสอนใจของหลวงพ่อ และการที่พระคุณท่านมีอารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใสตลอดเวลา ต้อนรับผู้เข้ามาหาพระคุณท่านโดยมิได้มีการแบ่งชั้นวรรณะ อัธยาศัยและศีลาจารวัตร อีกทั้งปฏิปทาทั้งสิ้นล้วนพึงบูชาสร้างศรัทธาปสาทะของพระคุณท่าน

หลวงพ่อจะให้ความอุปการะแก่ผู้สมควรได้รับเสมอ ซึ่งท่านได้สอนถึงการอุปการะนี้ว่า **"เราเป็นลูกพระพุทธเจ้า เมื่อกาย วาจา ใจ บริสุทธิ์แล้ว ย่อมมีสิทธิใช้มรดกของพระพุทธเจ้าได้ และใช้ได้จนตลอดชาติ ถ้าไม่บริสุทธิ์แล้ว แม้จะเอาไปใช้ก็ไม่ถาวรเท่าไร"** ซึ่งความใจดี มีมุทิตาการุณย์ อันเป็นธรรมฝักฝ่ายค้ำจุนโลก ดังที่พระคุณท่านเจริญโดยตลอดเวลา ซึ่งเห็นและสัมผัสโดยง่ายนั้นเป็นอัธยาศัยหนึ่งที่คนทั้งหลายบูชาท่านนัก

ความกตัญญูกตเวทิตาต่อบุพการี อุปัชฌาอาจารย์ และท่านผู้มีพระคุณนั้น พระคุณท่านบำเพ็ญกิจนี้มาโดยตลอด และภายหลังอายุขัยของท่านทั้งหลายเหล่านั้น นับแต่โยมบิดามารดาพระคุณท่านลงมาซึ่งพาซึ้งใจนัก หรือการปฏิบัติของพระคุณท่านต่อท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต เผือน ติสฺสทตฺตมหาเถระ วัดพระเชตุพนฯ โดยเฉพาะเมื่อเจ้าประคุณสมเด็จพระองค์นั้นอาพาธหนักช่วงเวลายาวนาน เป็นปัจฉิมสมัยแห่งชีวิต หลวงพ่อได้กระทำคิลานุปัฏฐากจัดโอสถเครื่องรักษาบำรุงเจ้าประคุณสมเด็จด้วยความเอาใจใส่มิได้เพิกเฉยทอดทิ้งและขาดตอนเลย ตลอดจนการที่พระคุณท่านอุปถัมภ์โยมนวมผู้เคยจัดภัตตาหารเพลถวายครั้งพระคุณท่านยังจำพรรษา ณ วัดพระเชตุพนฯ ยามโยมผู้นี้ทุพพลภาพชราลงขาดผู้อุปการะ หลวงพ่อท่านก็รับเป็นธุระให้ อุปการะสนองพระคุณโยมในทุกวิถีทาง นี้เป็นแต่เพียงบางตัวอย่างของกรรมกิริยาอันเป็นเครื่องหมายแห่งสัปปุริสปูชนียบุคคล ซึ่งพระคุณท่านปฏิบัติ ได้หล่อเลี้ยงรักษาบำรุงท่านทั้งหลายเหล่านั้นให้ปลาบปลื้มปีติเป็นสุขทั้งกายใจ อัธยาศัยอันประเสริฐนี้ของพระคุณท่านเป็นที่รู้เห็นเป็นประจักษ์ประทับใจกันทั่วโดยกว้างขวาง

อันความเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย และความบริสุทธิ์ในพระปาฏิโมกข์ ตลอดจนการตรึกใจไม่ประมาท ระมัดระวัง สำรวมอินทรีย์สมศักดิ์ศรีแห่งสมณะ อีกทั้งความเพียรพยายามของพระคุณท่านนั้นเป็นที่เลื่อมใสของสาธุชนนับแต่สมัยหลวงพ่อจำพรรษาที่วัดพระเชตุพนฯ จะเป็นชาวบ้านอาศัยอยู่บริเวณประตูนกยูงหรือพวกข้าหลวงในวังพระองค์เพ็ญหรือกรมหมื่นพิชัยมหินทโรดมก็ดี การที่พระคุณท่านเคร่งครัดนักในพระธรรมวินัยได้ยังผลต่อมาถึงพระสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในความปกครองของพระคุณท่านให้ต้องเคร่งครัดระมัดระวังดุจกัน ในยามที่สังคมย่อหย่อนระเบียบวินัย การสอนความสำคัญของพระธรรมวินัยโดยการปฏิบัติรักษาอย่างเคร่งครัดซึ่งความบริสุทธิ์ต่อพระธรรมวินัย งดงามด้วยศีลาจารวัตรดุจพระคุณท่านเป็นตัวอย่างแบบฉบับบรรทัดฐานอันยิ่งด้วยคุณค่าประมาณมิได้

ปฏิปทาของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำล้วนเป็นปฏิสัมภิทาจริยา เพื่อฉลองรองรับและตามเบื้องพระยุคลบาทของพระจอมไตรโลกนาถองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และบ่งชี้ถึงความเป็นผู้มีวาทะกับใจตรงกัน พูดจริง ทำจริง เฉียบขาด มิได้หวั่นไหวต่อโลกธรรม พระคุณท่านตั้งมั่นในพระสัทธรรม และความกตัญญูกตเวทิตาที่สำคัญที่สุดคือต่อพระไตรรัตน์ในพระคุณของพระพุทธศาสนา โดยการดำรงมั่นในวิถีแห่งการปราบความชั่วร้าย อิจฉาริษยา พยาบาท จองเวรภัย โลภ โกรธ หลง และโดยที่พระคุณท่านแน่แน่วในการบำรุงสันติสุข คุณงามความดี สามัคคีธรรม เจริญทาน ศีล สมาธิและปัญญา อีกทั้งยังใจเหล่าพุทธบริษัทให้ผ่องแผ้ว แช่มชื่น แจ่มใส เบิกบาน บริสุทธิ์ สมเป็นภาชนะทองรองรับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตให้สถิตสถาพรเสมอไป ปฏิปทาของพระคุณท่านดังนี้เป็นที่รู้กันทั่วอันเป็นที่แซ่ซร้องสาธุการของวิญญูชนทั้งปวง

สาธุชนทั้งหลายเป็นธรรมดาอยู่เองย่อมซาบซึ้งยิ่งในพระคุณของหลวงพ่อวัดปากน้ำที่แผ่ออกมาเป็นกระแสของปัญญา เมตตา และวินัยธรรม ปรากฏให้สาธุชนได้รับรู้เห็นโดยอัธยาศัยศีลาจารวัตรและปฏิปทาของพระคุณท่าน อันล้วนเป็นไปเพื่อบำบัดความทุกข์กายใจ และยังความสันติร่มเย็น สงบสุข แก่คนทั้งหลายทั้งทางกาย วาจา ใจ ให้สมบูรณ์บริบูรณ์และเจริญทศบารมีได้โดยเต็มที่

พระของขวัญที่หลวงพ่อประสิทธิ์ประสาทให้สาธุชนผู้ใจเป็นกุศลทั้งหลายนั้นเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นสมบัติล้ำค่าซึ่งผู้มีบุญหวงแหนรักษาไว้ เพื่อสักการะบูชา และเจริญพุทธานุสติ ธรรมานุสติ และสังฆานุสติ อีกทั้งรำลึกถึงพระคุณไม่มีประมาณของหลวงพ่อโดยการน้อมเอาองค์พระไปสถิตด้วยใจ ณ ศูนย์กลางกาย และดังที่ทราบกันทั่วไป ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบผู้บูชาพระของพระคุณท่านนั้นมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองและแคล้วคลาดจากภยันตรายภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นอัศจรรย์

ชีวิตของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำเป็นชีวิตอันอุดมของพระสุปฏิปันโนพระอริยสงฆ์เจ้าผู้ทรงวิชชา จรณะ อภิญญา และคุณธรรมอันประเสริฐ ผู้บำเพ็ญประโยชน์ยิ่งใหญ่มหาศาลแก่พระศาสนาและเป็นที่เคารพ นบไหว้ สรรเสริญ บูชา ของสาธุคุณพระเถรานุเถระ ผู้บำเพ็ญธรรมปฏิบัติ วิญญูชน ศิษยานุศิษย์ และคนทั่วไปทั่วประเทศ ดังมีปรากฏในพระนิพนธ์ "อานุภาพธรรมกาย" ของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชปุ่น ปุณณสิริมหาเถระ ทรงไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ หน้า ๕๒ ตอนหนึ่งความว่า

"...เจ้าคุณวัดปากน้ำ ตามเสียงพูดกันว่า มีเมตตาธรรมสูง มีสังคหธรรมยอดเยี่ยม

กล้าพูดว่าได้ธรรมกาย กล้าเอาธรรมกายมาสอน ให้การศึกษาทั้งทางปริยัติ และทางปฏิบัติแก่พระภิกษุ สามเณรในวัดปากน้ำไม่น้อยกว่า ๓๐๐ รูป สอบนักธรรมและบาลีในสนามหลวงได้จำนวนตั้ง ๑๐๐ รูป ลองคิดตรึกตรองดูบ้างว่า ในประเทศไทยวัดไหนทำประโยชน์ศาสนาถึงขนาดนี้ ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสามเณรทุกวัน ทุกเวลา เป็นจำนวนตั้ง ๓๐๐ ถึง ๔๐๐ องค์ ใครทำได้บ้างอย่างนี้

อันการปฏิบัติธรรมเข้าถึงหลุดพ้นนั้น ท่านก็วางไว้ถึง ๓ ขั้น คือ

๑. ตทังควิมุตติ

๒. วิขัมภนวิมุตติ

๓. สมุจเฉทวิมุตติ

เจ้าคุณวัดปากน้ำจะเข้าขั้นไหนเราก็ยังไม่ทราบ แต่ก็ควรคิดไว้ก่อนว่า สำนักวัดปากน้ำสอนมานาน พูดมานานแล้ว ธรรมวัดปากน้ำก็ยังไม่เสื่อม มีแต่เพิ่มผู้ปฏิบัติยิ่งขึ้น..." และในพระนิพนธ์เดียวกันนั้น หน้า ๕๖ อ้างถึงพระเดชพระคุณหลวงพ่อในอีกตอนหนึ่งว่า

"...ท่านทำประโยชน์แก่พระศาสนามากยากที่จะหาได้อย่างนี้อีก เจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์พูดด้วยความจริงใจร้อยเปอร์เซ็นต์ ที่ผู้เขียนรับรองไว้อย่างนี้ ก็เนื่องด้วยวัดปากน้ำอยู่ในปกครองของท่าน ท่านต้องดีใจ เพราะความเจริญของวัดในด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ เป็นที่เชิดหน้าชูตาของจังหวัดธนบุรีแทบจะอ้างได้ว่า ไม่มีสำนักใดในจังหวัดธนบุรีมีการศึกษาเจริญเท่าวัดปากน้ำ การปกครองวัดที่ดีเยี่ยม นักปริยัติและนักปฏิบัติไม่แตกร้าวกัน กลมเกลียวกันทั้งสองฝ่าย...สมเด็จสังฆนายกวัดเบญจมบพิตรคือสมเด็จพระวันรัต ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช...ได้ปรารภกับผู้เขียนว่า เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี พระเถระรูปนี้ทำประโยชน์แก่คณะสงฆ์มาก เป็นผู้สามารถจริง ๆ หาตัวเทียบได้ยาก..."

สหธรรมิกของพระคุณท่านองค์อื่น เช่น หลวงพ่อวัด คลองเลียบแห่งภาคใต้ พระสุปฏิปันโนผู้ทรงวิชชา แม้จะไม่เคยพบกับพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำด้วยกายเนื้อกันมาก่อน ทั้งสององค์ต่างรู้จักและเคารพกันเป็นอย่างดี และท่านเจ้าคุณพระธรรมทัศนาธร วัดชนะสงคราม ก็ได้กล่าวถึงคุณงามความดีของ พระคุณหลวงพ่อท่านไว้ในเอนกสถาน เป็นอาทิ

วันเดือนปีผ่านพ้นไปเป็นเวลากว่ายี่สิบห้าศตวรรษนับแต่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสประกาศพระศาสนาสั่งสอนอบรมเวไนยสัตว์

เพื่อให้ข้ามพ้นห้วงวัฏสงสารสู่แดนอมฤตพระนิพพาน พระธรรมนั้นก็ได้ทอแสงประเทืองโลกมาโดยสืบเนื่อง แสงพระธรรมนั้นก็ยิ่งมีรัศมีแจ่มจรัสขจัดทุกข์ใจกายแห่งเวไนยสัตว์ขึ้นอีก นับแต่คืนหนึ่งวันเพ็ญกลางพรรษา เมื่อพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้บรรลุถึงธรรมกายและพระธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระคุณท่านมิได้ถอนใจจากศูนย์กลางกายออกมาอีกเลย คงตั้งจิตกำหนดใจ ณ ตำแหน่งศูนย์กลางธรรมกายและศูนย์กลางธาตุธรรมที่สุดละเอียดอยู่ตลอดเวลา ห้าปี สิบปี ใกล้กึ่งศตวรรษและกว่านั้น ใจของพระคุณท่านยังคงตั้งดิ่งลึก ณ ศูนย์กลางกายต้นธาตุต้นธรรมในอายตนนิพพานเป็นที่สุดละเอียดอยู่เสมอทุกอิริยาบถ พร้อมกันนั้นแสงธรรมก็ยิ่งโชติช่วงอำนวยความสุขสมบูรณ์แก่เวไนยสัตว์เพิ่มมากขึ้น เมื่อหลวงพ่อของปวงชนองค์นี้อบรมสั่งสอนนิกรชนให้ได้บรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ ตามบุญญาบารมีและภูมิธรรมเฉพาะตน และพิสูจน์ยืนยันความเป็นจริงถูกต้องอีกทั้งพระคุณของพระบวรพุทธศาสนาด้วยตนเองนั้น จากเจ็ดมาเป็นร้อย เป็นพัน เป็นหมื่น และมากขึ้นโดยลำดับ

ศิษย์ของศิษยานุศิษย์ของพระคุณท่าน อาทิ เช่น

- **โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ** ซึ่งมีพระเดชพระคุณ**พระธรรมธีรราชมหามุนี** เจ้าคณะภาค ๑๗ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เป็นประธานโครงการ
- **โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร** ซึ่งมีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ**พระพรหมคุณาภรณ์** กรรมการมหาเถรสมาคม รองแม่กองพระธรรมทูต เจ้าคณะภาค ๑๐ และเจ้าอาวาสวัดสระเกศราชวร–มหาวิหาร เป็นประธานโครงการ
- **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีพระอาจารย์**พระมหาอำนวย ปญฺญาวุฑฺโฒ** (ปธ.๗) รองเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี เจ้าอาวาสวัดเชียงงา เป็นผู้อำนวยการโครงการอบรมพระกัมมัฏฐาน และพระอาจารย์**สังเวียน อธิวาตฺโต** เป็นพระวิปัสสนาจารย์ประจำสถาบัน
- **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ซึ่งมี ฯพณฯ ประธานศาลฎีกา **ศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ** เป็นประธานมูลนิธิ และมีอาจารย์**เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์** หรือที่รู้จักกันในนามของ ท่านอาจารย์**มงคลบุตร** เป็นกรรมการและผู้อำนวยการบริหารมูลนิธิ

องค์การและคณะศิษยานุศิษย์ต่าง ๆ เหล่านี้ ได้เป็นกำลังสำคัญในการช่วยกันเผยแพร่พระบวรพุทธศาสนาธรรมปฏิบัติพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายต่อไปอีก จนเป็นประทีปธรรมส่องสว่างไสวประเทืองใจคนเป็นแสนเป็นล้านทั่วประเทศ และต่อประทีปแห่งธรรมฝ่ายบุญสัมมาทิฏฐิโดยส่วนเดียวให้ไปทอแสงส่องใจสาธุชนทั่วโลก มี ญี่ปุ่น เนเธอร์แลนด์ เยอรมันนี สวีเดน เป็นอาทิ นี้ย่อมตรงตามโอวาทของพระคุณท่านว่า **"กิจการใดที่ดำเนินไว้แล้ว ขอให้ช่วยกันทำกิจการนั้น ๆ อย่าทอดทิ้ง ขอให้ทำไปเถิด ไม่ตกต่ำ มีแต่ความเจริญยิ่งขึ้น"**

หลวงพ่อถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เมื่อพระคุณท่านมีอายุย่าง ๗๕ โดยปี รวมพรรษาได้ ๕๓ พรรษา ณ ตึกมงคลจันทสร กาลนั้นเปรียบเสมือนการพักชั่วครู่ของอมตบุรพาจารย์ และย่อมเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจแก่คนทั้งหลายผู้วันหนึ่งกาลกิริยาจะมาถึง มิให้ประมาทและให้ขวนขวายทำหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่นในอริยมรรค คำสอนของหลวงพ่อจะยังคงดำรงอยู่ประกาศสัจจธรรมฝ่ายบุญสัมมาทิฏฐิโดยส่วนเดียวสืบไป

หอสังเวชนียมงคลเทพนิรมิต ที่ตั้งหีบทองบรรจุร่างของหลวงพ่อวัดปากน้ำ และเป็นสถานที่ปฏิบัติภาวนาของสาธุชน ในภาพจะเห็นหลวงพ่อพระภาวนาโกศลเถร (ธีระ คณฺตฺตโม) กำลังคุมพระกรรมฐานในบ่ายวันพฤหัสบดี

เครื่องพร
พระภาวนาโกศลเถร
สำเนาจากต้นฉบับ ภาษาไทย

ประวัติและรายนามของท่านผู้ร่วมสร้างบารมี และศิษยานุศิษย์บางส่วนของ พระเดชพระคุณ หลวงพ่อวัดปากน้ำ

เจริญพร
พระภาวนาโกศล
เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

ประวัติและรายนามของท่านผู้ร่วมสร้างบารมี
และศิษยานุศิษย์บางส่วนของ
พระเดชพระคุณ หลวงพ่อวัดปากน้ำ

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก

(ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ)

พระประวัติสังเขป

ของ

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

(ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ)

วัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร

สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) อายุ ๗๘ พรรษา ๕๕ วัดพระเชตุพน พระนามเดิม ปุ่น สุขเจริญ ประสูติ วันอังคารที่ ๓๐ มีนาคม ๒๔๓๙ เวลา ๒๔.๐๐ น. แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีวอก ณ บ้านสองพี่น้อง อ.สองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี บิดาชื่อ เน้า มารดาชื่อ วัน เป็นชาวนา

การศึกษา

เมื่ออายุ ๖ ปี เรียนหนังสือแบบเรียนเร็วกับบิดาที่บ้านจนจบเล่ม ๑–๒ แล้วเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนอยู่ ๑ ปี บิดาให้ลาออกจากโรงเรียนนั้น แล้วพาไปฝากเป็นศิษย์พระอยู่วัดสองพี่น้อง เรียนเก่งจนเป็นครูสอนเด็กด้วยกัน ต่อมาเรียนเขียนภาษาบาลีเป็นอักษรขอม ตอนเย็นก็ต่อหนังสือค่ำ

อายุ ๑๕ ปี พระอาจารย์หอม วัดสองพี่น้อง พาไปฝากไว้ที่วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ อยู่ได้ปีเดียวเจ้าย้ายไปอยู่กับพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ครั้งยังเป็นพระภิกษุสด ซึ่งเป็นอา ณ วัดพระเชตุพน

อายุ ๑๖ ปี กลับไปบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดสองพี่น้อง โดยมีพระครูเหนี่ยง เจ้าอาวาสเป็นพระอุปัชฌาย์ บวชเป็นสามเณรได้ ๑ ปี แล้วลาสิกขาไปช่วยบิดามารดาทำนา ๑ ปี

อายุ ๑๘ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรอีก และไปศึกษาต่อ ณ วัดพระเชตุพนจนอายุ ๑๙ ปี (พ.ศ. ๒๔๕๘) ศึกษาบาลีกับสมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสสทัตตะ) และพระมหาปี จนสอบไล่ได้เป็นเปรียญธรรม ๓ ประโยค

ต่อมาเมื่ออายุย่าง ๒๒ ปี (พ.ศ. ๒๔๖๐) กลับไปอุปสมบทที่วัดสองพี่น้อง

สุพรรณบุรี เมื่อวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖ โดยมีพระครูวินยานุโยค (เหนี่ยง) วัดสองพี่น้อง เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์โหน่ง วัดสองพี่น้อง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สมเด็จพระวันรัต (เผือน) ครั้งยังเป็นพระศากยยุตติยวงศ์ วัดพระเชตุพน เป็นพระอนุสาวนาจารย์ บวชแล้วจำพรรษา ณ วัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๔๖๑ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๖๔ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๖๗ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค

นอกจากนี้ ยังทรงสนพระทัยศึกษาภาษาอังกฤษและภาษาจีน จนมีความรู้พอสมควรอีกด้วย

ภาระ หน้าที่ การงาน

หลังจากสอบเปรียญ ๔ ได้แล้ว พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้เป็นครูสอนบาลีไวยากรณ์ชั้นมูล ๑ และเลื่อนขึ้นเป็นครูสอนบาลีธรรมบท กอง ๑–๒ และเป็นครูสอนประจำชั้นบาลีประโยค ป.ธ. ๓ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้ออกจากตำแหน่งครูสอนบาลี เพราะได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจการภาค มีงานที่ต้องทำมาก รวมเวลาเป็นครูสอน ๒๕ ปี

ตำแหน่งหน้าที่การงานที่ได้รับแต่งตั้ง ดังต่อไปนี้

๒๐ สิงหาคม	๒๔๘๓	ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการแปลพระไตรปิฎก แผนกพระวินัย
๑๒ มีนาคม	๒๔๘๕	เป็นเจ้าคณะตรวจการภาคบูรพา มี ๘ จังหวัด
๔ ธันวาคม	๒๔๘๕	เป็นคณาจารย์เอกทางเทศนา
๓ กันยายน	๒๔๘๖	เป็นเจ้าคณะตรวจการภาค ๒ มี ๑๑ จังหวัด
พ.ศ. .	๒๔๘๖	เป็นกรรมการสังคายนา พระธรรมวินัย
๒๐ ธันวาคม	๒๔๘๗	เป็นพระอุปัชฌาย์วิสามัญ ในเขตภาค ๒
๑๐ พฤศจิกายน	๒๔๘๘	เป็นสมาชิกสังฆสภา
มีนาคม	๒๔๙๐	เป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
๖ มีนาคม	๒๔๙๑	เป็นสังฆมนตรี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทร์ เป็นสังฆนายก)
๑๘ มิถุนายน	๒๔๙๑	เป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
๓๑ สิงหาคม	๒๔๙๑	เป็นกรรมการและเลขาธิการ ก.ส.พ. (กรรมการสังฆาณัติระเบียบพระคณาธิการ)
๑๗ พฤษภาคม	๒๔๙๒	เป็นเจ้าคณะตรวจการภาค ๒ (เปลี่ยนเขต มี ๑๐ จังหวัด)

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช

(ปุ่น ปุณณสิริมหาเถระ)

วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

๓๐ พฤษภาคม	๒๔๙๓	เป็นสังฆมนตรี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทร์ เป็นสังฆนายก)
๑๑ มิถุนายน	๒๔๙๔	เป็นสังฆมนตรี (พระศาสนโสภณ วัดมกุฎฯ เป็นสังฆนายก)
๒๔ กรกฎาคม	๒๔๙๔	เป็นสังฆมนตรี (สมเด็จพระวันรัต วัดเบญจมฯ เป็นสังฆนายก)
๕ ตุลาคม	๒๔๙๔	เป็นเจ้าคณะตรวจการภาค ๗ (เปลี่ยนเขตภาค มี ๘ จังหวัด)
๒๓ กรกฎาคม	๒๔๙๘	เป็นสังฆมนตรี (สมเด็จพระวันรัต วัดเบญจมฯ เป็นสังฆนายก)
๑๐ พฤศจิกายน	๒๕๐๐	เป็นกรรมการสังฆาณัติ พระคณาธิการ
๔ กุมภาพันธ์	๒๕๐๒	เป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
๑๒ มกราคม	๒๕๐๓	เป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การเผยแพร่ (สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดมกุฎฯ เป็นสังฆนายก)
๓๑ ตุลาคม	๒๕๐๔	เป็นกรรมการพิจารณาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
๑ มกราคม	๒๕๐๖	เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่งสมเด็จ ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕
๒๙ มกราคม	๒๕๐๖	เป็นกรรมการพิจารณาร่างหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เปรียญตรี โท เอก
พ.ศ.	๒๕๐๘	เป็นเจ้าคณะใหญ่หนกลาง และรักษาการเจ้าคณะใหญ่ หนเหนือ หนตะวันออก หนใต้
๑๕ มกราคม	๒๕๐๙	เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต
๑๐–๒๐ กุมภาพันธ์	๒๕๑๐	เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน สมเด็จพระสังฆราช ครั้งเสด็จลังกา
๑๙ มีนาคม	๒๕๑๕	เป็นเจ้าคณะนครหลวงกรุงเทพธนบุรี
๒๑ กรกฎาคม	๒๕๑๕	ได้รับสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๗

ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

๑ มีนาคม	๒๔๘๔	เป็น พระอมรเวที
๑ มีนาคม	๒๔๘๙	เป็น พระราชสุธี ธรรมปรีชามณฑ์ ปริยัติโกศล ยติคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี
๘ มิถุนายน	๒๔๙๐	เป็น พระเทพเวที ตรีปิฎกคุณสุนทรธรรมภูษิต ยติคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี

๕ ธันวาคม	๒๔๙๑	เป็น พระธรรมดิลก ศากยบุตรนายก ตรีปิฎกบัณฑิต ยติคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี
๕ ธันวาคม	๒๔๙๙	เป็น พระธรรมวโรดม บรมญาณอดุลสุนทรนายก ตรีปิฎกคุณาลังการวิภูสิต สุทธิกิจสาธร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี
๕ ธันวาคม	๒๕๐๔	เป็น สมเด็จพระวันรัต ปริยัติพิพัฒนพงศ์ วิสุทธิสงฆปริณายก ตรีปิฎกโกศล วิมลคัมภีรญาณสุนทร มหาปธานาดิศร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญญวาสี
๒๑ กรกฎาคม	๒๕๑๕	เป็น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สุขุมธรรมวิธานธำรง สกลมหาสงฆปริณายก ตรีปิฎกกลาสุโกศล วิมลคัมภีรญาณ ปุณณสิริภิธานสังฆวิสุต ปาวจนุตตมสิกขวโรปการ ศีลขันธสมาจารสุทธิปฏิบัติ พุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณ อดุลธรรมวิสารสุนทร บวรธรรมบพิตร สมเด็จพระสังฆราช

ในตำแหน่งเจ้าอาวาส

นับแต่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นเวลา ๒๕ ปี ทรงปกครองพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดอย่างพ่อแม่ปกครองลูก อย่างครูปกครองศิษย์ ผู้ใดกระทำผิด ก็ตักเตือนชี้โทษ เมื่อตักเตือนแล้วยังดื้อด้าน ก็ต้องลงโทษบ้างตามสมควร นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงจัดตั้ง "ศึกษานิธิ" เป็นมูลนิธิสำหรับส่งเสริมการศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔

ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ทรงเริ่มตั้งมูลนิธิ "ทุนพระพุทธยอดฟ้า" ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเป็นทุนสำหรับบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพน ถึง พ.ศ. ๒๕๑๗ มีเงินอันเป็นมูลนิธิจำนวนถึง ๑๐ ล้านบาทเศษ

ผลงานการประพันธ์

พระองค์ทรงสนพระทัยในการประพันธ์ตั้งแต่ยังเป็นสามเณร ชอบอ่าน ชอบสะสมหนังสือต่าง ๆ โดยเฉพาะหนังสือแจกในงานศพ เคยนิพนธ์บทความเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญต่าง ๆ ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เดลิเมล์ โดยใช้พระนามว่า ป.ปุณฺณสิริ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ บำเพ็ญกุศลฌาปนกิจศพโยมมารดา จึงทรงนิพนธ์หนังสือชื่อ "จดหมายสองพี่น้อง" แจก มีผู้สนใจมากเพราะมีลีลาการแต่งดี และ พ.ศ. ๒๔๙๒ ขณะที่ทรงพักฟื้นจากการอาพาธหนัก อยู่ที่พระวิหารเหนือ วัดพระเชตุพน ทรงนิพนธ์หนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า "สันติวัน" โดยประสงค์จะพิมพ์แจกในงานฉลองรูปหล่อสมเด็จพระวันรัต (เผือน ติสสทัตตะ) อดีตเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นสมเด็จอาจารย์ หนังสือเล่มนี้มีผู้นิยมสูงถึงกับมีผู้มาขออนุญาตพิมพ์หลายครั้ง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ บำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานสัตตวาร และปัญญาสมวารของเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ผู้ได้มีอุปการะในหลายสถาน ทรงนิพนธ์หนังสือ "ประวัติเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ" เป็นปฏิการะ และต่อมาทรงนิพนธ์หนังสือชื่อ "อานุภาพธรรมกาย" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ หนังสือทั้งสองเล่มนี้ได้มีการตีพิมพ์ร่วมกันหลายครั้งเป็นจำนวนหลายหมื่นฉบับ

นอกจากนั้นยังได้ทรงนิพนธ์หนังสือแฝงคติธรรมสอนใจไว้หลายเรื่อง โดยใช้พระนามว่า "สันติวัน" บ้าง "ศรีวัน" บ้าง บทความเหล่านี้ เช่น "พุทธชยันติ" "สู่เมืองอนัตตา" "ดงอารยะ" เป็นอาทิ ทางสภาพระธรรมกถึก วัดพระเชตุพน ได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นเล่มให้ชื่อว่า "ลิขิตสมเด็จ" เพื่อรวบรวมบทนิพนธ์ไว้มิให้สูญหายเสีย

นอกจากจะทรงนิพนธ์ บทความและเรื่องราวเป็นคติสอนใจคนทุกระดับชั้นทุกเพศ ทุกวัยแล้ว พระองค์ยังทรงเทศนา (ปฏิภาน) ได้เป็นเยี่ยม ทุกสถานที่ที่พระองค์เสด็จไปแสดงธรรม จะมีผู้ไปคอยฟังกันอย่างมากมาย ฟังไม่เบื่อ เพราะพระองค์ใช้คำพูดภาษาชาวบ้าน ฟังง่าย เข้าใจง่าย ไม่ต้องการโวหาร ต้องการให้ผู้ฟัง ฟังแล้วเข้าใจ รู้เรื่องนำไปปฏิบัติได้ เช่นครั้งเมื่อเสด็จไปวัดปากน้ำ เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๕ เพื่อถวายสักการะแด่พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ได้ประทานพระโอวาทแก่ผู้รับเสด็จทั้งหลาย ซึ่งจะขออัญเชิญพระโอวาทบางตอนมาเป็นสังเขปดังนี้

"ที่มาวันนี้ ก็เพื่อจะมาถวายสักการะหลวงพ่อ ด้วยความหวังตั้งใจของหลวงพ่อได้เคยพูดไว้อย่างไร และความตั้งใจของหลวงพ่อนั้นก็ปรากฏตามที่หลวงพ่อได้พยากรณ์ไว้ ซึ่งขณะนี้ก็ได้เป็นพระผู้ใหญ่สูงสุดในคณะสงฆ์ สมความปรารถนาของหลวงพ่อแล้ว จึงได้นำสักการะมาถวายท่านเป็นกรณีพิเศษ แปลกกว่าปีก่อน ๆ นั้น

ท่านที่อยู่ในที่นี้ ตลอดถึงข้าพเจ้าด้วย ก็อยู่ในบารมีของหลวงพ่อทั้งนั้น แม้ท่านมรณภาพไปแล้ว เราก็หวังเข้าใจเป็นอย่างยิ่งว่า ท่านจะต้องมีทิพย์เนตรมองดูความเคลื่อนไหวของศิษยานุศิษย์ ญาติมิตรของท่านอยู่เสมอ เพราะการคุ้มครองของหลวงพ่อนี่แหละจึง

เป็นเหตุให้วัดปากน้ำนี้ มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ ๆ พระภิกษุสามเณรอยู่เป็นสุข อาหารการบริโภคก็ไม่ขาดสาย เมื่อท่านมีเมตตาปรานีแก่เราอย่างนี้แล้ว จะเป็นการสมควรหรือที่เราจะไม่ปฏิบัติตามโอวาทของท่าน เราท่านทั้งหลายพยายามปฏิบัติตามโอวาทของท่าน ศึกษาความเป็นสมณะ เคารพในความเป็นสมณะ และเคารพในพระธรรมวินัย ปฏิบัติตนให้มีความสามัคคีในหมู่คณะอย่าแตกร้าวกัน อย่ายุให้รำตำให้รั่ว พยายามช่วยกันสมานสามัคคีเพื่อความรุ่งเรืองของวัดปากน้ำ เพื่อความรุ่งเรืองของพระธรรมวินัย เมื่อเราทั้งหลายรักษาความสามัคคีไว้ได้ ความเจริญก็จะมีตลอดไป ดังพุทธภาษิตว่า

สพฺเพสํ สงฺฆภูตานํ สามคฺคี วุฑฺฒิสาธิกา

ความพร้อมเพรียงของหมู่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

ถ้าจะว่ากันไปทุกแง่ทุกมุมในพระประวัติของสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) นี้แล้วก็ยากที่จะจบ ที่เล่ามานี้ก็เป็นเพียงพระประวัติย่อ ๆ เป็นเพียงส่วนหนึ่ง แง่หนึ่งในหลาย ๆ ส่วน หลาย ๆ แง่เท่านั้น เพื่อให้เหมาะสมกับหน้ากระดาษ จึงขอจบไว้เพียงแค่นี้

รวบรวมและเรียบเรียง

โดย

ถาวร สุทธิพงศ์ และ พัฒนะ ภวะนันท์

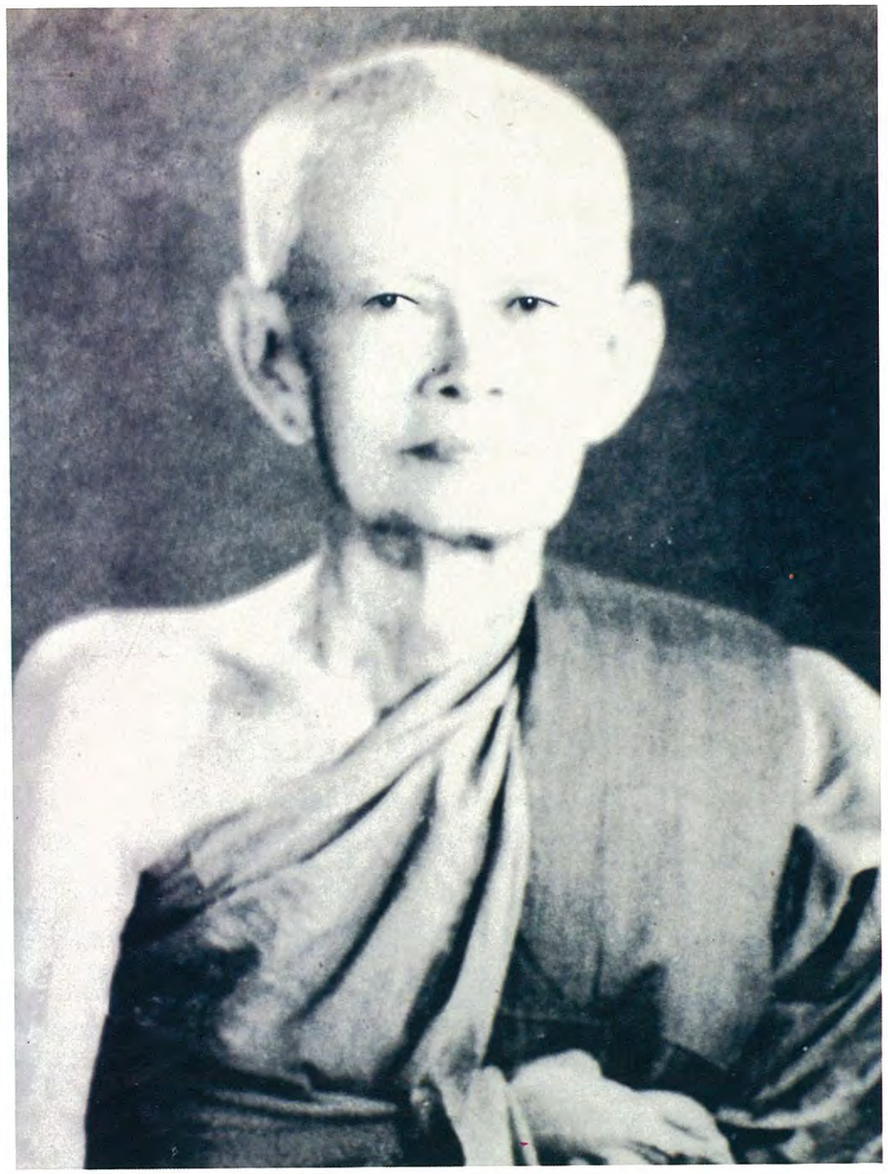

พระครูวินัยธร
(ชั้ว โอภาโส)

ประวัติสังเขป
ของ
พระครูวินัยธร (ชั้ว โอภาโส)
ปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ท่านพระครูวินัยธร (ชั้ว โอภาโส) เป็นพระเถระที่นับได้ว่าเป็นศิษย์ผู้ใกล้ชิดอย่างยิ่งรูปหนึ่งของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ และท่านยังได้รับการยกย่องเป็นอย่างสูงในการเป็นพระเถระผู้งามพร้อมด้วยศีลาจารวัตร และทรงไว้ซึ่งพระวินัยอย่างเคร่งครัด

ท่านพระครูวินัยธรหรือซึ่งศิษยานุศิษย์บางท่านนิยมเรียกว่า "พระครูชั้ว" นั้น ท่านมีนามเดิมว่า ชั้ว จุฬจัมบก มีถิ่นกำเนิดที่จังหวัดสุพรรณบุรี บ้านเดียวกับพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ นอกจากนี้ท่านยังมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต คือเป็นลูกพี่ลูกน้องกับพระเดชพระคุณหลวงพ่ออีกด้วย เมื่อย่างเข้าสู่วัยแห่งการอุปสมบท ท่านก็ได้บรรพชาอุปสมบท ที่วัดสองพี่น้อง และในกาลต่อมาท่านก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลแห่งหนึ่งในเขตอำเภอสองพี่น้องนั้น ครั้นต่อมา เมื่อพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำท่านได้รับแต่งตั้ง ให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดปากน้ำแล้ว พระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านได้มีโอกาสกลับไปยังอำเภอสองพี่น้องบ้านเดิมของท่าน และในกาลนั้นท่านได้พบกับท่านพระครูชั้วและได้กล่าวกับท่านพระครูชั้วว่า "เวลานี้ผมได้พบของจริงแล้ว" นั่นคือพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านได้บรรลุถึงธรรมกายเข้าถึงของจริงในพระพุทธศาสนาแล้วนั่นเอง และก็ได้ชักชวนท่านพระครูชั้วให้ย้ายมาอยู่วัดปากน้ำกับท่านด้วย ซึ่งท่านก็ยินดีและได้อยู่ภายใต้ร่มบารมีธรรมของพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านตั้งแต่นั้นสืบมาจนสิ้นอายุขัย

เมื่อท่านเข้ามาอยู่ในวัดปากน้ำนั้น พระเดชพระคุณหลวงพ่อได้เมตตาให้ท่านอยู่ร่วมกุฏิเดียวกับพระเดชพระคุณท่าน และท่านพระครูก็ได้เจริญภาวนาร่วมกับหลวงพ่อทุกวันเพื่อเป็นอานิสงส์ในการรักษาสุขภาพซึ่งไม่ค่อยดีของท่านด้วย เนื่องจากท่านมีโรคประจำตัวคือโรคปอด ในระหว่างที่ท่านอาศัยอยู่กับพระเดชพระคุณหลวงพ่อ ท่านก็ได้รับความเมตตาและความไว้วางใจอย่างสูงจากหลวงพ่อ เมื่อหลวงพ่อท่านได้เจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายชั้นสูง ได้พบได้เห็นในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ก็จะนำมาเล่าให้พระครูท่านฟังเสมอ

ซึ่งท่านก็สามารถจดจำได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน รวมทั้งคำพูดที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านสอนแก่พระภิกษุสามเณรและแม่ชีในโรงงานทำวิชชาขณะกำลังเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูง เช่นเรื่องต้นธาตุต้นธรรมทั้ง ๓ ภาค คือ ภาคขาว ภาคกลาง ภาคดำ และการปกครองธาตุธรรมของสัตว์โลกในที่สุดละเอียด ท่านก็สามารถจดจำได้ แม้ขณะนั้นท่านจะยังไม่ถึงธรรมกายก็ตาม แม้แต่กลอนฉันท์และวรรณกรรมยาว ๆ บางเรื่อง ท่านก็จดจำได้หมด จึงนับว่าท่านเป็นผู้มีความทรงจำเป็นเลิศหาผู้เสมอได้ยากผู้หนึ่ง

นอกจากความทรงจำอันยอดเยี่ยมแล้ว ท่านยังได้ชื่อว่าเป็นผู้เคร่งครัดทางด้านพระวินัยเป็นอย่างยิ่ง และเป็นที่ปรากฏแก่มหาชนทั้งหลาย จนได้รับการแต่งตั้งจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อเป็น **พระครูวินัยธร** ความเป็นผู้ทรงศีลวินัยอย่างเคร่งครัดของท่านปรากฏออกมาในรูปศีลาจารวัตรอันงามเพรียบพร้อมของท่านเอง เช่น การนุ่งห่ม การฉันอาหาร การไม่จับต้องเงินทอง และในรูปคำสอนที่มีต่อพระเณรผู้เป็นอันเตวาสิกของท่าน เช่นท่านกล่าวว่า

"**ศีล** เปรียบเสมือนแผ่นดินซึ่งได้ปราบหญ้าทำพื้นให้ราบเรียบ เมื่อจะเอาของสิ่งใดมาตั้งวาง มองดูแล้วก็สวยงาม ก็เปรียบเสมือนพระภิกษุที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ เคร่งในศีล วินัย ย่อมเหมาะแก่การเจริญธรรมอื่น ๆ ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป"

นอกจากนี้ ท่านจะคอยชี้แนะสั่งสอนถึงคุณของการเคร่งครัดในศีลวินัยและโทษของการประพฤติผิดพระวินัย เช่น ถ้าหากพระรูปใดนุ่งห่มไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ชาติหน้าก็จะได้แต่ของหยาบ ๆ ไม่ประณีต ส่วนการเคร่งครัดในศีลวินัยนั้น จะเป็นอานิสงส์ส่งไปชาติหน้าให้เป็นผู้มีปัญญาแจ่มแจ้ง สามารถศึกษาเรื่องราวทั้งทางโลกและทางธรรมได้อย่างละเอียดถ่องแท้ เพราะอานิสงส์จากการที่ตนได้เคร่งครัดสอดส่องในศีลของตนอย่างละเอียดมาก่อน

นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความไม่ประมาทในธรรมทั้งปวง เช่น ก่อนและหลังบริโภคอาหาร ท่านจะพิจารณาถึงอาหาเรปฏิกูลสัญญา และบริโภคเพียงเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้ และหลังบริโภคทุกครั้ง ท่านจะแผ่ส่วนกุศลโมทนาแก่ผู้ถวายภัตตาหารนั้น ท่านกล่าวว่า ถ้าไม่ทำเช่นนั้นก็เท่ากับบริโภคด้วยการเป็นหนี้

ท่านยังได้ปวารณาตนกับพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระอาจารย์ของท่านว่า ถ้าหาก

ท่านกำลังจะกระทำสิ่งใดที่เป็นความผิดร้ายแรง ก็ขอให้พระเดชพระคุณหลวงพ่อตักเตือนท่านด้วย ความเป็นผู้ไม่ประมาทในธรรมทั้งปวงยังอาจดูได้จากโอวาทของท่าน เรื่อง "**เป็นธรรมกายแล้ว อย่าเป็นธรรมโกย, ธรรมเก, ธรรมโกง**" ดังนี้

"เมื่อพบเห็นพระพุทธเจ้าหมดแล้ว จะเข้าไปถวายนมัสการท่านได้และจะทูลถามท่านได้ ติดขัดเรื่องอะไร ทูลถามท่านจะบอกหมด แต่ว่า ถ้าจะทูลถามพระพุทธเจ้าต้องนิ่งให้สนิทนะ ถ้านิ่งไม่สนิทหละไม่ได้ยินเสียงท่าน จะเห็นแต่โอษฐ์ท่านงาบ ๆ อยู่เท่านั้น เพราะเรานิ่งไม่พอ ถ้าเรานิ่งพอหละ พระสุรเสียงดังก้องอย่างฟ้าเชียว ไพเราะ

การที่จะดูอย่างนี้ละต้องดูเฉพาะตัวนะ และอย่าไปดูให้ใคร เมื่อได้ธรรมกายแล้วจะแก้โรคภัยไข้เจ็บได้ทุกอย่าง แต่ถ้าเราไม่แก้ได้ละก็ดี หรือเราไม่ดูให้ใครได้ละก็ดี เราไม่ให้เขารู้ว่าเรารู้ได้ละก็ดี ถ้าว่าให้เขารู้ละก็ หนักเข้าก็มีคนมาหา เมื่อมีคนมาหาเข้าละก็ ทีหลังเราแก้ไขเขาก็จะให้ลาภสักการะ นี่มันจะกลายเป็นหมอดูไป เมื่อกลายเป็นหมอดูละหนักเข้าเขาก็ให้ลาภสักการะ ได้เงินได้ทอง เกิดโลภขึ้น เมื่อเกิดโลภขึ้นแล้วก็กลายเป็น "ธรรมโกย" หละ ทีหลังเวลาเขาจะมาหาก็จะคิดเอาเงินเอาทองเขา เมื่อเกิดโลภขึ้นเช่นนั้น ธรรมกายนี่เป็นของบริสุทธิ์ หนักเข้าก็มืดไปเสีย ไม่งั้นก็ดับสูญหายไปเสีย

บางที เมื่อทำสิ่งใด เมื่อสติมันเกิดเป็น "ธรรมเก" ขึ้น เมื่อเป็นธรรมเกขึ้นแล้ว ทีนี้มันก็จะต้องเกิดเป็น "ธรรมโกง" หนักเข้าก็จะต้องหลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิตเมื่อดับมืดเสียแล้ว นี่เป็นแต่ครั้งพุทธกาลมาแล้วที่เป็นธรรมกาย ธรรมเก ธรรมโกง

ธรรมโกง นี่น่ะ พระเทวทัต น่ะ นั่งธรรมกายดีกว่าเดี๋ยวนี้มากมาย ถึงกับเหาะไปในอากาศได้ แต่ทีนี้ไปติดลาภเข้า พอพระเจ้าอชาตศัตรูบำรุงบำเรอด้วยภัตตาหารบริบูรณ์ ก็เกิดเป็นธรรมโกงขึ้น ธรรมกายเป็นของบริสุทธิ์ นี่คิดจะฆ่าพระพุทธเจ้า จะเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง ธรรมกายก็ดับไป เมื่อดับแล้วก็เกิดเป็นธรรมเกขึ้น ทีนี้พระเจ้าอชาตศัตรูไม่เล่นด้วย เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูไม่เล่นด้วย ก็เสื่อมจากลาภสักการะ เกิดเป็นธรรมโกง ไปขอวัตถุ ๕ ประการ ต่อพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าไม่ให้ ก็เกิดทำสังฆเภทขึ้นก็ไปอยู่ในอเวจีนรกกันเท่านั้น"

หลังจากที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้มรณภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ท่านก็ได้พยายามเจริญภาวนาด้วยอิทธิบาทธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยไม่หยุดหย่อน จนในที่สุดท่าน

ก็ได้บรรลุธรรมกายในเวลาต่อมา ท่านได้อยู่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธบริษัททั้งหลายจนกระทั่งเมื่ออายุได้ ๘๓ ปี ท่านก็ได้ถึงแก่มรณภาพที่โรงพยาบาลสงฆ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑

แม้ท่านจะมรณภาพไปแล้วเป็นเวลานานก็ตาม แต่ปฏิปทาศีลาจารวัตรอันงดงามของท่านยังคงทรงจำอยู่ในจิตใจของสาธุชนในภายหลังมิรู้ลืม สมกับที่เป็นปูชนียบุคคลและเป็นศิษย์ผู้ใกล้ชิดของบูรพาจารย์ผู้ทรงคุณธรรมอันไพศาล คือ หลวงพ่อวัดปากน้ำอย่างแท้ทีเดียว

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
เขต ต้นรัศมี และ สถาพร นิ่มกุลรัตน์

พระภาวนาโกศลเถร
(ธีระ ธมฺมธโร)

ประวัติสังเขป

ของ

พระภาวนาโกศลเถร

(ธีระ ธมฺมธโร)

อดีตรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ
อาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระและฝ่ายคันถธุระ

พระภาวนาโกศลเถร เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ตรงกับวันแรม ๙ ค่ำ เดือนยี่ ปีชวด ณ บ้านคลองหนองตากล้า ต.ราชเทวะ อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ เป็นบุตรของนายจอก นางวัน คล้อสุวรรณ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๘ คน พระภาวนาโกศลเถรเป็นบุตรคนที่ ๓ เดิมชื่อเจียก ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น ธีระ คล้อสุวรรณ มีอาชีพทางกสิกรรมทำนา

เมื่อเยาว์วัยท่านเรียนหนังสือประชาบาลที่วัดหนามแดง อ.บางพลี จบ ป. ๔ บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๔ ปี วันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ที่วัดนางชี ต.ปากคลอง อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ โดยมีพระครูบริหารบรมธาตุ (ป่วน เกสโร) เจ้าอาวาสวัดนางชีเป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ณ พัทธสีมา วัดปากน้ำ ต.ปากคลอง อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ โดยมีพระครูบริหารบรมธาตุ วัดนางชี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ ในสมัยนั้นพระคุณท่านยังมิได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์และดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูสมณธรรมสมาทาน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ได้รับฉายาว่า "ธมฺมธโร" โดยมีคุณหลวงประดิษฐ์ไพเราะและคุณนายโชติ ศิลปบรรเลงเป็นผู้อุปถัมภ์ในการบวช

เมื่อบวชแล้วได้เรียนบาลี นักธรรม จนสอบได้เป็นเปรียญ ๔ ประโยคและได้นักธรรมชั้นเอก ท่านปฏิบัติได้ธรรมกายแต่ครั้งยังเป็นเณรและการปฏิบัติสมถวิปัสสนานับว่าท่านเป็นนักปฏิบัติที่ดีเลิศและเชี่ยวชาญที่สุดรูปหนึ่ง

ท่านได้รับความไว้วางใจจากหลวงพ่อวัดปากน้ำมาก โดยหลวงพ่อได้มอบหมาย

ให้ท่านเป็นครูสอนบาลี และนักธรรมตลอดจนเป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน และต้องช่วยเหลือด้านปกครองภายในวัดอีก เมื่อหลวงพ่ออาพาธ ท่านได้รับมอบหมายจากหลวงพ่อให้เป็นผู้มอบพระของขวัญแทนหลวงพ่อวัดปากน้ำ

เมื่อสิ้นบุญหลวงพ่อแล้ว สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ทรงแต่งตั้งให้ท่านเป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำเป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายคันถธุระและฝ่ายวิปัสสนาธุระ ต่อมาเมื่อวัดปากน้ำเป็นศูนย์กลางสอนวิชาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ท่านก็เป็นพระอาจารย์ใหญ่อีกด้วย

พระภาวนาโกศลเถร ได้รับแต่งตั้งให้มีภาระหน้าที่ ได้รับพระราชทานและเลื่อนสมณศักดิ์ดังต่อไปนี้

พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจสอบสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร **ที่พระครูสมณธรรมสมาทาน**

พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอกในนามเดิม

พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ**ที่พระภาวนาโกศลเถร**

ราชทินนามที่ท่านได้รับพระราชทานล้วนเป็นนามเดิมของหลวงพ่อวัดปากน้ำ อีกทั้งเกียรติคุณในด้านความเมตตาปรานี ตลอดจนความนุ่มนวลละมุนละไมของท่าน จนเป็นที่รักและเคารพโดยสนิทใจของบรรดาพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ทำให้ท่านได้รับสมญานามว่า "**หลวงพ่อเล็ก**" ซึ่งเมื่อเอ่ยขึ้นครั้งใด ก็จะเป็นอนุสติให้ระลึกถึงหลวงพ่อวัดปากน้ำ ซึ่งนิยมเรียกท่านว่า "**หลวงพ่อใหญ่**" ด้วย และเป็นประจักษ์พยานถึงการเป็นพระที่เข้าถึงจิตใจของประชาชน ตลอดจน **สามัคคีธรรมของบรรดาศิษย์ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ** ทั้งหลายซึ่งปรากฏเป็นความร่วมมือที่ท่านได้รับจากทุกฝ่าย

ภาระ **การสร้างคน** ที่หลวงพ่อวัดปากน้ำได้วางรากฐานไว้ เป็นงานที่หลวงพ่อเล็กได้ดำเนินการต่อไปจนสัมฤทธิผล ทั้งในการศึกษาฝ่ายวิปัสสนาธุระ และคันถธุระสำหรับบรรพชิต หรือโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดปากน้ำสำหรับเยาวชน งานบริหารอันหนักอึ้งที่ต้องการอัจฉริยภาพของผู้นำ ทั้งในด้านความเข้าใจภาวะสังคมปัจจุบัน การตระหนักถึงความจำเป็นของการศึกษา ความคิดริเริ่มและก้าวหน้าอยู่เสมอ การอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา เสียสละเพื่อวัด เพื่อมิตร เพื่อศิษยานุศิษย์ ทั้งบรรพชิตและฆราวาส อีกทั้ง

สมรรถภาพตลอดจนการมองเห็นการณ์ไกลและกว้างขวาง ท่านได้พิสูจน์ให้เห็นคุณสมบัติเหล่านั้นครบถ้วนทุกประการ ดังหลักการที่ท่านวางไว้เพื่อเด็กนักเรียน ให้เป็นแนวทางปฏิบัติตามว่า "ความเจริญทางด้านจิตใจเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิต เรามีเวลาเรียนน้อย เพียงอาทิตย์ละครั้ง จึงควรที่ครูจะสอนให้ประหยัดเวลา แต่ได้สาระมาก ๆ"

ฝ่ายงานวิปัสสนาธุระนั้น หลวงพ่อวัดปากน้ำได้อบรมสั่งสอนพระภาวนาโกศลเถรไว้ ประหนึ่งจะถ่ายทอดชีวิตจิตใจอันเป็นมรดกทางธรรมให้ท่านสืบต่อแทน ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้เป็นกำลังสำคัญที่สุดใน**การเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายของพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**สืบต่อจากหลวงพ่อวัดปากน้ำ ความรู้ของท่านทั้งในทางปริยัติและปฏิบัติก็ดี ผนวกกับความสามารถในการถ่ายทอดแนวปฏิบัติและแทรกแนวความคิดใหม่ ๆ ให้เข้าถึงความรู้สึกของผู้มารับการอบรมปฏิบัติ ย่อมเป็นที่ยอมรับนับถือบูชากันทั่วไป

ทุกบ่ายวันพฤหัสบดี พระภาวนาโกศลเถรจะฝึกสอนการเจริญสมถวิปัสสนาตามแนววิชชาธรรมกายให้แก่ประชาชนโดยทั่วไป โดยยึดแนวทางที่เคยได้รับการถ่ายทอดมาจากหลวงพ่อวัดปากน้ำฝึกสอนต่อไป ท่านจะตอบข้อซักถามและแนะแนวทางการปฏิบัติแก่ผู้สนใจโดยไม่เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย ด้วยน้ำเสียงอันเย็นระรื่นหูผู้ฟัง อีกทั้งปฏิภาณและโวหารที่คมคายประทับใจทุกคน

ท่านได้รับอาราธนาไปสอนทั้งต่างจังหวัดและต่างประเทศและผ่านสื่อมวลชนบ่อยครั้ง เช่นที่สถานีโทรทัศน์กองทัพบก ซึ่งครั้งหนึ่งท่านได้สอนไว้ว่า "**ธรรมกาย**เป็นกายธรรมะอยู่ที่กลางใจเรานี่แหละ หากได้พัฒนาให้ถึงจุดละเอียด จะทำให้จิตใจบริสุทธิ์อันจะมีผลสะท้อนให้การปฏิบัติภารกิจประจำวันเป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้อง" และเมื่อพิธีกรซักถามถึงภูมิธรรม ท่านได้ตอบสมความเป็นพระสุปฏิปันโน ดังนี้

"การเข้าถึงจุดธรรมกาย ยังเป็นเพียงขั้นโคตรภูญาณเท่านั้น อันอยู่กึ่งกลางระหว่างโลกิยะ และโลกุตตระ ดังนั้นจึงมีการเข้าถึงและเสื่อมได้ หากประมาทเพียงแค่นั้น ย่อมยังอยู่ในวิสัยแห่งโลกิยะ ต่อ**เมื่อพัฒนาต่อไปจึงถึงขั้นละเอียดเป็นโลกุตตระ** ขีดขั้นแห่งคำว่า **ธรรมกาย จึงมีอยู่หลายระดับ การปฏิบัติเท่านั้นที่จะตอบคำถามได้ดีที่สุด**"

พระภาวนาโกศลเถรได้รวบรวมและจัดแนวทางการเจริญสมถวิปัสสนาตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธองค์ ซึ่งหลวงพ่อวัดปากน้ำได้ค้นพบและสอนไว้ดีแล้วนั้นออกพิมพ์ตามหมวดหมู่ และเผยแพร่แก่ผู้สนใจทั่วไป ทั้งเป็นหนังสือ และบทความในนิตยสาร "**มงคลสาร**" ซึ่งท่านได้ร่วมจัดตั้งและหาทุนตีพิมพ์ จนบัดนี้ นิตยสารรายเดือนเพื่อการเผยแพร่ธรรมะฉบับนี้ได้รู้จักกันแพร่หลายเป็นปีที่ ๒๐ แล้ว อีกทั้งท่านได้ริเริ่ม

รวบรวมคำสอนของหลวงพ่อขึ้นแปลเป็นภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาจีน และ ภาษาอังกฤษ ตลอดทั้งการถอดเทปบันทึกเสียงของหลวงพ่อเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อส่งไปสอนยังประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นต้น

แม้ท่านจะมีสุขภาพไม่แข็งแรงมาแต่กำเนิด และเคยปรารภว่า "ฉันอยู่ไม่ได้นานอย่างมากมีอายุไม่เกิน ๔๕ ปีก็ตาย" แต่โดยทั่วไปก็ไม่มีผู้ใดจะนึกถึงดังนั้นด้วยบุคลิกและปฏิปทาที่แข็งขันตลอดจนการทำงานที่จริงจังของท่านมาตลอด เมื่อท่านต้องเข้าโรงพยาบาลด้วยโรคกล้ามเนื้อหัวใจอักเสบและโรคลำไส้ อาการดูจะไม่หนักหนานักในตอนเริ่มแรก แต่ก็ทรุดลงเพียงไม่กี่วันท่านก็ถึงแก่มรณภาพด้วยอาการอันสงบ เมื่อวันพุธที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ รวมอายุได้ ๔๔ ปี อยู่ในสมณเพศได้ ๓๑ ปี ฝากผลงานและปฏิปทาอันยิ่งใหญ่สมศักดิ์ศรีของศิษย์เอกรูปหนึ่งของหลวงพ่อวัดปากน้ำให้ศิษยานุศิษย์รุ่นหลังดำเนินตาม

งานด้านการเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายก็ได้รุดหน้าต่อไปด้วยหลักการที่ท่านได้รวบรวมคำสอนของหลวงพ่อไว้เป็นแบบฉบับ และบัดนี้งานสืบทอดวิชชาธรรมกายของต้นธาตุต้นธรรมที่สุดละเอียดในอายตนนิพพานเป็นก็ได้สืบต่อมายังพระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม) องค์ปัจจุบัน

รวบรวมและเรียบเรียง

โดย

พัฒนะ ภวะนันท์ และ อนันต์ ตปนียสร

พระราชโมลี

(ณรงค์ ฐิตญาโณ)

ประวัติสังเขป

ของ

พระราชโมลี

(ณรงค์ ฐิตญาโณ)

อดีตเจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

พระราชโมลี นามเดิมชื่อ ณรงค์ มงคลโพธิ์ เกิดเมื่อวันพุธ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ตรงกับวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๙ ปีขาล ที่บ้านตำบลปลายกลัดนอก อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรของนายแจ้ง และนางเที่ยง มงคลโพธิ์ ได้รับการศึกษาเบื้องต้นถึงขั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ที่โรงเรียนประชาบาล ตำบลจักราช ๒ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ท่านบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ อายุย่าง ๑๓ ปี ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ มีพระครูบริหารบรมธาตุ (ป่วน เกสโร) วัดนางชี แขวงปากคลอง อำเภอภาษีเจริญ เป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ท่านอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้รับฉายาว่า "จิตญาโณ" โดยมีพระครูบริหารบรมธาตุ (ป่วน) วัดนางชี เป็นพระอุปัชฌาย์เช่นเดิม และมีพระครูสมณธรรมสมาทาน (สด จนฺทสโร) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ คือ พระมงคลเทพมุนี หรือหลวงพ่อวัดปากน้ำในครั้งนั้น เป็นพระกรรมวาจาจารย์

เมื่อบวชและเรียนแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ท่านสอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดพระเชตุพน และต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๙๒ สอบได้ประโยค ป.ธ. ๔ สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

งานปกครอง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ท่านดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ และท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖

ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นที่พระครูญานปรีชา ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็น

พระราชาคณะชั้นสามัญที่ "พระวิเชียรกวี" พ.ศ. ๒๕๑๑ และเป็นพระราชาคณะชั้นราชมีพระราชทินนามว่า "พระราชโมลี" พ.ศ. ๒๕๑๕

ในสมัยที่หลวงพ่อวัดปากน้ำยังมีชีวิตอยู่ ท่านเจ้าคุณพระราชโมลียังเป็นมหาณรงค์ เป็นพระครูปลัดณรงค์ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ร่วมบารมีของหลวงพ่อที่สำคัญยิ่งองค์หนึ่ง เป็นบุคคลที่หลวงพ่อให้ความไว้วางใจมอบหมายงานสำคัญ ๆ หลายอย่างให้ทำ และท่านก็รับสนองงานของหลวงพ่อให้สำเร็จมาด้วยดี โดยเฉพาะเรื่องการก่อสร้าง ปฏิสังขรณ์ภายในวัดปากน้ำ ท่านเอาจริงเอาจัง ประหยัดละเอียดลออ ควบคุมดูแลเองอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา

งานที่ท่านได้รับมอบหมายให้ทำ และที่ท่านดำริทำดำริสร้าง เสร็จเรียบร้อยและสวยงาม ดังเช่น หอสังเวชนีย์มงคลเทพนิรมิต วิหารทำวิชชา ตึกคณะเนกขัมม์ หอเจริญวิปัสสนากรรมฐาน "แพทยพงศาวิสุทธาธิบดี ประหยัดวรณี สุนทรเวช" เป็นต้น ด้วยเหตุที่ท่านเทิดทูนหลวงพ่อเหนือชีวิตจิตใจ จึงทำสิ่งใดก็เพื่อชื่อเสียงเกียรติคุณของหลวงพ่อวัดปากน้ำทั้งสิ้น

ต่อมาท่านเจ้าคุณได้รับพระบัญชาจากเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณ-สิริมหาเถร) ให้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม แต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งท่านก็ได้พัฒนาวัดได้ยอดเยี่ยมสมดังมอบหมายอีก

ท่านมรณภาพเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ สิริรวมอายุได้ ๕๔ ปี อยู่ในสมณเพศรวม ๔๒ พรรษา

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พัฒนะ ภวะนันท์ และ ไพฑูรย์ ไชยประดิษฐกุล

พระพรหมคุณาภรณ์
(เกี่ยว อุปเสโณ)

ประวัติสังเขป

ของ

พระพรหมคุณาภรณ์

(เกี่ยว อุปเสโณ)

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดสว่างอารมณ์ อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพราะได้บนบวชไว้ ๗ วัน แต่เมื่อครบกำหนด ๗ วันแล้ว ไม่อยากลาสิกขา จึงบวชเรื่อยมา

ในพรรษาแรกนั้น ได้เรียนนักธรรมตรี และสอบไล่ได้นักธรรมตรี

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔ อยากจะรู้ภาษาบาลี พระครูอรุณกิจโกศล จึงได้นำมาฝากไว้ที่วัดสระเกศฯ เพื่อเรียนภาษาบาลีและนักธรรม และสอบไล่ได้นักธรรมโทในปีนั้น

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ต้องกลับไปอยู่ที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และต้องย้ายไปอยู่ที่ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพราะเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไม่สะดวกในการที่จะอยู่ในกรุงเทพฯ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๖ สอบไล่ภาษาบาลีได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลง ได้กลับเข้ามาอยู่ที่วัดสระเกศฯ อีก และได้เรียนภาษาบาลีต่อจนสอบไล่ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค และสอบไล่ได้นักธรรมเอก

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้อุปสมบทที่วัดสระเกศฯ โดยมีท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (ญาโณทยมหาเถร) สมัยทรงดำรงสมณศักดิ์เป็น พระธรรมวโรดม เป็นพระอุปัชฌาย์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งถือกันว่าเป็นกึ่งพุทธกาล คณะสงฆ์ไทยได้คัดเลือกให้ไปร่วมประชุมฉัฏฐสังคายนาที่ประเทศพม่า และได้อยู่ร่วมชำระพระไตรปิฎกกับพระเถระจากประเทศต่าง ๆ ฝ่ายเถรวาท (หินยาน) โดยได้ทำหน้าที่เป็นผู้แทนฝ่ายไทย ได้ดูวิธีการศึกษาพระปริยัติธรรม และการปฏิบัติพระกัมมัฏฐานในประเทศพม่าพร้อมกันไปด้วย จากการที่ได้ไปปฏิบัติศาสนกิจในประเทศพม่าครั้งนี้ เป็นเหตุให้ได้รู้จักคุ้นเคยและสนิทสนมกับ

พระเถระในประเทศต่าง ๆ ฝ่ายเถรวาท (หินยาน) และได้มีการติดต่อกันสืบมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๗)

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ มีราชทินนามว่า "พระเมธีสุทธิพงศ์" และได้เลื่อนสมณศักดิ์เรื่อยมาโดยลำดับ จนได้รับสถาปนาเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามว่า "พระพรหมคุณาภรณ์" เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๖

ได้รับสนองงานของพระศาสนา ในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ดังนี้

- เป็นเลขานุการในท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (ญาโณทยมหาเถร)
- เป็นเจ้าอาวาสวัดสระเกศฯ กรุงเทพฯ
- เป็นเจ้าคณะภาค
- เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม
- เป็นรองแม่กองงานพระธรรมฑูต
- เป็นผู้ช่วยอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- เป็นเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- เป็นผู้พิจารณาเสนอพระภิกษุไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นพระธรรมทูตในต่างประเทศ

นอกจากนี้ยังได้ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมทั้งฝ่ายสมถะและวิปัสสนา เพื่อเชื่อมประสานฝ่ายผู้ศึกษาปริยัติธรรมและปฏิบัติธรรม ได้ส่งเสริมสนับสนุนพระสงฆ์ทั้งฝ่ายเถรวาท (หินยาน) และอาจริยวาท (มหายาน) ในประเทศต่าง ๆ ให้ได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๗)

ทั้งยังได้ส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวตะวันตกทั้งยุโรปและอเมริกา ได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและบรรพชาอุปสมบทในประเทศไทย จนได้ส่งออกไปเผยแพร่ในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก และได้เป็นพระอาจารย์สอนทั้งธรรมะและภาษาบาลี มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ จนถึงปัจจุบัน

(เท่าที่ข้าพเจ้าผู้บันทึกได้อยู่ใกล้ชิดและติดตามการปฏิบัติกิจทางศาสนาของท่านมาโดยลำดับ เห็นว่าท่านได้เอาใจใส่กวดขัน พระภิกษุสามเณร ในการศึกษาเล่าเรียน ในการปฏิบัติธรรมและในกิจวัตรเช่นการทำวัตรสวดมนต์ในภาคเช้า เย็น และภาคค่ำ โดยท่านได้ เป็นประธานนำตลอดมา)

พระสุรพล ธมฺมวฑฺฒโน

ผู้บันทึก

พระธรรมธีรราชมหามุนี
(ช่วง วรปุญฺโญ)

ประวัติสังเขป
ของ
พระธรรมธีราชมหามุนี
(ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ. ๙)
เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เจ้าคณะภาค ๑๗
ประธานโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
กรุงเทพมหานคร

พระธรรมธีรราชมหามุนี นามเดิมชื่อ ช่วง นามสกุล สุดประเสริฐ นามบิดา นายมิ่ง นามมารดา นางสำเภา เกิด ณ บ้านตำบลราชเทวะ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทร-ปราการ วันพุธที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลู

บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ อายุ ๑๕ ปี ณ วัดสังฆราชา กรุงเทพมหานคร มีพระครูศิลาภิรัต (ทอง) เจ้าอาวาสวัดลาดกระบัง เป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาอุปสมบท เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ อายุ ๒๑ ปี ณ พัทธสีมาวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ มีพระครูบริหารบรมธาตุ (ป่วน เกสโร) เจ้าอาวาสวัดนางชีเป็นพระอุปัชฌาย์ และพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่พระครูสมณธรรมสมาทาน เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ประชุมสงฆ์เวลา ๙.๒๐ น. ได้รับฉายา "วรปุญฺโญ"

การศึกษาและหน้าที่การงาน

พ.ศ. ๒๔๘๖ สอบบาลีได้ประโยค ป.ธ. ๓

พ.ศ. ๒๔๙๐ สอบได้นักธรรมชั้นเอกและบาลีได้ประโยค ป.ธ. ๖

พ.ศ. ๒๔๙๓ พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี ได้นำไปฝากสมเด็จพระสังฆราช วัดเบญจมบพิตร ในสมัยที่ทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ "สมเด็จ-พระวันรัต" เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมต่อ

พ.ศ. ๒๔๙๗ สอบบาลีได้ประโยค ป.ธ. ๙

พ.ศ. ๒๔๙๘ เมื่อสำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีประโยค ป.ธ. ๙ แล้ว พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ได้รับกลับมา เพื่อดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับแต่งตั้งเป็น "พระอุปัชฌาย์"

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นเจ้าคณะภาค ๓

พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นเจ้าคณะภาค ๑๗

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะสามัญที่ "พระศรีวิสุทธิโมลี" เป็นราชทินนามตามสัญญาบัตร

พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ "พระราชเวที"

พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ "พระเทพวรเวที"

พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ "พระธรรมธีรราชมหามุนี" เป็นพระราชทินนามตามสัญญาบัตร

สมณศักดิ์ต่างประเทศ

พระศาสนธชมหาปญญาสาร "ประเทศบังคลาเทศ"

พระชินวรสาสนโสภณเตปิฎกวิสารทคณปาโมกขาจริยะ "ศรีลังกาอะมะระปุระ"

พระศาสนโชติกสัทธัมมวิสารทวิมลกิตติสสิริ "ศรีลังกาสยามวงศ์ อัสสคีริยะ"

พระธรรมกิตติสสิริเตปิฎกวิสารโท "ศรีลังกาสยามวงศ์ มัลลวัตตะ"

พระติปิฎกบัณฑิตธัมมกิตติสสิริ ยติสังฆปติ "ศรีลังกา รามัญวงศ์"

พระอุปาลิวังสาลังการะอุปัชฌายะธรรมธีรราชมหามุนีมหาเถระ "อุปัชฌาย์ศรีลังกาโกตตเตสยามวงศ์"

ท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชมหามุนีเป็นผู้บวชกับหลวงพ่อวัดปากน้ำในเวลาใกล้เคียงกับท่านเจ้าคุณพระภาวนาโกศลเถร (ธีระ ธมฺมธโร) หรือหลวงพ่อเล็ก และท่านเจ้าคุณพระราชโมลี (ณรงค์ จิตฺตาโณ) ต่างล้วนเป็นผู้ร่วมบารมีสำคัญของหลวงพ่อวัดปากน้ำ

ท่านเจ้าคุณเป็นอันเตวาสิกที่มีความสามารถดีเด่นในการศึกษาพระปริยัติธรรมแห่งยุค ได้ยังประโยชน์ให้เกิดแก่พระศาสนาเป็นอันมาก

เมื่อหลวงพ่อวัดปากน้ำมรณภาพแล้ว ท่านเจ้าคุณได้เป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ จากปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ถึงปัจจุบันต่อจากเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) สมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นพระวันรัตและรักษาการเจ้าอาวาสวัดปากน้ำในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๒–๒๕๐๘ นับแต่ท่านเจ้าคุณได้เป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ท่านเจ้าคุณได้พัฒนาวัดปากน้ำให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกต่อไปโดยลำดับ

และจากปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ถึงปัจจุบัน ท่านเจ้าคุณได้เป็นองค์ประธานของโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชนวัดปากน้ำ ซึ่งมีผลงานการเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสำคัญ สมดังปณิธานของท่านปรากฏเป็นพระธรรมเทศนาตอนหนึ่งว่า

"การปฏิบัติภาวนาธรรมเพื่อเจริญสมาธิชอบและปัญญาอันเห็นชอบ โดยมีศีลเป็นบาทอย่างนี้ และประกอบด้วยการแผ่เมตตาธรรมแก่สัตว์โลกทั้งหลายให้มีความสุข ปราศจากทุกข์และเวรภัยต่อกัน และทั้งการเสียสละเวลา เสียสละกิจทางโลก มาเพื่อปฏิบัติกิจอันสูงที่สุดของพระพุทธศาสนา เพื่อละชั่วด้วยกาย วาจา ใจ, เพื่อประกอบแต่กรรมดีด้วยกาย วาจา และใจ และเพื่อชำระจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ อันนับเป็นทานหรือจาคะอีกด้วย อย่างนี้จึงจัดเป็น **มหานิสงส์ มหากุศล ที่ยังคุณค่าแก่ชีวิตอย่างมหาศาล** เพราะเป็นทางให้หลุดพ้นจากทุกข์อันถาวร เป็น**ทางบรรลุมรรค ผล นิพพาน อันเป็นแดนเกษม ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวงนั่นเอง**"

รวบรวมและเรียบเรียง

โดย

พัฒนะ ภวะนันท์ และ สุทัศน์ นิ่มกุลรัตน์

พระราชวิสุทธิโมลี
(ทองดี สุรเตโช)

ประวัติสังเขป

ของ

พระราชวิสุทธิโมลี

(ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙)

เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร

ท่านเจ้าคุณพระราชวิสุทธิโมลี มีนามเดิมว่า ทองดี สุรเดช เป็นบุตรของนายออง และนางสนิด สุรเดช เกิดวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๙ ปีจอ ณ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

ท่านสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (เดิม) โรงเรียนพรานกระต่าย เข้าบรรพชา เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ ณ วัดไตรภูมิ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และต่อมาเข้าอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดไตรภูมิ เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ฉายานามว่า "**สุรเตโช**" ท่านสอบได้นักธรรมชั้นเอก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ต่อมาเข้าสอบได้ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ท่านมีวิทยฐานะทางโลกเป็นประกาศนียบัตรครูพิเศษมัธยม (พ.ม.)

ท่านเจ้าคุณมีหน้าที่การงานรับผิดชอบหลายตำแหน่ง ทั้งเคยเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ครูสอนวิชาศีลธรรม อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนพระธรรมทูต และเลขานุการเจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ ในปัจจุบันท่านเจ้าคุณดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะแขวงบางค้อ เขตบางขุนเทียน เป็นเจ้าอาวาสและเจ้าสำนักเรียนวัดราชโอรสาราม เป็นครูสอนชั้น ป.ธ. ๘ และ ป.ธ. ๙ โรงเรียนพระปริยัติธรรม ส่วนกลางของสงฆ์ เป็นกรรมการตรวจร่างเฉลยประโยคบาลี ตรวจประโยคธรรม ตรวจประโยคบาลีสนามหลวง

ท่านเจ้าคุณมีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ "**พระศรีวิสุทธิวงศ์**" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ "**พระราชวิสุทธิโมลี**"

ก่อนที่ท่านเจ้าคุณจะย้ายไปทำศาสนกิจ ณ วัดราชโอรสารามเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖

ท่านได้ช่วยทำศาสนกิจภายในวัดปากน้ำ เช่น เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม และ เป็นตัวอย่างอันเตวาสิก ผู้นำชื่อเสียงมาให้สำนักเรียนวัดปากน้ำ ซึ่งพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้เล็งเห็นก่อตั้งและวางระบบไว้ดีแล้ว ด้วยการสอบไล่ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นรูปที่ ๔ ของสำนักเรียน

ท่านเจ้าคุณเป็นนักธรรมกถึกแสดงพระธรรมเทศนาได้เป็นที่ซาบซึ้งและเข้าใจได้โดยง่าย ดังจะเห็นได้จากการเผยแพร่พระสัทธรรมออกอากาศสู่ประชาชนทางโทรทัศน์สีช่อง ๙ ในวันอาทิตย์เช้า เมื่อคณะศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำในความอุปถัมภ์ของมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายได้นิมนต์พระคุณท่านไปแสดงพระธรรมเทศนา เช่น ท่านสอนว่า

"ผู้ใดเป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่นตัว เป็นผู้เบิกบาน ตามแบบพระพุทธเจ้า ผู้นั้นสมควรจะได้รับขนานนามว่า ชาวพุทธอย่างสมบูรณ์

ผู้ใดปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนกระทั่งได้เห็นธรรมกาย หรือพระกายส่วนที่สองของพระองค์ ผู้นั้น ชื่อว่าได้เห็นพระพุทธเจ้า และมีพระพุทธเจ้าประทับอยู่กับตัวตลอดเวลา"

รวบรวมและเรียบเรียง
พัฒนะ ภวะนันท์ และ สถาพร นิ่มกุลรัตน์

พระภาวนาโกศลเถร
(วีระ คณฺตฺตโม)

ประวัติสังเขป

ของ

พระภาวนาโกศลเถร

(วีระ คณฺตฺตโม)

รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร องค์ปัจจุบันผู้เป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงของประชาชน ซึ่งสมญานามพระเดชพระคุณท่านว่า "หลวงพ่อภาวนา" นี้ มีนามเดิมว่า วีระ อุตตรนที และคูนิโอ คาวาคิตะ บิดาท่านเป็นชาวญี่ปุ่นนาม เอดะ คาวากิตะ มารดาท่านเป็นชาวไทยนามว่า นางสน ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๒ ที่ข้างวัดมอญ ตำบลท่าข้าม อำเภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันล้วนเป็นชาย ๔ คน ท่านเป็นบุตรคนที่ ๒

ครอบครัวท่านอยู่ที่บางขุนเทียนได้ไม่นานนัก ก็ย้ายไปอยู่สี่พระยา เมื่อเจริญวัยเข้าเกณฑ์การเรียน บิดามารดาก็ส่งเด็กชายวีระเข้าเรียนในโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นของสมาคมญี่ปุ่นในประเทศไทย เรียนอยู่ได้ ๖ ปี จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ก็เรียนจบชั้นประถมปีที่ ๖ ของโรงเรียน มีความสามารถ อ่าน เขียน และพูดภาษาญี่ปุ่นได้ดี ด้วยความขยันหมั่นเพียรมาตั้งแต่เด็กจึงไม่มีอุปสรรคใด ๆ ต่อจากนั้นก็ได้เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และเข้าเรียนต่อเตรียมปริญญาธรรมศาสตร์ รุ่นที่ ๒ จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ จากนั้นจึงเข้าเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรียนในสาขานิติศาสตร์ สอบได้ปีที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ ขณะเรียนอยู่นั้นก็ได้ทำงานไปด้วยในสถานทูตญี่ปุ่น การศึกษาต้องยุติลงภายหลังจากขึ้นปีการศึกษาที่ ๒ ในระหว่างนั้นสหรัฐอเมริกาประกาศสงครามกับประเทศญี่ปุ่น ในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ อันเป็นการเริ่มสงครามโลกครั้งที่สอง ในภูมิภาคเอเชียบูรพา

เมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลงแล้ว นายวีระ อุตตรนที ไม่ได้กลับเข้าไปศึกษาต่อ และได้

ช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพค้าขาย สั่งและส่งสินค้าเข้าและออกจากประเทศกับประเทศญี่ปุ่น ด้วยความขยันขันแข็ง เอาใจใส่ในหน้าที่การค้าขายจึงเจริญขึ้นเป็นลำดับในระยะเวลาประมาณสิบปีนั้น

ครั้งที่นายวีระ จะได้พบหลวงพ่อวัดปากน้ำนั้น เป็นปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ขณะนั้นอายุได้ ๓๔ ปี วันหนึ่งได้ขึ้นรถเมล์สายตลาดพลู นั่งไปเพลิน ๆ ไม่ได้มีจุดหมาย และได้ปรารภกับตนเองว่า "ในชีวิตนี้คนเราต้องการอะไรกัน" คำตอบคือ "ความสุข" ก็แล้วความสุขนั้นคืออย่างไร จะให้มีจะให้รู้เห็นเป็นได้อย่างไร ปรารภอยู่ดังนั้น รถเมล์ก็วิ่งมาถึงตลาดพลู ที่นั่นได้ลงเรือจ้างไปตามคลองบางกอกน้อย เรือจ้างคิดว่านายวีระจะไปรับพระของขวัญของหลวงพ่อ จึงได้พาขึ้นท่าไฟไหม้

เมื่อเรือจอดเทียบท่าไฟไหม้ วัดปากน้ำ นายวีระขึ้นจากเรือทั้ง ๆ ที่ยังไม่ทราบว่าขึ้นไปทำไม และก็ได้เดินชมวัดอยู่ ได้เห็นพระภิกษุผู้น่าเลื่อมใสกำลังฉันเพลอยู่ ความสง่าองอาจ บุญราศีของท่านทำให้ต้องคิดว่าท่านคงจะเป็นพระนักปฏิบัติผู้เคร่งครัดอย่างแน่นอน เมื่อท่านฉันภัตตาหารเสร็จแล้วท่านก็นั่งสนทนากับญาติโยมทั้งหลายที่ไปหานั้น เห็นท่านมีปฏิสันฐานดี พูดจาฉะฉานโต้ตอบธรรมะได้ลึกซึ้ง เป็นพิเศษกว่าท่านอาจารย์องค์อื่น

ฆราวาสวีระนั้นสนใจในเรื่องวิปัสสนากัมมัฏฐานมาตั้งแต่เด็ก ฟังธรรมที่วัดหัวลำโพง วัดแก้วแจ่มฟ้า วัดมหาพฤฒาราม มีความสนใจในเรื่อง นรก สวรรค์ นิพพาน ว่ามีจริงหรือไม่ จะไปดูด้วยวิธีใด ปรารถนาจะพิสูจน์ในเรื่องนี้ ก็ประจวบเหมาะในครั้งนี้ได้ถือโอกาสขึ้นไปนั่งคุยกับท่าน จึงได้รู้ว่าท่านคือ "หลวงพ่อวัดปากน้ำ" ผู้ค้นพบพระสัทธรรมวิชชาธรรมกาย ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะนั้นท่านมีสมณศักดิ์เป็น "พระภาวนาโกศลเถร" ท่านก็ได้บอกว่า หากสนใจเรื่องนี้ให้มานั่งกัมมัฏฐาน และท่านได้แนะนำหลายอย่างเกี่ยวกับวิธีนั่งภาวนา เป็นอันว่าฆราวาสวีระในวันนั้นได้ทราบวิธีปฏิบัติจากท่านโดยละเอียด ก่อนจะกราบลาท่านกลับท่านบอกว่าให้มาวันพฤหัสฯ ด้วยความต้องการจะพิสูจน์ทดลองก็ได้กลับไปพบท่านใหม่อีก

ฆราวาสวีระได้มาปฏิบัติพระกัมมัฏฐานกับหลวงพ่อวัดปากน้ำอยู่ ๑๘ วัน ก็ได้เห็นตามที่อยากรู้นั้น แต่ยังสงสัยอยู่ในใจในขณะนั้นว่าที่เห็นนั้นเป็นจริงหรือว่าเป็นมโนภาพคิดเอาเอง พลันได้ยินหลวงพ่อวัดปากน้ำท่านว่า "ถ้าเราไปคิดเอาเอง เรานึกเท่าไหร่มันก็ไม่เห็น แต่นี่เราเป็นสมาธิแล้วมันเป็นวิปัสสนา ถ้าเรานั่งมันก็จะเห็นขึ้นมาเอง" หลวงพ่อวัดปากน้ำได้สอนศิษย์คนใหม่ของท่านในพระสัทธรรมและแก่นแห่งพระศาสนา เมื่อได้เห็นแล้วท่านพระอาจารย์ก็ได้กล่าวกับศิษย์ของท่านว่า "ที่บรรพบุรุษของเราได้อุตส่าห์เสียสละ

เลือดเนื้อก็เพื่อจะปกป้องพุทธศาสนา ซึ่งมีของจริงอย่างนี้"

คฤหัสถ์วีระเมื่อได้มาปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อวัดปากน้ำแล้วก็เกิดความเลื่อมใสมากขึ้นตามลำดับ ใจสบายจึงได้นึกทบทวนว่า "ความสุขที่แท้จริงอยู่ที่ใจเรานี้เอง" เมื่อใจหยุดก็เกิดความสงบ ครั้นสงบแล้วก็เป็นสุข ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า "นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าการหยุดนิ่งไม่มี"

นับแต่นั้นมา คฤหัสถ์วีระก็ได้ไปนมัสการหาหลวงพ่อวัดปากน้ำอยู่โดยสม่ำเสมอ บางครั้งก็พำนักค้างแรมที่วัดปฏิบัติธรรม บางวันหลวงพ่อก็เรียกเข้าไปนั่งภาวนากับท่าน และสอนการปฏิบัติพระกรรมฐานอย่างละเอียด คฤหัสถ์วีระปฏิบัติจนได้ธรรมกาย ผ่านครบทั้ง ๑๘ กายแล้ว หลวงพ่อก็ได้สอนวิชชาธรรมกายขั้นมรรคผลพิสดารต่อให้ ซึ่งศิษย์ผู้นี้ก็ปฏิบัติได้ ดังนั้น

คฤหัสถ์วีระได้ตัดสินใจสละเพศฆราวาสเข้าครองผ้ากาสาวพัสตร์ และได้เข้าบรรพชาอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยมีพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ ซึ่งขณะนั้นมีสมณศักดิ์เป็นพระภาวนาโกศลเถร เป็นองค์อุปัชฌาย์ และมีท่านพระครูปัญญาภิรัต เป็นพระกรรมวาจาจารย์ กับท่านพระครูพิพัฒนธรรมคณี เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายานามว่า "คณฺตฺตโมภิกขุ"

เมื่อท่านได้บวชเรียนแล้ว ก็ได้ปฏิบัติพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย กับหลวงพ่อวัดปากน้ำมาโดยตลอด ได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่พระศาสนาให้เจริญถาวรสืบไป ทั้งในและนอกประเทศ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น **พระครูภาวนาภิรม** ท่านได้เป็น **รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ** ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เลื่อนขึ้นเป็น **พระภาวนาโกศลเถร** ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ และได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็น **พระอุปัชฌาย์** พ.ศ. ๒๕๒๒

พระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร องค์ปัจจุบันเป็นผู้สืบทอดวิชชาธรรมกายโดยตรงจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ท่านได้ทำหน้าที่เผยแพร่พระสัทธรรมวิชชา–ธรรมกายของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างเต็มที่ ทั้งที่ใน **วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ที่หอสังเวชนียมงคลเทพนิรมิต ที่โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ที่โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ที่มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ที่สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**

ที่ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฯลฯ ซึ่งท่านเป็นพระอาจารย์ควบคุมการปฏิบัติพระกรรมฐานอยู่ และดำเนินการอยู่อย่างเข้มแข็ง

พระเดชพระคุณหลวงพ่อภาวนา เป็นครูอาจารย์ผู้ประเสริฐของศิษยานุศิษย์ และท่านได้สอนอบรมตักเตือนศิษย์ทั้งหลายด้วยความเมตตาโดยตลอด ท่านสอนหลักธรรมให้ปฏิบัติเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของทุกคน ทั้งในระหว่างการเรียนปฏิบัติพระกรรมฐานและในชีวิตประจำวัน ดังจะเห็นได้จากคำสอนของท่าน ซึ่งจะขออ้างมาตอนหนึ่งดังนี้ "...การเจริญภาวนาเพื่อความหลุดพ้นโดยเจโตสมาธินี้ จิตของผู้เจริญภาวนาจะมีอานุภาพสูงยิ่งตามระดับคุณธรรมที่ปฏิบัติได้ **จนอาจกล่าวได้ว่า เมื่อท่านสาธุชนผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายน้อมใจลงไปหยุด ณ ศูนย์กลางกาย และบริกรรมภาวนาว่า "สัมมาอะระหัง" เมื่อใดกระแสจิตของครู-อาจารย์กับของศิษย์ก็ย่อมจะถึงกันในทันที เพราะอยู่ในสายธาตุธรรมเดียวกัน กระแสจิตจึงเชื่อมถึงกันโดยอัตโนมัติ**

อนึ่ง อาตมาใคร่ขอย้ำว่า บรมครูที่สูงที่สุดนั้น ก็คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า และพระอริยสงฆ์ ซึ่งก็หมายถึง พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ และก็มีความหมายถึง "**ธรรมกาย**" ซึ่งมีอยู่ในศูนย์กลางกายอันเป็น **กายในกาย** ที่สุดละเอียดของทุกท่านนั่นเอง พระพุทธองค์จึงได้ตรัสกับพระวักกลิ ซึ่งคอยแต่เฝ้าติดตามชมพระสิริโฉมกายเนื้อของพระองค์ท่านอยู่เสมอว่า "โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ โสมํ ปสฺสติ" แปลความว่า "**ดูก่อน วักกลิ ผู้ใด แล (ก็ตาม) เห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นเรา ตถาคต**" และว่า "ธมฺมกาโย อหํ อิติปิ" ซึ่งแปลความว่า "**เราตถาคต คือ ธรรมกาย**" เพราะฉะนั้น บรมครูก็อยู่ในตัวเราทุกคนนั่นเอง จงหมั่นทำใจให้หยุด ให้นิ่ง แล้วก็จะเห็นดวงปฐมมรรค เมื่อถึงดวงปฐมมรรคแล้ว ก็พยายามรวมใจให้หยุด ให้นิ่ง หยุดในหยุด ลงไปที่กลางของหยุดในหยุดเรื่อยไปก็จะถึงดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ และดวงวิมุตติญาณทัสสนะ แล้วก็ถึงกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายพรหม กายอรูปพรหม แล้วก็จะถึงกายธรรม หรือที่เรียกว่า "**ธรรมกาย**" ก็ให้ดำเนินไปในแบบเดิม คือ **น้อมใจ หยุดในหยุด กลางของหยุดในหยุด เรื่อยไปก็จะถึงธรรมกายที่ละเอียด ๆ ให้ดำเนินไปจนสุดละเอียด ก็จะถึงบรมครูได้ด้วยตนเอง** นั่นแหละ **จึงจะได้ชื่อว่าอยู่ใกล้ครูที่สุด ได้บูชาครูอย่างยอดเยี่ยมที่สุด** ยิ่งกว่าอามิสบูชาเสียอีก

แต่แม้กระนั้น ก็ต้องไม่พึงละเว้นจากการ **รำลึกถึง** คุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี หรือหลวงพ่อวัดปากน้ำฯ (หลวงพ่อสด) ผู้ค้นพบวิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า และคุณบิดามารดา คุณครู

อุปัชฌาย์อาจารย์ และผู้มีพระคุณทั้งหลายอีกด้วย **เพราะการรำลึกถึง และเคารพบูชาท่านผู้มีพระคุณดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น นับเป็นการปฏิบัติอันเป็นมงคลยิ่งอย่างหนึ่งทีเดียว..."**

โดยที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระภาวนาโกศลเถร มีความชำนาญในด้านภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ญี่ปุ่น และฝรั่งเศส ท่านจึงทำให้งานเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายได้ดำเนินไปด้วยดี พร้อมกับมีการตีพิมพ์การปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐานตามแนววิชชาธรรมกายเป็นภาษาอังกฤษ ญี่ปุ่น จีน เผยแผ่ในหลายประเทศ เช่น สหรัฐ–อเมริกา ฮอลแลนด์ เยอรมันนี สวีเดน และญี่ปุ่น ซึ่งขณะนี้กำลังมีการดำเนินงานสอนพระสัทธรรมวิชชาธรรมกาย และจัดตั้งวัดไทยขึ้นเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาแพร่หลายสู่พลโลกโดยกว้างขวางที่สุด

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พัฒนะ ภวะนันท์ และ ธีระ เกรอต

พระเมธีวราภรณ์
(วิเชียร อโนมคุโณ)

ประวัติสังเขป

ของ

พระเดชพระคุณ พระเมธีวราภรณ์

(วิเชียร อโนมคุโณ ปธ. ๙)

รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายคันถธุระ
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ท่านเจ้าคุณพระเมธีวราภรณ์ เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ตรงกับวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีฉลู ณ บ้านหมู่ที่ ๒ เลขที่ ๕๓ ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตรของนายนาคและนางฟื้น เรืองขจร มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๗ คน ท่านเป็นคนที่ ๗ และมีนามเดิมว่า วิเชียร เรืองขจร มีอาชีพทางกสิ-กรรมทำนา เมื่อเยาว์วัยท่านเรียนหนังสือประชาบาลที่วัดท่าจัด ตำบลบางพลับ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี จนจบประถมศึกษาปีที่ ๔

ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรขณะอายุ ๑๔ ปี เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๔ ที่วัดดงตาล ในตำบลบ้านเกิดของท่าน โดยมีพระครูอภัยภาดารักษ์ (จ่าง) วัดสองพี่น้อง ตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์ ระหว่างนั้นท่านเจ้าคุณได้เรียนนักธรรมอยู่ที่วัดท่าจัด และเรียนบาลีนักธรรมอยู่ที่วัดสองพี่น้อง ท่านสอบได้นักธรรมชั้นโท และเปรียญธรรม ๓ ประโยค

ครั้นอายุได้ ๑๙ ปี ท่านได้เข้ามากราบนมัสการหลวงพ่อวัดปากน้ำ และพำนักยังวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ นับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ โดยการชักนำของโยมกล่อม ศรีบุญญวัต และได้เข้าอุปสมบทเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ณ พัทธสีมา วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ โดยมีพระธีรสารมุนี สมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นพระครูสุชัยธรรมพินิต วัดอัปสรสวรรค์ แขวงปากคลองสาน เขตภาษีเจริญ เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระครูปัญญาภิรัต เป็นพระกรรม-วาจาจารย์ พระพิพัฒน์ธรรมคณี สมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นพระครูพิพัฒน์ธรรมคณี วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า "อโนมคุโณ" ที่สำนักเรียนวัดปากน้ำ

ภาษีเจริญนี้ ท่านได้ศึกษาต่อจนจบนักธรรมชั้นเอก และเปรียญธรรม ๙ ประโยค

นับแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ ท่านเริ่มเป็นอาจารย์สอนปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดปากน้ำ และจากปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นต้นมาก็เป็นพระอาจารย์ใหญ่ของสำนักเรียนวัดปากน้ำ และได้รับหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเป็นรองเจ้าอาวาส วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ตามลำดับ

ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญที่ **พระเมธีวราภรณ์** เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ และได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ประเภทวิสามัญ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖

ท่านเจ้าคุณได้เป็นรองประธานคณะกรรมการบริหารโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และได้เทศนาสั่งสอนพระสัทธรรมให้แพร่หลายออกไปเป็นที่น่าอนุโมทนาสาธุการ เช่นครั้งหนึ่งท่านได้สอนไว้ดังนี้

"..... **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ** สุขอื่นอะไร ๆ นอกจากความสงบกาย วาจา ใจแล้วเป็นไม่มี **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** การดับกิเลสตัณหา มีความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น ให้เบาบางลงไปจนกระทั่งหมดสิ้น เหมือนไฟสิ้นเชื้อ ย่อมเป็นบรมสุข ถึงแม้เราปฏิบัติไปแล้วจะยังไม่ได้ถึงนิพพานหรือธรรมกายก็ตาม ก็ย่อมจะเป็นปัจจัยให้เราประสบความสงบได้บ้างไม่มากก็น้อย และจะได้เป็นวาสนาบารมีสืบต่อไปในอนาคตกาล..... เรามาสร้าง**เหตุ**คือการปฏิบัติธรรมกันเถิด แล้ว**ผล**คือสันติสุขก็จะติดตามมาอย่างแน่นอน....."

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พัฒนะ ภวะนันท์ และ สถาพร นิ่มกุลรัตน์

พระมหาอำนวย ปญฺญาวุฑฺโฒ

ประวัติสังเขป

ของ

พระอาจารย์ มหาอำนวย ปญฺญาวุฑฺโฒ (ปธ.๗)

รองเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี
เจ้าอาวาสวัดเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
ผู้อำนวยการโครงการอบรมพระกัมมัฏฐาน
สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

พระอาจารย์พระมหาอำนวย ปญฺญาวุฑฺโฒ เป็นบุตรของโยมชายชื่อ นายยอด และโยมหญิงชื่อ นางปาน สกุลจำปา ท่านเกิดเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๒ ปีขาล วันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่บ้านวัดโบสถ์ เลขที่ ๖ หมู่ที่ ๗ ตำบลเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

พระอาจารย์ได้บรรพชาเป็นสามเณรในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ที่ตำบลบ้านเกิดของท่าน ณ วัดเชียงงา โดยมีพระครูเมธีรัตโนดม วัดกลางสว่างอารมณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ และต่อมาก็ได้อุปสมบทเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓ ณ พัทธสีมา วัดโบสถ์โพธิ์งาม ตำบลเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดยมีพระครูพรหมจริยานุวัตร วัดบ้านกล้วย เป็นองค์อุปัชฌาย์

สมัยพระอาจารย์ได้บวชบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ก็ได้เข้ามาสู่สำนักเรียนวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ ได้กราบนมัสการหลวงพ่อวัดปากน้ำ สมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นพระภาวนาโกศลเถร ว่าประสงค์จะมาเรียนให้ได้เป็นมหา หลวงพ่อวัดปากน้ำก็ได้อนุญาตสามเณรน้อยด้วยกรุณา ที่สำนักเรียนวัดปากน้ำนี้พระอาจารย์ก็สอบได้นักธรรมชั้นเอก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ และต่อมาก็สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ และก็ได้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนอบรมครูช่วยสอน ปีที่ ๓ วัดสามพระยา

ท่านพระมหาอำนวยได้เป็นอาจารย์สอนบาลี เป็นกรรมการตรวจประโยคนักธรรมและบาลีสนามหลวง และเป็นพระธรรมทูตรุ่นแรกที่ออกไปประกาศธรรมยังต่างจังหวัดในภาคอีสาน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ พระธรรมธีรราชมหามุนี เจ้าคณะภาค ๓ ก็ได้

ส่งท่านพระมหาอำนวยไปช่วยคณะสงฆ์จังหวัดลพบุรี และเป็นเจ้าอาวาสวัดเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และได้รับการแต่งตั้งเลื่อนขึ้นโดยลำดับจนเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งท่านได้ออกตรวจเยี่ยมวัดทุกปี ทั้งในพรรษาและนอกพรรษา ปีละ ๒๔ ครั้ง ได้อบรมทั้งพระภิกษุ สามเณร และประชาชน และในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้มีกุลบุตรนิยมมาบวชเรียนกับท่านเป็นจำนวนมาก

ท่านอาจารย์พระมหาอำนวยมีผลงานพึงอนุโมทนาในการปกครอง พัฒนา และเผยแพร่ และท่านได้ตั้งใจที่จะประพฤติปฏิบัติภาวนาธรรมตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า ซึ่งหลวงพ่อวัดปากน้ำได้อบรมศิษยานุศิษย์มาโดยตลอด ต่อมาเมื่อมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายได้จัดการอบรมสมถวิปัสสนาตามแนววิชชาธรรมกายขึ้นที่สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ท่านเจ้าอาวาสวัดเชียงงาองค์นี้ก็ได้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสเข้าร่วมอบรมด้วยกับพระสงฆ์อื่น ๆ อีกประมาณ ๒๐๐ รูป พระอาจารย์มหาอำนวยก็ได้บรรลุธรรมกายในระหว่างการอบรมนั้น พร้อมกับท่านองค์อื่น ๆ อีกหลายรูป ได้ตรวจสอบกันและได้เห็นซึ้งในพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอัศจรรย์

ท่านอาจารย์พระมหาอำนวย ปญฺญาวุฑฺโฒ ในปัจจุบันนอกจากจะเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดลพบุรีและเจ้าอาวาสวัดเชียงงา ตำบลเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีแล้ว ยังเป็นผู้อำนวยการโครงการอบรมพระกัมมัฏฐานของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และเป็นวิทยากรเผยแพร่พระสัทธรรมตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าให้กว้างขวางออกไปเป็นที่น่าอนุโมทนาสาธุการกันยิ่ง

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พัฒนะ ภวะนันท์ และ สมโพธิ์ ฌานวังศะ

พระอาจารย์สังเวียน อธิวฑฺโต

ประวัติสังเขป

ของ

พระอาจารย์ สังเวียน อธิวฑฺโต

วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พระวิปัสสนาจารย์

สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

พระอาจารย์สังเวียนเป็นบุตรของโยมชายชื่อแพ และ โยมหญิงชื่อพิน สกุลสอนบุตรนาค เกิดวันอาทิตย์ที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๙ ที่ตำบลบ้านแป้ง อำเภอบาง-ปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ท่านอาจารย์เข้าบรรพชาอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยมีท่านเจ้าอาวาส ท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ. ๙) เป็นพระอุปัชฌาย์ อดีตท่านเจ้าคุณพระราชโมลี (ณรงค์ จิตฺตาโณ) สมัยยังเป็นพระวิเชียรกวีเป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูปัญญาภิรัตเป็นพระอนุ-สาวนาจารย์ ท่านได้นามฉายาว่า "อธิวฑฺโต"

เมื่อครั้งก่อนที่พระอาจารย์สังเวียนจะเข้าบรรพชาอุปสมบทนั้น ท่านทำงานอยู่กรมช่างอากาศ มีหน้าที่ตรวจงานซ่อมและสร้างเครื่องบินและย้อนหลังไปประมาณ ๓๕ ปี คือประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ครั้งนั้นได้มีอาจารย์สอนกัมมัฏฐานเกิดขึ้นหลายแห่ง เพื่อนบ้างผู้บังคับบัญชาบ้าง ชวนให้ไปเรียนกัมมัฏฐานที่อาจารย์นั้น ๆ พระอาจารย์ก็เฉย ยังไม่รับปากใครทั้งนั้น แต่กลับตั้งจิตอธิษฐานว่าวัดไหนดีขอให้ไปวัดนั้น ต่อมามีการเปิดอบรมช่างตรวจเครื่องบิน จึงได้สมัครเข้าอบรม แต่ในระหว่างการอบรมนั้นเป็นหวัดคัดจมูก แน่นมากหายใจไม่ค่อยออก มีช่างตรวจรุ่นพี่นั่งอยู่ใกล้กันแนะนำว่า วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เขารักษาโรคทางในได้ พอได้ข่าวเท่านั้นใจก็เกิดปิติ มีความประสงค์จะไปยังวัดปากน้ำ

สมัยก่อนนั้นเวลาไปวัดปากน้ำต้องลงเรือที่ตลาดพลู เพราะถนนยังไม่มี เสียค่าเรือจ้าง ๑ สลึง ขึ้นที่หน้าวัด ฆราวาสสังเวียนในครั้งนั้นเมื่อมาถึงวัดแล้วก็นั่งพักอยู่ที่ศาลาท่าน้ำเป็นเวลาใกล้เพล เห็นพระท่านเดินลงไปฉันภัตตาหารที่ศาลาการเปรียญเป็นแถว มีพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำเดินนำหน้า นอกนั้นเดินตามเป็นแถวสวยงามมาก ซึ่งไม่เคยเห็นพระเณรมากเช่นนั้น แม่ชีก็มาก เป็นที่ประทับใจแก่ท่านอาจารย์มาก

ภายหลังจากพระท่านฉันเพลเสร็จแล้ว ท่านอาจารย์สังเวียนก็ได้ถามพระองค์หนึ่งได้ความว่า ใครเป็นโรคอะไรให้เขียนใบแจ้งอาการโรค ชื่อ ตำบลที่อยู่ใส่ไว้ในกล่อง พอเย็นมีเจ้าหน้าที่มาเก็บไปถวายหลวงพ่อแล้วพระเดชพระคุณท่านก็แจกไปยังผู้เป็นธรรมกายให้ช่วยกันรักษา อาการก็ค่อยดีขึ้น แต่ต้องส่งใบแจ้งอาการโรคทุกวัน

ครั้นถึงวันพฤหัสบดี ท่านอาจารย์ได้ชวนเพื่อนคนหนึ่งไปเรียนกัมมัฏฐานที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เมื่อพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำมาแล้วท่านก็อธิบายเรื่องกัมมัฏฐานและเรื่องอื่น ๆ สอนไปด้วย พระเดชพระคุณท่านได้เล่าถึงพฤติกรรมของชายผู้หนึ่งที่นครราชสีมาโดยละเอียด ฆราวาสสังเวียนฟังแล้วก็ฉุกใจคิดเห็นว่าตรงกับพฤติกรรมและอากัปกิริยาประจำของตนครั้งที่หน่วยงานกรมช่างอากาศเคลื่อนย้ายกำลังเข้าไปซ่อนอยู่ในป่านครราชสีมาในช่วงเวลาที่เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นบุกผ่านประเทศไทย คำพูดของหลวงพ่อวัดปากน้ำตรงอย่างเหลือเกินกับพฤติกรรมที่ฆราวาสสังเวียนเคยทำอยู่เป็นกิจวัตรประจำวันและไม่น่าจะคาดคะเนได้โดยสามัญวิสัย จึงแน่ใจว่าพระเดชพระคุณท่านตรวจรู้การกระทำต่าง ๆ ของท่านอาจารย์ได้โดยสิ้นเชิงอีกด้วยญาณ ต่อจากนั้นพระเดชพระคุณท่านก็เริ่มสอนพระกัมมัฏฐานต่อไป

ในค่ำนั้นในขณะที่ฆราวาสสังเวียนกำลังนอนพักอยู่ที่บ้านบริเวณครัวก็ได้เห็นหลวงพ่อวัดปากน้ำปรากฏกายลอยอยู่เหนือบริเวณที่ท่านนอน และได้ยินเสียงหลวงพ่อให้สวดมนต์เริ่มแต่ "**ยะมะหัง สัมมาสัมพุทธัง...**" ท่านก็ว่าตาม และได้ฟังหลวงพ่อให้บริกรรมภาวนาว่า "**สัมมาอะระหัง**" ท่านก็ว่าตามอีกจนรู้สึกว่าใจกำลังจะนิ่ง แต่ครั้นมาหวนนึกถึงว่าบริเวณครัวที่ท่านนอนนั้นไม่เหมาะที่ท่านจะต้อนรับหลวงพ่อ ใจก็คลาดจากศูนย์กลางกาย ภาพของหลวงพ่อก็หายไป ทำให้ท่านอาจารย์เสียดายว่าไม่ควรคิดวอกแวกเรื่องอื่นในระหว่างการภาวนาเลย

ท่านอาจารย์สังเวียนเรียนพระกัมมัฏฐานกับพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำไม่ต่อเนื่องกันนัก แต่การฟังเทศน์แล้วจะมาบ่อย เทศน์ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำเป็นที่จับใจของท่านอาจารย์ ครั้งหนึ่งดูเหมือนว่าพระเดชพระคุณท่านเทศน์ราวกับ

จะสอนฆราวาสสังเวียนโดยตรง พระเดชพระคุณท่านเทศน์มีใจความว่า มีลูกหญิงก็ให้สมบัติจักรพรรดิ์มัน มีลูกชายก็ให้สมบัติจักรพรรดิ์มัน ฆราวาสสังเวียนขณะนั้นนึกแย้งอยู่ในใจว่า เราจนจะตายแล้วจะเอาสมบัติจักรพรรดิ์ที่ไหนไปให้ แล้วท่านก็เทศน์ต่อไปว่า **มีลูกหญิงก็ให้ได้ปริญญาเสีย มีลูกชายก็ให้ได้ปริญญาเสีย นี่แหละสมบัติจักรพรรดิ์ ใช้ไม่รู้จักหมด ถ้าไม่ให้ ก็จะถูกเกาะจนตาย** ทำให้ท่านอาจารย์โล่งอกไปที และเป็นกำลังใจได้ส่งเสียบุตรชายคนสุดท้องจนได้ปริญญา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ พระอาจารย์สังเวียนได้ลางานเพื่อทำการอุปสมบทที่วัดปากน้ำภาษีเจริญ เป็นเวลา ๑๒๐ วันแล้วก็ไม่สึก เมื่อได้กำหนดหมดวันลาแล้วจึงได้เขียนใบลาออกจากงาน ขณะนั้นบุตรคนเล็กของท่านสำเร็จการศึกษา ได้ปริญญาและทำงานได้แล้ว ท่านเองก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสียต่อไปอีก จึงบวชเรื่อยมา

พระอาจารย์สังเวียนเป็นพระสุปฏิปันโนผู้ปฏิบัติธรรมและสมถวิปัสสนาได้ธรรมกายตั้งแต่สมัยเป็นฆราวาส พระอาจารย์มีอัธยาศัย ใจดี เอาใจใส่ดูแลจัดการงานพระศาสนาโดยเต็มที่ เป็นสมณะที่รักเคารพเลื่อมใสกันมาก

พระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร ได้มอบหมายให้ท่านอาจารย์สังเวียน ผู้เป็นศิษย์ไปช่วยโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ และโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศ ช่วยกันกับอาจารย์มงคลบุตรสอนธรรมแก่ประชาชนเริ่มที่วัดธาตุทอง ต่อมาเป็นวัดสระเกศและธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามลำดับ

เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๖ ตรงกับวันเกิดของพระเดชพระคุณอาจารย์ท่านคือ พระภาวนาโกศลเถร มีพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา มาแสดงมุทิตาในโบสถ์วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ท่านได้มอบหมายในที่ประชุมนั้นให้พระอาจารย์สังเวียนไปสอนอยู่ที่สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งเพิ่งเริ่มจัดตั้งขึ้นเป็นพระวิปัสสนาจารย์องค์แรก ท่านทั้งหลายที่อยู่ในโบสถ์ก็อนุโมทนาสาธุพร้อมกัน พระอาจารย์สังเวียนจึงได้ประจำอยู่ที่สถาบันฯ ที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรีนับแต่นั้นมา

พระอาจารย์สังเวียน อธิวตฺโต เป็นพระวิปัสสนาจารย์และกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระสัทธรรมและการอบรมพระกัมมัฏฐาน ซึ่งได้เปิดอบรมมาตั้งแต่รุ่นที่ ๑ ถึง

รุ่นที่ ๖ แล้วถึงกลางปี พ.ศ. ๒๕๒๗ และก็ได้เป็นผู้ช่วยเหลือในการอบรมพระกัมมัฏฐานมาทุกรุ่น ซึ่งควรแก่การอนุโมทนาอย่างยิ่ง

รวบรวมและเรียบเรียง

โดย

พัฒนะ ภวะนันท์ และ สถาพร นิ่มกุลรัตน์

อาจารย์แม่ชีปุก มุ้ยประเสริฐ

ประวัติสังเขป

ของ

อาจารย์แม่ชีปุก มุ้ยประเสริฐ

วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

แม่ชีปุก มุ้ยประเสริฐ เป็นศิษย์เอกสำคัญและอาวุโสที่สุดผู้หนึ่งของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ท่านมีจริยวัตรอันงดงามและเป็นบุคคลตัวอย่างที่ทุกคนทั้งหลายทั้งปวงเคารพนับถือและเทิดทูนในความดีงาม

แม่ชีปุก มุ้ยประเสริฐ เกิดเมื่อวันจันทร์ เดือน ๖ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๒๙ ที่ตำบลบางสะแก ธนบุรี ท่านเป็นบุตรคนที่หนึ่งของนายสมบูรณ์ และนางทองดี มุ้ยประเสริฐ ครอบครัวของท่านมีฐานะพอมีอันจะกินและประกอบอาชีพทำสวน และท่านได้ช่วยในการงานมาโดยตลอด

ท่านเป็นคนจริง ทำอะไรทำจริง ตั้งแต่สมัยเป็นฆราวาส ท่านได้ปฏิบัติธรรมภาวนากับหลวงพ่อวัดปากน้ำซึ่งท่านมีจิตศรัทธาเคารพเป็นครูของท่าน จนท่านได้เห็นดวงธรรมแล้ว ต่อมาท่านต้องการทำบุญ แต่ยังขาดปัจจัยอยู่ จึงได้เก็บผลไม้จากสวนของน้าท่านไปขายโดยไม่ได้ขออนุญาตแล้วนำเงินนั้นไปทำบุญ ความประมาทอันดูเสมือนเล็กน้อยเพียงเท่านั้น แต่ก็เป็นเหตุให้ดวงธรรมของท่านดับไป ทำให้ท่านเสียใจมาก เย็นนั้นท่านได้อธิษฐานใจก่อนนั่งธรรม **ถ้าหากไม่ได้เห็นดวงธรรมอีกก็จะไม่ขอลุกขึ้นจากที่** ท่านยิ่งนั่งนานไป ก็เกิดความปวดเมื่อยไปทั่วตัว ยุงก็รุมกัด ครั้นใจท่านระลึกถึงยามที่แม่ไก่ซึ่งกกไข่อยู่นั้นจะไม่ไปไหนจนกว่าไข่จะฟักเป็นตัว ท่านก็ปรารภไว้ในใจว่าจะไม่ยอมละจากความเพียรประดุจกัน เวลาก็ล่วงไปจนพ้นกลางดึก ท่านจึงได้เห็นดวงธรรมสุกใสสว่างอีกคำรบหนึ่ง แต่นั้นมาท่านก็ได้รักษาศีล และปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดมิได้ประมาทจนต้องสูญเสียดวงธรรมอีกเลย

ต่อมาบิดามารดาของท่านถึงแก่กรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ เมื่ออายุได้ ๓๕ ปี ท่านก็ได้สละบ้านเรือนทรัพย์สมบัติออกบวชเป็นอุบาสิกาอยู่ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ด้วยจิตที่ศรัทธาต่อหลวงพ่อ และประสงค์ที่จะใช้ชีวิตเพื่อธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย

อย่างเต็มที่

ด้วยการรักษาศีลปฏิบัติธรรมโดยเคร่งครัดถูกต้องหมดจด อีกทั้งปุพเพกตปุญญตา อันเป็นบุญบารมีที่สะสมมาแต่อดีต กับวิริยะความพากเพียรในปัจจุบันของท่าน ท่านได้บรรลุธรรมกายและเป็นผู้ทรงวิชชาสูงผู้หนึ่ง

ท่านเป็นบุคคลที่หลวงพ่อไว้วางใจยิ่งผู้หนึ่ง มีความเคารพในธรรมคำสั่งสอนของหลวงพ่อ และมีความขยันขันแข็งในการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง อันเป็นเหตุให้ได้รับมอบหมายให้เข้าปฏิบัติกิจภาวนาสำหรับผู้เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงในบริเวณที่สงวนไว้สำหรับผู้มีกระแสจิตอันบริสุทธิ์ปฏิบัติภาวนา ซึ่งหลวงพ่อท่านเรียกว่า**โรงงาน**นั้น โดยท่านเป็นหัวหน้าควบคุมดูแลบรรดาแม่ชีที่ได้ธรรมกายและปฏิบัติหน้าที่ในโรงงาน และเป็นหัวหน้าเวรในการปฏิบัติกิจภาวนา อีกทั้งเป็นครูผู้สอนวิชชาธรรมกาย

การปฏิบัติธรรมของอาจารย์ท่านนี้เป็นคติสอนใจคนทั้งหลายเป็นอย่างดี เช่น ครั้งหนึ่งท่านเกิดป่วยไข้ขึ้นมาในตอนเย็น และเกิดความหิวโหยเป็นอย่างมาก ผู้ใกล้ชิดได้ไปกราบนมัสการถามหลวงพ่อวัดปากน้ำว่า หากแม่ชีปุกจะทานข้าวต้มร้อน ๆ นั้นจะได้หรือไม่ หลวงพ่อได้สั่งกลับไปให้ถามแม่ชีปุกว่าถือสัจจะไว้หรือเปล่า เมื่อท่านทราบคำถามนั้นก็ระลึกว่าท่านถือสัจจะอยู่ จึงไม่รับประทาน **ตายเป็นตายก็จะขอถือสัจจะ** บัดนั้นความปิติก็แผ่ซ่านอิ่มเอิบหายหิวโหยทันที จนท่านสามารถปฏิบัติธรรมต่อไปได้

ท่านได้ปฏิบัติกิจภาวนาที่โรงงานนั้นเรื่อยมาตามบัญชาที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อมอบหมายไว้ แม้ภายหลังหลวงพ่อมรณภาพแล้วท่านก็มิได้เว้นกิจนั้น จวบจนมีการก่อสร้างโรงงานขึ้นใหม่ แม่ชีปุกเมื่อถึงระยะนั้นมีอายุ ๘๐ ปีเศษ และชรามากแล้ว จึงได้อยู่ปฏิบัติธรรมและสั่งสอนอบรมการปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายเฉพาะในบริเวณที่พักของท่าน

ท่านเป็นผู้ที่พระเดชพระคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี ท่านเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันของวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ยกย่องว่า **เป็นรัตตัญญูแห่งวัดปากน้ำ** ด้วยแม่ชีท่านนี้ได้บวชและยินดีอยู่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น อีกทั้งเคร่งครัดเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติหน้าที่ยิ่งนักตลอดเวลากว่า ๖๐ ปีที่ท่านบวชอยู่

อาจารย์แม่ชีปุกเป็นผู้มีอารมณ์เยือกเย็น แจ่มใส โอบอ้อมอารี นุ่มนวล เป็นคนไม่โกรธ ไม่ผูกโกรธ ท่านมีน้ำใจงาม และมีความเมตตากรุณาสูงส่ง ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลลูกศิษย์และผู้มาขอความอนุเคราะห์แก่ท่านเป็นจำนวนมาก ใครทำสิ่งใดไม่ถูกต้องท่านก็จะเตือนว่า ระวังจะเป็นบาปนะ ท่านจะไม่ตำหนิวิพากษ์วิจารณ์ ไม่ลบหลู่ หรือยกยอปอปั้นผู้ใด

ด้วยท่านมุ่งจะปฏิบัติธรรมด้วยจิตตั้งมั่น เพื่อถึงความหมดจดแห่งจิตโดยส่วนเดียว ยินดีแม้เพียงเท่านั้น **มีทิฏฐิสมบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยปัญญา วางตนสมฐานะแห่งความเป็นผู้ใหญ่** และปูชนียบุคคล เป็นผู้ให้คำแนะนำสั่งสอนที่ตรงถูกต้องแท้จริง

คุณธรรมความดีที่ท่านปฏิบัติโดยเสมอต้นเสมอปลายนี้ ทำให้ผู้ใกล้ชิดและผู้ที่มีโอกาสรู้จักแม่ชีปุก เกิดความรู้สึกทั้งอบอุ่นและเยือกเย็นเป็นอัศจรรย์ ด้วย**รู้เห็น ความเป็นแม่พิมพ์และแบบแผนที่ดีงามสมบูรณ์หมดจด** มีความเต็มใจที่จะรับคำแนะนำปฏิบัติตามคำสอนของท่านอย่างเต็มที่ และปรารถนาที่จะอยู่ใกล้ชิดสนิทสนมท่านผู้เป็นที่รักเคารพนับถือของทุกคนโดยมั่นคง

พระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม) ได้กรุณาเล่าถึงแม่ชีปุกว่า "คุณโยมปุก มุ้ยประเสริฐ ได้ทำวิชชาธรรมกายกับหลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ มาเป็นเวลานานประมาณ ๖๐ กว่าปี ตั้งแต่อายุ ๓๕ และได้**ทำวิชชามาโดยตลอด มิได้ละทิ้งจนวาระสุดท้ายของชีวิต** ก่อนจะถึงแก่กรรมคุณโยมรู้ตัวตลอดเวลา พอถึงเวลาใกล้อรุณ คุณโยมปุกก็ได้ประนมมือไว้ที่หน้าอก แล้วถึงแก่กรรมด้วยอาการอันสงบ"

อาจารย์แม่ชีปุก มุ้ยประเสริฐ ถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน **พ.ศ. ๒๕๒๗** รวมสิริอายุย่าง **๙๙** ปี อยู่ในเพศผู้ทรงศีล ๖๓ ปี และได้ฝากประวัติอันดีงามที่ทุกคนภาคภูมิใจไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้และประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างสมศักดิ์ศรีแห่งผู้ถึงธรรมกายและศิษย์ของหลวงพ่อวัดปากน้ำทุกประการ

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
เขต ต้นรัศมี และ พีรดา สิริจินตกานต์

อาจารย์แม่ชีทองสุข สำแดงปั้น

ประวัติสังเขป

ของ

อาจารย์แม่ชีทองสุข สำแดงปั้น

แม่ชีทองสุข สำแดงปั้น ท่านผู้เป็นเจ้าของประวัติอันจะกล่าวถึงโดยสังเขปนี้ เป็นที่รู้จักนับถือกันโดยทั่วไปว่าท่านเป็นอดีตแม่ชีทรงคุณธรรมและผู้มีศิษย์มากมาย มีทั้งวิปัสสนาจารย์ผู้มีชื่อเสียง ครูบาอาจารย์ และเศรษฐีมีทรัพย์จำนวนมิใช่น้อย ซึ่งนิยมเรียกท่านด้วยความเคารพว่า "**คุณแม่อาจารย์ทองสุข สำแดงปั้น**"

แม่ชีทองสุข เกิดเมื่อวันพุธที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ปีชวด ที่บ้านสะพานเหลือง อำเภอบางรัก กรุงเทพฯ เป็นลูกคนที่ ๓ ของนายร่ม และนางวัน ชีวิตในวัยเด็กของท่านอบอุ่นมีความสุขทุกประการ แต่ท่านก็ต้องกำพร้ามารดาและบิดาเมื่ออายุยังน้อย และท่านได้อยู่ในความอุปการะของคุณลุงซึ่งเป็นพี่ชายคุณแม่ที่สมุทรปราการ และในกาลต่อมาท่านก็กลับมาอยู่ในความดูแลของคุณอาซึ่งเป็นน้องสาวของคุณพ่อที่บ้านสะพานเหลืองอีกครั้งหนึ่ง

ท่านได้แต่งงานกับ คุณหมอชื้น สำแดงปั้น ศัลยแพทย์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ชีวิตในการครองเรือนของท่านมีความราบรื่นโดยตลอด และมีบุตร ๒ คน แต่อยู่มาไม่นานนัก คุณหมอผู้สามีก็ถึงแก่กรรม ท่านจึงต้องประกอบการค้าขายเลี้ยงบุตรและตนเองให้เป็นอยู่ได้โดยไม่ฝืดเคืองนัก

เมื่ออายุได้ ๓๐ ปีเศษท่านได้เริ่มไปศึกษาสมถวิปัสสนาตามแนววิชชาธรรมกายที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กับหลวงพ่อวัดปากน้ำเท่าที่มีเวลาว่างเพียงพอที่จะปลีกตนไปได้

วันหนึ่ง เมื่อท่านได้เข้าฝึกปฏิบัติธรรมตามปกติและครั้งนี้ยิ่งใส่ใจหนักเมื่อได้ฟังหลวงพ่อท่านสอนว่า **จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน อย่าทำใจให้คลอน ให้หยุดให้นิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางกาย**โดยมีบริกรรมภาวนาว่า "สัมมาอะระหัง" วันนั้นเมื่อออกจากพระกรรมฐานแล้ว ก็รู้สึกหิว ท่านจึงเดินไปซื้ออาหารที่ตลาดประตูน้ำใกล้กับวัด ขณะที่กำลังเดินไปนั้น ใจของท่านก็ตรึกนิ่งจรดที่ศูนย์กลางกายตามคำสอนของหลวงพ่อ ในระหว่างที่เดินอยู่นั้นเอง **ท่านก็เห็นดวงธรรม เกิดเป็นดวงใสสะอาดที่ศูนย์กลางกาย** มองครั้งใดที่ใดเห็นสว่างไปหมด ท่านก็เพ่งมองอยู่อย่างนั้นขณะที่เดินอยู่ พอถึงตลาดท่านเร่งรับประทานโดยเร็วแล้วก็รีบเดิน

กลับวัดด้วยเกรงว่าดวงธรรมจะดับหรืออันตรธาน และเหตุการณ์นี้ย่อมเป็นเหตุการณ์สำคัญของผู้ปฏิบัติธรรม เมื่อปฏิบัติจนได้ผลแล้วจะต้องรักษาไว้ให้ได้ให้ดี ท่านก็ได้กราบเรียนให้หลวงพ่อทราบถึงการเห็นดวงธรรม และได้ปฏิบัติธรรมจนมั่นคงในระยะต่อมา ด้วยความกรุณาของแม่ชีบุญช่วยและแม่ชีบุญมี

ขณะเมื่อท่านได้ธรรมกายนั้นท่านอายุ ๓๕ ปี เมื่อท่านเรียนมากขึ้นก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสบวชเป็นแม่ชีที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญเมื่ออายุได้ ๔๐ ปี เมื่อท่านได้ศึกษาจนมีความรู้มั่นคงแล้วพระเดชพระคุณ หลวงพ่อวัดปากน้ำจึงได้ไว้วางใจมอบหมายส่งท่านไปเป็นอาจารย์ช่วยสอนพระกัมมัฏฐานแก่กุลบุตรกุลธิดาตามกำลังความสามารถ แม้ท่านจะไม่มั่นใจตัวเองเท่าใดนัก รู้สึกไม่กล้าไปสอน แต่ด้วยความเคารพในพระเดชพระคุณหลวงพ่อผู้เป็นอาจารย์ท่านก็ปฏิบัติตามบัญชานั้น

คุณแม่อาจารย์ทองสุขของบรรดาศิษย์ทั้งหลายนั้นเป็นครูชั้นเลิศ มีวิธีการสอนที่ละเอียดลออ ท่านเน้นและทบทวนธรรมที่ได้สอนไปแล้วอยู่เสมอไม่เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย ทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจให้ศิษย์เพื่อให้ศิษย์รู้ จำได้ เข้าใจจริง จนประสบผลสำเร็จสมดังที่หลวงพ่อไว้วางใจให้ท่านเป็นผู้สอนเผยแพร่ธรรมะ

แม่ชีทองสุขมีความสามารถในการสอน เมื่อถามก็ตอบให้เข้าใจได้ และจะแนะนำแก้ไขข้อขัดข้องอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยความเมตตา ท่านได้สอนหลักการแก่ศิษย์ในการปฏิบัติพระกรรมฐานเสมอว่า "อย่าเกร็งตัว อย่ากดลูกนัยน์ตา กำหนดบริกรรมนิมิตและบริกรรมภาวนาเรื่อยไป **กำหนดใจไว้ที่ศูนย์กลางกาย** รู้เฉย ๆ ว่าใจเรานี้อยู่ที่ศูนย์กลางกาย รู้เพียงเท่านี้ก่อน ไม่ต้องร้อนใจ **ทำใจให้เฉย ๆ เรื่อย ๆ** ตัดความกังวล ตัดความอยากรู้อยากเห็นเร็ว ๆ นั้นเสีย ยังไม่เห็นก็อย่าเสียใจ **ขอให้ทำให้ถูกต้องและมีความเพียรเถิด ธรรมะเป็นของจริงถึงเวลาแล้วเห็นเอง** เมื่อเห็นแล้วก็อย่าดีใจเกินไป เพราะจะทำให้นิมิตนั้นหายได้"

ขณะท่านสอนท่านจะเรียบเรียงถ้อยคำ ลำดับเหตุ ลำดับผล จัดวางความยากง่ายอย่างเหมาะสมกับศิษย์จนเข้าถึงแก่นการศึกษาได้อย่างดีเยี่ยม และการนำเรื่องมาเปรียบเทียบที่ให้ความกระจ่างแจ้งแก่เนื้อหา ดังเช่นหลักการสอนของท่านที่ว่า "ใจของเราเป็นของละเอียด ไม่ใช่ของหยาบ ถึงแม้ใจเราจะไม่วอกแวกไปไหนต่อไหนแล้วก็ตาม แต่หากจะบังคับให้หยุดทันทีก็ยังลำบากได้ **เราต้องใช้วิธีตะล่อมใจเราทีละเล็กทีละน้อย ใจเราก็จะยอมหยุดเอง** อุปมาเหมือนเราจะจับไก่เข้าเล้า หากใช้วิธีวิ่งพรวดพราดเข้าไปจับ ไก่จะหนีไปจับตัวไว้ไม่ได้ แต่หากใช้วิธีค่อย ๆ ตะล่อมเข้าหาไก่ เรียกไก่เข้ามา ไก่นั้นจะเชื่อง ยอมให้เราจับได้โดยง่าย จึงเปรียบเหมือนเรา เมื่อเพ่งแรงเกินไปใจก็จะไม่ยอมหยุด ก็หากค่อย ๆ ภาวนา

ประคับประคองนิมิตให้เห็นบ้างไม่เห็นบ้าง **ในที่สุดใจนั้นก็จะเชื่องหยุดในที่ตั้งของใจคือที่ศูนย์กลางกายนั้นเอง"**

ท่านกับศิษย์เอกคนหนึ่งของท่านคือแม่ชีเธียร ธีรสวัสดิ์ ได้จาริกไปเผยแพร่การปฏิบัติสมถวิปัสสนาตามแนววิชชาธรรมกายตามบัญชาของพระเดชพระคุณหลวงพ่อในสถานที่หลายแห่ง นอกจากที่วัดปากน้ำแวก็มี บางปะกง ฉะเชิงเทรา ชลบุรี บ้านบึง พนัสนิคม พนมสารคาม ปราจีนบุรี ท่าเรือ ท่าประชุม หาดยาง ระแหง นครปฐม ราชบุรี สิงห์บุรี นครสวรรค์ ตะพานหิน พิษณุโลก และเชียงใหม่ เป็นอาทิ ท่านได้สอนแห่งละนานบ้างไม่นานบ้าง แล้วก็ไปสอนที่อื่นเว้นช่วงไว้แล้วก็กลับมาสอนที่เดิมอีก วนเวียนอยู่ดังนี้ ท่านมีลูกศิษย์มากมาย เฉพาะที่ได้ธรรมถึงธรรมกายนั้นมีจำนวนเป็นพัน

ท่านมิได้ละทิ้งหน้าที่ที่หลวงพ่อพระอาจารย์ของท่านมอบหมายไว้เลย จวบจนวาระสุดท้ายของชีวิต เมื่อท่านป่วยลงท่านได้มีศิษย์เอกอีกคนหนึ่งของท่านคือแม่ชีจันทร์ ขนนกยูง อีกทั้งคุณสนุ่น คุณนายจำรัส เทพวัลย์ ศิษยานุศิษย์และท่านผู้อื่นอีกมากมายได้ให้การดูแลพยาบาลด้วยความกตัญญูกตเวทีและเมตตาต่อท่านอย่างเต็มที่และเท่าที่จะสามารถทำได้ ท่านได้ถึงแก่มรณกรรมเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖ เวลา ๑๙.๓๕ น. ในที่พักของท่านในวัดปากน้ำ ด้วยอาการอันสงบ ในท่ามกลางญาติสนิทมิตรสหาย และศิษยานุศิษย์ตลอดจนท่านที่เคารพนับถือ ท่านสิริอายุย่าง ๖๓ ปี อยู่ในเพศผู้ทรงศีลประมาณ ๒๓ ปี

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พัฒนะ ภวะนันท์ และ สุนีรัตน์ ชลสายพันธุ์

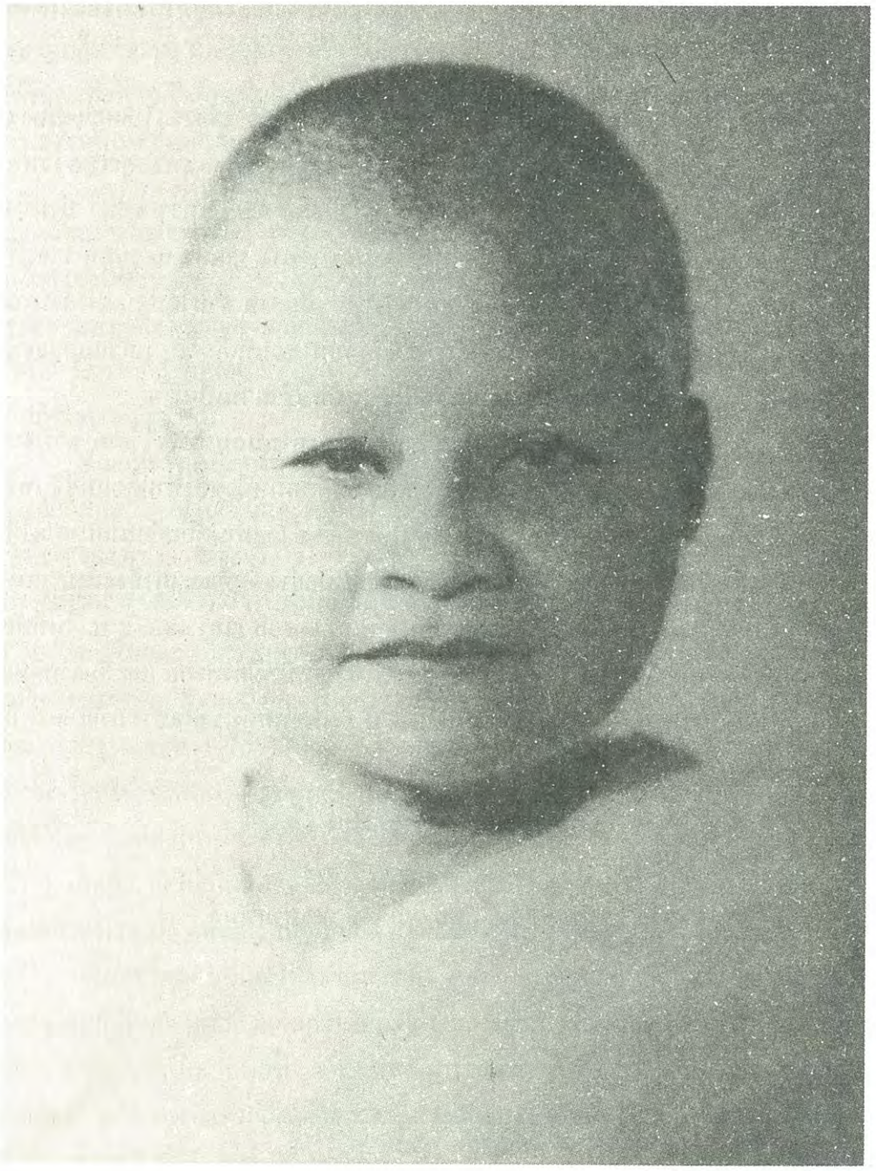

อาจารย์แม่ชีญาณี ศิริโวหาร

ประวัติสังเขป

ของ

อาจารย์แม่ชีญาณี ศิริโวหาร

อดีตประธานสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

แม่ชีญาณี เกิดที่ตำบลโสธร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อวันอังคารที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๙ ปีมะโรง เป็นบุตรคนที่สามของนายจ้อย และนางเขียม ศิริโวหาร

เมื่อเยาว์วัยท่านได้อยู่ในความอุปการะของคุณยายบุญมี ซึ่งเป็นคหบดีของจังหวัด และต่อมาคุณยายทิพย์ ผู้บวชเป็นแม่ชีอยู่ที่วัดปากน้ำได้ขอท่านไปอุปการะต่อ

ครั้นท่านอายุได้ ๒๐ ปีแล้ว ก็ได้ขออนุญาตแม่ชีทิพย์ผู้มีอุปการคุณแก่ท่านว่ามีความประสงค์จะบวชเป็นแม่ชี แม่ชีทิพย์ก็อนุโมทนาในกุศลจิตนั้น และได้พาท่านไปกราบขออนุญาตกับพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ หลวงพ่อจึงได้จัดการบวชให้เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗ และได้ให้ชื่อแม่ชีบวชใหม่นี้ว่า "ญาณี" แทนชื่อเดิมว่า "สงวน"

ท่านได้ปฏิบัติตามโอวาท คำแนะนำของผู้ใหญ่ และเคารพในการปกครองเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งตั้งใจปฏิบัติธรรมโดยเคร่งครัดและขยันหมั่นเพียรไม่ทอดธุระ ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของหลวงพ่อ ด้วยบุญญาบารมีของท่านในอดีตซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ช่วยเกื้อกูลให้แม่ชีญาณีได้บรรลุถึงธรรมกายไม่นานนักภายหลังจากการบวช และสามารถเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงขึ้นเป็นลำดับไป

ท่านได้รับมอบหมายจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำให้เป็นผู้สอนวิชชาธรรมกายแก่แม่ชีและผู้สนใจปรารถนาจะปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐานที่วัดปากน้ำนั้น ท่านเป็นผู้มีความสามารถในการสอนอีกทั้งมีกังวานเสียงไพเราะ พูดชัดเจน เป็นที่ชื่นชมของสาธุชนทั่วไปตลอดระยะเวลาประมาณ ๔๐ ปี ที่ท่านสอนอยู่นั้น

นอกจากนี้แล้วท่านยังเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับความไว้วางใจอย่างสูง ได้รับมอบหมายจากหลวงพ่อเป็นหัวหน้าเวรคุมการทำวิชชาธรรมกายที่ภายในโรงงานทำวิชชาของแม่ชี ช่วยเหลือรักษาทุกข์ทางกายและใจแก่ผู้มาขอความอนุเคราะห์ให้หายหรือผ่อนคลายลง เป็นบุญกุศลแก่ทุกฝ่าย

แม่ชีญาณีเป็นผู้ที่มีความมานะพากเพียรสนใจศึกษาพระปริยัติธรรมได้เข้าสอบหลักสูตรธรรมศึกษา โดยการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งในสมัยนั้นทั้งครูผู้สอนและเวลาเพื่อการศึกษาตำราก็หาได้ยาก ท่านจึงต้องใช้เวลานานถึง ๙ ปี จึงสอบได้ธรรมศึกษาชั้นเอก อันเป็นชั้นสูงสุดด้านธรรมศึกษา ซึ่งหากทุกอย่างอำนวยก็อาจสอบได้ภายในเวลา ๓ ปี ซึ่ง**ความเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค**ของแม่ชีญาณีนี้ เป็นที่พอใจของหลวงพ่อและยกท่านเป็นตัวอย่างชมให้บรรดาแม่ชีที่เรียนธรรมศึกษารุ่นหลัง ๆ ฟังเสมอมา

ท่านเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่สมบูรณ์ เช่นมีพรหมวิหาร ๔ และเว้นจากอคติ ๔ ประการ พร้อมทั้งเป็นนักปกครองเก่ง มีความสามารถอย่างยิ่งดังจะเห็นได้จากผู้ที่เคยอยู่ในการอุปการะดูแลของท่าน เช่น อาจารย์กัลยา สหชาติโกสีย์ เป็นอาทิ ได้ยกย่องและระลึกถึงคุณความดีของท่านอยู่มิรู้ลืม **ความใกล้ชิด ความเอาใจใส่ ทั้งในด้านความประพฤติ การศึกษา และการอบรมเพื่อฝึกจิตที่ท่านให้ต่อผู้อยู่ในความปกครองของท่าน** สามารถเปลี่ยนอุปนิสัยที่ไม่ถูกไม่ควร เช่น ความเป็นคนเจ้าอารมณ์ หยิ่ง ใจน้อยท้อถอย ให้เปลี่ยนเป็นคนมีใจสุขุมเยือกเย็นองอาจแต่รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน อดทน มีมานะทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้

ด้วยความเป็นผู้นำมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้วยกำลังใจและแรงกาย ความจริงจังต่อหน้าที่การงานของท่าน เป็นผู้ทรงคุณงามความดี เกียรติคุณของท่านจึงปรากฏจนเป็นที่เคารพนับถือและรู้จักของบุคคลทั่วไป ตลอดจนแรงสนับสนุนที่แม่ชีญาณีได้รับ ท่านก็สามารถ**ก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย**ขึ้นเป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ และในปีต่อมาท่านก็ได้รับเลือกให้เป็นประธานของสถาบันแม่ชีไทยติดต่อกันถึง ๒ สมัย ซึ่งท่านได้ทุ่มเทกำลังกายและกำลังใจปฏิบัติงานให้แก่สถาบันนั้นอย่างเต็มความสามารถตามปณิธานที่ตั้งไว้

ต่อมาสุขภาพของท่านทรุดโทรมลงตามอายุขัย ท่านได้เข้ารับการรักษาและผ่าตัดที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ในกลางปี พ.ศ. ๒๕๑๘ **สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ** ทรงทราบ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับท่านเป็นคนไข้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ จากนั้นแม่ชีญาณีได้กลับมาอยู่วัดปากน้ำอีกตามปกติ อาการป่วยนั้น มีแต่ทรงกับทรุด ต่อมามีโรคเกี่ยวกับระบบประสาท จึงได้เข้ารับการรักษาที่ร.พ.พญาไท จนถึงวาระสุดท้าย เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ แม่ชีญาณีก็ถึงแก่กรรม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์สวดพระอภิธรรมเป็นการส่วนพระองค์ และพระราชทานเพลิงศพแม่ชี

ญาณี ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้แก่อาจารย์แม่ชีญาณี ศิวิโวหารผู้จากไปแต่กายและยังคงมีความดีตลอดจนผลงานไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ชื่นชมกันโดยทั่วไป

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พัฒนะ ภวะนันท์ และ สุดเสงี่ยม เพ็ชร์สกุล

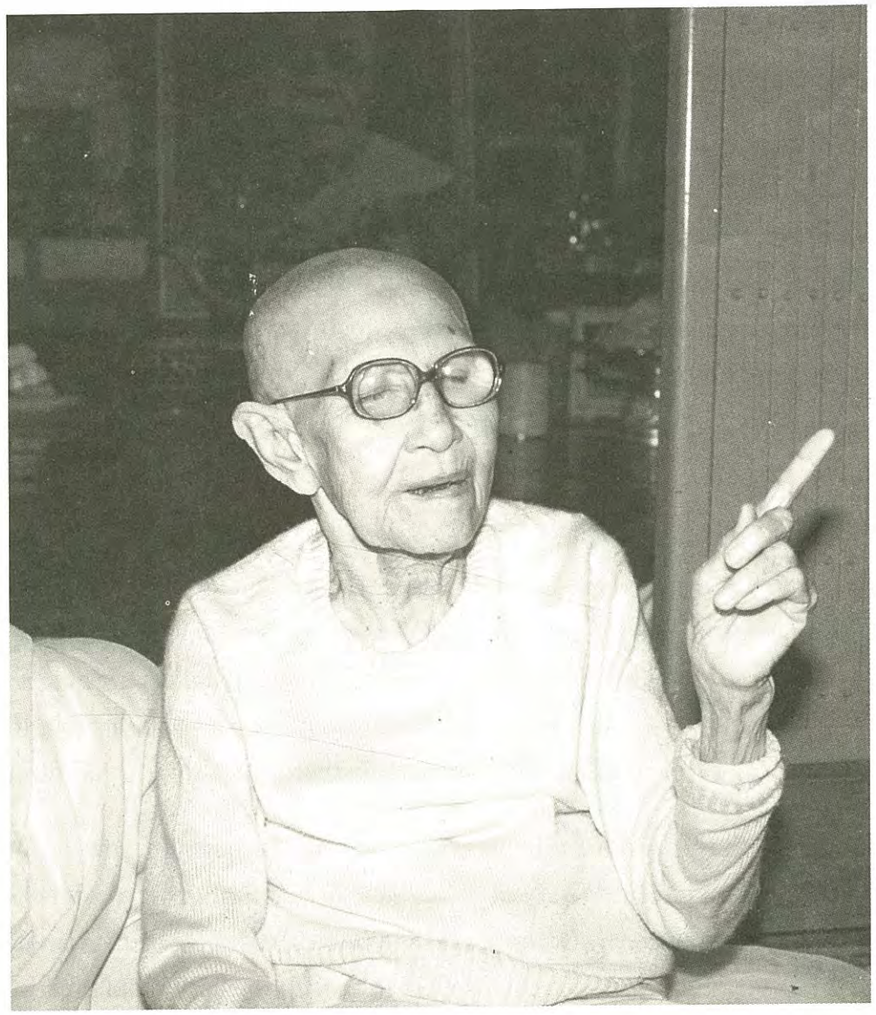

อาจารย์แม่ชีถนอม อาสไวย์

ประวัติสังเขป

ของ

อาจารย์แม่ชี ถนอม อาสไวย์

สำนักวิปัสสนา ใกล้วัดท้องคุ้ง จังหวัดอ่างทอง

แม่ชีถนอม อาสไวย์ ท่านผู้เป็นศิษย์เอกคนหนึ่งของหลวงพ่อวัดปากน้ำ และเป็นเจ้าของประวัติอันมีความสำคัญนี้ เป็นครูอาจารย์ผู้ยิ่งด้วยคุณวุฒิและวัยวุฒิ และมีพระคุณอันล้นพ้นต่อศิษยานุศิษย์ทั้งหลายอันรวมทั้งผู้เรียบเรียงผู้นี้ด้วย ซึ่งต่อไปจะขอกล่าวอ้างถึงท่านว่า **"คุณยายอาจารย์"**

คุณยายอาจารย์ท่านเป็นบุตรีคนที่ ๘ รองสุดท้องของ นายริ้ว และนางทองคำ บรรยงค์ ท่านเกิดที่ตำบลโพสะ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง เมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๑ ปีชวด ตรงกับปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ปัจจุบันท่านมีอายุย่าง ๘๕ ปีแล้ว

ตั้งแต่เล็ก ๆ ท่านเป็นเด็กขี้โรค ร่างกายไม่แข็งแรง บิดามารดาของท่านจึงให้ท่านช่วยเฉพาะงานเบา ๆ ขายของ ขายก๋วยเตี๋ยว ซึ่งครอบครัวของท่านมีฝีมือ จึงขายดีมาก และมีฐานะพอมีอันจะกิน

เมื่ออายุได้ ๑๙ ปี ท่านได้แต่งงานกับหมื่นศรีสวัสดิ์ (ทบ อาสไวย์) ผู้มีอายุมากกว่าท่านอยู่ ๕ ปี และมีตำแหน่งเป็นแพทย์ประจำของหน่วยเสือพราน ซึ่งทำหน้าที่อารักขาประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ สามีของท่านเป็นคนรุ่นเดียวกับท่านเจ้าคุณรามราฆพ และจะตามเสด็จพระเจ้าอยู่หัวไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามแต่พระราชประสงค์

ครั้นบิดาของท่านถึงแก่กรรม คุณยายอาจารย์ก็ได้ย้ายตามสามีของท่าน ได้เข้าเฝ้าถวายตัวในวังสมเด็จพระพันวสาอัยยิกาเจ้า สมเด็จย่าของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันที่วังสระประทุม และอยู่ที่บ้านแม่นมทัศน์ผู้เป็นแม่นมในรัชกาลที่ ๖ ท่านได้อยู่ที่วังสระประทุมนี้อย่างมีความสุขสบายกับสามีเป็นเวลานาน ๒๕ ปี และได้ให้กำเนิดแก่บุตร ๗ คนด้วยกัน ซึ่งปัจจุบันมีชีวิตอยู่ ๓ คน เป็นหญิง ๑ คน ชาย ๒ คน

หมื่นศรีสวัสดิ์เป็นสัตบุรุษผู้ใฝ่ใจในธรรมะ อีกทั้งมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในคำสอน

และปฏิปทาของหลวงพ่อวัดปากน้ำ และได้นำไปฝึกปฏิบัติทั้งที่บ้านและในชีวิตประจำวัน ท่านได้พาคุณยายอาจารย์ไปที่วัดปากน้ำเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ภายหลังการเปลี่ยน-แปลงระบอบการปกครองแผ่นดินไม่นาน เมื่อคุณยายอาจารย์ได้เห็นมีผู้นั่งปฏิบัติพระ-กัมมัฏฐานกันอยู่เต็มบนศาลาก็สนใจ ได้ไต่ถามกับแม่ชีที่ประจำอยู่นั้น และคุณยายอาจารย์ได้รับคำแนะนำว่า **การปฏิบัติพระกัมมัฏฐานนี้ หลวงพ่อวัดปากน้ำท่านสอนแก่คนทุกชั้น ไม่หวงห้าม ไม่จำกัดเพศ วัย วุฒิ หรือการศึกษาแต่อย่างใด ขอให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และตั้งใจดีจริง มีความพากเพียรเป็นประการสำคัญ**

นับแต่นั้นมา คุณยายอาจารย์ได้หมั่นไปเรียนพระกัมมัฏฐานกับหลวงพ่อวัดปากน้ำ และเมื่อกลับมาที่บ้านก็ฝึกปฏิบัติต่อ เวลาผ่านไปหลายเดือน วันหนึ่งคุณยายอาจารย์นั่งประจำที่โต๊ะพระ ใจสงบนิ่งดีแล้ว ท่านก็ได้เห็นทั้งหลับตาว่าภายในกายของท่านสว่างไสวเป็นทองไปหมด และที่ในท้องท่านมีพระพุทธปฏิมากรขาวใสสวยไม่มีที่ติ เมื่อออกจากพระ-กัมมัฏฐานท่านจึงเล่าให้สามีของท่านฟัง และเมื่อได้มาที่วัดปากน้ำ หลวงพ่อก็ได้ให้คุณยายอาจารย์ไปเรียนกับ "น้าปุก" ของท่าน คือคุณยายอาจารย์ แม่ชีปุก มุ้ยประเสริฐ ผู้เป็นครูที่สอนเก่ง และทรงคุณธรรมสูงผู้หนึ่ง จนท่านได้ทั้ง ๑๘ กาย **ท่านได้ธรรมกายแล้ว จึงต่อวิชชากับพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ** ต่อมาหมื่นศรีสวัสดิ์ก็ได้ปฏิบัติธรรมจนบรรลุถึงธรรมกายเช่นกัน และท่านทั้งสองก็ได้ไปปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อโดยสม่ำเสมอ

เวลาผ่านไป ๑๐ ปี ช่วงสภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้คนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ได้รับผลกระทบกระเทือนกันไปมากบ้างน้อยบ้าง ระหว่างนั้นมารดาของท่านถึงแก่กรรม ท่านกับสามีก็ได้ช่วยกันทำศพแล้วเสร็จไปได้ ๗ วัน หมื่นศรีสวัสดิ์ก็ป่วยเป็นไข้ วันนั้นเป็นวันพฤหัสบดี หลวงพ่อกำลังจะลงไปสอนธรรมะที่ศาลา ลูกระเบิดก็ตกลงที่วัดประยูรฯ ไม่ห่างไปนัก คุณยายอาจารย์ก็พาสามีมาที่วัดปากน้ำ ก็พอดีพบหลวงพ่อ พระเดชพระคุณท่านทักว่า "คุณศรีสวัสดิ์ คราวนี้ไม่รอด พรุ่งนี้ต้องตาย" คุณยายอาจารย์ได้ฟังแล้วก็ร่ำไห้ต่อหน้าคนทั้งหลายด้วยความอาลัยในครั้งนั้น แม้จะได้ช่วยกันทุกฝ่ายอย่างไร หมื่นศรีสวัสดิ์ก็ถึงแก่กรรมในวันรุ่งขึ้นจริง ๆ หลวงพ่อได้โปรดให้นำศพของหมื่นศรีสวัสดิ์ไปฝากไว้วัดนางชีโดยไม่ได้ทำพิธีสวดในระหว่างนั้น เพราะลูกระเบิดกำลังตกลงมาบริเวณกรุงเทพธนบุรีอย่างหนัก

ปีที่สามีของท่านถึงแก่กรรมนั้นเป็นปีวอก พ.ศ. ๒๔๘๗ เดือนนั้นเองคุณยายอาจารย์ก็ได้ขออนุญาตหลวงพ่อบวชเป็นชี ขณะอายุย่าง ๔๕ ปี ซึ่งท่านได้ปฏิบัติด้วยความยินดีในการบำเพ็ญพรตนี้สืบเนื่องมาโดยตลอดเป็นเวลากว่า ๔๐ ปีแล้วในบัดนี้

หลวงพ่อได้มอบหมายให้คุณยายอาจารย์อยู่เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูง ค้นคว้าเหตุผล ประจำที่โรงงานเจริญการภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูง คุณยายอาจารย์แม้จะได้ธรรมกายตั้งแต่ครั้งอายุ ๓๕ ปี แต่ก็เพิ่งบวช ยังใหม่อยู่ในครั้งนั้น และก็ได้ให้ความนับถือแก่ศิษย์ผู้พี่อื่น ๆ ด้วยดี อีกทั้งท่านมีความเคารพในการปกครองและเชื่อฟังปฏิบัติตามธรรมและคำสั่งสอนของหลวงพ่อวัดปากน้ำโดยเคร่งครัด ตั้งแต่บัดนั้นจนบัดนี้ และท่านตั้งใจจะปฏิบัติดังนี้ต่อไปมิได้เสื่อมคลาย

การเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงภายในโรงงานในสมัยนั้น พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำจะนั่งคุมวิชชา มีพระเณรนั่งเข้าที่ข้างหน้าหลวงพ่อ อีกห้องหนึ่งติดกัน มีฝากั้นมองไม่เห็น แต่ได้ยินเสียงถึงกัน จะมีแม่ชีนั่งประจำอยู่ มีหัวหน้า ๔ คน แม่ชีหัวหน้าคนหนึ่งจะคุมวิชชาอยู่กับแม่ชีอื่นอีก ๓ คน เมื่อหลวงพ่อสั่งวิชชา ต่างคนต่างทำใครจะทำได้เร็วได้ช้าสุดแต่เรื่องสุดแต่บารมีของแต่ละคน และความสามารถในการรู้การเห็น กลุ่มแม่ชีนี้ท่านทำวิชชากันเป็นผลัด ผลัดละ ๔ ชั่วโมง ไม่มีการหยุดเลย ทำต่อเนื่องกันไปเรื่อย พร้อมกับมีการรับส่งมอบงานกันด้วย

เพียงไม่นาน คุณยายอาจารย์ก็ได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าแม่ชีผู้หนึ่งในการคุมวิชชาภายในโรงงาน ท่านทำงานร่วมกับแม่ชีสมจิต แม่ชีจันทร์ และแม่ชีสมทรง ยิ่งค้นคว้าเหตุผล ความรู้ในวิชชาธรรมกายของคุณยายอาจารย์ก็ยิ่งแตกฉานออกไปไม่มีประมาณ ซึ่งการได้เห็นต้นธาตุต้นธรรม นิพพาน นรก สวรรค์ และพระอริยเจ้า ตลอดจนเหตุผลอื่น ๆ ที่ท่านได้รู้ได้เห็นล้วนเป็นเรื่องลึกซึ้งนัก และได้รับการยืนยันจากหลวงพ่อ คุณยายอาจารย์จึงเป็นที่ยอมรับของผู้ทำวิชชาร่วมสมัยของท่านว่ามีวิชชาแข็ง ก้าวหน้าและเก่งที่สุดผู้หนึ่งในบรรดาศิษย์เอกของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ

แม้จะเก่งและเด่นเพียงไร คุณยายอาจารย์ก็มิได้ประมาทเลย ท่านจะทบทวนให้ศิษย์และผู้นับถือฟังเสมอว่า พระเดชพระคุณท่านสั่งไว้เป็นคติสอนใจว่า **"อย่าเห็นแก่กิน อย่าเห็นแก่นอน อย่าเห็นแก่นุ่ง อย่าเห็นแก่ห่ม** อีกทั้งให้ **"หยุดในหยุด"** เพื่อ ชำระธาตุธรรมของตนเองให้สะอาดหมดจดทั้งภายในภายนอกอยู่ตลอดเวลา และ **"อย่าหวงวิชา"** ผู้พบเห็นท่านย่อมเห็นกับตาตนเองว่าท่านมีปฏิปทาเคร่งครัดตามคำสั่งของหลวงพ่อยิ่งนักแม้จนทุกวันนี้

คุณยายอาจารย์จะอยู่ทำวิชชาค้นคว้าตามหลวงพ่อสั่งภายในโรงงานจาก ๘ โมงเช้าไปจนร่วมเที่ยง ช่วงบ่ายท่านก็จะสอนศิษยานุศิษย์ หรือทำธุระตามบัญชาหลวงพ่อ ครั้นค่ำลงท่านก็เข้าที่ประจำโรงงานอีก เป็นอยู่ดังนี้รวมเวลา ๑๕ ปี ที่ท่านประจำอยู่ที่วัดปากน้ำ ภาษี-เจริญ ช่วงสมัยที่หลวงพ่อยังมีชีวิตอยู่

ท่านมีอัธยาศัยน่าเคารพสนิทสนมด้วยโดยสนิทใจ ทั้งความละมุนละไม และความเมตตา กรุณา ตลอดจนความเข้าใจปัญหาและวิธีการแก้ไข เช่น ท่านได้เสนอให้แม่ชีผู้ปฏิบัติธรรมจนได้ธรรมกายแล้วนั้น มีนิตยภัตปัจจัยใช้สอยบ้างตามความจำเป็น ซึ่งหลวงพ่อเห็นชอบด้วยจนเป็นหลักปฏิบัติกันมาจนบัดนี้

คุณยายอาจารย์เป็นแม่ชีผู้ใหญ่ที่หลวงพ่อท่านไว้วางใจ มอบหมายให้ค้นคว้าเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงเป็นวัตรประจำ และบางครั้งก็ได้ส่งท่านไปสอนหรือช่วยเหลือ เช่นแก้โรคภัยแก่ชาวบ้านทั้งไกลและใกล้ ตลอดทั้งบางสำนักวิปัสสนาที่มีชื่อเสียงทั้งภายในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ด้วยมั่นใจในวิชชาความรู้ ความเห็น ประสบการณ์ อีกทั้งอุปนิสัยและความสามารถในการสอน ตลอดจนความบริสุทธิ์ของแม่ชีผู้เป็นกุลสตรีร่างเล็ก บอบบางแต่มีน้ำใจไหวพริบปฏิภาณยิ่งใหญ่ผู้นี้

ต่อมาวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๒ ตั้งแต่เช้าวันนั้น หลวงพ่อวัดปากน้ำท่านอาพาธหนัก มีอาการหอบอยู่เป็นเวลานานมิได้หยุด ศิษยานุศิษย์ทั้งหลายก็ได้มาห้อมล้อมปฏิบัติตามกำลังความสามารถ ถึงเที่ยงวันเจ้าประคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) สมัยทรงสมณศักดิ์เป็นพระธรรมวโรดม เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ ก็ได้เสด็จมาถึง คุณยายอาจารย์ซึ่งกำลังทำวิชชาชั้นสูงอยู่ตามลำพังที่โรงงานจนถึงบัดนั้นก็ถูกตามตัวมาที่ตึกมงคลจันทสร คุณยายอาจารย์ท่านได้เข้าที่และตรวจเครื่องรองรับการจะจากภพนี้ไปของหลวงพ่อ เมื่อได้อัญเชิญบัลลังก์แก้ว ปราสาทแก้ว และเครื่องสมพระ-เกียรติบารมีของหลวงพ่อมาพร้อมกันอยู่เต็มธาตุเต็มธรรมแล้ว พระเดชพระคุณหลวงพ่อก็หยุดหอบ เจ้าประคุณสมเด็จทรงสังเกตเห็นดังนั้นจึงได้ตรัสถามพระมหาณรงค์ จิตฺตาโณว่าคุณยายอาจารย์คือใคร และตรัสเรียกให้มาสนทนาด้วย สักพักหนึ่งหลวงพ่อก็มรณภาพซึ่งในขณะนั้นคุณยายอาจารย์กำลังเข้าที่ดูตลอดเวลา ท่านยิ่งเห็นก็ยิ่งสำนึกถึงพระบุญญา-บารมียิ่งใหญ่เกินคณานับได้ของต้นธาตุกายมนุษย์คือพระอาจารย์ของท่านซึ่งกำลังจากโลกนี้ไปพร้อมกับเสียงร้องไห้ซึ่งดังระงมอยู่ในที่นั้น

เมื่อการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานสัตตมวาร และปัญญาสมวาร ครบ ๑๐๐ วัน อุทิศแก่พระเดชพระคุณหลวงพ่อได้เสร็จลงแล้ว คุณยายอาจารย์ก็ได้กราบนมัสการขออนุญาตหลวงพ่อเพื่อไปเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายที่หลวงพ่อได้ประสิทธิ์ประสาทสอนท่านมาให้แก่ศิษยานุศิษย์ ณ ท้องถิ่นที่เกิดของท่าน คือจังหวัดอ่างทอง ซึ่งสาธุชนได้ร่วมแรงร่วมใจกันบุกเบิกสร้างสำนักวิปัสสนาขึ้น และเจริญยั่งยืนถาวรอยู่มาเป็นเวลากว่าเสี้ยวศตวรรษแล้วในปีนี้

ขอให้คุณยายอาจารย์ถนอม อาสไวย์ อยู่เป็นร่มโพธิแก้วเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่ศิษยานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายต่อไปอีกนานเท่านาน บริบูรณ์ด้วยพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ และญาณรัตนะ ฝ่ายสัมมาทิฏฐิตลอดไปโดยบารมีกุศลธรรมทั้งปวงนี้เทอญ.

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
แม่ชีอภิญญา นาคทรงแก้ว

อาจารย์แม่ชีเธียร ธีระสวัสดิ์

ประวัติสังเขป

ของ

อาจารย์แม่ชีเธียร ธีระสวัสดิ์

สำนักปฏิบัติธรรม ถนนดาวดึงส์ อำเภอเมือง นครสวรรค์

หนึ่งในบรรดาศิษย์ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ (สด จนฺทสโร) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ "วิชชาธรรมกาย" อีกท่านหนึ่ง คือ อาจารย์แม่ชีเธียร ธีรสวัสดิ์ ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ นี้ ท่านมีอายุได้ ๗๙ ปี และลูกศิษย์ของท่านมักจะเรียกท่านว่า "คุณแม่" หรือ "คุณยาย"

อาจารย์แม่ชีเธียรถือกำเนิดในวันพฤหัสบดี เดือน ๓ ปีมะเส็ง (พ.ศ. ๒๔๔๘) ที่อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี บิดาท่านชื่อ ไกร และมารดาท่านชื่อ นา มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๕ คน เป็นหญิง ๒ คน และชาย ๓ คน โดยอาจารย์แม่ชีเธียรเป็นบุตรคนที่ ๔

ชีวิตในเยาว์วัยของท่านนับว่ามีความสุขและความอบอุ่นตามสมัยเวลา บิดามารดาท่านมีอาชีพค้าขายอิฐทราย โดยล่องเรือมาขายที่กรุงเทพฯ และอาจารย์แม่ชีเธียรได้หัดอ่านเขียนกับพี่น้องที่บ้านจนพออ่านออกเขียนได้ ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาในสมัยนั้นยังไม่ค่อยแพร่หลาย เด็กผู้หญิงมักไม่ได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษาเท่าที่ควร มารดาของอาจารย์แม่ชีเธียรสิ้นชีวิตลงเมื่อท่านอายุได้เพียง ๗ ปี ครั้นอายุได้ ๑๕ ปี บิดาได้พาครอบครัวโยกย้ายมาอาศัยอยู่ที่จังหวัดธนบุรี โดยบิดาท่านยังคงยึดอาชีพเดิมคือ ค้าขายอิฐทรายต่อไป

เมื่ออายุได้ ๒๕ ปี ท่านได้สมรสกับนายพึง ธีรสวัสดิ์ ซึ่งเป็นพ่อค้าสั่งของจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายภายในประเทศ เมื่ออายุ ๓๐ ปีจึงให้กำเนิดบุตรชายหนึ่งคนชื่อ เกษม ธีรสวัสดิ์ ซึ่งสามีและท่านได้ส่งให้เรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญจนจบชั้นสูงสุดของโรงเรียน เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจึงเข้าทำงานในบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งจนถึงปัจจุบันนี้

หลังจากคลอดบุตรแล้ว ท่านก็เริ่มสนใจพระพุทธธรรม โดยมาทำบุญฟังเทศน์ และนั่งภาวนากับหลวงพ่อวัดปากน้ำ ณ วัดปากน้ำเป็นประจำเท่าที่โอกาสจะอำนวย

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองอุบัติขึ้น และประเทศไทยต้องเข้าสู่สงครามด้วยภาวะจำยอม มีทหารญี่ปุ่นอยู่เต็มบ้านเมือง เครื่องบินฝ่ายพันธมิตรก็เข้าโจมตีทิ้งระเบิดทั่วไป

อย่างหนักทั้งที่ฝั่งกรุงเทพฯ และฝั่งธนบุรี ในคราวนั้นท่านได้รับความเดือดร้อนจากภัยสงครามเป็นอย่างมาก แต่ครอบครัวของท่านมิได้โยกย้ายหนีสงครามออกไปต่างจังหวัดเช่นบางครอบครัว ในครั้งนั้น ท่านจึงอธิษฐานจิตต่อหน้าพระพุทธปฏิมากรว่า "ขอให้บ้านและร้านค้าจงรอดพ้นจากภัยของระเบิด ซึ่งถ้ารอดพ้นไปได้แล้ว ท่านจะขอบวชชีและปฏิบัติธรรมถวาย ปรากฏว่า บ้านและร้านค้าของท่านอยู่รอดปลอดภัยมาจนสงครามสงบ ดังนั้น เมื่อทางการประกาศยุติสงครามได้ ๓ วัน ท่านจึงเข้ามาพักที่วัดปากน้ำภาษีเจริญอยู่ ๑ อาทิตย์ แล้วจึงบวชด้วยความยินยอมของสามี โดยหลวงพ่อวัดปากน้ำได้เมตตาทำพิธีบวชให้เองในครั้งนั้น ถ้าใครถามท่านว่าจะบวชนานเท่าใด ท่านจะตอบว่า ยังไม่แน่สบายใจหรืออยู่ได้แค่ไหนก็เอาแค่นั้น ท่านมิได้มีความตั้งใจอยู่เลยว่าจะบวชจนตลอดชีวิต เพราะขณะนั้นวัยของท่านก็เพียง ๔๐ ปี อีกทั้งมีสามีและลูกชายวัย ๑๐ ขวบอีกคนหนึ่งที่ยังต้องห่วงใยและผูกพันอยู่

หลังจากบวชแล้ว ท่านได้เรียนธรรมปฏิบัติกับหลวงพ่อตามเวลาที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านลงสอน นอกจากนั้น ท่านยังได้เรียนกับอาจารย์แม่ชีทองสุขสำแดงปั้นอีกด้วย ท่านจึงถือว่าแม่ชีทองสุขเป็นอาจารย์ของท่านอีกผู้หนึ่ง แต่ในช่วงพรรษาแรก ท่านยังมิได้ "ธรรมกาย" และเป็นบุญของท่านที่ยังไม่ได้มีเหตุให้สึกออกไปเสียก่อน จนต่อมาในพรรษาที่ ๒ วันหนึ่ง หลวงพ่อสั่งให้แม่ชีทองสุขออกไปสอนธรรมปฏิบัติตามต่างจังหวัด โดยเริ่มที่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และอนุญาตให้เลือกแม่ชีอีกคนไปเป็นเพื่อนด้วย ซึ่งอาจารย์แม่ชีทองสุขก็ได้เลือกท่านเนื่องจากเห็นว่าเหมาะสมที่สุด แม้ว่าท่านจะยังไม่ได้ธรรมกายในขณะนั้น เมื่ออาจารย์แม่ชีทองสุขนำความไปกราบเรียนหลวงพ่อ หลวงพ่อท่านก็เห็นชอบด้วย และกล่าวว่า "**ไปเถิด แล้วจะได้ธรรมกายกลางทางนั่นแหละ**" และก็สมจริงดังคำทำนายของหลวงพ่อวัดปากน้ำ คือ ท่านได้ธรรมกายระหว่างเดินทางไปทำการสอนจริง ๆ และสามารถเริ่มลงมือสอนธรรมปฏิบัติแก่สาธุชนผู้สนใจได้เลยในทันที

ต่อจากบางปะกง อาจารย์แม่ชีทั้งสองท่านก็ได้ไปสอนธรรมปฏิบัติที่ชลบุรี ได้พักอยู่ที่วัดช่องลม เป็นเวลาหลายเดือน ประชาชนที่นั่นได้ธรรมะกันมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านสมภารท่านก็ได้ธรรมะ ซึ่งท่านก็ได้ช่วยดำเนินการสอนต่อไป อาจารย์แม่ชีทองสุขและศิษย์เอกของท่านก็ได้นมัสการลาท่านสมภารวัดช่องลมไปสอนธรรมปฏิบัติที่วัดหนองตำลึงประมาณเดือนหนึ่งและต่อมาที่วัดหนองข้างคอกอีกเดือนหนึ่ง จากนั้นอาจารย์แม่ชีเธียรกับอาจารย์ของท่านก็ได้เดินทางไปสอนธรรมปฏิบัติต่อที่ตำบลพนัส และจึงย้อนกลับไปช่วยท่านสมภารวัดช่องลม ที่จังหวัดชลบุรีใหม่อีกเป็นเวลาหลายเดือน ก่อนเดินทางกลับมากราบ

นมัสการรายงานต่อหลวงพ่อที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

หลังจากได้ธรรมกาย และได้เรียนธรรมสูงยิ่งขึ้น ท่านก็ตัดสินใจแน่วแน่ที่จะช่วยเผยแพร่วิชชาธรรมกายแก่สาธุชนทั่วไป และไม่คิดจะสึกกลับสู่เพศคฤหัสถ์อีกเลย ท่านได้เดินทางไปสอนธรรมปฏิบัติกับอาจารย์แม่ชีทองสุขตามคำสั่งของหลวงพ่อเรื่อยมา

สถานที่ต่าง ๆ ที่ท่านไปนั้นมีมากมาย เช่น ชลบุรี เชียงใหม่ อยุธยา พิษณุโลก สระบุรี นครสวรรค์ ฯลฯ มีผู้ได้ธรรมะทั้งบรรพชิตและฆราวาสกันในทุกจังหวัดและตำบลที่ได้ไปสอนนั้นเป็นที่น่าอนุโมทนายิ่งนัก และที่นครสวรรค์นี้เอง ได้มีผู้มีจิตศรัทธาขอให้ท่านสอนประจำอยู่ที่นั่นโดยสร้างสำนักปฏิบัติธรรมซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยด้วย ที่ถนนดาวดึงส์ อ.เมือง จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อท่านนำเรื่องไปเรียนปรึกษากับหลวงพ่อเรื่องจะอยู่ประจำที่นครสวรรค์ หลวงพ่อให้การสนับสนุนโดยบอกว่า "อยู่ที่นั่นจะดีเพราะมีญาติพี่น้องและพวกพ้องในอดีตชาติอยู่ที่นั่นมาก" ด้วย
เหตุนี้ ท่านจึงไปอยู่ประจำที่สำนักปฏิบัติธรรมที่จังหวัดนครสวรรค์เรื่อยมา

ทุก ๆ ปีในงานกฐินของวัดปากน้ำ อาจารย์แม่ชีเธียรจะนำศิษยานุศิษย์ ครั้งละ ๓–๕ คันรถมาทอดกฐินเป็นประจำมิได้ขาด ท่านถือเป็นข้อปฏิบัติเรื่อยมา จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งท่านมีอายุได้ ๗๒ ปี ท่านได้ล้มป่วยเป็นโรคหัวใจและความดันสูง จึงได้เข้ามาพักรักษาตัว ณ วัดปากน้ำ เพราะการเดินทางไปรักษาตัวในโรงพยาบาลกระทำได้สะดวกกว่า ท่านจึงได้กลับเข้ามาประจำอยู่ที่วัดปากน้ำอีกครั้งหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ท่านยังมีความเมตตาและห่วงใยลูกศิษย์ทางนครสวรรค์ ดังนั้น ในระหว่างเข้าพรรษาท่านจะเดินทางไปประจำอยู่ที่สำนักปฏิบัติธรรมที่นครสวรรค์ และนำลูกศิษย์มาทอดกฐินที่วัดปากน้ำทุกปีเช่นเคย

ถึงแม้ท่านจะมีอายุมาก และมีโรคภัยเบียดเบียน ท่านก็ไม่เคยย่อท้อ ยังเมตตาสั่งสอนศิษยานุศิษย์เสมอมา ท่านเตือนผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอว่า "**ขอให้ตั้งใจทำให้จริง ๆ จัง ๆ แล้วจะพบของจริง**"

คุณครูฉลวย สมบัติสุข และญาติมิตร

ชีวประวัติสังเขป
ของ
คุณครูฉลวย สมบัติสุข

คุณครูฉลวย สมบัติสุข เป็นคนเชียงใหม่โดยกำเนิด บิดาชื่อหงส์ ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อตามที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำตั้งให้ว่า โฆษิต มารดาชื่อเหรียญ คุณครูฉลวยเป็นบุตรีคนโตในจำนวนพี่น้องทั้งหมด ๙ คน เป็นชาย ๕ หญิง ๔ เกิดเมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๖๖ ณ บ้านที่อยู่ปัจจุบันนี้ ถนนราชวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากที่สำเร็จการศึกษาในปี ๒๔๘๑ ปีถัดมาก็เข้ารับหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือที่โรงเรียนเทศบาล ๕ เชียงใหม่

ปี พ.ศ.๒๔๘๓ พระยาอมรฤทธิธำรง ข้าหลวงเชียงใหม่ในสมัยนั้น ได้นิมนต์พระภิกษุจากวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ จังหวัดพระนคร ๒ รูป คือ พระอาจารย์สุมน ซึ่งแตกฉานทางคันถธุระ และพระอาจารย์สมจิตร ซึ่งเชี่ยวชาญทางวิปัสสนาธุระ ไปสั่งสอนพระสัทธรรมแก่ชาวเชียงใหม่ ที่วัดอุปคุต ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ปรากฏว่ามีสาธุชนผู้สนใจในธรรมปฏิบัติได้รับการฝึกเจริญภาวนาธรรมกันมากมาย จนล้นออกมานอกพระวิหารวัดอุปคุตนั้น แม้กระทั่งกุฏิพระก็มีผู้ไปนั่งปฏิบัติภาวนากันจนเต็มเป็นปรกติเช่นนี้เป็นประจำทุกคืน

เวลานั้นบิดาของคุณครูฉลวยมีโรคประจำตัวเบียดเบียนอยู่ คือโรคเก๊าหรือรูมาติซั่ม เยียวยารักษาแล้วก็ยังไม่หายขาด ท่านข้าหลวงเชียงใหม่จึงได้มาชักชวนว่า พระอาจารย์สมจิตรที่มาสอนกัมมัฏฐานอยู่นี้ ท่านสามารถรักษาโรคได้ บิดาจึงได้ไปทดลองฝึกปฏิบัติภาวนาที่วัดอุปคุต ด้วยหวังว่าโรคเก๊าที่เบียดเบียนท่านอยู่นั้นจะได้รับการรักษาให้หายขาด เมื่อได้ไปทดลองปฏิบัติก็ปรากฏว่าได้เห็นธรรมะเข้าจึงบังเกิดศรัทธาปสาทะในการฝึกภาวนาธรรม และเห็นว่าการปฏิบัติวิชชาธรรมกายนี้ดี จึงพยายามชักชวนบรรดาสมาชิกในครอบครัวให้ไปลองฝึกกันบ้าง ราวเดือนกันยายน พ.ศ.๒๔๘๓ ก็มีสมาชิกในครอบครัวไปฝึกกันหลายคน ตัวคุณครูฉลวยเองนั้นเมื่อไปฝึกใหม่ ๆ ก็พอจะได้เห็นนิมิตเป็นดวงบ้าง แต่ก็เป็นไปในลักษณะเห็น ๆ หาย ๆ ไม่มั่นคง เมื่อเวลาพระอาจารย์ท่านบอกให้ตรึกนึกถึงนิมิตเป็นดวงไปตามฐานที่ตั้งต่าง ๆ นั้น ก็พยายามตรึกตามไปจนถึงศูนย์กลางกลายฐานที่ ๗ ดวงนั้นก็หายไป

ต่อมาในเดือนธันวาคมปีเดียวกันนั้น ได้ลงมาที่กรุงเทพฯ เพื่อเข้าไปฝึกเจริญภาวนาธรรมต่อที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และได้อาจารย์แม่ชีทองสุข สำแดงปั้นซึ่งขณะนั้นยังไม่ได้บวชเป็นชี เป็นครูผู้สอน คุณครูฉลวยได้เพียรฝึกปฏิบัติจนได้ถึงธรรมกาย ได้เห็นธรรมะสมความมุ่งมาดปรารถนาแล้ว ก็อำลาวัดปากน้ำกลับสู่ถิ่นฐานของท่าน และเจริญภาวนาธรรมตามที่ได้ร่ำเรียนมาต่อไปจนเป็นที่มั่นคงดีแล้ว จวบจนเดือนเมษายน พ.ศ.๒๔๘๔ ได้โอกาสเข้ามาวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ อีกครั้ง คราวนี้หลวงพ่อท่านให้เข้าไปปฏิบัตภาวนาธรรมในพระวิหาร และได้อาจารย์แม่ชีญาณ ศิริโวหาร เป็นผู้สอน คุณครูฉลวยได้รับการต่อวิชชาลึกซึ้งยิ่งขึ้น จนได้รู้เห็นวิชชาธรรมกายชั้นสูงหลาย ๆ อย่าง ทำให้มีความศรัทธาแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นไปอีก จึงเขียนจดหมายไปขออนุญาตต่อบิดามารดา เพื่อขออยู่ปฏิบัติภาวนาที่วัดปากน้ำและได้รับมอบหมายจากหลวงพ่อให้เข้าเจริญวิชชาใน "โรงงาน" โดยอยู่กะเดียวกันกับอาจารย์แม่ชีปุก มุ้ยเจริญ

ประมาณกลางเดือน ๙ ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ คุณครูฉลวยก็ได้บวชเป็นชีอยู่ราว ๔ พรรษา จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงสึกจากชี แต่ยังคงถือเพศพรหมจรรย์อยู่ปฏิบัติหน้าที่เจริญวิชชาชั้นสูงในโรงงานต่อไป จนกระทั่งเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อกำลังอาพาธ ท่านก็ได้รับคำสั่งจากหลวงพ่อให้กลับสู่บ้านเกิดของท่าน ด้วยอาจเห็นว่าบ้านอยู่ไกล และยังมีภาระทางบ้านผูกพันอยู่ด้วย เมื่อคุณครูกลับไปเชียงใหม่ไม่นานนัก หลวงพ่อก็มรณภาพในเดือนกุมภาพันธ์ปีถัดมา ภายหลังจากที่หลวงพ่อมรณภาพแล้ว คุณครูแลวยก็ได้กลับมาเจริญภาวนาธรรมในโรงงานที่วัดปากน้ำ เพื่อสนองพระคุณหลวงพ่อ อีก ๑ ปี จึงได้กลับสู่เชียงใหม่แดนกำเนิดของท่านเป็นการถาวร รวมเวลาที่เจริญวิชชาชั้นสูงในวัดปากน้ำเป็นเวลาทั้งสิ้น ๑๗ ปี

ในสมัยช่วงแรกที่คุณครูได้เข้าเจริญวิชชาในโรงงานนั้น เป็นระยะที่ประเทศไทยอยู่ในภาวะสงคราม พระเดชพระคุณหลวงพ่อได้จัดให้มีการเข้าเวรทำวิชชา ๒ ชุด แบ่งเป็น ๔ ผลัด ผลัดละ ๖ ชั่วโมง กะแรกเข้าเวรประมาณ ๖ โมงเช้า และออกประมาณเที่ยง กะที่สองจะเข้ารับเวรต่อ แล้วกะแรกจะกลับมารับเวรผลัดต่อไปในเวลา ๖ โมงเย็น และจะส่งเวรให้กะที่สองในผลัดต่อไปเวลาเที่ยงคืน ผัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเช่นนี้ตลอด ๒๔ ชั่วโมงมิได้ขาด เมื่อสงครามสงบลง พระเดชพระคุณหลวงพ่อจึงให้เปลี่ยนแปลงการเข้าเวรในโรง-งานเป็น ๓ ชุด ผลัดละ ๔ ชั่วโมง ส่วนการสอนธรรมะนั้น หลวงพ่อท่านจะกำหนดตัวบุคคล

ผู้ที่ว่างจากเวรทำวิชชาในโรงงานเป็นผู้สอน อาทิเช่น อาจารย์แม่ชีญาณี ศิริโวหาร ฯลฯ เป็นต้น ในระหว่างสงครามจะทำการสอนภาวนาที่บ้าน "น้าสาย" ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ พระวิหารนั้น ในตอนค่ำจะมีผู้สนใจมาฝึกเจริญภาวนาธรรมกันที่นั่นเป็นประจำ เมื่อสงครามสิ้นสุดลงแล้วก็ได้เปลี่ยนเวลาสอนเป็นช่วงบ่าย ประมาณ บ่าย ๒ โมง และเปิดสอนที่วิหาร

โรงงานทำวิชชาในสมัยนั้นตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างพระอุโบสถกับวิหาร ใกล้หอไตร เป็นเรือนไม้ ๒ ชั้น ภายในระหว่างชั้นบนกับชั้นล่างมีท่อต่อถึงกัน สำหรับหลวงพ่อใช้สั่งวิชชาลงมาทางท่อนี้ ซึ่งผู้อยู่เวรก็จะได้ยินโดยทั่วกัน และจะเจริญวิชชาตามคำสั่งนั้น ๆ มีผู้อยู่เวรทำวิชชากะละประมาณ ๑๐ คน ตัวเรือนโรงงานนี้ขนาดไม่กว้างใหญ่นัก ชั้นล่างตั้งเตียงเป็น ๒ แถว ซ้าย–ขวาข้างละ ๖ เตียง ตรงกลางเว้นเป็นทางพอให้เดินได้สะดวก ชั้นล่างสำหรับฝ่ายแม่ชีและอุบาสิกาให้นั่งเจริญวิชชาพร้อมทั้งเป็นที่พักอาศัยด้วย จะมีผู้อยู่เวรที่ไม่ได้พักอาศัยในโรงงานบ้างก็แต่เพียงไม่กี่คน ระหว่างชั้นบนกับชั้นล่างไม่มีบันไดเชื่อมต่อกัน และทางเข้าออกก็แยกกันคนละทาง ชั้นบนมีทางเข้าต่างหาก ใช้เป็นที่เจริญวิชชาสำหรับหลวงพ่อและพระสงฆ์สามเณรที่อยู่เวรทำวิชชา ต่อมาภายหลังได้มีโรงงานทำวิชชาเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างยาวพอสมควร ตรงกลางมีฝากั้นแบ่งเป็น ๒ ห้อง แยกขาดจากกัน โดยมีประตูเข้าออกคนละทาง ส่วนหน้าเป็นที่สำหรับแม่ชีและอุบาสิกา ส่วนหลังเป็นที่สำหรับหลวงพ่อและพระสงฆ์สามเณร เวลาสั่งวิชชาหลวงพ่อท่านจะพูดผ่านฝากั้นห้องนี้ ทั้งสองฝ่ายจึงเพียงแต่ได้ยินเสียงซึ่งกันและกันเท่านั้น

การทำวิชชาในระยะนั้นพอจะสรุปได้ว่า เป็นการเจริญภาวนาธรรมโดยอาราธนาบารมีของพระพุทธเจ้าองค์ต้น ๆ เป็นที่พึ่งในการช่วยขจัดปัดเป่าภัยพิบัติของมวลมนุษย์อันเกิดแต่สงครามโลกในครั้งนั้น ให้บรรเทาเบาบางลง

ผู้อยู่เวรทำวิชชาในโรงงานแทบจะไม่มีเวลาเป็นของตัวเองเท่าใดนัก ตลอดเวลาที่คุณครูอยู่ในวัดปากน้ำ ๑๗ ปี ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเดชพระ–คุณหลวงพ่อนั้นในยามที่มีภัยสงครามมาเบียดเบียนประเทศชาติบ้านเมืองของเราเช่นนั้น พระคุณท่านจะมีเวลาจำวัดน้อยมาก เพราะท่านห่วงใยในสวัสดิภาพของประชาชาติมากนัก และท่านจะคอย "สั่งวิชชา" และควบคุมให้ถูกต้องตามประสงค์อยู่ตลอดเวลาแทบไม่ได้พักผ่อน

วิชชาที่หลวงพ่อสั่งไว้ในแต่ละวันนั้น ได้มีการจดบันทึกไว้ในสมุดปกแข็งรวม

๓ เล่ม เล่มที่ ๒ มีผู้ยืมไปและมิได้นำส่งคืน คงเหลือแต่เล่ม ๑ และเล่ม ๓ ซึ่งคุณครูฉลวยได้ถวายแด่ท่านเจ้าคุณพระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตตโม) ด้วยได้เห็นว่า "พระอาจารย์วีระ" ท่านมีปฏิปทาอย่างมั่นคงที่จะถือเพศบรรพชิต และมุ่งมั่นในการเจริญภาวนาธรรมตามรอยของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ ควรที่ท่านจะได้เก็บรักษาวิชชาของหลวงพ่อที่ได้บันทึกกันไว้นี้เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาสืบไป

จริยาวัตรของหลวงพ่ออันเป็นที่ประทับใจของคุณครูก็คือ หลวงพ่อท่านรู้ใจคนหยั่งรู้ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนพฤติกรรมของบรรดาลูกศิษย์ที่อยู่ในความปกครองของพระคุณท่าน และมักจะพูดได้ตรงใจของแต่ละคน แม้กระทั่งเวลาแสดงพระธรรมเทศนา ก็มักปรากฏเสมอว่า ผู้ที่ได้เข้าฟังธรรมนั้นจะมาเล่าสู่กันฟังว่า หลวงพ่อท่านเทศน์ตรงกับเรื่องของตัวแท้ ๆ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกประหนึ่งว่าพระคุณท่านกำลังเทศน์สั่งสอนบุคคลผู้นั้นโดยเฉพาะเจาะจง หรือแม้ในยามที่หลวงพ่ออาพาธ ไม่อาจจะลุกขึ้นสอดส่องดูแลกิจการทั้งปวงดังเช่นที่พระคุณท่านได้เคยปฏิบัติเป็นปรกติวิสัยก็ตาม กระนั้นพระคุณท่านก็ยังคงทราบความเป็นไปของผู้ใต้ปกครองทั้งหมดได้ โดยรู้ว่าใครได้ไปทำอะไรมา หรือคิดอ่านประการใด โดยมิพักต้องมีผู้หนึ่งผู้ใดไปเรียนให้ท่านทราบ และพระคุณท่านพูดได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ประหนึ่งว่าได้เห็นมากับตาทีเดียว ซึ่งเรื่องนี้เป็นที่ทราบโดยทั่วกันในหมู่ศิษยานุศิษย์ของหลวงพ่อ หรือแม้ผู้ที่มีโอกาสได้เข้าใกล้ชิดพระคุณท่านก็เป็นพยานรู้เห็นและนำไปเล่าสู่กันฟังอยู่เนือง ๆ

พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ท่านไม่สนับสนุนเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ และไม่ชอบเครื่องลางของขลัง ดังจะเห็นได้ว่า พระของขวัญที่พระคุณท่านสร้างขึ้นนั้น แม้จะเป็นของศักดิ์สิทธิ์ แต่ก็มิใช่เป็นเครื่องลางของขลัง และมิได้มีการปลุกเสกอย่างแบบทั่วไป หากแต่ใช้วิธีเจริญวิชชาชั้นสูงที่บริสุทธิ์ และความศักดิ์สิทธิ์ของพระของขวัญนี้ ก็มีประจักษ์พยานรู้เห็นกันเป็นจำนวนมากเหลือคณนานับ

ส่วนการแก้ไขโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ผู้มาขอพึ่งบารมีของพระคุณท่านนั้น เมื่อเวลาลงฉันภัตตาหารเพล จะมีผู้ที่ออกเวรจากทำวิชชาในโรงงานคอยติดตามอยู่ใกล้ ๆ หลวงพ่อเพื่อรับมอบหมายจากพระคุณท่านให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลเหล่านั้นตามคำสั่งต่อไป และหลวงพ่อท่านจะเตือนสติอยู่เสมอว่า "ให้ทำของตัวเองให้ใสสะอาดก่อน แล้วจึงช่วยสัตว์โลกให้พ้นจากวิชาของมารที่ส่งมาบังคับให้เป็นไปต่าง ๆ"

เมื่อกลับไปอยู่บ้านเกิดที่เชียงใหม่แล้ว ในปี พ.ศ.๒๕๐๓ คุณครูฉลวย สมบัติสุข ก็ได้เข้าปฏิบัติงานประจำอยู่ที่ธนาคารไทยพัฒนา (ปัจจุบันคือธนาคารมหานคร) สาขาเชียงใหม่ จนถึงปัจจุบัน และเนื่องจากภาระการงานที่รัดตัวอยู่ คุณครูฉลวยจึงมีเวลาแต่เฉพาะปฏิบัติภาวนาธรรมเองที่บ้าน เป็นประจำทุกวัน และในบางครั้งมีผู้สงสัยข้อปฏิบัติบางประการ มาขอความกระจ่างจากท่าน ก็จะได้รับการชี้แนะจากท่านเป็นราย ๆ ไป

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พัฒนะ ภวะนันท์ และ ศิริพร สิทธิประณีต

คุณครูตรีธา เนียมขำ

ชีวประวัติสังเขป

ของ

คุณครูตรีธา เนียมขำ

สมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

คุณครูตรีธา เนียมขำ เป็นบุตรีของ นายด้วง นางพุ่ม เนียมขำ ภูมิลำเนาอยู่บ้านเลขที่ ๓๐ หมู่ที่ ๓ ตำบลบางบ่อ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ เกิดวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีขาล

คุณครูสำเร็จการศึกษาสามัญ ระดับมัธยม ๓ และได้ศึกษาพระปริยัติธรรม จนจบธรรมศึกษาชั้นเอก

ในการปฏิบัติธรรมของคุณครูนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ขณะอายุได้ ๑๓ ปี คุณครูได้มาอยู่ที่วัดปากน้ำ ภายใต้บารมีธรรมของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ อีก ๑ ปีถัดมา พ.ศ. ๒๔๘๓ อายุได้ ๑๔ ปี ได้บวชเป็นแม่ชี ศึกษาพระปริยัติธรรม และบำเพ็ญกิจภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย จนสามารถรับใช้สนองงานตามที่ได้รับมอบหมายจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อ

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ขณะอายุได้ ๒๕ ปี คุณครูได้ลาศีลจากแม่ชี อยู่ปฏิบัติธรรมและรับใช้หลวงพ่อในกิจการต่าง ๆ เรื่อยมา ดังเช่นในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ซึ่งจะเห็นได้จากข้อเขียนเป็นคำนำของคุณครูในหนังสือที่ระลึกศาสนพิธีสำคัญดังกล่าวนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งผู้เรียบเรียงนี้แม้จะมิใช่เป็นศิษย์ของคุณครู แต่เมื่อได้อ่านแล้วเห็นเป็นประโยชน์ จึงขอหยิบยกมาอ้างในที่นี้

"เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ขอพระราชทานผ้าพระกฐินมาถวาย ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ในวันอาทิตย์ที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๖ ข้าพเจ้าในฐานะผู้เชิญชวนคณะศิษย์ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ (พระมงคลเทพมุนี วัดปากน้ำ) เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศล และโดยเสด็จพระกุศล ในการถวายผ้าพระกฐินทุก ๆ ปีมานั้น ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นเพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ และประกาศ

อนุโมทนา แก่ท่านผู้มีจิตศรัทธาที่ได้ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศล และแจ้งยอดรับ–จ่ายของปีนั้น ๆ ในปีนี้ก็เช่นกัน ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้น ซึ่งในการจัดพิมพ์หนังสือแต่ละปีนั้น ข้าพเจ้าได้พยายามสรรหาเนื้อเรื่องที่เป็นสาระประโยชน์แก่วัด แก่พระศาสนา และท่านผู้อ่านให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ สำหรับการจัดพิมพ์หนังสือในปีนี้ ข้าพเจ้าได้ขอร้องให้คุณพี่สุธรรม จันทร์กลัด ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ ขอให้ท่านเขียนเรื่องราวของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ และวัดปากน้ำ ซึ่งท่านได้เคยประสบเหตุการณ์มาด้วยตัวของท่านเอง เพราะท่านได้เป็นลูกศิษย์ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อมาช้านานแล้ว และเรื่องที่ข้าพเจ้าได้ขอร้องให้ท่านเขียนนั้น ก็นับว่าเป็นเรื่องมหัศจรรย์ และเป็นเรื่องที่แปลกแต่ว่าเป็นความจริง และข้าพเจ้าก็ได้เชื่อถืออย่างนั้น เพราะได้เคยประสบเหตุการณ์ในทำนองเดียวกัน เมื่อท่านผู้อ่านได้อ่านเรื่องราวของท่านแล้ว และใช้สติปัญญาพิจารณาให้รอบคอบ ประกอบด้วยเหตุผล ก็จะเป็นเหตุชักนำให้ท่านผู้อ่านมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และพระเดชพระคุณหลวงพ่อมั่นคงยิ่งขึ้น การที่ท่านมีจิตศรัทธาเลื่อมใสอันมั่นคงและน้อมนำเอาไปประพฤติปฏิบัติ ตามคำสอนของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่ตัวท่าน สมควรแก่การประพฤติปฏิบัตินั้น ๆ

อนึ่ง ในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทานในปีนี้ เมื่อรวบรวมทุนทรัพย์จากท่านผู้มีจิตศรัทธาได้เท่าใด ก็จะได้ดำเนินการก่อสร้างสถานที่ ให้เป็นที่เจริญสมถะและวิปัสสนาด้วยมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้ท่านผู้มาประพฤติปฏิบัติได้รับความสะดวกสบายพอสมควร เพราะปัจจุบันนี้ได้มีผู้มาเจริญสมถะ และวิปัสสนามากขึ้น แต่ทางวัดยังไม่มีสถานที่ที่จะให้ความสะดวกสบายแก่ผู้มาปฏิบัติได้ จึงดำริที่จะก่อสร้างสถานที่เจริญสมถะ และวิปัสสนาขึ้น แต่การก่อสร้างจะสำเร็จลุล่วงลงได้ ก็ต้องอาศัยการร่วมใจจากท่านผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลาย

ด้วยกุศลเจตนา ที่ท่านทั้งหลายได้บำเพ็ญให้เป็นไปในการนี้ ขออำนาจคุณพระศรี–รัตนตรัย และบารมีอันศักดิ์สิทธิ์ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ จงปกป้องคุ้มครองและส่งเสริมให้ท่านทั้งหลาย จงเจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ และบรรลุถึงซึ่งวิชชาธรรมกายในปัจจุบันภพนี้เถิด.”

คุณครูเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงรู้จักกันกว้างขวาง และปัจจุบันปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญ คือเป็นนายกสมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ อันเป็นตำแหน่งทรงเกียรติซึ่งอดีตนายกสมาคมฯ

มีท่านอดีตผู้พิพากษา สุธรรม จันทร์กลัด เป็นอาทิ อีกทั้งสอนภาวนาในวันเสาร์–อาทิตย์และวันหยุดราชการ ณ หอเจริญวิปัสสนา ซึ่งคุณครูเป็นกำลังในการจัดสร้างอาคารสำคัญหลังนี้ขึ้นในวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ อันยังประโยชน์ให้แก่ผู้มาปฏิบัติธรรมทั้งหลาย.

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
สถาพร นิ่มกุลรัตน์

ศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ

ประวัติสังเขป

ของ

ศาสตราจารย์ บัญญัติ สุชีวะ

ประธานมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

ท่าน ศ.บัญญัติ สุชีวะ เป็นบุคคลสำคัญอีกท่านหนึ่งในสายวิชชาธรรมกาย กล่าวคือ ท่านอาจารย์เป็นบุคคลสำคัญในการก่อตั้งมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ร่วมกับอาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ และกรรมการโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เพื่อเป็นองค์กรนิติบุคคลที่สำคัญในการทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาวิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าในโครงการทั้งสอง อันยังผลให้พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายของพระ-พุทธเจ้าแพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางสมตามปณิธานของพระเดชพระคุณ **หลวงพ่อวัดปากน้ำ** ภาษีเจริญ (สด จนฺทสโร)

ท่านอาจารย์เกิดเมื่อ วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ที่ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นบุตรของ ขุนบรรณกิจปรีชา กับนางล้วน บรรณกิจ-ปรีชา ท่านอาจารย์ได้สมรสกับคุณหญิงสุมน (สุนทรารชุน) สุชีวะ มีบุตร-ธิดา ๔ คน เป็นชาย ๒ คน เป็นหญิง ๒ คน

การศึกษา ท่านอาจารย์เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนจันทรอุทิศ จ.นครสวรรค์ และได้ย้ายตามบิดาไปเรียนที่โรงเรียนประจำจังหวัดลำปาง โรงเรียนประจำจังหวัดตาก และสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๖ ที่โรงเรียนประจำจังหวัดนครสวรรค์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ท่านได้เข้าศึกษาต่อที่แผนกเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (ต.ม.ธ.ก.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ นับเป็น ต.ม.ธ.ก. รุ่นแรก ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ท่านก็ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และสำเร็จเป็นธรรมศาสตรบัณฑิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖

ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ท่านได้รับทุน ก.พ. ตามความต้องการของกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศอังกฤษ และสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิต จากสำนักเกรย์สอิน

(ออฟเกรย์ส์ อินน์, แบร์ริสเตอร์–แอท–ลอว์) (Of Gray's Inn, Barrister-at-Law) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔

นอกจากนี้ท่านอาจารย์ยังได้รับปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ และจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ และเป็นศาสตราจารย์พิเศษของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ และของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕

การรับราชการ ท่านอาจารย์เข้ารับราชการครั้งแรกเป็นจ่าศาลจังหวัดกบินทรบุรี เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๖ และเป็นจ่าศาลจังหวัดชลบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ท่านรับราชการมีความก้าวหน้าเป็นลำดับ กล่าวคือท่านเป็นผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรม เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ผู้พิพากษาศาลจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสมุทรสาคร ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสงขลา เลขานุการศาลฎีกา ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ ปลัดกระทรวงยุติธรรม ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา รองประธานศาลฎีกา และท่านได้ดำรงตำแหน่งสูงสุดทางสายตุลาการ คือ ประธานศาลฎีกา เมื่อ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ และเกษียนอายุราชการ เมื่อ ๑ ตุลาคม ๒๕๒๗

ท่านอาจารย์ได้เป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายที่สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา และเคยสอนวิชานี้ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และรามคำแหง ปัจจุบันท่านเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายที่คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเป็นกรรมการร่างกฎหมายของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

งานพิเศษเคยเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และเคยเป็นประธานที่ปรึกษากฎหมายของนายกรัฐมนตรี (นายธานินทร์ กรัยวิเชียร) เป็นกรรมการแผนกธรรมศาสตร์มูลนิธิ "อนันทมหิดล"

ด้วยคุณงามความดีของท่านอาจารย์ ท่านอาจารย์จึงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก มหาวชิรมงกุฎ และทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

ท่านอาจารย์เป็นผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ท่านได้เล่าให้ที่ประชุมคณะกรรมการมูลนิธิครั้งหนึ่งว่า ท่านเคยสนทนาธรรมกับพระภิกษุชาวต่างชาติรูปหนึ่งเกี่ยวกับข้ออรรถ–ธรรมทางพุทธศาสนาและเกิดศรัทธาปสาทะในคุณธรรมและศีลาจารยวัตรของพระภิกษุรูปนั้นมาก ได้เห็นตามความจริงว่าพุทธศาสนานั้นเป็นพุทธศาสตร์ที่เป็นแก่นแท้ของชีวิตที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และประกาศเผยแพร่

สัจธรรมนี้ยังประโยชน์แก่สัตว์โลกทุกชั้น ดังนั้น ในต้นปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เมื่ออาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ กรรมการโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ และโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ได้ไปเรียนปรึกษาท่านเกี่ยวกับการจัดตั้งมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเพื่อเป็นองค์กรนิติบุคคลในการเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้ากับท่าน ท่านก็เห็นชอบด้วยและอนุโมทนากับอาจารย์เสริมชัยเป็นอย่างยิ่ง ในการนั้นอาจารย์เสริมชัยจึงได้เรียนเชิญท่านเป็นประธานมูลนิธินี้ ซึ่งท่านก็ตอบรับด้วยความยินดี จากนั้นท่านก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินการจัดตั้งมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย เมื่อมูลนิธิได้รับอนุมัติจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลจากกระทรวงมหาดไทย โดยกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ท่านก็ได้ดำรงตำแหน่งประธานมูลนิธิตลอดมา และท่านเองก็ได้ปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าเสมอมาตามโอกาสที่พึงมีเวลา

ท่านอาจารย์เป็นผู้ใหญ่ที่น่านับถือมาก ท่านให้ความเมตตาและเป็นกันเองกับทุกคนที่ไปหาท่าน หลายครั้งที่ผู้เรียบเรียงได้ไปพบท่านไม่ว่าจะเป็นที่ทำงานหรือที่บ้านก็ตาม ไม่ว่าท่านจะมีงานอยู่อย่างไร ท่านก็ให้การต้อนรับพวกเราอย่างอบอุ่นทุกครั้ง จนทำให้อดเกรงใจท่านอาจารย์ไม่ได้และด้วยน้ำใจที่ประกอบด้วยอัธยาศัยไมตรีและเมตตากรุณานี้ ทำให้มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายภายใต้การบริหารงานของท่านสามารถดำเนินงานเผยแพร่ธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าออกไปได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็วดังที่ปรากฏแก่สายตาของทุกท่านในปัจจุบันนี้

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
ธีระ เกรอต และ สุทัศน์ นิ่มกุลรัตน์

อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์

(มงคลบุตร)

ประวัติสังเขป

ของ

อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์

(อาจารย์มงคลบุตร)

วิทยากรประจำ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ เป็นวิปัสสนาจารย์ผู้เป็นที่เคารพนับถือ และรู้จักกันทั่วไปในนามว่า "**อาจารย์มงคลบุตร**" ท่านเป็นบุตรคนที่ ๓ ของคุณพ่อทองดี และคุณแม่บุญนาค พลพัฒนาฤทธิ์ เกิดเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ณ อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

ภายหลังจากที่ท่านสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนบุรีรัมย์วิทยาลัย และ เตรียมอุดมศึกษาที่โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัยแล้ว ก็ได้เข้าทำการศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนสำเร็จปริญญาตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ ทำงานแล้วได้ศึกษาต่อจนสำเร็จปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (เกียรตินิยม "ดี") ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ท่านได้สำเร็จการศึกษาหลักสูตร "ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์" จากสถาบันวิจัยสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมิชิแกน แอน อาบอร์ สหรัฐอเมริกา และสำเร็จการศึกษาอบรมหลักสูตรการควบคุมระบบงานคอมพิวเตอร์ จัดพิเศษขึ้นโดยกองฝึกอบรมสำนักข่าวสารอเมริกัน สำนักงานใหญ่ กรุงวอชิงตัน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ และได้ผ่านการดูงานทางด้าน "การสำรวจวิจัยทางสังคมศาสตร์" ในสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ทั้งของรัฐบาลและเอกชนในสหรัฐอเมริกา อินเดีย อิสราเอล ญี่ปุ่น ไต้หวัน และฮ่องกง

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ อาจารย์เสริมชัยได้สมรสกับคุณอุไรรัตน์ นนทมาศ ท่านผู้นี้เป็นที่สนิทสนมเคารพนับถือกันของบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งหลายของอาจารย์และเรียกท่านว่า "พี่ป้อม" ท่านทั้งสองมีบุตรี ๓ คน ซึ่งล้วนแต่บรรลุถึงธรรมกายแต่ครั้งยังเป็นเด็กสาววัยรุ่น และขณะนี้อยู่ในวัยทำงานแล้วทุกคน ครอบครัวของท่านเป็นครอบครัวตัวอย่างที่มีความสุขความเจริญทั้งทางโลกทางธรรม ทั้งคุณพ่อ คุณแม่ บุตร และหลาน ๒ คนในปัจจุบัน

อาจารย์ทำงานเป็นพนักงานต่างประเทศของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ประจำอยู่ที่

สำนักข่าวสารอเมริกัน แห่งสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกรุงเทพฯ ในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญฝ่ายการวิจัย ซึ่งรับผิดชอบงานใน ๓ แขนง คือ งานวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสำรวจวิจัยประชามติและอุปนิสัยต่อสื่อมวลชน หัวหน้างานควบคุมระบบงานเอกสารด้วยคอมพิวเตอร์ขนาดย่อม "แวง โอ ไอ เอส" และระบบงานรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมของสำนักข่าวสารอเมริกัน

นอกจากนั้นแล้ว อาจารย์ยังทำหน้าที่เป็นผู้บรรยายพิเศษในสาขาวิชา "ระเบียบวิธีการวิจัย" ในสถาบันการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยและหน่วยราชการ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โรงเรียนประชาสัมพันธ์ของกรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น และอาจารย์เคยทำหน้าที่เป็นกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการให้กับสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มา ๒ สมัย

อาจารย์มงคลบุตรได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกาย อย่างจริงจังตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ภายหลังจากที่ได้ศึกษาธรรมจากตำรับตำราโดยทั่วไปของหลายอาจารย์มาแล้ว โดยเริ่มเข้าศึกษาและปฏิบัติธรรมกับพระอาจารย์ธมฺมชโย ภิกขุ และอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง ที่"บ้านธรรมประสิทธิ์" ภายในวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เป็นเวลาประมาณ ๒ ปี จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๕

ต่อมาอาจารย์มงคลบุตรได้ฝึกปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกายนี้โดยลำพังตนเอง ได้อาศัยแนวทางที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้วางไว้เป็นอย่างดีแล้วนั้น เช่น ในหนังสือหลักการเจริญสมถวิปัสสนาตามแนววิชชาธรรมกายเบื้องต้น มีหลักชัยคือการเข้าถึงพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ด้วยอิทธิบาทธรรม ๔ ท่านได้เจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย หมั่นกำหนดบริกรรมภาวนาและบริกรรมนิมิตคู่กันไปในอริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เสมอเท่าที่มีโอกาสจะกระทำได้ วันหนึ่งประมาณบ่าย ๑ โมงของวันอาทิตย์ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ อาจารย์กำลังนั่งรถโดยสารประจำทาง เพื่อไปจัดรายการอบรมพระกัมมัฏฐานที่วัดธาตุทอง โดยมีพระอาจารย์ณัฐนันท์ กุลสิริ จากวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เป็นผู้สอนพระกัมมัฏฐานในครั้งกระนั้น อาจารย์มงคลบุตรก็ได้เจริญภาวนาดังเช่นเคย ใจซึ่งบัดนั้นสงบและไม่กวัดแกว่งแล้วก็หยุดนิ่งและตกศูนย์ ท่านก็ได้เห็น**ดวงปฐมมรรค**ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ จริง ตามคำสอนของหลวงพ่อ ขณะที่จิ้ใจหยุดนิ่งตรงศูนย์กลางดวงปฐมมรรคนั้น ครั้นอาจารย์มงคลบุตรนึกจะเห็นวันตายของท่านเองและของคนอื่นที่ต้องการจะเห็นก็ได้เห็นภาพเหล่านั้นชัดเจนพอสมควร จนเห็นด้วยปัญญาในความเป็นอนิจจัง ทุกขัง

อนัตตา ใจก็ยิ่งสงบจากราคะ โทสะ โมหะ ได้มาก จนวันนั้นท่านรู้สึกโปร่งเบาไปหมดเพราะไม่ยึดอะไร จนรถแล่นมาถึงวัดธาตุทองแทบจะไม่ทันรู้ตัว

ต่อมาอีกวันหนึ่งซึ่งเป็นเวลาเช้าของวันหยุดราชการต้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ อาจารย์กับคุณพี่ป้อมต่างได้มีความเห็นพ้องต้องกันว่า "เมถุนธรรม" นั้นหาใช่สิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตไม่ และซ้ำจักยังจิตใจของผู้ใฝ่ธรรมให้มัวหมองโดยใช่เหตุ จึงตกลงใจร่วมกันว่านอกจากศีล ๕ ซึ่งได้รักษาอยู่เป็นประจำแล้วนั้น นับแต่นี้เป็นต้นไปทั้งสองฝ่ายก็จะรักษาสิกขาบทข้อที่ ๓ แห่งอุโบสถศีล คือ "อพรหมจริยา เวรมณี" กล่าวคือ เจตนางดเว้นจากการประพฤติอันมิใช่ของพรหมจรรย์ วันนั้นอาจารย์มงคลบุตรมีความเบาอกเบาใจมากขึ้นอีก ครั้นรับประทานอาหารเที่ยงเสร็จก็เดินออกจากบ้านจะไปตัดผม ขณะที่ท่านกำลังเดินอยู่นั้นก็ได้เจริญภาวนาไปเช่นทุกครั้ง ใจก็หยุดที่ศูนย์กลางกายแต่ยังไม่ได้ส่วนนัก แลเห็นองค์พระเป็นสีเขียวมรกตสวยงามสูงใหญ่เทียมเมฆ อยู่ในตำแหน่งเอียงเล็กน้อย และก็เห็นภาพของอาคารตึกรามที่อยู่เบื้องหลัง เห็นแม้ถังประปาของหมู่บ้านจัดสรรที่ไกลออกไปเป็นระยะทางกิโลเมตรโดยมิได้หันไปมองด้วยอำนาจของทิพจักขุซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้นด้วย ความปิติที่แผ่ซ่านใจท่านว่าได้ปฏิบัติธรรมจนมีผลดีไปอีกขั้นหนึ่งแล้วนั้น ก็มิได้ทำให้คลาดจากสติกำกับ ได้กำหนดใจให้ดิ่งเข้าในกลางของกลางต่อไปอีกจนปรากฏองค์พระนั้นใสสว่างและพระวรกายตั้งตรง อีกทั้งพุทธลักษณะเป็นดัง"ธรรมกาย" ที่เคยได้เรียนได้อ่านมา จนบัดนี้ได้รู้ได้เห็นและได้ถึง**ธรรมกาย**ด้วยตนเองแล้ว

จากนั้นมาอาจารย์มงคลบุตรโดยการแนะนำของพระอาจารย์ณัฐนันท์ กุลสิริ ได้ฝากตนเข้าเป็นศิษย์ของพระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺฑโม) รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ผู้ปัจจุบันทำหน้าที่สืบทอดวิชชาธรรมกายของต้นธาตุต้นธรรมที่สุดละเอียดในอายตนนิพพานสืบต่อจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระเดชพระคุณท่านได้ต่อวิชชาธรรมกายชั้นกลางและชั้นสูงให้กับอาจารย์เป็นครั้งแรกเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือนอ้าย เวลา ๑๗.๓๐ น. ทันทีที่อาจารย์มงคลบุตรกราบนมัสการถวายตัวเป็นศิษย์ของท่าน **พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระภาวนาโกศลเถร**ได้กล่าวแก่อาจารย์มงคลบุตรไว้เพียงสั้น ๆ แต่มีความล้ำลึกว่า "**หาตัวมานานแล้ว**" คือท่านตรวจหาดูเห็นในญาณมานานแล้ว แต่เพิ่งจะมาพบตัวจริงในคราวนี้

อาจารย์มงคลบุตรมีอัธยาศัยกตัญญูและเคารพในครูอาจารย์ อีกทั้งมิได้ถือตนให้ความเคารพแก่ครูอาจารย์ ท่านผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรม และศิษยานุศิษย์ของพระเดช

พระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำเสมอมา ตั้งแต่แรกปฏิบัติธรรม ตลอดจนคุณงามความดีอื่น ๆ อีกของอาจารย์มงคลบุตรท่านจึงเป็นที่ชื่นชมและได้รับการสนับสนุนมาโดยตลอดจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระภาวนาโกศลเถรและครูอาจารย์ท่านอื่นอีก คือ **อุบาสิกาเธียร ธีรสวัสดิ์** และ**อุบาสิกาถนอม อาสไวย์** ซึ่งทั้งสองท่านนี้ก็ได้ต่อวิชชาธรรมกายชั้นกลางและชั้นสูงให้อาจารย์มงคลบุตรอีกด้วย กล่าวคือ อุบาสิกาเธียรได้ต่อวิชชาให้นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา และส่วนอุบาสิกาถนอมนั้นเล่าก็ได้ต่อวิชชาให้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เพิ่มเติมให้เป็นพิเศษอีกตามลำดับ

อาจารย์มงคลบุตรเป็นผู้หนึ่งที่มอบกายถวายชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา ได้ทำงานเพื่อเผยแพร่พระสัทธรรมวิชชาธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างมิได้รู้เหน็ดรู้เหนื่อย ท่านได้กราบนมัสการปรึกษากับ**พระเดชพระคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี** (ช่วง วรปุญโญ ป.ธ.๙) **พระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์** (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ.๙) พระเถรานุเถระ **ศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ** อีกทั้งสาธุชนอื่น ในการริเริ่มก่อตั้ง**โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ** ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และ**โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร** ขึ้นเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๓ และได้ดำเนินการจัดตั้ง**มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**ขึ้น และได้จดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคล เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ให้ทำหน้าที่บริหารกิจการทางด้านการเงินและทรัพย์สินของโครงการทั้งสอง ในการเผยแพร่พระสัทธรรมตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้านี้ให้กว้างขวางออกไปทั้งในและนอกประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันก็ได้จัดหาที่ดินที่เหมาะสมผืนแรกได้ ๗๒ ไร่ และต่อมาได้ซื้อที่ดินแปลงติดกันอีก ๖๘ ไร่ รวมเป็นเนื้อที่ดิน ๑๔๐ ไร่ อยู่ริมถนนสายดำเนินสะดวก–บางแพ เพื่อการจัดตั้ง**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**ขึ้นในท้องที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เพื่อใช้เป็นสถานที่ถาวรและเป็นศูนย์กลางของการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พุทธบริษัทโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ เถรานุเถระ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งมาสมัครเข้ารับการอบรมจากทั่วประเทศ เพื่อสร้าง"พระ"ในใจคน และเพื่อสร้าง"พระวิปัสสนาจารย์"ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในด้านหลักการคือปริยัติสัทธรรม วิธีปฏิบัติภาวนาสมาธิและปัญญาคือปฏิบัติสัทธรรม อันมีศีลเป็นบาท และให้ได้รับผลและประสบการณ์จากการฝึกอบรมพระกัมมัฏฐานที่สถาบันแห่งนี้ ไปเผยแพร่ธรรมปฏิบัตินี้ยังท้องที่ของท่านทั่วประเทศ โดยเริ่มอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์เป็นรุ่นแรกเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา ซึ่งล้วนแต่

มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่พระสัทธรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างเข้มแข็งและกว้างขวาง

อาจารย์มงคลบุตรเป็นผู้ที่มีความสามารถสูงมากในหลายด้าน และเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางแก่สาธุชนท่านผู้ฟังและผู้ชมทั่วราชอาณาจักร ในการออก**รายการธรรมทางวิทยุ"ธรรมสู่สันติ"** ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และอื่น ๆ ทั่วประเทศ รวม ๓๓ สถานี และ**รายการธรรมทางโทรทัศน์"ธรรมปฏิบัติ"** ทางสถานีโทรทัศน์สีช่อง ๙ อสมท. ทุกวันอาทิตย์สัปดาห์ที่ ๑ และที่ ๓ ของเดือน เวลา ๘.๐๐ – ๘.๓๐ น. นอกจากนี้ก็ยังมีสถานีโทรทัศน์ในต่างจังหวัดอีกที่นำรายการเดียวกันนี้ไปเผยแพร่ **เทปบันทึกเสียง**ของอาจารย์ที่ผู้สนใจปฏิบัติธรรมนิยมนำไปเปิดฟังกัน ได้แก่ เทปชุด"อานุภาพธรรมกาย" และ"ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าในนิพพานได้จริงหรือ" ซึ่งมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายสนับสนุนในการเผยแพร่นี้

อาจารย์ได้จัดทำ ทั้งรวบรวมและเรียบเรียง**หนังสือธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกายทั้งในระดับเบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องสูง** ให้พระอาจารย์ตรวจ อาทิเช่น "ทางสร้างบุญ" "ทางมรรคผลนิพพาน" "หลักการเจริญสมถวิปัสสนาเบื้องต้น" "พุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย" "โพธิปักขิยธรรม" "อานุภาพธรรมกาย" "ประวัติและรวมพระธรรมเทศนาของหลวงพ่อวัดปากน้ำ" เป็นต้น ซึ่งตีพิมพ์ไปแล้วนับแสนฉบับ

อาจารย์มงคลบุตรเป็นผู้จัด**การอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย**เป็นประจำ ที่ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๑๐.๐๐–๑๑.๐๐ น. และ ๑๓.๐๐ – ๑๔.๐๐ น. และที่ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกวันอังคารและพฤหัสบดี เวลา ๑๒.๑๕ – ๑๓.๐๐ น.

นอกจากนั้นแล้ว อาจารย์มงคลบุตรยังเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญจัดอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกายแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ขึ้นที่ **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จนบัดนี้ได้อบรมไปแล้ว ๖ รุ่น ได้มีพระภิกษุผ่านการอบรมไปแล้วประมาณ ๑ พันรูป และปรากฏผลว่ามีผู้ปฏิบัติถึงธรรมกายทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในระยะ ๓ ปีที่ผ่านมาเป็นจำนวนมาก ส่วนพระสงฆ์เถรานุเถระ ซึ่งได้ฝึกอบรมปฏิบัติภาวนาถึงธรรมกายแล้ว ได้ไปเปิดสำนักอบรมพระกัมมัฏฐานเผยแพร่พระสัทธรรมเพื่อสร้างพระในใจคนในท้องที่ของท่านอีกเป็นจำนวนมาก ทับทวีจำนวนมากขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

อาจารย์มงคลบุตรเป็นผู้ที่ให้ความเป็นกันเองแก่คนทั้งหลาย มากด้วยความเมตตากรุณา ท่านได้ช่วยผ่อนคลายความทุกข์กายใจแก่ผู้สมควรได้รับความช่วยเหลือมาตลอด อีกทั้งมีอารมณ์ดีสดชื่นแจ่มใส มีวาทะเป็นเยี่ยม และสอนเป็นยอด ตอบคำถามด้วยความยินดี และอธิบายได้อย่างละเอียดแจ่มแจ้งชัดเจนและลึกซึ้งโดยไม่ปิดบัง เพื่อที่จะให้คนทั้งหลายได้รู้ได้เห็นได้เข้าถึงพระสัทธรรมวิชชาธรรมกาย อาจารย์มงคลบุตรได้ปรารภกับศิษย์ผู้ใกล้ชิดเสมอว่า **"พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าคือธรรมะสายขาวมีไว้เพื่อเปิดเผยให้สัตว์โลกได้รู้แจ้งเห็นจริงตามรอยบาทพระพุทธองค์เพื่อช่วยตนเองให้พ้นทุกข์ต่อไป เราเกิดมาทำหน้าที่ปฏิบัติและรักษาพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าไว้ด้วย และเผยแพร่พระสัทธรรมที่ปฏิบัติได้นี้ เพื่อช่วยผู้อื่นให้เขาช่วยตัวเองได้ต่อไปด้วย เท่าที่เราจะสามารถช่วยเขาได้"** นี่เป็นปณิธานของอาจารย์มงคลบุตร ซึ่งท่านยึดถือเป็นแนวปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ตน และประโยชน์ท่านจริง ๆ และนำมาสั่งสอนศิษย์ให้ปฏิบัติตามท่านเสมอ

การก้าวหน้าไปอย่างเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพสูง และกว้างขวางยิ่งทั้งภายในประเทศและต่างประเทศของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พระสัทธรรม วิชชาธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้า โดยโครงการและองค์กรดังได้ระบุมาซึ่งมีอาจารย์มงคลบุตรเป็นกำลังสำคัญก็ดี และคณะศิษย์โดยถ้วนหน้าที่อาจารย์ท่านนี้ได้เมตตาสอนให้ด้วยใจการุณย์ก็ดี ย่อมเป็นสักขีพยานถึงคุณธรรม การดำเนินงานและการดำรงตนตรงตาม**ปณิธานของท่านอาจารย์มงคลบุตร** ที่ว่า **"เราเกิดมา เพื่อช่วยตนเอง อีกทั้งเพื่อช่วยผู้อื่นเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้"** ทั้งนี้เพราะบุญกุศล (กุสลาธัมมา) หรือธรรมภาคขาว อันเป็นธรรมะที่พวกเราทั้งหลายพึงทำให้เกิดพึงให้เจริญนั้น เป็นธรรมะสำหรับเปิดเผยให้สัตว์โลกทั้งหลาย ให้ได้มีทั่วกัน เพื่อความสันติสุขเจริญรุ่งเรืองทั้งโดยส่วนตนและส่วนรวม ให้กว้างขวางทับทวียิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามระดับภูมิธรรมที่จะรับและปฏิบัติกันได้

ก็โดยที่การเกิดในมนุษย์โลก เพื่อสร้างบุญบารมีฝ่ายกุศลธรรมนั้นเป็นไปเพื่อชำระธาตุธรรมของตนเอง เพื่อสร้างบารมีและเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ให้สัตว์โลกทั้งปวงกลายเป็นพระ ผู้หมดจดบริสุทธิ์ทุกผู้ทุกคนในที่สุด เป็นการช่วยกันรื้อสัตว์ขนสัตว์ให้พ้นจากภพ ๓ นี้ไปสู่นิพพาน แดนเกษมที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง แต่ในระหว่างการบำเพ็ญบารมีอยู่นั้นผู้ยังมิใช่เป็นพระอรหันต์ขีณาสพย่อมอาจพลาดผิดและมีข้อบกพร่องปรากฏ คุณธรรมที่รองรับให้บุคคลทั่วไปมีไมตรีสมานกันได้ก็คือ **อภัยทาน** คุณธรรมสำคัญอันเป็นไปเพื่อความร่มเย็นและสันติสุขนี้ เป็นที่พบเห็นใน**อุปนิสัยของท่านอาจารย์มงคลบุตร ผู้ให้อภัย**

เสมอแก่ผู้ที่ผิดพลาดทุกคนที่รู้ตัวว่าผิดและตั้งใจจะแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาดหรือบกพร่องนั้น เมื่อการพลั้งพลาดเกิดมีขึ้นผู้เรียบเรียงนี้ได้เห็นมาตลอดว่าท่านเป็นผู้ให้อภัยโดยสิ้นเชิง และลืมเสียโดยเด็ดขาดมิได้มีการเก็บมาคิดฟื้นเรื่องนั้น ๆ อีกเลย แม้ความผิดนั้นรุนแรงขั้นมหันตโทษ เช่นผู้มีมิจฉาทิฏฐิถึงขั้นเป็นอริต่อพระพุทธศาสนาวิชชาธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือต่อโครงงานเพื่อการเผยแพร่พระสัทธรรมนี้ หรือต่อครูอาจารย์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระศาสนา ซึ่งท่านอาจารย์ก็ย่อมไม่อาจที่จะผูกไมตรีด้วยการคบกันโดยธรรมได้ แม้จะถึงเพียงนั้นท่านอาจารย์ก็ยังไม่ถือเป็นข้อพยาบาทจองเวรโดยส่วนตัว

คุณธรรมสำคัญของอาจารย์มงคลบุตร ที่ใคร่จะยกขึ้นมาอีกประการหนึ่งในท้ายเรื่องนี้ เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้สร้าง และอบรมบารมีทั้งหลาย คือ **"ความไม่ประมาท และพิจารณาตนเองอยู่เนือง ๆ โดยการเจริญมหาสติปัฏฐาน ๔"** ซึ่งอาจารย์ได้เคยสอนไว้อย่างน่าฟังมานานร่วม ๑๐ ปีแล้ว และสมควรรับไปปฏิบัติกันตลอดเวลาว่า

"สำหรับผู้ถึงธรรมกายแล้ว ตราบใดที่ยังไม่สามารถเจริญปัญญารู้แจ้งในสัจจธรรมให้ถึงขนาดที่จะบรรลุคุณธรรมของพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งได้ ก็ไม่ควรอยู่ในฐานะประมาท หรือเหิมเกริมได้ว่าตนเป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพานได้แล้ว หรือว่าตนไม่เป็นบุคคลที่ตกต่ำอีกต่อไป

ส่วนการที่จะดูว่าคนใดเป็นคนดีหรือชั่วเพียงไรนั้นก็ต้องดูกันที่ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นี่กล่าวเพียงย่อ ๆ ซึ่งก็มิใช่สิ่งที่ง่ายนัก เพราะเรา ๆ ท่าน ๆ ต่างก็กำลังศึกษาและฝึกปฏิบัติธรรมกันอยู่ ถึงอย่างไรก็ตามมีพุทธภาษิตในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค บอกวิธีพิจารณาลักษณะผู้มีคุณธรรมสูงไว้เป็นพุทธภาษิตว่า

อกฺโกธโน อนุปนาหี อมกฺขี สุทฺธตํ คโต
สมฺปนฺนทิฏฺฐิ เมธาวี ตํ ปญฺญา อริโย อิติ

แปลความว่า ผู้ใดไม่โกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่ลบหลู่ ถึงความหมดจด มีทิฏฐิสมบูรณ์ มีปัญญา พึงรู้ผู้นั้นว่า เป็นอริยะ ดังนี้"

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พัฒนะ ภวะนันท์ และ สุทัศน์ นิ่มกุลรัตน์

รายนามพระวิทยากร

๑. พระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.ธ.๙)	เจ้าอาวาสวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
๒. พระเดชพระคุณ พระธรรมธีรราช-มหามุนี (ป.ธ.๙)	เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๓. พระเดชพระคุณ พระราชวิสุทธิโมลี (ป.ธ.๙)	เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ
๔. พระเดชพระคุณ พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม)	รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
๕. พระเดชพระคุณ เมธีวราภรณ์ (ป.ธ.๙)	รองเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ฝ่ายคันถธุระ
๖. พระเดชพระคุณ พระมหาอำนวย ปัญญาวุฒฺโฒ (ป.ธ.๙)	เจ้าอาวาสวัดเชียงงา รองเจ้าคณะ จ.ลพบุรี ผู้อำนวยการอบรมฯ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
๗. พระมหาไพโรจน์ ภทฺทฺโก (ป.ธ.๗)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ
๘. พระมหาปรีชา ปิยวํโส	วัดกระจับพินิจ แขวงสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กทม. ๑๐๑๐๐
๙. พระครูสมุห์สุเทพ จิตสุทฺธิ	วัดโพธาราม อ.เมือง จ.นครสวรรค์
๑๐. พระอธิการสุนทร สุนฺทโร	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๑๑. พระสังเวียน อธิวฑฺโต พระวิปัสสนาจารย์ ประจำสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
๑๒. พระต่อศักดิ์ ติกฺขปญฺโญ	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
๑๓. พระจรัญ อตฺถจารี	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
๑๔. พระเกษม ปญฺญาเขโม	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
๑๕. พระชรินทร์ พลินโท	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
๑๖. พระปกรณ์ ปกรโณ	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
๑๗. พระจรินทร์ ธมฺมินฺโท	วัดคู่สร้าง อ.เมือง จ.สมุทรปราการ

	๑๐๒๙๐
๑๘. พระปลัดจำนงค์ สุวโจ	วัดธรรมจริยาภิรมย์ ต.หลักสาม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๙. พระพินิจ ฉนฺทธมฺโม	วัดธรรมจริยาภิรย์ ต.หลักสาม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๒๐. พระมหาสุเนตร สุธมฺโม	วัดเขาพระ ต.ทับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๒๑. พระมายล ธีรพโล	วัดเขาพระ ต.ทับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๒๒. พระบรรจบ ฉนฺทธมฺโม	วัดเขาพระ ต.ทับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๒๓. พระน้อย คุณวโร	วัดหนองบอน ต.มาบข่า อ.บ้านค่าย จ.ระยอง ๒๑๑๘๐
๒๔. พระย้ง นนฺทิโก	วัดโคนอน ต.มหาสวัสดิ อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
๒๕. พระศรีสุมังคล์ ชินวํโส	วัดศรีสุมังคล์ ต.กุดธาตุ อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น
๒๖. พระสนั่น อนาลโย	วัดเขาสระหงษ์ ต.นาฝาย อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๒๗. พระสมศักดิ์ ปญฺญาวฑฺฒโน	วัดราษฎร์ ศรัทธากะยาราม ต.หลักสาม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๒๘. พระบุญมี ยุตฺตธมฺโม	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๒๙. พระกุศล ฉนฺทธมฺโม	วัดศรีเมือง ต.ทุ่งเบญจา อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี ๒๒๑๒๐
๓๐. พระบุญเลิศ วลฺลโภ	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กทม.
๓๑. พระวิบูลย์ วิปุลธมฺโม	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กทม.
๓๒. พระสุรพล ธมฺมวฑฺฒโน	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กทม.
๓๓. พระพงษ์พล พลวํโส	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กทม.
๓๔. พระชรุฑ สุวณฺณวณฺโณ	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กทม.

อุบาสิกาวิทยากรของ
มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
ใน
โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และ
โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

๑. อุบาสิกา**ถนอม อาสไวย์** สำนักวิปัสสนาอุบาสิกาถนอม อาสไวย เยื้องวัดท้องคุ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง
๒. อุบาสิกา**เธียร ธีรสวัสดิ์** ตึกอนาลัย ๑ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๓. อุบาสิกา**อภิญญา นาคทรงแก้ว** วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๔. อุบาสิกา**ทองดี** สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

ฯลฯ

รายนามวิทยากรฝ่ายฆราวาส มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

๑. นายเสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์	นักวิจัยอาวุโส สำนักข่าวสารอเมริกัน กรุงเทพ ผู้บรรยายพิเศษ คณะวารสารและสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระ เกรอต	ภาควิชาวิศวกรรมสุขาภิบาล คณะวิศวกรรม-ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓. รองศาสตราจารย์ถาวร สุทธิพงศ์	ภาควิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรรศนีย์ อัศเวศน์	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
๕. นายวิฑูรย์ ธนัพประภัศร์	ฝ่ายการบัญชี ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ จก.
๖. แพทย์หญิง สวรรยา เดชอุดม	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงพยาบาลกรุงเทพ
๗. นายมนัส พันธุวงศ์	การปิโตรเลี่ยมแห่งประเทศไทย
๘. นายประพาฬ ภูวนารถนฤบาล	กองธุระการที่ประทับ สำนักพระราชวัง
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศิริพร สิทธิประณีต	ภาควิชาชีวะเคมี คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์-มหาวิทยาลัย
๑๐. นายสกล กมลธรรมวงศ์	ประกอบอาชีพส่วนตัว
๑๑. คุณศรีสุภัค สันติศิริ	ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ จก.
๑๒. นางอุบล แตงฉาย	ประกอบอาชีพส่วนตัว
๑๓. นายวุฒินันท์ นิธิปกรณ์	หจก. มณีนันท์
๑๔. คุณมนัสสวาท สุรีย์พงษ์	ประกอบอาชีพส่วนตัว
๑๕. นายกำพล ธนะภิญโญรักษ์	ห้าง เฮ็งเซ็นเตอร์ เยื้องโรงพยาบาลเปาโล พหล-โยธิน
๑๖. นางสมศรี พนมวัฒนากุล	ประกอบอาชีพส่วนตัว
๑๗. น.ส. ลาวัลย์ สิทธิคู	อาชีพส่วนตัว
๑๘. คุณศรีวัลย์ อรทัยวัฒนากุล	ฝ่ายการบัญชี ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ จก.
๑๙. น.ส. สสุรี ปิ่นภู่	ประกอบอาชีพส่วนตัว
๒๐. คุณสุนันทา อยู่ยงเวชช์	ที่ว่าการเขตยานนาวา กรุงเทพ
๒๑. นายโอภาส เครือวัลย์	แผนกศิลป ห้างเซ็นทรัล ลาดหญ้า
๒๒. นางสุรภี เห็นถูก	ประกอบอาชีพส่วนตัว
๒๓. คุณบุษดี พานิชเจริญผล	ประกอบอาชีพส่วนตัว

๒๔. น.ส. โฉมแข อัฐพร	ประกอบอาชีพส่วนตัว
๒๕. นายรังสรร เทียมเมฆ	เอ ที เอ็ม ดีพาร์ทเม้นท์ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ จก.
๒๖. นายภูยศ สุดแก้ว	ส่วนบริการสินเชื่อการคลังสินค้า ธนาคารกรุงเทพ จก. (สนญ.)
๒๗. นายนพ โรจนวานิช	กรมโยธาเทศบาล กระทรวงมหาดไทย
๒๘. นางวิภาดา โรจนวานิช	บ. ทิพย์ประกันภัย จก.
๒๙. น.ส. จิรสุข นิรามัย	ประกอบอาชีพส่วนตัว
๓๐. นายอนันต์ ตปนียสร	ผู้จัดการ บ. ซีทีซี อินเตอร์แนชั่นแนล (ประเทศไทย) จก.
๓๑. นายเอกชัย ปิยวัชรวิจิตร	ประกอบอาชีพส่วนตัว
๓๒. พ.อ. ชาญ ดิษยเดช	ข้าราชการบำนาญ กองทัพบก
๓๓. นายสุวิชญ์ โรจนวานิช	สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง
๓๔. น.ส. เนตรนภิส ธีราวัลย์ชัย	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
๓๕. รองศาสตราจารย์ ดร. พัฒนะ ภวะนันท์	ภาควิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์–มหาวิทยาลัย
๓๖. ภก. สุทัศน์ นิ่มกุลรัตน์	หัวหน้าแผนกศูนย์ควบคุมคุณภาพ บ. เบทเทอร์ ฟาร์ม่า จก.
๓๗. นางรัชนา มีสังข์	หัวหน้างานคลัง กรมเศรษฐกิจพาณิช กระทรวงพาณิชย์
๓๘. รองศาสตราจารย์ สุกัญญา ตีรวนิช	แผนกหนังสือพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬา–ลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓๙. นางสุธาร สุขยางค์	ผู้จัดการ บ. ไอที อินเตอร์เนชั่นแนล จก.
๔๐. นางสุจินตนา ชลวิจารณ์	มัณฑนากร บ. ไอที อินเตอร์เนชั่นแนล จก.

รายนามพระภิกษุ - สามเณร

ในการอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชาธรรมกาย รุ่นที่ ๑

ระหว่างวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ถึง ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

ณ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๑.	**พระครูสิริธรรมโฆษิต** เจ้าคณะอำเภอ	วัดปากกอง หมู่ ๖ ต.สารภี อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๒.	**พระครูลีลาภิวัฒน์** เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตน์	วัดป่าวิเวกเจริญธรรมกาย ต.บัวแดง อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
๓.	**พระครูพิพัฒน์วุฒิสาคร** เจ้าคณะตำบลหลักสอง	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๔.	**พระครูอุดมปัญญาภรณ์** เจ้าคณะอำเภอหนองกี่	วัดชัยมงคล หมู่ ๑๕ ต.หนองกี่ อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๕.	**พระครูสิริมงคลวัฒน์** เจ้าคณะตำบลสะเมิง	วัดบ่อแก้ววนาราม ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
๖.	**พระสมุห์หมัก เมโร** ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	วัดเจษฎาราม ต.มหาชัย อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๗.	**พระมหาอุทัย นวคุโน** ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	วัดธรรมจริยาภิรมย์ ต.หลักสาม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๘.	**พระปลัดจำนงค์ สุวโจ** เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ	วัดธรรมจริยาภิรมย์ ต.หลักสาม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๙.	**พระประสิทธิ์ ฉรมุตฺโต**	วัดคะโปธาราม ต.บางพระ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี
๑๐.	**พระคำผอง จิตฺตธมฺโม**	วัดโพธิ์ไทร อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี
๑๑.	**พระสุวัฒน์ ทิกฺขญาโณ**	วัดโพธิ์ไทร อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี
๑๒.	**พระปุระสาร ฉนฺทโก**	วัดพลับพลาชัย อ.เมือง จ.เพชรบุรี
๑๓.	**พระสมทบ ฐิตปญฺโญ**	วัดปัจจันราม อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๑๔.	**พระอินคำ ฐิติญาโณ**	วัดสวนดอก อ.เมือง จ.ลำปาง
๑๕.	**พระเปิก อิสิญาโณ**	วัดสว่างอารมณ์ อ.เถิน จ.ลำปาง
๑๖.	**พระปทุม จนฺทูปโม**	วัดมงคลทับคล้อ อ.คะพานหิน จ.พิจิตร
๑๗.	**พระกิจสุเมธ สุธมฺโม**	วัดหอมเกร็ด ต.หอมเกร็ด อ.สามพราน จ.นครปฐม
๑๘.	**พระโอภาส กิตฺติวีโร**	วัดเจษฎาราม ต.มหาชัย อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๑๙.	**พระทรงพล อาภากโร**	วัดอุดมวารีบรรพต อ.พาน จ.เชียงราย
๒๐.	**พระหวัน กนฺตสีโร**	วัดบูรพาภิราม อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด
๒๑.	**พระมหากิตติภณ กิตฺติธโร**	วัดเมืองศาสน์ อ.เมือง จ.ลำปาง
๒๒.	**พระคมศักดิ์ คมกิตฺติโก**	วัดบูรพาราม อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด
๒๓.	**พระบุปผา ทีปธมฺโม**	วัดป่าวิเวกเจริญธรรมกาย ต.บัวแดง อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
๒๔.	**พระจักรเพชร อคฺคจโร**	วัดโพธิชัยศรี ต.โพธิชัย เขต ๑ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
๒๕.	**พระสมาน สมานธมฺโม**	วัดเขาเต่า อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์
๒๖.	**พระประเสริฐ กตปุญฺโญ**	วัดหอมเกร็ด ต.หอมเกร็ด อ.สามพราน จ.นครปฐม
๒๗.	**พระวรวุฒิ ฐิตปุญฺโญ**	วัดคะตึกเชียงมัน อ.เมือง จ.ลำปาง
๒๘.	**พระบุญสุข สนฺตจิตฺโต**	วัดโพธิ์ศรี บ้านเชียงเหียน อ.เมือง จ.มหาสารคาม
๒๙.	**พระพยุง ปวฑฺฒนธมฺโม**	วัดหอมเกร็ด ต.หอมเกร็ด อ.สามพราน จ.นครปฐม
๓๐.	**พระสมนึก ปญฺญานาโท**	วัดป่าวิเวกเจริญธรรมกาย ต.บัวแดง อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
๓๑.	**พระจำลอง วิชิโต**	วัดชัยมงคล ต.หนองกี่ อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๓๓.	**พระขวัญชัย ฐานวโร**	วัดเจษฎาราม ต.มหาชัย อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๓๔.	**พระพินิจ ฉนฺธมฺโม**	วัดธรรมจริยาภิรมย์ ต.หลักสาม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๓๕.	**พระสันทัด สุทสฺสโน**	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ต.บ้านบาตร อ.ป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ
๓๖.	**ส.ณ.อุทยากร ศุภมโนธรรม**	วัดหอมเกร็ด ต.หอมเกร็ด อ.สามพราน จ.นครปฐม
๓๗.	**ส.ณ.สมเกียรติ เขียวทอง**	วัดมงคลทับคล้อ ต.คะพานหิน อ.คะพานหิน จ.พิจิตร

รายนามพระภิกษุ - สามเณร

ในการอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย รุ่นที่ ๒

ระหว่างวันที่ ๑๕ – ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ณ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๑.	พระครูสิริธรรมโฆษิต เจ้าคณะอำเภอสะเมิง	วัดปากกอง หมู่ที่ ๖ ต.สารภี อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๒.	พระครูอุดมปัญญาภรณ์เจ้าคณะอำเภอหนองกี่	วัดชัยมงคลหมู่ ๑๕ ต.หนองกี่ อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๓.	พระครูบุญชุม จิตฺตโก	วัดหนองแฝก อ.หนองแฝก จ.เชียงใหม่
๔.	พระครูเจริญ ฐานวโร	วัดงาเมง อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
๕.	พระครูสมุห์สุเทพ ฐิตสุทฺธิ	วัดโพธาราม อ.เมือง จ.นครสวรรค์
๖.	พระครูใบฎีกาจวง อภิสมาจาโร	วัดนารีประดิษฐ์ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
๗.	พระใบฎีกาควงจันทร์ ขนฺติธโร	วัดแม่สายเหนือ อ.สะเมิงใต้ จ.เชียงใหม่
๘.	พระอธิการเสริม กิตฺติโสภณ	วัดปงสนุกป่าตาลใต้ อ.เถิง จ.เชียงราย
๙.	พระอธิการสุนทร สุนฺทโร เจ้าอาวาส	วัดแหลมยาง อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๑๐.	พระอธิการสนาม คนฺธสาโร	วัดโบสถ์คอนพรหม อ.เมือง จ.นนทบุรี
๑๑.	พระอธิการวินัย วิมโล	วัดศรีวนาราม อ.เมือง จ.สมุทรจ.สมุทรสาคร
๑๒.	พระประสิทธิ์ ฉนฺมุตฺโต	วัดตะโปทาราม อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี
๑๓.	พระต่อศักดิ์ ติกฺขปญฺโญ	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
๑๔.	พระจรินทร์ อินฺทวณฺโณ	วัดมงคลนิมิตร อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๑๕.	พระจรินทร์ ธมฺมินฺโท	วัดภาวนาราม อ.เมือง จ.สมุทรปราการ
๑๖.	พระสำราญ นราสโภ	วัดชัยมงคล ต.หนองกี่ อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๑๗.	พระจรัญ อตฺถจารี	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๑๘.	พระมหาปรีชา ปิยวโส	วัดกระจับพินิจ เขตคลองสาน กรุงเทพฯ
๑๙.	พระแสวง วรธมฺโม	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๒๐.	พระเรืองกิตต์ ฐานพโร	วัดโพธิ์ อ.เมือง จ.ชลบุรี
๒๑.	พระจวง โกวิโต	วัดคอนหวาย อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์
๒๒.	พระสุขุม สิริปุญฺโญ	วัดเจษฎาราม อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๒๓.	พระเย็น มุทุจิตฺโต	วัดอัฏฐิวนาราม อ.บางเลน จ.นครปฐม
๒๔.	พระบุญมา จนฺทสุวณฺโณ	วัดแม่สายใต้ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
๒๕.	พระทองใส สมาธิโก	วัดบ้านกล้วย อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี
๒๖.	พระประเสริฐ ปสนฺจิตฺโต	วัดพระธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
๒๗.	พระอนันต์ อนุตโร	วัดปลั่งเจตนาราษฎร์ อ.พัฒนานิคม จ.ลพบุรี
๒๘.	พระประหยัด ญาณสิทฺโธ	วัดลำกระดาน อ.บึนบุรี จ.นนทบุรี
๒๙.	พระศรีสุมังคล์ ชินวโส เจ้าอาวาส	วัดศรีสุมังคล์ อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น
๓๐.	ธมฺมปิติโก	วัดไทรโรงโขน อ.คะพานหิน จ.พิจิตร
๓๑.	พระปลัดสมาน อนาถโย	วัดกลางวังเย็น อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๓๒.	พระภูมี สุมงฺคโล	วัดป่าหนองยาว อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี
๓๓.	พระวันชาติ ธมฺมวโร	วัดอุทยานนท์ อ.เมือง จ.ชลบุรี
๓๔.	พระบุญเติม ถาวรธมฺโม	วัดแหลมยาง อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๓๕.	พระทองดี อติจิตฺโต	วัดแหลมยาง อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๓๖.	พระบุญมี ยุตฺตธมฺโม	วัดแหลมยาง อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๓๗.	พระบุญทา จิตฺตถาโร	วัดป่าแพ อ.แม่สาย จ.เชียงราย
๓๘.	พระวิจิตร อติวีโร เจ้าอาวาส	วัดหนองบอน อ.บ้านค่าย จ.ระยอง
๓๙.	พระทอง โกสโล	วัดวังแดง อ.สามง่าม จ.พิจิตร

๔๐.	พระจันทร์ทิพย์ ธมฺมธโร	วัดจอมแจ้ง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่
๔๑.	พระบุญทัน ปุญฺญกาโม	วัดบางสะแกนอก อ.ภาษีเจริญ จ.กทม.
๔๒.	พระภักดี วิชิโต	วัดป่าแดด อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๔๓.	พระปริญญา นาคมิตฺโต	วัดปากน้ำ ต.ปากคลอง อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๔๔.	พระบรรเจิด คุณวีโร	วัดใหม่ทองสวาง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
๔๕.	พระละม่อม ฉนฺทรมโณ	วัดปากน้ำ ต.ปากคลองภาษีเจริญ กรุเทพฯ
๔๖.	พระมหาโชติภทฺทธมฺโม	วัดเขาวัง อ.เมือง จ.ราชบุรี
๔๗.	พระเจตน์ ชววฑฺฒโน	วัดเขาวัง อ.เมือง จ.ราชบุรี
๔๘.	พระมหาสุเนตร สุรธมฺโม	วัดเขาพระ อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๔๙.	พระเจริญ ธมฺมธโร	วัดเขาพระ อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๕๐.	พระมายล ธีรพโร	วัดเขาพระ อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๕๑.	พระศรลักษณ์ จิตฺตธมฺตม	วัดสว่างอรุณ อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น
๕๒.	พระคำพันธ์ เตชธมฺโม เจ้าอาวาส	วัดป่านาจาน อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี
๕๓.	พระปทุม จนฺทูปโม	วัดบ้านกรวด อ.บ้านกรวด จ.บุรีรัมย์
๕๔.	พระสาย จนฺทวโส	วัดบ้านกรวด อ.บ้านกรวด จ.บุรีรัมย์
๕๕.	พระเพียน ธมฺมสโร	วัดบ้านกรวด อ.บ้านกรวด จ.บุรีรัมย์
๕๖.	พระประสิทธิ์ อคฺคธมฺโม	วัดเวฬวันธรรมาวาส อ.คุสิต กรุงเทพฯ
๕๗.	พระเคียง นาควญฺโญ	วัดมงคลทับคล้อ อ.คะพานหิน จ.พิจิตร
๕๘.	พระอิน กนฺธมฺโม	วัดหนองสี่แจ่ง อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๕๙.	พระสุทพ สมิทฺธิโก	วัดหนองแวง อ.บำเหน็จณรงค์ จ.ชัยภูมิ
๖๐.	พระสุทน สุริยูปโม	วัดวังตะกู อ.เมือง จ.นครปฐม
๖๑.	พระบุญมา ชิตมาโร	วัดห้วยคอก อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
๖๒.	พระอิน อติชาโต	วัดสารภี อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๖๓.	พระเพ็ง ถาวโร	วัดหนองหิน อ.หนองกุงศรี จ.กาฬสินธุ์
๖๔.	พระแวว พุทฺธสโร	วัดโรงเข้ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๖๕.	พระสวรรค์ ธมฺมธโร	วัดหัวสะพาน อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
๖๖.	พระใบ ธมฺมานนฺโท	วัดหัวสะพาน อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
๖๗.	พระเนื่อง เมธิโน เจ้าอาวาส	วัดสระสะแก อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๖๘.	พระเอนก กาณจนวณฺโร	วัดบางแคกลาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
๖๙.	พระจัน ขนฺตมโน	วัดโนนรัง อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๗๐.	พระอุเทน ปญฺญาทีโป	วัดแสงสุริยาราม อ.ขาณุวรลักษบุรี จ.กำแพงเพชร
๗๑.	พระอุทัย คิกฺขวีโร	วัดเกาะแก้ว อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี
๗๒.	พระสนั่น อนาลโย	วัดสระหงษ์ อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๗๓.	พระบุญยืน ชุตินฺธโร	วัดนอก อ.เมือง จ.ชลบุรี
๗๔.	พระเปี่ยก อาภากโร	วัดนอก อ.เมือง จ.ชลบุรี
๗๕.	พระปรีชา อธิปญฺโญ	วัดท้องคุ้ง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
๗๖.	พระสมาน สมาจาโร	วัดป่าเลไลย์ อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๗๗.	พระสุชาติ สุชาโต	วัดกลางวังเย็น อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๗๘.	พระกัณหา สิริชม	วัดโนนสูงสุทธาวาส อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
๗๙.	พระทวีศักดิ์ ชุตินฺธโร	วัดโนนสูงสุทธาวาส อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
๘๐.	พระอุดร ธมฺมจารี	วัดป่าวิเวกเจริญธรรมกาย อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
๘๑.	พระสวิง สิริสุวณฺโณ	วัดป่ายาง อ.แม่จัน จ.เชียงราย
๘๒.	พระสุวิน อิสฺสโร	วัดแม่เติน อ.เถิน จ.ลำปาง
๘๓.	พระบุญผาย ปญฺญาวุฑฺโฒ	วัดดอมลอง อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่
๘๔.	พระวัน สุทฺธิจิตฺโต	วัดป่อแก้ววนาราม อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
๘๕.	พระบุญช่วย อตฺตสิโน	วัดป่าหนองยาว อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี
๘๖.	พระสนั่น ญาณทตฺโต	วัดโครกเครือ อ.หนองกุงศรี จ.กาฬสินธุ์
๘๗.	พระเอกชัก ธีรปญฺโญ	วัดหลักสองฯ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร

๙๙.	พระบุญสุข สนฺตจิตฺโต	วัดโพธิ์ศรีบ้าน อ.เมือง จ.มหาสารคาม
๙๙.	พระทองสุข ธมฺมวิสุโธ	วัดโคกบำรุงราษฎร์ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
๙๐.	พระอิน ฐิติญาโณ	วัดโพธิ์โนนท้าน อ.เมือง จ.ขอนแก่น
๙๑.	พระเสาร์ อนุตฺตโณ	วัดนาจาน อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๙๒.	พระทองชุบ กุศลธมฺโม	วัดป้อมแก้ว อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
๙๓.	พระพยุง ปวฑฺฒนธมฺโม	วัดหอมเกร็ด อ.สามพราน จ.นครปฐม
๙๔.	พระณรงค์ จนฺทโก	วัดโพธิ์ อ.เมือง จ.ชลบุรี
๙๕.	พระขรินทร์ ชยหตฺโต	วัดบางพลีใหญ่ใน อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๙๖.	พระสมภพ สุเมธโส	วัดอินทรวนาราม อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
๙๗.	พระสุวพล สุรปญฺโญ	วัดศรีรัตนวาฎคีรี อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
๙๘.	พระสมชาย กาญจโน	วัดลาดบัวหลวง อ.ลาดบัวหลวง จ.นครราชสีมา
๙๙.	พระสำราญ นาคปญฺโญ	วัดลาดบัวหลวง อ.ลาดบัวหลวง จ.นครราชสีมา
๑๐๐.	พระปัญญา ธมฺมปญฺโญ	วัดมรรคสำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
๑๐๑.	พระหม่น ธตฺธมฺโม	วัดมรรคสำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
๑๐๒.	พระประสพ ยุตฺตธมฺโม	วัดป่าแดด อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๑๐๓.	พระกิตติศักดิ์ กิตฺติสาโร	วัดเวตวันธรรมาวาส อ.คุสิต กรุงเทพฯ
๑๐๔.	พระธวัชชัย อาสโภ	วัดพุทธธรรมรังสี อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
๑๐๕.	พระกะวน อนาลโย	วัดพุทธธรรมรังสี อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
๑๐๖.	พระเรียม โฆษิตวณฺโณ	วัดพุทธธรรมรังสี อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
๑๐๗.	พระตา ถาวโร	วัดแม่เติน อ.เถิน จ.ลำปาง
๑๐๘.	พระวันดี สนฺติกโร	วัดบ้านสร้างแก้ว อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
๑๐๙.	พระยุทธนา ยุตฺตธมฺโม	วัดปทุมทองรัตนาราม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๑๐.	พระตา สิริภทฺโท	สำนักปฏิบัติธรรมมงคลเทพมุนี ต.ท่าหมื่นราบ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๑๑๑.	พระชุม อภิปุญฺโญ	สำนักปฏิบัติธรรมมงคลเทพมุนี ต.ท่าหมื่นราบ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๑๑๒.	พระจรูญ คุณวฑฺโร	สำนักปฏิบัติธรรมมงคลเทพมุนี ต.ท่าหมื่นราบ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๑๑๓.	พระนรินทร์ กิตฺติวณฺโณ	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๑๔.	พระปรีชา วรปญฺโญ	วัดเกาะมะม่วง อ.เมือง จ.ตรัง
๑๑๕.	พระธานินทร์ เทวสุโท	วัดเขาพระ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี
๑๑๖.	พระมงคล ปริสุทฺธสีโร	วัดเขาพระ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี
๑๑๗.	พระทวี ถาวโร	วัดสว่างอรุณ อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น
๑๑๘.	พระนิกร นิลวณฺณโณ	วัดโพธิ์ศรี อ.เมือง จ.มหาสารคาม
๑๑๙.	พระถนอม สนฺตจิตฺโต	สำนักปฏิบัติธรรมมงคลเทพมุนี อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๑๒๐.	พระมานัส มณีโชโต	วัดโพธิ์ อ.เมือง จ.ชลบุรี
๑๒๑.	พระพินิจ ฉนฺทธมฺโม	วัดธรรมจริยาภิรมย์ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๒๒.	พระมหาบุญธรรม ปุญฺญธมฺโม	วัดธรรมจริยาภิรมย์ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๒๓.	พระทองคำ ปภสฺสโร	วัดสระหงษ์ อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๑๒๔.	พระสมศักดิ์ จนฺทสีโล	วัดโป่งปากคง อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี
๑๒๕.	พระสมจิต สมจิตฺโต	วัดกาหลง อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๑๒๖.	พระสมควร สุจิตฺโต	วัดป่าเลไลย์วนาราม อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๑๒๗.	พระประสงค์ สิริธมฺโม	วัดท่าหลวง อ.เถิน จ.ลำปาง
๑๒๘.	พระฉาย สนฺตจิตฺโต	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๒๙.	พระสมคิด ยสินฺธโร	วัดป่าอุดม อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๑๓๐.	พระอนันตคุณ อนนฺตคุโณ	วัดศรีบุญเรือง อ.บางกะปิ กรุงเทพฯ
๑๓๑.	พระสกล สุขเวสโก	วัดสว่างอรุณ อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี
๑๓๒.	พระจันทร์ กลฺยาโณ	วัดกลางวงศ์บณี อ.สามง่าม จ.พิจิตร

รายนามพระภิกษุ - สามเณร

ในการอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย รุ่นที่ ๓

ระหว่างวันที่ ๑๐ – ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๖

ณ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๑.	พระครูสิริธรรมโฆษิตเจ้าคณะสะเมิง	วัดปากกอง ต.สารภี อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๒.	พระครูพิพัฒน์วุฒิสาคร เจ้าคณะตำบลหลักสอง	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๓.	พระครูอุดมปัญญาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอหนองกี่	วัดชัยมงคล ต.หนองกี่ อ.หนองกี่
๔.	พระอนันต์ อนุตฺตโร	วัดปลั่งเจดนาราษฎร์ ต.พัฒนานิคม อ.พัฒนานิคม จ.ลพบุรี
๕.	พระศรีสุมังคล์ ชินวํโส	วัดศรีสุมังคล์ ต.กุดธาตุ อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น
๖.	พระอธิการสมาน สุทฺธิวํโส	วัดเจริญสุขาราม ต.บางกระเจ้า อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๗.	พระสด ธมฺมปิติโก	วัดไทรโรงโขน ต.ไทรโรงโขน อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
๘.	พระอธิการวิจิตร อติวีโร เจ้าอาวาส	วัดหนองบอน ต.มาบข่า อ.บ้านค่าย จ.ระยอง
๙.	พระอธิการสุนทร สุนฺทโร เจ้าอาวาส	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๑๐.	พระต่อศักดิ์ ติกฺขปญฺโญ	วัดปากน้ำ ต.ปากคลอง อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๑๑.	พระคำพัน เตชธมฺโม เจ้าอาวาส	วัดป่านาจาน ต.ระเว อ.พิบูลสงคราม จ.อุบลราชธานี
๑๒.	พระประทุม จนฺทูปโม	วัดบ้านกรวด ต.บ้านกรวด อ.บ้านกรวด จ.บุรีรัมย์
๑๓.	พระสุวรรณ สุวณฺโณ	วัดเวฬุวัน ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด
๑๔.	พระสวัสดิ์ ปุญฺญทีโป	วัดโคกสว่างชัยศรี ต.โคกสว่าง อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๑๕.	พระจรินทร์ ธมฺมินฺโท	วัดภาวนาราม ต.คลองบางปลากด จ.สมุทรปราการ
๑๖.	พระประสิทธิ์ สีลธโร	วัดนอก ต.บางปลาสร้อย อ.เมือง จ.ชลบุรี
๑๗.	พระกิจสุเมธ สุธมฺโม	วัดหอมเกร็ด ต.หอมเกร็ด อ.สามพราน จ.นครปฐม
๑๘.	พระธวัชชัย ปญฺญทีโป	วัดแสงสุริยาราม ต.วังชะโอน อ.ขาณุวรลักษบุรี จ.กำแพงเพชร
๑๙.	พระโม้ เหมือดนอก	วัดป่าวิเวกเจริญธรรมกาย ต.บัวแดง อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
๒๐.	พระละม่อม ฉนฺทรมโณ	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๑.	พระสันต์ ทิฬฺหสนฺโต	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๒.	พระสนั่น อนาลโย	วัดสระหงษ์ ต.นาฝาย อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๒๓.	พระอุดร ธมฺมจารี	วัดป่าวิเวกเจริญธรรมกาย ต.บัวแดง อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
๒๔.	พระสามารถ ปภสฺสโร	วัดป่าวิเวกเจริญธรรมกาย ต.บัวแดง อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
๒๕.	พระสะอาด กิตฺติญาโณ	วัดเนรัญชาราม ต.ไทรโยค อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี
๒๖.	พระสุรชัย กิตฺติสาโร	วัดมหาธาตุ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชลบุรี
๒๗.	พระสมศักดิ์ ปญฺญาวฑฺฒโน	วัดราษฎร์ศรัทธากะยาราม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๒๘.	พระสมจิต สมฺจิตฺโต	วัดกาหลง ต.กาหลง อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๒๙.	พระน้อย คุณวโร	วัดหนองบอน ต.มาบข่า อ.บ้านค่าย จ.ระยอง
๓๐.	พระบุญมี ยุตฺตธมฺโม	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๓๑.	พระทรงธรรม ฐานกโร	วัดชัยภูมิวนาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๓๒.	พระทองคำ ปภสฺสโร	วัดสระหงษ์ ต.นาฝาย อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๓๓.	พระเกษร ติกฺขวีโร	วัดป่าวิเวกเจริญธรรมกาย ต.บัวแดง อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
๓๔.	พระสุ่ม สุมโน	วัดชัยมงคล ต.หนองกี่ อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๓๕.	พระอภินพ ธมฺมวฑฺฒโน	วัดตองปุ ต.ทะเลชุบศร อ.เมือง จ.ลพบุรี

รายนามพระภิกษุ - สามเณร

ในการอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย รุ่นที่ ๔

ระหว่างวันที่ ๑๐ – ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖

ณ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๑.	พระมหาปรีชา ปิยวโส	วัดกระจับพินิจ ต.สัมพันธวงศ์ อ.สัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ
๒.	พระครูสุนทรกาญจนคุณ	วัดคงคาราม ต.คลองตาคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
๓.	พระครูโสภณคุณาทร เจ้าคณะตำบลกุดสะเทียน	วัดสระเทียนทอง ต.กุดสะเทียน อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๔.	พระครูใบฎีกาจวง อภิสมาจาโรเจ้าอาวาส	วัดนารีประดิษฐ์ ต.ท่าไร่ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
๕.	พระอธิการสุภีร์ ปสนฺโน เจ้าอาวาส	วัดนที่ศรัทธาวาส ต.แก่งเค็ง อ.กุดข้าวปุ้น จ.อุบลราชธานี
๖.	พระบุญเลิศ โรจนธมฺโม รองเจ้าอาวาส	วัดเสาธงกลาง ต.บางเสาธง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๗.	พระครูสิริมงคลวัฒน์ เจ้าคณะตำบลสะเมิง	วัดป่อแก้ววนาราม ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
๘.	พระประสิทธิ์ ฉรมุตฺโต	วัดคะโปธาราม ต.บางพระ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี
๙.	พระบุญโถม ปญฺญาทีโป รองเจ้าอาวาส	วัดบางกระคาน ต.บางกระเจ็ด อ.บางคล้า ฉะเชิงเทรา
๑๐.	พระมหาอำนวย ปญฺญาวุฑฺโฒ รองเจ้าคณะจังหวัด	วัดเชียงงา ต.เชียงงา อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี
๑๑.	พระสมุห์สมจิตร ฑีฆายุโก เจ้าคณะตำบล	วัดสุวรรณาราม ต.ลำผอุง อ.โพธิชัย จ.ร้อยเอ็ด
๑๒.	พระเย็น มุทุจิตฺโต	วัดอัฏฐิวนาราม ต.ดอนหลวง อ.บางเลน จ.นครปฐม
๑๓.	พระอธิการดวงจันทร์ วรธมฺโม เจ้าอาวาส	วัดหนองสี่แจ่ง ต.หนองแฝก อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๑๔.	พระชาญณรงค์ ญาณสํวโร	วัดลาดกระบัง ต.ลาดกระบัง อ.ลาดกระบัง กรุงเทพฯ
๑๕.	พระอธิการสุนทร สุนฺทโร	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๑๖.	พระมหาวิเชียร กลฺยาโณ	วัดชลอ ต.วัดชลอ อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
๑๗.	พระหนัง อติสาโร	วัดชัยมงคล ต.ภูมิ อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๑๘.	พระครูสมุห์สุเทพ ฐิตสุทฺธิ	วัดโพธาราม ต.ปากน้ำโพ อ.เมือง จ.นครสวรรค์
๑๙.	พระเปื้อง ติสฺสวํโส	วัดบางกะพ้อม ต.บางแคเหนือ อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
๒๐.	พระปลัดสุพรรณ สิริปุญฺโญ เจ้าอาวาส	วัดศรีเกิด ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย
๒๑.	พระบุตร จารุวณฺโณ เจ้าอาวาส	วัดอนุราชคณาราม ต.นาอุดม อ.โพนทอง จ.ร้อยเอ็ด
๒๒.	พระอธิการวิชาญ สทฺธาวิโท เจ้าอาวาส	วัดสามัคคีธรรม ต.ศรีพะกระบือ อ.องครักษ์ จ.นครนายก
๒๓.	พระวินัย สิริมงฺคโล	วัดดาพระยา ต.ประคำ อ.ระหานทราย จ.บุรีรัมย์
๒๔.	พระกองมี ปภากโร เจ้าอาวาส	วัดคันธวารี ต.ข้าวปุ้น อ.กุดข้าวปุ้น จ.อุบลราชธานี
๒๕.	พระพูล จนฺทสาโร	วัดสำนักบก ต.บัวน้อย อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีษะเกษ
๒๖.	พระวิชัย พุทฺธวโร	วัดสามัคคีธรรม ต.หัวนา อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี
๒๗.	พระศรีสุมังคล์ ชินวํโส	วัดศรีสุมังคล์ ต.กุดธาตุ อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น
๒๘.	พระสด ธมฺมปิติโก	วัดไทรโรงโขน ต.ไทรโรงโขน อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
๒๙.	พระบุญเติม ถาวรธมฺโม	วัดแหลมยาง ต.เนินมะกอก อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๓๐.	พระสมพล อนุตฺตโร	วัดโบสถ์สามเสน อ.ดุสิต กรุงเทพฯ
๓๑.	พระจันที จนฺทโชโต	วัดศรีอัมพร ต.หนองแก อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๓๒.	พระถวัลย์ จกฺกวโร	วัดโบสถ์สามเสน ต.ดุสิต อ.ดุสิต กรุงเทพฯ
๓๓.	พระสุธชัย กตปุญฺโญ	วัดเสาธงกลาง ต.บางเสาธง อ.บางพลี สมุทรปราการ
๓๔.	พระครูสมุห์แจ้ง ธมฺมานนฺโท เจ้าอาวาส	วัดเขากะอาง ต.เขาสามสิบหาบ อ.ท่ามะกา กาญจนบุรี
๓๕.	พระประสาท ธมฺมทีโป	วัดเสาธงนอก ต.บางเสาธง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๓๖.	พระภักดี วิชิโต	วัดป่าแดด ต.สารภี อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๓๗.	พระคำพันธ์ เตชธมฺโม เจ้าอาวาส	วัดป่านาจาน ต.ระเว อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี
๓๘.	พระทวีศักดิ์ วิสุทฺโธ	วัดศรีเกิด ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย
๓๙.	พระสมหวัง ปสิทฺธิโก	วัดพระงาม ต.พระปฐมเจดีย์ อ.เมือง จ.นครปฐม
๔๐.	พระนฤพล สุขวฑฺฒโน เจ้าอาวาส	สำนักศิวโมกข์สถาน ต.บางเสาธง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ

๔๑.	พระสุด ฐิตเมโธ	วัดศรีอัมพร ต.หนองแก อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๔๒.	พระมหาสุเนตร สุรธมฺโม	วัดเขาพระ ต.ทับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๔๓.	พระอยู่ จิตฺตสํวโร	วัดคลองม่วง ต.คลองม่วง อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา
๔๔.	พระสายัณห์ ธมฺมปาโล	วัดปากน้ำฝั่งเหนือ ต.คลองชักพระ ต.คลิ่งชัน กรุงเทพฯ
๔๕.	พระลอย ฉนฺมากาโป เจ้าอาวาส	วัดชุมพลสามัคคีธรรม ต.ดากฟ้า อ.ดากฟ้า จ.นครสวรรค์
๔๖.	พระไทย ฐิติโก	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๔๗.	พระทวีชัย อกิญฺจโน	วัดดาพระยา ต.ดาพระยา อ.ดาพระยา จ.ปราจีนบุรี
๔๘.	พระฉลอง ฐานุตฺตโร เจ้าอาวาส	วัดบูรพาราม ต.นาอุดม อ.โพนทอง จ.ร้อยเอ็ด
๔๙.	พระมานะ ฐานวโร	สำนักศิวโมกข์สถาน ต.บางเสาธง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๕๐.	พระวิจิตร อนาลโย เจ้าอาวาส	วัดบ้านหนองแสง ต.กุดรัง อ.บรบือ จ.มหาสารคาม
๕๑.	พระกิจสุเมธ สุธมฺโม	วัดหอมเกร็ด ต.หอมเกร็ด อ.สามพราน จ.นครปฐม
๕๒.	พระใบ ธมฺมานนฺโท	วัดหัวสะพาน ต.หินโคน อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
๕๓.	พระอิ่น กนฺตธมฺโม	วัดหนองสี่แจ่ง ต.หนองแฝก อ.สารภี จ.เชียงใหม่
๕๔.	พระเณิง ถวิโร	วัดสว่างศรีสมพร ต.ยางหล่อ อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๕๕.	พระเขมพงศ์ เขมปญฺโญ	วัดปากน้ำ ต.ปากคลอง อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๕๖.	พระกันหา สิริธมฺโม	วัดโนนสูงสุทธาวาส ต.ห้อน้อย อ.วารินชำราบ อุบลราชธานี
๕๗.	พระซ่งฮวด โฆษธมฺโม	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๕๘.	พระโอภาส กิตฺติวีโร	วัดเจษฎาราม ต.มหาชัย อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๕๙.	พระบรรเจิด ฐิตจิตฺโต	วัดใหม่ทองสวาง ต.แสนสุข อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
๖๐.	พระหวย ฐิตจิตฺโต	วัดปากลัด ต.บางตะบูน อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี
๖๑.	พระธวัชชัย ปญฺญาทีโป	วัดแสงสุริยาราม ต.วังชะโอน อ.ชาญวรลักษบุรี จ.กำแพงเพชร
๖๒.	พระโปร่ง นนฺทิกโร	วัดนครอินทร์ ต.สวนใหญ่ อ.เมือง จ.นนทบุรี
๖๓.	พระสวาท ปุญฺญผโล	วัดไทรโรงโขน อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
๖๔.	พระมงคล ฐานธมฺโม	วัดโพธิ์ราษฎร์ ต.บางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง
๖๕.	พระบุญมี ยุตฺตธมฺโม	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๖๖.	พระมนัส วิชโย	วัดอ้อมใหญ่ ต.อ้อมใหญ่ อ.สามพราน จ.นครปฐม
๖๗.	พระจันทร์ กลฺยาโณ	วัดกลางวงศ์มณี ต.หนองหลุม อ.สามง่าม จ.พิจิตร
๖๘.	พระง่าย คุณวีโร	วัดป่าหนองขาว ต.เมืองเดช อ.เดชอุดม อุบลราชธานี
๖๙.	พระสถาพร โชติถาวโร	วัดประศุก ต.อินทร์ อ.อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี
๗๐.	พระเหม จิตฺตทนฺตโต	วัดหอมเกร็ด ต.หอมเกร็ด อ.สามพราน จ.นครปฐม
๗๑.	พระทวีป กิติสาโร	วัดป่าไผ่า ต.คลองตาคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
๗๒.	พระวิเชียร นราสโภ	วัดใหม่ชัยมงคล ต.หนองกี่ อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๗๓.	พระอัมฤทธิ์ สีลสาโร	วัดบางกะพ้อม ต.อัมพวา อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
๗๔.	พระเสาร์ อนุตฺตโร	วัดธรรมบูรพาราม ต.เมืองใผ่ อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๗๕.	พระแสนสุข สุขวํโส	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๗๖.	พระสุรชัย กิตฺติสาโร	วัดมหาธาตุ ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ราชบุรี
๗๗.	พระจัน ฐิติญาโณ	วัดโพธิ์โนนทัน อ.เมือง จ.ขอนแก่น
๗๘.	พระเงิน ฐิติสมฺปนฺโน	วัดถ้ำสิงห์โตทอง ต.ปากช่อง อ.จอมบึง จ.ราชบุรี
๗๙.	พระทองสุข ฐิตสีโล	วัดปากน้ำ ต.บางงา อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี
๘๐.	พระสมชาย กนฺตสีโร	วัดสมอลม ต.สนามคลี อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี
๘๑.	พระบรรจง กิตฺติสาโร	วัดชุมพลสามัคคีธรรม ต.ดากฟ้า อ.ดากฟ้า จ.นครสวรรค์
๘๒.	พระมายล ธีรพโล	วัดเขาพระ ต.ทับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๘๓.	พระพยาว์ สนฺตกาโย	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๘๔.	พระคำแดง สีลญาโณ	วัดป่านาจาน ต.ระเว อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี
๘๕.	พระอุดม อนาลโย	วัดธรรมนิมิตร ต.บ้านสวน อ.เมือง จ.ชลบุรี
๘๖.	พระสวัสดิ์ เขมักโร	วัดหนองยาง ต.สุขฤทัย อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี
๘๗.	พระวิจิตร อุปสนฺโต	วัดชมนิมิตร ต.บางจาก อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ
๘๘.	พระสวรรค์ อตฺถโกสโล	วัดโพธิ์สุวรรณ ต.บ้านสระ อ.สามชุก จ.สพรรณบุรี

๘๙.	พระอรุณ ธีรภทฺโต	วัดแพงศรี ต.โพธิ์ศรีสว่าง เขต ๒ อ.โพนทอง จ.ร้อยเอ็ด
๙๐.	พระแสงดี จนฺทสาโร	วัดศรีเกิด ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย
๙๑.	พระศิริชัย สิริชโย	วัดบางกร่าง ต.บางกร่าง อ.เมือง จ.นนทบุรี
๙๒.	พระทองคำ ปภสฺสโร	วัดสระหงษ์ ต.นาฝาย อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๙๓.	พระลำจวน มงฺคโล	วัดเสาธงนอก ต.บางเสาธง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๙๔.	พระทรงธรรม ฐานกโร	วัดชัยภูมิวนาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๙๕.	พระดำรงค์ อตฺตทีโป	วัดเดย ต.พระงาม อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี
๙๖.	พระสน อากาโส	วัดสุวรรณาราม ต.คำผอุง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด
๙๗.	พระกิติศักดิ์ กิตฺติสาโร	วัดเวควันธรรมาวาส ต.บางซื่อ อ.ดุสิต กรุงเทพฯ
๙๘.	พระสมคิด จารุวณฺโณ	วัดหน้าค่าย ต.ปากคลอง อ.ประทิว จ.ชุมพร
๙๙.	พระเหนียม สนฺตกาโม	วัดสนามชัย ต.คอนคำ อ.สรรค์บุรี จ.ชัยนาท
๑๐๐.	พระสละ วรธมฺโม	วัดธรรมจริยาภิรมย์ ต.หลักสาม อ.บ้านแพ้ว สมุทรสาคร
๑๐๑.	พระสุรสิทธิ์ ญาณวุฑฺโฒ	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๐๒.	พระฉาย สนฺตจิตฺโต	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๐๓.	พระอำนวย ปทีโป	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๐๔.	พระปรีชา อตฺตปุญฺโญ	วัดเขาพระ ต.ทับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๑๐๕.	พระประสงค์ โชติวโร	วัดใหม่ชัยมงคล ต.หนองกี่ อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๑๐๖.	พระวันทา ปภสฺสโร	วัดสุวรรณทการาม ต.ในนสูง อ.เมือง จ.อุดรธานี
๑๐๗.	พระจรูญ ชุติทินฺโน	วัดป่าไผ่ ต.คลองตาคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
๑๐๘.	พระจันทา ปริปุณฺโณ	วัดสุวรรณทการาม ต.ในนสูง อ.เมือง จ.อุดรธานี
๑๐๙.	พระอุมพล วราสโก	วัดป่าไผ่ ต.คลองตาคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
๑๑๐.	พระเปา กนฺตสีโร	วัดพร้าว ต.ทุ่งน้อย อ.โพทะเล จ.พิจิตร
๑๑๑.	พระประสิทธิ์ ปภากโร	วัดราษฎร์บรรจง ต.ลำตาเสา อ.วังน้อย จ.อยุธยา
๑๑๒.	พระฉุย พุทฺธกุโร	วัดพร้าว ต.ทุ่งน้อย อ.โพทะเล จ.พิจิตร
๑๑๓.	พระบุญเลิศ กนฺตสีโร	วัดวังกุลา ต.เขาพระ อ.เดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี
๑๑๔.	พระโส สุธมฺโม	วัดป่าขามใหญ่ ต.ขามใหญ่ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
๑๑๕.	พระจันลา ธมฺมวโร	วัดในนสูงสุทธาวาส ต.ค้อน้อย อ.วารินชำราบ อุบลราชธานี
๑๑๖.	พระถนอม จรณธมฺโม	วัดวังกุลา ต.เขาพระ อ.เดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี
๑๑๗.	พระสงบ อตฺตสีโล	วัดอรัญญิการาม ต.สามง่าม อ.ดอนตูม จ.นครปฐม
๑๑๘.	พระนิวัฒน์ สาทโร	วัดเทพธงชัย ต.บางน้ำจืด อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๑๑๙.	พระใบฎีกาอุดม อตฺตมโน	วัดอ้ออีเขียว ต.กรับใหญ่ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี
๑๒๐.	พระประสงค์ สิริธมฺโม	วัดท่านาง ต.ล้อมแรด อ.เถิน จ.ลำปาง
๑๒๑.	พระคำ จิตสทฺโธ	วัดท่านาง ต.ล้อมแรด อ.เถิน จ.ลำปาง
๑๒๒.	พระหล้า ฐิตจิตฺโต	วัดท่านาง ต.ล้อมแรด อ.เถิน จ.ลำปาง
๑๒๓.	พระทิม ปิยธมฺโม	วัดท่านาง ต.ล้อมแรด อ.เถิน จ.ลำปาง
๑๒๔.	พระคุณ โสตถิโก	วัดท่านาง ต.ล้อมแรด อ.เถิน จ.ลำปาง
๑๒๕.	พระสมศักดิ์ จนฺทสีโล	วัดโป่งปากคง อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี
๑๒๖.	พระทองใส สมาธิโก รองเจ้าอาวาส	วัดกัทลีวนาราม ต.บ้านกล้วย อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี
๑๒๗.	พระทองสุข ธมฺมวิสุโท	วัดโคกบำรุงราษฎร์ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

รายนามพระภิกษุ - สามเณร
ในการอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย รุ่นที่ ๕
ระหว่างวันที่ ๘ – ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๖
ณ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๑.	พระเจริญ ติสฺสเทโว เจ้าอาวาส	วัดสระพังลาน อ.อู่ทอง จ.สุพรรณบุรี
๒.	พระครูทองอยู่ ญาณสาโร เจ้าอาวาส	วัดพรหมบุรี อ.พรหมบุร จ.สิงห์บุรี
๓.	พระจ้อย ฐุนฺทโร	วัดมงคลบพิตร อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๔.	พระครูโสภิตประภากร เจ้าคณะตำบลค้อน้อย	วัดในนสูงสุทธาวาส อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
๕.	พระครูโสภณคุณาทร เจ้าคณะตำบลกุดสะเทียน	วัดสะเทียนทอง อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๖.	พระครูใบฎีกาจวง อภิสมาจาโร เจ้าอาวาส	วัดนารีประดิษฐ์ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
๗.	พระครูสังฆรักษ์ละเอียด อทิสโก	วัดอัมพวันเจติยาราม อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
๘.	พระบุญเลิศ โรจนธมฺโม รองเจ้าอาวาส	วัดเสาธงกลาง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๙.	พระมหาศรีนวล ปญฺญาวชิโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อ.พระนคร กรุงเทพฯ
๑๐.	พระครูวิจิตรสกลการ เจ้าคณะอำเภอเมือง	วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร อ.เมือง จ.สกลนคร
๑๑.	พระมหาสัมฤทธิ์ สมิทฺธิโก	วัดชนะสงคราม คณะ ๑๒ อ.พระนคร กรุงเทพฯ
๑๒.	พระมหาโสภิต ฉิรธมฺโม	วัดเศวตฉัตร อ.คลองสาน กรุงเทพฯ
๑๓.	พระมหาทองแดง กมนุสิริ เจ้าอาวาส	วัดมหาพฤฒาราม อ.บางรัก กรุงเทพฯ
๑๔.	พระบุดทา วิจิตฺโต	วัดม่วงขาว อ.โคกปีบ จ.ปราจีนบุรี
๑๕.	พระสมนึก ฐิตจิตฺโต	วัดบุพพนิมิตร อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี
๑๖.	พระครูใบฎีกาบุญโปรด ธมฺมธีโร เจ้าอาวาส	วัดบางแม่หม้าย อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี
๑๗.	พระใบฎีกาบุญธรรม วิสุทฺธสีโร	วัดใหม่ไทรทอง อ.อรัญประเทศ จ.ปราจีนบุรี
๑๘.	พระปลัดสมศักดิ์ สกฺโก เจ้าอาวาส	วัดปทุมทองรัตนาราม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๙.	พระเย็น มุทุจิตฺโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	วัดอัฏฐิวนาราม อ.บางเลน จ.นครปฐม
๒๐.	พระประกอบ ฐิตสีโล	วัดทองเพลง อ.คลองสาน กรุงเทพฯ
๒๑.	พระครูธรรมรัตนวิมล เจ้าอาวาส	วัดไผ่แหลมธรรมาราม อ.สามโก้ จ.อ่างทอง
๒๒.	พระประทีป ปิยธมฺโม	วัดนอก อ.เมือง จ.ชลบุรี
๒๓.	พระทา วีรปญฺโญ	วัดเทพมงคล อ.อำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี
๒๔.	พระอธิการบุญมี ญาณวีโร เจ้าอาวาส	วัดศรีมงคล อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น
๒๕.	พระมหาศรีพลอย สจฺจญาโณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	วัดเขาบางพระ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี
๒๖.	พระครูสมุห์สุเทพ ฐิตสุทฺธิ	วัดโพธาราม อ.เมือง จ.นครสวรรค์
๒๗.	พระใบฎีกาอุดม อตฺตมโน	วัดอ้ออีเขียว อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี
๒๘.	พระอธิการพราก สุวิชาโน เจ้าอาวาส	วัดโพธาราม อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี
๒๙.	พระครูโชติธรรมาภรณ์ เจ้าอาวาส	วัดหันทราย อ.อรัญประเทศ จ.ปราจีนบุรี
๓๐.	พระยัง นนฺทิโก	วัดโคนอน อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
๓๑.	พระอำนวย ปตฺโถ	วัดชำสะกวยน้อย อ.น้ำยืน จ.อุบลราชธานี
๓๒.	พระครูเกษมสิริคุณ เจ้าอาวาส	วัดศรีสุพรรณ อ.ศรีสุพรรณ จ.สกลนคร
๓๓.	พระปรีชา สุมงฺคโล	วัดชัยมงคล อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๓๔.	พระมหาจำนงค์ คุณโค รองเจ้าอาวาส	วัดท่ากระบือ อ.กระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร
๓๕.	พระวรรณศี สิริวณฺโณ	วัดโนนรัง กิ่งอ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๓๖.	พระฉอ้อน ขนฺติโก	วัดบางกร่าง อ.เมือง จ.นนทบุรี
๓๗.	พระสุดใจ ฐิตปุญฺโญ	วัดกุ่มหัก อ.หนองแค จ.สระบุรี
๓๘.	พระอธิการสมาน สุทฺธิวํโส เจ้าอาวาส	วัดเจริญสุขาราม อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๓๙.	พระศรีสุมังคล์ ชินวํโส	วัดศรีสุมังคล์ อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น
๔๐.	พระอธิการฉลาด อติพโล เจ้าอาวาส	วัดรางวาลย์ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี

๔๑.	พระปลัดสมาน อนาลโย	วัดกลางวังเย็น อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๔๒.	พระสุนทร คุตฺตธมฺโม	วัดเทพมงคล อ.อำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี
๔๓.	พระไพบูลย์ วิปุโล เจ้าอาวาส	วัดฝาง อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
๔๔.	พระวิจิตร อติวีโร เจ้าอาวาส	วัดหินกอง อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี
๔๕.	พระประเสริฐ ธตมโล	วัดสนามชัย อ.เมือง จ.อยุธยา
๔๖.	พระบุญเติม ถาวรธมฺโม	วัดแหลมยาง อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๔๗.	พระเขียว เขมจิตฺโต	วัดพระบาทอุดม อ.ฝาง จ.เชียงใหม่
๔๘.	พระจันที จนฺทโชโต	วัดศรีอัมพร อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๔๙.	พระประสาน ชุติวณฺโณ รองเจ้าอาวาส	วัดนาคู อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา
๕๐.	พระเสนอ ธมฺมวุฑฺโฒ เจ้าอาวาส	วัดต้นแก้ว อ.หางดง จ.เชียงใหม่
๕๑.	พระทอง โกสโล	วัดวังแดง อ.สามง่าม จ.พิจิตร
๕๒.	พระสมใจ จนฺทวโส	วัดบรรหารแจ่มใส อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี
๕๓.	พระเกษม กตจิตฺโต รองเจ้าอาวาส	วัดบ่อชะเนง อ.หัวตะพาน จ.อุบลราชธานี
๕๔.	พระถาวร ญาณวโร เจ้าอาวาส	วัดในนงาม อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น
๕๕.	พระอุ่น อตฺตทฺตฺโต เจ้าอาวาส	วัดศรีชมภู อ.ภูเขียว จ.ชัยภูมิ
๕๖.	พระสมบุญ จิตฺตาภโร	วัดในนงามบ้านสะอาด อ.ภูเขียว จ.ชัยภูมิ
๕๗.	พระปัญจะ ปสนฺโน	วัดหนองกระพ้อ อ.แกลง จ.ระยอง
๕๘.	พระช่วง จนฺทโชโต	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร คณะ ๗ ค.บ้านบาตร อ.ป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ
๕๙.	พระสังเวียน มหาวิริโย	วัดหนองปลาไหล อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๖๐.	พระอิ่นคำ ฐิติญาโณ	วัดบ้านน้ำจำ อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่
๖๑.	พระปทุม จนฺทูปโม	วัดบ้านกรวด อ.บ้านกรวด จ.บุรีรัมย์
๖๒.	พระคำพันธ์ เตชธมฺโม เจ้าอาวาส	วัดบ้านาจาน อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี
๖๓.	พระปลัดหนูจันทร์ กตปุญฺโญ	วัดนารีประดิษฐ์ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
๖๔.	พระสิงห์ทอง ติกฺขญาโณ	วัดอรัญญิกาวาส อ.ศรีบุญเรือง จ.อุดรธานี
๖๕.	พระแพร อชิโต	วัดทางพระ อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง
๖๖.	พระชูเกียรติ อคฺคถโร	วัดสุวรรณประสิทธิ์ อ.บางกะปิ กรุงเทพฯ
๖๗.	พระวิชาญ ญาณวีโร	วัดป้อมแก้ว อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
๖๘.	พระสันติ สนฺติกโร	วัดทุ่งทอง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี
๖๙.	พระสุเวท ปสนฺโน	วัดเทพมงคล อ.อำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี
๗๐.	พระสมพร ฉนฺทสุโก	วัดเสาธงกลาง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๗๑.	พระถวิล สุทฺธสีโล	วัดศรีบุญเรือง อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
๗๒.	พระพิชัย วิธโย	วัดรวกสุทธาราม อ.บางกอกน้อย กรุงเทพฯ
๗๓.	พระมหาสุพจน์ รตนานนฺโท	วัดไกลกังวล อ.หันคา จ.ชัยนาท
๗๔.	พระสุวิยนต์ ภูริปญฺโญ	วัดหางดง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่
๗๕.	พระซ่งฮวด โฆสธมฺโม	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๗๖.	พระพัน จนฺทูปโม	วัดชัยมงคล อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๗๗.	พระสมยศ เขมธมฺโม	วัดเสาธงกลาง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๗๘.	พระสวรรค์ ธมฺมธโร	วัดหัวสะพาน อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
๗๙.	พระสุทน สุริยูปโม	วัดวังตะกู อ.เมือง จ.นครปฐม
๘๐.	พระเอื้อง กลฺยาณจาโร	วัดเวตวันธรรมาวาส อ.คุสิต กรุงเทพฯ
๘๑.	พระควร เตชพโล	วัดน้ำเชี่ยว อ.แหลมงอบ จ.ตราด
๘๒.	พระทรงศักดิ์ ขนฺติธโร	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๘๓.	พระอ่อนศรี ฐิติสีโล	วัดสระยายชี อ.สามง่าม จ.พิจิตร
๘๔.	พระใบ ธมฺมานนฺโท	วัดหัวสะพาน อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
๘๕.	พระบรรยงค์ ปญฺญาวชิโร	วัดพรหมภาวนาบุญญาราม อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี
๘๖.	พระสุวรรณ กิตฺติโก	วัดท่าเรือ อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี
๘๗.	พระขับ เขมวิมโล	วัดหน้าพระลาน อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
๘๘.	พระเชย สิริคุตฺโต	วัดชาด อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา

๘๙.	พระบัง เตชธมฺโม	วัดเขาวง อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี
๙๐.	พระสำริด นินฺทโรกโณ	วัดทัพจุมพล อ.เมือง จ.นครสวรรค์
๙๑.	พระศิริชัย อริญฺชโย	วัดทองพุ่มพวง อ.เมือง จ.สระบุรี
๙๒.	พระปรีชา อธิปญฺโญ	วัดทองคุ้ง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
๙๓.	พระจรัญ สิริทตฺโต	วัดชัยนิมพลี อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๙๔.	พระโสภณ สุทฺธสีโร	วัดอุสภาราม ต.บางรัว อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา
๙๕.	พระบุญชัย สนฺติกโร	วัดอ้อยีเขียว อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี
๙๖.	พระอุเทน ปญฺญาทีโป	วัดแสงสุริยาราม อ.ขาณุวรลักษบุรี จ.กำแพงเพชร
๙๗.	พระเนื่อง เมธิโน	วัดสระสะแก อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์
๙๘.	พระนพดล สุธมฺโม	วัดรวกสุทธาราม อ.บางกอกน้อย กรุงเทพฯ
๙๙.	พระน้อย กุสโล	วัดน้ำเชี่ยว อ.แหลมงอบ จ.ตราด
๑๐๐.	พระพินิจ จารุวณฺโณ	วัดประชุมชน อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี
๑๐๑.	พระบุญส่ง ขนฺติโสภโณ	วัดไผ่แหลมธรรมาราม อ.สามโก้ จ.อ่างทอง
๑๐๒.	พระวิวัฒน์ ธนวุฑฺโฒ	วัดบางกะพ้อม อ.อัมพวา จ.สมุทรสาคร
๑๐๓.	พระสุชาติ สุชาโต	วัดกลางวังเย็น อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๑๐๔.	พระวัน สุทฺธจิตฺโต	วัดคอนมะปราง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
๑๐๕.	พระบรรเจิด คุณวีโร	วัดใหม่ทองสวาง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
๑๐๖.	พระเปี่ยก อาภากโร	วัดนอก อ.เมือง จ.ชลบุรี
๑๐๗.	พระเขียน สนฺตจิตฺโต	วัดบ้านใหม่บุปผาราม อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๑๐๘.	พระแย้ม เชฏฺฐธมฺโม	วัดพรหมสาคร อ.เมือง จ.สิงห์บุรี
๑๐๙.	พระสนั่น อนาลโย	วัดสระหงษ์ อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๑๑๐.	พระทศพล กนฺตธมฺโม	วัดอ่างทอง อ.กระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร
๑๑๑.	พระควงทิพย์ อรุโณ	วัดท่าโป่ง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่
๑๑๒.	พระสมคิด ปณิตจิตฺโต	วัดหนองโสน อ.เมือง จ.ตราด
๑๑๓.	พระบุญส่ง วิสุทฺโธ	วัดมัชฌิมวัน อ.เขาสมิง จ.ตราด
๑๑๔.	พระสุทธินันท์ ชินวํโส	วัดบางเป้ง อ.เมือง จ.ชลบุรี
๑๑๕.	พระไพศาล ปภทฺโก	วัดรางกำหยาด อ.บางเลน จ.นครปฐม
๑๑๖.	พระวัชรินทร์ จิรปุญฺโญ	วัดป่าโมกข์ อ.กะปง จ.พังงา
๑๑๗.	พระสวิง สิริสุวณฺโณ	วัดป่ายาง อ.แม่จัน จ.เชียงราย
๑๑๘.	พระเพ็ง เตชพโล	วัดวรนาถบรรพต อ.เมือง จ.นครสวรรค์
๑๑๙.	พระวิสิทธิ์ ฐิตสีโล	วัดศาลาแดง อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๑๒๐.	พระสุนันท์ นนฺทสาโร	วัดคู่สร้าง อ.เมือง จ.สมุทรปราการ
๑๒๑.	พระเคียง กตปุญฺโญ	วัดโพธิ์ศรีวนาราม อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
๑๒๒.	พระน้อย ทิตฺติวณฺโณ	วัดคู่สร้าง อ.เมือง จ.สมุทรปราการ
๑๒๓.	พระพิชิต ทิสฺสวํโส	วัดคงกระชู อ.น้ำยืน จ.อุบลราชธานี
๑๒๔.	พระจำเริญ สุจิตฺโต	วัดหนองปลาไหล อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๑๒๕.	พระสถาพร โชติถาวโร	วัดประศุก อ.อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี
๑๒๖.	พระวิเชียร โชติวโร	วัดบางกะพ้อม อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
๑๒๗.	พระจำลอง ปชฺโชโต	วัดเขามันธรรมาราม อ.แก่งคอย จ.สระบุรี
๑๒๘.	พระสงัด ธมฺมโชโต	วัดเกาะศาลพระ อ.วัดเพลง จ.ราชบุรี
๑๒๙.	พระประสิทธิ์ อินฺทวีโร	วัดครองคูหา อ.เซกา จ.หนองคาย
๑๓๐.	พระมหาศิริ คุณาทโร	วัดทุ่งทอง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี
๑๓๑.	พระลักษณ์ ถิรปุญฺโญ	วัดป้อมแก้ว อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
๑๓๒.	พระเกรียงไกร กลฺยาโณ	วัดใหม่ราษฎร์นุกูล อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๓๓.	พระนพวงษ์ จนฺทวํโส	วัดวังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด
๑๓๔.	พระสมหมาย เตชวณฺโณ	วัดไผ่แหลมธรรมาราม อ.สามโก้ จ.อ่างทอง
๑๓๕.	พระจันทร์ กลฺยาโณ	วัดผาทั่ง อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี
๑๓๖.	พระธงชัย อิสิญาโณ	วัดน้ำรอบ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

๑๓๗.	พระเนื่อง ฐิตสาโร	วัดชัยนิมพลี อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๑๓๘.	พระประเยาว์ ธนวโส	วัดโรงเข้ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๓๙.	พระสุนทร มานิโต	วัดโรงเข้ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๔๐.	พระวิจิตร อุปสนฺโต	วัดชมนิมิตร อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ
๑๔๑.	พระสัมฤทธิ์ สํวุฑฺโฒ	วัดใต้บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๑๔๒.	พระศิริชัย สิริชโย	วัดบางกร่าง อ.เมือง จ.นนทบุรี
๑๔๓.	พระชัยทวี อภินนฺโท	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๔๔.	พระรักษ์ อภิญาโน	วัดบางกะพ้อม อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
๑๔๕.	พระณรงค์ ฐานวโร	วัดเพลงวิปัสสนา อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๑๔๖.	พระชุมพล อคฺคปุญฺโญ	วัดป้อมแก้ว อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๑๔๗.	พระทองหล่อ คนฺธสีโล	วัดป้อมแก้ว อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๑๔๘.	พระแหลม จนฺทวํโส	วัดคู่สร้าง อ.เมือง จ.สมุทรปราการ
๑๔๙.	พระสมชาย ฐิตวีโร	วัดคู่สร้าง อ.เมือง จ.สมุทรปราการ
๑๕๐.	พระเสมอ จนฺทสุวณฺโณ	วัดอุสภาราม ต.บางวัว อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา
๑๕๑.	พระเฉลิม วฑฺฒโน	วัดอุสภาราม ต.บางวัว อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา
๑๕๒.	พระประเสริฐ ฐานธมฺโม	วัดอุสภาราม ต.บางวัว อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา
๑๕๓.	พระชลอ ภูริปญฺโญ	วัดอุสภาราม ต.บางวัว อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา
๑๕๔.	พระทรงธรรม ฐานํกโร	วัดชัยภูมิวนาราม อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๑๕๕.	พระกิตติศักดิ์ กิตฺติสาโร	วัดเวควันธรรมาวาส อ.คุสิต กรุงเทพฯ
๑๕๖.	พระยุทธนา ยุตฺตธมฺโม	วัดปทุมทองวัดนาราม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๕๗.	พระคเณ ฐานุตฺตโร	วัดอ่างทอง อ.กระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร
๑๕๘.	พระมาโนช ปุญฺญาโชโต	วัดอางคุง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
๑๕๙.	พระวชิระ ถิรปญฺโญ	วัดใหม่ราษฎร์นุกูล อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๖๐.	พระสุทัศน์ ปิยวณฺโณ	วัดหลักหกรัตนาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
๑๖๑.	พระอุดม อุตฺตมธมฺโม	วัดหลักหกรัตนาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
๑๖๒.	พระอำนวย ปทีโป	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๖๓.	พระวันชัย โชติโก	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๖๔.	พระสุรสิทธิ์ ญาณวุฑฺโฒ	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๖๕.	พระถ่าย ถาวโร	วัดใหม่ทองประเสริฐ อ.เนินมะปราง จ.พิษณุโลก
๑๖๖.	พระอำนวย วรญาโณ	วัดโรงเข้ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๖๗.	พระมหาทองพูน ปญฺญาวโร	วัดเขาลาดวนาราม อ.แก่งคอย จ.สระบุรี
๑๖๘.	พระสุจิน จนฺทโสภโณ	วัดชมนิมิตร อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ
๑๖๙.	พระเกรียงไกร คนฺธสาโร	วัดชมนิมิตร อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ
๑๗๐.	พระจำลอง ธมฺมสาโร	วัดชมนิมิตร อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ
๑๗๑.	พระประโยชน์ ธมฺมปาโล	วัดเทพประชุมนิมิตร อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๑๗๒.	พระสุชิน ชินวํโส	วัดนาคูโมทนามัยปุญญาราม อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา
๑๗๓.	พระปิยะ สิริปุญฺโญ	วัดนอก อ.เมือง จ.ชลบุรี
๑๗๔.	พระอภิชัย เขมสีโล	วัดน้ำเชี่ยว อ.แหลมงอบ จ.ตราด
๑๗๕.	พระหรั่ง อุชุจาโร	วัดน้ำเชี่ยว อ.แหลมงอบ จ.ตราด
๑๗๖.	พระวีรศักดิ์ สุมโน	วัดดอนมะโนรา อ.บางคณที จ.สมุทรสงคราม
๑๗๗.	พระจรินทร์ เขมธมฺโม	วัดดอนมะโนรา อ.บางคณที จ.สมุทรสงคราม
๑๗๘.	พระสมพงษ์ ทนฺโตภาโส	วัดถ้ำสิงห์โตทอง อ.จอมบึง จ.ราชบุรี
๑๗๙.	พระโกศล จิตฺตสํวโร	วัดทอง อ.อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี
๑๘๐.	พระปรีชา อินทโชโต	วัดทอง อ.อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี
๑๘๑.	พระสนิท จิรปุญฺโญ	วัดทุ่งทอง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี
๑๘๒.	พระพรมมา ปญฺญาทีโป	วัดโพนงาม อ.นากลาง จ.อุดรธานี
๑๘๓.	พระบุญยิ่ง อภิชาโต	วัดเขษฎาราม อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๑๘๔.	พระเสนาะ เตชปญฺโญ	วัดถ้ำพลองเขาช้าง อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี

๑๘๕.	พระผล จิรธมฺโม	วัดนารีประดิษฐ์ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
๑๘๖.	พระนำชัย ปาสาทิโก	วัดธรรมจริยาภิรมย์ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๘๗.	พระพิวยุทธ สุพิวโส	วัดใต้บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๑๘๘.	พระปราโมทย์ ชินทตฺโต	วัดคราชูวนาราม อ.เมือง จ.ขอนแก่น
๑๘๙.	พระขวัญชัย ฐิตสาโร	วัดเขาวง อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี
๑๙๐.	พระเปลื้อง วิมโล	วัดเขาวงถ้ำนารายณ์ อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี
๑๙๑.	พระนัทธี วุฑฺฒิธมฺโม	วัดเขื่อนเพชร อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี
๑๙๒.	พระสนาน สิริปญฺโญ	วัดเขื่อนเพชร อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี
๑๙๓.	พระผัดรมงคล กิตฺติมงฺคโล	วัดดอนมโนรา อ.บางคณที จ.สมุทรสงคราม
๑๙๔.	พระสาม ปภสฺสโร	วัดบ้านสระชาง กิ่งอ.หนองบุญนาค จ.นครราชสีมา
๑๙๕.	พระผัดชัย ฉคฺตชโย	วัดเขาพระ อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๑๙๖.	พระอำนวย ปิยวณฺโณ	วัดเขาพระ อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๑๙๗.	พระเกรียงไกร ตนฺติปาโล	วัดเขาพระ อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๑๙๘.	พระปรีชา อคฺคปุญฺโญ	วัดเขาพระ อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๑๙๙.	พระสุพจน์ สุวโจ	วัดบางกร่าง อ.เมือง จ.นนทบุรี
๒๐๐.	พระสานิตย์ อกิญฺจโณ	วัดศรีเพชร อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๒๐๑.	พระกุศล ฉนฺทธมฺโม	วัดศรีเมือง อ.ท่าไหม่ จ.จันทบุรี
๒๐๒.	พระอาวุธ อาวุธปญฺโญ	วัดชัยนิมพลี อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๐๓.	พระทวีป ปุริตสีโล	วัดปราสาทสิทธิ์ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
๒๐๔.	พระสุเทพ ปญฺญาเทวินฺโท	วัดประศุก อ.อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี
๒๐๕.	พระสุวัฒน์ ภูริจิตฺโต	วัดปากน้ำ อ.บางงา อ.ท่ารุ้ง จ.ลพบุรี
๒๐๖.	พระเกษม ปญฺญาเขโม	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๐๗.	พระสุรพงษ์ ธมฺมสุโร	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๐๘.	พระปราโมทย์ กิตฺติเปโม	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๐๙.	พระชัยสิทธิ์ ชยสิทฺธิ	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๑๐.	พระชรินทร์ พลินฺโท	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๑๑.	พระทวี อคฺคเทโว	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๑๒.	พระปกรณ์ ปกรโณ	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๒๑๓.	พระประสงค์ ปภาโส	วัดกลางวังเย็น อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๒๑๔.	พระถวิล ถิรธมฺโม	วัดกลางวังเย็น อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๒๑๕.	พระโกศล โกสโล	วัดกลางวังเย็น อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๒๑๖.	พระมานะ สิริธมฺโม	วัดกลางวังเย็น อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๒๑๗.	พระณรงค์ อุปคุตฺโต	วัดกาสับ อ.บางคล้า จ.ฉะเชิงเทรา
๒๑๘.	พระกฤษณะ อภิวฑฺฒโณ	วัดกัลยาณบรรพต (เขาเลี้ยว) อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี
๒๑๙.	พระบุญเลิศ สุตธมฺโม	วัดไผ่แหลมธรรมาราม อ.สามโก้ จ.อ่างทอง
๒๒๐.	พระวิรัตน์ กิตฺติธโร	วัดไผ่แหลมธรรมาราม อ.สามโก้ จ.อ่างทอง
๒๒๑.	พระสมชาย ทีปงฺกโร	วัดไผ่แหลมธรรมาราม อ.สามโก้ จ.อ่างทอง
๒๒๒.	พระณรงค์ฤทธิ์ ชินปุตฺโต	วัดวังตะกู อ.เมือง จ.นครปฐม
๒๒๓.	พระสำลี จนฺทสีโล	วัดเสาธงกลาง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ
๒๒๔.	พระสงบ อคฺคสีโล	วัดสามง่าม อ.ดอนตูม จ.นครปฐม
๒๒๕.	พระกิตติ ขนฺติโก	วัดแสงสุริโยทัย กิ่งอ.เต่างอย จ.สกลนคร
๒๒๖.	พระประสงค์ นถกโร	วัดสามัคคีธรรม อ.องครักษ์ จ.นครนายก
๒๒๗.	พระสังวาลย์ อภิชาโต	วัดบางกร่าง อ.เมือง จ.นนทบุรี
๒๒๘.	พระภิญโญ สิริภิญโญ	วัดคู่สร้าง อ.เมือง จ.สมุทรปราการ
๒๒๙.	พระสำรวย ปิยวณฺโณ	วัดคู่สร้าง อ.เมือง จ.สมุทรปราการ

รายนามพระภิกษุ - สามเณร
ในการอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย รุ่นที่ ๖
ระหว่างวันที่ ๒๘ เมษายน ถึง ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗
ณ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๑.	พระครูทองอยู่ ญาณสาโร เจ้าอาวาส	วัดพรหมบุรี ต.พรหมบุรี อ.พรหมบุรี อ.สิงห์บุรี
๒.	พระมหาสิทธิญา อคฺคธมฺโม	วัดสังฆ์กระจาย เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ
๓.	พระครูสุนทรวัดโนภาส เจ้าคณะตำบลวังเพลิง	วัดวังเพลิง ต.วังเพลิง อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี
๔.	พระครูสิริปัญญาภิรมย์ เจ้าคณะตำบลนาแก้ว	วัดอินทรังสฤษฎ์ ต.นาแก้ว อ.เมือง จ.สกลนคร
๕.	พระครูสุนทรธรรมธาดา รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย	วัดศรีษะเกษ อ.เมือง จ.หนองคาย
๖.	พระสมุห์อิ่ม ฐิตปุญฺโญ รองเจ้าอาวาส	วัดเหนือ ต.พระธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร
๗.	พระอธิการสุนทร สุนฺทโร เจ้าอาวาส	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๘.	พระยัง นนฺทิโก	วัดโคนอน ต.มหาสวัสดิ์ อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
๙.	พระมหาบุญมี ปุญฺญวโร เจ้าคณะตำบลเกษตรวิสัย ๒	วัดป่ายาง ต.เกษตรวิสัย อ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด
๑๐.	พระศรีสุมังคล์ ชินวํโส	วัดศรีสุมังคล์ ต.กุดธาตุ อ.กูเวียง จ.ขอนแก่น
๑๑.	พระพรหมา โชติปญฺโญ	วัดสว่างในนสูง ต.อีดื่อ อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์
๑๒.	พระบุญเติม ถาวรธมฺโม	วัดชัยมงคล ต.เนินมะกอก อ.บางบุลนาก จ.พิจิตร
๑๓.	พระจำนงค์ เอชธมฺโม	วัดบางแพใต้ ต.บางแพ อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๑๔.	พระมหาบุญชู สุขุมาโล	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ จ.กรุงเทพฯ
๑๕.	พระเยื้อน กนฺตสีโล	วัดท่าขนุน ต.ท่าขนุน อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี
๑๖.	พระอธิการบุญหลง ปสนฺนจิตฺโต เจ้าอาวาส	วัดวังมน ต.ท่าข้ามวังมน อ.อรัญประเทศ จ.ปราจีนบุรี
๑๗.	พระมหายงยุทธ ยุตฺตธมฺโม	วัดพรหมบุรี ต.พรหมบุรี อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี
๑๘.	พระญณ กตปุญฺโญ	วัดธรรมารามพรมรังสิต ต.หนองแวง อ.นิคมคำสร้อย จ.มุกดาหาร
๑๙.	พระจอย ธมฺมกาโม	วัดหนองสรวง ต.หนองสรวง อ.ขามทะเลสอ จ.นครราชสีมา
๒๐.	พระสมมาศ จนฺทวโร	วัดลานคา ต.ดอนคูม อ.บางเลน จ.นครปฐม
๒๑.	พระสุพล ธมฺมทีโป	วัดทองพุ่มพวง ต.ปากเพรียว อ.เมือง จ.สระบุรี
๒๒.	พระโอน โอวทิโย	วัดอ่างทอง ต.บางยาง อ.กระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร
๒๓.	พระเอนก ญาณฉนฺโท	วัดถ้ำทราย ต.นาสาร อ.บ้านนาสาร จ.สุราษฎร์ธานี
๒๔.	พระจำเรียง สุขุมาโล	วัดศรีเมือง ต.ทุ่งเบญจา อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
๒๕.	พระขาม อาภสฺสโร	วัดน้อย ต.ยี่ล้น อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
๒๖.	พระสุเทพ สทฺธมฺโม	วัดใหม่หนองแวง ต.บ้านเพชร อ.บำเหน็จณรงค์ จ.ชัยภูมิ
๒๗.	พระชื้น ปภาโต	วัดรางกำหยาด ต.บางภาษี อ.บางเลน จ.นครปฐม
๒๘.	พระโสภณ โสภณธมฺโม	วัดราษฎรนิยมธรรม ต.สุรศักดิ์เขต ๑ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี
๒๙.	พระสนั่น อนาลโย	วัดเขาสระหงษ์ ต.นาฝาย อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๓๐.	พระวัน สุทฺธจิตฺโต รองเจ้าอาวาส	วัดคอนมะปราง ต.ท่าประจะ อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
๓๑.	พระสมพร ชยวุฑฺโฒ	วัดปากอ่าวบางคะบูน อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี
๓๒.	พระเที่ยง ปภากโร	วัดบางแพรกใต้ ต.สวนใหญ่ อ.เมือง จ.นนทบุรี
๓๓.	พระเทียน สนฺตจิตฺโต	วัดบ้านใหม่บุปผาราม ต.บ้านใหม่วัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๓๔.	พระระตี กตปุญฺโญ	วัดโพธิ์ชัย ต.ภู่ทองเขต ๒ อ.เชียงยืน จ.มหาสารคาม
๓๕.	พระน้อย กุสโล	วัดน้ำเชี่ยว ต.น้ำเชี่ยว อ.แหลมงอบ จ.ตราด
๓๖.	พระสงัด ธมฺมโชโต	วัดเกาะศาลพระ ต.เกาะศาลพระ อ.วัดเพลง จ.ราชบุรี
๓๗.	พระชะออม เตชปญฺโญ	วัดพรหมบุรี ต.พรหมบุรี อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี

๓๘.	พระสมศักดิ์ ปญฺญาวฑฺฒโน	วัดราษฎร์สรัทธากะยาราม ต.หลักสาม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๓๙.	พระทวีศักดิ์ ชุตินฺธโร	วัดโพนงาม ต.หนองบ่อ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
๔๐.	พระเฉื่อน จนฺทโชโต	วัดสารทิศาวาส ต.กลัดหลวง อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี
๔๑.	พระศรีวิชัย อาภากโร	วัดไผ่จรเข้ ต.ไทรงาม อ.บางเลน จ.นครปฐม
๔๒.	พระจำลอง ปชฺโชโต	วัดเขามันธรรมาราม ต.ทับกวาง อ.แก่งคอย จ.สระบุรี
๔๓.	พระสุดใจ สุจิตฺโต	วัดอ่างทอง ต.บางยาง อ.กระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร
๔๔.	พระบุญมี ยุตฺตธมฺโม	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๔๕.	พระบุญช่วย สุทฺธิญาโณ	วัดสารทิศาวาส ต.กลัดหลวง อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี
๔๖.	พระยุทธนา ยุตฺตธมฺโม	วัดปทุมทองรัตนาราม ต.หนองสองห้อง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๔๗.	พระชัยทวี อภินนฺโท	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๔๘.	พระชลินทร์ ชาควิริโย	วัดมิ่งเมือง ต.ในเวียง อ.เมือง จ.น่าน
๔๙.	พระฉันท์ เขมการะ	วัดพรหมบุรี ต.พรหมบุรี อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี
๕๐.	พระสวัสดิ์ เขมักโร	วัดหนองยาง ต.สุขฤทัย อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี
๕๑.	พระนวล ฤตฺตจิตฺโต	วัดบางแพรกใต้ ต.สวนใหญ่ อ.เมือง จ.นนทบุรี
๕๒.	พระสุรินทร์ สุรินโท	สำนักสงฆ์พุทธเจดีย์ ต.หน้าเมือง อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี
๕๓.	พระทรงธรรม ฐานกโร	วัดชัยภูมิวนาราม ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ชัยภูมิ
๕๔.	พระน้อย ฤณวโร	วัดหนองบอน ต.มาบข่า อ.บ้านค่าย จ.ระยอง
๕๕.	พระธงชัย อิสิญาโณ	วัดน้ำสอม ต.ไชยมนตรี อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
๕๖.	พระสมคิด จารุวณฺโณ	วัดหน้าค่าย ต.ปากคลอง อ.ประทิว จ.ชุมพร
๕๗.	พระอุบล สนฺตมโน	วัดไทยเดิมผดุงธรรม ต.ขนงพระ อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา
๕๘.	พระกิติศักดิ์ กิตฺติสาโร	วัดเวฬวันธรรมาวาส ต.บางซื่อ เขตดุสิต กรุงเทพฯ
๕๙.	พระสมชาย สุธมฺโม	วัดบางแพใต้ ต.บางแพ อ.บางแพ จ.ราชบุรี
๖๐.	พระกฤษณะ อภิวฑฺฒโณ	วัดกัลยาณบรรพต ต.พุกร่าง อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี
๖๑.	พระธาตรี ทีปวํโส	วัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร ต.ยกกระบัตร อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๖๒.	พระทวี ถาวโร	วัดวุฒิธรรมจอมทอง ต.เสือเฒ่า อ.เชียงยืน จ.มหาสารคาม
๖๓.	พระวิโรจน์ วรมํคโร	วัดปราสาทสิทธิ์ ต.ปราสาทสิทธิ์ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
๖๔.	พระกุศล จนฺทธมฺโม	วัดศรีเมือง ต.ทุ่งเบญจา อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
๖๕.	พระถ่าย ถาวโร	วัดใหม่ทองประเสริฐ ต.เนินมะปราง อ.เนินมะปราง จ.พิษณุโลก
๖๖.	พระสุทธิพงษ์ วงฺสปาโร	วัดแหลมยาง ต.พิกุล อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๖๗.	พระสมบูรณ์ สิริธมฺโม	วัดบ้านสำโรง ต.หนองแก้ว อ.เมือง จ.ศรีษะเกษ
๖๘.	พระศิริพงษ์ ภทฺทาทจาโร	วัดรางกำหยาด ต.บางภาษี อ.บางเลน จ.นครปฐม
๖๙.	พระประเสริฐ ฐานธมฺโม	วัดอุสภาราม ต.บางวัว อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา
๗๐.	พระเกษม ปญฺญาเขโม	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๗๑.	พระมงคล สุมํคโล	วัดสะบ้าย้อย ต.สะบ้าย้อย อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา
๗๒.	พระชรินทร์ พลินฺโท	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๗๓.	พระปกรณ์ ปกรโณ	วัดปากน้ำ อ.ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๗๔.	พระพิวยุทธ สุทธิวํโส	วัดเจษฎาราม ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๗๕.	พระอำนาจ อติวีโร	วัดพรหมบุรี ต.บางงา อ.ท่าวุ้ง จ.ลพบุรี
๗๖.	พระอัมพร อภิชาโต	วัดเขาพระ ต.หับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๗๗.	พระสมชาย วิสุทฺโธ	วัดเขาพระ ต.หับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๗๘.	พระเกรียงไกร ตนฺติปโล	วัดเขาพระ ต.หับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๗๙.	พระมายล ธีรพโล	วัดเขาพระ ต.หับคาง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
๘๐.	พระกำ จิตสทฺโธ	วัดท่านาง ต.ล้อมแรด อ.เถิน จ.ลำปาง
๘๑.	พระอำนวย ปทีโป	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๘๒.	พระชัยชาญ วิชโย	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๘๓.	พระธนกร กิตฺติโก	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๘๔.	พระกฤษดา โสภโณ	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๘๕.	พระบังเอิญ โชติโก	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง ต.หลักสอง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร

๘๖.	พระทะแกล้ว ถาวโร	วัดหนองไผ่ล้อม ต.หนองไผ่ล้อม อ.เมือง จ.กาญจนบุรี
๘๗.	พระน้อย อานนฺโท	วัดใหม่หนองแวง ต.บ้านเพชร อ.บำเหน็จณรงค์ ชัยภูมิ
๘๘.	พระสมควร สุทฺธปญฺโญ	วัดใหม่หนองแวง ต.บ้านเพชร อ.บำเหน็จณรงค์ ชัยภูมิ
๘๙.	พระประไพ ขนฺติธมฺโม	วัดใหม่หนองแวง ต.บ้านเพชร อ.บำเหน็จณรงค์ ชัยภูมิ
๙๐.	พระอนันต์ คนฺธสีโล	วัดเพชรสุวรรณ ต.บางตะบูนนอก อ.บ้านแหลม เพชรบุรี
๙๑.	พระณัฐวุฒิ ณฐฐวุฒฺโธ	วัดปทุมทองรัตนาราม ต.หนองสองห้อง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๙๒.	พระจุ่น รตฺนโชโต	วัดศรีเมือง ต.ทุ่งเบญจา อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
๙๓.	พระเลอสรร ชุตินฺธโร	วัดธรรมสถิตวาราม ต.บางขันแตก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
๙๔.	พระยุทธนา โชติวณฺโณ	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร อ.ป้อมปราบ กรุงเทพฯ
๙๕.	พระปาน อิทฺธิโก	วัดดีกมหาชยาราม ต.มหาชัย อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
๙๖.	พระลิขิต นาควโร	วัดบ้านโพธิ์ ต.บ้านกุ่ม อ.สองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี
๙๗.	ส.ณ.วันชัย โชคทวีไพโล	วัดเนินสง่าสามัคคี อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด
๙๘.	ส.ณ.ประเสริฐ ชัยโย	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อ.พระนคร กรุงเทพฯ
๙๙.	ส.ณ.บุญมา จัดจักร	วัดศรีษะเกษ อ.เมือง จ.หนองคาย
๑๐๐.	สามเณรจ้อย แท่งทอง	วัดแหลมยาง อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๑๐๑.	ส.ณ.ปทุมธานี สิงห์โป้ง	วัดแหลมยาง อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์
๑๐๒.	ส.ณ.นาคิน นาคคล้ำ	วัดคอนมะปราง อ.ชะอวด จ.นครศรีฯ
๑๐๓.	ส.ณ.แสง พันภัย	วัดป่าหนองยาว อ.เดชอุดม จ.อุบลฯ
๑๐๔.	ส.ณ.ชูชาติ อภิวาทณโณ	วัดนรางกร่าง อ.เมือง จ.นนทบุรี
๑๐๕.	ส.ณ.ไพจิตร อ่อนธนู	วัดปทุมทองรัตนาราม อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๐๖.	ส.ณ.ก๋าเครื่อง มหาจุทธ์	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร อ.ป้อมปราบ กรุงเทพฯ
๑๐๗.	ส.ณ.มงคล ฉลิวัฒนิ	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๐๘.	ส.ณ.สนธยา ยุทธ์แก้ว	วัดถ้ำเชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่
๑๐๙.	ส.ณ.สาคร พลทา	วัดศรีสุมังคล์ อ.กูเวียง จ.ขอนแก่น
๑๑๐.	ส.ณ.ทวีศักดิ์ เพ่งจันทร์	วัดคอนมะปราง อ.ชะอวด จ.นครศรีฯ
๑๑๑.	ส.ณ.ยวน แสนภักดี	วัดศรีเมือง อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
๑๑๒.	ส.ณ.สงวน สิงห์ทอง	วัดโนนสูงสุทธาวาส อ.วารินชำราบ จ.อุบลฯ
๑๑๓.	ส.ณ.บุญมี พิมพา	วัดโนนสูงสุทธาวาส อ.วารินชำราบ จ.อุบลฯ
๑๑๔.	ส.ณ.ขวัญยืน หุ่นภู	วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร
๑๑๕.	ส.ณ.สุนทร สุพันธมาศ	วัดบ้านอาเลา ต.ค้อน้อย อ.วารินชำราบ จ.อุบลฯ
๑๑๖.	ส.ณ.สาคร จันทรทรง	วัดโพนงาม อ.หนองบ่อ อ.เมือง จ.อุบลฯ
๑๑๗.	ส.ณ.จรูญ สามไหม	วัดคอนมะปราง ต.ท่าประกะ อ.ชะอวด จ.นครศรีฯ
๑๑๘.	ส.ณ.ณัฐวุฒิ แสนโคตร	วัดละคาวัลย์ ต.หนองสูง อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร
๑๑๙.	ส.ณ.วิลัย สายพันธุ์	วัดโนนสูงสุทธาวาส ต.ค้อน้อย อ.วารินชำราบ จ.อุบลฯ
๑๒๐.	ส.ณ.มงคล จันทรรวม	วัดประสาทสิทธิ์ ต.ประสาทสิทธิ์ อ.ดำเนินฯ จ.ราชบุรี
๑๒๑.	ส.ณ.เกรียงศักดิ์ นิคเลื่อม	วัดประสาทสิทธิ์ ต.ประสาทสิทธิ์ อ.ดำเนินฯ จ.ราชบุรี
๑๒๒.	ส.ณ.สละ ช่วยตรี	วัดคอนมะปราง ต.ท่าประกะ อ.ชะอวด จ.นครศรีฯ
๑๒๓.	ส.ณ.ชาตรี เฮ็งเจริญ	วัดรางกำหยาด ต.บางกายี อ.บางเลน จ.นครปฐม
๑๒๔.	ส.ณ.สมชาย สังข์แก้ว	วัดคอนมะปราง ต.ท่าประกะ อ.ชะอวด จ.นครศรีฯ
๑๒๕.	ส.ณ.ธงชัย ทับทวี	วัดประสาทสิทธิ์ ต.ประสาทสิทธิ์ อ.ดำเนินฯ จ.ราชบุรี
๑๒๖.	ส.ณ.วิเชียร ควงแก้ว	วัดประสาทสิทธิ์ ต.ประสาทสิทธิ์ อ.ดำเนินฯ จ.ราชบุรี
๑๒๗.	ส.ณ.วิโรจน์ ศรีสังข์	วัดคอนมะปราง ต.ท่าประกะ อ.ชะอวด จ.นครศรีฯ
๑๒๘.	ส.ณ.วินัย หรูประสิทธิ์	วัดคอนมะปราง ต.ท่าประกะ อ.ชะอวด จ.นครศรีฯ
๑๒๙.	ส.ณ.สาคร เชาว์ดี	วัดศรีเมือง ต.ทุ่งเบญจา อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
๑๓๐.	ส.ณ.นพรัตน์ สุดบ้านเสือ	วัดประสาทสิทธิ์ ต.ประสาทสิทธิ์ อ.ดำเนินฯ จ.ราชบุรี
๑๓๑.	ส.ณ.มานพ จันทร์ประทีป	วัดประสาทสิทธิ์ ต.ประสาทสิทธิ์ อ.ดำเนินฯ จ.ราชบุรี
๑๓๒.	ส.ณ.สมควร นครังสุ	วัดชัยพฤกษมาลาราชวรวิหาร ต.คลิ่งชัน อ.คลิ่งชัน กรุงเทพฯ

รูปหล่อเหมือนหลวงพ่อวัดปากน้ำ ขนาดเท่าองค์จริง
ซึ่งศิษยานุศิษย์ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ โดยมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ในโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร ได้ประกอบพิธีเททองขึ้น ที่สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗

พิธีเททองหล่อรูปเหมือนหลวงพ่อวัดปากน้ำ ขนาดเท่าองค์จริงที่สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก ราชบุรี จัดให้มีขึ้นในวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์หญิงโสมสวลี พระวรชายาได้เสด็จไปเป็นประธานพิธีเททอง พร้อมด้วยพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา และพระประยูรญาติ โดยมีพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ ท่านเจ้าอาวาสวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ประธานโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย เป็นประธานพิธีฝ่ายสงฆ์ ร่วมกับพระเดชานุเถระองค์อื่น ๆ มีพระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร รองประธานโครงการฯ เป็นอาทิ

พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายาได้เสด็จพร้อมด้วยพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา และหม่อมเจ้า พันธ์สวลี และหม่อมราชวงศ์อดุลกิตต์ กิติยากร ไปทรงเป็นประธาน**พิธีบรรจุเส้นเกศาหลวงพ่อวัดปากน้ำ และมงคลวัตถุลงในรูปเหมือนหลวงพ่อ ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ** เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ โดยมีพระเดชพระคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี ท่านเจ้าอาวาส วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และประธานโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชนเป็นประธานฝ่ายสงฆ์

พิธีฉลองรูปเหมือนหลวงพ่อ ณ วัดสระเกศราชธรรมมหาหาร เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๗ มีพระเณรอุบาสกอุบาสิการ่วมฉลองในพิธีนี้เป็นจำนวนมาก ถวายปฏิการะบูชาด้วยการบริจาคทาน ถือศีล และเจริญภาวนา

การอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย แด่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่ **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก ราชบุรี เป็นกิจกรรมที่ จัดให้มีขึ้นเป็นประจำ

การเผยแพร่พุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
ของ
คณะศิษยานุศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ
ภายใต้ความควบคุม
ของ
พระเดชพระคุณ หลวงพ่อ พระภาวนาโกศลเถร
(วีระ คณฺตฺตโม)

รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
รองประธานโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชนฯ
รองประธานโครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร
พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

๑) ในประเทศ

๑.๑ **การอบรมพระกัมมัฏฐานเป็นประจำในส่วนกลางภายในกรุงเทพมหานคร**

(๑) **ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ** (ตึกสังเวชนียมงคลเทพนิรมิตร)**ทุกวันพฤหัสบดี** เวลา ๑๔.๐๐ น. ตึกบวรเทพมุนี ทุกวัน เวลา ๑๖.๐๐ และ ค่ำ

(๒) **ที่วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร**(ศาลาการเปรียญ)**ทุกวันอาทิตย์** วันละ ๓ ภาค คือ

๐๙.๐๐ น. เฉพาะผู้เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูง-ที่คณะ 12

๑๐.๐๐ น. ทั่วไป เบื้องต้น

๑๓.๐๐ น. แบ่งกลุ่มผู้ปฏิบัติภาวนาเป็นกลุ่มเอ่ย มีวิทยากรควบคุมเป็นกลุ่ม

(๓) **ที่วัดน้อยนางหงษ์**

(๔) **ที่ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกเที่ยง** (เริ่ม ๑๒.๑๕ น.) **วันอังคาร** และ **พฤหัสบดี**

๑.๒ **การอบรมพระกัมมัฏฐานเป็นประจำในต่างจังหวัด** โดยคณะพระวิปัสสนาจารย์ และ วิทยากรจากส่วนกลาง

(๑) **ที่สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

เปิดการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์เถรานุเถระ ที่มาสมัครเข้ารับการอบรมจากทั่วประเทศเป็นประจำ ปีละ ๒–๓ รุ่น รุ่นละประมาณ ๒๐๐–๔๐๐ รูป เริ่มตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ระยะเวลาการอบรม รุ่นละ ๒ อาทิตย์ เพื่อสร้างพระวิปัสสนาจารย์ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ และให้งดงามด้วยศีลาจารวัตร เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธบริษัททั่วไป และให้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่ธรรมปฏิบัตินี้ในท้องที่ของท่านทั่วประเทศ และกำลังขยายต่อไปยังต่างประเทศด้วย

สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ทั่วไปก็เข้าร่วมรับการอบรมด้วยได้ ผู้ที่เคยรับการอบรมแล้ว สมัครเข้ารับการอบรมรุ่นหลังต่อ ๆ ไปได้อีกเสมอ

พระสงฆ์ที่ปฏิบัติได้ถึงธรรมกายแล้ว จะได้รับการต่อธรรมในขั้นมรรคผล และวิชชาธรรมกายชั้นสูงให้ และขอให้มาช่วยทำหน้าที่วิทยากรให้คำแนะนำและคุมพระกัมมัฏฐานแก่ผู้ปฏิบัติใหม่และที่ยังไม่ถึงธรรมกาย เป็นการฝึกทำวิชชาชั้นสูง ฝึกวิชาครู และเพิ่มพูนทักษะในการอบรมพระ–กัมมัฏฐาน ให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วย

ส่วนอุบาสกอุบาสิกาที่ถึงธรรมกาย ก็จะได้รับการต่อธรรมและวิชชาชั้นสูงด้วย และให้ช่วยคุมพระกัมมัฏฐานกลุ่มย่อย ๆ แก่บรรดาอุบาสกอุบาสิกาที่ยังไม่ถึงธรรมกาย เพื่อเป็นวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิยิ่งขึ้น ได้ช่วยเป็นกำลังสำคัญในการช่วยแบ่งกลุ่มให้คำแนะนำและควบคุมพระกัมมัฏฐานทั้งที่สถาบันแห่งนี้ ที่วัดสระเกศฯ และที่อื่น ๆ ซึ่งต้องการวิทยากรช่วยเพิ่มมากขึ้น

(๒) **ที่วิทยาลัยการปกครอง ที่อำเภอธัญญะบุรี จังหวัดปทุมธานี**

เมื่อมีการฝึกอบรมข้าราชการหลักสูตรต่าง ๆ ได้แก่ หลักสูตร "เสมียนตราจังหวัด" หลักสูตร "นายอำเภอ" หลักสูตร "นักปกครองระดับสูง (นปส)" วิทยาลัยการปกครองได้ขอพระวิปัสสนาจารย์และวิทยากรจากมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายในโครงการทั้งสองไปร่วมให้คำแนะนำ

ธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกายด้วยทุกรุ่น เริ่มตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๕๒๗ และได้ไปช่วยอบรมพระกัมมัฏฐานแล้วรวม ๓ รุ่น

๑.๓ **การอบรมพระกัมมัฐฏานในต่างจังหวัด โดยพระสงฆ์เถรานุเถระ (ที่ผ่านการอบรมจากสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายแล้ว)** ทั้งที่ตั้งเป็นสำนักอบรมเป็นประจำและเริ่มต้นใหม่

(๑) **วัดเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี** – ประจำ

โดย **พระอาจารย์มหาอำนวย ปญฺญาวุฒโฑ** รองเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี และเจ้าอาวาส และเป็นผู้อำนวยการโครงการอบรมพระกัมมัฏฐานของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

(๒) **วัดป่าวิเวกเจริญธรรมกาย อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด** – ประจำ

โดย **พระครูสีลาภิวัฒน์** เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด เปิดการอบรมเป็นรุ่น ๆ มาหลายปีแล้ว วัดป่าแห่งนี้ชาวอำเภอปทุมรัตต์ ได้ยกให้เป็นสำนักสาขาของวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

(๓) **วัดแหลมยาง ตำบลพิกุล อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์** – ประจำ

โดย เจ้าอธิการ**สุนทร สุนฺทโร** เจ้าอาวาส

(๔) **วัดเจษฎาราม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร** – ประจำ

โดย พระเดชพระคุณ **พระสาครธรรมคณี** เจ้าคณะจังหวัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์จากวัดนี้ได้ไปอบรมพระกัมมัฏฐาน ที่สถาบันฯ แต่พระคุณเจ้าท่านเองถึงธรรมกายและไปต่อวิชชาจากหลวงพ่อภาวนาโดยตรง

(๕) **วัดสวนป่าลำใย ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน** – ประจำ

โดย **พระไชยพร สุวโจ** เจ้าอาวาส วัดนี้เป็นสาขาวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และเปิดสำนักก่อนมีการอบรมพระกัมมัฏฐานที่สถาบันฯ โดยพระเดชพระคุณพระธรรมธีรราชมหามุนีฯ

(๖) **วัดธรรมจริยาภิรมย์ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร** – ประจำ

โดย **พระปลัดจำนง สุวโจ เลขานุการ** เจ้าคณะอำเภอบ้านแพ้ว(พระครูสุนทรธรรมวาที)

(๗) **วัดชัยมงคล อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์** – ประจำในเทศกาลเข้าพรรษาและวันธรรมสวนะ

โดย **พระครูอุดมปัญญาภรณ์** เจ้าคณะอำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ เจ้า–

อาวาส

(๘) **วัดบ่อแก้วนาราม ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมือง จังหวัดเชียงใหม่** – ประจำ
โดย **พระครูศิริมงคลวัฒน์** เจ้าคณะตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมือง – เจ้าอาวาส

(๙) **วัดโพธิ์งาม ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม**
โดย **พระครูวัตตโกศล** เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที ร่วมกับ**พระอาจารย์สังเวียน อธิวตฺโต** วิปัสสนาจารย์วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และ พระวิบูลย์ วิปุลฺลธมฺโม วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ประจำสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

(๑๐) **วัดดอนมะปราง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช** – ประจำ
โดย **พระวัน สุทฺธจิตฺโต**

(๑๑) **วัดโพธิ์งาม ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย**
โดย **พระมหาบุญเพ็ง ปญฺญาวุโธ** เจ้าอาวาส ซึ่งสนับสนุนและอุปถัมภ์โดยพระเดชพระคุณ **พระสุนทรธรรมธาดา** รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย เลขาธิการวิทยาลัยสงฆ์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(๑๒) **วัดคำผักแพว ตำบลเต่างอย อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร**
โดย **พระครูวรกิจประยุต เจ้าคณะตำบลเต่างอย** เจ้าอาวาส และ**พระครูวิจิตรสกลการ เจ้าคณะอำเภอเมือง** วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

(๑๓) **วัดปากกอง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่** – ประจำ
โดย พระครูสิริธรรมโฆษิต เจ้าคณะอำเภอสะเมิง เจ้าอาวาสวัดปากกอง จังหวัดเชียงใหม่

(๑๔) **วัดหลักสองราษฎร์บำรุง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร** – ประจำ
โดย พระครูพิพัฒน์วุฒิสาคร เจ้าคณะตำบลหลักสอง อำเภอบ้านแพ้ว เจ้า–อาวาส

(๑๕) **วัดบางแพใต้ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี**
โดย พระครูโสภณธรรมภาณี เจ้าคณะอำเภอบางแพ เจ้าอาวาส

(๑๖) **วัดท่านาง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง** – ประจำ
โดย พระเดชพระคุณ พระจินดารัตนาภรณ์ รองเจ้าคณะจังหวัดลำปาง เจ้า–อาวาส

(๑๗) **วัดละลมติม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี**

โดย พระอาจารย์ปราณี อกิญฺจโน เจ้าอาวาส

(๑๘) **วัดอินทาราม อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก**
โดย พระครู เจ้าอาวาส

๒) ในต่างประเทศ

๑.๑ ในสหรัฐอเมริกา

(๑) **วัดไทยในมลรัฐฟิลาเดลเฟีย** – ประจำ
โดย พระครูสมณธรรมสมาทาน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและรองอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ พระมหาไพโรจน์ ภทฺภทโก

๑.๒ ในทวีปยุโรป

(๑) **วัดพุทธาราม เวลวิจ เนเธอร์แลนด์** – ประจำ
โดย พระอาจารย์บุญเลิศ วลฺลฺโภ พระวิปัสสนาจารย์วัดสระเกศราชวรมหา–วิหาร และประจำสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายฯ
วัดนี้ พระมหาณรงค์ ภทฺทญาโณ จากวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เป็นเจ้าอาวาส พระอาจารย์บุญเลิศจะจำพรรษา เผยแพร่ธรรมอยู่ที่วัดนี้ ๑ ปี แล้วจะต่อไปประจำที่ **วัดไทย ในประเทศ สวิเดน** และ**ในประเทศ เยอรมัน** แห่งละ ๑ พรรษา อีกต่อไป

๑.๓ ในประเทศญี่ปุ่น

กำลังอยู่ระหว่างการติดต่อซื้อที่ดินเพื่อก่อสร้างวัดไทยในญี่ปุ่น ซึ่งอาจจะได้รับการยกวัดญี่ปุ่นให้เป็นวัดไทย มีมูลนิธิ "มิตรภาพไทย–ญี่ปุ่น" เป็นองค์กร นิติบุคคล โดยมี พระเดชพระคุณ หลวงพ่อพระธรรมธีรราชมหามุนี เป็นประธาน ทำหน้าที่จัดหาทุนและสถานที่ที่จะสร้างหรือมีวัดไทยในญี่ปุ่น

กิจกรรมของมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

เพื่อการเผยแพร่พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า
ในโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
และ โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

๑. **การอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนวิชชาธรรมกาย** ภายใต้ความควบคุมของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ **พระภาวนาโกศลเถร** รองเจ้าอาวาส และพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำฯ

ทุกวันพฤหัสบดี เวลา ๑๔.๐๐ น. **ที่ตึกสังเวชนียมงคลเทพนิรมิตร วัดปากน้ำภาษีเจริญ**

ทุกวันอาทิตย์ รอบที่ ๑ เวลา ๐๙.๓๐ น. และรอบที่ ๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. **ในพระอุโบสถ วัดสระเกศฯ** (วัดภูเขาทอง) กรุงเทพฯ

ทุกวันอังคาร และ **พฤหัสบดี** เวลา ๑๒.๑๕ น. **ที่ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** (ด้านหลังตึกเลขาธิการ จุฬาฯ)

๒. **รายการธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์**

๒.๑ **รายการธรรมปฏิบัติ ทางโทรทัศน์สีช่อง ๙** ทุกวันอาทิตย์ที่ ๑ และ ๓ ของเดือน เวลา ๐๘.๐๐ น. และช่อง ๘ ลำปาง ทุกวันพฤหัสฯ เวลา ๑๖.๐๐ น. (รายการนี้มีออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๗ สุราษฎร์ธานี, ช่อง ๑๐ หาดใหญ่ และช่อง ๔ ขอนแก่นด้วย)

๒.๒ **รายการธรรมสู่สันติ ทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๙๒** ทุกวันอังคาร, พฤหัสบดี และเสาร์, อาทิตย์ เวลา ๑๕.๓๐ น.

ทางสถานีวิทยุ ททท. ภาค เอ.เอ็ม ทุกวันอาทิตย์เวลา ๐๘.๓๐ น. (มีออกอากาศทางสถานีวิทยุต่าง ๆ ในต่างจังหวัดทั่วประเทศประมาณ ๓๐ สถานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย)

๒.๓ **รายการธรรมก่อนนอน ทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย** ของกรมประชาสัมพันธ์ ทุกคืนวันอาทิตย์ ก่อนปิดรายการวิทยุ

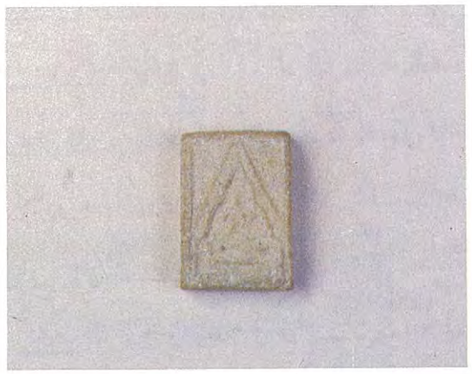

พระของขวัญ
ของ
พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ

ย่อมเป็นที่ทราบกันดีโดยทั่วไปแล้วว่า พระของขวัญ หรือบางครั้งเรียกกันว่า **"พระวัดปากน้ำ"** ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำนั้นศักดิ์สิทธิ์และทรงคุณค่ายิ่งนัก จึงจะขออ้างถึงงานสำคัญชิ้นนี้ที่หลวงพ่อท่านได้มอบเป็นของขวัญอันมีค่ามีคุณอนันต์ให้แก่ท่านผู้มีใจกุศลและบุญญาบารมีเพื่อเล่าสู่กันฟังพอเป็นสังเขปดังนี้

พระเดชพระคุณหลวงพ่อได้ปรารภถึงเรื่อง**พระของขวัญ**นี้ครั้งหนึ่งว่า "ฉันมาคำนึงถึงศิษยานุศิษย์ ที่มีจิตศรัทธาได้ช่วยกันสละทรัพย์เข้าร่วมในการสร้างถาวรวัตถุในวัดปากน้ำ สมควรที่ฉันจะหาของขวัญสักอย่างหนึ่งเพื่อสนองเจตนาอันดีนั้น จึงได้จัดสร้างพระพุทธรูปขึ้นจำนวนหนึ่ง **พระพุทธรูปจำนวนนั้น ฉันได้ทำพิธีตลอดไตรมาส นับว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่มีค่ายิ่ง** สมควรที่จะมอบให้เป็นของขวัญแก่พวกศิษย์ได้ เมื่อท่านทั้งหลายได้รับไปแล้วจงเก็บรักษาไว้ให้ดี เมื่อมีอุปสรรคอันใดเกิดขึ้นก็ดี จงตั้งจิตอธิษฐานเอาเถิด"

ทั้งนี้ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้จัดสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นมา ๑ หลัง หลังจากที่ได้เริ่มมีการก่อสร้าง ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสก็ได้ร่วมกันบริจาคทุนทรัพย์มากบ้างน้อยบ้างตามกำลังของตนเพื่อสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น เมื่อหลวงพ่อท่านได้เห็นประชาชนแสดงถึงความศรัทธาเป็นกุศลดังนั้นแล้ว ท่านจึงได้จัดทำพระผงขึ้น เป็นรูปองค์พระปางปฐมเทศนา โดยจัดทำผงดอกมะลิแห้งที่มีผู้นำมาถวายเพื่อบูชาพระ และผงที่ท่านได้ทำขึ้นเพื่อการทำพระนี้โดยเฉพาะ เพื่อแจกให้เป็นของขวัญเป็นที่ระลึกแก่ประชาชนผู้มีใจกุศลบริจาคทรัพย์ร่วมสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมนั้น

ในการสร้างพระของขวัญนั้น วิธีการของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำนั้นท่านมิได้ปลุกเสก หรือลงเลขยันต์คาถาใด ๆ ท่านกระทำให้สำเร็จขึ้นด้วยวิธีทำภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย ด้วยอำนาจจิตบริสุทธิ์ที่เข้าถึงพระรัตนตรัยและเป็นสัมมาสมาธิแล้วเท่านั้น

เมื่อได้มีการเตรียมพิมพ์พระที่จะใช้ในการสร้างนี้สำเร็จแล้ว ก็ได้นำมารวมไว้

ในที่สำหรับเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูง ในวันเข้าพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ หลวงพ่อท่านได้สั่งให้คณะศิษย์ที่ถึงธรรมกายและเจริญวิชชาชั้นสูงมาประชุมพร้อมกันกับท่าน แล้วให้ทำใจให้หยุดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วจึงเริ่มเดินวิชชาไปกลางของกลางของธรรมกายที่สุดละเอียดต่อไปไม่มีการถอยกลับออกมา รายละเอียดดังมีปรากฏในหนังสือ **"วิชชามรรคผลพิสดาร ๒"** ของพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี หลวงพ่อวัดปากน้ำ

ครั้นเมื่อได้เจริญวิชชามาตลอดพรรษาสามเดือนแล้ว มิได้มีหยุดแม้เพียงอึดใจเดียว จนถึงวันออกพรรษาตรงกับวันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ด พอได้อรุณก็สำเร็จได้พระของขวัญตามความประสงค์ พระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านได้กล่าวไว้ในภายหลังว่า "ท่านทั้งหลายได้เป็นผู้อุปถัมภ์พระศาสนาเช่นนี้ ฝ่ายทางพระศาสนาที่ได้รับสมบัติของท่านก็จะมีของตอบแทนแก่ท่าน คือของศักดิ์สิทธิ์ชนิดหนึ่ง ซึ่งเราทั้งหลายยังไม่เคยพบไม่เคยเห็นว่าศักดิ์สิทธิ์ขนาดนี้ อาจจะเป็นได้จริง หรือคาดคะเนไม่ถูก ผู้พูดนี้เองเป็นผู้อาราธนาพระพุทธเจ้าในนิพพาน มีธรรมกายมากด้วยกันได้ไปอาราธนาพระพุทธเจ้ามานับพระนิพพานไม่ถ้วนนับอสงไขยก็ไม่ถ้วน มาผลิตของขวัญนี้ให้ปรากฏขึ้นให้แก่มนุษย์ ธรรมกายในมนุษย์นี้ก็ได้เข้าสมทบช่วยดูแลการงานนั้น ๆ ท่านทำอย่างไรก็ทำไปตามท่านพระพุทธเจ้าท่านจัดแจงทำทั้งนั้นตั้งแต่วันเข้าพรรษา จนกระทั่งถึงวันออกพรรษาวินาทีหนึ่งมิได้หยุดเลย ท่านกระทำความศักดิ์สิทธิ์ของท่าน พอออกพรรษาแล้ว พอได้อรุณก็สำเร็จความประสงค์ของท่านในการผลิตของขวัญ องค์ต้นทรงรับสั่งว่า **"ของศักดิ์สิทธิ์ขนาดนี้ บังเกิดเป็นครั้งแรกในโลก"** แล้วก็หับพระโอษฐ์ทีเดียว เมื่อรับสั่งดังนี้แล้ว เราก็คำนวณว่าศักดิ์สิทธิ์เพียงแค่ไหน เพียงใด คำนวณไม่ถูก"

พระของขวัญที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้สร้างขึ้น มีอยู่ ๓ รุ่นด้วยกัน คือ

รุ่นที่ ๑ สร้างขึ้นเมื่อกลางเดือน ๗ พ.ศ. ๒๔๙๓ และได้เริ่มแจกในวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของพระเดชพระคุณท่าน และได้แจกหมดในปีนั้นเอง

รุ่นที่ ๒ ได้สร้างขึ้นอีกใน พ.ศ. ๒๔๙๔ และได้แจกหมดไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

รุ่นที่ ๓ ได้สร้างขึ้นอีกในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ และได้แจกหมดไปเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

ซึ่งพระทั้ง ๓ รุ่นนี้ มีจำนวนรุ่นละ ๘๔,๐๐๐ องค์ มีพระเดชพระคุณหลวงพ่อ

วัดปากน้ำเป็นประธานในการสร้างทุกรุ่น โดยมีคณะผู้ร่วมสร้างพระกับท่านประกอบด้วย พระภาวนาโกศลเถร (ธีระ ธมฺมธโร) พร้อมกับพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา อีกจำนวนหนึ่ง

พระของขวัญทั้ง ๓ รุ่นที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำโปรดให้สร้างขึ้นนี้ แม้จะมีความแตกต่างในรายละเอียดกันอยู่บ้างก็ดี แต่ลักษณะแห่งองค์พระนั้นจะเป็นอย่างเดียวกันหมด กล่าวคือ องค์พระจะประทับนั่งขัดสมาธิราบเป็น**ปางปฐมเทศนา** พระหัตถ์เบื้องขวายกเสมอพระอุระและพระดัชนีกับพระอังคุฐจีบจรดกันเป็นวงกลม พระหัตถ์เบื้องซ้ายวางเหนือพระเพลาพระดัชนีชี้ไปยังพระนาภีที่ศูนย์กลางพระวรกายฐานที่ ๗ น้อมเป็นความหมายได้ ๓ ประการ ดังนี้

หนึ่งคือ **ดวงธรรม** ขณะเมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์นั้น ท่านอัญญาโกณฑัญญะก็ได้ดวงตาเห็น"ธรรม" และก็ "ธรรม" ซึ่งท่านอัญญาโกณฑัญญะบัดนั้นได้เข้าถึงและได้รู้ได้เห็นนั้นคือ "ดวงธรรม" ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หรือ "**ดวงปฐมมรรค**" ซึ่งมีลักษณะเป็นดวงกลมใสแจ่ม มีขนาดประมาณเท่าวงกลมที่พระองคุลีของพระหัตถ์เบื้องขวาจีบแสดงไว้ และมีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ ระดับเหนือสะดือขึ้นมา ๒ นิ้วมือ ดังที่พระดัชนีของพระหัตถ์เบื้องซ้ายชี้ไว้นั้น

สองคือ **พระธรรมจักร** อันมีพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสไว้ดีแล้วในพระปฐมเทศนานี้เป็นอาทิ

สามคือ **พระธรรมคุณ** ดังปรากฏเป็นพระคาถาว่า **เอหิ ปัสสิโก** แปลได้ว่า "จงเข้ามาดู"

ส่วนอีก ๓ พระองคุลีของพระหัตถ์เบื้องขวาขององค์พระนั้น อาจน้อมเป็นความหมายได้ถึงว่าเป็น**พระไตรลักษณ์**

องค์พระประทับนั่งบนฐานดอกบัว พระเกตุมาลาเป็นดอกบัวตูม ซุ้มบนเป็นเค้าโครงของเรือนแก้ว

นอกจากนั้น พิมพ์ด้านหลังขององค์พระทั้ง ๓ รุ่น จะมีอักขระขอมลงจารึกไว้ อ่านได้ความว่า "พระธรรมขันธ์" เพราะทั้งนี้พระ ๑ องค์ จะหมายถึง ๑ พระธรรมขันธ์ พระที่สร้างครั้งละ ๘๔,๐๐๐ องค์ จึงหมายถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั่นเอง

พระของขวัญทั้ง ๓ รุ่นนี้ใช้แม่พิมพ์ร่วมกันอยู่ ๑๐ แม่พิมพ์ แม่พิมพ์นี้หลวงภูมินาถสนิท (สืบ ตังคะรัตน์) เป็นผู้ให้ช่างแกะแม่พิมพ์ทองเหลืองมาถวายหลวงพ่อ

เป็นพิมพ์ ๔ เหลี่ยม พิมพ์พระได้ขนาดกว้าง ๑๒ มิลลิเมตร ยาว ๑๘ มิลลิเมตร และหนา ๖ มิลลิเมตร ขนาดอาจเล็กหรือใหญ่กว่านี้บ้างเล็กน้อย

วัสดุที่ใช้ในการสร้างพระของขวัญนั้นประกอบด้วยเกสรดอกไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือดอกมะลิแห้งซึ่งบดละเอียดดีแล้ว และมีส่วนผสมอื่นอีกตามส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เส้นเกศาหลวงพ่อ

ในการสร้างพระของขวัญนี้ หลวงพ่อได้ปรารภว่าจะรวบรวมจตุปัจจัยที่ได้จากการนี้ทั้งหมด เพื่อนำมาก่อสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม ท่านได้มอบพระของขวัญนี้ให้แก่ผู้ที่ทำบุญดังกล่าว เพียงคนละ ๑ องค์เท่านั้น ซึ่งหลวงพ่อเป็นผู้รับเองเป็นองค์แรก โดยหลวงพ่อบริจาคทรัพย์เป็นจำนวนเงิน ๑,๐๐๐ บาทถ้วนเป็นองค์แรก และจึงมอบพระของขวัญให้กับศิษยานุศิษย์ผู้บริจาคทรัพย์ต่อไปตามลำดับ มิได้มีผู้ใดรับพระของขวัญโดยมิได้บริจาคทรัพย์เพื่อทำบุญดังกล่าวเลย เพราะพระเดชพระคุณหลวงพ่อถือว่าพระของขวัญทั้งหมดเป็นของวัด มิใช่เป็นของท่าน เป็นสมบัติมีเจ้าของ และทรัพย์ที่บริจาคนั้นก็เป็นของวัดด้วย

ทุกท่านที่ได้รับพระของขวัญจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อจะต้องได้รับการฝึกปฏิบัติภาวนาก่อน และจะได้รับคำชี้แจงวิธีการบูชาพระ ด้วยการประกอบแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่ว น้อมองค์พระไว้ที่ศูนย์กลางกาย และการตั้งจิตอธิษฐาน รายละเอียดดังมีปรากฏในคำแนะนำ "**วิธีบูชาพระของขวัญ พระสมเด็จธรรมกาย และพระธรรมขันธ์**" รวบรวมและเรียบเรียงโดยอาจารย์มงคลบุตร ในหนังสือฉบับนี้

นับแต่พระของขวัญที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้สร้างขึ้นหมดไปแล้ว ศิษยานุศิษย์ของหลวงพ่อก็ได้ดำเนินการสร้าง**พระธรรมขันธ์**ขึ้น เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ และ ๒๕๑๘ โดยมีพระเดชพระคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง วรปุญฺโญ) เป็นประธาน และพระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺฑโม) เป็นรองประธาน ทั้งนี้ก็เพื่อมอบให้แก่ผู้มาบริจาคจตุปัจจัยแก่วัดปากน้ำ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เมื่อได้มีการจัดตั้งมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย เพื่อสร้างสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายขึ้นที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี คณะศิษยานุศิษย์ของหลวงพ่อก็ได้ดำเนินการสร้าง**พระสมเด็จธรรมกาย**ขึ้น วัสดุที่ใช้นั้นมีหลายชนิด ทั้งแก้วผลึก หินอัญมณี และผงมงคลวัตถุ เป็นต้น เพื่อมอบให้แก่ผู้บริจาคทุนทรัพย์ในการก่อสร้างสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

พระสมเด็จธรรมกายและพระผงธรรมขันธ์นี้ ได้ดำเนินการสร้างตามวิธีการสร้าง

พระของขวัญของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำที่ได้ถ่ายทอดวิชชาไว้ให้ และมีพระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม) เป็นผู้ควบคุมการเจริญภาวนาและการทำวิชชาชั้นสูงทุกประการ

พระของขวัญ พระธรรมขันธ์ และพระสมเด็จธรรมกาย ดังที่ได้ประมวลเรื่องราวต่าง ๆ มาเพื่อให้ทราบพอเป็นสังเขปนี้ ทรงคุณ และอานุภาพของพระรัตนตรัยปรากฏแก่ท่านผู้ได้รับเป็นจำนวนมาก คุณานุภาพเหล่านั้น ปรากฏแก่ท่านผู้นั้น ๆ ต่างเรื่องต่างราวต่างกรรมต่างวาระกัน ดังเช่นจากปากคำของนายสุธรรม จันทร์กลัด อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ ใน"บันทึกความจำเกี่ยวกับพระของขวัญ" ซึ่งได้เป็นที่ทราบกันอย่างแพร่หลายมาแล้ว หรือประสบการณ์ของคุณประภัสสร อาชวานนท์ ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง กระทรวงยุติธรรม ซึ่งเล่าไว้ในเรื่อง "อานุภาพพระสมเด็จ–ธรรมกายหยก" ตีพิมพ์ในหนังสือ "อานุภาพธรรมกาย" โดยมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นอาทิ คุณานุภาพนี้จึงเป็นที่เลื่องลือไปทั่วทั้งภายในและภายนอกประเทศ สมจริงที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำท่านได้เคยสอนไว้ว่า "บัดนี้เราได้ของศักดิ์สิทธิ์ ที่จะได้ไปรักษาชีวิตของเรา จะให้ชีวิตเรารุ่งโรจน์ในชาตินี้ จะเป็นบุญศิริของเราอย่างสำคัญในชาตินี้ **ไปบูชาไว้ให้ดี ให้ได้ตามสั่งตามบอก อย่าให้เคลื่อนคลาดได้**"

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
พัฒนะ ภวะนันท์ และ ธีระ เกรอต

วิธีบูชาพระของขวัญ
พระสมเด็จธรรมกาย และพระผงธรรมขันธ์

เรียบเรียงโดย
อาจารย์มงคลบุตร
(เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์)

ก่อนอื่นท่านสาธุชนผู้ใดพบและมีพระของขวัญที่พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ได้สร้างขึ้น เพื่อแจกแก่ผู้มาทำบุญถวายปัจจัยสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมก็ดี หรือพระผงธรรมขันธ์ที่ทางวัดปากน้ำได้จัดสร้างขึ้นเพื่อแจกแก่ผู้ทำบุญบำรุงวัดก็ดี หรือ**พระสมเด็จธรรมกาย**ที่คณะกรรมการบริหารธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำฯ **ได้สร้างขึ้นเพื่อสมนาคุณแก่ผู้มีจิตศรัทธาช่วยสร้างสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**และทำบุญช่วยในการ**เผยแพร่ธรรมปฏิบัติ**ก็ดี โปรดเข้าใจไว้ด้วยว่า

วัตถุประสงค์สำคัญในการสร้างพระดังที่กล่าวนี้ขึ้น ก็เพื่อให้ผู้เป็นเจ้าของและญาติมิตรมีไว้สำหรับการเจริญพระกรรมฐาน คือพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ เพื่อให้เข้าถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ โดยทางศีล สมาธิ และปัญญาเป็นสำคัญ

ส่วนผู้ปฏิบัติบูชาดังกล่าวจะได้รับผลดี มีความสุขความเจริญและความสงบสุขร่มเย็นดังที่มีกิตติศัพท์ลือเลื่องมาแล้วนั้น ก็เป็นผลแต่การประกอบกรรมดี และละเว้นกรรมชั่ว ของผู้ปฏิบัติเอง ตามพุทธบาลีที่ว่า ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ซึ่งแปลเป็นใจความว่า "**ธรรมย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม**" โดยแท้

ความจริงในวัตถุประสงค์สำคัญข้อนี้ จะเห็นได้จากวิธีการสร้างพระของขวัญของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ในหนังสือ "**วิชชามรรคผลพิสดาร**" เล่มที่ ๒ ฉบับพิมพ์ ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๙ ของวัดปากน้ำ หน้า ๑๓๖ ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

"...หากจะมีใครนำพระนี้ไปใช้ป้องกันตัวหรือทำการอื่นใดที่เป็นความทุจริต

คิดมิชอบแล้วไซร้ ก็ให้พระช่วยบังคับกลับจิตใจคนเหล่านั้นให้หันกลับมาสู่ความดี เลิกประพฤติชั่วเสีย ถ้าไม่เลิกพระก็จะลงโทษบุคคลผู้นั้นโดยสมควรแก่ความผิด และขอให้บรรดาลาภผลทั้งหลายจงบังเกิดมีแก่ผู้ได้พบและมีพระไว้สักการบูชาจะไปทำมาค้าขายในที่ใด ก็มีแต่จะขายดีมีกำไร จะรับราชการหรือทำงานในหน้าที่การงานใด ๆ ก็ดี จงมีแต่ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานนั้น ๆ จะทำกิจการอันใดในทางที่ดีที่ชอบแล้ว ก็ขอจงสำเร็จผลตามความประสงค์ทุกประการ แม้ศัตรูหมู่พาลก็อย่าให้เข้ามาประทุษร้ายได้"

นี้เป็นเพียงข้อความตอนหนึ่งของการอธิษฐาน**สั่งและทับทวีวิชชารวมความศักดิ์สิทธิ์** ในการเจริญภาวนาเพื่อสร้างพระตามแนววิชชาธรรมกาย ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ และมีข้อสังเกตว่า การสร้างพระของวัดปากน้ำดังที่กล่าวมานี้ ไม่มีการปลุกเสกด้วยคาถาอาคมหรือแม้แต่พิธีพราหมณ์แต่อย่างใดเลย คงใช้วิธีการเจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายล้วน ๆ โดยพระเดชพระคุณหลวงพ่อฯ และพุทธบริษัทซึ่งเป็นศิษยานุศิษย์ของพระเดชพระคุณท่านผู้ถึงธรรมกายและสามารถเจริญวิชชาขั้นละเอียด ๆ หรือมรรคผลพิสดารได้แล้วเท่านั้น

การอธิษฐานสั่งและทับทวีวิชชารวมความศักดิ์สิทธิ์ของผู้เจริญภาวนาและวิชชาดังกล่าวโดยตลอดจนครบไตรมาสโดยไม่ขาดตอนเลยนั้น จึงบังเกิดผลดีแก่การปฏิบัติธรรมและการดำเนินชีวิตในทางโลกของผู้มีพระไว้ในครอบครองเป็นอันมาก

ในสมัยที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อยังมีชีวิตอยู่ ก่อนที่จะมอบพระของขวัญให้แก่ผู้ใด พระเดชพระคุณท่านจะต้องให้ผู้ที่มาขอรับพระฝึกปฏิบัติภาวนาก่อน จึงจะมอบพระของขวัญให้ไป พร้อมด้วยกำชับให้ผู้นั้นหมั่นเจริญภาวนาอยู่เสมอ อย่าให้ทอดทิ้ง "ธรรม" แล้วภายหลังต่อมาจึงได้พิมพ์คำแนะนำการปฏิบัติภาวนาแจกพร้อมกับพระให้แก่ผู้มาขอรับพระทุกคน และได้ถือปฏิบัติสืบต่อมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

เมื่อท่านทั้งหลายได้เข้าใจดังนี้แล้ว หากได้พบหรือมีพระดังที่ได้กล่าวนี้ ก็จงหมั่นปฏิบัติบูชาโดยเพียรพยายามละชั่วด้วยกาย วาจา ใจ หมั่นประกอบแต่กรรมดีด้วยกาย วาจา และใจ ชำระจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ เป็นสัมมาทิฏฐิแต่ฝ่ายเดียว รักษาศีล เจริญสมาธิและปัญญา หรือกล่าวโดยรวม ๆ ว่าเจริญภาวนาอยู่เสมอ ก็จะประจักษ์ในผลแห่งคุณความดีหรือบุญกุศลนั้นด้วยตนเอง

วิธีปฏิบัติบูชาพระของขวัญ พระสมเด็จธรรมกาย หรือพระผงธรรมขันธ์ มีดังต่อไปนี้

ท่านจงน้อมใจของท่านให้หยุดอยู่ ณ ที่ศูนย์กลางกายตัว (ดังจะได้กล่าวในตอนหลัง) นึกบูชาพระรัตนตรัยซึ่งเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีสิ่งอื่นใดในโลกจะศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่า เสร็จแล้วจงพิจารณาพระของท่านให้จำได้ แล้วหลับตาน้อมองค์พระนั้นไปตั้งไว้ ณ ที่ศูนย์กลางกายตัว (โปรดดูวิธีการปฏิบัติภาวนาในหนังสือนี้เรื่องหลักการเจริญภาวนาสมถวิปัสสนากรรมฐาน ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ) แล้วให้บริกรรมภาวนาว่า "สัมมา–อะระหัง ๆ ๆ ๆ" พร้อมกับตรึกนึกให้เห็นองค์พระนั้นให้เหมือนกับเห็นด้วยนัยน์ตาจริง ๆ นึกหนักขึ้นก็เห็นชัดหนักขึ้นจนเห็นชัดแจ้งกับตาจริง ๆ การเห็นนั้นไม่ใช่ตามนุษย์หยาบ (ตาเนื้อ) เห็น แต่เป็น "ตาใน" หรือตาของ**กายมนุษย์ละเอียด** หรือ **กายฝัน** ซึ่งเป็นทิพย์เห็น เมื่อเห็นชัดแจ้งดังนั้นแล้ว ก็ต้องมองให้เห็นไว้เสมอในอิริยาบถทั้ง ๔ คือ นั่งก็เห็น นอนก็เห็น ยืนก็เห็น หรือจะเดินก็เห็น

เมื่อทำให้เห็นอยู่เสมอดังนี้ พระท่านก็จะโปรดเรา ต่อแต่นั้นท่านจะปาฏิหาริย์นิรมิตองค์ของท่านให้โตออกไปบ้าง เล็กเข้ามาบ้างแล้วเปลี่ยนเป็นสีต่าง ๆ ขาวเป็นเงินยวงบ้างเป็นสีปรอทบ้าง เป็นสีทองคำบ้าง เป็นสีเหลืองต่าง ๆ บ้าง เป็นสีขาวสะอาดบ้าง เป็นสีแก้วมรกตบ้าง ขาวใสเหมือนเพชรบ้าง ใสเหมือนกระจกส่องเงาหน้าบ้าง

เมื่อเห็นได้ถึงขนาดนี้แล้ว อย่ายินดียินร้าย ทำใจให้เฉยเป็นอุเบกขาไว้ นึกว่านั่นเป็นปาฏิหาริย์ของพระท่าน ท่านโปรดเรา เราต้องเคารพระลึกถึงท่านเสมอ และให้น้อมใจหยุดในหยุดลงไปที่ศูนย์กลางองค์ท่าน จะเห็นที่หมายเป็นจุดเล็กใสเท่าปลายเข็ม พอใจหยุดนิ่งได้ถูกส่วนเข้าก็จะเห็นดวงกลมใสแจ่ม ณ ที่ศูนย์กลางองค์พระนั้นก็ให้รวมใจหยุดอยู่ ณ ที่ศูนย์กลางดวงนั้นต่อไปอีก ก็จะเห็นดวงและองค์พระใสบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น ขยายส่วนโตขึ้น และมีรัศมีสว่างขึ้นกว่าเดิม

ทีนี้ก็ให้จรดใจไว้อยู่ ณ ที่ศูนย์กลางดวงใสแจ่มตรงศูนย์กลางกาย องค์พระนั้นไว้เรื่อย ให้เห็นอยู่ทุกอิริยาบถทีเดียว

เมื่อทำได้ดังนี้ชื่อว่าบูชาพระองค์ท่านด้วยคารวะอย่างยิ่ง ไม่มีการบูชาอื่นจะยิ่งไปกว่า ในชั้นนี้องค์พระท่านจะปาฏิหาริย์จนเต็มส่วนของท่าน ใสเหมือนแก้วหมดทั้งองค์งามไม่มีที่ติ ท่านจะประทับอยู่ที่ศูนย์กลางกายของเราตามเดิม แต่ประทับผินพระพักตร์ออกตามกายของเรา ที่ศูนย์กลางกายของเราเป็นที่ประทับของท่าน ใจของเราก็ต้องให้หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางองค์พระเหมือนกัน ให้เหมือนกับหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางกายมนุษย์

เมื่อเราเข้าถึงองค์พระดังนี้แล้ว ต้องการอะไรก็อาราธนาให้ท่านช่วย ต้องสำเร็จตามปรารถนา ต่างแต่ช้ากับเร็วเท่านั้น หรือทันใดนั้นก็ได้ เมื่อเราหัดทำใจให้เข้าถึงองค์พระได้ชำนิชำนาญคล่องแคล่วดังนี้แล้ว ในเมื่อเราจะไปทางบกก็ดี ทางน้ำก็ดี ทางอากาศก็ดี หรือจะไปในที่ใดที่หนึ่งก็ดี หรือมีเหตุการณ์บังเกิดขึ้นโดยปัจจุบันก็ดี เราก็จะอาราธนาให้ท่านช่วยได้ทันท่วงที ถ้าเรารับราชการ ขอให้การรับราชการของเราราบรื่นเรียบร้อย ไม่เป็นที่สะดุดตาสะดุดใจผู้หลักผู้ใหญ่ ถ้าเราค้าขาย ขอให้การค้าขายของเราให้ซื้อง่ายขายคล่องกำไรงาม ถ้าเราทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำกิจการใด ๆ ขอให้การกระทำนี้ได้ผลเกินควรเกินค่า ถ้าเราจะไปทางน้ำทางบก ขอให้ไปดีมาดี สวัสดีมีชัยในกาลทุกเมื่อ เทอญฯ

ขอให้ท่านทั้งหลาย บรรดาที่มาช่วยสมทบทุนในการก่อสร้าง**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**และ**เผยแพร่ธรรมปฏิบัติ**ด้วยกัน จงประสบแต่ความสำเร็จสมประสงค์ทุก ๆ ประการเทอญฯ

เรียบเรียงโดย
อาจารย์มงคลบุตร
(เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์)

เรื่อง

"ธรรมกาย"

๑ ธรรมกายคือกายอะไร

"**ธรรมกาย**" เป็นกายในกายที่สุดละเอียดของมนุษย์หรือสัตว์โลกทั้งหลาย อันประมวลความบริสุทธิ์ ๓ ประการเข้าไว้ คือ

กายและหัวใจ เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระวินัยปิฎก เป็น **ปฐมมรรค**

ดวงจิต เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระสุตตันตปิฎก เป็น **มรรคจิต**

ดวงปัญญา เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระอภิธรรมหรือพระปรมัตถ์ปิฎก เป็น**มรรคปัญญา**

ธรรมกายนั้นเป็นกายประเสริฐ (พรหมกาย) เป็นกายที่บริสุทธิ์หรือธาตุล้วน ธรรมล้วน (ธรรมกาย) ไม่ประกอบด้วยตัณหาราคะใด ๆ (วิราคธาตุ วิราคธรรม) อยู่เหนือหรือพ้นจากความปรุงแต่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นความปรุงแต่งด้วยผลของบาปอกุศล หรือบุญกุศล (วิสังขาร หรือ อสังขตธาตุ อสังขตธรรม) จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระ–ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณะคือ ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา และเพราะเป็นกายที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งนี้เอง จึงเป็นกายที่เที่ยงแท้ ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัยดังที่สิ่งที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งเขาเป็นกัน และโดยเหตุนี้จึงเป็นกายที่เป็นตัวตนที่แท้จริง

"**ธรรมกาย**" นี่เองที่**ทำหน้าที่ "ตรัสรู้" พระอริยสัจจ์** ๔ (กรณีพระอรหันต์สาวก) และ **ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ** (กรณีพระพุทธเจ้า) **ธรรมกายจึงเป็นพระ-พุทธรัตนะ ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายคือพระธรรมรัตนะ** และ**ธรรมกายที่ละเอียด ๆ คือพระสังฆรัตนะ** ผู้ปฏิบัติและรักษาพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าไว้–ธรรมกายเป็น "**ธาตุเป็น ธรรมเป็น**" **คือเป็นกายที่มีชีวิตจิตใจ อันประมวลความบริสุทธิ์เข้าไว้ทั้ง ๓ ประการดังกล่าวแล้ว ซ้อนอยู่ในที่สุดละเอียด ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ณ ศูนย์กลางกายของสัตว์โลกทั้งหลาย**

พระพุทธลักษณะของธรรมกาย เท่าที่มีผู้ปฏิบัติภาวนาธรรมได้เข้าถึง ได้รู้เห็น

และเป็นอยู่แล้ว ต่างเห็นมีพระพุทธลักษณะเหมือนพระพุทธปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ครองจีวรม้วนลูกบวบเข้าใน (ม้วนขวา) อยู่ในท่าขัดสมาธิ ประทับอยู่บนองค์ฌาน (มีลักษณะเป็นแผ่นกลม ขาว ใส หนาประมาณ ๑ ฝ่ามือของธรรมกาย) ธรรมกายนั้น ขาว ใส บริสุทธิ์ และมีรัศมีสว่างยิ่งนัก ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระธรรมกายมีขนาดเส้นผ่าศูนย์-กลางเท่าหน้าตัก และความสูงของธรรมกาย

ธรรมกาย มีหยาบมีละเอียดไปจนสุดละเอียด กล่าวคือ ธรรมกายโคตรภู สำหรับผู้ได้โคตรภูญาณ มีขนาดหน้าตักและความสูง และเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๔ วาครึ่ง ธรรมกายพระโสดา ขนาด ๕ วาขึ้นไป ธรรมกายพระสกทาคา ขนาด ๑๐ วาขึ้นไป ธรรม-กายพระอนาคามี ขนาด ๑๕ วาขึ้นไป และธรรมกายพระอรหัต หรือธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มีขนาด ๒๐ วาขึ้นไป เฉพาะธรรมกายตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัม-พุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้าที่เห็นอยู่ในอายตนนิพพานนั้นเห็นประทับอยู่บนรัตน-บัลลังก์อีกทีหนึ่ง ส่วนธรรมกายตรัสรู้ของพระอรหันต์สาวกคงประทับอยู่บนองค์ฌานเฉย ๆ ทั้งธรรมกายตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และธรรมกายพระอรหันต์สาวกที่เข้า "**อนุปาทิเสสนิพพาน**" คือ กายเนื้อแตกทำลายแล้ว ธรรมกายตรัสรู้ซึ่งชื่อว่า "**พระนิพพาน**" ที่สุดละเอียดของท่าน ไปปรากฏอยู่ใน "**อายตน-นิพพาน**" คือแดนหรือสถานที่ (อุปมาเหมือนภพ) ประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันทั้งหมด มีจำนวนนับไม่ถ้วน ไปจนสุดละเอียด เพราะพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกที่มาอุบัติขึ้นในโลกแล้วตรัสรู้ในอดีตถอยหลังไป จนไม่ทราบว่าธาตุธรรมนี้มีมาแต่เมื่อใดนั้น นับประมาณมิได้จริง ๆ หลวงพ่อวัดปากน้ำท่านจึงเพียงแต่เทียบเคียงว่า มีมากกว่าเมล็ดทรายในท้องพระมหาสมุทรทั้ง ๔

ยังมีข้อสังเกต เมื่อปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายชั้นสูงไปจนสุดละเอียด อีกว่า ในท่ามกลางธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า (กินความรวมถึงกายอื่นที่หยาบรองลงมาจนสุดกายหยาบคือกายมนุษย์ด้วย) ยังมีกายในกายซ้อนอยู่ต่อไปอีก คือกาย"**พระ-พุทธเจ้าจักรพรรดิ**" หรือเรียกว่า "จักรพรรดิ" เฉย ๆ ซึ่งเป็น**กายภาคผู้เลี้ยง** และเป็นประธานของรัตนะ ๗ และกายสิทธิ์ทั้งหลาย มีลักษณะเหมือนพระธรรมกายโดยทั่วไปแต่ "ทรงเครื่อง" เหมือนพระทรงเครื่อง อย่างเช่น พระแก้วมรกตทรงเครื่อง ขาวใสบริสุทธิ์ยิ่งนักอีกเช่นกัน กายภาคผู้เลี้ยงนี้ก็มีสุดหยาบ (จุลจักรพรรดิ) ซึ่งมีพุทธานุภาพน้อย, และระดับกลาง (มหาจักรพรรดิ) ไปจนถึงละเอียด (บรมจักรพรรดิ) และต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียด (อุดมบรมพุทธเจ้าจักรพรรดิ) ซึ่งมีอานุภาพยิ่งกว่ากันขึ้นไปตามลำดับ -- เมื่อ

สุดละเอียดของพระพุทธเจ้าจักรพรรดิ (ของแต่ละพระพุทธเจ้า) ก็จะมีกายของ "**ภาคผู้สอดวิชชา**", "**ภาคผู้ส่งวิชชา**", "**ภาคผู้สั่งวิชชา**", "**ภาคผู้บังคับ**", "**ภาคผู้ปกครองธาตุธรรม**" ต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียด ก็จะถึงกายธรรมของ**พระพุทธเจ้าองค์ต้นธาตุต้นธรรม** ใน "**อายตนนิพพานเป็น**" ซึ่ง**พระพุทธเจ้าองค์ต้น ๆ นี้ท่านเข้านิพพานด้วยกายเนื้อ** (โปรดดูเรื่อง "**นิพพาน พระนิพพาน อายตนนิพพาน คืออะไร**" โดยพระเดชพระคุณ **พระภาวนา-โกศลเถร** ในหนังสือ "**อานุภาพธรรมกาย**" จัดพิมพ์โดย มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย, พ.ศ. ๒๕๒๗ หน้า ๗๑-๗๙)

ธรรมกายตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าองค์ต้นธาตุ ต้นธรรม (ซึ่งกินความถึงกลางธาตุและปลายธาตุ อันนับเป็นพระอนุพุทธด้วย) **นั้นมีพุทธลักษณะเหมือนพระสงฆ์กายเนื้อ** ครองจีวรม้วนลูกบวบเข้าใน (ม้วนขวา) **แต่ใส ละเอียด มีรัศมีสว่างยิ่งนัก** และพระวรกายธรรมนี้มีขนาดหน้าตัก ความสูง และเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๒๐ วาขึ้นไป มีจำนวนนับประมาณมิได้

ความอุบัติเป็น "เด่น" ขึ้นของ "ธรรมกาย" ในแต่ละสัตว์โลก เป็นเรื่องที่สัตว์โลกมีได้ด้วยยาก แต่ก็มิใช่จะเหลือวิสัยที่สัตว์โลกจะทำได้ เพราะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ดี พระปัจเจกพุทธเจ้าก็ดี หรือพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ก่อนแต่จะตรัสรู้ ได้บรรลุพระ-อรหัตผลหรือพระสัมมาสัมโพธิญาณด้วย "พระธรรมกาย" นั้น ก็เริ่มตั้งแต่ความเป็นมนุษย์ปุถุชนเหมือนมนุษย์ปุถุชนอย่างเราท่านทั้งหลายนี้แหละ **เมื่อได้ปฏิบัติธรรม กระทำกาย วาจา และใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ ผ่านกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ของทุกกายในกาย ณ ภายในของเรานี้ ผ่านทางสายกลาง** (มัชฌิมาปฏิปทา) **เข้าไปจนสุดละเอียด จนพ้นความปรุงแต่งด้วยผลบาปอกุศล บุญกุศล** (ระดับโลกยธรรม) **เป็น "โลกุตตรธรรม"** (ธรรมให้พ้นโลก) แล้ว **ก็จะถึงธาตุล้วนธรรมล้วน ที่สะอาดบริสุทธิ์จากกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน** (แม้เพียงชั่วคราว ชื่อว่า "วิกขัมภณวิมุตติ") **ก็จะถึงธรรมกาย และหากอาศัยตาและญาณของพระธรรมกายที่เข้าถึงนั้น พิจารณาสภาวะของธรรมชาติทั้งที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง และที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ให้เห็นแจ้งตามธรรมชาติที่เป็นจริง** เป็น "**วิปัสสนาปัญญา**" แล้วพัฒนาสูงขึ้นเป็น "**โลกุตตรปัญญา**" **คือเห็นแจ้งในพระอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ด้วย ญาณ ๓ กลุ่ม คือสัจจญาณ กิจญาณ และกตญาณ รวมเป็นรอบ ๑๒ และสามารถละสัญโญชน์ กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลกอย่างน้อย ๓ ประการ** (คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส) **ขึ้นไปได้ ก็จะบรรลุมรรค ผล เป็นพระอริยบุคคลตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้**

๒. เอกสารหลักฐานอ้างอิงที่สำคัญ
ที่เกี่ยวด้วยธรรมกาย รูปกาย สรีรกาย และนิพพาน

เอกสารหลักฐานอ้างอิงที่สำคัญอันเกี่ยวด้วยธรรมกายหรือกายธรรม, รูปกาย หรือสรีรกาย ทั้ง ณ ภายใน และ ณ ภายนอก หรือสุดหยาบ สุดละเอียด, และที่เกี่ยวด้วยนิพพาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อายตนนิพพาน ดังที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ พอจะนำมาแสดงเพื่อประกอบศรัทธาปสาทะในการศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรม ดังต่อไปนี้

๑) **ความอุบัติขึ้นของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยรูปกายอุบัติ และธรรมกายอุบัติ** ดังมีปรากฏในพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระสังฆราช ปุสฺสเทว และทรงชำระโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๘/๒๔๘๒ หน้า ๑๑ และหน้า ๕๗ ว่า

"แม้องค์พระตถาคตอังคีรสศักยมุนีโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ซึ่งมีความปรากฏในโลกอันสัตว์ได้ด้วยยาก ดังนี้ พระองค์ก็ได้อุบัติเกิดขึ้นแล้วในโลก ด้วย**รูปกายอุบัติ** และ**ธรรมกายอุบัติ** ทั้ง ๒ ประการ พร้อมด้วยอัจฉริยอัพภูตธรรมตามธรรมดานิยมโดยพุทธธรรมดา

ความบังเกิดขึ้นด้วย**รูปกาย**นั้น จัดเป็น ๒ คือ **โอกกัมติสมัย**ลงสู่พระครรภ์ หยั่งลงสู่พระครรภ์มารดาในปฏิสนธิกาลด้วย**กายทิพย์**เห็นได้ด้วยตาธรรมกาย และ**นิขมนสมัย** ประสูติจากพระครรภ์เป็นเจ้าชายสิทธัตถะ

ส่วนความบังเกิดขึ้นด้วย**ธรรมกาย**เป็นตถาคตหรือพระพุทธเจ้า พระพุทธรัตนะนั้น คือ **(อภิสัมโพธิสมัย) ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ**

ครั้งนั้น หมื่นโลกธาตุนี้ ก็หวั่นไหวสะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างยิ่งไม่มีประมาณก็ได้ปรากฏเกิดมีในโลก ล่วงเทวานุภาพของเทพยดาทั้งหลาย ก็แลอัศจรรย์ทั้งหลายซึ่งสำเร็จโดยธรรมดานิยมเห็นปานใดได้ปรากฏเกิดมีแล้วในโลก เมื่อครั้งพระองค์ประสูติเป็นกาลเกิดด้วย**รูปกาย**อันบริบูรณ์ฉันใด แม้ถึงเมื่ออภิสัมโพธิสมัยตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นกาลเกิดด้วย**ธรรมกาย**นั้นเล่า สรรพอัศจรรย์ทั้งปวงเห็นปานนั้นก็ได้ปรากฏเกิดมีแล้ว ฉันนั้น"

นี้เป็นเอกสารหลักฐาน (คำแปลและคำเรียบเรียง พระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราชสา ปุสฺสเทว จากพระไตรปิฎก ซึ่งแสดงถึงความอุบัติขึ้นของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ-

เจ้าในฐานะรูปกายอุบัติ และธรรมกายอุบัติ และ**เฉพาะ "ธรรมกาย" อุบัตินั้น ก็คือเมื่อ "ตรัสรู้" พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ** ซึ่งครอบคลุมถึงความตรัสรู้ในพระอริยสัจจ์ทั้ง ๔ เช่นเดียวกันกับพระอรหันต์ทั้งหลายอีกด้วย

พึงเข้าใจ"**ความตรัสรู้**"ว่า มิใช่ความหยั่งรู้ด้วย"**วิญญาณ**"ของมนุษย์ ทิพย์ หรือแม้แต่ของพรหม ซึ่งอาศัยมังสจักขุหรือสายตาเนื้อมนุษย์ ทิพยจักขุของทิพย์ หรือสมันตจักขุของพรหมซึ่งยังมีอวิชชาห่อหุ้มอยู่ เป็นสื่อสัมผัสเครื่องรู้เห็น จึงมีขีดความสามารถจำกัดอยู่เพียงการรู้เห็นได้เฉพาะสภาวะความเป็นไปในภพสามนี้เท่านั้น หากแต่**เป็นความหยั่งรู้ด้วย"ญาณรัตนะ"ของกายธรรม ด้วยอาศัยพุทธจักขุของธรรมกายอันปราศจากอวิชชาห่อหุ้มเป็นสื่อเครื่องเชื่อมต่อ หรือสัมผัสให้ได้ทั้งเห็นและรู้** -- ดังมีปรากฏในธัมมจักกัปปวัตนสูตร ปางปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ว่า -- จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ วิชฺชาอุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ" ซึ่งแปลความว่า "**จักขุ**(ความเห็นแจ้งชัด)**ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณ**(ความหยั่งรู้)**ได้เกิดขึ้นแล้ว ปัญญา**(ความรู้แจ้ง)**ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชา**(ความรู้พิเศษเหนือผู้อื่น)**เกิดขึ้นแล้ว แสงสว่าง**(แจ้งจบ)**ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้เคยฟังมาแล้วในกาลก่อนว่า นี้เป็นทุกขอริยสัจจ์, นี้ทุกขสมุทัยอริยสัจจ์, นี้ทุกขนิโรธอริยสัจจ์, นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์**"

๒) **พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศว่า "ธรรมกาย" คือ "ตถาคต" หรือ "พระพุทธเจ้า"**

ในวักกลิสูตร ปรากฏความโดยย่อว่า พระวักกลินั้นติดในรูปสมบัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก จึงเฝ้าแต่ติดตามคอยชมพระสิริโฉมอันสง่างามในพระวรกายเนื้อของพระพุทธองค์อยู่เสมอ อยู่มาวันหนึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้โปรดแก่พระวักกลิว่า "ดูก่อนวักกลิ เธอจะมามัวติดตามเฝ้าดูร่างกายอันเน่าเปื่อยผุพังนี้ใย ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม"

"ร่างกายอันเน่าเปื่อยผุพัง" นั้นพระพุทธองค์ได้ทรงหมายถึงพระวรกายเนื้อซึ่งเป็นรูปสังขารอันประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง และมีสามัญญลักษณะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา กล่าวคือต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย ไม่อาจคงทนอยู่ในสภาพเดิมได้ ผู้ใดยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาและทิฏฐิคือความเห็นผิดคิดว่าตัวเป็นตนแล้วก็เป็นทุกข์ เพราะลงท้ายก็จะต้องเสื่อมสลายหมดสภาพเดิมของมันไปตามธรรมชาติ

"ผู้ใดเห็นธรรม" ณ ที่นี้หมายถึงธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า คือ "ธรรมรัตนะ"

"ผู้นั้นเห็นเรา" **ณ ที่นี้** "**เรา**" หมายถึง "**ตถาคต**", "**พระพุทธเจ้า**" หรือ"**พระพุทธรัตนะ**", **หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ "ธรรมกาย" ที่บริสุทธิ์ของเจ้าชายสิทธัตถะ หรือแม้ของ**

พระอรหันต์ขีณาสพอื่นทั้งหลายนั้นเอง

และที่ว่า "ธรรมกาย คือ ตถาคต" ก็มีมาใน พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อัคคัญญสูตร พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑ หน้า ๗๕-๗๖ ซึ่งแปลความว่า

"...ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็ผู้ใดแล มีศรัทธาตั้งมั่นเกิดขึ้นแล้วแต่รากแก้วคืออริยมรรค ประดิษฐานมั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือผู้ใดผู้หนึ่งในโลก ไม่พรากไปได้ ควรเรียกผู้นั้นว่า เป็นบุตรเกิดแต่พระอุระ เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เกิดแต่พระธรรม เป็นผู้ที่พระธรรมเนรมิตขึ้น เป็นผู้รับมรดกพระธรรม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำว่า **ธรรมกาย** ก็ดี ว่า **พรหมกาย** ก็ดี ว่า**ธรรมภูต** ก็ดี ว่า **พรหมภูต** ก็ดี เป็นชื่อของตถาคต ฯ"

"**ธรรมกาย**" ณ ที่นี้หมายถึงกายที่บริสุทธิ์จากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือตัณหา ราคะทั้งหลาย (เป็น วิราคธาตุ วิราคธรรม), และเป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรม อันไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง หรือปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ หรืออีกนัยหนึ่งคืออยู่นอกเหนือความปรุงแต่งใด ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อวิชชา ตัณหา สมุทัยทั้งปวง และแม้ความปรุงแต่งด้วยบุญ เช่น ผลทาน ศีล และภาวนา ในระดับโลกิยะ ธรรมกายก็อยู่เหนือความปรุงแต่งนั้น ๆ ด้วย ส่วนคำว่า "ธรรมภูต" นั้น หมายถึงความอุบัติขึ้นของธาตุล้วน ธรรมล้วนอันไม่ประกอบด้วยปัจจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "อวิชชา" ปรุงแต่งนั้นเอง

"**พรหมกาย**" ณ ที่นี้หมายถึง "กายอันประเสริฐ" มิได้หมายถึงกายรูปพรหมหรืออรูปพรหม ที่ประเสริฐก็เพราะบริสุทธิ์ เป็น "วิสุทธิขันธ์" จึงไม่ต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปโดยเหตุปัจจัยใด ๆ จึงเป็นกายที่ยั่งยืน เป็นตัวตนที่แท้จริง พึงเข้าถึง รู้ เห็น และเป็น เพราะเมื่อเข้าถึงและเป็นแล้ว "เป็นบรมสุขยิ่งนัก" ดังบาลีพระพุทธภาษิตที่ว่า "นิพพานํ ปรมํ สุขํ" นิพพานเป็นบรมสุขยิ่งนัก ส่วนคำว่า "พรหมภูต" นั้นหมายถึง ความอุบัติขึ้นอย่างประเสริฐ โดยนัยเดียวกัน

๓) "ธรรมกาย" เป็น "อสังขตธาตุ อสังขตธรรม" อันผู้มีปัญญาพึงปฏิบัติให้เข้าถึง พึงรู้เห็นและเป็น ตามรอยบาทพระพุทธองค์

ในเรื่องนี้ **พระเทพมุนี** (ผิน ธรรมประทีป) วัดบวรนิเวศวิหาร ได้แสดงปาฐกถา "**เรื่องกายสาม**" ที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ และได้เคยพิมพ์ออกเผยแพร่หลายครั้ง ในปัจจุบันนี้ยังมีปรากฏใน

หนังสือ "**ทางร่มเย็น**" **อันดับที่ ๒๕** ซึ่งมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยได้จัดพิมพ์ขึ้น โดยเจ้าประคุณ**สมเด็จพระญาณสังวร** ผู้อำนวยการมูลนิธิฯ ได้พิจารณาเลือกเรื่องนี้มาจัดพิมพ์ในหนังสือฉบับนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ มีปรากฏความในหน้า ๒๕-๒๖ ว่า

"**ธรรมกายคือกายธรรม** นี้เป็นชั้นละเอียด เมื่อกล่าวด้วยเรื่องกายธรรม จำเป็นจะต้องอธิบายคำว่า "**ธรรม**" ในศัพท์นี้ให้เข้าใจก่อน **ธรรม**หรือ**ธาตุ**นั้น ตามพยัญชนะแปลว่า "**ทรง**" เมื่อถือเอาคำว่า "ทรง" เป็นประมาณ ก็ได้ความตรงกันข้ามว่า **สภาพที่ทรงเป็นธรรม** สภาพที่ไม่ทรง ก็ไม่เป็นธรรม คือเป็นอธรรม. **แม้ในสภาพที่เป็นธรรมซึ่งแปลว่า "ทรง" นั้น เมื่อเพ่งตามอาการแล้ว ก็มีทรงอยู่ ๒ อย่าง คือ ทรงอยู่อย่างนั้น ไม่แปรผันเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น** ซึ่งเรียกว่า **อสังขตธรรม ธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง** หรือ **อมตธรรม ธรรมที่ไม่ตาย** อย่างหนึ่งทรงอยู่ชั่วครู่ชั่วคราว แล้วก็เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไป เช่น ร่างกายของคนของสัตว์ หรือสิ่งประดิษฐ์ทุก ๆ ชนิดอย่างหนึ่ง อย่างหลังนี้ท่านเรียกว่าสังขตธรรมบ้าง สังขารธรรมบ้าง เพราะเป็นธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้นเรียกว่า **มตธรรม** ธรรมที่ตายสลายไปบ้าง

คำว่า "ธรรมกาย" ในที่นี้เข้าใจว่า หมายเอาอสังขตธรรมหรืออมตธรรมที่เป็นส่วนโลกุตตรธาตุหรือโลกุตตรธรรม ไม่ใช่โลกิยธาตุหรือโลกิยธรรม."

อนึ่ง ที่ว่า "**ธรรมกาย**" **ซึ่งเป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรมนี้ ผู้มีปัญญาพึงปฏิบัติให้"เข้าถึง"ได้ "รู้ เห็น" และ "เป็น"นั้น** พึงพิจารณา บาลีพระพุทธภาษิต ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทานวัคค์ นิพพานสูตร ที่ ๓ แปลความว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว **มีอยู่**

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว จักไม่ได้มีแล้วไซร้ การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้วจะไม่พึงปรากฏในโลกนี้เลย

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว **มีอยู่** ฉะนั้น การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้วจึงปรากฏ"

๔) สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ขีณาสพทั้งหลายต่างเป็น "ธรรมกาย" ด้วยกันทั้งนั้น

พระสัจจธรรมข้อนี้ โปรดพิจารณาเอกสารหลักฐานสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

๔.๑ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สรภังคเถรคาถา ข้อ ๓๖๕ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พ.ศ. ๒๕๑๔ เล่มที่ ๒๖ หน้า ๓๓๔ ความว่า

"....เมื่อก่อน เราผู้ชื่อว่า **สรภังคะ** ไม่เคยได้เห็นโรคคืออุปาทานขันธ์ ๕ ครบบริบูรณ์ทั้งสิ้น โรคนั้น อันเราผู้นำทำตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ได้เห็นแล้ว **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า** พระนามว่า พระวิปัสสี พระสิขี พระเวสสภู พระกกุสันโธ พระโกนาคม พระกัสสป ได้เสด็จไปแล้วโดยทางใดแล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม ก็ได้เสด็จไปแล้วโดยทางนั้น พระพุทธเจ้า ๗ พระองค์นี้ ทรงปราศจากตัณหาไม่ทรงถือมั่น ทรงหยั่งถึงความสิ้นกิเลส **เสด็จอุบัติแท้โดยธรรมกาย ผู้คงที่** ทรงเอ็นดูอนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย ได้ทรงแสดงธรรม คือ อริยสัจ ๔ อันได้แก่ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางเป็นที่สิ้นทุกข์ เป็นทางไม่เป็นไปแห่งทุกข์ อันไม่มีที่สุดในสงสาร เพราะกายนี้แตกและเพราะความสิ้นชีวิตนี้ การเกิดในภพใหม่อย่างอื่นมิได้มี เราเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากสรรพกิเลสและภพทั้งปวง ฯ"

๔.๒ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทานเอกุโปสถวรรค มหาปชาบดีโคตมีเถริยาปทาน พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๓๓ หน้า ๒๑๕ ความว่า

"...ข้าแต่พระโลกนาถ พระองค์เป็นผู้ประทานความสุขอันเกิดจากพระสัทธรรมให้หม่อมฉัน ข้าแต่พระโคดม หม่อมฉันเป็นผู้อันพระองค์ให้เกิด ข้าแต่พระสุคตเจ้า **รูปกาย**ของพระองค์นี้ อันหม่อมฉันทำให้เจริญเติบโต **ธรรมกาย**อันน่าเพลิดเพลินของหม่อมฉัน อันพระองค์ทำให้เจริญเติบโตแล้ว หม่อมฉันให้พระองค์ดูดดื่มน้ำนมอันระงับเสียได้ซึ่งความอยากชั่วครู่ **แม้น้ำนม คือ พระสัทธรรมอันสงบระงับล่วงส่วนพระองค์ก็ให้หม่อมฉันดูดดื่มแล้ว** ข้าแต่พระมหามุนี ในการผูกมัดและรักษา พระองค์ชื่อว่ามิได้เป็นหนี้หม่อมฉัน..."

๔.๓ ใน **ปฐมสมโพธิกถา มารพันธปริวัตต์** ปริเฉทที่ ๒๘ พระนิพนธ์ **สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส** ความว่า

"เมื่อก่อนที่จะได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณที่ใต้ควงไม้พระศรีมหาโพธินั้น พระมหาโพธิสัตว์เจ้าได้เคยถูก พระยามาราธิราช (พระยาวัสสวดีมาร) ผจญด้วยประการต่าง ๆ แต่ก็ต้องพ่ายแพ้แก่บารมีแห่งพระมหาโพธิสัตว์เจ้า

เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และประกาศพระพุทธศาสนาจวบจนกระทั่งเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุไปแล้ว ก็ได้มีพระมหาเถระองค์หนึ่ง ชื่อพระอุปคุตต์มหาเถระ ได้มีโอกาสทรมานพระยามารจน

สิ้นพยศ กลับเป็นสัมมาทิฏฐิ และมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย แล้วเปล่งวาจาปรารถนาพุทธภูมิตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ไว้

พระอุปคุตต์มหาเถระนั้นมิได้เคยเห็นพระวรกายเนื้อของสมเด็จพระสัพพัญญูพุทธเจ้ามาก่อน และประสงค์จะได้เห็น จึงขอร้องให้พระยามารซึ่งได้เคยเห็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก่อนให้นิรมิตพระวรกายเนื้อแห่งสมเด็จพระสัพพัญญูพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอัครสาวกให้ดูว่า

"...อนึ่ง ท่านจะได้อนุเคราะห์แก่อาตมา ด้วยสมเด็จพระศาสดาบังเกิดในโลกเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานเสียแล้ว เราได้เห็นแต่พระธรรมกาย (หมายถึง พระธรรมกายของพระอุปคุตต์มหาเถระเอง ซึ่งได้เข้าไปเห็นพระธรรมกายของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอายตนนิพพาน) มิได้ทันเห็นซึ่งพระสรีรกาย ท่านจงสงเคราะห์นิรมิตพระรูปกายแห่งพระศาสดาจารย์ พร้อมทั้งอาการทั้งปวงสำแดงแก่เราให้เห็นประจักษ์กับทั้งพระอัครสาวกทั้งคู่ ให้ปรากฏด้วยฤทธิ์แห่งท่านกาลบัดนี้..."

พระยามารก็นิรมิตพระวรกาย แห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระอัครสาวก และพระมหาอสีติมหาสาวก ให้เห็น

อนึ่ง ในกาลนั้น พระเจ้าธรรมาโศกราช ก็ได้เสด็จมาทอดพระเนตรพร้อมข้าราชบริพารด้วย พระองค์มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ใคร่จะกระทำสักการะบูชาพระสถูปด้วยพระสรีรรูปแห่งพระองค์เองมีกำหนด ๗ วัน จึงให้เอาปุยสำลีชุบด้วยน้ำมันหอมถึง ๕๐๐ หม้อ มาพันพระกายตั้งแต่พระศอตลอดลงไปตราบเท่าถึงพระบาท แล้วเสด็จไปยืนประดิษฐานอยู่ที่หน้าพระเจดีย์ ยกพระหัตถ์อัญชุลีเหนืออุตตมังคศิโรตม์ ทรงพระระลึกถึงพระพุทธคุณแล้วให้จุดเพลิงเข้าทั่วพระสรีรรูปกาย ๆ มิได้หวั่นไหวตามบูชาดุจประทีป และเปลวเพลิงนั้นก็พลุ่งโพลงขึ้นไปบนอากาศสูงประมาณ ๒ ชั่วบุรุษ แล้วออกพระวาจาตรัสสรรเสริญพระพุทธคุณว่า **นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิติปิ โส ภควา ฯลฯ พุทฺโธ ภควาติ สฺวากฺขาโต ฯลฯ สุปฏิปนฺโน** จนจบตรัสสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย...ฯลฯ"

๕) อายตนนิพพาน คือ ที่ประทับของพระนิพพาน (ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว) ที่เข้าอนุปาทิเสสนิพพานแล้ว มีอยู่

มีบาลีพระพุทธภาษิต นิทานวัคค์ สังยุตนิกาย และ ในปาฏลิคามิวัคคอุทานฯ ยืนยันว่า **"อายตนนิพพาน"** นั้น **มีอยู่** ส่วนว่ามีลักษณะเช่นไรนั้น ในบาลีพระพุทธภาษิตดังกล่าวนี้ ได้แสดงเพียงเป็น "นัย" ไว้เท่านั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาเทียบเคียงจากการรู้เห็นด้วยตาและ

ญาณของพระธรรมกายที่สุดละเอียดแล้ว เห็นมีปรากฏดังต่อไปนี้ (จากหนังสือ "ทางมรรคผลนิพพาน – รวมธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย" จัดพิมพ์ครั้งที่ ๓ โดยมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย, ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๒๗๕–๒๘๒)

อายตนนิพพาน นั้นเป็นที่ประทับของพระนิพพาน คือพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกที่เข้าอนุปาทิเสสนิพพานไปแล้วนั่นเอง มีสัณฐานกลมรอบตัว ขาวใสบริสุทธิ์จนกระทั่งมีรัศมีปรากฏ

ในอายตนนิพพาน เป็นสถานที่โล่งโถงปราศจากสิ่งกำบังใด ๆ ทั้งสิ้น สว่างไสวไปด้วยรัศมีธรรมอันโชติช่วง ปราศจากความสว่างจากรัศมีอื่นใด แต่เป็นธรรมรังสีที่เกิดจากความใสสะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส อวิชชา เครื่องเศร้าหมองทั้งปวงนั่นเอง

ถ้าจะอธิบายลักษณะของนิพพานตามที่ผู้ถึงธรรมกายได้รู้เห็นเทียบเคียงกับบาลีพระพุทธภาษิตในนิทานวัคค์ สังยุตตนิกาย และปาฏลิคามิวัคคอุทานฯ แล้ว ก็จะเห็นได้ชัดเจนดังต่อไปนี้

ประการแรก บาลีพระพุทธภาษิตได้ยืนยันว่า **อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ** ซึ่งแปลความว่า **ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย อายตนนิพพานนั้นมีอยู่**

ประการที่สอง จากผลของการปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย เมื่อผู้ถึงธรรมกายซ้อนสับทับทวีจนสุดกายหยาบกายละเอียด เพื่อชำระธาตุธรรมให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ แล้วเจริญฌานสมาบัติ ๘ โดยอนุโลม ปฏิโลม ๗ เที่ยว ปล่อยกายตกศูนย์เข้าอายตนนิพพานแล้ว จะพบว่า อายตนนิพพานนั้นอยู่พ้นภพสามขึ้นไป มิใช่อยู่ที่ดิน น้ำ ลม ไฟ ใด ๆ ทั้งสิ้น, อายตนะนี้ก็มิใช่อรูปภพชั้นใด ๆ , ทั้งมิใช่โลกนี้หรือภพนี้ และก็มิใช่โลกอื่น, ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ก็มิใช่, แล้วก็ไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ในอายตนะนี้แต่ประการใดเลยอีกด้วย, ลักษณะของอายตนนิพพานดังที่ว่านี้ ตรงกับบาลีพระพุทธภาษิตที่ว่า **ยตฺถ เนว ปฐวี น อาโป น เตโช น วาโย, น อากาสานญฺจายตนํ น วิญฺญาณญฺจายตนํ น อากิญฺจญฺญายตนํ น เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ, นายํ โลโก น ปโรโลโก น อุโภจนฺทิมสุริยา** ซึ่งแปลความว่า **ที่ดิน น้ำ ลม ไฟ ไม่มีแล, อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ก็มิใช่, โลกนี้ก็มิใช่ โลกอื่นก็มิใช่ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ทั้งสองก็มิใช่** นี้ประการหนึ่ง

ประการที่สาม ในอายตนนิพพานนั้นมีแต่พระนิพพาน ซึ่งทรงประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันหมด ไม่มีการไปมาหาสู่กันดังเช่นสัตว์โลกทั้งหลายที่เห็นกันอยู่ในภพสามนี้ และเนื่องจากพระนิพพานที่บรรลุอรหัตผลแล้วนั้นเป็นธรรมขันธ์ที่ปราศจากตัณหา ราคะ

ใด ๆ เป็นแต่วิราคธาตุ วิราคธรรมล้วน ๆ และไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งใด ๆ อย่างเบญจขันธ์, เป็นแต่อสังขตธาตุ อสังขตธรรมล้วน ๆ จึงไม่อยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะเหมือนธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย, กล่าวคือ **ไม่เป็นอนิจจัง ไม่เป็นทุกขัง** และก็**ไม่เป็นอนัตตา**

เมื่อไม่มีลักษณะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เพราะไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง จึงไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ต่อไปอีก นั่นก็คือพระนิพพานมีลักษณะที่ตรงกันข้ามคือ การมีพระวรกายที่ยั่งยืน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแปรผันต่อไปอีก เรียกว่าเป็น **นิจจัง**, กลับมีความสุขที่เหนือความสุขทางโลกทั้งสิ้น ดังพระบาลีที่ว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** ซึ่งแปลความว่า **นิพพานเป็นบรมสุขอย่างยิ่ง** จึงได้ชื่อว่าเป็น **สุขัง**, และก็เพราะความที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงต่อไปอีกแล้วนั้น จึงเป็นตัวตน เป็นแก่นเป็นสารอย่างแท้จริงที่เรียกว่า **อัตตา** นั่นเอง, ลักษณะดังที่กล่าวนี้ตรงกับบาลีพระพุทธภาษิตที่ว่า **ตมหํ ภิกฺขเว เนว อาคตึ วทามิ น คตึ น ฐิตึ น จุตึ น อุปฺปตฺตึ** ซึ่งแปลความว่า **อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวเลย ซึ่งอายตนะนั้นว่า เป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการจุติ เป็นการเกิด**

ประการที่สี่ อายตนนิพพานนั้น ผู้ใดจะชี้หรือกำหนดที่ตั้งให้ผู้อื่นรู้เห็นตาม ว่าตั้งอยู่ที่ไหน อย่างไร ก็ไม่ได้ เพราะอายตนะนี้จะสามารถเข้าถึงได้ก็แต่โดยอายตนะที่ละเอียดเสมอกัน คือธรรมกายเท่านั้น ลำพังแต่กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมหยาบ และอรูปพรหมละเอียด ก็เข้าถึงไม่ได้ และการที่จะเข้าถึงอายตนะที่ว่านี้ จะกระทำได้ก็แต่โดยการปฏิบัติธรรม โดยมัชฌิมาปฏิบัติ คืออริยมรรคมีองค์แปดประการ หรือจะกล่าวโดยย่อ ก็ได้แก่ **ศีล สมาธิ** และ**ปัญญา** เท่านั้น

ในทางปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติธรรมให้ถูกวิธี กล่าวคือชำระจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์และรวมใจหยุดนิ่งถูกส่วนก็จะถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หรือที่เรียกว่า ดวงปฐมมรรคเสียก่อน เมื่อหยุดในหยุดต่อไปอีก ก็จะถึงดวงอธิศีล ดวงอธิจิต และดวงอธิปัญญา ดวงวิมุตติ และดวงวิมุตติญาณทัสสนะตามลำดับ แล้วก็จะถึงกายมนุษย์ละเอียด เมื่อถึงแล้วก็ดำเนินไปในแบบเดิมอีก ผ่านกายโลกิยะอีก ๖ คือ กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด, รูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด, และอรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด แล้วจึงจะถึงกายธรรม ที่เรียกว่า **ธรรมกาย** ซึ่งเป็นกายที่ ๙ และถึงกายธรรมที่ละเอียด ๆ เป็นกายที่ ๑๐, ๑๑, ๑๒...ต่อ ๆ ไป จนถึงธรรมกายพระอรหัตละเอียด รวมเป็น ๑๘ กายเป็นอย่าง

น้อย เมื่อถึงธรรมกายพระอรหัตที่ละเอียด ๆ แล้ว ก็ให้ธรรมกายนั้นเองเจริญฌานสมาบัติ ๘ โดยอนุโลมและปฏิโลม ๗ เที่ยว ปล่อยอุปาทานในขันธ์ ๕ และความยินดีในฌาน ธรรมกายก็ตกสูญเข้าอายตนนิพพานได้

แปลว่า จะสามารถรู้เห็นอายตนะนี้ได้ ก็แต่โดยธรรมปฏิบัติ รวมใจให้หยุดในหยุด กลางของหยุดในหยุด ลงไปที่กลางศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายในกาย นับตั้งแต่กายมนุษย์ไปจนถึงกายธรรมพระอรหัตองค์ที่สุดละเอียดนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวว่า อายตนนิพพานนั้น ไม่สามารถจะชี้หรือกำหนดให้ผู้อื่นรู้เห็นตามได้ว่า ตั้งอยู่กับอะไร ที่ตรงไหน เหมือนอย่างเราชี้หรือกำหนดให้ผู้อื่นรู้เห็นตามว่าของสิ่งนั้นตั้งอยู่บนหรือในอะไร เป็นต้น หรือจะชี้ไปว่าอายตนะนี้ตั้งอยู่บนท้องฟ้าหรือบนพื้นดิน หรือบนดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ก็ไม่ได้

พระนิพพาน คือ ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้วนี้ จักไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอย่างเช่นสัตว์โลกทั้งหลายที่ยังติดอยู่ในสังสารจักรต่อไปอีก และก็ไม่มีกิจกรรมอื่นใดที่จะต้องกระทำต่อไปอย่างเช่นที่สัตว์โลกทั้งหลายในภพสามเขามี เขาทำกัน แม้แต่การแสวงพระนิพพาน หรือพรหมจรรย์ก็มิต้องกระทำอีก นอกจากทรงประทับเข้านิโรธ สงบตลอดกันหมดทุกพระองค์ จึงไม่มีความเป็นไปใด ๆ ในอายตนะนี้

และเนื่องจากพระนิพพาน เป็นธรรมขันธ์ที่เป็นวิราคธาตุ วิราคธรรม และประทับเข้านิโรธ สงบหมดดังที่กล่าวมาแล้ว จึงไม่มีอารมณ์รัก โกรธ เกลียด ชอบ ชัง สุข หรือทุกข์ อย่างที่ชาวโลกเขามีกัน ลักษณะดังที่กล่าวนี้ตรงกับบาลีพระพุทธภาษิตที่ว่า อปฺปติฏฺฐํ อปฺปวตฺตํ อนารมฺมณเมว ตํ เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺสํ ซึ่งแปลความว่า **อายตนะนั้น หาที่ตั้งมิได้ มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้ นั่นแล ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์**

นอกจากนี้ยังมีบาลีพระพุทธภาษิต กล่าวอีกว่า คมฺภีโร จายํ ธมฺโม ทุทฺทโส ทุรานุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนิโย แปลความว่า **ธรรมนี้เป็นสภาพลึก เห็นได้ยาก ตรัสรู้ได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต คิดเดาไม่ได้ ละเอียด เป็นวิสัยที่บัณฑิตพึงรู้**

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็เป็นเรื่องราวของ**อายตนนิพพาน** ว่ามีลักษณะเช่นไรตามที่รู้เห็นจากการปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกาย ซึ่งพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ**ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่องอายตนะนี้ในที่เอนกสถาน

๓. กายในกาย ณ ภายนอก และ ณ ภายใน สุดกายหยาบกายละเอียด

จากเอกสารหลักฐานในพระไตรปิฎก และ ประจักษ์พยานบุคคล ผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกายแล้วเป็นจำนวนมาก ทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และแม้ผู้ที่เคยนับถือศาสนาอื่นแล้วมาปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย จนได้ถึงธรรมกาย ก็ต่างได้รู้เห็นเป็นผลพิสูจน์แน่ชัดตรงกันว่า

บรรดามนุษย์และสัตว์โลกที่มีชีวิตทั้งหลาย ต่างมีกายในกายเป็น ณ ภายใน ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ณ ศูนย์กลางกายของแต่ละกาย เข้าไปจนสุดละเอียด และ ณ ที่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางกายของแต่ละกายสุดกายหยาบกายละเอียดนี้ ยังเป็นที่ตั้งของ

๑) ธาตุละเอียดทั้ง ๖ คือ ธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ และ วิญญาณ–ธาตุ และเฉพาะศูนย์กลางของวิญญาณธาตุ ยังมีธาตุเห็น ธาตุจำ ธาตุคิด และธาตุรู้ ซ้อนอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในอีก และขยายส่วนหยาบออกมาเป็นดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ อันเป็นธรรมชาติรวม (๔ อย่าง) ของ "ใจ" (ภาษาพระเรียกธรรมชาติ ๔ อย่างนี้ว่า เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งหมายถึงธรรมชาติที่เสวยอารมณ์สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์, ธรรมชาติที่จดจำอารมณ์ต่าง ๆ, ธรรมชาติที่คิดน้อมไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ หรือ "จิต" และธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์)––แปลว่า **กายในกาย ณ ภายในละเอียดเข้าไปจนสุดกายหยาบกายละเอียดนั้น ต่างก็เป็นกายที่มีชีวิตจิตใจ** อีกด้วยนั้นเอง

๒) ธาตุทั้ง ๖ นั้นยังเป็นที่ตั้งของ "ธรรม" คือธรรมชาติ ๓ ฝ่าย คือ **ธรรมชาติฝ่ายบุญกุศล** หรือ ฝ่ายดี ฝ่ายพระ หรือธรรมขาว ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ผ่องใส ดลจิตใจของสัตว์โลกให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทางกาย วาจา และใจ และให้ผลที่เป็นความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขนี้ฝ่ายหนึ่ง, **ธรรมชาติฝ่ายบาปอกุศล** หรือฝ่ายชั่ว ฝ่ายมาร หรือธรรมดำ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่มัวหมอง ดลจิตใจของสัตว์โลกให้ประพฤติผิด รู้ผิด คิดผิด เห็นผิด ด้วยกาย วาจา และใจ และให้ผลเป็นความทุกข์เดือดร้อน, และ **ธรรมชาติฝ่ายกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว**––ธรรมชาติทั้ง ๓ ฝ่ายนี้ต่างคอยเอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น ฯลฯ อยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ให้ปฏิบัติตามอำนาจของแต่ละฝ่ายนั้น และปรุงแต่งสัตว์นั้นให้ดี เลว ประณีต หยาบ ละเอียด เป็นสุข เป็นทุกข์ ต่าง ๆ กันไปตามกรรม ตามธรรมชาติ แต่ละฝ่ายดังกล่าวที่ทำหน้าที่เป็นเหตุนำ เหตุหนุน อยู่ในธาตุธรรมเห็นจำคิดรู้ของสัตว์นั้น ๆ และ

๓) ภพซ้อนภพ ตามระดับภูมิธรรมของสัตว์ และกายในกายเป็น ณ ภายในที่ซ้อน

กันอยู่เป็นชั้น ๆ กัน เข้าไปจนสุดละเอียด ซึ่งจัดเป็น "ภพเป็น" (ส่วนภพหยาบที่รองรับสัตว์อย่างเช่น พื้นดินเป็นที่อาศัยของมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน ฯลฯ เป็นต้นนี้ ชื่อว่า "ภพตาย") ฯลฯ

จึงสรุปว่า ณ ที่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางกายของมนุษย์และสัตว์โลกอื่นทั้งหลาย บรรดาที่มีชีวิตอยู่นี้ ต่างก็มีกายในกายซึ่งเป็น "ธาตุเป็น ธรรมเป็น" ที่มีชีวิตจิตใจซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปจนสุดละเอียด กายในกายดังกล่าวนี้ คือ

๑) **นับจากกายเนื้อของมนุษย์** ซึ่งจัดว่าเป็นกายหยาบที่สุดของมนุษย์ ก็มี **กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด กาย-อรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด** ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในจนสุดละเอียดโตใหญ่ ใสละเอียดยิ่งกว่ากันเข้าไปตามลำดับของกาย และมีภพ (เป็น) ซ้อนภพอยู่ ณ ศูนย์กลางกายของแต่ละกายที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปนั้นทุกกายจนสุดละเอียด

กายซ้อนกายจนสุดละเอียดเหล่านี้ จัดเป็น **กาย "โลกิยะ"** ในระดับ **"สุคติภพ"** คือเป็นภพภูมิของสัตว์ที่ประกอบกรรมดี เป็นบุญกุศล แต่ยังมิใช่ดีสูงสุดจนถึงพ้นโลก และด้วยความดีที่ได้ประพฤติปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจนี้เองที่ปรุงแต่งสัตว์โลกที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ เหล่านี้ให้ดี บริสุทธิ์ผ่องใส ละเอียด ประณีต กว่ากันเข้าไป ณ ภายในตามลำดับภูมิธรรมจนสุดละเอียด กล่าวคือ

จากกายมนุษย์ละเอียด จนถึงกายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด เป็นความดีที่ยังมีความยินดีพอใจในกามคุณ กายในกายเป็น ณ ภายในเหล่านี้ จึงอยู่ในภพภูมิของ **"กามภพ"** ที่เป็น "สุคติ" และขอกล่าวเป็นเบื้องต้นไว้ก่อนว่า กายในกาย คือ **กายมนุษย์ละเอียด และกายทิพย์ ทิพย์ละเอียดที่ซ้อนกันอยู่เหล่านี้เองที่ทำหน้าที่ไปเกิดมาเกิด ตราบใดที่ยังไม่บรรลุพระอรหัตผล เพราะเป็นกายที่ยังโชกชุ่มอยู่ด้วยตัณหา พระมหาโพธิสัตว์เจ้าเมื่อเสด็จอุบัติขึ้นในโลกมนุษย์โดยหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดา (โอกกัมติสมัย) ก็ทรงหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดาด้วยพระวรกายทิพย์** นี้เอง

จากกายรูปพรหมหยาบ ถึงกายรูปพรหมละเอียด เป็นความดีที่ละเอียด ประณีตขึ้นไป ถึงไม่ยินดีพอใจในกามคุณ แต่ยังติดอยู่ใน "รูปฌาน" กายในกายเป็น ณ ภายในเหล่านี้ จึงอยู่ในภพภูมิของ **"รูปภพ"** ซึ่งเป็นภูมิสุคติของสัตว์โลกที่ละเอียดประณีต

จากกายอรูปพรหมหยาบถึงอรูปพรหมละเอียด เป็นความดีที่สูงสุด สุดละเอียดของ "สุคติภพ" ที่แม้ "รูป" ก็ไม่ยินดี แต่ก็ยังไม่พ้นโลก เพราะ "อวิชชา" ยังทำหน้าที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้หลงยินดีพอใจ ยึดติดอยู่ใน "อรูปฌาน" ที่ละเอียดยิ่งนัก จึงยังมีความปรุงแต่ง

(สังขาร) ให้เกิด "วิญญาณ" และ "นาม–รูป"..."ภพ" "ชาติ"..."ทุกข์" คือ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ตลอดไป อยู่ จึงเป็นกายในกายซึ่งอยู่ในภพภูมิของ **"อรูปภพ"** ที่เป็นสุคติภพที่ละเอียดที่สุดของสัตว์โลกในภพทั้ง ๓ นี้ และเนื่องด้วยเป็นกายแรกที่ถูก "อวิชชา" ทำหน้าที่ปรุงแต่ง (สังขาร) ให้เกิด "วิญญาณ" และ "นาม–รูป" ให้เกิด "ภพ ชาติ" ฯลฯ จึงชื่อว่า "กายปฐมวิญญาณ"

๒) **นับจากกายอรูปพรหมละเอียด** ซึ่งจัดเป็นกายในกายที่สุดละเอียดของกายสุคติภพ พ้นจากกายอรูปพรหม (ปฐมวิญญาณ) นี้ขึ้นไป **ก็เป็นกายธรรม หรือ "ธรรมกาย"** เริ่มตั้งแต่ **ธรรมกายโคตรภูหยาบ โคตรภูละเอียด** ซึ่งมีขนาดหน้าตัก ความสูงและเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๔ วาครึ่งขึ้นไป **ธรรมกายพระโสดาหยาบ พระโสดาละเอียด** ขนาด ๕ วาขึ้นไป **ธรรมกายพระสกทาคามีหยาบ พระสกทาคามีละเอียด** ๑๐ วาขึ้นไป **ธรรมกายพระอนาคามีหยาบ พระอนาคามีละเอียด** ๑๕ วาขึ้นไป **ธรรมกายพระอรหัตหยาบ พระอรหัตละเอียด** ซึ่งมีขนาดหน้าตัก ความสูงและเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๒๐ วา ขึ้นไป และ **ธรรมกายพระอรหัตในพระอรหัต ๆ ๆ ต่อไปจนสุดละเอียด ถึง ธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า** ฯลฯ ณ ศูนย์กลางกายธรรมเหล่านี้ก็มีอายตนนิพพาน (เป็น) ซ้อนอยู่ด้วยทุกกายสุดหยาบสุดละเอียด **กายธรรม**เหล่านี้เป็น**กาย "โลกุตระ"** ที่พ้นโลกเพราะ "อวิชชา" ทำหน้าที่ปรุงแต่งไม่ได้ เป็นกายและธาตุธรรมที่บริสุทธิ์จากมลทินเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง จึงชื่อว่า **"วิสุทธิขันธ์"** ดังที่ได้กล่าวแล้วในหัวข้อแรกข้างต้น เห็น จำ คิด รู้ ของธรรมกายอันไม่ถูกห่อหุ้มด้วย **"อวิชชา"** จึงเบิกบานขึ้นเต็มธาตุเต็มธรรมของธรรมกายทุกกายสุดหยาบสุดละเอียด **"วิญญาณธาตุ"** ของสัตว์นี้จึงกลับเป็น **"ญาณรัตนะ"** ขยายโตเต็มหน้าตักและความสูงของธรรมกาย ส่วนอวิชชาซึ่งเป็นธรรมชาติเครื่องห่อหุ้ม "วิญญาณ" ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ขยายส่วนหยาบจากธาตุละเอียดของวิญญาณ เป็น **ดวงรู้** นั้น ก็กลับเป็น **"วิชชา"** ซึ่งมี **"ญาณรัตนะ"** คือความหยั่งรู้จากข้อมูลที่ได้ทั้งเห็น (ด้วยทิพยจักขุ ทิพโสต และพุทธจักขุ ฯลฯ ซึ่งซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ อย่างเป็นระเบียบ ณ ศูนย์กลางกายของทุกกายสุดกายหยาบกายละเอียด) และทั้งรู้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงน้อมเข้าสู่วิชชา ๓ คือ **"ปุพเพนิวาสานุสติญาณ"** ญาณระลึกชาติแต่หนหลัง ได้ในยามต้นแห่งราตรี **จุตูปปาต-ญาณ** ญาณหยั่งรู้ว่าสัตว์ทำกรรมดีบ้าง ชั่วบ้าง ย่อมได้รับผลกรรมอย่างไร ๆ ในยามกลางแห่งราตรี และ **อาสวักขยญาณ** คือญาณหยั่งรู้วิธีทำให้อาสวกิเลสให้หมดสิ้นไป เป็นสมุจเฉทปหาน ก็ด้วย "วิชชา" และ "ญาณรัตนะ" ของพระธรรมกาย จึงได้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในยามปลายแห่งราตรี

แปลว่า **อวิชชา ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร วิญญาณ นาม-รูป--- ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ---ทุกข์ ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรมนั้น มีอยู่แต่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายสุดกายหยาบกายละเอียดของสัตว์โลกในภพ ๓ เท่านั้น หาได้มีในกายธรรมหรือธรรมกายไม่** และเฉพาะสัตว์โลกในภพ ๓ นั้นก็มีอยู่น้อยหรือเบาบางที่สุดในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายที่สุดละเอียด คือ อรูปพรหมละเอียด และยิ่งมีมากหรือหนาแน่นขึ้นในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของกายที่หยาบกว่าออกไปจนสุดหยาบ ธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในภพ ๓ จึงไม่เบิกบานเต็มส่วน เต็มธาตุ เต็มธรรมเหมือนของกายธรรมหรือธรรมกาย และยิ่งเล็กลงกว่ากันออกไปตามลำดับของกายหยาบจนสุดหยาบ

๓) **กายทุคติ** มีอยู่ ๒ ลักษณะตามหน้าที่ กล่าวคือ

๓.๑. **กายทุคติ อันอุบัติขึ้นทันทีตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม ในกายสุคติ** (เช่น กายเนื้อมนุษย์) ที่กำลังทำหน้าที่ดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ในปัจจุบันภพนั้น ก็คือ **กายมนุษย์ละเอียด**ของผู้นั้นที่อุบัติขึ้นใหม่ มีลักษณะที่เศร้าหมอง ไม่ผ่องใส ถึงดำตามอำนาจของบาปอกุศลที่เข้ามา **เอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น** และ**หล่อเลี้ยง เป็นอยู่**ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ผู้นั้น ภพภูมิที่ซ้อนอยู่ตรงศูนย์กลางกายมนุษย์ละเอียดนั้นก็เศร้าหมอง เป็น "ทุคติภพ" เห็น จำ คิด รู้ ซึ่งเป็นธรรมชาติของใจก็ขุ่นมัวด้วยกิเลส อวิชชาที่หุ้มซ้อนอยู่ "ดวงเห็น" ที่ขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของเวทนาก็ขุ่นมัวเป็น "ทุกข-เวทนา" กายในกาย ณ ภายในที่ซ้อนอยู่ ณ ที่กลางของกลางกายของผู้นั้นต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียดก็มืด ดับลงหมด คือทำหน้าที่ไม่ได้ หรือได้น้อยลงตามส่วน อันมีผลให้กายและใจมนุษย์หยาบไม่สบาย เป็นทุกข์ เดือดร้อน หรือดำเนินชีวิตไปในทางเสื่อม เพราะคิดผิด รู้ผิด เห็นผิด จึงพูดผิด และทำผิด ๆ ต่อ ๆ ไป จนกว่าจะหมดสิ้นผลของอกุศลกรรมนั้น ๆ **เมื่อกายเนื้อ (มนุษย์) แตกทำลายคือตาย กายละเอียดที่เศร้าหมองนั้นจะทำหน้าที่ไปบังเกิดในทุคติภพ** (ตามความในข้อ ๓.๒) ต่อไป

๓.๒ **กายทุคติ อันอุบัติขึ้นในภพภูมิใหม่ หรือในสัมปรายภพ** โดยละทิ้งกายหยาบเดิมไว้ในภพภูมิเดิม **เป็นกายที่เสวยวิบากอกุศลกรรม ทำหน้าที่ดำเนินชีวิตประจำวันในทุคติภพใหม่นั้นโดยตรงต่อไป** ได้แก่ **เปรต สัตว์นรก** (รวมถึงสัตว์โลกันต์ด้วย) **อสุรกาย** และ **สัตว์เดรัจฉาน** เป็นต้น เหล่านี้ก็นับเป็นสัตว์ใน "กามภพ" ทั้งสิ้น และมีภพภูมิทั้งภพเป็น (อยู่ ณ ศูนย์กลางกาย) และภพตาย (เช่น พื้นดิน ป่า เขา) ที่เป็น "**ทุคติ**" คือที่ไม่สบาย ที่ไม่มีความสุขและความเจริญ

"**ความเจริญ**" ณ ที่นี้หมายถึง **ความเป็นอริยบุคคล** ซึ่งสัตว์ในภพภูมิเหล่านี้ไม่มี

โอกาสได้เข้าถึงเลย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ "**ปิดประตูมรรค ผล นิพพาน**" สำหรับสัตว์ในภพภูมิเหล่านี้

กายทุคติเหล่านี้ต่างก็มีกายในกาย ภพซ้อนภพ (ภพเป็น) ถึงธรรมกายซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในจนสุดละเอียด แต่เป็นกายและธาตุธรรม ภพภูมิที่เศร้าหมองขุ่นมัว ถึงดำของฝ่ายมาร (ธรรมดำ) ซึ่งกลับเป็นฝ่ายทำหน้าที่แทนกายในกาย และภพซ้อนภพที่เป็นสุคติ และที่เป็นธรรมกายฝ่ายพระทั้งหมด **ตามส่วนแห่งอำนาจของบาปอกุศลหรือธรรมชาติฝ่ายมาร (ธรรมดำ) ที่เอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น---หล่อเลี้ยง เป็นอยู่** ในธาตุ-ธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์นั้น ๆ ได้

เพราะฉะนั้น ถ้าจะกล่าวโดยหลักการแล้ว สัตว์โลกทุกตัวตนต่างก็ปรารถนา "นิพพาน" คือ ความดับทุกข์ไม่มีเหลือ ได้ถึงซึ่งอายตนนิพพานแดนเกษม ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวงด้วยกันทั้งนั้น แต่สัตว์ที่บังเกิดอยู่ในทุคติภูมิไม่มีโอกาสเลย

๔) **กายภาคผู้เลี้ยง ภาคผู้สอด ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สั่ง ภาคผู้บังคับ ภาคผู้ปกครอง และกายองค์ต้นธาตุต้นธรรม** ในที่สุดละเอียดของอาตยนิพพาน (ธรรมภาคขาว หรือฝ่ายพระ) หรือในอายตนะที่สุดละเอียดของธรรมภาคดำหรือฝ่ายมาร และในที่สุดละเอียดของธรรมภาคกลาง ๆ

กายในกายเหล่านี้มีซ้อนกันอยู่ในทุกกายสุดกายหยาบ กายละเอียด ตามที่กล่าวในข้อ ๑) ๒) และ ๓) ทั้งหมด

ตามสายธาตุธรรมของตนเป็นสาย ๆ คือธาตุธรรมสายขาว ธาตุธรรมสายกลางและธาตุธรรมสายดำ ธาตุธรรมสายขาวสุดหยาบมีอยู่เพียงกายมนุษย์หยาบ แต่ธาตุธรรมสายดำสุดหยาบมีถึงกายเปรต สัตว์นรกรวมถึงสัตว์โลกันต์ อสุรกายและสัตว์เดรัจฉาน

เพื่อความเข้าใจง่ายเข้า ในทางปริยัติหรือหลักการได้กล่าวกันว่า ธรรมชาติเดิมของจิตใจนั้น ผ่องแผ้วประภัสสร แต่มาเศร้าหมองไม่ผ่องใสเพราะกิเลสซึ่งเป็นของจรมาผสมดลจิตดลใจให้ปฏิบัติหรือเป็นไปตามอำนาจของมัน---ความทำนองนี้ ก็รับทราบกันเพียงเท่านี้ และ**มีน้อยนักที่จะรู้เห็นกันจริง ๆ ว่า "กิเลสของจรน่ะ มาจากไหน?"** และ "**บุญกุศลที่มาดลจิตดลใจอีกล่ะ มาจากไหน?**" และว่าเมื่อสัตว์ทำกรรมชั่วก็ตาม ทำกรรมดีก็ตาม ผลของกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ปรุงแต่ง (สังขาร) สัตว์โลกให้ดี เลว หยาบ ละเอียด ประณีต สุข ทุกข์ แตกต่างกันนั้น **น้อยนักที่จะได้เห็นความปรุงแต่งจริง ๆ โดยแจ้งชัด ว่าปรุงแต่งอย่างไร**

ถ้าได้เจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายไปจนสุดละเอียดแล้ว จึงพบว่า ธรรมชาติ

๓ ฝ่ายคือ

๔.๑ **ธรรมฝ่ายพระ** หรือ **ธรรมภาคขาว** หรือ **บุญกุศล (กุสลาธัมมา)** ก็มีที่มา คือ จาก **พระพุทธเจ้าต้นธาตุต้นธรรมภาคขาว ในอายตนนิพพานเป็นที่สุดละเอียด** นั้นเอง

๔.๒ **ธรรมฝ่ายกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว (อัพยากตาธัมมา)** ก็มีที่มาจากต้นธาตุต้นธรรมของเขาในอายตนะที่สุดละเอียดเหมือนกัน

๔.๓ **ธรรมฝ่ายมาร** หรือ **ธรรมดำ** หรือ **บาปอกุศล (อกุสลาธัมมา)** ก็มีที่มาจากต้นธาตุ ต้นธรรมภาคดำในอายตนะที่สุดละเอียดของภาคมาร

องค์ต้นธาตุต้นธรรมทั้ง ๓ ฝ่ายนี้ ต่างประมูลฤทธิ์กันเพื่อสอดละเอียดวิชชาหรืออวิชชา (กรณีภาคมาร) ของตัวเข้ามาเอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น...และหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ตรงกลางกำเนิดเดิม ณ ศูนย์กลางกายในกาย ณ ภายใน และ ณ ภายนอก สุดกายหยาบกายละเอียดตามสายธาตุธรรมของแต่ละฝ่าย (สายขาว สายกลาง สายดำ)

โดยการเข้ายึด (ด้วยอำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด ฯลฯ) **ปกครอง**ธาตุธรรมของสัตว์ในที่สุดละเอียด (มีกายผู้ปกครองธาตุธรรมซ้อนเด่นอยู่) แล้วก็ถ่ายทอดอำนาจ สิทธิ สิทธิ–เฉียบขาด ฯลฯ นั้นเข้ามา**บังคับ**กาย วาจา ใจ ของสัตว์ (ที่สุดหยาบ เช่นกายเนื้อมนุษย์) นั้นให้เป็นไปตามปิฎกของตน โดยมีวิชชา (กรณีฝ่ายพระ) หรืออวิชชา (กรณีของฝ่ายมาร) เป็นเหตุนำ เหตุหนุน...มีกายภาคผู้บังคับ ทำหน้าที่อยู่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของทุกกายสุดหยาบสุดละเอียดในสายธาตุธรรมนั้น ๆ

ภาคผู้บังคับก็ถ่ายทอดปิฎกตามสายธาตุธรรมของตน (ภาคพระ ภาคกลาง หรือภาคมาร) มายังธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของภาคผู้สั่ง ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สอด (วิชชากรณีฝ่ายพระ หรืออวิชชากรณีฝ่ายมาร) มายังธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายจากละเอียดออกมายังสุดหยาบตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของทุกกายสุดหยาบสุดละเอียดนั้น และหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ด้วยกายภาคผู้เลี้ยงคือ **จักรพรรดิ์** อันมีรัตนะ ๗ และกายสิทธิ์เป็นบริวารทำหน้าที่อยู่ตรงศูนย์กลางของทุกกายสุดกายหยาบกายละเอียดที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของสัตว์ที่สุดหยาบนั้นเอง

วิชชา ปิฎกหรือธรรมของแต่ละสายธาตุธรรม ที่องค์ต้นธาตุต้นธรรมเขาสอดละเอียดเข้ามาในรูปของกายภาคผู้เลี้ยง (นับจากกายภาคที่หยาบไปสู่สุดละเอียด) ภาคผู้สอด ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สั่ง ภาคผู้บังคับ ภาคผู้ปกครอง จนถึงองค์ต้นธาตุต้นธรรมที่ประมูลฤทธิ์กันแย่งกันปกครองธาตุธรรมของสัตว์โลกให้เป็นไปตามปิฎกหรือธรรมของฝ่ายตน อุปมาดั่งบุคคล ๓ คนแย่งกันนั่งบนเก้าอี้ตัวเดียวนั้น มีดังต่อไปนี้

๔.ก พระพุทธเจ้าองค์ต้นธาตุต้นธรรมภาคขาว (กุสลาธัมมา ธรรมฝ่ายพระหรือบุญกุศล) สอดละเอียดวิชชาหรือปิฎกธรรมภาคขาวผ่านกายในกายในสายธาตุธรรมขาวจากสุดละเอียดมาถึงสุดหยาบ ดังต่อไปนี้

ทาน ศีล ภาวนา (ระดับมนุษยธรรม) เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของมนุษย์ มนุษย์ละเอียด

ศีล สมาธิ ปัญญา (ระดับทิพยธรรมหรือเทวธรรม) เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด

อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา (ระดับพรหมธรรม) เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด

ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา (ระดับพรหมธรรมชั้นละเอียด) เข้ามาในธาตุ–ธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของอรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด ซึ่งเป็นกายในกายที่สุดละเอียดของสุคติภพ อันปรุงแต่งให้ได้รับความสุข ความเจริญ ในระดับโลกิยะ ด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ ฯลฯ ซึ่งต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา และยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารจักร และ **ให้เป็นฐานของการดำเนินไปสู่โลกุตรธรรมอันพ้นโลก** ด้วย**ธรรมกายอุบัติ** เป็นธาตุล้วน ธรรมล้วน หรือวิสุทธิขันธ์ ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งอย่างธาตุธรรม และกายในภพ ๓ จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ และไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด (หรือไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย) อยู่ในสังสารจักรนี้ต่อไป กล่าวคือ

ระดับโลกุตรธรรมนั้นได้แก่ กายธรรมหรือธรรมกายโคตรภูหยาบ โคตรภูละเอียด ธรรมกายพระโสดาหยาบ พระโสดาละเอียด ธรรมกายพระสกทาคามีหยาบ พระสกทาคามีละเอียด ธรรมกายพระอนาคามีหยาบ พระอนาคามีละเอียด ธรรมกายพระอรหัตหยาบ พระอรหัตละเอียด และต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียดถึงกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งมีวิชชาและบารมี อุปบารมี ปรมัตถบารมี รัศมี กำลังฤทธิ์ ฯลฯ เป็นต้น เป็นเหตุนำ เหตุหนุน และหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ และต่อ ๆ ไปถึงเป็นองค์ต้นธาตุต้นธรรม ต้นในต้น ๆ ๆ ๆ ต่อ ๆ ไปจนถึงองค์ต้นที่สุด ซึ่งมีอำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด และหัวแก๊ส ฯลฯ เป็นเหตุนำ เหตุหนุน และหล่อเลี้ยงเป็นอยู่สุดกายหยาบสุดกายละเอียด ฯลฯ ให้สันติสุขด้วยนิพพานสมบัติ มีมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ เป็นต้น

๔.ข องค์ต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคดำ (อกุสลาธัมมา) สอดละเอียดอวิชชาหรือปฏิกของธรรมภาคดำผ่านกายในกายตามสายธาตุธรรมจากสุดละเอียด ถ่ายทอดมาจนถึงกาย

อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ เข้ามาในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของมนุษย์–มนุษย์ละเอียด

โลภะ โทสะ โมหะ เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของทิพย์ ทิพย์ละเอียด

ราคะ โทสะ โมหะ เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของพรหมหยาบ พรหม–ละเอียด

ราคะ ปฏิฆะ อวิชชา เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของอรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด ให้กลับเป็นกายทุคติ (ทำหน้าที่แทนกายในกายสุคติ) ปรุงแต่งสัตว์โลกให้รู้ผิด เห็นผิด จึงคิดผิด พูดผิด ทำผิด เลี้ยงชีพโดยมิชอบ ฯลฯ และให้ได้รับผลที่เป็นความทุกข์ เดือดเนื้อ ร้อนใจด้วยบาปศักดิ์สิทธิ์ ภัยพิบัติ ภัยสงคราม ภัยธรรมชาติ และโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย เป็นต้น และประการสำคัญก็คือ **ทำหน้าที่ปิดประตูสวรรค์นิพพาน ขณะเดียวกันก็เปิดประตูอบายภูมิให้กว้างและถาวรยิ่งขึ้นตามอำนาจของธรรมภาคดำหรือฝ่ายมารที่เข้ามาเอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น และหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์นั้น ๆ** และเมื่อบาปอกุศลในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ใดแก่กล้ามาก ก็จะกลายเป็นธาตุธรรมของต้นธาตุ ต้นธรรมของธรรมดำภาค หรือฝ่ายมารไปยิ่งขึ้นจนเต็มรูปต่อไป––ตัวอย่างที่พอเห็นได้เช่น เป็นสัตว์เซลเดียวชั้นต่ำที่สุดที่เป็นโทษแก่สัตว์อื่นมาก ๆ อย่างเช่นเชื้อโรคต่าง ๆ หรือสัตว์โลกันต์ที่อยู่ข้างล่างอเวจีมหานรกนอกภพ ๓ นี้ อยู่ขอบจักรวาลโน้น หรือเป็นไปยิ่งกว่านั้น ฯลฯ

๔.ค ต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคกลาง ๆ (อัพยากตาธัมมา) ก็สอดละเอียด อวิชชาหรือปิฎกของภาคกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว ผ่านภายในกายที่สุดละเอียดมาจนถึงกายสุดหยาบ

ต้นธาตุต้นธรรมของทั้ง ๓ ฝ่ายนี้ ต่างประมูลฤทธิ์กันในที่สุดละเอียด เพื่อสอดละเอียดวิชชาหรืออวิชชา หรือปิฎกของธรรมภาคของตน เข้ามาเอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น และหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ โดยถ่ายทอดมาด้วยกายและธาตุธรรมของภาคผู้ปกครอง (นับจากสุดละเอียดออกมาสุดหยาบ) ภาคผู้บังคับ ภาคผู้สั่ง ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สอด และภาคผู้เลี้ยงตามสายธาตุธรรมของตนเข้ามาในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของกายสุดหยาบของสัตว์แทนที่ซึ่งกันและกันเหมือนแย่งกันนั่งเก้าอี้ตัวเดียว

พระพุทธเจ้าต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคพระ ก็เปิดสวรรค์ นิพพาน เพื่อให้สัตว์รู้ถูก เห็นถูก คิดถูก พูดถูก ทำถูก เลี้ยงชีพชอบ แล้วเก็บเหตุของความประพฤติดีประพฤติชอบ ด้วยกาย วาจา และใจ ที่เป็นบุญเป็นกุศลนั้นเอง **ส่งกลับเข้าไปกลั่นเป็นบุญศักดิ์สิทธิ์ บารมี อุปบารมี ปรมัตถ์บารมี รัศมี กำลังฤทธิ์ อำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด หัวแก๊ส ฯลฯ เพิ่ม**

ทับทวีเข้าไปยังองค์ต้นธาตุต้นธรรม แล้วต้นธาตุต้นธรรมก็ส่งบุญศักดิ์สิทธิ์บารมี...ฯลฯ กลับออกมาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์นั้นให้มีความสุข ความเจริญ ทั้งในระดับโลกิยะและโลกุตระ ตามระดับภูมิธรรมและบุญบารมีของแต่ละท่านที่ปฏิบัติได้และทรงคุณธรรมนั้นอยู่

ต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคกลาง ๆ ไม่มีบทบาทมากนัก

ส่วนต้นธาตุต้นธรรมภาคมารหรือธรรมดำ คอยปิดทางสวรรค์ นิพพาน และเปิดทางอบายภูมิด้วยปิฎกของธรรมภาคบาปอกุศล ให้สัตว์รู้ผิด ๆ เห็นผิด ๆ คิดผิด พูดผิด ทำผิด เลี้ยงชีพโดยมิชอบ แล้วเก็บเหตุของความประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา และใจนั้น **ส่งกลับเข้าไปกลั่นเป็นบาปศักดิ์สิทธิ์...ฯลฯ ที่มีกำลังฤทธิ์ อำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด ในทางชั่วร้าย ในทางทำลาย เพิ่มทับทวีไปยังต้นธาตุต้นธรรมของเขาให้แก่กล้า แล้วส่งผลบาปอกุศลกลับออกมาหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ในสายธาตุธรรมภาคดำนั้น ๆ ให้มีแต่ความทุกข์ เดือดเนื้อ ร้อนใจ ไร้ความเจริญ ไปตามส่วน**

โดยเหตุในเหตุ ไปถึงต้น ๆ เหตุ ที่วิชชาธรรมกายเข้าไปรู้เห็นนี้ เมื่อพิจารณาโดยแยบคายแล้ว สัตว์โลกในภพ ๓ นี้เป็นแต่ธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ หรือสังขารร่างกายและจิตใจ หรือเป็นขันธ์ที่มีวิญญาณครอง ให้ฝ่ายบุญกุศล (ธรรมขาวหรือภาคพระ) หรือให้ฝ่ายบาปอกุศล (ธรรมดำ หรือภาคมาร) และฝ่ายกลาง ๆ เขาเชิดหรือปรุงแต่งไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้นเอง หามีแก่นสารหรือเป็นอิสระอันใดไม่เลย

ก็มีแต่กายธรรม หรือ ธรรมกายฝ่ายพระหรือธรรมขาวที่ใสสะอาด บริสุทธิ์ และเป็นอิสระจากกิเลสธุลีทั้งหลายแล้วเท่านั้นที่เป็นแก่นสาร อันบัณฑิตพึงศึกษาและปฏิบัติเพื่อความเข้าถึง รู้เห็น และเป็นยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงเป็นพระนิพพาน คือ ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว หรือสูงขึ้นไปถึงบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เข้าสู่อายตน-นิพพาน แดนเกษมที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวงอันถาวรสืบไป

ก่อนจะจบภาคที่ ๓ นี้ ขอเรียนเป็นข้อสังเกตไว้ว่า กายในกาย ณ ภายในจนสุดละเอียดของกายในภพ ๓ นี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเรียกว่า "เทวกาย" ซึ่งหมายถึง **กายที่เป็นทิพย์ที่ใส ละเอียด ประณีต สว่าง** และ**โปร่งเบา คล่องแคล่ว ว่องไว** และที่ไม่อาจเห็นได้ด้วยสายตาเนื้อมนุษย์ ในความหมายอย่างแคบก็หมายถึงกายเทพบุตรและเทพธิดา ในความหมายอย่างกว้างหมายถึง ทุกกาย นับตั้งแต่กายมนุษย์ละเอียดถึงกายอรูปพรหมละเอียดซึ่งเป็นกายสุคติด้วย **ส่วนกายธรรม** หรือ **ธรรมกาย** นั้น **พระ-พุทธองค์ทรงเรียกว่า "พรหมกาย"** หรือ **"ธรรมกาย" ดังกล่าวแล้ว**

เรื่อง "เทวกาย" นี้ก็มีบาลี พระพุทธดำรัสปรากฏอยู่ในมหาสมัยสูตรว่า

เย เกจิ พุทฺธํ สรณํ คตา เส
น เต คมิสฺสนฺติ อปายภูมึ
ปหาย มานุสํ เทหํ
เทวกายํ ปริปูเรสฺสนฺติ

ซึ่งแปลความว่า "**บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ บุคคลเหล่านั้น จักไม่ไปสู่อบายภูมิ ละกายที่เป็นของมนุษย์แล้ว จักยังเทวกายให้เต็มรอบ**"

คำว่า "**ละกายที่เป็นของมนุษย์แล้ว**" นี้มีความหมายเป็น ๒ นัย กล่าวคือ หมายถึงตายจากความเป็นมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทวดา ข้ามภพข้ามชาตินี้นัยหนึ่ง กับ "**ละกาย**" **มนุษย์แล้วเข้าถึงกายทิพย์ ฯลฯ โดยทางธรรมปฏิบัติ ทั้ง ๆ ที่กายมนุษย์นี้ยังมีชีวิตอยู่** เป็นปัจจุบันธรรมนี้อีกนัยหนึ่ง

คำว่า "**จักยังเทวกายให้เต็มรอบ**" นี้แสดงถึงว่า มิใช่กายเดียว แต่เป็นหลาย ๆ กายไปจนสุดละเอียด หรือตามอำนาจของบุญกุศลที่สูงสุดของภพ ๓ นี้นั่นเอง คำว่า "เต็มรอบ" คือ ไม่มีบกพร่อง สมบูรณ์ ทั้งระดับหยาบ กลาง จนสุดละเอียดนั่นเอง

ส่วน **ธรรมกาย** นั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้แสดงไว้ในที่อเนกสถานดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่จะขอทบทวนพระบาลีในอัคคัญญสูตร ในพระสุตตันตปิฎกปาฏิกวรรค ทีฆนิกาย (หน้า ๙๒) ว่า

"ตถาคตสฺส เหตํ วาเสฏฺฐา อธิวจนํ ธมฺมกาโย อิติปิ พฺรหฺมกาโย อิติปิ ธมฺมภูโต อิติปิ พฺรหฺมภูโต อิติปิ"

ซึ่งแปลความว่า "**ดูก่อนวาเสฏฐโคตรทั้งหลาย คำว่า ธรรมกาย ก็ดี พรหมกาย ก็ดี ธรรมภูต ก็ดี พรหมภูต ก็ดี เป็นชื่อของตถาคต**"

และมีข้อสังเกตที่สำคัญอีกว่า **ทั้งกายทิพย์**และ**กายธรรม**หรือ**ธรรมกาย** ดังที่กล่าวนี้ **นักปริยัติที่ยังปฏิบัติไม่ได้ถึงธรรมกาย มักจะเข้าใจหรืออธิบายแต่เพียงว่าเป็น "จิต"** หรือ "**เทวธรรม**" **(กรณีเทวกาย)** หรือ**สูงสุดขึ้นไป เป็นกรณีธรรมกาย** ก็อธิบายแต่เพียงว่า "**จิตดั้งเดิม**" บ้าง "**หมู่ธรรมที่ตรัสรู้**" บ้าง หรือ "**ความตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ**" บ้างเท่านั้นเอง

๔. หน้าที่ของภายในกาย
สุดกายหยาบกายละเอียด

ตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนก่อนว่า **ณ ศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางกายของมนุษย์หรือสัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลาย ต่างก็มีกายในกายและภพซ้อนภพ (กรณีกายโลกิยะ) หรืออายตนนิพพาน (กรณีกายธรรม) เป็น ณ ภายใน ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างใน จนสุดกายหยาบกายละเอียดจากกายโลกิยะ** นับตั้งแต่กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด และกายอรูปพรหม–หยาบ อรูปพรหมละเอียด (หรือกายปฐมวิญญาณ)....เมื่อพ้นจากกายโลกิยะนี้แล้วก็จะ **ถึงกายธรรม** หรือ "**ธรรมกาย**" ซึ่งเป็นกาย "**โลกุตตระ**" ต่อ ๆ ไปอีกจนสุดละเอียด และ**ในแต่ละกายสุดหยาบสุดละเอียดนี้ ยังเป็นที่ตั้งของธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ซึ่งขยายส่วนหยาบเจริญเติบโตออกมาเป็นกาย ใจ จิต วิญญาณ (กรณีกายโลกิยะ) หรือญาณะ (กรณีกายธรรม) ของแต่ละกายที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ สุดกายหยาบและกายละเอียดนั้นเองด้วย** และ**ยังมีกายภาคผู้เลี้ยง** (จักรพรรดิ์) **ภาคผู้สอด** (วิชชา หรืออวิชชา แล้วแต่กรณีว่าเป็นธาตุธรรมฝ่ายพระ หรือฝ่ายมาร) **ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สั่ง ภาคผู้บังคับ ภาคผู้ปกครอง** (ซึ่งมีทั้ง**ภาคผู้ปกครองย่อย**ของแต่ละกาย และ**รวมย่อยหมดทั่วทุกกาย**ของมนุษย์หรือสัตว์แต่ละตัวตน และทั้ง**ผู้ปกครองใหญ่ประจำภพ** คือ กามภพ รูปภพ และอรูปภพ และ**รวมใหญ่หมดทั้งภพและจักรวาลต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียด** แล้วก็จะเป็น**องค์ต้นธาตุต้นธรรมใน "อายตนนิพพานเป็น"** (ดูรายละเอียดประกอบในหนังสือ "**อานุภาพธรรมกาย**" ซึ่งจัดพิมพ์โดย**มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย พ.ศ. ๒๕๒๗** หน้า ๗๑–๗๙ และ ๑๑๕–๑๓๕) และว่า**กายทุกกายที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปจนสุดกายหยาบกายละเอียดนี้ ต่างเป็นกายที่มีชีวิตจิตใจเช่นเดียวกันกับกายหยาบ** อย่างเช่นกาย ใจ จิต วิญญาณ ของ (กายเนื้อ) มนุษย์ หรือสัตว์อื่นทั้งหลายอีกด้วย

ท่านที่ยังปฏิบัติธรรมไม่ถึง และได้รู้เห็นเรื่องนี้ ย่อมจักสงสัยว่าเป็นไปได้อย่างไรที่มีกายซ้อนกายอยู่ตรงกลางกำเนิดเดิมของกายหยาบ (เช่นกายมนุษย์) ได้ตั้งมากมายและต่างก็เป็นกายที่มีชีวิตอีกด้วย กายทั้งหลายเหล่านั้นทำหน้าที่อะไรหรืออย่างไร

ขอเรียนว่า **ธรรมชาติที่ละเอียดนั้นซ้อนกันอยู่ได้มากมายนับไม่ถ้วน** อย่างเช่น

ปลายเข็มเล่มเดียวอาจจะมีเทพยดาสถิตย์อยู่ได้นับจำนวนหมื่น แสน ล้านตน (องค์) หรือถ้าท่านลองยกกระจกเงาบานเล็ก ๆ ส่องไปทางสิ่งก่อสร้างที่โตใหญ่ หรือที่มีจำนวนมากไกล ๆ ออกไป ท่านจะเห็นภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่โตใหญ่ และมีจำนวนมาก ๆ นับเป็นสิบเป็นร้อย ๆ อย่างปรากฏอยู่ในกระจกเงาได้ฉันใด เรื่องนี้ก็พออธิบายให้เห็นพอเข้าใจได้ในทำนองเดียวกันฉันนั้น และกายในกาย ณ ภายในสุดละเอียดเหล่านี้จะสามารถเห็นได้ ก็แต่โดยอายตนะที่ละเอียดเสมอหรือยิ่งกว่ากันเท่านั้น

ส่วนหน้าที่ของกายในกายเป็น ณ ภายในเข้าไปจนสุดละเอียดของแต่ละสายธาตุ-ธรรม (ธรรมขาว ธรรมกลาง ธรรมดำ) นั้น ต่างทำหน้าที่สำคัญ ๆ ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของแต่ละกาย ซึ่งซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ ต่อเนื่องกันจนสุดกายหยาบกายละเอียด ตามสิทธิอำนาจในการปกครองธาตุธรรมของต้นธาตุต้นธรรมทั้ง ๓ ฝ่าย คือฝ่ายพระหรือบุญกุศล หรือธรรมขาว ซึ่งเป็นสัมมาทิฏฐิฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายมารหรือบาป อกุศล หรือธรรมดำ ซึ่งเป็นมิจฉาทิฏฐิฝ่ายหนึ่ง และฝ่ายธรรมกลาง ๆ อีกฝ่ายหนึ่ง

ก่อนที่จะกล่าวถึงหน้าที่ของกายในกาย เป็น ณ ภายในไปจนสุดละเอียดนั้น ใคร่ขอทบทวนลักษณะของธรรมชาติ ๓ ฝ่าย เพื่อความเข้าใจเรื่องนี้ว่า ต้นธาตุต้นธรรมของธรรมชาติทั้ง ๓ ฝ่ายนี้ ต่างทำวิชชาหรืออวิชชาแล้วแต่กรณีประมูลฤทธิ์กัน ในธาตุธรรมของสัตว์โลกในที่สุดละเอียด เพื่อแย่งสิทธิอำนาจในการปกครองธาตุธรรมของสัตว์โลกทั้งหลาย โดยผ่านทางธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายสุดหยาบสุดละเอียด ในสายธาตุธรรมของแต่ละฝ่ายอยู่ตลอดเวลา หรือทุกขณะจิต (เสมือนบุคคล ๓ ฝ่ายต่างแย่งกันนั่งบนเก้าอี้ตัวเดียวกัน)

ต้นธาตุฝ่ายบุญกุศล (กุสลาธัมมา) หรือภาคพระ หรือธรรมขาว ซึ่งเป็นฝ่ายสัมมา-ทิฏฐิ ก็ทำวิชชาสอดละเอียดเข้ามา หล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายทุกกายในสายธาตุธรรมของภาคขาวสุดหยาบสุดละเอียด จนถึงกาย ใจ จิต วิญญาณ (กรณีกายโลกิยะ) ของกายสุดหยาบ เช่นกาย (เนื้อ) มนุษย์ หรือสัตว์โลกอื่นทั้งหลาย เป็นต้น เพื่อเปิดอายตนะ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) ของสัตว์โลกให้รู้ เห็น นิพพาน สวรรค์ นรก ทางบุญ ทางบาป ผลบุญ ผลบาป ฯลฯ ตามที่เป็นจริง เพื่อให้สัตว์โลกได้เห็นถูก รู้ถูก คิดถูก พูดถูก กระทำหรือประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและเลี้ยงชีพชอบ ด้วยคุณธรรมฝ่ายพระหรือบุญกุศลจากระดับโลกิยธรรม กล่าวคือ ทาน ศีล ภาวนา, ศีล สมาธิ ปัญญา, อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา, ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา, สูงขึ้นไปเป็นโลกุตตรธรรม คือธรรมโคตรภู (หยาบ ละเอียด) พระโสดา (หยาบ ละเอียด) พระสกทาคา (หยาบ

ละเอียด) พระอนาคามี (หยาบ ละเอียด) พระอรหัต (หยาบ ละเอียด) ถึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าไปจนสุดละเอียด ฯลฯ เพื่อให้ได้รับผลที่เป็นความเจริญ รุ่งเรือง และสันติสุขด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ (มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑) เป็นต้น ในขณะที่

ในขณะที่ ต้นธาตุต้นธรรม (อกุสลาธัมมา) หรือภาคมาร หรือธรรมดำ ซึ่งเป็นฝ่ายมิจฉาทิฏฐิ ก็ทำอวิชชาสอดละเอียดเข้ามาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายทุกกายในสายธาตุธรรมของภาคดำสุดกายหยาบละเอียด จนถึงกาย ใจ จิต และวิญญาณของกายหยาบที่สุดที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันภพ (อย่างเช่นกายเนื้อมนุษย์หรือสัตว์ที่มีชีวิตอื่นทั้งหลาย) เพื่อปกปิดอายตนะของสัตว์โลก มิให้รู้เห็น นิพพาน สวรรค์ นรก มิให้รู้เห็นทางบุญ ทางบาป ตามที่เป็นจริง ให้สัตว์ได้เห็นผิด รู้ผิด คิดผิด พูดผิด กระทำหรือประพฤติปฏิบัติโดยมิชอบ และเลี้ยงชีพโดยมิชอบ เป็นต้น ด้วยธรรมชาติของเขา คือ อภิฌชา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ โลภะ โทสะ โมหะ, ราคะ โทสะ โมหะ, ปฏิฆะ กามราคะ อวิชชา (อันครอบคลุม สักกายะทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจจะกุกกุจจะ และอวิชชาสวะ หรืออวิชชานุสัย ให้ได้รับผลที่เป็นความทุกข์เดือดเนื้อร้อนใจต่าง ๆ ไปตามส่วน

ส่วนธรรมกลาง (อัพยากตาธัมมา) ไม่ดี ไม่ชั่วนั้น ไม่มีบทบาทมากนัก เพราะมักถูกยึดสิทธิอำนาจปกครองโดยธรรมชาติทั้งสองฝ่ายดังที่กล่าวข้างต้น ให้ไปรวมอยู่ในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจสูงที่สุด

การทำวิชชา หรือ อวิชชา สอดละเอียดเข้ามาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ ตามสายธาตุธรรมของแต่ละฝ่าย ดังที่กล่าวนี้ มีอุปมาดังกระแสไฟฟ้าที่ถูกส่งออกจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้า มาตามสายไฟฟ้า เพื่อหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในเครื่องใช้สอยกระแสไฟฟ้านั้น เช่น ในหลอดไฟ หรือหม้อหุงต้ม ฯลฯ เป็นต้น กล่าวคือ วิชชา หรืออวิชชานั้น จะถูกสอดละเอียดผ่านเข้ามาทางเครื่องธาตุธรรมประจำภพและจักรวาล แล้วแยกเข้าเครื่องธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ (เครื่อง ณ ที่นี้ คือธาตุสำเร็จในที่สุดละเอียดของธาตุธรรมของแต่ละกาย ของแต่ละภพของสัตว์โลก ฯลฯ) ณ ที่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางของกายในกายตามสายธาตุธรรมของแต่ละฝ่ายจากสุดละเอียด มายังสุดหยาบ (คือกายที่กำลังทำหน้าที่ในภพปัจจุบันนั้นเอง) แต่ธรรมชาติที่เข้ามาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายสุดกายหยาบกายละเอียดนั้น มีข้อสังเกตอีกว่า...

ธรรมชาติฝ่ายบุญกุศล หรือภาคพระ (กุสลาธัมมา) หรือธรรมขาว จะถูกส่งเข้ามาตามสายธาตุธรรมภาคขาว เพื่อหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ ที่ศูนย์กลางของธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของแต่ละกายสุดหยาบสุดละเอียด ในขณะที่ธรรมชาติฝ่ายบาปอกุศล หรือภาคมาร (อกุสลาธัมมา) หรือธรรมดำ จะถูกส่งเข้ามาตามสายธาตุธรรมของภาคดำ ห่อหุ้มอยู่รอบนอกของธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของภาคขาว และมีธรรมชาติฝ่ายกลาง ๆ (อัพยากตาธัมมา) หุ้มอยู่รอบนอกที่สุดอีกทีหนึ่ง นี่หมายเฉพาะธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายโลกียะสุดกายหยาบกายละเอียด ส่วนกายธรรมหรือกายโลกุตตระอื่นนั้น เป็นแต่ธาตุล้วน ธรรมล้วน ของธรรมภาคขาว หรือเป็นสัมมาทิฏฐิ และเป็นวิราคธาตุ วิราคธรรม ที่บริสุทธิ์ ชื่อว่าวิสุทธิขันธ์นั้นอยู่ที่กลางของกลางที่สุด เพราะฉะนั้นเมื่อบุคคลหรือสัตว์โลกใดทำใจให้หยุดในหยุดกลางของหยุด ผ่านกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม เป็น ณ ภายในละเอียดเข้าไปจนสุดละเอียด จึงถูกสายธาตุธรรมของภาคขาว อันมีผลเป็นการหยุด "สังขาร" ของภาคมาร ที่ภาคมารหรืออวิชชาทำอะไรไม่ได้ จึงเป็นการลดภพ ลดชาติให้น้อยลง และถูกทะเลบุญ ไปถึงมรรค ผล นิพพาน แต่ถ้าส่งใจออกนอกตัว ก็ถูกสายธาตุธรรมของภาคมารหรือธรรมดำ อันเป็นถิ่นทำเลของมาร ดังที่หลวงพ่อได้แสดงพระธรรมเทศนาไว้ เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ (โปรดดูในหนังสือ **อานุภาพธรรมกาย** จัดพิมพ์โดยมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ หน้า ๖๕) ว่า

"นี่ส่วนธรรมกาย ดวงสัทธรรมที่เป็นธรรมกายนั่นแหละ ดวงนั้นแหละเป็นตัวสัทธรรมแท้ ๆ ฯลฯ

ดวงนั่นแหละ เป็นดวงสัทธรรม ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าต้องไปในทางดวงนั้น เดินไปในทางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด...เดินเข้าไปให้ถึง "กายธรรม" กายธรรมละเอียด กายพระโสดา โสดาละเอียด พระสกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด เดินเข้าไปในนั้น ดวงนั้นแหละเป็นสัทธรรมแท้ ๆ เมื่อใจเข้าไปอยู่กลางดวงนั้นแล้ว "หยุด" ความชั่วไม่ทำเลยใจหยุดทีเดียว ถ้าไม่หยุด เข้าไปในดวงนั้นไม่ได้ อยู่ข้างนอกเสีย เป็นถิ่นที่ทำเลของมาร มารก็ปั่นหัวเหมือนเด็ก ๆ ยุยงส่งเสริมตามชอบใจ บังคับบัญชาตามชอบใจ...ฯลฯ"

เมื่อเข้าใจดังนี้ จักได้กล่าวถึงหน้าที่ของกายในกาย ที่ว่าต่างมีชีวิตเหล่านี้ แต่โดยสังเขป จากที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อฯ ได้ถ่ายทอดไว้ และจากประสพการณ์ของผู้ปฏิบัติ

ภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูง ดังต่อไปนี้

(๑) ทำหน้าที่หล่อเลี้ยง "ชีวิต" ของกายหยาบให้เป็นอยู่ด้วยผลบุญกุศลหรือผลบาปอกุศล (กรรมวิบาก) ปรุงแต่ง

กาย ใจ จิต วิญญาณ ส่วนหยาบ เช่น ของกายมนุษย์หรือสัตว์อื่นทั้งหลายที่มีชีวิตเป็นอยู่ได้ด้วยธาตุธรรมของกายในกายเป็น ณ ภายในส่วนละเอียดหล่อเลี้ยงรักษาอยู่เป็นต้นว่า

กายมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ดีมีสุขได้ ก็เพราะมีกายมนุษย์ละเอียด ทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ฯลฯ ตลอดไปถึงต้นธาตุต้นธรรมฝ่ายบุญกุศล ที่ปกครองธาตุธรรมอยู่ในที่สุดละเอียด ทำวิชชาสอดละเอียด ผลบุญกุศลผ่านเข้ามาตามเครื่องธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายตามสายธาตุธรรมภาคขาว จากสุดละเอียดมาหล่อเลี้ยงในที่สุดหยาบ คือกาย (เนื้อ) ใจ จิต วิญญาณ ของมนุษย์นี้อยู่ แต่ถ้าขณะใดหรือเมื่อใดที่ต้นธาตุต้นธรรมภาคมารทำหน้าที่ปกครองธาตุธรรมในที่สุดละเอียดของผู้นั้นได้โดยผลของอกุศลกรรม เช่น เวรจากปาณาติปาต คือเวรจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หรือจากที่เคยผจญสัตว์ที่มีชีวิตให้เดือดร้อนหรือได้รับความทุกข์ทรมาน ก็จะทำอวิชชาส่งผลกรรมนั้นมาตามเครื่องธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของทุกกาย ตามสายธาตุธรรมของภาคดำ จากกายสุดละเอียดตลอดถึงธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายสุดหยาบ ให้ได้รับผลเป็นความเจ็บไข้ ทุพพลภาพหรือความตาย

ธาตุธรรมดำหรือฝ่ายบาปอกุศลที่เป็นความเจ็บ ความตายนี้มีลักษณะเป็นดวงกลมสีดำซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ มาจรดตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมอันเป็นที่ตั้งของ "ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ (จุดนี้ในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรม วิชชาธรรมกายชั้นสูงเรียกว่า "หัวต่อ" ของกายในกายสุดหยาบสุดละเอียด) ก็จะมีผลต่อกาย ใจ จิต วิญญาณของกายมนุษย์หรือสัตว์นั้นทันที เป็นต้นว่า เมื่อ "ดวงเจ็บ" ซึ่งมีลักษณะเป็นดวงกลมสีดำปรากฏขึ้นจรดอยู่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของมนุษย์หรือสัตว์ใด ก็จะเจ็บไข้ได้ป่วยทันที ตามส่วนของวิบากอกุศลกรรมที่เคยทำมา ถ้าดวงโต สีดำมาก ก็เจ็บมาก ดวงเล็กสีดำเพียงขุ่นมัวก็เจ็บน้อย เป็นต้น และถ้า "ดวงตาย" ซึ่งมีลักษณะเป็นดวงกลมสีดำดุจสีนิล (ดำเป็นมัน) ปรากฏขึ้นจรดตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม หรือระหว่างหัวต่อของกายในกาย คือกายมนุษย์ละเอียด ทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ฯลฯ ให้แยกขาดจากของกายมนุษย์หยาบแล้ว กายมนุษย์หยาบจะตายทันที

หรือในทางกลับ กรณีที่เป็นสัตว์ทุคติ เช่น สัตว์นรก หรือเปรต ซึ่งมีชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์ทรมาน ด้วยเครื่องทรมานหรือกรรมกรณ์ (ในกรณีสัตว์นรก) ต่าง ๆ แม้กระทั่ง

ถูกไฟนรกเผาผลาญอยู่ หรือต้องอดอยาก หิวโหยอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่ตาย และกลับดำเนินชีวิตที่แสนจะเดือดร้อน ทุกข์ทรมานอยู่เช่นนั้น ตลอดชั่วกาลนานแสนนาน ก็เพราะมีกายในกายที่เป็นทุคติ จากสุดหยาบไปจนสุดละเอียด ถึงต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคมารหรือธรรมดำที่ปกครองธาตุธรรม ของ สัตว์นั้นอยู่ในที่สุดละเอียด ทำอวิชชาสอดละเอียดผลบาปอกุศลผ่านเครื่องธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ จากสุดละเอียดเข้ามาหล่อเลี้ยงถึงกาย ใจ จิต วิญญาณของสัตว์นรกหรือเปรต เหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์ทรมานอยู่เช่นนั้น โดยที่ไม่ตายจนกว่าจะหมดเวรนั้น

ต่อเมื่อจะหมดเวร สิทธิอำนาจการปกครองธาตุธรรมของภาคมารในสุดละเอียดนั้นเบาบางลง เป็นโอกาสให้ต้นธาตุฝ่ายบุญกุศลหรือภาคพระ กลับมีสิทธิอำนาจในการปกครองธาตุธรรมด้วยผลบุญกุศล (ที่สัตว์นั้นเคยได้ประกอบบำเพ็ญมาบ้าง) ก็จะทำวิชชาสอดละเอียดบุญกุศลจากสุดละเอียด มายังธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ (ซึ่งขยายส่วนหยาบ) ออกมาเป็น กาย ใจ จิต วิญญาณ) ของสัตว์นรก หรือเปรตตนนั้น ให้รำลึกถึงบุญกุศลได้บ้าง หรือได้พบกับญาติมิตรที่ทำบุญกุศล อุทิศให้บ้าง (โดยปกติสัตว์นรกไม่มีทางได้รู้การทำบุญของญาติมิตรในมนุษย์โลกได้ เว้นแต่จะมีญาติที่เป็นธรรมกาย ซึ่งสามารถจะเข้ามาพบเห็นสัตว์นรกในอายตนะนรกนั้นได้) ด้วยอุปนิสัยในบุญกุศลที่เคยได้ทำมาก่อน ทำให้รู้จักการบุญกุศลนั้น แล้วอนุโมทนาบุญนั้นด้วย เป็น "ปัตตานุโมทนามัย" ก็ทำให้ต้นธาตุต้นธรรมฝ่ายบุญกุศลทำวิชชาสอดละเอียดเข้ามาในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์นั้นด้วยบุญเก่าและบุญใหม่ (ปัตตานุโมทนามัย) นั้นได้มากขึ้นเมื่อ "ดวงบุญ" ปรากฏขึ้นจรดที่กำเนิดธาตุธรรมเดิมของสัตว์นรกหรือเปรตตนนั้น จนธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายตามสายธาตุธรรมของภาคขาว จากสุดละเอียดทำหน้าที่ได้ ก็จะเปลี่ยน (จากความเศร้าหมองเป็นทุคติ) มาเป็น สุคติ ขาวใส บริสุทธิ์ และขยายส่วนโตขึ้น เป็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายในสุคติภพ เริ่มตั้งแต่ "ดวงธรรม" ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์ประมาณเท่าฟองไข่แดงของไข่ไก่ แล้วกายมนุษย์ละเอียดค่อย ๆ ปรากฏขึ้นชัดเจน จนหัวต่อกายมนุษย์ละเอียดขาดจากหัวต่อ (ศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม อันเป็นที่ตั้งของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายหยาบที่เป็นกายทุคติ) ของกายสัตว์นรกหรือเปรตตนนั้น สัตว์นรกหรือเปรตตนนั้น ก็จะตายจากความเป็นสัตว์ในทุคติภูมินั้นทันที กลับ (เกิด) เป็นกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ฯลฯ ตามอำนาจของบุญปรุงแต่ง ณ บัดนั้น เป็นการเกิดทันทีตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม เป็นปัจจุบันธรรม และหากบุญกุศลที่ปรุงแต่งนั้นอยู่ในระดับ "มนุษย์ธรรม" กายมนุษย์ละเอียดอันมีกายทิพย์ซ้อนอยู่ ก็จะเข้าตั้งปฏิสนธิวิญญาณ ผ่านศูนย์กลาง

กายของบิดา ไปสู่อู่มดลูกของมารดาทันที หรืออย่างช้าภายในระยะเวลา ๗ วัน แต่ถ้าบุญที่ปรุงแต่งนั้นสูงกว่า "มนุษย์ธรรม" เป็นระดับ "เทวธรรม" เช่นกรณีที่ญาติที่อุทิศส่วนบุญกุศลนั้น เป็นทั้งทานกุศล ศีลกุศลและภาวนากุศล ให้สัตว์นั้นได้ทั้งอนุโมทนาบุญของญาติที่อุทิศให้หนึ่ง และชักนำสัตว์นั้นให้ได้ร่วมปฏิบัติธรรม คือรักษาศีลและเจริญภาวนาด้วยตนเองอีกด้วยหนึ่ง ก็จะมีผลให้ "ดวงบุญ" ขยายส่วนโตขึ้น ใสบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นด้วย ถึงเป็น "ดวงธรรม" ที่ทำให้เป็นกายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ฯลฯ สัตว์นั้นก็จะเปลี่ยนภพภูมิจากระดับมนุษย์ธรรม ไปเป็นระดับทิพย์ธรรม ให้ได้กำเนิดเป็นโอปปาติกะในสุคติภูมิ เป็นกายทิพย์ละเอียดเด่นอยู่ เป็นการอุบัติขึ้นในเทวโลกข้ามภพข้ามชาติ ต่อจากกายมนุษย์ละเอียดได้ทันที ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรมอีกเหมือนกัน

สัจจธรรม คือ "ทุกขสัจจะ" ได้แก่ความเกิด แก่ เจ็บ และตาย อันเป็นทุกข์ และ **"สมุทัยสัจจะ"** คือความสัมพันธ์อันเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ มีอวิชชาเป็นมูลรากฝ่ายเกิดทั้งปวง เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร วิญญาณ นาม–รูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ และชรามรณทุกข์ ฯลฯ และ**สภาวธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขาร) ที่ต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และลงท้ายต้องหมดสภาพเดิม (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ฯลฯ ทั้งหลายเหล่านี้ เห็นแจ้ง รู้แจ้งได้ด้วยพุทธจักขุ ญาณ ปัญญา และวิชชาและความสว่างแจ้งของธรรมกายภาคพระหรือธรรมขาวซึ่งเป็นสัมมาทิฏฐิ และที่อวิชชาห่อหุ้มไม่ได้ โดยมีวิญญาณและมังสะจักขุของมนุษย์ ทิพย์จักขุของทิพย์ สมันตจักขุของพรหม ซ้อนอยู่ ณ ศูนย์กลางกายสุดกายหยาบ กายละเอียด**

(๒) ทำหน้าที่หล่อเลี้ยง "การดำเนินชีวิต" ของกายหยาบให้ดำเนินชีวิตอยู่ได้และเป็นไปในทางเจริญรุ่งเรืองและสันติสุข ด้วยผลของบุญกุศล (กุสลาธัมมา) หรือในกรณีของธรรมฝ่ายมารก็ให้ดำเนินชีวิตไปในทางเสื่อม เป็นทางให้เกิดโทษ ความทุกข์เดือดร้อนด้วยผลของบาปอกุศล (อกุสลาธัมมา) เป็นเครื่องปรุงแต่ง (สังขาร) สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นให้เป็นตามกรรม หรือในกรณีโลกุตตรธรรม ซึ่งอยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งหลาย ก็ให้ดำเนินชีวิตไปในแนวทางอริยมรรค มีองค์ ๘ ของพระอริยบุคคลตามระดับภูมิธรรมของความบรรลุมรรค ผล นิพพาน ที่ปฏิบัติได้

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ตอนก่อน ๆ ว่า ต้นธาตุต้นธรรม ๓ ฝ่าย คือฝ่ายบุญกุศล ฝ่ายบาปอกุศล และฝ่ายกลาง ๆ ต่างทำวิชชาหรืออวิชชา (ในกรณีภาคมาร) ประมูลฤทธิ์กันเพื่อแย่งสิทธิอำนาจในการปกครองธาตุธรรมของสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปตามธรรมหรือ

ปิฎกของตน และสอดละเอียดวิชชาหรืออวิชชาแล้วแต่จะเป็นกรณีสายใด ผ่านเครื่องใหญ่ประจำภพ ประจำจักรวาล แยกเข้าไปยังเครื่องธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ประจำแต่ละสัตว์โลกในสายธาตุธรรมของตน (สายขาว กลาง หรือสายดำ) ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ณ ศูนย์กลางกายของแต่ละกายในกาย ณ ภายในจากสุดละเอียดมายังกายสุดหยาบ เป็นต้นว่า

ต้นธาตุสายขาวหรือภาคพระ ก็ทำวิชชาประมูลฤทธิ์ เพื่อยึดสิทธิอำนาจการปกครองธาตุธรรมของสัตว์โลกหรือมนุษย์ ในที่สุดละเอียดอยู่ตลอดเวลาทุกขณะจิต เพื่อถ่ายทอดสอดละเอียดธรรมภาคขาว หรือฝ่ายบุญกุศลเข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของทุกกายในสายธาตุธรรมขาว จากสุดละเอียดมายังสุดหยาบ เพื่อบังคับกาย วาจา ใจ ของสัตว์หรือมนุษย์ผู้นั้น ให้ประพฤติปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจตามธรรมหรือปิฎกของภาคธรรมขาว กล่าวคือ (นับจากสุดละเอียด)

ธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ธรรมกายอรหัตสุดละเอียด สุดหยาบ ธรรมกายพระอนาคามีละเอียด–หยาบ ธรรมกายพระสกิทาคามีละเอียด–หยาบ ธรรมกายพระโสดาละเอียด–หยาบ ธรรมกายโคตรภูละเอียด–หยาบ...นี้เป็น**โลกุตตรธรรม** อันเป็นธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายหรือพระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ เป็นธรรมและกายพ้นโลก

หยาบรองลงมาก็เป็น**โลกิยธรรม** ซึ่งเป็นธรรมฝ่ายบุญกุศลสำหรับอรูปภพ รูปภพ และกามภพ (ภพ ๓) กล่าวคือ

ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา เข้ามาปกครองบังคับกาย วาจา และใจ ของอรูปพรหม หรือกายปฐมวิญญาณ (ละเอียด หยาบ) นี้ระดับ พรหมธรรมขั้นละเอียด"

อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา เข้ามาปกครอง บังคับกาย วาจา และใจของรูปพรหม (ละเอียด หยาบ) นี้เป็นระดับ "พรหมธรรม"

ศีล สมาธิ ปัญญา เข้ามาปกครอง บังคับ กาย วาจา ใจ ของทิพย์ (ละเอียด หยาบ) นี้เป็นระดับ "ทิพย์ธรรม"

ทาน ศีล ภาวนา เข้ามาปกครอง บังคับกาย วาจา ใจ ของมนุษย์ (ละเอียด หยาบ) ที่ระดับ "มนุษย์ธรรม"

ธรรมขาวหรือฝ่ายบุญกุศลของภาคพระนี้ ให้ผลเป็นความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขด้วยมนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติ พรหมสมบัติ อันจัดอยู่ในระดับโลกิยะ เพราะบุญกุศลปรุงแต่ง (ปุญญาภิสังขาร และอเนญชาภิสังขาร) จึงยังต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา และสูงขึ้นไปถึงระดับโลกุตตระ คือ พ้นโลก พ้นความ

ปรุงแต่งทั้งปวงด้วยนิพพานสมบัติ อันมีมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติมาได้ จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์

ส่วนต้นธาตุต้นธรรมภาคมารหรือสายดำ ก็จะทำอวิชชาเพื่อยึดสิทธิอำนาจ ในการปกครองธาตุธรรมของมนุษย์หรือสัตว์โลกในที่สุดละเอียดทุกขณะจิต เพื่อถ่ายทอด "ธรรมภาคดำหรือบาปอกุศล" มาตามสายธาตุธรรมของเขา โดยเครื่องธาตุ เครื่องธรรมประจำภพและจักรวาล แล้วแยกเข้าสู่ธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายทุกกาย จากสุดละเอียดมาสุดหยาบ เพื่อปกครองบังคับกาย ใจ จิต วิญญาณ ของกายมนุษย์หยาบ (หรือสัตว์อื่นทั้งหลาย) ให้ประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา และใจ ตามธรรมดำหรือปิฎกของภาคมารของเขาเหมือนกัน กล่าวคือ ธรรมกายที่ดำหรือมัวหมอง เห็นมีลักษณะเหมือนธรรมกายภาคพระ แต่เกศเป็นเปลวเพลิงและวรรณะดำ หรือขุ่นมัว ถ้าเป็นภาคกลาง ๆ จะเห็นวรรณะเหมือนสีตะกั่วตัดครองจีวรม้วนลูกบวบออกนอก หรือหมุนซ้าย มีเหมือนกันที่เคยเห็นกายอธิษฐานปาฏิหาริย์ของภาคมารมีวรรณขาว และเกศดอกบัวตูม ผู้ทำวิชชาต้องรู้เท่าทันและละลายกายเหล่านี้เสีย แล้วเข้าสู่ธรรมกายที่สุดละเอียดต่อไปไม่ถอยหลังกลับ ภาคมารถ่ายทอดธรรมภาคดำของเขา ผ่านมาทางกายในกายโลกิยะในภพ ๓ ดังต่อไปนี้

ปฏิฆะ กามราคะ อวิชชา เข้ามาปกครอง บังคับกาย วาจา ใจ ของอรูปพรหม (ละเอียด หยาบ) ให้เห็นผิด รู้ผิด ทำผิด ในระดับอกุศลธรรมที่ละเอียด ที่ทำให้ไม่พ้นโลกพ้นโลก

ราคะ โทสะ โมหะ เข้ามาปกครอง บังคับ กาย วาจา ใจ ของรูปพรหม (ละเอียด หยาบ) ให้เห็นผิด รู้ผิด คิดผิด ทำผิด ในระดับอกุศลธรรมที่ละเอียดรองลงมา

โลภะ โทสะ โมหะ เข้ามาปกครอง บังคับกาย วาจา ใจของทิพย์ (ละเอียด หยาบ) ให้เห็นผิด รู้ผิด คิดผิด ทำผิด ในระดับที่หยาบลงมาอีก

อภิฌชา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ เข้ามาปกครองบังคับกาย วาจา ใจ ของมนุษย์และสัตว์ในทุคติภูมิ ให้เห็นผิด รู้ผิด คิดผิด ทำผิด เลี้ยงชีวิตโดยมิชอบ ในระดับอกุศลธรรมที่หยาบมากถึงหยาบที่สุด ตามส่วน

สัตว์ใดที่เคยปฏิบัติสั่งสม อบรม บุญกุศล หรือบาปอกุศลมาจากภพชาติในอดีตถึงปัจจุบันเพียงใด เครื่องธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ซึ่งเป็นธาตุสำเร็จ ก็จะเดินเครื่องส่งธรรมตามสายธาตุธรรมของตน (สายขาว กลาง หรือสายดำ) กลับไปยังต้นธาตุ ต้นธรรม แต่ละสายนั้น ๆ

สำหรับผู้ปฏิบัติและรักษาธรรมภาคขาว ธรรมขาวที่ปฏิบัตินั้น ก็จะถูกกลั่นเป็นบุญ

บารมี อุปบารมี ปรมัตถ์บารมี รัศมี กำลังฤทธิ์ อำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด...ฯลฯ ทับทวีไปที่ต้นธาตุต้นธรรมสายขาว เสมือนส่งเงินไปฝากสะสมไว้ในธนาคาร แล้วส่งผลเป็นวิบากถ่ายทอดกลับคืนมาหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายสุดหยาบ เช่นกายมนุษย์หยาบ หรือสัตว์ที่เป็นสุคติอื่น ๆ เป็นต้น ให้เห็นถูก รู้ถูก คิดถูก พูดถูก ทำถูก หรือเลี้ยงชีพโดยชอบ ตามระดับคุณธรรมที่ผู้นั้นปฏิบัติได้ ทับทวีสูงขึ้นไปจากระดับ "มนุษย์ธรรม" สูงขึ้นไปเป็น "ทิพย์ธรรม" "พรหมธรรม" และ "ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย" อันเป็นกายพ้นโลกจากระดับธรรมกายโคตรภู พระโสดา พระสกทาคา พระอนาคา และพระอรหัต หรือถึงธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และในขณะเดียวกัน ก็หล่อเลี้ยง เป็นอยู่ด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และ/หรือนิพพานสมบัติ (อันมีมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑) ตามลำดับภูมิธรรม (โปรดสังเกตว่านิพพานสมบัตินั้น อยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งปวง เป็นธาตุล้วนธรรมล้วน คือธรรมกายที่บริสุทธิ์ หาใช่ทรัพย์สมบัติหรือรูปสมบัติอย่างชาวโลกไม่)

สำหรับผู้ปฏิบัติและรักษาธรรมภาคดำ ธรรมดำก็จะถูกกลั่นให้แก่กล้าไปในทางตรงกันข้าม ทับทวีเป็นอำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด ฯลฯ กลับไปที่ต้นธาตุต้นธรรมของเขา (คือ ภาคมารหรือต้นธาตุสายดำ) แล้วส่งผลเป็นวิบากถ่ายทอดกลับคืนมาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายที่สุดหยาบ เช่น กายมนุษย์หยาบ หรือกายสัตว์ในทุคติภูมิอื่น ๆ เช่น เปรต สัตว์นรก อสุรกาย สัตว์เดรฉาน เป็นต้น ให้เห็นผิด คิดผิด รู้ผิด พูดผิด ทำผิด เลี้ยงชีพโดยมิชอบ ตามระดับแห่งธรรมดำหรือฝ่ายบาปอกุศลนั้น ทับทวีบาปอกุศลจากสุดละเอียดมาเป็นสุดหยาบ และในขณะเดียวกันก็หล่อเลี้ยง เป็นอยู่ ด้วยบาปศักดิ์สิทธิ์เหตุวิบัติ (ความเสื่อมจากมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ เช่นความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ–สักการะ ความถูกนินทา และทุกข์กาย ทุกข์ใจต่าง ๆ) ภัยพิบัติ ภัยธรรมชาติ (เศรษฐกิจตกต่ำ ฝนฟ้าแห้งแล้ง ข้าวยากหมากแพง โจรภัย ราชภัย อุทกภัย วาตะภัย ฯลฯ) ภัยสงครามและโรคาพยาธิทั้งหลาย และมัจจุมาร คือถึงความตาย เป็นต้น

เมื่อใดที่สัตว์โลกใดหรือมนุษย์ใด ปฏิบัติและรักษาธรรมภาคดำในระดับใด และ "ทรงอยู่" ณ ภายในกายในกาย ตามสายธาตุธรรมภาคดำจากสุดละเอียด สุดหยาบคือกายมนุษย์ละเอียดก็จะปรากฏอุบัติเด่นอยู่เป็นกายทุคติ เศร้าหมองถึงดำทันที ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม ทั้ง ๆ ที่กายมนุษย์ยังเป็น ๆ อยู่ (แต่ถ้าเป็นโอปปาติกะ เช่น กายทิพย์ ก็จะเปลี่ยนภพภูมิข้ามภพข้ามชาติได้ทันที)

ในระหว่างที่ต้นธาตุต้นธรรมแต่ละสาย (สายขาว สายกลาง ๆ สายดำ) ทำวิชชาหรืออวิชชาแล้วแต่กรณี ประมูลฤทธิ์กันเพื่อสอดละเอียดธรรมหรืออธรรมไปตามสาย

ธาตุธรรมของตน เข้าไปหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายสุดหยาบสุดละเอียดของสัตว์หรือมนุษย์นั้น มีอุปมาเหมือนบุคคล ๓ คน แย่งกันนั่งเก้าอี้ตัวเดียว เช่นว่าเมื่อฝ่ายธาตุธรรมขาวประมูลฤทธิ์ได้สิทธิอำนาจการปกครองบังคับกาย วาจา ใจของสัตว์หรือมนุษย์ใด และสัตว์หรือมนุษย์นั้นได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบหรือประกอบกุศลกรรมทางกาย วาจา ใจ ระดับใดแล้ว กายในกาย ณ ภายในระดับคุณธรรมที่สัตว์หรือมนุษย์ปฏิบัติและ "ทรงอยู่" นั้น ก็จะปรากฏ (อุบัติ) ขึ้นเด่นอยู่ ใสสว่าง บริสุทธิ์อยู่ อุปมาเหมือนกดสวิชไฟ ให้สว่างไสวขึ้นตามส่วนฉะนั้น แต่เมื่อใดที่ธาตุธรรมสายดำประมูลฤทธิ์ได้สิทธิอำนาจการปกครองในสัตว์หรือมนุษย์ และสัตว์หรือมนุษย์นั้นปฏิบัติทางกาย วาจา และใจมิชอบ เป็นอกุศลกรรมในระดับใด กายในกาย ณ ภายในตามสายธาตุธรรมดำก็จะปรากฏเด่นขึ้น มีลักษณะที่มัวหมองไม่ผ่องใสหรือถึงดำ ส่วนกายในกายและธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ สายขาวก็ทำหน้าที่ได้น้อยลง หรือถึงดับหมด อุปมาดังกระแสไฟฟ้าตก หรือไฟฟ้าดับเพราะสวิชไฟฟ้าถูกปิด หรือหม้อแปลงไฟ หรือเครื่องกำเนิดไฟฟ้าถูกระเบิดเสียหาย เพราะฟ้าแลบ ฟ้าผ่า (ซึ่งความจริงฟ้าแลบฟ้าผ่าก็เป็นอวิชชาของสายดำของเขาจริง ๆ ด้วย)

ความเปลี่ยนแปลง ตามเหตุปัจจัยที่เป็นบุญกุศลหรือบาปอกุศลนี้ เกิดขึ้นทันทีตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม ในขณะที่กายเนื้อหรือกายหยาบยังทำหน้าที่ดำเนินชีวิตอยู่ แต่ถ้ากายหยาบเป็นกายโอปปาติกะก็จะเปลี่ยนภพภูมิข้ามภพข้ามชาติได้ทันที ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรมอีกเช่นกัน

(๓) ทำหน้าที่ไปเกิด มาเกิด กรณีที่สัตว์หรือมนุษย์ยังไม่บรรลุพระอรหัตผล และ/หรือกรณีธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้วชื่อว่า "พระนิพพาน" ทำหน้าที่เข้า "สอุปาทิเสสนิพพาน" ในขณะที่กายหยาบทำหน้าที่อยู่หรือยังมีชีวิตอยู่ และทำหน้าที่เข้า "อนุปาทิเสสนิพพาน" เมื่อกายสุดหยาบแตกทำลายคือ ตายลง

ดังที่ได้เคยกล่าวมาแต่ตอนต้นว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันสัตว์ได้ด้วยยากนั้น ก็ได้เสด็จอุบัติเกิดมีขึ้นแล้วในโลกด้วย "รูปกายอุบัติ" และ "ธรรมกายอุบัติ"

"รูปกายอุบัติ" นั่นเป็น ๒ วาระ คือ โอกกัมติสมัยหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดา และนิกขมนสมัย ประสูติ (คลอด) จากพระครรภ์มารดา ส่วน "ธรรมกายอุบัติ" นั้นคือ อภิสัมโพธิสมัยตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

จะเห็นว่ามีหลักฐานแน่ชัดในพระไตรปิฎกว่า "โอกกัมติสมัยหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดา" นั้นเป็นด้วย "รูปกายอุบัติ" วาระแรก รูปกายอุบัติในวาระแรกนี้ใช่อื่นไกล คือ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ เป็น

ณ ภายในละเอียด เข้าไปจนถึงอรูปพรหมละเอียด (หรือกายปฐมวิญญาณ เพราะเป็นกายแรกที่ถูกปรุงแต่งได้ด้วย**อเนญชาภิสังขาร**) **ซึ่งเป็นกายในกายที่สุดละเอียดของกายโลกิยะ และก็กายทุกกายสุดหยาบ นับจากกายมนุษย์ละเอียดถึงกายสุดละเอียดคือกายปฐมวิญญาณนี้เองที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเรียกว่า "เทวกาย หรือทิพย์กาย" ในมหาสมัยสูตร** ดังที่ได้แสดงและอ้างไว้ในตอนก่อนนี้แล้ว

แต่เนื่องจากทรงมาอุบัติขึ้นในมนุษย์โลก จึงต้องอาศัย "มนุษย์ธรรม" คือดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ (หยาบละเอียด) เป็นหลักในการหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดา เพื่อตั้งปฏิสนธิวิญญาณขึ้นเป็นมนุษย์ ด้วยกายมนุษย์ละเอียด ซึ่งมีกายในกายเป็น ณ ภายในคือกายทิพย์ไปจนสุดละเอียดซ้อนอยู่ (กายละเอียดเหล่านี้เองที่พระพุทธองค์ทรงเรียกรวม ๆ ว่า "เทวกาย")

การมาตั้งปฏิสนธิวิญญาณนั้น ถ้าไม่ใช้พุทธจักษุของธรรมกายขยายดู จะเห็นเป็นแต่เพียงลักษณะเป็นจุดเล็กใส เท่าเมล็ดโพธิ์เมล็ดไทร หรือเท่าหยาดน้ำมันงาซึ่งติดอยู่ปลายขนจามรี ซึ่งมัณฑิมบุรุษสลัดเสียแล้ว ๗ ครั้งเท่านั้น แต่ถ้าใช้ตาธรรมกายขยายดูจะเห็นว่าเป็นธาตุละเอียดหรือธาตุสำเร็จของขันธ์ ๕ คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ ส่วนละเอียด ที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไป ใสละเอียดกว่ากันเข้าไปตามลำดับของขันธ์ และมีธาตุละเอียดของอายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจจ์ ๔ ปฏิจจสมุปบาทธรรม ๑๒ ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กัน เข้าไปจนสุดละเอียดอีกด้วยตามลำดับ

ธาตุละเอียดของรูปขันธ์ ขยายส่วนหยาบออกมาเป็นดวงกาย อันเป็นที่ตั้งของธาตุทั้ง ๖ คือ ธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ และวิญญาณธาตุ และเป็นที่ตั้งของธรรม คือ ธรรมชาติ ๓ ฝ่าย ได้แก่ กุสลาธัมมา หรือธรรมขาว อัพยากตาธัมมา หรือธรรมกลาง อกุสลาธัมมา หรือธรรมดำแล้วแต่กรณี...กรณีที่เป็นธรรมขาว ระดับ "มนุษย์ธรรม" ขึ้นไป จึงรวมเรียกดวงธรรมทั้งดวงนั้นว่า "ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์" ใสบริสุทธิ์ขนาดประมาณเท่าฟองไข่แดงของไข่ไก่หรือกว่านั้น หรือเรียกว่า "**ดวงปฐมมรรค**" หนทางเบื้องต้นไปสู่มรรคผลนิพพาน เพราะถ้าปฏิบัติภาวนา เข้าทางกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายในกายไปจนสุดละเอียด ก็จะถึงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอันเป็นกายโลกุตตระ ให้ถึงธรรมกายมรรค ธรรมกายผล พระนิพพานและอายตนนิพพาน "ดวงกาย" นี้เองจะขยายและเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นรูปกายมนุษย์หยาบหรือกายเนื้อ เริ่มแต่เป็นทารกในครรภ์พระมารดา แล้วคลอดออกมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะนั่นเอง

ธาตุละเอียดของเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ ก็จะขยาย

ส่วนหยาบออกมาเป็น "**ดวงเห็น**" ขนาดประมาณเท่าเบ้าตา "**ดวงจำ**" ขนาดประมาณเท่าลูกตาทั้งหมด "**ดวงคิด**" ขนาดประมาณเท่าดวงตาดำ และ "**ดวงรู้**" ขนาดประมาณเท่าแววตาขาวใสบริสุทธิ์ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างใน ศูนย์กลางตรงกัน ธรรมชาติ ๔ อย่างนี้เองที่ขยายส่วนหยาบออกมาเป็น "ใจ" โดยมี "จิต" และ "วิญญาณ" ของกายมนุษย์หยาบหรือกายเนื้อซ้อนอยู่ด้วย

ข้อมูลจากหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ที่ถูกต้องรับกันหมดดังนี้ว่า ธรรมชาติของใจนั้นเห็นได้ดังบาลีพระพุทธภาษิตในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท จิตตวรรค ข้อ ๑๓ หน้า ๑๘ พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ แสดงไว้ความว่า "**ผู้มีปัญญาพึงรักษาจิตที่เห็นได้ยากนัก ละเอียดนัก มักตกไปในอารมณ์ที่ใคร่ เพราะจิตที่คุ้มครองไว้ดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้**"

นาม-รูป (อันเกิดแต่วิญญาณ สังขาร และอวิชชา เป็นเหตุเป็นปัจจัย) **เป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ** (ข้ามภพ ข้ามชาติ) และชรา มรณะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส **ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม ก็โดยนัยนี้...นี่ว่าเฉพาะความอุบัติขึ้นด้วย "มนุษย์ธรรม" เป็นกายมนุษย์หยาบ (กายเนื้อ) ซึ่งจัดเป็นกายโลกิยะ ระดับ "สุคติภพ"** ขั้นต้น

ส่วนการอุบัติขึ้นด้วยรูปกายทุคติด้วยธรรมภาคดำ หรือ "**อกุศลกรรม**" ต่าง ๆ **ที่เป็นชนกกรรมประจำอยู่ ณ ศูนย์กลางกายทุคตินำให้ไปเกิดในทุคติภพ" อีกต่อไป ก็เป็นไปโดยนัยที่คล้ายกันนี้ แต่เป็นธรรมสายดำหรือธรรมฝ่ายบาปอกุศลหรือภาคมาร**

ส่วนการอุบัติด้วย "กายธรรม" นั้น **ก็อุบัติขึ้นในทันทีที่จิตพ้นจากอวิชชาห่อหุ้ม (อุปมาเหมือนกดถูกสวิชไฟฟ้าให้ดวงไฟสว่างไสวขึ้น)**

ธรรม" จากสุดหยาบคือกายธรรมโคตรภูหยาบ ไปจนสุดละเอียดคือธรรมกายพระอรหัตละเอียด และถึงธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ตามลำดับภูมิโลกุตตรธรรม และบารมีที่สร้างสมอบรมมา (บารมี อุปบารมี ปรมัตถ์บารมี) **ไม่เท่ากัน** เช่นบารมีของปรกติสาวก บารมีของพระอัครสาวก พุทธอุปฐาก พุทธบิดาพุทธมารดา พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระ–สัพพัญญูพุทธเจ้าที่จะเข้านิพพานถอดกาย และสูงสุดถึงนิพพานเป็น เป็นต้น

เฉพาะกายธรรมที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว ชื่อว่า "พระนิพพาน" นั้น ขณะเมื่อกายโลกิยะส่วนหยาบยังทำหน้าที่ดำเนินชีวิตอยู่ ก็จะทำหน้าที่เข้า "สอุปาทิเสสนิพพาน" ต่อเมื่อขันธ์ ๕ แตกทำลาย คือ ตายแล้ว พระนิพพานที่สุดละเอียดก็จะทำหน้าที่เข้า "อนุปาทิเสส-นิพพาน" ไปปรากฏยั่งยืนอยู่ในอายตนนิพพาน ประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันหมดที่นั่น

มีจำนวนนับประมาณมิได้ ฯลฯ

หน้าที่ของกายในกาย อันมีธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ และภพ (เป็น) หรือสุดละเอียดไปถึงกายธรรมอันมีอายตนนิพพาน (เป็น) ซ้อนอยู่ ยังมีละเอียดพิสดารกว่านี้อีกมากมายนัก จะเห็นแจ้ง รู้แจ้งได้ ก็แต่โดยพุทธจักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา และความสว่าง (เพราะปราศจากอวิชชาห่อหุ้ม) ของธรรมกายเท่านั้น

ธรรมกายนั้นแหละคือที่พึ่งอันแท้จริงของสัตว์โลกผู้มีปัญญา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงกับวัจฉโคตต์ปริพาชกว่า "ธรรมนี้เป็นสภาพลึก เห็นได้ยาก ตรัสรู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต คิดเดาด้วยเหตุผลธรรมดาไม่ได้ (หยั่งไม่ได้ด้วยตรรก) เป็นธรรมละเอียด เป็นวิสัยที่บัณฑิตเท่านั้นที่จะถึงรู้ได้" (มีมาในอัคคิวัจฉิโคตตสูตร เล่มที่ ๑๓ ข้อ ๒๔๘–๒๕๒ หน้า ๒๔๕–๒๔๙ เฉพาะตอนท้ายสูตร พระไตรปิฎกมัชฌิมนิกาย มัชฌิม–ปัณณาสก์)

๕. เอกายนมรรค ทางสายเอก ให้ถึงธรรมกาย และบรรลุมรรค ผล นิพพาน

โดยเหตุที่มนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลาย ต่างมีกายในกายเป็นทั้ง ณ ภายนอกและ ณ ภายใน ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในจนสุดกายหยาบกายละเอียด ตั้งแต่ระดับ **โลกิยะ** (ที่เป็นทุคติและสุคติด้วยบาปอกุศลหรือบุญกุศลปรุงแต่ง) ขึ้นไป จนถึง **กายโลกุตระ** (กายธรรมหรือธรรมกายซึ่งพ้นจากอำนาจความปรุงแต่งทั้งปวง) ไปจนสุดละเอียด และแต่ละกายต่างมีชีวิตจิตใจทำหน้าที่ถ่ายทอดถึงกันสุดกายหยาบกายละเอียดในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลที่เกี่ยวเนื่องกันดุจลูกโซ่ อันให้ผลเป็นทุกข์บ้าง สุขบ้าง ตามเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งสัตว์หรือมนุษย์ในระดับโลกิยะนั้น ๆ และหรือพ้นทุกข์ ตามส่วนแห่งคุณธรรมของกายธรรมซึ่งทำหน้าที่ "เด่น" หรือ "ทรง" คุณธรรมอันบริสุทธิ์นี้อยู่นี้เอง ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ผู้รู้แจ้งโลกและนิพพาน และผู้ทรงพระกรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่แก่สัตว์โลกทั้งหลาย ให้ศึกษาและปฏิบัติธรรม ให้รู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะของธรรมชาติทั้งหลายเหล่านี้ว่า ทุกข์ตามที่เป็นจริงมีอย่างไร เหตุในเหตุถึงต้น ๆ เหตุให้เกิดทุกข์แท้ ๆ มีอย่างไร สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับมีได้เป็นได้จริงอย่างไร หนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ทั้งหลายถึงสิ้นเชิงโดยแท้มีอย่างไร เพื่อให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้พ้นทุกข์ตามพระพุทธองค์

โดยการศึกษาและปฏิบัติตามทางสายเอก (เอกายนมรรค) เพื่อละ (วางความยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาและความหลงผิด) ธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งอันหาแก่นสารสาระใด ๆ มิได้ เพราะเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา นั้นเสีย แล้วเข้าถึงกายธรรมหรือธรรมกาย อันพ้นจากอำนาจความปรุงแต่งและเป็นพระนิพพานคือธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลตามรอยบาทพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ (ดังปรากฏตามเอกสารหลักฐานในพระไตรปิฎกที่อ้างถึงแล้วในตอนต้น ๆ)

ทางสายเอก (เอกายนมรรค ทางนี้ทางเดียว) คือการศึกษาและปฏิบัติธรรม อันให้มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรมเป็นทั้ง ณภายนอกและภายใน ซึ่งรวมเรียกว่า **มหาสติปัฏฐาน ๔ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**ได้ทรงแสดงพระพุทธดำรัสไว้ว่า (ในทีฆนิกาย มหาวรรค หน้า ๓๒๕ – ๓๕๑ และในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ เล่ม ๑๒ หน้า ๑๐๓ – ๑๒๗ ในพระสุตตันตปิฎก)

"**เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นหนทางที่ไปอันเอก (ทางนี้ทางเดียวและเป็นที่ไปของบุคคลผู้เดียว) **สตฺตานํ วิสุทฺธิยา** เพื่อความหมดจดวิเศษ

ของสัตว์ทั้งหลาย **โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย** เพื่อข้ามพ้นความโศกและความร่ำไรเสีย **ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย** เพื่ออัสดงดับไป แห่งเหล่าทุกข์และโทมนัส **ญายสฺส อธิคมาย** เพื่อบรรลุธรรมที่ถูก **นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย** เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง **ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา** หนทางนี้คือสติปัฏฐาน (ธรรมเป็นที่ตั้งทั่วไปแห่งสติ) ๔ อย่าง **กตเม จตฺตาโร** สติปัฏฐาน ๔ อย่าง อะไรบ้าง?

๑. **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโท มนสฺสํ** มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ (ความรู้สึก) มีสติ (ความระลึก) นำอภิชฌาและโทมนัส (ความยินดีและความยินร้าย) ในโลกเสียให้พินาศ

๒. **เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ** เธอย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ"

๓. **จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** เธอย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ

๔. **ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ** เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ"

สติปัฏฐาน ๔ นี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่พระภิกษุทั้งหลายที่กัมมาสธรรมนิคม ในแคว้นกุรุ ณ ที่นั้น พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดง**ตัวอย่าง**วิธีเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ทีละข้อ ๆ เป็นตอน ๆ พร้อมด้วยทรงสรุปและทรงแสดงอานิสงส์ของการเจริญสติปัฏฐานในแต่ละตอนมีข้อความคล้ายกัน ดังตัวอย่างการเจริญภาวนาให้**มีสติพิจารณาเห็นกายในกายเป็นทั้ง ณ ภายนอกและ ณ ภายใน** (ซึ่งแสดงตอนพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม เป็นทั้ง ณ ภายนอกและ ณ ภายในเช่นเดียวกัน)

อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อย่างนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเป็นกายในบ้าง **พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเป็นภายในบ้าง **อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นภายในกาย ทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง **สมุทยธมฺมานุปสฺสีวา กายสฺมึ วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นธรรมดาคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง **วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นธรรมดาคือความเสื่อม

ไปในกายบ้าง **สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นธรรมดาคือทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมไปในกายบ้าง **อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ** ก็หรือสติ (ความระลึก) ว่ากายมีอยู่ เข้าไปตั้งอยู่เฉพาะหน้าแก่เธอนั้น **ยาวเทว ญาณมตฺตาย** แต่เพียงสักว่าญาณ (ความรู้) **ปติสฺสติมตฺตาย** แต่เพียงสักว่าความอาศัยระลึก **อนิสฺสิโต จ วิหรติ** เธอย่อมมีสันดานอันตัณหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่ด้วย **น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ ย่อมไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลกด้วย เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่อย่างนี้แล

ตัวอย่างวิธีเจริญสติปัฏฐาน ๔ เป็นข้อ ๆ ใน ๔ ตอน มีหัวข้อดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย ณ ภายนอกและ ณ ภายใน ได้แก่

๑.๑ ข้อกำหนดด้วยลมหายใจออกและเข้า (อานาปานปพฺพํ)

๑.๒ ข้อกำหนดด้วยอิริยาบท (อิริยาปถปพฺพํ)

๑.๓ ข้อกำหนดด้วยสัมปชัญญะ (สมฺปชญฺญปพฺพํ)

๑.๔ ข้อกำหนดด้วยกายเป็นของปฏิกูล (ปฏิกูลปพฺพํ)

๑.๕ ข้อกำหนดด้วยธาตุ (ธาตุปพฺพํ)

๑.๖ ข้อกำหนดด้วยป่าช้า ๙ ข้อ (นวสีวถิกาปพฺพํ)

ตอนที่ ๒ มีสติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา ณ ภายนอกและ ณ ภายใน ได้แก่การมีสติพิจารณา

๒.๑ รู้รสสุขเวทนาที่มีอามิส หรือที่ไม่มีอามิส

๒.๒ รู้รสทุกขเวทนาที่มีอามิส หรือที่ไม่มีอามิส

๒.๓ รู้รสอทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส หรือที่ไม่มีอามิส

ตอนที่ ๓ การมีสติพิจารณาเห็นจิตในจิต ณ ภายนอกและ ณ ภายใน ได้แก่การมีสติรู้ชัดว่า

๓.๑ จิตมีราคะ หรือหายจากราคะ

๓.๒ จิตมีโทสะ หรือจิตหายจากโทสะ

๓.๓ จิตมีโมหะ หรือจิตหายจากโมหะ

๓.๔ จิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน

๓.๕ จิตเป็นมหรคต (มีน้ำใจใหญ่ด้วยพรหมวิหาร) หรือไม่เป็นมหรคต

๓.๖ จิตมีธรรมยิ่งกว่า

๓.๗ จิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ

๓.๘ จิตหลุดพ้นแล้ว หรือจิตยังไม่หลุดพ้น

ตอนที่ ๔ การมีสติพิจารณาเห็น ธรรมในธรรม ณ ภายนอก และ ณ ภายใน ได้แก่ การมีสติพิจารณาเห็นชัดว่า

๔.๑ มีนิวรณ์ ๕ (ได้แก่ กามฉันทะ, พยาบาท, ถีนมิทธะ, อุทธัจจะ กุกกุจจะ, วิจิกิจฉา) หรือไม่มี ณ ภายในจิตใจ (นิวรณปพฺพํ)

๔.๒ มีอุปาทานในขันธ์ ๕ (ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ) เกิดขึ้น และดับไป (ขนฺธปพฺพํ)

๔.๓ อายตนะ ๑๒ ที่เกิดแห่งสัญโญชน์คือกิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลก กล่าวคือ สัญโญชน์ย่อมเกิดขึ้นโดยอาศัยตาและรูป, หูและเสียง, จมูกและกลิ่น, ลิ้นและรส กายและสิ่งที่สัมผัสถูกต้องด้วยกาย ใจ และเรื่องที่รู้ได้ด้วยใจ อย่างไร หรือสัญโญชน์ที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นด้วยประการใด และความละสัญโญชน์ที่เกิดขึ้นแล้วนั้นได้ด้วยประการใด ตลอดถึงความที่สัญโญชน์อันตนละได้แล้ว ย่อมไม่เกิดขึ้นต่อไปได้เพราะเหตุใด (อายตนปพฺพํ)

๔.๔ สัมโพชฌงค์ (ธรรมสามัคคีเป็นองค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้) ๗ คือ สติ–สัมโพชฌงค์, ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์, วิริยสัมโพชฌงค์, ปีติสัมโพชฌงค์, ปัสสัทธิสัม–โพชฌงค์, สมาธิสัมโพชฌงค์ และอุเบกขาสัมโพชฌงค์ **มีหรือไม่มีในจิต** หรือสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นด้วยประการใด หรือความเจริญของสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วด้วยประ–การใด (โพชฺฌงฺคปพฺพํ)

๔.๕ อริยสัจจ์ ๔ คือ **ทุกขสัจจ์ ทุกขสมุทัยสัจจ์ ทุกขนิโรธสัจจ์ และทุกข–นิโรธคามินีปฏิปทาสัจจ์** (ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับ ข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับทุกข์) กล่าวคือ

๔.๕ (๑) **ให้รู้แจ้งเห็นจริงว่า ความเข้าใจไปยึดมั่นถือมั่นในสังขารทั้งหลายที่ประกอบด้วยบุญปรุงแต่ง** (ในระดับมนุษย์ธรรมและทิพย์ธรรม) อันชื่อว่า **"ปุญญา–ภิสังขาร"** ก็ดี **ด้วยรูปฌาน อรูปฌานปรุงแต่ง** (ในระดับพรหมธรรม) ชื่อว่า **"อเนญชาภิ–สังขาร"** ก็ดี หรือ ด้วย**บาปอกุศลปรุงแต่ง**อันชื่อว่า **"อปุญญาภิสังขาร"** ก็ดี **ด้วยตัณหาและความหลงผิด** (ทิฏฐิอันมีอวิชชาเป็นเหตุนำ เหตุหนุน) **ว่าเป็น ตัว ตน บุคคล เรา เขา ของเรา ของเขา แล้วเพียงใด ย่อมเป็นทุกข์ เดือดร้อน เพียงนั้น** นี้คือ **ทุกข์สัจจ์ ซึ่งควรกำจัดหรือดับให้หมดสิ้นไป**

๔.๕ (๒) **ให้รู้แจ้งว่า อวิชชา** เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิด**ความปรุงแต่ง**ทาง

กาย วาจา และใจ (สังขาร), **สังขาร** เป็นปัจจัยให้เกิด**วิญญาณ, วิญญาณ** เป็นปัจจัยให้เกิด**นาม - รูป, นาม - รูป** เป็นปัจจัยให้เกิด**สฬายตนะ, สฬายตนะ** เป็นปัจจัยให้เกิด**ผัสสะ, ผัสสะ** เป็นปัจจัยให้เกิด**เวทนา, เวทนา** เป็นปัจจัยให้เกิด**ตัณหา, ตัณหา** เป็นปัจจัยให้เกิด**อุปาทาน, อุปาทาน** เป็นปัจจัยให้เกิด**ภพ, ภพ**เป็นปัจจัยให้เกิด **ชาติ, ชาติ** เป็นปัจจัยให้เกิด **ชรา มรณะ ทุกข์** ฯลฯ รวมเรียกว่า **ปฏิจจสมุปบาทธรรม** คือ เหตุในเหตุอันเกี่ยวเนื่องกันให้เกิดทุกข์ นี้คือ **สมุทัยสัจจ์** แท้ ๆ **ควรละ**

๔.๕ (๓) **ให้รู้แจ้งว่า สภาวะที่ทุกข์ดับ เพราะเหตุดับ มีได้จริง** คือ **นิโรจ–สัจจ์ ควรทำให้แจ้ง** และ

๔.๕ (๔) **ให้รู้แจ้งว่า หนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์นั้นมีจริงแท้** คือ **มรรคสัจจ์ ควรทำให้เจริญ**

โดยให้ปฏิบัติธรรมตามทางสายเอก (เอกายนมรรค) คือ **มหาสติปัฏฐาน ๔** กล่าวคือ **ให้มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต** และ**เห็นธรรมในธรรม เป็นทั้ง ณ ภายนอก** (นับตั้งแต่กายเนื้อมนุษย์เป็นต้น) และ **ทั้ง ณ ภายใน**ไปจนสุดกายหยาบกายละเอียด **ให้เห็นความเกิดขึ้น** และความเสื่อมไปของสังขาร (ว่าเป็น**อนิจจัง ทุกขัง** และ**อนัตตา**)แล้ว **คลายความยึดมั่นถือมั่นในสังขารทั้งหลายเหล่านั้น** (ธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย ได้แก่ สังขารของมนุษย์ ทิพย์ พรหม อรูปพรหม และสังขารของสัตว์โลกในทุคติภูมิ รวมทั้งสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันได้แก่โลกธรรมทั้ง ๘ อันมีลาภ ความเสื่อมลาภ, ยศ ความเสื่อมยศ, สรรเสริญ นินทา, ความสุข ความทุกข์ เป็นต้น) **ด้วยตัณหา** และ**ทิฏฐิ** (คือความหลงผิดคิดว่าเป็นตัวตน บุคคล เรา เขา ของเรา ของเขา) **เสียได้แล้ว**เพียงใด

พึงปฏิบัติ เพื่อความเข้าถึงธรรมกาย มรรคผลยิ่ง ๆ ขึ้นไปเพียงนั้น และเป็นพระนิพพาน คือธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งหรืออยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งปวง เป็น**วิสุทธิสัตว์** หรือ **วิสุทธิขันธ์** เป็น **วิราคธาตุ วิราคธรรม**ล้วน ๆ จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และกลับเป็นกายหรือธาตุธรรมที่ยั่งยืนและเป็นสุขด้วยสันติ ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารจักรอีกต่อไป สมดังพระบาลีพุทธภาษิตว่า **นิพพานํ ปรมํ สุขํ (นิพพานเป็นบรมสุขอย่างยิ่ง)**

ที่กล่าวมานี้ มีข้อสังเกตว่า ตัวอย่างวิธีการเจริญภาวนาให้มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม เป็นทั้ง ณ ภายในและ ณ ภายนอก ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้ที่มีปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรนี้ เป็นเพียงการแสดง

เฉพาะการ พิจารณาในกายหยาบหรือกายเนื้อของผู้เจริญภาวนาเอง ชื่อว่า "เป็น ณ ภายใน" กับการพิจารณาในกายผู้อื่น ชื่อว่า "เป็น ณ ภายนอก" เท่านั้น หาได้ปรากฏพระพุทธดำรัสถึงการพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม เป็น ณ ภายในนับจากกาย เวทนา จิต และธรรมของกายมนุษย์หยาบนี้ต่อไปจนสุดละเอียด จนถึง "**ธรรมกาย**" อันเป็นกายโลกุตตรอันพ้นโลกไม่

แต่กลับไปมีปรากฏพระพุทธดำรัสอยู่ณ ที่อื่นในพระไตรปิฎก อันแสดงถึงกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม เป็น ณ ภายใน เช่นเรื่อง "ทิพยกาย หรือ เทวา-กาย" ในมหาสมัยสูตร และภพภูมิต่าง ๆ ทั้งที่เป็น "สุคติภพ" และ "ทุคติภพ" ของสัตว์ในโลกอื่น เช่นในเทวโลก หรือโลกของสัตว์นรก ฯลฯ เป็นต้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือว่า "พระพุทธองค์ เสด็จอุบัติแท้โดยธรรมกาย" บางครั้งก็ทรงเรียกว่า "พรหมกาย" ซึ่งเป็นอสังขตธาตุอสังขตธรรม เมื่อทรงบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในขณะที่ทรงพระชนมชีพอยู่ โดยมีความเปรียบเทียบกับ "รูปกาย หรือ สรีรกาย" ซึ่งเป็นกายหรือรูปสังขารที่ประ-กอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง เป็นสังขตธาตุ สังขตธรรม ดังปรากฏมีในหลักฐานพระไตรปิฎกที่อ้างถึงข้างต้น

ครั้งเมื่อมาปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย ผ่านกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม เป็น ณ ภายในจากกาย ณ ภายนอก คือ กายมนุษย์หยาบ ก็จะเห็นกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด พรหมหยาบ พรหมละเอียด อรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียดแล้วก็ถึง "**ธรรมกาย**" ตามที่พระพุทธองค์และพระอรหันต์หลายองค์ได้แสดงไว้แล้ว และมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกดังกล่าว

จึงเป็นที่แน่ชัดว่า พระพุทธดำรัสที่มีปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้น เป็นเพียงตัวอย่างของการเจริญภาวนาให้มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม แต่เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น โดยที่ความจริงแล้ว สภาวธรรมนี้ คือกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรมนั้นมีความละเอียดพิสดารตามระดับภูมิธรรม ภูมิปัญญา และบารมีของแต่ละท่านที่จะพึงรู้แจ้ง เห็นแจ้งได้ ดังจะขอยกตัวอย่างของการเจริญภาวนา เห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม **ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงอาการตรัสรู้ของพระองค์เอง** มีปรากฏตามบาลีพระพุทธภาษิต มีมาในโพธิราชกุมารสูตร ราชวรรค ม.ม. ๑๓/๔๕๙/๕๐๕, สคารวสูตร พราหมณ์วรรค ม.ม. ๓/๖๘๖/๗๕๕ แปลความว่า

"ราชกุมาร! ครั้นเรากลืนกินอาหารหยาบทำกายให้มีกำลังได้แล้ว, เพราะสงัดจากกาม

และอกุศลกรรมทั้งหลาย จึงบรรลุ **ฌานที่ ๑** มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่ เพราะสงบวิตกวิจารเสียได้ จึงบรรลุ **ฌานที่ ๒** เป็นเครื่องผ่องใสในภายใน เป็นที่เกิดสมาธิแห่งใจ ไม่มีวิตกวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิแล้วแลอยู่ เพราะความจางไปแห่งปีติย่อมอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุ **ฌานที่ ๓** อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้ากล่าวว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข และเพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน จึงได้บรรลุ**ฌานที่ ๔** อันไม่ทุกข์ไม่สุข มีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่"

ความในวรรคนี้ แสดงถึงการที่พระพุทธองค์ได้ทรงมีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิวรณ์ ๕ และต่อจากนี้โปรดพิจารณาการมีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา ของพระองค์เองในอดีตชาติโดยการระลึกชาติของพระองค์เอง และสัตว์อื่นดูนับภพนับชาติไม่ถ้วนดังต่อไปนี้

"เรานั้น ครั้นเมื่อจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ผ่องใสไม่มีกิเลส ปราศจากกิเลสเป็นธรรมชาติอ่อนโยนควรแก่การงาน ถึงความไม่หวั่นไหวตั้งอยู่เช่นนี้แล้ว ได้น้อมจิตไปเฉพาะต่อ**ปุพเพ-นิวาสานุสติญาณ** เรานั้นระลึกถึงขันธ์ที่เคยอยู่อาศัยในภพก่อนได้หลายประการ คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติ สามชาติ สี่ชาติ ห้าชาติ, สิบชาติ ยี่สิบชาติ สามสิบชาติ สี่สิบชาติ ห้าสิบชาติ, ร้อยชาติ พันชาติ แสนชาติบ้าง ตลอดหลายสังวัฏฏกัปป์ หลายวิวัฏฏกัปป์ หลายสังวัฏฏกัปป์ และวิวัฏฏกัปป์บ้าง ว่าเมื่อเราอยู่ในภพโน้น มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรมีวรรณะมีอาหาร อย่างนั้น ๆ, เสวยสุขและทุกข์เช่นนั้น มีอายุสูงสุดเท่านั้น ๆ, ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้เกิดในภพโน้น มีชื่อ โคตร วรรณะ อาหาร อย่างนั้น ๆ, ได้เสวยสุขและทุกข์เช่นนั้น มีอายุสุดลงเท่านั้น, ครั้นจุติจากภพนั้น ๆ ๆ ๆ แล้วมาเกิดในภพนี้ฯ เรานั้นระลึกถึงธันธ์ที่เคยอยู่อาศัยในภพก่อนได้หลายประการ พร้อมทั้งอาการและลักษณะดังนี้,ฯ ราชกุมาร นี่เป็น**วิชชาที่ ๑** ที่เราได้บรรลุแล้วในยามแรกแห่งราตรี อวิชชาถูกทำลายแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว, ความมืดถูกทำลายแล้ว ความสว่างเกิดขึ้นแทนแล้ว เช่นเดียวกับที่เกิดแก่ผู้ไม่ประมาท มีเพียรเผาบาป มีตนส่งไปแล้วแลอยู่ โดยควรฯ"

และในวรรคต่อไปนี้อีกสองวรรคสุดท้ายนั้น ก็เป็นการเจริญภาวนามีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม เป็นทั้ง ณ ภายนอกและ ณ ภายในพร้อมโดยสมบูรณ์ ถึงความบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ดังต่อไปนี้

"เรานั้น ครั้นเมื่อจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ผ่องใสไม่มีกิเลส ปราศจากกิเลสเป็นธรรมชาติ

อ่อนโยน ควรแก่การงาน ถึงความไม่หวั่นไหวตั้งอยู่เช่นนี้แล้ว ได้น้อมจิตไปเฉพาะต่อ **จุตูปปาตญาณ** เรามีจักขุทิพย์บริสุทธิ์กว่าจักขุของสามัญมนุษย์ ย่อมแลเห็นสัตว์ทั้งหลายจุติอยู่ บังเกิดอยู่ เลวทราม ประณีต มีวรรณะดี มีวรรณะเลว มีทุกข์ มีสุข เรารู้แจ้งชัดหมู่สัตว์ผู้เข้าถึงตามกรรมว่า "ผู้เจริญทั้งหลาย! สัตว์เหล่านี้หนอ ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต พูดติเตียนพระอริยเจ้าทั้งหลาย เป็นมิจฉาทิฏฐิ ประกอบการงานด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไป ล้วนพากันเข้าสู่อบายทุคติวินิบาตนรกฯ ท่านผู้เจริญทั้งหลาย! ส่วนสัตว์เหล่านี้หนอ ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่มีติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ประกอบการงานด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไป ย่อมพากันเข้าสู่สุคติ โลกสวรรค์ เราจักมีจักขุทิพย์บริสุทธิ์ล่วงจักขุสามัญมนุษย์เห็นเหล่าสัตว์ผู้จุติอยู่ บังเกิดอยู่ เลว ประณีต มีวรรณะดี วรรณะทราม มีทุกข์ มีสุข รู้ชัดหมู่สัตว์ผู้เข้าถึงตามกรรมได้ฉะนี้ฯ ราชกุมาร! นี่เป็น **วิชชาที่ ๒** ที่เราได้บรรลุแล้วในยามกลางแห่งราตรี อวิชชาถูกทำลายแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดถูกทำลายแล้ว ความสว่างเกิดขึ้นแทนแล้ว เช่นเดียวกับที่เกิดแก่ผู้ไม่ประมาท มีเพียรเผาบาป มีตนส่งไปแล้วแลอยู่ โดยควร ฯ

เรานั้น ครั้นจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ผ่องใสไม่มีกิเลส ปราศจากกิเลส เป็นธรรมชาติอ่อนโยนควรแก่การงาน ถึงความไม่หวั่นไหวตั้งอยู่เช่นนี้แล้ว ก็น้อมจิตไปเฉพาะต่อ**อาสวักขยญาณ** เราย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุแห่งทุกข์ นี่ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ นี่ทางให้ถึงความดับไม่มีเหลือแห่งทุกข์ และเหล่านี้เป็นอาสวะทั้งหลาย นี้เหตุแห่งอาสวะทั้งหลาย ความดับไม่มีเหลือแห่งอาสวะทั้งหลาย นี้เป็นทางให้ถึงความดับไม่มีเหลือแห่งอาสวะทั้งหลาย เมื่อเรารู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จิตก็พ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ ครั้นจิตพ้นวิเศษแล้ว ก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่าจิตพ้นแล้ว เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์จบแล้ว กิจที่ต้องทำได้ทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความ หลุดพ้นเป็นอย่างนี้มิได้มีอีก ฯ ราชกุมารนี่เป็น **วิชชาที่ ๓** ที่เราได้บรรลุแล้วในยามปลายแห่งราตรี อวิชชาถูกทำลายแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดถูกทำลายแล้ว ความสว่างเกิดขึ้นแทนแล้ว เช่นเดียวกับที่เกิดแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีเพียรเผาบาป มีตนส่งไปแล้วแลอยู่ โดยควร.ฯ"

พระพุทธดำรัสนี้ เป็นเนื้อความย่อ

สำหรับผู้ปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย ถึงธรรมกายแล้ว โปรดดูวิธีการเจริญภาวนาน้อมเข้าสู่ "ปุพเพนิวาสนุสติญาณ" "จุตูปปาตญาณ" และ "อาสวักขยญาณ" ในรายละเอียดทางปฏิบัติได้จากในหนังสือ **ทางมรรค ผล นิพพาน - รวมธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย**, (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓) ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๓๔๑–๓๕๐

วิธีการเจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายนั้น มีมหาสติปัฏฐาน ๔ อยู่ในตัวพร้อมเสร็จ ดังมีรายละเอียดในทางปฏิบัติโดยละเอียดในหนังสือ "ทางมรรค ผล นิพพานฯ" อยู่แล้ว หากปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายแล้ว จะเข้าใจทราบซึ้งด้วยตัวของท่านเองยิ่งกว่าคำบรรยายมากมายนัก ณ ที่นี้ จึงเพียงแต่จะสรุปและชี้ให้เห็นว่า เป็นมหาสติปัฏฐาน ๔ อย่างไร ดังต่อไปนี้

ในระยะเริ่มการปฏิบัติภาวนาในขั้นสมถกัมมัฏฐาน ที่มีอุบายวิธีประคองใจให้หยุดนิ่ง เป็นอารมณ์เดียว ณ ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ เหนือระดับสะดือประมาณ ๒ นิ้วมือ โดยให้กำหนดบริกรรมนิมิต ตรึกนึกให้เห็นดวงแก้วกลมใส ใจอยู่ในกลางของกลางดวงกลมใส ตรงศูนย์กลางกายไว้เรื่อย และให้กำหนดบริกรรมภาวนาว่า "สัมมาอะระหัง ๆ ๆ" เพื่อช่วยประคองใจให้หยุดนิ่งสนิทโดยง่ายยิ่งขึ้นนั้น เมื่อใจรวมหยุดเป็นจุดเดียวแล้ว จะปรากฏเห็นเป็นดวงกลมใสแจ่มเกิดขึ้น ประมาณเท่าฟองไข่แดงของไก่ หรืออย่างโตขนาดเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ตรงศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ นั้นเอง

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นผลจากการที่ผู้ปฏิบัติภาวนาเพ่งอยู่ที่ความใสสว่างอันจัดเป็น "**อาโลกกสิณ**" ซึ่งเป็นกสิณกลาง แล้วเกิดเป็น "**ปฏิภาคนิมิต**" ขึ้นด้วย นี้มีผลให้ผู้เจริญภาวนานั้นยกระดับจิตของตนขึ้นสู่สมาธิในขั้นอัปนาสมาธิ เมื่อประกอบด้วยอารมณ์ **วิตกวิจารณ์** ตรึกตรองประคองนิมิตนั้นอยู่ได้นาน และ**อารมณ์ปีติ สุข เอกัคคตารมณ์** (คืออารมณ์เป็นหนึ่ง) อยู่เช่นนั้น **ย่อมเป็นธรรมที่ปหานกิเลสนิวรณ์** คือ **ถีนมิทธะนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์, พยาบาท** และ **อุทธัจจะ กุกกุจจะ นิวรณ์** และ**กามฉันทะนิวรณ์** ให้สิ้นไปด้วยอารมณ์แห่งฌานนั้น นับเป็นสมาธิจิตในระดับขั้น "**ปฐมฌาน**" ซึ่งสามารถจะพัฒนาไปสู่ "**ทุติยฌาน**", "**ตติยฌาน**" และ **จตุตถฌาน**" อีกได้ต่อไปตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้

การเจริญภาวนาในขั้นสมถกัมมัฏฐาน ยกระดับจิตขึ้นสู่สมาธิระดับฌาน ให้เป็นจิตที่อ่อนโยนควรแก่งานวิปัสสนา เพื่อเจริญปัญญารู้แจ้งในสัจจธรรม และสภาวะของธรรมชาติตามที่เป็นจริงอีกต่อไปนั้น คือ **การมีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ "นิวรณ์ ๕"** และเมื่อสมาธิจิตเจริญขึ้นตามลำดับนั้น ก็เป็น**การมีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ "อริยสัจจ์"** ข้อ**สัมมาสมาธิ ๑** ใน อริยมรรคมีองค์ ๘ อันช่วยให้พระอริยมรรคเกิดและเจริญขึ้นปหานสัญโญชน์ได้โดยง่ายนั้นเอง

ในขณะที่ "**ใจ**" อันประกอบด้วยธรรมชาติ ๔ อย่าง คือ **เห็น จำ คิด รู้** (ซึ่งขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของเวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์)

ที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ ณ ที่ศูนย์กลางกาย ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม รวมหยุดเป็นจุดเดียวกันนั้น "ใจ" ดวงเดิมจะตกศูนย์ลงไปที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๖ "ใจ" ดวงใหม่ที่ซ้อนอยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์ประมาณเท่าฟองไข่แดงของไก่ อย่างโต ประมาณเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ จะปรากฏลอยเด่นขึ้นมาตรงศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ นี้ ใสแจ่ม สะอาดบริสุทธิ์ และสว่างยิ่งนัก ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้ปฏิบัติในเบื้องต้นอาจเพียงแต่รู้สึก "หวิว" เล็กน้อย แล้วเห็นดวงกลมใสแจ่มนี้ปรากฏขึ้นมาเลย แต่จะพิจารณาเห็นได้เมื่อใช้ตาของธรรมกาย (สำหรับผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกายแล้ว) ดูพฤติกรรมความ "เกิด" และ "ดับ" ของธรรมชาติดังที่กล่าวนี้ การเข้าถึงและเห็น "ใจ" ที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ด้วยการเจริญภาวนานี้ คือ **การมีสติพิจารณาเห็นจิตในจิต** (ว่ามีสมาธิเพียงใด) นั้นเอง

ส่วน "**ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์**" นั้น สำหรับผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกายแล้วตรวจดูบุพกรรมของสัตว์จะพบว่า สัตว์หรือมนุษย์ใดที่ประพฤติปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่เป็นบุญกุศลเป็นประจำ ด้วยกุศลกรรมที่สั่งสมขึ้นในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ นั้นเอง เป็นธรรมที่ชำระจิตใจและธาตุธรรมนั้นให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ จะเห็นเป็นดวงกลมใสแจ่มปรากฏอยู่ ณ ตรงศูนย์กลางกายของสัตว์หรือมนุษย์ผู้นั้นเอง เป็น "มนุษย์ธรรม" แท้ ๆ เมื่อสัตว์หรือมนุษย์นั้นจุติหรือเคลื่อนจากภพภูมิเดิมคือตาย ผลบุญกุศลในระดับ "**มนุษย์ธรรม**" ที่สั่งสมอยู่ตรง ณ ศูนย์กลางกายนั้น จะเป็นชนกกรรมนำให้ได้ไปบังเกิดหรือได้อัตภาพ "เป็นมนุษย์" ต่อไป (ถ้ายังไม่บรรลุพระอรหัตผล) และถ้าผลบุญสูงกว่านั้น เช่นถึงระดับ "**ทิพย หรือ เทวธรรม**" หรือ "**พรหมธรรม**" ก็จะไปบังเกิดในภพภูมิที่สูงกว่าอีกต่อไป จึงชื่อว่า "**ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์**" หรือ "**ดวงปฐมมรรค**" หนทางเบื้องต้นไปสู่มรรค ผล นิพพาน

เมื่อรวมใจให้หยุด กลางของหยุด ที่ตรงกลาง "ดวงธรรม" นี้ต่อไป ก็จะถึงและเห็น "**ดวงศีล**" อันเป็นศีลบริสุทธิ์ในกัมมัฏฐาน กล่าวคือถ้าผู้ปฏิบัติภาวนาประคองใจให้เห็นดวงศีลนี้ด้วยใจ ใสสะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ ไม่ให้มัวหมองแล้วก็ ความประพฤติปฏิบัติ ตลอดทั้งเจตนา ความคิดอ่านทั้งหลายเป็นอันบริสุทธิ์หมด ไม่คิดร้ายหรือเบียดเบียนผู้ใด ด้วยกาย วาจา และใจเลย หากศีลของตนจะมัวหมอง หรือ บริสุทธิ์ผ่องใส ก็ย่อมจะรู้เห็นได้ด้วย "ดวงศีล" นี้ จึงนับเป็น "**สีลานุสติ**" หรือ "**ศีลบริสุทธิ์ในกัมมัฏฐาน**" จัดเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของ "**อธิศีล**" (ศีลยิ่ง) ในทางปฏิบัติให้ใจหยุดในหยุดที่ตรงกลางดวงศีลก็จะถึงและเห็น "**ดวงสมาธิ**" หรือ "**อธิจิต**" คือจิตอันยิ่ง สมาธิยิ่ง ซึ่งเป็นจิตที่ละเอียด

ปราศจากนิวรณ์ และเป็นจิตที่อ่อนโยนควรแก่งานวิปัสสนาเพื่อเจริญปัญญา รู้แจ้งในสภาวะธรรมทั้งหลายตามที่เป็นจริง จากการที่ให้สามารถทั้งเห็นและรู้ต่อไป

รวมใจหยุดนิ่งที่ตรงกลางของกลางดวงสมาธิก็จะถึงและเห็น "**ดวงปัญญา**" เป็นปัญญาที่สามารถเจริญขึ้นได้จากการที่ได้ทั้งเห็นและรู้สภาวะของธรรมชาติที่ละเอียดเกินกว่าความสามารถของอายตน "ตา" เนื้อมนุษย์จะเห็นได้ กล่าวคือเมื่อปฏิบัติมาถึงระดับนี้ขึ้นไป ทิพยจักขุ ทิพยโสต จะเริ่มเกิดและเจริญขึ้น ให้สามารถรู้เห็นสภาวะของธรรมชาติหรือสิ่งที่ละเอียดหรือลี้ลับเกินกว่าสายตาเนื้อมนุษย์จะเห็นได้ จึงเป็นการเริ่มต้นของปัญญาอันยิ่ง (อธิปัญญา)

ใจหยุดในหยุดที่ตรงกลางดวงปัญญา จะถึงและเห็น "**ดวงวิมุตติ**" หลุดพ้นจากกิเลสหยาบของมนุษย์อันได้แก่ อภิฌชา พยาบาท และมิจฉาทิฏฐิ เป็นต้น และต่อไปก็จะถึงดวง "**วิมุตติญาณทัสสนะ**" และ เห็น "**กายมนุษย์ละเอียด**" ซึ่งมีลักษณะเหมือนผู้ปฏิบัติทุกประการ แต่สวย ละเอียด ประณีตยิ่งกว่ากายเนื้อ อันจัดเป็นกายสุคติ "**ดวงเห็น**" ซึ่งขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของ "**เวทนาขันธ์**" ก็ผ่องใส เป็น "**สุขเวทนา**" ด้วยผลบุญปรุงแต่งในระดับ "**มนุษยธรรม**" ชื่อว่า "**ปุญญาภิสังขาร**"

ให้กายมนุษย์ละเอียดนั้นเจริญภาวนาต่อไปตามแบบเดิม คือทำใจให้หยุดในหยุดถึงและผ่าน "ดวงธรรม" ที่ทำให้เป็นกาย "ดวงศีล" "ดวงสมาธิ" "ดวงปัญญา" "ดวงวิมุตติ" และ "ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ" ต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียด ก็จะถึงและเห็นธรรมในธรรม ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ และดวงวิมุตติญาณทัสสนะระดับที่ละเอียด ๆ ต่อไปอีก ผ่าน "**ทิพยหรือเทวธรรม**" ฯลฯ ก็จะถึง "**กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด**, ถึงและเห็น "**พรหมธรรม**" แล้วก็**กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด, อรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด** ไปจนสุดละเอียด ก็จะถึงธรรมที่ทำให้เป็น "**ธรรมกาย**" หรือ "**กายธรรม**" ต่อ ๆ ไปอีกจนสุดละเอียด โตใหญ่ ใสละเอียด สะอาดบริสุทธิ์ และมีรัศมีสว่างยิ่งกว่ากันไปตามลำดับ

การเจริญภาวนาโดยการเข้าถึงและเห็นศีลด้วยใจ เป็นอธิศีลยิ่ง ๆ ขึ้นไป, เป็นสมาธิยิ่ง ๆ ขึ้นไป และเป็นปัญญายิ่ง ๆ ขึ้นไปนี้เองที่ช่วยให้ "อริยมรรคมีองค์ ๘" คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และ**สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** เกิดและเจริญขึ้นเป็น "**มรรคจิต**" "**มรรคปัญญา**" นี้จัดเป็นการมีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ **อริยสัจจ์** ข้อ "**อริยมรรคมีองค์ ๘**" และยังให้คุณธรรมข้ออื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง "**โพชฌงค์ ๗**" **องค์ปัญญาเครื่องตรัสรู้** กล่าวคือ **สติสัมโพชฌงค์, ธรรม**

วิจยสัมโพชฌงค์, วิริยสัมโพชฌงค์, ปีติสัมโพชฌงค์, ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์, สมาธิสัมโพชฌงค์ และ**อุเบกขาสัมโพชฌงค์** เจริญขึ้นทำหน้าที่ปหานสัญโญชน์ให้พินาศไปได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

และขณะเมื่อเจริญภาวนาผ่านธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ของแต่ละกายละเอียดเข้าไปเป็น ณ ภายในจากกายมนุษย์ละเอียด ถึง กายอรูปพรหมละเอียด นั้น มีสภาวะที่เป็นการปฏิบัติภาวนาที่ "**ละกายที่เป็นของมนุษย์**" ด้วย ปฏิบัติพระสัทธรรมเพื่อถึงพระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ เป็นสรณะ อันเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง จึงย่อม "**ยังเทวกายให้เต็มรอบ**" ได้แม้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ "**ดวงเห็น**" **ของทุกกายเป็น ณ ภายในละเอียดเข้าไป ซึ่งขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของ "เวทนาขันธ์" ก็ยิ่งแจ่มใสเป็นสุขเวทนาที่ละเอียดยิ่งขึ้นกว่ากันตามลำดับไปจนสุดละเอียด** นี้ก็เป็น**การมีสติพิจารณาเห็น เวทนาในเวทนาเป็น ณ ภายใน (ส่วนที่เป็นเวทนาของกายหยาบกว่า ก็เป็น ณ ภายนอก)** และยิ่งถ้าปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย แล้วใช้ตาธรรมกายพิจารณาดูให้รู้เห็น สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา ทั้งของกายในกาย ณ ภายในและภายนอกของตนเองและสัตว์อื่นให้เห็นสภาวะตามที่เป็นจริง ว่าเป็นสุข อยู่ในสุคติภพ หรือ เป็นทุกข์อยู่ในทุคติภพ ทั้งโดยที่เป็นปัจจุบันธรรม และโดยข้ามภพข้ามชาติ อย่างไรและเพราะเหตุใด มีความเกิดขึ้นและดับไปอย่างไร ตามที่เป็นจริงได้ ก็จะมีผลให้คลายจากความยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาและทิฏฐิในเวทนาทั้งหลายเหล่านี้ และนี้ก็คือ**การมีสติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา เป็นทั้ง ณ ภายในและภายนอก** โดยสมบูรณ์

ส่วนการปฏิบัติภาวนาที่ให้ได้ทั้งเข้าถึง ได้รู้ และได้เห็น **กายในกาย อันประกอบด้วยเหตุปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย** เช่น **ธาตุ ขันธ์ อายตนะ** และ**บุญกุศล บาปอกุศล** หรือ**ความปรุงแต่งด้วยธรรมที่ไม่หวั่นไหว ได้แก่ฌานสมาบัติ** (รูปฌาณ ๔ อรูปฌาน ๔) ฯลฯ **ทั้งหลายเหล่านี้ตามที่เป็นจริง กล่าวคือได้เห็นความเกิดขึ้น และเสื่อมไปของสังขารทั้งหลายเหล่านี้ (เห็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา) โดยแจ้งชัด และคลายความยึดมั่นถือมั่นในด้วยตัณหาและทิฏฐิของธรรมชาติที่เป็นสังขารเหล่านี้เสียได้ แล้วปฏิบัติต่อไปเพื่อความเข้าถึงและเป็น "ธรรมกาย" อันไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งปวงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ชื่อว่าปฏิบัติธรรมตามรอยบาทพระพุทธองค์โดยแท้ ตรงตามพระประสงค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้** (ดังที่มีปรากฏพระพุทธวัจนะในนิพพานสูตรที่ ๓ ที่ได้ยกขึ้นมาแสดงอ้างถึงในตอนที่ ๑ เรื่อง "**ธรรมกายคืออะไร**" ตอนที่ว่าด้วย (ข้อ ๓) "**ธรรมกายเป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรม**" นี้อยู่แล้ว)

ธรรมปฏิบัติใดก็ตาม ที่เป็นไปเพื่อความตรัสรู้

(๑) **ในพระปรมัตถธรรมที่ควรรู้** กล่าวคือ เห็นแจ้ง รู้แจ้งในสภาวะของธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งตามที่เป็นจริง ว่า ไม่เที่ยง จะต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย ที่เรียกว่า อนิจจัง ๑, ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ถ้าผู้ใดยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาและทิฏฐิแล้วย่อมเป็นทุกข์ตามส่วน เรียกว่า ทุกขัง ๑, และในที่สุดก็จะเสื่อมสลายหมดสิ้นไปจากสภาพเดิม เรียกว่าเป็น อนัตตา อีก ๑ รวมเรียกว่า พระไตรลักษณ์ หรือ สามัญญลักษณะ กับ ความเห็นแจ้ง เห็นวิเศษ และรู้แจ้งในสภาวะของธรรมชาติที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง อย่างเช่น ธรรมกาย พระนิพพาน และอายตนนิพพาน ว่ามีสภาพตรงกันข้าม กล่าวคือมีความเป็น นิจจัง สุขัง และอัตตา อย่างไร และ

(๒) **ในพระอริยสัจจธรรม** ได้แก่ ความเห็นแจ้ง รู้แจ้ง ในทุกขสัจจ์ที่ควรรู้ ในสมุทัยเหตุแห่งทุกข์ ที่ควรปหาน ในนิโรธ สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับ ที่ควรทำให้แจ้ง และในมรรคสัจจ์ หนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อันถาวร ที่ควรเจริญ อันเป็นไปในญาณ ๓ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ เป็นต้น

อันเป็นความเห็นแจ้ง เห็นวิเศษด้วยพุทธจักขุ และ**เป็นความหยั่งรู้แจ้งด้วยพระญาณของพระธรรมกาย** อันรวมเรียกว่าเป็น**ความตรัสรู้ ให้สามารถละอุปาทาน** คือ ความยึดมั่นถือมั่น**ในสังขารธรรมทั้งหลาย บรรดาที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ทั้งที่มีวิญญาณครอง หรือ ไม่มีวิญญาณครอง** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังขารขันธ์ทั้ง ๕ ได้แก่ "รูปกาย" หรือรูปขันธ์, "นามกาย" หรือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ (ธรรมชาติ ๔ อย่างของ "ใจ") **ด้วยตัณหาและทิฏฐิ** คือความหลงผิดว่าเป็นตัว เป็นตน (ที่ยั่งยืน) เป็นเรา เป็นเขา เป็นของเราของเขา (ซึ่งความจริง เป็นแต่หุ่นให้ภาคพระ หรือ ภาคมาร หรือภาคกลาง ๆ เขาเชิดไปวันหนึ่ง ๆ) **เสียได้ แล้ว "เข้าถึง" และ "เป็น" ธรรมกายมรรค ธรรมกายผล** และ**พระนิพพาน** คือธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว และ**ถึงอายตนนิพพาน** (ที่ประทับของพระนิพพาน ที่เข้าอนุปาทิเสสนิพพาน คือเมื่อกายหยาบที่เป็นโลกิยแตกทำลาย คือ ตายแล้ว) **ได้ธรรมปฏิบัตินั้นต้องผ่าน มหาสติปัฏฐาน ๔** หรือ "**เอกายนมรรค**" ซึ่งเป็น**ทางสายเอก ทางนี้ทางเดียว** และ**เป็นทางไปของบุคคลผู้เดียว ไม่มีสองทาง อย่างแน่นอน**

ดังที่ได้กล่าวมาในตอนก่อนว่า การเจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย มีมหาสติปัฏฐาน ๔ อยู่พร้อมนั้นมีรายละเอียดในการปฏิบัติมาก ลึกซึ้งมากตามระดับภูมิธรรมภูมิปัญญา และบารมีของแต่ละท่านที่ปฏิบัติได้ ณ ที่นี้จึงใคร่จะขอเพียงยกตัวอย่างของการเจริญ

ภาวนา **มีสติพิจารณาเห็นจิตในจิต** ตอนหนึ่งจากที่มีรายละเอียดในหนังสือทางมรรคผล นิพพาน ฯ ที่อ้างถึงนั้น หน้า ๔๗๐–๔๗๙ มาพอเป็นตัวอย่างให้เห็นดังต่อไปนี้

ให้ทุกท่านรวมใจของทุกกายให้หยุดอยู่ ณ ศูนย์กลางกายพระอรหัตองค์ที่ละเอียดที่สุด แล้วให้ญาณ หรือ ตาพระธรรมกายเพ่งลงไปที่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์หยุดนิ่ง ให้ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้รวมหยุดนิ่งเป็นจุดเดียวกันทั้งหมด แล้วพิจารณารอบ ๆ ดวงรู้ ก็จะเห็นเครื่องหุ้มของรู้อยู่รอบ ๆ รู้หรือดวงวิญญาณ หนาประมาณ ๑ กระเบียด มีลักษณะสัณฐานกลมประมาณเท่าเมล็ดพริกไทยสีดำ มัว ๆ ถ้าเป็นผู้มีกิเลสมาก ก็จะเห็นเป็นสีดำเข้มมาก ถ้าเป็นผู้มีกิเลสน้อยก็จะเห็นเป็นสีมัว ๆ ฝ้า ๆ เหมือนกระจกฝ้า เครื่องหุ้ม "รู้" อยู่รอบนอกดวงวิญญาณนี้เอง คือ **อวิชชานุสัย** ดวงวิญญาณของสัตว์โลกทั้งหลายจะถูกห่อหุ้มอยู่ในกะเปาะหุ้มของอวิชชานี้ เหมือนกับไข่ขาวหุ้มไข่แดงอยู่ฉะนั้น ดวงวิญญาณจึงไม่อาจขยายโตเต็มส่วนเหมือนดวงญาณของพระธรรมกาย

ทีนี้ก็ให้พิจารณาดูรอบ ๆ ดวงคิด หรือ "จิต" อีกต่อไป ก็จะเห็นเครื่องหุ้มของคิดมีลักษณะสัณฐานกลม โตประมาณเท่าลูกตาดำ หนาประมาณ ๑ กระเบียด สีมัว ๆ หุ้มดวงคิด หรือ "จิต" อยู่รอบนอก คือ **กามราคานุสัย** สำหรับผู้ที่มีกามราคะกล้า ก็จะเห็นเป็นสีเข้มมาก ถ้ามีกามราคะเบาบางลงมากแล้ว ก็จะเห็นเป็นสีมัว ๆ หรือฝ้า ๆ

และเมื่อพิจารณาผ่านไปยังดวงจำและดวงเห็น ก็จะเห็นเครื่องหุ้มของเห็นและจำอยู่โดยรอบ มีสัณฐานกลมประมาณเท่าลูกตาขาวทั้งหมดสีดำมัว ๆ หนาประมาณ ๑ กระเบียดอีกเหมือนกัน คือ **ปฏิฆานุสัย** ผู้ที่มีกิเลสประเภทเจ้าโทสะ ก็จะเห็นเป็นสีดำเข้มมาก ถ้ามีกิเลสน้อยก็จะเห็นเป็นสีจาง ๆ มัว ๆ

ตามนัยที่พิจารณานี้ เป็นการพิจารณาจากละเอียดออกมาหาหยาบที่เรียกว่า ปฏิโลม คือจากวิญญาณมาหาธาตุเห็นหรือดวงเห็น แต่ถ้าจะพิจารณาจากหยาบไปหาละเอียดเป็น อนุโลม ก็จะเห็นว่า ปฏิฆานุสัยหุ้มเห็นและจำอยู่ชั้นนอก เหมือนลูกตาขาว, กามราคานุสัยก็หุ้มคิดหรือจิตอยู่ชั้นกลางเข้าไปเหมือนลูกตาดำ, และ อวิชชานุสัย ก็หุ้มวิญญาณหรือดวงรู้อยู่ชั้นในเข้าไปอีก เหมือนแววตาดำฉะนั้น

เนื่องจากอนุสัยทั้งสาม คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัยนี้ต่างก็หุ้ม เห็น จำ คิด และ รู้ เป็นไส้กัน คืออยู่ในกลางของกลาง เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปในจิตนี้ประการหนึ่ง, และตัวอนุสัยกิเลสเอง ก็เกิดจากความนอนเนื่องของกิเลส ทั้งกิเลสหยาบกลาง และกิเลสละเอียด ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับอกุศลจิตที่ฟุ้งซ่านออกไปรับ–ไปยึด ไปเกาะอารมณ์ภายนอกที่ถูกใจบ้าง ที่ไม่ถูกใจบ้าง และที่เฉย ๆ บ้าง แล้วประกอบกรรมที่เป็น

อกุศลด้วย กาย วาจา และใจไปโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือเพราะความมืดมน ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ หรือไม่รู้จักทางเจริญ ทางเสื่อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิเลสประเภทโมหะและมิจฉาทิฏฐิ ได้แก่ความหลงผิด หรือเห็นผิด ความไม่รู้ในสัจธรรมและสภาวธรรมตามธรรมชาติที่เป็นจริง แล้วหมักหมมนอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานของสัตว์ทั้งหลาย นี้อีกประการหนึ่ง

การกำจัดหรือปหานอนุสัยกิเลสเหล่านี้ จึงต้องกระทำจิตใจอันประกอบด้วยเห็น จำ คิด และรู้หรือวิญญาณ ซึ่งเป็นชุมทางของกิเลสนั่นเอง กล่าวคือ

ผู้ถึงธรรมกายแล้ว ก็ให้หมั่นพิสดารกายไปสู่สุดละเอียดอยู่เสมอหรือให้อย่างน้อยครึ่งหนึ่งของใจรวมหยุดอยู่ ณ ศูนย์กลางกายพระอรหัตองค์ที่ละเอียดที่สุดอยู่เสมอ ทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง หรือ จะนอน ก็ให้เห็นใสละเอียดอยู่เสมอ เห็นดำหรือขุ่นมัวก็ให้รีบทำให้ขาวในทันที เพราะดำหรือขุ่นมัวนั้นก็คือ ธรรมฝ่ายอกุศลและอัพยากฤต ซึ่งกำลังแทรกซ้อนเข้ามาในจิตใจ, เอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น เข้ามาในจิตใจ จึงต้องให้มีสติพิจารณาเห็นจิตในจิต เป็นภายในแล้วเร่งกำจัดเพื่อชำระจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ โดยให้รวมใจหยุดในหยุด กลางของหยุดในหยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ลงไป ณ ที่ศูนย์กลาง เห็น จำ คิด รู้ นั่นแหละ

พอใจหยุดนิ่งได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมซึ่งตั้งอยู่ในท่ามกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์หยาบก็ตกศูนย์ ลงไปยังฐานที่ ๖ เมื่อจิตดวงเดิมว่างหายไป จิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็จะบังเกิดขึ้นมาแทนที่ เครื่องหุ้ม เห็น จำ คิด และรู้ คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัย ก็จะจางลง และกลับใสละเอียดบริสุทธิ์ขึ้นกว่าเดิม ทำให้ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ของกายมนุษย์ละเอียดขยายส่วนโตขึ้นกว่าของกายมนุษย์หยาบ คือโตขึ้นเป็นประมาณสองเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ทีนี้ก็ให้ใจของกายมนุษย์ละเอียดรวมหยุดนิ่งลงไปที่ตรงกลางเห็น จำ คิด รู้ ของกายมนุษย์ละเอียดอีกต่อไป พอใจหยุดถูกส่วนเข้าจิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั้นก็ตกศูนย์ว่างหายไปอีก แล้วจิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็จะปรากฏขึ้นแทนที่ เครื่องหุ้ม เห็น จำ คิด และรู้ คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัยของทิพย์ก็จางลง ใสละเอียดและสะอาดบริสุทธิ์ยิ่งกว่าจิตของกายมนุษย์ละเอียด ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ก็ขยายส่วนโตขึ้นไปอีก เป็นประมาณสามเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ใจของกายทิพย์หยาบก็หยุดนิ่งลงไปตรงศูนย์กลาง เห็น จำ คิด รู้ของกายทิพย์นั้นอีก

ต่อไป พอหยุดนิ่งได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์นั้นก็ตกศูนย์ว่างหายไปอีก จิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็จะผุดลอยขึ้นมาแทนที่ อนุสัยกิเลสเครื่องหุ้มของเห็น จำ คิด และรู้ก็จางลงกว่าเดิม ใสละเอียดบริสุทธิ์ยิ่งกว่าจิตดวงเดิม ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ของกายทิพย์ละเอียดนี้ก็ขยายส่วนโตขึ้น เป็นประมาณสี่เท่าของฟองไข่แดงของไข่ไก่

ให้ใจของกายทิพย์ละเอียดหยุดในหยุดลงไปที่กลางเห็น จำ คิด รู้ ณ ที่ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดนั้นต่อไปอีก พอใจหยุดได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็จะตกศูนย์ ว่างหายไป แล้วก็จะเห็นจิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมหยาบบังเกิดขึ้นมาแทนที่ เครื่องหุ้มของเห็น จำ คิด และรู้ คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัยก็จางลง ใสละเอียดบริสุทธิ์ขึ้นยิ่งกว่าจิตดวงเดิม ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ก็ขยายส่วนโตขึ้นเป็นประมาณห้าเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ใจของกายรูปพรหมหยาบก็หยุดนิ่งลงไปที่กลางเห็น จำ คิด รู้ ณ ที่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมหยาบนั้น พอใจหยุดถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมหยาบก็จะตกศูนย์ว่างหายไป แล้วจะปรากฏจิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดบังเกิดขึ้นแทนที่ เครื่องหุ้มของ เห็น จำ คิด และรู้ คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัยก็จางลง ใสละเอียด บริสุทธิ์ขึ้นยิ่งกว่าจิตดวงเดิม ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ ก็ขยายส่วนโตขึ้นเป็นประมาณหกเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ใจของกายรูปพรหมละเอียด ก็หยุดนิ่งลงไปที่กลางเห็น จำ คิด รู้ ณ ที่ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด พอใจหยุดนิ่งได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดก็จะตกศูนย์ ว่างหายไปอีก และจะปรากฏจิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมหยาบบังเกิดขึ้นมาแทนที่ อนุสัยกิเลสเครื่องหุ้มของ เห็น จำ คิด รู้ ของอรูปพรหมก็ยิ่งจางลง ใสละเอียดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปกว่าจิตดวงเดิม ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ ก็ขยายส่วนโตขึ้นเป็นประมาณเจ็ดเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ทีนี้ก็ให้ใจของกายอรูปพรหมหยาบหยุดในหยุดลงไปที่กลาง เห็น จำ คิด รู้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมหยาบนั้นอีกต่อไป พอใจหยุดได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมหยาบก็จะตกศูนย์ ว่างหายไปอีก จิตดวงใหม่พร้อม

ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดก็ผุดลอยขึ้นมาแทนที่ ปฏิฆานุสัย เครื่องหุ้มของเห็นและจำ และกามราคานุสัย เครื่องหุ้มของคิดหรือจิตก็จางหายไป อวิชชานุสัย เครื่องหุ้มของรู้หรือวิญญาณ ก็จางลงมาก เห็น จำ คิด และรู้ ก็ใสละเอียด สะอาดบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองยิ่งขึ้น และขยายส่วนโตขึ้นเป็นประมาณแปดเท่าของไข่แดงของไข่ไก่ หรือประมาณเท่าดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์

ใจของกายอรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งลงไปที่กลางเห็น จำ คิด รู้ ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดต่อไปอีก พอใจหยุดถูกส่วนเข้า ก็จะตกศูนย์พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ว่างหายไปอีก

แล้วจะเห็นจิตของกายธรรมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ก็บังเกิดขึ้นแทนที่ **อวิชชานุสัย เครื่องหุ้มรู้ ก็ยิ่งใสละเอียดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปอีก และกลับเป็นวิชชาธรรมเครื่องช่วยให้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมและสภาวะที่แท้จริงของธรรมชาติ ทั้งที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง และที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งตามความเป็นจริง** ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ก็ขยายขึ้นโตเต็มส่วนเท่าหน้าตักและความสูงของธรรมกาย คือ ขนาดประมาณเกือบ ๕ วา

กาย กับ **ใจ** ของธรรมกายก็กลับเป็น **ปฐมมรรค** เป็นเนื้อหนังที่แท้จริง รวบยอดกลั่นออกมาจากพระวินัยปิฎก **ดวงศีล** ก็เป็น **อธิศีลไป** คือศีลยิ่งอย่างแท้จริง กาย วาจา และใจตลอดทั้งเจตนาความคิดอ่านทั้งหลาย เป็นอันสะอาดบริสุทธิ์หมด

จิต ก็กลับเป็น **มรรคจิต** เป็นเนื้อหนังที่แท้จริง รวบยอดกลั่นออกมาจากพระสุตตันตปิฎก เป็น **อธิจิต** คือ จิตอันยิ่งแท้ ๆ

วิญญาณ ก็เป็น **มรรคปัญญา** เป็น **ญาณ** เพราะอวิชชานุสัยเครื่องหุ้มของรู้จางลงมาก จึงใสละเอียดบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองมาก และขยายโตเต็มส่วนของธรรมกาย มรรคปัญญานี้เป็นเนื้อหนังที่แท้จริง รวบยอดกลั่นออกมาจากพระอภิธรรมปิฎก จึงจัดเป็นอธิปัญญาแท้ ๆ

กายธรรมนี้เองคือพระพุทธรัตนะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายคือธรรมรัตนะ และกายธรรมละเอียด ๆ ในท่ามกลางพระพุทธรัตนะนี้คือพระสังฆรัตนะ

ก็ให้ใจของกายธรรมหยุดในหยุด ลงไปที่กลางของกลาง ๆ ๆ ต่อ ๆ ไปอีก ก็จะถึงจิตและดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายที่ละเอียด ๆ ต่อไปอีก คือ ธรรมกายโคตรภูละเอียด, ธรรมกายพระโสดาหยาบ พระโสดาละเอียด, ธรรมกายพระสกทาคามีหยาบ พระสกทาคามีละเอียด, ธรรมกายพระอนาคามีหยาบ พระอนาคามีละเอียด, ธรรมกายพระอรหัตหยาบ

พระอรหัตละเอียด ซึ่งใสละเอียด บริสุทธิ์จากเครื่องหุ้มฝ่ายอกุศลทั้งปวง ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็ขยายส่วนโตขึ้นไปอีก เป็นขนาด ๕ วา, ๑๐ วา, ๑๕ วา และถึง ๒๐ วา ตามลำดับ

ยิ่งดำเนินไปสุดละเอียดเพียงใด จิตใจก็จะยิ่งใสสะอาดบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองยิ่งขึ้นเพียงนั้น

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ก็คือการเจริญภาวนาพิจารณาสภาวะของจิตให้เห็นตามธรรมชาติที่เป็นจริง พร้อมด้วยถอดอนุสัยกิเลสจากจิตของกายหยาบ ไปสู่จิตที่ละเอียดยิ่งกว่าจนหมดอนุสัยกิเลสนั้น เข้าถึงจิตของกายโลกุตตระ คือ ธรรมกายซึ่งเป็นกายในกายที่สุดล ยด พ้นจากภายในภพสามนี้ตั้งแต่กายที่เก้าเป็นต้นไปจุดสุดละเอียดช่วยให้ปัญญาหยั่งรู้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วจากการที่ได้ทั้งรู้และทั้งเห็น พร้อมด้วย **วิชชา** ได้แก่ **วิชชาสามวิชชาแปด ที่จะใช้ปหานอวิชชา**อันเป็นมูลรากฝ่ายเกิดบาปอกุศลทั้งปวงให้หมดสิ้นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เพราะฉะนั้น **แนวทางปฏิบัติภาวนาธรรมตามแนววิชชาธรรมกาย ที่ให้ผู้ปฏิบัติธรรมรวมใจหยุดในหยุด กลางของหยุดในหยุด ผ่านกาย เวทนา จิต และธรรม แล้วทำนิโรธ** ดับสมุทัยโดย**พิสดารกายดับหยาบไปหาละเอียดจนสุดกายหยาบกายละเอียด** แล้วก็ให้รวมใจหยุดในหยุด กลางของหยุดในหยุดไว้ ณ ที่ศูนย์กลางกายพระอรหัตที่ละเอียดที่สุดอยู่เสมอ อย่างน้อยก็ครึ่งหนึ่งของใจ ให้เห็นใส ละเอียด สะอาดบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองอยู่เสมอนั้น **ก็คือการปฏิบัติภาวนาที่ให้ผลเป็นการดับกิเลสจากจิตของกายหยาบไปสู่จิตของกายละเอียด** ที่เรียกว่า "ทำนิโรธ" ดับสมุทัย (ส่วนหยาบไปหาละเอียดจนสุดละเอียด) **อันเป็นธรรมเครื่องปหานหรือกำจัดอนุสัยกิเลสที่ละเอียด ๆ และนอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานนั้นให้หมดสิ้นไป ด้วยโลกุตตรปัญญา** คือ "มรรคจิต" และ "มรรคปัญญา" อันเจริญขึ้นเมื่อถึงธรรมกายแล้ว พร้อมด้วย**วิชชา ธรรมเป็นเครื่องช่วยให้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม และสภาวะของธรรมชาติที่เป็นจริงจากการที่ได้ทั้งรู้และทั้งเห็นนั่นเอง** และในขณะเดียวกัน **การเจริญภาวนาดังกล่าวก็มีลักษณะเป็นการถอดขันธ์จากกายโลกิยะทั้งแปดซึ่งเป็นกายที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง และต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ไปสู่กาย "วิสุทธิขันธ์"** หรือ **"ธรรมขันธ์" ที่ละเอียดกว่า และเป็นกายที่พ้นภพสามไปแล้ว ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง เป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรมล้วน ๆ จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์**

ผลจากการเจริญภาวนาดังกล่าวนี้เอง ที่สามารถช่วยให้จิตวิมุตติหลุดพ้นจากสัญโญชน์

กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลก ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ และเสวยสุขจากความสงบด้วยปัญญาอันเห็นชอบด้วยต่อไป

เมื่อเจริญภาวนามาถึงเพียงนี้ ย่อมประจักษ์ในความจริงที่ว่า **ณ ศูนย์กลางกายอันเป็นที่ตั้งถาวรของใจและกำเนิดธาตุธรรมเดิมนี้เอง** คือ **ทางสายเอก** หรือ **เอกายนมรรค ทางไปของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย -- ทางนี้ทางเดียว ไม่มีสองทาง**

ณ ที่ศูนย์กลางกายนี้ แม้แต่ผู้ปฏิบัติธรรมที่ยังไม่ถึงธรรมกาย หากหมั่นเจริญภาวนารวมใจให้หยุด ให้นิ่งลงไปที่กลางของกลางนี้ไว้เสมอทุกอิริยาบถ ก็ยังได้ผลในทางกำจัดกิเลส ตัณหา อุปาทาน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย ดีกว่าไปจรดใจไว้ที่อื่น เพราะการจรดใจไว้ ณ ที่กลางของกลางศูนย์กลางกายนี้ ถูกทางสายกลาง คือ กลางของ กาย เวทนา จิต และธรรม ของสัตว์ทั้งหลายซึ่งอยู่ตรง หรือในแนวเดียวกันกับอายตนนิพพานอันเป็นที่สิ้นสุดแห่งทุกข์นั่นเอง

๖. สรุป

๑)**ธรรมกาย** คือกายในกายที่สุดละเอียด พ้นจากกายในกายโลกียะ (คือกายมนุษย์ละเอียด, กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด, กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด และกายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด) ซึ่งมนุษย์หรือสัตว์ทุกตัวตนมีอยู่ ณ ภายใน ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปจนสุดละเอียด แต่**ธรรมกายนั้นเป็นกายพ้นโลก มีพุทธลักษณะเหมือนพระพุทธปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ครองจีวรม้วนขวา** (เข้าใน)**วรรณะขาวใส บริสุทธิ์** และ**มีรัศมีสว่าง มีขนาดหน้าตัก ความสูง** และ**เส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม เท่ากัน** กล่าวคือ

ธรรมกายโคตรภูหยาบ โคตรภูละเอียด มีขนาด ๔ วาครึ่งขึ้นไป

ธรรมกายพระโสดาหยาบ (หรือพระโสดาปัตติมรรค) **พระโสดาละเอียด** (หรือพระโสดาปัตติผล) มีขนาด ๕ วาขึ้นไป

ธรรมกายพระสกทาคามี (หรือพระสกิทาคามิมรรค) **พระสกิทาคามีละเอียด** (หรือพระสกิทาคามิผล) มีขนาด ๑๐ วาขึ้นไป

ธรรมกายพระอนาคามีหยาบ (หรือพระอนาคามิมรรค) **พระอนาคามีละเอียด** (หรือพระอนาคามิผล) มีขนาด ๑๕ วาขึ้นไป

ธรรมกายพระอรหัตหยาบ (พระอรหัตมรรค) **พระอรหัตละเอียด** (หรือพระอรหัตผล) และ**ธรรมกายตรัสรู้** มีขนาด ๒๐ วาขึ้นไป

ธรรมกายอุบัติขึ้น ณ ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ เหนือระดับสะดือประมาณ ๒ นิ้วมือของผู้ปฏิบัติธรรม ถึงซึ่งความบริสุทธิ์กาย วาจา และใจ จากอวิชชา กิเลส ตัณหาอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง ธรรมกาย เป็นธาตุเป็นธรรมเป็น คือมีชีวิตจิตใจ ความบริสุทธิ์อันประมวลมาอุบัติเป็นธรรมกายนั้น พอมีสรุปได้ดังต่อไปนี้

กายและหัวใจ เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระวินัยปิฎก เป็น**ปฐมมรรค**

ดวงจิต เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระสุตตันตปิฎก เป็น**มรรคจิต**

ดวงปัญญา เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระอภิธรรมปิฎก เป็น

มรรคปัญญา

จึงเป็นธาตุล้วนธรรมล้วนทั้งองค์ ใสละเอียดและมีรัศมีสว่างยิ่งนัก เพราะบริสุทธิ์และปราศจากอวิชชา กิเลส ตันหา เครื่องเศร้าหมองทั้งปวง อยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งปวง จึงไม่ต้องตกอยู่ในสามัญญลักษณะ (คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา) **ธรรมกายนี้เองคือ "พระพุทธรัตนะ" ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายคือ "พระธรรมรัตนะ" และธรรมกายที่ละเอียด ๆ คือ "พระสังฆรัตนะ"** (ผู้ปฏิบัติและรักษาพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้) **มนุษย์หรือสัตว์โลกจะ "เข้าถึง" "รู้" "เห็น" และ "เป็นได้" ก็แต่โดยปฏิบัติพระสัทธรรม ตามทางมัชฌิมาปฏิปทา คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เป็นขึ้น ณ ศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ผ่านกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิตและธรรมในธรรมเป็น ณ ภายในและภายนอก** (ที่หยาบกว่าคือ ณ ภายนอก ที่ละเอียดเข้าไปคือ ณ ภายใน) **อันชื่อว่า "เอกายนมรรค" ทางสายเอก เป็นที่ไปของบุคคลคนเดียว และไปทางนี้ทางเดียวไม่มีสองทาง** ทางนี้แหละคือทางไปของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทุกพระองค์

แม้ผู้เขียนยังไม่พบเอกสารหลักฐานในพระไตรปิฎกโดยแน่ชัดว่า พระอริยบุคคลในระดับต่ำกว่าพระอรหันต์สาวกของพระพุทธเจ้า จะต้อง "เป็น" และ "เห็น" ธรรมกายของตนเองด้วยหรือไม่ จึงจะบรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคล **แต่ก็แน่ใจว่าพระอริยบุคคลจักต้องเป็นธรรมกายตามระดับภูมิธรรมแน่นอนเพราะ มีเอกสารหลักฐานในพระไตรปิฎกในที่มากแห่งว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** (หรือพระตถาคต) **และพระอรหันต์สาวกของพระพุทธองค์ นั้นเป็นธรรมกาย อุบัติแท้โดยธรรมกาย ทั้งสิ้น (แม้พระอรหันต์องค์อื่น ๆ จักมิได้แสดงไว้เช่นนั้น ก็ยังไม่ปรากฏว่าพระอรหันต์ท่านปฏิเสธเอาไว้ ณ ที่ใด ว่าท่านมิใช่ธรรมกาย)**

ความอุบัติโดยธรรมกายนั้น ก็มิใช่การเกิดตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรมโดยมีอวิชชาเป็นมูลรากฝ่ายเกิดแต่ประการใด แต่เป็นความอุบัติขึ้นด้วยความบริสุทธิ์อันประมวลเข้าไว้ดังที่ได้กล่าวแล้ว จึงมิใช่นาม-รูป มิใช่นิมิต อันเกิดแต่อวิชชา หรือ กิเลสตัณหาใด ๆ แต่เป็น "ธรรมกาย" ที่บริสุทธิ์ หรือ "พรหมกาย" ที่ประเสริฐ เป็นกายที่ยั่งยืนของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย ดังผู้ปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายได้รู้ เห็น ปรากฏว่ามีอยู่ในอายตนนิพพาน นับประมาณจำนวนองค์ไม่ถ้วน อยู่แล้ว -- สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ตอบปัญหาที่วัจฉโคตตปริพาชก มีความปรากฏอยู่ในอัคคิวัจฉโคตตสูตร, เฉพาะท้ายสูตร (ม.ม. ๑๓/๒๔๘-๒๕๒/๒๔๕-๒๔๙) ดังต่อไปนี้

วัจฉโคตต์ : ท่านพระโคดมผู้เจริญ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ จะเกิด ณ ที่ไหน ?
พระพุทธเจ้า : ดูก่อนวัจฉะ คำว่าจะเกิด ก็ใช้ไม่ได้
วัจฉโคตต์ : ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่เกิด
พระพุทธเจ้า : คำว่า ไม่เกิด ก็ใช้ไม่ได้
วัจฉโคตต์ : ถ้าอย่างนั้น ก็ทั้งเกิดและไม่เกิด
พระพุทธเจ้า : คำว่าทั้งเกิดและไม่เกิด ก็ใช้ไม่ได้
วัจฉโคตต์ : ถ้าอย่างนั้น จะว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่
พระพุทธเจ้า : คำว่า จะเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่ ก็ใช้ไม่ได้
วัจฉโคตต์ : ท่านพระโคดมผู้เจริญ ฯลฯ ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าถึงความงุนงงเสียแล้ว ข้าพเจ้าถึงความหลงไปหมดเสียแล้ว, แม้เพียงความเลื่อมใสที่ได้มีแก่ข้าพเจ้าด้วยถ้อยคำสนทนาเบื้องต้นของท่านพระโคดมผู้เจริญนั้น ถึงบัดนี้ ก็ได้หายไปหมดแล้ว
พระพุทธเจ้า : **ดูก่อนวัจฉะ ควรแล้วที่ท่านจะงุนงง ควรแล้วที่ท่านจะหลงไป เพราะว่าธรรมนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก (ตรัส) รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต หยั่งไม่ได้ด้วยตรรก (คิดเดาไม่ได้), ละเอียด บัณฑิตพึงรู้ได้, ธรรมนั้นอันท่านผู้มีทิฏฐิอื่น มีแนวความเห็นอื่น มีหลักที่พอใจอย่างอื่น มีความเพียรที่ประกอบแบบอื่น ถืออาจารย์สำนักอื่น ยากจะรู้ได้,** ถ้าอย่างนั้น เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้, ท่านเห็นควรอย่างไร พึงกล่าวชี้แจงอย่างนั้น, ดูก่อน วัจฉะ ท่านสำคัญว่าอย่างไร ถ้าไฟลุกโพลงอยู่เบื้องหน้าท่าน, ท่านจะรู้ไหมว่า ไฟนี้ลุกโพลงอยู่เบื้องหน้าเรา ?
วัจฉโคตต์ : ...ข้าพเจ้าพึงรู้ได้ ฯลฯ
พระพุทธเจ้า : ก็ถ้าใคร ๆ พึงถามท่านอย่างนี้ว่า ไฟที่ลุกโพลงอยู่เบื้องหน้าของท่านนี้ อาศัยอะไรจึงลุกโพลง, ท่านถูกถามอย่างนี้ จะพึงกล่าวชี้แจงอย่างไร ?
วัจฉโคตต์ : ...ข้าพเจ้าพึงกล่าวชี้แจงว่า ไฟที่ลุกโพลงอยู่เบื้องหน้าข้าพเจ้านี้ อาศัยเชื้อคือหญ้าและไม้ จึงลุกโพลงได้
พระพุทธเจ้า : ดูก่อนวัจฉะ ถ้าไฟเบื้องหน้าท่านนั้นพึงดับไป ท่านจะรู้ไหมว่า ไฟเบื้องหน้าเรานี้ดับแล้ว
วัจฉโคตต์ : ...ข้าพเจ้าพึงรู้ได้ว่า ไฟเบื้องหน้าข้าพเจ้านี้ดับแล้ว
พระพุทธเจ้า : ก็ถ้าใคร ๆ พึงถามท่านอย่างนี้ว่าไฟเบื้องหน้าท่านนี้ที่ดับแล้วนั้น ไปจากนี้สู่ทิศไหน ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ หรือว่าทิศใต้, ท่านถูกถามอย่างนี้แล้ว จะพึงกล่าวชี้แจงว่ากระไร ?

วัจฉโคตต์ : (ข้อความถามตอบอย่างนั้น) ใช้ไม่ได้ดอก ท่านพระโคดมผู้เจริญ, เพราะว่าไฟนั้นอาศัยเชื้อคือหญ้าและไม้ใดจึงลุกโพลงอยู่ได้, เพราะเชื้อนั้นหมดสิ้นไป และเพราะไม่ได้เชื้ออื่นเติม ไฟนั้นก็ถึงความนับว่าหมดเชื้อดับไปเท่านั้นเอง
พระพุทธเจ้า : ฉันนั้นเหมือนกันแล วัจฉะ บุคคลเมื่อจะบัญญัติตถาคต พึงบัญญัติด้วยรูป...เวทนา...สัญญา...สังขาร...วิญญาณใด **รูป...เวทนา...สัญญา...สังขาร...วิญญาณ นั้น ตถาคตละได้แล้ว ถอนรากเสียแล้ว ทำให้เป็นดุจตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีความไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา, ตถาคต พ้นจากการนับว่ารูป...พ้นจากการนับว่าเวทนา...พ้นจากการนับว่าสัญญา...พ้นจากการนับว่าสังขาร...พ้นจากการนับว่าวิญญาณลึกซึ้ง ประมาณไม่ได้ หยั่งได้ยาก เปรียบเหมือนมหาสมุทร, คำว่าเกิดก็ใช้ไม่ได้ คำว่าไม่เกิดก็ใช้ไม่ได้ คำว่าทั้งเกิดทั้งไม่เกิด ก็ใช้ไม่ได้ คำว่า จะว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่ ก็ใช้ไม่ได้**

เมื่อจบคำสนทนาตอนนี้ วัจฉโคตตปริพาชกเกิดความเลื่อมใส ประกาศตนเป็นอุบาสก[1] ต่อมาได้ขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา และได้บรรลุพระอรหัตผล

๒) ธรรมกาย เป็นธาตุล้วนธรรมล้วนที่อยู่เหนือความปรุงแต่ง ด้วยบาปอกุศล (อกุสลาธัมมา) **และแม้ด้วยบุญกุศล** (กุสลาธัมมา) **ในระดับโลกียธรรม** กล่าวคือ**เป็นความดีสูงที่สุดจนเป็นธาตุธรรมที่บริสุทธิ์ทั้งองค์ เป็นวิสุทธิขันธ์ หรือวิสุทธิสัตว์แท้ ๆ เป็นกายที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน พระพุทธองค์จึงได้ทรงเรียกธรรมกายบ้าง พรหมกายบ้าง แทนคำว่า "ตถาคต"** (ดังมีปรากฏในบาลีพระพุทธภาษิต ในอัคคัญญสูตร แห่งพระไตรปิฎก ปาฏิกวรรค ทีฆนิกาย หน้า ๙๒ แปลความว่า "**ดูก่อนวาเสฏฐโคตรทั้งหลาย คำว่า ธรรมกายก็ดี พรหมกายก็ดี ธรรมภูตก็ดี พรหมภูตก็ดี เป็นชื่อของตถาคต**") โดยนัยนี้ **ธรรมกาย จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์** คือความเป็น อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

พระยมกผู้เคยเข้าใจแต่เพียงธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง อย่างเช่นสังขารขันธ์ของสัตว์โลกและมนุษย์ทั้งหลายว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา โดยที่ไม่รู้จักว่า "ธรรมกาย" หรือ "พรหมกาย" คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ องค์จริง ซึ่งมีซ้อนอยู่ ณ ภายในที่สุดละเอียดของพระวรกายเนื้อเจ้าชายสิทธัตถะ หรือกายเนื้อของพระอรหันต์ขีณาสพทั้งหลาย จึงได้เที่ยวคุยว่ารู้ทั่วในธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดีแล้ว ว่า พระอรหันต์ขีณาสพ เมื่อตายแล้วก็จะขาดสูญ พระอรหันต์ที่ทราบข่าวจึงได้พากันช่วยแก้ไขทิฏฐิของพระยมก แต่ก็ไม่สำเร็จ ในภายหลังจึงพากันไปทูลอาราธนาพระสารีบุตรมหาเถระท่านช่วยแก้ทิฏฐิให้กลับเข้าใจที่ถูกต้อง จนบรรลุธรรม และรับกับพระสารีบุตรว่าท่านเคยมีทิฏฐิอันผิด ๆ และรับว่า เฉพาะแต่สังขารขันธ์เท่านั้น ที่เป็น

อนิจจังทุกขังและอนัตตา ดังปรากฏในข้อความตอนท้ายแห่งการสนทนาโต้ตอบปัญหากับพระสารีบุตรมหาเถระ มีปรากฏอยู่ในสังยุตตนิกาย ขันธวรรค พระไตรปิฎกฉบับบาลี – สยามรัฐ เล่มที่ ๑๗ ข้อ ๑๙๘ หน้า ๑๓๓ ดังต่อไปนี้

พระสารีบุตร : ท่านสำคัญว่าอย่างไร ท่านยมก **ท่านมองเห็นรูป...เวทนา...สัญญา...สังขาร... วิญญาณ ว่าเป็นตถาคต หรือ?**

พระยมก : มิใช่เช่นนั้น ท่านผู้มีอายุ

พระสารีบุตร : ท่านสำคัญว่าอย่างไร ท่านยมก **ท่านมองเห็นว่า ตถาคตนี้นั้นเป็นสภาวะไม่มีรูป ไม่มีเวทนา ไม่มีสัญญา ไม่มีสังขาร ไม่มีวิญญาณ หรือ?**

พระยมก : มิใช่เช่นนั้น ท่านผู้มีอายุ

พระสารีบุตร : **นี่แน่ะท่านยมก ในปัจจุบันนี้เอง ที่ตรงนี้ ท่านยังหาตถาคตโดยจริงโดยแท้** (ให้เห็นจริงมั่นเหมาะลงไป)**ไม่ได้, ควรหรือที่ท่านจะกล่าวแถลงว่า "ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึงธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วว่า ภิกษุผู้เป็นขีณาสพ ต่อจากกายแตกทำลายก็จะขาดสูญ หายสิ้น หลังจากตายจะไม่มีอยู่อีก"**

พระยมก : **ข้าแต่ท่านสารีบุตร แต่ก่อนเมื่อยังไม่รู้ ผมจึงได้มีความเห็นชั่วร้ายนั้น, แต่เพราะได้สดับธรรมเทศนาของท่านสารีบุตรนี้ ผมจึงละความเห็นชั่วร้ายนั้นได้แล้ว และผมก็ได้บรรลุธรรมแล้ว**

พระสารีบุตร : แน่ะท่านยมก ถ้าชนทั้งหลายพึงถามท่านอย่างนี้ว่า **"ท่านยมก ภิกษุผู้เป็นอรหันตขีณาสพหลังจากร่างกายแตกทำลายตายไปแล้ว จะเป็นอย่างไร?** ท่านถูกถามอย่างนี้ **พระยมก : ...ผมพึงกล่าวชี้แจงอย่างนี้ว่า "รูปแลเป็นสิ่งไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นดับแล้ว สิ่งนั้นถึงความไม่ตั้งอยู่แล้ว; เวทนา...สัญญา...สังขาร... วิญญาณ เป็นสิ่งไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นดับแล้ว สิ่งนั้นถึงความไม่ตั้งอยู่แล้ว;** ข้าพเจ้าถูกถามอย่างนี้ พึงกล่าวชี้แจงอย่างนี้

พระสารีบุตร : ดีแล้ว ดีแล้ว ท่านยมก ฯลฯ"

ธรรมข้อนี้ยืนยันไปถึงข้อความอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันว่า เฉพาะสังขาร (มีวิญญาณครองหรือไม่ก็ตาม) **เท่านั้นที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา แม้จะปรากฏในติลักขณาธิคาถาว่า**

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ	เมื่อใด บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า
ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ	**สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง**
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข	เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์

เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา	ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ	เมื่อใด บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า
ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ	**สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์**
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข	เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์
เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา	ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ	**เมื่อใด บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า**
ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ	**ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา**
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข	เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์
เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา	ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด

ก็เป็นเนื้อความต่อเนื่องของเรื่อง "สังขาร" ซึ่งหาได้ครอบคลุมถึง "วิสังขาร" หรืออสังขตธาตุ อสังขตธรรม ตามที่แปลตรง ๆ (คำต่อคำ) ไม่

ถ้าหากจะแปลคำว่า "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" เอาความที่ถูกต้องแล้วก็จะต้องแปลความว่า "ธรรม(ธรรมชาติที่เป็นสังขาร)ทั้งหลายเหล่านี้ เป็นอนัตตา"

๓) **ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว ชื่อว่า "พระนิพพาน" ทำหน้าที่เข้า "สอุปาทิเสสนิพพาน"** กล่าวคือเข้า"อายตนนิพพาน" ในขณะที่กายหยาบโลกิย"(เช่นกายเนื้อของมนุษย์เรานี้)**ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อกายหยาบแตกทำลาย คือตายแล้ว พระนิพพานที่สุดละเอียดจะทำหน้าที่เข้า "อนุปาทิเสสสนิพพาน" ไปปรากฏสถิตยั่งยืนเข้านิโรธ สงบตลอดกันหมด ในอายตนนิพพาน แดนเกษมที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง**

ส่วนกายโลกิยะ อันเป็นที่ตั้งของธรรมกายในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ อย่างเช่นกายมนุษย์ ทิพย์ หรือ พรหม อรูปพรหม ซึ่งเป็นกายสุคติภพ และกายของเปรต สัตว์นรก อสุรกาย หรือสัตว์เดียรัจฉาน ซึ่งเป็นกายทุคตินั้น **ทำหน้าที่เวียน ว่าย ตาย เกิด อยู่ในสังสารจักรนี้ คือในภพ ๓ นี้ (กามภพ รูปภพ และอรูปภพ) ด้วยเหตุปัจจัยปรุงแต่ง**(เช่นบุญกุศล บาปอกุศล, ธาตุ ขันธ์ อายตนะ อาหาร อุณหภูมิ ฯลฯ เป็นต้น) **ต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัยดังกล่าว** ดังคำกล่าวที่ว่า **"สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม"** กล่าวคือ **ความมีกิเลสแล้วก็สร้างกรรม** (ดีบ้าง ชั่วบ้าง) **แล้วก็ได้รับผลแห่งกรรมนั้น ๆ ต่อ ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด**

แต่ถึงกระนั้น**กายโลกิยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กายมนุษย์ ทิพย์ พรหม** เป็นต้นนี้ **มีคุณค่าสำหรับการบำเพ็ญบารมี ปฏิบัติคุณความดีจากระดับโลกิยธรรม ให้เป็นพื้นฐานสำคัญ ไปสู่การบรรลุโลกุตรได้เป็นอย่างดี ในขณะที่กายทุคติทั้งหลาย**(อย่างเช่น เปรต

สัตว์นรก อสุรกาย และสัตว์เดียรัจฉาน)**และสัตว์ในสุคติภูมิบางเหล่า** เช่น **อสัญญีพรหม หรืออรูปพรหม แทบไม่มีโอกาสที่จะกระทำเช่นนั้นได้** เพราะสัตว์ในทุคติเอาแต่เสวยผลกรรมชั่ว ประสบแต่ความทุกข์ทรมาน หรือความไม่รู้เรื่องบาปบุญ คุณโทษ ส่วนอสัญญีพรหมกับ อรูปพรหมนั้น ก็เอาแต่เสวยสุขอยู่ในฌานสมาบัติ เสียจนแทบไม่มีโอกาสจะได้นึกถึงความทุกข์ จนกว่าจะเคลื่อนจากพรหมโลกนั้น

จึงกล่าวได้ว่า **กายโลกิยะทั้งหลาย ทำหน้าที่เป็นฐานหรือเป็นหุ่นให้ภาคพระหรือภาคมารเขาเชิด ไปวันหนึ่ง ๆ โดยเวียน ว่าย ตาย เกิด อยู่ในสังสารจักรนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นกายอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา หรือถ้าจะกล่าวโดยย่อที่สุดก็คือ ทำหน้าที่เกิดดับอยู่ในสังสารจักรนี้**

รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
อาจารย์มงคลบุตร
ชำระ โดย
พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม)

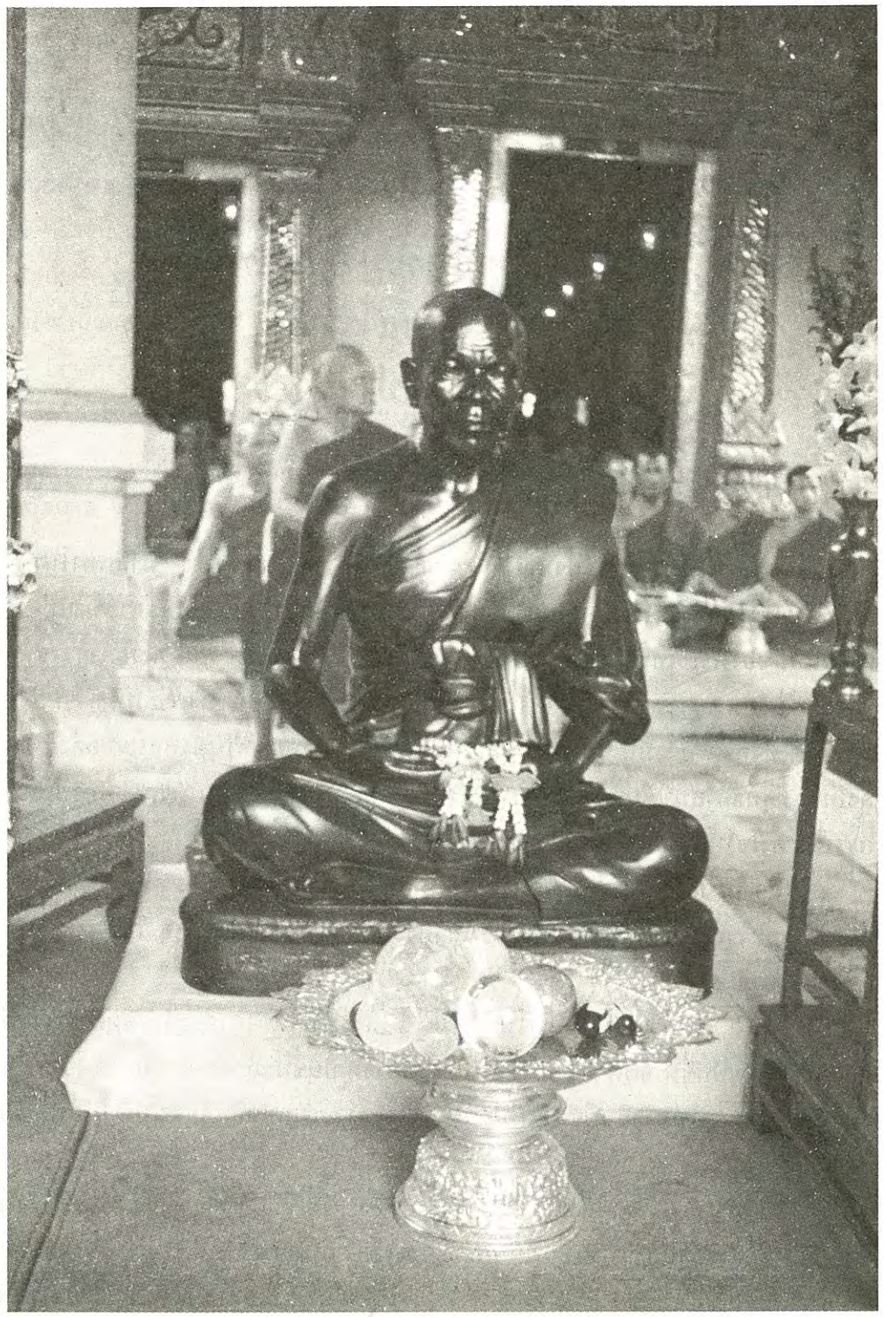

หลักการเจริญภาวนา
สมถวิปัสสนากรรมฐาน

โดย
พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี
(สด จนฺทสโร)
หลวงพ่อวัดปากน้ำ

บัดนี้ท่านทั้งหลาย ทั้งหญิงและชายได้เสียสละเวลาอันมีค่า มาศึกษาในทางพระพุทธศาสนานี้เป็นกิจส่วนตัวสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาแปลว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าสอนให้สัตว์โลกทั้งหมด ละชั่วด้วยกายวาจาใจ ทำความดีด้วยกายวาจาใจ ทำใจให้ใส ๓ ข้อนี้แหละ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคต ยืนยันเหมือนกันหมด เหตุนี้ท่านทั้งหลายเมื่อตั้งใจมั่นลงในพระพุทธศาสนาเช่นนี้ ก็เพื่อจะทำใจของตนให้ดีตามประสงค์ในทางพระพุทธศาสนา การที่จะทำใจให้ดีนี้ มีบาลีเป็นตำรับตำราว่า

เทฺว เม ภิกฺขเว วิชฺชาภาคิยา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วิชชามี ๒ อย่าง **กตเม เทฺว** ๒ อย่าง อะไรบ้าง **สมโถ จ** สมถะความสงบระงับอย่าง ๑ **วิปสฺสนา จ** วิปัสสนาความเห็นแจ้งอย่าง ๑

สมโถ ภาวิโต กิมตฺถมนุโภติ สมถะเป็นขึ้นแล้วต้องการอะไร **จิตฺตํ ภาวิยติ** ต้องการให้จิตเป็นขึ้น **จิตฺตํ ภาวิตํ กิมตฺถมนุโภติ** จิตเป็นขึ้นแล้วต้องการอะไร **โย ราโค โส ปหียติ** ความกำหนัดยินดีอันใดที่มีอยู่ในจิตใจ ความกำหนัดยินดีอันนั้นก็หมดไปด้วยสมถะ ความสงบระงับ

วิปสฺสนา ภาวิตา กิมตฺถมนุโภติ วิปัสสนาเป็นขึ้นแล้วต้องการอะไร **ปญฺญา ภาวิยติ** ต้องการทำปัญญาให้เป็นขึ้น **ปญฺญา ภาวิตา กิมตฺถมนุโภติ** ปัญญาเป็นขึ้นแล้วต้องการอะไร **ยา อวิชฺชา สา ปหียติ** ความไม่รู้จริงอันใดที่มีอยู่ในจิตใจ ความไม่รู้จริง

อันนั้นหมดไปด้วยความเห็นแจ้ง คือ วิปัสสนา

ทางพระพุทธศาสนามีวิชชา ๒ อย่างนี้เป็นข้อสำคัญนัก บัดนี้ท่านทั้งหลายที่เสียสละเวลามา ก็เพื่อมาเรียนสมถวิปัสสนาทั้งสองอย่างนี้ **สมถะ** เป็นวิชชาเบื้องต้น พุทธศาสนิกชนต้องเอาใจใส่ คือ แปลความว่าสงบระงับใจ เรียกว่าสมถะ **วิปัสสนา** เป็นขั้นสูงกว่าสมถะ ซึ่งแปลว่าเห็นแจ้ง เป็นธรรมเบื้องสูง เรียกว่า วิปัสสนา สมถวิปัสสนา ๒ อย่างนี้ เป็นธรรมอันสุขุมลุ่มลึกในทางพระพุทธศาสนา ผู้พูดนี้ได้ศึกษามาตั้งแต่บวช พอบวชออกจากโบสถ์แล้วได้วันหนึ่ง รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งก็เรียนทีเดียว เรียนสมถะทีเดียว ไม่ได้หยุดเลย จนกระทั่งถึงบัดนี้ บัดนี้ทั้งเรียนด้วย ทั้งสอนด้วย ในฝ่ายสมถวิปัสสนาทั้ง ๒ อย่างนี้

สมถะมีภูมิแค่ไหน **สมถะมีภูมิ ๔๐**

กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูปฌาน ๔ ทั้ง ๔๐ นี้เป็นภูมิของสมถะ

วิปัสสนามีภูมิ ๖

ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาทธรรม ๑๒ (ธรรมอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น) นี้เป็นภูมิของวิปัสสนา ภูมิสมถวิปัสสนาทั้ง ๒ นี้ เป็นตำรับตำราในทางพระพุทธศาสนาได้ใช้กันสืบมา

แต่ **ภูมิของสมถะ** ที่เราจะพึงเรียนต่อไปนี้ **เริ่มต้น ต้องทำใจให้หยุดจึงจะเข้าภูมิของสมถะได้ ถ้าทำใจให้หยุดไม่ได้ก็เข้าภูมิสมถะไม่ได้** สมถะเขาแปลว่าสงบ แปลว่าระงับ แปลว่าหยุด แปลว่านิ่ง ต้องทำใจให้หยุด ใจของเรา อะไรที่เรียกว่า **"ใจ" เห็น** อย่าง ๑ **จำ**อย่าง ๑ **คิด**อย่าง ๑ **รู้**อย่าง ๑ **สี่อย่างนี้รวมเข้าเป็นจุดเดียวกัน** นั่นแหละเรียกว่า **ใจ**

อยู่ที่ไหน? อยู่ในเบาะน้ำเลี้ยงหัวใจ คือความเห็นอยู่ที่ท่ามกลางกาย ความจำอยู่ที่ท่ามกลางเนื้อหัวใจ ความคิดอยู่ท่ามกลางดวงจิต ความรู้อยู่ท่ามกลางดวงวิญญาณ

เห็น จำ คิด รู้ ๔ ประการนี้หมดทั้งร่างกาย ส่วนเห็นเป็นต้นของรู้ ส่วนจำเป็นต้นของเนื้อหัวใจ ส่วนคิดเป็นต้นของดวงจิต ส่วนรู้เป็นต้นของดวงวิญญาณ

ดวงวิญญาณเท่าดวงตาดำข้างใน อยู่ในกลางดวงจิต ดวงจิตเท่าดวงตาดำข้างนอก อยู่ในกลางเนื้อหัวใจ ดวงจำกว้างออกไปอีกหน่อยหนึ่ง เท่าดวงตาทั้งหมด ดวงเห็นอยู่ในกลางกาย โตกว่าดวงตาออกไป นั่นเป็นดวงเห็น **ดวงเห็น** นั่นแหละ ธาตุเห็นอยู่ศูนย์กลางดวงนั้น นั่นแหละเรียกว่าเห็น เห็นอยู่ในธาตุเห็นนั้น **ดวงจำ** ธาตุจำอยู่ใน

ศูนย์กลางดวงนั้น ความจำอยู่ที่นั่น **ดวงคิด** ธาตุคิดอยู่ศูนย์กลางดวงนั้น **ดวงรู้** ธาตุรู้อยู่ในศูนย์กลางดวงนั้น เห็น จำ คิด รู้ ๔ อย่างนี้แหละ เอาเข้ามารวมเป็นจุดเดียวกัน เรียกว่า "**ใจ**"

ของลึกซึ้งอย่างนี้ เห็นไหมล่ะ คำที่เรียกว่า "**ใจ**" นั่นแหละ เวลานี้เรานั่งอยู่ที่นี่ ส่งใจไปถึงบ้านก็ได้ ส่งใจไปถึงนรกก็ได้ ส่งใจไปถึงสวรรค์ก็ได้ ส่งใจไปถึงนิพพานก็ได้ (เรานึก) ส่งใจไปได้ มันลึกซึ้งอย่างนี้ เห็นไหมล่ะ ใจนี้เป็นของลึกซึ้ง ถ้าว่ารู้แคบก็ส่งไปได้แคบ ถ้ารู้กว้างก็ส่งไปได้กว้าง ถ้ารู้ละเอียดก็ส่งไปได้ละเอียด ถ้ารู้หยาบก็ส่งไปได้หยาบแล้วแต่ความรู้ของมัน ความเห็นของมันสำคัญนัก

คำที่เรียกว่า "ใจ" นี่ **เราต้องบังคับให้หยุดเป็นจุดเดียวกัน เห็น จำ คิด รู้ ๔ อย่างนี้ ต้องมารวมหยุดเป็นจุดเดียวกันอยู่กลางกายมนุษย์** สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย กลางกั๊กข้างใน สะดือทะลุหลังเป็นด้ายกลุ่มไปเส้นหนึ่งตึง ขวาทะลุซ้ายเป็นด้ายกลุ่มไปเส้นหนึ่งตึงตรงกัน ตึงทั้ง ๒ เส้น ตรงกลางจรดกัน ที่กลางจรดกันนั่นแหละ เรียกว่ากลางกั๊ก กลางกั๊กนั่นแหละถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไข่ไก่ ถูกกลางดวงพอดี ที่สอนให้เอาพระของขวัญไปจรดไว้ที่กลางดวงนั้น คือกลางกั๊กนั่นเอง เราเอาใจของเราไปจรดที่กลางกั๊กนั้น เห็น จำ คิด รู้ ๔ อย่าง จรดอยู่กลางกั๊กนั้น กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ มีที่ตั้งแห่งเดียวเท่านั้น "**ใจ**"*

ที่เขาบอกว่า "**ตั้งใจ**" ๆ นั้น เราจะต้องเอาใจไปหยุดตรงนั้นทีเดียวถึงจะถูกเป้าหมายใจดำ ที่เขาบอกว่าตั้งใจ เวลานี้เราจะทำบุญทำกุศล เราก็ต้องตั้งใจตรงนั้น บัดนี้เราจะรักษาศีลก็ต้องตั้งใจตรงนั้น บัดนี้เราจะเจริญภาวนา เราก็ต้องตั้งใจตรงนั้นเหมือนกัน ต้องเอาใจไปหยุดตรงกลางนั้น เมื่อเอาใจไปหยุดอยู่กลางนั้นได้แล้ว ก็ใช้สัญญาจำให้มั่นหยุดนิ่ง บังคับให้นิ่ง ถ้าไม่นิ่งก็ต้องใช้บริกรรมภาวนาบังคับไว้ บังคับให้ใจหยุด บังคับหนักเข้า ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าใจหยุดนิ่ง ใจหยุด ๆ **พอใจหยุดเท่านั้นถูกตัวสมถะแล้ว หยุดนั่นแหละเป็นตัวสมถะ หยุดนั่นเองเป็นตัวสำเร็จ ทั้งทางโลกและทางธรรมสำเร็จหมด** โลกที่จะได้รับความสุข ใจต้องหยุดตามส่วนของโลก ธรรมที่จะได้รับความสุข ใจต้องหยุดตามส่วนของธรรม ท่านได้แนะนำไว้ตามวาระพระบาลีว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรํ**

---

* หมายความว่า ใจมีที่ตั้งแห่งเดียวเท่านั้น คือตรงศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ตรงศูนย์กลางกายฐานที่ ๗

สุขํ สุขอื่นนอกจากหยุดจากนิ่งไม่มี หยุดนั่นเองเป็นตัวสำคัญ เพราะเหตุนั้นต้องทำใจให้หยุด เมื่อใจของเราหยุดแล้ว เราก็ต้องหยุดในหยุด ๆ ไม่มีถอยหลังกลับ หยุดในหยุด ๆ ๆ อยู่นั่นเอง

ใจที่หยุดนั้นต้องถูกกลาง ถ้าไม่ถูกกลางใช้ไม่ได้ ต้องหยุดเข้าสิบ เข้าศูนย์ เข้าส่วน ถูกสิบ ถูกศูนย์ ถูกส่วน ถ้าหยุดกลางกายเช่นนั้นถูกสิบ พอถูกสิบเท่านั้นไม่ช้าจะเข้าถึงศูนย์ พอถูกสิบแล้ว ก็จะเข้าถึงศูนย์ทีเดียว โบราณท่านพูดกันว่า "เห็นสิบแล้วเห็นศูนย์ เป็นเค้ามูลสืบกันมา เที่ยงแท้แน่นักหนา ตั้งอนิจจาเป็นอาจิณ จุติแล้วปฏิสนธิย่อมเวียนวนอยู่ทั้งสิ้น สังขาราไม่ยืนยิน ราคีสิ้นเป็นตัวมา"

สิบศูนย์นี้เป็นตัวสำคัญนัก สัตว์โลกจะเกิดในโลกได้ ต้องอาศัยเข้าสิบแล้วตกศูนย์จึงเกิดได้ ถ้าเข้าสิบไม่ตกศูนย์แล้วเกิดไม่ได้ โลกกับธรรมต้องอาศัยกันอย่างนี้ ส่วนทางธรรมเล่าก็ต้องเข้าสิบ เข้าสิบแล้วก็ตกศูนย์ "**ตกศูนย์**" **คือ** "**ใจหยุด**" พอใจหยุดเรียกว่าเข้าสิบแล้ว เห็นเป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ผุดขึ้นที่ใจหยุดนั้น นั่นตกศูนย์แล้ว เข้าสิบแล้ว เห็นศูนย์แล้ว เรียกว่า "เข้าสิบแล้วเห็นศูนย์"

พอเห็นศูนย์ใจก็หยุดอยู่กลางศูนย์นั้น กลางดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั้น ดวงนั้นแหละเรียกว่า "**ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน**" หรืออีกนัยหนึ่งดวงนั้นเรียกว่า "**ดวงปฐมมรรค**" หนทางเบื้องต้น มรรคผลนิพพาน **ถ้าจะไปสู่มรรคผลนิพพาน ต้องเข้ากลางดวงนั้นแห่งเดียว ไปได้ทางเดียวทางอื่นไม่มี** เมื่อเข้ากลางดวงศูนย์นั้นได้แล้ว เรียกว่า **ปฐมมรรค** นัยหนึ่ง อีกนัยหนึ่งดวงนั้นนั่นแหละ เรียกว่า "**เอกายนมรรค**" แปลว่า **หนทางเอกไม่มีโท สองไม่มี** แปลว่า **หนทางหนึ่ง สองไม่มี หนึ่งทีเดียว**

ดวงนั้นแหละ เรียกว่าธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหมดในสากลโลกในสากลธรรม พระพุทธเจ้า พระอรหันต์จะเข้าไปสู่นิพพาน ต้องไปทางนี้ทางเดียว ไม่มีทางแตกแยกจากกัน ไปแนวเดียวทางเดียวกันหมด แต่ว่าการไปนั้น บางท่านเร็ว บางท่านช้าไม่เหมือนกัน คำที่ว่าไม่เหมือนกันนี้แหละ ถึงจะได้ชื่อว่าไม่ซ้ำกัน คำว่าไม่ซ้ำกัน เพราะเร็วกว่ากัน ช้ากว่ากัน แล้วแต่นิสัยวาสนาของตนที่สั่งสมอบรมไว้ แต่ว่า **ทางไปนั้นเป็นทางเดียวกันหมด เป็นเอกายนมรรค หนทางเส้นเดียว เมื่อจะไปต้องหยุด** นี่ก็แปลก ทางโลกเขาจะไปต้องขึ้นเรือบินเรือยนต์รถยนต์ไปจึงจะเร็วจึงจะถึง แต่ทางธรรมไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อจะไปต้องหยุด ถ้าหยุดจึงจะเร็วจึงจะถึง นี่แปลกอย่างนี้ ฉะนั้นต้องเอาใจหยุดจึงจะเร็วจึงจะถึง หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ พอหยุดถูกส่วนก็เห็นดวงใส ดวงใสนั้นแหละเรียกว่าเอกายนมรรค

หรือเรียกว่า ปฐมมรรค หรือเรียกว่าธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน โตเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ใจก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั้น

พอหยุดนิ่งถูกส่วนเข้าเท่านั้นหยุดในหยุด ๆ ๆ กลางของหยุดเรื่อยเข้าไป กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ที่หยุดนั้นพอถูกส่วนเข้า เห็นดวงอีกดวงหนึ่งเท่า ๆ กันอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานนั่น เรียกว่า **ดวงศีล** หยุดอยู่กลางดวงศีลนั่น พอถูกส่วนเข้า เห็นอีกดวง ๑ เท่า ๆ กัน เรียกว่า **ดวงสมาธิ** หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่น พอถูกส่วนเข้าเห็นอีกดวง ๑ เรียกว่า **ดวงปัญญา** ดวงเท่า ๆ กัน หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั่น พอถูกส่วนเข้าเห็นอีกดวง ๑ เรียกว่า **ดวงวิมุตติ** ใสละเอียดหนักขึ้นไป หยุดอยู่กลางดวงวิมุตตินั่น พอถูกส่วนเข้าเห็นอีกดวง ๑ เรียกว่า **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าเห็นตัวกายมนุษย์ของเราที่นอนฝันออกไป ที่ไปเกิดมาเกิด เขาเรียกว่า **กายมนุษย์ละเอียด** พอเราไปเห็นเข้าเท่านั้นเราก็รู้ได้ทีเดียวว่า อ้อ กายนี้เวลาฝันเราเคยเห็นเคยไปกับมันในเวลาทำกิจหน้าที่ฝัน เวลาตื่นแล้วไม่รู้มันไปอยู่ที่ไหน บัดนี้เรามาเห็นแล้ว อยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่นเอง

กายมนุษย์

กายมนุษย์ละเอียด

เมื่อเห็นแล้วก็ให้กายมนุษย์ละเอียดนั่นนั่งเข้าเหมือนกายมนุษย์หยาบข้างนอกนี่ เมื่อนั่งถูกส่วนเข้าแล้ว ใจมนุษย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้า หยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้น ก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุด

อยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญาถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายทิพย์**

ให้กายทิพย์นั่งแบบเดียวกับกายมนุษย์ละเอียดนั่น ใจของกายทิพย์ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น **กายทิพย์ละเอียด**

กายทิพย์

กายทิพย์ละเอียด

ใจกายทิพย์ละเอียดก็นิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น **กายรูปพรหม**

ใจกายรูปพรหมก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ใจกายรูปพรหม เมื่อหยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น **กายรูปพรหมละเอียด**

กายรูปพรหม

กายรูปพรหมละเอียด

ใจกายรูปพรหมละเอียด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่ถลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายอรูปพรหม**

ใจกายอรูปพรหม ก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม พอถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ

หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า **ก็เห็นกายอรูปพรหมละเอียด**

กายอรูปพรหม

กายอรูปพรหมละเอียด

ใจกายอรูปพรหมละเอียด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายธรรม** รูปเหมือนพระปฏิมากร

กายธรรม

เกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกส่องเงาหน้า หน้าตักโตเล็กตามส่วน **หน้าตักเท่าไหน ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็โตเท่านั้น กลมรอบตัว อยู่กลางกายธรรมกายนั่น ธรรมกายเป็นตัวพุทธรัตนะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเป็นธรรมรัตนะ**

ใจพุทธรัตนะก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย พอหยุดถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายธรรมละเอียด** โตกว่าธรรมกายที่เห็นแล้วนั้น ๕ เท่า

กายธรรมละเอียด

ใจกายธรรมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ขยายส่วนโตหนักขึ้นไป ใจก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น

กายธรรมพระโสดา หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

ใจกายพระโสดาก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายธรรมพระโสดาละเอียด** อยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะของพระโสดานั้น หน้าตัก ๕ วา

กายธรรมพระโสดาละเอียด

ใจของกายพระโสดาละเอียด หยุดนิ่งอยู่ที่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดยิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ

หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

ใจของพระสกทาคาก็หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายพระสกทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

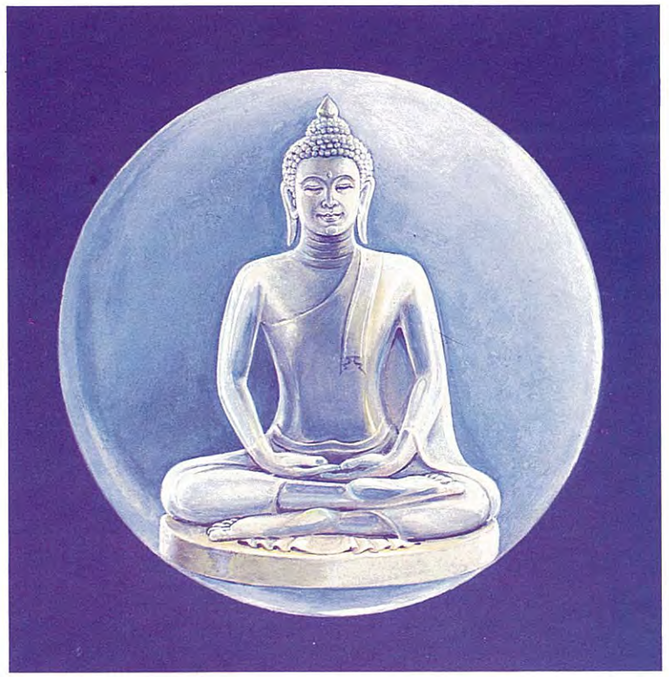

กายพระสกทาคาละเอียด

ใจของพระสกทาคาละเอียด หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติ

ปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายพระอนาคา** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

กายพระอนาคาละเอียด

ใจของพระอนาคาก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นพระอนาคา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายพระอนาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

ใจของพระอนาคาละเอียดก็หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุ-ปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น **กายพระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต ก็ ๒๐ วา กลมรอบตัว

ใจพระอรหัตก็หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นพระอรหัต ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็นกาย**พระอรหัตละเอียด** สวยงามมาก นี่เป็นกายที่ ๑๘ เมื่อถึงพระอรหัตนี้แล้ว หลุดกิเลสหมด ไม่มีกิเลสเลย เสร็จกิจในพระพุทธศาสนาทั้งสมถวิปัสสนาตลอด

กายพระอรหัตละเอียด

ตั้งแต่กายมนุษย์ถึงกายอรูปพรหมละเอียด แค่นั้นเรียกว่า **ขั้นสมถะ**

ตั้งแต่กายธรรมโคตรภู ทั้งหยาบทั้งละเอียดจนกระทั่งถึงกายพระอรหัต ทั้งหยาบทั้งละเอียดนี้เป็น **ขั้นวิปัสสนา**ทั้งนั้น

ที่เรามาเรียนสมถวิปัสสนาวันนี้ ต้องเดินแนวนี้ ผิดแนวนี้ไม่ได้ และก็ต้องเป็นอย่างนี้ ผิดอย่างนี้ไปไม่ได้ ผิดอย่างนี้ไปก็เลอะเหลว ต้องถูกแนวนี้ เราจะต้องยึดกายมนุษย์นี่เป็นแบบ เข้าไปถึงกายมนุษย์ละเอียด ต้องยึดกายมนุษย์ละเอียดเป็นแบบ เข้าไปถึงกายทิพย์ ต้องยึดกายทิพย์เป็นแบบ เข้าไปถึงกายทิพย์ละเอียด ต้องยึดกายทิพย์ละเอียดเป็นแบบ จะโยกโย้ไปไม่ได้ เข้าไปถึงกายรูปพรหม ต้องยึดกายรูปพรหมเป็นแบบ เข้า

ไปถึงกายรูปพรหมละเอียด ต้องยึดกายรูปพรหมละเอียดเป็นแบบ เข้าไปถึงกายอรูปพรหม ต้องยึดกายอรูปพรหมเป็นแบบ เข้าไปถึงกายอรูปพรหมละเอียด ต้องยึดกายอรูปพรหมละเอียดเป็นแบบ เข้าไปถึงกายธรรม ต้องยึดกายธรรมเป็นแบบ **กายธรรม** รูปเหมือนกับพระปฏิมากรที่เขาปั้นไว้ในโบสถ์วิหารการเปรียญเขาทำแบบไว้อย่างนั้น เข้าถึงกายธรรมละเอียด ยึดกายธรรมละเอียดเป็นแบบ เข้าถึงกายธรรมพระโสดา ยึดกายธรรมพระโสดาเป็นแบบ เข้าถึงกายธรรมพระโสดาละเอียด ยึดกายธรรมพระโสดาละเอียดเป็นแบบ เข้าถึงกายธรรมพระสกทาคา ยึดกายธรรมพระสกทาคาเป็นแบบ เข้าถึงกายธรรมพระสกทาคาละเอียด ยึดกายธรรมพระสกทาคาละเอียดเป็นแบบ เข้าถึงกายธรรมพระอนาคา ยึดกายธรรมพระอนาคาเป็นแบบ เข้าถึงกายธรรมพระอนาคาละเอียด ยึดกายธรรมพระอนาคาละเอียดเป็นแบบ เข้าถึงกายธรรมพระอรหัต ยึดกายธรรมพระอรหัตเป็นแบบ เข้าถึงกายธรรมพระอรหัตละเอียด ยึดกายธรรมพระอรหัตละเอียดเป็นแบบ นี้เป็นหลักฐานในพระพุทธศาสนา ในหนังสือที่ได้รับแจกกันทั่ว ๆ หน้านั้น ๑๘ รูป หน้าปกที่อธิบายมานี้นับดูได้ ๑. กายมนุษย์ ๒. กายมนุษย์ละเอียด ๓. กายทิพย์ ๔. กายทิพย์ละเอียด ๕. กายรูปพรหม ๖. กายรูปพรหมละเอียด ๗. กายอรูปพรหม ๘. กายอรูปพรหมละเอียด ๙. กายธรรม ๑๐. กายธรรมละเอียด ๑๑. กายพระโสดา ๑๒. กายพระโสดาละเอียด ๑๓. กายพระสกทาคา ๑๔. กายพระสกทาคาละเอียด ๑๕. กายพระอนาคา ๑๖. กายพระอนาคาละเอียด ๑๗. กายพระอรหัต ๑๘. กายพระอรหัตละเอียด นี้แหละหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ต้องแน่นอนจับตัววางตายอย่างนี้ ไม่เลอะเลือนเหลวไหล

แต่ว่าจะ**ไปทางนี้ต้อง** "**หยุด**" ทางธรรมเริ่มต้นต้องหยุดตั้งแต่ต้นจนกระทั่งพระอรหัต **ถ้าไม่หยุดก็ไปไม่ได้** ชัดทีเดียว แปลกไหมล่ะ ไปทางโลกเขาต้องไปกันปราดเปรียวว่องไวคล่องแคล่ว ต้องเล่าเรียนกันมากมาย จนกระทั่งรู้เท่าทันเหลี่ยมคูผู้คนตลอดสาย จึงจะปกครองโลกให้รุ่งเรืองเจริญได้ แต่ว่าจะไปทางธรรมนี่แปลก "**หยุด**" เท่านั้นแหละไปได้ หยุดอย่างเดียวเท่านั้น

เรื่องนี้พูดเอาเองหรือมีตำรับตำราอย่างไร? มีตำรับตำราอย่างนี้คือ เมื่อครั้งพระบรมศาสดายังดำรงพระชนม์อยู่ ในเมืองสาวัตถีมีพราหมณ์ปุโรหิตและนางพราหมณีเป็นปุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล คลอดบุตรออกมาคนหนึ่ง เวลาคลอดออกมาแล้ว กลางคืนศัสตราอาวุธในบ้านลุกเป็นไฟไปหมด พ่อเป็นพราหมณ์เฒ่าด้วย เป็นพราหมณ์ครูพระเจ้าแผ่นดินด้วย ตระหนกตกใจ นี่มันเรื่องอะไรกัน ตรวจดูตำราก็รู้ได้ทันทีว่า ลูกชายเรา

ที่เกิดมานี่จะเป็นคนร้ายจะเป็นโจรร้าย จะฆ่ามนุษย์มากมาย รู้ทีเดียวด้วยตำราของเขา เมื่อมีโอกาสก็เข้าทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า พระพุทธเจ้าข้า ลูกของข้าพระพุทธเจ้าที่คลอดออกมานี้ จะต้องเป็นคนฆ่ามนุษย์เสียแล้ว จะฆ่ามนุษย์มากด้วย จะควรเอาไว้หรือปลงชีวิตเสียเป็นประการใด ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาเถิด ข้าพระพุทธเจ้าขอมอบถวายชีวิตบุตรของข้าพระพุทธเจ้าแด่พระองค์ ฝ่ายพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงดำริว่า ไอ้เด็กเล็กนิดเดียวจะเป็นอะไรไปล่ะ เกรงใจพราหมณ์ เคารพพราหมณ์ นับถือพราหมณ์ ด้วยทรงดำริจะเอาอกเอาใจพราหมณ์ รู้เหมือนกันว่าพราหมณ์พูดแล้วไม่ค่อยจะผิด ตะขิดตะขวงใจอยู่เหมือนกัน เอาไว้ดูก่อนเถิดท่านพราหมณ์ เด็กคนเดียว ถ้าว่ามันเปลี่ยนแปลงอย่างไรเราจะฆ่ามันเมื่อไหร่ก็ฆ่าได้ มันจะไปไหน ฉันปกครองคนทั้งประเทศ พูดให้พราหมณ์ใจดีสักหน่อย พราหมณ์ก็ตามพระทัยเอาไว้ โตขึ้น เมื่อพราหมณ์รู้ว่าไอ้นี่มันจะฆ่าคน เบียดเบียนสัตว์มากนัก เราจะทำอย่างไร ก็เลยให้ชื่อว่าอหิงสกุมาร กุมารไม่เบียดเบียนใคร และจริงอย่างนั้นด้วย ตั้งแต่เล็กมาดีนักดีหนา พ่อแม่ก็รักใคร่ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็รักใคร่ ร่ำเรียนวิชาความรู้ในทางราชการในทางบ้านเมือง เขาไม่แพ้ใคร ปัญญาดีเฉลียวฉลาดว่องไว เรียนศัสตราอาวุธ เรียนมวย ไม่แพ้ใคร เฉลียวฉลาดดีนัก เมื่อได้วิชาสมควรแล้ว ต่อไปจะต้องเป็นคนใช้ของพระราชา เพราะพ่อเป็นปุโรหิตของพระราชาอยู่แล้ว ต้องไปเรียนวิชาให้สูง เรียกว่าวิชาปกครองแผ่นดิน ปกครองประเทศ ส่งไปเรียนกับทิศาปาโมกข์อาจารย์ ๆ มีลูกศิษย์ถึง ๕๐๐ คน พราหมณ์ปุโรหิตผู้นี้ เมื่อส่งลูกไปเรียนเช่นนั้นก็มอบให้กับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ทิศาปาโมกข์อาจารย์ได้รับอหิงสกุมารไว้ ก็สอนเป็นอันดิบอันดียังกับลูกกับเต้า ได้ใกล้เคียงกับอหิงสกุมาร อหิงสกุมารฉลาดฉอเลาะดีนัก เข้าใกล้ครูละก็ทุกอย่าง ทั้งกายทั้งวาจาทั้งใจหาที่ติไม่ได้ อาจารย์รักใคร่ เรียนวิชาก็ไม่แพ้ใคร เฉลียวฉลาดทุกอย่าง กำลังร่างกายก็ดี สวยงามก็สวยงาม อาจารย์หลง ทั้ง ๕๐๐ คน รักอหิงสกุมารมากกว่าใคร ๆ เมื่อศิษย์ทั้ง ๔๙๙ คน เห็นว่าไม่ได้การ เราไม่ฆ่าอหิงสกุมารเสีย พวกเราโงหัวไม่ขึ้นแน่ มันกดหัวเราจมหมด เราจะต้องฆ่ามันเสีย เอาไว้ไม่ได้ คนโน้นบ้าง คนนี้บ้าง ช่วยกันหาเรื่องใส่เจ้าบ้าง ยั่วเจ้าบ้าง เย้าเจ้าบ้าง พอเจ้าเกะกะเข้าฟ้องอาจารย์ หาว่าเกะกะหนักเข้า ๆ มันมากเรื่องหนักเข้า ท่านอาจารย์เห็นด้วยว่ามันดีแต่ต่อหน้าเรา พ้นเราไปมันไปข่มเหงเขาอย่างนี้ รุกรานเขาอย่างนี้ แท้ที่จริงมันไปแหย่ขึ้น มันปั่นขึ้น มันปลุกขึ้น มันแก้ไขให้ชั่ว มันฟ้องอาจารย์อยู่เสมอ มันหนาหูเข้าแล้ว ลงท้ายจนกระทั่งอาจารย์คิดว่า ไอ้ลูกศิษย์คนนี้ เอาไว้ไม่ได้แล้ว เดือดร้อนนัก เมื่อเอาไว้ไม่ได้ อาจารย์ต้องฆ่า อาจารย์ฆ่าจะทำอย่างไร อาจารย์ฆ่า

ลูกศิษย์เสียชื่อทิศาปาโมกข์อาจารย์แย่ ลูกศิษย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็มีมากมาย พวกเหล่านั้นเป็นกษัตริย์ก็มากที่มาเรียนวิชา ถ้าว่าฆ่าลูกศิษย์ก็เสียชื่อครูทีเดียว จะทำอย่างไรดี ต้องฆ่าทางอ้อม เรียนวิชาไป พอถึงวิชาบทหนึ่ง ปิดหน้าสมุดเลยทีเดียว ลูกศิษย์ก็ถามว่า ทำไมต้องปิดเสียเล่าอาจารย์ ผมอยากศึกษาต่อไป ไม่ได้ละแกเรื่องนี้ ตรงนี้มันเป็นวิชาที่เรียนเข้าแล้ว เมื่อสำเร็จแล้วจะเป็นเจ้าโลกทีเดียว จึงพูดว่า ถ้าจะเรียนกันจริง ๆ ต้องเอานิ้วมือของมนุษย์มา ๑,๐๐๐ องคุลีจึงจะเรียนได้ นี่จะหาอุบายฆ่าลูกศิษย์ละนะ ลูกศิษย์ก็หมดท่า ต้องหยุดเรียน ก็พูดกันว่า ถ้ามันอยากได้ก็ต้องฆ่ามนุษย์ ฆ่ามนุษย์ไปไม่ทันถึงพันหรอก มนุษย์คนใดคนหนึ่งมันก็ต้องฆ่าตัวเสียบ้าง มันจะเอาไว้ทำไม มนุษย์มันมากด้วยกันนี่ สำเร็จแน่ อาจารย์นึกว่าไอ้นี่ต้องถูกฆ่าแน่ละ ใช้มือคนอื่นฆ่าเถอะ นี่เหลี่ยมของครูฆ่าลูกศิษย์ อหิงสกุมารนั่งคอตก เราเกิดมาในสกุลพราหมณ์ เป็นครูสอนเขามา บาปกรรมไม่ได้ทำเลย มีศีลบริสุทธิ์ตลอดมา ตั้งแต่เกิดจนถึงบัดนี้ ความชั่วนิดหน่อยไม่ได้กระทำ คราวนี้เรามาเรียนวิชาจะต้องฆ่ามนุษย์เสียแล้ว ถ้าไม่ฆ่ามนุษย์วิชาของเราก็ไม่สำเร็จ ก็พูดกะอาจารย์ว่าตกลง ถ้าจะต้องฆ่ามนุษย์ให้ได้องคุลีมาพันหนึ่งจึงจะเรียนสำเร็จ

ตกลงรับปากท่านอาจารย์ ร้องไห้เสียใจ เศร้าโศกเสียใจ ต้องเป็นคนลามกเลวทรามฆ่ามนุษย์ เป็นคนใจบาปหยาบช้า เสียอกเสียใจ ร้องไห้พิไรรำพันนัก ถึงอย่างใด ถ้าว่าไม่เอานิ้วมือมาให้อาจารย์พันหนึ่ง ท่านก็จะไม่บอกวิชาสำเร็จให้เรา เมื่อเราเรียนวิชาไม่สำเร็จ เราก็เป็นคนชั้นสูงไม่ได้ เป็นเจ้าโลกไม่ได้ ต้องเรียนวิชาให้สำเร็จจึงเป็นเจ้าโลกได้ ฉะนั้น การเรียนวิชาใด ๆ เราต้องใช้วิชานั้น ๆ ได้ ถ้าเรียนแล้วใช้วิชานั้น ๆ ไม่ได้ จะเรียนทำไม เสียเวลาเปล่า ๆ เสียข้าวสุก เรียนวิชาไหน ต้องใช้วิชานั้นได้ เอาละพึ่งได้ เอาละวิชานั้นใช้ได้ เหมือนยังกับเราเรียนวิชาวันนี้ เราก็ต้องเรียนจริงทำจริง ต้องพึ่งวิชาที่เราเรียนนี้ให้ได้ ให้ศักดิ์สิทธิ์ทีเดียว ครูใช้ได้อย่างไร ลูกศิษย์ก็ต้องใช้ได้เหมือนครู อย่างนี้เรียกว่าคนมีปัญญา เรียกว่าคนฉลาด เหมือนองคุลีมาลโจร เมื่อเวลาอหิงสกุมารตกลงต้องเรียนแน่ ก็รับอาจารย์ว่า เอาละผมจะยอมเรียน ยอมหาองคุลีมนุษย์มาให้พันหนึ่ง อาจารย์ก็ส่งดาบฟ้าฟื้นให้เล่มหนึ่งถนัดมือเลยเชียว นี่เอาไป ท่านอหิงสกุมารก็หยักรั้งตั้งท่าเลยทีเดียว เมื่อออกจากอาจารย์แล้วก็หาเครื่องร้อยเครื่องแทงนิ้วติดตัวไป พอออกจากท่านอาจารย์ เมื่อพบใครก็ช่างเถอะ เปรี้ยะคอขาด เปรี้ยะแขนขาด ขาดครึ่งตัว ตัดเอาองคุลีไปองคุลีหนึ่ง องคุลีหนึ่ง ใครขวางไม่ได้เลย พบไม่ได้เลย ไม่ว่าคนไหนเลยทีเดียว ไม่ว่ามนุษย์คนใด ไม่ว่าชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำฆ่าหมด ฆ่าเสียจนกระทั่งเล่าลือ

ระบือลือเลื่องไปว่าในเมืองสาวัตถีนั้น มีโจรสำคัญ คือองคุลีมาลโจร ที่ชื่อองคุลีมาลโจรนั้นก็เพราะนิ้วมือ ได้มาแล้วร้อยเข้าตากแห้งแล้วคล้องคอไป นับนิ้วได้ ๙๙๙ นิ้วแล้ว เรื่องถึงพระเจ้าปเสนทิโกศลให้กรีฑาทัพยกไปปราบองคุลีมาลโจร ธรรมเนียมของกษัตริย์โบราณเมื่อกษัตริย์ต่อกษัตริย์ไปพบกันต้องรำทวนกัน กษัตริย์ต่อกษัตริย์ด้วยกัน ต้องรำกระบี่รำทวนกัน ต้องฟาดฟันกันเอง ใครดีก็ดีไปใครไม่ดีก็คอขาดไป ไม่ใช่ใช้ทหารรบเหมือนธรรมดาในบัดนี้ เมื่อเจอะเข้าต้องรำทวนเองทั้งนั้น เอาฝีมือกษัตริย์ทั้งนั้น เอาฝีมือตัวเองทั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ท้อพระทัย เอ๊ะ นี่เราไปปราบองคุลีมาลโจรตอนนี้จะต้องไปรำกระบี่กะมัน ต้องไปรำทวนกะมัน เมื่อมันเกิดมาศัสตราอาวุธมันก็ลุกเป็นฟืนเป็นไฟ เราไม่มีอัศจรรย์เหมือนอย่างกะมัน เมื่อไปรำทวนเข้าแล้ว คอเราจะขาดหรือคอมันจะขาด เราก็ยังไม่รู้ ไม่แน่พระทัย ท้อพระทัย รุ่งเช้าจะยกทัพไปคิดว่า เมื่อยกทัพไปแล้วไม่ตรงไปเลยทีเดียวไปพักอยู่ใกล้ ๆ วิหารเชตวันก่อน ไปทูลพระพุทธเจ้าเสียก่อน นางพราหมณีผู้เป็นมารดา พอรู้ว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลจะยกทัพไป ตัวก็เลยล่วงหน้าไปเสียก่อน จะไปบอกลูกชายให้หนีไป ไม่เช่นนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลจะฆ่าเสีย พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า เมื่อนางพราหมณีไป องคุลีมาลโจรเห็นเข้าก็จะฆ่านางพราหมณี ฆ่าแม่เสียเอานิ้วอีก ถึงจะเป็นพ่อเป็นแม่ไม่เข้าใจ ใกล้ละเป็นฆ่าเลยทีเดียว จะเอานิ้ว จะมุ่งเรียนแต่วิชาเท่านั้น แกไม่ได้มุ่งอะไร พระพุทธเจ้ารู้ว่า องคุลีมาลโจรนี้เป็นอสีติมหาสาวกองค์สุดท้ายของเรา ถ้าหากฆ่ามารดาเสียแล้ว เป็นอภัพสัตว์ไม่ได้มรรคผลในชาตินี้ เราขาดสาวกผู้ใหญ่ไป ไม่ครบ ๘๐ ได้ ๗๙ เท่านั้น เราจำเป็นที่จะต้องไปทรมานองคุลีมาลโจร พระองค์ทราบชัดก็เสด็จไปก่อนใคร ๆ ทั้งหมด ไปถึงองคุลีมาลโจร องคุลีมาลโจรพอเห็นเข้าเท่านั้น แหมนิ้วมันงามจริง วิชาเราเป็นเจ้าโลกแน่ สำเร็จแน่ พอเห็นพระศาสดาทั้งพระรูปทั้งพระรัศมี ทั้งงดทั้งงามดูไม่เปื้อนน่าเลื่อมใส น่าไหว้น่าบูชาทั้งนั้น ก็คาดว่าสำเร็จแน่ก็รี่เข้าใส่ทีเดียว คว้าดาบฟ้าฟื้นก็รี่ใส่ปราดเข้าฟัน พอปราดเข้าฟัน พรืด ห่างออกไป ๒๐–๓๐ วา เอาละซิตานี้ ห่างออกไปเสียแล้ว องคุลีมาลโจรก็ตามใหญ่ วิ่งตึก ๆ ๆ ไม่ได้รอละจี๋เชียว แล้วก็โจนฟัน พรืดไปอีกแล้ว ห่างตั้ง ๔๐–๕๐ วา ไปใหญ่เชียว ห่างหนักขึ้นทุกทีพอวิ่งหนักเข้า ๆ ใกล้จะทันวิ่งช้า ๆ ใกล้จะทัน พอใกล้จะทัน ก็พรืดห่างไปเสียกว่านั้นอีกแล้ว เท่าไหร่ ๆ ก็ฟันไม่ได้ ฟันไม่สำเร็จ เมื่อฟันไม่สำเร็จ จนกระทั่งหืดขึ้นคอเหนื่อยเต็มที่ พอเหนื่อยเต็มที่แล้ว คิดว่า นี่เขาเป็นเจ้าโลกก่อนเรา เราไม่ใช่เจ้าโลกแน่ เห็นจะเป็นไม่ได้ บุญไม่เท่าทันเขาแล้ว ท้อในใจ พอท้อใจ ใจมันก็ลดหมดทิฏฐิมานะยอมจำนนพระองค์ เมื่อยอมจำนนพระองค์แล้วก็เปล่งวาจาว่า สมณะหยุด ๆ พระองค์ทรงเหลียว

พระพักตร์มาตรัสว่าสมณะหยุดแล้ว ท่านไม่หยุด คำว่าหยุดอันนี้แหละถูกตั้งแต่ต้นจนเป็นพระอรหัต คำว่าหยุดอย่างนี้คำเดียวเท่านั้น ถูกทางสมณะตั้งแต่ต้นจนพระอรหัตเป็นตัวศาสนาแท้ ๆ เชียว คำว่าหยุด เพราะฉะนั้น ต้องเอาใจหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หยุดนั่นแหละถูกเป้าหมายใจดำ ถูกโอวาทของพระบรมศาสดา ถ้าไม่หยุดจะปฏิบัติศาสนาสัก ๔๐-๕๐ ปีก็ช่าง ที่สุดจะมีอายุสัก ๑๐๐ ปี หรือ ๑๒๐-๑๓๐ ปี ถ้าใจหยุดไม่ได้ ไม่ถูกศาสนาสักที หยุดเข้าสิบเข้าศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ไม่ได้ ไม่ถูกศาสนาสักที ต่อเมื่อใดหยุดได้ก็ถูกศาสนาทีเดียว ถูกพระโอษฐ์ของพระศาสดาทีเดียว ให้จำให้แม่น อย่างนี้ ที่ปฏิบัติไปแล้วยังไม่ถูก เข้าร่องรอยศาสนายังไม่ถูก วันนี้จะเข้าร่องรอยพระศาสนา จะเรียนสมถะ จะทำใจให้หยุด จะเข้าช่องนั้นวิธีทำใจให้หยุดดังแสดงแล้วนั้น ถ้าหยุดแล้วก็ถูกตั้งแต่ต้นจนพระอรหัตทีเดียว นี่แหละทางไปของพระพุทธศาสนา องคุลีมาลโจรพระองค์ก็ทรงแก้ไขแสดงธรรมะ องคุลีมาลโจรก็ได้สำเร็จมรรคผล พระองค์ก็นำเอามาบวชซะทีเดียว นำมาไว้ในพระวิหารเชตวัน เวลาเช้า พระเจ้าปเสนทิโกศลกรีฑาทัพไป ยกทัพไปใกล้พระวิหารเชตวัน พักอยู่ข้างนอกวิหาร ตัวเข้าไปในพระวิหารเพื่อเฝ้าพระบรมศาสดา แล้วทูลลาพระบรมศาสดาว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะต้องอำลาไปปราบองคุลีมาลโจรละ พระบรมศาสดาเรียกองคุลีมาลโจรมา บวชเสียแล้ว พอออกมา นี่หรือ พระองค์จะทรงไปปราบองคุลีมาลโจรคนนี้ใช่ไหม พระเจ้าปเสนทิโกศลพอเห็นเข้าเท่านั้นหัวเราะก๊ากตีปีกเชียว นี่แหละพระเจ้าข้า ตีปีกชอบอกชอบใจไม่ต้องไปปราบ พระองค์ไปปราบมาเสียแล้ว ทำไม ก็กลัวชีวิตอยู่เหมือนกัน เหตุนั้นนี้เป็นนัยที่พระองค์รับสั่งให้นัยคำเดียว ตั้งแต่ต้นจนพระอรหัตทีเดียว ไม่ใช่คำลอย ๆ คำมีหลักฐานอย่างนี้ จำไว้ให้มั่น ต่อแต่นี้ไป ส่งเครื่องบูชาให้เขานำไปจุด จุดแล้วจะได้บูชากันต่อไป ฉันจะสอนให้บูชากันต่อไป

วิธีบูชาพระ

ว่าก่อนนั่งภาวนาทุกครั้ง

ในอันดับต่อแต่นี้ไป ให้ท่านทั้งหลายพึงตั้งใจจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย เมื่อเสร็จแล้วจะได้บูชากันต่อไป จะสอนให้ว่า ท่านทั้งหลายจงว่าตามดังนี้

ยะมะหัง สัมมาสัมพุทธัง, ภะคะวันตัง สะระณัง คะโต (ชาย), คะตา (หญิง),
อิมินา สักกาเรนะ, ตัง ภะคะวันตัง อภิปูชะยามิ

ข้าพเจ้าบูชาบัดนี้, ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้แล้วเองโดยชอบ, ซึ่งข้าพเจ้าถึง, ว่าเป็นที่พึ่ง, กำจัดทุกข์ได้จริง, ด้วยสักการะนี้

ยะมะหัง สะวากขาตัง, ภะคะวะตา ธัมมังสะระณัง คะโต (ชาย), คะตา (หญิง),
อิมินา สักกาเรนะ, ตัง ธัมมัง อภิปูชะยามิ

ข้าพเจ้าบูชาบัดนี้, ซึ่งพระธรรม, อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว, ซึ่งข้าพเจ้าถึง, ว่าเป็นที่พึ่ง กำจัดภัยได้จริง, ด้วยสักการะนี้

ยะมะหัง สุปะฏิปันนัง, สังฆัง สะระณัง คะโต (ชาย), คะตา (หญิง),
อิมินา สักกาเรนะ, ตัง สังฆัง อภิปูชะยามิ

ข้าพเจ้าบูชาบัดนี้, ซึ่งพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ซึ่งข้าพเจ้าถึง, ว่าเป็นที่พึ่ง, กำจัดโรคได้จริง ด้วยสักการะนี้.

ไหว้พระต่อไป

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา, พุทธัง ภะคะวันตัง อภิวาเทมิ (กราบลง ๑ หน)

สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, ธัมมัง นะมัสสามิ (กราบลง ๑ หน)

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สังฆังนะมามิ (กราบลง ๑ หน)

คำขอขมาโทษ

บูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อเราไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เสร็จแล้ว ต่อแต่นี้ไปตั้งใจให้แน่แน่ว ขอขมาโทษงดโทษต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่เราได้พลาดพลั้งลงไปแล้ว ด้วยกายวาจาใจ ตั้งแต่เด็กเล็กยังไม่รู้จักเดียงสามาจนกระทั่งถึงบัดนี้ ขอขมาโทษงดโทษแล้ว กายวาจาใจ ของเราจะได้เป็นของบริสุทธิ์ สมควรเป็น

ภาชนะทองรองรับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในอดีต ปัจจุบัน อนาคต สืบต่อไป แต่ก่อนจะขอขมาโทษงดโทษพระรัตนตรัย พึงนอบน้อมพระรัตนตรัยด้วยปณามคาถาคือนะโม ๓ หน หนที่ ๑ นอบน้อมพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในอดีต นะโมหนที่ ๒ นอบน้อมพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในปัจจุบัน นะโมหนที่ ๓ นอบน้อมพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในอนาคต ทั้งหมดด้วยกัน ต่างคนต่างว่า นะโมดัง ๆ พร้อมกัน ๓ หน ได้ ณ บัดนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

อุกาสะ, อัจจะโย โน ภันเต, อัจจัคคะมา, ยะถา พาเล, ยะถา มุฬเห, ยะถา อกุสะเล, เย มะยัง กะรัมหา, เอวัง ภันเต มะยัง, อัจจะโย โน, ปะฏิคคัณหะถะ, อายะติง สังวะเรยยามิ

ข้าพระพุทธเจ้า ขอวโรกาส ได้พลั้งพลาดด้วยกายวาจาใจ ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เพียงไรแต่ข้าพระพุทธเจ้า เป็นคนพาลคนหลง อกุศลเข้าสิงจิตให้กระทำความผิด ต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ขอพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จงงดความผิดทั้งหลายเหล่านั้น แก่ข้าพระพุทธเจ้า จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพระพุทธเจ้าจักขอสำรวมระวังซึ่งกาย วาจา ใจ สืบต่อไปในเบื้องหน้า

กาย วาจา ใจ ของเราเป็นของบริสุทธิ์ ต่อไปนี้จะได้อาราธนาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในอดีต ปัจจุบัน อนาคต เข้าสิงสถิต ในกาย วาจา จิต สืบต่อไป

คำอาราธนา

อุกาสะ ข้าพระพุทธเจ้าขออาราธนา สมเด็จพระพุทธเจ้า ที่ได้ตรัสรู้ล่วงไปแล้วในอดีตกาล มากกว่าเมล็ดทรายในท้องมหาสมุทรทั้ง ๔ แลสมเด็จพระพุทธเจ้าอันจักได้ตรัสรู้ ในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้า แลสมเด็จพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ในปัจจุบันนี้ ขอจงมาบังเกิด ในจักขุทวาร โสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร มโนทวาร แห่งข้าพระพุทธเจ้า ในกาลบัดเดี๋ยวนี้เถิด

อุกาสะ ข้าพระพุทธเจ้าขออาราธนาพระนพโลกุตรธรรมเจ้า ๙ ประการ ในอดีตกาลล่วงลับไปแล้วจะนับจะประมาณมิได้ และพระนพโลกุตรธรรมเจ้า ๙ ประการ ในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้า และพระนพโลกุตรธรรมเจ้า ๙ ประการ ในปัจจุบันนี้ ขอจงมาบังเกิด ในจักขุทวาร โสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร มโนทวาร แห่งข้า

พระพุทธเจ้า ในกาลบัดเดี๋ยวนี้เถิด

อุกาสะ ข้าพระพุทธเจ้าขออาราธนา พระอริยสงฆ์กับสมมติสงฆ์ ในอดีตกาลล่วงลับไปแล้ว จะนับจะประมาณมิได้ และพระอริยสงฆ์กับสมมติสงฆ์ ในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้า และพระอริยสงฆ์กับสมมติสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ขอจงมาบังเกิด ในจักขุทวาร โสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร มโนทวาร แห่งข้าพระพุทธเจ้าในกาลบัดเดี๋ยวนี้เถิด

คำอธิษฐาน

ขอเดชคุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรมเจ้า คุณพระสงฆ์เจ้า (ท่านผู้หญิงว่าคุณครูบาอาจารย์) คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ คุณมารดาบิดา คุณทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี ที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมา แต่ร้อยชาติพันชาติ หมื่นชาติแสนชาติก็ดี ที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย ระลึกได้ก็ดี มิระลึกได้ก็ดี ขอบุญบารมีทั้งหลายเหล่านั้น จงมาช่วยประคับประคองข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าได้สำเร็จมรรคและผล ในกาลบัดเดี๋ยวนี้เถิด นิพพานะปัจจะโย โหตุฯ

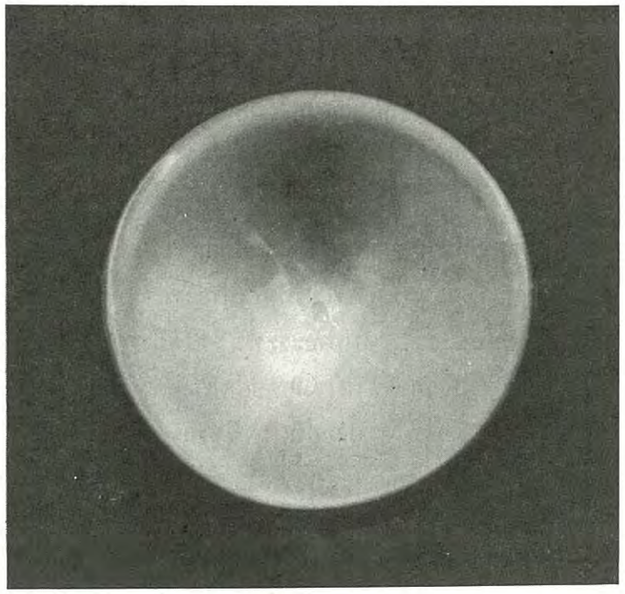

วิธีเจริญภาวนา

ต่อแต่นี้ไปคอยตั้งใจฟัง เมื่อเราทำวัตรอาราธนาเสร็จแล้ว ก็จะบอกวิธีกระทำต่อไป วิธีทำสมถวิปัสสนาต้องมีบริกรรมภาวนา กับบริกรรมนิมิต เป็นคู่กัน บริกรรมนิมิตให้กำหนดเครื่องหมายเข้า ดวงใสเหมือนกับเพชรลูกที่เจียระไนแล้ว – ไม่มีขนแมว – โตเท่าแก้วตา ผู้หญิงกำหนดเข้าปากช่องจมูกซ้าย ผู้ชายกำหนดเข้าปากช่องจมูกขวา อย่าให้ล้ำให้เหลื่อมใจของเราที่ยืดไปยืดมา แวบไปแวบมาให้เข้าไปอยู่เสียในบริกรรมนิมิต **ปากช่องจมูกหญิงซ้ายชายขวา** ข้างนอกดวงโตเท่าแก้วตา ข้างในดวงโตเท่าเมล็ดพุทธรักษา ใสขาวเหมือนกระจกส่องเงาหน้า หญิงกำหนดปากช่องจมูกซ้าย ชายกำหนดปากช่องจมูกขวา แล้วให้บริกรรมภาวนา ประคองบริกรรมนิมิตนั้นไว้ว่า "สัมมาอะระหัง" ตรึกถึงดวงที่ใสใจหยุดอยู่กลางดวงที่ใส "สัมมาอะระหัง" ตรึกถึงดวงที่ใสใจหยุดอยู่กลางดวงที่ใส "สัมมาอะระหัง" ตรึกถึงดวงที่ใสใจหยุดอยู่กลางดวงที่ใส นิ่งอยู่ที่นั่น นี่ฐานที่ ๑

ฐานที่ ๒ เลื่อนไปที่ **เพลาตา** หญิงอยู่ซีกข้างซ้าย ชายอยู่ซีกข้างขวา ตรงหัวตาที่มูลตาออก ตามช่องลมหายใจเข้าออกข้างใน แล้วให้บริกรรมประคองเครื่องหมายที่เพลาตานั้นว่า "สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง" ๓ ครั้งแบบเดียวกัน

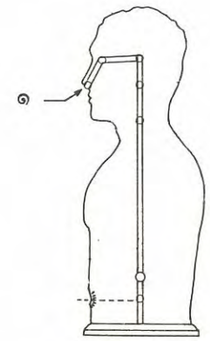

๑. **ปากช่องจมูก**

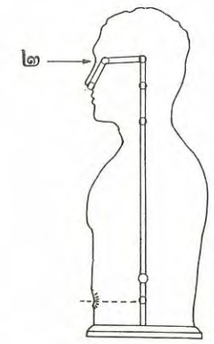

๒. **เพลาตา**

แล้วเลื่อนเครื่องหมายตรงลำดับเพลาตาเข้าไปที่ **กลางกั๊กศีรษะข้างใน** ไม่ให้ค่อนซ้ายขวาหน้าหลังล่างบน กลางกั๊กพอดี ที่นี่เรียกว่าฐานที่ ๓ แล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายที่กลางกั๊กศีรษะข้างในว่า "สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง" ๓ ครั้ง ตรงนี้มีลัทธิพิธี ต้องกลับตาไปข้างหลังให้ตาค้างเหมือนคนชักจะตาย เราหลับตาอยู่ตาช้อนขึ้นข้างบนเหลือบขึ้นข้างบนเหลือบไป ๆ จนค้างแน่น ให้ความเห็นกลับไปข้างหลังแล้วค่อย ๆ ให้เห็นกลับเข้าข้างใน พอตาเห็นกลับเข้าข้างในก็เลื่อนเครื่องหมายจากฐานที่ ๓ นี้ไปฐานที่ ๔ ที่**ปากช่องเพดาน** ที่รับประทานอาหารสำลักอย่าให้ล้ำให้เหลื่อมพอดีแล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายในฐานที่ ๔ นั้นว่า "สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง" ๓ ครั้ง

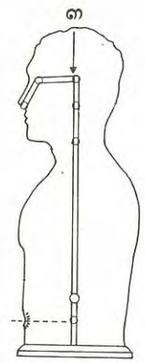

๓. **กลางกั๊กศีรษะ**

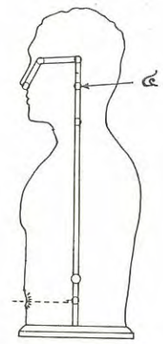

๔. **ปากช่องเพดาน**

แล้วก็เลื่อนเครื่องหมายจากฐานที่ ๔ ไปฐานที่ ๕ ที่**ปากช่องคอ** เหนือลูกกระเดือก

เหมือนกลางกั๊กปากถ้วยแก้ว ตั้งไว้ปากช่องคอ บริกรรมประคองเครื่องหมายที่ปากช่องคอนั้นว่า "สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง" ๓ ครั้ง แล้วเลื่อนเครื่องหมายลงไปฐานที่ ๖ **กลางตัว สุดลมหายใจเข้าออก** สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย **กลางกั๊กข้างใน**

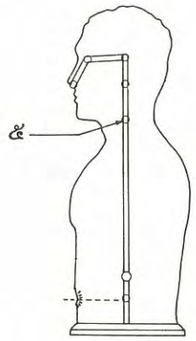

๕. ปากช่องคอ

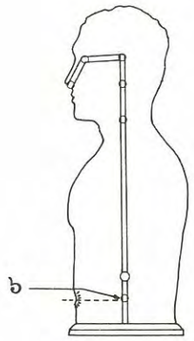

๖. กลางกายระดับสะดือ

ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ที่ใจหยุดนั่นทีเดียว ตั้งตรงนั้น เอาใจของเราจรดเข้าที่ดวงใสนั้น แล้วบริกรรมภาวนาว่า "สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง" ๓ ครั้ง แล้วถอยหลังจากฐานที่ ๖ มาที่ **เหนือกลางตัวเรานี้ขึ้นมา ๒ นิ้วมือ** ฐานนั้นเรียกว่าฐานที่ ๗

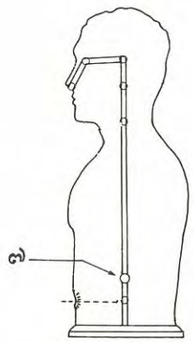

๗. เหนือกลางตัวขึ้นมา ๒ นิ้วมือ

ฐานที่ ๗ นั้นมีศูนย์ ๕ ศูนย์ ๑. ศูนย์กลาง ๒. ศูนย์ข้างหน้า ๓. ศูนย์ข้างขวา ๔. ศูนย์ข้างหลัง ๕. ศูนย์ข้างซ้าย ศูนย์กลางคืออากาศธาตุ ศูนย์ข้างหน้าธาตุน้ำ ศูนย์ข้างขวาธาตุดิน ศูนย์ข้างหลังธาตุไฟ ศูนย์ข้างซ้ายธาตุลม เครื่องหมายใสสะอาดตรงช่องอากาศกลางตรงนั้นเรียกว่า "**ศูนย์**"

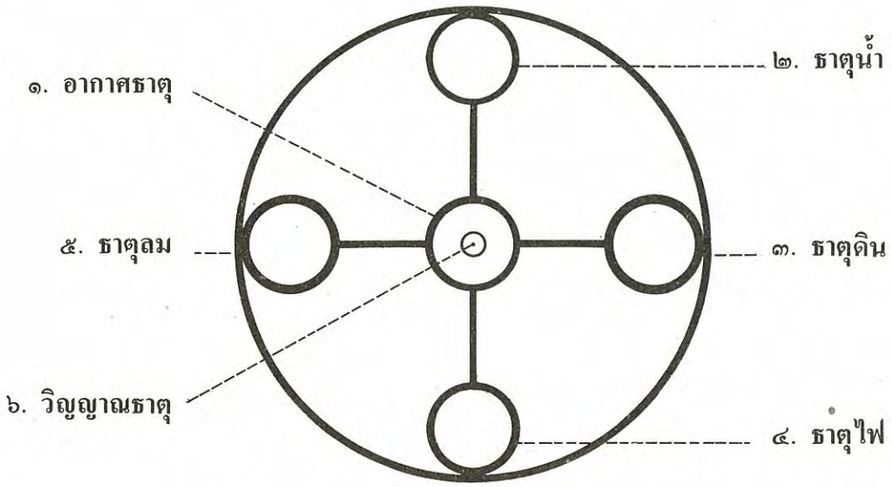

ศูนย์ตรงฐานที่ ๗

ทำไมถึงเรียกว่า "**ศูนย์**?" ตรงนั้นเวลาสัตว์ไปเกิดมาเกิดแล้วก็มาอยู่ในที่สิบ อยู่ในกลางดวงนั้น **กายละเอียดอยู่ในกลางดวงนั้น เมื่อพ่อแม่ประกอบธาตุธรรมถูกส่วนเข้าแล้ว ก็ตกศูนย์ทีเดียว พอตกศูนย์ก็ลอยขึ้นมาเหนือกลางตัว ๒ นิ้วมือ** (เป็นดวงกลมใส) **โตเท่าฟองไข่แดงของไข่ไก่** ใสเป็นกระจกส่องเงาหน้า นี่มันจะเกิดละ ตรงนั้นเรียกว่าศูนย์ ศูนย์นั้นเป็นสำคัญนัก จะเกิดมาในมนุษย์โลกก็ต้องเกิดด้วยศูนย์นั้น จะไปนิพพานก็ต้องเข้าศูนย์นั้นไปเหมือนกัน จะไปสู่มรรคผลนิพพานก็ต้องเข้าศูนย์นั้นเหมือนกัน แบบเดียวกัน

จะตายจะเกิดเดินตรงกันข้าม ถ้าว่าจะเกิดก็ต้องเดินนอกออกไป ถ้าว่าจะไม่เกิดก็ต้องเดินในเข้าไป กลางเข้าไว้ หยุดเข้าไว้ ไม่คลาดเคลื่อน นี้ตายเกิดอย่างนี้ให้รู้จักหลักอย่างนี้ เมื่อรู้จักหลักดังนี้แล้วก็รู้ทีเดียว พอรุ่งขึ้นเช้านี้ **ที่ใจเราวุ่นวายอยู่นี่ มันทำอะไร? มันต้องการจะเวียนว่ายตายเกิด ถ้าใจเรานิ่งอยู่ในกลางนั้น มันจะเลิกเวียนว่ายตายเกิด**

เราก็รู้ตัวของเราอยู่ เราไม่ต้องง้อใคร เรารู้แล้ว เราเรียนแล้ว เราเข้าใจแล้ว **เราต้องทำใจของเราให้นิ่ง ทำใจให้หยุดอยู่ศูนย์กลางนั่น** กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ซ้ายขวา หน้าหลัง ล่างบน นอกใน – ไม่ไป เข้ากลางของกลาง ๆ ๆ นิ่งแน่นหนักขึ้น พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงใสแจ่มบังเกิดขึ้นเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ หยุดอยู่กลางดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั่น พอหยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้น เกิดขึ้นมาอีกดวงหนึ่ง เป็น **ดวงศีล** โตเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงศีลนั้น พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เกิดขึ้นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงสมาธิ** โตเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้าเกิดขึ้นอีกดวงหนึ่งเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน เรียกว่า **ดวงปัญญา** หยุดอยู่กลางดวงปัญญา พอถูกส่วนเข้า เกิดขึ้นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงวิมุตติ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ พอถูกส่วนเข้า เกิดขึ้นอีกดวงหนึ่งเรียกว่า **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้า **ก็เห็นตัวของเราที่ไปเกิดมาเกิด** อ้อไอ้นี่เองไปเกิดมาเกิด เข้าแบบต้นแล้ว ให้รู้จักหลักอย่างนี้ ไม่เคลื่อนละอย่างนี้เคลื่อนไม่ได้ทีเดียว ตายตัวเชียว

เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้ว ต่อแต่นี้ไป ก็จะสอนให้ทำต่อไป เมื่อเราได้ทำวัตรอาราธนาเรียบร้อยแล้วต่อแต่นี้ไปก็ต้องนั่งสมาธิกัน บาลีว่า **นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตวา** ให้นั่งคู้บัลลังก์ขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ทุกคนด้วยกันตั้งตัวให้ตรงแล้วคอยฟังอธิบายต่อไป วิธีที่ถูกคือปลายนิ้วชี้มือข้างขวาจรดกับปลายนิ้วหัวแม่มือข้างซ้าย วางไว้บนตักที่เราขัดสมาธินั้น นั่งยืดตัวให้ตรงเพื่อให้เลือดลมเดินสะดวก และรู้สึกสบายในขณะนั่งนั้น เรียกว่า **อุชุํ กายํ ปณิธาย** ตั้งกายให้ตรง เมื่อเรานั่งขัดสมาธิ

ตั้งกายให้ตรงดีแล้ว **เราต้องตั้งใจให้หยุด ใจของเราถ้าหยุดได้สักกระพริบตาเดียวเท่านั้น ได้ชื่อว่าเราได้สร้างบุญใหญ่กุศลใหญ่สำคัญนัก บุญที่เกิดจากการนั่งภาวนานั้นเป็นบุญใหญ่กุศลใหญ่ เราจะไปสร้างโบสถ์ วิหาร การเปรียญสักร้อยหลัง ก็สู้บุญที่เกิดขึ้นจากการบำเพ็ญสมถวิปัสสนาไม่ได้** เมื่อเราแสวงหาเขตบุญในพระพุทธศาสนา พึงบำเพ็ญสมถวิปัสสนาทำใจให้มั่นคงดังนี้ ให้ใจหยุด หยุดนี้เป็นตัวสำคัญ **"หยุด" นี้จะเป็นทางมรรคผลนิพพาน พวกที่ให้ทานรักษาศีลนั้น ยังไกลกว่า "หยุด" นี้ใกล้นิพพานนัก** พอหยุดได้เท่านั้น ถูกคำสั่งสอนของพระศาสดาแล้ว ไม่ยักเยื้องแปรผัน

เมื่อนั่งสมาธิตัวตรงดีแล้ว ให้หลับตาพอประตูตาติดกัน **ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา** ตั้งสติไว้ไม่ให้เผลอแล้ว กำหนดเครื่องหมายเข้า ใสเหมือนดังเพชรลูกที่เจียระไนแล้วโตเท่าแก้วตา ผู้หญิงกำหนดเข้าปากช่องจมูกซ้าย ผู้ชายกำหนดเข้าช่องปากจมูกขวาอย่าให้ล้ำให้เหลื่อม พอถูกส่วนดีแล้วให้บริกรรมประคองใจกับเครื่องหมายที่ใสนั้นว่า สัมมาอะระหัง

สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง ๓ ครั้ง แล้วเลื่อนเครื่องหมายขึ้นไปแค่เพลาตา หญิงอยู่ซีกข้างซ้าย ชายอยู่ซีกข้างขวา ตรงหัวตาที่มูลตาออกตามช่องลมหายใจเข้าออกข้างใน แล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายที่ใสนั้นว่า สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง ๓ ครั้ง แล้วก็เลื่อนเครื่องหมายตรงลำดับเพลาตาเข้าไป ฐานนี้เป็นฐานที่ ๓ ไม่ให้ค่อนซ้ายขวาหน้าหลังล่างบน กลางกั๊กพอดี แล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายที่ใสกลางกั๊กศีรษะนั้นว่า สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง ๓ ครั้ง แล้วก็เลื่อนเครื่องหมายนั้นตรงนี้มีลัทธิพิธีกลเม็ดอยู่ เมื่อถึงฐานที่ ๓ แล้วต้องเหลือบตาไปข้างหลังให้ตาค้างเสมือนคนชักจะตาย ค้างขึ้นไป ๆ จนกระทั่งใจหยุด ความเห็นกลับเข้าข้างใน ก็เลื่อนเครื่องหมายจากฐานที่ ๓ ไปฐานที่ ๔ ที่ช่องเพดานที่รับประทานอาหารสำลักอย่าให้ล้ำอย่าให้เหลื่อมให้พอดี ๆ แล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายที่ฐานที่ ๔ นั้นว่า สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง ๓ ครั้ง แล้วเลื่อนไปฐานที่ ๕ ที่ปากช่องคอเหนือลูกกระเดือกเหมือนกลางกั๊กปากถ้วยแก้ว แล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายที่ปากช่องคอนั้นว่า สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง ๓ ครั้ง แล้วเลื่อนเครื่องหมายนั้นไปที่กลางตัว ที่สุดลมหายใจเข้าออกไม่ให้ค่อนซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนนอกในให้อยู่กลางกั๊กพอดี ๆ แล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายที่กลางตัวนั้นว่า สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง ๓ ครั้ง แล้วเลื่อนเครื่องหมายถอยหลังขึ้นมาเหนือกลางตัว ๒ นิ้วมือ ตรงนั้นเรียกว่าศูนย์

ตรงนั้นมีศูนย์อยู่ ๕ ศูนย์ ๆ กลาง หน้า ขวา หลัง ซ้าย ศูนย์กลางอากาศธาตุ ศูนย์ข้างหน้าธาตุน้ำ ขวาธาตุดิน หลังธาตุไฟ ซ้ายธาตุลม เครื่องหมายใสสะอาดลอยช่องอากาศกลาง

แล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายที่ช่องอากาศกลางนั้นว่า สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง ที่กลางอากาศว่างนั้น แล้วจะเห็นเป็นดวงใส ดวงโตประมาณเท่าแก้วตาอยู่ที่นั่น ใจของเราก็จรดอยู่ที่กลางดวงนั้น แก้ไขไปจนกระทั่งใจของเราหยุด บริกรรมภาวนาอยู่เรื่อย ๆ ว่า สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง ที่บริกรรมว่าดังนี้ก็เพื่อจะประคองใจของเราให้หยุด พอถูกส่วนเข้าใจก็หยุด จะมืดก็หยุดตรงนั้น หรือว่าจะสว่างก็ต้องหยุดตรงนั้น ไม่ต้องถอยไปถอยมา นิ่งอยู่ตรงนั้น พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นดวงใส เราก็เอาใจหยุดอยู่ที่กลางดวงใสนั้น ถ้าหากว่าใจของเราไม่นิ่งไม่หยุด ซัดส่ายไปอย่างไร เราก็ต้องใช้บริกรรมภาวนาไว้ว่า สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง จะกี่ร้อยกี่พันครั้งก็ตาม ให้บริกรรมภาวนาไปจนกว่าใจของเราจะหยุดนิ่งสนิทดี

พอใจของเราหยุดดีแล้ว ก็เลิกบริกรรมภาวนาได้ ให้เอาใจของเราจรดเพ่งเฉยอยู่

ที่ดวงใสนั้น วางอารมณ์เฉยให้หยุดเท่านั้น อย่าไปนึกถึงความมืดความสว่าง หยุดนั่นแหละเป็นตัวสำเร็จ ที่บอกแล้วว่า "สมณะหยุด ๆ" พระองค์ทรงประทานนัยไว้ว่า "สมณะหยุดแล้ว ท่านไม่หยุด" หยุดนี่แหละเราจะบำเพ็ญสมถวิปัสสนา ต้องกระทำตรงนี้ให้ได้ก่อน อย่างอื่นอย่าเพิ่งไปพูด เพราะเรื่องจะมากไปนัก ต้องเอาที่หยุดนี่ให้ตกลงเสียก่อน ถ้าเราปฏิบัติไปจนทำใจให้ได้แล้วละก็ เราก็กระทำอะไรต่อไปได้ ที่หยุดนี้ เขาทำกันได้ที่วัดปากน้ำภาษีเจริญ ธนบุรีนี้ เขาทำกันได้มากคน เราต้องทำให้ได้เหมือนกับเขาบ้าง

ถ้าไม่หยุดจะถึงธรรมกายไม่ได้ ถ้าทำใจให้หยุดได้ก็เข้าถึงธรรมกายได้

เราเป็นมนุษย์ ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเหมือนกัน จะทำให้เป็นธรรมกายอย่างเขาไม่ได้เชียวหรือ **เราต้องทำได้ ขอให้ทำจริง ๆ เถิด ทำได้ทุกคน ถ้าทำไม่จริงละก็ไม่ได้แน่ ๆ** ที่ว่าทำจริงนั้นจริงแค่ไหน ? **แค่ชีวิตซี่** เนื้อเลือดจะแห้งเหือดหมดไปจะเหลือแต่กระดูกหนังช่างมัน ถ้าไม่ได้ไม่ลุกจากที่ นี่จริงแค่นี้ละก็ทำได้ทุกคน ฉันเอง (หลวงพ่อพระมงคลเทพมุนี อาจารย์ผู้สอนสมถวิปัสสนา วัดปากน้ำนี้) ๒ คราว **เมื่อเริ่มปฏิบัติสมถวิปัสสนาใหม่ ๆ ได้เข้าที่ทำสมาธิตั้งใจว่า ถ้าไม่ได้ก็ให้ตายเสียเถอะ นิ่งทำสมาธิอยู่พอถึงกำหนดเข้าก็ทำได้ ไม่ตายสักที**

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก็ทรงกระทำเช่นนั้น พระองค์ได้ประกอบความเพียรด้วยจตุรังคะวิริยะ ความเพียรประกอบด้วยองค์ ๔ เนื้อเลือดจะแห้งเหือดหมดไปจะเหลือแต่หนังเอ็นกระดูกก็ตาม พระองค์ไม่เคลื่อนจากความเพียร พอถูกส่วนเท่านั้น ในเวลาหัวค่ำได้บรรลุ **ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ** เวลายามที่ ๒ ได้บรรลุ **จุตูปปาตญาณ** เวลายามที่ ๓ ได้บรรลุ **อาสวักขยญาณ** ท่านเป็นอาจารย์กระทำจริงอย่างนี้ เราเป็นลูกศิษย์ก็ต้องทำจริงอย่างนั้นเหมือนกัน ไม่ได้ยอมตายกันทีเดียว ทำให้หยุดจริง ๆ พอหยุดเข้าเท่านั้นก็จับตัวได้ว่าทางพระพุทธศาสน เดินอย่างนี้ ที่เป็นเช่นนี้เราต้องจำให้แม่นยำ ให้มั่นทีเดียว บริกรรมประคองใจให้หยุดไว้ด้วยบริกรรมภาวนาว่า "สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง สัมมาอะระหัง" นิ่งให้มั่นคงทีเดียวอย่าให้เคลื่อนได้.

คัดลอกจากเครื่องบันทึกเสียง

โดย

พระครูสมณธรรมสมาทาน (ธีระ ธมฺมธโร)

๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๕

คู่มือสมภาร (พระธรรมเทศนาย่อ)

โดย

พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี
(สด จนฺทสโร)
หลวงพ่อวัดปากน้ำ

ผู้ค้นพบวิชชาธรรมกาย

เริ่มเรื่องวิธีทำสมาธิ

การทำภาวนา จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ทำจะต้องมีใจ และอารมณ์ปลอดโปร่งว่างจากกิจที่จะต้องถังวลทั้งปวง เพราะถ้าหากมีความกังวลมากนักก็อาจจะทำให้สมาธิไม่แน่วแน่ ฉะนั้นถ้ามีความตั้งใจว่าจะทำสมาธิแล้วก็พึงละความกังวลใหญ่น้อยทั้งปวงเสียให้สิ้น มุ่งแต่ธรรมะอย่างเดียว **แม้ความรู้ในทางธรรมะใด ๆ ที่ได้เล่าเรียนมาแล้ว ก็ควรพยายามปล่อยวางให้หมดสิ้นเสียก่อนในเวลาทำภาวนา ถ้าหากไม่ทำเช่นนั้นก็จะเกิดเป็นวิจิกิจฉาขึ้น ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่เห็นธรรมได้ตามต้องการ** เมื่อรู้แน่ฉะนี้แล้วจะได้กล่าวถึงวิธีนั่งต่อไป

วิธีนั่ง

หลังจากการสวดมนต์ไหว้พระรัตนตรัยแล้ว พึงคู้บัลลังก์ขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย นิ้วชี้มือขวาจรดหัวแม่มือซ้าย หลับตาพอหนังตาติดกันตามสบาย ตั้งกายให้ตรงจนยืดตัวไม่ได้ต่อไปที่เรียกว่า **อุชุํ กายํ ปณิธาย** ตั้งกายให้ตรง **ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา** เข้าไปตั้งสติไว้ให้มีหน้ารอบไม่เผลอ (ตรงกับพระขีณาสพผู้เป็นสติวินัย) มีสติทุกเมื่อ นี่เป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ สติไม่เผลอจากบริกรรมภาวนาและบริกรรมนิมิตให้ติดกัน ไม่แยกจากกัน บริกรรมภาวนาได้แก่คำว่า **สมฺมา อรหํ** ส่วนบริกรรมนิมิตนั้น คือกำหนดเครื่องหมายให้ใสเสมือนเพชรลูกที่เจียระไนแล้ว หรือดวงแก้วกลม ๆ ที่ใสบริสุทธิ์ปราศจากฝ้าไฝหรือมลทินใด ๆ สัณฐานกลมรอบตัว **บริกรรมทั้งสองนี้**

พึงตรึกไว้ให้ได้อยู่เสมอในอิริยาบถทั้ง ๔ คือ นั่ง นอน ยืน เดิน ไม่ให้เผลอสติได้ และนี่เองเป็นของสำคัญในเรื่องที่จะทำเป็นหรือไม่เป็น

ฐานที่ตั้งจิต

ในขั้นต้นสำหรับผู้เริ่มปฏิบัติ ควรจะกำหนดรู้จักฐานที่ตั้งของดวงนิมิตเสียก่อน เพื่อจะได้รู้จัก**ทางไปเกิดมาเกิด**ของตนไว้บ้าง ฐานที่ตั้งนี้แบ่งเป็น ๗ ระยะคือ

ฐานที่ ๑ ปากช่องจมูก หญิงซ้าย ชายขวา ตรงกลางพอดี ไม่ล้ำเข้าไปไม่เหลื่อมออกมา

ฐานที่ ๒ เพลาตา หญิงซ้าย ชายขวา ตรงหัวตาด้านในพอดี

ฐานที่ ๓ กลางกั๊กศีรษะ ตรงกับจอมประสาท ได้ระดับตา แต่อยู่ภายในตรงศูนย์กลาง คือจากดั้งจมูกตรงเข้าไปจรดท้ายทอย จากเหนือหูซ้ายตรงไปเหนือหูขวา ตรงกลางที่เส้นทั้งสองตัดกันนั่นเอง เป็นฐานที่ ๓

ฐานที่ ๔ ปากช่องเพดาน ไม่ให้ล้ำเหลื่อม เหนือลิ้นไก่ตรงที่รับประทานอาหารสำลัก

ฐานที่ ๕ ปากช่องคอ เหนือลูกกระเดือก อยู่ตรงกลางทีเดียว

ฐานที่ ๖ สุดลมหายใจเข้าออก คือกลางตัว ตรงกับสะดือ แต่อยู่ภายใน

ฐานที่ ๗ ถอยหลังกลับขึ้นมาเหนือสะดือประมาณ ๒ นิ้วมือ ในกลางตัว

กำหนดดวงนิมิตเครื่องหมายไปหยุดอยู่ตามฐานนั้น ๆ พร้อมกับภาวนาในใจว่า **สมฺมา อรหํ** ๓ ครั้ง แล้วจึงเลื่อนดวงนิมิตนั้นต่อไป **สำหรับฐานที่ ๓ เวลาที่จะเลื่อนดวงนิมิตต่อไป ต้องเหลือบตากลับเข้าข้างในคล้าย ๆ กับคนนอนกำลังจะหลับแต่แล้วก็ปล่อยให้เป็นไปตามปกติ** ทั้งนี้เพื่อจะให้ ความเห็น ความจำ ความคิด ความรู้ กลับเข้าข้างใน เพราะจะต้องดูด้วยตาละเอียดต่อไป เมื่อเลื่อนดวงนิมิตลงไปจนถึงฐานที่ ๗ แล้ว ในฐานที่ ๗ นั้น มีศูนย์อยู่ ๕ ศูนย์ คือ ศูนย์กลาง หน้า ขวา หลัง ซ้าย ศูนย์หน้าเป็นธาตุน้ำ ขวาธาตุดิน หลังธาตุไฟ ซ้ายธาตุลม ศูนย์กลางอากาศธาตุ ตรงกลางอากาศธาตุได้แก่วิญญาณธาตุ ธาตุเหล่านี้เอง ที่ประชุมกันเป็นกายมนุษย์ขึ้น และศูนย์กลางกายนี้ ก็คือศูนย์กำเนิดของกายมนุษย์นั่นเอง **ถ้าหากรู้จักทางคือฐานที่ตั้งเหล่านี้แล้ว ในการทำคราวหลัง ๆ จะเอาใจไปจรดที่กำเนิดของกายมนุษย์เลยทีเดียวก็ได้**

ลำดับที่ ๑
วิธีทำให้เห็นธรรมกาย

ทำใจให้หยุดให้นิ่งอยู่ในกลางศูนย์กำเนิดของกายมนุษย์ ศูนย์นี้เป็น**ที่ไปเกิดมาเกิด**ของสัตว์ อยู่ตรงศูนย์กลางกายพอดี ที่ตรงนั้นใจของกุมารที่เกิดในท้องจรดอยู่เสมอจึงไม่ต้องหายใจ เพราะถูกส่วนทางมาเกิดไปเกิด ใจหยุดตรงนั้นเหมือนกันทุกคน ถ้าหยุดไม่ถูกส่วนเช่นนั้นก็ไม่ถูกทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ เมื่อทำใจให้หยุดนิ่งอยู่ตรงนั้นได้ถูกส่วนแล้ว จะเห็น**ดวงปฐมมรรค** ซึ่งเรียกว่า **ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** เพราะเป็นดวงธรรมที่ทำให้บังเกิดเป็นกายขึ้น ขนาดของดวงที่ปรากฏนั้นอย่างเล็กที่สุดก็เท่ากับดวงดาว อย่างโตที่สุดขนาดเท่าดวงอาทิตย์หรือดวงจันทร์ สัณฐานกลมรอบตัว ใสบริสุทธิ์ยิ่งนัก เมื่อเห็นชัดเจนดีแล้ว ก็ทำใจให้นิ่งลงไปกลางดวงใสนั้น **พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายทิพย์** ปรากฏขึ้นจากกลางว่างของดวงใสที่เห็นแล้วนั้น

ต่อไปทำใจให้หยุดให้นิ่งอยู่ในศูนย์กำเนิดของกายทิพย์พอถูกส่วนดีแล้วจะเกิดดวงธรรม (คือดวงกลมใสนั่นเอง) ดวงนี้คือ**ดวงทุติยมรรค** เมื่อดวงนี้ขยายส่วนโตและเห็นชัดเจนดีแล้ว ก็ทำใจให้นิ่งลงไปกลางดวงใสนั้น **พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายรูปพรหม** ปรากฏขึ้นกลางเหตุว่างของดวงทุติยมรรคนั้น

ต่อไปทำใจให้หยุดให้นิ่งอยู่ในศูนย์กำเนิดของกายรูปพรหม พอถูกส่วนดีแล้วจะเกิดดวงธรรมขึ้นกลางศูนย์กำเนิดของกายรูปพรหมนั้น ดวงนี้คือ**ดวงตติยมรรค** เมื่อขยายส่วนโตขึ้นและชัดเจนดีแล้ว ก็ทำใจให้นิ่งลงไปกลางดวงใสนั้นอีก **พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายอรูปพรหม** ปรากฏขึ้นในกลางเหตุว่างของดวงตติยมรรคนั้น

แล้วทำใจให้หยุดให้นิ่งอยู่ในศูนย์กำเนิดของกายอรูปพรหม **พอถูกส่วนดีแล้วจะเกิดดวงธรรมขึ้นกลางศูนย์กำเนิดของกายอรูปพรหมนั้น** ดวงนี้คือ **ดวงจตุตถมรรค** เมื่อขยายส่วนโตขึ้นและชัดเจนดีแล้วก็ทำใจให้นิ่งลงไปกลางดวงใสนั้นอีก **พอถูกส่วนก็จะเห็นกายธรรมกาย** ปรากฏขึ้นในกลางเหตุว่างของดวงจตุตถมรรคนั้น

ลำดับที่ ๒
วิธีเข้าถึงพระธรรม

หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางกายธรรม ใช้ตาธรรมกายดูดวงศีล ซึ่งอยู่ในศูนย์กลางของ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ **ดวงศีลนี้มีลักษณะกลมรอบตัว ใสบริสุทธิ์ยิ่งนัก** มีขนาดเท่าฟองไข่แดงของไก่ นี่เป็นดวงศีลของมนุษย์ **ดวงสมาธิซ้อนอยู่ในกลางดวงศีล** มีลักษณะกลมรอบตัวใสแบบเดียวกันกับดวงศีล มีขนาดเท่ากัน **ดวงปัญญาก็ซ้อนอยู่ในกลางดวงสมาธิ** กลมรอบตัวใสสะอาดมีขนาดเท่ากัน **ดวงวิมุตติซ้อนอยู่ในกลางดวงปัญญา** กลมรอบตัวใสสะอาดมีขนาดเท่ากัน **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะซ้อนอยู่ในกลางดวงวิมุตติ** กลมรอบตัวใสสะอาดมีขนาดเท่ากัน เหล่านี้เป็น **ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะของมนุษย์ที่ว่ามานี้เป็นอย่างเล็ก อย่างโตขนาดเท่าดวงจันทร์**

แล้วหยุดนิ่งต่อลงไปในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะของมนุษย์นั้นก็จะเห็นกายทิพย์ กลางกายทิพย์มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ดวงธรรมนี้มีลักษณะกลมรอบตัวใสบริสุทธิ์ ขนาดเล็กเท่าฟองไข่แดงของไก่ ขนาดโตเท่าดวงจันทร์ กลางดวงธรรมนั้นมีดวงศีลซ้อนอยู่ กลางดวงศีลมีดวงสมาธิ กลางดวงสมาธิมีดวงปัญญา กลางดวงปัญญามีดวงวิมุตติ กลางดวงวิมุตติมีดวงวิมุตติญาณทัสสนะ **ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะของกายทิพย์นี้ ก็มีขนาดเท่ากันกับของกายมนุษย์ ต่างกันแต่ของกายทิพย์นี้ใสกว่าละเอียดกว่าของกายมนุษย์**

แล้วนิ่งลงไปในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะของกายทิพย์นั้น จะเห็นกายรูปพรหม กลางกายรูปพรหมมีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม กลางดวงธรรมมีดวงศีล กลางดวงศีลมีดวงสมาธิ กลางดวงสมาธิมีดวงปัญญา กลางดวงปัญญามีดวงวิมุตติ กลางดวงวิมุตติมีดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เหล่านี้คือ **ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะของกายรูปพรหม มีลักษณะกลมรอบตัวขนาดเท่า ๆ กันกับของกายมนุษย์และกายทิพย์ แต่มีความใสความละเอียดยิ่งกว่า**

แล้วนิ่งลงไปในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะของกายรูปพรหมนั้นจะเห็นกายอรูปพรหม กลางกายมีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม กลางดวงธรรมมีดวงศีล กลางดวงศีลมีดวงสมาธิ กลางดวงสมาธิมีดวงปัญญา กลางดวงปัญญามีดวงวิมุตติ กลางดวงวิมุตติมีดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เหล่านี้คือ **ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะของกายอรูปพรหม มีลักษณะกลมรอบตัวขนาดเท่า ๆ กันกับของกายรูปพรหม แต่มีความใสความละเอียดมากกว่า**

แล้วนิ่งลงไปในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะของกายอรูปพรหมนั้น จะเห็น**กายธรรม** กลางกายมีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม กลางดวงธรรมมีดวงศีล กลางดวงศีลมีดวงสมาธิ กลางดวงสมาธิมีดวงปัญญา กลางดวงปัญญามีดวงวิมุตติ กลางดวงวิมุตติมีดวงวิมุตติญาณ

ทัสสนะ เหล่านี้คือ **ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะของกายธรรม มีลักษณะกลมรอบตัว แต่ว่ามีขนาดวัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตักของธรรมกาย ไม่มีเล็ก ไม่มีโต มีหน้าตักของธรรมกายเป็นเครื่องวัดด้วยเส้นผ่าศูนย์กลาง** ความใสบริสุทธิ์นั้นยิ่งกว่ากายที่กล่าวมาแล้วมากมายหลายเท่า ใสจนกระทั่งมีรัศมีปรากฏ

ลำดับที่ ๓
วิธีเข้าฌานสมาบัติเบื้องต้น

ดูดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ที่ศูนย์กลางกายมนุษย์ให้เห็นเป็นดวงใส **แล้วขยายให้กว้างออกไป วัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๒ วา หนา ๑ คืบ วัดโดยรอบ ๖ วา สัณฐานกลม (ไม่ใช่กลมรอบตัวเป็นดวง-ลักษณะคล้ายเขียง)** ใสเหมือนกระจกส่องหน้า นี่เป็น **ปฐมฌาน** แล้วกายธรรมนั่งบนนั้น ดังนี้เรียกว่า **กายธรรมเข้าปฐมฌาน**

แล้วเอาตาธรรมกายที่นั่งบนฌานนั้น เพ่งดูดวงธรรมที่ศูนย์กลางกายทิพย์ให้เห็นเป็นดวงใส แล้วขยายส่วนเท่ากันนั้น นี่เป็น **ทุติยฌาน** ธรรมกายน้อมเข้าทุติยฌานนั้นแล้ว ปฐมฌานก็หายไป ทุติยฌานมาแทนที่ ธรรมกายนั่งบนนั้น นี้ชื่อว่า **ธรรมกายเข้าทุติยฌาน**

แล้วเอาตาธรรมกายที่นั่งบนฌานนั้น เพ่งดูดวงธรรมที่ศูนย์กลางกายรูปพรหมเห็นเป็นดวงใส แล้วขยายส่วนเท่ากันนั้น นี่เป็น **ตติยฌาน** ธรรมกายน้อมเข้าตติยฌานนั้นแล้ว ทุติยฌานก็หายไป ตติยฌานมาแทนที่ ธรรมกายนั่งบนนั้น นี้ชื่อว่า **ธรรมกายเข้าตติยฌาน**

แล้วเอาตาธรรมกายที่นั่งบนฌานนั้น เพ่งดูดวงธรรมที่ศูนย์กลางกายอรูปพรหมเห็นเป็นดวงใส แล้วขยายส่วนเท่ากันนั้น นี่เป็น **จตุตถฌาน** ธรรมกายน้อมเข้าจตุตถฌานนั้นแล้ว ตติยฌานก็หายไป จตุตถฌานมาแทนที่ ธรรมกายนั่งบนนั้น ดังนี้ชื่อว่า **ธรรมกายเข้าจตุตถฌาน** (เหล่านี้เป็นรูปฌาน)

ต่อจากนี้ไปให้ใจธรรมกายน้อมไปในเหตุว่างของปฐมฌาน เห็นเป็นดวงใสเท่าจตุตถฌาน ธรรมกายก็นั่งบนนั้น เมื่อธรรมกายนั่งอยู่บน**อากาสานัญจายตนฌาน** ดังนี้แล้ว ใจธรรมกายน้อมไปในรู้ ในเหตุว่างของทุติยฌาน อากาสานัญจายตนฌานก็จางหายไป **เกิดวิญญาณัญจายตนฌาน (ใสยิ่งกว่านั้น)** ธรรมกายนั่งอยู่บนวิญญาณัญจายตนฌานนั้น ใจธรรมกายน้อมไปในที่รู้ละเอียดในเหตุว่างของตติยฌาน วิญญาณัญจายตนฌานก็จางหายไป **เกิดอากิญจัญญายตนฌาน (ใสยิ่งขึ้นไปอีก)** ธรรมกายนั่งอยู่บนอากิญจัญญายตนฌานนั้น ใจธรรมกายน้อมไปในรู้ก็ใช่ไม่รู้ก็ใช่ ในเหตุว่างของจตุตถฌาน อากิญจัญญายตน-

ฌานก็จางหายไป **เกิดเนวสัญญานาสัญญายตนฌานแทนที่** รู้สึกว่าละเอียดจริงประณีตจริง ธรรมกายนั่งอยู่บนเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น (นี่เป็นส่วนอรูปฌาน) เหล่านี้เรียกว่าเข้าฌาน ๑ ถึง ๘ โดยอนุโลม แล้วย้อนกลับจับแต่ฌานที่ ๘ นั้น ถอยลงมาหาฌานที่ ๗,๖,๕,๔,๓,๒,๑ เรียกว่าปฏิโลม

ลำดับที่ ๔
วิธีพิจารณาอริยสัจ

ดูอริยสัจของกายมนุษย์ให้เห็นจริงว่าความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของมนุษย์เป็นทุกข์

สิ่งที่เรียกว่าเป็นความเกิดนั้น มีลักษณะเป็นดวงกลมใสขนาดเล็กเท่าเมล็ดโพธิ์ ขนาดโตเท่าดวงจันทร์สีขาวบริสุทธิ์ ดวงเกิดนี้จะเริ่มมาจรดศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ของบิดาก่อนชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วจึงมาจรดที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ของมารดา ดวงนี้เองเป็นดวงเริ่มเกิดของมนุษย์ทุกคน ถ้าดวงนี้ไม่มาจรดกลางดวงธรรมของมนุษย์ กายมนุษย์ก็จะมาเกิดไม่ได้ เมื่อกายธรรมดูความเกิด ดุเหตุที่จะทำให้เกิดเห็นตลอดแล้วก็ดูความแก่ต่อไป

ความแก่นี้ซ้อนอยู่ในกลางดวงของความเกิด เป็นดวงกลมขนาดเล็กเท่าฟองไข่แดงของไก่ ขนาดโตเท่าดวงจันทร์ สีดำเป็นนิลแต่ไม่ใส เวลาที่ดวงแก่นี้ยังเล็กก็เป็นเวลาที่เริ่มแก่ ถ้าดวงแก่นี้ยิ่งโตขึ้นกายก็ยิ่งแก่เข้าทุกที ดวงแก่นี้เองที่เป็นเหตุให้ร่างกายทรุดโทรม เมื่อแก่มากขึ้นแล้วก็ต้องมีเจ็บ เพราะ**ดวงเจ็บซ้อนอยู่ในกลางดวงแก่นั้นเอง เป็นดวงกลมขนาดเท่า ๆ กับดวงเกิด ดวงแก่ สีดำเข้มยิ่งกว่าดวงแก่** ขณะเมื่อดวงเจ็บนี้มาจรดเข้าในศูนย์กลางดวงแก่เข้าเวลาใด กายมนุษย์ก็จะต้องเจ็บทันที เมื่อดวงเจ็บนี้มาจรดหนักเข้า **ดวงตายก็ซ้อนเข้าอยู่กลางดวงเจ็บ เป็นดวงกลมขนาดเล็กโตเท่า ๆ กับดวงเจ็บ แต่มีสีดำใสประดุจนิลทีเดียว** เมื่อดวงนี้เข้ามาจรดกลางดวงเจ็บแล้ว จรดตรงหัวต่อของกายมนุษย์กับกายทิพย์ พอมาจรดเข้าเท่านั้น หัวต่อของมนุษย์กับทิพย์ก็ขาดจากกัน เมื่อกายมนุษย์ไม่เนื่องกับกายทิพย์ได้แล้ว กายมนุษย์ก็จะต้องตายทันที

เมื่อเห็นด้วยตาธรรมกาย และรู้ด้วยญาณของธรรมกายว่า ความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้ไม่เที่ยง ไม่แน่นอนจริงแล้ว รู้เห็นตามจริงเช่นนี้ชื่อว่า**สัจจญาณ** เมื่อตาธรรมกายเห็นว่าความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้เป็นทุกข์จริง เป็นสิ่งสมควรรู้**ชื่อว่าบรรลุกิจจญาณ** และความทุกข์ทั้งหมดเหล่านี้ เราก็ได้พิจารณาเห็นชัดแจ้งรู้ชัดเจนมาแล้ว **ชื่อว่าบรรลุกตญาณ** เช่นนี้ **เรียกว่าพิจารณาทุกขสัจซึ่งเป็นไปในญาณ ๓**

ส่วนดวงสมุทัยนั้นมีอยู่ ๓ ดวง อยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ขนาดโตเท่าดวงจันทร์และขนาดเล็กเท่าเมล็ดโพธิ์เหมือนกันทั้งหมด ซ้อนกันอยู่ สำหรับดวงข้างนอกมีสีดำเข้ม แต่อีก ๒ ดวงนั้นก็ยิ่งมีความละเอียดและความดำมากกว่ากันเข้าไปเป็นชั้น ๆ เมื่อเห็นด้วยตาและรู้ด้วยญาณของธรรมกายเช่นนี้ รู้ว่าเพราะสมุทัยนี้จึงทำให้ทุกข์เกิดเป็นของจริงเช่นนี้ เรียกว่า**สัจจญาณ** เมื่อรู้แล้วพากเพียรละ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งควรละเช่นนี้เรียกว่า**กิจจญาณ** เมื่อละสมุทัยได้ขาดแล้ว ชื่อว่า**กตญาณ** เช่นนี้เรียกว่า **พิจารณาสมุทัยซึ่งเป็นไปในญาณ ๓**

เมื่อมีสมุทัยเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องดูให้รู้ถึงวิธีดับเหตุแห่งทุกข์อันนี้ให้ได้ตลอด ที่เรียกว่านิโรธ **นิโรธนี้เป็นดวงกลมใสอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ขนาดวัดตัดกลาง ๕ วา** ขณะเมื่อมีนิโรธแล้วสมุทัยย่อมหมดไป เหมือนรัศมีของพระอาทิตย์ที่ขจัดความมืดให้หายไปฉะนั้น เมื่อเห็นด้วยตาและรู้ด้วยญาณธรรมกายว่าความดับไปแห่งสมุทัยเป็นนิโรธจริงชื่อว่า**สัจจญาณ** และนิโรธนี้เป็นสิ่งควรทำให้แจ้งชื่อว่าเป็น**กิจจญาณ** เมื่อรู้เห็นตลอดแล้วชื่อว่าทำให้แจ้งซึ่งนิโรธแล้วจัดเป็น**กตญาณ** เช่นนี้ **เรียกว่าได้พิจารณาซึ่งนิโรธอันเป็นไปในญาณ ๓**

เมื่อทำนิโรธความดับให้แจ้งได้แล้ว ก็จะพึงทำมรรคให้เกิดขึ้น **มรรคนี้ก็คือดวงศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นเอง** มีสัณฐานกลมใสบริสุทธิ์ยิ่งนัก ขนาดเท่ากันกับหน้าตักของธรรมกาย เมื่อได้เห็นด้วยตาได้รู้ด้วยญาณของธรรมกายแน่ชัดแล้ว รู้แน่ว่าสิ่งนี้เป็นมรรคจริง ชื่อว่าเป็น**สัจจญาณ** เมื่อมรรคนี้เป็นของจริงก็เป็นทางควรดำเนินให้เจริญขึ้น ชื่อว่าเป็น**กิจจญาณ** เมื่อได้รู้เห็นตลอดด้วยตาและญาณของธรรมกายถึงมรรคนี้ว่าได้ดำเนินให้เจริญขึ้นแล้วชื่อว่าเป็น**กตญาณ** เช่นนี้ชื่อว่า**ได้เห็นมรรคพร้อมทั้งรู้ความเป็นไปในญาณ ๓ ฉะนี้**

ลำดับที่ ๕
วิธีเจริญฌานสมาบัติพิจารณาอริยสัจเข้ามรรคผล

เห็นอริยสัจเหล่านี้พร้อมกับเดินสมาบัติ เมื่อถูกส่วนเข้าธรรมกายก็ตกศูนย์เป็นดวงใส วัดผ่าศูนย์กลาง ๕ วา ในไม่ช้าศูนย์นั้นก็กลับเป็น**ธรรมกาย หน้าตักกว้าง ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม นี้เป็นพระโสดา**

แล้วธรรมกายพระโสดานั้นเข้าฌาน **ดูอริยสัจของกายทิพย์ให้เห็นจริง**ในทุกข์

สมุทัย นิโรธ มรรค ทำนองเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว เมื่อถูกส่วนเข้าธรรมกายพระโสดาก็ตกศูนย์เป็นดวงใส วัดผ่าศูนย์กลางได้ ๑๐ วา ในไม่ช้าศูนย์นั้นก็กลับเป็น**ธรรมกาย หน้าตักกว้าง ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม นี่เป็นพระสกทาคามี**

แล้วธรรมกายพระสกทาคามีนั้นเข้าฌาน **ดูอริยสัจของกายรูปพรหมให้เห็นจริง**ในทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เมื่อถูกส่วนเข้าธรรมกายพระสกทาคามีก็ตกศูนย์เป็นดวงใส วัดผ่าศูนย์กลางได้ ๑๕ วา ในไม่ช้าศูนย์นั้นก็กลับเป็น**ธรรมกาย หน้าตักกว้าง ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูม นี่เป็นพระอนาคามี**

แล้วธรรมกายพระอนาคามีนั้นเข้าฌานดูอริยสัจของกายอรูปพรหมให้เห็นจริงในทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เมื่อถูกส่วนเข้า ธรรมกายพระอนาคามีก็ตกศูนย์เป็นดวงใส วัดผ่าศูนย์กลางได้ ๒๐ วา ในไม่ช้าศูนย์นั้นก็กลับเป็น**ธรรมกาย หน้าตักกว้าง ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม นี่เป็นพระอรหัตแล้ว**

ลำดับที่ ๖
วิธีเข้านิพพานเป็น

ประกอบธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายของพระโสดา **เป็นปฐมฌาน** (แบบเดียวกับที่เคยทำมาแล้วในการทำฌาน) ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายของพระสกทาคามีเป็น **ทุติยฌาน** ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายของพระอนาคามีเป็น**ตติยฌาน** ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายของพระอรหัต เป็น**จตุตถฌาน** ว่างของปฐมฌานประกอบเป็น **อากาสานัญจายตนฌาน** รู้ในว่างของทุติยฌานเป็น **วิญญาณัญจายตนฌาน** รู้ที่ละเอียดในเหตุว่างของตติยฌานเป็น **อากิญจัญญายตนฌาน** รู้ก็ใช่ไม่รู้ก็ใช่ในเหตุว่างของจตุตถฌานเป็น **เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน**

เข้าสมาบัติทั้ง ๘ นี้ โดยอนุโลมปฏิโลมจนครบ ๗ เที่ยว ธรรมกายก็ตกศูนย์เข้าศูนย์เข้า**นิพพานของกายทิพย์** เดินสมาบัติในนิพพานของกายทิพย์ครบ ๗ เที่ยว กายธรรมก็ตกศูนย์เข้า**นิพพานของกายรูปพรหม** เดินสมาบัติในนิพพานของกายรูปพรหมครบ ๗ เที่ยว กายธรรมก็ตกศูนย์เข้า**นิพพานของกายอรูปพรหม** เดินสมาบัติในนิพพานของกายอรูปพรหมครบ ๗ เที่ยว กายธรรมก็ตกศูนย์เข้า**นิพพานของกายธรรม**เลยทีเดียว

เวลาจะออกจากนิพพานของกายธรรม ก็ต้องเดินสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์กลับออกมาถึงนิพพานของกายอรูปพรหม แล้วเดินสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์กลับออกมาถึงนิพพานของกายรูปพรหม แล้วเดินสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์กลับออกมาถึงนิพพานของ

กายทิพย์ เดินสมาบัติอีก ๗ เที่ยวตกศูนย์กลับออกมาถึงนิพพานของกายมนุษย์ เดินแบบเดียวกับเวลาเข้าไป

(สำหรับ**ฌาน**นั้น ขนาดที่กล่าวแล้ว คือวัดตัดกลาง ๒ วา หนา ๑ คืบ วัดโดยรอบ ๖ วานั้น เป็นขนาดธรรมดา แต่เมื่อเวลาที่ถึงขั้นธรรมกายขยายส่วนโตขึ้นแค่ไหน พึงเข้าใจว่า **ฌาน ก็จะขยายส่วนโตขึ้นไปตามนั้นได้**)

ลำดับที่ ๗
วิธีเดินสมาบัติในกสิณเพื่อตรวจดูภพต่าง ๆ

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงธรรมคือศูนย์กลางกายนั้นเป็นกสิณ กสิณมี ๑๐ คือ ดิน ๑ น้ำ ๑ ไฟ ๑ ลม ๑ สีเขียว ๑ สีเหลือง ๑ สีแดง ๑ สีขาว ๑ แสงสว่าง ๑ และอากาศว่าง ๑ กสิณเหล่านี้มีลักษณะกลมใสรอบตัว เวลาจะเดินสมาบัติในกสิณเหล่านี้ ก็ต้องซ้อนดวงกสิณให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ดวงแรกคือดินน้ำซ้อนอยู่ในดิน ไฟซ้อนอยู่ในน้ำ ลมอยู่ในไฟ สีเขียวอยู่ในลม สีเหลืองอยู่ในสีเขียว สีแดงอยู่ในสีเหลือง สีขาวอยู่ในสีแดง แสงสว่างอยู่ในสีขาว อากาศว่างอยู่ในแสงสว่าง ซ้อนกันเช่นนี้แล้วจึงเดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูภพมนุษย์ให้เห็นตลอด วิธีเดินสมาบัติต้องใช้กายธรรมเดิน

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอสุรกายเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงธรรมนั้นเป็นกสิณเดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูภพอสุรกายให้เห็นตลอด

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายเปรตเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงธรรมนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูภพเปรตให้เห็นตลอด

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายสัตว์เดรัจฉานเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงธรรมนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูภพสัตว์เดรัจฉานให้เห็นตลอด

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายสัตว์นรกเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงธรรมนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูภพสัตว์นรกให้เห็นตลอด

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นสัตว์โลกันต์เป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงธรรมนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูภพสัตว์โลกันต์ให้เห็นตลอด

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์เป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงธรรมนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูภพทิพย์ให้เห็นตลอด

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงธรรมนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูภพรูปพรหมให้เห็นตลอด

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงธรรมนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูภพอรูปพรหมให้เห็นตลอด

ใช้กายธรรมเป็นผู้เดินสมาบัติ ตรวจดูให้รู้ตลอด ไต่ถามและดูให้รู้ว่า เป็นอยู่กันอย่างไร มีอะไรเป็นอาหาร มีอายุนานเท่าไร ดังนี้เป็นต้น

ลำดับที่ ๘
วิธีระลึกชาติ

ประกอบธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม เป็นรูปฌานและอรูปฌาน เดินสมาบัติพร้อมกับตรวจดูชาติของตน (เวลาเดินสมาบัติใช้กายธรรมเป็นผู้เดินสมาบัติ) นิ่งอยู่ในศูนย์กลางกาย ดูความเป็นอยู่ตั้งแต่ปัจจุบันนี้ ถอยออกไปถึงเมื่อวาน วานซืน ฯลฯ และถอยห่างออกไปเป็นลำดับจนถึงเวลาออกจากครรภ์มารดา ก่อนออกจากครรภ์ จนถึงเวลาที่ยังเป็นกลลรูป ก่อนเข้าท้องมารดา ก่อนมาเข้าอยู่ในกายของบิดา ถอยออกไปจนถึงชาติก่อน ดูถอยออกไปเรื่อย ๆ เช่นนี้จนถึงแรกได้ปฐมวิญญาณ แล้วถอยกลับมา (แบบเวลาเข้าไป) จนถึงปัจจุบัน แล้วดูต่อไปในชาติข้างหน้าอีก ดูชาติของตนให้เห็นตลอด **เช่นนี้เรียกว่า ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ**

ดูของตนเห็นตลอดแล้วเช่นไร เวลาจะดูของผู้อื่นก็เอาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายของผู้นั้นประกอบเป็นสมาบัติ เดินสมาบัติตรวจดู แบบเดียวกันกับที่ดูของตนเองให้ตลอด **เช่นนี้เรียกว่า จุตูปปาตญาณ**

ลำดับที่ ๙
วิธีตรวจ ภพ ๓ โลกันต์ นิพพาน

๙.๑ ภพ ๓

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นภพ ๓ เป็นรูปสมาบัติ ว่างของธรรมนั้นประกอบเป็นอรูปสมาบัติ ที่ตั้งของธรรมที่ทำให้เป็นภพ ๓ (คือศูนย์กลางภพ) เป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ (กายธรรมเป็นผู้เดินสมาบัติ) ตรวจดูในภพ ๓ นี้ให้เห็นตลอดทั้งข้างนอกข้างในดูความเป็นอยู่ให้ชัดแจ้งตลอด ที่เรียกว่าภพ ๓ นั้น คือ อสุรกาย เปรต สัตว์เดรัจฉาน

นรก ๘ ขุม ต่อมาก็มีมนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖ ชั้น รูปพรหม ๑๖ ชั้น อรูปพรหม ๔ ชั้น ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่าภพ ๓

๙.๒ โลกันต์

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นโลกันต์เป็นรูปสมาบัติ เหตุว่างของธรรมเป็นอรูปสมาบัติ ที่ตั้งของธรรมที่ทำให้เป็นโลกันต์เป็นกสิณ กายธรรมเข้าเดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูโลกันต์ให้เห็นตลอดทั้งข้างนอกข้างใน โลกันต์นี้ เป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากภพ ๓ คือต่ำลงไปจากอเวจีนรกขุมที่ ๘ นั้นออกไปจนนอกภพข้างล่างไกลหาประมาณมิได้มีอายตนะหนึ่งอยู่ที่นั่นเรียกว่าโลกันต์

๙.๓ นิพพาน

ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นนิพพานเป็นรูปสมาบัติ เหตุว่างของธรรมเป็นอรูปสมาบัติ ที่ตั้งของธรรมเป็นกสิณ กายธรรมเข้าเดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูนิพพานให้เห็นตลอดทั้งข้างนอกข้างในให้หมดสงสัย นิพพานนี้เป็นอายตนะหนึ่ง คือสูงกว่าภพ ๓ ขึ้นไปจากเนวสัญญานาสัญญายตนะ ออกไปนอกภพไกลจนหาประมาณมิได้ ที่นั่นเรียกว่า อายตนะ–นิพพาน

ลำดับที่ ๑๐
วิธีเข้ากายสุดหยาบ กายสุดละเอียด

ให้ดูดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม ในดวงธรรมมีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอสุดวิมุตติญาณทัสสนะ **ก็มีกายมนุษย์ที่ละเอียด** ดูดวงธรรมของกายมนุษย์ที่ละเอียดนั้น ในดวงธรรมก็มีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ต่อจากนั้น **ก็มีกายทิพย์ที่ละเอียด** ดูดวงธรรมของกายทิพย์ละเอียด ในดวงธรรมมีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ต่อไป**ก็มีกายรูปพรหมที่ละเอียด** มีดวงธรรมในกลางดวงธรรมมีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ต่อไป**ก็มีกายอรูปพรหมที่ละเอียด** มีดวงธรรม ในกลางดวงธรรมมีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ต่อไป**ก็ถึงกายธรรมที่ละเอียด** มีดวงธรรม ในกลางดวงธรรมมีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ต่อจากนั้นก็ถึงกายที่ละเอียดเข้าไปอีก **ดูเข้าไปโดยนัยนี้จนกระทั่งถึงกายที่ละเอียดที่สุด ที่เรียกว่ากายสุดละเอียด** แล้วก็ถอยออกมาแบบเดียวกับตอนเข้าไป ดูถอยออกไปจนหยาบเลยจากกายมนุษย์ออกไป ถอยออกไปเรื่อยจนถึงกายใหญ่

ที่สุด มีเนื้อหนังหยาบ เส้นขนเส้นผมใหญ่โตมาก **ที่เรียกว่ากายสุดหยาบ** (ดวงเหล่านี้ก็ซ้อนกันอยู่เช่นเดียวกับที่เคยดูมาแล้ว)

ลำดับที่ ๑๑
วิธีนับกายสุดหยาบ กายสุดละเอียด

ให้นับกายสุดหยาบ สุดละเอียดว่ามีกี่กาย ตามแบบวิธีนับอสงไขย คือ นับแต่แผ่นดินเกิดขึ้นแล้วประลัยไปจนถึงศีรษะแผ่นดินเกิดขึ้นใหม่เป็นหนึ่งถึงสิบ–ร้อย–พัน–หมื่น–แสน

ร้อยแสน	เป็น โกฏิ
ร้อยแสนโกฏิ	เป็น ปโกฏิ
ร้อยแสนปโกฏิ	เป็น โกฏิปโกฏิ
ร้อยแสนโกฏิปโกฏิ	เป็น นหุต
ร้อยแสนนหุต	เป็น นินหุต
ร้อยแสนนินหุต	เป็น อักโขภิณี
ร้อยแสนอักโขภิณี	เป็น พินทุ
ร้อยแสนพินทุ	เป็น อัพพุท
ร้อยแสนอัพพุท	เป็น นิรัพพุท
ร้อยแสนนิรัพพุท	เป็น อหหะ
ร้อยแสนอหหะ	เป็น อพพะ
ร้อยแสนอพพะ	เป็น อัฏฏะ
ร้อยแสนอัฏฏะ	เป็น โสคันธิกะ
ร้อยแสนโสคันธิกะ	เป็น อุปละ
ร้อยแสนอุปละ	เป็น กุมุทะ
ร้อยแสนกุมุทะ	เป็น ปทุมะ
ร้อยแสนปทุมะ	เป็น ปุณฑริกะ
ร้อยแสนปุณฑริกะ	เป็น อกถานะ
ร้อยแสนอกถานะ	เป็น มหากถานะ
ร้อยแสนมหากถานะ	เป็น อสงไขยหนึ่ง

ลำดับที่ ๑๒
วิธีขยายดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด ดวงรู้

ขยายดวงเห็น จำ คิด รู้ ให้ตลอดสุดหยาบสุดละเอียด

๑๒.๑ ดวงเห็น

ดวงเห็นของกายมนุษย์**ตั้งอยู่ในกลางกายของมนุษย์** มีลักษณะกลมรอบตัวใสบริสุทธิ์ **ขนาดเท่าฟองไข่แดงของไก่** ประกอบดวงเห็นนี้เป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงเห็นคือศูนย์กลางกายเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณให้ใส ขยายดวงเห็นของมนุษย์ให้เท่ากับของกายธรรม

๑๒.๒ ดวงจำ

ดวงจำของมนุษย์ซ้อนอยู่ในกลางดวงเห็น มีลักษณะกลมรอบตัวใสบริสุทธิ์ **ขนาดเท่าดวงตาขาวทั้งหมด** ประกอบดวงจำนี้เป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงจำคือว่างกลางดวงเห็นนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณให้ใส ขยายดวงจำของมนุษย์ให้เท่ากับของกายธรรม

๑๒.๓ ดวงคิด

ดวงคิดของมนุษย์ซ้อนอยู่ในกลางว่างของดวงจำ มีลักษณะกลมรอบตัวใสบริสุทธิ์ **ขนาดเท่าดวงตาดำข้างนอก** ประกอบดวงคิดนี้เป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงคิดคือว่างกลางดวงจำนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณให้ใส ขยายดวงคิดของมนุษย์ให้เท่ากับของกายธรรม

๑๒.๔ ดวงรู้

ดวงรู้ของมนุษย์ซ้อนอยู่ในกลางว่างของดวงคิด มีลักษณะกลมรอบตัวใสบริสุทธิ์ **ขนาดเท่าแววตาดำข้างใน** ประกอบดวงรู้นี้เป็นสมาบัติ ที่ตั้งของดวงรู้คือว่างกลางดวงคิดนั้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณให้ใส ขยายดวงรู้ของมนุษย์ให้เท่ากับของกายธรรม

ที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นเพียงดวงเห็น จำ คิด รู้ ของกายมนุษย์ ส่วนดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด ดวงรู้ของกายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม กายธรรม ตลอดจน กายสุดหยาบ สุดละเอียด ก็ต้องขยายแบบเดียวกันกับกายมนุษย์ที่กล่าวมาแล้ว

ลำดับที่ ๑๓
วิธีทำอายตนะให้เป็นทิพย์ในธรรม

๑๓.๑ ตาทิพย์ในธรรม

ประกอบแก้วตาเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของแก้วตาเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ใช้ตามนุษย์มองดูสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะลี้ลับเพียงไร ใกล้ไกลแค่ไหน ทั้งของมนุษย์ ทิพย์ ธรรม ให้เห็นตลอดเรียกว่า**ตาทิพย์ในธรรม**

๑๓.๒ หูทิพย์ในธรรม

ประกอบแก้วหูทั้งหมดเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของแก้วหูเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ใช้หูมนุษย์ฟังเสียงต่าง ๆ ไม่ว่าจะลี้ลับใกล้ไกลเพียงไร ทั้งของมนุษย์ ทิพย์ ธรรม ให้ได้ยินตลอด เรียกว่า**หูทิพย์ในธรรม**

๑๓.๓ จมูกทิพย์ในธรรม

ประกอบแก้วจมูกทั้งหมดเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของแก้วจมูกเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ใช้จมูกมนุษย์ดมกลิ่นต่าง ๆ ทั้งลี้ลับใกล้ไกลของมนุษย์ ทิพย์ ธรรม ให้ได้กลิ่นตลอด เรียกว่า**จมูกทิพย์ในธรรม**

๑๓.๔ ลิ้นทิพย์ในธรรม

ประกอบแก้วลิ้นทั้งหมดเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของแก้วลิ้นเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ใช้ลิ้นมนุษย์ลิ้มรสต่าง ๆ ทั้งลี้ลับ เปิดเผย ทั้งของมนุษย์ ทิพย์ ธรรม ให้รู้รสตลอด เรียกว่า **ลิ้นทิพย์ในธรรม**

๑๓.๕ กายทิพย์ในธรรม

ประกอบแก้วกายทั้งหมดเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของแก้วกายเป็นกสิณเดินสมาบัติในกสิณ ใช้กายมนุษย์สัมผัสเครื่องสัมผัสที่วิเศษประณีตของมนุษย์ ทิพย์ ธรรม ได้ตลอดเรียกว่า **กายทิพย์ในธรรม**

๑๓.๖ ใจทิพย์ในธรรม

ประกอบแก้วใจทั้งหมดเป็นสมาบัติ ที่ตั้งของแก้วใจเป็นกสิณ เดินสมาบัติในกสิณ ให้ใจรู้อารมณ์ต่าง ๆ ทั้งของมนุษย์ ทิพย์ ธรรม ของตนของผู้อื่นได้ตลอด เรียกว่า **ใจทิพย์ในธรรม**

ลำดับที่ ๑๔ วิธีตรวจ
ดวงบุญ ดวงบาป ดวงไม่บุญไม่บาป

๑๔.๑ ดวงบุญ ดวงบาป ดวงไม่บุญไม่บาป

ดูดวงบุญ ดวงบาป ดวงไม่บุญไม่บาป ให้เห็นตลอดหมดทุกกาย

ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายของแต่ละกาย **มีดวงกลมซ้อนกันอยู่ ๓ ดวง**

ดวงแรกมีสีเทา ๆ อยู่ข้างนอกได้แก่ **ดวงอัพยากฤตหรือธรรมกลาง**

ถัดเข้าไปในกลางดวงของธรรมกลางนั้น มีอีกดวงหนึ่งสีดำใสดุจนิล **นั่นคือธรรมดำหรืออกุศลธรรม**

ส่วนดวงที่ ๓ ซึ่งซ้อนอยู่ในกลางดวงธรรมดำนั้น มีสีขาวใสบริสุทธิ์ยิ่งนัก **นั่นคือธรรมขาวหรือกุศลธรรม**

ธรรมขาวนี้ก็คือ**ดวงบุญ** ธรรมดำคือ**ดวงบาป** ธรรมกลางคือ**ดวงไม่บุญไม่บาป**

บุญ บาป และไม่บุญไม่บาปนี้มีขนาดของดวงไม่คงที่ บางคนก็มีดวงบาปโต บางคนก็มีดวงบุญโต ส่วนผู้ที่ไม่นิยมทำบุญทำบาป ก็มีดวงไม่บุญไม่บาปโต ผู้มีบุญมาก บาปและไม่บุญไม่บาปก็มีน้อย ถ้ามีบาปมาก บุญและไม่บุญไม่บาปก็ย่อมจะมีน้อยดังนี้เป็นต้น

๑๔.๒ ธาตุและธรรม

ดวงบุญ บาป ไม่บุญไม่บาปนี้ แต่ละดวงก็มี**ธาตุมีธรรม** ส่วนที่เห็นปรากฏนั้นเป็นส่วนธาตุ ธรรมนั้นซ้อนอยู่ในว่างกลางธาตุอีกทีหนึ่ง เพราะละเอียดกว่าประณีตกว่า

๑๔.๓ ตรวจดวงบุญ

เอาธาตุของดวงบุญประกอบเป็นกสิณ ธรรมของดวงบุญเป็นสมาบัติ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูธรรมขาว (กุศลธรรม) ให้เห็นตลอดจนถึงภพ

๑๔.๔ ตรวจดวงบาป

เอาธาตุของดวงบาปประกอบเป็นกสิณ ธรรมของดวงบาปเป็นสมาบัติ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูธรรมดำ (อกุศลธรรม) ให้เห็นตลอดจนถึงภพ

๑๔.๕ ตรวจดวงไม่บุญไม่บาป

เอาธาตุของดวงไม่บุญไม่บาปประกอบเป็นกสิณ ธรรมของดวงไม่บุญไม่บาปเป็นสมาบัติ เดินสมาบัติในกสิณ ตรวจดูธรรมกลาง (อัพยากฤต) ให้เห็นตลอดจนถึงภพ

ในธรรมขาว ดำ กลาง เหล่านี้ แต่ละธรรมก็มีนิพพาน ภพ ๓ โลกันต์เหมือนกัน พวกนี้ต้องตรวจดูให้ละเอียด

ลำดับที่ ๑๕
วิธีตรวจบารมี

ตรวจดูบารมี ๑๐ ทัศ อุปบารมี ๑๐ ทัศ ปรมัตถบารมี ๑๐ ทัศ

บุญที่เกิดจากการบริจาคทานนั้น เมื่อบริจาคบ่อยครั้งเข้า รวมกันได้ขนาดโตวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ประมาณ ๑ คืบ หรือขนาดเท่าดวงจันทร์แล้ว ดวงบุญนั้นจะกลั่นตัวเองเป็นบารมี ที่เรียกว่า **ทานบารมี** ได้ดวงทานบารมีราว ๆ วัดตัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ นิ้ว

เมื่อดวงทานบารมีนี้มีมากขึ้น จนวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๑ คืบหรือขนาดเท่าดวงจันทร์แล้ว ก็จะกลั่นตัวเองเป็นบารมีที่สูงกว่านั้น คือเรียกว่า**ทานอุปบารมี** ได้ดวงทานอุปบารมีราว ๆ วัดตัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๑ นิ้ว

และดวงทานอุปบารมีนี้ เมื่อมีมากขึ้นจนวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๑ คืบ หรือขนาดเท่าดวงจันทร์แล้ว ก็จะกลั่นตัวเองเป็นบารมีที่สูงสุดคือ**ทานปรมัตถบารมี** ได้ดวงทานปรมัตถ–บารมีราว ๆ ๑ นิ้ว

ส่วนบุญที่เกิดจากการรักษาศีล การออกจากกาม ความมีปัญญา ความเพียร ความอดทน ความสัตย์จริง ความตั้งใจมั่น ความเมตตา ความมีอุเบกขาเหล่านี้ เมื่อบุญแต่ละอย่าง ๆ มีจำนวนมากขึ้น ได้ขนาดที่จักกลั่นตัวเองแบบทานที่กล่าวแล้ว **ก็จักกลั่นตัวเองเป็นบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี**ตามลำดับ บุญและบารมีทั้ง ๓ ระดับนี้ จึงเป็นเหตุผลแก่กันดังนี้

ต่อเมื่อไรบุญเหล่านี้ขยายส่วนกลั่นตัวเองเป็น บารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี ได้เต็มจำนวนวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๑ คืบ เสมอกันหมดแล้ว สำหรับผู้ที่ปรารถนาเพียงนิพพานโดยการเป็นพระอริยสาวกองค์ใดองค์หนึ่ง บารมีเพียงนี้ก็จะทำให้บรรลุความเป็นปกติสาวกได้

ส่วนผู้ที่ปรารถนาจะสร้างบารมี เป็นพระอิสีติมหาสาวก พระอัครสาวก และพระพุทธเจ้า เหล่านี้ก็ต้องสร้างบารมีแต่ละบารมีให้มีส่วนโตกว่าจำพวกแรกนี้ขึ้นไปเป็นลำดับ

บารมีนี้อยู่ในศูนย์กลางของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย ทุกกาย

ในดวงทานบารมี ก็มีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ประกอบดวงเหล่านี้เป็นสมาบัติ ประกอบดวงทานบารมีเป็นกสิณ ๑๐ เดินสมาบัติในกสิณ

ในเมื่อดวงทานบารมีประกอบไปแล้วเช่นนี้ ดวงอื่น ๆ คือศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี

เหล่านี้ต่างก็มี ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เช่นเดียวกัน เราก็ต้องประกอบเป็นสมาบัติและกสิณ ๑๐ เดินสมาบัติในกสิณไปทีละบารมีจนครบ ๑๐ ทัศ

ส่วนพวกอุปบารมีและปรมัตถบารมี ก็ทำเช่นเดียวกันทุกบารมี ทำตลอดทุกกายจนสุดหยาบสุดละเอียด

ลำดับที่ ๑๖
วิธีเข้านิพพานเป็น นิพพานตาย

เข้านิพพานเป็นและนิพพานตาย ตลอดจนสุดหยาบสุดละเอียด
ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดา เป็นปฐมฌาน
ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคามี เป็นทุติยฌาน
ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคามี เป็นตติยฌาน
ประกอบดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต เป็นจตุตถฌาน
ประกอบเหตุว่างของปฐมฌาน เป็นอากาสานัญจายตนฌาน
ประกอบรู้ในเหตุว่างของทุติยฌาน เป็นวิญญาณัญจายตนฌาน
ประกอบรู้ที่ละเอียดในเหตุว่างของตติยฌาน เป็นอากิญจัญญายตนฌาน
ประกอบรู้ก็ใช่ไม่รู้ก็ใช่ในเหตุว่างของจตุตถฌาน เป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

แล้วเดินสมาบัติทั้ง ๘ นี้ ๗ เที่ยว ตกศูนย์ เข้า**นิพพานในศูนย์กลางกายมนุษย์** เรียกว่า **นิพพานเป็นของมนุษย์** เดินสมาบัติในนิพพานเป็นของมนุษย์อีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์ เข้า **นิพพานในศูนย์กลางภพมนุษย์** ซึ่งเรียกว่า **นิพพานตายของมนุษย์** เดินสมาบัติในนิพพานตายของมนุษย์อีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์ เข้า**นิพพานเป็นของทิพย์ ซึ่งอยู่ในศูนย์กลางกายทิพย์** เดินสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์ เข้า**นิพพานตายของทิพย์ ซึ่งอยู่ในศูนย์กลางภพทิพย์** แล้วเดินสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์ เข้า**นิพพานเป็นของกายรูปพรหม ซึ่งอยู่ในศูนย์กลางกายรูปพรหม** เดินสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์ เข้า**นิพพานตายในศูนย์กลางภพรูปพรหม** เดินสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์ เข้า**นิพพานเป็นในศูนย์กลางกายอรูปพรหม** เดินสมาบัติอีก ๗ เที่ยว ตกศูนย์ เข้า**นิพพานตายในศูนย์กลางภพอรูปพรหม** เช่นนี้เรื่อยเข้าไปจนสุดละ–เอียดแล้วถอยออกมาแบบเดียวกับเวลาเข้าไป พอถึงมนุษย์ก็ถอยออกไปจนสุดหยาบ เช่นนี้เรียกว่า เข้านิพพานเป็นและนิพพานตายจนสุดหยาบสุดละเอียด

ลำดับที่ ๑๗
วิธีตรวจกายสิทธิ์ในดวงแก้ว

ดูกายสิทธิ์ในดวงแก้ว (เป็นปกิณกะ)

ให้เอาดวงแก้วที่ถืออยู่ในมือนั้นเข้าไปไว้ในสุดละเอียด (ศูนย์กลางกาย) หยุดนิ่งอยู่ในกลางดวงแก้ว ขยายให้ดวงแก้วนั้นโตขึ้น ก็จะแลเห็นกายที่อยู่ในดวงแก้วนั้นได้ถนัด เมื่อต้องการจะรู้เรื่องอะไรก็ถามได้จากกายที่อยู่ในนั้น กายนี้เองที่เรียกว่า "กายสิทธิ์"

ลำดับที่ ๑๘
วิธีตรวจภาคผู้เลี้ยง

๑๘.๑ ตรวจกายผู้เลี้ยงมนุษย์

ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น มีกายผู้เลี้ยงมนุษย์คอยดูแลความเป็นอยู่ของมนุษย์ (ไม่ใช่กายสิทธิ์) นิ่งลงไปในกลางกายผู้เลี้ยงมนุษย์ก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นผู้เลี้ยงมนุษย์ ในกลางดวงธรรม มีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ซ้อนกันเข้าไปเป็นลำดับ ๆ เช่นเดียวกับของมนุษย์ที่เคยดูมาแล้ว

๑๘.๒ ตรวจกายผู้เลี้ยงทิพย์

ต่อจากดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็ถึงกายผู้เลี้ยงทิพย์ กลางกายมีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายผู้เลี้ยงทิพย์ กลางดวงธรรม มีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ

๑๘.๓ ตรวจกายผู้เลี้ยงรูปพรหม

ต่อจากดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็ถึงกายผู้เลี้ยงรูปพรหม กลางกายมีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายผู้เลี้ยงรูปพรหม กลางดวงธรรมมีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ

๑๘.๔ ตรวจกายผู้เลี้ยงอรูปพรหม

ต่อจากดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็ถึงกายผู้เลี้ยงอรูปพรหม กลางกายมีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายผู้เลี้ยงอรูปพรหม กลางดวงธรรมมีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วุมิตติญาณทัสสนะ

๑๘.๕ ตรวจกายผู้เลี้ยงกายธรรม

ต่อจากดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็ถึงกายผู้เลี้ยงธรรมกาย กลางกายมีดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายของผู้เลี้ยงธรรมกาย กลางดวงธรรมมีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ

ทำต่อไปแบบนี้จนถึงสุดละเอียด แล้วก็ถอยออกมาหาสุดหยาบ ดูกายของผู้เลี้ยงให้เห็นตลอดสุดหยาบสุดละเอียดเช่นนี้

สำหรับวิชชาภาคผู้เลี้ยงนี้ ก็ทำแบบเดียวกันกับที่ทำมาแล้วในภาคมนุษย์ทั้งหมด

ลำดับที่ ๑๙
นิพพาน

นิพพานเป็นอายตนะอันหนึ่ง ซึ่งแตกต่างออกไปจากโลกายตนะและอายตนะทั้ง ๖ ทั้ง ๑๒ นั้น เป็นอายตนะที่สูงกว่าวิเศษกว่าและประณีตกว่าอายตนะอื่น แต่ก็ทำหน้าที่ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ **โลกายตนะทำหน้าที่ดึงดูดสัตว์โลกที่ยังมีความผูกพันอยู่กับโลกไว้ไม่ให้พ้นไปจากโลกได้** ส่วนอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ทำหน้าที่ดึงดูด รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ตามหน้าที่ของตน ๆ และในทำนองเดียวกัน อายตนะนิพพานก็มีหน้าที่ดึงดูดพระพุทธเจ้า พระอรหันต์เข้าไปสู่อายตนะของตน **สถานอันเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าเรียกว่า อายตนะนิพพาน** ส่วนพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ในอายตนะนิพพานนั้น เราเรียกว่า **"พระนิพพาน"**

อายตนะนิพพาน มีลักษณะกลมรอบตัวขาวใส บริสุทธิ์จนกระทั่งมีรัศมีปรากฏ ขนาดของอายตนะนิพพานนั้นวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ราว ๑๔๑ ล้าน ๓ แสน ๓ หมื่น (๑๔๑,๓๓๐,๐๐๐) โยชน์ ขอบของอายตนะนิพพานหนาด้านละ ๑๕,๑๒๐,๐๐๐ โยชน์ รอบขอบทั้ง ๒ ด้านเป็น ๓๐,๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ ขอบนี้ก็กลมรอบตัวเช่นเดียวกัน ส่วนเนื้อที่ ๆ อยู่ในขอบเท่าไร เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น **ในนิพพานเป็นสถานที่โอ่โถงปราศจากสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น สว่างไสวไปด้วยรัศมีธรรมอันโชติช่วง ปราศจากความสว่างจากรัศมีอื่นใด แต่เป็นธรรมรังสีที่เกิดจากความใส ความบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสและอวิชชาทั้งปวงนั่นเอง**

ในปาฏลิคามิวัคคอุทานฯ กล่าวไว้ว่า **"อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ ฯลฯ"**

ภิกษุทั้งหลาย อายตนะนั้นมีอยู่ ที่ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่มีเลย อากาสานัญจายตนะ

วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ก็มิใช่ โลกนี้ก็มิใช่ โลกอื่นก็มิใช่ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ทั้งสองก็มิใช่ อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวเลยซึ่งอายตนะนั้นว่าเป็นการมา เป็นการไป เป็นการยืน เป็นการจุติ เป็นการเกิด อายตนะนั้นหาที่ตั้งอาศัยมิได้ มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้นั่นแลที่สุดแห่งทุกข์

อายตนะในที่นี้ ก็หมายความถึง **"อายตนะนิพพาน"**

ดังได้กล่าวแล้วว่าอายตนะนิพพานนั้นต่างหากออกไปจากอายตนะพวกอื่น อายตนะนิพพานนี้มีอยู่ สูงขึ้นไปจากภพ ๓ นี้ เลยออกไปจากขอบเนวสัญญานาสัญญายตนะ–ภพ พ้นออกไปจากวิถีภพนี้ตรงขึ้นไปทีเดียว จะคำนวณระยะทางก็เห็นว่าหาประมาณมิได้ทีเดียว ไม่ได้มีอยู่ในดิน น้ำ ไฟ ลม และดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ไม่มีอยู่ในนิพพาน ในอรูปภพทั้ง ๔ ก็มิใช่ แม้นิพพานก็มิได้มีลักษณะของอรูปภพทั้ง ๔ นี้เลย ในโลกนี้ โลกอื่นก็มิใช่ เพราะเหตุที่อายตนะนิพพานพ้นไปจากโลกจากภพคือ กามภพ รูปภพ และอรูปภพเหล่านี้สิ้นแล้ว นิพพานก็มิใช่สิ่งเหล่านี้ **แม้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็เป็นสิ่งที่อยู่ในภพนี้ นิพพานจึงมิใช่สิ่งทั้งสอง และที่สุดสิ่งทั้งสองนี้ก็มิได้มีอยู่ในนิพพานเลย** อนึ่ง อายตนะนิพพานก็ไม่มีการไป การมา การยืน การจุติหรือการเกิด แต่ประการใดประการหนึ่ง ซึ่งแสดงว่า **ไม่สามารถจะติดต่อกันได้โดยอาการปกติ แม้ที่สุดกำลังของอรูปฌานก็ไม่อาจไปถึงได้** เพราะว่าอายตนะนิพพานเป็นอายตนะสูงสุดเกินกำลังของผู้ที่อยู่ในภพจะไปถึงได้ และอายตนะนี้ก็หาที่ตั้งอาศัยมิได้ ไม่มีวัตถุหรืออารมณ์ชนิดใดเป็นที่ตั้งเป็นที่อาศัยทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้เองเป็นเครื่องยืนยันว่า**อายตนะนิพพานนั้นมีจริง** และไม่เกี่ยวข้องอยู่ในภพเลย พ้นออกไปต่างหากทีเดียว

อนึ่ง **นิพพาน ๓ คือกิเลสนิพพาน ๑ ขันธนิพพาน ๑ ธาตุนิพพาน ๑ มีความหมายดังนี้** คือ

เมื่อวันเพ็ญวิสาขมาส (กลางเดือน ๖) ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี พระสิทธัตถกุมารทรงบำเพ็ญเพียรทางใจ ตัดกิเลสได้ขาดจากใจสิ้นบรรลุถึงซึ่งพระโพธิญาณ ณ ภายใต้ควงไม้ศรีมหาโพธิ์ครั้งนั้น กิเลสาสวะทั้งปวงที่เคยประจำคอยกีดกันพระองค์ ให้ทรงเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารมานับจำนวนหลายหมื่นหลายแสนชาติเป็นอันมากนั้น ไม่อาจจะกลับมาสู่พระองค์ได้อีก **ความสิ้นไปแห่งกิเลสาสวะ อันเป็นเครื่องเสียดแทงพระองค์ตลอดมานั้น**เรียกว่า **"กิเลสนิพพาน"**

ความแตกทำลายแห่งขันธ์ของพระองค์ ซึ่งแม้ในชาติใด ๆ ก็ตาม ขันธ์ในภพ ๓ นี้ ก็จะต้องสวมพระองค์ตลอดมา ความแตกทำลายแห่งขันธ์ในชาติที่สุดนี้ ขันธ์เหล่านี้

ก็มิอาจจะสวมพระองค์ได้ และ**พระองค์ก็มิกลับมาสวมขันธ์เหล่านี้อีกต่อไป เพราะพระองค์ทรงพ้นไปจากขันธ์เหล่านี้แล้ว ความแตกทำลายแห่งขันธ์นี้** เรียกว่า **"ขันธนิพพาน"**

พระพุทธเจ้าองค์ที่สุดนี้คือพระสมณโคดม ปัจจุบันนี้พระบรมธาตุของพระพุทธองค์ยังคงอยู่ ไม่สูญสิ้นไป ก็ยังไม่เรียกว่าธาตุนิพพาน ต่อเมื่อใดเสร็จพุทธกิจของพระองค์ที่จะต้องทำในภพนี้แล้ว ขณะนั้นพระบรมธาตุของพระองค์ก็จะสูญไปจากภพนี้ **ความสิ้นไปแห่งพระบรมธาตุนี้**เรียกว่า **"ธาตุนิพพาน"**

ส่วนนิพพานที่ท่านจำแนกเป็น ๒ ประเภทนั้น คือ สอุปาทิเสสนิพพาน ๑ อนุปาทิเสสนิพพาน ๑ สำหรับพวกทำสมาธิปัจจุบันเรียกกันง่าย ๆ อีกแบบหนึ่ง คือ **นิพพานเป็น** อันตรงกับ **สอุปาทิเสสนิพพาน** และ **นิพพานตาย** อันตรงกับ **อนุปาทิเสสนิพพาน**

นิพพานที่เป็นสถานที่อยู่ของกายธรรมนั้น อยู่ในศูนย์กลางของกายธรรมนั่นเอง ที่กล่าวนี้หมายความถึง**เวลาที่กายมนุษย์ของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ยังมีชีวิตอยู่ ใช้กายธรรมเดินสมาบัติ ๗ เที่ยว ตามแบบวิธีเดินสมาบัติที่เคยกล่าวไว้แล้วนั้น กายธรรมก็จะตกศูนย์เข้าสู่นิพพานในศูนย์กลางกายธรรมนั้น** นิพพานนี้ชื่อว่า**นิพพานเป็น** หรือ **สอุปาทิเสสนิพพาน** เพราะเป็นนิพพานที่อยู่ในศูนย์กลางกายธรรมที่ซ้อนอยู่ในกลางกายอรูปพรหม–กายรูปพรหม–กายทิพย์ และกายมนุษย์เป็นลำดับเช่นนี้ ยังอยู่ในกลางของกายที่ยังหมกมุ่นครองกิเลสอยู่ตามสภาพของกายนั้น ๆ **ความบริสุทธิ์ของนิพพานที่อยู่ในท่ามกลางกิเลสเหล่านี้เอง** ที่เรียกว่า **"สอุปาทิเสสนิพพาน"** สภาพของนิพพานนี้ก็มีลักษณะกลมรอบตัวใสบริสุทธิ์ยิ่งนัก แต่ทว่านิพพานนี้เป็นนิพพานประจำกายของกายธรรม จึงมีพระนิพพานหรือพระพุทธเจ้า ประทับอยู่เพียงพระองค์เดียว ความจริงถ้าจะกล่าวตามส่วนและตามลักษณะตลอดจนที่ตั้งแล้ว ก็จะเห็นว่า**นิพพานเป็นหรือสอุปาทิเสสนิพพานนี้ เป็นที่เร้นอยู่โดยเฉพาะของกายธรรม ในเวลาที่ยังมีขันธ์ปรากฏอยู่** นอกจากนั้น**สอุปาทิเสสนิพพาน ยังเป็นทางนำให้เข้าถึง "อนุปาทิเสสนิพพาน"** หรือ **"นิพพานตาย"** อีกด้วย คือ**เวลาที่ขันธ์ซึ่งรองกายธรรมอยู่นั้นจะสิ้นไป พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ย่อมจะต้องเดินสมาบัติทั้ง ๘ และเข้าสู่สัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ ขณะนี้เองเป็นเวลาที่กายธรรมเข้าสู่สอุปาทิเสสนิพพาน ทรงดับสัญญาและเวทนาสิ้นแล้ว จึงเดินสมาบัติปฏิโลมอีก คราวนี้กายธรรมก็จะตกสูญเข้าสู่อนุปาทิเสสนิพพาน** ซึ่งมีลักษณะรูปพรรณสัณฐานและขนาดดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั่นเอง

ส่วน **"พระนิพพาน"** นั้นคือ **กายธรรมที่ได้บรรลุอรหัตผลแล้ว** กายเหล่านี้มี

กาย หัวใจ ดวงจิต และดวงวิญญาณวัดตัดกลาง ๒๐ วา เท่ากันทั้งสิ้น หน้าตักกว้าง ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ขาวใสบริสุทธิ์มีรัศมีปรากฏ พระนิพพานนี้ประทับอยู่ในอายตนะนิพพาน บางพระองค์ที่เป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า ก็ทรงประทับอยู่ท่ามกลางพระอรหันตสาวกบริวาร เป็นจำนวนมาก บางพระองค์ที่เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า มิได้เคยสั่งสอนหรือโปรดผู้ใดมาก่อนในสมัยที่ยังมีพระชนม์อยู่ องค์นั้นก็ประทับโดดเดี่ยวอยู่โดยลำพัง หาสาวกบริวารมิได้ **ส่วนรังสีที่ปรากฏ ก็เป็นเครื่องบอกให้รู้ถึงการสร้างบารมีของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์เหล่านั้นว่า มากน้อยกว่ากันเพียงไรแค่ไหน** แต่ส่วนกว้างส่วนสูงและลักษณะของพระวรกายนั้น เสมอกันหมดมิได้มีเหลื่อมล้ำกว่ากันเลย พระนิพพานนี้ทรงประทับเข้านิโรธ สงบกันตลอดหมด **เพราะความเข้านิโรธนี้เป็นความสุขอย่างยิ่ง และความที่อยู่ในนิพพานมีกายอันยั่งยืนนี้เอง** ท่านจึงได้กล่าวว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**

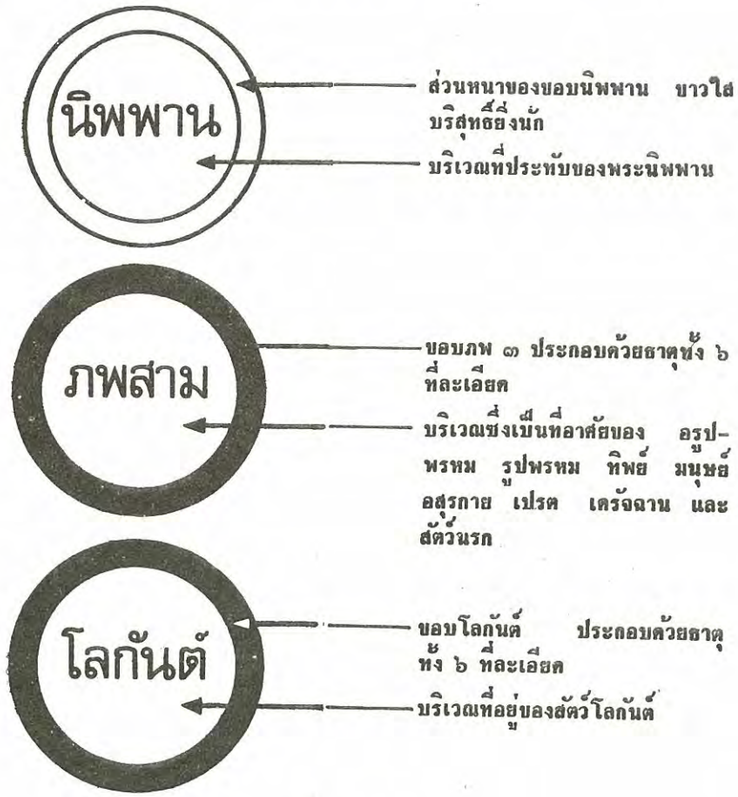

ภาพทั้ง ๓ นี้ เป็นภาพที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงเทียบลักษณะและสถานที่อยู่ของภพ ๓ นิพพาน และโลกันต์ (ในลักษณะผ่าครึ่งเพื่อเห็นชัด เพราะความจริงต่างก็มีสัณฐานกลมรอบตัว และมีขอบนอกกลมรอบตัวเช่นเดียวกัน)

ภพ ๓ นี้เป็นสถานที่อันดึงดูดสัตว์ที่เวียนว่ายทำความดีและชั่วในขั้นปานกลาง

ดีที่สุดของภพ ๓ ก็ถูกอายตนะของอรูปภพดึงดูดเอาไป

ชั่วที่สุดของภพ ๓ ก็ถูกอายตนะของอเวจีดึงดูดเอาไป

แต่ถ้าหากดีจนเกินความดีในอรูปภพเสียแล้ว ก็จะต้องถูกอายตนะนิพพานดึงดูดเอาไป เป็นอันว่าพ้นไปจากภพ ๓ นี้ทีเดียว สูงขึ้นไปเหนือภพ ๓ นี้หาประมาณมิได้ พ้นการติดต่อกับภพ ๓ นี้ด้วยประการทั้งปวง กลมรอบตัวและใสบริสุทธิ์ยิ่ง นั่นแหละคือนิพพาน แต่ก็พึงเข้าใจว่าในนิพพานหาที่ตั้งอาศัยมิได้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ฉะนั้นในนิพพานซึ่งหาพื้นที่และที่อาศัยมิได้ นอกจากความว่างและสว่าง **พระนิพพานจึงประทับอยู่ในนิพพานได้ ด้วยความเบาความบริสุทธิ์ของพระวรกาย ประดุจดังปุยนุ่นในอากาศ** หาได้เหมือนบุคคลอาศัยอยู่ในพื้นพิภพนี้ไม่ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นเนื่องจากความสงสัยว่า เมื่อนิพพานมีสัณฐานกลม แล้วพระนิพพานจะทรงประทับอยู่ได้อย่างไร จึงนับเป็นปัญหาอจินไตย คือปุถุชนไม่ควรคิด

และเมื่อมีที่อยู่อาศัยของผู้ที่ทำดีมากที่สุดแล้ว พึงทราบว่าในภาวะที่ตรงกันข้ามกับความดีที่สุด ซึ่งหมายถึงผู้ที่ทำชั่วที่สุด ก็ต้องมีที่อาศัยเช่นเดียวกัน และอายตนะที่สำหรับดึงดูดผู้ที่ทำชั่วที่สุด ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากนิพพานและภพ ๓ นี้ ต่ำลงไปจากภพ ๓ พ้นออกไปจากภพ ๓ นี้ลงไปหาประมาณมิได้ พ้นจากการติดต่อกับภพ ๓ นี้ด้วยประการทั้งปวง ลักษณะกลมรอบตัวมืดจนดำสนิทนั่นแหละคือ **อายตนะโลกันต์เป็นที่สถิตอยู่ของผู้ที่ทำความชั่วที่สุด** (หาได้อยู่ในระหว่างเขาจักรวาลตามความเข้าใจของบางท่านไม่) แต่ผู้ที่อยู่ในอายตนะโลกันต์นั้น ขณะใดจิตใจสูงขึ้น คือความชั่วร้ายที่มีอยู่ในผู้นั้นจางลงไป จนพ้นจากภาวะของอายตนะโลกันต์แล้ว ผู้นั้นก็จะกลับมาสู่ภพนี้ได้อีก หรืออาจจะทำความดี จนกระทั่งสร้างบารมีบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ได้ ที่กล่าวนี้หมายถึงผู้ที่อยู่ในโลกันต์นั้นจนนับกัปนับกัลป์ไม่ถ้วน แล้วในที่สุดของภาวะผู้นั้นกลับมาสู่ภพอีก แต่มิได้หมายถึงว่าในระหว่างที่มีภาวะอยู่ในโลกันต์นั้น จะอาจติดต่อกับภพ ๓ นี้ได้โดยอาการปกติธรรมดาเช่นนั้นหามิได้

อนึ่งความสงสัยอาจจะเกิดขึ้นว่า ไฉนทั้ง ภพ ๓ ทั้งนิพพานและโลกันต์ จึงมีสัณฐานกลมเหมือนกันหมด ทั้งนี้จะเทียบได้ว่า **ธรรมดาสิ่งที่เกิดมาโดยปราศจากบุคคล**

เสกสรรค์ขึ้นแล้วเบื้องต้นทีเดียวสิ่งนั้นจะต้องมีสัณฐานกลม เช่นกลลรูปหรือฟองไข่แดงของเป็ด หรือไก่เป็นต้น แม้ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ดวงดาว และภพตามที่คำนวณทางวิทยาศาสตร์ ก็ปรากฏว่ามีสัณฐานกลมด้วยกันทั้งสิ้น ฉะนั้น ภพ ๓ นิพพานและโลกันต์ที่กล่าวว่ามีสัณฐานกลม จึบนับว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่สุด

(ที่ได้กล่าวถึง ภพ ๓ และโลกันต์ในบทของนิพพานเช่นนี้ ก็เพื่อแก้ความข้องใจบางอย่างที่อาจเกิดขึ้นได้ แต่สรุปแล้วทั้งเรื่อง ภพ ๓ โลกันต์และแม้นิพพานที่**กล่าวมาแล้วนี้ก็เป็นเพียงเรื่องย่อที่สุด** สำหรับจะเป็นเครื่องนำให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้เรียนและได้รู้พอเป็นเค้าไว้บ้าง แต่ความจริงหากจะต้องการรู้ให้ละเอียดถี่ถ้วนแล้ว **การปฏิบัติธรรมให้เป็นให้เห็นเองแล้วตรวจดู ก็คงเห็นแจ่มชัดหมดข้อกังขาใด ๆ ทั้งสิ้น** หากจะอธิบายมากไปกว่านี้ก็เห็นว่าจะทำให้เลอะเลือนไป **เพราะเรื่องของพระอริยเจ้า ย่อมเป็นเรื่องที่ละเอียดประณีตเหลือวิสัยปุถุชนที่จะตามทำความเข้าใจให้กระจ่างได้ตลอด**)

โอวาท*

พระภาวนาโกศลเถร (สด จนฺทสโร)

๑๘ ตุลาคม ๒๔๙๘

ภิกษุสามเณรเมื่อบวชเข้ามาในพระธรรมวินัยของพระศาสดาแล้ว ควรประพฤติธรรมให้สมควรแก่ธรรมเรียกว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน** แปลว่าประพฤติธรรมให้สมควรแก่ธรรม เมื่อประพฤติสมควรแล้วต้องประพฤติขยับให้ยิ่งขึ้นไป อย่าให้หันหลังกลับ ได้ชื่อว่า **สามีจิปฏิปนฺโน** ประพฤติดียิ่งขึ้นไป ไม่ถอยหลังกลับ อย่าให้เคลื่อนจากธรรมตามธรรมไว้เสมอ นี่เรียกว่า **อนุธมฺมจารี** ประพฤติตามธรรม ภิกษุสามเณรเช่นนั้นได้ชื่อว่า สักการะ ได้ชื่อว่าเคารพ ได้ชื่อว่านับถือ ได้ชื่อว่าบูชาตถาคต ซึ่งเราผู้ตถาคต **ปรมาย ปฏิปตฺติปูชาย** ด้วยปฏิบัติบูชาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อประพฤติตามให้สมควรเป็นเช่นนี้แล้วตั้งใจให้แน่วแน่

ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้นเป็นไฉน

ภิกษุสามเณร สามเณรรักษาศีล ๑๐ ตั้งอยู่ในร่องของศีล ๑๐ อย่าให้เคลื่อนร่องของศีล ๑๐ ไป ให้อยู่ในรอยของศีล ๑๐ ให้อยู่ในเนื้อหนังของศีล ๑๐ ไป ให้บริสุทธิ์สะอาดตามปกติ ตามความเป็นจริงของศีล ๑๐ ส่วนภิกษุล่ะ ต้องประพฤติอยู่ในศีลเหมือนกัน ในศีลที่ตนมีอยู่เป็นจำนวนเท่าไร ให้อยู่ในกรอบของศีล ไม่พ้นศีลไป ให้อยู่ในรอยของศีล ให้อยู่ในร่องของศีล ไม่ให้พ้นร่องรอยของศีลไป ประพฤติปฏิบัติดังนี้ ได้ชื่อว่าถูกต้องร่องรอยทางของศีล ตรงกับบาลียืนยันว่า **สพฺพปาปสฺส อกรณํ** ไม่ทำชั่วด้วยกายวาจา ใจ เป็นอัพโพหาริกอยู่ด้วย

ให้ถูกต้องร่องรอยของสมาธิอีกต่อไป สมาธิเป็นตัวทำใจให้สงบ สละเสียจากอารมณ์ ไม่ให้เกี่ยวด้วยอารมณ์ ไม่ให้ติดด้วยอารมณ์ ปล่อยอารมณ์เหล่านั้นเสีย จนกระทั่งใจหยุดเป็นเอกัคคตาเรียกว่า **จิตฺตสฺเสกคฺคตํ** ถึงซึ่งความเป็นเอกัคคตาจิต เมื่อ

---

* ท่านเจ้าคุณ พระภาวนาโกศลเถร (พระมงคลเทพมุนี) แสดงแก่พระภิกษุสามเณร ในพระอุโบสถหลังจากทำวัตรแล้ว เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๘

บริสุทธิ์ดังนี้แล้ว ก็อุตส่าห์พยายาม ให้ถูกร่องรอยของธรรมขึ้นไปอีกให้สูงยิ่งขึ้นไปกว่านั้น จนกระทั่งเกิดปฐมฌาน ใจสงัดจากกาม จากอกุศลทั้งหลายแล้ว เป็นไปกับด้วย วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา ขึ้นสู่**ปฐมฌาน** เป็นดวงใสวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วา กลมเป็นวงเวียน หนาคืบหนึ่ง ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า แน่นอยู่กับฌาน ใจติดอยู่กับสิ่งนั้น แล้วก็ทำเป็นลำดับขึ้นไป เมื่อพบฌานดวงแรกเรียกว่า ปฐมฌาน ดังนี้แล้ว ให้เข้าถึง **ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน** ต่อไป อุตส่าห์ประพฤติปฏิบัติไปดังนี้ เมื่อบรรลุฌานได้ขนาดนี้แล้ว เป็นสมาธิขั้นสูง ศีล สมาธิ นี้เป็นตัวสำคัญอยู่

ไม่ใช่พอแต่เท่านั้น ต้องใช้ปัญญาเข้าพินิจพิจารณา เมื่อเข้าถึงฌานแล้ว ก็พินิจพิจารณากายมนุษย์นี้แหละ กายมนุษย์ในภพทั้ง ๓ กามภพ รูปภพ อรูปภพ พิจารณากายมนุษย์ทั้ง ๘ กาย กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด พิจารณาทั้ง ๔ ฐานนี้เป็นหลักของมรรคผล หลักของมรรคผลพิจารณาทั้ง ๔ ฐานนี้ แต่ว่าขึ้นสู่ปฐมฌานแล้ว พิจารณาหลักสูงอย่างนี้ละก็เต็มเหยียดเชียว ชักจะไม่ไหว ขยับสมาธิให้สูงขึ้นไปกว่านี้ ให้สูงเป็นชั้น ๆ ไปคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ปัญญาน่ะจะต้องรู้จักความจริงของเบญจขันธ์ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เห็นเป็นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัว อย่างนี้เรียกว่าปัญญา

เมื่อเราเข้าถึงร่องรอยของธรรมเช่นนั้นละก็ ตั้งอยู่ในธรรมให้มั่นคง รักษาธรรมให้มั่นคง ดำรงอยู่ในดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานเทียว ยังเข้าถึงดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะทีเดียว แล้วจะเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด

เมื่อเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียดแล้วเข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะในกายมนุษย์ละเอียด จะเข้าถึงกายทิพย์ เมื่อเข้าถึงกายทิพย์แล้วเข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ในกายทิพย์อีกจะเข้าถึงกายทิพย์ละเอียด

เข้าถึงกายทิพย์ละเอียดแล้ว เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ จะเข้าถึงกายรูปพรหม เมื่อเข้าถึงกายรูปพรหมแล้วก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะในกายรูปพรหมแล้ว จะเข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด

เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะในกายรูปพรหมละเอียดแล้ว จะเข้าถึงกายอรูปพรหม เมื่อเข้า

ถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ และดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ในกายอรูปพรหมแล้ว จะเข้าถึงกายอรูปพรหมละเอียด

เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ในกายอรูปพรหมละเอียดแล้ว จะเข้าถึงกายธรรม เมื่อเข้าถึงกายธรรมแล้ว ตาธรรมกายก็เห็น กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด ทั้ง ๘ กายนี้ ทั้งเห็นทั้งรู้ เห็นด้วยตาธรรมกาย รู้ด้วยญาณของธรรมกาย ญาณมีแค่นี้ แต่กายมนุษย์ไม่มีญาณ มีแต่ดวงวิญญาณ กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดไม่มีญาณ มีแต่ดวงวิญญาณ ในกายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียดก็ไม่มีญาณ มีแต่ดวงวิญญาณทั้งนั้น พอเข้าถึงกายธรรม กายธรรมละเอียดก็มีญาณ

ที่เรียกว่าญาณ ก็แปลว่ารู้ ดวงวิญญาณ ก็แปลว่ารู้ ต่างกันโดยประการไฉน

ธรรมที่เรียกว่าดวงวิญญาณนั่นแหละเล็กเท่าดวงตาดำข้างใน ใสเกินใส อยู่ในกลางดวงจิต บริสุทธิ์สนิทอยู่กลางดวงจิตนั้น ดวงจิตอยู่ที่ไหน **หทยคูหาสยจิตฺตํ** จิตมีถ้ำคือเนื้อหัวใจเป็นที่อยู่ อยู่ในเบาะน้ำเลี้ยงหัวใจ ดวงจิตอยู่ที่นั่น ดวงจิตอยู่ที่ไหน ดวงวิญญาณอยู่ที่นั่น ในกลางดวงจิตนั้น รู้อะไรก็รู้ตลอด ตามากระทบรูปก็รู้ ดวงวิญญาณมันรู้ หูกระทบเสียง ดวงวิญญาณก็รู้ กลิ่นกระทบจมูก ดวงวิญญาณก็รู้ รสกระทบลิ้น ดวงวิญญาณก็รู้ กายกระทบสัมผัส ดวงวิญญาณก็รู้ ใจกระทบอารมณ์ ดวงวิญญาณก็รู้ นั่นรู้อย่างหน้าที่ของดวงวิญญาณ รู้เพราะมีอายตนะ รู้ตามอายตนะ เหนืออายตนะไปนั่นรู้ไม่ได้ คนตาบอดรู้จักที่ปัสสาวะ ที่อุจจาระ ที่นอนที่กินของมันละก็ ไม่ต้องไปจูงมันดอก มันคลำของมันไปได้ อย่างคนตาบอดนั่นแหละฉันใด **ความรู้ของดวงวิญญาณก็รู้อย่างคนตาบอดนั้น** ตาเขาทำให้แล้ว หูเขาทำให้แล้ว จมูก ลิ้น กาย ใจ เขาทำให้แล้ว ดวงวิญญาณก็ตรวจอายตนะทั้ง ๖ นี้เท่านั้น ไม่มีหูตา อะไรก็ไม่รู้ อ้ายผิดถูกมันก็ไม่รู้ อ้ายดวงวิญญาณเหมือนกัน มันเปื้อยของมันไปอย่างนั้นแหละ รู้ผิดเป็นถูก รู้ถูกเป็นผิดของมันไปตามเรื่อง. ดวงวิญญาณเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่รู้ด้วยปัญญา

รู้ด้วยปัญญารู้จริงรู้ชัด แต่รู้ด้วยญาณละก็อีกเรื่องหนึ่ง รู้ด้วยญาณนั้นน่ะรู้ด้วยธรรมกาย ญาณของธรรมกายเป็นอย่างไร โอ ผิดกันกับดวงวิญญาณ

ใจของธรรมกายเป็นอย่างไร ใจของธรรมกายมีอย่างเดียวกัน เห็น จำ คิด รู้ ๔ อย่างเป็นใจ มีเห็น มีจำ มีคิด มีรู้ รู้นั้นก็ตรงกับดวงวิญญาณ อ้ายคิดนั้นก็ตรงกับดวงจิต อ้ายจำนั้นก็ตรงกับดวงใจ อ้ายเห็นนั้นก็ตรงกับดวงกาย เห็น จำ คิด รู้ หยุดเป็นจุดเดียว

กันก็มีความรู้ นี้มันผิดกันตรงไหน มันเห็นเหมือนกัน จำเหมือนกัน คิดเหมือนกัน รู้เหมือนกัน ผิดกันตรงนี้ **พอถึงธรรมกายแล้ว ดวงเห็นขยายส่วนออกไป หน้าตักธรรมกายโตเท่าไหน ดวงเห็นขยายออกไปวัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่านั้น กลมรอบตัว** เมื่อดวงเห็นแผ่ออกไปเท่าใดแล้ว ดวงจำ ดวงคิด ดวงรู้ ก็แผ่ออกไปเท่ากัน ดวงใจออกไปเท่าใด ดวงคิดก็แผ่ออกไปเท่ากัน ดวงคิดแผ่ออกไปเท่าใดดวงรู้ที่เรียกว่าดวงวิญญาณตรงกับดวงวิญญาณของมนุษย์ก็แผ่ออกไปเท่ากัน เท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัวสี่ชั้นซ้อนกันอยู่ ชั้นนอกคือดวงเห็น ชั้นในเข้าไปคือดวงจำ ชั้นในเข้าไปคือดวงคิด ชั้นในเข้าไปคือดวงรู้ รู้นั้นต้องรู้ตรงนั้นแหละ **เมื่อขยายส่วนเท่านั้นละก็ เขาเรียกว่า ญาณ** ถ้ายังไม่ขยายส่วนละก็เขาเรียกว่าดวงวิญญาณ ถ้าขยายส่วนออกไปรูปนั้นละก็เรียกว่า ญาณ ตั้งแต่มีธรรมกายก็มีญาณทีเดียว นี่ญาณกับดวงวิญญาณผิดกันดังนี้ ไม่ใช่อย่างเดียวกัน ไม่ใช่อันเดียวกัน คนละอันทีเดียว

รู้อย่างเดียว รู้ด้วยวิญญาณกับรู้ด้วยญาณนั้นต่างกันอย่างไร

ต่างกันไกล รู้ด้วยดวงวิญญาณ รู้เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา รู้ด้วยญาณนั่นรู้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รู้ว่ามนุษย์มีขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กายมนุษย์ละเอียดก็มีขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กายทิพย์ก็มีขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กายทิพย์ละเอียดก็มีขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กายรูปพรหมก็มีขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กายรูปพรหมละเอียดก็มีขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กายอรูปพรหมก็มีขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กายอรูปพรหมละเอียดก็มีขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ที่รู้ด้วยญาณนั้นน่ะรู้ได้อย่างไร

รู้ด้วยญาณ รู้ว่ากายมนุษย์ทั้งหยาบทั้งละเอียดเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นอนิจจังเป็นไฉน ไม่คงทนอยู่ที่เปลี่ยนแปรผันไป เป็นทุกข์นั้นเป็นไฉน ถึงซึ่งความลำบากไม่สบาย เบญจขันธ์ทั้ง ๕ มีอยู่ตราบใดไม่มีความสบาย มีเย็น มีร้อนเป็นต้น เดือดร้อนอยู่เสมอ ด้วยความเบียดเบียน ๖ อย่างนี้ เย็น ร้อน หิว กระหาย ปวดอุจจาระ ปัสสาวะ ไม่มีสุข เบียดเบียนอยู่เสมอ รู้ว่าเบญจขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ เราจะบังคับได้ไหมล่ะ ให้เป็นสุข ไม่ให้เป็นทุกข์ บังคับไม่ได้ ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ที่ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใครนั้นเรียกว่าไม่ใช่ตัว เรียกว่า อนัตตา เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาอยู่เช่นนี้ รู้ด้วยญาณ เห็นด้วยตาธรรมกาย

เมื่อเห็นด้วยตาธรรมกายว่ากายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียดเป็นอนิจจัง ทุกขัง

อนัตตา แล้วก็ อะไรเล่าเป็นแก่นสาร ถ้าเห็นว่าอ้ายเกิดนี่มันตัวทุกข์แท้ ๆ เป็นทุกข์ทีเดียว อ้ายเกิดนี่มันตัวทุกข์แท้ ๆ ไม่เพลินเสีย อ้ายเรื่องเกิดเป็นทุกข์ทีเดียว อ้ายเกิดไม่ใช่ลำพังเกิด **เหตุให้เกิดมีอยู่ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นเหตุให้เกิด** เมื่อไปเห็นเหตุที่เกิดแล้ว มันเกิดขึ้นแล้วก็ต้องมีดับ ที่ว่าเกิดไม่มีดับเลยน่ะเป็นอันไม่มี มีดับดับเป็น**นิโรธ** จะเข้าถึงซึ่งความดับนี้ได้ก็เพราะมี ศีล สมาธิ ปัญญา จึงเข้าถึงซึ่งความดับได้ อันอื่นจะเข้าถึงซึ่งความดับไม่มี นี่เห็นด้วยตาธรรมกาย รู้ชัดด้วยญาณของธรรมกาย ถ้าว่าถูกส่วนเข้าถึงขนาดเช่นนี้ละก็ ธรรมกายโคตรภูจะกลับเป็นโสดา

เมื่อตาธรรมกายพระโสดา ญาณธรรมกายของพระโสดาเห็นทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เห็นไม่เที่ยงเป็นทุกข์ในกายทิพย์ เห็นทุกข์ เห็นเหตุเกิดทุกข์ เห็นความดับทุกข์ เห็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ในกายทิพย์ละเอียดเข้าแล้ว ถึงขนาดเข้า จะกลับจากพระโสดาเป็นพระสกทาคา

ตาธรรมกายพระสกทาคา ทั้งหยาบทั้งละเอียด **ท่าน** นัยน์ตาธรรมกายพระ**สกทาคา** เห็นทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ในกายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด ตามความเป็นจริงถูกลักษณะเข้า กลับเป็นพระอนาคา

เมื่อตาของพระอนาคา ญาณของพระอนาคาเห็นรู้ ทุกข์สัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มัคคสัจ ในกายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียดหนักเข้า เห็นตามความจริงเข้าถูกหลักถูกส่วนเข้าจริง ๆ ถึงขนาด ก็จะกลับจากพระอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด เป็นพระอรหัต

เมื่อถึงพระอรหัตละเอียดแล้ว สีติภูโต เป็นผู้เย็นแล้ว มีอาสวะสิ้นแล้ว กิจที่จะต้องทำไม่ต้องทำแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีอีก

๑. พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺสฯ (๓ ครั้ง)
อิติปิโส ภควา ฯลฯ พุทฺโธ ภควาติ

ณ บัดนี้ จะได้แสดงธรรมกถา ว่าด้วย **พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ** เพื่อประดับสติปัญญาและปสาทะแห่งท่านสัปปุรุษพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จักแสดงตามลำดับพระบาลีที่ยกไว้ข้างต้น เริ่มแต่คำว่า อิติปิโส ภควา ไปจนจบ แต่การแสดงจะหนักไปในทางปฏิบัติ เพื่อมุ่งประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่

คำว่า **คุณ** ในที่นี้หมายความว่ากระไร เมื่อพิเคราะห์ดูตามถ้อยคำในบาลีนี้แล้ว หมายความว่า **ความดี ความงาม ที่ควรเทอดทูนเคารพบูชา** ความดีความงามของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ ของพระธรรม ๖ ประการ ของอริยสงฆ์ ๙ ประการ ตามที่ปรากฏในพระบาลีนี้ จักได้แสดงแต่ละประการเป็นลำดับไป เริ่มต้นพระพุทธคุณก่อน ซึ่งตั้งต้นด้วยคำว่า อรหํ ตลอดจนจบสังฆคุณ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา ที่มีพระเกียรติคุณเฟื่องฟู จนเป็นที่เคารพสักการะของมวลเทวดา อินทร์ พรหม และมนุษย์มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ มิใช่เพราะเหตุที่พระองค์เป็นกษัตริย์ แต่เป็นเพราะเหตุอื่น เหตุอื่นคืออะไร ก็คือเหตุที่พระองค์สละราชสมบัติออกบรรพชา ประกอบพระมหาวิริยะความเพียรอันแรงกล้า จนได้บรรลุพระโพธิญาณ ณ ควงไม้พระศรีมหาโพธิ์ เมื่อวันวิสาขปุรณมีเพ็ญเดือน ๖ นั้นเอง พระองค์ได้ตรัสรู้เญยธรรมทั้งปวงในเวลารุ่งอรุณวันนั้น คุณงามความดีของพระองค์ได้บังเกิดขึ้นพระองค์ตั้งแต่วันนั้นเป็นลำดับมา จนตราบเข้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมเป็น ๙ ประการด้วยกัน

อรหํ

อรหํ เป็นพระคุณข้อต้น มีนัยดังจะแสดงต่อไปนี้

อรหํ เป็นเนมิตกนาม เกิดขึ้นเองพร้อมกับที่พระองค์บรรลุพระโพธิญาณ ยกตัวอย่างเทียบเคียงคล้ายกับชื่อพระราชกุมารีของพระเจ้าปเสนทิโกศล ชื่อว่า "มัลลิกา" กล่าวคือว่าวันที่พระนางเธอประสูตินั้น มีดอกมะลิร่วงลงมาจากอากาศในเวลาเกิด พระราชบิดาและพระประยูรญาติถือเอานิมิตดอกมะลินั้นขนานนามธิดาองค์นั้นว่า "มัลลิกา" ซึ่งแปลว่าพระนาง

มะลิ

อรหํ เป็นคำที่พวกเรานักปฏิบัติธรรมเชิดชูกันนักหนา ถึงแก่ได้นำมาใช้เป็นบทบริกรรมภาวนาในเมื่อนั่งสมาธิ ฉะนั้น จึงขอนำมาแปลไว้ในที่นี้เพื่อได้ซาบซึ้งถึงพระคุณนามข้อนี้ไว้บ้าง แต่การจะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ เมื่อคิดเทียบแล้วก็เท่ากับอากาศในปีกนก กล่าวคือ บรรดาอากาศทั้งหลายในสากลโลก มีมากสุดที่จะคณนา แต่คิดเฉพาะอากาศเท่าที่ปีกนกกระพือขณะที่บินหนหนึ่ง จะมีอากาศอยู่ในระหว่างปีกนกนิดเดียว ในจำนวนอากาศทั้งหลาย นี่ฉันใดก็ฉันนั้น

อรหํ แปลสั้น ๆ ว่าไกล ว่าควร เป็นสองนัยอยู่ "**ไกล**" หมายความว่า **ไกลจากกิเลส** หรือว่า **พ้นจากกิเลส** เสียแล้ว "ไกล" ตรงกันข้ามกับปุถุชนคนเรา ซึ่งยังอยู่ใกล้ชิดกิเลส พระองค์บริสุทธิ์ผุดผ่องดังแท่งทองชมพูนุท หรืออีกอย่างหนึ่งว่าใสเหมือนดวงแก้วอันหาค่ามิได้ สมคำที่ว่า **พุทธรัตนะ** ประกอบด้วย **ตาทิโน** เป็นผู้คงที่ไม่หวั่นไหว หากจะมีของหอมมาชะโลมไล้พระวรกายซีกหนึ่ง และเอาของเหม็นมาชะโลมซีกหนึ่ง พระหฤทัยของพระองค์ก็ไม่แปรผันยินดียินร้ายประการใด และเปรียบได้อีกสถานหนึ่งว่า **อินฺทขีลูปโม** พระทัยมั่นคงดังเสาเขื่อน ถึงจะมีพายุมาแต่จาตุรทิศก็ไม่คลอน เมื่อเช่นนี้จึงมีนัยที่แปลได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็น **ผู้ควร** คือเป็นผู้ที่เราสมควรจะเทอดจะบูชาไว้เหนือสิ่งทั้งหมด อรหํ เป็นนามเหตุ พระคุณนามนอกนั้นเป็นนามผล

ว่าในด้านภาวนา กายนี้มีซ้อนกันเป็นชั้น ๆ มีกายทิพย์ซ้อนอยู่ในกายมนุษย์ กายรูปพรหมซ้อนอยู่ในกายทิพย์ กายอรูปพรหมซ้อนอยู่ในกายรูปพรหม กายธรรมซ้อนอยู่ในกายอรูปพรหม คนเราที่ว่าตายนั้น คือ กายทิพย์กับกายมนุษย์หลุดพรากออกจากกันเหมือนมะขามกะเทาะล่อนจากเปลือก ฉะนั้น กายทิพย์ก็หลุดจากกายมนุษย์ไป

การละกิเลสของพระองค์หลุดไปเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่กิเลสในกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหมเป็นลำดับไป กิเลสในกายมนุษย์ คือ อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ กิเลสในกายทิพย์ คือ โลภะ โทสะ โมหะ กิเลสในกายรูปพรหม คือ ราคะ โทสะ โมหะ กิเลสในกายอรูปพรหม คือ กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย ต่อแต่นี้ไปจึงชักเข้าถึงกายหนึ่ง คือ กายธรรมหรือเรียกว่า ธรรมกาย เข้าชั้นโคตรภูจิต เรียกว่าโคตรภูบุคคล โคตรภูบุคคลนี้เดินสมาบัติ เพ่งอริยสัจสี่เป็นอนุโลม ปฏิโลม จนหลุดพ้นจากกิเลสพวกสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสแล้ว ตกศูนย์วับกลับเป็นพระโสดาบันเป็นอันว่าพระโสดาบันละกิเลสได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส แล้วกายโสดาบันนี้เดินสมาบัติเพ่งอริยสัจสี่เป็นอนุโลม ปฏิโลม ต่อไปถึงขีดสุด ละกิเลสได้อีก ๒ คือ กามราคะ

พยาบาท ชั้นหยาบ จึงเลื่อนชั้นขึ้นเป็นสกทาคามี กายพระสกทาคามีเดินสมาบัติ เพ่งอริยสัจสี่ทำนองเดียวกันนั้นต่อไป ถึงขีดสุดละกิเลสได้อีก ๒ คือ กามราคะ พยาบาท ขั้นละเอียด จึงเลื่อนชั้นเป็นพระอนาคามี แล้วกายพระอนาคามีเดินสมาบัติเพ่งอริยสัจสี่ทำนองเดียวกันนั้นต่อไป ถึงขีดสุดละกิเลสได้อีก ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา จึงเลื่อนขึ้นจากพระอนาคามี เป็นพระอรหันต์ จิตของพระองค์บริสุทธิ์ผุดผ่อง ปราศจากกิเลสทั้งมวล จึงได้พระเนมิตกนามว่า อรหํ (จะกล่าวละเอียดในตอนสังฆคุณ)

เหตุที่ทำให้พระองค์เป็น อรหํ นั้น สรุปโดยย่อ ก็ได้แก่การที่พระองค์บำเพ็ญสมาธิเจริญวิปัสสนาด้วยพระมหาปธานวิริยะอันแรงกล้า ณ โคนไม้พระศรีมหาโพธิ์ในวันวิสาขปุรณมีนั้นโดยความเด็ดเดี่ยว ตั้งพระหฤทัยอธิษฐานว่า แม้เนื้อและเลือดในพระสรีระของพระองค์จะเหือดแห้ง เหลือแต่ เส้นเอ็น หนัง และกระดูกก็ตามทีเถิด หากไม่ได้บรรลุพระสัมโพธิญาณตราบใด พระองค์จะไม่ยอมลุกจากที่นั้นเป็นอันขาด แล้วพระองค์ก็ทรงนั่งสมาธิรุดไปด้วยน้ำพระทัยอันเด็ดเดี่ยว ในที่สุดก็ได้บรรลุพระสัมโพธิญาณสมดังพระประสงค์ในราตรีกาลแห่งวันวิสาขปุรณมีนั้นเอง ยามต้นทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสติญาณ ความหยั่งรู้ระลึกชาติหนหลังได้ ยามที่ ๒ ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ ความหยั่งรู้ถึงความจุติและความเกิด ยามที่ ๓ ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ ความหยั่งรู้ที่กำจัดอาสวะกิเลสที่หมักหมมอยู่ในจิตให้หมดสิ้นไป ทรงรู้เห็นแจ่มแจ้งหมด เห็นจริง ๆ เห็นด้วยตาของธรรมกาย ไม่ใช่เห็นด้วยตามนุษย์ หรือคิดคาดคะเนเอา เห็นตลอดทั่วโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ โลกนรก เพราะพระองค์ได้ผ่านพ้นโลก เสด็จออกสู่แดนพระนิพพานแล้ว จึงเห็นได้ทั่วถ้วนโดยมิสงสัย

สัมมา สัมพุทโธ

สัมมา สัมพุทโธ แปลตามศัพท์ว่า ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ หรือนัยหนึ่งว่า **ตรัสรู้เองโดยถูกต้อง** หรือพูดให้สั้นก็ว่า รู้ถูกเอง เพื่อให้ใกล้กับภาษาสามัญที่ใช้กันว่า รู้ผิดรู้ถูก ได้แก่คำที่พูดติเตียนคนที่ทำอะไรผิดพลาดไปว่าเป็นคนไม่รู้ถูกรู้ผิด ทำไปอย่างโง่ ๆ ดังนี้เป็นต้น แต่แท้จริง "พุทโธ" คำนี้เมื่อพิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไปตามรูปศัพท์แล้ว มีความหมายลึกซึ้งมาก ต่างกันไกลกับคำว่า ชานะ หรือ วิชานะ ซึ่งแปลว่ารู้แจ้งนั้น ดังนั้น พุทโธ จึงได้แปลกันว่า "**ตรัสรู้**" ไม่ใช่รู้เฉย ๆ เติมคำว่า "ตรัส" นำหน้า "รู้" ซึ่งสะกิดให้สนใจว่า "**รู้**" กับ "**ตรัสรู้**" ๒ คำนี้ มีความหมายลึกตื้นกว่ากันแน่ โดยมิสงสัย เมื่อระลึกถึงพระบาลีในธรรมจักกัปปวัตตนสูตรที่ว่า "จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ" จึงทำให้แลเห็นความว่า คุณวิเศษทั้ง ๕ อย่างดังบาลีที่ยกขึ้นกล่าวนี้

จะเป็นความหมายแห่งคำว่า **พุทโธ** กล่าวคือ จกฺขุํ ญาณํ ปญฺญา วิชฺชา อาโลโก ทั้ง ๕ อย่างนี้ประมวลเข้าด้วยกัน รวมเป็นคำแปลของคำว่า **พุทโธ** หรือจะแปลให้สั้นเข้าอีก คำว่า **พุทโธ** ก็ยังต้องแปลว่า **ทั้งรู้ทั้งเห็น** ไม่ใช่รู้เฉย ๆ อาศัยคำว่า จกฺขุํ ญาณํ ในบาลีที่ยกขึ้นกล่าวมานั้นเป็นเครื่องประกอบ ยิ่งกว่านั้นยังมีคำว่า ชานตา ปสฺสตา ฯ ในมหาสติปัฏฐานสูตรอยู่อีก ซึ่งเป็นเหตุสนับสนุนว่า ที่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นไม่ใช่รู้เฉย ๆ เป็นทั้งรู้ทั้งเห็น

ที่ว่า "เห็น" นั้นมิได้หมายความว่าเห็นอย่างตาเราเห็นอะไรจริง ๆ แต่ **พระองค์เห็นด้วยตาธรรมกาย** และ **การที่พระองค์เห็นนี้** โดยมิได้มีผู้ใดสอนให้รู้สอนให้เห็น **รู้เห็นโดยลำพังพระองค์เอง** และ **สิ่งทั้งหลายที่พระองค์รู้เห็นนั้น ตรงตามความเป็นจริงทั้งนั้น มิใช่คาดคะเนหรืออนุมานเอา จึงเป็นองค์สัมมาสัมพุทโธ พระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ** หรือนัยหนึ่งว่า โดยถูกต้องตรงตามความเป็นจริงทุกประการ จึงได้ชื่อว่า "**ตรัสรู้**" ยังมีคำว่า "**สัม**" นำหน้า "**พุทธะ**" เติมเข้ามาอีกคำหนึ่ง ซึ่งแปลว่า ด้วยพระองค์เอง คือไม่ต้องมีผู้สั่งสอน พระองค์ทำอย่างไร จึงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองเช่นนั้น ข้อนี้ตอบไม่ยาก พระองค์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองได้ ก็เพราะความเป็น "**อรหํ**" ของพระองค์ดังกล่าวข้างต้นแล้วนั่นเอง คือ เมื่ออำนาจสมาธิทำให้จิตของพระองค์หลุดพ้นจากอาสวะแล้ว **จิตของพระองค์ก็ใสยิ่ง หยุด และบริสุทธิ์ผุดผ่อง เพราะหยุดนิ่งนั่นเอง จึงมีสิ่งหนึ่งผุดขึ้นในนิ่ง ทำให้รู้พระองค์ก็รู้ตามนั้นไป** น้ำขุ่นแม้อิฐสักก้อนหนึ่งอยู่ก้นโอ่งเราก็มองไม่เห็น แต่ถ้าน้ำนั้นนอนนิ่งใสบริสุทธิ์แล้ว แม้แต่เข็มอยู่ก้นโอ่งเราก็เห็น ฉันใดก็ฉันนั้น

ยังมีคำว่า "**สัมมา**" นำหน้า "**สัมพุทโธ**" อีกคำหนึ่ง คำว่า **สัมมา** แปลว่า **โดยชอบ** หรือ **โดยถูกต้อง** พระองค์ตรัสรู้อะไร มีเหตุผลยันกันได้เสมอ จึงได้ชื่อว่าถูกต้อง เพราะการพูดอะไรไม่มีเหตุผลรับสมหรือยันกันได้แล้ว ตามหลักธรรมดาเรียกว่าไม่ถูก ต้องมีเหตุผลรับสมกันจึงจะนับว่าถูก พระสัทธรรมคำสอนของพระองค์ มีเหตุผลรับสมกันอยู่เสมอไม่คลาดเคลื่อน จึงสมควรแล้วที่ได้พระเนมิตกนามว่า สัมมาสัมพุทโธ

พระพุทธวจนะที่ควรนำมาสาธกในที่นี้ ว่าแต่โดยสั้น ๆ ก็ว่า พระองค์ตรัสรู้เหตุตรัสรู้ผล ไม่ใช่รู้แต่เหตุหรือรู้แต่ผล **พระองค์ตรัสรู้ทั้งเหตุตรัสรู้ทั้งผล** ที่ว่านี้ คืออะไร **เหตุสุข เหตุทุกข์ เหตุไม่สุขไม่ทุกข์** หรือเรียกว่าอัพยากฤต คือ สภาพเป็นกลาง ๆ ทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นรากฐานแห่งการตรัสรู้ของพระองค์ กล่าวคือ สุข พระองค์ก็ไม่ทรงรู้แต่สุขเฉย ๆ ตรัสรู้ลึกซึ้งเข้าไปถึงว่า อะไรเป็นเหตุให้เกิดสุขด้วย และอีก ๒ ประการนั้นก็เช่นเดียวกัน รู้ทั้งเหตุ รู้ทั้งผลคู่กันไป เป็นต้นว่าสุขเป็นผลคือความสบายกายสบายใจ อะไรเล่าเป็นเหตุที่ให้เกิดผลคือสุขดังกล่าวนั้น พระองค์ตรัสไว้ว่า อโลภะ อโทสะ อโมหะ

ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง (แปลอย่างย่อที่สุด) ๓ ประการนี้แหละเป็นเหตุ ดังมีบาลีเป็นที่ยืนยันว่า กุสลาธมฺมา อกุสลาธมฺมา อพฺยากตาธมฺมา เป็นอาทิ โลภ โกรธ หลงเป็นฝ่ายอกุศล ตรัสว่าเป็นเหตุแห่งทุกข์ เราปุถุชนมักรู้กันแต่ผล สาวหาเหตุไม่ใคร่ถึง เช่น คนทำโจรกรรมแล้ว ไปต้องโทษอย่างมาก ที่รู้กันทั่วไปมักอยู่ในขั้นหยาบ ๆ ว่า ผลที่ต้องได้รับทุกข์คือการต้องโทษนั้น เนื่องมาจากโจรกรรม แต่แท้จริงเหตุเท่านั้นยังไม่พอ ต้องสาวเข้าไปอีก ทำไมเขาจึงทำโจรกรรม ก็จะได้ความว่า เพราะโลภะเป็นมูลเหตุ แต่ก็ยังไม่พอ ต้องสาวเข้าไปอีกว่าทำไมโลภะจึงครอบงำเขาได้ ก็จะได้ความว่าจิตใจของเขาสกปรก ทำไมจิตใจของเขาจึงสกปรก จึงได้เหตุว่าเพราะเขาไม่ประพฤติตามโอวาทพระบรมศาสดา อย่างน้อยก็เป็นคนทุศีล อทินนาทานขาดไปเสียองค์หนึ่งแล้ว เหตุใดเขาจึงเป็นคนทุศีล ก็จะได้ความว่าเขาไม่รู้เรื่องศีลหรือรู้แล้วไม่นำพา ทำไมจึงไม่รู้เรื่องศีล ก็อาจเป็นเพราะเหตุที่เขาไม่เคยอ่านหนังสือทางพระพุทธศาสนาหรือสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา ฯลฯ ดังนี้เป็นต้น พระองค์ทรงสอนไว้ละเอียดถี่ถ้วนว่า ให้รู้เท่าถึงเหตุผล รู้ว่าผลนี้เกิดจากเหตุใด **พระองค์มีแนวสอนให้ปฏิบัติเพื่อละเหตุที่ให้เกิดทุกข์ บำเพ็ญเหตุที่ให้เกิดสุข ตลอดจนวิถีทางดับเหตุทั้งปวง ซึ่งเรียกว่านิโรธ**

เพื่อรับสนองข้อความดังกล่าวมา ก็มีถ้อยคำของพระอัสสชิเถระเป็นหลักฐานสนองรับรองพระพุทธวจนะดังกล่าวมา คือภายหลังแต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ พระอัสสชิเถระ ซึ่งเป็นพระสาวก ไปประกาศพระศาสนา ไปพบกับอุปติสปริพาชก อุปติสปริพาชกตั้งกระทู้ถามกันสั้น ๆ ถึงเรื่องพระศาสดาว่าทรงสั่งสอนอย่างไร พระอัสสชิได้ตอบว่า ทรงสอนถึงเหตุและวิถีทางที่จะดับเหตุเหล่านั้น ดังพระบาลีว่า เย ธมฺมา เหตุปฺภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต ฯลฯ หรือพูดอย่างสั้นอีกนัยหนึ่งว่า พระองค์สอนให้รู้ว่า อะไรชั่ว อะไรดี อะไรเป็นเหตุของความชั่ว อะไรเป็นเหตุของความดี โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุแห่งความชั่วหรือความเสื่อม อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเหตุแห่งความดีหรือความเจริญ ทรงสอนว่าก่อนจะพูด คิดหรือทำสิ่งใด จงมีสติหรือที่เรียกว่าใช้ความคิดให้รอบคอบเสียก่อนจึงพูด จึงคิดจึงทำการนั้นๆเลว่โดยเฉพาะจงระวังเรื่อง โลภะ โทษะ โมหะ นั้นไว้อย่าให้เข้าครอบงำได้ในเมื่อจะทำ พูด คิดการสิ่งใด พระองค์ทรงสอนไว้ในทางปรมัตถ์ว่า ธรรมดาจิตนั้นใสบริสุทธิ์อยู่เสมอ ซึ่งหมายความว่า จิตที่ไม่มีกิเลสผสม ส่วนพวกกิเลส เช่น โลภะฯ เรียกว่าเป็นของจรมา เมื่อมาพ้องพานจิตก็ย้อมจิตให้เป็นไปตามสภาพอันชั่วช้าของกิเลสนั้น ๆ **จิตระคนด้วยราคะ** หรือ **โลภะ มีสีแดง ระคนด้วย โทสะ สีดำ ระคนด้วย โมหะ ขุ่นเหมือนตมหรือน้ำล้างเนื้อ สิ่งเหล่านี้พระองค์ใช้ตาธรรมกายมองเห็นจริง ๆ** พวกเราเหล่า

ศาสนิกชน เมื่อเรียนภาวนาเพ่งถึงขนาด จะเห็นจริงด้วยตนเอง การปฏิบัติกิจทางภาวนานั้นก็คือพยายามกลั่นเอากิเลสออกเสียจากจิต ให้จิตใจบริสุทธิ์ อันได้ชื่อว่ากิริยาจิต กิริยาจิตเช่นนี้เป็นอัพยากฤตแล้ว ต่อนั้นไปจะเป็นจิตที่ควรแก่การทุกอย่าง

พระธรรมเทศนาของพระองค์เมื่อตอนตรัสรู้ใหม่ ๆ หนักไปในทางแสดงเหตุและการดับเหตุ หรือที่เรียกว่า **สมุทัย** กับ **นิโรธ** ดังเช่นในการให้พิจารณาเรื่องสังขารในด้าน **สมุทัย** ว่า **อวิชชา ปัจจยา สังขาราฯ** และในด้าน **นิโรธ** ว่า **อวิชชาเตฺววา อเสสวิราคนิโรธา**

ในด้าน **สมุทัย** นั้น แปลความเป็นสยามภาษาว่า **อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ ๖ อายตนะ ๖ เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ชาติเป็นปัจจัยให้มีความแก่ ความตาย และความเศร้าโศกต่าง ๆ** สิ่งเหล่านี้จะดับได้ก็เพราะดับชาติ ๆ ดับได้ก็เพราะดับภพ ๆ จะดับได้ก็เพราะอุปาทานดับ อุปาทานจะดับได้เพราะตัณหาดับ ตัณหาจะดับได้ก็เพราะเวทนาดับ เวทนาจะดับได้เพราะผัสสะดับ ผัสสะจะดับได้ก็ต่อเมื่ออายตนะดับ อายตนะจะดับได้ต่อเมื่อนามรูปดับ นามรูปจะดับได้ต่อเมื่อวิญญาณดับ วิญญาณจะดับได้ต่อเมื่อสังขารดับ สังขารจะดับลงก็เพราะอวิชชาดับ เหตุผลเกิดดับเกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่เช่นนี้ เรียกว่าปัจจยาการ ที่พระองค์ได้รู้แจ้งแทงตลอดในวันตรัสรู้นั้นทั้งสิ้น พิจารณาตามลำดับ ดังที่ยกขึ้นกล่าวมาข้างต้น เมื่อย่นให้ได้ความเข้าใจอันจะเป็นผลในทางปฏิบัติแล้ว ก็มีตัวสำคัญอันเดียวคือ **อวิชชา** เป็นมูลรากฝ่ายเกิด หรือที่เรียกว่า **สมุทัย** และในทางดับ หรือที่เรียกว่า **นิโรธ** ก็ทำนองเดียวกัน อวิชชา เท่านั้นเป็นตัวการสำคัญ **ถ้าดับอวิชชาได้อย่างเดียว อื่น ๆ ดับเรียบหมด** เพราะอวิชชาเหมือนต้นไฟ แต่ถ้ายังดับอวิชชาไม่ได้แล้ว ก็ไม่มีหวังว่าอย่างอื่นจะดับได้ **ที่หมายสำคัญในคำสอนของพระองค์จึงอยู่ที่ว่า ให้ผู้ปฏิบัติเพียรหาทางกำจัดอวิชชาเสีย จึงจะพ้นจากห้วงลึกคือวัฏสงสารได้**

อเนกชาติ สํสารํ ฯลฯ ในขณะเมื่อแสงทองเรื่อเรืองแข่งแสงเงินขึ้นมายังขอบฟ้าเบื้องบูรพา อันเป็นสัญญาณว่าดวงอาทิตย์เตรียมทำหน้าที่จะส่องโลกอยู่แล้ว เป็นเวลาที่อากาศยะเยือกเย็นสดชื่น ส่งใจเราหวนไประลึกถึงเวลารุ่งอรุณแห่งวันเพ็ญวิสาขมาสอันเป็นวันที่พระบรมโลกนาถ อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น เราจะแลเห็นโอภาสรัศมีอันรุ่งโรจน์ยิ่งกว่าแสงทองนั้นร้อยเท่าพันทวี ช่วงโชติอยู่

ภายใต้โพธิพฤกษ์อันมหาศาล ใบเขียวชอุ่มรับกับรัศมีอันเหลืองอร่ามอยู่ภายใต้นั้น ในใจกลางแห่งรัศมีอันช่วงโชติชัชวาลอยู่นั้น มิใช่อื่นไกล คือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา ประทับพริ้มอยู่ด้วยพระอาการชื่นบานพระหฤทัยที่ได้เสวยวิมุตติสุข อันเป็นผลแห่งการที่พระองค์ได้ทรงประกอบพระมหาปธานวิริยะมาเป็นเวลาช้านาน จึงได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณสมดังพระหฤทัยประสงค์ พระองค์จึงทรงเปล่งพระอุทานเย้ยตัณหาว่า อเนกชาติ สํสารํ ดังที่ได้ยกขึ้นกล่าวไว้ข้างต้นนั้น ซึ่งแปลใจความเป็นสยามภาษาว่า **"เราสืบเสาะหาตัวช่างไม้ผู้สร้างปราสาทมานานแล้ว เมื่อเรายังหาไม่พบเราต้องท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร เวียนตายเวียนเกิดอยู่แทบจะนับชาติไม่ถ้วน การเกิดนำความทุกข์มาให้เราแล้ว ๆ เล่า ๆ ไม่รู้จักจบจักสิ้น นี่แน่ะ ท่านนายช่างไม้กล่าวคือตัณหา! บัดนี้เราเจอะตัวท่านแล้วละ ท่านหมดโอกาสที่จะมาสร้างปราสาท คือ อัตตภาพร่างกายเราต่อไปได้อีกแล้ว กระดูกซี่โครงท่าน กล่าวคือกิเลส เราหักเสียกรอบหมดแล้ว มิหนำซ้ำ ยอดปราสาทกล่าวคืออวิชชา เราก็รื้อทำลายหมดสิ้นแล้ว จิตของเราปราศจากเครื่องปรุงแต่งแล้ว เราถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งตัณหาแล้ว"** พระอุทานนั้นมีข้อความเป็นบุคคลาธิษฐานสั้น ๆ แต่มีอรรถรสลึกซึ้งน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ที่แปล คหกูฏํ ว่ายอดปราสาท ก็เพื่อความเหมาะสมที่พระองค์เป็นกษัตริย์ เพราะบ้านเรือนของพระมหากษัตริย์ เรียกกันว่าปราสาทราชฐาน พระอุทานนั้นมีข้อความชัดเจนแล้วมิจำต้องอธิบาย

วิชชาจรณสัมปันโน

คำว่า **"วิชชาจรณสัมปันโน"** แปลว่า พระองค์ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ คุณวิเศษของพระองค์ในที่นี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ **๑ วิชชา ๒ จรณะ** อะไรเรียกว่า **วิชชา** วิชชาในที่นี้หมายเอา **ความรู้ที่กำจัดมืดเสียได้** มืดคืออะไร ในที่นี้หมายเอาขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตรงกันข้ามกับ **อวิชชา** ที่แปลว่า **ไม่รู้** คือ ไม่รู้ถูกหรือผิด เพราะว่าเข้าไปยึดมั่นในขันธ์ ๕ ว่าเป็นตัวเป็นตน จึงมืดมน ไม่รู้ไม่เห็นของจริงคือนิพพาน ข้อสำคัญอยู่ที่อุปาทาน ซึ่งแปลว่ายึดมั่น คือยึดมั่นในขันธ์ ๕ ถ้ายังตัดอุปาทานไม่ได้ตราบใด ก็คงมืดตื้ออยู่อย่างนั้น ตัดอุปาทานได้มีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า หรือพูดให้ฟังง่ายกว่านี้ก็ว่า เมื่อตัดอุปาทานเสียได้ จะมองเห็นนิพพานอยู่ข้างหน้า **อวิชชาที่แปลว่าไม่รู้นั้นได้แก่ไม่รู้อดีต ปัจจุบัน อนาคต ของสังขาร ไม่รู้ปฏิจจสมุปบาท และอริยสัจจะ**

ขันธ์ ๕ เป็นชื่อของอุปาทาน ถ้าปล่อยขันธ์ ๕ หรือวางขันธ์ ๕ ไม่ได้ก็พ้นจากภพไม่ได้ คงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ นี้เอง มืดมนวนอยู่ในที่มืด คือโลกนี้

เอง ได้ในคำว่า อนฺธภูโต อยํโลโก ซึ่งแปลว่า โลกนี้น่ะมืด ผู้แสวงหาโมกขธรรม ถ้ายังติดขันธ์ ๕ อยู่แล้ว ยังจะพบโมกขธรรมไม่ได้เป็นอันขาด กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม เหล่านี้อยู่ในพวกมีขันธ์ ๕ กล่าวคือ มนุษย์ เทวดา รูปพรหม อรูปพรหม เหล่านี้อยู่ในพวกมีขันธ์ ๕ สัตว์ดิรัจฉาน สัตว์นรกก็พวกมีขันธ์ ๕ พวกมืดทั้งนั้น ยิ่งในโลกันตนรก เรียกว่า มืดใหญ่ทีเดียว

วิชชา ที่ว่านี้หมายเอา **วิชชา** ๓ คือ **๑ วิปัสสนาวิชชา ๒ มโนมยิทธิวิชชา ๓ อิทธิวิธีวิชชา** แต่ถ้านับรวมตลอดถึง **อภิญญา** ซึ่งเป็นประเภทหนึ่งของวิชชาเข้าด้วยกันแล้ว รวมกันเป็น ๘ คือ **๔ ทิพพจักขุวิชชา ๕ ทิพพโสตวิชชา ๖ ปรจิตตวิชชา ๗ ปุพเพนิวาสวิชชา ๘ อาสวักขยวิชชา**

ส่วน **จรณะ** นั้น มี ๑๕ คือ **๑ ศีลสังวร ๒ อินทรียสังวร ๓ โภชเนมัตตัญญุตา ๔ ชาคริยานุโยค ๕ ศรัทธา ๖ สติ ๗ หิริ ๘ โอตตัปปะ ๙ พาหุสัจจะ ๑๐ อุปักกโม ๑๑ ปัญญา** กับ**รูปฌาน ๔** จึงรวมเป็น ๑๕

วิปัสสนา ต่อไปนี้จักแสดงถึงวิชชา และจะยกเอา **วิปัสสนาวิชชา** ขึ้นแสดงก่อน **"วิปัสสนา"** คำนี้ แปลตามศัพท์ว่า **เห็นแจ้ง เห็นวิเศษ** หรือนัยหนึ่งว่าเห็นต่าง ๆ เห็นอะไร? เห็นนามรูป, แจ้งอย่างไร? แจ้งโดยสามัญลักษณะว่าเป็นของไม่เที่ยง เต็มไปด้วยทุกข์ และเป็นอนัตตา ใช่ตัวตน สัตว์ บุคคล เรา เขา มีข้อสำคัญที่ว่า **เห็นอย่างไร?** เป็นเรื่องแสดงยากอยู่ เห็นด้วยตาเรานี่หรือเห็นด้วยอะไร? **ตามนุษย์ไม่เห็น ต้องหลับตาของมนุษย์เสีย ส่งใจไปจดจ่ออยู่ที่ศูนย์ดวงปฐมมรรค** (คำว่าปฐมมรรคนี้ได้มาจากบาลีในสนธิกับประโยคว่า "ตตฺราย มาทิ" ซึ่งแปลกันมาว่า อยํปฐมมคฺโค อันว่าปฐมมรรคนี้ อาทิภวติ มีอยู่เป็นเบื้องต้น ตตฺรนิพฺพาเน ในพระนิพพาน) เห็น จำ คิด รู้ มีอยู่ในดวงปฐมมรรคนั้น ตากายทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหมไม่เห็น ก็เพราะว่าพวกเหล่านี้ยังไม่พ้นโลก เสมือนลูกไข่อยู่ในกระเปาะไข่ จะให้แลลอดออกไปเห็นข้างนอกย่อมไม่ได้ เพราะอยู่ในกระเปาะของตัว เพราะโลกมันบัง ด้วยเหตุว่าโลกมันมืดดังกล่าวมาแล้วข้างต้น พวกเหล่านี้จึงไม่สามารถจะเห็น กล่าวคือ **พวกที่บำเพ็ญได้จนถึงชั้นรูปฌาน และอรูปฌาน ก็ยังอยู่ในกระเปาะภพของตัว ยังอยู่จำพวกโลก หรือที่เรียกกันว่า ฌานโลกีย์ ยังเรียกวิปัสสนาไม่ได้ เรียกสมถะได้** แต่อย่างไรก็ดี **วิปัสสนาก็ต้องอาศัยทางสมถะเป็นรากฐานก่อนจึงจะก้าวขึ้นสู่ชั้นวิปัสสนาได้**

การบำเพ็ญสมถะนั้น ส่งจิตเพ่งดวงปฐมมรรคตรงศูนย์ คือ กึ่งกลางกายภายในตรงกลางพอดี ไม่เหลื่อมซ้ายขวาหน้าหลัง แล้วเลื่อนสูงขึ้น ๒ นิ้ว เมื่อถูกส่วนก็จะเห็น

กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหมเป็นชั้น ๆ ซ้อนกันอยู่ภายในตามลำดับ จากกายมนุษย์เข้าไป พิจารณาประกอบธาตุธรรมถูกส่วนรูปจะกะเทาะล่อนออกจากกัน เห็นตามลำดับเข้าไป กายมนุษย์กะเทาะออกเห็นกายทิพย์ กายทิพย์กะเทาะออกเห็นกายรูปพรหม กายรูปพรหมกะเทาะออกเห็นกายอรูปพรหม ในเมื่อประกอบธาตุธรรมถูกส่วน **วอกแวกไม่เห็น นิ่งหยุดจึงเห็น หยาบไม่เห็น ละเอียดจึงเห็น** อาตาปี สัมปชาโน สติมา ประกอบความเพียรมั่น รู้อยู่เสมอไม่เผลอ เพียงแต่ชั้นกายทิพย์เท่านั้นก็ถอดส่งไปยังที่ต่าง ๆ ได้ ไปรู้ไปเห็นเหตุการณ์ได้เหมือนตาเห็น คล้ายกับนอนหลับฝัน แต่นี่ไม่ใช่หลับเห็นทั้งตื่น ๆ การนอนคนธรรมดาสามัญจะหลับเมื่อไรไม่รู้ จะตื่นเมื่อไรก็ไม่รู้ แต่ถ้าถึงชั้นกายทิพย์แล้ว จะต้องการให้หลับเมื่อไร จะให้ตื่นเมื่อไรทำได้ตามใจชอบ พวกฤาษีที่ได้บำเพ็ญฌานเขาก็ทำได้ แต่ทั้งนี้ก็อยู่ในขั้นสมถะนั้นเอง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา ก็ได้เรียนฌานมาแล้วจากในสำนักฤาษี กล่าวคือ อาฬารดาบสและอุทกดาบส ก็ได้ผลเพียงแค่นั้น พระองค์เห็นว่ายังมีอะไรดียิ่งกว่านั้น จึงได้ประกอบพระมหาวิริยะบำเพ็ญเพียรต่อไป จนในที่สุดพระองค์ได้บรรลุวิปัสสนาวิชชา เมื่อถึงขั้นนี้แล้วจึงมองเห็นสามัญลักษณะ เห็นนามรูปด้วยตาธรรมกาย เพราะพระองค์ทะลุกระเปาะไข่ คือ โลกออกมาได้แล้ว

พระองค์เห็นโลกหมดทั่วทุกโลก ด้วยตาธรรมกาย พระองค์รู้ด้วยญาณธรรมกาย ผิดกว่าพวกกายทิพย์รูปพรหมและอรูปพรหมเหล่านั้น เพราะพวกเหล่านั้นรู้ด้วยวิญญาณ แต่ **พระองค์รู้ด้วยญาณ** จึงผิดกัน สภาพเหตุการณ์ทั้งหลายเหล่พระองค์รู้เห็นหมด แต่มิใช่รู้ก่อนเห็น **พระองค์เห็นก่อนรู้ทั้งสิ้น**

การเห็นรูปด้วยตามนุษย์ อย่างเช่นพระยสะกับพวกไปพบซากศพและช่วยกันเผา ขณะเผาได้เห็นศพนั้นมีการแปรผันไปต่าง ๆ เดิมเป็นตัวคนอยู่เต็มทั้งตัว รูปร่าง สีสัณฐานก็เป็นรูปคน ครั้นถูกความร้อนของไฟเผาลน สีก็ดำด่างแปรไป ดำจนคล้ายตะโกหดสั้นเล็กลงทุกที ๆ แล้วแขนขาหลุดจากกันจนดูไม่ออกว่าเป็นร่างคนหรือสัตว์ ไม่เพียงเท่านั้น ครั้นเนื้อถูกไฟกินหมดก็เหลือแต่กระดูกเป็นท่อนเล็กท่อนน้อย ในที่สุดกระดูกเหล่านั้นแห้งเปราะแตกจากกัน ล้วนเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย จนดูไม่ออกว่าเป็นกระดูกสัตว์หรือกระดูกมนุษย์ พระยสะปลงสังเวชถึงความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แห่งสังขารร่างกายที่เป็นซากศพนั้น แม้กระนั้นก็ยังไม่ทำให้บรรลุมรรคผล จนกว่าจะได้ไปพบพระพุทธเจ้าจึงบรรลุมรรคผล นี่ก็เป็นหลักฐานที่ยืนยันว่า **เห็นด้วยตามนุษย์ ไม่ทำให้บรรลุมรรคผลได้ อย่างมากก็เป็นเพียงปัจจัย เพื่อจะให้บรรลุมรรคผลเท่านั้น การเห็นด้วยตาทิพย์**

ตารูปพรหม และอรูปพรหมก็เช่นเดียวกัน เป็นเพียงปัจจัยเพื่อให้บรรลุมรรคผลเท่านั้น ต้องเห็นด้วยตาธรรมกาย จึงจะบรรลุมรรคผลได้

รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่า เบญจขันธ์ คือขันธ์ ๕ รูปจะกล่าวในที่นี้ เฉพาะรูปหยาบ ๆ คือสิ่งซึ่งธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประกอบกันเข้า รวมกันเป็นก้อนเป็นชิ้น เป็นอัน แลเห็นด้วยตา เช่นร่างกายมนุษย์และสัตว์ ที่เรียกว่ารูปเพราะเหตุว่าเป็นของซึ่งย่อมจะต้องแตกสลายไปด้วยเหตุต่าง ๆ มีหนาวและร้อนเป็นต้น กล่าวคือ หนาวจัด เย็นจัด จนเกินขีด หรือถูกร้อนจนเกินขีดย่อมแตกสลายไป แต่ถ้าแยกโดยละเอียดแล้ว **รูป** นี้มีหลายประเภทด้วยกัน เช่น อุปาทายรูปเป็นต้น แต่ว่าจักยังไม่นำมาแสดงในที่นี้ การพิจารณาโดยสามัญลักษณะ พิจารณาไป ๆ ละเอียดเข้าซึ้งเข้าทุกที จนเห็นชัดว่านี่มิใช่ตัวตน เรา เขาอะไร สักแต่ว่าธาตุประชุมตั้งขึ้นแล้วก็ดับไป ตาธรรมกายนั้นเห็นชัดเจน เห็นเกิดเห็นดับติดกันไปทีเดียว คือ เห็นเกิดดับ ๆ ๆ ๆ คู่กันไปทีเดียว ที่เห็นว่าเกิดดับ ๆ นั้นเหมือนอะไร เหมือนฟองน้ำ เหมือนอย่างไร เราเอาของฝาด เช่น เปลือกสนุ่นมาต้มแล้วรินใส่อ่างไว้ ชั้นต้นจะแลเห็นเป็นน้ำเปล่า ๆ ต่อมาเมื่อเอามือแกว่งเร็ว ๆ อย่างที่เขาเรียกว่าฟองน้ำ ดูให้ดีจะเห็นในฟองนั้นมีเม็ดเล็ก ๆ เป็นจำนวนมากติดต่อกันเป็นพืดรวมกัน เรียกว่าฟองน้ำ เราจ้องดูให้ดีจะเห็นว่าเม็ดเล็ก ๆ นั้นพอตั้งขึ้นแล้วก็แตกย่อยไปเรื่อย ๆ ไม่อยู่นานเลย นี่แหละเห็นเกิดดับ ๆ ตาธรรมกายเห็นอย่างนี้ เห็นเช่นนี้จึงปล่อยอุปาทานได้

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอีก ๔ กองนั้นก็ทำนองเดียวกัน เห็นเกิดดับ ๆ ยิบไป เช่นเดียวกับเห็นในรูป ทุกข์เป็นของมีและขึ้นประจำกับขันธ์ ๕ เป็นของธรรมดา แต่ที่เราเดือดร้อนก็เป็นเพราะไปขืนธรรมดาของมันเข้า ขันธ์ ๕ เป็นอนิจจังไม่เที่ยง ย่อมแปรผันไปตามธรรมดาของมัน เกิดแล้วธรรมดามันก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย เมื่อมันถึงคราวแก่ เราไม่อยากจะแก่หรือไม่ยอมแก่ อาการของมันที่แสดงออกมามีผมหงอกเป็นต้น ถ้าเราขืนมัน ตะเกียกตะกายหายาย้อมมันไว้ นี่ว่าอย่างหยาบ ๆ ก็เห็นแล้วว่าเกิดทุกข์แล้ว เกิดลำบากแล้ว ถ้าเราปล่อยตามเรื่องของมันก็ไม่มีอะไรมาเป็นทุกข์

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็ทำนองเดียวกัน ความทุกข์เกิดขึ้นเพราะขืนมัน ขืนธรรมดาของมัน สิ่งไม่เที่ยงจะให้เที่ยง สิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนก็ยังขืนยึดว่าเป็นตัวตน เหตุที่ให้ขืนธรรมดาของมันเช่นนี้ อะไร? **อุปาทาน** นั่นเอง ถ้าปล่อยอุปาทานได้ การขืนธรรมดาก็ไม่มี ตามแนวที่พระปัญจวัคคีย์ตอบกระทู้ถามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตรัสถามว่าเมื่อมันมีอาการแปรผันไป เป็นธรรมดา แก่ เจ็บ ตาย เช่นนี้แล้วเบญจขันธ์นี้จะเรียกว่า

เป็นของเที่ยงไหม? ตอบว่าไม่เที่ยง เมื่อไม่เที่ยงแล้วเป็นทุขก์หรือเป็นสุข? ตอบว่าเป็นทุกข์พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเช่นนั้นควรละหรือจะยึดเป็นตัวตน? ไม่ควรพระพุทธเจ้าข้า

อะไรเล่าเป็นเหตุให้เกิดอุปาทาน? ตัณหานั่นเอง ได้แก่กามตัณหา ความทะยานอยาก เกี่ยวด้วยอารมณ์ ๖ มีรูปเป็นต้น ภวตัณหา ความทะยานอยากเป็นไปในอารมณ์ ๖ ประกอบด้วย สัสสตทิฏฐิ ถือว่าเที่ยงถาวร วิภวตัณหา ความทะยานอยากเป็นไปในอารมณ์ ๖ ประกอบด้วยอุจเฉททิฏฐิ ถือว่าขาดสูญ **เมื่อละตัณหาได้ อุปาทานก็ไม่มี** ดังจะยกอุทาหรณ์เทียบเคียงให้เห็น ดังเช่นสามีภรรยาที่หย่าขาดจากกัน เมื่อเขายังไม่หย่ากัน สามีไปทำอะไรเข้า ภรรยาก็เก็บเอามาเป็นทุกข์เป็นร้อนด้วย หรือเมื่อฝ่ายภรรยาไปทำอะไรเข้า ฝ่ายสามีก็เก็บเอามาเป็นทุกข์เป็นร้อนด้วย **ถ้าเขาหย่าขาดจากกันแล้วมิไยที่ฝ่ายใดจะไปก่อกรรมทำเข็ญขึ้น อีกฝ่ายหนึ่งจะไม่มีทุกข์ไม่มีร้อนด้วยเลย** ทั้งนี้เพราะอะไร? **ก็เพราะเขาต่างหมดความยึดถือ** (อุปาทาน) **ว่าเขาเป็นสามีภรรยากันแล้ว** นี่ฉันใดก็ฉันนั้น นี่จะเห็นชัดในข้อว่า **ทุกข์เกิดจากอุปาทาน** อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวดูดดึงเข้ามา แต่ลำพังขันธ์ ๕ ไม่ใช่ตัวทุกข์ ได้ในคำว่า **ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา** รวมความก็ว่า **ปล่อยอุปาทานไม่ได้ เป็นทุกข์ ปล่อยได้ หมดทุกข์**

ถอดกายทิพย์ออกเสียจากมนุษย์ กายมนุษย์ก็ไม่มีเรื่อง จะมีใครเป็นทุกข์ และในที่สุดจะต้องปล่อยอุปาทานให้หมดทั้งในกายทิพย์ กายรูปพรหมและอรูปพรหม คงแต่ธรรมกายเด่นอยู่

เหตุใดพระองค์จึงเน้นสอนหนักไปในทาง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา? เมื่อใคร่ครวญโดยสุขุมแล้วจะมองเห็นว่า พระองค์สอนดังนั้นเพื่อตะล่อมให้คนที่มีความคิดใช้วิจารณ-ปัญญาสอดส่องเห็นได้เอง เช่น **พระองค์ตรัสถึง "อนิจจัง" ก็เพื่อให้ค้นคิดหา "นิจจัง" ตรัสถึง "ทุกขัง" ก็เพื่อให้ค้นคิดหา "สุขัง" ตรัสถึง "อนัตตา" ก็เพื่อให้คิดหา "อัตตา"** คนที่มีปัญญาเฉลียวฉลาดประกอบด้วยความเพียรพินิจพิจารณา ย่อมจะมองเห็นแนวพระโอวาทของพระองค์ จะเทียบให้เห็น เช่น มีคน ๒ คนยืนอยู่ คนหนึ่งสูง คนหนึ่งต่ำ เรารู้จักคนสูง ใครมาถามเราว่าคนสองคนนั้นรู้จักไหม เราตอบว่าคนสูงเรารู้จัก เมื่อคนอื่นได้ยินคำตอบเช่นนั้น แม้ตาของเขาไม่แลเห็นคนสองคนนั้นเลย เขาย่อมจะรู้ว่าคนที่เราไม่รู้จักนั้นต่ำกว่าคนที่เรารู้จัก โดยเราไม่จำเป็นจะต้องพูดว่า คนต่ำเราไม่รู้จัก นี่ฉันใด อนิจจังบอกนิจจัง ทุกขังบอกสุขัง อนัตตาบอกอัตตา ฉันนั้น **อะไรเล่าเป็นนิจจัง สุขัง อัตตา?** ก็คือ **ธรรมกาย** นี้เอง เป็นตัวนิจจัง สุขัง อัตตา

ติด หลุด เป็นหัวข้อสำหรับผู้ปฏิบัติ **ปล่อยอุปาทานไม่ได้เรียกว่า "ติด" ปล่อย**

ได้เรียกว่า "หลุด" ติดคือติดอยู่ในโลก หลุดคือพ้นจากโลกเรียกว่าโลกุตระ เข้าแดนพระนิพพาน ต้องปล่อยอุปาทานทั้งในกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม ต้องพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงแห่งเบญจขันธ์ดังกล่าวมานั้นด้วยตาธรรมกายจึงเป็นวิปัสสนาวิชชา อันจะเป็นทางให้หลุดได้

วิปัสสนาวิชชาแยกได้เป็น ๑๐ ประการ คือ

๑. **สัมมสนญาณ** พิจารณาย่นย่อนามรูป คือ ความเห็นตามเป็นจริงของนามรูปนั้น ๆ

๒. **อุทยัพพยญาณ** คำนึงถึงความเกิดความดับของสังขารร่างกาย ดังอุทาหรณ์เรียกฟองน้ำดังที่กล่าวมาข้างต้น คือ เห็นเกิดดับ ๆ ๆ ๆ ติดต่อกันไป

๓. **ภังคานุปัสสนาญาณ** คำนึงถึงแต่ความดับอย่างเดียว ให้เห็นว่าสังขารร่างกายที่เกิดมาแล้วนี้มันรังแต่จะแตกดับอย่างเดียว และก็จะแตกดับอยู่รอมร่อแล้ว ประหนึ่งเรือนที่ปลูกอยู่ริมตลิ่ง ทั้งตัวเรือนก็เซซวนจวนจะพังอยู่แล้วด้วย ซึ่งเป็นความจริงแท้ เราพูดกันอยู่หยก ๆ พอขาดคำเราอาจจะตาย เพราะโรคภัยอันตรายล้อมอยู่รอบข้าง ไม่รู้ว่ามันจะปรากฏขึ้นขณะใด

๔. **ภยตูปัฏฐานญาณ** คำนึงให้เห็นว่า สังขารร่างกายเป็นภัยเสมือนสัตว์ดุร้ายไม่น่าจะเข้าใกล้ ซึ่งหมายความว่าไม่ควรจะหลงนิยมชมชื่น อันจะดูดดึงให้ใจเราหมกมุ่นเป็นเหตุให้ติดอยู่ในภพ

๕. **อาทีนวญาณ** นี่เป็นอีกแง่หนึ่งให้คำนึงถึงโทษแห่งสังขารว่าถ้าเรามีอุปาทานยึดมั่นอยู่ว่าเป็นตัวเป็นตนของเราแล้วมันจะให้ทุกข์โทษ ดังกล่าวในประการที่ ๔ นั้นดุจเดียวกัน

๖. **นิพพิทาญาณ** เมื่อพิจารณาเห็นความเป็นไปแห่งสังขารดังกล่าวมาใน ๑-๒-๓-๔-๕ นั้นแล้ว ก็ให้เกิดปรีชาคิดเบื่อหน่ายสังขารเป็นกำลัง ไม่อยากได้ใคร่ดีแล้ว

๗. **มุญจิตุกัมยตาญาณ** ถึงขั้นนี้ก็ใฝ่ใจที่จะให้พ้นเสียจากสังขาร คือไม่อยากมีสังขาร แต่ไม่ได้หมายความว่าจะให้ทำลายสังขารเสียโดยความโง่ ๆ เช่น ฆ่าตัวตาย ให้ดำเนินการที่จะคิดพ้นจากสังขารโดยอุบายที่ถูกทาง

๘. **ปฏิสังขาญาณ** คิดคำนึงหาทางพ้นต่อไป แต่หาทางออกทางพ้นไม่ได้เพราะมันได้เกิดมาเป็นสังขารเสียแล้ว ผะอืดผะอมอย่างนี้เรียกว่า กลืนไม่เข้าคายไม่ออก สำรอกไม่ไหว ต่อไปก็ถึง

๙. **สังขารุเปกขาญาณ** วางใจเป็นกลางไว้ เท่ากับว่าเมื่อกลืนไม่เข้าคายไม่ออกแล้วก็อมเฉยไว้ก่อน ต่อจากนี้จะมีญาณอีกอันหนึ่งเกิดขึ้น คือ

๑๐. **อนุโลมญาณ** คำนึงผ่อนให้เป็นไปตามความที่เป็นจริงของมัน นี่เป็นมัชฌิมา

ปฏิปทา เดินสายกลางหันเข้าหาอริยสัจจ์ ๔ โดยวิธีดังที่บรรยายมาข้างต้น ว่าโดยรวบรัดตัดความก็หันเข้าหาหลักธรรมกายนั่นเอง พิจารณาเห็นแจ้งชัดอริยสัจจ์ ๔ ด้วยตาธรรมกาย รู้ชัดด้วยญาณธรรมกาย จึงเป็นวิปัสสนาวิชชา แต่ละอย่าง ๆ ที่กล่าวมาใน ๑๐ ข้อนี้เป็นอาการหรืออารมณ์ของวิปัสสนาที่จะพยุงจิตให้ข้ามขึ้นจากโลกีย์ไปสู่ภูมิโลกุตระ คำว่าสังขารร่างกายในที่นี้หมายถึงนามรูปนั่นเอง ที่เรียกว่านามรูปนั้นได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๕ อย่างนี้รวมกันย่นย่อลงเรียกว่านามรูป

มโนมยิทธิ แปลว่า ฤทธิ์ทางใจ ใครบำเพ็ญได้ถึงที่ย่อมทำได้ คือทำให้ใจมีฤทธานุภาพผิดไปจากธรรมดา จะนึกให้เป็นอย่างไรก็เป็นไปตามนึก ดังเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์นึกจะให้เทวดามนุษย์เห็นกัน เทวดาก็มองเห็นมนุษย์ ๆ ก็มองเห็นเทวดา ซึ่งมีปรากฏในเทโวโรหนสูตรนั้น เพราะมีธรรมกาย ๆ นึกอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น

อิทธิวิธี แปลว่า แสดงฤทธิให้ปรากฏได้ต่าง ๆ ดังเช่นเนรมิตจักร เนรมิตพระกายและเนรมิตปราสาทราชฐานในครั้งทรงทรมานพระเจ้าชมภูบดี จนพระเจ้าชมภูบดีหมดทิฏฐิมานะ แล้วจึงทรงแสดงธรรมสั่งสอน เป็นต้น

ทิพพจักขุ แปลว่า ตาทิพย์ ซึ่งหมายความว่า มองเห็นอะไร ๆ ได้หมด ไม่ว่าอยู่ใกล้ไกลอย่างไร ดังเช่นเรื่องพระมเหศวรทดลองพระศาสดา ให้ทรงปิดพระเนตรเสียแล้วพระมเหศวรซ่อนตัว โดยจำแลงตัวให้เล็กแทรกแผ่นดินไปซุกอยู่ในเมล็ดทรายใต้เชิงเขาพระสุเมรุ พระองค์ก็มองเห็น ทรงเรียกให้ขึ้นมา ยังหาว่าเป็นอุบายของพระองค์จะเดาลักเค้าเอา ในที่สุดพระองค์ก็เอาฝ่าพระหัตถ์ช้อนเอาตัวติดขึ้นมาพร้อมกับเมล็ดทรายนั้นให้เห็นประจักษ์ ตาทิพย์นี้แม้สาวกของพระองค์ก็มีได้ เอาตามนุษย์ ตากายทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหม ซ้อนกัน แล้วเอาตาธรรมกาย มองซ้อนตากายอรูปพรหม จะเห็นชัดคล้ายกับว่าแว่นหลาย ๆ ชั้นซ้อนกัน

ทิพพโสต แปลว่า หูทิพย์ ใครจะพูดอะไรกันที่ไหนได้ยินหมด โดยเอาแก้วหูกายมนุษย์ ทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหม ซ้อนกันตลอดแก้วหูของธรรมกาย ย่อมสัมฤทธิ์ผลเป็นหูทิพย์ได้ยินอะไรหมด

ปรจิตตวิชชา แปลว่า ความรู้ที่สามารถทำให้ล่วงรู้ถึงวาระจิตของผู้อื่นได้ ดังมีเรื่องพวกยักษ์เป็นอุทาหรณ์ คิดว่าจะตั้งปัญหาถามพระศาสดา ถ้าแก้ไม่ได้จะจับโยนข้ามมหาสมุทร ครั้นมาถึงก็เรียกพระองค์ว่ามานี่ ยังมิทันจะได้พูดอะไรต่อไป พระองค์ก็ล่วงรู้เสียก่อนแล้วว่า อาฬวกยักษ์คิดมา อย่างไร พระองค์ทรงตอบเย้ยไปว่า จะเรียกตถาคตไยเล่า เข้าไปหาท่านจะจับเราโยนข้ามมหาสมุทร แล้วในที่สุดได้ตรัสตอบไปว่า

ปัญหาที่ท่านคิดจะถามเรานั้นพ่อของท่านบอกไว้ใช่ไหม แล้วเราจะบอกท่านได้ต่อไปด้วยว่าพ่อท่านได้รับบอกมาจากพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า นี่ล่วงรู้ใจคนได้อย่างนี้

ปุพเพนิวาสวิชชา แปลว่า ความรู้ที่ระลึกชาติหนหลังได้ ว่าชาติไหน เป็นอะไรเกิดที่ไหนมาแล้ว ดังมีเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นหลักฐาน ไม่มีสิ่งที่จะพึงระแวงสงสัยอย่างไร เป็นองค์แห่งสัมมาสัมโพธิญาณแน่แท้

อาสวักขยวิชชา แปลว่า ความรู้ที่ทำลายอาสวะให้หมดสิ้นไป กล่าวคือ กามาสวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะทั้ง ๔ ประการนี้ พระองค์มีทัศนะปรีชาญาณหยั่งรู้วิถีทางที่ทำให้หมดสิ้นไป ไม่มีในพระกมลของพระองค์แม้แต่สักเท่ายองใย

จรณะ ๑๕ ต่อไปนี้ถึงเรื่อง จรณะ ๑๕ จักได้ขยายความพอสมควร จรณะ แปลว่าประพฤติหรือธรรมควรประพฤติ

๑. **ศีลสังวร** ได้แก่ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์

๒. **อินทรีย์สังวร** การสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิให้อารมณ์ส่วนที่จะชักนำไปทางชั่วเข้าติดอยู่ได้ แต่การสังวรเหล่านี้มีประจำพระองค์เป็นปกติอยู่มิจำต้องพยายามฝืนอย่างเช่นปุถุชนทั้งหลาย

๓. **โภชเนมัตตัญญุตา** การรู้ประมาณในการบริโภคพอสมควร ไม่มากไม่น้อยเกินไป เป็นจริยาที่เราควรเจริญรอยตาม ว่าโดยเฉพาะการบริโภคอาหาร ถ้ามากเกินไปแทนที่จะมีคุณแก่ร่างกายกลับเป็นโทษ

๔. **ชาคริยานุโยค** ทางประกอบความเพียรทำให้พระองค์ตื่นอยู่เสมอ คือรู้สึกพระองค์อยู่เสมอ นิวรณ์เข้าครอบงำไม่ได้เป็นปกติ

๕. **สัทธา** พระองค์ประกอบด้วยสัทธาอย่างอุกฤษฏ์ ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกเป็นต้น พระองค์ได้บำเพ็ญทานบารมีบริจาคของนอกกาย ทานอุปบารมีสละเนื้อเลือดเมื่อทำความเพียร ทานปรมัตถบารมีสละได้ถึงชีวิตมาแล้วอย่างสมบูรณ์

๖. **สติ** นั้นได้แก่ที่เรียกว่าสติวินัย พระองค์ไม่เผลอในกาลทุกเมื่อ เราผู้ปฏิบัติควรเจริญรอยตามดังแนวที่ทรงสอนไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ไม่ว่าจะเดินยืนนั่งนอนให้มีสติอยู่เสมอ สติในมหาสติปัฏฐานสูตร ท่านหมายเอาสติที่ตรึกถึง กาย เวทนา จิต ธรรม

๗. **หิริ** การละอายต่อความชั่ว

๘. **โอตตัปปะ** สะดุ้งกลัวบาป ทั้ง ๒ ประการนี้เป็นจรณะที่ติดประจำพระองค์อยู่อย่างสมบูรณ์

๙. **พาหุสัจจะ** ฟังมาก นี่ก็มีประจำพระองค์มาแต่ครั้งยังสร้างบารมี พระองค์ทรง

เอาใจใส่ฟังธรรมในสำนักต่าง ๆ เป็นลำดับมา จนกระทั่งอาฬารดาบสและอุทกดาบส ซึ่งได้ทรงเรียนรู้รูปฌาน อรูปฌาน มาจากสำนักนี้

๑๐. **อุปักกโม** ความเพียรไม่ละลด ดั่งเช่นทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ เป็นประจำ ๑ เวลาเช้า บิณฑบาต ๒ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม ๓ เวลาค่ำทรงประทานพระโอวาทแก่ภิกษุ ๔ เวลาเที่ยงคืนทรงเฉลยปัญหาเทวดา ๕ เวลาใกล้รุ่งพิจารณาเวไนยสัตว์ที่จะพึงโปรด

๑๑. **ปัญญา** มีความรู้ความเห็นกว้างขวางหยั่งรู้เหตุรู้ผลถูกต้องไม่มีผิดพลาด จรณะยังประกอบด้วยรูปฌานอีก ๔ จึงรวมเป็นจรณะ ๑๕ รูปฌาน ๔ นั้น พระองค์ได้อาศัยมาเป็นประโยชน์ที่จะขยับขยายโลกิยปัญญาให้เป็นโลกุตระ เป็นพวกสมาธินั่นเอง และในจำพวกสมาธินั้นอัปปนาสมาธิจึงเป็นองค์ปฐมฌาน แม้กระนั้นยังเป็นโลกีย์ ต้องเห็นด้วยตาธรรมกายหยั่งรู้ด้วยญาณธรรมกายจึงเป็นโลกุตระ ฌาน ๘ นั้นเป็นจรณะส่งข้ามโลก พระองค์เรียนฌานนั้นจากดาบส ต่อจากนั้นพระองค์มาแสวงหาด้วยพระองค์เอง จึงได้สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นองค์อรหันตสัมมาสัมพุทโธ

สุคโต

แปลได้เป็นหลายนัยเช่นว่า ไปดีแล้ว ไปสู่ที่ดี หรือทรงพระดำเนินงาม ที่ว่าไปดีแล้ว หมายถึงว่าพระองค์ประพฤติดี ทั้งกาย วาจา ใจ คือกายเป็นสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริต ประพฤติสม่ำเสมอมาเป็นอเนกชาติ ดับขันธ์จากชาติหนึ่งก็ไปสู่สุคติทุกชาติ ไม่ไปสู่ทุคติเลย อย่างนี้ก็เรียกว่าสุคโต ไปดีแล้ว

นัยหนึ่งพระองค์ดำเนินกาย วาจา ใจ ไปในแนวอริยมรรค ได้แก่มรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น สัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน ซึ่งย่อลงเป็นศีล สมาธิ ปัญญา พระองค์เดินทางศีลเป็นเบื้องต้น ศีลมีประเภทจำแนกละเอียดไว้มากมาย รวมเข้าเป็นวินัยปิฎกถึง ๕ พระคัมภีร์ รวมยอดเข้าเป็นปฐมมรรค ๆ เป็นดวงใสอยู่ในกึ่งกลางกาย นั้นแหละรวมยอดมาจากศีล นี่แหละตัวศีลสุคโตในทางศีล พระองค์เดินทางใจไปหยุดอยู่ตรงดวงปฐมมรรคนั้น หยุดสงบจนราคะ โทสะ โมหะ อภิชฌา พยาบาทเข้าไม่ได้ ไม่มีอะไรเข้าไปทำให้ขุ่นมัว จึงใสดุจกระจกส่องเงาหน้าก็เข้าขั้นสมาธิ หยุดนิ่งจนมี "รู้" ผุดขึ้นเรียกว่าปัญญา หยุดนิ่งอยู่เช่นนั้นเป็นทำนองเดียวกัน ตั้งแต่กายทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหม จนถึงธรรมกาย เมื่อธรรมกายหยุดนิ่ง จิตของธรรมกายเป็นมรรคจิต ญาณธรรมกายเป็นมรรคปัญญา ธรรมกายเข้าสมาบัติดูอริยสัจต่อไป ดวงใสถึงขนาดตกศูนย์แล้วกลับเป็นโสดาบันบุคคลแล้วเป็นสกทาคา อนาคา โดยทำนองเดียวกัน จนธรรมกายอนาคาตกศูนย์จึงเป็นพระพุทธเจ้า อย่างนี้ก็เรียก

สุคโต

อีกนัยหนึ่งว่า เขมังทิสัง คัจฉมาโน แปลว่า ไปอยู่สู่แดนอันเกษมกล่าวคือ นิพพาน คือเมื่อธรรมกายเพ่งเล็งถูกส่วนตกศูนย์ มีอายตนะอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า อายตนนิพพานดึงดูดธรรมกายที่ตกศูนย์นั้นเข้านิพพานอยู่เนืองนิจ แม้ในขณะมีพระชนม์อยู่ ชื่อว่าไปอยู่สู่แดนเกษมประการหนึ่ง เมื่อจะดับขันธ์พระองค์เข้าสมาบัติ อายตนนิพพานดึงดูดเข้าสู่นิพพานไป นี่ก็เรียกว่าไปสู่แดนอันเกษม ซึ่งอยู่ในความหมายว่า สุคโต

สุคโตที่แปลว่า ทรงพระดำเนินงาม หมายถึงว่าเมื่อครั้งจะทรงพระดำเนินไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ยังป่าอิสิปตนะนั้น ทรงเดินไปด้วยย่างพระบาท มีฉัพพรรณรังสีรุ่งโรจน์จนแม้แต่ว่าสัตว์จตุบททาวิบาทที่มาแลเห็น ก็งงงันหยุดนิ่งตะลึงไปไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่าทรงพระดำเนินงาม

สุนฺทรฐานํ คตตฺตา ที่ว่าสุคโตเพราะอรรถว่าไปสู่ที่ไหน ดีที่นั่น ดังเช่นครั้งเมื่อเมืองไพสาลีเกิดไข้ทรพิษระบาดไปทั่วเมือง ผู้คนล้มตายกันมากจนหาคนจะเก็บศพจะฝังไม่ได้ ถึงกับปล่อยให้เน่าคาเรือน พวกเจ้าลิจฉวีประชุมกันให้ไปเชิญพระองค์ ๆ มาถึงฝั่งแม่น้ำข้างหนึ่งเป็นเวลาเย็นแล้ว จึงทรงประทับยับยั้งอยู่ ในคืนนั้นเทวดาทั้งหลายรู้ว่ารุ่งขึ้นพระศาสดาจะเสด็จข้ามฟากไปสู่นครไพสาลี เห็นว่าที่นั่นอากูลไปด้วยซากศพ จึงประชุมกันให้วัสสวลาหกบันดาลให้ฝนตกลงมากมายจนถึงเป็นกระแสน้ำพัดซากศพเหล่านั้นไปหมดสิ้นก่อนเวลาที่พระองค์จะเสด็จไปถึง เมื่อพระองค์เสด็จข้ามฟากไปถึงนครไพสาลีก็สะอาดหมดจดแล้ว พวกเจ้าลิจฉวีถวายอาหารบิณฑบาต ทรงเจริญพระปริตรและให้พระอานนท์เอาน้ำพระพุทธมนต์ไปประพรมด้วยใช้กำหญ้าคาจุ่มน้ำพระพุทธมนต์ อมนุษย์ก็ปลาสนาการไปหมด โรคภัยก็สงบ ดังนี้ก็ได้ชื่อว่า สุคโต

โลกวิทู

แปลว่า รู้แจ้งซึ่งโลก โลกแบ่งออกเป็น ๓ คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอกาสโลก โลกทั้ง ๓ นี้ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงรู้แจ้งหมด รู้ถึงความเป็นไปของโลกเหล่านี้โดยละเอียดด้วย จึงได้พระนามว่า โลกวิทู

คำว่า โลก หมายความว่า เป็นที่ก่อแห่งสัตว์หรือนัยหนึ่งว่าเป็นที่ก่อผลแห่งสัตว์ ซึ่งว่าเป็นที่ก่อแห่งสัตว์ก็คือเป็นที่เกิดที่อยู่แห่งสัตว์ ที่ว่าเป็นที่ก่อผลแห่งสัตว์ก็คือเป็นที่ซึ่งสัตว์ได้อาศัยก่อกุศลและอกุศล ว่าโดยเฉพาะโลกมนุษย์เป็นที่มนุษย์อาศัยสร้างบุญ แล้วก็ได้ผลไปบังเกิดในสวรรค์ หรือบำเพ็ญบารมีแล้วส่งผลไปสู่นิพพาน ดั่งเช่นองค์สมเด็จพระศาสดา ถ้าสร้างบาปแล้วก็เป็นผลให้ไปเกิดในนรก

สังขารโลก คือโลกที่มีอาหารเป็นปัจจัยปรุงแต่งได้แก่คำว่า อาหารรัฏฐิติกา สัตว์อยู่ได้เพราะอาหารปรนปรือ อาหารแปลว่าประมวลมาหรือเครื่องปรนปรือ และแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือ ๑ กวลิงการาหาร ๒ ผัสสาหาร ๓ มโนสัญเจตนาหาร ๔ วิญญาณาหาร

กวลิงการาหาร (กพลิงการาหาร) หมายความว่าอาหารที่เป็นคำ ๆ เช่นคำข้าว ส่วนละเอียดของอาหาร คือโอชะ หรือที่เรียกกันอย่างใหม่ ๆ ว่าวิตามินนั้นเข้าไปปรนปรือร่างกาย จึงเป็นปัจจัยให้สัตว์ดำรงชีวิตอยู่ได้ สัตว์ทั้งหลายมีอาหารหยาบมากและละเอียดต่างกันเป็นพวก ๆ เช่น จรเข้กินอาหารหยาบมาก แม้ก้อนหินหรือสัตว์ตัวใหญ่ ๆ แต่แล้วก็มีโอชะไปหล่อเลี้ยงร่างกายมันได้ นกยูงกินแมลงต่าง ๆ ทั้งตัว สุนัขในแทะกินกระดูกสัตว์ที่แข็ง ๆ ช้างม้าโคกระบือกินหญ้าและใบไม้ของหยาบ ๆ ก็มีโอชะไปหล่อเลี้ยงร่างกายมันได้ มนุษย์กินอาหารละเอียดกว่าสัตว์ที่กล่าวมาเป็นชั้น ๆ เช่น ราษฎรสามัญกินหยาบกว่าพระมหากษัตริย์ พวกเทวดากินอาหารละเอียดกว่ามนุษย์ อย่างที่เรียกว่าทิพย์ก็คือโอชะส่วนละเอียดของอาหาร พวกพรหมละเอียดยิ่งกว่าเทวดาอีก มีจักรพรรดิคอยปรนปรือ แม้เลยชั้นรูปพรหม อรูปพรหมขึ้นไป คือถึงชั้นนิพพาน ก็มีอาหารส่วนละเอียดไปหล่อเลี้ยงเช่นเดียวกัน อาหารละเอียดเป็นที่สุดแต่อยู่นอกโลก นี่เป็นการสาวหาเหตุผลประกอบเป็นลำดับชั้นไป มิใช่ตำรับตำราโดยตรง แม้ในพวกเทวดากันเองก็มีอาหารละเอียดต่างกันเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป ภุมเทวดามีอาหารหยาบกว่าพวกเทวดาอื่น ถัดขึ้นไปชั้นยามาและอื่น ๆ ละเอียดยิ่งกว่ากันขึ้นไปทุกชั้น การกินอาหารของพวกเทวดามีอาการเหมือนเราฝัน แล้วก็มีความอิ่มเอิบไปตามระยะเวลา แต่ระยะเวลานานกว่ามนุษย์ต่างกันเป็นลำดับขึ้นไป

อาหารเป็นปัจจัยให้เกิดรูป มีโอชะเป็นคำรบ ๘ คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย วณฺโณ คนฺโธ รโส โอชา ซึ่งเรียกว่ากลาปรูป คือรูปเกิดจากอาหารเป็นคำ ๆ นี้จำพวกกวลิงการาหาร

ผัสสาหาร ได้แก่ผัสสะทั้ง ๖ คือ ผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ผัสสะแปลว่าความกระทบ เช่นเมื่อรูปมากระทบตาก็เกิดขึ้นเรียกว่า จักขุสัมผัส อีก ๕ อย่างก็เช่นกัน ผัสสะนี้เป็นอาหารเพราะประมวลให้เกิดเวทนาหรือปรนปรือให้เกิดเวทนา ๓ ผัสสะที่เกิดจากกระทบอารมณ์ที่ดีก็ให้เกิดสุขเวทนา กระทบอารมณ์ชั่วก็ให้เกิดทุกขเวทนา อารมณ์ไม่ดีไม่ชั่วก็ให้เกิดอุเบกขาเวทนา ดังเช่นพระสารีบุตรยืนกั้นร่มให้พระศาสดาได้เป็นเวลา ๗ วัน โดยไม่หิวโหย ก็เพราะผัสสาหารอย่างนี้ สัตว์นรกดำรงชีพรับเคราะห์กรรมอยู่ได้ก็เพราะผัสสาหารทางชั่ว คนนอนหลับอยู่ได้ก็ด้วยผัสสะชนิดให้เกิดอุเบกขาเวทนา

มโนสัญเจตนาหาร ได้แก่การคิดอ่านทางใจ มโนสัญเจตนาหารนี้เป็นอาหารประมวลมาซึ่งภพ ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ แล้วแต่เจตนา คือมุ่งไปเกาะภพไหน เมื่อประกอบ

ถูกส่วนก็ไปสู่ภพนั้น เจตนาเป็นตัวกรรมได้ในบาลีว่า เจตนาหํ ภิกฺขเว วทามิ ซึ่งแปลความว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนานั้นเองเป็นตัวกรรม คนที่ทำกรรมเป็นกุศล สุคติภพย่อมคอยท่ารับรองอยู่ และคนที่ทำกรรมเป็นอกุศล ทุคติภพก็ย่อมคอยท่ารับรองเขาอยู่เหมือนกัน

วิญญาณาหาร วิญญาณแปลว่าความรู้แจ้ง ๆ เป็นอาหารชนิดหนึ่งเหมือนกัน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหล่านี้เป็นที่รับรองของวิญญาณ ๆ ย่อมมีรสในอารมณ์ ๖ อย่างไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง วิญญาณจึงเป็นอาหารประมวลให้เกิดนามรูปได้ในคำว่า วิญญาณ–ปัจจยา นามรูปํ ซึ่งแปลว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

สัตว์โลก ที่ว่าพระองค์ทรงรู้แจ้งซึ่งสัตว์โลกนั้น คือพระองค์ทรงรู้แจ้งซึ่งธรรมเป็นที่มาแห่งจิตของสัตว์ทั้งหลาย

สัตว์ทั้งหลายมีอัชฌาสัย หรือความเห็นต่าง ๆ กัน เช่นจำพวกหนึ่งเห็นว่าโลกเที่ยงไม่มียักเยื้องแปรผัน และเห็นว่าเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว เมื่อตายไปก็ต้องกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อย่างเดิม อีกพวกหนึ่งเห็นว่าตายแล้วขาดสูญ หมดสิ้นกันเท่านั้น ไม่มีอะไรในผู้นั้นจะมาเกิดอีก ทำดี ทำชั่ว ก็สิ้นสุดเพียงวันตาย ไม่มีบุญ ไม่มีบาปจะตามไปสนองในภพหน้าที่ไหนอีก อย่างนี้เรียกว่าไม่รู้ซึ่งความเป็นจริงของโลก ส่วนพระองค์ทรงรู้จริงเห็นแจ้งซึ่งสัตว์โลกว่าไม่เป็นเช่นนั้น ที่จริงสัตว์โลกทั้งหลายย่อมเป็นไปตามยถากรรม ทำดี ความดีย่อมติดตามไปสนองในภพหน้า ทำชั่ว ความชั่วย่อมติดตามไปสนองในภพหน้าเป็นเสมือนเงาตามตัว อันเรียกว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ จึงได้ชื่อว่าโลกวิทูนัยหนึ่ง

อนุสเย ชานาติ ทรงรู้แจ้งซึ่งอนุสัย ๗ ประการ คือ กามราคานุสัย ภวราคานุสัย ปฏิฆานุสัย ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉานุสัย มานานุสัย อวิชชานุสัย

จริตัง ชานาติ ทรงรู้แจ้งจริตแห่งสัตว์ทั้งหลาย ๖ ประการ คือ ราคะจริต โทสะจริต โมหะจริต วิตักกจริต สัทธาจริต พุทธิจริต

อธิมุตติง ชานาติ ทรงรู้แจ้งนิสสัยต่ำสูง และความเป็นผู้มีใจบุญ ความเป็นผู้มีใจบาปแห่งสัตว์ทั้งหลาย ทรงรู้แจ้งซึ่งความมีกิเลสหนาบางแห่งสัตว์ทั้งหลาย

ทรงรู้แจ้งในอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย ว่าแก่อ่อนอย่างไร กล่าวคือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เรียกว่าอินทรีย์ ๕ คือ ความเชื่อ ความเพียร สติ สมาธิ และปัญญา แล้วก็ทรงหาอุบายโปรดในเมื่อทรงเห็นว่าอินทรีย์แก่กล้าสมควรแล้ว ดังเช่นวักกลิพราหมณ์เห็นพระองค์มีพระสิริโฉมอันงามชอบเนื้อชอบใจ จนถึงขอบวชเป็นภิกษุ บวชแล้วก็เฝ้ามองดูพระสิริโฉมของพระองค์เป็นเนืองนิจ พระองค์ก็ทรงรอไว้ ครั้นเมื่อเห็นว่าอินทรีย์แก่กล้าแล้วจึงทรงเริ่มหาอุบายโปรด โดยตรัสว่า วักกลิ ท่านจะมัวมามองดูร่างกายอันเน่าเปื่อยนี้

ไย ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นจึงจะเห็นเรา พระวักกลิน้อยใจที่พระองค์ตรัสห้ามเช่นนั้น จึงอำลาจากพระองค์จะไปโดดภูเขาตาย ในเมื่อใกล้โดดพระองค์ได้เปล่งรัศมีให้เห็น ประหนึ่งไปประทับอยู่เฉพาะหน้า พระวักกลิวิ่งโลดโผเข้าไปในรัศมีของพระองค์ด้วยความปีติเลื่อมใสอันแรงกล้า ก็ได้บรรลุมรรคผลในกาลบัดนั้น สมความปรารถนาแล้วก็มาเฝ้าพระบรมศาสดาโดยทางอากาศ

สวากาเร ทวากาเร ชานาติ อีกประการหนึ่ง พระองค์ทรงรู้แจ้งว่าสัตว์จำพวกใดมีอาการดี มีอาการชั่ว แก้ไหวหรือไม่ไหว มีสัทธามีปัญญา หรือว่าหาสัทธา หาปัญญามิได้เลย

ภัพเพ อภัพเพ ชานาติ ประการหนึ่งทรงรู้ว่า สัตว์จำพวกใดทรงโปรดได้ จำพวกใดทรงโปรดไม่ได้ เช่น สัตว์พวกสัมมาทิฏฐิโปรดได้ จำพวกมิจฉาทิฏฐิโปรดไม่ได้

โอกาสโลก

สภาพที่รับรองซึ่งกันและกัน คือ อากาศรับรองธาตุไฟ ๆ รับรองธาตุน้ำ ๆ รับรองธาตุดิน ๆ รับรองภูเขาตรีกูฏ ๆ รับรองภูเขาสุเมรุราช ๆ รับรองชั้นจาตุมหาราช ๆ รับรองชั้นดาวดึงส์ ๆ รับรองชั้นยามา ๆ รับรองดุสิต ๆ รับรองนิมมานรดี ๆ รับรองปรนิมมิตวสวัตตี ๆ รับรองพรหมปริสัชชา ๆ รับรองพรหมปโรหิตา ๆ รับรองมหาพรหมา ๆ รับรองปริตตภา ๆ รับรองอัปปมาณาภา ๆ รับรองอาภัสสรา ๆ รับรองปริตตสุภา ๆ รับรองอัปปมาณสุภา ๆ รับรองสุภกิณหา ๆ รับรองเวหัปผลาและอสัญญสัตตา ๆ รับรองอวิหา ๆ รับรองอตัปปา ๆ รับรองสุทัสสา ๆ รับรองสุทัสสี ๆ รับรองอกนิฏฐา ๆ รับรองอากาสานัญจายตนะ ๆ รับรองวิญญาณัญจายตนะ ๆ รับรองอากิญจัญญายตนะ ๆ รับรองเนวสัญญานาสัญญายตนะ ส่วนสูง (มนุสสโลกโตปัฏฐาน) แต่มนุษย์โลกขึ้นไปถึงชั้นจาตุมหาราชิกาได้สี่หมื่นสองพันโยชน์ (กายเทวดาสูงร้อยเส้นใหญ่พอสมควร อายุห้าร้อยปีทิพย์ นับปีของมนุษย์ได้เก้าล้านปี) แต่จาตุมหาราชิกาขึ้นไปถึงดาวดึงส์ ได้สี่หมื่นสองพันโยชน์ แต่ดาวดึงส์ขึ้นไปถึงยามาได้สี่หมื่นสองพันโยชน์ แต่ยามาขึ้นไปถึงดุสิตได้สี่หมื่นสองพันโยชน์ แต่ดุสิตขึ้นไปถึงนิมมานรดีได้สี่หมื่นสองพันโยชน์ แต่นิมมานรดีขึ้นไปถึงปรนิมมิตวสวัตตีได้สี่หมื่นสองพันโยชน์ แต่ปรนิมิตวสวัตตีขึ้นไปห้าล้านห้าแสนแปดพันโยชน์ ถึงพรหมปริสัชชาขึ้นไปอีกเท่านั้น พรหมปโรหิตาขึ้นไปเท่า ๆ กันดังนี้ จนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ มีระยะสูงเท่า ๆ กันดังนี้

ธาตุ ๖-ขันธ์ ๕

ธาตุส่วนหยาบที่มีอยู่ตามปกติ คือ

ดินหนา	๒๔๐,๐๐๐ โยชน์
น้ำหนา	๔๘๐,๐๐๐ โยชน์
ไฟหนา	๙๖๐,๐๐๐ โยชน์
ลมหนา	๑,๙๒๐,๐๐๐ โยชน์
วิญญาณหนา	๓,๘๔๐,๐๐๐ โยชน์

อากาศหนาลงไปไม่มีที่สุด เช่นภพ ๓ นี้อากาศที่อยู่รอบ ๆ ภพก็ไปจดกับภพที่อยู่รอบ ๆ ออกไปข้างล่างจดขอบบนของโลกันต์ ข้างบนจดขอบล่างของนิพพาน ทุก ๆ ระหว่างของภพเหล่านี้มีพระพุทธเจ้ารักษาอยู่ทั้งนั้น

ธาตุเหล่านี้ ความจริงเป็นเพียงธาตุส่วนที่เรียกว่าโอกาสโลก สำหรับธาตุที่เป็นส่วนขันธโลกนั้นละเอียดลงไปยิ่งกว่านี้หลายเท่าพันทวี เพราะขันธ์นั้นเป็นธาตุที่กลั่นมาจากธาตุอีกทีหนึ่ง

เครื่องกลั่นธาตุนี้ ตั้งอยู่ในศูนย์กลางธาตุทั้ง ๖ ปริมาณความใหญ่โตของเครื่องก็เต็มธาตุนั้น เมื่อเครื่องแรกกลั่นธาตุเหล่านี้แล้ว ก็เอาแต่ส่วนที่ละเอียดที่สุดไปเก็บเข้าเครื่องกลั่นที่ ๒-๓-๔-๕-๖-๗ ต่อไปเป็นลำดับ เมื่อเครื่องที่ ๗ กลั่นเสร็จแล้วก็ทำการส่งธาตุที่ถูกกลั่นนั้นเข้ามาที่เครื่องศูนย์กลางของภพ ๓ นี้ (การส่งธาตุนั้นส่งโดยทางอายตนะของเครื่องที่ ๗ กับเครื่องในภพ ๓) เมื่อเครื่องในภพ ๓ นี้รับธาตุมาแล้วก็จะเอามาเข้าเครื่องสำเร็จเก็บไว้เป็นเซพทะเล เซพทะเลเวลาที่ได้ธาตุมาแล้วเครื่องที่ศูนย์กลางภพ ๓ ก็จะทำหน้าที่ประกอบเป็นขันธ์ ๕ ขึ้น ประกอบได้สำเร็จพอกับปฐมวิญญาณ (กายที่จะต้องอาศัยขันธ์) ขันธ์ที่ประกอบไว้แล้วนั้นเป็นส่วนเฉพาะกายหนึ่ง ๆ ไม่มีปนเปกัน ส่วนดี ส่วนชั่ว ส่วนไม่ดี ไม่ชั่วก็มีผู้ควบคุมไว้เป็นส่วน ๆ

เวลาที่จะส่งมาเป็นกายนั้น อาศัยกายทิพย์ที่มาถึงศูนย์กลางภพนั้น เข้าเครื่องประกอบพร้อมกับธาตุที่สำเร็จเป็นขันธ์ ประจำภพแล้ว ก็จะส่งเข้ายังเครื่องที่ศูนย์กลางกายพ่อ ธาตุสำเร็จที่ส่งเข้าไปในศูนย์กลางกายของพ่อนั้น ขนาดเล็กเพียงเท่าเมล็ดโพธิ์เมล็ดไทรเท่านั้น เป็นชายก็ส่งผ่านเข้าโดยทางจมูกขวา หญิงเข้าทางซ้าย เวลาที่จะออกจากศูนย์กลางกายพ่อไปอยู่ในศูนย์กลางกายแม่ก็อาศัยความดึงดูดของอายตนะของเครื่องที่มีอยู่ในศูนย์กลางกายแม่ รับเอามาจากศูนย์ของพ่อมาไว้ที่ขั้วมดลูกของแม่ ต่อจากนั้นก็อาศัยธาตุส่วนหยาบรักษาหล่อเลี้ยงกันต่อไป

เวลาที่กายดับ เครื่องในศูนย์กลางภพก็ดูดเอาธาตุเหล่านี้ไปเก็บไว้ตามเดิม

สำหรับขันธ์ของทิพย์ ก็กลั่นเอาไปจากขันธ์ของมนุษย์ ขันธ์ของทิพย์ก็กลั่นต่อไป

เป็นของรูปพรหม, อรูปพรหม, ธรรมกาย, ต่อ ๆ กันขึ้นไปเป็นลำดับ

อนุตตโรปุริสทัมมสารถิ

พระคุณข้อนี้หมายความว่า พระองค์ก็เปรียบเสมือนสารถีผู้ฝึกสอนคนเป็นอย่างดีหาผู้อื่นเสมอเหมือนมิได้ ว่าโดยย่อก็คือ พระองค์มีพระปรีชาญาณเฉลียวฉลาดในอันที่จะฝึกสอนคนให้เป็นคนดีได้ ว่าโดยที่สุดก็คือให้สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้ ย่นคำสอนของพระองค์ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แต่พระองค์มีอุบายสอนต่าง ๆ นานา สุดแล้วแต่จะทรงพิจารณาเห็นว่าบุคคลจำพวกใดมีนิสัยอย่างไร ก็ทรงใช้อุบายสอนให้ต้องกับนิสัย เช่นพระนันทกุมารมีนิสัยหนักไปในทางราคจริต พระองค์ทรงเนรมิตเป็นรูปนางฟ้าเข้าล่อ จนพระนันทกุมารเห็นว่าสวยกว่านางคู่รักของเธอ แล้วก็ทรงยักเยื้องวิธีจนพระนันทกุมารเบื่อหน่ายในรูป

ในบางกรณี เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พระองค์ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์มากมาย ดังเช่นเรื่องอุรุเวลกัสสปะเป็นต้น ซึ่งมีเรื่องว่าครั้งเมื่อพระองค์คิดจะทรงปลูกฝังพระศาสนาให้เป็นปึกแผ่นในกรุงราชคฤห์ แต่มีคณาจารย์คนสำคัญอยู่ที่นั่นชื่ออุรุเวลกัสสปะซึ่งมีคนนับถือมาก ถ้าปราบอุรุเวลกัสสปะเสียได้พระพุทธศาสนาจึงจะรุ่งเรือง พระองค์จึงเสด็จไปยังอาศรมแห่งอุรุเวลกัสสปะ ตรัสขออาศัยพักสักราตรีหนึ่งที่โรงเพลิง อุรุเวลกัสสปะว่าที่นั่นมีพระยานาคพิษร้ายอยู่ตัวหนึ่ง พระองค์ว่าไม่เป็นไรก็เสด็จประทับอยู่ที่นั่น ครั้นตกเวลากลางดึกพระยานาคสำแดงพิษ หรือเรียกว่าพ่นพิษทำร้ายพระองค์ แต่พระองค์ทรงดำรงพระสติเฉพาะหน้าต่อพระกัมมัฏฐานภาวนานุโยค ประมวลมาซึ่งอิทธาภิสังขารสำแดงเตโชกสิณสมาบัติบันดาลให้เป็นเปลวเพลิง ยังพระยานาคให้พ่ายแพ้ด้วยฤทธิ์ของพระองค์ แล้วให้ขดตัวอยู่ในบาตรเอาไปให้อุรุเวลกัสสปะกับบริวารดู แต่อุรุเวลกัสสปะก็ยังไม่เลื่อมใสยังถือทิฏฐิว่าตนเป็นอรหันต์อยู่ พระองค์ก็ทรงแสดงอีกหลายประการ ตลอดจนแสดงจงกรม คือเดินอยู่บนน้ำแล้วเหาะขึ้นบนอากาศ แล้วเลื่อนลอยลงมาสู่เรือของอุรุเวลกัสสปะและบริวารที่ไปดูอยู่นั้น แล้วในที่สุดจึงชี้แจงให้พวกอุรุเวลกัสสปะรู้ตัวว่า ทางที่พวกเธอปฏิบัติอยู่นั้นมิใช่ทางที่จะบรรลุมรรคผล พวกเธอยังไม่ใช่พระอรหันต์ อุรุเวลกัสสปะได้สดับพระพุทธฎีกาก็ละทิฏฐิซบเศียรลงแทบฝ่าพระบาทพระองค์ ขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระองค์ลำดับนั้น แล้ว นทีกัสสปะและคยากัสสปะผู้เป็นน้องของอุรุเวลกัสสปะ ซึ่งต่างก็มีบริวารและเป็นคณาจารย์ตั้งอาศรมอยู่ถัด ๆ กันไปตามลำดับของลำน้ำเนรัญชราทางใต้ทราบเรื่องราวขึ้นก็พากันเลื่อมใส มาขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระองค์หมดสิ้น

ดังนี้พระองค์จึงเป็นผู้ฝึกสอนอย่างดีเลิศ ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน จึงได้พระนามว่า อนุตตโรปุริสทัมมสารถิ

สัตถาเทวมนุสสานัง

แปลว่า พระองค์เป็นบรมครูแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ข้อนี้สาธกได้ด้วยพุทธกิจ ๕ ประการ ซึ่งว่า ๑ เวลาเช้าบิณฑบาต ๒ เย็นทรงแสดงธรรม ๓ พลบค่ำทรงให้โอวาทภิกษุ ๔ เที่ยงคืนแก้ปัญหาเทวดา ๕ ย่ำรุ่งพิจารณาดูเวไนยสัตว์ที่พึงจะโปรด จะเห็นได้ว่าในข้อ ๒–๓ นั้นทรงเป็นครูมนุษย์ ข้อ ๔ นั้นทรงเป็นครูเทวดา และยังมีมงคลสูตรเป็นข้อยืนยันอีก เพราะเหตุที่พระองค์จะทรงแสดงมงคลสูตรนั้นก็เนื่องจากเหตุว่าเทวดาลงมาเฝ้าและยกปัญหาขึ้นทูลถามว่าอะไรเป็นมงคล พระองค์จึงทรงประทานเทศนามงคลสูตรซึ่งเริ่มต้นด้วยบทพระคาถาว่า "อเสวนา จ พาลานังฯ" เป็นอาทิ ซึ่งแปลว่า อย่าคบคนพาลเป็นต้นตลอดจนถึงนิพพานสัจฉิกิริยา การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานฯ ซึ่งพระองค์ตรัสว่าสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นมงคลทั้งสิ้น ดังนี้จึงได้พระนามว่า สัตถา เทวมนุสสานัง พระองค์เป็นบรมครูทั้งเทวดาและมนุษย์

พุทโธ

คำว่า **พุทโธ** แปลได้หลายนัย แต่ในที่นี้จะขอแปลไปในทางที่ว่า เป็นผู้บานแล้วหรือเบิกบานแล้ว ที่ว่าบานนั้นเปรียบด้วยดอกประทุมชาติ คือบานเหมือนดอกบัวที่บานแล้วเต็มที่ การที่พระองค์ทรงประกอบความเพียรอยู่ด้วยประการต่าง ๆ เมื่อยังไม่ได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณเปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังตูมอยู่ ต่อรุ่งอรุณแห่งวันวิสาขปุรณมี พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว จึงเปรียบเสมือนดอกบัวที่บานแล้ว บานในเวลารุ่งอรุณแห่งวันวิสาขปุรณมีนั้นเอง นัยที่ว่าเบิกบานนั้น หมายความว่า เมื่อพระองค์ได้ทรงตรากตรำเป็นเวลาล่วงถึง ๖ พรรษาแล้ว จึงได้มาตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ได้รับผลเป็นองค์อรหัง และสัมมาสัมพุทโธฯ ดังบรรยายมาข้างต้นแล้ว พระกมลหฤทัยของพระองค์ก็ย่อมผ่องแผ้วเบิกบานเต็มที่ เหตุว่าได้ผลสมปรารถนาที่พระองค์ทรงตั้งปณิธานเพียรบำเพ็ญมา ฉะนี้จึงได้พระนามว่า พุทโธ

ขอย้ำอีกหน่อยว่า การที่นำเอาดอกบัวบานมาเทียบความหมายแห่งคำว่าพุทโธนั้นก็เพราะเหตุว่าเมื่อปฐมกัลป์เริ่มตั้งศีรษะแผ่นดินขึ้นใหม่ ๆ มีกอบัวเกิดขึ้นพร้อมทั้งมีดอก ๕ ดอก ท้าวสุธาวาสหยั่งรู้ว่านี้เป็นนิมิตว่า ในกัลป์นี้จะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสโปรดเวไนยสัตว์ ๕ พระองค์ จึงปกาสิตคำว่า น, โม, พุท, ธา, ยะ ไว้ ซึ่งมีความหมายว่า นะ คือ พระกกุสันโธ

โม คือพระโกนาคมนะ พุท คือพระพุทธกัสสปะ ธา คือพระสมณโคดม ยะ คือ พระศรีอาริย–เมตไตรย์ ซึ่งได้ปรากฏเป็นที่นับถือกันมาจนบัดนี้

ภควา

คำว่า ภควา แปลได้หลายนัย แปลว่าหักก็ได้ แจกก็ได้ ที่ว่าหักนั้นหมายความว่าพระองค์หักเสียได้ซึ่งสังสารจักร กล่าวคือ อวิชชา ตัญหา อุปาทาน กรรมอันเป็นเสมือนตัวจักรอันพัดผันส่งต่อไปยังกันและกัน เป็นกำลังดันให้หมุนเวียนวนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร มิให้ออกจากภพ ๓ พระองค์หักเสียได้แล้ว พระองค์จึงพ้นไปจากภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เสด็จออกสู่นิพพานไป

ที่ว่า แจก นั้นมีความหมายว่า เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์เป็นสัพพัญญู ทรงรู้แจ้งธาตุธรรมทั้งปวงหมด จึงทรงสามารถจำแนกแยกแยะธรรมส่วนที่ละเอียด ๆ ให้เห็นเช่น ทรงจำแนกขันธ์ ธาตุ อายตนะ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ดังนี้เป็นต้น ตลอดจนหลักธรรมอื่น ๆ ทั้งมวลให้สาวกได้รู้เห็นรับปฏิบัติสืบ ๆ กันมา

ธรรมคุณ

สวากขาโต ภควตา ธัมโมฯ

ต่อไปเป็นเรื่องธรรมคุณ ธรรมในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพระสัทธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าสวากขาโต แปลว่าพระองค์กล่าวแล้วดีนั้น ก็คือว่าธรรมที่พระองค์ตรัสสอนนั้นล้วนแต่จะเป็นผลส่งให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามได้รับความร่มเย็นเป็นสุขทั้งสิ้น จึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมที่พระองค์กล่าวแล้วดี ดีก็คือไม่มีเสีย คือคำสอนของพระองค์ไม่ให้ทุกข์แก่ผู้ปฏิบัติเลย มีแต่จะนำไปสู่สุขอย่างเดียว มีอริยมรรคเป็นข้อสาธกที่ทรงสอนไว้ว่า ความเห็นชอบ ๑, ความดำริชอบ ๑, กล่าววาจาชอบ ๑, ประกอบการงานชอบ ๑, หาเลี้ยงชีพโดยชอบ ๑, ทำความเพียรชอบ ๑, ตั้งสติไว้ชอบ ๑, สมาธิชอบ ๑, พิจารณาดูให้ดีจะเห็นธรรมเหล่านี้ ผู้ใดประพฤติได้จะให้ผลไม่เฉพาะแต่ทางธรรม แม้ในทางโลกก็อำนวยผลดีให้แก่ผู้ปฏิบัติเหมือนกัน ดังนี้ธรรมที่พระองค์ตรัสสั่งสอนไว้ได้ชื่อว่า "สวากขาตธรรม"

พระสัทธรรมของพระองค์ แบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ ได้ ๓ หมวดคือ ปริยัติ–ธรรม ๑, ปฏิบัติธรรม ๑, ปฏิเวธธรรม ๑,

ปริยัติธรรมนั้น ได้แก่คำสั่งสอนอันเป็นแนวนำไปสู่ปฏิบัติธรรม ส่วนปฏิบัติธรรมนั้นเป็นคำสอนที่บ่งวิธีการปฏิบัติโดยตรง ซึ่งจะมีผลส่งให้ถึงปฏิเวธธรรม คือการรู้แจ้งแทงตลอดสภาวะความเป็นจริงทั้งมวล

สันทิฏฐิโก

แปลว่า ธรรมดาคำสอนของพระองค์นั้นไม่เหมือนสิ่งของอื่น ๆ ซึ่งคนหนึ่งแลเห็นแล้วชี้ไป อีกคนหนึ่งจะแลเห็นได้ด้วยกันอย่างนั้น หามิได้ ผู้ใดปฏิบัติตามผู้นั้นจะเห็นผลได้ด้วยตนเองว่าเป็นอย่างไร

อกาลิโก

ผู้ใดปฏิบัติ ผู้นั้นย่อมได้รับผลเสมอโดยไม่มีจำกัดเวลาว่ามีเขตเพียงนั้นเพียงนี้

เอหิปัสสิโก

เพราะเหตุว่าเป็นของดี ของจริง เมื่อผู้ใดปฏิบัติได้แล้วจึงเป็นเสมือนสิ่งของที่น่าจะเรียกบอกคนอื่นมาดูว่า นี่ ดี จริง อย่างนี้

โอปนยิโก

เพราะเหตุว่าการปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์พบของดีของจริงดังกล่าวมาแล้วนั้น ควรจะน้อมนำเอาของดีจริงที่พบแล้วนั้นเข้ามาไว้ในตน คือยิ่งถือปฏิบัติเรื่อยไปไม่ละวางเสีย

ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ

แปลว่า ธรรมของพระองค์นั้น วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะด้วยตนเอง ข้อนี้ก็คล้ายกับสันทิฏฐิโกที่กล่าวข้างต้น ต่างแต่ว่าข้อนั้นกล่าวถึงอาการเห็น ส่วนข้อนี้กล่าวถึงอาการรู้ กล่าวคือผู้ปฏิบัติตามธรรมของพระองค์ จะรู้ว่าธรรมของพระองค์ดีจริงอย่างไร และเมื่อปฏิบัติตามแล้วได้ผลเป็นอย่างไร ดังนี้ย่อมเกิดจากการปฏิบัติของตนเอง ด้วยใจของตนเอง ผู้อื่นจึงพลอยรู้ด้วยไม่ได้ มันเป็นรสทางใจ หากใจผู้ปฏิบัติเขาเยือกเย็นเป็นสุขสักปานใด แม้เขาจะเอามาเล่าให้เราฟัง ใจเราก็จะไม่เย็นอย่างเขา ตามคำที่เขาเล่าบอกนั้นได้ จะไม่ผิดอะไรกับคนหนึ่งได้กินแกงชนิดหนึ่งมาเล่าให้เราฟังว่ามันอร่อยอย่างนั้นอย่างนี้ ก็จะไม่ทำให้เราเปิบข้าวเปล่า ๆ โดยนึกเอารสแกงที่เขาว่านั้นมาประสมให้ได้รสอร่อยอย่างเขาว่านั้นได้

สังฆคุณ

สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ สาวกของพระองค์ผู้มีพระภาคเจ้านั้น ย่อมมี ๒ จำพวก คือ ปุถุชนสาวก ๑ อริยสาวก ๑ ปุถุชนสาวกนั้น ได้แก่ผู้ที่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย แต่ยังมิได้บรรลุธรรมวิเศษอันใด ยังเป็นปุถุชนอยู่ จึงได้ชื่อว่าปุถุชนสาวก แต่สาวกตามความหมายในบทสังฆคุณที่ยกขึ้นกล่าวข้างต้นนี้เฉพาะแต่อริยสาวกเท่านั้น อริยสาวก แปลว่า สาวกผู้ประเสริฐ คือสาวกที่ได้บรรลุธรรมวิเศษแล้ว พ้นจากฐานะปุถุชนแล้ว เรียก

ตามโวหารในทางศาสนาว่าเป็นชั้นอริยะ สาวกชั้นอริยะหรือที่เรียกว่าอริยสาวกนั้น ท่านจัดเป็น ๔ คู่ คือโสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล คู่ ๑, สกทาคามิมรรค สกทาคามิผลคู่ ๑, อนาคามิมรรค อนาคามิผลคู่ ๑, อรหัตมรรค อรหัตผลคู่ ๑, แต่ถ้าจัดเป็นรายบุคคล ท่านจัดเป็น ๘ คือ โสดาปัตติมรรค ๑, โสดาปัตติผล ๑, สกทาคามิมรรค ๑, สกทาคามิผล ๑, อนาคามิมรรค ๑, อนาคามิผล ๑, อรหัตมรรค ๑, อรหัตผล ๑, จึงรวมเป็นอริยบุคคล ๘ จำพวกด้วยกัน แบ่งเป็นชั้น ๆ ตามลำดับธรรมวิเศษที่ได้บรรลุ

พระอริยบุคคลบำเพ็ญกิจถูกส่วน เพ่งที่ศูนย์กลางกายเป็นดวงใสจนแลเห็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม จนถึงกายธรรมเป็นชั้นที่ ๕ เป็นชั้น ๆ ไป โดยนัยดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือชั้นต้น ดูดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ที่ศูนย์กลางกายมนุษย์ให้เป็นดวงใส แล้วขยายให้กว้างออกไป วัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๒ วา หนา ๑ คืบ ใสเหมือนกระจกเงาส่องหน้า นี่เป็นปฐมฌาน แล้วกายธรรมนั่งบนนั้น ดังนี้เรียกว่ากายธรรมเข้าปฐมฌาน แล้วเอาตาธรรมกายที่นั่งบนฌานนั้น เพ่งดูดวงธรรมที่ศูนย์กลางกายทิพย์เห็นเป็นดวงใส แล้วขยายส่วนเท่ากันนั้น ธรรมกายน้อมเข้าฌานที่ ๒ นั้น แล้วฌานที่ ๑ ก็หายไป ฌานที่ ๒ มาแทนที่ ธรรมกายนั่งบนนั้น นี้ชื่อว่าธรรมกายเข้าฌานที่ ๒ ทำนองเดียวกันนั้นต่อ ๆ ไปในกายรูปพรหมกายอรูปพรหม (นี่เป็นส่วนรูปฌาน) ต่อจากนี้ไปให้ใจธรรมกายน้อมไปว่าละเอียดกว่านี้มี ฌานที่ ๔ ก็หายไป ฌานที่ ๕ เกิดขึ้นแทนที่เรียกว่า อากาสสานัญจายตนะ (ใสสว่าง) เมื่อธรรมกายนั่งอยู่บนฌานที่ ๕ ดังนี้แล้ว ใจธรรมกายน้อมไปว่าละเอียดกว่านี้มีอีก ฌานที่ ๕ ก็หายไป ฌานที่ ๖ เข้ามาแทนที่ เรียกว่า วิญญาณัญจายตนะ (ใสยิ่งกว่านั้น) ธรรมกายนั่งอยู่บนฌานที่ ๖ แล้วนั้น ใจกายธรรมน้อมไปอีกว่าละเอียดกว่านั้นมี ฌานที่ ๖ ก็หายไป ฌานที่ ๗ มาแทนที่เรียกว่า อากิญจัญญายตนะ (ใสยิ่งขึ้นไปอีก) ธรรมกายนั่งอยู่บนฌานที่ ๗ นั้นแล้ว ใจธรรมกายก็น้อมไปอีกว่าละเอียดกว่านี้มีอีก ฌานที่ ๘ ก็บังเกิดขึ้นทันทีเรียกว่า เนวสัญญานาสัญญายตนะ รู้สึกละเอียดจริง ประณีตจริง นี้เรียกว่าเข้าฌานที่ ๑–๘ โดยอนุโลม แล้วย้อนกลับจับแต่ฌานที่ ๘ นั้นถอยลงมาหาฌานที่ ๗–๖–๕–๔–๓–๒–๑ เรียกว่าปฏิโลม ทำดังนี้ ๗ หน ธรรมกายจึงคงไปอยู่บนฌานที่ ๘ ในระหว่างเข้าฌานนั้น ตั้งแต่ ๑ ถึง ๘ นั้น ตามธรรมกายดูทุกขสัจ เห็นชัดแล้วดูสมุทัยสัจ เห็นชัดแล้วดูนิโรธสัจ เห็นชัดแล้วดูมรรคสัจ เมื่อถูกส่วนเข้าธรรมกายตกศูนย์เป็นดวงใส วัดผ่าศูนย์กลางได้ ๕ วา ในไม่ช้าศูนย์นั้นกลายกลับเป็นธรรมกาย หน้าตักกว้าง ๕ วา สูง ๕ วา นี่เป็นพระโสดาแล้ว แล้วธรรมกายโสดานั้นเข้าฌาน แล้วพิจารณา

อริยสัจ ๔ ในกายทิพย์ทำนองเดียวกับที่กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อถูกส่วนธรรมกายโสดาตกศูนย์ วัดผ่าศูนย์กลางได้ ๑๐ วา ไม่ช้าศูนย์นั้นกลับเป็นธรรมกาย หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา มีชื่อว่าพระสกทาคามี แล้วธรรมกายเข้าฌาน และพิจารณาอริยสัจในกายรูปพรหมทำนองเดียวกันนั้น เมื่อถูกส่วนธรรมกายสกทาคาตกศูนย์ วัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๑๕ วา แล้วกลับเป็นธรรมกาย หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา มีชื่อว่าพระอนาคามี แล้วเอาธรรมกายของพระอนาคามีเข้าฌานพิจารณาอริยสัจ ๔ ในกายอรูปพรหม เห็นชัดเช่นเดียวกันกับที่กล่าวมา เมื่อถูกส่วนธรรมกายพระอนาคามีตกศูนย์ วัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๒๐ วา แวบเดียวกลับเป็นธรรมกายหน้าตักกว้าง ๒๐ วา สูง ๒๐ วา นี่เป็นพระอรหัตแล้ว

ที่ว่าธรรมกายนั้น สัณฐานเป็นรูปพระพุทธปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม สีขาวเป็นเงาใสเหมือนกระจกส่องหน้า ชั้นพระโสดา ละกิเลสได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ที่ท่านละสักกายทิฏฐิได้ก็โดยท่านพิจารณาเห็นชัดว่า สังขารร่างกายนี้เหมือนเรือนที่อาศัยอยู่ชั่วคราว ไม่ช้าก็จะแตกจะทำลายไป จะยึดถือเอาเป็นตัวเป็นตนมิได้ เป็นสักแต่ธาตุทั้งหลายประสมส่วนกันเข้า จึงเป็นรูปเป็นนาม ย่อมแปรผันไปตามลักษณะของมัน ไม่ยืนยงคงที่ ถ้าไปยึดถือเป็นตัวเป็นตนก็รังแต่จะนำความทุกข์มาให้ ดังที่กล่าวมานี้ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่ส่วนธรรมกายนั้นท่านเห็นว่าเป็น นิจจัง สุขัง อัตตา ท่านจึงไม่แยแสต่อกายมนุษย์ โดยเห็นว่าเป็นของไม่มีสาระดังกล่าวข้างต้น ท่านจึงข้ามพ้นสักกายทิฏฐิไปได้

ที่ท่านละวิจิกิจฉาได้ ก็ด้วยท่านเข้าถึงธรรมกายแล้ว ถอดกายทั้ง ๔ ซึ่งเป็นโลกีย์ ถอดเป็นขั้นออกไปเสียได้แล้วท่านจึงหมดความกินแหนงสอดแคล้วในพระรัตนตรัย เพราะท่านเป็นตัวพระรัตนตรัยเสียแล้ว

ที่ท่านละสีลัพพตปรามาสได้นั้น ก็เพราะเมื่อท่านเป็นตัวพระรัตนตรัยเสียเช่นนี้แล้ว ศีลและวัตรใดอันเป็นฝ่ายมิจฉาทิฏฐินอกพระพุทธศาสนาไม่มีในท่านแล้ว จึงได้ชื่อว่าท่านพ้นแล้วจากสีลัพพตปรามาส คือการยึดมั่นซึ่งศีลและวัตรนอกพระพุทธศาสนา

ชั้นพระสกทาคา นอกจากกิเลส ๓ อย่าง ดั่งที่พระโสดาละได้แล้วนั้น ยังละกามราคะ พยาบาทอย่างหยาบได้อีก ๒ อย่าง

กามราคะได้แก่ความกำหนัด ยินดีในวัตถุกามและกิเลสกาม พยาบาทคือการผูกใจโกรธ

พระอนาคาละกามราคะพยาบาทขั้นละเอียดได้

พระอรหัตละกิเลสทั้ง ๕ ดังกล่าวมาแล้วนั้นได้โดยสิ้นเชิง แล้วยังละสังโยชน์เบื้องบนได้อีก ๕ คือ รูปราคะความกำหนัดยินดีในรูปฌาน อรูปราคะความกำหนัดยินดีในอรูปฌาน มานะความถือตน อุทธัจจะความฟุ้งซ่าน อวิชชาความมืด ความโง่ ไม่รู้อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสังขาร ไม่รู้ปฏิจจสมุปบาทธรรม และอริยสัจจึงรวมเป็น ๑๐ ที่พระอรหัตละได้

พระอริยบุคคลทั้ง ๘ ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ได้ชื่อว่า อริยสาวก

สุปฏิปันโน ท่านปฏิบัติแล้วดี คือปฏิบัติไปตามแนวมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางสายกลาง ตามที่สมเด็จพระบรมศาสดาดำเนินมาแล้ว ไม่หย่อนเกินไป ไม่ตึงเกินไป จึงได้ชื่อว่าปฏิบัติดี

อุชุปฏิปันโน ปฏิบัติแล้วตรง คือความปฏิบัติท่านมุ่งตรงต่อพระนิพพาน ไม่วอกแวกไปทางอื่น

ญายปฏิปันโน ปฏิบัติมุ่งเพื่อรู้ธรรมที่จะออกจากภพ ๓ โดยแท้

สามีจิปฏิปันโน ปฏิบัติอย่างดีเลิศ

เพราะท่านปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงพระนิพพานจริงๆ ไม่ใช่เพื่อเหตุอื่น จึงสมควรนับว่าเป็นการปฏิบัติอย่างดีเลิศ

อาหุเนยโย จึงเป็นผู้ควรเคารพสักการะ

ปาหุเนยโย จึงเป็นผู้ควรต้อนรับ

ทักขิเนยโย จึงเป็นผู้ควรรับของที่เขาทำบุญ

อัญชลีกรณีโย จึงสมควรกราบไหว้

อนุตตรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ เป็นเนื้อนาบุญอันเลิศไม่มีอื่นจะดีกว่าอีกแล้ว นี่เป็นเรื่องสังฆคุณ

เมื่อเรารู้แนวปฏิบัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกดังกล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว เรามีหน้าที่จะต้องพิจารณาไตร่ตรองดูว่า เราจะทำอย่างไร เราเพียงท่องจำ อิติปิโส ภควาฯ ไว้กระนั้นหรือ หรือจะพยายามนึกคำแปลไว้ให้เข้าใจด้วย และระลึกถึงพระคุณเหล่านี้เนือง ๆ ดังนี้หรือ เราไม่พึงกระทำอะไรยิ่งไปกว่านี้หรือ ในปัญหาเหล่านี้ขอให้เราส่งใจไประลึกถึงพระโอวาทในเรื่องบูชา บูชามี ๒ อย่าง อามิสบูชา คือ บูชาด้วยเครื่องสักการะอย่างหนึ่ง ปฏิบัติบูชา คือ บูชาด้วยการปฏิบัติอย่างหนึ่ง ในการบูชาทั้ง ๒ อย่างนี้พระองค์ทรงสรรเสริญว่าปฏิบัติบูชาดีกว่าอามิสบูชา เมื่อคิด

ทบทวนดูเหตุผลในพระโอวาทข้อนี้แล้ว เราจะเห็นได้ชัดทีเดียวว่าพระองค์มีพระประสงค์จะให้พวกเรามีความเพียรพยายามปฏิบัติเจริญรอยตามพระองค์มากกว่าที่จะมามัวบูชาพระองค์อยู่ หาไม่พระองค์จะตรัสเช่นนั้นทำไม และโดยนัยอันนี้เอง จึงเป็นที่เห็นได้ว่าแม้เวลานี้จะเป็นกาลล่วงมาช้านานจากที่พระองค์เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้ว ก็ไม่มีอะไรเป็นข้อห้ามว่าผู้ที่ปฏิบัติตามจะไม่ได้รับผลอย่างที่ท่านได้รับ นอกจากคำกล่าวอ้างของคนเกียจคร้าน ข้อนี้มีคำว่าอกาลิโก ในบทธรรมคุณนี้เองเป็นหลักฐานยันอยู่ว่าธรรมของพระองค์ ผู้ใดปฏิบัติตามย่อมจะเกิดผลทุกเมื่อ ไม่มีขีดขั้น พระอริยสาวกทั้งหลายนั้นฐานะเดิมก็เป็นมนุษย์ปุถุชนนี้เอง แม้องค์สมเด็จพระบรมศาสดาก็เช่นกัน มิใช่เทวดา อินทร์ พรหม ที่ไหน แต่ที่เลื่อนขึ้นสู่ฐานะเป็นพระอริยะได้ก็เพราะการปฏิบัติเท่านั้น แนวปฏิบัติอย่างไหนถูกพระองค์สอนไว้ละเอียดหมดแล้ว ปัญหาจึงเหลือแต่ว่าพวกเราจะปฏิบัติกันจริงหรือไม่เท่านั้น

ดังที่พรรณนามานี้ ก็จะเห็นคำตอบในปัญหาข้างต้นได้แล้วว่า เพียงแต่จะท่องจำ อิติปิโส ภควาฯ ไว้ หรือเพียงแต่ระลึกถึงพระคุณเหล่านั้นไว้ จะยังไม่พอแก่พระประสงค์ของพระองค์ กิจที่เราควรทำอย่างยิ่งจึงอยู่ที่การปฏิบัติของท่านตามแนวปฏิบัติของท่าน

ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา นี้เรียกว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหัวใจแห่งความสำเร็จทั้งมวล แปลอย่างจำได้ง่ายว่า ปักใจ, บากบั่น, วิจารณ์, ทดลอง, ไม่ว่าจะทำกิจการใดถ้าประกอบด้วย ๔ อย่างนี้เป็นสำเร็จทั้งสิ้น ว่าโดยเฉพาะในการบำเพ็ญภาวนา ๑.ต้องปักใจรักการนี้จริง ๆ ประหนึ่งชายหนุ่มรักหญิงสาว ใจจดจ่อต่อหญิงคู่รักฉะนั้น ๒.ต้องบากบั่นพากเพียรเอาจริงเอาจัง ๓.วิจารณ์ตรวจดูการปฏิบัติให้ถูกต้องตามแนวสอนของอาจารย์ให้ดีที่สุด ๔.ทดลองในที่นี่ได้แก่หมั่นใคร่ครวญสอดส่องดูว่า วิธีการที่ทำไปนั้นมีอะไรขาดตกบกพร่องบ้าง รีบแก้ไข อย่างนั้นไม่ดีเปลี่ยนอย่างนี้ลองดูใหม่ เช่นนั่งภาวนาในที่นอนมักจะง่วง ก็เปลี่ยนมานั่งเสียที่อื่น เป็นต้น ข้อสำคัญให้ยึดแนวสอนเป็นหลักไว้ อย่าออกนอกทาง ๔ อย่างนี้เรียกว่า อิทธิบาท เป็นเครื่องที่จะช่วยให้เกิดความสำเร็จในกิจทั้งปวง

ว่าด้วยรัตนะ

รัตนัตตยัง นั้น แปลว่า หมวดสามแห่งรัตนะ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ สามรัตนะนี้ประเสริฐกว่าสวิญญาณกรัตนะและอวิญญาณกรัตนะที่มีในไตรภพ ด้วยเป็นของทำความดีให้แก่โลกทั้งสาม คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก กามโลกมีรัตนะที่

ใช้กันอยู่ เช่นเพชร หรือแก้วทั้ง **เป็น**และ **ตาย** ที่ **เป็น**ดังรัตนะเจ็ดของจักรพรรดิ ที่ **ตาย** ดังรัตนะที่นำมาจากต่างประเทศโดยมาก รูปโลกก็มีรัตนะสำหรับให้เกิดแสงสว่างในโลกของเขา อรูปโลกก็มีรัตนะสำหรับให้เกิดแสงสว่างในโลกของเขาดุจกัน ตั้งแต่เทวดาขึ้นไปมีรัตนะทั้ง **เป็น**และ **ตาย** เป็นเครื่องให้เทวดา พรหม และอรูปพรหมอาศัยรัตนะเหล่านี้ และเป็นของทำความยินดีและปลื้มใจให้เกิดขึ้นแก่มนุษย์ เทวดา พรหม และอรูปพรหม ได้เท่ากำลังของรัตนะนั้น ๆ ดังนี้เป็น **รัตนะ ๓ ส่วนโลก** ที่เกิดของ **รัตนะ ๓ ส่วนธรรม** ต้องบรรยายแต่เหตุไป รัตนะทั้ง ๓ นี้เป็นรัตนะที่ **เป็น**ไม่ใช่รัตนะที่ **ตาย** แต่ที่เกิดรัตนะ ๓ นั้นทำให้มีขึ้นได้ด้วยความเพียรระวังกาย, วาจา, ใจ ให้บริสุทธิ์ เพียรละ กาย, วาจา, ใจ, ไม่บริสุทธิ์เสีย เพียรทำกาย, วาจา, ใจ, บริสุทธิ์ให้เกิดมีขึ้น เพียรรักษา กาย, วาจา, ใจ, ที่บริสุทธิ์แล้วให้คงที่และทวีขึ้น ความที่มีขึ้นแล้วแห่งความบริสุทธิ์นั้นให้รักษาไว้อย่าให้หายไปเสีย นึกถึงความบริสุทธิ์นั้นแหละร่ำไป จนใจของตนบริสุทธิ์เหมือนกับความบริสุทธิ์แล้ว ก็จะเห็นความบริสุทธิ์ใสปรากฏอยู่ตรงกลางของกายมนุษย์เหนือสะดือขึ้นมาราว ๒ นิ้ว ตรงนั้นเรียกว่าศูนย์ เป็นดวงประมาณเท่าฟองไข่แดง ใสบริสุทธิ์ดุจกระจกที่ส่องดูหน้าในเวลาแต่งหน้าและแต่งตัว ประมาณของดวงไม่คงที่ บางทีโตกว่าเล็กกว่าก็ได้ อย่างโตไม่เกินดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ อย่างเล็กไม่เกินดวงตาดำข้างใน นี้เป็นเครื่องกำหนดของดวง ดวงนั้นแหละคือปฐมมรรค จำเดิมแต่เห็นดวงปฐมมรรคแล้วให้เอาใจของตนจรดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงนั้นเสมอในอิริยาบถทั้ง ๔ จนกระทั่งใจของตนนั้นไม่ไปจรดในที่อื่น หยุดอยู่ที่กลางดวงของปฐมมรรคเสมอ เมื่อใจหยุดได้แน่นอนแล้ว ก็ขยับใจนั้นเข้าไปในศูนย์กลางของดวงก็จะเห็นว่างประมาณเท่าเมล็ดโพธิ์หรือเมล็ดไทรที่ศูนย์กลางของดวงนั้น ในเมื่อส่งรู้เข้าไปในกลางว่างเต็มทั้งคิด ทั้งจำ ทั้งเห็นแล้ว ก็จะเห็นกายทิพย์ของตัวเองในกลางของว่างนั้น เห็นดังนี้ชื่อว่าเห็นกายในกาย คือกายทิพย์ในกายมนุษย์ แล้วเข้าดูดวงปฐมมรรคในกายทิพย์ที่ตรงศูนย์ของกายทิพย์อีก ก็จะเห็นเป็นดวงใสในกายทิพย์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสเหมือนกระจกส่องเงาหน้าอีก แล้วเอาเห็น, จำ, คิด, รู้, จรดลงที่ศูนย์กลางของดวง ทำแบบเดียวกับทำมาแล้ว ก็จะเห็นกายรูปพรหมในกลางของดวงนั้น กายนั้นเหมือนกายของตัวเองจึงใช้ได้ ถ้าไม่เหมือนกายของตนเองทำใหม่จนเห็นเหมือนกายของตนเองจริง ๆ แล้ว ชื่อว่า เห็นกายในกาย คือกายรูปพรหมในกายทิพย์ แล้วเข้าไปดูดวงปฐมมรรคในกายรูปพรหมต่อไป ก็จะเห็นเป็นดวงใสในกลางกายรูปพรหมดุจที่เห็นมาแล้ว เอาเห็น, จำ, คิด, รู้, จรดลงที่ศูนย์กลางดวงก็จะเห็นกายอรูปพรหมในกลางดวงนั้น รูปเหมือน

ตัวเองจึงใช้ได้ ถ้าไม่เหมือนทำใหม่จนเหมือน แต่พอเหมือนแล้วใช้ได้ เรียกว่าเห็นกายในกาย คือเห็นกายอรูปพรหม แล้วเข้าไปดูดวงปฐมมรรคในกายอรูปพรหมต่อไป ก็จะเห็นดวงใสในกลางกายอรูปพรหมดุจเห็นมาแล้ว เอาเห็น, จำ, คิด, รู้, จรดลงที่ศูนย์กลางดวง ก็จะเห็นกายธรรมในกลางดวงนั้นรูปร่างเหมือนตัวเอง แต่ใสเหมือนดังแก้ว เกตุดอกบัวตูม แล้วเอาเห็น, จำ, คิด, รู้, เข้าหยุดที่ศูนย์กลางของกายธรรม ที่ตรงนั้นเป็นดวงใสเท่าฟองไข่แดงของไก่โตได้เล็กได้ ใสดุจเพชร ชื่อว่าธรรมสำหรับทำให้เป็นธรรมกาย ธรรมสิ่งนี้แหละสำหรับรักษา เห็น, จำ, คิด, รู้, ให้บริสุทธิ์และให้หยุดด้วย ต้องให้หยุดให้มากที่สุดเท่าที่บังคับให้หยุดได้ หยุดให้มากที่สุดก็เจริญที่สุด **หยุดต้องมีกลเม็ด หยุดดับหยาบไปหาละเอียดร่ำไป ไม่ใช่หยุดแล้วไม่ทำอะไร** ทำหยุดในหยุดนั้นและหนักขึ้นทุกที ไม่มีเวลาหย่อนจึงจะเจริญถึงที่สุดเร็ว ธรรมกายเป็นกายที่ ๕ นั้น เป็นกายสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ผู้ใดทำกายนี้ให้เป็นขึ้นได้ ผู้นั้นก็ชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้า ชื่อว่าอนุพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าตามเสด็จพระพุทธเจ้า คำว่าพระพุทธเจ้ามีหลายจำพวก เป็นสัพพัญญูพุทธเจ้าบ้าง ปัจเจกพุทธเจ้าบ้าง สาวกพุทธเจ้าบ้าง สุตพุทธเจ้าบ้าง พหุสุตพุทธเจ้าบ้าง อนุพุทธเจ้าบ้าง ดังนี้ตรงกับกระแสพุทธฎีกาว่า เราตถาคตกล่าวว่า ท่านผู้สดับมากนั้นเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ชื่อว่าพหูสุตพุทธเจ้าฯ เมื่อเป็นธรรมกาย คือเป็นพระพุทธเจ้าต้องเรียนวิชชาของพระพุทธเจ้าต่อไป ถ้าจะเรียนต่อไปต้องรู้จักธรรมที่ทำให้เป็นกายนั้น ๆ คือธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ และธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมดังแสดงมาแล้วข้างต้น ธรรมที่ทำให้เป็นกายนั้น ๆ มีรูปพรรณสัณฐานสีสันวรรณะละม้ายคล้ายคลึงกัน ต่างกันแต่ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายโตมากกว่า แต่ส่วนเนื้อที่ละเอียด และความใสนั้นก็ละม้ายกันทั้ง ๔ กาย แต่กายธรรมละเอียดและใสกว่าทั้ง ๔ ส่วนที่ตั้งของธรรมที่ทำให้เป็นกายนั้น ๆ คือตรงกลางตัวตัดขาดแค่สะดือบังเวียนเข้าไปที่ศูนย์กลางพอดี ไม่เหลื่อมซ้าย ขวา หน้า หลัง สำหรับสัตว์ที่จะไปเกิดมาเกิด ต้องอาศัยศูนย์กลางนั้นด้วยกันทั้งหมด จึงได้ชื่อว่าที่สิบ เทวดา, พรหม, อรูปพรหม ตลอดพระนิพพาน ใช้เป็นแบบเดียวกันทั้งสิ้น ตรงที่สิบนั้นว่างประมาณเท่าเมล็ดโพธิ์ หรือเมล็ดไทร เป็นอากาศว่าง เรียกว่ากำเนิดเดิมก็ถูก ที่กำเนิดเดิมนั้นมีธรรมดวงหนึ่งเท่าฟองไข่แดงของไก่ สัณฐานกลมเนื้อละเอียดสีขาวใส หุ้มกำเนิดเดิมนั้นโดยรอบ กำเนิดเดิมนั้นอยู่ที่ศูนย์กลางข้างในพอดี ธรรมดวงนั้นแหละชื่อว่ามนุษยธรรม ๆ ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์อยู่ศูนย์กลางของกายมนุษย์ มีเหมือนกันทุกกายทั้งสุดหยาบ สุดละเอียด มีชื่อตามกายนั้น ๆ เช่น ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถ้าธรรมนี้ดับไป กายก็ต้องแตกจากกัน ตั้งอยู่ไม่ได้เพราะหมดธรรมที่รักษา เหมือนเครื่องยนต์ที่ปลดเอา

หม้อไฟออกเสีย เครื่องก็ต้องดับทันทีฉันนั้น ถ้าธรรมกายจะทำวิชชาต่อไปต้องเอาเห็น, จำ, คิด, รู้, ของธรรมกายจรดลงที่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น แต่พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้นก็ขยายส่วนออกไปประมาณวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมโดยรอบ ๖ วา หนาคืบหนึ่ง ใสเหมือนกระจกเงาส่องหน้า ธรรมกายก็ขึ้นนั่งอยู่บนฌานนั้น เหมือนนั่งอยู่บนแผ่นกระจกเป็นบัลลังก์ จะไปไหนก็คล่องแคล่วเหมือนใจนึก นี้เป็นฌานที่ ๑ ถ้าจะทำต่อไป ธรรมกายต้องส่องเห็น, จำ, คิด, รู้, ไปจรดเข้าที่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์นั้น แต่พอถูกส่วนเข้าธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์นั้น ก็ขยายส่วนออกไปเท่าฌานที่ ๑ วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๘ ศอก ปริมณฑลโดยรอบ ๖ วา หนาคืบหนึ่ง ใสเหมือนกระจกเป็นบัลลังก์ ธรรมกายก็ขึ้นนั่งอยู่บนฌานนั้น เหมือนนั่งอยู่บนแผ่นกระจก จะไปไหนคล่องแคล่วเหมือนใจนึก นี่เป็นฌานที่ ๒ ถ้าจะทำต่อไปธรรมกายต้องส่องเห็น, จำ, คิด, รู้, ไปจรดเข้าที่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมนั้น แต่พอถูกส่วนเข้าธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ก็ขยายส่วนออกไปเท่าฌานที่ ๑ หรือที่ ๒ แล้วธรรมกายขึ้นนั่งอยู่บนฌานนั้น จะไปไหนคล่องแคล่วเหมือนใจนึก นี้เป็นฌานที่ ๓ ถ้าจะทำต่อไปธรรมกายต้องส่องเห็น, จำ, คิด, รู้, ไปจรดเข้าที่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมนั้น แต่พอถูกส่วนเข้า ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ก็ขยายส่วนออกไปเท่าฌานที่ ๑ หรือที่ ๒ ที่ ๓ ธรรมกายก็ขึ้นนั่งอยู่บนฌานนั้น จะไปทางไหนได้ตามใจนึก จบรูปฌาน ทำอรูปฌานต่อไป ธรรมกายที่นั่งอยู่บนจตุตถฌานนั้นต้องส่องเห็น, จำ, คิด, รู้, ไปจรดลงที่ตรงศูนย์ว่างกลางปฐมฌาน แต่พอถูกส่วนเข้าศูนย์ว่างกลางปฐมฌานนั้นก็จะขยายส่วนออกไป วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๘ ศอก โดยรอบ ๖ วา หนาหนึ่งคืบ ใส, กายธรรมก็ขึ้นไปนั่งอยู่บนศูนย์กลางของอรูปฌานแบบเดียวกันกับรูปฌาน นี่เรียกว่า อากาสานัญจายตนะ ทำต่อไป ธรรมกายต้องส่องเห็น, จำ, คิด, รู้, ไปจรดเข้าที่รู้ในว่างของศูนย์กลางทุติยฌาน ต่อพอถูกส่วนเข้า รู้ในศูนย์ว่างของทุติยฌานนั้นก็ขยายส่วนออกไปเท่ากับอากาสานัญจายตนฌานนั้น ธรรมกายก็ขึ้นไปนั่งอยู่บนกลางของวิญญาณัญจายตนฌานนั้น ทำต่อไป ธรรมกายที่นั่งอยู่บนฌานนั้น ต้องเอาเห็น, จำ, คิด, รู้, เข้าไปจรดที่รู้อันละเอียด ในที่ว่างศูนย์กลางของตติยฌาน แต่พอถูกส่วนเข้า รู้อันละเอียดในตติยฌานนั้นก็ขยายส่วนออก ไปเท่ากันกับวิญญาณัญจายตนฌาน นั้น ธรรมกายก็ขึ้นไปนั่งอยู่บนอากิญจัญญายตนฌานนั้น ทำต่อไป ธรรมกายต้องเอา เห็น, จำ, คิด, รู้, ไปจรดเข้าที่เหตุว่างกลางของจตุตถฌาน จรดเข้าที่ตรงรู้ก็ใช่ไม่รู้ก็ใช่ แต่พอถูกส่วนเข้า รู้ละเอียดและประณีตนั้นก็ขยายส่วนออกไปเท่ากันกับอากิญจัญญายตนฌานนั้น ธรรม-

กายขึ้นนั่งบนเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น (เข้าดังนี้เป็นอนุโลม) เมื่อเข้าอนุโลมเป็นอย่างไร เมื่อจะปฏิโลมถอยกลับก็ต้องให้ตรงกับอนุโลม อย่าให้คลาดเคลื่อน ต้องให้ตรงเป็นแบบเดียวกันให้จงได้ จึงจะเป็นอันถูกต้องตามแบบ

ธรรมกายนั้นแหละ ชื่อว่า โคตรภูบุคคล ถ้าจะให้เป็นอริยบุคคลต่อไป ธรรมกายต้องเข้าสมาบัติ ๘ ในระหว่างเข้าสมาบัตินั้น ตาธรรมกายต้องดูตาย, ดูเจ็บ, ดูแก่, ดูเกิด, ของมนุษย์ให้เห็นตามความเป็นจริงของทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค, ถ้ายังไม่เห็นตามความเป็นจริงต้องดูไปอีก แต่พอเห็นถูกส่วนเข้าเท่านั้น ธรรมกายตกศูนย์วัดผ่าเส้นศูนย์กลางของศูนย์นั้น ๕ วา แล้วศูนย์นั้นกลับเป็นธรรมกายหน้าตัก ๕ วา เป็นพระโสดา ทำต่อไป ธรรมกายของพระโสดานั้นเข้าสมาบัติ ๘ ในระหว่างเข้าสมาบัตินั้นต้องเอาตาธรรมกายของพระโสดาดูตาย, ดูเจ็บ, ดูแก่, ดูเกิด, ของเทวกาย เหตุให้เกิดและความดับ เหตุให้ดับ ให้เห็นตามความเป็นจริง ของทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค, ถ้ายังไม่เห็นตามความเป็นจริงต้องดูต่อไปอีก แต่พอเห็นถูกส่วนเข้าเท่านั้น ธรรมกายของพระโสดาตกศูนย์ วัดเส้นผ่าศูนย์กลางของศูนย์นั้น ๑๐ วา แล้วศูนย์นั้นกลับเป็นธรรมกายหน้าตัก ๑๐ วา เป็นพระสกทาคาทำต่อไป ธรรมกายของพระสกทาคานั้น เข้าสมาบัติ ๘ ในระหว่างเข้าสมาบัตินั้น ต้องเอาตาธรรมกายของพระสกทาคาดูตาย, ดูเจ็บ, ดูแก่, ดูเกิด, ของพรหมกาย เหตุให้เกิดและความดับ และเหตุให้ดับ ให้เห็นตามความเป็นจริง ทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค, ถ้ายังไม่เห็นตามความเป็นจริง ต้องดูต่อไปอีก แต่พอเห็นถูกส่วนเข้าเท่านั้น ธรรมกายของพระสกทาคาก็ตกศูนย์วัดเส้นผ่าศูนย์กลางของศูนย์นั้น ๑๕ วา แล้วศูนย์นั้นกลับเป็นธรรมกายหน้าตัก ๑๕ วา เป็นพระอนาคา ทำต่อไป ธรรมกายของพระอนาคานั้น เข้าสมาบัติ ๘ ในระหว่างเข้าสมาบัตินั้น ต้องเอาตาธรรมกายของพระอนาคา ดูตาย, ดูเจ็บ, ดูแก่, ดูเกิด, ของอรูปพรหม-กาย ทั้งเหตุให้เกิด และความดับทั้งเหตุให้ดับให้เห็นตามความเป็นจริง ของทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค, ถ้ายังไม่เห็นตามความเป็นจริงต้องดูไปอีก แต่พอเห็นถูกส่วนเข้าธรรมกายของพระอนาคาก็ตกศูนย์ วัดเส้นผ่าศูนย์กลางของศูนย์นั้น ๒๐ วา แล้วศูนย์นั้นหายวับกลับเป็นธรรมกายหน้าตัก ๒๐ วา เป็นพระอรหันต์ พระอรหันต์นี้แล ถ้าค้นคว้าหาให้เป็นขึ้นได้ด้วยตนเอง ไม่มีผู้ใดแนะนำสั่งสอนอย่างพระสิทธัตถะราชกุมารนั้น นั่นเป็นพระพุทธเจ้าในศาสนาของท่าน เป็นพระอรหันต์มากน้อยเท่าไร เป็นสาวกทั้งสิ้น

ตั้งแต่ธรรมกายซึ่งเป็นกายที่ ๕ ตลอดจนถึงพระอรหันต์เป็นที่สุด นี่แหละเป็นตัวพระรัตนตรัย กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม ไม่ใช่รัตนตรัย จำเพาะแต่ธรรมกายอย่างเดียวเป็นตัวพระรัตนตรัย ในองค์ธรรมกายนั้นที่ตรงศูนย์กลางกายของธรรม

กายนั้นมีธรรมดวงหนึ่ง คือธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ธรรมดวงนี้เป็นที่ตั้งที่หยุดของเห็น, จำ, คิด, รู้, ของธรรมกาย เห็น, จำ, คิด, รู้, ของธรรมกายไม่เผลอ หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางของดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเสมอไม่เผลอเลยนั้นเป็นอรหันต์ ตรงศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น มีเป็นศูนย์ว่างเท่าเมล็ดโพธิ์หรือเมล็ดไทร ตรงนั้นเป็นที่ตั้งที่อยู่ของเห็น, จำ, คิด, รู้, หยุดที่อื่นไม่ถูก ผิดศูนย์และไม่ถูกความจริงซึ่งเป็นทางไปของพระอริยะทั้งหลาย ธรรมกายนั้นมีเห็น, จำ, คิด, รู้, เหมือนกัน ทุกกาย เห็น, จำ, คิด, รู้, ก็ต้องมีดวงเป็นที่ตั้งเห็น, จำ, คิด, รู้, ดวงเป็นที่ตั้งของเห็นอยู่นอก ดวงเป็นที่ตั้งของจำอยู่ใน ดวงเป็นที่ตั้งของจำอยู่นอก ดวงเป็นที่ตั้งของคิดอยู่ใน ดวงเป็นที่ตั้งของคิดอยู่นอก ดวงเป็นที่ตั้งของรู้อยู่ใน

ตัวพระรัตนตรัยและการเข้าถึงพระรัตนตรัย

ที่ได้พรรณนามาข้างต้นนั้น ว่าด้วยเรื่องคุณพระรัตนตรัยตามบาลีที่ขึ้นต้นด้วย อิติปิโส ภควา และจบลงด้วยคำว่าโลกัสสาติ ต่อไปนี้จักแสดงสรุปให้สั้นถึงตัวพระรัตนตรัยโดยตรงว่ามีอะไรแน่ที่เรียกว่าพระรัตนตรัย และการเข้าถึงพระรัตนตรัยนั้นจะเข้าถึงได้อย่างไร

รัตนะ แปลว่า แก้ว ในที่นี้หมายเอาแก้วอย่างประเสริฐ เช่นแก้วมณีโชติ ซึ่งนับถือกันว่าเป็นแก้วมีคุณวิเศษสูงสุด ใครมีไว้ย่อมชื่นชมโสมนัสอิ่มอกอิ่มใจยิ่งกว่าทรัพย์สินอย่างอื่นทั้งหมดในโลก แก้วคือพระรัตนตรัยนี้เหมือนกัน ผู้ใดเข้าถึงก็ย่อมอิ่มใจ ชื่นใจเช่นเดียวกัน

ร่างกายพระสิทธัตถะ ไม่ใช่พุทธรัตนะ พระสิทธัตถะทรงกระทำความเพียรอยู่ถึง ๖ พรรษา จึงพบรัตนะอันลี้ลับซับซ้อนอยู่ในพระองค์ คือ กายธรรม มีสันฐานเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูมมีสีใสเหมือนกระจก ปรากฏอยู่ในศูนย์กลางกาย ที่ว่านี้มีหลักฐานในอัคคัญญสูตร ที่พระองค์ตรัสแก่วาเสฏฐสามเณรว่า ตถาคตสฺสเหตํ วาเสฏฐาธิวจนํ ธมฺมกาโย อหํ อิติปิฯ ในสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปฏิกวรรค ยืนยันความว่า ดูกรวาเสฏฐ–สามเณร คำว่า ธรรมกาย ๆ นี้เป็นชื่อตถาคตโดยแท้

เรื่องพระวักกลิ ดังที่ยกขึ้นมากล่าวข้างต้นนั้น เมื่อระลึกถึงความในอัคคัญญสูตรนี้ ประกอบแล้วย่อมส่องความให้เห็นว่า ที่พระองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรานั้น หมายความว่า ผู้ใดเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ผู้นั้นได้ชื่อว่าเห็นเรา คือตถาคตนั่นเอง มิใช่อื่นไกล หรือพูดให้เข้าใจง่ายกว่านี้ก็ว่า ผู้ใดเห็นดวงธรรมที่ว่านี้ ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า หรืออีกอย่างหนึ่งว่า ผู้ใดเห็นธรรมกาย ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า

ทำไมจึงหมายความเช่นนั้น ก็เพราะว่า ขณะนั้นพระวักกลิก็อยู่ใกล้ ๆ กับพระองค์ หากจะแลดูด้วยลูกตาธรรมดาทำไมจะไม่เห็นพระองค์ เพราะไม่ปรากฏว่าพระวักกลินั้นตาพิการ เมื่อเช่นนี้ไฉนพระองค์จะตรัสเช่นนั้นเล่า ที่ตรัสเช่นนั้นจึงตีความหมายได้ว่า ที่แลเห็นด้วยตาธรรมดานั้น เห็นแต่เปลือกของพระองค์ คือกายพระสิทธัตถะที่ออกบวช ซึ่งมิได้อยู่ในความหมายแห่งคำว่าเรา และยังตรัสว่าเป็นกายที่เปื่อยเน่าด้วยนั่นคือกายพระสิทธัตถะที่ออกบวชซึ่งเป็นกายภายนอกนั่นเอง คำว่าเราในที่นี้จึงสันนิษฐานได้ว่า หมายถึงกายภายใน ซึ่งไม่ใช่กายเปื่อยเน่า กายภายในคืออะไรเล่า ก็คือธรรมกายนั่นเอง จะเห็นได้อย่างไรข้อนี้ตอบไม่ยาก เมื่อได้บำเพ็ญกิจถูกส่วนแล้วท่านจะเห็นด้วยตาของท่านเอง คือเห็นด้วยตาธรรมกาย ไม่ใช่ตาธรรมดา พระดำรัสของพระองค์ดังยกขึ้นกล่าวมานั้น เป็นปัญหาธรรมมีนัยลึกซึ้งอยู่ อันผู้ที่มิได้ปฏิบัติธรรมแล้วเข้าใจได้ยาก แต่ถ้าผู้ที่ปฏิบัติได้แล้ว จะตอบปัญหานี้ได้ด้วยตนเองอย่างง่ายดายไม่ต้องไปถามใคร

ธรรมกาย มีสีใสเหมือนแก้วจริง ๆ จึงได้ชื่อว่าพุทธรัตนะ

ธรรมทั้งหลายที่กลั่นออกจากหัวใจ ธรรมกายจึงได้ชื่อว่า ธรรมรัตนะ ๆ คือหัวใจธรรมกายนั่นเอง

ดวงจิตของธรรมกายนั้นได้ชื่อว่า สังฆรัตนะ นี่แหละที่ว่า พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะทั้ง ๓ ประการนี้เกี่ยวเนื่องเป็นอันเดียวนั้น เกี่ยวกันอย่างนี้จะพรากจากกันไม่ได้ ผู้ใดเข้าถึงพุทธรัตนะ ก็ได้ชื่อว่าเข้าถึงธรรมรัตนะ สังฆรัตนะด้วย

การเข้าถึงรัตนะ ๓ ดังกล่าวมานี้ จะเข้าถึงได้อย่างไร เพียงแต่เลื่อมใสนับถือ ยังไม่เรียกว่าเข้าถึง แม้จะท่องบ่นน้อมใจระลึกถึงก็ยังไม่เรียกว่าเข้าถึง แม้จะปฏิญาณตนว่ายอมเป็นข้าก็ยังไม่เรียกว่าเข้าถึง อย่างมากจะเรียกได้ก็เพียง ขอถึง

การที่จะเข้าถึงนั้น จำเป็นจะต้องบำเพ็ญเพียรปฏิบัติเจริญรอยตามปฏิปทาของพระบรมศาสดาจนบรรลุกายธรรมคือรู้จริงเห็นแจ้งด้วยตัวของตัวเอง จึงจะได้ชื่อว่าเข้าถึงพระรัตนตรัยโดยแท้ และการปฏิบัติเช่นนี้ไม่เป็นการพ้นวิสัยของมนุษย์ เพราะในปัจจุบันนี้มีผู้ที่ได้บำเพ็ญบรรลุธรรมกายก็มีอยู่มากหลาย ผู้ที่ได้ธรรมกายแล้วเขามีความอิ่มเอิบและสุขกายสุขใจเพียงไหน ถามเขาดูได้ เพื่อได้ทราบว่าการเข้าถึงพระรัตนตรัยมีผลอย่างไร ผิดกว่าที่ยังมิได้เข้าถึงอย่างไร ทั้งจะได้รู้ด้วยว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระบรมศาสดามีความจริงแค่ไหน ศีลเป็นปัจจัยให้เกิดสมาธิ สมาธิเป็นปัจจัยให้เกิดปัญญานั้นอย่างไร ก็จะรู้ความจริงได้ในเมื่อตนบำเพ็ญสำเร็จ หรือถ้าอยากรู้เพียงเงา ๆ ก็ลองถามเขาดูได้

เพียรเถิดจะเกิดผล

ในการบำเพ็ญภาวนา ความเพียรเป็นข้อสำคัญยิ่ง ต้องทำเสมอทำเนือง ๆ ในทุกอิริยาบถ ไม่ว่านั่ง นอน เดิน ยืน และทำเรื่อยไป อย่าหยุด อย่าละ อย่าทอดทิ้ง อย่าท้อแท้ มุ่งรุดหน้าเรื่อยไป ผลจะเกิดวันหนึ่ง ไม่ต้องสงสัย ผลเกิดอย่างไร ท่านรู้ได้ด้วยตัวของท่านเอง

ตนเป็นที่พึ่งของตน

นี่หมายความว่ากระไร อะไรเป็นตน ตนคืออะไร นามรูปัง อนัตตา ก็แปลกันว่านามและรูป ไม่ใช่ตน ถ้ากระนั้นอะไรเล่าจะเป็นตน ซึ่งจะได้ทำให้เป็นที่พึ่งแก่ตน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่า ขันธ์ ๕ เมื่อย่อเข้าเรียกอย่างสั้นก็เรียกว่า นามรูป โดยเอากองรูปคงไว้ ส่วนกองเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมกัน ๔ กองนี้เรียกว่า นาม ฉะนั้น ที่ว่านามรูปก็คือ ขันธ์ ๕ นั่นเอง เมื่อขันธ์ ๕ ไม่ใช่ตน จึงต้องถามว่าอะไรเล่าเป็นตน ถ้าค้นหาตนไม่พบก็ไม่รู้ที่ว่าจะทำอะไรให้เป็นที่พึ่งแก่อะไร พระพุทธวจนะที่มีอยู่ว่า อัตตาหิ อัตตโน นาโถ ซึ่งแปลว่า ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน จะมิได้มีทางออกหรือ ย่อมเป็นไปไม่ได้

ได้เคยกล่าวมาข้างต้นบ้างแล้วว่า พระองค์ทรงสอน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุมคัมภีรภาพเพื่อให้คิดค้น พระองค์เน้นสอนทางอนัตตา ก็เพื่อให้เห็นอัตตาเอาเอง สมในคำสันทิฏฐิโก ซึ่งแปลว่า ธรรมของพระองค์นั้นผู้ที่ปฏิบัติย่อมเห็นเอง อักขาตาโร พระองค์เป็นแต่ผู้ทรงบอกแนวทางให้เท่านั้น

ฉะนั้น เมื่อมีเรื่อง อนัตตากับอัตตา ยันกันอยู่ จึงต้องคิดค้นต่อไป ธรรมของพระองค์จะขัดกันเองไม่ได้ เพื่อที่จะไม่ให้ขัดแย้งกัน จึงต้องแบ่งอัตตาออกเป็น ๒ อย่าง คือ อัตตาสมมติกับอัตตาแท้ อัตตาสมมติ ได้แก่กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม เพราะกายเหล่านี้ ยังมีเกิด มีตาย เป็นกายส่วนโลกีย์ ยังมีกายอีกกายหนึ่งซึ่งเป็นกายโลกุตระ คือ ธรรมกาย ธรรมกายนี้แหละเป็นอัตตาแท้หรือตนแท้

ที่ว่าตนเป็นที่พึ่งแก่ตนนั้น ก็คือเพ่งยึดอาศัยกัน ดำเนินเข้าไปเป็นชั้น ๆ คือ เพ่งกายมนุษย์ส่งให้ถึงกายทิพย์ เพ่งกายทิพย์ส่งให้ถึงกายรูปพรหม เพ่งกายรูปพรหมส่งให้ถึงกายอรูปพรหม เพ่งกายอรูปพรหมส่งให้ถึงธรรมกาย กายคือตน อาศัยพึ่งกันเป็นชั้น ๆ เข้าไปเช่นนี้จึงได้ชื่อว่าตนเป็นที่พึ่งแก่ตนในด้านภาวนาตามนัยที่กล่าวไว้แล้วโดยละเอียดข้างต้นนั้น ยังมีคำว่า "กาเย กายานุปสฺสี" ในมหาสติปัฏฐานสูตรเป็นหลักฐานสนับสนุนอีก

กายานุปัสสี แปลว่า เห็นตามหรือตามเห็นซึ่งกาย กาเย แปลว่าในกาย รูปศัพท์มีวิภัติตรึงอยู่ชัดเช่นนั้น แปลตรงตามศัพท์ และย่นคำให้สั้นก็ว่าตามเห็นกายในกาย คือตามเห็นเรื่อยเข้าไปเป็นชั้น ๆ เห็นกายมนุษย์ แล้วตามเข้าไปเห็นกายทิพย์ ตามเข้าไปเห็นกายรูปพรหม ตามเข้าไปเห็นกายอรูปพรหม ตามเข้าไปเห็นกายธรรม ดังนี้เป็นหลักฐานรับสมกันอยู่ กายมนุษย์รูปร่างหน้าตาอย่างไร กายมนุษย์ รูปร่างหน้าตาก็เป็นมนุษย์ใช่อื่นไกล คือกายเรานี้เอง กายทิพย์ก็เป็นรูปเป็นร่างเช่นกันแต่สวยกว่า กายรูปพรหมสวยกว่างามกว่านั้นอีก กายอรูปพรหมสวยงามยิ่งกว่ากายรูปพรหมขึ้นไปอีก ธรรมกายนั้นมีสีใสเหมือนแก้ว สัณฐานดังรูปพระพุทธปฏิมากรนั่งสมาธิเกตุเป็นดอกบัวตูมดังได้กล่าวมาแล้ว

การรักษาไตรทวาร

ไตรทวาร แปลว่า ประตูทั้ง ๓ คือ กาย วาจา ใจ ที่เรียกทวารก็เพราะความชั่วและความดีจะลอดเข้าไปถึงจิตนั้นเข้าทางนี้ ความชั่วเรียกว่า ทุจริต ความดีเรียกว่า สุจริต วิธีที่จะเข้าไปมีอาการไหวก่อน ซึ่งเขาเรียกว่า วิญญัติ ไหวทางกายเรียกว่า กายวิญญัติ ทางวาจาเรียกว่า วจีวิญญัติ ทางใจเรียกว่า มโนวิญญัติ อะไรทำให้เกิดอาการไหวหรือบังคับให้ไหว ไม่ใช่อื่นไกล สังขารนั่นเอง บังคับให้ไหว บังคับทางกายได้แก่กายสังขาร ทางวาจาได้แก่วจีสังขาร ทางใจได้แก่จิตตสังขาร สังขารคือความรู้สึกนึกคิดปรุงแต่ง และมีทางเกิดเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายทุจริตเกิดจากอวิชชาและอาสวะ ฝ่ายสุจริต เกิดจากวิชชาและอนาสวะ ฝ่ายเหตุทุจริตเป็นดวงดำมืดมน ฝ่ายเหตุสุจริตเป็นดวงขาวใสซ้อนอยู่ในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เป็นคู่ปราบกันอยู่ ฝ่ายชั่ว (ดำ) เป็นภาคมาร ฝ่ายดี (ขาว) เป็นภาคพระ ต่างมีเจ้าของด้วยกัน ฝ่ายชั่วอำนวยการให้มืด ฝ่ายดีอำนวยการให้สว่าง คล้ายโรงงานทำหมอกควันพวกหนึ่ง โรงงานทำไฟฟ้าพวกหนึ่ง เมื่อเราไม่คอยระวังฝ่ายชั่วสอดเข้าไปได้ ย่อมเป็นเหตุให้เราตกไปทางชั่ว คือจะทำอะไรก็ทำในทางชั่ว จะพูดอะไรออกมาก็เป็นทางชั่ว จะคิดทำอะไรก็เป็นไปทางชั่วหมด (อกุศลกรรมบถ ๑๐)

ถ้าเราคอยระวังรักษาไว้ให้ดี บำเพ็ญสมาธิให้ดวงขาวใสปรากฏอยู่ในศูนย์กลางกายเสมอ เราจะทำอะไรก็เป็นไปในทางดี พูดอะไรก็พูดไปทางดี คิดอะไรก็คิดไปทางดี (กุศลกรรมบถ ๑๐) เพราะฉะนั้น จึงควรบำเพ็ญตนให้เป็นฝ่ายขาวเสมอ เวลาจะตายถ้าปล่อยให้ไปตกอยู่ฝ่ายดำเรียกว่า หลงตายจะไปสู่ทุคติ ถ้าอยู่ในฝ่ายขาวเรียกว่า ไม่หลงตายจะไปสู่สุคติแน่แท้ จึงเป็นการจำเป็นยิ่งที่จะระวังให้อยู่ฝ่ายขาว

วะรัญญัง สะระณัง นัตถิ สิ่งอื่นจะเป็นที่พึ่งของเราได้ไม่มี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ๓ รัตนะนี้เท่านั้น เป็นที่พึ่งอันประเสริฐสูงสุดของเรา

ด้วยสัจจวาจาภาษิตนี้ ขอความสุขสวัสดีจงมีแด่สาธุชนทั้งหลายทั่วกัน

๒. รตนตฺตยคมนปณามคาถา

๖ มีนาคม ๒๔๙๒

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ จาติ
นานาโหนฺตมฺปิ วตฺถุโต อญฺญมญฺญาวิโยคา วเอกิภูตมฺปนตฺถโต
พุทฺโธ ธมฺมสฺส โพเธตา ธมฺโม สงฺเฆน ธาริโต
สงฺโฆ จ สาวโก พุทฺธสฺส อิจฺเจกาพุทฺธเมวิทนฺติฯ

อาตมาขอโอกาสแด่ท่านมหาชนทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตบรรดามีศาสนาเป็นภารกิจ หวังปฏิบัติให้ถูกสนิทตามศาสนาของตน ๆ จึงได้อุตส่าห์พากันทรมานร่างกายในเวลาทำกิจทางศาสนา ทุก ๆ ศาสนาล้วนแต่สอนให้ละความชั่วประพฤติความดีสิ้นด้วยกันทุกชาติทุกภาษา

ส่วนในทางพระพุทธศาสนา เวลาเช้าเวลาเย็นไหว้พระบูชาพระและสวด สังเวคกถา ปสาทกถา ตามกาลเวลาเสร็จแล้ว ที่มีกิจเรียนคันถธุระก็เรียนไป ที่มีกิจเรียนวิปัสสนาธุระก็เรียนไป ฝ่ายพระเถรานุเถระก็เอาใจใส่ตักเตือนซึ่งกันและกันตามหน้าที่ เพื่อจะได้รักษาเนติแบบแผนอันดี ของสาธุชนในพุทธศาสนาไว้ ให้เป็นตำรับตำราสืบสายพระศาสนาไป

บัดนี้ขอเชิญชวนท่านทั้งหลาย ฟังปณามคาถา ความนอบน้อมพระรัตนตรัย ในอดีต อนาคต ปัจจุบัน และถึงเป็นที่พึ่งโดยย่อ

ความนอบน้อมมาจาก นโม **นโม** แปลว่านอบน้อม เป็นบุคลาธิษฐาน คือ **นอบน้อมด้วยกาย นอบน้อมด้วยวาจา นอบน้อมด้วยใจ** นอบน้อมในพระผู้มีพระภาคเมื่อพระองค์มีพระชนมายุอยู่ อุบาสกอุบาสิกาเข้าไปสู่ที่เฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคด้วยเบ็ญจางคประดิษฐ์ คือกราบพร้อมด้วยองค์ ๕ เข่าและศอกทั้ง ๒ ต่อกัน ฝ่ามือทั้ง ๒ วางลงให้เสมอกัน ก้มศีรษะลงให้หน้าจดพื้น ในระหว่างมือทั้ง ๒ นั้น หรือในระหว่างที่เฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่นั้น คอยฟังพระโอวาทานุสาสนี ของพระองค์ ไม่ส่งใจไปในที่อื่น ไม่เปล่งวาจาออกในระหว่างที่พระองค์ทรงรับสั่งอยู่ เป็นการรบกวนพระองค์ด้วยวาจาให้เป็นที่ระแคะระคายพระทัย

อนึ่งเมื่อเข้าไปสู่ที่เฝ้า ไม่นั่งให้ไกลนัก จะเป็นการเบียดเบียนพระองค์ ด้วยต้องออกพระกำลังเสียงในเวลารับสั่ง ไม่นั่งให้ใกล้นัก จะเป็นการเบียดเบียนพระองค์ด้วยกายอันเป็นของปฏิกูล จะเป็นที่รำคาญพระนาสิก ในเวลากลิ่นกายฟุ้งไป ไม่นั่งในที่เหนือลม ด้วยเคารพพระองค์ กลัวลมจะพัดเอากลิ่นกายที่ฟุ้งออกไปมากระทบพระนาสิกของพระองค์ ไม่นั่งในที่ตรงพระพักตร์นัก กลัวจะเป็นที่รำคาญพระเนตรทั้งสองของพระองค์ ไม่นั่งในที่เบื้องหลังนัก เกรงว่าพระองค์จะต้องหันพระพักตร์มากไปในเวลาจะทรงรับสั่งต้องนั่งในที่สมควร นอกจากที่ ๆ แสดงมาแล้ว ในเวลาอยู่ในที่เฝ้า ไม่ส่งใจไปในที่อื่น ไม่เปล่งวาจาให้เป็นที่รำคาญพระทัยแด่พระองค์ ดังนี้แล นอบน้อมด้วยกายในพระองค์

ในเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ยังเหลือแต่เจดีย์ ๔ เหล่า คือ บริโภคเจดีย์ ธาตุเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุทเทสิกเจดีย์ พุทธศาสนิกชนไปถึงที่เช่นนั้นเข้าแล้ว ในเมื่อกั้นร่มควรลดร่มลง ห่มผ้าปิด ๒บ่าควรลดออกเสียบ่าหนึ่ง ในเมื่อสวมรองเท้าเข้าไป ควรถอดรองเท้าเสีย และเข้าไปในที่นั้นไม่ควรแสดงอึงคะนึง และไม่เคารพแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องแสดงเคารพอย่างจริงใจ ไม่ทิ้งของที่สกปรกลงไว้ เช่นก้นบุหรี่ หรือชานหมาก น้ำลาย น้ำมูก อุจจาระ ปัสสาวะ ในที่บริเวณนั้น เมื่อเข้าไปในที่นั้น เห็นรกปัดกวาดเสีย ถากถางเสีย เห็นไม่สะอาดทำให้สะอาด เห็นผุพังควรแก้ไขซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ได้ก็ยิ่งดี ดังนี้เป็นความนอบน้อมพระผู้มีพระภาคด้วยกายโดยบุคลาธิษฐาน

อนึ่งนำเรื่องของพระรัตนตรัยไปสรรเสริญในที่นั้น แก่บุคคลนั้นอยู่เนือง ๆ ดังนี้ ก็ชื่อว่านอบน้อมด้วยวาจา

และคิดถึงพระรัตนตรัยอยู่เนือง ๆ ไม่ยอมให้ใจไปจดอยู่กับอารมณ์สิ่งอื่นมากนัก คอยบังคับใจให้จดอยู่กับพระรัตนตรัยเนือง ๆ ดังนี้ ชื่อว่า นอบน้อมพระรัตนตรัยด้วยใจ

ความนอบน้อมของข้าพเจ้าจงมี แด่พระผู้มีพระภาคผู้เป็นองค์อรหันต์ ตรัสรู้แล้วเองโดยชอบ บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ต้องว่าดังนี้ ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ในเวลาทำศาสนกิจทุกครั้ง เช่นพระเถรานุเถระกระทำสังฆกรรม และอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจะสมาทานศีล ก็ต้องว่า "นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส" ถึง ๓ หน จะว่าแต่เพียงหนหนึ่งหรือสองไม่ได้ หรือได้เหมือนกันแต่ว่าไม่เต็มรัตนตรัยทั้ง ๓ กาล จะให้เต็มหรือถูกรัตนตรัยทั้ง ๓ กาลแล้ว ต้องว่าให้เต็ม ๓ หน หนที่ ๑ นอบน้อมพระรัตนตรัยในอดีต หนที่ ๒ นอบน้อมพระรัตนตรัยในปัจจุบัน หนที่ ๓ นอบน้อมพระรัตนตรัยในอนาคต ทั้งหมดต้องว่า ๓ หน จึงครบถ้วนถูกพระรัตนตรัยทั้ง ๓ กาล

รัตนตรัย แบ่งออกเป็น ๒ คือ รัตน ๑ ตรัย ๑ รัตนแปลว่าแก้ว ตรัย แปลว่า ๓

รัตนตรัยรวมกันเข้า **แปลว่า แก้ว ๓ พุทธรัตนะแก้วคือพระพุทธ ธรรมรัตนะแก้วคือพระธรรม สังฆรัตนะแก้วคือพระสงฆ์** ทำไมจึงต้องเอา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มาเปรียบด้วยแก้ว ที่ต้องเปรียบด้วยแก้วนั้น เพราะแก้วเป็นวัตถุทำความยินดี ให้บังเกิดแก่เจ้าของผู้ปกครองรักษา ถ้าผู้ใดมีแก้วมีเพชรไว้ในบ้านในเรือนมาก ผู้นั้นก็อิ่มใจ ดีใจ ด้วยคิดว่าเราไม่ใช่คนจน ปลื้มใจของตนด้วยความมั่งมี แม้คนอื่นที่ไม่ใช่เจ้าของเล่าเห็นแก้วเห็นเพชรเข้าแล้ว ที่จะไม่ยินดีไม่ชอบนั้นเป็นอันไม่มี ต้องยินดีต้องชอบด้วยกันทั้งนั้น ฉันใด รัตนตรัยแก้ว ๓ ดวงคือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ทั้ง ๓ นี้ ก็เป็นที่ยินดีปลื้มใจของเทวดาแลมนุษย์ทั้งหลายฉันนั้น

พระรัตนตรัยเป็นแก้วจริง ๆ หรือเปรียบด้วยแก้ว ถ้าเป็นทางปริยัติเข้าใจตามอักขระแล้ว เป็นอันเปรียบด้วยแก้ว ถ้าเป็นทางปฏิบัติเข้าใจตามปฏิบัติแล้ว เป็นแก้วจริง ๆ ซึ่งนับว่าประเสริฐเลิศกว่าวิญญาณกรัตนะและอวิญญาณกรัตนะ ซึ่งมีในไตรภพลบรัตนะในไตรภพทั้งหมดสิ้น

จะกล่าวถึงรัตนะในทางปฏิบัติ "ปฏิปตฺติ" แปลว่า ถึงเฉพาะผู้ปฏิบัติ ถึงเฉพาะซึ่งพระรัตนตรัย การถึงรัตนตรัยของผู้ปฏิบัติในยุคนี้ต่าง ๆ กัน ผู้ไม่ได้เล่าเรียนศึกษาก็ถึงรูปพระปฏิมากรในโบสถ์วิหารการเปรียญ ถึงพระธรรมในตู้ในใบลาน ถึงพระสงฆ์สมมุติทุกวันนี้ ผู้ได้เล่าเรียนศึกษารู้พุทธประวัติ ก็ถึงพระสีธาตุราชกุมารที่ได้ตรัสรู้ ใต้ควงไม้ศรีมหาโพธิ์ที่ได้มาโปรดพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ถึงพระธรรมก็คือปฐมเทศนาธรรมจักกัปปวัตตนสูตร กับธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ให้ได้บรรลุมรรคผลทั้งสิ้น ถึงพระสงฆ์ก็คือพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ จนถึงสุภัททภิกษุ ซึ่งเป็นปัจฉิมสาวกเวไนย

ผู้มีสติปัญญา เป็นผู้เฒ่าเหล่าเมธาเล่าเรียนศึกษามาก การถึงรัตนตรัยของท่านลึกล้ำ ท่านคิดว่า "พุทธ" ก็แปลกันว่าตรัสรู้ ตรัสรู้เป็นภาษาเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าท่านเป็นเจ้าจึงแปลว่าตรัสรู้ ภาษาสามัญก็แปลว่ารู้เท่านั้น ท่านก็ทำขึ้นในใจของท่านว่ารู้นั่นเอง เป็นพระพุทธเจ้า ท่านก็ถึงความรู้ของท่านที่ถูกดี ถึงธรรมของท่านความดีไม่มีผิด ถึงสงฆ์ของท่าน "สงฺเฆน ธาริโต" พระสงฆ์ทรงไว้ ตัวของเรานี้เองที่รักษาความรู้ถูกรู้ดีไม่ให้หายไป เป็นสงฆ์

การถึงพระรัตนตรัยดังแสดงมาแล้วนี้ก็ถูก เหมือนต้นไม้เอานิ้วไปจดเข้าที่กะเทาะก็ถูกต้นไม้ เอานิ้วไปจดเข้าที่เปลือกก็ถูกต้นไม้ เอานิ้วไปจดเข้าที่กระพี้ก็ถูกต้นไม้ ถูกแต่กะเทาะ เปลือก กระพี้ เท่านั้น หาถูกแก่นของต้นไม้ไม่

การถึงพระรัตนตรัย ต้องเอากายวาจาใจของเราที่ละเอียด จดเข้าไปให้ถึงแก่นพระรัตนตรัยจริง ๆ รัตนตรัยซึ่งแปลว่าแก้ว ๓ แก้วคือพระพุทธ ๑ แก้วคือพระธรรม ๑

แก้วคือพระสงฆ์ ๑ ได้ในบทว่า **สกฺกตฺวา พุทฺธ รตนํ กระทำตนให้เป็นแก้วคือพุทธ สกฺกตฺวา ธมฺมรตนํ กระทำตนให้เป็นแก้วคือธรรม สกฺกตฺวา สงฺฆรตนํ กระทำตนให้เป็นแก้วคือสงฆ์**

การเข้าถึงพระรัตนตรัย ต้องใช้กายวาจาใจที่ละเอียด ที่หยาบเข้าไม่ถึง กายที่ละเอียดซึ่งได้กับกายสังขาร วาจาที่ละเอียดซึ่งได้กับวจีสังขาร ใจที่ละเอียดซึ่งได้กับจิตสังขาร กายสังขารคือลมหายใจเข้าออกซึ่งปรนเปรอกายให้เป็นอยู่ วจีสังขารคือความตรึกตรองที่จะพูด จิตสังขารคือความปรุงของจิตสำหรับใช้ทางใจ กายสังขารหยุด วจีสังขารก็หยุด จิตสังขารก็หยุด เป็นจุดเดียวกัน อยู่ที่ตรงศูนย์กลางของกายมนุษย์ มีธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เป็นดวงใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสดังกระจกส่องเงาหน้า กายวาจาใจที่ละเอียดจดลงที่ศูนย์กลางของธรรมนั้น ก็หยุดพร้อมทั้งกายสังขาร วจีสังขาร จิตสังขาร นับว่าหยุดเป็นจุดเดียวกัน ได้ชื่อว่าสังขารสงบ การสงบสังขารชนิดนี้ เด็กในท้องมารดาก็สงบจึงอยู่ในที่แคบเป็นอยู่ได้ เทวดาใน ๖ ชั้นทำได้ รูปพรหม และอรูปพรหมทำได้ เด็กในท้องก็นับว่าสังขารสงบ เทวดาก็นับว่าสังขารสงบได้ รูปพรหม และอรูปพรหมก็นับว่าสังขารสงบได้ การสงบสังขารเสียเป็นสุขสมด้วยคาถา ๔ บาท ในบาทเบื้องปลายว่า "เตสํ วูปสโมสุโข" สงบสังขารทั้งหลายเสียได้ นำมาซึ่งความสุข นี้สงบสังขารได้ตามสมควร เป็นทางทำตนให้เป็นพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ชั้น ๑

กายสังขารสงบ คือลมหายใจหยุด วจีสังขารสงบ คือความตรึกตรองหยุด จิตสังขารสงบคือใจหยุด อยู่ที่ศูนย์กลางของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ชื่อว่าสันติ ลมหยุดลงไปในที่เดียวกันชื่อว่า อานาปาน ซึ่งแปลว่าลมหยุดนิ่งหรือไม่มี เมื่อสังขารทั้ง ๓ หยุดถูกส่วนเข้าแล้ว เรียกว่ากายานุปัสสนาสติปัฏฐานด้วยส่วนหนึ่ง เมื่อสังขารสงบมีความสุขเกิดขึ้นเรียกว่า เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตคิดว่าเป็นสุขเรียกว่า จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในเมื่อสติปัฏฐานทั้ง ๓ ถูกส่วนพร้อมกันเข้า เกิดเป็นดวงใสขึ้น เท่าฟองไข่แดงหรือเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ใสบริสุทธิ์สนิทเหมือนกระจกส่องเงาหน้านั่นแหละ**ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** ดวงนี้บางท่านเรียกว่า พระธรรมดวงแก้ว โบราณท่านใช้แปลในมูลกัจจายว่า "**ปฐมมรรค**" ธรรมดวงนี้แหละคือ**ดวงศีล** เพราะอยู่ในเหตุว่างของธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสบริสุทธิ์ไม่มีราคี ตาของกายทิพย์เห็น ต้องเอาใจของตนจดลงที่ตรงกลางดวงศีลนั้นทำใจให้หยุดนิ่งแต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงศีล ดวงศีลก็ว่างออกไปเห็น**ดวงสมาธิ** เอาใจหยุดนิ่งลงไปที่กลางดวงสมาธิแต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงสมาธิ ดวงสมาธิก็ว่างออกไป ตาของกายทิพย์ก็เห็น**ดวงปัญญา** ที่อยู่ในกลางดวงสมาธินั้น แล้วเอาใจของตนจดเข้าที่ศูนย์กลางดวงปัญญา ทำให้ใจหยุดนิ่งแต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียด

ยิ่งกว่าดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติก็ว่างออกไป ตาของกายทิพย์ก็เห็น**ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** ที่อยู่ในกลางดวงวิมุตตินั้นแล้วเอาใจของตนจดเข้าที่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ทำใจให้หยุดนิ่ง แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ดวงวิมุตติ–ญาณทัสสนะก็ว่างออกไป ตาของกายทิพย์ก็เห็นตนของตนเอง อยู่ในศูนย์กลางของดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั้น เหมือนตาของกายมนุษย์เห็นตัวของกายมนุษย์ฉะนั้น ที่ได้แสดงมาแล้วนี้ ก็เป็นวิธีทำตัวให้เป็นพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ชั้น ๑

ทำต่อไป ทำใจให้หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ แต่พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล ให้ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงศีล ดวงศีลก็ว่างออกไปเห็นดวงสมาธิอยู่ในกลางดวงศีล ให้ใจหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงสมาธิ แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงสมาธิ ดวงสมาธิก็ว่างออกไป เห็นดวงปัญญาอยู่ในกลางดวงสมาธิ ให้ใจหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงปัญญา แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงปัญญา ดวงปัญญาก็ว่างออกไป เห็นดวงวิมุตติอยู่ในกลางดวงปัญญา ให้ใจหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติก็ว่างออกไป เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะอยู่ในกลางดวงวิมุตติ ให้ใจหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะก็ว่างออกไป ตาของกายรูปพรหมก็เห็นตนของตนเองอยู่ในศูนย์กลางของดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั้น เหมือนตาของกายทิพย์เห็นตนของกายทิพย์เองฉะนั้น ที่ได้แสดงมานี้ก็เป็นวิธีทำตัวให้เป็นพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ชั้น ๑

ทำต่อไป ทำใจให้หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม แต่พอถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงศีล ให้ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงศีล ดวงศีลก็ว่างออกไป เห็นดวงสมาธิอยู่ในกลางดวงศีล ให้ใจหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางของดวงสมาธิ แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงสมาธิ ดวงสมาธิก็ว่างออกไปเห็นดวงปัญญาอยู่ในกลางดวงสมาธิ ให้ใจหยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงปัญญา แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงปัญญา ดวงปัญญาก็ว่างออกไป เห็นดวงวิมุตติอยู่ในกลางดวงปัญญา ให้ใจหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติก็ว่างออกไป เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ อยู่ในกลางดวงวิมุตติ ให้ใจหยุดอยู่ในศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็ว่างออกไป ตาของกายอรูปพรหมก็เห็นตนของตนเองอยู่ในศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั้น เหมือนตาของกายรูปพรหมเห็นตนของกายรูปพรหมเองฉะนั้น ที่แสดงมานี้ก็เป็นวิธีทำตัว

ให้เป็น พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ชั้น ๑

ทำต่อไป ทำใจให้หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม แต่พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล ให้ใจหยุดนิ่งอยู่ที่กลางดวงศีลถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงศีล ดวงศีลก็ว่างออกไป เห็นดวงสมาธิอยู่ในกลางดวงศีล ให้ใจหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงสมาธิ แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงสมาธิ ดวงสมาธิก็ว่างออกไปเห็นดวงปัญญาอยู่กลางดวงสมาธิ ให้ใจหยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงปัญญา แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงปัญญา ดวงปัญญาก็ว่างออกไป เห็นดวงวิมุตติอยู่ในกลางดวงปัญญา ให้ใจหยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ แต่พอถูกส่วนเข้า ใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติก็ว่างออกไป เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ อยู่ในกลางดวงวิมุตติ ให้ใจหยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ แต่พอถูกส่วนเข้าใจก็ละเอียดยิ่งกว่าดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็ว่างออกไป ตาของกายธรรมก็เห็นกายของพระองค์เอง อยู่ที่ศูนย์กลางของดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั้น เหมือนตาของกายอรูปพรหม เห็นตนของตนเองฉะนั้น ที่ได้แสดงมานี้เป็นวิธีที่ทำตัวให้เป็นพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะชั้น ๑

เมื่อทำมาถึงกายธรรมหรือธรรมกายดังนี้แล้ว ก็รู้จักตัวตนชัดเจนโดยไม่ต้องสงสัย เพราะกายทั้ง ๕ บอกตัวของตัวเอง กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม ทั้ง ๔ กายนี้ บอกตัวเองอยู่ว่าไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวเป็นแต่สมมุติเท่านั้น รู้ได้เองว่ากายมนุษย์มาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ก็ชั่วคราวตามอายุขัยและวัย สิ้นปัจจัยคือบุญและบาปแล้ว ก็แตกสลายไป **รู้ได้จริง ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่แต่รู้ เห็นด้วยตาของตนทุก ๆ คนด้วยกันทั้งนั้น**

ส่วนกายทิพย์ หรือรูปพรหม อรูปพรหม สิ้นอำนาจของบุญกรรม และรูปฌาน อรูปฌานแล้ว ก็แปรไปเหมือนกายมนุษย์ ต่างกันแต่ช้าและเร็วเท่านั้น

ส่วนกายธรรมหรือธรรมกายเป็นตัวยืนบอกความจริงว่าเที่ยง เป็นสุข เป็นตัว ส่วนกายทั้ง ๔ เป็นตัวยืนบอกเท็จว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัว เท็จต่อความจริงอย่างนี้เมื่อไม่รู้เห็นจริง จะรู้เห็นเท็จได้อย่างไร ต้องรู้จริงเห็นจริงเสียก่อน จึงย้อนมารู้จักเท็จได้ดังนี้

ธรรมกายนี้เองเป็นพุทธรัตนะ ซึ่งแปลว่าแก้วคือพุทธะ เมื่อรู้จักพุทธรัตนะแล้ว ก็ควรรู้จักธรรมรัตนะเสียทีเดียว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายทิพย์กายรูปพรหม อรูปพรหม **เป็นธรรมรัตนะ แต่เป็นส่วนโลกีย์** ส่วนธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น**เป็นโคตรภู** ต่อเมื่อใด ธรรมกายเลื่อนขึ้นไปเป็นพระโสดาแล้ว **ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระโสดานั้นเอง เป็นโลกุตตระ**

ส่วน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ที่อยู่ในศูนย์กลางของดวงธรรม

ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม แลกายอรูปพรหมเป็นโลกียมรรค เพราะกายทั้ง ๔ นั้นเป็นโลกีย์ ธรรมจึงเป็นโลกีย์ไปตามกาย ส่วนศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณ–ทัสสนะ ที่อยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเป็นโลกุตตร เพราะธรรมกายของพระโสดาเป็นโลกุตตร ธรรมจึงเป็นโลกุตตรไปตามกาย **ธรรมที่ทำให้เป็นกายต่าง ๆ นี้เองเป็นธรรมรัตนะ** ซึ่งแปลว่า แก้วคือธรรม เมื่อรู้จักธรรมรัตนะแล้ว ก็ควรรู้จักสังฆรัตนะเสียทีเดียว **ธรรมกายหรือกายธรรมหมดทั้งสิ้น ยกธรรมกายของพระสัพพัญญู และธรรมกายของพระปัจเจกพุทธเจ้าออกเสีย นอกจากนั้นเป็นธรรมกายของสาวกพุทธทั้งสิ้นมีมากน้อยเท่าใด เป็นสังฆรัตนะ** แก้วคือสงฆ์

การที่จะเข้าถึงพระรัตนตรัย ที่ถูกแท้นั้น ต้องเอาใจของตนจดลงที่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เป็นดวงใสบริสุทธิ์เท่า ๆ ฟองไข่แดงของไก่ ตั้งอยู่ศูนย์กลางของกายมนุษย์ มีเหมือนกันหมดทุกคน จำเดิมแต่อยู่ในท้องมารดา ใจของกุมารกุมารีจดจี้หยุดนิ่งอยู่ตรงศูนย์กลางของดวงธรรมนั้นทุกคน ตรงศูนย์กลางของดวงธรรมมีว่างอยู่ประมาณเท่าเมล็ดโพธิ์หรือเมล็ดไทร ใจของกุมารหรือกุมารีก็จดอยู่ศูนย์กลางนั้น

ผู้ที่จะเข้าถึงพระรัตนตรัย ต้องเอาใจของตนไปจดอยู่ที่ศูนย์กลางกายของตนนั้น แล้วทำใจให้หยุด หยุดในหยุด หนักเข้าไปทุกทีไม่ให้คลายออก ทำไปจนใจไม่คลายออก ใจนั้นหยุดในหยุดหนักเข้าไปทุกที นี้เป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไม่ใช่ทางไปของปุถุชน ทางไปของปุถุชนไม่หยุด ออกนอกจากหยุด นอกจากทางไป ของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์อยู่เสมอ จึงได้เจอะเจอพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ยากนัก ขอผู้จงรักภักดีต่อตนของตนที่แท้แล้ว จงตั้งใจแน่แน่ว ให้ถูกทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์เถิดประเสริฐนัก พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ในอดีตอนาคตปัจจุบัน ไปทางเดียวเหมือนกันทั้งหมด

เพราะฉะนั้นพวกเราที่จะเข้าถึงพระรัตนตรัย จึงต้องทำใจให้หยุดให้นิ่ง ให้ตรงต่อทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ จึงจะถูกหลักฐานในพุทธศาสนา ทั้งถูกตำราของสัตว์ผู้ไปเกิดมาเกิดด้วย สัตว์ผู้ไปเกิดมาเกิดเข้าสิบไม่ถูก ก็ไม่ตกศูนย์ เมื่อไม่ตกศูนย์ก็ไปเกิดมาเกิดไม่ได้ ธรรมดาของเกิดแลตาย ต้องมีสิบศูนย์เป็นเครื่องหมายเหมือนกันทั้งหมด ทั้งในภพและนอกภพ การที่จะเข้าถึงพระรัตนตรัยก็เหมือนกัน ต้องเข้าสิบศูนย์เป็นชั้น ๆ ไปจึงจะเข้าถึงพระรัตนตรัยได้ ดังแสดงมาตั้งแต่ต้นเป็นชั้น ๆ มาแล้วทุกประการ

รัตนะทั้ง 3 นี้ เป็นแก้วจริง ๆ จัง ๆ แก้วที่มีในไตรภพนี้มีคุณภาพไม่เทียมทัน ส่วนแก้วในไตรภพที่มนุษย์ใช้อยู่บัดนี้ เพชรเป็นสูงกว่า หรือแก้วที่มีรัศมีเป็นของหายากไม่มีใครจะใช้กันนัก แก้วชนิดอย่างนั้น มีสีต่าง ๆ ถ้าสีนั้นเขียว ใส่ลงไปในน้ำ ๆ ก็เขียวไปตามสี

แก้วนั้น ถ้าสีเหลืองน้ำก็เหลืองไปตาม ถ้าแดงน้ำก็แดงไปตามสีแก้ว ตกว่าแก้วสีอะไรน้ำก็เป็นไปตามสีแก้วนั้น ๆ นี้เป็นรัตนะที่สูงในโลก สูงยิ่งกว่านี้ขึ้นไป ก็ต้องเป็นแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ์

พระเจ้าจักรพรรดิ์มีแก้ว ๗ ประการคือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คหบดีแก้ว ปรินายกแก้ว แก้ว ๗ ประการนี้เกิดขึ้นในโลกกาลใด มนุษย์ในโลกได้รับความสุขปราศจากการไถและหว่าน สำเร็จความเป็นอยู่อาศัยแก้ว ๗ ประการของพระเจ้าจักรพรรดิ์ให้เป็นอยู่ได้โดยตลอดชีวิต ไม่ต้องทำกิจการใด ๆ ทั้งสิ้น พระเจ้าจักรพรรดิ์สอนให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ กรรมบท ๑๐ ครั้นสิ้นชีพแล้ว ไปบังเกิดในสุคติโดยส่วนเดียว ไม่มีตกไปอยู่ในทุคติเลย

แก้วทั้งหลายในโลก พิเศษถึงเพียงนี้แล้ว ยังไม่พิเศษเท่าแก้ว คือพุทธรัตนะ ธรรม–รัตนะ สังฆรัตนะ แก้วคือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะนั้น ถ้าผู้ใดเข้าไปได้เข้าไปถึงแล้ว ลืมแก้วลืมสวรรค์ลิบ ๆ ในโลกหมดทั้งสิ้น

ผู้ที่จะเข้าไปได้ถึง แก้วทั้ง ๓ นี้ ต้องดำเนินไปตามต้น กายวาจาใจ คือ กายสังขาร วจีสังขาร จิตสังขารดังแสดงมาแล้วในเบื้องต้น จนถึงธรรมกาย คือให้ดำเนินไปตามโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ตั้งต้นแต่ กาย เวทนา จิต ธรรมไป แต่พอถึงธัมมานุปัสสนาก็เห็นเป็นดวงใสที่เรียกว่าดวงศีล ต่อแต่นั้นก็ถึง สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งนับว่าเป็นที่รวมพระไตรปิฎก ๆ รวมอยู่ในศูนย์กลางของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นี้ทั้งสิ้น เมื่อจับที่รวมของกายมนุษย์ได้แล้ว กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม กายธรรมก็เหมือนกันดังแสดงมาแล้ว

ที่ได้แสดงมาแล้วนี้ เป็นวิธีให้เข้าถึงรัตนะทั้ง ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ มีอาการต่าง ๆ กัน ในเมื่อจับหลักยังไม่ได้ ต่อเมื่อจับหลักคือธรรมกายเสียได้แล้ว จะเห็นว่าไม่ต่างกัน เนื่องเป็นอันเดียวกันแท้ ๆ

สมด้วยกระแสบาลีในเบื้องต้นว่า "หมวดสามของรัตนะนี้ คือ พุทโธ ธัมโม สังโฆ หรือพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ แม้ต่างกันโดยวัสดุ แต่เนื้อความเป็นอันเดียวกัน เป็นของเนื่องซึ่งกันและกัน พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ พระธรรม พระสงฆ์ทรงไว้ พระสงฆ์เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เนื่องเป็นอันเดียวกันเป็นบรรทัดฐานดังแสดงมาทุกประการพอสมควรแก่เวลาด้วยประการฉะนี้.

๓. อาทิตตปริยายสูตร

๒๕ สิงหาคม ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

เอวมฺเม สุตํ ฯ เอกํ สมยํ ภควา คยายํ วิหรติ คยาสีเส สทฺธึ ภิกฺขุสหสฺเสนฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ฯ

สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ ฯ กิญฺจ ภิกฺขเว สพฺพํ อาทิตฺตํ ฯ จกฺขุํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ รูปา อาทิตฺตา จกฺขุวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ จักฺขุสมฺผสฺโส อาทิตฺโต ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อาทิตฺตํ ฯ เกน อาทิตฺตํ ฯ อาทิตฺตํ ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา อาทิตฺตํ ชาติยา ชรามรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ อาทิตฺตนฺติ วทามิ ฯ โสตํ อาทิตฺตํ สทฺทา อาทิตฺตา โสตวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ โสตสมฺผสฺโส อาทิตฺโต ยมฺปิทํ โสตสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ อาทิตฺตํ ฯ เกน อาทิตฺตํ ฯลฯ อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เรื่อง **อาทิตตปริยายสูตร** ที่สมเด็จ–พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ชฎิล ๑๐๐๐ มีปุราณกัสสป นทีกัสสป คยากัสสป เป็นประธาน พระบรมศาสดาจารย์ทรงทรมานชฎิลทั้งหลายเหล่านี้ ได้ทรงทำปาฏิหาริย์มากอย่าง จะทำปาฏิหาริย์สักท่าหนึ่งท่าใด ชฎิลผู้เป็นประธานปุราณชฎิลนั้นก็ยังแย้งว่าสู้ของเราไม่ได้ร่ำไป จนกระทั่งหมดทิฏฐิมานะยอมรับธรรมเทศนาเชื่อต่อพระศาสดา พระองค์จึงได้ทรงแสดงธรรมเทศนาให้ชฎิลละทิฏฐิของตน พร้อมด้วยบริวารทั้งสามพี่น้อง เมื่อยอมรับถือตามคำสอนของพระศาสดาแล้ว เมื่อได้เวลาสมควรพระองค์ก็ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรแก่ชฎิลทั้งหลายเหล่านั้น มีปุราณชฎิลเป็นต้น อาทิตตปริยายสูตรนี้แสดงของร้อนให้ชฎิลเข้าเนื้อเข้าใจ เพราะชฎิลทั้งหลายเหล่านั้นเคยบูชาไฟมาชำนิชำนาญ ชำนาญในการร้อน พระองค์ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร เรื่องของร้อนทั้งนั้น

ตามวาระพระบาลีที่ยกไว้เบื้องต้นว่า **เอวมฺเม สุตํ** อันข้าพเจ้าพระอานนท์เถระได้สดับตรับฟังแล้วด้วยอาการอย่างนี้ **เอกํ สมยํ** สมัยครั้งหนึ่ง **ภควา** องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงเสด็จประทับอยู่ ณ คยาสีสะประเทศ ใกล้แม่น้ำคยา พร้อมด้วยภิกษุ ๑๐๐๐

รูป ทรงรับสั่งเตือนพระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า **สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ** ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน **กิญฺจ ภิกฺขเว สพฺพํ อาทิตฺตํ** ภิกษุทั้งหลาย สิ่งอะไรเล่าเป็นของร้อน

จกฺขุํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ นัยน์ตาเป็นของร้อน **รูปา อาทิตฺตา** รูปทั้งหลายเป็นของร้อน **จกฺขุวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ** ความรู้แจ้งทางตาเป็นของร้อน **จกฺขุสมฺผสฺโส อาทิตฺโต** ความสัมผัสถูกต้องทางตาเป็นของร้อน **ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ** ความรู้สึกอารมณ์มีขึ้นเกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง แม้อันนั้นก็เป็นของร้อน **เกน อาทิตฺตํ** ร้อนเพราะอะไร **อาทิตฺตํ ชาติยา** ร้อนเพราะชาติ ร้อนเพราะความกำหนัดยินดี ร้อนเพราะความโกรธประทุษร้าย ร้อนเพราะความหลงงมงาย **อาทิตฺตํ ชรามรเณน** ร้อนเพราะชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ มรณะ ความตาย โศก ความแห้งใจ ปริเทวะ ความพิไรรำพัน ทุกข์ เพราะความไม่สบายกาย โทมนัส เพราะความเสียใจ อุปายาส เพราะความคับแคบใจ เราจึงกล่าวว่าเป็นของร้อน

โสตํ อาทิตฺตํ หูเป็นของร้อน **สทฺทา อาทิตฺตา** เสียงทั้งหลายเป็นของร้อน **โสตวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ** ความรู้ทางหูเป็นของร้อน **โสตสมฺผสฺโส อาทิตฺโต** การกระทบถูกต้องทางหูเป็นของร้อน ความรู้สึกอารมณ์อันนี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง แม้อันนั้นก็เป็นของร้อน **เกน อาทิตฺตํ** ร้อนเพราะอะไร **อาทิตฺตํ** ร้อนเพราะความกำหนัดยินดี ร้อนเพราะความโกรธประทุษร้าย ร้อนเพราะความหลงงมงาย **อาทิตฺตํ** ร้อนเพราะชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ โศก ความแห้งใจ ปริเทวะ ความพิไรรำพัน ทุกข์ ความไม่สบายกาย โทมนัส ความเสียใจ อุปายาส ความคับแค้นใจ นั้นเรากล่าวว่าเป็นของร้อน

ฆานํ อาทิตฺตํ จมูกก็เป็นของร้อน **คนฺธา อาทิตฺตา** กลิ่นที่กระทบจมูกก็เป็นของร้อน **ฆานวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ** ความรู้ทางจมูกก็เป็นของร้อน **ฆานสมฺผสฺโส อาทิตฺโต** การกระทบทางจมูกก็เป็นของร้อน **ยมฺปิทํ ฆานสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา** อารมณ์อันมีเกิดขึ้นเพราะอาศัยฆานสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง นั้นก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะความกำหนัดยินดี ร้อนเพราะความโกรธประทุษร้าย ร้อนเพราะความหลงงมงาย ร้อนเพราะชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ มรณะ ความตาย โศก ความแห้งใจ ปริเทวะ ความพิไรรำพันเพ้อ ทุกข์ ความไม่สบายกาย โทมนัส ความเสียใจ อุปายาส ความคับแคบใจ นั้นเรากล่าวว่าเป็นของร้อน

ชิวฺหา อาทิตฺตา ลิ้นก็เป็นของร้อน **รสา อาทิตฺตา** รสที่กระทบลิ้นก็เป็นของร้อน

ชิวฺหาวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ ความรู้สึกทางลิ้นก็เป็นของร้อน **ชิวฺหาสมฺผสฺโส อาทิตฺโต** ความสัมผัสแห่งลิ้นก็เป็นของร้อน ความรู้สึกอารมณ์นี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยชิวหาสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง นั่นก็เป็นของร้อน **เกน อาทิตฺตํ** ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะความกำหนัดยินดี ความโกรธประทุษร้าย ความหลงงมงาย ร้อนเพราะชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ มรณะ ความตาย โศก ความแห้งใจ ปริเทวะ ความพิไรรำพัน–เพ้อ ทุกข์ ความไม่สบายกาย โทมนัส ความเสียใจ อุปายาส ความคับแคบใจ นั่นเรากล่าวว่าเป็นของร้อน

กาโย อาทิตฺโต กายก็เป็นของร้อน **โผฏฺฐพฺพา อาทิตฺตา** ความถูกต้องของกาย ความสัมผัสของกาย สิ่งที่ถูกต้องกาย ก็เป็นของร้อน ความรู้แจ้งทางกายก็เป็นของร้อน ความสัมผัสถูกต้องทางกายก็เป็นของร้อน ความรู้สึกอารมณ์นี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยกายสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง นั่นก็เป็นของร้อน **เกน อาทิตฺตํ** ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะความกำหนัดยินดี ความโกรธประทุษร้าย ความหลงงมงาย ร้อนเพราะชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ มรณะ ความตาย โศก ความแห้งใจ ปริเทวะ ความพิไรรำพันเพ้อ ทุกข์ ความไม่สบายกาย โทมนัส ความเสียใจ อุปายาส ความคับแคบใจ **อาทิตฺตนฺติ วทามิ** นั่นเรากล่าวว่าเป็นของร้อน

มโน อาทิตฺโต ใจก็เป็นของร้อน **ธมฺมา อทิตฺตา** ธรรมทั้งหลายก็เป็นของร้อน **มโนวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ** ความรู้แจ้งทางใจก็เป็นของร้อน **มโน สมฺผสฺโส อาทิตฺโต** ความถูกต้องทางใจก็เป็นของร้อน ความรู้สึกอารมณ์นึกคิดเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง นั่นเป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะความกำหนัดยินดี ความโกรธประทุษร้าย ความหลงงมงาย ร้อนเพราะชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ มรณะ ความตาย โศก ความแห้งใจ ปริเทวะ ความพิไรรำพันเพ้อ ทุกข์ ความไม่สบายกาย โทมนัส ความเสียใจ อุปายาส ความคับแคบใจ **อาทิตฺตนฺติ วทามิ** นั่นเรากล่าวว่าเป็นของร้อน

เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก ดูกรภิกษุทั้งหลายผู้ได้ฟังแล้ว เมื่อได้เห็นแล้วอย่างนี้ **จกฺขุสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในตาบ้าง **รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในรูปบ้าง **จกฺขุวิญฺญาณเณปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในจักษุวิญญานบ้าง **จกฺขุสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในตาสัมผัสบ้าง **ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ** ความรู้สึกอารมณ์อันนี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง ย่อมเบื่อหน่ายในความรู้นั้น **โสตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในหูบ้าง

สทฺเทสุปิ นิพฺพินฺทติ เบื่อหน่ายทั้งในเสียง **โสตวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายทั้งในความรู้ทางหูบ้าง **โสตสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในความกระทบถูกต้องทางหูบ้าง **ยมฺปิทํ โสตสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ** ความรู้สึกอารมณ์อันนี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง ย่อมเบื่อหน่ายในความรู้อันนั้น **ฆานสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในจมูกบ้าง **คนฺเธสุปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในกลิ่นทั้งหลายบ้าง **ฆานวิญฺญาณเณปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในความรู้ในทางจมูกบ้าง **ฆานสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในทางกระทบถูกต้องทางจมูกบ้าง **ยมฺปิทํ ฆานสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ** ความรู้สึกเกิดขึ้นเพราะอาศัยฆานสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง ย่อมเบื่อหน่ายในความรู้อันนั้น **ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในลิ้นบ้าง **รเสสุปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในรสทั้งหลายบ้าง **ชิวฺหาวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในความรู้ในทางลิ้นบ้าง **ชิวหาสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในชิวหาสัมผัสบ้าง **ยมฺปิทํ ชิวฺหาสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺ ชติ เวทยิตํ** อันนี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยชิวหาสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง ย่อมเบื่อหน่ายในความรู้สึกนั้น **กายสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในกายบ้าง **โผฏฐพฺเพสุปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในสิ่งที่มากระทบกายบ้าง **กายวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในความรู้ทางกายบ้าง **กายสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในการถูกต้องบ้าง **ยมฺปิทํ กายสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ** ความรู้สึกอันนี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยกายสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง ย่อมเบื่อหน่ายในความรู้สึกอันนั้น **มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในใจบ้าง **ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในธรรมารมณ์บ้าง **มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายความรู้ทางใจบ้าง **มโนสมฺ ผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ** ย่อมเบื่อหน่ายในความถูกต้องทางใจบ้าง **ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ** ความรู้สึกอารมณ์นี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนสัมผัสเป็นปัจจัยแม้อันใด เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง ย่อมเบื่อหน่ายในความรู้สึกแม้อันนั้น **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** เมื่อเบื่อหน่ายย่อมสิ้นกำหนัด **วิราคา วิมุจฺจติ** พอสิ้นกำหนัดจิตก็หลุดพ้น **วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ** เมื่อจิตหลุดพ้นเกิดความรู้ขึ้นว่าพ้นแล้วดังนี้ พระอริยสาวกนั้นย่อมทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่จะต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีอีกแล้ว **อิทมโวจ ภควา** สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตรัสธรรมบรรยายอันนี้แล้ว **อตฺตมนา เต ภิกขู** ภิกขุทั้งหลายเหล่านั้นมีใจยินดี **ภควโต ภาสิตํ อทินนฺทุํ** เพลิดเพลินในภาษิตของพระผู้มีพระภาค **อิมสฺมิญจ ปน เวยฺยากรณสฺสมึ**

ภญฺญมาเน ก็แลเมื่อเวยกรณีอันพระผู้มีพระภาคทรงตรัสอยู่ จิตของพระภิกษุ ๑๐๐๐ รูปเหล่านั้นก็พ้นจากอาสวะทั้งหลายพร้อมด้วยความไม่ถือมั่นด้วยประการฉะนี้ นี่จบ อาทิตต–ปริยายสูตร ต่อแต่นี้จะชี้แจงตามวาระพระบาลีคลี่คลามเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายต่อไป

อาทิตตปริยายสูตรนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงทราบชัดว่าบริษัทคือชฎิล มีปุราณชฎิล เป็นต้น สาละวนในการบูชาไฟ เพลิดเพลินในการบูชาไฟ เป็นที่สักการะนับถือของชาวมคธราช มีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประธาน เป็นครูของพระเจ้าพิมพิสารทีเดียว เป็นที่นับถือทีเดียว ชฎิลพวกนี้เคยรับสังเวยของพลเมืองเป็นเนืองนิตย์อัตรา ชฎิลเหล่านี้ พระพุทธเจ้าอุบัติตรัสในโลกขึ้นแล้วปรากฏว่าเราจะไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ที่จะสำเร็จเป็นหลักฐานจะทำเป็นประการใด เมื่อสอดส่องด้วยพระปรีชาญาณก็ทราบหลักฐานว่าจะต้องไปทรมานชฎิลเหล่านั้นให้มาเลื่อมใสในลัทธิของเราก่อน เมื่อมาเลื่อมใสในลัทธิทางพุทธศาสนาแน่แท้แล้ว เราจะพาชฎิลเหล่านั้นไปเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร แล้วให้ชฎิลเหล่านี้ปฏิญานตัวว่าเป็นลูกศิษย์ของเรา ถ้าไม่เช่นนั้นชนชาวเมืองราชคฤห์ก็จะพากันตระหนกตกใจสนเท่ห์สงสัยว่า พระสมณโคดมจะเป็นใหญ่กว่าหรือว่าพวกชฎิลของเราเป็นใหญ่กว่าเป็นประการใด แล้วไม่ตกลงกัน เมื่อมหาชนทั้งหลายสนเท่ห์เช่นนั้น ก็ให้ปุราณชฎิลนั้นแหละปฏิญานตัวว่าเป็นศิษย์พระสมณโคดมบรมครู ให้เหาะขึ้นไปในอากาศแล้วกลับลงมากราบพระบรมศาสดา ๓ ครั้ง แล้วปฏิญานตนว่าเป็นศิษย์พระบรมครูทีเดียว เมื่อชฎิลประกาศตัวเช่นนั้นแล้ว พระเจ้าพิมพิสารทั้งราชบริพารของพระเจ้าพิมพิสารก็พร้อมใจกันเชื่อถือแน่นอนมั่นหมายในพระสมณโคดมบรมครู พระองค์ก็ทรงตรัสเทศนาแก่บริษัทที่มาประชุมพร้อมกันได้ ๑๒ นหุต เมื่อพระองค์ทรงตรัสเทศนาจบลง ในกาลครั้งนั้นราชบริพารของพระเจ้าพิมพิสารทั้งหมดปรากฏว่าได้สำเร็จมรรคผล ๑๑ นหุต เหลืออีกนหุตหนึ่งได้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณาคมณ์ แล้วพระเจ้าพิมพิสารอุทิศราชอุทยานของพระองค์ชื่อว่า เวฬุวัน สวนไม้ไผ่ให้แก่พระโคดมบรมครู ตั้งเป็นสังฆิกาวาสอยู่ในเวฬุวนาราม มอบให้เป็นสิทธิ์ทีเดียว พุทธศาสนาก็ตั้งมั่นในเมืองราชคฤห์เพราะเหตุนี้

เพราะฉะนั้น เราได้ฟังอาทิตฺตปริยายสูตรว่าด้วยของร้อนในเวลาวันนี้ **เป็นธรรมอันพระองค์ใช้ดับของร้อน** ของร้อนต้องดับของร้อนมันจึงจะถูกเงื่อนถูกสายกัน ดับของร้อนได้อย่างไร **ความร้อนน่ะ ไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ ชาติ** ความเกิด **ชรา** ความแก่ **มรณะ** ความตาย **โศก** ความแห้งใจ **ปริเทวะ** ความพิไรรำพันเพ้อ **ทุกข์** ความไม่สบายกาย **โทมนัส** ความเสียใจ **อุปยาส** ความคับแคบใจ ดังนี้เป็นผล

ร้อนด้วย ราคะ โทสะ โมหะ นั้นสำคัญนัก อันนี้จะแก้ไขวันนี้ว่าเกิดมาจากไหน

ราคะ โทสะ โมหะ เกิดมาจากมักขุบ้าง รูปบ้าง ความรู้ทางจักขุบ้าง ความสัมผัสทางจักขุบ้าง มันเกิดมาทางนี้ต้องแก้ไขทางนี้ แก้ไขทางอื่นไม่ได้ ต้องแก้ไขทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่มากระทบถูกต้องอายตนะทั้ง ๖ นั้น ให้ทำใจให้หยุด **หยุดเสียอันเดียวเท่านั้นดับหมด** พอหยุดได้เสียก็เบื่อหน่าย เบื่อหน่ายในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เบื่อหน่ายในทางความรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เบื่อหน่ายในการสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กายใจ เบื่อหน่ายหมด **ต้องทำใจให้หยุดอยู่ ณ ศูนย์กลางกาย** สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย กลางกั๊ก ใสเหมือนดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ หยุดนิ่งหยุดทีเดียว พอหยุดก็รู้ว่าใจของเราหยุดแล้ว ที่ว่าใจหยุดก็เข้ากลางของกลาง นิ่งอยู่ที่เดียว กลางของกลาง ๆ ๆ ไม่ถอย แล้วเข้ากลางของกลางหนักเข้าไป พอใจหยุดก็เข้ากลางของกลาง ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนไม่ไป **กลางของกลางหนักขึ้นทุกทีไม่มีถอยออก** กลางของกลางหนักขึ้น พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ นั่นเป็น**ดวงปฐมมรรค หนทางเบื้องต้นมรรคผลนิพพาน** กลางของกลางไม่เล็ก อยู่กลางดวงนั่นแหละ เกิดขึ้นที่หยุดนั่นแหละ นิ่งอยู่กลางดวงของดวงที่หยุดนั่นแหละ หยุดหนักเข้า ๆ ก็ถึง**ดวงศีล** เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ เท่ากัน หยุดอยู่กลางดวงศีลนั่นแหละ กลางของกลางหนักขึ้น พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ดวงสมาธิ** หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ดวงปัญญา** หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ดวงวิมุตติ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตตินั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวง**วิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็น**กายมนุษย์ละเอียด อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ของกายมนุษย์หยาบหายไปหมด** เหลือของกายมนุษย์ละเอียด

ใจก็หยุดอย่างนั้นแหละ ในศูนย์กลางกายมนุษย์ละเอียด ก็เห็นแบบเดียวกันอย่างนี้แหละ ก็ถึง**กายทิพย์ อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ หายไปหมด** พอเข้าถึงกายทิพย์แล้วหยุดอยู่ในกลางกายทิพย์อย่างนี้แหละ จะเข้าถึง**กายทิพย์ละเอียด** หยุดอยู่กลางกายทิพย์ละเอียดอย่างนี้แหละก็จะเข้าถึง**กายรูปพรหม นี่โลภะ โทสะ โมหะ หายไปหมดแล้ว** เหลือแต่ราคะ โทสะ โมหะ หยุดดังนี้ในกายรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดจะเข้าถึง**กายอรูปพรหม นี่ราคะ โทสะ โมหะ หายไปหมดอีกแล้ว**

หยุดอยู่ดังนี้แหละในกายอรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดเข้าถึง**กายธรรม** พอเข้าถึงกายธรรมเท่านั้น **กามราคานุสัย อวิชชานุสัย ปฏิฆานุสัย ก็หายไปหมด** กายธรรมเป็นวิราคธาตุวิราคธรรมส่วนหยาบส่วนย่อย เป็นวิราคธาตุวิราคธรรมที่ยังเจือปนระคนอยู่ด้วย

ฝ่ายหยาบ ยังไม่เป็นวิราคธาตุวิราคธรรมแท้สิ้นเชิงทีเดียว แต่เข้าเขตวิราคธาตุวิราคธรรมแล้ว ก็หยุดอยู่ในกายธรรมทั้งหยาบทั้งละเอียดอย่างนี้แหละจะเข้าถึง**กายโสดา** ทั้งหยาบทั้งละเอียด **นี่หมดสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพัตตปรามาส** เข้าถึงพระโสดาไปแล้วหยุดอยู่ที่พระโสดาดังนี้ พอถูกส่วนเข้าจะเข้าถึง**พระสกทาคา**ทั้งหยาบทั้งละเอียด **พยาบาทอย่างกามราคะ หยาบหมด** หยุดอยู่ในพระสกทาคาอย่างนี้ทั้งหยาบทั้งละเอียด ถูกส่วนดังนี้จะเข้าถึง**พระอนาคา กามราคะ พยาบาท อย่างละเอียดหมด** เหลือแต่ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา หยุดอยู่ในกายพระอนาคาอย่างนี้แหละ จะเข้าถึงกาย**พระอรหัต**ทั้งหยาบทั้งละเอียด **รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา หลุดหมด พอเข้าถึงกายพระอรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียดนี้เป็นวิราคธาตุวิราคธรรมแท้ นี้เสร็จกิจในพระพุทธศาสนา** แต่ให้รู้จักหลักอย่างนี้ ทางเป็นจริงของพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้

เมื่อเรารู้จักหลักจริงดังนี้แล้วให้ปฏิบัติไปตามแนวนี้ ถ้าผิดแนวนี้จะผิดทางมรรคผลนิพพาน อะไรเป็นมรรค อะไรเป็นผล อะไรเป็นนิพพาน มรรคผลนิพพาน **กายธรรมอย่างหยาบ กายธรรมโคตรภู โสดา สกทาคา อนาคา อรหัตอย่างหยาบนั่นแหละเป็นตัวมรรค กายธรรมอย่างละเอียด โสดาอย่างละเอียด สกทาคาอย่างละเอียด อนาคาอย่างละเอียด อรหัตอย่างละเอียด นั่นแหละเป็นตัวผล** นั่นแหละมรรคนั่นแหละผล แล้วนิพพานล่ะ ธรรมที่ทำให้เป็นกายโคตรภู โสดา สกทาคา อนาคา อรหัต **พอถึงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตก็ถึงนิพพานกัน** นิพพานอยู่อย่างนี้ ถ้าไม่มีธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตก็ไปนิพพานไม่ได้ **ธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตเป็นวิราคธาตุวิราคธรรม ตัวนิพพานเป็นวิราคธาตุ วิราคธรรม เขาก็ดึงดูดกัน พอถูกส่วนเข้าก็ดึงดูดกันรั้งกันไปเอง** เหมือนมนุษย์ในโลกนี้ คนมั่งมีเขาก็เหนี่ยวรั้งคนมั่งมีไปรวมกัน คนยากจนมันก็เหนี่ยวรั้งคนยากคนจนไปรวมกัน นักเลงสุรามันก็เหนี่ยวรั้งนักเลงสุราไปรวมกัน นักเลงฝิ่นมันก็เหนี่ยวรั้งนักเลงฝิ่นไปรวมกัน ภิกษุก็เหนี่ยวพวกภิกษุไปรวมกัน สามเณรก็เหนี่ยวพวกสามเณรไปรวมกัน อุบาสกก็เหนี่ยวพวกอุบาสกไปรวมกัน อุบาสิกาก็เหนี่ยวพวกอุบาสิกาไปรวมกัน มีคล้าย ๆ กันอย่างนี้ แต่ที่จริงที่แท้เป็นอายตนะสำคัญ อายตนะดึงดูด เช่น โลกายตนะ อายตนะของโลก ในกามภพ อายตนะของกามมันดึงดูดให้ข้องอยู่ในกามคือกามภพ รูปภพ อายตนะรูปพรหมดึงดูดเพราะอยู่ในปกครองของรูปฌาน อายตนะดึงดูดให้รวมกัน อรูปภพ อายตนะของอรูปพรหม อรูปฌานดึงดูดเข้ารวมกัน **อตฺถิ ภิกฺขเว สฬายตนํ นิพพานเป็นอายตนะอันหนึ่ง เมื่อหมดกิเลสแล้วนิพพานก็ดึงดูดไปนิพพานเท่านั้น** ให้รู้จักหลักจริงอันนี้ก็เอาตัวรอดได้

ที่ได้ชี้แจงมาตามวาระพระบาลี อาทิตตปริยายสูตร โดยสังเขปกถาและตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสร ณ สถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลาสมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงแค่นี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔. สิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตน

๑๓ กันยายน ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสฺสรณา นาญฺญสฺสรณาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วยสิ่งที่เป็นเกาะและสิ่งที่เป็นที่พึ่งของตน ทุกถ้วนหน้า สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสงเคราะห์พวกเราทั้งหลายซึ่งไม่รู้จักตนว่าเป็นเกาะและเป็นที่พึ่งของตน ให้รู้จักว่าตนเป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตน พระบรมทศพลจึงได้ทรงชี้แจงแสดงธรรมนี้ ที่พึ่งอันนี้แหละไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย นอกจากพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วรู้เองไม่ได้ พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะรู้เองได้ รู้สิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตนได้ พระบรมทศพลเมื่อตรัสปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้งห้าสำเร็จแล้ว ก็ตรัสเทศนาอนัตตลักขณสูตรโปรดพระยส และสหายรวม ๕๕ สำเร็จแล้วทรงดำเนินไปยังเหล่าชฎิล ๑,๐๐๓ รูป ในระหว่างทางนั้น ไปพบพวกราชกุมารเล่นซ่อนหาปิดตากันในป่าไร่ฝ้าย ราชกุมารเหล่านั้นมีมเหสีด้วยกันทั้งนั้น แต่ราชกุมารอีกองค์หนึ่ง มเหสีนั้นเป็นมเหสีกำมะลอ จ้างเขาไปไม่ใช่ของตนโดยตรง จ้างหญิงแพศยาไป ครั้นไปถึงป่าไร่ฝ้ายเล่นซ่อนหาปิดตากันสนุกสนานนัก ถอดเครื่องประดับแล้วห่อเรียบร้อยส่งให้มเหสีถือไว้ทุก ๆ องค์ทั่วหน้ากัน พระราชกุมารที่มีมเหสีกำมะลอก็ให้ถือดุจเดียวกัน พระมเหสีกำมะลอของพระราชกุมารผู้นั้นเป็นหญิงนครโสเภณี พอเห็นของมีค่าเช่นนั้น นึกว่าเครื่องประดับเหล่านี้เลี้ยงตัวเราได้ชาติหนึ่ง เราไม่ต้องเดือดร้อน เมื่อนางเห็นเช่นนั้นก็หาอุบาย สัญญาวิปลาสแปรผันไป หาวิธีหลบหลีกซ่อนเร้นตัวหลีกตัวสมความปรารถนา แล้วพาเครื่องประดับหนีไป ไปทางไหนไม่มีใครรู้เรื่อง เมื่อราชกุมารเล่นซ่อนหาปิดตากันอย่างสนุกสนานหมดเวลาที่จะเล่นกันแล้ว ก็กลับมาขอห่อเครื่องประดับที่พระมเหสีของตนประดับตกแต่งอวัยวะร่างกายไปตามหน้าที่ ฝ่ายราชกุมารที่มีพระมเหสีกำมะลอเป็นหญิงแพศยานั้น ไม่พบตัวหญิงแพศยาที่จ้างไปเป็นพระมเหสี ซึ่งพาเอาห่อเครื่องประดับหนีไปแล้ว ช่วยกันค้นคว้าหาสักเท่าใดก็ไม่พบ ค้นไปค้นมาก็ไปพบพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ รุกขมูลโคนต้นไม้ ราชกุมารเหล่านั้นก็ได้ทูลถามพระจอมไตรว่า **โภ ปุริส** ดูกร บุรุษผู้เจริญ ท่านเห็นหญิงถือห่อผ้าเดินไปทางนี้

บ้างไหม พระจอมไตรทรงรับสั่งว่า แน่ะ! ราชกุมารทั้งหลาย ท่านจะหาหญิงถือห่อผ้านั้นดีหรือ หรือจะหาตัวดี ราชกุมารก็ทูลรับว่า หาตัวดีพระเจ้าค่ะ เออถ้าหาตัวดีแล้วก็นั่งลงซิเราจะบอกตัวให้ พระจอมไตรก็ทรงรับสั่งให้ราชกุมาร ๓๐ นั้นนั่ง ให้พระมเหสีอีก ๒๙ นั่งลงพร้อมกัน พระองค์ก็ทรงแสดงถึงตัวซึ่งตรงกันกับ **อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสฺสรณา นาญฺญสฺสรณา** เมื่อเข้าใจดังนี้ขอเชิญท่านทั้งหลายจงเงี่ยโสตวิถีทั้งสองของอาตมาลงรองรับรสพระธรรมเทศนาในเรื่องสิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตัวสืบต่อไป แปลตามวาระพระบาลีว่า **อตฺตทีปา** มีตนเป็นเกาะ **อตฺตสรณา** มีตนเป็นที่พึ่ง **นาญฺญสฺสรณา** สิ่งอื่นไม่ใช่ **ธมฺมทีปา** มีธรรมเป็นเกาะ **ธมฺมสฺสรณา** มีธรรมเป็นที่พึ่ง **นาญฺญสฺสรณา** สิ่งอื่นไม่ใช่ นี้พึงรู้ใจความตามวาระพระบาลีให้แจ่มชัดเสีย ให้แน่ในใจว่า**ตน**นี่แหละเป็นเกาะ เป็นที่พึ่ง ตอนหนึ่ง ตอนที่สองรองลงไป **ธรรม**นั่นแหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ที่จะฟังเทศนาเรื่องนี้ออก ต้องรู้จักตนรู้จักธรรมเสียก่อน คำว่าตนนั่นหมายอะไร หมายหลายชั้น กายมนุษย์นี่ก็เรียกว่าตน กายมนุษย์ละเอียดเข้าไปอีกก็เรียกว่าตน กายทิพย์ก็เรียกว่าตนของกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดก็เรียกว่าตนของกายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมก็เรียกว่าตนของกายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดก็เรียกว่าตนของกายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมก็เรียกว่าตนของกายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียดก็เรียกว่าตนของกายอรูปพรหมละเอียด ตนเป็นดังนี้ นี่เป็น**ตนในภพ ตนนอกภพ**ออกไปยังมีอีก **ตนในภพนี้เป็นตนโดยสมมติไม่จริงจังอะไร** สมมติชั่วคราวหนึ่ง **ตนนอกภพออกไป กายธรรมก็เป็นตน** กายธรรมละเอียดก็เป็นตน กายธรรมพระโสดาก็เป็นตน กายธรรมพระโสดาละเอียดก็เป็นตน กายธรรมพระสกทาคาก็เป็นตน กายธรรมพระสกทาคาละเอียดก็เป็นตน กายธรรมพระอนาคาก็เป็นตน กายธรรมพระอนาคาละเอียดก็เป็นตน กายธรรมพระอรหัตก็เป็นตน กายธรรมพระอรหัตละเอียดก็เป็นตน นี่ ๑๐ กายเป็นตนทั้งนั้น **ตน ๑๐ กายนี้เป็นตนโดยวิมุตติไม่ใช่สมมติ ออกไปนอกภพ** นี่ให้รู้จักตนเสียดังนี้ก่อน **ตนนี่แหละเป็นเกาะ ตนนี่แหละเป็นที่พึ่ง**

แล้วจะแสดงเรื่อง**ธรรม**ต่อไปให้รู้จักธรรมเสียอีกอย่างหนึ่ง คำที่เรียกว่าธรรมน่ะอะไร อยู่ที่ไหนต้องรู้จักเสีย ถ้าไม่รู้จักก็เลอะเทอะ เป็นป้าป้อนหลาน ไม่รู้จักธรรมละก็ ฟังธรรมไปสักเท่าใด ๆ ก็ไม่รู้เรื่องของธรรม เพราะไม่รู้จักธรรมจะรู้เรื่องจริงอย่างไร ต้องรู้จักธรรมเสียก่อน คำว่าธรรมน่ะอะไร **ธรรมก็สำหรับให้ตนนั้นเป็นอยู่ ตนนั้นไม่มีธรรมเลยก็เป็นอยู่ไม่ได้** ทั้งกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด **มีธรรมให้ตั้งอยู่**

ทั้งนั้น ถ้าไม่มีธรรมก็ดับหมด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายธรรมพระโสดา กายธรรมพระโสดาละเอียด กายธรรมพระสกทาคา กายธรรมพระสกทาคาละเอียด กายธรรมพระอนาคา กายธรรมพระอนาคาละเอียด กายธรรมพระอรหัต กายธรรมพระอรหัตละเอียด มีธรรมให้เป็นอยู่ทั้งนั้น **ถ้าไม่มีธรรมแล้ว กายธรรมนั้นก็เป็นอยู่ไม่ได้**

คำว่า**ธรรมนี้อยู่ที่ไหนล่ะ อยู่กลางกายมนุษย์** สะดือทะลุหลังขวาทะลุซ้าย ด้ายกลุ่มสองเส้นขึงให้ตึง ตรงกลางเส้นด้ายที่พาดกัน นั้นเรียกว่ากลางกั๊ก นั่นคือถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสเท่าฟองไข่แดงของไก่** ดวงนั้นแหละเรียกว่า**ธรรม ธรรมดวงนั้นดับไปกายมนุษย์ก็ดับ ธรรมดวงนั้นผ่องใสสะอาดสะอ้าน กายมนุษย์ก็รุ่งโรจน์โชตนาการ ธรรมดวงนั้นซูบซีดเศร้าหมอง กายมนุษย์ก็ไม่ผ่องใส ซอมซ่อ ไม่สวยไม่งามน่าเกลียดน่าชังไป เพราะธรรมดวงนั้นสำคัญนัก ธรรมดวงนั้นแหละเป็นชีวิตของมนุษย์ คือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ความเห็น ความจำ ความคิด ความรู้ อยู่กลางดวงนั้น** ออกจากกลางธรรมดวงนั้นเป็นชีวิตธรรมสำคัญทีเดียว นั่นแหละธรรมดวงนั้นแหละ อยู่กลางกายของเราเหมือนกันทุก ๆ คนไป กายมนุษย์มีดวงใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ กายมนุษย์ละเอียดมีดวงใสสองเท่าฟองไข่แดงของไก่ กายทิพย์ก็มีดวงใสอยู่กลางกายแบบเดียวกัน สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ กายทิพย์ละเอียดสี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ เป็นดวงใส กายรูปพรหมเป็นดวงใสห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ กายรูปพรหมละเอียดเป็นดวงใสหกเท่าฟองไข่แดงของไก่ กายอรูปพรหมเป็นดวงใสเจ็ดเท่าฟองไข่แดงของไก่ กายอรูปพรหมละเอียดเป็นดวงใสแปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ พอไปถึงกายอรูปพรหมธรรมดวงนั้นแหละเรียกว่า**ธรรม** ดวงธรรมที่ทำให้เป็น**กายธรรม**เล่า**เป็นดวงใส**แบบเดียวกัน **วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย** ธรรมกายหน้าตักเท่าใด เช่นหน้าตัก ๒ ศอก ธรรมดวงนั้นก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลางกลมรอบตัว ๒ ศอก ถ้าว่าธรรมกายหน้าตัก ๔ ศอก ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น ก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๔ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ถ้าธรรมกายนั้นหน้าตัก ๒ วา ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วา เหมือนกัน กลมรอบตัว ถ้าธรรมกายนั้นหน้าตัก ๔ วา ๓ ศอก ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น ก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๔ วา ๓ ศอก กลมรอบตัวอยู่กลางกายธรรม **ธรรมดวงนั้นแหละเรียกว่าธรรม นี่นอกภพออกไปไม่ใช่ในภพ จึงได้ขยายส่วนใหญ่ออกไปดังนี้ ถ้าในภพแล้วอย่างใหญ่ก็เพียง ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่เท่านั้น** นี่ใหญ่โตมโหฬาร ดวงธรรมนอกภพ ดวงธรรม**ภายนอกภพใหญ่โตมโหฬาร เป็นดวงใสวิเศษชัชวาล** นั้นแหละเรียกว่า**ธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม**ดวงหนึ่งละ ธรรมที่ทำให้เป็น

ธรรมกายละเอียด อยู่ในกลางดวงธรรมนั้น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว นี่เองกายธรรมละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัวเท่าของกายธรรมโคตรภูละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระโสดาละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกทาคาละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลางโตขึ้นเป็นลำดับไป จนนับอสงไขยไม่ถ้วนนั่นแหละธรรม ที่เรียกว่าธรรมเป็นอย่างนี้รู้จักเสียที ที่เรียกว่าธรรมน่ะ

ทีนี้จะแสดง **อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา กายน่ะเป็นเกาะนั้นเป็นอย่างไร เป็นที่พึ่งน่ะเป็นอย่างไร** เกาะได้อย่างไร พึ่งได้อย่างไรหรือ จึงได้ชื่อว่าเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง พึงนึกถึงมนุษย์ที่เรือล่มจมลงในท่ามกลางมหาสมุทร มนุษย์ก็ต้องว่ายน้ำละซิ มนุษย์ปรารถนาเกาะไหมล่ะ ว่ายน้ำไป ๆ ไปพบเกาะเข้าสักเกาะจะเป็นอย่างไร ก็ชื่นอกชื่นใจขึ้นเกาะนั้นโดยฉับพลันเชียว ได้เกาะดีแล้ว ได้อาศัยแล้ว ไม่อย่างนั้นต้องว่ายน้ำกระเดือก ๆ อยู่ในน้ำเหนื่อยแทบประดาตาย ขึ้นเกาะเสียได้หมดเหนื่อย หมดยาก หมดลำบาก นั่นได้เกาะในท่ามกลางมหาสมุทร อาศัยได้อย่างนั้นหนา นั่นเป็นเกาะของคนที่เรือล่มจมลงไปในท่ามกลางมหาสมุทร นั่นเป็นเกาะหละหนึ่งหละ เกาะมีคุณอย่างนั้นแหละ ก็กายเป็นที่พึ่งล่ะ ที่ตนเป็นที่พึ่งน่ะ พึ่งอย่างไรกัน เมื่อไปพบเกาะล่ะเป็นอย่างไร ถามว่าเมื่อไปพบเกาะล่ะเป็นอย่างไร เมื่อไปพบเกาะเข้าแล้วก็ดีใจ ได้พึ่งพาอาศัยเกาะนั้น ไปพึ่งอื่นไม่ได้แล้วต้องพึ่งเกาะอาศัยเกาะนั้น มันมีผลไม้พอที่จะยังอัตภาพให้เป็นไป อาศัยเกาะนั้นพึ่งเกาะนั้น นี่เหมือนดังนี้ บัดนี้เราท่านทั้งหลายก็มาอาศัยกายมนุษย์นี่แหละ พึ่งกายมนุษย์อยู่ เวลานี้อาศัยกายมนุษย์จริง ๆ นะ พึ่งกายมนุษย์จริง ๆ ถ้าว่าไม่อาศัยจริง ๆ กายมนุษย์นี่ไม่เป็นเกาะของเราจริง ๆ ละก็ ก็ลองทิ้งดูซี ถ้าทิ้ง กายมนุษย์ละเอียดก็อยู่ไม่ได้ มนุษย์ก็ไม่เห็น หายไปก็เรียกว่าตายกันเสียทีนั่นแหละ มันออกไปอย่างนี้แหละปรากฏอย่างนี้ เมื่อปรากฏอย่างนี้ละก็ กายมนุษย์นี่เป็นเกาะจริง ๆ หนา

ธรรมล่ะเป็นที่พึ่ง ธรรมเป็นเกาะ เป็นที่พึ่งเป็นเกาะอย่างไร ธรรมเป็นเกาะ ถ้าไม่ได้ธรรมดวงนี้แล้ว กายมนุษย์ละเอียดจะไปอาศัยอะไร กายมนุษย์ก็ไม่มี หายไป กายมนุษย์ก็ไม่มีที่อาศัย **กายมนุษย์อาศัยธรรมดวงนั้น** กายมนุษย์ละเอียด **อยู่ในกลางธรรม**

ดวงนั้นนั่นแหละ เขาก็พึ่งธรรมดวงนั้น อาศัยธรรมดวงนั้นเป็นเกาะ แล้วเขาก็พึ่งธรรมในตัวของเขาดุจเดียวกัน นั่นธรรมดวงนั้นแหละของกายมนุษย์หยาบ เป็นที่อาศัยของกายมนุษย์ละเอียด **ดวงธรรมของกายมนุษย์ละเอียด ก็เป็นที่พึ่งของกายมนุษย์ละเอียด** ธรรมดวงนั้นแหละ เป็นที่พึ่งที่อาศัยจริง ๆ **กายมนุษย์หยาบ เป็นเกาะสำหรับให้กายมนุษย์ละเอียดนั้นอาศัยด้วย แล้วกายมนุษย์ละเอียดนั้น ก็มีกายของตัวเป็นเกาะ ตัวก็ต้องอาศัยกายของตัวด้วย มีธรรมเป็นเกาะ ก็ต้องอาศัยธรรมของตัวด้วย** กายมนุษย์ละเอียด มีธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละเป็นที่พึ่ง เป็นทั้งเกาะด้วย เป็นทั้งที่พึ่งด้วย ทั้งสองอย่างปรากฏอย่างนี้ ยังมัวไม่เข้าใจชัด ค่อย ๆ ฟังไปก่อนจะเข้าใจชัดเป็นลำดับไป กายมนุษย์ละเอียดมีกายของตัวเองเป็นเกาะ มีกายของตัวเองเป็นที่พึ่ง แล้วก็ธรรมของกายมนุษย์ละเอียดนั้น ก็เป็นเกาะด้วย เป็นที่พึ่งด้วย กายมนุษย์ละเอียดมีกายเป็นเกาะ ต้องอาศัยกายมนุษย์หยาบ **ถ้าไม่มีกายมนุษย์แล้ว กายมนุษย์ละเอียดก็ไม่มีหน้าที่ในกายมนุษย์นั้น** ต้องส่งไปถึงหน้าที่กายทิพย์ เพราะฉะนั้นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ถ้ามีอยู่แล้วกายมนุษย์ละเอียดก็ต้องอาศัยกายของตัวด้วย เป็นเกาะเป็นที่พึ่งด้วย แล้วก็ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ถ้าไม่มี กายมนุษย์นั้นก็มีไม่ได้ ก็ต้องเป็นที่พึ่งของตัวด้วย เพราะฉะนั้น กายมนุษย์ละเอียดเป็นเกาะของตัวด้วย และเป็นที่พึ่งของตัวด้วย แล้วก็ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั้น เป็นเกาะของตัวด้วย เป็นที่พึ่งของตัวด้วย นี่ชั้นที่ ๑ ชั้นที่ ๒ ชั้นที่ ๓ ตามลำดับ

ลงไปกายมนุษย์ละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนี่แหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตัว และเป็นเกาะเป็นที่พึ่งของกายทิพย์ด้วย แล้วธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์นั่นแหละ เป็นเกาะ เป็นที่พึ่งของกายทิพย์ด้วย กายทิพย์ละเอียดก็พึ่งกายทิพย์หยาบ และธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์หยาบ ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของกายทิพย์ละเอียดด้วย กายทิพย์ละเอียดก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของกายทิพย์ละเอียดด้วย สิ่งอื่นไม่มีนอกจากนี้แล้วเป็นลำดับลงไป

กายรูปพรหมก็มีธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดนั้น เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของกายรูปพรหม ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของกายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด ก็ได้อาศัยกายรูปพรหม และธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม

และกายอรูปพรหม ก็ได้อาศัยกายรูปพรหมละเอียด ได้พึ่งธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด แล้วกายอรูปพรหมละเอียดก็ได้พึ่งได้อาศัยกายอรูปพรหมหยาบ ได้อาศัยธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม

ธรรมกายเล่าก็ได้อาศัยกายอรูปพรหมละเอียด ได้พึ่งกายอรูปพรหมละเอียด ได้อาศัยธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ได้พึ่งธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด กายธรรมละเอียดก็ได้พึ่งได้อาศัยกายธรรมโคตรภูหยาบ และธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมโคตรภูหยาบ

กายธรรมพระโสดา ได้อาศัยกายธรรมละเอียด ได้พึ่งกายธรรมละเอียด ได้อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด ได้พึ่งดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด กายธรรมพระโสดาได้อาศัยดังนี้ กายธรรมพระโสดาละเอียด ได้อาศัยกายธรรมพระโสดาหยาบ ได้พึ่งดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาหยาบ

กายธรรมพระสกทาคา ได้อาศัยกายพระโสดาละเอียด ได้พึ่งกายธรรมพระโสดาละเอียด ได้พึ่งดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียด กายธรรมพระสกทาคาละเอียด ได้อาศัยกายธรรมพระสกทาคาหยาบ ได้พึ่งดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาหยาบ

กายธรรมพระอนาคา ได้อาศัยกายธรรมพระสกทาคาละเอียด ได้พึ่งกายธรรมพระสกทาคาละเอียด ได้อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียด ได้พึ่งดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียด กายธรรมพระอนาคาละเอียด ได้อาศัยกายธรรมพระอนาคาหยาบ ได้พึ่งกายธรรมพระอนาคาหยาบ ได้อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาหยาบ ได้พึ่งดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาหยาบ

กายธรรมพระอรหัต ได้อาศัยกายธรรมของพระอนาคาละเอียด ได้พึ่งกายธรรมของพระอนาคาละเอียด ได้อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด ได้พึ่งดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด กายธรรมพระอรหัตละเอียด ได้อาศัยกายธรรมพระอรหัตหยาบ ได้พึ่งกายธรรมพระอรหัตหยาบ ได้อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตหยาบ ได้พึ่งดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตหยาบ พึ่งอาศัยกันดังนี้ อธิบายดังนี้ดูมัวไป จะต้องกลับอธิบายอีกสักครั้งหนึ่ง ไม่สนิทที่อธิบายมาแล้ว พลั้ง ๆ พลาด ๆ ไปไม่สนิทนัก แต่ขอให้เรียบเรียงเป็นตัวอย่างใหม่ว่า

กายทั้ง ๑๘ กายนี้ พูดถึงกายมนุษย์ใหม่ กายมนุษย์เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ๒ อย่างนี้ เวลานี้เราอาศัยอยู่กับกายมนุษย์ มีกายมนุษย์เป็นเกาะจริง ๆ ได้มีเกาะอาศัยอยู่ แล้วก็มีกายมนุษย์นี่เป็นที่พึ่งจริง ๆ คนอื่นพึ่งไม่ได้ จะพึ่งคนอื่น พึ่งอย่างไรกายมนุษย์นี้มันต้องพึ่งตัวของมันเอง **อตฺตทีปา** มันต้องพึ่งตัวมันเอง จะพึ่งคนอื่นอย่างไร อาบน้ำ อุจจาระ มันก็ต้องพึ่งตัวของมันทั้งนั้น คนอื่นไม่พึ่ง พึ่งตนเอง เมื่อกายมนุษย์นี่มีกายของตัวเป็นเกาะเป็นที่พึ่งดังนี้ละก็ ธรรมล่ะ

มีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่งอีกเหมือนกัน ไม่ใช่แต่กายมนุษย์มีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ธรรมดวงนี้เป็นดวงใสอยู่กลางตัวนั่นแหละเป็นเกาะ แล้วมีธรรมดวงนั้นแหละเป็นที่พึ่ง เป็นเกาะน่ะเป็นอย่างไร มีกายมนุษย์ละเอียดมาอาศัยดวงธรรมนั้น มาอาศัยอยู่กับดวงธรรมนั้น ถ้าไม่มีดวงธรรมนั้นอยู่ กายมนุษย์ละเอียดก็มาอาศัยอยู่ไม่ได้ นี่กายมนุษย์ละเอียดมาอาศัยอยู่ได้ ก็มีธรรมดวงนั้น ธรรมดวงนั้นแหละเป็นที่อาศัยของตัวเอง กายมนุษย์ละเอียด ๆ นั่นแหละเป็นตัวของตัวเอง เป็นที่อาศัยด้วย และธรรมดวงนั้นแหละเป็นที่พึ่งด้วย ธรรมดวงนั้นแหละเป็นที่พึ่งสำคัญ เพราะได้มาด้วยความบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ไม่มีพิรุธเลย จึงเกิดธรรมดวงนั้น ถ้าธรรมดวงนั้นดับไป กายมนุษย์ละเอียดก็หมดที่พึ่ง กายมนุษย์ละเอียดก็แบบเดียวกัน มีตัวเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง และมีธรรมดวงนั้นแหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่งดุจเดียวกัน

เมื่อถึงกายทิพย์ล่ะ กายทิพย์ก็ดุจเดียวกัน เป็นเกาะเป็นที่พึ่งกันเป็นลำดับไป

เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้วล่ะก็ สิ่งอื่นไม่มีหนา ตัวของตัวนี่เท่านั้นเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด ๘ กายนี้ อยู่ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ เวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จักจบแล้ว แต่เขาก็มีที่พึ่งของเขาอย่างนั้นแหละ แต่ว่า**พึ่งโดยสมมติชั่วคราวหนึ่งไม่จริงจังนัก** เรียกว่า**โลกีย์** ยังยักเยื้องแปรผันอยู่ เอาจริงเอาจังไม่ได้ ที่จะเอาจริงเอาจังได้ต้องเข้าไปถึง**กายธรรม**

กายธรรมโคตรภูมีกายธรรมหยาบ กายธรรมละเอียดแบบเดียวกัน กายธรรมหยาบก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมหยาบก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง กายธรรมละเอียดก็เป็นเกาะ เป็นที่พึ่งดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง จนกระทั่งถึงพระโสดา พระโสดาก็มีกายของท่านเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดา ก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตัวเองทั้งนั้น จะไปพึ่งสิ่งอื่น. เลอะละ ไม่ได้ ถ้าพึ่งจ้าวพึ่งผี เที่ยวบนบานศาลกล่าว นี่เพราะพวกเหล่านี้ไม่ได้ยินไม่ได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ศึกษาในธรรมของสัตบุรุษ ความเห็นจึงพิรุธไปเสียแล้ว ไม่ได้ยินไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนใจในธรรมของพระพุทธเจ้า ความเห็นจึงได้เลอะเลือนไปเช่นนั้น ถ้าไม่เลอะเลือนจะต้องมี ๒ อย่างนี้เท่านั้น คือ**มีกายกับธรรม ๒ อย่างนี้เท่านั้น** กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียดก็มีกายกับธรรม ๒ อย่างนี้เท่านั้น มีกายมนุษย์กับมีธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ๒ อย่างนี้เท่านั้น กายมนุษย์ละเอียดกับธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ๒ อย่างนี้เท่านั้น กายทิพย์ก็มีกายทิพย์กับธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดก็มีกายทิพย์ละเอียดกับธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมเล่า ก็มี

กายรูปพรหมกับธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม กายอรูปพรหมก็มีกายอรูปพรหมกับธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ๒ อย่างนี้เท่านั้น ทั้งหยาบทั้งละเอียดแบบเดียวกัน

เพราะฉะนั้นจะต้องเรียนให้รู้จักกายของตัวเสียก่อนว่า **กายมนุษย์นี่แหละเป็นตัวโดยสมมติ ๘ กาย ที่อยู่ในภพนั่นแหละ** เรียกว่า **อตฺตสมฺมติ** เรียกว่าตัวโดยสมมติทั้งนั้น **ส่วนธรรมล่ะ คือธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์น่ะ ก็เรียกว่าธรรมสมมติเหมือนกัน** สมมติชั่วคราวหนึ่ง ไม่ใช่ตัว ที่พระองค์ทรงรับสั่งว่า "**สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ**" ธรรมทั้งสิ้นไม่ใช่ตัว ตัวทั้งสิ้นไม่ใช่ธรรม ตัวก็เป็นตัวซิ ธรรมก็เป็นธรรมซิ คนละนัย มีตัวกับธรรม ๒ อย่างนี้เท่านั้น กายมนุษย์ก็มีตัว กายมนุษย์ก็มีธรรมที่ทำให้เป็นตัวตลอดทุกกาย ทั้ง ๑๘ กาย มีตัวกับมีธรรมที่ทำให้เป็นตัว แต่ว่าตัวทั้งหลายเหล่านั้น **ทั้ง ๘ กายในภพ เป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หมดไม่เหลือเลย **ทั้ง ๑๐ กายนอกภพ เป็น นิจฺจํ สุขํ อตฺตา** หมดไม่เหลือเลย ตรงกันข้ามอย่างนี้เป็น **นิจฺจํ สุขํ อตฺตา** เป็นของเที่ยงของจริงหมด แต่ว่าในภพแล้วเป็นของไม่เที่ยงไม่จริงหมด ให้รู้ชัดเสียอย่างนี้ที่เกิดมาในมนุษย์โลกเป็นภิกษุเป็นสามเณร เป็นอุบาสก อุบาสิกา ก็เย็นอกเย็นใจ สบายอกสบายใจ ไม่ถือเลอะเลือนผิด ๆ พลาด ๆ ไป ให้รู้จักหลักพระพุทธศาสนาอย่างนี้ ตามความเป็นจริงของทางมรรค ผล ตามความเป็นจริง ของกายที่เป็นของในภพนอกภพ ชัดอย่างนี้ละก็ ก็ไม่งมงายการหาเลี้ยงชีพหรือการเป็นอยู่ในหมู่มนุษย์ ก็ไม่สับสนอลหม่านกับใคร ให้แต่ความสุขกับตนและบุคคลผู้อื่นเป็นเบื้องหน้า

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ใน**ตนของตน** และ**ธรรมที่ทำให้เป็นตนของตน ทั้งเป็นเกาะทั้งเป็นที่พึ่ง** ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสร ณ สถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติ–ธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงแค่นี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ

๕. สังคหวัตถุ

๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ทานญฺจ เปยฺยวชฺชญฺจ **อตฺถจริยา จ ยา อิธ**
สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ **ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ**
เอเต โข สงฺคหา โลเก **รถสฺสาณีว ยายโต**
เอเต จ สงฺคหา นาสฺสุ **น มาตา ปุตฺตการณา**
ลเภถ มานํ ปูชํ วา **ปิตา วา ปุตฺตการณา**
ยสฺมา จ สงฺคหา เอเต **สมเวกฺขนฺติ ปณฺฑิตา**
ตสฺมา มหตฺตํ ปปฺโปนฺติ **ปาสํสา จ ภวนฺติ เตติ ฯ**

ณ บัดนี้อาตมภาพจัดได้แสดงธรรมิกถาว่าด้วย**ภัตตานุโมทนากถา** เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นผู้มีสมานฉันท์ พร้อมใจซึ่งกันและกันมาบริจาคทาน เวลาเช้าได้ถวายข้าวยาคูคือข้าวต้ม เวลาเพลได้ถวายโภชนาหาร พร้อมด้วยสูปะ พยัญชนะ ขณะนี้ให้มีพระสัทธรรมเทศนาน้อมนำปัจจัยทั้ง๔บูชาพระสัทธรรมเห็นสภาวะปานฉะนี้ได้ชื่อว่าถวายทานแก่พระธรรมด้วยโดยแท้ กับได้ชื่อว่าเจ้าภาพได้ถวายทานครบทั้งพระรัตนตรัย คือถวายทานแด่พระพุทธเจ้า ถวายทานแด่พระธรรม ถวายทานแด่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์คุณของพระพุทธศาสนา **พุทฺโธ** พระพุทธเจ้านั้นเป็นเนมิตกนาม เกิดขึ้นจากพระพุทธรัตนะ คำว่าพุทธรัตนะนั้นเป็นหลักเป็นประธานเดิม **ธมฺโม** เป็นเนมิตกนาม เกิดขึ้นจากธรรมรัตนะพระธรรมรัตนะนั้นเป็นหลักเป็นธรรมที่ตั้งอยู่เดิม **สงฺโฆ** พระสงฆ์นั้นเป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นจากสังฆรัตนะ สังฆรัตนะนั้นเป็นตัวยืนอยู่เดิม พุทธรัตนะ ธัมมรัตนะ สังฆรัตนะเหล่านี้แหละเรียกว่าพระรัตนตรัย พระรัตนตรัย คือ พุทธรัตนะ ธัมมรัตนะ สังฆรัตนะนี้เป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย สิ่งอื่นนอกจากพระรัตนตรัยนี้ไม่มี และสิ่งอื่นที่เราจะพึ่งสูงและดีขึ้นไปกว่านี้ไม่มี

เหตุนี้ในวาระพระบาลี ได้แสดงเป็นตำรับตำราเนติแบบแผนไว้ว่า **นตฺถิเม สรณํ อญฺญํ** สิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งของเรา **พุทฺโธ เม สรณํ วรํ** พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งของเรา **ธมฺโม เม สรณํ วรํ** พระธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา **นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ** สิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งของเรา **สงฺโฆ เม สรณํ วรํ** พระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา ดังนั้นก็แน่นอนในใจว่า พระรัตนะทั้ง ๓ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้น พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ ว่านี่แหละเป็นที่พึ่งของเราจริงแท้แน่นอน โดยไม่ผิดเพี้ยนยักเยื้องแปรผัน ท่านจึงได้ตราตำรับตำราเป็นเนติแบบแผนไว้ว่า **นานา โหนฺตมฺปิ วตฺถุโต** ถ้าว่าโดยวัตถุแล้วแยกเป็น พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ **เอกีภูตมฺปนตฺถโต** ถ้าว่าโดยอรรถประสงค์แล้วเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกจากกันไม่ได้ **อญฺญมญฺญาวิโยคาว** พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นของเนื่องซึ่งกันและกัน แยกแตกจากกันไม่ได้ เมื่อรู้จักดังนี้แล้ว นี่แหละเป็นตัวพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อยู่ในตัวของเรามีทุกคนด้วยกัน

บัดนี้เจ้าภาพได้เป็นหัวหน้าเป็นประธาน พรักพร้อมด้วยวงศาคณาญาติ เพื่อนสนิทมิตรสหาย เนื่องด้วยสายโลหิตก็มี เนื่องด้วยความคุ้นเคยก็มี พากันมาบริจาคทานแก่พระภิกษุสามเณร ณ พระอารามวัดปากน้ำนี้ ถูกท่านผู้เป็นทักขิไณยบุคคลหลายสิบด้วยกัน ทักขิไณยบุคคลมีกว่า ๘๐ คน เป็นพระบ้าง เป็นเณรบ้าง เป็นอุบาสกบ้าง เป็นอุบาสิกาบ้าง ของบริจาคทานวันนี้ถูกหลักถูกฐานในทางพุทธศาสนา ถูกทักขิไณยบุคคล **การบริจาคทานถ้าถูกทักขิไณยบุคคล ก็เป็นผลยิ่งใหญ่ไพศาล ถ้าไม่ถูกทักขิไณยบุคคลแล้ว ผลนั้นก็ทรามต่ำลง** ถ้าถูกทักขิไณยบุคคลก็ผลนั้นรุนแรงสูงขึ้น มีกำลังกล้าขึ้น ทักขิไณยบุคคลมี ๙ จำพวก พระอรหัตผลจำพวกที่ ๑ ขั้นสูง พระอรหัตมรรคเป็นขั้นที่ ๒ รองลงมา พระอนาคามิผลเป็นขั้นที่ ๓ ตามลำดับ พระอนาคามิมรรคเป็นขั้นที่ ๔ พระสกทาคามิผลเป็นขั้นที่ ๕ พระสกทาคามิมรรคเป็นขั้นที่ ๖ พระโสดาปัตติผลเป็นขั้นที่ ๗ พระโสดาปัตติมรรคเป็นขั้นที่ ๘ โคตรภูบุคคลผู้ที่มีธรรมกาย เป็นผู้หญิงเป็นผู้ชาย เป็นเด็กเป็นเล็ก เป็นพระเป็นเณร ไม่เข้าใจ เรียกว่าทักขิไณยบุคคลทั้งนั้น ทักขิไณยบุคคลนั่นแหละ เป็นบุคคลผู้ควรซึ่งทาน ทานสมบัติเป็นเครื่องเจริญผล

บัดนี้เจ้าภาพมาพบทักขิไณยบุคคลแล้ว ได้บริจาคทาน แด่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในพระอารามวัดปากน้ำนี้ สมด้วยบาลีที่ได้รับสมอ้างว่า **โภชนํ ภิกฺขเว ทกฺขมาโน ทายโก** เจ้าภาพได้เป็นทายกบริจาคโภชนาหารในเวลาวันนี้ **ปฏิมานํ ปญฺจฐานา เทติ** ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการแก่ปฏิคาหก **กตมานิ ปญฺจ** ฐานะ ๕ ประการนั้นเป็นไฉน **อายุํ เทติ** ให้อายุประการหนึ่ง **วณฺณํ เทติ** ชื่อว่าให้วรรณะความสวยงามประการหนึ่ง **สุขํ เทติ** ชื่อว่าให้ความสุขกายสบายใจประการหนึ่ง **พลํ เทติ** ชื่อว่าให้กำลังกาย กำลังวาจา กำลังใจประการหนึ่ง

ปฏิภาณํ เทติ ชื่อว่าให้ปฏิภาณความเฉลียวฉลาดประการหนึ่ง เจ้าของทานให้โภชนะอย่างเดียวเท่านั้น ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการแก่ปฏิคาหก คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ **อายุํ โข ทตฺวา อายุตฺตภาคี โหติ** เจ้าของทานผู้ที่ให้อายุมีอายุยืนถ้วนอายุขัยนั่นแหละ ชื่อว่าให้อายุแก่ตัวเอง เพราะอายุนั้นจะกลับมาเป็นอายุของตัวเอง ผู้ที่ให้อายุย่อมมีอายุเป็นส่วนตอบ **วณฺณํ ทตฺวา วณฺณสฺส ภาคี โหติ** เจ้าของทานที่ให้วรรณะความสวยงามแห่งร่างกายนั้นแหละ ได้ชื่อว่าให้วรรณะความสวยงามแก่ตัวเอง ผู้ที่ให้ความสวยงามแก่บุคคลอื่น ความสวยงามนั้นเป็นส่วนตอบแก่ตัวเอง **สุขํ ทตฺวา สุขสฺสภาคี โหติ** ผู้ให้ความสุขกายสบายใจนั้นแหละ ได้ชื่อว่าให้ความสุขแก่ตัวเอง ได้ความสุขนั้นมาเป็นส่วนตอบ **พลํ ทตฺวา พลสฺสภาคี โหติ** ผู้ให้กำลังแก่ปฏิคาหก เมื่อปฏิคาหกอิ่มอาหารแล้วก็มีกำลัง กำลังอันนั้นแหละจะมาเป็นส่วนตอบของเจ้าของทาน เจ้าของทานชื่อว่าให้กำลังแก่ตัวเอง **ปฏิภาณํ ทตฺวา ปฏิภาณสฺสภาคี โหติ ทิพฺพสฺส วา มนุสฺสสฺส วา** ผู้ให้ความเฉลี่ยฉลาดแก่ปฏิคาหกให้มีสติปัญญาขึ้น ชื่อว่าให้ความเฉลียวฉลาดแก่ปฏิคาหก ความเฉลียวฉลาดนั่นแหละย่อมกลับมาเป็นส่วนตอบแก่เจ้าของทาน เจ้าของทานได้ชื่อว่าให้ความเฉลียวฉลาดแก่ตัวเอง คุณธรรม ๕ อย่างนี้เป็นเงาตามตัว อายุ วรรณะ สุข พละ ปฏิภาณ ทำทานในสถานที่ใด ๆ ได้สำเร็จผลในมนุษย์บ้าง ในทิพย์บ้าง ตามความปรารถนาของตน ได้ชื่อว่าทานนั้นย่อมมีผล

ทานการให้ไม่ใช่เป็นไปแต่ในพุทธศาสนา ก่อนพุทธกาลพระพุทธเจ้ายังไม่ได้อุบัติตรัสขึ้นในโลก การให้นี่เขามีกันอยู่แล้ว มีอย่างไร ? จำเดิมแต่มารดาบิดาเมื่ออยู่ร่วมกันก็ต้องให้กันแล้ว ต้องให้ความสุขกัน ให้เงินทองข้าวของเสื้อผ้าซึ่งกันและกัน มีอะไรก็แจกกันรับประทานไปใช้สอยไป นี่ก็ให้กัน ถ้าไม่ให้กันอยู่ด้วยกันไม่ได้ ต้องแยกจากกันทีเดียวแหละ ถ้าให้กันละก็อยู่ด้วยกันได้ นี่ การให้นี้เป็นข้อสำคัญนัก **ทานการให้เป็นหลักสำคัญที่จะให้ความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้ให้** ถ้าว่าไม่มีทานการให้แล้ว คนจีนที่มาจากเมืองนอกจะไม่รวยเร็วถึงขนาดนี้ดอก เพราะทานการให้นี่แหละ จีนยิ้มทีเดียว เจอเถ้าโล้ใหญ่ ๆ ที่เขาทำงานใหญ่ ๆ กัน เมื่ออยากจะทำงานกับเขาด้วย แต่เขาไม่ค่อยยอมให้ทำ เมื่อไม่ยอมให้ทำคนจีนก็ฉลาด ค่อย ๆ ให้เล็กให้น้อยเข้าไปก่อน เอ๊ะ ไอ้นี่ดีนี่ ให้หนักเข้าไปทุกทีแหละ พอมีกำลังให้หนักขึ้น ให้มากจนกระทั่งถึงผูกภาษีอากร เป็นเถ้าแก่ใหญ่โตขึ้นไป เพราะให้ไม่ใช่หรือ ถ้าไม่ให้ก็ไม่ได้เป็นเถ้าแก่ผูกภาษีอากรน่ะซี เพราะให้นั่นเป็นตัวสำคัญนัก คนจีนเขาจึงได้พูดยืนยันว่าลูกไก่ยังกินข้าวสารอยู่ตราบใดละ ก็เขาอยู่เมืองไทยไม่จนแน่ เขาบอกอย่างนี้แหละ ถ้าว่าลูกไก่ไม่กินข้าวสารละก็จีนเขาก็ยอมจนละ จะไปให้อะไรใครก็ไม่ได้ ถ้าว่าให้อะไรใครไม่ได้ จะหางานการอะไรได้ เพราะตนเป็นคนต่างบ้านต่างเมืองมา

ดังนั้นการให้กันและกันนี้เป็นสิ่งสำคัญนัก

เมื่อรู้จักหลักอย่างนี้แล้ว อยู่ในสถานที่ใดก็อย่าลืมทานการให้กัน การให้กัน พ่อ แม่ ลูกหญิงลูกชาย สามีภรรยาก็ต้องให้กัน เมื่อสามีภรรยาอยู่ร่วมกันและมีลูกขึ้นมา ต้องให้ลูกกินนม นมนั่นแหละเป็นเงินเป็นทองเหมือนกัน นมน่ะกลั่นออกมาจากเงินทองเช่นกัน มารดาบริโภคอาหารเข้าไป อาหารก็ไปเป็นน้ำนม ลูกก็กินนมเข้าไปเป็นลำดับ พอวายนมแล้วก็ให้ลูกบริโภคอาหาร ต้องซื้อข้าวของลูกไม้ลูกไล่มาให้ลูกมัน ลูกจึงจะอ้วนพีมีเนื้อดีหนังดี ให้เรื่อยทีเดียว ลูกจะกินอะไร จะต้องการอะไร พ่อแม่ให้ได้ทุกอย่าง ให้เรื่อยจนกระทั่งเติบโต แต่ว่าถ้าลูกต้องภัยได้ทุกข์หิวโหยโรยแรง แม่ก็เอาของอะไรมาให้รับประทาน พอโตหนักขึ้น ๆ ๆ ลูกต้องการอะไรก็อยู่ที่แม่นี้อีกทั้งนั้น แม่ไม่ให้พ่อก็ให้หรือให้ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายนี่แหละ ถ้าว่าพ่อแม่ไม่ให้ละก็ลูกตายหมดไม่เหลือเลย ลูกที่เป็นอยู่ได้นี่ก็เพราะอาศัยการให้ซึ่งกันและกัน เพราะให้อย่างนี้แหละ ถึงได้นามระบือลือเลื่องไปทั้งเมืองว่าพ่อและแม่

เมื่อรู้จักหลักเช่นนี้แล้ว เราจำหลักไว้ เราค่อย ๆ ให้ บุคคลคนหนึ่งคนใดโกรธเคืองด่าว่าเรา เราก็หาอุบายแก้ไข ค่อย ๆ ให้เขาเถอะ คนที่เคยด่าพ่อ ด่าแม่ คนอิจฉาริษยานั่นแหละ ให้เสีย พอเขาเชื่อง พอเขาเลื่อมใส เราจะใช้เขาทำอะไร เขาทำเอาทั้งนั้นแหละ นี่สำเร็จด้วยการให้ นี่แหละเป็นข้อสำคัญนัก **โลกจะจงรักภักดีซึ่งกันและกันก็เพราะอาศัยให้ซึ่งกันและกัน** เขาจึงได้ยืนยันเป็นตำรับตำราว่า หญิงชายที่เป็นสามีภรรยากัน ถ้าสามีไม่ชอบใจภรรยา หรือภรรยาไม่ชอบใจสามีละก็ เอาละ หาเสน่ห์เล่ห์ลมประการต่าง ๆ ช่างบ้าหลังอะไรไม่เข้าใจ นี่เขาบอกไว้ชัด ๆ แล้วว่าผู้ปฏิบัติครองเรือนไม่ต้องมีเสน่ห์อะไรดอก เสน่ห์ปลายจวักนั่นแหละผัวรักจนตายทีเดียว เพราะอะไรล่ะ จวักนี่ตักข้าวตักแกงหากินหาอยู่ให้สามีได้รับความสุข เพราะภรรยาเอากระจ่าตักแกงนั่นแหละ จวักก็คือทัพพีนั่นเอง นั่นสำคัญนัก ไม่ต้องไปหาอื่นแก้ไขว่าทำอย่างไรจะให้สามีได้รับความสุข ลูกก็เหมือนกันเมื่อกินอิ่มจะดุด่าทุบตีเท่าไรเขาก็ยอมทั้งนั้นแหละ ไม่โกรธไม่เคืองหรอก สามีก็เหมือนกันปรนนิบัติให้ดี ให้อิ่มหนำสำราญเช่นนี้ เท่านั้นแหละ จะใช้ให้ไปทำอะไรก็ยอมทั้งนั้น นี่เสน่ห์สำคัญนัก ให้เข้าใจว่าการให้เป็นหลักสำคัญ ตระกูล ๆ หนึ่ง ถ้าว่าให้กันถึงขนาดเข้าแล้ว ตระกูลนั้นก็เจริญ ให้ถูกส่วนเข้าแล้วเจริญ

ศาสนาพุทธนี้อยู่ได้ด้วยการให้ ถ้าเลิกให้กันเสียสักเดือนเดียว ข้าวปลาอาหารไม่ให้กันละ หยุดกันหมดทั้งประเทศ ทุกบ้านทุกเรือนไม่ให้กันละ ศาสนาดับ พระเณรสึกหมดหายหมดไม่เหลือเลย นี่เพราะอะไร เพราะการให้นี่เอง การให้นี่สำคัญนัก เพราะทุกคนอยู่ได้

ด้วยการให้ทั้งนั้น ท่านจึงได้ยืนยันตามตำรับตำราว่า **ให้โภชนาหารอิ่มเดียวได้ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ** อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ เป็นที่ปรารถนาของมหาชนคนทั้งหลาย ฝ่ายคฤหัสถ์บรรชิตปรารถนาเหมือนกันหมด **อายุ** อายุยืนใคร ๆ ก็ชอบ **วรรณะ** ความสดชื่นแห่งร่างกาย ผิวพรรณผ่องผุดเป็นที่ดึงดูดนัยนาของมนุษย์โลกให้มารวมอยู่ที่ตน ใคร ๆ ก็ชอบใจทั้งนั้น **สุขะ** มีความสบายกายสบายใจ ใคร ๆ ก็ชอบใจทั้งนั้น **พละ** กำลังกาย กำลังวาจา กำลังใจ เวลาจะใช้กำลังกายได้สมความปรารถนา ไม่ติดขัดอะไร เวลาจะใช้กำลังวาจาได้สมความปรารถนาไม่ติดขัดอะไร เวลาจะใช้กำลังใจความคิดก็ได้สมความปรารถนา ไม่ต้องรอเวลาอย่างหนึ่งอย่างใด กำลังทั้ง ๓ นี่แหละสำคัญนัก กำลังกาย เวลาจะใช้งานการด้วยกาย กำลังวาจา ที่ต้องใช้วาจาโต้ตอบระหว่างประเทศต่อประเทศนั้น หรือเวลาพูดคนต่อคนกัน ก็ใช้วาจา กำลังใจ ที่จะต้องคิดการงานใหญ่โตกว้างขวางออกไป นี่กำลังใจ กำลังเหล่านี้ใคร ๆ ก็ชอบ ใคร ๆ ก็ปรารถนา **ปฏิภาณ** ความเฉลียวฉลาดในทุกสิ่งทุกอย่าง ในหน้าที่ของตัว หรือในหมู่มนุษย์ฉลาดในหน้าที่ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ขัดขวางอย่างหนึ่งอย่างใด นี่ใคร ๆ ก็ชอบ ใคร ๆ ก็ปรารถนา สิ่งทั้ง ๕ นี้แหละเป็นที่ปรารถนาของมหาชนคนทั้งหลาย

เมื่อเป็นดังนี้ท่านเจ้าภาพได้มาบริจาคทานวันนี้ได้ชื่อว่า การให้ ให้กับพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนกระทั่งเด็กเล็กซึ่งอยู่ในวัด ได้รับความสุขกันหมด มาบริจาคทานก็ได้รับความสุขตลอดกันหมดไม่เดือนร้อน อิ่มหนำสำราญ นี่ก็เพราะการให้ การให้อย่างนี้ไม่ใช่แต่ในมนุษย์นี้เท่านั้น **พระพุทธเจ้าท่านอยู่นิพพาน มาให้ทานอย่างนี้ท่านก็มามากเหมือนกัน เต็มหมดในศาลา** ในหมู่พระก็เต็มหมดในหมู่อุบาสก อุบาสิกาก็เต็มหมด ท่านก็รู้ตลอดสาย **ก็การให้อย่างนี้แหละ ถูกต้องร่องรอยของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์** พระพุทธเจ้าพระอรหันต์เมื่อมีพระชมน์อยู่ก็มีการให้อย่างนี้ จึงเจริญรุ่งเรืองอยู่ได้ ถ้าปราศจากการให้อย่างนี้แล้วเจริญรุ่งเรืองอยู่ไม่ได้ เมื่อให้ความเจริญแก่พระพุทธศาสนาแล้ว ความเจริญก็หันเข้าสู่ตัว ไม่ต้องไปสงสัย ได้ชื่อว่าให้ความเจริญแก่ตัวนั่นเองทีหลัง คนที่พากันมาบริจาคทาน เป็นเจ้าภาพหรือเป็นหัวหน้า เป็นที่สองรองลำดับลงไป หรือว่าหมู่พวกนั้น ๆ บริจาคทาน **พระพุทธเจ้าท่านก็คอยดู สอดญาณ ส่องญาณคอยดู ได้รับความสุขแค่ไหน ได้รับความทุกข์แค่ไหน ท่านก็ช่วยเหลือเผื่อแผ่ คอยแก้ไข บำบัดความทุกข์ บำรุงความสุข ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป นี่ก็เพราะอาศัยพระพุทธเจ้าอยู่ลับ ๆ เรานับได้ ในประเทศไทยพระพุทธเจ้ามีจริง ๆ ในที่ลับ ๆ** ประเทศนิดเดียวเท่านี้แหละเป็นเอกราชอยู่ได้ ปืนผาหน้าไม้ทำกับเขาไม่เป็น เรือแพนาวา เรือยนต์กลไฟต่อไม่ได้ทั้งนั้น แต่ว่าเป็นเอกราชได้ แปลกเหลือ

เกิน เป็นเอกราชได้ด้วยอะไร **นี่เป็นเอกราชด้วยพุทธศาสนา ด้วยพระพุทธเจ้าท่านคอยดูแลแก้ไข รักษาชาติศาสนาของท่านไว้ ให้ศาสนาดำรงอยู่ เพราะหมดทั้งชมพูทวีป ศาสนาเดี๋ยวนี้มาแน่นหนาอยู่ในเมืองไทยเท่านั้น** ศาสนาฝ่ายเขมรในปกครองของฝรั่งเศส การประพฤติผิดธรรมผิดวินัยมากแล้ว พม่าอยู่ในปกครองของอังกฤษ ประพฤติผิดธรรมผิดวินัยมากแล้ว เขาไม่ได้เป็นศาสนูปถัมภกทีเดียว เพียงแต่เขาไม่ได้ทำลายเท่านั้น ส่วนพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นเอกราชอยู่ร่ำไป รักษาพุทธศาสนาให้ถาวรดำรง คงที่ ดีขึ้นเป็นลำดับไป

ท่านเจ้าภาพได้มาบริจาคทานแก่พระภิกษุในประเทศไทย เวลานี้ก็ยังได้ชื่อว่าถูกทักขิไณยบุคคล ทักขิไณยบุคคลมี ๙ จำพวก พวกธรรมกายมี ๘๐ กว่าคน เจ้าภาพได้บริจาคทานถูกทักขิไณยบุคคล ๘๐ กว่าคน ได้ชื่อว่าเป็นบุญใหญ่กุศลใหญ่ เมื่อเจ้าภาพสละไทยธรรมเสร็จขาดลงไป มอบให้แก่พระภิกษุ พระภิกษุรับเป็นสิทธิ์ใช้ได้ บริโภคได้ ให้เด็กให้เล็ก ให้ใครก็ได้ เป็นสิทธิ์ของผู้รับ ขาดจากสิทธิ์ของผู้ให้ขณะใด ขณะนั้นแหละ **ปุญฺญาภิสนฺธา บุญไหลมาจากสายธาตุสายธรรมของตัวเอง โดยอัตโนมัติ เข้าสู่อัตโนมัติ คือดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ในกลางกายมนุษย์นี้ กลางดวงนั้นแหละเป็นที่ตั้งของบุญ **บุญไหลมาติดอยู่กลางดวงนั้น** เหมือนยังกับไฟติดอยู่ในหลอดไฟฟ้า กี่ร้อยแรงเทียน กี่พันแรงเทียน ก็ช่างเถิด แล้วแต่หลอดเขาทำดีกรีไว้เท่าไร จุไฟได้เท่านั้น ส่วนอัตโนมัติ **ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นี้ บุญมากเท่าไรก็ใส่เข้าไปไม่เต็ม** เท่าไร ๆ ก็ไม่เต็ม วันนี้เจ้าของทาน หัวหน้าและเป็นลำดับมาได้บุญวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑,๐๐๐ วา เป็นดวงกลมติดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์พันวาแทบทุกคน เจ้าภาพที่ร่วมบริจาคกันวันนี้ เพราะถูกทักขิไณยบุคคล จึงได้บุญใหญ่กุศลใหญ่ ให้เอาใจนึกอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดตรงนั้น หรือหยุดอยู่กลางนั้น เมื่อนึกอยู่กลางนั้น ตั้งใจอยู่กลางนั้น ให้นึกถึงบุญของตัวไว้ ที่ตัวได้วันนี้ ว่าใหญ่วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑,๐๐๐ วา ใจจดอยู่ตรงนั้นแหละ ว่าเราได้บริจาคทานวันนี้ได้ดวงบุญใหญ่ขนาดนี้ ใจเราก็จดอยู่กับดวงบุญนั้น

เมื่อต้องภัยได้ทุกข์อะไร จดอยู่ดวงบุญนั้น ให้ดวงบุญนั้นช่วย อย่าไปนึกถึงสิ่งอื่นนะ **นึกถึงบุญกุศลที่ตนกระทำนั่นแหละ เป็นที่พึ่งของตัวจริง ช่วยตัวได้จริง ๆ** พระพุทธเจ้าเมื่อเข้าที่คับขันท่านยังนึกถึงบุญของท่าน ที่ท่านได้บำเพ็ญบารมีของท่านมา แน่วแน่ทีเดียวมั่นคงทีเดียว เมื่อมั่นคงเช่นนั้น นางธรณีก็ผุดขึ้นมา บำบัดพญามารให้พ่ายแพ้ ด้วยน้ำที่พระองค์ทรงหลั่งให้ตกลงเหนือพื้นปฐพี นางธรณีรับไว้รูดปราดเดียวเป็นทะเลท่วมพญามารป่นปี้หมด ยับเยิน แพ้พระพุทธเจ้าด้วยน้ำที่พระองค์ทรงกรวดนั่นแหละ นี่พระองค์ทรงนึก

ถึง ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี ให้เป็นอาวุธ ผจญพญามารให้อันตรธานพ่ายแพ้พระองค์ไป เราก็เหมือนกันต้องภัยได้ทุกข์ก็นึกถึงบุญบารมีที่เราได้สั่งสมอบรมมานี้ นิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ นิ่งอยู่ตรงนั้นแหละ กลางดวงนั่นแหละ ถูกดวงบุญพอดี ทาน การให้สำเร็จเป็นบุญดังนี้ เมื่อสำเร็จเป็นบุญแล้วก็เป็นที่ระลึกดังนี้ นี่เรียกว่า **ทานญฺจ**

เปยฺยวชฺชญฺจ เมื่อเรามีบุญเช่นนี้ไปอยู่ในสถานที่ใด ลูกก็มาก หลานก็มาก พวกพ้องวงศาคณาญาติก็มากทั้งนั้น เมื่อมีพวกมากเช่นนี้ เราจะทำอย่างไร ? **เราต้องอาศัยวาจาที่ไพเราะเสนาะโสต** เมื่อกล่าววาจาอันใดออกไปแล้ว เป็นที่ดึงดูดใจ เหนี่ยวรั้งใจ เป็นที่สมัครสมานในกันและกัน ไม่เป็นที่กระทบกระเทือนในกันและกัน ต้องใช้วาจาอย่างนั้น เป็นคนชั้นสูง เป็นคนชั้นผู้ใหญ่ เป็นคนชั้นพวกมาก ไม่ใช่พวกน้อย ถ้ามีวาจาเช่นนั้นเรียกว่าเป็นคนสุภาพ เป็นคนมีมารยาท เป็นคนที่มีถ้อยคำวาจาเป็นหลักเป็นประธาน วาจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่กระทบกระเทือนผู้หนึ่งผู้ใด กล่าวออกไปแล้วไม่กระเทือนตัวเองด้วย ไม่กระเทือนบุคคลอื่นด้วย ไม่กระเทือนทั้งตนและบุคคลอื่นด้วย กล่าววาจาใดออกไปแล้ววาจานั้นไพเราะเสนาะโสตดึงดูด อยากจะฟังแล้วอยากจะฟังอีกอยู่ร่ำไป ดังนี้เรียกว่า **ปิยวาจา** วาจาไพเราะ วาจาอย่างนี้แหละเป็นของสำคัญนักในหมู่มนุษย์ จำเป็นจะต้องใช้

อตฺถจริยา จ ยา อิธ ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกันในโลกนี้ มีพวกเท่าไรประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่กันและกันเท่านั้น อย่าเอาแต่ความสุขส่วนตัวผู้เดียว ให้ความสุขเสมอทั่วหน้ากัน เรียกว่า **อตฺถจริยา จ ยา อิธ** ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกันน่ะประพฤติอย่างไร ? มีลูกต้องแก้ไขให้ลูกเป็นปริญญา หญิงก็ให้เป็นปริญญาชั้นหญิง ชายก็ให้เป็นปริญญาชั้นชาย ทุก ๆ คนไป สมมุติว่ามีลูก ๑๐ คน หญิง ๕ คน ชาย ๕ คน เป็นปริญญาหมดทุกคน มีการงานชั้นสูงทั้งนั้น พ่อแม่สองคนจะได้รับความสุขแค่ไหน ไม่ต้องมากหรอก ลูกกตัญญูคนเดียวเท่านั้นแหละ เลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ให้เป็นสุขเหมือนเทวดาได้ เป็นปริญญาขึ้นแล้วน่ะเลี้ยงได้อย่างดิบอย่างดีทีเดียว เพราะฉะนั้นมีลูกเท่าไรต้องแก้ลูกให้เป็นปริญญาขึ้น นี้ได้ชื่อว่าประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ลูกหลานก่อน คนใกล้เคียงเข้ามา วงศาคณาญาติ ก็ประพฤติเช่นนั้น ให้เป็นประโยชน์เช่นนั้น ให้เลี้ยงตัวของตัวได้ **แก้ไขให้เลี้ยงตัวของตัวได้** เหมือนเด็กเล็กเลี้ยงตัวของตัวเองไม่ได้ แก้ไขให้เลี้ยงตัวของตัวได้ ผู้หญิงก็ให้ผู้หญิงเลี้ยงตัวของตัวได้ ผู้ชายก็ให้เลี้ยงตัวผู้ชายได้ ไม่ต้องพึ่งใครทีเดียว แก้ไขให้ฉลาดออกไปอย่างนั้น ได้ชื่อว่าประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่

เพื่อนกัน หรือให้เป็นประโยชน์แก่ลูกหลานของตัว ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่บ้านใกล้เรือนเคียงกัน มีวิชาความรู้ ให้ความสุขแก่มนุษย์เพื่อนบ้านด้วยกัน เขาจะรุ่งเรืองเจริญได้อย่างไร แก้ไขอย่างนั้น ชื่อว่าประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน ลักษณะที่ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกันนี่แหละเป็นประโยชน์นัก ทางพุทธศาสนาต้องการนัก ภิกษุบวชก่อนประพฤติตัวให้เป็นตำรับตำราต่อภิกษุบวชหลัง เป็นลำดับไป นี่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกันอย่างนี้เรียกว่า **อตฺถจริยา จ ยา อิธ** ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกันในโลกนี้หรือในหมู่นี้ก็ตาม คงได้ความว่าประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน

สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ น่ะ เราจะไปทางไหนเป็นหญิงก็ดีเป็นชายก็ดี **เข้าไปในหมู่ไหน พวกไหน ชาติไหน ภาษาไหน ไม่กระทบกระเทือนเลยด้วยกายของเรา ไม่กระทบกระเทือนเลยด้วยวาจาของเราเลย และไม่กระทบกระเทือนเลยด้วยใจของเรา** เราเข้าไปในหมู่ไหนพวกไหน เป็นหมู่นั้นพวกนั้นไปหมด ปรากฏเป็นแบบเดียวกัน เรามีพวกมากเท่าไร ก็เป็นคนเดียวกันไปหมด ไม่แยกแตกจากกัน นี้ความเป็นผู้มีตนเสมอเขา พอเหมาะพอดีกับเขา เข้าใกล้ใครคนนั้นก็บอกว่าเป็นพวกเขา เป็นพี่เป็นน้องเขา เป็นพี่เขาเป็นน้องเขาตามชันษาอายุของตน ประพฤติตนเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ ไม่ขาดตกบกพร่องทุกชาติทุกภาษาไป เมื่อประพฤติได้ดังนี้ได้ชื่อว่าเป็นประโยชน์ในโลกแท้ ๆ

โลกจะได้รับความสุขก็เพราะอาศัยความประพฤติทั้ง ๔ อย่างคือ ให้ทาน กล่าววาจาไพเราะ ประพฤติให้เป็นประโยชน์ในกันและกัน ความประพฤติตนให้สม่ำเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ ไม่ขาดตกบกพร่องใด ๆ เมื่อประพฤติดังนี้แล้ว **เอเต โข สงฺคหา โลเก** ความสงเคราะห์ในโลกเรานี้แล **รถสฺสาณีว ยายโต** เหมือนลิ่มสลักเพลารถที่แล่นไปอยู่ฉันนั้น ความสงเคราะห์ในโลกทั้งหลายนี้แล เหมือนลิ่มสลักเพลารถที่แล่นไปฉันนั้น ทว่ารถที่จะแล่นไปในถนนหนทางน้อยใหญ่ ถ้าลิ่มสลักเพลาไม่มีเสียแล้ว กงรถก็หลุดจากเพลา แล่นไปไม่ได้ถ้าลิ่มสลักเพลามีอยู่แล้วกงรถนั้นก็ไปสะดวก ไม่ขัดข้องอย่างหนึ่งอย่างใด นี้ฉันใด โลกที่กับขันจะได้ความร่มเย็นเป็นสุข ก็ด้วยอาศัยความเกื้อกูลสงเคราะห์ซึ่งกันและกันอย่างนี้แหละ เหมือนลิ่มสลักเพลารถอย่างนี้ **เอเต จ สงฺคหา นาสฺสุ** ถ้าความสงเคราะห์เหล่านี้ไม่มีแล้ว **น มาตา ปุตฺตาการณา ลเภถ มานํ ปูชํ วา ปิตา วา ปุตฺตการณา** มารดาบิดาย่อมไม่ได้ความนับถือและบูชาเพราะเหตุที่ตนมีบุตร **ยสฺมา จ สงฺคหา เอเต สมเวกฺขนฺติ ปณฺฑิตา** เพราะเหตุใดบัณฑิตพิจารณาเห็นชอบซึ่งความสงเคราะห์ทั้งหลายเหล่านี้ **มหตฺตํ**

ปปฺโปนฺติ เพราะเหตุนั้นบัณฑิตจึงถึงซึ่งความเป็นใหญ่ บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้นย่อมเป็นผู้น่าสรรเสริญ เพราะดำเนินด้วยคติของปัญญา น่าไหว้น่าบูชา

ท่านเจ้าภาพได้ประพฤติสงเคราะห์เช่นนี้ ก็เพราะดำเนินด้วยคติของปัญญา จึงได้ให้ความสุขแก่คนมากถึงขนาดนี้ เมื่อให้ความสุขแก่คนมากขนาดนี้ ก็เป็นผู้น่าสรรเสริญน่าชมเชย น่าเลื่อมใส เป็นตัวอย่างที่ดีในยุคนี้และต่อไปในภายหน้า จงอุตส่าห์รักษาความคิดอันนี้ ให้ดำรงคงที่และทวีขึ้นเป็นลำดับไป จะได้ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา เมื่อได้บุญสมมาดปรารถนาเช่นนี้ วันนี้มีโอกาสน้อย จะเทศน์ให้มากกว่านี้ไป ยังมีกิจจะประชุมพระภิกษุสามเณรพร้อมกันที่ศาลานี้ และจะมีการสอนในทางปรมัตถปิฎกกัน เพราะฉะนั้นการที่จะเทศน์ให้กว้างขวางไปกว่านี้ขอยกเอาไว้ก่อน

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ใน **สังคหะวัตถุกถา** ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทาโสตฺถี ภาวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **รตนตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพรัตนะทั้งสาม คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ทั้งสามประการนี้ จงดลบันดาลความสุขสวัสดิ์ให้อุบัติบังเกิดมี เป็นปรากฏในขันธบรรจบแห่งท่านผู้เป็นเจ้าภาพและสาธุชนทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแด่เวลาสมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯลฯ

๖. มงคลกถา

การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑
ความเป็นผู้มีบุญอันทำแล้วในกาลก่อน ๑
การตั้งตนไว้ชอบ ๑

๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
ปฏิรูปเทสวาโส จ ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา
อตฺตสมฺมาปณิธิ จ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงมงคลกถา วาจาเครื่องกล่าวปรารภเหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญ ดังนี้ เป็นข้อใหญ่ใจความ ในสากลโลกก็ต้องการความเจริญด้วยกันทั้งนั้น หลีกเลี่ยงหนีความเสื่อมสิ้นด้วยกันทั้งนั้น ความเสื่อมเป็นอนิฏฐผล ไม่เป็นที่ปรารถนาแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ความเจริญเล่าเป็นอิฏฐผล เป็นที่ปรารถนาแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าดุจเดียวกัน เหตุนั้นเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า ก็ต้องการเหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญดุจเดียวกัน เมื่อเป็นดังนั้น จงมนสิการกำหนดไว้ในใจ ในเวลาที่สดับตรับฟังพระธรรมเทศนาสืบต่อไป ในสัปดาห์ก่อนโน้นได้แสดงตามวาระพระบาลีว่า **อเสวนา จ พาลานํ ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา ปูชา จ ปูชนียานํ** การไม่คบคนพาล คบแต่บัณฑิต บูชาสิ่งที่ควรบูชา สามข้อนี้เป็นเหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญโดยแท้ ได้แสดงมาแล้ว

วันนี้จะแสดงใน **ปฏิรูปเทสวาโส** เป็นลำดับไป การอยู่ในประเทศอันสมควร เรียกว่า **ปฏิรูปเทสวาโส ปุพฺเพ จ กตฺปุญฺญตา** ความเป็นผู้ได้กระทำความดีไว้ในปางก่อน **อตฺตสมฺมาปณิธิ จ** การตั้งตนไว้ชอบ **เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** สามข้อนี้เป็นเหตุเครื่องถึงความเจริญสูงสุด นี่ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป

ปฏิรูปเทสวาโส การอยู่ในประเทศอันสมควรนั้น เราต้องรู้จักประเทศ คือประเทศที่เราอยู่ในบัดนี้เรียกว่าประเทศไทย มีประเทศอื่นอยู่รั้วรอบขอบชิด เรียกว่าประเทศใกล้ชิดติดกัน ประเทศอินโดจีนนี่ก็เป็นประเทศ ประเทศลาวก็เป็นประเทศ ประเทศพม่าก็เป็นประเทศ ต่อออกไปจากพม่าก็เป็นประเทศอินเดีย ประเทศลังกาต่อไปอีก ไปทางยุโรปมีมากประเทศทีเดียว ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส กว้างออกไปอีกคือประเทศเยอรมัน และประเทศเยอรมันนั้นเป็นประเทศลอกแลก ตายแล้วกลับฟื้นขึ้น เวลานี้ฟื้นขึ้นแล้ว ฟื้นขึ้นครึ่งประเทศ ยังไม่ฟื้นหมดประเทศ แปลก ประเทศก็รู้จักเป็นรู้จักตายเหมือนกัน เมื่อรู้จักหลักอันนี้ ประเทศนั้นแหละเป็นหลักอันสำคัญ ถ้าว่ามนุษย์อยู่ในประเทศใดไม่มีพุทธศาสนา ประเทศนั้นเป็นประเทศเรียกว่าไม่มีศาสนาแน่นอน ประเทศเหล่านั้นเรียกว่าประเทศโยกคลอน เพราะศาสนาเป็นตัวสำคัญของประเทศนัก ถ้า**ประเทศใดมีพุทธศาสนาที่แน่นอน ประเทศนั้นก็เป็นหลักฐาน** เป็นประเทศที่**เป็นหลักเป็นประธานของโลก**ทีเดียว ในบัดนี้ประเทศต่าง ๆ พุทธศาสนาง่อนแง่นคลอนแคลน ในแหลมทองนี้มีอยู่ ๕ ประเทศ ประเทศลาว มอญ พม่า ประเทศเขมร และประเทศไทย ห้าประเทศนี้เป็นประเทศที่นับถือพระพุทธ–ศาสนา มีศาสนาที่แน่นแฟ้น ไม่ยักเยื้องแปรผันไปตามใคร พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีคำสอนเป็นนิยยานิกธรรมจริง ๆ นำสัตว์ออกจากไตรภพแท้ ๆ เรียกว่ากระแสพระพุทธฎีกาสืบลำดับของโลกของธรรมมา พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกก็ขนเวไนยสรรพสัตว์ให้พ้นจากไตรวัฏ ๒๔ อสงไขยเศษ ๆ ทุก ๆ พระองค์มา

บัดนี้เราเกิดมาเป็นไทย เราได้อยู่ในประเทศไทย มีศาสนาปรากฏอยู่ในประเทศไทยนี้เรียกว่าพุทธศาสนา เราเป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตั้งอยู่ในพุทธศาสนาด้วยนี้เป็นปฏิรูปเทศ ไม่ใช่อื่น ตรงนี้เป็นปฏิรูปเทศ เมื่อครั้งพุทธกาลโน้น อินเดียเป็นปฏิรูปเทศแล้วก็ต่อมาลังกาเป็นปฏิรูปเทศ บัดนี้อินเดียไม่เป็นปฏิรูปเทศเสียแล้ว เท่ากับมิลักขประเทศที่มีศาสนาฟั่นเฟือนหมดแล้ว เราไม่สมควรจะไปประพฤติปฏิบัติ เวลานี้พุทธศาสนารุ่งโรจน์อยู่ในประเทศไทยแห่งเดียว ประเทศพม่า ประเทศเขมร ประเทศลาว เขาก็พอใช้ เขาก็ดีเหมือนกัน **แต่ว่าแน่นแฟ้นสำคัญไม่รู้จักแยกแตกสลายละก็ต้องประเทศไทย เพราะมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นอัครศาสนูปถัมภ์ทีเดียว** เรียกว่าอุปถัมภ์ศาสนาอย่างเลิศ พระเจ้าแผ่นดินเป็นศาสนูปถัมภ์ทีเดียว **นี่เป็นปฏิรูปเทศ ประเทศที่สมควรที่เราจะพึงประพฤติปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ให้ถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของทางพุทธ-ศาสนาได้ ดังนี้เป็นปฏิรูปเทศ** เรามาอยู่ในประเทศเช่นนี้แล้ว เราสมควรที่จะดำเนินให้ถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของทางพุทธศาสนา

ที่จะดำเนินให้ถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของทางพุทธศาสนาน่ะ จะดำเนินอย่างไร ต้องแก้ไขใจของเราให้หยุดเสียก่อน หยุดที่ไหน **ต้องหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย กลางกั๊กนั่น ตรงนั้น เวลาเรามาเกิด ใจเราต้องหยุดตรงนั้น เวลาเราหลับใจต้องไปหยุดตรงนั้น เวลาเราตายใจต้องไปหยุดตรงนั้น เวลาเราตื่นก็ต้องตื่นตรงนั้นแหละ จุดนั้นแหละเป็น**ที่เกิด ที่ดับ ที่หลับ ที่ตื่น มีจุดเดียว ต้องเอาใจของเราไปจรดนิ่งอยู่ตรงนั้นแหละ** ทำใจให้หยุด แก้ไขใจให้หยุด **ใจหยุดขณะใด ขณะนั้นถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของทางพุทธศาสนา** ถ้าใจไม่หยุดละก็ไม่ถูกต้องร่องรอยความประสงค์ทางพุทธศาสนา ถ้าใจหยุดละก็ถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของทางพุทธศาสนาแท้ ตรงกับกระแสพระโอษฐ์ของพระบรมศาสดาได้ทรงประทานให้นัยแก่พระองคุลีมาล จนองคุลีมาลละพยศ หมดพยศแล้วยอมจำนนแก่พระศาสดาแล้วเปล่งวาจาว่า "สมณะหยุด ๆ" พระองค์ทรงเหลียวพระพักตร์มาแล้วตรัสว่า "สมณะหยุดแล้ว แต่ท่านไม่หยุด" นั่น หยุดอันนั้นเป็นกระแสพระดำรัสของพระบรมศาสดา หยุดนั่นแหละถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของทางพุทธศาสนา ถ้าไม่หยุดละก็เลอะละ **แต่ถ้าพอหยุดได้แล้วก็อย่าออกจากหยุดหนา** กลางของกลางที่หยุดนั้นแหละ กลางของกลางหนักเข้าไปอย่าถอยออก ถ้าถอยออกผิดความประสงค์ **กลางของกลางเข้าไปนั่นแหละ ตั้งแต่ต้นจนถึงพระอรหัต ไม่ให้คลาดเคลื่อนความหยุดอันนี้** เมื่อเราไปพบประเทศอันสมควรเข้าเช่นนั้นแล้ว เราจะต้องพึงปฏิบัติให้ถูกส่วน ประเทศที่สมควรเป็นประเทศกลางกลางนั่นแหละที่ใจหยุดเป็นประเทศกลาง

ที่กล่าวมาแล้วเป็นประเทศข้างนอก **ประเทศข้างในต้องหยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หยุดตรงนั้น จึงจะได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่สมควรทีเดียว หยุดตรงนั้นถูกมัชฌิมประเทศ ถูกมัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นกลาง** ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดทั้งสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค กับอัตตกิลมถานุโยค เป็นมัชฌิมาปฏิปทาแท้

เหตุนี้แหละท่านทั้งหลายที่ได้มาประสบพบพระพุทธศาสนาต้องหยุดตรงนี้แหละ จับหลักอันนี้ให้ได้ ถ้าจับหลักตรงนี้ไม่ได้ก็ไม่ถูกร่องรอยทางพุทธศาสนา ถึงจะปฏิบัติศาสนาสัก ๕๐ พรรษา ๘๐–๙๐ พรรษา หรือแม้ว่าจะเป็นหญิงเป็นชายชนิดใดก็ช่าง เข้าทางนี้ไม่ถูกก็เหลว ไม่ถูกต้องร่องรอยทางพุทธศาสนา

ที่จะถูกต้องร่องรอยทางพุทธศาสนาต้องอาศัย **อตฺตสมฺมาปณิธิ** ตั้งตนไว้ชอบ ตั้งตนไว้ถูก ตั้งตนไว้ชอบ ตั้งตนไว้ถูก ตั้งกันอย่างไร ต้องรู้จักตนเสียก่อนหนา ถ้าไม่รู้จักตนจะไปตั้งเลอะ ๆ เทอะ ๆ ที่เรียกว่า **อตฺตสมฺมาปณิธิ** ตั้งตนไว้ชอบไว้ถูกนั่นอะไร **อตฺตานํ**

สุขทุกฺขํ ภคฺคตีติ อตฺตา สภาพอันใดรับสุขรับทุกข์ สภาพอันนั้นชื่อว่าตน ก็บัดนี้กายมนุษย์รับสุขรับทุกข์อยู่ สุขมันก็รู้ ทุกข์มันก็รู้ เมื่อรับสุขรับทุกข์อยู่ต้องตั้งตนไว้ชอบ ตั้งตนไว้ชอบตั้งกันอย่างไร ขั้นต้น ต้องตั้งตนไว้ในทาน ตั้งตนไว้ในศีล ตั้งตนไว้ในการเจริญภาวนา นี่เป็นการตั้งตนไว้ชอบของกายมนุษย์หยาบ ส่วนการตั้งตนไว้ชอบของกายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์ละเอียดคือกายที่ฝันออกไป เอากายมนุษย์ละเอียดมาหยุดนิ่งที่ศูนย์กลางกายมนุษย์หยาบ ที่หยุดที่นิ่งนั่นแหละเรียกว่า **อตฺตสมฺมาปณิธิ** แท้ เมื่อถูกหลักเช่นนี้แล้ว หยุดเป็นลำดับเข้าไป เมื่อกายมนุษย์ละเอียดหยุดนิ่ง ที่หยุดที่นิ่งนั้นแล้ว กายทิพย์ก็หยุดไปตามส่วนกัน กายทิพย์ละเอียดก็หยุดไปตามด้วย ตนของกายรูปพรหมก็ต้องหยุดให้ถูกส่วน ตนของกายรูปพรหมละเอียดก็ต้องหยุดให้ถูกส่วน ตนของกายอรูปพรหมก็ต้องหยุดให้ถูกส่วน ตนของกายอรูปพรหมละเอียดก็ต้องหยุดให้ถูกส่วนกัน กายรูปพรหม อรูปพรหม ต้องหยุดให้ถูกส่วนกันดังนี้ ตลอดจนกระทั่งถึงกายธรรม พอถึงกายธรรมก็ต้องหยุดให้ถูกจุด นิ่งที่จุดหยุดนั้น หยุดนิ่ง จุดอื่นไม่เอา จนกระทั่งถึงกายธรรมละเอียด กายธรรมพระโสดา พระโสดา–ละเอียด เข้าถึงกายธรรมพระสกทาคา พระสกทาคาละเอียด เข้าถึงกายพระอนาคา พระอนาคาละเอียด เข้าถึงกายพระอรหัต พระอรหัตละเอียด เมื่อเข้าถึงถูกต้องร่องรอย ดังนี้เรียกว่า **อตฺตสมฺมาปณิธิ** ตั้งตนไว้ชอบ

เมื่อตั้งตนไว้ชอบเช่นนี้ ทำอย่างไรจึงได้ชื่อว่า **ปุพฺเพ กตปุญฺญตา** ความเป็นผู้ได้กระทำความดีไว้ในปางก่อน เพราะตนได้อบรมสั่งสมบารมีมาแล้วตั้งแต่อเนกชาติสมควรแล้ว ครบแสนกัปป์แล้ว มาพบพระพุทธศาสนาอาจได้สำเร็จมรรคผลทีเดียว เพราะบารมีพอแล้ว ทำอะไรที่เรียกว่าทำความดีน่ะ ที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์อย่างนี้น่ะ ชาติก่อนที่แล้ว ๆ มา ได้อุตส่าห์ให้ทานตามความสามารถและตามกำลังของตน ตามส่วนที่จะพึงให้ได้ บำเพ็ญทานไปดังนี้แหละ ของนอกกายมีเท่าไร ๆ ให้ไปให้หมด ไม่เหลือไว้เลย ดังนี้เรียกว่า **ทานบารมี** เนื้อและเลือดก็ให้ได้ เว้นแต่ชีวิตเท่านั้น ให้ดังนี้เรียกว่า **ทานอุปบารมี** ให้ชีวิตเป็นทานก็ได้ นี้เรียกว่า **ทานปรมัตถบารมี** เมื่อให้ของนอกกายได้ตลอดถึงชีวิตและเลือดเนื้อเช่นนี้ได้ชื่อว่าตนได้บำเพ็ญทานของตน ไม่ใช่แต่ให้เท่านั้น ให้สูงยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ครบปัญจ–มหาบริจาค ทานบารมี ทานอุปบารมี ทานปรมัตถบารมี ให้ได้เกินกว่านั้น เรียกว่า ปุตต–บริจาค ให้ลูกเป็นทานก็ได้ ให้ผัวเป็นทานก็ได้ การให้อย่างนี้สูง ไม่ใช่ให้ง่าย ๆ ไม่ใช่สละง่าย ๆ สละยากนัก คนใจไม่มั่นหมายในทานให้ไม่ได้ ถ้ามั่นหมายในทานจึงจะให้ได้ เพราะฉะนั้น **ปุพฺเพ กตปุญฺญตา** ต้องทำความดีไว้ในปางก่อน ต้องบำเพ็ญทานให้มั่นหมาย ไม่ใช่บำเพ็ญง่อนแง่นคลอนแคลน ให้ทานเป็นของนอกกาย ให้ตลอดจนชีวิตและเลือดเนื้อ อย่างนี้

เรียกว่าให้ทานจริงจัง คนที่สร้างบารมีต้องสร้างกันอย่างนี้ เรียกว่าทำความดีไว้ในชาติปางก่อน เรียกว่าทานบารมี

ศีลบารมีอีกดุจเดียวกัน การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ไม่มีเศร้าหมองด่างพร้อยอย่างหนึ่งอย่างใด ศีลบริสุทธิ์แท้ ๆ แน่วแน่ทีเดียว แม้สมบัตินอกกายจะวอดวายอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ยอมให้ศีลเป็นอันตราย เรียกว่า **ศีลบารมี** แม้เลือดเนื้อจะเป็นอันตรายไม่ยอมให้ศีลขาด เรียกว่า **ศีลอุปบารมี** แม้ชีวิตจะดับไปเดี๋ยวนี้ก็ไม่ยอมให้ศีลขาด เรียกว่า **ศีลปรมัตถบารมี** เมื่อสมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยศีลเช่นนี้ เรียกว่า **ปุพฺเพ กตปุญฺญตา** ความดีที่ทำไว้ในชาติก่อน

เจริญภาวนาเล่าก็ดุจเดียวกัน เสียสมบัติภายนอกกายเว้นไว้แต่ชีวิตและเลือดเนื้อไม่ยอมให้เสียทางภาวนา เนื้อและเลือดจะแห้งเหือดหมดไปก็ไม่ว่า ไม่ยอมให้เสียทางภาวนา แม้ชีวิตจะดับไปก็ไม่ยอมให้เสียทางภาวนา มั่นหมายในทางภาวนาทีเดียว อย่างนี้เรียกว่า **ภาวนาบารมี ภาวนาอุปบารมี ภาวนาปรมัตถบารมี** ดุจเดียวกัน บำเพ็ญให้มั่นหมายในขันธ-สันดาน เรียกว่า **ปุพฺเพ กตปุญฺญตา** ความเป็นผู้ได้กระทำความดีไว้ในชาติปางก่อน

อุทาหรณ์ที่จะชักให้เห็นนั้นมีมาก ดังท่านผู้ปกครองประเทศ เช่นพระเจ้าแผ่นดิน ทำไมจึงเกิดเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ก็เพราะท่านเหล่านี้เป็นผู้ได้สั่งสมความดีไว้ในชาติปางก่อน การเกิดเป็นกษัตริย์หรือเป็นพระเจ้าแผ่นดินไม่ใช่ของเกิดยาก ดังเช่นทุกกตบุรุษ บุรุษทำการรับจ้างของอนาถปิณฑิกเศรษฐีในเมืองสาวัตถีในครั้งกระนั้น เวลาทุกกตบุรุษเสร็จจากการรับจ้างกลับมาเป็นเวลาเย็น เป็นวัน ๘ ค่ำ แม่ครัวเขาก็หุงข้าวไว้ให้ แล้วก็ยกมาให้ทุกกต-บุรุษ ทุกกตบุรุษจึงถามว่า "ท่านเจ้าข้า คนในบ้านเป็นอันมาก เคยเอิกเกริกโกลาหล หายไปไหนเล่า เงียบเชียบไปหมด" แม่ครัวเขาก็บอกว่า "คนในบ้านนี้เวลาวัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เขารักษาศีลกันทั้งหมดบ้าน เด็กเล็กก็ต้องรักษาศีลกันทั้งนั้น เขาไม่รับประทานอาหารเย็นกันดอก" ทุกกตบุรุษนึกแต่ในใจว่า "เอ๊ะ เรามาทำการรับจ้างในบ้านที่เขารักษาศีลกัน เราเป็นคนไม่รักษาศีลมันก็ขัดจังหวะกัน ไม่ได้นา ชอบกล ศีลก็เป็นของรักษาได้ยาก เขาเป็นคนมั่งมีถึงขนาดนี้ เขายังรักษาศีลกันทั้งบ้านทั้งช่อง เราจนถึงขนาดนี้ใจยังหยาบช้ากล้าแข็งไม่รักษาศีลกับเขาบ้างล่ะ" คิดดังนี้แล้วก็ถามแม่ครัวว่า "ฉันจะรักษาศีลบ้างได้ไหมล่ะ" แม่ครัวก็บอกว่า "ฉันจะไปถามนายดูก่อน" แม่ครัวก็รีบไปถามท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีว่า "บุรุษทำการรับจ้างเขาจะรักษาศีลบ้างได้ไหมเจ้าคะ" ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีก็บอกว่า "ได้ซี แต่ว่าเป็นอุโบสถครึ่งวันนะ ไม่ได้เต็มวัน เพราะมันจะค่ำเสียแล้ว หมดวันเสียแล้วกึ่งวันเท่านั้น รักษาได้ก็สมาทานอุโบสถทีเดียว" เมื่อสมาทานอุโบสถเรียบร้อยแล้ว พอค่ำ ๆ ตอนดึก ๆ หน่อย เอ้า ปวดท้องเข้าแล้ว เพราะอ้ายท้องมันหิว เพราะทำงานเหนื่อยมาก

มันแสบท้อง มันหิวเต็มที แม่ครัวก็ไปบอกท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีว่า บุรุษที่รักษาศีลปวดท้องเสียแล้วเพราะความหิว ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีก็บอกแก่แม่ครัวว่า ทำน้ำอัฏฐบาลให้ดื่มเสียซิ แม่ครัวก็จัดแจงทำน้ำอัฏฐบาลมาให้ บุรุษนั้นไม่ยอมดื่ม แล้วกล่าวว่า "ท่านทำไมไม่ดื่มบ้างล่ะ" "ฉันไม่ได้เป็นอะไรนี่ จะไปดื่มทำไมล่ะ" "ท่านเป็นโรคดื่มน้ำอัฏฐบาลเสียซี่โรคปวดท้องจะได้หาย" บุรุษนั้นจะดื่ม ก็ศีลของตัวกึ่งวันเท่านั้น กลัวจะเป็นอันตรายแก่ศีล กลัวศีลจะไม่บริสุทธิ์ จึงพูดว่า "เมื่อท่านไม่ดื่ม ฉันก็ไม่ดื่ม ตายก็ตายไปเถิด เป็นอะไรก็เป็นไป ไม่ดื่มเหมือนกัน" ก็ทนต่อไป พอตกตอนดึก ๆ เข้าก็ปวดท้องเต็มที พอรุ่งเช้าขึ้นเต็มที จะตายอยู่แล้ว จวนตายเต็มที ก็พอดีพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จผ่านไปทางนั้น พอใกล้จะตายเห็นพระเจ้าปเสนทิโกศล นึกในใจว่า "ด้วยบุญกุศลของเราที่ได้รักษาศีลกึ่งวันนี้ ขอให้ได้ไปเกิดเป็นพระราชโอรสพระเจ้าปเสนทิโกศลเถิด" พออธิษฐานใจดังนั้นก็แตกกายทำลายขันธ์จากอัตภาพร่างกาย เข้าไปอยู่ในศูนย์กลางกายของพระเจ้าปเสนทิโกศล ลูกไปเกิดในท้องพ่อ เข้าไปทางช่องจมูกขวา ไปอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล พอถึงเวลาพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ประกอบธาตุธรรมถูกส่วนอยู่ร่วมกับพระมเหสีถูกส่วนเข้า บังคับกายสัมภเวสีนั้นตกศูนย์ ก็ออกจากท้องพระเจ้าปเสนทิโกศล ออกทางจมูกขวา เข้าทางจมูกซ้ายของมารดา ไปเป็นกลลรูปติดที่ขั้วมดลูกในท้องของพระมเหสี เหมือนกับอนาถปิณฑิกเศรษฐีอุ้มเด็กกุมารส่งให้ภรรยาเลี้ยงไว้ในท้อง พอเจริญครบ ๑๐ เดือนก็ประสูติออกมาเป็นราชกุมาร เป็นโอรสของพระเจ้าปเสนทิ-โกศล รักษาศีลกึ่งวันเท่านั้นได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็ได้เสวยราชสมบัติสืบต่อจากพระเจ้าปเสนทิโกศลเมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จสวรรคตแล้ว นี่เป็นปุพเพกตปุญฺญตาอย่างนี้ เขาทำความดีไว้ เขาได้รักษาศีลจริง ๆ ศีลบริสุทธิ์จริง ๆ ยอมตายไม่ให้ศีลเป็นอันตราย นี่เขาเรียกว่าปุพเพกตปุญฺญตา ทำความดีอย่างนี้ก็ได้เกิดเป็นพระเจ้าแผ่นดินปรากฏอย่างนี้

ไม่ใช่แต่เท่านั้น เหมือนดังราชเทวธิดาเฝ้าไร่ข้าวสาลี เมื่อเห็นพระมหาอริยกัสสปะเดินทางมา มีศรัทธาเลื่อมใส เข้าไปในท้องนา ไปเอาข้าวตอกที่ตัวเตรียมเอาไปไว้สำหรับรับประทานในกลางวัน เอาออกมาคอยอยู่ พอพระคุณเจ้าพระมหาอริยกัสสปะมาใกล้ "ติฏฺฐถ ภนฺเต นิมนฺตโปรดก่อนเจ้าค่ะ" พระมหาอริยกัสสปะก็รออยู่ นางก็เอาข้าวตอกยกมือขึ้นทูนศีรษะ แล้วขออาราธนาพระคุณเจ้าเปิดบาตร พระคุณเจ้าก็เปิดบาตร นางก็ใส่ข้าวตอกลงไปครึ่งขัน ท่านก็ปิดบาตร พอครึ่งขันก็ปิดบาตรเสียแล้ว นี่เขาเรียกว่ารู้จักประมาณในการรับ เขาให้ละก็รับเรื่อยเปื่อยไปมันก็เดือดร้อนนะซิ เขาก็รับประทานเหมือนกัน ให้เขา

ครึ่ง เอาครึ่ง เอาข้าวตอกครึ่งเดียวปิดบาตรทันทีเสียแล้ว นางนั้นนั่งลงยกมือขึ้นไหว้ว่า **"ปรโลกํ สงฺคหํ กโรถ** ขอนิมนต์พระคุณเจ้าโปรดฉันข้างหน้าเถิด โลกนี้อย่าโปรดเลย โปรดโลกหน้าเถิด" พระมหาอริยกัสสปะก็เปิดบาตร นางก็ใส่ข้าวตอกหมด ดีอกดีใจ ปลื้มอกปลื้มใจ พระมหาอริยกัสสปะท่านรับข้าวตอกแล้วท่านก็เลยไป เดินทางไปตามคันนา นางก็ตามส่งพระผู้เป็นเจ้ามหาอริยกัสสปะไปถึงคันนาตอนหญ้ารกปกคลุม อสรพิษมันอยู่ในที่นั้น พระมหาอริยกัสสปะเดินไปข้างหน้ามันก็ไม่ได้กัด เมื่อนางเดินผ่านไปมันก็ออกจากปล่องขบเอาแข้งนางล้มลง ณ ที่นั้น **สุปฺปพุทฺโธ วิย** ดุจดังราวกับว่าตื่นจากหลับ **สุวณฺณวิมาเน อุปฺปชฺชิ** ก็บังเกิดในวิมานทอง ห้อยย้อยไปด้วยสายข้าวตอกในชายวิมานงดงามยิ่งนักหนา เมื่อลมทิพย์พัดมาอ่อน ๆ ดังประหนึ่งปัญจางคดุริยางค์ดนตรี ไพเราะเสนาะสนานประสานเสียง นางก็นึกแต่ในใจว่า โอ เรามาเกิดนี้ด้วยกุศลอันใด ก็รู้ว่าได้ถวายข้าวตอกแก่พระมหา–อริยกัสสปะจึงได้มาเกิด งูกัดเข้าล้มตายอยู่ตรงนั้น ซากศพยังปรากฏอยู่นั่น เราจะต้องแก้ไขสมบัติของเราให้ตั้งมั่นต่อไป ทำบุญนิดหนึ่งเท่านี้ได้สมบัติมากมายขนาดนี้ กลัวจะไม่ตั้งมั่นสิ้นกาลนาน คิดดังนั้นแล้ว เวลารุ่งเช้าของมนุษยโลกนางก็ถือเอาถาดทองกระเช้าทองลงมาสู่วิหารที่อยู่ของพระมหาอริยกัสสปะ มาปฏิบัติปัดกวาดปูลาดอาสนะ ตั้งน้ำใช้น้ำฉันไว้เรียบร้อยสำหรับพระมหาอริยกัสสปะ พระมหาอริยกัสสปะกลับจากบิณฑบาต "เอ๊ะ นี่ใครมาปฏิบัติอยู่นี่ จะเป็นภิกษุหนุ่มหรือสามเณรหนอ" รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งนางก็มาทำดังนั้นอีก ทำเสร็จแล้วก็กลับไป "เอ นี่จะเป็นภิกษุหนุ่มหรือสามเณรหนอมาทำ" พอรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง พระผู้เป็นเจ้าไปครึ่งเวลาเท่าที่เคยไป แล้วกลับมาดูที่วิหาร มองไปในช่องดาน "โอ สว่างโล่ง แสงสว่างอะไรน่ะ"

นางราชเทวธิดาตอบว่า "หม่อมฉันเองพระเจ้าค่ะ"

"หม่อมฉันเองน่ะคือใครล่ะ"

"หม่อมฉันคือราชเทวธิดา ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระคุณเจ้า"

"อุปัฏฐากของเราไม่มีนะ ราชเทวธิดา" พอเปิดประตูเข้าไปพระคุณเจ้าก็ไต่ถามว่า "วานนี้เจ้ามาทำหรือ วานซืนนี้เธอก็มาทำหรือ" นางก็ตอบรับตามตรงทุกสิ่งทุกอย่าง

"ต่อแต่นี้ไปไม่ได้หนา เราอยู่ผู้เดียว เจ้าถึงจะเป็นกายทิพย์ก็เป็นผู้หญิง ผู้หญิงกับผู้ชายทางพุทธศาสนามีวินัยบัญญัติห้ามนัก ถ้าว่าปฏิบัติกันสองต่อสองเช่นนี้ละก็ นานต่อไปในภายภาคเบื้องหน้า พระธรรมกติกาจารย์ขึ้นธรรมาสน์ ถือพัดวาลวีชนี จะยกกัสสปะนี้ขึ้นเป็นตัวอย่าง ว่าทำชั่วร้ายในศาสนาหนา ผิดธรรมผิดวินัย ท่านจงออกไปเสียเถิด อย่าปฏิบัติเราเลย"

"พระคุณเจ้าขอได้กรุณาหม่อมฉันเถิด ขอให้สมบัติของหม่อมฉันตั้งมั่นต่อไป สมบัติที่ได้นั้นเพราะอาศัยบุญบารมีของพระคุณเจ้า"

"ไม่ได้ ออกไปเสียเถอะ จะเป็นตัวอย่างเสียหายในทางพุทธศาสนา"

นางก็อยู่ไม่ได้ ก็ร้องไห้ เสียงร้องไห้ได้ยินเข้าไปในโสตของพระบรมศาสดา พระองค์ทรงสงเคราะห์ แสดงพระกายให้ปรากฏต่อหน้านางราชเทวธิดานั้น นางจะเหาะไปทางไหน พระองค์ก็เทศนาเรื่อยไปต่อหน้านาง นางก็ได้ยินเรื่อยไป กำลังเหาะนั่นแหละฟังเทศน์เรื่อยไป นางได้สำเร็จมรรคผลสมมาดปรารถนาด้วยความเลื่อมใสศรัทธา นี่เป็นปุพเพกตปุญญตา นางได้กระทำความดี ได้ถวายข้าวตอกแก่พระมหาอริยกัสสปะ แล้วงูกัดตาย ไปเกิดในดาวดึงส์เทวโลก ก็เพราะสำเร็จด้วยบุญที่ตัวได้กระทำไว้ในชาติก่อนภพก่อน อาศัยบุญที่ตัวได้กระทำไว้แล้วจึงได้ไปเป็นเทวธิดา ก็มุ่งมาดปรารถนาจะทำสมบัติให้ตั้งมั่น ก็ได้สมมาดปรารถนา อุตส่าห์ไปปฏิบัติพระมหาอริยกัสสปะ พระบรมศาสดาจึงได้ทรงอนุเคราะห์ให้ได้สำเร็จมรรคผลสมปรารถนา

ที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนาก็ต้องอาศัยปุพเพกตปุญญตา ได้กระทำความดีไว้ในปางก่อน จงอุตส่าห์พยายามทำความดีให้หนักขึ้นไป ให้เป็นบุญนิธิหนักขึ้นไป เมื่อจะทำได้ด้วยวิธีให้ทาน ก็ให้ทานหนักขึ้นไป เมื่อจะทำได้ด้วยวิธีรักษาศีล ก็รักษาศีลให้หนักขึ้นไป เมื่อจะทำได้ด้วยวิธีการเจริญภาวนา ก็เจริญภาวนาให้หนักขึ้นไป จะทำได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ก็จงอุตส่าห์พยายามทำให้สุดความสามารถของตน สิ่งที่เป็นที่ตั้งกองการบำเพ็ญกุศล พระบรมทศพลได้ทรงตรัสเทศนาไว้เป็นอเนกประการว่า ทาน การให้ ก็ได้ชื่อ**ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน** ศีล การรักษา ได้ชื่อว่า **ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล** ภาวนา การทำให้มีให้เป็น ก็ได้ชื่อว่า **ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา** ประพฤติตกต่ำยำเกรงแก่ตระกูลผู้เจริญกว่า ก็ได้ชื่อว่า **อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติถ่อมตนต่อผู้ใหญ่หรือผู้เจริญกว่า** การช่วยเหลือในกิจที่ชอบ เรียกว่า **ไวยาวัจมัย บุญสำเร็จด้วยการขวนขวายในกิจที่ชอบ** การให้ความดีแก่ผู้อื่นได้ชื่อว่า **ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ความดีแก่ผู้อื่น** การอนุโมทนาความดี ไม่อิจฉาริษยาเขา ที่เรียกว่า **ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาบุญของผู้อื่น** การสดับตรับฟังธรรมเทศนาของเราท่านในบัดนี้ เหมือนภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่ฟังอยู่ ณ บัดนี้ ได้ชื่อว่า **ธรรมสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการสดับตรับฟังธรรมเทศนา** บุญที่ได้ด้วยการแสดงธรรมให้แก่ผู้อื่นฟัง ได้บุญกุศลเหมือนผู้เทศน์นี้ ได้ชื่อว่า **ธรรมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรมให้แก่ผู้อื่น** ทั้ง ๙ อย่างได้ชื่อว่าเป็น **ทิฏฐุชุกรรม** เป็นการทำความเห็นให้ตรง ถูกต้องร่องรอยตามความประสงค์

ของทางพุทธศาสนา เรียกว่า **ทิฏฐุชุกรรม** การทำความเห็นของตนให้ตรง

สิ่งเป็นที่ตั้งของการบำเพ็ญบุญมีถึง ๑๐ ประการ ในวันหนึ่ง ๆ เราบำเพ็ญหลายประการ เหมือนเราท่านในบัดนี้ก็ได้บำเพ็ญหลายอย่างด้วยกัน ทานมัยให้ทานแล้วก็มารักษาศีล เรียกว่า ศีลมัย รักษาศีลแล้วก็ไปเจริญภาวนา เรียกว่า ภาวนามัย แล้วไปอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เรียกว่า อปจายนมัย การช่วยทำครัวเลี้ยงพระเจ้าพระสงฆ์อย่างนี้ ก็เรียกว่า ไวยาวัจมัย ให้คนโน้นเขาประเคนบ้าง ให้คนนี้เขาประเคนบ้าง สิ่งของของตนให้คนอื่นเขาให้ทานบ้าง เรียกว่า ปัตติทานมัย เห็นเขาดีก็อนุโมทนาเขา นั่นเรียกว่า ปัตตานุโมทนามัย การสดับตรับฟังเช่นนี้ เรียกว่า ธรรมสวนมัย การแสดงธรรมให้บุคคลผู้อื่นฟัง จำได้เรื่องนั้นเรื่องนี้ก็นำไปแสดงให้ผู้อื่นฟังบ้าง เรียกว่า ธรรมเทศนามัย การทำความเห็นของตนให้ตรงต่อความประสงค์ทางพุทธศาสนา เรียกว่า ทิฏฐุชุกรรม

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาในมงคลคาถาทั้ง ๓ ข้อนี้ ข้อต้นว่า **อยู่ในประเทศอันสมควร** ข้อที่สองว่า **ได้กระทำความดีไว้ในปางก่อน** และข้อที่สามว่า **ได้ตั้งตนไว้ชอบ** ประกอบด้วยองค์คุณทั้งสามประการนี้ **เอตํ มงฺคลํ อุตฺตมํ** เป็นเหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญอันสูงสุด นี้ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอเป็นเครื่องปฏิการประคับประคองสนองศรัทธา ประดับสติปัญญาคุณสมบัติของท่านพุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดาที่มาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา ด้วยอำนาจสัจวาจาที่ได้อ้างธรรมเทศนาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่มาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงแค่นี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๗. พระปรมัตถ์ : อกุศลจิต

๑ ตุลาคม ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ ครั้ง)
ตตฺถ วุตฺตาภิธมฺมตฺถา จตุธา ปรมตฺถโต
จิตฺตํ เจตสิกํ รูปํ นิพฺพานมิติ สพฺพถาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย**ปรมัตถเทศนา** ซึ่งมีมาในพระปรมัตถปิฎก ยกอุเทศในเบื้องต้นขึ้นแสดงก่อน เพื่อจะได้เป็นอุทาหรณ์แนะนำแก่ท่านทั้งหลายสืบไปเป็นลำดับ ๆ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา

เริ่มต้นแห่งปรมัตถปิฎกนี้ว่า **ตตฺถ วุตฺตาภิธมฺมตฺถา** ในพระอภิธรรมปิฎกนั้นกล่าวโดยความประสงค์แล้ว ถ้าจะกล่าวโดยอรรถอันลึกซึ้งโดย**ปรมัตถ์**ก็จัดเป็น ๔ ประการ ๑ **จิต ๒ เจตสิก ๓ รูป ๔ นิพพาน ๔** ประการเท่านี้ พระพุทธศาสนามีปิฎก ๓ คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก ที่ท่านทั้งหลายได้เคยสดับตรับฟังแล้วโดยมาก ในพระวินัยบ้าง พระสูตรบ้าง ในพระปรมัตถ์ไม่ค่อยจะได้ฟังนัก วันนี้จะแสดงในพระปรมัตถปิฎก เพราะเวลานี้วัดปากน้ำกำลังเล่าเรียนพระปรมัตถปิฎกอยู่ ควรจะฟังพระปรมัตถปิฎกนี้ให้ชำนิชำนาญให้เข้าเนื้อเข้าใจ จะได้จำไว้เป็นข้อวัตรปฏิบัติ เป็นธรรมอันพระพุทธเจ้าทรงตรัส

ในเริ่มแรกเริ่มเบื้องต้นทรงตรัสในดาวดึงส์เทวโลก ได้**ทรงตรัสพระปรมัตถปิฎกนี้สนองคุณพระพุทธมารดา** และแก่หมู่เทพเจ้าทั้งหลาย ที่พากันมาสดับตรับฟัง ทรงตรัสอยู่ถ้วนไตรมาสสามเดือน เมื่อเวลารุ่งเช้า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพุทธนิมิตให้ตรัสพระอภิธรรมปิฎก พระบรมครูทรงไปแสวงหาอาหารบิณฑบาตในอุตรกุรุทวีป ไปฉันในป่าหิมพานต์ พระสารีบุตรเถรเจ้าไปปฏิบัติสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทุก ๆ วัน แล้วพระองค์ทรงแสดงพระอภิธรรมปิฎกนั้นแก่พระสารีบุตร พระสารีบุตรก็นำเอาพระอภิธรรมปิฎกนั้นมาแก่มนุษย์ มนุษย์ทั้งหลายจึงได้สดับฟัง

เมื่อพระองค์ทรงตรัสเทศนาจบพระปรมัตถปิฎกแล้ว เสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลกที่เมืองสังกัสนคร ในคราวนั้นพระองค์ทรงเปิดโลกให้สัตว์นรก เทวดา มนุษย์ เห็นกันและกันพร้อมกัน เห็นปรากฏเป็นมหัศจรรย์ ในครั้งนั้นพระพุทธาภินิหารเป็นมหัศจรรย์ สรรพสัตว์

เหล่านั้นตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า อยากเป็นพระพุทธเจ้า จนกระทั่งมดดำมดแดงอยากเป็นพระพุทธเจ้ากันทั้งนั้น อันนี้เป็นความมหัศจรรย์ของพระพุทธเจ้า เพราะเหตุนั้นที่ท่านทั้งหลายจะพึงได้สดับในเนื้อความของปรมัตถปิฎก ณ เวลาวันนี้ นับว่าเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ดังจะแสดงต่อไป

ตามวาระพระบาลีที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **ตตฺถ วุตฺตาภิธมฺ มตฺถา จตุธา ปรมตฺถโต จิตฺตํ เจตสิกํ รูปํ นิพฺพานมิติ สพฺพถาติ** แปลว่า เนื้อความในพระปรมัตถปิฎกนั้น ถ้าจะกล่าวโดยเนื้ออันยิ่งใหญ่แล้ว กล่าวโดยปรมัตถ์ จัดเป็น 4 คือ **จิต เจตสิก รูป นิพพาน สี่ประการนี้เท่านั้นเรียกว่าพระปรมัตถปิฎก** เป็นเนื้อความของพระปรมัตถปิฎกทีเดียว จำไว้ให้มั่น **จิต**ถ้าจำแนกแยกออกไปมีถึง ๘๙ ดวง หรือ ๑๒๑ ดวง **เจตสิก**ถ้าจำแนกแยกออกไปมีถึง ๕๒ ดวง นี่ส่วนเจตสิก **รูป**ถ้าจำแนกแยกออกไปมีถึง ๒๘ รูป มหาภูตรูป ๔ อุปาทยรูป ๒๔ รวมเป็น ๒๘ **นิพพาน**แยกออกไปเป็น ๓ คือ กิเลสนิพพาน ขันธนิพพาน ธาตุนิพพาน นิพพานแยกเป็น ๓ ดังนี้

วันนี้จะแสดงในเรื่อง**จิต**เป็นลำดับ จิต **๘๙ ดวง** หรือจิต **๑๒๑ ดวง** ท่านจัดไว้ดังนี้ อกุศลจิต ๑๒ ดวง อเหตุกจิต ๑๘ ดวง กามาวจรจิต ๒๔ ดวง รูปาวจรจิต ๑๕ ดวง อรูปาวจรจิต ๑๒ ดวง และโลกุตรจิต ๘ ดวง นี่เป็นจิต ๘๙ ดวง จำไว้เสียให้มั่น คือ อกุศลจิต ๑๒ ดวง อเหตุกจิต ๑๘ ดวง ๑๘ กับ ๑๒ รวมกันเป็น ๓๐ กามาวจร ๒๔ รวมกันเข้าเป็น ๕๔ ดวง รูปาวจรจิต ๑๕ รวมกันเข้าเป็น ๖๙ ดวง อรูปาวจรจิต ๑๒ รวมกันเข้าเป็น ๘๑ ดวง โลกุตรจิต ๘ ดวง รวมเข้าเป็น ๘๙ ดวง ดังนี้ นี่โดยย่อ ถ้าโดยพิสดาร ต้องแยกโลกุตรจิตออก ยกฌานขึ้นรับรองจิตทั้ง ๘ ดวงนี้ คงเหลือจิต ๘๑ ดวง จิต ๘๙ ดวงยกเอาโลกุตรจิต ๘ ดวงออกเสีย ยกฌานทั้ง ๕ ขึ้นเป็นที่ตั้ง จิตเดินในฌานทั้ง ๕ นั้น ฌานละ ๘ ดวง คูณกับ ๕ เป็น ๔๐ ดวง จิต ๘๑ ดวงเป็นโลกีย์จิต ยกเอาโลกุตรจิต ๔๐ ดวงมาบวกกันเข้า ๘ ก็รวมเป็นจิต ๑๒๑ ดวง ก็จิต ๘๑ ดวงนั่นเอง แต่ว่ายกเอาโลกุตรจิต ๘ ดวงออกเสีย ถ้าว่าเอาโลกุตรจิตมาเพียง ๘ ดวง ก็เป็นจิต ๘๙ ดวง ถ้าหากว่าโลกุตรจิต ๘ ดวงนั้นแยกพิสดารออกไปตามฌานทั้ง ๕ ก็เป็น ๑๒๑ ดวง นี่รู้จักแล้วว่าจิตมีเพียงเท่านี้ จะชี้แจงแสดงจิตเป็นลำดับไป ให้จำไว้เป็นหลักเป็นประธาน

ต่อไปนี้จะแสดงคัมภีร์ปรมัตถ์ที่เป็นหลักเป็นประธานให้เข้าเนื้อเข้าใจทีเดียว เพราะเป็นเนื้อธรรมจริง ๆ ที่เราได้ยินได้ฟังได้เข้าเนื้อเข้าใจแล้วนั้นยังไม่ถึงเนื้อธรรม เมื่อถึง**จิต เจตสิก รูป นิพพานเป็นเนื้อหนังของธรรมจริง**ละ จงตั้งอกตั้งใจฟัง ยาก ไม่ใช่เป็นของง่าย เป็นของละเอียดด้วย ไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย ไม่ใช่อยู่กับคนที่มีกิเลสหนาปัญญาหยาบ

ต้องมีกิเลสบางปัญญาละเอียดทีเดียวจึงจะฟังเข้าเนื้อเข้าใจได้ ถ้าจะเทียบละก็ ต้องเข็มเล็ก ๆ ด้ายเส้นเล็ก ๆ เย็บตะเข็บผ้าจึงจะละเอียดได้ ถ้าเข็มโตไปด้ายเส้นโตจะเย็บตะเข็บผ้าให้เล็กลงไปไม่ได้ ฉันใดก็ดี **ปรมัตตถปิฎกนี้เป็นของละเอียด ต้องปัญญาละเอียดไปตามกันจึงจะฟังเข้าเนื้อเข้าใจ** เหตุนั้นจงตั้งใจฟังให้ดี

ในอกุศลจิต ๑๒ ดวงนี้นั้น แบ่งออกเป็น ๓ จำพวก **โลภมูล** ความโลภมี ๘ ดวง **โทสมูล** ความโกรธมี ๒ ดวง **โมหมูล** ความหลงมี ๒ ดวง ๘ กับ ๔ รวมเป็น ๑๒ ดวง นี้อกุศลจิต อกุศลจิตนี้แหละทั้งสากลโลกภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี ที่จะทำความชั่วความร้ายไม่ดีไม่งามก็เพราะอกุศลจิต ๑๒ ดวงนี้แหละ ไม่ใช่ทำด้วยอย่างอื่นเลย ทำด้วยอกุศลจิต ๑๒ ดวงนี้ทั้งนั้น ทำชั่วน่ะ เราต้องรู้ตัวเสีย ให้เข้าเนื้อเข้าใจทีเดียว **คำว่าที่เรียกว่าจิตน่ะ มันเป็นดวง ๆ** ที่จะจัดนี้มีถึง ๑๒ ดวง ดังนี้คือ

จิตโลภ จัดเป็น ๘ ดวง

จิตที่เกิดพร้อมด้วยความยินดีมาก ที่ประกอบด้วยความยินดีมาก ประกอบด้วยความเห็นผิด และเกิดขึ้นตามลำพัง นี่ดวง ๑

จิตประกอบด้วยความยินดีมาก ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง นี้ดวง ๑

จิตที่ประกอบด้วยความยินดีมาก ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดโดยลำพัง นี้ดวง ๑ นี้ดวงที่ ๓

จิตประกอบด้วยความยินดีมาก ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด และเกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง นี้อีกดวง ๑ รวมเป็น ๔ ดวง

จิตที่เกิดประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยลำพัง นี้ดวง ๑ เป็นดวงที่ ๕

จิตที่ประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง นี้ดวง ๑ เป็นดวงที่ ๖

จิตประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยลำพัง นี้ดวง ๑ เป็น ๗ ดวง

จิตประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด และเกิดโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง นี้ดวง ๑ เป็น ๘ ดวง

นี้ชั้นหนึ่ง ๘ ดวงนี้เป็นส่วนโลภะความอยาก

จิตโกรธ จัดเป็น ๒ ดวง

จิตโกรธเกิดขึ้นตามลำพัง ดวง ๑

จิตโกรธเกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง นี้ดวง ๑

จิตหลง ก็มี ๒ ดวง

จิตหลงเกิดขึ้นโดยความสงสัย ดวง ๑

จิตหลงเกิดขึ้นโดยความฟุ้งซ่าน ดวง ๑

รวมเป็น ๑๒ ดวงด้วยกัน นี้เป็นอกุศลจิต ๑๒ ดวงเท่านี้ ฟังยากไหมล่ะ ยากจริง ๆ ไม่เข้าเนื้อเข้าใจทีเดียว ฟังเหมือนบุรุษคนหนึ่งนั่งกินข้าวอยู่ทีละคำ ๆ มันก็อิ่มเป็นลำดับขึ้นไป บุรุษคนหนึ่งนั่งกินลมอยู่เป็นคำ ๆ เข้าไป พอเลิกแล้วไม่อิ่มสักนิด อ้ายกินข้าวกินลมมันลึกซึ้งอย่างนี้จริงไหมนี้ฟังเรื่องปรมัตถ์เหมือนกินลม ไม่มีเนื้อมีหนังเลย ไม่อิ่มไม่ออกเลยทีเดียว เห็นไหมล่ะ แต่รสชาติอัศจรรย์นักนะ อุตส่าห์ตั้งอกตั้งใจฟัง

จิตดวงที่ ๑ ที่ประกอบด้วยความยินดีมาก **จิตดวงนี้เกิดขึ้นประกอบด้วยความยินดีมาก และประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นตามลำพัง** จิตดวงนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร นี่ต้องอย่างนี้ละจึงจะมีรส ค่อยมีรสหน่อย เราจะต้องพินิจพิจารณา หากว่าจิตของเราเองมันเกิดขึ้นมีความยินดีมาก ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นตามลำพัง เออ อ้ายประกอบด้วยความเห็นผิดน่ะเห็นอย่างไร ลักษณะเห็นผิดน่ะเหมือนเรายินดีมากในสิ่งที่ผิด เมื่อเราเห็นทรัพย์เข้าก้อนหนึ่ง ไม่ใช่ของเรา มันเป็นของเขา ก็รู้เหมือนกันว่าเป็นของเขาแต่มันอยากได้เหลือทน ทรัพย์ก้อนนั้นมันใหญ่พอประมาณอยู่ ถ้าได้เข้าแล้วมันเลี้ยงชีพได้ตลอดสาย นับเป็นล้าน ๆ หรือนับเป็นแสน ๆ ทีเดียว เมื่อไปเห็นทรัพย์เข้าเช่นนั้นแล้ว เราไม่ได้คิดไว้เลยว่าจะเอาทรัพย์ก้อนนั้น หรือจะขโมยหรือจะลักเขา ไม่ได้คิดเลย พอไปเห็นทรัพย์ก้อนนั้นเข้าในที่ที่ควรจะได้เจ้าของเผลอ พอเห็นทรัพย์เข้าเท่านั้นใจมันปลาบปลื้มยินดีอย่างชนิดปล่อยชีวิตจิตใจทีเดียว อย่างนี้ความยินดีมากมันเกิดขึ้นเองแล้ว จิตที่เกิดขึ้นประกอบด้วยความยินดีมากนั่นแหละ นี่ทรัพย์ก้อนนี้เราหยิบเอาเสีย ธนบัตรสักแสนหนึ่งไม่เท่าไร ถ้าใบละหมื่นก็ ๑๐ ใบเท่านั้น ใบละพัน ๆ ก็ ๑๐๐ ใบเท่านั้น เป็นแสนหนึ่งเสียแล้ว เอ นี่จะเอาหรือไม่เอา นี่ความเห็นผิดเกิดขึ้น เอาได้เราก็รวย พอเห็นผิดเกิดขึ้นเช่นนั้น ไม่ต้องมีใครชักชวนกระตุ้นละก็คว้าเอาทรัพย์ของเขาเข้าทีเดียว คว้าทีเดียวซ่อนทีเดียว นี่สำเร็จสมความปรารถนาของตัวแล้ว เอาไปได้สำเร็จสมเจตนาด้วย และไม่มีใครรู้ใครเห็นด้วย ทำสนิททีเดียว นี่แหละ จิตดวงนั้นแหละเกิดขึ้นประกอบด้วยความยินดีมากและประกอบด้วยความเห็นผิดด้วย มันเห็นว่าของเขาไม่ใช่ของเรา นี่มันไปลักของเขานี้จะไม่ผิดอย่างไรเล่า มันก็ผิดนะซี่ เกิดขึ้นตามลำพังของตัวไม่มี

ใครกระตุ้นหรือชักจูง ไม่ว่าในป่าหรือในที่ลับใด ๆ หรือในที่มืดใด ๆ ก็ตามเถอะ เอาทรัพย์ของเขามาได้สมเจตนา ไม่แต่เพียงแสนหนึ่งนะ สตางค์หนึ่งก็ดีสองสตางค์ก็ดี ถ้าว่าเป็นของเขาละก็แบบเดียวกันอย่างนี้ทั้งหมด ถ้าว่าจิตเกิดขึ้นโดยความยินดีเช่นนั้น ถือเอาของเขามาเช่นนั้นนี่แหละโลภมูลดวงหนึ่ง นี้เป็นดวงต้น เกิดขึ้นเป็นอกุศลทีเดียว เราต้องไปนรกแน่ต้องได้รับทุกข์แน่ เชื้อจิตดวงนี้ต้องได้รับทุกข์แน่รับบาปแน่ทีเดียว นี่ที่จะทำบาปลงไปชัด ๆ มันปรากฏแก่ตนดังนี้ นี่ดวงหนึ่ง

ดวงที่ ๒ ต่อไป **จิตประกอบด้วยความยินดีมาก และเห็นผิดอีกเหมือนกัน คือประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง** คราวนี้เห็นทองคำเข้าก้อนหนึ่งหรือไปเห็นสายสร้อยเข้าเส้นหนึ่ง ราคานับแสนทีเดียว โดยเป็นของหลวงด้วย ราคานับแสน ๆ ไม่ใช่ของราษฎร์ แต่ว่ามีผู้หนึ่งผู้ใดเขาเอามาซ่อนไว้ ไปเห็นเข้า หรือตกหล่นอยู่อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามเถอะ ไปเห็นเข้า รู้ทีเดียวนี่ไม่ใช่ของธรรมดา ราคามากทีเดียว เมื่อไปเห็นเข้าเช่นนั้นไม่กล้าเพราะรู้ว่าเป็นของหลวง มันไม่กล้าลักของหลวง กลัวติดคุกติดตะรางขึ้นมาเสียแล้ว ก็มากระซิบกับเพื่อนกัน เออ ข้าไปพบของสำคัญไว้ที่นั่นแน่ะ ทำอย่างไรนี่ อยู่ที่นั่นแน่ะ ข้าไปพบเข้าแล้วจะทำอย่างไร อ้ายเพื่อนก็ว่าทำไมไม่เอาเสียล่ะ เพื่อนกระตุ้นเข้าแล้วว่าทำไมไม่เอาเสียล่ะ พอว่าเท่านั้นแหละ ก็แพล็บไปเอามาสมความปรารถนา นี่ถูกกระตุ้นหรือชักจูงเข้าแล้ว ไปเอาของของเขามาแล้ว โดนอกุศลเข้าอีกดวงหนึ่ง นี้เป็นอกุศลสำคัญ นี้แหละเป็นโลภมูลเกิดจากความโลภเป็นอกุศลร้ายกาจอย่างนี้หนา นี้ว่าถึงลักถึงขโมย ไม่ใช่ลักไม่ใช่ขโมยอย่างเดียว ที่ชั่วละก็ทั้งนั้นแหละ แบบเดียวกัน ชักตัวอย่างให้เข้าใจ ให้เข้าใจว่าดวงจิตดวงนี้มันเป็นอย่างนั้น ให้รู้จักหลักนี้

ดวงที่ ๓ จิตประกอบด้วยความยินดีมาก ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นตามลำพัง ยินดีมากเมื่อไปเห็นสิ่งของของคนอื่นที่มีค่าเข้า ที่มีค่ามาก จะเป็นเงินทองหรือแก้วแหวนชนิดใด ๆ หรือผ้านุ่งผ้าห่มชนิดใด ๆ ก็ตามเถอะ เป็นวัตถุชนิดหนึ่งชนิดใดใช้ได้จนกระทั่งสตางค์เดียวก็ใช้ได้ ใช้ได้ทั้งนั้น เมื่อไปเห็นเข้าแล้วก็รู้ว่าของนี่เจ้าของเขาพิทักษ์รักษาอยู่ เขาดูแลอยู่ เราไปพบทองเข้าหนักขนาดพันบาท นี่ก็มากอยู่หนักขนาดพันบาทแต่ว่าทองนี้ถ้าเราเอาไปได้เราก็ใช้ได้นาน ลงทุนลงรอนได้ ถ้าเราเอาไปไม่ได้เราก็จนอยู่แค่นี้ ถ้าเราเอาไปได้ละก็ตั้งเนื้อตั้งตัวได้เชียว ถ้าหากเขาจับเราได้ก็ต้องเข้าคุกตะรางไป ถ้าเขาจับเราไม่ได้ล่ะเราก็ตั้งเนื้อตั้งตัวได้ แต่ว่าไม่มีความเห็นผิดอะไร เห็นว่าถ้าเราเอาไปได้ก็เป็นประโยชน์แก่เรา เราไม่เอาไปก็ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา เข้าใจว่าจะหลบหลีกพ้น แต่เราต้องได้รับผลชั่วเพราะเราขโมยเขา จะทำอย่างไรได้ ก็มันจนนี่มันก็ต้องขอไปทีสิ คว้าทองนั้นเข้าก้อนหนึ่ง โดยความยากจน มาเป็นของ

ตัวแล้ว ไม่มีใครกระตุ้นหรือชักจูงเลย คิดตกลงในใจของตัวเอง เอาของของเขาไปดังนี้ แล้วก็รู้ด้วยว่าเป็นบาปเป็นกรรมเป็นอกุศลเป็นโทษ เห็นก็ไม่ใช่เห็นผิด เห็นถูกนี่แหละเห็นว่าเป็นบาปเป็นกรรมเป็นโทษ แต่ว่ามันจนเต็มที มันก็ต้องขอไปที ใจกล้าหน้าด้านเอาทีหนึ่ง มันก็เป็นอกุศลจิตเหมือนกัน อกุศลอีกนั่นแหละ ลักเขาขโมยเขาไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เห็นถูก นี้เป็นจิตอีกดวงหนึ่ง ดวงที่ ๓

ดวงที่ ๔ ก็แบบเดียวกันอย่างนั้นอีก **จิตที่ประกอบด้วยความอยากมากไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด** แบบเดียวกันกับเห็นทองอย่างนั้นแหละ **เกิดขึ้นโดยถูกกระตุ้นหรือชักจูง** ทีนี้เราเห็นเพชรสักเม็ดหนึ่งราคานับล้านแต่ไม่ใช่ของเราแบบเดียวกัน เออ เมื่อไปเห็นเพชรเข้าเช่นนั้นแล้วจะตกลงใจอย่างไรล่ะ ราคามันมากขนาดนี้เมื่อไรจะพบกันล่ะ แต่ยังไม่กล้าที่จะเอาเพชรเม็ดนั้นด้วยกลัวเกรงอันตราย หรือกลัวติดคุกติดตะราง นำเอาเรื่องไปบอกพวกเพื่อน ๆ พวกเพื่อน ๆ บอกว่าทำไมจึงไม่เอา เอ็งนี่มันโง่เกินโง่อย่างนี้นี่ พอเพื่อนว่าเข้าเท่านั้นก็ไปลักเพชรเม็ดนั้นได้สมความปรารถนา เอาไปเก็บไว้สมเจตนาของตน นี้ต้องมีผู้กระตุ้นหรือชักจูงเป็นจิตดวงที่ ๔ สี่ดวงนี้เป็นโลภมูลทั้งนั้น โลภมูลอีกสี่ดวงต่อมา เป็นแปดดวง

ดวงที่ ๕ จิตที่เกิดขึ้นประกอบด้วยความยินดีพอประมาณ แต่ว่าประกอบด้วยความเห็นผิด เกิดขึ้นตามลำพัง จิตดวงนี้เกิดขึ้นด้วยความยินดีพอประมาณ ไม่มีความยินดีมากมายใหญ่โตนัก ได้ก็เอาไม่ได้ก็แล้วไป พอสมควรแต่ว่ากิริยาแบบเดียวกัน นี่เป็นจิตดวงที่ ๕

ดวงที่ ๖ จิตที่เกิดขึ้นด้วยความยินดีพอประมาณแบบเดียวกัน และประกอบด้วยความเห็นผิด ต้องมีผู้กระตุ้นหรือชักจูง จึงจะสำเร็จสมความปรารถนา ก็แบบเดียวกันอย่างที่ได้อธิบายมาแล้ว แต่ว่ามันไม่ยินดีมากนัก ดวงก่อนยินดีมาก ดวงหลังยินดีพอประมาณ จิตที่เกิดขึ้นเพราะความอยากได้พอประมาณ เช่นไปเห็นทองหรือเพชรดังกล่าวแล้วแบบเดียวกัน ต้องมีผู้กระตุ้นหรือชักจูง จึงจะสำเร็จความปรารถนา นี้เป็นดวงที่ ๖

ดวงที่ ๗ จิตที่อยากได้พอประมาณ **จิตที่เกิดขึ้นมีความอยากได้พอประมาณ แต่ว่าไม่มีความเห็นผิด เกิดขึ้นโดยลำพัง** ก็แบบเดียวกันดังอธิบายมาก่อน นี่เป็นดวงที่ ๗

ดวงที่ ๘ จิตที่อยากได้พอประมาณ **จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความอยากได้พอประมาณ ไม่มีความเห็นผิด แต่ต้องมีผู้กระตุ้นหรือชักจูง** จึงจะสำเร็จสมความปรารถนาแบบเดียวกันนั่นแหละ นี้เป็นดวงที่ ๘

จิต ๔ ดวงก่อนกับ ๔ ดวงหลังไม่ได้ต่างจากกัน สี่ดวงก่อน จิตที่เกิดขึ้นด้วยความอยากมากยินดีมาก สี่ดวงหลังนี่ยินดีพอประมาณเท่านั้น เมื่อรู้จักจิต ๘ ดวงนี้แล้ว มันก็อยู่ในตัวของเรานี่เอง เกิดขึ้นแก่เราเอง เราเคยพบมานี่อ้ายพวกนี้ เคยพบเคยปะอยู่บ้างแต่ว่าเราไม่รู้จัก

มัน วันนี้เราจะรู้จักมันละ พอมีรสบ้าง แต่ว่ายังมีรสน้อยเต็มที กว้างกว่านี้ยังจะมีรสมากกว่านี้อีก แต่ว่าให้รู้จักเสียชั้นหนึ่งก่อนโดยย่อ

จิตที่เป็นอกุศล**จิตโทสะ**มี ๒ ดวง

จิตโทสะดวงที่ ๑ เกิดขึ้นโดยลำพังอ้ายนี่อกุศลจิต เกิดขึ้นโดยลำพังมันเป็นอย่างไร อกุศลจิตเกิดขึ้นโดยลำพัง เช่นเราไปในสถานที่ใด ๆ ก็ช่างอยู่ในบ้านก็ช่าง ไม่มีใครชักจูงไม่มีอะไรทั้งหมด ใจมันโกรธ จิตดวงนี้เป็นจิตโกรธ มันโกรธขึ้นไม่มีใครทำอะไรเลย อยู่ดี ๆ มันก็พลุ่งพล่านโกรธขึ้นอย่างนั้น ไม่มีใครว่าไม่มีใครทำอะไรทั้งหมด โกรธขึ้นมาก็มีอาการต่าง ๆ ใครจะพูดกระทบกระเทียบเข้านิด ๆ หน่อยไม่ได้ก็แปลบ ๆ ขึ้นมาทีเดียว นั่นมันเรื่องอะไร ไม่มีใครรู้เรื่องของตัวเลย มันโกรธอยู่ในใจอย่างนั้นแหละ นี่โกรธขึ้นโดยลำพังไม่มีใครชักจูง ไม่มีว่ากล่าวกระทบกระเทียบเลย มันเกิดขึ้น มันพลุ่งพล่านอยู่ภายในของตัวเอง อ้ายนี้แหละเขาเรียกว่าโทสจริต นี่แหละโทสจริตมันเกิดขึ้นอย่างนี้แหละ เกิดขึ้นโดยลำพัง

จิตโทสะดวงที่ ๒ มันเกิดขึ้นโดยมีคนชักจูงหรือกระตุ้นเตือน มีคนชักจูงหรือกระตุ้นขึ้น อ้ายนั่นมันยั่วให้โกรธน่ะซี สามียั่วให้ภรรยาโกรธบ้าง ภรรยายั่วให้สามีโกรธบ้าง หรือชาวบ้านยั่วให้โกรธบ้าง คนโน้นคนนี้ยั่วให้โกรธบ้าง ไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพัง มีคนยั่วให้โกรธ เอารูปที่ไม่ชอบใจมายั่วบ้าง เอาเสียงที่ไม่ชอบใจมายั่วบ้าง เอากลิ่นที่ไม่ชอบใจมายั่วบ้าง เอารสที่ไม่ชอบใจมายั่วบ้าง ยั่วเข้ามันก็โกรธน่ะซี่ นั่นแหละมีผู้กระตุ้นหรือชักจูงให้โกรธขึ้น

จิตสองดวงนี้ก็ร้ายเหมือนกัน จิต ๒ ดวงนี้เกิดขึ้นโดยลำพังดวง ๑ เกิดขึ้นโดยมีผู้กระตุ้นหรือชักจูงดวง ๑ จิตเหล่านี้พออธิบายง่ายหรอก จิตโกรธนี่น่ะ

จิตหลงนี่น่ะลึกซึ้งนัก จิตหลงมี ๒ ดวง

จิตหลงดวงที่ ๑ เกิดขึ้นโดยสงสัยลังเลไม่ตกลงใจ อ้ายนี่สำคัญอยู่ จิตหลงเกิดขึ้นโดยสงสัยลังเลไม่ตกลงในใจ จะทำอะไรไม่ตกลงสักอย่าง ในการครองเรือนของตนก็ดีจะทำอะไรไม่ตกลงสักอย่าง หรือไม่ได้ครองเรือนก็ดีจะทำอะไรไม่ตกลงสักอย่าง ลังเลไม่ตกลงในใจอย่างนั้นแหละร่ำไป อย่างนี้เขาเรียกว่าจิตหลง จะทำอะไรก็ไม่แน่นอนลงไป เข้าทำราชการก็ไม่แน่นอน แต่จะทำหรือไม่ทำก็ไม่แน่นอน ทำส่วนตัวก็ไม่แน่นอน ทำนาทำไร่ไม่แน่นอนทั้งนั้น ไม่ตกลงในใจ ถึงทำกิจการอันหนึ่งอันใดก็ไม่ตกลงในใจทั้งนั้น เมื่อสั่งการงานไม่ตกลงในใจอย่างนี้ มันลังเลอยู่เช่นนี้ มันก็ทำอะไรไม่ได้ มันก็หลงงมงายอยู่เช่นนั้น นี่เขาเรียกว่าจิตหลงมันเกิดขึ้น ลังเลไม่ตกลงในใจ สิ่งใดที่ลังเลไม่ตกลงในใจแล้ว พูดออกไปก็ดี ทำลงไปก็ดี มีผิดกับถูกสองอย่างเท่านั้น ถูกก็มีผิดก็มี เพราะมันลังเลไม่ตกลงในใจเสียแล้ว การที่จิต

ลังเลไม่ตกลงในใจน่ะ เช่น เรารักษาศีลอย่างนี้แหละ ไปเจอทรัพย์เข้าหรือสัตว์เข้าตัวใหญ่ ๆ ที่ชอบอกชอบใจที่มีค่ามาก เราฆ่าลงไปเป็นอาหารของเราได้นาน เราลักเอาไปก็เป็นอาหารได้นาน แต่เราไม่ตกลงในใจ เราจะรักศีลดีหรือรักชีวิตดี จะลักเขาดีหรือจะฆ่าเขาดี หรือว่าจะไม่ลักไม่ฆ่าเขาดี ถ้าไม่ลักไม่ฆ่าเขาเราก็อดเราก็จน ถ้าลักเขาฆ่าเขาได้เราก็เลิกอดเลิกจนลังเลไม่ตกลงในใจอย่างนี้ นี่เขาเรียกว่าจิตหลง มันระคนจิตหลงเข้าคละอยู่ด้วย ถ้าทำลงไปด้วยอำนาจจิตหลงอย่างนั้น ถ้าทำผิดมันก็ผิดไป ถ้าทำถูกมันก็ถูกไป แต่ว่าในที่นี้ประสงค์เอาที่ผิดเพราะว่าเป็นอกุศลจิต ไม่ใช่กุศลจิต ประสงค์ที่ผิดฝ่ายเดียว เรียกว่าลังเลไม่ตกลงในใจ นี้เป็นจิตหลงดวง ๑

จิตหลงดวงที่ ๒ อาการ**ทำโดยฟุ้งซ่าน**น่ะ อ้ายนี่มันครึ่งบ้าครึ่งดี ลูกเต้าใกล้เคียงเหวี่ยงปึงลงไปให้ก็ตายเลย กำลังมันไม่สบายอกสบายใจ ทำโดยฟุ้งซ่าน ด้วยหลงเหมือนกัน เหมือนคนทำโดยฟุ้งซ่านทำมันแรงเกินไป ไม่ปรารถนาให้ตายหรอกมันไปตายเข้าก็เลยติดคุก นั่นเพราะทำด้วยจิตฟุ้งซ่าน นี้เป็นจิตหลงดวง ๑

จิตหลง ๒ ดวงนี้สำคัญนัก ต้องคอยระแวดระวังสำคัญอยู่ ไม่ให้ไปทางถูก ให้ไปทางผิดร่ำไป

นี้จิต ๑๒ ดวงนี่แหละมันควบคุมเราอยู่ ให้เราไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ เราตกต่ำเลวทรามลงไปด้วยประการใด ๆ ก็เพราะจิต ๑๒ ดวงนี่เอง ต้องควบคุมไว้ให้ดี ต้องเล่าเรียนเสียให้ชัดทีเดียว **ถ้าว่าเล่าเรียนเสียให้ชัดแล้ว รู้หน้ารู้ตารู้ขอบรู้เขตของมันแล้ว มันจะข่มเหงเราไม่ได้** ถ้าเราไม่รู้เท่าทันมันเสียแล้วมันก็จะข่มเหงเราตามชอบใจ ในตัวของเรานี้ไม่ใช่ที่อื่น นี่แหละมันเนื้อหนังปรมัตถ์ทีเดียว ฝ่ายความชั่วละ เป็นเนื้อหนังของพระอภิธรรมปิฎกทีเดียว จิต ๑๒ ดวงนี่แหละ

ที่แสดงวันนี้แสดงแต่เพียง ๑๒ ดวง เวลาไม่เพียงพอ แล้วต่อไปจะแสดงเป็นลำดับไป อเหตุกจิต กามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต พอหมดเรื่องจิตแล้วละก็จะแสดงรูป ๒๘ มหาภูตรูป ๔ อุปาทายรูป ๒๔ หมดรูปแล้วจะแสดงนิพพาน ให้เข้าเนื้อเข้าใจแตกฉานใน ๔ อย่างนี้ให้ได้ เพราะวัดปากน้ำ เริ่มลงมือเล่าเรียนกันแล้วใน ๔ อย่างนี้ ภิกษุสามเณรเล่าเรียนกันแล้ว ที่แสดงนี้ก็เป็นอุปการะแก่ภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาที่กำลังเล่าเรียนกันอยู่นี้ กำลังศึกษาอยู่ มีครูสอน พระทิพย์ปริญญาเป็นผู้สอนปรมัตถปิฎกนี้ ผู้สอนปรมัตถ์ไม่ใช่เล่น ๆ หนา ต้องมีภูมิพอต้องมีการศึกษาพอ ถ้าไม่มีการศึกษาพอละก็ลูกศิษย์สู้ครู ถามกันเจ๊งแน่ทีเดียว ไม่ต้องสงสัยละ เพราะเป็นของที่ลึกซึ้งนัก ถามเจ๊งแน่ถามติดแน่ทีเดียว เพราะฉะนั้นอุบาสกอุบาสิกาควรตั้งอกตั้งใจศึกษาเถิด **ปรมัตถปิฎกเป็นเนื้อหนังพุทธศาสนาจริง ๆ**

ส่วนวินัยปิฎกเป็นข้อห้ามข้อปรามไม่ให้ทำชั่วด้วยกายด้วยวาจาเท่านั้น ส่วนสุตตันตปิฎกเป็นสายบรรทัด เป็นตัวอย่างว่าคนนั้นทำอย่างนี้เป็นสุขอย่างนี้ คนนั้นทำดังนี้พ้นจากทุกข์พ้นจากไตรวัฏ ไปสู่นิพพานอย่างนี้ นั่นเป็นหน้าที่ของสุตตันตปิฎก ไม่ใช่เนื้อหนังของธรรม ส่วนปรมัตถปิฎกนี้เป็นเนื้อหนังของธรรมจริง ๆ นะ ที่ดับสูญไปเสีย ไม่เกิดขึ้น ในประเทศไทยเรียนกันแต่เปลือก ๆ ผิว ๆ เป็นแต่กระพี้ ๆไป ก็เพราะมารขวางกีดกันไว้ ให้ศึกษาเผินไปหมด **พุทธศาสนาก็จะถล่มทลาย เพราะเนื้อธรรมไม่มีใครรู้แน่แท้ลงไป รู้แต่เปลือกแต่ผิวไปเสีย** เหตุนี้เราทั้งหลายควรตั้งใจเสียให้ดี ทั้งภิกษุสามเณรจงอุตส่าห์เล่าเรียนปรมัตถ-คัมภีร์อภิธรรมปิฎกนี้ให้แตกฉานชำนาญเถิด ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมุตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมาภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแด่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๘. เบญจขันธ์

๒๑ ธันวาคม ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ เอวํ หุตฺวา อภาวโต
เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ ตาวกาลิกตาทิโต
สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยาติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เป็นอนุสนธิในการเทศนาเนื่องจากวันอาทิตย์โน้น เทศนาวันนี้จะแสดงใน**เบญจขันธ์**ทั้ง ๕ ของเราท่านทั้งหลาย หญิงชายทุกถ้วนหน้า เบญจขันธ์ทั้ง ๕ นี้มีสภาพเกิดขึ้น ตั้งขึ้นอยู่ แตกแล้วดับไป ตำรับตำราได้กล่าวไว้ว่า **อุปฺปาท** แปลว่าความบังเกิดขึ้น **ฐิติ** แปลว่าตั้งอยู่ **ภงฺค** แปลว่าแตกสลายไป **อุปฺปาท ฐิติ ภงฺค** เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แตกสลายไป นี่เป็นใจความแท้ ๆ ถ้าจะกลั่นลงไปให้แน่แท้แล้วละก็ เกิดกับดับ ๒ อย่างเท่านั้น เกิดดับ ๆ ๆ ๆ อยู่อย่างนี้แหละทุกถ้วนหน้า ไม่ว่ามนุษย์คนใด หญิงชายคนใด ท่านจึงได้ยืนยันเป็นตำรับตำราว่า **อุปฺปชฺชนติ นิรุชฺฌนฺติ เอวํ หุตฺวา อภาวโต เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ ตาวกาลิกตาทิโต** แปลเนื้อความเป็นสยามว่า ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เกิดขึ้น ดับไป เพราะความเป็นอย่างนั้นแล้วก็หาไม่ ที่ว่าเป็นของไม่เที่ยง เพราะมีเกิดขึ้น เพราะมีความเป็นไปชั่วคราว เป็นต้น **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ** เมื่อเห็นตามปัญญาว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยงเมื่อใด เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์นี้ เป็นหนทางบริสุทธิ์หรือเป็นหนทางหมดจดวิเศษ ความทุกข์ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่สัตว์โลก **ปุนปฺปุนํ ปีฬิตตตา อุปฺปาเทน วเยน จ เต ทุกฺขาว อนิจฺจา เย อถ สนฺตตฺตตาทิโต** สภาพอันไม่เที่ยงชื่อว่าเป็นทุกข์แท้ เพราะมีอันบังเกิดขึ้นและเสื่อมไปบีบคั้นอยู่เนือง ๆ เพราะว่าสภาพนั้นมีความเร่าร้อนเป็นต้น ถึงได้เป็นทุกข์เหลือทน ว่า **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดเห็นตามปัญญาว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์นี้ เป็นหนทางบริสุทธิ์ หรือเป็นหนทางหมดจดวิเศษ เป็นมรรคาบริสุทธิ์ **วเส อวตฺตนาเยว อตฺตวิปกฺขภาวโต สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ** อัตภาพ

เหล่านั้น **สุญฺญตฺตสฺส เต อนตฺตาติ เต อนตฺตา ญายเร** อัตภาพเหล่านั้นรู้กันแล้วว่าไม่ใช่ตัว เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจของตัว เป็นปฏิปักษ์แก่ตัวด้วย เป็นสภาพว่างเปล่า เป็นสภาพไม่มีเจ้าของ อัตภาพนั้นน่ะ คือร่างกายของเราหมดทุกคนนี้ไม่ใช่อื่น ที่ว่า**อัตภาพนั้นรู้กันแล้วว่าไม่ใช่ตัว** ใครลองนับเป็นตัวเข้า เดี๋ยวหายไปหมด ไม่มีใครรับว่าเป็นตัวหรอก **รับว่าเป็นตัวเดี๋ยวก็หายไปหมด ไม่ใช่ตัวจริง** ๆ อย่างนี้เรียกว่าอัตภาพไม่ใช่ตัว รู้กันแล้วว่าไม่ใช่ตัว อัตภาพนั้นรู้กันแล้วว่าไม่ใช่ตัว **วเส อวตฺตนาเยว** เพราะไม่เป็นไปในอำนาจของตัว **อตฺตวิปกฺขภาวโต** เป็นข้าศึกแก่ตัวด้วย **สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ** เพราะเป็นสภาพว่างเปล่าและไม่มีเจ้าของด้วย ใครจะเป็นเจ้าของเล่า รับรองดูซิ รับรองไม่ได้ เป็นอย่างนี้ **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดเห็นตามปัญญาว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ เป็นมรรคาอันบริสุทธิ์ นี่ประเด็นของธรรมนี้ นี้แปลเนื้อความเป็นสยามภาษา ภิกษุ สามเณร เล่าเรียน พระธรรมวินัย ไตรปิฎก แปลกันอย่างนี้นะ ถ้าเราไม่แปลกันอย่างนี้ เราแปลไม่ออกเลยนี่ มันเป็นภาษาเล่าเรียนของเขา ถ้าภาษาเทศน์จะต้องรู้อีกอย่างหนึ่ง ภาษาเทศน์ต้องอรรถาธิบายออกไป ประเด็นทัศน์ที่ได้กล่าวมานี้ เป็นเทศนาเนื่องกับวันวานนี้ แสดงเรื่องปัญจขันธทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

เราท่านทั้งหมดด้วยกันนี้ มี**รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ**กันทั้งนั้น คำว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตัวตนเรานี้แหละ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกานี้แหละ มีอยู่ ๕ เท่านั้นแหละ รูป ๑ นาม ๔ **รูป** ๑ ก็คือ **มหาภูตรูป** ทั้ง ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม ที่ประชุมเป็นร่างกายนี้ นี่เรียกว่ารูปขันธ์ **เวทนา** ก็เวทนา **ความรับอารมณ์ ความรู้อารมณ์** เวทนาแปลว่า ความรู้อารมณ์ หรือรับอารมณ์ ทุกข์ สุข ไม่สุข ไม่ทุกข์ ดีใจ เสียใจ เสื่อมยศ เรียกว่าเวทนา **สัญญา ตาจำรูป จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำสัมผัส**ที่เราจำหมดทุกคนนี่แหละเรียกว่าสัญญา **สังขาร ความคิดดี คิดชั่ว คิดไม่ดี คิดไม่ชั่ว วิญญาณ ความรู้แจ้งทางทวารทั้ง** ๖ รู้แจ้งทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๕ ประการนี้เรียกว่าเบญจขันธ์ทั้ง ๕

เบญจขันธ์ทั้ง ๕ นี้ เกิดกำเนิดของมันเกิดหลายประการ กำเนิดของมันเกิด ๔ เบญจขันธ์ทั้ง ๕ นี่ ที่จะแสดงวันนี้ กำเนิดเกิดขึ้น ๔ เกิดเป็น**อัณฑชะ เกิดเป็นฟองไข่** เกิดเป็นฟองไข่เสียครั้งหนึ่ง **แล้วมาฟักเป็นตัวอีกครั้งหนึ่ง** นี้เขาเรียกว่า **เทฺวชาติ** เกิด ๒ ครั้ง หรือ **ทวิชาติ** ทวิชาติแปลว่า เกิด ๒ ครั้ง เกิดเป็นไข่เสียครั้งหนึ่ง เกิดเป็นตัวเสียครั้งหนึ่ง นี่เกิด ๒ ครั้ง อย่างหนึ่งเรียกว่า ทวิชาติ **สังเสทชะ เกิดด้วยเหงื่อไคล** นี่เราไม่ค่อยเข้าใจเลย

ทีเดียว เรือด ไร เหา เล็น พวกนี้เกิดด้วยเหงื่อไคล เกิดด้วยเหงื่อไคลน่ะ ไม่ใช่แต่ เรือด ไร เหา เล็น มนุษย์เราก็เกิดด้วยเหงื่อไคลได้เหมือนกัน ลูกของนางปทุมาวดี คลอดบุตรมาคนหนึ่งแล้ว ส่วนสัมภาวมลทินของคัพภ์นั้น ที่ออกกับลูกนั่น ก็เป็นเลือดออกมาเท่าไร ๆ ๆ ก็เป็นลูกทั้งนั้น ถึง ๔๙๙ คน เป็น ๕๐๐ ทั้งออกมาคนแรก นั่นก็เรียกว่า สังเสทชะ เหมือนกัน เกิดด้วยมลทินของคัพภ์นั้น เกิดได้อย่างนี้ เขาเรียกว่าเกิดด้วยเหงื่อไคล สังเสทชะนี่อีกกำเนิดหนึ่ง **ชลาพุชะ เกิดด้วยน้ำ** มนุษย์เกิดด้วยน้ำ สัตว์ต่าง ๆ ที่เกิดด้วยน้ำมีมาก **อุปปาติกะ ลอยขึ้นบังเกิด** ลอยขึ้นบังเกิดเป็นมนุษย์ เกิดได้หรือ เกิดได้ มนุษย์เกิดได้ดีทีเดียว ลอยขึ้นบังเกิด ลอยขึ้นบังเกิดน่ะ ไม่มีพ่อมีแม่เหมือนนางอัมพาปาลี เกิดที่ค่าคบมะม่วง โมคณสาทิกพราหมณ์ เกิดในดอกบัว ไม่ต้องอาศัยท้อง ลอยขึ้นบังเกิด เกิดขึ้นเป็นตัวเฉย ๆ ขึ้นที่ค่าคบมะม่วงอายุ ๑๔–๑๕ ทีเดียว นางอัมพปาลี นั่นเขาเรียกว่าลอยขึ้นบังเกิดหรือไม่เช่นนั้น กายของเทวดา ในชั้น จาตุมหาราช ตาวติงสา ยามา ดุสิต นิมมานรตี ปรินิมมิตวสวัตตี กายเทวดา กายรูปพรหม อรูปพรหม เป็นอุปปาติกะทั้งนั้น กายสัตว์นรกเป็นอุปปาติกะทั้งนั้น เปรต เป็นอุปปาติกะทั้งนั้น อสุรกาย เป็นอุปปาติกะทั้งนั้น นี่ลอยขึ้นบังเกิดทั้งนั้น กำเนิดทั้ง ๔ อัณฑชะ สังเสทชะ ชลาพุชะ อุปปาติกะ

กำเนิดนี้แหละล้วนแล้วด้วยขันธ์ทั้ง ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดในมนุษย์หมดทั้งกามภพนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดในเทวดา ๖ ชั้น ก็ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ดังนี้แหละ จะเกิดในรูปพรหม ก็ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดในอรูปพรหม ก็ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ว่าต่างอยู่อีกพวกหนึ่ง คือ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ชั้นเบื้องบนสูงขึ้นไป เกิดแล้วก็สัญญาละเอียดเต็มที่ รู้ก็ใช่ ไม่รู้ก็ใช่ **สนฺตเมตํ ปณีตเมตํ** ไปเกิดในชั้นนั้นได้รับความสุขในเนวสัญญานาสัญญายตนะ แปดหมื่นสี่พันกัลป์ มหากัลป์ แปดหมื่นสี่พันมหากัลป์ อยู่ในเนวสัญญานาสัญญายตนะนั่น อ้ายนั่นแปลก ไม่นับเข้าใน**วิญญาณฐิติ** แต่ว่ายังอยู่ในสัตตาวาส ๙ นั่นพวกหนึ่งเกิดแปลก อีกพวกหนึ่งเกิดแปลกอีก ในชั้นพรหมที่ ๑๑ **อสัญญีสัตว์ เบื่อนามติดรูป** อ้ายนี่เบื่อนามติดรูป เบื่อว่าอ้ายความรู้นี่แหละ มันได้รับทุกข์ร้อนลำบากนัก **พอได้จตุตถฌานแล้ว ปล่อยรู้เสีย** นั่งหัวโด่อยู่นั่น ปล่อยรู้เสีย เป็นมนุษย์ก็นั่งหัวโด่ ไปเขย่าตัวก็ไม่รู้เรื่องกันนาน ๆ แล้วรู้เสียทีหนึ่ง ฌานนั้นแหละไม่เสื่อม แตกกายทำลายขันธ์ เบื่อนามติดรูป ไปเกิดในชั้นพรหมที่ ๑๑ ไปนอนอืดอยู่ ที่เขาเรียกว่า**พรหมลูกฟัก**ก็เรียก ถ้าว่านั่งตายก็ไปนั่งโด่อยู่นั่น นั่งโด่อยู่นั่น ๕๐๐ มหากัลป์ ไม่ครบ ๕๐๐ มหากัลป์มาไม่ได้ **ติดดุกรูปพรหมแท้ ๆ** ไม่ได้เป็นไรเลย สุขทุกข์ไม่เอาเรื่องกัน นอนอยู่นั่นแหละไม่รู้เนื้อรู้ตัวกันละ พระพุทธเจ้า

มาตรัสสักกี่ร้อยองค์ก็ไม่รู้เนื้อรู้ตัว ติดอยู่นั่น ๕๐๐ มหากัลป์ อยู่นั่น นี่อีกพวกหนึ่ง นี่พวกเบญจขันธ์ทั้งนั้น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ถ้าจะกล่าวถึงเบญจขันธ์ ๕ ละก็ กำเนิด ๔ คติ ๕ วิญญาณฐิติ ๗ กว้างขวางออกไป กำเนิด ๔ ดังกล่าวแล้ว อัณฑชะ สังเสทชะ ชลาพุชะ อุปปาติกะ **วิญญาณฐิติ ๗** นี่ **นานตฺตกายา นานตฺตสญฺญี** กายต่างกันสัญญาต่างกัน เหมือนมนุษย์นี่กายต่างกันสัญญาต่างกัน ไม่เหมือนกันสักคนเดียว สัญญาก็ต่างกัน จำก็ไม่เหมือนกัน **นานตฺตกายา นานตฺตสญฺญี นานตฺตกายา เอกสตฺตสญฺญี เอกสตฺตกายา นานตฺตสญฺญี** รูปพรหมอีกเหมือนกับ อรูปพรหม ๓ ชั้นข้างบนโน้นเข้าสมทบด้วย รวมเป็นวิญญาณฐิติ ๗ เว้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ และอสัญญีสัตว์เสีย นอกจากนั้นอยู่ในวิญญาณฐิติทั้งนั้น นั่นเรียกว่าวิญญาณฐิติ ๗ ทั้งนั้น รวมเนวสัญญานาสัญญายตนะเข้ามาด้วย อสัญญีสัตว์เข้ามาด้วย เป็น **นวสัตตาวาส ๙** เติมเข้ามาอีก ๒ นี่ที่มาเกิดไปเกิดของสัตว์โลกทั้งนั้น เราไม่พ้นจากพวกนี้ นี่ไปสุคติ ถ้าทุกคติก็ อบายภูมิ ๔ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน ตลอดกระทั่งถึงโลกันต์ โลกันต์นอกภพออกไป คือภพอันหนึ่งของโลกันต์นั่น เวียนว่ายตายเกิดอยู่เหล่านั้น

ทว่าทำชั่วที่สุด อ้ายขันธ์ ๕ นี้ ชั่วที่สุดน่ะเป็นอย่างไร มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ตั้งอยู่กลางกายมนุษย์นั่น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ ตั้งอยู่กลางกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียดมีทั้งนั้น เป็นดวงให้เกิดทั้งนั้น ทำชั่วเกินส่วนเข้า ไม่มีดีเจือปนเลย วัดผ่าเส้นศูนย์กลางกลมรอบตัว ๒๐ วา มีชั่วฝ่ายเดียว ดีไม่มีเจือปนเลย แตกกายทำลายขันธ์ไปเกิดใน**โลกันต์**นั่นแน่ะ ถ้าว่าหย่อนกว่านั้นขึ้นมาก็อเวจี หย่อนกว่านั้นขึ้นมาฝ่ายได้รับทุกข์เป็นลำดับขึ้นมา จนกระทั่งถึงอสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ฝ่ายชั่ว ฝ่ายดีตั้งแต่มนุษย์ขึ้นไป ถึงอรูปพรหมโน่น นั่นทำดี ๆ ไม่มีชั่วเจือปนเลย วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว แตกกายทำลายขันธ์ไปนิพพานทีเดียว นี่ขันธ์ ๕ นี่แสดงถึงขันธ์ ๕ แต่ว่ากว้างออกมากนัก ฟังยาก

ทีนี้จะแสดงใกล้เข้ามา **ขันธ์ทั้ง ๕** นี่แหละ**มีเกิดดับ ๒ อย่าง** เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เกิดแล้วก็ดับไปมีสองอย่างเท่านี้แหละ จะแก้ไขอย่างไรก็ไม่ได้ มีเกิดแล้วก็ดับ ๆ นึกดูซีปุรพชนต้นตระกูล ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราเป็นอย่างไร ดับไปหมด ดับไปหมดแล้ว ไปเกิดหรือเปล่า ดับก็ต้องไปเกิด อยู่ไม่ได้ต้องไปเกิด แล้วก็เกิดเป็นอะไรไม่รู้ ถ้าจะรู้เรื่องเกิดเรื่องดับเหล่านี้ วิชชาวัดปากน้ำมี เข้าเรียน**วิชชาธรรมกาย พอมีธรรมกายก็เห็นเกิดดับทีเดียว** เห็นมนุษย์หมดทั้งสากลโลก ถ้าจะดูละก็ เห็นเกิดดับ ๆ ๆ มี **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ**อย่างนี้แหละ ที่เกิดดับเหล่านี้น่ะ เพราะอะไรให้เกิดดับ เพราะธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น

แหละ ธรรมที่ทำให้เป็นกายสัตว์ต่าง ๆ นั่นแหละ ด้วยนั้นแหละ ถ้าตั้งอยู่ละก็ปรากฏอยู่ ดวงนั้นดับไปมนุษย์ก็ดับไป เกิดดับนั้นแหละดวงนั้นแหละ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้นแหละ ถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ปรากฏอยู่ ถ้าดวงนั้นดับไปกายมนุษย์ก็ดับไป มันมีเกิดดับเพราะธรรมดวงนั้น เพราะฉะนั้น**ธรรมทั้งหลายมีเกิดดับเท่านั้น** พูดถึงธรรมก็มีเกิดดับเท่านั้น ส่วน**ขันธ์ทั้ง ๕ นี้ เกิดดับเพราะมันอาศัยธรรมต่างหากละ** ธรรมดวงนั้นแหละเป็นสำคัญ ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ก็มีเกิดดับ ขันธ์ ๕ ของมนุษย์ก็มีเกิดดับ ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็มีเกิดดับ ขันธ์ ๕ ของกายมนุษย์ละเอียดก็มีเกิดดับ ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็มีเกิดดับ ขันธ์ ๕ ของกายทิพย์ก็มีเกิดดับ ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็มีเกิดดับ ขันธ์ ๕ ของกายทิพย์ละเอียดก็มีเกิดดับ ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมก็มีเกิดดับ ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดก็มีเกิดดับ ขันธ์ ๕ ของกายอรูปพรหมก็มีเกิดดับ ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมก็มีเกิดดับ ขันธ์ ๕ ของกายอรูปพรหมละเอียดก็มีเกิดดับ ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดก็มีเกิดดับ เกิดดับทั้งนั้นไม่เหลือเลย เกิดดับ ๆ ๆ อยู่อย่างนี้ **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ** เกิดดับอยู่อย่างนี้

เมื่อรู้จักเกิดดับอย่างนี้ เราจะทำอย่างไร ถ้าไม่ฉลาด เกิดดับนั่นมันสำคัญนัก ถ้าเกิดขึ้น มันอยู่ในคุณสมบัติผู้ดีที่งดงาม ที่รุ่งโรจน์ ที่ร่ำรวย ที่เป็นเศรษฐี ที่เป็นคนบดี หรือเป็นกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล ถ้าเกิดในที่เช่นนั้นก็พอสบาย ถ้าดับไปมันจะไปเกิดในที่เลวทรามต่ำช้าเป็นอย่างไร มันจะเกิดในที่เลวทราม ถ้าเกิดในที่เลวทรามใคร ๆ ก็ไม่ชอบ เหตุนี้เรา**ต้องประกอบความดีไว้เป็นเบื้องหน้า** ตำรับตำราได้ยืนยันไว้ดังนี้ มีเกิดดับเช่นนี้ เมื่อมีเกิดดับเช่นนี้ เพราะว่าเกิดขึ้นอย่างนั้นแล้ว หาเป็นอย่างนั้นไม่ แปรไปเสียอีกเพราะไม่เที่ยง แปรไปอย่างนั้นอีกไม่เที่ยง เพราะสภาพมีความยักเยื้องแปรผันอยู่เป็นธรรมดา แก้ไขอย่างไรก็ไม่ได้ ท่านถึงยืนยันเป็นตำรับตำราว่า เห็นจริงตามสังขารทั้งหลาย อ้ายสังขารทั้งหลายเราไม่รู้เสียอีกแล้วนะ สังขารทั้งหลายน่ะ จะเป็นบุญหรือเป็นบาป หรือจะไม่ใช่บุญใช่บาปก็ตาม ที่บอกแล้วในเบญจขันธ์ทั้ง ๕ น่ะ อ้ายที่เกิดของมันน่ะ อ้ายที่เกิดเวลาใด ปรุงให้เกิดขึ้นเวลาใด ก็เป็นสังขารเวลานั้น ที่เรียกว่าสังขารนะ ปรุงให้เกิด ปรุงให้เกิดเป็นมนุษย์ เป็นอัณฑชะ สังเสทชะ ชลาพุชะ อุปปาติกะ สี่กำเนิด ในสี่กำเนิดนี่แหละ เรียกว่าสังขารทั้งนั้นปรุงให้มีเป็นขึ้น

สังขารทั้งหลายเหล่านั้นแหละ ถ้าเห็นตามปัญญา หมดทั้งสากลโลกไม่เที่ยงเสียเลย เห็นว่าไม่เที่ยง **เมื่อใดเห็นว่าไม่เที่ยง ก็เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์** ว่าเวียนว่ายตายเกิดอยู่นี้เอาที่จบที่แล้วไม่ได้ เมื่อเห็นเช่นนั้นแล้วละก็ **จิตมันก็ปล่อยหมด ความยึดถือมั่นใน**

เบญจขันธ์ทั้ง ๕ มันก็ปล่อยไม่ห่วงไม่ใยไม่อาลัย เพราะเห็นจริงตามจริงเสียเช่นนั้น อ้ายเห็นจริงตามจริงเช่นนั้น อ้ายทางนั้นจำเอาไว้ จำเป็นรอยใจเอาไว้ อย่าให้ลบเชียว นึกไว้ร่ำไป ค่ำมืดดึกดื่นเที่ยงคืนอย่างไร นึกไว้ร่ำไป นึกถึงความเกิดดับเหล่านั้น ก็เบื่อหน่ายจากทุกข์ อ้ายที่เบื่อหน่ายจากทุกข์นั่นแหละ **จิตบริสุทธิ์ ใจอยู่ในความบริสุทธิ์ที่เบื่อหน่ายจากทุกข์นั่น** ที่เบื่อหน่ายอยู่ในทุกข์นั่นแหละ ทุกข์คือความเกิด ความแก่ ความตาย เหล่านี้เบื่อหน่าย ใจก็ว่างจากความยึดถือในเบญจขันธ์ทั้ง ๕ นั่นแหละเป็นทางบริสุทธิ์ เมื่อรู้จักหลักจริงดังนี้แล้ว สภาพอันไม่เที่ยงนั่นแหละ ที่ยักเยื้องแปรผันไปนั่นแหละเป็นทุกข์ ชื่อว่าเป็นทุกข์แท้ ๆ เพราะเหตุใด เพราะว่าเกิดขึ้นเสื่อมไป บีบคั้นอยู่อย่างเดียว **เกิดขึ้นเสื่อมไป บีบคั้นอยู่อย่างเดียว** เกิดขึ้นก็บีบคั้นอยู่ เสื่อมไปก็บีบคั้นอยู่ บีบคั้นให้สัตว์เดือดร้อนอยู่ด้วยชาติทุกข์ ชราทุกข์ พยาธิทุกข์ ทุกข์ทั้งนั้นบีบคั้นให้เดือดร้อนอยู่ร่ำไปทีเดียว เมื่อบีบคั้นให้เดือดร้อนอยู่อย่างนี้ เพราะว่าสภาพเหล่านั้น ๆ เป็นของทนได้ยาก เป็นของเดือดร้อน เป็นของเร่าร้อน เป็นของทุรนทุราย เป็นของไม่สบาย ท่านถึงยืนยันว่า **เมื่อใดเห็นตามความจริงว่า ความเกิดนั่นแหละเป็นทุกข์ ไม่ใช่เป็นสุข เมื่อรู้ว่าความเกิดนั่นเป็นทุกข์แล้วเมื่อใด เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ เมื่อเหนื่อยหน่ายในทุกข์เบื่อในทุกข์แล้ว ไม่อยากได้ในเบญจขันธ์เหล่านั้น ปล่อยเบญจขันธ์เหล่านั้นนั่นแหละ ได้ชื่อว่าเป็นหนทางหมดจดวิเศษ** ปล่อยเสียไม่ยึดถือ สบายด้วย หน้าที่เราปล่อยเสียได้นะ ลูกหญิงก็ดี ลูกชายก็ดี ภรรยาก็ดี สามีก็ดี ใจว่างวางเสีย ไม่เอาธุระเสีย เอาธุระแต่ความบริสุทธิ์ของใจเท่านั้น เท่านั้นใจก็เย็นเป็นสุข ร่างกายก็อ้วน ร่างกายก็สบาย เพราะว่าทอดธุระเสียได้ นี้เป็น**ทางหมดจดขั้นที่สอง**

ทางหมดจดขั้นที่สามตามลำดับลงไป **ความหมดจดขั้นที่สาม**ว่า อัตภาพร่างกายอันนี้รู้กันอยู่แล้วว่าไม่ใช่ตัว เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ จะว่าสักเท่าใดก็ไม่เป็นไปในอำนาจ กายมนุษย์ไม่เป็นในอำนาจ กายมนุษย์ละเอียดก็ไม่เป็นไปในอำนาจ กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด ไม่เป็นไปในอำนาจทั้งนั้น ใครจะมีฤทธิ์มีเดชสักเท่าใดก็ตามเถอะ ไม่เป็นไปในอำนาจ พระพุทธเจ้าจะมีฤทธิ์มีเดชสักเท่าไรก็มีไป แต่ว่าอ้ายอัตภาพร่างกายไม่เป็นไปในอำนาจ แตกสลายไปอย่างนี้ **เพราะฉะนั้นอัตภาพอันนี้รู้กันอยู่แล้วว่าไม่ใช่ตัว เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ เพราะเป็นปฏิปักษ์แก่ตัวเสียด้วย** เป็นข้าศึกแก่ตัวเสียด้วย ไม่เป็นไปในอำนาจอย่างไร จะห้ามปรามสักเท่าหนึ่งเท่าใดไม่เชื่อ จะแก้ไขสักเท่าไรไม่เป็นไปตามแก้ไข และเป็นข้าศึกแก่ตัวเสียด้วย ถ้ายุ่ง ๆ หนักเข้า ก็ได้รับทุกข์ยากลำบากจิตใจ ไม่ใช่พอดีพอร้ายทีเดียว ถ้าไปแก้หนักเข้าก็เดือดร้อนหนักเข้า ลองไปแก้เข้าซิ แก้แก่ แก้เจ็บ แก้ตาย แก้กันอย่างไรนะ แก้ไม่ได้ เป็น

ข้าศึกแก่ตัวแท้ ๆ เพราะเป็นสภาพว่างเปล่า อัตภาพนี้น่ะ เป็นสภาพว่างเปล่า ไม่มีอะไรเลย ไม่มีอย่างไร ก็บิดามารดาปู่ย่าตายายเล่าไปไหน เหลือแต่กระดูก หรือกระดูกอยู่ที่ไหนล่ะ ได้ร้อยปีพันปีหายไปไหนหมดแล้ว ไม่มีเลยหายไปหมด นี้เป็นสภาพว่างอย่างนี้นะ เป็นของว่างอย่างนี้ เมื่อเป็นของว่างเช่นนี้แล้ว ถามว่า ใครล่ะเป็นเจ้าของอัตภาพเหล่านี้ กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหม-ละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด ใครเป็นเจ้าของ ไม่มีเจ้าของ ถามหาเจ้าของสักคนเดียวไม่ได้ ใครจะรับว่าของข้าละ เอ้า! รับดูซิ แตกสลายหมด อ้ายคำรับน่ะไม่จริง หลอกลวง แตกสลายหมดหายหมด เมื่อรู้ความจริงอันนี้แล้ว ท่านถึงสอนแนะนำไว้เป็นหลักเป็นฐานแน่นอนว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ธรรมที่ทำให้เป็นกายนั้น ๆ ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมเหล่านั้นไม่ใช่ตัว **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ธรรมทั้งหมดนั่นไม่ใช่ตัว เมื่อใดเมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี่เป็นทางหมดจดวิเศษ เป็นทางบริสุทธิ์ เพราะฉะนั้นจะแสดงทางบริสุทธิ์ให้ฟังในวันนี้นะ เวลาไม่เพียงพอเสียแล้ว ไม่ฉะนั้นแล้วละก็ตรงนี้จะได้ฟังทางบริสุทธิ์ทีเดียว ทางบริสุทธิ์เป็นสำคัญนะ ทางบริสุทธิ์นะ ทางบริสุทธิ์เฉพาะต้องไปเส้นเดียว สายเดียว รอยเดียวเท่านั้น จะไปทางอื่นไม่ได้ จะเอาใจไปจดอื่นไม่ได้ จะบอกต้นทางให้

ทางบริสุทธิ์นะ ก็ต้องเอาใจหยุด นั่นแหละเป็นทางบริสุทธิ์ **เอาใจหยุดนึกที่ไหน ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่กลางดวงนั่นแหละ หยุดทีเดียว หยุดที่นั่นแหละ เป็นทางบริสุทธิ์ละ** ถูกละ หยุดนะ หยุดในหยุด พอรู้ว่าใจหยุดกึก ใจหยุดก็กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ หยุดเรื่อยไปนั่นแหละ นั่ง นอน ยืน เดิน ทำให้หยุดอยู่อย่างนี้แหละ นั่นแหละบริสุทธิ์ละ ราคะไม่มี อภิชฌาความเพ่งเพราะอยากได้ไม่มี พยาบาทปองร้ายไม่มี เห็นผิดไม่มี โลภะความอยากได้ไม่มี โทสะความประทุษร้ายไม่มี โมหะความหลงงมงายไม่มี ราคะความกำหนัดยินดีไม่มี โทสะความขุ่นเคืองไม่มี โมหะความหลงงมงายไม่มี กามราคานุสัยไม่มี ปฏิฆานุสัยไม่มี อวิชชานุสัยไม่มี หยุดเข้าเถอะ **หยุดนั่นแหละตั้งแต่ต้นจนพระอรหัตทีเดียว** นี่แหละเขาเรียกว่าหนทางบริสุทธิ์ละ ให้ไปทางนี้

วันนี้ที่ชี้แจงแสดงมาเป็นปริยาย ต้องการจะให้รู้ว่า**หนทางบริสุทธิ์ที่ใจหยุดนี้** ภิกษุสามเณรถ้าทำให้หยุดตรงนี้ไม่ได้ละก็ ไม่พบทางบริสุทธิ์เลย อุบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติในศาสนา**ทำใจหยุดไม่ได้ก็ไม่พบทางบริสุทธิ์เลย** เข้าทางบริสุทธิ์ไม่ถูกเลย หยุดนั่นแหละเป็นเป้าหมายใจดำของพุทธศาสนา เป็นโอวาทของพระบรมศาสดาที่ทรงให้นัยแก่พระ

องคุลิมาล เมื่อทรมานพระองคุลิมาลจำนนแล้ว เห็นว่าสู้ไม่ได้แล้ว เปล่งวาจาว่า สมณะหยุด ๆ พระองค์ทรงเหลียวพระพักตร์มา สมณะหยุดแล้วท่านไม่หยุด นั่นแน่โอวาทอันนี้นะ หยุดนั่นแหละถูกโอวาทของพระศาสดา ออกจากพระโอษฐ์ถอดมาทีเดียว ถ้าเราเป็นพุทธศาสนิกชน เชื่อพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าละก็ต้องทำใจให้หยุด หยุดอยู่ที่กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นแหละ หยุด นั่ง นอน ยืน เดิน ให้หยุดอยู่ร่ำไป ทำได้จริง ๆ อย่างนั้นไม่ได้หรือ วัดปากน้ำเขาทำกันได้มาก มีที่อยู่ในวัดเวลานี้เห็นจะถึง ๑๐๐ คน ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสิกา อุบาสก เขาทำใจหยุดได้ นั่นแหละถูกทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ นั่นแหละเป็นทางบริสุทธิ์ละ เมื่อรู้จักทางบริสุทธิ์ดังนี้ละก็ เมื่อเป็นมนุษย์แล้วอย่าให้เคลื่อนนะ ถ้าว่าเคลื่อนละก็เสียทีที่มาประสบพบพุทธศาสนา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทาโสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีความประการฉะนี้

๙. ขันธ์ ๕ เป็นภาระอันหนัก

๒๙ ธันวาคม ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก ภารนิกฺเขปนํ สุขํ นิกฺขิปิตฺวา ครุํ ภารํ อญฺญํ ภารํ อนาทิย สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโตติฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย **ขันธ์เป็นภาระอันหนัก** ตามวาระพระบาลีและคลี่ความเป็นสยามภาษา เพราะว่าเราท่านทั้งหลาย เกิดมาหญิงชายทุกถ้วนหน้า ล้วนแต่แบกภาระขันธ์ ๕ ด้วยกันทั้งนั้น ขันธ์ ๕ เป็นของหนัก ไม่ใช่ของเบา หนักอย่างไร หนักตั้งแต่อุบัติตั้งแต่อยู่ในท้อง ตั้งแต่เกิดในท้องมารดาหนักเรื่อยมา นั่นบังคับให้มารดาผู้ทรงครรภ์นั้นหนักแล้ว ตัวเองก็หนักไปไหนไม่ค่อยไหว ติดอยู่ในอู่มดลูกนั่นเอง เจริญวัยวัฒนาเป็นลำดับ ๆ ไป เมื่อคลอดก็หนักถึงกับตายได้ ถ้าว่าขันธ์ที่เกิดนั้นไม่ตาย ขันธ์ของมารดาที่ให้เกิดนั้นถึงกับตายลำบากยากแค้นนัก หนักด้วย ลำบากด้วย ฝืดเคืองด้วย คับแค้นด้วย คับแคบด้วย ลำบากทั้งนั้น ขันธ์ ๕ เป็นของหนักจริง ๆ ไม่ใช่ของเบา ไปไหนก็ไปเร็วไม่ได้อุ้ยอ้าย เมื่อเจริญวัยวัฒนาเป็นลำดับแล้วก็ไปได้ด้วยตนของตนเอง แต่ว่าเป็นกายหนัก เหาะเหินเดินอากาศไม่ได้ ไปเร็วไม่ได้ ต้องไปตามกาลสมัยตามกาลของขันธ์นั้น ไม่ใช่หนักพอดีพอร้าย หนักกายต้องบริหารมากมาย ผู้เกิดมานั้นต้องบริหารขันธ์ ๕ นั้นด้วย ต้องดูแลรักษา ครั้นเจริญวัยวัฒนาตัวของตัว เมื่อหลุดจากมารดาบิดาบริหารรักษาแล้ว ตัวของตัวต้องรักษาตัวเองอีก ตัวของตัวเองรักษาตัวเองก็ไม่ค่อยไหว บางคนถึงกับให้คนอื่นเขารักษาให้ ต้องให้เขาใช้สอยไปต่าง ๆ นานา รักษาขันธ์ ๕ ของตัวไม่ได้ ต้องบากบั่นตรากตรำมากมายในการเล่าเรียนศึกษากว่าจะรักษาขันธ์ ๕ ของตนเองได้ จนกระทั่งรักษาขันธ์ ๕ ของตนได้ พอรักษาขันธ์ของตัวได้ขันธ์ ๕ ก็เก่าคร่ำคร่า หนักเข้าขันธ์ ๕ ของตัวเองก็พยุงตัวเองไม่ไหว พยุงตัวไม่ไหวต้องอยู่กับที่ขยับได้บ้างไปโน่นมานี่ได้บ้าง แต่หนักเข้าก็ลุกไม่ขึ้น หนักเข้าก็หมดลมอัสสาสะปัสสาสะเข้าโลงไป ๔ คนนั่นแหละต้องหาม ๔ คนก็เต็มอึดเชียวหนา มันหนักขนาดนี้ หนักอย่างโลก ๆ ไม่ใช่หนักอย่างธรรม ๆ หนักอย่างทางธรรมน่ะ นั่นลึกซึ้งแบบขันธ์ทั้ง ๕ นำขันธ์ทั้ง ๕ ไปมากมายนัก ในมนุษย์โลกนี้แบกขันธ์ทั้ง ๕ ไปมากมายนัก ภาระคือ ขันธ์ ๕

นี้หนัก ไม่ใช่หนักแต่ในมนุษย์โลกนี้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็หนักอีก ไปเกิดเป็นพรหมก็หนักอีก ไปเกิดเป็นอรูปพรหมก็หนักอีก หนักทั้งนั้นไม่ใช่เบา ถ้าไปเกิดเป็นสัตว์นรกหนักขึ้นไปกว่านั้นอีก ในสัญชีพ กาฬสูตต สังฆาต โรรุพน มหาโรรุพน ตาป มหาตาป อเวจี หนักขึ้นไปกว่านั้น หรือไปเกิดในบริวารนรก รวมนรก ๔๕๖ ขุม ขุมใดขุมหนึ่ง หรือไปเกิดเป็นเปรตก็หนักขึ้นอีกเหมือนกัน ไปเกิดเป็นอสุรกายก็หนักขึ้นอีกเหมือนกัน ไปเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉานก็หนักอีกเหมือนกัน เกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน เป็ตอสุรกาย ก็หนักทั้งนั้น ขันธ์ ๕ นี่เป็นของหนัก ท่านจึงได้ยืนยันตามพระบาลีว่า **ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา** ขันธ์ทั้ง ๕ เป็นของหนัก **ภารหาโร จ ปุคฺคโล** บุคคลผู้นำขันธ์ ๕ ที่หนักนั้นไป **ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก** การถือมั่นในเบญจขันธ์ทั้ง ๕ นั้นหนัก เป็นทุกข์ในโลก **ภารนิกฺเขปนํ สุขํ** สละขันธ์ ๕ ปล่อยขันธ์ ๕ วางขันธ์ ๕ ทิ้งขันธ์ ๕ เสียได้เป็นสุข **นิกฺขิปิตฺวา ครุํ ภารํ** การทิ้งภาระที่หนักอันนั้นเสียได้แล้ว **อญฺญํ ภารํ อนาทิย** ไม่ถือเอาของหนักอื่นอีกต่อไป **สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห** ชื่อว่าเป็นผู้ถอนตัณหาทั้งรากได้ **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต** หมดกระหาย ไปนิพพานได้ หมดกระหาย หมดร้อน หมดกระวนกระวาย ไปนิพพานได้ ให้ทิ้งขันธ์ ๕ เสีย ทิ้งขันธ์ ๕ เสียได้แล้วได้ชื่อว่าถอนตัณหาทั้งรากได้ นี้เป็นตัวสำคัญ ให้รู้จักดังนี้ เราจำเป็นอยู่แล้วจะต้องวางต้องทิ้งขันธ์ ๕ นี่ถึงไม่ทิ้งเราก็ต้องทิ้ง ใครล่ะจะไม่ทิ้งได้ ถ้าไม่ทิ้งแก่เข้า ๆ ถึงเวลาก็ตายจะเอาไปได้หรือขันธ์ ๕ น่ะ คนเดียวก็เอาไปไม่ได้ หมดทั้งสากลโลก ขันธ์ ๕ ของตัวเอาไปไม่ได้ ขันธ์ ๕ ของสามีภรรยากันล่ะเอาไปไม่ได้ แต่ของตัวเอาไปไม่ได้แล้วนี่จะเอาของคนอื่นไปอย่างไรล่ะ เอาของลูกไปบ้างไม่ได้หรือ ไม่ได้ แต่ของตัวก็ยังเอาไปไม่ได้ จะเอาของลูกไปได้อย่างไร พี่น้องวงศ์วานว่านเครือ จะเอาไปบ้างไม่ได้หรือ เอาไปไม่ได้ **ต่างคนต่างมา ต่างคนต่างไป ต่างคนต่างตาย ต่างคนต่างเกิด** ตาย ๆ คนเดียว เกิด ๆ คนเดียว เราอยู่คนเดียวน่ะนี่น่ะ ไม่ได้อยู่หลายคนนะ อยู่กี่คนก็ซั่ง ตายไปด้วยกันไม่ได้ เกิดคนเดียวตายคนเดียวทั้งนั้น ก็แฝดกันมาไม่ใช่ด้วยกันดอกหรือ จะแฝดหรือจะติดกันอย่างไรก็ตามเถอะ คนละจิตคนละใจทั้งนั้น ต่างคนต่างมา ต่างคนต่างไป ต่างคนต่างตาย ต่างคนต่างเกิด เมื่อรู้ชัดดังนี้ วิธีจะละขันธ์ ๕ ถอดขันธ์ ๕ ทิ้ง **วิธีจะถอดสละขันธ์ ๕** วางขันธ์ ๕ นั้น **ต้องเป็นผู้ตั้งอยู่ในสังวรกถา ที่จะตั้งอยู่ในสังวรกถาได้ ต้องอาศัยมีความรู้ ความเห็นแยบคาย เห็นแยบคายอย่างไร? รู้เห็นแยบคาย ความยินดีในรูปในอารมณ์นั้น ๆ ต้องปล่อยวาง ต้องละต้องทิ้งความยินดี ในอารมณ์นั้น** ๆ ถ้ายังยึดความยินดีในอารมณ์อยู่ปล่อยขันธ์ ๕ ไม่ได้ การยึดอารมณ์ยินดีในอารมณ์ ท่านยกเป็นตำรับตำราไว้ เป็นเนติแบบแผน เป็นภาษามคธว่า **สุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ อินฺทริเยสุ อสํวุตํ โภชนมฺหิ**

อมตฺตญฺญุํ กุสีตํ หีนวิริยํ ตํ เว ปสหติ มาโร วาโต รุกฺขํ ว ทุพฺพลํ แปลเป็นสยามภาษาว่า ผู้ที่เห็นอารมณ์งาม **สุภานุปสฺสึ** ผู้ที่เห็นอารมณ์งาม รูปารมณ์ก็ดี สัทธารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ ผู้เห็นอารมณ์งาม รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นั่นแหละ เรียกว่า **สุภานุปสฺสึ** ผู้เห็นอารมณ์งามอยู่ ไม่สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร มีความเกียจคร้าน **กุสีตํ** จมอยู่ในอาการอันบัณฑิตพึงเกลียด **หีนวิริยํ** มีความเพียรเลวทราม **ตํ เว ปสหติ มาโร** มารย่อมประหารบุคคลผู้นั้นได้ **วาโต รุกฺขํ ว ทุพฺพลํ** เหมือนลมประหารต้นไม้อันมีกำลังทุพพลภาพได้ฉันนั้น นี้พระคาถาต้น คาถาสองรองลงไป **อสุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ อินฺทริเยสุ สํวุตํ โภชนมฺหิ จ มตฺตญฺญุํ สทฺธํ อารทฺธวิริยํ ตํ เว นปฺปสหติ มาโร วาโต เสลํ ว ปพฺพตํ** ผู้ที่เห็นอารมณ์อันไม่งาม สำรวมดีในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร หรือโภชนาหาร มีความเชื่อ ปรารภความเพียรอยู่ มารย่อมประหารบุคคลผู้นั้นไม่ได้ เหมือนอย่างลมประหารภูเขาอันล้วนแล้วด้วยศิลาเขยื้อนไม่ได้ฉันนั้น **จกฺขุนา สํวโร สาธุ สาธุ โสเตน สํวโร ฆาเนน สํวโร สาธุ สาธุ ชิวฺหาย สํวโร กาเยน สํวโร สาธุ สาธุ วาจาย สํวโร มนสา สํวโร สาธุ สาธุ สพฺพตฺถ สํวโร สพฺพตฺถ สํวุโต ภิกฺขุ สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ** แปลเนื้อความว่าสำรวมตาได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมหูได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมจมูกได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมลิ้นได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมกายได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมวาจาได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมใจได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมในที่ทั้งหมด ปรากฏว่ายังประโยชน์ให้สำเร็จโดยแท้ **ผู้ศึกษาธรรมวินัยเป็นผู้สำรวมแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย ในอินทรีย์ทั้งสิ้น** เมื่อสำรวมได้เช่นนี้ตัดสินว่า **สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงไปด้วยประการดังนี้ นี่สังวรกถา แสดงการสำรวม**

แต่ว่าที่กล่าวมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ถ้าจะอรรถาธิบายขยายความในการที่ปล่อยขันธ์ ๕ เป็นลำดับไป **ขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ที่เราแบ่งเป็นภาระหนักอยู่ในบัดนี้ แล้วอวดดีด้วยนะ ภาระของตัวหนักพออยู่แล้ว ยังอวดดีไปแบกภาระของคนอื่นเขาเข้าอีกด้วย เอากันละตรงนี้ อวดดีแบกภาระของคนอื่นเขาเข้าด้วย ไม่ใช่แบกน้อยด้วย บางคนแบกหลาย ๆ ขันธ์ แอบไปแบกเข้า ๕ ขันธ์อีกแล้ว หญิงก็ดีชายก็ดีแอบไปแบกเข้าอีก ๕ ขันธ์ แล้วรวมของตัวเข้าเป็น ๑๐ ขันธ์แล้ว หนักเข้าก็หลุดออกมาอีก ๕ ขันธ์ เป็น ๑๕ ขันธ์แล้ว แบกเอาไป แบกเข้าไปเฮอะ เอ้าหนักเข้า ๆ หลุดออกมาอีก ๕ ขันธ์แล้ว เป็น ๒๐ ขันธ์แล้ว นาน ๆ หลาย ๆ ปีเข้าหลุดออกมาอีก ๕ ขันธ์แล้ว เป็น ๒๕ ขันธ์ นาน ๆ หลุดออกมาอีก ๕ ขันธ์แล้ว เอ้าเป็น ๓๐ ขันธ์

ดังนี้แหละ บางคนแบกถึง ๔๐–๕๐–๖๐–๗๐–๘๐–๙๐ บางคนถึง ๑๐๐ ขันธ์ สมภารแบกตั้งพันขันธ์เชียวนาไม่ใช่น้อย ๆ นั่นอวดดีละ ถ้าอวดดีอย่างนี้ต้องหนักมาก เขาจึงได้ชื่อว่าสมภาร สัมภาระ แปลว่า หนักพร้อม หนักรอบตัว พ่อบ้าน แม่บ้าน พ่อครัว แม่ครัว ก็เหมือนกัน หนักใหญ่อีกเหมือนกัน หนักรอบอีกเหมือนกัน เพราะแบกขันธ์ทั้งนั้น ที่ทุกข์ยากลำบากกันหนักหนาทีเดียว เพราะแบกขันธ์เหล่านี้แหละ ต้องปลูกบ้านเป็นหย่อม ๆ เป็นหลัง เป็นพืดไป นั่นเพราะอะไร บริหารขันธ์ แบกขันธ์ทั้งนั้น แบกภาระที่หนักทั้งนั้น ไม่ใช่เล็กน้อย ไม่ใช่พอดีพอร้าย เพราะเหตุดังนั้น การแบกภาระของหนักนี่แหละ ถ้าว่าปล่อยไม่ได้วางไม่ได้ละก็เป็นทุกข์หนักทีเดียว บุคคลผู้แบกของหนักไป **บุคคลผู้แบกขันธ์ ๕ ที่หนักไป ถ้าว่าปล่อยวางขันธ์ ๕ ไม่ได้ก็เป็นทุกข์แท้ ๆ ถ้าปล่อยวางขันธ์ ๕ เสียได้ก็เป็นสุขแท้ ๆ เหมือนกัน ตรงกันข้ามอย่างนี้**

แต่ว่าวิธีปล่อยขันธ์ ๕ ไม่ใช่ของเล็กน้อย ไม่ใช่เป็นของปล่อยง่าย **ถ้าปล่อยไม่ได้ก็เป็นทุกข์ ปล่อยได้ก็เป็นสุข** แต่ขันธ์ ๕ จริง ๆ เราก็ไม่รู้จักมันเสียแล้วนะ ปล่อยมันอย่างไร **รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ**น่ะ เอาเถอะ แก่เฒ่าอยู่วัดอยู่วาไปตามกัน บวชแล้วก็ตาม ไม่บวชก็ตาม ถามจริง ๆ เถอะว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จริง ๆ น่ะคืออะไร เอาละอีกอักกันทีเดียว ไม่เข้าใจตัวของตัวแท้ ๆ ไม่เข้าใจ **รูป**น่ะคือ**ร่างกาย**ประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ผสมกันอยู่นี้ ถ้าว่าแยกออกไปก็เป็น ๒๘ มหาภูตรูป ๔ อุปาทายรูป ๒๔ เป็นรูป ๒๘ ประการดังนี้ นี่แหละมีรูปเท่านี้ เป็นเบญจขันธ์นี้ รูป ๒๘ **เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นามขันธ์** ๔ โดยย่อ สังขาร ๓ วิญญาณ ๖ เวทนา ความรู้สึก สัญญา ความจำ สังขาร ความคิด วิญญาณ ความรู้ **เป็นดวง**สีต่าง ๆ กัน ส่วนเวทนาก็**เป็นดวง** ถ้า**สุขเวทนา**ก็ใส ถ้า**ทุกขเวทนา**ก็**ขุ่น** ดังนี้เป็นดวง ๆ ดังนี้ สัญญา ความจำก็เป็นดวงเหมือนกัน เป็นดวงต่างกัน ดีชั่วหยาบละเอียดเลวประณีต สังขาร ความคิดดีคิดชั่ว คิดไม่ดีไม่ชั่ว นี่ก็เป็นอีกดวงเหมือนกัน วิญญาณ ความรู้ ความรู้ก็เป็นดวงอีกเหมือนกัน ต้องรู้จักพวกนี้ให้เห็นพวกนี้เสียก่อน ให้เห็นขันธ์ทั้ง ๕ เสียก่อน ให้เป็นปฏิบัติ **ที่แสดงแล้วนั่นเป็นปริยัติ ถ้าปฏิบัติต้องเห็น** เห็นขันธ์ทั้ง ๕ นั่น **รูป** เป็นดังนั้น โตเล็กเท่านั้น สัณฐานอย่างนั้น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อเห็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ แล้ว ก็ดูความจริงของมัน ขันธ์ ๕ เหล่านี้น่ะ ถ้าแม้ว่าขืนไปยึดถือมันเข้าไว้ละก็เป็นทุกข์ ท่านถึงได้วางตำรับตำราเอาไว้ว่า **ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา ยึดถือมั่นในเบญจขันธ์ ๕ นั่นเป็นทุกข์ ถ้าหากว่าปล่อยเบญจขันธ์ ๕ เสียได้ก็เป็นสุข** แต่ว่าปล่อยไม่ใช่ได้ง่าย ปล่อยไม่ได้ง่ายเหมือนอะไร ปล่อยไม่เป็น ถ้าปล่อยเป็นปล่อยได้ง่าย ปล่อยไม่เป็นปล่อยได้ยาก **ปล่อยไม่เป็น**

เหมือนอะไร เหมือนเด็ก ๆ กำไฟเข้าไว้ ยิ่งร้อนหนักเข้ายิ่งกำหนักแน่นหนักเข้า ร้องไจหาย ใจคว่ำก็ร้องไป **ปล่อยไม่เป็น**คลายมือไม่เป็น ถ่านก้อนที่กำเข้าไว้น่ะ เมื่อเด็กกำเอาเข้าไว้แล้ว กำเสียดับเลยทีเดียว กำเสียมิดทีเดียว มือก็ไหม้เข้าไปรูหนึ่งแล้ว นั่นเพราะอะไร เด็กมันปล่อยถ่านไฟไม่เป็น ปล่อยไม่เป็นหรือมันไม่ปล่อย ปล่อยไม่เป็นจริง ๆ ถ้าปล่อยเป็นมันก็ปล่อยเหมือนกัน เหมือนพวกเรานี่แหละ ยึดมั่นเอาเบญจขันธ์ทั้ง ๕ เข้าไว้ปล่อยไม่เป็น ไม่รู้จะปล่อยท่าไหน วางท่าไหนก็ไม่รู้ วางไม่ออก ปล่อยไม่ออก **ปล่อยไม่เป็น วางไม่เป็น หรือปล่อยไม่ได้ วางไม่ได้**? ไอ้ที่ปล่อยไม่ได้ วางไม่ได้อีกพวกหนึ่ง ไอ้ที่ปล่อยไม่เป็นน่ะพวกหนึ่ง

ปล่อยไม่ได้วางไม่ได้น่ะ รู้แล้วว่าปล่อยเท่านั้นวางเท่านั้น ไม่ยอมปล่อย ไม่อยากปล่อยเพราะอะไร? เสียดายมัน นั่นอีกพวกหนึ่ง ไม่อยากปล่อยขันธ์ ๕ อยากจะได้ขันธ์ ๕ ให้มากขึ้น นั่นพวกหนึ่ง

ไอ้ที่ปล่อยไม่เป็นน่ะพวกหนึ่ง ไม่ได้เล่าเรียนศึกษา ไม่ได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกฝนใจในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนใจในธรรมของพระพุทธเจ้า ไอ้พวกนั้นปล่อยไม่เป็น

ไอ้พวกที่ได้ฟังแล้วจะปล่อยก็เป็น แต่ว่าเสียดายไม่ยอมปล่อย อีกพวกหนึ่งตั้งใจปล่อยจริง ๆ แต่ปล่อยไม่ได้ ไอ้ที่ไม่อยากปล่อยน่ะ เหมือนอะไรล่ะ? เหมือนพรานวางเบ็ด เมื่อปลาติดเบ็ดแล้ว ถ้าปลาตัวเล็ก ๆ พอจะปลดปล่อยได้ ถ้าปลาถึงขนาดเข้าปล่อยไม่ได้ เสียดาย ต้องใส่เรือของตัวไป ไอ้อยากปล่อยแต่ปล่อยไม่ได้น่ะเหมือนอะไร? เหมือนนกติดแร้ว อยากปล่อย แต่เครื่องติดมันมี มันมีเหมือนอะไรล่ะ นี่แหละเหมือนอย่างเราครองเรือนอย่างนี้แหละ อยากจะปล่อยมัน แต่ว่าเครื่องติดมันมีเลยปล่อยไม่ได้ เสียดายมัน ปล่อยไม่ได้ มันติดอยู่ดังนั้นแหละ ปล่อยไม่ถนัด เพราะเหตุฉะนี้แหละ เบญจขันธ์ทั้ง ๕ไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย ต้องถอดกัน ไม่ถอดปล่อยไม่ได้

วิธีถอดเบญจขันธ์เบื้องต้นต้องสำรวม ที่จะสำรวมน่ะ ต้องพิจารณาเบญจขันธ์ทั้ง ๕ เสียก่อน ว่าเป็นของไม่ดีไม่งาม เป็นของไม่ดีไม่งามนะ **เป็นของหนักจริง ๆ นะ** รู้ว่าเป็นของหนักแล้ว เริ่มต้นทีเดียว เมื่อเห็นว่าหนักละก็เริ่มต้นสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เลยทีเดียว **สำรวมระวังไว้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในเวลาที่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์มากระทบ คอยระวังไว้สำรวมไว้ให้ดี เมื่อระวังให้ดีแล้วสละความยินดียินร้ายไม่ให้มากระทบ** ไม่ให้ความชอบความไม่ชอบซึ่งเป็นกิเลสหยาบเข้ามากระทบได้ สละเสีย เมื่อสละเช่นนั้นถ้าว่าเกียจคร้านไม่ได้นะ ต้องหมั่นขยันทีเดียว

ต้องมีความเชื่อมั่นว่าปล่อยได้จริง แล้วขยันหมั่นเพียรจริง ๆ นั่นแหละจึงจะปล่อยได้ ถ้าไม่สำรวมระวังปล่อยพลั้งเผลอละก็ เหมือนดังคนเกียจคร้านมีปัญญาเลวทราม ก็ต้องรัดรึงตรึงตราอยู่ในเบญจขันธ์ทั้ง ๕ ก็บุคคล**มีศรัทธา มีความเพียรดี มีความเพียรหมั่นขยันกล้านั้นแหละอาจปล่อยขันธ์ ๕ ได้ละ** แต่ว่าวิธีจะปล่อย ท่านชี้แจงแสดงย่อยออกไปเป็นตำรับตำรา ออกไปเป็นส่วน ๆ ให้เป็นตำรับตำราออกไปว่า **จกฺขุนา สํวโร สาธุ** สำรวมตาได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ยังประโยชน์ให้สำเร็จอย่างไร ความติดมั่นในรูปารมณ์ก็ไม่มี สำรวมหูได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำเร็จอย่างไร ความติดมั่นในสัททารมณ์ก็ไม่มี หยุดไปได้ สำรวมจมูกได้ ความติดมั่นถือมั่นในกลิ่นก็ไม่มี หลุดไปได้ สำรวมในลิ้นได้ ก็ไม่ติดในรส สำรวมในกายได้ ความสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็งก็หลุดไป ยังประโยชน์ให้สำเร็จดังนี้ เมื่อสำรวมกายได้ สัมผัสก็หลุดไป สำรวมวาจาได้ ที่จะมีโทษทางวาจาก็ไม่มี หลุดไป สำรวมใจได้โทษทางใจก็ไม่มี ยังประโยชน์ให้สำเร็จเป็นชั้น ๆ ไปดังนี้ ความสำรวมทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั่นแหละ ทั้ง ๖ อย่างสำรวมได้แล้วก็ยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ทั้งหมด ปรากฏว่าผู้ศึกษาพระธรรมวินัยต้องเป็นผู้มีหลักมีเกณฑ์อย่างนี้ เมื่อมีหลักมีเกณฑ์อย่างนี้แล้ว ได้ชื่อว่าสำรวมดีในสิ่งทั้ง ๖ ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **สำรวมใจดีแล้วหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้จริง ๆ นะ**

เขาทำกันอย่างไร? ต้องทำใจให้หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางกายมนุษย์ที่เคยแสดงอยู่เสมอ ๆ เข้าสิบเข้าศูนย์ให้ดี ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์ เท่าฟองไข่แดงของไก่ พอหยุดนิ่งก็เข้ากลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ เป็นลำดับไป เมื่อเข้ากลางของกลางเป็นลำดับจนกระทั่งถึงดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์หยาบหลุด หยุดอยู่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ถูกส่วนเข้า เข้ากลางของกลาง หยุดเรื่อยไป ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายทิพย์ กายมนุษย์ละเอียดก็หลุดไป เข้าถึงกายทิพย์ละเอียด กายทิพย์หยาบก็หลุดไป เข้าถึงกายรูปพรหม กายทิพย์ละเอียดหลุดไป เข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด กายรูปพรหมหยาบหลุดไป เข้าถึงกายอรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดหลุดไป เข้าถึงกายอรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมหยาบหลุดไป เข้าถึงกายธรรม กายอรูปพรหมละเอียดหลุดไป นี่หลุดไป ๘ กายแล้ว

เข้าถึงกายธรรมโคตรภูละเอียด กายธรรมโคตรภูหยาบก็หลุดไป เข้าถึงกายธรรมพระโสดาบันหยาบ กายธรรมโคตรภูละเอียดหลุดไป เข้าถึงกายธรรมพระโสดาละเอียด กายพระโสดาหยาบก็หลุดไป, เข้าถึงกายธรรมพระสกทาคาหยาบ กายพระโสดาละเอียด

ก็หลุดไป, เข้าถึงกายธรรมพระสกทาคาละเอียด กายพระสกทาคาหยาบก็หลุดไป, เข้าถึงกายธรรมพระอนาคาหยาบ กายพระสกทาคาละเอียดก็หลุดไป, เข้าถึงกายธรรมพระอนาคาละเอียด กายพระอนาคาหยาบก็หลุดไป, เข้าถึงกายพระอรหัตหยาบหรือพระอรหัตมรรค กายพระอนาคาละเอียดก็หลุดไป, เข้าถึงกายพระอรหัตละเอียดหรืออรหัตผล กายพระอรหัตหยาบหรืออรหัตมรรคก็หลุดไป พอเข้าถึง**อรหัตผล**เรียกว่า **วิมุตติญาณทัสสนะ** เรียกว่าเข้าถึง**วิราคธาตุ วิราคธรรม** จริง ๆ **หลุดจากธรรมที่ปะปนด้วยกิเลส สราคธาตุ สราคธรรม หลุดหมด** เบญจขันธ์ทั้ง ๕

ขันธ์ ๕ ของมนุษย์ ขันธ์ ๕ ของกายมนุษย์ละเอียด เมื่อเข้าถึงกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดแล้ว ก็หลุด, ขันธ์ ๕ ของกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดเมื่อเข้าถึงกายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด ก็หลุด, ขันธ์ ๕ ของกายรูปพรหม รูปพรหมละเอียดเข้าถึงอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด ก็หลุด, หลุดหมด หลุดเป็นชั้น ๆ ไป

ขันธ์ ๕ ของกายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด ถึงกายธรรมเสียแล้วก็หลุด, ถึงกายธรรมพระโสดา ขันธ์ ๕ ของกายธรรมโคตรภูหยาบ โคตรภูละเอียดหลุด, เข้าถึงกายธรรมพระสกทาคาแล้ว กายธรรมของโสดา โสดาละเอียดหลุด, เข้าถึงกายธรรมของพระอนาคาหยาบ อนาคาละเอียดแล้ว กายธรรมของพระสกทาคาหยาบ สกทาคาละเอียดหลุดออกไป เช่นนี้ เป็นชั้น ๆ เช่นนี้เรียกว่ารู้จักสำรวมถูกส่วนเข้าแล้วหลุดเป็นชั้น ๆ ไปดังนี้ เมื่อหลุดออกไปได้แล้วเห็นว่าหลุดจริง ๆ ไม่ใช่หลุดเล่น ๆ **ถ้าว่าโดยย่อแล้วละก็พอถึงกายธรรมหยาบละเอียดเท่านั้น ไปนิพพานได้แล้ว** แต่ว่า **หลุด ดังนี้เป็น ตทังควิมุตติ** ประเดี๋ยวก็กลับมาอีก **พอหลุดแค่พระโสดา นั่นเป็นโลกุตตร** ข้ามขึ้นจากโลกได้แล้ว เป็นอริยบุคคลแล้ว แต่ว่า **ไม่พ้นจากไตรวัฏฏ์ไป** ต้องอาศัยไตรวัฏฏ์ เพราะ **ยังไปนิพพานไม่ได้ ต้องอาศัยกามภพรูปภพอยู่** แต่ว่า **อาศัยอยู่แต่เปลือกนอก ข้างในล่อนจากเปลือกนอกเสียแล้ว** อย่างนั้นก็พอใช้ได้ แต่ว่ายังไม่ถึงที่สุด ต้องถึงที่สุดคือพระอรหัตผลนั่นแหละจึงจะพ้นขาดเด็ดเป็นวิราคธาตุ วิราคธรรมจริง ๆ หลุดได้จริง ๆ เช่นนี้ อย่างนี้เอาตัวรอดได้ อย่างนี้ เมื่อรู้จักหลักความหลุดพ้นเช่นนี้แล้วก็ตั้งใจให้แน่วแน่ **ต้องมีความสำรวมเบื้องต้น** ที่ท่านได้ชี้แจงแสดงไว้ในอารมณ์ที่ไม่งาม แล้วสำรวมระวังให้ดี **รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร มีความเพียร มีศรัทธา** กล้าหาญไม่ย่อท้อ นั่นแหละคงจะไปถึงที่สุดได้ ทว่าย่อท้อเสียแล้วถึงที่สุดไม่ได้ง่าย ให้เข้าใจหลักอันนี้ หลักที่แสดงแล้ว ที่แสดงในทางขันธ์ ๕ เป็นของหนักแล้ว คิดสละขันธ์ ๕ นั่นได้ด้วยความสำรวมระวัง นี้เป็น **ทางปริยัติ** เป็นลำดับไป จนเข้าถึงถอดกายเป็นชั้น ๆ ออกไป แล้วจนกระทั่งถึงพระอรหัตถึงวิราคธาตุวิราคธรรม กาย

พระอรหัตหยาบ พระอรหัตละเอียดนั้น ในแนวนั้นเป็น **ทางปฏิบัติ ปฏิเวธ** ก็เป็นชั้น ๆ เคยแสดงแล้ว

กายมนุษย์ เมื่อปฏิบัติถูกส่วนเข้าแล้วเห็นกายมนุษย์ละเอียด นั่นเป็น **นิโรธ** เป็น **ปฏิเวธ** รู้แจ้งแทงตลอดของกายมนุษย์ เมื่อกายมนุษย์ละเอียดเข้าถึงกายทิพย์ ก็เป็นปฏิเวธของกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์เมื่อเข้าถึงกายทิพย์ละเอียด ก็เป็นปฏิเวธของกายทิพย์ รู้จักกายทิพย์ละเอียดแล้ว เมื่อกายทิพย์ละเอียดเข้าถึงกายรูปพรหม ก็เป็นปฏิเวธของกายทิพย์ละเอียด, กายรูปพรหมเข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด ก็เป็นปฏิเวธของกายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดเข้าถึงกายอรูปพรหม ก็เป็นปฏิเวธของกายรูปพรหมละเอียด, กายอรูปพรหมหยาบเห็นกายอรูปพรหมละเอียด ก็เป็นปฏิเวธของกายอรูปพรหมหยาบ, กายอรูปพรหมละเอียดเห็นกายธรรม ก็เป็นปฏิเวธของกายอรูปพรหมละเอียด, กายธรรมเห็นกายธรรมละเอียด ก็เป็นปฏิเวธของกายธรรมหยาบ, กายธรรมละเอียดเห็นกายธรรมพระโสดา ก็เป็นปฏิเวธของกายธรรมละเอียด, กายธรรมพระโสดาเห็นกายธรรมพระโสดาละเอียด ก็เป็นปฏิเวธของกายธรรมพระโสดาหยาบ, เมื่อกายธรรมของพระโสดาละเอียดเห็นกายธรรมของพระสกทาคา ก็เป็นปฏิเวธของกายธรรมพระโสดาละเอียด, กายธรรมพระสกทาคาเห็นกายธรรมละเอียดของพระสกทาคาเอง ก็เป็นปฏิเวธของกายธรรมพระสกทาคา, กายธรรมละเอียดของพระสกทาคาเห็นกายธรรมพระอนาคาหยาบ ก็เป็นปฏิเวธของกายธรรมพระสกทาคาละเอียด, กายธรรมพระอนาคาเห็นกายธรรมละเอียดของพระอนาคาเอง ก็เป็นปฏิเวธของกายธรรมพระอนาคา, กายธรรมของพระอนาคาละเอียดเห็นกายธรรมของพระอรหัต ก็เป็นปฏิเวธของกายธรรมพระอนาคาละเอียด, กายธรรมของพระอรหัตหยาบหรืออรหัตมรรคเข้าถึงกายธรรมของพระอรหัตละเอียดหรือพระอรหัตผล ก็เป็นปฏิเวธของกายธรรมพระอรหัต **นี่ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ** เป็นมาลำดับอย่างนี้ เมื่อรู้จักหลักดังนี้ละก็ การเล่าเรียนในทางพุทธศาสนา การแสดงก็ดี การสดับตรับฟังก็ดี **ให้รู้จักทางปริยัติ ทางปฏิบัติ ทางปฏิเวธ จึงจะเอาตัวรอดได้ ถ้ารู้จักแต่เพียงทางปริยัติ ยังข้องขัดอยู่ในทางปฏิบัติ ต้องให้เข้าถึงทางปฏิบัติ ยังข้องขัดอยู่ในทางปฏิเวธ ให้เข้าถึงทางปฏิเวธ นั่นแหละจึงจะเอาตัวรอดได้** ด้วยประการดังนี้

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลายบรรดามา

สโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติ–ธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๐. คารวาธิกถา

๑๐ มกราคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

เย จ สมฺพุทฺธา อตีตา เย จ พุทฺธา อนาคตา โย เจตรหิ สมฺพุทฺโธ พหุนฺนํ โสกนาสโน สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน วิหรึสุ วิหาติจ อถาปิ วิหริสฺสนฺติ เอสา พุทฺธาน ธมฺมตา ตสฺมาหิ อตฺตกาเมน มหตฺตม พิกํ คตา สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ สรํ พุทฺธาน สาสนนฺติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของท่านทั้งหลายทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า ล้วนประกอบด้วยสวนเจตนา ใคร่เพื่อจะฟังพระสัทธรรมเทศนา ก็ ณ บัดนี้อาตมาจะได้แสดงในเรื่อง**คารวาธิกถา** วาจาเครื่องกล่าวปรารภถึงความเคารพในพระธรรมเป็นข้อใหญ่ใจความสำคัญ เรื่องนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทุก ๆ พระองค์ ย่อมเป็นแบบเดียวกันหมด ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าที่จะเคารพสิ่งอื่นไม่มี นอกจากพระธรรมแล้ว **พระพุทธเจ้าเคารพพระธรรมอย่างเดียว** คือเมื่อได้ตรัสรู้แก่พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์ตั้งพระทัยแน่แน่วสิ่งอื่นนอกจากพระธรรม ที่ตถาคตจะเคารพนั้นไม่มี ประเพณีพระพุทธเจ้าแต่ก่อน ๆ ก็แบบเดียวกัน เมื่อได้ตรัสรู้แก่พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณแล้ว ก็เคารพพระธรรมอย่างเดียวเท่านั้น การเคารพต่อพระธรรมเราต้องเข้าใจเสียให้ชัด วันนี้จะชี้แจงแสดงให้แจ่มแจ้งว่าการเคารพทำท่าไหนอย่างไรกัน ความเคารพของเราท่านทั้งหลายในบัดนี้ซึ่งปรากฏอยู่เมื่อเด็ก ๆ เล็ก ๆ ก็เคารพต่อพ่อแม่ เพราะได้นมจากพ่อแม่ เลี้ยงอัตภาพให้เป็นไปหายหิว เคารพต่อพ่อแม่ก็เพื่อจะกินนมเท่านั้นเอง ยังไม่รู้เรื่องเดียงสาอันใด เคารพแม่จะรับนมเท่านั้น ครั้นเจริญวัยวัฒนาเป็นลำดับ อยากได้ผ้าเครื่องนุ่งห่มพ่อแม่ให้ก็เคารพพ่อแม่อีก เมื่อพ่อแม่ให้ผ้าเครื่องนุ่งห่มก็เคารพ เพราะอยากได้ผ้านุ่งห่มเท่านั้นจึงได้เคารพ ครั้นเจริญวัยวัฒนาเป็นลำดับขึ้นไป การอยากได้มันก็มากออกไป อาหารเครื่องเลี้ยงท้องอีก อยากได้อาหารเครื่องเลี้ยงท้องหิวได้จากพ่อแม่ หิวเวลาใดก็เคารพพ่อแม่อีก เคารพเพื่อจะกินอาหารเท่านั้นไม่ได้เคารพเรื่องอื่น แล้วก็ต่อมาจะต้องการสิ่งใดเจริญวัยวัฒนาเป็นลำดับ ต่างว่าเด็กหญิงเด็กชายมีนิสัยดีอยากจะเล่าเรียนศึกษา ก็ต้องอ้อนวอนพ่อแม่ เคารพพ่อแม่อีก เพื่อจะได้ทุนค่าเล่าเรียนศึกษา เคารพเท่านั้นไม่ได้เคารพเรื่องอื่น ครั้นเจริญวัยวัฒนาเป็นลำดับ เมื่อได้เล่าเรียน

ศึกษาสำเร็จแล้วจะครองเรือน จะทำงานสมรส ก็ต้องเคารพพ่อแม่อีก เอาเงินเอาทองจากพ่อแม่ เคารพเพื่อจะเอาเงินเอาทองไปแต่งงานเท่านั้น ไม่ได้เคารพเรื่องอื่น เมื่อต้องภัยได้ทุกข์ใด ๆ ก็คิดถึงพ่อแม่เพราะจะให้พ่อแม่ช่วยเหลือแก้ไข เคารพพ่อแม่ก็เพื่อจะให้พ่อแม่ช่วยแก้ไขเพื่อให้ตัวเป็นสุขสบายเท่านั้น การเคารพเหล่านี้ พระพุทธเจ้าก็ได้ทำมาแล้วแต่เด็ก ๆ มา เราก็ได้ทำมาแล้วแต่เด็ก ๆ การเคารพเหล่านี้ เคารพอย่างเด็ก ๆ ปราศจากปัญญา เคารพที่มีปัญญากัน พ่อบ้านก็เคารพแม่บ้าน แม่บ้านก็เคารพพ่อบ้าน เพื่อต้องการให้ความสุขซึ่งกันและกัน เคารพต้องการให้ความสุขนั่นเอง ต้องการเอาความสุขนั่นเอง หรือต้องภัยได้ทุกข์ใด ๆ ไม่มีใครจะช่วยเหลือ พ่อบ้านก็คิดถึงแม่บ้าน แม่บ้านก็คิดถึงพ่อบ้าน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ได้ก็ต้องเลิกกัน เลิกเคารพกัน เลิกนับถือกัน ต้องแยกจากกัน นี่ความเคารพกันเป็นอย่างนี้ การเคารพเหล่านี้เป็นการเคารพสามัญทั่วโลกเป็นอยู่อย่างนี้ การเคารพของพระพุทธเจ้าที่ว่าท่านเป็นผู้เคารพในพระสัทธรรม การเคารพทั้งหลายที่ท่านได้ผ่านมาแล้วมากน้อยเท่าใด นอกจากเคารพในธรรมแล้วไม่ประเสริฐเลิศกว่า นี่ประเสริฐเลิศกว่า ท่านถึงปล่อยความเคารพ วางความเคารพอื่นเสียทั้งหมด เคารพในพระสัทธรรมทีเดียว การเคารพในพระสัทธรรม เคารพในพระสัทธรรมท่านก็แนะนำวางตำรับตำราไว้ให้เป็นเนติแบบแผน ของภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ในยุคนี้และตั้งแต่ครั้งพุทธกาลนั้นมา จนกระทั่งถึงบัดนี้และต่อไปในภายหน้า สมที่บาลีว่า **เย จ สมฺพุทฺธา อตีตา เย จ พุทฺธา อนาคตา โย เจตรหิ สมฺพุทฺโธ พาหุนฺนํ โสกนาสโน สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน วิหรึสุ วิหาติ จ อถาปิ วิหริสนฺติ เอสา พุทฺธาน ธมฺมตา** ดังนี้ พระคาถาหนึ่ง แปลเนื้อความเป็นสยามภาษาว่า **พระสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใดที่ล่วงไปแล้ว ที่ล่วงไปแล้วด้วย พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใดที่จะมาในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้าด้วย พระสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด ซึ่งยังความโศกของชนเป็นอันมากให้พินาศไป ซึ่งปรากฏอยู่ในบัดนี้ด้วย สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน ล้วนเคารพสัทธรรมทั้งสิ้น วิหรึสุ วิหาติ จ มีอยู่แล้วด้วย มีอยู่ในบัดนี้ด้วย แม้อันหนึ่งจะมีต่อไปในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้าด้วย ข้อนี้เป็นธรรมดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เอสา พุทฺธาน ธมฺมตา ข้อนี้เป็นธรรมดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตสฺมาหิ อตฺตกาเมน มหตฺตม พิกํ คตา สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ สรํ พุทฺธนสาสนํ เพราะเหตุนั้น บุคคลผู้อยากเป็นใหญ่ บุคคลผู้หวังประโยชน์แก่ตน จำนงความเป็นใหญ่ ควรเคารพพระสัทธรรม คำนี้เป็นศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทุก ๆ พระองค์ สืบมาเป็นดังนี้ ให้เคารพพระสัทธรรมอันเดียวเท่านั้น**

คำว่า**เคารพสัทธรรม**เป็นข้อที่ลึกล้ำนัก คำว่า**เคารพ** ทำกันอย่างไร ทำกันท่าไหน

ทำกันไม่ถูก ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาทำไม่ถูก ไม่ใช่เป็นของทำง่าย พระพุทธเจ้ากว่าจะเคารพพระสัทธรรมถูก ต้องสร้างบารมี ๔ อสงไขยแสนมหากัป ๘ อสงไขยแสนมหากัป ๑๖ อสงไขยแสนมหากัป กว่าจะทำความเคารพในพระสัทธรรมถูก กว่าจะปลงใจลงไปเคารพในพระสัทธรรมอย่างเดียว ไม่เคารพอื่นต่อไป กว่าจะถูกลงไปดังนี้ไม่ใช่เป็นของเล็ก–น้อย บัดนี้เรามาประสบพบพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าบอกแล้ว เราเชื่อพระพุทธเจ้ากันหละว่าจะเคารพธรรมตามเสด็จพระพุทธเจ้า เหมือนพระพุทธเจ้า แล้วท่านย้ำไว้ในท้ายพระสูตรนี้ว่า **บุคคลผู้รักตน บุคคลผู้มุ่งหวังประโยชน์แก่ตน จำนงความเป็นใหญ่ ควรเคารพสัทธรรม** ถ้าเคารพสัทธรรมถึงซึ่งความเป็นใหญ่ ไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย พระพุทธเจ้าท่านเคารพพระสัทธรรม ท่านก็เป็นใหญ่กว่ามนุษย์ในชมพูทวีป แสนโกฏิจักรวาลอนันตจักรวาล เป็นใหญ่กว่าหมดทั้งนั้น ท่านเคารพสัทธรรม ถ้าไม่เคารพสัทธรรมละก็ด้อย เป็นใหญ่กับเขาไม่ได้ ถ้าเคารพสัทธรรมละก็ไม่ด้อย เป็นใหญ่กับเขาได้ เราจะต้องรู้จักพระสัทธรรมและรู้จักท่าเคารพ นี้เป็นข้อสำคัญ

พระสัทธรรมคืออะไร เราจะเคารพเราจะทำท่าไหน ข้อนี้แหละเป็นของยากนักหละ

พระสัทธรรมนั้น ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงไข่ไก่ เวลานี้อยู่กลางกายมนุษย์ ธรรมดวงนั้นแหละ ใสบริสุทธิ์มีอยู่ในกายมนุษย์ กายมนุษย์นั้นก็ได้รับความสุขรุ่งเรือง ผ่องใส ถ้าธรรมดวงนั้นซูบซีดเศร้าหมอง กายมนุษย์นั่นก็ไม่รุ่งเรืองไม่ผ่องใส นั้นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงหนึ่งเท่าฟองไข่แดงของไก่ นี่ไม่ใช่ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ แต่ว่าแบบเดียวกัน ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ตั้งอยู่ศูนย์กลางกายมนุษย์ละเอียดนั้น ๒ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสดุจเดียวกัน ใสหนักขึ้นไป

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ๓ เท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว แบบเดียวกัน ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ๔ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใหญ่ขึ้นไปเป็นลำดับนี่ดวงธรรมหละ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ๕ เท่าฟองไข่แดงของไก่ใสกลมรอบตัว นี่ดวงธรรมหละ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ๖ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ใสหนักขึ้นไป ๗ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่

นั่นแหละนี่รู้จักธรรม ดวงธรรมนั่นแหละ ธรรมอื่นจากนี้ไม่มี นี่แหละดวงธรรม

หละ บอกตรงหละ ดวงธรรมนั่นแหละ

ทีนี้ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักของกายธรรม กายธรรมหน้าตักเท่าไหน ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลางโตเท่านั้น กลมรอบตัวดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียดวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัวเท่ากัน

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว นี่พระพุทธเจ้านี้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลางโตหนักขึ้นไป นี่แค่ ๒๐ วา นี่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ที่พระพุทธเจ้าสำเร็จดวงเท่านี้

ที่พระพุทธเจ้าท่านเคารพพระสัทธรรมท่านทำท่าไหนล่ะ ทีนี้ถึงธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ท่านจะทำอย่างไรจึงจะเรียกว่าเคารพพระสัทธรรม เราจะเคารพบ้าง จะทำเป็นตัวอย่างเอาพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง เราจะเคารพบ้าง พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ทำท่าไหน ท่านเอาใจของท่านนั่นแหละหยุดไปที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายของท่าน ท่านหยุดขึ้นไปตั้งแต่กายมนุษย์ นี้ที่แสดงไปแล้ว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เป็นลำดับขึ้นไป เข้าถึงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด โสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด พระอรหัต พระอรหัตละเอียด เข้าถึงพระอรหัตโน่น **พอถึงพระอรหัตแล้ว ใจท่านติดอยู่กับดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต ไม่ถอนเลยทีเดียว ติดแน่นทีเดียว ติดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหันต์นั่น ติดอยู่กลางดวงธรรมนั่นแหละ ไม่คลาดเคลื่อนละถอน** ไปไหนก็ไม่ไป ติดอยู่นั่นแหละ ติดแน่นทีเดียว

เมื่อติดแน่นแล้วท่านก็สอดส่องมองดูทีเดียว ว่าประเพณีของพระพุทธเจ้า เมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วนับถืออะไร เคารพอะไร เคารพอะไรบ้าง ไปดูหมด ไปดูตลอดหมด ทุกพระองค์เหมือนกันหมด แบบเดียวกันหมด **ใจของท่านมาติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้านี้ทั้งนั้น ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้ากำเนิดดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า หยุดอยู่นี้เอง ติดแน่นไม่ถอยถอนหละ อินฺทขีรูปโม เหมือนอย่างกับเสาเขื่อนปักอยู่ในน้ำ** ถ้าลมพัดมาแต่ทิศทั้ง ๔ ทั้ง ๘ ไม่เขยื้อน หรือไม่ฉะนั้น **ปพฺพตูปโม เหมือนอย่างภูเขา** ลมพัดมาแต่ทิศทั้ง ๔ ทั้ง ๘ ใจไม่เขยื้อน แน่นเป๊งเชียว แน่นกั๊กทีเดียว นั่นแหละใจแน่นอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้านั่นแหละ นั่นแหละเรียกว่า **สทฺธมฺมครุโน**หละ **ท่านเป็นผู้เคารพพระสัทธรรม** เมื่อท่านเห็นเช่นนั้น บัดนี้จะเคารพใคร ไม่มีแล้วที่เราจะเคารพ ในมนุษย์โลกทั้งหมดต่ำกว่าเราทั้งนั้น ในเทวโลก พรหมโลก อรูปพรหมต่ำกว่าเราทั้งนั้น ตลอดไม่มีแล้วในภพทั้ง ๓ จะหาเสมอเราไม่มี สูงกว่าเราไม่มี เราสูงกว่าทั้งนั้น ที่เป็นอย่างเราไม่มี เราสูงกว่าทั้งนั้น **พระองค์ก็ตั้งพระทัยวางพระทัยหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั่นเอง** ที่เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้านั่น หยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั้น นั่นแหละกลางดวงอย่างนั้น และสมด้วยบาลีว่า **เย จ สมฺพุทฺธา อตีตา** พระสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใดในอดีต ที่เป็นไปล่วงแล้วมากน้อยเท่าไรไม่ว่า **เย จ พุทฺธา อนาคตา** พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใดที่จะมาในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้า **โย เจตรหิ สมฺพุทฺโธ พหุนฺนํ โสกนาสโน** พระสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดซึ่งยังความโศกของมหาชนเป็นอันมากให้วินาศไป ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ นี่พระสิทธัตถกุมารองค์นี้แหละ **สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน** ล้วนเคารพพระสัทธรรมทั้งสิ้นแบบเดียวกัน ใจหยุดอยู่แบบเดียวกันหมด **ใจหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้านั่นแหละ ไม่ไปอื่นเลยแต่นิดหนึ่ง ติดแน่นเลยทีเดียว ไม่เผลอทีเดียว เรียกว่าท่านไม่เผลอจากดวงธรรมนั้นทีเดียว** นั่นแหละเรียกว่า **สทฺธมฺมครุโน เคารพสัทธรรม**

เมื่อท่านเคารพสัทธรรมแน่นหนาอยู่อย่างขนาดนี้แล้ว ไม่คลาดเคลื่อน ท่านจึงได้เตือนพวกเราว่า **วิหรึสุ** พระพุทธเจ้ามากน้อยเท่าใดที่มีอยู่แล้ว เป็นอดีต **วิหาติจ** พระพุทธเจ้าที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ **อถาปิ วิหาริสฺสนฺติ** อนึ่ง พระพุทธเจ้าที่จะมีในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้าต่อไป **เอสา พุทฺธาน ธมฺมตา** ข้อนี้เป็นธรรมดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายต้องใจติดอย่างนี้แบบเดียวกัน บัดนี้เราเป็นมนุษย์ เราจะต้องปฏิบัติแบบนี้ ภิกษุจะต้องปฏิบัติแบบนี้ เป็นสามเณรก็จะต้องปฏิบัติแบบนี้ เป็นอุบาสกอุบาสิกาจะต้องปฏิบัติแบบนี้ทั้งหมด ก็บัดนี้ใจเราไม่ติดจะทำอย่างไรกัน พร่าเสียหมดแล้ว ไม่ติดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เราจะทำอย่างไรกัน นี่แน่ไม่ติดอย่างนี้ เรียกว่าไม่ถูกตามความประสงค์ของพระพุทธเจ้า พระ–อรหันต์ ถ้าว่าใจไปติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เหมือนอย่างกับท่านติด

อย่างนั้นละก็ ก็ถูกเป้าหมายใจดำของพุทธศาสนาทีเดียว เราจะต้องแก้ไขใจของเราให้ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ **เห็น จำ คิด รู้** มันแตก ไม่เข้าไปติดอยู่ตรงนั้น เราจะแก้ให้ติดมันก็ไม่ติด มันติดเสียข้างอื่น เช่น เราจะฟังธรรมสักครู่หนึ่งให้ติดให้มันหยุด มันไม่หยุด เที่ยวพร่าไปเสียหมด โน่น นั่งอยู่นี่แหละ จะเทศน์ก็ดี โน่นแลบไปโน่น จะฟังธรรมก็ดี โน่น แลบไปบ้านไปช่อง ไปห่วงวัวห่วงควาย ไปหาอะไรมิอะไรไปโน่น ไปตลาด ไปถนนหนทาง ไปโน่น มันพร่าไปเสียอย่างนั้น มันไม่ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ มันก็เป็นใหญ่ไม่ได้ มันใหญ่ไม่ได้ มันไม่ถูกเป้าหมายใจดำ

ที่จะเป็นใหญ่ได้ใจมันต้องเชื่อง ต้องติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ถ้าติดอยู่ได้เช่นนั้น ภิกษุหรือสามเณรติดอยู่ได้เช่นนั้นละก็ จะเป็นภิกษุที่เป็นใหญ่ จะเป็นสามเณรที่เป็นใหญ่ ถ้าเป็นอุบาสกอุบาสิกาเล่า ถ้าใจไปติดอยู่ตรงนั้นละก็ จะเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่เป็นใหญ่ แต่ว่าเขาทำกันติดได้มีนะ ในวัดปากน้ำเขาทำติดได้กันมาก ทีเดียวเหละติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ พอติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ไม่หลุดหละ ก็ไม่ช้าเท่าไรหรอก ติดอยู่กลางนั่นแหละ ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละก็ กลางของกลาง ๆ ๆ พอหยุดได้ ก็กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ อยู่นั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ก็เข้ากลางหยุดอีกนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ก็จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์

พอเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ก็เข้ากลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ที่ใจหยุดนั่นแหละ จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด แต่พอเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดใจก็หยุด เข้ากลางของกลางที่หยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ ทีเดียว จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม แล้วหยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ก็เข้ากลางของหยุดอีก กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ หนักเข้าก็จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด เมื่อใจเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดแล้ว พอหยุดแล้วเข้ากลางของกลางที่ใจหยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ก็จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม

เมื่อเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมแล้วใจก็หยุด ก็เข้ากลางของใจหยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด

พอเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดแล้ว ใจก็หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ หนักเข้าก็จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็น **ธรรมกาย** ใจก็หยุดอยู่กลางของหยุดอีกนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมกายละเอียด

แล้วหยุดกลางของหยุดนี้แหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา พอเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาแล้ว หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา กลางของหยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียดแล้ว หยุดกลางของหยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคา เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาแล้ว หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคา เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียดที่เดียวกัน **อยู่กลางกายมนุษย์นี่แหละไม่ได้ไปที่อื่น**

หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียดแล้ว เข้ากลางของใจที่หยุด และกลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคา เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาแล้ว หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคา พอหยุดแล้วเข้ากลางของใจที่หยุดนั่น กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียดแล้ว หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ หนักเข้าจะเข้าถึง**กายพระอรหัตเป็นตัวพระพุทธเจ้าทีเดียว**

เมื่อเข้าถึงกายพระอรหัต เมื่อถึงกายพระอรหัตแล้วหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัตนั่น กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ไม่มีไปไหนละ เข้าถึงกายธรรมของพระอรหัตละเอียดก็กลางของกลางนั่นแหละ กลางของกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตละเอียดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ ตั้งแต่เป็นพระพุทธเจ้าแล้วไม่ได้ถอยจากการหยุดเลย กลางของกลางอย่างนี้เรื่อยไป ท่านจึงถึงซึ่งความเป็นใหญ่ เราต้องไหว้บูชาท่านขนาดนี้ เราก็ต้องเดินแบบนี้ซิ เป็นภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาในพุทธศาสนา เดินแบบนี้ไม่ได้ ก็ใช้ไม่ได้ ไม่ถูก ไม่ถูกเป้าหมายใจดำ ไม่เคารพพระพุทธเจ้า ไม่นับถือพระพุทธเจ้า ไม่บูชาพระพุทธเจ้า

ท่านถึงได้กล่าวเป็นบทไว้ว่า คำที่เรียกว่า**ธรรม**คือ **ทำดี ไม่ใช่ทำชั่ว** ท่านยกเป็นตำรับตำราไว้ว่า **น หิ ธมฺโม อธมฺโม อุโภ สมวิปากโน อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคตึ อุโภ สภาวา** สภาพทั้งสอง **ธมฺโม จ** คือธรรมด้วย **อธมฺโม จ** คือไม่ใช่ธรรมด้วย มีผลไม่เสมอกัน หามีผลเสมอกันไม่ **อธมฺโม นิรยํ เนติ อธรรมที่ไม่ใช่ธรรม ย่อมนำสัตว์ไปสู่นรก ธมฺโม ปาเปติ สุคตึ สิ่งที่เป็นธรรม สภาพที่เป็นธรรม ยังสัตว์ให้ถึงซึ่งสุคติ** ไม่เหมือนกันอย่างนี้ เมื่อรู้จักสภาพที่ไม่เป็นธรรม ถ้าว่าเราอยู่เสียกับธรรมเช่นนี้แล้ว สภาพที่ไม่เป็นธรรมก็ไม่เข้ามาเจือปนได้ ไม่สามารถทำอะไรกับเราได้ เราอยู่เสียกับธรรมเรื่อยไป ไม่ออกจากธรรม ไม่ถอนจากธรรมทีเดียว สภาพที่ไม่ใช่ธรรมก็มาทำอะไรไม่ได้ สิ่งที่เป็นบาปอกุศลที่เป็นชั่วร้ายมาทำอะไรไม่ได้ เราอยู่กับธรรมเรื่อยไป อยู่กับฝ่ายดีฝ่ายเดียว เมื่ออยู่ฝ่ายดีฝ่ายเดียว แตกกายทำลายขันธ์ กายก็ไม่มีเสีย วาจาก็ไม่มีเสีย ใจก็ไม่มีเสีย เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ ก็มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า นรกไม่มีทีเดียว นี่ขั้นต่ำไม่ไปนรกทีเดียว เมื่อรู้จักหลักอันนี้ต้องปฏิบัติให้ถูกส่วน ให้ถูกในธรรมอยู่เสมอ อย่าเอาใจไปวางที่อื่น ให้จดอยู่กลางดวงธรรม วางอยู่กลางดวงธรรมเสมอไป เรื่องนี้พระจอมไตรเมื่อมีพระชนม์อยู่ก็สอนอย่างนั้น ถึงแม้จะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้ว ก็โอวาทของพระองค์ก็ยังทรงปรากฏอยู่ ว่า

อุกาส โย ปน ภิกฺขุ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน วิหรติ สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี โส ตถาคตํ สกฺกโรติ ครุกโรติ มาเนติ ปูเชติ ปรมาย ปูชาย ปฏิปตฺติปูชาย ว่า เราขอโอกาส ภิกษุผู้ศึกษาในธรรมวินัยรูปใด **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน** ปฏิบัติธรรมตามธรรม ปฏิบัติธรรมตามธรรมนั้น ได้แก่ใจหยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์แล้ว ก็ให้เข้าถึง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด โสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด ก็ปฏิบัติตามธรรมอย่างนี้ **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน** ปฏิบัติตามธรรมอย่างนี้ **สามีจิ-ปฏิปนฺโน** ปฏิบัติชอบยิ่งให้ชอบหนักขึ้นไป ยิ่งหนักขึ้นไปไม่ถอยกลับ เหมือนพระบรม-ศาสดาดังนั้น ให้เป็นตัวอย่างดังนั้น **อนุธมฺมจารี** ประพฤติธรรมไม่ขาดสาย **อนุธมฺมจารี** ประพฤติตามธรรมไม่ให้หลีกเลี่ยง ไม่ให้หลีกเลี่ยงจากธรรมไปได้ ให้ตรงศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นยากตลอดไป นี่เรียกว่า **อนุธมฺมจารี โส ภิกฺขุ** ผู้ศึกษาในธรรมวินัยนั้น **สกฺกโรติ** ได้ชื่อว่าสักการะ **ครุกโรติ** ได้ชื่อว่าเคารพ **มาเนติ** ได้ชื่อว่านับถือ **ปูเชติ** ได้ชื่อว่าบูชา **ตถาคตํ** ซึ่งเราผู้ตถาคต **ปรมาย ปูชาย ปฏิปตฺติปูชาย** ด้วยปฏิบัติบูชาเป็นอย่างยิ่ง

นี่ประสงค์อย่างนี้ ให้ได้จริงอย่างนี้

นี่วัดปากน้ำเขาทำกันแล้ว มีธรรมอย่างนี้ไม่ใช่น้อย มีจำนวนร้อย ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา แต่ว่าเขาพบของจริงขนาดนี้ เขาเผลอสติเสีย เขาไม่รู้ว่าของจริงสำคัญ เขาดันเอาใจไปใช้ทางอื่นเสีย เขาไม่นิ่งดิ่งหนักลงไป

เข้าถึงเป็นลำดับไป เข้าถึงเป็นชั้น ๆ จนกระทั่งถึงกายพระอรหัต เข้าถึงกายพระอรหัต เขาไม่ถอนถอยทีเดียว เขาจะเป็นพระอรหัตให้ได้ อย่างนี้ถ้าปฏิบัติอย่างนี้ละก็ นั่นแหละเคารพพระสัทธรรมแท้ ๆ แน่วแน่หละ คนนั้นน่ะเป็นอายุพระศาสนา เป็นกำลังพระศาสนาทีเดียว เป็นตัวอย่างอันดีของภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาในยุคนี้และต่อไปในภายหน้าทีเดียว ได้ชื่อว่าทำตนของตนให้เป็นกระสวนเป็นเนติแบบแผนทีเดียว ไม่เสียทีที่พ่อแม่อาบน้ำป้อนข้าวอุ้มท้องมา ไม่เสียทีเปล่า แม้จะทูนไว้ด้วยเศียรเกล้าก็ไม่หนักเศียรเกล้าเปล่า จะอาบน้ำป้อนข้าวก็ไม่เหนื่อยยากลำบากเปล่า ได้ผลจริงจังอย่างนี้ เหตุนี้เราท่านทั้งหลายทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต อุบาสกอุบาสิกา เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้ว อย่าเอาใจไปจดอื่น ให้จดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ขั้นต้น จนกระทั่งถึงพระอรหัตขั้นสุดท้าย ๑๘ กายนี้ แล้วก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต อย่าถอย กลับนิ่งแน่นอยู่นั่น นั่นแหละถูกเป้าหมายใจดำทางพระพุทธศาสนา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ใน **ครวคาถา** เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกา ทั้งหลายได้พากันมาสดับตรับฟังพระสัทธรรมเทศนา เห็นสภาวะปานฉะนี้ ด้วยอำนาจสัจวาทีที่ได้อ้างธรรมเทศนาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **รตนตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพรัตนะทั้ง ๓ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ สามประการนี้ จงดลบันดาลความสุขสวัสดิ์ให้อุบัติบังเกิดมี เป็นปรากฏในขันธปัญจกแห่งท่านทั้งหลายทุกถ้วนหน้า ที่ได้ชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงแค่นี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๑. ธรรมรักษาผู้ประพฤติธรรม

๑๒ มกราคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ (๓ ครั้ง)

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี, ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ, เอสานิสงฺโส ธมฺเม สุจิณฺเณ, น ทุคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารีติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย **ธรรมรักษาผู้ประพฤติธรรม** ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย กว่าจะยุติการลงโดยสมควรแก่เวลา เริ่มต้นแห่งธรรมที่รักษาผู้ประพฤติธรรม ตามวาระพระบาลีว่า **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี** ธรรมนั้นแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม **ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ** ธรรมที่บุคคลสั่งสมไว้ดีแล้วนำความสุขมาให้ **เอสานิสงฺโส ธมฺเม สุจิณฺเณ** ข้อนี้แหละเป็นอานิสงส์ในธรรมความประพฤติดี **น ทุคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี** ผู้ประพฤติธรรมดีเรียบร้อยไม่ไปสู่ทุคติ นี่เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามได้ความเพียงแค่นี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความว่า ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมนั้นเป็นไฉน เพราะธรรมคือความดี จะขีดขั้นลงไปเพียงแค่ไหน **ความดีไม่มีความชั่วเข้าเจือปนเลย นี่ก็เป็นโลกุตรธรรมแท้ ๆ ข้ามขึ้นจากโลก เป็นวิราคธาตุวิราคธรรมแท้ ๆ ไม่เกี่ยวข้องด้วยสราคธาตุสราคธรรม**ทีเดียว นี้ส่วนหนึ่ง คำว่า**ธรรม**แยกออกเป็นหลายประการ ท่านแสดงไว้เป็นหลักเป็นประธานแก้ในศัพท์ว่าธรรม**ธมฺโม** คำว่า**ธรรม**นั้นแยกออกไปถึง ๔ คือ**คุณธรรม เทศนาธรรม ปริยัติธรรม นิสัตตนิชีวธรรม** แยกออกไปเป็น ๔

คุณธรรมให้ผลตามกาล ฝ่ายดีก็ให้ผลเป็นสุข ฝ่ายชั่วก็ให้ผลเป็นทุกข์ นี้ก็เป็นคุณธรรมฝ่ายดีฝ่ายชั่ว หรือดีฝ่ายเดียวให้ผลเป็นสุขฝ่ายเดียวนั้น ก็เรียกว่าคุณธรรม

เทศนาธรรมที่พระองค์ตรัสเทศนา ไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในเบื้องปลาย ท่านวางหลักไว้ ไพเราะในเบื้องต้นคือ**ศีล** บริสุทธิ์กายวาจาเรียบร้อยดีไม่มีโทษ ตลอดจนกระทั่งถึง**ดวงศีล** ไพเราะในท่ามกลางคือ**สมาธิ** ตลอดจนกระทั่งถึง**ดวงสมาธิ** ไพเราะในเบื้องปลายคือ**ปัญญา** ตลอดจนกระทั่งถึง**ดวงปัญญา** นี้ก็คือเทศนาธรรม

ปริยัติธรรมข้อปฏิบัติอันกุลบุตรจะพึงเล่าเรียนศึกษา ตั้งต้นแต่นักธรรมตรี โท

เอก เปรียญ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ หลักสูตรวางไว้ในประเทศไทย การศึกษาปริยัติมีเท่านี้ นี่ที่เรียกว่าปริยัติธรรม

นิสัตตนิชีวธรรม ยกเอารูปออกเสีย กับ วิญญาณออกเสีย เหลือแต่เวทนา สัญญา สังขาร สามอย่างนี้ท่านจัดเป็นนิสัตตนิชีวธรรม ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่ชีวิต แสดงหลักไว้ดังนี้

แสดงธรรมออกไปเป็น ๔ คือ **คุณธรรม เทศนาธรรม ปริยัติธรรม นิสัตตนิชีวธรรม** แสดง ๔ ดังนี้ **ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม** แต่คำว่า**ธรรม**นี้ แสดงตาม**แบบปริยัติ** ไม่ใช่หนทางปฏิบัติ **แบบทางปฏิบัติ** ศาสนามี ๓ ทาง คือ **ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ**

ถ้า**แบบทางปฏิบัติ** คำว่า**ธรรม**กล่าวถึง**ดวงธรรม**ทีเดียว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ **เป็นดวงธรรมทีเดียว** เป็นธรรมแท้ ๆ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ มนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา กายโสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด เรียกว่า **ธมฺโม** นี่ทางปฏิบัติ **เป็นดวงใสบริสุทธิ์ ธรรมดวงนั้นเป็นธรรมสำคัญ ทว่าหลักก็ธรรม** อันนั้น เป็นธรรมทีเดียว

ธรรมนั้นถ้าว่าจะแยกออกไป ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ที่จะได้ธรรมดวงนั้นมา ต้องกล่าวเริ่มแรก มนุษย์หญิงชายทุกถ้วนหน้า ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต บริสุทธิ์สนิททั้งกายวาจาจิต ไม่มีผิดจากความประสงค์ของพระพุทธเจ้าอรหันต์เลย บริสุทธิ์สนิททั้งกายวาจาจิต ไม่ฆ่าสัตว์ แต่เวทนาปรานีต่อสัตว์ ลักทรัพย์สมบัติก็ไม่มี มีแต่ให้สมบัติของตนแก่คนอื่น ประพฤติล่วงผิดในกาม ก็ไม่มี หรือประพฤติล่วงอสัทธรรมประเพณีก็ไม่มี ดังนี้ สนิททีเดียว พูดจริงทุกคำไม่มีปด เสพสุรายาเมาเป็นที่ตั้งของความประมาทไม่มี วัตถุที่ทำให้เมาเป็นที่ตั้งของความประมาทก็ไม่ใช้สอย ในศีลทั้ง ๕ นี้ตลอด ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ตลอด สะอาดสะอ้านทั้งกาย กายก็ไม่มีร่องเสีย วาจาก็ไม่มีร่องเสีย ใจก็ไม่มีร่องเสีย ใช้ได้ทั้งกายวาจาใจ ตรงกับบาลีกล่าวไว้ว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณํ ชั่วด้วยกายวาจาใจไม่กระทำเป็นเด็ดขาด

กุสลสฺสูปสมฺปทา ดีด้วยกายวาจาใจทำจนสุดสามารถ

สจิตฺตปริโยทปนํ ทำใจของตนให้ผ่องใส

อันนี้เมื่อบริสุทธิ์ทั้งกายวาจาใจ ไม่มีร่องเสียแล้ว นี้เรียกว่า**ธรรม**โดยทาง**ปริยัติ** ยังไม่ใช่**ทางปฏิบัติ** ถ้ากลั่นเข้ามาถึง**เจตนา** ๆ ก็บริสุทธิ์ บังคับกายบริสุทธิ์ บังคับวาจาบริสุทธิ์ บังคับใจบริสุทธิ์นั่นก็เป็น**ทางปริยัติ**อยู่เลย ยังไม่ใช่**ทางปฏิบัติ** เข้าถึง**ทางปฏิบัติ**

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ **สำเร็จมาจากบริสุทธิ์กายวาจาใจ สำเร็จมาจากบริสุทธิ์เจตนา** เป็นดวงใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสเป็นกระจกส่องเงาหน้า เท่าฟองไข่แดงของไก่ นี่ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เป็นดวง ๆ ไปอย่างนี้ ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดโตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่ง ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์โตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่ง ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดโตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่ง ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมโตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่ง ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดโตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่ง ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมโตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่ง ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดโตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่งเป็น ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั้นก็เรียกว่าเป็นธรรมทั้งนั้น ธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมหน้าตักวัดผ่าเส้นศูนย์กลางกลมรอบตัว ธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียดโตขึ้นไปอีก ๕ วา ธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ๕ วา กลมรอบตัว ธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด ๑๐ วา กลมรอบตัว ธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคา ๑๐ วา กลมรอบตัว ธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียด ๑๕ วา กลมรอบตัว ธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา ๑๕ วา กลมรอบตัว ธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด ๒๐ วา กลมรอบตัว ธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ๒๐ วา กลมรอบตัว เป็นลำดับกันไปอย่างนี้ นั้นแหละเรียกว่า **ธมฺโม** ลึกอย่างนี้ **นี่ทางปฏิบัติเห็นปรากฏชัด เข้าถึงธรรมดังกล่าวแล้วนี้** ตั้งแต่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ไป จนกระทั่งถึงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัตทีเดียว นั่นแหละคำที่เรียกว่า**ธมฺโม** ละ **นั่นแหละ ธาตุธรรมอันนั้นแหละรักษาผู้ประพฤติธรรมละ ถ้าเห็นเข้าแล้วก็รักษาผู้นั้น ไม่ตกไปในที่ชั่ว** อย่าทิ้งท่านก็แล้วกัน อย่าผละจากท่าน **ถ้าว่าห่างจากธรรมนั้นไม่รับรอง ถ้าติดอยู่กับธรรมนั้นรับรองทีเดียว ทั้งกายวาจาใจบริสุทธิ์ ไม่มีร่องเสียกัน เสียไม่มีกัน ถ้าว่าไปเสียเข้า ดวงธรรมนั้นเศร้าหมองขุ่นมัว ไม่ผ่องใส ลงโทษเอาเจ้าของผู้ประพฤติผู้กระทำ** ถ้าไม่ล่วงล้ำแต่อย่างหนึ่งอย่างใดสะอาดสะอ้านก็ใสหนักขึ้นทุกที ใจหยุดนิ่งหนักขึ้น ใสหนักขึ้น นั่นแหละ **ธมฺโม** ละ คำที่เรียกว่าธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมดวงนั้น **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี** ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมดวงนั้น

เมื่อเข้าใจดังนี้แล้วจะแสดงต่อไป **ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ** ธรรมดวงนั้นแหละ ถ้าว่าสั่งสมไว้ดีแล้วสะอาดหนักขึ้น เสมอตัวสะอาดหนักขึ้น ใสหนักขึ้น เสมอตัวใสไปแค่ไหน เสมอตัวไปแค่นั้น ใสหนักขึ้นไปแล้วเสมอตัวไปแค่นั้น ใสหนักขึ้นไปเสมอตัวไปแค่นั้นอีก อย่างขนาดอย่างนี้เรียกว่าสั่งสมดีจริง ธรรมอันบุคคลสั่งสมดีแล้ว **สุขาวหา** นำความสุขมาให้ ถ้าอยู่กับใครขนาดนี้ใจก็เบิกบานรื่นเริงบันเทิงชื่นเช่มแจ่มใส ไม่มี

ความทุกข์เศร้าหมองขุ่นมัวใด ๆ เพราะธรรมนั้นนำความสุขมาให้ นี่หลักของธรรมที่แสดงไว้แค่นี้ **เอสานิสงฺโส ธมฺเม สุจิณฺเณ** นี้เป็นอานิสงส์ในธรรมที่ประพฤติดี **ธมฺเม สุจิณฺเณ** นี้เป็นอานิสงส์ในธรรมที่ประพฤติดี ประพฤติดีขนาดนี้ก็ได้อานิสงส์ในธรรมที่ประพฤติดี ประพฤติดีขนาดนี้ก็ได้อานิสงส์แล้วก็เป็นสุขทีเดียว **น ทุคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี** ประพฤติไปอย่างนั้น มั่นคงอย่างนั้น ไม่ไปสู่ทุคติ ผู้ประพฤติเรียบร้อยเช่นนั้นดี สะอาดสะอ้านเช่นนั้น ไม่ไปสู่ทุคติเด็ดขาดทีเดียว ตายแล้วก็ไปสู่สวรรค์ เป็นมนุษย์อยู่ก็ไม่ได้รับทุคติ มีแต่สุคติฝ่ายเดียว นี่แหละเลือกเอาเถอะ ให้รู้จักหลักจริงอย่างนี้ รู้จักหลักจริงอันนี้ เราเป็นภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี ประพฤติดีจริงตรงเป้าหมายใจดำ เห็นดวงแก้วใสเช่นนี้ไม่ค่อยจะได้ ภิกษุหรือสามเณรก็เลอะเลือนไป อุบาสกอุบาสิกาก็เหลวไหลไป ไม่อยู่กับธรรมอยู่เนืองนิตย์ ความสุขเราปรารถนานัก แต่ว่าความประพฤติไขว้เขวไปเสียอย่างนี้ อย่างนี้หลอกตัวเองนี่ ถ้าลงหลอกตัวเองได้มันก็โกงคนอื่นเท่านั้น ไม่ต้องไปสงสัย

หลอกตัวเองเป็นอย่างไร **ตัวอยากได้ความสุข แต่ไปประพฤติทางทุกข์เสีย มันก็หลอกตัวเอง**อยู่อย่างนี้ละซิ ตัวเองอยากได้ความสุข แต่ความประพฤตินั่นหลอกตัวเองเสีย ไปทางทุกข์เสีย มันหลอกอยู่อย่างนี้นี่ ใครเข้าใกล้มันก็โกง โกงทุกเหลี่ยมนั่นแหละ ถ้าลงหลอกตัวเองได้มันก็โกงคนอื่นได้ ไว้ใจไม่ได้ทีเดียว เหตุนี้พุทธศาสนาท่านตรง ตรงตามท่านละก็มรรคผลไม่ไปไหน อยู่ในเงื้อมมือ อยู่ในกำมือทีเดียว **พุทธศาสนาท่านตรง แต่ว่าผู้ปฏิบัติไม่ตรงตามพุทธศาสนา มันก็หลอกลวงตัวเอง โกงคนอื่นเท่านั้น** นี่หลักจริงเป็นอย่างนี้ ให้จำไว้ให้มั่นท่านได้ยืนยันอีกใน **อคฺคปฺปสาทสุต** ว่า **อคฺคโต เว ปสนฺนานํ อคฺคํ ธมฺมํ วิชานตํ อคฺเค พุทฺเธ ปสนฺนานํ ทกฺขิเณยฺเย อนุตฺตเร, อคฺเค ธมฺเม ปสนฺนานํ วิราคูปสเม สุเข, อคฺเค สงฺเฆ ปสนฺนานํ ปุญฺญกฺเขตฺเต อนุตฺตเร, อคฺคสฺมึ ทานํ ททตํ, อคฺคํ ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ, อคฺคํ อายุ จ วณฺโณ จ ยโส กิตฺติ สุขํ พลํ, อคฺคสฺส ทาตา เมธาวี อคฺคธมฺมสมาหิโต, เทวภูโต มนุสฺโส วา อคฺคปฺปตฺโต ปโมทตีติ ฯ** นี่วางหลักอีกหลักหนึ่ง แปลเป็นภาษาไทยว่า เมื่อบุคคลรู้จักธรรมอันเลิศ เลื่อมใสแล้วด้วยความเป็นของเลิศ เลิศอย่างไร รู้จักธรรมอันเลิศนั้น ธรรมอะไรธรรมอันเลิศ คือธรรมที่แสดงมาแล้วเป็นธรรมอันเลิศทั้งนั้น ถ้าว่าเลื่อมใสโดยความเป็นของเลิศ ไม่ปล่อยไม่วางไม่ละกันละ เข้าถึงก็จด ไม่ปล่อยไม่วางกันละ จดไม่วางไม่ปล่อย วางก็กลงไปตั้งแต่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด เรื่อยเข้าไปจนกระทั่งได้ขึ้นไปถึงแค่ไหน ดวงไหนไม่ปล่อยไม่ละกันละ ใจจดอยู่กลางดวงนั่นแหละ ถ้าจด

อยู่ขณะนั้นละก็ เลื่อมใสโดยความเป็นของเลิศละ ของเลิศก็ต้องไม่ปล่อย ถ้าปล่อยมันก็ไม่เลิศ ไม่ปล่อยกันละ คว้ากันแน่นทีเดียวดวงนั้น ตลอดตั้งแต่ดวงต้นจนกระทั่งถึงดวงพระอรหัต ได้แค่ไหนยึดแค่นั้น มั่นเป็นขั้น ๆ ไป เมื่อรู้จักธรรมอันเลิศ เลื่อมใสแล้วโดยความเป็นของเลิศ ทีนี้ก็เป็นชั้น ๆ ไป

อคฺเค พุทฺเธ ปสนฺนานํ ทกฺขิเณยฺเย อนุตฺตเร เลื่อมใสใน **พระพุทธเจ้าผู้เลิศ** คือ **ธรรมกาย**ทีเดียว ธรรมกายโคตรภู ธรรมกายโคตรภูละเอียด ธรรมกายโสดา โสดาละเอียด ธรรมกายสกทาคา สกทาคาละเอียด ธรรมกายอนาคา อนาคาละเอียด ธรรมกายอรหัต อรหัตละเอียด นั่นแหละ **ธรรมกาย** นั่นแหละพระพุทธเจ้าผู้เลิศละ เลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้านั้น เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ **ทกฺขิเณยฺเย อนุตฺตเร** ซึ่งเป็นทักขิไณยบุคคลอย่างยอดเยี่ยม ทักขิไณยบุคคลเป็นอย่างไร ถ้าใครได้ไปทำบุญทำกุศลกับท่านเข้าผลได้ในปัจจุบันทันตาเห็น ได้เป็นเศรษฐี คหบดีทีเดียว ได้เป็นกษัตริย์ เศรษฐีทีเดียว ได้สมบัติในปัจจุบันทันตาเห็นทีเดียว นั่นหละเป็นทักขิไณยบุคคลอย่างยอดเยี่ยมอย่างนั้น

อคฺเค ธมฺเม ปสนฺนานํ เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ **วิราคูปสเม สุเข** ซึ่งเป็นธรรมปราศจากยินดี สงบสุข สงบเป็นสุข นั่นแหละ ดวงนั้นตลอดขึ้นไปนั่นแหละ **อคฺเค ธมฺเม ปสนฺนานํ** เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ซึ่งเป็นธรรมอันปราศจากกำหนัดยินดี สงบสุข **เมื่อเข้าไปอยู่ในกลางดวงนั่นแล้ว หมดความกำหนัด ยินดี สงบ ระงับ เป็นสุขแสนสุขทีเดียว** ทุกดวงไปตั้งต้นแต่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เมื่ออยู่กลางดวงนั้นแล้วความกำหนัดยินดีไม่มี สงบระงับเป็นสุขทีเดียว ถ้าว่าต้องการสุขละก็ไปอยู่นั่น ถ้าว่าต้องการทุกข์ละก็ออกมาเสียก็ได้รับทุกข์ ต้องการสุขก็เข้าไปอยู่กลางดวงธรรมนั่น ทุกดวงไปเป็นสุขแบบเดียวกันหมด ที่ปรากฏว่า **วิราคูปสเม สุเข** ซึ่งเป็นธรรมปราศจากยินดี สงบระงับเป็นสุข

อคฺเค สงฺเฆ ปสนฺนานํ เลื่อมใสในพระสงฆ์อันเลิศ **ธรรมกาย**ละเอียด กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมละเอียด นี่เป็นหมู่ของชนเป็นหมู่ของมนุษย์ ธรรมกายละเอียดของโคตรภู ธรรมกายละเอียดของโสดา ธรรมกายละเอียดของสกทาคา ธรรมกายละเอียดของอนาคา ธรรมกายละเอียดของพระอรหัต นี่แหละ **อคฺเค สงฺเฆ ปสนฺนานํ** เลื่อมใสในพระสงฆ์อันเลิศ **ปุญฺญกฺเขตฺเต อนุตฺตเร** ซึ่งเป็นบุญเขตอย่างยอด พระสงฆ์เป็นบุญเขตอย่างยอด ถ้าใครได้บริจาคกับพระสงฆ์ หรือได้ไปเลื่อมใสในพระสงฆ์เข้าก็ได้ผลปัจจุบัน ได้ผลเป็นมหัศจรรย์ทีเดียว เป็นทักขิไณยบุคคลอย่างยอด **อคฺคสฺมึ ทานํ ททตํ** ได้ถวายทานในท่านผู้เลิศแล้ว **อคฺคํ ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ** บุญอัน

เลิศย่อมเจริญ ได้ถวายทานในพระพุทธเจ้า ได้ถวายทานในธรรม ได้ถวายทานในพระสงฆ์ในท่านผู้เลิศเหล่านั้น บุญอันเลิศย่อมเจริญ ได้สมบัติปัจจุบันทันตาเห็น ไม่อย่างนั้น ละโลกนี้ไปแล้วก็ได้สมบัติในเทวโลก พรหมโลก สมมาตปรารถนา ได้ผลทีเดียว **อคฺคํ อายุ จ วณฺโณ จ ยโส กิตฺติ สุขํ พลํ** อายุ วรรณ **อายุ**คือ มีอายุยืน **วรรณะ** ผิวพรรณวรรณแห่งร่างกายงดงาม เป็นของที่เลิศย่อมเจริญแก่เขาที่ได้ถวายทานนั้น ยศ เกียรติคุณ **ความสุข**และ**กำลัง**อันเลิศก็ย่อมเจริญแก่เขา **อคฺคสฺส ทาตา เมธาวี** ผู้มีปัญญาได้ถวายทานแก่ท่านผู้เลิศแล้ว **อคฺคธมฺมสมาหิโต** ตั้งอยู่ในธรรมอันเลิศ **เทวภูโต มนุสฺโส วา** จะไปเกิดเป็นเทวดาหรือว่าจะไปเกิดเป็นมนุษย์ **อคฺคปฺปตฺโต ปโมทติ** ย่อมถึงเป็นผู้เลิศบันเทิงอยู่ เกิดเป็นเทวดาก็ได้เกิดในวิมานทีเดียว จะเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดในปราสาททีเดียว ถึงซึ่งความเป็นผู้เลิศบันเทิงอยู่ ไม่ต้องทำไร่ไถนาค้าขายใด ๆ เกิดในกองสมบัติทีเดียว นี่เป็นหลักยืนยันว่าธรรมนั่นแหละย่อมรักษาผู้ประพฤติได้จริงอย่างนี้ ไม่คลาดเคลื่อน อย่าไปต้องสงสัยอะไรเลย อย่าระแวงอะไรเลย ถ้าไม่สงสัยก็ให้มั่นอยู่ในธรรม จะทำอะไรก็ช่าง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสหรือไม่ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดใสหรือไม่ ถ้าใสเข้าอยู่เวลาใดได้เวลานั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ใสหรือไม่ ถ้าใส เข้าอยู่เวลาใดได้เวลานั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดใสหรือไม่ ถ้าใสเข้าอยู่เวลาใดได้เวลานั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมใสหรือไม่ ถ้าใส ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดใสหรือไม่ ถ้าใสดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมใสหรือไม่ ถ้าใส ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดใสหรือไม่ ถ้าใส ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมใสหรือไม่ ถ้าใส เข้าอยู่ในเวลาใดได้เวลานั้น ตลอดกายธรรมละเอียด กายธรรมโสดา โสดาละเอียด กายธรรมสกทาคา สกทาคาละเอียด กายธรรมอนาคา อนาคาละเอียด กายธรรมพระอรหัต อรหัตละเอียด นี่แหละเรียกว่า **ธมฺมวิหารี ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่** หรือ **สุขธมฺมวิหารี ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข อยู่ในกลางดวงธรรมนั้น** จะปฏิบัติให้ถูกหลักพระพุทธศาสนา หลักพระพุทธศาสนาอยู่ในกลางดวงธรรมนั้น ไม่ได้อยู่ที่อื่น หลักพระพุทธศาสนาไม่มีอื่น มีดวงศีล สมาธิ ปัญญา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อจัดออกมาทางกายวาจาไปอีกเรื่องหนึ่ง จัดไปทางเจตนาก็อีกเรื่องหนึ่ง ถ้าจัดเข้าไปในดวงธรรมก็คือดวงศีลทีเดียว เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ใสบริสุทธิ์สนิท เมื่อเป็นมนุษย์ก็ปฏิบัติอยู่ในดวงธรรมดวงศีลนั่น ที่จะเข้าถึงดวงศีลต้องเข้าถึงดวงธรรมก่อน **ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** หรือ **ดวงปฐมมรรค** หรือ **ดวงเอกายนมรรค** เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน และหยุดอยู่กลางดวงธรรมนั่นแหละ นี่จะปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาหละปฏิบัติทางธรรม

ได้หลักแล้ว ได้หลักศาสนาแล้ว ปฏิบัติทางธรรมต่อไป ปฏิบัติทางธรรมก็ต้องให้มั่นคง

ใจนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธรรมานุ-ปัสสนาสติปัฏฐาน ใจหยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอหยุดก็หยุดในกลางดวงของกลาง กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล พอถูกส่วนเข้า ก็กลางของกลางใจที่หยุดนั่นแหละ ก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ พอหยุดเข้ากลางของหยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา เข้ากลางของหยุด กลางของกลางถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ พอหยุดเข้าก็กลางของกลาง ๆ ๆ พอหยุดถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางของดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้ากลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ก็เห็นกายมนุษย์ละเอียด ดำเนินไป ในกายมนุษย์ละเอียดแบบนี้แหละ ก็จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม กายธรรมละเอียด เป็นลำดับขึ้นไปทั้ง ๑๘ กาย ถึงตลอด แบบเดียวกันนี้

นี่ปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา คือ **ไปทางศีล สมาธิ ปัญญา ปฏิบัติเข้าไปข้างใน ถ้าปฏิบัติถอยออกมาข้างนอก ก็กาย วาจาบริสุทธิ์ ว่ากันเจตนาบริสุทธิ์ไปอีก กว้าง ๆ เป็นปริยัติไป ถ้าปฏิบัติต้องเดินให้ตรงเข้าไปข้างใน นั่นเป็นทางปฏิบัติ เมื่อเข้าถึงปฏิบัติแล้วก็ปฏิเวธเป็นชั้น ๆ เข้าไป**

เมื่อเข้าถึงกายมนุษย์หยาบนี้ เข้าไปในทางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ในศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าไปถึงกายมนุษย์ละเอียด **พอถึงกายมนุษย์ละเอียดก็เป็นตัวปฏิเวธอยู่แล้ว เห็นกายมนุษย์ละเอียดเข้าแล้ว นั่นเป็นตัวปฏิเวธอยู่แล้วตามส่วน** เข้าไปในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด จนกระทั่งถึงกายทิพย์ก็เป็นปฏิเวธอยู่แล้ว เห็นกายทิพย์เข้าแล้ว เห็นกายทิพย์ละเอียดก็เป็นปฏิเวธ เห็นกายรูปพรหมก็เป็นปฏิเวธ เห็นกายอรูปพรหมก็เป็นปฏิเวธ เห็นกายอรูปพรหมละเอียดก็เป็นปฏิเวธเป็นชั้น ๆ เข้าไป เข้าถึงกายธรรม เข้าถึงกายธรรมก็เป็นปฏิเวธ เข้าถึงกายธรรมละเอียดก็เป็นปฏิเวธ แบบเดียวกันนั่นแหละ จะปฏิบัติไปอย่างไรก็ว่าไปเถอะปริยัติ เมื่อเข้าถึงปฏิบัติแล้วก็เข้าถึงปฏิเวธเป็นลำดับไป เข้าถึงโสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด เป็นลำดับไป ไม่เคลื่อนละ ไม่เคลื่อนหลัก เอาหลักมาปรับดูเถอะ ปริยัติเอามาปรับดูเถอะ แต่ว่าผู้เรียนปริยัติ ผู้เรียนบาลีท่าน

ไม่เห็น ท่านก็เรียนตามศัพท์ของท่านไป เมื่อท่านเห็นท่านก็เรียนตามความเห็นของท่าน นี่เรื่องนี้สำคัญเพราะเหตุนั้น

การปฏิบัติศาสนาหรือนับถือศาสนา ถ้าว่าศึกษาไม่ได้หลักพระพุทธศาสนาแล้ว จะนับถือไปสัก ๕๐ ปีก็เอาเรื่องไม่ได้ ถ้าได้หลักแล้วจึงจะเอาเรื่องได้ เพราะฉะนั้น วัดปากน้ำได้หลักแล้ว ต่อไปหมดประเทศไทยจะต้องถือเอาวัดปากน้ำนี่เป็นหลักทางปฏิบัติในทางปฏิบัติ ปฏิเวธ ส่วนปริยัตินะไม่ต้องเอาวัดปากน้ำ วัดปากน้ำต้องไปเอาเขามาอีก เอามาจากตำรับตำราที่เขาตั้งไว้เป็นหลักสูตรในประเทศไทย ถึงกระนั้นปริยัติวัดปากน้ำก็ไม่แพ้ฝั่งพระนคร ชนะฝั่งพระนครหลายวัด เหลือไม่กี่วัดที่จะล่วงล้ำไป แต่ส่วนปฏิบัตินั้น ชนะหมดทั้งประเทศไทย วัดใดวัดหนึ่งสู้ไม่ได้ เพราะวัดใดวัดหนึ่งสั่งสมพวกมีธรรมกายมากไม่ได้เหมือนวัดปากน้ำ วัดปากน้ำสั่งสมมากเวลานี้ ขนาด ๑๐๐ ขาดเกินไม่มาก ทั้งอุบาสก อุบาสิกา พระ เณร ๑๐๐ ขาดเกินไม่มาก หรือจะกว่าก็ไม่รู้ แต่ว่ายังไม่ได้สำรวจถี่ถ้วน แล้วจะสำรวจให้ดูว่ามีเท่าใด **มากอยู่แล้วพวกที่ปฏิบัติใช้ได้ทีเดียว ที่ใช้ไม่ได้อย่างสูงนั้นผู้เทศน์ต้องคอยคุม ถ้าไม่คุมละก็ไปสูงไม่ได้ มารมันปัดลงต่ำเสีย มันแนะนำให้วางเป้าหมายใจดำเสีย** ไม่จดอยู่ที่เป้าหมายใจดำ ที่ผู้เทศน์คอยคุมไว้ละก็ถูกเป้าหมายใจดำ ตรงกันข้ามกับพวกพญามาร ถ้าว่าไม่คุมไว้แล้วเป็นลูกศิษย์พญามารเสียแล้ว มารเอาไปใช้เสียแล้ว อย่างนี้มาก เหตุนั้นเมื่อมาพบของจริงเช่นนี้แล้ว ทั้งพระ ทั้งเณร ทั้งอุบาสก อุบาสิกา ควรปล่อยชีวิต ค้นเอาของจริง รักษาของจริงไว้ให้ได้ เมื่อได้แล้วละก็จะยิ้มในใจของตัวอยู่เสมอไป ไม่มีความเดือดร้อนใด ๆ เห็นว่า **พระพุทธศาสนานี่เป็น นิยานิกธรรมจริง** นำสัตว์ออกจากทุกข์ได้จริง ในปัจจุบันทันตาเห็นทีเดียว เมื่อรู้จักหลักอันนี้ นี่แหละ **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี** ธรรมย่อมรักษาผู้ที่ประพฤติธรรม **ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ** ธรรมนั่นแหละ สั่งสมไว้ดีแล้ว นำความสุขมาให้แท้ ๆ เหตุนี้แหละที่ได้ชี้แจงแสดงมาแล้วนี้ เพื่อเป็นปฏิการสนองประคองศรัทธา ประดับสติปัญญาคุณสมบัติของท่านผู้พุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดาสโมสร ในสถานที่นี้ถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความแต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๒. ธรรมนิยามสูตร

๓๑ มกราคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

เอวมฺเม สุตํ ฯ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ ตตฺรํ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ ฯ ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ ฯ ภควา เอตทโวจาติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เป็นธรรมสวนะฉลองประคองศรัทธาประดับสติปัญญาคุณสมบัติ ของท่านผู้พุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรเพื่อสวนะกิจในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า จะชี้แจงแสดงธรรมเทศนาในเวลาวันนี้ คือ ในเรื่อง **ธรรมนิยามสูตร** ธรรมที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตรัสเทศนายกย่องธาตุธรรมว่า เป็นของเกิดขึ้นก่อนเก่า หรือเก่าก่อน พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้น หรือจะไม่บังเกิดขึ้น ธาตุธรรมน่ะเขามีอยู่แล้ว เขาเกิดอยู่แล้ว ตั้งอยู่แล้วเป็นปรกติ พระองค์ทรงแสดงธรรมในข้อนี้ คือจะทรงแสดงชี้แจง แสดงธาตุธรรมให้ปรากฏตามกำหนด ตามความเป็นจริงของธาตุธรรมเหล่านั้น บัดนี้จะชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลี แห่งพระสูตรนั้น เพื่อเป็นเครื่องปฏิการสนองประคองศรัทธาประดับสติปัญญาคุณสมบัติของท่านผู้พุทธบริษัททุกถ้วนหน้า

เริ่มต้นแห่งพระสูตรว่า **เอวมฺเม สุตํ** พระสูตรนี้พระอานนท์ได้สดับฟัง เฉพาะพระ–พักตรสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า **เอวํ อากาเรน** ด้วยอาการอย่างนี้ **เอกํ สมยํ** ณ สมัยครั้งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับที่วิหารเชตวัน อันเป็นอารามของอนาถปิณฑิกคฤหบดีสร้างถวายในกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งหาพระภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายรับพุทธพจน์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยอาลปนคาถาว่า **ภทนฺเต** ความเจริญจงมีแก่พระองค์ดังนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาค เมื่อพระภิกษุทั้งหลายเป็นอันมากมาสู่ที่ประชุมนั้นแล้ว จึงได้ตรัสพระสูตรนี้ว่า

อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้น **ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ความไม่บังเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้า**

ก็ดี ฐิตา ว สา ธาตุ ธาตุนั้นเขาตั้งอยู่แล้ว ธมฺมฏฺฐิตตา เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นของตั้งมั่นแห่งธรรม หรือเป็นที่ตั้งมั่นแห่งธรรม **ธมฺมนิยามตา** เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นเบาะของธรรม คำว่าเป็นเบาะนี้ขบขันอยู่ **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา** สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงดังนี้ **ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ** พระตถาคตเจ้าได้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะอยู่ ไต่สวนธรรมนั้นอยู่ หรือไต่สวนธาตุนั้นอยู่ **อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา** ครั้นตรัสรู้พร้อมจำเพาะแล้ว ไต่สวนเสร็จแล้ว **อาจิกฺขติ เทเสติ** ย่อมบอก ย่อมแสดง **ปญฺญเปติ ปฏฺฐเปติ** ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง **วิวรติ วิภชติ** ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนก **อุตฺตานีกโรติ** ย่อมทำให้ตื้นขึ้นว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ฯ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง**

อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตา ว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา ว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี หรือว่าความไม่เกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี ธาตุนั้นเขาตั้งอยู่แล้ว เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นที่ตั้งมั่นของธรรม เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นเบาะของธรรม ว่า สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ พระตถาคตเจ้าตรัสรู้พร้อมเฉพาะอยู่ไต่สวนธาตุนั้น **อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา** ครั้นตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว ไต่สวนแล้ว ทรงบอก ทรงแสดง ทรงบัญญัติ ทรงแต่งตั้ง ทรงเปิดเผย ทรงจำแนก ทำให้ตื้นขึ้นว่า **สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ดังนี้**

อุปฺปาทาวา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตา ว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา ว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี หรือว่าความไม่เกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี ธาตุนั้นเขาตั้งอยู่แล้ว เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นที่ตั้งมั่นแห่งธรรม เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นเบาะของธรรม **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ** พระตถาคตเจ้าตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว ตรัสรู้พร้อมเฉพาะอยู่ ไต่สวนหรือสอบสวนธาตุนั้นอยู่ ครั้นตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว ไต่สวนแล้ว ทรงบอก ทรงแสดง ทรงบัญญัติ ทรงแต่งตั้ง ทรงเปิดเผย ทรงจำแนก ทรงทำให้ตื้นขึ้นว่า **ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวดังนี้**

อิทมโวจ ภควา สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระสูตรนี้จบลงแล้ว **อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุํ** ภิกษุทั้งหลายมีใจยินดี เพลิดเพลินภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยประการดังนี้ นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาเทศนาดังนี้ตามที่แปลกันในสยามภาษานี้

ต่อแต่นี้จะแปลขยายจากมคธภาษาเป็นสยามล้วน ให้เราท่านทั้งหลายได้ทบทวน

ได้สดับตรับฟัง ให้เข้าเนื้อเข้าใจ เป็นธรรมอันลุ่มลึกสุขุมนัก ไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย ว่าพระสูตรนี้อันพระอานนท์เถรเจ้าได้สดับตรับฟังแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่ที่วิหารเชตวัน อันเป็นอารามของอนาถบิณฑิกคฤหบดีสร้างถวายในกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเรียกภิกษุทั้งหลายมาสู่ที่เฝ้า ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นรับพุทธพจน์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยอาลปนคาถาว่า ภทนฺเต ความเจริญจงมีแด่พระองค์ดังนี้ แล้วสมเด็จพระผู้มีพระภาคได้เริ่มตรัสพระสูตรนี้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความบังเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี ความไม่บังเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี ธาตุนั้นตั้งอยู่แล้ว เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นที่ตั้งมั่นของธรรม เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นเบาะของธรรม **สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง** พระตถาคตเจ้าตรัสรู้พร้อมเฉพาะอยู่ สอบสวนซึ่งธาตุนั้นอยู่ ครั้นตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว สอบสวนแล้ว ทรงบอก ทรงแสดง ทรงบัญญัติ ทรงแต่งตั้ง ทรงเปิดเผย ทรงจำแนก ทรงกระทำให้ตื้นขึ้น ว่า **สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง**

ว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความบังเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี ความไม่บังเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี ธาตุนั้นเขาตั้งอยู่แล้ว เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นที่ตั้งมั่นของธรรม เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นเบาะของธรรม ว่า **สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์** พระตถาคตเจ้าได้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะอยู่ สอบสวนอยู่ซึ่งธาตุนั้น ครั้นตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว สอบสวนแล้ว ทรงบอก ทรงแสดง ทรงบัญญัติ ทรงแต่งตั้ง ทรงเปิดเผย ทรงจำแนก ทรงกระทำให้ตื้นขึ้น ว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ดังนี้

ว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความบังเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี ความไม่บังเกิดขึ้นของพระตถาคตเจ้าก็ดี ธาตุนั้นเขาตั้งอยู่แล้ว เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นที่ตั้งมั่นของธรรม เพราะความที่แห่งธาตุนั้นเป็นเบาะของธรรม ว่า**ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว** พระตถาคตเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะอยู่ สอบสวนธาตุนั้นอยู่ ครั้นตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว สอบสวนแล้ว ทรงบอก ทรงแสดง ทรงแต่งตั้ง ทรงเปิดเผย ทรงจำแนก ทรงกระทำให้ตื้นขึ้น ว่า **ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว** ดังนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสพระสูตรนี้จบลงแล้ว ภิกษุทั้งหลายมีใจเพลิดเพลินยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยประการดังนี้ นี่เป็นสยามภาษาล้วน ไม่เกี่ยวด้วยบาลี แต่ว่าเป็นเนื้อความของภาษาแปลอยู่ ไม่ใช่สยามภาษาแท้ เป็นแปลมคธภาษาเป็นสยามอยู่ จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป เพราะธรรมนี่ลึกซึ้งนัก เราไม่รู้ไม่ถึง เราอาศัยกายมนุษย์ก็จริง แต่ว่าหารู้จักธาตุธรรมของมนุษย์ไม่ หารู้จักธาตุธรรมของพระพุทธเจ้า พระ

อรหันต์ไม่ วันนี้จะชี้แจงแสดงให้เข้าเนื้อเข้าใจในธาตุธรรมเหล่านี้

ข้อสำคัญอยู่ก็ ที่**พระตถาคตเจ้า**น่ะ **เราต้องรู้จักคือใคร รูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร** แล้วก็คำว่า**ธาตุ**น่ะ ว่า**ธรรม**น่ะ **เราต้องรู้จักว่าเป็นอย่างไร รูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร** นั่นแน่ะ ต้องรู้ความอันนั้นแน่ะ **ที่แสดงมาแล้วนี้ เป็นอุเทศ นิเทศ ต้องเป็นปฏินิเทศออกไป** อุเทศน่ะแสดงเนื้อความอยู่ นิเทศน่ะกว้างออกไป นิเทศน่ะพิศดารออกไป จะแสดงให้พิศดารกว้างขวางออกไปอีก "**ธาตุ**" คำว่าธาตุนั้นน่ะ พระตถาคตเจ้าจะเกิดขึ้นก็ดี ไม่เกิดขึ้นก็ดี ธาตุนั้นเขาตั้งอยู่แล้ว **พระตถาคตเจ้า**น่ะ รู้กันน่ะ "**ธรรมกาย**" เคยเทศน์กันมากแล้ว ธรรมกายมีหลายชั้น ธรรมกายโคตรภูทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายโสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายพระอรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียด สิบกาย กายหยาบกายละเอียดทั้งมรรคทั้งผลด้วย รวมทั้งมรรคทั้งผล ๑๐ กาย นี่เรียกว่า**ธรรมกาย นี่ตัวพระตถาคตเจ้าทั้งนั้น** ธรรมกายนี้ตัวพระตถาคตเจ้าทั้งนั้น เมื่อเข้าใจว่าพระตถาคตเจ้าดังนี้ละก็ เราจะแสดงว่าธรรมกายจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น ธาตุนั้นเขาตั้งอยู่แล้ว ที่ได้ไว้น่ะก็ถูกเหมือนกัน แบบเดียวกัน พระตถาคตเจ้าก็แบบเดียวกัน ชื่อธรรมกายนั่นแหละ เรียกธรรมกายนั่นแหละ

เมื่อเข้าใจแล้วดังนี้ จะแสดงโดย**ธาตุ**ให้เข้าเนื้อ เข้าใจต่อไป ว่า ฐิตา ว สา ธาตุ **ธาตุนั้นเขาตั้งอยู่แล้ว** แต่ว่าความที่ของ**ธาตุนั้นเป็นที่ตั้งมั่นของธรรม** นั่นแน่มีธรรมอยู่ข้างหลังนั่นแน่ เพราะความที่ของ**ธาตุนั้นเป็นเบาะของธรรม ธาตุเป็นที่ตั้งของธรรม เป็นเบาะของธรรม**อย่างนี้จริงน่ะ ธาตุน่ะรูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร ธรรมน่ะรูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร โต เล็กเท่าไหน อยู่ที่ไหน **ธาตุนั้นตัวจริงน่ะกลม ๆ ธรรมตัวจริงก็กลม ๆ เป็นดวงกลม ๆ เล็กใหญ่ตามส่วน** เล็กน่ะ **เล็กที่สุดจนกระทั่งเอากล้องส่องไม่เห็น เป็นดวงทั้งนั้นใหญ่ขึ้นไป**ก็หมดธาตุหมดธรรม **เต็มธาตุเต็มธรรม** เต็มไปหมดเป็นดวงใหญ่ขึ้นไป ขนาดนั้นนั่น**เป็นดวงของธาตุ ดวงของธรรม ธาตุธรรมนี้แยกกันไม่ได้ อาศัยกัน เหมือนกายมนุษย์กับใจทีเดียว แยกกันไม่ได้** ถ้าแยกกันเกิดเรื่อง ต้องเป็นต้องตายทีเดียว เพราะฉะนั้น **ธาตุนั้นก็เป็นเบาะของธรรม ธรรมต้องอยู่ในธาตุ อาศัยธาตุอยู่** ถ้าว่าเมื่อธาตุเป็นเบาะของธรรม ถ้าว่าเมื่อธาตุเป็นที่ตั้งมั่นของธรรมละก้อ ธรรมเป็นที่ตั้งมั่นของธาตุได้บ้างไหมล่ะ ได้เหมือนกัน แบบเดียวกัน ถ้าธาตุนั้นเป็นเบาะของธรรม ธรรมเป็นเบาะของธาตุบ้างได้ไหมล่ะ ได้เหมือนกัน แบบเดียวกัน เป็นอย่างไรกันน่ะ

คำว่าเป็นเบาะนั่นแหละ เป็นภาษาพูด เป็นภาษาไทยเราแท้ ๆ แต่ว่าฟังไม่ออก อย่าเข้าใจว่าเบาะที่ปูให้เด็กนอน หรือเมาะปูให้เด็กนอน เข้าใจเสียอย่างนั้น เข้าใจอย่างนั้น

หมด ก็ถูกเหมือนกันแหละ แต่ว่ามีวัตถุธาตุ มีวัตถุนั้นขึ้น แต่คำว่า**ธาตุเป็นเบาะของธรรม ธรรมเป็นเบาะของธาตุน่ะ เป็นเบาะอย่างนี้ มนุษย์มาเกิดในมนุษย์โลกมีอายตนะ ของชั้นกามนี่ โลกายตนะ ต้องมีโลกายตนะเป็นเบาะ ไม่มีโลกายตนะเป็นเบาะเกิดไม่ได้** เขาเรียกว่าโลกายตนะ อายตนะของโลก อายตนะมี ๒ อย่าง **อายตนะของธรรม "ธรรมายตน" ธรรมายตนน่ะไม่ใช่อื่นทีเดียว นิพพานทีเดียว** ที่พระองค์ทรงรับสั่งว่า **อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ นิพพานเป็นอายตนอยู่อันหนึ่ง** นิพพานเป็นอายตนอยู่ **พระพุทธเจ้าไปนิพพาน เบาะนิพพานก็มี สัตว์มาเกิดในโลก เบาะของโลกเขาก็มี เรียกว่าโลกายตนํ เป็นเบาะเป็นที่ตั้ง เป็นที่อาศัยอยู่** เรียกว่า**เป็นเบาะ** เกิดในครรภ์มารดา ครรภ์มารดาเป็นเบาะ นั่นก็โลกายตนะเหมือนกัน แม้เกิดในชั้นทิพย์ ๖ ชั้น ชั้นทิพย์เขาก็เป็นเบาะ เกิดในชั้นรูปพรหมอรูปพรหม ชั้นรูปพรหมอรูปพรหมนั่นก็เป็นเบาะเหมือนกัน เรียกว่าโลกายตนะทั้งนั้น รู้จักเบาะอย่างนี้ละก็เข้าใจกัน เมื่อเข้าใจฟังดังนี้

ธาตุที่เขาตั้งอยู่แล้วน่ะ ธาตุน่ะแบ่งออกไปเป็นสอง มีธาตุอย่างหนึ่ง **ธาตุแบ่งออกไปเป็นสอง** เป็น "**สังขตธาตุ**" "**อสังขตธาตุ**" ถ้าธาตุแบ่งออกเป็นสอง **ธรรมล่ะ ก็แบ่งออกเป็นสอง**เหมือนกัน "**สังขตธรรม**" "**อสังขตธรรม**" แบบเดียวกัน เรียกว่า "**สังขตธาตุ สังขตธรรม**" "**อสังขตธาตุ อสังขตธรรม**" ไม่ใช่แต่เท่านั้น ยังมี "**วิราคธาตุ วิราคธรรม**" อีก ยังมีอีกวิราคธาตุวิราคธรรม ที่ท่านยกตำรับตำราไว้ว่า **สงฺขตา วา อสงฺขตา วา วิราโค เตสํอกฺขมกฺขายติ "สังขตธาตุสังขตธรรม" ก็ดี "อสังขตธาตุอสังขตธรรม" ก็ดี ไม่ประเสริฐเลิศเท่า "วิราคธาตุวิราคธรรม"** วิราคธาตุวิราคธรรมประเสริฐเลิศกว่าสังขตธรรมและอสังขตธรรมเหล่านั้น นั่นต้องรู้ชัดลงไปอย่างนี้

สังขตธาตุสังขตธรรมน่ะ เป็นอย่างไร นี่แหละที่เราอาศัยอยู่นี่แหละ ตัวสังขตธาตุสังขตธรรมทั้งนั้น **อยู่กับธรรมในกายมนุษย์ นี่ก็เป็นสังขตธรรม อยู่กับธาตุมนุษย์ นี่ก็เป็นสังขตธาตุ ธาตุธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งได้ บังคับบัญชาได้ เป็นสังขตธาตุสังขตธรรม**

ถ้า**อสังขตธาตุอสังขตธรรม**ล่ะอยู่ที่ไหน? **อสังขตธาตุอสังขตธรรมตั้งแต่ธรรมกายขึ้นไป** ธรรมกายที่เป็นโคตรภูทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายที่เป็นโสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ถ้ารวบทั้งหมดเช่นนี้ นี่ก็หมดสงสัยทีเดียว **ส่วนที่เป็นธรรมกายแล้ว เป็นอสังขตธาตุอสังขตธรรม แต่ยังไม่ใช่ "วิราคธาตุวิราคธรรม"** ธาตุที่เป็นธรรมกาย ไม่ต้องยกธรรมกายโคตรภูออก เป็นธรรมกายใสแบบเดียวกัน ที่เป็นธรรมกายทั้งหยาบทั้งละเอียด ธาตุธรรมที่เป็นธรรมกายทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายหยาบธรรมกายละเอียดที่เป็นโคตรภู ธรรมกายหยาบ ธรรมกาย

ละเอียดที่เป็นพระโสดา ธรรมกายหยาบธรรมกายละเอียดที่เป็นพระสกทาคา ธรรมกายหยาบธรรมกายละเอียดที่เป็นพระอนาคา ยกพระอรหัตออกเสีย **ทั้ง ๘ กายนี้เป็นอสังขตธาตุอสังขตธรรมทั้งนั้น ธาตุเหล่านี้ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้** เป็นเหมือนแก้วใสสะอาดทีเดียว **นี่เป็นอสังขตธาตุอสังขตธรรมทีเดียว แต่ว่ายังไม่ใช่ "วิราคธาตุวิราคธรรม"**

ถ้าจะเป็นวิราคธาตุวิราคธรรมล่ะ ต้องกายพระอรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียดเป็นวิราคธาตุวิราคธรรม กายพระอรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียดเป็นวิราคธาตุวิราคธรรมทีเดียว มีธาตุธรรมชนิดเดียวกันไม่ต่างกัน แต่ว่าละเอียดขึ้นไปเป็นชั้น ๆ เป็นวิราคธาตุวิราคธรรมเออ รู้จักละ

ส่วนสังขตธาตุ สังขตธรรม อสังขตธาตุ อสังขตธรรม วิราคธาตุ วิราคธรรม รู้จักธาตุละ ธาตุเหล่านี้แหละเป็นตัวยืน **พระตถาคตเจ้าจะเกิดขึ้นก็ดี หรือว่าพระตถาคตเจ้าจะไม่เกิดขึ้นก็ดี ธาตุธรรมเหล่านี้เขาตั้งอยู่แล้ว เขามีปรากฏอยู่แล้ว** เขาไม่งอนง้อผู้หนึ่งผู้ใด **มีปรากฏขึ้นเป็นสัตว์เป็นสังขาร เป็นกำเนิด** ที่เรียกว่า **อัณฑชะ สังเสทชะ โอปปาติกะ ชลาพุชะ กำเนิดทั้ง ๔ นี้ ที่เกิดขึ้นก็เพราะอาศัยธาตุธรรมเหล่านั้นผลิตขึ้น** ธาตุธรรมเหล่านั้นผลิตขึ้นเหมือนอะไร ผลิตขึ้นเหมือน ติณชาติ พฤกษชาติ รุกขชาติ ติณชาติ ต้นหญ้า รุกขชาติต้นไม้ พฤกษชาติ ต้นไม้เหมือนกัน วัลลีชาติ ก็เถาวัลล์ต่าง ๆ ที่เป็นเถา ติณชาติ รุกขชาติ วัลลีชาติ พฤกษชาติเหล่านี้ ไม่มีธาตุธรรมละก็มีไม่ได้ ต้องอาศัยธาตุธรรมผลิตขึ้น ผลิตขึ้นก็เป็นสังขาร เป็นสังขารของโลกไป มนุษย์เล่า ที่ผลิตขึ้นเป็นมนุษย์นี่ เป็นหญิงเป็นชายปรากฏนี่ ก็อาศัยธาตุธรรมนั่นแหละ **ธาตุธรรมนั่นแหละผลิตขึ้น ถ้าไม่มีธาตุธรรมแล้วเป็นไม่ได้ ปรากฏไม่ได้ ถ้าธาตุธรรมผลิตขึ้นเป็นอะไร? ก็เป็นสังขาร เป็นปุญญาภิสังขาร**บ้าง **อปุญญาภิสังขาร**บ้าง **อเนญชาภิสังขาร**บ้าง ที่เป็นปุญญาภิสังขาร สังขารที่งดงามสวยงามที่ดีที่ชอบใจเจริญใจ ที่เป็นอปุญญาภิสังขาร สังขารที่ไม่งดงามที่ไม่ดีที่ไม่ชอบใจทั้งนั้น อเนญชาภิสังขาร สังขารที่ไม่หวั่นไหว ได้แก่สังขารของอรูปพรหม ในเนวสัญญานาสัญญายตนะก็เป็นอเนญชาภิสังขาร หรือได้แก่อสัญญีสัตว์ เบื่อนามติดรูป ได้รูปฌาน ๔ เบื่อนามติดรูป อยู่ในพรหมชั้นที่ ๑๑ นั้น นั่นเรียกว่าเป็น อเนญชาภิสังขารเหมือนกัน **เป็นสังขาร ๓ ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร**

ที่เป็นสังขารเหล่านี้ขึ้นก็เพราะธาตุธรรมเหล่านั้นผลิตขึ้น ธาตุธรรมเหล่านั้นเป็นตัวยืน **ผลิตให้เป็น ติณชาติ รุกขชาติ พฤกษชาติ วัลลีชาติ ผลิตให้เป็นสัตว์ เป็นหญิงเป็นชายปรากฏขึ้นอย่างนี้** ที่ผลิตขึ้นเรียกว่าอะไร พระพุทธเจ้าท่านทรงสอบสวนแล้ว ตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว สอบสวนแล้ว ว่านั่นแหละ **สังขาร** เป็นสังขารขึ้น สังขารจะเป็นขึ้นมากน้อย

เท่าไร เหมือนต้นไม้ ภูเขา ตึกร้านบ้านเรือน เหล่านี้แหละ จะเป็น "**อุปาทินนกสังขาร**" ก็ดี "**อนุปทินนกสังขาร**" ก็ดี ที่เป็น**อุปาทินนกสังขาร สังขารที่มีใจครอง** ที่เป็น**อนุปาทินนกสังขาร สังขารที่ไม่มีใจครอง** ได้แก่ ติณชาติ รุกขชาติ พฤกษชาติ วัลลีชาติ เหล่านั้น ไม่มีใจครอง อนุปาทินนกสังขาร

สังขารที่เกิดขึ้น อาศัยกำเนิด ๔ คือ **อัณฑชะ สังเสทชะ ชลาพุชะ โอปปาติกะ** เหล่านี้ เกิดขึ้นอาศัยกำเนิด ๔ เหล่านี้ เรียกว่า **อุปาทินนกสังขาร** สังขารที่มีใจครอง

สังขารที่มีใจครองก็ดี ไม่มีใจครองก็ดี นั่นแหละเรียกว่า**สพฺเพสงฺขารา สังขารทั้งหลายเหล่านั้นไม่เที่ยง** สังขารทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้นไม่เที่ยง แปรผันไปหมด ปรากฏอย่างนี้

เมื่อรู้จักอย่างนี้แล้ว **สิ่งที่ไม่เที่ยง** เราก็ถามซิว่า ในสากลโลก ถามพระ ถามเณร ถามอุบาสกอุบาสิกาก็ได้เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ล่ะ**มันจะเอาสุขมาจากไหนล่ะ** มีสตางค์อยู่ ๑๐๐ บาท ใช้หมดไปเสียแล้ว มันไม่เที่ยงมันหมดไปเสีย ทุกข์หรือสุขล่ะ อ้าวไม่มีใช้ทุกข์แล้ว หรือไม่ฉะนั้น สังขารเหล่านี้ที่แปรไปอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ล่ะ ถามคนแก่ซี สุขหรือทุกข์ ต้องว่าทุกข์ทีเดียว ถามเด็ก ๆ มันก็ไม่ทุกข์ล่ะซี หนุ่ม ๆ สาว ๆ มันก็ไม่ทุกข์ ถามคนแก่เข้าซี ทุกข์ทันทีทีเดียว อ้อ ทุกข์เช่นนี้หรอกหรือ นี่มันทุกข์อย่างนี้ นี้เรียกว่า **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์** เป็นทุกข์จริง ๆ นะ ไม่ใช่สุขหรอก **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา** เป็นทุกข์แท้ ๆ ไม่ใช่หลอกลวง ทุกข์จริง ๆ แต่ว่าทุกข์เหล่านี้ไม่เที่ยง ทุกข์เหล่านี้ก็เป็นละครของโลก ชั่วครั้งชั่วคราวแล้วก็เลิกกันไป ลาโรงกันไป เก็บฉากกันไป หายไปหมด ไม่รู้ไปทางไหน ก็เป็นละครโลกนั่นเอง **ถ้าว่าใครมีปัญญา ก็ปล่อยความยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยงนั้นเสีย ถ้าเป็นคนโง่ก็ไปยึดถือสิ่งที่เป็นทุกข์ไม่เที่ยง มันก็ต้องร้องไห้เศร้าโศกเสียใจไป เข้าใจว่าเป็นของเรา เป็นเราไป นั่นมันโง่นี่ ไม่รู้จริงตามธาตุธรรมเหล่านี้** ถ้ารู้จริงตามธาตุธรรม **เขาปรุงให้เป็นไปต่างหากล่ะ ไม่ใช่ของใคร ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขาที่ไหน ไม่มีทั้งนั้น** เมื่อรู้จักความจริงอันนี้แล้ว รู้จักความจริงอันนี้แล้ว ไม่ใช่แต่ธาตุอย่างเดียว ไม่ใช่แต่ธาตุที่เป็นทุกข์ ไม่ใช่แต่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์นะ **ธรรมทั้งหลายก็ยังไม่ใช่ "ตัว" นะ** รู้จักว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เที่ยวหา "**ตัว**" กันยุ่ง ทีนี้ใครล่ะเป็นผู้ทุกข์ ใครล่ะเป็นผู้รับทุกข์ ใครล่ะเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์เป็นบุคคล จะหากันยุ่ง จะเอาธรรมเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์เป็นบุคคลเสียอีกละ ท่านก็ยืนยันอีกว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ "ตัว"** แต่ว่าธรรมทั้งหลายก็ไม่ใช่ตัว ปรุงตัวให้เป็นไปอีกนั่นแหละ ถ้าว่าไม่มีธรรมตัวก็ไม่มี ไม่มีตัวธรรมก็ไม่มี อาศัยกัน นี่ข้อสำคัญ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว ธรรมทั้งหลายน่ะประสงค์

อะไร **ธรรมที่อยู่กับธาตุนั่นแหละ ธาตุมีเท่าไรธรรมมีเท่านั้น** มากมายนับประมาณไม่ได้

ธรรมน่ะ ที่นี้จะกล่าวถึง "**ธรรม**" ละ "**ธรรม" ดวงใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่ในกลางกายมนุษย์นี่ นี่ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** เป็นดวงใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่ศูนย์กลางกายมนุษย์นี่ สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย ถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์พอดี ด้ายกลุ่มขึง ๒ เส้นตึง สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย ๒ เส้นตึง ตรงกลางจดกัน ตรงกลางก็ถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์พอดี ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นแหละธรรมละ ดวงนั้นแหละเรียกว่า "**ธรรม**" เมื่อดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ดวงขนาดนั้นละ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดล่ะ สองเท่านั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ล่ะ ชนิดเดียวกันเหมือนกัน ใสหนักขึ้นไป สามเท่านั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดล่ะ สี่เท่านั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ห้าเท่านั้น โตขึ้นไป โตขึ้นไป ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดล่ะ หกเท่านั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม เจ็ดเท่านั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดล่ะ แปดเท่านั้น แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ โตขนาดนั้น นั่นเรียกว่าธรรมทั้งหลายทั้งนั้น **เป็นสังขตธาตุ สังขตธรรม**

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมล่ะ นั่นเป็น ๙ เท่า ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียดล่ะ ๑๐ เท่า นั่น เท่าหน้าตักวัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกายนั้น ๆ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาล่ะ วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียดล่ะ ๑๐ วา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาล่ะ ๑๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียดล่ะ ๑๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาล่ะ ๑๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียดล่ะ ๒๐ วา กลมรอบตัว นี่ธรรมเหล่านี้เป็น "**อสังขตธาตุอสังขตธรรม**" **แต่ว่าไม่ใช่ "วิราคธาตุวิราคธรรม"** ดวงธรรมเหล่านี้ ดวงธรรมที่เป็น**วิราคธาตุวิราคธรรม** ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา พระอรหัตละเอียด กว่า ๒๐ วาขึ้นไปนี่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตละเอียด **ยกดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตกับพระอรหัตละเอียดออกเสีย ดวงธรรมต่ำกว่านั้นลงมารวมด้วยกัน ๑๖ ดวง นั่นแหละคำว่า ธรรมทั้งหลายละ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวละ** ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นไม่ใช่ตัว **ตัวไม่ใช่ธรรม** ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นไม่ใช่ตัว ตัวไม่ใช่ธรรม

ทีนี้จะให้รู้จักตัวละ ใครเป็นตัวละ กายมนุษย์นี่แหละเป็นตัว กายมนุษย์ละเอียดก็เป็นตัว แต่ว่าตัวโดยสมมุตินะ ยกกันขึ้น เชิดกันขึ้น เรียกมันขึ้น ตัวโดยสมมุติ กายทิพย์

กายทิพย์ละเอียดก็เป็นตัว กายรูปพรหมก็เป็นตัว รูปพรหมละเอียดก็เป็นตัว กายอรูปพรหมก็เป็นตัว อรูปพรหมละเอียดก็เป็นตัว ตัวโดยสมมุติทั้งนั้น ไม่ใช่ตัวโดยวิมุตตินะ นี่ตัวโดยสมมุติ เหมือนละครโรงใหญ่ในโลก สมมุติว่าเป็นพระเอกนางเอก มันก็ลาโรงกันเสียทีหนึ่ง ก็จะเอาพระเอกนางเอกที่ไหน ลาโรงกันแล้ว ตัวเหล่านี้ตัวโดยสมมุติทั้งนั้น ตัววิมุตติมีไหมล่ะ มีตัววิมุตติ มีอยู่ กายธรรมนั่นแหละ กายธรรมละเอียดนั่นแหละ เป็นตัววิมุตติละ เป็นตัวอีกเหมือนกัน แต่ว่าเป็นตัวโดยวิมุตติ กายธรรมกายธรรมละเอียดก็เป็นตัว กายโสดาโสดา–ละเอียดก็เป็นตัว ตัวโดยวิมุตติ กายพระสกทาคาพระสกทาคาละเอียดก็เป็นตัว ตัวโดยวิมุตติ กายธรรมพระอนาคาพระอนาคาละเอียดก็เป็นตัว ตัวโดยวิมุตติอีกเหมือนกัน แต่ว่ายังไม่ใช่วิราคธาตุวิราคธรรม เป็นแต่เพียงว่า "**สังขตาวา**" "**อสังขตาวา**" เท่านั้น **ตัวที่ปัจจัยปรุงแต่งได้ ตัวที่ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้** เท่านั้นเอง **แต่ไม่ใช่เป็นวิราคธาตุวิราคธรรม ไม่ใช่วิมุตติหลุดขาดทีเดียว เป็นตทังควิมุตติบ้าง วิขัมภนวิมุตติบ้าง ไม่ถึงสมุจเฉทวิมุตติ สมุจเฉทวิมุตติก็หลุดเลยเป็น "วิราคธาตุวิราคธรรม" ทีเดียว** นั่นเป็นสมุจเฉทวิมุตติทีเดียว นี่รู้จักตัวละนะ ก็รู้เท่านั้น เมื่อรู้จักตัวชนิดนี้ละก็

ดวงธรรมนั่นจริงไม่ใช่ตัว แต่ว่าเป็นที่อาศัยตัว ตัวต้องอาศัยดวงธรรมนั้น ถ้าดวงธรรมนั้นไม่มี ตัวก็ไม่มี สมมุติก็สมมุติด้วยกัน วิมุตติก็วิมุตติด้วยกัน ปัจจัยปรุงแต่งได้ก็ปรุงแต่งได้ด้วยกัน ปรุงแต่งไม่ได้ก็ไม่ได้ด้วยกัน ขาดจากปัจจัยปรุงแต่งก็ขาดด้วยกัน เพราะเป็นตัวอาศัยกันอย่างนี้

เพราะฉะนั้นท่านถึงได้ชี้ว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว** เมื่อธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว ตัวก็ไม่ใช่ธรรม ธรรมก็ไม่ใช่ตัว **ตัวอยู่ส่วนหนึ่ง ธรรมอยู่ส่วนหนึ่ง** คนละชั้น ธรรมอยู่ดวงหนึ่งใส เท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่กลางกายมนุษย์ ตัวมนุษย์อีกเรื่องหนึ่ง ไม่ใช่ดวงธรรมนั้น ตัวที่เป็นขึ้นก็เพราะอาศัยดวงธรรมนั้น ดวงธรรมนั้นไม่ใช่ตัว ตัวไม่ใช่ดวงธรรม เพราะฉะนั้นท่านถึงได้ยืนยันว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว มีเท่าไรก็ไม่ใช่ตัวทั้งนั้น เรียกว่าธรรมทั้งหลาย

เมื่อรู้จักชัดดังนี้ รู้จักชัดว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว ตัวไม่ใช่ธรรม **เมื่อรู้จักจริงเสียเช่นนี้แล้ว เราก็จักตั้งใจแน่แน่วให้เข้าถึงธรรมกายให้ได้ เมื่อเข้าถึงธรรมกายโคตรภูแล้ว ธรรมกายโคตรภูละเอียด เข้าถึงธรรมกายโสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด เท่านี้เราก็จะเป็นสุขเกษมสำราญเบิกบานใจ พระพุทธเจ้าไปทางไหน เราก็จะไปทางนั้น** นี้เทศนาเช่นนี้ สั้น ยืนยันให้เข้าใจชัดเชียว

ถ้าเทศนาให้กว้างออกไปอีก กว้างออกไปอีกนั้นเข้าใจยาก ฝ่าย "สราคธาตุสราค–

ธรรม" "วิราคธาตุวิราคธรรม" "สังขตธาตุอสังขตธาตุ สังขตธรรมอสังขตธรรม" **เมื่อแยกออกไปแล้วมีสอง ธาตุธรรมทั้งหมด** เรียกว่า **วิราคธาตุวิราคธรรม สราคธาตุสราคธรรม** แยกออกเป็นสอง **วิราคธาตุวิราคธรรมได้แก่ ธรรมเป็นพระอรหัตพระอรหัตละเอียด** นั่นเป็นวิราคธาตุวิราคธรรมแท้ ๆ ถ้า **สังขตธาตุสังขตธรรม อสังขตธาตุอสังขตธรรม อยู่ในสราค-ธาตุสราคธรรม** ทั้งนั้น ย่นลงมาเสียเท่านี้เป็นสองอย่าง สราคธาตุสราคธรรมกับวิราคธาตุวิราคธรรม สองอย่างเท่านั้น

เมื่อรู้จักชัดดังนี้แล้ว ธาตุนี่พิสดารมากมายนัก ที่มนุษย์อาศัยนี้ ธาตุย่อย ๆ ที่เรามองเห็นไม่มีที่สุดเสียแล้ว ตาก็มองไม่มีที่สุด ธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม วิญญาณ อากาศ นั้น แยกออกไป ดินน้ำ ไฟ ลม วิญญาณ อากาศ ทั้งนั้น มองไม่มีที่สุดเป็นตึกร้าน บ้านเรือน เรือกสวนไร่นา เรือแพนาวา เป็นสัตว์เป็นบุคคล เหล่านี้เป็นสราคธาตุสราคธรรม พวกธาตุธรรมทั้งนั้นไม่มีที่สุดทีเดียว ถ้าให้กว้างขวางออกไปแล้ว เป็นชั้น ๆ **ธาตุมีเป็นชั้น ๆ ธาตุอยู่เป็นชั้น ๆ ไม่ใช่กว้างขวางเท่านั้น เข้าไปในกลางนะ กลางของกลางนะ กลางของกลาง ๆ ๆ ภายนอกนั่นเป็นสราคธาตุสราคธรรม กลางเข้าไป ๆ ๆ จนกระทั่งถึงพ้นจากสราคธาตุสราคธรรม เข้าถึงวิราคธาตุวิราคธรรม เป็นชั้น ๆ เข้าไปใหญ่โตหนักเข้าไปทุกที ไม่มีที่สุด เต็มธาตุเต็มธรรมหมด ไม่มีที่ว่างเลย** ที่แสดงเท่านี้ก็จบธาตุจบธรรมทั้งหมด

แต่ว่าผู้เทศน์เองก็ได้ค้นคว้าหาเหตุผลเหล่านี้นักหนา **แต่ว่ายังไปไม่ถึงสุด ไปยังไม่สุดในวิราคธาตุวิราคธรรม ถ้าไปสุดเวลาไรละก้อ** วิชาวัดปากน้ำ **วิชาของผู้เทศน์นี่สำเร็จเวลานั้น ภิกษุสามเณรจะต้องเหาะเหินเดินอากาศได้ทันทีทีเดียว ไม่ต้องไปสงสัยละ ถ้าไปสุดวิราคธาตุวิราคธรรมละ เวลานี้กำลังไปอยู่ ทั้งวันทั้งคืน วินาทีเดียวไม่ได้หยุดเลย ตั้งใจจะไปให้สุดวิราคธาตุวิราคธรรมนี่แหละ** ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งบัดนี้ นับปีได้ ๑๒ ปีกับ ๖ เดือนเศษแล้ว ๑๒ ปี ๖ เดือนเศษแล้วเกือบครึ่งละ จะไปให้สุดวิราคธาตุวิราคธรรมให้ได้ แต่มันยังไม่สุด แต่มันจะอีกกี่ปีไม่รู้แน่นะ **ถ้าว่าสุดแล้วก็รู้ดอก ไม่ต้องสงสัยละ รู้กันหมดทั้งสากลโลก ถ้าสุดเข้าแล้วก็ รบราฆ่าฟันเลิกกันหมด มนุษย์ในสากลโลกร่มเย็นเป็นสุขหมด ไม่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ มีผู้เลี้ยงเสร็จ เป็นสุขเหมือนอย่างกับพระ เหมือนอย่างกับเทวดา เหมือนกับพระนิพพาน** สุขวิเศษไพศาลอย่างนั้น จะได้พบแน่ละ แต่ว่าขอให้ไปสุดวิราคธาตุวิราคธรรมเสียก่อน

พวกเราทั้งหลายนี้ไม่ได้ไปกันเลย เฉย ๆ อยู่ มัวชมสวนดอกไม้ในโลกอยู่นี่เอง ชมรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง ก็อยู่ที่เดียวนั่นเอง ไม่ได้ไปไหนกับเขาเลย นี้พวกจะไปก็ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา จะไปให้สุดวิราคธาตุวิราคธรรม อ้าวไป ๆ ก็เลี้ยว

กลับกันเสียแล้ว ไม่ไปกันจริง ๆ ไปชมสวนดอกไม้อีกแล้ว ไปเพลิดเพลินในบ้านในเรือนกันอีกแล้ว อ้าวไป ๆ ก็จะไปอีกแล้ว ไป ๆ ก็กลับเสียอีกแล้ว พวกเรานี้แหละกลับกลอก ๆ อยู่อย่างนี้แหละ จะเอาตัวไม่รอด ชีวิตไม่พอ เหตุนี้ให้พึงรู้ว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวของเรา ก็นั่นแหละจึงจะเข้าถึงวิราคธาตุวิราคธรรมได้ ที่จะเข้าถึงวิราคธาตุวิราค-ธรรมน่ะ ต้องปล่อยชีวิตจิตใจนะ ไปรักไปห่วงอะไรไม่ได้ ปล่อยกันหมดสิ้นทีเดียว ไปรักห่วงใยอยู่ละก็ไปไม่ได้ ไปไม่ถึงทีเดียว เด็ดขาดทีเดียว ต้องทำใจหยุดนั่นแน่ จึงจะไปถูกวิราคธาตุวิราคธรรมได้ ต้องทำใจหยุด หยุดในหยุด ไม่มีถอยกัน ไม่มีกลับกันละ นั่นแหละจึงจะไปสุดได้ ถ้าใจอ่อนแอไปไม่ได้ดอก ต้องใจแข็งแกร่งทีเดียวจึงไปได้

นี่ที่ชี้แจงแสดงมานี้ ในสราคธาตุสราคธรรม วิราคธาตุวิราคธรรม ซึ่งมีมาในธรรม–นิยามสูตร แสดงตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย เข้าถึงของจริงในธรรมนิยายสูตร ให้พินิจพิจารณา ผู้ที่สดับตรับฟังแล้ว ให้ตั้งใจแน่แน่วว่า เราจะต้องเข้าถึงวิราคธาตุวิราคธรรมให้ได้ นี่แหละเป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ด้วยประการดังนี้ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแด่เวลา เอเตน สจฺจวชฺเชน ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแด่เวลาสมมุติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๓. เขมาเขมสรณาคมน์

๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

พหุํ เว สรณํ ยนฺติ ปพฺพตานิ วนานิ จ
อารามรุกฺขเจตฺยานิ มนุสฺสา ภยตชฺชิตา
เนตํ โข สรณํ เขมํ เนตํ สรณมุตฺตมํ
เนตํ สรณมาคมฺม สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ
โย พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต
จตฺตาริ อริยสจฺจานิ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ
ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ
อริยญฺจฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ทุกฺขูปสมคามินํ
เอตํ โข สรณํ เขมํ เอตํ สรณมุตฺตมํ
เอตํ สรณมาคมฺม สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดง **เขมาเขมสรณคีติคาถา** วาจาเครื่องกล่าวแสดงซึ่งที่พึ่งอันเกษมและไม่เกษมทั้งสองอย่าง จะชี้แจงแสดงตามวารพระบาลี คลี่ความเป็นสยาม–ภาษาตามมตยาธิบาย จะชี้แจงแสดงเป็นทางปริยัติ เป็นทางปฏิบัติ เป็นทางปฏิเวธ ให้เป็นเหตุสอดคล้องต้องด้วยพุทธศาสนา เริ่มต้นจะแสดงทางปริยัติก่อน ในตอนหลังจะได้แสดงทางปฏิบัติต่อไป แล้วปฏิเวธก็จะรู้คู่กันไปในทางปฏิบัติ พุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์บรรชิตทุกถ้วนหน้าจงเงี่ยโสตทั้งสองลงรองรับรสพระสัทธรรมเทศนา ดังอาตมาจะได้ชี้แจงแสดงต่อไป ณ บัดนี้

เริ่มต้นแห่งวารพระบาลีว่า **พหุํ เว สรณํ ยนฺติ** เป็นอาทิ ว่ามนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมากอันภัยคุกคามเข้าแล้ว ย่อมถึงภูเขาทั้งหลายบ้าง ถึงป่าทั้งหลายบ้าง ถึงอารามและต้นไม้และเจดีย์ทั้งหลายบ้าง ว่าเป็นที่พึ่ง **เนตํ โข สรณํ เขมํ** นั่นหาใช่ที่พึ่งอันเกษมไม่ **เนตํ สรณมุตฺตมํ** นั่นหาใช่ที่พึ่งอันอุดมไม่ **เนตํ สรณมาคมฺม** ถ้าอาศัยอันนั้นเป็นที่พึ่งแล้ว **สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ** ย่อมหาหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงไปได้ไม่ **โย พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต** ผู้ใดถึงแล้วซึ่งพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า และพระสงฆ์เจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง

แล้ว **จตฺตาริ อริยสจฺจานิ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ อริยญฺจฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ทุกฺขปสมคามินํ** มาเห็นอริยสัจจธรรมทั้ง ๔ ตามปัญญาอันชอบ **ทุกฺขํ** คือทุกข์ **ทุกขสมุปฺปาทํ** คือตัณหาเป็นแดนให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ **ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ** การก้าวล่วงเสียซึ่งทุกข์ **อริยญฺจฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ** คือหนทางมีองค์ ๘ ไปจากข้าศึก **ทุกฺขูปสมคามินํ** ให้ถึงพระนิพพานเป็นที่สงบระงับทุกข์ **เอตํ โข สรณํ เขมํ** นี้เป็นที่พึ่งอันเกษม **เอตํ สรณมุตฺตมํ** นี้เป็นที่พึ่งอันอุดม **เอตํ สรณมาคมฺม** มาถึงอันนี้เป็นที่พึ่งได้แล้ว **สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ** ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ด้วยประการดังนี้ นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา

ต่อแต่นี้จะแสดงเป็นปริยัติเทศนา ในเขมาเขมสรณาคมน์ต่อไป ปริยัติเทศนาว่ามนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ไม่ใช่น้อย หมดทั้งสากลโลก ชมพูทวีป แสนโกฏิจักรวาล อนันต–จักรวาล นิพพานถอดกาย มีเท่าไรที่เป็นมนุษย์หรือทิพย์ก็ช่าง หรือรูปพรหมอรูปพรหมก็ช่าง เมื่อพากันมาฟังธรรมเทศนาแล้ว นั่นแหละก็อยู่ในพวกมนุษย์นั่นทั้งนั้น มีมากน้อยเท่าใดมนุษย์ทั้งหลายมากด้วยกัน อันภัยคุกคามเข้าแล้ว **ภยตชฺชิตา** อันภัยคุกคามเข้าแล้ว เมื่อคุกคามเข้าเช่นนั้นแล้วทำไง บางพวกไปถึงภูเขาใหญ่ ๆ ที่เขานับถือเชิดชูบูชากันว่าเป็นที่พึ่งบ้าง บางพวกไปถึงป่าใหญ่ ๆ ที่เขานับถือเชิดชูบูชากันว่าเป็นที่พึ่งบ้าง บางพวกไปถึงอารามใหญ่ ๆ เช่น เชตวนาราม หรืออารามใหญ่ ๆ กว่านั้นก็ช่าง หรือเล็กกว่านั้นก็ช่าง ที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นอย่างวัดโสธรอย่างนี้ พอถึงวัดเข้าไหว้แล้ว แต่ว่าไหว้กลัวฤทธิ์กลัวเดชพระยามารอ้ายที่มีฤทธิ์มีเดชอยู่ที่นั่น ไม่ใช่เคารพต่อพระพุทธเจ้าโดยตรง เคารพในฤทธิ์เดชของพระยามารมัน กลัวพระยามารมัน อารามหรือต้นไม้เป็นเจดีย์ บัดนี้ก็ยังปรากฏอยู่นั่นแน่เจริฐพาสนั่นแน่ ต้นมะขามใหญ่นั่นแน่ ไปถึงก็ต้องไหว้เชียว ต้องไหว้ กลัว กลัวใครละกลัวฤทธิ์พระยามาร มันมีฤทธิ์มีเดช มันสิงมันทรงได้ มันบอกไหว้นบเคารพเสีย มันให้ความสุขความเจริญ ถ้าว่าไม่ไหว้นบเคารพบูชาแล้ว ก็ลงโทษต่าง ๆ นานา กลัวมัน ต้องไหว้มัน อย่างนี้ ไปถึงอารามหรือต้นไม้ เจดีย์เช่นนั้นเข้าแล้ว ก็ต้องไหว้ กลัวต้องภัยได้ทุกข์ถึงอ้ายสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ว่าเป็นที่พึ่งทีเดียว

นั่นพระพุทธเจ้าปฏิเสธแล้ว **เนตํ โข สรณํ เขมํ** ภูเขาก็ดี ป่าก็ดี อารามก็ดี ต้นไม้ก็ดี นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันผ่องใส ไม่ใช่ที่พึ่งอันเกษม **เนตํ สรณมุตฺตมํ** นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุดหรืออันอุดม ไม่ใช่ที่พึ่งอันอุดมอันสูงสุด **เนตํ สรณมาคมฺม** ก็มาอาศัยอันนั้นว่าเป็นที่พึ่งแล้ว **น ปมุจฺจติ** ย่อมไม่หลุดพ้นไป **สพฺพทุกฺขา** จากทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะต้องติดอยู่ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ อยู่นี่เองจนไปนิพพานไม่ได้ เพราะเข้าถึงที่พึ่งไม่ถูก พลาดไปเรื่องนี้ เราเห็น

อยู่ต่อตาทั่ว ๆ กันในประเทศไทยนี่ อะไรต่อมิอะไรกันไขว่เขียว เพราะเหตุอะไร เพราะเหตุว่าไม่รู้จัก **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** นะซี **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** ไม่ได้อยู่เรี่ยราดเช่นนั้น **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** อยู่ในตัวทุกคน กายเป็นชั้น ๆ เข้าไป กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด นั่นแน่ **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** นั่นแน่ กายธรรม กายธรรมละเอียด **กายธรรม** นั่นแหละเป็น **พุทฺโธ** เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นเป็นพุทฺโธ **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม** นั่นแหละ เส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกายกลมรอบตัว ดวงนั้นแหละเป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นเรียกว่า **ธมฺโม กายธรรมละเอียดอยู่ในดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย** แต่ว่า**ใหญ่กว่ากายธรรม** นั่นแหละ เรียกว่า **สงฺโฆ** เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นเรียกว่า สงฺโฆ ถ้าตัวจริงละก็ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ นั่นแหละเป็นตัวจริงที่เราจะถึง จะไปถึงสิ่งอื่นไม่ได้ **โย พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต** ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง ถึงพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง ถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง หรือถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ทั้ง ๓ นั้นว่าเป็นที่พึ่ง

เมื่อถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งแล้ว **จตฺตาริ อริสจฺจานิ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ** ต้องเห็น **อริยสัจธรรมทั้ง** ๔ เห็นอริยสัจทั้ง ๔ ตามปัญญาอันชอบที่ถูก ไม่ให้ผิดจากอริยสัจธรรมทั้ง ๔ อริยสัจธรรมทั้ง ๔ เป็นธรรมสำคัญในทางพระพุทธศาสนา แต่เราไม่เดียงสาทีเดียวว่าอะไรเป็น ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ เราไม่เดียงสาทีเดียว ไม่เดียงสาอย่างไร **ทุกขสัจ**นะ คืออะไรละ ความเกิดน่ะซีเป็นทุกขสัจจะ **สมุทัยสัจ**ละ เหตุให้เกิดนั่นแหละเป็นสมุทัยสัจ **นิโรธสัจ** ละ ความดับเหตุให้เกิดนั่นแหละเป็นนิโรธสัจ **มรรคสัจ** ข้อปฏิบัติหนทางมีองค์ ๘ ไปจากข้าศึกให้ถึงพระนิพพานที่เป็นที่สงบระงับนั่นแหละเป็นมรร–คสัจ นี้เป็นตัวสำคัญนัก วันนี้มุ่งมาดปรารถนาจะแสดงใน ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ นี้ ให้เข้าเนื้อเข้าใจ จะแสดงทางปริยัติก่อน แล้วจึงย้อนไปแสดงทางปฏิบัติ ให้เข้าเนื้อเข้าใจชัดว่า ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ นะ อยู่ที่ไหน อะไรให้รู้กันเสียที

เมื่อเห็นสัจธรรมทั้ง ๔ เป็นที่พึ่งดีเช่นนี้แล้ว พระองค์ก็ทรงรับสั่ง **เอตํ โข สรณํ เขมํ** นี้ เป็นที่พึ่งอันเกษม อันผ่องใส **เอตํ สรณมุตฺตมํ** นี้เป็นที่พึ่งอันอุดมสูงสุด **เอตํ สรณมาคมฺม สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ** มาอาศัยอันนี้เป็นที่พึ่งแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ นี่ท่านแสดงย่อย่นสกลพุทธศาสนา ธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นที่ควงไม้ศรีมหาโพธิ คือสัจธรรมทั้ง ๔ รู้จริง รู้แท้ทีเดียวในสัจธรรมทั้ง ๔ นี้ **ถ้าไม่รู้จริงรู้แท้ใน**

สัจธรรมทั้ง ๔ เป็นพระอรหันต์ก็ไม่ได้ เป็นพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ เป็นไม่ได้ทีเดียว นี่ธรรมสำหรับทำให้เป็นพระพุทธเจ้าทีเดียว สัจธรรมทั้ง ๔ นะ เพราะฉะนั้นวันนี้ เราควรฟัง ที่แสดงมาแล้วนี้เป็นทางปริยัติ

ถ้าจะแสดงโดยปฏิบัติ ให้แน่ชัดลงไปแล้วละก็ ในสัจธรรม ๔ นี่นะ คือใคร ถ้ารู้จักพระพุทธเจ้าเสียก่อน พระพุทธเจ้านะคือใคร ที่ไปเห็นสัจธรรมทั้ง ๔ นะ เห็นด้วยพระสิทธัตถกุมารหรือ ด้วยตาของพระสิทธัตถราชกุมาร ความเห็น ความรู้ของพระสิทธัตถราช–กุมารหรือ ไม่ใช่ หรือ เห็นด้วยกายละเอียดของพระสิทธัตถราชกุมาร กายที่นอนฝันออกไปนะ ไม่ใช่ ไม่ได้เห็นด้วยตานั้นกายนั้น เห็นด้วยตากายทิพย์ของพระสิทธัตถราชกุมารหรือ กายที่ฝันในฝันออกไปนะ ไม่ใช่ เห็นด้วยกายนั้นเป็นพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ไม่ได้ เห็นด้วยตากายทิพย์ละเอียดของพระสิทธัตถราชกุมารอย่างนั้นหรือ ถึงจะเป็นพระพุทธเจ้าได้ ไม่ใช่ ไม่เห็นเช่นนั้น เพราะสัจธรรมนี่เห็นขั้นท้ายไม่ใช่เห็นขั้นต้น เห็นด้วยตากายรูปพรหมหรือ รูปพรหมละเอียดของพระสิทธัตถราชกุมารอย่างนั้นหรือ เห็นทุกข์ เห็นเหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ไม่ใช่ เห็นด้วยตากายอรูปพรหมอรูปพรหมละเอียดของพระสิทธัตถราชกุมาร เป็นกายที่ ๗ ที่ ๘ กระนั้นหรือ ไม่ใช่ เห็นด้วยตากายนั้นมันอยู่ในภพ มันทะลุหลุดสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ มันยังติดภพอยู่ **ท่านเห็นด้วยตาธรรมกาย ธรรมกายที่เป็นโคตรภูนะ** ยังหาได้เป็นพระโสดา สกทาคาไม่ ยังหาได้เป็นโสดามรรคผล สกทาคามรรคผล อนาคามรรคผล อรหัตมรรคผลไม่ **เห็นด้วยตากายธรรม รู้ด้วยญาณของกายธรรม** ไม่ใช่รู้ด้วยดวงวิญญาณ เพราะกายมนุษย์มีดวงวิญญาณ ญาณไม่มี กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด มีดวงวิญญาณทั้งนั้น ดวงญาณไม่มี กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด มีแต่ดวงวิญญาณ ดวงญาณไม่มี กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียดมีแต่ดวงวิญญาณ ดวงญาณไม่มี พอถึงกายธรรมเข้ามีญาณทีเดียว

ญาณน่ะเป็นอย่างไร รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร ตาธรรมกายก็เหมือนรูปพระปฏิมากร อย่างนี้แหละ เหมือนมนุษย์อย่างนี้แหละ แบบเดียวกันแต่ทว่าละเอียด แล้วมีญาณของกายธรรม ญาณน่ะเป็นอย่างไร ดวงวิญญาณอยู่ในกลางกายมนุษย์นี่เท่าดวงตาดำข้างใน อยู่ในกลางกายทิพย์ก็เท่าดวงตาดำข้างใน อยู่ในกลางกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ละเอียดก็แบบเดียวกัน หรือกายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด อรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด ก็มีดวงวิญญาณแบบเดียวกัน **ดวงวิญญาณเท่านั้นไม่อาจจะเห็นอริยสัจได้** ต่อเมื่อใดไปถึงกายธรรมเข้า **ดวงวิญญาณจะขยายส่วนออกไปเป็นดวงญาณ** หน้าตักธรรมกายโตเท่าไหนก็กว้างแค่นั้น ถ้าหน้าตักศอกหนึ่งดวงญาณก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลางศอกหนึ่ง หน้าตักวาหนึ่งดวงญาณ

ก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลางวาหนึ่งกลมรอบตัว ถ้าว่าหน้าตักธรรมกายนั้น ๒ วาดวงญาณก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วากลมรอบตัว ขยายอย่างนั้น ถ้าหน้าตัก ๔ วาดวงญาณก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๔ วากลมรอบตัว แล้วแต่หน้าตักธรรมกาย หน้าตักธรรมกายโคตรภูนั่นไม่ถึง ๕ วาหย่อน ๕ วาเล็กน้อย ถ้าเป็นพระโสดาจึงจะเต็ม ๕ วา ถ้ายังไม่ถึงพระโสดาหย่อนกว่า ๕ วา หน้าตักของธรรมกายนั่นโตเท่าไหนดวงญาณก็โตเท่านั้น **ดวงญาณนั้นแหละสำหรับรู้ละ** นั่นแหละ **สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ** เห็นตามปัญญาอันชอบเห็นชัด ๆ ทีเดียว ดวงญาณของธรรมกายขยายออกไปดังนั้นเมื่อเข้าถึงธรรมกายแล้ว **ธรรมกายจะเห็น ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ต้องเข้าสมาบัติ** ธรรมกายต้องเข้าสมาบัติ ธรรมกายนั่งนิ่งเพ่งฌานทีเดียว ใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย หยุดนิ่ง เมื่อนิ่งถูกส่วนเข้าแล้ว ที่ธรรมกายนั่งนั่นแหละเกิดเป็นดวงฌานขึ้น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วา ๘ ศอก กลมเป็นวงเวียนเป็นกงจักร กลมเป็นกงเกวียนทีเดียว เหมือนแผ่นกระจกหนาคืบหนึ่ง วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วาหนาคืบหนึ่ง รองนั่งของธรรมกายนั้นมาจากไหน ดวงฌานที่เกิดขึ้นน่ะมาจากไหน ที่มาของดวงฌานนะมีมาก มาจากกสิณก็เป็นดวงฌานได้ มาจากดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ก็เป็นดวงฌานได้ แต่ว่า **เมื่อถึงธรรมกายแล้วใช้ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นเอง เป็นปฐมฌาน** ขยายส่วน เห็นใส เมื่อดูใสแล้วก็ขยายส่วนออกไป ขยายส่วนออกไป ๒ วา กลมรอบตัวแต่ว่าหนาคืบหนึ่ง กลมเหมือนยังกับกงจักรหรือกงเกวียน กลมเหมือนอย่างวงเวียนอย่างนั้น หนาคืบหนึ่ง ในเป็นแก้วผลึกทีเดียว รองนั่งของธรรมกาย ธรรมกายเมื่อเข้าถึงปฐมฌานเช่นนั้นนั่นแหละ พอถึงปฐมฌานเข้าเช่นนั้น ก็มี วิตก วิจาร วิตก ความตรึก วิจาร ความตรอง ปีติ ชอบเนื้อชอบใจ วิตกว่าฌานนั้นมันมาจากไหน เห็นแล้วมันมาจากนั่น วิจาร ไตร่ตรองไป ตรวจตราไปถี่ถ้วน เป็นของที่ไม่มีที่ติ ปลื้มอกปลื้มใจ ดีอก ดีใจ มีความปีติขึ้น ปลื้มอกปลื้มใจ เต็มอกเต็มใจ เต็มส่วนของปีติ มีความสุขนิ่งอยู่กลางฌานนั่น สุขในฌานอะไรจะไปสู้ ในภพนี่ไม่มีสุขเท่าถึงดอก สุขในฌานนะ สุขลืมสมบัตินั่นแหละ สมบัติกษัตริย์ก็ไม่อยากได้ สุขในฌานนะ สุขนักหนาทีเดียว เต็มส่วนของความสุขก็หนึ่ง เฉยวิเวกวังเวงเปลี่ยวเปล่า เรามาคนเดียวไปคนเดียวหมดทั้งสากลโลก คนทั้งหลายไปคนเดียวทั้งนั้น ไม่มีคู่สองเลย จะเห็นว่าลูกสักคนหนึ่งก็ไม่มี สามีสักคนหนึ่งก็ไม่มี ภรรยาสักคนหนึ่งก็ไม่มี ต่างคนต่างมา ต่างคนต่างไป ต่างคนต่างตาย ต่างคนต่างเกิด เป็นจริงอย่างนี้ ปล่อยหมด ไม่ว่าอะไรไม่ยึดถือทีเดียว เรือกสวนไร่นา ตึกร้านบ้านเรือน ก่อนเราเกิดเขาก็มีอยู่อย่างนี้ หญิงชายเขาก็มีกันอยู่อย่างนี้ เราเกิดแล้วก็มีอยู่อย่างนี้ เราตายไปแล้วมันก็มีอยู่อย่างนี้ เห็นดิ่งลงไปทีเดียว เข้าปฐมฌานเข้าแล้ว เห็นดิ่งลงไปเช่นนี้ เมื่อเข้า

ปฐมฌาน ก็แน่นิ่งอยู่ ฌานที่ละเอียดกว่านี้มี พอนึกขึ้นมาเช่นนั้นก็ อ้อ ! ที่ละเอียดขึ้นมากว่านี้มีอยู่ ก็นิ่งอยู่กลางปฐมฌานนั่น กลางดวงปฐมฌานนั่นนิ่ง ใจของธรรมกายหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย นิ่งพอถูกส่วนเข้าฌานนั่นเปลี่ยนแล้ว ปฐมฌานนั่นจางไป **ทุติยฌาน**มาแทนที่รองนั่ง จะไปไหนไปคล่องแคล่วยิ่งกว่าขึ้นเครื่องบิน ปฐมฌานเหมือนกัน ทุติยฌานเหมือนกัน พอเข้าฌานที่ ๒ ได้แล้วก็นึกว่าฌานที่ ๒ มันใกล้ฌานที่ ๑ มันเสื่อมง่าย ใจก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอีก ถูกส่วนนิ่งเข้าอีก ทุติยฌานก็จางไป **ตติยฌาน**มาแทนที่ นิ่งอยู่กลางตติยฌานนั่น พอถูกส่วนเข้าตติยฌานแล้ว ละเอียดกว่าตติยฌานนี่มี นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมนั่น ถูกส่วนเข้าเมื่อนึกถึงฌานตติยฌานก็จางไป **จตุตถฌาน**เข้ามาแทนที่ ยังไม่พอแค่นั้น นิ่งอยู่กลางจตุตถฌานนั่น ละเอียดกว่านี้มี ว่าละเอียดกว่านี้มี จตุตถฌานก็จางไป **อากาสานัญจายตนฌาน** กลางของจตุตถฌานว่างออกไป เท่ากัน ดวงเท่ากัน ดวงเท่ากันนี่เรียกว่า อากาสานัญจายตนฌาน ธรรมกายก็นั่งอยู่กลางของอากาสานัญจายตนฌาน เรียกว่าเข้าอากาสานัญจายตนฌานแล้ว ใจก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางที่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั่น ถูกส่วนเข้าก็นึกว่าฌานนี้คล่องแคล่วว่องไวดี แต่ว่าละเอียดกว่านี้มี พอถูกส่วนเข้าอากาสานัญจายตนฌานก็จางไป **วิญญาณัญจายตนฌาน**เข้ามาแทนที่ ดวงก็เท่ากัน นิ่งอยู่กลางดวงวิญญาณัญจายตนฌานนั่น ว่าละเอียดกว่านี้มี นิ่งอยู่ศูนย์กลางที่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั่น แต่ว่าเพ่งฌาน นิ่งพอถูกส่วนเข้าวิญญาณัญจายตนฌานจางไป **อากิญจัญญายตนฌาน**เข้ามาแทนที่ รู้ละเอียดจริง นี่เป็นรู้ละเอียดจริง นิ่งอยู่อากิญจัญญายตนฌานนั่น ละเอียดกว่านี้มี พอถูกส่วนเข้าอากิญจัญญายตนฌานจางไป **เนวสัญญานาสัญญายตน**เข้ามาแทนที่ เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตน ออกนึกในใจทีเดียวว่า **สนฺตเมตํ ปณีตเมตํ** นี่ละเอียดจริง นี่ประณีตจริง นี่เข้าฌานดังนี้ นี่เข้าเรียกว่า **เข้าฌานโดยอนุโลม**

เข้าฌานโดยปฏิโลม ถอยกลับจากฌานที่ ๘ นั้น จากเนวสัญญานาสัญญาเข้าหาอากิญจัญญายตนะ มาวิญญาณัญจายตนะ เข้าอย่างไรก็ออกมาอย่างนั้น มาถึงอากาสานัญจายตนะ ถอยจากอากาสานัญจายตนะมาถึงจตุตถฌาน ถอนจากจตุตถฌานมาถึงตติยฌาน ถอยจากตติยฌานมาถึงทุติยฌาน ถอยจากทุติยฌานมาถึงปฐมฌาน เข้าไปดังนี้อีก นี่เรียกว่าปฏิโลมถอยกลับ อนุโลมเข้าไปอีก ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ที่ ๗ ที่ ๘ ไปอีก ถอยจากที่ ๘ มาถึงที่ ๗ ที่ ๖ ที่ ๕ ที่ ๔ ที่ ๓ ที่ ๒ ที่ ๑ มาถึงอีก นี่เรียกว่าอนุโลมปฏิโลมไปอย่างนี้ **พออนุโลมปฏิโลมถูกส่วนเข้าก็เห็นทีเดียวว่า อ้อ สัตว์โลกนี่เป็นทุกข์ละ** เห็นทุกข์ละนะ นี่ทางปฏิบัติเห็นทุกข์ละ **ตาธรรมกายเห็นอายตนะที่ดึงดูดของสัตว์โลก** เขาเรียกว่า

โลกายตนะ อ้อ มนุษย์นี่เกิดขึ้นไม่ใช่อื่นเลย ความเกิดนี่ อายตนะของโลกเขาดูดนะ ก็เห็นอายตนะทีเดียว มนุษย์นี่ก็มีอายตนะอยู่อันหนึ่ง เราเคยค้นพบ เรารู้จักแล้ว อายตนะของมนุษย์ รู้จักกันทั่วแหละ อายตนะของมนุษย์ ที่เราติดอยู่ก็ติดอายตนะนั่นแหละ มันดึงดูดอายตนะอยู่ที่ไหน ที่บ่อเกิดของมนุษย์ อายตนะเขาแปลว่าบ่อเกิด บ่อเกิดมันอยู่ที่ไหน นั่นแหละเป็นตัวอายตนะของมนุษย์ทีเดียว อายตนะของทิพย์ละ มันมีมากด้วยกันนี่ **อายตนะกำเนิดของสัตว์มีถึง ๔** อัณฑชะ สังเสทชะ ชลาพุชะ โอปปาติกะ **อัณฑชะ** เกิดด้วยฟองไข่ **สังเสทชะ** เกิดด้วยเหงื่อไคล **ชลาพุชะ** เกิดด้วยน้ำ อายตนะที่ว่านี้เป็นชลาพุชะ เกิดด้วยน้ำ **โอปปาติกะ** ลอยขึ้นบังเกิด เอากันละคราวนี้ อัณฑชะ เกิดด้วยฟองไข่ เป็ด ไก่ ทั้งนั้น เป็นอายตนะอันหนึ่ง สังเสทชะ เหงื่อไคลเป็นอายตนะอันหนึ่ง สำหรับเหนี่ยวรั้งใจให้สัตว์เกิดนั่นเป็นอายตนะสำหรับบ่อเกิด ชลาพุชะ มีน้ำสำหรับเป็นอายตนะให้เกิด โอปปาติกะ อายตนะของจาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรตี ปรนิมมิตวสวัตดี นี่เป็นอายตนะของทิพย์ทั้งนั้น มีอายตนะดึงดูดให้เกิดเหมือนกัน ไม่ใช่เท่านั้น อายตนะที่ทรามลงไปกว่านี้ อายตนะให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน คล้ายมนุษย์เหมือนกัน อายตนะให้เกิดเป็นอสุรกาย แบบเดียวกันกับมนุษย์ อายตนะเกิดเป็นเปรต แบบเดียวกับมนุษย์ อายตนะในอบายภูมิทั้ง ๔ สัญชีพ กาฬสุตตะ สังฆาฏะ โรรุวะ มหาโรรุวะ ตาปะ มหาตาปะ อเวจีนรก นรกทั้ง ๘ ขุมใหญ่นี้ ขุมหนึ่ง ๆ มีอุสสทนรกเป็นบริวารล้อมรอบ ๔ ด้าน ๆ ละ ๔ ขุม เป็น ๑๖ ขุม แล้วมียมโลกนรก ตั้งอยู่ในทิศทั้ง ๔ ทิศ ๆ ละ ๑๐ ขุม เป็น ๔๐ ขุม นรกทั้ง ๔๕๖ ขุมเป็นอายตนะดึงดูดสัตว์โลกทั้งนั้น เมื่อทำดีทำชั่วไปถูกส่วนเข้าแล้ว อายตนะของนรกก็ดึงเป็นชั้น ๆ ดูดเป็นชั้น ๆ ต้องไปติด ใครทำอะไรเข้าไว้ อายตนะมันดึงดูดไปติด ฝ่ายธรรมกายไปเห็นก็ อ้อ สัตว์โลกมันติดอย่างนี้เอง ติดเพราะอายตนะเหล่านี้ อ้ายที่มาเกิดเหล่านี้ใครให้มาเกิดละ อ้ายที่มาเกิดเป็นอบายภูมิทั้ง ๔ มนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖ ชั้นนี้ ใครให้เกิดละเห็นทีเดียวแหละ เห็นทีเดียว ทุกฺข สมุปฺปาทํ ตณฺหา ตัณหานี่แหละเป็นแดนให้เกิดพร้อมทีเดียว

ตัณหาคืออะไรละ **กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา** แยกออกไปเป็นสาม เห็นตัณหาอีก อ้อ อ้ายเจ้ากามตัณหานี้ อยากได้กาม อยากได้รูป ได้เสียง ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัส นั่นเอง เจ้าถึงต้องมาเกิด เออ อยากได้รูป ได้เสียง ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัส ไปตีรันฟันแทงกันปั่นปี้ รบราฆ่าฟันกันยับเยินเป็นทีเดียว เพราะอยากได้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละไม่ใช่เรื่องอะไร เห็นชัด ๆ อย่างนี้ว่า อ้อ อ้ายนี่เองเป็นเหตุให้เกิด กามตัณหานี่เอง อ้อ นี่อายตนะของกามตัณหาทั้งนั้น ใน **อบายภูมิทั้ง ๔ เปรต นรก อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน เหล่านี้ มนุษย์ สวรรค์ ๖ ชั้น นี่กามตัณหาทั้งนั้น** อ้ายกามนี่เองเป็นตัวสำคัญเป็นเหตุ อ้ายนี่สำคัญนัก

ไม่ใช่แต่กามตัณหาฝ่ายเดียว ไปดูถึงรูปพรหม ๑๖ ชั้น พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา ปริตตาภา อัปปมาณาภา อาภัสสรา ปริตตสุภา อัปปมาณสุภา สุภกินหา เวหัปผลา อสัญญสัตตา อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐ **รูปพรหม ๑๖ ชั้นนี่เป็นภวตัณหา** อ้ายนี่อยากได้รูปฌาณที่เราดำเนินมานั่นเอง ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อ้ายนี่เป็นรูปพรหม อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญ-จัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน อ้ายนี่ให้ไปเกิดเป็นอรูปพรหม อากาสานัญ-จายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ อ้ายนี่ติดอ้าย ๘ ดวงนี่เอง เมื่อไปติดเข้าแล้วมันชื่นมื่นมันสบายนัก กามภพสู้ไม่ได้ มันสบายเหลือเกิน มันสุขเหลือเกิน ปฐมฌานก็สุขเพียงเท่านั้น ทุติยฌานก็สุขหนักขึ้นไป ตติยฌานสุขหนักขึ้นไป จตุตถฌานสุขหนักขึ้นไป อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนะฌานสุขหนักขึ้นไป อากิญจัญญายตนฌานสุขหนักขึ้นไป เนวสัญญานาสัญญายตนฌานสุขหนักขึ้นไป มันพิลึกกึกการละ มันยิ่งใหญ่ไพศาลทีเดียว ส่วนรูปภพนั้นเป็นภวตัณหา อ้ายภวตัณหานี่เอง เป็นเหตุให้เกิดในรูปภพทั้ง ๑๖ ชั้นนี่ ฝ่าย**อรูปภพทั้ง ๔ ชั้นนี่เป็นวิภวตัณหา** เข้าใจว่านี่เอง หมดเกิด หมดแก่ หมดเจ็บ หมดตาย เสียแล้ว เข้าใจว่านี่เองเป็นนิพพาน เมื่อไม่พบศาสนาของพระ-บรมศาสดาจารย์ ก็เข้าใจว่า อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ นี่เอง เป็นนิพพานทีเดียว เข้าใจอย่างนั้น ค้นคว้าหาเอาเอง นี่เป็นวิภวตัณหา ไปติดอยู่อ้ายพวกนี้เอง กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา อ้ายสามตัวนี่แหละสำคัญนัก ไปเห็นหมด เห็นรูปพรรณสันฐาน ฌานก็เห็น เห็นกามตัณหาก็เห็น กามตัณหาทั้ง ๑๑ ชั้นนี่เห็น ภวตัณหาทั้ง ๑๖ ชั้นนั่นก็เห็น วิภวตัณหาทั้ง ๔ ชั้นน่ะเห็นหมด เห็นปรากฏทีเดียว เอ นี่จะทำอย่างไร ต้องละอ้ายพวกนี้ **ต้องละกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหานี้ ถ้าละไม่ได้ละก็ หลุดพ้นไปไม่ได้ละ** ก็ทุกข์อยู่นี่ ไม่พ้นจากทุกข์แน่นอนทีเดียว แน่นอนในใจของตัวทีเดียว เข้าสมาบัติดูอีก ตรวจทบไปทวนมาดูอีก ดูหนักเข้า ๆ ๆ เห็นชัดหมดทุกสิ่งทุกประการแล้ว ในกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ดูไปดูมา อ้อ เราต้องละกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหานี่ ถ้าว่าไม่ละกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี่ให้ขาดเสียละก็ เราจะต้องมีชาติไม่จบไม่แล้ว จะต้องทุกข์ไม่จบไม่แล้ว จะต้องหน้าดำคร่ำเครียดไม่จบไม่แล้ว จะต้องลำบากยากแค้นไม่จบไม่แล้ว

เมื่อคิดดังนี้เข้าใจดังนี้แล้ว ตาธรรมกายก็มองเห็นแจ่ม เราต้องละกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ละอย่างไร วิธีจะละ ละอย่างไรนะ เออ วิธีจะละ ละท่าไหนกันนะ เห็นทางทีเดียวว่า อ้อ พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ไปทางนี้ ที่เราเดินมา**ทางศีล สมาธิ ปัญญา**

วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ในกายมนุษย์มาถึงกายมนุษย์ละเอียด ในกายทิพย์มาถึงกายทิพย์ละเอียด ในกายรูปพรหมมาถึงกายรูปพรหมละเอียด ในกายอรูปพรหมมาถึงกายอรูปพรหมละเอียด จนกระทั่งมาถึงกายธรรมกาย ธรรมกายละเอียดนี้ เราต้องเดินในช่องทางของศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นี่เอง **ใจต้องหยุด ต้องหยุดทีเดียวจึงจะละ กาม-ตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหาได้** เริ่มต้นต้องหยุดเชียว พอหยุดกึ๊กเข้าก็ได้การทีเดียว อ้อ พอหยุดกึ๊กเข้า กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหาดับหมด ถ้าว่าไม่หยุดละก็ เป็นไม่ได้การทีเดียว ไปไม่รอดไม่พ้นทีเดียว

หยุดอะไรละ ใจหยุดสิ **หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นแหละ** พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีลนั่นแหละ หยุดกลางของกลาง กลางของหยุด กลางที่หยุดนั่นแหละ ถ้าว่าถึงดวงสมาธิ กลางดวงสมาธิ กลางของกลางที่หยุดนั่นแหละ ก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา กลางของกลางที่หยุดนั่นแหละ เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ พอหยุดแล้วก็กลางของกลางที่หยุดนั่นแหละ เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะแล้ว หยุดอยู่ศูนย์กลางของใจที่หยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าก็เห็นกายพระโสดา เข้าถึงกายพระโสดา อ้อ พอเข้าถึงกายพระโสดาก็รู้จักเชียว นี่พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ไปทางนี้ ไม่ใช่ไปทางอื่นเลย แต่พอเข้าถึงกายพระโสดาละเอียด ทำแบบเดียวกันอย่างนั้น หยุดอย่างเดียวกันนั่นแหละ หยุดอย่างนั้นแหละ พอหยุดเข้ารูปนั้นจริง ๆ เข้าถึงกายพระสกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด ก็รู้รสชาติของใจทีเดียว **พอเข้าถึงพระอรหัต พระอรหัตละเอียด เข้าแล้วหลุดหมด กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ทุกฺขํ ปสฺมคามินํ** อย่างนี้เอง ถึงพระนิพพานเป็นที่ดับแห่งทุกข์ พอถึงพระอรหัตก็เห็นนิพพานแจ่ม เข้านิพพานไปได้ทีเดียว นี้ไปอย่างนี้ ไปจริง ๆ อย่างนี้ ก็ไปได้เพราะเห็นสัจธรรมทั้ง ๔ แล้ว ก็เข้ามาคลุมสัจธรรมทั้ง ๔ ไว้ ยังไม่ปล่อย ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ มั่นกับใจดูแล้วดูอีก ทบทวนแล้วทบทวนอีก แน่นอนในใจ พอแน่นอนในใจ เห็นทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ พอครบสี่เข้าเท่านั้นแหละ ได้บรรลุพระโสดาทันที พอพระโสดาเข้าสมาบัติ นิ่งอยู่ในปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ทบไปทวนมา ๆ ตาธรรมกายของพระโสดาไปเห็นทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ รู้ด้วยญาณของพระโสดา พอครบรอบ ๔ เข้าเท่านั้น ได้บรรลุพระสกทาคา หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสบริสุทธิ์หนักขึ้นไป ธรรมกายพระสกทาคาเข้า ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน

จตุตถฌาน อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญาตนฌาน เนวสัญญา–นาสัญญายตนฌาน ทบไปทวนมาแบบเดียวกัน เห็นทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ในกายรูปพรหม เห็นชัดพอถูกส่วนเข้าก็ได้บรรลุพระอนาคา พระอนาคาเดินสมาบัติแบบเดียวกัน เห็น ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ในกายอรูปพรหมเข้าก็ได้บรรลุพระอรหัตทีเดียว หมดกิเลสเป็นสมุทเฉทปหานทีเดียว ถ้าหลักฐานเรียกว่า **โสฬสกิจ** เรียกว่าแค่นี้สำเร็จโสฬสกิจแล้ว โสฬสกิจ แปลว่ากระไร กิจ ๑๖ ในเพลงที่เขาวางไว้เป็นหลักว่า **เสร็จกิจ ๑๖ ไม่ตกกันดาร เรียกว่านิพพานก็ได้** นี่แหละเสร็จกิจ ๑๖ ละ ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ในกายมนุษย์ ๔ ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ในกายทิพย์ ๔ เป็น ๘ ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ในกายรูปพรหม ๔ เป็น ๑๒ ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ เห็นจริงตามจริงในกายอรูปพรหมอีก ๔ มันก็เป็น ๑๖ นี้เสร็จกิจทางพุทธศาสนา ทางพระอรหัตแค่นี้ นี้ทางปฏิบัติ เทศนาดังนี้เป็นทางปฏิบัติ ไม่ใช่ทางปริยัติ นี่ทางปฏิบัติอันนี้แหละ พระพุทธศาสนาในทางปริยัติดังแสดงแล้วในตอนต้น พุทธ–ศาสนาในทางปฏิบัติดังแสดงแล้วในบัดนี้ แต่ปริยัติปฏิบัติ ที่เรียกว่าเข้าถึงปฏิบัติ เดินสมาบัติทั้ง ๘ นั้นเป็นทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ดังนี้ นี่เป็นทางปฏิบัติแท้ ๆ

เมื่อกายธรรมเห็น ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ได้เข้าเห็นพระโสดา บรรลุถึงพระโสดา นั่นปฏิเวธแท้ ๆ ทีเดียว ได้เข้าถึงพระโสดาแล้ว ทั้งหยาบทั้งละเอียด เมื่อพระโสดาเดินสมาบัติทั้ง ๘ ดูทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ในกายทิพย์เข้าทั้งหยาบทั้งละเอียด ได้บรรลุพระสกทาคา เมื่อถึงพระสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด เห็นเข้านั่นเป็นตัวปฏิเวธแท้ ๆ ทีเดียว รู้แจ้งแทงตลอดในสกทาคาเข้าแล้ว เมื่อพระสกทาคาเข้าสมาบัติทั้ง ๘ ดู ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ในกายรูปพรหมเข้า เห็นในสัจธรรมทั้ง ๔ ชัดอีกได้บรรลุพระอนาคา นี้ที่ได้เห็นตัวพระอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด และทั้งธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคา นั่นเป็นตัวปฏิเวธแท้ ๆ ทีเดียว รู้แจ้งแทงตลอดเห็นจริงทีเดียว เห็นปรากฏทีเดียว เมื่อพระอนาคาเข้าสมาบัติ ดูทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ทั้งหยาบทั้งละเอียด เห็นชัดในทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ได้บรรลุพระอรหัต เมื่อเห็นกายพระอรหัตทั้งธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียด เห็นชัดทีเดียว นั่นเห็นชัดอันนั้นแหละได้ชื่อว่าเป็น **ปฏิเวธ** แท้ ๆ เชียว รู้แจ้งแทงตลอด

นี้ **ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ** ดังนี้ ศาสนามีทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ดังนี้ ถ้าว่านับถือศาสนา ปฏิบัติศาสนา เข้าปริยัติก็ไม่ถูก ปฏิบัติก็ไม่ถูก ปฏิเวธก็ไม่ถูก มันก็ไปต่องแต่งอยู่นั่นเอาอะไรไม่ได้ สัก ๑๐ ปี ๑๐๐ ปี ก็เอาอะไรไม่ได้ ถึงอายุจะแก่ปานใด จะโง่เขลาเบาปัญญา

ปานใด ถ้าเข้าถึง ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ไม่ได้ ไม่เห็นทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ ดังแสดงมาแล้วนี้ จะปฏิบัติศาสนาเอาเรื่องเอาราวไม่ได้ ถ้าว่าคนละ **โมฆชินฺโณ** แก่เปล่า เอาอะไรไม่ได้ เอาเรื่องไม่ได้ เหตุนี้แหละทางพุทธศาสนาจึงนิยมนับถือนักในเรื่องสัจธรรมทั้ง ๔ นี้

ที่แสดงมานี้ก็เพื่อจะให้รู้สัจธรรมทั้ง ๔ เมื่อรู้จักสัจธรรมทั้ง ๔ แล้ว สัจธรรมทั้ง ๔ นี้ใครเป็นคนรู้คนเห็น **ธรรมกาย ธรรมกายโคตรภูทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายพระโสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายพระสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายพระอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายพระอรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียด เป็นผู้เห็นเป็นผู้รู้ เป็นผู้เห็น** ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ มรรคสัจ เหล่านี้ นี้แหละเป็นธรรมสำคัญในพุทธศาสนา เมื่อได้สดับตรับฟังแล้ว พึงมนสิการกำหนดไว้ในใจของตนทุกถ้วนหน้า เมื่อรู้จักธรรมที่พระองค์ทรงรับสั่งว่า **เอตํ โข สรณํ เขมํ** นี้ที่พึ่งอันเกษมผ่องใส **เอตํ สรณมุตฺตมํ** นี้ที่พึ่งอันอุดมสูงสุด **เอตํ สรณมาคมฺม** มาอาศัยอันนี้เป็นที่พึ่งแล้ว **สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ** ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ด้วยประการดังนี้

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายเป็นไปในทาง ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ใน **เขมาเขมสรณาคปิคาถา** ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา ด้วยอำนาจสัจวาจาที่ได้อ้างธรรมเทศนาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงแค่นี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๔. ติลกฺขณาทิคาถา

๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน
อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ
เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ
กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต
โอกา อโนกมาคมฺม วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ
ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน
ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต
เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ
อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา
ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ.

วันนี้เป็นวันอัฐมีดิถีขึ้นแปดค่ำแห่งปักษ์ในมาฆมาสนี้ ที่เราท่านทั้งหลายทั้งหญิงและชาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตทุกถ้วนหน้า เมื่อถึงวันธรรมสวนะ ได้พากันมาสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา เพราะว่าเราช่วยกันรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่กุลบุตรกุลธิดาในยุคนี้และภายหน้า เป็นตัวอย่างอันดีแก่ภิกษุสามเณรในยุคนี้และต่อไปในภายหน้า ได้ชื่อว่าทำตัวของอาตมา ให้เป็นเนติแบบแผนตำรับตำราของพุทธศาสนิกชน

สืบต่อไป การกระทำตนของตนให้เป็นแม่พิมพ์หรือให้เป็นกระสวน หรือให้เป็นตัวอย่างเช่นนี้ ได้ชื่อว่าไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา ที่จะชี้แจงแสดงธรรมเทศนาในวันนี้ **แก้ด้วยหนทางอันหมดจดวิเศษ** สมเด็จพระผู้มีพระภาคเป็นผู้รู้เห็นเหตุอันลึกลับยิ่งนักหนา จึงได้ทรงแสดงหนทางอันหมดจดวิเศษ ให้เป็นตำรับตำราไว้

หนทางอันหมดจดวิเศษนั้น ท่านยกพระไตรลักษณ์ขึ้นไว้เป็นตำรับตำรา ว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา** สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง **ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ** เห็นตามปัญญาว่าไม่เที่ยง **อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข** เมื่อนั้นก็จะเบื่อหน่ายในทุกข์ **เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** นี่หนทางหมดจดวิเศษข้อหนึ่ง **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ** สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ **ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่าสังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษข้อที่สอง **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ** ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตน **ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษข้อที่สาม

หนทางหมดจดวิเศษนั้นคืออะไร เมื่อฟังเพียงแค่นี้ก็ไม่เข้าใจ **หนทางหมดจดวิเศษน่ะหนทางตั้งต้นที่จะไปสู่มรรคผลนิพพาน ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงพระอรหัตพระอรหัต** เป็นหนทางหมดจดวิเศษ หนทางหมดจดวิเศษน่ะอะไร ก็ทำใจให้**หยุด**คำเดียวเท่านั้นแหละ ให้หยุดที่ตรงไหน **หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์**ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ไปหยุดอยู่ตรงนั้นแหละ ไปหยุดก็เข้ากลางของหยุดเชียว กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ที่ใจหยุดนั่น อย่าไปที่อื่นต่อไปเชียว กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ที่ใจหยุดนั่น หยุดคำเดียวเท่านี้แหละ ตั้งแต่ต้นจนพระอรหัตทีเดียว **ถ้าหยุดไม่ได้ ก็ไม่ถูกทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์** ถ้าหยุดได้ก็ถูกทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ หยุดนั่นแหละเป็นหนทางหมดจดวิเศษละ ที่พระองค์ทรงรับสั่งทางมรรคผลนิพพาน ว่า **ขนฺตี ปรมํ ตีติกฺขา นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา ขนฺตี** นั่นความอดทน **ตีติกฺขา** กล่าวคือความอดใจ อดจนกระทั่งหยุด พอใจหยุดเรียกว่าอดละ ต่ออดมันก็หยุดทีเดียว ใจหยุดหยุดนั่นแหละเป็นสำคัญละ ยืนยันด้วยตำรับตำราว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ** สุขอื่นนอกจากหยุดจากนิ่งไม่มี ยังรับรองอย่างนี้อีก สุขอื่นนอกจากหยุดจากนิ่งไม่มี ต้องทำใจให้หยุดนั่นแหละเป็นหนทางบริสุทธิ์หมดจดวิเศษทีเดียว

เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้ว ต่อจากนี้จงฟังวาระพระบาลีสืบต่อไป ว่า **อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ** บรรดามนุษย์ทั้งหลายชนเหล่าใดมีปรกติไปสู่ฝั่งคือนิพพาน ชนทั้งหลายเหล่านั้นน้อยนัก ส่วนชนนอกนี้เลาะอยู่ชาย

ฝั่งนั่นเทียว คือโลกโอกอ่าววัฏสงสาร ฝั่งน่ะคือวัฏฏะนี่เอง กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ วัฏฏะนี่เป็นฝั่งข้างนี้ ที่ไปสู่ฝั่งคือนิพพานนะ คือฝั่งข้างโน้น โบราณท่านแปลว่า ไปสู่ฝั่งข้างโน้น คือพระนิพพาน ไปสู่ฝั่งข้างนี้คือวัฏสงสาร วางหลักไว้สองประการดังนี้ **เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน** ก็ชนเหล่าใดแล ประพฤติธรรมในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวดีแล้ว **เต ชนา ปารกเมสฺสนฺติ** ชนทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมถึงซึ่งฝั่งคือนิพพานได้ **มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ** เป็นที่ตั้งอันล่วงเสียซึ่งวัฏฏะเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ อันบุคคลข้ามได้ยากยิ่งนัก **กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต** บัณฑิตละธรรมอันดำเสียแล้ว ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น **โอกา อโนกมาคมฺม วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ** อาศัยนิพพานไม่มีอาลัยจากอาลัย ยินดีในนิพพานอันสงัด **ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน** พึงละกามทั้งหลายเสีย ไม่มีกังวลแล้ว พึงปรารถนายินดีในนิพพานนั้น **ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกลเสหิ ปณฺฑิโต** บัณฑิตควรชำระตนให้ผ่องแผ้วจากเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตทั้งหลาย **เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ** จิตอันบัณฑิตทั้งหลายเหล่าใดอบรมดีแล้ว ในองค์เป็นเหตุแห่งตรัสรู้ **อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา** บัณฑิตทั้งหลายเหล่าใดไม่ถือมั่นยินดีแล้วในอันสละความยึดถือ **ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตา** บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้นย่อมเป็นผู้ไม่มีอาสวะ มีความโพลงดับสนิทในโลกด้วยประการดังนี้ นี่เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป เป็นทางปริยัติหาใช่ทางปฏิบัติไม่ เป็นทางปริยัติก่อน ทางปริยัติชี้ชัดอยู่ว่า คนทั้งหลายเหล่าใด คนทั้งหลายเห็นตามปัญญาเมื่อบุคคลเห็นตามปัญญาเมื่อใด **บุคคลเห็นตามปัญญาว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ** บรรดามนุษย์ทั้งสิ้น ชนพวกใด ชนที่เป็นมนุษย์พวกใดที่จะไปถึงซึ่งฝั่งข้างโน้นคือพระนิพพานนั่นน้อยตัวนัก ส่วนชนนอกนี้ ส่วนชนคือมนุษย์นอกนี้ แล่นไปสู่ฝั่งนั้นแลไปในกามวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ ก็ชนเหล่าใดแล เป็นผู้ประพฤติตามธรรม ในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวดีแล้ว เป็นธรรมที่ลึกล้ำคัมภีรภาพนัก ไม่ใช่เป็นของเล็กน้อย ชนทั้งหลายเหล่านั้นย่อมถึงพระนิพพานได้ พระนิพพานไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย ไม่ใช่เป็นของง่าย เพราะฉะนั้นทางไปนิพพานก็เป็นของไม่ใช่ง่าย เป็นของยากนัก ธรรมอันนี้ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงชี้ว่า ทางอันหมดจดวิเศษ เมื่อเห็นความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลาย

เห็นความเป็นทุกข์ของสังขารทั้งหลาย เห็นความไม่ใช่ตัวของธรรมทั้งหลาย นี่เป็นข้อสำคัญควรจะเข้าใจให้มั่นหมายทีเดียว **สังขารทั้งหลายคือธาตุธรรมผลิตขึ้นเป็นสังขารทั้งหลาย** เหมือนแผ่นดินเป็นที่ตั้งของ ติณชาติ พฤกษชาติ รุกขชาติ วัลลีชาติ ถ้าไม่มีแผ่นดินแล้ว ติณชาติ พฤกษชาติ รุกชาติ วัลลีชาติตั้งขึ้นไม่ได้ ไม่มีที่ผุดเกิด นี่เพราะอาศัยแผ่นดินนี้ฉันใด สังขารทั้งหลายก็ต้องอาศัยธาตุอาศัยธรรม ถ้าว่าไม่มีธาตุมีธรรมแล้ว สังขารทั้งหลายก็ตั้งขึ้นไม่ได้ ไม่มีที่ตั้ง ติณชาติ ต้นหญ้า รุกขชาติ ต้นไม้ พฤกษชาติ ก็ต้นไม้ที่แน่นหนาถาวรและวัลลิชาติเครือวัลย์ต่าง ๆ เครือเถาต่าง ๆ ไม่มีแผ่นดินแล้วจะตั้งอยู่อย่างไร ก็ย่อมอันตรธานหายไปหมด ไม่ปรากฏแม้แต่น้อย หายไปหมด เพราะไม่มีแผ่นดินเป็นที่ตั้ง เมื่อมีแผ่นดินเป็นที่ตั้งขึ้น ติณชาติ พฤกษชาติ รุกขชาติ วัลลีชาติ ก็ย่อมปรากฏขึ้นฉันใดก็ดี **ธาตุธรรมที่มีขึ้นแล้วปรากฏขึ้นแล้ว ก็ย่อมมีการปรากฏขึ้นเป็นขึ้นของสังขาร ถ้าว่าธาตุธรรมไม่มีแล้วสังขารก็ไม่มีเหมือนกัน** นี่เพราะอาศัยธาตุอาศัยธรรม **สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของดับได้เคลื่อนไปได้ ส่วนธาตุธรรมนั้นไม่แปรไปตามใคร**

ธาตุธรรมนั้นแยกออกเป็น สราคธาตุ สราคธรรม เป็นวิราคธาตุ วิราคธรรม **ธาตุธรรมที่ยังเกลือกกลั้วอยู่ด้วย ราคะ โทสะ โมหะ เป็นสราคธาตุสราคธรรม ธาตุธรรมที่ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้วนั่นเป็น วิราคธาตุวิราคธรรม** นี่อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง **ธาตุธรรมที่ยังเกลือกกลั้วด้วยราคะ โทสะ โมหะ เป็นสังขตธาตุสังขตธรรม ธาตุธรรมที่กะเทาะจาก ราคะ โทสะ โมหะ ไปได้บ้างแล้ว ยังไม่สิ้นเชื้อ เป็นอสังขตธาตุอสังขตธรรม ธาตุธรรมที่กะเทาะจาก ราคะ โทสะ โมหะ สิ้นเชื้อแล้ว นั่นเป็นวิราคธาตุวิราคธรรม** นี่เราจะเอาธาตุธรรมที่ไหน เราจะเห็นอย่างไรรู้อย่างไรกัน ธาตุธรรมทั้งหมดปรากฏที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นสราคธาตุสราคธรรม ไม่ใช่เป็นวิราคธาตุวิราคธรรม อาศัยสราคธาตุสราค–ธรรมอยู่ เมื่ออาศัยสราคธาตุสราคธรรมอยู่เช่นนี้ เราจะต้องเข้าไปถึงวิราคธาตุวิราคธรรมให้ได้ ถ้าเข้าไปถึงวิราคธาตุวิราคธรรมไม่ได้ ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่นี่ไม่มีจบมีสิ้น เหตุนี้ต้องตั้งใจให้แน่แน่ว ต้องทำใจให้หยุด ตั้งใจให้หยุด มุ่งที่จะไปพระนิพพานทีเดียว เพราะน้อยตัวนักที่ตั้งใจจะไปสู่ฝั่งพระนิพพาน มากตัวนักที่มุ่งจะไปสู่โลกในสราคธาตุ ในสราคธรรมในสังขารทั้งหลาย มุ่งไปในสังขารทั้งหลายนะมากตัวนัก ที่จะปราศจากสังขารทั้งหลายนะน้อยตัวนัก เหตุนี้เราต้องคอยระแวดระวังทีเดียวในเรื่องนี้ เมื่อเป็นผู้จะไปสู่ในทางวิราคธาตุวิราคธรรม ต้องประกอบตามธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวดีแล้ว ประพฤติตามธรรมในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวแล้ว ธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวดีแล้วน่ะธรรมอะไร **ธรรมที่**

พระตถาคตเจ้ากล่าวดีแล้วนั่นน่ะไม่ใช่อื่น ทางมรรคทางผลนี่เอง ทางมรรคผลไม่ใช่ทางอื่น ทางมรรคผลน่ะอะไร อะไรเป็นทางมรรค อะไรเป็นทางผล นี้จะกล่าวถึงทางมรรคผล **ก็การทำใจให้หยุดนั่นแหละ เป็นตัวมรรคทีเดียว** พอใจหยุดก็เป็นตัวมรรค ก็จะมีผลต่อไปเมื่อใจหยุดเป็นตัวมรรคแน่นอนแล้ว มรรคผลเกิดเป็นลำดับไป พอใจหยุดก็ได้ชื่อว่าเริ่มต้นโลกียมรรค เข้าถึงมรรคแล้ว มรรคผลนี้แหละเป็นธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวดีแล้ว ต้องเอาใจหยุด **ถ้าใจไม่หยุดเข้าทางมรรคไม่ได้** เมื่อไปทางมรรคไม่ได้ ผลก็ไม่ได้เหมือนกัน

เมื่อวานนี้บวชสามเณรองค์หนึ่ง พอใจหยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้น ไปตลอดเทียวทางมรรคผล ทำใจให้หยุด **เอาผมมาปอยหนึ่งที่โกนแต่เมื่อบวชนั่น** เขาก็จำได้ **ให้น้อมเข้าไปในช่องจมูกข้างขวาง ไปตั้งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ กลางตัวเจ้านาคที่บวชเป็นเณรนั่น เห็นผมจำได้ว่าโคนน่ะไปทางตะวันออก ปลายไปทางตะวันตก ผมมันมีคู้กลางอยู่กลางหน่อยถามว่ามันล้มไปทางซ้ายหรือล้มไปทางขวา ตรงกลางที่โค้งอยู่หน่อยน่ะ เจ้านาคบอกว่า ไม่ล้ม โคนตั้งโค้งขึ้นมาด้วย โค้งก็เอาใจหยุดอยู่ตรงกลางโค้งนั่นแหละ **หยุดอยู่ประเดี๋ยวเดียวเท่านั้น** หยุดนิ่งเถอะประเดี๋ยวเถอะ **ผมนั่นแปรไป แปรไปพอถูกส่วนเข้าก็เป็นดวงใส** ประเดี๋ยวเดียวเท่านั้นแหละ เณรเห็นแล้วเป็นดวงใสผมนั่นก็แปรไป ๆ แปรสีไปเป็นดวงใส ดวงนั้นโตเล็กเท่าไหน เจ้านาคบอกเท่าหัวแม่มือได้ เอ้ารักษาไว้ดวงนั่นน่ะ ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั่นแหละ ก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั่น พอนิ่งแล้วก็เข้ากลางของกลาง ๆ ๆ นิ่งหนักเข้า นึกว่ากลางของกลางหนักเข้า ประเดี๋ยวเดียวแหละ ดวงนั่นขยายโตออกไป ๆ ๆ เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ประเดี๋ยวเดียวเท่านั้นเจ้านาคขยายได้แล้ว ดวงนั่นขยายออกไปเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์แล้ว ถูกส่วนเข้า ใจหยุดนิ่งกลางของกลาง ๆ ๆ นิ่งหนักเข้าหนักเข้าเป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ นั่นแหละดวงนี้แหละเขาเรียกว่า**เอกายนมรรค** หรือเรียกว่า**ดวงปฐมมรรค** หรือเรียกว่า**ดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน นี่แหละทางหมดจดวิเศษละทางนี้** ไม่มีทางอื่นมาคัดง้างได้ละ พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานแล้วนั่นแหละ กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานนั่น หยุดเข้าเถอะ พอใจหยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ก็กลางของกลางที่ใจหยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้า ๆ ๆ ก็เข้าถึง**ดวงศีล** เมื่อเข้าถึงดวงศีลแล้ว ใจหยุดอยู่กลางของดวงศีลนั่นแหละ ก็เท่ากับดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ กลางของกลางดวงศีลหนักเข้ากลางของกลางหนักเข้า ๆ ๆ ก็เข้าถึง**ดวงสมาธิ อยู่กลางดวงศีลนั่นแหละ เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน เจ้านาคทำได้ประเดี๋ยวเดียวเข้าถึงดวงสมาธิแล้ว กลางดวงสมาธินั่นแหละ หยุดเข้าเถอะกลางของกลาง ๆ ๆ ดวงสมาธินั่น พอหยุดถูกส่วนเข้า**

เห็นดวงปัญญาอยู่กลางดวงสมาธินั่น หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั่นแหละ พอใจหยุดกลางดวงปัญญา ก็กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ หนักเข้า พอถูกส่วนเข้า เข้าถึง**ดวงวิมุตติ** อยู่กลางดวงปัญญานั่น หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตตินั่น พอหยุดก็กลางของใจที่หยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ จนกระทั่งหยุดหนักเข้า หนักเข้า ถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** อยู่กลางดวงวิมุตตินั่นแหละ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่นแหละ หยุดหนักเข้ากลางของกลาง ๆ ๆ ๆ พอหยุดก็เข้ากลางของหยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายมนุษย์ละเอียด** ที่นอนฝันออกไป ถามเจ้านาคว่าอย่างไร กายนี้เคยเห็นไหมล่ะ เมื่อเวลานอนฝัน เจ้านาคบอกว่าเห็นเมื่อนอนฝัน เห็นมันถูกทีเดียว นี่ไม่ใช่เป็นของยาก ชั่วบวชนาคประเดี๋ยวเดียวเท่านั้นแหละไปตลอดแล้ว พอเห็นกายละเอียดก็เอาละถูกส่วนละ จำได้นะ

ต่อไปอีก ให้กายละเอียดนะนั่งเหมือนกายมนุษย์นี่ เขาก็ทำถูกแบบเดียวกัน แล้วเอาใจของกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ นิ่งอยู่ศูนย์กลางของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์–ละเอียด แบบเดียวกัน พอนิ่งถูกส่วนเข้าละก็กลางของกลาง ๆ ๆ ที่นิ่งนั่นแหละ เดี๋ยวเดียวเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอหยุดก็เข้ากลางของหยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าก็เห็นดวงศีล อยู่ในดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ในกลางดวงศีลนั่นแหละ พอใจหยุดก็หยุดอยู่กลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าเห็นดวงสมาธิ อยู่ในกลางดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่นแหละ พอหยุดถูกส่วนแล้วก็เข้ากลางของกลาง ๆ ๆ ที่หยุดนั่นเห็นดวงปัญญาอยู่ในดวงสมาธิ ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ในกลางดวงปัญญานั่นแหละ พอหยุดถูกส่วนเข้าแล้ว กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติ ดวงเท่ากัน หยุดอยู่กลางดวงวิมุตตินั่นแหละ พอหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติแล้ว ก็กลางของกลาง ๆ ๆ ที่หยุดนั่นแหละไม่ได้ไปไหน พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายทิพย์** พอเห็นกายทิพย์เข้าเอ้าเป็นกายที่ ๒ ละ อยากจะรู้มรรคผลไหมล่ะนั่นแหละที่ดำเนินการนั่นแหละเป็นมรรคทั้งนั้น ที่มาโผล่เห็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นเป็นผลแล้ว ตั้งแต่ดำเนินมาหยุดอยู่ที่กายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ เข้าดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงวิมุตติญาณทัสสนะเห็นกายทิพย์เข้า นั่นกายทิพย์นั่นเป็นผลแล้ว แต่ว่าเป็นโลกียผล โลกียมรรค ไม่ใช่โลกุตรผล ไม่ใช่โลกุตรมรรค ให้รู้จักหลักอันนี้นี่โลกีย์นี่ทางหมดจดวิเศษ ไม่ใช่ทางอื่นนี้เป็นทางหมดจดวิเศษทีเดียว

ให้กายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ หยุดนิ่งพอถูกส่วนเท่านั้น ให้เอาใจกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ หยุดนิ่งพอถูกส่วนเข้า ก็หยุดอยู่กลางของหยุด กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงธรรมา–นุปัสสนาสติปัฏฐานของกายทิพย์ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้า ก็กลางของกลางที่ใจหยุดอีกนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนนอกในไม่ไป กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีลนั่นอีก พอใจหยุดเข้าก็เข้ากลางของใจที่หยุดอีกนั่นแหละ แบบเดียวกัน กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงสมาธิ อยู่กลางดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงปัญญา อยู่ในกลางดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั่นแหละ กลางของกลางที่ใจหยุดนั่น พอถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางวิมุตตินั่นแหละ พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้า พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายทิพย์ละเอียด** ทำไปดังนี้อีก นี่เป็นมรรคเป็นผลไปอย่างนี้แล้วก็เดินไปตามมรรคอีก

ให้นั่งนิ่งแบบเดียวกับกายทิพย์หยาบอีก นั่งนิ่ง ก็เอาใจกายทิพย์ละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดอีก นั่นเข้ามรรค หยุดนิ่งแล้วก็กลางของกลาง ๆ ๆ ที่ใจนิ่งทีเดียว พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน นี่มรรคทั้งนั้น หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนา–สติปัฏฐาน พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีลอีก กลางของกลาง ๆ ๆ เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิอีก กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าที่ใจหยุดนิ่งเข้าถึงดวงปัญญา อยู่กลางดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงปัญญาอีก กลางของกลาง ๆ ๆ กลางดวงปัญญานั่น ก็เข้าถึงดวงวิมุตติ อยู่ในกลางดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติอีก กลางของกลาง ๆ ๆ ที่ใจหยุดนั่นเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ อยู่ในกลางดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะอีก กลางของกลาง ๆ ๆ ที่ให้หยุดนั่น ถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายรูปพรหม** พอถึงกายรูปพรหม นี่ก็เป็นตัวผลแล้ว นี่มรรคมาแล้วมาถึงผลแล้ว นี่ ๕ ผลแล้ว

พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงธรรมา–นุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่น กลางของกลาง ๆ ๆ ถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงศีล อยู่กลางดวงธรรมา–

นุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล พอใจหยุดก็กลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ อยู่กลางดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงสมาธิอีก พอหยุดถูกส่วนเข้า ก็กลางของกลางที่หยุดนั่น เข้าถึงดวงปัญญา อยู่กลางดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญาอีก พอหยุดก็กลางของกลางที่ใจหยุดนั่น ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติอยู่กลางดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติอีก พอถูกส่วนเข้าก็กลางของกลางที่ใจหยุดนั่นเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีก กลางของกลางที่ใจหยุดนั่น พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายรูปพรหมละเอียด** กายรูปพรหมละเอียดนี่ก็เป็นตัวผลอีก เดินมาตามมรรคนั่นเข้าถึงผลอีกแล้ว นี่ต้องเข้าใจอย่างนี้ ถ้าไม่เข้าใจอย่างนี้จะไม่รู้จักมรรคผล มรรคผลนี่เป็นของยากนัก ไม่ใช่เป็นของง่าย

ใจของกายรูปพรหมละเอียดหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ไม่ได้ถอยออกละ เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานอีก พอใจหยุดก็กลางของกลาง ๆ ๆ เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีลอีก พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิอีก พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญาอีก พอหยุดถูกส่วนเข้า ก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ ใจหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติอีก พอหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีก กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าก็เข้าถึง**กายอรูปพรหม** เห็นกายอรูปพรหม นี่เป็นผล กายอรูปพรหมนี่เป็นผล ที่ดำเนินมานั้นเป็นมรรค

ใจกายอรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมอีกหยุดอยู่นั่น หยุดนิ่งอยู่ พอหยุดนิ่งก็เข้ากลางของใจที่หยุด ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธรรมา–นุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เข้ากลางของหยุดอีก พอถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีลอีก ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิอีก ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติอีก ถูกส่วนเข้าถึงดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีก ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายอรูปพรหมละเอียด**

จากกายอรูปพรหมละเอียดหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม

ละเอียด แบบเดียวกันไม่ได้มีเคลื่อนกันละ พอใจหยุดก็เข้ากลางของหยุด กลางของกลาง ๆ ๆ พอกลางของกลางหนักเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน อยู่ในกายอรูปพรหมละเอียด ใจกายอรูปพรหมละเอียดหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติ-ปัฏฐาน หยุดนิ่งกลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าก็ถึงดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล พอหยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีลถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ อยู่กลางดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายธรรม** รูปเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม ใสบริสุทธิ์เหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า หน้าตักโตเล็กตามส่วน อย่างโตที่สุดไม่ถึง ๕ วา หย่อน ๕ วา อย่างเล็กที่สุดก็ตามส่วนลงมา นั่นเรียกว่ากายธรรม **เข้าถึงพุทธรัตนะแล้ว พุทธรัตนะนั่นแหละเป็นตัวผล** ไม่ใช่ตัวมรรค เป็นตัวผลทีเดียว มรรคเดินมาตามลำดับนั่น

ใจของกายธรรมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย พอหยุดนิ่งถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติ-ปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเข้าถึง**กายธรรมละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสยิ่งกว่ากระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า ใสหนักขึ้นไป

ใจของกายธรรมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด นี่เข้าถึงผลอีกแล้ว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียดก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วากลมรอบตัว ใจของกายธรรมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางกายธรรม หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียดนั่น พอหยุดถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงธรรมานุปัสสนา-สติปัฏฐาน ดวงเท่ากัน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วากลมรอบตัว หยุดอยู่กลางดวงธรรมา-นุปัสสนาสติปัฏฐานนั่น ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติญาณ-ทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ธรรมกายพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระโสดาก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว

ใจของพระโสดาหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติ-ปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล ดวงเท่ากัน หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงสมาธิ ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ-ญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**ธรรมกายพระโสดาละเอียด** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจของพระโสดาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงศีล ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจของพระสกทาคาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคา พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน อยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกทาคา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานก็เท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเข้าถึง**กายธรรมพระสกทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจของพระสกทาคาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นสกทาคาละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมา-นุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล พอถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวง

ปัญญา ถูกส่วนเข้าก็ถึงความวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติยาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเข้าถึง**กายธรรมพระอนาคา**

ใจของพระอนาคาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายธรรมพระอนาคาละเอียด** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจของพระอนาคาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมา–นุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ–ญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเข้าก็ถึง**กายธรรมพระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา ใสหนักขึ้นไป

ใจพระอรหัตหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนา–สติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงศีล หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าถึงดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเข้าถึง**กายธรรมพระอรหัตละเอียด** ใหญ่หนักขึ้นไป

นี้วานนี้ได้สอนเจ้านาคให้ถึงนี้ พอบวชเณรเสร็จแล้ว ไปตามญาติ ไปนิพพานก็ได้ ไปโลกันต์ก็ได้ พวกพ้องไปตายอยู่ที่ไหนไปตามเอารับส่วนบุญเสียด้วย ตากับยายทั้งสองคนไปตามมาและเห็น ฝ่ายพระบวชใหม่ก็เห็นด้วย นี่ทางพุทธศาสนาความจริงเป็นอย่างนี้

นี่แหละ **เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** หนทางหมดจดวิเศษทีเดียว หมดจดวิเศษกว้างขวางนัก **ทางปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา โคตรภู โสดา สกทาคา อนาคา อรหัตต์ ทางมรรค**

ทางผล ทางศีล ทางสมาธิ ปัญญา ทางวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นี่แหละเป็นทางหมดจดวิเศษ ทางอื่นไม่มี นี่วันนี้ที่ตั้งใจแสดงก็ให้รู้ทางหมดจดวิเศษ **ที่จะเข้าไปทางนี้ก็เพราะเห็นสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว** ก็ตกอกตกใจหาหนทางไปทางนี้ ก็ถูกมรรคผล นิพพานทีเดียว นี้ทางเป็นหลักเป็นประธานเช่นนี้ เพราะฉะนั้นต้องฟังจริง ๆ ตั้งใจจริง ๆ ไม่ใช่ของพอดีพอร้าย ไม่ใช่เป็นง่าย เป็นของยากนัก ผู้แสดงก็ตั้งอกตั้งใจแสดง ถ้าผู้ฟังไม่ตั้งใจฟัง ก็ขี้เกียจเดี๋ยวก็เลิกเสียเท่านั้น ถ้าผู้ฟังตั้งใจฟัง ผู้แสดงก็ตั้งใจแสดง ตรงกัน เข้าขันกับพานมันก็รับกันเท่านั้น นี่ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ผู้แสดงก็ได้ ผู้รับก็ได้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ถ้าว่าพูดเสีย ผู้แสดงก็สะดุดใจเสีย ก็หยุดเสียไม่แสดงก็เสียทั้งสองฝ่ายเป็นฝ่ายดำไป ไม่ใช่ฝ่ายขาว ได้ทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายขาวไม่ใช่ฝ่ายดำ ให้รู้จักความจริงทางพุทธศาสนาดังนี้ เมื่อรู้จักหลักอย่างนี้แล้ว

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดิ์จงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลาสมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๕. ปัจฉิมวาจา

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ภาสิตา โข ปน ภควตา ปรินิพฺพานสมเย อยํ ปจฺฉิมวาจา หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติฯ ภาสิตญฺจิทํ ภควตา เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ มหนฺตตฺเตน ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เยเกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ อคฺคมกฺขายตีติ ฯ ตสฺสมาติหมฺเหหิ สิกฺขิตพฺพํ ติพฺพาเปขา ภวิสฺสาม อธิสีลสิกฺขาสมาทาเน อธิจิตฺตสิกขาสมาทาเน อธิปฺปญฺญสิกฺขาสมาทาเน อปฺปมาเทน สมฺปาเทสฺสามาติ ฯ เอวญฺหิ โน สิกฺขิตพฺพนฺติ

ณ บัดนี้ท่านทั้งหลายทั้งหญิงและชาย คฤหัสถ์ บรรพชิตทุกถ้วนหน้า มาสโมสรสันนิบาติในพระอุโบสถวัดปากน้ำ ณ เวลาวันนี้ ล้วนมีสวนะเจตนาใคร่เพื่อจะสดับตรับรับฟังพระธรรมเทศนาในวันมาฆบูชา สมเด็จพระบรมศาสดาไว้อาลัยให้แก่เราท่านทั้งหลาย ให้เป็นเครื่องประจำใจของเราท่านทั้งหลายทุกถ้วนหน้า เรียกว่า **ปัจฉิมวาจา** พระองค์ทรงรับสั่งพระวจนานี้แล้วหับพระโอษฐ์ไม่ทรงรับสั่งต่อไป

พระวาจาอันนี้เป็นที่ตรึงใจของหญิงชายในโลกทุกถ้วนหน้า ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต สมเด็จพระบรมสามิตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไว้อาลัยให้แก่เราท่านทั้งหลายในเรื่อง **เวยฺยธรรมของสังขารทั้งหลาย** อาลัยอันนี้แหละเป็นปัจฉิมวาจาของพระจอมไตร ให้เราจำไว้อย่าลืมหลงว่าเราต้องเป็นอย่างนี้แน่ไม่แปรผัน เมื่อทราบชัดด้วยใจของตนมั่นในขันธสันดานแล้ว ความเสื่อมไปของสังขารทั้งหลาย หรือสังขารทั้งหลายเสื่อมไป ไม่ได้มีถอยกลับเลยแม้แต่สังขารใดสังขารหนึ่ง อาศัยสราคธาตุ สราคธรรม หรือ อาศัย วิราคธาตุ วิราคธรรม เกิดขึ้นที่เรียกว่าสังขาร สิ่งที่มีขึ้น เกิดขึ้น ปรุงขึ้นแล้ว ตกอยู่ในความแปรไป เสื่อมไป ไม่มีเหลือเลยแม้สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง เสื่อมไปทั้งนั้น ความเสื่อมอันนี้แหละเป็นเครื่องประจำใจของเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต หญิงชายทุกถ้วนหน้า ให้นึกถึงความเสื่อมอันนี้ไว้

ความเสื่อมน่ะจะนึกที่ไหน นึกถึงในตัวของเรานี่ อัตภาพร่างกายนี้ไม่คงที่เลย ตั้งแต่คลอดจากครรภ์มารดาก็เสื่อมเรื่อยไป เสื่อมไปตามหน้าที่ เสื่อมขึ้น เสื่อมลง เสื่อมขึ้นก็เจริญขึ้นเป็นลำดับไป พอเต็มอายุก็เสื่อมลงเรื่อยไป เสื่อมไม่มีหยุดเลย เสื่อมเรื่อย เมื่อเสื่อมเป็นดังนี้ละก็ สิ่งทั้งสิ้นหมดทั้งสากลโลก ที่เราได้เห็นด้วยตา หรือได้ยินด้วยหู หรือได้ทราบด้วย จมูก ลิ้น กาย รู้แจ้งทางใจ อย่างใดอย่างหนึ่ง มีความเสื่อมทั้งนั้น ไม่มีความตั้งอยู่ได้มั่นอยู่ได้สักชั่วกัลปาวสานเลย มีความเสื่อมเป็นเบื้องหน้า ให้นึกความเสื่อมอันนี้แหละ ให้ติดอยู่กับใจของอาตมา ถ้านึกถึงความเสื่อมดังนี้ละก็สังเกตได้นะ หัวเราะเสียงดังไม่ค่อยมีหรอก อย่างดังก็มีแต่ยิ้ม ๆ แหละ เพราะมันนึกถึงความเสื่อมอยู่ มันไม่ไว้ใจทั้งนั้น นึกว่าเสื่อมแล้วหน้าไม่ค่อยดีหรอก หัวเราะดังกับเขาไม่เป็นหรอก เป็นแต่ยิ้ม ๆ อย่างขบขันเต็มทีก็เป็นแต่ยิ้ม ๆ เท่านั้น หรือแย้มโอษฐ์เท่านั้น มันนึกถึงความเสื่อมประจำใจอยู่

ถ้านึกถึงความเสื่อมประจำใจได้ดังนี้ละก็ หากว่าเป็นภิกษุสามเณร จะต้องเรียนเป็นนักปราชญ์ของเขาได้ ทางคันถธุระ ทางวิปัสสนาธุระ เพราะแกนึกถึงความเสื่อมอยู่ ถ้าเป็นหญิง เป็นชาย เป็นฆราวาสครองเรือน จะต้องมีหลักฐานมั่นคงใหญ่โตทีเดียว ไม่ใช่คนเหลวไหล ไม่ใช่คนเลวทราม ต้องเป็นคนอยู่ในความพยายามทีเดียว มันหมดไปสิ้นไป รออยู่ไม่ได้ใจกายขยันนัก เพราะนึกถึงความเสื่อมอยู่ แกไม่รอผู้หนึ่งผู้ใดละ แกกลัวชีวิตของแกจะหมดไป แกรักษาชีวิตของแก หากว่าแกจะมารักษาศีลทางวัด แกก็ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดทีเดียว แกกลัวชีวิตมันหมดไปเสีย กลัวจะไม่ได้ศีลเต็มที่ เป็นแต่เพียงรักษาศีล กลัวจะไม่เข้าถึงอธิศีล ถ้าว่าแกทำสมาธิล่ะ แกก็ทำได้อย่างงดงามทีเดียว เพราะแกพยายามไม่หยุดยั้ง แกกลัวชีวิตจะไม่พอ แกรีบทั้งกลางวันกลางคืนทีเดียว นี้สมาธิของแกก็มั่นคง ผิดกับบุคคลธรรมดา ถ้าแกเจริญทางปัญญาล่ะ แกก็โชติช่วงทีเดียว คนอื่นไม่อาจที่จะเข้าถึง เพราะแกคำนึงถึงความเสื่อมของอัตภาพร่างกายของแกอยู่เสมอ แกก็ทำปัญญาได้รุ่งเรืองเจริญดี แกทำธรรมละก็เจริญดีทีเดียว เพราะแกนึกถึงความเสื่อม ทางโลกก็เจริญดีเหมือนกัน เพราะแกกะวีกะวาดจัดแจงให้เรียบเสียในการเลี้ยงชีพ จะได้ทำความดียิ่งขึ้นกว่านั้นต่อไป เหตุนี้ความเสื่อม ที่พระจอมไตรวางโอกาสไว้ให้เราท่านทั้งหลายน่ะ ตรึงใจไว้ในวันมาฆบูชา ที่พระจอมไตรทรงรับสั่งในเรื่องธรรมในวันมาฆบูชาน่ะเป็นโอวาทย่อย่นสกลพุทธศาสนาสำคัญนัก

แต่วันนี้จะกล่าวในโอวาทสุดท้าย ที่เรียกว่า **ปัจฉิมวาจา** ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้เป็นนิเขปกถาว่า **ภาสิตา โข ภควตา ปรินิพฺพานสมเย อยํ ปจฺฉิมวาจา หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ ฯ** แปลเนื้อความว่า จริงอยู่

วาจาสุดท้ายนี้ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับสั่งแล้วว่า **"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เชิญท่านทั้งหลาย เราเรียกท่านทั้งหลายเข้ามาสู่ที่เฝ้าเรานี้ ว่าสังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเสมอ"** นี่จำไว้อันนี้ สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเสมอ สิ่งที่ได้เห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหู ได้ทราบด้วยจมูก ลิ้น กาย ได้รู้แจ้งทางใจ เสื่อมไปเสมอ ไม่เหลือเลย **อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ ท่านจงถึงพร้อมด้วยความไม่เผลอ ไม่ประมาท ท่านจงถึงพร้อมด้วยความไม่เผลอในความเสื่อมไปนั้น** ให้ตรึงไว้กับใจเสมอ นี้แหละเจอละทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ เป็นหนทางหมดจดวิเศษทีเดียว นึกถึงความเสื่อมอันนั้น นึกถึงความเสื่อมได้เวลาไรละก็บุญกุศลยิ่งใหญ่เกิดกับตนเวลานั้น ให้นึกอย่างนี้ นี่เป็นข้อสำคัญ นี้เนื้อความของพระบาลีแปลเป็นสยามได้ความดังนี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายเป็นลำดับไป ว่าความเสื่อมอันนี้แหละมีอยู่กับใครบ้าง หมดเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต หญิงชาย เด็กเล็กผู้ใหญ่ไม่ว่า เสื่อมทีละนิด ๆ ๆ เหมือนกับนาฬิกาเดิน เหมือนกันทุกคน ติณชาติ พฤกษชาติ รุกขชาติ วัลลิชาติใด ๆ ไม่เหลือเลย ในกำเนิดทั้ง ๔ สังเสทชะ อัณฑชะ ชลาพุชะ โอปปาติกะ

อัณฑชะ สัตว์เกิดด้วยฟองไข่ ก็เสื่อมเหมือนกัน **สังเสทชะ** สัตว์เกิดด้วยเหงื่อไคลก็เหมือนกัน เกิดขึ้นอาศัยน้ำเป็นแดนเกิด ก็เสื่อมเหมือนกัน **โอปปาติกะ**จะลอยขึ้นบังเกิดบังเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ เปรต นรก อสุรกายเหล่านี้ หรือว่าเกิดเป็นสัตว์เดียรฉานก็เสื่อม เกิดเป็นกายทิพย์ ภุมเทวดา รุกขเทวดา อากาศเทวดา จาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี ก็มีเสื่อมอีกเหมือนกัน เสื่อมทีละนิด ๆ ไปตามหน้าที่ พอหมดหน้าที่ก็แตกกายทำลายขันธ์ เสื่อมอย่างนี้เหมือนกันหมด หรือไปเกิดในชั้นพรหมทั้ง ๑๖ ชั้น พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิต มหาพรหมา ปริตตาภา อัปปมาณาภา อาภัสสรา ปริตตสุภา อัปปมาณสุภา สุภกิณหา อสัญญี เวหัปผลา ก็เสื่อมเหมือนกันแบบเดียวกัน ไม่คลาดเคลื่อน อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา ในปัญจสุทธาวาส ก็เสื่อมเหมือนกัน หรือ อรูปพรหม ทั้ง ๔ อากาสานัญจายตนะภพ วิญญาณัญจายตนะภพ อากิญจัญญายตนะภพ เนวสัญญานาสัญญายตนะภพ ก็มีความเสื่อมดุจเดียวกัน

เมื่อมีความเสื่อมเช่นนี้น่ะพระพุทธองค์ประสงค์อะไร **จะต้อนพวกเราให้พ้นจากความเสื่อมเหล่านี้ ให้ออกจากภพไปเสีย ให้เข้าถึงธรรมกายไปนิพพาน** ต้องการอย่างนั้นหนา ไม่ใช่ต้องการท่าอื่นหนา **จะต้อนพวกเราจะขับจูงพวกเรา จะเหนี่ยวรั้งพวกเราพ้นจากไตรวัฏ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ ให้ขึ้นจาก "วัฏสงสาร"** วัฏสงสารน่ะคือ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ ที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนี้ **จะให้ขึ้นจาก**

ภพ กามภพ รูปภพ อรูปภพ พ้นจากภพทั้ง ๓ ไป ให้มีนิพพานมีที่ไปในเบื้องหน้า ประสงค์อย่างนั้นจึงได้ทรงรับสั่งเช่นนี้ ให้เราไม่เผลอในความเสื่อมนั้น ถ้าไม่เผลอในความเสื่อมนั้นทำอะไรเป็นได้ผลหมด เป็นภิกษุ สามเณร ทำอะไรเป็นได้ผลหมด เล่าเรียนก็สำเร็จ คันถธุระก็สำเร็จ วิปัสสนาก็สำเร็จ ไม่ท้อถอยกันละ ฝ่ายอุบาสก อุบาสิกา ทำนาก็รวยกันยกใหญ่ ทำสวนก็รวยกันยกใหญ่ ทำไร่ก็ร่ำรวยกันยกใหญ่ เป็นคนไม่เกียจคร้านทีเดียว ถ้าว่ารับราชการงานเดือนก็เอาดีได้ทีเดียว หรือไม่ว่าทำหน้าที่อันใดเป็นเอาดีได้ทั้งนั้น รุ่งเรืองเจริญด้วยกันทั้งนั้น เพราะแกไม่เผลอ แกระวังตัวอยู่เสมอเช่นนี้ แล้วก็ทางชั่วแกไม่ทำทีเดียว แกกลัวมันตามไปลงโทษแก แกไม่ยอมเด็ดขาดทีเดียว แกเห็นความเสื่อมอยู่เสมอดังนี้ ให้เห็นอยู่อย่างนี้แหละจึงจะเอาตัวรอดได้ ถ้าไม่เห็นอย่างนี้เอาตัวรอดไม่ได้ ต้องเห็นความเสื่อมอยู่เช่นนี้

เมื่อเห็นความเสื่อมดังนี้แล้วท่านอุปมาอุปไมยไว้หลายนัยหลายประการ อุปมาอุปไมยไว้ว่า **ภาสิตํ อิทํ ภควตา** คำอันนี้พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งแล้วว่า **เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ** แปลเนื้อความว่า ปทชาติทั้งหลาย รอยเท้าสัตว์ทั้งหลายทั้งหมดในชมพูทวีป **ปทชาตา** น่ะ เขาแปลว่าปทชาติทั้งหลาย ทับศัพท์ ถ้าว่าจะขยาย รอยเท้าสัตว์หมดทั้งชมพูทวีป ไม่เหลือเลย ปทชาติทั้งหลายของสัตว์ที่ไปด้วยแข้ง **ยานิ กานิจิ** เหล่าใดเหล่าหนึ่ง **สพฺพานิ ตานิ** ปทชาติทั้งหลายเหล่านั้นทั้งสิ้น **คจฺฉนฺติ** ย่อมถึง **สโมธานํ** ซึ่งการประชุมลง **หตฺถิปเท** ในรอยเท้าแห่งช้าง แปลเนื้อความออกไปดังนี้ **หตฺถิปทํ** อันว่ารอยเท้าแห่งช้าง **คจฺฉนฺติ** ย่อมถึง **หตฺถิปทํ** รอยเท้าแห่งช้าง **เตสํ อคฺคมกฺขายติ** อันบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่าประเสริฐกว่าปทชาติทั้งหลายเหล่านั้น เรียกว่ารอยเท้าช้างเป็นใหญ่กว่ารอยสัตว์อื่นทั้งหมด เลิศกว่ารอยสัตว์ทั้งหมด **เสยฺยถาปิ** แม้ฉันใด **ยทิทํม หนฺตตฺเตน** นี้อะไร เพราะรอยเท้าของช้างนั้นเป็นวิปทชาติใหญ่

เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา ปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เย เกจิ กุสลา ธมฺมา ธรรมที่เป็นกุศลเหล่าใด สพฺเพ เต ธรรมเป็นกุศลทั้งสิ้น อปฺปมาทมูลกา มีความไม่ประมาทเป็นต้นเค้า เป็นโคนรากทีเดียว มีความไม่ประมาทเป็นต้นเค้า **อปฺปมาทสโมสรณา ประชุมลงด้วยความไม่ประมาท อปฺปมาโท เตสํ อคฺคมกฺขายติ ความไม่ประมาทบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่าธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ตสฺมาติหมฺเหหิ สิกฺขิตพฺพํ เพราะเหตุนั้น เราควรศึกษา ติพฺพาเปกฺขา ภวิสฺสามิ เราจักเป็นผู้เข้มแข็ง กล้าหาญ เราจะเป็นผู้บากบั่น ตรากตรำ เราจะ**

เป็นผู้บากบั่นมั่นคง จะเป็นผู้ดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ในอันสมาทานซึ่งอธิศีล ในอันสมาทานซึ่งอธิจิต ในอันสมาทานซึ่งอธิปัญญา นี้ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ๓ ข้อนี้เป็นข้อที่คาดคั้นนัก ความประมาท หรือความไม่ประมาท ๒ อันนี้เป็นข้ออันสำคัญ ความประมาททำให้เสื่อมเสีย ความไม่ประมาทไม่ทำให้เสื่อมเสีย ธรรมของพระบรมศาสดาจบพระไตรปิฎกมีความไม่ประมาทนี่แหละเป็นต้นเค้า ที่จะดำเนินถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของพระบรมศาสดา ที่จะพลาดพลั้งไม่ถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของพระบรมศาสดาก็เพราะความประมาท นี่เป็นข้อสำคัญนัก

ความประมาทน่ะคือเผลอไป ความไม่ประมาทน่ะคือความไม่เผลอ ไม่เผลอละใจจดใจจ่อทีเดียว นั่น อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา นี่เรียกว่าผู้ไม่ประมาท ท่านจึงได้อุปมาไว้ ไม่ประมาท ไม่เผลอด้วยอะไร ไม่ประมาทไม่เผลอในความเสื่อมไปในข้างต้น ใน **ปัจฉิมวาจา ไม่ประมาทไม่เผลอในความเสื่อมไป** นึกถึงความเสื่อมอยู่เสมอ ให้เจอความเสื่อมไว้เสมอ นึกหนักเข้า ๆ แล้วใจหาย เอ๊ะ นี่เรามาคนเดียวหรือ เอ๊ะ นี่เราก็ตายคนเดียวซิ บุรพชนต้นตระกูลของเราไปไหนหมดล่ะ อ้าว ตายหมด เราล่ะ ก็ตายแบบเดียวกัน ตกใจละคราวนี้ ทำชั่วก็เลิกละทันที รีบทำความดีโดยกะทันหันทีเดียว เพราะไปเห็นอ้ายความเสื่อมเข้า ถ้าไม่เห็นความเสื่อมละก็กล้าหาญนัก ทำชั่วก็ได้ ด่าว่าผู้หลักผู้ใหญ่ได้ตามชอบใจ ถ้าเห็นความเสื่อมเข้าแล้วกราบผู้ใหญ่ ปลก ๆ ๆ ทีเดียว เพราะเหตุอะไรล่ะ เพราะเห็นความเสื่อมเข้า มันไม่ประมาท ถ้าว่าประมาทเข้าก็ไปอีกเรื่องหนึ่ง เพราะฉะนั้นสำคัญนักความประมาท

ความประมาทน่ะ คืออะไรทำให้ประมาทล่ะ สุราซิ ความเมาซิทำให้ประมาท ความเมานั่นแหละถ้าว่าไปขลุกขลุ่ยกับมันนัก ไปคุ้นเคยกับมันหนักเข้าละก็มันทำให้เสียคนน่ะ ไม่รู้จักพ่อจักแม่พี่ป้าน้าอาปู่ย่าตายาย ว่าต่ำ ๆ สูง ๆ นี่เพราะมันเมา อ้ายเมาสุราน่ะมีเวลาสร่างน่ะ อ้ายเมาอีกอย่างหนึ่งล่ะ อ้ายนั่นเมาสำคัญ เขาเรียกว่าเมามัน ถ้าว่าช้างก็เรียกว่าเมามัน อ้ายเมามันนี่สำคัญนัก อ้ายเมามันนี่ไม่ได้ พ่อแม่เลี้ยงลูกหญิงลูกชายมาน่ะ ถ้าเมามันขึ้นมาแล้วก็ไม่ได้ละ แม้ว่าเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้นแหละ หญิงก็ลงจมูกฟิดทีเดียว ชายก็ลงจมูกฟิด ลงจมูกฟิดแล้วก็ไปแล้ว เหนี่ยวไม่อยู่รั้งไม่อยู่ พ่อแม่มันก็รั้งไม่อยู่ไปเสียแล้ว นั่นแน่มันเมาขึ้นมาแล้วอย่างไรล่ะ อ้ายนั่นสำคัญ อ้ายนั่นประมาท นี่เป็นเหตุประมาทสำคัญ อ้ายเมามันนั่นแหละประมาท ถ้าว่าช้างเรียกว่าสับมัน ไม่กลัวใครละอ้ายนั่น ไม่กลัวใคร นั่นแน่ในคุกตะรางเมามันทั้งนั้น ไปอยู่โน่น ถ้าเมามันละก็ประมาทยกใหญ่ ถ้าเมาสุราก็ประมาทยกใหญ่ ถ้าว่าเมามันด้วย เมาสุราด้วย สองอย่างละก็ เสียยกใหญ่ทีเดียว

ประมาท ตั้งอยู่ในประมาทแท้ ๆ ทีเดียว นี่ความประมาทไม่ประมาทมันอยู่อย่างนี้นะ ให้เลิกเมามันเสีย ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

รอยเท้าของสัตว์หมดทั้งสากลโลกจะเป็นสี่เท้าสองเท้าไม่เข้าใจต้องประชุมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างน่ะเป็นของใหญ่กว่ารอยเท้าสัตว์อื่นหมดทั้งสิ้น ฉันใดก็ดี ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลที่ดีน่ะ หมดทั้งสกลพุทธศาสนา หมดทั้งพระไตรปิฎกทั้งหลายที่เป็นกุศลนั่น ย่อมมีความไม่ประมาทเป็นมูลราก นั่นแน่ **อปฺปมาทมูลกา** มีความไม่ประมาทเป็นต้นเค้า มีความไม่ประมาทเป็นมูลราก **อปฺปมาทสโมสรณา** ประชุมลงในความไม่ประมาทเหมือนรอยเท้าสัตว์อื่นประชุมลงในรอยเท้าช้าง **ธรรมที่เป็นกุศลทั้งหมดประชุมอยู่ในความไม่ประมาททั้งนั้น นี่หลักพระพุทธศาสนาอยู่ตรงนี้** ไม่ให้ประมาท เมื่อไม่ประมาทความดีมีเท่าไรในพระพุทธศาสนา ในธาตุในธรรม ย่อมประชุมลงในความไม่ประมาท คนไม่ประมาท ผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทแล้ว คนมีธรรมควรไหว้ควรเคารพควรนับถือทีเดียว คนมีธรรมคนตั้งอยู่ในธรรมนี้ แลความไม่ประมาทนี้นักปราชญ์สรรเสริญนัก **อปฺปมาโท เตสํ อคฺคมกฺขายติ** ว่าเลิศประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย แล้วกล่าวไว้อีกหลายนัย **อปฺปมาทรโต นิโรธติ** ผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทย่อมรุ่งโรจน์ทีเดียว เป็นของไม่ใช่พอดีพอร้าย เพราะฉะนั้นความประมาทและไม่ประมาทนี้ นักปราชญ์ทั้งหลายสรรเสริญความไม่ประมาทว่าเป็นธรรมของนักปราชญ์บัณฑิตชาติทั้งหลาย ดำเนินอยู่เนืองนิตย์อัตราความประมาท นักปราชญ์ทั้งหลายติเตียนว่าเป็นทางไปของคนเมา ของคนไม่มีสติ ของคนพลั้งเผลอ ของคนพาล ไม่ใช่ทางไปของบัณฑิต ความไม่ประมาทเป็นทางไปของบัณฑิตแท้ ๆ

ใครเป็นคนไม่ประมาทในสากลโลก เมื่อครั้งพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่พระบรมศาสดาเป็นผู้ไม่ประมาท พระอรหัตทั้งหลายที่ได้บรรลุอรหัตแล้วเป็นผู้ไม่ประมาท ก็ได้แก่พระพุทธเจ้าพระอรหันต์น่ะซิเป็นผู้ไม่ประมาทนั่นอย่างสูง อย่างเด็ดขาดไม่ประมาทแท้ ๆ ถ้าจะลดส่วนกว่านั้นลงไป พระอนาคาก็ไม่ประมาทตามส่วนของท่าน ทั้งมรรค ทั้งผล พระสกทาคาก็ไม่ประมาทตามส่วนของท่านทั้งมรรคทั้งผล พระโสดาก็ไม่ประมาทตามส่วนของท่านทั้งมรรคทั้งผล โคตรภูบุคคลที่มีธรรมกายแล้วก็ไม่ประมาทเหมือนกัน มีความประมาทน้อย ความไม่ประมาทมีมาก ถ้าปุถุชนแท้ ๆ ละก็น้อย คนจึงจะมีความไม่ประมาทมาก มีความประมาทมากโดยมาก มีความประมาทน้อยโดยน้อย นี้ความจริงเป็นเช่นนี้ เมื่อรู้จักความจริงเช่นนี้แล้ว สิ่งที่ดีที่หายาก ถ้าว่าเราตั้งอยู่ได้ในความไม่ประมาทคอยนึกถึงความเสื่อมไป มีอารมณ์อยู่ไม่ใช่ไม่มีอารมณ์ ว่าตั้งใจว่าเรานึกถึง

ความเสื่อมนี้ว่าตั้งแต่นี้ไปเมื่อรู้เมื่อเข้าใจแล้ว จะนึกถึงความเสื่อมในสกลร่างกายนี้ไม่ขาดอยู่ จะเอาใจจดอยู่ที่ความเสื่อมนั่นแหละ เราจะนึกถึงความเสื่อมของตนนึกถึงความเสื่อมบุคคลผู้อื่น เมื่อลืมตาขึ้นเห็นภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา แน่ะ ความเสื่อมมันแสดงให้ดู นั่นแปรผันไปถึงแค่นั้นแล้วนั่นก็แปรผันไปถึงแค่นั้น ประเดี๋ยวก็ตายให้ดู แน่ะ ทำให้ดูแล้ว ได้ยินเสียงพระสวดก็ดี เห็นโลงก็ดี แน่ะเป็นอย่างนี้แหละหมดทั้งสากลโลก เราก็เป็นอย่างนี้ เพราะเหตุฉะนั้นเมื่อบุคคลไม่เผลอในความเสื่อมเช่นนี้ไม่พลั้งไม่เผลอละก็ นั่นแหละผู้นั้นแหละได้ชื่อว่าได้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทพระจอมปราชญ์สรรเสริญนัก

ถ้าแม้ว่าจะเป็นภิกษุหรือสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ทั้งหญิงชาย คฤหัสถ์บรรพชิต ทุกถ้วนหน้า ถ้าผู้ที่มีใจจดอยู่ในความเสื่อมไม่พลั้งเผลอละก็ เป็นเจอซึ่งสมบัติในภพนี้ต่อไปในภายหน้า สมบัติในภพนี้ก็เป็นคนมั่งมีทีเดียว สมบัติในภายหน้าก็จะไม่เลินเล่อเผลอตัวทีเดียว เหมือนอย่างกับเราท่านทั้งหลายเป็นนักบวชเหล่านี้ เป็นอุบาสกอุบาสิกาเหล่านี้ นี่ก็เพราะอาศัยเราเห็นว่ามีความเสื่อม เห็นมีความเสื่อมอย่างไร ก็เราเห็นนี่ เราเกิดมาถึงแค่นี้แล้วเราต้องตายแน่ นั่นแน่มันไปเห็นอ้ายต้องตายแน่นั่น นั่นไปเห็นความเสื่อมแล้วนี่ นี้จึงได้แสวงหาธรรมในพุทธศาสนา แสวงหาบุญกุศลน่ะ รู้จะต้องละโลกนี้แล้วไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า แสวงหาสิ่งที่เป็นที่พึ่งของตน นี่เพราะเห็นความเสื่อมเข้าแล้วนี่ ถ้าไม่เห็นความเสื่อมมันจะอย่างนี้อย่างไรเล่า เพราะมันเห็นความเสื่อมเข้าแล้ว ความเสื่อมอันนี้แหละ เมื่อเช่นนั้นแล้วให้อุตส่าห์มั่นคงอยู่ในอธิศีล ให้อุตส่าห์มั่นคงอยู่ในอธิจิต ให้อุตส่าห์มั่นคงอยู่ในอธิปัญญา

อธิศีลเป็นอย่างไร อยู่ที่ไหน นี่ตรงนี้เราต้องเข้าใจ วัดปากน้ำทั้งหญิงและชายทั้งภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาเขาเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา เป็นพื้นเชียวมีมากนัก ตั้ง ๑๐๐ ที่เราบริสุทธิ์กายบริสุทธิ์วาจาน่ะนั่นเป็นแค่ศีลนะ ศีลบริสุทธิ์ เป็นแต่ศีลบริสุทธิ์ เราบริสุทธิ์เจตนานั่นก็เป็นแต่เจตนาศีลนะ เราบริสุทธิ์กายบริสุทธิ์วาจาเป็นสังวรศีลสำรวมระวังไว้ เราบริสุทธิ์เจตนาคิดอ่านทางใจมั่นเป็นเจตนาศีลนะ ไม่ใช่อธิศีลหรอก ยังไม่ถึงอธิ-ศีล ถ้าถึงอธิศีล เล้วละก็เห็น**เป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์**นั่น **อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์** เหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า เท่าดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์กลม อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นแหละ ถ้าเห็นศีลดวงนั้นเข้าแล้วละก็ นั่นแหละเขาเรียกว่า **อธิศีล**

เมื่อไปรู้จักอธิศีลแล้วละก็ **อธิจิตก็อยู่ในกลางอธิศีล** นั่นแหละ ดวงเท่า ๆ กับอธิ-ศีล ที่กายวาจาเราสงบดีก็เพราะอาศัยจากใจของเราเจตนาสงบดี นั่นเป็นสมาธิเป็นสมาธิ

แต่ภายนอก ไม่ใช่สมาธิสำคัญ เมื่อเข้าถึงอธิจิต อยู่ในกลางของศีลนั่นดวงเท่า ๆ กัน ดวงเท่ากับดวงศีลอยู่ในกลางดวงของศีลนั่น เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ถ้าเข้าถึงอธิจิตเช่นนั้นละก็ ได้ชื่อว่าเป็นผู้มั่นคงละ ไม่โยกคลอนไปตามใครละ เข้าถึงอธิจิตเสียแล้ว

ยังไม่ลึกซึ้งเท่า **อธิปัญญา** อธิปัญญาสูงกว่านั้น เราอุตส่าห์พยายามให้เข้าถึงอธิปัญญา แม้จะเฉลียวฉลาดในกายวาจาสักเท่าหนึ่งเท่าใดเรียกว่าฉลาด อ้ายนั่นก็ปัญญาภายนอก เจตนาคล่องแคล่วอย่างหนึ่งอย่างใด ก็เรียกว่าความฉลาดของปัญญาเป็นภายนอก เข้าถึงปัญญาอยู่ในกลางดวงของศีลนั่นแหละ ใสยิ่งกว่าใสขึ้นไป สะอาดยิ่งกว่าสะอาดขึ้นไป เท่า ๆ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน เมื่อเข้าถึงดวงปัญญาเช่นนั้นละก็ นั่นแหละทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ เข้าไปในทางศีล สมาธิ ปัญญา นั่นแหละเข้าไปในทาง อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา นั่นแหละ เมื่อเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญาแล้วละก็ ก็จะเข้าถึงธรรมกายเป็นลำดับไป เมื่อเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ละก็ไม่พ้นละ ต้องเข้าถึงธรรมกายแน่ เป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์จริง ๆ แท้ ๆ เมื่อรู้จักแน่เช่นนี้ละก็จะไปนรกกันได้อย่างไร ไม่ไปแน่นอน ถ้าทำหนักเข้าปฏิบัติหนักเข้า ก็จะเป็นลำดับไป มรรค ผล ต้องอยู่กับเราแน่ ต้องออกจากวัฏทั้งสามแน่ ๆ คือ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ ต้องออกจากภพสามแน่ ๆ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่ต้องอาศัย มีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

ทีนี้นิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้าน่ะลึกซึ้ง ไม่ใช่ของพอดีพอร้าย เมื่อรู้จักอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา แล้วก็จะเข้าถึงวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ถึงกายมนุษย์ละเอียด เมื่อเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียดก็แบบเดียวกันอย่างนี้แหละ เข้าไปในกลางกายมนุษย์ละเอียดกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณ-ทัสสนะ จะเข้าถึงกายทิพย์ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางกายทิพย์ ถูกส่วนเข้า จะเข้าถึงอธิศีล อธิ-จิต อธิปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ จะถึงกายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด อรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด พอเข้าถึงเช่นนั้นแล้ว จะเข้าถึงกายธรรมด้วยอาศัยอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ จะเข้าถึงกายธรรมที่เป็นโคตรภู กายธรรมโคตรภูละเอียด กายธรรมพระโสดา โสดาละเอียด กายธรรมพระสกทาคา สกทาคาละเอียด กายธรรม-อนาคา อนาคาละเอียด กายธรรมอรหัต อรหัตละเอียด ที่จะถึงอรหัตตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหานได้เช่นนี้ ต้องอาศัยอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา หนา ถ้าไม่อาศัยอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ไปไม่ได้ ตำรับตำราก็ได้กล่าวไว้วางเป็นเนติแบบแผนว่า ทางปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาทางอื่นไม่มีหรอก นอกจากทางศีลสมาธิปัญญา วินัยปิฎกทั้งปิฎก เมื่อย่อลงไปแล้วก็คือศีล

นั่น ถ้าเข้าถึงอธิศีลแล้วละก็ตัววินัยปิฎกทีเดียว ถึงโคนรากวินัยปิฎกทีเดียว ถ้าเข้าถึงอธิจิตเข้าโคนรากของสุตตันตปิฎกทีเดียว ถ้าเข้าถึงอธิปัญญาเข้าโคนรากของปรมัตถปิฎกทีเดียว นี่เป็นตัวสำคัญอย่างนี้

เมื่อรู้จักหลักอันนี้ วันนี้เราได้ฟังเทศนาให้ตรึงใจไว้ว่าเราจะเอาใจจดอยู่ในความเสื่อม ตามปัจฉิมวาจาที่พระองค์ทรงรับสั่ง ทรงรับสั่งแล้วหับพระโอษฐ์ไม่รับสั่งต่อไป ว่าสังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเสมอ เราก็นึกถึงตัวเรา เสื่อมไปเสมอไม่หยุดไม่ยั้งเลย หมดทั้งสากลโลก เสื่อมไปเสมอ นี่แบบเดียวกัน นี่ต้องหยุดอย่างนี้ไม่เผลอหนา เมื่อตรึกเช่นนี้แล้วละก็ตั้งอยู่ในความไม่ประมาททีเดียว ข้อที่สองไม่พลั้งไม่เผลอ ไม่ประมาท เมื่อรู้ว่าเสื่อมเช่นนี้แล้วละก็เราจะไปทางไหน ไปทางอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ไปทางโน้น ต้องเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญาให้ได้ ถ้าเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญาไม่ได้ ต้องรีบเร่งค้นคว้าหาอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา เหมือนอย่างบุคคลที่เหมือนกระเช้าไฟหรือเตาอั้งโล่ตั้งอยู่บนศีรษะ มันร้อนทนไม่ไหว ต้องรีบหาน้ำดับหรือเอาทิ้งเสียให้ได้ นั้นฉันใดก็ดี ต้องให้เจอในอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ถ้าไม่เจอ ต้องรีบเร่งขวนขวายทีเดียวจึงจะเอาตัวรอดได้ ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ ฯลฯ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๖. ศีลเบื้องต่ำและศีลเบื้องสูง

๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อเนกปริยาเยน โข ปน เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา

กถญฺจ สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา เหฏฺฐิเมนปิ ปริยาเยน สีลํ สมฺมหกฺขาตํ ภควตา อุปริเมนปิ ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา กถญฺจ เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา อิธ อริยสาวโก ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหตีติ เอวํ โข เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา กถญฺจ อุปริเมน ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสูติ เอวํ โข อุปริเมน ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตาติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพ จักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย**ธรรมที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนา** ที่พระศาสดาทรงวางพระพุทธศาสนา และตั้งหลักเกณฑ์เป็นเบื้องต้น พุทธศาสนิกชนต้องรีบล้นขวนขวายให้มีศีลตั้งมั่นอยู่ในธรรมของตนทุกถ้วนหน้า **เพราะการปฏิบัติพระพุทธศาสนา ไม่มีศีลแล้วจะปฏิบัติศาสนาให้ถูกต้องร่องรอยความประสงค์พุทธศาสนาไม่ได้** จำจะต้องให้มีศีล ศีลที่มีแล้วตัวก็ต้องรู้ด้วย ตัวเองมีศีลให้แน่นอนในใจทีเดียว จะชี้แจงตามวารพระบาลีว่า **อเนกปริยาเยน โข ปน เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทเธน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ** ศีลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้แล้วเห็นแล้ว เป็นองค์พระอรหันต์ ตรัสรู้แล้วเองโดยชอบ ทรงรับสั่งแล้วโดยปริยายมิใช่น้อย หรือโดยปริยายมิใช่อย่างเดียว แล้วทรงปุจฉาวิสัชชนาด้วยพระองค์เป็นลำดับไปว่า **กถญฺจ สีลํ สมฺมทกฺขาตํ** ศีลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแล้วนั้นเป็นไฉน **เหฏฺฐิเมนปิ ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา** ศีลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับสั่งแล้วโดยปริยายเบื้องต่ำบ้าง **อุปริเมนปิ ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา** ศีลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องสูงบ้าง

กถญฺจ เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา ศีลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส

แล้วโดยปริยายเบื้องต่ำเป็นไฉนเล่า **อิธ อริยสาวโก** พระอริยสาวกในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ** ย่อมเป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต คือ ฆ่าสัตว์ที่เป็นให้จำตาย **อทินนาทานา ปฏิวิรโตโหติ** ย่อมเป็นผู้เว้นขาดจากวัตถุที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย **กาเมสุ มิจฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ** ย่อมเป็นผู้เว้นขาดจากเป็นผู้ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย **มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ** ย่อมเป็นผู้เว้นขาดจากคำเท็จไม่จริง **สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ** ย่อมเป็นผู้เว้นขาดจากน้ำที่ทำให้บุคคลผู้ดื่มเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท **เอวํ โข เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา** อย่างนี้แหละ ศีลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โดยปริยายเบื้องต่ำ

กถญฺจ อุปริเมน ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา ศีลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องสูงเป็นไฉน **อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสูติ** ภิกขุในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **สีลวา โหติ** ย่อมเป็นผู้มีศีล **ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ** ย่อมเป็นผู้สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาตอยู่ **อาจารโคจรสมฺปนฺโน** ถึงพร้อมแล้วด้วยมารยาท เครื่องมาประพฤติโดยเอื้อเฟื้อและโคจร **อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี** เห็นภัยทั้งหลายในโทษมีประมาณน้อย **สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสูติ** สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย **เอวํ โข อุปริเมน ปริยาเยน สีลํ สมฺมทกฺขาตํ ภควตา** อย่างนี้แหละ ศีลที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องสูง กล่าวถึงศีล แต่ว่า สมาธิ ปัญญา ยังจะมีต่อไป

ส่วนศีลนี้ให้เข้าเนื้อเข้าใจเสียก่อน ผู้พุทธศาสนิกชน ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต ให้รู้จักบริสุทธิ์สนิท ศีลมีทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต ไม่ใช่มีแต่คฤหัสถ์ บรรพชิตด้วย คฤหัสถ์ตั้งอยู่ใน **ศีลเบื้องต่ำ เพียงศีล ๕ ประการของคนครองเรือน** ส่วน **ศีล ๘ ประการ** เป็น **อติเรกศีลสูงขึ้นไปกว่าศีล ๕** แต่ว่าศีล ๕ ประการ ให้มั่นในขันธสันดานเสียก่อน ต้องสละขาดจากใจนะ ว่าเราเป็นคนมีศีล แล้วก็เริ่มต้นมีศีล ๕ ทีเดียว ศีล ๕ รู้จักกันพร้อมดี บริบูรณ์ดี ต้องให้รู้จักแม่นยำแน่นอน ว่าการฆ่าสัตว์น่ะ ต้องให้รู้จักสัตว์เสียก่อนว่าอย่างไรจึงจะเรียกว่าสัตว์ คำที่เรียกว่า**สัตว์**น่ะ **ผู้ข้องอยู่ในภพ** แปลว่าผู้ข้องอยู่ **ลกฺขตีติ** แปลว่าข้องอยู่ สัตว์ที่ข้องอยู่มีกำเนิดถึง ๔ คือ อัณฑชะ สังเสทชะ ชลาพุชะ อุปปาติกะ นี่กำเนิด ๔

อัณฑชะ สัตว์ที่เกิดด้วยฟองไข่ สัตว์ชนิดอะไรไม่ว่าที่เกิดด้วยฟองไข่แล้วก็ฟักเป็นตัวอีกหนหนึ่ง เรียกว่า อัณฑชะทั้งนั้น นี่เราก็ระวังยากนะ ไข่เป็ด ไข่ไก่ ระวังยากเหมือนกัน ไข่มด ไข่เหา ไข่เลือด ไข่เล็น ไข่เหล่านี้ระวังยากทั้งนั้น มีไข่ทั้งนั้นสัตว์พวกนี้ นี่เรียกว่า

อัณฑชะ ต้องเว้นกันจริง ๆ

สังเสทชะ สัตว์ที่เกิดด้วยเหงื่อไคล เหา เล็น เลือด ไร ที่กัดเราอยู่ทุกวันนี้ อ้ายนั่นสำคัญอีกเหมือนกัน ยุงไม่ได้เกิดด้วยเหงื่อไคล ถ้าว่าพวกสังเสทชะเกิดด้วยเหงื่อไคล เหา เล็น เลือด ไร เหล่านี้ ทุกชนิด อาศัยเหงื่อไคลเป็นแดนเกิดละก็ เรียกว่าสังเสทชะทั้งนั้น

ชลาพุชะ สัตว์อาศัยน้ำบังเกิดขึ้น ถ้าไม่มีน้ำเกิดไม่ได้ ต้องมีน้ำจึงบังเกิดขึ้น นั่นเรียกว่า ชลาพุชะ มนุษย์เป็นอันมากก็เรียกว่า ชลาพุชะ ทั้งนั้น แพะ แกะ วัว ควาย ช้าง ม้า อาศัยน้ำเป็นแดนเกิดทั้งนั้น สัตว์เกิดในน้ำเป็นอเนกประการ เกิดในน้ำก็อาศัยไข่บ้าง อาศัยเหงื่อไคลบ้าง มนุษย์ก็เกิดด้วยเหงื่อไคลได้ มนุษย์นี่แหละที่เรียกว่า ชลาพุชะ นี่ มีเหงื่อไคลเป็นแดนเกิดได้เหมือนกัน เหมือนพระปัจเจกโพธิ ๕๐๐ อาศัยคัพภมลทินของมารดาคลอดออกมาคนเดียว อาศัยคัพภมลทินเหงื่อไคลของคัพภ์นั้น ด้วยของสกปรกโสโครกเหล่านั้น เกิดเป็น ๔๙๙ นี่เกิดด้วยเหงื่อไคลเหมือนกัน มนุษย์เรียกว่าสังเสทชะเหมือนกัน

อุปปาติกะ ลอยขึ้นบังเกิด เกิดขึ้นละอายุ ๑๔–๑๕ ทีเดียว นั่นก็เป็นสัตว์อีกพวกหนึ่ง เช่นนี้เราจะฆ่าเขาไม่ค่อยได้หรอก แต่ว่าได้เหมือนกัน เช่น นางอัมพปาลี เกิดในค่าคบต้นมะม่วง แล้วอยู่ร่วมด้วยมนุษย์ราชกุมาร ๕๐๐ เป็นสามี ๕๐๐ ต้องผลัดกันอยู่ร่วม คนละ ๗ วันไป ๕๐๐ นี่ก็เต็มทีไม่มีเวลา สร้างปราสาทขึ้นไว้ในสวนมะม่วงนั้นไม่ให้เป็นของใคร ถ้ามิฉะนั้นราชกุมารจะเกิดทะเลาะกัน จะเกิดฆ่าฟันทะเลาะบาดหมางกันขึ้น นี่ พราหมณ์ตัดสินให้เป็นไปดังนั้น นี่นางอัมพปาลีอาศัยค่าคบมะม่วงเกิดขึ้น นี่ก็เป็นมนุษย์ เกิดเป็นอุปปาติกะ แปลกไหมล่ะ เป็นอุปปาติกะ กำเนิดทั้ง ๔ นี้ มนุษย์มีทั้งสิ้น พระเถระ ๒ รูป ลูกนางกุลตีกินรี ไข่ออกมา ออกมาเป็นไข่ พอกะเทาะออกมาเป็นมนุษย์ เป็นชาย ๒ คน เป็นชายด้วยกันทั้ง ๒ คนนั่นแหละ นี่ก็เกิดด้วยฟองไข่ เกิดด้วยฟองไข่ก็มี เกิดด้วยเหงื่อไคลก็มี เกิดเป็นอุปปาติกะก็มี เกิดเป็นชลาพุชะก็มี กำเนิดทั้ง ๔ มนุษย์มีพร้อม

สัตว์ที่เป็นอยู่ปรากฏไปไหนไปได้ กระดุกกระดิกได้ หรือมีชีวิตเป็นอยู่กระดุกกระดิกไม่ได้ เช่น สัตว์เกิดในฟองไข่ ยังไม่ออกตัว อยู่ในฟองไข่ดิ้นไม่ได้ ไม่มีตัวดิ้น นี่ก็เป็นกำเนิดของสัตว์เหมือนกัน ที่เรียกว่า **ปาณาติบาต** ฆ่าสัตว์เหล่านี้ไม่ได้เลย **ฆ่าแล้วด้วยเจตนาน่ะ ศีลขาดทีเดียว รู้ว่าสัตว์มีชีวิตเป็นอยู่** เมื่อรู้ว่ามีชีวิตเป็นอยู่แล้ว ก็**จิตคิดจะฆ่าเสีย ถ้าทำความเพียรเพื่อจะฆ่า ฆ่าได้สมเจตนา** สัตว์มีชีวิตเป็นอยู่เรียกว่า **ปาโณ** หรือว่าสัตว์มีชีวิตเป็นอยู่เรียกว่า **ปาณสญฺญี** จิตคิดจะฆ่าเรียกว่า **วธกจิตฺตํ** ถ้าทำความเพียรเพื่อจะฆ่าเรียกว่า **อุปกโม เตน มรณํ** สัตว์ตายด้วยความเพียรทีเดียว สัตว์ตายสมเจตนา ยกมือแพล็บเดียวก็พร้อมด้วยองค์ ๕ นิดเดียวเท่านั้นพร้อมด้วยองค์ ๕ **จัดเป็นองค์ ๕ การฆ่าสัตว์** ให้รู้จักชัด ๆ

ว่าการฆ่าสัตว์น่ะเป็นอย่างนี้

ถ้าว่าผู้มีศีล ๕ นี้ต้องเว้นขาดจริง ๆ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ท่านยกเอาอริยบุคคล **อริยสาวโก** อริยสาวกในพระธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้า ตั้งต้นแต่พระโสดาขึ้นไป ท่านยกเป็นตัวอย่าง พระโสดาเจตนาฆ่าสัตว์ของท่านไม่มีเลยทีเดียว เจตนาฆ่าสัตว์ของท่าน ไม่มีเลยทีเดียว ที่เรารักษาปาณาติบาตนี้ ต้องตัดเจตนาให้ขาด เจตนาไม่ฆ่าสัตว์ต้องขาดจากใจทีเดียว ไม่ฆ่าอย่างเด็ดขาดทีเดียว เจตนาของปุถุชนก็มีที่ไม่คิดฆ่าสัตว์เลยทีเดียว นี่แหละเป็นศีลกันจริง ๆ ทีเดียว ขึ้นถึงปาณาติบาตทีเดียว

ส่วน**อทินนาทาน**ล่ะ วัดปากน้ำเราก็ยังใช้ไม่ใคร่ได้นะ ดูข้าวของอะไรเล็กน้อย ๆ ก็เผลอกันไม่ใคร่ได้ หายกันเป็นควันไปทีเดียว ดู ๆ ก็เป็นซ่องขโมยทีเดียว นี่ร้ายกาจนักทีเดียว จะมีศีลอย่างไรกัน ถ้ามีศีลแล้วของเหล่านี้ไม่ต้องเอื้อเฟื้อ ไม่ต้องห่วงใย ลักกันเป็นไม่มี ไม่ใช่แต่ลักฝ่ายเดียว ฉ้อโกงกันเป็นไม่มี อทินนาทานน่ะ ขาดจากใจทีเดียว ขึ้นชื่อว่าลักละก็ หรือเจ้าของเขาไม่ได้ให้ละก็เป็นไม่ถือเอาทีเดียว ต้องถืออย่างเด็ดขาด อย่างพระอริยบุคคล เจตนาจะลักเขาก็ไม่มี **ปรปริคฺคหิต** วัตถุมีเจ้าของหวงห้าม **ปรปริคฺคหิตสญฺญิตา** รู้อยู่วัตถุมีเจ้าของหวงห้าม **เถยฺยจิตฺตํ** จิตคิดจะลักก็ไม่มี **อุปกโม** ความเพียรเพื่อจะลักก็ไม่มี **เตน หรณํ** นำไปด้วยความเพียรขโมยก็ไม่มี นี้ได้ชื่อว่ามีศีลละ มีศีลอทินนาทาน แต่ว่าศีลอทินนาทานนี้ต้องมั่นในขันธสันดานทีเดียว อย่าให้เคลื่อนคลาดได้ ถ้าเคลื่อนคลาดเป็นใช้ไม่ได้ทีเดียว เรียกว่าจอมปลอม พวกจอมปลอมนี่แหละทำศาสนาให้เสื่อม เข้ามาประพฤติปฏิบัติในศาสนาทำศาสนาให้เสื่อม ผู้ประพฤติปฏิบัติจริงทำศาสนาให้เจริญ อย่างพระอริยบุคคลนะ เป็นตัวทำศาสนาให้เจริญ ถ้าว่าปุถุชนประพฤติอย่างพระอริยบุคคล เจตนาจะลักก็ไม่มี อ้ายการลักน่ะ เงินทองเล็กน้อยพออดได้ ไม่พอใช้พอกินอะไรพออดได้ แต่ว่าอ้ายเพชรนิลจินดาราคามันมากขึ้นมาล่ะ ราคาตั้งหมื่นยังไม่พอใจ ยังไม่ลักเลย ทีนี้ราคามันสูงกว่าหมื่นขึ้นไป สองหมื่น สามหมื่น สี่หมื่น ห้าหมื่น ถึงแสนหนึ่ง ราคาถึงแสนหนึ่ง เอาแล้วทำใจคนมีศีลกระดุกกระดิกไปอีกแล้ว เอ๊ะนี่ยังไง ถ้าคว้าหมับเลี้ยงชีพได้ตลอดตายทีเดียวแสนหนึ่งให้เขากู้เอาร้อยละ ๒ บาท ก็เอาเดือนละสองพันนั่นแน่ อ้ายนี่พอเลี้ยงชีพตลอดชาเชียวนะ ลาศีลกันเสียทีเถอะน่ะ เอาแล้ว ใจกระดุกกระดิกอีกแล้ว อย่างนี้ก็ยังใช้ไม่ได้ เรียกว่ามีศีลไม่จริง มีศีลจอมปลอม ต้องไว้วางใจได้ทีเดียว จะมีค่าสักแสนหนึ่ง สักล้านหนึ่ง สักโกฏิหนึ่งก็ช่าง ถ้าว่าไม่ใช่ของตัวล่ะก็จิตไม่แลบไม่ขยับไปทีเดียว ไม่ลักไม่ขโมย ไม่มีทีเดียว ปกครองป้องกันรักษาไว้ให้เจ้าของทีเดียว ไม่พลาดพลั้งอย่างหนึ่งอย่างใด อย่างนี้เรียกว่ามีศีลใช้ได้ มีศีลจริง ๆ ละ อย่างพระอริยบุคคลในธรรมวินัยของพระศาสดาละ อย่างนี้ใช้ได้

อทินฺนาทานา มีพอใช้ได้แล้ว ให้ความสุขแก่ตนได้แล้ว ให้ความสุขแก่คนอื่นได้ละ ถ้าไว้ใจยังไม่ได้ให้ความสุขแก่ตัวก็ยังไม่ได้ ให้ความสุขแก่คนอื่นจะให้ได้อย่างไร ให้ไม่ได้ทีเดียว นี่ข้อที่สอง

ข้อที่สาม **ประพฤติผิดล่วงกามทั้งหลาย** การประพฤติผิดล่วงกามทั้งหลายน่ะ ทำมรรคต่อมรรคให้ถึงกัน ยืนยันใกล้ ๆ อย่างนี้ ทำมรรคต่อมรรคให้ถึงกัน **อาการที่ทำมรรคต่อมรรคให้ถึงกันน่ะ เป็นอันผิดในกามทั้งหลาย** ล่วงล้ำประเวณี ชั่วช้าลามก ปรกติที่ลับต้องล่วงไม่ได้ ที่ลับลมบังลมอยู่ข้างใน **ถ้าล่วงล้ำเข้าไปเช่นนั้นเท่าเส้นผมเดียวเท่านั้น ก็เป็นกาเมแล้ว** ผิดในกามทั้งหลายแล้ว การประพฤติในกามทั้งหลายนี้โทษร้ายนัก ให้ความทุกข์แก่มนุษย์มากมายในโลก ถ้าโลกเว้นขาดหมดทั้งสากลโลก ทั้งหญิงทั้งชายประพฤติซื่อตรงในกามทั้งหลาย เมื่อถือสิทธิ์ร่วมสามีภรรยากันแล้ว ก็ร่วมแต่เท่านั้น นอกจากสามีภรรยาไม่ล่วงทีเดียวเด็ดขาด อย่างพระอริยบุคคลเจตนาที่ล่วงกามเช่นนั้นไม่มีเลย ไม่ได้คิดเลยไม่คิดเลยทีเดียวที่จะล่วงกาม นอกจากบุคคลที่มีศีลไม่สมบูรณ์บริบูรณ์ ถ้ามีศีลสมบูรณ์บริบูรณ์แล้วก็ไม่คิดล่วงเหมือนกัน ในกามเช่นนั้น ไม่คิดล่วงทีเดียว ขาดจากใจทีเดียว ที่มีศีลไม่สมบูรณ์บริบูรณ์ ศีลอัปปางทีเดียว อำพรางศีล หลบศีล หลอกศีล หลอกตัวเองโกงตัวเองอยู่นั่น ถ้าว่าอ้ายที่ไม่พอใจก็พออดได้ ถ้าพอใจอยู่สิ้นกาลช้านาน พอใจอยู่ ต้องแก่พอใจอยู่หลายปี หลายสิบปี เมื่อมาสมเจตนาของตัวเข้าละก็กลัวจะทนทานไม่ไหว จะขยับเขยื้อนไปอีก จะล่วงกามนั้น ๆ เข้าอีก อย่างนี้ก็ใช้ไม่ได้ เรียกว่าศีลไม่สมบูรณ์บริบูรณ์ หรือขาดตกบกพร่อง ยังไม่แน่นอนในใจอยู่ ในกาเมสุ มิจฉาจารนี่ก็สำคัญอยู่ ท่านจัดไว้มีประพฤติเป็น ๒๐ นั่นแน่ แต่ว่าเคยได้กล่าวมาแล้ว เรื่องกาเมสุ มิจฉาจาร

มุสาวาท มุสาวาทก็ให้เดือดร้อนอยู่ ถ้าว่ากล่าวจริง ๆ กันเสีย ไม่พลั้งเผลอละก็ไม่เดือดร้อน ถ้าว่าอำพรางกันเสีย ต้องพูดกันหลายคำ ต้องทำสัญญา ถ้าเลิกมุสากันหมดทั้งประเทศเสีย คำเดียวเท่านั้นแหละ สบายกันหมดทั้งประเทศทีเดียว อ้ายมุสานี่ร้ายกาจนักให้โทษมาก กล่าวคำเท็จไม่จริง ท่านกล่าวหลักไว้ **อตถํ วตฺถุ เรื่องไม่จริง วิสํวาทกจิตฺตํ จิตคิดจะกล่าวให้คลาด ปชฺโช วายาโม ทำความเพียรเพื่อจะกล่าว ปรสฺส วิชานนํ บุคคลอื่นรู้ความที่ตนกล่าวนั้น ๆ** มันก็เริ่มเป็นปดขึ้น ถ้าไม่จริงก็เป็นปดทีเดียว เป็นมุสาทีเดียว ถ้ากล่าวตามจริงครบองค์อยู่เช่นนั้น เรื่องนั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นถ้อยคำที่จริงไม่มีโทษ ถ้อยคำเหล่านี้แหละ ผู้มีศีล ผู้ถือศีลในสิกขาบทมุสาวาทแล้ว ต้องเว้นขาดจากใจเหมือนพระอริยบุคคล ไม่มีกริกในใจทีเดียวที่จะปดน่ะ ไม่มีเลือกไม่มีเฟ้นต่อไป นี้ต้องแก้ไขตัวของตัวให้ดีนะ ถ้ายังมีเลือกเฟ้นว่าจะปดดีหรือไม่ปดดี ยังงี้ละก็ ศีลยังเหลวอยู่ ศีลมุสายังเหลวอยู่

ต้องไว้ใจได้ว่า จะตัดหัวขั้วแห้งอย่างหนึ่งอย่างใด ตีรันฟันแทงสักเท่าหนึ่งเท่าใด จะตัดชีวิตจิตใจสักเท่าหนึ่งเท่าใด จะให้กล่าวคำเท็จน่ะกล่าวไม่ได้เสียแล้ว ขาดจากใจเสียแล้วว่าคำเท็จเป็นอันไม่กล่าว กล่าวแต่คำจริงทั้งนั้น อย่างนี้ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล ยกตัวอย่างพระอริยบุคคลเป็นตัวหลัก รักศีลเหมือนอย่างกับพระอริยบุคคลดังนั้น ได้ชื่อว่ามีศีลมุสาวาทละ

สุรา ทั้งสี่สิกขาบทนั่นแหละ **ถ้าเว้นสุราไม่ได้ตัวเดียว หมด ละลายหมด สุราเป็นตัวสำคัญ** สุราเป็นเจ้าโขลงทีเดียว เป็นเจ้าหมู่ทีเดียว เจ้าหมู่เจ้าหมวดของศีลทั้ง ๕ นี่แหละ สุราเป็นเจ้าหมู่ทีเดียว ยกออกไปเสีย ยกสุราออกเป็นเจ้าหมู่เสีย เหลืออีกสี่ สุราบังคับได้ทุกข้อ ทุกสิกขาบท เหตุฉะนั้น ต้องงดสุราให้ขาด ถ้างดสุราไม่ขาดละก็หมด ไม่ได้เลยสักข้อหนึ่ง สุราน่ะ น้ำที่ทำบุคคลผู้ดื่มให้เมา คือสุราและเมรัย ดื่มเข้าไปแล้วก็เมา ส่วนพระอริยบุคคลจิตของท่านที่จะคิดดื่มสุราสักนิดนั่นก็ไม่มี เหมือนพวกเราบัดนี้ก็มีถมไป ที่ไม่คิดจะดื่มสุราแม้แต่นิดเหมือนพระอริยบุคคลทีเดียว ไม่คิดเลยที่จะดื่มสุรา นั่นแหละคนอย่างนั้นเขามีศีลสุรามั่นในขันธสันดานละ ถ้าว่ายังจะดื่มอยู่ละก็ไม่มั่นในขันธสันดาน ยังคล่องแคล่วอยู่ ต้องตัดสินตัวเสียใหม่ **น้ำที่ทำบุคคลผู้ดื่มให้เมาสุราและเมรัย จิตคิดจะดื่ม ทำความเพียรเพื่อจะดื่ม ดื่มให้ล่วงล้ำลำคอเข้าไป** ก็ได้ชื่อว่าล่วงสิกขาบท คือศีลสุรานี้

ศีลสุราสิกขาบทนี้ ท่านวางหลักไว้เทียบด้วยคชสารช้างตัวหนึ่ง มีเท้า ๔ มีงวง ๑ และช้างนั่นมันเป็นอยู่ด้วยงวงมัน ถ้าว่าเมื่องวงมันมีอยู่ตราบใดละก็ งวงนั่นมันเลี้ยงชีพของมัน มันฉุดหญ้ามาเลี้ยงร่างกายมัน ใส่ปากมันได้ ถ้าไม่มีงวงละก็ช้างมันจะก้มลงกินหญ้าอย่างกับโค อย่างกับกระบือ อย่างไรล่ะ มันสูง มันก้มไม่ถึงนี่ จะต้องนอนลงละซี ทำลำบาก เหตุนี้งวงจึงเป็นตัวสำคัญ เป็นชีวิตของช้างทีเดียว **ศีลทั้ง ๕ สิกขาบทสุราเป็นชีวิตทีเดียวหนา ถ้าเลิกสุราไม่ได้ละก็ มารักษาศีลมันลำบากนักละ** เพราะว่าได้แต่ ๔ ห้าไม่ได้ นั่นก็พูดเอาตามชอบใจ ถ้าล่วงสุราเสียสิกขาบทเดียวเท่านั้นแหละ อีก ๔ สิกขาบทรักษาอยู่ไม่ได้ สลายหมด ล้มละลายหมด สุราสิกขาบทเดียว เขาจึงได้ตั้งว่า พระนคร ๆ หนึ่งมีประตู ๕ แห่ง ถ้าออกประตูหนึ่งจะต้องฆ่าสัตว์ ออกประตูที่สองจะต้องลักทรัพย์สมบัติ ออกประตูที่สามจะต้องล่วงกาม ออกประตูที่สี่จะต้องพูดปด ออกประตูที่ห้าจะต้องดื่มสุรา จะออกประตูไหน ถ้าออกไปประตูที่หนึ่งต้องฆ่าสัตว์ ก็ล่วงสิกขาบทเดียวเท่านั้น ถ้าออกประตูที่สองจะต้องลักทรัพย์สมบัติ ล่วงสิกขาบทเดียวเท่านั้น ถ้าออกประตูที่สามจะต้องล่วงกาเมสุมิจฉาจาร ก็ล่วงสิกขาบทเดียวเท่านั้น ถ้าออกประตูที่สี่จะต้องพูดปด ก็ล่วงสิกขาบทเดียว ของตามประตูนั้น ๆ ถ้าออกประตูที่ห้าจะต้องล่วงสุรา ดื่มสุราละก็หมดทั้งสี่สิกขาบท ห้าสิกขาบทล้มหมดทีเดียว ท่านวางหลักไว้อย่างนี้

เมื่อรู้จักดังนี้แล้วก็ศีลห้าสิกขาบทสุราเป็นตัวสำคัญ ตัวสำคัญทีเดียว แบบเดียวกัน **โลภะ โทสะ โมหะ** ๓ ข้อนี้ ใครเป็นสำคัญ **โมหะ เป็นสำคัญ ตัวหลงเป็นตัวสำคัญ** เพราะฉะนั้นสุรานี้เป็นตัวประมาททีเดียว **ธรรมที่เป็นกุศลในพระไตรปิฎกมากน้อยเท่าใด สรุปลงในความไม่ประมาททั้งนั้น** ถ้าว่าประมาทแล้วออกนอกธรรมทีเดียว ไม่อยู่ในธรรมเสียแล้ว ถ้าประมาทละก็ออกนอกธรรม ไม่อยู่ในธรรมทีเดียว ถ้าว่าไม่ประมาทละก็อยู่ในธรรมที่เป็นกุศลทีเดียว **ถ้าประมาทขึ้นแล้วอยู่ในธรรมที่เป็นอกุศลทีเดียว** ตรงกันข้าม เพราะฉะนั้นสุรานี่เป็นที่ตั้งของความประมาท ถ้าเลิกสุราเสียได้ก็เป็นเหตุของความไม่เป็นที่ตั้งของความประมาท ศีลสี่สิกขาบทก็รวมอยู่ในสุรานั่น อยู่ในความประมาทนั่น นี่เป็นตัวสำคัญ

ให้รู้จักหลักมั่นดังนี้ละก็เป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ต้องมั่นอยู่ในศีลทั้งห้านี้ ได้ชื่อว่าพุทธศาสนิกชน หรือ เรียกว่าชนภายในพระพุทธศาสนา ต้องให้มีศีลห้านี้ให้มั่นอยู่ในขันธสันดานเสียตอนต้น นี้เรียกว่าศีลโดยปริยายเบื้องต่ำนะ

แต่โดยปริยายเบื้องต่ำนี่แหละ ศีลของภิกษุก็มีเหมือนกัน ๕ สิกขาบทนี่ก็เป็นสิกขาบทของภิกษุเหมือนกัน แต่ท่านจัดศีลของภิกษุโดยปริยายเบื้องสูงขึ้นไปอีก ว่า **อิธ ภิกฺขุ** ภิกษุในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **สีลวา โหติ** ย่อมเป็นผู้มีศีล ภิกษุมีศีลน่ะมีอย่างไร ไม่ต้องสมาทาน เหมือน อุบาสก อุบาสิกา อย่างนี้หรอก ภิกษุมีศีลน่ะ ศีลสำเร็จด้วยญัติจตุตถกรรม–วาจา พระสงฆ์ในปัจจันตประเทศตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป ในมัชฌิมประเทศตั้งแต่ ๑๐ รูปขึ้นไป มาประชุมพร้อมกัน ต้องมีอุปัชฌาย์ มีพระกรรมวาจา พระอุปัชฌาย์ตรัสขึ้นในหมู่พระสงฆ์นั้น ให้สวดญัติจตุตถกรรมวาจา สมมุติกุลบุตรคนใดคนหนึ่งขึ้น ให้เป็นภิกษุภาวะในพุทธ–ศาสนา เหมือนเราที่เรียกว่าเราบวชนาคบวชพระกันอยู่ทุกวันนี้ ที่เป็นเจ้าภาพบวชให้ภิกษุสามเณรน่ะ บวชให้เป็นภิกษุทีเดียว หรือสามเณรก็ต้องมีศีล ๑๐ ขึ้นไป

ศีล ๕ เป็น **เหฏฐิมศีล** ศีล ๘ ที่เรารักษาวันนี้เป็นเหฏฐิมศีลไหมล่ะ ไม่เป็นเหฏฐิมศีล เป็น **อติเรกศีล** ศีลสูงกว่าศีล ๕ ขึ้นไป สำคัญอยู่ข้อไหน ศีล ๘ น่ะ ที่ยกขึ้นเป็นอติเรกศีลขึ้นไปน่ะสำคัญในข้อ **วิกาลโภช นัจจคีต มาลา อุจจา ชาตรูป** คือ เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล การบริโภคอาหารเป็นอย่างไรหรือ การบริโภคอาหารนั้นเป็น **รสตัณหา** ถ้าว่าเว้นเสียละก็เว้นรสตัณหาทีเดียว บริโภคอาหารที่เป็นรสที่อร่อย มีรสมีชาดขึ้นสำคัญนัก อ้ายรสอันนั้นสำคัญ **นัจจคีต** ฟ้อน รำ ขับร้อง เครื่องประโคมขับร้องดีดสีตีเป่าต่าง ๆ ฟ้อน รำ ขับร้อง ให้เกิดเป็น **สัททตัณหา** ฟ้อนรำ ขับร้องเหล่านี้ ดีดสีตีเป่าเหล่านี้ เป็นสัททตัณหา เป็นสัททตัณหาขึ้น ตรึงใจสัตว์โลกให้หมุนเวียนอยู่ในภพ ออกจากภพไม่ได้ ทัดทรงประดับประดาด้วยดอกไม้ของหอม เครื่องให้เกิดยั่วยวนต่าง ๆ เครื่องลูบไล้ละลาย

ทาต่าง ๆ นี่เป็นสัททตัณหาขึ้น นั่งนอนอาสนะสูงใหญ่ ภายในมีนุ่นและสำลี ให้เกิดเป็น **โผฏฐัพพตัณหาขึ้น**

รับเงินและทองเหล่านี้ เงินทองอันเดียวเป็นตัวสำคัญ ใน ๑๐ สิกขาบทนั่น เงินทองเป็นตัวสำคัญ ถ้าว่าเงินทองหยิบเข้าได้แล้ว อื่นหมด เสียหมด ใช้ไม่ได้แบบเดียวกับสุราสำคัญนัก ถ้าว่าศีล ๘ ไม่ถึงเงินและทอง ไม่ห้ามเงินและทองเพียงแค่ ๘ สิกขาบท ก็เพื่อตัดตัณหาเหล่านั้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นอติเรกศีล เป็นอุดมศีลขึ้น ไม่ใช่ศีล ๕ ธรรมดา ศีล ๕ ธรรมดาเป็นเหฏฐิมศีล

ภิกษุเป็นผู้มีศีล ๆ ของภิกษุ ศีล ๕ ก็รวมอยู่ด้วย ศีล ๘ ศีล ๑๐ รวมอยู่ด้วยทั้งนั้น เข้ามารวมอยู่ในศีลของภิกษุหมด แต่ภิกษุเป็นผู้มีศีลน่ะ เมื่อสำเร็จญัติจตุตถกรรมวาจาในท่ามกลางพระสงฆ์ สำเร็จญัติจตุตถกรรมในท่ามกลางของสงฆ์แล้ว ศีลสิกขาบทบัญญัติน้อยใหญ่ไม่ได้สมาทานเลย สมบูรณ์บริบูรณ์เมื่อจบญัติจตุตถกรรมวาจา เป็นภิกษุภาวะในพุทธ-ศาสนาขึ้น

ศีลของภิกษุเป็น **อปริยันตปาริสุทธิศีล** ทีเดียว ศีลไม่มีที่สุด ในวิสุทธิมรรคแสดงไว้ ศีลมีสามล้านกว่าสิกขาบท ศีลของภิกษุจบพระวินัยปิฎก เป็นศีลของภิกษุน่ะ มากมายนัก เพราะเหตุนั้น **ภิกษุสีลวา** ภิกษุเป็นผู้มีศีลน่ะ มีจริงนะ มีทั้งหมดทีเดียว แต่นี้ท่านจำแนกแยกย่นลงไป **ปาติโมกขสํวรสํวุโต วิหรติ** ผู้สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามที่พระองค์ทรงอนุญาตอยู่นี้น้อยนิดเดียว ขึ้นสู่พระปาติโมกข์นี้น้อยนิดเดียว โดยสามัญทั่วไปละก็ **๒๒๗** สิกขาบทนิดเดียว ศีลขึ้นสู่พระปาติโมกข์ แต่ว่าข้อสำคัญทั้งนั้นไม่ใช่ข้อเล็กน้อย เพราะฉะนั้นควรไหว้ควรบูชา ภิกษุประพฤติได้ในสิกขาบัญญัติน้อยใหญ่ของตัวได้ละก็ น่าไหว้ น่าบูชานัก เป็นของทำยาก ไม่ใช่เป็นของทำง่าย

อาจารโคจรสมฺปนฺโน ถึงพร้อมด้วยอาจารมารยาท เครื่องมาประพฤติโดยเอื้อเฟื้อ และ **โคจรมารยาท** เครื่องมาประพฤติและโคจรของภิกษุน่ะ ภิกษุจะเดินไป หาตำหนิไม่ได้ ตาก็ทอดลงมองชั่วแอกหนึ่ง เรียกว่าตาตายไม่ใช่ตาเป็น ทอดลง แม้จะเบิกตาขึ้นก็เพียงว่าดูอันตรายเท่านั้น ที่จะแสวงหาวิสภาคารมณ์ ที่จะแสวงหารูปที่จะชอบก็ไม่มีเลย ไม่มีแก่ภิกษุเลย ภิกษุเดินไปก็ตั้งอยู่ในความสำรวม เรียกว่า **อินทรียสังวร** สำรวมทีเดียว สำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดี ยินร้าย เวลาเห็นรูป ยินเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ สำรวมระวังไม่ให้โทมนัสเล็ดลอดเข้าไปประทุษร้ายจิตได้ คอยระแวดระวังอยู่ทีเดียว นั่นภิกษุหน้าที่สำรวมละ เรียกว่าอาจาระ นั่นแหละเรียกว่าอาจาระทั้งนั้น มารยาทของภิกษุด้วยกาย หาติเตียนไม่ได้ ด้วยวาจาก็หาติเตียนไม่ได้ จะเปล่ง

วาจาใด ๆ ไม่ครูดโสต ไม่กระทบโสตใครเลย สำรวมทางวาจาทีเดียว **มารยาทของกายของวาจา ตลอดจนกระทั่งถึงใจ เป็นอัพโพหาริกลงไปในเจตนาของภิกษุก็ไม่ประทุษร้ายผู้หนึ่งผู้ใด เจตนาประกอบอยู่ด้วยเมตตา เป็นปุเรจาริก** ทีเดียว นั่นเรียกว่าอาจาระทั้งนั้น ไม่ใช่โคจรสัมปันโณ เป็นอาจารสัมปันโน ถึงพร้อมแล้วด้วยมารยาทเครื่องมาประพฤติโดยเอื้อเฟื้อ นี่ย่อลงไปได้ความดังนี้

โคจรสัมปันโน ภิกษุถึงพร้อมแล้วด้วยโคจร อโคจร ภิกษุไม่ไปในที่อโคจร ที่อโคจรมากนักกว้างขวาง โคจรสัมปันโน ถึงพร้อมแล้วด้วยโคจรน่ะ ไปในที่โคจรของตัว ท่านกล่าวที่อโคจรไว้ **เวทีญาติเพเท** ภิกษุไม่ไปหาในหญิงแพศยา หญิงม่าย หญิงสาวใหญ่ ภิกษุไม่ไปมาหาสู่ เมื่อเขาเชื้อเชิญนิมนต์ก็ไปตามหน้าที่ แต่ว่าเรื่องจะไปเรื่องกิจอื่นนอกจากเขานิมนต์ไปเช่นนั้น จะไปสนทนาปราศรัยอย่างสามัญชนธรรมดาไม่มี เพราะภิกษุไม่ไปในที่เช่นนั้น ในสกุลหญิงแพศยา หญิงม่าย หญิงสาวใหญ่ ภิกษุไม่ไป เรียกว่าเป็นอโคจรของภิกษุ หรือในโรงสุรา โรงยาฝิ่น เหล่านี้ เป็นอโคจรของภิกษุ ๆ ไม่เข้าไป ถ้าภิกษุสามเณรองค์หนึ่งองค์ใดเข้าไปในโรงสุรายาฝิ่นเป็นอย่างไร สองสามหนเท่านั้นแหละ ภิกษุอื่นก็นึกว่ามันกระไร ๆ เสียแล้วละ ภิกษุองค์นั้นน่ะ เห็นจะไปติดฝิ่นเสียก็ไม่รู้ หรือจะไปดื่มสุราก็ไม่รู้ แม้โรงดื่มที่เขาตั้งในถนนหนทางก็ไม่เข้าไปนั่ง เข้าไปนั่งในที่นั้นกลัวเพื่อนสหพรหมจารีรังเกียจ จะไม่นั่งดื่มแต่กาแฟนะซี จะกระซิบหรือใช้เลศนัยให้เจ้าของกาแฟส่งสุรามาให้นะซี ไม่เข้าไปนั่งทีเดียวโรงดื่มเช่นนั้น ละอายแก่ใจไม่เข้าไป กลัวจะเสียชื่อ อโคจรของภิกษุยังมีอีกมาก โรงมหรสพต่าง ๆ เป็นอโคจรทั้งนั้น ที่ใดเขาประชุมกันในเรื่องพลเมือง เขาต้องการสนุกสนานกันในสถานที่ใด ๆ เป็นอโคจรของภิกษุทั้งนั้น แม้เขากรีฑาทัพกันภิกษุเข้าไปดูไม่ได้ เป็นอโคจรของภิกษุ ที่ไปแล้วเขาติเตียนในสถานที่ใด ๆ ในสถานที่นั้น ๆ เป็นอโคจรของภิกษุทั้งนั้น อโคจรของภิกษุมีมากอย่างนี้ เมื่อเป็นภิกษุเข้าแล้วมีศีลแล้ว มีในพระปาติโมกข์แล้ว อยู่ในมารยาทที่ดีแล้ว อโคจรก็ไม่มี ตั้งอยู่ในโคจรทีเดียว ไปในที่ ๆ ที่ควรไปทีเดียว

อนุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี เห็นภัยทั้งหลายในโทษมีประมาณน้อย ขึ้นชื่อว่าโทษแล้วเท่าปลายผมปลายขน ไม่ให้กระเซ็นถูกทีเดียว อุปมาดุจดังว่าอุจจาระ ของที่เหม็นเท่าปลายผมปลายขน กระเซ็นถูกเข้ารู้สึกว่าเหม็นสกปรก ภิกษุระวังความบริสุทธิ์ของภิกษุไม่ให้กระทบ ไม่ให้เข้าไปใกล้ของโสโครกปฏิกูลทีเดียว สิ่งที่เป็นโทษแล้วมีประมาณน้อยเท่าปลายผมปลายขนก็ถอยใจออกห่าง เหมือนยังกับปีกไก่ใส่เข้าไปในไฟ ปีกไก่ไม่เข้า งอกลับเสีย ร่นตัวถอยเข้ามา ถอยเข้ามา ไม่ไปฉันใด ใจของภิกษุที่บวชในพระธรรมวินัยโดยซื่อตรง

แล้ว ไม่เข้าไปในโทษแม้มีประมาณน้อย ใจถอยกลับ ไม่เข้าไปในโทษทีเดียว สิ่งที่เป็นโทษไม่เข้าไปทีเดียว สิ่งที่เป็นอาบัติ สิ่งที่เป็นโทษ ไม่เอาใจสอดเข้าไปทีเดียว ไม่เจตนาทีเดียว ถอยกลับทีเดียว นี้ได้ชื่อว่า **เห็นภัยทั้งหลายในโทษมีประมาณน้อย อนุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี** เห็นภัยทั้งหลายในโทษมีประมาณน้อย

สมาทาย สิกฺขาปเทสูติ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทน้อยใหญ่ สิกขาบททั้งหลายมากน้อยเท่าใด สมบูรณ์บริบูรณ์เหมือนน้ำในมหาสมุทร น้ำจะไหลไปในทิศทั้ง ๔ ทั้ง ๘ ในแม่น้ำน้อยใหญ่ ไหลเข้าไปในมหาสมุทรเท่าหนึ่งเท่าใด มหาสมุทรก็มีฝั่งรักษาน้ำไว้ได้ ไม่ให้ล้นบ่าท่วมไปในประเทศที่ไม่มีน้ำ รักษาไว้จำเพาะที่มีน้ำเท่านั้น นี้ฉันใด ภิกษุเมื่อเป็นภิกษุในธรรมวินัยเข้าแล้ว อยู่ในศีลของตัว ไม่ล้นกรอบศีลของตัวไปฉันนั้นเหมือนกัน อยู่ในกรอบของพระวินัยไม่ล้นกรอบพระวินัยฉันนั้นเหมือนกัน อย่างนี้ได้ชื่อว่าภิกษุนั่นแหละตั้งอยู่ในศีลเบื้องบน ไม่ใช่ศีลเบื้องต่ำ ศีลเบื้องสูง เป็นศีลของภิกษุ ต้องรักษาปฏิบัติดังนี้ สามเณรก็อยู่ในหน้าที่ของสามเณร ศีลเพียง ๑๐ สิกขาบทก็หนักมืออยู่เหมือนกัน นั่นก็หนักมือเหมือนกัน ถ้าว่าสะเพร่าละก็รักษาได้ยาก ต้องละเอียดจึงจะรักษาได้ง่าย ฝ่ายภิกษุเล่าถ้าว่าสะเพร่าก็รักษาไม่ได้ เป็นของสูง ของละเอียด ต้องละเอียดทีเดียวจึงรักษาได้

เหตุนี้ ศีลที่แสดงมานี้ ในเหฏฐิมศีล และอุปฌิมศีลทั้ง ๒ ประการนี้ เป็นเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชนทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตทุกถ้วนหน้า ถ้าว่าไม่มีศีลจริงแล้ว จะอวดว่าปฏิบัติศาสนาละโกงตัวเอง ไม่ทำตัวเองให้พ้นจากทุกข์ได้ ตัวเองจะต้องอยู่ในปลักกิเลสนั่นเอง เปลื้องตนพ้นกิเลสไม่ได้ เหตุนี้ต้องคอยระแวดระวัง ต้องตั้งตนให้อยู่ในศีลจริง เหมือนพระอริยบุคคล **อิธ อริยสาวโก** ให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ จริง ๆ เหมือนพระอริยบุคคลตั้งอยู่ในศีล ๘ จริง ๆ เหมือนพระอริยบุคคลตั้งอยู่ในศีล ๑๐ จริง ๆ เหมือนพระอริยบุคคล ตั้งอยู่ในศีล ๒๒๗ เหมือนยังกับภิกษุในพุทธศาสนาที่เป็นผู้มีความประพฤติดีงาม ตามพระธรรมวินัยของพระศาสดา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา แห่งศีลทั้งเหฏฐิมศีลและอุปริมศีล ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ในศีลเบื้องต่ำและเบื้องสูงทั้งสองประการนี้ พอสมควรแก่เวลา ด้วยอำนาจสัจจวาจาที่ได้อ้างธรรมเทศนาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๗. สมาธิ

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

กถญฺจ สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา. เหฏฺฐิเมนปิ ปริยาเยน สมฺมทกฺขาโต ภควตา. อุปริเมนปิ ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา. กถญฺจ เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา. อิธ อริยสาวโก โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา ลภติ สมาธึ ลภติ จิตฺตสฺเสกคฺคตนฺติ. เอวํ โข เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา ฯ กถญฺจ อุปริเมน ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขโต ภควตา. อิธ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชมฺปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชมฺปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ. เอวํ โข อุปริเมน ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา ติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดง ในเรื่อง**สมาธิ**ซึ่งเป็นลำดับ อนุสนธิมาจากศีล ศีลแสดงแล้วโดยปริยายเบื้องต่ำ และโดยปริยายเบื้องสูง ส่วนสมาธิเล่าก็จักแสดงโดยปริยายเบื้องต่ำโดยปริยายเบื้องสูงดุจเดียวกัน ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นนั้น จะแปลความเป็นสยามภาษา พอเป็นเครื่องประกับประคองสนองศรัทธา ประดับสติปัญญาคุณสมบัติของท่านผู้พุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า เริ่มต้นแห่งพระธรรมเทศนา ในเรื่องสมาธิ เป็นลำดับไป

มีคำปุจฉาวิสัชชนาด้วยพระองค์เองว่า **กถญฺจ สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา** สมาธิที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสแล้วเป็นไฉน **เหฏฺฐิเมนปิ ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา** สมาธิที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต่ำบ้าง **อุปริเมนปิ ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา** สมาธิที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องสูงบ้าง

กถญฺจ เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา สมาธิที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต่ำนั้นเป็นไฉนเล่า

อิธ อริยสาวโก อริยสาวกในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา ลภติ สมาธึ** กระทำสละอารมณ์เสียแล้ว **ลภติ สมาธึ** ย่อมได้ซึ่งสมาธิ **ลภติ จิตฺตสฺเสกคฺคตํ** ย่อมได้ซึ่งความที่แห่งจิตเป็นหนึ่ง **เอวํ โข เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา** อย่างนี้แหละสมาธิที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต่ำ

กถญฺจ อุปริเมน ปริยาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตา สมาธิที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องสูงเป็นไฉนเล่า

อิธ ภิกฺขุ ภิกษุผู้ศึกษาในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ** สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเข้าถึงซึ่ง**ปฐมฌาน** ความเพ่งที่หนึ่งเป็นไปด้วยกับวิตก วิจาร ปีติและสุข เกิดแต่วิเวก

วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอเกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมาย สงบเสียซึ่งวิตก วิจาร ความตรึกตรองนั่นสงบเสียได้ **สมฺปสาทนํ เจตโส** จิตผ่องใสในภายใน **เอโกทิภาวํ** ถึงซึ่งความเป็นเอกอุทัย เข้าถึงซึ่ง**ทุติยฌาน** ความเพ่งที่สอง ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติ สุข เกิดแต่วิเวก **วิเวกชํ** มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวก ดังนี้ อย่างนี้แหละเป็นฌานที่สอง

ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ปราศจากความปีติ **อุเปกฺขโก สุขวิหารีติ** มีสุขหนึ่ง มีสติเป็นอุเบกขาอยู่ **สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ** เสวยความ "สุข" ด้วยนามกาย **อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก** อันพระอริยะทั้งหลาย ย่อมกล่าวว่าเข้าถึงซึ่ง**ตติยฌาน** ความเพ่งที่สาม มีสติเฉยเป็นอุเบกขา **อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ** เสวยสุขอยู่ มีสติอยู่เป็นอุเบกขา มีสติเป็นอุเบกขาอยู่ ชื่อว่าเข้าถึงซึ่งตติยฌาน เป็นความเพ่งที่สาม อย่างนี้แหละ

สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํฌานํ อุปสมฺปชฺช วหรติ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ละสุข ละทุกข์เสียได้แล้ว **ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา** สงบสุขทุกข์อันมีในก่อนเสีย สงบความดีใจเสียใจอันมีในก่อนเสียได้ **อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ** เข้าถึงซึ่ง**จตุตถฌาน** ความเพ่งที่สี่ ไม่มีสุขไม่มีทุกข์ มีสติเป็นอุเบกขาเฉยอยู่ มีสติบริสุทธิ์เป็นอุเบกขาอยู่ อย่างนี้แหละ สมาธิที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแล้ว โดยปริยายเบื้องสูง นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบาย ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ในสมาธิสืบต่อไป เป็นข้อที่ลึกล้ำคัมภีรภาพนัก แต่สมาธิจะแสดงโดยปริยายเบื้องต่ำก่อน

สมาธิโดยปริยายเบื้องต่ำถือเอาความตามพระบาลีนี้ ว่า **อิธ อริยสาวโก** แปลว่าพระอริยสาวกในพระธรรมวินัย **โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา** กระทำให้ปราศจากอารมณ์ รูปารมณ์ สัททารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ ธรรมารมณ์ อารมณ์ทั้ง ๖ ไม่ได้เกี่ยวแก่ใจเลย เรียกว่า ปราศจากอารมณ์ **ลภติ สมาธึ** นั่นแหละสมาธิละ ได้สมาธิในความตั้งมั่น **ลภติ จิตฺตสฺสเสกคฺคตํ** ได้ซึ่งความที่แห่งจิตเป็นหนึ่ง หรือได้ความที่แห่งจิตเป็นธรรมชาติหนึ่ง ไม่มีสองต่อไป นี่ส่วนสมาธิโดยเบื้องต่ำ

สมาธิโดยปริยายเบื้องสูงบาลีว่า **อิธ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ** ภิกษุผู้ศึกษาในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงซึ่ง**ปฐมฌาน** ความเพ่งที่หนึ่ง เป็นไปด้วย **วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคตา** "**วิตก**" ความตรึกถึงฌาน "**วิจาร**" ความตรองในเรื่องฌาน เต็มส่วนของวิจารแล้วชอบใจอิ่มใจ "**ปีติ**" ชอบอกชอบใจ ปลื้มอกปลื้มใจ เรียกว่า ปีติ "**สุข**" มีความสบายกายสบายใจ เกิดแต่วิเวก **วิเวกชมฺปิ** ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ วิตก วิจาร ปีติ สุข เกิดจากวิเวก ก็เข้าเป็นองค์ ๕ ประการนี้ปฐมฌาน

ทุติยฌานเล่า **วิตกฺกวิจารานํ วูปสมาย** สงบวิตก วิจาร เสียได้ ความตรึก ความตรองตรวจตราไม่มี สงบวิตกวิจารเสียได้ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เข้าถึงซึ่ง**ทุติยฌาณ** ความเพ่งที่สองระคนด้วยองค์ ๓ ประการ คือ **ปีติ สุข เกิดแต่วิเวก**เหมือนกัน นี่เข้าถึงทุติยฌาน

ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ ปราศไปจากความปีติ ไม่มีปีติ เข้าถึงซึ่ง**ตติยฌาน** ความเพ่งที่สาม ระคนด้วยองค์ ๒ ประการ คือ **สุข เกิดแต่วิเวก** หรือ "สุข" "เอกัคตา" อย่างนี้ก็ได้ เพราะเกิดแต่วิเวก

ระงับสุข **สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา** ละสุขละทุกข์เสียได้ หรือดับความดีใจเสียใจอันมีในก่อนเสียได้ เข้าถึง**จตุตถฌาน** ความเพ่งที่สี่ ระคนด้วยองค์ ๒ ประการ **มีสติบริสุทธิ์ เฉย** อยู่สองประการเท่านั้น ที่จับตามวาระพระบาลี ได้ความอย่างนี้ นี่เป็นปริยัติแท้ ๆ ยังไม่เข้าถึงทางปฏิบัติ

ส่วน **สมาธิในทางปฏิบัติ** เป็นไฉน ในทางปฏิบัติละก็มีรสมีชาติดีนัก สมาธิในทางปฏิบัติว่าโดยปริยายเบื้องต่ำเบื้องสูงแบบเดียวกัน

อริยสาวกในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **นี่สมาธิในทางปฏิบัติ กระทำอารมณ์ทั้ง ๖ รูปารมณ์ สัททารมณ์ รสารมณ์ คันธารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ ธรรมารมณ์ ไม่ให้ติดกับจิต**

หลุดจากจิตทีเดียว เหลือแต่จิตล้วน ๆ ไม่มีอารมณ์เข้าไปแตะทีเดียว เหมือนอะไร เหมือนคนที่เวลานอนจะใกล้หลับ เมื่อยังไม่หลับมีอารมณ์เข้าไปติดอยู่ รูปารมณ์บ้าง นึกถึงอดีตบ้าง ปัจจุบันบ้าง อนาคตบ้าง สัททารมณ์บ้าง ที่เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต คันธารมณ์บ้าง ที่เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต รสารมณ์บ้าง ที่เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต โผฏฐัพพารมณ์บ้าง ที่เป็นของเก่าของใหม่ ของปัจจุบัน หรือธรรมารมณ์บ้างที่เกิดอยู่ในเดี๋ยวนั้น ที่ล่วงไปแล้ว และที่จะเกิดต่อไป อารมณ์เหล่านี้แหละวุ่นอยู่กับใจ ติดอยู่กับใจ เปลื้องจากกันไม่ได้ ไม่หลับนอน ตลอดคืนยังรุ่งก็ไม่หลับ เพราะอารมณ์มันเข้าไปติดกับใจ มันไปเกี่ยวข้องกับใจ มันไปบังคับใจเสียนอนไม่หลับ มันไม่หลุด เมื่อไม่หลุดเช่นนี้ละก็เรียกว่าสละอารมณ์ไม่ได้

เมื่อสละอารมณ์ได้ในทางปฏิบัติ ไม่เกี่ยวด้วยอารมณ์เลย ใจหลุดจากอารมณ์เหมือนอะไร เหมือนไข่แดงกับไข่ขาวอยู่ด้วยกันจริง ๆ แต่ว่าไม่เกี่ยวกัน ไข่แดงมีเยื่อหุ้มอยู่นิดหนึ่ง บาง ๆ ไม่เกี่ยวกับไข่ขาวด้วย ไข่ขาวหุ้มอยู่ข้างนอกไม่ติดกัน รสชาติของไข่แดงก็รสหนึ่ง รสชาติของไข่ขาวก็รสหนึ่ง ไม่เข้ากัน อยู่คนละทางเห็นปรากฏทีเดียว เห็นที่ไหนอยู่ที่ไหนจึงเป็นทางปฏิบัติ เห็นปรากฏชัดอยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ กลางกายมนุษย์นี่ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ก็ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่นั่นแหละ แต่ส่วนจิตที่เป็นสมาธิก็อยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นแหละ ไม่ใช่จิตดวงเดียว ในกลางดวงจิตมีวิญญาณ แต่ดวงจิตอยู่ในกลางดวงจำ ดวงจำอยู่ในกลางดวงเห็น แต่ว่าพูดถึงจิตดวงเดียวแล้วก็ จิตไม่เกี่ยวด้วยอารมณ์ทีเดียว อารมณ์ไม่เข้าไปแตะทีเดียว นิ่งหยุดดิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ แล้วผู้ปฏิบัติของตัวก็เห็น ใครเห็น นี้เป็นทางปฏิบัติ **กายมนุษย์ละเอียดมันเห็น** ไม่ใช่กายมนุษย์คนหยาบนี่ กายมนุษย์ละเอียดที่มันฝันออกไป กายมนุษย์คนนั้นแหละมันเห็น มันอยู่ในกลางดวงนั่นแหละ มัน**เห็นดวงจิตบริสุทธิ์สนิทหลุดจากอารมณ์**ดังนี้ ไม่มีอารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้องเลยทีเดียว เป็นดวงจิตใสเหน่งอยู่นั่นแหละ เหมือนไข่แดง แต่ว่ามันไม่ใสอย่างไข่แดงหรอก ใสเหมือนกระจกส่องเงาหน้า ใสเหน่งทีเดียว ตากายมนุษย์ละเอียดมันเห็น เพราะว่ามันก็รู้ว่าดวงจิตของมนุษย์เวลานี้ไม่เกี่ยวด้วยอารมณ์ทั้ง ๖ เลย อารมณ์ทั้ง ๖ ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวเลย หลุดจากกันหมด เห็นอย่างนี้เรียกว่า **โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา ลภติ สมาธึ** มันก็นิ่ง นิ่งแน่นอนอยู่กับดวงจิตมั่นไม่คลาดเคลื่อน **ดวงจิต**นั่นก็ซ้อนอยู่กับ**ดวงจำ ดวงเห็น ดวงวิญญาณ**ก็ซ้อนอยู่ในกลางดวงจิตนั่นแหละ ทั้ง ๔ อย่างนี้**ซ้อน**ไม่คลาดเคลื่อนกัน**เป็นจุดเดียวกัน**นั่นแหละ ไม่ลั่นลอดจากกัน เป็นก้อนเดียวชิ้นเดียวอันเดียวทีเดียว เห็นชัด ๆ อย่างนี้เรียกว่า **สมาธิในทางปฏิบัติแท้ ๆ** อย่างนี้เรียกว่าได้สมาธิ **จิตฺตสฺเสกคฺคตํ** ได้ถึง **เอกคฺคตา** ได้ถึงซึ่ง

ความเป็นหนึ่ง จิตดวงนั้นแหละถึงซึ่งความเป็นหนึ่งทีเดียว ไม่มีสอง ไม่มีเขยื้อน แน่นแน่วเหมือนอย่างกับน้ำที่ใส่ไว้ในแก้วตั้งไว้ในที่มั่น ไม่มีลมพัดมาถูกต้องเลย ไม่เขยื้อนเลยทีเดียว อยู่ทีเดียว หยุดอยู่กับที่ทีเดียว นั่นได้ชื่อว่า **จิตฺตสฺเสกคฺคตํ** ถึงซึ่งความเป็นหนึ่งทีเดียว จิตถึงซึ่งความเป็นหนึ่งขนาดนั้น นั่นได้สมาธิอย่างนี้เรียกว่าได้สมาธิแล้ว แต่ว่า**สมาธิโดยปริยายเบื้องต่ำ** อย่างนี้สมาธิโดยปริยายเบื้องต่ำ ไม่ใช่สมาธิโดยปริยายเบื้องสูง

สมาธิท่านวางหลักมาก ไม่ใช่แต่จิตแน่นเท่านี้ ไม่ใช่แต่จิตปราศจากอารมณ์ถึงซึ่งความเป็นหนึ่งเท่านี้ **สมาธิ**ท่านวางหลักไว้ถึง ๔๐ แต่ว่า ๔๐ ยกเป็น**ปริยายเบื้องสูง**เสีย ๘ เหลืออีก ๓๒ นั้นก็เป็นที่ทำสมาธิเหมือนกัน แต่ว่าเป็นสมาธิฝ่ายนอกพระศาสนา ไม่ใช่ในนะ สมาธิข้างนอก แต่ว่าเห็นข้างนอกแล้วก็น้อมเข้าไปข้างในได้ **ถ้าสมาธิตรงข้างในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เช่นนี้ละก็ ถูกเป้าหมายใจดำของพระพุทธศาสนาทีเดียว**

สมาธินอกพุทธศาสนาออกไปน่ะ ที่พระพุทธเจ้ารับรองอนุโลมเข้ามาในพระพุทธ–ศาสนานั่น **กสิน** ๑๐ **อศุภ** ๑๐ **อนุสติ** ๑๐ เป็น ๓๐ แล้ว **อาหาเรปฏิกูลสัญญา จตุธาตุววัตถาน** เป็น ๓๒ นี่**สมาธิโดยปริยายเบื้องต่ำ**ทั้งนั้น ไม่ใช่สมาธิโดยปริยายเบื้องสูง ถึงจะทางปริยัติก็ดี ทางปฏิบัติก็ดี ว่าโดยปริยายเบื้องต่ำ สมาธิโดยทางปริยัติก็แบบเดียวกัน สมาธิโดยทางปฏิบัติก็แบบเดียวกัน แต่ว่า**สมาธิโดยทางปริยัติไม่เห็น** ผู้ทำสมาธิไม่เห็น นั่นสมาธิในทางปริยัติ

ถ้าสมาธิในทางปฏิบัติ ผู้ได้ ผู้ถึง เห็นทีเดียว เห็นปรากฏชัดทีเดียว นั่นสมาธิในทางปฏิบัติ เห็นปรากฏชัด เห็นปรากฏชัดดังนั้น

ส่วนสมาธิโดยปริยายเบื้องสูงต้องพูดถึงฌาน จิตที่เป็นดวงใส ที่เห็นเป็นดวงใสอยู่นั่นแหละ **ผู้ปฏิบัติจะเข้าถึงซึ่งสมาธิโดยปริยายเบื้องสูงต่อไปได้ ใจต้องหยุดนิ่งกลางดวงจิตที่ใสนั่น** ต้องหยุดนิ่งทีเดียว พอหยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ ก็เกิดเป็นฌานขึ้นกลางดวงจิตที่หยุดนั่น กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กลางดวงจิตที่หยุดนั่น นิ่งหนักเข้า ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เข้ากลางของหยุดนั่น เข้ากลางของหยุดพอถูกส่วนถึงขนาดถึงที่เข้า เป็นดวงผุดขึ้นมา เป็นดวงผุดขึ้น ๆ กลางนั่นแหละ ดวงใหญ่ไม่ใช่ดวงย่อย วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วา (๘ ศอก) หนาคืบหนึ่ง กลมเป็นปริมณฑล กลมรอบตัว วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วา หนาคืบหนึ่ง ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า ถ้าดวงนั้นผุดขึ้นมา มีกาย ๆ หนึ่ง กายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ขึ้นนั่งอยู่กลางดวงนั้น

เมื่อกายมนุษย์ละเอียดขึ้นนั่งอยู่กลางดวงนั้นแล้ว นี่เนื่องมาจากดวงนั้นนะ ใจของกายมนุษย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด เห็นดวงจิตของ

ตัวอีก นี่เป็นสมาธิทำไว้แล้วน่ะ แต่ว่าไม่ใช่ดวงจิตมนุษย์คนโน้น เป็นดวงจิตของกายมนุษย์ละเอียด เห็นปรากฏทีเดียว มันก็นั่งนิ่งอยู่ กายมนุษย์ละเอียดก็เอาใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงจิตของตัวนั่น อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่น นี่ขึ้นมาเสียชั้นหนึ่งแล้ว พ้นจากกายมนุษย์หยาบขึ้นมาแล้ว กายมนุษย์ละเอียดก็นั่งอยู่กลางดวงฌาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก (๒ วา) กลมรอบตัวเป็นวงเวียนหนาคืบหนึ่ง จะไปไหนก็ไปได้แล้ว เข้าฌานแล้ว กายมนุษย์ละเอียดเข้าฌานแล้ว เมื่อเข้าฌานเช่นนั้นแล้วก็คล่องแคล่ว จะไปไหนก็คล่องแคล่ว เมื่อเข้าฌานเข้ารูปนั้นแล้ว เกิดวิตกขึ้นแล้วว่านี่อะไร รูปพรรณสันฐานเป็นอย่างนี้ไม่เคยพบเคยเห็น เกิดวิตกขึ้น ตรึกตรองทีเดียว ลอกคราบลอกคูดู วิจารก็เกิดขึ้นเต็ม วิตกก็ตรวจตราสีสรรวรรณะ ดูรอบเนื้อรอบตัว ดูซ้ายขวาหน้าหลัง ดูรอบตัวอยู่ ตรวจตราแน่นอนแล้ว เป็นส่วนของความตรวจตราแล้ว เกิดปีติชอบอกชอบใจปลื้มอกปลื้มใจ เบิกบานสำราญใจ เต็มส่วนของปีติเข้ามีความสุขกายสบายใจ เมื่อสุขกายสบายใจแล้วก็นิ่งเฉยเกิดแต่วิเวก ใจวิเวกวังเวงนิ่งอยู่กลางดวงนั่น นี่เต็มส่วนขององค์ฌานอย่างนี้ กายมนุษย์ละเอียดเข้าฌานแล้ว อย่างนี้เรียกกายมนุษย์ละเอียดเข้าฌานอยู่กลางดวงนั่น นี่สมาธิในทางปฏิบัติเป็นอย่างนี้ แต่ว่าขั้นสูงขึ้นไป เมื่อตัวอยู่ในฌานนี้ยังใกล้กับของหยาบนัก

เราจะทำให้สูงขึ้นไปกว่านี้ ใจกายละเอียดก็ขยาย ใจขยายจากปฐมฌานของกายมนุษย์ละเอียด ใจกายมนุษย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดกลางกายนั่น หยุดนิ่งอยู่กลางดวงจิตที่เห็นใสนั่น นิ่งหนักเข้า ๆ ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าเกิดขึ้นมาอีกดวงเท่ากัน นี่เรียกว่า**ทุติยฌาน** พอเกิดขึ้นอีกดวงหนึ่งแล้วละก็ กายทิพย์ทีเดียว กายทิพย์ละเอียดทีเดียวเข้าฌาน ไม่ใช่กายทิพย์หยาบละ กายทิพย์ละเอียดเข้าฌานอีกแบบเดียวกับกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ละเอียดก็เข้าฌาน อาศัยกายทิพย์หยาบเข้าฌานทีเดียว นั่งอยู่กลางดวงอีก แบบเดียวกันชนิดเดียวกัน นั่งอยู่กลางดวงอีก ทีนี้ไม่มีวิตกวิจารละวิตกวิจารเสียแล้ว เหลือแต่ปีติชอบอกชอบใจ มันดีกว่าเก่า ใสสะอาดดีกว่าเก่ามาก ปลื้มอกปลื้มใจ เมื่อปลื้มอกปลื้มใจเช่นนั้นเต็มส่วนของความปีติก็เกิดความสุขขึ้น เต็มส่วนของความสุขเข้าใจก็นิ่งเฉย นิ่งเฉยอยู่ในอุราเรียกว่าอุเบกขานิ่งเฉย อยู่กลางนั่น นี่กายทิพย์ละเอียดเข้าฌานแล้ว กายทิพย์ละเอียดก็นึกว่าใกล้ต่อกายมนุษย์ละเอียด ที่ละเอียดกว่านี้มีอีก

ใจของกายทิพย์ละเอียดก็ขยายจากฌานที่สอง ใจก็นิ่งอยู่กลางดวงจิตของตัวดังเก่าต่อไปอีก ของกายทิพย์ละเอียดต่อไปอีก กลางดวงจิตนั่น พอถูกส่วนเข้าฌานก็ผุดขึ้นมาอีกดวงหนึ่งเท่ากัน ดวงเท่ากันแต่ใสกว่านั้น ดีกว่านั้น วิเศษกว่านั้น คราวนี้กายรูปพรหมขึ้นมา

แล้ว กายรูปพรหมละเอียดก็เข้าฌานนั่น แต่ว่าอาศัยกายรูปพรหมหยาบนั่งนิ่งอยู่กลางดวงของ**ตติยฌาน** ในนี้ไม่มีปีติ เป็นสุข **เอกคฺคตา** ก็นิ่งเฉยอยู่กับสุขนั่น มีองค์สองเต็มส่วนรับความสุขของตติยฌานนั่นพอสมควรแล้ว กายรูปพรหมละเอียดก็นึกว่าละเอียดกว่านี้มีอีก

ใจกายรูปพรหมละเอียดก็ขยายจิตจากตติยฌาน นิ่งอยู่ในกลางดวงจิตของตัวนั่นใสอยู่นั่น กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ถูกส่วนเข้า ผุดขึ้นมาอีกดวงหนึ่งเป็นดวงที่สี่ เข้าถึง**จตุตถฌาน** เข้าถึงจตุตถฌานอาศัยกายอรูปพรหมหยาบ และกายอรูปพรหมละเอียดเข้าจตุตถฌาน กายอรูปพรหมละเอียดก็เข้าจตุตถฌานไป เมื่อเข้าจตุตถฌานหนักเข้าเป็นอุเบกขากายอรูปพรหมเมื่อเข้าฌานนี้มีแต่ใจเฉยอยู่ มีสติบริสุทธิ์อยู่เท่านั้น มีสติเฉยบริสุทธิ์เป็นสองประการ พอถูกหลักฐานดีแล้ว เมื่อเข้าสู่รูปฌานแน่นอนดังนี้แล้ว ใจกายอรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด อยู่ศูนย์กลางดวงจตุตถ–ฌานนั่น จะเข้าอรูปฌานต่อไป เข้า**อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญ-จัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน** ต่อนี้ไปใช้กายรูปพรหมละเอียดไม่ได้ ใช้กายอรูปพรหม ใช้กายอรูปพรหมกายเดียวเข้าฌานเหล่านั้น นี่เป็นฌานในภพ ไม่ใช่ฌานนอกภพ ฌานทั้ง ๔ ประการนี้แหละเป็นสมาธิโดยปริยายเบื้องสูง โดยทางปฏิบัติดังกล่าวมานี้ **ปฏิเวธ** ที่ปรากฏชัดตามส่วนของตน ๆ **มารู้เห็นตามความเป็นจริง**นั้น เป็นตัวปฏิเวธทั้งนั้น เมื่อเข้าถึงฌานที่หนึ่งก็เป็นตัวปฏิเวธอยู่แล้ว เข้าถึงฌานที่สองก็เป็นตัวปฏิเวธอยู่อีกรู้เห็นปรากฏชัด เมื่อเข้าถึงฌานที่สามก็เป็นปฏิเวธอีก ปรากฏชัดด้วยตาของตัว เข้าฌานที่สี่ก็เป็นปฏิเวธอีก เป็นปฏิเวธทั้งกายมนุษย์ เข้าถึงกายมนุษย์ละเอียดก็เป็นปฏิเวธอยู่อีก เข้าถึงกายรูปพรหมก็เป็นปฏิเวธของกายรูปพรหม เข้าถึงกายรูปพรหมละเอียดก็เป็นปฏิเวธของกายรูปพรหมละเอียด ส่วนอรูปพรหมเป็นของละเอียด ส่วนจตุตถฌานก็เป็นของละเอียดแต่ว่าเกี่ยวกัน ที่จะเข้าอรูปฌานต้องเริ่มต้นแต่รูปฌานนี้ พอเข้าอากาสานัญจายตนฌานก็ใช้กายอรูปพรหมอย่างเดียวเท่านั้น อย่างนี้แลสมาธิโดยปริยายเบื้องสูง

แสดงมาโดย ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านเจ้าภาพและสาธุชน จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติยุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๘. โอวาทปาฏิโมกข์

๔ มีนาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

กถญฺจ ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา ฯ เหฏฺฐิเมนปิ ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา ฯ อุปริเมนปิ ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา ฯ กถญฺจ เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา ฯ อิธ อริยสาวโก ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามินิยาติ ฯ เอวํ โข เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา ฯ กถญฺจ อุปริเมน ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา ฯ อิธ ภิกฺขุ อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ เอวํ โข อุปริเมน ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตาติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงใน**ทางปัญญา** ในวันมาฆบูชา ทางปัญญา เป็นขั้นปลายของศีล สมาธิ แต่ในวิสุทธิมรรค ในอัฏฐังคิกมรรค ได้แสดง**ปัญญา**ไว้เบื้องต้น **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** แสดง**ศีล**ไว้ในท่ามกลาง **สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว** แสดง **สมาธิ**ไว้ในเบื้องท้าย **สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ** ก็ย่อลง ศีลอยู่เบื้องกลาง สมาธิอยู่เบื้องปลาย ปัญญาอยู่เบื้องต้น แต่ในลำดับของเทศนาอื่น พระองค์ทรงตรัสเทศนา ทรงแสดงศีลเป็นเบื้องต้น สมาธิเป็นท่ามกลาง ปัญญาเป็นเบื้องปลาย ที่พระองค์ทรงตรัสเทศนา เป็นปฐมเทศนาธรรมจักกัปปวัตตนสูตรในครั้งนั้น ทรงตรัสเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ทั้งห้า เพราะปัญจวัคคีย์ทั้งห้าเป็นผู้ชำนาญดีแล้วในเรื่อง ศีล สมาธิ แต่ว่าไม่ฉลาดในทางปัญญา ยังไม่คล่องแคล่วในทางปัญญา พระศาสดาทรงเห็นเหตุนั้น เป็นผู้รู้แล้วเห็นแล้ว จึงได้ทรงแสดงทางปัญญาแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้งห้าทีเดียว เมื่อแสดงทางปัญญาแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้งห้าแล้ว ก็กลับมาแสดงศีลโดยปริยายท่ามกลางสมาธิเป็นเบื้องปลายไป ครั้นจะไม่มาแสดงเรื่อง ศีล สมาธิ ก็จะแตกแยกกันไป หาเข้าเป็นแนวเดียวรอยเดียวกันไม่

เพราะ**พุทธศาสนามีศีลเป็นเบื้องต้น มีสมาธิเป็นท่ามกลาง มีปัญญาเป็นเบื้องปลาย** แม้พระอรหัตทั้งหลาย เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปกระทำปฐมสังคายนา ก็เลยประชุมสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ พร้อมกัน พระมหาอริยกัสสปได้แสดงในที่ประชุม

พระภาคเจ้าตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต่ำ **กถญฺจ อุปริเมน ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา** ปัญญาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วโดยปริยายสูงเป็นไฉนเล่า **อิธ ภิกฺขุ** ผู้ศึกษาในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ** รู้ความตามเป็นจริงว่าสิ่งนี้เป็นทุกข์ **อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ** รู้ความตามเป็นจริงว่าสิ่งนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ **อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ** รู้ความตามเป็นจริงว่าสิ่งนี้เป็นความดับทุกข์ **อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ** รู้ความตามเป็นจริงว่าสิ่งนี้เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ **เอวํ โข อุปริเมน ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา** อย่างนี้แลปัญญาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องสูง นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะได้อรรถาธิบายขยายความในปัญญาโดยปริยายเบื้องต่ำ และปัญญาโดยปริยายเบื้องสูงเป็นลำดับไป

ปัญญาโดยปริยายเบื้องต่ำ สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงแนะนำเป็นปุจฉาวิสัชนาว่า อริยสาวกในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ ยกอริยสาวกขึ้นเป็นตำรับตำรา ก็เพราะ**พระอริยสาวกมีความไม่ยักเยื้องแปรผันแล้ว** มีความรู้ความเห็นที่แน่นอนแล้วยกพระสาวกของพระตถาคตเจ้าตั้งแต่ **โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกิทาคามิมรรค สกิทาคามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล อรหัตมรรค อรหัตผล ๘ จำพวกนี้เป็นอริยสาวก** ไม่ใช่เป็นปุถุชนสาวก **ถ้าต่ำกว่านั้นลงมามีธรรมกายแต่ว่าไม่ได้ พระโสดา สกิทาคา อนาคา อรหัตอะไร นั่นสาวกชั้นโคตรภู พวกไม่มีธรรมกายมีมากน้อยเท่าใด เป็นสาวกชั้นปุถุชน** เรียกว่า ปุถุชนสาวก สาวกที่ยังหนาอยู่ด้วยกิเลส ที่เป็นโคตรภูบุคคลน่ะ ปรารภจะข้ามขึ้นจากโลก จะเข้าเป็นอริยสาวกละ เป็นอริยสาวกก็ไม่ใช่ เป็นปุถุชนก็ไม่เชิง ถ้ากลับมาเป็นปุถุชนก็ได้ เข้ากลับเป็นอริยสาวกก็ได้ ทั้งสองอย่างนี้เรียกว่าโคตรภู ท่านเหล่านั้นเป็นโคตรภู

เพราะว่า ที่ท่านยกว่า **อิธ อริยสาวโก** อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เอาความเห็นความรู้ที่ตายตัวกัน **ปญฺญวา โหติ** เป็นผู้มีปัญญา ปัญญาที่แสดงแล้วน่ะ ที่แสดงนี่แหละ คำว่าปัญญานี้น่ะไม่ใช่เป็นของง่าย ถ้าให้ฟังไปร้อยปีว่าปัญญาน่ะอะไร รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร โตเล็กเท่าไหน อยู่ที่ไหน กลมแบน ยาวรี สี่เหลี่ยม อย่างไรกัน เอาเถอะ หมดทั้งประเทศไทย ถ้าว่าเข้าดังนี้ละก็ไม่รู้เรื่องกันทีเดียวแหละ ได้ยันกันปั่นปี้ เหตุนี้ **ปญฺญวา โหติ** เป็นผู้มีปัญญา ปัญญานี้ประสงค์อะไร ประสงค์ว่า **อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต** มาตาม

นั้นว่า ปิฎกทั้งสาม วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก เราจะยกปิฎกใดขึ้นก่อนจึงจะสมควร พระอรหันต์ทั้งหลายก็พร้อมกันว่า วินัยปิฎกเป็นข้อสำคัญอยู่ ถ้าว่าวินัยปิฎกยังครบถ้วนผ่องใสแล้วศาสนาก็เจริญรุ่งเรือง เพราะอาศัยวินัยปิฎก เมื่อจบวินัยปิฎกพระอริยกัสสปก็ถามอีก ในปิฎกทั้งสอง คือสุตตันตปิฎกกับปรมัตถปิฎก ใครจะเป็นผู้วิสัชชนา ตกลงให้พระอานนท์ซึ่งเป็นพหูสูต พระองค์ทรงตั้งไว้เป็นเอตทัคคะเลิศกว่าสาวกในพระพุทธศาสนา ให้วิสัชนาในสุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก ทั้งสองนี้ แต่ว่า**ปรมัตถปิฎก**เป็นข้อสำคัญ **เป็นทางปัญญา วินัยปิฎกน่ะเป็นศีล สุตตันตปิฎกเป็นสมาธิ**

ศีล สมาธิ ปัญญา ทั้งสามนี้จะเคลื่อนมิได้เลย เพราะ**ศีลมีหน้าที่สำหรับปราบปรามชั่วด้วยกาย** ฆ่าสัตว์ ลักช่อ ประพฤติผิดในกาม ชั่วด้วยกายนี้ต้องอาศัยศีลสำหรับปราบความชั่วอันนี้ ไม่ให้เข้าไปแตะต้องกับกายได้ ให้กายสะอาดผ่องใส ถ้าไม่มีศีลแล้วละก็ปราบความชั่วด้วยกายอย่างนี้ไม่ได้ **ฝ่ายสมาธิก็สำหรับปราบความชั่วทางใจ** ความเกียจคร้านไม่ให้มีทางใจ หรือความพลั้งเผลอไม่ให้มีทางใจ หรือความไม่มั่นคงเหลวไหล ลอกแลก ไม่ให้มีทางใจ แก้ไข**ให้ใจมั่นคง ให้มีสติมั่นไม่ฟั่นเฟือน ให้มีความเพียรอาจหาญไม่ครั่นคร้าม** สามอย่างนี้เป็นหน้าที่ของสมาธิ ส่วนปัญญาเล่ายังหาได้แสดงไม่ ที่แสดงแล้วนี่ทางศีลทางสมาธิ

ปัญญาที่จะแสดงต่อไปนี้ เป็นตัวสำคัญนัก แต่ว่าไม่ค่อยจะได้แสดง ที่วัดปากน้ำนี่สมภารผู้เทศน์นี้ได้มาจำพรรษาอยู่วัดปากน้ำนี้ ๓๗ พรรษาแล้ว แต่ว่าในทางปัญญาไม่ค่อยแสดงมากนัก แสดงในศีล สมาธิ เป็นพื้นไป ที่นี้ตั้งใจจะแสดงในทางปัญญา ตามวาระพระบาลีที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **กถญฺจ ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา** ปัญญาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วโดยชอบเป็นไฉน **เหฏฺฐิเมนปิ ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา** ปัญญาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต่ำบ้าง **อุปริเมนปิ ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา** ปัญญาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วโดยชอบนั้น โดยปริยายเบื้องสูงบ้าง จึงได้ทรงรับสั่งเป็นปุจฉาวิสัชนา เป็นลำดับไปว่า **กถญฺจ เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา** ปัญญาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต่ำเป็นไฉนเล่า **อิธ อริยสาวโก** อริยสาวกในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **ปญฺญวา โหติ** ย่อมเป็นผู้มีปัญญา **อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต** เป็นผู้มาตามพร้อมแล้วด้วยปัญญาอันเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความเกิดความดับ **อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺนา ทุกฺขกฺขยคามินิยา** อันเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความเกิดความดับ **อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมนา ทุกฺขกฺขยคามินิยา เอวํ โข เหฏฺฐิเมน ปริยาเยน ปญฺญา สมฺมทกฺขาตา ภควตา** อย่างนี้แลปัญญาที่พระผู้มี

พร้อมแล้วด้วยปัญญาอันเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความเกิดดับ **ปัญญาที่รู้ความเกิดดับนั่นเป็นตัวสำคัญ** ปัญญาน่ะมีแต่รู้ ไม่ใช่เห็น ปัญญาที่เป็นแต่รู้ แต่เขาว่าเห็นด้วยปัญญา เห็นปัญญาไม่มีดวงตานี่ ถ้ามีดวงตาค่อยพูดเห็นกัน นี่ปัญญาจะมีดวงตาอย่างไร ไม่มีดวงตาแต่ว่าแปลกประหลาดอัศจรรย์เหลือเกิน **เมื่อถึงพระอริยบุคคลแล้ว เป็นธรรมกายแล้ว ถ้ามารไม่ขวางนะ ความเห็นของตาไปแค่ไหน ความรู้ของทางปัญญาก็ไปแค่นั้น ความจำก็ไปแค่นั้น ความคิดก็ไปแค่นั้น**

ความรู้ ความคิด ความจำ ความเห็น สี่อย่างนี้แหละ สี่อย่างนี้เขาเรียกว่าใจ **ความเห็นหนึ่ง สองความจำ สามความคิด สี่ความรู้ สี่อย่างนี้แหละ หยุดเข้าเป็นจุดเดียว ซ้อนเป็นจุดเดียวเข้า เรียกว่าใจ** ดวงรู้มันซ้อนอยู่ข้างในดวงคิด ดวงคิดซ้อนอยู่ข้างในดวงจำ ดวงจำซ้อนอยู่ข้างในดวงเห็น มันเป็นชั้น ๆ กันอย่างนี้ สี่อย่างนี้แหละ รวมเข้าเรียกว่าใจ ถ้าแยกออกไปละก็ เห็นน่ะดวงมันอยู่ศูนย์กลางกาย จำน่ะดวงมันอยู่ศูนย์กลางเนื้อหัวใจ มันย่อมกว่าดวงเห็นลงมาหน่อย คิดน่ะอยู่ในกลางดวงจำ นั่นย่อมลงมาหน่อย รู้น่ะอยู่ในกลางดวงคิด นั่นย่อมลงมาเท่าดวงตาดำข้างใน นั่นมีหน้าที่รู้เรียกว่าดวงวิญญาณ เท่าดวงตาดำข้างนอกนั่นดวงจิต เท่าลูกตานั่นดวงใจ เท่ากับเบ้าตานั่นดวงเห็น หมดทั้งร่างกายมีสี่อย่างเท่านี้ มีดวงเห็นครอบอยู่ข้างนอกดวงจำ ดวงจำอยู่ข้างนอกดวงคิด ดวงคิดอยู่ข้างนอกดวงรู้ ดวงรู้อีกดวงอยู่ข้างในดวงคิด เห็น จำ คิด รู้ สี่อย่างนี้แหละเป็นตัวสำคัญละ

เห็น จำ คิด รู้ ทั้งสี่อย่างนี้มาจากไหน **ที่ตั้งของมันอยู่ศูนย์กลางกายมนุษย์** เป็นดวงใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ดวงนั้น เป็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์แท้ ๆ กายมนุษย์จะเป็นอยู่ได้ก็เพราะอาศัยธรรมดวงนั้น ถ้าธรรมดวงนั้นไม่มีแล้วละก็กายมนุษย์ก็เป็นอยู่ไม่ได้ ดับ ถ้าธรรมดวงนั้นยังมีปรากฏอยู่ละก็มนุษย์ไม่ดับ เป็นมนุษย์ปรากฏอยู่เหมือนกัน จะแก่เฒ่าชราช่างมัน พอดวงนั้นดับมนุษย์ก็อยู่ไม่ได้ ต้องดับกัน ถ้าธรรมดวงนั้นผ่องใส มนุษย์ก็รุ่งโรจน์ผ่องใสเหมือนกัน ถ้าธรรมดวงนั้นขุ่นมัวเสีย มนุษย์ก็ซูบเศร้าไปไม่ผ่องใส ดวงนั้นเป็นสำคัญ ดวงนั้นแหละเป็นที่ตั้งของเห็นของจำ ของคิด ของรู้ ดวงเห็นก็อยู่ในกลางดวงนั้นแต่อยู่ข้างนอก ดวงจำก็อยู่ในกลางดวงนั้นอยู่ข้างในดวงเห็น ดวงคิดก็อยู่ในกลางดวงนั้น แต่ว่าอยู่ข้างในดวงจำ ดวงรู้ก็อยู่ข้างในกลางดวงนั้น แต่ว่าอยู่ในกลางของดวงคิดอีกทีหนึ่ง สี่ดวงอยู่นั่น ต้นเหตุอยู่นั่น ที่ออกมาปรากฏที่กายมนุษย์ก็ดี ที่หัวใจมนุษย์นี่ก็ดี ออกมาปรากฏอยู่เป็นดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด ดวงรู้ข้างนอกนี้ นี่เป็นดวงหยาบ นี่เป็นชั้น เป็นต้น เป็นปลาย นี่เป็นรากเง่า อยู่ในกลางดวงนั้นอยู่ในกลางดวงนั้นแท้ ๆ

อ้ายสี่ดวงนั้นแหละเรียกว่าใจ ถ้าว่าหยุดเป็นจุดเดียวกันละก็เอาละ ท่านยืนยันสมาธิมาแล้ว **สมาหิตํ ยถาภูตํ ปชานาติ** จิตตั้งมั่น หยุดเป็นจุดเดียวกัน รู้ตามความเป็นจริงทีเดียว ถ้าว่าไม่ตั้งมั่นก็ไม่เรียกว่าเป็นสมาธิ ตั้งมั่นแล้วก็เป็นสมาธิ นี่ได้แสดงมาแล้ว **สมาธินี่แหละเป็นต้นของปัญญา** ปัญญาที่จะมีขึ้นก็เพราะอาศัยสมาธิ ถ้าไม่มีสมาธิเข้าถึงสมาธิไม่ได้ก่อนมีปัญญาไม่ได้ ปัญญาเป็นตัวสำคัญ เป็นปลาย เป็นของละเอียดมากทีเดียว ผู้ที่มีปัญญาเข้าถึงซึ่งดวงปัญญา ผู้ที่มีปัญญาต้องเข้าถึงซึ่งดวงปัญญา ปัญญาเป็นดวงอยู่ ปัญญาที่เป็นดวงอยู่นั่นจะต้องพูดให้กว้างแสดงให้กว้างออกไป จึงจะเข้าเนื้อเข้าใจกันแท้ ๆ ปัญญาเป็นดวงปลาย

ธรรมในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๕ ดวง ถ้าว่าจะกล่าวถึงองค์มี ๑๐ ทสองฺเคหิ สมนฺนาคโต อรหาติ วจฺจตีติ ผู้ใดมาตามพร้อมแล้วด้วยองค์ ๑๐ ผู้นั้นเป็นพระอรหันต์ องค์ ๑๐ คืออะไร สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี่องค์ ๘ แล้ว นี่แปดองค์แล้ว **สัมมาญาณัง** เป็นองค์ที่ ๙ **สัมมาวิมุตติ** เป็นองค์ที่ ๑๐ นี่มี ๑๐ อย่างนี้ เมื่อผู้ใดมาตามพร้อมแล้วด้วยองค์ ๑๐ ผู้นั้นเป็นพระอรหันต์ ต้องมี ๑๐ องค์อย่างนี้จึงจะเป็นพระอรหันต์ได้ ถ้าไม่เข้าถึงองค์ ๑๐ อย่างนี้ เป็นพระอรหันต์ไม่ได้ แปดองค์ย่อลงเป็น ๓ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป เป็นปัญญาไป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว เป็นศีลไป สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นสมาธิไป ก็รวมว่าศีลอยู่กลาง สมาธิอยู่ปลาย ปัญญาอยู่ต้น แต่ว่าเมื่อมาถึงพระสูตรนี้เข้า ปัญญาอยู่ข้างปลาย คือ ศีล สมาธิ ปัญญา **องค์ ๑๐ ย่อลงเหลือ ๕ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ** เมื่อรู้จักหลักอันนี้ละก็ นี่แหละหลักพระพุทธศาสนาละ

ศีลน่ะ อยู่ที่ไหน รูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร ศีลถ้าว่าจะกล่าวตัวจริงละก็ **อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายนั่นแหละ อยู่เป็นชั้น ๆ เข้าไป** ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด นี่แหละเป็นที่ตั้งของศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ทั้งนั้น ตลอดขึ้นไป ๑๘ ดวง

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด แปดกาย ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม กายธรรมละเอียด สิบกาย ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา กายพระโสดาละเอียด สิบสองกาย ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกิทาคา กายพระสกิทาคาละเอียด สิบสี่กาย ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา กายอนาคาละเอียด สิบหกกาย ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต กายพระอรหัตละเอียด สิบแปดกาย มีดวงธรรมทั้งนั้น ดวงโตขึ้นไปเป็นลำดับ เมื่อถึงธรรมกายโคตรภู ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย เมื่อถึงธรรมกายแล้วดวงธรรมจะมีขนาดเท่าหน้าตักธรรมกายตลอดจนกระทั่งถึงเป็นพระอรหัต พระอรหัตหน้าตัก ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใส ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว อยู่ศูนย์กลางกายพระอรหัตนั้น นี่ให้รู้จักหลักนี้ก่อน เมื่อรู้จักหลักอันนี้ละก็ ศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ในกลางดวงนี้ ดวงศีลเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นแหละ ดวงสมาธิก็อยู่ศูนย์กลางดวงศีลนั่นแหละ ดวงเท่า ๆ กัน ดวงปัญญาก็อยู่ศูนย์กลางดวงสมาธินั่นแหละ ดวงวิมุตติก็อยู่ศูนย์กลางดวงปัญญานั่นแหละ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็อยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตตินั่นแหละ กายมนุษย์ละเอียดก็อยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่น ถ้าต้องแสดงให้กว้างออกไปกว่านี้ ให้เข้าใจปัญญาชัด ๆ อย่างนี้ละก็ จนกระทั่งถึงพระอรหัต ก็จะเข้ารู้จักปัญญาชัด ๆ อย่างนี้ว่าปัญญามีรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร

เมื่อรู้จักดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา เช่นนี้แล้ว ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เดินไปทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็จะถึงกายมนุษย์ละเอียด กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็เดินไปในทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ อีก เข้าถึงกายทิพย์ กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็เดินในทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายทิพย์ละเอียด ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็เดินในทาง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด อรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด เดินแบบเดียวกันนี้ทั้ง ๑๘ กาย เดินไปแบบเดียวถึงพระอรหัตทีเดียว นั่นแหละต้องเดินในทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ทั้งนั้น เมื่อรู้จักหลักอันนี้ละก็ว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นั่นแหละเป็นหนทาง**นี่ ไม่ใช่ธรรมนี่ บอกเป็นหนทางนี่ **อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค** หนทางมีองค์ ๘ ประการ ไปจากข้าศึกคือกิเลสได้ ก็พูดถึงหนทางนี่ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหนทาง ถ้าว่าไม่มีศีล สมาธิ ปัญญา ไม่มีทางไป ไปนิพพานไม่ถูก **ถ้าจะไป**

นิพพานให้ถูก ต้องไปในทาง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นี่

เมื่อรู้จักหลักอันนี้ วันนี้จะแสดงให้เรื่องปัญญา ดวงปัญญาของมนุษย์ก็ขนาดดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ของมนุษย์ละเอียด ทิพย์ ทิพย์ละเอียด รูปพรหม รูปพรหมละเอียด โตเป็นลำดับขึ้นไป ของอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด โตหนักขึ้นไป แต่ว่าถึงเป็นลำดับขึ้นไปเท่าไรก็ยังไม่ถึงเท่ากายธรรม กายธรรมใหญ่มาก **ดวงปัญญานั้นขนาดไหน ปัญญาน่ะออกจากดวงนั้น** ธรรมดวงนั้นของปุถุชน ปัญญาของปุถุชนรัว ความเห็นมัวไม่ชัดนัก คล้าย ๆ เปลือก ๆ ปัญญา ไม่ได้ใช้กำเนิดของปัญญา ไม่ได้ใช้ปัญญาที่เป็นแก่น ใช้ปัญญาที่เป็นเปลือก ๆ เท่านั้น ปุถุชนใช้ปัญญาผิว ๆ เผิน ๆ ตัวเองก็ไม่เห็นปัญญา ไม่รู้จักว่ามันอยู่ที่ไหน และก็ไม่รู้จักว่ารูปพรรณสัณฐานมันเป็นอย่างไร เพราะไม่เห็น เพราะทำไม่เป็นพอทำเป็นแล้วจึงเห็น **ทำเป็นน่ะเห็นปัญญาทีเดียว** ว่าดวงโตเท่านั้นเท่านี้ อยู่ที่นั่นที่นี่ ใช้ถูกทีเดียว ถ้าว่าทำไม่เป็นแล้วไม่เห็นปัญญา เป็นแต่รู้จักปัญญาเท่านั้น ไม่เห็นมัน ปัญญาที่ว่า **อิธ อริยสาวโก ปญฺญวา โหติ** อริยสาวกในพระธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้าเป็นผู้มีปัญญา ปัญญานั่นดวงนั้นแหละ ประสงค์ดวงนั้นเรียกว่ามีปัญญาละ **อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต** มาตามพร้อมแล้วด้วยปัญญา อันเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความเกิดดับ ปัญญาก็ไม่ได้ดูอื่นนี่ **ปัญญาน่ะมองดูแต่ความเกิดดับเท่านั้นแหละ หมดทั้งสากลโลกมีเกิดกับดับเท่านั้น** รู้ชัดปรากฏชัดอยู่ว่าเกิดดับ ๆ ๆ เท่านั้น มีเกิดกับดับ **ทั้งรู้ทั้งเห็นชัดทีเดียว** เห็นอย่างไรก็รู้อย่างนั้น รู้อย่างไรก็เห็นอย่างนั้น เห็นกับรู้ตรงกัน แต่ว่าเมื่อยังเป็นปุถุชนอยู่ตั้งต้นแต่มนุษย์ถึงรูปพรหมอรูปพรหม เห็นไม่ถนัดนักหรอก เห็นรัว ๆ ไม่ชัดนัก เพราะเป็นของละเอียด เห็นความเกิดดับจริง ๆ ตามนุษย์เรานี่ก็เห็น เอาไปเผาไฟเสียออกย่ำแย่เชียว ทิ้งน้ำ ฝังดิน เกิดดับ ๆ ทั้งนั้นแหละ หมดทั้งสากลโลก ตึกร้านบ้านเรือน ต้นไม้ภูเขา สิ่งที่เห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหู ได้ทราบด้วย จมูก ลิ้น กาย ใจ เกิดดับหมดทั้งนั้น เห็นจริงเห็นจังอย่างนี้แหละ ไม่ใช่เห็นพอดีพอร้ายเราก็รู้ด้วย เป็นอย่างหนึ่งอย่างใด รู้ชัดทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่ต้นจนปลาย รู้ได้ถี่ถ้วนดีทีเดียว นี้เรียกว่าปัญญา

ปัญญาที่เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งทุกข์ ก็รู้เรื่องเหมือนกัน จะสิ้นไปแห่งทุกข์ด้วยวิธีอย่างไร ใช้ปัญญาแต่ว่ารัวไม่ชัดทีเดียว เห็นโดยชอบที่เป็นเครื่องเบื่อหน่ายอันจริงแท้ หรือที่เป็นเครื่องเบื่อหน่ายอันประเสริฐ เห็นจริง ๆ รู้จริง ๆ อย่างนี้ เห็นความสิ้นไป สิ้นไปแห่งทุกข์ทีเดียว ว่าทุกข์จะหมดไปได้ด้วยวิธีอย่างนี้ ถ้าไม่ถึงธรรมขนาดนี้ทุกข์หมดไปไม่ได้ นี้ความจริงก็รู้อยู่ชัด แต่ว่ารู้ด้วยปัญญา อย่างนี้รู้ด้วยปัญญา รู้อย่างชนิดนี้เรียกว่าปัญญาโดยปริยายเบื้องต่ำ ไม่ใช่ปัญญาโดยปริยายเบื้องสูง

ปัญญาโดยปริยายเบื้องสูงนั้นขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง ว่า อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ หมดทั้งก้อนกายเป็นตัวทุกข์แท้ ๆ เกิดนี้เป็นทุกข์แท้ ๆ เกิด แก่ เจ็บ ตาย พวกนี้เป็นทุกข์แท้ ๆ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส ว่าอ้ายนี่ทุกข์แท้ ๆ ทุกข์ทั้งก้อน พึงเห็นชัดว่าเป็นตัวทุกข์ทีเดียว ทุกข์แท้ ๆ **อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ** อ้ายทุกข์อันนี้เป็นผล ทำอะไรไม่ได้ เป็นทุกข์แท้ ๆ ทั้งก้อนร่างกายนี้ **เหตุให้มีเหตุให้เกิดทุกข์มีอยู่ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา** ให้รู้ชัดเห็นชัดเทียว **กามตัณหา ความอยากได้ ภวตัณหา ความอยากมีอยากเป็น วิภวตัณหา ความไม่อยากให้มีให้เป็น** นึกดูซีอยากได้อะไรเล่า ถ้าอยากได้ลูกสักคนซี เมื่อได้แล้วเอามาทำไม เอามาเลี้ยงน่ะซี เมื่ออยากได้สักร้อยคนเล่า ให้เสียร้อยคนเทียว เอาแล้ว เห็นทุกข์แล้วร้อยคน ต้องทำบริหารใหญ่แล้ว นี่ทุกข์แท้ ๆ อยากได้ลูกนี่ อยากได้เมียสักคน อ้าวได้มาแล้ว เอามาทำไม อ้าว ให้สักร้อยคนเชียว เอาอีกแล้ว เลี้ยงไม่ไหวอีกแล้ว เห็นทุกข์อีกแล้ว อ้าวอยากได้ไปซี เป็นทุกข์ทั้งนั้น ไม่ใช่อื่น เพราะกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เมื่อได้มาแล้วไม่อยากให้มันแปรไปเป็นอย่างอื่น มันก็ต้องแปรเป็นธรรมดา ไม่แปรไม่ได้ ต้องแปรอยู่เป็นธรรมดา เมื่อไม่อยากให้แปรไปเป็นอย่างอื่น มันก็ได้ฝืนกันละ ได้ขืนกันละ รู้ชัด ๆ ซีว่าเป็นอย่างนี้ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นทุกข์แท้ ๆ

ที่จะหมดไปสิ้นไป ไม่เป็นทุกข์ เราจะทำอย่างไร **ต้องดับ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ทุกข์เหล่านั้นจึงจะหมด** ถ้าไม่ดับกามตัณหา ทุกข์ไม่หมดหรอก ถ้าดับเสียได้เป็นอย่างไร ถ้าดับเสียได้ก็เป็นนิโรธนะซี นิโรธเขาแปลว่า ดับ จะเข้าถึงซึ่งความดับกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ได้ต้องทำอย่างไร **จะเข้าดับกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ได้ต้องเข้าถึงซึ่งมรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี่เอง** ไม่ใช่อื่น มรรคน่ะ ศีล สมาธิ ปัญญา นี่เอง เดินไปทาง ศีล สมาธิ ปัญญา ในกายมนุษย์หยาบ เข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด หลุดเสียแล้วกายมนุษย์หยาบ เดินไปทางศีล สมาธิ ปัญญา ในกายมนุษย์ละเอียด **เข้าถึงกายทิพย์** กายมนุษย์ละเอียดหลุดไปแล้ว **หมดทุกข์ไป อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ** เป็นต้น ทุกข์หมด เข้ากายมนุษย์ละเอียดอย่างหยาบหมด เข้าถึงกายทิพย์ อย่างหยาบ อย่างละเอียดหมด **เข้าถึงกายรูปพรหม ส่วนโลภะ โทสะ โมหะ ทั้งหยาบทั้งละเอียดหมด เข้าถึงกายอรูปพรหม ส่วนราคะ โทสะ โมหะ หมด เข้าถึงกายธรรม กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย หมด** เข้าถึงกายธรรม เดินทาง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ **เข้าถึงกายพระโสดา สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส หมด เข้าถึงกายพระสกทาคา ทั้งหยาบทั้งละเอียด กามราคะ พยาบาท อย่างหยาบหมด เข้าถึงกายพระอนาคาทั้งหยาบ**

ทั้งละเอียด กามราคะ พยาบาท อย่างละเอียดหมด เหลือแต่ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา เดินไปทาง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกาย พระอรหัตทั้งหยาบ ทั้งละเอียด หมดกิเลส รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา หมด ไม่เหลือเลย เข้าถึง วิราคธาตุ วิราคธรรม

ที่พระองค์แนะนำให้รู้จักว่า สงฺขตา วา อสงฺขตา วา วิราโค เตสํ อคฺคมกฺขายติ สังขตธรรม ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งได้ก็ดี อสังขตธรรม ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ก็ดี วิราคธรรม เป็นยอดกว่าธรรมเหล่านั้น ถึงพระอรหัต ก็เข้าวิราคธรรมทีเดียว เป็นธรรมกาย หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป นี่หมดทุกข์ แค่นี้หมดทุกข์ ทุกข์หมดไป สิ้นไป หาเศษมิได้ นี่ดับทุกข์ได้จริง ๆ อย่างนี้ เพราะดับกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เข้าถึงวิชชา ดับอวิชชาได้ทีเดียว นี่หลุดได้อย่างนี้นะ เมื่อหลุดได้อย่างนี้ก็ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ในพระอรหัตยังมีไหมล่ะ ก็มีอยู่ซิ ทำไม จะไม่มีล่ะ ถ้าศีลไม่มี ท่านจะบริสุทธิ์ได้ดีอย่างไร สมาธิมีไหนล่ะ สมาธิก็ดวง วัดผ่าเส้น ศูนย์กลาง ๒๐ วา ศีลก็เท่ากัน สมาธิก็เท่ากัน ปัญญาก็เท่ากัน นั่นแหละของพระอรหัตท่าน เรียกว่า **โลกุตตรปัญญา** เรียก ศีล สมาธิ ปัญญา ขั้นนั้นเป็นโลกุตตรอย่างสูง เป็นวิราคธาตุ วิราคธรรมทีเดียว พ้นจากสราคธาตุสราคธรรมไป เมื่อรู้จักชัดอย่างนี้แล้วนี้แหละ ทางปัญญา นี่แหละให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

ครั้นจะชี้แจงแสดงให้กว้างขวาง เวลาไม่จุพอ เสียงระฆังตีบอกเวลาอาราธนาให้ สวดมนต์อีกแล้ว เหตุนี้ต้องย่นย่อในทางปัญญานี้ไว้พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ในเรื่องทางปัญญาตั้งแต่ต้นจนอวาสานนี้ ขอ ความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสร ณ สถานที่นี้ทุกทั่วหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียง เท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๑๙. ศีลทั้ง ๓ ประการ

๑๔ มีนาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อธิสีลสิกฺขา สมาทาเน อธิจิตฺตสิกฺขา สมาทาเน อธิปญฺญาสิกฺขา สมาทาเน อปฺปมาเทน สมฺปาเทสฺสามาติ เอวญฺหิ โน สิกฺขิตฺตพฺพนฺติ

ณ บัดนี้อาตมภาพ จักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย **ศีลทั้ง ๓ ประการ** ซึ่งสมเด็จ–พระบรมศาสดาจารย์ทรงประทานเทศนาเรียกว่า **อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา** ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นศีลทางพุทธศาสนาต้องประสงค์ แม้ศีลตั้งแต่เป็นศีลต่ำลงไปกว่านี้ พุทธศาสนาก็นิยม ยินดี เพราะศีล สมาธิ ปัญญา ทั้ง ๓ ประการได้แสดงมาแล้ว

ศีลโดยปริยายเบื้องต่ำ ประสงค์เอาศีล ๕ ประการ

ศีลโดยปริยายเบื้องสูง ประสงค์เอาปาฏิโมกข์สังวรศีล และบริบูรณ์ด้วยมารยาท และโคจร เห็นภัยทั้งหลายสมโทษแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท บัญญัติน้อยใหญ่ทั้งหลาย เห็นศีลโดยปริยายเบื้องสูง

สมาธิโดยปริยายเบื้องต่ำ พระองค์ได้ทรงแนะนำว่า **อริยสาวกในธรรมวินัยของ พระตถาคตเจ้านี้ เป็นผู้สละอารมณ์ทั้งสิ้นหลุดขาดจากใจ ถึงซึ่งความเป็นหนึ่งของใจได้** นี้สมาธิโดยปริยายเบื้องต่ำ

สมาธิโดยปริยายเบื้องสูง ทรงแนะนำให้ดำเนินถึง **ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน** เมื่อเข้าฌานใดฌานหนึ่งได้ เรียกว่าสมาธิโดยปริยายเบื้องสูง

ปัญญาโดยปริยายเบื้องต่ำ พระองค์ได้ทรงแนะนำว่า **อริยสาวกในธรรมวินัยของ พระตถาคตเจ้านี้ เป็นผู้ปฏิบัติถึงซึ่งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป รู้ความเกิดขึ้นและความ เสื่อมไปชัด และข้อปฏิบัติดำเนินถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งทุกข์โดยชอบ อันเป็นเครื่องเบื่อ หน่ายอันประเสริฐ** นี้ปัญญาโดยปริยายเบื้องต่ำ

ปัญญาโดยปริยายเบื้องสูง คือพระองค์ทรงแนะนำว่า **ภิกษุในธรรมวินัยของ พระตถาคตเจ้านี้ เป็นผู้รู้ชัดว่านี่ทุกข์ นี่เหตุเกิดทุกข์ นี่ความดับทุกข์ นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความ ดับทุกข์** รู้ชัดในสัจจธรรมทั้ง ๔ นี้ นี่ทางปัญญาโดยปริยายเบื้องสูง

ศีลโดยปริยายเบื้องต่ำ เบื้องสูง สมาธิโดยปริยายเบื้องต่ำ เบื้องสูง ปัญญาโดยปริยาย

เบื้องต่ำ เบื้องสูงนั้นได้แสดงแล้ว ในสัปดาห์ก่อน ๆ โน้น

บัดนี้จักแสดงใน **อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา** ต่อจาก ศีล สมาธิ ปัญญา โดยปริยายเบื้องต่ำเบื้องสูงเป็นลำดับมา **อธิศีล** แปลว่า **ศีลยิ่ง อธิจิต** แปลว่า **จิตยิ่ง อธิปัญญา** แปลว่า **ปัญญายิ่ง** แปลตามมคธภาษาประกอบตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่าพุทธ–ศาสนิกชนทั้งหลาย ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัว ในอันถือมั่นซึ่งศีลยิ่ง ในอันถือมั่นซึ่งจิตยิ่ง ในอันถือมั่นซึ่งปัญญายิ่ง ดังนี้ **เอวญฺหิ โน สิกฺขิตฺตพฺพํ** อย่างนี้ อย่างนี้แม้จริงอันเราทั้งหลายควรศึกษา แปลเนื้อความเป็นสยามภาษาได้ความดังนี้ ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายในเรื่อง อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา สืบเป็นลำดับไป

อธิศีล แปลว่า **ศีลยิ่ง** ศีลยิ่งนั้นเป็นไฉน ศีลตามปกติธรรมดาที่ได้แสดงมาแล้วโดยปริยายเบื้องต่ำเบื้องสูง ศีลยิ่งนะ ยิ่งกว่าเบื้องต่ำ เบื้องสูงไปกว่านั้นหรือ **ศีลยิ่งน่ะ ต้องเห็นศีล ไม่ใช่รู้จักศีล** เห็นศีลทีเดียว ศีลโดยปกติสำรวมกาย วาจา เรียบร้อยดีไม่มีโทษ งดเว้นเบญ–จวิรัติ ๕ ประการ ขาดจากจิตสันดาน บริสุทธิ์ดุจพระอริยสาวกในธรรมวินัยของพระศาสดา นี่ศีลตามปกติธรรมดาไม่ใช่อธิศีล นี่ศีลโดยปริยายเบื้องต่ำ **ศีลโดยปริยายเบื้องสูง** เหมือนภิกษุสามเณร กำลังศึกษากันเช่นนี้ ปาฏิโมกข์สังวรศีล สำรวมตามพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต **อาจารโคจรสมฺปนฺโน** ถึงพร้อมด้วยมารยาทเครื่องมาประพฤติ โดยเอื้อเฟื้อและโคจร **อนุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสีวา** เห็นภัยทั้งหลายในโทษแม้มีประมาณน้อย **สมาทายสิกฺขติ ปเทสุ** สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทบัญญัติน้อยใหญ่ทั้งหลาย นี่ศีลโดยปริยายเบื้องสูง ไม่ใช่อธิศีล

คือบริสุทธิ์ตลอดจนกระทั่งถึงเจตนา ความนึกคิดอ่านก็เป็นศีลจริง ๆ ตรงตามวาระพระบาลีว่า **เจตนาหํ ภิกฺขเว สีลํ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เจตนาความคิดอ่านทางใจนั่นแหละเป็นศีล** รับสั่งดังนี้ นี่ก็เป็น "**เจตนาศีล**" ความคิดอ่านทางใจ ศีลมีแต่กายกับวาจา เจตนาก็เป็นศีล ความนึกคิดอ่านก็เป็นศีลอีก เป็นศีลด้วย แต่ว่ายังไม่ถึงอธิศีล **อธิศีล ศีลที่เห็น ไม่ใช่ศีลที่รู้** เจตนาความคิดอ่านปกติสละสลวยเรียบร้อย ก็มาจากศีล **ศีลเป็นดวงใสอยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสบริสุทธิ์ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงศีลอยู่ภายในนั้น** ใสบริสุทธิ์เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ อยู่ในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ศีลดวงนั่นแหละ ถ้าผู้ปฏิบัติไปถึงไปเห็นเป็นปรากฏขึ้น ในศูนย์กลางกายมนุษย์เห็นเป็นปรากฏขึ้น **ศีลดวงนั้นแหละได้ชื่อว่าเป็นอธิศีล เป็นอธิศีลแท้ ๆ**

เมื่อรู้จักอธิศีลดังนี้ละก็ ศีลโดยปริยายเบื้องต่ำเบื้องสูงนั้นเป็นปกติศีล ในศีลที่เห็นดวงใสในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั่น อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ ศีลดวงนั้นเขาเรียกว่าอธิศีล อธิศีลแปลว่าศีลยิ่ง ศีลที่ผู้ปฏิบัติและเห็นแล้วก็ ใจของผู้ปฏิบัติก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีลนั่นบ้าง ไม่ล่อกแล่กเหลวไหล เหลวไหลเลอะเลือน ใจเป็นหนึ่งลงไปกลางดวงศีลนั่น นั้นเป็น **อธิศีล** แท้ ๆ **ศีลนั่นจะบริสุทธิ์ ก็เห็นว่าบริสุทธิ์ ศีลไม่บริสุทธิ์ก็เห็นว่าไม่บริสุทธิ์** จะสะอาดเพียงแค่ไหนก็เห็น ไม่สะอาดแค่ไหนก็เห็น ขุ่มมัวเศร้าหมองก็เห็นทั้งนั้น ศีลไม่เป็นท่อนเป็นช่อง **อคณฺฑาฉิทฺทา อพลา** เมื่อรักษาศีล ใจหยุดอยู่ในศีลนั้น ศีลไม่เป็นไปเพื่อกำลัง ต้องการรักษาศีลจะให้รวยเท่านั้นเท่านี้ มั่งมีเท่าโน้นมั่งมีเท่านี้ ศีลเป็นไปด้วยกำลังเช่นนี้ไม่มี ไม่ประสงค์เป็นอธิศีล ส่วน **อธิศีล** นั้น เมื่อใจหยุดอยู่กลางดวงศีลก็หยุดทีเดียว มุ่งแต่สมาธิต่อไปไม่ได้มุ่งสิ่งอื่น "อธิศีล" ที่ปรากฏนั่นแหละผิดปกติธรรมดา

เมื่อเห็น **ดวงศีล** ขนาดนั้นแล้ว ผู้มีปัญญาก็ไม่ได้ถอยออก ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีลนั่น หยุดนิ่งพอถูกส่วนเข้าเท่านั้นก็จะเข้าถึง **ดวงสมาธิ** อยู่กลางดวงศีลนั่น เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน ดวงขนาดนั้น นั่น **สมาธิ** ที่เห็นดวงนั้นแหละ **ดวงอธิจิต** หละ **จิตยิ่ง สมาธิยิ่ง** หละ นั่นเป็นสมาธิยิ่ง ยิ่งกว่าที่ทำมาแล้ว เป็นมาแล้ว เห็นมาแล้ว นั้นเรียกว่า **จิตยิ่ง**

จิตก็จะหยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิอีก เมื่อจิตหยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ นิ่งพอถูกส่วนเข้า พอจิตที่หยุดนิ่งก็กลางของกลาง กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ หนักเข้า พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็น **ดวงปัญญา** อีกดวงหนึ่งอยู่กลางดวงสมาธินั่น นั่นแหละปัญญาดวงนั้น เขาเรียกว่า "**อธิปัญญา**" อธิปัญญาแท้ ๆ อธิปัญญาในตอนต้นไม่ใช่ตอนปลาย มีตอนปลายอีก

อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ทั้ง ๓ ดวงนี้ นี่แหละเป็นธรรมถ่องแท้ในพุทธศาสนา เมื่อผู้ปฏิบัติใน ศีล สมาธิ ปัญญา ต้องเข้าถึงดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา จึงจะได้ชื่อว่าเข้าถึงอธิศีล เข้าถึงอธิจิต เข้าถึงอธิปัญญา ถ้าจะดำเนินต่อไปตามร่องรอยของพระพุทธศาสนา กลางดวงปัญญามีวิมุตติ กลางดวงอธิปัญญานั่นมีวิมุตติ วิมุตติอย่างไร วิมุตติหลุดทีเดียว หลุดจากศีล สมาธิ ปัญญา ลงไปทีเดียว วิมุตติแปลว่าวิมุตติหลุด แปลว่าหลุดพ้น กลางดวงวิมุตตินั้นจะเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะเป็นธรรมที่พึงจะรู้เห็นตามความเป็นจริง หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่น พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นก็จะเห็น **กายมนุษย์ละเอียด** เห็นกายมนุษย์ที่นอนฝันออกไป เห็นปรากฏทีเดียว ว่า อ้อ กายนี้เองที่เรานอนฝันออกไปเห็นปรากฏนี้เอง ไม่ฝันแล้วก็ไม่เห็น ฝันจึงเห็น เห็นปรากฏกายที่นอน

ฝันออกไป นี่อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ในกายมนุษย์ที่หยาบนี้

ยังมี อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ในกายมนุษย์ที่ละเอียดนั่น ใจกายมนุษย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงอธิศีลหยุดอยู่กลางดวงอธิศีลอีก พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิจิต หยุดอยู่กลางดวงอธิจิตนั้นอีก พอถูกส่วนเข้าก็เห็นอธิปัญญา หยุดอยู่กลางดวงอธิปัญญานั่นอีก พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตตินั่นอีก ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายทิพย์** นี่เข้าถึง อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ในกายมนุษย์ละเอียด

ใจกายทิพย์ก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ พอถูกส่วนเข้าเห็นอะไร เห็นอธิศีล หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางอธิศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิต หยุดนิ่งอยู่ศูนย์–กลางดวงอธิจิต ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอธิปัญญา พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายทิพย์ละเอียด** ใจกายทิพย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิศีล หยุดอยู่กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิต หยุดอยู่กลางดวงอธิจิต ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญา หยุดอยู่กลางดวงอธิปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายรูปพรหม**

ใจกายรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิศีล หยุดอยู่กลางดวงอธิศีลถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิจิต หยุดอยู่กลางดวงอธิจิตถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงอธิปัญญาถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็นกายรูป**พรหมละเอียด** ใจกายรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงอธิศีลถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิต หยุดอยู่กลางดวงอธิจิตถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญา หยุดอยู่กลางดวงอธิปัญญาเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็นกาย**อรูปพรหม**

ใจกายอรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิศีล หยุดอยู่กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิต หยุดอยู่กลางดวงอธิจิตถูก

ส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงอธิปัญญาถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะถูกส่วนเข้าก็เห็นกาย**อรูปพรหมละเอียด** ใจอรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดอีก พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิศีล หยุดอยู่กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิต หยุดอยู่กลางดวงอธิจิต ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิ–ปัญญา หยุดอยู่กลางดวงอธิปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะถูกส่วนเข้า เห็น **กายธรรม รูปเหมือนพระปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า หน้าตักโตเล็กเท่าไร ตามส่วนของกายธรรมนั้น** ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า งดงามนัก นั่นแหละ **กายธรรม** นั่นแหละเรียกว่า **พุทฺโธ** หรือเรียกว่า **พุทธรัตนะ** กายธรรมนั่นเองเรียกว่าพุทธรัตนะ นี่ตรงนี้เป็นปัญหาอยู่ตรงนี้ เมื่อเราแสดงศีลของสามัญสัตว์ที่ยังไม่เห็นหรือยังไม่รู้ เป็นสามัญศีล ไม่ใช่อธิศีล ศีลผู้ทำมี ทำเป็น ทำเห็น เป็นอธิศีล

ตั้งแต่กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด ถึงกายธรรม เมื่อเข้าถึงกายธรรมแล้วดวงศีลในกายธรรมยังมีอีก

ใจกายธรรมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย พอหยุดถูกส่วนเข้าเห็นดวงศีลอีก ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายใหญ่กว้างแค่ไหน หน้าตักกว้างแค่ไหน **ดวง-ธรรม** ที่**เป็นธรรมกาย** กลมรอบตัวเหมือนยังกับลูกบิลเลียดกลมรอบตัว ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า ยิ่งกว่านั้น ใสกว่านั้น **วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย ดวงศีลที่**เห็นขึ้นในดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้นเท่ากัน ดวงธรรมนั่นเท่าไร ดวงศีลนั่นก็เท่านั้น ดวงสมาธิก็เท่านั้น ดวงปัญญาก็เท่านั้น ดวงเท่ากันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นปัญหาสำคัญนัก ศีลนี้ เมื่อเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนี่ เมื่อเข้าถึงศีลในดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนี่แล้วก็ควรจะขยับชั้นขึ้นไปใหม่

ศีลที่แสดงมาแล้วนั้นเป็น**ปกติศีล**ไป หรือ**ศีลขั้นต้น** ยังไม่ถึง**ศีลเห็น** นี่เป็นธรรมดาศีลไป หรือเป็นปกติศีลไป เมื่อเข้าถึงธรรมกาย พอไปเห็นดวงศีลในธรรมกายเข้า ใหญ่ขนาดวัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว ศีลขนาดนั้น ศีลที่ในกาย ๘ กาย กายมนุษย์ตลอดจนกระทั่งถึงกายอรูปพรหมละเอียด ๘ กายนั้น ควรเป็นปกติศีลเสีย ต้องขยับขึ้นดังนี้ **ดวงศีลในดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็เป็นอธิศีลไป** สูงขึ้นขนาดนี้ นี่ได้แก่คนปฏิบัติเป็นสูงขึ้นไปต้องจัดดังนี้ เป็น**อธิศีล เพราะศีลในดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย**

นั่นยิ่งกว่าดวงศีลในกายทั้ง ๘ กาย ที่แล้วมา

เข้าถึงกายธรรมแล้ว **กายธรรมไม่ใช่กายในภพ เป็นกายนอกภพ**

กาย ๘ กาย กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียดเป็นกายในภพ กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด พวกนี้กายอยู่ในภพ กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดนี่เป็นกายอยู่ใน**รูปภพ** กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียดอยู่ใน**อรูปภพ** กายเหล่านี้อยู่ในภพ **ศีล**ก็ควรจะเป็น**ปกติศีล**ไป เมื่อเข้าถึงธรรมกายแล้วศีลในกายทั้ง ๘ นั้นก็เป็นปกติไป **ดวงศีลที่ใสวัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย นั่นเป็นอธิศีลแท้ ๆ** ไม่เคลื่อนหละ คราวนี้ถูกแน่หละ

ใจกายธรรมก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีลนั่น ถูกส่วนเข้า เข้าถึง **ดวงสมาธิ** นั่น**อธิจิตแท้ ๆ** เข้าถึงดวงอธิศีลดวงอธิจิตได้ดังนี้แล้ว กลางดวงอธิจิตนั่นก็เป็น**ดวงอธิปัญญา**เท่ากันดวงเท่า ๆ กัน หยุดอยู่กลางดวงอธิปัญญาถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายธรรมละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจกายธรรมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิศีลอีก หยุดอยู่กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิตอีก ดวงเท่า ๆ กัน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัวเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอธิจิตอีก ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงอธิปัญญาอีก ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติอีก ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะอีก ถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายธรรมพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจกายพระโสดาก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมทำให้เป็นกายพระโสดา หยุดนิ่งถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิศีลอีก วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิตอีกเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงอธิจิต ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญาเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงอธิปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายพระโสดาละเอียด** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป ใจของพระโสดาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิศีล หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิต หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอธิจิต ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอธิปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า

เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจของกายพระสกทาคาก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิจิต หยุดนิ่งอยู่กลางดวงอธิจิต ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิปัญญา หยุดอยู่กลางดวงอธิปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายพระสกทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป ใจของพระสกทาคาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิต หยุดนิ่งอยู่กลางดวงอธิจิต ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอธิปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายพระอนาคา** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจของพระอนาคาก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิจิต หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอธิจิต ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงอธิปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสนนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายพระอนาคาละเอียด** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป ใจของพระอนาคาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิศีล หยุดอยู่กลางดวงอธิศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงอธิจิต หยุดนิ่งอยู่กลางดวงอธิจิต ถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลวงดวงอธิปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายพระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจของพระอรหัตก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงอธิศีล ตรงนี้แหละเป็นปัญหาอยู่ที่เรียกว่าเป็นอธิศีล พอถึงพระอรหัตแล้วอีกชั้นหนึ่ง หมดกิเลสเสียแล้ว ถ้าหากว่า นี่เป็น**วิราคธาตุ วิราคธรรม ดวงศีลในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ถ้าหากว่าเป็นอธิศีลจะซ้ำรอยกันไป ควรจะเป็น**

วิมุตติศีล เพราะท่านเป็นวิมุตติทั้งเรื่องเสียแล้ว พระอรหัตควรเป็นวิมุตติศีล แล้วดวงนั้นวัดผ่าศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว ศีลดวงนั้นเป็นวิมุตติศีล เป็นวิมุตติเสียแล้ว ท่านหยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติศีลนั้น ถูกส่วนเข้าก็เข้า**วิมุตติจิต** หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติจิตก็เข้าถึง**วิมุตติปัญญา** หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติปัญญานั่นเข้าถึง**วิมุตติ** หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติ เข้าถึง**วิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่น พอถูกส่วนเข้าเห็น **กายพระอรหัตละเอียด** หน้าตักขยายส่วนหน้าขึ้นไป ๓๐ วาทีเดียว กลมรอบตัวเท่าหน้าตักธรรมกายละเอียด ละเอียดหนักขึ้นไปเท่าไรก็โตหนักขึ้นไป ละเอียดหนักขึ้นไปเท่าไรก็โตหนักขึ้นไป นับอสงไขยไม่ถ้วน ละเอียดขึ้นไปดังนี้ แต่ว่าต้องเดินไปแนวนี้ ผิดแนวนี้แล้วก็ไม่ถูก อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ถูกแนวนี้ละก็ถูก อธิศีล อธิ–จิต อธิปัญญา เป็นลำดับไป **ถูกหลักนี้จึงจะไปนิพพานได้ เมื่อถึงพระอรหัตก็ไปนิพพานทีเดียว ทางอื่นไม่มีทางไป** มีทางไปนิพพานเท่านั้น เมื่อถึงพระอรหัตแล้ว พระพุทธเจ้าท่านประพฤติปฏิบัติ ถึงพระอรหัตแล้วเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าในโลกแล้ว ท่านก็ส่องดูธรรมุปนิสัยสัตว์ ว่านี่เราปฏิบัติมาถึงแค่นี้แล้วเราจะเคารพอะไร เราไม่เห็นมีใครควรเคารพใน ๓ ภพ กามภพเป็นกายมนุษย์ กายสัตว์นรก กายสัตว์เดรัจฉาน กายเปรต กายอสุร–กาย หรือกายมนุษย์ก็ดี ในภพมนุษย์ กายมนุษย์ กายทิพย์ในจาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรตี ปรนิมมิตวสวัตตี ในกามภพนี้ หย่อนกว่าเราทั้งนั้น ไม่ถึงเรา ท่านมาขยับขึ้นมาถึงรูปพรหม ๑๖ ชั้น พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรมหา ปริตตาภา อัปปมาณาภา อาภัสรา ฯลฯ ๑๑ ชั้นนี้กายต่ำกว่าเราทั้งนั้น อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา นี่เป็นที่อยู่ของกายพรหม ต่ำกว่าเราทั้งนั้น ที่ไม่ได้มรรคผล จนไปถึงกายอรูปพรหม ๔ ชั้น อากาสานัญจายตนะภพ วิญญาณัญจายตนะภพ อากิญจัญญายตนะภพ เนวสัญญานาสัญญายตนะภพ ก็ไม่ลดลงไปได้ เราสูงกว่าทั้งนั้น เราจะเคารพใครสักการะใคร นับถือใคร จึงจะสมควร ท่านก็สอดธรรมกายพระอรหัตถอยออกไปนิพพาน มีเท่าไร ๆ ๆ ก็เข้ากลางหนักเข้าไป **ถามพระพุทธเจ้าที่ไปนิพพานแล้วเก่า ๆ มากน้อยมีเท่าไรรู้เรื่องหมด ว่าพระพุทธเจ้าเก่า ๆ นับถือใคร บูชาใคร เคารพใคร** มีตำรับตำรายืนยันเป็นเนติแบบแผนทีเดียว ท่านวางตำรับตำราไว้ว่า **เย จ อตีตาสมฺพุทฺธา เย จ พุทฺธา อนาคตโว เจ ปรินิพฺพสมฺพุทฺโธ นโข ปนาปโน สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน วิหรึสุ อหาติ จ อหริสฺ-สนฺติ เย สา พุทฺธานธมฺมกา ตสฺมา อตฺตกาเมน มหพฺขมฺมติกํทิกา สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ สรํ นิพฺพาน สาสนตฺติ** นี้ เป็นตำรับตำราพระพุทธเจ้า ท่านดำริเมื่อได้ตรัสรู้แล้วว่าพระสัมพุทธเจ้าเหล่าใดในอดีตกาลที่ล่วงไปแล้วทั้งหลาย พระพุทธเจ้าเหล่าใดที่ปรากฏ

ในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใดที่จะมาในอนาคตกาลภายภาคข้างหน้า พระสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดผู้ซึ่งยังความโศกของประชาชนเป็นอันมากให้วินาศไป ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ **สพฺเพ สทฺธมฺม ครุโน** ล้วนเคารพสัทธรรมทั้งสิ้น เคารพสัทธรรมทีเดียว **วิหรึสุ วิหาติ จ วิหาปิ วิหาริสฺสนฺติ** พระสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใดมีอยู่แล้วด้วย มีอยู่ในบัดนี้ด้วย ทั้งจะมีต่อไปในภายภาคเบื้องหน้าด้วย **เอสาน ธมฺมกา** ที่เคารพสัทธรรมเป็นธรรมดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เคารพสัทธรรมอย่างเดียว **ตสฺมาหิ อตฺตกาเมน** เพราะเหตุนั้นบุคคลผู้รักตน สงสารตน ยินดีต่อตน จำนงความเป็นใหญ่ ควรเคารพสัทธรรม **ควรทำการเคารพสัทธรรม นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย**ปรากฏอย่างนี้

เคารพสัทธรรม เคารพอย่างไร เคารพไม่ถูก ไม่ใช่เคารพง่าย ๆ ที่ได้เข้ากายพระอรหัต นี่มาอย่างไงล่ะ ใจก็ต้องหยุดนะซี เริ่มต้นก็ต้องหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ พอหยุดถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล หยุดอีกนั่นแหละ พอเข้าถึงดวงสมาธิ ก็หยุดอยู่กลางดวงสมาธิอีก พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา พอเข้าถึงดวงปัญญาก็หยุดอยู่กลางดวงปัญญาอีก เข้าถึงดวงวิมุตติ ก็หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติอีก เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีก ก็เข้าถึง**กายมนุษย์ละเอียด** ใจกายมนุษย์ละเอียดก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดอีก **หยุดที่ใจหยุดนั่นแหละ** ถูกหละ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดอีก เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีลอีก เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิอีก เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา หยุดอันเดียว เข้าดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอันเดียว แหละหยุดในหยุดเรื่อยไป ก็เข้าถึง**กายทิพย์**

ใจกายทิพย์ก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์อีก **หยุดนั่นแหละสำคัญ หยุดนั่นแหละเป็นตัวสำเร็จ หยุดอันเดียวเท่านั้นแหละ** ทางพุทธศาสนาเป็นเป้าหมายใจดำ หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ หยุดอันเดียวถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอันเดียวเท่านั้นก็เข้าถึง**กายทิพย์ละเอียด**

ใจกายทิพย์ละเอียดก็หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีลก็เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ก็เข้าถึงดวงวุมิตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ก็เข้าถึงดวงวิมุตติ–

ญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกาย**รูปพรหม** ใจกายรูปพรหมก็หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม หยุดอันเดียว เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกาย**รูปพรหมละเอียด**

พอเข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด ใจของรูปพรหมละเอียดก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิเข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ–ญาณทัสสนะ หยุดอันเดียวแหละตัวสำเร็จ นี่แหละหัวใจเฉพาะพระพุทธศาสนาหละ อย่าไปเข้าใจอื่นนะ เข้าใจอื่นเหลวหละ ก็เข้าถึง**กายอรูปพรหม** ใจกายอรูปพรหมก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมนั่นแหละ ก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีลอีก เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิอีก เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญาอีก เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติอีก เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีก ก็เข้าถึงกาย**อรูปพรหมละเอียด** ใจกายอรูปพรหมละเอียด ก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดอีก ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีลอีก ก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิอีก เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญาก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ–ญาณทัสสนะอีก ก็เข้าถึง**กายธรรม** หยุดอันเดียวอย่าเลอะ ทางอื่นไม่ได้ พอหยุดเข้าได้ละก็ถูกเป้าหมายใจดำของพระพุทธศาสนาทีเดียว

ใจกายธรรมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย พอถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญาก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็เข้าถึง**กายธรรมละเอียด**

ใจกายธรรมละเอียดก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด หยุดอันเดียว พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูก

ส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวุมิตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะเข้าถึง**กายพระโสดา** ใจกายพระโสดาก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีลก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญาก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายพระโสดาละเอียด**

ใจกายพระโสดาละเอียดก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีลก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็เข้าถึงกาย**พระสกทาคา** นี้ถ้าไม่หยุดแล้วเข้าไม่ถึงแท้ ๆ ใจกายพระสกทาคาก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคา ก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีลก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญาก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกาย**พระสกทาคาละเอียด**

ใจกายพระสกทาคาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียด ก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีลก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญาก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอันเดียวนั่นแหละ ก็เข้าถึงกาย**พระอนาคา** ใจกายพระอนาคาก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็เข้าถึง**กายพระอนาคาละเอียด**

ใจกายพระอนาคาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีลก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญาก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ

ก็เข้าถึงกาย**พระอรหัต** ใจกายพระอรหัตก็หยุดไม่ถอยเลย ไม่เขยื้อนทีเดียว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต ไม่เขยื้อนทีเดียว เข้าถึง**ดวงวิมุตติศีล** ใจพระอรหัตก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติศีล ก็เข้าถึงดวง**วิมุตติสมาธิ** ใจพระอรหัตก็หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติสมาธิ เข้าถึงดวง**วิมุตติปัญญา** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติปัญญา ก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่นั่นก็เข้าถึง**กายพระอรหัตละเอียด** แบบเดียวกันอย่างนี้

เมื่อรู้จักใจกลางพระศาสนาดังนี้ละก็ **ปล้ำใจให้หยุดเท่านั้น ถูกทางไปพระพุทธเจ้าพระอรหันต์** ให้ถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของพระพุทธศาสนา แต่ว่า**ต้องอาศัยศีล สมาธิ ปัญญา** ต้องอาศัย**อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา** ต้องอาศัย **วิมุตติศีล วิมุตติจิต วุมิตติปัญญา** ถ้าไม่อาศัยทางนี้เดินละก็ไปไม่ได้ ถ้าไม่อาศัยศีล สมาธิ ปัญญา อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ไม่อาศัยวิมุตติศีล วิมุตติจิต วิมุตติปัญญา แล้วไปไม่ได้ ไปไม่รอดทีเดียว เหตุนี้ทางพระพุทธศาสนาจึงได้วางตำราไว้ว่า **วินัยปิฎก** คือศีลนั่นเอง ย่อลงใส่ศีลนั่นเอง **สุตตันตปิฎก** ย่อลงก็**จิต** ที่เรียกว่า**สมาธิ**นั่นเอง **ปรมัตถปิฎก** ย่อลงก็**ปัญญา**นั่นเอง ตรงกับ**อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา วิมุตติศีล วิมุตติจิต วิมุตติปัญญา** อันเดียวกันนั่นเอง นี่เป้าหมายใจดำของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้ เมื่อรู้จักหลักอย่างนี้ ต้องทำให้ถูกอย่างนี้ เมื่อทำให้ถูกอย่างนี้ก็ถูกใจดำทางพระพุทธศาสนา ถ้าไม่เดินทางนี้ก็ไม่ได้เรื่อง เอาหลักไม่ได้ เมื่อทำถูกต้องอันนี้ละก็พบพระพุทธศาสนา ก็ได้เรื่อง เอาตามหลักได้ ก็ถูกชายจีวรของพระพุทธเจ้าอยู่ ถ้าว่าทำไม่ถูกดังนี้ เหมือนอยู่คนละจักรวาล ถ้าว่าถูกหลักดังนี้แล้วดังนี้แหละ **อวญฺหิ โน สิกฺขิตฺตพฺพํ** จริงอยู่อย่างนี้แหละ ท่านทั้งหลายควรศึกษา ไม่ศึกษาอย่างนี้ก็เอาตัวไม่รอด ที่ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถา **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๒๐. อริยธนคาถา

๑๙ มีนาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา
สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ
สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ อุชุ ภูตญฺจ ทสฺสนํ
อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ
ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ
อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธาน สาสนํ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพ จักได้แสดงธรรมิกถาในวันกลางเดือนสี่นี้ แสดงในเรื่อง **อริยธนคาถา** แปลว่าทรัพย์ของพระอริยเจ้า หรือแปลว่า ทรัพย์อันประเสริฐ จะแสดงตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย พอเป็นเครื่องปฏิการสนองประคองศรัทธาประดับสติปัญญาคุณสมบัติของท่านพุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า

ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา ความเชื่อไม่หวั่นไหว ตั้งอยู่ด้วยดีแล้วในพระตถาคตเจ้ามีอยู่แก่บุคคลใด **สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ** ศีลที่ดีงามอันพระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญแล้ว มีอยู่แก่บุคคลใด **สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ** ความเลื่อมใสในพระสงฆ์มีอยู่แก่บุคคลใด ความเห็นซึ่งเป็นธรรมชาติทรงมีอยู่แก่บุคคลใด **อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ** นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า บุคคลนั้นเป็นคนไม่จน เป็นคนมั่งมี **อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ** ความเป็นอยู่ของคนนั้นไม่เปล่าจากประโยชน์ **ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธาน สาสนํ** เพราะเหตุนั้นผู้มีปัญญา เมื่อมาระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายแล้ว ควรประกอบความเชื่อ และประกอบศีล ประกอบความเลื่อมใส ประกอบความเห็นธรรมไว้ในใจเนือง ๆ เถิด ประเสริฐนัก

นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้ ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป เพราะเราท่านทั้งหลายเป็นคนไม่มีทรัพย์ในโลกนี้เป็นเครื่อง

อุ่นใจ ให้นึกถึงเงินที่รัฐบาลใช้สอยก็มีไม่พอใช้ หรือจะนึกถึงสมบัติอันใดไม่พอใช้ทั้งนั้น ที่เป็นภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา เมื่อมาระลึกเช่นนี้แล้ว เราควรจะตั้งใจให้ผ่องแผ้ว เรามาประสบพบพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานอริยทรัพย์ไว้ เป็นอเนกอนันต์สุดที่จะพรรณนา

บัดนี้ จะชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาไว้เป็นลำดับไป ความเชื่ออันนี้แหละให้รักษาไว้ให้มั่นในขันธสันดาน ชื่ออจลา ไม่กลับกลอก ความเชื่อที่ไม่กลับกลอกตั้งมั่นด้วยดีแล้วในพระตถาคตเจ้า มีอยู่แก่บุคคลใด ความเชื่ออันนี้ควรสำทับให้แน่นอนไว้ในใจ ความเชื่อนี้เป็นตัวสำคัญในการปฏิบัติศาสนา ถ้าความเชื่อนี้ไม่แน่นอนง่อนแง่นคลอนแคลนแล้ว จะเอาตัวรอดไม่ได้ ถ้าความเชื่อไม่ง่อนแง่นไม่คลอนแคลนแน่นอนแล้ว จะเอาตัวรอดได้ ความเชื่อที่ง่อนแง่นคลอนแคลนไม่มั่นคงนั้นเป็นไฉน? ตั้งใจตรงลงไปว่า จะปฏิบัติในพุทธศาสนาเหมือนภิกษุสามเณร ทอดตัวลงไปแล้วว่าเป็นพระจริง ๆ เป็นเณรจริง ๆ คอยรักษาความจริงอันนั้นไว้ อย่าให้กลับกลอกได้ อุบาสกอุบาสิกาก็เหมือนกัน ทอดตัวลงไปแล้วว่า ต้องเป็นอุบาสกอุบาสิกาจริง ๆ แล้วรักษาความจริงอันนั้นไว้ อย่าให้กลับกลอกง่อนแง่นคลอนแคลนได้ นี้รักษาความจริงไว้ได้ ได้ชื่อว่าความเชื่ออันนั้นไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน ตั้งมั่นด้วยดีแล้วในพระตถาคตเจ้า

ธมฺมกาโย อหํ อิติปิ เราผู้ตถาคตคือธรรมกาย พระตถาคตเจ้าน่ะคือธรรมกาย เชื่อธรรมกายนั่นเอง ไม่ใช่เชื่อลอกแลกไปทางใดทางหนึ่ง เชื่อธรรมกาย ให้เห็นธรรมกายให้เป็นธรรมกาย **ถ้าเห็นธรรมกายเป็นธรรมกายแล้ว แก้ไขธรรมกายนั่นให้สะอาดให้ผ่องใสหนักขึ้น อย่าให้ยุ่งอย่าให้มัวหมอง** ถ้าเห็นบ้างไม่เห็นบ้าง อย่างนั้นยังง่อนแง่นยังใช้ไม่ได้ ถ้าเห็นเสียแจ่มใสบริสุทธิ์ ไม่มีราคีเหมือนกระจกส่องเงาหน้า เจ้าของเห็นเวลาไรแล้วยิ้มจ้าเวลานั้น ไม่ได้ซูบซีดเศร้าหมองเลย ผ่องใสอย่างนี้ เชื่อลงไปขนาดนี้นี่เป็นที่พึ่งของเราจริง สิ่งอื่นไม่มี ให้แน่นอนลงไปเสียอย่างนี้ เมื่อแน่นอนลงไปเช่นนี้แล้ว ก็เห็นธรรมกายนั่นเองเป็นใหญ่ สิ่งอื่นเป็นใหญ่กว่านี้ไม่มี หมดทั้งสากลโลก **หมดในธาตุในธรรม ที่จะเป็นใหญ่กว่าธรรมกายนี้ไม่มี** ให้แน่นอนเสียในใจอย่างนี้ มั่นคงลงไปอย่างนั้น ไม่ง่อนแง่นไม่คลอนแคลนจริงลงไปอย่างนั้น **แล้วใจต้องนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายทีเดียว** ค่ำมืดดึกดื่นเที่ยงคืนไม่ลุก ลืมตาก็แจ่มอยู่กับธรรมกายนั่น เมื่อนอนหลับเข้าก็แล้วไป เข้าที่ไปจนกระทั่งหลับอยู่กับธรรมกาย ตื่นขึ้นก็ติดอยู่กับดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้นแจ่มจ้าอยู่เสมอ นี่แหละเจอแล้วซึ่งพระตถาคตเจ้า นั่นตัวพระตถาคตเจ้าทีเดียว เมื่อเชื่อลงไปเช่นนี้เรียกว่าไม่กลับกลอก ถ้าไม่กลับกลอกต้องทำสูงหนักขึ้นไป ไม่กลับกลอก แต่

ตอนต้น แต่ว่ายังเป็นโคตรภูบุคคลยังกลับกลอกอยู่ ให้เข้าถึงพระโสดาเสียจึงจะไม่กลับกลอก เข้าถึงพระโสดาก็ใกล้กับโคตรภู เข้าถึงพระสกทาคาเสียนั่นจึงจะแน่นแฟ้นขึ้น ถึงพระสกทาคาแล้วก็ยังมีกามราคะพยาบาทอย่างละเอียดอยู่ ให้ถึงพระอนาคาเสีย กามราคะพยาบาทอย่างละเอียดหมดไป แต่ว่ายังไม่ถึงวิราคธาตุวิราคธรรมได้ ให้อุตส่าห์พยายามทำให้สูงขึ้นไปกว่านั้น ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชาให้ได้ ให้เข้าถึงพระอรหัตเสียทีเดียว เข้าถึงพระอรหัตแล้ว **อินฺทขีลูปโม** ดุจดังว่าเสาเขื่อนปักเขื่อนไว้ ลมพัดมาแต่ทิศทั้งสี่ทั้งแปดไม่เขยื้อน ตั้งมั่นทีเดียว **อจลสทฺธา** ไม่กลับกลอกแน่นอนทีเดียว

ถ้าแม้ว่าปุถุชนหญิงก็ดี ชายก็ดี ทำใจแน่ได้ขนาดนั้นละก็ แปลว่านับถือศาสนาเป็นเบอร์หนึ่ง ไม่มีสองมาเทียมละแน่นขนาดนั้น แน่นแค่ไหน แน่นไปจริง ๆ เชื่อในพระตถาคตเจ้า เชื่อในธรรมกายลงไปแค่ชีวิต แน่นแค่ชีวิต แม้จะตายเสียก็ตายไปเถอะ ที่จะไม่ให้เชื่อธรรมกายละก็เป็นไม่ได้เด็ดขาด ฆ่าเสียก็ยอม ตายก็ตายไป ให้เชื่อกันจริงลงไปอย่างนี้อย่างนี้ได้ชื่อว่า ตั้งมั่นด้วยดีแล้วในพระตถาคตเจ้า นี้เป็นข้อต้น

ข้อที่สองรองลำดับลงไป **สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ** ศีลอันดีงามที่พระอริยเจ้าทั้งหลายยินดี อันพระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญแล้ว ศีลดีงามนั้นศีลอะไร? ศีลอยู่ที่ไหน? ศีลเป็นอย่างไร? **ศีลบริสุทธิ์** นั่นแหละ เรียก **กัลยาณศีล บริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา** ไม่มีร่องรอยเสียเลย **บริสุทธิ์เจตนา** ซึ่งเข้าไปกว่ากายวาจาอีก **บริสุทธิ์เจตนา** หมายความว่า **เจตนาความคิดอ่านทางใจก็บริสุทธิ์ผ่องแผ้วไม่มีราคี ความคิดอ่านทางใจเห็นศีลจริง ๆ อย่างนี้** เรียกว่า "**กัลยาณศีล**" ที่พระอริยเจ้าชอบใจ อันพระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญแล้ว ศีลที่สำหรับเป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลายที่เรียกว่าเป็นกัลยาณศีลนั้น **ศีลเป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นศีลดวงใสเท่าดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ อยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์**

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ **ศีล** เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น ของใหญ่อยู่ในของเล็กอย่างไร? ขันกับพานไม่รับกันได้ กระจกชักรูป กล้องชักรูป ของใหญ่เข้าไปอยู่เท่าไรก็ได้ ศีลที่บริสุทธิ์สะอาดเป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ใสบริสุทธิ์ดุจกระจกส่องเงาหน้ากลมรอบตัว

ศีล นั่นแหละ **ปสํสิตํ** พระอริยเจ้าชอบใจนัก พระอริยเจ้าสรรเสริญนัก **ศีลอย่างนี้ทางที่จะไปเป็นพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ต้องไปกลางดวงศีลนี้เท่านั้น ทางอื่นไปไม่ได้เด็ดขาด** นี้แหละช่องนี้แหละ **ดวงนี้แหละจบวินัยปิฎก เป็นยอดรวมยอดของวินัยปิฎก**

ทีเดียว แล้วก็ต้องไปทางนี้แหละ จะไปสักกี่กาย ๆ ก็มีศีลดวงนี้เป็นต้นเรื่อยไปดังนี้แหละ **ศีลดวงนี้เป็นศีลสำคัญ ศีลทางมรรคผลทีเดียว นี่แหละตัวอธิศีลทีเดียว ไม่ใช่ปกติศีล**

เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว ต้องเข้าให้ถึงศีลดวงนี้ ถ้าปฏิบัติพระพุทธศาสนาเข้าถึงศีลดวงนี้ไม่ได้ละก็ ไม่ถูกทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ให้รู้ชัดอย่างนี้ทีเดียว เมื่อรู้ชัดอย่างนี้ละก็ **ที่เข้าถึงแล้ว ก็อุตส่าห์พยายามเลื่อมใสในธรรมต่อไป ที่เข้ายังไม่ถึงก็อุตส่าห์พยายามเข้าให้ถึง ให้เป็นหนึ่งแน่ลงไป ไม่ให้เสียทีที่มาประสบพบพระพุทธศาสนา** ถ้าว่ามีศีลอันดีงามที่พระอริยเจ้าใคร่ ที่พระอริยเจ้าชอบใจเช่นนี้ มีอยู่แก่บุคคลใด ก็ได้ชื่อว่าบุคคลนั้นมีภูมิใจอยู่เอิบอิ่มใจอยู่ นี่เป็นข้อแก้ศีล

ความเลื่อมใสข้อสามต่อไป **สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ** ความเลื่อมใสในพระสงฆ์มีอยู่แก่บุคคลใด ข้อต้นเรากล่าวว่า **พุทฺโธ** ถึงพระพุทธเจ้า ข้อที่สองนั้นเป็นศีลไป ข้อที่สามนี้มาเป็นพระสงฆ์ ความเลื่อมใสในพระสงฆ์ ความเลื่อมใสในพระสงฆ์นั้นเลื่อมใสอย่างไร? พระสงฆ์นี้ท่านประพฤติน่าเลื่อมใส ท่านประพฤติดี เป็นภิกษุ สามเณรประพฤติดีละก็อาจจะเป็นอายุพระพุทธศาสนาได้ดีเหมือนพระเจ้าศรีธรรมาโศกราชเห็นนิโครธสามเณรเข้าเห็นมารยาทเรียบร้อย สำรวม กาย วาจา ดีไม่มีที่ติ ใช้ให้ราชบุรุษไปตามนิมนต์คนหนึ่งไป พอลับตัวก็ใช้อีกคนหนึ่งไป ใช้ติดกันเรื่อยไปเลยทีเดียว กลัวจะไม่ได้พ่อสามเณรมา ได้สามเณรมาสมความปรารถนาแล้วให้นั่งบนที่นั่งของพระองค์ ใต้เศวตฉัตร ๙ ชั้น อาราธนาให้แสดงธรรม พ่อสามเณรก็แสดงเป็นเรื่องไป นิโครธสามเณรน่ะฉลาดเฉลียวนัก ประพฤติดีพระเจ้าศรีธรรมาโศกราชเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้บำรุงพระพุทธศาสนา เพราะนิโครธสามเณรองค์นั้นแหละเป็นตัวสำคัญ ภิกษุ สามเณรในบัดนี้ ถ้าประพฤติตัวดีถึงขนาดนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นอายุพระพุทธศาสนา เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชุมชนทั้งหลาย ควรเอาเป็นตำรับตำราถือเอาไว้เป็นเนติแบบแผนทีเดียวอย่างนั้น นี่เป็นความเห็นที่มนุษย์ปุถุชนเห็นกันอย่างนี้ ว่าเลื่อมใสในพระภิกษุสามเณรอย่างนี้ เลื่อมใสซึ้งเข้าไปกว่านั้น ต้องปฏิบัติเข้าไปถึงจิตถึงใจ เข้าไปถึงธรรมกาย ตั้งแต่พระตถาคตเจ้าเป็นตัวธรรมกาย ศีลที่จะเข้าธรรมกายเพราะอาศัยเดินถูกทางศีลเข้าไปถึง สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ กว่าจะเข้าถึงพระสงฆ์น่ะไกลลิบ **เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายแล้วจะเห็นชัด**

บัดนี้ที่เราเป็นมนุษย์อยู่เราควรเลื่อมใสใคร? เราควรเลื่อมใส **กายมนุษย์ละเอียดซึ่กายมนุษย์ละเอียดรักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ไว้** กายมนุษย์ที่จะอยู่ได้เป็นหลักฐานมั่นคงนี้ กายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละเขารักษาดวงธรรมไว้ ไม่ให้เป็นอันตราย นั่นแน่น่าเลื่อมใสเขาอย่างนี้ เขาทำให้เราเป็นอยู่โดยสะดวกสบายนี่ชั้นหนึ่ง ถ้าเข้าไปชั้นที่สอง

พูดถึงกายมนุษย์ละเอียด นั่นก็ต้องอาศัยกายทิพย์เข้าไป รักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดไว้ ให้กายมนุษย์ละเอียดอยู่เป็นสุขสำราญเบิกบานใจไป ว่านี่กายมนุษย์ละเอียดน่าเลื่อมใส กายทิพย์น่าเลื่อมใส

กายทิพย์ละเอียดเขารักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ไว้ กายทิพย์อยู่เบิกบานสำราญใจ เพราะกายทิพย์ละเอียดรักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ไว้

กายรูปพรหม รักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดไว้ น่าเลื่อมใส

กายรูปพรหมละเอียด รักษากายดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมหยาบนั้นไว้ ไม่ให้หายไป ถ้าหายไปรูปพรหมหยาบก็อยู่ไม่ได้ น่าเลื่อมใส

กายอรูปพรหมรักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดไว้ ไม่ให้หายไป ให้อยู่เป็นสุขสำราญเบิกบานใจน่าเลื่อมใส

กายอรูปพรหมละเอียด รักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมไว้ ไม่ให้หายไป กายอรูปพรหมเบิกบานสำราญใจ น่าเลื่อมใส

ธรรมกายรักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นอรูปพรหมละเอียดไว้ กายอรูปพรหมละเอียดจึงเบิกบานสำราญใจอยู่ได้ น่าเลื่อมใส

กายธรรมละเอียดรักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายไว้ นั่นแน่ **กายธรรมละเอียดนั่นเป็นสังฆรัตนะ เป็นพระสงฆ์แท้ ๆ** ต้องแสดงอย่างนี้ถึงจะรู้ชัดว่า

ความเลื่อมใสในสงฆ์น่ะเลื่อมใสอย่างไร? เลื่อมใสว่ารักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายไว้ ถ้าว่าไม่รักษาไว้แล้ว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้นก็อยู่ไม่ได้ กายธรรมก็ไม่มี เพราะฉะนั้นน่าเลื่อมใสพระสงฆ์ รักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายไว้

นี่แหละพระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญนัก พระสงฆ์นั้นท่านประพฤติปฏิบัติอย่างนี้แหละ เป็นหน้าที่รักษาดวงธรรมนั่นแหละ ท่านถึงได้ยืนยันตามตำรับตำราว่า **สงฺเฆน ธาริโต** ธรรมอันพระสงฆ์ทรงไว้ **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม พระสงฆ์ทรงไว้**

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียดทรงไว้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดกายทิพย์ทรงไว้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์หยาบ กายทิพย์ละเอียดทรงไว้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมทรงไว้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดทรงไว้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดกายอรูปพรหมทรงไว้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมหยาบ กายอรูปพรหมละเอียดทรงไว้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด กายธรรมทรงไว้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม กายธรรมละเอียดทรงไว้

กายธรรมละเอียดนั่นเองตัวสังฆรัตนะ พระสงฆ์ผู้ทรงธรรมรัตนะไว้ ทรงไว้อย่างนี้ ให้รู้จักหลักอันนี้ นี่ความเลื่อมใสในพระสงฆ์จะเริ่มต้นคนไม่เป็นธรรมกายก็เลื่อมใส อย่างพระเจ้าศรีธรรมาโศกราช ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ เป็นภิกษุสามเณรก็ดี เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ดี เลื่อมใสอย่างนั้น เลื่อมใสขั้นนั้นก่อนแล้วก็เป็นขั้น ๆ เข้าไปจนกระทั่งถึงเลื่อมใสในพระสงฆ์จริง ๆ **สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ** ความเลื่อมใสมีอยู่ในบุคคลใด นี่ท่านประสงค์เอาเลื่อมใสในพระสงฆ์ลึกซึ้งอย่างนั้น คนเลื่อมใสในพระตถาคตเจ้าตอนต้นนั้น เลื่อมใสในธรรมกายอยู่แล้ว ศีลก็ต้องเป็นหนทางธรรมกาย เลื่อมใสในพระสงฆ์อย่างนี้ เพราะพระสงฆ์ท่านก็เป็นสังฆรัตนะขององค์นั้น จึงจะถูกสัดถูกส่วน นี่แหละเราควรเลื่อมใสให้มั่นเข้าไปในพระสงฆ์ เมื่อความเลื่อมใสในพระสงฆ์มีอยู่กับบุคคลใดแล้ว บุคคลนั้นก็ภูมิใจอีกเหมือนกัน นี่ข้อสาม

ข้อที่สี่ **อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ ทสฺสนํ** แปลว่าความเห็น **อุชุภูตญฺจ** ความเห็นซึ่งเป็นธรรมชาติตรง ความเห็นตรงน่ะ เห็นอย่างไร? นี่เราควรรู้จัก ความเห็นตรงนี่เป็นข้อสำคัญนัก ภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา เมื่อเขาให้ลงความเห็นอย่างหนึ่งอย่างใด เขาบอกว่าต้องลงความเห็นให้ตรง เราจะลงความเห็นอย่างไร จึงจะเห็นตรง? นึกดูซิว่าต้องลงความเห็นให้ตรงนะ เราก็ต้องดูวัตถุที่เขาให้ลงความเห็น ดูวัตถุอะไรที่เขาให้ลงความเห็น มีคนอยู่สองคน เขาเล่าให้ฟังว่า คนนี้เป็นอย่างนี้ เอ้าให้ลงความเห็นซิคนไหนผิดคนไหนถูก ก็บอกว่าคนไหนผิดคนไหนถูก เราจะลงความเห็นอย่างไรมันจึงจะถูกจริง นี่ความเห็นเผิน ๆ ละ ให้ลงความเห็นเผิน ๆ ก่อนวิวาทกันทั้งสองข้าง ข้างไหนผิดข้างไหนถูก ถ้าลงความเห็นถูกคนที่ผิดจริง ๆ เข้าละก็ ความเห็นอันนั้นมันก็ถูกล่ะซี **ถูกนั่นแหละเป็นธรรม ถ้าผิดแล้วไม่เป็นธรรม**

นี่แหละความเห็นอันนี้แหละเป็นตัวอย่าง เป็นตำรับตำราความเห็นเป็นข้อสำคัญนัก จะเปิดมุ้งเห็นขโมยเลยไม่ได้ จะไปเที่ยวสงสัยเขาเรื่อยเปื่อยอย่างนั้นไม่ได้ ต้องให้ถูกตามความจริง ถูกตามความจริงที่เรียกว่าความเห็นซึ่งเป็นธรรมชาติตรงนั้น ตรงตลอด ตรงทำนองคลองธรรม **ตั้งแต่ศีลบริสุทธิ์มาเห็นศีลบริสุทธิ์ว่าถูก** นอกจากนั้นไม่บริสุทธิ์ไม่ถูก แล้วก็เห็นศีลที่บริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ **ศีลที่พระอริยเจ้าใคร่ พระอริยเจ้าชอบใจ** ก็เห็นถูกตรงตามรอยศีลนั่นไม่เคลื่อนจากศีลนั้น **แล้วก็เลื่อมใสในพระสงฆ์ตั้งแต่สงฆ์บริสุทธิ์ สามเณรบริสุทธิ์** ดุจนิโครธสามเณร **บริสุทธิ์เป็นลำดับมาตามความจริงของภิกษุสามเณร** นั่นความเห็นอันนั้นก็ถูกนี่ตรงนี่ ได้ชื่อว่าตรงเหมือนกันไม่ใช่คลาด **ความเห็นซึ่งเป็นธรรมชาติตรงน่ะ** ในบทท้ายท่านแสดงหลักไว้ว่า **ธมฺมทสฺสนํ เห็นธรรมนั่นเอง**

เห็นธรรมน่ะเห็นอะไร? เห็น **ดวงธรรม** ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ล่ะซิ นี่แหละธรรม ดวงนี้แหละดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายโสดา ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายโสดาละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคา ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคา ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตละเอียด นั่นแน่ **เห็นดวงธรรมนั้นจึงจะได้ชื่อว่าเห็นตรง** ถ้าเห็นโน่นก็ธรรมนี่ก็ธรรมเอากันละคราวนี้ยุ่งแน่ เดี๋ยวนี้พวกเราทั้งหมดนี่แหละ ทั้งภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา เห็นตรงน่ะมีกี่องค์ล่ะ พระเณรอุบาสกอุบาสิกามีกี่คนที่เห็นตรงน่ะ ในวัดปากน้ำนี้มีร้อยห้าสิบกว่าคนแล้วนะ เห็นดวงธรรมน่ะ เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด เห็นดวงธรรมเหล่านั้นหละได้ชื่อว่า **ธมฺมทสฺสนํ** เห็นตรงทางอื่นก็อาศัยธรรมเหล่านี้ทั้งนั้น ความถูกตามดวงธรรมนั่นแหละ

ดวงธรรมนี่มาจากไหน? **การเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ก็มาจากบริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ** บริสุทธิ์ด้วย กาย วาจา ใจ นั่นแหละ เห็นถูกอันนั้น จนกระทั่งเข้าถึงดวงธรรม กายมนุษย์ละเอียดล่ะ ก็มาจากบริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ ที่ละเอียดลงไป นั่นแหละเข้ามาเป็นดวงธรรมนั้น

กายทิพย์ล่ะ ดวงธรรมอันนี้ก็มาจากทางศีล สัจจะ จาคะ ปัญญา เติมความบริสุทธิ์ลงไปอีก

ก็ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมล่ะ นี้ก็เติมปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌานลงไป ให้บริสุทธิ์ กาย วาจา ใจ อีก สูงขึ้นไป

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมล่ะ ทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็เติมอรูปฌานสี่เข้าได้แก่ อากาสานัญจา วิญญาณัญจา อากิญจัญญา เนวสัญญานาสัญญา นั่นเห็นถูกทั้งนั้น เห็นตรงอย่างนี้จึงได้ชื่อว่าเห็นถูกละ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมล่ะ ก็ต้องเติมศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณ

ทัสสะนาเข้ามา ต่อจากธรรมที่ทำให้เป็นกายละเอียด ก็ถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายโสดาสกทาคา อนาคา ก็เติมศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้ามาตามลำดับขึ้นไปจนกระทั่งถึงพระอรหัต

นั่นแน่ ๆ **ธมฺมทสฺสนํ** เป็นอย่างนี้ ลึกซึ้งขนาดนี้นะ **ความเห็น เรียกว่าเห็นตรง เห็นธรรมนั่นเอง**

ถ้าเห็นอย่างนี้น่ะ ใครเห็นเข้าก็ภูมิใจดีอกดีใจ ไม่ใช่ภูมิใจอย่างเดียวนะ พระองค์ทรงรับสั่งว่า **อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ** นักปราชญ์ทั้งหลายยอมรับรองกล่าวบุคคลนั้นว่าเป็นคนไม่จน เมื่อมีคุณธรรมสี่ประการอยู่ในตัวเช่นนี้แล้วเป็นคนไม่จน

คือเป็นคนเชื่อในพระตถาคตเจ้า

มีศีลอันดีงามที่พระอริยเจ้าใคร่ชอบใจ

เลื่อมใสในพระสงฆ์

ความเห็นของตนเป็นธรรมชาติตรงหรือเห็นธรรม

นี่แหละยืนยันทีเดียวไม่ใช่คนจน ถ้าเราไม่อยากเป็นคนจน อยากเป็นคนมั่งมีแล้วต้องมีธรรมสี่ประการนี้อย่าให้เคลื่อน ให้มีไว้ในตัวเสมอ ถ้าเคลื่อนแล้วละก็ใจจะไม่ผ่องใสจะคิดถึงแต่สมบัติบ้า ๆ เข้าใจแต่สิ่งหยาบ ๆ เที่ยวคว้าเรื่อยเปื่อยทีเดียว วุ่นวายไปตามกันเพราะเหตุว่าไม่มีธรรมสี่อย่างนี้ประจำอยู่ในตัว ถ้ามีธรรมสี่อย่างนี้ประจำอยู่ในตัวแล้วไม่วุ่นวายไม่คลาดเคลื่อนแต่อย่างหนึ่งอย่างใด ยิ้มกริ่มทีเดียวเพราะไปเจอบ่อทรัพย์ใหญ่เข้าแล้ว

นี้อริยธนคาถา ทรัพย์อันประเสริฐ ในพระพุทธศาสนามีอยู่อย่างนี้ ภิกษุสามเณรภูมิใจได้ ปลื้มใจได้ ดีอกดีใจได้ ให้เข้าถึงธรรมสี่ประการเหล่านี้ **ให้เชื่อในพระตถาคตเจ้า** มั่นในขันธสันดาน **มีศีลอันดีงาม ให้เลื่อมใสในพระสงฆ์ไว้** แล้วก็ **แก้ไขความเห็นของตัวให้ตรงไว้** อย่าให้ไปคดโกง ถ้าคดโกง ลงโทษตัวเอง นี่แหละนักปราชญ์ทั้งหลายเชิดชูละกล่าวว่าบุคคลนั้นไม่ใช่เป็นคนจน ไม่ใช่เป็นคนจนแล้วเป็นค่นอะไรล่ะ เป็นคนไม่มีไม่จนจะเรียกว่าจนก็ไม่จน จะเรียกว่ามีก็ไม่มี และสบายยิ่งกว่าสบาย **อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ** สรรเสริญไว้ในท้ายนี้ ความเป็นอยู่ของเขานั้น ไม่เปล่าจากประโยชน์ เป็นประโยชน์เรื่อย ถ้าไม่มีสิ่งทั้งสี่นี้ประจำใจแล้วก็เป็นอยู่วันหนึ่งเปล่าประโยชน์ทีเดียว ที่ไม่เปล่าประโยชน์น่ะไม่ค่อยมีถ้าว่าเป็นอยู่ดังนี้ละก็ไม่เปล่าจากประโยชน์ทีเดียว **ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธาน สาสนํ** ผู้มีปัญญามาระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อย่างนี้แล้วควรประกอบความเชื่อไว้เนือง ๆ ประกอบศีลไว้เนือง ๆ ประกอบความเลื่อมใสไว้เนือง ๆ ประกอบความเห็นธรรมไว้เนือง ๆ นี้แหละ ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็น

มนุษย์พบพระพุทธศาสนา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวารพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดี จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ ฯลฯ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๒๑. อุทานคาถา

๒๑ มีนาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส. อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา. ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา. อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส. อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา. ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ. ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา. อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส. วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ. สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงใน**อุทานคาถา** ที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงเปล่งขึ้นด้วยพระองค์เอง มิได้ปรารภสิ่งหนึ่งสิ่งใด ปรารภแต่ธรรมสิ่งเดียวเท่านั้น ทรงเปล่งอุทานคาถาขึ้นดังที่ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นนั้น อุทานคาถานี้เป็นความเปล่งขึ้นจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง เปล่งขึ้นด้วยมาปรารภถึงธรรมว่าเป็นของอัศจรรย์นัก ธรรมน่ะเป็นของอัศจรรย์บัดนี้ ท่านทั้งหลายทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต จงตั้งใจให้บริสุทธิ์สนิทฟังอุทานคาถา ซึ่งเปล่งขึ้นจากพระทัยของพระบรมศาสดา

ปรากฏโดยวาระพระบาลีว่า **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ ฯ** แปลเป็นสยามภาษาว่า เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักธรรมว่าเกิดแต่เหตุ เมื่อใดธรรมทั้งหลายเกิดแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏขึ้นแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมืดเสียได้ ดำรงอยู่เหมือนดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นมากำจัดความมืด ทำอากาศให้สว่างฉะนั้น นี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้งไม่ใช่เป็นของรู้ถึงได้ง่าย รู้ถึงได้ยากนัก

ธรรมทั้งหลายที่ปรากฏแก่พราหมณ์นั้น เราควรจะรู้ ธรรมอะไรที่ปรากฏแก่พราหมณ์

น่ะ และก็บอกลักษณะท่าทางไว้ให้เสร็จ เสมือนดวงอาทิตย์ขึ้นไปแล้วกำจัดความมืดทำอากาศให้สว่าง นี้เป็นข้อใหญ่ใจความสำคัญนัก จะเอาธรรมตรงไหน ดวงไหน ชิ้นไหน อันไหนกัน ธรรมที่เกิดขึ้นแก่พราหมณ์น่ะ ถ้าว่าไม่รู้จักธรรมดวงนั้น ฟังไปเถอะ สักร้อยครั้งก็ไม่ได้เรื่อง ไม่ได้เรื่องได้ราวทีเดียว อุทานคาถานี้ลึกซึ้งอยู่**ไม่ใช่ของง่าย เผอิญจะต้องกล่าวไว้ย่อ** ไม่ได้กล่าวพิสดาร เรียกว่า อุทานคาถา ธรรมที่ปรากฏแก่พราหมณ์น่ะ เป็นมนุษย์เป็นหญิงก็ดี ชายก็ดี ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตไม่ว่า ที่ปรากฏอยู่บัดนี้มีธรรมบังเกิดขึ้นกับใจบ้างไหม ที่ปรากฏอยู่เสมอน่ะ บางคนก็มีบางคนก็ไม่มี ที่ไม่มีนั้นเทียบด้วยคนตาบอด ที่ธรรมปรากฏขึ้นแล้วน่ะเทียบด้วยคนตาดี เรื่องนี้พระองค์ทรงรับสั่งในเรื่องธรรมว่า **ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารี** ธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันทันตาเห็น ธรรมที่บังเกิดปรากฏอยู่กับตัวน่ะ พวกมีธรรมกายมีธรรมปรากฏแก่ตัวเสมอ พวกไม่มีธรรมกายนาน ๆ จะปรากฏธรรมสักครั้งหนึ่ง **ธรรมที่ปรากฏขึ้นน่ะประจำตัว**เชียวนะ ติดอยู่กับใจของบุคคลนั้น สว่างไสว ถ้าปฏิบัติดี ๆ เหมือนดวงอาทิตย์ในกลางวันเชียวนะ แจ่มจ้าอยู่เสมอ แต่ว่าใจนั้นต้องจดอยู่กับธรรม ถ้าว่าใจไม่จดอยู่กับธรรมหรือธรรมไม่ติดอยู่กับใจละก็ ความสว่างนั้นก็หายไปเสีย เหมือนอย่างตามประทีปในเวลากลางวัน ประทีปอย่างย่อม ๆ ความสว่างก็น้อย ประทีปนั้นขยายออกไปความสว่างก็ขยายออกไป อย่างนั้นแหละฉันใด **ธรรมก็มีหลางดวง** สว่างต่างกันอย่างนั้นเหมือนกัน

ธรรมน่ะอยู่ที่ไหน มนุษย์อยู่ที่ไหนธรรมอยู่ที่นั่น มนุษย์มีธรรมด้วยกันทุกคน เขาเรียกว่าดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสบริสุทธิ์ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ถ้าว่าผู้ที่ทำธรรมเป็นละก็ ใจไปติดที่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้นติดอยู่ที่นั่น นั่นแหละได้ชื่อว่า**ธรรมนั้นปรากฏแก่มนุษย์คนนั้นแล้ว**

ถ้าว่ากายมนุษย์ละเอียด ใจมนุษย์ละเอียดก็ติดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่น สองเท่าฟองไข่แดงไก่ ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายมนุษย์ละเอียดนั้นแล้ว ถ้าว่าเป็นกายทิพย์ ใจก็ไปติดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถ้าว่าไม่ติดอยู่ในธรรมดวงนั้น ไม่เห็นธรรมดวงนั้นแจ่ม ได้ชื่อว่าธรรมยังไม่ปรากฏ เมื่อธรรมปรากฏแล้วก็เห็นธรรมดวงนั้นแจ่ม สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงขนาดนั้น ดวงกลม กายทิพย์ละเอียด เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด สี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ แจ่มอยู่กับใจเสมอ นั่นได้ชื่อว่าธรรมปรากฏแก่กายทิพย์ละเอียดแล้ว กายรูปพรหม ใจติดอยู่กับศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ใส ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสบริสุทธิ์ นั่นแหละธรรมนั้นปรากฏแก่กายรูปพรหมแล้ว กายรูปพรหมละเอียด เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็น

กายรูปพรหมละเอียด เห็นดวงใส หกเท่าฟองไข่แดงของไก่ ติดอยู่กับใจเสมอ สว่างไม่มืด ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายรูปพรหมละเอียดแล้ว กายอรูปพรหม ใจติดอยู่กับดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม เจ็ดเท่าฟองไข่แดงของไก่ เห็นแจ่มอยู่เสมอไป นั้นได้ชื่อว่า "**ธรรม**" ดวงนั้นปรากฏแก่กายอรูปพรหมแล้ว กายอรูปพรหมละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นกาย–อรูปพรหมละเอียด แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใจอรูปพรหมละเอียดติดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด เห็นใสชัดปรากฏ แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ นี่เห็นปรากฏอย่างนี้ล่ะก็ นั่นแหละได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายอรูปพรหมละเอียดแล้ว

ถ้ากายธรรม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเท่าหน้าตักธรรมกายกลมรอบตัว ถ้าใจของธรรมกายติดอยู่ที่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ติดอยู่เสมอละก็ นั่นแหละได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่ธรรมกายนั้นแล้ว ธรรมกายละเอียดเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว กายธรรมพระโสดา เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมพระโสดา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัวติดอยู่กับใจพระโสดา พระโสดานั้นได้ชื่อว่ามีธรรมประจำใจแล้ว ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายธรรมพระโสดาแล้ว พระโสดาละเอียด พระสกทาคา สกทาคาละเอียด พระอนาคา อนาคาละเอียด พระอรหัต อรหัตละเอียด พวกนี้ติดอยู่เสมอไม่หลุด ติดอยู่เสมอนั้นได้ชื่อว่าธรรมปรากฏขึ้นแล้ว แต่พวกที่ยังไม่เห็น ไม่มี ไม่เป็นปรากฏ ได้ชื่อว่ายังไม่เห็น ไม่มี ไม่เป็นปรากฏ ธรรมนั้นได้ชื่อว่าไม่ปรากฏ

ตามกำหนดวาระพระบาลี **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโตพฺราหฺมณสฺส** แปลเนื้อความว่า เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ ผู้เพ่งอยู่แล้ว ก็เห็นดวงธรรมนั้นแหละ นี่แหละได้ชื่อว่าธรรมปรากฏแก่พราหมณ์ละ **อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา** เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์ย่อมสิ้นไป ก็ใจไปติดอยู่เสียกับธรรมเห็นธรรมแล้ว ก็หมดสงสัยในเรื่องธรรมกันเสียที เห็นแล้วติดแล้วปรากฏแล้วหมดสงสัยในเรื่องธรรมกันเสียที พวกเรานี่มันสงสัยทุกคนนั่นแหละ ธรรมมากมายนักโน่นก็ธรรมนี่ก็ธรรม ไม่รู้จะไปเอาธรรมที่ไหนแน่ ไม่รู้จะเอาธรรมที่ไหนแท้ ๆ นี่ธรรมอันนี้แหละเป็นตัวจริงละ ให้เอาใจติดอยู่ตรงนี้แหละ อย่าไปเที่ยวหาอื่นให้มันอื่นจากศูนย์กลางกายมนุษย์**กลางกาย**ของตัวไปเลย **ตรงนั้นแหละเอาใจไปจดอยู่ตรงนั้นแหละ ถ้ายังไม่เห็นนาน ๆ เข้าก็เห็นเอง พอถูกส่วนเข้าก็เห็นเอง ที่ไปหาที่อื่น ไปโน่นไปตรงโน้นไปตรงนี้ไปที่โน่นไปที่นี่ ไปหาธรรมในป่าในดอนในดงกันยกใหญ่ทีเดียวเพราะไม่เห็น พอไปเห็นเข้าแล้ว โธ่ ผ้าโพกหัวหาแทบตายไม่เห็น อยู่บนหัวนี่เอง ไปหาธรรมแทบตาย ธรรมอยู่**

กลางตัวของตัวของตัวนั่นเอง นั่นแหละธรรมอยู่ตรงนั้นแหละ แต่ว่าไม่ปรากฏขึ้น เมื่อปรากฏขึ้นแก่พราหมณ์แล้ว พราหมณ์ก็หมดสงสัย **ยโต ปชนาติ สเหตุธมฺมํ** เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักธรรมว่าเกิดแต่เหตุ ได้รู้ว่าธรรมเกิดแต่เหตุ

ธรรมเกิดแต่เหตุอย่างไร? ก็เพ่งพินิจพิจารณาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า เท่าฟองไข่แดงของไก่ เออ ธรรมดวงนี้เกิดแต่เหตุรู้ทีเดียว **เกิดแต่เหตุ เหตุอะไร? เพราะมนุษย์ทำบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ** ไม่มีร่องเสียเลยเชียว นิดเดียว เท่าปลายผมปลายขนก็ไม่มี กลับเป็นคนอีกทีก็เป็นมนุษย์อีก ดวงธรรมอันนั้นเป็นขึ้นอีก ดวงธรรมดวงเก่านั้นหมดไป หมดอำนาจหมดชีวิตไป กลับเป็นมนุษย์ดังเก่าอีก ก็มีธรรมดังเก่าแบบเดียวกัน อ้อ ธรรมนี่เกิดแต่เหตุอย่างนี้ **เกิดแต่เหตุที่มนุษย์ทำนี่เอง ถ้าว่ามนุษย์ไม่ทำความบริสุทธิ์กายวาจาใจให้ถ่องแท้แล้วละก็ ไม่ได้เป็นมนุษย์ กลับไปเป็นอสุรกาย เป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นสัตว์นรกไป ธรรมนั้นก็เสียไป ดำขุ่นหมองเศร้ามัวไปหมด แต่ว่าสัตว์นั้นไม่เห็น ถ้าเห็นแล้วไม่ไปนรกแน่นอน ไม่ไปละ กลับเป็นมนุษย์ทีเดียว นี่แหละได้ดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์แล้ว** เห็นไหมล่ะ ด้วยวิธีบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ กายมนุษย์ละเอียดก็เช่นเดียวกัน ดวงธรรมละเอียดลงไปกว่านี้ ๒ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ทั้งกายมนุษย์หยาบมนุษย์ละเอียด ทั้ง ๒ กายนั้นเป็นกายที่มารวมกัน อุตส่าห์พยายามรักษาความบริสุทธิ์ของตัวไว้ บริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ไม่มีร่องเสียเลย

เมื่อบริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ ไม่มีร่องเสียเลยแล้วละก็ อุตส่าห์พยายามเหมือนภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกานั้นแหละ อุตส่าห์**บำเพ็ญทาน ศีล สุต จาค ปัญญา** อุตส่าห์**ให้ทาน** ตามกาลตามสมัยตามกำลังของตน อุตส่าห์**รักษาศีล**ให้ดียิ่งขึ้นไป กาย วาจา ใจ ไม่ให้เดือดร้อนใคร ไม่ให้กระทบกระเทือนใคร ตัวเองก็ไม่เดือดร้อนไม่ให้กระทบกระเทือน คนอื่นก็ไม่ให้เดือดร้อน ไม่ให้กระทบกระเทือน รักษา กาย วาจา ใจ ไว้เป็นอันดี เรียกว่า ศีล **สุต** ถึงวันธรรมสวนะก็อุตส่าห์พากันมาสดับตรับฟังพระธรรมเทศนาอย่างนี้แหละ เหมือนภิกษุ สามเณร ก็อุตส่าห์พากันมาสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา ทำอย่างนี้เรียกว่าสุต **จาค** กระทบกระเทือนกันบ้างก็ช่างเถิด ให้อภัย ไม่ถือเอาโทษ ไม่ถือเอาความขุ่นมัวเศร้าหมองอันใด ให้อภัยกันเสียหมดทีเดียว อยู่ด้วยกันตั้งร้อยตั้งพันก็ไม่เป็นไร ยิ้มแย้มแจ่มใสกันดีเพราะให้อภัยซึ่งกันและกัน **ปัญญา** รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ สูงและต่ำ ดีชั่ว ผิดชอบ **เมื่อเราตั้งอยู่ในความเป็นผู้ใหญ่ ก็ต้องมีใจโอบอ้อมอารีต่อผู้น้อย** ต้องมีใจอย่างนั้น **นั่นเรียกว่ามีปัญญา** ต้องอยู่ในความโอบอ้อมอารี **เราเป็นผู้น้อย ก็ต้องตั้งอยู่ในความเคารพยำเกรงผู้ใหญ่** อย่าถือเอาแต่ตัวของตัวไม่ได้ หรือไม่เช่นนั้น ผู้ปกครอง

ก็ต้องใจโอบอ้อมอารี ผู้อยู่ใต้ปกครองก็ต้องเคารพยำเกรงต่อผู้ใหญ่ อย่างนี้อยู่เป็นสุขเบิกบานสำราญใจ ต้องเคารพคารวะซึ่งกันและกัน ผู้น้อย ผู้ใหญ่ เป็นลำดับลงไป **เคารพ**ซึ่งกันและกันตามหน้าที่ ตามพรรษา อายุ ตามคุณธรรมนั้น ๆ ดังนี้**ได้ชื่อว่า แตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์โลกนี้ ทำดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ให้บังเกิดขึ้น** สามเท่าฟองไข่แดงของไก่โตหนักขึ้นไป ดีหนักขึ้นไป กายทิพย์ทั้งหยาบทั้งละเอียด ทำละเอียดลงไปแบบเดียวกันทำให้ดียิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก

เรายังเวียนว่ายตายเกิดในกามภพนี่ สุขไม่พอ ต้องทำให้สูงขึ้นไปกว่านี้ อุตส่าห์ทำรูปฌาน เมื่อบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ศีลก็บริสุทธิ์เป็นอันดีแล้ว **กาย วาจา ใจ ก็บริสุทธิ์เป็นอันดี ทาน ศีล สุต จาค ปัญญา ก็สมบูรณ์บริบูรณ์ดีแล้ว ตั้งใจแน่แน่วบำเพ็ญฌานให้บังเกิดมีขึ้น** ใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมนั่น ใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น กายมนุษย์ละเอียดนั่น หยุดนิ่งพอถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงปฐมฌาน**ทีเดียววัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัว นั่นเรียกว่าดวงปฐมฌาน แล้วก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปฐมฌานนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าก็บังเกิด**ดวงทุติยฌาน** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอกเท่ากันกลมรอบตัวเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงทุติยฌาน พอนิ่งถูกส่วนเข้า เกิด**ดวงตติยฌาน**ขึ้นจากดวงทุติยฌานนั่น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัว ใจก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงตติยฌานนั่น ถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงจตุตถฌาน** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัว สี่ดวงนี้เป็นปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เมื่อทำฌานให้เกิดมีขึ้นเช่นนี้แล้ว อำนาจฌานนี่แหละ อำนาจความบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ อำนาจทาน ศีล สุต จาค ปัญญา เป็นเหตุให้บังเกิดธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว ฟองไข่แดงของไก่ สี่ดวงมารวมกันเข้าเป็นดวงเดียว กลมรอบตัว ทั้งหยาบทั้งละเอียดแบบเดียวกัน

ถ้าว่าทำยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ใจของกายมนุษย์ ใจของกายรูปพรหมนั่น หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ทั้งหยาบทั้งละเอียด พอถูกส่วนเข้า **รู้ว่าฌานสูงขึ้นไปกว่านี้มี** นิ่งอยู่กลางจตุตถฌานนั่น พอถูกส่วนเข้า **เห็นนิ่งอยู่กลางจตุตถฌานนั่น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ใจรูปพรหมก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางอากาศนั่น พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงอากาสานัญจายตนฌาน** กายรูปพรหมเข้าไม่ได้ กายอรูปพรหมก็ปรากฏขึ้น ใจกายอรูปพรหมก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอากาสานัญจายตนะนั่น ถูกส่วนเข้า**เห็นวิญญาณัญจายตนะ** เห็นชัดทีเดียว รู้ว่าเกิดมาจากกลางของอากาศนั่น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ใจของอรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลาง

ของดวงรู้นั่น พอถูกส่วนเข้า เห็น**อากิญจัญญายตนะ** รู้ละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ใจของอรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงรู้ละเอียดนั่น พอถูกส่วนเข้าเห็นรู้ก็ใช่ ไม่รู้ก็ใช่ อยู่กลางดวงของรู้ละเอียดนั่น เรียกว่า**เนวสัญญานาสัญญายตนะ** รู้ก็ใช่ ไม่รู้ก็ใช่ ให้เกิดขึ้นดังนี้ได้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นอรูปฌาน ดวงธรรมนั้นก็โตออกไป ถ้าว่าวัดฟองไข่แดงเป็นที่ตั้งละก็ ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ๘ เท่าโตขึ้นไปดังนี้ ก็รู้ทีเดียวว่า**ธรรมเหล่านี้ที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นจากเหตุ** เหตุเพราะทำขึ้น บำรุงขึ้นให้เป็น ถ้าไม่บำรุงขึ้น ไม่ทำขึ้น ไม่เป็น **ก็มุ่งจะให้สูงขึ้นไปกว่านั้น** ก็ทำขึ้นไปได้อีก

กายอรูปพรหมนั่นที่จะทำต่อขึ้นไป นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูป–พรหม พอถูกส่วนเข้าก็เดินศีลเทียว เพ่งอยู่ในเนวสัญญานาสัญญายตนะ ดวงธรรมที่ละเอียดจริงนั่นแหละ ก็เห็น**ดวงศีล** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง เท่าดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีลนั่น ถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงสมาธิ** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงปัญญา** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็น**ดวงวิมุตติ** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็น**ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายธรรม รูปเหมือนพระปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม** ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า หน้าตักโตเล็กตามส่วน อย่างโตที่สุดหย่อนกว่า ๕ วา อย่างเล็กที่สุดไม่เกินคืบหนึ่งไป นั่นเรียกว่ากายธรรม เกิดเป็นลำดับไป ก็รู้ว่า อ้อ! **ธรรมเกิดขึ้นได้เพราะเหตุ เหตุที่เรากระทำลงไปนี่เอง เหตุของศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นี่แหละ ให้เข้าถึงกายธรรมได้** เข้าถึงได้อย่างนี้ เห็นปรากฏอย่างนี้ทีเดียว กายธรรมโคตรภู กายธรรมพระโสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็ทำไปแบบเดียวกันนี้ กายธรรมพระสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียดก็ทำไปแบบนี้ กายธรรมพระอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียดก็ทำไปแบบนี้ จนกระทั่งเข้าถึงกายธรรมพระอรหัต ก็ทำไปแบบนี้

เมื่อธรรมปรากฏขึ้นเช่นนี้แล้ว พราหมณ์แกก็รู้ว่าธรรมเกิดแต่เหตุ เหตุที่กระทำลงไปอย่างนี้ ไม่กระทำไม่เกิด ถ้าไม่มีเหตุดังนี้เกิดไม่ได้ ต้องมีเหตุอย่างนี้จึงเกิดได้ เมื่อรู้จักเหตุดังนี้ต้องทำลงไปในเหตุ **ต้องการธรรมต้องทำลงไปในเหตุ ผิดเหตุละก็ไม่เกิด** นี่ชั้นหนึ่ง

ในคาถาที่ ๒ ว่า **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ** เมื่อใด **ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป**

เห็นจริงแท้ไม่ต้องสงสัย **ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย** ตรงนี้สำคัญนัก พราหมณ์นั้นได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย รู้ความสิ้นไป เมื่อพราหมณ์เดินขึ้นไปเป็นลำดับจนกระทั่งถึงกายพระอรหัต ก็รู้ทีเดียว รู้ชัดทีเดียว ที่จะขึ้นไปเช่นนี้ก็ต้องรู้ชัด เห็นชัดทีเดียว เพราะแกเห็นแล้ว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ที่จะชะลอกายมนุษย์ไว้ได้นี้ เพราะ **อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ** บังคับอยู่ บังคับธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์อยู่ ทั้งหยาบทั้งละเอียด กายทิพย์เล่า เพราะปัจจัยคือ**โลภะ โทสะ โมหะ** ทั้งหยาบทั้งละเอียด บังคับกายทิพย์ทั้งหยาบทั้งละเอียดอยู่ กายรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดเล่า ทั้งหยาบทั้งละเอียดก็เพราะปัจจัยคือ **ราคะ โทสะ โมหะ** ทั้งหยาบทั้งละเอียดบังคับกายรูปพรหมอยู่ ขึ้นไปจากภพไม่ได้ ไปไม่พ้น กายอรูปพรหมเล่า ทั้งหยาบทั้งละเอียด เพราะ**กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย**บังคับอรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดอยู่ พ้นจากภพไปไม่ได้ กายธรรมเล่า เพราะ**สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส** เป็นสังโยชน์ เป็นปัจจัยคุ้มครองป้องกันไม่ให้หลุดพ้นไปจากโคตรภูบุคคลได้ ทั้งหลาบทั้งละเอียด เมื่อเข้าถึงพระโสดา เป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว ทั้งหยาบทั้งละเอียด เพราะ**กามราคะ พยาบาทอย่างหยาบ**บังคับอยู่ ทั้งหยาบทั้งละเอียด กายพระสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียดเล่า เพราะ **กามราคะ พยาบาทอย่างละเอียด** มันบังคับอยู่ ทั้งหยาบทั้งละเอียด พระสกทาคาไปไม่ได้ติดอยู่เพียงแค่พระสกทาคานี้ เมื่อเข้าถึงพระอนาคา ทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็**รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจ อวิชชา** สังโยชน์ เบื้องบนนี่เอง นี่เป็นปัจจัยคุ้มครองป้องกันไม่ให้เป็นพระอรหัตได้ เป็นลิ่ม เป็นสลักอยู่อย่างนี้ ท่านก็อุตส่าห์พยายามให้เข้าถึงพระอรหัต เดินทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอบรรลุเป็นพระอรหัต หลุดจากรูปราคะ อรูป–ราคะ มานะ อุทธัจ อวิชชา เรียกว่า **ขีณาสโว ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว** กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ทิฏฐาสวะ ไม่มีในพระอรหัต เมื่อไม่มีในพระอรหัตเห็นชัดเช่นนี้ ท่านก็รู้นะซี รู้ชัด เห็นชัดทีเดียวว่านี่แหละ **ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ พราหมณ์นั้นได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย** ไม่มีปัจจัยเลย ปัจจัยฝ่ายที่จะตรึงไว้ไม่มีเลย **หลุดจากปัจจัยหมด เป็นพระอรหัต เป็นสมุจเฉทปหาน** แน่นอนในพุทธศาสนา

เมื่อรู้จักหลักเช่นนี้ ในบาทที่ ๓ รับรองอีก รับรองทีเดียวว่า **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมารและเสนามารเสียได้ สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ ดำรงอยู่เหมือนดวงอาทิตย์ผุดขึ้นมากำจัดมืด กระทำอากาศให้สว่างฉะนั้น นี้ปรากฏเป็นพระอรหัตแล้วอย่างนี้ สว่างเป็นพระอาทิตย์กลางวันเรื่อย**

ไม่มีค่ำเลย เมื่อยังไม่ถึงพระอรหัตละก็ยังมีค่ำ ยังมีสว่างอยู่ **ถ้าถึงพระอรหัตละก็ไม่มีค่ำเลยทีเดียว มีสว่างตลอด เพราะดวงธรรมเต็มที่แล้ว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตนั่นวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว ดวงนั้นยิ่งกว่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ไปอีก ดวงจันทร์ก็ดี ดวงอาทิตย์ก็ดี ส่องให้สว่างในที่ที่ส่องได้ ที่ลึกลับลงไปใต้แผ่นดินส่องไม่ได้ ถ้ำคูหาส่องไม่ถึง ดวงธรรมของพระอรหัตนั้น ใต้แผ่นดินก็สว่างหมด เหนือดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็สว่างหมด เห็นสว่างตลอดหมด ในถ้ำ ในเหว ในปล่อง ในไส้พุงตับไต เห็นตลอดหมด** ปรากฏอย่างนี้ ท่านจึงได้เทียบด้วย **สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ เหมือนดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นมา แล้วกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่าง ดวงธรรมก็ทำให้สว่างยิ่งกว่านั้น** สว่างในไส้พุงตับไต สว่างหมด ในภูเขา ดวงอาทิตย์ส่องได้แต่ในที่ที่ส่องได้ ในที่ลึกลับเข้าไปในภูเขาเข้าไปส่องไม่ได้ ส่วน**ดวงธรรมส่องเข้าไปได้ตลอดหมด** ท่านจึงได้ยืนยันว่า **นตฺถิ ปญฺญา สมาอาภา แสงสว่างใดเสมอด้วยปัญญาไม่มี ดวงธรรมนั่นแหละให้เกิดปัญญาสว่าง ไม่มีที่กำบังอันใดแต่นิดเดียว จะกำบังก็กำบังไม่ได้ ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดกำบังได้เลย ส่องสว่างได้ตลอด** นี้ท่านจึงได้ชี้ว่าเหมือนยังกับดวงอาทิตย์ผุดขึ้น เหมือนดวงอาทิตย์เกิดขึ้นแล้วกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่าง **ดวงธรรมก็เทียบด้วยอย่างนั้นเหมือนกัน**

นี้เป็นอุทานคาถา พระบรมศาสดาทรงตรัสเทศนา เป็นธรรมอันลึกซึ้ง ฟังพอดีพอร้ายไม่รู้เรื่อง เมื่อเป็นของลึกซึ้งขนาดนี้ละก็ จำเอาไว้ว่า**เราจะต้องทำให้เป็นเหมือนอย่างนี้ นี่ ที่เขาเป็นธรรมกายเขารู้หนา แค่นี้เขาเข้าใจทีเดียว ว่า อ้อ! ตำรับตำรามีจริงอย่างนี้ เราก็เห็นจริงเหมือนตำราแล้ว ถูกต้องตามตำราแล้ว ผู้ที่ไม่เห็น ไม่เป็นปรากฏ ก็เท่ากับตาบอด ไปไหนไม่รอด ติดอยู่แค่กายมนุษย์นี่เอง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ก็ไม่เห็น ไม่เป็นกับเขา เมื่อไม่เห็น ไม่เป็นกับเขา ก็ไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ ก็เป็นทุกข์อยู่ร่ำไป ไม่มีสุข ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ก็เป็นสุข** ที่พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งว่า **ธมฺมสุขวิหารี ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ เป็นสุข ในปัจจุบันทันตาเห็น ถ้ามีธรรมเป็นเครื่องอยู่ละ ก็เป็นสุขในปัจจุบันทันตาเห็น เป็นสุขเดี๋ยวนั้น** ท่านยืนยันด้วยว่า **อกาลิโก เมื่อเข้าไปถึงดวงธรรมนั้นแล้ว เป็นสุขเดี๋ยวนั้น ไม่ต้องผลัดกาลเวลา ไม่มีกาลเวลา** จะได้เลื่อนความสุขมาในเวลานั้น ในเวลานี้นี่ไม่มี **พอถึงก็สุขทีเดียว ไปถึงเดี๋ยวนั้นเป็นสุขเดี๋ยวนั้นทีเดียว จึงเรียกว่าอกาลิโก** แล้วไม่ใช่เท่านั้น **เป็นดวงแจ่มแจ้งกระจ่างสว่างกับใจอยู่** อาจจะเรียกบุคคลผู้อื่นเข้ามาดูได้ รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนี้ นี่เหมือนกับเทศน์ให้ฟังอย่างนี้แหละ **เรียกบุคคลผู้อื่นให้เข้ามาดูได้ เป็นดวงขนาดนั้น ๆ โตเท่านั้น สว่างถึงนั่น อาจจะเรียกบุคคลผู้อื่นให้เข้ามาดูได้อย่างนี้** นี้เรียกว่า **เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก** ไม่ใช่เป็นของแข็ง **น้อมเข้าไปในใจก็ได้** น้อมเข้าไปตั้งอยู่

แค่ไหนก็ได้ น้อมออกข้างนอกก็ได้ น้อมลงข้างล่าง ซ้าย ขวา หน้า หลัง นอก ใน น้อมไปได้ตามชอบใจหมดทั้งสิ้น ไม่ผิด นั่นเป็นของอ่อนตามใจอย่างนั้น เรียกว่า **โอปนยิโก เป็นของน้อมได้ตามชอบใจ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตัว ใครเข้าถึงใครก็รู้ ใครทำเป็นใครก็เห็น ใครได้ใครก็ถึง** ใครไม่ได้ใครก็ไม่ถึง ใครไม่เป็นใครก็ไม่เห็นเท่านั้น ปรากฏอย่างนี้ นี้แหละ อุทานคาถา ที่พระศาสดาทรงประสงค์แสดงไว้

ที่ชี้แจงแสดงมาแล้วนี้ ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติในอุทาน-คาถาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฎกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพปิฎกทั้งสาม คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถ-ปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอานุภาพชินสาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบันดาลความสุขสวัสดิ์ให้อุบัติบังเกิดมี เป็นปรากฏในขันธบรรจบแห่งท่านทานิสราบดีทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาด้วยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๒๒. ปัพพโตปมคาถา

๒๘ มีนาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ยถาปิ เสลา วิปุลา นภํ อาหจฺจ ปพฺพตา
สมนฺตา อนุปริเยยฺยุํ นิปฺโปเถนฺตา จตุทฺทิสา
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อธิวตฺตนฺติ ปาณิโน
ขตฺติเย พฺราหฺมเณ เวสฺเส สุทฺเท จณฺฑาลปุกฺกุเส
น กิญฺจิ ปริวชฺเชติ สพฺพเมวาภิมทฺทติ
น ตตฺถ หตฺถีนํ ภูมิ น รถานํ น ปตฺติยา
น จาปิ มนฺตยุทฺเธน สกฺกา เชตุํ ธเนน วา
ตสฺมา หิ ปณฺฑิโต โปโส สมฺปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
พุทฺเธ ธมฺเม จ สงฺเฆ จ ธีโร สทฺธํ นิเวสเย
โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพ จักได้แสดงธรรมิกถา ว่าด้วย **ปัพพโตปมคาถา** วาจาเครื่องกล่าวปรารภถึง **ภูเขา** เป็นเครื่องเปรียบเทียบ ด้วยบัดนี้เราท่านทั้งหลายหญิงชายทุกถ้วนหน้าทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในที่นี้ ล้วนมีส่วนเจตนาใคร่เพื่อจะสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา เพราะเราท่านทั้งหลาย หญิงชายทุกถ้วนหน้า เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ตั้งแต่วัยเด็กเล็กมาก็แปรไปเป็นลำดับ นับว่าไม่มีใครหยุดยั้งลงสักวินาทีเดียว หยุดยั้งที่ไม่แปรไปอนุวินาทีเดียวก็ไม่มี พอเกิดมาก็แปรเรื่อย อนุวินาทีเดียวไม่มีเลยที่หยุดยั้งอยู่ แปรไปเรื่อยไม่มีหยุดยั้งแต่นิดเดียว จนกระทั่งถึงวินาศดับสูญไป ไม่เหลือเลยแต่คนเดียว ตั้งแต่บุรพชนต้นตระกูลของเรามาจนกระทั่งบัดนี้

หญิงก็ดีชายก็ดีเหมือนกันหมด ปรากฏว่าพอเกิดมาก็แปรไป อนุวินาทีหนึ่งมิได้หยุดแปรไป ปัจจุบันแปรไปทีละนิด ๆ จนกระทั่งดับจิตทุกคน บางคนก็ไม่ถึงที่สุดชีวิต ดับเสียในต้นชีวิต บางคนก็ไม่ถึงกลางชีวิต ดับเสียในก่อนกลางชีวิต บางคนก็ไม่ถึงปลายชีวิต

ดับเสียก่อนปลายชีวิต บางคนมีบุญวาสนาเต็มฤทธิ์ จึงจะถึงปลายชีวิต เป็นดังนี้เสมอไป ถ้าไม่มีบุญวาสนาเต็มด้วยฤทธิ์แล้ว ไม่ถึงปลายชีวิตสักคนเดียว

ดังนั้นจึงน่าสังเวช น่าสลดใจ พระจอมไตรจึงได้ทรงรับสั่งเทศนาว่า **ยถาปิ เสลา วิปุลา นภํ อาหจฺจ ปพฺพตา สมนฺตา อนุปริเยยฺยุํ นิปฺโปเถนฺตา จตุทฺทิสา** แปลเป็นสยามภาษาว่า ภูเขาทั้งหลายล้วนแล้วด้วยศิลาอันไพบูลย์สูงจดฟ้า หมุนบดสัตว์เข้ามาโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ แม้ฉันใด **เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อธิวตฺตนฺติ ปาณิโน** ความแก่และความตาย ย่อมท่วมท้นสัตว์ทั้งหลายฉันนั้นเทียว **ขตฺติเย** จะเป็นกษัตริย์ก็ตาม **พฺราหฺมเณ** จะเป็นพราหมณ์ก็ตาม **เวสฺเส** เป็นพลเรือนก็ตาม **สุทฺเท** เป็นไพร่ก็ตาม **จณฺเฑ** เป็นคนครึ่งชาติก็ตาม **ปุกฺกุเส** เป็นคนเทหยากเยื่อเชื้อฝอยก็ตาม **น กิญฺจิ ปริวชฺเชติ** ไม่งดเว้นอะไร ๆ ไว้เลยให้หลงเหลือ ย่อมท่วมทับหมดทั้งสิ้น **น ตตฺถ หตฺถีนํ ภูมิ** ภูมิเป็นที่ไปของช้างทั้งหลาย ในความแก่และความตายนั้นย่อมไม่มี ภูมิเป็นที่ไปของรถทั้งหลาย ในความแก่และความตายนั้นย่อมไม่มี หรือคนเดินเท้า คนเดินเท้านั้น ทหารที่จะเข้าไปรบเดินไปด้วยเท้า เขาเรียกว่าทหารราบเดินไปตามพื้นดิน คนเดินเท้าไปในความแก่และความตายนั้นไม่มี **น จาปิ มนฺตยุทฺเธน สกฺกา เชตุํ ธเนน วา** อันใคร ๆ ไม่อาจจะชนะความแก่และความตายด้วยการรบด้วยเวทมนต์ หรือด้วยการรบด้วยทรัพย์ จะเอาชนะความแก่และความตายไม่ได้เลย **ตสฺมา หิ ปณฺฑิโต โปโส สมฺปสฺสํ อตฺถมตฺตโน** เพราะเหตุนั้นบุรุษผู้เป็นบัณฑิต เมื่อมาเห็นประโยชน์ของตนแล้ว ผู้ทรงปัญญาควรตั้งความเชื่อในพระพุทธเจ้า ตั้งความเชื่อในพระธรรม ตั้งความเชื่อในพระสงฆ์ **โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุทเจตสา** บุคคลใดเป็นผู้ประพฤติธรรม **กาเยน** ด้วยกาย หรือ **วาจาย** ด้วยวาจา **อุทเจตสา** หรือว่าด้วยใจ **อิเธว นํ ปสํสนฺติ** นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ทีเดียว **เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ** บุคคลนั้นละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์ ด้วยประการดังนี้

เนื้อความของพระบาลี **ปพฺพโตปมคาถา** ขยายความเป็นสยามภาษานี้แปลบาลีเป็นสยามทีเดียว ถ้าจะแปลขยายเป็นสยามแท้ ๆ กะเทาะบาลีออกเสียทั้งหมด เป็นเนื้อความดังนี้ ภูเขาทั้งหลายล้วนแล้วด้วยศิลา อันไพบูลย์สูงจดฟ้า กลิ้งหมุนทับบดสัตว์เข้ามาโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ แม้ฉันใด ความแก่และความตาย ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นฉันนั้น เป็นกษัตริย์ก็ตาม เป็นพราหมณ์ก็ตาม เป็นพลเรือนก็ตาม เป็นไพร่ก็ตาม เป็นคนครึ่งชาติก็ตาม เป็นคนเทหยากเยื่อเชื้อมูลฝอยก็ตาม ไม่งดเว้นใคร ๆ ไว้ให้เหลือเลย ย่อมครอบงำหมดทั้งสิ้น ภูมิเป็นที่ไปของช้างทั้งหลาย (เพื่อไปรบ) ในความแก่ความตายนั้นไม่มี ภูมิของรถทั้งหลาย (เพื่อไปรบ) ในความแก่ความตายนั้นก็ย่อมไม่มี ภูมิเป็นที่เดินเท้า ภูมิเป็นที่ไป

ด้วยเท้า (เพื่อไปรบ) ในความแก่ความตายนั้นก็ย่อมไม่มี ใคร ๆ ไม่อาจสามารถจะสู้รบ (ความแก่และความตาย) ด้วยเวทมนต์ หรือจะสู้รบด้วยทรัพย์ก็ไม่อาจสามารถจะสู้ (ความแก่ความตาย) ได้ ไม่อาจจะเอาชนะ (ความแก่และความตาย) ได้

เพราะเหตุนั้น บุรุษผู้เป็นบัณฑิตเห็นประโยชน์ของตนชัดดังนี้แล้ว ผู้ทรงปัญญาควรตั้งความเชื่อไว้ในพระพุทธเจ้า ควรตั้งความเชื่อไว้ในพระธรรม ควรตั้งความเชื่อไว้ในพระสงฆ์ บุคคลใดเป็นผู้ประพฤติธรรมด้วยกาย เป็นผู้ประพฤติธรรมด้วยวาจา เป็นผู้ประพฤติธรรมด้วยใจ นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ทีเดียว บุคคลนั้นละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์ นี้เป็นภาษาสยามล้วน ไม่มีบาลีเจือปนทีเดียว ได้ความชัดดังนี้

บัดนี้จะอรรถาธิบายขยายความใน **ปพฺพโตปมคาถา** ความว่า วันคืนเดือนปี ที่เราเกิดมาย่อมผ่านเราไปเนืองนิตย์ ท่านจึงได้ยืนยันว่า **รตฺตินฺชีเว น ขียติ ชีวิตํ อุปรุชฺชติ** วัน คืน เดือน ปี ล่วงไป ๆ มิได้ล่วงไปแต่วันคืนเดือนปีเปล่า ชีวิตของเราล่วงตามวันคืนเดือนปีนั้นไปด้วย ชีวิตที่เป็นอยู่ร้อยปี พอหมดไปเสียวันหนึ่งก็ขาดร้อยปีไปวันหนึ่งแล้ว ลดคืนหนึ่ง ผ่านร้อยปีไปคืนหนึ่งแล้ว หมดเสียวันกับคืนหนึ่ง ขาดร้อยปีไปวันกับคืนหนึ่งแล้ว อย่างนี้เรื่อยไป เมื่อวันคืนเดือนปีล่วงไปเท่าไรชีวิตก็หมดไปเท่านั้น

เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้ว เดินรุดหน้าไปข้างเดียว เกิดมาแล้วไม่มีถอยหลังเลย จะยั้งอยู่ไม่ได้ อนุวินาทีหนึ่งก็ไม่ได้ รอสักประเดี๋ยวเถอะน่ายังห่วงลูกรักลูกอยู่ไม่ได้ รอประเดี๋ยวเถอะน่ายังห่วงพระห่วงเณรนักไม่ได้ รอไม่ได้ทั้งนั้นแหละไม่ว่าใคร นี่เพิ่งรู้ชัดว่าวันคืนเดือนปีล่วงไปล่วงไป ไม่ใช่ล่วงไปแต่วันคืนเดือนปีเปล่า ชีวิตจิตใจล่วงไปด้วย ความเป็นอยู่ล่วงไปด้วย ล่วงไปอย่างวอดวายเช่นนี้ สภาพความเป็นเอง ปรุงแต่งหรือว่าใครปรุงแต่งอยู่ที่ไหน เรื่องนี้หมดทั้งประเทศ หมดทั้งชมพูทวีป หมดทั้งแสนโกฏิจักรวาล หมดทั้งอนันตจักรวาล ตลอดนิพพานภพสามโลกันต์ มากน้อยเท่าใดนั้นไม่รู้กันทั้งนั้น ว่าเป็นเพราะเหตุอะไร แต่วัดปากน้ำมีคนรู้ขึ้นแล้ว เป็นดังนี้เพราะอะไร?

ที่ตั้งวัยให้แก่ยับเยินไปเช่นนี้ เป็นเองหรือใครทำอยู่ที่ไหน? รู้ทีเดียวว่าใครทำอยู่ที่ไหน? รู้ว่าไม่ใช่ใคร จับตัวได้ คือ **พระยามาร** นั่นเอง **เป็นคนทำให้แก่ให้เจ็บให้ตาย เกิดแก่เจ็บตายอย่างยับเยิน** เกิดก็อย่างยับเยินเดือดร้อน พ่อไม่ตาย บางทีแม่ตาย บางทีลูกก็ตาย แม่ก็ตาย พ่อก็ยังจะตายตามอีก โดดน้ำตายเสียอกเสียใจ นี่ **พระยามาร** ทำทั้งนั้น สำหรับประหัตประหาร **ฝ่ายพระ** ถ้าว่ามนุษย์ผู้ใดเป็นฝ่ายพระละก็มารข่มเหงอยู่อย่างนี้แหละไม่ขาดสาย ไม่เช่นนั้นก็ด้วยวิธีใดด้วยวิธีหนึ่ง บางทีหมั่นไส้นัก ทำแก่งกาจอวดดิบอวดดี ให้ฆ่ากันตายเสีย ให้กินยาตายเสีย ให้โดดน้ำตายเสีย ให้ผูกคอตายเสีย **นี่ใครทำ พระยามารทั้งนั้น**

ไม่ใช่ใคร ไม่มีใครรู้ แสนโกฏิจักรวาล อนันตจักรวาล นิพพานถอดกายมีเท่าไรไม่มีใครรู้ ไม่รู้เรื่องทีเดียวในเรื่องนี้ว่า **พระยามารเขาคอยบีบคั้นอยู่ ให้เกิด แก่ เจ็บ ตาย** ให้เกิดก็เกิดอย่างยับเยิน หน้าบิดหน้าเบี้ยว เดือดร้อนด้วยกันทั้งสองฝ่าย ไม่ตายคางก็เหลืองเทียว ไม่ตายก็เกือบตาย นี่พระยามารเขาทำ ตามปรกติแล้วไม่เป็นดังนี้ เกิดก็อย่างไม่ได้เดือดร้อนนัก จะคลอดบุตรก็เหมือนถ่ายอุจจาระเหมือนถ่ายปัสสาวะ ไม่เดือดร้อนเหมือนกับคลอดลูกออกเต้าธรรมดานี้ จะคลอดบุตรก็เหมือนถ่ายอุจจาระเหมือนถ่ายปัสสาวะทีเดียว ไม่เดือดร้อนแต่อย่างหนึ่งอย่างใด **ที่เดือดร้อนยับเยินเช่นนี้ เพราะพระยามารเขาส่งฤทธิ์ส่งเดช ส่งอำนาจส่งวิชชาที่ศักดิ์สิทธิ์มาบังคับบัญชาบังคับให้เป็นไป**

เมื่อเป็นดังนี้ ที่ท่านวางบาลีว่า ให้เราท่านทั้งหลายพินิจพิจารณาว่าภูเขาทั้งหลายล้วนแล้วด้วยศิลาตัน ไม่มีน้ำเหลวเปลวปล่อง คำว่าไพบูลย์นั่น ตันสนิท ไม่มีน้ำเหลวเปลวปล่อง เป็นเนื้อหินทั้งแท่งทึบทีเดียว ไม่มีโพรงไม่มีถ้ำในสถานที่ใด ๆ กลิ้งมาทั้ง ๔ ทิศจดกันโตเท่าไรก็กลิ้งเข้ามา บดเข้าไป กลิ้งเข้ามาจดกันศูนย์กลาง คิดดูซี ภูเขาใหญ่ขนาดนั้นสูงจดฟ้า ภูเขานั่นไม่ใช่เล็กน้อย กลิ้งเรื่อยเข้ามา แล้วใครเล่าจะเหลือ ที่ถูกเข้าแล้วใครจะเหลือ ไม่มีใครเหลือแต่คนเดียว มดปลวกไม่เหลือทั้งนั้น เลือดไรเหาเล็นไม่เหลือทั้งนั้น ต้นไม้ต้นหญ้าไม่เหลือ วอดวายหมดทีเดียว ถึงภูเขาเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่พอ หนักไม่พอจมหมดหายหมดราบลงไปหมดทีเดียว มันสูงถึงจดฟ้าเช่นนั้น กลิ้งเข้ามาโดยรอบทิศทั้ง ๔ แล้วมาติดอยู่ตรงกลาง เล็กเข้ามาติดอยู่ตรงกลางก็ไม่เหลือเลยหายหมด เมื่อกลิ้งเข้ามาแกก็จะกลิ้งออกไปอีกนั่นแหละ แกไม่หยุดสักทีหนึ่งนี่ กลิ้งออกไปอีก กลิ้งออกไปอีก ก็อีกนั่นแหละ ถูกใคร ๆ ก็ราบไป ไม่เหลือเลยสักคนเดียว **นี่แหละเหมือนความแก่และความตาย เกิดมามีเว้นความแก่สักคนเดียวไหม? ไม่มีเลย เว้นตายสักคนเดียวไหม? ไม่มีเลย เกิดมาแล้วก็แก่ตาย เกิดมาแล้วก็แก่ตาย อย่างนี้**

เพราะฉะนั้น **ความแก่** และ **ความตาย**นี่สำคัญนัก ไม่ละไม่เว้นผู้หนึ่งผู้ใดให้หลงเหลือไว้เลย ความแก่และความตายนี้ ย่อมครอบงำท่วมทับสัตว์ทั้งสิ้นให้ถึงความวินาศไป สัตว์ทั้งสิ้นนั้นคือใคร เป็นกษัตริย์ก็ตาม เป็นพราหมณ์ก็ตาม หรือเป็นพลเรือน พลเรือนนั้นหมายความว่ากระไร? พลเรือนในประเทศทั้งหมด ชาวนา พ่อค้า พ่อครัวเหล่านี้แหละเรียกว่าพลเรือน หรือจะเป็นไพร่ คำว่าไพร่ ก็ยกเป็น ๒ ชั้น เรียกว่าเจ้า เรียกว่า ไพร่ เจ้าพวกหนึ่งไพร่พวกหนึ่ง เจ้าเขายกตัวเขาสูงว่าเป็นเจ้า นั่นเป็นไพร่เสีย หรือเป็นคนจัณฑาล คนครึ่งชาติ

คนจัณฑาลน่ะเป็นอย่างไร เราไม่รู้จักคนจัณฑาล **จณฺฑาโล** เขาแปลว่า **ดุร้าย** ไม่ใช่เช่นนั้น **คนจัณฑาล** เขาแปลว่า **คนครึ่งชาติ** ไม่ใช่ชาติเดียว คนไม่ใช่ชาติเดียว ใจก็เป็น ๒ ฝ่ายไป บางทีพ่อเป็นไทย แม่เป็นจีน แม่เป็นไทย พ่อเป็นจีน หรือพ่อเป็นจีน แม่เป็นไทย แม่เป็นฝรั่ง พ่อเป็นไทย พ่อเป็นฝรั่ง แม่เป็นไทย หรือแม่เป็นลาวเป็นมอญอะไรก็ตามเรื่อง อย่างนี้เขาเรียกว่าคนครึ่งชาติ เป็นฝรั่งเสียชาติหนึ่ง เป็นไทยเสียชาติหนึ่ง ๒ ชาติมารวมกันเสียเป็นชาติเดียวกัน อย่างนี้เขาเรียกว่า **จณฺฑาลปุกฺกุเส จณฺฑาล** แปลว่าครึ่งชาติ **ปุกฺกุเส** ผู้เทหยากเยื่อเชื้อฝอย กวาดถนนหนทางที่เราเห็นปรากฏอยู่ พวก **ปุกฺกุเส** มีความเป็นอยู่เลวที่สุด ทำงานก็เลวที่สุด ไม่มีอะไรจะเลวกว่านั้นอีก หรือเทอุจจาระ ปัสสาวะ เหล่านี้เรียกว่า **ปุกฺกุเส น กิญฺจิ ปริวชฺเชติ** จะมีสักเท่าไรก็ช่าง เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นพลเรือน เป็นคนครึ่งชาติ หรือเป็นคนเทหยากเยื่อมูลฝอยก็ช่าง ไม่ได้งดเว้นใคร ๆ ไว้ให้หลงเหลือไว้เลย ไม่ให้เหลือเลย ท่วมทับหมด ท่วมทับหมดนั่นคือใครล่ะ? ความแก่ความตายคราวนี้ ใครจะไปสู้รบกับความแก่ความตาย **น ตตฺถ หตฺถีนํ ภูมิ** ภูมิทางไปรบ หนทางที่จะเข้าไปรบ ที่จะยกพลเข้าไปรบกับความแก่ความตายนั้น หนทางช้างก็ไม่มีเข้าไป หนทางรถทั้งหลายก็ไม่มีเข้าไป หนทางเดินที่จะเข้าไปรบด้วยเท้าก็ไม่มีเข้าไป ไม่มีเข้าไปในความแก่และความตายนั้น ไม่มีทางเข้าไปสู้กัน ความแก่และความตายไม่มีทางเข้าไป ใคร ๆ ไม่อาจสามารถจะเอาชนะความแก่ความตายนั้น ด้วยการสู้รบ ด้วยเวทมนต์ เวทมนต์คาถาใด ๆ วิชาพราหมณ์ เวทมนต์กลคาถาใด ๆ ไม่อาจสามารถจะสู้รบกับความแก่ความตายนั้นได้ หรือจะสู้รบด้วยทรัพย์ มีทรัพย์ จะเอาทรัพย์ไปไถ่ถอนตัว แก้ความแก่ความตาย เรื่องความแก่ความตายไม่มีทางสู้ ไม่มีทางแก้ทีเดียว จะแก้อย่างไรก็แก้ไม่ได้

แต่ว่ามีแก้อยู่ที่วัดปากน้ำ วิชชาธรรมกาย ไปเห็นวิชชาเหล่านี้หมด ไปเห็นความแก่ความตาย เวลานี้เขาว่าสมภาร (พระเดชพระคุณหลวงพ่อสด จนฺทสโร) วัดปากน้ำ กำลังสู้กับความแก่ความตาย สู้จริง ๆ ผู้เทศน์นี่แหละ ๒๒ ปี ๘ เดือนเศษแล้ว ๘ เดือน ๙ วัน วันนี้แล้ว วินาทีนี้ไม่ได้หยุด เพียรสู้ความแก่ความตายไม่ได้ถอยกันเลย พระยามัจจุราชมีเท่าไรจับกันหมด จับกันหมด ตรึงกันหมด ลงโทษกันหมดทีเดียว มีเท่าไร ไม่ให้ทำลายพระไม่ให้ข่มเหงพระได้ ให้เลิกข่มเหง ให้เลิกทำลายพระเสียให้ได้ จะแก้ความแก่ ความเจ็บความตายใหม่ ไม่ให้มีแก่ ไม่ให้มีเจ็บ ไม่ให้มีตาย เมื่อเกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์แล้ว ก็ให้เป็นมนุษย์เด็ก ๆ ก็อย่างหนึ่ง รู้กันได้ชัด ๆ เด็ก ๆ ก็รู้ ไม่สวยไม่งามนักพอสมควร ถ้ายิ่งแก่หนักเข้ายิ่งสวยงามหนักเข้า ยิ่งแก่หนักเข้าก็ยิ่งสวยงามหนักเข้า แล้วก็โตหนักเข้าด้วย

ผิดกัน โตหนักเข้า ๆ สวยงามหนักเข้า โตหนักเข้า สวยงามหนักเข้า **ไม่มีไขลงกัน* มีแต่ไขขึ้นกันไป**** ไม่มีถอยกลับกัน พอครบบารมีของตนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หรือพระอรหัตอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นพระพุทธเจ้า พระอรหัต ไม่ต้องไปทรมานให้เหนื่อยยากลำบาก แต่อย่างหนึ่งอย่างใด อยู่ในบ้านในช่องตามชอบใจ พอครบกำหนดเข้าก็เป็นพระพุทธ-เจ้า เป็นพระอรหันต์ทีเดียว **เป็นพระพุทธเจ้าพระอรหันต์เวลาไปนิพพานไม่ต้องถอดสักกายหนึ่ง กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายธรรมโสดา กายธรรมโสดาละเอียด กายธรรมสกทาคา กายธรรมสกทาคาละเอียด**

---

* "**ไขลง**" เป็นการ **ทำวิชชา** ของ **ต้น ๆ ฝ่ายมาร** หรือบาปอกุศล ที่กระทำในธาตุธรรมส่วนละเอียดของสัตว์ โดยบังคับเครื่องที่ประจำอยู่ในธาตุธรรมส่วนละเอียดนั้นให้ "หมุนซ้าย" และในขณะเดียวกันก็ **ไขเครื่องให้เดินต่ำลง** อันเป็นผลให้ธาตุธรรมส่วนหยาบของสัตว์โลกทั้งหลายต้อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร

* "**ไขขึ้น**" เป็นการ **ทำวิชชา** ของ **พระนิพพานต้น ๆ ฝ่ายพระ** หรือบุญกุศลที่กระทำในธาตุธรรมส่วนละเอียดของสัตว์ เพื่อแก้วิชชาของฝ่ายมาร ด้วยการบังคับเครื่องที่ประจำอยู่ในธาตุธรรมส่วนละเอียดของสัตว์นั้นให้ "หมุนขวา" และในขณะเดียวกันก็ **ไขเครื่องให้เดินสูงขึ้น** เพื่อช่วยให้สัตว์พ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย (คือให้ดำเนินไปสู่มรรค ผล นิพพาน) ไม่ต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารอีกต่อไป

พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ฯ หลังจากที่ได้ค้นพบ **วิชชาธรรมกาย** ของ **พระพุทธเจ้า** แล้ว ก็ได้เจริญภาวนาละเอียดลึกลงไปโดยไม่ถอยหลังกลับ จึงได้พบวิชชาที่ละเอียดพิสดารของ **พระ-พุทธเจ้าองค์ต้น ๆ แก่ ๆ** ทั้งใน **นิพพานถอดกาย** และ **นิพพานเป็น นิพพานที่อยู่ลับ ๆ** และ **ที่เปิดเผยนับองค์ไม่ถ้วน** จึงได้พบเห็น **เหตุในเหตุ** ตลอดจนถึง **ต้น ๆ เหตุวิชชาของฝ่ายมาร** ซึ่งปกครองธาตุธรรมส่วนละเอียดของสัตว์ ว่ามีอยู่อย่างไร รวมทั้ง **วิชชาของฝ่ายกลาง ๆ** และ **วิชชาของพระนิพพานต้น ๆ ฝ่ายพระ** ที่แก้วิชชาของฝ่ายมารในธาตุธรรมส่วนละเอียดนั้น เพื่อแก้ไขธาตุธรรมของสัตว์โลกทั้งหลายให้ดำเนินไปในทางสัมมาทิฏฐิ และให้ได้รับผลเป็นความสันติสุข

การเจริญภาวนาขั้นสูง เพื่อค้นหาสาเหตุและสาวลึกละเอียดลงไปให้รู้เห็น **เหตุในเหตุ จนถึงต้น ๆ เหตุวิชชาของฝ่ายมาร** พร้อมกับได้เรียนรู้ **วิชชาของพระนิพพานต้น ๆ เพื่อทำวิชชาแก้ที่ต้น ๆ เหตุ** ดังกล่าวนี้ มีพระบาลีรับรองว่า **เย ธมฺมา เหตุปฺพวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต, เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํวาที มหาสมโณ** แปลความว่า "ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ ธรรมเหล่านั้นย่อมดับไป เพราะเหตุดับ พระตถาคตเจ้าทรงมีปกติกล่าวดังนี้" *(มงคลบุตร)*

กายธรรมอนาคา กายธรรมอนาคาละเอียด กายธรรมอรหัต กายธรรมอรหัตละเอียด ไม่มีถอดกันเลย เป็นทั้งดุ้นทั้งก้อน ไปนิพพานหมดทั้งดุ้นทั้งก้อนทีเดียว นี้ที่สมภารวัดปากน้ำรบกับพระยามัจจุราช รบความแก่ความตายรบเท่านี้ แก้ให้เป็นอย่างนี้ ถ้าไม่เป็นอย่างนี้ สมภารวัดปากน้ำไม่แรมราตรีที่อื่นละ ยอมตายไม่ถอยกันเลย

เมื่อการสู้รบเช่นนี้ ใครเคยได้ยินได้ฟังบ้าง? ไม่มีเลย หมดทั้งชมพูทวีป แสนโกฏิจักรวาล อนันตจักรวาล นิพพานถอดกายที่ไหน ๆ ไม่มีเลย แล้วไม่มีใครรู้จักเสียด้วยซ้ำ นี่มารู้จักขึ้นแล้วที่วัดปากน้ำ **ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา อยู่วัดปากน้ำก็จริง แต่ไม่รู้ว่าสมภารวัดปากน้ำทำอะไร** นี่อัศจรรย์นัก อยู่ด้วยกันตั้งหลายสิบปี อยู่วัดปากน้ำทำวิชชานี้ ๒๒ ปี ๘ เดือน ๙ วัน วันนี้ไม่มีใครรู้ว่าทำอะไร รู้แต่นิด ๆ หน่อย ๆ รู้จริงจังลงไปไม่มี **มีก็ผู้ที่ทำวิชชาด้วยกัน รู้จริงเห็นจริงกันลงไปทีเดียว ทำอยู่ทุกวัน ๆ นั่นละก็รู้จริงเห็นจริง** นี่เป็นวิชชาลึกอย่างนี้ **ถ้ารู้สึกเช่นนี้ละก็ จงอุตส่าห์ ว่าตั้งแต่นี้ไป เราจะช่วยเหลือแก้ไขด้วยประการใดประการหนึ่ง ท่านรบศึกสำคัญอย่างนี้ ถ้าได้ชนะละก็ เราชนะด้วย** ถึงเราไม่ได้ทำเลยเราก็ชนะด้วย **ถ้าได้สำเร็จ เราก็สำเร็จด้วย** เราไม่ได้ทำเลยก็สำเร็จด้วย **เราต้องสนับสนุนด้วยทางใดทางหนึ่ง ให้สมควรทีเดียว** พวกที่เป็นแล้วตั้งใจแน่วแน่ ว่าตั้งแต่วันนี้ไป เราไม่ถอยหละ เกิดมาเราไม่พบวิชชานี้ เราจะต้องสู้ อย่างอื่นสู้ไม่ได้ทั้งนั้น เราจะหันสู้วิชชานี้กันสุดฤทธิ์สุดเดช เอาให้ถึงหมดเจ็บหมดแก่ หมดตายของพระยามารให้ได้ ให้พระยามารแพ้ให้ได้ พระยามารแพ้เด็ดขาดเมื่อเวลาไร เวลานั้นหมดทุกข์ในโลก เท่าปลายผมปลายขนก็ไม่มี หมดแก่ หมดเจ็บหมดตายในโลก เท่าปลายผมปลายขนก็ไม่มี มีความสุขเหมือนยังกับท้าวสวรรค์ หรือเหมือนกับท้าวพรหม หรือเหมือนกับพระนิพพานสุขขนาดนั้น เป็นสุขสำราญขนาดนั้น นี่แหละที่แสวงหาความสุขกันในโลก ในเวลานี้ทุกชาติ ทุกภาษา หาความสุขใส่ชาติ ใส่ภาษาของตัวทั้งนั้น อิจฉาริษยากัน เบ่งกันเต็มฤทธิ์เต็มเดช ประหัตประหารซึ่งกันและกัน ใครมีกำลังมากก็กดขี่คนมีกำลังน้อยลงไป บังคับกำลังน้อยให้อยู่ใต้อำนาจเสีย ที่ทำกันอยู่นี้ทั้งวันทั้งคืน ทั้งชมพูทวีป แสนโกฏิจักรวาลอนันตจักรวาลทำกันอยู่อย่างนี้ แม้จะเป็นมนุษย์ก็ต้องทำอย่างนี้ แม้จะไปเป็นเทวดาก็ไปเป็นอย่างนี้ จะไปเป็นพรหมก็ทำอย่างนี้ จะไปเป็นอรูปพรหมก็เป็นอย่างนี้ จะไปเป็นนิพพานแล้วก็ทำอย่างนี้เหมือนกัน **พระพุทธเจ้าในพระนิพพานไม่ได้หยุดเลย ทำอยู่อย่างนี้ กำลังผจญกับพระยามารไม่ได้หยุดเลย วินาทีอนุวินาทีก็ไม่ได้หยุด ต้องทำนิโรธ ดำเนินนิโรธเสมอให้ละเอียดอ่อนไว้** ถ้าว่าละเอียดไม่ทัน เขาก็บังคับเสีย หยาบกว่าเป็นถูกบังคับ ถูกความแก่บังคับ บังคับไม่ให้รู้ด้วย บังคับในไส้ ไส้ธาตุไส้ธรรม เห็นจำคิดรู้ ต้องใช้ญาณบังคับหมด **เมื่อปรากฏรู้ตัวว่าเป็น**

ทาสพระยามารอยู่เช่นนี้ ก็ต้องช่วยรีบเปลื้องตัว ต้องรีบพยายามแก้ตัว ถ้ารีบพยายามแก้ตัวให้พ้นไปเสียได้ ก็จะไม่ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย เอาความชนะเสียให้ได้

พระยามารไม่ได้เว้นผู้หนึ่งผู้ใดให้เหลือ เพราะเหตุนั้นผู้มีปัญญา เมื่อเป็นคนฉลาดจะทำอย่างไรในเวลานี้ เมื่อทราบชัดประโยชน์ของตนแล้ว ผู้ทรงปัญญาควรตั้ง **ความเชื่อไว้ในพระพุทธเจ้า** ควรตั้ง **ความเชื่อลงไปในพระธรรม** ควรตั้ง **ความเชื่อลงไปในพระสงฆ์** ตั้งความเชื่อลงไปในพระพุทธเจ้า จะเอาใจจดลงไปที่ไหน? เอากันละ เอากันสด ๆ นี่แหละ ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ตั้งความเชื่อลงไปในพระพุทธเจ้านั้น ตั้งลงไปตรงไหน? ตั้งความเชื่อลงไปในพระธรรมนั้น ตั้งลงไปตรงไหน? ผู้ที่ไม่เป็นธรรมกายก็ตามกันหมด ไม่รู้จะตั้งตรงไหน? ตั้งไม่ถูก แล้วจะตั้งให้ถูกมันก็ไม่ถูก หลบไปหลบมาอยู่นั่นแหละ แล้วทำไงล่ะคราวนี้ นับถือพระพุทธศาสนา ภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี ว่าตั้งใจเชื่อลงไปในพระพุทธเจ้าแล้วจะเอาใจไปจดตรงไหนล่ะ ถึงจะถูกพระพุทธเจ้า? เอาใจไปจดตรงไหน จึงจะถูกพระธรรม? เอาใจไปจดตรงไหน จึงจะถูกพระสงฆ์?

เรื่องนี้ผู้เทศน์นี่แหละได้เทศน์ปุจฉาวิสัชนากับพระมหาเคลือบ อายุ ๓๓ พรรษา เขาฉลองพระประธานที่วัดในสวน ถามว่าบัดนี้ท่านมหา ท่านเจ้าของทาน ท่านเจ้าภาพนิมนต์ท่านกับผมมา สองท่านนี่มาเทศน์ปุจฉาวิสัชนากันในเรื่องพระประธาน เขาสร้างพระประธาน พระประธานเป็นที่ระลึกนึกคิดของพุทธศาสนิกชน เป็นประธานอยู่ในวัดนี้ จะให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม ระลึกถึงพระสงฆ์ เราจะระลึกถึงพระพุทธเจ้านั้น เมื่อมาถึงพระประธานเข้านี้แล้ว เราจะเอาใจจดตรงไหนล่ะ? ถึงจะถูกพระพุทธเจ้า อึกอักแน่ะ พออึกอักผู้เทศน์ต้องอนุโยค การจดนั้น จะจดเบื้องศีรษะท่านหรือจะจดเบื้องกลางพระองค์ท่าน หรือจะจดเบื้องพระบาทท่านเข้าไปเป็นสาม หรือปันลงไปอีกก็ได้ มือเท้าแขนทั้งสองศีรษะหนึ่ง ห้าตัวหกศีรษะ ไปจดไหนล่ะ? ให้แน่ ๆ ลงไปซิ อึกอักอยู่ ถ้าว่าจดเข้าช่องหน้าผากที่พระอุณาโลม ตั้งเป็นช่องอยู่ เขาทำเป็นอุณาโลม ตั้งเป็นช่องอยู่ เขาทำเป็นวงกลมไว้ตรงนั้น ช่องพระอุณาโลม อ้าวไปจดตรงนั้นเข้าแล้ว ก็รู้ว่าโอ้นี่ไม่เป็นล่ะซิ ตั้งแต่บวชมา ๓๓ พรรษา จดไม่ถูก **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** เลอะแล้ว ถ้าเลอะก็ไล่เข้าป่าทีเดียว เมื่อไปจดเข้าที่อุณาโลมก็ไปจดเอาทองใบเข้าแล้วที่ปิดไว้ตรงนั้น ทีนี้ก็ไล่เข้าป่าไปเลย เอ้าเปิดทองใบเข้าไปถูกรักเข้าอีก ถ้าเปิดรักเข้าไปอีกก็ถูกทองเหลืองทองแดงที่เขาหล่อ เปิดทองเหลืองทองแดงเข้าไปอีกเจอะทราย เปิดทรายเข้าไปอีก ไม่มีอะไรว่างเปล่า เหลวแล้ว นี่คนจดไม่ถูกพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ไม่ถูก **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** เป็นอย่างนี้

เมื่อรู้จักหลักดังนี้ เราจะจดตรงไหน? เราเป็นคนรู้ เราเป็นคนเทศน์เสมอ ๆ กัน

เมื่อยังเข้าไม่ถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ยังไม่มีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ จะจดตรงไหนล่ะ? **ใจต้องจดนิ่งเข้าที่ศูนย์กลางของดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ตรงนั้น ถ้าว่าได้กายมนุษย์แล้ว ตรงนั้นแหละที่จะเป็นพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ต้องทำใจให้หยุดตรงนั้น ให้หยุดนิ่ง** เมื่อใจหยุดนิ่งอยู่ตรงนั้น ก็จดต่อไป ถ้าเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด เข้าถึงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด นั่นแหละถูกต้อง ถูกธรรมรัตนะ ถ้าว่าเข้ากายทิพย์ก็จดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถ้าเข้าถึงกายทิพย์ละเอียด ก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด

นี่แหละที่จดของใจ ถ้าว่าถึงกายรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถ้าว่าเข้าถึงกายรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถ้าว่าเข้าถึงกายอรูปพรหมก็จดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ถ้าว่าเข้าถึงกายอรูปพรหมละเอียด จดนิ่งอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถ้าว่าเข้าถึงกายธรรมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม กลางดวงนั้น ถ้าเข้าถึงกายธรรมละเอียด ใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ถ้าเข้าถึงพระโสดาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ถ้าเข้าถึงพระโสดาละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียด ถ้าเข้าถึงกายพระสกทาคาก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคา ถ้าเข้าถึงกายพระสกทาคาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียด ถ้าว่าเข้าถึงพระอนาคา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอนาคา ถ้าว่าเข้าถึงกายพระอนาคาละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด ถ้าว่าเข้าถึงกายพระอรหัต หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต **ถ้าว่าเข้าถึงกายพระอรหัตละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัตละเอียด ที่ตั้งของใจที่จดของใจ เรียกว่า ถูก "พุทธรัตนะ" ถูก "ธรรมรัตนะ" ถูก "สังฆรัตนะ" ตัวจริงทีเดียวให้จดอย่างนี้**

นี่แหละที่เทศน์ให้ฟังบ่อย ๆ เพื่อจะได้จำอย่างนี้ ถ้าไม่ได้หลักอย่างนี้ก็เหลว จะว่าเด็กหรือแก่เฒ่าปานกลางอย่างไรก็ช่างเถอะ เหลวทั้งนั้น ถ้าไม่ถูกจริงอย่างนี้ ให้รู้จักหลักอันนี้ ใจเราตั้งในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ถูกส่วนเข้าแล้ว **โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุทฺธเจตสาวา** บุคคลใด **ธมฺมจารี** แปลว่าประพฤติธรรม บุคคลใดประพฤติธรรมด้วยกาย หรือด้วยวาจา หรือว่าด้วยใจ กายก็บริสุทธิ์ วาจาก็บริสุทธิ์ ใจก็บริสุทธิ์ ไม่มีพิรุธเลย ได้ชื่อว่าประพฤติธรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ **อิเธว นํ ปสํสนฺติ** นักปราชญ์ทั้งหลายย่อม

สรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ บุคคลนั้นละโลกนี้แล้วไปสู่สวรรค์ เมื่อจดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์แล้ว ก็บริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ ไม่มีร่องเสียเลย นั่นแหละถูกต้องตามร่องรอยความประสงค์ทางพระพุทธศาสนา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีชี้ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๒๓. ติลกฺขณาทิคาถา

๔ เมษายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน
อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ
เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ
กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวก ปณฺฑิโต
โอกา อโนกมาคมฺม วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ
ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน
ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต
เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ
อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา
ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย**วิปัสสนาภูมิปาท** เป็นธรรมสำหรับประจำของพุทธบริษัท พระองค์ทรงตรัสแยกแยะธรรมเป็นหลายประเภท ประเภทนี้เรียกว่าวิปัสสนาภูมิปาท พระองค์ทรงประกาศตั้งแต่ครั้งพุทธกาลโน้น ในหมู่บริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในครั้งกระโน้นเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ธรรมอันนี้ ธรรมสังฆาหกาจารย์เถระเจ้าทั้งหลายร้อยกรองขึ้นสู่สังคายนา ตลอดมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ บัดนี้เราท่านทั้งหลายจะพึงได้สดับ ณ บัดนี้ จะชี้แจงแสดงตามวาระ

พระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา และตามมตยาธิบาย กว่าจะยุติการโดยสมควรแก่เวลา เบื้องต้นแห่งวิปัสสนาภูมิปาทนี้ว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** ถ้าบุคคลเห็นตามปัญญาว่า **สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง** เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นความหมดจดวิเศษ เป็นหนทางหมดจดวิเศษ เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า**สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์** เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญา ว่า**ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน** บรรดามนุษย์ทั้งหลาย ชนเหล่าใดถึงซึ่งฝั่งได้ ชนเหล่านั้นมีประมาณน้อยนัก **อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ** หมู่สัตว์นอกนี้ย่อมเลาะชายฝั่งข้างนี้นั้นแล ก็ชนทั้งหลายเหล่าใดประพฤติตามธรรมในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้ว ชนทั้งหลายเหล่านั้นจักถึงซึ่งฝั่งอันล่วงเสียซึ่งวัฏฏะอันเป็นที่ตั้งของมัจจุอันบุคคลข้ามได้แสนยาก ข้ามได้ยากนัก **บัณฑิตผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญา ย่อมละธรรมดำทั้งหลายเสีย ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น** ความยินดีอาศัยพระนิพพาน ไม่มีอาลัย จากอาลัย ยินดีได้ด้วยยากในพระนิพพาน ยินดีได้ด้วยยากในนิพพานอันเป็นที่สงัดใด ควรละตัณหาทั้งหลายเสีย เป็นผู้ไม่มีกังวลแล้ว ปรารถนาซึ่งความยินดียิ่งในพระนิพพานนั้น บัณฑิตผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญา **ชำระตนให้ผ่องแผ้วเสียจากเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลาย** จิตอันบัณฑิตทั้งหลายเหล่าใดอบรมดีแล้วโดยชอบในองค์แห่งการตรัสรู้ทั้งหลาย บัณฑิตทั้งหลายเหล่าใดไม่ถือมั่นยินดีแล้วในการละการถือมั่น บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้นไม่มีอาสวะ เป็นผู้โพลง ดับสนิทแล้วในโลกด้วยประการดังนี้ นี้เนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้

ต่อนี้จะอรรถาธิบายขยายความในวิปัสสนาภูมิปาทเป็นลำดับไป เป็นธรรมอันสุขุมลุ่มลึกนัก เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า **สังขารทั้งสิ้นไม่เที่ยง** เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ **สตฺตานํ** ของสัตว์ทั้งหลาย นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษของสัตว์ทั้งหลาย เห็นตามปัญญาว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงทั้งสิ้น ไม่เที่ยงทั้งหมด รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของมนุษย์ก็ดี ที่เป็นมนุษย์อยู่ จะได้เป็นมนุษย์อยู่ตลอดกัปนับร้อยนับพันก็หาไม่ ไม่ถึงร้อยปี ครั้งพุทธกาลยืนยาวที่สุดเพียง ๑๒๐ กว่าปีเท่านั้น ยืนจนที่สุดอายุมีพระพากุลเถระเจ้า ยืนมากขึ้นไปกว่านั้นอายุ ๑๖๐ ปี ในครั้งพุทธกาล อายุขัย ๑๐๐ ปี บัดนี้อายุขัยกัปอายุ ๗๕ ปี สัตว์อายุ ๑๐๐ ปีมีน้อยนัก ถึง ๑๐๐ ปีเท่านั้นแหละหาไม่ค่อยได้แล้ว นี่ไม่เที่ยง **รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของมนุษย์ก็ดี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด รูปพรหม รูปพรหมละเอียด อรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด ทั้ง ๘ กายนี้ไม่เที่ยงทั้งนั้น** เที่ยงสักกายหนึ่งก็ไม่มี ล้วนแต่ไม่เที่ยงทั้งนั้น **ที่เครื่องอุปการะแก่กายเล่าไม่เที่ยงดุจเดียวกัน** สิ่งที่เป็นปรากฏ ติณชาติ รุกขชาติ วัลลีชาติ พฤกษชาติต่าง ๆ ไม่เที่ยงทั้งนั้น หรือตึกร้านบ้านเรือนภูเขา ตลอดจนกระทั่งภูเขาพระสุเมรุภูเขาจักรวาล เมื่อโลกอันตรธานก็ย่อยยับเป็นจุลไปหมดไม่เที่ยงเลย **สิ่งที่อาศัยธาตุอาศัยธรรมสังขารขึ้นนี้ไม่เที่ยงเลย** เมื่อเห็นไม่เที่ยงจริงเช่นนี้แล้วก็ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางอันหมดจดวิเศษ ถ้าว่าปัญญาเห็นอยู่อย่างนี้ เห็นชัด ๆ อยู่ดังนี้แล้ว เห็นด้วยปัญญาของตนเช่นนี้แล้ว ความถือมั่นใด ๆ ในโลก ความถือมั่นใด ๆ ในภพนั้น ๆ ก็ย่อมไม่มีเป็นแท้

ไม่ใช่ไม่เที่ยงอย่างเดียว สังขารทั้งปวงทั้งสิ้นตัดสินว่าเป็นทุกข์ **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า**สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์** เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ นึกดู เบญจขันธ์ทั้ง ๕ ของกายมนุษย์เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ ถ้าว่าคนเจ็บไข้ละก็เห็นว่าเป็นทุกข์ คนแก่ชรานั่นเห็นเป็นทุกข์จริง ๆ ถ้าว่าเป็นทุกข์จริงเป็นทุกข์ตลอด เด็กอยู่ในท้องก็ดีคลอดแล้วก็ดี เป็นเด็กเล่นโคลนเล่นทรายอยู่ก็ดี หรือรุ่นหนุ่มรุ่นสาวก็ดี หรือแก่เฒ่าชราปานใดก็ดี ถ้าว่าไม่พิจารณาตามความเป็นจริงแล้วสุขหายากนัก ทุกข์มากเป็นทุกข์จริง **ขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์จริง ๆ กายมนุษย์หยาบกายมนุษย์ละเอียดก็เป็นทุกข์ ตลอดหมดทั้ง ๘ กายทุกข์ทั้งนั้น** สุขหาไม่ค่อยจะเจอ มีแต่ทุกข์ มีสุขบ้างเล็กน้อยตามภาษาของสัตว์ที่เกิดในภพนั้น เมื่อมนุษย์รู้ชัดเช่นนี้ก็เบื่อหน่ายในทุกข์ นี่แหละเป็นอย่างนี้แหละ เป็นหนทางหมดจดวิเศษ

ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อใดบุคคลเห็นตามความเป็นจริงว่า ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว รูปธรรม นามธรรมก็ไม่ใช่ตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ มนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหม–ละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ตลอดจนกระทั่งถึงพระอนาคา ทั้งหลายเหล่านั้นตลอดจนกระทั่งถึงพระอรหัต ไม่ใช่ตัวทั้งนั้น ตัวต้องอาศัยธรรมนั้น ธรรมต้องอาศัยตัวนั้นอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ว่าธรรมทั้งหลายเหล่านั้นไม่ใช่ตัวจริง ๆ เมื่อเห็นจริงลงไปดังนี้ว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวแล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี่เป็นหนทางหมดจดวิเศษลึกซึ้งดุจเดียวกัน **ธรรมทั้งหลาย ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา โสดาละเอียด กายสกทาคา สกทาคาละเอียด กายอนาคา อนาคาละเอียด กายอรหัต อรหัตละเอียด ทุกดวงธรรมไม่ใช่ตัวทั้งนั้น** เห็น

จริง ๆ เข้าเช่นนี้ ที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์อยู่เพราะอะไรล่ะ เพราะสภาพของขันธ์ที่เป็นโลกีย์นั้นไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ถึงที่เป็นโลกุตรที่ข้ามขึ้นจากโลกไป อ้ายนั่นไม่กล่าว จากภพสามไปเสียแล้ว ถ้าจะกล่าวลึกลับเข้าไปอีกไม่มีเวลาจบ ต้องขอสงบไว้ว่าเบญจขันธ์ทั้งห้าในภพทั้งสาม กามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์จริง ๆ แล้วก็ธรรมทั้งหลายที่สัตว์เหล่านั้นอาศัยเป็นดวง ๆ ๘ ดวงนั้นไม่ใช่ตัวจริง ๆ แม้ถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม โคตรภู โคตรภูละเอียด โสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคา–ละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด ๑๐ ดวง หรือเกินไปเท่าไร ๆ ก็ไม่ใช่ตัว ตัวอาศัยธรรมนั้น

ทีนี้จะกล่าวถึงตัวละ เมื่อว่าไม่ใช่ตัวแล้วอะไรเป็นตัวล่ะ เรื่องนี้ได้แสดงแล้วเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าโปรดภัทธิยะราชกุมาร ๓๐ หย่อนอยู่หญิงแพศยาคนหนึ่ง ทั้งราชกุมาร ๓๐ มเหสีอีก ๒๙ ก็รวมเป็น ๕๙ หย่อน ๖๐ อยู่คนหนึ่ง พระองค์ทรงตรัสเทศนาบอกตัวทีเดียว นี่ได้แสดงมาแล้วแสดงมาก ก็กัณฑ์ใหญ่ที่เดียว ไม่ใช่กัณฑ์ย่อย แสดงถึงตัวนี้ กายมนุษย์นี่แหละเป็นตัวโดยสมมุติ กายมนุษย์ละเอียดก็เป็นตัวโดยสมมุติไม่ใช่ตัวจริง ๆ ไม่ใช่ตัวโดยวิมุตติ ทั้ง ๘ กาย **กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด เป็นตัวโดยสมมุติทั้งนั้น** เป็นตัวโดยวิมุตติล่ะ **กาย-ธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา โสดาละเอียด กายธรรมสกทาคา สกทาคาละเอียด กายธรรมอนาคา อนาคาละเอียด กายธรรมอรหัต อรหัตละเอียด นี่เป็นตัวโดยวิมุตติทั้งนั้น** เป็นชั้น ๆ ไปเป็นตัววิมุตติ แต่ว่า**ถึงกายพระอรหัต ถึงวิราคธาตุวิราคธรรมทีเดียว** ถึงวิราคธาตุวิราคธรรม ถึงกระนั้น ที่จะไปเป็นพระอรหัต เป็นตัววิมุตติแท้ ๆ ทีเดียว เข้าถึงวิราคธาตุวิราคธรรม ออกจากสราคธาตุสราคธรรมไปทีเดียว นี่ความจริงเป็นอย่างนี้ ถ้าว่ามีวิปัสสนาเห็น มีวิปัสสนาก็มีธรรมกาย **เห็นด้วยตาธรรมกายนั่นแหละเรียกว่าวิปัสสนา** แปลว่าเห็นแจ้งเห็นวิเศษ เห็นต่าง ๆ เห็นไม่มีที่สุด ตาธรรมกายโคตรภูเห็นแค่นี้ ตาธรรมกายโสดาโสดาละเอียดเห็นแค่นี้ สกทาคาสกทาคาละเอียดเห็นแค่นี้ พระอนาคาอนาคาละเอียดเห็นแค่นี้ พระอรหัตอรหัตละเอียดเห็นแค่นี้ หนักขึ้นไปไม่มีที่สุด นับอสงไขยไม่ถ้วน **เห็นไม่มีที่สุด รู้ไม่มีที่สุด เห็น จำ คิด รู้ เท่ากัน เห็นไปแค่ไหนรู้ไปแค่นั้น จำไปแค่ไหนรู้ไปแค่นั้น คิดไปแค่ไหนรู้ไปแค่นั้น เท่ากัน ไม่ยิ่งไม่หย่อนกว่ากัน นี่อย่างนี้เรียกว่าวิปัสสนา** เห็นอย่างนี้เห็นด้วยตาธรรมกาย **เห็นด้วยตากายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหม-ละเอียด เห็นเท่าไรก็เห็นไป เรียกว่าอยู่ในหน้าที่สมถะทั้งนั้น** ไม่ใช่วิปัสสนา ถ้าวิปัสสนาละก็ต้องเห็นด้วยตาธรรมกาย นั่นแหละเป็นตัววิปัสสนาจริง ๆ ละ

เมื่อรู้จักหลักอันนี้ ในท้ายของพระรัตนตรัยนี้ได้ชี้หลักไว้ นี่กล่าวถึงอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ว่าบรรดามนุษย์มากมาย น้อยคนนักน้อยหน้าทีเดียวที่จะเข้าถึงฝั่งได้ น้อยนักที่เข้าถึงฝั่งน่ะคือนิพพานทีเดียว เข้าถึงนิพพานไม่ใช่เป็นของเข้าถึงง่าย ในวัดปากน้ำนี้มีจำนวนภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกามากเข้าถึงนิพพานได้ ร้อยห้าสิบกว่า มีธรรมกายไปนิพพานได้ ออกไปนิพพานได้ร้อยห้าสิบกว่า แต่หมดประเทศไทยนอกจากวิชชานี้แล้ว ไม่มีใครไปนิพพานได้เลย **ไปนิพพานได้ก็แต่ธรรมกายเท่านั้น** นี่พึงรู้ชัดอย่างนี้ ถ้ารู้ชัดอย่างนี้ละก็หมู่สัตว์นอกนี้นี่ย่อมเลาะอยู่ชายฝั่งข้างนี้เท่านั้น เลาะอยู่ในสักกายทิฏฐิ ไต่อยู่แต่กายมนุษย์นี่เอง ใจไม่พ้นกายมนุษย์ไป พ้นจากกายมนุษย์ไป ไปไต่อยู่กับกายมนุษย์ละเอียดที่ฝั่นไป เลาะอยู่แต่ฝั่งข้างนี้ พ้นจากกายมนุษย์ละเอียดไป ไปติดอยู่กับกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด ออกจากภพไม่ได้ ติดอยู่ในภพ ติดอยู่กับกายเหล่านี้ นี้ได้ชื่อว่าเลาะอยู่แต่ชายฝั่งข้างนี้ ไม่ไปถึงพระนิพพาน พวกมีธรรมกายนั้นไปถึงนิพพาน ผู้ที่ไปถึงนิพพานแล้วมามองดูผู้ที่ไม่ไปนั่น ผู้ที่ไปนิพพานได้หาว่าผู้ที่ไม่ไปนั่นตาบอด มองไม่เห็นนิพพาน งุ่มง่ามเงอะงะอยู่ในกายเหล่านี้เอง งุ่มง่ามอยู่ในนี้เอง ตาบอดแล้วไม่รู้ว่าตัวตาบอดด้วยนะ ใช่ว่าจะรู้ตัวเมื่อไรล่ะ ไม่รู้เสียด้วย ถ้ารู้ตัวว่าตัวตาบอดก็รับทำให้ตาดี ให้เข้าถึงธรรมกายให้ได้ เข้าถึงธรรมกายก็เป็นตาดีกัน ไม่เข้าถึงธรรมกายก็เป็นตาบอด ไม่เข้าถึงนิพพานไปนิพพานไม่ได้ เห็นนิพพานไปนิพพานได้ก็เรียกว่าตาดี นี่ตรงอยู่อย่างนี้ เมื่อรู้จักหลักดังนี้แล้ว ก็คนทั้งหลายเหล่าใดแลปฏิบัติตามธรรมในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้ว **พระตถาคตก็ธรรมกายนั่นแหละ**

ธรรมอะไรที่พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้วน่ะ **ธรรมที่ทำให้เป็นกายเป็นลำดับไปจนกระทั่งถึงกายพระอรหัตนั่นแหละเป็นสวาขาตธรรมละ** ธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวดีแล้วกล่าวชอบแล้ว ถูกหลักถูกฐานทีเดียวไม่ใช่อื่นละ ไปตามร่องรอยนั้น ถ้าว่าปฏิบัติตามแนวนั้น คนทั้งหลายเหล่านั้นก็ย่อมถึงซึ่งฝั่ง ล่วงเสียซึ่งวัฏฏะเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ ยากที่บุคคลจะล่วงได้ ล่วงซึ่งวัฏฏะนั่นมันอะไรล่ะ **กัมมวัฏฏ์ กิเลสวัฏฏ์ วิปากวัฏฏ์** ไม่ข้องขัดเรื่อยไป ล่วงเสียได้แล้ว ยากที่บุคคลจะล่วงได้ ไม่ใช่เป็นของง่าย แต่ว่าต้องปฏิบัติตามธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้วจึงจะล่วงได้ ที่ล่วงได้ไปถึงนิพพานได้เป็นพระอรหัตตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน นั่นล่วงได้แล้ว พวกนี้ล่วงได้แล้วทั้งนั้น เมื่อล่วงได้ขนาดนี้ ตามวาระพระบาลีว่า ถ้าจะไปทางนี้ ผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญา ให้**ละธรรมดำเสีย ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น** ดำไม่ให้มีเลย เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ก็ใสเป็นแก้ว หาหลักอื่นไม่ได้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ กายทิพย์–

ละเอียด กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด ใสหนักขึ้นไป สว่างหนักขึ้นไป ดำไม่มีไปแผ้วพานเลย นี่ให้ละธรรมดำเสียอย่างนี้ ยังธรรมขาวให้สะอาด ให้บังเกิดปรากฏขึ้นอย่างนี้ ให้เกิดปรากฏจนกระทั่งถึงธรรมกายตลอดไป นั่นธรรมขาวทั้งนั้น พวกเหล่านี้

กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต โอกา อโนกมาคมฺม อาศัยซึ่งนิพพาน ไกลจากอาลัย อาศัยอาลัย ไม่มีอาลัย จากอาลัย เมื่อถึงพระอนาคาก็อาศัยนิพพานได้ เมื่อถึงพระอรหัตละก็ไปนิพพานเลย ไปนิพพานทีเดียวไม่ไปไหนละ อาศัยนิพพานไม่มีอาลัย จากอาลัย กามคุณาลัย อาลัยในรูป ในกลิ่น ในเสียง ในรส ในสัมผัส ไม่มีเลย ไปอยู่นิพพานเสียไม่มีอาลัยไปเจือปนระคนเลย มีธรรมกายไปได้ไปนิพพานได้ ไม่เกี่ยวด้วยอาลัยเสียเลยทีเดียว **วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ** ยินดีได้ด้วยยากในนิพพานอันสงัดใด ถ้าว่าไม่มีธรรมกายแล้วไปยินดีไม่ได้ ถ้าไม่ถึงไม่รู้รสชาติของนิพพานทีเดียว ถ้ามีธรรมกายแล้วยินดีนิพพานได้ นิพพานเป็นที่สงัดเป็นที่สงบเป็นที่เงียบเป็นที่หยุดทุกสิ่ง ถึงนิพพานแล้ว สิ่งที่ดีจริงอยู่ที่นิพพานทั้งนั้น เมื่อรู้จักนี้แล้ว **ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อภิญฺจโน** ละกามทั้งหลายเสียได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีกังวลแล้ว ปรารถนายินดีจำเพาะในพระนิพพานนั้น นิพพานนั้นเป็นของสำคัญนัก ลึกลับ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์มุ่งนิพพานทั้งนั้น เมื่อเป็นพระอรหัตนั้นมีจำนวนเท่าไรองค์ ก็มุ่งนิพพานทั้งนั้น ตั้งแต่อนาคาก็มุ่งนิพพาน ตั้งแต่มีกายธรรมก็ถ้าว่าไปนิพพานบ่อย ๆ ละก็ชอบนัก อยากจะอยู่ในนิพพาน เป็นที่เบิกบานสำราญใจกว้างขวาง ทำให้อารมณ์กว้างขวาง ทำให้เยือกเย็นสนิท ปลอดโปร่งในใจ ทำให้สบายมากนัก นิพพาน เหตุนั้น **ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกลเสหิ ปณฺฑิโต** บัณฑิตผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญาเรียกว่าคนฉลาด ชำระตนให้ผ่องแผ้ว ชำระตนให้สะอาด เมื่อตนผ่องแผ้วสะอาดจากธรรมเครื่องเศร้าหมองของใจแล้ว เหลือแต่ธรรมกายใสสะอาดเป็นชั้น ๆ ไป โคตรภู โสดา สกทาคา อนาคา อรหัต นั่นเรียกว่าสะอาดละ อย่างนั้นเรียกว่าสะอาดจากธรรมเครื่องเศร้าหมองของใจ ไม่มีแล้ว ผ่องแผ้วดีแล้ว จิตอันบัณฑิตเหล่าใดอบรมด้วยดีแล้ว โดยชอบในองค์เหตุของความตรัสรู้ทั้งหลาย บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้นย่อมไม่ถือมั่น ยินดีในการละการถือมั่น ย่อมไม่ถือมั่น ยินดีในการไม่ถือมั่น เมื่อปล่อยเสียได้หมดเสียเช่นนี้นั้น **ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ** บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้ไม่มีอาสวะ **ขีณาสวา** ย่อมเป็นผู้ไม่มีอาสวะ กามาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะ ไม่มี หลุดหมด **ชุติมนฺโต** ย่อมเป็นผู้โพลงรุ่งเรืองสว่าง ดับสนิทในโลกด้วยประการดังนี้ นี้เป็นผลสุดท้ายของพระสูตรนี้ ประสงค์พระอรหัตตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหานทีเดียว นี่เป็นหลักเป็นประธานของพระพุทธ–

ศาสนา เป็นธรรมทางวิปัสสนา ธรรมนี้เป็นทางวิปัสสนาโดยแท้ กล่าวมานี้ แสดงมานี้ ตามปริยัติเทศนา ถ้าว่าจักแสดงตามหลักปฏิบัติให้ลึกซึ้งลงไปกว่านี้ เป็นของที่ลึกล้ำคัมภีร–ภาพนัก

เมื่อมีธรรมกายปรากฏเห็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ในเบญจขันธ์ทั้ง ๕ เบญจขันธ์ทั้ง ๕ ที่เป็นมนุษย์ก็ดี มนุษย์ละเอียดก็ดี กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดก็ดี กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียดก็ดี เป็นกายสัตว์เดรัจฉานก็ดี เปรต อสุรกาย สัตว์นรกทั้งหมด ที่เรียกว่าประกอบด้วยเบญจขันธ์ ขันธ์ทั้งหลายเหล่านั้นแหละเกิดจากธาตุจากธรรม ธาตุธรรมเป็นตัวยืนให้เกิดขึ้นเป็นเบญจขันธ์ เบญจขันธ์ทั้ง ๕ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ขันธ์มีเท่าใดกี่ภพกี่ชาติเท่าใดย่อมเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ** ทั้งนั้น แล้วก็ไม่ใช่ตัวด้วย ธรรมที่ทำให้เป็นขันธ์เหล่านั้นดวงธรรมที่ทำให้เป็นขันธ์เหล่านั้นทุกขันธ์ไปทุกกายไปก็ไม่ใช่ตัวอีกเหมือนกัน ได้ชื่อว่าเป็นทุกข์แล้ว ไม่ใช่ตัวด้วย เมื่อรู้จักว่าไม่เที่ยงไม่ใช่ตัวละก็ต้องปล่อยปละละดังนี้เป็นชั้น ๆ ไปดังแสดงแล้วก่อน ๆ โน้น สละละกายเหล่านี้เสียทุกชั้นไป เมื่อวานก็แสดงละเป็นชั้น ๆ ไป ละกายมนุษย์หยาบเข้าหากายมนุษย์ละเอียด ละกายมนุษย์ละเอียดเข้ากายทิพย์ ละกายทิพย์เข้าหากายทิพย์ละเอียด อยู่กลางกันเรื่อย ละกายทิพย์ละเอียดเข้าหากายรูปพรหมอยู่กลางกายทิพย์ละเอียด ละกายรูปพรหมเข้าหากายรูปพรหมละเอียด อยู่กลางกายรูปพรหมละกายรูปพรหมละเอียดเข้าหากายอรูปพรหม อยู่กลางกายรูปพรหมละเอียด ละกายอรูปพรหม เข้าหากายอรูปพรหมละเอียด ละกายอรูปพรหมละเอียด เข้าหากายธรรม เป็นชั้น ๆ ไปอย่างนี้ เมื่อถึงกายธรรมแล้วถึงขั้นวิปัสสนา

แปดกายข้างต้นกายมนุษย์ไปจนถึงอรูปพรหมละเอียดนั่นเป็นกายขั้นสมถะ ถ้าว่าเข้าไปถึงกายเหล่านั้นเป็นสมถะทั้งนั้น เข้าถึงวิปัสสนาไม่ได้ เพราะกายเหล่านั้นเป็นสมถะ ทำไมรู้ว่าเป็นสมถะ **ภูมิสมถะ**บอกตำรับตำราไว้ ๔๐ **กสิน** ๑๐ **อสุภ** ๑๐ **อนุสสติ** ๑๐ เป็น ๓๐ ละ **อาหาเรปฏิกูลสัญญา** ๑ กำหนดอาหารเป็นปฏิกูล **จตุธาตุววัตถานะ** ๑ กำหนดธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม กำหนดธาตุเหล่านี้ ทั้ง ๒ นี้เป็น ๓๒ **พรหมวิหาร** ๔ เป็น ๓๖ **อรูปฌาน** ๔ เป็น ๔๐ นี่ภูมิของสมถะ เมื่อเข้ารูปฌานต้องอาศัยมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมเข้ารูปฌาน กายอรูปพรหมเข้าอรูปฌาน นี่หลักฐาน ฌานเหล่านี้ยืนยันว่าตั้งแต่ตลอดรูปพรหมอรูปพรหมนี่แหละเป็นภูมิสมถะทั้งนั้น ไม่ใช่ภูมิวิปัสสนา

ภูมิวิปัสสนา ยกวิปัสสนาขึ้นข่ม **ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาทธรรม ๑๒** หกหมวดนี้เป็นภูมิของวิปัสสนา

ขันธ์ ๕ ได้แสดงแล้ว รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของมนุษย์ มนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูป–พรหมละเอียด แปดกายนี้ขันธ์ ๕ ทั้งนั้น ขันธ์ ๕ เหล่านี้แหละตาธรรมกายเห็นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ไม่ใช่ตัวทั้งนั้น เห็นชัด ๆ อย่างนี้ นี้เป็นวิปัสสนา

อายตนะ ๑๒ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ๑๒ นี้ก็ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่ใช่ตัวอีกเหมือนกัน เช่นเดียวกัน แปรผันไปตามหน้าที่ของมัน เห็นชัด ๆ

ธาตุ ๑๘ จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ โสตธาตุ สัททธาตุ โสตวิญญาณธาตุ ฆานธาตุ คันธธาตุ ฆานวิญญาณธาตุ ชิวหาธาตุ รสธาตุ ชิวหาวิญญาณธาตุ กายธาตุ โผฏฐัพพธาตุ กายวิญญาณธาตุ มโนธาตุ ธรรมธาตุ มโนวิญญาณธาตุ ธาตุ ๑๘ สาม ๖ เป็น ๑๘ อายตนะ ๖ อายตนะหนึ่งแยกออกเป็น ๓ จักขุก็เป็นธาตุ รูปที่มากระทบจักขุก็เป็นธาตุ วิญญาณที่แล่นไปรับรู้รูปที่มากระทบนัยน์ตาก็เป็นธาตุ หูก็เป็นธาตุ เสียงที่มากระทบหูก็เป็นธาตุ วิญญาณที่แล่นไปรับรู้ทางหูนั่นก็เป็นธาตุ จมูกก็เป็นธาตุ กลิ่นก็เป็นธาตุ รู้ที่แล่นไปตามจมูกนั่นก็เรียกว่าธาตุ ลิ้นก็เป็นธาตุ รสก็เป็นธาตุ ความรู้ที่แล่นไปตามลิ้นนั่นก็เป็นธาตุ กายก็เป็นธาตุ สัมผัสถูกต้องก็เป็นธาตุ วิญญาณก็รู้สัมผัสนั่นก็เป็นธาตุ ใจก็เป็นธาตุ อารมณ์ที่เกิดกับใจก็เป็นธาตุ วิญญาณที่รู้อารมณ์ที่เกิดกับใจนั้นก็เป็นธาตุ รู้ว่าเป็นธาตุล้วนแต่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาทั้งนั้น เมื่อรู้ชัดว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังนี้ละก็รู้ชัด ๆ เช่นนี้เห็นชัด ๆ เช่นนี้ นี้ก็ด้วยตาธรรมกาย ตากายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม อรูปพรหม ทั้งหยาบทั้งละเอียดเห็นไม่ได้ เห็นได้แต่ตาธรรมกาย ธาตุ ๑๘ นี่ก็เห็นได้ชัด ๆ

อินทรีย์ ๒๒ จักขุนทรีย์ นัยน์ตาเป็นใหญ่ โสตินทรีย์ ความได้ยินเป็นใหญ่ ฆานินทรีย์ ความรู้ กลิ่นเป็นใหญ่ ชิวหินทรีย์ ความรู้รสเป็นใหญ่ กายอินทรีย์ กายรับถูกต้องเป็นใหญ่ มนินทรีย์ ใจเป็นใหญ่ เป็นใหญ่ตามหน้าที่ที่เรียกว่าอินทรีย์ ๕ ในอินทรีย์ทั้ง ๕ นี้เป็นใหญ่ตามหน้าที่ของมัน อินทรีย์ไม่ใช่มีน้อย มี ๒๒ อิตถินทรีย์ สภาวรูปของหญิงเป็นใหญ่ปุริสินทรีย์ สภาวรูปของชายเป็นใหญ่ ชีวิตินทรีย์ ชีวิตเป็นใหญ่ อยู่ดังนี้ สุขินทรีย์ สุขเป็นใหญ่ ทุกขินทรีย์ ทุกข์เป็นใหญ่ โสมนัสสินทรีย์ ความดีใจเป็นใหญ่ โทมนัสสินทรีย์ เสียใจเป็นใหญ่ อุเบกขินทรีย์ อุเบกขาเป็นใหญ่ สัทธินทรีย์ ความเชื่อเป็นใหญ่ วิริยินทรีย์ ความเพียรเป็นใหญ่ สตินทรีย์ สติเป็นใหญ่ สมาธินทรีย์ สมาธิเป็นใหญ่ ปัญญินทรีย์ ปัญญาเป็นใหญ่ อนัญญตัญญัสสามิตินทรีย์ พระโสดาเป็นใหญ่ เป็นหน้าที่ของพระโสดาปัตติมรรค อัญญินทรีย์ โสดาปัตติผล สกทาคา อนาคาถึงอรหัตมรรค เป็นใหญ่ของหน้าที่นั้น ๆ

อัญญาตาวินทรีย์ อรหัตเป็นใหญ่ เป็นใหญ่ในหน้าที่ของพระอรหัตผลนั้น ๆ เมื่อว่าอินทรีย์ ๒๒ เหล่านี้ เป็นภูมิของวิปัสสนาแท้ ๆ ถ้าไม่มีตาธรรมกายมองไม่เห็น มีตาธรรมกายมองเห็น อินทรีย์ ๒๒

อริยสัจ ๔ ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ทุกข์น่ะมีจริง ๆ นะ หมดทั้งร่างกายนี้ทุกทั้งก้อน หรือใครว่าสุข ลองเอาสุขมาดู ก็จะไปหยิบเอาทุกข์ให้ดูทั้งนั้น ตลอดจนกระทั่งชาติ เกิดก็เป็นทุกข์ **ชาติปิทุกฺขา** ความเกิดเป็นทุกข์ เมื่อเกิดแล้วก็มี แก่ มีเจ็บ มีแปรไปตามหน้าที่ ก็ออกจากทุกข์นั่นทั้งนั้น ไม่ใช่ออกจากสุข ต้นนั่นเป็นทุกข์ทั้งนั้น เกิดนั่นแหละเป็นตัวทุกข์ละ ต้องกำหนดรู้มันไว้ ทำอะไรมันก็ไม่ได้ เหตุให้เกิดมีกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นเหตุให้เกิดชาติ กามตัณหา ภวตัณหา วิภาวตัณหา กามตัณหาอยากได้ เป็นกามตัณหา ภวตัณหา อยากให้มี ให้เป็น เป็นภวตัณหา เมื่อมาเป็นมามีเห็นปรากฏแล้ว ไม่อยากให้แปรไปเป็นอย่างอื่น ให้ดำรงคงที่ นั่นเป็นวิภวตัณหา เหมือนเราเป็นหญิงเป็นชาย ไม่มีลูกอยากได้ลูก นั่นเป็นกามตัณหาแล้ว ได้ลูกสมเจตนาเป็นภวตัณหาขึ้นแล้ว ไม่อยากให้ลูกนั้นแปรไปเป็นอย่างอื่น นั่นเป็นวิภวตัณหาอีกแล้ว เห็นไหมล่ะเป็นอยู่อย่างนี้แหละ **กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหานี่แหละเป็นเหตุให้เกิดชาติ ต้องดับด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ** ดังกล่าวแล้วถอดกันไปเป็นชั้น ๆ จนกระทั่งพระอรหัตดับหมด **ดับนั่นแหละเป็นตัวนิโรธ ที่เข้าถึงซึ่งความดับนั่นเป็นมรรค** สัจจธรรมทั้ง ๔ นี่ต้องมีตาธรรมกายจึงจะมองเห็น ไม่มีตาธรรมกายมองไม่เห็น

ปฏิจจสมุปปาทธรรม ธรรมอาศัยซึ่งกันและกันเป็นแดนเกิดขึ้น **อวิชชาความรู้ไม่จริง เป็นเหตุให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ** ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ** ผัสสะทั้ง ๖ **ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา** เวทนาทั้ง ๓ เวทนาทั้ง ๕ **เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ความเกิดชาติก็เป็นปัจจัยให้เกิด ชรา มรณะ** โสก ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส **อัปปิเยหิสมฺปโยโค ทุกโข ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ** โดยย่อก็ความยึดถือมั่นในปัญจขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ นี่เกิดจากอวิชชาทั้งนั้นไม่ใช่อื่น ถ้าว่า**เมื่อถึงพระอรหัตแล้ว อวิชชาหลุดหมด** นี่เป็นตัววิปัสสนาชัด ๆ อย่างนี้นะ พึงรู้จักนี่แหละตามปริยัติชัด ๆ ทีเดียว เมื่อจักละก็ให้จำไว้เป็นข้อวัตรปฏิบัติ จะได้พาตนหลีกลัดลุล่วงพ้นจากวัฏสงสาร มีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย

พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพนี้ชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๒๔. เกณิยานุโมทนาคาถา

๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อคฺคิหุตฺตํ มุขา ยญฺญา สาวิตฺติ ฉนฺทโส มุขํ
ราชา มุขํ มนุสฺสานํ นทีนํ สาคโร มุขํ
นกฺขตฺตานํ มุขํ จนฺโท อาทิจฺโจ ตปตํ มุขํ
ปุญฺญมากงฺขมานานํ สงฺโฆ เว ยชตํ มุขํ
ภณิสฺสาม มยํ คาถา กาลทานปฺปทีปิกา
เอตา สุณนฺตุ สกฺกจฺจํ ทายกา ปุญฺญกามิโนติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธา ประดับสติปัญญาของท่านพุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ เพื่อทำธรรมสวนกิจในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า วันนี้จะแสดงด้วย **เกณิยานุโมทาคาถา** เครื่องกล่าวปรารภทั้งทางโลกและทางธรรม และทางบำเพ็ญทานการกุศล แต่ว่าเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต เป็นพุทธศาสนิกชนตั้งอยู่ในภูมิพื้นของปุถุชน ต้องจำข้อสำคัญที่ขบขันไว้ในมนุษย์โลกนั้นก่อน เพราะว่าเราท่านทั้งหลายเกิดมาเป็นมนุษย์ ไม่รู้จุดหมายใจดำของการบูชา ไม่รู้จักจุดหมายใจดำของคัมภีร์แห่งโลก ไม่รู้จักจุดหมายใจดำของพระเจ้าแผ่นดิน ไม่รู้จักจุดหมายใจดำของแม่น้ำสมุทรสาคร ไม่รู้จักจุดหมายใจดำของดวงจันทร์ ไม่รู้จักจุดหมายใจดำของดวงอาทิตย์ เรื่องนี้ ใน ๖ ข้อนี้ควรตั้งใจสดับต่อไป

ตามวาระพระบาลีว่า **อคฺคิหุตฺตํ มุขา ยญฺญา** ยัญทั้งหลายมีไฟเป็นหัวหน้า **สาวิตฺติ ฉนฺทโส มุขํ** สาวิตติฉันท์ เป็นคัมภีร์ของฉันทศาสตร์ทั้งหลาย **ราชา มุขํ มนุสฺสานํ** พระเจ้าแผ่นดินเป็นประมุขของมนุษย์นิกรทั้งหลาย **นทีนํ สาคโร มุขํ** สมุทรสาครเป็นประมุขของแม่น้ำทั้งหลาย **นกฺขตฺตานํ มุขํ จนฺโท** ดวงจันทร์เป็นประมุขของดวงดาวนักขัตทั้งหลาย **อาทิจฺโจ ตปตํ มุขํ** ดวงอาทิตย์เป็นประมุขของสิ่งที่มีความร้อนทั้งหลาย สิ่งที่ร้อนทั้งหลายหรือว่าความร้อนทั้งหลาย สู้แสงอาทิตย์ไม่ได้ ใน ๖ ข้อนี้จะอรรถาธิบายต่อไปให้เข้าเนื้อเข้าใจ

การบูชาทั้งหลายในสากลโลก พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นในโลกเขาก็มีการบูชากัน

บูชาพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจะไม่เกิดขึ้นก็มีการบูชากัน คำที่เรียกว่ายัญน่ะแปลว่าการบูชา หรือเซ่นสรวงต่าง ๆ ที่ปรากฏทำกันอยู่ นานาประเทศจะเซ่นสรวงบูชายัญต่าง ๆ ต้องมีไฟเป็นหัวหน้าทั้งนั้น ต้องมีไฟเป็นประธาน เมื่อติดไฟขึ้นละก็เริ่มบูชากันละ ถ้าว่ายังไม่ติดไฟก็ยังไม่บูชา จะจัดการบูชา จัดอย่างไรจัดไป ถ้ายังไม่ติดไฟยังไม่เริ่มบูชา ต้องติดไฟขึ้นจึงเริ่มบูชา นี่ไฟเป็นข้อสำคัญอยู่ เมื่อเราบูชามีไฟเป็นประมุข มีไฟเป็นประธานเช่นนี้ เราจะคิดอ่านว่ากระไรในการบูชา เราเป็นพุทธศาสนิกชนก็คงไม่รู้ ก็คงจุดไปตามประเพณีดังนั้น ข้อสำคัญนักเรื่องไฟน่ะ ดูก็ปรากฏเห็นด้วยตา หุงต้มปิ้งจี่ได้ตามความปรารถนา ไหม้บ้านไหม้ช่องก็ได้ วอดวายกันนับคณนาไม่ถ้วน ไฟน่ะสำคัญอย่างนี้ บาลียืนยันกล่าวว่า **ธมฺโม ปทีโป วิย** ว่า**ธรรมนั่นเหมือนไฟ** เมื่อจุดไฟขึ้นแล้วละก็ เราเป็นพุทธศาสนิกชน ไฟที่ติดอยู่นี่เหมือนธรรมจริง ๆ หนา ดับไปเสียไม่มีไม่เห็น มีไฟจุดขึ้นปรากฏฉันใด ธรรมก็ปรากฏฉันนั้น **เมื่อผู้ปฏิบัติเป็นขึ้น เห็นทีเดียวธรรม** ใสสว่างกระจ่างชัชวาลทีเดียว ถ้าว่าไม่เป็นก็ไม่เห็นปรากฏ เหมือนไม่มี เมื่อเป็นเข้าเห็นปรากฏทีเดียว

ธรรม เป็นดวง เป็นดวงเหมือนกัน เป็นดวงใหญ่เล็กตามส่วน ดวงอย่างขนาดเล็กก็มี ดวงขนาดใหญ่ก็มี ขนาดกลางก็มี มีดวงเหลือที่คณานับ ในเรื่องดวงธรรม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้านั่นดวงธรรม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ๒ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสอีก ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ๓ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสอีกเหมือนกันแบบเดียวกัน ใสหนักขึ้นไป ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ๔ เท่าฟองไข่แดงของไก่ใสหนักขึ้นไป ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ๕ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสหนักขึ้นไป ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ๖ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสหนักขึ้นไป ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ๗ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสหนักขึ้นไป ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสหนักขึ้นไป ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมเท่าหน้าตักของธรรมกาย หน้าตักธรรมกายกว้างแค่ไหนดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็ใหญ่แค่นั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมกายละเอียด ๕ วา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว นั่นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ๕ วา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด ๑๐ วา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกิทาคา ๑๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกิทาคาละเอียด ๑๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระ

อนาคามี ๑๕ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคามีละเอียด ๒๐ วา กลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ๒๐ วากลมรอบตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตละเอียด ๒๐ วา กลมรอบตัว กว้างหนักออกไปหนักออกไป นี่ดวงธรรมใหญ่อย่างนี้

ดวงไฟล่ะ ดวงไฟฟ้าใหญ่เล็กตามส่วน เห็นไหมล่ะ ดวงไฟฟ้าใหญ่เล็กตามส่วน ครานี้เห็นแล้ว ดวงไฟทำให้เล็กให้โตได้อย่างนี้ แล้วแต่มนุษย์จัดสรรทำขึ้น ไฟที่ไหม้ป่ามนุษย์ไม่ได้ทำ ไหม้ขึ้นเอง ลุกช่วงโชติไปหมด แล้วแต่เชื้อมากน้อย เชื้อมากลุกมาก เชื้อน้อยลุกน้อย ลุกกันจนกระทั่งไฟบรรลัยกัลป์ ลุกเต็มโลก ใหญ่โตมโหฬารอย่างนั้น ดวงธรรมเล่าก็อย่างนั้นเหมือนกัน ดวงธรรมที่เป็นฝ่ายพระน่ะใสสะอาดสว่างเป็นธรรมไปหมด **ดวงบาป** ดวงธรรมโตเท่าไรดวงบาปก็โตเท่านั้น ดวงธรรมเล็กเท่าไรดวงบาปเล็กเท่านั้น นี่เป็นดวง ๆ เหมือนกัน **ธมฺโม ปทีโป วิย** ธรรมเหมือนไฟ เมื่อเราจุดไฟเวลาใดก็นึกถึงธรรมเวลานั้น ว่าอ้อ ดวงไฟที่ปรากฏขึ้นนี้ ที่เรานับถือธรรมแสวงหาธรรม เรายังไม่เป็นธรรมที่เรายังไม่เป็นยังไม่เห็นปรากฏ ก็ให้กำหนดรู้เหมือนไฟอย่างนี้แหละ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปได้ ถ้าเกิดขึ้นสว่างดีดับวูบไปเดี๋ยวนั้นก็ได้ เกิดขึ้นสว่างดีค่อย ๆ ดับไปก็ได้ เกิดขึ้นแล้วไม่ดับติดจนกระทั่งสำเร็จก็ได้ อย่างนี้ ดวงไฟเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น การบูชาทั้งหลายมีไฟเป็นประมุขมีไฟเป็นหัวหน้า

ไฟเมื่อจุดขึ้นแล้วให้นึกถึงว่าไฟให้ความสว่างให้ประโยชน์แก่มนุษย์มากนัก ใช้ถูกส่วนเข้าแล้วให้ประโยชน์แก่มนุษย์มากนัก หุงต้มปิ้งจี่ได้ตามความปรารถนา ต้องการสิ่งใดได้ต้องตามความปรารถนา จะให้เป็นเรือยนต์เรือบินได้สมมาดปรารถนา ใช้ไฟได้ดังนี้ ถ้าใช้ไม่ดีไหม้บ้านไหม้ช่องก็ได้ ธรรมเหมือนกัน ถ้าใช้ดีก็วิเศษวิโสนักทีเดียว ให้สำเร็จมรรคผลตัดกิเลศเป็นสมุจเฉทปหาน ไปนิพพานได้สมเจตนา ถ้าทำไม่ดีก็คร่าไปโลกันต์เหมือนกัน ไปตกโลกันต์เหมือนพวกมิจฉาทิฏฐิเหมือนกัน ประพฤติธรรมไม่ดีไม่ถูก ผิดธรรมไป ไปเป็นมิจฉาทิฏฐิ เหมือนพระเทวทัตปฏิบัติธรรม ทำพลาดธรรมไปไปอยู่ในอเวจีพลาดธรรมไปอเวจีเหมือนกัน ผิดธรรมไป ถ้าว่าถูกธรรมดีแล้วละก็ ธรรมนั้นส่งให้รุ่งโรจน์โชตินาการหาประมาณมิได้ทีเดียว ธรรมน่ะ ถ้าจะกล่าวถึงส่วนแล้วละก็ ที่เรียกว่าการบูชาไฟ การบูชามีไฟเป็นประมุขมีไฟเป็นหัวหน้า การปฏิบัติศาสนาก็มีธรรมเป็นประมุขมีธรรมเป็นหัวหน้าเหมือนกัน แบบเดียวกัน เหตุนี้**เราปฏิบัติศาสนาต้องมีดวงธรรมเป็นหัวหน้า ต้องมีธรรมเป็นประธาน** ถ้าอยู่ในโลก การบูชาทั้งหลายเหล่านั้นมีไฟเป็นหัวหน้ามีไฟเป็นประธาน แบบเดียวกันดังนี้ เมื่อรู้หลักดังนี้นี่ข้อต้น

ข้อที่ ๒ รองลงไป **สาวิตฺติ ฉนฺทโส มุขํ** สาวิตติศาสตร์เรื่องนี้เป็นคัมภีร์ของพราหมณ์

เขา สาวิตติศาสตร์นี่แหละเป็นคัมภีร์สำคัญของเขา ถ้าเรียนจบคัมภีร์สาวิตติศาสตร์แล้วละก็เป็นโปรเฟสเซอร์ อาจารย์อย่างใหญ่ทีเดียว เป็นครูอาจารย์อย่างใหญ่ทีเดียว คัมภีร์อื่น ๆ ที่รองลงไปก็ฉันทศาสตร์ รองสาวิตติศาสตร์ลงไป แต่ว่าคัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งจะท่วมทับคัมภีร์สาวิตติศาสตร์นั้นไม่ได้ สาวิตติศาสตร์ต้องเป็นคัมภีร์ใหญ่ เหมือนธรรมวินัยไตรปิฎกของเรา คัมภีร์พระวินัยปิฎก คัมภีร์สุตตันตปิฎก คัมภีร์ปรมัตถปิฎก ใน**ปิฎกทั้งสามปรมัตถปิฎกเป็นคัมภีร์สูงเป็นประธานหมดของพระวินัยพระสูตร** ฉันใดก็ดีคัมภีร์อื่นต้องรวมลงในสาวิตติศาสตร์ทั้งนั้น เมื่อถึงสาวิตติศาสตร์แล้วเป็นความรู้สุดสายของโลกเขา มีแค่นั้นแหละ ให้รู้จักอย่างนี้ นี่เป็นข้อที่ ๒

ข้อที่ ๓ **ราชา มุขํ มนุสฺสานํ** พระราชาพระเจ้าแผ่นดินเป็นประมุขของมนุษย์นิกรทั้งหลาย หมดประเทศไทย หมดทุก ๆ ประเทศ พระเจ้าแผ่นดินเป็นประมุขของมนุษย์นิกรหมดทั้งประเทศ หมดทั้งประเทศต้องบูชาพระเจ้าแผ่นดินทั้งนั้น ต้องเคารพพระเจ้าแผ่นดินทั้งนั้น ต้องนับถือพระเจ้าแผ่นดินทั้งนั้น ต้องยำเกรงพระเจ้าแผ่นดินทั้งนั้น เพราะพระเจ้าแผ่นดินนั้นเป็นประมุขเป็นหัวหน้า ถ้าว่าใครไม่ให้สิทธิ์ต่อพระเจ้าแผ่นดิน ลุอำนาจพระเจ้าแผ่นดิน ดูถูกพระเจ้าแผ่นดินไม่ประพฤติดี ประพฤติผิดบาทบทกฎหมายของพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินก็ต้องจับใส่คุก พระเจ้าแผ่นดินก็ต้องลงโทษตัดศีรษะ ทำได้อย่างนี้แล้วไม่มีใครว่ากระไร จะตัดศีรษะอย่างไรก็ตามชอบใจ นี่เป็นใหญ่กว่านิกรมนุษย์ทั้งหลาย อย่างนี้หมดทั้งประเทศพระเจ้าแผ่นดินเป็นประมุข พระเจ้าแผ่นดินเป็นหัวหน้า พระเจ้าแผ่นดินเป็นประธาน นี่เป็นข้อที่ ๓

ข้อที่ ๔ **นทีนํ สาคโร มุขํ** สมุทรสาครเป็นประมุขของแม่น้ำทั้งหลาย แม่น้ำน้อยใหญ่ มีมากน้อยเท่าใดในสกลโลกธาตุ เมื่อฝนตกลงแล้วก็ท่วมล้นไปตามหน้าที่ เมื่อเต็มแม่น้ำน้อยก็ไหลไปแม่น้ำใหญ่ เมื่อเต็มแม่น้ำใหญ่ก็ต้องไหลไปสู่สมุทรสาครทะเลใหญ่โน่น ทะเลใหญ่นั่นแหละเป็นประมุขของแม่น้ำทั้งหลาย แม่น้ำทั้งหลายย่อมไหลไปรวมที่นั่น เมื่อรู้จักน้ำสมุทรสาครดังนี้แล้วละก็ สัตว์ทั้งโลกจะเป็นหญิงก็ดีชายก็ดีในกามภพนี้ รวมอยู่ในกามทั้งนั้น กามบังคับป่นปี้ ทั้งหญิงทั้งชายกิเลสกามวัตถุกามบังคับป่นปี้ทีเดียว ให้ติดอยู่ในกิเลสกามบ้างวัตถุกามบ้าง ร้องไห้ร้องครางไปต่าง ๆ นานา รบราฆ่าฟันซึ่งกันและกัน เพราะกิเลสพัสดุกามเหล่านี้แล หมกอยู่ในกามนี้ นี่แหละฉันใด สมุทรสาครให้สรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่อาศัยได้ตามความปรารถนา **กามสมุทัยสัจ** ที่ให้สัตว์เวียนว่ายตายเกิด นี่ตัวสมุทัยแท้ ๆ ให้สัตว์เวียนว่ายตายเกิดนั้น เป็นใหญ่สำคัญ **ในสากลโลกหมดทั้งกามภพ รูปภพ อรูปภพ อยู่ในสมุทัยทั้งนั้น ข้ามพ้นสมุทัยไปไม่ได้ สมุทัยเป็นคู่กับพระนิพพาน ถ้าพ้นสมุทัยก็ไปนิพพาน** เหมือนแม่น้ำทั้งหลาย ถ้าตกลงมาแล้วจะไปไหนไม่ได้ ต้องไปขังอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทรนั่น ติดมหาสมุทรนั่นแหละไม่ไปไหน สัตว์โลกเกิดมาแล้วไปไหนไม่ได้ ติดอยู่ในสมุทัยสัจนั้น ให้รู้จักที่สำคัญอย่างนี้ เมื่อรู้จักที่สำคัญอย่างนี้ เป็นข้อที่ ๔

ข้อที่ ๕ **นกฺขตฺตานํ มุขํ จนฺโท** พระจันทร์เวลากลางคืนขึ้นเป็นประมุขของดาวนักขัตฤกษ์ทั้งหลาย ดาวมีมากน้อยเท่าใดในท้องฟ้า ดาวย่อมเป็นรองดวงจันทร์ ดวงจันทร์เป็นใหญ่กว่า ดวงดาวทั้งหมดมีมากน้อยเท่าใด ดวงจันทร์เป็นสำคัญกว่าแสงสว่างก็มากกว่าดวงดาวมีมากน้อยเท่าใด จะรวมเท่าใดก็ไม่เท่าดวงจันทร์ ดวงจันทร์สำคัญกว่าดวงจันทร์สว่างกว่า เมื่อรู้จักหลักอันนี้ ดวงจันทร์ทำแสงสว่างให้สำคัญลบดวงดาวหมดทั้งสิ้นฉันใดก็ดี **ดวงที่ให้สัตว์เวียนว่ายตายเกิดเหล่านี้ก็มีดวงธรรมอีกสำหรับแก้ไขให้สัตว์โลกให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด** ดวงธรรมใหญ่เป็นลำดับจนกระทั่งดวงของพระอรหัต ใหญ่วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว สว่างหมดทั้งธาตุทั้งธรรม จะดูอะไรเห็นหมด ฉันใด ดวงที่เป็นบาปอกุศลมีมากเท่าใด ก็ถูกดวงธรรมที่ใหญ่เช่นนั้นครอบงำหมด ดวงธรรมที่ย่อย ๆ ทำอะไรไม่ได้ เหมือนดวงดาวทำอะไรไม่ได้ ดวงจันทร์เป็นประมุขของดวงดาวทั้งหลาย **ดวงธรรมที่ดีที่สุดที่ใหญ่ก็เป็นประมุขของดวงบาปทั้งหลาย** เหล่านี้ ดวงธรรมย่อย ๆ ทำอะไรไม่ได้ สู้ดวงที่ใหญ่ไม่ได้ **พาสัตว์ให้ข้ามพ้นจากสมุทัยได้** นี่ก็เป็นข้อสำคัญ เป็นข้อที่ ๕

ข้อที่ ๖ **อาทิจฺโจ ตปตํ มุขํ** ความร้อนของดวงอาทิตย์ แสงร้อนอื่นหมดทั้งสากลโลกไม่เท่าทันแสงร้อนดวงอาทิตย์ จนกระทั่งไฟบรรลัยกัลป์ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศเหล่านี้ไหม้บรรลัยหมด อากาศก็ทนไม่ไหว อากาศหยาบหรืออากาศละเอียดเท่าใดก็ช่าง ร้อนหมดทั้งนั้น ด้วยอำนาจดวงอาทิตย์ขึ้นหลายดวง ๆ เข้า แต่ดวงเท่านี้เราก็ร้อนพอใช้อยู่แล้ว นี่แหละถ้าพูดถึงความร้อนดวงอาทิตย์ไม่มีอะไรเท่า

เราเป็นพุทธศาสนิกชน หญิงก็ดีชายก็ดีทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตไม่ว่า เมื่อเราจะแสวงหาบุญกุศลในทางพุทธศาสนา จะบำเพ็ญในโลกกับเขา ถ้าไม่พบพุทธศาสนาไม่พบพระสงฆ์แล้ว เสียคราวเสียสมัยที่เกิดมาเป็นมนุษย์ **ถ้าว่าพบพระพุทธศาสนาพบพระสงฆ์เข้าแล้ว บุญลาภอันล้ำเลิศไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทีเดียว** แล้วจะต้องทำอะไรถ้าพบหมู่พระสงฆ์เข้าแล้ว เราเป็นบุญลาภอย่างไรล่ะ ก็มาพบพระสงฆ์เข้าแล้วนี่ เป็นบุญลาภอย่างไรล่ะ พระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญนา ต้องการบุญเท่าไรก็โกยเอาซิตวงเอาซิตามความปรารถนา ปฏิบัติวัตรฐากเข้าซิจะได้บุญยิ่งใหญ่ไพศาล มีบาลีบริหารรับสมอ้างว่า **ปุญฺญมากงฺขมานานํ สงฺโฆ เว ยชตํ มุขํ** พระสงฆ์นั้นแหละเป็นประมุขหรือเป็นหัวหน้าหรือเป็นประธานของ

มนุษย์นิกรทั้งหลาย ผู้ต้องการบุญบำเพ็ญทานอยู่ฉันนั้น ถ้าต้องการบุญบำเพ็ญทานละก็นี่ในพระสงฆ์นี่แหละเป็นสำคัญ ใหญ่โตหาที่เปรียบมิได้ บัดนี้ เรามาพบหมู่พระสงฆ์แล้ว คือ ภิกษุสามเณรทรงไว้ซึ่งผ้ากาสาวพัสตร์ เป็นธงชัยของพระอรหัต เราได้บำเพ็ญบุญปรากฏอยู่ในบัดนี้ นี้เป็นประธานของบุญทีเดียว เป็นหัวหน้าของบุญทีเดียว เป็นประมุขของบุญทีเดียว รู้จักหลักอันแน่นอนแล้วให้อุตส่าห์ตั้งอกตั้งใจ ว่าเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระสงฆ์เข้าแล้ว ตัวบุญละ ต้องการอื่นไม่สมความมุ่งหมายที่มาพบละ หรือไม่ฉะนั้น เป็นบุรุษเราก็จะบวชเป็นพระสงฆ์บ้าง เราจะบำเพ็ญกิจของพระสงฆ์ให้เต็มที่ ถ้าเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ครองเรือนเล่า เราจะต้องบริจาคทานให้เป็นที่เป็นฐานทีเดียว มาพบบุญอันล้ำเลิศอันประเสริฐแล้ว เป็นประมุขของบุญทั้งหมดแล้ว

พระสงฆ์น่ะเป็นประมุขของบุญอย่างไร พระพุทธเจ้าไม่เป็นประมุขของบุญหรือ ไม่ยิ่งกว่าพระสงฆ์หรือ พระสงฆ์เป็นประมุขของบุญยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าไม่เกิดขึ้นพระสงฆ์จะมีได้อย่างไร มีไม่ได้ พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นก็มีพระสงฆ์ขึ้น พระสงฆ์นั่นแหละเป็นประมุขสำคัญ เมื่อพระผู้มีพระภาคมีพระชนม์อยู่นั้น พระเจ้าแม่น้ำมหาปชาบดีโคตมีทอผ้าคู่หนึ่งไปถวายพระบรมศาสดา เพื่อจะให้พระองค์ทรงใช้ด้วยพระองค์เดียวสองผืน พระองค์เพื่อจะสงเคราะห์พระเจ้าแม่น้ำมหาปชาบดีโคตมี เมื่อพระเจ้าแม่น้ำมหาปชาบดีโคตมีทอผ้า เอาคู่ผ้ามาถวายแล้ว เมื่อประสูติจากพระมารดาได้เจ็ดวัน พระมารดาก็ทิวงคตไป พระเจ้าแม่น้ำมหาปชาบดีโคตมีได้พิทักษ์รักษาเลี้ยงดูจนกระทั่งเติบโตมา เราจะสงเคราะห์พระเจ้าแม่น้าให้เป็นผู้มีบุญใหญ่กุศลใหญ่ รับคู่ผ้าของพระเจ้าแม่น้ำมหาปชาบดีโคตมีรับผืนเดียว รับสั่งให้ถวายพระสงฆ์เสียผืนหนึ่ง พระเจ้าแม่น้ำมหาปชาบดีโคตมีไม่ปรารถนาจะถวายพระสงฆ์ ปรารถนาจะถวายแก่พระองค์เท่านั้น ทำอย่างประณีตด้วยพระหัตถ์ของพระนางเอง พระองค์ก็ไม่ทรงรับ แค่นสักเท่าไรก็ไม่ทรงรับ แค่นพระอานนท์ให้ช่วยแค่นพระบรมศาสดาให้ทรงรับทั้งสองผืนเถิด พระองค์ไม่ทรงรับอีก จำเป็นต้องถวายเป็นของสงฆ์ไป เมื่อถวายเป็นของสงฆ์ท่านก็รับเป็นลำดับ เฉพาะผ้าผืนนั้นไปถูกเอาอชิตภิกขุผู้บวชใหม่ พระเจ้าแม่น้าเสียพระทัย ถ้าว่าเราได้ทำโดยประณีตด้วยตนเอง ไปถูกกับภิกษุบวชใหม่หาสมควรไม่ พระองค์ทรงทราบพระอัธยาศัย ทรงเรียกพระอานนท์ให้นำเอาบาตรมาพระอานนท์ส่งบาตรให้ พระจอมไตรเขวี้ยงบาตรไปในอากาศ ให้ภิกษุสามเณรในที่นั้นไปนำเอาบาตรมาให้พระตถาคต ขว้างลับเข้ากลีบเมฆหายไปแล้ว ไม่รู้ไปทางไหน พระอรหันต์ท่านก็รู้ว่าปัญหานี้ผูกเพื่ออชิตภิกษุบวชใหม่โน้น ปุถุชนก็ไม่รู้ว่าผูกเพื่อกระทำเพื่ออะไร จะเอาก็ไม่ได้ เหาะไปก็ไม่ได้ อชิตภิกษุบวชใหม่ยกมือขึ้นนมัสการ ด้วยบุญญาภินิหารที่

ข้าพเจ้าสั่งสมอบรมมาแต่ชาติก่อน ถ้าจะได้ตรัสรู้เป็นพระศาสดาเอกในโลก เหมือนพระบรมศาสดานี้แล้ว ขอให้บาตรนั้นมาสู่หัตถ์ของข้าพเจ้าในบัดนี้ พอขาดคำอธิษฐานเท่านั้น บาตรก็กลับลอยลิ่วมาสู่หัตถ์อชิตภิกษุบวชใหม่ พอบาตรสู่หัตถ์ของอชิตภิกษุบวชใหม่ พระจอมไตรตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย รู้จักไหมนั่นน่ะ ภิกษุบวชใหม่นั้นคือใคร ภิกษุตอบว่าไม่รู้จัก พระองค์ทรงรับสั่งว่า นั้นแหละนะ ภิกษุ ท. น้องชายเราตถาคต ไปในภายภาคข้างหน้าจะได้เป็นศาสดาเหมือนกับเรา ดังนี้แหละ พระเจ้าแม่น้าก็ดีอกดีใจ ปลื้มอกปลื้มใจว่าได้ทำด้วยความตรากตรำลำบาก จำเดิมแต่จ้างให้ช่างทองตีทองทำเป็นอ่างกรุฝ้าย รดน้ำด้วยน้ำอันประณีต ด้วยน้ำหอมบ้าง ทำมาด้วยความตรากตรำลำบาก สิ้นกาลช้านานกว่าจะได้ผ้าสองผืนต้องใจ เอามาถวายพระบรมศาสดาสองผืน พระศาสดาได้เป็นศาสดาในโลกนี้ ในปัจจุบันทันตาเห็น เราได้ถวายซึ่งผ้านี้แก่พระศาสดาผืนหนึ่ง และผ้าของเราอีกผืนหนึ่งเล่าถวายแก่อชิตภิกษุบวชใหม่ จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลภายภาคหน้า ที่ว่าเราถวายผ้ากับพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลก็ปานกัน ก็เลื่อมใสยินดีปรีดายิ่งนัก

นี่พระศาสดาวางตำราไว้เป็นตัวอย่าง ถวายแก่พระองค์น่ะไม่อัศจรรย์ดอก ถวายพระสงฆ์นั่นแน่ ให้ถวายในหมู่พระสงฆ์ พระสงฆ์ที่มาสวดมนต์ในวัดปากน้ำ ที่เป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคข้างหน้าจะกี่องค์เราก็ไม่รู้เหมือนกัน บางทีมีบารมีแก่ ๆ สร้างมาหลายอสงไขยเราก็ไม่รู้ ไม่รู้ว่าใครสร้างบารมีมาเท่าไร **พระสงฆ์นั้นแหละเป็นประมุขของบุญสำคัญ เป็นหัวหน้าของบุญสำคัญ เป็นต้นของบุญสำคัญ ถ้าต้องการบุญก็ถวายในพระสงฆ์ ไม่เจาะจงภิกษุองค์หนึ่งองค์ใด มั่นหมายไปในหมู่พระสงฆ์ทีเดียว จะมีข้าวถ้วยปลาตัวก็ช่าง มีสิ่งอันใดก็ช่าง ก็ถวายพระสงฆ์ ให้ใจตรงเป็นกลาง ให้ทำดังนี้จะถูกบุญใหญ่ในพระพุทธศาสนา**

เมื่อรู้จักหลักอันนี้ **ภณิสฺสาม มยํ คาถา** เราจักสวดพระคาถา **กาลทานปฺปทีปิกา** เราจักสวดพระคาถาแสดงอานิสงส์ของการให้ตามสมัย **เอตา สุณนฺตุ สกฺกจฺจํ ทายกา ปุญฺญกา มิโน** ทายกทายิกาทั้งหลายผู้ต้องการบุญ จงตั้งใจฟังพระคาถาทั้งหลายสืบต่อไปโดยความเคารพ คาถานี้แสดงตาม **กาลทานสูตร** เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จมาทรงทอดพระกฐิน ณ สถานที่ใด สงฆ์ทุกวัดหมดประเทศไทยย่อมแสดงกาลทานสูตรนี้ถวายเป็นเบื้องหน้า กาลทานสูตรนี้เป็นทานสำคัญ ตามวาระพระบาลีว่า **กาเล ททนฺติ สปญฺญา วทญฺญา วีตมจฺฉรา ฯลฯ ปติฏฺฐิตา โหนฺติ ปาณินนฺติ** แปลเนื้อความเป็นสยามภาษาว่า ทายกทายิกาทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยปัญญา ฉลาดพูด ปราศจากความตระหนี่ เลื่อมใสแล้วในพระอริยบุคคล ในพระอริยสงฆ์ เป็นผู้เลื่อมใสแล้วในพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ตรงคงที่ ถวายทาน ทำให้

เป็นทานที่ตนถวายแล้วโดยกาลสมัย ในกาลทักขิณาทานที่เขาถวายนั้น **ทกฺขิณา** แปลว่า ทานสมบัติเป็นเครื่องเจริญผล ทานที่ทายกถวายนั้นเรียกว่า ทักขิณา ทักขิณาของทายกนั้น ย่อมเป็นคุณชาติมีผลไพบูลย์ ถวายในพระสงฆ์ สรรเสริญว่าทักขิณาทานที่ถวายในพระสงฆ์ นั้นเป็นคุณชาติมีผลไพบูลย์ทีเดียว ผลสมบูรณ์บริบูรณ์ทีเดียว ถ้าว่าพูดถึงน้ำ เปี่ยมสระ เปี่ยมมหาสมุทรเปี่ยมแม่น้ำทั้งนั้น ผลเต็มเปี่ยมไม่ขาดตกบกพร่องอันใด เพราะบริจาคทาน ในเขตบุญทีเดียว

ที่เราตั้งใจบริจาคทานบัดนี้ ก็บริจาคทานอยู่ในสงฆ์ บางท่านมีทานเล็กน้อย เข้าไปถวายองค์โน้นถวายองค์นี้ นั้นทำให้ผลน้อยลงไป ถ้าทำให้ผลมาก มีน้อยเดียวก็ช่าง ผลไม้หน่อย กล้วยใบก็ช่าง มุ่งถวายพระสงฆ์ซิ ถวายพระสงฆ์น่ะถวายอย่างไร เพราะว่าในหมดทั้งสากลโลกมีเท่านั้น **ก็ขอถวายในสงฆ์ หรือไม่ฉะนั้นตั้งใจอยู่ว่า ท่านผู้หนึ่งผู้ใดเป็นพระอรหัตอรหันต์ ผู้หนึ่งผู้ใดจะประพฤติตัวให้เป็นพระอรหัตอรหันต์ต่อไป เป็นอายุพระศาสนาหมดทั้งสกลพุทธศาสนา จงรับทานของข้าพุทธเจ้าเถิด** ถ้าว่าท่านเห็นองค์หนึ่งองค์ใดที่เป็นสามเณรก็ช่าง เป็นภิกษุแก่ก็ช่าง รูปพรรณสัณฐานเป็นชนิดใดก็ช่าง โอ ท่านองค์นี้ ๆ เป็นอรหัตอรหันต์ละ ท่านองค์นี้แหละจะเป็นพระอรหัตอรหันต์ต่อไป ท่านองค์นี้แหละเป็นอายุพระศาสนาละ ก็น้อมเคารพสักการะด้วยเบญจางคประดิษฐ์ทีเดียว แล้วก็ถวายทานนั้นไป ทานนั้นก็ตกเป็นสังฆทานแท้ ๆ ได้ชื่อว่าถวายทานในสงฆ์แท้ ๆ นี้แหละถวายมีของเล็กน้อยให้ถวายฉลาดอย่างนี้ ถ้าฉลาดอย่างนี้ก็เอาตัวรอดได้ ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ พบพุทธศาสนา **ตสฺมา ทเท อปฺปฏิวานจิตฺโต ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ** เพราะเหตุนั้น ทายกผู้มีจิตมิได้ท้อถอย ว่าทายกผู้มีจิตมิได้ย่อหย่อนท้อถอย ให้ในที่เช่นใดมีผลมาก ควรให้ในที่เช่นนั้น ให้ให้ฉลาดอย่างนี้ เป็นทายกต้องฉลาดโง่ไม่ได้ ถ้าว่าถวายเจาะจงเสีย ผลมันก็น้อยไป ถ้าฉลาดก็ถวายเป็นกลางอยู่ร่ำไป ผลมันก็มากยิ่งใหญ่ไพศาล ท่านจึงได้วางหลักฐานไว้ว่า **ตสฺมา ทเท อปฺปฏิวานจิตฺโต ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ** เพราะเหตุนั้น ทายกผู้มีจิตมิได้ย่อหย่อนมิได้ท้อถอย ให้ในที่เช่นใดมีผลมาก ต้องให้ในที่เช่นนั้น ให้ยืนยันอย่างนี้นะ

ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณีนํ บุญย่อมเป็นที่ตั้งของสัตว์ทั้งหลายในโลกเบื้องหน้า ในโลกนี้บุญก็เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายด้วย ไปในโลกเบื้องหน้าบุญก็เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกเบื้องหน้าด้วยอีกเหมือนกัน เมื่อรู้จักหลักอันนี้มั่นละก็ให้แน่นอนในใจของตัวพินิจพิจารณาไปว่า การบูชาทั้งหลายมีไฟเป็นหัวหน้า คัมภีร์ทั้งหลายมีสาวิตติฉันท์เป็นหัวหน้า ประเทศทั้งหมดหมู่มนุษย์ทั้งหมดมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นหัวหน้า สมุทรสาคร แม่น้ำทั้งหมด บึงจะใหญ่กว้างสักเท่าใด ทะเลสาบสักเท่าหนึ่งเท่าใด มหาสมทุรสาคร

เป็นใหญ่เป็นหัวหน้า ดวงดาวทั้งหมดมีดวงจันทร์เป็นหัวหน้า แสงร้อนทั้งหมดมีแสงอาทิตย์เป็นหัวหน้าเป็นประมุข เมื่อรู้จักหลักดังนี้ การบำเพ็ญบุญทั้งหลายมีพระสงฆ์เป็นหัวหน้า ให้รู้จักหลักดังนี้ ที่จะให้เป็นสงฆ์ต้องให้เป็นกลาง ๆ นะ ได้ชื่อว่าวางหลักพระพุทธศาสนา เพราะศาสนาของพระศาสดาจะทรงอยู่ได้ก็เพราะอาศัยความเป็นกลาง ภิกษุสามเณรบวชในพระธรรมวินัยประพฤติเป็นกลางปฏิบัติเป็นกลาง ไม่เข้าข้างตนไม่เข้าข้างบุคคลผู้อื่น อุบาสกอุบาสิกาบริจาคทานในพระพุทธศาสนา ให้ให้เป็นกลาง ไม่ค่อนข้างตนและหมู่ตนพวกตน **ให้ให้เป็นกลางอย่างนั้นได้ชื่อว่าบริจาคทานถูกทางสงฆ์** ถูกประมุขของบุญทีเดียว ถูกเป้าหมายของบุญทีเดียว ให้แน่แน่วในใจอย่างนี้ทุกถ้วนหน้านะ

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลี ในเกณิยานุโมทนาคาถา ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมัตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอำนาจพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฏกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพปิฎกทั้งสาม คือวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอานุภาพสาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบรรดาสุขสวัสดิ์ ให้เกิดมีในขันธปัญจก แห่งท่านผู้ทานิสสราธิบดีทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา สมมุติยุติธรรมิกถาด้วยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๒๕. มงคลสูตร
การเว้นขาดจากบาป
การสำรวมจากการดื่มน้ำเมา
ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย

๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อารตี วิรตี ปาปา มชฺชปมนา จ สญฺญโม
อปฺปมาโท จ ธมฺเมสุ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย**เหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญอันสูงสุด**ในพระพุทธศาสนาและในสากลโลก สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตรัสเทศนาพระสูตรนี้ก็เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและความสูงสุดในหมู่มนุษย์ทั้งหลายว่า ธรรมสามประการนี้เป็นมงคลอันสูงสุด มนุษย์ทั้งหลายควรบูชาให้มั่นในขันธสันดาน

ในวาระพระบาลีเป็นหลักเป็นประธานว่า **อารตี วิรตี ปาปา** เว้นขาดจากปาณาติบาต ฆ่าสัตว์เป็นให้ตาย อีกนัยหนึ่งว่า เว้นขาดจากชั่ว เว้นขาดจากการเบียดเบียนสัตว์ และทำลายจนกระทั่งตลอดถึงชีวิต **มชฺชปานา จ สญฺญโม** สำรวมจากการดื่มน้ำที่ทำให้บุคคลที่ดื่มเมา **อปฺปมาโท จ ธมฺเมสุ** ไม่พลั้งเผลอในธรรมทั้งหลาย หรือไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย **เอตํติวิธตฺตยํ** ข้อมงคลทั้งสามนี้ **มงฺคลํ** เป็นเหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญ **อุตฺตมํ** อันสูงสุดด้วยประการดังนี้ นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป

อารตี วิรตี ปาปา ปาปา เขาแปลว่าความชั่วลามก นัยหนึ่ง อีกนัยหนึ่ง **ปาปา** เขาแปลว่าบาป แปลอย่างนี้น่ะทับศัพท์ เว้นจากความชั่วความลามกน่ะ เว้นทั่วจากความชั่วความลามก ที่เรียกว่า **อารตี ปาปา** เว้นขาดจากความชั่วและความลามกนี่แหละ **วิรตี ปาปา**

เว้นทั่วจากความชั่วความลามก ยังไม่ขาดจากใจ เว้นขาดจากความชั่ว ความลามก เว้นขาดทีเดียว แต่ทว่าต้องรวมเสียในสองศัพท์นั้น แปลว่าเว้นทั่วขาดจากความชั่วความลามก สองศัพท์นั้นต่อกันเข้าสนธิกันเสียก็ได้ความ ถ้าเห็นว่าความซ้ำกันจึงไม่แยกจากกันเสีย แต่ว่าถ้าไม่แยกจากกันตรงนี้แล้วละก็ มงคล ๓๘ ในมงคลสูตรจะได้มงคล ๓๗ เท่านั้น ได้ตรวจดูแล้วไม่รู้ว่าไปซ่อนอยู่ที่ไหน ถ้าแยกสองข้อนี้ออกไปก็เป็นมงคล ๓๘ เพราะเหตุฉะนั้น การเว้นทั่วจากความชั่วความลามก ความเว้นขาดจากความชั่วความลามก **เว้นทั่วนั้นชนิดหนึ่งนะ เว้นขาดนั้นอีกชนิดหนึ่ง** เว้นทั่วแต่ยังไม่ขาด เว้นขาดต้องขาดหมดไป เว้นทั่วไม่ขาดลงไปแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าว่าพินิจพิจารณาชาติสัตว์เป็นอย่างนั้น

เมื่อเข้าใจดังนี้ละก็ พึงรู้ว่าเว้นทั่วขาดจากความชั่วความลามกเว้นอย่างใด ความชั่วความลามกเมื่อเกิดด้วยกาย กายของเราประพฤติชั่ว ฆ่าสัตว์ ลักฉ้อ ประพฤติผิดในกาม กว้างออกไปนี่ชั่วทั้งนั้น วาจาชั่วเล่า พูดปด ส่อเสียด คำหยาบ พูดเปล่าประโยชน์ ชั่วทั้งนั้น ใจชั่วเล่า โลภอยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา ให้ผิดจากคลองธรรมชั่วทั้งนั้น สิบอย่างนี้หมด เว้นทั่วเว้นขาดหมดทีเดียว เรียก **กุศลกรรมบทสิบ** ทั้งหมดสะอาดสะอ้านบริบูรณ์เป็นอันดีทีเดียว เรียกว่าเว้นทั่วเว้นขาด เว้นทั่วขาดจากความชั่วความลามกนี้ก็นัยหนึ่ง อีกนัยหนึ่ง **อารตี** ตัวนั้นบังคับถึง **เจตนาวิรัติ** เว้นทั่วเว้นขาดตลอดถึงเจตนาวิรัติ ที่อาฆาตเบียดเบียนสัตว์ ตัวเป็นให้จำตายไม่มีเด็ดขาด เรียกว่าเว้นทั่วเว้นขาด ด้วยเจตนาที่จะคิดฉ้อลักหลอกลวงฉ้อโกงไม่มีเป็นอันขาด เว้นทั่วขาดจากประพฤติผิดล่วงกามมิจฉาจารอย่างใดอย่างหนึ่งไม่มีเด็ดขาด เว้นจากการพูดปด ขาดจากใจ ไม่มีเป็นอันขาด มีเจตนาเว้นจากการกล่าวคำส่อเสียดให้เขาแตกร้าวจากกัน ให้เขาทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน ให้มารักกับตน ไม่มีเป็นอันขาด เว้นจากการกล่าวคำหยาบช้าด่าชาติด่าตระกูล เป็นต้น ไม่มีเป็นอันขาด เจตนาเว้นดังนี้ หรือเว้นกล่าวคำไม่มีเหตุผล โปรยประโยชน์ ฟังแล้วไม่ได้เรื่องเปลืองเวลา ไม่มีเป็นอันขาด เว้นจากการละโมบอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นของตน ก็ไม่มีเป็นอันขาดเหมือนกัน เว้นจากการโกรธประทุษร้าย ให้เขาถึงความวิบัติพลัดพรากอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่มีเป็นอันขาด ขาดจากใจทีเดียว เว้นจากความเห็นผิด เห็นผิดไม่มีเป็นอันขาด นี้ก็ได้ชื่อว่า **อารตี วิรตี ปาปา** เว้นจากความชั่วความลามกทั้งหมด เกิดจากเจตนาของใจ เจตนานั่นน่ะเป็นศีลด้วย ที่พระองค์ทรงรับรองว่า **เจตนาหํ สีลํ ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เจตนานั่นแหละเป็นศีล เจตนาเป็นศีลทีเดียว นี่ให้เว้นเสียอย่างนี้ เป็นอุบาสกอุบาสิกาต้องเว้นขาดดังนี้ถึงจะเป็นอุบาสกเป็นอุบาสิกาได้ เป็นภิกษุสามเณรน่ะพ้นมาแล้วจากความเป็นอุบาสก

อุบาสิกา แต่ว่าต้องเป็นผู้เว้นหนักกว่าอุบาสกอุบาสิกา เพราะสูงขึ้นมาแล้ว จะเหลวไหลเลอะเทอะไม่ได้ บัดนี้ไม่ยอม ปรับโทษทีเดียว ถ้าเว้นไม่ได้ปรับโทษทีเดียว นี่แหละ **อารตี วิรตี ปาปา** นี้ **ปาปา** เป็นความชั่วความลามก ความชั่วแต่ไม่ลามก ความลามกแต่ไม่ชั่ว ชั่วกับลามกรวมกันเข้าเป็นข้อที่หนักอยู่ เพราะฉะนั้นต้องเว้นขาด เว้นทั่วขาดจากความชั่วลามก ไม่มีเกี่ยวข้องกับใจทีเดียว นี้เป็นอันใช้ได้ใน **อารตี วิรตี ปาปา**

มชฺชปมนา จ สญฺญโม สญฺญโม เขาแปลว่าสำรวม **มชฺชปมนา** เว้นจากน้ำเมา เว้นจากน้ำที่ทำให้บุคคลผู้ดื่มเมา ถ้าไขบทออกไปก็คือสุราและเมรัย เป็นเหตุที่ตั้งของความประมาทที่เรารู้กันทั่วอยู่นี้ เรียกว่า **มชฺชปมนา จ สญฺญโม** สำรวม ไม่ดื่มน้ำที่ทำให้บุคคลผู้ดื่มเมาเด็ดขาดทีเดียว น้ำที่ทำให้บุคคลผู้ดื่มเมาน่ะมีมากหนา ไม่ใช่อย่างเดียวหนา เบียร์นี้ก็ใช้ไม่ได้ ที่เขาใช้กันอยู่ในประเทศไทยนี่น่ะ เป็นเครื่องดองของเมาเหมือนกัน เพราะทำให้เมาเหมือนกัน เบียร์หรือเหล้าในประเทศนอกก็มีหลายชนิด เหล้าหวานก็มีดื่มเข้าไปแล้วเมา อย่างเบียร์ถ้าดื่มเข้าไปแล้วเมา หรือไม่เช่นนั้น อย่างยานกเขาคู่ ที่ทางรัฐบาลประกาศเลิกกันไปแล้ว นั่นก็สำคัญเหมือนกัน ยานกเขาคู่ ขายเหล้ากลางเมืองแท้ ๆ แต่ว่าเอาชื่อยาเข้าไปเป็นประกันเสียเท่านั้น พระฉันเข้าไปตีกันหัวร้างข้างแตก หนักเข้าเกิดเรื่องต้องเลิกกัน นกเขาคู่น่ะ นั่นก็เป็นน้ำเมาแท้ ๆ ไม่ใช่ยา

แต่ว่าเมื่อผู้เป็นโรคภัยไข้เจ็บมุ่งมาดปรารถนาไม่ดื่มสุรา เป็นสุราเข้ากระสายบ้าง แต่ว่าแทรกเล็กน้อยพอให้ยาเริ่มจะทำงานเท่านั้น แต่ว่าเจตนาความดื่มสุราของเจ้าไข้ไม่มี มุ่งที่จะหายโรคภัยไข้เจ็บเท่านั้น นี้ไม่มีโทษ อย่างนี้ไม่มีโทษแท้ ๆ เพราะไม่ได้มุ่งดื่มสุราจริง ๆ เป็นกระสายเท่านั้น เหมือนสารหนูเป็นของบริโภคตาย ใส่ยาแต่พอเล็กน้อยได้ เป็นประโยชน์ทำให้โรคหาย ส่วนสุราก็เหมือนกัน เป็นกระสายยาจริง ๆ ไม่ใช่ยาไปเป็นกระสายสุรานะ คนติดสุราปฏิญาณแล้วไม่ดื่มสุราต่อไป หนักเข้าเวลาอยากจะดื่มสุราเต็มที่เข้าอดไม่ไหว กลัวจะเสียสัตย์ ไปเอายาผงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ช่างเถอะ หยิบเอาใส่เข้าไปเล็ก ๆ น้อย ๆ นี่เป็นกระสายยา ตั้งเสียอย่างนี้ แต่ว่าดื่มสุราแท้ ๆ อย่างนั้นงดเว้นไม่ได้ ดื่มสุราจริง ๆ ไม่ใช่เอามาเป็นกระสายยา เอายามาเป็นกระสายสุราเสีย ไม่ใช่เอาสุรามาเป็นกระสายยา เหตุนั้นนี้การนับถือพุทธศาสนา เว้นจากการดื่มน้ำเมาน่ะ ถ้าจำเป็นขึ้นเหมือนคนคลอดบุตรไม่ได้มุ่งดื่มสุรา ไม่อยากทีเดียวน้ำเมา แต่ว่ามันจำเป็น มันจะตาย เลือดมันจะทำตาย ก็จำเป็นที่จะต้องดื่มสุราละ เขาก็ดื่มเข้าไปได้ ข้อนี้ถ้างดเว้นกันเสียเป็นอย่างไร งดเว้นเสียก็ได้ถ้าเขามียาวิธีอื่นแก้ ถ้างดเว้นต้องมียาวิธีอื่นแก้ ถ้าไม่มีวิธีอื่นแก้ละก็งดเว้นไม่ได้ ชีวิตทีเดียวเมื่อจะป้องกันอันตรายต่อชีวิตเช่นนั้น ถ้าปรับโทษกันว่ากระไร ปรับโทษกันอย่างไร ไม่ได้

มุ่งดื่มสุราเพราะมุ่งแต่จะแก้โรคภัยไข้เจ็บเท่านั้น นี่ควรลดหย่อนก็ต้องลดหย่อนนะ เพราะเหตุอะไร **เพราะเหตุว่าทางพุทธศาสนา การถือการปฏิบัติไม่ใช่แก้ไขให้ถึงความเดือดร้อน แก้ไขแต่มนุษย์ไม่ให้เดือดร้อน ให้พ้นภัยอันตรายด้วยประการใดประการหนึ่ง ข้อที่สมควรไม่เป็นโทษ ข้อที่ไม่สมควรแหละเป็นโทษทั้งนั้น** อย่าไปสงสัย ถ้าว่าข้อที่สมควรละไม่เป็นโทษ ข้อที่ไม่สมควรละเป็นโทษทั้งนั้น เพราะฉะนั้นการดื่มสุรา ถ้าว่าเจตนาดื่มสุราอยู่แล้วก็ใช้ไม่ได้ ถ้าเจตนาจะดื่มยาละก็ใช้ได้ นี่ตำราเขาก็มีเหมือนแกงเนื้อเขาเอาสุราใส่เพื่อให้มันยุ่ยเท่านั้น นั่นสุราก็ใส่ลงไปเหมือนกันในแกงนั้น หรือสิ่งอื่นอีกที่เขาเจือสุรานะมีหลายอย่างที่เขาปรุงอาหารแล้วเจือสุรา แต่ถ้าว่ารสกลิ่นของสุราไม่ปรากฏ เช่นนี้บริโภคได้ หยาบกว่าปกติธรรมดา ไม่มีโทษมีกรณ์อันใด ให้รู้จักผ่อนปรนอย่างนี้ แต่ทว่าเจตนาดื่มสุราอย่าให้มีก็แล้วกัน

การดื่มสุรานะ ไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้ายนะ **สุรามันเกิดขึ้นในประเทศใด ประเทศนั้นย่อยยับหนา สุรามันไปติดอยู่กับคนใดละคนนั้นก็ย่อยยับหนา** หญิงก็ดีชายก็ดีติดสุราดื่มสุราละก็ย่อยยับหนา เอาตัวรอดไม่ได้ เพราะเหตุไร เพราะสุราเมื่อดื่มเข้าไปแล้วน่ะทำคนดี ๆ ให้เป็นคนเสีย ทำคนมีสติดีให้เป็นคนมีสติเสีย ทำคนที่มีอารมณ์ดีให้เป็นคนมีอารมณ์ฉุนเฉียว ให้อารมณ์ลอกแลกไปเสียแล้ว สติดี ๆ ทำให้เผลอตัวไปเสียแล้ว ทำให้ไม่รู้ตัวเสียแล้ว ไม่รู้จักบิดามารดา ไม่รู้จักสมณพราหมณ์ ไม่รู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ ดื่มสุราเข้าไปแล้วเห็นช้างเท่าหมูทีเดียว นี่ร้ายนัก เขาเรียกว่า**ฆ่าตัวเองทั้งเป็น ทำลายตัวเองอย่างดื้อ ๆ** ฆ่าตัวเองทั้งเป็นน่ะเพราะอะไร ตัวเองดี ๆ ทำให้เป็นคนเสีย ตัวเองบริสุทธิ์บริบูรณ์อยู่ทำให้ไม่บริสุทธิ์บริบูรณ์ กลายเป็นคนบ้าเสียแล้ว นี่แหละเรียกว่าดื่มสุราละมีโทษมากนักเหลือที่จะคณนานับทีเดียว ควรเว้นขาดจากใจ ภิกษุสามเณรน่ะเว้นขาดทีเดียว ภิกษุดื่มเข้าไปแล้วต้องอาบัติปาจิตตีย์ทีเดียว ถ้าว่าอุบาสกอุบาสิกาดื่มเข้าไปแล้วศีลก็ขาดทีเดียว ศีล ๕ สิกขาบทเป็นข้อสำคัญนัก เณรดื่มอีกเดียวแหละศีล ๑๐ สิกขาบทขาดหมด พอสุราล่วงลำคอก็หมดกัน เป็นเณรไม่ได้ อุบาสกอุบาสิการักษาอุโบสถดื่มสุราอีกเดียวเท่านั้นศีลหมดแล้ว ไม่เหลือแล้ว ถ้าว่าสมาทานวิรัติ เช่นนี้ขาดแต่เฉพาะสุรา สิกขาบทอื่นไม่ขาด นี้ ถ้าว่าสามเณรไม่ได้ ดื่มเข้าไปแล้วขาดหมด มันเป็นปาราชิกของเณร สุรานะโทษสูงเหตุนี้ การดื่มน้ำที่ทำให้บุคคลผู้ดื่มเมานะ ต้องเว้นให้ขาด ต้องเว้นให้ขาดทีเดียว เพราะฉะนั้นท่านจึงได้ประกาศตามวาระพระบาลีว่า **มชฺชปมนา จ สญฺญโม**

อปฺปมาโท จ ธมฺเมสุ ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายน่ะอะไรบ้าง **ไม่ประมาทในการละความชั่ว ทำความดีให้เกิดมี ไม่ประมาทในความเห็นผิด ทำความเห็น**

ถูกให้บังเกิดมี ไม่ประมาทในความทุจริต ทำความสุจริตให้บังเกิดมี การไม่ประมาทนั้น จบพระไตรปิฎก คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก **ความดีมีมากน้อยเท่าใดรวมอยู่ในความไม่ประมาทสิ้น ความชั่วมีมากน้อยเท่าใดรวมอยู่ในความประมาทสิ้น** คำว่าไม่ประมาทคำเดียวเท่านั้นจบสกลพุทธศาสนา มีคำรับรองอยู่ว่า พระบรมศาสดาทรงรับสั่งด้วยพระองค์เองว่า รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายในพื้นชมพูทวีป รอยเท้าสัตว์ใดจะไปใหญ่กว่ารอยเท้าช้างไม่มี รอยเท้าอื่นย่อมประจุลงในรอยเท้าช้างทั้งสิ้น แม้ฉันใดก็ดี **ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลายนี้ได้ชื่อว่า ครอบไว้ซึ่งความดีในสกลพุทธศาสนาหมดทั้งสิ้น ในสากลโลก ความไม่ประมาทนี้ก็ย่อมครอบงำในสากลโลกทั้งสิ้น** เพราะฉะนั้นความไม่ประมาทนี้เป็นข้อสำคัญ คือไม่เผลอตัว ไม่เผลอสติ ไม่เผลอในกิจการทั้งปวง แม้จะทำนา ก็ไม่ประมาทในเรื่องทำนา ทำปกติดีเรียบร้อยอย่างผู้ทำนาที่ดี แม้จะทำสวน ก็ไม่ประมาทในเรื่องทำสวน ทำสวนอย่างดีอย่างบุคคลที่ทำสวนอย่างดีเรียบร้อยไม่ประมาท ในการทำไร่ ทำไร่อย่างเต็มภูมิของผู้ทำไร่ที่ดีเรียบร้อยไม่ประมาท ในการทำหน้าที่ราชการงานเดือนที่ตัวได้กระทำนั้น ๆ ทำถูกต้องร่องรอยดี เต็มหน้าที่ของตัวไม่ขาดตกบกพร่องใด ๆ นั้นก็เรียกว่าไม่ประมาท ไม่ประมาทในการหน้าที่อันใด ค้าขายทุกชนิด ไม่ประมาทไม่ขาดทุน มีเสมอกับกำไรเป็นเบื้องหน้า นี่เพราะความไม่ประมาท ถ้ามีความประมาทแล้วทำให้เสียหาย เหตุนั้น ความไม่ประมาทนี้กินความกว้างนัก กว้างทีเดียว

ไม่ประมาทในการรักษาตัว **ถ้าว่าประมาทในการรักษาตัว เจ็บไข้เกิดขึ้นบ่อย ๆ ถ้าไม่ประมาทในการรักษาตัวแล้ว เจ็บไข้ได้ทุกข์มีน้อย หรือไม่มีเสียเลยก็ได้** หากว่าจะมีก็มีน้อยเพราะรู้อยู่ การที่จะเกิดโรคในอวัยวะร่างกาย เมื่อไม่ประมาทในการรักษาตัวแล้ว รู้อยู่ว่า อาหารนี้เป็นตัวสำคัญ ถ้าเพลี่ยงพล้ำ น้อยนักทำให้เกิดโรค มากนักทำให้เกิดโรค เมื่อบริโภคใหม่เข้าไปเก่าไม่ออก เกิดโรค ถ้าว่าบริโภคใหม่เข้าไปเก่าออกเกินส่วนไป ก็เกิดโรค นี้เป็นข้อสำคัญในการรักษาตัว ตัวเองเป็นคนฉลาดของตัวเอง คนอื่นฉลาด ฉลาดสู้ตัวของตัวเองไม่ได้ จะเป็นอะไรตัวก็รู้ รู้ทีเดียว แต่ว่าสิ่งที่จะเกิดโรคน่ะ ในเรื่องอาหารที่เข้าที่ออกในทางมุขทวาร ในทางปากนั่นแหละ นั่นทางเข้า แล้วก็ทางออก ทางอุจจาระ เมื่อเข้าทางปากก็ออกทางก้น นั่นแหละทางเข้าทางออกต้องระวังไว้เถิด อย่าเผลอเลย ถ้าเผลอทางเข้าทางออกอย่างนี้ละก็จะเกิดโรค มีโรคประจำกาย ถ้าว่าไม่เผลอในทางเข้าทางออกของอาหารอย่างนี้ และมีใจสอดเข้าไประวังอยู่ในทางข้างใน นี่ ไปนอนอยู่ที่ไหนอาหารออกอย่างไร มีปัญญาฉลาดไหวพริบ อย่างนี้ละก็รักษาตัวรอด นี่แหละรักษาได้อย่างนี้แหละ โรคภัยไข้เจ็บไม่ประทุษร้ายร่างกาย

ที่โรคภัยไข้เจ็บประทุษร้ายร่างกายเพราะรักษาทางเข้าออกของอาหารที่ไปประจำอยู่นั้นไม่ดี ไม่พินิจพิจารณา คันตัว เกิดคันขึ้นตามอวัยวะร่างกายต่าง ๆ หรือเกิดร้อนขึ้นก็ดี หรือเกิดตึงขึ้นก็ดี เกิดขัดเกิดยอกขึ้นก็ดี เพราะอาหารทั้งนั้นเป็นตัวสำคัญ ไม่ใช่เรื่องอื่นเรื่องอื่นไม่ทำให้ร่างกายเดือดร้อนอาดูรเท่าอาหารที่เข้าออกได้ นั่นแหละเป็นข้อสำคัญ ถ้าว่าฉลาดในการรักษาอย่างนี้เรียกว่าไม่ประมาทในอนามัย เขาว่าฉลาดในอนามัย อนามัยน่ะไม่ให้มีภัยมีพิษ ไม่ให้มีความทุกข์ในอวัยวะร่างกาย ไม่ให้มีภัยมีพิษ ให้มีความสุขในอวัยวะร่างกาย นี่เรียกว่าฉลาดในเรื่องอนามัย ถ้าฉลาดในเรื่องอนามัยก็ได้รับความสุข รับความสุขเกิดจากอนามัย เพราะเหตุใด เหตุว่าการฉลาดรักษาตัวเช่นนี้ต้องคนมีปัญญา คนโง่ ๆ รักษาไม่ถึง คนมีปัญญารักษาถึง รักษาตัวเช่นนี้โรคภัยไข้เจ็บไม่ใคร่มี ถ้าว่าโรคภัยไข้เจ็บไม่มี พระมุนีสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับสั่งทีเดียว **อโรคฺยา ปรมา ลาภา** การไม่มีโรคนี่แหละเป็นลาภอย่างยิ่ง การมีโรคกับไม่มีโรคเป็นของสำคัญ **ถ้าไม่มีโรคจะทำอะไรทำสำเร็จหมด** ถ้ามีโรคจะประกอบการงานอันใดหมดไม่สำเร็จสักอย่างหนึ่ง การปกครองก็ไม่สำเร็จเพราะมีโรคเสียแล้ว การเล่าเรียนก็ไม่สำเร็จเพราะโรคเข้าประจำกายเสียแล้ว ทุกอย่างทำกิจการอันใดจะประกอบอาชีพอันใดไม่สะดวกทีเดียว เพราะมีโรคประจำกายเสียแล้ว ถ้าว่าไม่มีโรคก็ได้ชื่อว่าเป็นลาภอย่างยิ่ง

เหตุนี้**ความไม่ประมาทน่ะ ไม่ประมาทในอะไร ไม่ประมาทในการรักษาสุจริต ละทุจริตเสีย ทำสุจริตให้เกิดมีเสมอไป ไม่ประมาทในการละความเห็นผิด ทำความเห็นถูกให้มีเสมอไป ไม่ประมาทในกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ทำให้กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต มีเป็นเนืองนิตย์ไม่ขาดสาย ไม่ประมาทในกายบริสุทธิ์ ไม่ประมาท เหล่านี้เป็นความไม่ประมาทเผิน ๆ** เป็นความไม่ประมาทของคนมีปัญญาไม่ละเอียดนัก มีปัญญาหยาบ **ถ้าว่าไม่ประมาทจริง ไม่ประมาทในการทำใจให้หยุดให้นิ่ง ทำใจให้หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์ ทำใจให้หยุดนิ่งจนกระทั่งเห็นดวงใสเท่าดวงจันทร์เท่าดวงอาทิตย์ ถ้าเห็นแล้วก็ไม่ปล่อยละทีนี้ นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด อุจจาระ ปัสสาวะ ชำเลืองไว้เสมอ มองอยู่เสมอ ใจจดอยู่เสมอไม่เผลอกันละ ไม่ให้ใจหลุดทีเดียวจากดวงธรรมที่เกิดขึ้นนั่น ไม่ให้ใจหลุดทีเดียว ติดทีเดียว ถ้าติดได้ขนาดนั้นไม่ทำให้หลุดเลย นั่ง นอน เดิน ยืน เว้นไว้แต่หลับ นั่นประพฤติตนเขาเรียกว่า**สาตฺติกา นิจฺจํ ทฬฺหปรกฺกมา** ผู้มีความเพียรก้าวหน้าหมั่นเป็นนิตย์ มีผลเจริญไปหน้าไม่มีถอยหลังเลย ดังนั้นเรียกว่าคนฉลาด นั้นเรียกว่าฉลาดจริง ๆ ละ ไม่เผลอจริง ๆ ละ การไม่เผลอเช่นนั้นแหละ จะเข้าถึง**ดวงธรรม**เป็นลำดับไป จะเข้าถึง**ดวงศีล**เป็นลำดับไป หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีลถูกส่วนเข้า ไม่เผลอในการหยุดอยู่

นั้น จะเข้าถึง**ดวงสมาธิ** หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ไม่เลินเล่อเผลอตัว เข้าถึง**ดวงปัญญา** หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ไม่เผลอ เดินหน้าไปอย่างเดียวไม่ถอยหลังกลับ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญา ไม่เผลอแล้วจะเห็น**ดวงวิมุตติ** หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติอีก ไม่เผลอแล้วก็จะเห็น**ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดนิ่งอยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีก ไม่เผลอแล้วจะเห็น**กายมนุษย์ละเอียด** ถึงกายมนุษย์ละเอียดแล้ว ใจมนุษย์ละเอียดก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ไม่เผลอเหมือนกัน เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานอย่างนี้แหละ จนกระทั่งถึงตลอด**กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา กายโสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด กายอนาคา กายอนาคาละเอียด กายอรหัต กายอรหัตละเอียด** มาถึงพระอรหัตละเอียดก็รู้ว่า อ้อ พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ไปอย่างนี้ ท่านไม่ประมาทอย่างนี้จึงได้ถึงอย่างนี้

เพราะมนุษย์ปุถุชนเหลวไหลเลินเล่อเผลอตัว มีเงินสักเล็กสักน้อยก็ใช้กันเสียอย่างฟุ่มเฟือยทีเดียว เทกระเป๋าใช้ทีเดียว ไม่รู้ว่าจะต้องไปหาเงินที่ไหน ไม่รู้ว่าตัวโง่ถึงขนาดนี้จึงได้ลำบาก เป็นนายเงินไม่ได้ ต้องเป็นบ่าวเงินร่ำไป นั้นฉันใด เมื่อเข้าถึงธรรมแล้วปล่อยธรรมเสียแล้วก็ทำใหม่อีกต่อไป อย่างนั้นจะเป็น**ธรรมสามี**จะเป็นเจ้าธรรมไม่ได้ จะต้องเป็นบ่าวธรรมแบบหาเงินนั่นแหละ ต้องปฏิบัติร่ำไป **พอเข้าถึงธรรมแล้วยึดเอาไว้ไม่ปล่อยทีเดียว จนกระทั่งถึงที่สุดทีเดียว อย่างนี้เรียกว่าธรรมสามี** พระศาสดาเป็นธรรมสามี เป็นเจ้าธรรม พระอรหันต์ขีณาสพเมื่อไม่ปล่อยธรรมเช่นนี้เรียกว่าธรรมสามี ไม่ปล่อยธรรมเช่นนี้เรียกว่า **อปฺปมาโท จ ธมฺเมสุ** เป็นผู้ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าธรรมหมวดไหน หมู่ไหนดวงไหน เมื่อเข้าถึงแล้วเป็นไม่ปล่อยกันทีเดียวเด็ดขาด อย่างนี้ชายก็เรียกว่าชายสามารถ หญิงก็เรียกว่าหญิงสามารถ จะเป็นที่พึ่งแก่ตัวและบุคคลผู้อื่นทั่วไปในอัตภาพชาตินี้

เหตุนั้น แก้มาในมงคลสามข้อนี้เป็นเหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญอันสูงสุด ผู้ใดเว้นขาดจากความชั่วด้วยกาย วาจา ใจ แล้วสำรวมอยู่ในความไม่เมาทั้งหลาย สำรวมจากการดื่มน้ำที่ทำบุคคลผู้ดื่มเมา เป็นคนมีสติ ไม่เลินเล่อไม่เผลอตัว เมื่อมีสติไม่เลินเล่อไม่เผลอตัวแล้ว ก็ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย **เมื่อไม่ประมาทในธรรมทั้งหลายเหล่านี้ละก็ไปนิพพานได้แล้ว** ไม่ต้องสงสัย เป็นหลักใหญ่ใจความในทางพุทธศาสนา โลกก็ดังนี้ เมื่อประกอบการงานที่ไหน ก็เอาธรรมสามประการนี้เข้าไปสวมเข้า มันก็ทะลุทุกสิ่งทุกประการในการงานนั้น ๆ

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้น

จนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่มาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสังฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฎกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพปิฎกทั้งสาม คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอานุภาพชินสาวก สาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบันดาลความสุขสวัสดิ์ให้อุบัติบังเกิดมี เป็นปรากฏในขันธบรรจบแห่งท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้.

๒๖. มงคลสูตร

จิตของผู้ที่โลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว ๑
เป็นจิตไม่ยินร้าย ๑
เป็นจิตไม่ยินดี ๑
เป็นจิตเกษม ๑

๒๕ เมษายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ
อโสกํ วิรชํ เขมํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ ฯ
เอตาทิสานิ กตฺวาน สพฺพตฺถมปราชิตา
สพฺพตฺถ โสตฺถึ คจฺฉนฺติ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถาแก้ด้วย**มงคลสูตร** ในคาถาสุดท้ายสืบต่อไป จะชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอเป็นเครื่องประคับประคองฉลองศรัทธา ประดับสติปัญญา คุณสมบัติของท่านผู้พุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า

เริ่มต้นแห่งมงคลสูตร ในคาถาท้ายว่า **ผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ อโสกํ วิรชํ เขมํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** ว่าจิตของบุคคลผู้ใด อันโลกธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ย่อมไม่เศร้าโศก ย่อมปราศจากความขุ่นมัว เป็นแดนเกษมจากโยคะ ได้ชื่อว่าเป็นมงคลอันสูงสุด นี่เป็นเนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความแค่นี้ ในคาถา **เอตาทิสานิ กตฺวาน สพฺพตฺถมปราชิตา สพฺพตฺถ โสตฺถึ คจฺฉนฺติ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ** เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย กระทำซึ่งมงคลทั้งหลายเช่นนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่พ่ายแพ้ในที่ทั้งปวง ย่อมถึงซึ่งความสวัสดีในที่ทั้งปวง ข้อนี้เป็นมงคลอันสูงสุด นี่เป็นคาถาสุดท้ายในมงคลสูตรคลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้ ต่อไปนี้จะอรรถาธิบายเป็นลำดับไป

จิตของบุคคลใดอันโลกธรรมถูกต้องแล้วไม่หวั่นไหว มี**จิตเป็นตัวยืน** และ**โลกธรรม**

ทั้งหลายเป็นตัวจร โลกธรรมท่านจัดเอาไว้ ๘ อย่าง **ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ติเตียน ทุกข์** จัดเป็นอิฏฐารมณ์ภาคหนึ่ง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข นี้เป็น**อิฏฐารมณ์** สิ่งเป็นที่นิยมน่าปรารถนาทุกถ้วนหน้า เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ติเตียน ทุกข์ นั้นเป็น**อนิฏฐารมณ์** ไม่เป็นที่นิยมทุกถ้วนหน้า ไม่ปรารถนาทั้งนั้น ที่เป็น**อิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์นี้ของมีประจำโลก ถ้าโลกนี้มีอยู่ตราบใด ก็มีอยู่ตราบนั้น** ถ้าโลกนี้ไม่มีอยู่ตราบใด ก็ไม่มีตราบนั้น อิฏฐา–รมณ์ อนิฏฐารมณ์ทั้งสองอย่างนี้ ก่อนเราเกิดมา ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เขาก็มีอยู่แล้ว เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ติเตียน ทุกข์ เขาก็มีอยู่แล้ว หรือกำลังเราเกิดมา ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เขาก็มีอยู่แล้ว เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ติเตียน ทุกข์ เขาก็มีอยู่ เขาไม่ได้หายไปทางไหน เขาประจำอยู่ในโลกนี้ เขาไม่ใช่ของใคร ใครจะถือเอาเป็นสิทธิ์ไม่ได้ เป็นของทั่วไปแก่มนุษย์ที่เกิดมาในโลก หรือสัตว์ใด ๆ ที่เกิดมาในโลก ก็แบบเดียวกัน ส่วนลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นอิฏฐารมณ์ นิยมชมชอบทั้งนั้น เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ติเตียน ทุกข์ เป็นอนิฏฐารมณ์ ไม่นิยมชมชอบทั้งนั้น

เหตุนี้เราท่านทั้งหลายเมื่อมาประสบพบพุทธศาสนาแล้ว มีที่หลีกที่เลี่ยงแท้ ๆ แต่ว่าผู้ที่ไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ก็ไม่รู้จะหลีกเลี่ยงไปไหน ท่าไหน อย่างไร ผู้ที่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ก็รู้จักหลีกเลี่ยง **ผู้ที่ได้ฝึกฝนใจในธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ก็มีท่าหลีกเลี่ยง ในอิฏฐารมณ์อนิฏฐารมณ์เหล่านี้** ถ้าไม่ได้ฝึกฝนใจในธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ก็ไม่มีท่าจะหลีกเลี่ยง ถ้าว่าได้ฟังธรรมของสัตบุรุษหรือได้ฝึกฝนในธรรมของสัตบุรุษแล้ว ก็มีท่าที่จะหลีกเลี่ยง ถ้าไม่ได้ฟังธรรมของสัตบุรุษหรือได้ฝึกฝนในธรรมของสัตบุรุษแล้ว ก็ไม่มีท่าหลีกเลี่ยงอีกเหมือนกัน เหตุนั้น เราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต เมื่อรู้จักชนิดของอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์เหล่านี้แล้ว มีที่หลีกเลี่ยงได้ จิตของเราที่จะรับอิฏฐารมณ์ หรืออนิฏฐารมณ์ จิตหลีกเลี่ยงจากอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์เหล่านี้ ต้องบังคับจิตให้ดี จิตของเราต้องมีที่ตั้ง **ตั้งจิตเสียให้ดี ให้ถูกหลักถูกฐานของที่ตั้งจิตเสียให้ดีแล้ว จะต่อสู้ซึ่งอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์เหล่านี้ได้** ถ้าว่าตั้งไม่ดีแล้วละก็จะต่อสู้อิฏฐารมณ์อนิฏฐารมณ์ไม่ได้เลย

ตั้งให้ดีจะตั้งตรงไหน ต้องตั้งที่ตั้งของเขา ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ สะดือทะลุหลังขึงด้ายกลุ่มเส้นหนึ่งตึง ขวาทะลุซ้ายขึงด้ายกลุ่มเส้นหนึ่งตึงแค่กัน ตึงด้วยกันทั้งสองเส้นตรงกลางจดกัน ตรงกลางที่จดกันของกลางนั่นแหละ ตรงนั้นเรียกว่ากลางกั๊ก ใจหยุดที่กลางกั๊กนั่นแหละ ถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ **หมั่นเอาใจจดอยู่ตรงนั้นแหละ** เริ่มต้นก็

หมั่นเอาใจจดอยู่ตรงนั้นแหละเสมอ จะนั่ง จะนอน จะเดิน จะกิน จะดื่ม จะมี จะทำ จะพูด จะอุจจาระ ปัสสาวะ ก็หยุดตรงนั้นเสมอ แล้วก็ไม่ค่อยจะอยู่ จดไปเถอะ จดหนักเข้า ๆ พอชินหนักเข้าก็ชำนาญ หนักเข้า ๆ ก็อยู่ พออยู่เท่านั้น ยิ้มแล้วละเรา พอใจหยุดตรงนั้นเท่านั้น ยิ้มแล้วละ

พอใจหยุดเสียได้เท่านั้นแหละ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ติเตียน ทุกข์ ไม่กระทบกระเทือนแล้ว เฉยเสียแล้วล่ะ ไม่อาดูรเดือดร้อนด้วยอิฏฐารมณ์ อนิฏฐา–รมณ์แล้ว ต้องทำใจให้หยุด พอหยุดเสียเท่านั้น ทั้งอิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ทำอะไรไม่ได้ ตรงนั้นนั่นแหละ ถ้าทำใจให้หยุดตรงนั้นแล้วก็ได้ละ ถูกส่วนละ ถูกส่วนเช่นนั้นละก็ สิ่งที่เป็นอิฏฐารมณ์ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เกิด ส่วนที่เป็นอนิฏฐารมณ์ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ติเตียน ทุกข์ ไม่กระทบกระเทือน ทำให้จิตกระทบกระเทือนไม่ได้

ถ้าจิตเป็นขนาดนี้แล้ว **บุคคลนั้นถึงซึ่งความสูงสุดแล้ว** ถึงซึ่งมงคลแล้ว เข้าถึงซึ่งเนื้อหนังมงคลแล้ว เป็นตัวมงคลขึ้นแล้ว บุคคลนั้นเป็นตัวมงคลขึ้นแล้ว นี้อยากได้มงคลต้องทำอย่างนี้นะ ถ้าทำไม่ถูกอย่างนี้ละก็ไม่ได้มงคลทีเดียว ถ้าว่าอาดูรเดือดร้อนไปตามอิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ เป็นอัปมงคลแท้ ๆ อัปมงคลไม่ใช่เป็นแต่เฉพาะฆราวาสหญิงชายนะ ภิกษุสามเณรเหมือนกัน พอสงบไม่ลง ทำใจหยุดไม่ได้ก็เป็นอัปมงคลแท้ ๆ เมื่อรู้เช่นนั้น รู้จักละมงคล อัปมงคล เช่นนี้ นี้ต้องเพียรทำใจให้หยุดเข้าซี หยุดได้เวลาใดก็เป็นมงคลเวลานั้น ถ้าหยุดไม่ได้เวลาใดก็เป็นอัปมงคลเวลานั้น รู้จักชัดดังนี้นะ เมื่อรู้จักชัดดังนี้ละก็นี่เป็นข้อที่หนึ่ง

ข้อที่สอง **อโสกํ โสก**น่ะเขาแปลว่าความผากความเผือด ความผากของใจ ความเผือดของใจ ความแห้งของใจ ความแห้งเผือดของใจ นั้นเรียกว่า โสก เขาแปลว่าความแห้ง **โสโก โสจนา โสจิตฺตตฺตํ อนฺโต โสโก อนฺโต ปริโสโก** แห้งเหือดโดยรอบ ผาดเผือดโดยรอบของใจ นั้นเรียกว่าความโสก โสกนั่นแหละที่จะมีกับจิตของบุคคลใดขึ้นได้ ก็เพราะอาศัยใจน่ะ หยุด พอใจหยุดเข้าไปเวลาใด เวลานั้นโสกผอมลงไปทันที โสกนี่จะเกิดเวลาใด เวลาพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชอบใจ พลัดพรากจากพี่น้องวงศาคณาญาติใด ๆ หรือตายจากกันนั่นแหละ โสกเกิดละ พอโสกเกิดขึ้นเวลาใดใจผาดเผือด ข้างในน่ะไม่ได้แห้งผากแต่อย่างหนึ่งอย่างใด พอความโสกเกิดขึ้นเท่านั้นแหละแห้งไปทันทีทีเดียว คนมีเรี่ยวมีแรงคนอ้วนนั่นแหละ หมดแรงนอนผลอยทีเดียว นั่นแหละความแห้งเหือดของใจละ ความโสกละ นี้ความโสกกระทบหัวใจเข้าแล้วเช่นนี้ ความโสกกระทบดวงใจเข้าแล้วเช่นนี้ เป็นไปตามอำนาจของความโสกแล้ว ต้องเป็นดังนี้ ต้องแก้ไขทันที ทำใจหยุดเสีย **พอใจหยุดเสียเท่านั้น**

แหละ ไม่ยักโสกแต่นิดเดียว **โลกธรรมจะมากระทบสักเท่าหนึ่งเท่าใดก็ไม่โสก** เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ติเตียน ทุกข์ สักเท่าหนึ่งเท่าใดก็ไม่โสก พลัดพรากจากเมีย ลูกสาว สักเท่าหนึ่งเท่าใดก็ไม่โสก เพราะใจหยุดเสียแล้ว

ไม่ใช่เท่านั้น ใจหยุดเสียแล้ว **วิรชํ** ปราศจากความขุ่นมัว **วิรชํ** ปราศจากธุลี เศร้าหมองก็ไม่มีแก่ใจ **เพราะใจหยุดเสียแล้ว ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว** แต่อย่างหนึ่งอย่างใดเลยทีเดียว ไม่เศร้าหมองไม่ขุ่นมัวเลย เพราะใจหยุดเสียแล้ว ถ้าใจไม่หยุดเสียแล้ว โลกธรรมกระทบก็ไม่ได้ เศร้าหมองบ้าง ขุ่นมัวบ้าง ด้วยประการต่าง ๆ เหตุนี้ต้องคอยระวังตัวทีเดียว ระวังตัวอย่าให้เศร้าหมองขุ่นมัวได้ ถ้าเศร้าหมองขุ่นมัวได้ เพราะตัวโง่ไม่ทันกับดวงจิตโง่กว่าดวงจิต ไม่ทำจิตให้หยุดเสีย ทำจิตปล่อยไปตามอารมณ์ ไปกินกับอารมณ์ เมื่อเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ติเตียน ทุกข์ เข้าไประดมได้เช่นนี้ ก็ทำจิตให้เศร้าหมองขุ่นมัวไม่ผ่องใส เมื่อจิตไม่ผ่องใส นั่นลงโทษตัวเอง ไม่ใช่ลงโทษใคร ลงโทษตัวของตัวเอง นี่เป็นข้อที่สาม

ข้อที่สี่ **เขมํ** ถ้าว่าจิตหยุดเสียได้ละก็ **เขมํ** ทีเดียว เกษมผ่องใสเหมือนอย่างกับกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้าทีเดียว เกษมผ่องใสขนาดนั้น จิตเกษมผ่องใสเช่นนั้นแล้ว จิตดวงนั้นแหละตัวมงคลแท้ ๆ ที่เรียกว่า **มงฺคลํ อุตฺตมํ** นั่นแหละตัวมงคลแท้ ๆ เทียว เหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญจริง ถ้าจิตหยุดเช่นนั้นเสียแล้วละก็ เงินน่ะไม่ต้องหายากหาลำบากเต่อย่างไรหรอก ถ้าจิตผ่องใสขนาดนั้นแล้ว ไม่ต้องทำงานอะไรมากมายไปหรอก มันไหลเข้ามาเองนะ เงินน่ะไม่เดือดร้อน มีแต่เงินเข้า เงินออกไม่มีนะ ออกก็เล็ก ๆ น้อย ๆ เข้ามามาก ผ่องใสอย่างนั้นละก็ นั่นตัวนั้นเป็นตัวสำคัญทีเดียว ถ้าว่า**ผู้ครองเรือนต้องการให้มั่งมีเงินทองข้าวของมาก อย่ากระทบกระเทือนใจกัน ทำใจให้ใสอยู่ท่าเดียว**แหละ ใจเป็นแดนเกษมอยู่เสมอไป อย่างนี้ให้ตั้งจิตให้อยู่ ให้ดูของตัวไว้ให้ผ่องใสอยู่อย่างนั้น เงินทองไหลมาเป็นมงคลแท้ ๆ มงคลแปลว่า เหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญ ไม่ใช่เหตุเครื่องถึงซึ่งความเสื่อม อัปมงคลเหตุถึงซึ่งความเสื่อมทราม แต่ว่ามงคลน่ะเหตุถึงซึ่งความเจริญ นี่ถ้ารู้ทางดำเนินของพระ–พุทธศาสนาเช่นนี้แล้วละก็ **ภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาพอบวชเข้าเป็นภิกษุสามเณรแล้ว** ไม่ต้องทำอะไร ต้องทำใจให้ใสเท่านั้นแหละ **ทำใจใสแล้วก็เป็นใช้ได้** ถ้าใจไม่ใส ภิกษุสามเณรนั้นใช้ไม่ได้ ยังเป็นภิกษุสามเณรแต่ภายนอก ภายในเป็นไม่ได้ พอใสภายในก็เป็นภิกษุสามเณรทีเดียว นั้นเป็นที่ไหว้ที่บูชาของมหาชนทีเดียว เป็นที่เคารพนบไหว้ทีเดียว ให้รู้หลักจริงดังนี้นะ ถ้ารู้จักหลักจริงดังนี้ละก็ นี่แหละข้อมงคล

แสดงมาตั้งแต่ต้นโน้น เป็นสามสิบแปดข้อตั้งแต่ อ **เสวนา** มาจนกระทั่งถึงจิตเกษม เป็นแดนผ่องใสนี่ เป็นมงคล ๓๘ ข้อ แต่ว่าสวดได้ ๓๗ เท่านั้นเอง เห็นจะไปคละกัน

กับข้อใดข้อหนึ่ง ผู้เรียงบาลีจะเคลื่อนคลาดแต่อย่างใดก็ไม่รู้ แต่นั่นเป็นเรื่องของบาลีท่าน แต่ว่าที่ยืนยันมงคลน่ะ มี ๓๘ แต่ว่าถ้าตรวจจริงมี ๓๗ ข้อ นับทั้งที่แสดงมา ๔ ข้อนี้เข้าด้วย ในคาถาเบื้องท้ายของมงคลนี้ ในสี่ข้อนี้ ทำให้ใจหยุดใจนิ่งใสได้ละก็นั่นแหละ **เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** ในสี่ข้อแหละเป็นเหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญอันสูงสุด

เอตาทิสานิ กตฺวาน สพฺพตฺถมปราชิตา สพฺพตฺถ โสตฺถึ คจฺฉนฺติ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายกระทำซึ่งมงคลเช่นนี้แล้ว ทั้ง ๓๘ ข้อนั้น **มาปราชิตา สพฺพตฺถ** ย่อมเป็นผู้ไม่พ่ายแพ้ในที่ทั้งปวง มีแต่ชนะ ฝ่ายแพ้ไม่มีเป็นเด็ดขาดทีเดียว ไม่พ่ายแพ้ในที่ทั้งปวง **โสตฺถึ คจฺฉนฺติ** ย่อมถึงซึ่งความสวัสดีในที่ทั้งปวง จะอยู่ในสถานที่ใด ๆ ย่อมมีแต่ความสวัสดีเป็นเบื้องหน้า จะไปในป่าในดอนในดง ไปไหนไปเถอะ ย่อมมีแต่ความสวัสดีเรื่อย ๆ ไป จะอยู่ในถ้ำในภูเขา จะอยู่ในสถานที่ใด มีแต่ความสวัสดี ความอัปมงคลความชั่วร้ายไม่มี มีแต่ความสวัสดีเป็นเบื้องหน้า ท่านจึงยืนยันว่า ย่อมถึงซึ่งความสวัสดีในที่ทั้งปวง

ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมํ ข้อนั้น เป็นเหตุเครื่องถึงซึ่งความเจริญอันสูงสุดในธรรมวินัยของพระบรมศาสดา ใน ๓๘ ข้อที่แสดงมาจบแล้วนี้ นี่แหละเป็นมงคลในทางพุทธศาสนา ท่านจึงจัดเป็นบาลีคัมภีร์ใหญ่ ถ้าจะแสดงให้กว้างขวางออกไปทีละข้อ ๆ ใน ๓๘ ข้อนี้ ต้องแสดงขนาด ๓๘ วัน ก็เห็นจะจบละ ๓๘ วัน นี่แสดงแต่เนื้อความของวาระพระบาลีคลี่ความเล็กน้อย ไม่กว้างขวางนัก

มงคลทั้งหลายเหล่านี้แหละ ที่เรานิยมยกย่องชมเชยสรรเสริญกันนัก ทำอะไรก็ทำการเป็นมงคล ๆ มงคลซี มีการมีงานอะไร เลี้ยงเหล้ากันคลึกทีเดียว นั่นมงคลหรือนั่น เอาอัปมงคลไปดันเข้าเสียแล้ว แล้วบอกว่าเป็นมงคลด้วย มงคลแต่ปากน่ะ เนื้อหนังไม่ใช่มงคล เนื้อหนังเป็นอัปมงคล มงคลแต่ปาก ถ้ามงคลจริง ๆ ละก็ดังกล่าวแล้ว ๓๘ ข้อมาโน้น ต้องทำใจให้ใส ทำใจให้เป็นสุขทีเดียว

พอทำใจใสได้เท่านั้นแหละ เป็นหนทางไปสู่มรรคผลในนิพพานทีเดียว นิพฺพานสจฺฉิ กิริยาย เพื่อจะกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ทำใจใสเท่านั้น พอถูกส่วนเท่านั้นแหละ อ้ายที่ใสแหนวอยู่นั่นแหละขยายส่วนออกไป ใจที่ใสนั่นขยายส่วนออกไป แต่พอขยายส่วนได้ส่วนเท่านั้น ใจพอใสก็หยุดนิ่งอยู่ที่ใสนั่น หยุดในหยุด ๆ ๆ ๆ อยู่นั่นแหละ เข้ากลางของหยุดทีเดียว กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ที่ในหยุดนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ เห็นดวงใสผุดขึ้นที่ใจหยุดนั่นแหละ เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ใจก็หยุดอยู่ที่กลางดวง ดวงที่ผุดขึ้นเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ หยุดกลางอยู่นั่น กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ซ้ายขวาหน้าหลัง

ล่างบนนอกในไม่ไป นี่ที่เณรฝรั่งสำเร็จไปแล้วน่ะ สำเร็จไปแล้วก็ทำทางนี้แหละ แบบเดียวดังนี้ทีเดียว ไม่ได้ไปทางอื่น พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละผุดขึ้นอีกดวงหนึ่ง เขาเรียกว่า**ดวงศีล** เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เท่ากัน ใจก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีลนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าผุดขึ้นอีกดวง ดวงเท่ากัน เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เรียกว่า **ดวงสมาธิ** หยุดอยู่กลางดวงสมาธิกลางของกลางหนักขึ้นอีก พอถูกส่วนเข้าผุดขึ้นอีกดวงหนึ่ง เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นี่เรียกว่า **ดวงปัญญา** หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าผุดขึ้นอีกดวงหนึ่ง เขาเรียกว่า **ดวงวิมุตติ** เท่า ๆ กัน หยุดอยู่กลางดวงวิมุตตินั่นแหละ ถูกส่วนเข้าผุดขึ้นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายมนุษย์ละเอียด** นี่ตัวจริงนะ เห็นอย่างนี้แหละ แล้วก็ไปเรื่อยไปทีเดียว

พอเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด เออ นี่มาอย่างไรกายมนุษย์ละเอียด อ้าย**กายที่นอนฝันออกไป** ไม่เคยเห็นมันเลย นี่ทำไมมาเห็นมันเข้าล่ะ เมื่อเห็นเข้าเช่นนี้แล้วเราจะทำอย่างไร? อ้อ นี่มาอย่างไรกันล่ะ อ้อ มาจากใจหยุดนั่นแหละ ก็เอาใจของกายมนุษย์ละเอียดหยุดเข้าอีกนั่นแหละแบบเดียวกันไม่ได้มีเป็นสองไปละ พอหยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายทิพย์** อ้อ อ้ายนี่**กายฝันในฝัน** กายของตัวเองแท้ ๆ จำได้ เห็นหน้าเห็นตาจำได้ นี่เข้าถึงกายทิพย์แล้ว

พอถึงกายทิพย์เท่านั้น มันก็รู้ทีเดียว **อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ของมนุษย์นี่ดับหมด**แล้ว เหลือแต่โลภะ โทสะ โมหะ ในกายทิพย์ละ อ้อ อ้ายนี่กระเทาะกิเลสออกไปเป็นชั้นอย่างนี้หรือ ดับได้อย่างนี้เราไม่ต้องดับ มันดับเองนี่ พอถูกส่วนเข้าก็ดับเองอย่างนั้นแหละ ไม่ต้องไปดับ จะดับมันตั้งแต่หนุ่มจนแก่จนตาย ดับโลภโกรธหลงดับไม่ได้ อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ดับไม่ได้ ต้องถอดไปเป็นชั้นอย่างนี้จึงจะดับได้ พอไปถึงกายทิพย์เข้า อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ดับ เหลือโลภะ โทสะ โมหะ ทั้งหยาบทั้งละเอียด ใจกายทิพย์ก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ พอถูกส่วนเข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ

ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายทิพย์ละเอียด**

ใจกายทิพย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน โตขึ้นเป็นลำดับนะ หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเข้าถึง**กายรูปพรหม** เลยกายทิพย์ไปเสียแล้วทั้งหยาบทั้งละเอียด นี่แหละ **โลภะ โทสะ โมหะ หมดไป** เหลือ ราคะ โทสะ โมหะ หนักขึ้นไป ละเอียดขึ้นไป ไปกำหนัดยินดีในรูปฌาน อรูปฌานโน่นแหละคราวนี้

ใจกายรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายรูปพรหมละเอียด**ชัด ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เห็นกายรูปพรหมละเอียดทีเดียว

ใจกายรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนา–สติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายอรูปพรหม** นี้ก็ **ราคะ โทสะ โมหะ หมดไปแล้ว** ไม่เหลือเลย เหลือกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชฌานุสัย ในกายอรูป–พรหม

ใจกายอรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนา–สติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงสมาธิ

หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ–ญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายอรูปพรหม-ละเอียด**

ใจกายอรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ–ญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายธรรม-โคตรภู** รูปเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูมใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า พอเข้าถึงกายธรรมเท่านั้นแหละ **กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย หมด**แล้วไม่มีเลยหายไปหมด เหลือแต่สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ในกายโคตรภูบุคคล

ใจของธรรมกายโคตรภูก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายโคตรภู แต่ว่าดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายน่ะ หน้าตักธรรมกายโตเท่าไหนละก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลางโตเท่านั้นกลมรอบตัวนะ ใหญ่ขึ้นไปทีเดียว ใจกายธรรมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นก็เข้าถึง**กายธรรมโคตรภูละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมนะ กายธรรมโคตรภูละเอียดน่ะ วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว

ใจกายธรรมโคตรภูละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม–โคตรภูละเอียด ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้า

ถึง**ธรรมกายพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น นี่**หมด สักกาย-ทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส** เข้าถึงพระโสดาแล้ว สังโยชน์เบื้องต่ำหมดไป พอถึงพระโสดาแล้ว แต่ยังมีกิเลสอยู่ กามราคะ พยาบาท ยังมีอยู่

ใจธรรมกายพระโสดาก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระโสดา พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีลเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ธรรมกายพระโสดาละเอียด** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป

ใจธรรมกายพระโสดาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระโสดาละเอียด พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ธรรมกายพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป พอเข้าถึงพระสกทาคาเท่านั้น ส่วน **กามราคะ พยาบาท อย่างหยาบหมด** เหลือแต่ละเอียด

ใจธรรมกายพระสกทาคาก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกทาคา พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุ-ปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็ถึง**ธรรมกายพระสกทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป

ใจธรรมกายพระสกทาคาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรม-กายพระสกทาคาละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วน

เข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ธรรมกายพระอนาคา** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป

ใจของธรรมกายพระอนาคาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอนาคา พอถึงแค่นี้เข้า**กามราคะ พยาบาท ขั้นหยาบขั้นละเอียดหมด**แล้ว เหลือแต่รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ในกายพระอนาคา ใจพระอนาคาก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่**ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเข้าถึง**ธรรมกายพระอนาคาละเอียด**

ใจธรรมกายพระอนาคาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอนาคาละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ธรรมกายพระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม เท่ากับธรรมกาย**พระอนาคาละเอียด เท่ากัน พอถึงพระอรหัตก็หมด**แล้ว **รูปราคะ อรูปราคะ มาน อุทธัจจะ อวิชชา** นี่เรียกว่าเป็น **สมุจเฉทปหาน** เป็นพระอรหัตแล้วเป็นสมุเฉทปหาน กิเลสไม่ติดเท่าปลายผมปลายขน หมดกิเลสแค่นี้แหละ พอถึงพระอรหัตก็เสร็จกิจในพระธรรม-วินัยของพระศาสดา

ใจพระอรหันต์ก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ

หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเข้าถึง**ธรรมกายพระอรหัตละเอียด** หน้าตัก ๓๐ วา สูง ๓๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป

ใจก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอรหัตละเอียดนี้ เสร็จกิจในพระพุทธศาสนาพระสมณโคดมแค่นี้ ปฏิบัติไปเถอะถึงแค่นี้แล้วก็แล้วละ เสร็จกิจทางธรรม ต่อไปไม่ต้องเรียนไม่ต้องศึกษา เรียกว่ารู้เห็นเกิดขึ้นแล้วแก่เราทีเดียว กิจที่จะต้องทำอีกต่อไป กิจเพื่อความเป็นอย่างนี้ ไม่ต้องมีกระไรต่อไป ภพของเราต่อไปไม่มี หมดภพแล้วแค่นี้ นี่เสร็จกิจในพระพุทธศาสนา เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้วก็เป็นของไม่ยาก ของไม่ใช่ทำยาก แต่ว่าได้เพียรกันนักแล้วทำกันได้เห็นได้มากแล้ว **โสดา สกทาคา อนาคา อรหัต ทำมาได้ก็จริง แต่ว่าไม่ติด** ไปติดอยู่แค่โคตรภูเท่านั้นเอง ที่จะติดโสดา สกทาคา อนาคา อรหัต ไม่ติดหลุดเสีย เพราะเหตุอะไรจึงหลุดไป **มารเขารองราดเสีย** เขาเอาละเอียดมารองราดเสีย ไม่ติด กำลังแก้อยู่ ผู้เทศน์นี่แหละเป็นตัวแก้ละ กำลังแก้ รวมพวกแก้อยู่ทีเดียว **แก้ไขอ้ายละเอียดเหล่านี้ให้หมดให้ได้ หมดได้เวลาใดแล้วก็โสดาจะติด สกทาคาจะติด อนาคาจะติด อรหัตจะติด** แล้วจะเหาะเหินเดินอากาศกันได้ทีเดียว ว่าไม่ช้าน่ะ ไม่เกินสองพันห้าร้อยน่ะ คงจะสำเร็จกันแน่ ไม่คนใดก็คนหนึ่งละ ไม่ต้องสงสัยกันละ จะเอาให้ได้จริงได้จังเชียวหนา นี้ให้รู้จักหลักจริงอย่างนี้นะ

เณรฝรั่งชั่วบวชเณรเท่านั้นแหละ เป็นฝรั่งแท้ ๆ ตั้งแต่ใจหยุดใจใสไปจนกระทั่งพระอรหัตนี้ หน้าตัก ๓๐ วานี้ ทำได้ตลอดทำได้คล่องแคล่ว พอทำเสร็จแล้ว ๆ พอบวชเป็นเณรสำเร็จแล้ว ผู้เทศน์เป็นอุปัชฌาย์ บอกว่าให้ไปตามโยมผู้ชายมา ที่ตายไปแล้วจำได้ไม่ใช่หรือตั้งแต่อายุ ๕ ขวบ แต่ว่าจำได้ เห็นจะมีรูปจำได้ ก็ไปตามอุตส่าห์พยายามไปตาม ไปทูลพระพุทธเจ้าพระสมณโคดมก็ไปทูล แล้วก็ตอบว่ามาเกิดเป็นลูกสาวเขาเสียแล้ว เดี๋ยวนี้เป็นลูกสาวเขา อายุขนาดสัก ๑๐ ขวบได้ เป็นลูกสาวเขาเสียแล้ว ลูกสาวของตัวเองนั่นแหละ พ่อของตัวมาเกิดเป็นลูกสาวของตัว ถ้าแกจะประพฤติผิดในกามจึงมาเกิดเป็นผู้หญิงเสีย **ผู้ชายกลายเป็นผู้หญิงต้องประพฤติผิดในกาม** ถ้าไม่ผิดน่ะไม่เป็นผู้หญิงหรอก ถ้าผิดแล้วจึงเป็นกลับมาเป็นผู้หญิง นี่เขาเป็นฝรั่งแท้ ๆ เขาทำได้ขนาดนี้เห็นไหมล่ะ ชั่วบวชเท่านั้น

พระก็ดี เณรก็ดี **ทำจริงก็เป็นทุกคน**เท่านั้นแหละ จริงแค่ไหนล่ะจะเป็นทุกคนน่ะ **จริงแค่ชีวิต**ซิเป็นทุกคน จริงอย่างไรล่ะ นั่งลงไปประเดี๋ยวก็ได้รู้จริงกันละ นั่งลงไป เมื่อยเต็มที เอ้าเมื่อยก็เมื่อยไป ปวดเต็มที เอ้าปวดก็ปวดไป ทนไม่ไหว เอ้าไม่ไหวก็ทนไป ทนให้ไหว มันจะแตกก็แตกเดี๋ยวนี้ ดับให้มันดับเดี๋ยวนี้ ไม่ถอยเลย ให้เอาจริงเอาจัง ต้องเป็นทุกคนไม่ต้องไปสงสัยละ พระสิทธัตถะราชกุมารทำมาแล้ว เนื้อเลือดจะแห้งเหือดหมดไปไม่ว่า

เหลือแต่กระดูกหนังช่างมัน นี่มันก็เป็นทุกคนเท่านั้น แต่นีไม่ถึงขนาดนี้นะซี พอนั่งเข้าไปพอปวดเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อยเล็ก ๆ น้อย ๆ เอาแล้วแอดเสียแล้ว อ๋อยเสียแล้ว นอนเสียแล้ว เอาเข้านั่นแล้ว จะเอาของจริง ตัวไม่จริงแล้วจะได้อย่างไร ต้องจริงซิ จริงเอาชีวิตเข้าแลกจึงจะได้สมความปรารถนาน่ะ ให้รู้เข้าใจของจริงอย่างนี้นะ เมื่อรู้เข้าใจของอย่างนี้ละก็ไม่ต้องสงสัยละ พึงรู้ชัดเถอะ บอกให้ตรง ๆ ไม่วงแวะเวียนไปทางหนึ่งทางใดละ ทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหัตแท้ ๆ เชียวละ เมื่อรู้แน่เช่นนี้ละก็ จงทำให้เป็น เป็นได้ทุกคนนั้นแหละ

ที่ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดี จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติยุติธรรมิกถาด้วยอรรถนิยามความเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๒๗. รัตนสูตร
ว่าด้วยพุทธรัตนะ

๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ
ภุมฺมานิ วา ยานิ ว อนฺตลิกฺเข
สพฺเพว ภูตา สุมนา ภวนฺตุ
อโถปิ สกฺกจฺจ สุณนฺตุ ภาสิตํ
ตสฺมา หิ ภูตา นิสาเมถ สพฺเพ
เมตฺตํ กโรถ มานุสิยา ปชาย
ทิวา จ รตฺโต จ หรนฺติ เย พลี
ตสฺมา หิ เน รกฺขถ อปฺปมตฺตา ฯ
ยงฺกิญฺจิ วิตฺตํ อิธ วา หุรํ วา
สคฺเคสุ วา ยํ รตนํ ปณีตํ
น โน สมํ อตฺถิ ตถาคเตน
อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย **รัตนสูตร** สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงประทานเทศนาโปรดชนชาวเมืองไพสาลี เมื่อครั้งโรคร้ายเกิดขึ้นในเมืองไพสาลี ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถจะบรรเทาได้ พวกชาวเมืองไพสาลี พวกเป็นตัวรัฐบาลปรึกษาหรือพร้อมกันนอกจากพระศาสดาจารย์สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็ไม่เห็นผู้หนึ่งผู้ใดพึงจะระงับได้ รัฐบาลฝ่ายไพสาลีไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า อาราธนาให้ลงมาบำบัดภัยในครั้งนั้น พระองค์ก็ทรงพระมหากรุณาแก่ชาวไพสาลี เสด็จมาตามอาราธนาของรัฐบาลในครั้งนั้น มาประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำ ใกล้จะเข้าไปในเมืองไพสาลีแล้ว เมื่อพระองค์ทรงประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำดังนี้ คืนวันนั้น ฝนตกยกใหญ่ นำเอาซากศพที่เกลื่อนกลาดในเมืองนั้น ลอยตามน้ำฝนไป เมือง

ไพสาลีก็กลายเป็นเมืองสะอาด พระจอมปราชญ์ก็ทรงประทานเทศนารัตนสูตรในเมืองไพสาลีนั้น

เริ่มต้นแห่งพระสูตรว่า **ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ ภุมฺมานิ วา ยานิ ว อนฺตลิกฺเข สพฺเพว ภูตา สุมนา ภวนฺตุ** ภูตทั้งหลายเหล่าใดที่ประจำพื้นที่ มาประชุมกันในพระนครนี้ก็ดี และเหล่าภูตที่ประชุมกันในอากาศก็ดี สรรพภูตทั้งสิ้นเหล่านั้นจงเป็นผู้ดีใจเถิด และจงฟังภาษิตโดยเคารพ เพราะท่านเหล่าภูตทั้งสิ้นจงตั้งใจฟัง ท่านทั้งหลายจงกระทำความไมตรีจิตในหมู่มนุษย์ และประชากรหมู่มนุษย์ทั้งหลายเหล่าใดกระทำความพลีกรรม ทั้งกลางวันและกลางคืนเพราะเหตุนั้น ขอเหล่าภูตจงเป็นผู้ไม่ประมาท รักษามนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้นเถิด ทรัพย์เป็นเครื่องปลื้มใจอันใดอันหนึ่งในโลกนี้หรือในโลกอื่น หรือว่ารัตนะอันใดอันหนึ่งในสวรรค์ รัตนะนั้นหาเสมอด้วยพระตถาคตได้ไม่ พระตถาคตเจ้าเป็นรัตนะอันประเสริฐกว่า แม้อันนี้ **อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ** เป็นรัตนะอันปราณีตในพระพุทธเจ้า **เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ** ด้วยความกล่าวสัจจะอันนี้ ขอความสวัสดีจงมี นี้เป็นเนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้ ในรัตนะสูตรคาถาเบื้องต้น สมเด็จพระทศพลทรงรับสั่งดังนี้

ต่อนี้จะอรรถาธิบายในรัตนะสูตรนั้นเป็นลำดับไป เพราะว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเมื่อไปถึงเมืองไพสาลี ก่อนแต่จะปรารภกล่าวพระรัตนสูตรนี้ ได้ทอดทัศนาการเห็นเหล่าภูตเป็นอันมากควรโกรธกัน ในภายนอกกายมนุษย์ก็มี ในภายในกายมนุษย์ก็มีมาก จึงได้ทรงรับสั่งแก่เหล่าภูตนั้นให้ช่วยกันระแวดระวัง ว่าคำที่เรียกว่า **ภูต** น่ะ เราไม่รู้จักว่ารูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร ภูตผีปีศาจ ผีเราก็ไม่รู้จัก รูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร ปีศาจก็ไม่รู้จักอีกเหมือนกัน รูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร ไม่โง่นะพวกเรานะ แต่มันก็ไม่ฉลาดเหมือนกัน มันจึงไม่รู้จักฉลาด ทำไมจึงจะไม่รู้จัก เราไม่รู้จักมากว่า เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉานรู้จักไม่ทั่ว กุมภัณฑ์นันทยักษ์รู้จักไม่ทั่ว รู้จักแต่รูปมัน ภูตผีปีศาจก็รู้จักไม่แท้ จะให้เราชี้แน่ลงไปว่า ภูตน่ะรูปพรรณสันฐานมันเป็นอย่างไร ที่เรียกว่าภูตน่ะ ไม่ได้ เพราะไม่เคยเห็น พวกผีล่ะก็ไม่เคยเห็น ปีศาจล่ะก็ไม่เคยเห็นนี่ พวกเราเป็นอย่างนี้น่ะ หรือจะว่าเขาไม่มีหรือก็ตำรามีนี่

พวกธรรมกายเขาเห็นด้วยกันทุกคน ภูตผีปีศาจเหล่านี้ **มีธรรมกายแล้วก็เห็น** เห็นชัด ๆ เอามาเล่าให้ฟังได้ รูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร นี่วัดปากน้ำมีธรรมกายมากนะ ถ้าอยากจะรู้ว่าภูตผีปีศาจมีรูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไรแล้ว ก็ไปไถ่ถามกันได้พูดกันได้ ว่ากุมภัณฑ์นันทยักษ์เป็นอย่างไร รูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร ไปไถ่ถามกันได้ ว่าเปรต

อสุรกายเป็นอย่างไร ไปไถ่ถามกันได้ แล้วยังอีกมากมายที่เรายังไม่รู้จักน่ะ มากมายนัก พวกภูตน่ะรูปเหมือน ๆ มนุษย์เรานี้ แต่ว่ามันคล้าย ๆ พวกเปรต มันมีผอม ๆ อยู่บ้างเล็กน้อย และก็มีอ้วนบ้างเหมือนกันภูตน่ะ พวกเหล่านี้แหละมันรับเครื่องเซ่น ถ้าว่ามนุษย์ผู้ใดเซ่นสรวงมันเข้าละก็ มันรับเครื่องสังเวยเหล่านั้น นี่พวกภูตทั้งนั้น แล้วมันผดุงความสุขความสำราญให้ได้เหมือนกัน มันให้ทุกข์ได้เหมือนกัน พวกภูตเหล่านี้ แต่ว่าไม่ใช่ตัวให้จริงนัก ตัวเขาใช้นะ ไม่ใช่ตัวจริง มีมากมายก่ายกองนัก มนุษย์ว่ามีมาก มันก็มีมากพอกับมนุษย์อย่างนี้แหละ ไม่ใช่มีนิดหน่อยหรอก มีมากมายนัก พวกภูตเหล่านี้

ภูตเหล่านี้แหละเมื่อพระพุทธเจ้าไปปราบโรคในครั้งนั้น ปราบโรคภัยในเมืองไพสาลีในคราวนั้น ไปพบพวกเหล่านี้เข้าในเบื้องต้น พระทศพลจึงได้ทรงรับสั่งว่าพวกเหล่าภูตประจำถิ่นทั้งหลายเหล่าใด มาประชุมกันแล้วในเมืองนี้ก็ดี และเหล่าใดประชุมกันอยู่ในอากาศก็ดี สรรพภูตทั้งหลายจงเป็นผู้มีใจเถิด หรือจงเป็นผู้ดีใจเถิด และจงเป็นผู้สดับสุภาษิตโดยเคารพเถิด เพราะเหตุว่า ท่านภูตทั้งสิ้นจงตั้งใจฟัง ท่านภูตทั้งหลายจงกระทำไมตรีจิตในหมู่มนุษยชาติประชาชน และมนุษย์เหล่าใดกระทำบวงสรวงทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะเหตุนั้น ขอท่านภูตจงเป็นผู้ไม่ประมาท รักษาพวกมนุษย์เหล่านั้นเถิด

ว่ารัตนทรัพย์เป็นเครื่องปลื้มใจอันใดอันหนึ่ง มีอยู่ในโลกนี้หรือในโลกอื่น หรือว่ารัตนอันใดอันประณีตในสวรรค์ รัตนทั้งหลายเหล่านั้นหาเทียมพระตถาคตเจ้าได้ไม่ ข้อนี้เป็นข้อที่ลึกลับอยู่ รัตนอันประณีตน่ะมันเป็นตัวสำคัญอยู่ ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันใดอันหนึ่งอันมีในโลก บัดนี้ ที่เราเป็นอยู่ในมนุษย์โลกนี้อาศัยเครื่องปลื้มใจ

ทรัพย์นั้นถ้าจะจัดออกไปเป็นสองอย่างคือ เรียกว่า สวิญญาณกทรัพย์ ทรัพย์ที่มีวิญญาณ อวิญญาณกทรัพย์ ทรัพย์ที่ไม่มีวิญญาณ **สวิญญาณกทรัพย์ ทรัพย์ที่มีวิญญาณ**นั้นเป็น**ทรัพย์เป็น อวิญญาณกทรัพย์ ทรัพย์ที่ไม่มีวิญญาณ**นั้น เป็น**ทรัพย์ตาย** บัดนี้เราไม่รู้จักทรัพย์เป็นทรัพย์ตาย อยากจะหาทรัพย์ตายเรื่อยไป ไอ้ทรัพย์เป็นไม่หา ถ้า**คนมีปัญญาเขาก็หาทรัพย์เป็น** เขาไม่หาทรัพย์ตายหรอก ทรัพย์เป็น ๆ นั่นแหละเป็นก้อนทรัพย์สำคัญ คือ**เราเป็นผู้ทำตัวของเราให้ดี** ไปอยู่บ้านไหนเมืองไหนก็รับรองทุกบ้าน เชื้อเชิญทุกบ้าน อยากให้อยู่ทุกบ้าน ให้เงินให้ทองสนับสนุน เลี้ยงดูปูเสื่ออิ่มหนำสำราญ อยากจะให้อยู่บ้านของตัวนั่น เห็นไหมล่ะ ตัวเองนี่แหละมันเป็นทรัพย์ขึ้น มันเป็นสวิญญาณกทรัพย์ขึ้น เราทำตัวของตัวดี ถ้าตัวมีวิชาดีเป็นทรัพย์หมดทั้งตัว มีวิชาดีเล่าเรียนความรู้ให้สามารถ จนกระทั่งรัฐบาลต้องประสงค์ จนกระทั่งครอบครัวใหญ่ ๆ ต้องประสงค์ จนกระทั่งคนมีปัญญาเห็นเข้าแล้วก็เคารพนบนอบทีเดียว อยากจะเอาไปอยู่ด้วย อยากจะเอาเป็นพวกด้วย นั่นให้รักษา

ตัวเป็นเช่นนั้น หญิงถ้ารักษาตัวเป็นเช่นนั้นเข้า หญิงก็ศึกษาวิชาของผู้หญิงเข้าให้สุดความสามารถของตน ให้เป็นคนมีฝีมือดี เย็บปักถักร้อยดีทุกอย่าง ปรุงสูปพยัญชนะอร่อยทุกอย่างให้มีฝีมืออย่างนี้ นี่แหละเป็นสวิญญาณกทรัพย์ขึ้นในตัวทีเดียว ไม่ต้องไปสงสัยล่ะ อยู่ที่ไหนเขามาเรียกร้องหา หนักเข้าจนพระเจ้าแผ่นดินต้องการตัว ฝีมืออร่อยนัก ไปปรุงเข้าจริง ๆ อร่อยทีเดียว ลืมมือคนอื่นหมด เอาล่ะ ออกจากพระเจ้าแผ่นดินไม่ได้ละ เห็นไหมล่ะ สวิญญาณกทรัพย์ ก็เป็นทรัพย์ขึ้นดังนี้น่ะ นี่แหละสวิญญาณกทรัพย์เป็นอย่างนี้ มันยอดทีเดียว

หรือไม่ฉะนั้น ที่เรียกว่าสวิญญาณกทรัพย์ละก็ คนที่มีรูปสวยไม่มีใครเทียมทันเล่าลือถึงพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินต้องใช้คุณท้าวเจ้าจอมมารับไปเป็นมเหสี นี่ก็เป็นสวิญญาณกทรัพย์อีก เป็นขึ้นอย่างนี้แหละเป็นได้ เหตุนี้เขาจึงมีตา เขาต้องดู เขาจะทำการสมรสใด ๆ เขาต้องดูทั้งนั้น กลัวไปเจออ้ายคนชั่วเข้า อ้ายรูปชั่วตัวดำเข้าใช้ไม่ได้ เสียไม่ใช่เสีย แต่เสียลูกหลานเป็นง่อยไปอีก เขาหาที่สวยงามทั้งนั้น สวยงามไม่ให้มีตำหนิ จนเป็นที่นิยมชมชอบของกษัตริย์ นั่นแหละได้ชื่อว่าเป็นสวิญญาณกทรัพย์แท้ ๆ นั่นเป็นสวิญญาณก–ทรัพย์โดยตรงเชียวนะ สวิญญาณกทรัพย์โดยตรงอย่างนี้

อวิญญาณกทรัพย์ล่ะ สำหรับเครื่องใช้สอยเป็นอวิญญาณกทรัพย์ มนุษย์นั่นแหละใช้สอยทรัพย์ทั้งหลายเหล่านั้น มีมากน้อยเท่าใด มนุษย์ใช้สอยละก็ นั่นเป็นอวิญญาณกทรัพย์ทั้งนั้น จะเป็นเรือกสวนไร่นาตึกร้านบ้านเรือนเท่าหนึ่งเท่าใดก็ช่าง เรียกว่าเป็นอวิญญาณก–ทรัพย์

ปศุสัตว์ต่าง ๆ มีชีวิตเป็นอยู่มากน้อยเท่าใด วัว ควาย ช้าง ม้า แพะ แกะ เป็ด ไก่ สุกร เหล่านี้ มากน้อยเท่าใด หรือข้าทาสบริวารมากน้อยเท่าใดเป็นสวิญญาณกทรัพย์ทั้งนั้น แต่สวิญญาณกทรัพย์เหล่านั้นเป็นสวิญญาณกทรัพย์เลว ๆ **สวิญญาณกทรัพย์จริง ๆ ละก็ตัวของตัวเองนั่นแหละ** จะเป็นสวิญญาณกทรัพย์ได้หรือไม่ได้ ถ้าเป็นสวิญญาณกคนเดียวแหละ เป็นประโยชน์แก่คนมากนัก นั่นเป็นสวิญญาณกทรัพย์เกิดขึ้นในตัวเอง มีชื่อมีเสียงแล้ว นั่นเป็นสวิญญาณกทรัพย์ขึ้น

ถ้าว่าไม่ฉลาด ไม่รู้จักทรัพย์อย่างนี้ ก็ไม่สร้างตัวของตัวให้ดีขึ้น ก็ปล่อยไปตามยถากรรม มันก็ใช้อะไรไม่ได้ ฝีมือไม่มีอะไรสักอย่างหนึ่ง ฝีมือไม่ดีเลย ก็ไม่หัดเข้า แก้ไขข้อขัดข้องของตัวเข้า ไม่ขยันทำขึ้น ไม่ปรุงขึ้น ให้เฉลียวฉลาดขึ้น เย็บปักถักร้อยไม่เป็นก็มองดูเขาตาหลอไป ไม่เป็นเรื่อง ไม่ทำให้เฉลียวฉลาดขึ้นในตัวของตัว ไม่ทำ อย่างนี้คนขี้เกียจขี้คร้านไม่รู้จักสมบัติของตัว ไม่รู้จักสมบัติมันก็เป็นคนสมบัติเลว ๆ ไปทั้งชาติ เป็น

สวิญญาณกทรัพย์ที่เลวไป ไม่เป็นสวิญญาณกทรัพย์ที่ดีไป

เพราะฉะนั้น สวิญญาณกทรัพย์ทั้งสองประการนี้ ในสากลโลกเขาต้องการนัก ต้องการสวิญญาณกทรัพย์ที่เยี่ยม หรือทรัพย์ในโลกก็ต้องการที่เยี่ยมเหมือนกัน เลือกขึ้นไปๆ จนกระทั่งบัดนี้ ถึงเงินถึงทองถึงเนื้อเงินเนื้อทองก็เป็นทรัพย์เหมือนกัน ถึงเนื้อทองก็ยังไม่พอ ถึงเนื้อเพชรเนื้อแก้ว เนื้อเพชรหนักขึ้นไปอีกจนกระทั่งถึงจริงจริงเข้าไปโน่น ถึงแก้วกายสิทธิ์โน่น ถึงแก้วสารพัดนึก ขึ้นถึงดวงแก้วกายสิทธิ์โน่น นั่นแหละเป็นสวิญญาณกทรัพย์อีกชั้นหนึ่ง แก้วกายสิทธิ์น่ะ นั่นดวงสวิญญาณกทรัพย์ทีเดียว คือจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว ขุนคลังแก้ว ขุนพลแก้ว แก้วมณี นางแก้ว ๗ ประการเหล่านี้เป็นตัวสวิญญาณกทรัพย์ทีเดียว เกิดขึ้นในโลก โลกเป็นสุขทีเดียว ปราศจากการไถการหว่าน รัตนะเหล่านั้นเลี้ยงหมดทั้งสิ้น นี่เป็นสวิญญาณกทรัพย์แท้ ๆ ตัวจริงที่อยู่ในโลกเกิดขึ้นครั้งใดละก็ แม้ว่าโลกได้รับความเดือดร้อนไม่สงบสุข อยู่เย็นเป็นสุขไม่มี มีแต่ทุกข์ เป็นเบื้องหน้า พระพุทธเจ้ามาเป็นที่พึ่ง ถ้าพระ-พุทธเจ้าไม่มีเป็นที่พึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าต้องเข้ามาเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกในยุคนั้น ปราบ-ปรามพวกอันตราย ให้เบาบางลงไป ให้มนุษย์ได้รับความสุข หากพระปัจเจกพุทธเจ้าไม่มา พระเจ้าจักรพรรดิ์ต้องมา มีรัตนะ ๗ มีสวิญญาณกทรัพย์มาใช้ทีเดียว สวิญญาณกทรัพย์นั้นลึกซึ้ง ดูเป็นของตายแต่ว่ากลายเป็นของเป็น เหาะเหินเดินอากาศได้ทีเดียว นั่นตัวสวิญญาณก-ทรัพย์ ทรัพย์เหล่านั้นแหละ ในมนุษย์โลกใช้สอยอยู่เพียงเท่าใด

นี่ที่เรียกว่า **อิธ วา หุรํ วา** ในโลกนี้ ในโลกมนุษย์นี่ หรือในโลกอื่น ๆ ก็มีสวิญ-ญาณกทรัพย์ทั้งนั้น มีใช้สอยทั้งนั้น หรือว่ารัตนะอันประณีตในสวรรค์ รัตนะอันใดอันประณีตอยู่ในสวรรค์โน่นแน่ะ สวรรค์น่ะลึกซึ้ง จาตุมหาราช ดาวดึงสา ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี พวกนั้นใช่แก้ววิเศษทั้งนั้น แก้วทั้งนั้น ใช้แก้วก็คือรัตนะทั้ง ๗ ประการนั้นเอง มีทั้งเป็นทั้งตาย ทั้งตายก็เป็นเครื่องประดับประดาใช้สอย มิได้ขาดตกบกพร่อง ประดับประดาวิมานต่าง ๆ ประดับประดาแท่นที่สำหรับนั่งนอนสำราญ สำหรับเป็นเครื่องประดับวิมาน หาที่เปรียบไม่ได้ แก้วเหล่านั้นงดงามนักทีเดียว นั่นรัตนะอันประณีต บรรดา ๖ ชั้นฟ้ามีแก้วประดับทั้งนั้น นั่นเขาเรียกว่า อวิญญาณกทรัพย์เป็นของมีค่า ที่เรียกว่าสวิญญาณกทรัพย์น่ะคือของใช้ รัตนะ ๗ ประการ ใช้รัตนะ ๗ ประการ ไม่มีความทุกข์ มีแต่ความสุขกาย นั่นรัตนะสำคัญ ทั้ง ๖ ชั้นฟ้าเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่แต่หกชั้นเท่านั้น ในชั้นพวกพรหมโน่น พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรมหา ปริตตาภา อัปปมาณาภา อาภัสสรา ปริตตสุภา อัปปมาณสุภา สุภกิณหา เวหัปผลา อสัญญาสัตตา อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา ใน ๑๖ ชั้นนี้ใช้รัตนะ ๗ เหมือนกัน ใช้แก้วแบบเดียวกัน ทั้งเป็น

ทั้งตาย เป็นทอง เป็นแก้ว เป็นวิเศษต่าง ๆ หาที่เปรียบไม่ได้ หรือว่าในอรูปสัตว์ อากา-สานัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตน เนวสัญญานาสัญญายตน ได้รับรูปเพราะรัตนะ เพราะสวิญญาณก อวิญญาณกรัตนะเหล่านี้ ให้ได้รับความสุขต่าง ๆ

รัตนะเหล่านั้นจะมีมากน้อยเท่าใดก็มีไปเถอะ สู้ไม่เท่าทันกับพระตถาคตเจ้า **พระตถาคตเจ้าเลิศประเสริฐกว่ารัตนะทั้งหลายเหล่านั้น** พระตถาคตเจ้าน่ะรูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร อยู่ที่ไหน ที่นี้เราจะรู้จักละ พระตถาคตเจ้าที่เรียกว่าเลิศประเสริฐกว่านะ ก็รัตนะอีกเหมือนกันนั่นแหละ **พุทธรัตนะนั่นแหละเป็นพระตถาคตเจ้าละ** ที่เราได้ธรรมกายแล้วก็ถึงพุทธรัตนะ ธรรมกายคือพุทธรัตนะที่เป็นโคตรภู ธรรมกายคือพุทธรัตนะคือพระโสดา ธรรมกายคือพุทธรัตนะที่เป็นพระสกทาคา ธรรมกายคือพุทธรัตนะที่เป็นพระอนาคา ธรรมกายที่เป็นพุทธรัตนะที่เป็นพระอรหันต์ ทั้งหยาบทั้งละเอียดเป็นพุทธรัตนะทั้งนั้น แก้วคือพุทธรัตนะนั่นแหละ นั่นแหละตัวพระตถาคตเจ้าทีเดียว

ทำไมรู้ว่าพระตถาคตเจ้าน่ะคือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ พระองค์ทรงรับสั่งกับ วกฺกลิภิกฺขุ ว่า **อเปหิ วกฺกลิ** วักลิจงถอยออกไป **อิมํ ปูติกายํ ทสสนํ** มาดูใยเล่าร่างกายตถาคตที่เป็นของเปื่อยเน่า **โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ** แน่ะ สำแดงวักกลิ **ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเราผู้ตถาคต ธมฺมกาโย อหํติปิ ผู้ตถาคตคือธรรมกาย** นั่นแน่ะบอกตรงนั้นแน่ะ ว่าเราผู้ตถาคตคือธรรมกาย **ธรรมกายนั้นเองเป็นตัวตถาคตเจ้า** ผู้ได้ธรรมกายก็รู้ด้วยกันทั้งนั้นว่า อ้อ ที่เราเข้าถึงธรรมกายแล้วนี่เป็นรัตนะสูงสุด รัตนะในพื้นมนุษย์ หรือเป็นรัตนะในพื้นสวรรค์ ๖ ชั้น หรือรัตนะในพื้นพรหมทั้ง ๑๖ ชั้น หรือรัตนะในอรูปพรหมทั้ง ๔ ชั้น รัตนะเหล่านั้นที่เป็นสวิญญาณกรัตนะก็ดี อวิญญาณกรัตนะก็ดี สู้พระตถาคตเจ้าไม่ได้ บัดนี้เราได้เป็นธรรมกายแล้ว เราได้สมบัติยิ่งใหญ่ สมบัติอื่นสู้ไม่ได้ เข้าถึงธรรมกายแล้วบังคับสมบัติเหล่านั้นได้ สมบัติเหล่านั้นอยู่ในอำนาจ จะต้องการเมื่อไรก็เอาได้ ไม่ต้องเดือดร้อนอันหนึ่งอันใด

นี้ที่พวกที่เข้าถึงธรรมกายแล้ว เขารู้ฤทธิ์ของธรรมกายแล้ว เขาไม่อินังขังข้ออะไรหรอกกับสวิญญาณกรัตนะ อวิญญาณกรัตนะ ในภพ ๓ นะ เขาต้องการจะไปนิพพานออกจากภพ ๓ นี่แน่ะ ยังสูงกว่าอย่างนั้น แล้วก็เลิศประเสริฐกว่า เข้าถึงพุทธรัตนะแล้วเลิศประเสริฐกว่าทั้งนั้น รัตนะใดสู้ไม่ได้ทั้งนั้น สวิญญาณกรัตนะ อวิญญาณกรัตนะ ที่อยู่ในไตรภาพ สู้ไม่ได้ทั้งนั้น แพ้พุทธรัตนะทั้งนั้น

เพราะฉะนั้นผู้ที่ได้พุทธรัตนะ ที่ได้แล้วอย่าดูเบาหนา ดับมาเกือบสองพันปีหนา มาโผล่ขึ้นในครั้งนี้นะเป็นอัศจรรย์ทีเดียว แต่ว่ามารยังขวางอยู่มาก มนุษย์ยังไม่เบิกตา

ยังหลับตาอยู่มาก มนุษย์ยังไม่ตื่น ยังหลับตาอยู่มากนัก **ถ้ามนุษย์ได้เห็นธรรมกาย มนุษย์คนนั้นตื่นขึ้นแล้ว** ไม่หลับแล้ว ถ้ามนุษย์ใดยังไม่เห็นธรรมกาย ยังไม่เป็นธรรมกาย มนุษย์นั้นยังหลับอยู่ มารมันยังกดหลับอยู่ ยังไม่ตื่นเลย บางทีตายเสียชาติหนึ่งยังไม่ตื่นเลย หลับเรื่อยไปเสียทีเดียว บางคนเห็นปรากฏ ตื่นทีเดียวมีธรรมกาย บางคนไม่เดียงสา มีธรรมกายใหญ่โตมโหฬารเช่นนี้แล้ว มาถึงรัตนะอันเลิศประเสริฐเช่นนี้แล้ว กลับไปวางเสียก็มี แปลกประหลาดนัก ลืมตาขึ้นแล้วกลับไปตาบอดก็มี อย่างนี้น่าอัศจรรย์นัก เพราะเหตุไร เพราะไม่รู้จักเดียงสา มาพบของวิเศษประเสริฐเลิศล้นพ้นประมาณ ไม่รักษาให้ควรแก่การควรเห็นควรพบ แม้เป็นอยู่ก็เท่ากับศพ ไม่ประเสริฐเลิศอะไรนัก เพราะกายมนุษย์นี่ชั่วคราวเท่านั้น เกิดแล้วก็ดับไป อุปปาท บังเกิดขึ้น ฐิติ ตั้งอยู่ แปรไป ภังค แตกสลายไป มีเกิดมีดับ มีเกิดมีดับเป็นเบื้องหน้า

เรื่องนี้พระปัญจวัคคี พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้เปล่งอุทานวาจา เมื่อได้ฟังธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรจบลง เปล่งอุทานวาจาว่า ได้มีดวงตาเห็นปราศจากมลทิน เห็นแจ้งปรากฏชัดว่า **ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ เป็นธรรมกายขึ้นแล้ว** สิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งมีความเกิดขึ้นเสมอ สิ่งทั้งปวงมีความดับไปเสมอ **เห็นเกิดกับดับ**เท่านั้นเอง **หมดทั้งสากลโลก** เกิดดับเท่านั้นแหละไม่ไปไหน บัดนี้เราก็รู้ปรากฏอยู่ทุกถ้วนหน้า ที่เราเกิดมาเป็นหญิงเป็นชาย คฤหัสถ์บรรพชิต โตเล็กปานกลางชนิดใดก็ช่าง แล้วจะตายไหม ตาย แล้วกลับคืนมาหรือเปล่า เปล่า ไม่กลับ ไปแล้วไม่กลับมามองดูอีกต่อไป แล้วไปเกิดต่อไปอีก เกิดเท่าไรตายเท่านั้น ไม่มีเหลือเลยสักคนเดียว มีเกิดกับดับเท่านี้แหละ

เมื่อเป็นเช่นนี้ มาพบพุทธศาสนาเช่นนี้ ต้องเข้าถึงธรรมกายให้ได้ ถ้าเข้าถึงธรรมกายไม่ได้ เราไม่เป็นลาภล้นพ้นประมาณละ เข้าถึงธรรมกายได้ละก็เป็นลาภล้นพ้นประมาณทีเดียว มีบาลีเป็นหลักเป็นฐานชี้ชัดไว้ว่า **ตถาคโต โข วาเสฏฐา อธิวจนํ ธมฺมกาโย อิติปิ ดูกร วาเศรฐโคตรทั้งหลาย คำว่าธรรมกาย ธรรมกายเป็นตถาคตโดยแท้** นั่นแน่ะ ธรรมกายน่ะ ประเสริฐเลิศกว่าสวิญญาณกรัตนะ อวิญญาณกรัตนะ ซึ่งมีในไตรภพ สู้ไม่ได้เป็นอันขาดทีเดียว เมื่อรู้จักเช่นนี้เราจะต้องเข้าถึงธรรมกายให้ได้ เมื่อเข้าถึงธรรมกายได้ละก็นั่นแหละได้รัตนะอันประเสริฐแล้ว เข้าถึงยอดรัตนะแล้ว ยอดรัตนะน่ะ ได้ธรรมกายเบื้องต้นเป็นโคตรภู ได้ลงไปที่ ๒ เป็นพระโสดา ย่างเข้าเป็นที่ ๓ เป็นพระสกทาคา ย่างเข้าเป็นที่ ๔ เป็นพระอนาคา ถ้าย่างเข้าเป็นขั้นที่ ๕ เป็นพระอรหัต ถึงพระอรหัตละก็สุขละ ไม่มีเกิดแก่เจ็บตาย เลิศละ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในกามภพ รูปภพ อรูปภพ ต่อไป นั่นเป็นที่สุดทีเดียวรัตนะนั้น

เมื่อรู้จักที่สุดเช่นนี้แล้ว ตั้งใจให้แน่แน่ว ท่านส่งเสริมไว้เป็นเอนกประการ ว่า **อิทมฺปิ รตนํ ปณีตํ** นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า **เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ** ด้วยความสัตย์อันนี้ ขอความสุขสวัสดีจงมี ถ้าว่าใครอยู่กับรัตนะเช่นนี้ละก็ มีความสวัสดีเรื่อยปลอดภัยเรื่อยทีเดียว อยู่ในธรรมรัตนะ สังฆรัตนะให้ใส อยู่กับรัตนะนั่นแหละปลอดภัยทีเดียว ไม่ต้องมีภัยอีกต่อไปทีเดียว ได้รับความสุขทีเดียว ไม่ได้รับความทุกข์อีกต่อไป เมื่อรู้จักหลักจริงเช่นนี้ เข้าให้ถึงนา วัดปากน้ำน่ะเขาเข้าถึงกันมากนัก ๑๕๐ กว่าเวลานี้ ทั้งภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ๑๕๐ กว่า

ถ้าได้เข้าถึงพุทธรัตนะแล้วอย่าปล่อยเป็นเด็ดขาด ใจขาด ขาดไป ตาย ตายไป **ใจติดอยู่กับพุทธรัตนะนั่นแหละเอาตัวรอดได้**ละ สิ่งอื่นไม่มียิ่งกว่านั้น ไม่มีหนา เมื่อรู้หลักพระพุทธศาสนาเช่นนี้ละก็ ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา เรียกว่าคนมีนัยน์ตาไม่ใช่คนตาบอด แล้วก็ดูรัตนะเป็นด้วย รัตนะนี้เป็นรัตนะสูงสุด สวิญญาณกรัตนะ อวิญญาณกรัตนะ ที่มีในไตรภพ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่มีสูงสุดเท่า พุทธรัตนะนี้แหละเป็นรัตนะอันสูงสุดแท้ ๆ แน่ในใจเช่นนี้แล้วละก็ อย่าให้ฟั่นเฟือนไปหนา อย่าให้ยักเยื้องแปรผันถึงแม้ว่ากิเลสจะมายั่วปั่นสักเท่าใด ก็อย่าให้เป็นไป ต้องอยู่ในพุทธรัตนะให้ได้ ให้มั่นอยู่ในพุทธรัตนะ ให้ใสอยู่ร่ำไปให้ได้ นั่นแหละเอาตัวรอดได้ ที่ได้มาประสบพุทธศาสนา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมา ตามวาระพระบาลีในรัตนสูตร ในบาลีในพระคาถาเบื้องต้นพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฏกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอำนาจปิฎกทั้ง ๓ คือ สุตตันตปิฎก วินัยปิฎก ปรมัตถปิฎก ทั้ง ๓ ประการนี้ จงดลบรรดาล ความสุขสวัสดิ์จงอุบัติบังเกิดมี เป็นปรากฏในขันธ์บรรจบแห่งธานิศราธิบดีทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุตติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๒๘. ภัตตานุโมทนากถา

๙ พฤษภาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

โภชนํ ภิกฺขเว ททมาโน ทายโก ปฏิคาหกานํ ปญฺจ ฐานานิ เทติ กตมานิ ปญฺจ อายุํ เทติ วณฺณํ เทติ สุขํ เทติ พลํ เทติ ปฏิภาณํ เทติ อายุํ โข ทตฺวา อายุสฺส ภาคี โหติ ทิพฺพสฺส วา มนุสฺสสฺส วา วณฺณํ ทตฺวา วณฺณสฺส ภาคี โหติ ทิพฺพสฺส วา มนุสฺสสฺส วา สุขํ ทตฺวา สุขสฺส ภาคี โหติ ทิพฺพสฺส วา มนุสฺสสฺส วา พลํ ทตฺวา พลสฺส ภาคี โหติ ทิพฺพสฺส วา มนุสฺสสฺส วา ปฏิภาณํ ทตฺวา ปฏิภาณสฺส ภาคี โหติ ทิพฺพสฺส วา มนุสฺสสฺส วา โภชนํ ภิกฺขเว ททมาโน ทายโก ปฏิคาหกานํ ปญฺจ ฐานานิ เทตีติฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถาว่าด้วย **ภัตตานุโมทนากถา** เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของท่านทานบดี พร้อมด้วยวงศาคณาญาติเนื่องด้วยสายโลหิต และเนื่องด้วยความคุ้นเคย ญาติสาโลหิตา ญาติ เนื่องด้วยสายโลหิต และเนื่องด้วยความคุ้นเคย ญาติมี ๒ อย่าง เนื่องด้วยสายโลหิต เรียกว่า **สาโลหิตา** เนื่องด้วยความคุ้นเคย เรียกว่า **วิสฺสาสา ปรมา ญาติ** ญาติที่เนื่องด้วยความคุ้นเคยกัน พระองค์ทรงสรรเสริญว่า เป็นญาติอย่างยิ่ง

วันนี้ เจ้าภาพพร้อมด้วยบุตรภรรยาวงศาคณาญาติ พากันมาบริจาคทานแก่พระภิกษุสามเณร ตลอดจนอุบาสกอุบาสิกา ตอนเช้าได้ถวายข้าวยาคู คือข้าวต้ม เวลาเพลได้ถวายโภชนาหารพร้อมทั้งสูปพยัญชนะอันสมควร เวลาบ่ายนี้ให้มีพระธรรมเทศนา น้อมนำปัจจัยไทยธรรมบูชาพระสัทธรรมเห็นสภาวะปานฉะนี้ ได้ชื่อว่าถวายทานแด่พระธรรม เป็นอันว่าเจ้าภาพได้ถวายทานแด่พระพุทธเจ้า มีรูปพระปฏิมากรเป็นประธาน มีพระสงฆ์เป็นบริวาร และได้ชื่อว่าถวายทานแด่พระธรรม และได้ชื่อว่าถวายทานแด่พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้ เป็นเนมิตกนาม **พุทฺโธ** เป็นเนมิตกนามเกิดจากพุทธรัตนะ **ธมฺโม** เป็นเนมิตกนามเกิดจากธรรมรัตนะ และ **สงฺโฆ** เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นจากสังฆรัตนะ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ทั้ง ๓ นี้เป็นตัวแก่นสารของพระพุทธศาสนา

พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ทั้ง ๓ นี้ อยู่ที่ไหน? **อยู่ในตัวของเรานี่เอง** อยู่ในตัวตรงไหน? ในตอนศีรษะ หรือว่าอยู่ในตอนเท้า หรือว่าอยู่ในท่อนตัว เอาคอออกเสีย เอาขาออกเสียเหลือแต่ท่อนตัว จะอยู่ตอนขา ตอนหัว หรือว่าอยู่ตอนตัว **พระพุทธเจ้า**

อยู่ตรงกลางกาย เรามีกลางมีศูนย์ ตรงสะดือนั่นเป็นศูนย์ นั่นเรียกว่า กลางกาย สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย เหมือนเราขึงด้ายเส้นหนึ่งให้ตึง ตรงกลางที่ด้ายจดกันนั่นแหละ เรียกว่ากลางกั๊ก ตรงกลางกั๊กเหนือสะดือขึ้นมา ๒ นิ้ว พระพุทธเจ้าอยู่ตรงนั้น ตรงกลางกั๊กนั้น ให้เอาใจไปหยุดนิ่งอยู่ตรงกลางกั๊กนั้น พระพุทธเจ้าอยู่นอกใจหรือในใจ? ให้เอาใจไปหยุดนิ่งอยู่ตรงนั้น พอใจหยุดนิ่งก็เข้ากลางของใจที่หยุดนิ่งนั้นทีเดียว ที่เขาว่าสวรรค์ในอกนรกในใจ **พระก็อยู่ในใจ** พอใจหยุดนิ่ง ก็เข้ากลางของใจที่หยุดนิ่ง กลางของกลาง ๆ ๆ ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนนอกในไม่ไปทีเดียว กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้า พอหยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้น จะเห็นทางที่จะเข้าไปถึงกายละเอียดเป็นชั้น ๆ เข้าไปจนถึง พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เราต้องรู้ ถ้าไม่รู้เราจะระลึกถึง พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ไม่ถูก ถ้ารู้จักเสียแล้วจะระลึกถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ได้ถูกต้อง

เมื่อเอาใจไปหยุดนิ่งอยู่ตรงศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หยุดนิ่งหนักเข้า ก็เข้ากลางของใจที่หยุดนิ่ง กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น ก็เห็นธรรมอีกดวงหนึ่งเท่าดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ใสบริสุทธิ์ดุจกระจกคันฉ่องส่องดูเงาหน้า ใสแจ๋วทีเดียว ใจก็หยุดนิ่งอยู่ตรงกลางดวงที่ใสนั้น ตรงกลางดวงที่ใสนั่นแหละ มี**ดวงศีล พอเข้าไปถึงกลางดวงกำเนิด ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ก็เข้าถึงดวงศีล** ดวงเท่ากัน หยุดอยู่กลางดวงศีลนั้น กลางดวงกำเนิดดวงศีลนั้น มี**ดวงสมาธิ** เข้าไปถึงถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าจะเข้าถึง**ดวงปัญญา** อยู่กลางดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั้น พอถูกส่วนเข้า กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าจะเข้าถึง**ดวงวิมุตติ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตตินั้น พอถูกส่วนหนักเข้า กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้า เข้าถึง**ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั้น พอถูกส่วนเข้า กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าจะเข้าไปถึง**กายมนุษย์ละเอียด** พอเข้าไปถึงกายมนุษย์ละเอียดเท่านั้น จะตกใจทีเดียวว่า เจ้านี้ข้าไม่เคยเห็นเลย เจ้าอยู่ที่นี่ เวลาเจ้าฝันออกไปเวลาตื่นขึ้นมาก็ไม่เห็นเจ้า ไม่รู้ว่าหายไปอยู่ที่ไหน ข้าไม่รู้จักที่ของเจ้าว่าอยู่ที่ไหน บัดนี้ข้ามาพบเจ้าเข้าแล้ว อยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนี่เอง กายมนุษย์ละเอียดที่ฝันออกไปเมื่อพบเจ้าเวลานี้ก็ดีแล้ว ไหนเจ้าลองฝันให้ข้าดูซิ ฝันไปเมืองเพชร ไปในเขาวัง เอาเรื่องในเขาวังนั้นมาเล่าให้ฟังหน่อย สักนาทีเดียวเท่านั้น กายละเอียดฝันไปเอาเรื่องในเขาวังมาเล่าให้กายมนุษย์หยาบฟังแล้ว และเจ้าลองฝันไปเอาเรื่องทางอรัญประเทศบ้าง พระธาตุพนมบ้างมาเล่าให้ฟังบ้าง สักนาทีเดียวเช่นกัน กายมนุษย์ละเอียดก็ฝันไปเอาเรื่องพระธาตุพนมมาเล่าให้ฟังอีก และไหนลองฝันไปเมืองเชียงใหม่ ไปเอาเรื่องดอยสุเทพมาเล่าให้ฟังอีก ไปเมือง

นครศรีธรรมราชฝันไปเอาเรื่องพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุมาเล่าให้ข้าฟังอีกเช่นกัน นี่ฝันได้อย่างนี้ **ฝันทั้ง ๆ ที่ตื่น ๆ ไม่ใช่ฝันหลับ ๆ** ฝันอย่างนี้ประเดี๋ยวเดียวได้เรื่องหลายเรื่อง ถ้าหลับฝันนานนักกว่าจะได้สักเรื่องหนึ่ง หลายคืนจึงจะได้สักเรื่องหนึ่งบ้าง บางทีไม่ฝันเสียเลย บางทีก็ฝันบ่อยครั้งเอาแน่นอนไม่ได้ ให้รู้จักกายมนุษย์ละเอียดดังนี้ ถ้าเราเป็นเช่นนี้เราจะสนุกไม่น้อย **ถ้าเราเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด เราก็จะฉลาดกว่าคนชั้นหนึ่ง เพราะมนุษย์รู้เรื่องหยาบ ๆ เราเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด เราจึงรู้เรื่องได้ละเอียดกว่า เรื่องลี้ลับอะไรเรารู้หมด เราไปตรวจดูได้หมดทีเดียว** ไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืนไปตรวจดูได้ เอากายมนุษย์ละเอียดนี้ไปตรวจดู ฝันไปเรื่อยตรวจดูทุก ๆ คน ถ้าฝันตื่น ๆ ได้อย่างนี้ก็สนุกแน่ นี่ชั้นหนึ่งก่อน นี่กายมนุษย์ละเอียด ไม่ใช่พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ต้องเข้าไปอีก ๙ กายจึงจะถึงกายพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ **นี่พึงรู้ว่า กายมนุษย์ละเอียดอยู่ตรงกลางกายเราทีเดียว**

ทีนี้เอาใจมนุษย์ละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ลึกเข้าไปอีก กลางของกลาง ลึกเข้าไปอีก พอถูกส่วนเข้าก็เห็น ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานนั้น ถูกส่วนเข้าก็เห็น ดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีลนั้น ถูกส่วนเข้าก็เห็น ดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็น ดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็น ดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็น ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายทิพย์** เลยกายมนุษย์ละเอียดไป นี่คือ **กายฝันในฝัน** อีกกายหนึ่งซึ่งละเอียดกว่ากายมนุษย์ละเอียดเรียกว่า **กายทิพย์**

ใจกายทิพย์ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น **กายทิพย์ละเอียด** ต้องหยุดนิ่งทีเดียว ไม่ไปทางอื่น หยุดนิ่งที่เดียวเท่านั้น หากเราไม่รู้จักฝันก็ไม่ถึง คิดก็ไม่ถึง คาดคะเนไม่ถูก กายทิพย์ละเอียดคือกายที่ ๔

ใจกายทิพย์ละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด หยุดนิ่งถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ

หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายรูปพรหม** นี่หรือคือพระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ไม่ใช่ นี่เป็นกายรูปพรหม กายที่ ๕

ใจกายรูปพรหม หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายรูปพรหมละเอียด** นี่เป็นกายที่ ๖ ยังไม่ใช่พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นกายในภพ ยังเป็นกายในรูปภพอยู่

ใจกายรูปพรหมละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายอรูปพรหม** นี่ก็ยังไม่ใช่ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นเพียงกายอรูปพรหม กายในอรูปภพเท่านั้น กายที่ ๗

ใจกายอรูปพรหม หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็ถึง **กายอรูปพรหมละเอียด** นี่ก็ยังไม่ใช่พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะอีกเช่นกัน เป็นการอรูปพรหมละเอียด เป็นกายที่ ๘ กายนี้ยังเป็นกายอยู่ในภพเหมือนกัน

กายมนุษย์ กายทิพย์ สองกายนี้อยู่ใน ๗ ชั้น คือ มนุษย์ ชั้นหนึ่ง สวรรค์ ๖ ชั้น เป็น ๗ ชั้นด้วยกัน กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด สี่กายนี้อยู่

ในกามภพ อีกสองกาย คือกายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด อยู่ในรูปภพ ๑๖ ชั้น สูงขึ้นไปกว่ากามภพ กายอรูปพรหม และกายอรูปพรหมละเอียด อยู่สูงขึ้นไปกว่ารูปภพอีก ๔ ชั้น คือ อากาสานัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญา-ยตนะ นี่กายอรูปพรหมละเอียดอยู่ในชั้นนี้

ใจกายอรูปพรหมละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุ-ปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ-ญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเท่านั้น ก็เห็น **กายธรรม** รูปเหมือนพระปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องดูเงาหน้า งดงามจริง ๆ หน้าตักไม่ถึง ๕ วา หย่อนกว่า ๕ วา ถ้ามีบารมีแรงกล้าแล้วเกือบถึง ๕ วาทีเดียว นี่เรียกว่ากายธรรม เป็นโคตรภู ไม่ใช่เป็นพระโสดา พระสกทาคา พระอนาคา และพระอรหัต เป็น **โคตรภูบุคคล** เป็นกายธรรมเท่านั้น **กายธรรมนี่แหละ คือพุทธรัตนะ** เป็นกายที่ ๙

กายที่ ๙ นี้คือ "**พุทธรัตนะ**" ที่สร้างรูปพระปฏิมากรในพระอุโบสถวิหารศาลาการเปรียญต่าง ๆ นั้น สร้างรูปกายที่ ๙ นี้ คือ **พุทธรัตนะนี้** ที่เราไหว้บูชาอยู่ทุกวันนี้ รูปมีเกตุตูมบ้าง เลียบบ้าง แหลมบ้าง มีเกตุอย่างนี้ ไม่ใช่เหมือนคนอย่างนี้ คนเราไม่มีอย่างนั้น พระสิทธัตถราชกุมารก็ไม่มีอย่างนี้ เหมือนมนุษย์เรานี่เอง พระสิทธัตถราชกุมาร เมื่อครั้งโกมารภัจจ์แนะนำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปในสำนักของพระบรมศาสดา ครั้งนั้นพระองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์ ๕๐๐ รูป อยู่ในอัมพติกาวาส สวนมะม่วงของหมอโกมารภัจจ์ เวลาค่ำของวันกลางเดือนที่แสงดวงจันทร์สว่าง ถือประทีปเสด็จไปด้วยพลช้างพลม้าครึกครื้นมากมาย ครั้นไปถึงก็ลงจากหลังพระราชพาหนะ เข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา พระเจ้าอชาตศัตรูได้เสด็จเข้าไปใกล้พระบรมศาสดา แสงก็สว่างไปรอบ จึงได้ถามโกมารภัจจ์ว่า พระศาสดาองค์ไหน? ถ้าหากพระศาสดามีเกตุแหลม ๆ ตูม ๆ อย่างนี้ พระเจ้าอชาตศัตรูพระองค์เป็นกษัตริย์จะต้องไปถามโกมารภัจจ์ทำไม นี่พระองค์ไม่รู้จักเหมือนกัน พระองค์จึงได้ตรัสถามอย่างนั้น โกมารภัจจ์กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าค่ะ ผู้ประทับนั่งพิงเสากลางผินพระพักตร์ไปทางบูรพาทิศ พระปฤษฎางค์จดอยู่ที่เสากลางนั้น พระองค์นั้นแหละคือพระบรมศาสดา พระเจ้าอชาตศัตรูก็ทรงหมอบเข้าไปเฝ้าใกล้พระบรมศาสดา พระเสโทไหลเต็มพระพักตร์และทั่วพระวรกาย ตรัสอะไรมิออก ทรงสะทกสะท้านต่อพระบรมศาสดาเพราะพระองค์ได้กระ

ทำปิตุฆาตฆ่าบิดา คือพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นบิดาของพระองค์เองไว้ พระองค์ไม่สบายพระทัย ถ้าหากพระองค์ไม่ทรงทักทายปราศรัยก่อนแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูผู้กำลังพระหฤทัยจะแตกทีเดียว พระองค์จึงทรงทักทายปราศรัย กระทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงสบายพระหฤทัยขึ้น แล้วพระองค์ทรงรับสั่งกับพระเจ้าอชาตศัตรูด้วยประการต่าง ๆ พระเจ้าอชาตศัตรูจะประสงค์อย่างไรก็ทรงตรัสอย่างนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูจะทรงถามอย่างไร พระองค์ก็ทรงแก้ไขด้วยความถี่ถ้วนทุกประการ

ที่พระเจ้าอชาตศัตรูไปเฝ้าพระบรมศาสดาก็เพื่อให้ทรงรู้จัก เพราะพระพุทธเจ้าก็เหมือนกับพระสงฆ์ธรรมดาสามัญทั้งหลาย พระสิทธัตถราชกุมาร กายมนุษย์เป็นบุตรของพระเจ้าสุทโธทนะ พระนางมายา รูปพรรณสัณฐานก็เป็นมนุษย์ธรรมดาอย่างเรานี้เอง มีพระกัจ-จายนะองค์เดียวเท่านั้น ที่มีรูปร่างเหมือนพระพุทธเจ้า พระอานนท์ก็คล้ายคลึง เพราะเป็นพระอนุชา ผู้ที่เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เข้าไปหาพระกัจจายนะเสียก็มี เข้าไปหาพระอานนท์เสียก็มีมิใช่น้อย ดังนั้นพระกัจจายนะจึงได้นิมิตกายของท่านให้เป็นคนท้องโตมีพุงพลุ้ยเสีย ด้วยฤทธิ์พระอรหัต เพื่อให้แปลกไปจากพระบรมศาสดา คนที่ไปเฝ้าพระบรมศาสดาจะได้จำไม่ผิด พระมหากัจจายนะนี้มีบารมีมากเคยปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าเหมือนกัน แต่ว่าแล้วไม่ได้ทันตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ได้เป็นพระอรหันต์เสียก่อนในศาสนาของพระโคดมบรมครูนี้

กายมนุษย์จะเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ จะเป็นพระพุทธเจ้าได้ต้องเป็นธรรม-กาย ธรรมกายเท่านั้นเป็นพระพุทธเจ้าได้ พระองค์ทรงรับสั่งด้วยพระองค์เองว่า ธมฺมกาโย อหํ อิติปิ เราตถาคตคือธรรมกาย ธรรมกายนั้น เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระตถาคตแท้ ๆ ไม่ใช่อื่น

อีกนัยหนึ่งในพระสุตตันตปิฎกแท้ ๆ วางตำราไว้ว่า **เอตํ โข วาเสฏฺฐา ธมฺมกาโยติ ตถาคตสฺส อธิวจนํ** ดูก่อนวาเสฏฐโคตรทั้งหลาย คำว่าธรรมกาย ๆ นั้น เป็นตถาคตโดยแท้ ทรงรับสั่งอย่างนี้ **ธรรมกาย** นั้นเอง คือ**พระตถาคตเจ้า ธรรมกาย** นั่นเอง คือ **พุทธรัตนะ** เป็นกายที่ ๙ ของมนุษย์นี้

กายที่ ๙ ของมนุษย์นี้เป็น "**พุทธรัตนะ**" แล้ว **ดวงธรรมรัตนะก็อยู่ศูนย์กลางกายพุทธรัตนะนั้น** สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย กลางก๊กทีเดียว **ข้างในวัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว ใสเกินกว่าใส ใสเป็นแก้ว** จึงได้ชื่อว่า "**ธรรมรัตนะ**" ธรรมเป็นแก้วหรือแก้วธรรม ดวงนั้นคือธรรมรัตนะ **ธรรมกายละเอียด อยู่ในกลางดวงธรรมรัตนะนั้น** เหมือนพุทธรัตนะแบบเดียวกัน แต่ว่าหน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา ใสหนักขึ้นไปอีกนั่นเรียกว่า "**สังฆรัตนะ**" รัตนะทั้ง ๓ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ นี้คือ พระพุทธศาสนาที่เรา

นับถือ กราบไหว้บูชาอยู่ **พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ** เป็นกายที่ ๑๐ **เป็นกายนอกภพ** ออกจากภพไป

นอกจากนั้น กายพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ทั้ง ๓ นี้มีชั้น **โคตรภู** เข้าไปถึง **พระโสดา** อีก หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ธรรมกายสังฆรัตนะในพระโสดาละเอียดนั้น หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม ก็มีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะเหมือนกัน ใน **กายพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา ในกายพระสกทาคาละเอียด หน้าตัก ๑๕ วา ก็มีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เช่นเดียวกัน ใน **กายพระอนาคา** หน้าตัก ๑๕ วา กายพระอนาคาละเอียด หน้าตัก ๒๐ วา มีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ แบบเดียวกัน ใน **กายพระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา กายพระอรหัตละเอียด หน้าตัก ๒๐ วา มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเหมือนกัน วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว ก็มีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ แบบเดียวกัน

เราเป็นพุทธศาสนิกชน เริ่มต้นเราต้องรู้จักพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เหล่านี้ไว้ให้มั่นในขันธสันดาน ถ้ารู้จัก พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เหล่านี้ไว้แน่นอนแก่ใจแล้ว ต่อจากนั้นเราพึงกระทำกิจอื่นต่อไป

เจ้าภาพผู้บริจาคทานวันนี้ได้ชื่อว่าเป็นวัตรกิริยาของพุทธศาสนิกทั้งหลาย คือตามรักษาพระพุทธศาสนาไว้ ให้มั่นคงถาวรสืบไปเพราะเจ้าภาพได้บริจาคทานครั้งนี้ ด้วยกำลังทรัพย์ของตนที่อุตส่าห์เก็บรักษาไว้ด้วยกำลังกาย กำลังวาจา และกำลังใจ จนสุดความสามารถของตน ซ่อนเร้นด้วยความยากลำบาก ถึงจะอาบเหงื่อต่างน้ำ เหงื่อไหลไคลย้อย กว่าจะหาทรัพย์ได้มาบริจาคเท่าวันนี้ ก็ยอมกระทำเพราะความเคารพเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาทั่วประเทศไทยหมดทั้งสากลพุทธศาสนา ถ้าแม้แต่คนเดียวก็ไม่บริจาคทาน ทุกคนปิดประตูบ้านประตูเรือนและปิดหม้อข้าวเสีย ไม่บริจาคกันเลย เพียงเดือนเดียวเท่านั้น พระเถรานุเถระจะประสงค์หาสักองค์หนึ่งก็แสนยาก หาไม่พบกันเลย เพราะทุกองค์ต้องสึกหมดอยู่ไม่ได้ ข้าวปลาอาหารไม่มีฉัน พระภิกษุสามเณรจะอยู่ได้ก็เพราะอาหาร เป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง

เจ้าภาพผู้ถวายทานครั้งนี้ได้ชื่อว่า เป็นศาสนูปถัมภ์ ได้ชื่อว่าเป็นกำลังของพระพุทธศาสนา ได้ชื่อว่าทำพระศาสนาของพระศาสดาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป เพราะตลอดวันตลอดคืนนี้ พระภิกษุสามเณรฉันอาหารอิ่มเดียวนี้เท่านั้น มีอายุยืนไปได้ ๗ วัน วรรณผิวพรรณร่างกายก็เป็นไปได้ ๗ วัน ความสุขเป็นไปได้ ๗ วัน กำลังเป็นไปได้ ๗ วัน และความเฉลียวฉลาดก็เป็นไปได้ ๗ วัน ด้วยอำนาจข้าวอิ่มเดียวนี้ ทานของเจ้าภาพผู้ได้บริจาคแก่พระภิกษุ

สามเณรอุบาสกและอุบาสิกาครั้งนี้ ไม่ใช่เป็นทานธรรมดา เป็นทานอันเลิศประเสริฐยิ่ง เพราะได้ถวายทานถูกทักขิไณยบุคคลนั่นเอง ทักขิไณยบุคคลไม่ใช่มีน้อย ๆ ในวัดปากน้ำนี้ มีกว่า ๑๕๐ คน ทักขิไณยบุคคล ๑๕๐ กว่านี้มีธรรมกาย

ทักขิไณยบุคคลนั้นมี ๙ จำพวกคือ

พระอรหัตตผลจำพวกที่หนึ่ง	**เป็นทักขิไณยบุคคลชั้นสูงสุด**
พระอรหัตตมรรค	**เป็นทักขิไณยบุคคลจำพวกที่สอง รองลำดับลงมา**
พระอนาคามิผล	**เป็นทักขิไณยบุคคลจำพวกที่สาม**
พระอนาคามิมรรค	**เป็นทักขิไณยบุคคลจำพวกที่สี่**
พระสกทาคามิผล	**เป็นทักขิไณยบุคคลจำพวกที่ห้า**
พระสกทาคามิมรรค	**เป็นทักขิไณยบุคคลจำพวกที่หก**
พระโสดาปัตติผล	**เป็นทักขิไณยบุคคลจำพวกที่เจ็ด**
พระโสดาปัตติมรรค	**เป็นทักขิไณยบุคคลจำพวกที่แปด**
โคตรภูบุคคล	**เป็นทักขิไณยบุคคลจำพวกที่เก้า**

ทักขิไณยบุคคล ๙ จำพวกนี้ เป็นพระอริยบุคคล ผู้ใดได้บริจาคทานถวายแก่พระอริยบุคคลเหล่านี้แล้ว บุญกุศลย่อมยิ่งใหญ่ไพศาลเหลือจะนับจะประมาณ เพราะพระอริยบุคคลผู้ควรซึ่งทานสมบัติเป็นเครื่องเจริญผลมี ๙ จำพวกดังกล่าวแล้วนั้น

วันนี้ท่านเจ้าภาพได้บริจาคทาน ถูกทักขิไณยบุคคลผู้มีธรรมกายมากด้วยกัน **บุญกุศลจึงยิ่งใหญ่ไพศาลไหลมาสู่สันดานของเจ้าภาพ ติดอยู่ท่ามกลางศูนย์กลางที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่อยู่ในกลางดวงนั้น** กลางดวงกายมนุษย์ก็ติดกัน กลางดวงกายมนุษย์ละเอียดก็ติดกันอีกดวงหนึ่ง เป็นบุญอีกดวงหนึ่ง กลางดวงกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดก็ติดกันทั้งนั้น กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดก็ติดกัน กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียดก็ติดกัน กายธรรม กายธรรมละเอียดก็ติดกัน กายโสดา กายโสดาละเอียดก็ติดอีกเหมือนกัน กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียดก็ติดกัน กายอนาคา กายอนาคาละเอียดก็ติดกัน กายพระอรหัต กายพระอรหัตละเอียดก็ติดกันอีก นับอสงไขยกายไม่ถ้วน **บุญบริจาคเพียงครั้งเดียวนี้ ติดเป็นดวง ๆ ไปขนาด ๑,๐๐๐ วา พระนิพพาน** เมื่อเจ้าภาพได้ถวายทานขาดจากใจ เป็นสิทธิ์ของผู้รับ ผู้รับจะใช้อย่างไรก็ใช้ได้ เพราะเป็นสิทธิ์ของตน

แล้ว ขณะใดขณะนั้น **ปุญฺญาภิสนฺธา บุญไหลมาติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ของเจ้าภาพ ใสบริสุทธิ์ปราศจากมลทินทีเดียวเหมือนสวิทไฟฟ้าวูบเดียวไฟก็ติด** ฉะนั้น

ถ้าบุคคลทำบุญได้อย่างนี้แล้ว ให้เอาใจไปจดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย กลางกั๊กนั้น **ให้เอาใจจดให้ถูกต้องตรงกลางดวงนั้น เมื่อต้องทุกข์ภัยอย่างหนึ่งอย่างใด ให้ระลึกนึกถึงดวงบุญที่ตนได้กระทำไว้** อย่าไประลึกนึกถึงสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ดวงบุญของตน

พระสิทธัตถราชกุมาร เมื่อครั้งทรงกระทำทุกรกิริยาใกล้จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระยามารรู้ก็ลุกขึ้นผจญพระพุทธเจ้าที่ใต้ควงไม้ศรีมหาโพธิ พระองค์ทรงมองดูหมู่เทวดาที่ตามพิทักษ์รักษา เพราะแต่ก่อนพระปัญจวัคคีย์คอยเฝ้าพิทักษ์รักษาพระองค์อยู่ แต่ได้ละพระองค์ไปเสียแล้ว เหลือแต่หมู่เทวดาผู้ยังตามพิทักษ์รักษาเท่านั้น **ทรงดูเทวดาไปพบอยู่ที่ขอบจักรวาลโน้นเพราะเกรงกลัวพญามาร เหลือพระองค์แต่ผู้เดียวในขณะนี้ พระองค์จึงทรงระลึกนึกถึงแต่ในพระทัยว่าเราได้สร้างบารมีมาก็นับชาตินับภพไม่ถ้วน ขอเอาบารมีเหล่านั้นต่อสู้ผจญกับพญามารนี้** จึงได้ทรงเปล่งอุทานว่า **อธิโภนฺโต ทานสีลเนกฺขมฺมปญฺญาวิริยขนฺติสจฺจอธิฏฺฐานเมตฺตาอุเปกฺขาอุทานนฺติ** ทรงรับสั่งดังนี้พอขาดพระโอษฐ์เท่านั้น นางพระธรณีก็ผลุดขึ้นมากล่าวกับพระองค์ว่า ขอพระองค์อย่าพรั่นพรึงต่อพญามาร อย่าหวาดหวั่นครั่นคร้ามต่อพญามารเลย ศึกพญามารครั้งนี้ หม่อมฉันขอปราบเอง ปราบด้วยบารมีของพระองค์ที่ได้สร้างสมอบรมไว้ ได้หลั่งอุทกวารีให้ตกลงเหนือพื้นปฐพี หม่อมฉันได้รองรับไว้ด้วยมวยเกศ จะได้หายไปแห่งหนึ่งแห่งใดก็หาไม่ ทุกหยดหยาดคงอยู่ในมวยเกศของหม่อมฉันนี้ นี่แหละจะเป็นเครื่องมือปราบพญามารในครั้งนี้ ครั้นนางพระธรณีกล่าวบังคมทูลพระสิทธัตถราชกุมารดังนั้นแล้ว ก็รูดน้ำในมวยผมปราดเดียว กลายเป็นทะเลท่วมทับพญามารให้อันตรธานไป ศัสตราวุธกลายเป็นธูปเทียนบูชาพระบรมศาสดาไป ได้ปรากฏอัศจรรย์ ดังนี้

เมื่อเราบริจาคทานและตามระลึกถึงบุญอย่างนี้แล้ว ภัยอันตรายอย่างหนึ่งอย่างใดทำอะไรไม่ได้ จะประกอบกิจการงานอย่างใด ก็เกิดลาภและสักการะยิ่งใหญ่ไพศาล ก็เพราะนึกถึงบุญนั้น บุญย่อมนำผลสมบัติมาให้ในปัจจุบันนี้เทียว

ท่านยืนยันรับรองไว้ในพระบาลีว่า **การให้โภชนาหารอิ่มเดียว ได้ชื่อว่า ให้ฐานะ ๕ ประการแก่ปฏิคาหก กตมานิ ปญฺจฐานานิ** ฐานะ ๕ ประการเป็นไฉน?

อายุํ เทติ ชื่อว่าให้อายุประการหนึ่ง คือให้อายุแก่ปฏิคาหกผู้รับทาน

วณฺณํ เทติ ชื่อว่าให้วรรณะความสวยงามความสดชื่นแห่งร่างกายประการหนึ่ง

สุขํ เทติ ชื่อว่าให้ความสุขแก่ปฏิคาหกประการหนึ่ง

พลํ เทติ ชื่อว่าให้กำลังกาย กำลังวาจา กำลังใจ แก่ปฏิคาหก ประการหนึ่ง

ปฏิภาณํ เทติ ชื่อว่าให้ความเฉลียวฉลาดแก่ปฏิคาหกประการหนึ่ง

ทั้ง ๕ ประการนี้ มีบาลีรับรองในตอนท้ายอีกว่า **อายุํ โข ทตฺวา อายุสฺส ภาคี โหติ** ผู้ให้อายุย่อมมีอายุเป็นส่วนตอบสนอง **วณฺณํ ทตฺวา วณฺณสฺส ภาคี โหติ** ผู้ให้วรรณะย่อมมีวรรณะเป็นส่วนตอบแทน **สุขํ ทตฺวา สุขสฺส ภาคี โหติ** ผู้ให้ความสุข ย่อมมีความสุขเป็นส่วนตอบแทน **พลํ ทตฺวา พลสฺส ภาคี โหติ** ผู้ให้กำลังย่อมมีกำลังเป็นส่วนตอบแทน **ปฏิภาณํ ทตฺวา ปฏิภาณสฺส ภาคี โหติ** ผู้ให้ความเฉลียวฉลาดย่อมมีความเฉลียวฉลาดเป็นส่วนตอบแทน

คุณสมบัติ ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ เป็นที่ปรารถนาของมหาชนหมดทั่วสากลโลก เพราะอายุใคร ๆ ก็ปรารถนาอยากจะให้มีอายุยืนอยู่ชั่วกาลนาน วรรณะผิวพรรณผ่องใสสดชื่น ก็เป็นที่ดึงดูดนัยนาของหมู่สัตว์โลกให้มารวมอยู่ที่ผิวพรรณเหมือนกัน ใคร ๆ ก็ปรารถนาอยากได้เช่นกัน ความสุขกายสบายใจในอิริยาบถทั้ง ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ทุกทิวาราตรีก็เป็นที่ปรารถนาอยากได้ของชนทุกถ้วนหน้า ความเจริญด้วยกำลังกาย กำลังวาจา และกำลังใจ สามารถในกิจการงานทุกสิ่งทุกอย่างตามหน้าที่ของตน ก็เป็นที่ปรารถนาของคนทุก ๆ คน ปฏิภาณความเฉลียวฉลาดในกิจการทั้งปวงใคร ๆ ก็ต้องการปรารถนา **แต่ถ้าไม่ได้ทำไว้แล้วต้องไม่ได้คุณสมบัติทั้ง ๕ ประการนี้ ทุกคนต้องทำด้วยตนของตนเอง จึงจะประสบและได้สมบัติเหล่านี้**

คุณสมบัติ ๕ ประการนี้ ถ้าสำเร็จด้วยผลทานการให้ ดังแสดงไว้ในทักขิณาวิภังคสูตร แก้ถึงทานการให้เป็นปฏิปุคคลิกทาน ซึ่งไม่ใช่สังฆทาน เจ้าภาพผู้ถวายให้เป็นสังฆทานวันนี้

ในปฏิปุคคลิกทานแสดงหลักไว้ว่า บุคคลผู้มีศรัทธาเลื่อมใส ให้ทานแก่สัตว์เดรัจฉานเพียงอิ่มเดียว สมบัติบริบูรณ์ด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณะ คอยตามสนองไปทุกภพทุกชาติไม่ได้ขาดสาย

ถ้าให้แก่คนเลวทรามมนุษย์พรานเบ็ดหรือพรานแห ผู้มีมือชุ่มไปด้วยโลหิตใจอำมหิตบาปหยาบช้า ให้อาหารเพียงอิ่มเดียว เจ้าของทานผู้ให้อาหารแก่คนเช่นนั้นย่อมได้รับอานิสงส์ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณะ ตามสนองไปทุกภพทุกชาติยิ่งใหญ่ไพศาลกว่าให้แก่พวกสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ในภพในชาติเหล่านั้น ย่อมไม่ประสบความตายในปฐมวัยเสีย

ก่อน จะมีอายุไขยอยู่จนแก่เฒ่าตามวิบากสมบัติของตน นี่เรียกว่า อายุ ความมีผิวพรรณไม่แก่เฒ่าชรา ยิ่งแก่เฒ่ายิ่งสวยงาม หน้าตาไม่แก่น่าเกลียดเทอะทะ ไม่แก่แบบเป็นที่อิดหนาระอาใจของบุตรหลาน เป็นคนแก่แต่ใคร ๆ ก็อยากเข้าใกล้ ใคร ๆ ก็ปรารถนาอยากพูดด้วย ใคร ๆ ก็อยากลูบเนื้อคลำตัว คนแก่เฒ่าชราสวยงามแบบนี้ เรียกว่า วรรณะ ความสุขกายสบายใจในอิริยาบถทั้ง ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ทุกทิวาราตรีไม่มีทุกข์ภัยเข้ามาเบียดเบียน นี่เรียกว่า สุขะ ความมีกำลังกาย กำลังวาจา กำลังใจ ตลอดอายุไขยเช่นเดียวกัน นี่เรียกว่า พละ ความมีปรีชาเฉลียวฉลาด เด็กเล็ก ๆ หนุ่ม ๆ สาว ๆ มีความเฉลียวฉลาดปานใด เราแก่เฒ่าก็มีความเฉลียวฉลาดมากขึ้น ไม่ถอยหลังลงมา นี้ได้ชื่อว่า ปฏิภาณะ

หากสามารถให้ทานยิ่งขึ้นไปกว่านี้ คือ**ให้แก่บุคคลผู้ตั้งอยู่ในศีล เพียงอิ่มเดียวเท่านั้น ไม่ต้องมากกว่านั้น ได้บุญอานิสงส์มากมายยิ่งนัก** ก็หรือให้แก่บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโคสีลธาตุ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโคสีลธาตุ คือ ผู้มีศีลเหมือนโคเหมือนกระบือ วัวควายเมื่อเจ้าของเปิดคอกออกจากคอกของมันแล้ว มันก็ไปตามทางของมัน พอถึงที่ทำเลเหมาะมีหญ้า มันก็กินหญ้านั้นจนอิ่ม แล้วมันก็เดินกลับมาคอกของมัน มันเดินไปเดินมาตรงทาง ไม่เลี้ยวซ้ายเลี้ยวขวา ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมมายาสาไถยอย่างหนึ่งอย่างใดนั่นเขาเรียกว่า โคกระบือมีศีลเป็นเช่นนั้น เด็ก ๆ ไม่รู้เดียงสาบาปกรรมชั่วร้ายมิได้กระทำ นี่ก็มีศีลเป็นโคสีลธาตุเช่นกัน โคสีลธาตุนั้นวางก้ามไม่เอาเดียงสาต่อทางโลก จึงมีศีลอยู่

ทีนี้ คนแก่วางก้ามนั้น แก่อย่างไร? คือไม่เดียงสาต่อเหตุการณ์ทางโลก คนอยู่ทางโลกเขามีความต้องการอะไร คนแก่วางก้ามไม่รู้เข้าใจและเดียงสาในสิ่งเหล่านั้น มุ่งแต่จะกระทำความดีอย่างเดียว คนอย่างนี้หายากนัก เพราะคนแก่ที่ยังไม่วางก้ามนั้น ถึงจะเป่าเถ้าไม่ฟุ้ง ก็ยังยุ่งอยู่เสมอ คนแก่อย่างนี้ ไม่ใช่เรียกว่า แก่วางก้าม คนแก่แล้ววางก้ามนั้น ไม่ยุ่งอะไรเหมือนอย่างเด็ก ๆ ไม่เดียงสาต่อสิ่งอะไรฉะนั้น นี่เรียกว่า แก่แล้ววางก้าม คนแก่วางก้ามนี้ได้ชื่อว่า โคสีลธาตุ ด้วยสามารถวางศรัทธาเลื่อมใส ให้อาหารแก่เด็ก ๆ ชนิดนี้ ให้อาหารแก่คนแก่ชนิดนั้น อิ่มเดียวเท่านั้น ได้ผลานิสงส์มากมายเหลือจะประมาณ ย่อมถึงพร้อมด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณะ ทุกภพ ทุกชาติ ตลอดแสนโกฏิชาติติด ๆ กันไม่คลาดเคลื่อน

ถ้าให้ทานแก่ผู้ที่ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ สูงยิ่งขึ้นไปกว่านี้ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในไตรสรณ–คมน์นั้น คือ**ผู้ตั้งมั่น**อยู่ในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คนที่เห็น**พุทธรัตนะ ธรรม-รัตนะ สังฆรัตนะ คนที่เป็น**พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ **คนที่ถึงพุทธรัตนะ ธรรม-รัตนะ สังฆรัตนะ และคนที่ได้พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อยู่ในตัวแจ่มเสมอ**

นั่นเรียกว่า บุคคลผู้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ บุคคลชนิดนั้นย่อมไม่กระทำบาปกรรม เพราะกลัวบาปกรรมเป็นที่สุด บุคคลผู้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์เช่นนี้ เราให้อาหารอิ่มเดียวเท่านั้น บุญอานิสงส์คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณะ ย่อมตามสนองมากยิ่งขึ้นไปเป็นทวีคูณตลอดทุกภพทุกชาติเทียว **อสงฺขยํ อปฺปมาณํ** นับชาติไม่ถ้วน ถ้าให้ทานแก่บุคคลผู้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ มีศีล ๕ เป็น **อสงฺขยํ อปฺปมาณํ** สูงขึ้นไป ให้ทานแก่ผู้มีศีล ๘ เป็น **อสงฺขยํ อปฺปมาณํ** สูงหนักขึ้นไป แก่ผู้มีศีล ๑๐ คือสามเณรเป็น **อสงฺขยํ อปฺปมาณํ** สูงหนักขึ้นไป ถ้ามีศีล ๒๒๗ คือพระภิกษุก็เป็น **อสงฺขยํ อปฺปมาณํ** สูงหนักขึ้นไปอีก ถ้าให้แก่ผู้ตั้งอยู่ในโคตรภูบุคคล ให้ทานแก่ผู้ตั้งอยู่ในพระโสดาบัน โสดาปัตติมรรค มีอานิสงส์เป็น **อสงฺขยํ อปฺปมาณํ** หนักขึ้นไป ถวายทานแก่ท่านผู้เป็นพระโสดาปัตติผล ก็เป็น **อสงฺขยํ อปฺปมาณํ** สูงขึ้นไป ถวายทานแก่พระสกทาคามิมรรค สกทาคามิผล พระอนาคามิมรรค พระอนาคามิผล พระอรหัตมรรค และพระอรหัตผล ก็เป็น **อสงฺขยํ อปฺปมาณํ** สูงหนักขึ้นไปเป็นลำดับ แต่ถ้าถวายทานแก่พระพุทธเจ้า ก็มีอานิสงส์มากหนักขึ้นไปเป็นพิเศษ นี่ทานในทักขิณาวิภังคสูตร แสดงหลักไว้ดังนี้

วันนี้ท่านเจ้าภาพได้บริจาคทาน ถูกทักขิไณยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ มีธรรมกาย ๑๕๐ เศษในวัดปากน้ำนี้ **เจ้าภาพย่อมได้บุญกุศลใหญ่มหาศาล ส่วนบุคคลที่น้อมนำปัจจัยไทยธรรมมาช่วยมากบ้าง น้อยบ้างก็ตาม ก็ได้บุญกุศลยิ่งใหญ่ไพศาลเช่นเดียวกัน** เจ้าภาพได้ให้โภชนาหารอย่างเดียวก็หาไม่ ยังให้เสียงอีก คือให้เสียงอังกะลุง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ๕ อย่างนี้ ที่เขาติดกันอยู่ทั่วทั้งโลก คือ ติดด้วยรูปบ้าง ด้วยเสียงบ้าง ด้วยกลิ่นบ้าง ด้วยรสบ้าง ด้วยสัมผัสบ้าง หลบหลีกไม่พ้น ติดอยู่ในสภาว–ธรรมเหล่านี้กันอย่างยากที่จะถอนได้ **สำหรับผู้ที่ติดอยู่ในเสียง เราให้เสียงอันไพเราะนี้เป็นทาน ก็ย่อมเป็นที่ชอบใจ** พระภิกษุสามเณรซึ่งกำลังขบฉันอาหาร เมื่อได้ฟังเสียงอังกะลุงที่เจ้าภาพให้เป็นทาน ก็ขบฉันอาหารได้มากขึ้น เพราะเพลิดเพลินในเสียงอังกะลุงนั้นไปด้วย ฉันอาหารไปด้วย **เสียงที่ให้เป็นทานนั้นจะเป็นผลแก่เจ้าภาพอย่างไร?** ประโยชน์ที่จะได้รับก็คือ **เมื่อเจ้าภาพไปเกิดในชาติใดภพใด ย่อมได้ประสบบุญกุศลที่ตนได้สั่งสมอบรมในวันนี้** จะไปเป็นอะไรก็ช่างเถิด **เครื่องประโคมเครื่องบรรเลงเป็นไม่ขาดสายมีติดตัวอยู่เสมอไม่ว่าจะไปเกิดในชาติใด ตระกูลใด เหมือนพระสิวลีให้เสียงอย่างนี้เป็นทาน ท่านเป็นผู้มีเครื่องดนตรีตามประโคมเสมอไป** ผู้ที่มีเครื่องดนตรีตามประโคมนี้ต้องเป็นคนชั้นสูง คนชั้นต่ำ ๆ ไม่มีเครื่องดนตรีตามประโคมไปเลย จะต้องเป็นคนชั้นสูง เป็นกษัตริย์ เสนาบดี เศรษฐี ธนบดี จึงจะมีเครื่องดนตรีบรรเลงตามประโคมอยู่เสมอ

เพราะเหตุนี้ บุญกุศลของบุคคลนั้น ย่อมแตกต่างกันไปหาเหมือนกันไม่ สุดแต่บุญทานที่ตนได้กระทำไว้ในอดีตชาติ และท่านได้จัดหลักแห่งทานไว้คือ ในพระสูตร ๑๐ ในพระวินัย ๔ ในพระปรมัตถ์ ๖

ทานในพระสูตร ๑๐ คือ

อณฺณํ ให้ข้าว **ปานํ** ให้น้ำ **วตฺถํ** ให้ผ้าผ่อนท่อนสะไบ **ยานํ** ให้อุปกรณ์แก่การไปมา **มาลา** ให้ระเบียบดอกไม้ **คนฺธํ** ให้ของหอม **วิเลปนํ** ให้เครื่องลูบไล้ละลายทากระแจะจันทน์ **ธารณํ** ให้เครื่องประดับทัดทรงตบแต่ง **เสยฺยา ว สตฺถํ** ให้อาสนะที่นั่งที่นอนที่พักพาอาศัย **ปทีเปยฺยํ** ตามประทีปไว้ในที่มืด ๑๐ ประการนี้ เรียกว่าทานในพระสูตรเป็นบุญเป็นกุศลดังกล่าวแล้วทุกประการ

ทานในพระวินัย ๔ คือ

ให้จีวรเครื่องสำหรับนุ่งห่มแก่พระภิกษุสามเณรประการหนึ่ง

ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระภิกษุสามเณรประการหนึ่ง

ถวายเสนาสนะสำหรับพักอาศัยแก่พระภิกษุสามเณรประการหนึ่ง และ

ถวายคิลานเภสัชยารักษาไข้แก่พระภิกษุสามเณรอีกประการหนึ่ง ท่านเจ้าภาพได้ถวายอาหารบิณฑบาตครั้งนี้ก็ได้ชื่อว่า เป็นทานในพระวินัย

ทานในพระปรมัตถ์ ๖ คือ

มีอายตนะ ๖ คือ ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ถอนความยินดีในอารมณ์เหล่านี้ออกเสียได้ สละความยินดีในอารมณ์เหล่านี้เสียได้ ก่อนเราเกิดมาเขาก็ยินดีกันอยู่อย่างนี้ ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ กำลังที่เราเกิดมาเขาก็ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์เหล่านี้ ครั้นเราจะตายเขาก็ยินดีใน **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์อย่างนี้เหมือนกัน ความยินดีเหล่านี้หากถอนอารมณ์ออกเสียได้ ไม่ให้มาเสียดแทงเราได้ พิจารณาว่านี้เป็นอารมณ์ของชาวโลก ไม่ใช่อารมณ์ของธรรม ปล่อยอารมณ์เหล่านั้นเสีย ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่ให้เข้าไปเสียดแทงใจ ทำใจให้หยุด ให้นิ่ง นี่เขาเรียกว่า ให้ธรรมารมณ์เป็นทาน ย่อมมีกุศลใหญ่เป็นทางไปแห่งพระนิพพานโดยแท้ และเป็นทานอันยิ่งใหญ่ทางปรมัตถ์**

เจ้าภาพผู้ถวายทานวันนี้ ได้ชื่อว่า ได้ถวายทานครบบริบูรณ์ทั้ง ๓ ประการ คือ ถวายทานในพระสูตร ถวายทานในพระวินัย และถวายทานในพระปรมัตถ์ เพราะท่านเจ้าภาพได้ถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีตแก่พระภิกษุสามเณรในวัดปากน้ำ ผู้มีธรรม-กายมากด้วยกัน ให้อิ่มหนำสำราญแล้ว ชื่อว่า ได้ถวายทานในพระสูตรและพระวินัย

แหละที่สละทรัพย์สมบัติของหวงแหนรักษายินดีปรีดา มีเงินทองข้าวของเหล่านั้น สละความรักใคร่ความหวงแหนความรักษา อุตส่าห์เก็บหอมรอมริบ ความเหนียวแน่นในทรัพย์สมบัตินั้น สละออกมาเป็นก้อนใหญ่หาน้อยไม่ ได้สละออกมาให้ขาดออกไปจากใจ นี่แหละเป็นทานในพระปรมัตถ์แท้ ๆ ไม่ใช่ทานในพระสูตรหรือพระวินัย **ความสละขาดออกไปจากใจเช่นนั้น** เรียกว่า **จาคเจตนานัย** เป็นทางไปแห่งมรรคผลและพระนิพพาน มีบาลีเป็นหลักฐานว่า **จาโค ปฏินิสฺสคฺโค วิมุตฺติ อนาลโย จาโค** แปลว่า ความสละทรัพย์สมบัติ **ปฏินิสฺสคฺโค** วางสมบัติ **วิมุตฺติ** ปล่อยสมบัติ **อนาลโย** ไม่ยินดีเหลียวแลเพ่งพิศไม่เอาใจใส่ และไม่ค่อยระวังรักษาหรือรักใคร่อีกต่อไป **สละขาดออกให้แก่พระภิกษุสามเณรนี่เป็นปรมัตถทานโดยแท้** พึงจำไว้ว่าให้ติดใจ จะได้เป็นอุปนิสัยปัจจัยแห่งพระนิพพาน ในภพนี้และภพต่อไปภายหน้า

ทานในพระสูตร ๑๐ ทานในพระวินัย ๔ ทานในพระปรมัตถ์ ๖ และทานในทักขิณาวิภังคสูตร เป็นทานอันยอดเยี่ยม จะหาทานในที่ไหน ๆ เปรียบเทียบไม่ได้ ถ้าว่าเรามาประสบพบพระพุทธศาสนาได้บริจาคทานในพระสูตร พระวินัย พระปรมัตถ์ และทานในทักขิณาวิภังคสูตร ดังได้แสดงมานี้ ย่อมได้รับผลสมบัติอันยิ่งใหญ่ไพศาลสุดจะนับจะประมาณได้ทีเดียว

ครั้งพุทธกาล **นายอินทร์ชาวนาได้ถวายทานแก่พระอนุรุทธเถระ ด้วยอาหารเพียงอิ่มเดียว ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์** มีหมู่นางเทพอัปสรแวดล้อม เสวยวิบากสมบัติยิ่งใหญ่ไพศาล ส่วน **อังกุระเทพบุตร เมื่อเป็นมนุษย์ชื่ออังกุระ เป็นมหาเศรษฐีได้บริจาคทานในมนุษย์โลกเป็นเวลานานหลายชั่วตระกูล บริจาคทานในมนุษย์โลกนี้ถึงสองหมื่นปี** หมดทรัพย์สมบัติไปจะนับจะประมาณหาได้ไม่ สองหมื่นปีมนุษย์โลกปราศจากการไถ การหว่าน ก่อระเบียบเตาไฟ ยาว ๑๒ โยชน์ ระยะหนทางเดิน ๕ วัน ก่อเตาใหญ่ ๆ ติดกันเป็นแถวไป เรือบรรทุกข้าวสารมาใส่ข้าวในกระทะขึ้นมาทางหลังเตานั้น ทางน้ำข้าวที่เทไหลไปนั้นเป็นทางเรือเดินได้ เขาได้บริจาคทานอยู่ในมนุษย์โลกนี้สองหมื่นปี **ครั้นตายจากมนุษย์โลกแล้ว ได้ไปเกิดในดาวดึงส์เทวโลก แต่สมบัติของอังกุระเทพบุตรสู้ของอินทกเทพบุตรไม่ได้** สมบัติของอินทกเทพบุตรยิ่งใหญ่ไพศาลกว่า **เพราะอินทกเทพบุตรเมื่อเป็นชาวนา ได้ถวายทานแก่พระภิกษุในพระพุทธศาสนา ส่วนอังกุระเทพบุตร ได้ถวายทานนอกพระพุทธศาสนา คนผู้มีศีลในทานของตน ไม่ได้มีแม้แต่เพียงคนเดียว วิบากสมบัติจึงสู้ของอินทกเทพบุตรไม่ได้** เห็นปานฉะนี้

วันนี้เจ้าภาพได้บริจาคทานในพระพุทธศาสนา มีทักขิไณย บุคคลผู้มีธรรมกายถึง ๑๕๐ เศษ ผลทานนี้ย่อมให้วิบากสมบัติอันยิ่งใหญ่ไพศาล เป็นอเนกอนันต์หาประมาณมิได้ **เมื่อเราได้ประสบพบพระพุทธศาสนาเช่นนี้แล้ว ก็เป็นบุญใหญ่ลาภใหญ่** และเมื่อได้มาบริจาคทานสมเจตนาอย่างนี้แล้ว จะเป็นคนอนาถายากแค้น ต่อไปในภพหน้านั้นเป็นอันไม่ต้องหวัง แต่ถ้าบุญวาสนาที่อบรมสั่งสมไว้ดี ได้พบพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งเข้า ก็จะได้เป็นศาสนูปถัมภ์ของพระบรมศาสดา พระองค์ก็จะได้ทรงโปรดให้ได้สำเร็จมรรคผลสมความปรารถนา

ประเทศไทย มี ชาติ ศาสนา ๒ อย่างนี้เป็นหลักสำคัญ ชาติตนก็ได้เกิดเป็นชาวไทยชาติไทยอยู่แล้ว ศาสนาตนก็เป็นชาวพุทธ นับถือศาสนาพุทธอยู่แล้ว เมื่อตนทำมาหาเลี้ยงชีพและครอบครัวของตน จนได้ผลมาเลี้ยงสมความมุ่งมาดปรารถนา และอุตส่าห์เหลือเฟือนำออกมาเลี้ยงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอีก นี่ก็ได้ชื่อว่า เป็นประโยชน์แก่ชาติเป็นประโยชน์แก่ศาสนาโดยแท้ และไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาทำตนของตนให้มีราคาในชาติในศาสนาเช่นนี้

ที่เจ้าภาพได้ถวายโภชนาหารเป็นสังฆทานในวันนี้ ชื่อว่าได้ทำบุญใหญ่กุศลใหญ่ยิ่ง **พึงมนสิการกำหนดไว้ในใจของตนทุกถ้วนหน้า ให้เอาใจจดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ก็ถูกดวงบุญพอดี ให้หยุดอยู่ตรงนั้น จะได้เกิดกุศลอันไพศาล จะได้เข้าถึงพระรัตนตรัยสมความมุ่งมาดปรารถนาทุกประการ**

ตามที่ได้ชี้แจงแสดงมาเป็นภัตตานุโมทนากถา ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา มตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจแห่งความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านผู้เป็นเจ้าภาพและสาธุชนทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ เอตสฺมึ รตฺนตยสฺมิ มนสาว เจตโส** ขอจิตอันเลื่อมใสและจิตอันผ่องใสในพระรัตนตรัยนี้ จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จจงเป็นผลสำเร็จแก่ท่านผู้เป็นเจ้าภาพและสาธุชนทั้งหลายทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมสมควรเพียงเท่านี้

๒๙. ภัตตานุโมทนากถา

๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ (๓ ครั้ง)
ทานํ เทติ สีลํ รกฺขติ ภาวนํ ภาเวติ
พุทฺเธ สทฺทหติ ธมฺเม สทฺทหติ สงฺเฆ สทฺทหติ
อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคตินฺติฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เป็น**ภัตตานุโมทนากถา** เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของเจ้าภาพผู้มีจิตศรัทธาเป็นสมานฉันท์พร้อมใจกันมาบริจาคทานแก่พระภิกษุสามเณร ตลอดจนอุบาสกอุบาสิกาในวัดปากน้ำนี้ เวลาเช้าได้ถวายข้าวยาคูคือข้าวต้ม เวลาเพลได้ถวายโภชนาหารพร้อมด้วยสูปพยัญชนะ เวลาบ่ายนี้ให้มีพระสัทธรรมเทศนาน้อมนำปัจจัยไทยธรรมทั้ง ๔ นี้ บูชาพระสัทธรรมได้ชื่อว่าถวายทานแด่พระธรรมอีกส่วนหนึ่ง จึงเป็นอันว่า เจ้าภาพได้ถวายทานครบทั้งพระรัตนตรัย คือได้ถวายทานแด่พระพุทธเจ้า ได้ถวายทานแด่พระธรรม และได้ถวายทานแด่พระสงฆ์ เป็นองค์คุณของพระพุทธศาสนา **พุทฺโธ** พระพุทธเจ้า เป็นเนมิตกนาม เกิดขึ้นจากพระพุทธรัตนะ **ธมฺโม** คือพระธรรม เป็นเนมิตกนาม เกิดขึ้นจากพระธรรมรัตนะ **สงฺโฆ** ก็เป็นเนมิตกนาม เกิดขึ้นจากสังฆรัตนะ รัตนะทั้งสามนี้ คือพระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นตัวจริงของพระพุทธศาสนา เป็นแก่นสารหลักของพระพุทธศาสนาทีเดียว

เราเป็นพุทธศาสนิกชนหญิงก็ดี ชายก็ดี เป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม ต้องรู้จักพระรัตนตรัยนี้ ถ้าไม่รู้จักรัตนะทั้งสามนี้แล้ว การนับถือศาสนาปฏิบัติในศาสนาเอาตัวรอดไม่ได้ **ถ้าได้เข้าถึงพระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะแล้วก็แก้ไขโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ให้หายได้บ้าง ทำอะไรได้ผลอันศักดิ์สิทธิ์บ้าง นั่นก็เพราะคุณของพระรัตนตรัย ที่มีอยู่ในตัวของเรา** แต่หากใช้ไม่เป็นทำไม่เป็น ก็ไม่ปรากฏเหมือนกัน ถ้าใช้เป็นทำเป็นถูกส่วนเข้าแล้ว เห็นปรากฏจริง ๆ แต่ว่าเป็นชั้น ๆ เข้าไป ไม่ใช่เป็นของง่ายเป็นของยากลำบากอยู่ จะว่ายากก็ไม่ยากจนเกินไป จะว่าง่ายก็ไม่ง่ายจนเกินไปหรือว่าไม่ยากไม่ง่ายนั้นก็ถูก คือไม่ยากสำหรับบุคคลผู้ที่ทำได้ปฏิบัติได้ไม่ง่ายสำหรับบุคคลที่

ทำไม่เป็นปฏิบัติไม่ถูก คนทำไม่ได้ปฏิบัติไม่เป็นก็บอกว่า ยาก แต่คนทำได้ปฏิบัติถูกก็บอกว่า ง่าย เพราะฉะนั้น จึงว่าไม่ยากไม่ง่าย ไม่ยากแก่คนที่ทำได้ ไม่ง่ายแก่คนที่ทำไม่ได้ หลักนี้เป็นของสำคัญนัก เพราะเป็นชั้น ๆ เข้าไป ให้รู้จักกายเหล่านี้เสียก่อน ให้รู้จักพระรัตนตรัยเสียก่อน ถ้าไม่รู้จักพระรัตนตรัยเสียก่อนแล้วเอาหลักไม่ได้ ถึงจะฟังธรรมฟังเทศน์ไปสักเท่าใด ก็จับจุดเอาหลักไม่ได้ **พระรัตนตรัยนั้นอยู่ในตัวของเรานี้เอง** อยู่ตรงไหน? อยากจะพบ ตัวของเรามีศูนย์กลางอยู่ คือ สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย สมมติว่าเราขึงด้ายกลุ่มเส้นหนึ่งจากหน้าท้องตรงสะดือทะลุหลัง และอีกเส้นหนึ่งจากกึ่งกลางสีข้างขวาทะลุซ้ายตึงตรงกลางกั๊กที่ด้ายกลุ่มนั้นจด จุดที่กลางด้ายกลุ่มสองเส้นจดกันนั่นแหละ เรียกว่า **กลางกั๊ก ตรงกลางกั๊กนั้น ถูกดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ให้เอาใจไปหยุดอยู่ตรงกลางกายมนุษย์นั้น ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ที่ตรงนั้นแหละเป็นที่เกิด ที่ดับ ที่หลับ ที่ตื่น มีแห่งเดียว** ก่อนมนุษย์จะมาเกิด หญิงก็ดี ชายก็ดี ต้องเอาใจไปจดตรงนั้น จึงเกิดได้ ถ้าไม่หยุด ไม่นิ่งเกิดไม่ได้ พอหยุดถูกส่วนเข้าเกิดได้ทันที ตรงนั้นแหละเป็นที่หยุดและเป็นที่เกิด เป็นที่ตาย พอใจไปหยุดถูกส่วนเข้าก็เกิดและตาย ตรงนั้นเป็นที่เกิดที่ดับแห่งเดียว ไม่ใช่แต่ที่เกิดที่ดับเท่านั้น ตรงกลางนั้นเวลาจะนอนหลับ ใจก็ต้องไปหยุดอยู่ตรงกลางนั้น หยุดนิ่งพอถูกส่วนเข้าก็หลับ ถ้าไม่ถูกตรงนั้น ไม่หยุดนิ่งถูกส่วนตรงนั้น ก็ไม่หลับอีกเหมือนกัน หลับตรงไหนตื่นขึ้นก็ตรงนั้น ตรงศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นแหละเป็นที่เกิด ที่ดับ ที่หลับ และเป็นที่ตื่นแห่งเดียว อย่าได้เอาใจไปไว้ที่อื่น **ให้เอาใจไปจดไว้ที่ตรงนั้น จึงจะถูกต้อง พอใจหยุดถูกที่เข้าเท่านั้น เราจะรู้สึกตัวทีเดียวว่า ช่างเป็นสุขอะไรอย่างนี้หนอ**

ท่านได้ยืนยันไว้ตามตำราว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ สุขอื่นนอกจากความหยุดนิ่งไม่มี** พอใจหยุดถูกส่วนเข้าก็เป็นสุขทีเดียว พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั้น ให้จำให้แม่น พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั้น กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงกลางจะเห็นดวงธรรมดวงหนึ่งเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ผุดขึ้นที่ตรงนั้น ตรงกลางของใจที่หยุดนั้น ขนาดเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ให้ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่บังเกิดขึ้นนั้น **ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** ที่เกิดขึ้นนั้น หยุดอยู่กลางดวงนั้น หยุดถูกส่วนเข้าก็เข้ากลางใจที่หยุดอีก กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้า จะเห็นอีกดวงหนึ่งเรียกว่า **ดวงศีล** มีขนาดเท่า ๆ กันกับดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ใสบริสุทธิ์ดุจกระจกคันฉ่องส่องดูเงาหน้า ใจของเราก็หยุดอยู่ตรงกลางดวงศีลอีก พอใจหยุดถูกส่วนเข้า เข้ากลางของใจที่

หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ พอใจหยุดถูกส่วนเข้า ก็เห็นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงสมาธิ** ใจก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธินั้น พอใจหยุดนิ่ง ก็เข้ากลางของใจที่หยุดนิ่งนั้น กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ถูกส่วนเข้าก็เห็นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงปัญญา** ใจหยุดอยู่กลางดวงปัญญานั้น พอใจหยุดถูกส่วนเข้า ก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั้น กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ถูกส่วนเข้าก็เห็นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงวิมุตติ** ใจหยุดอยู่กลางดวงวิมุตตินั้นไม่ไปที่อื่น พอหยุดถูกส่วนเข้า ก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนไม่คำนึง พอถูกส่วนเข้าก็เห็นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** ใจหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั้น พอหยุดถูกส่วนเข้า ก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั้นอีก กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ **พอถูกส่วนเข้าก็เห็นตัวของเราที่ไปเกิดมาเกิดนี้**

เมื่อทุกคนปฏิบัติได้เพียงนี้ ก็รู้ได้ว่านี่เอง เวลานอนฝันกายนี้เองออกไป เวลาเลิกฝันแล้วไม่รู้ไปอยู่ที่ไหน บัดนี้ข้าได้มาพบเจ้าเข้าแล้ว เจ้านี่เอง เวลาข้าจะไปไหนมาไหน คอยเป็นนายบอกหนทางผิดถูกอยู่เสมอ บอกให้ไปนั่นไปนี่ทำอย่างนั้นอย่างนี้ เวลาข้านอน เจ้าก็ฝันออกไป ไหนเจ้าลองฝันทั้งที่ตื่นให้ข้าดูซิ แล้วก็ฝันไปบอกให้ไปเมืองเพชรไปดูเขาวัง เขาว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้สร้างพระราชวังอยู่ที่นั่น ไปดูเขาวังซิ สักนาทีเดียวเท่านั้น ไปฝันไปเอาเรื่องเขาวัง กายละเอียดนี้แว๊บไปเอาเรื่องเขาวังมาเล่าให้ฟังแล้ว นั่นฝันไปเรื่องหนึ่ง เอาฝันเรื่องเมืองเชียงใหม่ให้ข้าดูอีกที ไปดูเรื่องดอยสุเทพ เขาว่าสนุกสนานนัก ไปดูมาซิ ปล่อยกายละเอียดแว๊บเดียว ไปสักนาทีเดียวเท่านั้นเช่นกัน ไปเอาเรื่องดอยสุเทพมาเล่าให้ฟังอีกแล้ว นี่ก็ฝันเสียอีกเรื่องหนึ่ง และไหนลองฝันไปทางอรัญประเทศและไปทางพระธาตุพนม ไปดูเรื่องพระธาตุพนมมาเล่าให้ฟังซิ สักนาทีเดียวเหมือนกัน กายละเอียดก็ไปเอาเรื่องพระธาตุพนมมาเล่าให้ฟังอีก นี่ฝันเสียสามเรื่องแล้ว ชั่วเวลาประเดี๋ยวเดียว ทีนี้ไปทางปักษ์ใต้เสียบ้าง ไปนครศรีธรรมราช เขาว่ามีพระบรมธาตุอยู่ที่เจดีย์ใหญ่ ลองฝันไปซิ สักนาทีเดียว กายละเอียดก็ฝันไปเอาเรื่องนครศรีธรรมราชเรื่องพระเจดีย์ใหญ่นั้นมาเล่าให้ฟังอีกเช่นเดียวกัน นี่ เจ้านี่เองฝันได้อย่างนี้ทีเดียว **เราเห็นเท่านี้ก็ฉลาดกว่าคนอีกชั้นหนึ่งแล้ว เขาใช้แค่กายมนุษย์เท่านั้น แต่เราเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด ใช้กายมนุษย์ละเอียดจึงฉลาดกว่าเขาเหล่านั้น** ฉลาดกว่าเขาอย่างไร? **คือเรารู้ทีเดียวว่า คนนี้จะซื่อตรงหรือไม่ซื่อตรง ให้ไปดูที่กายละเอียด ไปถามกายละเอียด กายละเอียดจะไปสืบดู เดี๋ยวก็รู้ได้ทันทีว่า คนนั้นซื่อตรงหรือไม่** กายละเอียดบอกกายมนุษย์แล้ว นี่ฉลาดกว่ากันอย่างนี้ ใช้ได้อย่างนี้ เข้าไปข้างในถามเรื่องราวจริงได้และโกหกหลอกลวงกันไม่ได้ นี่เขาเรียกว่า **ปัญญาสองชั้น** คือ **มีปัญญาในกายมนุษย์**

ชั้นหนึ่ง และมีปัญญาในกายมนุษย์ละเอียด อีกชั้นหนึ่ง กายมนุษย์ละเอียดนี้รู้เรื่องมากมาย รู้แม้กระทั่งเรื่องลี้ลับต่าง ๆ ที่ท่านกล่าวว่า **นตฺถิ โลเก รโห นาม ขึ้นชื่อว่าความลับไม่มีในโลกนั้น ถูกต้องทีเดียว** คือ **ความลับมีแต่เฉพาะในกายมนุษย์เท่านั้น กายมนุษย์ละเอียดไม่มีความลับ** กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด อีกมากมายนัก **จะโกหกอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ทั้งนั้น**

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์กว่าจะทรงทราบเรื่องอย่างนี้ได้ พระองค์ต้องดำเนินไปถึง ๑๘ กาย พระองค์ทรงรู้มากกว่าเราถึง ๑๘ เมื่อเรารู้อย่างนี้แล้ว เข้าไปดำเนินปฏิบัติอย่างนั้นเป็นขั้น ๆ ไป จนเข้าไปถึงกายมนุษย์ละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั้น พอถูกส่วนเข้าจะเห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นลำดับไป พึงรู้เป็นขั้น ๆ เข้าไปอย่างนี้ **คือเข้าไปในทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ แต่ใจต้องหยุดนิ่งอยู่แห่งเดียวจึงจะเข้าไปได้ตลอด** พอหยุดถูกส่วนในกายมนุษย์ละเอียดเข้าถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายทิพย์ พอเข้าถึงกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เข้าถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายทิพย์ละเอียด พอเข้าถึงกายทิพย์ละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เข้าถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายรูปพรหม เมื่อเข้าถึงกายรูปพรหม หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เข้าถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด ในกายรูปพรหมละเอียดดำเนินอย่างเดียวกันนี้ ก็จะเข้าถึงกายธรรม **กายธรรม รูปเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม** ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า **เราจะต้องรู้จักกายนี้** คือ **กายธรรม** หรือ **ธรรมกาย** เป็น **กายที่ ๙** ธรรมกายละเอียดมีในกายนี้อีกชั้นหนึ่ง กายธรรม ใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงธรรมกาย อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น เรียกว่า กายธรรมละเอียด เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไปอีก นี่ "**ธรรมกาย**" นี่คือ "**พุทธรัตนะ**" **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น** เรียกว่า "**ธรรมรัตนะ**" **ธรรมกายละเอียดอยู่ในกลางดวงธรรมรัตนะ** นั้น เรียกว่า "**สังฆรัตนะ**" ให้รู้จัก พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และ

สังฆรัตนะ เท่านี้ก่อน

เมื่อรู้จักพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อย่างนี้แล้ว เจ้าภาพผู้บริจาคทานวันนี้ ผู้ที่เป็นหัวหน้าเขาเป็นคนมีธรรมกาย เขาถึงธรรมกายละเอียดแล้วสามารถใช้อะไรได้ต่าง ๆ ดังนั้นเราที่ยังไม่ได้ จงอุตส่าห์พยายามเพียรเรียนให้เข้าถึงกายธรรมละเอียดนี้บ้าง ให้ถึงธรรมกายเช่นเขานี้บ้าง **หากถึงธรรมกายเช่นนี้แล้ว จะเอาตัวรอดได้ ตายเสียชาติก่อนก็ได้ ถ้าวันไหนจะตายก็รู้ คือ สามารถรู้ได้** เป็นหญิงก็ดี เป็นชายก็ดี ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตได้มาประสบพบพระพุทธศาสนาแล้ว ต้องเพียรพยายามเข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะให้ได้เช่นนี้ เพราะ **พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ นี่แหละเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา เมื่อเรารู้จักพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ** อย่างนี้แล้ว **เราจะไม่ทำความชั่วด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ เราจะเป็นคนบริสุทธิ์ด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจอย่างเที่ยงแท้ โดยไม่ต้องสงสัย**

ท่านจึงได้ยืนยันไว้เป็นตำรับตำราว่า **กิญฺจาปิ โส กมฺมํ กโรติ ปาปกํ กายเน วาจาย อุทเจตสา วา อภพฺโพ โส ตสฺส ปฏิจฺจฺจทาย อภพฺพตา ทิฏฺฐปทสฺส วุตฺตา** แปลว่า พระโสดาบันบุคคลนั้น ยังกระทำบาปกรรมด้วยกาย ด้วยวาจาและด้วยใจก็ดี พระโสดาบันบุคคลนั้น ไม่ควรปกปิดบาปกรรมที่ตนกระทำไว้นั้น เพราะว่าทางพระนิพพานพระโสดาบันบุคคลนั้นเห็นแล้ว จึงไม่ควรปิดบังความชั่วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจของตน ควรเปิดเผยให้หมดทั้งข้างนอกและข้างใน ถ้ากระทำก็บอกว่ากระทำ หากไม่ได้กระทำ ก็บอกว่าตนไม่ได้กระทำ ไม่โกหกหลอกลวง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมอย่างหนึ่งอย่างใดทั้งสิ้น

เราเป็นพุทธศาสนิกชน เป็นหญิงก็ดี เป็นชายก็ดี จะปฏิบัติศาสนาก็เอาตัวรอดได้ เพราะตนปฏิบัติซื่อตรงเหมือนพระโสดาบัน เป็นคนมีปัญญาความเฉลียวฉลาด รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ บัดนี้เราท่านทั้งหลายรู้จักหลักพระพุทธศาสนา รู้จักพระรัตนตรัยแล้ว ได้พากันมาบริจาคทาน ท่านกล่าวว่า **ทานํ เทติ** ทานการให้ คนเราจำเป็นต้องให้ทุกคน ถ้าไม่สละไม่ให้ไม่ได้ เพราะถ้าไม่ให้กันแล้วจะได้ประโยชน์อย่างไร หากให้กันแล้วจึงจะได้ประโยชน์ เราปกครองเรือนเราก็ต้องให้ เวลาเช้าแม่ครัวต้องหุงหาอาหารให้พ่อบ้าน ถ้าไม่ให้ประเดี๋ยวพ่อบ้านจะทุบตีเอา หากให้ให้อิ่มเสียแล้วจะได้ไม่ทุบตี เด็กเล็กลูกหญิงลูกชาย ถ้าไม่ให้ก็ร้องไห้ พอให้แล้วพวกเด็ก ๆ เหล่านั้นก็ไม่ร้อง สะดวกสบายไปวันหนึ่ง ๆ การให้เช่นนั้น เรียกว่า **ทาน** ให้ลูกก็เป็นทาน ให้สามีก็เป็นทาน ให้ภรรยาสามีก็เป็นทาน แต่ว่า **ต้องให้โดยไม่มุ่งหวังสิ่งหนึ่งสิ่งใดตอบแทน จึงจะเป็นทานแท้ ๆ** ถ้ามุ่งหวังสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ไม่เป็นทาน อย่างให้ข้าวแมวกิน หากมุ่ง

หวังเพื่อให้แมวนั้นไว้จับหนู การให้อย่างนั้นก็ไม่เป็นทาน **ต้องให้กินโดยไม่มุ่งหวังอะไรตอบแทนจากมัน ให้มันกินเพื่อให้หายหิวกันอดอยาก หากให้อย่างนี้จึงจะจัดว่าเป็น "ทาน"** จะให้แก่สัตว์เดรัจฉานอย่างอื่นใดก็ตาม ต้องให้โดยไม่มุ่งหวังอะไรอย่างนี้ทุกครั้งไป หรือลูกเรา เราให้โดยไม่มุ่งหวังจะให้ลูกเลี้ยงเราในข้างหน้า หรือให้รักษาวงศ์ตระกูลของเราให้สูง ให้เพราะเขาเกิดมาแล้วก็เลี้ยงกันไป อาศัยเราไป หากเราไม่ให้อาศัย ไม่เลี้ยงแล้ว ลูก ๆ เหล่านั้นก็ต้องตาย เมื่อเราให้ทานโดยไม่คิดอะไรดังกล่าวนี้ จึงจัดเป็นทานแท้ ๆ ทีเดียว

ถ้าว่าคนมีปัญญาฉลาดอย่างนี้ ตระกูลของตนจะใหญ่โตสักปานใดก็ตาม **ให้ให้หนักเข้า** คนก็จะมากขึ้นเป็นลำดับ เป็นสุขขึ้น กินก็เป็นสุข นอนก็เป็นสุขทั้งกาย วาจา และใจ **เพราะการให้นั่นแหละ เป็นตัวสำคัญ หากฉลาดในการให้ก็จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินในชาตินี้ก็ได้** คนที่เราให้นั้น ย่อมยกย่องสรรเสริญเคารพนับถือในเรา เราไม่ต้องไปเอาอะไร ให้หนักเข้าเท่านั้น พวกเขาย่อมคุ้มครองรักษาเราเอง กลัวเราจะเป็นอันตราย เพราะถ้าคนให้เป็นอันตรายเสียแล้ว พวกเขาก็อดอยากลำบาก คนที่รับให้นั่นแหละย่อมช่วยระวังรักษาทั้งบ้านและสมบัติของเรา เมื่อเราให้หนักเข้าเช่นนี้ สามีก็คงอยู่คนเดียว ภรรยาก็คงอยู่คนเดียว ไม่เป็นสองไปได้ ถ้าเราไม่ให้นั่นแหละ จะอยู่ด้วยกันไม่ได้ทีเดียว ทั้งสามีภรรยาลูกก็ต้องแยกจากกัน ให้รู้จักให้อย่างนี้ก็จะปกครองบ้านเรือนสมบัติได้

หญิงก็ดี ชายก็ดี ถ้าอยากให้วงศ์ตระกูลของตนสูงขึ้น ต้องการให้คนมากขึ้น มีพวกพ้องวงศ์วานมากขึ้น ก็อย่าเป็นคนตระหนี่ จงแก้ไขด้วยปัญญาของตน ถึงคราวให้อาหารก็ให้อาหาร ถึงคราวให้ผ้าก็ให้ผ้า ถึงคราวให้ที่หลับนอนก็ให้ที่หลับนอน ถึงคราวให้ยารักษาโรคก็ให้ยารักษาโรค ให้ไปตามกาลเวลาอย่างนั้น ให้เขาเป็นสุขเบิกบานสำราญใจ หากเราให้อย่างนี้แล้ว วงศ์ตระกูลของเราย่อมสูงขึ้นเป็นลำดับ เป็นที่สรรเสริญนิยมชมชอบของคนทั่วไป

สีลํ รกฺขติ หากว่ามีคนมากเช่นนี้ คือตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป **เราต้องรักษาศีล** ต้องบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา และบริสุทธิ์ใจ ไม่มีร่องรอยเสียกระทบกระเทือนใจกัน **กายจะให้เดือดร้อนตนเองและคนอื่นก็ไม่มี วาจาจะให้เดือดร้อนตนเองและคนอื่นก็ไม่มี** จะอยู่ด้วยกันมากน้อยเพียงใดก็ตาม ไม่สบายใจเหมือนกับอยู่คนเดียว ดังนั้น **จึงไม่ควรเบียดเบียน ไม่กระทบกระเทียบเปรียบเปรย ไม่อิจฉาริษยากันอย่างใดอย่างหนึ่ง มีศีลด้วยกันทั้งหมด ศีล ๕ คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเม มุสา สุรา ๕ สิกขาบทนี้ต้องบริสุทธิ์จริง ๆ** คือไม่เบียดเบียนกันให้เดือดร้อนด้วยการฆ่า ไม่ลักขโมยฉ้อโกงหลอกลวง

กันให้เดือดร้อน ไม่ประพฤติผิดในลูกภรรยาของคนอื่นเขา ถ้าประพฤติผิดเข้าก็เดือดร้อน ถ้าไม่พูดปดกันก็ไม่เดือดร้อน ถ้าพูดปดเข้าก็เดือดร้อน ไปเสพสุราเข้า คนดี ๆ ก็กลายเป็นคนบ้าพูดจา อ้อแอ้ ไม่เป็นเรื่อง หรือคนดี ๆ ก็กลายเป็นคนครึ่งบ้าครึ่งบอไป ถ้าว่าเต็มที่เข้าก็อาจกลายเป็นบ้าบอไปเลย ถ้าว่าเมื่อใดฤทธิ์สุราหมดไปแล้วนั่นแหละ จึงจะพูดจากันรู้เรื่อง กลับเป็นคนดีได้ตามปกติ นี่เพราะฤทธิ์สุราทำให้เป็นไปอย่างนั้น ควรระวังให้ดี อย่าให้เหตุเหล่านี้เข้าครอบงำได้ ตนเองจึงจะเป็นสุขกายสุขใจ มีคนมากมายเท่าไรก็เป็นสุข ไม่ต้องเดือดร้อนเลย แต่เป็นสุขอย่างธรรมดาเท่านั้น ถ้าจะให้เป็นสุขและฉลาดยิ่งขึ้นไป ต้องเจริญภาวนา

ภาวนํ ภาเวติ ทำให้จริง ให้หยุด ให้นิ่ง ทำให้มี ให้เป็นขึ้น กี่ร้อยกี่พันคนก็นอนหลับสบาย กี่คน ๆ ก็สงบนิ่ง เมื่อสงบนิ่งแล้ว มีคนสักเท่าไรก็ไม่รกหูรกตา ไม่รำคาญ ไม่เดือดร้อน เป็นสุขสำราญเบิกบานใจเป็นนิจ นี่เขาเรียกว่า **ภาวนา ทำให้ใจหยุดสงบ หยุดสงบแล้ว ไม่ใช่แต่เท่านั้น** หยุดอยู่สงบหาเรื่องทำจะได้ทรัพย์สมบัติมาเลี้ยงกันอีก ให้พวกเขาอยู่เป็นสุขสำราญสมบูรณ์ด้วยเครื่องกินเครื่องใช้ ไม่ขาดตกบกพร่อง จะให้เป็นคนสมบูรณ์อยู่เสมอ **ก็ต้องใช้วิชาวิปัสสนาภาวนา** ต้องเฉลียวฉลาดให้อาหาร หาปัญญาแก้ไขให้ทานในวันต่อไป ไม่ให้หมดให้สิ้นไป เมื่อให้ทานไม่หมดไม่สิ้นไปเช่นนี้ พวกพ้องก็มากขึ้นเป็นลำดับ มีร้อย ก็เพิ่มเป็นสองร้อย สามร้อย สี่ร้อย ห้าร้อย หกร้อย จนกระทั่งพันหนึ่ง สองพัน สามพัน เป็นลำดับไป **การให้นี่แหละเป็นตัวสำคัญ เมื่อมีพวกพ้องมากขึ้นแล้ว ก็ให้รักษาศีล ให้บริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ และเจริญภาวนา ทำภาวนาให้เจริญขึ้นทุกคน เมื่อพวกเขาเจริญภาวนาแล้ว ภาวนานั่นแหละจะช่วยเขาได้ทุกสิ่งทุกประการ**

พุทฺเธ สทฺทหติ ธมฺเม สทฺทหติ สงฺเฆ สทฺทหติ ให้เชื่อพุทธรัตนะ ให้เชื่อธรรมรัตนะ และให้เชื่อสังฆรัตนะ **การเชื่อพุทธรัตนะนั้นเชื่ออย่างไร? พุทธรัตนะท่านไม่มีกิเลส กิเลสไม่มีในท่าน ท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ทุกอย่าง ความเห็น ความจำ ความคิด ความรู้ ของท่านบริสุทธิ์ทุกอย่าง ถูกต้องร่องรอยของพระธรรม พระสงฆ์** พุทธรัตนะท่านรับสั่งอย่างไร เราต้องเชื่อไปตามพระรัตนะนั้น **ธรรมรัตนะทรงสัตว์ผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว เป็นของดีฝ่ายเดียว** เราเชื่อแต่สิ่งดีและทำตามแต่สิ่งที่ดี ทำตามธรรมนั้น เราก็จะเป็นคนชั้นสูง เพราะเราเชื่อตามธรรมและดำเนินตามนั้น **สังฆรัตนะ ดำเนินตามพระสงฆ์ผู้รักษาธรรมไม่ให้สูญไป ให้ธรรมนั้นมั่นคงอยู่** พระสงฆ์ผู้รักษาธรรมก็ดำเนินตามธรรมนั้น เราก็เชื่อและเดินตามธรรมตามพระสงฆ์ ถ้าว่าเชื่อในพระพุทธ ในพระธรรม และ

ในพระสงฆ์ เช่นนี้แล้วจะเอาตัวรอดได้ ฉะนั้น จึงควรรู้จักพระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ

อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคตึ สภาพที่เป็นบุญย่อมนำสัตว์ไปสู่สุคติ สภาพที่เป็นบาปย่อมนำสัตว์ไปสู่ทุคติ **บุญและบาปนั้นเป็นอย่างไร?** วันนี้จะแสดงเรื่องบุญและบาปให้เข้าใจกันเสียที บุญและบาปนั้นเป็นอย่างนี้ วันนี้เรามาทำบุญกันมากคนด้วยกัน คือท่านเจ้าภาพผู้ถวายทานในวันนี้ได้ชักชวนพวกพ้องให้มาทำบุญเลี้ยงพระที่วัดปากน้ำ เพราะการทำบุญนั้น ได้บุญจริง ๆ เพราะเจ้าภาพผู้ชักชวนเขาเห็นเช่นนั้น **บุญนั้นไม่ใช่มองไม่เห็น มองเห็นได้** ถ้าหากบุญมองไม่เห็นเจ้าภาพเขาก็ไม่ชวนพวกพ้องมาทำบุญ **บุญนั้นอยู่ที่ไหน? รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร? เราทำให้ถูกส่วนเข้า จึงจะมองเห็นบุญอย่างแน่แท้โดยไม่ต้องสงสัย**

เจ้าภาพได้ชักชวนพวกพ้อง เตรียมเครื่องไทยทานวัตถุมาทำบุญ เวลาเช้าได้ถวายยาคูข้าวต้ม เวลาเพลได้ถวายโภชนาหารพร้อมด้วยสูปพยัญชนะ และเวลาบ่ายให้มีพระธรรมเทศนา นี่เพราะต้องการบุญจริง ๆ **การทำบุญต้องทำให้ถูกส่วน** ถูกส่วนตรงไหน? คือนำเครื่องไทยทานวัตถุมาถวายพระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์รับเครื่องไทยทานวัตถุจากมือของผู้ให้ **เครื่องไทยทานขาดจากสิทธิของผู้ให้ เป็นสิทธิของผู้รับขณะใด ปุญญาภิสันธา บุญไหลมาในขณะนั้น** ไหลมาจากที่ไหน?

เวลาฝนตก เราเห็นมิใช่หรือ? ฝนมาทางท้องฟ้า ไม่ใช่มาทางใต้ดิน ฝนมาจากท้องฟ้า แต่เดิมฝนมาจากที่ไหน? ฝนก็อยู่ในก้อนเมฆดำ ๆ นั่นแหละ พอเมฆตั้งขึ้นแล้วประเดี๋ยวฝนก็ตก ฝนอยู่ในก้อนเมฆนั่นเอง เราเห็นกันเพียงเท่านั้น เรื่องนี้ไม่ใช่เพียงแต่พวกเรา แม้กษัตริย์ในครั้งเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ กษัตริย์เหล่านั้นก็ถามกันว่า รู้หรือว่าข้าวมาจากไหน? ข้าวที่บริโภคเสวยอยู่ในชามนั้น กษัตริย์องค์หนึ่งผลุดลุกขึ้นตอบว่า ข้าวนั้นมาจากยุ้ง เพราะวันหนึ่งไปไหนมา เห็นเขาโกยข้าวออกจากยุ้งข้าว จึงได้กล่าวอย่างนั้น กษัตริย์อีกองค์หนึ่งบอกว่า ข้าวนั้นมาจากครก เพราะไปเห็นเขาตำข้าว จึงตอบว่าข้าวมาจากครก กษัตริย์อีกองค์หนึ่งตอบว่า ข้าวมาจากในหม้อ เพราะไปเห็นข้าวในหม้อมา ไม่เคยเห็นข้าวในยุ้งในฉางหรือที่เขาตำเขาโขลก อีกองค์หนึ่งตอบว่า ข้าวมาจากในชามที่สำรับนั่นแหละ เพราะตนเห็นมาเพียงแค่นั้น ไม่เคยเห็นในที่อื่นเลย นี่เป็นกษัตริย์สุขุมาลชาติอย่างนี้ ยังไม่รู้ไม่ทราบ เราก็เหมือนกัน ฝนนี่หากเราจะถามว่ามาจากไหน? เราก็คงตอบได้ว่ามาจากก้อนเมฆดำ ๆ บนท้องฟ้านั้น ที่อื่นก็ไม่เห็นมี ไม่เข้าใจ ไม่เห็น

แท้จริง ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ วิญญาณธาตุมีอยู่ ถ้าผู้มีปัญญา ในอากาศว่าง ๆ

นี่แหละเขาสามารถใช้เครื่องดักเอาไอน้ำในอากาศก็ได้ ในศาลานี้ก็มีธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เต็มไปหมด แต่ผู้ใดจะให้ฝนตก ผู้นั้นต้องทำฝนเป็น เรียกฝนเป็น แก้ไขทำฝนขึ้นได้ ทำน้ำขึ้นได้ ผู้เทศน์นี้ได้เคยแก้ไขมาแล้ว จะแก้ไขเกณฑ์ฝนได้เหมือนกัน

เมื่อรู้จักหลักและที่มาของฝนแล้ว ก็จะรู้ได้ด้วยว่าบุญที่มนุษย์ทำมาจากไหน? ก็มาจากในกลางกายนี้ ตรงกลางของใจนั้น กลางของกลาง กลางของกลาง กลางของกลาง หนักเข้าก็พบดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน กลางของกลางหนักเข้าไป ก็พบดวงศีลศูนย์กลางเข้าไปก็พบดวงสมาธิ กลางของกลางเข้าไปอีกก็พบดวงปัญญา กลางของกลางเข้าไปอีกพบดวงวิมุตติ กลางของกลางเข้าไปอีก พบดวงวิมุตติญาณทัสสนะ กลางของกลางเข้าไปอีก พบกายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์ละเอียดก็มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม เหมือนกัน เป็นชั้น ๆ เข้าไปอย่างนี้ นี่หัดเข้าไปหากายเป็นชั้น ๆ เข้าไป เข้าไปหากายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายพรหม กายพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา กายโสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด กายอนาคา กายอนาคาละเอียด กายอรหัต กายอรหัตละเอียด หนักขึ้นไปเป็นชั้น ๆ

หากจะเข้าไปหาน้ำบ้าง กลางของกลางธาตุน้ำนั้น กลางของกลาง ๆ ๆ ก็จะเข้าไปพบทะเล พบทะเลหนักลงไป ๆ ๆ จะใช้น้ำสักเท่าไรก็ใช้ไม่หมด ใช้ไม่รู้จักหมดจักสิ้น จะเอาน้ำเท่าใดก็ได้ เข้าไปกลางของกลางนั่นแหละ ไม่ใช่อยู่ที่อื่น นี่ต้องการน้ำ ต้องทำอย่างนี้

หาก **ต้องการบุญก็เข้าไปในกลางกายนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้าไป ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบน ไม่ไปทั้งนั้น กลางของกลางหนักขึ้นทุกทีก็จะเข้าไปพบบุญทะเลบุญอยู่ในกลางกายนั้น เจ้าของผู้ปกครองบุญนั้นมี ๒ ภาค มารปกครองภาคหนึ่ง พระปกครองภาคหนึ่ง**

ถ้าภาคพระปกครอง ทำบุญทำกุศลต่าง ๆ พระท่านก็ส่งบุญส่งกุศลมาให้ เหมือนส่งกระแสไฟฟ้าให้ใช้นี่แหละ ผู้ส่งกระแสไฟฟ้ามาให้ใช้ก็มีอยู่ ถ้าเขาไม่ส่งมาให้เรา เราก็ใช้กระแสไฟฟ้าไม่ได้ บุญก็เหมือนกัน พระเป็นผู้ปกครอง ดิน ฟ้า อากาศ ก็มีผู้ปกครองเหมือนกัน

ที่บังคับเราให้เกิดให้แก่ให้เจ็บและให้ตายอยู่เดี๋ยวนี้แหละพวกมารบังคับให้เป็นไปตามนั้น ส่วนพวกพระบังคับไม่ให้เกิดไม่ให้แก่ไม่ให้เจ็บและไม่ให้ตาย นี่พวกพระกับพวกมารบังคับอย่างนี้ เวลานี้พวกพระบังคับไม่ให้รบกัน แต่พวกมารบังคับให้รบกัน

หนักขึ้น

เมื่อรู้จักหลักอย่างนี้แล้ว **บุญที่ไหลมาติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ของผู้บำเพ็ญบุญนั้น ไม่ใช่ดวงเล็กน้อยเลย** เจ้าของทานวันนี้ **บุญไหลมาติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ไม่ใช่ดวงเดียว** ในขั้นกายมนุษย์นี้ก็ไหลมาติดอยู่ ขั้นกายมนุษย์ละเอียดก็ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ในขั้นกายทิพย์ก็ติดอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ขั้นกายทิพย์ละเอียดก็ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ขั้นกายรูปพรหม ก็ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นรูปพรหม ขั้นกายรูปพรหมละเอียดก็ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ขั้นกายอรูปพรหม ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ขั้นกายอรูปพรหมละเอียด ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ขั้นกายธรรม ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ขั้นกายธรรมละเอียด ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด ติดขึ้นไปอย่างนี้จนกระทั่งทุก ๆ กาย นับอสงไขยกายไม่ถ้วน **เมื่อรู้บุญติดอยู่เช่นนี้แล้ว เราจะไปทุกข์ยากอะไร แตกกายทำลายขันธ์ไป ก็เป็นหน้าที่ของบุญ เพราะบุญของเรามากอยู่แล้ว บุญจะจัดเป็นชนกกรรมนำไปเกิด**

ใครจะเป็นคนนำไปเกิด? ในเมื่อกายมนุษย์แตกดับไปแล้ว กายมนุษย์ละเอียดยังเหลืออยู่อย่างเรานอนฝันไป ตายก็เหมือนกับนอนหลับฝันไป กายมนุษย์ละเอียดออกจากกายมนุษย์ไป เพราะกายมนุษย์นี้แตกดับเสียแล้ว ดวงบุญในกายมนุษย์นี้ก็แตกดับหมด ดวงธรรมที่ให้เป็นกายมนุษย์ก็แตกดับ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทำลายหมดไม่มีเหลือ แต่ว่า **ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั้น มีดวงบุญอีกดวงหนึ่ง ดวงบุญดวงนั้นแหละจะนำไปเกิด** ในตระกูลสูง ๆ มีกษัตริย์มหาศาล มีทรัพย์สมบัติบริวารนับจะประมาณไม่ได้ เศรษฐีมหาศาล พราหมณ์มหาศาลมีทรัพย์สมบัติบริวารนับประมาณไม่ได้ คหบดีมหาศาลมีทรัพย์สมบัติบริวารนับประมาณไม่ได้ ให้เกิดในตระกูลสูง ๆ อย่างเช่นนั้น **ทว่าในมนุษย์โลกไม่พอรับบุญขนาดใหญ่ ๆ ขนาดนี้ ก็ให้ไปเกิดในสวรรค์** ชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามาพิภพ ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ให้เกิดในกายทิพย์สูงขึ้นไป กายทิพย์ในชั้นจาตุมหาราช กายทิพย์ในชั้นดาวดึงส์ กายทิพย์ในชั้นยามาพิภพ กายทิพย์ในชั้นดุสิต กายทิพย์ในชั้นนิมมานรดี กายทิพย์ในชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ในกามภพนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง

กายมนุษย์ละเอียดพอส่งขึ้นไปถึงกายทิพย์ กายมนุษย์ละเอียดก็ดับเหมือนกัน ในดวงกายทิพย์ละเอียดก็ดับหมด ในดวงกายทิพย์ละเอียดก็ใช้ไปตามหน้าที่ นี่เขาเรียกว่า **กมฺมวิปาโก อจินฺตโย ลักษณะที่แสดงบาปกรรมที่บุญส่งผลให้เป็นไปเป็นชั้น ๆ** ยังไม่มีใครแสดงให้รู้ เพราะไม่ใช่เป็นของธรรมดาสามัญทั่วไป **พวกมีธรรมกายเขาเห็นปรากฏชัดเจน** เป็นชั้น ๆ เป็นกาย ๆ ไปดังนี้

เมื่อรู้จักหลักเช่นนี้แล้ว เรามาบำเพ็ญบุญกันวันนี้ เราได้จริง ๆ อย่างนี้ และพาตัวให้เป็นสุขให้ไปสู่สุคติ ในมนุษย์โลกถ้าเรามีบุญเสียแล้ว จะค้าขายก็ร่ำรวย จะทำงานทำกิจการอะไรก็เจริญ จะหาทรัพย์สมบัติก็ได้คล่องสะดวกสบายไม่ติดขัดแต่ประการใด ถ้าว่าไม่มีบุญจะทำอะไร ก็ติดขัดไปเสียทุกอย่างทุกประการ ดังนั้น จึงได้ชักชวนพวกเราให้มาทำบุญทำกุศลเสีย จะได้เลิกจนเลิกทุกข์ยากลำบากเสียที

การทำบุญเลี้ยงพระเช่นนี้ ถูกต้องตำรับตำราทางพระพุทธศาสนา เพราะพระองค์ทรงรับสั่งไว้ว่า **โภชนํ ภิกฺขเว ททมาโน ทายโก** ทายกผู้ให้ทานโภชนาหาร **ปฏิคาหกานํ ปญฺจฐานานิ เทติ** ชื่อว่า ให้ฐานะ ๕ ประการ แก่ปฏิคาหก **กตมานิ ปญฺจฐานานิ** ฐานะ ๕ ประการเป็นไฉน? **อายุํ เทติ** ชื่อว่า ให้อายุประการหนึ่ง **วณฺณํ เทติ** ชื่อว่า ให้วรรณะประการหนึ่ง **สุขํ เทติ** ชื่อว่า ให้ความสุขประการหนึ่ง **พลํ เทติ** ชื่อว่าให้กำลังประการหนึ่ง **ปฏิภาณํ เทติ** ชื่อว่า ให้ความเฉลียวฉลาดประการหนึ่ง

ในท้ายพระสูตรท่านกล่าวว่า **อายุํ โข ทตฺวา อายุสฺส ภาคี โหติ** ผู้ให้อายุย่อมมีอายุเป็นส่วนตอบ อายุนั้นให้อย่างไร? คือการให้ข้าวอาหารแก่พระภิกษุหรือสามเณรอิ่มหนึ่ง อุบาสกอุบาสิกาอิ่มหนึ่ง เราก็มีอายุอยู่ได้เจ็ดวัน ที่เรามีอายุยืนได้เจ็ดวันก็เกิดเพราะผลทานที่เราให้ทานนั้น คือให้อายุนั่นเอง หรืออีกอย่างหนึ่ง ผู้ให้อายุย่อมไม่ตายในปฐมวัย ไม่ตายเมื่อเป็นหนุ่ม ไม่ตายเมื่อเป็นสาว แก่เฒ่าชราจึงตาย หรือจนถึงอายุขัยจึงตาย อย่างนั้นเราเรียกว่า ถ้วนอายุขัย ถ้าว่าเกินกว่านั้น เรียกว่า เรากระทำกองการกุศล

เมื่อเราได้บุญแล้ว เราจะทำอย่างไร? เราจะรักษาบุญอย่างไร? เพราะเราไม่เห็นบุญ เราต้องเอาใจไปจดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ของเรา ทำใจให้หยุดให้นิ่ง บังคับใจให้หยุดให้นิ่งว่าบุญของเรามีอยู่ตรงนี้ ถ้าพอใจหยุดได้แล้ว และถูกส่วนเข้าแล้วเราจะเห็นดวงบุญของเรา เห็นชัดเจนทีเดียว ถ้าเราไปเห็นดวงบุญเช่นนั้นเราจะปลาบปลื้มใจสักเพียงใด ย่อมดีอกดีใจเป็นที่สุด จะหาเครื่องเปรียบเทียบไม่ได้เลย **ฉะนั้น จงพยายามอุตส่าห์เอาใจไปหยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ นึกถึงบุญที่เราได้กระทำในวันนี้ อย่าไปติดขัดสิ่งหนึ่งสิ่งใดเสีย ถ้าไปค้าขายติดขัด**

ขึ้น ก็ขอให้บุญช่วย นึกถึงบุญตรงกลางดวงธรรมนั้น ถ้าว่ามีอุปสรรคเข้ามาแทรกแซงอย่างใดอย่างหนึ่ง มีผู้มารุกรานเบียดเบียนประการใด ก็ขอให้บุญช่วย สิ่งอื่นช่วยไม่ได้ ไม่ต้องไปขอร้องให้ใครมาช่วย ให้เอาใจไปหยุดอยู่ศูนย์กลางตรงบุญนั่นแหละ หยุดอยู่นิ่งอยู่อย่างนั้น บุญเป็นช่วยได้แน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย

พระสิทธัตถราชกุมาร ทรงบำเพ็ญบารมีอยู่ที่ใต้ต้นศรีมหาโพธิ ขณะบำเพ็ญพอถูกส่วนจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระยามารทราบเหตุสะดุ้งพรึบทีเดียว ครั้งแรกออกแสวงหาโพธิญาณใหม่ ๆ ปัญจวัคคีย์ได้ตามปฏิบัติอยู่และเมื่อเขาเหล่านั้นเห็นว่า เราเป็นผู้ประพฤติเลว ปฏิบัติไม่ถูกร่องรอยความเป็นพระพุทธเจ้า ตามประเพณีโบราณกาลมา จึงได้เลิกปฏิบัติในเราเสีย ทอดทิ้งให้อยู่แต่ผู้เดียว แต่เทวดาก็ยังพิทักษ์รักษาเราอยู่ แต่เมื่อมารมาผจญครั้งนี้ พวกเทวดาเหล่านั้นหนีไปหมด ไปอยู่ที่ขอบปากจักรวาลเสียสิ้น เพราะความเกรงกลัวในพระยามาร และก็อะไรเล่าจักเป็นที่พึ่งของเราได้ในขณะเข้าที่อับจนเช่นนี้ นอกเสียจากบารมีที่เราได้กระทำไว้แล้วเป็นไม่มี เมื่อทรงระลึกถึงบารมีที่ได้ทรงกระทำมาแล้วเท่านั้น นางพระธรณีทราบทันที ลุกขึ้นกราบทูลพระบรมศาสดาว่า ขอพระองค์อย่าได้ปริวิตกเดือดร้อนไปเลย ในเรื่องมารผจญพระองค์ในครั้งนี้ หม่อมฉันจะรับอาสาปราบมารเอง พระองค์อย่ากังวล ทรงกระทำความเพียรต่อไปเถิด เพราะพระองค์ได้ทรงสร้างบารมีมาแล้วตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ และได้หลั่งอุทกวารีให้ตกลงเหนือพื้นดิน หม่อมฉันได้รองรับไว้ด้วยมวยผมนี้จนหมดสิ้น ไม่มีเหลือเลยแม้สักหยาดหนึ่ง หม่อมฉันจะปราบพระยามารนี้ ด้วยน้ำที่พระองค์ทรงกรวดนั้น พอกราบทูลดังนั้นก็รูดน้ำในมวยผมปราดเดียวเท่านั้น กลายเป็นทะเลท่วมทับมารจนหมดสิ้น พวกมารได้พ่ายแพ้ ศัสตราวุธกลายเป็นธูปเทียนบูชาพระศาสดาไปหมด นี่ปรากฏอย่างนี้มาแล้ว

เราก็เหมือนกัน แสวงหาบุญสร้างบารมีบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนาได้บุญแล้ว ให้ใจจดอยู่ที่บุญนั้น เมื่อประสบภัยได้ทุกข์ยากประการใด ก็นึกถึงบุญนั้นอย่าไปนึกสิ่งอื่นให้เหลวไหล อย่าไปนึกถึงผี ผีมันจะเป็นอะไร ผีสู้มนุษย์ไม่ได้ ผีมันตายไปจากมนุษย์แล้ว จึงกลายเป็นผี มนุษย์วิเศษกว่าผีมากนัก ผีจึงสู้มนุษย์ไม่ได้ จะไปนับถืออะไรกับผี ผีช่วยอะไรไม่ได้เลย สู้นึกถึงมนุษย์ไม่ได้ ไปนับถือจ้าว ๆ ก็ช่วยอะไรไม่ได้ เพราะจ้าวตายไปจากมนุษย์แล้ว จ้าวผีจ้าวสางนั้นสู้มนุษย์ไม่ได้ แพ้มนุษย์ทั้งนั้น มนุษย์นี้เป็นผู้มีฤทธิ์เดชมากกว่า หรือนึกถึงต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ไปกราบไหว้ต้นไม้ ต้นไม้จะทำอะไรได้ เราเอามาทำฟืนหุงอาหาร ผ่าเอามาทำฟืนหุงข้าวอยู่เรื่อย ๆ เอามาทำบานประตูหน้าต่าง มาทำพื้นบ้าน แล้วมันจะมาทำอะไรให้เราได้ ต้องนึกถึงบุญ สิ่งอื่นอย่า

ไปนึก นึกถึงบุญแต่เพียงอย่างเดียว เมื่อต้องภัยได้รับความทุกข์ยากลำบากอย่างใด ก็ให้นึกถึงบุญ เอาใจไปจดอยู่ที่บุญ ทำมาค้าขายอะไรก็ให้เอาใจไปจดอยู่ที่บุญนั้น จะได้ค้าขายคล่องได้กำไรเกินควรเกินค่า จะไปทำนาทำสวน ก็เอาใจไปจดอยู่ที่บุญนั้น บุญจะให้ผลของนาและสวนเกินควรเกินค่า ไปรับราชการก็เอาใจไปจดอยู่ที่บุญนั้น หน้าที่ราชการก็จะรุ่งโรจน์โชตนาการยิ่งขึ้นใหญ่ ถ้าปกครองบ้านเรือนก็เอาใจจดอยู่ที่บุญนั้นเหมือนกัน บ้านเรือนก็จะรุ่งเรือง อย่าเอาใจไปจดอยู่ที่อื่น นี่เราเรียกว่า หาบุญได้ และใช้บุญเป็น ถ้าหากเอาใจไปจดเสียที่อื่น จะเป็นต้นไม้ ขี้วัว ขี้ควาย อะไรจิปาถะ ชื่อว่า หาบุญได้ แต่ใช้บุญไม่เป็น

ถ้าจะหาบุญได้ใช้บุญเป็น ก็ต้องเอาใจไปจดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงบุญ พอใจจดหยุดนิ่งอยู่กลางดวงบุญ ก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั้น กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ก็เข้ากลางของกลางที่หยุดอีก กลางของกลาง ๆ ๆ ก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ พอใจหยุดถูกส่วนเข้า ก็เข้ากลางของกลาง ๆ ๆ ก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญา พอใจหยุดถูกส่วนเข้า ก็เข้ากลางของกลาง ๆ ๆ อีก เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ พอใจหยุดถูกส่วนเข้า เข้ากลางของกลาง ๆ ๆ อีก ก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอใจหยุดถูกส่วนเข้า ก็เข้ากลางของกลาง ๆ ๆ อีก ก็จะเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด เมื่อเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียดและปฏิบัติแบบเดียวกันเรื่อยไป ก็จะเข้าถึงกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา กายโสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด กายอนาคา กายอนาคาละเอียด กายธรรมอรหัต กายธรรมอรหัตละเอียด เป็นลำดับขึ้นไป เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ เขาจึงจะเรียกว่า หาบุญได้ ใช้บุญเป็น จะเป็นคนมีปัญญาเจริญก้าวหน้ายิ่งใหญ่ไพศาลทีเดียว ถ้าเป็นหญิงก็จะได้ชื่อว่า บัณฑิตถี หญิงผู้มีปัญญา ถ้าเป็นชายก็จะได้ชื่อว่า บัณฑิโต ชายผู้มีปัญญา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงหาบุญได้ และทรงใช้บุญเป็น พระองค์ทรงสร้างบารมีของพระองค์มา และทรงใช้บารมีของพระองค์เป็น เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ทรงเข้าใกล้ใครก็ทรงให้เป็นเหมือนอย่างพระองค์หมด ให้ได้มรรคผลตามพระองค์ ให้เป็นสาวกพระพุทธเจ้าเสีย ให้เป็นพหูสูตเสีย เสด็จตามพระองค์ไป

เราเมื่อได้ถวายทานแล้ว ได้รักษาศีล เจริญภาวนาแล้ว ก็ต้องให้เห็นผลทาน ให้

เห็นผลศีล และให้เห็นผลของการเจริญภาวนา จึงจะได้ชื่อว่า เราทำบุญ รักษาศีล เจริญภาวนาแล้ว ใช้บุญ ใช้ศีล และใช้ภาวนาเป็น อย่าเกียจคร้าน จงหมั่นพยายามบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนาไว้ให้เสมอ เพื่อเราจะได้รับความสุขทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า

บัดนี้ ท่านทั้งหลายได้สมบูรณ์บริบูรณ์แล้วด้วย **คุณธรรม ๕ ประการ** คือ **ทาน ศีล สุต จาค** และ **ปัญญา** เพราะ **ทาน** เราก็ได้ถวายแล้วแต่เช้าและเพล **ศีล** เราก็ได้สมาทานแล้วทั้ง ๕ ประการ **สุตะ** บัดนี้เราก็ได้สดับตรับฟังพระสัทธรรมเทศนาอยู่แล้ว **จาคะ** เราก็ได้บริจาคแล้ว สละกิจการงานความกังวลน้อยใหญ่ทางบ้านเสียมาบำเพ็ญบุญในวันนี้ นี่ก็ชื่อว่า จาคะ **ปัญญา** เมื่อเราฟังธรรมเทศนาแล้ว เราก็รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผิดถูกสูงต่ำเราก็รู้ นั่นก็ชื่อว่า ได้ปัญญา

คุณธรรม ๕ ประการ คือ **ทาน ศีล สุต จาค ปัญญา มีอยู่ในขันธสันดานของหญิงใดชายใดแล้ว หญิงชายนั้นจะปรารถนาเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า ก็ได้สมความปรารถนา** ในขณะที่คุณธรรม ๕ ประการนี้สมบูรณ์บริบูรณ์แล้วในขันธสันดานหรือจะปรารถนาเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ก็ย่อมสำเร็จสมความปรารถนา จะปรารถนาพระอัครสาวกก็ได้สมความปรารถนา หรือจะปรารถนาเป็นอย่างหนึ่งอย่างใดก็ย่อมได้ทั้งนั้น **ดังนั้น ท่านทั้งหลายจะปรารถนาเป็นอย่างใด จะปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า เป็นพระสาวก ก็ขอให้ปรารถนาเอาตามใจชอบเถิด**

อวสานกาลเทศนานี้ ขอท่านผู้เป็นเมธีมีปัญญาทั้งหลาย พึงมนสิการกำหนดไว้ในใจของตนทุกถ้วนหน้าว่า **สภาพที่เป็นธรรมย่อมนำสัตว์ไปสู่สุคติ และสภาพที่เป็นอธรรมย่อมนำสัตว์ไปสู่ทุคติ สภาพที่เป็นบุญก็ย่อมนำสัตว์ไปสู่สุคติ สภาพที่เป็นบาปก็ย่อมนำสัตว์ไปสู่ทุคติ** สภาพที่เป็นบุญ เป็น **ดวงใส** ติดอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ สภาพที่เป็นบาปเป็น **ดวงดำ** ติดอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์แบบเดียวกัน **ถ้าดวงบุญใหญ่โตกว่าก็นำไปสู่สวรรค์ ถ้าดวงบาปใหญ่โตกว่าก็นำไปสู่นรก ใครจะแก้ไขอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ทั้งนั้น ย่อมเป็นไปตามคติของตน** เหมือนหญิงชายจะเป็นสามีภรรยากัน ใครก็แล้วแต่ จะต้องตกลงใจของกันและกันเอง

ฉะนั้น การที่สัตว์จะไปสู่ทุคติ ภพดึงดูดมีอยู่ ทำความชั่ว ไม่มีความดีเข้าไปจุนเจือเลย แม้เพียงเท่าปลายผมปลายขน พอแตกกายทำลายขันธ์โลกันต์ดึงดูดเอาไป จะไปอยู่ที่อื่นใดไม่ได้ทั้งนั้น อายตนะบาปดึงดูดไปทันที ถ้าว่าภพหย่อนลงกว่านั้นมา ก็ไปอยู่ในอเวจีมหาตาปนรก เหล่านี้ เป็นต้น แต่พอมาเกิดในจำพวกสัตว์เดรัจฉานได้ สัตว์เดรัจฉานก็ดึงดูดเอาไปเกิดในจำพวกสัตว์เดรัจฉาน แต่ถ้าทำความผิดไม่ถึงขนาดนั้น ก็ไปเกิดเป็นเปรต

อสุรกาย ตามลำดับไป

ถ้าทำความดีด้วย กาย วาจา ใจ ไม่มีความชั่วบาปช้าเข้ามาเจือปนเลย พอแตกกายทำลายขันธ์ อายตนะของมนุษย์ดึงดูด เข้าสู่ครรภ์สัตว์ไปติดอยู่ในกำเนิดมนุษย์ ถ้าดีมากขึ้นไปกว่านี้ ก็ไปเกิดในจำพวกเทวดา เป็นชั้น ๆ สูงขึ้น ชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี สูงขึ้นไปตามสภาพของธรรมดึงดูดกันเองว่า **ตนได้กระทำความดีไว้ขนาดเท่าไร ควรอยู่ควรเกิดในที่ไหน เมื่อตรงกับอายตนะไหน อายตนะนั้นก็ดึงดูดไป** เขามีอายตนะสำหรับเหนี่ยวรั้งและดึงดูดกันทั้งนั้น เราติดอยู่ในมนุษย์นี้ไปไหนได้เมื่อไร ไปไม่ได้ทั้งนั้น อยากจะตายก็ตายไม่ได้ บ่นไปเถอะก็ไม่ตาย แต่พอถึงกำหนด ไม่อยากตายก็ต้องตาย จะถูกบังคับบัญชาอย่างนี้ ดึงดูดอย่างนี้เสมอไป **เหตุนี้เราจึงได้แสวงหาบุญ บุญจะได้ดึงดูดไปสู่สุคติ ทุคติ จะได้ไม่มีต่อไป**

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาในภัตตานุโมทนากถา เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของเจ้าภาพและสาธุชนทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฏกตฺยานุภาเวน** ด้วยอำนาจปิฎกทั้งสาม คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอานุภาพชินสาวก สาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบันดาลความสุขสวัสดิ์ให้บังเกิดมีเป็นปรากฏในขันธสันดานแห่งท่านผู้เป็นเจ้าภาพ และสาธุชนทั้งหลายบรรดาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมาภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้

๓๐. รัตนสูตร

๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

กิญฺจาปิ โส กมฺมํ กโรติ ปาปกํ
กาเยน วาจายุท เจตสา วา
อภพฺโพ โส ตสฺส ปฏิจฺฉทาย
อภพฺพตา ทิฏฺฐปทสฺส วุตฺตา
อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงในรัตนคาถา แก้ด้วย **สังฆรัตนะ** ตามวาระพระบาลีที่มีในบทรัตนสูตร ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงประทานเชิดชูพระอริยสงฆ์ ให้เป็นเนติแบบแผนเป็นตำรับตำราสืบมา ครั้งพระศาสดามีพระชนม์อยู่ เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพานแล้ว พระธรรมสังฆาจารย์เถรเจ้าทั้งหลายร้อยกรองขึ้นสู่สังคายนา ตลอดมาจนกระทั่งเราท่านทั้งหลาย จะได้สดับ ณ บัดนี้

ตามวาระพระบาลีที่ในเบื้องต้นว่า **กิญฺจาปิ โส กมฺมํ กโรติ ปาปกํ กาเยน วาจายุท เจตสา วา อภพฺโพ โส ตสฺส ปฏิจฺฉทาย อภพฺพตา ทิฏฺฐปทสฺส วุตฺตา** นี่เป็นเนื้อความของพระบาลี พระโสดาบันบุคคลฉะนั้นยังกระทำกรรมอันเป็นบาป **อภพฺโพ โส ตสฺส ปฏิจฺฉทาย** ถึงกระนั้นท่านก็ย่อมไม่ควรเพื่อจะปกปิดซึ่งกรรมอันเป็นบาปนั้นไว้ **อภพฺพตา ทิฏฺฐปทสฺส วุตฺตา** ความเป็นผู้เห็นทางพระนิพพานไม่ควรปกปิดบาปกรรมนั้นไว้ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับสั่งแล้ว **อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ** แม้อันนี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ **เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิโหตุ ฯ** ด้วยความกล่าวสัตย์นี้ ขอความสวัสดีจงมี นี้แปลเนื้อความของบาลีเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้ นี่เป็นรัตนะอันประณีต ถ้าจะเรียงความเป็นสยามแท้ ๆ ไม่ให้เกี่ยวด้วยพระบาลีเลยก็ได้ว่า **พระโสดาบันบุคคลยังทำกรรมเป็นบาปอยู่ ถึงกระนั้นท่านไม่ปกปิดบาปกรรมอันนั้นไว้ ความเป็นผู้มีทางพระนิพพานอันเห็นแล้ว ไม่ควรปกปิดบาปกรรม**

อันนั้น อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับสั่งแล้วอย่างนี้ แม้อันนี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ ด้วยความสัตย์นี้ขอความสวัสดีจงมี นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ไม่เกี่ยวด้วยพระบาลีเลย ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายในเรื่องพระโสดาบันบุคคลต่อไป

พระโสดาบันบุคคลนั้น เราก็ไม่รู้จักว่ารูปพรรณสัณฐานนั้นเป็นอย่างไร เนื้อตัวเป็นอย่างไร ไม่เป็นอย่างไรดอก เป็นมนุษย์ธรรมดานี่แหละ แบบเดียวกับพวกเรา เป็นหญิงเป็นชาย เป็นภิกษุ สามเณร อย่างนี้แหละ เป็นพระโสดาบันเราก็ไม่รู้ เป็นพระสกทาคามีเราก็ไม่รู้ เป็นอนาคาเราก็ไม่รู้ เป็นพระอรหัตเราก็ไม่รู้ ไม่รู้จักทั้งนั้น อย่าว่าแต่เราในยุคนี้ครั้งนี้เลยที่ไม่รู้ตัวพระโสดา สกทาคา อนาคา อรหัต น่ะ ครั้งพุทธกาลแท้เทียวต่อหน้าพระพุทธเจ้า มีสามเณรเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งอายุได้ ๗ ขวบ เป็นพระอรหันต์สูงสุดในพระพุทธศาสนา ภิกษุหนุ่มก็มีพรรษาหลายพรรษาแล้ว เห็นเณรก็รักใคร่ เนื้อท่านเกลี้ยงเกลา สะอาดสะอ้านเป็นลูกมะปรางเทียว ใจท่านสมบูรณ์บริบูรณ์เป็นพระอรหันต์ไปทีเดียว ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหานแล้ว เข้าไปถาม พ่อเณรไม่คิดถึงโยมบ้างหรือ ยังเด็กเล็กอยู่รักใคร่อยากจะพูดกับสามเณร พ่อเณรไม่หิวข้าวหรือเย็น ๆ น่ะ เณรก็บอกไปตามหน้าที่ของเณร หนักเข้า เข้าไปใกล้เอามือลูบศีรษะเณรเข้าแล้ว ลูบมือลูบเท้าลูบหัวสามเณรเข้าแล้ว พอไปลูบหัวเข้าเท่านั้นแหละ พระพุทธเจ้าเหลือบพระเนตรมาเห็นเข้าแล้ว ว่า โอ้ภิกษุนั่นไม่รู้จักอะไร ไปจับอสรพิษเข้าที่เขี้ยวทีเดียว ลูบช้างสับมันเข้าที่งาทีเดียว ไม่รู้จักตายเมื่อไหร่ล่ะ รับสั่งหาพระอานนท์ทีเดียว ให้ประชุมหมู่ภิกษุสามเณรพร้อมกัน พระองค์ทรงรับสั่งว่าเราจะต้องการน้ำที่สระในอโนดาตนั่นมาชำระพระบาทสักหน่อยหนึ่ง ใครจะไปเอาให้เราได้ก็จงไปเถอะ ไปตามปรารถนา ทรงรับสั่งแล้วท่านก็ดุษณีภาพนิ่งอยู่ พระอรหันตขีณาสพเจ้าทั้งหลายท่านก็รู้ ปัญหาข้อนี้ไม่ได้ผูกเพื่อท่าน ผูกเพื่อสามเณรองค์นั้น ส่วนภิกษุปุถุชนก็ไม่รู้จะไปเอาได้อย่างไรน้ำในสระอโนดาต เหมือนยังกับพวกเราในบัดนี้ ไม่มีฤทธาศักดา–นุภาพ ไม่มีมรรคผลอันใด ที่จะเหาะเหินเดินอากาศไปเอาน้ำสระอโนดาตได้ ก็ไม่อาจจะไปได้เพราะไปไม่ได้จริง ๆ เป็นปุถุชนท่านก็จนใจอยู่ พอสมควรแล้วสามเณรก็ลุกขึ้นทีเดียวไปเอาหม้อต้มกลักใหญ่ไม่ใช่น้อย เอาเชือกผูกหม้อต้มกลักเข้าที่ปากหม้อ เอาเหน็บเข้าที่ข้างหลัง เหมือนคนขึ้นตาลดังนั้น พอเหน็บเข้าข้างหลังได้ สามเณรก็ไปในอากาศเหมือนยังกับหงส์บินไปในอากาศ หม้อต้มกลักใบใหญ่นั่นก็ติดห้อยที่ก้นนั่น ประเดี๋ยวเดียวเท่านั้นไปเอาน้ำสระอโนดาตมาถวายพระบรมศาสดาเสียแล้ว ภิกษุที่จับศีรษะสามเณรอรหันต์นั้นตกอกตกใจเทียว โอ้ตายจริง เราไปลูบเอาศีรษะพระอรหันต์เข้าแล้ว นี่ไม่รู้จักจริง ๆ อย่างนี้นาไม่แกล้งหรอก ท่านไปจับเช่นนั้นไม่ได้แกล้งหรอก รักใคร่อยากจะลูบจะคลำท่าน แต่ไปลูบ

เอาศีรษะพระอรหันต์เข้าหารู้ตัวไม่

บัดนี้เราก็ไม่รู้ หญิงก็ดี ชายก็ดี ภิกษุสามเณร ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมแค่ไหนเราก็ไม่รู้ ว่าพระโสดาบันบุคคลมีธรรมแค่ไหนเราก็ไม่รู้ สกทาคาบุคคลมีธรรมแค่ไหน อนาคามีบุคคลมีธรรมแค่ไหน อรหัตบุคคลมีธรรมแค่ไหนเราไม่รู้

วันนี้จะแสดงทางนิพพานให้ท่านทั้งหลายทราบ ทางนิพพานมีอยู่ ทางนิพพานที่พระโสดาท่านเห็นแล้วมีอยู่ ทางมรรคผลมีอยู่ แต่ว่าเราไม่รู้ว่าทางมรรคผลเป็นอย่างไร ทางนิพพานเป็นอย่างไร วันนี้ตั้งใจจะแสดง จึงได้เท้าเรื่องของพระโสดาขึ้นเป็นตัวอย่างเป็นตำรับตำรา

พระโสดาบันบุคคลน่ะยังทำชั่วอยู่จริง ๆ หรือ **กิญฺจาปิ โส กมฺมํ กโรติ ปาปกํ** แปลตามศัพท์ชัด ๆ ว่า **โส โสตาปนฺโน** อันว่าพระโสดาบันนั้น **กโรติ** ยังกระทำอยู่ **กมฺมํ** ซึ่งการงาน หรือซึ่งกิจการ **ปาปกํ** อันลามก กระทำกรรมลามกอยู่จริง ๆ หรือพระโสดาบันน่ะ **กาเยน** ด้วยกาย **วาจาย วา** หรือว่าด้วยวาจา **เจตสา วา** หรือว่าด้วยใจ ยังความชั่วด้วยกายด้วยวาจาหรือว่าด้วยใจ เหมือนมนุษย์ปกติธรรมดาอย่างนี้หรือ ก็เหมือนอย่างนี้แหละ ตัวอย่างจะชักมาให้ปรากฏว่าท่านทำความชั่วอย่างไร

ลูกสาวเศรษฐีเขาเอาไว้บนปราสาท ๗ ชั้น สงวนไว้เป็นอันดี เธอก็เป็นสาวเต็มเนื้อเต็มตัวแล้ว อายุ ๒๐ กว่าแล้ว มีสาวใช้รักษาอยู่คนหนึ่ง ต้องการอะไรก็ใช้สาวใช้นั่น ตัวอยู่บนปราสาท ๗ ชั้นนั่น วันหนึ่งนายเนสาทพรานป่าฆ่าเนื้อได้เป็นอันมากแล้วก็บรรทุกเกวียนมาในเมือง เมื่อเข้ามาในเมือง ธิดาเศรษฐีอยู่บนปราสาท ๗ ชั้นได้เห็นนายเนสาทพรานป่านั้นเข็นเนื้อมาจากป่า ร่างกายแกกำยำล่ำสันใหญ่โตดี แข็งแรงดี ก็นึกรักใคร่นายเนสาท อยากจะได้เป็นสามี ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร แกมาหลายครั้งหลายหน หนักเข้าธิดาเศรษฐีนั้นทนไม่ได้ อยากจะได้จริง ๆ รักใคร่จริง ๆ ปลอมแปลงลงมาจากปราสาท ๗ ชั้น เวลานายเนสาทกลับไปยังป่าที่อยู่ของตน ตามไปตามเกวียนนายเนสาทไปนั่นแหละ เมื่อไปถึงกลางป่าท่าไม้เช่นนั้นละก็ฝ่ายนายเนสาทก็สงสารเพราะเห็นเป็นหญิง ให้ขึ้นไปบนเกวียนด้วย ก็ไปอยู่กับนายเนสาทเป็นสามีภรรยากัน มีลูก ๗ คน แต่ว่าเวลาทำกิจการหน้าที่ของสามีเขา สามีเขาก็ทำตามหน้าที่ ฝ่ายภรรยาก็ทำตามหน้าที่ นายเนสาทก็ไปล่าเนื้อ เวลาเช้าก็ต้องมีธนูหน้าไม้บ่วงแหลนหลาวต่าง ๆ เครื่องประหารสัตว์ป่า ฝ่ายภรรยาเมื่อนายเนสาทได้สัตว์ป่าได้เนื้อมา ฝ่ายภรรยาก็แล่เนื้อทำไป จะเป็นเนื้อเค็มเนื้อแห้งก็ทำไปตามหน้าที่ จะปิ้งจะย่างจะแกงอะไรก็ทำตามหน้าที่ ทำตามหน้าที่ของภรรยา เวลาเช้านายเนสาทก็ไปป่า เวลาค่ำเวลาเย็นฝ่ายภรรยาก็จัดบ่วงแหลนหลาวเครื่องประหารสัตว์ป่าเหล่านั้นที่นายเนสาทใช้อย่างไรก็เอาไว้ที่หน้าประตู

เสมอให้สามี นี่จะมีคำถามสอดเข้ามาว่า เมียนายเนสาทเป็นพระโสดาบันไม่ทำบาป ไม่รู้หรือว่านายเนสาทน่ะไปทำบาป ไปล่าสัตว์ไปทำลายชีวิตสัตว์ รู้ ทำไมจะไม่รู้ รู้เสียเกินรู้อีก เมื่อรู้เกินรู้เช่นนั้นแล้ว ทำไมจึงทำเช่นนั้นเล่า ก็ต้องมีคำแก้ว่าเพราะเมียของนายเนสาทลงได้เป็นผัวเป็นเมีย ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ ผัวทำอย่างไรก็ต้องปฏิบัติตามคำของผัว ขัดขืนผัวไม่ได้ ถ้าขัดขืนผัวมันก็ไม่เป็นผัวไม่เป็นเมียกัน ขัดขืนไม่ได้ ขัดขืนก็ไม่ใช่เมีย ทุกอย่างไม่ทำให้อนาทรร้อนใจเลย ไม่กระทบกระเทือน ปฏิบัติตามหน้าที่ของภรรยานั่นแหละ เรื่องนี้ในอรรถกถาธรรมบทแก้ไว้มีอยู่ ท่านแก้ว่า ธิดาเศรษฐีเป็นพระโสดาบันบุคคลนั้น ทำด้วยสามีปฏิบัติ ไม่มีเจตนาจะให้ฆ่าสัตว์เลยนั้น ทำด้วยสามีปฏิบัติเท่านั้น เรื่องนี้ก็ปรากฏมีอยู่ในมนุษย์โลกเรานี้

บางทีสามียังฆ่าสัตว์อยู่ ภรรยาเป็นคนรักษาศีล ถ้าว่าสามีนั้นได้ปลาได้เนื้อมาอย่างหนึ่งอย่างใด ภรรยาก็ทำตามหน้าที่ ถ้าว่าเป็น ๆ ปลาเป็นเข้า เอาไปปล่อยในน้ำเสีย ไม่ทุบไม่ฆ่า ที่ตายแล้วทำไปตามหน้าที่ แต่ที่เป็น ๆ เอาไปปล่อยน้ำเสีย ทำอย่างนี้อยู่ร่ำไป ผู้เทศน์นี้เด็ก ๆ ก็เคยได้ยินเรื่องถึงตีถึงด่ากัน ภายหลังสามีรู้ อ้อ นี่มันไม่ฆ่าสัตว์ มันไม่ทำบาป ก็สงสารเมียรักเมีย ทีหลังทำมันเสียให้เสร็จเชียว อ้ายที่เป็นไม่ให้มีละ ให้ตายมาเสร็จเชียว เขาก็ทำแต่ที่ตายแล้วเท่านั้น นี่ศีลเขาก็ไม่เป็นอันตราย เขาไม่ได้ฆ่าสัตว์ เขาไม่ได้ใช้ให้คนอื่นไปฆ่าสัตว์

แต่ว่าเมียนายเนสาทนั่นชอบกลอยู่นะ สมรู้ร่วมคิดด้วยหรือไม่ เอาศัสตราอาวุธมาพิงไว้ให้แต่เช้าเชียว ที่ประตูน่ะ รู้ไม่ใช่หรือว่าผัวจะเอาศัสตราอาวุธนี้ไปฆ่าสัตว์ รู้ทำไมจะไม่รู้ รู้เกินรู้อีก จะไม่เป็นสมรู้ร่วมคิดด้วยกันหรอกหรือ นี่หากว่ากฎหมายก็เห็นจะต้องเอากึ่งหนึ่ง ถ้าว่าฝ่ายสามี นายเนสาทจะได้บาปสักขนาดหนึ่งขนาดใด ก็ต้องเป็นของภรรยาเสียครึ่งหนึ่ง งั้นซีมันจึงจะถูกกฎหมาย เพราะว่าสมรู้ด้วยกันนี่ ได้ด้วยกัน เสียด้วยกัน จะมิปรับอย่างนั้นหรือ นี่ท่านไม่ปรับอย่างนั้น

ฝ่ายธรรมวินัยท่านปรับเจตนา เพราะว่า เจตนาฆ่าสัตว์ของพระโสดาบันไม่มี เพราะเป็นพระโสดาเสียแล้ว ไม่มีเจตนาฆ่าสัตว์ หมดจากเจตนาฆ่าสัตว์ ตั้งต้นแต่ปาณาติบาต **ผิดศีล ๕ ไม่มีแก่พระโสดา** มันอยู่ในศีลทีเดียว มั่นคงทีเดียว เจตนานอกจากศีลไม่มี เหตุนี้ที่จะปรับกันจริง ๆ ต้องแล้วแต่เจตนา พระองค์ทรงรับสั่งว่า **เจตนาหํ ภิกฺขเว ศีลํ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเจตนานั่นแหละเป็นศีล ศีล ๕ ก็แล้วด้วยเจตนา เจตนาเป็นตัวสำคัญ **เจตนาเป็นศีล** เพราะพระโสดาบันท่านมีเจตนาเป็นศีลเช่นนั้น จะปรับพระโสดาบันบุคคลว่าเป็นผู้สมคบกับสามีให้ฆ่าสัตว์นั้นหาสมควรไม่ จึงได้วางเป็นตำรับตำราเนติแบบแผนไว้

ก็ที่พระโสดาบันยังทำความเป็นบาปด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ทำอย่างไร จึงจะเรียกว่าทำบาป **ท่านเพลี่ยงพล้ำไป ไม่ได้มีเจตนา** แต่เพลี่ยงพล้ำไป เมื่อเพลี่ยงพล้ำลงไปอย่างหนึ่งอย่างใด ถึงกับเป็นอันตรายต่อศีลบ้าง หรือเกือบจะเป็นบ้าง ท่านก็แก้ไขเสีย ท่านไม่นิ่งเฉยอยู่ ชั่วร้ายด้วยกายด้วยวาจาอย่างใดอย่างหนึ่งของท่าน ท่านก็แสดงต่อเพื่อนพรหมจารีเหมือนภิกษุสามเณรแสดงอาบัติ เมื่อต้องอาบัติแล้วก็แสดงอาบัติต่อเพื่อนพรหมจารีว่าจะไม่ทำต่อไป สัญญากันเสียเช่นนั้น พระโสดาบันท่านก็สัญญาเช่นนั้นแน่นอนทีเดียว ไม่ยักเยื้องแปรผัน เหมือนพวกเราในบัดนี้รู้ว่าศีลไม่บริสุทธิ์ ก็รับสมาทานทีเดียว แก้ไขอีกเสียนี่ ปุถุชน แต่ว่าคล้ายพระโสดาบันบุคคลเหมือนกัน ไม่เป็นคนใจกล้าหน้าด้าน คอยระแวดระวังอยู่อย่างนี้ เพลี่ยงพล้ำแล้วก็แสดงเสีย แก้ไขตัวเสียให้สะอาด เมื่อแก้ไขตัวสะอาดเสียเช่นนี้ ก็คล้ายพระโสดาบันบุคคล พุทธศาสนานิยมอย่างนี้ เหตุนั้นที่พระโสดาบันบุคคลท่านไม่ปกปิดบาปกรรมอันนั้น เพราะท่านเห็นทางไปนิพพาน ทางพระนิพพานท่านเห็นเสียแล้ว ท่านจึงไม่ปกปิดบาปกรรมอันนั้นไว้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับสั่งไว้อย่างนี้

ทางไปนิพพานน่ะทางอยู่ที่ไหน ทางอย่างไร ควรจะรู้จักทางไปนิพพานที่พระโสดาบันบุคคลท่านเห็นน่ะ ทางไปนิพพานน่ะจะไปต้องรู้จักพระโสดาบันบุคคลเสียก่อนที่เป็นพระโสดาบันบุคคลน่ะรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร เนื้อตัวอยู่ที่ไหน **พระโสดาบันบุคคลน่ะท่านเป็นธรรมกาย**นะ ไม่ใช่กายมนุษย์ เป็นชั้น ๆ เข้าไปดังเคยแสดงแล้วอยู่บ่อย ๆ ว่า กายมนุษย์นี้มีกายหนึ่ง เราจะเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียดต้องเข้าให้ถูกทางมรรคผล ถ้าไม่ถูกทางมรรคผลเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียดไม่ได้ **ทางมรรคผล**น่ะ เริ่มต้นจะทำอย่างไร เริ่มต้นต้อง**ทำใจให้หยุด ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** หยุดตรงนั้นแหละ เมื่อเราเกิดเป็นมนุษย์ ต้องเอาใจไปหยุดตรงนั้นจึงจะเกิดได้ เมื่อเราจะตายจากมนุษย์โลกนี้ หยุดตรงไหนเกิดได้ ต้องไปหยุดตรงนั้น หยุดตรงนั้น **ตรงนั้นเป็นที่เกิดที่ดับ** ตรงนั้นแหละ กลางนั่นแหละ เมื่อเรานอนหลับใจต้องไปหยุดตรงนั้น ถ้าไม่หยุดที่ตรงนั้นหลับไม่ได้ ตรงนั้นเป็นที่หลับ หลับตรงไหนก็ตื่นตรงนั้น **ตรงนั้นแหละเป็นที่หลับที่ตื่น** เป็นที่เกิดที่ดับ เป็นที่หลับที่ตื่น แห่งเดียว มีจุดเดียวเท่านั้นแหละ ต้องเอาใจไปหยุดตรงนั้น หยุดตรงอื่นไม่ได้

พอใจหยุดเข้าละก็ พอใจหยุดเข้าศูนย์กลางนั้นแล้ว พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนนอกในไม่ไป กลางของกลาง ๆ ๆ อยู่นั่น พอถูกส่วนเข้า พอไปถึงกำเนิดกลางเข้าเท่านั้น เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ นี่จะเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียดนะทางนี้แหละ ๆ **กลางหยุดนี่แหละทางมรรคผลละ** กลางทีเดียว เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์

กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานก็เป็นจุดอยู่อีกเหมือนกัน หยุดเป็นทางอยู่ ใจก็หยุดตรงจุดนั้น เป็นที่ดูดใจอยู่ จุดนั้นกลางนั่น พอใจหยุดก็เข้ากลางใจของใจที่หยุดนั่นแหละ กลางของกลาง กลางของกลางที่หยุดของใจนั่นแหละ ไม่ได้เดินทางอื่น **เดินทางใจ**อย่างเดียว กลางของกลาง กลางของกลางในใจหนักเข้า พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล อยู่กลางของดวงใจนั่นแหละ ไม่ใช่อยู่ที่อื่น ก็หยุดอยู่กลางดวงศีลอีก มีรอยหยุด มีที่หยุดอีก หยุดนิ่งอยู่กลางนั่น พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดอีกนั่นแหละ กลางของกลาง กลางของกลาง พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงสมาธิ ใจก็หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่นแหละ ในกลางที่หยุดอีก พอหยุดก็เข้ากลางของหยุดนั่น กลางของกลาง กลางของกลาง พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา ใจก็หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั่นแหละ พอหยุดถูกส่วนเข้าก็เข้ากลางของหยุดอีก กลางของกลาง กลางของกลาง พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติอีกนั่นแหละ หยุดอันเดียวนั่นแหละ พอหยุดแล้วก็เข้ากลางของกลาง กลางของกลางที่ใจหยุดนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ใจก็หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีก พอหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดอีก กลางของกลาง กลางของกลางพอถูกส่วนเข้าเข้าถึง **กายมนุษย์ละเอียด** เห็นกายมนุษย์ละเอียด รู้จักเชียวว่า **อ้ายนี่เองเวลานอนฝันละก็ออกไป** เวลาไม่ฝันไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ไหน เดี๋ยวนี้เจ้าอยู่นี่เอง ป้อหลออยู่นี่เอง อยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนี่เอง อย่างนี้ อยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนี่ทั้งนั้นทุกกาย เข้าไปเถอะ เข้าไปเป็นชั้น ๆ ไป นี่เข้ามาถึงกายมนุษย์ละเอียดแล้ว แค่นี้เป็นพระโสดาแล้วยังยังไกลนัก พระโสดาเป็นกายที่ ๑๑–๑๒ โน่นแน่ะ นี่กายเดียวเท่านั้นแหละ ทางก็ต้องไปอย่างนี้เท่านั้นแหละ ไปทางอื่นเป็นไปไม่ได้เด็ดขาดทีเดียว ต้องไปทางกลางอย่างนี้แหละ กลางแบบนี้แหละ พอถูกส่วนใจก็หยุดนิ่ง

ใจของกายมนุษย์ละเอียดหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็กลางของกลางหนักขึ้นไปอีก พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอันเดียวหนา หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอใจหยุดก็เข้ากลางของหยุด ของใจหยุดอีกนั่นแหละ กลางของกลาง กลางของกลางหนักเข้าเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล กลางของกลางหนักขึ้นไป กลางของกลางที่ใจหยุดอีกนั่นแหละ กลางของกลาง กลางของกลาง พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิอีก กลางของใจที่หยุดอีก กลางของกลาง กลางของกลาง ถูกส่วนเข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญาอีก กลางของกลางที่ใจหยุดอีกนั่นแหละ กลางของกลาง กลางของกลาง พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ กลางของดวงวิมุตติอีก หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติอีก พอหยุดก็เข้ากลาง

ของกลางที่ใจหยุดอีก กลางของกลาง พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้ากลางของกลางหนักเข้าไปอีก พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายทิพย์** ทำอย่างนี้แหละ นี่เข้าไป ๒ กายแล้วเห็นไหมล่ะ ๓ กายแล้ว มาจากกายมนุษย์ จนถึงกายมนุษย์ละเอียด เข้าถึงกายทิพย์แล้ว

ใจกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์อีก พอถูกส่วนเข้ากลางของกลางหนักขึ้นไปอีก ที่ใจหยุดนั่น กลางของใจที่หยุดนั่น กลางของกลาง กลางของกลางถูกส่วนเข้า เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนา–สติปัฏฐาน พอหยุดเข้าก็เข้ากลางของใจที่หยุดอีก กลางของกลาง กลางของกลาง พอถูกส่วนเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็ถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิถูกส่วนเข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายทิพย์ละเอียด**

ใจกายทิพย์ละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดแบบเดียวกัน พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมา–นุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเข้าถึง**กายรูปพรหม**

ใจกายรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายรูปพรหมละเอียด**

ใจกายรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เข้ากลางของใจที่ใจหยุดนั่น ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ

หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายอรูปพรหม**

ใจกายอรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ถูกส่วนเข้าใจก็หยุด เข้าที่ใจหยุดนั่นเข้ากลางของกลาง ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนา–สติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เข้ากลางของกลางที่ใจหยุดอีกเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายอรูปพรหมละเอียด**

ใจกายอรูปพรหมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายธรรม** รูปเหมือนพระปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า นี่แหละ**ธรรมกายโคตรภู**ละ นี้แหละต่อไปจะเป็นพระโสดาละ ไปอีกชั้นที่ ๒

ใจของพระธรรมกายหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ตรงนี้น่ะแปลกละ **ดวงธรรมวัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย** หน้าตักกว้างแค่ไหนวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง**กลมรอบตัว** ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายน่ะเท่ากัน ใจธรรมกายก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย หยุดนิ่งเฉยพอถูกส่วนเข้าใจก็หยุด พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล ใหญ่ออกไป ดวงธรรมเท่าไหนก็ใหญ่เท่านั้น หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ธรรมกายละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป นี่เป็นพระโสดาแล้วหรือยัง ไม่ใช่ นี่เป็นธรรมกายโคตรภู

ธรรมกายนั่นเรียกว่า พุทธรัตนะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายกลมเท่าหน้าตัก

ธรรมกายนั้นเรียกว่า ธรรมรัตนะ ธรรมกายละเอียดอยู่ในกลางดวงธรรมรัตนะนั้นเรียกว่า สังฆรัตนะ นี้ตัวจริงอยู่ตรงนี้นะ นี่เป็นพระโสดาแล้วหรือยัง ยัง นี่แหละตอนนี้แหละจะเป็นพระโสดาละ จะรู้จักพระโสดาเดี๋ยวนี้แหละ

ธรรมกายละเอียดเอาใจธรรมกายละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลางกลมรอบตัวแบบเดียวกัน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง กลางของกลาง ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล พอใจหยุด ก็เข้ากลางของใจที่หยุดอีก กลางของกลาง ๆ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล พอใจหยุด ก็เข้ากลางของใจที่หยุดอีก กลางของกลาง ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ ใจก็หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้าก็เข้ากลางของใจที่หยุดอีก กลางของกลาง ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญาอีก เข้ากลางของใจที่หยุดอีก กลางของกลาง ๆ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติอีก เข้ากลางของใจหยุดอีก กลางของกลาง ๆ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีก พอถูกส่วนเข้า กลางของกลาง ๆ ๆ หนักเข้า เห็น**กายพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า แต่ว่ากว่าจะเข้าถึงพระโสดาน่ะ ในระหว่างที่เดินผ่านมานั่นแหละ ท่านเห็น**ทุกขสัจ สมุทัยสัจ มรรคสัจ นิโรธสัจ** ตามหน้าที่ของท่าน เห็นจริง ๆ จัง ๆ เห็นแท้ ๆ เห็นปรากฏทีเดียว ท่านก็ได้บรรลุพระโสดา หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม นี่องค์พระโสดา นี่ตัวพุทธรัตนะเหมือนกัน แต่ว่าเป็นพระโสดาเสียแล้ว นี่แหละเป็นพระโสดาบันบุคคลแค่นี้ นี่รู้จักไหมล่ะโสดา รูปเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมใส นี่ธรรมกายหยาบของพระโสดา ธรรมกายละเอียดของพระโสดายังมีอีก

ใจของพระโสดาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วากลมรอบตัว พอถูกส่วนเข้าก็เข้ากลางของใจที่หยุด พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่น พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล พอใจหยุดเข้ากลางของหยุดหนักขึ้นไป พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิอีก พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่น กลางของกลางหนักเข้า พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญาอีก พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่น กลางของกลาง

กลางของกลางหนักเข้า พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติอีก พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่น กลางของกลาง กลางของกลางหนักเข้า พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าก็เห็น**ธรรมกายพระโสดาละเอียด** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

นั่นธรรมกายพระโสดาเป็นพุทธรัตนะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัวนั่นดวงธรรมรัตนะ ธรรมกายพระโสดาละเอียดหน้าตัก ๑๐ วา อยู่ในดวงธรรมรัตนะนั่นแหละสังฆรัตนะ **พุทธรัตนะนั่นแหละท่านเป็นผู้ตรัสรู้ ตรัสรู้สัจธรรมทั้ง** ๔ เข้า **เป็นพระพุทธเจ้า**ขึ้นทีเดียว เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นเรียกว่า**พุทโธ ธรรมรัตนะ**นั่นแหละท่าน**ทรงรักษา** ให้เข้าถึงพระโสดาได้เช่นนี้เพราะธรรมรัตนะนั่นแหละนั่นท่าน**ทรงไว้ให้ขึ้นสูง**เช่นนี้ **ไม่ให้ตกไปในฝ่ายชั่ว** นั่นแหละเรียกว่าธรรมรัตนะ ธรรมเขาแปลว่า ทรงไว้ซึ่งผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ให้สูง ให้ดี ให้เจริญหนักขึ้นไป ส่วน**ธรรมกายละเอียด**หน้าตัก ๑๐ วา **อยู่ในกลางดวงธรรมรัตนะ**น่ะ**คอยรักษาดวงธรรมรัตนะนั้นไว้ไม่ให้หายไป** รักษาไว้ทั้งวันทั้งคืนไม่ได้หยุดได้หย่อนละ อยู่กับธรรม รักษาธรรมอย่างนั้น **สงฺเฆน ธาริโต** ธรรมอันพระสงฆ์ทรงไว้ นั่นแหละสังฆรัตนะทรงไว้ ถ้าทรงไว้ได้เรียกว่าสังโฆขึ้นทีเดียว ทรงเอาธรรมนั้นไว้ได้ ไม่ให้หายไป **สงฺเฆน ธาริโต** ธรรมอันพระสงฆ์ทรงไว้ นี่ปรากฏอย่างนี้นา พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมเป็นพระโสดาทีเดียว แล้วก็ทำไปอย่างนี้แหละเข้าถึงพระโสดาละเอียด เข้าถึงพระโสดาละเอียดทำไปอย่างนี้แหละเข้าถึง**กายพระสกทาคาหยาบ** เข้าถึงกายพระสกทาคาหยาบก็ทำไปอย่างนี้แหละ เข้าถึง**กายพระสกทาคาละเอียด** เข้าถึงกายพระสกทาคาละเอียดก็ทำไปอย่างนี้แหละเข้าถึง**กายพระอนาคาหยาบ** เข้าถึงกายพระอนาคาหยาบก็ทำไปอย่างนี้แหละเข้าถึง**กายพระอนาคาละเอียด** เข้าถึงกายพระอนาคาละเอียด แล้วก็ทำไปอย่างนี้แหละเข้าถึง**กายพระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป ทำอย่างนี้ในกายพระอรหัตถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายพระอรหัตละเอียด เสร็จกิจในพุทธศาสนาแค่นี้** นี่แหละหลักพระพุทธศาสนา จำเป็นตำรับตำราไว้ อย่าดูหมิ่นดูแคลนหนา **พระพุทธเจ้าไม่เกิดขึ้นในโลกละก็ธรรมอันนี้ไม่มีใครแสดง** ไม่มีใครบอก ไม่มีใครเล่าให้ฟัง ถึงกระนั้นที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับเสียเกือบสองพันปี มาเกิดขึ้นที่วัดปากน้ำนี้แล้ว อุตส่าห์พยายามทำกันไปอย่าได้ดูหมิ่นดูแคลนหนา อย่าได้เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย แก่ยากแก่ลำบากแต่เล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อมาประสบพบพุทธศาสนา **พบของจริงละเข้าถึงของจริงให้ได้ เอาของจริงใส่กับตัวไว้ให้ได้ ติดกับตัวไว้ให้ได้** อย่าดูถูกดูหมิ่นหนา ตั้งให้มั่นแท้แน่นอนในใจของตัวแล้วละ ก็ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็น

มนุษย์พบพุทธศาสนา ทั้งภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๑. รัตนสูตร

๑๖ พฤษภาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภคาโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
วนปฺปคุมฺเพ ยถา ผุสฺสิตคฺเค
คิมฺหานมาเส ปฐมสฺมึคิมฺเห
ตถูปมํ ธมฺมวรํ อเทสยิ
นิพฺพานคามึ ปรมํ หิตาย
อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย**รัตนสูตร**ยังค้างอยู่ยังหาเสร็จลงไปไม่ บัดนี้จะชี้แจงแสดงในคาถาว่า **วนปฺปคุมฺเพ** ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตรัสเทศนาธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนสัตว์ ที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว สัตว์ทั้งหลายยังหลับอยู่หาตื่นไม่ เมื่อพระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว นำเอาธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้นั้น มาแจกแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ดุจปลุกสัตว์ทั้งหลายทั้งโลกให้ตื่นขึ้นดุจพระองค์บ้าง เรื่องนี้ กระแสวาระพระบาลีนี้เป็นธรรมอันสุขุมลุ่มลึกคัมภีรภาพมาก ทั้งเรียนก็ยาก ทั้งแสดงก็ยาก ทั้งฟังก็ยาก มันยากด้วยกันทั้งนั้น เหตุนั้นวันนี้สมควรแล้วที่เราท่านทั้งหลายจะพึงได้สดับฟังในรัตนสูตรนี้

ตามวาระพระบาลีว่า **วนปฺปคุมฺเพ ยถา ผุสฺสิตคฺเค** แปลเป็นสยามว่า ครั้นเมื่อพุ่มไม้ในป่ามียอดอันแย้มแล้ว **ปฐมสฺมึคิมฺเห** ในต้นฤดูร้อน ในต้นเดือนของฤดูร้อนแห่งฤดูร้อนฉันใด **ตถูปมํ ธมฺมวรํ อเทสยิ** พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดง ซึ่งธรรมอันประเสริฐ **นิพพานคามึ ปรมํ หิตาย** ให้ถึงซึ่งพระนิพพานอันประเสริฐ เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย **ตถา อุปฺปมํ** มีอุปมาฉันนั้น **อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ** อันนี้เป็นรัตนอันประณีตในพระพุทธเจ้า **เอเตน สจฺเจน** ตามความสัจอันนี้ **สุวตฺถิ โหตุ สพฺพทา** ขอความสวัสดีจงมีเถิด นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามได้ความเท่านี้ ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบาย ขยายความเป็นลำดับไป

เมื่อพุ่มไม้ในป่าเมื่อมีใบตกเสียหมดแล้ว ถ้าว่าเมื่อมนุษย์ไม่เดียงสาในต้นไม้นั้นไม่เข้าใจในต้นไม้แล้ว เข้าใจว่าต้นไม้นั้นตายเสียแล้ว ไม่มีใบแล้วแต่ไม่ตายหรอก เขาตัดใบเมื่อมียอดอันแย้มแล้วชื่อว่าแตกใบใหม่ ยอดมันอยู่ตรงไหนมันก็แย้มออกตรงนั้น แตกใบ

มนุษย์พบพุทธศาสนา ทั้งภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๑. รัตนสูตร

๑๖ พฤษภาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภคาโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
วนปฺปคุมฺเพ ยถา ผุสฺสิตคฺเค
คิมฺหานมาเส ปฐมสฺมึคิมฺเห
ตถูปมํ ธมฺมวรํ อเทสยิ
นิพฺพานคามึ ปรมํ หิตาย
อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย**รัตนสูตร**ยังค้างอยู่ยังหาเสร็จลงไปไม่ บัดนี้จะชี้แจงแสดงในคาถาว่า **วนปฺปคุมฺเพ** ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตรัสเทศนาธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนสัตว์ ที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว สัตว์ทั้งหลายยังหลับอยู่หาตื่นไม่ เมื่อพระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว นำเอาธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้นั้น มาแจกแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ดุจปลุกสัตว์ทั้งหลายทั้งโลกให้ตื่นขึ้นดุจพระองค์บ้าง เรื่องนี้ กระแสวาระพระบาลีนี้เป็นธรรมอันสุขุมลุ่มลึกคัมภีรภาพมาก ทั้งเรียนก็ยาก ทั้งแสดงก็ยาก ทั้งฟังก็ยาก มันยากด้วยกันทั้งนั้น เหตุนั้นวันนี้สมควรแล้วที่เราท่านทั้งหลายจะพึงได้สดับฟังในรัตนสูตรนี้

ตามวาระพระบาลีว่า **วนปฺปคุมฺเพ ยถา ผุสฺสิตคฺเค** แปลเป็นสยามว่า ครั้นเมื่อพุ่มไม้ในป่ามียอดอันแย้มแล้ว **ปฐมสฺมึคิมฺเห** ในต้นฤดูร้อน ในต้นเดือนของฤดูร้อนแห่งฤดูร้อนฉันใด **ตถูปมํ ธมฺมวรํ อเทสยิ** พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดง ซึ่งธรรมอันประเสริฐ **นิพพานคามึ ปรมํ หิตาย** ให้ถึงซึ่งพระนิพพานอันประเสริฐ เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย **ตถา อุปฺปมํ** มีอุปมาฉันนั้น **อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ** อันนี้เป็นรัตนอันประณีตในพระพุทธเจ้า **เอเตน สจฺเจน** ตามความสัจอันนี้ **สุวตฺถิ โหตุ สพฺพทา** ขอความสวัสดีจงมีเถิด นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามได้ความเท่านี้ ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบาย ขยายความเป็นลำดับไป

เมื่อพุ่มไม้ในป่าเมื่อมีใบตกเสียหมดแล้ว ถ้าว่าเมื่อมนุษย์ไม่เดียงสาในต้นไม้นั้นไม่เข้าใจในต้นไม้แล้ว เข้าใจว่าต้นไม้นั้นตายเสียแล้ว ไม่มีใบแล้วแต่ไม่ตายหรอก เขาตัดใบเมื่อมียอดอันแย้มแล้วชื่อว่าแตกใบใหม่ ยอดมันอยู่ตรงไหนมันก็แย้มออกตรงนั้น แตกใบ

ออกที่ตรงนั้น นี่เรียกว่ามียอดอันแย้มแล้ว พุ่มไม้ในป่าที่จะมียอดอันแย้มออกไปได้เช่นนี้ ต้องในต้นเดือนของฤดูร้อน ชาวโลกเขาจึงได้ว่า นี่ถึงคราวเวลาใบไม้ผลิแล้ว ที่มันจะออกดอกนั่นเองใบไม้ผลิ เราก็เห็นยอดต้นไม้ที่ผลิออกมาปรากฏชัด ๆ เราก็รู้ว่าจะมีใบต่อไปนั่นแหละฉันใด **ยถา** ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ ให้ถึงซึ่งนิพพานอันประเสริฐ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย **ตถาอุปฺปมํ** มีอุปมัยฉันนั้น

เพราะธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ซึ่งเป็นธรรมอันประเสริฐน่ะ ธรรมอะไรจึงจัดได้ชื่อว่าเป็นวรธรรม เป็นธรรมอันประเสริฐ อันนี้ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะคาดคั้นลงไปว่าธรรมอันใดเป็นธรรมอันประเสริฐ ถ้าว่าอรรถกถานัยคลี่ความพระบาลีออกไว้ เราก็รู้ได้ทีเดียวว่าธรรมอันนั้นอันนี้ ธรรมอันประเสริฐของมนุษย์น่ะมีอยู่แท้ ๆ เกื้อกูลแก่มนุษย์ทั้งหลายจริง ๆ ธรรมอะไรล่ะที่ให้มนุษย์เป็นอยู่เดี๋ยวนี้แหละ เขาเรียกว่ามนุษยธรรม ธรรมที่ทำให้มนุษย์เป็นอยู่ รูปพรรณสันฐานเป็นอย่างไร โตเล็กเท่าไหน สีสรรวรรณะเป็นอย่างไรอยู่ที่ไหน

ธรรมนั้นสัณฐานกลมสีขาวใสเหมือนแก้ว โตเล็กตามส่วนของธรรมนั้น ๆ นี่แหละมีอยู่แท้ ๆ เป็นธรรมอันประเสริฐ ถ้าเราไม่ได้ธรรมดวงนั้นละก็เราต้องตายแน่ มาอยู่เป็นมนุษย์กับเขาได้ไม่ว่าหญิงว่าชายพระเณรไม่รู้ ถ้าไม่ได้ธรรมดวงนั้นแล้วเป็นตายแน่ ถ้าได้ธรรมดวงนั้นก็เป็นอยู่ ถึงกระนั้นก็ต้องหล่อเลี้ยงเสมอเหมือนกัน หล่อเลี้ยงเสมอเหมือนอะไรเหมือนไฟ ธรรมดวงนั้นต้องหล่อเลี้ยงอยู่เสมอ ถ้าไม่หล่อเลี้ยงเสมอ ดับเหมือนไฟ ไฟต้องหล่อเลี้ยงเสมอ ไฟเมื่อติดขึ้นแล้วจะใช้ไฟฟืน ก็ต้องเอาฟืนไปปรนปรืออยู่เสมอ หมดฟืนเก่าก็เติมฟืนใหม่เข้าไป แต่ว่าเติมให้ถูกส่วนนะ ไม่ถูกส่วนก็ดับเหมือนกัน เติมถูกส่วนไฟไม่ดับ ถ้าต้องการไฟด้วยไต้ด้วยเทียน ต้องมีไต้มีเทียนมาเป็นไส้ไว้ ขาดเชื้อไม่ได้ ขาดเชื้อไฟก็ดับ ไฟต้องอาศัยเชื้อ ไม่มีเชื้อไฟอยู่ไม่ได้ ดับ ถ้าหากว่าเป็นไฟฟ้าก็ต้องบำรุงเตาไฟฟ้าไว้ ไฟนั้นจึงจะคงอยู่ได้ ถ้าว่าไฟฟ้าในเตาดับหมด ไฟที่จะจ่ายมาเอาค่าจ้างเขาก็ไม่มี อยู่ไม่ได้ หากว่าไฟที่ใช้ไฟฉายกันนี้ ใช้ถ่านไฟฉายเช่นนั้น ก็อยู่ชั่วกำลังของไฟฉายนั้น หมดกำลังไฟก็ดับไปอยู่ไม่ได้เหมือนกัน ต้องคอยปรนปรือเสมอ ไฟของมนุษย์ ไฟที่เรียกว่ามนุษยธรรม ธรรมของมนุษย์นี่ก็ดุจเดียวกัน ต้องคอยปรนปรือเสมอ ใส่เชื้อเสมอ เชื้ออะไรล่ะ ข้าวสุก ขนมสด ขนมแห้ง ปลา เนื้อ ต้องคอยจุนเจือมันเสมอ ถ้าไม่จุนเจือแล้วไฟที่เรียกว่ามนุษยธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์นี้ก็ดับเหมือนกัน ไม่จุนเจือไม่ได้ ไม่จุนเจือดับ แน่นอนทีเดียวไม่ต้องสงสัย เพราะเหตุฉะนั้น ธรรมดวงนี้แหละเป็นธรรมลึกซึ้งอยู่ เขาเรียกว่ามนุษยธรรม ถ้าว่าเป็นกายเทวดาเข้า เขาเรียกว่าเทวธรรม ธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา ถ้าว่าไปเป็นกายรูปพรหมรูปพรหม

ละเอียดเข้า เขาเรียกว่าพรหมธรรม ธรรมที่ทำให้เป็นพรหม ถ้าว่าไปถึงอรูปพรหมอรูปพรหมละเอียด เขาเรียกว่าอรูปพรหมธรรม ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม เป็นชั้น ๆ ไปอย่างนี้

ต่อนี้จะแสดงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เป็นลำดับไป นี้แหละธรรมดวงนี้แหละเป็นธรรมสำคัญนัก ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์น่ะต้องบริสุทธิ์ด้วยกาย บริสุทธิ์ด้วยวาจา บริสุทธิ์ด้วยใจ ไม่มีร่องเสียเลย ในชาติก่อนภพก่อนมา เมื่อบริสุทธิ์ด้วยกายวาจาใจไม่มีร่องเสียเลย แตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์ตนนั้น ก็กลับมาเป็นมนุษย์ใหม่ เป็นคัพภเสยฺ–ยกสัตว์ เกิดในครรภ์มนุษย์ หญิงก็ดีชายก็ดี เกิดในครรภ์มนุษย์ ที่จะเกิดในกายมนุษย์ ต้องเกิดในธรรมดวงนั้น จะไปเกิดที่อื่นไม่ได้ กายมนุษย์ละเอียดต้องเข้าไปอยู่ในกลางธรรมดวงนั้น ไปหยุดนิ่งอยู่ในกลางธรรมดวงนั้น เอาใจหยุดนิ่งกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ดวงนั้นเข้าไปหยุดนิ่งอยู่ พอนิ่งแล้วอาศัยกลละรูปของพ่อแม่ โอบอ้อมอยู่ข้างนอกหล่อเลี้ยงธรรมดวงนั้น ก็เป็นกายมนุษย์ปรากฏขึ้น ข้างนอก แต่ธรรมนั่นอยู่ข้างใน พอเป็นมนุษย์แล้วธรรมดวงนั้นอยู่ในกลางตัว สดือทะลุหลังขึงด้ายกลุ่มเส้นหนึ่งตึง ขวาทะลุซ้ายขึงด้ายกลุ่มเส้นหนึ่งตึงแค่กัน ตึงทั้งสองเส้น ตรงกลางจดกัน ตรงจดกันนั่นแหละเรียกว่ากลางกั๊ก กลางกั๊กนั่นแหละถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงไก่ นี่ดวงหนึ่งละนะ ธรรมดวงนี้ใสแบบกระจก ขาวก็แบบกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า ใสอย่างชนิดนั้นขาวอย่างชนิดนั้นนั่นแหละ

ดวงนี้แหละเป็นธรรมสำคัญ แล้วก็พระไตรปิฎกวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎกอยู่ในกลางดวงธรรมนี่ทั้งนั้น ไม่ใช่อยู่ที่อื่น อยู่ในกลางดวงธรรมนี่ทั้งนั้น ธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์อยู่ในกลางดวงธรรมนี้ทั้งนั้น ไม่ใช่อยู่ที่อื่น จะต้องรู้จักธรรมดวงนี้ก่อน ธรรมดวงนี้เป็นประหนึ่งว่าพระไตรปิฎก หรือเป็นประหนึ่งว่าหีบของพระไตรปิฎก สำหรับบรรจุธรรมทั้งนั้น ไม่ได้บรรจุอื่น ฝ่ายดีฝ่ายชั่วอยู่ในนี้เสร็จ อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น ติดอยู่ในกลางนั่น ทำบาป บาปก็ไปติดอยู่กลางดวงนั่น ทำบุญดวงบุญก็ไปติดอยู่กลางนั่น ศีลก็อยู่กลางนั่น สมาธิก็อยู่กลางนั่น ศีลก็อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น สมาธิก็อยู่กลางดวงศีลนั่น ปัญญาก็อยู่กลางดวงสมาธินั่น วิมุตติก็อยู่กลางดวงปัญญา วิมุตติญาณทัสสนะก็อยู่ในกลางดวงวิมุตติ อยู่ที่เดียวกันนั่น **ถ้ารู้จักธรรมดวงนี้แน่นอนดังนี้ละก็ นี่แหละที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา ถ้าจะเอาตัวรอดได้ต้องไปพบธรรมดวงนี้ ถ้าไม่พบธรรมดวงนี้จะเอาตัวรอดไม่ได้ นี่แหละธรรมดวงนี้แหละเป็นธรรมสำคัญนัก**

ที่พระองค์ทรงแนะนำสั่งสอนพวกเราว่า ครั้นเมื่อพุ่มไม้ในป่ามียอดอันแย้มแล้วใน

ต้นของฤดูร้อน ในเดือนของฤดูร้อน ยอดไม้ในป่าก็มียอดแย้มออกไป ต้นของฤดูร้อนนั่นเป็นคราวสมัยที่ยอดไม้ในป่าจะแย้มออกละ ถ้าแย้มออก ก็จะแตกกิ่งก้านสาขาออกไป เขาเรียกว่าแตกยอดใหม่ จะออกดอกออกลูกอะไรก็เวลานั้นละ แตกออกมาแล้วปรากฏออกมาแล้ว ที่ปรากฏจนกระทั่งตามนุษย์เห็นอย่างชนิดนี้น่ะ มนุษย์ก็รู้เท่านั้น ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันประเสริฐน่ะ ถ้าว่าไปเห็นธรรมเข้าแล้วก็เหมือนอย่างกับเห็นดอกไม้ที่แย้มออกแล้ว ไปเห็นเข้าแล้ว พอไปเห็นธรรมรูปนั้นแล้วละก็รู้ว่าอ้อธรรมนี่เป็นอย่างนี้เห็นปรากฏทีเดียว ธรรมอันประเสริฐ

ถ้าว่าเข้าถึงธรรมดวงนั้นละก็จะเข้าถึงพระนิพพานได้แน่นอน ไม่ต้องสงสัย เข้าต้นทางนิพพานแล้ว ถึงต้นทางนิพพานแล้ว พอถึงธรรมดวงนั้น ธรรมดวงนั้นน่ะ **นิพฺพานคามิปรมํ** ให้ถึงนิพพานอันประเสริฐทีเดียว เดี๋ยวจะแสดงให้เห็นว่าไปถึงจริง ๆ เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายจริง ๆ สัตว์ทั้งหลายได้เห็นธรรมดวงนั้นละก็ต้องไปถึงนิพพานทีเดียว พอไปถึงธรรมดวงนั้นเข้าแล้ว ต้องเอาใจของเราไปหยุดนิ่งอยู่ในกลางดวงนั้น กลางดวงธรรมนั่นพอนิ่งอยู่ถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ ก็ถึงนิพพานเท่านั้น เพราะเห็นเข้าแล้ว เห็นเข้าแล้วก็ต้องไปถึงนิพพานทีเดียว

ไปหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ พอหยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ เห็นดวงธรรมอีกดวงหนึ่ง เขาเรียกว่า ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือดวงปฐมมรรค หรือดวงเอกายนมรรคอยู่กลางดวงธรรมนั่น เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั่นแน่ อยู่กลางดวงธรรมนั่นแหละ เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั่นเรียกว่าดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เอาละทีนี้ดอกไม้จะออกละ ยอดจะออกละ มันจะมีลูกมีผลกันยกใหญ่เชียวละคราวนี้ อย่าให้เคลื่อนนะ เคลื่อนไม่ได้ ให้มันหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอหยุดนิ่ง พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่น กลางของใจนั่น กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนนอกในไม่ไป กลางของกลางหนักเข้าไปกลางของกลาง ๆ ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงศีลแล้ว เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ เท่า ๆ กันอยู่กลางนั่น อยู่กลางใจที่หยุดนั่นเอง ใจก็หยุดอยู่กลางดวงศีล พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนนอกในไม่ไป พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นเข้าถึงดวงสมาธิ เท่ากัน ดวงเท่ากัน เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ใจหยุดอยู่กลางดวงสมาธิ หยุดพอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เข้ากลางของใจที่หยุดกลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนนอกในไม่ไป กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั่นพอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่น กลาง

ของกลาง ๆ ๆ ๆ ซ้ายขวาหน้าหลังล่างบนนอกในไม่ไป กลางของกลางหนักเข้า พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงวิมุตติ พอใจหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติพอถูกส่วนเข้าเข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ใจหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอหยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะเข้ากลางของกลางพอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เห็นกายมนุษย์ละเอียด ที่ฝันออกไป ที่ไปเกิดมาเกิด เห็นปรากฏจำได้ทีเดียวนี่แนะ

ไปถึงกายมนุษย์ละเอียดแล้ว นี่เข้าไปชั้นที่สอง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนะสองเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมแบบเดียวกัน แต่ว่าโตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่ง โตหนักขึ้นไป ใจกายมนุษย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล เข้ากลางใจที่หยุดเรื่อยนะ อยู่ในใจทั้งนั้นไม่ได้อยู่ที่อื่น อยู่ในใจทั้งนั้น กลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิพอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดอยู่ในใจเรื่อยนะ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงกายทิพย์ กายที่สามแล้ว

ใจกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ใสแบบเดียวกันใสหนักขึ้นไป สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ โตขึ้นไปอีกแล้ว พอใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีลถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงปัญญาหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เข้าถึงกายทิพย์ละเอียด เป็นกายที่สี่

ใจกายทิพย์ละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดสี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็เข้าไปแบบเดียวกัน พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานแบบเดียวกันนั้น แล้วก็เข้าถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงกายรูปพรหม

ใจกายรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด หกเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใจกายรูปพรหมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายอรูปพรหม

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม เจ็ดเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใจกายอรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมา-นุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายอรูปพรหมละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใจกายอรูปพรหมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะถูกส่วนเข้าแล้วก็เข้าถึงกายธรรม รูปเหมือนพระปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้าโตเล็กตามส่วน

ใจกายธรรมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย แค่นี้เข้านิพพานได้แล้ว ไปนิพพานได้แล้วนะถึงแค่นี้น่ะ แต่ว่ายังไม่ถนัดนัก ใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย เท่าไหนล่ะดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว นั่นแหละดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม ใจกายธรรมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุ-ปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็ถึงกาย-ธรรมละเอียด กายธรรมละเอียดวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว หน้าตัก ๕ วา ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียดนั้น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน

ใจกายธรรมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติ-ญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายพระโสดา หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระโสดาหน้าตัก ๕ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน

ใจกายพระโสดาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา พอถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณ-ทัสสนะ แบบเดียวกัน พอถูกดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็เข้าถึงกายพระโสดาละเอียดหน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป

ใจพระโสดาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณ-ทัสสนะ ก็เข้าถึงกายพระสกทาคา หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป

ใจพระสกทาคาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคา พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกายพระสกทาคาละเอียด หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วาเกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป

ใจของพระสกทาคาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระ-สกทาคาละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงกายพระอนาคา หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจของพระอนาคาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณ-ทัสสนะ เข้าถึงกายธรรมพระอนาคาละเอียด หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป

ใจของพระอนาคาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงกายพระอรหัตหน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจพระอรหัตก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายพระอรหัตละเอียด หน้าตัก ๓๐ วา สูง ๓๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป

นี่ตั้งแต่กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดาโสดาละเอียด กายธรรมสกทาคาสกทาคาละเอียด กายธรรมอนาคาอนาคาละเอียด กายธรรมอรหัตอรหัตละเอียด ๑๐ **กายนี่ไปนิพพานได้ทั้งนั้น** แต่ว่าไม่มีนิพพานเป็นอารมณ์เหมือนพระอรหัต **พระอรหัตพระ**

อนาคามี มีนิพพานเป็นอารมณ์ ไม่มีอารมณ์อื่นละ สัตว์โลกในโลกนี้มีกามคุณเป็นอารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นที่ชอบใจเป็นอารมณ์หมดทั้งสากลโลกผู้หญิงก็แบบนั้นและผู้ชายก็แบบนั้น มีอารมณ์เพราะมีกามภพ จะไม่ให้คิดเรื่องอื่น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เท่านั้นเป็นอารมณ์ของมันเชียว ไม่คิดเรื่องอื่น ๆ นั่นเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ใช่เท่านั้น เมื่อกามภพมีอารมณ์เช่นนี้มนุษย์ชั้นหนึ่ง สวรรค์ ๖ ชั้น มีอารมณ์อย่างเดียวกัน เมื่อถึงกายรูปพรหมอีก ๑๖ ชั้น พวกรูปพรหม ๑๖ ชั้นนั้น มีปฐมฌานเป็นอารมณ์ ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เป็นอารมณ์ ใจจดใจจ่ออยู่ที่ฌานนั่นแหละ ไม่ไปจ่อจดที่อื่นละ สวรรค์ ๖ ชั้น มนุษย์ชั้นหนึ่ง ไม่จดจ่อที่อื่น จดจ่ออยู่ที่กามทั้งนั้น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ใจจดอยู่นั่นถอดไม่ออกติดแน่นเชียว ส่วนรูปพรหมนั่นติดอยู่ที่ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ติดแบบเดียวกัน ติดยิ่งกว่าติดในกามอีกแน่นหนาทีเดียว ส่วนกายอรูปพรหมสี่ชั้นเล่า ใจจ่ออยู่ที่อรูปฌาน อากาสานัญจายตนะ วิญญา–นัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ติดอยู่นั่นถอนไม่ออกนี่สุดภพทั้งหมด

ส่วนกายธรรมละใจจ่ออยู่ที่นิพพาน ธรรมกายธรรมกายละเอียด ธรรมกายโสดาโสดาละเอียด พวกนี้จดนิพพานมากจดอื่นน้อย ถึงสกทาคาสกทาคาละเอียด จดนิพพานมากหนักขึ้นไป ถึงอนาคาอนาคาละเอียด จดนิพพานหนักขึ้นไป ถึงอรหัตอรหัตละเอียด จดนิพพานไม่ถอยเลยทีเดียวนั่นนะ เป็นอย่างนี้แหละ **นิพฺพานคามี ปรมํ หิตาย** ให้ถึงนิพพานอันประเสริฐ **นิพฺพานคามี** ให้ถึงนิพพานอันประเสริฐทีเดียว เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเมื่อไปถึงนิพพานได้แล้วก็พ้นจาก เกิด แก่ เจ็บ ตาย จากกามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในกามภพ รูปภพ อรูปภพ มีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

พระพุทธเจ้าเกิดมาในโลกมากน้อยเท่าใด ขนรื้อเอาเวไนยสัตว์ให้ไปนิพพาน ไม่ให้เวียนว่ายใน กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ ให้จิตหลุดจากกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา หลุดจากปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน จากอากาสานัญจายตนะ วิญญานัย–จายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน นี่เขาเรียกว่าไตรวัฏ หลุดจากไตรวัฏมีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

นี้ในคาถาที่แสดงมาแล้วนี้ ก็ประสงค์อย่างนี้ เมื่อรู้จักหลักอันนี้ก็รู้จักว่าพระพุทธ–ศาสนานี้เป็นของลึกซึ้งจริง ๆ

ไม่ใช่เท่านั้นในคาถาที่สองรับรองลงไปอีก ว่าเป็นรัตนคาถาเหมือนกัน **วโร วรญฺญู**

วรโท วราหโร อนุตฺตโร ธมฺมวรํ อเทสยิ อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ อันนี้เป็นรัตนอันประณีตในพระพุทธศาสนาด้วยความสัจนี้ขอความสวัสดีจงมีเถิด **วโร** แปลเป็นภาษาไทยของเราว่า พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ **วรญฺญู** ทรงทราบธรรมอันประเสริฐ **วรโท** ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ **วราหโร** ทรงนำธรรมอันประเสริฐมา **อนุตฺตโร** หาผู้ใดผู้หนึ่งเสมอถึงมิได้ **ธมฺมวรํ อเทสยิ** ทรงแสดงซึ่งธรรมอันประเสริฐ นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระพุทธเจ้านี่ชั้นที่หนึ่ง พระพุทธเจ้าท่านทรงพระนาม พระวโร ก็ถูกพระพุทธเจ้า **วโร** ก็พระพุทธเจ้าแท้ ๆ ท่านเป็นผู้ประเสริฐ วโรแปลว่าผู้ประเสริฐ **วโร** อันว่าพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ วรญฺญู ทรงทราบธรรมอันประเสริฐ **วรโท** ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ **วราหโร** ทรงนำธรรมอันประเสริฐมา **อนุตฺตโร** ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งมาเสมอถึง **ธมฺมวรญฺ** อเทสยิ ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ นี้แสดงธรรมแถวนี้ทั้งนั้น ไม่ใช่แสดงธรรมแถวอื่น ๆ เลย ไม่ได้ทรงแสดงธรรมที่อื่นเลย แสดงธรรมแถวนี้ ธรรมอยู่ตรงนี้ ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น มนุษย์ผู้ฟังธรรม ต้องเอาใจไปจดตรงนั้น ถ้าไม่จดตรงนั้นไม่ถูกทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไม่ถูกเป้าหมายใจดำของพุทธศาสนา เมื่อเอาใจไปจดอยู่ตรงนั้นแล้วทำใจให้หยุดนั่นแหละ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญทีเดียว **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ** สุขอื่นนอกจากความหยุดความนิ่งไม่มี หยุดตรงนั้นแหละเป็นสุขละ ถูกทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทีเดียว แล้วก็ถูกความสรรเสริญของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทีเดียว นี่แหละถูกเป้าหมายใจดำของพระพุทธศาสนาละ นี่เป็นความอันประเสริฐของพระพุทธเจ้าดังนี้ นี่แหละเป็นรัตนอันประณีต ในพระพุทธเจ้า **อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ** เป็นรัตนอันประณีตในพระพุทธเจ้า **เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ** ด้วยความสัจนี้ขอความสวัสดีจงมีเถิด

นี่เราได้ฟังของจริงดังนี้แล้วละก็จำไว้เป็นหลักนะอย่าให้คลาดเคลื่อน เป็นข้อวัตรปฏิบัติจะได้พาตนหลีกลัดออกจากไตรวัฏสงสาร ทางตรงอยู่เท่านี้นะ อย่าซมซานเซอะซะไปทางอื่นไม่ได้ เหลวไหลไปไม่ได้

ถ้าว่าจะเข้าไปในทางนี้แล้ว ต้องเป็นชั้น ๆ ต้องให้พ้นจากกายมนุษย์มนุษย์ละเอียดกายทิพย์กายทิพย์ละเอียดไปเสีย จะได้พ้นจากกาม เมื่อพ้นไปจากกามแล้วไปติดรูปอีกแล้วให้พ้นจากกายรูปพรหมรูปพรหมละเอียดไปเสียจะได้เลิกติดรูป ไปติดอรูปอีกแล้ว ไปติดอรูปพรหมอีกแล้ว ให้พ้นกายอรูปพรหมอรูปพรหมละเอียดไปเสียจะได้ไม่ติด จะได้ถึงกายธรรม พอไปถึงกายธรรมก็ไปติดอีกเหมือนกัน สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพัตปรามาสไปติดเข้าโน่นอีกแล้ว ให้พ้นกายธรรมกายธรรมละเอียดไปเสีย จะได้หลุดไปเข้าถึงกายธรรม–โสดา โสดาละเอียด ก็พ้นสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสไปเสีย ก็ยังติดกามราคะ

พยาบาทอีก นั่นเกร่งอยู่นั่นอีกแล้ว ให้พ้นกายโสดาโสดาละเอียดไปเสีย ให้ถึงกาย–สกทาคาสกทาคาละเอียด กามราคะพยาบาทหยาบหมด ยังติดกามราคะพยาบาทอย่างละเอียดอยู่ ให้พ้นกายสกทาคาสกทาคาละเอียดไปเสีย เข้าถึงกายพระอนาคาพระอนาคาละเอียด กามราคะพยาบาทอย่างละเอียดหมดหลุดไปหมด ยังไปติดรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชายังไปไม่ได้ ให้พ้นกายพระอนาคาอนาคาละเอียดไปเสีย ให้เข้าถึงกาย–พระอรหัตพระอรหัตละเอียดนั่นแหละ พ้นจากรูป ราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา เรียกว่าเข้าถึงวิราคธาตุวิราคธรรมแล้ว พ้นจากไตรวัฏสงสารแล้ว มีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า นี้พระพุทธเจ้าประสงค์อย่างนี้ หมดทั้งสกลพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้ามีพระ–ชนม์อยู่ก็ประสงค์แง่นี้ แม้พระพุทธเจ้ารุ่นหลังจะมาอีกเท่าไรก็ประสงค์อย่างนี้แบบเดียวกัน เมื่อรู้จักเช่นนี้แล้วเราก็อุตส่าห์พยายามทำให้เข้าถึงธรรมเหล่านี้ให้ได้ เมื่อเข้าถึงธรรมเหล่านี้แล้ว เราจะได้พ้นทุกข์ออกจากไตรวัฏสงสารมีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

ที่ได้ชี้แจงแสดงมา ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **วรญฺญํ สรณํ นตฺถิ** ที่พึ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งอันประเสริฐของเราท่านทั้งหลาย **สรณํ เม รตนตฺตยํ** พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราท่านทั้งหลาย **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดี จงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๒. กรณียเมตตสูตร

๒๕ พฤษภาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ
สกฺโก อุชู จ สุหุชู จ สุวโจ จสฺส มุทุ อนติมานี
สนฺตุสฺสโก จ สุภโร จ อปฺปกิจฺโจ จ สลฺลหุกวุตฺติ
สนฺตินฺทฺริโย จ นิปฺปโก จ อปฺปคพฺโภ กุเลสุ อนนุคิทฺโธ
น จ ขุทฺทํ สมาจเร กิญฺจิ เยน วิญฺญู ปเร อุปวเทยฺยุํ
สุขิโน วา เขมิโน โหนฺตุ สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดง**กรณียเมตตสูตร** พระสูตรนี้สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงแสดงในเรื่องจิตแผ่เมตตาไปในสัตว์ เรียกว่าสูตรประกอบด้วยเมตตา การประกอบด้วยเมตตา สมเด็จพระบรมศาสดาทรงรับสั่งให้สัตว์โลกบริษัททั้ง ๔ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ให้ประพฤติตัวของตัวเองให้บริสุทธิ์ ให้ถือเอาตำรับตำราพระอริยบุคคล พระ–อริยบุคคลประพฤติดีได้อย่างไร สูงได้อย่างไร ต่ำได้อย่างไร ท่านผู้เป็นปุถุชนพึงถือเอาเป็นเนติแบบแผนได้ ประพฤติอย่างพระอริยบุคคลชนิดนั้นแหละ ทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจ ไม่ให้ขาดตกบกพร่องนั่นแหละ ได้ชื่อว่าประกอบด้วยเมตตาอยู่แล้วอยู่ในตัว ต้องประพฤติตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีของประชุมชนในยุคนี้ และต่อไปในภาคหน้า ได้ชื่อว่าเป็นตำราอยู่แล้ว หากว่าเป็นชาย ประพฤติอย่างนี้ก็เป็นตำราของผู้ชาย เป็นหญิงก็ได้ชื่อว่าเป็นตำราของผู้หญิง เป็นภิกษุแก่ ปานกลาง อ่อน ได้ชื่อว่าเป็นตำราของภิกษุ เป็นสามเณรก็ได้ชื่อว่าเป็นตำรับตำราของสามเณร จะชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลีในกรณียเมตตสูตรในวันนี้

เริ่มต้นว่า **กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ** แปลบาลีในกรณียเมตตสูตรว่า **ยํ กิจฺจํ** อันว่ากิจอันใด **อริเยน** อันพระอริยเจ้า **อภิสเมจฺจ** บรรลุแล้ว **อภิสเมจฺจ** ถึงแล้ว **ปทํ** ซึ่งบท **สนฺตํ** อันระงับแล้ว กิจอันนั้น **กุลปุตฺเตน** อันกุลบุตร **กรณียมตฺถกุสเล** ผู้ฉลาดในประโยชน์พึงกระทำ ดังนี้แปลเนื้อความตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาว่า กิจอันใดอันพระอริยบุคคลผู้บรรลุบทอันระงับกระทำแล้ว กิจอันนั้นกุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์

ควรกระทำ หรือพึงกระทำ กิจนั้นเป็นไฉน **สกฺโก จ** เป็นผู้อาจหาญด้วย นี่เป็นกิจอันหนึ่ง **อุชู จ** เป็นผู้ซื่อด้วย **สุหุชู จ** เป็นผู้ตรงด้วย **สุวโจ** เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย **มุทุ** เป็นผู้อ่อนละไม **อนติมานี** ไม่มีอติมานะ **สนฺตุสฺสโก** เป็นผู้สันโดษ **สุภโร** เป็นผู้เลี้ยงง่าย **อปฺปกิจฺโจ จ** มีธุระน้อย ธุระไม่มาก **สลฺลหุกวุตฺติ** เป็นผู้ประพฤติเบากายเบาใจ **สนฺตินฺทฺริโย จ** เป็นผู้ประพฤติสงบแล้ว **นิปฺปโก** เป็นผู้มีปัญญา **อปฺปคพฺโภ** เป็นผู้ไม่คะนอง **กุเลสุ อนนุคิทฺโธ** เป็นผู้ไม่พัวพันในสกุลทั้งหลาย **น จ ขุทฺทํ สมาจเร กิญฺจิ เยน วิญฺญู ปเร อุปวเทยฺยุํ ฯ น จ ขุทฺทํ สมาจเร กิญฺจิ เยน วิญฺญู** วิญญูชนทั้งหลายพึงติเตียนบุคคลอื่นได้ด้วยกรรมอันใด เราไม่กระทำกรรมอันนั้นเลย วิญญูชนทั้งหลายพึงติเตียนบุคคลอื่นได้ด้วยกรรมอันใด เราไม่ประพฤติกรรมอันนั้นเลย พึงแผ่ไมตรีจิตไปในหมู่สัตว์นั้นว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีความสุข จงเป็นผู้มีความเกษม จงเป็นผู้มีตนถึงซึ่งความสุขเถิด นี่เป็นเนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความในกรณียเมตตสูตรนี้ต่อไป ที่เราได้เคยฟังพระท่านสวดมนต์หลายครั้งหลายคราแล้ว สวดอยู่เสมอในกรณียเมตตสูตรนี้ พึงฟังความให้เข้าใจ เป็นธรรมอันละเอียดสุขุมลุ่มลึก เป็นธรรมของพระอริยเจ้า ถ้าบุคคลผู้ใดประพฤติตามแนวนี้เข้า บุคคลผู้นั้นถึงเป็นปุถุชนก็ได้ชื่อว่าปุถุชนสาวกของพระศาสดา สาวกของพระศาสดามี ๒ จำพวก อริยสาวก เป็นพระโสดาแล้ว ปุถุชนสาวก เริ่มจะเป็นโสดาต่อไป ยังไม่เป็นโสดา เริ่มจะเป็นพระโสดาต่อไป นี้ได้ชื่อว่าเป็นปุถุชนสาวกของพระพุทธเจ้า ที่เป็นโสดาแล้ว สกทาคา อนาคา อรหัต จัดได้ชื่อว่าเป็นอริยสาวกทั้งนั้น ลดส่วนกว่านั้นลงมา ที่มีธรรมกายเป็นโคตรภู หรือไม่มีธรรมกาย แต่บริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ทันพระอริยบุคคลเหล่านั้น นี้ได้ชื่อว่าเป็นปุถุชนสาวก เหตุนี้ในกรณียเมตตสูตรนี้ มีเนื้อความอันสุขุมลุ่มลึก จงตั้งใจสดับตรับฟังให้เข้าเนื้อเข้าใจ

ในเบื้องต้น แปลมคธภาษาว่า กิจนั้นใดอันพระอริยบุคคล ผู้บรรลุบทอันสงบ กระทำแล้ว **สนฺตํ ปทํ** แปลว่าบทอันสงบแล้ว อันกระทำแล้ว **อตฺถกุสเล** กิจนั้นอันบุคคลผู้ฉลาดในประโยชน์ **กรณีย** อันนั้นพึงกระทำ กิจนั้นอันบุคคลผู้ฉลาดในประโยชน์พึงกระทำ นี่เข้าใจยากจริง ไม่ใช่เป็นของง่าย แปลอีกทีหนึ่งว่า กิจนั้นใดอันพระอริยบุคคล ผู้บรรลุบทอันสงบกระทำแล้ว กิจนั้นอันบุคคลผู้ฉลาดในประโยชน์ควรกระทำ

ผู้ฉลาดในประโยชน์นั่นเป็นเช่นไร **สกฺโก เป็นผู้อาจหาญ** อาจหาญทุกประการในธรรมวินัยของพระศาสดา ไม่ขาดตกบกพร่อง อาจหาญในทางบริสุทธิ์กาย อาจหาญในทางบริสุทธิ์วาจา อาจหาญในทางบริสุทธิ์ใจ ไม่มีขาดตกบกพร่องใด ๆ ทำสิ่งใดด้วยกาย ต้อง

เอาปัญญาเข้าสอดส่องมองเสียก่อน แล้วจึงทำ เห็นว่าไม่มีทุกข์ ไม่เดือดร้อนตน ไม่เดือดร้อนบุคคลผู้อื่น จึงทำ ถ้าเห็นว่าเดือดร้อนตน เดือดร้อนผู้อื่น ไม่ทำ อาจหาญอย่างนี้ อาจหาญในการดีอย่างนี้ ที่จะกล่าววาจาอันใดออกไป อาจหาญอีกเหมือนกัน เอาปัญญาเข้าสอดส่องดูเสียก่อน ถ้าเดือดร้อนเราก็ไม่กล่าว เดือดร้อนเขาก็ไม่กล่าว เดือดร้อนทั้งเราทั้งเขาก็ไม่กล่าว ถ้าไม่เดือดร้อนเราจึงกล่าว ถ้าไม่เดือดร้อนเขาจึงกล่าว ถ้าไม่เดือดร้อนทั้งเราทั้งเขา จึงกล่าว นี้ก็อาจหาญในวาจา อาจหาญในทางใจ ใจจะคิดสิ่งหนึ่งสิ่งใด เดือดร้อนเราก็ไม่คิด เดือดร้อนเขาก็ไม่คิด เดือดร้อนทั้งเราทั้งเขา ก็ไม่คิด ถ้าไม่เดือดร้อนเราจึงคิด ถ้าไม่เดือดร้อนเขาจึงคิด ถ้าไม่เดือดร้อนทั้งเราทั้งเขาจึงคิด นี้อาจหาญอย่างนี้ นี่**สกฺโก** เป็นผู้อาจหาญ ไม่ใช่อาจหาญเรื่องอื่น ไม่ใช่อาจหาญเรื่องเหลวไหล โจรปล้น ประเทศต่อประเทศปะทะกัน หรือมหาโจรปล้นกัน ไม่ใช่ เป็นอาจหาญของคนพาล **อาจหาญของบัณฑิตเป็นอย่างนี้ เป็นผู้อาจหาญในความดี ไม่มีความชั่วเข้าเจือปนระคนทีเดียว อาจหาญไปในส่วนดีฝ่ายเดียว นี่ สกฺโก** ข้อที่หนึ่ง

อุชู จ เป็นผู้ซื่อ ลักษณะซื่อของคนน่ะซื่ออย่างไร ซื่อกาย ซื่อวาจา ซื่อใจ ซื่อทั้งข้างนอกข้างในตรงกันหมดไม่ลักลั่นกัน ซื่อจริง ๆ ไม่มีคด ไม่มีเคี้ยว ไม่มีรุ้งแวงแต่อย่างหนึ่งอย่างใด ซื่อทั้งข้างนอกข้างใน ตรงกันหมดไม่ลักลั่นกัน ไม่เถียงกัน อย่างนี้เรียกว่าซื่อ **อุชู** แปลว่าเป็นผู้ซื่อ

สุหุชู เป็นผู้ตรงดี ซื่อแล้วก็ตรงดี ในข้อหลังว่า ตรงดี คนที่ตรงดีน่ะเป็นอย่างไร ลักษณะตรงดีของพระอริยเจ้าไม่มีรุ้งแวง ตรงดิ่งทีเดียว ท่านวางหลักไว้ในสังฆคุณนั่น **อุชู**น่ะเป็นผู้ซื่อ **สุหุชู** เป็นผู้ตรง **อุชุปฏิปนฺโน** เป็นผู้ปฏิบัติตรง นั่นแน่ะแนวนั้น เดินแนวนั้นทั้งกาย ทั้งวาจา เดินแนวนั้น เป็นผู้ปฏิบัติตรง ตรงอย่างไร ซื่ออย่างไร ซื่อไม่มีคดเคี้ยว ถูกต้องร่องรอยทางมรรคผลทีเดียว ซื่อต่อคำของพระบรมศาสดา ไม่คดต่อธรรมของพระ–บรมศาสดา นี่เป็นผู้ซื่อ ตรงตามทางมรรคผล ไม่เลี่ยงหลีกต่อทางมรรคผล ทางมรรคผลเป็นไปอย่างไร เดินทางมรรคผลให้เป็นไปอย่างนั้น ไม่คลาดเคลื่อนจากทางมรรคผล ไม่สนวนในกิจอื่น ตั้งใจแช่มชื่น ประคับประคองใจของตนอยู่เสมอ ให้ตรงทางมรรคผลอยู่ร่ำไปดังนี้ เป็นผู้ตรงดี อย่างนี้ว่าตรงดีทีเดียว นี่เป็นข้อที่ ๓ ตรงดี

สุวโจ ว่าง่ายสอนง่าย ว่าง่ายสอนง่ายเหมือนเด็กที่ดี หรือเหมือนคนที่เฉลียวฉลาดดี เป็นคนที่หัวอ่อน ว่าง่ายสอนง่ายอย่างไร ไม่ดื้อต่อทางมรรคผล ไม่ดื้อต่อธรรมของพระ–บรมศาสดา ตรงร่องรอยธรรมของพระบรมศาสดา ถ้าให้ปฏิบัติธรรม เป็นถูกต้องร่องรอยละ ถ้าผิดธรรมเป็นไม่ยอมกันละเด็ดขาด ถ้าว่าถูกธรรมละไม่ว่าข้อไหนเงื่อนไหนเล็กน้อยไม่

เข้าใจ จะเป็นผลน้อยผลใหญ่ไม่เข้าใจ ว่าง่ายสอนง่ายนัก ถูกธรรมตรงธรรมเข้าแล้วละก็ ถ้าว่าผิดธรรมละก็ไม่ไปเด็ดขาดทีเดียว นี่พระศาสดาทรงรับสั่งว่า **สุวโจ** เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย อยู่ในลักษณะ อยู่ในธรรมของพระวินัย เรื่องว่าง่ายสอนง่ายน่ะ หายากนัก ไม่ใช่เป็นของหาง่าย คนดี คนเป็นนักปราชญ์ คนเป็นบัณฑิต ภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี ว่าง่ายสอนง่าย อยู่กับใครเบาใจ ไม่หนักใจ อยู่กับพ่อแม่ก็ไม่หนักใจ สบายอกสบายใจ เย็นอกเย็นใจ คนว่าง่ายสอนง่าย ภิกษุ สามเณร อยู่กับครูบาอาจารย์ ก็เย็นอกเย็นใจ สบายอกสบายใจ ว่าง่ายสอนง่าย ถ้าว่าภิกษุสามเณรว่ายากสอนยากละ เอาละ เดือดร้อนละ ลูกหญิงลูกชายก็เหมือนกัน ว่ายากสอนยากละพ่อแม่เดือดร้อนละ ถ้าว่าลูกหญิงว่าง่ายสอนง่าย อยู่ในโอวาทของพ่อแม่ ทุกสิ่งทุกประการ ไม่คัดค้านแต่อย่างหนึ่งอย่างใด นี่เรียกว่า **สุวโจ** ว่าง่ายสอนง่าย พระศาสดาสรรเสริญนัก นี่เป็นกิ่งหนึ่งของทางพุทธศาสนาว่าง่ายสอนง่าย เป็นคนทำธรรมวินัยให้เจริญ เป็นคนเจริญในธรรมวินัยของพระบรมศาสดา **สุวโจ**

มุทุ เป็นผู้อ่อนละมุนละไม ไม่ใช่อ่อนโยเย อ่อนโยเยไปเสียก็ใช้ไม่ได้ อ่อนละมุน-ละไม อ่อนใช้ได้ดีตามความปรารถนาของผู้ฝึกหัด จะดัดแปลงแก้ไขอย่างหนึ่งอย่างใด ก็อ่อนละมุนละไมทุกสิ่งทุกประการ เหมือนอย่างคนแก่ หุงข้าวอ่อนละมุนละไมละก็คนแก่ยิ้มเชียว ถ้าหุงข้าวแข็งกระด้างละ คนแก่หน้าเบ้เชียว ไม่สบายใจ ครูดใจสดุดใจนัก ถ้าว่าละมุนละไมละก็คนแก่ชอบใจ นี้อาการที่อ่อนละมุนละไม เป็นภิกษุ หรือสามเณร อยู่กับครูบาอาจารย์ ครูบาอาจารย์ก็เย็นอกเย็นใจ เหมือนคนแก่ได้พบข้าวอ่อนละมุนละไมเข้า ใจเย็นใจสบาย แม้ลูกหญิงลูกชายจะอยู่กับมารดาบิดา ถ้าอ่อนละมุนละไม มารดาเย็นอกเย็นใจ ไม่เดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ นานา นี้ **มุทุ** เป็นผู้อ่อนละมุนละไม

อนติมานี เป็นข้อที่ ๖ **อนติมานี ไม่มีอติมานะ** เย่อหยิ่งจองหองไม่มี ไม่มีเย่อหยิ่งจองหองจริง ๆ ทีเดียว ลูกหญิงลูกชายบางคนเย่อหยิ่งจองหองต่อพ่อแม่ กระทบกระทั่งเข้าเล็กน้อยละก็ใช้จมูกฟิด หมิ่นพ่อแม่เสียแล้ว เอาแล้ว นี่ร้ายกาจถึงขนาดนี้ นี่มันหยิ่งจองหองอย่างนี้ ภิกษุสามเณรก็ดุจเดียวกัน ถ้าว่ากระทบกระทั่งเข้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ละก็ **เอาละไปละ สึกขาลาเพศไปเสียบ้าง ไปเสียที่ไหน ๆ** บ้าง นี่เอาเข้าแล้ว ถูกเข้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ละก็หัวดื้อกระด้าง ครูบาอาจารย์เกลียดนัก พ่อแม่ก็เกลียดนัก ถ้าเป็นผู้ที่ไม่หยิ่งจองหอง เมื่อไม่หยิ่งจองหองอย่างนี้แล้ว เป็นที่สบายใจ อยู่กับพ่อแม่เป็นที่สบายใจ ครูบาอาจารย์ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในพระพุทธศาสนาเป็นผู้ไม่หยิ่งจองหองแล้ว เป็นที่สบายใจ พระพุทธศาสนาชอบใจนัก ชอบอาจหาญ ชอบตักเตือน ไม่มีอติมาน ถ้ามีอติมานเย่อหยิ่งจองหอง เป็นเช่นนั้นละก็เป็นที่ไม่สบายใจ นี่เป็นคนฝ่ายเลว ฝ่ายดีก็ไม่หยิ่งจองหองเท่านั้น

ไม่มีอติมานทีเดียว

สนฺตุสฺสโก เป็นผู้สันโดษ สันโดษน่ะยินดีปัจจัยตามมีตามได้ เหมือนเป็นภิกษุสามเณรเช่นนี้ ยินดีปัจจัยตามมีตามได้ ได้อย่างไรก็ยินดีอย่างนั้น มีอย่างไรก็ยินดีอย่างนี้ ไม่ก้าวก่ายเกะกะ ไม่ทำบุคคลผู้เลี้ยงให้เดือดร้อน มีนี่จะเรียกอันโน้นต่อไป อย่างชนิดนี้ไม่สันโดษ ยินดีตามมีตามได้จึงเรียกว่าเป็นผู้สันโดษ นี่เป็นข้อที่ ๗ เป็นผู้สันโดษ ยินดีปัจจัยตามมีตามได้

สุภโร เป็นผู้เลี้ยงง่าย เลี้ยงง่ายอย่างไร เหมือนอย่างกับม้าเลี้ยงง่าย หรือช้างที่เลี้ยงง่าย เขาเทียบด้วยม้าอาชาไนย เจ้าของจะให้หญ้าสด ก็เคี้ยวหญ้าสดกินตามหน้าที่ เจ้าของจะให้หญ้าแห้งก็เคี้ยวกินตามหน้าที่ กินจริง ๆ กินจนอิ่ม ให้รำก็กินรำ ให้ข้าวสุกก็กินข้าวสุก ให้ข้าวตากก็กินข้าวตาก กินตามหน้าที่ จะให้ของชนิดไหนที่กินได้ก็กินทั้งนั้น กินโดยเคารพ กินไม่สุรุ่ยสุร่าย กินไม่กระสับกระส่าย กินด้วยตั้งอกตั้งใจ นี่ผู้เลี้ยงง่ายเป็นอย่างนี้ หญิงก็ดี ชายก็ดี ภิกษุสามเณรก็เหมือนกัน มีอย่างไรก็ใช้อย่างนั้น เลี้ยงง่ายไม่เดือดร้อนต่อผู้เลี้ยง เมื่อเขาเลี้ยงอย่างไรละก็บริโภคอย่างนั้น ถ้าจืดนักสิ่งใดมันมีเค็มก็ผสมกันเข้า ไม่ต้องยุ่งเรียกโน่นเรียกนี่ต่อไป สิ่งใดมันเค็มมากก็ไปหาสิ่งที่จืด ๆ มาผสมเข้า มันก็กลายเป็นของพอดีไปเอง นี่เลี้ยงตัวอย่างนี้ เมื่อเขาเลี้ยงอย่างไรก็ไม่ให้ผู้เลี้ยงเดือดร้อน ให้ผู้เลี้ยงดีอกดีใจ ให้ผู้เลี้ยงยินดีชื่นอกชื่นใจ เรียกว่าภิกษุสามเณรเป็นผู้เลี้ยงง่าย เป็นที่เบาใจกับครูบาอาจารย์ ลูกหญิงลูกชายเป็นผู้เลี้ยงง่าย เบาอกเบาใจกับพ่อแม่ แม้ภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา พุทธศาสนิกชนเป็นผู้เลี้ยงง่าย เป็นที่เบาใจในทางพุทธศาสนา เพราะพระอริยบุคคลทั้งหลายเป็นผู้เลี้ยงง่ายทั้งนั้น ไม่มีเป็นผู้เลี้ยงยากเลย เราเป็นปุถุชนประพฤติตัวให้เลี้ยงง่ายเช่นนั้นจะเป็นอายุพระศาสนา นี่เป็นข้อที่ ๘ **สุภโร** เป็นผู้เลี้ยงง่าย

อปฺปกิจฺโจ จ เป็นผู้มีธุระน้อย ไม่มีกิจธุระมาก พวกมีธุระกิจมากน่ะ เบื่อ อุปัชฌาย์อาจารย์ที่ภิกษุสามเณรมีธุระมากน่ะ เบื่อ พ่อแม่ปกครองลูกหญิงลูกชายมีกิจธุระมากน่ะ เบื่อ กิจธุระไม่มีจบละ เดี๋ยวกิจธุระนั้น เดี๋ยวกิจธุระนี้ เรื่อย ๆ ไป นี่มีกิจธุระมากอย่างนี้ ไม่เป็นที่พอใจในทางพุทธศาสนา ทางพระพุทธศาสนาให้มีกิจธุระน้อย ถ้ากิจธุระในธรรม-วินัยละก็เป็นมือขวา มีมาก มีมากอยู่ทีเดียว ถ้าว่านอกจากธรรมวินัยของพระศาสดาไปแล้ว มีบ้างเล็กน้อยเท่านั้นพอดูไป ไม่หากิจให้ยุ่งแก่อัตภาพร่างกายนัก พวกหากิจให้ยุ่งแก่อัตภาพร่างกายเรียกว่ามีกิจมาก ไม่เจริญในธรรมวินัยของพระศาสดา มีกิจธุระน้อย นี่เป็นข้อที่ ๙

ประพฤติเบากายเบาใจ ประพฤติเบากาย กายก็เบา ประพฤติเบาใจ ใจก็เบา ไม่มีบริขารมากมีแต่พอสมควร วาจาไม่มีกังวลมาก มีแต่พอสมควร เบากายเบาใจทุกสิ่ง ไม่มี

ติดข้ออันหนึ่งอันใด คล่องแคล่วกายใจ คล่องแคล่วไม่มีห่วงมีใยอะไร ปลอดโปร่ง ไม่มีกังวลห่วงใยทีเดียว นี่เป็นผู้เบากายเบาใจอย่างชนิดนี้ นี่เป็นที่ปรารถนาในพระพุทธศาสนานี้นัก นี่เป็นข้อที่ ๑๐ **สลฺลหุกวุตฺติโน เป็นผู้ประพฤติเบากายเบาใจ**

สนฺตินฺทฺริโย เป็นผู้มีอินทรีย์สงบแล้ว สงบทุกอย่าง จักขุนทรีย์ ตาก็สงบ หูก็สงบ จมูกก็สงบ ลิ้นก็สงบ กายก็สงบ ใจก็สงบ สงบทุกอย่าง สงบได้แล้ว **สนฺตินฺทฺริโย** แปลว่า สงบแล้ว เป็นผู้สงบกาย สงบวาจา สงบใจ นี่แหละเป็นที่ปรารถนาในพุทธศาสนา ภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา ประพฤติสงบกาย สงบวาจา สงบใจได้ นั่นแหละเป็นเจริญของพระพุทธศาสนา ถ้าสงบไม่ได้ยังลอกแลกอยู่ ยังเป็นที่ไว้วางใจในพระพุทธศาสนาไม่ได้ ผู้เทศน์นี่เองบอกพระอุปัชฌาย์ให้ตั้งเจ้าคณะหมวดองค์หนึ่ง ว่าควรจะได้เป็นอุปัชฌาย์แล้ว ท่านอาจารย์องค์นั้น ท่านอุปัชฌาย์ท่านตอบผู้เทศน์นี่แหละ ตายังไวเช่นนั้นคุณจะตั้งมันอย่างไร ตั้งมันก็ทำลายเสียเช่นนั้น ท่านบอกว่าตาไว อ้ายตาไวมันก็ชอบกลอยู่เหมือนกัน และอยู่มาหน่อยหนึ่งเจ้าคณะหมวดองค์นั้นก็สึกไปเสียเลยจริง ๆ อ้อ จริงเหมือนคำของอุปัชฌาย์ท่าน นั่นแน่ะไม่สงบ สงบตานะ สงบหู สงบจมูก สงบลิ้น สงบกาย สงบใจ เป็นภิกษุจริง ๆ เป็นสามเณรจริง ๆ เป็นอุบาสกจริง ๆ เป็นอุบาสิกาจริง ๆ ไม่ลอกแลก ถ้าลอกแลกเช่นนั้นละก็หาเรื่องละ ถ้าหาเรื่องเช่นนั้นละก็ไม่งอกงามในธรรมวินัยของพระศาสดา ต้องประพฤติสงบกาย สงบวาจา สงบใจ จริง ๆ ลงไป สงบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ลงไป **อินทรีย์สงบเสียได้แล้ว นี่เป็นที่ปรารถนาในพุทธศาสนา** เป็นภิกษุสามเณรก็จะงอกงามในธรรมวินัยของพระศาสดา เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็จะงอกงามในธรรมวินัยของพระศาสดา เพราะสงบอินทรีย์เสียได้แล้ว นี่ข้อที่ ๑๑

ข้อที่ ๑๒ นิปฺปโก เป็นผู้มีปัญญา ลักษณะมีปัญญาในธรรมวินัยของพระศาสดาน่ะเป็นประโยชน์นัก ว่าลักษณะท่านวางตำราไว้เช่นนี้ เป็นผู้มีปัญญาแล้วทำความเจริญเท่าไรก็ได้ ทำความเจริญอย่างไร ประพฤติตัวเสียให้เรียบร้อย เป็นไปตามตำรับตำราที่ได้กล่าวมาดังนี้ เราชวนผู้ประพฤติเรียบร้อยเหมือนตัวนั่นแหละ ให้ได้สักคน หนึ่งเดือนให้ได้สักคนก็เอา สองเดือนได้สักสองคน สามเดือนได้สักสามคน สี่เดือนได้สักสี่คน พอครบสิบสองเดือนก็ได้สิบสองคน นั่นมีพวกสิบสองคนแล้วนะ เอาอีกปีหนึ่งปีที่สองอีกสิบสองคน ก็ยี่สิบสี่แล้วนะ เอาอีกปีนะสิบสองคนนี่สามสิบหกแล้วนะ สี่ปีเท่านั้น ๔๘ มีพวกสงบดีได้ ๔๘ ทีนี้หลาย ๆ ปีเข้าเป็นอย่างไรก็สงบอย่างนั้น ถ้าผู้มีปัญญาชวนอย่างนั้น ผู้มีปัญญาแก้ไขเอาหมู่พวกได้เช่นนั้น ถ้าหากว่าเป็นภิกษุก็ได้เป็นคณาจารย์องค์หนึ่ง ถ้าเป็นสามเณรก็ได้เป็นคณาจารย์องค์หนึ่ง ถ้าเป็นอุบาสกก็ได้เป็นหัวหน้าคนหนึ่ง เป็นอุบาสิกาก็ได้เป็นหัวหน้า

อุบาสิกาคนหนึ่ง นี่คนมีปัญญาสำคัญนัก พุทธศาสนาประสงค์คนมีปัญญาอย่างนี้ คนมีปัญญาไม่กระทบกระเทือนบุคคลผู้ใด อยู่ในสถานที่ใดไม่กระทบกระเทือนผู้ใด ทำแต่ประโยชน์ให้เขาเท่านั้น บำบัดโทษประกอบประโยชน์ให้เขาเท่านั้น นี่คนมีปัญญาน่ะสำคัญนัก แต่ว่าปัญญาตื้นหรือปัญญาลึกเท่านั้น นี่แง่สำคัญ เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาของพระศาสดาเป็นภิกษุก็ดี อุบาสกอุบาสิกาก็ดี เมื่อเป็นภิกษุสามเณรต้องเป็นภิกษุสามเณรจริง ๆ คนมีปัญญาเป็นอุบาสกอุบาสิกาจริง ๆ เป็นอุบาสกต้องหาเพื่อนอุบาสกมา เป็นอุบาสิกาก็ต้องหาเพื่อนอุบาสิกามา เป็นภิกษุก็หาเพื่อนภิกษุมา เป็นสามเณรก็หาเพื่อนสามเณรมา นี่คนมีปัญญาพระบรมศาสดาทรงรับสั่งธรรมิกอุบาสกว่าเป็นคนมีปัญญา ธรรมิกอุบาสกมีอุบาสก ๕๐๐ เป็นหมู่พวก พระองค์รับสั่งว่า **ปณฺฑิต ปุริโส** กับธรรมิกอุบาสก แปลเป็นภาษาไทยว่า ท่านผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญาเกษมอย่างนี้ นี่ทว่ามีปัญญาอย่างนี้ก็จะเอาตัวรอดได้ ไม่ต้องมีเงินมีทองดอก เงินทองน่ะเขาแสวงหากันมา แสวงหาในดินก็มี ไปพลิกแผ่นดินไถไร่ไถนาทำสวนเข้า ก็เขาหาเงินหาทองในแผ่นดิน เขาหาเงินหาทองบนต้นไม้ก็มี บนต้นไม้ก็ไปทำน้ำตาลเข้าไป เอาลูกไม้มาขาย เอาดอกไม้มาขาย นี่เขาหาเงินบนต้นไม้ เขาหาเงินในทะเลก็มี เขาหาแปลก ๆ กัน วิธีหาเงินหาทองต่าง ๆ แต่ว่าเงินทองน่ะอยู่ที่ไหน ที่แน่แท้ลงไปทีเดียวน่ะ พวกหาเงินหาทองเหล่านี้ บางคนก็ถูกเหมาะดี บางคนไม่ถูก แท้ที่จริงเงินทองน่ะอยู่ที่คนนะ เงินทองอยู่ที่คนนะ พระเจ้าแผ่นดินท่านปกครองหมดประเทศท่านเรียกเอาเงินที่คนไปใช้ ใช้ไม่หวาดไม่ไหว ท่านเป็นผู้ปกครองประเทศ ท่านเรียกเงินใช้ไม่หวาดไม่ไหว นั่นคนมีปัญญา คนมีปัญญาอยู่ที่นั่น พุทธศาสนาเห็นลึกซึ้ง พระพุทธเจ้าท่านเห็นว่าศาสนาของท่านจะอยู่ได้ด้วยข้าวปากหม้อ นั่นแหละอยู่ได้แท้ ๆ ทีเดียว ศาสนาท่านตั้งไว้ที่นั่นเอง เอาไว้ที่ข้าวปากหม้อ นั่นแหละอยู่ได้ ท่านก็แก้ไขทีเดียว ท่านบิณฑบาตเข้าเอาข้าวปากหม้อ เอาก่อนด้วยหนา ไปแต่เช้าทีเดียว พอตักข้าวปากหม้อเอาก่อนทีเดียว เอาเสียทัพพีทัพพี ๆ ๆ พอฉันแล้วก็กลับ ฉันเสีย ทำกิจพุทธศาสนาจริง ๆ แต่ว่าฉันข้าวปากหม้อเรื่อยไป มีอย่างนี้ พุทธศาสนาอยู่ได้อย่างนี้ นี่คนมีปัญญาลึกซึ้ง ถ้าว่าหากว่าเราจะทำเอง ตั้งแบบตำรับตำราของเราเอง ท้องของตัวไปฝากคนอื่นเหมือนพุทธศาสนาเช่นนี้ เราทำไม่ได้ หลักฐานเราไม่พอ ทำไม่ได้เป็นแน่ ถ้าว่าพระพุทธเจ้าทำได้ วางตำราไว้ได้ เมื่อท่านวางตำราไว้เช่นนี้แล้วให้ถือเป็นตำราทีเดียว เมื่อคนมีปัญญาวางตำราไว้อย่างนี้ เรารักษาทีเดียว เข้ารักษาความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ ให้ตามแนวพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทีเดียว แล้วก็เดินตามแนวพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ หาพวกเข้ามาก ๆ เมื่อได้พวกมากขึ้นเท่าไรก็พวกมากเขาดูแลกันเอง เขาอุปการะกันเองไม่เดือดร้อนดอก ฉลาดอย่างนี้ละก็เป็นภิกษุได้

ตลอดชาติ เป็นสามเณรได้ตลอดชาติ เป็นอุบาสกอุบาสิกาได้ตลอดชาติ ไม่เดือดร้อนอันใดนี่ **นิปฺปโก** เป็นผู้มีปัญญา ปัญญาสำคัญนัก

อปฺปคพฺโภ ไม่คะนอง ไม่คะนองน่ะเป็นอย่างไร ลักษณะคะนองเป็นอย่างไร ลักษณะคะนองน่ะไม่ว่ามือ ไม่ว่าตา หู ไม่ว่าทั้งนั้น สอดไป สอดตาไป สอดหูไป สอดจมูกไป สอดลิ้นไป สอดกายไป สอดใจไป คอยรับสัมผัสอยู่เสมอไป อย่างนี้ก็เป็นคะนองส่วนหนึ่งในอายตนะ **อปฺปคพฺโภ** ไม่คะนองน่ะ ตามปกติกายจะเดินก็เดินตามปกติ ไม่ลอกแลกไม่เหลวไหลไม่หลุกหลิก วาจาจะพูดก็พูดปกติไม่ลอกแลกไม่เหลวไหลไม่หลุกหลิก พูดโดยตรงโดยซื่อ ใจจะคิดสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ไม่โลดโผนเกินไป สิ่งที่ควรเป็นธรรมเป็นวินัยก็คิดไป สิ่งไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัยก็ไม่คิด **อปฺปคพฺโภ** ผู้ไม่คะนอง กายก็ไม่คะนอง วาจาก็ไม่คะนอง คะนองกายก็กระดิกนิ้วกระดิกมือตามหน้าที่ นั่งอยู่ก็ไม่ปกติ กระดิกนิ้วกระดิกมือ หยิบโน่นหยิบนี่ไป อย่างชนิดนั้นเขาเรียกว่าคะนองกาย คะนองวาจา วาจาก็ร้องเพลงร้องกานท์ไป เอาเรื่องเหลว ๆ ไหล ๆ มาพูดไป เอาเรื่องโน่นเรื่องนี่มาพูดไป อย่างนี้พวกคะนองวาจา คะนองกายคะนองวาจานี่เรียก **คพฺโภ** ผู้คะนอง **อปฺปคพฺโภ** แปลว่าผู้ไม่คะนอง ไม่คะนองทีเดียวกายวาจา สงบเงียบเรียบร้อยทีเดียว ไม่คะนองกาย ไม่คะนองวาจา

กุเลสุ อนนุคิทฺโธ ไม่พัวพันในสกุลทั้งหลายเป็นข้อที่ ๑๔ ตระกูลใดตระกูลหนึ่งไม่พัวพันไม่แตะต้อง พวกพัวพันในสกุลน่ะจะต้องเกิดทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน ภิกษุสามเณรพัวพันในสกุลจะต้องเกิดทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน อุบาสกอุบาสิกาพัวพันในสกุลจะต้องทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน แถกกันด้วยตา ว่ากันด้วยปากต่าง ๆ อิจฉาริษยากันต่าง ๆ เพราะพัวพันในสกุล ในสกุลอุปฐาก ผู้บำรุงตน ผู้พอกเลี้ยงตน ผู้ให้ความสุขแก่ตน ถ้าว่าพัวพันในสกุลแล้วโทษร้ายนัก

มีภิกษุครั้งพุทธกาลรูปหนึ่ง บวชมา ๑๒ ปีแล้ว ไปในบ้านช่างแก้วมาก็ ๑๒ ปีเหมือนกัน ตั้งแต่บวชมาอยู่ในบ้านช่างแก้ว ถึงเวลาเขาก็ไปพอกเลี้ยงในบ้าน ถวายอาหารบิณฑบาตอิ่มแล้วก็ไปทำอะไรไปเถอะ ถึงเวลาแล้วไปฉันที่บ้านเขา วันหนึ่งพ่อค้าเขาเอาแก้วดวงหนึ่งมีค่ามากเอามาจ้างช่างแก้วให้เจียระไน ช่างแก้วก็รับเขาด้วยมือที่กำลังหั่นเนื้อ มือเปื้อนด้วยเลือด พอรับแก้วไว้ เลือดก็ไปติดดวงแก้วนั่น ที่รับไว้นั้น เจ้านกกระเรียนที่เลี้ยงไว้ตัวหนึ่ง เห็นก้อนแก้วอยู่บนเขียงหั่นเนื้อเชือดเนื้อ เข้าใจว่าเป็นก้อนเนื้อชิ้นเนื้อ นกกระเรียนคว้าปุบเข้าท้องไปแล้ว พระเถรกำลังฉันจังหันอยู่นั่นท่านก็เห็นเหมือนกันว่าก้อนแก้วนั่นนกกระเรียนเอาเข้าท้องไปเสียแล้ว ช่างแก้วมาถึง โอพระคุณเจ้า แก้วผมวางไว้บนเขียงนี่หายไปไหนล่ะนี่ พระเถรท่านก็นิ่งเสีย ถามท่านหนักเข้า หนักเข้า ท่านก็นิ่งอยู่ร่ำไป ท่าน

กลัวนายช่างแก้วจะไปฆ่านกกระเรียนเข้า ท่านจะเป็นบาปด้วย ท่านก็นิ่งเสีย ไม่มีใครละพระผู้เป็นเจ้า ก้อนแก้วของกระผมวางไว้ที่นี่มีค่ามาก ตัวและครอบครัวของกระผมก็ไม่พอค่าแก้วนี่ที่จะใช้เขา พระคุณเจ้าเห็นอย่างไรบ้าง จงกรุณากระผมเถิด อย่าให้กระผมเป็นข้าเขาเลย ว่ากันหนักเข้าหนักเข้าท่านก็นิ่งเสีย นิ่งหนักเข้าหนักเข้า ไม่มีใครละ พระผู้เป็นเจ้านี่แหละเอาไป เอาแล้วเอาเชือกมารัดหัวเข้าแล้ว ขันหัวพระเถรเข้าแล้ว ขันเสียตึงเชียว ขันหัวแล้วเอาไม้ตีกบาลด้วย ตีเสียจนกระทั่งเลือดไหลออกทางตา นกกระเรียนเห็นเลือดเข้ามันก็จะมากินอ้ายเลือดนั่น ตีพระเถรเสียป่นปี้ แต่ว่ายังไม่ตายเท่านั้นแหละ พออ้ายนกกระเรียนเข้ามา แกกำลังบ้าระห่ำของแก กำลังจะตีพระเถรนั่น แกก็เอาเท้าตระหวัดนกกระเรียนเข้าให้ที่คอพับทีเดียว นกกระเรียนลงไปดิ้นผับ ๆ ๆ พระเถรก็ถาม พ่อช่างแก้วนกกระเรียนนั่นตายแล้วหรือยัง ตายไม่ตายก็พระผู้เป็นเจ้าอย่าพูดไปเลย พระผู้เป็นเจ้าไม่ให้แก้วแก่กระผมก็ต้องตายเหมือนนกกระเรียนนั่นแหละ ไม่ต้องสงสัยละ เอาซี พอเห็นนกกระเรียนตายสนิทดี ท่านก็บอกว่าเบา ๆ เชือกเถอะผ่อนเชือกเถอะจะบอกให้ อ้ายบุรุษก็ไม่เบา หนักขึ้นทุกทีเหมือนกัน นกกระเรียนนั่นตายแน่ เห็นว่าตายแน่ พอแน่แล้วก็บอกว่านั่นแน่ะพ่อคุณ ก้อนแก้วอยู่ในท้องนกกระเรียนนั่นแน่ะ อ้ายช่างแก้วก็ไปจับนกกระเรียนที่ตายแล้วนั่นเชือดเอาก้อนแก้วออกมาโด่อยู่ในท้องนกกระเรียนนั่น โอย ทีนี้ลงกราบพระผู้เป็นเจ้าทีเดียว กระผมได้พลาดพลั้งไปแล้ว ขอพระคุณเจ้าจงงดโทษให้กระผมเถอะ พระเถรจึงว่าฉันไม่เอาโทษเฉากรณ์อะไรหรอก ไม่มีโทษกับฉันหรอก แต่ว่าปรโลกเขาจะไม่ยอมละกระมัง ฉันไม่รู้จะว่ากระไรเขานี่ ก็เธอทำของเธอเองนี่ เอากันละทีนี้ อ้อนวอนพระเถรให้งดโทษให้ตน ที่ตนได้กระทำไปแล้ว นี้พัวพันในสกุล ตั้งแต่นั้นต่อไปพระเถรปฏิญาณในใจแล้ว ตั้งแต่นี้ต่อไปมีชีวิตเป็นอยู่ จะไม่เกี่ยวข้องกับสกุลใด จะแสวงหาอาหารบิณฑบาตเลี้ยงชีพจนตลอดชีวิต ตั้งใจสนิททีเดียว เท่านั้นพระคุณเจ้าไม่เข้าติดสกุลใดเลย เข็ด นี่ก็พัวพันในสกุลเป็นโทษอย่างนี้ มีโทษอย่างนี้ ภิกษุในครั้งพุทธกาลน่ะ สึกไปมากมายเพราะพัวพันในสกุล ในครั้งนี้ก็สึกมากมายเหมือนกัน พัวพันในสกุล นี่ต้องคอยระแวดระวัง ภิกษุสามเณรพัวพันในสกุลเป็นข้อสำคัญนัก

๑๔ ข้อธรรมเหล่านี้สำหรับเนื่องด้วยพระอริยบุคคล ท่านประพฤติมาเป็นตำรับตำราที่แสดงมาแล้วในกรณียเมตตสูตรแก้ด้วยเมตตานี้ เมื่อประพฤติดีทั้ง ๑๔ ข้อนี่แล้ว ไม่มีช่องเสีย ความประพฤติไม่มีผิดธรรมผิดวินัยเลย ถ้าประพฤติได้อย่างนี้ได้ชื่อว่าตัวเองแหละเมตตาอยู่ในตัวเอง ไปอยู่ในสถานที่ใด ๆ ก็ตัวเองแหละเมตตาอยู่ในตัวเอง ได้ชื่อว่าทำความดีให้แก่ตน และความดีที่ตนทำแล้วนั้นไปเป็นตัวอย่างของบุคคลอื่นต่อไป เป็นตำรับตำรา

ของบุคคลอื่นต่อไปด้วยประการดังนี้ ใน ๑๔ ข้อนี้ **อริยะนักปราชญ์ติเตียนบุคคลอื่นได้ด้วยประการใด ได้ด้วยกรรมอันใด ไม่ควรประพฤติกรรมอันนั้นจนตลอดชีวิต ควรตั้งจิต** แผ่ไม่ตรีจิตไปว่า **ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจงเป็นผู้มีสุข จงเป็นผู้เกษมสำราญ จงเป็นผู้มีตนถึงซึ่งความสุขเถิด** ให้ตั้งใจลงไปว่าแผ่ไมตรีจิตลงไปว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้น หรือสัตว์ทั้งหลายหมดทั้งสิ้น จงเป็นผู้มีสุข จงเป็นผู้มีความเกษมสำราญ จงเป็นผู้มีตนถึงซึ่งความสุขเถิด เมื่อประพฤติดีเช่นนี้แล้วให้ตั้งใจอย่างนี้ ให้ผู้อื่นประพฤติดีได้เหมือนอย่างกับตัวบ้าง ให้ตั้งใจอย่างนี้ นี่แหละเป็นเมตตาอริยสังสกถา

ที่ชี้แจงแสดงมาแล้วนี้ ยังหาจบกรณียเมตตสูตรไม่ในสามส่วนเพียงส่วนเดียวเท่านั้น และจะแสดงเป็นลำดับต่อไป ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา เอเตน **สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรม–ปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต**ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๓. กรณียเมตตสูตร (ต่อ)

๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

เย เกจิ ปาณภูตตฺถิ วา มชฺฌิมา รสฺสกา อณุกถูลา
ทิฏฺฐา วา เย จ อทิฏฺฐา เย จ ทูเร วสนฺติ วิทูเร
ภูตา วา สมฺภเวสี วา สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตา
น ปโร ปรํ นิกุพฺเพถ นาติมญฺเญถ กตฺถจิ นํ กิญฺจ
พฺยาโรสนา ปฏิฆสญฺญา นาญฺญสฺส ทุกฺขมิจฺเฉยฺย
มาตา ยถา นิยํ ปุตฺตํ อายุสา เอกปุตฺตมนุรกฺเข
เอวมฺปิ สพฺพภูเตสุ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ
เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมึ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ
อุทฺธํ อโธ จ ติริยญฺจ อสมฺพาธํ อเวรํ อสปตฺตํ
ติฏฺฐญฺจรํ นิสินฺโน วา สยาโน วา ยาวตสฺส วิคตมิทฺโธ
เอตํ สตึ อธิฏฺเฐยฺย พฺรหฺมเมตํ วิหารํ อิธมาหุ
ทิฏฺฐิญฺจ อนุปคมฺม สีลวา ทสฺสเนน สมฺปนฺโน
กาเมสุ วิเนยฺย เคธํ น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรตีติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดง **กรณียเมตตสูตร** ซึ่งยังค้างอยู่ในสัปดาห์ที่ล่วงไปแล้วนั้น กรณียเมตตสูตรนั้นที่แสดงไปแล้วเพียงแต่ส่วนเบื้องต้น ยังขาดส่วนที่ ๒ อยู่ วันนี้จะแสดงในส่วนเบื้องปลายในกรณียเมตตสูตร ตามวาระพระบาลี เพื่อปฏิการสนองประคองศรัทธา ประดับสติปัญญาคุณสมบัติของท่านผู้พุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า

เริ่มต้นตามวาระพระบาลีว่า **เย เกจิ ปาณภูตตฺถิ ตสา วา ถาวรา วา อนวเสสา** สัตว์มีชีวิตทั้งหลายเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ ยังสะดุ้งอยู่หรือว่ามั่นคงแล้ว ทั้งสิ้นไม่เหลือเลย **ทีฆา วา เย มหนฺตา วา** เหล่าใดตัวยาว เหล่าใดตัวใหญ่ เหล่าใดเป็นปานกลาง เหล่าใดตัวสั้น เหล่าใดผอม เหล่าใดพี เหล่าใดที่เราเห็นแล้วก็ดี หรือว่ายังไม่เห็นก็ดี เหล่าใดอยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ไม่ไกลก็ดี เกิดแล้วหรือว่ายังจะพึงเกิดต่อไป หรือว่ากำลังเกิดอยู่ ขอสัตว์ทั้งปวง

เหล่านั้น จงเป็นผู้มีตนอยู่เป็นสุขเถิด **น ปโร ปรํ นิกุพฺเพถ** สัตว์เหล่าอื่นอย่าข่มเหงสัตว์เหล่าอื่นเลย **นาติมญฺเญถ กตฺถจิ นํ กิญฺจิ** ไม่ควรดูถูกอะไร ๆ เขา ในที่ใด ๆ เลย มารดาผู้ถนอมบุตรคนเดียวผู้เกิดแล้วในตน ด้วยยอมพร่าตนในบุตรนั้น ผู้มีเมตตาพึงตั้งสติอันนั้นไว้ ผู้มีเมตตาควรตั้งสติอันนั้นไว้ **เอตํ สตึ อธิฏฺเฐยฺย** ผู้มีเมตตาควรตั้งสติอันนั้นไว้ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวแล้ว นักปราชญ์ทั้งหลายไม่ควรให้ทุกข์แก่กันและกัน นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวแล้วว่า กิริยาอันนั้นแหละเป็นพรหมวิหารในพระธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้า **เอวมฺปิ สพฺพภูเตสุ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ** ควรพึงเจริญเมตตาที่มีในใจไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งหลาย แม้ฉันนั้น **เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมึ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ** บุคคลเจริญเมตตาที่มีในใจไม่มีประมาณในเบื้องบน หรือในเบื้องต่ำ หรือในเบื้องขวาง **อสมฺพาธํ อเวรํ อสปตฺตํ** เป็นธรรมอันไม่คับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู **ติฏฺฐญฺจรํ นิสินฺโน วา สยาโน วา ยาวตสฺส วิคตมิทฺโธ** ผู้มีเมตตายืนอยู่ก็ดี เดินไปก็ดี นั่งแล้วก็ดี นอนแล้วก็ดี เป็นผู้ปราศจากความง่วงนอนฉันใด **เอตํ สตึ อธิฏฺเฐยฺย** ผู้มีเมตตาพึงตั้งสติไว้ฉันนั้น เพราะสติที่ไม่ง่วงนอนนั่นมันแจ่มใสดี พึงตั้งสติอันนั้นไว้ พึงรักษาสติอันนั้นไว้ไม่ให้คลาดเคลื่อน ผู้สงบระงับผู้ถึงพร้อมด้วยทัศนะ คือพระโสดาปัตติมรรค พึงนำความหมกมุ่นในกามทั้งหลายออก **กาเมสุ วิเนยฺยเคธํ** พึงนำความหมกมุ่นในกามทั้งหลายออก เป็นผู้ไม่ถึงในความนอนภพต่อไปอีกโดยแท้ทีเดียว นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายในกรณียเมตตสูตรนี้เป็นลำดับลงไปว่า ในเบื้องต้นที่แสดงมาแล้วในสัปดาห์ก่อนโน้น การเจริญเมตตาว่า ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจตั้งอยู่เป็นสุขเถิดนี้ ต่อหัวว่า สัตว์มีชีวิตทั้งหลายเหล่าใด ให้คิดอยู่แต่ในใจกรณียเมตตสูตร สัตว์มีชีวิตทั้งหลายเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีอยู่ ยังสะดุ้งอยู่ ยังมีตัณหาเครื่องสะดุ้ง หรือว่ามั่นคงแล้ว นี่ไม่สะดุ้ง หรือเรียกว่าไม่มีตัณหา **อนวเสสา** ทั้งสิ้นไม่เหลือเลยทั้งหมด สัตว์มีเท่าไรทั้งหมดปรากฏไม่เหลือเลย ให้วางใจตั้งใจลงไปดังนั้น สัตว์เหล่าใดมีตัวยาว ยาวเท่าไรก็ช่างอย่างพญานาคที่ตัวยาว ๆ หรืองูตัวยาว ๆ ชนิดใดก็ช่างที่มีตัวยาว ๆ **ทีฆา วา เย มหนฺตา** หรือเหล่าใดมีตัวใหญ่ ใหญ่เท่าไรก็ช่าง จนกระทั่งสุดใหญ่ **มชฺฌิมา วา** หรือว่าปานกลางมีตัวปานกลาง **รสฺสกา** หรือมีตัวสั้น **อณุกถูลา** หรือว่ามีร่างผอมหรือพี ผอมและอ้วนมีมากน้อยเท่าไร ให้ตั้งใจรู้สึกในใจดังนี้ **ทิฏฺฐา วา เย จ อทิฏฺฐา** ที่เราเห็นอยู่แล้ว หรือมิได้เห็นก็ดี ให้ตั้งใจดังนี้ **เย จ ทูเร วสนฺติ อวิทูเร** เหล่าใดอยู่ในที่ไกล หรือว่าอยู่ในที่ไม่ไกลไกลจนกระทั่งเราไม่เห็น หรือว่าไม่ไกล อ้ายไม่ไกลอยู่ที่ใกล้ หรือว่าเกิดแล้วก็ดี หรือว่ากำลังจะเกิดก็ดี ขอสัตว์ทั้งปวงเหล่านั้นจงเป็นผู้มีตนอยู่เป็นสุขเถิด ให้ตั้งใจอย่างนี้ เป็น

เมตตาในธรรมวินัยของพระบรมศาสดา ขอสัตว์ทั้งปวงเหล่านั้นจงเป็นผู้มีตนอยู่เป็นสุขเถิด ให้ตั้งใจอยู่อย่างนี้ ที่เราเป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ให้ตั้งใจเมตตาในสัตว์เหล่านี้ดังนี้

เมื่อตั้งใจอย่างนี้แล้ว อีกท่อนหนึ่ง **น ปโร ปรํ นิกุพฺเพถ** สัตว์เหล่าอื่นอย่าข่มเหงสัตว์อื่นเลย **นาติมญฺเญถ กตฺถจิ นํ กิญฺจิ** อย่าดูหมิ่นอะไร ๆ เขา ในที่ใด ๆ เลย การดูหมิ่นเขาน่ะมันมีอยู่ทุกคน ภิกษุก็ดูหมิ่นภิกษุ สามเณรก็ดูหมิ่นสามเณร ภิกษุดูหมิ่นสามเณร สามเณรดูหมิ่นภิกษุ ดูหมิ่นกัน ดูหมิ่นกันต้องเกิดเรื่อง ไม่ได้รับความสุข หรืออุบาสกอุบาสิกาก็ดูหมิ่นกัน อุบาสกก็ดูหมิ่นอุบาสก ในอุบาสกซึ่งกันและกันเอง หรืออุบาสิกาดูหมิ่นอุบาสิกาในอุบาสิกาซึ่งกันและกันเอง หรืออุบาสกดูหมิ่นอุบาสิกา หรืออุบาสิกาดูหมิ่นอุบาสก หรือชนชาวบ้านดูหมิ่นชาววัด หรือชาววัดดูหมิ่นชาวบ้าน **การดูหมิ่นกันอย่างนี้แหละปราศจากเมตตาในกันและกัน** ให้กลับใจเสียใหม่ ภิกษุก็ไม่ดูหมิ่นภิกษุ ในชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ สามเณรก็ไม่ดูหมิ่นสามเณรในชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ หรือภิกษุไม่ดูหมิ่นสามเณร สามเณรไม่ดูหมิ่นภิกษุ หรือคนมั่งมีดูหมิ่นคนจน หรือคนจนดูถูกคนมี หรือคนชั้นสูงดูถูกคนชั้นต่ำ คนชั้นต่ำดูถูก **จะกลับเป็นคนดีกับเขาได้** บางทีดูหมิ่นเขาไม่รู้ตัวว่าดูหมิ่นเขา ดูหมิ่นเป็นอย่างไร คำ "ดูหมิ่น" น่ะ เขาเล็กกว่าสู้ไม่ได้ พูดเอาตามชอบใจ ว่าเอาตามชอบใจ ไม่ไพเราะ พูดอย่างกักขฬะ ๆ หยาบช้ากล้าแข็ง บ้างด่าว่าเขาต่าง ๆ ชอบอกชอบใจ เหล่านี้เรียกว่าดูหมิ่นเขาอยู่แล้ว ถึงเขาจนก็ดูหมิ่น พูดไม่เคารพคารวะในกันและกัน พูดใช้เสียงกระด้างไม่น่าฟัง ถ้อยคำเหล่านั้น ตวาดขู่ด้วยประการต่าง ๆ เหล่านี้ดูหมิ่นเขา อ้ายลักษณะดูหมิ่นเป็นข้อสำคัญนัก เขาจึงได้ยืนยันไว้ว่า **เรือนยอดที่จะทำลายลงด้วยไฟไหม้น่ะเพราะไหม้แต่เรือนย่อยขึ้นไป** กระต๊อบกระท่อมที่ปลูกอยู่ข้าง ๆ เรือนยอดนั่นแหละ ไหม้เรือนเล็ก ๆ ขึ้นก่อน แล้วก็ไปไหม้เรือนยอดนั่นฉันใดก็ดี แง่นี้แหละความร้อนเกิดจากชั้นน้อยขึ้นมาไหม้เรือนยอดได้ **เจ้าครองประเทศหรือผู้ครองประเทศจะได้รับความอับปาง เกิดปฏิวัติขึ้นก็เพราะผู้ใหญ่ดูหมิ่นผู้น้อย** หรือไม่ฉะนั้น ผู้น้อยเมื่อถูกดูหมิ่นดูถูกด้วยประการใดประการหนึ่ง ก็จำเอาไว้ ได้สมัครพรรคพวกมากขึ้นก็ลงโทษผู้ใหญ่เหมือนในคอมมิวนิสต์บัดนี้ที่จะเกิดลุกลามกันใหญ่โตเช่นนี้เพราะผู้ชั้นสูงดูหมิ่นผู้ต่ำ คนมั่งมีดูถูกคนจน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เกิดเข้าปล้นกัน เกิดเป็นคอมมิวนิสต์ขึ้น นี่เพราะเหตุพูดจาไม่เพราะ ดูถูกดูหมิ่นกันจึงได้เกิดรบราฆ่าฟันกันเช่นนี้ ถ้าแม้ไม่ดูถูกดูหมิ่นซึ่งกันและกันแล้ว ไหนเลยจะเกิดรบรา

ฆ่าฟันกันเช่นนี้ เหตุนี้ถ้าภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา รู้จักเช่นนี้แล้วให้เลิกดูหมิ่นกันเสีย ไม่ดูหมิ่นใคร ๆ ละ เลิกดูหมิ่นเสีย ตั้งอยู่ในเมตตา เมื่อเจอผู้ใหญ่ก็ตั้งอยู่ในเมตตารักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข เมื่อเจอผู้ปานกลางก็ตั้งอยู่ในเมตตารักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข เมื่อเจอผู้ต่ำก็ตั้งอยู่ในเมตตารักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข เมื่อตั้งอยู่เช่นนี้ ตามบาลีว่า **น ปโร ปรํ** แปลว่า ไม่ดูถูกดูหมิ่นในกันและกัน **นาติมญฺเญถ กตฺถจิ นํ กิญฺจิ** นี้เรียกว่า ไม่ดูถูกดูหมิ่นในกันและกัน

มารดาผู้ถนอมกล่อมเกลี้ยงแต่บุตรที่เกิดในตนผู้เดียว ยอมพร่าชีวิตของตนได้ด้วยความรักลูกแม้ฉันใด บุคคลผู้ประกอบเมตตา บุคคลผู้ตั้งอยู่ในเมตตา บุคคลผู้เจริญเมตตาพึงตั้งจิตดวงนั้นไว้ จิตดวงของมารดาที่พร่าชีวิตแทนบุตรของตนได้น่ะ บุคคลผู้ประกอบด้วยเมตตาพึงตั้งจิตดวงนั้นไว้ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า กิริยาของจิตเช่นนั้นแหละ ชื่อว่าเป็นพรหมวิหารในพุทธศาสนาทีเดียว ตรงนี้ต้องจำ **มารดาผู้ถนอมบุตรของตนผู้เกิดในตนผู้เดียว ด้วยยอมพร่าชีวิตของตนได้ ผู้ประกอบด้วยจิตเมตตาพึงรักษาจิตดวงนั้นไว้ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่ากิริยาของจิตเช่นนั้นแหละเป็นพรหมวิหารในพุทธศาสนานี้** จิตดวงนั้นให้รักษาไว้ รักษาอย่างไร จิตที่รัก รูป เสียง อิ่มเอิบซาบซึ้งในใจนั่นแหละ อย่าใช้จำเพาะลูกของตัว เมื่อใช้ในลูกของตัวจิตสงบดีแล้ว ใช้จิตที่ซาบซ่านอย่างชนิดนั้นให้ทั่วไปแก่คนอื่นไม่จำเพาะลูก ให้ทั่วไปแก่คนอื่น เหมือนอยู่ในวัดนี้ถ้าจะแผ่เมตตาก็เหมือนกันหมด เห็นหญิงก็ดี ชายก็ดี ภิกษุ สามเณร เอาใจของตัว จิตของตัวที่เอิบอาบซึมซาบในลูกที่เกิดในอกของตนนั่นแหละ จำได้รสชาติใจนั้นแน่ เอาใจดวงนั้นแหละ เอาไปรักใคร่เข้าในบุคคลอื่นทุกคนเหมือนกับลูกของตน ให้มีรสมีชาติอย่างนั้น ถ้ามีรสมีชาติอย่างนั้นละก็เมตตาพรหมวิหารของตนเป็นแล้ว เมื่อเมตตาพรหมวิหารเป็นขึ้นเช่นนี้แล้วอัศจรรย์นัก ไม่ใช่พอดีพอร้ายให้ใช้อย่างนี้ ใช้จิตของตนให้เอิบอาบ ถ้าว่าทำจิตไม่เป็นก็แผ่ได้ยาก ไม่ใช่แผ่ได้ง่าย แต่ลูกของตนแผ่ได้ ลูกออกใหม่ ๆ น่ะ เอิบอาบ ซึมซาบ รักใคร่ ถนอมกล่อมเกลี้ยงบุตรของตน กระฉับกระเฉงแน่นแฟ้นเพียงใด ให้เอาจิตดวงนั้นแหละมาใช้ เรียกว่าเมตตาพรหมวิหาร เอาไปใช้ในคนอื่นเข้า เห็นคนอื่นเข้าก็รักใคร่อย่างนั้นแหละ เมตตารักใคร่อย่างนั้นแหละ เมตตารักใคร่อย่างบุตรน่ะ เมตตารักใคร่อย่างไร มีอะไรให้หมด ถ้าว่ามีนมก็รับให้นมทีเดียว มีของอะไรให้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง รักใคร่จริง ๆ อย่างนั้น เอิบอาบซึมซาบรสชาติสำคัญทีเดียว ลูกอ่อนน่ะ อ้ายจิตดวงนั้นสำคัญทีเดียว จำไว้ ตั้งจิตดวงนั้นแหละไว้ พรหมวิหาร แต่ว่าให้ทั่วไปแก่สัตว์โลกโอกอ่าวอ่าววัฏสงสาร ไม่ว่าสัตว์ชนิดใด ๆ ๔ เท้า ๒ เท้า เท้าเหี้ยน เท้ามากไม่เข้าใจ จะเป็นสัตว์ตัวใหญ่ หรือสัตว์ตัวยาว หรือ

สัตว์ตัวปานกลาง หรือสัตว์ตัวสั้น หรือพี หรือผอม หรืออ้วน ชนิดอะไรก็ช่าง ผอมหรืออ้วนก็ช่าง ที่เห็นแล้วหรือยังไม่ได้เห็นก็ช่าง อยู่ใกล้หรืออยู่ไกลก็ช่าง ตั้งจิตให้มั่นหมายในสัตว์อย่างนั้น ตั้งจิตลงไปเช่นนั้น อ้ายนี่ให้จำไว้ เมตตาพรหมวิหารให้รักษาเอาไว้ นี่พวกทำจิตให้เป็นน่ะทำได้อย่างนี้ ให้จำแม่ลูกอ่อนรักลูกไว้ ถ้าไม่เป็นแม่ลูกอ่อน ไม่รู้รสชาติของจิตนี้ ไม่รู้จักรสชาติของจิตดวงนี้ ถ้าเป็นแม่ลูกอ่อนจึงจะรู้จักรสชาติของจิตดวงนี้ ถ้าเป็นพ่อลูกอ่อนก็รู้จักรสชาติของจิตดวงนี้ ถ้าไม่เป็นพ่อลูกอ่อนก็ไม่รู้จักรสชาติของจิตดวงนี้ จิตดวงนี้เป็นจิตดวงสำคัญ เมื่อรู้จักใช้แล้วละก็ **ใช้จำเพาะลูกของตนก็ไม่ได้ผล จิตมีฤทธิ์นัก ถ้ารู้จักใช้ถูกส่วนแล้วละก็ มีฤทธิ์มีเดชมากมายนักนะ จะมีคนรักใคร่มากมายนับประมาณไม่ได้ถ้าใช้ถูกส่วน ถ้าว่าผู้ทำจิตเป็น ทำใจหยุดนิ่งได้ก็แก้ไขใจของตัวได้ไปแค่ไหนก็แก้ไขแค่นั้น แก้ให้รักใคร่สัตว์โลกเหมือนอย่างกับแม่ลูกอ่อนที่รักลูกที่เกิดใหม่ ๆ** โคก็ดีรักลูกที่เกิดใหม่น่ะ สัตว์เดรัจฉานลูกที่เกิดใหม่ ๆ น่ะ ใครเข้าไปขวิดทีเดียว ไก่ป่าก็ดี เปรียวนักกลัวมนุษย์นัก แต่พอลูกอ่อนออกมาละก็ ออกจากไข่ใหม่ ๆ พาลูกเดินต๊อกแต๊กละก็เอาละใครเข้าไปละก็ปราดตีใส่ทีเดียว ไก่เถื่อนนะ ไก่ป่านะ กลัวมนุษย์นัก แต่ว่ามนุษย์เข้าใกล้ตีทีเดียว ร้องทีเดียว แผ่ปีกทีเดียว เพราะรักลูกออกห่างจากลูกไม่ได้ จิตดวงนั้นสัตว์ดิรัจฉานก็ยังใช้ในลูก สัตว์สี่เท้า สองเท้า เท้าเหี้ยน ใช้ในลูกเหมือนกันหมดว่าแม่ลูกอ่อนใช้ในลูกละก็ให้จำจิตดวงนั้นไว้ นั่นแหละ**ทำให้เป็นขึ้นเถอะ จิตดวงนั้นน่ะให้เป็นแก่มนุษย์ทั่วไปละก็ บุคคลนั้นแหละจะทำอะไรละก็ ในมนุษย์โลกสำเร็จหมด** สำเร็จหมดทีเดียว **จะสร้างประเทศก็สำเร็จหมด สร้างวัดสร้างวาเป็นสำเร็จหมด ใช้อย่างนั้นแหละคนต้องมาช่วยทำให้สำเร็จทุกประการ** เหมือนอย่างกับแม่ลูกอ่อน รักลูกเอิบอาบดึงดูดกระฉับกระเฉงแน่นแฟ้นในลูก ลูกจะแอะก็ไม่ได้ละ แม่ก็ต้องควักละ นั่นแหละฉันใดลูกนั่นก็ทำใจหยุดดีมั่นคงดี แม่มีความกระสันแน่นแฟ้นในลูกยิ่งนักหนา **จิตดวงนั้นแหละผู้เจริญเมตตาให้รักษาไว้อย่าให้คลาดเคลื่อน** ถ้ารักษาไม่ได้แล้ว**ขอสะกิดใจว่านั่นแหละพรหมวิหารในพระพุทธศาสนา จะทำอะไรในพระพุทธศาสนาสำเร็จทุกสิ่งทุกประการ** นี่ให้รู้จักหลักฐานพุทธศาสนาแน่นอนอย่างนี้

เมื่อรู้จักเช่นนี้แน่นอนแล้วเข้าใจแล้ว ท่านจึงได้ยืนว่า **เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมึ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ** บุคคลผู้เจริญเมตตาที่มีในใจไม่มีประมาณไปในสัตว์ทั้งสิ้น เจริญอย่างนี้แหละ ในเบื้องบน **อุทฺธํ** ในเบื้องบน ในเบื้องบนก็ตลอดขึ้นไปจะมีสัตว์เท่าไรในอากาศ ในเบื้องต่ำ ในแผ่นดินมีมากน้อยเท่าไร ทั่วไปหมดแบบเดียวกัน สัตว์ในแผ่นดิน **อุทฺธํ อโธ จ ติริยญฺจ** ในเบื้องขวาง ในเบื้องขวางตลอดไปหมด พ้นจากเบื้องบนเบื้องต่ำ

เบื้องขวางตลอดหมด ให้แผ่ไปอย่างนี้ทั่วไป **อสมฺพาธํ** เป็นธรรมไม่คับแคบ **อเวรํ** ไม่มีเวร หาเวรมิได้ ไม่มีเวรมีภัย ไปข้างไหนก็สบายไม่ต้องมีศัสตราอาวุธ ไม่มีเวรไม่มีภัยกับใคร **อสปตฺตํ** ไม่มีศัตรู ไปไหนไม่มีศัตรู ไม่มีใครทำร้ายเพราะเมตตาพรหมวิหารเป็นเสียแล้ว เพราะมีแต่เขารักใคร่เท่านั้น **ติฏฺฐญฺจรํ** เมื่อเจริญเมตตาถึงขนาดนั้นแล้ว ยืนอยู่ก็ดี เดินอยู่ก็ดี เดินไปก็ดี **นิสินฺโน วา** นั่งแล้วก็ดี **สยาโน วา** นอนแล้วก็ดี เป็นผู้ปราศจากความง่วงนอนทีเดียว เป็นผู้ปราศจากความง่วงนอน ไม่มีง่วงเหงาหาวนอนฉันใด **เอวมฺปิ สพฺพภูเตสุ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ** ผู้ประกอบด้วยเมตตามีในใจไม่มีประมาณเช่นนี้ ย่อมเป็นผู้มีตนเป็นสุขโดยส่วนเดียวไม่มีทุกข์

เหตุนั้นผู้ที่ประกอบด้วยเมตตาเห็นสภาวะปานฉะนี้ ย่อมประกอบด้วยทัศนะความเห็นคือ เข้าถึงซึ่งความเป็นพระโสดาปัตติมรรคทีเดียว เมื่อเข้าถึงซึ่งความเป็นพระโสดา–ปัตติมรรคเช่นนี้ **กาเมสุ วิเนยฺย เคธํ** ควรนำความหมกมุ่น **เคธํ** แปลว่าตัวกิเลส ควรนำความหมกมุ่นในกามทั้งหลายไปเสีย อย่าไปเกี่ยวข้องด้วยกามนัก มันทำให้พรหมวิหารเสีย ถ้าไม่เกี่ยวข้องด้วยกามแล้วพรหมวิหารไม่เสีย ถ้าเกี่ยวข้องด้วยกามเสียแล้วเสียพรหมวิหาร มีความปรารถนาในกามเสียแล้วไม่เป็นพรหมวิหาร "**พรหมวิหาร**" **ไม่ปรารถนาในกาม ปรารถนาเหมือนอย่างกับมารดารักลูกลูกออกใหม่ ๆ ดังนั้น** มารดารักลูกออกใหม่ ๆ ด้วยกรุณาอย่างเดียว ด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา **มารดาบิดารักลูกออกใหม่ ๆ มีเมตตารักใคร่จะให้เป็นสุข ไม่ต้องการอะไรเลยในลูก กรุณาอยากจะช่วยลูกให้พ้นทุกข์ มุทิตาเมื่อลูกเดินได้นั่งได้คลานได้ ไปในทิศานุทิศได้ เลี้ยงตัวได้ก็ยินดีด้วย โมทนาด้วย หรือถึงความวิบัติพลัดพรากที่เหลือวิสัยที่จะช่วยได้ก็อยู่ในอุเบกขา อย่างนั้นมารดาที่รักลูกน่ะรักใคร่ลูกน่ะ ถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกน่ะไม่ประกอบด้วยกาม ประกอบด้วยพรหมวิหารแท้ ๆ ถึงได้กล่าวว่ามารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร**

พระพุทธเจ้าก็เป็นพรหมของบุตร เป็นพุทธเจ้าด้วย เป็นพรหมด้วย

มารดาบิดาเป็นบุรพาจารย์ของบุตร เพราะสอนบุตรและธิดามาก่อนใคร มารดาบิดาเป็นพระอรหันต์ของบุตร บุตรจะเพาะเลี้ยงมารดาบิดาด้วยประการใดก็ได้เชื่อว่าเลี้ยงพระอรหันต์แท้ ๆ เหตุนี้แล เมตตาพรหมวิหารนี้ ท่านทั้งหลายผู้เป็นเมธี พึงมนสิการกำหนดไว้ในใจของตนทุกถ้วนหน้า ถ้าผู้ใดประพฤติปฏิบัติได้ในเมตตาพรหมวิหารดังกล่าวแล้วนี้ ไม่เข้าถึงซึ่งความนอนในครรภ์อีก ย่อมไม่เข้าถึงซึ่งความนอนในครรภ์อีกโดยแท้ทีเดียว แตกกายทำลายขันธ์แล้ว ถ้าเป็นพระโสดาบันไม่เข้าถึงซึ่งความนอนในครรภ์อีก ก็ชาติเดียวเท่านั้นได้ไปเป็นพระสกทาคาอนาคาอรหันต์ทีเดียว เรียกว่า **เอกพีชี** ชาติเดียว

ตายทีเดียว ไม่กลับมานิอนในครรภ์ ในกามภพอีกต่อไป ไม่กลับมานอนในครรภ์กามภพอีกต่อไป อันนี้ก็ได้ชื่อว่าพระอานิสงส์เมตตาส่งให้ ถ้าว่าผู้ใดทำใจได้เช่นนี้ ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นที่ไหว้ที่บูชาของมหาชนคนทั้งหลาย เรื่องนี้ปรากฏอยู่ครั้งในตอนไม่สู้ช้านัก เขาเล่าลือในตอนเชียงใหม่ **พระศรีวิชัย**ประกอบเมตตาพรหมวิหารเป็นอย่างนี้แหละแกจะทำอะไรเป็นสำเร็จหมดทุกประการ ผู้มีปรีชาญาณเช่นนั้น มนสิการกำหนดไว้ในใจของตนทุกถ้วนหน้าวัดปากน้ำถ้าจะพลิกวิชานี้ ก็จะใช้จิตอย่างชนิดนี้ก็ไม่สู้ยาก มีจำนวนรู้ในทางธรรมปฏิบัติใช้จิตเป็น ๑๕๐ กว่าคนแล้ว ในพวกเหล่านี้พอทำเข้าก็เป็นทุกคนไม่สู้ยากนัก ถ้าว่าทำจิตยังไม่เป็นแล้วก็ทำยากอยู่ ในเมตตาพรหมวิหารนี้ไม่ใช่เป็นของทำง่าย พุทธศาสนาต้องประสงค์อย่างนี้นะ ถ้าเราเป็นผู้มีปัญญาฉลาดมาพบพุทธศาสนาเป็นหลักของวิชาเช่นนี้แล้ว จับเอาหลักเสียให้ได้ ได้สักอย่างใดอย่างหนึ่งก็ใช้ได้ ได้ธรรมกายก็ใช้ได้ **ได้ธรรมกายแล้วจะให้อัศจรรย์อย่างไร ก็เมตตาพรหมวิหารตั้งเข้าไปซิ จะเป็นอัศจรรย์นัก** ตั้งเมตตาพรหมวิหารดังกล่าวแล้วทุกประการ นั่นแหละจะเลิศประเสริฐเป็นมหัศจรรย์นัก แต่ว่าพึง**รู้พรหมวิหารนี้จะทำสักเท่าหนึ่งเท่าใด แค่ที่สุดก็เป็นพระโสดาบันเท่านั้น จะเกินพระโสดาบันไปไม่ได้** ท่านวางหลักไว้เท่านั้น ถ้าจะทำไปทางอื่นสูงขึ้นไปกว่านี้ก็ยังเป็นสกทาคา อนาคา อรหันต์ขึ้นไปได้สูงกว่านี้ จะมัวเพลินอยู่ไม่ได้ พระพุทธศาสนาท่านอุปมาเหมือนต้นไม้ใหญ่สมบูรณ์ด้วยใบแก่ อ่อน ดอก ผล ที่นกประชุมชนต้องการได้ทั้งนั้น ถ้าว่าคนไม่มีปัญญาเข้ามาในพระธรรมวินัยของพระศาสดา ก็มัวรับประทานใบไม้น่ะอ่อนแก่ตามเรื่องของตัว รับประทานดอกไม้บ้างอ่อนแก่ตามกุศลของตัว รับประทานผลไม้บ้างอ่อนแก่ตามประสงค์ของตัว นี่คนมีปัญญาน้อยคนไม่มีปัญญา ถ้าคนมีปัญญาแล้วก็ อ้อเป็นตามธรรมดาพระ–พุทธศาสนาสมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยลาภสักการต่าง ๆ เต็มอยู่ในพุทธศาสนานี้ ใครมาอยู่ในพระพุทธศาสนานี้ไม่ต้องทำนาทำเรือกทำสวนค้าขายแต่อย่างหนึ่งอย่างใด ในพุทธศาสนามีบริบูรณ์ด้วยข้าวปลาธัญญาหารทั้งนั้น ไม่ขาดตกบกพร่องอย่างใด **ถ้ามัวเพลินแต่กินแต่นอนเสียเช่นนี้มรรคผลก็ไม่ได้ เสียเวลาไป** นี่ทำให้มีให้เป็นธรรมกายขึ้นนั่นน่ะเป็นแก่นเป็นสาระของต้นไม้นั้น ในพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นแก่นแน่นหนาทีเดียว ได้ชื่อว่ายึดไว้ได้ซึ่งแก่นสารของตนทีเดียว **อาทยิ สารเมว อตฺตโน** ยึดไว้ได้ซึ่งแก่นสารของตนทีเดียว ได้ธรรมกายเสีย **ได้ธรรมกายแล้วทำธรรมกายนั่นให้เป็นพระโสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล อรหัตมรรค อรหัตผล เป็นลำดับขึ้นไป อย่างนี้พบแก่นสารในธรรมวินัยของพระศาสดาแท้ ๆ**

เหตุนี้แลที่ได้ชี้แจงแสดงมาในท้ายของกรณียเมตตสูตรนี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความ

เป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแด่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺต เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแด่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยามความเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๔. ขันธปริตร

๖ มิถุนายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

วิรูปกฺเขหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ เอราปเถหิ เม
ฉพฺยาปุตฺเตหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ กณฺหาโคตมเกหิ จ
อปาทเกหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ ทิปาทเกหิ เม
จตุปฺปเทหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ พหุปฺปเทหิ เม
มา มํ อปาทโก หึสิ มา มํ หึสิ ทิปาทโก
มา มํ จตุปฺปโท หึสิ มา มํ หึสิ พหุปฺปโท
สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา จ เกวลา
สพฺเพ ภทฺรานิ ปสฺสนฺตุ มา กิญฺจิ ปาปมาคมา

อปฺปมาโณ พุทฺโธ อปฺปมาโณ ธมฺโม อปฺปมาโณ สงฺโฆ ปมาณวนฺตานิ สิรีสปานิ อหิ วิจฺฉิกา สตปที อุณฺณนาภี สรพู มูสิกา กตา เม รกฺขา กตา เม ปริตฺตา ปฏิกฺกมนฺตุ ภูตานิ โสหํ นโม ภควโต นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย**ขันธปริตร** คำว่า ปริตร แปลว่า ความรักษา ขันธปริตร แปลว่า รักษาขันธ์ ความรักษาขันธ์ ความคุ้มครองขันธ์ ความป้องกันขันธ์ เรียกว่า ขันธปริตร ขันธปริตรนี้ เป็นวิชชาในพระพุทธศาสนา สัตว์ต่าง ๆ มีมากมายหลายประการ มนุษย์บางพวกไม่อาจจะสู้สัตว์เดียรัจฉานเหล่านั้นได้ บางพวกอาจสู้สัตว์เดียรัจฉานทั้งหลายเหล่านั้นได้ พวกที่สู้สัตว์เดียรัจฉานทั้งหลายเหล่านั้นไม่ได้ ต้องใช้ความอ่อนน้อมเป็นสามัคคีน้ำหนึ่งใจเดียวกับสัตว์เดียรัจฉาน ถ้าว่าอาจจะสู้สัตว์เดียรัจฉานเหล่านั้นได้ ไม่ต้องอ่อนน้อม ไม่ต้องสามัคคีกับสัตว์เดียรัจฉาน ปราบสัตว์เดียรัจฉานเหล่านั้นวอดวายไปหมด ถ้าว่าไม่อาจจะสู้สัตว์เดียรัจฉานเหล่านั้นได้ ต้องใช้อ่อนน้อม เพราะฉะนั้น มนุษย์หญิงก็ดี ชายก็ดี คฤหัสถ์ บรรพชิต หญิง ชาย ไม่ว่า ถ้าอ่อนให้อ่อนละมุนละไมใช้ได้ ถ้าแข็งให้แข็งเป็นเหล็กดี ใช้ได้ ใช้ในโลกได้อย่างดีแท้ ถ้าแข็ง แข็งอย่างเหล็ก ถ้าอ่อน อ่อนอย่างสำลี ใช้ได้ดีอย่างนี้ สำลีนะ ใช้ได้ดีนัก ทั้งสองอย่างนี้ดีที่สุด อ่อน อ่อนอย่าง

สำลีดีที่สุด แข็ง แข็งอย่างเพชรดีที่สุด เด็ดเดี่ยวทีเดียว สองอย่างนี้แหละ จำไว้เป็นตำรา ถ้าจะเป็นคนอ่อน อ่อนให้ใช้ได้ ถ้าจะเป็นคนแข็ง แข็งให้ใช้ได้เหมือนกัน อย่างนี้เรียกว่า คนมีปัญญา ทางพระพุทธศาสนาก็ใช้เช่นนั้น

ส่วนพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใด แข็งจริง ๆ ไม่ใช่แข็งพอดีพอร้าย สัตว์ใดจะมาปล้นพระองค์ เป็นไม่มีเด็ดขาด อย่าว่าแต่มนุษย์ แม้แต่สัตว์เดียรัจฉาน เช่น พญานันโทปนันทนาคราช มาแข็งกระด้างต่อพระองค์เข้า พระองค์ก็ปราบพญานันโทป–นันทนาคราชเสีย หรืออาฬวกยักษ์ พระองค์ไม่สามารถจะลดหย่อนให้ผู้หนึ่งผู้ใด แข็งเป็นเพชรทีเดียว ปราบอาฬวกยักษ์เสีย ให้อยู่เป็นสาวกของพระองค์ ให้อยู่ในความปกครองของพระองค์เสีย นี่ท่านแข็งดีอย่างนี้ จึงเรียกว่าแข็ง ให้แข็งเป็นเพชร ถ้าอ่อนให้อ่อนเป็นสำลี อ่อนเป็นสำลีใช้เป็นผ้าห่มหนาวก็ได้ ใช้เป็นหมอนหนุนก็ได้ ใช้ปั่นเป็นผ้าทำนุ่งทำห่มได้ สำเร็จประโยชน์แก่มนุษย์ นี้อ่อนเป็นสำลีอย่างใช้ได้ เพราะฉะนั้น เราท่านทั้งหลาย หญิงชายทุกถ้วนหน้า เมื่อจะฟังในขันธปริตร ขันธปริตร นี้ แปลว่า ความคุ้มครองป้องกันขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของมนุษย์นี้ ไม่คุ้มครองป้องกันไม่ได้ อันตรายมากนัก อันตรายมากทีเดียว

สัตว์ในมนุษย์โลก ถูกอสรพิษกัดในปีหนึ่ง ๆ หมดสิ้นเท่าไร ตั้งร้อย ไม่ใช่ร้อยสองร้อย ถูกงูเด็ดชีวิตเสีย ประหารเสีย นี่งูร้ายนัก งูเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ร้ายเท่าพญานาค พญานาคตัวใหญ่ ๆ ร้ายนัก พ่นพิษตายทีเดียว นี่อันตรายมากมายทีเดียว เพราะฉะนั้น อันตรายทั้งหลายเหล่านี้ เราจะสู้ด้วยวิธีใด ทางพระพุทธศาสนาสอนไว้ว่า ในขันธปริตร แปลเป็นภาษาไทยว่า **วิรูปกฺเขหิ เม เมตฺตํ** ให้ตั้งใจลงไปว่า ความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่พญานาคทั้งหลาย สกุลวิรูปักข์ด้วย **เมตฺตํ เอราป เถหิ เม** ความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่พญานาคทั้งหลาย สกุลเอราบทด้วย **ฉพฺยาปุตฺเตหิ เม เมตฺตํ** ความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่พญานาคทั้งหลาย สกุลฉัพยาบุตรด้วย **เมตฺตํ กณฺหาโคตมเกหิ จ** ความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่พญานาคทั้งหลาย สกุลกัณหาโคตมกะด้วย **อปาทเกหิ เม เมตฺตํ** ความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่สัตว์ทั้งหลาย ที่ไม่มีเท้า **เมตฺตํ ทิปาทเกหิ เม** ความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่สัตว์ทั้งหลาย ที่มีเท้าสองด้วย **จตุปฺปเทหิ เม เมตฺตํ** ความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่สัตว์ทั้งหลาย ที่มีเท้าสี่ด้วย **เมตฺตํ พหุปฺปเทหิ เม** ความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่สัตว์ทั้งหลาย ที่มีเท้ามากด้วย **มา มํ อปาทโก หึสิ** ขอสัตว์ไม่มีเท้า อย่าเบียดเบียนเราเลย **มา มํ หึสิ ทิปาทโก** ขอสัตว์มีเท้าสอง อย่าเบียดเบียนเราเลย **มา มํ จตุปฺปโท หึสิ** ขอสัตว์มีเท้าสี่ อย่าเบียดเบียนเราเลย **มา มํ หึสิ พหุปฺปโท** ขอสัตว์มีเท้ามาก อย่าเบียดเบียนเราเลย **สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ**

ปาณา สพฺเพ ภูตา จ เกวลา ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่มีชีวิตทั้งหลาย ที่เกิดแล้วทั้งสิ้นทั้งหมด **สพฺเพ ภทฺรานิ ปสฺสนฺตุ** ขอจงเห็นความเจริญทั้งหลายทั้งนั้นด้วย **มา กิญฺจิ ปาปมาคมา** ขอความลามก อย่ามาถึงแก่สัตว์เหล่านั้นเลย **อปฺปมาโณ พุทฺโธ** พระพุทธเจ้าทรงพระคุณล้นพ้น **อปฺปมาโณ ธมฺโม** พระธรรมเจ้าทรงพระคุณล้นพ้น **อุปฺปมาโณ สงฺโฆ** พระสงฆ์เจ้าทรงพระคุณล้นพ้น **ปมาณวนฺตานิ สิรึสปานิ อหิ วิจฺฉิกา สตปที อุณฺณนาภี สรพู มูสิกา** ขอสัตว์ทั้งหลาย คือ งู แมงป่อง ตะเข็บ ตะขาบ แมงมุม และหนู ล้วนมีประมาณ **กตา เม รกฺขา กตา เม ปริตฺตา ปฏิกฺกมนฺตุ ภูตานิ โสหํ นโม ภควโต นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ** อันความรักษาอันเรากระทำแล้ว ความคุ้มครองอันเรากระทำแล้ว ขอสัตว์ที่เกิดแล้ว จงหลีกไป ความนอบน้อม เรานั้นมักกระทำความนอบน้อมแก่พระพุทธเจ้าอยู่ ความนอบน้อมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ทั้งเจ็ดพระองค์ ด้วยประการดังนี้ นี้ เนื้อความของพระบาลี ชี้ความเป็นสยามภาษาได้ดังนี้

ในขันธปริตร ใจความของขันธปริตร ข้อเนื้อความย่อ **ขนฺธ** แปลว่า ขันธ์ ขันธ์ห้ามีมากไม่ใช่มีน้อย **ปริตฺตํ** แปลว่า ความปกครองป้องกัน ความคุ้มครองป้องกัน เรียกว่า ปริตร ขันธ์ห้ามีมาก ขันธ์ห้าของมนุษย์ ก็ต้องมีความคุ้มครองป้องกัน ของมนุษย์ละเอียดก็ต้องมีความคุ้มครองป้องกัน ขันธ์ห้าของทิพย์ ก็ต้องมีความคุ้มครองป้องกัน ขันธ์ห้าของทิพย์ละเอียด ก็ต้องมีความคุ้มครองป้องกัน ขันธ์ของรูปพรหม รูปพรหมละเอียด อรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด ก็ต้องมีความคุ้มครองป้องกัน ไม่ใช่แต่เพียงเท่านั้น ขันธ์ห้าของธรรม **ธมฺมขนฺธ** ธรรมกายทั้งหยาบทั้งละเอียด โสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด สกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด อนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด อรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียด มีความคุ้มครองป้องกันทั้งนั้น

อันตรายเป็นข้อสำคัญ เพราะเหตุนั้น สัตว์ดิรัจฉานอย่างวิรูปักข์ สกุลนาคชื่อว่า วิรูปักข์ สกุลนี้เป็นสกุลสำคัญ มีฤทธิ์ มีเดช เหาะเหินเดินอากาศได้ ถอดกายมาเป็นมนุษย์ก็ได้ พญานาคมีฤทธิ์ขนาดนี้ เมื่อครั้งพุทธกาล ใคร ๆ ก็กลัว บัดนี้ใคร ๆ ก็กลัวเหมือนกัน พญานาคไม่ใช่ของพอดีพอร้าย ใคร ๆ ก็กลัวทั้งนั้น พญานาคชื่อว่า เอราบถ ตระกูลเอราบถก็แบบเดียวกัน มีฤทธิ์มีเดชมากมาย ถอดกายเหาะเหินเดินอากาศได้ เป็นมนุษย์ก็ได้ เป็นพญานาคก็ได้ มาปนอยู่ในมนุษย์ ไม่รู้จัก แผลงฤทธิ์แผลงเดชมาได้ เรียกว่า เอราบถ ตระกูลพญานาคมีอีก ฉัพยาบุตร ตระกูลใหญ่ ๆ ทั้งนั้น ตระกูลพญานาคเหล่านี้ เป็นตระกูลสำคัญ แผลงฤทธิ์แผลงเดชได้ดุจเดียวกัน ตระกูลพญานาคที่สี่ เรียกว่า กัณหาโคตมกะ ตระกูลพญานาคพวกนี้เหาะเหินเดินอากาศได้ จำแลงแปลงกายมาเป็นมนุษย์ก็ได้ เป็นภิกษุก็ได้

เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ได้ เป็นมนุษย์คนใดก็ได้ นั่งอยู่ในพวกนี้ ไม่มีใครรู้จัก พญานาคแปลงได้เช่นนั้น **ถ้ามีธรรมกายจึงจะรู้จัก ถ้าไม่มีธรรมกายก็ไม่รู้จัก** จะเด็ดชีวิตคนหนึ่งคนใดแล้วก็ไม่ยากนัก มีฤทธิ์มีเดชขนาดนี้

สกุลเหล่านี้ ผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด บุคคลผู้อ่อนเห็นมีฤทธิ์มีเดชขนาดนี้แล้ว จะทำอย่างไรกัน ก็ตั้งใจตีสนิทชิดชมกับเขา ประกาศตนลงไปว่า ขอความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่พญานาคทั้งสี่ตระกูลนั้นเถิด นี่อ้อนวอนเขานะ ขอความเป็นมิตรของเรา จงมีแก่พญานาคทั้งสี่ตระกูลนั้นเถิด เราไม่อาจสามารถจะสู้ได้ ตีสนิทเข้าไปเป็นมิตร เพื่อเขาจะได้ละชีวิตให้ไม่ประสงค์อะไร เขาจะได้ละชีวิตให้ เพราะเกรงกลัวต่อเขา นี่พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่ง ดูจสัตว์ไม่มีเท้า สัตว์สองเท้า สัตว์สี่เท้า สัตว์เท้ามาก แมงป่อง ตะเข็บ ตะขาบ เหล่านี้ แมงมุมอย่างนี้ สัตว์เท้ามากทั้งนั้น นี่ก็ให้ร้ายเหมือนกัน ให้ปวดร้ายเหมือนกัน มีฤทธิ์เหมือนกันไม่ใช่พอดีพอร้าย สัตว์สี่เท้า เสือ ราชสีห์ หมี เม่น เหล่านี้ สัตว์มีพิษร้ายทั้งนั้น นี่สัตว์สี่เท้าสัตว์สองเท้า มนุษย์ร้ายกว่าใคร ๆ ทั้งหมด ประเทศต่อประเทศรบกันทีเดียว นี่ร้ายนักมนุษย์ร้ายกว่าใคร ๆ ทั้งหมด สัตว์ไม่มีเท้า พวกคืบคลานต่าง ๆ บริวารของพญานาคเหล่านั้น เป็นสัตว์ไม่มีเท้า เท้าเหี้ยน ในสัตว์จำพวกนี้แหละ เราก็ต้องเกรงเขาอยู่เหมือนกันมนุษย์ตายเพราะสัตว์พวกนี้ไม่ใช่น้อยปีหนึ่ง ๆ ให้นึกดูเถอะ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ประพฤติตัวอ่อน ต้องยอมเป็นมิตรกับเขาเสีย กับสัตว์พวกเหล่านี้ ต้องยอมเป็นมิตรกับเขาเสีย ไม่ทำเขาเขาจะได้ไม่ทำเราต่อไป ขอเป็นมิตรกันเสีย เป็นเพื่อนสหายกันเสีย เขาจะได้ไม่ทำลายชีวิตเรา นี่ผู้ประพฤติอ่อน ประพฤติอย่างนี้อ่อนน้อมต่อเขา ขอเป็นมิตรต่อเขา จึงได้ขอในตอนท้ายว่า ขอสัตว์ไม่มีเท้า จงอย่าเบียดเบียนเราเลย ขอสัตว์มีเท้าสอง อย่าเบียดเบียนเราเลย ขอสัตว์มีเท้าสี่ อย่าเบียดเบียนเราเลย ขอสัตว์มีเท้ามาก อย่าเบียดเบียนเราเลย **สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา จ เกวลา สพฺเพ ภทฺรานิ ปสฺสนฺตุ** ว่า **สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา จ เกวลา** ขอสัตว์ทั้งสิ้นที่เกิดทั้งหมด **สพฺเพ ภทฺรานิ ปสฺสนฺตุ** จงเห็นความเจริญทั้งสิ้นของเรา ความลามกอะไร ๆ อย่ามาถูกต้องกระทบสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นเลย

นี้บทก่อนแปลเมตตาในเมตตานิสังสกถาโน้น ในขันธปริตรนี้ก็เหมือนกับเมตตาแต่ว่าไม่เชิงนัก แต่ว่าแสดงความเป็นมิตร นั่นแสดงความเมตตา นี่แสดงความเป็นมิตรต่างกันเท่านั้น สัตว์ทั้งหลายมีมากน้อยเท่าใด พระพุทธเจ้า **อปฺปมาโณ พุทฺโธ** พระพุทธเจ้าทรงพระคุณไม่มีประมาณ **อปฺปมาโณ ธมฺโม** พระธรรมทรงพระคุณไม่มีประมาณ **อปฺปมาโณ สงฺโฆ** พระสงฆ์ทรงพระคุณไม่มีประมาณ **ปมาณวนฺตานิ สิริสํปานิ อหิ วิจฺฉิกา สตปที**

อุณฺณานาภี สรพู มูสิกา ขอสัตว์ทั้งหลาย คือ งู แมงป่อง ตะเข็บ ตะขาบ และแมงมุม และตุ๊กแก หนู สัตว์เหล่านั้นมีประมาณเท่านั้น พระรัตนตรัย พระพุทธเจ้า **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** เหล่านี้ ทรงพระคุณไม่มีประมาณ สัตว์ที่เกิดแล้ว ทรงพระคุณไม่มีประมาณ ความรักษาอันเรากระทำแล้ว ความคุ้มครองอันเรากระทำแล้ว สัตว์ที่เกิดแล้วทั้งหลาย หมู่สัตว์ที่เกิดแล้วขอจงหลีกออกไป เรานั้นเป็นผู้นอบน้อมพระผู้มีพระภาคอยู่ การกระทำนอบน้อมพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลาย ทั้งเจ็ดพระองค์เหล่านั้น อันนี้เป็นความนอบน้อมให้เราระลึกถึงพระ-พุทธเจ้า สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จะทำอันตรายอะไรไม่ได้

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระคุณไม่มีประมาณ ชักตัวอย่างเป็นประธาน ดังในห้องพุทธคุณ พระธรรมทรงพระคุณไม่มีประมาณ ชักตัวอย่างโดยย่อดังบาลีที่ปรากฏในห้องธรรมคุณ พระสงฆ์ทรงพระคุณไม่มีประมาณ ชักตัวอย่างดังในห้องสังฆคุณ ว่า **อิติปิ** แม้ดังนี้ **โส ภควา** พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น **อรหํ** ผู้ไกล ผู้ควร ผู้หักเสียซึ่งกรรมกงสงสาร-จักร **สมฺมาสมฺพุทฺโธ** ตรัสรู้แล้วเองโดยชอบ **วิชฺชา จรณสมฺปนฺโน** บรรลุวิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ **สุคโต** ดำเนินงาม ตามอริยมรรคทั้ง ๘ **โลกวิทู** รู้แจ้งโลก **อนุตฺตโร** หาผู้ใดผู้หนึ่งเสมอถึงมิได้ **ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ** เป็นศาสดาสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย **พุทฺโธ** เป็นผู้ตื่นแล้ว **ภควา** เป็นผู้จำแนกธรรมแก่สัตว์ทั้งปวง นี่เป็นพระคุณโดยย่อ

สวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงดีแล้ว อันพระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งดีแล้ว **สนฺทิฏฺฐิโก** ใครได้ ใครถึง ใครปฏิบัติ ก็ได้ด้วยตนเอง **อกาลิโก** เป็นของไม่มีกาลเวลา **เอหิปสฺสิโก** เรียกบุคคลอื่นให้เข้าดูก็ได้ อย่างวิชชาที่ปฏิบัติกันที่วัดปากน้ำนี้ เรียกบุคคลให้เขามาดูก็ได้ ให้คนเรียกเข้าดูก็ได้ แสดงได้หลายประการ **โอปนยิโก** เป็นของน้อมใส่ใจได้ตามความปรารถนา ไม่ขัดข้อง **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ** รู้ได้เฉพาะตน นี่เป็นเนมิตตกนาม เป็นพระคุณของพระธรรม

สุปฏิปนฺโน ผู้ปฏิบัติดี **อุชุปฏิปนฺโน** เป็นผู้ปฏิบัติตรง **ญายปฏิปนฺโน** เป็นผู้ปฏิบัติออกจากภพ **สามีจิปฏิปนฺโน** เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง รุดหน้าฝ่ายเดียว ไม่ถอยหลัง **สามีจิ-ปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ** พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติชอบ **จตฺตาริ ปุริสยุคานิ** จัดเป็นคู่สี่ **อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา** จัดคู่แห่งบุรุษได้ ๘ **อาหุเนยฺโย** เป็นผู้ควรแก่ของคำนับ **ปาหุเนยฺโย** เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ **ทกฺขิเณยฺโย** เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทานบุคคลผู้ต้องการกุศลในโลก น้อมนำมาถวาย **อญฺชลีกรณีโย** เป็นผู้ควรคำอัญชลีกรรมนบนอบกราบไหว้ **อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส** เป็นเขตบุญของโลก ไม่มีเขตอื่นยิ่งขึ้นไปกว่านี้ ดังนี้ นี่เป็นเนมิตตกนาม เป็นคุณของพระสงฆ์ **อปฺปมาโณ สงฺโฆ** พระสงฆ์ทรงพระคุณ

ไม่มีประมาณ

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นี้ บุคคลที่เข้าถึงแล้ว ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ **ถึงพระพุทธเจ้า ก็คือ ตัวธรรมกาย ถึงธรรมกายก็เหมือนถึงพระพุทธเจ้า** ถึงธรรมกายได้ธรรมกาย ไปกับธรรมกายได้ ไปนรก สวรรค์ ไปนิพพานได้ ผู้เข้าถึงไตรสรณคมน์ ถึงพุทธรัตนเช่นนี้ละก็ จะรู้จักคุณพุทธรัตนว่า ให้ความสุขแก่ตัวแค่ไหน บุคคลผู้ใดเข้าถึงแล้วก็ปลาบปลื้มเอิบอิ่มตื้นเต็ม สบายอกสบายใจ เพราะพุทธรัตนบันดาลสุขให้แล้ว ส่งความสุขให้แล้ว ถึงว่าจะให้ความสุขสักเท่าไร มากน้อยเท่าไร ตามความปรารถนา สุขกายสบายใจ เรามีอายุยืนเจริญหนักเข้า มีอายุยืน ทำหนักเข้า ทำชำนาญหนักเข้า ในพุทธรัตนมีคุณอเนก เวลาเจ็บก็ไม่อาดูรเดือดร้อนไปตามกาย เวลาจะตาย ก็นั่งยิ้มสบายอกสบายใจ เห็นแล้วว่าละจากกายนี้ มันจะไปอยู่โน้น เห็นที่อยู่ มีความปรารถนา นี่คุณของพุทธรัตน พรรณนาไม่ไหว นี้เรียกว่าคุณพระพุทธเจ้า คือ ธรรมกาย

คุณของพระธรรม คือ **ธรรมรัตนะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย** นั่นอเนกอนันต์ทีเดียว เข้าอยู่ในกลางดวงนี้แล้วละก็ สุขก็ต้องอยู่กลางดวงนั่น จะทำอะไรต้องอยู่กลางดวง ต้องหยุดอยู่กลางดวงนั่น ถ้าไม่มีดวงพระธรรมแล้ว พุทธรัตนก็ไม่มีฤทธิ์เหมือนกัน พุทธ–รัตนมีฤทธิ์ ก็เพราะอาศัยดวงพระธรรมนั้น ธรรมรัตนะนั้น นี่นับประมาณไม่ไหวทีเดียว อเนกอนันต์ทีเดียว จะทำอะไรก็ได้ทุกสิ่งทุกประการ ไม่เหลือวิสัย ทำได้ทีเดียว เป็นชั้น ๆ ขึ้นไป

สังฆรัตนะเล่า! สังฆรัตนะต้องรักษาธรรมรัตนะไว้ ถ้าสังฆรัตนะไม่รักษาธรรมรัตนะไว้แล้วพุทธรัตนะก็อยู่ไม่ได้ ธรรมรัตนะไม่มี ธรรมรัตนะไม่มีแล้ว สังฆรัตนะก็อยู่ไม่ได้ อญฺญมญฺญสมานา อาศัยซึ่งกันและกัน พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ นี้ วัดปากน้ำเวลานี้ กำลังแจก พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ต่อสมถวิปัสสนาทุกวัน ทุกวันพฤหัสฯ ถ้าว่าจะแจก พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะนี้ นี่แหละ เพื่อจะแจก **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** นี้แหละ อโหพุทฺโธ อโหธมฺโม อโหสงฺโฆ ทีเดียว นี้เป็นข้อสำคัญ วัดปากน้ำกำลังแจกอยู่ทีเดียว

พระพุทธศาสนามีแกนอยู่เท่านี้ ไม่มีอื่นกว่านี้ อื่นกว่านี้จะเลอะเทอะ ใช้ไม่ได้ นี่แหละมีแกนอยู่เท่านี้ ถ้าได้เท่านี้ละก็ เป็นโคตรภูบุคคลก่อน พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ จะให้เข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นโสดา มีคุณภาพสูงสุดหนักขึ้นไปอีก จะให้เข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ของพระสกทาคา มีคุณภาพสูงหนักขึ้นไปอีก จะให้เข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ของพระอนาคา มีคุณภาพสูงหนักขึ้น

ไป ไม่มีประมาณจะให้เข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ จนกระทั่งนับอสงไขยชั้นไม่ถ้วนนี้ วัดปากน้ำได้พยายามทำอยู่แล้ว ๒๒ ปี เดือน ๘ ข้างหน้านี้ กลางเดือน ๘ ครบ-๒๓ ปี เต็มเดือนเต็มวันทีเดียว นี้ต้องการพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อย่างนี้หนา

เมื่อเข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อย่างนี้แล้วละก็ ไม่ต้องอ้อนวอนพวกสัตว์ดิรัจฉาน พญานาค หรือสัตว์ต่าง ๆ ก็ช่าง จะทำอะไรก็ช่าง ไม่มีกลัวอะไร ไม่ครั่นคร้ามต่ออะไร พญานาคมีเท่าไร ปราบหมด หรือเทวดามีฤทธิ์มีเดชเท่าไร ปราบหมด หรือรูปพรหมมีฤทธิ์มีเดชเท่าไร ปราบหมด หรืออรูปพรหมมีฤทธิ์มีเดชเท่าไร **เข้าถึงพระรัตนตรัยเสียแล้ว ปราบได้หมด ไม่ต้องกลัวอะไรสักอย่าง** เป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า เก่งกาจขนาดนั้น เพราะฉะนั้น **เมื่อใครเข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ได้ชื่อว่า เข้าถึงซึ่งแก้วสารพัดนึก** เพราะฉะนั้น ดูตัวอย่างตำราเป็นสำคัญ ที่วัดปากน้ำกำลังปรุงขึ้นอยู่นี้ เวลานี้มีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตั้ง ๑๕๐ กว่าแล้วนะ ยังไม่ได้สำรวจอีก ร้อยห้าสิบกว่าแล้ว นี่แหละตัวจริงในพระพุทธศาสนา ถ้าได้ตัวจริงอย่างนี้แล้ว จะเป็นหญิง เป็นชาย เป็นภิกษุ สามเณร ไม่ว่า มีฤทธิ์มีเดชเป็นมหัศจรรย์นัก ด้วยอานุภาพพระรัตนตรัย **อปฺปมาโณ พุทฺโธ** พระพุทธเจ้าทรงคุณไม่มีประมาณ **อปฺปมาโณ ธมฺโม** พระธรรมทรงคุณไม่มีประมาณ **อปฺปมาโณ สงฺโฆ** พระสงฆ์ทรงคุณไม่มีประมาณ ด้วยอานุภาพพระรัตนตรัย ซึ่งทรงคุณไม่มีประมาณนี้ จงดลบันดาลความสุขสวัสดิ์ อุบัติบังเกิดมีแก่ขันธ์แห่งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า ด้วยอำนาจสัจวาจาที่ได้อ้างธรรมเทศนา ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดี จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลาโดยอรรถนิยมความเพียงนี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๕. ธชัคคสูตร

๒๐ มิถุนายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว เทวาสุรสงฺคาโม สมุปพฺยุฬฺโห อโหสิ ฯ อถโข ภิกฺขเว สกฺโก เทวานมินฺโท เทเว ตาวตึเส อามนฺเตสิ สเจ มาริสา เทวานํ สงฺคามคตานํ อุปฺปชฺเชยฺย ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา มเมว ตสฺมึ สมเย ธชคฺคํ อุลฺโลเกยฺยาถ มมํ หิ โว ธชคฺคํ อุลฺโลกยตํ ยมฺภวิสฺสติ ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา โส ปหิยฺยิสฺสตีติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย**ความชนะและความแพ้** สองกระแส โลกปรารถนาความชนะทุกถ้วนหน้า ไม่มีใครปรารถนาความแพ้เลย ความแพ้หรือความชนะนี้เป็นของคู่กัน ในศึกสงครามใด ๆ ในมนุษย์โลก ต่างฝ่ายก็ชอบชนะด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยากจะแพ้ หรือมุ่งมาตรปรารถนาความแพ้ ถ้าว่าคิดว่าแพ้แน่แล้วก็ไม่สู้ ถ้าว่าคิดว่าสู้ก็ไม่แพ้ ตั้งใจอย่างนี้

บัดนี้สงครามโลกกำลังปรากฏอยู่ ในเกาหลียังปรากฏอยู่ ในอินโดจีนนั้นก็ยังปรากฏอยู่ ต่างฝ่ายก็มุ่งเอาชัยชนะด้วยกัน สู้กันจริง ๆ จัง ๆ อย่างนี้

ทางพุทธศาสนาเล่า มุ่งความชนะยิ่งกว่านั้น แต่ว่าความแพ้มันล่อแหลม มันก็ปรากฏอยู่เหมือนกัน เหมือนภิกษุที่สวมฟอร์มเป็นภิกษุอยู่เช่นนี้ ถ้ามุ่งความชนะจึงได้สวมฟอร์มเช่นนี้ เข้าสู้รบทีเดียว ฝ่ายอุบาสกอุบาสิกาแสดงอากัปกิริยามุ่งความชนะอีกเหมือนกัน แต่ความชนะน่ะชนะอะไร **ชนะที่สุดต้องชนะความชั่วทั้งหมด** ความชั่วทั้งหมดมีมากน้อยเท่าใด มุ่งชนะทั้งหมด จนกระทั่งดีที่สุดถึงพระอรหัตตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน มุ่งหลักฐานเช่นนั้น

โลกดุจเดียวกัน มุ่งความชนะเป็นเบื้องหน้า เพื่อจะหลีกเลี่ยงเสียจากความแพ้ เมื่อได้ชัยชนะแล้ว ก็ได้ความเป็นใหญ่ในประเทศนั้น ๆ ชนะทุกประเทศเป็นเอกในชมพูทวีป เรียกว่าชนะเลิศ การชนะนี้แหละเขาต้องการกันนัก มีแพ้ชนะสองอย่างเท่านั้น

ไม่ว่าแต่ความแพ้ชนะในมนุษย์นี่ ในดาวดึงส์เทวโลกนั่นเทวดายังรบกันเลย เรื่องนี้ปรากฏตามกำหนดวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว เทวาสุรสงฺคาโม สมุปพฺยุฬฺโห อโหสิ** ว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องดึกดำบรรพ์เคยมีมาแล้วในกาลปางก่อน

เทวาสุรสงฺคาโม สงครามเทวดาและอสูร **สมุปพฺยุฬฺโห อโหสิ** ได้ประชิดกันเข้าแล้ว เทวดาและอสูรในดาวดึงส์ทำสงครามกันขึ้นแล้ว เมื่อสงครามเกิดขึ้นเช่นนั้น ในคราวใดสมัยใด พวกอสูรแพ้ท้าวสักกรินทรเทวราช ก็ลงไปตั้งพิภพอยู่ภายใต้เขาพระสุเมรุ บนยอดเขาพระสุเมรุนั้นพระอินทร์ตั้งภิภพอยู่ ในที่นั้นเรียกว่าดาวดึงส์ หนทางไกลตั้ง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ จากยอดไปถึงตีนเขาโน่น จากยอดเขาไปถึงยอดเขา ๘๔,๐๐๐ โยชน์ หนทางไกลขนาดนี้ แต่ว่าเขาพระสุเมรุอยู่ในน้ำมีน้ำล้อมรอบ

เมื่อถึงเทศกาลฤดูดอกแคฝอยในพิภพของอสูรบานขึ้นเวลาใด ชาวอสูรตกใจก็ที่พิภพของเราที่เราเคยอยู่มันมีดอกปาริฉัตตชาติ นี่ดอกแคฝอยเกิดขึ้นในพิภพของเราเช่นนี้ ไม่ใช่พิภพของเราเสียแล้ว คิดรู้ว่าอ้อ เมื่อครั้งเราเมาสุรา ท้าวสักกรินทรเทวราชจับเราโยนลงมา พวกเราจึงมาอยู่ในเขาพระสุเมรุนี้ ที่เกิดพิภพอสูรขึ้นเช่นนี้ก็เพราะบุญของเรา แต่ว่าหักห้ามความแค้นใจนั้นไม่ได้ ต้องผุดขึ้นมาจากน้ำ ออกมาจากเชิงเขาพระสุเมรุจากในน้ำนั้นแหละ เหาะขึ้นไปในอากาศ ไปรบกับท้าวสักกรินทรเทวราช

ถึงคราวสมัยทำสงครามกับอสูรเวลาใด ท้าวสักกรินทรเทวราช ก็เรียกเทวดาในชั้นดาวดึงส์ หมู่เหล่าเทวดาในชั้นดาวดึงส์มีมากน้อยเท่าใด เรียกมาสั่งว่า **สเจ มาริสา เทวานํ สงฺคามคตานํ อุปฺปชฺเชยฺย ภยํ เว ฉมฺภิตาตฺตํ วา โลมหํโส วา ฯลฯ โส ปหิยฺยิสฺสติ** ว่าดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ถ้าความกลัวหรือความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้าเกิดขึ้นแก่ท่านทั้งหลายที่ไปอยู่ในสงครามแล้ว ท่านทั้งหลายเมื่อความกลัวเกิดขึ้นเช่นนั้นให้แลดูชายธงของเรา เมื่อท่านแลดูชายธงของเรากาลใด กาลนั้นความกลัวความหวาดสะดุ้งขนพองสยองเกล้าอันใดที่มีอยู่ อันนั้นย่อมหายไป เมื่อท่านแลดูชายธงของเราแล้วความกลัวความหวาดสะดุ้งไม่หายไป ขอท่านทั้งหลายพึงแลดูชายธงของเทวราชปชาบดีเถิด เพราะว่าเมื่อท่านทั้งหลายแลดูชายธงของเทวราชปชาบดี ความกลัวก็ดีความหวาดสะดุ้งก็ดีความขนพองสยองเกล้าก็ดีที่มีอยู่ ย่อมหายไป เมื่อท่านแลดูชายธงของเทวราชปชาบดีแล้ว ความกลัวความหวาดสะดุ้งไม่หายไป ท่านพึงแลดูชายธงของวรุณเทวราชเถิด ความกลัวความหวาดสะดุ้งความขนพองสยองเกล้าของท่านก็จะหายไป ถ้าว่าเมื่อท่านแลดูชายธงของเทวราชวรุณแล้ว ความกลัวความหวาดสะดุ้งขนพองสยองเกล้านั้นยังไม่หายไป ทีนั้นท่านพึงแลดูชายธงของเทวราชชื่อว่าอีสานเถิด เมื่อท่านแลดูชายธงของเทวราชชื่ออีสานแล้ว ความกลัวความหวาดสะดุ้ง ความขนพองสยองเกล้าของท่านจะหายไป

เมื่อท่านแลดูชายธงของท่านทั้งสี่เหล่านี้ ความกลัวความหวาดสะดุ้งความขนพองสยองเกล้าบางทีก็หายไปบ้าง บางทีก็ไม่หายบ้าง **ตํ กิสฺส เหตุ** นั่นเหตุอะไรเล่า **สกฺโกหิ**

ภิกฺขเว เทวานมินฺโท ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสักกรินทรเทวราชผู้เป็นจอมของเทวดา **อวีตราโค** มีราคะยังไม่ไปปราศแล้ว **อวีตโทโส** มีโทสะยังไม่ไปปราศแล้ว **อวีตโมโห** มีโมหะยังไม่ไปปราศแล้ว **ภิรุ ฉมฺภี อุตฺตราสี ปลายีติ** เป็นผู้ยังกลัว ยังหวาด ยังสะดุ้ง ยังหนีไปอยู่ ท่านทั้ง ๔ นั้น ยังกลัว ยังหวาดสะดุ้ง ยังหนีไปอยู่ **อหญฺจ โข ภิกฺขเว เอวํ วทามิ สเจ ตุมฺหากํ ภิกฺขเว อรญฺญคตานํ วา รุกฺขมูลคตานํ วา สุญฺญาคารคตานํ วา สุญฺญาคารคตานํ วา อุปฺปชฺเชยฺย** ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวอย่างนี้แล เมื่อท่านทั้งหลายไปอยู่ป่าแล้ว ไปอยู่ที่โคนต้นไม้แล้ว ไปอยู่เรือนว่างเปล่าแล้ว ถ้าแม้ว่าความกลัวความหวาด ความสะดุ้ง ความขนพองสยองเกล้าเกิดขึ้นแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงระลึกถึงเราผู้ตถาคตเข้าเถิด เมื่อท่านระลึกถึงเราผู้ตถาคตแล้วกาลใด กาลนั้นความกลัวความหวาดสะดุ้งความขนพองสยองเกล้าของท่านทั้งหลายจะหายไป เมื่อท่านระลึกถึงเราแล้ว ความกลัวความหวาดสะดุ้งขนพองสยองเกล้าไม่หายไป ทีนั้นท่านทั้งหลายพึงระลึกถึงพระธรรมเข้าเถิด เมื่อท่านทั้งหลายระลึกถึงพระธรรมเข้าแล้ว ความกลัวความหวาดสะดุ้งความขนพองสยองเกล้าจะหายไป เมื่อท่านระลึกถึงพระธรรมแล้ว ความกลัวความหวาดสะดุ้งขนพองสยองเกล้าของท่านไม่หายไป ทีนั้นท่านพึงระลึกถึงพระสงฆ์เข้าเถิด เมื่อท่านระลึกถึงพระสงฆ์เข้าแล้ว ความกลัวความหวาดสะดุ้งความขนพองสยองเกล้าของท่านก็จะหายไป

ที่ท่านทั้งหลายระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ความกลัวความหวาดสะดุ้ง ความขนพองสยองเกล้าหายไป **ตํ กิสฺส เหตุ** นั่นเหตุแห่งอะไร **ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ** พระตถาคตเจ้าเป็นผู้หมดกิเลส เป็นผู้ตรัสรู้แล้วเองโดยชอบ **วีตราโค** เป็นผู้มีราคะไปปราศแล้ว **วีตโทโส** มีโทสะไปปราศแล้ว **วีตโมโห** มีโมหะไปปราศแล้ว **อภิรุ อจฺฉมฺภี อนุตฺตราสี อปลายี** เป็นผู้ไม่กลัว เป็นผู้ไม่หวาด เป็นผู้ไม่สะดุ้ง เป็นผู้ไม่หนีไป เพราะท่านเป็นผู้หมดภัยแล้ว ท่านไม่มีภัยแล้ว เมื่อระลึกถึงท่านเข้า เมื่อระลึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เข้าภัยอันใดจักมีภัยอันใดที่มีภัยอันนั้นย่อมหายไปอยู่ไม่ได้ นี้เป็นเครื่องมั่นใจของพุทธศาสนิกชนยิ่งนักหนา

ฝ่ายท้าวสักกรินทรเทวราช ปชาบดีเทวราช วรุณเทวราช อีสานเทวราช ท่านมีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ในดาวดึงส์เทวโลก เป็นผู้ปกครองของเทพเจ้าในดาวดึงส์เทวโลก ท้าวสักกรินทรเทวราชผู้เป็นจอมเทวดา เป็นเทวดาผู้ใหญ่ เป็นที่มั่นใจของเทวดาชั้นดาวดึงส์เทวโลกฉันใด พุทธศาสนิกชน ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา มีพระรัตนตรัยเป็นหลัก คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นหลัก เมื่อระลึกถึงหลักอันนี้แล้วย่อมไม่หวาดเสียวย่อมไม่กลัวย่อมไม่สะดุ้ง มั่นคงในพระพุทธศาสนา เมื่อมั่นคงแน่แท้เช่นนี้แล้วจะเอาชัย

ชนะได้ไม่ต้องสงสัยละ กระทำสิ่งใดสำเร็จสมความปรารถนาทีเดียว

จะทำอย่างไรพุทธศาสนิกชน ที่จะทำจริงทำแท้แน่นอนเอาจริงเอาจังกันละ ของไม่มากของนิดเดียวเท่านั้น พุทธศาสนิกชน หญิงก็ดี ชายก็ดี คฤหัสถ์ บรรพชิตไม่ว่า **ต้องทำใจให้หยุด** หยุดที่ตรงไหน ที่หยุดมีแห่งเดียว เคลื่อนจากที่หยุดแห่งนั้นละก็เป็นเอาตัวรอดไม่ได้ ไม่ถูกเป้าหมายใจดำพุทธศาสนา **ทำใจให้หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั้น พอหยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั่นได้แล้ว นั่นแหละเป้าหมายใจดำพุทธศาสนา ตรงนั้นแหละเมื่อมนุษย์จะเกิดมา ต้องเอาใจหยุดตรงนั้นกลางตัวของพ่อ หญิงชายเกิดต้องเอาใจไปหยุดตรงนั้น ที่หยุดของใจ เวลาจะหลับก็ต้องเอาใจไปหยุดตรงนั้นจึงหลับได้ หลับตรงไหนตื่นตรงนั้น เกิดตรงไหนตายที่นั่น อ้ายที่เกิด ที่ดับ ที่หลับ ที่ตื่นนั่นแหละ เอาใจไปหยุดตรงนั้น

พอหยุดถูกส่วนเข้ากลางกายมนุษย์ คราวนี้ก็จะเดินไปแบบเดียวกันนี้แหละ ไม่มีสองต่อไปละ พุทธศาสนาแท้ ๆ ทีเดียวนา ออกจากโอษฐ์พระบรมศาสดานะ คำว่าหยุดนั่นแหละ เมื่อพระองค์เสด็จไปทรมานองคุลิมาล องคุลิมาลหมดพยศร้ายแล้ว แพ้จำนนพระบรมศาสดาแล้ว เปล่งวาจาว่า สมณะหยุด ๆ พระองค์ทรงเหลียวพระพักตร์ สมณะหยุดแล้วท่านไม่หยุด คำว่าหยุดนี่ออกจากโอษฐ์พระบรมศาสดา องคุลิมาลพอรู้จักนัยที่พระบรมศาสดาให้เช่นนี้ ก็หมดพยศร้าย มิจฉาทิฏฐิหาย กลายเป็นสัมมาทิฏฐิ เพราะฉะนั้นอ้ายตัว**หยุดนี่แหละหนา เลิกเป็นมิจฉาทิฏฐิ กลับเป็นสัมมาทิฏฐิทีเดียว**

หยุดนี่แหละเป็นตัวถูกละ ก็เอาใจหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ไม่หยุดไม่ยอมกัน แก้ไขจนกระทั่งใจหยุดกึ๊ก เมื่อใจหยุดแล้วเข้ากลางของใจที่หยุดนั่นแหละ กลางของกลาง ๆ ไม่มีเขยื้อน ที่กลางของกลางทีเดียว พอถูกส่วนเข้าก็จะเข้าถึง**ดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า ใสเกินใส ใจก็หยุดอยู่กลางดวงของธรรมานุปัสสติปัฏฐานถูกส่วนเข้า เข้าถึง**ดวงศีล** เท่ากับดวงธรรมานุปัสสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงศีลถูกส่วนเข้ากลางของกลางที่ใจหยุดหนักเข้า เข้าถึง**ดวงสมาธิ** ดวงเท่ากัน หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่น หยุดกลางของกลางถูกส่วนเข้า เข้าถึง**ดวงปัญญา** หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญาดวงเท่ากัน เข้ากลางของ ใจที่หยุดนั่น ถูกส่วนเข้า เข้าถึง**ดวงวิมุตติ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตตินั่น พอหยุดก็เข้ากลางของกลางที่หยุดนั่น กลางของกลาง ๆ ๆ ถูกส่วนเข้า เข้าถึง**ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่นพอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เข้ากลางของใจที่หยุดถูกส่วนเข้า เห็น**กายมนุษย์ละเอียด**ที่ฝันออกไป จำได้อ้ายนี่เมื่อนอนฝันออกไป

เมื่อเวลาไม่ฝันมาอยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นี่เอง พอถึงรู้จักทีเดียว กำชับให้ฝันได้ นั่งฝันได้ละคราวนี้ จะฝันสักกี่เรื่องประเดี๋ยวก็ได้เรื่อง ประเดี๋ยวก็ได้เรื่อง ฝันได้สะดวกสบาย เมื่อเป็นเช่นนี้อ้อนี่ขั้นหนึ่งแล้ว เขามาแต่กายมนุษย์มาถึงกายมนุษย์ละเอียดแล้ว

ใจของกายมนุษย์ละเอียดหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดแบบเดียวกัน พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นเห็นดวง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสะแบบเดียวกันก็เข้าถึง**กายทิพย์** อ้อนี่กายที่ ๓ แล้ว ใจของกายทิพย์หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์แบบเดียวกัน ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะแล้วก็ไปเห็น**กายทิพย์ละเอียด** อ้าวถึงกายที่ ๔ แล้ว ใจก็หยุดอยู่ศูนย์กลางที่ ๔ นั่น หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายที่ ๔ นั่น ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึง**กายรูปพรหม** กายที่ ๕ ใจกายรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายรูปพรหมละเอียด** ใจกายรูปพรหมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดนั้น ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายอรูปพรหม** กายที่ ๗ ใจกายอรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายอรูปพรหมละเอียด** ใจกายอรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายธรรม**

หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายธรรมละเอียด** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ถูกส่วนเข้าก็ถึง**กายพระโสดา** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายพระโสดาละเอียด** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายพระสกทาคา** ใจพระสกทาคาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคา ถูกส่วนเข้า แบบเดียวกันหมด เข้าถึง**กายพระสกทาคาละเอียด** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายพระอนาคา** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายพระอนาคาละเอียด** ใจพระอนาคาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายพระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป ใจพระอรหัตหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายพระอรหัตละเอียด เสร็จกิจในพุทธศาสนาเพียงเท่านี้**

เพราะอาศัยการรบศึกแค่นี้ชนะสงครามแล้วในพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนภิกษุ สามเณรชื่อว่าชนะสงครามแล้ว อุบาสกอุบาสิกามาถึงแค่นี้ได้ชื่อว่าชนะสงครามแล้ว ชนะสงคราม ชนะความชั่ว **ถ้าไปถึงธรรมกายขนาดนั้นละก็ความชั่วเท่าปลายขนปลายผมไม่ทำเสียแล้ว ขาดจากกาย วาจา ใจ ทีเดียว** นี่พึงรู้ชัดว่า อ้อพุทธศาสนิกชนปฏิบัติได้จริงจังอย่างนี้ โลกชนะสงครามแล้วเขาได้รับความเบิกบานสำราญใจเพียงแค่ไหน ฝ่ายพุทธศาสนิกชน ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ได้ชนะสงครามชั่ว หมดกิเลสเข้าไปเป็นชั้น ๆ เช่นนี้แล้วจะเบิกบานสำราญใจสักแค่ไหน หาเปรียบไม่ได้ทีเดียว เลิศล้นพ้นประมาณเป็นสุขวิเศษไพศาล

ที่ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีเป็นหลักเป็นประธาน พอสมควรแก่กาลเวลา ด้วยอำนาจสัจจะวาจาที่ได้อ้างธรรมเทศนาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฎกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพปิฎกทั้ง ๓ คือ สุตตันตปิฎก วินัยปิฎก ปรมัตถปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอานุภาพของชินสาวก สาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบรรดาลความสุขสวัสดิ์จงอุบัติบังเกิดให้ปรากฏในขันธบรรจบแก่ท่านทั้งหลายทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๖. โพชฌงคปริตร

๒๔ มิถุนายน ๒๔๙๗

— นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺสฯ (๓ ครั้ง)

ยโตหํ ภคินิ อริยาย ชาติยา ชาโต นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวีตา โวโรเปตา ฯ เตน สจฺเจน โสตฺถิ เต โหตุ โสตฺถิ คพฺภสฺส ฯ

โพชฺฌงฺโค สติสงฺขาโต ธมฺมานํ วิจโย ตถา
วิริยมฺปีติปสฺสทฺธิ- โพชฺฌงฺคา จ ตถาปเร
สมาธุเปกฺขโพชฺฌงฺคา สตฺเต เต สพฺพทสฺสินา
มุนินา สมฺมทกฺขาตา ภาวิตา พหุลีกตา
สํวตฺตนฺติ อภิญฺญาย นิพฺพานาย จ โพธิยา
เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา ฯ
เอกสฺมึ สมเย นาโถ- โมคฺคลฺลานญฺจ กสฺสปํ
คิลาเน ทุกฺขิเต ทิสฺวา โพชฺฌงฺเค สตฺต เทสยิ
เต จ ตํ อภินนฺทิตฺวา โรคา มุจฺจึสุ ตงฺขเณ
เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา ฯ
เอกทา ธมฺมราชาปิ เคลญฺเญนาภิปีฬิโต
จุนฺทตฺเถเรน ตญฺเญว ภณาเปตฺวาน สาทรํ
สมฺโมทิตฺวา จ อาพาธา ตมฺหา วุฏฺฐาสิ ฐานโส
เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา ฯ
ปหีนา เต จ อาพาธา ติณฺณนฺนมฺปิ มเหสินํ
มคฺคาหตกิเลสา ว ปตฺตานุปฺปตฺติธมฺมตํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทาติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงความจริงความสัตย์ ซึ่งปรากฏชัดตามตำรับตำรา อันมีมาในโพชฌงคปริตร จะแสดงตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอเป็นเครื่องปฏิการสนองประคองศรัทธา ประดับสติปัญญาคุณสมบัติของท่านผู้พุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า

เริ่มต้นธรรมเทศนาว่า **ยโตหํ ภคินิ อริยาย ชาติยา ชาโต นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ**

ปาณํ เป็นอาทิ นี้เป็นคำของพระอังคุลิมาลเถรท่านแสดงไว้ ท่านเชิดความจริงความสัตย์ของท่าน ให้พุทธบริษัทจำไว้เป็นเนติแบบแผน เมื่อครั้งหนึ่งพระอังคุลิมาลเถร ไปพบหญิงปวดครรภ์เต็มที่จะคลอดบุตร แต่มันคลอดไม่ออกมันจะถึงกับตาย ร้องให้พระอังคุลิมาลเถรช่วย พระอังคุลิมาลเถรจึงได้เปล่งวาจาช่วยหญิงคลอดบุตรนั้นว่า **ยโตหํ ภคินิ อริยาย ชาติยา ชาโต นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตา เตน สจฺเจน โสตฺถิ เต โหตุ โสตฺถิ คพฺภสฺสฯ** แปลเป็นสยามภาษาว่า ดูกรน้องหญิง ตั้งแต่เราเกิดแล้วโดยชาติเป็นอริยะ **นาภิชานามิ** ไม่มีใจแกล้งเลยที่จะปลงสัตว์ที่มีชีพและชีวิต ด้วยความสัตย์อันนี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่าน ขอความสวัสดีจงมีแก่ครรภ์ของท่าน พอขาดคำเท่านี้ หญิงนั้นคลอดบุตรผลุดทีเดียว หายจากทุกข์ภัยกัน การคลอดบุตร เมื่อคลอดเสียแล้วมันก็หายทุกข์หายภัย หายลำบากแก่มารดาผู้คลอด เหมือนท้องผูกถ่ายอุจจาระไม่ออก มันก็เดือดร้อนแก่เจ้าของ แต่พอออกมาเสียแล้วก็หมดทุกข์กัน นี้ด้วยความสัตย์อันนี้แหละคลอดบุตรก็ง่ายเต็มทีนี่บทต้น

บทที่สองรองลงไป นี่พระองค์ทรงรับสั่งเองว่า **โพชฺฌงฺโค สติสงฺขาโต ธมฺมานํ วิจโย ตถา วิริยมฺปีติปสฺสทฺธิ โพชฺฌงฺคา จ ตถาปเร สมาธุเปกฺขโพชฺฌงฺคา สตฺเต เต สพฺพทสฺสินา มุนินา สมฺมทกฺขาตา ภาวิตา พหุลีกตา สํวตฺตนฺติ อภิญฺญาย นิพฺพานาย จ โพธิยา เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา ฯ** แปลเป็นสยามภาษาว่า โพชฌงค์ ๗ ประการ คือ **สติสัมโพชฌงค์**ประการหนึ่ง **ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์**ประการหนึ่ง **วิริยสัมโพชฌงค์**ประการหนึ่ง **ปีติสัมโพชฌงค์**ประการหนึ่ง **ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์**ประการหนึ่ง **สมาธิสัมโพชฌงค์**ประการหนึ่ง **อุเบกขาสัมโพชฌงค์**ประการหนึ่ง เหล่านี้ อันพระมุนีเจ้าผู้ทรงเห็นธรรมทั้งปวงกล่าวไว้ชอบแล้ว **ภาวิตา พหุลีกตา** อันบุคคลเจริญธรรมให้มากแล้ว **สํวตฺตนฺติ** ย่อมเป็นไปพร้อม **อภิญฺญาย** เพื่อความรู้ยิ่ง **นิพฺพานาย** เพื่อนิพพาน **โพธิยา** เพื่อความตรัสรู้ ด้วยความสัตย์อันนี้ ด้วยความกล่าวสัตย์อันนี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ นี่เป็นบทต้นของโพชฌงค์

บทที่สองรองลงไป **เอกสฺมึ สมเย นาโถ โมคฺคลฺลานญฺจ กสฺสปํ คิลาเน ทุกฺขิเต ทิสฺวา โพชฺฌงฺเค สตฺต เทสยิ เต จ ตํ อภินนฺทิตฺวา โรคา มุจฺจึสุ ตงฺขเณ เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทาฯ เอกสฺมึ สมเย** ในสมัยอันหนึ่ง **นาโถ** พระโลกนาถเจ้าทรงทอดพระเนตรเห็นพระโมคคัลลานะและพระกัสสป อาพาธถึงซึ่งความเวทนาแล้ว ทรงแสดงโพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการ ท่านทั้งสอง คือ พระโมคคัลลานะกับพระกัสสป ยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า โรคก็หายไปในขณะนั้น ด้วยอำนาจความกล่าวสัตย์อันนี้ ขอความ

สวัสดีจงมีแก่ท่านในกาลทุกเมื่อ

บทที่ ๓ ต่อไป **เอกทา ธมฺมราชาปิ เคลญฺเญนาภิปีฬิโต จุนฺทตฺเถเรน ตญฺเญว ภณาเปตฺวาน สาทรํ สมฺโมทิตฺวา จ อาพาธา ตมฺหา วุฏฺฐาสิ ฐานโส เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทาฯ เอกทา** ครั้งหนึ่ง **ธมฺมราชาปิ** แม้พระธรรมราชาคือพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเจ้าของธรรม **เคลญฺเญนาภิปีฬิโต** ผู้อันอาพาธเบียดเบียนแล้ว **จุนฺทตฺเถเรน ตญฺเญว ภณาเปตฺวาน** ทรงรับสั่งให้พระจุนทเถรแสดงซึ่งโพชฌงค์นั้นแหละ พระองค์ทรงสดับโพชฌงค์เช่นนั้นแล้ว ร่าเริงบันเทิงพระทัย อาพาธก็หายไปโดยฐานะอันนั้น **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์อันนี้ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ **ปหีนา เต จ อาพาธา ติณฺณนฺนมฺปิ มเหสินํ มคฺคาหตกิเลสา ว ปตฺตานุปฺปตฺติธมฺมตํ เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทาติ ฯ ปหีนา เต จ อาพาธา** อาพาธทั้งหลายเหล่านั้น **ติณฺณนฺนมฺปิ มเหสินํ มคฺคาหตกิเลสา ว ปตฺตา** อันท่านผู้แสวงหาซึ่งคุณอันยิ่งใหญ่ทั้ง ๓ ท่าน ถึงซึ่งความดับหายไป ดุจกิเลสอันมรรคบำบัดแล้ว หรืออันมรรคกำจัดแล้ว ด้วยอำนาจสัจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านจงทุกเมื่อ นี่แปลมคธภาษาเป็นสยามภาษาฟังเพียงแค่นี้ ท่านผู้แปลบาลีฟังออกเข้าใจแล้ว แต่ว่าท่านผู้ไม่ได้เรียนอรรถแปลแก้ไขยังไม่เข้าใจ ต้องอรรถาธิบายลงไปอีกชั้นหนึ่ง

ในบทต้นว่าพระอังคุลิมาลเถรเจ้า ท่านเป็นผู้กระทำบาปหยาบช้ามากนัก ก่อนบวชในพระธรรมวินัยของพระศาสดาฆ่ามนุษย์เสีย ๙๙๙ ชั้นต้นก็ทำดีมา ได้เล่าเรียนศึกษาวิชาจวนจะสำเร็จแล้ว ถูกอาจารย์ลงโทษจะทำลายชีวิตเสีย เกิดต้องทำกรรมหยาบช้าลามก เศร้าโศกเสียใจเหมือนกัน ฆ่ามนุษย์เกือบพัน ๙๙๙ คน พระทศพลเสด็จไปทรมาน อังคุลิมาลโจรนั้นละพยศร้าย กลับกลายบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน ชาวบ้านชาวช่องกลัวกันนัก ขึ้นชื่อว่าอังคุลิมาลโจรละก็ ซ่อนตัวซ่อนเนื้อทีเดียว กลัวจะทำลายชีวิตเสีย กลัวนักกลัวหนา กลัวยิ่งกว่าเสือยิ่งกว่าแรดไปอีก เพราะเหตุว่าอังคุลิมาลโจรผู้นี้เป็นคนร้ายสำคัญ ถ้าว่าจะฆ่าใครแล้วไม่กลัวใครทั้งนั้น ฆ่าแล้วตัดเอาองคุลีไปร้อย จะไปเรียนวิชาเป็นเจ้าโลก เมื่อจำนนฤทธิ์พระบรมศาสดาเข้ายอมบวชในพระธรรมวินัยของพระศาสดาแล้ว บวชแล้วไปบิณฑบาต หญิงท้องแก่ท้องอ่อนไม่เข้าใจ พอได้ยินข่าวว่าพระองคุลิมาลมาละก็ซ่อนเนื้อซ่อนตัว วิ่งซุกวิ่งซ่อนกันได้ข่าวว่าหญิงท้องแก่ลอดช่องรั้ว ลูกทะลักออกมาทีเดียว ด้วยกลัวพระองคุลิมาล คราวนี้ท่านไปในที่สมควร หญิงที่กำลังจะคลอดบุตรอยู่นั่นหนีไม่พ้น ไปไม่ได้ก็ร้องให้องคุลิมาลช่วย พระองคุลิมาลเป็นพระอรหันต์แล้ว สงสารหญิงที่กำลังคลอดบุตรนั้น ก็กล่าวคำสัตย์คำจริงขึ้น

ว่า **ย โตหํ ภคินิ** ว่า ดูกรน้องหญิง กาลใดเมื่อได้เกิดแล้วโดยชาติเป็นอริยะ ไม่มีความแกล้งปลงสัตว์จากชีวิตเลย ด้วยความกล่าวสัตย์อันนี้ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่าน ขอความสวัสดีจงมีแก่ครรภ์ของท่าน ขาดคำเท่านี้หญิงนั้นคลอดบุตรผลุดทีเดียว นี่ยกข้อไหน ให้จำไว้เป็นตำรับตำรา เป็นภิกษุก็ดี เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ดี ในพระธรรมวินัยของพระศาสดา ในศาสนาของพระพุทธเจ้า นี้เป็นคำของพระอรหันต์ พระองคุลิมาลท่านเป็นพระอรหันต์เสียแล้ว ท่านจะกล่าวถ้อยคำว่าตั้งแต่ท่านเกิดมาไม่ได้ฆ่าสัตว์เลยน่ะ ไม่ได้มีใจแกล้งฆ่าสัตว์เลยน่ะ ท่านกล่าวไม่ได้ ท่านเป็นคนร้ายมา พึ่งกลับมาเป็นคนดีเมื่อได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว เมื่อเกิดเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านจึงได้ชี้ชัดว่า จำเดิมแต่เราเกิดแล้วโดยชาติเป็นอริยะ ไม่มีความแกล้งปลงสัตว์จากชีวิตเลย นี่ความจริงของท่าน ท่านยกเอาความจริงอันนี้แหละขึ้นเชิด ที่ท่านเป็นผู้ประเสริฐ เป็นอริยบุคคลในธรรมวินัยของพระศาสดา ขอความจริงอันนี้แหละจงบันดาลเถิด ท่านขอความจริงอันนี้ อธิษฐานด้วยความจริงอันนี้ พอขาดคำของท่านเท่านั้น ลูกคลอดทันที นี่ความสัตย์ยกความจริงขึ้นพูด

ไม่ใช่แต่พระองคุลิมาลเท่านั้นที่ยกความจริงขึ้นพูด หญิงแพศยาทำฤทธิ์ทำเดชได้ยกความจริงขึ้นพูดเหมือนกัน หญิงแพศยาคนหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินยกพยุหเสนาไปพักอยู่ที่แม่น้ำใหญ่ ว่ายข้ามก็จะไม่พ้น น้ำไหลเชี่ยวเป็นฟอง ไหลปราดทีเดียว เมื่อเขาตั้งพลับพลาให้พักอยู่ที่คันแม่น้ำใหญ่เช่นนั้น ท่านทรงดำริว่า แม่น้ำใหญ่ไหลเชี่ยวขนาดนี้ จะมีใครผู้ใดผู้หนึ่งอาจสามารถจะทำให้น้ำไหลกลับได้บ้าง ทรงดำริดังนี้ รับสั่งแก่มหาดเล็กเด็กชาของพระองค์ มหาดเล็กเด็กชาของพระองค์ก็ไปเที่ยวป่าวร้องหาว่าผู้ใดใครผู้หนึ่งอาจสามารถทำให้น้ำในแม่น้ำนี้ไหลกลับขึ้นได้บ้าง หญิงแพศยาคนหนึ่งรับทีเดียว ว่าฉันเองจะทำให้น้ำไหลกลับได้ เพราะนางเป็นแพศยาก็จริงมั่นใจว่า ชายคนใดไม่ว่าชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ ให้เงินเพียงค่าบาทหนึ่งปฏิบัติเพียงเท่านี้ ให้เงินค่าสองบาทปฏิบัติเพียงเท่านี้ สามบาทปฏิบัติเพียงเท่านี้ พอแก่ค่าของเงินเท่านั้น เหมือนกันไม่ได้ขาดตกบกพร่อง ไม่ว่าชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ทำไปตามหน้าที่ของตัว ความสัตย์มีอย่างนี้ นางเมื่อราชบุรุษพาไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินทรงรับสั่งว่า เจ้าหรืออาจจะทำให้น้ำไหลกลับได้พะย่ะค่ะ หม่อมฉันอาจสามารถจะทำให้น้ำไหลกลับได้ เจ้าจะต้องการอะไร ธูปเทียนดอกไม้จะหาให้ ถ้าเจ้าทำน้ำให้ไหลกลับได้ตามคำกล่าวของเจ้าแล้ว เราจะรางวัลให้หนักมือทีเดียว ถ้าว่าเจ้าทำน้ำไหลกลับไม่ได้ เจ้าจะมีโทษหนักทีเดียว นางจุดธูปเทียนตั้งสัตยาธิษฐานหันหน้าไปทางด้านแม่น้ำ ยกเอาความสัตย์นั่นเองอธิษฐานว่า เดชะปุญญาภินิหารความสัตย์ความจริงของหม่อมฉัน ได้สั่งสมอบรมมาตั้งแต่เป็นหญิงแพศยา ได้ปฏิบัติชายผู้หนึ่งผู้ใดที่มาหา

ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าปฏิบัติโดยค่าควรแก่บาทหนึ่ง ควรแก่สองบาท ควรแก่สามบาท ตามหน้าที่ ความจริงทำอยู่ดังนี้ไม่ได้เคลื่อนคลาดไปแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าว่าความสัตย์จริงอันนี้ของหม่อมฉันจริงดังหม่อมฉันอธิษฐานดังนี้แล้ว ขออำนาจความสัตย์นี้ จงบันดาลให้น้ำไหลกลับโดยฉับพลันเถิด พออธิษฐานขาดคำเท่านั้น น้ำไหลกลับอู้ ไหลลงเชี่ยวเท่าใดก็ไหลขึ้นเชี่ยวเท่านั้นเหมือนกัน พอกันทีเดียว พระเจ้าแผ่นดินเห็นอัศจรรย์เช่นนั้น ก็ให้เครื่องรางวัลแก่หญิงแพศยานั่นอย่างพอใจ ให้เป็นนายหญิงแพศยาต่อไป แล้วก็ให้บ้านส่วยสำหรับพักพาอาศัยอยู่ไม่ขาดตกบกพร่องใด ๆ ละ เป็นสุขสำราญเบิกบานใจทีเดียวหญิงแพศยาผู้นั้น

นี่ความสัตย์โดยความชั่วยังเอามาใช้ได้ ส่วนพระองคุลิมาลเถรเจ้านี้ ท่านยกสัตย์ที่ได้บรรลุพระอรหันต์ขึ้นอธิษฐาน หญิงคลอดบุตรไม่ออก พอขาดคำหญิงคลอดบุตรผลุดออกไป อัศจรรย์อย่างนี้ นี่ใช้ความสัตย์อย่างนี้ ติดขัดเข้าแล้ว อย่าเที่ยวใช้เรื่องเลอะ ๆ เหลว ๆ บนผีบนเจ้า นั่นไม่ได้ยินได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์เลย พวกนั้นไม่ได้ฟังธรรมของสัตบุรุษเลย ความเห็นจึงได้เลอะเทอะเหลวไหลเช่นนั้น ไม่ถูกหลักถูกฐาน ถูกทางพุทธศาสนา ถ้าว่ารู้จักหลักทางพุทธศาสนาแล้ว ต้องยกความขึ้นพูดความสัตย์ความจริงนั่นเป็นข้อสำคัญ ถ้าความบริสุทธิ์ของศีลมีอยู่ ก็ต้องยกความบริสุทธิ์นั่นแหละขึ้นพูด หรือความบริสุทธิ์ของสมาธิมีอยู่ ก็ยกความบริสุทธิ์ของสมาธิขึ้นพูด ขึ้นอธิษฐาน หรือแม้ว่าความจริงของปัญญามีอยู่ก็ยกความจริงของปัญญานั้นขึ้นอธิษฐาน หรือความสัตย์ความจริงความดีอันใดที่ทำไว้แน่นอนในใจของตัว ให้ยกเอาความดีอันนั้นแหละขึ้นอธิษฐานตั้งอกตั้งใจ บรรลุความติดขัดทุกสิ่งทุกประการ ให้รู้จักหลักฐานดังนี้

นี่ในเรื่องพระองคุลิมาลเถรเจ้าเป็นสาวกของพระบรมศาสดา พระศาสดาทรงรับสั่งไว้ในโพชฌงค์กถาหรือโพชฺฌงฺคปริตตนั้น ปรากฏว่า **โพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการ ตั้งแต่สติจนกระทั่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ทั้ง ๗ ประการเหล่านี้แหละ อันพระมุนีเจ้าผู้เห็นธรรมทั้งสิ้น ได้กล่าวไว้ชอบแล้ว ถ้าว่าบุคคลใดเจริญขึ้นกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อนิพพาน เพื่อความตรัสรู้** ความจริงอันนี้ ด้วยความกล่าวสัตย์อันนี้แหละขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ ข้อนี้เป็นข้อสำคัญ สติสัมโพชฌงค์ เราจะพึงปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้บรรลุมรรคผลสมมาดปรารถนา ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปีติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์

สติสัมโพชฌงค์ เราต้องเป็นคน**ไม่เผลอสติเลย เอาสตินิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น ตั้งสติตรงนั้นทำใจให้หยุด** ไม่หยุดก็ไม่ยอม ทำให้หยุดไม่เผลอทีเดียว **ทำจนกระทั่งใจหยุดได้ นี่เป็นตัวสติสัมโพชฌงค์แท้ ๆ** ไม่เผลอเลยทีเดียว ที่ตั้งที่

หมายหรือ กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ สะดือทะลุหลังขวาทะลุซ้าย กลางกั๊กนั่น ใจหยุดตรงนั้น เมื่อทำใจหยุดตรงนั้น ไม่เผลอสติทีเดียว **ระวังใจหยุดนั้นไว้ นั่งก็ระวังใจหยุด นอนก็ระวังใจหยุด เดินก็ระวังใจหยุด ไม่เผลอเลย นี่แหละตัวสติสัมโพชฌงค์แท้ ๆ จะตรัสรู้ต่าง ๆ ได้เพราะมีสติสัมโพชฌงค์อยู่แล้ว**

ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ เมื่อสติใจหยุดนิ่งอยู่ก็สอดส่องอยู่ ความดีความชั่วจะเล็ดลอดเข้ามาท่าไหน ความดีจะลอดเข้ามาหรือความชั่วจะลอดเข้ามา ความดีลอดเข้ามาก็ทำใจให้หยุด ความชั่วลอดเข้ามาก็ทำใจให้หยุด ดีชั่วไม่พ่องแพวไม่เอาใจใส่ ไม่กังวลไม่ห่วงใย ใจหยุดระวังไว้ ไม่ให้เผลอก็แล้วกัน นั่นเป็นตัวสติวินัย ที่สอดส่องอยู่นั่นเป็นธรรมวิจย–สัมโพชฌงค์

วิริยสัมโพชฌงค์ เพียรรักษาใจหยุดนั้นไว้ไม่ให้หาย ไม่ให้เคลื่อนทีเดียว ไม่เป็นไปกับความยินดียินร้ายทีเดียว ความยินดียินร้ายเป็น อภิชฌา โทมนัส เล็ดลอดเข้าไปก็ทำใจหยุดนั่นให้เสียพรรณไปให้เสียผิวไป ไม่ให้หยุดเสียให้เขยื้อนไปเสีย ให้ลอกแลกไปเสีย มัวไป ดี ๆ ชั่ว ๆ อยู่เสียท่าเสียทาง เพราะฉะนั้นต้องมีความเพียรกล้ำกล้ารักษาไว้ให้หยุดท่าเดียว นี้ได้ชื่อว่าวิริยสัมโพชฌงค์ เป็นองค์ที่ ๓

ปีติสัมโพชฌงค์ เมื่อใจหยุดละก็ชอบอกชอบใจ ดีอกดีใจ ร่าเริงบันเทิงใจ อ้ายนั่นปีติ ปีติที่ใจหยุดนั่น ปีติไม่เคลื่อนจากหยุดเลย หยุดนิ่งอยู่นั่น นั่นปีติสัมโพชฌงค์ นี้เป็นองค์ที่ ๔

ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิ แปลว่า**ระงับซ้ำ หยุดในหยุด ๆ ๆ ไม่มีถอยกัน พอหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดนั่น** หยุดในหยุด หยุดในหยุด นั่นทีเดียว นั่นปัสสัทธิ **ระงับซ้ำเรื่อยลงไป ให้แน่นหนาลงไว้ไม่คลาดเคลื่อน** ปัสสัทธิ

มั่นคงอยู่ที่ใจหยุดนั่นไม่ได้เป็นสองไป เป็นหนึ่งทีเดียว นั่นเรียกว่า สมาธิ ทีเดียวนั่นแหละ

พอสมาธิหนักเข้า ๆ หนึ่งเฉยไม่มีสองต่อไป นี่เรียกว่าอุเบกขา เข้าถึงหนึ่งเฉยแล้ว อุเบกขาแล้ว

นี่องค์คุณ ๗ ประการอยู่ทีเดียวนี่ อย่าให้เลอะเลือนไป ถ้าได้ขนาดนี้ **ภาวิตา พหุลีกตา** กระทำเป็นขึ้นแค่นี้ กระทำให้มากขึ้น **สํวตฺตนฺติ** ย่อมเป็นไปพร้อม **อภิญฺญาย** เพื่อรู้ยิ่ง **นิพฺพานาย** เพื่อสงบ ระงับ **โพธิยา** เพื่อความตรัสรู้ ด้วยความกล่าวสัตย์อันนี้แหละขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านในทุกกาลทุกเมื่อ ความจริงอันนี้ถ้ามีจริงอยู่อย่างนี้ละ รักษาเป็นแล้ว

รักษาโพชฌงค์เป็นแล้ว อธิษฐานใช้ได้ ทำอะไรใช้ได้ โรคภัยไข้เจ็บแก้ได้ ไม่ต้อง

ไปสงสัยละ ความจริงมีแล้วโรคภัยไข้แก้ได้ **แก้ได้อย่างไร** ท่านยกตัวอย่างขึ้นไว้ **เอกสฺมึ สมเย นาโถ โมคฺคลฺลานญฺจ กสฺสปํ คิลาเน ทุกฺขิเต ทิสฺวา โพชฺฌงฺเค สตฺต เทสยิ เต จ ตํ อภินนฺทิตฺวา โรคา มุจฺจึสุ ตงฺขเณ, เอกสฺมึ สมเย** ในสมัยหนึ่ง **นาโถ พระโลกนาถเจ้าทรงทอดพระเนตร** ทรงดู **พระโมคคัลลานะและพระกัสสป อาพาธถึงซึ่งทุกขเวทนา** อาพาธเกิดเป็นทุกขเวทนา ทรงแสดงโพชฌงค์ทั้ง ๗ ดังกล่าวแล้ว ที่แสดงแล้วนี่ **ทรงแสดงโพชฌงค์ทั้ง ๗ ให้ทำใจหยุดลงไว้ให้นิ่งลงไว้ เมื่อพระองค์ทรงแสดงโพชฌงค์ทั้ง ๗ แล้ว** ท่านทั้งสอง **พระโมคคัลลานะ กับพระกัสสป มีใจร่าเริงบันเทิงในภาษิตของพระองค์นั้น โรคหายในขณะนั้น นี่ความสัตย์อันนี้ ความจริงอันนี้โรคหายทีเดียว ได้ศักดิ์สิทธิ์อย่างนี้** นี่ว่าอย่างพระโมคคัลลานะ พระพุทธเจ้า นี่ท่านผู้แสวงซึ่งคุณอันยิ่งใหญ่หนา ทั้งสามท่านนี้ พระโมคคัลลานะก็ดี พระกัสสปก็ดี พระพุทธเจ้าก็ดี ท่านผู้แสดงซึ่งคุณอันยิ่งใหญ่ ท่านเป็นผู้สำเร็จแล้ว ยังมีโรคเข้ามาเบียดเบียนได้ เบียดเบียนก็ใช้โพชฌงค์กำจัดเสีย ไม่ต้องไปกินหยูกกินยาที่ไหนเลยสักอย่างหนึ่ง โพชฌงค์เท่านั้นแหละ โรคหายไปหมด **ดังวัดปากน้ำบัดนี้ก็ใช้วิชชาบำบัดโรคเช่นนี้เหมือนกัน** ใช้บำบัดโรคไม่ต้องใช้ยา **ตรงกับทางพุทธศาสนาจริง ๆ อย่างนี้** นี่ชั้นหนึ่ง

นี่พระองค์เองพระองค์ทรงเอง คราวนี้โดนพระองค์เข้าบ้าง **เอกทา ธมฺมราชาปิ เคลญฺเญนาภิปีฬิโต** ครั้งหนึ่งพระธรรมราชา **ธมฺมราชาปิ** แม้พระธรรมราชาคือพระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของพระธรรมเอง **ปิ** อันนั้นไม่แม้ แปลเป็นเองเสีย **ครั้งหนึ่งพระธรรมราชาเองอันอาพาธเข้าบีบคั้นแล้ว เคลญฺเญนาภิปีฬิโต จุนฺทตฺเถเรน ตญฺเญว ภณาเปตฺวาน ทรงรับสั่งให้พระจุนทเถร แสดงโพชฌงค์เจ็ดประการนั้นด้วยความยินดี สมฺโมทิตฺวา จ อาพาธา ทรงบันเทิงพระทัยในโพชฌงค์ที่พระจุนทเถรทรงแสดงถวายนั้น อาพาธหายไปโดยฉับพลัน** ด้วยฐานะอันสมควร ด้วยความสัตย์อันนี้ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ นี่พระองค์เองอาพาธ พระจุนทเถรแสดงสัมโพชฌงค์ระงับ ก็หายอีกเหมือนกัน ในท้ายพระสูตรนี้ว่า **ปหีนา เต จ อาพาธา เต จ อาพาธา** อาพาธทั้งหลายเหล่านั้น **ตมฺหาวุฏฺฐาสิ ฐานโส มคฺคาหตกิเลสาว ปตฺตานุปฺปตฺติธมฺมตํ อาพาธทั้งหลายเหล่านั้นถึงซึ่งความดับไป ดุจกิเลสอันมรรคกำจัดไปดังนั้น** ไม่เกิดขึ้นได้ นี่ด้วยความสัตย์จริงอันนี้ ด้วยความกล่าวสัตย์อันนี้ ขอความสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทุกเมื่อ นี่ความจริงเป็นดังนี้

ถ้าเรารู้จักพุทธศาสนาดังนี้ เราจะต้องปฏิบัติให้ถูกหลักฐานความจริงของพระพุทธ-ศาสนา พระอังคุลิมาลเถรเจ้า ท่านเป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นขีณาสพแล้ว ท่านใช้ความสัตย์จริงของท่านขึ้นอธิษฐาน บันดาลให้หญิงคลอดบุตรไม่ออกให้ออกได้

ตามความปรารถนา ส่วนโพชฌงค์ทั้งเจ็ดประการพระบรมศาสดาจารย์ทรงแสดงให้พระโมคคัลลานะ พระกัสสป กำลังอาพาธอยู่ก็หายโดยฉับพลัน แล้วส่วนพระองค์ท่านล่ะอาพาธขึ้น ทรงรับสั่งให้พระจุนทเถรแสดงโพชฌงค์นั้น อาพาธของพระองค์ก็หายโดยฐานะอันสมควรทีเดียว นี่หลักอันนี้โพชฌงค์เป็นตัวสำคัญ ประเสริฐเลิศกว่าโอสถใด ๆ ในสากลโลกทั้งนั้น เหตุนี้ท่านผู้มีปัญญาเมื่อได้สดับมาในโพชฌงคปริตรนี้จงมนสิการกำหนดไว้ในใจของตนทุกถ้วนหน้า

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๗. ปกิณกะ

๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ (๓ ครั้ง)

สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ
หิตํ เทวมนุสฺสานํ พุทฺธเตเชน โสตฺถินา
นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ ทุกฺขา วูปสเมนฺตุ เต
สกฺกตฺวา ธมฺมรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ
ปริฬาหูปสมนํ ธมฺมเตเชน โสตฺถินา
นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ ภยา วูปสเมนฺตุ เต
สกฺกตฺวา สงฺฆรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ
อาหุเนยฺยํ ปาหุเนยฺยํ สงฺฆเตเชน โสตฺถินา
นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ โรคา วูปสเมนฺตุ เตติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงพระ**ปกิณกเทศนา** เพื่อเป็นปฏิการสนองประคองศรัทธาประดับสติปัญญาคุณสมบัติ ของท่านผู้พุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า เพราะเราท่านทั้งหลาย ล้วนมีใจเคารพในพระพุทธศาสนา มั่นหมายในพระรัตนตรัยมิได้เคลื่อนคลาด เหตุนั้นการที่เคารพในพระพุทธศาสนา มั่นหมายในพระรัตนตรัยนั้น วันนี้จะแสดงให้กระชั้นมั่นคง สนับสนุนท่านผู้มั่นคงให้แน่นหนักขึ้นไป เพราะเหตุว่าพระรัตนตรัยนี่แหละเป็นหลักสำคัญ เป็นตัวศาสนาจริง ๆ ถ้าไม่ถูกพระรัตนตรัยแล้วก็ไม่ถูกศาสนาเหมือนกัน ถ้าถูกพระรัตนตรัยแล้วก็ถูกศาสนาเท่านั้น นี้เป็นข้อสำคัญ

องค์พระบาลีที่ได้ยืนยันยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นนั้นว่า **สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ** กระทำความเคารพพุทธรัตนะ **โอสถํ อุตฺตมํ วรํ** อันเป็นดังโอสถอันอุดมประเสริฐ **หิตํ เทวมนุสฺสานํ** เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย **พุทฺธเตเชน โสตฺถินา นสฺสนฺตุปทฺทวา** อุปัทวันตรายทั้งหลายจงหายไปโดยความสวัสดีด้วยอำนาจพุทธรัตนะ ทุกข์ทั้งสิ้นจงสงบไปด้วยความสวัสดีด้วยอำนาจของพระพุทธเจ้า **สกฺกตฺวา ธมฺมรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ** ความเคารพพระสัทธรรมเป็นโอสถอันอุดมประเสริฐ **ปริฬาหูปสมนํ** เป็นเครื่องสงบระงับกระวนกระวาย

เสียได้ **ธมฺมเตเชน โสตฺถินานสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ ภยา วูปสเมนฺตุ เต** อุปัทวะทั้งหลายจงหายไปด้วยความสวัสดีด้วยอำนาจธรรมรัตนะ ภัยทั้งหลาย ภัยซึ่งเป็นที่ตั้งของความน่ากลัวของท่านจงสงบไปโดยความสวัสดีด้วยอำนาจพระธรรมรัตนะ **สกฺกตฺวา สงฺฆรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ** ความเคารพพระสังฆรัตนะเป็นโอสถอันอุดมประเสริฐ **อาหุเนยฺยํ ปาหุเนยฺยํ** ควรเพื่อเป็นประโยชน์แก่ของต้อนรับ **สงฺฆเตเชน โสตฺถินา นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ โรคา วูปสเมนฺตุ เต** อุปัทวะทั้งหลายจงหายไปโดยความสวัสดีด้วยอำนาจพระสังฆรัตนะ โรคทั้งสิ้นจงวิบัติไป จงสงบไป โรคทั้งสิ้นของท่านจงสงบไปด้วยอำนาจของพระสังฆรัตนะ สามข้อนี้นี่แหละเป็นหลักเป็นประธานสำคัญในพระพุทธศาสนา นี่เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความ เพราะเราท่านทั้งหลายหญิงชาย คฤหัสถ์บรรพชิตไม่ว่า มาบวชใหม่ ๆ เข้ามาเป็นอุบาสกใหม่ ๆ เข้ามาเป็นอุบาสิกาใหม่ ๆ ในพระพุทธ–ศาสนา หรือเก่า ๆ ก็ตาม จงพยายามให้ถูกแนวแผนแบบเดียวกัน ท่านแนะนำไว้นี่แหละเป็นหลักสำคัญวางไว้เป็นเนติแบบแผน ขึ้นสู่คัมภีร์ในท้ายสวดมนต์ของเจ็ดตำนาน หรือสิบสองตำนาน มีปรากฏอยู่ พระสงฆ์สวดมนต์ทุกเมื่อเชื่อวันก็ว่าได้ ท่านให้ท่องไว้ให้ขึ้นปากชำนาญใจ เป็นบรรทัดฐานที่ตั้งของการปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ข้อต้นพุทธศาสนิกชนปฏิบัติพระพุทธศาสนา ท่านแนะนำให้เคารพพุทธรัตนะ เคารพธรรมรัตนะ เคารพสังฆรัตนะ สามอย่างนี้เป็นประเด็นของ **สกฺกตฺวา** ในบทนี้ ใน **ปกิณกะเทศนา**นี้ เคารพพุทธรัตนะ เคารพธรรมรัตนะ เคารพสังฆรัตนะนี้เป็นใจความ แล้วท่านแยกออกอีก การเคารพพุทธรัตนะเป็นยาอันอุดมอันประเสริฐ ยาอันอุดมอันประเสริฐทำอะไรให้แก่เรา ทำความสงบโรคภัยไข้เจ็บให้หมดได้ด้วยประการทั้งปวง นี้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย นี่ส่วนพุทธรัตนะนี่เป็นข้อสำคัญ ก็ส่วนพระธรรมเล่า เมื่อเคารพพระธรรมรัตนะเป็นอย่างไรบ้าง เป็นโอสถอันอุดมประเสริฐดุจเดียวกัน **ปริฬาหูปสมนํ** เป็นเครื่องสงบระงับความกระวนกระวาย นั่นแน่ความกระวนกระวายนะ เราอยากได้สงบนัก เวลากระวนกระวายขึ้นมาแล้วก็ไม่สบายทีเดียว ไม่ว่ากระวนกระวายชนิดอะไร เมื่อถึงพระธรรมแล้วสงบหมด นี่ดีอย่างนี้ประเสริฐอย่างนี้ พระธรรมรัตนะ เคารพพระสงฆ์เล่าเป็นยาอันประเสริฐสุดดุจเดียวกัน แต่ว่า **ปริฬาหูปสมนํ อาหุเนยฺยํ ปาหุเนยฺยํ** ควรเพื่อของอันบุคคลนำมาบูชา ควรเพื่อสิ่งของอันบุคคลจัดไว้ต้อนรับ ของที่เขานำมาบูชานะ ควรแก่พระสังฆรัตนะแท้ ๆ ควรที่เขาจัดของไว้ต้อนรับ ควรแก่พระสังฆรัตนะแท้ ๆ ของคำนับล่ะของเช่นไร ของคำนับน่ะเป็นของสำคัญ เมื่อเขาแต่งงานบ่าวสาวกันใหม่ ๆ เจ้าสาวจะไปหาพ่อผัวแม่ผัว จะไปคำนับ

พ่อผัวแม่มัว ต้องแต่งของประณีตทุกสิ่งทุกอย่าง ภาชนะก็ประณีตทุกสิ่งทุกอย่าง สุดฝีมือที่จะประณีตได้ เอาไปคำนับพ่อผัวแม่ผัว นั่นแหละควรแก่พระสงฆ์แท้ ๆ ถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์รับได้ ควรแก่พระสงฆ์แท้ ๆ ทีเดียว ของคำนับละ ของต้อนรับล่ะ ต้อนรับเมื่อเขาหมั้น เขานัดว่าจะหมั้นกับสาวละ เจ้าสาวก็แสดงสุดฝีมืออีก มีภาชนะชนิดใด มีเงินทองข้าวของชนิดใด มีเครื่องประณีตเท่าใด ก็มาแต่งต้อนรับทั้งหมดอีกเหมือนกัน นั่นแหละของที่เขามาจัดมาต้อนรับนะ ควรแก่พระสงฆ์แท้ ๆ ทีเดียว นี่ปรากฏอย่างนี้

แต่ว่าต้องรู้จัก**เคารพพระพุทธรัตนะ เคารพพระธรรมรัตนะ เคารพพระสังฆรัตนะ** จะเคารพกันท่าไหน นี่เป็นพิธีสำคัญนัก ถ้าเคารพไม่ถูกก็ไม่ได้เรื่อง ปฏิบัติศาสนาไปสักสิบปี ยี่สิบ สามสิบปี ก็ไม่ได้เรื่อง ถ้าเคารพพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะไม่ถูก

ที่เคารพพระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะไม่ถูกนะ เคารพอย่างไรก็ไหว้นบเคารพบูชาอยู่อย่างนี้น่ะจะว่าไม่ถูกอย่างไร นั่นแหละไหว้นบเคารพก็จริงแหละ แต่ทว่าใจแกจะเชือนไปทางไหนก็ไม่รู้ ใจแกจะจรดไปตรงไหนก็ไม่รู้ ใจแกจะจรดลงไปถูกพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ หรือไม่ก็ไม่รู้ แกจะรู้หรือว่าพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อยู่ที่ไหน แกจะไปจรดถูกอย่างไร นี้แหละ หมดทั้งพระทั้งเณรเดี๋ยวนี้แหละจรดถูกไม่กี่คนหรอกหนา จรดไม่ถูกก็เคารพไม่ถูก เมื่อรู้ว่าเคารพพุทธรัตนะ เอาใจสอดลงไปตรงไหนก็ไม่รู้ เคารพธรรมรัตนะ เอาใจสอดลงไปตรงไหนก็ไม่รู้ เคารพสังฆรัตนะ เอาใจสอดลงไปตรงไหนก็ไม่รู้ นี่คอยกำหนดไว้ในใจนะ แล้วจะชี้แจงแสดงว่าต้องสอดตรงนั้นต้องสอดตรงนี้ ทำท่านั้นทำท่านี้ ให้เข้าใจทีเดียว เพราะวันเข้าพรรษาเรามาอยู่ใหม่ เริ่มต้นปฏิบัติจริงจังกันละ จะเอาจริง นี่ในทางพระพุทธศาสนาจริง ๆ ไม่ให้ทุกข์เข้ามาแทรกสิง ไม่เอาความเหลวไหลละ ตั้งอกตั้งใจทำกันจริง ๆ ทำกันจริงต้องเคารพพุทธรัตนะให้ถูกพุทธรัตนะจริง ๆ เคารพธรรมรัตนะให้ถูกธรรมรัตนะจริง ๆ เคารพพระสังฆรัตนะให้ถูกสังฆรัตนะจริง ๆ เมื่อถูกจริงเข้าแล้วละก็ระงับทุกข์ ระงับภัย ระงับโรค จริง ๆ นะ

อุปัทวะทั้งหลายหายไปโดยความสวัสดีด้วยอำนาจพุทธรัตนะ ทุกข์ทั้งสิ้นย่อมดับย่อมสงบไปถึงความสวัสดี ด้วยอำนาจธรรมรัตนะนั้น **สพฺเพ ภยา วูปสเมนฺตุ เต** อุปัทวะทั้งหลายย่อมสงบ ย่อมหายไป โดยความสวัสดี ภัยทั้งสิ้นย่อมสงบไปโดยความสวัสดีด้วยอำนาจธรรมรัตนะ ภัยนี่ใครก็กลัวนัก เมื่อเคารพถูกจริง ๆ เข้าละก็ อุปัทวะทั้งหลายย่อมหายไป ถึงความสวัสดีด้วยอำนาจธรรมรัตนะ ด้วยอำนาจสังฆรัตนะ โรคของท่านทั้งสิ้นย่อมดับไปสงบไปโดยความสวัสดีด้วยอำนาจสังฆรัตนะ นี่เป็นข้อสำคัญ สงบทุกข์ ระงับทุกข์ ระงับภัย ระงับโรค หายไปหมด ท่านประเสริฐอย่างนี้ นี่เป็นที่ต้องการของเรานักหนาทีเดียว

ใคร ๆ ก็ต้องการ ยิ่งคนแก่คนเฒ่าก็ต้องการนัก ย่อมระงับโรคได้ คนหนุ่มคนสาวต้องการนัก ระงับโรคระงับภัยได้ ทั้งแก่ทั้งเด็กทั้งหนุ่มทั้งสาวเขาต้องการนัก เพราะระงับทุกข์ได้ ใครก็ไม่ชอบทุกข์ ชอบแต่สุข ทุกข์อย่างนี้ภัยอย่างนี้มันสำคัญนัก โดนใครเข้าละก็หน้าเบ้เข้าทุกคน หน้าบอกบุญไม่รับ ชักรูปขึ้นมาดูตัวเองก็เกลียดตัวเอง ถ้าไปโดนทุกข์โดนภัยเข้าแล้ว เหตุนี้จะหมดทุกข์ หมดภัย หมดโรค ไปได้ ต้องอาศัยเคารพพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะจริง ๆ

เคารพต่อท่านได้ต้องเอาใจจรดตรงไหนนะ **เคารพพุทธรัตนะ**เราจะต้องเอาใจนั้นวางให้ถูกส่วน ภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี **เคารพพุทธรัตนะต้องเอาใจวางให้ถูกส่วน ไว้กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพุทธรัตนะ** ถ้าว่าถูกกลางดวงธรรม ที่เป็นเป้าหมายใจดำมีอยู่ตรงนั้น เอาไปตั้งดิ่งอยู่ตรงนั้นแหละ ธรรมกายก็แจ่มใส ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า สะอาดสะอ้านเป็น **สงฺขสุทฺธนี** ไม่ราคีเลยทั่วสกลกาย ในพุทธรัตนะนั้นใจก็หยุดนิ่ง นี่แหละ **สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ** เป็นอย่างนี้ นี่**สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ**

สกฺกตฺวา ธมฺมรตนํ ล่ะ **เคารพพระธรรม**บ้าง ก็ถูกพระธรรมอยู่แล้ว ที่ไปหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมนั่นถูกพระธรรมอยู่แล้ว กลางดวงธรรมทีเดียว พระธรรมที่จะเป็นอยู่ได้เจริญอยู่ได้ก็ต้องอาศัยธรรมรัตนะดวงนั้น **ถ้าหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมรัตนะแล้วก็ได้ชื่อว่าเคารพพุทธรัตนะด้วย พระธรรมรัตนะด้วย**

ก็สังฆรัตนะเล่า ก็แบบเดียวกัน สังฆรัตนะคือธรรมกายละเอียด อยู่ในกลางดวงธรรมรัตนะนั้น ที่ไปเคารพนิ่งอยู่นั้นก็ตัว**สังฆรัตนะนั่นแหละเป็นตัวไปหยุดนิ่งอยู่นั่น**ตัวสังฆรัตนะทีเดียว ธรรมกายละเอียดทีเดียว ธรรมกายละเอียดไปหยุดนิ่งอยู่ทีเดียวนั้นตัวสังฆรัตนะแท้ ๆ **ที่เดียวกันนั้นเองแหละ เคารพพุทธรัตนะ เคารพธรรมรัตนะ เคารพสังฆรัตนะ** ถ้าว่าเคารพอย่างนี้ละก็ ถามดูเถอะพวกมีธรรมกายนั่น เป็นอย่างไรบ้าง ทุกข์สงบไหม ภัยสงบไหม โรคสงบไหม สบายใจเย็นใจอิ่มใจปลาบปลื้ม ใจตื้นใจเต็มทีเดียว แช่มชื่นตื้นเต้นผ่องใสทีเดียว ให้รู้จักหลักอันนี้นะ รู้จักอันนี้เสียแล้ว ก็จะแสดงวิธีเคารพพุทธรัตนะ เคารพธรรมรัตนะ เคารพสังฆรัตนะ เป็นลำดับไป

สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ กระทำความเคารพพุทธรัตนะ รัตนะเขาแปลว่าแก้ว ไม่ใช่เหลว ๆ ไหล ๆ ไม่ใช่เป็นของไม่มี เคารพกันเซ่อกันไปอย่างนั้นเมื่อไร ท่านเป็นองค์ทีเดียวเป็นองค์อย่างไร เราเป็นหญิงก็ดี เป็นชายก็ดี เป็นคฤหัสถ์บรรพชิตไม่ว่า เราเคยนอนฝันไหมล่ะ เคย เคยเห็นไอ้กายที่ฝันออกไปนั้นไหมล่ะ เคยเห็นไอ้กายที่ฝันรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร เหมือนท่านอย่างนี้แหละ เหมือนตัวท่านอย่างนี้แหละ นุ่งห่มก็เป็นอย่างนี้แหละ

แต่พอตื่นขึ้นแล้ว เดี๋ยวนี้กายที่ฝันมันไปอยู่อย่างไร ไม่มีใครรู้กัน พอตื่นขึ้นแล้วไม่รู้ว่ามันไปไหน หายเข้ามาในกายมนุษย์เสียแล้ว ไม่รู้ว่ากายฝันไปอยู่ที่ไหน ไม่รู้จริง ๆ ไม่รู้แท้ทีเดียว จะให้ตามจริงไม่ถูกว่ามันอยู่ที่ไหน ฝันไปแล้วก็ปรากฏทีเดียว มามีตัวป้อล่ออยู่ ทำเรื่องของฝันเป็นที่เป็นทางของมัน พอมันเลิกฝันแล้ว ตื่นขึ้นแล้ว ก็เป็นกายมนุษย์เสียแล้ว กายที่ฝันไปอยู่ที่ไหน นี่มันลึกลับอย่างนี้เห็นไหมล่ะ นี่มันลึกลับอย่างนี้ ที่จะเอาใจไปจรดถูกพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ไม่ใช่เป็นของง่าย เป็นของยากทีเดียว ถ้าว่าคนไม่สนใจจริง ๆ จรดไม่ถูกทีเดียวละ พูดอย่างนี้ไม่รู้เรื่อง แสดงอย่างนี้ก็ไม่รู้เรื่องเสียด้วย เพราะไม่สนใจ เพราะทำไม่ถูก มันก็ไม่สนใจด้วย เพราะใจหยาบ กิเลสมันหนาเกินไปไม่อยากสนใจ ไม่อยากให้ถูกพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ กลัวกิเลสมันจะหมดเสียมันเป็นเสียอย่างนั้น กิเลสคนมันเป็นอย่างนั้น เพราะเหตุนั้น การที่เข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะนี่นะไม่ใช่เป็นของง่าย วัดปากน้ำสอนตรง ๆ เสนอตรง ๆ บอกโต้ง ๆ ชัด ๆ ไม่ได้ปิดไม่ได้บังอย่างหนึ่งอย่างใด ไม่ได้ซ่อนเร้นเลย เพราะเหตุว่าพระรัตนตรัย พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นของกลาง ไม่ใช่เป็นของใคร ใครก็มีด้วยกันทุกคน หญิงก็มี ชายก็มี เด็กเล็กมีด้วยกันทั้งนั้น

จะเข้าถึงพุทธรัตนะเป็นอันดับไปนา ตั้งใจฟังให้แน่นอน ตั้งใจให้ถูกนา **ต้องเอาใจหยุดตรงศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** เมื่อเราบริสุทธิ์ดังแสดงแล้วตั้งแต่วันวานนี้ บริสุทธิ์กายวาจาใจ ไม่มีร่องเสียเลย เราอยู่ข้างซีกที่บริสุทธิ์ทีเดียว ข้างขวา ข้างซ้ายไม่ไปละ ไปซีกข้างถูก ไม่ไปซีกข้างผิด ซีกข้างบริสุทธิ์สนิททางพระ ทางมารไม่ไป ชั่วไม่มีเลยเท่าเส้นขนปลายขน แต่พอเช่นนั้นแล้วก็เอาใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กลางดวงของมนุษย์ นี่เป็นดวงจริง ๆ นะ ใส เท่าฟองไข่แดงของไก่ตั้งอยู่กลางกาย สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย สะดือทะลุหลังขึงด้ายกลุ่มเส้นหนึ่งตึง ขวาทะลุซ้ายขึงด้ายกลุ่มเส้นหนึ่งตึง เอาให้ตรง ตรงกลางจรดกัน ตรงนั้นเรียกว่ากลางกั๊ก **กลางกั๊กนั่นแหละ ถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใจกายมนุษย์เข้าจรดดังนี้ ใจบริสุทธิ์ดังนี้ ใจจรดอยู่กลางกั๊ก ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นแหละ ถ้าใจไปจรดตรงกลางถูกเข้าแล้วละก็ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายนั้นเด่นให้เป็นกายมนุษย์นั่นแหละ ถ้าว่าถึงถูกส่วนเข้าแล้ว จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด สองเท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดแบบเดียวกัน ถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์นั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้า

ถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด สี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด หกเท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม เจ็ดเท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ เป็นชั้น ๆ เข้าไปอย่างนี้ นี่เข้าไปละ เข้าไปเป็นชั้น ๆ อย่างนี้ จำเสียให้แน่ทีเดียว เข้าไปอย่างนี้ จิตอย่างนี้เข้าไปถูก ไปถูกพุทธรัตนะทีเดียว

พอเข้าไปถูกส่วนดังนี้แล้ว แน่นอนแล้ว นิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดนั่นแหละพอถูกส่วนเข้า **เข้าถึงกายธรรม** ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายใหญ่เท่าหน้าตักธรรมกาย วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้ว จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้ธรรมกายละเอียดนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ๕ วา ผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดานั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียดนั่นแหละ ถูกส่วนเข้าก็จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัวเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคานั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียดนั่นแหละ ถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคานั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียดนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัตนั่นและ พอถูก

ส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๓๐ วา กลมรอบตัว นี่เสร็จกิจในพระพุทธศาสนา พระสมณโคดมสั่งสอนแค่นี้ ถ้าแค่นี้ละก็ต่อแต่นั้นก็เรียนชั้นสูงต่อไป ถ้าว่าสอนแค่นี้แล้วเป็นปล่อยตัวได้ พึ่งตัวได้แล้ว นี่วัดปากน้ำสอนแค่นี้เหมือนกัน แต่ยังเหาะเหินเดินอากาศไม่ได้ มารมันยังขวางอยู่ หลักสำคัญแค่นี้ เมื่อรู้จักหลักนี้แล้วละก็ นี่แหละ **เข้าถึงธรรมกายแล้ว เรียกว่า เคารพพระรัตนตรัยนะ** เป็นลำดับเข้าไปอย่างนี้นะ ทีนี้รู้จักหลักละ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เป็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด เป็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ เป็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม มีกายอรูปพรหมละเอียด กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด นี่ ๘ ดวงแล้ว พอถึง ๘ ดวง ก็กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเท่าหน้าตักธรรมกาย กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ก็ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว จนกระทั่งถึง ๓๐ วา นี่ขึ้นไปอย่างนี้ นี่หลักสำคัญจะเคารพพุทธรัตนะนั้น ต้องให้ถูกหลักดังนี้ เริ่มต้นทีเดียวยังไม่ถูกพุทธรัตนะ จะถูกพุทธรัตนะไม่ได้ ต้องเลย ๘ ดวงขึ้นไปก่อนจึงจะถูกพุทธรัตนะ เริ่มต้นทีเดียวต้องเข้าไปดังนี้ ทำใจหยุดนั่ง นอน เดิน ยืน ขี้ เยี่ยวไม่รู้ให้หยุด บังคับให้หยุด ขี้ก็ช่าง เยี่ยวก็ช่าง นั่งก็ช่าง นอนก็ช่าง เดินก็ช่าง เวลาตื่นแล้วก็ตั้งกันเป๊งเชียวละ ถ้าไม่หยุดไม่ยอมกัน นี่อย่างนี้ อย่างนี้เรียกว่าปฏิบัติศาสนาจริงกันละ ไม่ท้อแท้ไม่ป้อแป้กันละ แข็งแกร่งทีเดียว วางใจให้หยุดก็กเชียว พอหยุดก็กได้แล้วละ เอาละคราวนี้ ตั้งแต่หยุดไปทีเดียว นี่แหละ ตั้งไปหยุดไปจนกระทั่งถึง ๘ กาย แบบเดียวกันหมด ไม่ได้มีทางอื่นเคี้ยวคดไปอย่างหนึ่งอย่างใดเลย

ที่พระองค์ทรงรับสั่งให้องคุลิมาร **สมณะหยุด ๆ ๆ** หมดรสหมดฤทธิ์เข้าแล้ว พระองค์ทรงเหลียวพระพักตร์มาว่า **สมณะหยุดแล้วท่านไม่หยุด** แน่ คำว่าหยุดอันนี้ตั้งแต่ต้นจนพระอรหัตทีเดียว หยุดอันเดียวนี่ หยุดในหยุด หยุดในหยุดนะ หยุดกลางของหยุด หยุดกลางของหยุดอย่างนั้นแหละ นี่เป็นตัวจริงอย่างนี้ หยุดกลางของหยุด ๆ ๆ ๆ ถ้าว่าไม่หยุดเลยไม่ถูกศาสนาสักนิดหนึ่ง **ถ้าว่าหยุดเวลาไรถูกศาสนาเวลานั้น** ถ้าว่าหยุดเวลาไร**ถูกพุทธรัตนะเวลานั้น** ถ้าว่าหยุดเวลาไร**ถูกธรรมรัตนะเวลานั้น** ถ้าว่าหยุดเวลาไร**ถูก**

สังฆรัตนะเวลานั้น ถ้าว่าไม่หยุดแล้ว ก็ไม่ถูกพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อย่างแน่ทีเดียว ไม่ต้องสงสัยละ อย่าไปโทษใครเลย โทษตัวเอง โทษใครก็ไม่ได้ โทษตัวของตัวเอง คนอื่นเขาหยุดได้ ตัวหยุดไม่ได้ ก็โทษตัวเอง โทษคนอื่นไม่ได้ จะไปเวรให้ใครก็ไม่ได้ ต้องว่าตัวเองโทษตัวเองทีเดียว ภิกษุสามเณรบางรูปอยากได้ธรรมเต็มที อุตส่าห์พยายามทำใจให้หยุดนิ่ง หยุดหนักเข้า บางทีมันไม่หยุด ทำไปเท่าไร ๆ ก็ไม่หยุด บ่นแต่ไม่หยุดนั่นแหละ จนกระทั่งทำไม่เป็นเสียเลย บางท่านทำประเดี๋ยวเดียวเป็นเสียแล้ว เป็นเรื่องไปทีเดียว อย่างกับผู้ที่เทศน์นี้ เคยเป็นอุปัชฌาย์บวชให้เขา สามเณรบางรูป ภิกษุบางรูป พอปรารภบวช พอปรารภผมก็เป็นทีเดียว เอาผมมาพิจารณาทีเดียว ทำใจให้หยุด ผมเป็นนิมิตสมาธิทีเดียว พอบอกให้เท่านั้นแหละแกเห็นทีเดียว เห็นผมทีเดียว เห็นผมแล้วก็ อ้าวผมน่ะมันเป็นอย่างไร รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร ประมาณบอกถูกละ โคนไปทางไหน ปลายทางไหน สีสรรวรรณะเป็นอย่างไร บอกถูกละ นิ่งเข้ากลางผมนั่นแหละ ประเดี๋ยวเดียวผมแปลงสี ประเดี๋ยวเดียวเป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ประเดี๋ยวเดียวพอบอกขาดคำเป็นแล้ว ท่านองค์นั้นเป็นแล้ว อ้าวเป็นอยู่กลางดวง อยู่กลางดวงนั่น พอหยุดก็ให้อยู่กลางดวงนั่น กลางดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั่น กลางดวงนั่นแหละมีรอยอยู่นิดหนึ่ง เท่าปลายเข็ม ปลายจรดนั่นแหละที่ตั้งของใจ ถ้าดำอยู่ละก็มารตั้งเสียแล้ว **ถ้าว่าบริสุทธิ์แล้วละก็เป็นของพระแท้ ๆ ถ้าดำอยู่แล้วละก็มารมันตั้งเสียแล้ว มารมายึดเป็นเจ้าของเสียแล้ว ถ้าว่าใสสะอาดแล้วก็นั่นเป็นของพระแท้ ๆ** ใจต้องนิ่งอยู่ที่เดียว ที่รอยหยุดของกลางดวงเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ รอยใสนั่นเป็นกลางหยุด หยุดอยู่กลางนั่น หยุด พอหยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้น หยุด อ้ายลักษณะที่หยุดน่ะ ซ้าย ขวา หน้า หลัง ล่าง บน นอก ใน ไม่ไปละ หยุดที่กลางนั่น กลางของกลาง ซ้าย ขวา หน้า หลัง ล่าง บน นอก ใน ไม่ไป กลางของกลาง ๆ ๆ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีลทีเดียว เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน หยุดในกลางดวงศีล ก็มีรอยหยุดอีกเหมือนกัน หยุดอยู่ที่เดียว หยุดในหยุด กลางของกลาง ๆ ๆ พอหยุดก็เข้ากลางใจที่หยุดเชียว กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิทีเดียว หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุดเชียว กลางของกลาง ๆ ๆ ซ้าย ขวา หน้า หลัง ล่าง บน นอก ใน ไม่ไป กลางของกลาง ๆ ๆ ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางของดวงปัญญา เข้ากลางของใจที่หยุดนั่น กลางของกลาง ๆ ๆ ปฏิบัติไม่ถูกหลักแล้วนานเชียวกว่าจะได้ ถ้ารู้จักหลักแล้วประเดี๋ยวเดียว พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นเห็นดวงปัญญาหยุดอยู่กลางดวงปัญญา ที่รอยหยุด พอใจหยุดก็กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ รอยที่หยุด

มีอีกทีเดียว แบบเดียวกัน พอใจหยุด ก็กลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีกทีเดียว หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะอีก พอใจหยุดก็เข้ากลางของใจที่หยุด กลางของกลาง ๆ ๆ **พอถูกส่วนเข้าก็เห็นกายฝัน** แล้วนั่น กายฝันนี่เองอยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ อยู่นี่เอง เมื่อก่อนข้าไม่รู้จัก เมื่อข้าฝันแล้วก็หายไป ข้าไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน เจ้าอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนี่เอง พอเข้าถูกส่วนเข้าแล้วเป็นเรื่องไป ไปอย่างนี้แหละ

คราวนี้พอใจกายมนุษย์ละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์แบบเดียวกัน เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็เห็นกายทิพย์

หยุดอยู่กลางกายทิพย์อีกแบบเดียวกันอีก หยุดอยู่กลางกายทิพย์ เข้ากลางของหยุดหนักเข้าไป พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงตลอดขึ้นไปถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นกายทิพย์ละเอียด

หยุดอยู่กลางกายทิพย์ละเอียดอีกแบบเดียวกัน พอถูกส่วนเข้าเห็นดวง ๕–๖ ดวงนั่นถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็เห็นกายรูปพรหม

หยุดอยู่กลางกายรูปพรหมอีก พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงทั้ง ๖ นั้นอีก ถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นกายรูปพรหมละเอียด

หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดอีก พอถูกส่วนเข้าแบบเดียวกันเข้าถึง ๖ ดวง ถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นกายอรูปพรหม

หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงทั้ง ๖ ดวงถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นกายอรูปพรหมละเอียด

หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดอีก พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงทั้ง ๖ อีก หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะเห็นกายธรรม รูปเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั่น มีธรรมกายละเอียด หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม

แค่นี้แหละ ถูกละพุทธรัตนะ นั่นแหละเข้าถูก เรียกว่า เคารพพุทธรัตนะถูก เข้าแล้วถูกพุทธรัตนะทีเดียว เคารพธรรมรัตนะถูก เข้าแล้วเห็นดวงธรรมรัตนะทีเดียว เคารพสังฆรัตนะถูก เข้าแล้วเห็นธรรมกายละเอียดทีเดียว นี่ในบท **สกฺกตฺวา** ประสงค์แค่นี้ ประสงค์แค่นี้ นี่ตัวจริงเป็นอย่างนี้ เมื่อรู้จักตัวจริงอย่างนี้แล้ว เคารพให้ถูกอย่างนี้นะ ถ้า

เคารพถูกอย่างนี้แล้ว บาลีบอกอานิสงส์ทีเดียว **สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ** ใครเข้าไปถึงละก็ ดังโอสถอันอุดมประเสริฐทีเดียว ดังโอสถอันอุดมประเสริฐทีเดียว ลวกไข้ที่กำลังดิ้นขวักไขว่ ๆ พออึกเข้าเท่านั้นหลับเรียบสบายใจ เย็นฉ่ำ โรคภัยไข้เจ็บหายหมดนั่นระงับเสียอย่างนั้น **พอถึงพุทธรัตนะเท่านั้นแหละ ความร้อนด้วย ราคะ โทสะ โมหะ ด้วยทุกข์ด้วยภัย ด้วยโรคต่าง ๆ หายเป็นปลิดทิ้งหมด** หายอย่างนั้น หายอย่างไรโรคหายอย่างนั้นจริง ๆ จัง ๆ อย่างนี้ ท่านจึงได้วางตำราไว้ **โอสถํ อุตฺตมํ วรํ หิตํ เทวมนุสฺสานํ** เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย มนุษย์เข้าถึงแล้วต้องเป็นแบบเดียวกัน เทวดาเข้าถึงแล้วก็เป็นแบบเดียวกัน พุทธรัตนะนี่แบบเดียวกันหมด รสชาติแบบเดียวกันหมด ปรากฏอย่างนี้นี่เข้าจึงเรียกว่าเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย **พุทฺธเตเชน โสตฺถินา นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ ทุกฺขา วูปสเมนฺตุ เต** อุปัทวะทั้งหลายหายไปโดยความสวัสดีด้วยอำนาจพุทธรัตนะทุกข์ทั้งสิ้นของท่านย่อมสงบไปด้วยอำนาจพุทธรัตนะ สงบจริง ๆ เมื่อไปถึงเข้าแล้วสงบจริง ๆ ถามพวกธรรมกายดูได้ พวกธรรมกาย ถามได้ สงบจริง ๆ อย่างนี้นี่อานิสงส์เคารพพุทธรัตนะ

เคารพพระธรรมก็ได้ ถ้าถึงพระธรรมก็แบบเดียวกัน คล้ายกัน **สกฺกตฺวา ธมฺมรตนํ** เคารพพระสัทธรรม เคารพพระธรรมรัตนะ **ปริฬาหูปสมนํ พอถึงธรรมรัตนะเข้าเท่านั้นแหละ ความเร่าร้อนสงบ ความเร่าร้อนสิ้น เร่าร้อนด้วยเพลิงราคะ โทสะ โมหะ ดับหมดไม่เหลือเลย** ทุกข์อันหนึ่งอันใดหายหมด เข้าถึงธรรมรัตนะเสียแล้วความเร่าร้อนไม่มีเลย เย็นฉ่ำหมดทั่วทั้งร่างกายสบายทีเดียว นี่อานิสงส์บอกไว้ว่าเป็นอย่างนี้ เมื่อถึงเข้าแล้วเป็นอย่างนี้ทีเดียว **ปริฬาหูปสมนํ ธมฺมเตเชน โสตฺถินา นสฺสนฺตุปทฺทวา** อุปัทวะทั้งหลายย่อมหายไปโดยความสวัสดีด้วยเดชของพระธรรม ภัยทั้งสิ้นของท่านย่อมสงบไปโดยความสวัสดีด้วยเดชของพระธรรม มาถึงพระธรรมเข้าแล้ว จริง ๆ อย่างนี้ ถามดูได้ สอบดูได้ พวกที่ได้ธรรมกาย ผู้ที่ถึงนะ ไม่ต้องไปถามใครละ ใครได้ ใครถึง ถามได้ทีเดียว เดี๋ยวนี้ในวัดปากน้ำมีธรรมกาย ๑๕๐ กว่าคน เป็นผู้เข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะแล้ว

ส่วนสังฆรัตนะเล่าเมื่อเข้าถึงแล้ว เข้าถึงสังฆรัตนะ **อาหุเนยฺยํ ปาหุเนยฺยํ** เข้าถึงสังฆรัตนะแล้วก็แช่มช้อยทีเดียว ควรเพื่อของนำมาต้อนรับ ของนำมาถวาย ควรเพื่อของที่เขาจัดไว้ต้อนรับ ควรทั้งสองประการ นำมาถวายก็ควร ต้อนรับก็ควร ควรทั้งสองนัย **อาหุเนยฺยํ ปาหุเนยฺยํ สงฺฆเตเชน โสตฺถินา นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ โรคา วูปสเมนฺตุ เต** อุปัทวะทั้งหลายย่อมหายไปด้วยอำนาจสังฆรัตนะ โรคทั้งสิ้นของท่านย่อมสงบไปโดยความสวัสดีด้วยอำนาจของพระสงฆ์

มีอานิสงส์บอกไว้ ด้วยอำนาจพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นดังนี้ ไม่ต้องสงสัยละ ไม่ต้องสงสัยทีเดียว เมื่อรู้จักหลักอันนี้ เป็นหลักจริงของพุทธศาสนา พุทธศาสนาท่านบอกตรง ๆ ไว้อย่างนี้ บัดนี้ วัดปากน้ำสืบเอามาใช้แล้ว เป็นธรรมกาย ๑๕๐ กว่า รสชาติเขารู้กันแล้ว เขาพูดกันได้เป็นเสียงเดียวกัน รสชาติเป็นเสียงเดียวกัน ให้ทำเป็นอย่างนี้นะ ถ้าทำเป็นอย่างเขาแล้วละก็ ก็เข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ถูกส่วนเข้าดังนี้ละก็ **พระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหนก็พูดได้นะ อยู่นิพพานก็ไปได้ พระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหนไปได้หมด หรือจะอาราธนามาที่นี่ก็ได้ เดี๋ยวนี้ก็ได้ทีเดียว** นี่เป็นหลักจริง เป็นหลักจริงอย่าทอดทิ้ง ให้เอาใจใส่ทุกถ้วนหน้า

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติ-ธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๘. สัจจกิริยคาถา

๒๓ กรกฎาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ (๓ ครั้ง)

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ
พุทฺโธ เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน
โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ
ธมฺโม เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน
โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ
สงฺโฆ เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน
โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา
เย จ อตีตา สมฺพุทฺธา
เย จ พุทฺธา อนาคตา
โย เจตรหิ สมฺพุทฺโธ
พหุนฺนํ โสกนาสโน
สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน
วิหรึสุ วิหาติ จ
อถาปิ วิหริสฺสนฺติ
เอสา พุทฺธาน ธมฺมตา
ตสฺมา หิ อตฺตกาเมน
มหตฺตมภิกงฺขตา
สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ
สรํ พุทฺธาน สาสนนฺติฯ

ณ บัดนี้จักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย**สัจจกิริยคาถา** วาจาเครื่องกล่าวในกาลกระทำสัจ เรียกว่าสัจจกิริยคาถา วาจาเครื่องกล่าวในกาลกระทำสัจนั้น สัจจะต้องแสวงหาความจริง หญิงก็ดี ชายก็ดี ถ้าว่าเป็นคนจริงอยู่แล้ว ก็ได้ชื่อว่าเป็นคนมีสาระแก่นสาร หรือภิกษุสามเณรก็ดี ถ้าว่าเป็นภิกษุสามเณรที่จริงอยู่แล้ว ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีสาระแก่นสารจริง นี่แหละเป็นที่มั่นหมายของพระศาสดาจารย์ทุก ๆ พระองค์ ที่ล่วงไปแล้วมากน้อยเท่าใดสำเร็จด้วยความจริงทั้งนั้น ที่จะมาในอนาคตกาลภายภาคหน้าเท่าใดก็สำเร็จด้วยความจริง ซึ่งปรากฏอยู่ในบัดนี้ก็สำเร็จด้วยความจริง ความจริงอันนี้แหละ หญิงชายคฤหัสถ์บรรพชิตทุกทั่วหน้า ควรให้มีในสันดานของอาตมา ถ้ามีความจริงอยู่แล้ว ถึงจะแก่เฒ่าชราสักเท่าใดก็ตามเถิด ได้ชื่อว่าเป็นคนมีแก่นสาร ถึงจะตั้งอยู่ในปานกลางก็ได้ชื่อว่าเป็นคนมีแก่นสาร ถึงจะตั้งอยู่ในวัยเป็นเด็ก ก็ได้ชื่อว่าเป็นคนมีแก่นสาร ความจริงอันนี้ เป็นบารมีของพระพุทธเจ้า ที่ได้สั่งสมอบรมมาทุก ๆ พระองค์ จะเว้นเสียสัก

พระองค์หนึ่งไม่ได้เลย เว้นความจริงแล้วเป็นอันไม่สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าทีเดียวอย่างแน่นอน เหตุนี้เราท่านทั้งหลาย หญิงชายคฤหัสถ์บรรพชิตทุกทั่วหน้า เมื่อรู้จักหลักที่จริงนั่นเป็นอย่างไร ตามวาระพระบาลีท้าย ยกขึ้นเป็นตำรับตำรา **นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ** ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี **พุทฺโธ เม สรณํ วรํ** พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยการกล่าวสัจนี้ **โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา** ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ **นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ** ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี **ธมฺโม เม สรณํ วรํ** พระธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยความสัจนี้ **โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา** ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ **นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ** ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี **สงฺโฆ เม สรณํ วรํ** พระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยความกล่าวสัจนี้ **โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา** ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ

นี่เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้ นี่เป็นหลักสำคัญที่จะแสดงสัจจกิริยคาถานี้เพราะเนื่องมาจากสัปดาห์ก่อน ๆ โน้น สัปดาห์ต้นวันอังคารเมื่อเข้าพรรษาแสดงถึงธรรมที่ขาว กับธรรมดำ ซีกดำให้ละเสีย ซีกขาวให้เจริญต่อไป **ซีกดำเป็นปหาตัพพธรรม ซีกขาวเป็นภาเวตัพพธรรม** และให้พิจารณากายวาจาใจของตนด้วยตนของตนเอง ไม่มีชั่วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ตัวเองพินิจพิจารณาแล้วว่าเสียหายพิรุธอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ คนอื่นจะพินิจพิจารณาด้วยใจของตน หาความเสียหายไม่ได้ แม้ทั้งตนและบุคคลอื่น ทั้งพินิจพิจารณาด้วยปัญญาด้วย ก็ไม่เห็นความพิรุธเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใด เห็นความดีชัด ๆ นั่นแหละ ให้รักษาความดีอันนั้น ไม่ให้กระจัดกระจาย ให้แน่นอนในขันธสันดาน นี่ในขั้นต้นเมื่อเข้าพรรษา กัณฑ์ที่สองรองลงมา ให้เคารพพระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ แล้วแสดงให้รู้จักพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ด้วย

วันนี้ ในสัจจกิริยคาถานี้ เพราะเราท่านทั้งหลายทุกทั่วหน้า อยากหาที่พึ่งกันนักที่ว่าไม่รู้ที่พึ่งจริงอยู่ที่ไหน ที่พึ่งจริงนี่แหละเป็นตัวสำคัญนัก เข้าใจว่าเงินเป็นที่พึ่ง ทองเป็นที่พึ่ง หาเงินหาทองไปแล้วก็ตาย ไม่เห็นติดตัวไปสักนิดเดียว หาเงินหาทองได้แล้วไม่ติดตัวไปเลย นี่เข้าใจว่าเงินทองเป็นที่พึ่งแล้วนะ บางพวกคิดไปอีกว่า เป็นตายก็ได้ภรรยาสักคนเถิด จะได้พึ่งพักพาอาศัยกันและกัน เอ้าพอได้ภรรยาแล้ว ได้ลูกอีกคนเถิดจะได้พึ่งพาอาศัยลูกต่อไป ผู้หญิงก็เช่นนั้น ได้สามีสักคนเถิดจะได้พึ่งสามีต่อไป พอได้สามีแล้ว ได้ลูกสักคนสองคนเถิด จะได้พึ่งลูกต่อไป แล้วลงท้ายเป็นอย่างไรบ้าง ถามท่านยายท่านตาดูบ้างซิ ท่านก็รู้หรอก ท่านบอกว่าเหลวทั้งนั้น ไม่ใช่ที่พึ่งจริงอะไรสักอย่างหนึ่ง

ที่พึ่งเลวเหลวไหลทั้งนั้น เหตุนี้แหละที่พึ่งแน่แท้แน่นอนทีเดียวนั้นพึ่งอื่นไม่ได้ พึ่งอื่นพระพุทธเจ้าไม่ทรงรับสั่งเลย รับสั่งว่าพึ่งตัวของตัวนี่แหละ ที่ทรงรับสั่งว่า **อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ** ตนนี่แหละเป็นเกาะ **อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ** ตัวนี้แหละเป็นที่พึ่งของตัว **สุทฺธิ ปจฺจตฺตํ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ** บริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์เฉพาะตัว **นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย** บุคคลอื่นทำบุคคลอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้ ต้องตัวของตัวเองจึงได้ ตัวของตัวเองรักความบริสุทธิ์ก็ทำความบริสุทธิ์ของตัวได้ ตัวเองรักความบริสุทธิ์แต่ไม่ทำบริสุทธิ์ใส่ตัว ก็บริสุทธิ์ไม่ได้ ไม่ทำบริสุทธิ์ใส่ตัวก็ชื่อว่าไม่รักตัว ลงโทษตัวอย่างขนาดหนัก **เมื่อทำความบริสุทธิ์ให้แก่ตัวแล้ว ช่วยตัวเองอย่างขนาดหนัก** ทำความไม่บริสุทธิ์ใส่ตัว เหมือนเรามีผ้าที่สะอาดเอาของโสโครกมาประพรมเสีย ผ้านั้นเป็นอย่างไรบ้าง ผ้าที่สะอาดนั้นก็ดูไม่ได้ กลายเป็นของเลวเกวไป คนที่สะอาดคนที่ดี ๆ แท้ ๆ คนที่บริสุทธิ์แท้ ๆ ไปประพฤติชั่วเข้าเป็นอย่างไร ก็เหมือนผ้าเปื้อนสกปรกนั่นแหละ ใช้ไม่ได้ดุจเดียวกัน ต้องรักษาความสะอาดนั้นไว้ พระองค์ทรงรับสั่งว่า **อตฺตทีป อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา นาญฺญสฺสรณา** ว่าตัวนี่แหละเป็นเกาะ ตัวนี้แหละเป็นที่พึ่งของตัว สิ่งอื่นไม่ใช่ ธรรมนั่นแหละเป็นเกาะ ธรรมนั่นแหละเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ รับสั่งอย่างนี้ บัดนี้ในสัจจกิริยคาถาท่านยกขึ้นไว้ว่า **นตฺถิเม สรณํ อญฺญํ** ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี **พุทฺโธ เม สรณํ วรํ** พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา อ้าวรู้หละ! พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา พระธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา พระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราแท้ ๆ แล้วจะคิดว่ากระไร พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราละ เราจะเอาใจเข้าจรดในรูปพระปฏิมากรนี่หรือ รูปพระประธานในโบสถ์นี่หรือ นั่นหรือคือพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเรา พระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหน หรืออยู่ในตัวเรา หรือนอกตัวเรา คิดดูซิว่า พระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหน ที่เรานับถือพระพุทธเจ้า เอาหละ จะเอาใจไปเข้าที่ไหน จรดเข้าที่พระปฏิมากรนี่หรือ หรือนับถือพระธรรม พระธรรมเป็นที่พึ่งของเรานั่น เอาใจไปจรดในพระธรรมในตู้ ในใบลานนั่นหรือนับถือพระสงฆ์นั่นหรือ เอาใจไปจรดเข้าที่ตรงนุ่งเหลืองสมมตินี่แหละ หรือว่ากระไรกัน นึกดูซิ ท่านตาท่านยายเชียวนะ กล่าวเข้าอย่างนี้ละก็ ท่านตาท่านยายงง ที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังนั้นงง เอ! นี่จะเอาใจไปจรดที่ใดแน่ จึงได้ถูกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือโน้นเอาใจเข้าที่พระสิทธารถราชกุมารที่กรุงกบิลพัสดุ์ ผู้เป็นบุตรพระเจ้าสุทโทธนะ สิริมหามายา ที่ได้ดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้วที่เมืองกบิลพัสดุ์โน้น ไปจรดเข้าที่พระพุทธเจ้าตรัสปฐมเทศนาธรรมจักกัปปวัตนสูตรนั่นหรือ หรือว่าเอาใจเข้าไปจรดเข้าที่พระปัญจวัคคีทั้ง ๕ หรือพระยสะ ๕๕ พระราชกุมาร

๓๐ ชฎิลพันสามรูปโน้น หรือ **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** หรือไม่อย่างนั้น หรือพระพุทธเจ้าอยู่ในตัว **พระพุทธเจ้า** แปลว่า**ตรัสรู้** ความรู้ในตัวของเรานี่แหละเป็นพระพุทธเจ้า อย่างนั้นหรือ หรือพระธรรมอยู่ในตัว ทำถูกทำจริงที่อยู่ในตัวนี่แหละ นั่นคือพระธรรม แล้วตัวของตัวที่รักษาความดีความถูกความจริงไม่ให้หายไป ความรู้นั่นไม่หายไป ที่รักษาไว้ได้นั่นหรือเป็นพระสงฆ์ อย่างนี้ก็เหลวทั้งนั้น เอาจริงไม่ได้เลย เอาหลักฐานไม่ได้ ไม่ใช่พระพุทธเจ้าอันประเสริฐ ไม่ใช่พระธรรมอันประเสริฐ ไม่ใช่พระสงฆ์อันประเสริฐ พระพุทธเจ้าอันประเสริฐนั่น มีจริง ๆ หนา แต่ว่าอยู่ในตัวของเรานี่แหละ **พระพุทธเจ้าเป็นเนมิตกนาม พระธรรมก็เป็นเนมิตกนาม พระสงฆ์ก็เป็นเนมิตกนาม ไม่ใช่พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ตัวพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะนั่นแหละ เป็นตัวจริง** ยืมให้บังเกิดเป็น **พุทฺโธ** ยืมให้บังเกิดเป็น**ธมฺโม** ยืมให้บังเกิดเป็น **สงฺโฆ พุทธรัตนะ**ยืมให้บังเกิดนั่น ไปตรัสรู้ธรรมทั้งสี่ เกิดสงฆ์เข้าประณามขึ้นเป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นกับพระองค์ เป็น **พุทฺโธ พระธรรมรัตนะ**เล่า ได้**ทรงผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว** รักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว เกิดสงฆ์ที่เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้น เรียกว่า**ธมฺโม** นี่เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นอย่างนี้ ก็ส่วน**สังฆรัตนะ**เล่า**รักษาธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้าไว้ไม่ให้หายไป** ธรรมนั่นแหละอันพระสงฆ์ทรงไว้ ธรรมอันพระสงฆ์ทรงไว้ **สงฺเฆน ธาริโต** ธรรมอันพระสงฆ์ทรงไว้ ที่ท่านทรงธรรมไว้ได้นั่นแหละ เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้น เรียกว่า**สงฺโฆ พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ**เกิดขึ้นเป็นเนมิตกนามเหมือนอย่างกับนาม **อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชา จรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิสตฺถาเทวมนุสฺสานํ** เป็นเนมิตกนามทั้งนั้น **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํเวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** เป็นเนมิตกนามทั้งนั้น **สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ** นี่เป็นเนมิตกนามทั้งนั้น ไม่ใช่ตัวจริง ตัวจริงนะ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ นั่นแหละที่เป็นที่พึ่งจริง ๆ อยู่ที่ไหน ท่านจะเอาใจไปจรดตรงไหนจึงจะถูกพระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ จะจรดให้ถูกแท้ ๆ ละก็ **ในมนุษย์นี่แหละมีพุทธรัตนะ ทางไปถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะมีอยู่ในกายมนุษย์นี่ จะให้ถูกแท้ ๆ ต้องจรดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ในกายมนุษย์นี่แหละ เอาใจหยุดที่เดียว พอหยุดก็ถึกเข้า ก็ถูกพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะทีเดียว พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะไปทางนี้** นั่นก็จะถูกทางเท่านั้น ยังไม่ใช่ถูกองค์พุทโธ ธัมโม สังโฆเลย ยังไม่ใช่ถูกองค์ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ

เลย ถูกแต่ทางเท่านั้น

เอาเถอะถูกทางนั้นเป็นพบตัวแน่นอนละ ไม่ต้องสงสัย เมื่อถูกทางแล้วก็ใจหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ พอหยุดถูกส่วนเข้า จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ถูกส่วนเข้า จะเข้าถึงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ หยุดกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์หนักเข้า ที่ลัดว่าลัด ๆ ให้เร็วขึ้น หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถูกส่วนเข้า จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ถูกส่วนเข้า จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถูกส่วนเข้า จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดหนักเข้า จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมถูกส่วนหนักเข้า จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า จะเข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็น**ธรรมกาย** พอถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ก็เห็นตัวทีเดียว

เข้าถึง **ดวงธรรม** ที่ทำให้เป็น **กายมนุษย์** หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ก็เห็น **กายมนุษย์ละเอียด** โด่อยู่นี่เอง

พอเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ก็เห็น **กายทิพย์** พอเข้าถึงกายทิพย์ หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ก็เห็น **กายทิพย์ละเอียด**

หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ก็เห็น **กายรูปพรหม** หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ก็เห็น**กายรูปพรหมละเอียด**

เข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นรูปพรหมละเอียด ก็เห็น **กายอรูปพรหม** หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ก็เห็น **กายอรูปพรหมละเอียด**

หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ก็เห็น**กายธรรม** รูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า งามนัก อย่างน้อย ๆ หน้าตักไม่ถึง ๕ วา แต่ว่านี่**ธรรมกายหยาบ** ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายหยาบ วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย ใจธรรมกายไปหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายหยาบนั่นแหละ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **ธรรมกายละเอียด** เส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม

เท่าหน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม เห็นชัด ๆ อย่างนี้

เมื่อเห็น **ธรรมกายหยาบ** นั่นแน่! นั่นแหละตัว **พุทโธ**หละ ตัว**พุทธรัตนะ**หละ เป็นเนมิตกนามให้เกิดขึ้นว่า **พุทโธ ดวงธรรม**ที่ทำให้เป็นธรรมกายนั่นแหละ เป็นเนมิตกนาม เกิดขึ้นให้เป็น **ธัมโม** พระ**ธรรมรัตนะ** และ **สังฆรัตนะ** ก็ **ธรรมกายละเอียด** นั่นแหละ เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้น เรียกว่า **สังโฆ**

นั่นต้องจรด นี่ไม่ใช่จดชื่อนะ จรดตัวจริงนี่ ต้องเอาใจไปนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพุทธรัตนะทีเดียว วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย เอาใจหยุดนิ่งอยู่ตรงนั้น นิ่งอยู่ทีเดียวนะ ถูกพระพุทธรัตนะ ถูกพระธรรมรัตนะ ถูกพระสังฆรัตนะ ไม่ต้องมีสองต่อไป นิ่งอยู่ทีเดียว ถูกพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ นี่ที่พึ่งจริง ๆ เป็นอย่างนี้นะ ถ้ารู้จักที่พึ่งจริงอย่างนี้แล้ว อย่าเอาใจไปจรดที่อื่นนะ จรดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพุทธรัตนะนั่น พอถูกส่วนเข้าแล้วจะเข้าถึง **ธรรมกายละเอียด**

จรดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียดเข้าแล้ว นั่นดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ใจธรรมกายละเอียดหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด พอถูกส่วนเข้าแล้ว จะเข้าถึง **ธรรมกายพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม หยุดอยู่กลางดวงธรรมให้เป็นธรรมกายพระโสดา พอถูกส่วนเข้าแล้ว จะเข้าถึง **ธรรมกายพระโสดาละเอียด** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา ดวงธรรมวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐ วาเท่ากัน กลมรอบตัว

หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระโสดาละเอียด พอถูกส่วนเข้าจะเข้าถึง **ธรรมกายพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกทาคา วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกทาคา จะเข้าถึง **ธรรมกายพระสกทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกทาคาละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว

ใจธรรมกายพระสกทาคาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกทาคาละเอียด พอถูกส่วนเข้าแล้ว จะเข้าถึง**ธรรมกายพระอนาคา** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา และดวงธรรมวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาหยาบนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้า จะเข้าถึง **ธรรมกายพระอนาคาละเอียด** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอนาคาละเอียด ๒๐ วา เท่ากัน กลมรอบตัว

ใจของธรรมกายพระอนาคาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอนาคาละเอียดนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าแล้ว ก็เข้าถึง **ธรรมกายพระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอรหัต วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอรหัต พอถูกส่วนเข้า ก็จะเข้าถึง **ธรรมกายพระอรหัตละเอียด** หน้าตัก ๓๐ วา สูง ๓๐ วา ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอรหัตละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน นั่นเป็นธรรมกายพระอรหัตละเอียด

แผนนี้แหละพระสมณโคดมท่านทรงสั่งสอนมา **พระอรหัต ท่านก็คิดเอาเอง ค้นเอาเอง ค้นทั่วถึงหมด ไม่ต้องเกรงใจใคร ไปถึงหมด นรก สวรรค์ไปตลอด** นรกสี่ร้อยห้าสิบหกขุมดูตลอด อบายภูมิทั้งสี่ สัตว์ดิรัจฉาน เปรต อสุรกาย มนุษย์ดูตลอด กายทิพย์ดูตลอด ชั้นจาตุมหาราช ดาวดึงสา ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี **ไปพูดกันได้ ถามอะไรกันได้ไปทำอะไรกันได้ รู้เรื่องหมด ตลอดจนกระทั่งไปถึง รูปพรหม ๑๖ ชั้น อรูปพรหม ๔ ชั้นไปตลอด นิพพานไปตลอด พระพุทธเจ้าไปอยู่ในนิพพานที่ไหนไปพบกันหมด ไปพูดกันได้ ถามกันได้ทั้งนั้น** นี่ถ้าแม้ว่าเข้าถึงที่พึ่งอันนี้แล้ว เลิศประเสริฐอย่างนี้ นี่ถ้าว่าผู้หนึ่งผู้ใดเข้าถึงได้ดังนี้แล้ว ก็นี่วาจากล่าวสัจจะอันนี้แหละ ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อเถิด ความจริงเป็นอย่างนี้ เมื่อรู้จักความจริงดังนี้แล้ว พระพุทธเจ้าท่านได้สำเร็จตัดกิเลสเป็นสมุจเฉท ท่านรู้ว่าท่านเป็นศาสดาจารย์เอกในโลก ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่มีใครล้ำท่านทีเดียว ไม่มีใครถึงท่านทีเดียว มาร พรหม อยู่ใต้บังคับใต้อำนาจหมด ท่านเฝ้านึกอยู่ในพระทัยว่า เออ! นี่เราจะเคารพใครละ ธรรมดาการเคารพนั่น ถ้าว่ามนุษย์คนใดมีความเคารพแน่นหนาอยู่แล้วก็ มนุษย์คนนั้นมีหลักฐาน ภิกษุสามเณรองค์ใดมีความเคารพแน่นหนาอยู่ในที่ใดแล้ว ภิกษุสามเณรองค์นั้นมีหลักฐาน อุบาสกอุบาสิกาเคารพสิ่งใดมั่นหมายอยู่แล้ว ก็ได้ชื่อว่าอุบาสกอุบาสิกาคนนั้นมีหลักฐาน ถ้าว่าไม่มีที่เคารพ ไม่มีหลักฐานกันทีเดียวไม่มีที่หลักฐานทีเดียว **นักปราชญ์ทุก ๆ ประเทศเขากล่าวกันว่า คนที่ชั่วร้ายนะไม่สำคัญนัก พอแก้ได้ เขาอิดหนาระอาใจและเกลียดคนไม่มีศาสนานี่แหละ เขาอิดหนาระอาใจรังเกียจนักคนไม่มีศาสนานั่น ไม่มีที่จรดของใจ ไม่รู้จะเอาใจไปจรดกับอะไร ไม่รู้ที่พึ่งเสียด้วย ไม่มีที่จรดไม่มีที่พึ่งทีเดียว** ไม่มีที่พึ่งก็จะเอาหลักที่ไหน จะเอาอะไรมาแก้ไข เธอแก้ไขไม่ได้เพราะไม่มีหลักใจเสียแล้ว คนต้องมีหลักใจ อย่างพระพุทธเจ้า ท่านได้เป็นศาสดาเอกในโลก ต้องมีหลักพระทัย หลักใจเหมือนกัน ถ้าไม่มีหลักใจแล้ว ท่านจะไปเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นเองเป็นเอกอุดมในโลกไม่ได้

เมื่อท่านพบหลักใจเป็นหลักฐานแล้ว ท่านก็แนะนำสั่งสอนสรรพสัตว์ทั้งหลายให้มีหลักใจ ไม่ใช่มีเองนะ ไม่ใช่ไปหาเองหรอก มีเอง เมื่อถึงพระอรหัตแล้ว เอาใจจรดติดแน่นที่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตทีเดียว ไม่ขยับเขยื้อน ไม่เลื่อนทีเดียว ตั้งหลักตายตัวทีเดียว ตั้งแน่นตายตัวทีเดียว ตามวาระพระบาลี ท่านยกเป็นตำรับตำราไว้ว่า **เย จ อตีตา สมฺพุทฺธา** พระสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใดที่ล่วงไปแล้วด้วย **เย จ พุทฺธา อนาคตา** พระพุทธเจ้าเหล่าใดที่จะมาในอนาคตกาลภายภาคข้างหน้าด้วย **โย เจตรหิ สมฺพุทฺโธ พหุนฺนํ โสกนาสโน** พระสัมพุทธเจ้าองค์ใด ผู้หยั่งความโศกของคนเป็นอันมากให้พินาศไป ซึ่งปรากฏอยู่ในบัดนี้ **สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน พระพุทธเจ้าทั้งสิ้นล้วนเคารพสัทธรรม สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน** ล้วนเราเคารพสัทธรรมทั้งสิ้น

เคารพสัทธรรมนั้นเป็นอย่างไร ใจนั้นก็ตั้งอยู่กลางดวงธรรมนั้น ไม่เขยื้อนเลยทีเดียว ตั้งตายตัวตั้งแน่นหนา ตั้งติดทีเดียว และตำรับตำราอ้างว่า **อินฺทขีลูปโม** แน่นหนาเหมือนเสาเขื่อนที่ปักไว้หน้าผา ลมพัดไปจากทิศทั้งสี่ไม่เคลื่อนเลย อีกนัยหนึ่ง **ปพฺพตูปโม** เหมือนภูเขาที่ตั้งอยู่โดยปกติธรรมดา ลมที่จะพัดมาจากทิศทั้งสี่จะให้ภูเขาเขยื้อนไม่ได้เลย นี่ฉันใดก็ดี ใจของพระแน่นในธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างนี้ แต่ว่าปุถุชนก็ไม่แน่นหนาขนาดนั้น พระโสดาก็ติดอยู่บ้างแล้ว พระสกทาคาแน่นอยู่หน่อย พระอนาคาแน่นขึ้น พอถึงพระอรหันต์แน่นจริงทีเดียว เหมือนเสาเขื่อนทีเดียว เหมือนภูเขาทีเดียว ไม่เขยื้อนตามไปทางใดหละ แน่นขนาดนั้นนั่นแหละมีที่พึ่ง ท่านได้ที่ตั้งของใจ ที่ปักของใจ ที่ติดของใจ ไม่ไหวเขยื้อนไปตามใครละ **โลกธรรมทั้งสี่จะมาระดมพระองค์ให้ใจพระองค์เขยื้อนไม่ได้** ตายตัวทีเดียว **ตั้งอยู่ในพรหมวิหาร** ฝ่ายเดียว **เมตตา** รักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข **กรุณา** ความสงสารคิดช่วยจะให้พ้นทุกข์ **มุทิตา** พลอยยินดีในเมื่อผู้อื่นเขาได้ดี **อุเบกขา** วางเฉยเมื่อแก้ไขอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ก็เฉย หรือถ้าแก้ไขได้ก็แก้ไป แก้ไขไม่ได้ก็เฉยเสีย อุเบกขา ไม่สมน้ำหน้า ไม่อิจฉาริษยาอย่างหนึ่งอย่างใดเลย นี่หน้าที่ของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้ เพราะเหตุนั้นพระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้เคารพสัทธรรม **วิหรึสุ วิหาติ จ** มีอยู่แล้วด้วย พระพุทธเจ้ามีอยู่แล้วด้วย ที่ตรัสรู้ไปแล้วมากน้อยเท่าใดมีอยู่แล้วด้วย **วิหาติ จ** มีอยู่ในบัดนี้ด้วย ปัจจุบันนี้ที่มี**ธรรมกาย**นั้นเป็นพระพุทธเจ้าทั้งนั้น

คำว่าพระพุทธเจ้ามี ๖ จำพวก **สัพพัญญูพระพุทธเจ้า ๑ ปัจเจกพุทธเจ้า** ข้อที่ ๒ **สาวกพุทธเจ้า**เป็นที่ ๓ **สุตพุทธเจ้า**ที่ ๔ **พหุสุตตพุทธเจ้า**ที่ ๕ **อนุพุทธเจ้า**เป็นที่ ๖ พระพุทธเจ้ามี ๖ จำพวก

เป็นธรรมกายแล้วเป็นพระพุทธเจ้าทั้งนั้น **เป็นอนุพุทธเจ้า** ตามเสด็จพระพุทธเจ้า

ไป นั่นแหละคือพระพุทธเจ้า นั่นแหละมีอยู่ในปัจจุบันนี้ด้วย **อถาปิ วิหริสฺสนฺติ** มีต่อไปในภายภาคข้างหน้าด้วย พระพุทธเจ้าจำพวกที่ยังไม่เป็นธรรมกาย พอเป็นธรรมกายแล้วก็เป็นปัจจุบันขึ้น ถ้ายังไม่เป็นธรรมกาย ก็เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตไป นี่ปรากฏอย่างนี้ **เอสา พุทฺธาน ธมฺมตา** ข้อนี้เป็นธรรมดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ปรากฏอย่างนี้อยู่เนืองนิตย์อัตรา **ตสฺมา หิ อตฺตกาเมน มหตฺตมภิกงฺขตา** เพราะเหตุนั้น บุคคลมีความใคร่ประโยชน์ของตน **อตฺตกาเมน มหตฺตมภิกงฺขตา** จำนงความเป็นใหญ่ ไม่มีใครถึงละ **สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ สรํ พุทฺธาน สาสนํ** พึงระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อจำนงความเป็นใหญ่ให้ระลึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรเคารพสัทธรรม พึงเคารพสัทธรรม ผู้ที่เคารพสัทธรรมนั่นแหละจะถึงซึ่งความเป็นใหญ่ เป็นใหญ่อย่างไร ด่าท่านก็ไม่โกรธ ทำอย่างไรก็ไม่โกรธ แกไม่อิจฉาริษยาใคร แกตั้งอยู่ในธรรมของแกมั่น ไม่ง่อนแง่นไปตามใคร ถึงเด็กก็ต้องยกว่าเป็นผู้ใหญ่ คนชนิดนั้นถึงกลางคนก็ต้องยกให้เป็นผู้ใหญ่ ถึงเป็นผู้หญิงก็ต้องถือว่าเป็นบัณฑิตถี หญิงประกอบด้วยปัญญา หญิงเป็นใหญ่ ไม่ใช่หญิงเลวทราม ไม่ใช่หญิงง่อนแง่นคลอนแคลน มั่นคงตั้งเป็นหลักเป็นฐาน เป็นหัวหน้าประธานของคนได้ หากว่าเป็นสามเณรก็เป็นประธานของคนได้ เป็นภิกษุก็เป็นประธานของคนได้ เป็นคนแก่ก็ยิ่งน่านับถือหนักเข้า น่าบูชาหนักเข้า เพราะตั้งมั่นอยู่ในธรรมไม่ง่อนแง่นไม่คลอนแคลน จะด่าจะว่าจะเสียดสีสักเท่าหนึ่งเท่าใดก็ยิ้มแฉ่ง สบายอกสบายใจเพราะตั้งอยู่ในพระธรรม คนที่ว่านั้นก็ไม่รู้เดียงสา เหมือนพระพุทธเจ้า ใครจะไปด่าก็ด่าไปซิ ใครจะไปเสียดสีก็เสียดสีไปซิ ไม่เขยื้อนเลย ไม่กระเทือนเลย นี่แหละทางพระพุทธศาสนาประสงค์จริงอย่างนี้ ให้ตั้งมั่นให้เคารพสัทธรรม

แต่ว่าเคารพสัทธรรมนั้นเคารพอย่างไร เอาอีกแหละ เคารพไม่ถูก ถึงแก่เฒ่าชราปานใด เป็นภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา เคารพสัทธรรมนั่นเคารพอย่างไร เหมือนภิกษุสามเณรอย่างนี้แหละ บูชานับถืออยู่ เป็นกระถางธูปของพลเมืองอยู่ แต่ว่าไม่รู้ตัว ไม่รู้ตัวว่าเป็นกระถางธูปของพลเมืองอยู่ ไม่เดียงสา ได้แต่ประพฤติเลวทรามต่ำช้า ผิดธรรมผิดวินัย นั่นฆ่าตัวเองทั้งเป็นแล้ว ไม่ให้เขานับถือ ไม่ให้เขาบูชา ให้เขาเกลียดแล้ว ให้เขาลงโทษแล้ว หนักเข้าเขาก็ให้สึกเสีย อยู่ไม่ได้ ภิกษุสามเณรอยู่ไม่ได้แล้ว ประพฤตินอกรีตผิดธรรม ผิดวินัย ถ้าว่าภิกษุสามเณรเคารพสัทธรรมอยู่ เป็นสามเณรก็ไม่ให้เคลื่อนจากศีลของสามเณรไปเสีย นิดหน่อยหนึ่งไม่ให้ล้ำกรอบ กระทบกรอบศีลทีเดียว ตั้งมั่นอยู่ในกลางศีลทีเดียว เป็นภิกษุก็ตั้งมั่นอยู่ในศีล ๒๒๗ สิกขาบท ไม่กระทบกรอบของศีล ตั้งมั่นอยู่ในศีลทีเดียว เป็นอุบาสกก็ตั้งมั่นอยู่ในศีลของอุบาสกทีเดียวใน ศีล ๕ ศีล ๘ ตามหน้าที่

ไม่กระทบกรอบของศีลทีเดียว เป็นอุบาสิกาก็ตั้งอยู่ในศีลมั่นคง ไม่กระทบกรอบของศีลทีเดียว ตั้งอยู่ในศีลทีเดียว ถ้าว่าเป็นได้ขนาดนี้ นั่นแหละเรียกว่า **สทฺธมฺมครุโน** เคารพสัทธรรมหละ ใครก็ต้องไหว้ ใคร ๆ ก็ต้องบูชา เพราะเหตุว่ามีธรรมเป็นหลัก เป็นประธาน เป็นแก่นแน่นหนาไม่ง่อนแง่นไม่คลอนแคลนเหลวไหลโลเล ได้ชื่อว่าเป็นอายุพระพุทธศาสนาต่อไป ภิกษุสามเณรประพฤติได้ขนาดนั้น ได้ชื่อว่าเป็นอายุพระพุทธศาสนาต่อไป อุบาสกอุบาสิกาประพฤติได้ขนาดนั้น ก็จะได้เป็นตัวอย่างของอุบาสกอุบาสิกา จะได้เป็นตำรับตำราของอุบาสกอุบาสิกาในปัจจุบันนี้ และภายภาคข้างหน้า อุบาสิกาล่ะ ได้เช่นนี้ก็จะได้เป็นตำรับตำราของอุบาสิกาในยุคนี้และภายภาคหน้าต่อไป ชื่อว่าเป็นอายุพระพุทธศาสนา ให้เคารพสัทธรรม

เคารพสัทธรรมนั้นดีประเสริฐอย่างไรหรือ ดังกล่าวแล้วทุกประการ **ถ้าว่าใครเคารพสัทธรรมละก็ ไม่ต้องหาข้าว ไม่ต้องหาข้าวสารนะ ไม่ต้องเที่ยวขอเขานะ ไปนั่งอยู่คนเดียวในป่า เขาก็ต้องเลี้ยง เขาก็ต้องเอาข้าวไปเลี้ยง เอาอาหารไปเลี้ยง เอาผ้าให้นุ่งห่ม อย่าไปทุกข์ร้อนไปเลย ให้มั่นอยู่ในสัทธรรมเข้าเถิด** สัทธรรมนี่แหละเป็นตัวสำคัญ **สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ** พระพุทธเจ้าท่านสำเร็จแล้ว ท่านเคารพสัทธรรมอย่างเดียว ใจท่านแน่นในกลางดวงสัทธรรมนั่นแหละ ก็อุบาสกอุบาสิกาเล่า ยังไม่มีนี่ ธรรมขั้นสูงยังไม่มีกับเขา อยากจะได้สัทธรรม จะเอาใจไปจรดตรงไหนเล่า จุดศูนย์กลางของกายมนุษย์ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ นิ่งอยู่กลางนั่นแหละ ให้เห็นดวงให้ได้ ถ้าไม่เห็นก็จรดอยู่กลางดวงนั่นแหละ อย่าไปจรดที่อื่น จะตัดหัวขั้วแห้งก็ไม่จรดที่อื่น จะตัดหัวขั้วแห้งเขาบอกว่าโน่นแน่ เจ็บไข้ เต็มทีจะตายแล้ว หมอที่โน้นแน่ดีนัก ยิ้มเฉย ใจปักอยู่ที่ธรรมนั่นปวดแข้งปวดขาจัด ปักเข้าไป ร้องโอย ๆ ก็ช่าง เขาบอกว่าโน้นแน่ะ ผู้เป่าเก่งอยู่ที่โน่นดีนัก ยิ้มเฉย ยิ้มแฉ่ง เอาใจปักอยู่ที่ธรรมนั่นแหละ ใคร ๆ ไม่ช่วยก็ปวดตายไปเถิด ไม่ได้เคลื่อนไปจากธรรม มั่นใจปักอยู่ที่ธรรมนั่นเอง ขนาดนี้แม้จะไม่ถึงธรรมกาย ไม่มีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ยังไม่เข้าถึง แต่ว่าเข้าถึงเช่นนี้ ถูกทางพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะแน่นอนแล้ว เมื่อถูกทางเช่นนี้แล้วก็มั่นเชียว เคารพมั่นทีเดียว ไม่ง่อนแง่นไม่คลอนแคลน ไม่ท้อถอยละ จะเป็นจะตายก็ช่างเถิด มั่นอยู่กับธรรมรัตนะกลางกายมนุษย์นั่นแหละ ถ้ามีกายมนุษย์ละเอียด ก็มั่นอยู่กับดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ถ้ามีกายทิพย์ละก็ มั่นอยู่ในดวงธรรม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ที่มีอยู่ในศูนย์กลางกายทิพย์นั่นแหละ สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ หรือกายทิพย์ละเอียดสี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ กายทิพย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่นั่นแหละ ถ้ากายรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่

ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นรูปพรหมนั่นแหละ ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ หรือหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด หกเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมดิ่งเชียว หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ถ้าถึงอรูปพรหมละก็ใจของกายอรูปพรหมแน่นอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นอรูปพรหมทีเดียว เจ็ดเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว งดงามนัก ผ่องใส หรือเข้าศูนย์กลางอรูปพรหมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดทีเดียว ไม่ง่อนแง่นไม่คลอนแคลนในทางใดทางหนึ่งทั้งหมด ไม่เลอะ ๆ เทอะ ๆ ไม่เหลวไหล เขาว่าข้าวคนโน้นแน่นะ ข้าวผีมันจะดีกว่ามนุษย์อย่างไร มนุษย์ดีกว่าข้าวผีเป็นก่ายเป็นกอง ถ้าว่ามีฤทธิ์มีเดชก็มีเหมือนผีซิ มนุษย์ก็มีฤทธิ์เดชส่วนมนุษย์เหมือนกัน ข้าฯ ก็มีฤทธิ์ส่วนนั้นในธรรมรัตนะเหมือนกัน ข้าฯ ไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน ไม่ตามใครละ นี้แหละ **สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ** คนชนิดนี้แหละ ภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี ได้ชื่อว่าได้เคารพสัทธรรมแท้ ๆ จริงเลย ควรนับถือควรไหว้ควรบูชาทีเดียว

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา ด้วยอำนาจสัจวาจาที่อ้างธรรมเทศนาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฏกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพปิฎกทั้งสาม คือวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอำนาจชินสาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบันดาลให้ความสุขสวัสดิ์อุบัติบังเกิดมีในขันธ์ปัญจกแห่งท่านทายกและอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาด้วยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓๙. สังวรคาถา

๓๐ กรกฎาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ (๓ ครั้ง)

สุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ อินฺทริเยสุ อสํวุตํ
โภชนมฺหิ อมตฺตญฺญุํ กุสีตํ หีนวีริยํ
ตํเว ปสหติ มาโร วาโต รุกฺขํว ทุพฺพลนฺติฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงใน **สังวรคาถา** วาจาเครื่องกล่าวปรารภความสำรวมระวัง เพราะเราท่านทั้งหลาย ทั้งหญิงและชาย คฤหัสถ์บรรพชิตทุกท่านถ้วนหน้า เมื่อได้มาปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ถ้าปราศจากความสำรวมระวังแล้ว ก็เป็นประพฤติปฏิบัติดีไม่ได้ ถ้าว่าไม่ปราศจากความสำรวมระวังแล้ว เป็นอันประพฤติดีได้ ปฏิบัติดีได้ เหตุนั้นเราท่านทั้งหลาย ควรตั้งอยู่ในความสำรวมระวัง ความสำรวมระวังนี้พระองค์ทรงรับสั่งนักตักเตือนอุบาสกอุบาสิกา ภิกษุสามเณรในธรรมวินัย เพื่อจะให้ตรงต่อมรรคผลนิพพานทีเดียว ถ้าแม้ว่าปราศจากความสำรวมระวังแล้ว จะไปสู่มรรคผลนิพพานไม่ได้ ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่รู้จักจบจักแล้ว ต้องเวียนว่ายข้องขัดอยู่ในวัฏฏะทั้งสาม คือ วิปากวัฏ กรรมวัฏ กิเลสวัฏ พ้นจากวัฏฏะไปไม่ได้ จะไปจากวัฏฏะได้ต้องอาศัยความสำรวมระวัง ที่พระองค์ทรงรับสั่งตามวาระพระบาลีว่า **สุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ อินฺทริเยสุ อสํวุตํ โภชนมฺหิ อมตฺตญฺญุํ กุสีตํ หีนวีริยํ ตํเว ปสหติ มาโร** มารย่อมรังควานบุคคลนั้นได้ คือ ผู้ไม่สำรวมในอินทรีย์ ผู้เห็นตามซึ่งอารมณ์อันงาม **สุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ** ผู้เห็นตามซึ่งอารมณ์อันงามอยู่ ไม่สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะการบริโภคอยู่ **กุสีตํ หีนวีริยํ** จมอยู่ด้วยอาการอันบัณฑิตพึงเกลียด คือไม่มีศรัทธา เกียจคร้าน จมอยู่ด้วยอาการอันบัณฑิตพึงเกลียด **หีนวีริยํ** มีความเพียรเลวทรามนั้นมารรังควานได้ **วาโต รุกฺขํว ทุพฺพลํ** เหมือนลมเมื่อพัดมาแต่เล็กน้อยเท่านั้น ต้นไม้ที่ใกล้จะทลายอยู่แล้ว ไปกระทบลมเข้าจากทิศทั้งสี่ทิศแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็โค่นล้มลงไปง่าย ๆ เพราะมันใกล้จะล้มอยู่แล้วนั้น อันนั้นเหมือนกัน **อสุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ อินฺทริเยสุ สุสํวุตํ โภชนมฺหิ มตฺตญฺญุํ สทฺธํ อารทฺธวีริยํ ตํเว นปฺปสหติ มาโร วาโต เสลํว ปพฺพตํ** มารย่อมรังควานบุคคลนั้นไม่ได้เพราะสำรวม เพราะเห็นตามอารมณ์อันไม่งามอยู่ **อสุภานุปสฺสึ** เห็นตามอารมณ์อันไม่งามอยู่ สำรวมแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้จักประมาณในโภชนะเครื่องใช้สอยกินอยู่ บริโภค มีศรัทธาปรารภความเพียรไม่คลาดเคลื่อน นั่นแหละมารรังควานไม่ได้ เหมือนลมนั่นแหละ มารรังควานไม่ได้ เหมือนลมซึ่งจะพัดภูเขาอันล้วนแล้วด้วยหินให้สะเทือนไม่ได้ ฉันนั้นนั่นแหละ **จกฺขุนา สํวโร สาธุ** สำรวมนัยน์ตาได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ **สาธุ โสเตน สํวโร** สำรวมหูได้ เป็นประโยชน์ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ **ฆาเนน สํวโร สาธุ** สำรวมจมูกได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ **สาธุ ชิวฺหาย สํวโร** สำรวมลิ้นได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ **กาเยน สํวโร สาธุ** สำรวมกายได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ **สาธุ วาจาย สํวโร** สำรวมวาจาได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ **มนสา สํวโร สาธุ** สำรวมใจได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ **สาธุ สพฺพตฺถ สํวโร** สำรวมในทวารทั้งหกนั้นได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ **สพฺพตฺถ สํวุโต สาธุ** ภิกษุผู้สำรวมได้แล้วในทวารทั้งสิ้น **สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ** ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ด้วยประการดังนี้ นี้เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้

ต่อจากนี้จะได้อรรถาธิบายขยายความ ในสังวรคาถาเป็นลำดับ ๆ ไป เพราะว่าเป็นภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี เมื่อไม่มีความสำรวมแล้ว จะเป็นภิกษุที่ดีไม่ได้ หรือจะเป็นสามเณรที่ดีก็ไม่ได้ หรือจะเป็นอุบาสกที่ดีก็ไม่ได้ เป็นอุบาสิกาที่ดีก็ไม่ได้ เพราะปราศจากความสำรวม ถ้าว่าสำรวมได้เสียแล้ว ก็เป็นคนดี ภิกษุก็เป็นภิกษุดี สามเณรก็เป็นสามเณรดี อุบาสกก็เป็นอุบาสกดี อุบาสิกาก็เป็นอุบาสิกาดี เพราะความสำรวมเสียได้

ผู้สำรวมได้ไม่ได้เป็นไฉน ผู้เห็นตามอารมณ์ที่งามอยู่ รูปก็น่าจะชอบใจ น่าปลื้มใจ น่าปีติ น่าเลื่อมใส ไปเพลินในรูปเสียแล้ว เสียงเป็นที่ชอบใจ ก็ชอบใจในเสียง เสียงอันน่าปลื้มอกปลื้มใจ เบิกบานสำราญใจ ร่าเริงบันเทิงใจ ไปเพลินในเสียงเสียแล้ว กลิ่นหอมเป็นที่นิยมชมชอบประกอบด้วยความเอิบอาบ ปลื้มปีติปลาบปลื้มในใจด้วยกันทั้งนั้น เอ้าไปเพลินในกลิ่นเสียแล้ว รสเป็นที่ชอบใจ ปลื้มปีติในรสนั้น ชอบเพลิดเพลินในรสนั้น ๆ เอ้าไปเพลินในรสนั้น ๆ เสียแล้ว สัมผัสเป็นที่ชอบใจ ร่าเริงบันเทิงใจ ไม่อยากทิ้งไม่อยากขว้างไม่อยากห่างไป เหมือนนกกะเรียนตกเปือกตม เพลินอยู่ในสัมผัสนั้น ทิ้งสัมผัสไม่ได้ เพลิดเพลินในสัมผัสเสียแล้ว รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นี่เรียกว่า โผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจ นอนครึ่งคืนค่อนคืนไม่หลับ เพลิดเพลินอารมณ์ที่ล่วงไปเสียแล้วคราวนั้น ๆ เพลิดเพลินนึกถึงอารมณ์ ก็เพลินไปในเรื่องอารมณ์นั้น ๆ อารมณ์ในปัจจุบันละก็เพลิดเพลินเหมือนกัน จะพบอารมณ์ต่อไปข้างหน้าเรื่ยมทีเดียว จะพบอารมณ์ต่อไปข้างหน้า

เพลิดเพลินอีกเหมือนกัน ถ้าไปเพลิดเพลินอารมณ์ดังนั้น ได้ชื่อว่าสำรวมไม่ได้ เมื่อสำรวมไม่ได้เช่นนี้ เรียกว่าเพลิดเพลินยินดีในอารมณ์ที่ชอบใจ หลงใหลในอารมณ์ที่ชอบใจ คลั่งไคล้ในอารมณ์ที่ชอบใจ ร่าเริงบันเทิงใจในอารมณ์ที่ชอบใจ เมื่อสำรวมไม่ได้เช่นนี้ เมื่อเพลิดเพลินเสียดังนี้ละก็ **อินฺทริเยสุ อสํวุโต** มันก็ไม่ระวังตาระวังหู ไม่ระวังจมูก ไม่ระวังลิ้น ไม่ระวังกาย ไม่ระวังใจ ไม่ระวังอินทรีย์ทั้งหก อินทรีย์ทั้งหกเป็นตัวศีลสำคัญของพระภิกษุสามเณรทีเดียว ถ้าทอดธุระเสียแล้วก็เหลวไหลทีเดียว ถ้าไม่ทอดธุระละก็ใช้ได้ **โภชนมฺหิ อมตฺตญฺญุ** ไม่รู้จักโภชนาหาร ไม่รู้จักบริโภคโภชนาหาร ถึงกับเป็นหนี้เป็นข้าเป็นบ่าวเขาเชียวหนา ไม่รู้จักบริโภคในโภชนาหารนะ คือไม่รู้จักประมาณใช้สอย หาเงินเท่าไรก็ใช้ไม่พอ หาเงินเท่าไรก็หมด ใช้ไม่รู้จักประมาณ บริโภคก็ไม่รู้จักประมาณ ไม่รู้จักประมาณในวันนี้ พรุ่งนี้ต่อไป ไม่รู้จักประมาณต้องกู้หนี้ยืมสินเขาบริโภคใช้สอยไป นี่เพราะไม่รู้จักประมาณในการใช้สอยในการบริโภค นี่ก็ร้ายกาจนัก หรือบริโภคเข้าไปแล้วไฟธาตุย่อยอาหารไม่สำเร็จ เกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้น ถึงแก่เป็นอันตรายแก่ชีวิตทีเดียว นี่ต้องคอยระแวดระวัง โภชนาอาหารต้องระวังมากทีเดียว ถ้าระวังไม่มากก็ให้โทษแก่ตัวไม่ใช่น้อย **กุสีตํ หีนวีริยํ** จมอยู่ด้วยอาการอันบัณฑิตพึงเกลียด **กุสีตํ** เขาแปลว่าคนเกียจคร้าน คนไม่มีศรัทธา มาอยู่วัดอยู่วาก็นอนอืด อยู่บ้านก็นอนอืด ไม่มีศรัทธาไม่เชื่อมั่นเข้าไปในพระรัตนตรัย เป็นคนปราศจากความศรัทธา เป็นคนเกียจคร้าน เช่นนี้แล้วละก็ บัณฑิตเกลียดนัก ท่านถึงได้แปลว่า **กุสีตํ** ผู้จมอยู่ด้วยอาการอันบัณฑิตพึงเกลียดคนมีปัญญาเกลียดนักคนเกียจคร้าน แต่ชอบสรรเสริญนิยมคนขยัน คนหมั่นขยัน คนเพียร คนมีศรัทธาเลื่อมใส นั่นเป็นที่ชอบของนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย คนเกียจคร้านเป็นไม่ชอบ **หีนวีริยํ** มีความเพียรเลว มีความเพียรเลว ทำแต่ชั่วด้วยกาย ชั่วด้วยวาจา ชั่วด้วยใจต่าง ๆ ความเพียรใช้ไม่ได้ ถึงจะเพียรทำไปสักเท่าใดก็ให้โทษแก่ตัว ไม่ได้ประโยชน์แก่ตัว ในจำพวกเหล่านี้ ได้ชื่อว่าไม่พ้น มารย่อมรังควานได้ เป็นลูกมือของพญามาร มารจะต้องการอย่างไรก็ได้สมความปรารถนาของมารทุกสิ่งทุกประการ จะให้ครองเรือนเสียตลอดชาติ ไม่ขยันตัวจำศีลภาวนาได้ ก็ต้องเป็นไปตามอำนาจของมาร จะให้ไปดูมหรสพต่าง ๆ ตามใจมาร บังคับให้เป็นไปตามอัธยาศัยของมารแท้ ๆ เหตุนี้แหละ เหมือนต้นไม้ทุพพลภาพอยู่เต็มทีแล้ว น้ำก็เซาะเข้าไป ๆ ใกล้จะพังอยู่เต็มทีแล้ว ร่องแร่งอยู่เต็มทีแล้ว ลมพัดไม่สู้แรงนักหรอก กระพือมาพักหนึ่งค่อย ๆ ก็เอนไปแล้ว นั่นฉันใด พวกที่ไม่สำรวมเห็นอารมณ์งาม ไม่รู้จักประมาณในการใช้สอย ไม่มีศรัทธาเป็นคนเกียจคร้าน พวกเหล่านี้เป็นลูกศิษย์ของพญามารทั้งนั้น ไม่ใช่ลูกศิษย์ของพระ เป็นลูกศิษย์ของพญามาร มารจูงลากไปเสียตามความปรารถนา

ส่วนลูกศิษย์ของพระอีกพวกหนึ่ง **อสุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ** เห็นตามอารมณ์ว่าไม่งามอยู่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เห็นว่าไม่งาม รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์เหล่านั้นเห็นว่าไม่งาม ไม่งามทั้งนั้น รูป เมื่อมีแล้วก็หาไม่ เกิดแล้วดับไป แปรผันอยู่เนืองนิจอัตรา แม้จะงามก็ทำกิริยาหลอกลวงทั้งนั้น ตัวจริงไม่มี ตัวจริงของรูปงามไม่มี เสียงไพเราะก็ไม่มี เสียงหลอกลวงทั้งนั้น เป็นเสียอย่างนี้ กลิ่นจริง ๆ ก็ไม่มี กลิ่นหอมหลอกลวงทั้งนั้น รสจริง ๆ ก็ไม่มี รสหลอกลวงทั้งนั้น สัมผัสก็ไม่มี สัมผัสหลอกลวงทั้งนั้น ธรรมารมณ์ก็ไม่มี หลอกลวงทั้งนั้น เมื่อเห็นไม่งามอยู่ดังนี้ละก็ **อินฺทฺริเยสุ สํวุโต** ก็สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย ระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ท่านยืนยันไว้ในท้ายบทนี้ว่าสำรวมนัยน์ตาได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมหูได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมจมูกได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมลิ้นได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมกายได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมใจได้ ก็ยังประโยชน์ให้สำเร็จหนักขึ้นไป นี่เป็นข้อสำคัญ ต้องสำรวมระวังไว้ ถ้าสำรวมระวังไม่ได้มันก็ให้โทษ

ดังจะชักตัวอย่างสำรวมตาไม่ได้ ชอบดู ชอบไปดูโน่นดูนี่ ในการไปดูเป็นอย่างไรบ้าง เป็นอันตราย รถชนก็มี ไปดูไฟไหม้เหยียบกันเหลวแหลกตายก็มี นี่เพราะอะไร ชอบดูละซิ ชอบดูนั่นร้ายนักหละ ในกลางค่ำกลางคืนเขาประหารซึ่งกันและกัน พลาดเนื้อพลาดตัวถึงกับเขายิงตาย ฟันตาย แทงตายกันอเนกอนันต์สุดซึ้งจะพรรณนา มีทุกบ้านทุกช่องไป นี่เพราะระวังการดูไว้ไม่ได้ อยากดูอยากฟัง นี่เป็นข้อสำคัญอยู่ ให้สำรวมระวังไว้เถอะ ไม่ไร้โทษนัก ต้องคอยระแวดระวังทีเดียว เพราะการดูเป็นคุณก็มี โทษก็มี **ภิกฺขูนํ ทสฺสนาย** ดูแลพระภิกษุไม่เป็นโทษ ดูแลหมู่พระภิกษุให้เล่าเรียนศึกษา คันถธุระ วิปัสสนาธุระ ดูแลเหมือนอย่างกับพ่อแม่ดูแลลูกนั้น อย่างนี้ไม่เป็นโทษ หรือพ่อแม่ดูแลลูกให้เล่าเรียนศึกษาทำความดีต่อไป อย่างนี้ไม่มีโทษ การดูแลอย่างอื่น ดูแลมหรสพต่าง ๆ เสียเงินด้วย เสียเวลาด้วย ด้วยประการทั้งปวง เหตุนี้ต้องระแวดระวังทีเดียว ต้องสำรวมระวังรักษาทีเดียว ถ้าว่าระวังนัยน์ตาได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ระวังหูได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมระวังจมูกได้อย่างเดียว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมลิ้นได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมระวังกายได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมระวังใจได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จทีเดียว **อินฺทริเยสุ สํวุโต** สำรวมแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย **โภชนมฺหิ มตฺตญฺญุ** รู้จักประมาณในการบริโภคพอดี เรื่องนี้ครั้งพุทธกาลก็ดี หลังพุทธกาลก็ดี ขันแข่งกันนัก แข่งขันกันนักในเรื่องรู้จักประมาณในการบริโภค บางท่านตวง เอาเครื่องตวงมาตวงบ้าง เอาแล่งตวงบ้าง หรือไม่เช่นนั้นก็วัดกำหนดอาหารเท่านั้นเท่านี้บ้าง กำหนดด้วยข้าวสารบ้าง ด้วยข้าวสุกบ้าง

บริโภคพอในเขตที่สำรวมของตน ๆ ไม่ให้พ้นความสำรวมไปได้ ระวังอยู่ดังนี้ บางท่านเอาท้องเป็นประมาณ **อุจฺฉิตปฺปมาณํ** ประมาณท้องอิ่มแล้วเป็นหยุดทีเดียว ไม่ให้เกินอิ่มไป สักคำเดียวก็ไม่ให้เกิน หรือหย่อนอิ่มไว้สักคำ เพื่อน้ำไว้เล็กน้อยให้ท้องไม่อืด ให้ท้องไม่เฟ้อ ประสงค์ให้ธาตุย่อยง่าย ๆ อย่างนี้เรียกว่ารู้จักสำรวม เช่นนี้แล้วก็รู้จักสำรวมไม่สำรวมพอดีพอร้าย ของนี่เคยบริโภคไหม เป็นประโยชน์แก่ร่างกายแค่ไหน บริโภคเข้าไปแล้วเป็นประโยชน์แก่ร่างกายให้ความสุขแก่ร่างกายไหม ถ้าสิ่งใดให้ความสุขแก่ร่างกายก็รับสิ่งนั้นพออิ่มเท่านั้น สิ่งใดให้โทษทุกข์แก่ร่างกายก็ไม่รับสิ่งนั้นเด็ดขาด ห้ามสิ่งนั้นทีเดียว เพราะกลัวจะไปประทุษร้ายร่างกาย สิ่งใดที่ให้โทษร่างกายก็งดสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดให้ประโยชน์แก่ร่างกายก็บริโภคสิ่งนั้น การบริโภคไม่ใช่บริโภคทั่วไป ไม่ใช่ดีเสมอไป แม้ชอบใจแล้วไปวันหลัง เดือนหลัง ปีหลัง ก็ชอบใจก็ได้ เป็นอย่างคนแก่ชอบมะระ เด็ก ๆ ไม่ชอบบอกว่าขม คนแก่ชอบมะระขมนี่ มันไม่เหมือนกันอย่างนี้ มันต่างกันอย่างนี้ อย่างนี้เป็นตัวอย่าง บางท่านชอบอย่างนั้นอย่างนี้ นี่สังกัดหรือจำกัดมิได้ แล้วแต่ธาตุธรรมของตนซึ่งจะเป็นไปอย่างไร เมื่อสะดวกแก่ร่างกายด้วยประการใดแล้ว ก็ให้สำรวมวิถี ให้รู้จักประมาณในการใช้นั้นให้สมควรแก่ร่างกายนั้น ๆ ให้ได้รับความสุขพอสมควรแก่ร่างกายของตน ๆ อันนี้แหละได้ชื่อว่ารู้จักประมาณในการใช้สอย ไม่ใช่ใช้สอยแต่อาหารอย่างเดียวนะ ผ้าสำหรับใช้สอยก็ต้องรู้จักกระเหม็ดกระแหม่ ต้องรู้จักเปลือง รู้จักเก่า รู้จักเสียหาย ถ้าไม่รู้จักก็จักเป็นหนี้เป็นบ่าวเขาทีเดียวนะ เพราะเหตุว่าใช้ผ้านุ่งห่มไม่เป็นไม่ใช่แต่ผ้านุ่งเท่านั้น ไม่ใช่ผ้านุ่งอาหารเลี้ยงท้องเท่านั้น อื่นอีกที่จะใช้สอยต่อไป เสนาสนะที่นั่งนอน บ้านเรือนของตนด้วย เมื่อทรุดโทรมเข้าแล้วไม่ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ หรือใช้ให้ทำลาย ของถูกน้ำอย่าเอาน้ำไปราดไปทำเข้า ของนั้นก็ผุเสียหายไป ที่ผุเสียหายต้องแก้ทีเดียว ถ้าปล่อยให้ผุเสียหายเสียเงินต้องซ่อมแซมปฏิสังขรณ์อีก บ้านสำหรับอยู่พักอาศัยก็ต้องดูแลและฉลาดในการใช้สอยบ้านช่องของตนนั้น ๆ หยูกยารักษาไข้ก็เช่นเดียวกัน จะใช้ก็ใช้ในเวลาเป็นไข้ เมื่อไม่เป็นไข้แล้วไปใช้ยาก็ลงโทษ เสียค่ายาเสียยาเปล่า ไม่รู้จักประโยชน์ นี่ไม่รู้จักประมาณทั้งนั้น พวกรู้จักประมาณและก็ใช้ถูกกาลถูกเวลาเสมอไป ในผ้าสำหรับนุ่งห่มและเครื่องเลี้ยงท้อง เสนาสนะบ้านช่องสำหรับพักอาศัย หยูกยาสำหรับรักษาไข้ ปัจจัยสี่ สำรวมระวังเป็นอันอย่างชนิดนี้ ให้ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สำรวม รู้จักใช้สอย รู้จักประมาณกาลควรหรือไม่ควร ศรัทธา ความเชื่อ เมื่อประพฤติถูกเช่นนี้เชื่อแน่ก็ได้รับความสุขแท้ ๆ ไม่ต้องไปสงสัย เชื่อมั่นลงไปทีเดียว เชื่อมั่นลงไปเช่นนั้นละก็การประพฤติปฏิบัติในพระธรรมวินัยของพระศาสดาเล่าเชื่อมั่นทีเดียว **เชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีจริงอยู่**

พระธรรมมีจริงอยู่ พระสงฆ์มีจริงอยู่ เราเข้ายังไม่ถึงหรือเราเข้าถึงแล้ว **จักรักษาให้มั่นอย่าให้ฟั่นเฟือนต่อไป อย่าให้มัวหมอง ให้ผ่องใสหนักขึ้น ให้เข้าถึงจุดหมายปลายทางที่พระพุทธเจ้าไปแค่ไหนก็ไปให้ถึงแค่นั้น** หรือ**เมื่อรู้จักทางไปของพระพุทธเจ้าพระ-อรหันต์แล้ว ตั้งใจให้แน่วแน่ ๆ ไม่ให้คลาดเคลื่อน รักษาไว้ นั่งนอนยืนเดินให้เห็นเสมอไป ให้รู้แน่ว่าเราตายจากมนุษย์ชาตินี้ ต้องไปเกิดที่นี่ ที่อยู่เป็นดังนี้ ๆ เห็นปรากฏ ผู้ที่เขาตายไปแล้วก็เห็นปรากฏ ผู้ที่เขาเกิดมาแล้วมีรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนี้ เพราะทำสิ่งอันใด** เมื่อรู้ชัดดังนั้นก็ทำแต่สิ่งที่ดี ชอบดีก็ทำแต่สิ่งที่ดี สิ่งที่ชั่วก็ไม่ทำต่อไป ดังนี้ได้ชื่อว่าผู้ประกอบด้วยศรัทธาความเชื่อ **อารทฺธ** ปรารภความเพียรอยู่เนืองนิจอัตรา ไม่ละเมินเหินห่างจากความเพียร เมื่อรักษาศีล ก็เพียรรักษาศีลให้บริสุทธิ์ไม่คลาดเคลื่อน เมื่อทำสมาธิ ก็เพียรทำสมาธิให้ยิ่งขึ้นไป เมื่อประกอบปัญญา ก็ทำปัญญาให้รุ่งเรืองหนักขึ้นไป ไม่ให้คลาดเคลื่อน ประกอบด้วยความเพียรอันนี้ หรือว่าเพียรต่ำลงไปกว่านั้น เพียรเลี้ยงอัตตภาพร่างกาย ให้เป็นไปได้โดยสะดวก หรือเพียรแก้ไขใจ ให้เป็นไปได้โดยสะดวกให้ถูกต้องร่องรอยทางไปของพระพุทธเจ้าอรหันต์ ดังนี้ก็ได้ชื่อว่า **อารทฺธวีริโย** ผู้ปรารภความเพียร ปรารภความเพียรอย่างนี้ใช้ได้ เมื่อทำได้ขนาดนี้ ท่านก็เชื่อชี้ว่า มารย่อมรังควานเขาไม่ได้ เพราะเขาเป็นผู้ตั้งอยู่ในความมั่นคง เป็นเชื้อสายของพระสมณโคดม เป็นเชื้อสายของพระพุทธศาสนาทีเดียว ได้ชื่อว่าเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่เป็นลูกศิษย์ของพระยามาร มารรังควานไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ ท่านจึงได้วางตำรับตำราไว้ **จกฺขุนา สํวโร สาธุ สาธุ โสเตน สํวโร ฆาเนน สํวโร สาธุ ชิวฺหาย สาธุ สํวโร กาเยน สํวโร สาธุ สาธุ มนสา สํวโร สาธุ สพฺพตฺถ สํวโร สพฺพตฺถ สํวุโต ภิกฺขุ สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ** เมื่อสำรวมระวังดีได้เช่นนี้ ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ให้รู้หลักพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญอย่างนี้ เมื่อรู้จักหลักเช่นนี้แล้ว เราจะต้องตั้งใจให้แน่แน่วบัดนี้ เป็นภิกษุก็ต้องตั้งอยู่ในศีล อยู่ในกรอบพระวินัย เป็นอุบาสก ในวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ สมาทานศีลตั้งอยู่ในกรอบพระวินัยเหมือนกัน ศีล ๕ ก็ต้องสำรวมระวังศีล ๕ ให้ถูกร่องรอยเป็นอันดี ศีล ๘ ก็ต้องสำรวมระวังศีล ๘ ให้ถูกต้องร่องรอยเป็นอันดี ไม่ฉลาดก็ต้องศึกษาเล่าเรียนให้เข้าเนื้อเข้าใจ ถ้าว่าศีล ๑๐ ก็สำรวมระวังศีล ๑๐ ให้ดี ถ้าไม่เข้าใจก็ต้องศึกษาให้เข้าเนื้อเข้าใจ ถ้าศีล ๒๒๗ หรือเรียกว่า **อปริยันตปาริสุทธิสีล** ก็ตั้งอยู่ในศีลนั้น สำรวมระวังศีลให้ดี อย่าให้คลาดเคลื่อนจากศีล สำรวมระวัง

จะสำรวมระวังอย่างไร

สำรวมศีล **ใจ** ต้องอยู่ศูนย์กลางกายที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ นั่นแหละที่ตั้งของศีล

ที่เกิดของศีลนั้น **จะต้องอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ดวงธรรมนั้นอยู่กลางกายมนุษย์ ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า เท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่กลางกายมนุษย์ สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย สะดือทะลุหลังขึงด้ายกลุ่มตึง ขวาทะลุซ้ายขึงด้ายกลุ่มตึง ตรงกลางเส้นด้ายกลุ่มนั้นจดกัน กลางกั๊กที่ตัดกันนั่น เรียกว่า**กลางกั๊ก** ตรงดวงธรรมให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ เอาใจไปหยุดอยู่ตรงนั้น เอาใจหยุดตรงนั้น ถ้าหยุดตรงนั้นไม่ได้ละก็ ไม่ถูกความสำรวมหละ สำรวมไม่ถูกเสียแล้ว อยู่ตรงนั้นได้ ใจหยุดเสีย เอ้า **ตากระทบรูป**ฉาดเข้าให้ **ใจก็หยุดเสีย** พอตากระทบรูปฉาดเข้าให้ มันก็แลบแปลบเข้ามาถึงใจ หยุดนั่นเชียว ที่ใจหยุดนั่นเทียว บอกว่าเอาไม่เอาละ สวยยิ่งเหลือเกิน ถ้าใจหยุดล่ะ อ้ายนี่เป็นพิษแก่ข้า ข้าไม่เอา หยุดเสียอย่างเก่า ไม่ขยับเขยื้อนทีเดียว นี่สำรวมอย่างนี้ วิธีสำรวม **หูกระทบเสียง**แปลบเข้า อ้า! เป็นที่ปลาบปลื้มของใจจริง อย่างไร เอาหรือไม่เอา ไม่ได้ ๆ ๆ ๆ ๆ ไปรักมันเข้าละก็ มันเป็น**อภิชฌา** เดี๋ยวก็ไปเพ่งมัน เดี๋ยวก็เป็นโทมนัส เดี๋ยวก็ดีใจ เสียใจ กับ**เสียง**หละ ไม่ได้การ **ใจหยุดกึกเสีย ไม่เป็นไปตามความปลื้มใจ อิ่มในเสียงนั้น กลิ่นกระทบจมูก**ซ้าบเข้าให้ แล่นเข้าใจแปลบเข้าไปอีกเหมือนกัน อย่างไร กลิ่นนี้มันหอมชื่นใจนัก จะเอาหรือไม่เอา **ใจก็หยุดกึกเสีย** ไม่ได้อ้ายนี่ ถ้าว่าปล่อยให้**อภิชฌา โทมนัส** ถ้าไปติดมันเดี๋ยวก็ดีใจเสียใจหละ อ้ายนี่ **ทำให้ดีใจเสียใจของเราให้ต่ำ ให้หยุดเสียให้ได้** อ้ายนี่เป็นข้าศึกต่อเราตรง ๆ ไม่ใช่เป็น**สภาค**แก่เรา เป็น**วิสภาค** แก่เราแท้ ๆ **ใจก็หยุดนิ่งอยู่ ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หยุดนิ่ง กระทบรส**ฉาดเข้าไปอีก แหม! เป็นที่ชอบใจเสียจริง ๆ อ้ายรสนี่สำคัญแท้ ๆ **ใจก็นิ่งเสียอีก**ไม่ข้องแวะ ไม่เหลียวแล ไม่ระวังระไว มันเป็นโทษแก่เรา ถ้าว่าขึ้นไปรักอ้ายรสนี้ละก็ เดี๋ยวความดีใจเสียใจมันต้องประทุษร้ายเรา ใจก็จะนิ่งอยู่ไม่ได้ มันก็จะฆ่าเราเสียเท่านั้น ไม่ได้ เราก็ไม่ไป นิ่งเสียอีก ใจนิ่งอยู่นั้น เหมือนกันครานี้ ต่อไป **สัมผัสกระทบร่างกาย** เย็นร้อนอ่อนแข็ง เอ้า! ชอบใจหรือไม่ชอบใจเล่า ที่ปลาบปลื้ม ที่เย็นใจ ที่สบายกายหละ ถูกเข้ามันนิ่มนวลชวนปลาบปลื้มทีเดียว ไม่ได้ ไปยุ่งกับอ้ายความสัมผัสไม่ได้ อ้ายนี้เข้ายุ่งกับมันเข้าประเดี๋ยวเถอะ พาโทมนัสมาประทุษร้ายใจเรา ใจเราหยุดไม่ได้ เดี๋ยวเสียภูมิ ใจของเรานักปราชญ์ จะเป็นใจของคนพาลเสีย ก็ไม่ไป หยุดนิ่งเสียอีกเหมือนกัน เมื่อหยุดนิ่งเช่นนั้น ทั้ง ๕ อย่างมารวมกันเป็นกลุ่มกึ๊กเข้าให้อีก มากระทบอีกแล้ว ทั้งดีทั้งชั่วนั่นแหละ ไม่เข้าใจหละ ข้าไม่เป็นไปกับเจ้า ข้าใจหยุดนิ่ง หยุดหนักเข้า หยุดในหยุดหนักเข้าไป ให้เลยเข้ามานี้ไม่ได้ ถ้าเลยเข้ามานี้ได้ ก็ขาดความสำรวม ถ้าขาดความสำรวมก็เป็นโทษ ใจก็เป็นโทษ เป็นโทษเป็นอย่างไร **อภิชฌา**เขาก็บังคับใจ เดี๋ยวก็ดีใจ เสียใจ ถ้าหากว่า

ญาติพี่น้องวงศา ลูกตายหรือเมียตายก็จะต้องร้องไห้โร่ไปเท่านั้นแหละ **อภิชฌา โทมนัส**บังคับเสียแล้ว **ถ้าจะให้อภิชฌา โทมนัสบังคับไม่ได้ ก็จงทำใจให้หยุดเสีย** ตายเราก็ตายเหมือนกัน เขาก็ตายเหมือนกันหมดทั้งสากลโลก ไม่เหลือแต่คนเดียว ตายหมดกัน ถ้านิ่งอยู่ที่เดียวก็เห็นจริงอยู่อย่างนี้ เมื่อเห็นจริงมันก็ไม่ร้องไห้ ไม่เสียใจ ไม่โทมนัส ไม่ดีใจไม่เสียใจ เพราะสำรวมระวังไว้ได้ ถ้าสำรวมระวังไว้ไม่ได้ มันก็เสียใจเท่านั้น ที่กระทบตัวฆ่าตัวเองตายอย่างนี้ เรื่องนี้เป็นเรื่องสำรวมไม่ได้ เพราะนิดเดียวเท่านั้นแหละ มีพระดาบสคนหนึ่งแกอยู่ในป่าช้า ป่าชัฏทีเดียว อยู่มาหลายสิบปี วันหนึ่ง **โลณมฺพิณเสวนตฺถาย** ต้องการจะเสพรสเค็มรสเปรี้ยวเข้ามาแล้ว เข้าไปอยู่ในบ้านใกล้เคียงบ้านเขา ไปแสวงหาอาหารบาตรเหมือนพระบิณฑบาตดังนั้นแหละ ชาวบ้านเขาก็ใส่แกงเหี้ยมาให้ถ้วยหนึ่ง ดาบสคนนั้น มหาโคธาเหี้ยใหญ่ตัวหนึ่งปฏิบัติแกดีอยู่ ด้วยว่าเป็นเหี้ยโพธิสัตว์ พอแกได้ฉันแกงเหี้ยไปถ้วยหนึ่ง รสมันดีเหลือเกิน กลับมาถามเจ้าของในวันรุ่งขึ้นว่า แกงที่ให้ไปนั้นเป็นแกงอะไร รสมันอร่อยนัก ผู้เจ้าของที่เขาใส่แกงไปให้ เขาบอกว่า แกง**เหี้ยละซิพระคุณเจ้า โอ้!** นึกในใจ อ้ายเหี้ยมันมีรสชาติดีขนาดนี้เชียวหรือ อ้ายเหี้ยที่ปฏิบัติเราอยู่ตัวหนึ่งมันคงจะกินได้หลายวัน เราจะฆ่าอ้ายเหี้ยตัวใหญ่เสียเถอะ เราจะไม่เอาไว้หละ นั่นแน่สำรวมไม่ได้หละ นี่มันสำรวมไม่ได้ มันติดรสเสียแล้วหละ ติดรสถึงกับจะฆ่าไอ้เหี้ยเสียนั่นแน่ะ ไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ **ไอ้ที่ฆ่าฟันกันตายอยู่โครม ๆ นี้แหละ ฆ่าตัวเองตายบ้าง ฆ่าคนอื่นตายบ้าง ฟันแทงกันตายบ้าง เกิดรบรากันนะ ติดรสทั้งนั้นนะ ไม่ติดรสก็ติดสัมผัส ไม่ติดสัมผัสก็ติดรูป ไม่ติดรูปก็ติดเสียง ไม่ติดเสียงก็ติดกลิ่น ไม่ติดกลิ่นก็ติดรส** นี่แหละติดเหล่านี้ทั้งนั้นที่ฆ่ากันตายร้ายนักทีเดียว ถ้าสำรวมไม่ได้ ร้ายนักทุกสิ่งทุกอย่างหละ เป็นภัยนักทีเดียว เหตุนี้ต้องตั้งอยู่ในความสำรวม แต่ว่าวิธีสำรวมบอกไว้แล้วนั้น ใจต้องหยุดอยู่กลางนั่นนะ หยุดนิ่งทีเดียว ต้องคอยระวัง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสใด ๆ หรือ ธัมมารมณ์ใด ๆ มันเล็ดลอดเข้าไปถึงที่ใจหยุดละก็ มีรสมีชาติ รู้จักทุกคนแล้วว่ารสชาติมันเป็นอย่างไร พอเวลามันเข้าไปเป็นอย่างไรล่ะ ไอ้รสชอบใจ รูปเป็นอย่างไรเล่า ก็เคยชอบใจรูปด้วยกันทุกคนนะ รสมันอย่างไงก็รู้จักกันทั้งนั้นแหละ นั่นแหละมันเข้าไปเสียดแทงใจ ไอ้เสียงที่ชอบใจละ ไอ้เสียงที่ชอบใจก็รู้จักรสกันทุกคนแล้ว ว่าเป็นรสมันเป็นอย่างไร รู้จักทั้งนั้นแหละ เคยชอบใจเสียง ชอบใจกลิ่นละ ก็รู้จักด้วยใจทั้งนั้น ใจรู้กันทั้งนั้นแหละ เรียนแล้วด้วยกันทั้งนั้นแหละ เรียนอยู่เสมอแหละกลิ่นรสนะ สัมผัสละ ก็รู้แล้วเหมือนกัน นี่รู้แล้วด้วยกันทั้งนั้น และถูกสัมผัสอยู่เสมอ นี่ธัมมารมณ์ที่เกิดกับใจก็นอนนิ่งอยู่ในมุ้ง คืนยังรุ่งไม่หลับไม่นอน ก็คิดถึงรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่ผ่านไปแล้วบ้าง ที่ในปัจจุบันบ้าง ที่จะมาข้างหน้า

บ้าง ไปนอนตรึกตรองอยู่นั่นนะ ความยินดีหละ **ไม่ให้ความยินดีเข้าไปประทุษร้าย ใจหยุดนิ่งเสีย ให้ใจหยุดเสีย หยุดนั้นแหละ ถูกต้องร่องรอยความประสงค์พระพุทธศาสนา** ที่ได้แนะนำไว้ในครั้งก่อน ๆ แล้วว่า **อิธ อริยสาวโก โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา** กระทำสละปล่อยอารมณ์ รูปารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ ธัมมารมณ์ ปล่อยหมดทีเดียว **ลภติ สมาธึ** ได้สมาธิแล้วใจหยุดนิ่ง นั่นแน่เราจะทำปล่อยอารมณ์เสีย **อิธ อริยสาวโก โวสฺสคฺคารมฺมณํ** อริยสาวกในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ กระทำปล่อยอารมณ์สละอารมณ์เสียได้แล้ว **ลภติ สมาธึ** จิตไม่เกี่ยวกับอารมณ์ ใจไม่เกี่ยวกับอารมณ์ หยุดนิ่งทีเดียว **ลภติ สมาธึ** ได้ซึ่งสมาธิ **ลภติ จิตฺตสฺเสกคฺคตํ** นิ่งหนักเข้า พอได้หนักเข้า แน่นหนาหนักเข้าทุกที ก็ได้เอกัคคตาจิต นี่ต้องสำรวมอย่างนี้นะ จึงจะถูกต้องความประสงค์ใจดำของพระพุทธศาสนา **สำรวมได้เช่นนี้จะเอาตัวรอดได้ เข้าถึงซึ่งสมาธิ** เมื่อเข้าถึงซึ่งสมาธิ **ปัญญาวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นลำดับไป ก็จะได้บรรลุมรรคผลสมมาดปรารถนา**

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาในสังวรคาถา ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต ทุกถ้วนหน้า บรรดามาสโมสรเพื่อทำสวนกิจในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๐. ติลักขณาทิคาถา

๑ สิงหาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ (๓ ครั้ง)

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน
อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ
เย จโข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ
กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโตติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้แสดงธรรมิกถาว่าด้วยเรื่อง**ลักขณคาถา** เครื่องหมายลักษณะของความจริง คือ**ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัว** ตามสภาพความเป็นจริงนี้ ที่นิยมใช้ในพระพุทธศาสนานัก เพราะแสดงความจริงทุกสิ่งทุกประการ ในลักษณะทั้งสามประการนี้**เป็นภูมิของวิปัสสนา** เป็นชั้นสูง เป็นธรรมอันสุขุมลุ่มลึกคัมภีรภาพ เหตุนั้น ที่จะแสดงวันนี้ เพราะว่าลักษณะธรรมชั้นสูงนี้ สมควรที่เป็นธรรมที่เป็นไปใน**ปัญญา** ไม่ใช่ทางศีล ไม่ใช่ทางสมาธิ เป็นทางปัญญาแท้ ๆ เหตุนี้แล จะแปลเนื้อความตามวาระพระบาลีที่ได้ยกไว้ในเบื้องต้นว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า สังขารทั้งปวง**ไม่เที่ยง**ดังนี้ เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญา ว่าธรรมทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้คือความหมดจดวิเศษ **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา**

ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ **อุปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน** บรรดามนุษย์ทั้งหลาย ชนเหล่าใดมีปกติไปสู่ฝั่งข้างโน้น ชนเหล่าใด **ปารคามิโน** มีปกติไปสู่ฝั่ง มีปกติถึงซึ่งฝั่ง ชนทั้งหลายเหล่านั้นมีประมาณน้อย **อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ** ส่วนชนเหล่าอื่นนอกนี้ ย่อมละชายฝั่งนั้นแล **เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน** ก็ชนทั้งหลายเหล่าใดแล ประพฤติตามธรรมในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวแล้วดี **เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ** ชนทั้งหลายเหล่านั้นย่อมถึงซึ่งฝั่ง คือพระนฤพาน ล่วงเสียซึ่งวัฏฏะเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ อันบุคคลข้ามได้ด้วยยากนัก **กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต** ผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญาละธรรมดำเสีย ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้นดังนี้ นี่เนื้อความของบาลี คลี่ความเป็นสยามได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไปว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ** สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ก็เมื่อบุคคลเห็นตามดังนี้ด้วยปัญญาของตนแล้ว ก็ย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี่เป็นหนทางหมดจดวิเศษของสัตว์ทั้งหลาย นี้เป็นทางหมดจดวิเศษ นี่หนทางนี้เราต้องการ ให้พินิจพิจารณาด้วยความรู้ความเข้าใจของตน นี่เป็นภูมิขั้นสูงนะ ไม่ใช่ภูมิขั้นต่ำ เห็นตามปัญญาว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เห็นอย่างไรสังขารน่ะ คือ **ปุญฺญาภิสังขาร** สังขารที่บุญตบแต่ง **อปุญฺญาภิสังขาร** สังขารที่บาปตกแต่ง **อเนญฺชาภิสังขาร** สังขารที่ไม่หวั่นไหว

ปุญฺญาภิสังขาร สังขารตบแต่งให้เกิดเป็นบุญขั้นมนุษย์นี่ ในชมพูทวีป แสนโกฏิจักรวาล อนันตจักรวาล มนุษย์มีมากน้อยเท่าไร อยู่ใน**ปุญฺญาภิสังขาร**ทั้งนั้น ส่วนทิพย์กายอุปปาติกะกำเนิดเกิดเป็นกายทิพย์ในชั้นจาตุมหาราช ดาวดึงสา ยามา ดุสิตา นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี ๖ ชั้นนี้ นี้เรียกว่า **ปุญฺญาภิสังขาร** สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นนี้เรียกว่าปุญญาภิ–สังขาร สังขารอันบุญตบแต่งทั้งนั้น รูปพรหมอีก ๑๖ ชั้น พรหฺมปาริสชฺชา พรหฺมปโรหิตา มหาพฺรหฺมา ปริตฺตาภา อปฺปมาณาภา อาภสฺสรา ปริตฺตสุภา อปฺปมาณสุภา สุภกิณฺหกา เวหปฺผลา อสญฺญีสตฺตา นี่ชั้นที่ ๑๑ เวหปฺผลา อสญฺญีสตฺตา อยู่ในชั้นพรหมที่ ๑๑ นี้ อวิหา อตปฺปา สุทสฺสา สุทสฺสี อกนิฏฺฐา นี้เรียกว่าชั้นสุธาวาส เป็นที่อยู่ของพระอริยบุคคลขั้นพระอนาคามิผลพระอนาคามิมรรคอยู่ในที่นี้ รูปพรหมทั้ง ๑๖ ชั้น นี้เป็น**ปุญฺญาภิสังขาร**ทั้งนั้น ส่วน**อเนญฺชาภิสังขาร** สังขารในอรูปพรหม อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ในอรูปพรหมทั้ง ๔ นี้ ก็จัดเป็น**ปุญญาภิ-สังขาร** อีกเหมือนกัน ไม่ใช่**อปุญญาภิสังขาร**

อปุญญาภิสังขารต่ำกว่ามนุษย์ลงไป เรียกว่า**อปุญญาภิสังขาร** เกิดเป็นเปรตบ้าง เป็นอสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดียรัจฉานบ้าง เป็นสัตว์นรก ๔๕๖ ขุม ลุ่ม ลึก ทุกข์ยาก ลำบากนัก ในอบายภูมิทั้ง ๔ นี้ เรียกว่า **อปุญญาภิสังขาร ฝ่ายสัตว์เดียรัจฉาน** ก็เห็นปรากฏว่าตัวใหญ่ตัวเล็กตัวน้อยน่าสมเพชเวทนา เปรต อสุรกาย เราไม่เห็นด้วยตา เป็นแต่เขาเขียนรูปไว้ให้ดู ถึงกระนั้นก็มีอยู่แท้ ๆ สัตว์นรกเราก็ไม่เห็น เขาเขียนรูปไว้ให้ดูทั้งนั้น แต่ว่าเขาเห็นแล้วเขาเขียนรูปให้ดู มีจริง ๆ ไม่ต้องไปสงสัย สัตว์นรก เปรต อสุรกายเหล่านี้ สัตว์เดียรัจฉานเห็นปรากฏชัด นี้ได้ชื่อว่า**อปุญญาภิสังขาร**

อเนญชาภิสังขาร สังขารที่ไม่หวั่นไหว ตั้งแต่อรูปสัตว์ อสัญญีสัตว์ ที่ชั่วคราวนะ ไม่หวั่นไหวชั่วคราวหนึ่ง นี้ตำรับตำราท่านยกเอาแค่นี้ แต่ว่า**อเนญชาภิสังขาร** สังขารที่ไม่หวั่นไหว สังขารที่ไม่หวั่นไหวควรจะจัดสังขารที่บุญตบแต่งไม่ได้ บาปตบแต่งไม่ได้ ควรจะเป็นอเนญชาภิสังขาร ส่วนโลกันต์นรกก็ไปหมกไหม้อยู่ในนั้น ไปทนทุกข์เวทนาอยู่ในโลกันต์นรก นั่นจะจัดเป็นอเนญชาภิสังขารได้ไหมละ ก็มันยังไปเกิดมาเกิดอยู่ ถ้านิพพานก็ได้ เป็น**อเนญชาภิสังขาร**ที่ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมทั้งสี่ ทั้งแปด ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมทั้งแปด นี้เป็น**อเนญชาภิสังขาร**ได้ **อเนญชาภิสังขาร**เหล่านั้น ก็มีหวั่นไหวอยู่ เคลื่อนไปมาอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ธาตุล้วน ธาตุล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องอะไร นั่นแน่ควรจะเป็น**อเนญชาภิสังขาร** ธรรมล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องด้วยสิ่งใด นั่นแน่ควรจะเป็น**อเนญชาภิ-สังขาร** แต่ว่าสังขารในที่นี้ ท่านประสงค์เอา อสัญญีสัตว์ อรูปสัตว์ เป็น**อเนญชาภิสังขาร**ให้รู้จักหลักอันนี้

สังขารเหล่านี้แหละ เป็น**อนิจฺจํ** ไม่เที่ยงทั้งนั้น แปรผันไปหมด ปรากฏว่าจะเป็นปุญญาภิสังขารก็ดี อปุญญาภิสังขารก็ดี อเนญชาภิสังขารก็ดี สังขารเหล่านี้ไม่เที่ยงทั้งนั้น ยักเยื้องแปรผันอยู่ปกติธรรมดา เหมือนมนุษย์ที่ยักเยื้องเป็นมนุษย์ สัตว์เดรัจฉานก็ยักเยื้อง ส่วนสัตว์เดรัจฉาน อสุรกายก็ยักเยื้องทั้งนั้น ที่เรียกว่าปุญญาภิสังขาร กายทิพย์ ทิพยกาย หรือพรหมกาย ส่วนอรูปพรหม กายเหล่านี้เป็นอเนญชาภิสังขาร และกายเหล่านี้ไม่เที่ยงมียักเยื้องแปรผันอยู่ ตามจริงเป็นอย่างนี้ ที่ไม่เที่ยงเป็นอย่างไร ก็มีเกิดขึ้น ท่ามกลางมีแก่แปรไป ในอวสานที่สุดแตกสลายไป ไม่ได้เหลือตนแต่สักคนเดียว เบื้องต้นมีเกิดขึ้น ท่ามกลางมีแก่แปรไป อวสานที่สุดมีสิ้นสลายหายไป เอาจริงเอาจังไม่ได้สักอย่างหนึ่ง ดังนี้เรียกว่าไม่เที่ยง นี่ในพระคาถาต้น เมื่อสิ่งที่ไม่เที่ยงที่เราเห็นเช่นนี้ เราจะเป็นอย่างไรบ้าง ใจคอก็สลด ใจไม่อยากจะได้ ไม่อยากจะเอื้อเฟื้อ ไม่อยากจะเกี่ยวข้อง เพราะมันไม่เที่ยงยักเยื้องแปรผันไปเช่นนี้ เกี่ยวข้องก็เสียเวลาเปล่า คล้าย ๆ กับหลอก ๆ ลวง ๆ เล่น ไม่จริงไม่จัง

อะไร เมื่อเป็นเช่นนี้ใจของเราก็ไม่เกี่ยวข้องในสังขารนั้น ๆ **ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร** ก็ไม่เกี่ยวเกาะ ไม่เกี่ยว ก็ใจมันก็ไม่ติดในสังขารเหล่านั้น **ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร** ไม่ติด ไม่เกาะไม่ติด เมื่อไม่ติดแล้วใจไม่เกาะอะไรเลย ใจมันก็ว่างจากสังขารเหล่านั้น ไม่เกี่ยวเกาะในสังขารเหล่านั้น ใจก็ว่าง ใจว่างนั้นแหละ เป็นหนทางหมดจด ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใด ใจที่ว่างนั้นแหละ เป็นหนทางหมดจด ว่างจากสังขารเหล่านั้น ไม่เกี่ยวเกาะด้วยสังขารเหล่านั้น ไม่ติดในสังขารเหล่านั้น เรียกว่าใจหมดจด เป็นหนทางบริสุทธิ์ นี่แหละทางบริสุทธิ์เป็นทางไปของพระอริยบุคคล ตั้งต้นแต่โสดา สกทาคา อนาคา อรหันต์ ไปทางนี้ ไปทางหมดจดนี้ ผู้ที่เป็น**วิปัสสนาคามินี** ย่อมเห็นแจ้งชัดเจนในสิ่งไม่เที่ยงทั้งหลายเหล่านั้น เป็น **วิปัสสนาคามินี**เห็นแจ้งชัดอยู่ว่าสังขารเหล่านี้ไม่เที่ยงจริง ๆ

เมื่อไม่เที่ยงแล้วเป็นอย่างไร

ในบาทที่สองรองรับลงไปว่า **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี่ทางหมดจดวิเศษอีกเหมือนกัน ย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ เห็นสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เป็นทุกข์จริง ๆ นะ ไม่เป็นสุขหรอก ถ้ามีความเกิดแล้วก็เป็นทุกข์ มีเกิดเป็นเบื้องต้น มีแก่แปรไปในท่ามกลาง มีตายไปเป็นอวสาน เมื่อเห็นเช่นนี้แล้ว สังขารทั้งหลายเหล่านั้นล้วนเป็นทุกข์ทั้งนั้น ไม่เป็นสุข สังขารดังกล่าวแล้วจะเป็น **ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร** สังขารที่เป็นไปในภพสาม กามภพ รูปภพ อรูปภพ หรือเป็นไปในวัฏฏะทั้งสาม กรรมวัฏ กิเลสวัฏ วิปากวัฏ ทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อเป็นสังขารแล้ว จะได้เป็นสุขเป็นอันไม่มี ย่อมเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ก็เทวดาเขาว่าเป็นสุขอย่างไรเล่า เป็นสุขหลอก ๆ ไม่ใช่สุขจริง ๆ สุขหลอกลวงเหมือนสุขมนุษย์อย่างนี้แหละ ยิ้มแย้มแจ่มใส หัวเราะร่าเริงบันเทิงใจ ประเดี๋ยวหน้าดำคร่ำเครียด เสียอกเสียใจกันวุ่นวายแล้ว แตกกายทำลายนี้แล้ว เจ็บปวดขึ้นแล้ว ตึงตังเกิดขึ้น รบทัพจับศึก ตายกันสิ้นแล้ว เป็นทุกข์กันจ้าละหวั่นแล้ว เหตุนี้ไม่เที่ยงอย่างนี้ ยักเยื้องแปรผันอยู่อย่างนี้ แล้วก็เป็นทุกข์จริง ๆ อยู่อย่างนี้ สิ่งไม่เที่ยงมีอยู่เท่าไรก็เป็นทุกข์อยู่เท่านั้น ไม่มีสุขเลย ก็เป็นเทวดาเขาว่าเป็นสุขนัก พรหมก็ว่าเป็นสุขนักอย่างไรเล่า ก็สุขชั่วคราว สุขประเดี๋ยว ๆ แล้วก็กลายไปเป็นทุกข์อีกต่อไป เมื่อเห็นจริงเช่นนี้ ไม่ติดไม่เกี่ยวด้วยสังขารเหล่านี้เสียได้ละก็ นั่นแหละเป็นหนทางหมดจดวิเศษ ไม่เอาใจไปเกี่ยวกับสังขารเหล่านี้ เป็นหนทางหมดจดวิเศษ นี้เป็นทางไปของพระพุทธเจ้า ของพระอรหันต์ ทางไปของพระอริยบุคคล ทางไปของพระโสดา

สกทาคา อนาคา นี่เป็นทางไปอย่างนี้ นี่ได้ชื่อว่าเป็นทางหมดจดวิเศษ เป็นทางไปของวิปัสสนาญาณิกด้วย ที่จะไปสู่โสดา สกทาคาเหล่านั้นได้ ต้องอาศัยรู้จริงเห็นจริงในสิ่งเหล่านั้น นี้เป็นพระคาถาที่สอง

คาถาที่สามตามลำดับไป ว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญา ว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์นี้ นี่เป็นทางหมดจดวิเศษ นี่ถึงจะจริง ละได้จริง เอาตรงนี้แหละว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว ธรรมทั้งหลายน่ะอยู่ที่ไหน **สังขารมีที่ไหน ธรรมมีที่นั่น สังขารอยู่ที่ไหน ธรรมอยู่ที่นั่น ปุญญาภิสังขาร** สังขารอันบุญตบแต่ง **อปุญญาภิสังขาร** สังขารอันบาปตบแต่ง **อเนญชาภิสังขาร** สังขารมีสิ่งที่มิใช่บุญมิใช่บาปตบแต่งตามหน้าที่กัน ดังนี้ธรรมทั้งหลายอยู่ในกายมนุษย์ด้วยกันทุกคน กายมนุษย์นี้ล้วนเป็นปุญญาภิสังขาร

จะกล่าวถึง**ธรรม**ทั้งหลายต่อไป คือ**เป็นดวงใส มนุษย์ได้มาด้วยความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ** ไม่มีร่องพิรุธเลย พอแตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์ ก็ติดดวงธรรมอันนั้นสำหรับให้เกิดเป็นมนุษย์ ได้ดวงธรรมดวงหนึ่งสำหรับเกิดเป็นมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ นี่เป็นกายมนุษย์มีธรรมดวงเท่านี้ กายมนุษย์ละเอียดก็มีธรรมอีกดวงหนึ่งเหมือนกัน จึงเป็นกายมนุษย์ละเอียด สองเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว กายทิพย์มีอีกดวงหนึ่งเหมือนกัน กลม สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว กายทิพย์ละเอียดมีอีกดวงหนึ่ง สี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน กายรูปพรหม ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน กายรูปพรหมละเอียด หกเท่าของฟองไข่แดงของไก่ใหญ่กลมรอบตัวเหมือนกัน ใสอยู่กลางกายนั้น ส่วนกายอรูปพรหม เจ็ดเท่าของฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน ส่วนกายอรูปพรหมละเอียด แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน **ดวงธรรมนั้นแหละ ไม่ใช่ตัว เป็นที่อยู่ของตัว เป็นที่อาศัยของตัว เป็นที่ทำตัวให้ปรากฏอยู่ กายมนุษย์นี่แหละเป็นตัว แต่ตัวสมมติทั้งนั้น**

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ล่ะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นก็ไม่ใช่ตัวเหมือนกัน แต่ว่าให้ตัวอาศัย ให้ตัวอาศัยคือ กายมนุษย์ละเอียดอาศัย กายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ใช่ตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ใช่ตัว ให้กายทิพย์อาศัย กายทิพย์ก็ไม่ใช่ตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็ไม่ใช่ตัว กายมนุษย์ ๆ หมดทั้งร่างกายประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้งห้า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่ไม่ใช่ตัวทั้งนั้น ส่วนธรรมที่ทำให้เป็นเบญจขันธ์ทั้งห้าคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ล้วนแต่เป็น **อนิจจัง ทุกขัง**

ทั้งนั้น ส่วนธรรมที่ทำให้เบญจขันธ์ทั้ง ๕ บังเกิดขึ้น หรืออาศัยอยู่ได้ มันก็ไม่ใช่ตัวธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ก็ไม่ใช่ตัว ขันธ์ทั้งห้าของกายมนุษย์ละเอียด ก็เป็น **อนิจจัง ทุกขัง** แบบเดียวกัน แล้วก็ไม่ใช่ตัว เป็น **อนัตตา** ส่วนกายทิพย์ก็ประกอบด้วยเบญจขันธ์ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็ไม่ใช่ตัวเหมือนกัน แต่ว่ากายมนุษย์ที่เป็นตัว ก็ตัวโดยสมมติ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เรียกว่าไม่ใช่ตัวนั่น ไม่ใช่ตัวแท้ ๆ เป็นที่อาศัยของตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายมนุษย์ละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ก็ไม่ใช่ตัว ส่วนเบญจขันธ์ทั้งห้าของกายมนุษย์ละเอียด ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง ส่วนธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวซึ่งเป็นกายทิพย์ กายทิพย์ก็ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็น อนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัว คือกายทิพย์ละเอียด กายทิพย์ละเอียดก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือ กาย–รูปพรหม รูปพรหมหมดทั้งร่างกายประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญา ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัว คือกายรูปพรหมละเอียด กายรูปพรหมละเอียด ก็ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัว คือกายอรูปพรหม กายอรูปพรหมก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง ประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวเหมือนกัน ไม่เที่ยง เป็นทุกข์

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมเล่า ก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายอรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมละเอียดก็ประกอบด้วยขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัว ตัวเหล่านี้โดยสมมติทั้งนั้น ไม่ใช่วิมุตติ

สูงขึ้นไปกว่านี้ เข้าถึง **กายธรรม** กายธรรมคราวนี้เป็นตัวหละ กายธรรมเป็นตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม **กายธรรมนั่นแหละเป็นตัว กายธรรมนั่นแหละเป็น**

นิจจัง สุขัง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็เป็นอัตตา ส่วน **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายแปดกายเบื้องต้นก็เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัว จะเป็นอัตตายังไม่ได้ เพราะยังเป็นสมมติอยู่** กายธรรมของธรรมกายละเอียด ที่อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอยู่นั่น เรียกว่ากายธรรมละเอียด กายธรรมละเอียดนั่น แต่ว่า ตั้งแต่กายธรรมไปสิบกาย กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา โสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด กายอนาคา กายอนาคาละเอียด เหล่านี้ยกเป็นตัวทั้งนั้น ควรยกเป็นนิจจัง สุขัง ทั้งนั้น ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเล่า หมดทั้งก้อนนั่นแหละเป็นอัตตา เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา ส่วน **กายพระอรหัต** ถ้าถึงพระอรหัตละก็เป็น **นิจจัง สุขัง อัตตาแท้ ๆ** กายธรรมก็มีขันธ์เหมือนกัน แต่เป็น **ธรรมขันธ์** ท่านไม่เรียกเบญจขันธ์ เป็นธรรมขันธ์เสีย มีธาตุเหมือนกัน เป็นวิราคธาตุ เป็นวิราคธรรม เป็นธรรมไปทั้งก้อน เพราะฉะนั้นกายธรรมพระอรหัตเป็นนิจจัง สุขัง อัตตาหมดทั้งก้อน **กายพระอรหัตละเอียดก็เป็น นิจจัง สุขัง อัตตา หมดทั้งก้อน**

เมื่อรู้จักดังนี้แล้ว ก็นี่แหละถ้าจะไปนิพพานไปได้ทางนี้ ทางอื่นไปไม่ได้ ที่พระองค์ทรงรับสั่งไว้ **อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา** ตนเป็นที่พึ่งของตน **อตฺตทีปา** ตนเป็นที่เกาะตน เป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ **ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา นาญฺญสฺสรณา** ธรรมเป็นเกาะ เป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ตนนั่นแหละเป็นเกาะ ตนนั่นแหละเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ธรรมนั่นแหละเป็นเกาะ ธรรมนั่นแหละเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่

เมื่อไปถึง เมื่อมาถึงกายมนุษย์เข้า ก็มีตนมีธรรม ตนก็คือกายมนุษย์ นี่ **ตนโดยสมมติ** ธรรมก็คือดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น พอถึงกายมนุษย์ละเอียด มีตนมีธรรมอย่างนั้นอีก ตนก็คือกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ธรรมก็คือดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ส่วนกายทิพย์ก็แบบเดียวกัน กายทิพย์ละเอียดก็แบบเดียวกัน กายรูปพรหมก็แบบเดียวกัน กายรูปพรหมละเอียดก็แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมก็แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมละเอียดก็แบบเดียวกัน กายทั้งแปดกาย มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน

ถึงพระธรรมกายทั้งสิบกาย ธรรมกายโคตรภู ธรรมกายนั่นแหละเป็นตนหละ เป็นตนโดยวิมุตติด้วย ไม่ใช่สมมติด้วย กายธรรมนั่นเป็นตนหละ ดวงธรรมที่เป็นธรรมกายกลมรอบตัว โตเท่าหน้าตักของธรรมกาย นั่นก็เป็นธรรมหละ กายธรรมละเอียดก็มีตนเหมือนกัน กายธรรมโสดาละเอียด ก็มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน กายธรรมสกทาคาละเอียด ก็มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน กายธรรมพระอนาคาละเอียด ก็มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน กายธรรมพระอรหัตละเอียด ก็มีตนมีธรรมเป็นแบบเดียวกัน แบบเดียวกันแท้ ๆ สิ่งอื่นไม่ใช่ **จะไปพึ่งสิ่งอื่นนอกจากตนที่ทำให้เป็นตนนี้ไม่ได้**

แต่ว่า**กายทั้งแปดกายอยู่ในภพนั้น ตน** ก็เป็นโดย**สมมติ ธรรม**ก็เป็นโดย**สมมติ** เหมือนกัน ไม่ใช่วิมุตติทั้งนั้น **ส่วนตนและธรรมที่เป็นธรรมกาย** โสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด สกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด อนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด **นี่แหละเป็นพวกวิมุตติทั้งนั้น แต่ไม่ใช่วิมุตติขาดเด็ดลงไป วิมุตติขาดเด็ดก็ได้แก่พระอรหัต** ตนก็เป็นวิมุตติขาดเด็ดทีเดียว ส่วนธรรมก็วิมุตติขาดเด็ดทีเดียว หมดจากสังโยชน์เบื้องต่ำเบื้องสูงหมด หลุดไปหมดทีเดียว นี่ได้ชื่อว่าเป็นตน เป็น **นิจจัง สุขัง อัตตา** เข้าถึงพระอรหัตทีเดียว นี่แหละแน่แท้ไม่ต้องสงสัย เมื่อเข้าใจดังนี้ ท่านจึงได้เชิดชี้ตำรับตำราวางลงไว้ว่า **อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน** ในบรรดามนุษย์ทั้งหลาย ชนเหล่าใดมีปกติไปถึงฝั่งคือพระนิพพาน ชนเหล่านั้นมีประมาณน้อย ไม่ใช่ไปง่าย ๆ ถึงพระอรหัตแล้วจึงไปได้ ถึงธรรมกายแล้วไปได้ **ถึงพระอรหัตไปเลยไม่กลับ ถ้าถึงธรรมกายไปแล้วกลับ** เหมือนวัดปากน้ำมีธรรมกายกันตั้งร้อยห้าสิบกว่า ไปนิพพานได้ทั้งนั้น ไปแล้วกลับ ไปแล้วกลับมา มีน้อยนักที่มีปกติไปสู่นิพพาน มีน้อยนัก **เย ชนา ปารคามิโน อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ อถายํ อิตรา ปชา** ส่วนชนนอกนี้ ย่อมเลาะชายฝั่งแน่แล คืออยู่ฝั่งข้างภพนี้ ไม่ไปนิพพาน งุ่มง่ามอยู่ในฝั่งข้างนี้ ภิกษุสามเณรตั้งใจจะไปนิพพานกัน แต่ก็เลาะอยู่ชายฝั่งนั่นเอง ไปไม่ได้กัน **ไม่ถึงธรรมกายไปไม่ได้ ถึงธรรมกายแล้วก็ไปนิพพานได้** ไปไม่ได้แหละเรียกว่าเลาะชายฝั่ง **เย จ โย สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน** ก็ส่วนชนทั้งหลายเหล่าใด มีปกติประพฤติตามธรรม ในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้ว ตามหลักของทางมรรคผลไป อย่าให้เคลื่อนจากทางมรรคผลนั้น ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามธรรม ในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้ว เป็นทางมรรคผล ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นี่ให้ไปทางนี้ ทางอื่นไม่มี มีทางเดียวเท่านี้ เป็นเอกายนมรรค **เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ** ใครปฏิบัติถูกต้องร่องรอยเช่นนั้น ย่อมถึงซึ่งฝั่งคือ พระนิพพานแท้ ๆ **มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ** ล่วงเสียซึ่งวัฏฏะอันเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ อันบุคคลข้ามได้ยากนัก ล่วงวัฏฏะนั้น กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ เป็นที่ตั้งของมัจจุ เพราะวัฏฏะเป็นที่ตั้งของมัจจุ ต้องตายอยู่ร่ำไป ต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายเรื่อย เมื่อเป็นเช่นนี้ ที่จะพ้นไปจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้ได้ยากนัก ไม่ใช่เป็นของได้ง่าย หลักเป็นดังนี้ เมื่อรู้จักหลักอันนี้ละก็ควรแน่ในใจของตัวเสียว่า วัฏฏ์เป็นที่ตั้งของมัจจุนี้ มันเป็นตัวกิเลสแท้ ๆ ถ้าเราไม่พ้นกิเลสตราบใดละก็ เราต้องเวียนว่ายตายเกิดในกามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่จบไม่แล้วหละ **ต้องเข้าถึงธรรมกายให้ได้ ไปดูนิพพานให้ได้** ถ้าไปดูนิพพานเห็นได้แล้วละก็ จะชอบใจสักเพียงไหน ไปดูทีนิพพานเป็นอย่างนี้ กามภพเป็นอย่างนี้ กามภพนั่นไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ ยังมีอบายภูมิทั้งสี่ ถ้าประพฤติผิดความ

ดีคราวใดละก็เป็นเปรตบ้าง เป็นอสูรกายบ้าง เป็นสัตว์เดียรัจฉานบ้าง เป็นสัตว์นรกบ้าง ต้องตกลงไปโน้น นั่นเพราะเหตุอะไร เพราะกิเลสมันบังคับให้เป็นไป ต้องรับทุกข์ลำบากอย่างนั้น เมื่อรู้จักเช่นนั้นแล้ว ตั้งใจเสียให้แน่แน่ว ว่าเราจะดำเนินตามร่องรอยของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไปสู่มรรคผลนิพพานดีกว่า เป็นสุขพิเศษไพศาลนัก อื่นไม่มียิ่งกว่านิพพานเป็นไม่มี **เมื่อรู้จักเช่นนี้ ให้ตั้งใจหมายมั่น ให้เราเห็นว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว** หลีกจากสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายที่เป็นทุกข์ หลีกจากสังขารเหล่านั้นไปเสีย ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว หลีกจากธรรมที่ไม่ใช่ตัวไปเสีย **เข้าถึงตัวให้ได้ เข้าถึงธรรมกายให้ได้ ธรรมกายเป็นตัว ธรรมกายเที่ยง** อื่นจากธรรมกายนั้นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่กายในภพ ส่วนธรรมกายนั้น เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา นี่เป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทั้งนั้น แต่ว่า**จะไปทางธรรมกายต้องใจหยุด** หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่นั้นแหละ หยุดหนักเข้า เข้ากลางของหยุดนั่นไป ก็จะเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด เห็นกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด รูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด --- ไปทีเดียว นี่ไปทางนี้ ไปทางอื่นไม่ได้ ผิดทั้งนั้น ให้รู้จักหลักอันนี้ ตั้งใจให้มั่น มาประสบพบพุทธศาสนา เราจะต้องดำเนินให้ถูกร่องรอยของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ให้ได้ จะได้ไปนิพพาน ในอัตภาพที่เป็นมนุษย์นี้ จะประสบความสุขสมมาดปรารถนา ที่ชี้แจงแสดงมา ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสร ณ สถานที่นี้ทุกทั่วหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

๔๑. ติลักขณาทิคาถา (ต่อ)

๗ สิงหาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต
โอกา อโนกมาคมฺม วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ
ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน
ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต
เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ
อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา
ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจะได้แสดงใน**ปกิณกเทศนา**ตามลำดับ ในสัปดาห์ก่อนมาที่แสดงไปแล้ว วันนี้จะเริ่มต้นในบัณฑิตชนละธรรมดำเสีย ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น อนุสนธิต่อสัปดาห์ก่อนมา เมื่อละธรรมดำเสียแล้วจะยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น ธรรมขาวเป็นธรรมสำคัญ ธรรมดำเป็นธรรมฝ่ายของพญามารแท้ ๆ ไม่ใช่ของพระ ของพระเป็นฝ่ายธรรมขาวแท้ ๆ ไม่ใช่ธรรมดำ ตรงกันข้ามดังนี้ แต่ว่าผู้ประพฤติปฏิบัติในพระธรรมวินัยของพระศาสดา ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ไม่รู้จักชัดว่าปฏิบัติดังนี้เป็นธรรมดำ ปฏิบัติดังนี้เป็นธรรมขาว ไม่รู้ชัด จะรู้จักชัด ต้องขัดกาย วาจา ใจ ออกไปเป็นขั้น ๆ ทุจริตกาย วาจา จิต นั่นเป็นธรรมดำ สุจริตด้วยกาย วาจา จิต นั่นเป็นธรรมขาว ทำใจให้ผ่องใสนั่นเป็นธรรมขาว ถ้าใจมืดมัวขุ่นหมองนั่นเป็นธรรมดำ นี่เป็นธรรมดำธรรมขาวมีลักษณะอย่างนี้ ชั่วเป็นฝ่ายดำทั้งนั้น ดีเป็นฝ่ายขาว

ทีนี้ฝ่าย**ธรรมดำ ใจมนุษย์มี อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ** นี่ฝ่ายธรรมดำ กายมนุษย์ ตลอดกายมนุษย์ละเอียด **กายทิพย์ มีธรรมดำ โลภะ โทสะ โมหะ** ตลอดกายทิพย์ละเอียดนี่เป็นฝ่ายธรรมดำ **กายรูปพรหม**ทั้งหยาบทั้งละเอียดมี **ราคะ โทสะ โมหะ** นี้เป็นฝ่ายธรรมดำ ตลอดจนรูปพรหมละเอียด **กายอรูปพรหมมีกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย**

ทั้งหยาบทั้งละเอียด นี้เป็นฝ่ายธรรมดำ ฝ่ายธรรมขาว **ให้ทาน เมตตา สัมมาทิฏฐิ นี่กายมนุษย์**ทั้งหยาบทั้งละเอียด **กายทิพย์ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง** ไม่โลภตั้งอยู่ในความให้ ไม่โลภอยากได้ของเขา ให้ของตนแก่เขา ไม่โกรธตั้งอยู่ในเมตตา ไม่หลงตั้งอยู่ในความเห็นชอบ นี่เป็นฝ่ายธรรมขาว ไม่กำหนัด ไม่ขัดเคือง ไม่หลงงมงาย ไม่กำหนัดคือคลายกำหนัดเสียแล้ว ไม่มีกำหนัด ไม่ขัดเคืองมีความเมตตา เป็นปุเรจาริก ไม่หลง รู้แจ้งเห็นจริงดังนี้ นี้เป็นธรรมฝ่ายขาว **กายรูปพรหม ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา** นี้เป็นธรรมฝ่ายขาว ไม่ใช่ฝ่ายดำ ให้รู้จักคลองธรรมดังนี้ นี่คลองธรรมดังนี้นัยหนึ่ง

อีกนัยหนึ่ง คลองธรรมที่เป็นธรรมดำธรรมขาวน่ะ นี่ลึกซึ้งสว่างไสว ปฏิบัติลงไปแล้ว เห็นดวงใสดุจกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า **เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เห็นดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** เห็นกายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์ละเอียดก็สว่างไสว เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นกายทิพย์ กายทิพย์ก็สว่างไสว เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นชัดทีเดียว เห็นชัดดังนั้น นี้เป็นธรรมขาว ถ้าเห็นกายทิพย์ละเอียด กายทิพย์ละเอียดก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายรูปพรหม กายรูปพรหมก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด กายรูปพรหมละเอียดก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายอรูปพรหม ๆ ก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายอรูปพรหมละอียด ๆ ก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายธรรม ๆ ก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายธรรมละเอียด กายธรรมโสดา กายธรรมโสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด **กายธรรมอนาคา กายธรรมอนาคาละเอียด กายธรรมพระอรหัต กายธรรมพระอรหัตละเอียด** เป็นลำดับขึ้นไปดังนี้ นี่เรียกว่าซีกธรรมขาว ไม่ใช่ซีกธรรมดำ ถ้าไม่เห็นดังนี้ อยู่ในซีกธรรมดำ เป็นธรรมของพญามาร เป็นบ่าวของพญามารไป เป็นทาสของพญามารไป เขาบังคับใช้สอยเหมือนเด็ก ๆ เล็ก ๆ เหมือนทาสกรรมกรไปอยู่ในกำมือของมาร นี้ให้รู้จักหลักฐานธรรมดำธรรมขาวดังนี้

เมื่อรู้จักธรรมดำธรรมขาวดังนี้แล้ว ก็คอยฟังต่อไป จึงจะเข้าใจในเรื่องธรรมดำธรรมขาว **โอกา อโนกมาคมฺม** เมื่อมีธรรมขาวเช่นนั้นแล้ว อาศัยนิพพาน ไม่มีอาลัย จากอาลัย **โอกา** เขาแปลว่า จากอาลัย **อโนกมาคมฺม อาคมฺม** เขาแปลว่าอาศัย **อโนก**ตัวนั้นเขาแปลว่า ไม่มีอาลัย อาศัยนิพพานไม่มีอาลัย จากอาลัย นิพพานเป็นตัวยืนนะ อาศัยนิพพานไม่มีอาลัย จากอาลัย **วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ** ยินดีได้ด้วยยาก ในพระนิพพานอันสงัดใด นิพพานสงัดนัก ยินดีได้ด้วยยากในพระนิพพานอันสงัดใด เข้าถึงพระนิพพานแล้วสงัดนักหละ เงียบ

ทีเดียว **ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน** ละกามทั้งหลายเสียไม่มีกังวลอะไร ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพานนั้น นี้มุ่งถึงพระนิพพานเทียว ไม่เกี่ยวข้องด้วยกาม ละกามเทียว ละกามทั้งหลายเสีย ไม่มีความกังวลอะไร ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพานนั้น **ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต** บัณฑิตผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญา ละกิเลสทั้งหลายเสียแล้ว บัณฑิตคือดำเนินด้วยคติของปัญญา ชำระตนให้ผ่องแผ้วแล้ว จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลาย ผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญา ละกิเลส ชำระตนให้ผ่องแผ้วแล้ว จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลาย **เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ** จิตอันบัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด อบรมดีแล้ว ในองค์เป็นเหตุตรัสรู้ทั้งหลาย จิตอันบัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด อบรมดีแล้วในองค์เป็นเหตุเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย **อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา** บัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด ไม่ถือมั่น ยินดีแล้วในการสละการถือมั่น **ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตา** บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้ไม่มีอาสวะ มีความโพลง ดับสนิทในโลกด้วยประการดังนี้ **บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้ไม่มีอาสวะ มีความโพลง ดับสนิทในโลกด้วยประการดังนี้** นี่เนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาพอได้ความเท่านี้

ต่อจากนี้จะได้อรรถาธิบายขยายเนื้อความเป็นลำดับไป นี้เป็นธรรมลึกซึ้งนักนะ ยากที่เราจะสดับยิ่ง เทศน์ก็ยากที่จะเทศน์จริง สดับก็ยากที่จะสดับจริง เพราะเป็นธรรมลึกซึ้ง พูดถึงนิพพานไม่ใช่พูดถึงสิ่งอื่น ๆ ต้องรู้จัก**อายตนะ**เสียก่อน จึงจะฟังธรรมเรื่องนี้ออก ที่เขาเรียกว่า**โลกายตนะ**มันดึงดูด **นิพพานายตนะ**ก็ดึงดูดเหมือนกัน **โลกายตนะ**หรือ**โลก**มันดึงดูด รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูปที่ชอบใจมันก็ดึงดูดมา ให้ไปติดกับมัน หรือเอาไปติดกับตา หรือเอาไปติดกับรูป เสียงที่ชอบใจมันก็ดึงดูดหู หรือหูดึงดูดเสียงเอามา กลิ่นที่ชอบใจก็ดึงดูดจมูก หรือจมูกก็ดึงดูดกลิ่นเอามา รสที่ชอบใจมันก็ดึงดูดลิ้น หรือลิ้นก็ดึงดูดมันมา สัมผัสที่ชอบใจ มันก็ดึงดูดกาย หรือกายไปดึงดูดเอามันมา มันดึงดูดอย่างนี้ มนายตนะ ส่วนใจ ธรรมารมณ์ที่ชอบใจ มันก็ดึงดูดใจหรือใจก็ไปดึงดูดเอามันมา นี้มันดึงดูดกันอย่างนี้ ดึงดูดแน่นทีเดียว หลุดไม่ได้ทีเดียว ไม่ว่าแก่เฒ่าชรา หญิง ชาย ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ชนิดใดละ ถูกอายตนะของโลกดึงดูดเข้าอย่างนี้ก็อยู่หมัด ไปไหนไม่ไหวหละ อยู่หมัดทีเดียว อายตนะโลกมันดึงดูดอย่างนี้ ไม่ใช่ดึงดูดพอดีพอร้าย อายตนะดึงดูดเหล่านี้ผิวเผินนะ ดึงดูดลงไปกว่านี้อีก อายตนะของโลก

ถ้าว่าสัตว์ในโลก มีธรรมดำล้วน ไม่ได้มีธรรมขาวเข้าไปเจือปนเลย เท่าปลายผมปลายขน ดำล้วนทีเดียว แตกกายทำลายขันธ์ โน่น **อายตนะโลกันต์**ดึงดูด ต่ำกว่าภพสามลง

ไปนี้ เท่าภพสาม ส่วนโลกันต์เท่ากับภพสามนี้ แต่ต่ำกว่าภพสามลงไปอีก ๓ เท่าภพสามนี้ นั่นมันอายตนะโลกันต์ดึงดูด ดึงดูดโน่นไปอื่นไม่ได้ อายตนะโลกันต์มีกำลังกว่า พอถูกกระแสถูกสายเข้าแล้ว- จะเยื้องยักไปทางอื่นไม่ได้ อายตนะของโลกันต์ก็ดึงดูดทีเดียว ไปติดอยู่ในโลกันต์โน่น กว่าจะครบกำหนดออกน่ะมันไม่มีเวลา เวลาน่ะนานนัก ไม่ต้องนับเวลากันหละเข้าถึงโลกันต์แล้ว กว่าจะได้ออก **อจินฺเตยฺโย** ไม่ควรคิด ไม่มีกำหนดกัน นั่นแน่นดึงดูดติดขนาดนั้น นั่นอายตนะโลกันต์หนา

อายตนะอเวจี ถ้าจะไปตกนรกอเวจี ก็ฆ่าพระพุทธเจ้า ฆ่าพระอรหันต์ ฆ่าพระพุทธเจ้าหรือฆ่าพระอรหันต์ ทำลายโลหิตพระพุทธเจ้าให้ห้อขึ้น ยุยงให้สงฆ์แตกจากกัน เหล่านี้ ปิตุฆาต มาตุฆาต ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา เหล่านี้ แตกกายทำลายขันธ์ ต้องไปตกอเวจีอ้ายนี้อยู่ในภพ ขอบภพข้างล่างขอบภพข้างล่างพอดี อเวจี สี่เหลี่ยม เหล็กรอบตัวสี่ด้าน สี่เหลี่ยมทีเดียว ไปอยู่ในห้องขังนั้น ในห้องขังอเวจีนั้น แดงก่ำเหมือนกับเหล็กแดงทั้งวันทั้งคืน อะไรไม่ต่างกันหละ **ตัวเทวทัตแดงเป็นเหล็กแดงทีเดียว ไหม้เป็นเหล็กแดงทีเดียว แต่ไม่ตาย กรรมบังคับให้ทนอยู่ได้** นั่นไปตกอเวจีหละ ทำถึงขนาดนั้น **อนันตริยกรรม**เข้า พอแตกกายทำลายขันธ์กุศลอื่นไม่มีกำลัง สู้อเวจีไม่ได้ อเวจีดึงดูดวูบทีเดียว สู่โยคเผด็จของตน ไปเกิดในอเวจีโน่น หย่อนขึ้นมากว่านั้น ไม่ถึงกับฆ่ามารดา บิดา ทำลายโลหิตพระพุทธ-เจ้า ไม่ถึงยุยงพระสงฆ์ ทำลายพระสงฆ์ ยุยงให้สงฆ์แตกจากกัน ปิตุฆาต มาตุฆาต อรหันต-ฆาต ฆ่าพระอรหันต์ ยังสงฆ์ให้แตกจากกันเหล่านี้ ไม่ถึงขนาดนั้น หย่อนกว่านั้นลงมาเพียงแต่ว่าเกือบ ๆ จะฆ่ากันแหละ แต่ว่าไม่ถึงกับฆ่า ไม่ถึงตาย เมื่อแตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์โลก ไปอยู่**มหาตาปนรก**โน้น มหาตาปนรกโน่น มหาตาปน่ะ ร้อนเหลือร้อน แต่ว่าหย่อนกว่าอเวจีหน่อยขึ้นมา ถ้าว่าไม่ถึงขนาดนั้นทำชั่วไม่ถึงขนาดนั้น หย่อนกว่ามหา-ตาปนรก ก็ไปอยู่**ตาปนรก** นั่นก็ร้อนพอร้อน แต่ว่าร้อนหย่อนกว่านั้นขึ้นมาหน่อย หย่อนกว่านั้นขึ้นมายิ่งกว่าเรื่อยขึ้นไป ถ้าว่าทำหย่อนขึ้นไปกว่านั้น ความชั่วหย่อนขึ้นไปกว่านั้น เข้าไปอยู่ใน **มหาโรรุวนรก** ร้องไห้ร้องครางกันเถอะ ไม่มีเวลาหยุดกันหละ มหาร้องไห้ทีเดียว ถ้าหย่อนกว่านั้นขึ้นมา อยู่ใน **โรรุวนรก** ก็ร้องไห้ไปเถอะ ไม่มีหยุดเหมือนกัน แต่ว่าถ้าหย่อนกว่า ถ้าไม่ถึงขนาดโรรุวนรก หย่อนกว่านั้นขึ้นมา ก็ไปอยู่**สังฆาฏนรก** ถ้าหย่อนกว่านั้นขึ้นมาอีก ก็ไป**กาฬสุตตนรก** หย่อนกว่านั้นขึ้นมาอีก ก็ไป **สัญชีวนรก** รวม ๘ ขุม นี่นรกขุมใหญ่หรือ **มหานรก**

ถ้าหย่อนกว่านั้นขึ้นมา ก็ไปอยู่ในบริวารนรก เรียกว่า **อุสสทนรก** อยู่รอบมหานรก

ทั้ง ๔ ด้าน ๆ ละ ๔ ขุม แต่ละมหานรก จึงมีนรกบริวาร หรืออุสสทนรก ๑๖ ขุม มหานรก ๘ ขุม ก็มีนรกบริวารรวม ๑๒๘ ขุม

หย่อนกว่านั้นขึ้นมาอีก ก็ไปอยู่ในบริวารนรก ซึ่งอยู่รอบนอกของมหานรกออกมาอีก ทั้ง ๔ ด้าน เรียกว่า **ยมโลกนรก** แต่ละด้านของมหานรก ก็จะมียมโลกนรกด้านละ ๑๐ ขุม นรกบริวารรอบนอกของมหานรกทั้ง ๘ ขุม จึงมี ๓๒๐ ขุม

มหานรก ๘ ขุม กับนรกบริวารรอบในคือ**อุสสทนรก**อีก ๑๒๘ ขุม และนรกบริวารรอบนอก คือ**ยมโลกนรก**อีก ๓๒๐ ขุม รวมเป็น ๔๕๖ ขุม นี่อายตนนรกดึงดูดอย่างนี้

ไม่ถึงขนาดนั้น ความชั่วด้วยกาย ชั่วด้วยวาจา ชั่วด้วยใจ ความชั่วด้วยกายวาจาไม่ถึงนรก แตกกายทำลายขันธ์ ไปเกิดเป็น**สัตว์เดรัจฉาน ที่เราเห็นตัวปรากฏอยู่นี่ นั่นมนุษย์แท้ ๆ มนุษย์ทั้งนั้น อ้ายสัตว์เดรัจฉานน่ะ ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานเสีย อ้ายตัวข้างในเป็นมนุษย์ทั้งนั้นแหละ อ้ายกายละเอียดข้างใน แต่ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน น่าเกลียดน่าชังจริง นั่นเพราะทำชั่วของตัวไปเกิด มันดึงดูด อายตนะของสัตว์เดรัจฉานดึงดูด** ดึงดูดอย่างไรล่ะ อ้าวก็ดึงดูดเข้าไปเกิดในท้องสุนัขน่ะซี ท้องหมูบ้าง ท้องสุนัขบ้าง ตามยถากรรมของมันซี ท้องเป็ด ท้องไก่โน้น ดึงดูดเข้าไปอย่างนี้แหละ ดึงดูดเข้าไปได้แรงนักทีเดียว ความดึงดูดนั่น ให้รู้จักอายตนะดึงดูดอย่างนี้ อ้ายที่มันดึงดูดในพวกเหล่านี้

ถ้าว่าหย่อนขึ้นมากว่านี้ ไปเกิดเป็น**เปรต** ไฟไหม้ติดตามตัวไป **อสุรกาย**หย่อนกว่านั้นขึ้นมา นี่พวกอบายภูมิทั้งนั้น นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ๔ อย่างนี่ อบายภูมิทั้งนั้น

แต่นี้ชั่วไม่ได้ทำ ทำแต่ดี ทำแต่ดีก็อายตนะฝ่ายดีดึงดูด บริสุทธิ์ด้วยกาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ด้วยใจ ไม่มีร่องเสียเลย อายตนะอื่นดึงดูดไม่ได้ **อายตนะมนุษย์**ดึงดูด ดึงดูดอย่างไรล่ะ เกิดเป็นมนุษย์กันถมไปนี่อย่างไรล่ะ เห็นโด่ ๆ มันดึงดูดเข้าไปติดอยู่ในขั้วมดลูกมนุษย์นั่นแหละ มันดึงดูดอย่างนั้นแหละ นี่อายตนะมนุษย์ดึงดูดเข้ามาติดอยู่ในขั้วมดลูกของมนุษย์ นี่เพราะทำความบริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ ถ้าว่าบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น **อายตนะทิพย์**ดึงดูด ติดอยู่ในกำเนิดทิพย์เป็นกายทิพย์ เป็นกายทิพย์เป็นลำดับขึ้นไป จาตุมหาราช ดาวดึงสา ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี อายตนะดึงดูดทั้งนั้น นี่ในกามภพ ๑๑ ชั้น คืออบายภูมิ ๔ สวรรค์ ๖ เป็น ๑๐ มนุษย์อีก ๑ รวมเป็น ๑๑ ใน ๑๑ ชั้นนี่เรียกว่ากามภพทั้งนั้น

ถ้าว่าจะไปในรูปภพ จะไปเกิดในรูปภพ อายตนะของรูปภพดึงดูด เพราะได้ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน แล้วฌานนั้นไม่เสื่อม เห็นเป็นดวงใสวัดเส้นผ่า

ศูนย์กลาง ๒ วา หนาคืบหนึ่ง กลมเป็นวงเวียน กลมเป็นกงเกวียน กลมเป็นวงเวียนทีเดียว รอบตัวหนาคืบหนึ่ง กลมข้างนอก แต่ว่าไม่กลมรอบตัว กลมเป็นวงเวียน เป็นกงจักรทีเดียว เป็นวงเวียนทีเดียว เป็นแผ่นกระจกชัด ๆ หนาคืบหนึ่งวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ วา กลมนั่นปฐมฌาน ติดอยู่กลางกายมนุษย์ มีทุติยฌานอยู่ในกลางดวงปฐมฌาน มีตติยฌานอยู่ในกลางดวงทุติยฌาน มีจตุตถฌานอยู่ในกลางดวงตติยฌาน เป็นลำดับขึ้นไป ฌานเหล่านี้เมื่อไม่เสื่อม แล้วแตกกายทำลายขันธ์ อายตนะของรูปพรหมก็ดึงดูดเป็นชั้น ๆ ไป พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา นี่**ปฐมฌาน**ดึงดูด ปริตตาภา อัปปมาณาภา อาภัสสรา นี่**ทุติยฌาน**ดึงดูด ปริตตสุภา อัปปามาณสุภา สุภกิณหา นี่**ตติยฌาน**ดึงดูด เวหัปผลา อสัญญสัตตา นี่**จตุตถฌาน**ดึงดูดไปติดอยู่ในรูปพรหม อายตนะรูปพรหมดึงดูดไปทางอื่นไม่ได้ อายตนะเหล่านี้ไม่ยอมเด็ดขาด มีกำลังกว่า

ถ้าว่าสูงขึ้นไปกว่านี้ **อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ** นี่อายตนะของอรูปพรหม ได้อรูปฌาน ดวงโตเท่ากัน แต่ว่าอากาสาณัญจายตนะก็กลมขนาดเดียวกัน วิญญาณัญจายตนะก็กลมขนาดเดียวกัน แต่ว่าละเอียดกว่า อากิญจัญญายตนะก็กลมขนาดเดียวกัน เนวสัญญานาสัญญายตนะก็กลมขนาดเดียวกัน แต่ว่าไม่กลมรอบตัวนะ กลม ๆ อย่างเดียวกับรูปฌาน นี่เมื่อได้อรูปฌานไม่เสื่อมแตกกายทำลายขันธ์ อรูปพรหมดึงดูดไป เกิดอื่นไม่ได้เด็ดขาด อยู่ในอรูปภพนี่แหละ ออกจากภพนี้ไม่ได้ นี่อายตนะดึงดูดอย่างนี้นะ ถูกอายตนะดึงดูดอย่างนี้ เขาเรียกว่า**โลกายตนะ**ที่กล่าวแล้วนี้โลกายตนะทั้งนั้น โลกันต์โน่น โน่นก็เป็นโลกายตนะ อเวจีตลอดถึงเนวสัญญานา–สัญญายตนะขอบภพข้างบน นี่โลกายตนะดึงดูด ไปไม่ได้ หลุดไปไม่พ้น

ถ้าจะให้พ้นจากอายตนะเหล่านี้ ต้องไปนิพพานจึงจะพ้น **อายตนนิพพาน** ก็เป็นข้อสำคัญอยู่ ไม่ใช่พอดีพอร้าย ถ้าทำถูกส่วนเข้า เป็นอย่างไร ทำถูกส่วนเข้าก็ซึกขวาฝ่ายเดียว ขาวจนใส ขาวจนเกินขาว ขาวจนเกินส่วน ขาวจนได้ส่วนได้ที่ทีเดียว ใสหนักเข้า ๆ ๆ ใสจนไม่ใสต่อไป ใสเต็มส่วนขนาดนั้น **เมื่อใสเต็มส่วนขนาดนั้นก็ไม่มีดำเข้าไปเจือปน เท่าปลายผมปลายขนเลย วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว** ดวงนั้นใสอย่างนั้น **ขาวอย่างนั้นอยู่ในกลางกายของธรรมกาย พอแตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์โลก โน่น อายตนนิพพานดึงดูด อายตนนิพพานดึงดูดทีเดียว อื่นดึงดูดไม่ได้ กำลังไม่พอ อายตนนิพพานดึงดูดพอ เพราะถูกส่วนของนิพพานเข้าแล้ว อายตนนิพพานก็ดึงดูดเข้าไปสู่นิพพาน** นี่รู้จักหลักอันนี้ละก็ นี่ท่านวางไว้ว่า **อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อายตนะคือนิพพานมีอยู่** ไม่ใช่อายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **ไม่ใช่อายตนะ**

ภายนอก ภายใน เป็นอายตนะสำหรับดึงดูด ดึงดูดเหมือนอายตนะของโลกเหมือนกัน ไม่ใช่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะเครื่องดึงดูดดังกล่าวแล้ว เมื่อรู้จักอายตนะเหล่านี้ละก็ จะฟังเรื่องนิพพานนี่ออกได้ต่อไป

ต่อนี้ก็จะแสดงเรื่อง**นิพพาน** ว่า **บัณฑิตละธรรมดำเสียแล้ว ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น เมื่อธรรมขาวเจริญขึ้นแล้ว อาศัยนิพพาน ไม่มีอาลัย จากอาลัย หรือจากอาลัย อาศัยนิพพาน** อาลัยนะคือเป็นอย่างไรละ จากอาลัยนะ อาลัยนะซิ มันให้ตั้งบ้านตั้งเรือนเป็นกลุ่มเป็นก้อนอยู่นี่ อาลัยนะซี ถอนมันไม่ออกหนา อาลัยรูป อาลัยเสียง อาลัยกลิ่น อาลัยรส อาลัยสัมผัส อาลัยพร้อมไปหมดทีเดียว อาลัยถอนไม่ออก อาลัยนั้นถอนไม่ออก ท่านถึงได้วางตำรับตำราไว้ว่า **อาลยสมุคฺฆาโต ให้ถอนอาลัยออกเสีย ถ้าถอนอาลัยไม่ได้ ก็ไปนิพพานไม่ได้** ก็เป็น**วฏฺฏขานุ** เป็นหลักต่ออยู่ในโลก เท่านั้นไม่ไปไหน ติดอยู่ในโลกนี้ ไปไม่ได้ เพราะติดอาลัย อาลัยนั้นแหละมันทำให้ติด เพราะรู้ตัวของตัวอยู่ทุกคนนี่ ติดอยู่ด้วยอะไร อาลัยนี่เอง ทำไมเราจะถอนอาลัยอันนี้ได้ละ อาลัยเป็นอย่างไง นกกะเรียนว่ายน้ำในเปือกตม มันนิยมนักในเปือกตมนั่นนะ นกกะเรียนมันไม่ขึ้นมาจากเปือกตมนะ มันเพลิดเพลินของมันทีเดียว กว่ามันจะขึ้น มันล่องลอยไปทางซ้ายทางขวาทางหน้าทางหลัง วกไปวกมา ๆ เพลินอยู่ในเปือกตมนั่น ชุ่มชื่นของมัน ชุ่มชื่นสบายอกสบายใจของมัน รื่นเริงบันเทิงใจของมัน มันไม่อยากจะขึ้นเลยทีเดียว มันพิเร้าพิรึงอยู่กับเปือกตมของมันนั่นแหละ นี่แหละฉันใด สัตว์โลกที่ติดอาลัย ก็เหมือนอย่างกับนกกะเรียนติดเปือกตมอย่างนี้แหละ ถอนไม่ได้ ถอนก็ติดโน่นติดนี่ ติดทางนั้นติดทางนี้ ก่อนเราเกิด เขาก็ติดกันอยู่อย่างนี้แหละ เมื่อเราเกิดมาก็ติดอยู่อย่างนี้แหละ ติดอยู่เหมือนกันทั้งนั้น ก็เมื่อนี้เป็นของเราเมื่อไรเล่า ตัวก็ไม่ใช่ของเรา อ้ายลูกก็ไม่ใช่ของเรา อ้ายผัวก็ไม่ใช่ของเรา เมียก็ไม่ใช่ของเราเหมือนกัน อ้ายหลานว่านเครือก็ไม่ใช่ของเรา เงินทองข้าวของไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ทั้งนั้น เขาสำหรับภพสามของเขา เราก็มาในภพสาม ก็ใช้ของภพสามไป ร่างกายมนุษย์ก็ใช้ของภพสามเขา ไปเกิดในภพทิพย์ก็ใช้ในภพทิพย์เขา เกิดในจาตุมหาราช ดาวดึงสา ยามา ดุสิตา นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี ดีวิเศษขึ้นไปกว่านี้อีก ก็ถึงกระนั้นก็ติดอยู่ไม่ได้ เมื่อรู้จักความจริงเช่นนี้ อย่าได้กริ่งใจอะไร อย่าได้สงสัยอะไร ถ้ารู้จักชัดเสียเช่นนี้ แล้วก็มีธรรมกาย แล้วจะได้เห็นปรากฏหมดทุกสิ่งทุกประการ เห็นแล้วและได้รู้แล้ว ก็จะติดทำไมเล่า เมื่อติดอาลัยหรือก็ปล่อยอาลัยเสีย ฉะนั้นท่านจึงได้วางตำรับตำราไว้ว่า อาศัยนิพพาน ไม่มีอาลัย จากอาลัย อาลัยอันนั้นไม่เกี่ยวกับนิพพาน ต้องหลุดจากอาลัยอันนั้น จึงจะไปนิพพานได้ บอกชัดอย่างนี้นะ **วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ** ข้อที่สอง **วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ** ยินดีได้ด้วยยากในพระนิพพานอันสงัดใด เออ! เป็นของไม่ใช่พอดีพอร้าย

หรือจะยินดีนิพพาน ปล่อยอาลัยนั้นไม่ใช่ง่าย ๆ นะ ยินดีได้ด้วยยากในนิพพานอันสงัดใด นิพพานอันสงัดยินดีได้ยากนัก เพราะมันติดอาลัยมันจึงยินดีได้ยากนัก ปล่อยอาลัยเสียแล้ว มันก็ไม่ยาก ให้ปล่อยอาลัยเสีย จึงยินดีพระนิพพาน ไปพระนิพพานได้ อายตน–นิพพานทีเดียวดึงดูด ถ้ายังติดอาลัย พระนิพพานดึงไม่ออกเหมือนกัน ดูดไม่ไปเหมือนกัน อายตนโลกเขาก็ดึงดูดเอามา มันก็ไปนิพพานไม่ได้ **ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน** คือละกามทั้งหลายเสีย **พึงละกามทั้งหลายเสีย ไม่มีกังวลอะไร** พึงละกามทั้งหลายเสีย กิเลสกาม พัสดุกามต้องละ ต้องละกิเลสกาม พัสดุกาม ไม่มีกังวลอะไรเสียแล้ว เมื่อละกิเลส กิเลสกาม พัสดุกาม ไม่มีกังวลละก็ ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพาน ละกามนั่นนะ ละได้ง่ายหรือ กิเลสกาม พัสดุกามนั่นนะ อะไรเราก็ยังไม่รู้จักมันเสียอีกนั่นแหละ รู้จักง่าย รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่ชอบใจ รูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ ที่ชอบใจนั่นแหละ นั่นแหละตัวพัสดุกามแท้ ๆ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ห้าอย่างนี้นี่แหละเป็นตัวพัสดุกาม ท่านจึงได้วางตำรับตำราไว้ว่า **ปญฺจาภิรตาปปญฺจา หมู่สัตว์เนิ่นช้าอยู่ด้วยปัญจธรรมทั้งห้า คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส** ทำให้สัตว์เนิ่นช้า นั่นเป็นตัวพัสดุกามแท้ ๆ ความไปยินดีในรูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ นั่นกิเลสกามแท้ ๆ ไอ้ยินดีนั่นเป็นกิเลสกาม ไอ้ที่ละกามต้องละทั้งพัสดุด้วย ละทั้งความยินดีในพัสดุนั้นด้วย ละทั้งกาม ละทั้งพัสดุกาม ละทั้งกิเลสกามนั้นด้วย เมื่อละจำพวกนี้แล้ว มันก็ไม่มีกังวลอะไร **อกิญฺจโน** ไม่มีกังวลอะไร ถ้าละพวกนี้เสียแล้วไม่มีกังวล เมื่อไม่มีกังวล ไม่ทำอะไรต่อไป ให้ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพานนั้น ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพานนั้น อย่าไปปรารถนาอื่น ใจจดใจจ่อพระนิพพานทีเดียว ปรารถนายินดีในพระนิพพานนั้น **ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต** ผู้ดำเนินด้วยสติปัญญา ชำระตนผ่องแผ้วแล้ว ชำระตนผ่องแผ้วแล้ว เมื่อชำระตนให้ผ่องแผ้วจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลาย ชำระตนให้ผ่องแผ้วจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลาย สะอาด ไม่มีซึกดำ มีแต่ซึกขาวฝ่ายเดียว จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลายแล้ว จิตที่บัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด อบรมดีแล้ว อบรมดีแล้วในองค์เป็นเหตุเครื่องตรัสรู้ เมื่อสะอาดเช่นนั้น มันก็ตรัสรู้ทุกสิ่งทุกประการ รู้จริงเห็นจริงตามความเป็นจริงทั้งเรื่อง เรียกว่าในองค์เครื่องตรัสรู้ รู้เห็นตามความเป็นจริงหมด เมื่อรู้เห็นตามความเป็นจริงเช่นนั้นแล้ว **อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา** บัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด ไม่ถือมั่นยินดีแล้วในอันสละการถือมั่น นี่ตัวนี้ตัวสำคัญ พอสะอาดเช่นนั้นก็ไม่ถือมั่น ก็ยินดีแล้วในการสละการถือมั่น ยินดีแล้วก็สละปล่อยเสียเท่านั้น ปล่อยเสียได้ ปล่อยเบญจขันธ์ทั้งห้า อ้าย

รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นนะ ปล่อยรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อ้ายเบญจกามคุณทั้งห้านะ ละทั้งตัวพัสดุด้วย ละทั้งตัวกิเลสด้วย ปล่อยเลยทีเดียว ไม่ถือมั่นใน**เบญจขันธ์**ทั้งห้าอีกต่อไป ไม่ถือมั่นในเบญจขันธ์ทั้งห้า เมื่อปล่อยเบญจขันธ์ทั้งห้าเสียได้แล้ว ถ้าว่ายังถือมั่นในเบญจขันธ์ทั้งห้า เป็นทุกข์ ท่านยืนยันเทียวว่า **ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา** ถือมั่นในเบญจขันธ์ทั้งห้าเป็นทุกข์ ถ้าปล่อยเสียละ ปล่อยเสีย มีพระนิพพานเป็นที่ไป เป็นสุขทีเดียว พอปล่อยเบญจขันธ์ทั้งห้าเสียได้เท่านั้น **ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ** บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้ไม่มีอาสวะ มีความโพลง ดับสนิทในโลกด้วยประการดังนี้ นี้ไปถึงนิพพานทีเดียว อายตนนิพพานดึงดูดไปทีเดียว หมดหน้าที่นี้ แสดงมานี้เป็นข้อที่ลึกซึ้ง ไม่ใช่เป็นข้อที่ผิวเผิน ผู้แสดงก็หายาก ผู้ฟังก็หายาก ลำบากนัก ให้จำไว้เป็นเนติแบบแผนจะได้ปฏิบัติเอาตัวรอดต่อไป

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาตามัตยาธิบายก็พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวจฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่มาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา ก็พอสมควรแก่เวลาสมมุติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๒. สุขที่สัตว์ปรารถนาจะพึงได้

๑๙ กันยายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ
จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขนฺติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย **สุขที่สัตว์ปรารถนาจะพึงได้พึงแสวงหา** ยิ่งใหญ่นัก ไม่มีใครปฏิเสธทุกทั่วหน้า สุขนี้สมเด็จพระบรมศาสดาทรงรับสั่งด้วยพระองค์เอง เพื่อจะให้สัตว์แสวงหาสุขยิ่งขึ้นไป ไม่ใช่สุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ละสุขเล็กน้อยเสีย ให้ยึดเอาความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป นี่เพราะเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต หญิงชายทุกทั่วหน้า เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ทุกทั่วหน้าด้วยกัน แสวงหาสุขทุกหมู่เหล่า แม้สัตว์เดียรัจฉานเล่า ก็ต้องแสวงหาสุขเหมือนกัน หลีกเลี่ยงจากทุกข์ แสวงหาสุขอยู่เนืองนิตย์อัตรา เพราะว่าสุขจะพึงได้สมเจตนานั้น ผู้แสวงหาเป็นจึงจะได้ประสบสุขยิ่งใหญ่ไพศาล ถ้าแสวงหาไม่เป็นก็ได้รับสุขเล็ก ๆ น้อย ๆ หาสมควรแก่อัตภาพที่เป็นมนุษย์ไม่ เหตุนี้ตามวาระพระบาลีพระองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า **มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ** แปลเนื้อความว่า ถ้าบุคคลพึงเห็นสุขอันไพบูลย์ เพราะละสุขอันน้อยเสีย หรือเพราะละสุขพอประมาณเสีย ผู้มีปัญญาเมื่อเห็นสุขอันไพบูลย์ ก็พึงละสุขพอประมาณเสีย นี่เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาได้เนื้อเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป **สุขเล็กน้อย** กับ **สุขไพบูลย์** นี้ เป็นใจความในพระคาถานี้ **สุข** มีสุขตั้งแต่สุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปเป็นลำดับ จนกระทั่งถึงสุขที่สุด สุขเล็กน้อย ก็สุขมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสมัยทุกวันนี้ เป็นสุขเล็กน้อย สุขเทวดาก็สุขมากขึ้นไปเป็นชั้น ๆ เป็นสุขใหญ่ขึ้นไป เทวดา ๖ ชั้นก็สุขขึ้นไปเป็นลำดับ สุขมนุษย์ไม่เท่าสุขในจาตุมหาราช สุขในจาตุมหาราชไม่เท่าสุขในดาวดึงส์ สุขในดาวดึงส์ไม่เท่าสุขในชั้นยามา สุขในชั้นยามาไม่เท่าสุขในชั้นดุสิต สุขในชั้นดุสิตไม่เท่าสุขในชั้นนิมมานรดี สุขในชั้นนิมมานรดีไม่เท่าสุขในชั้นปรนิมมิตวสวัตดี สุขในชั้นปรนิมมิตวสวัตดีไม่เท่าสุขในพรหม–ปาริสัชชา สุขในชั้นพรหมปาริสัชชาไม่เท่าสุขในชั้นพรหมปโรหิตา สุขในชั้นพรหมปโรหิตา

ไม่เท่าสุขในชั้นมหาพรหมา สุขในชั้นมหาพรหมาไม่เท่าสุขในพรหมปริตตาภา สุขในชั้นพรหมปริตตาภาไม่เท่าสุขในชั้นอัปปมาณาภา สุขในชั้นอัปปมาณาภาไม่เท่าสุขในชั้นอาภัสสรา สุขในชั้นอาภัสสราไม่เท่าสุขในชั้นปริตตาสุภา สุขในชั้นปริตตาสุภาไม่เท่าสุขในชั้นอัปปมาณสุภา สุขในชั้นอัปปมาณสุภาไม่เท่าสุขในชั้นสุภกิณหา สุขในชั้นสุภกิณหาไม่เท่าสุขในชั้นเวหัปผลา สุขในชั้นเวหัปผลาไม่เท่าสุขในชั้นอสัญญีสัตตา สุขในชั้นอสัญญีสัตตาไม่เท่าสุขในชั้นอวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา สุขในชั้นอกนิฏฐาไม่เท่าสุขในชั้นอากาสานัญจายตนะ อากาสานัญจายตนะไม่เท่าสุขในชั้นอากิญจัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะไม่เท่าสุขในชั้นวิญญาณัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะไม่เท่าสุขในอากิญจัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะไม่เท่าสุขในเนวสัญญานาสัญญายตนะ นี่ว่าในภพ ๓ ยังไม่ถึงนิพพาน แต่ว่าสุขเป็นลำดับไปดังนี้ ผู้แสวงหาสุขเกลียดจากทุกข์ อยากได้สุข ผู้ที่อยากได้สุขนั้นต้องละสุขพอประมาณเสีย จึงจะพบสุขอันสมบูรณ์ยิ่งใหญ่ไพศาลเป็นลำดับขึ้นไป

ละสุขเป็นประมาณเป็นไฉน มาเกิดเป็นในมนุษย์โลก เป็นหญิงก็ดี เป็นชายก็ดี จงแสวงหาเถิด ความสุขอยู่ใน **ทาน** การให้ ยิ่งใหญ่ไพศาล ความสุขอยู่ในทานการให้ หรือความสุขอยู่ใน **ศีล** รักษากายวาจาให้เรียบร้อยดีไม่มีโทษ หรือสุขอยู่ใน **การเจริญภาวนา** ให้เป็นเหตุลงไปเป็นสุขยิ่งใหญ่ไพศาล ให้อุตส่าห์ให้ทาน สมบัติเงินทองข้าวของที่เป็นวิญญาณกทรัพย์และอวิญญาณกทรัพย์ที่เราหาได้มา เก็บหอมรอมริบไว้หรือได้มรดกมาก็ดี สิ่งทั้งหลายนั้นเมื่อเรารักษาอยู่ เมื่อเรายังมีชีวิตเป็นอยู่ ก็เป็นของเราอยู่ แต่พอแตกกายทำลายขันธ์เท่านั้น,สมบัติเหล่านั้นไม่ใช่ของเราเสียแล้ว กลายเป็นของคนอื่นเสียแล้ว ไม่ใช่ของเราจริง ๆ ในมนุษยโลกเราผ่านไปผ่านมาเท่านั้นเอง ไม่ใช่เป็นบ้านเมืองของเรา ไม่เป็นถิ่นทำเลที่เราอยู่ เป็นทำเลที่สร้างบารมี มาบำเพ็ญทาน ศีล เนกขัมม์ ปัญญา วิริยะ อธิษฐาน ขันติ สัจจะ เมตตา อุเบกขา เท่านั้น นี่ข้อสำคัญรู้จักหลักนี้แล้ว ให้ละสุขอันน้อยเสีย **สุขอันน้อยนั่นคืออะไร รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส** ที่เราใช้สอยอยู่นี้ รูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ ติดอยู่ในกามภพ ที่ให้เราซบอยู่ในกามภพนี้โงศีรษะไม่ขึ้น ไอ้ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละเป็นสุขนิดเดียว สุขเล็กน้อยไม่ใช่เป็นสุขมาก สุขชั่วปรบมือกระพือปีกไก่เท่านั้น มันสุขน้อยจริง ๆ ให้ละสุขน้อยนั้นเสีย ให้ละ ๕ อย่างนี้ คือ รูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ เมื่อละได้แล้ว เรียกว่า **จาคะ** สละสุขที่ยินดีใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั้นได้ ยินดีใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั้นเป็นไฉน เงินทองข้าวของ **วิญญาณกทรัพย์ อวิญญาณกทรัพย์** เหล่านี้ เรียกว่า

รูปสมบัติ ที่เรายินดีในรูปสมบัตินั้นแหละ เรียกว่า **ยินดีในรูป** เสียงยกย่องสรรเสริญยกยอสรรเสริญชมเชยต่าง ๆ เหล่านี้ ที่เป็นโลกธรรมเหล่านี้นั่นแหละ **ยินดีในเสียง** ถ้าเราไปยินดีติดอยู่ในเสียงสรรเสริญอันนั้นละก็ ทำให้เพลินซบเซาอยู่ในโลกเป็นทุกข์ เป็นสุขกับเขาไม่ได้ กลิ่นหอมเครื่องปรุงต่าง ๆ อันเป็นที่ชื่นเนื้อเจริญใจนั่นแหละ **ยินดีในกลิ่น** มัวยินดีในกลิ่นอยู่เถิดจะซบเซาอยู่ในมนุษยโลก ในกามภพ ดุจคนสลบโงศีรษะไม่ขึ้น ติดรส เปรี้ยวหวานมันเค็มอยู่นี่แหละ **ยินดีในรส** ถ้าว่าติดอยู่ในรสเช่นนั้นแล้วละก็ หรือติดรสอันใดก็ช่างความติดรสอันนั้นแหละ ทำให้โงหัวไม่ขึ้น **ยินดีในความสัมผัส** ถูกเนื้อต้องตัว ถ้าเอาใจไปยินดีในสัมผัสถูกเนื้อต้องตัวเข้าแล้ว เข้าไปอยู่ในเปือกตมทีเดียว โงศีรษะไม่ขึ้นอีกเหมือนกัน ห้าอย่างนี้ให้สัตว์โลกจมอยู่ในวัฏสงสาร **ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ติดอยู่ในรูป** เสียง กลิ่น รส สัมผัส ออกจากวัฏฏะไม่ได้ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏออกไม่ได้ ออกจากภพสามไม่ได้ ออกจากกามไม่ได้ เพราะสละละสิ่งทั้งห้าไม่ได้ ถ้าสละละสิ่งทั้งห้าอันเป็นสุขน้อยนี้เสียได้แล้ว เมื่อสละละสิ่งทั้งห้าเสียได้แล้วจะได้ประสบสุขอันไพบูลย์ ต้องประสบสุขอันไพบูลย์แท้ ๆ อันไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ละของมนุษย์ได้แล้ว ต้องไปติดอยู่ในชั้นจาตุ–มหาราชของทิพย์อีก ก็ต้องติดอยู่แบบเดียวกัน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ก็ได้ชื่อว่าละไม่ได้ เพราะของเป็นทิพย์เสียอีก ละชั้นจาตุมหาราชก็จะไปติดชั้นดาวดึงส์อีก ชั้นดาวดึงส์ก็ปล่อยเสียอีก ละเสียอีก จะเข้าถึงยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี ละได้ทั้งหมดนี้ ใครอุตส่าห์พยายามรักษาศีลมั่นจริง เมื่อสละพวกนี้ได้แล้ว ทำศีลให้มั่นขึ้น ศีลมั่นแล้วเจริญเป็นทางสมาบัติทีเดียว ให้เข้าสู่รูปฌานทั้งสี่ให้ได้ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน จะได้ไปรับสุขยิ่งใหญ่ไพศาลไปกว่านี้ และยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเข้าถึงฌานทั้งสี่ แตกกายทำลายขันธ์ก็ได้ไปบังเกิดในพรหม ๑๖ ชั้น ได้รับความสุขยิ่งขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จนกระทั่งถึงขนาดถึงพรหมชั้นที่ ๑๑ หรือ ๑๒–๑๓–๑๔–๑๕–๑๖ ขึ้นไปก็ตามเถอะ **แต่ว่าอย่าติดนะ** ติดในชั้นพรหมไม่ได้ ละเสียได้เป็นสุข ให้ละสุขในรูปภพนี้เสีย แม้จะได้ไปครองสุขในอรูปภพต่อไปอีก ยึดเอาอะไรไปครองสุขในอรูปภพต่อไป อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ สุขแค่นั้นจะเพียงพอแล้วหรือ ถ้าเราต้องการประสบสุขอันไพบูลย์ใหญ่ไพศาลแล้วก็ให้ละสุขในอรูปพรหมอีก อย่าติดสุขในอรูปภพนั้น **ให้ไปถึงนิพพานทีเดียว เมื่อไปถึงนิพพานแล้วนั่นแหละจะได้ประสบสุขอันไพบูลย์** และสุขอันนั้นเป็นสุขสำคัญ สุขอื่นสู้ไม่ได้

เมื่อรู้ว่าสุขเช่นนั้นแล้ว ทำอย่างไรต่อไป วิธีจะละตั้งแต่มนุษย์นี่ จะละสุขในมนุษย์หละ เราจะละท่าไหน ต้องแก้ไขวิธีละทีเดียว ต้องใช้ละด้วยกาย ละด้วยวาจา ละด้วยใจ

ต้องใช้ **ทาน ศีล ภาวนา** เป็นฆราวาสครองเรือนให้หมั่นให้ทาน ให้ละสุขน้อยโดยการบริจาค **ทาน** ที่มีสมบัติยิ่งใหญ่ไพศาลในมนุษยโลกดังนี้ ถึงมีพอประมาณหรือมีเล็กน้อยก็ช่างอุตส่าห์ละเถิด จงให้ทานให้ความสุขในภพนี้ และภพหน้าต่อไปนับภพไม่ถ้วน ให้อุตส่าห์ให้ทาน ทานนี่แหละเป็นข้อสำคัญนัก ท่านยืนยันตามตำรับตำรา ว่ามนุษย์จะได้รับความสุขในมนุษย์โลกก็เพราะอาศัยการให้ทานกัน ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์เจ้าสร้างบารมีมาเกิดในมนุษยโลก ก็ย่อมให้ทานในเบื้องหน้า ท่านเป็นผู้เก็บหอมรอมริบ สนับสนุนอุปถัมภ์ค้ำชูแก่บริวารของท่านไม่แพ้ฝ่ายใด ท่านก็อุปถัมภ์ค้ำชูตลอด เพราะท่านเป็นผู้มีสมบัติยิ่งใหญ่ไพศาล ท่านบริจาคทานอย่างนี้ อัตราการให้ทานนี่แหละที่จะส่งเราให้ไปถึงสุขยิ่งใหญ่ไพศาล ถ้าไม่มีทานจะมีสุขอันยิ่งใหญ่ไพศาลไม่ได้ เพราะไม่มีผลทานส่งให้ จะถึงสุขยิ่งใหญ่ไพศาลไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดมาในมนุษยโลก ถ้าเป็นคนจนเสียแล้ว เราจะทำความดีให้เต็มส่วนเต็มที่ไม่ได้ เพราะว่าจะรักษาศีลก็รักษาไม่ได้ จะเจริญภาวนาก็เจริญไม่ไหว เพราะเป็นคนจนเสียแล้ว ไม่ได้รักษาศีล เจริญภาวนา เพราะห่วงการงาน ต้องประกอบกิจการงาน การงานเหนี่ยวรั้งไว้ ให้ไปทำการงาน จิตที่จะทำให้ยิ่งใหญ่ไพศาลในศีล ภาวนา ก็ทำไม่ได้ ถ้าว่ามีสมบัติสมบูรณ์แล้ว จะรักษาศีลก็รักษาได้สมบูรณ์บริบูรณ์ จะเจริญภาวนาก็เจริญได้ ไม่มีห่วงหน้าห่วงหลัง จะบริจาคทานก็ทำได้สมความเจตนาทีเดียว มีสมบัติสมควรที่จะบริจาคทานแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เพราะอาศัยผลทานนั่นแหละเป็นข้อสำคัญของทานนะ ศีลก็ดี ภาวนาก็ดี ถ้าบริจาคทานแล้วมีผลลัพธ์ **ทานมโย** บุญคือความบริสุทธิ์สำเร็จด้วยทาน **ฉกามาวจโร** เป็นเหตุให้เกิดในกามาวจรหกชั้น ทานเป็นเหตุให้เกิดในกามาวจรหกชั้น ได้รับความสุขยิ่งใหญ่ไพศาลขึ้นไปเป็นลำดับเพราะทานส่งให้ **สีลมโย** บุญคือความบริสุทธิ์แล้วสำเร็จด้วยศีล ศีลสำเร็จแล้วเป็นเหตุให้เกิดในชั้นอกนิฏฐา ภพพรหมชั้นที่สิบหกโน้น ต้องวางหลักอย่างนี้ **ภาวนามโย** บุญคือความบริสุทธิ์สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา **อมตผโล** เป็นผลที่จะให้บรรลุถึงชั้นนิพพาน สำเร็จภาวนาแล้วเป็นผล จะให้มนุษย์ถึงชั้นนิพพาน **ทานให้สำเร็จในสวรรค์หกชั้น ศีลให้สำเร็จในพรหมสิบหกชั้น ภาวนาให้สำเร็จนิพพาน** ให้สำเร็จผลนิพพานทีเดียว นี่ต้องวางหลักไว้อย่างนี้ เมื่อได้รู้หลักอย่างนี้เป็นข้อสำคัญ **ทาน ศีล ภาวนา** เหล่านี้ เป็นข้อสำคัญนัก ให้ถึงสุขอันไพบูลย์ได้ สุขอันเป็นส่วนเต็มที่ได้ เพราะ **ทาน** ก็จะต้องส่งผลไปถึงแค่สวรรค์ เมื่อถึงแค่สวรรค์แล้ว **ศีล** ก็ต้องส่งผลให้ไปถึงแค่ชั้นอกนิฏฐา ภพรูปพรหมส่วน **ภาวนา** ก็ส่งผลให้ถึงนิพพาน เมื่อถึงนิพพานแล้ว ก็จะได้รับสุขอันวิเศษไพศาลทีเดียว นี่เป็นชั้น ๆ ไปดังนี้

เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้วก็ค่อย ๆ เดินเป็นลำดับขึ้นไป ตั้งต้นแต่ **กายมนุษย์** นี่วัด

ปากน้ำทำกันอยู่แล้ว ทำอยู่แล้วถึงนิพพานมากมายแล้ว ไม่ต้องเข้าใจเป็นอย่างอื่นไป ตั้งหน้าตั้งตาทำทีเดียว เมื่อมาเป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา แล้ว ทำให้เรียบร้อยแล้ว เรียกว่า **ใจ** เราทำทีเดียว เรียกว่าเราทำทีเดียว **ต้องทำใจให้หยุด** เมื่อถึงเวลาให้ทาน เราก็ให้ทานตามกาลตามสมัย ให้ศีลบริสุทธิ์ไว้ แล้วก็เจริญภาวนาเสมออย่าให้คลาดเคลื่อน ทำใจให้หยุด เจริญภาวนาทำใจให้หยุด **พอใจหยุดเท่านั้น เข้าถึงทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ใจหยุดนั่นแหละจะพบพระบรมศาสดา**

หยุดตรงไหน ที่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หยุดตรงนั้น พอหยุดได้แล้วละก็ พอหยุดเท่านั้นแหละ สมกับบาลีว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ** สุขอื่นนอกจากนิ่งไม่มี นี่เจอสุขแท้แล้วนี่นะ สุขจริงตรงนี้นะ เจอสุขแล้ว เจอที่สุขแล้ว เมื่อเจอสุขสูงสุดอย่างนี้ละก็ให้ตั้งหน้าตั้งตาทีเดียว ทำใจให้หยุดนิ่ง หยุดทีเดียว หยุดหนักเข้า อย่าถอยหลังกลับ หยุดในหยุดหนักเข้าอย่าถอยหลังกลับ ผู้เทศน์ได้สั่งสอนกันแล้วให้หยุดอย่างนี้ หยุดไม่ถอยกลับยี่สิบสามปีแล้ว ยี่สิบสามปีสองเดือนเศษแล้ว หยุดในหยุดไม่ถอยหลังกลับกันเลย ยังไม่ได้ถอยกลับกันเลย ได้พบแล้วสุขอันไพศาลเหลือประมาณมากมาย เล่าไม่ถูกพูดไม่ออกบอกไม่ได้ทีเดียว ด้วยเหตุฉะนั้น ผู้ที่อยู่ทีหลัง ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เมื่อต้องการความสุขแล้วก็ต้องทำใจให้หยุด นั่นแหละเป็นตัวสุข เป็นตัวสุขแท้ ๆ สิ่งอื่นสุขไม่เท่าไม่ทันทั้งนั้น พอใจหยุดได้ก็เป็นสุขทางภาวนา ภาวนาขั้นสูง เมื่อสุขไปทางภาวนา ทำใจหยุดได้แล้วก็จะบรรลุปฐมมรรค ดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติ–ญาณทัสสนะ ต่อไป จากกายมนุษย์ก็จะถึงกายมนุษย์ละเอียด แล้วก็เข้าถึงดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะในกายมนุษย์ละเอียด ละสุขในกายมนุษย์ละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายทิพย์หยาบ นี่สุขเป็นขั้น ๆ ขึ้นไป

พอเข้าถึงกายทิพย์หยาบแล้ว ก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานในกายทิพย์อีก ถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายทิพย์ละเอียด พอเข้าถึงกายทิพย์ละเอียด เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานในกายทิพย์ละเอียด ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอละสุขในกายทิพย์ละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายรูปพรหมให้สูงขึ้นไป

ถึงกายรูปพรหม ก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานในกายรูปพรหมอีก เข้าถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ อีก ละสุขในกายรูปพรหมเสีย ก็ถึงกายรูปพรหมละเอียด ใจเข้าถึงให้หยุดอยู่ตามส่วนอีก เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะอีก ละสุขในกายรูปพรหมละเอียดเสีย ก็ถึง

กายอรูปพรหมหยาบ

ถึงกายอรูปพรหมหยาบ ก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานในอรูปพรหม ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกายอรูปพรหมหยาบเสีย ก็เข้าถึงกาย–อรูปพรหมละเอียด ใจกายอรูปพรหมละเอียดก็หยุดอยู่ศูนย์กลางตามส่วนอีก เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกาย–อรูปพรหมละเอียดเสียก็ถึง **กายธรรม** สุขเกินสุขขึ้นไปอีก สุขเกินสุขหนักขึ้นไปอีก

ใจของกายธรรมหยาบหยุดเข้า ก็ถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกายธรรมหยาบเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมละเอียด สุขหนักขึ้นไป ใจของกายธรรมละเอียดก็หยุด ถึงดวงธรรมาสุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกายธรรมละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมพระโสดาหยาบ ซึ่งเป็นสุขมากกว่า เข้าถึงกายพระโสดาหยาบแล้วสุขหนักขึ้นไป

ใจของกายธรรมพระโสดาหยาบก็หยุดอีก เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ในกลางกายนั้น เข้าถึงกายธรรมพระโสดาละเอียด ละกายพระโสดาหยาบเสีย ก็เข้าถึงกายพระโสดาละเอียด สุขหนักขึ้นไป ใจของกายพระโสดาละเอียดก็หยุดอีก ถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกายธรรมพระโสดาละเอียด เพราะสุขน้อยกว่าเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมพระสกทาคาหยาบ สุขหนักขึ้นไป สุขมากขึ้นไปกว่า

ใจของกายธรรมพระสกทาคาหยาบก็หยุดในกลางของหยุดต่อไปอีก ถึงดวงธรร – มานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายธรรมพระสกาทาคาละเอียด ละสุขในกายธรรมพระสกทาคาหยาบเสียได้ สุขหนักขึ้นไป ใจของกายพระสกทาคาละเอียดก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายพระอนาคาหยาบ ละสุขในกายธรรมพระสกทาคาละเอียดเสีย เพราะเป็นสุขน้อยกว่า ก็เข้าถึงกายธรรมพระอนาคาหยาบ สุขมากกว่า ละเอียดกว่า

ใจของกายธรรมพระอนาคาหยาบหยุดก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายธรรมพระอนาคาละเอียด ละสุขในกายพระอนาคาหยาบเสีย เพราะสุขน้อยกว่า ก็เข้าถึงกายพระอนาคาละเอียด สุขมากกว่า

ใจของกายธรรมพระอนาคาละเอียดก็หยุดต่อไปอีก เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติ–ปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายธรรมพระอรหัต–หยาบ ละสุขในกายพระอนาคาละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมพระอรหัตหยาบ สุขมากกว่า

นี่เป็นเช่นนี้ เป็น **นิรามิษสุข** เป็น **วิราคธาตุ วิราคธรรม** ทีเดียว ใจของกายธรรมพระอรหัต–หยาบหยุดนิ่งกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอรหัต ถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายธรรมพระอรหัตละเอียด ละสุขในกายธรรมพระอรหัตหยาบเสีย ก็เข้าถึงสุขในกายธรรมพระอรหัตละเอียด ละสุขในกายธรรมพระอรหัตละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมพระอรหัตในพระอรหัตที่ละเอียด ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ต่อ ๆ ไปอีกนับไม่ถ้วน นี่มันเป็นสุขอย่างนี้ เดินนิพพานนี้ **วิปุลํ สุขํ** สุขถึงขนาดนี้ ถ้าว่าไม่ละสุขที่น้อยเสีย ก็ไม่ได้สุขใหญ่สมความปรารถนา

ถ้าเมื่อมาเจอกายมนุษย์แล้วมาสุขกับกายมนุษย์ มัวงมอยู่แต่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ มันก็ได้เท่านั้นจนแก่ตาย เอาดีไม่ได้เลย สุขแค่นั้นเอง นี่มันสุขน้อยอย่างนี้ เพียงนิดเดียวเพราะอะไร **เพราะรู้ไม่เท่าทันตัวเอง ไม่ฉลาด** รู้ไม่เท่าทันตัวเอง **ไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนใจในทางพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไม่ได้ฟังธรรมของสัตบุรุษไม่ได้ฝึกฝนใจในธรรมของสัตบุรุษ ความเห็นจึงพิรุธไปเช่นนั้น** ถ้าหากว่าฉลาด รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ถ้าแม้ว่ายังไม่ได้สูงขึ้นไปก็จะได้สุขในชั้นจาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี เหล่านี้ มันก็เวียนอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ ในกามนั่นเอง มันยังเป็นกาม ไปทางโลกก็สุขนิดหน่อยเท่านี้ ไม่ได้อะไรหละ สุขอยู่ชั่วคราว มนุษย์นี่ก็สุขอยู่ชั่วคราว ประเดี๋ยวเดียว อายุร้อยปีเท่านั้นอย่างมาก หรือน้อยกว่านั้น ก็ประเดี๋ยวเดียวเท่านั้น ถ้าเราได้เห็นเทวดาก็สุขตามส่วนขึ้นไป อายุก็ตามส่วนขึ้นไป จะนานหนักเข้า แต่ว่าถึงกระไรก็เถอะ ปรนิมมิตวสวัตตี สุขมากน้อยเท่าใดก็ช่าง สุขประเดี๋ยวเดียวเท่านั้น ไม่มากเท่าใด ไปถึงรูปพรหมก็สุขเป็นกัลป์ ๆ เหมือนกัน เป็นมหากัลป์ถึงอกนิฏฐาภพ ถึงเวหัปผลานั่นแน่ อสัญญีสัตตาโน่น ห้าร้อยมหากัลป์ ถึงห้าร้อยมหากัลป์ ก็สุขนิดเดียวอีกเหมือนกัน ไม่จริง หลอก ๆ ไม่จริงหรอก สุขในชั้นเนวสัญญา–นาสัญญา อกนิฏฐาโน่น สุขสูงขึ้นไป สุขสูงขึ้นไปขนาดนั้นก็ขนาดพันมหากัลป์เท่านั้น ไม่เท่าไรนัก สุขยิ่งขึ้นไป นี่ไม่ใช่สุขในทางนิพพาน มีชั้นสุขสูงสุดอย่างนี้ ถ้าสุขในภพถึง ๘๔๐,๐๐๐ มหากัลป์ในโลก **เพราะติดสุขในภพเหล่านี้**แหละเรียกว่า**ติดสุขน้อย** ไม่ใช่สุขใหญ่ **สุขใหญ่คือสุขอันไพบูลย์** ให้ละสุขน้อยอันนั้น เมื่อไปถึงแล้วก็ไม่ติดสุขหนักขึ้นไป ไม่ถอยเลย ไม่ได้หยุดอยู่กับที่ สุขทวีขึ้นไปเหล่านี้เลย ไม่มีถอยกลับ นี่ต้องนับว่าวิชชาวัด–ปากน้ำ วิชชาสมถวิปัสสนาเดินให้ถูกแนวนั้นทีเดียว **เข้าถึงธรรมกายให้ได้** เข้าถึงธรรมกายเป็นลำดับไป ยิ่งใหญ่ไพศาลนับประมาณไม่ได้ **จะไปพบพระพุทธเจ้า พระนิพพาน**

พระอรหันต์ ก็จะรู้ตัวทีเดียวว่า อ้อ ! เราเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ได้รู้จักของจริง เห็นของจริงอย่างนี้ ไม่เสียทีที่พ่อแม่อาบน้ำป้อนข้าวมา อุ้มท้องมาไม่หนักเปล่า แม้บุคคลที่จะทูนไว้ด้วยเศียรเกล้าก็ไม่เมื่อยเปล่า ไม่หนักเปล่า ได้ชื่อว่าเป็นคนมีปัญญา ประกอบคุณสมบัติยิ่งใหญ่ไพศาลใส่อาตมาของตนได้ ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาที่ได้ชี้แจงแสดงมาในการ **ละสุขน้อย ประสบสุขมาก** สมมาดปรารถนา สมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สิทฺธมตฺถุ ๆ ๆ ๆ อิทํ ผลํ เอตสฺมึ รตฺนตยสฺสมึ เจตโสสมฺปสฺสาตเตโส** ขอจิตอันผ่องใส ขอจิตอันเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ ให้ท่านทั้งหลายจงเป็นผลสำเร็จ ๆ ๆ ๆ สมมาดปรารถนาทุกประการ ดังอาตมภาพรับประทานวิสัชนามา พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความก็เพียงแต่เท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๓. สติปัฏฐานสูตร

๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก ฯลฯ

ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วยเรื่อง **ธรรม** ที่ทำให้เป็น **ธรรมกาย** เป็นธรรมที่แน่แท้ในพระพุทธศาสนา จะแสดงตามคลองธรรมของ **สติปัฏฐานสูตร** ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้เป็นหลักเป็นประธาน มหาสติปัฏฐานสูตรนั้นเป็นโพธิปักขิยธรรม เป็นไปในเรื่องฝ่ายเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์เหมือนกันหมด ปรากฏดังนี้ เหตุนั้นตามวาระพระบาลีแห่งมหาสติปัฏฐานสูตรที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** ว่าดูกรภิกษุทั้งหลายผู้ศึกษาพระธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **กาเย กายานุปสฺสี** เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี** มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน **สมฺปชาโน** รู้สึกตัวพร้อมอยู่เสมอ **สติมา** มีสติไม่เผลอ **วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** พึงกำจัดความดีใจเสียใจในโลกเสียให้พินาศ **เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นเวทนาในเวทนาเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีความรู้สึกตัวพร้อมอยู่เสมอ มีสติไม่เผลอ พึงกำจัดอภิชฌาโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ **จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีความรู้สึกตัวพร้อมอยู่เสมอ มีสติไม่เผลอ พึงกำจัดอภิชฌาโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ **ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีความรู้สึกตัวพร้อมอยู่เสมอ มีสติไม่เผลอ พึงกำจัดความเพ่งอยากได้ ความเสียใจในโลกเสีย นี้เป็นเนื้อความของวาระพระบาลีในมหาสติปัฏฐานสูตร แสดงหลักไว้ตามจริงดังนี้

รับรองหมดทั้งประเทศไทยว่าเป็นข้อที่ถูกต้องแน่นอนแล้ว ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป

พิจารณาจะแสดง **ธรรม** ที่ทำให้เป็น **ธรรมกาย** นี้เป็นข้อที่ลึกซึ้ง ของยาก ได้ไม่ยาก แต่ว่าไม่ง่าย ไม่ยากแก่บุคคลที่ทำได้ ไม่ง่ายสำหรับบุคคลที่ทำไม่ได้ ตำราได้กล่าวไว้ว่า เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ เห็นเวทนาในเวทนาเนือง ๆ อยู่ เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ เห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ อยู่ ๔ ข้อ

เห็นกายในกาย น่ะเห็นอย่างไร บัดนี้กายมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ นั่งเทศน์อยู่นี่ นั่งฟังเทศน์อยู่นี่ นี่กายมนุษย์แท้ ๆ แต่ว่ากายมนุษย์นี่แหละเวลานอนหลับฝันไปก็ได้ พอฝันออกไปอีกกายหนึ่ง เขาเรียกว่า **กายมนุษย์ละเอียด** นี่รู้จักกันทุกคนเชียวกายนี้ เพราะเคยนอนฝันทุกคน รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร เป็นเหมือนมนุษย์คนนี้แหละ คนที่ฝันนี่แหละ นุ่งห่มอย่างไร อากัปกิริยาเป็นอย่างไร สูงต่ำอย่างไร ข้าวของเป็นอย่างไร ก็ปรากฏเป็นอย่างนั้นก็ปรากฏเป็นคนนี้แหละ แบบเดียวกันทีเดียว คนเดียวกันก็ว่าได้ แต่ว่าเป็นคนละคน เขาเรียกว่า **กายมนุษย์ละเอียด** เวลานอนหลับสนิทถูกส่วนเข้าแล้ว ก็ฝันออกไป ออกไปอีกคนหนึ่งก็เป็นกายมนุษย์คนนี้แหละ รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนี้แหละ ถึงได้ชื่อว่าเป็นกายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์คนที่ฝันออกไปนั่นแหละเขาเรียกว่า **กายมนุษย์ในกายมนุษย์** นี่แหละ **กายในกาย** หละ เห็นจริง ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่เห็นตามเหลวไหล เห็นอย่างนี้ก็เป็นหลักเป็นพยานได้ทุกคน เพราะเคยนอนฝันทุกคน นี่เห็นในกายเห็นอย่างนี่นะ เมื่อเห็นกายในกายอย่างนี้แล้ว

เห็นเวทนาในเวทนา ล่ะ ก็ตัวมนุษย์คนนี้มีเวทนาอย่างไรบ้าง สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ดีใจ เสียใจ เวทนาเป็นอย่างนั้นมิใช่หรือ ก็ส่วนกายที่ฝันออกไปนั้นก็มีสุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ดีใจ เสียใจ เหมือนกันแบบเดียวกันกับกายมนุษย์คนนี้แหละ ไม่ต่างอะไรกันเลย

จิตล่ะ เห็นจิตในจิต ก็แบบเดียวกันกับเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิตนี่ **ต้องกล่าว "เห็น" นะ ไม่ใช่กล่าว "รู้"** นะ เห็นจิตในจิต ดวงจิตของมนุษย์นี้เท่าดวงตาดำข้างนอก อยู่ในเบาะน้ำเลี้ยงหัวใจ ตำรับตำรากล่าวไว้ว่า **หทยคูหา จิตฺตํ สรีรํ จิตฺตํ** เนื้อหัวใจเป็นที่อยู่ แล้วก็กล่าวไว้อีกหลายนัย **ปกติมโน** ใจเป็นปกติ **ภวงฺคจิตฺตํ** ใจเป็นภวังคจิต **ตํ ภวงฺคจิตฺตํ** อันว่าภวังคจิตนั้น **ปสนฺนํ อุทกํ วิย** จิตเป็นดังว่าน้ำ จิตนั่นแหละเป็นภวังคจิต เวลาตกภวังค์แล้วใสเหมือนกับน้ำที่ใส จิตดวงนั้นแหละเป็นจิตของมนุษย์ ที่ต้องมีปรากฏว่า **จิตในจิต** นั่นแหละอีกดวงหนึ่งคือ **จิตของกายมนุษย์ละเอียด** ที่ฝันออกไปนั้นเรียกว่า **จิตในจิต**

ธรรมในธรรม เห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ เป็นไฉนเล่า **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** มีอยู่ในศูนย์กลางกายมนุษย์ ขนาดเท่าฟองไข่แดงของไก่ ติดอยู่ในกลางกายมนุษย์นี่เห็นธรรมในธรรมหละ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดมีอยู่ ไม่เท่าฟองไข่แดงของไก่ สองเท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนี่แหละ สองเท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด นั่นอีกดวงหนึ่ง นั่นเห็นอย่างนี้ **เห็น** หรือ **รู้** ล่ะ รู้กับเห็นมันต่างกันนะ **เห็นอย่างหนึ่ง รู้อย่างหนึ่ง** นะ **ไม่ใช่เอารู้กับเห็นมาปนกัน** ไม่ได้

กาเย กายานุปัสสี เห็นกายในกาย เห็นเหมือนอะไร เห็นเหมือนนอนฝันอย่างนั้นซ่ เห็นจริง ๆ อย่างนั้น ตากายมนุษย์นี่เห็นหรือ ตากายฝันมันก็เห็นละซี จะไปเอาตากายมนุษย์นี่เห็นได้อย่างไรละ ตากายมนุษย์นี่มันหยาบนี่ อ้ายที่เห็นได้นั่นมันตากายมนุษย์ละเอียดนี่มันก็เห็นกายโด่ ๆ อย่างนั้น

เห็นเวทนาในเวทนา เล่า ถ้าว่าเมื่อทำถูกส่วนเข้าเช่นนั้นละก็ เห็นเวทนาจริง ๆ สุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ดีใจ เสียใจ เวทนา ๓ หรือ เวทนา ๕ เห็นจริง ๆ เป็นดวง เป็นดวงใส เวทนา เวทนาแท้ ๆ **สุขก็ดวงใส ทุกข์ก็ดวงข้น ดวงขุ่น ไม่สุข ไม่ทุกข์ ก็ดวงปานกลาง** เห็นชัด ๆ เป็นดวงขนาดไหน ถ้าเต็มส่วนมันเข้าก็เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั่น ดวงเวทนาขนาดนั้น ถ้าลดส่วนลงไปก็โตได้เล็กได้ นั่นเห็นเวทนาในเวทนา เห็นอย่างนั้นเชียว เห็นเหมือนนอนฝัน กายละเอียดทีเดียว เห็นเวทนาเป็นดวงทีเดียว แต่ว่าสุขก็อยู่ในสุขของมนุษย์นี่ ทุกข์ก็อยู่ในทุกข์ของมนุษย์นี่ ไม่สุขไม่ทุกข์ก็อยู่ในไม่สุขไม่ทุกข์ของมนุษย์นี่ ดีใจก็อยู่ในดีใจของมนุษย์นี่ เสียใจก็อยู่ในเสียใจของมนุษย์นี่ เขาเรียกว่า **เวทนาในเวทนา** เป็นดวงพอ ๆ กัน เท่า ๆ กัน

เห็นจิตในจิต ล่ะ ดวงจิตตามส่วนของมันก็เท่าดวงตาดำข้างนอก ถ้าไปเห็นเข้ารูปนั้นมันขยายส่วน วัดเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน ดวงจิตก็ขนาดเดียวกัน ไปเห็นจริง ๆ เข้าเช่นนั้น ขยายส่วนเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ปรากฏอยู่ในดวงจิตกายมนุษย์หยาบนี่แหละ แต่ว่าเป็นดวงจิตของกายมนุษย์ละเอียด อยู่ในกายมนุษย์ละเอียดโน่น แต่ว่าล้อมอยู่ข้างในนี่แหละ

เห็นธรรมในธรรม ล่ะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ เมื่อไปเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดเข้าแล้ว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ก็ขยายส่วนได้ โตได้ขนาดดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน ขนาด ๆ เดียวกัน ขยายส่วนออกไป นั่นได้ชื่อว่า **เห็นธรรมในธรรม** คือในกายมนุษย์นั่นเอง ในกายมนุษย์ละเอียดนั้น

นี่รู้จักชั้นหนึ่งละนะ

เมื่อเห็นเข้าเช่นนี้เราจะทำอย่างไร ตำรากล่าวไว้ว่า **อาตาปี** เพียรให้กล้ำกล้า ๆ หายทีเดียว เพียรไม่ย่อไม่ท้อไม่ถอยทีเดียว เอาเป็นเอาตายทีเดียว เรียนกันจริงต้องใช้ความเพียรประกอบด้วยองค์สี่ทีเดียว องค์สี่นั้นอะไรบ้าง เนื้อ เลือด กระดูก หนัง หนังเนื้อเลือด จะแห้งเหือดไปไม่ว่า เหลือแต่กระดูกหนังช่างมัน ไม่ลดละ **ใจต้องจรดอยู่ทีเดียว ในกาย เวทนา จิต ธรรมนั้น ไม่เคลื่อนหละ** จรดอยู่ในกาย จะต้องจรดอยู่ทีเดียว ไม่ไปอื่นกันหละ ฝันไม่กลับกันละ ฝันกันเรื่อยไป แม้จะกลับมาก็เล็กน้อย ฝันไปอีก ฝันไม่เลื่อนกันหละ ให้ชำนาญทีเดียว **ฝันในฝัน นั่งก็ฝันได้ นอนก็ฝันได้ เดินก็ฝันได้ ยืนก็ฝันได้ ขี้เยี่ยวก็ฝันได้ทีเดียว** นี่เขาเรียกว่า **อาตาปี** เพียรเข้าเร่งเร้าเข้าอย่างนี้ **สมฺปชาโนสติมา รู้อยู่เสมอ ไม่เผลอเผลอไม่ได้** เผลอก็จะหายเสียเท่านั้น **ถ้าได้ใหม่ เป็นใหม่ ๆ เผลอไม่ได้ เป็นหายทีเดียว** เพราะฉะนั้นต้องไม่เผลอกันทีเดียว **ไม่วางธุระ ให้เอาใจใส่ ไม่เอาใจใส่ไปจรดที่อื่น ให้จรดอยู่ที่กาย เวทนา จิต ธรรม ในกายนั้นแหละ**

จรดอยู่ใน **กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม** สี่อย่างนั้นจรดได้หรือ จรดที่ไหนละ ที่จรดเขามี ที่ตั้งของใจเขามี ที่จรดเขามี แต่ว่า **สี่อย่างนั้นจะดูเวลาไรก็เห็นเวลานั้น** เหมือนกายมนุษย์นี้ ถ้าว่าทำเป็นละก็จะเห็นปรากฏ ที่นี้ไม่มีความเห็น มีแต่ความรู้ กายของตัวเห็นอยู่เสมอ เวทนาของตัวก็รู้สึกอยู่เสมอ จิตของตัวก็รู้สึกอยู่ เสมือนให้รู้สึกอยู่เสมอ ธรรมของตัวก็รู้สึกอยู่เสมอ ความดีของตัวไม่มีชั่วเข้ามาเจือปน รู้อยู่อย่างนี้ ส่วนกายมนุษย์ละเอียดเห็นปรากฏ เมื่อเห็นปรากฏดังนี้ละก็ นี่แหละหลักจริงในพระ-พุทธศาสนา รู้จักเท่านี้แล้ว อย่ารู้จักแต่เพียงว่ากายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม เพียงเท่านั้นนะ ยังมีอีกหลายชั้น นับชั้นไม่ถ้วน นี่ชั้นหนึ่งละนะ เข้าไปอีกชั้นหนึ่ง **กายในกาย** นั้น เขาเรียกว่า **ฝันในฝัน** อย่างไรละ ฝันในฝัน กายที่ฝันไป ทำงานเหนื่อยเข้าก็จะแสดงฝันเต็มเกมของการฝันเข้า เหนื่อยเข้าไปนอนหลับ นอนหลับฝันเข้าอีกแหละ กายฝัน ๆ เข้าอีกนี่ เขาเรียกว่า ฝันในฝัน ฝันในฝันเป็นอย่างไรล่ะ รุดออกไปอีกกายละซิ **ออกไปอีกกายก็เป็นกายทิพย์** ที่นี้เป็นกายทิพย์เข้าไปอีกกาย เป็นกายทิพย์ กายทิพย์ก็เห็นโด่อีกนั่นแหละ เหมือนกับกายมนุษย์ที่ฝันนั่นแหละ แบบเดียวกันไม่เปลี่ยนไม่แปลงอะไรกันมากนัก เหมือนกระจกคันฉ่องมาส่องเงาหน้า เอามาเทียบกันดู จำได้ทีเดียว นี้คนเดียวกันไม่ใช่แยกกัน นี่กายคนเดียวกัน เมื่อรู้จักเช่นนั้นแล้ว เห็นกายในกายที่สามเข้าไปแล้ว ไม่ใช่ที่สองแล้ว เวทนาก็แบบเดียวกัน เห็นอย่างเดียวกัน เวทนาตั้งอยู่ตรงไหน จะว่าเวทนาตั้งอยู่ตรงไหน อยู่กลางกาย กายที่ฝันในฝันนั่นแหละ กายที่สามนั่นแหละ อยู่กลางกายนั่นแหละ

เวทนาในเวทนา จิตในจิตก็อยู่ในกลางเวทนานั่นแหละ ธรรมในธรรมก็อยู่กลางจิตนั่นแหละ ธรรมในธรรมนั่นไม่ใช่อยู่ที่ไหนหรอก เป็นดวงเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ บริสุทธิ์สนิทเท่า ๆ กัน นี่เหมือนฝันในฝันตัวจริงอย่างนี้ ไม่ใช่คลาดเคลื่อน **ที่วัดปากน้ำ ดำเนินปฏิบัติ ไม่ได้เอาเรื่องอื่นมาเหลวไหล ค้นเข้าไปถึงตัวจริงอย่างนี้** นี่ก็เป็นสามกายละนะ เข้าไปสามกายแล้ว ฝันในฝันนั่นได้เท่านี้ก็พอแล้ว ได้เท่านี้ก็พอเอาเป็นตัวอย่าง ได้เท่านี้ก็เดินในแนวนี้เป็นตำราอย่าถอยหลังก็แล้วกัน มันจะมีกี่ร้อยกายพันกายก็ไปเถอะ กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม เข้าไปอย่างนี้แหละ ไม่คลาดเคลื่อนทีเดียว แต่ว่าที่จะเข้ารูปนี้นะ แสดงไว้เมื่อวันพระที่แล้ว แสดงไว้แล้วตั้งแต่ **เอกายนมรรค** โน้น ยังค้างอยู่ กายในกายยังไม่กว้างออกไป ที่นี้จะแสดงให้กว้างออกไปว่า ได้ความอย่างนี้ กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม อย่างนี้แหละ นี่เป็นกายที่สาม

กายที่สี่ **กายทิพย์ละเอียดอีก** ฝันในฝันเข้าไปอีก เป็นสี่ชั้น สี่ฝันแล้ว แบบเดียวกันเห็น กาย เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน แล้วกายทิพย์ละเอียดฝันเข้าไปในฝันเข้าอีก เป็นสี่ฝันสี่ชั้นเข้าไป ก็เห็น กาย เวทนา จิต ธรรม อีก ก็ต้องมีความเพียรอีก เผลอไม่ได้นะ **เพียรให้มีสติไว้เสมอ ไม่เผลอ นำอภิชฌาโทมนัสในโลกออกเสีย อย่าให้ความดีใจเสียใจแลบเข้าไปได้นะ ถ้าความดีใจเสียใจแลบเข้าไปได้ เดี๋ยวไม่ฝันอีกละ** ต้องตื่นหละ ต้องกลับออกมาแล้ว ไม่ได้เสียแล้ว ความดีใจแลบเข้าไป แลบเข้าไปอย่างไรละ แลบเข้าไปลึกซึ้ง เข้าไปฝัน ๆ อย่างนั้นแหละ ความดีใจจะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้เข้าไปแต่งหละ เสียใจหละ ไม่สมเจตนาก็เสียใจหละ **ดีใจเสียใจแลบเข้าไปแล้วเป็นขุ่มมัวทีเดียว ประเดี๋ยวก็ต้องถอยออกมาทีนี้ก็ฝันไม่ได้ ก็ต้องเลิกกัน** เพราะฉะนั้นความดีใจเสียใจนี้ร้ายนัก ไม่ใช่ร้ายแต่เมื่อเวลาปฏิบัติธรรม เห็นธรรมอย่างนี้น่ะ ถึงเวลาเราดี ๆ อยู่ อ้ายความดีใจเสียใจนี่แหละที่ทำให้ต้องกระโดดน้ำตาย กินยาตาย ผูกคอตาย ดีใจเสียใจนี้แหละมันเต็มขีด เต็มส่วนของมันบังคับอย่างนี้ เพราะฉะนั้นความดีใจเสียใจ เป็นมารร้ายทีเดียว ถ้าว่าใครให้เข้าไปอยู่ในใจบ่อยเข้าก็หน้าดำคร่ำเครียด ร่างกายไม่สดชื่นละซิ เศร้าหมองไม่ผ่องใสหรอก เพราะอะไรเพราะดีใจเสียบังคับมัน ทำให้เดือดร้อน หน้าดำคล้ำเครียดทีเดียว บางคนไม่อ้วน ผอมเป็นเกลียวทีเดียว เพราะความดีใจเสียใจทั้งหมดอยู่ที่มัน ไม่ปล่อยมันไป ถ้าว่าทำให้สบายสดชื่นให้ชื่นใจ เย็นอกเย็นใจ สบายใจ จะมั่งมีดีจนอย่างไรก็ช่าง ทำใจให้เบิกบานไว้ ร่างกายมันก็ชุ่มชื่นสบาย นี่อ้ายดีใจเสียใจมันฆ่ากายมนุษย์อยู่อย่างนี้ กายมนุษย์ละเอียดก็ฆ่า กายทิพย์ก็ฆ่า กายทิพย์ละเอียดก็ฆ่า ฆ่าทั้งนั้น ทุกกาย ความดีใจเสียใจต้องคอยระวังไว้ให้ดี ท่านจึงได้สอนนักว่า ให้ทำความดีใจและเสียใจในโลกเสียให้พินาศ

ดีใจเสียในโลกนะ ดีใจเสียใจในอัตภาพร่างกาย **โลก** นั้นคือ **ขันธ์ ๕** นี้แหละ ร่างกายอันนี้แหละเป็นตัวโลกสำคัญนัก เขาเรียกว่า **สัตว์โลก** โอกาสโลก ขันธ์โลก สัตว์โลก **โอกาสโลก** ก็ **ว่าง** ที่ว่าง ๆ เหล่านี้ ที่ว่าง ๆ ดิน น้ำ ไฟ ลม ที่ว่าง ๆ เหล่านี้เขาเรียกว่าโอกาสโลก **ขันธ์โลก** ก็เป็น **รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** อันเดียว **สัตว์โลก ที่อาศัยขันธ์นั่นแหละ ที่ไปเกิดมาเกิดเป็นกาย ๆ นี้แหละ เข้าไปในกายข้างในนี่เป็นสัตว์ทั้งนั้น** เป็นชั้น ๆ ๆ เข้าไป สัตว์โลกเป็นชั้น ๆ เข้าไป สัตว์โลกทั้งนั้น เมื่อเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตใจจิต ธรรมในธรรมของกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดแล้ว กายทิพย์ละเอียดนั่นแหละ ฝันในฝัน เป็นข้อที่สี่ออกไปอีก

กายในกายเป็นกายที่ห้าก็คือ **กายรูปพรหม** กายรูปพรหมก็มี กาย เวทนา จิต ธรรม เหมือนกับปรากฏดังกล่าวแล้ว ไม่ต้องอธิบาย เวลาจะไม่พอ ย่นย่อพอควรแก่กาลเวลา กายรูปพรหมนั้นแหละ ฝันในฝันเข้าไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกาย เป็น **รูปพรหมละเอียด** ก็เห็นกาย เวทนา จิต ธรรม อีกแบบเดียวกัน กายรูปพรหมละเอียด ฝันในฝันเข้าไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกาย เรียกว่า **กายอรูปพรหม** ใน กาย เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมฝันออกไปอีกได้เหมือนกัน ออกไปอีกกายเรียกว่า **กายอรูปพรหมละเอียด** มีกาย เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมละเอียดนั่นแหละ ฝันในฝันเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง เรียกว่า **กายธรรม**

กายธรรมก็มี กาย เวทนา จิต ธรรม เหมือนกัน กาย ก็คือ **ธรรมกาย** เวทนา ก็คือเวทนาของธรรมกายนั่นแหละ จิต ก็จิตของธรรมกายนั่นแหละ ธรรม ก็เป็นธรรมดาของธรรมกายนั่นแหละ ขยายส่วนขึ้น ดวงใหญ่วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย ธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมนั่น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเท่าหน้าตักธรรมกาย ธรรมกายนั่นแหละฝันได้อีกเหมือนกัน ออกไปอีก กายเรียกว่า **กายธรรมละเอียด** ใหญ่ออกไปหน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักเข้าไป มี กาย เวทนา จิต ธรรม เหมือนกัน

ธรรมกายละเอียดนั่นแหละฝันออกไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง มีกายพระโสดา เป็น **กายพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป กายพระโสดานั่นแหละพอทำถูกส่วนเข้า ออกไปอีกกายหนึ่งแบบฝันนั่นแหละ ออกไปอีกกายหนึ่ง เป็น **กายโสดาละเอียด** หน้าตักกว้าง ๑๐ วา สูง ๑๐ วา มี กาย เวทนา จิต ธรรม เหมือนกัน

ธรรมกายละเอียดของพระโสดานั่นแหละ ฝันเข้าไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง เรียกธรรมกาย **พระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วาขึ้นไป พระสกทาคาก็ฝันเข้าไปอีก

ออกไปอีกกายหนึ่ง เป็นกาย **พระสกทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา มีกาย เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม แบบเดียวกัน

กายพระสกทาคาละเอียดฝันไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง เป็น **กายพระอนาคา** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา ธรรมกายพระอนาคาฝันไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง เรียกว่า **พระอนาคาละเอียด** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา

ธรรมกายพระอนาคาละเอียดนั้นแหละฝันไปได้อีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่งเรียกว่ากาย **พระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป กายพระอรหัตนั้นแหละฝันไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่งเรียกว่า **พระอรหัตละเอียด** ใหญ่หนักขึ้นไป มี เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน ฝันออกไปอย่างนี้แหละ มีธรรมกายพระอรหัตในพระอรหัต เป็นพระอรหัตละเอียด ๆ ๆ ต่อ ๆ ไปนับอสงไขยไม่ถ้วน

ฝันออกไปอย่างนี้แหละ **หมดกายพระอรหัต มีกายพระพุทธเจ้าก็ได้** กายในกาย กายใน ๆ ๆ ๆ ๆ มันอย่างนี้แหละ ผู้เทศน์นี้ได้ทำวิชชานี้ ๒๓ ปี ออกพรรษานี้ก็ ๓ เดือนเต็มหละ ยังไม่หมดกายละเอียดเหล่านี้เลย ไม่ได้ถอยกลับเลย ยังไม่หมดกายละเอียดเหล่านี้เลย ยังไม่ถึงที่สุด **ไปทูลถามพระพุทธเจ้าองค์เก่าองค์แก่ที่เข้านิโรธเข้านิพพานไปแล้วถอยเข้าไปหากายละเอียดนี้นะ ไปถึงแล้วหรือยัง แล้วไม่มีใครรู้เลยว่าไปถึงหรือยัง** เอาละซิคราวนี้นี่ศาสนาตัวจริงของกายมนุษย์เป็นอย่างนี้ **พวกเป็นพระอรหันต์ ก็ต้องไปตรวจของตัว เข้านิพพานแล้วต้องไปตรวจของตัว เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นแล้ว เข้านิพพาน ก็ต้องไปตรวจกายของตัวอย่างนี้แหละ ว่าที่สุดอยู่ที่ไหน ต้องไปถึงที่สุดให้ได้ ต้องไปบอกที่สุดให้ได้** นี่ความจริงเป็นอย่างนี้นะ รู้จักความจริงอย่างนี้แล้วละก็อย่าเพลินล่อ อย่าเลอะเทอะที่อื่นไม่ใช่ของตัว ให้เอาใจจรดจี้ตัวของตัว กลับให้เข้าไปถึงกายทิพย์ให้ได้ ว่ากายที่สุดของตนอยู่ที่ไหน **เมื่อไปถึงที่สุดของตัวได้ละก็ รักษาตัวได้เป็นอิสระ ไม่มีใครมาบังคับบัญชา** ถ้ายังไม่ถึงที่สุดของตัวแล้วก็หวานเลย เขาจะต้องบังคับบัญชาแกท่าเดียวเท่านั้นแหละ แกจะต้องเป็นบ่าวเป็นทาสของเขา เวลามีพญามารมาบังคับใช้สอยเป็นบ่าวเป็นทาสเขา เขาจะใช้ทำอะไรทำได้ ให้ด่า ให้ตี ให้ชก ให้ฆ่า ให้ฟันแกงก็ได้ **ธรรมกายมาร** (ฝ่ายอกุศล) บังคับ มันบังคับได้อย่างนี้เชียวนะ ให้เป็นบ่าวเป็นทาสเขา ให้เลวทรามต่ำช้า ให้เป็นคนจนอนาถาติดขัดทุกสิ่งทุกอย่าง เครื่องกินเครื่องใช้ขาดตกบกพร่อง เครื่องกินเครื่องใช้ไม้สอยไม่มี มารเขาทำได้ บังคับได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะตัวไม่ยินดีสละในตัว เพราะตัวไม่เป็นใหญ่

ในตัว เพราะตัวไม่รู้จักที่สุดของตัว นี่มนุษย์ทั่วไปเป็นอย่างนี้ เห็นไหมละ ไม่ใช่มนุษย์เท่านั้น **พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ท่านก็ไปถึงที่สุดเหมือนกัน ถ้าใครไปยังไม่ถึงที่สุดก็ยังไม่ฉลาดเต็มที่ ต่อเมื่อไปให้ถึงที่สุดกายของตัวต่อไปแล้วละก็ฉลาดเต็มที่แน่** ตัวของตัวเองมีชีวิตพึ่งแก่ตัวเองได้แล้ว นี้เป็นข้อสำคัญที่สุดนะ มาเจอพุทธศาสนานี่แล้วเห็นไหม จะไปทำเรื่องอื่น จะไปหลงเลอะเทอะ เอ้า! มีครอบครัวแล้วได้อะไรบ้าง ได้ลูกคนหนึ่ง แล้วเอามาทำไมละ เอามาเลี้ยง ๑๐ คน เอาไว้เลี้ยงอย่างไงก็เลี้ยงไป บ่นโอ๊กแล้ว เอ้าได้ห้าสิบคน เอ้า ! เอาไว้เพียงเท่านี้ เอ้า ! เปะปะไปซี อยากได้ลูกอีกไหมละ ไม่จริง เหลว โกงตัวเอง โกงตัวเอง พาให้เลอะเลือน ไม่เข้าไปค้นกายของตัวให้ถึงที่สุด ไม่ให้เข้าไปค้นตัวให้ถึงที่สุด **เป็นมนุษย์กับเขาทั้งที เพราะเชื่อกิเลสเหลวไหลเหล่านี้แหละจึงได้เลอะเลือน จะครองเรือนไปสักกี่ร้อยปีก็ครองไปเถิด มันงานเรื่องของคนอื่นเขาทั้งนั้น เรื่องของพญามารทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องของตัว ไม่ใช่งานของตัว ไปทำงานให้พญามารเขาทั้งวันทั้งคืน เอาเรื่องอะไรไม่ได้**

เพราะอะไรละ เพราะไม่รู้อิโหน่อิเหน่ เกิดมาพบอย่างไงก็ไปอย่างนั้นแหละ เพราะไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ นี่ไม่ได้ฝึกใจในธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไม่ได้ฟังธรรมของสัตตบุรุษ ไม่ได้ฝึกใจในธรรมของสัตตบุรุษ ความเห็นก็เลอะเลือนไปเช่นนี้ เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้ว นี่แหละ **เป็นความจริงทางพระพุทธศาสนาตัวจริงทีเดียว นี้เป็นข้อที่ลึกซึ้ง**

ให้หนึ่งไว้ในใจว่า ต่อแต่นี้ไปเราจะต้องเข้าให้ถึงที่สุด เข้าไปในกายที่สุดของเราให้ได้ เป็นกาย ๆ ออกไป เมื่อเป็นกาย ๆ เข้าไปแล้ว **ถ้าทำเป็นแล้ว ไม่ใช่เดินท่านี้ เดินในไส้ทั้งนั้น ในไส้เห็น ไส้จำ ไส้คิด ไส้รู้ ในกำเนิดดวงธรรมที่ทำให้เป็นสุดหยาบสุดละเอียด** (เถา ชุด ชั้น ตอน ภาค พืด....ฯลฯ) **เดินในไส้ (หยุดในหยุด กลางของหยุด ในหยุด ๆ ๆ ๆ) ไม่ใช่เดินทางอื่น เดินในกลางดวงปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา เดินไปในกลางดวงศีล ดวงสมาธิ ปัญญา ดวงวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นั้นเป็นทางเดินของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ เดินไปในไส้ ไม่ใช่เดินไปในไส้เพียงเท่านั้น ในกลางว่างของดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ของดวงศีล ดวงสมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ว่างในว่างเข้าไป ในเหตุว่างในเหตุว่าง เหตุเปล่าในเหตุเปล่า เหตุดับในเหตุดับ เหตุลับในเหตุลับ เหตุหายในเหตุหาย เหตุสูญในเหตุสูญ เหตุสิ้นเชื้อในเหตุสิ้นเชื้อ เหตุไม่เหลือเศษในเหตุไม่เหลือเศษ...ฯลฯ ในเหตุว่างเข้าไป เหตุสุดในเหตุสุด หนักเข้าไปอีกไม่ถอยกลับ นับ**

อสงไขยไม่ถ้วน นับชาติอายุไม่ถ้วน* ไม่มีถอยกลับกัน เดินเข้าไปอย่างนี้นะ พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไม่ใช่เดินโลเลเหลวไหล **ที่เรากราบที่เราไหว้เรานับถือนะ ท่านวิเศษวิโสอย่างนี้ นี่แหละเป็นผู้วิเศษแท้ ๆ นี่แหละเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกแท้ ๆ** ถ้าเป็น **ผู้รู้จริง เห็นจริง ได้จริง เราจึงเอาเป็นตำรับตำราได้** เมื่อรู้จักหลักธรรมอันนี้แล้ว อย่าเข้าใจว่าได้ฟังง่าย ๆ นะ ตั้งแต่เราเกิดมาเป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกานะ อย่างนี้ไม่เคยได้ฟังเลยไม่ใช่หรือ เมื่อได้ฟังแล้วก็จงเพียรพยายามทำให้เป็นอย่างที่แสดงให้ฟังทุกสิ่งทุกประการ จะได้ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตนสจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

---

* มีรายละเอียดอยู่ในหนังสือ **"วิชชามรรคผลพิสดาร"** (สำหรับผู้ถึงธรรมกายที่สามารถเจริญวิชชาขั้นละเอียดด้วยเจโต–สมาธิแล้ว) เป็นการทำวิชชาสะสางธาตุธรรม โดยเข้าให้ถึงต้น ๆ ธาตุ ต้น ๆ ธรรม เพื่อเก็บวิชชาฝ่ายธรรมดำหรือดับอวิชชา อันเป็นมูลรากฝ่ายเกิดทั้งมวล ให้เหลือเป็นแต่ฝ่ายเฉพาะฝ่ายธรรมขาวหรือฝ่ายบุญ–กุศล และแก้ธาตุธรรมสายกลางให้กลับเป็นฝ่ายขาวด้วย จึงเป็นวิชชาที่คมกล้ายิ่งนัก ที่ให้ผลเป็นความบริสุทธิ์แก่ **ทั้งฝ่ายผู้เจริญ** กับ **ทั้งผู้ที่ถูกแก้ไข** ตามส่วน เพราะเหตุนี้พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำจึงได้เคยกล่าวไว้ว่า **"ธรรมกายคนหนึ่ง** (ที่สามารถเจริญวิชชาขั้นละเอียดได้) **ช่วยคนได้ครึ่งเมือง"**

๔๔. มหาสติปัฏฐานสูตร

๑๐ ตุลาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สโมหํ วา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อสมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ พหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ วยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ. อตฺถิ จิตฺตนฺติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรตี ติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงใน **มหาสติปัฏฐานสูตร** ที่แสดงไปแล้วนั้น โดยอุเทศทวาร ปฏินิเทศทวาร แสดงในมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นอุเทศทวารนั้น ตามวาระพระบาลีว่า **เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย** แค่นี้ จบอุเทศ–ทวารของมหาสติปัฏฐานสูตร แปลภาษาบาลีว่า **เอกายโน อยํ ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **อยํ มคฺโค** อันว่าหนทางนี้ **เอกายโน** เป็นเอก **เอกายโน อยํ มคฺโค** หนทางนี้เป็น **หนทางเอก** ไม่มีสองแพร่ง เป็นหนทางเดียวแท้ ๆ หนทางหนึ่งแท้ ๆ เอกนะ คือหนึ่ง **เอโก ทฺวิ ติ จตุ ปญฺจ** เหล่านี้ **เอโก** เขาแปลว่า **หนึ่ง** หนทางนี้เป็นหนึ่งไม่มีสองต่อไป **สตฺตานํ วิสุทฺธิยา**

ความหมดจดวิเศษของสัตว์ทั้งหลาย **โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย** เพื่อความล่วงเสียซึ่งโศก ความแห้งใจ ความปริเทวะ ความพิไรรำพันเพ้อ **ทุกฺขโมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย** เพื่ออัสดงคตหมดไปแห่งเหล่าทุกข์โทมนัส **ญายสฺส อธิคมาย** เพื่อบรรลุซึ่งญาณ **นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยาย** เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน นี่แสดงดังนี้เพียงเท่านี้ เรียกว่า อุเทศทวาร จักได้แสดงเป็นปฏินิเทศทวารสืบต่อไป

กตเม จตฺตาโร ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา นี้คือ สติปัฏฐานสี่ **กตเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา** สติปัฏฐาน ๔ นี่คืออะไร สติปัฏฐาน ๔ คืออะไรบ้างล่ะ **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปัสสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** สี่อย่างนี้เรียกว่าปฏินิเทศทวาร อุเทศทวารแสดงแล้ว อีกสองนี้เป็นปฏินิเทศทวาร อุเทศน่ะแสดงออกเป็นหนึ่งทีเดียว ปฏินิเทศนั้นแสดงหนึ่งออกไปเป็นสี่ กาย เวทนา จิต ธรรม แปลภาษาบาลีว่า **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลายที่ศึกษาพระ–ธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้า เห็นกายในกายเนือง ๆ นั้นเป็นไฉนเล่า **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ศึกษาพระธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ อ้ายนี้ต้องคอยจำนะ เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ ถ้าเห็นเข้าแล้วทำให้ **อาตาปี** เพียรเทียว เพียรให้เห็นอยู่เสมอนั้นไม่เผลอทีเดียว **อาตาปี สมฺปชาโน** รู้รอบคอบอยู่ เพียรแล้วก็รู้รอบคอบ **สติมา** มีสติด้วยไม่เผลอ รู้รอบคอบไม่เผลอ **วิเนยฺย โลเก โทมนสฺสํ** คอยกำจัด **อภิชฌา** ความเพ่งเฉพาะอยากได้และความโทมนัสเสียใจที่ไม่ได้สมบัติ นำอภิชฌาโทมนัสในโลกออกเสีย อย่าเพ่งเฉพาะเสียใจ เพราะอยากได้แล้วไม่สมหวังมันจะทำกายในกายให้เป็นที่เสื่อมไปเสีย **อภิชฌา** สำคัญนัก เพ่งเฉพาะอยากได้ เมื่อไม่ได้มันก็เสียใจเพราะไม่สมหวัง ไอ้ดีใจเสียใจนี่แหละอย่าให้เล็ดลอดเข้าไปได้ทีเดียว เมื่อเห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่แล้วก็ **อาตาปี** มีความเพียรเร่งเร้าทีเดียว มีความรู้รอบคอบประกอบด้วยสติมั่น ไม่ฟั่นเฟือนทีเดียว **วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกออกเสียได้ นี่ข้อต้น ข้อที่สองคือ **เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นเวทนาในเวทนาเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีความรู้รอบคอบ มีสติมั่นไม่ฟั่นเฟือน นำอภิชฌาโทมนัสในโลกออกเสียไม่ให้ลอดเล็ดเข้าไปได้ นี่ส่วนเวทนา **จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา**

วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีสัมปชัญญะ มีสติไม่พลั้งเผลอ นำอภิชฌาในโลกนี้ออกเสียได้ อย่าให้ความยินดียินร้ายมันลอดเล็ดเข้าไปได้ นี่เป็นข้อสาม ข้อที่สี่ **ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ อยู่ เมื่อเห็นแล้วให้มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นไม่ฟั่นเฟือน กำจัดอภิชฌาโทมนัสในโลกนี้เสียได้ สี่ข้อนี้แหละเรียกว่า ปฏินิเทศทวาร **กาย เวทนา จิต ธรรม เห็นกายในกายอยู่ เห็นเวทนาในเวทนาอยู่ เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ เห็นธรรมในธรรมอยู่** นี่ให้เข้าใจเสียก่อนจึงจะสอนต่อไปเป็นลำดับ

เห็นกายในกาย นี่เห็นอย่างไร เห็นกายในกายนั่นเหมือนกับนอนฝันนั่นแหละ เห็นชัด ๆ อย่างนั้นนะ เห็นกายในกายก็เห็นกายมนุษย์ละเอียดเท่ากายมนุษย์นี้แหละ นอนฝันในกายมนุษย์นี่ต่อไป ทำหน้าที่ไป ผู้เห็นกายในกายก็คือกายมนุษย์ละเอียดนั่นเอง **เห็นเวทนาในเวทนา** ล่ะ มนุษย์นี่มันก็มีเวทนาเหมือนกัน **เห็น**นี่ ไม่ได้พูดรู้ นี่ เวทนาในเวทนานั่นเป็นอย่างไรล่ะ **สุข** กายนั้นเป็นสุข ก็เห็นเป็นสุข กายนั้นเป็นทุกข์ ก็กายละเอียดนั่นแหละที่เห็นนั่นแหละ กายนั้นเป็นทุกข์ก็เห็นว่าเป็นทุกข์ เมื่อกายนั้นไม่สุขไม่ทุกข์ ก็เห็นว่าไม่สุขไม่ทุกข์ เห็นชัด ๆ อย่างนี้ **เห็นจิตในจิต** ล่ะ ลึกนี่เห็นจิตได้หรือ เห็นจิตได้หรือ ไม่ใช่เห็นง่าย ๆ นี่ **จิตเป็นดวง** นี่ เท่าดวงตาดำข้างนอกนี่แหละ เท่าดวงตาดำของตัวทุกคน ๆ นั่นแหละ ดวงจิต เห็นจิตในจิต เห็นธรรมในธรรม ถ้าเห็นอย่างนี้ไม่หลับ เป็นประธาน เห็นกาย–ในกายชัด ๆ ก็เห็นกายละเอียดนั่น

เห็นเวทนาในเวทนา เห็นกายแล้วก็เห็นเวทนา เวทนาเพราะใจกำหนดอยู่ที่จะดูกายเห็นกายนะ ต้องกำหนดอยู่ศูนย์กลางกายมนุษย์ เมื่ออยู่ศูนย์กลางกายมนุษย์ละก็นั่นแหละตาเห็นกาย ก็เห็นอยู่ในกลางกายมนุษย์นั่นแหละ เห็นเวทนาล่ะ เป็นอย่างไงล่ะ **เห็นสุขเป็นดวงกลมใสอยู่ในกลางกายมนุษย์ละเอียดนั่น เห็นสุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ เห็นชัด ๆ เป็นดวงอยู่กลางกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ เวทนาของกายมนุษย์นี้เป็นเวทนานอก เวทนาของกายมนุษย์ละเอียดนั่นเป็นเวทนาของกายมนุษย์ละเอียดข้างใน นั่นแหละเวทนาในเวทนา**

เห็นจิตในจิตล่ะ ดวงจิต ก็เห็นดวงจิตของกายละเอียดนั่น เห็นดวงจิตเท่าดวงตาดำข้างนอก เห็นดวงจิต มั่นอยู่ในกลางดวงจิตนี่แหละ อยู่ในกลางดวงจิตมนุษย์หยาบนี่แหละเข้าไปถึงกายมนุษย์ละเอียดมันก็ไปเห็นดวงจิตของกายมนุษย์ละเอียดนั่น นี่เห็นจิตในจิต

เห็นธรรมในธรรมล่ะ ดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์หยาบ มันมีดวงธรรมที่ทำให้

เป็นกายมนุษย์หยาบนั่น พอไปเห็นกายละเอียด มันก็เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์–ละเอียดนั่น **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ เป็นธรรมข้างใน ดวงธรรมทำให้เป็นกายมนุษย์หยาบ นี่เป็นดวงธรรมข้างนอก** เห็นจริงอย่างนี่นะ วัดปากน้ำเขาเห็นกันจริง ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่เห็นเล่น ๆ

นี่ **เห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต เห็นธรรมในธรรม เห็นจริง ๆ อย่างนี้** นี่ ๆ อุเทศทวารแล้วก็เห็นอย่างนี้เรื่อย ๆ ขึ้นไป กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม วัดปากน้ำเห็นเข้าไปตั้ง ๑๘ กายนั่นแน่ะ เห็นเข้าไปอย่างนี้แหละ ๑๘ กายชัด ๆ ทีเดียว ชัดใช้ได้ทีเดียว ไม่ใช่พอดีพอร้ายหละ เห็นชัดใช้ได้ทีเดียว ไม่ชัดแต่ว่าเห็นหละ ถ้าว่าสนใจจริง ๆ ก็เห็นจริง ๆ เห็นจริง ๆ อย่างนี้ เมื่อเห็นจริง ๆ เป็นจริง ๆ อย่างนี้แล้วละก็ ตำราบอกไว้ตรง ๆ อย่างนี้แล้วมันก็ถูกตำรับตำราทีเดียว แล้วจะได้แสดงใน กาย เวทนา จิต ธรรม ต่อไปอีก คัมภีร์นิเทศทวารต่อไป

มีคำถามสอดเข้ามาว่า **กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ศึกษาพระธรรมวินัย เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่นั่นเป็นไฉน **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** อันนี้แล้ว **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา** นี่ปฏินิเทศทวาร **อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา โส สโต ว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติ ฑีฆํ วา อสฺสสนฺโต ฑีฆํ อสฺสสามีติ ฯเปฯ ฑีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ฯเปฯ อสฺสสนฺโต ฯเปฯ รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ** นี่เป็นปฏินิเทศทวารกว้างออกไปทีเดียว กว้างนี่แหละที่แสดงไปแล้ว ส่วนกายที่แสดงไปแล้ว ท่านจัดออกเป็น **ข้อกำหนด** เป็น **ปัพพะ** คือ เรียก **อานาปานปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยลมหายใจเข้าออก **อิริยาปถปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยอิริยาบถ เดิน ยืน นั่ง นอน **สัมปชัญญปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยกิริยาในอิริยาบถแห่งอวัยวะ รู้อยู่เสมอนั่นเรียกว่า **สัมปชัญญปัพพะ ปฏิกูลมนสิการปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยข้อปฏิกูลแห่งร่างกายของคนเรา แห่งฟันหนัง เนื้อ ตามบาลีว่า **อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา นขา ทนฺตา** ปฏิกูลนั้นไม่น่ารักน่าชมเลย ปฏิกูลแห่งร่างกายนี้ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ที่ไหน ประสมกันแล้วก็เป็นร่างกายล้วนแต่เป็นดิน น้ำ ไฟ ลม ไป นี้เป็น **ธาตุปัพพะ พอกายมนุษย์ละเอียดออกจากกายมนุษย์หยาบแล้วก็เน่ากันทั้งนั้น** เป็นปฏิกูลอย่างนี้ ปฏิกูลนั่นเป็นข้อที่ ๕ **นวสีวถิกปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยศพเก้ารูป ตายวันหนึ่งสองวันท้องเขียว น้ำเลือดน้ำหนองไหล เป็นลำดับไปจนกระทั่งเหลือแต่กระดูกนั่น นี้ได้แสดงมาแล้ว

วันนี้จะแสดง เห็นเวทนาในเวทนา สืบต่อไปว่า **กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ สามิสํ วา สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน สามิสํ สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. นิรามิสํ วา สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน นิรามิสํ สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. สามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน สามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. นิรามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน นิรามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ สามิสํ วา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน สามิสํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. นิรามิสํ วา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน นิรามิสํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา ฯ** อันนี้เวทนาไม่ใช่เป็นของฟังง่ายเลย เป็นของฟังยากนัก แต่ว่าท่านแสดงไว้ย่อ ๆ ว่า **สุข** เมื่อเราเสวยความสุขอยู่ ก็รู้ชัดว่า เวลานี้เสวยความสุขอยู่ เมื่อเราเสวยความ–ทุกข์อยู่ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยความทุกข์อยู่ เมื่อเราเสวยความไม่สุขไม่ทุกข์ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยความไม่สุขไม่ทุกข์อยู่ เมื่อเสวยความสุขที่เจือด้วยอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยความสุขที่เจือด้วยอามิส เมื่อเราเสวยความทุกข์ที่เจือด้วยอามิส ก็รู้ว่าเราเสวยความทุกข์ที่เจือด้วยอามิส เมื่อเสวยความไม่สุขไม่ทุกข์ที่เจือด้วยอามิส ก็รู้ชัดว่าเราเสวยความไม่สุขไม่ทุกข์ที่เจือด้วยอามิส เราปราศจากความสุข นิรามิสสุข เราเสวยความสุข ปราศจากความเจือด้วยอามิส เสวยความทุกข์ ปราศจากความเจือด้วยอามิส เสวยความไม่สุขความไม่ทุกข์ ไม่เจือด้วยอามิส ก็รู้ชัดอยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า **เวทนา** รู้จักเวทนาอย่างนี้ แต่เวทนาที่จะแสดงวันนี้จะแสดง **เวทนาในจิต**

คำว่า **จิต** นะ เป็นของจำเป็นที่เราจะต้องแก้ไข มิฉะนั้นมันก็บังคับเราใช้มันอยู่ทุก ๆ วัน **ถ้าเราใช้มันไม่เป็นมันจะกลับมาข่มเหงเอาเราเข้า** จิตนั่นเป็นตัวสำคัญ ท่านจึงได้ยืนยันตามวาระพระบาลีว่า **กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลายที่ศึกษาในธรรมวินัย เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่นั่นเป็นไฉน **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ** ดูก่อนภิกขุทั้งหลายผู้ศึกษาธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตระคนด้วยราคะ ก็ทราบชัดว่าจิตนี้นี่ระคนด้วยราคะ **วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ วา จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตปราศจากราคะ ก็ทราบชัดว่าจิตปราศจากราคะ **สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตระคนด้วยโทสะ ก็ทราบชัดว่าจิตระคนด้วยโทสะ **วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ชัดว่าจิตปราศจากโทสะ **สโมหํวา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ**

ปชานาติ จิตระคนด้วยโมหะ ก็ทราบชัดว่าจิตระคนด้วยโมหะ **วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตปราศจากโมหะ ก็ทราบชัดว่าจิตปราศจากโมหะ **สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตหดหู่ ก็รู้ชัดว่าจิตหดหู่ **วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ชัดว่าจิตฟุ้งซ่าน **มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตเป็นมหรคต ก็รู้ว่าจิตเป็นมหรคต จิตประกอบด้วยบุญกุศลยิ่งใหญ่ เรียกว่า มหัคคตกุศล กุศลเกิดด้วยรูปฌาน เป็นมหัคคตกุศล **อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตไม่ประกอบด้วยมหรคต ก็ทราบชัดว่าจิตไม่ประกอบด้วยมหรคต **สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตยิ่งก็รู้ว่าจิตยิ่ง **อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า **สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตตั้งมั่นก็รู้ชัดว่าจิตตั้งมั่น **อสมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตไม่ตั้งมั่นก็รู้ชัดว่าจิตไม่ตั้งมั่น **วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตหลุดพ้นก็รู้ชัดว่าจิตหลุดพ้น **อวิมุตฺติ วา จิตฺตํ อวิมุตฺติ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตไม่หลุดพ้นก็รู้ชัดว่าจิตไม่หลุดพ้น **อิติ อชฺฌตฺตํ วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** ดังนี้แหละ ภิกษุเห็นจิตในจิตเป็นภายในเนือง ๆ อยู่ **พหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อันเป็นภายนอกอยู่ **อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** เห็นเนือง ๆ ซึ่งจิตในจิตทั้งเป็นภายในและภายนอก **สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ** เห็นธรรมดาซึ่งความเกิดขึ้นในจิตอยู่ **วยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ** เห็นเนือง ๆ เป็นธรรมดาคือความเสื่อมไปในจิตอยู่ **สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ** เห็นธรรมดาคือความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปซึ่งจิตในจิตอยู่ **อตฺถิ จิตฺตนฺติ วา ปนสฺส** ก็หรือสติของเธอเข้าปรากฏว่าจิตมีอยู่ **ยาวเทว ญาณมตฺตาย** สักแต่ว่ารู้ **ปติสฺสติมตฺตาย** สักแต่ว่าอาศัยระลึก **อนิสฺสิโต จ วิหรติ** เป็นผู้อันตัณหาและทิฏฐิยึดถือไม่ได้แล้ว **น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ** ไม่ยึดถือมั่นอะไร ๆ ในโลก **เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** อย่างนี้แหละภิกษุ เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ด้วยประการดังนี้ นี้เนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามได้ความเพียงเท่านี้

ต่อไปนี้จะอรรถาธิบายขยายความในเรื่อง **จิต** จิตนั่นอยู่ที่ไหน รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร คำที่เรียกว่า "**จิต**" นั่น หนึ่งในสี่ของใจ **ดวงวิญญาณ** เท่าดวงตาดำข้างใน **ดวงจิต** เท่าดวงตาดำข้างนอก เห็นชัดอยู่อย่างนี้แล้วก็ **ดวงจำ** ก็โตไปอีกหน่อย อยู่ในเบาะน้ำเลี้ยงหัวใจ **ดวงเห็น** อยู่ในกลางกาย โตไปอีกหน่อย ดวงเห็นอยู่ข้างนอก มันซ้อนกันอยู่

ดวงเห็นอยู่ข้างนอก ดวงจำอยู่ข้างใน อยู่ข้างในดวงเห็น ดวงคิดอยู่ข้างในดวงจำ ดวงรู้อยู่ข้างในดวงคิด

ดวงรู้ เท่าตาดำข้างใน นั่นแหละเขาเรียกว่าดวง **วิญญาณ** เท่าดวงตาดำข้างในเขาเรียกว่าดวงวิญญาณ

เท่าดวงตาดำข้างนอกนั้นเขาเรียกว่า **ดวงจิต** หรือ **ดวงคิด**

โตออกไปกว่านั้น โตออกไปกว่าดวงจิต เท่าดวงตานั่นแหละ นั่นเขาเรียกว่า **ดวงใจ** หรือ **ดวงจำ**

โตกว่านั้นอีกหน่อย เท่ากระบอกตานั่นแหละเขาเรียกว่า **ดวงเห็น ดวงเห็นนั้นคือดวงกายทีเดียว** สี่ดวงนั้นมีเท่านี้แหละ

ดวงกาย นั่นแหละ **เป็นที่ตั้งของเห็น ธาตุเห็นอยู่ศูนย์กลาง อยู่ศูนย์กลางกำเนิดดวงกายนั้น อ้ายดวงใจนั่นแหละ เป็นที่ตั้งของจำ ธาตุจำอยู่ศูนย์กลางดวงใจนั่นแหละ อ้ายดวงจิตนั่นแหละเป็นที่ตั้งของคิด ธาตุคิดอยู่ศูนย์กลางจิตนั่นแหละ อ้ายดวงวิญญาณเป็นที่ตั้งของรู้ ธาตุรู้อยู่ศูนย์กลางดวงวิญญาณนั่นแหละ** ธาตุเห็น จำ คิด รู้ สี่ประการนั้น ธาตุเห็นเป็นที่ตั้งของเห็น ธาตุจำเป็นที่อยู่ของจำ ธาตุคิดเป็นที่อยู่ของคิด ธาตุรู้เป็นที่อยู่ของรู้ **เห็น จำ คิด รู้ สี่ประการ ยกแพลบเดียวโน้นไปนครศรีธรรมราชไปแล้ว** เห็นจำคิดรู้ไปแล้ว ยกไปอย่างนั้นแหละไปได้ ไปได้ ไปเสียลิบเลย ไปเสียไม่บอกใครทีเดียว ไปอยู่เสียที่นครศรีธรรมราชโน้น **ถ้าว่าคนเขามีธรรมกาย อ้ายนี่มายุ่งอยู่ทำไมในนครศรีธรรมราชไปเห็นเอากายมนุษย์ละเอียดเข้าแล้ว** อ้ายคนนี้ รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนั้น แต่งเนื้อแต่งตัวเป็นอย่างนั้น เราคิดว่าเราส่งใจไปนี่นะ ส่งไปนครศรีธรรมราช อ้ายนี่มายุ่งอยู่ทำไมในนครศรีธรรมราช เห็นทีเดียว เขามีธรรมกาย อ้ายนี้มายุ่งอยู่ที่นี้แล้ว **เราก็ยกเห็น จำ คิด รู้ไปนี่** ไม่ได้ไปทั้งตัว นั่นแหละ **กายละเอียดไปแล้ว** ไปยุ่งอยู่โน้นแล้ว ดูก็ได้ ลองไปดูก็ได้ พวกมีธรรมกายเขามี เขาเห็นทีเดียว อ้ายนี้มายุ่งอยู่นี่แล้ว จำหน้าจำตาจำตัวได้ เอ! ก็แปลกจริงนะ ไม่ใช่ของพอดีพอร้าย พระพุทธศาสนาเป็นของลึกซึ้งอยู่ แต่ว่าจะส่งใจไปอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามเถอะ ไปได้อย่างนี้แหละ **สี่อย่างไปได้อย่างนี้** คือ **เห็น จำ คิด รู้ มันหยุดเป็นจุดเดียวกัน เป็นกายละเอียด มันแยกกันไม่ได้** แยกไม่ได้เด็ดขาดเชียว เป็นตัวเป็นตัวตายอยู่ เหมือนกายมนุษย์นี่เราจะเอาแยกเป็นหัวใจเสีย จากหัวใจเสีย หัวใจแยกจากดวงจิตเสีย จิตแยกจากดวงวิญญาณเสียไม่ได้ ถ้าแยกไม่เป็นเลยแยกตายหมด ถ้าแยกเวลาใดมนุษย์ก็ตายเวลานั้น ถ้าไม่แยกก็เป็นอย่างนี้ **เห็น จำ คิด รู้ สี่อย่างนี้แยกไม่ได้ แยกก็ตายเหมือนกัน** แยกเข้าอ้ายกายละเอียดนั้นตาย แยกหัวใจออกไป ดวงจำ ดวงเห็น ตาย แยกไม่ได้ หากว่ากายทิพย์ก็เหมือนกัน แยกไม่ได้ มันเป็นตัวของมันอยู่อย่างนั้นแหละ เอาแต่ตัวกายมนุษย์ละเอียด มันก็ละเอียดพอแล้ว พอเข้าถึงกายทิพย์ละเอียด ก็ยิ่งละเอียดไปกว่านั้นอีก ละเอียด

พอแล้วหรือ พอเข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด ละเอียดยิ่งกว่านั้นเข้าไปอีก เข้าถึงกายอรูป-พรหม ละเอียดยิ่งกว่านั้นไปอีก เข้าถึงกายอรูปพรหมละเอียด ละเอียดยิ่งกว่านั้นไปอีก เข้าถึงกายธรรม ละเอียดยิ่งกว่านั้นไปอีก เข้าถึงกายธรรมละเอียด ละเอียดยิ่งกว่านั้นเข้าไปอีก

นี่ถ้าว่าทำธรรมกายเป็นละก็ มันฉลาดกว่ามนุษย์หลายสิบเท่าเชียวนะ นี่พอเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด ก็ฉลาดกว่าเท่าหนึ่งแล้ว สูงกว่าเท่าหนึ่งแล้ว **เข้าถึงกายทิพย์ก็สองเท่าแล้ว กายทิพย์ละเอียดก็สามเท่าแล้ว กายรูปพรหมสี่เท่า กายรูปพรหมละเอียดห้าเท่า กายอรูปพรหมหกเท่า กายอรูปพรหมละเอียดเจ็ดเท่า เข้าถึงกายธรรมและกายธรรมละเอียด ๘-๙ เท่า เข้าไปแล้ว** มันมีความฉลาดกว่ากันอย่างนี้นะ ให้รู้จักว่าของสูงของต่ำอย่างนี้ เมื่อรู้จักอย่างนี้แล้วก็ วันนี้ที่จะแสดง **จิต** ตำราท่านวางไว้แค่จิต เอา **ดวงจิต** นี้เท่านั้น ดวงเห็นก็ไม่ได้เอามาพูด ดวงจำไม่ได้มาพูด ดวงรู้ไม่ได้มาพูด มาพูดแต่ดวงจิตดวงเดียว ที่เราแปลจิตถ้าเราเอามาใส่ปนกันกับเรื่องจิตก็ปนปี้หมด เพราะ **จิต มีหน้าที่คิดอย่างเดียวเท่านั้น** แหละ **ดวงรู้** ก็ **มีหน้าที่รู้อย่างเดียว ไม่มีหน้าที่คิด ดวงจิตก็มีหน้าที่คิดอย่างเดียว ดวงจำก็มีหน้าที่จำอย่างเดียว ดวงเห็นก็มีหน้าที่เห็นอย่างเดียว** จะสับเปลี่ยนกันไม่ได้ แต่ว่า **ถ้าไม่รู้หลักความจริงแน่นอนอย่างนี้ละก็ ท่านก็แปลเอาดวงจิตไปรวมเข้ากับรู้เสียว่า** รู้ก็คือจิตนั่นแหละ **วิจิตฺตารมฺมณํ** ดวงจิตวิจิตรด้วยอารมณ์ต่าง ๆ รูปารมณ์ สัททารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ ธัมมารมณ์ นี่วิจิตรด้วยอารมณ์ต่าง ๆ อย่างนี้ ดวงจิตนั่น อีกนัยหนึ่ง **อารมฺมณํ วิชฺชนานาติตี จิตฺต** จิตรู้ซึ่งอารมณ์ **จิตรู้เสียอีกแล้ว เอาละซี เอาวิญญาณไปไว้ที่ไหนแล้ว ไม่พูดดวงวิญญาณเสียอีกแล้ว พูดเป็นรู้เสียแล้ว**

เพราะฉะนั้น คำว่า **จิต** นี่แหละ **เป็นดวงใสเท่าดวงตาดำข้างนอก ใสเกินใส ปกติ-มโน ใจเป็นปกติ** คือ **ภวังคจิต จิตที่เป็นภวังคจิตน่ะ ใสเหมือนยังกับน้ำที่ใส** ใสเหมือนยังกับน้ำที่ใสนะ **จิตที่ใสนั่นแหละ เมื่อระคนด้วยราคะเหมือนยังกับน้ำแดงเข้าไปเจือเสียแล้ว** มันก็ปนเป็นนะซี นี่เป็นอย่างนั้นนา เมื่อจิตระคนด้วยราคะเหมือนน้ำแดงเข้าไปเจือเสียแล้ว **จิตระคนด้วยโทสะ** เล่า **เหมือนยังกับน้ำเขียวน้ำดำเข้าไปปน** น้ำเขียวเข้าไปปนระคนเสียแล้ว **จิตระคนด้วยโมหะเหมือนน้ำตมเข้าไประคนเสียแล้ว ไอ้จิตใสนะมันก็ลางไป** ก็รู้นะซี

สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ จิตระคนด้วยราคะ ก็รู้ว่าจิตระคนด้วยราคะ จิตไม่มีราคะ ปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตไม่มีราคะ ไม่ปนด้วยโมหะ ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ จิตฟุ้งซ่าน จิตหดหู่ จิตหดหู่ ที่ใสน่ะหดหู่ไป ผู้สร้างพอรู้ว่าผู้สร้างเป็นอติวิสัย ไม่คงที่เสียแล้ว ผู้สร้างก็รู้ว่าผู้สร้าง จิตประกอบด้วยกุศลที่ระคนด้วยญาณ เป็นมหัคตจิต

จิตไม่ประกอบด้วยกุศลก็เห็น จิตประกอบด้วยกุศลก็เห็นชัด ๆ ดังนี้ **สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตตั้งมั่นใสมั่นดิ่งลงไปก็เห็นชัด ๆ ดังนี้ รู้ชัด ๆ อย่างนี้ จิตไม่ตั้งมั่น ก็รู้ว่าจิตไม่ตั้งมั่น จิตพ้น ใสพ้นจากเครื่องกิเลส ก็รู้ว่าพ้น ไม่พ้นก็รู้ว่าไม่พ้น เห็นชัด ๆ อย่างนี้ เมื่อเห็นชัดเข้าดังนี้ละก็ **อชฺฌตฺตํ วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ เห็นจิตในจิตเป็นภายในเนือง ๆ ภายใน** น่ะคือ **จิตกายละเอียดเห็นเนือง ๆ ซึ่งจิตในจิตเป็นภายนอกนี้จิตของกายมนุษย์** เห็นเนือง ๆ ซึ่งจิตในจิตทั้งภายในภายนอก เห็นเป็นรูปจิต เป็นจิตของกายมนุษย์ละเอียด เห็นทั้งสองทีเดียว เห็นทั้งภายในและภายนอก เห็นเนือง ๆ เป็นธรรมดาคือความเสื่อมไป ความเกิดขึ้นของจิต เห็นเนือง ๆ เป็นธรรมดาคือความดับไปของจิตคือความดับไปในจิต เมื่อเห็นเนือง ๆ เป็นธรรมดาทั้งเกิดขึ้น ทั้งความดับไป เมื่อเห็นชัดดังนี้ละก็ **อตฺถิ จิตฺตนฺติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ** ก็หรือสติของเธอ เข้าไปปรากฏว่าจิตมีอยู่ เห็นจิตแล้ว เมื่อจิตมีสติของเธอปรากฏว่า จิตมีอยู่เพียงสักแต่ว่ารู้ สักแต่ว่าอาศัยความระลึก อันตัณหาและทิฏฐิเข้าไปอาศัยไม่ได้เลย **น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ** ไม่ถือมั่นอะไรเลยในโลก รู้ว่าปล่อยวางแล้ว ไม่ถือมั่น ไม่ติด ไม่แตะ ไม่อะไรแล้ว ให้รู้ชัด ๆ เห็นชัด ๆ อย่างนี้ อย่างนี้แหละ เรียกว่าภิกษุทั้งหลาย **เห็นในจิต** เนือง ๆ อยู่ ด้วยประการดังนี้ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลี ชี้ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา เพราะได้ยินเสียงระฆังหง่าง ๆ อยู่แล้ว **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อธิบายอ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพได้ชี้แจงแสดงมา ตามสมควรแก่เวลาสมมติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๕. โอวาทปาฏิโมกข์

๒๐ ตุลาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี
สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา ซึ่งมีมาใน **โอวาทปาฏิโมกข์** บ้าง ในที่อื่น ๆ บ้าง มาหลายแห่งด้วยกัน แต่ที่มาในโอวาทปาฏิโมกขคาถานั้น พระศาสดายกข้อสำคัญของพระพุทธศาสนาขึ้นประกาศแก่พระภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งเป็นปุราณกชฎิล ท่านเหล่านั้นที่จะประกาศพระศาสนาสืบต่อไป พระจอมไตรยกข้อสำคัญขึ้นให้ท่านที่มาประชุมนั้นเข้าเนื้อเข้าใจชัดเจน ว่าทางปฏิบัติหลีกลัดโดยตรงแต่คนละคน ไม่เชือนแชผิดทางไปได้ พระจอมไตรรับสั่งด้วยพระองค์เอง ว่า **ขนฺตี ปรมํ** ความอดทน **ขันตี** อันว่าความอดทน **ตีติกฺขา** กล่าวคือความอดใจ อดทนคืออดใจนั่นเอง **ตโป** เป็นความเพียร เครื่องแผดเผา **ปรมํ** อย่างยิ่ง ความอดทนคืออดใจเป็นความแผดเผาอย่างยิ่ง **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา** พระ–พุทธเจ้าทรงรับสั่งความอดทนนั้นว่าเป็นเครื่องดับ ไม่มีเครื่องดับอื่นยิ่งไปกว่า เป็นเครื่องดับอย่างยิ่ง ว่าความอดทนนั้นเป็นเครื่องดับอย่างยิ่ง ความอดทนนั้นเป็นนิพพานอย่างยิ่ง บาทที่หนึ่งและบาทที่สองรวมกันเข้าได้ความชัดอย่างนี้ **น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี** การเข้าไปฆ่าซึ่งสัตว์อื่น การเข้าไปฆ่าผู้อื่น สัตว์อื่น เรียกว่าเป็นบรรพชิตไม่ได้ หาเป็นบรรพชิตได้ไม่ **สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต** การเบียดเบียนสัตว์อื่น จะชื่อว่าเป็นสมณะก็ไม่ได้เหมือนกัน ถ้าเป็นบรรพชิตแล้วไม่เข้าไปฆ่าสัตว์อื่น ถ้าเป็นสมณะแล้วไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น จึงเป็นบรรพชิตได้ เป็นสมณะได้ ถ้ายังเบียดเบียนยังฆ่าสัตว์อื่นอยู่ เป็นบรรพชิตไม่ได้ เป็นสมณะไม่ได้ พวกเราเหล่านักบวชเป็นภิกษุสามเณร เป็นอุบาสกอุบาสิกา ก็เว้นขาดแล้วจากการเข้าไปฆ่า หรือการเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นไม่มีแก่เราแล้ว จึงเป็นนักบวชได้ เป็นสมณะได้ ถ้าว่ายังมีเข้าไปฆ่า เข้าไปเบียดเบียนอยู่ เป็นนักบวชเป็นสมณะไม่ได้ นี่ต้องจำเป็นตำรับตำรา

ทีเดียว ข้อตายตัวทีเดียว ข้อสั้นที่สุด ง่ายที่สุด ฟังแล้วไม่มีพิรุธละ เอาเป็นข้อวัตรปฏิบัติได้ทีเดียว

ขนฺตี แปลว่า **ความอดทน** อดทนอะไร อดทนต่อความโลภที่เกิดขึ้น อดทนต่อความโกรธที่เกิดขึ้น อดทนต่อความหลงที่เกิดขึ้น นี้ไม่ใช่ของง่าย อดทนต่อความโลภ ความอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นของ ๆ ตัว อดทนต่อ **อภิชฌา** คือความเพ่งอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นของตัว ไกลออกไปจากความโลภ อยากออกไปจากความโลภอีก อยากหนักออกไป อดทนต่อความโลภหนักละเอียดเข้าไป อภิชฌา มันเป็นธรรมของมนุษย์ ความเพ่งอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นของ ๆ ตัว

อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ มันเป็นธรรมของมนุษย์ พยาบาท หมายมาดให้เขาถึงความวิบัติพลัดพรากทีเดียว ไม่ให้ดีกว่าตัว ไม่ให้เกินตัวไปได้ ถ้าดีกว่าตัว เกินตัว ก็ให้วิบัติพลัดพรากไปเสีย โดยวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยเหลี่ยมโกงอย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นจากความพยาบาท **มิจฉาทิฏฐิ** เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เห็นผิดจากความจริงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ **ทสวตฺถุกา** มีวัตถุสิบ ให้ทานไม่มีผล บูชาใหญ่ไม่มีผล บูชาน้อยไม่มีผล เหล่านี้เป็นต้น นี่เป็นมิจฉาทิฏฐิ **อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ** นี่แหละ เป็นตัวสำคัญนัก ถ้าเกิดขึ้นกับหญิงชายผู้ใดแล้ว คำว่าหญิงชายนั้น เป็นที่อิดหนาระอาใจของคนอื่นทีเดียว เกลียดชังทีเดียว ไม่อยากเข้าใกล้ ไม่อยากคบค้าสมาคม นี่ต้องคอยกระมิดกระเมี้ยนให้ดีนะ อภิชฌา อย่าให้มันโผล่เข้ามาในใจได้ ถ้าโผล่เข้ามาก็น่าเกลียดนักเชียว มันเป็นตัวขโมย พยาบาทก็เหมือนกัน ถ้าโผล่ขึ้นในสันดานของบุคคลผู้ใดละก็คอยระวังนะ โผล่ขึ้นมาแล้วไม่เอาออกเขาเกลียดทีเดียว ให้มันสิงอยู่ไม่ได้ มิจฉาทิฏฐิเห็นผิดจากคลองธรรมก็สำคัญ ถ้าโผล่ขึ้นก็ให้รีบเอาออกเสียทีเดียว อย่าให้นอนแรงอยู่ได้ ถ้านอนอยู่ในใจละก็เสียผู้เสียคนทีเดียวนะ อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ นี่เป็นธรรมของมนุษย์แท้ ๆ เราก็โผล่บ่อยเสียด้วย หญิงชายผู้ใดไม่ว่า โผล่บ่อยด้วย อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐินะ สำคัญนักทีเดียว

อภิชฌา คือความเพ่งอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นสมบัติของตัว โดยเราเพ่งว่าขอให้ถูกล๊อตเตอรี่ให้รวยสักทีเถอะ ให้ถูกล๊อตเตอรี่สักทีเราจะรวยยกใหญ่หละ นี่เพ่งอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นของตัวอย่างนี้ นี่ก็เป็นอภิชฌาเหมือนกัน เพ่งอยากได้สมบัติก้อนใหญ่มาเป็นของตัว ได้มาลอย ๆ ด้วย นี่แหละอภิชฌาแท้ ๆ เชียว ไม่ให้ใครหละ พยาบาทละ ขออย่าให้คนอื่นถูกล๊อตเตอรี่เบอร์หนึ่งเสีย ให้เราถูกคนเดียวเถอะ นั่นแน่พยาบาท พออยากจะได้สมบัติก้อนใหญ่ก็เข้าป้องกันสมบัตินั้นทีเดียว คนอื่นอย่าให้ถูก

ให้ถูกเราคนเดียว นั่นแน่ นี่พยาบาทให้คนอื่นตกจากสมบัติเสีย ให้ถึงความวิบัติพลัดพรากเสีย เมื่อเป็นเช่นนี้เป็นอย่างไร อ้ายนั่นเป็นมิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดนี่ นั่นแหละมิจฉาทิฏฐิ ก็เห็นอย่างนั้นแหละจริง ๆ ไม่ใช่ผิดเล่น ๆ เห็นชัดทีเดียว นี่ให้พึงรู้ว่า อภิชฌา พยาบาท มิจฉา–ทิฏฐิเป็นอย่างนี้ อภิชฌาอยากได้สมบัติของคนอื่น อยากได้อะไร ทำสวนใกล้กันก็คิดจะรุกรานนาเจ้า ค้าขายใกล้กันก็คิดจะขะเหม็ดขะแหม่ให้วงของเจ้าแคบเข้ามา ให้วงของเรากว้างออกไป ท่วมทับเข้าเสีย ค้าขายรุกกันอย่างนี้หนา ไม่ใช่รุกกันพอดีพอร้าย ทำนาค้าขายรุกกันอย่างนี้ ข้าราชการก็แก้ไขอีกเหมือนกัน ให้เราสูงขึ้น ให้เขาต่ำลง ให้เราดีกว่าเขาไว้ นี่พวกอภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิทั้งนั้น

อภิชฌาเพ่งถ้าเราสูงขึ้นก็จะให้ได้สมบัติกว่ายศฐาดีกว่าเขา พยาบาทเข้าแทรกแซงคอยป้องกันไว้ ไม่ให้เขาสูงกว่าเราได้ มิจฉาทิฏฐิ คือเห็นอย่างนั้น เป็นตัวมิจฉาทิฏฐิแท้ ๆ นี่อยู่ในวงราชการ ที่นี้ในวงการที่เราเข้ามาบวชเป็นภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา เอาอีกเหมือนกัน อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ เข้ามาอีกเหมือนกัน อภิชฌา เพ่ง เรารักษาศีลขอให้ดีกว่าเขา คนอื่นสู้ไม่ได้ ถ้าว่าคนไหนจะเหลือมล้ำดีกว่าเรา เราออกความพยาบาทเข้าใส่หาอุบายให้ตกไปฝ่ายชั่วกว่าเราเสีย นี่ก็พยาบาทเหมือนกัน คิดเช่นนั้น เห็นเช่นนั้น เป็นมิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม ผิดเหมือนกันในเรื่องรักษาศีล แก้ไขอย่างนี้ก็ตกอยู่อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ

ทางพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นเช่นนั้น **พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านมุ่งอย่างไร** ถ้าไม่มีอภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิแล้ว โลภะ โทสะ โมหะ ราคะ กามราคานุสัยไม่มีในท่านแล้ว ไม่มีแก่ท่านแล้ว ท่านจะเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้า ท่านได้สำเร็จเป็นพระ–พุทธเจ้าแล้ว ได้บรรลุ **ธรรมกาย** เข้าถึงโคตรภูทั้งหยาบทั้งละเอียด โสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด สกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด อนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด อรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียด เข้าถูก **เมื่อเข้าถึงแล้วพระองค์ท่านก็ทรงปริวิตกทีเดียว ว่าทำไฉนหนอ ธรรมะที่ลึกซึ้งยากที่บุคคลจะถึง ทำไฉนเราจึงจะได้แสดงเปิดเผยให้กว้างออกไป ให้มนุษย์ได้รู้เห็นเหมือนกับเราอย่างนี้** เราจะแก้ไขให้มนุษย์รู้เหมือนเรามากหมดทั้งชมพูทวีปหนา เราจะได้ช่วยมนุษย์ให้ตื่นจากหลับ พ้นจากอบายภูมิทั้งหมด พ้นจากภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่ต้องวนเวียนว่ายกันในวัฏฏะ คือ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ มีนิพพานเป็นที่ไปเบื้องหน้าทีเดียว พระองค์ก็สอดส่องพระทัยทีเดียว **พระองค์ก็ทำตัวพระองค์เป็นตัวอย่าง** เวลาเช้านำหมู่พระภิกษุสามเณร แสวงหาอาหารบิณฑบาต เอาข้าวปากหม้อ เลี้ยงชีพเสียคนละอิ่ม ที่ยังไม่ได้ (บรรลุ) ก็ทำไป ที่ได้บรรลุแล้วก็ช่วยกันสั่งสอนต่อไป แทนพระองค์ไป ที่ยังไม่ได้ก็ทำไป

ได้แล้วเที่ยวสั่งสอนต่อไป ยังไม่ถึงที่สุดก็ทำไป พอเวลาเช้านำออกอีก ไปบิณฑบาตขอฝากท้องแก่พลเมืองเสีย ขออาหารอิ่มเดียวไม่ทำอะไร **ไม่ทำอะไรใครด้วย ทำลายแต่กิเลสภายในเท่านั้นแหละ และแก้ไขให้คนอื่นทำลายกิเลสเหมือนท่านบ้าง ไม่ต้องการอะไร** ถ้าได้สำเร็จมรรคผลแล้ว พระองค์จะไปได้ดิบได้ดีอะไร เปล่า ไม่ได้เลย ได้ก็ได้ของตัวเอง ตามเสด็จพระพุทธเจ้า **พอรู้สำเร็จก็รู้จักพระพุทธเจ้าทีเดียว** อ้อ พระบรมศาสดาฉลาดอย่างนี้ เราไม่เสียทีเกิดมาเป็นมนุษย์ มาพบพระบรมศาสดา พบพระพุทธเจ้าทีเดียว ผู้สำเร็จก็เห็นอย่างนั้นด้วยตัวของตัวเอง

เวลาเช้าพระองค์ก็ทรงแสวงหาอาหารบิณฑบาต นำหมู่พระภิกษุสามเณรเป็นประมุขทีเดียว

เวลาพลบค่ำแสดงธรรมไม่หยุด หมู่พระภิกษุสามเณรมาประพฤติปฏิบัติ จะได้สอนให้ปฏิบัติเป็นเหมือนพระองค์ ถ้าว่ามรรยาทสูงนัก สอนให้ลดลงเสียหน่อย ต่ำนักขยับให้ขึ้นหน่อย ให้ได้อันดับกันดี ให้ถูกช่องกลางให้ดี ให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทาให้ดี และพลบค่ำให้โอวาท เวลาพลบค่ำให้โอวาท ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ให้โอวาทนั่น หมายความว่าสูงให้ลดลง ต่ำให้สูงขึ้น ให้โอวาทพอเหมาะพอเจาะพอดี

ในเวลาเที่ยงคืนเงียบสงัด พระองค์เข้าสมาบัติ แก้ปัญหาเทพยดา มนุษย์มาทูลถาม เศรษฐี คหบดี เสร็จกิจการของการงานที่ยุ่งยากมากมาย ติดขัดอะไรก็มาทูลถามพระองค์ พระองค์ก็แก้ไขให้ความสะดวกทุกประการแก่ เศรษฐี คฤหบดี

ค่อนรุ่งส่องดูอุปนิสัยสัตว์ด้วยญาณ ใครจะได้บรรลุมรรคผลทางธรรมปฏิบัติเหมือนอย่างพระองค์บ้าง สอดส่องไป ๆ ถ้าว่าอยู่ใกล้ไกลไม่ว่า เห็นเข้าแล้วก็ต้องเสด็จไปให้บรรลุธรรมเหมือนพระองค์ **ไม่ได้เอาอะไรแก่สัตว์เลย อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ไม่เอาไปใช้ ใช้แต่เมตตาพรหมวิหาร**

เมตตา รักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข **กรุณา** สงสารคิดช่วยจะให้พ้นทุกข์ **มุทิตา** พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีแล้ว **อุเบกขา** ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อเขาถึงความวิบัติพลัดพรากอย่างหนึ่งอย่างใด ที่ถึงความตาย หรือความแตกดับ หรือว่าภัยไข้เจ็บเกิดขึ้น พระองค์ก็สมควรวางอุเบกขาเฉยไว้

นี่พระพุทธเจ้าเป็นตำรับตำรา เป็นประมุขของเราที่เราไหว้เรากราบอยู่ สร้างพระ-พุทธรูปบูชาปรากฏอยู่จนกระทั่งบัดนี้ เป็นของสำคัญอย่างนี้ เมื่อรู้แล้วว่าเป็นของสำคัญอย่างนี้ เราต้องตั้งใจแบบเดียวกับพระพุทธเจ้า ท่านตั้งอย่างไร ท่านสอนอย่างไร ท่านทำอย่างไร ท่านก็สอนว่า **ท่านสอนพวกเราให้อดใจ ให้อดทน คืออดใจ อดใจเวลาความโลภหรือ**

อภิชฌาเกิดขึ้น หยุดนิ่งเสีย รู้นี่รสชาติอภิชฌา อยากจะได้สมบัติของคนอื่น เป็นของ ๆ ตน อยากกว้างขวางใหญ่โตไปข้างหน้า ต้องหยุดเสีย อดทนหรืออดใจเสีย **ประเดี๋ยวก็ดับไป อ้ายความอยากนั้นดับไป** ดับไปด้วยอะไร ด้วยความอดทน คืออดใจนั่นแหละ **ความโกรธประทุษร้ายเกิดขึ้น นิ่งเสีย อดเสียไม่ให้หลุดออกมาได้** ให้อยู่ในใจของตัวเอง ไม่ให้คนได้ยิน ไม่ให้คนอื่นรู้กิริยาท่าทางทีเดียว ไม่แสดงกิริยามรรยาทให้ทะเลิกทะลัก แปลกประหลาดอย่างผีเข้าสิงทีเดียว ไม่รู้ทีเดียว **นิ่งเสียกะเดี๋ยวหนึ่ง ความโกรธ ประทุษร้ายหายไป ดับไป พยาบาทนั้นหายไป มิจฉาทิฏฐิเกิดขึ้น** มิจฉาทิฏฐินั้นแปลว่าเห็นผิดละ รู้อะไรไม่จริงสักอย่าง เลอะ ๆ เทอะ ๆ เกิดขึ้น หยุดเสีย **ไม่ช้าเท่าไรกะเดี๋ยวดับไป**

นั่นแหละความโลภเกิดขึ้น อภิชฌาเกิดขึ้นให้ดับไปได้ อภิชฌาเกิดขึ้นชั่วขณะ อดเสียให้ดับไปได้ **ฆ่าอภิชฌาตายครั้งหนึ่ง นั่นเป็นนิพพานปัจจัยเชียว** จะถึงพระนิพพานโดยตรงทีเดียว **ความพยาบาทเกิดขึ้น** ให้ดับลงไปเสียได้ ไม่ให้ออก ไม่ให้ทะลุลวงออกมาทางกายทางวาจา **ให้ดับไปเสีย ทางใจนั่นดับไป ให้ดับไปได้คราวใด คราวนั้นได้ชื่อว่าเป็นนิพพานปัจจัยเชียวหนา สูงนัก กุศลนี้สูง จะบำเพ็ญกุศลอื่นสู้ไม่ได้ทีเดียว** ความหลงเกิดขึ้น มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม **เมื่อเห็นผิดเกิดขึ้น ทำใจหยุดนิ่งเสีย** หยุดนิ่งเสีย ไม่ช้าเท่าไร **ประเดี๋ยวเท่านั้น ความเห็นผิดดับไป** นั่น **เป็นนิพพานปัจจัยทีเดียว นี่ติดอยู่กับขอบนิพพานเชียวหนา**

ความอดทนติดอยู่กับขอบนิพพาน **ความอดทนอันนี้แหละ ถ้าพระพุทธเจ้าไม่มีละก็ ไม่มีในพระโพธิสัตว์เจ้าสร้างบารมีเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าได้ก็เป็นด้วยความอดทน นี่จะไปนิพพานได้ก็ไปด้วยความอดทนนี้ ถ้าอดทนไม่มีไปนิพพานไม่ได้**

อดทนต้องมีท่านะ อดทนเหลวไหล ๆ เลอะ ๆ เทอะ ๆ ก็ใช้ไม่ได้ อดทนต้องมีท่า ถ้าอดทนมีท่าจะต้องอดทนอย่างไร เราทำสวนใกล้กันเป็นชาวสวน ทำสวนใกล้กัน เขาก็ทำสวน เราก็ทำสวน แต่มันพอ ๆ กัน เสมอ ๆ กัน เราก็อยากให้มันดีกว่าเขานะ ให้เขาแพ้เราให้ได้ อยากได้ดีกว่าเขา ให้เขาแพ้เราให้ได้ นั่นคืออภิชฌา อยากจะรุกเจ้าเสียมั่ง อยากจะทอนกำลังเจ้าเสียมั่ง ให้เรามีสมบัติดีกว่า คุณสมบัติดีกว่า เกิดขึ้นแล้ว ถ้าว่าจิตขยับขึ้นเช่นนี้ คิดท่านี้ อยากจะให้ดีกว่าเขา นี้เป็นอภิชฌาแล้ว ที่นี้ก็มีพยาบาทอยู่ทีเดียว มีพยาบาทอยู่แล้ว มีพยาบาทแข่งอยู่แล้ว แข่งก็ยังสู้ไม่ได้ หาอุบายแล้ว พยาบาท หาอุบายแก้ไขให้เขาลดกำลังเสียให้ได้ นี่มีพยาบาทเข้าสนับสนุนแล้ว **รักษาไอ้การงานของตัว ที่เรียกว่าอภิชฌา พยาบาท นั่นแหละให้หายไป** คุมไว้เสมอ คุมไว้ นั่นมิจฉาทิฏฐิแท้ ๆ เมื่อทำ

สวนใกล้กัน **ไม่มีพยาบาทอภิชฌาก็ไม่มี พยาบาทไม่มี มิจฉาทิฏฐิก็ไม่มี เราอยากเจริญฉันใดให้เขาเจริญฉันนั้น เรารุ่งเรืองอย่างไรก็ให้เขารุ่งเรืองอย่างนั้น มี เมตตา** รักใคร่ปรารถนาอยากจะให้เขาเป็นสุข **กรุณา** อยากจะให้เขาทำงานน้อย ๆ ให้ได้ผลมาก ๆ ให้เขาได้พ้นจากทุกข์ หากเขาได้ผลมากก็ยินดีเหมือนตัวได้ อย่างนี้ ถ้าเป็นอย่างนี้ได้ชื่อว่าประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา เมื่อเขาถึงความวิบัติพลัดพรากอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ไม่สมน้ำหน้าว่าขอให้เขาอย่าวิบัติพลัดพรากเลย นึกในใจอยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า **พรหมวิหาร เมื่อตั้งอยู่ในพรหมวิหารเช่นนี้แล้ว ได้ชื่อว่า ไม่มีอภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิเข้าแทรกแซง ได้ชื่อว่าดำเนินตามร่องรอยของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์แล้ว แล้วที่ยังมีอภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิอยู่ นั่นดำเนินตามร่องรอยพญามารแล้ว** นี่ไม่ใช่ทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ นี่เป็นทางไปของมารเสียแล้ว อย่างนั้น คนอย่างชนิดนั้นรวยไม่ได้ มั่งมีไม่ได้ คนจะรวยได้จะมีได้ ต้องประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ดังกล่าวแล้ว นั่นแหละเป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ เป็นทางไปของพระแท้ ๆ นี่เป็นภิกษุสามเณร จะทำกิจการอันใด ทำนา ทำสวน ทำราชการงานเดือน เล่าเรียนศึกษาใด ๆ ต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาอยู่อย่างนี้นะ รักษาตัวเพื่อจะกีดกันเสียซึ่ง อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ให้มันหมดสิ้นไปเสีย ถ้าไม่ ฉะนั้น ถ้าไม่ใช้อุบายทางใดทางหนึ่ง มันจะท่วมทับเราให้ได้ ต้องใช้ความอดทน อดทนต่ออภิชฌา อดทนต่อพยาบาท อดทนต่อมิจฉาทิฏฐิ อดทนต่ออภิชฌา มิจฉา–ทิฏฐิ เป็นการตั้งอยู่ในขันติโดยปริยาย อดทนต่อความโกรธที่เกิดขึ้นโดยปัจจุบันทันด่วนระงับให้อยู่ในอำนาจเสียได้ นั่นได้ชื่อว่าขันติโดยตรงทีเดียว เหมือนพระเวสสันดรให้ทานสองกุมารไปแล้ว เป็นปุตตบริจาคไปแล้ว ชูชกแกมาตีลูกหน้าที่นั่งเข้าให้แล้ว พระองค์ก็ทรงขยับพระแสงที่อยู่ข้างที่นั่งนั้นออกมาเป็นกอง แต่พระองค์ทรงสอดส่องด้วยพระปรีชาญาณจนกระทั่งพระแสงที่ขยับออกมานั่นเข้าไปอยู่ที่เก่าเสียได้ หดกลับเข้าไป หดเข้าไปเสียอย่างเก่า ไม่เอาหละ ปล่อยกันที นี่มันหน้าที่ของเขา ไม่ใช่หน้าที่ของเรา หน้าที่ของเรา ปุตต–บริจาคของเราสำเร็จแล้ว นี่มันทำลายปุตตบริจาคของเรา เรายอมไม่ได้ ก็หดพระแสงกลับเข้าไปเสีย ไม่เป็นอันตรายแก่ชูชกแม้แต่นิดเดียว นี้ฉันใดก็ดี พระองค์ทรงอดกลั้นต่อความโกรธที่บังเกิดขึ้นเฉพาะหน้า เรียกว่า **ขันติ** โดยตรงทีเดียว ขันตินี่แหละเป็นตัวสำคัญนะ **จะเป็นภิกษุ สามเณรที่ดีได้ก็ด้วยขันตินี่แหละ** จะเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดีได้ในธรรมวินัยของพระศาสดาก็ด้วยขันติความอดทนนี่แหละ รักษาเข้าไว้เถิด เลิศล้นพ้นประมาณทีเดียว **เมื่อรักษาเอาไว้ได้แล้ว นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา** พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงรับสั่งว่า **เป็นนิพพานอย่างยิ่ง** ว่านิพพานนั่นแหละเป็นอย่างยิ่งทีเดียว นี่แหละขันตินี่เป็นตัวนิพพานหละ **อดทน**

ไม่ได้ไปนิพพานไม่ได้ อดทนได้ไปนิพพานได้

นิพพานนะอยู่อย่างไรกัน อยู่ที่ไหน **เขาว่านิพพานอยู่ในใจ** คำว่านิพพานนะ **นิขนฺตํ นิพฺพานํ ใจของเราออกจากกิเลสเครื่องร้อนได้เป็นตัวนิพพาน** นี่นิพพานไม่อยู่กับใจเสียแล้ว ใจออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัดไปเสียแล้ว ใจออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัดไป **ตัวใจที่ออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัดนั่นหรือตัวนิพพาน** กิเลสเข้าไปเย็บร้อยอยู่นั่น หลุดออกเสียจากกิเลส ขาดออกไปเสียจากกิเลส นั่นหรือเป็นตัวนิพพาน **นั่นเป็นตัวออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัด เมื่อออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัดแล้ว จึงจะไปสู่นิพพานอีกครั้งหนึ่ง** นิพพานแยกออกเป็นสอง **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ**

นิพพานแยกออกเป็นสอง **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ** เหมือนพระพุทธเจ้า ได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว แต่ว่า **ขันธปัญจก** ยังปรากฏอยู่ สั่งสอนเวไนยสัตว์อยู่ ๔๕ ปี ในระหว่างนั้นเป็นสอุปาทิเสสนิพพานธาตุทั้งนั้น เป็นสอุปาทิเสสนิพพาน

ส่วน **อนุปาทิเสสนิพพานละ** เมื่อพระพุทธเจ้าครบอายุ ๘๐ พรรษาแล้ว ที่จะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน เดินสมาบัติทีเดียว **ถึงกำหนดแล้วเข้าปรินิพพาน เดินสมาบัติ** ปฐมฌาน ...รูปฌาน...อรูปฌาน เดินถอยไปถอยมา นับครั้งนับหนไม่ถ้วน **เมื่อสมควร ธรรมกายของท่านละเอียด สมควรแล้วก็ตกศูนย์มุบ พอตกศูนย์มุบ อายตนนิพพานดึงดูดแล้ว** เดี๋ยวโน่น **ธรรมกายของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ธรรม หายไปอยู่ในนิพพาน ศูนย์นั่นเข้าถึงกำเนิดนิพพาน กำเนิดนิพพานในกำเนิดนั้นมีว่าง ศูนย์เข้าไปตกอยู่ในนั้น กลับเป็นธรรมกายใหญ่มโหฬาร หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใส** จะว่าเป็นธรรมกายที่โปรดสัตว์อยู่นี่หรือ ที่ไปนิพพานนั่นนะ ที่เข้านิพพานไปแล้ว **นิพพานอยู่ข้างบน สูงจากภพสามนี่ขึ้นไปสามเท่าภพสาม โตเท่ากันกับภพสามนี่ สว่างเป็นแก้วไปหมดทั้งนั้น งดงาม** โตเท่ากับภพสามนี่ แต่ว่า **ตรงกลางนิพพานนะมีกำเนิด กำเนิดเหมือนกับกำเนิดของมนุษย์ ที่เดินสมาบัติเข้าไป** เข้าไปถึงกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด รูปพรหม รูปพรหมละเอียด อรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด เป็นชั้น ๆ เข้าไป

นั่นมี **อายตนะ** ทั้งนั้น มีอายตนะรองรับเป็นขั้น ๆ ๆ เข้าไป จนกระทั่งถึงอรูปพรหม ถึงธรรมกาย ธรรมกายก็มีอายตนะรองรับเป็นชั้น ๆ ๆ ไป จนกระทั่งถึงธรรมกายละเอียด โสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด มีอายตนะรองรับเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปทั้งนั้น มีอายตนะรองรับทั้งนั้นเป็นขั้น ๆ ขึ้นไป ถึงธรรมกายอรหัต อรหัตละเอียดนั่นหละ ในอายตนะของพระอรหัตนั่นแหละ บริสุทธิ์ฉันใด นิพพานบริสุทธิ์ยิ่งกว่านั้น เป็นอายตนะอย่างนั้น พอไปถึงนิพพานก็เป็นธรรมกาย ธรรมกายที่เข้านิพพานไปนะ

ธรรมกายองค์นี้ใช่ไหม ธรรมกายตกศูนย์แล้ว ดับไปแล้ว ตรงศูนย์นั้น ตกถึงศูนย์อายตนนิพพาน ก็กลับเป็นธรรมกายใหญ่ยี่สิบวา สูงยี่สิบวา เกตุดอกบัวตูมใสนั่น จะเป็นธรรมกายใหม่ ไม่ใช่ธรรมกายเก่าหรือ ก็ถูก เป็นธรรมกายใหม่หรือ ก็ถูก ไม่ผิด ก็เอาธรรมกายเก่าไปไว้ที่ไหนเล่า **ธรรมกายเก่าตกศูนย์เสียแล้ว ดับเสียแล้ว** ตกศูนย์ดับธรรมกายเสียแล้ว **กลับเป็นธรรมกายอีก สะเอียดกว่า สวยกว่าธรรมกายเก่านับเท่าไม่ถ้วน** นั่นนิพพานอยู่โน่นนั่นเรียกว่า **เมื่อพระพุทธเจ้าถึงอายตนนิพพานนั่นแล้ว อยู่ในนิพพานแล้วขณะใด ขณะนั้นเรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพาน** เข้าถึงอนุปาทิเสสนิพพานเสียแล้ว ไม่ใช่สอุปาทิเสสนิพพานเป็นอนุปาทิเสสนิพพานทีเดียว เข้าไปอยู่ในอายตนนิพพานนั้น

อายตนนิพพานนั้น เมื่อธรรมกายของพระพุทธเจ้ายังไม่ได้เข้าไปมีอยู่ไหมละ มีอยู่เรียกว่า **อายตนนิพพาน** บาลีบริหารตำรับตำราไว้ว่า **อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ**...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิพพานเป็นอายตนะมีอยู่อันหนึ่ง แต่ว่า **พระพุทธเจ้ายังไม่ได้เข้วนิพพาน พระอรหันต์ยังไม่ได้เข้านิพพาน ก็เป็นอายตนะคอยรองรับอยู่ เหมือนอย่างกับตาของเรามีอยู่ยังมิเห็นรูป** รูปมันยังไม่มาถึง ตายังไม่มาถึงรูป รูปยังไม่ถึงตา ก็ไม่เห็นกัน ก็มีอายตนะอยู่แล้ว อายตนนิพพาน อายตนะคือหู เสียงมันยังไม่มาถึงก็ไม่ได้ยินกัน พอเสียงมาถึงก็ได้ยินกัน เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ มีอายตนะเครื่องรับทั้งนั้น นี่เป็นอายตนะของโลกเขา **อายตนนิพพานเป็นของละเอียด** ละเอียดทีเดียว นั่นแหละ **นิพพานที่พระพุทธเจ้าเข้าถึง ที่เรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ เข้าไปแล้วไม่กลับมานั่นแหละ** นิพพานนั่นแหละได้ชื่อว่า **เป็นอายตนะ** อยู่อันหนึ่ง เรียกว่า **นิพพาน** เฉย ๆ ไม่เรียกว่า พระนิพพาน **ธรรมกาย** ของพระสีธาตุราชกุมาร เข้าไปอยู่ในนิพพานนั้น เรียกว่า **พระนิพพาน ธรรมกายนั่นเรียกว่าพระนิพพาน** แต่ว่า **นิพพานที่ยังเป็นเครื่องรองรับนั้น** เรียกว่า **อายตนนิพพาน** หรือเรียกว่า **นิพพาน** เฉย ๆ **พระนิพพาน** คือ **พระเข้านิพพาน** ให้รู้จักหลักอย่างนี้นะ

เมื่อรู้จักหลักอย่างนี้ ที่พระองค์รับสั่งว่า **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา** พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งนิพพานว่าอย่างยิ่งอย่างนี้ พอไปถึงพระนิพพานเข้าแล้ว **ด้วยความอดทน ด้วยความนิ่ง ด้วยความหยุด ด้วยความอดใจ นั่นแหละจึงเข้านิพพานได้ ถ้าไม่มีความอดทน ไม่มีความหยุด ไม่มีความนิ่งอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว เข้านิพพานไม่ได้** ที่เข้านิพพานได้ไปนิพพานได้ ก็เพราะอาศัยความอดทน คืออดใจนั่นเอง เป็นความแผดเผาอย่างยิ่ง ชั่วไม่ได้เข้าไปเจือปน **น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต** ยังเข้าไปฆ่าผู้อื่นอยู่ยังเข้าไปฆ่าสัตว์อื่นอยู่เป็นนักบวชไม่ได้ ไม่เป็นนักบวชกับเขา เป็นบรรพชิตไม่ได้ ไม่เป็นบรรพชิตกับเขา ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่เป็นสมณะไม่ได้ เพราะยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ที่เป็น

นักบวชได้เพราะไม่เข้าไปฆ่าผู้อื่น ที่เป็นสมณะได้เพราะไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้นี่ท่านบอกตรงทีเดียว บอกตรง ๆ ถ้าอยากเดินตรง ๆ แล้วก็ง่ายนิดเดียว ทางพุทธศาสนาไม่มีเบียดเบียนเป็นอย่างไง พระพุทธเจ้าเลิกเบียดเบียนแล้ว **นิหตสตฺถา นิหตทณฺฑา** ไม่มีท่อนไม้ศัสตราในมือแล้ว ผู้ที่ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ถ้ายังมีปืนพก มีดพก ยังมีอาวุธติดมืออยู่แล้วก็ไม่ได้การ ไว้ใจไม่ได้ เหี้ยก็ไม่ไว้ใจ อย่าว่าแต่มนุษย์เลย

มีท่านดาบสผู้หนึ่ง แกได้ไปบิณฑบาตในบ้าน แกเหาะเหินเดินอากาศได้ วันหนึ่งเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ชาวบ้านเขาใส่แกงเหี้ยมาถ้วยหนึ่ง มาฉันเข้ามันเอร็ดอร่อยจริง รุ่งขึ้นเช้าเอาชามไปส่งเขา ถามเขาว่าแกงอะไร แกงเหี้ย ว้า! หมายตัวจะฆ่าให้ตาย ไอ้เหี้ยใหญ่ปฏิบัติเราอยู่ตัวหนึ่ง เราจะแกงกินได้หลายวัน จะต้องฆ่าไอ้เหี้ยนั่นแกงกินเสีย ดาบสก็เอากระบองเหน็บไว้ในจีวร คลุม ๆ เข้าไว้ เหี้ยเข้ามาจะต้องตีให้ตายทีเดียวเพื่อแกงกิน เอาแล้วเหี้ยออกมาจากปลวก มาดูกิริยามารยาทของพระผู้เป็นเจ้า ดูไม่ได้ วันนี้หูตากิริยาแปลกประหลาดเหมือนอะไรเข้าสิงในตัว ไม่ไว้ใจตาดาบสเสียแล้ว ดูหน้าดูหลังเสียแล้ว ดาบสก็ทำหน้าตาปะหลับปะเหลือกอยู่ มองซ้ายมองขวา มันผิดปกติอยู่แล้วนี่ นี่สัตว์มันรู้นะ สัตว์ฉลาดมันรู้เทียวว่ามนุษย์จะมีกิริยาท่าทางอย่างไร มนุษย์มันมีผิด นี่ผิดปกติ กิริยาท่าทางเราก็รู้เหมือนกันแหละ แต่ทว่าไหวพริบชนิดนี้ มนุษย์ที่เข้ามาอยู่ด้วย มนุษย์พาลมนุษย์ขโมยก็รู้ มนุษย์คนซื่อก็รู้ **ดูตานั่นแหละรู้ ตามันบอก ใจมันซื่อมันก็บอกว่ามันซื่อ คดมันก็บอกว่ามันคด** ดูเถอะตามันนั่นแหละ **ไอ้ซื่อมันมองลูกตามันตรงกันมันไม่หลบหลีกกันหรอก มันไม่หลบตากัน ไอ้นั่นซื่อหละ** ซื่อตรง ๆ ซื่อ ๆ ถ้าตามันคอยหลบอยู่ละไม่ได้ ไอ้นี่ตอแหลปะหลับปะเหลือกอยู่แล้วไม่ได้การหละ ตามันไม่ตรงกับเราไอ้ชนิดนี้ ถ้าเหลี่ยมโกงมีตาก็ไม่ตรงกันเสียแล้ว ชนิดนั้นต้องออกห่างนะ ถ้าตามองไม่ตรงกันละก็ ออกห่างเทียว ถ้าจะอยู่ใกล้กันแล้วตาต้องตรงกัน ถ้าตาปะหลับปะเหลือกมัวซ่อนตาอยู่ไม่ได้หละ เพลี่ยงพล้ำมันขโมยปั่นปี้นะ นั่นควรระวังไว้นะ นี่เมื่อจับหลักตรงนี้ได้แล้วก็นั่นแหละ มหาโคธา เห็นตาดาบส ว่าไม่ได้การทีเดียว กิริยามารยาทตาปะหลับปะเหลือกทีเดียว ผิดปกติ เหี้ยคอยระวังตัวพอเพลี่ยงพล้ำ ไอ้เหี้ยเข้ามาใกล้ดาบสก็จะฆ่าเหี้ย เหี้ยมันคอยระวังอยู่นี่ พอได้ท่าดาบสก็เอากระบองแล่นผลุงเข้าไปให้ เหี้ยมันก็หลบไปเสีย ลงดินติดอยู่กับดินนั่น เหี้ยปรูดเข้าโพรงไปแล้ว เข้าปล่องไปแล้ว เรียกเหี้ยออกมา เหี้ยก็บอกว่า ออกมาได้อย่างไรละ ไม้พลองมันอยู่ในมือนะ นั่นแน่ไอ้ไม้พลองอยู่ในมือ ไม่ได้การเอาจริงไอ้นี่ เพราะฉะนั้น มนุษย์ก็ดี ทั้งหญิงชาย คฤหัสถ์ บรรพชิตไม่ว่า ถ้านักบวชก็เหมือนกัน ยังมีเก็บศัสตราอาวุธกันอยู่แล้วก็ไม่ได้นักบวชจอมปลอมอยู่แล้วก็ไม่ได้การหละ มีดพกมีดอะไรเก็บใส่หีบใส่ตู้ซ่อนเร้นไว้ อะไร

ต่าง ๆ นานาเหล่านี้นะไม่ได้ นักบวชเหล่านี้ไม่ได้ ยังจอมปลอมอยู่ ไม่ใช่นักบวชจริงหรอก นักบวชโกงต้องรีบแก้ไข ไม่แก้ไขไม่ได้ เป็นพระเป็นเณรไม่เข้าใจ ให้สึก เป็นอุบาสกอุบาสิกาไม่เข้าใจ ซ่อนอาวุธอยู่แล้วก็ไม่ได้ **นิหตสตฺถา นิหตทณฺฑา** ไม่มีศัสตราและท่อนไม้ในมือแล้ว มือเปล่าแล้ว นี้เขาเรียกว่ามันคายงวงแล้ว ปล่อยแล้ว ปล่อยไม่เอาธุระแล้วอย่างนี้ เรียกว่าใช้ได้หละ ตาก็ตรงแล้ว ไม่ปะหลับปะเหลือกแล้ว อย่างนี้ใช้ได้ นี่ตัวอย่างนะ ถ้าว่าใครเป็นเช่นนี้แล้วเลิกเสียนะ เป็นภิกษุสามเณรเลิกเชียว ไอ้ซ่อนเร้นอาวุธอย่างนี้นะ มันยังเป็นคนร้ายอยู่ในตัว อุบาสกอุบาสิกาก็เลิกเสียนะ มันเป็นคนร้ายอยู่ในตัวมัน ต้องแก้ไขมันเสียทีเดียว ถ้าแก้ไขมันได้แล้ว มันเชื่อเราแล้วละก็ได้ชื่อว่าไม่เข้าไปฆ่าสัตว์อื่นแล้ว ไม่เบียดเบียนผู้อื่นแล้ว แน่หละไว้ใจได้ ถ้ามันยังมีอาวุธอยู่ละก็ยังไว้ใจไม่ได้ มันจะต้องไปฆ่าสัตว์อื่น ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไว้ใจมันไม่ได้ ตัวของเราเองแหละ ไม่ต้องไปตัวคนอื่นหละ ไว้ใจมันไม่ได้ตีหัวมันเปก หรือตบหัวมันเปกหรือผางเข้าไปให้ค่อย ๆ มันก็พอจะทนได้ ถ้าว่ามันหน้ามืดขึ้นมาละก็ เขาว่าเห็นช้างเท่าหมู เทียวนะ มันโกรธขึ้นมาแล้วละก็เล็กโตไม่ว่า เอาทีเดียวแหละ มันไม่กลัวกันหละ เมื่อรู้จักหลักอันนี้ละก็ คอยดูตัวของตัวไว้ มันจะมีเพลงโกงตัวเองอยู่อย่างไรละก็แก้ไขมันเสีย ถ้าว่ามันยังเข้าไปเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ มันยังจะฆ่าผู้อื่นอยู่ มันจะเข้าไปฆ่าผู้อื่นอยู่ เข้าไปเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ จะเรียกว่านักบวชที่ดีไม่ได้ จะเรียกว่าสมณะไม่ได้ จะเรียกว่าบรรพชิตไม่ได้ ใช้ไม่ได้ทีเดียว เหตุฉะนั้น ต้องเลิกพวกเหล่านี้เสียให้ขาด ใจจะเป็นเป็นนักบวชที่ดี ทำธรรมะให้เป็นขึ้น ทำใจให้อยู่กับที่ ทำธรรมะเรื่อย ๆ ไป นั่นแหละเป็นนักบวชที่ดีได้ เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดีได้ในพระพุทธศาสนา ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมัตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๖. พุทธโอวาท

๒๔ ตุลาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อพฺยาปชฺชํ สุขํ โลเก ปาณภูเต สุสญฺญโม
สุขา วิราคตา โลเก กามานํ สมติกฺกโม
อสฺสมิมานสฺส วินโย เอตํ เว ปรมํ สุขนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้แสดงธรรมิกถาแก้ด้วย**พุทธโอวาท** พระองค์ทรงประทานเทศนาแก่บริษัททั้งสี่ มีภิกษุบริษัทเป็นต้น พระทศพลทรงวางเนติแบบแผนตำรับตำราไว้ให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ประชุมชนในยุคโน้น ตลอดมาจนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ เราท่านทั้งหลายผู้เกิดมาประสบพบพุทธศาสนา ก็ควรจะได้ฟังพระธรรมเทศนานั้นในบัดนี้ ตามวาระพระบาลีว่า **อพฺยาปชฺชํ สุขํ โลเก** ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก **ปาณภูเต สุสญฺญโม** ความสำรวมระวังในสัตว์มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตเป็นเหตุให้รักษา **สุขา วิราคตา โลเก** ความปราศจากจากความกำหนัดยินดีเป็นสุขในโลก **กามานํ สมติกฺกโม** ก้าวล่วงเสียซึ่งกาม **อสฺสมิมานสฺส วินโย** นำเสียซึ่งอัสมิมานะ **เอตํ เว ปรมํ สุขํ** นี้ละเป็นสุขอย่างยิ่ง ตรงนี้แง่นี้เป็นธรรมสำคัญ ๕ ข้อด้วยกัน ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลกนั้นเป็นไฉน มีอรรถาธิบายเป็นลำดับไป ตนของตนไม่เบียดเบียนตนเองด้วยกายหรือด้วยวาจาหรือด้วยใจตน ตนของตนเองไม่เบียดเบียนบุคคลผู้อื่นด้วยกายหรือด้วยวาจาด้วยใจของตน ตนของตนเองไม่เบียดเบียนทั้งตนและทั้งบุคคลอื่น ด้วยกายด้วยวาจาด้วยใจของตนเอง นี้เพียงเท่านี้ตนก็เป็นสุขแล้ว คนอื่นที่ไม่ถูกเบียดเบียนก็เป็นสุขด้วย ทั้งตนและบุคคลอื่นก็เป็นสุขทั้งสองฝ่าย ไม่ยักย้ายไปไหน ความเบียดเบียนนี่เป็นทุกข์ในโลก ไม่ใช่เป็นสุข ความเบียดเบียนเป็นทุกข์ในโลก บัดนี้โลกกำลังเบียดเบียนซึ่งกันและกันอยู่ เดิมก็ออกจากตนนั่นแหละ ไม่ใช่ออกจากไหน ความเบียดเบียนอันนี้ ถ้าว่าตนไม่คิดเบียดเบียนแล้ว ความเดือดร้อนก็จะมีเป็นไฉน ความเบียดเบียนอันนี้แสดงโดยข้อเค้าสำเนาความ ก็เพียงตนของตนกับบุคคลอื่นสองคนเท่านั้นในโลก **โลก** คือหมู่สัตว์ โอกาสโลก ขันธโลก **โอกาสโลก** ดิน น้ำ ไฟ ลม วิญญาณ อากาศ นี้เรียกว่า โอกาสโลก **ขันธโลก** รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สัตว์โลกที่ไปเกิดมาเกิดอาศัยขันธ์ทั้ง ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ขันธ์ทั้ง ๕

ก็อาศัยโอกาสโลก ดิน น้ำ ไฟ ลม วิญญาณ อากาศ อาศัยอย่างนี้ นี้เมื่อมีขึ้นเป็นขึ้นในโลกแล้ว เกิดเบียดเบียนซึ่งกันและกัน หมู่มนุษย์ใดในสากลโลก ในประเทศใดหมดทั้งประเทศ ประเทศใดไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ประเทศนั้นได้รับความสุขแน่แท้ ประเทศใดเบียดเบียนในกันและกันเข้า ในสองประเทศนั้นที่เบียดเบียนซึ่งกันและกันเป็นทุกข์แน่ ไม่ใช่เป็นทุกข์เพียงเท่านั้น หลั่งความทุกข์มาให้ประเทศใกล้เคียงไม่ใช่น้อย ยังเราท่านทั้งหลายได้ประสบความเบียดเบียนมาแล้วอย่างใหญ่ เรียกว่าสงครามล่วงแล้วสองครั้ง ได้ประสบอย่างใหญ่ทีเดียว พอปลายสงคราม ข้าวของแพงเกินส่วน ของหายากเกินส่วน เครื่องอุปโภคบริโภคไม่พอใช้จ่ายกัน ต่างประเทศถึงกับเดือดร้อน ถึงความตาย นี้เห็นได้แล้ว ความเบียดเบียนซึ่งกันและกันเป็นทุกข์ในโลกอย่างนี้ ตั้งต้นแต่สกุล ๆ เดียว บิดามารดาเดียวกันอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ถ้าจะให้ได้รับความสุข บิดามารดาต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันก่อน ลูกหญิงลูกชายของบิดามารดาเดียวกันต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อมารดาบิดาไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันแล้ว มารดาบิดาก็ได้รับความสุขทั้งสองฝ่าย ลูกหญิงลูกชายไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันแล้ว ลูกหญิงลูกชายก็ได้รับความสุข ตลอดจนกระทั่งมารดาก็ได้รับความสุข ลูกหญิงลูกชายเบียดเบียนกันขึ้นเวลาใด มารดาบิดาก็ได้รับความทุกข์เวลานั้น ถ้าว่าลูกหญิงลูกชายไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมตตาปรานีในกันและกัน รักใคร่ในกันและกัน สนิทสนมในกันและกัน กลมเกลียวในกันและกัน ได้ชื่อว่าไม่เบียดเบียนในกันและกัน ถ้าว่าไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันดังนี้แล้ว มารดาบิดาสกุลนั้น ลูกหญิงลูกชายสกุลนั้นได้รับความสุข มีแต่ความเจริญเป็นเบื้องหน้า ความเสื่อมทรามไม่มี ที่จะได้รับความเสื่อมทรามแตกสลาย เพราะบิดามารดาเบียดเบียนกันขึ้นก่อน เป็นอุทาหรณ์ให้ลูกเอาอย่างเบียดเบียนซึ่งกันและกันบ้าง เบียดเบียนกันแรงหนักเข้า ถึงตบตีให้ประหัตประหารซึ่งกันและกัน หนักมือไปกว่านั้นแตกแยกจากกันอยู่รวมกันไม่ได้ อยู่รวมกันก็ตีกันเท่านั้น พูดไม่ลงรอยกัน เพราะเบียดเบียนกันเสียแล้ว ก็ตั้งเป็นหมู่พวกไม่ได้ มารดาบิดาคู่นั้นเรียกว่าคุมความปกครองไม่อยู่ ไม่สามารถปกครองลูกหญิงลูกชายไว้ได้ เป็นคนมีปัญญาแต่เพียงให้ลูกหญิงลูกชายเกิดเท่านั้น เลี้ยงให้ใหญ่โตเท่านั้น ที่จะปกครองลูกหญิงลูกชายปกครองไม่ได้ สัมหาอะไรที่จะไปปกครองผู้อื่น ปกครองลูกหญิงลูกชายของตนก็ไม่ได้

นี้ก็เพราะอะไร ก็เพราะความเบียดเบียน ถ้าความเบียดเบียนเลิกเสียแล้ว ไม่เบียดเบียนกันและกันแล้ว ก็ปกครองกันได้ ความเบียดเบียนนี้แหละสำคัญนัก ถ้าเลิกเบียดเบียนกันเสียได้ ตระกูลหนึ่งมารดาบิดาลูกหญิงลูกชายก็ไม่ต้องแตกแยกจากกัน เป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นหมู่เป็นพวกกัน อยู่ได้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในกันและกันได้ เพราะไม่มีความเบียดเบียนใน

กันและกัน ขยายส่วนออกไปกว่านั้น กว้างออกไป ตระกูลหนึ่ง ๆ เต็มประเทศออกไป ขยายส่วนออกไปกว่านั้น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ประเทศหนึ่ง ๆ ไม่เบียดเบียนกันทั้งหมด ปรากฏว่าประเทศนั้นจะได้รับความรุ่งเรืองเจริญ เกิดจากความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขด้วยกันทั้งนั้น ไม่ต้องมีตำรวจเฝ้า ไม่ต้องมีใครรักษา ไม่ต้องมีศาล ไม่ต้องมีตุลาการ การที่จะไม่เบียดเบียนกันได้เช่นนี้ จะเป็นได้เช่นไร ต้องอาศัยพระพุทธศาสนาแท้ ๆ จึงจะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกเป็นที่ร่มเย็นเป็นสุขของโลก เป็นประมุขของโลก เป็นที่พึ่งของโลก เป็นผู้รู้จักหนทางเป็นที่ตั้งของความเสื่อม เป็นที่ตั้งของความเจริญ รู้ทางความเสื่อม รู้ทางความเจริญ รู้ทางร่มเย็นเป็นสุข รู้ทางเดือดร้อนเป็นทุกข์ พระพุทธเจ้ารู้ทุกอย่างได้วางเนติเบบแผนตำรับตำรา โลกก็เกิดขึ้นใหม่ ๆ ยังมีมนุษย์น้อยอยู่ ลงมากินง้วนดินแล้วก็เหาะเหินเดินอากาศไม่ได้ ก็จ๊อหลออยู่ในแผ่นดินนี้ ต่อไป ๆ ๆ ๆ ก็ได้กายนั้นก็กลายมาเป็นมนุษย์เป็นลำดับไป กลายไปอยู่สมัครสังวาสในกันและกัน ได้เกิดมนุษย์ขึ้น เมื่อเกิดมนุษย์ในตอนต้น ก็มีน้อยคนไม่สู้จะเบียดเบียนกันนัก แล้วมนุษย์มากขึ้นเป็นลำดับ มนุษย์เริ่มเบียดเบียนกัน ใกล้เคียงกันก็ทะเลาะบาดหมางให้ประหัตประหารกัน ด้วยกายบ้าง ด้วยวาจาบ้าง ด้วยใจบ้าง ก็เกิดเบียดเบียนกันขึ้น ทุบตีฆ่าฟันกัน ครานั้นโลกได้รับความเดือดร้อนเพราะเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ด้วยความให้ประหัตประหารซึ่งกันและกัน ทุบตีฆ่าฟันซึ่งกันและกัน ผู้ที่มีปัญญาก็ต้องแก้ไขให้มนุษย์เลิกเบียดเบียนกันเสีย เมื่อหยุดเบียดเบียนกันก็เป็นสุขทีเดียว ต่อเมื่อเบียดเบียนกันอีก ความคับคั่งเข้ามากมนุษย์ด้วยกัน แย่งชิงอาหารในกันและกัน ฉกลักหลอกลวงในกันและกันเป็นทุกข์อีก มนุษย์เหล่านั้นเกือบจะโลกแตกทีเดียว ผู้มีปัญญาก็ต้องแก้ไขให้เลิกฉกลักหลอกลวงล่อหลอนในกันและกันเสีย ฉะนั้นโลกก็เป็นสุขสงบไปอีก ต่อมาอีก มากมนุษย์เข้ามีความกำหนัดยินดีกันเกินไป ประทุษร้ายสับสนกันไม่ว่าลูกใครเมียใครตามชอบใจของตัวเองอีกแล้ว โลกแตกอีกแล้ว มนุษย์ผู้มีปัญญาก็แก้ไขให้มนุษย์พวกนั้นเลิกประทุษร้ายในกันและกัน เลิกผิดในกามเสีย ให้ยินดีเฉพาะคู่ครองของตน ๆ มนุษย์พวกนั้นก็สงบเงียบได้รับความสุขไปอีก

ต่อมาอีก มนุษย์มากขึ้นเกิดขี้ปดขี้โป้กันขึ้นแล้ว ไม่จริงแล้วถ้อยคำสำเนียง หลอกลวงล่อหลอกฉ้อโกงกันต่าง ๆ แล้ว เกิดถ้อยคำตลบแตลงไปแล้ว เดือดร้อนแทบจะถล่มทลายอีก มนุษย์ผู้มีปัญญาแก้ไขอีกสงบเสีย มนุษย์พวกนั้นก็ได้รับความสุขใจ เพราะสงบในการเบียดเบียน ในการหลอกลวงล่อหลอน พูดไม่จริงกลับพูดจริงกันเสียหมด มนุษย์ก็ได้รับความสุข ครั้นต่อมา มนุษย์สนุกกันใหญ่ บริโภคสุรากันขึ้นหมด ไอ้ที่ข้อกฎหมายวางกันไว้

เท่าไร ๆ ถล่มทลายหมด โลกจะแตกจะทำลายคราวนี้ ทำไงกันละ เกิดเหตุยกใหญ่ เกิดอลหม่านทีเดียว ผู้มีปัญญาก็ต้องแก้ไขให้สงบให้เลิกสุรากันเสีย งดสุราเสียให้ขาด ไม่บริโภคสุรากัน สิ่งที่ทำให้เมาเลิกกัน มนุษย์ก็ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขไป นี่ต้นเดิมของมนุษย์นะ เดือดร้อนแล้วก็สงบกันได้ด้วยวิธีนี้

แต่ในบัดนี้เล่า หมดทั้งสากลโลก หมดประเทศไทย หมดประเทศอเมริกา หมดประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี ญี่ปุ่น จีน รัสเซีย ฯลฯ ถ้ามีศีลห้าด้วยพร้อม ๆ กันเป็นไง มีศีลห้าพร้อมกันเสีย บริสุทธิ์พร้อมกันไม่มีรองเสียด้วยกันทั้งนั้น โลกจะได้รับร่มเย็นเป็นสุขอย่างไรบ้าง โลกก็ได้รับร่มเย็นเป็นสุขทันใดทีเดียว ประเทศใคร ๆ อยู่ อู่ใคร ๆ นอนไปสบายอกสบายใจ เพราะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันหมดทั้งโลก นี่ท่านวางตำรับตำรา หมู่ปลาอยู่เป็นหมู่เป็นพวกใหญ่ พวกใหญ่เบียดเบียนไอ้เล็ก กินไอ้เล็ก ไอ้ใหญ่ก็ตอด ไอ้ใหญ่ขวางไอ้ใหญ่อยู่อย่างนี้แหละ เกะกะกันอยู่อย่างนี้แหละ หมู่ปลาก็ไม่ได้รับความสุข หมู่นกหมู่เดียวพวกเดียวกัน จิกกัน ข่มเหงคะเนงร้ายกัน หมู่นกก็ไม่ได้รับความสุข เพราะเบียดเบียนซึ่งกันและกัน หมู่มนุษย์ละ เบียดเบียนซึ่งกันและกันแล้ว ก็ไม่ได้รับความสุขแบบเดียวกัน ไม่ว่าสัตว์ชนิดใด สี่เท้า สองเท้า เท้าเหี้ยน เท้ามาก ลงเบียดเบียนกันไม่ได้รับความสุข เลิกเบียดเบียนกันเสียเวลาใด เวลานั้นแหละ **อพฺยาปชฺช สุขํ โลเก** ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลกแท้ ๆ **กามานํ สมติกฺกโม** ก้าวล่วงเสียซึ่งกามทั้งหลาย กามทั้งหลายนั้นคืออะไรเล่า รูปที่ชอบใจนะซิ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ เรียกว่า **ปปัญจธรรม** ธรรมที่ทำสัตว์ให้เนิ่นช้า ไม่เป็นอันที่จะให้มีเวลาให้ทาน จำศีล ภาวนา ความยินดีในรูป ถอนไม่ออก ยินดีในเสียง ถอนไม่ออก ยินดีในกลิ่น ถอนไม่ออก ยินดีในรส ถอนไม่ออก ยินดีในสัมผัส ถอนไม่ออก จะหยุดจะยั้งเสียก็ไม่ได้ เสียดายห่วงใยอะไรละไม่ได้ วางไม่ได้ ทำอย่างไรเล่าคราวนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก้าวล่วงไม่พ้นจมอยู่ในความสุข จมอยู่ในปลักของความสุขนั่น ถอนไม่ออก จมอยู่ในปลักของความทุกข์นั่น ถอนไม่ออก เพราะธรรมนั่นทำสัตว์ให้เนิ่นช้า ให้เดือดร้อนทุรนทุรายกระสับกระส่ายต่าง ๆ นานา เป็นอยู่อย่างนี้ทั่วสากลโลก เพราะก้าวไม่ข้ามหามไม่พ้น ยินดีในรูปติดอยู่ในรูป ยินดีในเสียงติดอยู่ในเสียง ยินดีในกลิ่นติดอยู่ในกลิ่น ยินดีในรสติดอยู่ในรส ยินดีในสัมผัสติดอยู่ในสัมผัส ธรรมห้าอย่างนี้ ทำให้สัตว์เนิ่นช้า เรียกว่า ปปัญจธรรม ปปัญจธรรมทั้งห้านี้ เป็นตัวกามแท้ ๆ เรียกว่าเป็นตัวพัสดุกาม และเป็นที่ตั้งของกิเลสกามด้วย รูปนั่นแหละเป็นตัวพัสดุกามที่สาว ๆ งาม ๆ ก็เป็นพัสดุกาม ความยินดีมันก็ไปติดมากขึ้น เสียงที่เพราะ ๆ งาม ๆ นั่นแหละเป็นตัวพัสดุกามแท้ ๆ เป็นที่ตั้งของความยินดีหนักขึ้น กลิ่นที่หอม ๆ ที่จับใจ

นั่นแหละเป็นตัวพัสดุกามแท้ ๆ เป็นที่ตั้งของความยินดีมากขึ้น รสเป็นที่ชอบอกชอบใจ คือรสชาติที่เลิศที่ประเสริฐ นั่นแหละเป็นพัสดุกามแท้ ๆ เป็นที่ตั้งของความยินดีหนักขึ้น สัมผัสทางกายเป็นที่ชอบใจของกาย นั่นแหละเป็นตัวพัสดุกามแท้ ๆ เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีหนักขึ้น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ห้านี้เป็นตัวพัสดุกาม ความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส และในสัมผัสนั้น เป็นตัวกิเลสกาม ถ้าก้าวไม่พ้น ติดอยู่ในตัวพัสดุกามเหล่านี้แล้ว ต้องเป็นทุกข์เนืองนิตย์อัตรา หัวเราะบ้าง ร้องไห้บ้าง ต่าง ๆ นานา ไม่เสื่อมสร่าง ต่อเมื่อใดก้าวล่วงปัญจวิธกามคุณทั้งห้า ทั้งตัวพัสดุกาม ทั้งตัวกิเลสกามนี้ ปล่อยวางเสียได้ ก้าวพ้นไปเสียได้ ใครก้าวพ้นไปได้บ้างเล่า

เขาว่าท่านพรหมนะ ท่านพรหมก้าวพ้นไป ท่านรูปพรหมนะ เกิดตั้งแต่พรหม–ปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา ปริตตาภา อัปปมาณาภา อาภัสสรา ปริตตสุภา อัปปมาณสุภา สุภกิณหา เวหัปผลา อสัญญสัตตา อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี และอกนิฏฐา เขาว่าพรหม ๑๖ ชั้นนี้ ก้าวล่วงพ้นกามไปเสียแล้ว มีรูปฌานเป็นที่ติดอยู่ รูปฌานนั่นนะติดอยู่กับใจ อ้ายท่านที่ติดอยู่ในใจ กามก็ติดอยู่กับใจเหมือนกัน ในมนุษย์โลกนี่แหละ รูป เสียง กลิ่น รส ในมนุษย์โลกนี่แหละ ติดอยู่กับใจ แกะไม่ออกไม่หลุดออกจากใจ

ไปในสวรรค์ ๖ ชั้นฟ้า จาตุมหาราช ตาวติงสา ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตว–สวัตตี ติดหนักขึ้น ๆ ละเอียดหนักขึ้น เอร็ดอร่อยหนักขึ้น ถอนไม่ออก ท่านพรหมเท่านั้นเป็นคนกล้าหาญ อุตส่าห์พยายามหลีก ๆ จากหมู่คณะออกไปเล่นซ่อนกระทำความเพียรทำปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ให้บังเกิดขึ้น แต่พอทำปฐมฌานเกิดขึ้นเท่านั้น โอ้! อ้ายกามนี่เป็นโทษจริง ฌานนี่วิเศษจริง เป็นคุณจริง พ้นจริง ไปติดอยู่เสียกับฌานสบาย ติดอยู่กับกามเหมือนกับนั่งอยู่ในกองไฟ หรือนั่งอยู่ในกลางแดดจัดทนไม่ค่อยไหว ไม่สบาย พอไปอยู่กับฌานเสียเหมือนเข้าร่ม สบายจริง เหมือนเข้าร่มที่เย็นมีน้ำล้อมอยู่ข้าง ๆ ทั้งเย็นทั้งชื่นมื่น ทั้งสบาย

ใจไปจรดอยู่กับรูปฌาน รูปฌานนะ ลักษณะเหมือนยังกับกงเกวียนเป็นเหมือนกระจกแผ่นกระจก หนาคืบหนึ่งวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วา กลม ๆ ไม่ใช่กลมรอบตัว กลมเหมือนกับกงเกวียน วงล้อต่าง ๆ กลม ๆ เป็นแผ่นเดียวเหมือนกระจก กลมรอบตัว แล้วก็ข้าง ๆ ก็เรียบร้อยเป็นอันดี ข้างหน้า ข้างหลังเรียบร้อยดี ส่วนกายรูปพรหม ก็เข้านั่งอยู่บนกลางปฐมฌานนั่น พอขึ้นนั่งบนนั้นเท่านั้น เย็นอกเย็นใจสบายใจ ก็ติดอยู่กลางดวงปฐมฌานนั้น พอใจจรดอยู่กับกลางดวงปฐมฌานได้ มันชื่นมื่นสบาย ความสบายของปฐมฌานนะ วิเศษวิโสนัก

เขาเล่าเรื่องว่า มหากษัตริย์องค์หนึ่ง ได้บรรลุปฐมฌานแล้ว สละราชสมบัติให้ราชโอรสปกครองไป ตัวไปเป็นฤาษีชีไพรเสีย ภายนอกนั่น ฝ่ายผู้ได้รับรัชทายาทนั้นไม่อาจจะปกครองได้ ให้ไปตามบิดามา มหาดเล็กเด็กชาก็ไปพร้อมกัน ผู้คนสกลโยธามากมายหลามไปทีเดียว ไปตามพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเดิมผู้สละราชสมบัติไปเสียนั่นนะเป็นผู้ปกครองมีความสงบเงียบเรียบร้อยดี มหากษัตริย์ไปถึง กำลังเข้าฌานสมาบัติอยู่ เข้าไปคอยอยู่จนกระทั่งมีโอกาสออกมา ก็เข้าไปทูลว่า พระองค์ เชิญพระองค์เสด็จกลับเสวยราชสมบัติ ไม่มีใครสามารถจะปกครองได้ มหากษัตริย์ก็ลืมพระเนตรขึ้น ก็ไถ่ถามเรื่องราวรู้เรื่อง เอ็งกลับไปเถอะ ข้าจะเข้าฌานของข้า ข้าไม่ต้องการแล้วสมบัติ ข้าอยู่ในฌานของข้าสบายกว่า อยู่เป็นกษัตริย์ข้าไม่สบายเลย ข้าเดือดร้อนนัก นั่นแน่ถึงขนาดนั้น ถึงขนาดนั้นอ้อ! การเข้าฌานนี่มันเลิศประเสริฐอย่างนี้หรือ ร่มเย็นเป็นสุขอย่างนี้ ที่จะละกามได้ต้องเข้าฌานเข้าปฐมฌานเสีย กามทำอะไรเราไม่ได้

บัดนี้ ที่วัดปากน้ำนี่นะมี **ธรรมกาย** สูงกว่าฌานนั่นอีก โอยนั่นสู้ไม่ได้ ไกลกว่าฌานนั่นอีก เขามีธรรมกายกัน ถ้ามีความกำหนัดยินดีเวลาใด แพร็บเข้าธรรมกายไป ความกำหนัดยินดีทำอะไรไม่ได้เลย ล้อมันเล่นเสียก็ได้ มันทำอะไรไม่ได้ ความกำหนัดยินดีทำอะไรไม่ได้ที่เราเป็นผู้ครองเรือนน่ะ ความกำหนัดยินดีมันบังคับเหมือนกับเด็ก ๆ ตามชอบใจมัน จะทำอะไรก็ทำตามชอบใจของมัน ความกำหนัดยินดีมันบังคับ มันบังคับเช่นนั้นแล้ว เราเข้าธรรมกายเสีย ไม่ออกจากธรรมกาย ความกำหนัดยินดีที่มันบังคับนั่นหายแวบไปแล้วเหมือนไฟจุ่มน้ำ

จงพยายามให้มี **ธรรมกาย** ขึ้นเถิด **เลิศกว่าฌาน** ฌานนั่นก็พอใช้ได้ แต่ว่าจะเข้าสักเท่าไรก็ตามเถอะ นั่นนะ ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เลิศประเสริฐหนักขึ้นไป ก็ยังอยู่ใน **รูปภพ** ถ้ายังติดกามอยู่ ยังแน่นอยู่ในกามนั่น เขาเรียกว่า **กามภพ** ติดอยู่ในกาม ก้าวล่วงกามยังไม่ได้ พ้นจากกามหยาบไปในมนุษย์หนึ่ง สวรรค์ ๖ ชั้นไปได้ ไปติดอยู่ในรูปภพอีก แม้จะเข้าถึงอรูปฌานละเอียด ออกจากจตุตถฌานแล้วเข้าถึงอรูปฌานละเอียด เข้าอากาสานัญจายตนฌาน วิญญานัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ก็ยังอยู่ในภพ ใน **อรูปภพ** อยู่ กามภพ รูปภพ อรูปภพเหล่านี้ ก็ยังไม่พ้นความกำหนัดยินดีในรูปฌานหรืออรูปฌานอยู่

เมื่อเข้าถึงธรรมกายแล้วละก็ ขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จึงจะพ้นจากกามได้ เข้าถึงธรรมกายแล้ว เข้าไปเป็นชั้น ๆ เป็นธรรมกายโคตรภู ธรรมกายพระโสดา ธรรมกายพระสกทาคา ธรรมกายพระอนาคา ธรรมกายพระอรหัต เป็นจากกายอรูปพรหมอีก ๑๐ ชั้นถึงพระ

อรหัต ถึงพระอรหัตชั้นที่เก้าที่สิบละก็ ชั้นที่สิบเจ็ด ชั้นที่สิบแปดของกายทุกกายไป เข้าถึงกายพระอรหัต พอถึงกายพระอรหัตก็ **วิราโค เตสํ อคฺคมกฺขายติ** เลิศประเสริฐกว่าสังขตธรรม เป็น **อสังขตธรรม** ทั้งหมด ถึง **วิราคธรรม** ทีเดียว

นี่พอถึงธรรมกายได้แล้วละก็ เลิศประเสริฐนัก นี่สูงนะ สูงขึ้นไป สูงไปทีเดียว นี่เรียกว่า **กามานํ สมติกฺกโม** ก้าวล่วงพ้นเสียซึ่งกามไปได้ เป็นสุขจริง ๆ แท้ ๆ ทีเดียว ที่ก้าวล่วงกามไปแล้ว **สุขา วิราคตา โลเก** พวกกายรูปพรหมอรูปพรหมเหล่านั้น ยังกำหนัดยินดีในรูปฌานอรูปฌานอยู่ ถ้าว่าปราศจากความกำหนัดยินดีเสียได้ ความกำหนัดยินดีนี่มันร้ายนักทีเดียว มันทำเสียมรรยาทหมดทีเดียว ชายก็เสียมรรยาท หญิงก็เสียมรรยาท ถึงกับฆ่ากันฟันกันทีเดียว ความกำหนัดยินดีนะ มันจัดขึ้นมาเต็มที่ละก็ ไม่ได้ละ บึ่งทีเดียว แมวก็ร้องหง่าวทีเดียวนะ ทนไม่ไหว ความกำหนัดยินดีเข้ามาบังคับถึงขนาดนั้น บังคับสัตว์เดียรัจฉาน ทั้งมนุษย์ก็บังคับ มนุษย์แล้วก็แซ่วเทียว กลางค่ำกลางคืนเดินแซ่ก ๆ ๆ อยู่ไม่ค่อยไหว ความกำหนัดยินดีบังคับมัน หมดทั้งสากลโลกเป็นอย่างนี้ ห้ามมันอย่างไรก็ไม่ไหว เพราะความกำหนัดยินดีเข้ามาบังคับมัน **สุขา วิราคตา โลเก** ปราศจากความกำหนัดยินดีเสียได้ เป็นสุขในโลก ถ้าว่าปราศจากชั่วคราวเหมือนกับที่แก้กันมาแล้วนี้ เหมือนอย่างคุ้มครองกันมาแล้วนี้ อย่างชนิดนั้นไม่เรียกว่าปราศจากความกำหนัดยินดี แต่อยู่ในความกำหนัดยินดีจมอยู่ในความกำหนัดยินดี ปราศจากความกำหนัดยินดี เป็นสุขในโลก เหมือนภิกษุสามเณรหรืออุบาสกอุบาสิกา ปราศจากความกำหนัดยินดีเสียชั่วคราวเสียเช่นนี้ ก็เป็นสุขพอใช้เหมือนกัน เราได้พบแล้วอย่างนี้แหละ บางคนก็ว่าสบายจริงอยู่กับวัดวา สบายจริง ไกลจากความกำหนัดยินดี ภิกษุสามเณรก็สบายจริง มันไกลจากความกำหนัดยินดี ถ้าว่ามันปราศจากจริง ๆ ปราศจากความกำหนัดยินดีจริง ๆ ก็เป็นสุขในโลกทีเดียว เหมือนกับท่านอรูปพรหมอรูปพรหม ท่านเหล่านั้นยังกำหนัดยินดี ปราศจากความกำหนัดยินดีในกามภพจริง ๆ แต่ว่ายังกำหนดยินดีในรูปภพ อรูปภพอยู่ ถอนความกำหนัดยินดียังไม่ออก ยังไม่เป็นสุขแท้จะให้ถึงความสุขแท้ เมื่อปราศจากความกำหนัดยินดี ก็ต้องเข้าถึงธรรมกาย เข้าถึงธรรมกายในโคตรภู ปราศจากความกำหนัดความยินดีจริง เมื่อออกจากธรรมกายก็กำหนัดยินดีอีก เข้าถึงกายพระโสดายังมีความกำหนัดยินดีอยู่ เข้าถึงกายพระสกทาคาก็ยังมีความกำหนัดยินดีอยู่ เข้าถึงกายพระอนาคายังมีความกำหนัดยินดี รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ยังกำหนัดยินดีในรูปฌาน อรูปฌานอยู่ มานะ อุทธัจจะ อวิชชายังมี ยังยกเนื้อยกตัวอยู่ ยังฟุ้งซ่ายอยู่ ยังรู้ไม่จริง ยังสงสัย เมื่อถึงพระอรหัตเสียตราบใดละก็ นั่นแหละปราศจากความกำหนัดยินดีแท้ ไม่มีความกำหนัดยินดีต่อไป ถ้าใจหยุดเหมือนเสาเขื่อนปัก

ตรงหน้าวัดทีเดียว ลมพัดทางทิศทั้งสี่ทั้งแปดไม่เขยื้อน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เข้ามากระทบสักเท่าไรก็ไม่เขยื้อน ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข โลกธรรม ทั้งแปดมากระทบสักเท่าไรก็ไม่เขยื้อน ต่อไปนั้นปราศจากความกำหนัดยินดี เป็นสุขแท้ ๆ เป็นสุขแท้ ๆ ทีเดียว นี้เรียกว่า **สุขา วิราคตา โลเก กามานํ สมติกฺกโม** ก้าวพ้นกามไปเสีย กิเลสกาม พัสดุกามหมดไม่หลงเหลือ ก้าวพ้นไปเสีย

อ้าว อธิบายข้ามมาเสียบทหนึ่งแล้ว **ปาณภูเต สุสญฺญโม ฯ** นั้นไม่ใช่เรื่องอะไร เรื่องสำรวมในศีล **ปาณภูเต สุสญฺญโม** สำรวมไม่เบียดเบียนในสัตว์ที่มีชีวิต ต้องระวังสัตว์ที่มีชีวิต ไม่เบียดเบียนสัตว์ที่มีชีวิต นี้ที่เราประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นนิตย์ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ส่วน **กามานํ สมติกฺกโม** ได้อธิบายไปแล้ว เพราะข้ามมาเสียบทหนึ่ง อธิบายไปแล้ว **อสฺสมิมานสฺส วินโย** นำเสียซึ่ง อัสมิมานะ อัสมิมานะนั่นอะไร มานะนั่นอะไร เป็นมคธภาษาแล้วเราก็ไม่รู้จัก **อสฺสมิมานสฺส วินโย ทิฏฺฐิมาโน** ทิฏฐิแปลว่าความเห็น ยกความเห็นของตัวไม่มีใครสู้ สูงกว่าคนอื่น จนกระทั่งเลยเถิดข้ามธรรมไปเสียหมด เป็นมิจฉาทิฏฐิกัน นั่นเรียกว่า **มิจฉาทิฏฐิ** มิจฉาทิฏฐิก็จำแนกมากนัก จำแนกมากทีเดียว ทิฏฐิมากทีเดียว มากนักยกเนื้อยกตัว เชิดเกียรติของตัวเรื่อยไป พวกนี้พวกมานะ พวกทิฏฐิมานะหละ ไอ้นี่อัสมิ–มานะ นี้ไอ้นี่ทิฏฐิมานะนี่ อัสมิแปลว่า มีอยู่ เราเป็นคนคนหนึ่งเหมือนกัน เรามีเนื้อมีตัว เรามีความสามารถ เรามีอิทธิพล เรามีกำลังหรือว่าเรามีอะไร ๆ เหล่านี้แหละ เรียกว่าอัสมิละ เราจ๋องอยู่ไม่กลัวใครนี่นะ เพราะเราไม่มีอะไรพอ ถ้าเราอัสมิพอเข้า เราจะเหาะเหินเดินอากาศได้ ไปทิ้งเข้าได้จะเป็นยังไง ถ้ามีขึ้นเช่นนั้น อัสมิเกิดขึ้นทีเดียว ไม่กลัวใครทั้งโลกเทียว อัสมิเกิดขึ้นทีเดียว จะท่วมทับเขาให้หมดทีเดียว นั่นตัวอัสมิมานะไม่มีใครสู้ ยกเนื้อยกตัวทีเดียว เชิดตัวทีเดียว อัสมิมานะนี่แหละ ทำโลกให้เดือดร้อน ไม่ใช่ทำพอดีพอร้าย โลกที่เดือดร้อนอยู่ก็เพราะอัสมิมานะเหล่านี้ ไม่ยอมอยู่ใต้กัน จะชำแรกกันอยู่ท่าเดียวละ หญิงก็ดีอยู่หมู่เดียวกัน ก็ชำแรกเหนือกันอยู่ร่ำไปนั่นแหละ ภิกษุสามเณรก็ดีอยู่หมู่เดียวกัน จะชำแรกกันอยู่ร่ำไปนั่นแหละ อุบาสกก็ดีอยู่หมู่เดียวกัน ชำแรกเหนือกันอยู่ร่ำไป ไอ้ที่จะชำแรกกันขึ้นไปเช่นนี้ ก็เพราะตัวอัสมิมานะ เพราะถือว่าเราก็คนหนึ่ง ก็เจ้าตัวทีเดียว ทำความพอใจของตน นี้เป็นของร้าย ไม่ใช่เป็นของดี ปล่อยไอ้พวกนี้ให้สงบเสีย

พระพุทธเจ้าท่านรู้แล้วในเรื่องเหล่านี้ ท่านพบกันมาแล้ว อยู่ในบังคับมันมาแล้ว ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าท่าน จึงได้รู้ได้เห็นว่า ตัวอัสมิมานะนี่เป็นตัวสำคัญนัก เราถึงที่สุดของโลกุตรธรรมได้แล้ว จึงได้เห็นว่า อัสมิมานะนี่เป็นตัวสำคัญ เราเวียนว่ายตายเกิดช้าอยู่สิ้นกาลนาน เพราะอัสมิมานะนี้ เมื่อถึงตัดกิเลสสมุจเฉทปหานได้แล้ว หมดอัสมิมานะ

ไม่มีในพระองค์เลย พระองค์ก็สบาย สบายเกินสบาย สุขเกินสุข ถอนอัสมิมานะเสียได้ละก็ ท่านจึงได้ยืนยันว่า **เอตํ เว ปรมํ สุขํ** นี่แหละเว้ยเป็นสุขอย่างยิ่ง **ปรมํ** แปลว่าอย่างยิ่ง นี่แหละเว้ยเป็นสุขอย่างยิ่งนี่แหละเป็นสุขอย่างยิ่ง ให้ถอนอัสมิมานะ ถ้าถอนเสียได้ละก็หญิงก็เป็นเจ้าหญิง ชายก็เป็นเจ้าชาย ภิกษุก็เป็นเจ้าภิกษุ เณรก็เป็นเจ้าเณร ถอนอัสมิมานะเสียได้แล้ว แต่ว่าถอนยากจริงนะ ไม่ใช่ถอนง่าย อัสมิมานะเป็นตัวถอนยากนัก ไม่เป็นของถอนง่าย

ในธรรมทั้งห้าข้อนี้ ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก ความสำรวมในสัตว์เป็นอยู่ทั้งหลาย ก็เป็นสุขในโลกเหมือนกัน ปราศจากความกำหนัดยินดีก็เป็นสุขในโลก ก้าวล่วงกามเสียได้ก็เป็นสุขไม่ใช่น้อย เป็นสุขในโลกอีกเหมือนกัน เป็นอรหัตอรหันต์ เป็นสุขในโลก ถอนอัสมิมานะนำอัสมิมานะออกเสียได้ นี่แหละเว้ย เป็นสุขอย่างยิ่ง ชั้นท้ายนี่เป็นสุขอย่างยิ่ง สุขนี้เป็นความจริงทั้งห้าข้อนี้ เป็นธรรมที่ย่อของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงตรัสเทศนาในที่ประชุมภิกษุและภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เพื่อไว้เป็นตำรับตำราเนติแบบแผนของพระพุทธศาสนา ว่าพระพุทธเจ้า พระอรหัตอรหันต์ ดำเนินมาอย่างนี้ ทำอย่างนี้ จึงได้รับความสุข เราต้องการความสุขนัก แต่หาความสุขในความทุกข์ ไม่หาความสุขในเหตุของความสุข หาความสุขในเหตุของความทุกข์ หาความสุขเป็นอย่างไรละ หาเงินให้มาก ๆ เข้า แต่พอได้เงินมากเข้าเป็นอย่างไรละวะ เดือดร้อนเป็นจ้าละหวั่นเทียว ต้องรักษาเงินทองเหล่านั้น ก็ฉันว่าเป็นสุขหาเงินทองเหล่านั้น หามาเถอะ ถ้าว่าในป่าในดอนเป็นอย่างไร หามาได้สักแสน สักล้าน มนุษย์มันก็รู้กันทีเดียว ก็คุมพวกปล้นฆ่าทีเดียว นั่นเห็นแล้วเงินทองเป็นสุขซิ อ้าวเงินทองเป็นทุกข์เสียแล้ว หาเป็นสุขไม่ เมื่อรู้ชัดเช่นนี้ละก็ เอาเป็นมั่งมีละ เอ้ายกแผ่นดินให้ปกครองเสียทีเดียว เป็นอย่างไรบ้าง โธ่! ถูกปกครองแผ่นดิน ผมไม่รู้เลยขอรับว่ามันจะเป็นอย่างนี้ ถ้ารู้อย่างนี้ละก็ไม่รับทีเดียว เดี๋ยวนี้มันขึ้นนั่งบนหลังราชสีห์แล้ว จะลงมันก็กัดตาย ก็จำเป็นต้องขี่มันไปอย่างนี้เอง กลัวก็กลัวมันเหมือนกัน เพราะฉะนั้นผู้ปกครองก็กลัวชีวิตเหมือนกับอยู่บนหลังราชสีห์ นั่นเหตุเป็นที่ตั้งของความทุกข์ทั้งนั้น ไม่ใช่เหตุเป็นที่ตั้งของความสุข เหตุเป็นที่ตั้งของความสุข ก็เหมือนพระสิทธารถราชกุมารทิ้งราชสมบัติแสวงหาพุทธการกธรรม พอได้พุทธการกธรรม ก็ได้เป็นพระพุทธเจ้า ก็ได้พบตัวยอดสุขทีเดียว นี่ท่านรอดไปอย่างนี้ ถึงซึ่งความไม่เบียดเบียน ถึงซึ่งความเป็นผู้ระวังในสัตว์ทั้งหลาย ถึงซึ่งความเป็นผู้ปราศจากความกำหนัดยินดี ถึงซึ่งผู้ก้าวล่วงซึ่งกามทั้งหลายไป เป็นผู้ถอนอัสมิมานะเสียได้ **เอตํ เว ปรมํ สุขํ** นี่แหละเว้ย เป็นสุขอย่างยิ่ง ความจริงเป็นอย่างนี้

เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้ว ก็จำไว้เป็นเนติแบบแผนสืบต่อไป ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติมา ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาก็พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถา โดยอรรถ–นิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๗. ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ

๓๑ ตุลาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

เย ธมฺมา เหตุปฺปฺพฺภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต
เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ
อวิชฺชาทีหิ สมฺภูตา รูปญฺ จ เวทนา ตถา
อโถ สญฺญา จ สงฺขารา วิญฺญาณญฺจาติปญฺจิเม
อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺชนฺติ เอวํ หุตฺวา อภาวโต
เอวํ ธมฺมา อนิจฺจาถ ตาวกาลิกตาทิโต
เอตฺตกานมฺปิ ปาฐานํ อตฺถํ อญฺญาย สาธุกํ
ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เริ่มต้นแต่ความย่อย่นธรรมเทศนาของพระบรมศาสดา พระองค์ได้รับสั่งด้วยพระองค์เองว่า **ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ** ไม่มีเหตุแล้วธรรมก็เกิดไม่ได้ นั้นเป็นข้อใหญ่ใจความทางพระพุทธศาสนา ผู้มีปัญญาจะพึงได้สดับในบัดนี้ ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **เย ธมฺมา เหตุปฺปฺพฺภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต เตสญฺจโย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ** ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าทรงตรัสเหตุของธรรมเหล่านั้น และความดับเหตุของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณเจ้าทรงตรัสอย่างนี้

นี่เนื้อความของพระบาลีแห่งพุทธภาษิต คลี่ความเป็นสยามภาษา อรรถาธิบายว่า คำว่าเหตุนั้น ในสังคหะแสดงไว้ ฝ่ายชั่วมีสาม ฝ่ายดีมีสาม ดังพระบาลีว่า **โลภเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ** มีเหตุสามดังนี้ เพราะท่านแสดงหลักไว้ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้นะ ท่านแสดงหลัก ยกเบญจขันธ์ทั้ง ๕ มี อวิชชาเป็นปัจจัย วางหลักไว้ดังนี้ **อวิชฺชา ทีหิ สมฺภูตา รูปญฺจ เวทนา ตถา อโถ สญฺญา จ เวทนา วิญฺญาณญฺจาติปญฺจิเม** เบญจขันธ์ทั้ง ๕ เหล่านี้ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดพร้อมแต่ปัจจัยทั้งหลายมี **อวิชชา** เป็นต้น เกิดอย่างไร เกิดแต่เหตุ เกิดพร้อมแต่ปัจจัยทั้งหลาย มีอวิชชาเป็นต้นดังในวาระพระบาลีที่ท่านวางเนติแบบแผนไว้ว่า **อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร**

อวิชฺชา ปจฺจยา สงฺขารา ดังนั้นเป็นต้น อวิชชาความรู้ไม่จริง มันก็กระวนกระวายนิ่งอยู่ไม่ได้ ความรนหาความรู้จริงนั่นแหละ มันก็เกิดเป็นสังขารขึ้น รู้ดีรู้ชั่ว รู้ไม่ดีไม่ชั่วเข้าไปว่า อวิชฺชา ปจฺจยา สงฺขารา อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร **สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ความรู้** เมื่อมีความรู้ขึ้นแล้ว **วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป** มันก็ไปยึดเอานามรูปเข้า **นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ** มีนามรูปแล้วก็มีอายตนะเข้าประกอบ **อายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ** เมื่อมีอายตนะเข้าแล้วก็รับผัสสะ **ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา** ความอยากได้ดิ้นรน กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา **ตัณหา** มีขึ้นแล้ว **เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน** ความยึดถือ **อุปาทาน** มีขึ้นแล้ว **เป็นปัจจัยให้เกิดภพ** ก็ยึดถือภพต่อไป กามภพ รูปภพ อรูปภพ **ภพ เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ** เมื่อได้ภพแล้ว ก็เกิดเป็นมนุษย์ก็ดี เป็นสัตว์เดียรัจฉานก็ดี สี่กำเนิด เกิดด้วยอัณฑชะ เกิดจากสังเสทชะ อุปปาติกะ เกิดด้วยชลาพุชะ สังเสทชะเหงื่อไคล อัณฑชะเกิดเป็นฟองไข่ ชลาพุชะเกิดด้วยน้ำพวกมนุษย์ อุปปาติกะลอยขึ้นบังเกิดอย่างพวกเทวดา สัตว์นรกนี่อุปปาติกะ นี้ที่เกิดขึ้นได้เช่นนี้ ก็เพราะอวิชชานั่นเอง ไม่ใช่อื่น ถ้าอวิชชาไม่มีแล้ว เกิดไม่ได้ **อวิชชา นะ เป็นเหตุด้วย แล้วเป็นปัจจัยด้วย** นี่เราท่านทั้งหลายเป็นหญิงเป็นชายเป็นคฤหัสถ์บรรพชิต เกิดมาได้อย่างนี้

ความเกิดอันนี้แหละเกิดแต่เหตุ ไม่ได้เกิดแต่อื่น ไม่ว่าสิ่งอันใดทั้งสิ้น ต้องมีเหตุเป็นแดนเกิดทั้งนั้น ถ้าไม่มีเหตุเกิดไม่ได้ นี่พระองค์ทรงรับรองไว้ตามวาระพระบาลีในเบื้องต้นนั้น

เมื่อเป็นเหตุเกิดขึ้นเช่นนี้ ท่านวางหลักไว้อีกว่า **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ** มีดับ มีเกิดดับ เกิดดับนี่เป็นตัวสำคัญ ไม่ใช่เกิดฝ่ายเดียว มีเกิดแล้วมีดับด้วย ความดับนั้น อวิชชาไม่ดับ สังขารก็ดับไม่ได้ สังขารไม่ดับ วิญญาณก็ดับไม่ได้ วิญญาณไม่ดับ นามรูปก็ดับไม่ได้ นามรูปไม่ดับ อายตนะก็ดับไม่ได้ อายตนะไม่ดับ ผัสสะก็ดับไม่ได้ ผัสสะไม่ดับ เวทนาก็ดับไม่ได้ เวทนาไม่ดับ ตัณหาก็ดับไม่ได้เหมือนกัน ตัณหาไม่ดับ อุปาทานก็ดับไม่ได้ อุปาทานไม่ดับ ภพก็ดับไม่ได้ ภพไม่ดับ ชาติก็ดับไม่ได้ ชาติเป็นตัวสำคัญ ไม่หมดชาติหมดภพ นี่เขาต้องดับกันอย่างนี้ เมื่อดับก็ดับเป็นลำดับไปอย่างนี้ ได้วางตำราไว้ว่า **อวิชฺชายเตฺว อเสสวิราคนิโรโธ สงฺขารนิโรธา** สังขารดับ วิญญาณดับกันเรื่อยไป จนกระทั่งถึงชาติโน่น ดับกันหมด ท่านจึงได้ยกบาลีว่า **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ** ย่อมเกิดย่อมดับดังนี้ **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ** เกิดดับ หมดทั้งสากลโลก เกิดดับเรื่องนี้พระปัญจวัคคีย์รับว่า ได้ฟังพระปฐมเทศนา ธรรมจักกัปปวัตตนสูตรของพระบรมศาสดา รับรองทีเดียวตามวาระพระบาลีว่า **อายสฺมโต อญฺญาโกณฺฑญฺญสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ**

นิโรธธมฺมํ นิโรธธมฺมนฺติ ว่า **วีรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ** ความเห็นธรรม ธมฺมจกฺขุํ ความเห็นอันปราศจากธุลีมลทิน ได้เกิดขึ้นแล้วแก่ผู้มีอายุชื่อว่า อัญญาโกณฑัญญะ เห็นอะไร เห็นเกิดดับนั่นเอง **ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ** สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดเสมอดับไปเสมอ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้นดับไป **สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ** ดับไป ถ้าย่นลงไปแล้วก็มีเกิดดับ นี่ตรงกับ **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ** เกิดดับอยู่อย่างนี้ เมื่อเกิดดับดังนี้แล้ว **เอวํ หุตฺวา อภาวโต เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ ตาวกาลิกตาทิโต** เมื่อเป็นอย่างนี้ ความเกิดและดับ ความดับ **หุตฺวา อภาวโต เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ** รูปธรรม นามธรรมเหล่านั้น ไม่เที่ยง เพราะความเกิดขึ้นแล้ว เพราะความมีแล้วหามีไม่ รูปธรรมนามธรรมเหล่านั้นไม่เที่ยง เพราะความมีแล้วหามีไม่ เพราะความเป็นเหมือนดังของขอยืม เหมือนเราท่านทั้งหลายบัดนี้ มีเกิดมีดับเรื่อยไป รูปธรรมนามธรรมที่ได้มานี้ มีแล้วหามีไม่ เพราะความเป็นดังของขอยืมเหมือนกันทุกคน ต้องขอยืมทั้งนั้น ผู้เทศน์นี่ก็ต้องคืนให้เขา เรา ๆ ทุกคนก็ต้องคืนทั้งนั้น ขอยืมเขามาใช้ ไม่ใช่ของตัวเลย ความเป็นจริงเป็นอย่างนี้

เมื่อรู้ความของมันเป็นอย่างนี้แล้ว ท่านจึงได้รับสั่งในคาถาเป็นลำดับไปว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ **เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** นี่เป็นหนทางหมดจดวิเศษ **ให้ปัญญาจรดลงตรงนี้นะว่า สังขารเราทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง** ถ้าจริงไม่เที่ยงอยู่แล้วละก็ ยึดด้วยความไม่เที่ยงนั้นไว้ อย่าให้หายไป ตรึกไว้เรื่อย สังขารทั้งปวงน่ะ ถ้ามันอยากจะโลดโผนละก็ สังขารของตัว ปุญญาภิสังขาร สังขารที่เป็นบุญ อปุญญาภิสังขาร สังขารที่เป็นบาป อเนญชาภิสังขาร สังขารที่ไม่หวั่นไหว **กายสังขาร** ลมหายใจเข้าออกปรนปรือกายให้เป็นอยู่ **วจีสังขาร** ความตรึกตรองที่จะพูด **จิตสังขาร** ความรู้สึกอยู่ในใจ เป็นจิตสังขาร สังขารทั้งหลายเหล่านี้ไม่เที่ยง ไม่เที่ยงจริง ๆ แล้วเอาจรดอยู่ที่ความไม่เที่ยง ตัวก็เป็นสังขารดุจเดียวกัน แบบเดียวกันหมด ปรากฏหมดทั้งสากลโลก ล้วนแต่อาศัยสังขารทั้งนั้น **เห็นจริงเช่นนี้แล้ว ก็จะเหนื่อยหน่ายในทุกข์ทีเดียว** พอเหนื่อยหน่ายในทุกข์ ก็รักษาความเหนื่อยหน่ายนั้นไว้ ไม่ให้หายไป ช่องนั้นแหละ **ทางนั้นแหละหมดจดวิเศษ** ระงับความทุกข์ได้แท้ ๆ

แล้วคาถาตามลำดับไปรับรองว่า **ปุนปฺปุนํ ปิพิตตฺตา อุปฺปาเทนวเยน จ เต ทุกขาว อนิจฺจา เย อตฺถสนฺตตฺตาทิโต** สังขตธรรมทั้งหลายเหล่าใดไม่เที่ยง เมื่อเห็นว่าไม่เที่ยงแล้ว **สังขารธรรมทั้งหลายเหล่านั้นเป็นทุกข์แท้** เพราะความที่ไม่เป็นไปตามอำนาจใครเลย อันความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป มีเบียดเบียนอยู่ร่ำไป และเป็นสภาพเร่าร้อน เป็นต้น ไม่

เยือกเย็น เป็นสภาพที่เร่าร้อน พระคาถาหลังรับสมอ้างอีกว่า **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า สังขารเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์** นี่เป็นวิสุทธิมรรค **หนทางหมดจดวิเศษ** นี่ให้เห็นว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ อ้ายสิ่งที่ไม่เที่ยงนั้นแหละ เป็นทุกข์แท้ ๆ ไม่ใช่เป็นสุข ถ้าว่าเป็นสุขแล้วมันก็ต้องเที่ยง นี่มันไม่เป็นสุข มันจึงไม่เที่ยง เมื่อมันไม่เที่ยงแล้ว มันเป็นสุขได้อย่างไร มันก็เป็นทุกข์เท่านั้น

เมื่อรู้จักชัดเช่นนี้แล้ว **วเส อวตฺตนาเยว อตฺตวิปกฺขภาวโต สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ เต อนตฺตาติ ญายเร** สังขารธรรมทั้งหลายเหล่านั้น **บัณฑิตรู้ว่าไม่ใช่ตัว ว่าเป็นอนัตตา** เพราะความเป็นสภาพไม่เป็นไปตามอำนาจเลย และเป็นปฏิปักษ์แก่ตัวเสียด้วย **อตฺตวิปกฺขภาวโต** เพราะเป็นปฏิปักษ์แก่ตน **สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ** เป็นสภาพว่างเปล่าหมดทั้งสากล–โลก **เราก็ว่างเปล่า เขาว่างเปล่า** ว่างเปล่าหมดทั้งนั้น เอาอะไรมิได้ หาอะไรมิได้เลย โบราณต้นตระกูลเป็นอย่างไรหายไปหมด ว่างเปล่าไปหมด หาแต่คนเดียวก็ไม่ได้ ว่างเปล่าอย่างนี้ไม่มีเจ้าของ เอ้า ! ใครล่ะมาเป็นเจ้าของเบญจขันธ์ คนไหนเล่าเป็นเจ้าของเบญจขันธ์ ด้วยกันทั้งนั้น เป็นเจ้าของไม่ได้เลย ของตัวก็ต้องทิ้ง เอาไปไหนไม่ได้ ทิ้งทั้งนั้น ยืนยันว่าเหมือนของขอยืมเขาใช้ทั้งนั้น แล้วก็ต้องส่งคืนทั้งนั้น เอาไม่ได้ เอาอะไรไม่ได้ทั้งนั้น เมื่อรู้จักหลักจริงดังนี้ ให้ตรึกไว้ในใจ ท่านจึงได้ยืนยันเป็นตำรับตำราไว้ว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ**

เมื่อกี้พูดถึงขันธ์นะ พูดถึงสังขาร นี่มาพูดถึงธรรมเสียแล้ว **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัว เอ้า มาเรื่องธรรมเสียแล้ว เมื่อกี้พูดสังขารอยู่ ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นมรรคาวิสุทธิ์ หรือวิสุทธิมรรค หนทางหมดจดวิเศษ

นี่ธรรมละ ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัวหละ **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ** ธรรมทั้งปวงมิใช่ตัว นี่มันอื่นจากสังขารไป มันสังขารคนละอย่าง สังขารอันหนึ่ง ธรรมอันหนึ่ง ไม่ใช่อันเดียวกัน ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัว ธรรมที่ทำให้เป็นตัวนะ ที่จะเป็นมนุษย์นี่ก็ต้องอาศัยมนุษยธรรม ที่จะเป็นกายมนุษย์ละเอียดนี่ก็อาศัยมนุษยธรรม ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ธรรมที่เป็นกายทิพย์ อาศัยทิพยธรรม เป็นกายทิพย์ละเอียด อาศัยทิพยธรรม ที่เป็นกายรูปพรหมก็อาศัยพรหม–ธรรม ที่เป็นกายรูปพรหมละเอียด ก็อาศัยธรรมละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นพรหม ที่เป็นอรูปพรหมก็อาศัยธรรมของอรูปพรหม คือ อรูปฌาน ถึงละเอียดก็เช่นเดียวกัน ธรรมนะเป็นอย่างไร สังขารเป็นอย่างไร ต่างกันหรือ ต่างกัน ไม่เหมือนกัน คนละอัน เขาเรียกว่าสังขารธรรมอย่างไรละ นั่นอนุโลม ความจริง คือ ธรรมน่ะไม่ใช่ตัว ธรรมนะไม่ใช่ตัว เราจะ

ค้นเข้าไปเท่าไรในตัวเรานี่แนะ ค้นเท่าไร ๆ ก็ไปพบดวงธรรม

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่กลางกายมนุษย์ใสนักทีเดียว ธรรมดวงนั้นแหละ เราได้มาด้วยกายวาจาใจบริสุทธิ์ ถ้าว่าไม่บริสุทธิ์แล้วไม่ได้ธรรมดวงนั้น ธรรมดวงนั้นเราเรียกว่าธรรมแท้

ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ก็ได้แบบเดียวกัน บริสุทธิ์ของมนุษย์ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ละเอียด ดวงโตขึ้นไปกว่าธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์เท่าตัว ๒ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ๓ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ๔ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมโตกว่าอีกเท่าหนึ่ง ๕ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นรูปพรหมละเอียด ก็โตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่ง อย่างเดียวกัน เป็นดวงใสอย่างเดียวกัน ๖ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม โตขึ้นไปอีก ๗ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด โตขึ้นไปอีก ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่

นั่นดวงนั้นเป็นธรรม พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ที่ได้สำเร็จ ท่านเดินในกลางดวงธรรมนี้ทั้งนั้น เดินด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ในกลางดวงธรรมนี่ทั้งนั้น ไม่เดินในกลางดวงธรรมนี้ สำเร็จไม่ได้ ไปถึงกายเป็นลำดับไปไม่ได้ ดวงธรรมนี้เป็นธรรมสำคัญ ท่านจึงได้ยืนยันว่า ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ไม่ใช่ตัว แต่ธรรมถึงไม่ใช่ตัว ก็ธรรมนั่นแหละทำให้เป็นตัว ตัวอยู่อาศัยธรรมนั่นแหละ ตัวก็ต้องอาศัยดวงธรรมนั้นแหละ จึงจะมาเกิดได้ ถ้าไม่อาศัยดวงธรรมนั้น มาเกิดไม่ได้ กายมนุษย์ ดวงธรรมนั้นได้ด้วยบริสุทธิ์ กายวาจา ตลอดถึงใจ เป็นอัพโภหาริกไปด้วย บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ ได้ธรรมดวงนั้น ธรรมที่ทำให้เป็นเทวดาทั้งหยาบทั้งละเอียด ต้องเติมทาน ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา ไปในความบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ อีก มันก็ได้ธรรมที่ทำให้เป็นกายเทวดาเป็นลำดับไป ทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นพรหมละ ได้ด้วยรูปฌานทั้ง ๔ ได้สำเร็จรูปฌานแล้ว ให้สำเร็จธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ธรรมเป็นอรูปพรหมเล่า ทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็ได้ด้วยอรูปฌาน อากาสานัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญ–ญายตนฌาน นั่นแหละสำหรับเติมลงไป ในธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ในธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมอีก จึงจะได้ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมขึ้น ทั้งหยาบทั้งละเอียดดังนี้

นี่แหละว่า ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัว ไม่ใช่ตัวจริง ๆ ตัวอยู่ที่ไหนละ เออ ! ธรรมทั้ง

หลายนี่ไม่ใช่ตัว แล้วตัวไปอยู่ที่ไหนละ ตัวก็ง่าย ๆ กายมนุษย์นี่แหละเป็นตัว กายมนุษย์ละเอียดก็เป็นตัว แต่เป็นตัวฝันออกไป กายทิพย์ก็เป็นตัว กายทิพย์ละเอียด ที่กายทิพย์นอนฝันออกไปก็เป็นตัว กายรูปพรหมก็เป็นตัว กายรูปพรหมละเอียดก็เป็นตัว กายอรูปพรหมก็เป็นตัว **แต่ว่าตัวสมมุติ ไม่ใช่ตัววิมุตติ** ตัวสมมุติกันขึ้น เป็นตัวเข้าถึงกายธรรม กายธรรมก็เป็นตัว เข้าถึงกายธรรมละเอียด กายธรรมละเอียดก็เป็นตัวอีกนั่นแหละ เป็นชั้น ๆ ขึ้นไป นั่นเข้าถึงกายธรรม กายธรรมละเอียดก็เอาตัวที่เป็นโคตรภู **เข้าถึงกายธรรมพระโสดาพระโสดาละเอียด นั่นเป็นตัวแท้ ๆ** ตัวเป็นอริยะ เรียกว่า **อริยบุคคล** พระองค์ทรงรับรองแค่กายธรรมโคตรภูนี่ **ภควโต สาวกสงฺโฆ** พระสาวกของพระตถาคตของพระผู้มีพระภาค กายธรรมที่เป็นโสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด ทั้งมรรคทั้งผล นั่นเรียกว่า อริยบุคคล ๘ จำพวก นั้นเรียกว่า อริย–บุคคล

นี่แหละ **ภควโต สาวกสงฺโฆ** สาวกของเราตถาคต ท่านปรากฏในโลก แล้วท่านทั้งแสวงหาพวกนี้ ถ้าได้แล้วก็ต้องจัดเป็นพวกของท่านทีเดียว ถ้ายังไม่ถึงกระนั้นท่านลดลงมา ถ้าบุคคลผู้ใดได้ถึงกายธรรม กายธรรมละเอียดนั่นก็ ภควโต สาวกสงฺโฆ เหมือนกัน เรียกว่า พระพุทธชินสาวก ไม่ใช่อริยสาวก เป็นพระพุทธชินสาวก หรือปุถุชน ลดลงตามส่วนลงมาตามนั้น ประพฤติดี ถูกต้องร่องรอยที่จะเข้าถึงธรรมกาย ธรรมกายละเอียดขึ้นไป ไม่ได้เคลื่อนเลยทีเดียว ทางนั้นไม่คลาดเคลื่อน ท่านก็อนุโลมเข้าเป็นพุทธชินสาวกด้วยเหมือนกัน หรือจะผลักเสียเลยไม่ได้ ถ้าผลักเสียเลยละก็ ที่จะเป็นโคตรภู ธรรมกายละเอียดก็ไม่มีเหมือนกัน อาศัยความบริสุทธิ์ของพวกเราที่เป็นคฤหัสถ์บรรพชิต บริสุทธิ์จริง ๆ นั่นเป็นปุถุชนสาวกของพระบรมศาสดา นี่เป็นตำรับตำรา

บัดนี้ เราจะเป็นพระสาวกของพระศาสดาบ้าง ก็ต้องขาดจากใจนะ พิรุธจากกาย พิรุธจากวาจา ไม่ให้มีทีเดียว ให้บริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจจริง ๆ ด้วยใจของตนจะค้นลงไปสักเท่าไร ตัวเองจะค้นตัวเองลงไปเท่าไร หาความผิดทางกาย วาจา ใจไม่ได้ คนอื่นพิจารณาด้วยปัญญาสักเท่าหนึ่งเท่าใด ก็หาความผิดทางกาย วาจาไม่ได้ หรือท่านมี **ปุริสวิชชา** รู้วาระจิตของบุคคลผู้อื่น ให้พินิจพิจารณาค้นความพิรุธทางกาย วาจา ใจ ของบุคคลผู้บริสุทธิ์เช่นนั้นไม่ได้ นั่นเรียกว่า ปุถุชนสาวก **ถ้าว่าเข้าธรรมกายแล้ว เป็นโคตรภูทีเดียว ไม่ใช่ปุถุชน ไม่ใช่อริยะ ที่จะถึงอริยะต้องอาศัยโคตรภู แต่ว่ายังกลับเป็นปุถุชนได้** ยังกลับเป็นโลกีย์ชนได้ จึงได้ชื่อว่าโคตรภู ระหว่างปุถุชนกับพระอริยะต่อกัน ถ้าเข้าถึงโคตรภูแล้ว ที่จะเป็นโสดาก็เป็นไป ที่จะกลับมาเป็นปุถุชนก็กลับกลาย ที่จะเป็นโสดาก็ถึง

นั้นก่อน จึงจะเป็นไปได้

เมื่อรู้จักหลักอันนี้นี่แหละ ท่านจึงได้วางบาลีว่า ผู้ใดเห็นตามปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เหมือนธรรมทั้งสิ้นไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ ไม่ใช่ตัวแล้วจะไปเพลินอะไรกับมันเล่า มันของยืมเขามาหลอก ๆ ลวง ๆ อยู่อย่างนี้ เพลินไม่สนุก ปล่อยมัน อ้ายที่ปล่อยไม่ได้ ก็เข้าใจว่าตัวเป็นของตัว จงปล่อยมัน เมื่อปล่อยแล้วนั่นแหละ หนทางหมดจดวิเศษ หนทางบริสุทธิ์ทีเดียว นั่นเป็นหนทางบริสุทธิ์แท้ ๆ **วิสุทฺธิ สพฺพเกลเสหิ วิสุทฺธิ อตฺถํ อญฺญาย สาธุกํ ปฏิปชฺเชถ** เมื่อหมดจดจากกิเลสทั้งหลายได้แล้ว **วิสุทฺธิ สพฺพเกลเสหิ โหติ ทุกฺเข นิพฺพุติ เจตโส โหติ สาสนติ นิพฺพานมีติมุจฺจเร** ความหมดจดความปลอดจากกิเลสทั้งหลายแล้ว ย่อมดับจากทุกข์ทั้งหลายเสียได้ **ทุกข์เหล่านั้นดับไปแล้ว จิตก็สงบ** หลุดไปจากทุกข์ทั้งหมด **นิพฺพานมีติ มุจฺจเร** นักปราชญ์กล่าวว่า เป็นความดับ คือ นิพพาน แต่ว่าความสงบนี่เป็นต้นของมรรคผลนิพพานทีเดียว ถ้าเข้าความหยุดความสงบไม่ได้ บรรลุมรรคผลไม่ได้ **ความหยุดความสงบเป็นเบื้องต้นมรรคผลนิพพานทีเดียว จะไปนิพพานได้ต้องไปทางนี้ มีทางเดียว** ทางสงบอันเดียวกันนี้แหละ ท่านจึงได้ยืนยันต่อไปว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ** สุขอื่นนอกจากหยุดจากนิ่งไม่มี หยุดนิ่งกันให้หมดทั้งสากลโลก ไม่เอาธุระ นั่นเป็นทางบริสุทธิ์ นั่นเป็นทางไปสู่มรรคผลนิพพานแท้ ๆ รู้แน่เช่นนี้แล้ว ย่อสั้นลงไป ท่านจึงได้ยืนยันว่า **เย จ โข สมฺมทกฺขาตา ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน เต ชนา ปรเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต** ก็ชนเหล่าใดประพฤติตามธรรม ในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวแล้ว ชนทั้งหลายเหล่านั้นจักถึงฝั่ง คือ **นิพพาน อันเป็นที่ตั้งอันล่วงเสียซึ่งวัฏฏะ อันเป็นที่ตั้งของมัจจุ ฝั่งที่ล่วงเสียซึ่งวัฏฏะ อันเป็นที่ตั้งของมัจจุสุดจะข้ามได้ คือ นิพพาน** นั่นเอง ชนทั้งหลายเหล่านั้น จักถึงซึ่งฝั่งอันล่วงเสีย**ซึ่งวัฏฏะ อันเป็นที่ตั้งแห่ง มัจจุ สุทุตฺตรํ** แสนยากที่จะข้ามได้ ในสากลโลกที่จะข้ามไปถึงฝั่งนิพพานนะ แสนยาก ไม่ใช่เป็นของง่ายเลย

พระพุทธเจ้าท่านสร้างบารมี ๔ อสงขัยแสนกัลป์ ๘ อสงขัยแสนกัลป์ ๑๖ อสงขัยแสนกัลป์ จึงจะข้ามวัฏฏสงสารได้ ถ้าคนข้ามได้บ้าง ก็แสนยากที่ข้ามได้ ท่านจึงได้วางตำราไว้เป็นเนติแบบแผนไปเป็นลำดับ ๆ ไปว่า **สทฺธาย จ สีเลน จ ยา ปวตฺตติ ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ สาตาทิ สีสี ลภตี อุปฺปาติกา อาทิยติ สารมิเทว อตฺตโน** แต่ว่าในท้ายพระคาถาบัณฑิตผู้มีปัญญาละธรรมดำเสีย ไม่ประพฤติเลยทีเดียว ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น เด็ดขาดลงไป เหมือนภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา พอบวชเป็นพระเป็นเณร ขาดจากใจความชั่วไม่ทำเลย ถ้าว่าชีวิตตายเป็นตายกัน ชีวิตจะดับดับไป ทำความดีร่ำไป นี่พวกละธรรมดำ

ประพฤติธรรมขาวแท้ ๆ

อุบาสกอุบาสิกาละ เมื่อจะเป็นอุบาสกอุบาสิกาดี ๆ แท้ ๆ นะ พอเริ่มเป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ขาดจากใจ ความชั่วกายวาจาใจละเด็ดขาด ไม่ทำชีวิตดับ ๆ ไป เอาความบริสุทธิ์ใส่ลงไป เอาความบริสุทธิ์ใส่ได้ไปสวรรค์ ไม่ต้องทุกข์กับใคร แน่นอนใจทีเดียว นี้อย่างชนิดนี้ละธรรมดำเสีย ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น

นี่พระโพธิสัตว์เจ้าสร้างบารมีเป็นสองชาติดังนี้ ละธรรมดำจริง ๆ เจริญธรรมขาวจริง ๆ ไม่ยักเยื้องแปรผันไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ตามวาระพระบาลีว่า คาถาข้างหลังรับรองไว้ **สทฺธาย จ สีเลน จ ยา ปวตฺติ ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ สาตาทิ สีสี ลภตี อุปฺปาติกา อาทิยติ สารมิเทว อตฺตโน** หญิงชายต้องแปลเป็น **เอาเสส** หญิงชายเหล่าใด เจริญด้วยศรัทธาความเชื่อมั่นในขันธสันดาน ละชั่วขาดแล้ว ไม่กลับกลอกแล้ว เหลือแต่ดีแล้วฝ่ายเดียวแล้ว เจริญด้วยศีล เจริญด้วยสุตตะ นี่ก็เป็นฝ่ายดี เจริญด้วยจาคะ เจริญด้วยปัญญา หญิงชายเหล่าใดที่เจริญในทางจิตด้วยศีล ด้วยจาคะ ด้วยสุตตะ ด้วยปัญญาแล้ว **สาตาทิ สีสี ลภตี อุปฺปาติกา** หญิงชายเช่นนั้น ชื่อว่าประพฤติเป็นปกติ หญิงชายเหล่านั้น ชื่อว่าประพฤติเป็นระเบียบเรียบร้อยดี มั่นในพระรัตนตรัยแท้ มั่นในพระรัตนตรัย **อาทิยติ สารมิเทว อตฺตโน** ได้ชื่อว่า ยึดแก่นสารของตนไว้ได้

ตรงนี้หลักต้องจำไว้ ยึดไว้ให้มั่นเชียว ไม่ให้คลาดเคลื่อนได้ **ชีรนฺติ เวยา ธนตฺถา สุจิติ วา อโถ สรีรญฺปิ สรํ อุปฺโปติ ปปญฺจธมฺโม สครํ อุเปติ ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ** ราชรถอันงดงามย่อมถึงซึ่งความเสื่อมทรามไป แม้สรีรร่างของเราท่านทั้งหลายนี้ละ สรีระร่างกายก็ย่อมเข้าถึงความทรุดโทรม ไม่ยักเยื้องแปรผันไปข้างไหน ทรุดโทรมหมดเหมือนกันหมดเป็นลำดับ ๆ ไป ย่อมเข้าถึงซึ่งความทรุดโทรม ธรรมของสัตตบุรุษ ย่อมหาเข้าถึงซึ่งความทรุดโทรมไม่ ดำรงคงที่อยู่ดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นธรรมของสัตตบุรุษ ไม่ถึงซึ่งความทรุดโทรม ไม่สลาย ไม่เสียหาย ไม่เข้าถึงซึ่งความทรุดโทรม

เมื่อรู้ชัดเช่นนี้ ควรกระทำเถิดซึ่งบุญ **ปุญฺญานิ กยิราถ** ควรกระทำเถิดซึ่งบุญทั้งหลาย **สุขาวหานิ** อันนำความสุขมาให้ เมื่อทำบุญทั้งหลายแล้ว นำความสุขมาให้ **อจฺเจนฺติ กาลา** กาลย่อมผ่านไป **ตรยนฺติ รตฺติโย** ราตรีก็ย่อมล่วงไป วันก็ผ่านไป **วโยคุณา อนุปุพฺพํ ชหนฺติ** กาลผ่านไป ราตรีย่อมล่วงไป ชั้นของวัยย่อมละลำดับไป ชั้นของวัยเป็นไฉน เด็กเล็ก ๆ ละลำดับเด็กเรื่อยมา เป็นคนโต ๆ เป็นลำดับมา หนุ่มสาวละเป็นลำดับมา แก่เฒ่าละเป็นลำดับมา อีกหน่อยก็หมด ละลำดับอย่างนี้มาเรื่อย เหมือนอย่างกาลเวลาล่วงไปไม่กลับมา กาลเวลานะ อดีตกาลปีที่ล่วงไปแล้ว ปัจจุบันกาลปีที่เป็นปัจจุบันนี้ อนาคตกาลปีที่จะมี

มาข้างหน้าผ่านไปหมด นี่แหละกาลผ่านไป วันเวลา วันนี้ผ่านไปบ้างแล้ว ผ่านไปแล้วเป็นอดีตที่กำลังปรากฏ ฟังเทศน์อยู่นี้เป็นปัจจุบัน วันที่จะมีมาข้างหน้าเป็นอนาคต นั่นแหละเรียกว่ากาลเวลาผ่านไป ๆ ราตรีล่วงไปวันหนึ่งคืนหนึ่งผ่านไป ไม่ถอยกลับมาเลย ชั้นของวัยเด็กเล็ก ๆ เป็นหนุ่มสาว เป็นแก่เป็นเฒ่า ก็ละลำดับเรื่อยไป ไม่ได้หยุดอยู่เลยสักนิด ไม่รอใครเลย เอ็งจะรออย่างไรก็ตามเถิด ข้าไม่รอเจ้า ความจริงเป็นอย่างนี้ ก็ต้องละลำดับไป **เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน** ผู้มีปัญญาเห็นเหตุนั้น เป็นภัยในความตายทีเดียว ไอ้กาลเวลาผ่านไป ราตรีล่วงไป ชั้นของวัยละลำดับไป นั่นเป็นภัยในความตายเทียวนะ ตัวตายทีเดียว ไม่ใช่ตัวอื่นละ เมื่อรู้ชัดเช่นนี้ เมื่อรู้ชัดจริงลงไปเช่นนี้แล้ว อย่ามุ่งอื่น มุ่งแต่บำเพ็ญการกุศลไป ที่จะนำความสุขมาให้แท้ ๆ ไม่ต้องไปสงสัย **เอตฺตกานมฺปิ ปาฐานํ อตฺถํ อญฺญาย สาธุกํ ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถาติ** ผู้มีปัญญาได้รู้เนื้อความของบาลีแม้เพียงเท่านี้ก็ดีแล้ว **สาธุกํ** ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

ผู้มีปัญญารู้ความของบาลีเพียงเท่านี้ก็ดีแล้ว พึงปฏิบัติชีวิตของตนไม่ให้ไร้ประโยชน์ พึงปฏิบัติตามเป็นอยู่ของตนในวันหนึ่ง ๆ ให้มีประโยชน์อยู่ร่ำไป ไม่ให้ไร้ประโยชน์ ถ้าปล่อยความเป็นอยู่ของตนให้ไร้ประโยชน์ละก็ เป็นลูกศิษย์พญามาร เป็นบ่าวของพญามาร ไม่ใช่เป็นลูกศิษย์พระ บ่าวพระ เป็นลูกพญามาร เป็นบ่าวพญามาร พึงปฏิบัติชีวิตของตน **อโมฆํ** ไม่ให้ไร้ประโยชน์ ไม่ให้เปล่าประโยชน์ จากประโยชน์ทีเดียว ให้มีประโยชน์อยู่เสมอในความบริสุทธิ์ในธรรมที่ขาวอยู่เสมอไป ไม่ให้คลาดเคลื่อน นี่พระองค์ได้เตือนเราท่านทั้งหลาย แม้เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้วตั้งนาน ก็ยังเตือนเราท่านทั้งหลายอยู่ชัด ๆ อย่างนี้ เราพึงปฏิบัติตามเถิด สมกับพบพระบรมศาสดา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่อ้างธรรมปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุเต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถาเพียงแค่เท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

บุคคลผู้หาได้ยากสามจำพวก

๑. การปรากฏขึ้นแห่งพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. การปรากฏขึ้นแห่งบุคคลผู้แสวงธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๓. บุคคลผู้มีความกตัญญู กตเวที

(องฺ ติก. ๒๐/๓๔๒)

๔๘. การแสดงศีล (สีลุทเทส)

๓ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
สีลปริภาวิโต สมาธิมหปฺผโล โหติ มหานิสํโส
สมาธิปริภาวิตา ปญฺญามหปฺผลา โหติ มหานิสํสา
ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ
เสยฺยถีทํ กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา
ตตฺถ อปฺปมาเทน สมฺปา เทตพฺพนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงใน**สีลุทเทส** แสดงเรื่อง **ศีลเป็นเหตุ มีสมาธิเป็นอานิสงส์ สมาธิเป็นต้นเหตุ มีปัญญาเป็นอานิสงส์ ปัญญาเป็นต้นเหตุ อบรมจิตให้หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย** ในข้อนั้นท่านทั้งหลายพึงกระทำโดยความไม่ประมาทเถิดประเสริฐนัก ที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาทรงวางตำรับตำราไว้ เป็นแบบแผนแน่นหนา ทรงตรัสเทศนาโปรดเวไนยสรรพสัตว์อยู่ ๔๕ พรรษา เมื่อรวบรวมธรรมวินัยไตรปิฎกของพระบรมศาสดาแล้ว ก็คงเป็น ๓ คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก เรื่องนี้พระเถรานุเถระ มีพระมหาอริยกัสสปเป็นประธาน ได้สังคายนาร้อยกรอง ทรงพระธรรมวินัยเป็นหลักฐาน เรียกว่าพระวินัย พระสูตร พระปรมัตถ์

พระวินัย จัดเป็น **ศีล** ศีลมากนัก เป็น **อปฺปริยนฺตปริสุทฺธิศีล** ศีลของพระภิกษุไม่มีที่สุดทีเดียว ศีลของอุบาสกอุบาสิกา มี ๕ มี ๘ มี ๑๐ ตามหน้าที่ สามเณรมี ๑๐

ส่วนพระสูตรก็ตรัสเทศนามากอีกเหมือนกัน เรียกว่า **สุตตันตปิฎก** ยกเป็นสุตตันต–ปิฎกนั้น ถึง ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ถ้าจะสรุปเข้าแล้ว ถ้าจะสรุปรวบรวมเข้า ก็เป็น **สมาธิ** สมาธิจัดเป็นภูมิไปมาก มีมากอีกเหมือนกัน แต่ว่า ว่าสั้น ๆ แล้วก็สมาธิ

พระปรมัตถปิฎก ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ถ้าย่นลงเป็นสั้น ๆ แล้ว ก็คือ **ปัญญา** ปัญญาก็แยกออกมากอีกเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น **ศีล สมาธิ ปัญญา** นี่แหละ เป็นหลักเป็นประธานของพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติควรศึกษาเสียให้รู้ศีลชัด รู้ศีลแล้ว ให้รู้จักสมาธิชัด ให้รู้จักปัญญาเสียให้ชัด บัดนี้

จักแสดงให้จำไว้เป็นข้อปฏิบัติ ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้เป็นนิเขปกถา ว่า **สีลปริภาวิโต** ศีลเจริญขึ้นแล้ว **สมาธิมหปฺผโล** มีสมาธิเป็นอานิสงส์ **สมาธิปริภาวิตา** สมาธิเจริญขึ้นแล้ว **ปญฺญามหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** มีปัญญาเป็นผลอานิสงส์ **ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ** ปัญญาเมื่อเจริญขึ้นแล้ว อบรมจิตให้หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย **เสยฺยถีทํ** อย่างไรเล่า นี้คือ **กามาสวะ** อาสวะทั้งหลายนั้นคือ **กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ** เป็นอาสวะ ๓ อาสวะมี ๔ ในระหว่างอวิชชาสวะนั้น หน้าอวิชชาสวะ มีทิฏฐาสวะอีก อาสวะมี ๔ แต่ท่านจัดไว้ในที่นี้ มี ๓ **ตตฺถ อปฺปมาเทน สมฺปาเทตพฺพํ** ท่านทั้งหลายในข้อนั้น ไม่ควรประมาท **อปฺปมาเทน สมฺปาเทตตฺพํ** คือยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ประเสริฐนัก นี้เนื้อความของพระบาลี คลี่เป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้

ต่อจากนี้จะอรรถาธิบายเป็นลำดับไปว่า ศีลนะ **สีลปริภาวิโต** ศีลเจริญขึ้นแล้วเป็นไฉน เจริญนั้นคืองอกขึ้นเจริญขึ้นแล้ว ศีลถ้าว่าปริยายหยาบ ๆ ก็คือ **ศีล ๕** เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักฉ้อ ประพฤติผิดในกาม พูดปด เสพสุรา **ศีล ๘** เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักฉ้อ ล่วงสัทธรรมประเวณี พูดปด เสพสุรา บริโภคอาหารในเวลาวิกาล ฟ้อนรำขับร้องดีดสีตีเป่าต่าง ๆ ทัดทรงประดับประดาร่างกาย เสียบดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ให้เกิดยั่วยวนใจต่าง ๆ เหล่านี้ นั่งนอนอาสนะอันสูงใหญ่ ไม่สมควร นี่เป็นศีล ๘ **ศีล ๑๐** เติม เว้นหยิบเงินและทอง รับเงินและทองไว้ นี่เป็นศีล ๑๐ นี่โดยปริยาย หากว่าขั้นเข้าถึงภายใน ถึงเจตนา ที่พระองค์ทรงรับสั่งว่า **เจตนาสีลํ ภิกฺขเว** ดูกรภิกษุทั้งหลาย เจตนาเป็นศีล เจตนาความคิดอ่านทางใจ คิดดีคิดชั่ว คิดไม่ดีไม่ชั่ว เรียกว่าเจตนาศีล ที่จะบริสุทธิ์ได้ก็เพราะอาศัยเจตนา เจตนามีภายในก่อนจึงรักษาศีลได้ ศีลแล้วแต่เจตนา เจตนาเป็นศีล ศีลความคิดอ่านทางใจ คำว่า **ใจ** นั้นคืออะไร **เห็นอย่างหนึ่ง จำอย่างหนึ่ง คิดอย่างหนึ่ง รู้อย่างหนึ่ง** เป็นจุดเดียวกันเขาเรียกว่าใจ เห็นอย่างหนึ่ง จำอย่างหนึ่ง คิดอย่างหนึ่ง รู้อย่างหนึ่ง รวมเข้าเป็นจุดเดียว เรียกว่าใจ ใจนั่นแหละที่เกิดของใจนั้นอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ที่ตั้งอยู่กลางใจมนุษย์นี้ สะดือทะลุหลัง ขึงด้ายกลุ่มเส้นตึง ขวาทะลุซ้าย ขึงด้ายกลุ่มเส้นตึงกลางสะดือเชียวนะ เจาะให้ทะลุตรงกัน ไม่ให้ค่อนล่างค่อนบนละ ไม่ให้ค่อนหน้าค่อนปลายนะ ขวาก็เจาะขวาทะลุซ้าย ไม่ค่อนหน้าค่อนปลายนะ ตรงดิ่งเชียว เอาด้ายร้อยเข้าเส้นหนึ่งข้างหน้าข้างหลัง ร้อยเข้าเส้นขึงตึง ตรงกลางเส้นด้ายจรดกัน ตรงนั้นเรียกว่า กลางกั๊กกลางกั๊กนั้นแหละ ถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ถูกกลางดวงธรรมพอดีเชียว **กลางกั๊กนั้นแหละเป็นที่เกิดที่ดับ** ถ้ามนุษย์มาเกิดต้องเกิดตรงนั้น เวลาตายก็ต้องไปหยุดตรงนั้น หยุดกลางกั๊กนั้นแหละ เป็นที่เกิดที่ดับ ถ้ามนุษย์มาเกิด

ต้องเกิดตรงนั้น เวลาตายก็ต้องไปหยุดตรงนั้น หยุดกลางกั๊กนั้นจนตาย **เวลาหลับ ใจก็ต้องไปหยุดตรงนั้น จึงหลับ** หลับตรงไหนก็ตื่นตรงนั้น เกิดตรงไหนก็ตายตรงนั้น ให้รู้จักที่เกิดที่ตาย ให้รู้จักที่หลับที่ตื่น เกิดดับหลับตื่น ๆ ให้รู้จักหลักอย่างนี้

นี่แหละรู้จักอย่างนี้ ก็จะรู้จักศีล จะรู้จักศีลจริง ๆ **ศีลภายใน ไม่ใช่ศีลข้างนอก ศีลโดยทางปฏิบัติ ไม่ใช่ศีลโดยทางปริยัติ**

เมื่อใจไปหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น ให้ถูกส่วนเข้า พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ผุดขึ้นมา ใจก็ไปติดอยู่กลาง **ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** ที่ดวงใสนั้น **ดวงใสนั้นแหละ** เรียกว่า **เอกายนมรรค** ก็เรียก **เป็นหนทางไปชั้นเอก** ไม่มีทางไปอื่นดีกว่านั้นอีกต่อไป เรียกว่า เอกายนมรรค อีกนัยหนึ่งท่านเรียกว่า **ปฐมมรรค หนทางเบื้องต้นมรรคผลนิพพาน** ผู้ที่จะไปสู่มรรคผลนิพพานก็ไปกลางดวงนั้น ไปหยุดอยู่กลางดวงนั้น นี่หนทางเบื้องต้นมรรคผลนิพพาน อีกนัยหนึ่งท่านเรียกว่า **ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** ธัมมานุปัสสนานะ แปลว่า ดำเนินไปตามทางของพระอริยเจ้าพระอรหันต์ เหมือนกันทุกองค์ ทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคต ยืนยันเหมือนกันหมดไปทางเดียวกัน ใจหยุดอยู่กลางดวงนั้น พอหยุดอยู่กลางดวงนั้น พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ กลางดวงนั่นเองจะเห็น **ดวงศีล** ดวงเท่ากันนั่น ดวงศีลเห็นเข้าแล้ว เมื่อเห็นดวงศีลแล้วก็ได้การหละ ถูกทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์หละ ดวงเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ใสบริสุทธิ์สนิท ดุจกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า ใสเทียว นั่นไปเห็นนั่นนะ ถ้าเห็นเข้าเท่านั้นใจก็ติดอยู่กลางดวงศีลนั้น กลางดวงศีลนั่น หยุดอยู่กลางดวงศีล พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ หยุดในหยุดหนักเข้า ๆ เมื่อถึงดวงศีลแล้ว ดวงศีลเป็นเหตุจะเข้าถึงดวงสมาธิเท่ากัน ๆ แบบเดียวกัน ดวงเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน นั่นเรียกว่า **ดวงสมาธิ** หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่นเหมือนกัน พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ เข้าถึง **ดวงปัญญา** ดวงเท่า ๆ กันเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน แต่ว่าตามตำราพระพุทธศาสนามีเบื้องต้น ถ้ามีดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เบื้องปลายของดวงศีล สมาธิ ปัญญา มีดวงวิมุตติ วิมุตติญาณ–ทัสสนะ มีหนทางเบื้องต้นเบื้องปลายอีก หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญานั่นแหละ ถูกส่วนเข้าเห็น **ดวงวิมุตติ** ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตตินั่นแหละ ถูกส่วนเข้า เห็น **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** ดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่น หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็ไปเห็น **กายมนุษย์ละเอียด** ที่นอนฝันออกไป เอ๊! นี่แปลกจริง ไอ้กายนี้เราไม่เคยเห็นเลยเวลาฝัน เลิกจากฝันมันมัว ๆ ไม่รู้อยู่ที่ไหน พอเข้ามาในทางกลางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะเข้า เอ๊! เจ้ากายมนุษย์ละเอียดนี่อยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนี่เอง

ดวงเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ อ้ายกายมนุษย์ละเอียดอยู่ในนั้นเอง ถ้าว่ากายใหญ่ประมาณ ๘ ศอก กายนั้น กายละเอียดนั่นแหละ ประมาณ ๘ ศอก แต่ว่าลดส่วนเข้ามาเท่ากับกายมนุษย์ นี่ก็ไอ้กายที่นอนฝันออกไป มันก็เท่า ๆ ตัวเรานี่แหละ หญิงก็เท่า ๆ กัน ชายก็เท่า ๆ กัน แต่ว่าตามส่วนของมันสูง ๘ ศอก กายละเอียดนั้น นั่นไปเห็นกายละเอียดเข้าแล้ว อยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนี่เอง ที่เข้าถึงกายละเอียด

ทำไมจึงเข้ามาถึงเล่า เดินถูกทางเข้า ปฏิบัติถูกต้องร่องรอยทางพระพุทธศาสนาเข้าก็ไปเห็นกายมนุษย์ละเอียด เอาละเห็นกายมนุษย์ละเอียดแล้ว ก็สนุกหละเรา เออ ! ข้าไม่เคยเห็นเลย เจ้าเป็นคนเจ้าหน้าที่ฝัน ลองฝันให้ดูสักเรื่องซิ เอาเรื่องเชียงใหม่กันเชียวนะ กระพริบตาเดียว เอาดอยสุเทพมาเล่าให้ฟังแล้ว ไปเชียงใหม่มาแล้ว กระพริบตาเดียว นั่นแน่ ฝันเร็วขนาดนั้นแน่ะ เอ้า! ฝันในเรื่องภาคใต้ นครศรีธรรมราช กระพริบตาเดียว ไปเอาเรื่องนครศรีธรรมราชมาให้ฟังแล้ว เรื่องพระเจดีย์ใหญ่ เอ้า! ฝันไปจังหวัดนครพนมซิ กระพริบตาเดียวเอาเรื่องพระธาตุพนมมาเล่าให้ฟังแล้ว ฝันได้อย่างนี้ นั่งเฉยอยู่นั่นแหละ เอ้า! ฝันถึงเรื่องเมืองเพชรเข้าซิ กระพริบตาเดียว เอาเรื่องเขาวังมาเล่าให้ฟังแล้ว พระเจ้าแผ่นดินแกอยากเป็นเทวดาทั้งเป็นมนุษย์นี่ จะพาพระมเหสีของแกขึ้นไปโน้นบนยอดเขาวังโน้น ไปตั้งวังอยู่โน้น อยู่บนยอดเขาโน้น แกนึกว่าแกเป็นเทวดาแล้วทีเดียว ได้รับความสุข นั่นเอาเรื่องเขาวังมาเล่าให้ฟังแล้ว นี่กายที่ฝัน ๆ ได้อย่างนี้ ฝันได้ทั้งที่กำลังตื่น ๆ หนา ไม่ต้องหลับหนา ฝันได้จริงจังอย่างนี้

อย่างขนาดวัดปากน้ำเขาฝันได้ ๑๕๐ กว่าคน ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา เขาฝันได้ นี่เพราะเหตุอะไรเขาจึงฝันได้อย่างนี้ **สีลปริภาวิโต** เขาทำศีลให้เป็นขึ้น **สมาธิ-มหปฺผโล** เขาทำสมาธิให้เป็นขึ้น **ปญฺญาปริภาวิตา** เขาทำปัญญาให้เป็นขึ้น แล้วเข้าถึงวิมุตติวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นกายมนุษย์ละเอียดที่นอนฝันออกไป เขาทำได้อย่างนี้ เป็นอย่างนี้จริง ๆ ในทางปฏิบัติ ไม่ใช่ลวงไม่ใช่หลอกเล่น เป็นอย่างนี้จริง ถ้าพวกปฏิบัติไม่เป็นอย่างนี้ ร่องรอยพระพุทธศาสนารู้จักได้ยากจริง ไม่ใช่ของง่ายเลย จะไม่เห็นศีล สมาธิ ปัญญาเลยทีเดียว จะไม่เห็นดวงศีล สมาธิ ปัญญาเลยทีเดียว

ดวงศีลนั้น ตัววินัยปิฎกแท้ ๆ กลั่นจากวินัยปิฎกมากน้อยเท่าไร มารวมเป็นดวงศีลดวงเดียว ส่วนสมาธินั้น กลั่นมาจากสุตตันตปิฎก มากน้อยเท่าใดมารวมอยู่ในสมาธิดวงเดียว ตัวปัญญานั้น ปรมัตถปิฎกมากน้อยเท่าใด ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ สรุปเข้าในดวงปัญญานั้นดวงเดียว ในดวงนั้นทั้งนั้น อยู่ในนั้น **ก็อยู่ในกลางดวงธรรมกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ เดินในนั้นหนา เดินในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์

ไม่ใช่เดินเลอะ ๆ เทอะ ๆ เหลว ๆ ไหล ๆ เดินในทางไปเกิดมาเกิดของมนุษย์ทีเดียว ไม่ใช่เดินทางอื่น เลอะเทอะไป เมื่อรู้จักหลัก เข้าใจเสียอย่างนี้ชัดแล้วก็ต่อไป อีกสักเท่าไรชั้นก็เดินอย่างเดียวกันอย่างนี้

เดี๋ยวจะแสดงลึกลงไปกว่านี่นะ ตั้งใจฟังเอาแค่นี้ก่อน นี่ตามศีล สมาธิ ปัญญา แล้วก็เติมธัมมานุปัสสนาในเบื้องต้น และเบื้องปลายดวงวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ตำราเขามีอย่างนั้นจริง ๆ คำในปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย สุตตนิบาตปิฎก ยกข้อสำคัญขึ้นแสดงว่า ธรรมะของพระพุทธเจ้ามี ๕ ประการ มี ๕ นั้น คืออะไร คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุต–ติญาณทัสสนะ

ตามตำราท่านวางไว้ว่า **ทสหํเคหิ สมนนาคโต อรหา วิมุจฺจตีติ** ผู้ใดมาตามพร้อมแล้วด้วยองค์ ๑๐ ผู้นั้นเป็นพระอรหันต์ องค์นั้นคืออะไร **สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปโป ๒ สัมมาวาจา ๓ สัมมากัมมันโต ๔ สัมมาวายาโม ๕ สัมมาอาชีโว ๖ สัมมาสติ ๗ สัมมาสมาธิ ๘** มี ๘ แล้ว **สัมมาญาณ ๙ สัมมาวิมุตติ ๑๐** แล้วมีองค์ ๑๐ อย่างนี้

องค์ ๘ นั้นย่นลงเป็นองค์ ๓ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป นี่ย่นเข้าเป็น **ปัญญา** สัมมา–วาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว ย่นลงเป็น **ศีล** สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ย่นลงเป็น **สมาธิ** รวมเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ ถ้าได้ ๓ แล้ว เติม **สัมมาญาณ ๔ สัมมา-วิมุตติ** เป็น ๕

นี่แหละผู้ใดมาตามพร้อมด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล้ว ผู้นั้นจะพบหลักฐานของพระพุทธศาสนาอย่างแน่ นี่อาศัยดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้เห็นดวงศีล ดวงสมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ หลักนี้เป็นสำคัญนัก ต้องเข้าถึงหลักนี้ให้ได้ หญิงก็ดี ชายก็ดี คฤหัสถ์ บรรพชิตไม่ว่า ถ้าเข้าถึงหลักนี้ไม่ได้ จะไม่ถึงพระพุทธศาสนา จะบวชเป็นพระเป็นเณร เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็อย่างนั้นแหละ ไม่มีรสมีชาติอะไร จะไว้ใจยังไม่ได้ ๆ แน่นอน ถ้าเพลี่ยงพล้ำแล้ว จะพาลไปถึงอื่นร่ำไป แต่เพียงว่าต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้นแหละ ถึงไหว้แล้วเอาเข้าแล้ว ถึงเขาใหญ่ ๆ ศักดิ์สิทธิ์ ถึงไหว้แล้ว เอาเข้าแล้ว ไหว้ภูเขาให้อีกแล้ว ไหว้ต้นไม้ไหว้ภูเขา ไปถึงไอ้ป่าใหญ่ ๆ เข้าดงใหญ่ ๆ เข้ามีพวกผีดุ ผีร้ายหนัก พอไปเข้าก็ไหว้ก็บูชากัน เอาเข้าแล้ว ไปไหว้ไปบูชากันอีกแล้ว นั่นเลอะแล้ว ถือพุทธศาสนา ถือธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ถือศีล สมาธิ ปัญญา ไม่แน่นแล้วหละ เลอะเลือนเหลวไหล เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็เพราะเหตุไรจึงเป็นเช่นนั้นละ เข้าร่องรอยพุทธศาสนาไม่ถูก จับหลักพุทธศาสนาไม่ได้ ตัวจริงของพระพุทธศาสนา วางไม่ถูกไม่ต้องอะไร เดี๋ยวจะแสดงให้ฟังว่ามันลึกซึ้งอย่างนี้ ทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นของผิวเผิน ผู้เทศน์นี้เอง บวชด้วยเรียนด้วย เป็นครูสอนด้วย

๑๒ พรรษาโน้นแน่ะ จึงจะรู้จักพระพุทธศาสนาชัด ว่า อ้อ! พระพุทธศาสนานี่เป็นอย่างนี้เอง คือ พระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะนี้เอง ที่จะเข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ ไม่ใช่เป็นของง่าย เข้าไปถึงยากนักลำบากนัก ต้องเข้าไปอย่างนี้แหละ

พอเข้าไปถึง **กายมนุษย์ละเอียด** ละก็ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้า ก็ถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกาย **กายทิพย์** ทีเดียว

ใจกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ แบบเดียวกัน เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึง **กายทิพย์ละเอียด**

ใจกายทิพย์ละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติ–ญาณทัสสนะ เข้าถึง **กายรูปพรหม**

ในกายที่ห้า ใจกายรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึง **กายรูปพรหมละเอียด**

ใจกายรูปพรหมละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า ถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ แบบเดียวกัน เข้าถึง **กายอรูปพรหม**

ใจกายอรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำเป็นกายอรูปพรหม ถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ แบบเดียวกัน เข้าถึง **กายอรูปพรหมละเอียด**

ใจกายอรูปพรหมละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดอีก พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึง **กายธรรม** พอเข้าถึงกายธรรมเท่านั้นแหละ รูปของพระพุทธ–ปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า งดงามนัก จะปั้นทำให้เหมือนที่เขาปั้นไว้ในโบสถ์ ในวิหารการเปรียญ นี่ก็เพราะธรรมกายนี่แหละ รูปธรรมกาย รูป **พุทธ-รัตนะ** นี่แหละ

ใจของพุทธรัตนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพุทธรัตนะ ใหญ่วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย หน้าตักกว้างแค่ไหน ๆ ๓ วา ๔ วา อย่างไรก็เท่ากัน

วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว อยู่กลางกาย กลางองค์พุทธรัตนะนั้น ใจพุทธรัตนะหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพุทธรัตนะ พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงเท่ากันกับดวงพุทธรัตนะนั้น เข้าถึงดวงศีลก็เท่ากัน ถึงดวงสมาธิก็เท่ากัน ดวงปัญญาก็เท่ากัน ดวงวิมุตติก็เท่ากัน ดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็เท่ากัน กลมรอบตัวเท่ากัน ๖ ดวงด้วยกัน เข้าถึง **กายธรรมละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้าหนักเข้า นั้นเรียกว่า **ธรรมกายละเอียด** พุทธรัตนะตอนต้น เรียกว่าเป็นพุทธรัตนะ เป็นพระพุทธเจ้า **ธรรมรัตนะ** ดวงใส วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตัก ดวงธรรมนั้น เรียกว่า **ธรรมรัตนะ** เรียกว่า **ธรรมเจ้า** ทีเดียว เฉพาะกายละเอียดอยู่ในดวงธรรมรัตนะนั่น เรียกว่า **พระสงฆเจ้า**

คำว่า **พุทฺโธ** เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นจากพุทธรัตนะ คำว่า **ธมฺโม** เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นจากธรรมรัตนะ คำว่า **สงฺโฆ** นั่นเป็นเนมิตกนาม เกิดขึ้นจากสังฆรัตนะ เป็นต้นยืนให้เห็นของจริงเข้า **เห็นความเกิด เหตุให้เกิด ความดับ เหตุให้ดับ** เข้าจริง เห็นจริงเข้า เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นกับพุทธรัตนะว่า **พุทโธ** ธรรมรัตนะ นั่นเอง

ธรรมรัตนะ ดวงนั้นแหละ เมื่อสัตว์เข้าไปถึงแล้ว ทรงผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ถึงได้เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นว่า **ธมฺโม** แล้วทรงจัดผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว

สังฆรัตนะ รักษาธรรมรัตนะนั้นไว้ไม่หายไป ให้อยู่ในดวงธรรมรัตนะนั้น ปฏิบัติในดวงธรรมรัตนะนั้นไม่ให้สูญหายไป ธรรมรัตนะนั่น เป็นบ้านเป็นเรือนให้อยู่ทีเดียว อยู่ของสังฆรัตนะทีเดียว ทิ้งไม่ได้ ห่างไม่ได้ มีที่อยู่เมื่อรักษาธรรมรัตนะไว้ได้เช่นนั้น จึงได้เกิดเป็นเนมิตกนามยืนยันว่า **สงฺโฆ** แปลตามภาษาบาลีว่า **ธมฺโม สงฺเฆน ปริภาวิโต** ธรรมอันพระสงฆ์ทรงไว้ คือสังฆรัตนะนั้นแหละ ทรงรักษาไว้เป็นเนมิตกนามว่า สงฺโฆ

พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ นี่แหละเป็นตัวจริงหละ แต่ว่าเป็นตัวจริงนี้ยังไม่ถึงอริยบุคคล เป็น **โคตรภู** บุคคล พ้นจากปุถุชนไป เข้าถึงความเป็นโคตรภูบุคคล ถ้าว่ายังไม่ขาดจากโคตรภูบุคคล ยังไม่เข้าถึงอริยภูมิ ยังเป็นโคตรภูสาวกอยู่ หรือยังเป็นปุถุชนสาวกอยู่ นี้สาวกของพระพุทธเจ้ามีขีดแค่นี้ ถ้าเข้าถึง พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ดังนี้แล้ว ก็ว่า **ภควโต สาวกสงฺโฆ** เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค แต่ว่าชั้นสาวกชั้นเป็นโคตรภูนี้ ได้ชื่อว่าเป็นปุถุชนสาวก ไม่ใช่อริยสาวก

ที่นี้จะเข้าถึงอริยสาวกต่อไป โคตรภูนั่นเองธรรมกาย ธรรมกายละเอียด พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะนั้นแหละ ปฏิบัติถูกส่วนเข้า ใจธรรมกายหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวง

ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา เท่ากับดวงธรรม–รัตนะ ธรรมกายละเอียดเท่า ๆ กัน เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึง **ธรรมกายพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม

ใจธรรมกายพระโสดา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระโสดา วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งตรงกลางนั่น ก็ถึง **ธรรมกายพระโสดาละเอียด** ธรรมกายพระโสดา ธรรมกายพระโสดาละเอียดอย่างเดียวกัน นั่นเป็นพระโสดาแล้ว พอเป็นพระโสดาเท่านั้นแหละ เป็นอริยทีเดียว **อริโย สงฺฆิโก** ทีเดียว เป็น **พระอริยบุคคล** นี่แหละเป็นพระอริยบุคคลในสาวกพระพุทธศาสนา

ใจธรรมกายพระโสดาละเอียด หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งตรงกลางนั่น ก็ถึง **ธรรมกายพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป นี่ **ธรรมกายพระสกทาคา**

ดำเนินไปในแบบเดิมอีก ก็จะถึง **ธรรมกายพระสกทาคาละเอียด ธรรมกายพระอนาคา ธรรมกายพระอนาคาละเอียด ธรรมกายพระอรหัต ธรรมกายพระอรหัตละเอียด**

นี่ต่อจากธรรมกายโคตรภูขึ้นมาอีก ๔ คู่ รวมเป็นพระอริยบุคคล ๘ พระองค์ นี่ยกเป็นวาระพระบาลีว่า **อฏฺฐปุริสปุคฺคลา** จัดเป็นปุริสบุคคล ๘ จัดเป็นบุคคล ๘ หรือจัดเป็น ๔ คู่ คือ **พระโสดาปัตติมรรค พระโสดาปัตติผล พระสกทาคามิมรรค พระสกทาคามิผล หยาบ** นั้นเป็น **มรรค** ส่วน **ละเอียด** นั้นเป็น **ผล พระอนาคามิมรรค พระอนาคามิผล พระอรหัตมรรค พระอรหัตผล** รวมเป็นพระอริยบุคคล ๘ จำพวก **หยาบ** เป็น **มรรค ละเอียด** เป็น **ผล** พระอริยบุคคล ๘ นี้ เรียกว่า **ภควโต สาวกสงฺโฆ** เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยประการฉะนี้

ท่านเหล่านี้ที่มาเป็นได้เช่นนี้เพราะหลุดจากอาสวะได้ต้องไปสูง ส่วนโสดา โสดาละเอียดยังไม่หลุดจากอาสวะ หลุดแต่เพียง **สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพตปรามาส** เท่านั้น ส่วนพระสกทาคา พอหลุดจากกามราคะหยาบ อย่างหยาบเท่านั้น ส่วนพระอนาคาหลุดจากกามราคะอย่างละเอียด ยังติดอยู่ **รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา** สัญโยชน์เบื้องบนอีก ๕ รูปราคะ กำหนัดยินดีในรูปฌาน อรูปราคะ กำหนัดยินดีในอรูปฌาน มานะ ยกเนื้อยอตัวยังมีอยู่ อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญยังมีอยู่ แต่พยายามให้ไปถึงพระอรหัต

ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน ยังมีกิเลสหมกมุ่นอยู่ในสันดานเรียกว่า สัญโยชน์เบื้องบน รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา แล้วก็เข้าไปถึงพระอรหัต พระอรหัตละเอียดเป็นลำดับไป พอถึงพระอรหัตเท่านั้น **วิราโค เตสํ อคฺคมกฺขายติ** เป็นผู้ประเสริฐ **หลุดจากสราคธาตุ สราคธรรม** หลุดจากสราคธาตุสราคธรรมทีเดียว **เข้าถึงวิราคธาตุ วิราคธรรม** ทีเดียว เป็นพระอรหัต หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว เมื่อเข้าถึงดังนี้แล้ว ก็จะได้ชื่อว่าพ้นจากอาสวะแล้ว กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ถ้าพูดอาสวะก็มี ๓

วันนี้ตั้งใจจะแสดงพระธรรมเทศนาถึงเรื่องอาสวะเหล่านี้ ที่แสดงมานี้เป็นเนื้อความท้าวเรื่องนะ ก็เปลืองเวลาอยู่เหมือนกัน จะแสดงถึงเรื่องอาสวะ **อวิชชาสวะ** ตั้งใจจะแสดงอย่างนี้ **กามาสวะ** กามก็มีอาสวะเหมือนกัน ตัดออกเป็นสองบท กามอย่างหนึ่ง อาสวะอย่างหนึ่ง กามกับอาสวะ **ภวาสวะ** ตัดออกเป็นภวอันหนึ่ง แต่ว่าภวนั่นตัดเป็นภพ อาสวะอีกอันหนึ่ง ภพกับอาสวะติดกันอยู่ แสดงอาสวะทั้ง ๔ ทีเดียว **ทิฏฐาสวะ** ความเห็นผิด ทิฏฐิอันนั้นแปลว่า เห็นผิด อาสวะมีอันหนึ่งอีกเหมือนกัน อาสวะในความเห็นผิด อวิชชาสวะ อวิชชาบทหนึ่ง อาสวะอีกบทหนึ่ง มันติดกันได้อย่างนี้ นี่ถ้าไม่ได้เรียนบาลีก็ไม่เข้าใจ เนื้อความเหล่านี้ก็เป็นอย่างเดียวกัน

อาสวะ นะเรายังไม่เคยได้ยินได้ฟังนัก ยังไม่เคยได้ยิน แต่สิ่งอื่นนะเคยได้ยินได้ฟังกัน แต่ส่วนอวิชชานะ เคยได้ยินได้ฟังมาก จะแปลกันลงไปจริง ๆ ว่ากระไร กามนะ กามก็ไม่ใช่ตัวอะไร ตัว **พัสดุกาม กิเลสกาม** นั่นเอง พัสดุกามนั่นอะไร **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ** คือรสสัมผัสนั่นซิ คือ ตัวพัสดุกาม รูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ นั่นแหละ นั่นแหละเขาเรียกว่ากาม เขาเรียกว่าพัสดุกาม ก็กิเลสกามละ ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสเหล่านั้นแหละ ยินดีในเสียง ยินดีในกลิ่น ยินดีในรส ยินดีในสัมผัส แกะไม่ออก ถอนไม่ออก ก็เหมือนพวกเราอย่างนี้แหละ ครองเรือนกันโต่ไปตามกันนั่นแหละ แกะไม่ออก ถอนไม่ออก พยายามฆ่ามันทุกวันทุกคืนเหมือนกันแหละ ฆ่าจนแก่คล่ำไปตามกัน นั่นแหละ ไม่ตายซักที ไม่เลิกติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นซักที แก้ไม่หลุด แกะไม่หลุด พาให้ภิกษุสามเณรบวชเป็นสมภาร ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่น ถึงหลุดหมดไปแล้วก็ตามเถอะ เป็นนักบวชก็ช่าง ไอ้ใจไปเจอะกับรูป เสียง กลิ่น รส นั่น ถอยไม่ออกอีกเหมือนกัน ถอนไม่ออกอีกเหมือนกัน หนักเข้าถึงกับเตรียมเครื่องมือ ได้เงินได้ทองเก็บไว้ เก็บไว้ นี่พอสินสอดแล้วนี่ พอปลูกเรือนหอแล้ว อายุ ๔๐-๕๐ สึกหัวโด่ นั่นแน่จับได้ ติดอะไรละ ติดรูป

เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ

รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ แก้มันไม่หลุด แกะไม่หลุด เพราะเหตุอะไรมันถึงแกะไม่หลุด เข้าไม่ถึงธรรมทางพุทธศาสนา ที่เข้าจริงเข้าไม่ถึงอะไร เข้าไม่ถึงศีล ดวงศีลจริง ๆ เข้าไม่ถึง เป็นแต่รู้จักศีล รู้จักหลั่ว ๆ ไม่เห็นดวงศีลจริง ๆ ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ไม่เห็น ทำไม่เป็น ไม่เห็นปรากฏก็ยังสงสัยไม่หมดสิ้นอยู่ร่ำไป ก็ต้องสึกออกมาเพราะเข้าไม่ถึงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ถ้าเข้าถึงธรรม ๕ ข้อนี้มันก็เข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด หลุดจากกายมนุษย์ไปเสีย มันก็ไม่เกี่ยวกับกายมนุษย์ไปไอ้นี่มันไม่หลุด มันเข้าไม่ถึงนี่ ถ้าหลุดไปมันก็สบายหน่อย ถึงอย่างนั้นก็อย่าโง่ไว้ใจมันยังมีฤทธิ์มีเดชมากนัก ให้สูง ๆ ขึ้นไป นี่เข้าถึงศีลแล้ว นี่เขาเรียกว่ากาม อาสวะของกามเป็นอย่างไรละ เออ! รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ เป็นตัวพัสดุกาม ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นเป็นตัวกิเลสกาม ก็อาสวะของกามนะ อะไรละ ไอ้รูปที่เราแลเห็นนะมันมีรสนา มันมีรสทีเดียวแหละ ถ้าตามไปเห็นถูกส่วนมันเข้าละก็ โอ้ ! เอาละ กินไม่ลงนอนไม่ลงหละ กระสับกระส่ายทีเดียว รสมันขึ้นแล้ว รสไอ้เห็นมันขึ้นแล้ว มันดึงดูดแล้วไอ้ดึงดูดเป็นรส นั่นแหละเป็นตัวอาสวะทีเดียว ไอ้เสียงละ ถ้าฟัง ๆ พอดีพอร้ายละไม่ถนัดถนี่ไปฟังเข้าช่องเข้ากระแสเข้าคูมันละ ก็ติดมับทีเดียว ลืมไม่ได้ทีเดียว นั่งคิดนอนคิดทีเดียวไอ้เสียงนั่นแหละมันเป็นอาสวะ เป็นรสของเสียง ของกลิ่น รสของรส ไอ้รสของกลิ่นนะไอ้พวกที่ไปถูกกลิ่นพอดีพอร้ายเข้า ก็พอดีพอร้ายอยู่ ไอ้เมื่อไปถูกกลิ่นไปถูกตัวกามมันเข้าไปถูกอาสวะมันเข้า เอาหละตานี้ไปติดไอ้กลิ่นนั่นเข้าอีกแล้ว ไอ้รสก็เหมือนกัน ลิ้มรสไปเถอะถ้าว่าไปถูกอาสวะของกามเข้า เอาหละเข้าไปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จะเป็นจะตายหละ เพราะไอ้อาสวะนั่นมันบังคับอยู่ ติดในรสอยู่ สัมผัส สัมผัสละ อย่างไรก็สัมผัสไปเถิด ถ้าไปถูกอาสวะของกามเข้าละก็ เอ้าละถอนจากเรือนไม่ออกทีเดียว อยากจะให้ถึงเวลาสัมผัสอยู่ร่ำไปว่าไอ้นี่ร้ายนัก ๆ ทีเดียว นี่สัมผัสนี่สำคัญนัก นี่อาสวะมันบังคับเราอย่างนี้นะ ทำไมจึงจะแก้มันได้

ไม่ใช่อาสวะอย่างเดียว อวิชชา เข้าช่วยสนับสนุนด้วย **อวิชชา** เป็นอย่างไร ศึกษาไปเถอะ ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่น รู้ไม่จริงทั้งสิ้น ยังสงสัยอยู่ร่ำไป สงสัยใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ ไอ้รูปดี ๆ แค่นี้ก็ยังสงสัย จะให้ดีต่อไปอีก ไอ้เสียงดีแค่นี้ก็ยังสงสัย อยากจะให้ดีต่อไป กลิ่นดีแค่นี้ก็ยังสงสัย อยากจะให้ดีขึ้นไปอีก ไอ้สัมผัสดีแค่นี้ไอ้รสดีแค่นี้ก็ยังสงสัยให้ดีต่อไปอีก ไอ้สัมผัสดีแค่นี้ก็ยังสงสัยให้ดีต่อไปอีก มันจะให้เกินนั้นต่อไปอีกนั่นแหละ ไอ้นั่นแหละสำคัญ ถ้ารู้ไม่จริง ไม่สิ้นสุดสงสัย เป็นอวิชชาทีเดียว

นี่ให้รู้จักอย่างนี้ เต่ว่าพูดถึงอวิชชาก็มันเลยไป ๆ จะว่าอาสวะของกามก่อน อาสวะของภพต่อไป อาสวะของภพเป็นอย่างไร อาสวะของภพนะ มีรสมีชาติเบบเดียวกัน ที่เราอาศัยอยู่นี้ **สิ่งที่มี ที่เป็นแก่เรา** นี้เรียกว่า **ภพ** รูปมามีมาเป็นแก่เรา ก็มีเป็นภพอันหนึ่ง ไม่ว่าอะไรหละ ถ้ามันมามีแก่เราผืน ก็เป็นภพอันหนึ่ง ไม่ว่าสิ่งอะไร ผ้านุ่งผ้าห่มมามีแก่เรา ก็เป็นภพ เรียกว่าภพ **ภพ** แปลว่า **มี** ว่า **เป็น** มันมีปรากฏว่าเป็นภพขึ้น สิ่งที่มามีมาเป็น สิ่งนั้นที่มาปรากฏขึ้นแล้ว อยากได้บ้านเรือน บ้านเรือนมาปรากฏเป็นภพขึ้นแล้ว อยากได้ไร่ได้นา ไร่นามาปรากฏขึ้นเป็นภพขึ้นแล้ว อยากได้อะไรสิ่งนั้นมาปรากฏเป็นภพขึ้น ที่มีเป็นเห็นปรากฏ **ที่เรากำหนดว่า เป็นเรา เป็นของเรา ก็นั่นแหละเป็นตัวภพ** ทั้งนั้น กามภพ รูปภพ กามภพ ไอ้นั่นเป็นกามภพ รูปภพ ปรากฏ รูปภพ อรูปภพ สองประการนี้ กามภพติดอยู่ในกาม ติดอยู่กามนี้ รูปภพละ เอาพวกเทวดา พวกที่ได้รูปฌาน อรูปฌาน ไปติดอยู่แกะไม่ออกอีกเหมือนกัน อรูปภพ ไปติดอยู่ในอรูปฌาน แกะไม่ออก ติดอยู่เหมือนกัน ต้องกลับมาเกิดเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ไม่จบไม่แล้ว เพราะไอ้ที่ไปยินดีติดอยู่ในรูปภพ อรูปภพนะ นั่นอาสวะมันตรึงเข้าไว้ ชาติมันมีอยู่ ถอนไม่ออกถอนเสียดายมัน จะทิ้งก็เสียดายมัน ถ้าจะถอนจริง ๆ ก็เสียดายมัน มันไม่กล้าถอน เสียดายมัน ไอ้เสียดายนั่นตัวสำคัญนัก ถึงได้ติดอยู่ในภพรูปภพ ก็ยิ่งติดอยู่ในรูปภพ อรูปภพ ติดแบบเดียวกันนั่น เพราะอาสวะมันดึงเข้าไว้ มันเป็นเครื่องเหนียวเครื่องรั้งดึงดูดไว้ ผักเสี้ยนแท้ ๆ ยังไม่ได้ดอง รสชาติไม่ดีเหม็นเขียว แต่เมื่อดองเข้า เปรี้ยวเข้า เค็ม ๆ ดีเท่านั้นแหละ มีรสอร่อยเกินผักเสี้ยน ผักเสี้ยนอร่อยเหลือเกินน้ำพริกขี้หนูจิ้มให้ดี ๆ หาแกล้มให้ดี ๆ เข้า ว่าลืมอื่นหมดทีเดียว นั่นแหละรสของผักดองหละ ไม่ใช่เล่น ๆ ตัวสำคัญ รสเหมือนกันหมดแบบเดียวกัน กามภพก็ดี รูปภพก็ดี ที่ติดอยู่ในภพนะ ติดอยู่ในรสชาติของภพนั่นเอง ในกามภพที่มีรสชาติของภพนั่นเอง ในกามภพที่มีรสมีชาติสำคัญนัก รูปภพ ก็มีรสชาติประเสริฐเลิศกว่ากามภพอีก อรูปภพก็เลิศประเสริฐกว่ากามภพอีก ประเสริฐเลิศกว่ารูปภพอีก นี้ให้รู้ว่า อาสวะของภพนะเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่แต่เพียงอาสวะของภพเท่านั้น อวิชชาก็มีอีกด้วย ไม่ใช่ละทิ้ง อวิชชานั่นตัวไม่รู้ไม่จริงในภพไม่สิ้นสงสัย ติดอยู่ในภพนั่น อยากจะอยู่ในภพ อยากจะติดอยู่ในภพร่ำไป เพราะอวิชชานั่นเป็นตัวสำคัญนัก นี่เรียกว่าติดอยู่ในภพ เรียกว่า **ภวาสวะ** ส่วน **ทิฏฐาสวะ** ไม่อยู่ในประเด็นนี้ แต่เอามาอธิบายด้วย ติดอยู่ในความเห็น (ผิด)

ความเห็นนั่นไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ รบกับเกาหลีนะ รบกับไต้หวันนะ เวลานี้นั่นนะ รบกันยุ่งเหยิงหมด ยุ่งยากมากมายเทียวนะ นั่นแหละ นั่นเรื่องอะไรละ ทิฏฐาสวะ ความเห็นนั่นมันไม่ตรงกันหละ มันแก่งแย่งกันหละ มันไม่ถูกต้องร่องรอยกัน อวดความเห็น

อวดเชิดความเห็นกันหละ ต้องประหารซึ่งกันและกัน ไม่ใช่พอดีพอร้าย ทิฏฐิ ๆ นะ นั่งอยู่ดี ๆ นะ ลุกขึ้นรบ ขึ้นตี ขึ้นต่อย ขึ้นยิง ขึ้นแทงกันทีเดียว นั่นเพราะอะไร ที่เป็นเช่นนั้นเพราะความเห็นของตัวไม่ตรงกัน ทำตามความเห็นของตัว ความเห็นมันก็มีรสมีชาติเหมือนกัน ไม่ใช่พอดีพอร้าย เออ! เวลาจะไม่พอ ย่อเสียเถอะ แบบเดียวกัน รู้จักความเห็นละก็เป็นอาสวะเหมือนกัน ยังมีอวิชชาแอบอยู่ด้วย อวิชชาสวะ อยู่กลาง ๆ รู้ไม่จริงด้วย ไอ้รสชาติของรู้ไม่จริง มันก็เหมือนเกลือกกลั้วอยู่เต็มไปด้วยทีเดียว ถอนไม่ออกทีเดียว รู้ไม่จริง ด้วยรสชาติของรู้ไม่จริง มันบังคับบัญชาแน่นหนาอยู่ ออกไม่ได้ ถ้าไก่ก็ติดอยู่ในกระเปาะฟองไข่ ถ้ามนุษย์ติดอยู่ในกามภพ ติดอยู่ในรูปภพ ติดอยู่ในอรูปภพ ออกไม่ได้ เพราะอวิชชาสวะนี้เองออกไม่ได้ ถ้ารู้จักอวิชชาสวะแล้ว เหมือนอย่างกับพระอรหัตที่แสดงในเบื้องต้นนั้นนั่นแหละ พ้นจากอวิชชาไป นี่อาสวะเป็นสำคัญ นี้ตั้งใจจะอธิบายในเรื่องอวิชชาสวะ นี้ให้เข้าใจ กามาสวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะ

อวิชชาสวะ นี่สำคัญนักทีเดียว เมื่อเข้าใจดีแล้วจะได้พาตนหลีกลัดลุล่วงพ้นจากเครื่องถ่วง เครื่องรั้ง เครื่องตรึง ทั้งหลายเหล่านี้ มีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ท่านได้วางในบทเบื้องท้ายว่า **ตตฺถ อปฺปมาเทน สมฺมา เทตพฺพํ** ในเหตุนี้ ท่านทั้งหลายไม่ควรประมาท อย่าเลินเล่ออย่าเผลอตัว ถ้าเผลอตัวไป วันคืนล่วงไป ๆ ๆ นะ ไม่รอใครนะ เรารอใครก็ช่างเถอะ ความตายไม่รอเลย ความตายไม่รอเลยสักวินาทีเดียว วันคืนเดือนปีล่วงไปเท่านั้น ท่านจึงได้วางตำรับตำราไว้ว่า **อจฺเจนฺติ กาลา ตรยนฺติ รตฺติโย วโยคุณา อนุปุพฺพํ ชหนฺติ เอตํ ภยํ มรเณเปกฺขมาโน กุสลานิ กยิราถ สุขาวหานิ** แปลเนื้อความว่า กาลเวลาผ่านไป ราตรีล่วงไป ชั้นของวัยละลำดับไป ไม่เหลือเลย เด็กก็ละเรื่อยไปจนถึงแก่เฒ่าชรา ละหมดไม่เหลือเลย ละไป ผู้มีปัญญาเห็นเหตุนี้ ว่าเป็นภัยในความตายทีเดียว ก็ความตายทั้งนั้น พวกนี้ไม่ใช่อะไร มีชีวิตอยู่ทั้งนั้น ว่าข้อนี้เป็นภัยในความตาย

ท่านทั้งหลายเมื่อรู้จักเช่นนี้แล้ว ก็ควรเร่งทำบุญ บุญทั้งหลายนั่นแหละ อันจะนำความสุขมาให้ เหมือนเจ้าภาพได้อุตส่าห์มาทำบุญทำกุศลวันนี้ เข้าใจว่ากาลล่วงไปกาลผ่านไป ราตรีล่วงไป ชั้นของวัยก็ละลำดับไปไม่เหลือเลย เพราะฉะนั้น จึงได้เร่งอุตส่าห์พยายามอยู่ถึงนครชัยศรี รวมกันมาเกือบตั้ง ๕๐ คน หรือ ๕๐ คนกว่าเสียอีก วันนี้มาบริจาคทานที่วัดปากน้ำ มาทำกุศลนี่แหละ ทำกุศลแล้วได้กุศลนั่นแหละ จะให้ถึงซึ่งความสุขแท้ เหตุนี้แลท่านบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า ด้วยอำนาจสัจจวาจาที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ

เทศนามา ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติ–ธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๙. ปกิณกะ

๓ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ทุทฺททํ ททมานานํ ทุกฺกรํ กมฺมกุพฺพตํ
อสนฺโต นานุกุพฺพนฺติ สตํ ธมฺโม ทุรนฺวโย
ตสฺมา สตญฺจ อสตญฺจ นานา โหติ อิโต คติ
อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ สนฺโต สคฺคปรายนา
น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิปากิโน
อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ
ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ
น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารีติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย **ปกิณกเทศนา** เป็นเทศนาเรี่ยรายเบ็ดเตล็ดสำหรับเป็นเกร็ดของสัตบุรุษ อสัตบุรุษ เป็นเครื่องประดับสติปัญญาของเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตทุกถ้วนหน้า ธรรมที่เป็นของสัตบุรุษอสัตบุรุษนี้ต่างกันหาเหมือนกันไม่ เราจะได้รู้ได้เข้าใจว่า บัดนี้เราเป็นสัตบุรุษหรืออสัตบุรุษ ก็ไปฟังธรรมที่ผุดขึ้นในใจ หรือธรรมที่เป็นไปทั้งกาย เป็นสัตบุรุษก็รู้ว่าตัวเป็นสัตบุรุษ เป็นอสัตบุรุษก็รู้ว่าตัวเป็นอสัตบุรุษ หรือธรรมที่เป็นไปทางวาจา เมื่อบังเกิดขึ้นแล้ว กาย วาจาของเราก็จะรู้ว่าวาจาของเราเป็นสัตบุรุษหรืออสัตบุรุษ หรือธรรมที่จะผุดขึ้นทางใจ ก็จะตัดสินตัวเองได้ว่าเป็นสัตบุรุษหรืออสัตบุรุษ ความเห็นจะได้ไม่พิรุธ ถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของพระพุทธศาสนา

จะได้เริ่มบาลีปกิณกเทศนาที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **ทุทฺททํ ททมานานํ** เมื่อสัตบุรุษทั้งหลายให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยาก **ทุกฺกรํ กมฺมกุพฺพตํ** ทำกรรมที่บุคคลทำได้ด้วยยาก **อสนฺโต นานุกุพฺพนฺติ** อสัตบุรุษทั้งหลายย่อมทำตามไม่ได้ **สตํ ธมฺโม ทุรนฺวโย**

ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย อันอสัตบุรุษเอาอย่างไม่ได้ **ตสฺมา สตญฺจ อสตญฺจ นานา โหติ อิโต คติ** ความไปจากโลกนี้ของสัตบุรุษทั้งหลาย และอสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นต่าง ๆ กัน **อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ** อสัตบุรุษทั้งหลายไปนรก **สนฺโต สคฺคปรายนา** สัตบุรุษทั้งหลายไปสวรรค์ **น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิปากิโน** ธรรมและอธรรมทั้งสองอย่างนี้ย่อมหาเสมอกันไม่ ธรรมทั้งสองอย่างนี้เสมอกันหามิได้ **อธมฺโม นิรยํ เนติ** อธรรมนำไปนรก **ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ** ธรรมให้ถึงซึ่งสวรรค์ ต่างกันดังนี้ **ธมฺโม หเว รักฺขติ ธมฺมจารี** ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมไว้ **ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ** ธรรมอันบุคคลสั่งสมดีแล้วนำความสุขมาให้ **เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ** นี้เป็นอานิสงส์ในการประพฤติธรรม คือความประพฤติดี นี้เป็นอานิสงส์ในธรรม คือความประพฤติดี **น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี** ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมไม่ไปทุคติ ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมไม่ไปสู่ทุคติ นี้เป็นเนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป **ทุทฺททํ ททมานานํ** เมื่อบัณฑิตทั้งหลายให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยาก บัณฑิตให้อย่างแปลก ๆ ให้อะไร ให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยากโดยวัตถุที่ปรากฏต่อหน้าต่อตาแล้ว บัณฑิตให้ลูกเป็นทาน บัณฑิตให้ภรรยาเป็นทาน คือให้เมียเป็นทาน คือบุคคลให้ได้ด้วยยาก บัณฑิตให้เลือดเนื้ออวัยวะเป็นทาน ให้เงินทองข้าวของไร่นาเป็นทาน บัณฑิตให้ชีวิตเป็นทาน นี่เขาเรียกว่า **ปัญจมหาบริจาค** นี้ให้ยากอย่างนี้ เหล่านั้นแหละ ว่ายากเสียแล้ว ให้ได้ยากไหมละ ให้ลูกเป็นทานก็ไม่ใช่ง่าย ให้เมียเป็นทาน ให้ผัวเป็นทาน ก็ไม่ใช่ง่าย ให้ยากนัก ยังให้เนื้อเป็นทานอีก ก็ยิ่งยากใหญ่ และให้เลือดเป็นทานอีกก็ยิ่งยากหนักเข้าไป ให้ชีวิตเป็นทานอีก ก็ยิ่งยากใหญ่ทีเดียว นี่บัณฑิตทำได้ ผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญาทำได้ เรียกว่า **บัณฑิต** บัณฑิตให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยาก ไม่ใช่ให้แต่เท่านั้น นี่ขั้นสูงสุดพระโพธิสัตว์เจ้าสร้างบารมีลดส่วนกว่านี้ลงมา ผู้เป็นบัณฑิตดำเนินด้วยคติของปัญญาตลอดภพนี้ ตลอดภพหน้า ปัญญาตลอดถึงนิพพาน มีวัตถุพัสดุใด ๆ ให้ทานได้ ถ้าอสัตบุรุษ ให้ไม่ได้ง่าย ๆ ไม่ให้ทีเดียว สัตบุรุษให้ ที่เราให้อาหารเป็นทานอยู่นี้ นั่นแหละให้เนื้อให้เลือดของตัวเป็นทานแล้วใช่ไหมละ ถ้าไม่ให้ เรารักษาของเราก็เป็นเนื้อเป็นเลือดของตัว ถ้าให้กับคนอื่นไปเสีย ก็ได้ชื่อว่าให้เลือดของตัวเป็นทานไปแล้ว แต่ว่าโดยปริยายนี้ ได้ชื่อว่าให้เนื้อให้เลือดของตัวเหมือนกัน ให้ชีวิตของตัวเหมือนกัน ให้ผ้าสำหรับนุ่งห่ม ก็นี่เป็นชีวิตรักษาป้องกันตัว รักษาสัตว์ต่าง ๆ จนกระทั่งป้องกันอันตรายแก่ชีวิตก็ได้ชื่อว่าเนื่องด้วยชีวิตแล้ว ได้ชื่อว่าให้ชีวิตเป็นทาน ให้เงินทองข้าวของแก้วแหวนรัตนะใด ๆ ที่ให้กับลูกหญิงลูกชายก็ดี หรือให้กับสามีภรรยา ภรรยาต่างฝ่ายต่างให้กัน นี่ก็ให้

ชีวิตจิตใจกันเหมือนกัน ถ้าไม่ฉะนั้นไม่ให้ ลูกหญิงลูกชายรักเป็นชีวิตจิตใจ เงินทองเท่าไรให้ได้ นี่สัตบุรุษทำได้ง่าย อสัตบุรุษทำไม่ได้ง่าย ๆ อสัตบุรุษทำได้ยากนัก อย่างนี้ไม่ค่อยจะให้กัน เพราะบำรุงแต่ความสุขส่วนตัวโดยมาก

นี่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต สละกิจมาบวชในพระธรรมวินัยของพระศาสดา ก็ได้ชื่อว่า จาคเจตนาบังเกิดขึ้นแล้วภายใน สละเงินทองข้าวของ ตึกกว้านบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาอย่างนี้ ก็ทำได้ยากอีกเหมือนกัน ตัดกิเลสเสีย หนทางนี้ตัดกิเลสเสีย ทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ทางไปนิพพานทีเดียว เพราะฉะนั้น เมื่อสัตบุรุษทั้งหลายให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยากแล้ว ให้อะไรที่บุคคลให้ได้ด้วยยากนั้น ให้ด้วยยากที่สุดก็ให้ชีวิต ที่สองรองลงมาให้ยากที่สุดก็ให้ลูก ยากที่สุดอีกก็ให้เมีย ให้เมียเป็นทานยากนัก ยากที่สุดอีกก็ให้เลือดเนื้อ นี่ให้ยากนัก นี่เป็นของให้ยากเรียกว่า ปัญจมหาบริจาค เพราะฉะนั้น สร้างบารมีให้เป็นพระพุทธเจ้าให้ได้ ให้เนื้อเป็นทานได้ ให้เลือดเป็นทานได้ ให้พัสดุวัตถุ เงินทอง ข้าวของไร่นา ตึกกว้านบ้านเรือน ที่เรียกว่า **ทานบารมี** ที่เรียกว่าทานบารมีไม่ใช่เป็นของให้ง่ายนะ คนเป็น**พาล** คนมีกิเลสหนาลามก ปัญญาหยาบ ลองหยิบขึ้นแล้วตัวสั่นเชียวหนา ทานที่มือถือไว้นะ เหงื่อแตก เหงื่อแตกเชียว มือเป็นเหงื่อเชียวที่จะให้ได้แต่ละครั้งละคราน่ะ ต้องหัดจนกระทั่งชำนาญทีเดียว ให้เสียคล่องแคล่ว ให้เสียชำนาญในชาตินั้นแหละ จึงจะให้ได้ง่าย ถ้าว่าชาติเดียวภพเดียว ไม่ได้ให้ง่าย ๆ ทีเดียว บางคนเกิดมาไม่ได้เคยให้อะไรใครเสียเลย บางคนก็เคยให้เสียจนชำนิชำนาญ ให้แต่เพียงว่าให้กับตัว ให้กับลูกของตัว เพื่อความรุ่งเรืองแก่ตัว ให้กับเมียของตัว เพื่อจะต้องการเอาไว้ใช้สอยตามชอบใจของตัว ให้กับผัวของตัวให้ได้ เพื่อต้องการตอบแทน ถ้าไม่ตอบแทนก็ไม่ให้อีกเหมือนกัน ลูกนะเป็นเนื้อเป็นเลือดของตัวหละ รักสนิทชิดชมเป็นประหนึ่งว่าดวงใจของตัวนั่น เป็นคล้าย ๆ ทีเดียว จะได้ดำรงวงศ์ตระกูลต่อไป นี่ก็ให้มีความมุ่งหมายเหมือนกัน ให้มีความมุ่งหมายเหมือนกัน เพื่อจะได้เจริญในวงศ์ตระกูลต่อไป ถ้าแม้ว่าเราให้เช่นนี้แคบ ไม่กว้าง

ถ้าให้ไว้เป็นกลาง ๆ กับภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ให้เป็นตำราบุคคลดีต่อไป นี้ตัวไม่ได้มุ่งหมายอะไรเลย มิได้มุ่งหมายอะไรเลย หมายแต่บุญกุศลเท่านั้น จะสร้างบารมีของตนเท่านั้น ให้อย่างนี้เรียกว่า ให้กว้าง ไม่แคบ ให้เป็นกลาง กว้างออกไป นี่คนมีปัญญาสูง เหมือนประเทศไทยมีปัญญาสูง เลี้ยงเอาพระพุทธศาสนาไว้ คือภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ผู้ปกครองประเทศก็เอาพระทัยใส่ พระเจ้าแผ่นดินปกครองพิทักษ์รักษา เพื่อจะได้เป็นขนบธรรมเนียมของประชุมชนในยุคนี้ และต่อไปในภายหน้า

ว่าสัตว์ผู้ใดต้องการพ้นจากทุกข์ ให้ปฏิบัติตามร่องรอยของพระบรมศาสดานี้ เสียสละพระ–ราชทรัพย์เท่าใด ที่ทรงสละในเช่นนี้ เลี้ยงเอาภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาไว้ นึกรายจ่ายเข้าซิ นึกเข้าละก็ เราตกอกตกใจทีเดียว วันหนึ่งจะต้องจ่ายเลี้ยงพวกเหล่านี้เท่าไร พวกนี้ไม่ทำการทำงานเลย ต้องขออิ่มหนึ่ง ไม่อิ่มหนึ่งมันอยู่ไม่ได้ ตายต้องจ่ายเท่าไร วันหนึ่ง วันหนึ่งภิกษุสามเณร ๓๐๐,๐๐๐ เศษ ๆ คนละสี่บาท อย่างน้อยที่สุดคนละสี่บาท แสนหนึ่งก็สี่แสน สองแสน ก็แปดแสน สามแสนละก็ สิบสองแสน ล้านสองแสน วันหนึ่งต้องเสียสมบัติของพระเจ้าแผ่นดิน ล้านสองแสน ๆ ทุกวัน เลี้ยงพระภิกษุสามเณรไว้เป็นสามแสนนะ อุบาสกอุบาสิกาอีกเล่า ไม่ประกอบกิจการงานอะไร ต้องเลี้ยงอิ่ม ๆ หนึ่ง อิ่มหนึ่งในขนาดสองแสนนี่ รวมห้าแสน ห้าสี่ ยี่สิบนะ สองล้าน วันละสองล้าน ๆ เมื่อนึกถึงรายจ่ายของพระเจ้าแผ่นดินออกไปแล้วหละ ก็เสียพระราชทรัพย์ไปวันละสองล้าน ๆ อีก ควบคุมเอาพวกอุบาสกอุบาสิกาไว้ให้เป็นพระพุทธศาสนา จะได้ช่วยกันรักษาชาติต่อไป นี่พระเจ้า–แผ่นดินเสียสละ นี่ก็ให้สิ่งที่บุคคลให้ได้โดยยากเหมือนกัน อย่างนี้ทำยาก เหมือนมารดาบิดามีลูกหญิงลูกชาย อนุญาตให้มาบวชในพระธรรมวินัยของพระศาสดาเสีย ไม่ต้องไปทำงานหละ ดังนี้ ก็ยากเหมือนกัน อย่างนี้ก็ **ทุทฺททํ** เหมือนกัน ให้ได้ด้วยยาก

เพราะฉะนั้น การให้ไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย ยังแถมให้ตัวอีก ตัวก็สละการครอบครองบ้านเรือนเคหา มอบตนเป็นพุทธศาสนิกชนในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ เหมือนภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกานี้ ต่างคนต่างให้ทั้งนั้น นี่ก็ให้ด้วยความยากเหมือนกัน ไม่ใช่เป็นของให้ง่าย ถ้าให้ง่ายก็มีกันมากนะซิ นี่เพราะให้ยากถึงได้มีกันน้อย เห็นอยู่แล้วว่าให้ยากอย่างนี้ เพราะฉะนั้น **ทุทฺททํ ททมานานํ** เมื่อบัณฑิตทั้งหลายให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยากดังนี้

ทุกฺกรํ กมฺมกุพฺพตํ กระทำกรรมที่บุคคลทำได้ด้วยยาก กระทำอะไร อะไรที่บุคคลทำได้ด้วยยาก นี่แหละภิกษุสามเณรมาประพฤติตัวเช่นนี้แหละ เขายินดีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสกัน นี่มันตัดห่วงตัดอาลัย มาบวชเป็นพระเป็นเณรเช่นนี้ หรืออุบาสกอุบาสิกาเขายินดีปรีดาในการครอบครองบ้านเรือนเคหา ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อยากหยอกหลอกลวง อะไรกันต่าง ๆ ดังนี้ ละมันเสีย ปล่อยมันเสีย นี่กระทำเช่นนี้ ที่บุคคลทำได้ด้วยยากเหมือนกัน ไม่ใช่ทางทำง่าย นี่ทำได้ยากทั้งนั้น เมื่อทำได้ยากเช่นนี้ ไม่ควรดูถูก ดูเบาอย่าประมาทเลินเล่อ อย่าเผลอตัว ทำให้ยิ่งหนักขึ้นไป ให้บรรลุธรรมที่พระองค์ทรงประสงค์ หนทางเบื้องต้นคือ **ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา โคตรภู โสดา สกทาคา อนาคา อรหัต** ให้ปรากฏขึ้นในตัวของตัว จะได้เป็นที่พึ่งของตัว เหตุนี้ทำกรรมที่บุคคลทำได้ด้วยยาก

นะ อีกมากมายนัก

ผู้ได้บรรลุผลศีล มีศีลบริสุทธิ์ นี่ก็ทำได้ยาก ศีลห้าบริสุทธิ์ ผู้ได้บรรลุศีลแปด ศีลแปดบริสุทธิ์ นี่ก็ทำได้ยาก ผู้บรรลุศีลสิบ ศีลสิบก็บริสุทธิ์ เป็นเพศสามเณรก็ทำได้ยาก บรรลุศีล ๒๒๗ เมื่อบรรลุศีล ๒๒๗ ถ้ามีศีลบริสุทธิ์ ถ้าบรรลุปฐมมรรค มรรคจิต มรรค–ปัญญา นี่ทำได้ยากทั้งนั้น **ทุกฺกรํ กมฺมกุพฺพตํ** เหมือนกัน เป็นกรรมที่บุคคลทำได้ด้วยยาก ไม่ใช่เป็นของทำง่าย ทำบริสุทธิ์อย่างเดียว ไม่มีพิรุธในกายวาจาใจเลย มีบริสุทธิ์กายวาจาใจอย่างเดียวนี้ ก็ทำได้ยากอีกเหมือนกัน ถ้าบุคคลใดทำได้ บุคคลผู้นั้นก็ได้ชื่อว่า ทำกรรมอันบุคคลทำได้ด้วยยาก

อสนฺโต นานุกุพฺพนฺติ อสัตบุรุษทั้งหลายกระทำตามไม่ได้ กระทำเช่นนั้นกระทำไม่ได้ ให้ไม่ได้ จะทำบริสุทธิ์ตามทำไม่ได้ **สตํ ธมฺโม ทุรนฺวโย** ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายอันอสัตบุรุษทำตามไม่ได้ อันอสัตบุรุษทำอย่างไม่ได้ก็แบบเดียวกัน อันอสัตบุรุษเอาอย่างไม่ได้ เพราะอสัตบุรุษมีหน้าที่ตรงกันข้ามกับสัตบุรุษ อย่างสัตบุรุษทำนะ อสัตบุรุษทำไม่ได้ทีเดียว มันเป็นเช่นนั้น

ตสฺมา สตญฺจ อสตญฺจ นานา โหติ อิโต คติ เพราะเหตุนั้น ความไปจากโลกนี้ของสัตบุรุษและอสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นต่าง ๆ กัน การไปจากโลกนี้ของสัตบุรุษและอสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นต่างกัน **อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ** อสัตบุรุษทั้งหลายไปนรกทีเดียว ตรงกันข้ามกับสัตบุรุษ **สนฺโต สคฺคปรายนา** สัตบุรุษทั้งหลายไปสวรรค์ทีเดียว ไปสวรรค์ เมื่ออสัตบุรุษทั้งหลายไปนรก สัตบุรุษทั้งหลายไปสวรรค์ นี้อาการของสัตบุรุษและอสัตบุรุษ ย่อมเป็นต่างกันอย่างนี้ จากโลกนี้ การไปจากโลกนี้ของสัตบุรุษและอสัตบุรุษเป็นต่างกันอย่างนี้

เมื่อเราเข้าใจชัดอย่างนี้ **น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิปากิโน อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ** ธรรมก็ดี อธรรมก็ดี ทั้งสองอย่างนี้มีผลเสมอกันหามิได้ มีผลไม่เสมอกันนั้นเอง **อธมฺโม นิรยํ เนติ** อธรรมนำไปนรก **ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ** ธรรมให้ถึงสุคติ คือให้ถึงสวรรค์ อธรรมนำไปนรก ธรรมให้ถึงซึ่งสวรรค์นี้ ต่างกันดังนี้

ทีนี้จะพูดถึงธรรม และอธรรมทั้งสองอย่าง นี่ตามวาระพระบาลีว่า **กุสลา ธมฺมา** ธรรมไปดี **อกุสลา ธมฺมา** ธรรมไปชั่ว ที่แสดงมานี้ ธรรมและอธรรมทั้งสองอย่างนี้ ประสงค์กุศลธรรม เรียกฝ่ายธรรม อกุศลธรรมเรียกว่า ฝ่ายอธรรม ไม่ใช่ธรรมฝ่ายดี เป็นธรรมฝ่าย

ชั่ว ทั้งสองอย่างนี้ ธรรมฝ่ายดี เป็นที่แอบแนบแน่นอยู่กับใจของบัณฑิต ธรรมฝ่ายชั่ว เป็นที่แอบแนบแน่นอยู่กับใจของคนพาล คนทั้งสองจำพวก พาลและบัณฑิตนี้ คนพาลเป็นเครื่องหมายของคนเลว คนบัณฑิตเป็นเครื่องหมายของคนดี มันตรงกันข้ามอย่างนี้เสีย เอาอย่างกันไม่ได้ ตามกันไม่ได้ ทุกคนมันคนละแนวคนละสายทีเดียว ไม่ใช่แนวสายเดียวกัน **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ** ธรรมนะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ กุศลธรรมความดีนี่แหละ รักษาผู้ประพฤติดีให้ได้รับความสุขตลอดสาย ไม่ให้ได้รับความทุกข์ นี่แหละธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ประพฤติดี ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ไม่มีร่องเสียเลย ประพฤติดีฝ่ายเดียว เขาไม่ได้เสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดเลย แม้อยู่ในหมู่ใด หมู่พระภิกษุหรืออยู่ในหมู่สามเณร ในหมู่อุบาสก อุบาสิกา เมื่อประพฤติธรรมอยู่เช่นนั้นแล้ว ใคร ๆ ก็ย่อมนับถือ ใครก็ย่อมต้องเชิดชูบูชา เขาต้องนับถือ เขาต้องเชิดชูบูชา ประพฤติธรรมอยู่อย่างเดียว อย่าประพฤติอธรรม อย่าประพฤติเหลวไหลอย่างหนึ่งอย่างใด ให้ถูกต้องร่องรอย คือ ความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ เป็นภายนอกสมเจตนา จนกระทั่งทำใจให้ผ่องใส นี้เรียกว่า ผู้ประพฤติธรรม ผู้ประพฤติเช่นนี้ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมนั้นไว้

ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ ธรรมอันบุคคลสั่งสมดีแล้ว นำความสุขมาให้ ผู้ประพฤติบริสุทธิ์กายวาจาและบริสุทธิ์ใจ บริสุทธิ์เจตนา จนกระทั่งใจผ่องใส นั่งก็เป็นสุข นอนก็เป็นสุข ยืนเที่ยวเป็นสุขทั้งนั้น ไม่มีทุกข์อันหนึ่งอันใดมาแผ้วพาน เพราะเหตุว่าในเรื่องทุจริตไม่มี มีแต่สุจริตฝ่ายเดียว นี่แค่นี้ขั้นหนึ่ง เพราะว่าธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

สูงขึ้นไปกว่านี้ ผู้ที่ได้บรรลุ **เป็นโคตรภูบุคคล มีธรรมกาย** ใจก็อยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม อย่างนี้สูงขึ้นไป ธรรมก็ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมไว้ เป็นโคตรภู เป็นโสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด เป็นสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด เป็นอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด เป็นอรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียด พวกนี้หมดทุกข์ มีสุขฝ่ายเดียว ทุกข์มีน้อยนักไปถึงพระอรหัตหมดทุกข์ ไม่มีทุกข์เลย มีสุขฝ่ายเดียว เรียกว่า **เอกนุต** เป็นบรมสุขฝ่ายเดียว เข้าถึง **วิราคธาตุ วิราคธรรม** ทีเดียว

อย่างนี้แหละ ได้ชื่อว่าธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ผู้มีธรรมกายนั้นแหละ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม หรือยังไม่ถึงธรรมกาย มีบริสุทธิ์กายวาจาใจ จะให้เข้าถึงธรรมกายให้ได้ ก็ได้ชื่อว่าผู้รักษาธรรมเหมือนกัน ธรรมนั้นแหละย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเหมือนกัน ธรรมนั้นแหละนำความสุขมาให้ ธรรมที่สั่งสมดีแล้ว ปฏิบัติดีแล้ว ก็นำความสุข

มาให้ **เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ** นี้เป็นอานิสงส์ นี้เป็นอานิสงส์ในธรรม คือ ความประพฤติดีนี้เป็นอานิสงส์ในธรรม

น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี ผู้ประพฤติธรรมเสมอไม่ไปสู่ทุคติ มีสุคติเป็นเบื้องหน้า

ผู้ประพฤติธรรมเสมอไม่มีทุคติ มีสุคติเป็นไปในเบื้องหน้า เรียกว่าธรรมนั้นนำความสุขมาให้ ธรรมนั้นนำให้ถึงสุคติเป็นเบื้องหน้า ไม่มีทุคติตลอดไป

เมื่อเป็นผู้ประพฤติธรรมดังนี้แล้ว ผู้ประพฤติธรรมนะ รักษากายวาจาใจให้บริสุทธิ์ไว้ ไม่ให้พิรุธไปได้ นี้ประพฤติธรรมให้บริสุทธิ์ ด้วยกาย วาจา ใจ ตลอดจนกระทั่งถึงใจเจตนา เจตนาก็บริสุทธิ์ไม่มีพิรุธเข้าไปแทรกแซงได้ เข้าไปถึงใจ ใจก็ใส ไม่มีขุ่นมัวเศร้าหมอง เข้าไปดองอยู่ในใจได้ ดังนี้เรียกว่าบริสุทธิ์ขั้นกายมนุษย์ บริสุทธิ์ขั้นกายมนุษย์ละเอียดเข้าไปอีก ละเอียดยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีก ที่สุดเข้าถึงกายทิพย์อีก ผู้ประพฤติธรรมนะ อุตสาหะให้ทาน รักษาศีล อุตส่าห์สดับตรับฟังพระธรรมเทศนาอยู่เสมอ อุตส่าห์มีจาคะ สละสิ่งที่เป็นโทษ เป็นข้าศึกต่อคัมภีร์อยู่ร่ำไป มีปัญญารอบรู้รักษาตัว นี้ได้ชื่อว่าผู้ประพฤติธรรม

ละเอียดขึ้นไป กายทิพย์ทั้งหยาบทั้งละเอียด ผู้ประพฤติธรรมสูงขึ้นไปยิ่งกว่านี้ ได้บรรลุ **ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน** ฌานนั้นแจ่มใสอยู่เสมอ ไม่ให้เสื่อม ไม่ให้สร่าง ไม่ให้หายไป อยู่ในฌานนั้นร่ำไป เรียกว่าได้รับความสุข ในปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน สุขเยี่ยมยอดประเสริฐเลิศกว่าในโลกนี้นัก เมื่อเข้าถึงปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน แล้วก็ลืมยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ทีเดียว สิ่งอื่นไม่เหลือในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เอาใจรูปพรหมไปนั่งอยู่บนปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ลืมยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่มาเคาะใจทั้งหลับทั้งตื่น ตื่น ๆ ก็มาเคาะอยู่เสมอ หลับมันก็เคาะนะ เคาะให้ฝัน นั่น ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสของมัน นั่นแหละมันเคาะใจอย่างนี้ ทว่าไปติดแน่นแฟ้นอยู่ในปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ละก็ให้ความยินดี ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคตนั้น หายเงียบไปหมด ไม่กระทบกระเทือนเลย ไม่สะกิดเลย หายเงียบไปหมด

สูงขึ้นไปสุขสูงขึ้นไปกว่านี้ เข้าถึง **อรูปฌาน** อากาสานัญจายตนฌาน วิญญานัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน เมื่อไปถึงอรูปฌานเช่นนั้นละก็ ความยินดีในรูปฌานนั้น ติดอยู่ในรูปฌานนั้นหายไป หลุดไม่ติดเลย ก็ไปติดอยู่ใน

อากาสานัญจายตนฌาน วิญญานัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญาย–ตนฌาน ได้รับความสุขอยู่แปดหมื่นสี่พันมหากัลป์ เนวสัญญานาสัญญายตนญาณอยู่ขอบภพข้างบนนี่ สุขเลิศประเสริฐนัก ยอดสุขของในภพมีเท่านี้แหละ สูงกว่าไม่มี ยอดแล้วถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ ยอดสุขในภพแล้ว ไม่มีสุขยิ่งกว่านี้ขึ้นไป

ถ้าจะให้สุขยิ่งกว่านี้ขึ้นไป ต้องไปสู่ **มรรค ผล นิพพาน พวกมีธรรมกายไปสู่นิพพานได้** ก็ได้ไปสอบสวนสุขในนิพพานได้ เข้าไปในนิพพานได้ เป็นนิ่งอยู่ในนิพพานเสียนี่ รับสุขในนิพพานทีเดียว เมื่อได้รับสุขชนิดนี้ในนิพพานแล้ว คนที่พูดมาก ๆ เงียบหมด ไม่พูดแล้ว ใจคอครึ้ม สบาย เอิบอิ่มตื้นเต็ม ปลาบปลื้มว่าสุขชนิดนี้เราไม่เคยพบ ไม่เคยเห็น

เรานึกถึงความสุข ไม่ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นมันซากของศพ นั้นไม่ใช่สุขจริง ไม่ใช่เนื้อหนังของสุข มันซากของสุขนะ เมื่อหลุดขึ้นพอพ้นจากกามไปแล้ว ถึงรูปภพเข้า ไปถึงรูปฌานทั้งสี่เข้า นึกถึงสุขของกาม ไอ้สุขของกามนั้นมันเศษสุข ไม่ใช่สุขจริง ๆ เมื่อไปถึงอรูปญาณเข้า ไอ้สุขของรูปฌานนั่นนะ มันสุขอย่างหยาบนะ ไม่สุขละเอียดนุ่มนวล ชวนให้สบายอกสบายใจเหมือนอรูปฌาน เมื่อได้รับความสุขในอรูปฌานแล้ว สุขในอรูปฌานนี่มันสุขในภพ ไม่ใช่สุขนอกภพ นี่มันสุขต่ำทรามนะ พอไปถึงนิพพานเข้าก็อ้อ! นี่มันสุขนุ่มนวลชวนติดนัก นี่มันสุขจริง จะได้เล่าถึงสุขในพระนิพพานให้ฟังอีก

เรื่องสุขในพระนิพพานนั้นมันสุขลึกซึ้งนัก พระพุทธเจ้ามีเท่าไร ๆ ไปติดอยู่ในนั้นหมด พอติดเสียเช่นนั้น เหลวอีกเหมือนกัน ไปติดแต่นิพพานนั้น ต้องไม่ติดสุขแค่นี้ แล้วหาสุขต่อขึ้นไป ใคร่ที่จะหาสุขต่อขึ้นไป เขาเรียกว่า **อปฺปสุขํ** ไป **ปหาย** ละสุขอันน้อยเสียไปหาสุข **สุขํ อาทาย** ถือเอาสุขใหญ่ ปล่อยสุขขึ้นไปไม่หยุดอยู่ในสุขแค่นั้น ถ้าไปหยุดแค่นั้นโง่ ไม่ฉลาด ถ้าปล่อยสุขขึ้นไปไม่มีที่สุดกันหละ ก็นั่นฉลาดหละ อย่าง **พระพุทธเจ้า** ผู้เป็น**ต้นธาตุ** นี้ฉลาดเต็มที่ นี่แค่นี้ธรรมนั่นแหละนำความสุขมาให้นะ ผู้ใดถึงธรรม ผู้นั้นได้รับสุขด้วยประการดังนี้

ที่ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีแห่งพระปกิณกคาถา คลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา ว่า **นตฺถิ เมสรณํ อญฺญํ** ว่าสิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งอันเลิศประเสริฐของเราทั้งหลาย **สรณํ เม รตฺนตฺตยํ** พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราท่านทั้งหลาย **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้

สทา โสตฺถี ภวนฺตุเต ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

...ดูกรภิกษุทั้งหลาย
บัณฑิตหาภัยเฉพาะหน้ามิได้,
บัณฑิตหาอันตรายมิได้,
บัณฑิตหาอุปสรรคมิได้,
ภัยไม่มีมาแต่บัณฑิต
อุปสรรคไม่มีมาแต่บัณฑิต...

คนพาลมีภัยเฉพาะหน้า
คนพาลมีอันตราย
คนพาลมีอุปสรรค
ดูกรภิกษุทั้งหลาย
อันตรายไม่มีมาแต่บัณฑิต

(พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตปฐมปัณณาสก์ ภยสูตร ข้อ ๔๔๐ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๐ หน้า ๑๑๔)

๕๐. ของที่ได้โดยยาก

๗ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตํ พุทฺธุปฺปาโท จ ทุลฺลโภ
ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ สทฺธมฺโม ปรมทุลฺลโภติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงใน **ทุลฺลภ** สิ่งที่หาได้โดยยาก ทั้ง ๔ ประการนี้ จะชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย กว่าจะยุติกาลลงโดยสมควรแก่เวลา

เริ่มต้นใน **ทุลฺลภ** ทั้งสี่นี้ว่า **ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตํ ความได้เป็นมนุษย์เป็นของได้ยาก พุทฺธุปฺปาโท จ ทุลฺลโภ ความเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นของได้ยาก** เป็นประการที่สอง **ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ ถึงพร้อมด้วยขณะด้วยสมัยเป็นของได้ยาก** เป็นประการที่สาม **สทฺธมฺโม ปรมทุลฺลโภ สัทธรรมเป็นของได้ยาก** อย่างนี้เป็นประการที่สี่ **ทุลฺลภ** ทั้งสี่ประการนี้ แปลเนื้อความของพระบาลีเป็นสยามได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายความเป็นลำดับไป ในอัตภาพเป็นมนุษย์ที่ได้ยากนั้นเป็นไฉน เพราะความบังเกิดขึ้นของมนุษย์ ต้องบริสุทธิ์ด้วยกาย บริสุทธิ์ด้วยวาจา บริสุทธิ์ด้วยใจ ไม่มีขาดตกบกพร่องเลย นั้นจึงจะได้อัตภาพเป็นมนุษย์

ความบริสุทธิ์ด้วย **กาย** นั้น เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ทำลายชีวิตสัตว์ เว้นขาดจากถือเอาวัตถุที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมยและหลอกลวงต่าง ๆ ฉ้อโกงต่าง ๆ คือเว้นจากถือพัสดุที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยเป็นของตน ชักชวนบุคคลอื่นไม่ให้ถือเอาพัสดุที่เจ้าของมิได้ให้ และยินดีในการที่ไม่ถือเอาพัสดุที่เจ้าของมิได้ให้ และสรรเสริญการดำเนินเช่นนั้น นี้ได้ชื่อว่าไม่ถือเอาพัสดุที่เจ้าของมิได้ให้ เว้นจากประพฤติผิดในกามด้วยตนของตน เว้นจากการชักชวนบุคคลอื่นให้ประพฤติผิดในกาม และไม่สรรเสริญผู้ดำเนินด้วยกาย วาจาเช่นนั้น และไม่ยินดีพวกดำเนินประพฤติเช่นนั้นตลอดไป นี้สามข้อแยกออกเป็นข้อละสี่ ๆ เป็น ๑๒ ข้อนี้ เว้นขาดจากใจ ไม่ได้มีการกระทบจิตใจ ในกายวาจาตลอดถึงใจของตนเลย ดังนี้ได้ชื่อว่า **บริสุทธิ์กาย**

ส่วน **วาจา** ละ ไม่พูดปด พูดแต่ถ้อยคำที่จริงด้วยตนของตน ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้พูดคำที่จริงเหมือนตน ยินดีพวกกล่าวถ้อยคำจริงเหมือนตน สั่งสอนและสรรเสริญพวกที่พูดจริงเหมือนตน สี่ข้อเป็นวาจาบริสุทธิ์ เว้นจากพูดกล่าวคำหยาบช้า ด่าชาติด่าตระกูล กล่าวคำไม่เป็นที่ไพเราะเสนาะโสต คำหยาบช้าทารุณเช่นนี้ ตัวเองเว้นได้ดี ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้เว้นด้วย เหมือนอย่างตนบ้าง ยินดีพวกเว้นจากคำหยาบเช่นนั้น สรรเสริญพวกดำเนินด้วยการไม่กล่าวคำหยาบเช่นนั้นบ้าง นี้เรียกว่าเป็นดีส่วนหนึ่ง กล่าวคำสมาน ไม่กล่าวคำแตกร้าวฉาน แล้วกล่าวคำสมานให้กลมเกลียวสนิทชิดชมในกันและกัน แล้วชักชวนบุคคลผู้อื่นให้กล่าวคำสมานเหมือนอย่างตนบ้าง ยินดีพวกกล่าวคำสมาน สรรเสริญพวกกล่าวคำสมาน นี่เป็นวาจาบริสุทธิ์ กล่าวคำเป็นหลักเป็นธรรมวินัย เมื่อต้องการหาความจริง สาวหาเหตุได้ ไม่ใช่ถ้อยคำเหลาะแหละเหลวไหล กล่าวคำเป็นหลักเป็นธรรมวินัยด้วยตนของตนแล้ว ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้กล่าวถ้อยคำเป็นธรรมเป็นวินัยเหมือนตนบ้าง ยินดีพวกกล่าวถ้อยคำเป็นธรรมวินัย สรรเสริญพวกกล่าวถ้อยคำเป็นธรรมเป็นวินัยเหมือนตน นี่เรียกว่า วจีสุจริต อีกอย่างหนึ่ง บริสุทธิ์ทั้งสี่ข้อนี้ รวมเป็นข้อละสี่ ๆ เป็น ๑๖ ข้อ วาจาบริสุทธิ์ทั้ง ๑๖ ข้อนี้แล้ว เรียกว่า **วจีสุจริต**

ส่วน **ใจ** ละ ส่วนใจก็ด้วยเหมือนกัน ไม่โลภ อยากได้ของเขา คิดจะให้สมบัติของเราเป็นเบื้องหน้า คิดชักชวนบุคคลผู้อื่นให้สละสมบัติของตน ให้แก่บุคคลผู้อื่น นี่เป็นมโน–สุจริต ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่พยาบาทด้วย เป็นคนเมตตาแก่ตนและบุคคลผู้อื่นทุกถ้วนหน้า รักใคร่ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข เขาเป็นสุขแล้วยินดีชอบอกชอบใจ แล้วก็ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้ดำเนินเช่นนั้น สรรเสริญพวกดำเนินเช่นนั้น ยินดีพวกดำเนินเช่นนั้น นี้เป็นมโนสุจริต ความเห็นผิดไม่กล่าว ความเห็นผิดทางใจเลิกเสีย ให้ความเห็นถูก เห็นถูกด้วยตัวของตัวแล้ว ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้เห็นถูก ยินดีในการเห็นถูก สรรเสริญในการเห็นถูก สามข้อนี้ ข้อละ ๔ ๆ เป็น ๑๒ นี้เรียกว่า **มโนสุจริต เมื่อบริสุทธิ์ ไม่พิรุธทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจ สามประการนี้แล้ว** เรียกว่า **เป็นหลักประธานของการประพฤติธรรม ที่จะทำให้เป็นมนุษย์ เมื่อบริสุทธิ์ไม่มีพิรุธ แตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์ ได้กลับเป็นมนุษย์อีกทันที** เมื่อประพฤติขึ้นไปกว่านี้ ประพฤติดีขึ้นกว่าบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ ประพฤติดีขึ้นไปกว่านี้ ก็ได้เป็นมนุษย์สูงขึ้นไปกว่านี้ เป็นมนุษย์เกินมนุษย์ขึ้นไป นี้กล่าวเฉพาะ **ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์เป็นของได้ยาก** ดังนี้นะ เมื่อเราปรับกับตัวของเราแล้วละก็ ขาดธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์มากนัก ขาดธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์จะไปเป็นอะไร **เมื่อขาดธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ละก็ แตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์ ต้องไปเกิดเป็นเปรตบ้าง อสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง เกิด**

ในนรก ๔๕๖ ขุมบ้าง ขุมใดขุมหนึ่ง **อบายภูมิทั้งสี่ไม่เคลื่อนหละ** ไม่พ้น พอเคลื่อนจากการเป็นมนุษย์แล้ว ก็เป็นผู้ไปอบายภูมิทั้งสี่ทีเดียว **เพราะเหตุนี้การเกิดเป็นมนุษย์เป็นของได้ยาก** ไม่ใช่เป็นของได้ง่าย เกิดเป็นมนุษย์ ต้องประพฤติถูกธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ จึงได้ง่าย ถ้าเคลื่อนจากธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ก็เป็นมนุษย์ไม่ได้

เหตุนี้เราจะต้องคาดคั้นตัวเองเสียให้ดี ว่าเราได้อัตภาพเป็นมนุษย์ ด้วยความบริสุทธิ์เช่นนั้นแล้วละก็ ต่อแต่นี้ไปเราจะเป็นมนุษย์อีกหรือไม่ เราจะเป็นกับเขาอีก ต้องพินิจพิจารณาเราเกิดมาเป็นมนุษย์ แค่เราเกิดนี้ยังเป็นมนุษย์ชั้นต่ำอยู่ หรือแค่เป็นมนุษย์ชั้นกลาง หรือเป็นมนุษย์ชั้นสูงเราก็รู้ได้ เกิดเป็นมนุษย์ชั้นสูงก็เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้ปกครองประเทศเป็นเศรษฐี พวกโน้นเป็นมนุษย์ชั้นสูง ลดส่วนกว่านั้นลงมา มนุษย์ชั้นกลาง ๆ ลดส่วนจากพวกกษัตริย์ เศรษฐีลงมา เป็นมนุษย์ธรรมดา เขาเรียกว่าเป็นพลเมืองดี เป็นคนมั่งมี คหบดีมีทรัพย์สมบัติ มีบริษัทมีบริวารมาก เป็นคนสุจริตนั้น บริสุทธิ์สนิทดี เป็นมนุษย์ชั้นกลาง เป็นมนุษย์ชั้นต่ำ หาเช้ากินค่ำ หยุดทำงานไม่ได้ ข้าวสารไม่มีกรอกหม้อ พวกไหนหยุดทำงานไม่ได้ พวกไหนไม่มีงานทำ ไม่มีเวลาหยุด พวกนั้นแหละมนุษย์ชั้นต่ำ ไม่มีข้าวสารกรอกหม้อ หยุดทำงานไม่ได้ ข้าวสารไม่มีกรอกหม้อ นั้นเรียกว่ามนุษย์ชั้นต่ำ หรือต่ำลงไปกว่านั้นเป็นคนขอทานนั้นก็ต่ำมาก ชั้นต่ำก็ต้องจัดไปอีกมาก มนุษย์ชั้นต่ำของต่ำ มนุษย์ชั้นต่ำของกลาง มนุษย์ชั้นต่ำของสูง สูงในชั้นต่ำ กลางในชั้นต่ำ ต่ำในชั้นต่ำ แยกออกไป ดังนี้มากมายนัก เราอยากเป็นมนุษย์ชั้นไหน เราต้องแก้ไขตัวของตัวเรา ในเวลาเราจะเป็นมนุษย์อีก บริสุทธิ์ด้วยกายดังกล่าวแล้ว บริสุทธิ์ด้วยวาจาดังกล่าวแล้ว บริสุทธิ์ด้วยใจดังกล่าวแล้ว เราจะต้องมีมารยาทเพิ่มเติมอีก เราต้องการเป็นคนดี เมื่อเวลาให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องใช้มารยาทให้เรียบร้อย เวลาจะให้ทาน ต้องใช้มรรยาทที่นุ่มนวลเป็นที่น่าดูน่าชม ใครเห็นก็นิยม เมื่อเราอยากจะทำเช่นนั้นบ้าง เมื่อมีมรรยาทเช่นนั้นแล้วก็จะเป็นเหตุให้เกิดสกุลสูง มันจะให้เป็นมนุษย์ที่มีมรรยาทดี ต้องแก้ไขตัวของตัว เช่นนี้ส่วนวาจาเล่า จะพูดจาปราศรัยกับบุคคลผู้หนึ่งผู้ใด ผู้เฒ่าผู้แก่ สมณพราหมณาจารย์ ก็พูดแต่ถ้อยคำที่นุ่มนวลชวนสดับ ถ้อยคำที่กักขพะชั่วช้าหยาบคาย อย่าเอาไปใช้ ถ้าใช้เข้าแล้วมันเป็นนิสัยติดไป จะไปเป็นคนป้ำเถื่อนเช่นนั้นบ้าง ให้ใช้วาจาที่นุ่มนวลชวนสดับทีเดียว เวลาให้ทาน จำศีล ภาวนา เมื่อใช้อยู่จนกระทั่งเคยติดกาย ติดวาจา ติดใจ เช่นนั้น แล้วก็จะเป็นคนดีได้ต่อไปในภายหน้า

ส่วนใจเล่า ใจก็ต้องให้นุ่มนวล ให้อ่อนโยน ต้องใช้ใจที่เป็นบุญเป็นกุศล ใจเป็นอกุศลไม่เอาเข้ามาใช้ ใจที่เห็นผิด เข้าใจผิด อย่าเอามาใช้ ใจที่เห็นชอบ เห็นถูก ก็เอาเข้ามาใช้

อย่างชนิดนั้นเกิดไปในภายหน้าเป็นมนุษย์ชั้นสูง หรืออย่างต่ำพลาดพลั้งลงมา ก็ชั้นกลางของสูง พลาดพลั้งลงมาก็ชั้นต่ำของสูง เราจะไม่ตกไปเป็นมนุษย์ชั้นกลาง ชั้นต่ำ ให้แก้ไขตัวดังนี้ ให้มั่นหมายทีเดียว ถ้าได้เช่นนั้นแล้วละก็ จะได้อัตภาพว่า เป็นมนุษย์สมมาตรปรารถนา สมด้วยบาลีว่า **ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตํ ได้เป็นมนุษย์เป็นของได้ยาก** เราก็ได้เป็นมนุษย์สมมาตรปรารถนา

พุทฺธุปฺปาโท จ ทุลฺลโภ ความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า เป็นของได้ยาก บังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้านะ บังเกิดอย่างไร เราฟังกันมานานแล้ว ความบังเกิดขึ้นของมนุษย์เป็นของได้ยาก พุทธประวัติพระสีธาตุราชกุมาร นานกว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้า ได้รับพยากรณ์แล้วนะ สี่อสงไขยแสนกัลป์ ได้รับพยากรณ์เมื่อครั้งพระพุทธทีปังกรได้เสด็จเข้าไปในเมืองอมรวดี ทอดตัวลงในที่เปลือกตม อาราธนาให้พระพุทธทีปังกรให้เดิน เป็นสะพานไปให้ข้ามเหยียบตัว **สุเมธดาบส** ข้ามไปเป็นสะพาน พระสงฆ์แสนรูปก็ข้ามไปเช่นกัน เหยียบตัวของสุเมตตดาบสนั้น พอสุดหมดพระสงฆ์แล้ว มนุษย์หนึ่งแสนเดินเหยียบไปได้ ถ้าว่าบารมีไม่แก่กล้าแล้ว ก็ตายคาเท้าเชียวนะ ไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ มนุษย์แสนหนึ่งนะ เอาไม้ไผ่มาเป็นแพ ๆ นะ วางไว้เกือบแหลกเชียวนะ เหยียบเสียเกือบแหลกเชียว ถึงแสนหนึ่งนะ ไม่ใช่น้อยนะ ที่ทนอยู่ได้ก็เพราะบารมี

สุเมธดาบส แกมีฌานสมาบัติ แกเห็นจะต้องเข้าฌานสมาบัติเวลานั้น ถ้าไม่เข้าฌานสมาบัติ กายแกจะแหลกแน่ แต่ว่าแกอยู่ในเปลือกตม เหยียบลงไปมันก็หยุ่น ๆ มันไม่แข็งแรงนัก อ้ายเปลือกตมมันรองรับอยู่ข้างล่าง เหมือนอยู่บนเบาะบนฟูกก็พอทนได้ พอข้ามไปเสร็จแล้ว พระพุทธทีปังกรก็เสด็จหันพระพักตร์กลับมา พระสงฆ์กลับมาพร้อมกัน มาล้อมอยู่ที่สุเมตตดาบสนั้น ทรงรับสั่งถามพระสงฆ์ทั้งหลาย พระสงฆ์ทั้งหลายรู้จักไหม ดาบสผู้นี้นะคือใคร ไม่มีใครรู้จัก พระองค์ก็ทรงตรัสว่า ดาบสผู้นี้นะ น้องชายเราตถาคตนะ ต่อไปในภายหน้าอีกสี่อสงไขยแสนกัลป์ จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเหมือนอย่างเราเช่นนี้ ทรงรับสั่งเรื่องพุทธมารดา พุทธบิดา พุทธอนุชา พุทธบุตรเสร็จทีเดียว พระสาวกซ้าย ขวาเสร็จ เมื่อได้พุทธพยากรณ์เสร็จแล้วเช่นนั้น ดีอกดีใจ **สุเมธดาบส** เหมือนจะเป็นพระพุทธเจ้าในวันพรุ่งนี้ทีเดียว มันหมายความเป็นพระพุทธเจ้าทีเดียว ก็ตรึกนึกในใจว่า เออ ! นี่เราได้รับพยากรณ์แล้ว จะได้เป็นพระพุทธเจ้าแน่แล้ว แต่เรื่องความเป็นพระพุทธเจ้านะ เริ่มต้นเราจะทำอะไรกันเล่า จึงจะเริ่มต้นความเป็นพระพุทธเจ้า นี่ทำอย่างไรกัน พระองค์ฉลาดปรีชาสามารถรอบรู้ทุกสิ่งทุกประการ ว่าเราเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ไปเกิดมาเกิดอยู่อย่างนี้ อีกสี่อสงไขยแสนกัลป์ ถ้าเราเลินเล่อเผลอตัวเมื่อไรแล้ว ต้องทนยากลำบาก ถ้าเราไม่

เลินเล่อเผลอตัวแล้วละก็ เราจะเป็นคนมั่งมี เราจะทำอย่างไรเล่า นี่เราจะต้องให้ **ทาน** เริ่มต้นต้องให้ทาน ต้องให้ทานกันยกใหญ่ ใครขออะไรเราให้ทั้งนั้น ถ้าไม่ขอเราก็ให้คนจนคนยากเสมอไป เกิดชาติใดภพใดไม่ขาดสายทีเดียว เรื่องให้ทาน ก็มั่นหมายด้วยพระทัยว่าเช่นนั้น พระโพธิสัตว์จึงได้สร้างบารมีให้ทานเป็นเบื้องหน้า เกิดมาเป็นมนุษย์ ให้ทานเป็นเบื้องหน้าทีเดียว ทานนั่นแหละจะเป็นชนกกรรมนำไปเกิดในสกุลที่มั่งมีมาก เพราะผลทานส่งให้ เมื่อให้ทานแล้วสมบูรณ์บริบูรณ์ ผู้ยากขัดสนก็สมบูรณ์ อ้ายความสมบูรณ์ที่ให้แก่เขานะ กลับมาเป็นของตัว มากน้อยเท่าใด กลับมาเป็นของตัวทั้งหมด ปรากฏว่าพระองค์ให้ถึง **ปัญจมหาบริจาค** ให้ทานวัตถุนอกกาย เงิน ทอง ข้าวของ ตึก ร้าน บ้าน เรือน เรือก สวน ไร่ นา เรือแพ นาวา สมบัติ พัสถาน ทรัพย์ศฤงคาร บริวารให้หมด **การให้เช่นนี้** เป็น **ทานบารมี** เท่านั้น ยังไม่เป็นทานอุปบารมี

ให้เนื้อ และ **เลือดของตัวเองเป็นทานได้** นี้เป็น **ทานอุปบารมี ให้ชีวิตเป็นทาน** ได้ นี้เป็น **ทานปรมัตถบารมี**

เมื่อให้ทานสามประการเช่นนี้แล้ว ยังไม่พอ ในชาติเป็นพระเวสสันดรหรือชาติใด ๆ ก็ตามที่ให้ทาน **ให้ลูกเป็นทาน ให้เมียเป็นทาน** เมื่อชูชกไปขอกัณหา ชาลี ที่เขาวงกต พระราชทานกัณหา ชาลี ทั้งสองให้ชูชก นั้นเรียกว่า **ปุตตบริจาค** เป็นทานข้อคำรบสี่ พระอินทร์เห็นว่าไม่ได้การ สีธาตุกุมารนี้ใจกล้าหาญนัก เรื่องศรัทธาบารมีมีเต็มอยู่แล้ว ถ้ามีผู้หนึ่งผู้ใดมาขอมัทรี จะให้เสียอีก ถ้าให้เสียอีก เธอก็จะลำบาก หาลูกไม้บริโภคเอง ถ้าหากว่ามัทรีอยู่ ก็จะได้หาผลหมากรากไม้มาให้ทรงเสวย พระอินทร์ก็แปลงเป็นอินทร-พราหมณ์ลงมา ขอมัทรีเสียทีเดียว ขอก็ทรงพระราชทานพระมัทรีให้ แต่ว่าอินทรพราหมณ์ฉลาด ข้าพระพุทธเจ้าได้ขอพระมัทรี พระองค์ได้ทรงพระราชทานแก่ข้าพระพุทธเจ้า เป็นสิทธิ์ของหม่อมฉันแล้ว ต่อแต่นี้ไป ผู้หนึ่งผู้ใดมาขอให้ไม่ได้ แต่ว่าหม่อมฉันจะขอฝากพระองค์ไว้ กว่าเมื่อใดต้องการจึงจะมาเอา ถ้ายังไม่ต้องการ จะให้ใครผู้หนึ่งผู้ใดเป็นไม่ได้ เป็นของหม่อมฉันแล้ว แกคาดคั้นไว้เสียเช่นนี้ ใครมาขออีกเท่าไรก็ไม่ได้แล้ว เพราะแกให้อินทรพราหมณ์ไปเสียแล้ว นี่พระอินทร์มาสงเคราะห์พระเวสสันดร ให้พระมัทรีอยู่พิทักษ์รักษา จะได้ไม่ลำบาก ด้วยพระกระยาหารแต่อย่างหนึ่งอย่างใด นี้ได้ชื่อว่าให้ภรรยาเป็นทานอีกแล้ว จิตบริจาคอันหนึ่งเป็นห้า เรียกว่าปัญจมหาบริจาค ให้ทานจริง ๆ เช่นนี้นะ ไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ

ถ้าให้ทาน ให้ได้ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ของชอบใจไม่ให้เก็บเสีย ซ่อนเสีย ของไม่ดีที่ไม่เสมอใจให้เสีย ให้อย่างนี้มันเลือกให้ **ให้ของไม่ดีเป็นทาน เป็นทาสทาน จัดว่ายังเข้าไม่ถึง**

สหายทาน เป็นทาสทานแท้ ๆ **เพราะเลือกให้** หากว่ามีมะม่วงสักสามใบตั้งขึ้นก็จะให้ใบเล็กเท่านั้นแหละ เอามะม่วงสามใบเท่า ๆ กัน ก็จะให้ใบที่ไม่ชอบใจนั่นแหละ เอามะม่วงสามใบเสมอกัน ก็จะเลือกเอาอีกแหละ ลูกที่ไม่ชอบจึงให้ ลูกที่ชอบไม่ให้ หรือมันใกล้จะสุกแล้วไม่ให้ ให้ที่อ่อน ๆ ไปอย่างนี้ อย่างนี้เป็นทาสทาน ไม่ใช่สหายทาน

ถ้าให้สหายทานจริงแล้ว ก็ตัวบริโภคใช้สอยอย่างไร ให้อย่างนั้น เป็นสหายทาน **ถ้าว่าสามีทานละก็ เลือกหัวกระเด็นให้** เลือกให้ของที่ไม่ดีกว่านั้นต่อไป ถ้าเลือกหัวกระเด็นให้เช่นนี้ละก็ เป็นสามีทาน ลักษณะโพธิสัตว์เจ้าให้ทานนะ ให้สามีทานนะ ให้สหายทาน สามีทานทีเดียว ทาสทานไม่ให้ นี้เราสามัญสัตว์ ชอบให้แต่ของที่ไม่ประณีต ไม่เป็นที่ของที่ชอบเนื้อเจริญใจละก็ให้ มันก็เป็นทาสทานไป เสมอที่ตนใช้สอยมัน ก็เป็นสหายทานไป ยิ่งกว่าตนใช้สอย มันก็เป็นสามีทานไป แต่ว่าพวกเราที่บัดนี้ เป็นสามีทานอยู่ก็มี เช่นเลี้ยงพระสงฆ์องค์เจ้า ตบแต่งสูปพยัญชนะเกินกว่าเราบริโภคทุกวัน ๆ ที่เกินใช้สอย เช่นนี้เป็นสามีทาน ประณีตบรรจงแล้วจึงให้ อย่างนี้เรียกว่าเป็น สามีทาน

ทานนี่แหละเป็นข้อสำคัญนัก พระโพธิสัตว์จะได้เสด็จเป็นพระพุทธเจ้า ก็อาศัยทานนี้แหละ ไม่ทานละก็เป็นไม่สำเร็จทีเดียว เพราะฉะนั้น บัดนี้วัดปากน้ำ ที่มีภิกษุสามเณรมารวมอยู่มาก ก็เพราะอาศัยเจ้าอาวาสบริจาคทาน บริจาคมานาน ๓๗ ปี บริจาคมา บริจาคเรื่อยไม่ได้ครั่นคร้ามนะ ถ้าว่าใครไม่มาบริจาค ก็บอกผู้หนึ่งผู้ใดมาบริจาคด้วยละ ก็ทำไป ถ้าว่าไม่พอละก็ เท่าใดก็ให้ทีเดียว เป็นหนี้เป็นสินยอมทีเดียว เขาจะบริจาคทานทำบารมีไปในอนาคตกาลข้างหน้ากันอย่างนั้น เรียกว่า **ความเป็นพุทธเจ้า** นะ **ไม่ใช่เป็นของได้ง่ายของได้ยาก**

เมื่อพระสีธาตุราชกุมารเป็นพุทธเจ้าได้ ก็เพราะอาศัยเบื้องต้นให้ทานทีเดียว ทั้งเป็นสุเมธดาบส ท่านกำหนดจะเป็นพระพุทธเจ้า **นึกอยู่แต่ในใจ ๗ อสงไขย แต่ออกวาจาว่าข้าพเจ้าปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้า ปรารถนาอย่างนี้แล้วก็อีก ๙ อสงไขย ได้รับพยากรณ์แล้วเมื่อครั้งเป็นสุเมธดาบส เมื่อพระพุทธีปังกรได้ทรงพยากรณ์ไว้เช่นนั้นแล้ว ต่อไปอีก ๔ อสงไขยแสนกัลป์ รวมทั้งหมด สร้างบารมีทั้งหมด ๒๐ อสงไขย หนึ่งแสนกัลป์** ที่พระสีธาตุราชกุมารได้ทำสูงขึ้นไปกว่านี้ ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า พิสดารออกไปแล้วก็ ๘ อสงไขยแสนกัลป์ นี้หลักการอย่างนี้ เรียกว่า ๑๖ อสงไขยแสนกัลป์นะ ต้องแยกพิสดารออกไปอีก ตามจำนวนอีกเท่าหนึ่ง เรียกว่าปรารถนาบารมีท่านสูง สามพวกนี้แหละที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า แต่อย่างย่อลงไปก็ ๔ อสงไขยแสน-กัลป์ ๘ อสงไขยแสนกัลป์ ๑๖ อสงไขยแสนกัลป์ สามจำนวนนี้ แต่ว่าสร้างบารมีกว่าจะเป็น

พระพุทธเจ้านะ ไม่ใช่เป็นของง่าย

ทานบารมี ทานอุปบารมี ทานปรมัตถบารมีเป็นทั้งนั้น ศีลบารมี ศีลอุปบารมี ศีลปรมัตถบารมีเป็นทั้งนั้น เนกขัมมบารมี เนกขัมมอุปบารมี เนกขัมมปรมัตถบารมี ปัญญา-บารมี ปัญญาอุปบารมี ปัญญาปรมัตถบารมี วิริยะบารมี วิริยะอุปบารมี วิริยะปรมัตถบารมี ขันติบารมี ขันติอุปบารมี ขันติปรมัตถบารมี สัจจบารมี สัจจอุปบารมี สัจจปรมัตถบารมี อธิษฐานความตั้งใจมั่น อธิษฐานบารมี อธิษฐานอุปบารมี อธิษฐานปรมัตถบารมี เมตตา-บารมี เมตตาอุปบารมี เมตตาปรมัตถบารมี อุเบกขาบารมี อุเบกขาอุปบารมี อุเบกขา-ปรมัตถบารมี เต็มสามสิบทัศ

แต่ว่าบารมีหนึ่ง ๆ กว่าจะได้เป็นบารมีนะ ไม่ใช่เป็นของง่าย ทานบารมีเต็มดวงนะ ดวงบุญที่เกิดจากการบำเพ็ญทาน ได้เป็นดวงบุญ ดวงบุญใหญ่โตเล็กเท่าไหร่ไม่ว่า สร้างไปเถอะ ทำไปเถอะ แล้วเอาดวงบุญนั้นมากลั่นเป็นบารมี ดวงบุญมากลั่นเป็นบารมีนะ **บุญมีคืบหนึ่ง** เต็มเปี่ยมเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ทีเดียว **เอามากลั่นเป็นบารมีได้นิ้วเดียว** เท่านั้นเอง กลมรอบตัวเท่านั้นแหละ กลั่นไปอย่างนี้แหละทุกบารมี ไปจนกว่าบารมีนั้นจะเต็มส่วน แล้วก็บารมีที่จะเป็นอุปบารมี เอา **บารมี** นั้นแหละ **คืบหนึ่งเต็มส่วนเอามากลั่นเป็นอุปบารมีได้นิ้วเดียว** แล้วเอา **อุปบารมี** นั้นแหละ **คืบหนึ่ง** กลมรอบตัว **เอามากลั่นเป็นปรมัตถบารมีได้นิ้วเดียว**

บารมี ก็ดี **อุปบารมี** ก็ดี **ปรมัตถบารมี** ก็ดี **วัดผ่าเส้นศูนย์กลางกลมรอบตัวทุกบารมีไป มีทั้ง ๓๐ ทัศ จึงจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า** ยากนักเรื่องนี้ยากนัก พระองค์จึงได้ทรงโปรดออกพระโอษฐ์ว่า **พุทฺธุปาโท จ ทุลฺลโภ ความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นของได้ยากดั่งนี้**

ทุลฺลภา จ ขณสมฺปตฺติ ที่จะถึงด้วยทานสมัย เป็นของได้ยากอีกประการหนึ่ง ที่ ๓ ถึงพร้อมด้วยทานด้วยสมัยเป็นอย่างใด พระพุทธเจ้ามาอุบัติตรัสขึ้นในโลกนี้ พูดถึงทานสมัยนี้ เราไปเกิดเสียบ้านนอกเมืองดอนรอนแขมแรมไพร สิบวันพันปี ไม่พบภิกษุสามเณรผ่านไปทางนั้นสักหนหนึ่ง นี่เป็นอขณะสมัยเสียข้อหนึ่งแล้ว พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดในโลก โน้นไปเกิดเป็นสัตว์นรกเสีย ก็เป็นอขณะสมัยเสีย ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานเสีย พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดขึ้นในโลก ก็เป็นอขณะสมัยเสีย ไปเกิดเป็นเปรต อสุรกายเสีย ก็เป็นอขณะสมัยอีกเหมือนกัน พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดขึ้นในโลก ก็ไปเกิดเป็นอรูปสัตว์ ชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น หรืออสัญญีสัตว์โน้น พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดขึ้นในโลก เกิดมาเป็นมนุษย์โลกได้เสียกำเนิด นี้ก็เป็นอขณะสมัย พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดในโลก เขาเรียกว่าเป็น

บ้าเสีย เอาเรื่องไม่ได้ นี้ก็เป็นอขณะสมัย พระพุทธเจ้ามาอุบัติในโลก เป็นคนดีบริสุทธิ์ ตัวกลับเฉลียวฉลาด พูดจาปราศรัยไม่ได้กลัวใคร ไม่ได้ครั่นคร้ามผู้หนึ่งผู้ใด พระพุทธเจ้าก็ไม่กลัวเสียอีก กลับดูถูกดูหมิ่นพระพุทธเจ้าไปเสียอีก หาว่าตัวฉลาดกว่าพระพุทธเจ้าเข้าไปเสียอีก พูดจาปราศรัยไม่มีใครเทียมทันทั้งนั้น ผู้คนชนิดนี้เขาเรียกว่า **เอฬมตฺตโก** บ้าน้ำลาย เอาจริงไม่ได้ ดูถูกดูหมิ่นคละไปเสียอีก เป็นเอฬมตฺตโก เป็นอขณะสมัย เหมือนกับไม่พบพุทธศาสนา ไม่พบพระพุทธเจ้าทีเดียวนั้นแหละ แบบเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เป็นมิจฉา-ทิฏฐิเสีย ก็ใช้ไม่ได้ ก็เป็นอขณะสมัยเสียอีกเหมือนกัน ไม่เอาจริง พวกนี้เหลวไหลทั้งนั้น อขณะสมัย พระพุทธเจ้ามาอุบัติตรัสขึ้นในโลก ตัวเองเป็นคนสมบูรณ์บริบูรณ์อยู่ เลื่อมใสเหมือนภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ในบัดนี้ก็เหมือนกันละนะ ต่างพวกเป็นคนบ้าน้ำลายเหมือนกัน เอฬมตฺตโก ดีแต่พูดไม่จริงซักอย่างหนึ่ง ไอ้ชนิดนี้เขาเรียกว่าบ้าน้ำลาย เป็นอขณะสมัย มาพบพุทธศาสนาไม่ได้อะไร เสียเวลาเปล่า ให้เป็นโทษเสียอีก

ทว่าเลื่อมใสในศาสนาในพระศาสดาจริง ๆ เหมือนกับ **ท่านทั้งหลายที่ได้บริจาคทาน ได้ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ปรากฏอยู่เช่นนี้ ก็ได้ชื่อว่าถึงพร้อมด้วยขณะ ด้วยสมัย ไม่เสียทีที่เป็นมนุษย์ เกิดมาพบพุทธศาสนา** ได้บริจาคทานในพุทธศาสนา ได้มารักษาศีลในพุทธศาสนาโดยน้ำใสใจจริง ได้เจริญภาวนาในพระพุทธศาสนา ทำไมว่ามีเจริญภาวนามี **ธรรมกาย** ขึ้นเรียกว่าเข้าถึงรัตนตรัย เข้าถึงแก่นพุทธศาสนาทีเดียว มีธรรมกายขึ้น เหมือนวัดปากน้ำได้มีตั้ง ๑๕๐ กว่าคน มีธรรมกายทั้งหญิงทั้งชาย ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา มีธรรมกาย ๑๕๐ กว่าคน ไปนรก ไปสวรรค์ ไปนิพพาน ได้อย่างนี้ **ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ** ถึงพร้อมด้วยขณะ ด้วยสมัยแท้ ๆ ทีเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วละก็ นี่แหละที่พระองค์ทรงรับสั่งว่า **ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ พร้อมด้วยขณะด้วยสมัยเป็นของได้ยาก** เป็นประการที่ ๓

สทฺธมฺโม ปรมทุลฺโภ สัทธรรม เป็นของได้ยากยิ่ง สัทธรรม เป็นของได้ยากอย่างยิ่งนะเป็นไฉน สัทธรรม คือธรรม เครื่องสงบระงับ แยกบทออกไปว่า **สนฺโต ธมฺโม ธมฺโม** อันว่าธรรม **สนฺโต** ของบุคคลผู้สงบระงับ **สนฺโต ธมฺโม** อันว่าธรรมของผู้สงบระงับ ธรรมอันสงบระงับนั่นคือธรรมอะไร อยู่ที่ไหน กุศลธรรมสงบระงับเสียซึ่งอกุศลธรรม หรือสงบระงับเสียซึ่งบาปชั่ว นี้สงบระงับเสียซึ่งชั่ว สุจริตสงบระงับเสียซึ่งทุจริต นี้ก็เป็นสัจธรรมส่วนหนึ่ง ภายนอกศีล ๕ เป็นสัทธรรมของทุกศีล ทั้งศีล ๕ ศีล ๘ เป็นสัทธรรมของทุกศีล ทั้งศีล ๘ ศีล ๑๐ เป็นสัทธรรมของทุกศีล ทั้งศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ เป็นสัทธรรมของทุกศีล ทั้ง ๒๒๗ ข้อนั้น นี่เป็นสัทธรรมโดยย่อ ที่เรียกว่าเป็นสัทธรรมจริงแท้แน่นอนนั่นเป็นไฉน

สัทธรรม แปลว่า **ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ทำให้สัทธรรมของพวกนรก สัตว์

เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ท่วมทับธรรมให้เป็นสัตว์นรก เป็นสัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย หายไป แทรกซอนเข้ามาไม่ได้ อยู่ด้วยความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ นี่เป็นสัทธรรมของมนุษย์

ถ้าเป็นดวงใสบริสุทธิ์ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ตั้งอยู่ที่ศูนย์กลางกายมนุษย์ ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย ด้ายกลุ่มขึงเส้นตึง ตรงกลางมาจดกันนั่นกลางกั๊ก ๆ นั่น ถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงธรรมดวงนั้นแหละ ได้ชื่อว่าเป็นสัทธรรมแท้ ๆ เรียกว่า **สัทธรรมของมนุษย์ ธรรมเครื่องสงบ** ธรรมที่ทำให้เป็นอมนุษย์ไม่มีต่อไป เป็นมนุษย์ก็เกิดปรากฏขึ้นนั่นชั้นหนึ่ง

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ที่นอนฝันออกไป สองเท่าฟองไข่แดงของไก่ ธรรมดวงนั้นเป็นสัทธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์สูงขึ้นไป

ไปถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด สี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพรหม ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ๖ เท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ๗ เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมหยาบ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็น **ธรรมกาย** วัดหน้าตักเท่าหน้าตักธรรมกาย ใหญ่เท่าใด แต่ว่าหย่อนกว่า ๕ วา สูง ๕ วา นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลางกลมรอบตัว นี่เป็นสัทธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมกาย เป็นลำดับขึ้นไป

เข้าถึงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดา นั่นเป็นพระสัทธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด ๕ วา กลมรอบตัว

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียด นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่

ทำให้เป็นกายพระโสดา

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกิทาคา เป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียด นั้นหนักจุขึ้นไป ๑๐ วา กลมรอบตัว

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกิทาคาละเอียด ๑๐ วา นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกิทาคาหยาบ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคา วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว นั่นเป็นสัทธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกิทาคาละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด ๑๕ วา กลมรอบตัว เป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาหยาบ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัตละเอียด เป็นสัทธรรมด้วย ต่อเป็นลำดับขึ้นไปทีเดียว

นี่สัทธรรมเป็นของได้ยากอย่างนี้ นี่นะไม่ใช่เป็นของได้ง่าย พอดีพอร้าย วัดปากน้ำได้ค้นพบตลอดมาหลายแล้ว หลักฐานก็ชี้ได้แน่นอนแล้ว ได้ยากนัก พระสัทธรรมนี่เป็นของได้ยากยิ่ง

พระฝรั่งวิลเลียม เป็นศาสตราจารย์ในลอนดอน เป็นผู้ได้มาบวชในโบสถ์วัดปากน้ำนี้ ผู้เทศน์นี้เป็นอุปัชฌาย์ ได้สั่งสอนให้พระวิลเลียมซึ่งเป็นฝรั่งนั้นได้บรรลุธรรมจริงอย่างนี้ ที่เห็นจริงอย่างนี้นี่แหละ จะเอาไปประกาศในลอนดอน ประเทศอังกฤษ จะไปวันที่ ๘ นี้ นี่วันนี้วันที่ ๗ แล้ว บุ๊คเรือบินไว้เสร็จแล้ว แต่ว่าค่าโดยสารที่จะไปนั้นนะ และเครื่องใช้ไม้สอยด้วย ผู้เทศน์นี้ได้บริจาคไว้แล้วสามหมื่นบาท ผู้ใดจะทำบุญค่ารถค่าเรือของพระฝรั่งบ้าง จะได้เป็นนิสัยปัจจัยไป ท่านจะได้ไปประกาศศาสนา จะได้เป็นเนื้อนาบุญอันสำคัญ ต้องการจะบริจาคละก็ ให้ไปมอบกับนายประยูร ที่กุฏินั่นได้ สำหรับเป็นไวยาวัจกร งบประมาณในแง่เรื่องนี้ สำหรับงบประมาณในเรื่องส่งพระฝรั่งไปประกาศศาสนาในประเทศฝรั่งโน้น ไปไม่ใช่ไปเลย ไปถ้าถึงปีหรือสมควรแก่เวลาเท่านั้น แล้วก็จะกลับมาอีก นำเอาฝรั่งมาบวชอีก **จะตั้งศาสนาในลอนดอนให้ได้ ให้เป็นวัดไทยจริง ๆ กัน** นี่เป็นข้อสำคัญอย่างนี้นะ **เรื่องวิชชาธรรมกายวัดปากน้ำนะ จะเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ไพศาลในยุโรปทีเดียว** ให้อุตส่าห์ตั้งใจบุญกุศลยิ่งใหญ่นะ ข้อนี้นะ นี้ก็ของหาได้ยากเหมือนกัน ในประเทศไทยหาได้เหมือนกัน ธรรม–กายอย่างวัดปากน้ำ ธรรมสี่ประการนี้ก็หาได้ยากเหมือนกัน เราได้ฟังสมเจตนา เรื่องการกุศล

นี้ก็หาได้ยากเหมือนกัน เราก็ได้ฟังสมเจตนาด้วยเหมือนกัน

ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมคยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **วรญฺญํ สรณํ นตฺถิ** สิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งอันประเสริฐของเราทั้งหลาย **สรณํ เม รตนตยํ** พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราท่านทั้งหลาย **เอเตน สจฺจวชฺชเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตภาพชี้แจงแสดงมาก็พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถา โดยอรรถ–นิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๕๑. ภัตตานุโมทนากถา

๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ
อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา
เอวํ วิเสสโต ญตฺวา อปฺปมาทมฺหิ ปณฺฑิตาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เป็น**ภัตตานุโมทนากถา** เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นผู้มีสมานฉันท์พร้อมใจซึ่งกันและกัน มีพระภิกษุซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดจันทร์ปะขาว และท่านอาจารย์ที่ไปสอนภาวนาอยู่ สนับสนุนกับท่านเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดจันทร์ปะขาวและภิกษุอื่นอีก ที่เป็นอยู่วัดเดียวกัน พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกาเป็นอันมากมาบริจาคทาน ณ อารามวัดปากน้ำนี้ ถวายเป็นผ้าป่า มีผ้าไตรจีวร เป็นเครื่องหมายเรียกว่าผ้าป่า มีกิ่งไม้เอาแขวนมาคล้องไว้ และอาราธนาเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรีนี้ ให้เป็นผู้ชัก มาทอดในวัดปากน้ำ เจ้าอาวาสนี้ก็เป็นประมุขของสงฆ์ในวัดปากน้ำนี้ ถ้าเจ้าอาวาสชักถูกพระสงฆ์ทั่วหมดแล้ว เจ้าอาวาสก็แจกพระภิกษุสามเณร องค์หนึ่งจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใด เจ้าอาวาสให้ทั้งสิ้น วัดปากน้ำนะ ค่าไฟฟ้าเดือน ๆ หนึ่งเขาบอกว่า ๒,๐๐๐ กว่าบาทแล้ว ถึงกระนั้นเจ้าอาวาสก็สนับสนุนทุกเดือนไป พระภิกษุสามเณรไม่ต้องออก แจกให้ไฟแจกให้ ไตรจีวรขาดตกบกพร่องแจกให้ทั้งนั้น ทอดกับเจ้าอาวาสถูกทั้งวัด และตั้งแต่บวชมาปฏิญาณขาดในใจ ไตรจีวรไม่มีขาย มีแต่ให้เรื่อยไป ใครจะมาซื้อเป็นไม่ได้หละ ขอให้ซื้อไม่ได้แจกพระแจกเณรหมด ถ้าคิดว่าผ้าเขาทูนหัวแล้วก็ให้เขาประสงค์บุญกุศลในพระพุทธศาสนาผู้รับก็มีศรัทธาก็ต้องการ ผ้านะเป็นวัตถุธรรมดา เมื่อย้อมเข้าแล้วเขาเรียกว่าผ้าย้อมฝาดเจ้าของมีจิตสามารถเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา น้อมมาถวายพระสงฆ์ **กากที่เจ้าของให้นะเป็นกาก เจ้าของนั้นได้เนื้อไปเสียแล้ว บุญกุศลติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์ ดวงโตเท่าไหนแล้วแต่ศรัทธาของตน นั้นเจ้าของกลั่นเอาเนื้อเสียแล้ว เอาเปลือกให้แก่ภิกษุ **ถ้าภิกษุโง่ ไม่ฉลาดทันเจ้าของ ก็ไปเก็บเอาใส่ตู้ห้องไว้ แมลงสาบหนูกัดเสียหายไป** ถ้าไม่ฉลาดพอ **ถ้าฉลาดพอ เมื่อเจ้าของเขาสละเช่นนั้นแล้ว** เมื่อเก็บ **ก็เอาไว้แจกพระภิกษุสามเณร อัดเอาบุญเสียเหมือนกัน** กากนั้นให้ไป ถวายไป แต่บุญเอาเสียอีกชั้น

นี้ก็หาได้ยากเหมือนกัน เราก็ได้ฟังสมเจตนาด้วยเหมือนกัน

ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมคยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **วรญฺญํ สรณํ นตฺถิ** สิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งอันประเสริฐของเราทั้งหลาย **สรณํ เม รตนตยํ** พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราท่านทั้งหลาย **เอเตน สจฺจวชฺชเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตภาพชี้แจงแสดงมาก็พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถา โดยอรรถ–นิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๕๑. ภัตตานุโมทนากถา

๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ
อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา
เอวํ วิเสสโต ญตฺวา อปฺปมาทมฺหิ ปณฺฑิตาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เป็น**ภัตตานุโมทนากถา** เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นผู้มีสมานฉันท์พร้อมใจซึ่งกันและกัน มีพระภิกษุซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดจันทร์ปะขาว และท่านอาจารย์ที่ไปสอนภาวนาอยู่ สนับสนุนกับท่านเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดจันทร์ปะขาวและภิกษุอื่นอีก ที่เป็นอยู่วัดเดียวกัน พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกาเป็นอันมากมาบริจาคทาน ณ อารามวัดปากน้ำนี้ ถวายเป็นผ้าป่า มีผ้าไตรจีวร เป็นเครื่องหมายเรียกว่าผ้าป่า มีกิ่งไม้เอาแขวนมาคล้องไว้ และอาราธนาเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรีนี้ ให้เป็นผู้ชัก มาทอดในวัดปากน้ำ เจ้าอาวาสนี้ก็เป็นประมุขของสงฆ์ในวัดปากน้ำนี้ ถ้าเจ้าอาวาสชักถูกพระสงฆ์ทั่วหมดแล้ว เจ้าอาวาสก็แจกพระภิกษุสามเณร องค์หนึ่งจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใด เจ้าอาวาสให้ทั้งสิ้น วัดปากน้ำนะ ค่าไฟฟ้าเดือน ๆ หนึ่งเขาบอกว่า ๒,๐๐๐ กว่าบาทแล้ว ถึงกระนั้นเจ้าอาวาสก็สนับสนุนทุกเดือนไป พระภิกษุสามเณรไม่ต้องออก แจกให้ไฟแจกให้ ไตรจีวรขาดตกบกพร่องแจกให้ทั้งนั้น ทอดกับเจ้าอาวาสถูกทั้งวัด และตั้งแต่บวชมาปฏิญาณขาดในใจ ไตรจีวรไม่มีขาย มีแต่ให้เรื่อยไป ใครจะมาซื้อเป็นไม่ได้หละ ขอให้ซื้อไม่ได้แจกพระแจกเณรหมด ถ้าคิดว่าผ้าเขาทูนหัวแล้วก็ให้เขาประสงค์บุญกุศลในพระพุทธศาสนาผู้รับก็มีศรัทธาก็ต้องการ ผ้านะเป็นวัตถุธรรมดา เมื่อย้อมเข้าแล้วเขาเรียกว่าผ้าย้อมฝาดเจ้าของมีจิตสามารถเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา น้อมมาถวายพระสงฆ์ **กากที่เจ้าของให้นะเป็นกาก เจ้าของนั้นได้เนื้อไปเสียแล้ว บุญกุศลติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์ ดวงโตเท่าไหนแล้วแต่ศรัทธาของตน นั้นเจ้าของกลั่นเอาเนื้อเสียแล้ว เอาเปลือกให้แก่ภิกษุ **ถ้าภิกษุโง่ ไม่ฉลาดทันเจ้าของ ก็ไปเก็บเอาใส่ตู้ห้องไว้ แมลงสาบหนูกัดเสียหายไป** ถ้าไม่ฉลาดพอ **ถ้าฉลาดพอ เมื่อเจ้าของเขาสละเช่นนั้นแล้ว** เมื่อเก็บ **ก็เอาไว้แจกพระภิกษุสามเณร อัดเอาบุญเสียเหมือนกัน** กากนั้นให้ไป ถวายไป แต่บุญเอาเสียอีกชั้น

หนึ่ง **นี่เรียกว่าฉลาด ได้สองชั้นสามชั้นนั่นแน่ ต้องการเอาไว้ ผ้านุ่งพอห่มพอสมควรเท่านั้นแหละ** ถ้าผู้ฉลาดรับแล้วก็เท่าไรให้หมด ท่านผู้นี้ปรากฏว่าจะเป็นอายุพระศาสนาสืบต่อไป **ถ้าสมภารประพฤติได้ดังนี้ อยู่วัดไหน วัดนั้นก็เจริญหละ ภิกษุสามเณรอุ่นหนาฝาคั่ง เหมือนกับพ่อกับแม่ มีอะไรแจกให้ทั้งนั้น วัดปากน้ำอย่างนั้น ผู้ที่ปกครองเป็นเจ้าอาวาสอยู่นะ ได้อะไรมาก็ตามเถิด คิดว่าพระภิกษุสามเณรที่มาอยู่ด้วย เหมือนกับลูกกับเต้า ไม่ห่วงไม่เสียดายกัน ติดขัดอะไรมา แจกให้ทั้งนั้นไม่ขัด**

เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุสามเณรก็เป็นสุขสบาย อุ่นหนาฝาคั่ง เหมือนอยู่กับแม่พ่อ ลูกเขาเขารักเหมือนแก้วตา ถ้าแต่ว่าเขารู้ว่าภิกษุผู้ปกครองเอาใจใส่เหมือนเช่นนั้นละก็ เขาก็เคารพนับถือ เขาก็เห็นว่าลูกเขาอยู่อุ่นหนาฝาคั่งเช่นนั้นดีแล้ว เขายิ่งเลื่อมใสศรัทธา เขาไม่ตระหนี่ถี่เหนียวอะไรหรอก **เขากลัวอยู่อย่างเดียวเท่านั้นแหละในพระพุทธศาสนา เมื่อทำแล้วเก็บเอาไปไถลเสียทางอื่น เท่านั้นแหละ เขากลัวนัก** เขาจึงไม่ไว้ใจสมภารหนุ่ม ๆ แต่ว่าวัดปากน้ำนะสมภารแก่แล้ว อายุ ๗๑ แล้วนะ แต่ว่าไม่ใช่วางก้าม อายุ ๗๑ นี่ ตั้งแต่บวชพรรษา ๒ แน่ะ ทอดธุระมานะ ทอดธุระมาตั้งแต่พรรษา ๒ ต้องการบุญกุศลเท่านั้นแหละ อยู่ที่ไหนก็ให้ทาน บริจาคทานไป ไม่ทำอะไร ก็สอนหนังสือหนังหาไป สงเคราะห์อนุเคราะห์กุลบุตรไปอย่างนี้แหละ มาอยู่วัดปากน้ำนี่ ไม่ใช่พอดีพอร้าย พอมาอยู่วัดปากน้ำเท่านั้นแหละ เขาไม่ยอมกันทั้งบ้านทั้งเมือง พระในวัดก็ไม่ยอมทั้งนั้น ผู้มาอยู่ ผู้เทศน์นี้แหละ **พุทโธ่เอ๊ย ที่พึ่งของตัวไม่รู้จัก จะไปกีดกันผู้เป็นที่พึ่งของตัวให้ไปเสียแล้ว จะไปพึ่งอะไร** นี่เราจะทำอย่างไร **นี่ข้าไม่สู้ แล้วข้าก็ไม่หนี ทำดีอันหนึ่งอันใด มีเท่าไรทำจนสุดความสามารถของตัว จะรุกรานสักเท่าไรก็ไม่สู้ แต่ไม่หนี** ทำอะไรทำจนสุดความสามารถของตัว จนกระทั่งถึงบัดนี้ ท่านทั้งหลายเห็นแล้วว่านี่แน่ ผู้ไม่สู้ไม่หนีเป็นอย่างนี้แหละ เป็นประโยชน์ ไม่ใช่แต่มนุษย์ในประเทศเท่านั้น ฝรั่งมังค่ายังเข้ามาเป็นที่พึ่ง มาพึ่งพาอาศัย มาเล่าเรียนศึกษาแล้วเอาไปประกาศ เวลานี้กำลังไปประกาศอยู่ที่ลอนดอน ที่เรียกว่าประเทศอังกฤษนะ เวลานี้กำลังไปประกาศอยู่ **นี้มานำเอาธรรมวัดปากน้ำไปประกาศ** เหมือนอาจารย์ที่ไปสอนอยู่วัดจันทร์ปะขาวนั่นแหละ ไปประกาศธรรมอย่างนั้นแหละ **เวลานี้ไปประกาศอยู่ประเทศอังกฤษโน่น ต่อแต่นี้ไม่ช้าเท่าใด จะส่งไปญี่ปุ่นอีกองค์หนึ่ง มีวิชชาแบบเดียวกัน** จะส่งไปญี่ปุ่นอีกองค์หนึ่ง **ให้ประกาศพุทธศาสนาแบบเดียวกัน** ในประเทศไทยนี่มากองค์ **บ้านของใครจะประกาศอย่างไร ให้ประกาศออกไป อย่านิ่งเสีย อุตส่าห์เอาใจใส่พระพุทธศาสนา เมื่ออยู่วัดไหนจะได้รุ่งโรจน์โชตนาการ พวกชาวบ้านร้านตลาดทั้งหลาย อุบาสกอุบาสิกาจะได้รู้จักพุทธศาสนาจริง**

วันนี้จะแสดงพระพุทธศาสนาจริง ๆ ให้ฟังเสียก่อน เพราะว่าเราเป็นคนครองเรือน เป็นอุบาสกก็ดี เป็นอุบาสิกาก็ดี มีกิจการมากด้วยสวนด้วยนา ด้วยสวนบ้าง ด้วยนาบ้าง ด้วยค้าขายบ้าง ให้รู้ว่าความจริงของพุทธศาสนานะคืออะไร พระองค์ทรงรับสั่งด้วยพระองค์เองว่า**อุกาส โย ปน ภิกฺขุ ธมฺนานุธมฺมปฏิปนฺโน วิหรติ สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี โล ตถาคตํ สกฺกโรติ ครุกโรติ มาเนติ ปูเชติ ปรมาย ปูชาย ปฏิปตฺติปูชาย** นี่พระองค์ทรงรับสั่งด้วยโอษฐ์ของพระองค์เอง **อุกาส โย ปน ภิกฺขุ** ขอโอกาส **ภิกษุรูปใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอยู่ ปฏิบัติชอบยิ่ง ประพฤติตามธรรมเป็นปกติ อันว่าภิกษุรูปนั้น ชื่อว่าสักการะ ได้ชื่อว่า เคารพ ได้ชื่อว่านับถือ ได้ชื่อว่าบูชาซึ่งเราผู้ตถาคตด้วยปฏิบัติบูชาเป็นอย่างยิ่ง** ความจริงท่านวางตำราไว้อย่างนี้ เรียกว่ามีมาในโอวาทปาฏิโมกข์ ย่นสกลพุทธ–ศาสนาวางเป็นตำราไว้

ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นฆราวาสเขาเรียกว่า **ฆราวาสธรรม** ปฏิบัติธรรมของตนให้แน่นอนอย่าให้คลาดเคลื่อน เรียกว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน** เริ่มต้นทีเดียว ต้อง**ปฏิบัติอยู่ในกุศลกรรมบถ** ๑๐ ประการ **ทอดทิ้งอกุศลกรรมบถ** ทั้ง ๑๐ ประการเสีย ละอกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการเสีย ประกอบกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ ให้เกิดมีกายบริสุทธิ์ ๓ **เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์สมบัติของผู้อื่น เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย** ๓ หละ

เว้นจากวจีกรรม **เว้นจากการพูดปด ไม่จริง หลอกลวงต่าง ๆ เว้นจากกล่าวคำส่อเสียดให้เขาแตกร้าวจากกัน** ให้สมัครสมานอยู่ ให้มีกับตน **เว้นจากกล่าวคำหยาบช้าทารุณด่าชาติ ด่าตระกูล เว้นจากกล่าวคำเหลวไหลปราศจากประโยชน์ หาหลักฐานไม่ได้ ไม่มีเหตุผล** กล่าวเลอะเทอะ ๆ อย่างนี้ นี่เรียกว่า **วจีกรรมบริสุทธิ์** แล้วเว้น **จากการโลภอยากได้ของเขา เว้นจากโกรธประทุษร้ายเขา เว้นจากเห็นผิดจากคลองธรรม** ได้ชื่อว่า **ใจบริสุทธิ์**

กายบริสุทธิ์ ๓ **วาจาบริสุทธิ์** ๔ **ใจบริสุทธิ์** ๓ รวมเป็น บริสุทธิ์ ๑๐ คือ กาย ๓ วจี ๔ เป็น ๗ ใจ ๓ รวมเข้าเป็น ๑๐ นี้ เรียกว่า **กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ตัวเองบริสุทธิ์ดังนี้แล้ว** ตั้งใจให้แน่วแน่ เรียกว่า ธรรมานุธรรมปฏิบัติ **ชวนบุคคลผู้อื่นให้บริสุทธิ์เหมือนกับตนเอง บริสุทธิ์ ๑๐ อย่าง** ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้บริสุทธิ์ ๑๐ อย่างเหมือนกันบ้าง ชักชวนบุคคลผู้อื่นอีก ๑๐ **เป็น ๒๐ หละ ยินดีพวกบริสุทธิ์ กาย วาจา ใจ เช่นนั้น อีก** ๑๐ นั้นแหละ **เป็น ๓๐ สรรเสริญพวกบริสุทธิ์ด้วย กาย วาจา ใจ เช่นนั้น เป็น** ๔๐ นี่เขาเรียกว่ากุศลกรรมบถวิภาค แยกออกจาก ๑๐ ไปเป็น ๒๐–๓๐–๔๐ ให้แน่นอนอย่าให้คลาดเคลื่อนเชียว นี่เขาเรียกว่า **ฆราวาสธรรม** ธรรมของฆราวาสให้แน่นอนอย่างนี้นะ หญิงก็เป็นหญิงที่ดี ชายก็

เป็นชายที่ดี ถ้าปกครองเรือนละก็เป็นตัวอย่างได้ทีเดียว **ลูกเกิดมาข้างหลัง พ่อแม่ประพฤติได้ดังนี้ เป็นตัวอย่างอันดีของลูกหญิงลูกชาย ได้ชื่อว่าให้สมบัติแก่ลูกจริง ๆ ประพฤติตัวให้เป็นตัวอย่างแก่ลูกหญิงลูกชายจริง ๆ**

ถ้าประพฤติเลวตรงกันข้าม ทั้ง ๒๐–๓๐ นี้ละก็ **เป็นตัวอย่างเสียหายของลูกหญิงลูกชาย ถ้าลูกหญิงลูกชายเห็นแม่พ่อประพฤติชั่วช้าเช่นนั้นแล้ว ก็เอาอย่างพ่อแม่ ก็กลายเป็นคนเสียตามกันไป** ถ้าว่าประพฤติเช่นนี้ ตระกูลนั้นจะเหลวไหลตามกัน เพราะต้นตระกูลไม่เป็นหลัก พ่อแม่ไม่เป็นหลัก **พ่อแม่ต้องประพฤติเป็นหลักเข้าไว้** นี่เรียกว่า **มนุษยธรรม ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ถ้าว่า ๑๐ อย่างนี้ไม่บริสุทธิ์ละก็ จะเป็นมนุษย์กับเขาไม่ได้ ต่อไปในภายหน้าเป็นมนุษย์ไม่ได้ เป็นเปรตบ้าง อสุรกายบ้าง สัตว์เดรัจฉานบ้าง สัตว์นรกบ้าง** ต้องเป็นลงไปอย่างโน้น ถ้าว่าบริสุทธิ์ กาย วาจา ใจ ไม่มีร่องรอยเสียเลยละก็ เป็นมนุษย์ได้แท้ ๆ ไม่ต้องไปสงสัยหละ แตกกายจากมนุษย์ ก็ไปเป็นมนุษย์อีกต่อไป เขาเรียกว่าธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ เมื่อประพฤติถูกส่วนของธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์แล้ว อายตนมนุษย์ก็ดึงดูด ดึงดูดอย่างไรล่ะ เขาก็เคยกันแล้วเรียกว่าอายตนะดึงดูด เรานอนเฉย ๆ อยู่ในมุ้งในม่านนั้นแหละ พอประกอบธาตุธรรมถูกส่วน ดึงดูดมนุษย์เข้ามาในท้องได้ นั้นแหละดึงดูดจริง ๆ อย่างนี้ ที่จะไปเข้าท้องมนุษย์นั่น ต้องบริสุทธิ์ กาย วาจา ใจ จึงเข้าไปได้ ถ้าไม่บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ อายตนะไม่ยอมดึงดูด ดูดแล้วก็เลยไปเสีย ถ้าบริสุทธิ์ไม่ได้ก็ไปไม่ได้ เหมือนอะไร เหมือนแม่เหล็กกับลูกเหล็กที่มันดึงดูดกัน ถ้าลูกเหล็กมันโตกว่าละ ดึงดูดไม่ได้ เข้าไม่ได้ เหล็กมันเล็กกว่าก็ดึงดูดได้ละซิ มันถูกส่วนเข้ามันก็ดึงดูดได้ มันโตกว่าหรือหนักกว่า ก็ไม่ถูกส่วน เหตุนี้เมื่อบริสุทธิ์ กาย วาจา ใจ แล้ว ก็ถูกส่วน ส่วนของอายตนะของมนุษย์ทีเดียว อายตนะของมนุษย์ดึงดูดกายก็เกิดมาเป็นมนุษย์ ถ้าว่าต่ำกว่ามนุษย์ลงไป ไม่บริสุทธิ์ดังกล่าวแล้ว อายตนะเปรตดึงดูด อายตนะอสุรกายดึงดูด อายตนะสัตว์เดรัจฉานดึงดูด เขาโจษกันออกลั่นโลกไป มนุษย์ไปเกิดในท้องหมา มนุษย์แท้ ๆ ออกมาเป็นมนุษย์ ตัวเท่า ๆ ลูกมะนาวได้ ตัวก็สัก ๗ นิ้วฟุต ตัวขนาดนั้น วัดตัวโดยรอบก็ประมาณราว ๆ ไม่กี่นิ้วนัก เป็นมนุษย์จริง ๆ ออกมาหายใจได้ ๒๐ นาทีแล้วก็ตายไป นี่เห็นแล้วว่า อ้อ! ไอ้ทำผิดไปเกิดเป็นมนุษย์ มันไม่เกิดในมนุษย์ ไปเกิดในสุนัขเสียได้ ว่าไอ้สุนัขต่างหาก มนุษย์ต่างหาก มนุษย์แท้ ๆ ไปเกิดเป็นสุนัขได้ นี่ให้เป็นตัวอย่างเทียว อ้อ ! ไอ้นี่ไปเกิดในมนุษย์ไม่ได้ เพราะทำผิดจากมนุษย์ก็ไม่เกิดเป็นมนุษย์ เหตุนี้นี่ขั้นต้นเทียว เราเป็นมนุษย์นะ อยู่ได้ครอบครองบ้านเรือนมีสามีภรรยา มีบุตรและธิดารวมกันอยู่เช่นนี้นะ ต้องรู้จักหลักอันนี้นะ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ให้บริสุทธิ์เทียวนะ

ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมอยู่ สามีจิปฏิปนฺโน ปฏิบัติชอบยิ่ง ๆ ขึ้นไป สามีนั่นเขาแปลว่า เจ้านะ **สามีโก** แขกแปลว่า **เจ้า** เจ้านะคืออะไร ก็คือเจ้าของเมียนะซิ จะทำอะไรตามชอบใจของมัน เมียมันก็ต่ำกว่ามัน สามีมันก็เป็นเจ้าบ้านเป็นเจ้าบ้านนั่นแหละ เรียกว่า สามีโก แปลว่า เจ้า เจ้านั่นมันจะฆ่าก็ได้ มันจะทำอะไรก็ได้ ทำมันไม่ได้สักอย่างหนึ่ง แพ้มันทุกอย่าง นั่นแหละเขาเรียกว่าเจ้า เจ้าในความบริสุทธิ์ **สามีจิปฏิปนฺโน** ปฏิบัติเป็นเจ้าในความบริสุทธิ์ จะมาแก้ไขทำอย่างไรอย่างหนึ่ง ตัดหัวขั้วแห้งเสียไม่ได้ ข้าไม่ยอมเด็ดขาดทีเดียว รักษาความบริสุทธิ์นั้นเสมอ ๆ ไป ประพฤติบริสุทธิ์อยู่ในศีล ๒๐ อย่าง ๓๐ อย่าง ดังกล่าวแล้วนั้น เป็นเจ้าทีเดียว ประพฤติอย่างนี้เรียกว่า **สามีจิปฏิปนฺโน**

อนุธมฺมจารี ประพฤติตามธรรม ตามจริงของธรรม **อนุธมฺมจารี** ประพฤติตามธรรม บริสุทธิ์จริงด้วยกาย บริสุทธิ์จริงด้วยวาจา บริสุทธิ์จริงด้วยใจ รักษาไอ้ความจริงไม่ให้คลาดเคลื่อนไปจากความจริงไป นี่เรียกว่า อนุธมฺมจารี ประพฤติตามธรรมจริงอย่างนั้นเป็นปกติ นี่หนึ่งละ **การครองเรือนต้องสิบอย่างนี้ ไม่ให้คลาดเคลื่อนนะ** ต้องให้เข้าใจเสียทั้งสิบข้อ ไม่ฆ่าสัตว์นะ เหตุผลเป็นอย่างไรที่ไม่ฆ่าสัตว์ เอาอะไรละที่จะรับประทานเข้าไป เออไม่ฆ่าสัตว์นะ สัตว์ที่ฆ่าตาย ๆ มีถมไป แล้วก็หาที่เขาฆ่าตาย สดไม่มี หาแห้งไปก่อน หาสดได้ที่ตาย ก็เอาอย่างนี้ซิ ฉลาดอย่างนี้ซิเสียทรัพย์ แล้วไม่ให้เสียศีล **ถ้าว่าไปซื้อเอาเป็น ๆ มาบริโภค เอาไปฆ่าเอง แล้วก็เสียทรัพย์ด้วย เสียศีลด้วย มันโง่อย่างนี้จึงเอาตัวรอดไม่ได้** ไม่ให้เสียศีล รักษาศีลไว้ให้มั่น ทรัพย์เสียไปไม่ว่า ผู้เทศน์นี่เองจะจับเงินจับทองไม่ได้ ผู้เทศน์ตั้งใจบวชจริงนี่ ไม่ได้เชียวแหละ จับเข้าแล้วเสียศีล นี่เสียผู้เสียคนทีเดียว เสียพระเสียเณรเชียวแหละ ไม่ได้ ถ้าหากว่าจะไปไหนละก็ เสียค่ารถค่าเรือเสียเท่าไรก็ช่างมัน อย่าไปจับเอง เสียเท่าไรช่างมัน ให้เด็กจับ ให้เด็กไปด้วย เสียเท่าไรช่างมัน ไม่ว่าหละ อย่าให้เสียศีล เสียทรัพย์ช่างมัน ให้ประพฤติอย่างนี้ เราครองเรือนก็เหมือนกัน **เสียทรัพย์เสียไป ศีลอย่าให้เสีย ต้องรักษาไว้ ศีลเป็นสิ่งสร้างทรัพย์ เจ้าทรัพย์เสีย ถ้าว่ามีศีลละก็ ได้ชื่อว่าเป็นคนดี คนบริสุทธิ์ แล้วเป็นเจ้าทรัพย์ ทรัพย์ดึงดูดในโลกให้มาหา ไม่ต้องเดือดร้อนอะไร ให้บริสุทธิ์จริง ๆ นะ** อย่าบริสุทธิ์จอมปลอมไม่ได้นะ **บริสุทธิ์จอมปลอมเป็นอย่างไรละ** เหมือนอย่างกับพระ **เป็นพระเป็นเณรอย่างนี้แหละ ต่อหน้าคนแล้ว ก็ไม่รับเชียวหละ พอลับหลังคนแล้วเอาเงินมานับ** นี่แน่อย่างนี้แหละมันจอมปลอม อย่างนี้แล้วไม่ได้ **ต่อหน้ามะพลับลับหลังตะโกอย่างนี้ละก็ไม่ได้เชียวนะ** โกงอย่างนี้มันไม่ศักดิ์สิทธิ์ ต้องต่อหน้าลับหลังเหมือนกันหมด จึงจะปรากฏว่าเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ เป็นผู้ที่ศักดิ์สิทธิ์ อย่างนั้นจึงจะใช้ได้

ให้แน่นอนอย่างนั้นนะ แน่นอนอย่างนั้น เมื่อรักษาความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ ทั้งสามนี้แล้ว ก็เรียกว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม** อยู่ข้อหนึ่งนะ

เมื่อปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมเช่นนี้แล้ว ก็นี่ส่วนฆราวาสอยู่ครองเรือน เป็นภิกษุสามเณรออกจากการครองเรือนแล้ว ต้องประพฤติอยู่มากกว่า ฆราวาสออกจากการครองเรือนชั่ววัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ออกจากการครองเรือนพอมารักษาอุโบสถศีล ออกจากการครองเรือนมาเหมือนกัน เลิกการครองเรือนวันนั้น วันกับคืนหนึ่งเลิกเด็ดขาดทีเดียว ปฏิญาณตนแล้ว ถืออุโบสถนั้นออกจากการครองเรือนแล้ว **เมื่อออกจากการครองเรือนต้องปฏิบัติศีล ๘ ให้มั่นอยู่ในศีล ๘ อย่าให้คลาดเคลื่อนอย่าจอมปลอมนะ จอมปลอมนะฆ่าตัวเองทั้งเป็น** ฆ่าตัวเองทั้งเป็น **ทำไมว่าฆ่าตัวเองทั้งเป็นละ** จอมปลอมนะ ฆ่าตัวเองทั้งเป็นซิ ตัวเองจอมปลอมได้แล้ว ตัวเองน่ะเสียคนทีเดียว ไว้ใจไม่ได้ ตัวเองไว้ใจตัวเองไม่ได้ ตัวเองนะเสียคนทีเดียว ใครรู้ว่าเสียคนละ มีใครเห็น ตัวเองละเห็น ตัวเองละรู้ นั่นแน่ตัวเองเห็นตัวเองรู้ตัวเองก็โกงตัวเองอยู่นั่นแหละ ไม่ไปไหนหละ ตัวเองก็ฆ่าตัวเองอยู่นั่นแหละ ทำไมฆ่าตัวเอง ก็รู้ว่าตัวฆ่าตัวเองอยู่นั่นแหละ **ก็ตัวขืนประพฤติชั่วอยู่นั้นแหละ ก็ลงโทษตัวเองให้ตกนรก ให้ได้รับความทุกข์ในหน้าที่ ที่โทษจึงพึงบังเกิดต่อความบริสุทธิ์นั้น ๆ** อย่าโกงตัวเอง ถ้าว่าโกงตัวเองแล้ว ไม่มีใครไว้ใจแน่ ถึงไม่มีใครไว้ใจ ก็เมื่อไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดไว้ใจ ก็เพราะเหตุอะไรละ เพราะตัวของตัวเองนี้ ให้แน่นอนอย่างนี้ ให้แน่นอนอย่างนี้ ในศีล ๘ ก็ต้องบริสุทธิ์จริง ศีลอุโบสถให้ตรงเป๊ง ถึงเวลาอุโบสถก็ไปรับอุโบสถ ให้ตรงต่อองค์ของศีล ๘ นั้น อย่าให้คลาดเคลื่อน นั่นแหละได้ชื่อว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน** การละออกจากการครองเรือนประพฤติปฏิบัติให้ตรงชัดอย่างนั้นทีเดียว

เมื่อตรงชัดเช่นนั้นแล้ว ก็ทั้งต่อหน้าและลับหลังอย่างนั้นเหมือนกัน ไม่คลาดเคลื่อนทีเดียว แน่นอนในการละการครองเรือน ก็เป็นได้ดังนี้แหละ ก็ได้ชื่อว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน**

สามีจิปฏิปนฺโน ล่ะ ศีล ๘ อย่าให้คลาดเคลื่อนไม่ให้เหลวทีเดียว ใครจะบังคับบัญชาสักเท่าหนึ่งเท่าใด ก็บังคับไม่ได้เด็ดขาด ศีล ๘ บริสุทธิ์เป๊ง ไม่มีใครเป็นใหญ่ ไม่มีใครอยู่เหนืออำนาจได้ เรียกว่า **สามีจิปฏิปนฺโน** เป็นเจ้าของความบริสุทธิ์ของศีล ๘ ได้แล้ว เป็นเจ้าของความบริสุทธิ์ของศีล ๘ และ **อนุธมฺมจารี** ความจริงของศีล ๘ เป็นอย่างไร ประพฤติตามความจริงของศีล ๘ นั้น ไม่ให้คลาดเคลื่อนไปได้ ดังนี้ชื่อว่า อนุธมฺมจารี ประพฤติตามความจริงของศีล ๘ นั้น ๆ นี่ผู้ละการครองเรือนของฆราวาสวิสัย เข้ามารักษาศีลในพระ–พุทธศาสนา คือ ศีล ๕ และศีล ๘ ศีล ๑๐ เป็นสามเณรรักษาศีล ๑๐ อุบาสกอุบาสิกาก็รักษา

ศีล ๑๐ ได้ ศีล ๑๐ ก็เติมเข้าไปอีกข้อหนึ่ง เว้นจากการหยิบเงินและทอง นับเงินและทองเก็บไว้ในมือของตน เก็บไว้ในตนเอง เว้นขาดทีเดียวในศีล ๑๐ ก็ให้บริสุทธิ์ในศีล ๑๐ ไม่คลาด–เคลื่อน ให้ตรงต่อศีล ๑๐ ทั้ง ๑๐ สิกขาบท ไม่ได้คลาดเคลื่อนหละ ปฏิบัติดังนั้นนั่นแหละได้ชื่อว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน** ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอยู่ สามีจิปฏิปนฺโน ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอยู่ **สามีจิปฏิปนฺโน** ไม่มีใครจะทำให้คลาดเคลื่อนจากศีล ๑๐ ได้ เป็นใหญ่เป็นเจ้าทีเดียว ปกครองศีล ๑๐ ทีเดียว **อนุธมฺมจารี** ประพฤติตามร่องรอยของศีล ๑๐ ไม่ให้คลาดเคลื่อนเหมือนกันแบบเดียวกัน นี่เป็นชั้น ๆ ขึ้นไปอย่างนี้ นี่เมื่อได้หลักฐานตามจริงตามวาระพระบาลีเช่นนี้แล้ว ตั้งใจให้แน่แน่ว

ต่อแต่นี้ไปเมื่อเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา **ศีลของภิกษุนะ เป็น อปริยันตปาริสุทธิศีล ไม่มีที่สุด** ศีลของภิกษุไม่มีที่สุด ศีลของภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบทมาในพระปาฏิโมกข์ในวิสุทธิมรรค สามล้านร้อยกว่าสิกขาบท มาในพระไตรปิฎก ที่เรียกว่าวินัยปิฎกนี้ ๒๑,๐๐๐ กัณฑ์ เป็นสิกขาบทหลายข้อ **ถ้าจะนับสิกขาบทภิกษุ ศีลไม่มีที่สุด** ศีลไม่มีที่สุดทีเดียว เรียกว่า **อปริยันตปาริสุทธิศีล** ขึ้นสู่พระปาฏิโมกข์นิดเดียว ๒๒๗ สิกขาบทข้อสำคัญ ๆ ทั้งนั้น ที่ข้อลดหย่อนกว่านั้น ยังอยู่อีกมากมาย ไม่มีที่สุด

เมื่อภิกษุจะรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ในศีลไม่มีที่สุดเช่นนั้น จะรักษาอย่างไร ภิกษุต้องเป็นภิกษุจริง ๆ **ภิกษุ** เขาแปลว่า **ผู้ศึกษา** ตั้งใจศึกษาในศีล **สีลมฺหิ สิกฺขติ** ศึกษาในศีล **จิตฺตมฺปิ สิกฺขติ** ศึกษาในจิต **ปญฺญมฺปิ สิกฺขติ** ศึกษาในปัญญา **อธิสีลมฺปิ สิกฺขติ** ศึกษาในศีลสมาธิ ปัญญา เข้าใจแล้วให้สูงขึ้นไปอีก **อธิสีลมฺปิ สิกฺขติ ศึกษาในอธิศีล ศึกษาในอธิจิต ศึกษาในอธิปัญญา แล้วก็ค้นคว้าในศีล สมาธิ ปัญญา ให้เข้าใจ แล้วรู้จักหนทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ไปได้อย่างไร ไปแนวไหนให้รู้จักชัดแน่นอน** ในการศึกษาของตัวอย่างนี้ เมื่อตั้งใจศึกษาอยู่เช่นนี้ละก็ ได้ชื่อว่าภิกษุนั้นเป็นผู้ที่มั่นแล้ว ในศีล สมาธิ ปัญญา ในอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา **แล้วก็เอาใจไปจรดอยู่ใน อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ต้องรักษาศีลไว้ให้มั่นคง อยู่ในสมาธิให้มั่นคง อยู่ในปัญญาให้มั่นคงไว้** จึงรวมในทางมรรคผลสืบต่อไปนั้น ดั่งนี้ได้ชื่อว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน** ของภิกษุ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จะให้ตรงแน่วหละ จากการปฏิบัติของตนนั้น มนุษย์มาฆ่าเสียก็ฆ่าไปเถอะ เป็นไม่ยอมกันเด็ดขาดเชียว เรียกว่า **สามีจิปฏิปนฺโน** ปฏิบัติเป็นเจ้าในข้อปฏิบัติของตนนั้น **อนุธมฺมจารี** ประพฤติตามแนวปฏิบัติของตน ไม่ให้คลาดเคลื่อน นั้นได้ชื่อว่าประพฤติตามธรรมที่ให้ถึงที่สุดแล้ว ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ตามส่วนนี้นะ **นี่เป็นภายนอก**

ภายใน เรียกว่าเป็นทาง **ปฏิบัติ** อันลึกซึ้ง ศีล ๕ นะ ความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์

วาจา บริสุทธิ์ใจนะ บริสุทธิ์กายอยู่ที่ไหน บริสุทธิ์วาจาอยู่ที่ไหน บริสุทธิ์ใจอยู่ที่ไหน

บริสุทธิ์กายนะ บริสุทธิ์กาย **ลมก็หยุด** ลมหยุดเสียเรียกว่า บริสุทธิ์กาย ลมหยุด ลมนั้นแหละปรนปรือใจให้เป็นอยู่ ลมหายใจเข้าออกปรนปรือกายให้เป็นอยู่ **ลมหยุดก็กในเวลาไร เวลานั้นเรียกว่า กายบริสุทธิ์แล้ว กายสังขารบริสุทธิ์แล้ว**

ความตรึกตรองที่จะพูด หยุดอีกเหมือนกัน ความตรึกตรองที่จะพูด หยุดอีกเหมือนกัน **พอหยุดเวลาไร เวลานั้นเรียกว่า วจีสังขารบริสุทธิ์แล้ว**

หยุดเข้านะอย่าให้เคลื่อนที่นะ ความรู้สึกก็สุขทุกข์อยู่ในตัวนั้นแหละ จะรู้สึกว่ามันหยุดอีกดุจเดียว กาย วาจา ใจ หยุดดุจเดียวกัน **พอใจหยุดก็กลงไปในขณะใด ขณะนั้นเรียกว่าจิตสังขารระงับแล้ว นั้นเป็นจิตบริสุทธิ์แล้ว**

กายบริสุทธิ์ วาจาบริสุทธิ์ ใจบริสุทธิ์ ยังมืดตื้ออยู่นั้น บริสุทธิ์ของสามัญสัตว์ไม่ใช่บริสุทธิ์วิเศษ **บริสุทธิ์วิเศษ สว่างโล่ง ยิ่งกว่ากลางวัน เห็นชัด ความหยุดกาย** ลมหยุดรึความตรึกตรองหยุด **ใจหยุด เห็นทีเดียว** สว่างแจ่มแจ้ง เห็นดวงเท่านั้นเท่าที่ปรากฏทีเดียว เห็นชัดอย่างนี้ เรียกว่า การปฏิบัติสูงขึ้นไปกว่าดังกล่าวแล้ว ทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจ เมื่อบริสุทธิ์เช่นนี้แล้ว มีอีกชั้นหนึ่ง เลื่อนขึ้นกว่านี้ นี่ชั้นสามัญบริสุทธิ์ขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง

พอใจหยุดแล้วเป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ผุดขึ้นที่หยุดนั่น นั้นแหละ **พอเห็นดวงนั้นเท่านั้น อ้อ! นี่เป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์อย่างนี้หรือ ใจก็หยุดอยู่กลางดวงทีเดียว ใจหยุดอยู่กลางนั้น พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ ผุดขึ้นอีกดวงหนึ่ง** พอผุดขึ้นอีกดวงหนึ่งก็โผล่สอง **นี่อริยมรรค ทางไปของพระพุทธเจ้าของพระอรหันต์อย่างนี้เอง เห็นดวงศีลเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เท่ากัน ดวงก่อนเห็นดวงธัมมานุปัสสนา-สติปัฏฐานดวงหนึ่ง** กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน นั้นแหละ เห็น **ดวงศีล** หยุดอยู่กลางดวงศีล พอถูกส่วนเข้า เห็นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงสมาธิ** หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั้น พอถูกส่วนเข้า ก็ผุดขึ้นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงปัญญา** หยุดอยู่กลางดวงปัญญาถูกส่วนเข้า ก็ผุดขึ้นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงวิมุตติ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า ผุดขึ้นอีกดวงหนึ่งเรียกว่า **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ**

หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้า เห็นกายตัวเอง ที่ไปเกิดมาเกิด ที่นอนฝันออกไป เห็นชัดทีเดียว นี้ทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์เป็นอย่างนี้ อย่างนี้เคยแสดงให้ฟังแล้วนะ ทางนี้ทางปฏิบัตินะ ไม่ใช่ทางปริยัตินะ เป็นทางลึกซึ้งนัก เมื่อเข้าใจชัดเช่นนั้น จะพึงรู้ต่อข้อปฏิบัติว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน** ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนี้ นี้สมควรตลอด จะชี้แจงแสดงให้ไปตลอดยิ่งขึ้นไปกว่านี้ ให้ยาวเป็นลำดับไปนะ

เวลาของท่านทั้งหลายไม่พอ จะมีโอกาสที่จะฟังต่อไป

เพราะฉะนั้นการที่อยากฟังในเรื่องผ้าป่าอีก ในเรื่องถวายไตรจีวรอีก ในเรื่องบำเพ็ญกองการกุศลอีก ตามบาลีได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้น **อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา เอตํ วิเสสโต ญตฺวา อปฺปมาทมฺหิ ปณฺฑิตา** นี้อีกลึกซึ้งนัก ธรรมวินัยของพระศาสดา พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก ตรัสเทศนาโปรดพุทธเวไนยนานถึง ๔๕ ปี ใน ๔๕ ปี ตรัสเทศนาไว้ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ย่อลงไปเป็นพระวินัยปิฎก ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ย่นลงเป็นพระสุตตันตปิฎก ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ย่นลงเป็นพระปรมัตถปิฎก ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ รวมเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ **ใน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นี้แหละ มีความไม่ประมาทเป็นยอด** ไม่ประมาทอันเดียวเท่านั้นแหละ ไม่ประมาทในอะไร ถ้ารวมเข้าก็ **ไม่ประมาทในศีล** นี้ ศีลรู้ หรือศีลเห็น หรือศีลหยุดอะไรก็ตามใจเถอะ ไม่ประมาทในศีลนั้นแหละ แล้ว **ก็ไม่ประมาทในสมาธิ** นั้นแหละ **ไม่ประมาทในปัญญา** นั้นแหละ ไม่ประมาทนั่นเป็นอย่างไรละ อยู่กับศีลเสมอ ไม่พลั้งเผลอ กาย วาจา ใจ อยู่กับศีลเสมอไม่พลั้งเผลอ ตลอดจนกระทั่ง **เห็นดวงศีล** เมื่อหยุดอยู่กลางดวงศีลนี้อย่างชนิดนี้ เรียกว่า **อปฺปมาโท อมตํ ปทํ นี่แหละจะไปนิพพานต้องไปอย่างนี้** แน่นอน ต้องไปอย่างนี้ ไม่ให้คลาดเคลื่อนนะ นี่จะไปนิพพานกันหละ ถ้าจะแสดงขยายเวลาให้มากไปกว่านี้อีกนิดหนึ่ง ถึงนิพพานทีเดียวนะ ไปนิพพานต้องไปท่านี้นะ

เมื่อรู้จักหลักอันความ **ไม่ประมาท ไม่ประมาทในศีลตลอดจนกระทั่งเห็นศีล ไม่ประมาทในศีลรู้ ไม่ประมาทในศีลจำ ไม่ประมาทศีลเห็น** เห็นก็ไม่ประมาท เห็นอยู่ร่ำไปไม่เผลอกันหละ นี้เรียกว่า **อปฺปมาโท อมตํ ปทํ** หละ เห็นหนทางของพระนิพพานจริง ๆ เป็นเนื้อความไปนิพพานจริง ๆ นั่น ไปอย่างไร เมื่อไม่ประมาทในศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสนะแล้ว จะบรรลุเป็นลำดับขึ้นไป ไปถึงนิพพานเทียวนะ **อปฺปมาโท อมตํ ปทํ** ความไม่ประมาทเป็นหนทางไม่ตายนี่ ไม่ตายนั่นเป็นอย่างไร แค่ไหนที่จะไม่ตาย ก็ต้องเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป

พอหมดกายมนุษย์ ไปถึง **กายมนุษย์ละเอียด** พอสุดกายมนุษย์ละเอียด ในกลางกายมนุษย์ละเอียด มี **กายทิพย์** ในกลางกายทิพย์ มี **กายทิพย์ละเอียด** ในกลางกายทิพย์ละเอียด มีกาย **รูปพรหม** ในกลางกายรูปพรหม มีกาย **รูปพรหมละเอียด** ในกลางกายรูปพรหมละเอียด มีกาย **อรูปพรหม** ในกลางกายอรูปพรหม มีกาย **อรูปพรหมละเอียด** แปดกายมีอยู่ในภพทั้งนั้น นี่อยู่ในภพทั้งนั้น ยังไปนิพพานไม่ได้

เข้าไปในกลางกายละเอียดของกายละเอียดของกายอรูปพรหมอีก เข้าไปถึงกลางกาย

อรูปพรหมละเอียด มี **กายธรรม** เท่านั้น พอถึงกายธรรมเท่านั้น รูปพระพุทธปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม บริสุทธิ์ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า **กายที่ ๙ ของตัวเอง มีทุกคน** ชายก็มี หญิงก็มี เหมือนกันทุกคน แบบเดียวกัน **ไปถึงกายนั่นนะ เป็นตัวอมตะทีเดียว อปฺปมาโท อมตํ ปทํ** ทีเดียว **เห็นนิพพานได้ทีเดียว** ไม่ใช่กายเดียวนะ **กายธรรม กายธรรมละเอียด กายธรรมโสดา กายธรรมโสดาละเอียด กายสกทาคา สกทาคาละเอียด กายธรรมอนาคา อนาคาละเอียด กายธรรมอรหัต กายธรรมอรหัตละเอียด ไปนิพพานได้เหมือนกันทุกกาย นี่ไปนิพพานได้อย่างนี้** เช่นนั้นเรียกว่า **อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ความไม่ประมาทเป็นหนทางไม่ตายนั่นแหละ กายธรรมนั่นแหละไม่ตาย ไปนิพพานได้ทีเดียว นี้ อปฺปมาโท อมตํ ปทํ**

ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย เป็นหนทางตาย ไม่เข้าถึงกายธรรมนั่นซิ **ถ้าถึงแต่เพียงกายมนุษย์ก็ตาย ไม่ช้าเท่าไรก็ตาย** อายุของมนุษย์เวลานู้น อายุขัยมันก็ร้อยปีเท่านั้น ๗๕ ปีเศษ ๆ เท่านั้น **ถึงกำหนดมันก็ตาย** เขาเผากันออกกลุ้มนั่นอย่างไรเล่า ต้นตระกูลหนึ่งจะเหลือสักคนเดียวไม่มี คนเดียวไม่เหลือเลย ตายหมด อายุ ๑๕๐ ไม่มีเลยสักคนเดียว ตายหมด ตายเกลี้ยง นี่แน่มันตายจริงอย่างนี้ เพราะอะไรเล่า เพราะประมาทนั่นซิ ความประมาทเลินเล่อเผลอตัวนั่นซิ จึงได้ตาย **ปมาโท มจฺจุโน ปทํ** นี่ ตายก็มัจจุ ก็ตัวตายหละ ความประมาทนะมีมากนัก ไม่ใช่พอดีพอร้าย **ถ้าว่าประมาทแล้วตาย**

ประมาทในอะไร **มนุษย์ประมาทในอะไร เพลินในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส** นะซิ นั่นแหละประมาทหละ **เลินเล่อ เผลอตัวเข้าใจว่าเป็นของจริง เป็นของหลอกของลวงทั้งนั้น เราเข้าใจว่าเป็นสุข เป็นทุกข์แท้ ๆ** เข้าใจว่าสุขอย่างไรนะ ถ้าว่าทุกข์แท้ ๆ เขาก็ทิ้งกันหมดนะซิ นี่ตั้งบ้านกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นสุข เป็นทุกข์อย่างไรละ มันก็เป็นสุขแท้ ๆ นี่ละสุขแท้ ๆ ก็ทนไปอีก นี่กิเลสหนาปัญญาหยาบนะ **กิเลสบางปัญญาละเอียดละก็ เห็นว่าเป็นทุกข์จริง ๆ หละ** ทุกข์อย่างไรละ เห็นร้องไห้ ร้องครางไปตาม ๆ กันทีเดียวละ ก็ไม่ใช่ทุกข์หรือนั่นนะ ร้องไห้ร้องครวญไปตาม ๆ กัน ไปซิ บ้านหนึ่งหมู่หนึ่งเอามารวมกันเข้าซิ บ่นเรื่องสุขกันมากไหมละ ทุกข์กันทั้งนั้น ที่ไหนไม่มีสุขเลย ทุกข์ทั้งนั้นนั่นแหละ

ทุกข์ด้วยอะไร ทุกข์ด้วยมันไม่เที่ยง มีแล้วหามีจริงไม่ เกิดแล้วดับไป นี่มันทุกข์อย่างนี้นะ ทุกข์ด้วยไม่เที่ยง **สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์** สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ สิ่งนั้นจะเป็นของเรา หรือ เรียกไม่ได้ หายไปหมด แปรไปหมด มันจริงอย่างนี้นะ มันไม่เที่ยง กายมนุษย์ตายแล้วก็ออกเป็นกายมนุษย์ละเอียดต่อไปอีกเหมือนกัน แต่ว่าตายช้าลงไปหน่อย

ไปถึงกายทิพย์ละ ในชั้นจาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัสดี ก็ตายอีกเหมือนกัน หากไปถึงกายรูปพรหมเป็นไงละ ก็ตายอีกเหมือนกัน กายรูปพรหมละเอียดก็ตายอีกเหมือนกัน กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด ทั้ง ๘ กายทีเดียวหละ กายที่ ๘ ทีเดียว ตายอีกเหมือนกัน กายอรูปพรหมอย่างที่สุด อย่างน้อยที่สุดก็ ๘๔,๐๐๐ มหากัลป์ ไปอยู่ในเนวสัญญานาสัญญายตนะ แปดหมื่นสี่พันมหากัลป์ ก็ต้องกลับมาเกิดอีก แล้วก็ไปตาย ไปเกิด อยู่อย่างนี้หละ ไม่มีที่สุดที่แล้ว

นี่พวกเหล่านี้ประมาท ประมาทอย่างไร ในมนุษย์ก็ประมาทในเรื่องเบญจพิธกามคุณทั้งห้า **ธรรมห้าประการที่ทำให้สัตว์เนิ่นช้า รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ห้าอย่างนี้แหละ หลอกลวงสัตว์โลกให้ลุ่มหลง กลับหน้ากลับหลัง** ไม่รู้จักพ่อ ไม่รู้จักแม่ **ไม่รู้จักบิดา มารดา ไม่รู้จักพระรู้จักเณร** ไม่รู้จักทั้งนั้น ไอ้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มาปลุกปั่นใจ มัวเมาอยู่ในความยินดีความประมาทเหล่านั้น ท่านยืนยันว่า **ปปญฺจภิรตา** หมู่สัตว์เนิ่นช้าด้วยปัญจธรรมทั้งห้า ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ของที่หลอกลวงหลอน ๆ เหล่านี้แหละ นี่เรียกว่ากามภพ รูปภพ ก็อีกเหมือนกันนั่นแหละ ยินดีในรูปฌาน ถอนจากรูปฌานไม่ได้ ตกปลักรูปฌาน ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ถอนไม่ออก ติดอยู่ในรูปฌานนั้น แตกกายทำลายขันธ์ ไปเกิดเป็นพรหม ก็ยินดีของความปรารถนาของความอยากในปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ก็ได้ชื่อว่าประมาท ตายอีกเหมือนกัน ไม่รอดแม้ไปเกิดในอรูปพรหม อากาสานัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ถอนใจไม่ออกจากอรูปฌานอีกเหมือนกัน แตกกายทำลายขันธ์ไป ไม่พ้นจากความตายไป เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ไม่พ้นจากความตายอีก นี่ก็ได้ชื่อว่าเอาตัวรอดไม่ได้ ออกจากภพไม่ได้นี่ **ปมาโท มจฺจุโน ปทํ** เป็นหนทางตายอย่างนี้

เมื่อรู้สึกว่าเป็นหนทางตายอย่างนี้แล้ว เมื่อรู้จักแน่ รู้จักแน่นแฟ้นเช่นนี้แล้ว **ก็กลับความเห็น ความจำ ความคิด ความรู้** เสียใหม่ ว่าจะเอาอย่างไรกัน **ตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้ได้อะไรบ้าง มีอะไรบ้างในตัวเองมีไหม ถ้าไม่มีไม่เห็น ต้องอุตส่าห์พยายามให้มีให้เห็น ให้เห็นปรากฏ** เหมือนเจ้าภาพวันนี้ที่มาบริจาคทานเช่นนี้นะ เรียกว่า **อปฺปมาโท อมตํ ปทํ** ความไม่ประมาทเป็นหนทางไม่ตายหละ มาบริจาคทานนะ เรามาสละกังวลห่วงใยน้อยใหญ่ พัสดุ วัตถุกาม สละบริจาคความตระหนี่เหนียวแน่นในใจออก บริจาคทาน นำไทยธรรมวัตถุมาจริจาคแก่พระภิกษุสามเณรในพระอารามวัดปากน้ำ คือ มาทอดผ้าป่า การทอดผ้าป่านะเป็นประเพณีของพระพุทธศาสนา

พระบรมศาสดาเมื่อมีพระชนม์อยู่ พระองค์เองกำลังมีพระชนม์อยู่นั้น มี **พระอนุรุธ-**

เถระเจ้า มากราบลาพระองค์ เมื่อออกพรรษาแล้วจะไปแสวงหาผ้าบังสุกุล พระองค์ก็ทรงอนุญาตแก่พระอนุรุธ พระอนุรุธลาไปแสวงหาผ้าบังสุกุล นางเทพธิดาอยู่ในดาวดึงส์เทวโลกเห็นด้วยทิพยเนตร เห็นด้วยตาทิพย์ว่า พระอนุรุธเถระเจ้าแสวงหาผ้าบังสุกุล เราเคยเป็นปุราณทุติยิกา เคยเป็นภรรยาพระอนุรุธอยู่แต่ชาติก่อนโน้น เราสมควรจะสงเคราะห์พระอนุเคราะห์พระผู้เป็นเจ้าหรือไม่ ส่องทิพย์เนตรก็เห็นชัดว่า สมควรจะสงเคราะห์ แล้วก็ไปหยิบเอาผ้าทิพย์ที่มีเนื้อละเอียด เป็นผ้าทิพย์ที่สมควรแก่มนุษย์จะใช้ได้ หยิบเอาผ้าผืนใหญ่ที่จะเอามาทำเป็นไตรจีวรได้ เป็นสังฆาฏิก็ได้ ทำเป็นจีวรได้ ทำเป็นสบงก็ได้ตามความปรารถนา เอามาสงเคราะห์อนุเคราะห์พระอนุรุธ เอามาคล้องไว้ที่ค่าคบในป่าทึบ แล้วแสดงเทวฤทธิ์เบิกหนทางให้เป็นช่องไป เหมือนทางเกวียนเป็นช่องเดินเข้าไปได้ ในที่สุดในค่าคบประดู่ มีผ้าขาวผืนหนึ่งคล้องไว้แขวนไว้แล้ว ก็หนทางที่พระผู้เป็นเจ้าจะแสวงหาผ้าไตรจีวรนะ นี่ก็มานึกถึงว่าจำเพาะจะเดินไปทางนั้น เพราะอะไร พระอรหันต์ถ้าท่านจะต้องการอะไรจริงละก็ท่านมีญาณ ท่านมองดูด้วยญาณ ท่านก็เห็นช่องว่างว่าท่านจะไปที่ไหนเห็นได้หมดเห็นปรากฏเชียว ผ้าบังสุกุลจะไปตกเรี่ยเสียหายอยู่ที่ไหน ๆ มันจะเป็นอะไรท่านเห็นหมดนะ

แต่ในเรื่องนี้ทางศาสนาก็มี ที่พูดกันก็มี ที่เห็น ๆ อยู่อย่างนี้ก็มี ท่านคงจะมีนัยรู้อยู่ ท่านจึงเดินไปถูก แต่ว่าในตำนานเขาว่าเป็นช่องไว้ เบิกหนทางไว้ให้เป็นช่องเข้าไปพอพระผู้เป็นเจ้าเดินไปได้ พระอนุรุธลงทางนั้นแล้ว ก็เดินไป เดินไปตามทางที่เขาทำไว้เป็นช่องนั้น พอไปสุดช่องนั้น ก็ไปเห็นชายผ้าที่ค่าคบต้นประดู่ เอ๊ะ ! นี่ใครมาคล้องไว้นี่ ใหม่เอี่ยมเชียว ของใครก็ไม่รู้ ก็นึกแต่ในใจว่าของมีเจ้าของหรือไม่มีเจ้าของ เอ้า! ก็ไปมอง ๆ ดู มอง ๆ ดูแล้วก็ดูรอบ ๆ ต้นไม้ ก็ไม่เห็นมีเจ้าของที่ไหน ให้กระแอมกระไอก็ไม่มีเจ้าของที่ไหนมาปรากฏ เห็นจะไม่มีเจ้าของแน่ละนะ คิดแต่ในใจว่า เปล่งวาจาว่า **อิมํ วตฺถํ ปํสุกุลจีวรํ มยฺหํ ปาปุณาติ** ว่าผ้าอันนี้หาเจ้าของไม่มีเลย เป็นผ้าที่แปดเปื้อนอยู่ด้วย อ้ายที่ฝนตกถูกมันไคลมันดำ ๆ แปดเปื้อนเถ้าไคลอยู่อย่างนี้ เป็นของไม่สะอาด ของไม่สะอาดมาแปดเปื้อนกับของไม่สะอาด เรียกว่า **ปํสุกุลจีวรํ มยฺหํ ปาปุณาติ** ถึงแก่เราเป็นของเรา บัดนี้แล้วไม่มีเจ้าของแล้ว เป็นของเราแน่ พอนึกเช่นนั้นก็เอื้อมมือไปจับผ้า แล้วว่า **อิมํ วตฺถํ ปํสุกุลจีวรํ มยฺหํ ปาปุณาติ** อย่างนี้แหละ เหมือนพระภิกษุไปซักผ้าป่าซักอย่างนี้แหละ แบบเดียวกันนี้แหละ แบบเดียวกันอย่างนี้แหละ **ต้องพิจารณาว่าผ้าป่านี้เขาทอดธุระ เขาทิ้งแล้ว ไม่มีเจ้าของแล้ว** ปล่อยธุระกันแล้ว ก็เปล่งอุทานวาจาดังนั้นว่า ผ้านี้ **อิมํ วตฺถํ** ผ้านี้ **อสฺสามิกํ** เขาทอดธุระหมดแล้ว เป็นของเกลือกกลั้วด้วยฝุ่นฝอย อยู่ในที่ไม่สะอาด เอาใบไม้มาลาดไว้เอาไปคล้องไว้ที่ค่าคบไม้ เป็นของไม่สะอาด **มยฺหํ ปาปุณาติ** ถึงแล้วแก่เรา นี้ผ้าผืนเดียว

ถ้าผ้าหลายผืนต้องใช้ **อิมานิ วตฺถานิ อสฺสามิกานิ ปํสุกุลจีวรานิ มยฺหํ ปาปุณนฺติ** กิริยาก็ต้องเป็นพหูพจน์ ถ้าว่าประธานเป็นพหูพจน์แล้วก็ กิริยาก็ต้องเป็นพหูพจน์ ถ้าว่าประธานเป็นเอกพจน์แล้ว – กิริยาจะต้องเป็นเอกพจน์ด้วย นี่ภาษาเรียนเขา ภาษาเรียนบาลีเขา เอกพจน์นะ แปลว่า ของสิ่งเดียว เป็นเอกพจน์แปลว่าของสิ่งเดียว ถ้าพหูพจน์ของหลายสิ่ง ผ้าก็มีผ้าหลายผืน ให้เปล่งวาจาอย่างนี้ **อิมานิ วตฺถานิ อสฺสามิกานิ ปํสุกุลจีวรานิ มยฺหํ ปาปุณนฺติ** พิจารณาแบบเดียวกัน แล้วก็ไปหยิบเอาผ้านั้นมา พระอนุรุธพอได้ผ้ามาแล้ว ท่านก็นำเอาผ้านั้นถวายพระบรมศาสดา

พระองค์ทรงรับสั่งว่า ผ้านี้กรานเป็นกฐินได้ ชักผ้าป่ามาเดี๋ยวนั้นแหละ พระองค์ทรงรับสั่งว่ากรานเป็นกฐินได้ ก็ออกพรรษาไป ก็เลยเอาผ้านั้นกรานเป็นกฐินซะ เขาจึงว่าผ้าเป็นต้นกฐิน นี่เพราะอ้ายตัวเดิมมันได้มาจากผ้าป่า มาถวายพระบรมศาสดา พระองค์ก็รับสั่งว่ากรานเป็นกฐินได้ เอามากรานเป็นกฐินเสีย ผ้าป่าเป็นต้นกฐิน กฐินนะเป็นผลของผ้าป่า นี่เดิมเป็นมาอย่างนี้ เขาว่าผ้าป่าอานิสงส์มากกว่าต้นกฐิน เพราะเป็นต้นกฐิน เขาจะตัดสินว่ากระไรอย่างนั้น ผ้าป่าหรือกฐินก็ตามเถิด การทอดกฐินจำเพาะมีเวลาน้อยนะ ตั้งแต่ปวารณาพรรษาแล้ว แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ตั้งแต่วันนั้นไปทีเดียว ถึงกลางเดือน ๑๒ พอได้อรุณวันที่ ๑๕ ก็หมดกันเชียว ๓๐ วัน ไม่ถึง ๓๐ วัน กลางเดือน ๑๒, ๒๙ วัน ขาดวันหนึ่งเดือน ๑๑ เดือน ขาด วันพระวัน ๑๔ ค่ำนี้ ไม่ใช่ ๑๕ ค่ำ ๒๙ วันนะเป็นเขตของกฐิน กฐินนะมีเขตเมื่อทอดกฐินแล้ว ผ้าป่านั้นเป็นกรรมสิทธิ์ เป็นของพระอนุรุธ เมื่อเป็นของพระอนุรุธ พระอนุรุธสละขาดจากใจของพระอนุรุธ ถวายพระบรมศาสดา เมื่อถวายพระบรมศาสดาแล้วก็เป็นของพระบรมศาสดา เป็นของพระองค์แล้ว พระองค์ทรงรับสั่งว่ากรานกฐินได้ พระองค์เองเป็นผู้ทอดกฐินก่อนใคร เป็นผู้เริ่มต้นทอดกฐินก่อนทีเดียว นั่นได้ชื่อว่าพระศาสดาทอดกฐินแล้ว ก็กรานเป็นกฐินขึ้น พระองค์ทรงวางตำรับตำราในเรื่องกฐิน

ภิกษุ หรือเจ้าอาวาส หรือว่าภิกษุองค์หนึ่งองค์ใด ได้อนุโมทนากฐิน กรานกฐินแล้วพ้นจากอาบัติโทษพึ่ง ๕ สิกขาบท ทั้งห้าสิกขาบทที่กล่าวถึงการพ้นจากอาบัติ โทษ ๕ สิกขาบทนะอย่างไร **อนามนตฺจาโร** ถ้าว่าภิกษุไม่ได้อนุโมทนากฐิน เวลาวิกาลออกจากวัดต้องบอกลาภิกษุมีในวัดก่อน ถ้าไม่ลาก่อนต้องอาบัติโทษ ต้องลาก่อน ไม่ลาไม่ได้ ถ้าอนุโมทนากฐินกรานกฐินแล้ว ไม่ต้องบอกลาก็ไปได้ คุ้มอาบัติสิกขาบทนี้ได้ **คณะโภชน์** ภิกษุฉันคณะโภชน์ไม่ได้ ต้องอาบัติ เมื่ออนุโมทนากฐินแล้วกรานกฐินแล้ว ฉันคณะโภชน์ได้ ไม่เป็นอาบัติ สองสิกขาบท บทแรก **ติจีวรวิปฺปวาโส** อยู่ปราศจากไตรจีวรไม่ได้ อนุโมทนากฐินแล้วกรานกฐินแล้ว จึงจากไตรจีวรได้ **อติเรกจีวรํ** ได้อติเรกจีวรมา พินทุ–

อธิษฐานไม่ได้ ต้องอาบัติ ล่วง ๑๐ วัน เป็นอาบัติ อนุโมทนากฐินแล้วกรานกฐินแล้วไม่ต้องอาบัติ อยู่ปราศจากไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ **อติเรกลาภํ ลาภ สงฺฆิกลาภํ** สังฆิกลาภใด ๆ เกิดขึ้นอาวาสนั้น ภิกษุได้อนุโมทนากฐินกรานกฐินแล้ว ก็ได้ส่วนแบ่งเต็มที่ ได้ส่วนแบ่งเต็มส่วน ไม่ได้อนุโมทนากฐินแล้ว กรานกฐินไม่ได้เลย ๕ สิกขาบทนี้พ้นอาบัติได้ ส่วนถวายเป็นสงฆ์ เช่น ถวายเป็นกฐินนะ คุ้มอาบัติภิกษุได้ทั้งวัด กี่ร้อยกี่ร้อยคุ้มได้หมด นี่เป็นอานิสงส์พิเศษออกไปอีก ถ้าว่าผ้าถวายเป็นสงฆ์ผ้าป่า ก็เป็นสังฆทาน กฐินก็เป็นสังฆทานเหมือนกันแบบเดียวกัน ไม่มากน้อยกว่ากัน เพราะต้องมีอานิสงส์พิเศษมากออกไปกว่านี้ ถ้าผ้าจะเป็นต้นกฐิน ๆ จะเป็นต้นผ้าป่านะ อันนั้นแล้วแต่เรื่องเถอะ เอากฐินเป็นต้นผ้าป่าบ้างก็ได้ พอได้ผ้ากฐินแล้ว สมควรที่ได้มาแล้ว ก็ไปทอดผ้าป่าได้ แบบเดียวกัน ได้ผ้าป่ามาแล้ว เราจะมากรานเป็นกฐินบ้าง ก็ได้เหมือนกัน ไม่ขาดตกบกพร่อง เป็นสังฆทานเหมือนกัน แต่ว่าการทอดกฐินนั้น มีอานิสงส์มากกว่าการทอดผ้าป่า จะคุ้มอาบัติของภิกษุได้ ๕ สิกขาบท ส่วนผ้าป่านั้น คุ้มโทษของสิกขาบท ๕ นี้ไม่ได้ กฐินนั้นแหละเป็นแง่สำคัญกว่าผ้าป่านั้น เป็นสังฆทานแบบเดียวกัน ที่ถวายผ้าเป็นผ้าป่านี้ เป็นสังฆทานแท้ ๆ ถวายผ้าเป็นสังฆทานนั้นได้บุญกุศลยิ่งใหญ่นะ ไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ

เหมือนพระเจ้าแม่น้า **ปชาบดีโคตมี** หอบคู่ผ้ามาถวายพระบรมศาสดา ว่าเราได้พิทักษ์รักษาตั้งแต่พระมารดาทิวงคตไปแล้ว ๗ วัน เราได้เป็นมารดาแทนอยู่ แล้วก็เป็นพระน้านางของพระองค์ด้วย เราควรจะทำผ้าคู่หนึ่งไปถวายพระองค์ ผ้าที่สมควร ผ้าที่ประณีต พระนางอุตส่าห์จ้างช่างทอมาตีกระถางทอง เป็นกระถางเข้ากระถางมากใบด้วย ปลูกฝ้าย นางได้อุตส่าห์พยายามแก้น้ำที่รดฝ้าย ปรุงให้ดี เพื่อจะให้ฝ้ายบริสุทธิ์มาแต่ต้นจนกระทั่งได้ผลเป็นปุยฝ้าย เก็บเอาฝ้ายนั้นมาปั่นเป็นผ้า ทำเป็นผ้าได้ พระน้านางทำด้วยมือของพระนางทั้งนั้น แต่ว่าทำอย่างไรเวลาเขาทอผ้าก็เอาจับ ๆ ที่ขอบฟืมนั้นแหละกระทบ ๆ ที่ทำด้วยมือของพระนาง เมื่อทำอะไรไม่ใช่ทำนิด ๆ หน่อย ๆ พระเจ้าแผ่นดินเมียพระเจ้ากรุงศิริสุทโธทนะ พระมเหสีนี่ทำอะไรนิดหน่อยก็ได้ชื่อว่าทำเอง ทำจนกระทั่งสำเร็จเป็นผ้าสองผืน เป็นผ้าสองผืนนำไปถวายพระบรมศาสดา พระองค์คิดว่าพระเจ้าน้านะเป็นเสมือนหนึ่งพระมารดาของเรา ได้เลี้ยงพิทักษ์รักษาตั้งแต่มารดาของเราทิวงคตไปได้ ๗ วัน เป็นมารดาแทนมารดาลงมา พระน้านางของเรา เราจะสงเคราะห์ให้ได้บุญใหญ่กุศลใหญ่ พระองค์ทรงรับแต่ผืนเดียวเท่านั้น จะให้ถวายเป็นสังฆทานผืนหนึ่ง พระเจ้าแม่น้าปชาบดีโคตมีก็อ้อนวอน พระองค์ไม่ทรงรับ ไปหาพระอานนท์อีก อ้อนวอนเท่าไรพระอานนท์ก็ไม่ทรงรับอีก พระนางจะทำอย่างไร ท่านอยู่เหนือกำหนดกฎหมาย ท่านอยู่เหนือใครทั้งหมด

ใครจะไปบังคับบัญชาท่านอย่างไร ก็ไม่มีหนทาง เมื่อท่านจะให้ทำอย่างไรก็ตามพระทัยตามความปรารถนาของท่าน ท่านให้ถวายเป็นสงฆ์ ประชุมสงฆ์พร้อมกัน พระองค์ทรงถวายพอประเคนมาถึงพระองค์ พระองค์ก็ส่งต่อไป พระองค์ก็เข้าในหมู่สงฆ์ ส่งต่อไปเป็นลำดับ ๆ ไป สุดท้าย **พระอชิต** ภิกษุบวชใหม่ พระอรหันต์ท่านรู้ว่าผ้านี้พระองค์ทรงจะให้เป็นสงฆ์ ปล่อยจนกระทั่งถึงภิกษุบวชใหม่ พระภิกษุปุถุชนไม่รู้เรื่องราวอะไร ท่านส่งไปอย่างนั้นก็ส่งต่อ ๆ กันไป ท่านส่งเราก็ส่ง ส่งจนกระทั่งหมดพระ เหลืออชิตภิกษุบวชใหม่ท้ายโด่งโน่นแน่ พอถึงอชิตภิกษุ ท่านบวชใหม่ ไม่รู้ว่าจะส่งไปให้ใคร ท่านก็เอาเสียเท่านั้น เอาเป็นของตัวเสีย ได้ชื่อว่าผ้าของพระเจ้าแม่น้าปชาบดีโคตมี เป็นของอชิตภิกษุบวชใหม่ อชิตภิกษุบวชใหม่เมื่อได้ผ้าแล้ว พระเจ้าแม่น้าปชาบดีโคตมีเสียพระทัย ทำเหนื่อยยากลำบากนักหนา ไปถูกเอาภิกษุบวชใหม่ พระจอมไตรทรงทราบพระอัธยาศัย เรียกพระอานนท์ให้เอาบาตรมาเหวี่ยงบาตรขึ้นไปในอากาศ และรับสั่งภิกษุพร้อม ๆ กันนั่นแหละว่า ท่านทั้งหลายจงไปนำเอาบาตรของเรากลับมา พระอรหันต์ท่านรู้ว่าพระองค์ผูกปัญหานี้เพื่ออะไร ท่านรู้ด้วยกันทุก ๆ องค์ ภิกษุปุถุชนไม่รู้ จะออกไปก็ไม่ได้ หายเข้าไปในอากาศเข้าเมฆเข้าหมอกกลับหายไป ไปเอาก็ไม่ได้ ทำไงละ อชิตภิกษุบวชใหม่ก็ไม่รู้เรื่องรู้ราว บวชใหม่เหมือนกัน ตั้งสัตยาธิษฐานว่า บุญบารมีที่ข้าพเจ้าได้สั่งสมอบรมมาแต่ชาติปางก่อนจนกระทั่งถึงบัดนี้ ถ้าเป็นอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้า ข้าพเจ้าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง เหมือนพระสมณโคดมบรมครูอย่างนี้ละก็ ขอให้บาตรนั้นมาสู่หัตถ์ข้าพเจ้าบัดนี้ พอขาดคำอธิษฐานบาตรแหวกเมฆลิ่วมานั่นแน่ มาตกอยู่บนมือของพระอชิต เหมือนอย่างกับปุยนุ่นลงมาในมือท่าน ของหนักไม่ใช่ของเบา แต่ว่าเหมือนกับปุยนุ่นตกลงไปในมือท่าน บาตรมีฤทธิ์ บาตรเป็น ไม่ใช่บาตรตาย บาตรกายสิทธิ์ มีฤทธิ์มีเดช เหาะไปในอากาศก็ได้ มาตกก็ได้ พอบาตรถึงมือพระอชิตภิกษุเท่านั้นแหละ พระองค์ทรงรับสั่ง ภิกษุทั้งหลาย รู้จักไหมว่าภิกษุบวชใหม่นะ คือใคร ก็ไม่มีใครรู้จัก พระองค์ทรงรับสั่งว่า นั่นแหละน้องชายเราตถาคต ต่อไปจะเป็นศาสดาเหมือนอย่างเราดังนี้ ทรงพยากรณ์เสร็จ **พระเจ้าแม่น้าปชาบดีโคตมีพอรู้เท่านั้นปลื้มอกปลื้มใจ ดีอกดีใจ** กลับอ้าว **ความเสียใจหายไปหมดเปลือก** ดีใจไป **ผ้าเราได้ยากเหนื่อยด้วยมือของเราเอง ได้ถวายไปกับพระพุทธเจ้าในปัจจุบันน่ะองค์หนึ่ง ได้ถวายกับพระพุทธเจ้าในอนาคตอีกองค์หนึ่ง** ดีอกดีใจ ปลื้มอกปลื้มใจ อย่างนี้ นี่เราได้ทำวิธีนี้ เราได้นำผ้าป่ามาทอดผ้าป่าเช่นนี้ก็ถูกขนบธรรมเนียมแบบแผน ตำรับตำราของพระบรมศาสดาทรงประสงค์ทีเดียว **ถวายเป็นสังฆทาน** อย่างนี้แล้วถูกเป้าหมายใจดำ **ได้ชื่อว่า บุญกุศลใหญ่เกิดแก่เราท่านทั้งหลาย**

บุญใหญ่กุศลใหญ่เท่าไหน โตเท่าไหน **รูปพรรณสัณฐานบุญนะเป็นอย่างไร ติดอยู่ที่ไหน** เออ ! เรื่องนี้จนกันละซี เรื่องนี้เราจะจนกันละนะ บุญนะที่ได้จากการถวายผ้าป่า **บุญเกิดอย่างไร บุญมาจากไหน** เรื่องนี้ไม่มีใครรู้ซิ งงันไปตามกันหมด เรื่องนี้นะ เมื่อทำบุญเข้าแล้วนะ **เขามีอัตโนมัติ เขาเรียกว่าหม้ออัตโนมัติ มนุษย์นี่แหละไม่ว่าหญิงว่าชายว่าเด็กว่าเล็กมีหม้ออัตโนมัติเหมือนกันหมด เป็นดวงใส เท่าฟองไข่แดงของไก่ ติดอยู่ศูนย์กลางกายมนุษย์** สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย สะดือทะลุหลัง เจาะให้ตรงกลางเชียวนะ เป็นช่องปล่องไปทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย ตรงแบบเดียวกัน ตรงกลางจรดกัน เอาด้ายกลุ่มขึงเส้นหนึ่งตึงสะดือทะลุหลังตรง ซ้ายทะลุขวา ตรงเส้นหนึ่ง ขึงให้ตึง พอถึงก็ตรงกลางที่จรดกันนั่นแหละเรียกว่า **กลางกั๊ก ตรงกลางกั๊กนั่นแหละ เป็นอัตโนมัติของบุญ กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เป็นกำเนิดอยู่ตรงนั้น อัตโนมัติอยู่ตรงนั้น สำหรับดึงดูดบุญ** เหมือนหูเหมือนตาที่สำหรับดึงดูดเสียง สำหรับดึงดูดรูปติดที่ตา หูสำหรับดึงดูดเสียงติดที่แก้วหู จมูกสำหรับดึงดูดกลิ่นที่แก้วจมูก ลิ้นสำหรับดึงดูดรสติดอยู่ที่แก้วลิ้น กายสำหรับดึงดูดสัมผัสเครื่องถูกต้องติดอยู่ที่กายทั่วไป ใจสำหรับดึงดูดธรรมารมณ์ติดอยู่ที่ใจ ดึงดูดกันอย่างนั้น **อัตโนมัติบุญนี่สำหรับดึงดูดบุญ ได้บุญเท่าไรดึงดูดมาติดอยู่ตรงนั้น ติดอยู่ตรงกลางนั่น เป็นดวงใส**

วันนี้นะไม่ใช่ได้นิด ๆ หน่อย ๆ **มาทอดผ้าป่านี้นะ คนหนึ่ง ๆ นั่น วัดผ่าเส้นศูนย์กลางขนาด ๑,๐๐๐ วา เป็นดวงใสขนาดพันวา เขามีธรรมกาย เขาเห็นทั้งนั้นแหละ** ขนาดพันวา วัดผ่าเส้นศูนย์กลางขนาดพันวา กลมรอบตัวเรียบเหมือนหน้ากระจกเชียว **นั่นแหละบุญมาติดอยู่กลางตัวทุกคน ๆ ๆ แต่หย่อนบ้าง** บางคนก็ถึง ๙๐๐ วา บางคนก็ถึง ๘๐๐ วา ๗๐๐ วา ๖๐๐ วา ๕๐๐ วา ๕๐๐ **วา ต้องได้ทุกคนเหมือนกันหมด** แบบเดียวกันหมดทีเดียว **ความจริงเป็นอย่างนี้** แล้วก็เมื่อเราได้บุญขนาดนี้ เราจะทำอย่างไรเล่า เราไม่เห็นนี่ **ผู้มีธรรมกายเขาเห็น ใครมีธรรมกายแล้วก็ต้องเห็น วัดปากน้ำมีคนเห็นแยะ** มีคนเห็นแยะเห็นทั้งนั้น ถ้าเราไม่รู้ไม่เห็นแล้วเราจะทำอย่างไร เราจะรู้เรื่องอะไร ได้อย่างไรก็ไม่รู้ หายไปอย่างไรก็ไม่รู้ เหมือนอย่างกับเราหาเงินหาทองในโลกนี้ ได้เงินมาแล้วเราก็เห็นซิ เก็บไว้ในตู้ในเซฟเราก็เห็นซิ เราจับถูกซิ บุญก็เหมือนกัน เราเรียกว่า **ปุญฺญกฺขเวสโก ผู้แสวงหาบุญนะต้องฉลาดนะ ต้องให้เห็นบุญนะ ถ้าไม่เห็นบุญแล้วเราจะรู้ว่าได้บุญอย่างไรกันละ** ก็เบื่อกันละซิ ไม่อยากแสวงหาบุญละซี **ถ้าเห็นบุญแล้วมันอยากหานักทีเดียว ไว้ใจได้ทีเดียว แน่นอนทีเดียว**

เพราะฉะนั้น **ต้องให้เห็นบุญ** เสีย เหมือนอย่างกับอาจารย์ที่ไปสอนวัดจันทร์ปะขาวนะ นั่นแหละเห็นบุญหละ องค์นั้นแหละเห็นบุญ เขาเห็นทีเดียวแหละบุญนะ ถ้าไม่เห็น

อย่างไร ๆ แล้ว ไปถามให้ท่านบอก ท่านบอกได้ แต่ว่าไม่ใช่ของทั่วไปนะ ต้องการรู้ ต้องการเห็นแล้วจึงไปถามท่าน แล้วท่านก็จะบอกว่ามีเท่านั้นเท่านี้ อยู่ที่นั่นที่นี่ **ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น** ถ้าเราทำบุญเช่นนี้แล้ว ตำราเขาวางไว้ว่า **หาบุญได้ก็ต้องใช้บุญเป็นนะ** เหมือนหาเงินได้ใช้เงินเป็นนะ นี่ก็เกิดปัญญานะ ก็เกิดปัญญาเหมือนกัน หาเงินได้ใช้เงินเป็น หาเงินได้ใช้เงินไม่เป็น หาเงินได้ใช้เงินไม่เป็นมันก็เป็นบ่าวเป็นทาสจนตาย ต้องร้องไห้กันเมื่อแก่หละ หาเงินหาทองไม่ได้ เรี่ยวแรงก็ท้อถอยลงไป ร้องไห้กันหละ เพราะเหตุอะไรเล่า หาเงินได้ใช้เงินไม่เป็นละซีแก ถ้าหาเงินได้ใช้เงินเป็นละก็ มันก็ไม่เป็นบ่าวเป็นทาสเงินละซี มันก็เป็นเจ้าเป็นนายเงินละซี เป็นเจ้าเป็นนายเงินนั่นเป็นอย่างไรละ เราหาเงินมาได้ตั้งแต่หนุ่ม ๆ สาว ๆ เราหาเงินได้มากเท่าไร กระเหม็ดกระแหม่ทีเดียว กินต้มยำครั้นจะเอาเนื้อมาต้มยำก็เปลืองเงินเปลืองทอง ไม่เอา ทนเอาก่อน หนุ่ม ๆ สาว ๆ พอทนได้หาเงินได้ใช้ เงินเก็บรวบรวมไว้กินต้มยำน้ำ อยากกินต้มยำก็ปรุงเครื่องต้มยำมันเข้า ตักน้ำใส ๆ มาดี ๆ ตั้งให้มันเดือดเข้า พอเดือดก็เทเครื่องต้มยำโครมลงไปในน้ำนั่น แล้วก็คนเสียให้ทั่ว แล้วก็เอาขึ้นมา เค็มเปรี้ยวก็ช่างมันเถอะต้มยำน้ำหละ เอามาราดข้าว ช้อนตักซดเชียวเปิบข้าวเข้าท้องได้ ช่างหัวมันเถอะไม่เป็นไร นี่เขาเรียกว่าต้มยำน้ำ นี่เขามีกันแล้วนะ โน่นแน่ เขาชื่อนายเล็กอยู่บ้านไผ่ อำเภอสองพี่น้องแน่ เขาเล่าให้ฟังว่า ผมนะเมื่อตั้งตัวผมกินต้มยำน้ำนะ มันบอกให้ฟังอย่างนี้แหละ ผู้เทศน์ก็ได้ยินเขาเล่าให้ฟัง เขาเป็นพ่อค้า ผู้เทศน์ก็เป็นพ่อค้าเหมือนกัน ไปคุยกันขึ้น เขาบอกว่าเขากินต้มยำน้ำ ทำไงเล่าต้มยำน้ำ เขาเล่าให้ฟังอย่างนี้แหละ เขากินอย่างนั้นแหละ เขาบอกว่าเราจะไปกินเนื้อไม่ได้ เดี๋ยวเงินทองหมดเข้าไปแล้วจะตั้งตัวไม่ได้ เอ๊ะ ! อ้ายนี่ชอบกลอยู่เหมือนกัน

หลักนี้นะ การครองเรือนนะเป็นอย่างนี้ หาเงินได้ใช้เงินไม่เป็นนะ กินต้มยำเนื้อซิเอ้าแล้ว! **เงินทองหาได้เฟื้องหนึ่งสลึงหนึ่ง ซื้อเป็ดซื้อไก่เชียว** นั่นแน่ไถลกินไม่เป็นขึ้นไปโน่นแน่ **มันจะเป็นบ่าวเป็นทาสเขาจนตายแน่ ใช้เงินไม่เป็นนั่นแน่ ใช้เงินตาย ใช้เงินตายนะ** ใช้เงินอย่างไรเล่า **หาเงินมาได้เท่าไร ๆ ใช้หมด ไม่ให้เงินไปหาเงินหละ หาเงินมาได้เท่าไร ๆ ใช้หมด ไม่ให้เงินไปหาเงินหละ อย่างนี้หาเงินได้ใช้เงินไม่เป็น** ใช้เงินไม่เป็น **แก่เฒ่าชราลงไปก็ทำงานหยุดไม่ได้ หยุดข้าวสารไม่มีกรอกหม้อ เพราะใช้เงินตาย ใช้เงินไม่เป็น**

ใช้เงินเป็นละ หาเงินมาได้เฟื้องหนึ่งสลึงหนึ่ง เก็บรวบรวมเอาไว้พอเป็นสี่บาทสิบบาท ยี่สิบบาท สามสิบบาท ก็ให้เขากู้เอาดอกมา หาเงินมาได้ให้ไปหาดอก หามา ๆ ดอกมันเดินมาเดือนละพันสองพันนั่นแน่ พอดอกมันเดินมาเดือนละพันสองพัน มีเงินสักหมื่นหนึ่ง ร้อยละบาท มันก็ได้เดือนละร้อยแล้ว เอ้อ ! ได้เดือนละร้อยแล้ว ร้อยละบาทนะ

เดือนละร้อย หมื่นหนึ่งได้เดือนละร้อยบาท ร้อยละบาทได้เดือนละร้อยบาท มันร้อยร้อยมันก็เป็นหมื่นหนึ่งนะ หมื่นหนึ่งหาเงินมาได้แสนหนึ่ง นั่นแน่เดือนละพันแล้วเห็นไหมละ ให้อ้ายแสนนั้นไปหาเงินมา รับจำนำสวนก็เอา จำนำนาก็เอา ก็ท่าไหนก็เอาเถอะ ว่าแต่ว่ายึดเครื่องกู้เขาให้มั่นไม่ให้ฟื้นเฟือนนะ ทำหลักทำฐานกันเสียให้แน่นอน โกงกันไม่ได้เด็ดขาดทีเดียว ได้เดือนละหมื่น ๆ ได้เดือนละพัน ๆ แล้วหาเงินมาได้แสนหนึ่ง หาเงินมาได้ล้านหนึ่ง ได้เดือนละหมื่นหมื่น เอาร้อยละบาทเท่านั้นไม่ได้เอามาก ให้คนเขาหานั่น ให้คนเขาเอาไปหานั่น รับเอาไปได้อีกบาทหนึ่ง เราจะได้สบาย มันหาให้เราใช้เรื่อยไป เดือนละหมื่น ๆ เดือนละหมื่นเท่านั้นแหละเลิกทำงานเชียว มีลูกหญิงลูกชายให้เล่าเรียนจบมหาวิทยาลัยหมด ไม่จบไม่ยอมเด็ดขาดเชียว เงินทองเสียไปอ้ายหมื่นหนึ่งเสียไปเถอะ หมื่นหนึ่งนะถึงเดือนมันก็มา เท่านั้นมันก็เป็นเจ้าเงินนายเงินละซี **มันหาเงินได้ใช้เงินเป็น** นี่มันไม่ใช่เงินตาย มันใช้เงินเป็น มันใช้แต่ดอกเงินนี่ นี่ให้เข้าใจอย่างนี้นะ จำเอาไว้น๊ะมันข้อสำคัญ ข้อนี้เป็นข้อตายนะ ไปหาดูเถอะหมดประเทศหมดที่บ้านเราอยู่ นั่นใครคิดอย่างนี้บ้าง หาเงินได้ใช้เงินไปอย่างนี้นะมีบ้างไหม มีกี่คน อย่าไปจดอื่นจะไปคิดอื่น บนบานศาลกล่าวให้ผีเจ้าเช่นนั้นไม่ได้นะ **บนบานศาลกล่าวที่ไหน เหลวไหลนะไม่ได้ บุญของเรานี่แหละเป็นตำรับตำรา**

พระสิทธัตถราชกุมาร เมื่อประทับอยู่ใต้ต้นไม้ศรีมหาโพธิ์นะ เมื่อท่านใกล้บรรลุโพธิญาณนะ ครั้งนั้นมารเข้าผจญท่าน ว่าอะไรจะเป็นที่พึ่งของเราก็ไม่ได้ นอกจากบุญกุศลของเราที่ได้สั่งสมมาแล้วเป็นไม่มี เปล่งว่า **อิธ โภนฺโต** ฯลฯ ท่าน **นึกถึงบารมี** ทีเดียว นึกถึงบารมีเท่านั้น รับประกันพญามารทีเดียว **รับทำลายพญามารทีเดียว นี่บุญช่วยอย่างนี้** ไม่จริงอย่างเราก็ต้องภัย **ได้ทุกข์อย่างหนึ่งอย่างใด นึกถึงบุญที่เราสร้างสมที่ได้วันนี้ เป็นดวงใสอยู่ศูนย์กลางตัวนั้น ใจจดอยู่ตรงบุญนั้น** พอจดอยู่ตรงนั้นจะทำอย่างไรนะ นึกว่าบุญเราได้ดวงเท่านั้น ฟังเทศน์แล้วเราก็ไม่เห็นอะไร **จำรอยใจวันนี้** ที่มาทอดผ้าป่าวันนี้ **ปลาบปลื้มเอิบอิ่มเต็มอย่างไร นึกขึ้นมาเวลาไร ใจมันก็ปลาบปลื้มเอิบอิ่ม ตื้นเต็มเหมือนอย่างกับเรากำลังปีตินั้น นึกถูกส่วนเข้าเช่นนั้น เราก็หยุดอยู่ตรงนั้นแหละ หยุดนิ่งอยู่ก็ใจชื่นใจสบาย** กินข้าวกินปลาก็ใจอิ่ม นึกถึงบุญอย่างนั้นแหละ พอนึกถึงบุญเช่นนั้นใจมันก็ดูด เหมือนที่ทำผลไม้ไว้อย่างไร อ้ายที่มันจะให้ผลน้อย ผลนี่บังคับให้ผลมาก ที่มันจะให้ดอกน้อยผลมันก็น้อย ที่จะให้ใบมาก บุญก็บังคับ ก็ผลิตใบมาก เหมือนสวนใบไม้ เหมือนสวนดอกสวนพลู สวนดอกไม้ที่เขาปลูกขายกันอย่างไรละ เหมือนผลไม้ที่เขาปลูกส้มขายอย่างไรละ มะพร้าว ส้มโอ สวนดอกสวนใบอะไรเหล่านี้ ยอดก็มียอดแคยอดตำลึง มีที่มาก ๆ หว่านแคเข้าไว้ หว่านตำลึงเข้าไว้ เก็บยอดแคเก็บยอดตำลึงก็อีกเหมือนกัน เมื่อรู้เช่นนั้นแล้วก็ยอด

ดอกเหล่านั้นมันน้อยไป ถ้าว่าทำบุญขึ้นมันก็ยอดมากขึ้น เด็ดมายอดเดียวเท่านั้นแหละ มันก็เป็นสี่ยอดห้ายอดนะ บุญก็เหมือนกัน เด็ดมายอดเดียวก็แตกออกเป็นสี่ยอดห้ายอดโน่นแนะ แตกอย่างนั้นบุญส่งช่วยเรา เราฉลาดนะ ถ้าได้สิ่งของนั้นเรียกว่าหาเงินได้ใช้เงินเป็น ฉลาดหาเงินหาทอง หาเงินได้ใช้เงินเป็น หนักเข้าก็เป็นเจ้าเงินนายเงินได้ ให้ฉลาดอย่างนี้ซิ ฉลาดอย่างนี้เราก็เอาตัวรอดได้ นี่เขาเรียกว่า **หาบุญได้ใช้บุญเป็น**

หาบุญได้ใช้บุญไม่เป็น นี่แหละ **มาทอดกฐินได้บุญเป็นก่ายเป็นกองอย่างนี้แหละ ถ้ากระทบกระเทือนสิ่งที่ไม่ชอบใจ** เอาเข้าแล้ว **ไปด่าไปว่าเขาเข้าแล้ว ไปค่อนไปแคะเข้าแล้ว เอาบาปใส่ตัวเข้าแล้วไม่รู้ตัวกัน ได้บุญเป็นกองสองกอง ไม่เอาใจไปจดอยู่ที่บุญเสียแล้ว เอาไปใช้สิ่งอื่นเสียแล้ว บุญนะ เอาบาปทับถมหมด เอาไปใช้ไม่ได้เลย ใช้บุญไม่เป็น เหมือนอย่างเงินทองหาไป ๆ มันหายไปหมด ไม่มีเลย** มันใช้เงินไม่เป็นแบบเดียวกัน

เมื่อรู้จักหลักอันนี้ วันนี้เราได้มาทอดกฐิน วันนี้มันเป็นวันที่จะเรียนภาวนาด้วยนะ ผู้เทศน์ก็ลืมไป เลยเทศน์เรื่อยเพลินสนุกสนานเชียว เมื่อจะให้รำพันอานิสงส์กถาของสังฆทาน เวลาไม่จุพอ พระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ไม่ตรัสเรื่องอื่นเลย มาในมนุษย์โลกมาตรัสเทศนาอานิสงส์ของสังฆทานอย่างนี้แหละ ไม่ได้ว่าเรื่องอื่นหละ จนตลอดชีวิตของพระ–พุทธเจ้าไม่หมด เรื่องอานิสงส์ของสังฆทานไม่หมด มีมากนักทีเดียว เป็นอายุของพระศาสนาที่ท่านทรงตรัสว่า การให้เช่นนั้นเป็นสังฆทาน ซึ่งเป็นอายุของพระศาสนานะ เมื่อให้ทานแล้ว **ก็ไม่มีเบื่อ ไม่มีสะดุดใจ ไม่ให้จำเพาะใคร ให้เป็นของสงฆ์ พระสงฆ์จะทำอย่างไรก็ตามเถอะ** ความชั่วความทุศีลในสงฆ์ไม่มี สงฆ์เป็นบริสุทธิ์ทั้งนั้น ใจของเราอย่างนี้ เพราะฉะนั้นกระทำเช่นนั้นไม่มีเบื่อใจ การทำเป็นบุคลิกนั้น บางคนประพฤติไม่ชอบใจเสียแล้ว เหมือนเรารักลูกหญิงก็ดี ลูกชายก็ดี หอบสมบัติมาให้มัน ประพฤติไม่ชอบใจ ช้า ! ไม่อยากให้มัน มันทำลายเสียหมด **ให้เฉพาะองค์นั้นองค์นี้** ประพฤติไม่ชอบใจทีหลังไม่ให้ ท้อศรัทธาเสียแล้ว **อันนี้เป็นบุคลิก เป็นส่วนบุคคลไป** ไม่ถนัดในอานิสงส์สังฆทาน สังฆทานถนัดแท้ ๆ ตรงกับวาระพระบาลีที่พระองค์ทรงรับสั่งทีเดียว ว่าเป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่ไพศาล พระศาสดาจารย์ถือเป็นหลักเป็นประธานมาทีเดียว ตั้งแต่พระเจ้าแม่น้ำปชาบดีโคตมี ถวายพระผ้าเป็นลำดับมา พุทธศาสนิกชนถือเอาเป็นตำรา นี้เป็นเนติแบบแผนมา จึงได้ถวายเป็นสังฆทานกัน ได้บริจาคทานเลี้ยงดูพระภิกษุสามเณรนะ โยมที่เป็นของเจ้าของทานเวลานี้แกเป็นคนไปมาอยู่ที่นี้เสมอ วันพฤหัสก็เป็นมาหละ แกรู้ว่าวัดปากน้ำนี้มีทักขิไณยบุคคล บริจาคแล้วละก็ได้ผลมากมายนัก แกก็จงรักภักดีบุญกุศลของแก อุตส่าห์มาทุกวันพฤหัสฯ เว้นนะมีน้อยเต็มที วันนี้แกได้บริจาคทานอันยิ่งใหญ่ไพศาลดังได้กล่าวแล้วมา ได้ทอดผ้าป่าเพิ่มอีกด้วย เป็นอานิสงส์ยิ่ง

ใหญ่งอกขึ้นไป

ครั้นจะพลิกพร่ำพรรณนาเรื่องอานิสงส์กถา เวลาจะไม่จุพอ จะต้องย่นย่อพอสมควรแก่กาลเวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวาสนนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านผู้เป็นเจ้าภาพและสาธุชนบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฏกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอำนาจปิฎกทั้งสาม คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระปรมัตถปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอำนาจชินสาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบันดาลความสุขให้อุบัติบังเกิดมีเป็นปรากฏในขันธปัญจกของท่านผู้เป็นเจ้าภาพและสาธุชนทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า

สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ เอตสฺมึ รตนสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส ด้วยจิตอันเลื่อมใสของท่านซึ่งเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของท่าน จงบังเกิดเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จแก่ท่านทั้งหลายทุกถ้วนหน้า ดังอาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

อันตรายของผู้ห้ามการให้ทาน หรือผู้ขัดขวางการบุญกุศล

ผู้ห้ามหรือขัดขวางการให้ทาน (ทั้งอามิสทานและธรรมทาน) ห้ามหรือขัดขวางการบุญการกุศล ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำอันตรายแก่บุคคลสามจำพวก คือ

๑. ทำอันตรายต่อบุญของทายก คือผู้ให้–มิให้เขาได้บุญ
๒. ทำอันตรายต่อลาภของปฏิคาหก คือผู้รับ และ
๓. ทำอันตรายต่อตนเอง (ให้เป็นผู้บุญน้อย และอับโชค)

(องฺ ติก. ๒๐/๒๐๕–๒๐๖)

๕๒. พระพุทธภาษิต : ความไม่ประมาท

๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ปมาทํ อปฺปมาเทน ยทา นุทติ ปณฺฑิโต
ปญฺญา ปาสาทมารุยฺห อโสโก โสกินึ ปชํ
ปพฺพตฏฺโฐว ภุมฺมฏฺเฐ ธีโร พาเล อเวกฺขตีติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้แสดง**พุทธภาษิต**ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคประทานเทศนาไว้เป็นหลักฐาน เป็นประธานในสกลพุทธศาสนา พุทธภาษิตนี้พระบรมศาสดาทรงรับสั่งด้วยพระองค์เอง เป็นภาษิตที่ล้ำลึกสุขุมคัมภีรภาพ แต่เทศนาเป็นอุปมาหรืออุปมัย ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **ปมาทํ อปฺปมาเทน ยทา นุทติ ปณฺฑิโต ปญฺญา ปาสาทมารุยฺห อโสโก โสกินึ ปชํ ปพฺพตฏฺโฐจ ภุมฺมฏฺเฐ ธีโร อเวกฺขติ** แปลเนื้อความว่า **เมื่อบัณฑิตผู้ละหรือผู้บรรเทาความประมาทเสียด้วยความไม่ประมาท เป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตัว** ขึ้นสู่ปราสาทเป็นภูมิอันสูงของปัญญา แลลงมาเห็นเหล่าพาลชนทั้งหลาย เป็นผู้ไม่กระวนกระวาย เห็นหมู่สัตว์กระวนกระวาย ดุจบุคคลผู้ขึ้นยืนบนภูเขา แลลงมาเห็นบุคคลผู้ยืนอยู่ที่ภาคพื้นฉะนั้น

นี่เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้ เพียงเท่านี้เราถือเอาความเข้าใจได้ เพราะธรรมของพระผู้มีพระภาคทรงแสดงล้ำลึกกว่า

เมื่อบัณฑิตบรรเทาความประมาทด้วยความไม่ประมาท ลักษณะความประมาทกับความไม่ประมาทนะ ตรงนี้ต้องถือเอาข้อปฏิบัติให้ได้ ความประมาทนั่นคือเลินเล่อเผลอตัว ความไม่ประมาทนั่นคือ ไม่เลินเล่อเผลอตัว ไม่เผลอไม่พลั้ง ไม่เผลอ **มีสติอยู่เสมอ** เรียกว่า **ความไม่ประมาท เราขาดสติ อ่อนสติ** เรียกว่า **ความประมาท** เพราะฉะนั้นความประมาทและไม่ประมาททั้งสองประการนี้ พระองค์ทรงชี้ขาด บรรดาธรรมที่พระองค์ทรงตรัสเทศนาไว้ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์เทียว ย่นลงไปปิฎก ๓ คือ **วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก**

มีความไม่ประมาทนี้แหละเป็นยอดของพระไตรปิฎกเหล่านั้น ความไม่ประมาทนี้เป็นที่รวมลงของความดีทั้งหลาย ความประมาทเล่าเป็นที่รวบรวมลงของความไม่ดีทั้งนั้น ความประมาทเป็นที่รวมลงของความชั่ว มีมากน้อยเท่าใดรวมลงในความประมาททั้งสิ้น ความดีมากเท่าใดรวมลงในความไม่ประมาททั้งสิ้น นี่เป็นหัวข้อรวมอย่างนี้

เมื่อละความประมาทด้วยความไม่ประมาทเสียได้แล้ว ชื่อว่ามีปัญญา ทรงปัญญาขึ้นสู่ปราสาท สู่ภูมิอันสูงของปัญญา แลลงมาเห็นเหล่าพาลชน เป็นผู้ไม่กระวนกระวาย เห็นสัตว์กระวนกระวาย ดุจคนขึ้นบนยอดภูเขา แลลงมาเห็นคนยืนอยู่บนภาคพื้นฉะนั้น นี่ได้ความดังนี้ อรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป **ผู้ไม่ประมาทไม่ปราศจากสติ สติตรึกนึกอยู่ไม่เผลอ นึกอยู่จนกระทั่งหยุดเป็นจุดเดียวกัน ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ บริสุทธิ์ เป็นจุดเดียวกัน เห็น จำ คิด รู้ เป็นจุดเดียวกัน** ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ **บริสุทธิ์ถูกส่วนเข้า** ถึงขนาดนั้น **เห็นเป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์** อยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ไม่ได้หยุดอยู่ที่อื่น อยู่แห่งเดียวนั้น กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น ใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ **ใจหยุดสนิทอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใจหยุดสนิทอยู่ศูนย์กลางดวงใสที่เกิดขึ้น นั่นคือ **ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้า เห็น **ดวงศีล** ใสหนักขึ้นไป หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็น **ดวงสมาธิ** ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็น **ดวงปัญญา** ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็น **ดวงวิมุตติ** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็น **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น **กายมนุษย์ละเอียด**

นี่ได้เข้ามาถึงกายมนุษย์ละเอียด ด้วยความไม่ประมาทแท้ ๆ ถ้าประมาทเข้ามาไม่ได้ ไม่ถึงทีเดียว มาไม่ถึง จะมาถึงกายมนุษย์ละเอียดได้เช่นนั้นละก็ เพราะความไม่ประมาทไม่เลินเล่อเผลอตัว เป็นคนแน่วแน่ใจ ไม่ประมาท **ถ้าถึงกายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์ละเอียดก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** ก็มีแบบเดียวกัน **มองไปดูกายมนุษย์** เออ ! **กายมนุษย์นี่เลินเล่อเผลอตัวแท้ ๆ** เชือนแชเสียไปทางอื่นแล้ว **ทางที่ละเอียดนี้ไม่มา แต่หาแต่ทางที่ผิด ที่ไม่ถูกต้องร่องรอยทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ เห็นทีเดียวว่า มนุษย์นั้นอยากได้สมบัติคนอื่นเป็นเบื้องหน้ามาเป็นของตัว ตัวพยาบาทปองร้ายหมายมาดความวิบัติพลัดพราก** อยู่ในกายมนุษย์ ประมาทเลินเล่อเผลอตัว **เห็นผิดจากคลองธรรมที่เป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์** ผิดจากคลองธรรมที่เป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระ

อรหันต์ไป ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นั้นเห็นผิดเข้ามาไม่ถูกที่ เข้าไม่ถูกเช่นนี้

ทาน กำจัดเสียซึ่งอภิฌชา เพ่งอยากได้ของคนอื่นให้มาเป็นสมบัติของตนเสีย **เมตตา** รักใคร่ปรารถนาจะให้มนุษย์ได้รับความสุขทุกคน **กำจัดเสียซึ่งความพยาบาท เห็นชอบตามคลองธรรม เห็นถูกว่าพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ไปทางนี้ ด้วยความไม่ประมาทนี้ จึงได้เข้ามาถึงกายมนุษย์ละเอียด** พอเห็นกายมนุษย์ละเอียด ก็มองดูกายมนุษย์หยาบโน้น เหมือนคนอยู่บนภูเขามองลงไปดูกายมนุษย์ เหมือนมนุษย์อยู่พื้นแผ่นดิน จะทำท่าอย่างหนึ่งอย่างใด เห็นปรากฏ เห็นเป็นของหยาบทีเดียว เมื่อถึงกายมนุษย์ละเอียด เห็นหมดเสียแล้ว นี่ชั้นหนึ่ง

ชั้นที่สอง ตามลำดับขึ้นไป หนักขึ้นทุกที กายมนุษย์ละเอียดก็นึกว่า เราขึ้นมาได้เช่นนี้ เพราะความไม่ประมาท อย่าเลย รีบกระวีกระวาดยึดความไม่ประมาทให้มั่นต่อไปอีก กายมนุษย์ละเอียดนั้น อยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ สองเท่าฟองไข่แดงของไก่นั้น พอหยุดนิ่งถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงศีลดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลาง ดวงศีล พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น ก็เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น ก็เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติ พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงวิมุตติ–ญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็น **กายทิพย์** ทีเดียว เห็นกายทิพย์ชัด ๆ กายทิพย์ก็เป็นตัวของตัวแท้ กายที่ฝันในฝัน

กายทิพย์ก็มี **ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** เหมือนกัน กายทิพย์ก็ลืมตาขึ้นดูกายมนุษย์เหมือนกัน ดูกายมนุษย์ละเอียด ก็เห็นกายมนุษย์ละเอียดปรากฏชัดขึ้นอีก เห็นชัดอย่างกับคนยืนอยู่บนภูเขาเห็นคนยืนบนภาคพื้น เมื่อกายมนุษย์ละเอียดนี้ มันยังทำชั่วด้วย กาย วาจา ใจ อยู่ โลภอยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เพ่งอยากได้สมบัติของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม แต่ว่าอย่างละเอียด ไม่ใช่อย่างหยาบ อย่างละเอียดทีเดียว ละเอียดเข้ามา ไม่หยาบเหมือนกายมนุษย์ ละเอียดกว่ากายมนุษย์ออกไป ตากายทิพย์ก็เห็น เห็นปรากฏชัด เมื่อเห็นปรากฏชัดเช่นนั้น ส่วนตัวที่ไปอยู่เห็นกายทิพย์แล้ว มองลงไปในกายมนุษย์ละเอียด เหมือนคนยืนอยู่บนปราสาท มองดูคนเกลื่อนกลาดอยู่ในภาคเบื้องล่างอยู่ในภาคพื้น เห็นมีคนชั่วมาก คนดีน้อย คนที่ทำชั่วช้าลามก ด้วยกาย วาจา ใจ มีมาก ทำดีด้วยกาย วาจา ใจ มีน้อย เห็นปรากฏชัด ดังนั้น เมื่อเห็นปรากฏชัดดังนั้น คนที่อยู่บนปราสาทไม่ทุรนทุราย ไม่วุ่นวาย เห็นคนที่ทำความชั่วด้วยกาย วาจา ใจ นั้น ทุรนทุราย วุ่นวาย กระสับกระส่าย เห็นชัดอย่างนั้น ตากายทิพย์เห็นกายมนุษย์ละเอียด ดังว่า เหมือนคนยืนอยู่

บนภูเขา แลลงมาเห็นคนอยู่บนภาคพื้นฉะนั้น เห็นปรากฏชัดอย่างนี้ เห็นกายมนุษย์ละเอียดนั้น ยังกระวนกระวายอยู่ ส่วนกายทิพย์นั้นไม่วุ่นวายไม่กระวนกระวาย หนักแน่นกว่ากายมนุษย์ละเอียด เห็นชัดลงไปอย่างนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะมาที่นี่ได้เพราะเหตุอะไร เพราะไม่ประมาท ไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัว มีสติควบคุมอยู่เสมอ สามารถขึ้นมาถึงกายทิพย์ให้ได้ ใจกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์อีก พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงสามเท่าฟองไข่แดงของไก่ พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เท่าดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายทิพย์ละเอียด**

กายทิพย์ละเอียดนั้นก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหมือนกัน แต่ว่าละเอียดกว่าโตกว่ากายทิพย์หยาบ เห็นกายทิพย์ชัด ๆ ว่ากายทิพย์นี้ยังวุ่นวายทุรนทุรายอยู่ ไม่ค่อยจะสงบนัก ส่วนเจ้ากายทิพย์ละเอียดนั้น สงบกว่าละเอียดกว่า เห็นปรากฏชัดเหมือนคนอยู่บนปราสาท เห็นกายทิพย์นั้นยังประมาท ยังเลินเล่อยังเผลอตัวอยู่ ยังทุรนทุรายกระสับกระส่ายอยู่ ส่วนกายทิพย์ละเอียดนั้น สงบเรียบร้อยเป็นอันดี ไม่กระสับกระส่าย ไม่ทุรนทุรายต่างกันดังนี้ เหมือนคนยืนอยู่บนปราสาทแลลงมาข้างล่าง ไม่ประมาท ไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัว ต่อมาถึงนี้จะเห็นอะไร เพราะเราไม่ประมาทไม่เลินเล่อไม่เผลอตัว ใจกายทิพย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงกายทิพย์ละเอียด สี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ เห็นดวงธัมมานุ-ปัสสนาสติปัฏฐาน กลางดวงธรรมนั้น หยุดอยู่กลางดวงธรรมนั้น ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น **กายรูปพรหม**

รูปพรหมก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แบบเดียวกัน เมื่อเห็นกายทิพย์นั้น กายทิพย์นั้นยังหมักหมมด้วยกิเลส ยังเป็นกิเลสหนาปัญญาหยาบอยู่ เพราะประมาทเลินเล่อเผลอตัว กิเลสหนาปัญญาหยาบอยู่ ที่เราขึ้นมาถึงกายรูปพรหมนี้ เพราะเราไม่ประมาท ไม่เลินเล่อไม่เผลอตัว จึงขึ้นมาได้ เห็นปรากฏชัดเหมือนบุคคลขึ้นอยู่บนปราสาท เห็นคนที่อยู่ข้างล่างทำชั่วประการใดประการหนึ่งเห็นปรากฏชัด ว่าพวกนี้เป็นพาลชน ไม่ใช่บัณฑิตธีรชน ก็ไม่

กระวนกระวาย เห็นพวกเหล่านั้นกระวนกระวายอยู่ ดุจบุคคลขึ้นอยู่บนภูเขา เห็นคนอยู่บนภาคพื้น ฉันใดก็ฉันนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น เราขึ้นมาถึงเพราะอะไร เพราะเราไม่ประมาท รักษาความไม่ประมาท ไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัว ดังนั้นไว้ ใจก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม พอถูกส่วนเข้า ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่กลางดวงธรรมนั้น พอถูกส่วนเห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้าก็ เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ พอถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เข้าถึง **กายรูปพรหมละเอียด**

กายรูปพรหมละเอียดก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหมือนกัน มองลงมาเห็นกาย-รูปพรหมนี้ยังเลินเล่อเผลอตัว ยังประมาทเลินเล่อเผลอตัวอยู่ เราขึ้นมาถึงที่นี้ได้ก็เพราะไม่ประมาท ไม่เลินเล่อเผลอตัว เห็นชัดปรากฏชัดแบบเดียวกัน ดุจคนยืนอยู่บนปราสาทเห็นคนอยู่ข้างล่าง หรือคนอยู่บนภูเขา แลลงมาเห็นคนอยู่บนภาคพื้น ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ชั่วด้วยกายอย่างหนึ่งอย่างใด เห็นปรากฏหมด ปรากฏดังนี้ เมื่อเป็นดังนี้ นี่เรามาถึงนี่ได้เพราะอะไร เพราะเราไม่ประมาท ไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัว จึงได้ขึ้นมาที่นี่ได้ เมื่อเป็นดังนั้น ใจของกายรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดหกเท่าฟองไข่แดงของไก่ เมื่อถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดนั้น เห็นดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ แล้วเห็น **กายอรูปพรหม**

กายอรูปพรหมก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แบบเดียวกัน เมื่อกายอรูปพรหมเห็นกายรูปพรหมละเอียดว่า ยังประมาทเลินเล่อเผลอตัวอยู่ ยังกระวนกระวายอยู่ ยังไม่สงบเรียบร้อยกัน แต่ว่าดีขึ้นมาเป็นลำดับ นับว่ายังเลินเล่อเผลอตัวอยู่ ที่เรามาถึงนี้ได้เพราะอะไร เพราะเราไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัว จึงได้ขึ้นมาได้ เพราะตั้งอกตั้งใจ เมื่อเราไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัวแล้ว รักษาความไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัวนั้น หนักขึ้นไป หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม เจ็ดเท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูป-พรหมนั้น ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนา-สติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะเป็นลำดับ พอถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง **กายอรูปพรหมละเอียด**

กายอรูปพรหมละเอียดก็มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แบบเดียวกัน มองไปดูกายอรูป-

พรหมหยาบ กายอรูปพรหมหยาบนั้นก็ยังเลินเล่อเผลอตัวอยู่ ยังไม่สนิทชิดชม ยังไม่กลม–เกลียวกันนัก ยังมีความประมาทอยู่ ที่เรามาถึงนี่ได้เพราะอาศัยอะไร เพราะอาศัยความไม่ประมาทของเรา จึงมาถึงที่นี่ได้ ก็มาเห็นกายอรูปพรหมนั้น เหมือนยังกับคนยืนอยู่บนปราสาทเห็นคนข้างล่าง หรือยืนบนภูเขาเห็นมนุษย์ยืนอยู่ที่ภาคพื้น ฉันใดก็ฉันนั้น เห็นปรากฏทีเดียว เห็นปรากฏเช่นนี้นะ ใจกายอรูปพรหมละเอียดก็นึกในใจว่า เรามาถึงนี้ได้เพราะความไม่ประมาท ไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัว ถ้าว่าประมาทเลินเล่อเผลอตัว มาถึงที่นี่ไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ใจกายอรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ ใจหยุดนิ่งอยู่กลางนั้น พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายธรรม** รูปเหมือนพระปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า แต่กายที่ผ่านมานั้นอยู่ในภพ เข้าถึงกายธรรมเป็นกายนอกภพ

กายธรรม ก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แบบเดียวกัน **ตากายธรรมมองดูทั้งแปดกายนั่น** กายอรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมหยาบ กายรูปพรหมละเอียด กายรูปพรหมหยาบ กายทิพย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ กายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์หยาบ เห็นทั้งแปดกายว่า **กายเหล่านั้นอยู่ในภพ ซบเซาอยู่ด้วยกามบ้าง ด้วยฌานบ้าง ด้วยอรูปฌานบ้าง ดึงดูดให้ติดอยู่ เราถึงได้ติด หลุดมาได้ พอถึงกายธรรมเช่นนี้ เพราะเราไม่ประมาท** มานี่ได้เพราะความไม่ประมาท ประมาทมาถึงนี่ไม่ได้ เรามาถึงนี่ได้เพราะเราไม่ประมาท **แล้วมองไปดูทั้งแปดกาย ตั้งอยู่ในความประมาททั้งนั้น ตั้งอยู่ในกรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ**

กรรมวัฏ กระทำกิจการงานหน้าที่ เรียกว่า กรรมวัฏ กิเลสวัฏ บริโภคกิเลสกามพัสดุกามไปตามหน้าที่ นั่นกิเลสวัฏ ยินดีติดอยู่ในรูปฌาน และอรูปฌานเหล่านี้ เป็นกิเลสวัฏทั้งสิ้น กรรมวัฏ กิเลสวัฏ จึงรัดสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นให้ติดข้องอยู่ พ้นไปไม่ได้ด้วยอภิชฌา พยาบาท ทิฏฐิ ด้วยความโทสะ โมหะ ด้วยราคะ โทสะ โมหะ กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย

กว่าเราจะหลุดพ้นมาถึงกายธรรมได้นี้ ผ่านอกุศลธรรมเครื่องชั่วทั้งหลายเหล่านั้น เพราะเราดำเนินด้วยความไม่ประมาท เพราะเราให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เราได้ตั้งอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา ได้ตั้งอยู่ในศีล ๑๐ **อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ได้ตั้งอยู่ใน ปฐมมรรค**

มรรคจิต มรรคปัญญา จึงได้บรรลุมาถึงกายธรรมเช่นนี้ กายธรรมนี้แหละ ลืมตากายธรรมมองดู เห็นพวกเหล่านั้นชัดเจนหมดทุกสิ่งทุกประการ

นี่แหละ เรียกว่า **ปญฺญา ปาสาทมารุยฺห** หละ **เข้าถึงกายธรรมก็มี ปัญญาทีเดียว ปัญญาแท้ ๆ รู้แน่แท้ เห็นกายมนุษย์ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** กายมนุษย์ละเอียดเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เหมือนกัน กายทิพย์ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กายทิพย์ละเอียดก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กายรูปพรหมรูปพรหมละเอียดก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กายอรูปพรหมอรูปพรหมละเอียดก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา **พิจารณาให้ละเอียดออกไปอีก** แยกออกเป็น **ขันธ์ ทั้ง ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่ละเอียด ก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**

กายทิพย์ก็แยกออกเป็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ ที่ละเอียดเข้าไปอีก รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กายทิพย์ละเอียดก็แยกออกเป็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ กายรูปพรหมรูปพรหมละเอียด แยกออกไปเป็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กายอรูปพรหมก็แยกออกไปเป็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กายอรูปพรหมละเอียดก็แยกเป็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เห็นปรากฏอย่างนี้ แลลงไปเห็นปรากฏอย่างนี้

เมื่อเห็นปรากฏอย่างนี้ ก็มั่นอยู่ในกายธรรมนั้น ที่เรามาถึงกายธรรมนี้ได้ เพราะอาศัยความไม่ประมาท เพราะเราละความประมาทเสียได้ เพราะเราไม่ประมาท จึงได้มาถึงกายธรรมนี้ เมื่อถึงกายธรรม ตากายธรรมก็มองดูเห็นตลอด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม โตเป็นลำดับขึ้นมา พอถึงกายอรูปพรหมละเอียด ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ เมื่อมาถึงกายธรรม เห็น **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย** วัดเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย **ขนาดเท่าหน้าตักและความสูงของธรรมกายเกือบ ๕ วา** กลมรอบตัว

ใจกายธรรมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติ–ปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ–

ญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น **กายธรรมละเอียด**

กายธรรมละเอียดก็มี หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ แบบเดียวกัน มองดูกายธรรม อ้อ ! เรามาจากกายธรรมหยาบโน่น เข้ามาถึงกายธรรมละเอียดนี่ กายธรรมนั้นอยู่ใกล้กายอรูปพรหมละเอียดนัก กลับไปสู่กายอรูปพรหมละเอียดเสียอีก ก็รีบเร่งมาเข้าถึงให้ได้ กายธรรม เมื่อถึงกายธรรมเช่นนี้แล้ว เข้าถึงกายธรรมละเอียดเช่นนี้แล้ว เพราะความไม่ประมาทนี้เป็นหลักขึ้นไป ไม่ให้ท้อถอย ไม่ฟื้นเฟือนเลอะเลือน ต้องอุตส่าห์พยายาม ตากายธรรมละเอียดมองดู **เพราะธรรมกาย** หรือ **กายธรรมละเอียดนี้** ทั้งสองกายนี้ **ยังระคนปนอยู่ด้วยสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส สังโยชน์เบื้องต่ำทั้งสามนี้ปกคลุมหุ้มห่ออยู่ในสันดาน**

สักกายทิฏฐิ ยกตัวถือเนื้อถือตัว ไม่ยอมย่อตัว **วิจิกิจฉา** เคลือบแคลงสงสัยลังเลไม่แน่นอนใจสักสิ่ง **สีลัพพตปรามาส** ยังประพฤติศีลนอกศาสนาอยู่ ยังไม่มั่นใจในศีลศาสนาจริง ๆ สีลัพพตยังมีอยู่ ศีลวัตรภายนอกศาสนายังมีอยู่ เราจะต้องรีบล้นให้พ้นจากธรรมเหล่านี้ด้วยความไม่ประมาท รีบกระวีกระวาด ใจของกายธรรมละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธัมมานุปัสสติปัฏฐานเท่ากัน ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนา–สติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีลเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้า เห็น **กายธรรมพระโสดา** วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป นี่หมดแล้ว สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส แต่ว่ายังใกล้อยู่กับสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส เราเข้ามาถึงกายพระโสดา ไม่เลินเล่อไม่เผลอตัวของเรา นี่ต่อไปนี้เราจะรักษาความไม่ประมาท อันไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัวหนักขึ้นไป

ใจของกายธรรมพระโสดา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดา วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์

กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ–ญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายธรรมพระโสดาละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

พอถึงกายธรรมพระโสดาละเอียด ก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ท่านก็มองลงมาเห็นกายธรรมพระโสดา อ้อ ! นี่ยังแน่นหนาอยู่ด้วยกามราคะ พยาบาท ทั้งหยาบทั้งละเอียด หรือส่วนหยาบนั้นยังหมักหมมอยู่ด้วยกามราคะ พยาบาทหยาบ กายธรรมละเอียดนี่ยังหมักหมมอยู่ด้วย กามราคะ พยาบาทละเอียด คิดแต่ในใจเช่นนี้ เราต้องกำจัดพวกนี้ออกเสียให้ได้เด็ดขาด ด้วยความไม่ประมาทของเรา ถ้าขืนประมาทเลินเล่อเผลอตัวอยู่ละก็ เอาตัวรอดไม่ได้ ใจกายธรรมพระโสดาละเอียด ก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงเท่ากัน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล พอถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ พอถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายธรรมพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แบบเดียวกัน

ตาของพระสกทาคามองลงมาดูกายธรรมพระโสดาหยาบ พระโสดาละเอียด อ้อ ! นี่มาหมักหมมอยู่ด้วยกามราคะ พยาบาท ทั้งหยาบ ทั้งละเอียด นี่เราพ้นมาแล้วหรือ พ้นมาแล้วไม่ควรประมาท เรามาถึงนี่ได้ด้วยความไม่ประมาท ไม่ควรเลินเล่อเผลอตัว ไม่ประมาทรีบกระวีกระวาดจากกายพระสกทาคา หยุดนิ่งกลางดวงธรรมพระสกทาคา หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้า เห็น **กายธรรมพระสกทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

เมื่อถึงพระสกทาคาละเอียดแล้ว กายธรรมของพระสกทาคาละเอียดก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แบบเดียวกัน มองมาดูกายพระสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ว่ายังหมักหมม

อยู่ด้วย กามราคะ พยาบาท อย่างละเอียด เมื่อถึง พระสกทาคาละเอียด เราไม่ควรเลินเล่อเผลอตัว ควรจะพยายามกระทำยิ่งขึ้นไป ใจของพระสกทาคาละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียด หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมพระสกทาคานั้น ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น **กายธรรมพระอนาคา** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูม

มาถึงพระอนาคาแล้ว มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แบบเดียวกัน ท่านก็มองลงมาดูพระสกทาคาหยาบ สกทาคาละเอียด นี่ยังหมักหมมอยู่ในกามราคะ พยาบาท อย่างละเอียด มาถึงพระอนาคาแล้ว หมดจาก ปฏิฆะ กามราคะอย่างละเอียด แต่ยังหมักหมมอยู่ในรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ไม่ประมาท ไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัว รีบกำจัดทีเดียว กายธรรมของพระอนาคา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ วา สูง ๑๕ วา กลมรอบตัวเช่นกัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เข้าถึงพระ **อนาคาละเอียด** มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แบบเดียวกัน

กายพระอนาคาละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางมองไปดูกายพระอนาคาหยาบ อ้อ ! ยังหมักหมมอยู่ในรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ที่เรามาถึงแค่นี้ด้วยความไม่ประมาท เราต้องไม่ประมาทต่อไป ใจของพระอนาคาละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานในกาย–ธรรมพระอนาคาละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงศีล ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ

ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนแล้ว เห็นกาย **พระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม พอถึงพระอรหัตก็รู้ตัวทีเดียว **ขีณาสโว** มีอาสวะสิ้นแล้ว **กตกรณีโย** กิจที่จะต้องทำเสร็จแล้ว **นตฺถิปุนพฺภโว** ภพใหม่ของเราไม่มี เห็นชัดรู้ชัดเช่นนี้ ก็พยายามว่ามันยังไกลนัก รีบไปให้ถึงพระอรหัต–ละเอียดต่อไป ด้วยความไม่ประมาท

กายพระอรหัตหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนา–สติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าถึง **กายพระอรหัตละเอียด**

นี่ **ปญฺญา ปาสาทมารุยฺห** ขึ้นสู่ปราสาทปัญญาเช่นนี้ นี่แหละบัณฑิตผู้มีปัญญาละความประมาทเสียได้ด้วยความไม่ประมาท ผู้ทรงปัญญานั้น ขึ้นสู่ปราสาทคือภูมิอันสูงของปัญญา แลลงมาเห็นพาลชนเป็นอันมาก ไม่กระวนกระวาย ไม่ทุรนทุรายกระสับกระส่าย เห็นหมู่สัตว์ผู้ทุรนทุราย กระวนกระวาย กระสับกระส่าย เห็นชัดเหมือนคนขึ้นภูเขามองลงมาข้างล่าง เห็นคนอยู่บนภาคพื้นฉันใดก็ฉันนั้น เห็นปรากฏอย่างนี้นี่ ผู้มีปัญญาเรียกว่า **ปญฺญา ปาสาทมารุยฺห** ขึ้นสู่ปัญญาเพียงปราสาทได้เพียงนี้ ปราสาทปัญญาอันนี้นะ **รู้จริงเห็นจริงตามความจริงทางพุทธศาสนา** ปรากฏอย่างนี้

ที่ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจ ความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๕๓. อริยทรัพย์

๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา
สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ
สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ
อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ
ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ
อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธาน สาสนนฺติ

ณ บัดนี้อาตมภาพจะได้แสดงใน**อริยทรัพย์** ซึ่งมีมาตามวาระพระบาลีในอริยธนคาถา จะคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย กว่าจะยุติกาลลงโดยสมควรแก่เวลา จึงได้เริ่มต้นแห่งอริยธนคาถานี้ว่า **ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา** ความเชื่อของบุคคลใดไม่กลับกลอกตั้งมั่นในพระตถาคตเจ้า **สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ** ศีลของบุคคลใดดีงาม ๆ อันเป็นที่ใคร่ของพระอริยเจ้า อันพระอริยเจ้าสรรเสริญแล้ว **สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ** ความเชื่อในพระสงฆ์มีอยู่แก่บุคคลใด **อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ** ความเห็นของบุคคลใดเป็นธรรมชาติตรง บัณฑิตทั้งหลายย่อมกล่าวบุคคลนั้นว่า หาใช่คนจนไม่ ไม่ใช่เป็นคนจนก็เป็นคนมั่งมี แต่ว่าไม่มีจนนั่นแหละถูกละ หาใช่เป็นคนจนไม่ **อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ** ความเป็นอยู่ของบุคคลนั้น ไม่เปล่าปราศจากประโยชน์ ได้ประโยชน์ทีเดียว **ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ** เพราะเหตุนั้น เมื่อบุคคลผู้มีปัญญามาระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ เมื่อบุคคลผู้มีปัญญามาระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ ควรประกอบความเชื่อ ประกอบศีล ประกอบความเลื่อมใส ประกอบความเห็นธรรมไว้เนือง ๆ ด้วยประการดังนี้ นี่เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามได้ความเพียงเท่านี้

ต่อจากนี้จะได้อรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป ว่าความเชื่อของบุคคลไม่หวั่นไหว ความเชื่อของบุคคลใดไม่หวั่นไหวตั้งมั่นอยู่แล้วในพระตถาคตเจ้า ข้อนี้ความเชื่อ **ยสฺส สทฺธา** แปลว่าความเชื่อ **ยสฺส** ของบุคคลใด **อจลา** ไม่กลับกลอก **สุปติฏฺฐิตา** ตั้งมั่นอยู่แล้ว ๆ

เป็นอดีตไป **สุปติฏฺฐิตา** ตั้งอยู่แล้ว **ตถาคเต** ในพระตถาคตเจ้านี้ แกะเอาเนื้อความของพระบาลีถูกถ้วนทุกอักขระ ทุกอักษรไม่คลาดเคลื่อน ว่าความเชื่อของบุคคลใดไม่กลับกลอกตั้งอยู่ดีแล้ว ตั้งอยู่แล้ว เอาดีออกเสีย ตั้งอยู่แล้วในพระตถาคตเจ้า หรือตั้งมั่นแล้วในพระตถาคตเจ้านี้ ให้ดีหนักขึ้น ตั้งอยู่แล้วก็เพลาไป ตั้งมั่นแล้ว ความเชื่อของบุคคลใดไม่กลับกลอกตั้งมั่นแล้วในพระตถาคตเจ้านี่แน่นหนาดี แปลอย่างนี้ แน่นหนาดี เชื่ออย่างไรในพระตถาคตเจ้า ไม่กลับกลอกและตั้งมั่นในพระตถาคตเจ้า จะเป็นคนเช่นไร

อันนี้ไม่ใช่อื่นไกลละ นั่นคือ พระพุทธ ในอรรถกถาธรรมบท ปรากฏอยู่ **สุปพุทธ-กุทธินะ** เชื่อในพระพุทธ เชื่อในพระธรรม เชื่อในพระสงฆ์ เชื่อเสียจริง ไม่ได้กลับกลอกละ ไม่ได้ง่อนแง่นคลอนแคลนหละ เรื่องนี้ทราบไปถึงพระอินทร์ พระอินทร์ เออ ! เราจะไปทดลองดูทีว่าแกจะเชื่อแค่ไหน มั่นในพระตถาคตเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์เช่นไร พระอินทร์ก็เปลี่ยนแปลงเพศจำแลงแปลงกายทีเดียว เหมือนคนธรรมดาเดินสวนทางกันมา เดินสวนทางก็ได้พูดจากับท่านสุปพุทธ คนโรคเรื้อนเทียวนะ ขอทานเขานะมาเลี้ยงชีพได้มีหรือจนนะ ขอทานเขา คนโรคเรื้อน เออ ท่านสุปพุทธ เขาว่าท่านมั่นคงแน่นอนนัก ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ท่านบัดนี้ก็เป็นคนไม่สมบูรณ์บริบูรณ์อยู่ ท่านจะพูดได้ไหมว่านั่นไม่ใช่พระพุทธ นั่นไม่ใช่พระธรรม นั่นไม่ใช่พระสงฆ์ เราจะให้สมบัติท่านพอเลี้ยงชีพตลอดชาติ ไม่ต้องทุกข์ยากลำบากต่อไปนะ ท่านสุปพุทธก็ถามว่า ท่านนะเป็นใครละ ท่านพระอินทร์แปลงก็บอกว่า เราเป็นพระอินทร์ ไหนเป็นพระอินทร์ลองเหาะขึ้นไปในอากาศดูซิ เปลี่ยนเพศเป็นพระอินทร์ทันที เหาะไปในอากาศต่อหน้านั่นแหละ เอาจริงกันอย่างนี้ สุปพุทธบอกว่า ถึงท่านเป็นพระอินทร์ อย่าเข้าใกล้เราเลย พระอินทร์พาล ๆ อย่างนี้ เราไม่อยากคบค้าสมาคมด้วยแล้ว ไปเสียเถอะ อย่าให้เรากลับถ้อยคำว่า นั่นไม่ใช่พระพุทธ นั่นไม่ใช่พระธรรม นั่นไม่ใช่พระสงฆ์ ว่าไม่ได้ ว่าได้แต่ว่า นั่นพระพุทธเจ้า นั่นพระธรรม นั่นพระสงฆ์ นั่นพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ คลาดเคลื่อนไปไม่ได้ทีเดียว ท่านมั่นคงอย่างนี้ บัดนี้พวกเราที่รู้จักแล้วว่า นั่นพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ยังรู้จักแต่เนมิตก-นามว่า **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** เท่านั้นไม่แน่นอนหรอกตรงนั้น ถ้าจะให้กลับกล่าวเสียใหม่เถอะว่า นั่นไม่ใช่พระพุทธ นั่นไม่ใช่พระธรรม นั่นไม่ใช่พระสงฆ์ ถ้าไม่รู้จริงรู้แท้ พระพุทธเจ้ารูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร พระธรรมรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร พระสงฆ์รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร พอให้กล่าวอย่างนี้เถอะ จะให้เงินเลี้ยงชาติหนึ่ง ก็จะรับเงินเท่านั้น เพราะไม่รู้จักเห็นจริง ผู้มีธรรมกายละก็เห็นได้ แม้จะให้เงินเลี้ยงชีพตลอดชาติ ก็เห็นจะไม่รับหละ ว่านั่นไม่ใช่พระพุทธรัตนะ นั่นไม่ใช่ธรรมรัตนะ นั่นไม่ใช่สังฆรัตนะ ไม่ใช่ที่พึ่งของ

ท่านหรอก ผู้ไม่รู้ไม่เห็นก็อาจจะเหลวไหลไปได้ เหลวไหลเช่นนั้นเรียกว่าไม่แน่ **ผู้มีธรรมกายมั่นคงแล้วไม่กลับกลอก ไม่เหลวไหล** เหมือนสุปพุทธทีเดียว แน่นอนหละ ดังนี้ให้รู้จักหลักดังนี้นะ

มาวัดตัวของเราว่าเชื่อในพระตถาคตเจ้าจริงไหม **ตถาคตเจ้า นั่นคือธรรมกาย** นะ บาลีได้สำทับไว้ว่า **ธมฺมกาโย อหํ อิติปิ** เราตถาคตคือธรรมกาย ธรรมกายนะคือตัวพระตถาคตเจ้าทีเดียว องค์พระตถาคตเจ้าทีเดียว ให้เชื่อมั่นคงลงไปดังนี้ อย่าให้กลับกลอกออกไป ให้แน่นอนทีเดียว **สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ** ศีลอันเป็นที่ใคร่ของพระอริยเจ้า อันพระอริยเจ้าสรรเสริญแล้ว **ปสํสิตํ** อันเป็นเครื่องใคร่ของพระอริยเจ้า อันพระอริยเจ้าสรรเสริญแล้ว ศีลอันดีงามเป็นอย่างไร ศีลอะไรที่ดีงาม ศีลห้า ก็ดีงามบริสุทธิ์จริงนะ ศีลแปดก็ดีงามให้บริสุทธิ์จริง ๆ อย่าเอาเท็จเข้ามาแทรกซิ อย่าเอาเศร้าหมองขุ่นมัวเข้ามาแทรกสิ ศีลสิบถ้าดีจริง บริสุทธิ์ตามศีลที่จริง ศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ดก็ดีจริง บริสุทธิ์ตามศีลที่จริง ศีลในพระวินัยปิฎกเป็น **อปริยนฺตศีล** มีมากน้อยเท่าใด ศีลนั่นแหละเป็นศีลดีจริงทั้งนั้น ศีลดีจริงก็จักได้ชื่อว่าเป็นศีลตามปริยัติ ยังหาใช่ศีลตามปฏิบัติไม่ ศีลจริง ๆ นะเป็นศีลอะไร ศีลในทางปริยัติไม่ใช่ศีลทางปฏิบัติ **ศีลในทางปริยัติก็ดีจริงตามปริยัติ ศีลในทางปฏิบัติ ก็ดีจริงในทางศีลปฏิบัตินะ** ไม่ใช่เป็นปกติธรรมดา กาย วาจา ตลอดถึงใจ เป็นอปโพหาริ เป็นเนื้อหนังเดียวกันไปที่เดียวกัน จนกระทั่งถึงเจตนา ใจก็เป็นเนื้อหนังเดียวกันกับศีลทีเดียว นี่เป็น **ศีลตามปริยัติ**

ก็ศีลตามปฏิบัติ ให้เห็นศีล เห็นศีลทีเดียว ศีลอยู่ไหน ศีลที่เห็นนะ ต้องทำสมาธิให้เป็นขึ้น ให้เข้าถึงธรรมกาย ทำสมาธิเป็นขึ้น เข้าถึงธรรมกายถึงจะเห็น ศีลตามส่วนศีลโลกีย์ กายมนุษย์ที่เป็นโลกีย์นี่ก็เห็น พอเป็นเข้าแล้ว กายมนุษย์ละเอียดเห็น กายทิพย์ก็เห็น กายทิพย์ละเอียดก็เห็น กายรูปพรหมเห็น กายรูปพรหมละเอียดเห็น กายอรูปพรหมเห็น กายอรูปพรหมละเอียดเห็น หากว่าเห็นศีลเป็นโคตรภู แปดกายนะไม่เห็น กายธรรมเห็น กายธรรมละเอียดเห็น นี้ศีลเป็นโคตรภู เห็นเป็นดวงใส ขนาดดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่ในกลางดวงนั้นเห็นจริง ๆ จัง ๆ ชัด ๆ นั้น **ศีลเห็น** นั้น เรียกว่า **อธิศีล** เมื่อเข้าถึงอธิศีล ในกลางดวงอธิศีลนั้นนะมี **ดวงอธิจิต** เมื่อเข้าถึงอธิจิต ในกลางดวงอธิจิตมี **ดวงอธิปัญญา** เท่ากัน มีศีล สมาธิ ปัญญาอย่างนี้ มีศีล ๆ อย่างนี้ ได้ชื่อว่า **ศีลเห็น** ปรากฏอย่างนี้แหละ เอาตัวรอดได้พ้นจากทุกข์ได้ เพราะว่า **เห็นศีล** เข้าเท่านั้นแล้ว **ศีลนั่นแหละเป็นทางมรรคผลทีเดียว** พระอริยเจ้า

เดินไปตามศีลที่เห็นนั้น ไม่ใช่ไปทางศีลที่รู้ แต่ว่าทางเดียวกันนั่นแหละ **ศีลที่รู้หยาบกว่าศีลที่เห็นละเอียดกว่า ล้ำกว่ามาก** เมื่อรู้จักหลักอันนี้ละก็ นั่นแหละที่เห็นเป็นปรากฏใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้านั้นแหละ

สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ ศีลของบุคคลใดดีงาม เป็นที่ใคร่ของพระอริยเจ้า เป็นที่พระอริยเจ้าสรรเสริญแล้ว **ปสํสิตํ** สรรเสริญแล้ว นี่ศีลดีงามอย่างนี้ เมื่อเชื่อในพระตถาคตเจ้าดังนี้แล้ว **ศีลอันดีงามนี้ เป็นศีลไม่ใช่ธรรม** แต่ว่าท่านจัดเข้าในพวกธรรมด้วยเหมือนกันอยู่ในหมวดธรรม **แต่ว่าเกิดในธรรมดวงนั้น** ดวงธรรมนั่นเป็นธรรมจริง ๆ ศีลนะเป็นศีลเป็นทางดำเนินไปของพระอริยเจ้า ในข้อ ๓ ความเลื่อมใสในสงฆ์ **สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ** ความเลื่อมใสในพระสงฆ์มีอยู่แก่บุคคลใด ความเลื่อมใสในพระสงฆ์นั้น เลื่อมใสในพระสงฆ์นั้นเลื่อมใสอย่างไร เหมือนเห็นพระสงฆ์ทุกวันนี้ เห็นหมู่มาก ๆ ก็เลื่อมใส กลับอิ่มเอิบตื้นเต็ม เหมือนมาเลี้ยงพระที่ศาลาการเปรียญ พระเณรก็มาก เจ้าของท่านได้เห็นพระสงฆ์มาก ก็เอิบอิ่มปลาบปลื้มตื้นเต็ม ว่าทานของเรานี้ ได้เป็นอายุของศาสนามากมายอย่างที่กำลังของเรา ได้สั่งสมอบรมมา ต้องรักษาทรัพย์ไว้เป็นประโยชน์แก่ภิกษุสามเณรมากอย่างนี้ เราก็ได้บุญกุศลยิ่งใหญ่ คิดแล้วก็เลื่อมใสอย่างนี้ ก็เป็น **สงฺเฆ ปสาโท** เหมือนกับเลื่อมใสในสงฆ์ การบวชเป็นพระสงฆ์นี้ มีอานุภาพล้นพ้น ทำประโยชน์ให้แก่ตัวฝ่ายเดียว ไม่ต้องประกอบกิจการงานด้วยประการทั้งปวง ชาวบ้านร้านตลาดทั้งหลาย ที่จะเป็นอยู่คืนหนึ่งวันหนึ่ง ต้องประกอบกิจการงานส่วนตัวทั้งนั้น ไม่ประกอบกิจการงานส่วนตัว ก็ไม่มีอาหารเลี้ยงท้องได้ด้วยกำลังปลีแข้ง ได้ด้วยกำลังอวัยวะของตนทั้งนั้น ส่วนพระสงฆ์ไม่ได้ประกอบกิจการงาน ในการแสวงหาข้าวปลาอาหารเลย เล่าเรียนศึกษาคันถธุระ วิปัสสนาธุระ ไปตามหน้าที่ตามการ ได้บริโภคอาหารเป็นอันดี อิ่มหนำสำราญที่ดีงาม ร่างกายก็สดชื่นดี ถ้านึกว่าการเป็นพระสงฆ์นี่ดีจริง เข้าในหมู่สงฆ์นี่ดีจริง **เมื่อเลื่อมใสจริง ๆ หนักเข้า ก็ละครอบครัวลูกเมียได้** เหมือนพระวิลเลี่ยม กปิลวฺตฺโฑ พระกปิลวฺตฺโฑ นั้น ก็เลื่อมใสในพระสงฆ์ แกเป็นฝรั่งลูกเมียแกก็มี แกทิ้งลูกทิ้งเมีย ละเพศฝรั่งมาบวชเป็นพระไทย เข้าในหมู่สงฆ์นี้ ก็ **สงฺเฆ ปสาโท** เหมือนกัน แกเลื่อมใสในพระสงฆ์เข้า แกถึงได้มาบวชในพระธรรมวินัย ได้สมความปรารถนา พวกพระภิกษุสามเณรมาบวชนี้ ก็ **สงฺเฆ ปสาโท** เหมือนกัน ความเลื่อมใสในพระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา ที่มาจำศีลภาวนา ฟังเทศน์ฟังธรรมที่นี้ ก็ **สงฺเฆ ปสาโท** เหมือนกัน แต่ว่าเลื่อมใสในสงฆ์อย่างนี้ เป็นสงฆ์สมมตินะ เลื่อมใสในสงฆ์อีกชั้นหนึ่ง ให้ตรงกันที่เลื่อมใสในพระตถาคตเจ้า ให้ตรงกันอย่างนั้น

เชื่อในพระตถาคตเจ้า เชื่อในพระสงฆ์ก็เหมือนกัน พระสงฆ์นะเรียกว่า **สงฺฆรตฺน**

ไม่ใช่สงฆ์สมมติ **สงฺฆรตฺน** ทีเดียว **สงฺฆรตฺน เป็นธรรมกาย** เมื่อถึงธรรมกายแล้ว ธรรม-กายนะ หน้าตักโตเล็กตามส่วน ไม่ถึง ๕ วา หย่อนกว่า ๕ วา นั่นธรรมกายโคตรภู หย่อนกว่า ๕ วา กลางธรรมกายมีดวงธรรมรัตนะ วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากับหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว กลางดวงธรรมรัตนะนั้น มีธรรมกายละเอียด ธรรมกายละเอียดก็เหมือนธรรม-กายหยาบแบบเดียวกัน ละเอียดกว่า สะอาดกว่า งามกว่า ธรรมกายละเอียดนั้นแหละ เขาเรียกว่า **สงฺฆรตฺน** ธรรมกายหยาบเป็นพุทธรัตนะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น เป็นธรรมรัตนะ ธรรมกายละเอียดที่อยู่ตรงกลางดวงธรรมรัตนะนั้นแหละ เขาเรียกว่า **สงฺฆรตฺน** นั้น **สงฺฆรตฺน** นั้นแหละ เป็นตัวยืนของพระสงฆ์ พุทธรัตนะเป็นตัวยืนของ **พุทฺโธ** พุทธรัตนะนั้นรู้ **สจฺจธมฺ** ทั้งสี่เข้า รู้จักทุกข์ เหตุของทุกข์ ความดับทุกข์ เหตุของข้อความดับทุกข์ พอรู้ **สจฺจธมฺ** ทั้งสี่เข้า โดย **สจฺจญาน กิจฺจญาน กตญาน ญาน ๓ กลุ่มนี้** ก็เข้าหลักฐาน พอถูกหลักฐานเข้า ก็มีความรู้จัก **สจฺจธมฺ** ทั้งสี่นั้นเอง เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นว่า **พุทฺโธ**

ส่วน **ธมฺโม** เล่า ผู้ใดเข้าถึงพระธรรมนั้นแล้ว บุคคลผู้นั้น ละทุจริตกายวาจาจิตได้ ไม่ทำความชั่วด้วยกายวาจาใจ ทำแต่ความดีฝ่ายเดียว บังคับให้ทำดีฝ่ายเดียว จึงเป็นเนมิตก-นามเกิดขึ้นว่า **ธมฺโม สงฺฆรตฺน** นั้นเอง รักษาธรรมที่ทำให้เป็นพุทธรัตนะเข้าไว้ ไม่หายไปอยู่ในกลางดวงนั้น รักษาดวงนั้นไว้ ปฏิบัติดวงนั้นไว้ ท่านจึงได้ยืนยันว่า **ธมฺโม สงฺเฆ ปทานิโต** ธรรมอันพระสงฆ์ทรงไว้ ธรรมกายละเอียดนั้นเอง ทรงเอาดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายองค์หยาบนั้นไว้ ไม่ให้หายไปนี้ **ธมฺโม สงฺเฆ ปทานิโต** พระสงฆ์ทรงไว้ ธรรมกายละเอียดนั้นเอง เรียกว่า **สงฺฆรตฺน** สงฆ์ทีเดียวเป็นเนมิตกนามว่าเป็นสงฆ์ทีเดียว นั้นแหละ เลื่อมใสในธรรมกายละเอียดนั้นแหละ ได้ชื่อว่า **สงฺเฆ ปสาโท** ผู้ใดเลื่อมใสในธรรมกายละเอียดนั้นแล้วละก็ ได้ชื่อว่าความเลื่อมใสในสงฆ์อยู่แก่บุคคลใด บุคคลผู้นั้นเป็นคนเศรษฐี **อทลิทฺโท** มีปัญญา เพราะไม่ใช่คนจน เชื่อในพระตถาคตเจ้าแล้วละก็ไม่ใช่คนจน ศีลอันดีงามของบุคคลผู้ใดดีงาม เป็นที่ใคร่ของพระอริยเจ้า อันพระอริยเจ้าสรรเสริญแล้ว ก็ได้ชื่อว่าเป็นคนไม่จนเหมือนกัน เลื่อมใสในพระสงฆ์ก็เป็นคนไม่จนเหมือนกัน

อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ ความเห็นธรรมหรือความเห็นตรง **อุชุ** แปลว่าตรง **ทสฺสนํ** แปลว่าความเห็น **ยสฺส อุคฺครสฺส** ความเห็นของบุคคลใด **อุชุภูตญฺจ** เป็นธรรมชาติตรง ความเห็นของบุคคลใดตรง เรียกว่า **ความเห็นตรง** นักปราชญ์ราชบัณฑิต ย่อมกล่าวว่า บุคคลนั้นไม่จนเป็นคนมั่งมีอีกเหมือนกัน

๔ ข้อด้วยกัน **เชื่อในพระตถาคตเจ้า** อีกอย่างหนึ่ง **ศีลอันดีงาม** ข้อที่ ๒ **เลื่อมใสในพระสงฆ์** ข้อที่ ๓ **เห็นตรง** เป็นข้อที่ ๔ ใน ๔ ข้อนี้แหละ มีอยู่ในสันดานของบุคคลใดแล้ว

บุคคลผู้นั้นมีทรัพย์สินเงินทองมากมายสักเท่าหนึ่งเท่าใด ก็สู้บุคคลผู้มีธรรม ๔ ข้อ ผู้มั่นใน ๔ ข้อนี้ไม่ได้ วางตำราทีเดียว อริยธนกถา วาจาเครื่องกล่าวปรารภถึงอริยทรัพย์ ว่ามีอริย-ทรัพย์เดียว ไม่ขัดสนไม่ยากจน เป็นคนมั่งมีทีเดียว นี้แหละทรัพย์ของพระ ของเณร พระเณรมีทรัพย์อย่างนี้ ก็สบายสดชื่นเอิบอิ่มตื้นเต็ม อุบาสกอุบาสิกามีทรัพย์อย่างนี้ ก็เอิบอิ่มปลาบปลื้มตื้นเต็ม จะมีทรัพย์สักเท่าหนึ่งเท่าใด ก็สะดุ้งหวาดเสียว ยิ่งมีเพชรราคาแสนไว้กับตัว ก็สะดุ้งหวาดเสียว เห็นคนแปลกหน้ามา พาสะดุ้งหวาดเสียว กลัวจะมาหยิบเอาเพชรนั่นไปเสีย ถ้าว่าความเชื่อในพระตถาคตเจ้า มีศีลอันดีงาม เลื่อมใสในพระสงฆ์ เห็นตรง อย่างนี้มีในสันดานของบุคคลใดแล้ว จะมาสักเท่าหนึ่งเท่าใดก็ไม่กลัว ไม่หวาดเสียว ไม่สะดุ้งเลย เพราะเหตุไร เพราะเหตุว่าของเหล่านี้อยู่กับใจ **ธมฺโม** นี้ลักไม่ได้ ปล้นไม่ได้ แย่งชิงไม่ได้ เอาไปไม่ได้ เป็นของจริงอยู่อย่างนี้

เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้ว ในท้ายต่อไปอีก ในท้ายต่อไปนี้ **อโมฆนฺ ตสฺส ชีวิตํ ความเป็นอยู่ของคนมีธรรมทั้งสี่ประการนี้ ไม่เปล่าประโยชน์** ความเป็นอยู่ของเขานั้นไม่เปล่าจากประโยชน์ ได้ประโยชน์ทีเดียว เป็นอยู่วันหนึ่งคืนหนึ่ง ก็ดีกว่าบุคคลที่ไม่มีธรรมสี่ประการนี้อยู่ร้อยปี ไม่ประเสริฐกระไร คนมีธรรมเป็นอยู่ดังกล่าวมานี้ เป็นอยู่วิเศษนัก ไม่เสียทีที่มีชีวิต เป็นในท้ายวาระพระบาลีนี้ รับรองว่า **ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธาน สาสนํ** เพราะเหตุนั้น เมื่อบัณฑิตมาระลึกถึงคำสอนของพระ-พุทธเจ้าทั้งหลายได้ ควรประกอบความเชื่อ ประกอบศีล ประกอบความเลื่อมใส ประกอบความเห็นธรรมนั้นไว้เนือง ๆ ประกอบความเชื่อ เชื่ออันนั้นอย่าให้หายไป รักษาเอาไว้ในพระตถาคตเจ้า เอาใจไปจรดเข้าไว้ อย่าให้เคลื่อนคลาด จรดอยู่ตรงนั้นคือ **ธรรมกาย** นั่นอย่าให้เคลื่อนคลาด เพราะนอกจากธรรมกายนี้ เราจะรักษาอย่างไร เราจะตรึกอย่างไร มันจึงจะรักษาเอาความเชื่อในพระตถาคตเจ้าไว้ได้ เราก็ชี้แจงให้กายมนุษย์มันฟังซิว่า เจ้าเป็นอยู่นี้นะ เจ้าเป็นอยู่ด้วยพระตถาคตเจ้านะ ถ้าพระตถาคตเจ้าไม่มี เจ้าเป็นอยู่ไม่ได้ เจ้าต้องตายทันทีทีเดียว พระตถาคตเจ้าทำอย่างไร

ธรรมกายนั่นแหละรักษาชีวิตเจ้าไว้ เป็นอยู่ด้วยอะไร **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นซิให้เป็นอยู่** ถ้าไม่มีดวงนั้นก็ดับไป ก็ส่วนกายมนุษย์ละเอียดละ ก็เป็นอยู่ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ถ้าดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าฟองไข่แดงของไก่ ถ้าไม่มีดวงนั้นแล้ว กายมนุษย์ละเอียดก็ดับไป กายทิพย์ดับไปอยู่ไม่ได้ กายมนุษย์ละเอียดดับไป กายทิพย์ดับไปอยู่ไม่ได้ กายทิพย์เล่า เป็นอยู่ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ขนาดสามเท่าฟองไข่แดงของไก่ กายทิพย์ละเอียด เป็นอยู่

ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด สี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ กายรูปพรหม เป็นอยู่ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ กายรูปพรหมละเอียด เป็นอยู่ได้ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด หกเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว กายอรูปพรหมเล่า เป็นอยู่ได้ด้วยธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม เจ็ดเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว กายอรูปพรหมละเอียดเล่า เป็นอยู่ได้ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่

กายธรรมเล่า กายธรรมก็เป็นอยู่ได้ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว อยู่กลางองค์ธรรมกาย กายธรรมละเอียดเล่า **กายธรรมละเอียด** ก็เป็นอยู่ได้ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์–กลาง ๕ วา กลมรอบตัว โตไปเป็นลำดับดังนี้ เมื่อรู้จักหลักดังนี้ละก็ ตลอดไปทุกกาย ทุก ๆ กาย คราวนี้ **เมื่อพระพุทธเจ้าเข้านิพพานมากน้อยเท่าใด ท่านก็มีธรรมกายอย่างนี้แหละ** ไม่ได้มีอย่างอื่นหรอก **ท่านก็เป็นพระพุทธเจ้าเพราะมีธรรมกาย ท่านไปรักษาชีวิตมนุษย์เป็นลำดับไป ช่วยกันรักษา รักษาอยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เป็นกาย ๆ ตลอดไปหมด ตลอดขึ้นไปนับอสงไขยไม่ถ้วน** พระพุทธเจ้า **นับลำดับพรรษาเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป** ไม่มีใครรักษาเลย คนอื่นไม่ได้ ไม่ใช่ผู้ปกครอง ต้องผู้ปกครองที่เป็นอยู่ **พระพุทธเจ้านะ ท่านก็เข้านิพพานไปแล้ว เหมือนกับพ่อบ้านแม่บ้านที่ดี** บ้านนั้นจะรุ่งเรืองอยู่ได้ ก็เพราะอาศัยพ่อบ้านแม่บ้านรู้จักใช้ทรัพย์และเก็บทรัพย์ รู้จักสงวนทรัพย์ ไม่ให้เป็นอันตรายไปอย่างใดอย่างหนึ่ง เฉลียวฉลาดทุกสิ่งทุกประการในการรักษาทรัพย์ ในการควบคุมปกครองบ้านเรือน วัดปากน้ำจะเจริญอยู่ได้ ก็เพราะอาศัยสมภาร ถ้าไม่มีสมภารไม่ได้ แตกสลายทีเดียว **ถ้าว่าสมภารเซ่อ ๆ ซ่า ๆ วัดนั้นทรุดเสื่อมสลายทีเดียว ถ้าว่าสมภารเทศนาว่าการปราชญ์-เปรื่องดี วัดนั้นเจริญ** นี่สมภารวัดปากน้ำไม่ใช่แต่เทศน์อย่างเดียว สอนธรรมกายก็ได้ ไม่ใช่แต่เท่านั้น หาเงินสร้างโรงเรียนอีกก็ได้ ทำได้ทุกอย่าง นี่มีศักดิ์สิทธิ์หลายประการ

เมื่อรู้จักหลักเช่นนี้ละก็ วัดปากน้ำนี่เป็นอยู่ด้วยอะไร เป็นอยู่ด้วยสมภารเป็นตัวสำคัญ สมภารเป็นตัวยืนเท่านั้น ที่แท้ที่จริงก็เป็นด้วยอุบาสก อุบาสิกา ช่วยกันกระท่อมห้องหอรักษาไว้ แลเอาใจใส่ บ้านเรือนก็เช่นเดียวกัน **พระพุทธเจ้าเมื่อท่านได้ไปนิพพานแล้ว สาวกมีเท่าไรถึงคราท่านจะปกครองมนุษย์รักษามนุษย์ ท่านก็เอาสาวกของท่านเข้าอยู่ในตัวของท่านหมด ท่านก็ต้องรักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายเป็นลำดับไป ไปรักษาที่สุดโน้น**

ที่สุดอยู่ที่ไหนละ ผู้เทศน์ยังเรียนวิชชาไปไม่ถึง ยังไม่ถึงที่สุด ยี่สิบสามปีสี่เดือนเศษแล้ว ยังไม่ถึงที่สุดเลย ขยับไปที ๆ หนึ่งนั้นนับครั้งไม่ถ้วน นับชั้นไม่ถ้วน นับอสงไขยดวง

ไม่ถ้วน นับอายุกี่ดวงยังไม่ถ้วน ไม่ไปสุดเลย ถ้าสุดเวลาไร ถึงที่สุดของการรักษาแล้วละก็ มนุษย์เลิกแก่ เลิกเจ็บ เลิกตายทีเดียว นี่กำลังพยายามทำไป ทำไปในทางนี้ไม่ใช่ทำไปในทางอื่น **พระพุทธเจ้าท่านไปรักษาอยู่ต้นธาตุ ท่านรักษาอยู่** เป็นอยู่ เราเป็นอยู่นี้ **ถ้าท่านหยุดแก๊กเดียวเท่านั้น มนุษย์ดับทีเดียว หรือไม่ฉะนั้นมารมาตัดระหว่างกายเสีย ไม่ให้ติดต่อกันเสียเท่านั้นละ ก็ตายทันที ขาดผู้รักษาเสียแล้ว** เพราะฉะนั้น **ที่เรานับถือนั่นไหว้กราบท่านนะ จะไหว้กราบทำไม ก็ท่านรักษาชีวิตของเราอยู่ไม่ใช่หรือ ไม่ไหว้อย่างไร ท่านปล่อยเสียมันก็ตายเท่านั้น** ก็ท่านมีคุณต่อเราอย่างนี้ ล้ำเลิศประเสริฐอย่างนี้ คนอื่นไม่ใช่เช่นนั้น **เราจะมั่งมีอย่างหนึ่งอย่างใด ท่านส่งสมบัติมาให้ ยากจนอย่างหนึ่งอย่างใด ท่านส่งสมบัติมาไม่ทัน มารเข้าไปขวางเสีย** เมื่อรู้จักหลักเช่นนี้ละก็ เราจึงได้ไหว้พระตถาคตเจ้านัก เราจึงได้เชื่อพระตถาคตเจ้านัก เราจึงได้เชื่อพระตถาคตเจ้านับว่าชีวิตของเรา ถ้าเอาใจจรดอยู่ที่พระตถาคตเจ้านั้น นี่เรียกว่า เชื่อในพระตถาคตเจ้า

ศีลอันดีงาม ศีลไม่ดีงามได้หรือ **ถ้าไม่ดีงามก็กระเทือนถึงพระพุทธเจ้า ถ้าศีลไม่ดีงามธรรมกายก็เศร้าหมองไม่ผ่องใส ถ้าศีลดีงามธรรมกายมันก็สว่างแจ่มใสสะอาดสะอ้าน** นั่นอุดหนุนกันอย่างนี้

ถ้าว่าเราไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์ พระสงฆ์ สังฆรัตนะ รักษาดวงธรรมรัตนะที่ทำให้เป็นพุทธรัตนะ ไม่ให้หายไป ให้เจริญขึ้น ไม่เลื่อมใสได้หรือ เลื่อมใสเหมือนกับอะไร เหมือนกับพ่อบ้านแม่บ้าน งานการดีจริง พ่อบ้านแม่บ้านเบาอกเบาใจทุกสิ่งทุกอย่าง พ่อบ้านจะปกครองให้รุ่งเรือง ก็เพราะอาศัยคนงานที่ดีนั่นแหละ สังฆรัตนะ พระสงฆ์นี่ก็การงานดีนักรักษาดวงธรรมรัตนะ รักษาพุทธรัตนะให้สะอาดดีงามทีเดียว ไม่เลื่อมใสได้หรือของดีวิเศษอย่างนั้น นี่สามข้อ

ความเห็นตรงละ เห็นตรงนั่นเป็นอย่างไร เห็นธรรมรัตนะ **เห็นธรรมรัตนะ** เห็นธรรมนะเห็นถูกเห็นตรงนั่นแหละ **ถ้าไม่ถูกไม่ตรงต่อพระนิพพานละก็ มันจะถูกหลักฐานของการรักษาอายุของเราได้อย่างไร ถูกตรงต่อมรรคผลนิพพาน ถูกตรงต่อทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์เป็นอยู่ต่อการรักษา เป็นอยู่ต่อการรุ่งโรจน์โชตนาการต่อไป** ตรงอย่างนี้ไม่คลาดเคลื่อน ตรงต่อแบบแผนอย่างนี้ อย่างนี้ความเห็นตรง เขาจึงได้ควรประกอบไว้เนือง ๆ ทีเดียว เผลอไม่ได้ **ความเห็นตรงอันนี้ ก็เป็นที่รุ่งโรจน์โชตนาการของตัวเองทั้งตลอดสาย** เมื่อรู้หลักอันนี้ เข้าใจอย่างนี้ละก็ นี่แหละได้ชื่อว่าระลึกถึงศาสนาของพระตถาคตเจ้า **สรํ พุทฺธาน สาสนํ** ระลึกถึงศาสนาของพระตถาคตเจ้า ศาสนาของพระตถาคตเจ้าสอนอย่างไร นี่แหละสอนให้รู้จักหลักอย่างนี้แหละ

นี่แหละเป็นหลักฐานของพระศาสนาแท้ ๆ ของพระตถาคตเจ้าหละ ไม่ได้สอนอย่างอื่น สอนให้เห็นธรรมกายเท่านั้น ให้เดินทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณ-ทัสสนะเป็นลำดับไป ให้เข้าถึงกายมนุษย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เข้าถึงกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา กายโสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด กายอนาคา กายอนาคาละเอียด กายอรหัต อรหัตละเอียด ตามสายอย่างนี้เรียกว่า ศาสนะ แปลว่าคำสอนของพระศาสดาหละ รู้จักหลักอันนี้แล้ว ก็พึงปฏิบัติให้มีให้เป็นขึ้นแล้ว ก็ให้มั่นอยู่ในสันดาน สำเร็จสุขพิเศษไพศาลในปัจจุบันนี้และต่อไปในภายหน้า

เท่าที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุเต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่มาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาก็พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติ-ธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๕๔. พุทธอุทานคาถา

๑๐ ธันวาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา
ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ
ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา
ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ
ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ
สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้แสดง**พุทธอุทานคาถา** วาจาเครื่องกล่าวความเปล่งขึ้นของพระพุทธเจ้า เป็นคาถาที่ลึกลับ ผู้แสดงก็ยากที่จะแสดง ผู้ฟังก็ยากที่จะฟัง เพราะเป็นธรรมอันลุ่มลึกสุขุมนัก เพราะเป็นอุทานคาถาของพระองค์เอง ไม่ใช่ผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งไปทูลถามแต่อย่างหนึ่งอย่างใด พระองค์เมื่อเบิกบานพระหฤทัยโดยประการใด ก็เปล่งโดยประการนั้น ก็เปล่งอุทานคาถาขึ้น เป็นของลึกลับอย่างนี้ เหตุนี้เราเป็นผู้ได้ฟังอุทานคาถาในวันนี้ เป็นบุญลาภอันประเสริฐล้ำเลิศ ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้เป็นนิเขปคาถาว่า **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส** เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ **อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา** เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์ย่อมสิ้นไป **ยโต ปชานาติ สเหตุ-ธมฺมํ** เพราะมารู้จักธรรมว่าเกิดแต่เหตุ นี่พระคาถาหนึ่ง **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตา-**

ปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ **อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา** เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป **ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ** เพราะได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย นี้เป็นคาถาที่ ๒ **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส** เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏขึ้นแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ **วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ** พราหมณ์นั้นกำจัดมารและเสนาเสียได้ หยุดอยู่ **สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ** ดุจดังดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่างฉะนั้น นี้เป็นคาถาที่ ๓ สามพระคาถาด้วยกันดังนี้ เพียงเท่านี้ ธรรมะเท่านี้เหมือนฟังแขกฟังฝรั่งพูด ฟังจีนพูด เราไม่รู้จักภาษา ถ้ารู้จักภาษาแขก ภาษาฝรั่ง เราก็รู้ นี่ก็ฉันนั้นแหละคล้ายกันอย่างนั้น ฟังแล้วเหมือนไม่ฟัง มันลึกซึ้งอย่างนี้ จะอรรถาธิบายขยายเนื้อความคำในพระคาถาสืบไป

คำว่า ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ นี่เราก็รู้คำว่า **ธรรม** ทั้งหลายนะคืออะไร รูปก็เป็นธรรม นามก็เป็นธรรม ธรรมที่ทำให้เป็นรูป เป็นนาม ก็เป็นธรรมเหมือนกัน ธรรมทั้งหลายนั่นคือ **กุสลาธมฺมา** ธรรมฝ่ายดี มีเท่าใดหมดพระไตรปิฎกไม่มีชั่วเข้าไปเจือปนระคนเลย เรียกว่า กุสลาธมฺมา ธรรมที่ชั่วคือตรงกับบาลีว่า **อกุสลาธมฺมา** ธรรมทั้งหลายนี้ชั่ว ไม่มีดีเข้าไปเจือปนเลย ชั่วทั้งสิ้นทีเดียว นี้เรียกว่า อกุสลาธมฺมา ธรรมทั้งหลายที่ชั่ว ธรรมทั้งหลายที่ไม่ดีไม่ชั่ว ดีไม่เข้าไปเจือปน ชั่วก็ไม่เข้าไปเจือปน ไม่ดีไม่ชั่ว เป็นกลาง ๆ อยู่ดังนี้ นั่นเรียกว่า **อพฺยากตาธมฺมา** นี่เป็นมาติกาแม่บททั้งสามนี้หมดทั้งสากลพุทธศาสนา ธรรมมีเท่านี้ กว้างนักจบพระไตรปิฎกมากมายนัก พระพุทธเจ้าจะมาตรัสเทศนาเท่าใด ในอดีตมีมากน้อยเท่าใด ๆ เมื่อรวมธรรมแล้วก็ได้เท่านี้ พระพุทธเจ้ามาตรัสในปัจจุบันนี้ ถ้ารวมธรรมได้เท่านี้ พระพุทธเจ้าจะมาตรัสในอนาคตภายเบื้องหน้าก็รวมธรรมได้เท่านี้ ย่อลงไปว่า **ดี ชั่ว ไม่ดีไม่ชั่ว** สามอย่างนี้เท่านั้น ดีเป็นธรรมฝ่ายดี ชั่วเป็นธรรมฝ่ายชั่ว ไม่ดีไม่ชั่วเป็นธรรมฝ่ายไม่ดีไม่ชั่ว

นี่คำว่าธรรมทั้งหลาย เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ ประสงค์ธรรมอะไรตรงนี้ **ประสงค์ธรรมขาว** เมื่อผู้ที่เพียรเพ่งอยู่ก็คล้ายกับคนนอนหลับ นอนหลับถูกส่วนเข้าแล้วละก็ฝัน เรื่องฝันทีเดียวคราวนี้ ไม่ใช่เรื่องของมนุษย์เท่านี้ เรื่องของกายมนุษย์ละเอียดฝัน นอนหลับแล้วก็ฝัน ว่าฝันเรื่องมันสนุกสนานเหมือนกัน กายมนุษย์นี้มีสิทธิทำได้เท่าใด พูดได้เท่าใด คิดได้เท่าใด อ้ายกายที่ฝันนั้น ก็มีสิทธิทำได้เท่านั้น พูดได้เท่านั้น คิดได้เท่านั้น ไม่แปลกกว่ากันเลย แต่ว่าคนละเรื่อง นี่คนละชั้น อย่างนี้นะ นี่คนละชั้นเสียแล้วเรื่องฝันนี่ เพราะกายมนุษย์ฝัน ไอ้กายที่มนุษย์ฝันนั่นแหละ เรียกว่า **กายมนุษย์ละเอียด** นั่นเขาก็สว่างไสวเหมือนกายมนุษย์นี้แบบเดียวกัน กายฝันนะ ทำได้เท่ามนุษย์นี้เหมือนกัน ไอ้กายมนุษย์ที่ฝันไปนั่นแหละ ฝันไปทำงานทำการเพลินไปอีก เหน็ด–เหนื่อยเมื่อยล้าไปนอนหลับฝันไปอีก **ฝันในฝัน** เข้าไปอีกชั้นแบบเดียวกัน ออกไปเป็น **กายทิพย์** ว่องไวอีกเหมือนกัน กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียดที่ฝันชั้นที่หนึ่งนั้น ทำหน้าที่ได้เท่าใด ทำหน้าที่ด้วยกายได้เท่าใด ทำหน้าที่ด้วยวาจาได้เท่าใด ทำหน้าที่ด้วยใจได้เท่าใด กายทิพย์ที่ฝันในฝันออกไปนั้นก็ทำหน้าที่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ทำกายได้เท่านั้น ทำวาจาได้เท่านั้น ทำใจได้เท่านั้นเหมือนกัน แบบเดียวกัน **นี้คนละเรื่อง อีกเรื่องหนึ่งถ้าฝันในฝันแล้ว** ก็เรารวนทันที ถ้าฝันแล้วฝันเฉย ๆ แล้วก็ไม่รวนเข้ามาใกล้กายมนุษย์ นี่คนละเรื่องอย่างนี้

นี่ธรรมทั้งหลายที่ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่เป็นอย่างไร นี่พวกเรารู้กันอยู่บ้างแล้ว พวกงั่งมีอยู่ พวกเป็นมีอยู่ กล้าพูดได้ทีเดียว เพราะพราหมณ์นั้นมีความเพียรเพ่งอยู่แล้วนั่นแหละ ความเพ่งมันเป็นอย่างนี้แหละ มันมืดตื้อ มืดตื้อมันก็สงสัย ไอ้มืดนั่นแหละมันทำให้สงสัย มันไม่เห็นอะไร มันมัวหมองไปหมด ดำคล้ำไปหมด รัวไปหมด ไม่ได้เรื่องไม่ได้ราว หนักเข้า ๆ รำคาญ หนักเข้า ๆ ก็ลืมเสียที **มันมืดนัก ไม่ได้เรื่องอย่างนั้นอย่างนั้นธรรมทั้งหลายไม่ปรากฏ** ถ้าจะมาว่าคนฉลาดเพ่งธรรมละก็ **เมื่อนั่งมืดอยู่ละก็** อ้อ ! **นี่อธรรม นี่อกุสลาธมฺมา ไม่ใช่ธรรมที่สว่าง นั่งไป ๆ ถูกส่วนเข้า สว่างวูบเข้าไป เหมือนฝันทีเดียว สว่างวูบเข้าไป ปรากฏทีเดียวเหมือนลืมตา** บางคนตกใจนะ นี่หลับตาหรือลืมตานะ มันสว่างอย่างนี้ ก็ลืมตาดูเสียที อ้าว สว่างนั่นหายไปเสียแล้ว นั่นมีสว่างได้อย่างนั้นมีมืดอย่างนั้น นั่งหลับตาปุบแล้วกัน ก็มืดตื้อ เมื่อมืดเช่นนั้นเป็นอธรรม **เมื่อสว่างขึ้น ปรากฏชัดขึ้น เหมือนกลางวันนั่น เป็นธรรม ไม่สว่างไม่มืด รัว ๆ อยู่ นั่นก็เป็นธรรมเหมือนกันเป็นอัพยากตาธรรม**

ธรรมมีสามอย่างนี้ **มืดเป็นอกุศลาธรรม สว่างเป็นกุศลธรรม ไม่มืดไม่สว่างเป็นอัพยากตาธรรม** นี่ธรรมเป็นชั้น ๆ กันไปนะ มืด สว่าง ไม่มืดไม่สว่าง ทั้งมืดทั้งสว่างทั้งไม่มืดไม่สว่าง นั่นหรือเป็นธรรมที่ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ ซึ่งยิ่งกว่านั้น ๆ ธรรมทั้งหลายที่ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่นั้น ปรากฏชัด ๆ เมื่อนั่งลงไปแล้วปรากฏแน่แน่วทีเดียว พอนั่งถูกส่วนเข้า ทำใจให้หยุด พอนั่งถูกส่วนเข้าก็ใจหยุดทีเดียว เมื่อใจหยุดนี่ตรงกับบาลีว่า **ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ** เพราะมารู้จักธรรมว่าเกิดแต่เหตุ

ธรรมที่เกิดแต่เหตุ นั่นธรรมอะไร เหตุมี ๖ **โลภะเหตุ โทสะเหตุ โมหะเหตุ** โลภะเหตุเป็นฝ่ายชั่ว โทสะเหตุเป็นฝ่ายชั่ว โมหะเหตุก็เป็นฝ่ายชั่ว ฝ่ายดีล่ะ ท่านวางไว้เป็น **อโลภะเหตุ อโทสะเหตุ อโมหะเหตุ**

อโลโภทานเหตุ ความไม่โลภเป็นเหตุให้บริจาคทาน **อโทโสทานํ สีลเหตุ** ความไม่โกรธเป็นเหตุให้รักษาศีล **อโมโหภาวนาเหตุ** ความไม่หลงเป็นเหตุให้เจริญภาวนา พอรู้ชัดว่าธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ อ้อ ! การที่เราให้ทานนี้เกิดแต่เหตุคือความไม่โลภ การที่มารักษาได้นี้ เกิดจากเหตุคือความไม่โลภ การที่มารักษาศีลได้นี้ เกิดจากเหตุคือความไม่โกรธ การที่เรามาเจริญภาวนาได้นี้ เกิดจากเหตุคือ ความไม่หลง ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นเหตุให้รักษาศีล ให้เจริญภาวนา ที่เราจะให้ทานขึ้นได้นี้ **เรียกว่า อโลภะเหตุ เราจะบริจาคทานนี้** ก็เป็นธรรมอันหนึ่ง เรามารักษาศีลก็เป็นธรรมอันหนึ่ง มาเจริญภาวนาก็เป็นธรรมอันหนึ่ง เพราะมาแต่ความไม่โลภ มาจากความไม่โกรธ มาจากความไม่หลง เรื่องให้ทานก็เป็นอเนกประการ เรื่องรักษาศีลก็เป็นอเนกประการ เรื่องเจริญภาวนาก็เป็นอเนกประการ

นี่หรือธรรมอันนี้หรือ ที่ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ ความสงสัยของพราหมณ์นั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้จักว่า ธรรมเกิดแต่เหตุ ดังนี้หรือ **ไม่ใช่กระนั้น ยิ่งกว่านั้นลงไป** ยิ่งกว่านั้นลงไป เมื่อพราหมณ์นั้นมานั่งเพ่งถูกส่วนเข้าแล้ว ๆ ใจก็หยุดทีเดียว หยุดศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หยุดนิ่งพอใจหยุดได้เท่านั้น **พอใจหยุดนิ่งเท่านั้น สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ ดุจดังดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่างไสว** อย่างนี้ นี่เป็นกลางวันอย่างนี้ ดวงอาทิตย์ก็เห็นโร่อย่างนั้น อย่างนี้เห็นอย่างนี้ เห็นอย่างนี้เป็นดวงเท่าดวงจันทร์ **ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ติดกลางกายมนุษย์นั่นนะ **ดวงเท่าดวงอาทิตย์นะ** ติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ **จะมองอะไรเห็นตลอดหมด เหมือนกับกลางวันอย่างนี้แหละ จะดูอะไรก็ดูไป เมื่อธรรมปรากฏขึ้นแก่พราหมณ์ดังนี้ ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นก็สิ้นไป หมดไปเพราะได้รู้ความสิ้นของปัจจัยทั้งหลาย ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทิ** เพราะได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย สว่างขึ้นแล้วเมื่อเห็นความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย

อะไรเล่าเป็น **ปัจจัยที่สิ้นไปน่ะ** อะไรเล่าเป็นปัจจัย **อ้ายปัจจัยนี่ก็ยากไม่ใช่น้อย** เหมือนกัน ปัจจัยน่ะคือดังนี้ คำที่เรียกว่าปัจจัยน่ะ **อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร** แน่ ความโง่ความไม่รู้จริงเป็นปัจจัยแล้ว สังขารความปรุงให้ดีให้งามตกแต่งอยู่ร่ำไป ต้องตกแต่งอยู่ร่ำไป ปรนเปรออยู่ร่ำไป **สังขารนั้นแหละเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ** รู้ดีรู้ชั่วอยู่ร่ำไป **วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป** นามรูปมีเกิดดับอยู่เป็นธรรมดา **นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ** ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ** ความกระทบทางตา ทางหู จมูก ลิ้น กาย ใจ **ผัสสะเมื่อกระทบเข้าแล้วเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา** ชอบ ไม่ชอบ เฉยอยู่ **เวทนาปรากฏเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหาปรากฏขึ้นแล้วเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทาน**

ปรากฏขึ้นแล้วเป็นปัจจัยให้เกิดภพก่อน ปัจจัยกันเป็นชั้น ๆ อย่างนี้ เมื่อมีกามภพ รูปภพ อรูปภพ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ เมื่อชาติมีขึ้นแล้ว ชาตินั้นคืออะไรนะ **ชาติ คือ กำเนิด** นั้นแหละ อัณฑชะ สังเสทชะ อุปปาติกะ ชาตินะคือกำเนิดนั้นแหละ ที่ **เกิด** นั้นเขาเรียก **ชาติ** ออกจากกำเนิดนั้นแหละ **ชาติมีขึ้นแล้วเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ โสก ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส** เป็นลำดับไป **เป็นทุกข์** นี่เป็นปัจจัยอย่างนี้ เป็นปัจจัยกันอย่างนี้ รู้จักความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย

เมื่อสิ้นเป็นอย่างไร ความโง่ไม่มี หายไปหมด ดับไปหมด เมื่อ **อวิชชา ความไม่รู้จริงดับ สังขารก็ดับ สังขารดับ วิญญาณก็ดับ วิญญาณดับ นามรูปก็ดับ นามรูปดับ สฬายตนะก็ดับ สฬายตนะดับ ผัสสะก็ดับ ผัสสะดับ เวทนาก็ดับ เวทนาดับ ตัณหาก็ดับ ตัณหาดับ อุปาทานก็ดับ อุปาทานดับ ภพก็ดับ ภพดับ ชาติก็ดับ ชาติดับ ชรา มรณะ โสก ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ก็ต้องดับ** ไม่เหลือเลย นี้ความสิ้นไป เมื่อรู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้แล้ว พราหมณ์นั้น **วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ** พราหมณ์นั้นก็กำจัดมารและทั้งเสนาให้ได้แล้ว หยุดอยู่ได้ **คือใจหยุด** นั่นเอง **ไม่ใช่อื่น ใจหยุด พอหยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้นเอง สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ ความสว่างเกิดขึ้น ดุจดังดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่างก็ดังนี้** เราก็มองเห็นดวงดังนั้น ที่ปรากฏดังนั้น **เมื่อปรากฏขึ้นดังนั้นแล้ว พราหมณ์นั้นก็รักษาดวงนั้นไว้ ไม่ให้หายไป** ที่วัดปากน้ำเขาเป็นแล้ว ของลึกก็จริง แต่ว่าวัดปากน้ำพบแล้ว

แต่ว่าผู้พบก็ไม่รู้ว่าลึกซึ้งแค่ไหน ได้แต่ลึกซึ้งอย่างนี้ จริงอย่างนั้น แล้วก็ไปทำเหลวไหลเสีย ให้ดับเสียบ้าง ให้หายเสียบ้าง ไปกังวลอื่นเสีย ไม่กังวลของลึกซึ้งอย่างนี้ นี่มีมากทีเดียว

ในวัดปากน้ำนี้ ทั้งสว่างทำได้ขนาดนี้นะยิ่งกว่านี้ไปอีก เดี๋ยวจะเล่าเรื่องวัดปากน้ำที่ทำสว่างขึ้นได้แค่ไหน ตรงกับพุทธอุทานนี้แล้ว เมื่อสว่างขึ้นได้ดังนั้นแล้วก็ได้เป็นลำดับไป นั่นสว่างดวงนั้นเขาเรียกว่า **ดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** ใจของผู้กระทำนั้น ก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสว่างนั้น พอถูกส่วนเข้าก็เห็น **ดวงศีล** ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล พอถูกส่วนเข้าก็เห็น **ดวงสมาธิ** ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้าถึง **ดวงปัญญา** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา พอถูกส่วนเข้าถึง **ดวงวิมุตติ** หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ พอถูกส่วนเข้าถึง **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ พอถูกส่วนเข้า หยุดท่าเดียว หยุดอยู่ท่าเดียว กำจัดมารให้หยุดทีเดียว หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น **กายที่ฝัน** ทีเดียว ตั้งแต่กายมนุษย์ขึ้นไป

เห็นกายที่ฝัน อ้อ ! อ้าย **กายฝันอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** เราไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน เมื่อฝันแล้วมันก็รัวไป

ใจกายที่ฝัน ใจกายมนุษย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดอีก เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์อย่างนั้น หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานนั้น ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็นกายฝันในฝัน ก็คือ **กายทิพย์**

ใจกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น **กายทิพย์ละเอียด**

ใจกายทิพย์ละเอียดหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ดังนี้ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติ–ปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายรูปพรหม**

ใจกายรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถูกส่วนเข้าก็เห็นแบบเดียวกัน ก็เข้าถึง **กายรูปพรหมละเอียด**

ใจกายรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายอรูปพรหม** แบบเดียวกัน

ใจกายอรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำเป็นกายอรูปพรหม ถูกส่วนเข้าก็ถึง **กายอรูปพรหมละเอียด**

ใจกายอรูปพรหมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็น **กายธรรม** หน้าตักหย่อนกว่า ๕ วา สูง ๕ วา นั้นเรียกว่ากายธรรม

กายธรรมนั่นเอง เป็นพระพุทธเจ้า **ธมฺมกาโย อหํ อิติปิ เราตถาคตคือธรรมกาย นั่นแหละพระพุทธเจ้า หละ**

ใจกายธรรมก็หยุดนิ่งอยู่กลางใจดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม แบบเดียวกัน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงเท่ากันกับดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเท่าหน้าตักธรรมกายกลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เห็นดวงศีลเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายธรรมละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจกายธรรมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ใสทีเดียวยิ่งกว่าดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ บริสุทธิ์สนิททีเดียว สว่างไสว หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล ดวงเท่ากัน แล้วต่อไปก็ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เป็นลำดับไป หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น **กายธรรมพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจกายพระโสดาหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ แบบเดียวกัน เห็น **กายพระโสดาละเอียด** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา

ใจกายพระโสดาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางกายพระโสดาละเอียด ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เห็นดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะแบบเดียวกัน เข้าถึง **กายพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนา–สติปัฏฐาน แบบเดียวกัน เห็นดวงศีล ดวงสมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **พระสกทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจพระสกทาคาละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เห็นดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายพระอนาคา**

ใจกายพระอนาคาก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เห็นดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ แบบเดียวกัน เข้าถึง **กายพระอนาคาละเอียด** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจของพระอนาคาละเอียดทำถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา สูง ๒๐ วา กลมรอบตัว เห็นดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะเท่า ๆ กัน ก็เห็น **กายอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป

ใจกายพระอรหัตหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ๒๐ วา เท่ากันหมด ปรากฏเห็น **กายพระอรหัตละเอียด** ใสหนักขึ้นไป

ตำราวัดปากน้ำเขาสอนกันได้อย่างนี้ แต่ว่าที่จะเป็นพระโสดา พระสกทาคา พระอนาคา อรหัตนั้นไม่ติด ไม่หลุดซะ แต่ว่าทำได้ตลอดเลยไปจากนี้อีก ทำไปมากกว่านี้ ถึงกายพระอรหัต **พระอรหัตละเอียด ๆ ๆ ต่อ ๆ ไป นับอสงไขยก็ไม่ถ้วน** ผู้เทศน์นี้สอน เป็นคนสอนเอง ๒๓ ปี ๕ เดือนนี้ **ได้ทำไปอย่างนี้แหละ ไม่ถอยหลังเลย ยังไม่สุดกายของตัวเอง เมื่อยังไม่สุดกายของตัวเองแล้ว ตัวเองก็ปกครองตัวเองยังไม่ได้ ยังมีคนอื่นเป็นผู้ปกครองลับ ๆ** เพราะไม่ไป ถ้าไปถึงที่สุดแค่ไหน เขาก็ปกครองได้แค่นั้น **นี่ผู้เทศน์ยังแนะนำสั่งสอนให้ไปถึงที่สุดสายธาตุสายธรรมของตัวเอง เมื่อถึงที่สุดสายธาตุสายธรรมของตัวเองละก็** เป็นกาย ๆ ไปดังนี้ **ตัวเองก็จะปกครองตัวเองได้ ไม่มีใครปกครองต่อไป ตัวเองก็เป็นใหญ่ในตัวเอง** ตัวเองก็จะบันดาลความสุขให้ตัวเองได้ กำจัดความทุกข์ได้ ไม่ให้เข้ายุ่งได้

นี่คนอื่นเขายังบันดาลอยู่ คนอื่นเขายังให้อยู่ เหมือนความแก่ดังนี้ เราไม่ปรารถนาเลย เขาก็ส่งความแก่มาให้ เราก็ต้องรบอ้ายความแก่นั้นแหละ ความเจ็บล่ะ เราไม่ปรารถนาความเจ็บ เขาก็ส่งความเจ็บมาให้ ความตายล่ะ เราไม่ปรารถนาเลย เขาก็ส่งความตายมาให้ เพราะเหตุไร **เพราะเหตุว่าตัวเองไม่เป็นใหญ่ด้วยตัวของตัวเอง คนอื่นเขามาปกครอง** ผู้อื่นเขาปกครองเสีย เขาให้เขาส่งมาให้ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ตัวมีความรู้ไม่พอก็ต้องรบเหมือนดังนี้ เราอยู่ปกครองประเทศไทย ประเทศไทยเขาต้องการอย่างไร ผู้ปกครองเขาต้องการอย่างไร เราก็ต้องไปตามเขา ไม่ตามเขาไม่ได้ ต้องอยู่ในบังคับบัญชาเขา

ถ้าจะอยู่นอกปกครองเขา ต้องไปให้ถึงที่สุดสายธาตุสายธรรมของตัว ไปถึงที่สุดสายธาตุสายธรรมของตัวละก็ ในที่สุดนั้นไม่มีใครปกครองเลย เราปกครองของเราเอง

เราก็ไม่ต้องรับความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ได้ เพราะเรามีอำนาจพอแล้ว เราไม่อยู่ในปกครองก็ได้ตามความปรารถนา แต่ว่าต้องไปให้สุดสายธาตุสายธรรมของตัว **ถ้าให้สุดสายธาตุสายธรรมของตัวไม่ได้ละก็ เลี้ยงเอาตัวรอดไม่ได้** บัดนี้เราเป็นภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาในพระพุทธศาสนา เมื่อมาฟังอุทานคาถา รู้ว่าธรรมของพระศาสดาลึกซึ้งอย่างนี้ขนาดนี้ละก็อุตส่าห์ อย่าประมาท อย่าเลินเล่อ อย่าเผลอตัว อย่างคนมีปัญญา อย่างคนรู้ดีรู้ชั่ว อย่าเล่นเอาอย่างเด็ก ถ้าเมื่อเล่นอย่างเด็กแล้วก็ เล่นหม้อข้าวหม้อแกง เล่นฝุ่นเล่นทรายอยู่ละก็ ชีวิตจะไม่พอใช้ เพราะเขาเล่นละครกันเป็นบ้าน ๆ โรง ๆ กัน ในโลกนี้เขาเรียกว่า **ละครโรงใหญ่** เล่นฝุ่นเล่นทราย เล่นแปลก ๆ ไปตามหน้าที่ เอาจริง ๆ แท้ ๆ ไม่ได้สักคนหนึ่งขึ้นไป แล้วก็ตายกันหมด เอาจริงเอาแท้เหลือสักคนหนึ่งก็ไม่มี เพราะเหตุอะไรเล่า เพราะเหตุว่าเลินเล่อเผลอตัวไป เลินเล่อเผลอตัวไป มนุษย์โลกนี้ เราผ่านไปผ่านมา เข้าใจว่าเป็นบ้านของเราเมืองของเราเสียใหญ่โตมโหฬารทีเดียว เข้าใจเสียอย่างนั้นก็เข้าใจผิดไป นี่แหละละคร กายเรานี่นะโตกว่าบ้านเมืองเหล่านี้มากนัก ให้ไปชมดูเถิด แต่ว่า **ต้องไปให้ถึงที่สุดนี้ให้ได้นะ ไปที่สุดของกายเหล่านี้ได้ก็จะเอาตัวรอดได้เป็นแท้** เหตุนี้แหละ

ที่ได้ชี้แจงแสดงมา ในอุทานคาถา ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาในมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๕๕. การย่อย่นสกลพุทธศาสนา ซึ่งมีมาในโอวาทปาฏิโมกข์

๑๐ ธันวาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
สุโข พุทฺธานมุปฺปาโท สุขา สทฺธมฺมเทสนา
สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี สมคฺคานํ ตโป สุโขติฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย **การย่อย่นสกลพุทธศาสนา ซึ่งมีมาในโอวาทปาฏิโมกข์** สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตรัสเทศนาว่า **การบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นสุขนัก การแสดงธรรมของพระองค์ก็เป็นสุข ความพร้อมเพรียงของหมู่ก็เป็นสุข ความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อนของท่านผู้พร้อมเพรียงทั้งหลายก็เป็นสุข** อีกเหมือนกัน ทั้งสี่ข้อนี้เป็นความสำคัญนัก ซึ่งเราท่านทั้งหลายจงตั้งใจจำไว้ให้มั่นคง จะได้ปฏิบัติตามให้ถูกต้องร่องรอยของพุทธประสงค์สมเจตนาที่ได้เสียสละเวลามาบวชเป็นภิกษุสามเณร เป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระบวรพุทธศาสนา ไม่ให้เสียเวลาล่วงไปเสียเปล่าปราศจากประโยชน์ ทำตนของตนให้เป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนาเป็นลำดับไป

เริ่มต้นแห่งวาระพระบาลีว่า **สุโข พุทฺธานมุปฺปาโท** การบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นสุข **สุขา สทฺธมฺมเทสนา** การแสดงสัทธรรมของพระองค์ก็เป็นสุข **สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี** ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุขอีก **สมคฺคานํ ตโป สุโข** ความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อนของผู้มีความพร้อมเพรียงทั้งหลายเป็นสุข สี่ข้อนี้จะได้ชี้แจงแสดงไปเป็นลำดับ ๆ ไป

สุโข พุทฺธานมุปฺปโท ความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสุข อะไรเป็นพระพุทธเจ้า การบังเกิดขึ้นของมนุษย์นี้เป็นทุกข์ การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นสุข อะไรเป็นพระพุทธเจ้า ได้เกิดขึ้นทางไหน เป็นอะไร เกิดอย่างไร นี่เราจะรู้จักดังนี้ ถ้าเป็นแต่เพียง

ว่าความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นสุข เท่านั้นก็พอฟังได้ แต่ว่าไม่รู้เรื่อง ความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าท่านเกิดอย่างไร ต้องรู้จักความเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าไม่ได้สักเสวยกษัตริย์ เกิดเป็นพระพุทธเจ้าจริงนะ ๆ เกิดที่ต้นไม้ศรีมหาโพธิ์ เกิดขึ้นในกายพระสิทธารถราชกุมาร ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างมนุษย์สามัญธรรมดานี้ มนุษย์สามัญธรรมดานี้มีพ่อมีแม่เป็นแดนเกิด ลูกอาศัยพ่อเป็นเหตุและอาศัยแม่จึงเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่เป็นเช่นนั้นเกิดไม่ได้ แต่พระสิทธารถราชกุมารอยู่ใต้ควงไม้ศรีมหาโพธิ์ทีเดียว **ทำพระพุทธเจ้าให้เกิดในกาย** พระสิทธารถราชกุมารได้ นี่แน่ะ พอเกิดขึ้นแล้วเป็นสุขนักทีเดียว ต่อแต่นี้ตั้งใจฟังเป็นลำดับไป

การเกิดขึ้นของมนุษย์ที่ได้อัตภาพเป็นมนุษย์แล้ว การเกิดขึ้นของมนุษย์ละเอียดอีกนี่เราเคยเกิดเหมือนกัน เวลาฝันไปจึงเกิด ไม่ฝันไม่เกิดมนุษย์ละเอียดน่ะ เราฝันเกิดเป็นมนุษย์อีกคนหนึ่ง ไปทำหน้าที่ของใครก็ไปทำ ทำหน้าที่เสร็จแล้วก็ไป กายมนุษย์หยาบก็รับเอาเรื่องฝันนั้นมาเล่าให้กันฟัง ให้มารดาบิดาฟัง ให้สามีภรรยาฟังกัน เรื่องฝันของตัวที่เกิดขึ้นนั้น มนุษย์นอนหลับฝันไปแล้วก็เกิดขึ้นเป็นมนุษย์ละเอียด เกิดขึ้นจริง ๆ นะ ไม่เกิดขึ้นเล่น ๆ เกิดขึ้นปรากฏเป็นเนื้อเป็นตัวไปจับมือถือแขนกันได้ ไปพูดกันได้ ไปทำไร่ทำนาได้ ทำสวนได้ ค้าขายได้ ปกครองประเทศก็ได้ ทำข้าราชการงานเดือนได้ เพราะอ้ายกายฝันนั้นแหละ เราก็เคย เอาละเมื่อเกิดขึ้นทางกายมนุษย์ล่ะ ฝันเกิดขึ้นคนหนึ่งนี่กายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์ละเอียดฝันเข้าอีก เกิดขึ้นอีกคนหนึ่งเป็นกายทิพย์ นี่เกิดเป็นทิพยกายในภพกายทิพย์ฝันเข้า เกิดขึ้นอีกคนหนึ่งเรียกว่ากายทิพย์ละเอียด กายทิพย์ละเอียดฝันเข้าไปอีกเกิดขึ้นอีกคนหนึ่งเรียกว่ากายรูปพรหม กายรูปพรหมฝันเข้าอีก เกิดขึ้นอีกคนหนึ่งเรียกว่ากายรูปพรหมละเอียด กายรูปพรหมละเอียดก็ฝันเข้าอีก เกิดขึ้นอีกคนหนึ่งเรียกว่ากาย–อรูปพรหมหยาบ กายอรูปพรหมหยาบก็ฝันเข้าอีก ก็เกิดขึ้นอีกคนหนึ่งเรียกว่ากายอรูปพรหมละเอียด

กายอรูปพรหมละเอียดฝัน ก็เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งเรียกว่า **กายธรรมองค์หนึ่ง** ไม่ใช่คนหรอก ทีนี้ เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่ง รูปเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม ใสเหมือนกับกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า **นี่แน่ะตัวพระพุทธเจ้า** กายอรูปพรหมละเอียดฝันก็เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่ง **เป็นกายธรรมเรียกว่าพระพุทธเจ้าทีเดียว** กายธรรมฝันเข้าอีก เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งเรียกว่ากายธรรมละเอียด หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม กายธรรมละเอียดฝันเข้า เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่ง เท่ากันนั้น เป็นกายธรรมพระโสดาฯ หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม กายธรรมพระโสดาฝันเข้า เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งเรียกว่ากายธรรมพระโสดาละเอียด หน้าตัก

๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม กายธรรมพระโสดาละเอียดฝันเข้า ก็เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่ง เรียกว่ากายธรรมพระสกทาคา หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูม กายธรรมพระ–สกทาคาฝันเข้า ก็เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งเรียกว่ากายธรรมพระสกทาคาละเอียด หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา กายธรรมพระสกทาคาละเอียดฝันเข้า ก็เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งเรียกว่ากายธรรมพระอนาคา หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูม กายธรรมพระอนาคาฝันเข้า ก็เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งเรียกว่ากายธรรมพระอนาคาละเอียด หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม นี่พระพุทธเจ้าทั้งนั้น กายธรรมพระอนาคาละเอียดฝันเข้า ก็เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งเรียกว่ากายธรรมพระอรหัต หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม กายธรรมพระอรหัตฝันเข้า ก็เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งเรียกว่ากายธรรมพระอรหัตละเอียด

นั่นแน่เกิดเป็น ๑๘ องค์ แต่ว่า ๘ องค์ข้างต้นน่ะเป็นกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด แปดกายนี้เป็นกายในภพ แต่ว่าฝันก็เกิดได้เหมือนกันแบบเดียวกัน กายธรรมโคตรภูคือกายอรูปพรหมละเอียดฝันเข้าก็เกิดขึ้นอีกองค์หนึ่ง **นั่นกายธรรมโคตรภู กายธรรมโคตรภูละเอียด กายธรรมโสดา กายธรรมโสดาละเอียด กายธรรมสกทาคา กายธรรมสกทาคาละเอียด กายธรรมอนาคา กายธรรมอนาคาละเอียด กายธรรมพระอรหัต กายธรรมพระอรหัตละเอียด ๑๐ องค์นี่พระพุทธเจ้าทั้งนั้น** ถ้าเกิดขึ้นแก่ใครก็เป็นสุขเหลือเกิน ใครได้ใครถึงเป็นสุขเหลือเกิน กายธรรมนี่เกิดขึ้นแก่ใครเป็นสุขนักทีเดียว เป็นสุขทุกคนถ้าได้ถึงพระธรรมแท้เกิดขึ้นในตัวของตัวเองน่ะ

จะแสดง**วิธีเกิดของกายธรรมของกายพุทธเจ้า** กายในภพแปดกายนั้นเป็นแบบเดียวกัน กายธรรมโคตรภู เมื่อเป็นกายธรรมโคตรภูแล้ว ใจกายธรรมโคตรภูก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมโคตรภู พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ ก็เห็นดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญาดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายธรรมละเอียด** นี่เกิดอย่างนี้เกิดเป็นชั้น ๆ ไปอย่างนี้ ใจกายธรรมโคตรภูละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางกายธรรมโคตรภูละเอียด ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย–ธรรมโคตรภูละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุ–

ปัสสนาสติปัฏฐาน วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งกลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งกลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งกลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายธรรมพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม นี่เป็นพระอริยบุคคล บังเกิดไปอย่างนี้เป็นลำดับจนตลอด ๑๐ กายถึง**พระอรหัต** นี่ความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้ **นี่ตามข้อปฏิบัติของแท้**

ถ้า**ทางปริยัติ**เล่า พูดกันไปอีกเรื่องหนึ่ง ตามประวัติพระพุทธเจ้าท่านสร้างบารมี ๔ อสงไขยแสนกัปป์ ๘ อสงไขยแสนกัปป์ ๑๖ อสงไขยแสนกัปป์ สร้างบารมีไป เป็นมนุษย์ก็สร้างบารมีไป กว่า**จะได้เป็นพระพุทธเจ้าต้องสร้างบารมีเต็ม ๓๐ ทัศ** เมื่อพูดถึงบารมี ๓๐ ทัศเต็มแล้ว ที่จะเกิดเป็นพระพุทธเจ้าต้องไปบำเพ็ญเพียรเป็นพระสิทธารถราชกุมารทีเดียว กว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า ๖ ปี ไปทรมานร่างกาย ๖ ปี เมื่อได้เป็นพระพุทธเจ้าใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ เสวยวิมุตติสุขอยู่ที่มหาสถาน ๗ แห่งนั้น ๔๙ วัน ครบ ๔๙ วัน ก็ออกโปรดพระปัญจวัคคีย์ นี่ตามหลักของพระปริยัติไปดังนี้ แต่ว่าความประเสริฐขึ้นของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นได้ดังกล่าวแล้วข้างต้น นั่นเป็นความบังเกิดของพระพุทธเจ้า

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นแล้ว สุขไหมล่ะ ถามท่าน **เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นแล้วท่านบอกว่ามันสุขเหลือเกิน** อยู่ในมหาสถานทั้ง ๗ แห่ง เสวยวิมุตติสุขอยู่แห่งละ ๗ วัน ๆ รวม ๔๙ วัน ได้รับความสุขอยู่ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ไม่ได้มีทุกข์เลย เป็นพระพุทธเจ้าก็ไม่มีทุกข์เลย สุขส่วนเดียว ออกโปรดเวไนยสรรพสัตว์ ไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ก็ดำริแต่ในพระทัยว่าเราจะเดินไปด้วยย่างพระบาท หรือว่าเหาะไปในอากาศ หรือว่าจะดำดินไป ที่เราจะไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ ประเพณีของพระพุทธเจ้าแต่ปางก่อน ๆ นั้นไปกันอย่างไร หรือว่าประเพณีของพระพุทธเจ้าในอนาคตจะไปกันอย่างไร ประเพณีของพระพุทธเจ้าในปัจจุบันนี้จะไปกันอย่างไร ก็อ่านไม่ออกเหมือนกัน แล้วก็ปล่อยธรรมกายละเอียด กายพระพุทธเจ้า ไปทูลถามพระพุทธเจ้าเป็นความลับ ว่าเขาทำกันอย่างไร พระพุทธเจ้านั้นก็บอกบอกตรง ๆ นั่นแหละ ไปทางไหนเป็นประโยชน์ จะเหาะไปเป็นประโยชน์ ก็เหาะไป จะทรงดำเนินไปด้วยย่างพระบาทเป็นประโยชน์ ก็ทรงดำเนินด้วยย่างพระบาทไป ถ้าจะดำดินไปโผล่ขึ้นในที่โน้นเป็นประโยชน์ก็ดำดินไป

พระองค์ก็มาส่องดูประโยชน์ว่าจะไปทางไหน ก็เห็นปรากฏชัดว่า เราดำเนินไปด้วยย่างพระบาท จะไปพบปัจฉิมสาวกของเรา จะเป็นประโยชน์แก่ปัจฉิมสาวก จะได้เป็น

ปัจฉิมสาวกในภายหลัง จะเป็นเมื่อไร ก็ปรินิพพานทีเดียว ใกล้นิพพานทีเดียว จะต้องดำเนินไปด้วยย่างพระบาทอย่างมนุษย์ธรรมดาทีเดียว เมื่อทรงดำเนินไปด้วยย่างพระบาท ทรงเปล่งฉัพพรรณรังสี รัศมี ๖ ประการทีเดียว อัศจรรย์นักทีเดียว ดำเนินไปนั่น สว่างไสวรุ่งโรจน์โชตนาการ เทวดามีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ เปล่งรัศมีมาเท่าใดก็สู้พระจอมไตรไม่ได้ นกในอากาศล่ะหยุดเชียว หยุดมอง สรรพสัตว์ทวิบาท จตุบาท สี่เท้า สองเท้า เดินไปอยู่ในพื้นแผ่นดินนั้น เห็นพระองค์แล้วตะลึงตามกันไปหมด ลืมเคี้ยวหญ้าทีเดียว หากว่ากวางก็หันหลังมองอยู่นั่นแหละ นกแขกก็หันหลังมองกันอยู่นั่นแหละ ไม่ต้องกินอาหารกันละ ดูพระรัศมี ชมพระรัศมีเพลินเชียว มนุษย์คนใดไปเห็นเข้าตกอกตกใจทีเดียว ปัจฉิมสาวกของพระองค์อุปกาชีวกพอเห็นเข้าตะลึงทีเดียว นี่มนุษย์หรือเทวดา หรือเทพยเจ้าศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ หนอมาปรากฏเช่นนี้ เข้าใกล้เข้าไปแล้ว ไปพบเข้าแล้ว ได้กึ่งทางที่จะไปถึงป่าอิสิปตนมฤค–ทายวัน ตกใจ เข้าไปใกล้ถามพระองค์ว่า พระองค์น่ะ ใครเป็นศาสดาของพระองค์ พระองค์รู้มาอย่างไร ปฏิบัติมาอย่างไรหรือจึงรัศมีกายได้อย่างนี้ ก็ทรงรับสั่งว่าใครจะเป็นครูของเรา เราเป็นสรรพพัญญู เรารู้ของเรา เราเห็นของเราเอง อุปกาชีวกไม่เชื่อ สั่นหัว แลบลิ้น แล้วก็หลีกไปเสีย ไม่เชื่อ ถึงไม่เชื่อก็เป็นนิสัยติดตัวไปแล้ว จะไปถามพระองค์เมื่อใกล้จะนิพพาน

พระองค์ก็ทรงเสด็จเป็นลำดับไป ถึงพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เพราะพระรัศมีของท่านแปลกประหลาดอัศจรรย์ไม่เหมือนแต่ก่อน พระปัญจวัคคีย์นัดกันแล้วว่าถ้าเห็นแล้วจะไม่ลุกขึ้นรับ จะไม่ต้อนรับด้วยประการทั้งปวง จะไม่นับถือละ แต่พอพระสิทธารถราชกุมารใกล้เข้าไปตะลึงกันไปหมด อดไม่ได้ บ้างหยิบขันน้ำ ผ้าเช็ดเท้า ตักน้ำล้างเท้าให้กลุ้มไป เมื่อถวายเสร็จแล้วพระองค์ก็ประทับนั่งที่สมควร โปรดพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ พระปัญจ–วัคคีย์ทั้ง ๕ เมื่อยังไม่ได้รับธรรมเทศนา สุขทุกข์เหมือนมนุษย์ธรรมดา เป็นทุกข์มาก เป็นสุขน้อย แต่ว่าพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ มีศีล มีสมาธิมั่นคงอยู่ในขันธสันดานแล้ว พระศาสดา–จารย์เมื่อไปถึงพระปัญจัคคีย์ทั้ง ๕ กำลังจะตรัสธรรมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เรียกปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เข้ามาสู่ที่เฝ้า พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ก็มาพร้อมกัน มาพร้อมแล้วก็ตรัสว่า **เทฺว เม ภิกฺขเว อนฺตา ปพฺพชิเตน น เสวิตพฺพา** ที่สุดทั้งสอง **บรรพชิตไม่ควรเสพ กาม-สุขัลลิกานุโยคเป็นที่สุดข้างหนึ่ง อัตกิลมถานุโยคเป็นที่สุดอีกข้างหนึ่ง** กามสุขัลลิกานุโยคเป็นของเลว **หีโน** เป็นเหตุให้ตั้งบ้านเรือน เป็นของคนมีกิเลสหนา ไปจากข้าศึกคือกิเลสไม่ได้ ความฉิบหายใช่ประโยชน์ตั้งกำกับอยู่แล้วในกามสุขัลลิกานุโยคนั้น ถ้าไปประสพกาม–สุขัลลิกานุโยค ไปประกอบด้วยกามสุขัลลิกานุโยคละก็ ลงท้ายก็พินาศคือตายจากกันเหมือนกัน ให้ปรากฏดังนี้ไม่สุข เป็นทุกข์ทั้งนั้น ส่วนอัตกิลมถานุโย ประกอบตนให้เนื่องด้วย

การให้ความลำบากแก่ตน เป็นทุกข์แก่ผู้ประกอบ ไปจากข้าศึกคือกิเลสไม่ได้ และความฉิบหายใช่ประโยชน์ตั้งกำกับอยู่ด้วยเหมือนกัน ไม่พ้นเป็นทุกข์ทั้งนั้น กามสุขัลลิกานุโยคประกอบตนให้เนื่องด้วยกาม รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ไม่ขาดสาย อัตกิลมถานุโยคประกอบตนให้ทุกข์ยาก ลำบาก ทรมานร่างกาย หาบทราย ตากแดด ย่างไฟ เอาไม้เคาะหน้าแข้ง เพื่อจะดับความกำหนัดยินดี อยู่ในป่าในดอนในดง กำหนัดขึ้นมาเวลาไร ต้องทำอย่างนั้นเสมอไป นี่ก็เป็นอัตกิลมถานุโยคแท้ เดือดร้อนจริง ๆ ไม่รับความสุข

พระองค์ทรงแนะนำพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ไม่ให้ประกอบด้วยกามสุขัลลิกานุโยคและอัตกิลมถานุโยค **ให้ดำเนินด้วยมัชฌิมาปฏิปทา ปฏิบัติเป็นกลาง** ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดทั้งสองอย่าง คือกามสุขัลลิกานุโยค อัตกิลมถานุโยค

ข้อปฏิบัติเป็นกลางเป็นไฉน **เห็นชอบ ดำริชอบ กล่าววาจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจไว้ชอบ** ประกอบด้วยอวัยวะ ๘ ประการ จัดลงเป็น ๓ คือ **ศีล สมาธิ ปัญญา** ให้มั่นอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา พระปัญจวัคคีย์รู้จักศีลแล้ว รู้จักสมาธิแล้ว แต่ว่าปัญญายังไม่รู้จัก เมื่อยังไม่รู้จักปัญญา พระองค์ทรงแนะนำพระปัญจวัคคีย์ให้รู้จักทาง แสดงสัจธรรมทั้ง ๔ **อริยสัจธรรมทั้ง ๔** ให้ฟัง ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ว่าทุกข์นี่แหละเป็นของทำให้ยาก เหตุเกิดทุกข์นั่นแหละเป็นของทำให้ยาก แต่ว่าเป็นของจริง เหตุเกิดทุกข์นั่นแหละเป็นของทำให้ลำบาก ก็เป็นของจริง ความดับทุกข์ก็เป็นของจริง ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ก็เป็นของจริง ของจริงเหล่านี้แหละ แสดงเป็นส่วน ๆ ไป **ทุกข์เป็นของจริง ควรกำหนดรู้และได้กำหนดรู้ไว้แล้ว เหตุเกิดทุกข์เป็นของจริง ควรละ ได้ละแล้ว ความดับทุกข์เป็นของจริง ควรกระทำให้แจ้ง ก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ที่เป็นของจริง นั้นควรเจริญ ก็ได้เจริญแล้ว** ทรงแสดงสัจธรรมทั้ง ๔ โดย **สัจญาณ กิจญาณ กตญาณ**เช่นนี้ พระปัญจวัคคีย์รู้ เข้าใจ ฟังออกทีเดียว เมื่อฟังออกแล้ว เมื่อจบพระธรรมเทศนาของพระจอมไตรแล้ว พระปัญจวัคคีย์เปล่งวาจาว่า **อายสมโต อญฺญโกณฺฑญฺญสฺส วรชํ วีตมรํ ธมฺมจกฺขุ อุทปาทิ** ความเห็นธรรมปราศจากธุลีและมลทินได้เกิดขึ้นแก่ผู้มีอายุชื่อว่าอัญญาโกณฑัญญะ **ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความเกิดขึ้นสิ่งนั้นย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดา มีเกิดมีดับอยู่เท่านี้หมดทั้งสากลโลก** เกิดดับทั้งนั้น **ขึ้นชื่อว่าสังขารเกิดดับทั้งนั้น** จะเป็นกายสังขารก็เกิดดับ จะเป็นวจีสังขารก็เกิดดับ จะเป็นมโนสังขารจิตตสังขารก็เกิดดับ หรือจะเป็นปุญญาภิสังขารก็เกิดดับ จะเป็นอปุญญาภิสังขารก็เกิดดับ เป็นอเนญชาภิสังขารก็เกิดดับ เห็นจริงไปหมด ทั้งสากลโลกมีเกิดดับเท่านั้น เห็นความเกิดดับตามความเป็นจริงของเรื่อง

ที่จริง พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ **เมื่อเห็นจริงเช่นนี้ก็ได้บรรลุมรรคผล ได้บรรลุถึงธรรมกาย** พระอัญญาโกณฑัญญะได้เห็นธรรมกายก่อน มีตาเห็นธรรมแล้ว เห็นด้วยตาธรรมกาย **ธมฺมจกฺขุ** เห็นด้วยตาธรรมกายที่ปราศจากมลทิน เห็นชัดทีเดียว พระองค์ผู้ทราบชัดว่าปัญจวัคคีย์อัญญาโกณฑัญญะได้เห็นแล้วพิจารณาเป็นลำดับไป ให้พระปัญจวัคคีย์เข้าเนื้อเข้าใจ พระปัญจวัคคีย์เข้าเนื้อเข้าใจแล้ว ก็ได้บรรลุเป็นลำดับขึ้นไป บรรลุโสดา สกทาคา อนาคา อรหัตเป็นลำดับ เหมือนกับพระศาสดา และทั้ง ๔ องค์นั้นก็ได้บรรลุเป็นลำดับไป เห็นเหมือนพระจอมไตรหมด เป็นพระอรหันต์ ๖ องค์ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับพระศาสดา เห็นเป็นเหมือนกันหมด

นี้พระปัญจวัคคีย์ได้บรรลุเห็นธรรมเหมือนพระศาสดาแล้ว สุขเหมือนพระศาสดาแบบเดียวกัน สุขแบบเดียวกันทีเดียว ไม่คลาดเคลื่อน ทั้ง ๕ องค์เป็นสุขเหมือนกันหมด ได้บรรลุเป็นพระอรหัตตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหานเหมือนพระศาสดาจารย์ เมื่อพระองค์ปลุกพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ตื่นขึ้นเหมือนพระองค์แล้ว **พระปัญจวัคคีย์ที่ได้รับความสุขเช่นนี้เพราะอะไร เพราะพระธรรมเทศนาของพระศาสดา** เป็นสุขเหมือนพระองค์ เหมือนกันแบบเดียวกัน นี่**สุขา ธมฺมเทสนา** ทางสงบสุข ได้เข้าถึงซึ่งความสงบ เป็นพระอรหัตตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหานเช่นนี้ได้ เมื่อได้ถึงซึ่งความสุข สุขได้เพราะพระธรรมเทศนาของพระศาสดานี้ตรงกับบาลีว่า **สุขา ธมฺมเทสนา** การแสดงธรรมการได้สดับธรรม หรือแสดงธรรมเช่นนี้เป็นสุข พระองค์ได้ทรงแสดงธรรม ปัญจวัคคีย์ได้สดับธรรม ได้บรรลุมรรคผลสมมาดปรารถนา จึงได้เป็นเหมือนพระบรมศาสดาเรียกว่า **สุขา สทฺธมฺมเทสนา**

สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี ความพร้อมเพรียงเป็นสุข ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุข จะเป็นคฤหัสถ์ก็เป็นสุข จะเป็นภิกษุสามเณรก็เป็นสุข แต่ว่าอาศัยเพราะความพร้อมเพรียงของหมู่ภิกษุสามเณรเป็นสุข อาศัยความพร้อมเพรียงของหมู่คฤหัสถ์เป็นสุข อุบาสกอุบาสิกาพร้อมเพรียงกันเป็นสุข เป็นสุขนัก ถ้าว่าไม่พร้อมเพรียงกันไม่เป็นสุข หาสุขที่ไหนไม่ได้ หมดทั้งประเทศชาติ หมดทั้งศาสนา สุขที่ความพร้อมเพรียงกัน เหมือนมนุษย์หญิงชายหมดทั้งประเทศไทยพร้อมเพรียงกัน เชื่อฟังตามผู้หลักผู้ใหญ่ ท่านได้บังคับบัญชาเป็นไปอย่างไรก็ตามผู้ใหญ่ไป ตามหัวหน้าไป ก็เป็นสุขซิ จะไปทางไหนก็เหมือนฝูงนก หัวหน้าฝูงบินนำหน้าไปอย่างไร แล้วก็ลูกน้องก็ตามแถวเป็นฝูง ฝูงใหญ่ ใหญ่เท่าไรก็เป็นสุข เมื่อเป็นฝูงใหญ่เช่นนั้นปราศจากอันตราย พร้อมเพรียงอย่างนั้นปราศจากอันตราย เพราะมันพร้อมกัน เรื่องพร้อมกันแล้วเมืองไทยมันพร้อมกันอยู่แล้ว ก็สามัคคีพร้อมเพรียงกันดีแล้ว ข้าศึกตีไม่แตกจะไปแย่งเอาเมืองนั้นไม่ได้ เหมือนกันหมู่ภิกษุพร้อมเพรียงกันอยู่แล้ว ไม่แตกหมู่กันอยู่

แล้ว ศึกเสือเหนือใต้ทำอะไรไม่ได้ อุบาสกอุบาสิกาพร้อมเพรียงกันอยู่แล้ว ใครทำอะไรไม่แตก หักรานไม่ได้ ข่มเหงกันไม่ได้ เพราะหมู่ไม่แตกจากกัน

ในเรื่องนี้ เมืองเวสาลี เจ้าลิจฉวีปกครองอยู่มาก มากนัก เพราะพร้อมเพรียงกันจริง ๆ พระเจ้าอชาตศัตรูพยายามไปรบเมืองเวสาลีจะเอามาเป็นเมืองขึ้นของตน ไปตีถึง ๑๑ ครั้ง ไม่แตกสักทีหนึ่ง ไม่เป็นอันตราย ไม่แพ้พระเจ้าอชาตศัตรู มีชัยเสมอไป พระเจ้าอชาตศัตรูเห็นว่าเมืองเวสาลีมีความพร้อมเพรียงนัก เราไปรบสู้ไม่ได้ ทำอย่างไรหนอเราถึงจะสู้ได้ ไปทูลถามพระบรมศาสดาว่า พระพุทธเจ้าข้า เมืองเวสาลีน่ะเขาพร้อมเพรียงกันนั้น ข้าพระพุทธเจ้ายกกองทัพไปตีถึง ๑๑ ครั้ง แล้วไม่เป็นอันตราย ไม่ได้ชัยชนะเสียที จะได้ชัยชนะด้วยวิธีใดพระเจ้าข้า เอาซิ ไปถามพระศาสดาเข้าตรงอย่างนี้ ถ้าพระศาสดาทรงรับสั่งออกไป เมืองเขาก็แตก เป็นโทษต่อพระองค์ละซี ก็ไม่ทรงรับสั่งอะไรออกไป รับสั่งเป็นกลาง เมืองไหนหมู่ไหนพวกไหนเขาสามัคคีกลมเกลียวกันอยู่แล้ว เมืองนั้นหมู่นั้นพวกนั้นเขาก็มีกำลังมาก ทำอะไรเขาก็ไม่ได้ พอพระองค์ทรงรับสั่งเท่านั้น ปล่อยวัสการพราหมณ์เข้าไปทีเดียวให้วัสการพราหมณ์ เข้าไปเป็นหนอนบ่อนไส้ ไม่ได้ปล่อยเข้าไปเป็นธรรมดานะ ตีวัสการพราหมณ์เสียหลังเป็นกะพรุนเชียว บวมทั้งเนื้อทั้งตัว หลังเป็นกะพรุน วัสการพราหมณ์ก็ร้องไห้งั่กเชียว เจ้านายเขาไล่ส่ง เขาไม่เลี้ยงแล้ว เขาตีเสียป่นปี้หมด ไปให้เจ้าลิจฉวีรักษา เจ้าลิจฉวี เออ นี่มันทำลายกันจริงไม่คบกันจริง ตีกันจริง เอาไปรักษาหายเรียบร้อยแล้ว เจ้าลิจฉวีถึงเวลาเข้าประชุมกันแล้ววัสการพราหมณ์ก็ไปด้วย แต่ว่าไปทางโน้นบ้างทางนี้บ้าง คะเนพร้อมกันดีแล้ววัสการพราหมณ์ก็เข้าไปพูดกับหูเจ้าองค์โน้นบ้างองค์นี้บ้าง แกเป็นมหาอำมาตย์ผู้ใหญ่ เจ้าลิจฉวีทางโน้นเห็นว่าวัสการพราหมณ์พูดเช่นนั้นแล้ว ก็สังสัยว่าจะพูดเรื่องอะไรกัน วัสการพราหมณ์ที่ไปพูดกับท่านน่ะพูดเรื่องอะไรกัน เจ้าลิจฉวีก็ว่าเปล่านี่ไม่ได้พูดเรื่องอะไรกัน ก็เข้าไปพูดกับหู ได้ยินนี่ แต่ว่าอยู่คนละทาง ที่นั้นเป็นวงใหญ่ พูดอย่างนั้นแล้ว เอ้า ก็สงสัยตะหงิดใจอยู่แล้ว ทีหลังวัสการพราหมณ์ไปทางโน้นอีก ทางนี้ก็ถามว่า ทางนี้พูดอย่างนู้นเหมือนกัน ก็เปล่าอีกนั่นแหละ รอบ ๆ ไป หนักเข้าก็กินใจกัน เจ้าน่ะพอกินใจก็เกิดแตกสามัคคีกัน พอแตกสามัคคีกันดี วัสการพราหมณ์ก็ถือหนังสือลับถึงพระเจ้าอชาตศัตรูยกทัพได้แล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูยกทัพเข้าไปคราวนี้ก็ลอยชายเข้าเมือง เจ้าเหล่านั้นไม่เอาหูนาตาใส่แล้วในการรักษาดูแลปกครองอำนาจ แตกสามัคคีกันเสียหมดแล้ว

นี่ภิกษุสามเณรหมู่เดียวกันพวกเดียวกันไม่ลงรอยกัน หมู่นั้นพวกนั้นไม่เจริญต่อไป อุบาสกอุบาสิกาอยู่วัดเดียวกันพวกเดียวกัน ประพฤติปฏิบัติไม่ลงรอยกัน แก่งแย่งกันอยู่คนละทางสองทาง หมู่อุบาสิกาพวกนั้นไม่มีความเจริญต่อไป จะมีความเสื่อมเป็นเบื้อง

หน้า เมื่อรู้จักหลักอย่างนี้แล้ว ก็ว่าสามัคคีนั้นเองเป็นตัวสำคัญ ถ้าไม่มีสามัคคีแล้วละก็แตกแยกเป็นแน่ ไม่ต้องสงสัย ไม่เจริญแท้ทีเดียว ถ้าต้องการความเจริญแล้ว บ้านเรือนก็ดี หมู่ธนบดี หมู่เศรษฐีก็ดีต้องมีสามัคคี ถ้าในหมู่เศรษฐีไม่ลงรอยกันแล้วละก็ไม่ช้าเศรษฐีนี้จะเตียนไปหมด หรือหมู่บ้านเรือน ในท้องไร่ท้องนาก็ดี ในสวนก็ดี ในข้าราชการก็ดี หมู่ไหนบ้านไหนไม่ลงรอยกันอยู่ พ่อแม่ไม่ลงรอยกับลูก ลูกไม่ลงรอยกับพ่อแม่ ข้าทาสบริษัทบริวารไม่ลงรอยกันแล้วละก็ ไม่ช้าละบ้านนั้นต้องร้าง ไม่ร้างก็ต้องแตกสลายต้องฉิบหายต้องป่นปี้ เพราะมันแตกสามัคคีกันเสียแล้ว ไม่เป็นสามัคคีกัน ข้อนี้เป็นสำคัญนะ ไปดูก็ได้ ถ้าบ้านไหนทะเลาะกันระหองระแหงกันอยู่แล้วละก็ อ้ายบ้านนี้ต้องทะลาย อุบาทว์เกิดขึ้นแล้ว **อ้ายความไม่รวมสามัคคีไม่ลงรอยกันนั่นแหละอุบาทว์เกิดขึ้นแล้ว** มันต้องร้างแน่ มันจะต้องแยกทะลายกันแน่ ผัวเมียสองคนก็พยากรณ์ได้ ลงไม่ลงรอยกันแล้วก็บ้านนี้ไม่ต้องอยู่ด้วยกันละ แตกทะลายแน่ เพราะไม่ลงรอยแล้วนี่ แตกสามัคคีแล้วนี่ นี่เป็นข้อสำคัญนะ จำไว้

ถ้าจะมองหาความเจริญ มุ่งความเจริญละก็ต้องมั่นสามัคคี สร้างสามัคคีไว้ ถ้าว่าทำลายสามัคคีแล้วละก็ เป็นอันแตกทะลายแน่ ต้องแยกจากกัน ลูกเต้าก็ต้องแยกไป พี่น้องวงศาคณาญาติอยู่รวมกันไม่ได้ อัตคัตขัดสนขึ้นอีก เพราะความไม่สามัคคีนั้นมันฆ่าเสียแล้วทำลายเสียแล้ว นี่แหละตัวอุบาทว์จำไว้เถอะ ที่เขาเรียกว่า**บาตรแตกเข้าบ้านละ** นี่แหละบาตรแตกเข้าบ้านละ หรือเรียกว่ากาลกิณีอยู่บ้านนี้แหละ **อ้ายแตกสามัคคีนั่นแหละเป็นตัวกาลกิณี** ให้จำไว้เป็นตำรับตำรา ถ้าต้องการความเจริญต้องพร้อมเพรียงซึ่งกันและกัน น้ำหนึ่งใจเดียวกันนั่นแหละจึงจะเจริญได้ เมื่อเมืองเจ้าลิจฉวีถูกพระเจ้าอชาตศัตรูลอยชายเข้าเมืองปกครองเสียแล้ว แตกไปเช่นนี้ เพราะแตกสามัคคี ตามที่พระศาสดาทรงรับสั่งว่า บ้านไหนเมืองไหน หมู่ใดพวกใด เขายังมีความสามัคคีกันอยู่ ตราบนั้นเขาก็มีกำลังวังชามาก ทำอันตรายเขาไม่ได้ นี่ต้องอยู่ในความสามัคคีนี้ จำไว้นะ จำไว้เป็นตำรับตำราดังนี้ ไม่งั้นต้องเวียนว่ายตายเกิด มันจะต้องไปบ้านโน้นบ้านนี้ อยู่บ้านโน้นบ้านนี้มา บ้านไหนถ้าแตกสามัคคีกันแล้วละก็มันจะทะลายอยู่แล้ว เดี๋ยวก็ไปทีเดียว ถ้าบ้านไหนสามัคคีกลมเกลียวกันดี มีผู้หลักผู้ใหญ่เกรงกันอยู่ ไม่เป็นไร บ้านนี้ยังเจริญอยู่ ให้จำหลักอย่างนี้นะ **วัดก็เหมือนกัน จะไปอยู่วัดใดวัดหนึ่ง ถ้าวัดนั้นไม่สามัคคีอย่าเข้าไปนะ อย่าไป ถ้าไปเป็นได้รับทุกข์ ถ้าสามัคคีกันอยู่พร้อมเพรียงกันอยู่ละก็เข้าไปเถอะเป็นสุขทีเดียว** ให้รู้จักหลักดังนี้ **สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี** ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุข ถ้าว่าไม่พร้อมเพรียงของหมู่เป็นอย่างไร ถ้าเราไปอยู่ซิเป็นทุกข์ เป็นทุกข์ทั้งนั้น

ความพร้อมเพรียงของหมู่ เมื่อสาวกของพระบรมศาสดาได้บรรลุพระอรหัตสมุจเฉทปหานแล้ว แค่พระอรหัตท่านปรองดองกันอยู่ในพวกพระอรหัต แค่พระอนาคามรรคผล ท่านก็ปรองดองกันอยู่ในเรื่องพระอนาคามรรคผล แค่พระสกทาคามรรคผล ท่านก็ปรองดองกันอยู่ในเรื่องพระสกทาคามรรคผล แค่พระโสดามรรคผล ท่านก็ปรองดองกันอยู่ในเรื่องพระโสดามรรคผล ท่านเหล่านี้ไม่เถียง ไม่แก่งแย่งกัน มีความเห็นร่วมกัน เสมอกันหมด พระองค์จึงได้ทรงรับสั่งว่า **ภควโต สาวกสงฺโฆ** นี่แหละเป็นสาวก พวกของพระตถาคตเจ้า ตั้งแต่พระโสดามรรคผลขึ้นจนถึงพระอรหัตเป็นพวกพระตถาคตเจ้า พวกที่ยังแก่งแย่งกันอยู่ไม่ใช่พวกของพระตถาคตเจ้า **เลิกแก่งแย่งแล้วเป็นพวกของพระตถาคตเจ้าทีเดียว** หมู่ภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาต้องการความสุขก็ให้สามัคคีกลมเกลียวกันไว้ อย่าแตกแยกจากกันและกัน ถ้าแตกแยกจากกันและกันแล้วละก็เป็นทุกข์ ถ้าไม่แตกแยกจากกันแล้วก็เป็นสุขทีเดียว นี่ **สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี** ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุข

สมคฺคานํ ตโป สุโข ตโป ความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน **สมคฺคานํ** แห่งผู้พร้อมเพรียงทั้งหลาย **สุโข** เป็นสุข ความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อนของผู้พร้อมเพรียงทั้งหลาย เมื่อพร้อมเพรียงกันแล้วเป็นอย่างไร ก็ประพฤติทำลายกิเลสกันทั้งนั้น ไม่ทำอะไรประพฤติทำลายกิเลสเหมือนกันหมด ทำลายกิเลส มีความเพียรเหมือนกัน ถ้าว่าเพียรตั้งต้นแต่ศีลไป ทำศีลให้บริสุทธิ์เหมือนกัน เข้าถึงสมาธิก็ทำสมาธิให้บริสุทธิ์เหมือนกัน เข้าถึงปัญญาก็ทำปัญญาให้บริสุทธิ์ใสเป็นเพชร เป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้าอยู่ร่ำไป หรือเข้าถึงวิมุตติวิมุตติญาณทัสสนะ ก็ให้บริสุทธิ์เหมือนกัน เมื่อบริสุทธิ์เหมือนกันเช่นนี้แล้ว รักความบริสุทธิ์เหมือนกันเช่นนี้แล้ว รักความบริสุทธิ์เสมอกัน ไม่ให้ขาดตกบกพร่องกว่ากันและกัน ใครบริสุทธิ์แค่ไหนก็รักษาแค่นั้นไป ที่ยังไม่ได้ยังไม่เห็นก็ทำความบริสุทธิ์ไป ให้เข้าถึงบริสุทธิ์เหมือนเขาไป ไม่แก่งแย่งไม่ก้าวร้าวเกะกะ

ดังอุบาสกอุบาสิกาในวัดเช่นนี้ เขาทำธรรมกายกันให้มีให้เป็นขึ้น ทำศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะกัน โน่นไปเอาเจ้าทรงผีสิงมาเล่นอีกแล้ว เอาเจ้าทรงผีสิงมาใส่ในหมู่เข้าแล้ว ไปบนเจ้าบนผีเข้าอีกแล้ว เอาอีกแล้ว พวกนี้แหละพวกแก่งแย่งละ ความเห็นแตกต่างออกไปแล้ว จะทำลายหมู่สามัคคีให้ทะลายไปแล้ว เอาเรื่องผีเรื่องเจ้าเข้ามาอีกแล้ว ก็นี่คนนอกเรื่อง มันคนของมาร เขาส่งมาในหมู่ ไม่ให้ความพร้อมเพรียงเกิดขึ้น ถ้าพร้อมเพรียงเกิดขึ้นมันก็จะเป็นสุขเสีย ไม่ให้มี ไม่ให้เพียรถูกต้องร่องรอยความประสงค์ทางพระพุทธ–ศาสนาไป ให้ไปทางเหลวไหลเสีย ให้ไปทางเพลงของโลกไป อย่างนี้เป็นทุกข์ ไม่ใช่เป็นทุกข์แต่เท่านั้น นั่นเขาทำลายทางมรรคผลกัน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เอ้าไพล่

ไปขอหวยขอโปกันเข้าแล้ว จะเอาเบอร์หนึ่งสักทีเถอะ เราจะได้เลิกยากเลิกจนกันเสียทีหนึ่ง เอาละซี ทีนี้พวกนั่งสมาธิทำทางมรรคผล ศีล สมาธิ ปัญญา ก็เลยไปมองดูลอตเตอรี่เข้าแล้ว อ้ายนี่เอาอีกแล้ว เดือดร้อนอีกแล้ว จะทำลายสามัคคีแล้ว ทำลายสามัคคีอีกแล้ว พวกนี้ พวกพญามาร ขวางเข้ามาอีกแล้ว ให้รู้จักหลักอย่างนี้นะ **สมคฺคาน ตโป สุโข** ความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อนของผู้มีความพร้อมเพรียง จบไปในเพลงเดียวกันนะ **สุโข** เป็นสุขนัก เมื่อรู้จักหลักนี้ จำไว้เป็นหลักเป็นประธาน

ที่ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถิ ภวนฺตุเต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๕๖. สังคหะวัตถุ

๒๔ ธันวาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ทานญฺจ เปยฺยวชฺชญฺจ อตฺถจริยา จ ยา อิธ
สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ
เอเต โข สงฺคหา โลเก รถสฺสาณีว ยายโต
เอเต จ สงฺคหา นาสฺสุ น มาตา ปุตฺตการณา
ลเภถ มานํ ปูชํ วา ปิตา วา ปุตฺตการณา
ยสฺมา จ สงฺคหา เอเต สมเวกฺขนฺติ ปณฺฑิตา
ตสฺมา มหตฺตํ ปปฺโปนฺติ ปาสํสา จ ภวนฺติ เตติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถาแก้ด้วย**สังคหะวัตถุ** วัตถุเครื่องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพราะเหตุว่าเราท่านทั้งหลายนั้น ทั้งเป็นคฤหัสถ์บรรพชิต อุบาสกอุบาสิกา จะอยู่บ้านก็ดีวัดก็ดี จักได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนเหมือนกัน ควรต้องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน สงเคราะห์ซึ่งกันและกันนั่นแหละเรียกว่าสังคหะวัตถุ **สังคหะวัตถุแปลว่าวัตถุเครื่องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน** จะแสดงในวันนี้นั้นตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย กว่าจะยุติการลงโดยสมควรแก่เวลา

เริ่มขึ้นแห่งพระสูตรนี้ **ทานญฺจ เปยฺยวชฺชญฺจ อตฺถจริยา จ ยา อิธ** แปลเป็นสยามภาษา ทานการให้ก็ดี พูดวาจาไพเราะก็ดี ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่กันและกันก็ดี สามอย่างนี้เรียกว่าสังคหะวัตถุ **สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ** ความประพฤติตนให้สม่ำเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ ตามสมควร **เอเต โข สงฺคหา โลเก รถสฺสาณีว ยายโต** ความสงเคราะห์ในโลกเหล่านี้แล เป็นประหนึ่งว่าลิ่มสลักของรถอันไปอยู่ **เอเต จ สงฺคหา** ความสงเคราะห์ทั้งหลายเหล่านี้ไม่พึงมีไซร้ **น มาตา ปุตฺตการณา** มารดาบิดาย่อมไม่ได้รับความนับถือและบูชาเพราะเหตุที่ตนมีบุตร **ยสฺมา จ สงฺคหา เอเต สมเวกฺขนฺติ ปณฺฑิตา** เพราะเหตุใด บัณฑิตพิจารณาเห็นซึ่งความสงเคราะห์ทั้งหลายเหล่านี้ **ตสฺมา มหตฺตํ ปปฺโปนฺติ** เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงถึงซึ่งความเป็นใหญ่ **ปาสํสา จ ภวนฺติ**

เตติ บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้ที่ควรนับถือด้วยประการดังนี้ นี่เนื้อความของพระบาลีใน**สังคหะวัตถุ** แปลความเป็นสยามให้ความเท่านี้ ต่อจากนี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป

เรียงเนื้อความออกจากบาลีเป็นภาษาไทยเสียชัด ๆ ก่อน ตั้งแต่ตอนก่อนว่า ทานการให้ประการหนึ่ง ความพูดไพเราะประการหนึ่ง ความประพฤติให้เป็นประโยชน์กันและกันในโลกนี้ประการหนึ่ง ความเป็นคนมีตนสม่ำเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ ตามสมควร ความสงเคราะห์ในโลกเหล่านี้แล เป็นประหนึ่งว่าลิ่มสลักของรถอันไปอยู่ฉะนั้น ถ้าว่าความสงเคราะห์เหล่านั้นไม่มีแล้วไซร้ มารดาบิดาย่อมไม่ได้ความนับถือและบูชาเพราะเหตุที่ตนมีบุตร เพราะเหตุนั้นบัณฑิตทั้งหลายเห็นเสมอซึ่งความสงเคราะห์เหล่านี้ เหตุนั้นจึงถึงซึ่งความเป็นใหญ่ บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้ที่ควรนับถือด้วยประการดังนี้ นี่เนื้อความเป็นสยามแท้ ต่อไปนี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป

ทานการให้นี่เป็นนโยบายของบัณฑิตทั้งหลายแต่ไหนแต่ไรมา **คนมีปัญญาแล้วก็ต้องให้ทาน ถ้าคนโง่แล้วเห็นว่าสิ้นไปหมดไป ถ้าว่าคนมีปัญญาแล้วเห็นว่ายิ่งให้ยิ่งมียกใหญ่** เห็นแก่อย่างนี้แหละ

ทางไหนจะผิดจะถูกกันน่ะ การให้ ลองดูซิ แต่ว่าเป็นเหมือนกันเสมอหรือการให้นี่ว่าเป็นประโยชน์จริง ๆ ให้ทุกคน แต่การให้นั้นแคบกับกว้างเท่านั้น การให้แคบ ๆ ให้แก่ตัวเอง ให้แก่สามีภรรยา ให้แก่ครอบครัว ให้แก่ลูกหญิงลูกชายของตนเอง นอกจากนั้นไม่ให้ กลัวหมด กลัวเปลือง กลัวสิ้นไป นี่ให้กลัวหมด กลัวสิ้นอย่างนี้ พวกที่เห็นกว้างออกไป ว่าเราให้ซึ่งกันและกัน ในสามีภรรยา ในบุตรและธิดา ถ้าว่าให้สามีสามีก็ยินดีด้วย ให้ภรรยาภรรยาก็ยินดีด้วย ถ้าให้แก่บุตรและธิดา ๆ ก็ยินดีด้วย ถ้าจะให้มากเข้าไปกว่านี้ กลัวสิ้น กลัวหมด กลัวเปลือง นี่ความเห็นแคบ ๆ อย่างนี้ ได้รับความเคารพนับถือบูชาเฉพาะครอบครัวของตัวเท่านั้น ถ้าไม่ให้เล่าไม่ได้รับความเคารพนับถือบูชาทีเดียว ให้กว้างออกไปกว่านั้น กว้างออกไปเทียวเท่าใดเขาก็นับถือตนดุจกับมารดาบิดากว้างออกไปเท่านั้น การกว้างออกไปเช่นนั้นได้ประโยชน์อะไรหรือ ให้แคบ ๆ วงแคบ ๆ ได้ประโยชน์หรอก แต่น้อย ไม่เหมือนให้กว้างออกไป ให้กว้างออกไปประโยชน์มาก ประโยชน์มากนักในทางพุทธศาสนาก็เช่นนั้น ชอบให้ในการกว้าง ๆ ไม่ชอบให้ในการแคบ ๆ การให้แคบ ๆ ดีเหมือนกัน แต่ว่าได้น้อย ไม่เหมือนกว้าง ๆ ออกไป ดังมารดาบิดาให้แก่บุตร ภรรยาสามีให้แก่กันและกัน ในครอบครัวกันและกัน ให้แล้วมุ่งบุตรในกันและกัน ให้ลูกหญิงลูกชายก็เพื่อให้ปฏิบัติตนต่อไป พอจะได้ดำรงตระกูลของตนต่อไป ก็มุ่งเท่านั้น เมื่อให้บุตรและ

ธิดาได้เท่าไรให้ไป เขาก็ปฏิบัติตามหน้าที่ผู้ได้รับแล้ว ความให้ชนิดนี้ในทางโลกก็แคบ ยิ่งทางศาสนาก็ให้ดุจเดียวกัน เฉพาะพระเณรที่ชอบใจ ที่รู้จักเป็นเครือญาติของตน ที่เป็นที่สนิทชิดชอบกับตน ถ้าหากว่าคนนั้นไม่ให้ เห็นว่าจะมากเกินไป ให้เพียงเท่านั้นก็ได้ประโยชน์เหมือนกันแต่ว่าแคบ **ทางพุทธศาสนายินดีในการให้กว้าง ๆ ทางโลกล่ะก็ดุจเดียวกัน** ถ้าให้กว้าง ๆ ออกไป จะเป็นชาวนาก็กว้างขวาง จะเป็นชาวสวนก็กว้างขวาง จะเป็นพ่อค้าแม่ค้าก็กว้างขวาง จะเป็นคนพลเรือนใด ๆ ก็กว้างขวาง ยิ่งคนปกครองก็ยิ่งกว้างขวางออกไป จำเป็นต้องให้กว้างออกไปทีเดียว ชื่อเสียงก็กว้างออกไป หน้าที่ก็กว้างออกไป **การให้นั่นแหละเป็นข้อสำคัญนัก ไม่ต้องไปขอไปร้องใคร ทำอะไรสำเร็จหมดด้วยการให้ แต่ว่าต้องฉลาดให้ ถ้าโง่ให้ยิ่งจนใหญ่ ถ้าฉลาดให้ยิ่งให้ยิ่งรวยใหญ่** มันเป็นอย่างนี้ ต้องฉลาดให้อย่างนี้ เพราะฉะนั้น **ทานญฺ จ** ทานเป็นวัตถุสำคัญสำหรับสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

เราเกิดมาในมนุษย์โลก หญิงชายคฤหัสถ์บรรพชิตไม่ว่า เกิดมาต่างคนต่างมีตัวเปล่า ๆ มีแต่บุญกุศลพิทักษ์รักษามา มาแสวงหาทรัพย์สมบัติ ได้เขตสำหรับในโลกนี้ก็ย่อมเฉลี่ยซึ่งกันและกัน ตามมีตามจะเฉลี่ยได้ ตามสามารถที่จะทำได้เฉลี่ยได้ สามารถจะทำได้เพียงแค่ไหน ก็ทำไปแต่เพียงนั้น อย่าให้เกินกำลังกว่าตัว อย่าให้เดือดร้อน ทำพอสมควรแก่การ เพราะเรามาไม่นานเท่าใดนัก ก็จะต้องลาโลกนี้ ผ่านโลกนี้ไป ไปโลกอื่นอีกต่อไป **การให้สำเร็จที่เป็นอัตภาพที่เป็นมนุษย์นี้** เมื่อพ้นอัตภาพมนุษย์นี้เสียแล้ว ก็ไม่ได้ให้กัน ให้กันไม่ได้ ไปเป็นรูปพรหมให้กันไม่ได้ ไปเป็นอรูปพรหมให้กันไม่ได้ ทุกชั้นไปของสมบัติทิพย์ก็มีด้วยกันทั้งสิ้น ไปนิพพานก็ให้กันไม่ได้ **ให้กันได้แต่เฉพาะเป็นมนุษย์นี่เท่านั้น** ที่ให้กันได้ เป็นสัตว์เดรัจฉานให้กันไม่ได้ เป็นเปรตอสุรกายให้กันไม่ได้ เป็นสัตว์นรกให้กันไม่ได้ ให้กันได้เฉพาะแต่ในมนุษย์นี้เท่านั้น

เขาว่าการให้นี้มีผลมากมายนัก มีฤทธิ์เดช ถ้าให้เสียมาก ๆ ให้เสียเต็มศรัทธาสามารถแล้ว ให้มาก ๆ เสียแล้ว ชาติใด ๆ ไปเป็นคนมากเป็นคนกว้างขวาง ต้องเป็นคนปกครองกว้างขวางใหญ่โตออกไป การให้นี้ให้สำเร็จประโยชน์ถึงเจ้าจักรพรรดิ์ธิราชเป็นเจ้าจักรพรรดิ์ธิราชบ้าง ต่ำลงมากว่านั้นเป็นมหาราชาธิราชบ้าง ปกครองประเทศทั้งหมดชมพูทวีป หรือย่อยลงมากว่านั้นเป็นพระยาประเทศราช เหมือนยังกับชมพูทวีปเวลานี้เป็นแต่เพียงพระยาประเทศราชเท่านั้น ทุก ๆ ประเทศมีเจ้าแผ่นดินปกครองเป็นพระเจ้าประเทศราชทั้งนั้น ยังลดลงมากว่านั้นเป็นผู้ปกครอง เป็นประธานชั่วสี่ปี ๆ เท่านั้น เลิกเป็นพระยาประเทศราชเสียแล้ว ถึงกระนั้นก็ยังมีพระยาประเทศราชอยู่ แต่ว่าอยู่ใต้กฎหมาย

นี่บุญวาสนาลดหย่อนผ่อนลงมาถึงขนาดนี้ ก็ต้องสำเร็จได้ด้วยการให้ เป็นเศรษฐี มหาราชก็สำเร็จด้วยทานการให้ เป็นคหบดีมหาศาลมีทรัพย์สมบัติบริวาร ข้าทาษบริวาร ก็สำเร็จด้วยการให้ ถ้าไม่ให้ไม่สำเร็จอย่างนั้น เพราะฉะนั้นการให้ **ถ้าอยากมีสมบัติยิ่งใหญ่มหาศาลละก็ต้องอุตส่าห์บำเพ็ญทาน บริจาคทาน** นี้ได้ชื่อว่า **ทานญฺ จ** ทานการให้

เปยฺยวชฺชญฺจ เมื่อเป็นผู้มีพวกมากถึงขนาดนั้นเข้าแล้ว ต้องมีวาจาไพเราะอ่อนหวาน พูดเพราะ พูดเป็นประโยชน์ พูดแล้วผู้สดับตรับฟังรักใคร่ดูดดึงในใจ ไม่อยากออกไปห่าง อยากเข้ามาอยู่ในที่ใกล้ อยากจะสนิทชิดชมด้วยเสมอไป เพราะความพูดอันนั้นเป็นตัวสำคัญนัก ถ้าว่า **หัดวาจาไพเราะเสียในชาตินี้ ชาติต่อ ๆ ไปวาจาของตนศักดิ์สิทธิ์ จะพูดอะไรสำเร็จกิจหมดทุกอย่าง** ถ้าใช้วาจาหยาบก็เท่ากับวาจาจอบตัวเอง ในชาตินี้ก็ดี วาจาหมดอำนาจหมดสิทธิ์ ไม่มีอำนาจอะไร พูดไปก็เท่ากับไม่ได้พูด พูดอะไรเป็นไม่สำเร็จ เพราะวาจาของตน ไม่ได้บำเพ็ญกุศลทางวาจาไว้ ถ้าบำเพ็ญกุศลทางวาจาไว้แล้ว กล่าววาจาใดวาจาศักดิ์สิทธิ์ นี่ไม่ได้เป็นของพอดีพอร้าย เรื่องวาจาศักดิ์สิทธิ์นี้ เมื่อครั้งสมเด็จพระบรม-ศาสดาเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว กษัตริย์ทั้งหกพระนคร เจ็ดพระนคร แปดพระนครทั้งหกพระนครเกิดประหารซึ่งกันและกัน จะรบกันยกใหญ่ เมื่อครั้งแย่งพระบรมธาตุกันในครั้งนั้น ไม่มีใครสามารถมีวาจาศักดิ์สิทธิ์จะเปลื้องความในครั้งนั้นได้ มีพราหมณ์ผู้หนึ่งท่านโทนพราหมณ์ เข้าไปมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ขึ้นในที่นั้น ห้ามพุทธกิจในการแย่งพระบรมธาตุในครั้งนั้นสำเร็จได้ นั่นเพราะอาศัยอะไร เพราะอาศัยวาจาของท่านพราหมณ์อันศักดิ์สิทธิ์ วาจาศักดิ์สิทธิ์นั่นแหละท่านได้สร้างวาจาไพเราะของท่านไว้ ถ้ากษัตริย์ผู้ใดคือว่าผู้ใดได้ฟังเข้าแล้วจะอ่อนน้อมตามวาจาของท่าน เป็นเช่นนี้เพราะสร้างวาจาที่ดีของท่านไว้ สร้างวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานไว้ **ถ้าใครต้องการวาจาศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ ต้องพยายามห้ามวาจาทุจริตเสีย ให้มีวาจาสุจริตอยู่ร่ำไป เมื่อกล่าวขึ้นแล้วเป็นประโยชน์แก่ตนบ้าง ประโยชน์แก่คนอื่นบ้าง เป็นประโยชน์ทั้งตนบุคคลอื่นได้** วาจาไม่เป็นประโยชน์แล้ว เสียเวลา พวกที่พูดวาจาพล่อย ๆ เอาเรื่องเอาราวไม่ได้ วาจาเหลวไหล ชนิดนี้ฆ่าวาจาของตัวเอง ทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของตัวเอง ไม่มีใครทำให้ นี้ต้องอุตส่าห์แก้ไขวาจาของตน ให้เป็นวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานอยู่ร่ำไป นี้เป็นประโยชน์แก่ตนด้วย เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วย เป็นทั้งประโยชน์แก่กันและกัน

ประพฤติให้เป็นประโยชน์ในโลกนี้ หรือประพฤติเป็นประโยชน์ในกันและกันในเพื่อนมนุษย์ก็ดี หรือกับสัตว์เดรัจฉานก็ดี ประพฤติให้เป็นประโยชน์ทีเดียว ลักษณะที่ประพฤติให้เป็นประโยชน์เป็นอย่างไร การประพฤติให้เป็นประโยชน์ **ทำอะไรให้เป็น**

ตัวอย่างดีทั้งนั้น จะทำสิ่งใดด้วยกายทุกอย่าง ให้เป็นตัวอย่างดีของเพื่อนมนุษย์ ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ จะพูดสิ่งไรด้วยวาจาแล้ว ล้วนแต่ให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ให้ได้ผลแก่เพื่อนมนุษย์ ให้เป็นตัวอย่างแก่เพื่อนมนุษย์ กจรประพฤติทั้งกายทั้งวาจาเป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ แล้วทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะเป็นการทำลายตน ใครใกล้เคียงก็แก้ไข มนุษย์ที่ทำนานั้นให้ได้ผลเกิดสุข ให้ได้ผลดีเป็นลำดับขึ้นไป การทำสวนก็ดี ใครอยู่ใกล้เคียงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำเป็นตัวอย่าง ให้เป็นประโยชน์ดีแก่เพื่อนมนุษย์ แก่เพื่อนฝูงที่ใกล้เคียงกัน หรือจะค้าขายก็ดี ผู้ที่ค้าขายใกล้เคียงกัน ให้เป็นประโยชน์แก่พวกที่ค้าขายใกล้เคียงกัน นี้ได้ชื่อว่าประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ **เมื่อประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แล้ว แก้ไขตัวเองไม่ให้มีตำหนิ** จะเป็นภิกษุก็เป็นภิกษุที่ดีทีเดียว จะเป็นสามเณรก็เป็นสามเณรที่ดีทีเดียว จะเป็นอุบาสกก็เป็นอุบาสกที่ดีทีเดียว จะเป็นอุบาสิกาก็เป็นอุบาสิกาที่ดีทีเดียว เป็นตัวอย่างได้เช่นนี้ ได้ชื่อว่า **อตฺถจริยา** ประพฤติตนให้เป็นกระสวน เป็นกระสวนนั่นเป็นอย่างไร ช่อฟ้า เขาทำช่อฟ้าเขามีกระสวน เอากระสวนนั่นมาคาดเข้าแล้ว ทาตามรูปกระสวนนั่นเป็นช่อฟ้าได้ ประพฤติให้เป็นตัวอย่าง เขาเพียรทำสิ่งใดเป็นตัวอย่างมาแล้วก็เพียรเอาสิ่งนั้นเข้ามาทำ มาเป็นแบบแปลนเป็นตัวอย่างต่อไป ประพฤติตนให้เป็นแม่พิมพ์พ่อพิมพ์นั้น เป็นตำราทีเดียว ตำราพ่อพิมพ์แม่พิมพ์พระ เหมือนพ่อพิมพ์รูปต่าง ๆ สวยงามทุกสิ่งทุกประการนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้ตามประพฤติเป็นประโยชน์ ประพฤติเป็นประโยชน์อย่างนี้แหละ เรียกว่าสังคหะวัตถุ วัตถุเครื่องสงเคราะห์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันทุกถ้วนหน้าประพฤติตัวได้อย่างนี้ ทำตามพ่อ

ให้ทาน กล่าววาจาไพเราะ ประพฤติตัวให้เป็นประโยชน์ในกันและกัน หรือในโลกนี้ทั้งหมด ปรากฏดังนี้ เมื่อประพฤติได้ดังนี้แล้ว เรียกว่าความเป็นผู้มีตนเสมอ มีตนเสมอเป็นอย่างไร ในธรรมนั้น ในบุคคลนั้น ๆ เมื่อมาประพฤติเป็นภิกษุ ประพฤติสม่ำเสมอในธรรมที่เป็นภิกษุ ประพฤติเป็นสามเณร สม่ำเสมอในธรรมที่เป็นสามเณร เมื่อเป็นอุบาสกอุบาสิกา ประพฤติสม่ำเสมอในธรรมที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา อยู่ในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ เป็นภิกษุเข้าหมู่ได้ ไม่กระทบกระเทือนใครเลย เป็นสามเณรเข้าหมู่ใดสามเณรใด ไม่กระทบกระเทือนสามเณรหมู่นั้นเลย เป็นอุบาสก เข้าไปในอุบาสกใด ไม่กระทบกระเทือนอุบาสกผู้นั้นเลย เป็นอุบาสิกาเข้าไปในหมู่อุบาสิกาใด ไม่กระทบกระเทือนอุบาสิกานั้นเลย นี้ได้ชื่อว่าสม่ำเสมอในบุคคลนั้น สม่ำเสมอทีเดียว ถ้าประพฤติได้ขนาดนี้ ได้ชื่อว่า นั่นแหละเรียกว่าสงเคราะห์ซึ่งกันและกันละ ถูกหลักตามวาระพระบาลีดังแสดงมาแล้วละ เมื่อประพฤติได้

อย่างนี้เรียกว่า **สังคหะวัตถุ**

สังคหะวัตถุในโลกเรานี้แล ในโลกต้องประพฤติสามประการนี้ การที่ทำอย่างเป็นสังคหะวัตถุสำคัญมาก เมื่อประพฤติได้ดังนี้แล้วเหมือนดังลิ่มสลักของรถ ที่ไถแล่นไปในหนทางของรถ ใกล้ไกลไม่ว่า รถนั้นคุมกันอยู่เป็นรถอยู่เสมอ ไม่เคลื่อนในความเป็นรถ ไม่ปรักหักพังแต่อย่างหนึ่งอย่างใด ไปได้เป็นปกติดี จะเป็นรถส่วนตัวก็สะดวก จะเป็นรถโดยสารก็สะดวก ทุกสิ่งทุกประการ เพราะอาศัยลิ่มสลักนั้น ไม่เคลื่อนไม่หลุดจากกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น มารดาบิดาที่ได้ความบูชา และได้ความนับถือจากบุตรและธิดา เพราะตนมีบุตรต้องประพฤติสงเคราะห์อย่างนี้ให้ ถ้าให้มีการพูดอ่อนหวาน ต้องทำตนให้เป็นประโยชน์ เป็นตัวอย่างของลูกหญิงลูกชายต่อไป ถ้าเป็นเช่นนี้ลูกหญิงก็นับถือ ลูกชายก็นับถือ ถ้าว่าไม่เป็นดังนี้ ลูกหญิงก็ไม่นับถือ ลูกชายก็ไม่นับถือ ที่อาศัยนับถือก็เพราะสังคหะวัตถุนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้น ความนับถืออันนี้ที่เกิดจากลูกหญิงลูกชาย ก็เพราะบิดามารดาเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา เป็นบัณฑิตชาติในการประพฤติสังคหะวัตถุนี้ สมด้วยบาลีท่านชี้ว่า **บัณฑิตชาติผู้ประกอบด้วยความฉลาด ดำเนินด้วยคติของปัญญา มาพิจารณาเห็นความสงเคราะห์เหล่านี้เข้าแล้ว ก็ประพฤติตามความเห็นอันนั้น เพราะเหตุนั้น จึงถึงซึ่งความเป็นใหญ่** ที่เขานับถือเชิดชูบูชาก็เพราะสังคหะวัตถุนี้ ถ้าไม่ถูกสังคหะวัตถุเขาไม่นับถือเขาไม่บูชา ถ้าว่าคนมีปัญญาสอดส่องมอง เข้าเนื้อเข้าใจในแนวปฏิบัติเช่นนี้ได้ จะเป็นภิกษุอยู่ในหมู่ภิกษุ ก็ต้องเป็นใหญ่ในหมู่ภิกษุนั้น จะเป็นสามเณร ก็ต้องเป็นใหญ่ในสามเณรนั้น จะเป็นอุบาสก ถ้าประพฤติถูกหลักนี้เข้า ก็ถึงซึ่งความเป็นใหญ่ในอุบาสกนั้น จะเป็นอุบาสิกาประพฤติถูกหลักนี้เข้า ก็เข้าถึงซึ่งความเป็นใหญ่ในอุบาสิกานั้น เพราะเหตุว่าถูกสังคหะวัตถุเข้า ถ้าไม่ถูกสังคหะวัตถุเช่นนี้ อย่าว่าแต่ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาเลย ลูกหญิงลูกชายก็ไม่นับถือตัว เพราะประพฤติไม่อยู่ในสังคหะวัตถุ ผิดสังคหะวัตถุไป ด้วยเหตุนี้ ลูกหญิงลูกชายก็ติเตียนตัว เพราะประพฤติไม่ถูกสังคหะวัตถุ ถ้าถูกสังคหะวัตถุ ย่อมถึงซึ่งความเป็นใหญ่ ควรได้ความสรรเสริญแท้ ย่อมเป็นผู้ที่น่าสรรเสริญ ว่าเป็นตัวอย่างของคนดีในโลกนี้ บัณฑิตชาติผู้ฉลาดขนาดนี้ ประพฤติตนได้ความสรรเสริญเช่นนี้ แม้จะอยู่ในโลกนี้ก็ได้รับความเป็นสุขในโลกนี้ แม้ไปในโลกอื่น ก็ประพฤติถูกหลักนี้ เป็นแนวปฏิบัติเช่นนี้ก็ได้รับความนับถือในโลกอื่นต่อไป ไม่ว่าชาติไหนภาษาไหน ไม่ว่าโลกไหน ประพฤติถูกหลักนี้แล้ว ก็เป็นที่บูชาทั้งนั้น เหตุนั้นต้องประพฤติสม่ำเสมอ จะประพฤติลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่ได้ เหมือนความเป็นพ่อเป็นแม่กัน ต้องปกครองลูกหญิงลูกชายสม่ำเสมอ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่ได้ สม่ำเสมอตามสมควร นี้ได้ชื่อว่า ถึงซึ่งความเป็นใหญ่จริงอย่างนี้

เพราะว่าตนประพฤติถูกสังคหะวัตถุ

ในสังคหะวัตถุนี้ ไม่ใช่แต่ในพระพุทธศาสนานี้เท่านั้น ในศาสนาไหนก็ช่าง ในชาติไหนภาษาไหนก็ช่าง ก็ย่อมได้รับความนับถือดุจเดียวกันในโลกอยู่อย่างเสมอไป เมื่อเข้าใจหลักอันนี้แล้ว ดัดแปลงแก้ตัวกันเสียใหม่ ว่าประพฤติอยู่นี้ มีการให้กันหรือเปล่า ไม่มีสังคหะวัตถุความเป็นใหญ่ก็ไม่มี พูดวาจาไพเราะในกันและกันน่ะ เป็นของที่เราทำบ้างหรือเปล่า หรือพูดแต่คำหยาบช้าในกันและกัน ถ้าพูดคำหยาบช้าในกันและกัน เลิกพูดคำหยาบช้า พูดวาจาไพเราะในกันและกัน กลับเสียใหม่ ประพฤติตนเป็นประโยชน์ในกันและกันมีอยู่บ้างหรือเปล่า ถ้าไม่ ว่ายังไม่เป็นประโยชน์ในกันและกัน ก็กลับใจเสีย ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ในกันและกัน เราเกิดมาเป็นมนุษย์ ถ้าปราศจากสมบัติมนุษย์ ใช้สมบัติมนุษย์ไม่เป็น ก็เพราะปราศจากสังคหะวัตถุ ไม่มีสังคหะวัตถุ **ถ้ามีสังคหะวัตถุดังนี้แล้ว มนุษย์คนใดชั่วไม่มีเข้ามาใกล้ ใช้ได้ทุกคน เป็นสมบัติมนุษย์ของตัวทุกคน** เป็นคนดีหมด ทำไมเป็นคนดีหมดล่ะ เพราะสังคหะวัตถุ ต้องฉลาดในสังคหะวัตถุ เมื่อขาดอะไรให้ ขาดผ้านุ่ง ให้ผ้านุ่งเสีย ขาดผ้าห่ม ให้ผ้าห่มเสีย ขาดข้าวปลาอาหารที่จะมาบริโภคในวันหนึ่ง ก็ให้เสีย ให้ทานแล้วก็พูดวาจาไพเราะ เมื่อได้ฟังถ้อยคำสำเนียงแล้วก็ไม่จากไปเลย อยากอยู่ใกล้ทีเดียว อยากรับใช้รับสอยทีเดียว นี้เพราะสังคหะวัตถุการช่วยเหลือซึ่งกันและกันละเป็นสำคัญ

การพูด ไม่ใช่วาจาอันนั้นอันนี้ล่ะนะ **ด่าก็ได้ ก็เป็นวาจาไพเราะเหมือนกัน จะด่าไม่ให้ชั่ว ให้ทำดีเสีย พ่อด่าลูก ก็ไม่ให้ทำชั่วอย่างนี้แหละ นั่นแหละเป็นวาจาไพเราะของพ่อแม่** ที่ลูกได้ฟังเลยเลิกความชั่ว นั่นแหละเป็นวาจาไพเราะของพ่อแม่ ที่พ่อแม่ได้ทำเข้าแล้ว กลับตัวเป็นประพฤติดี นี้เป็นสังคหะวัตถุอย่างนี้ ประพฤติให้เป็นประโยชน์น่ะ ทำอะไรให้ทำดังนั้นดังนี้ ให้เห็นตัวอย่าง เมื่อเห็นตัวอย่างแล้วนั้น สำคัญที่จะเลี้ยงตัวของตัวได้ แก้ไขแนะนำให้ เวลามีโอกาสแนะนำสั่งสอนตักเตือนให้ ดังนี้ให้เห็นตัวอย่าง ชี้ตัวอย่างให้ดูดังนี้ ได้ชื่อประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อยู่ในปกครองของตน เมื่อประพฤติตนเช่นนี้ ได้ชื่อว่าเป็นเนติแบบแผนอันดีของกุลบุตรกุลสตรีต่อไปในภายหน้า เหตุนี้ ตำรับตำราจึงวางไว้เป็นเนติแบบแผนในพระพุทธศาสนา ถึงแม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปเป็นกาลช้านาน เมื่อเราประพฤติถูกหลักฐานเข้าเช่นนี้ เหมือนพระองค์มีพระชนม์อยู่ได้สั่งสอนเราต่อหน้าต่อตา เราจะประพฤติถูกหลักเจริญเช่นนี้ได้ ถ้าถูกหลักเจริญเช่นนี้แล้ว ไม่ต้องไปสงสัย เป็นภิกษุจะทำบุญกุศลอันใดประพฤติสิ่งใด เป็นสามเณรจะกระทำกองการกุศลอันใดทำความดีอันใด ทำได้อย่างใหญ่โต อุบาสกอุบาสิกาก็ดุจเดียวกัน **กระทำ**

การกิจการอันใด ทำได้ใหญ่โตทั้งนั้น ไม่ขาดตกบกพร่องแต่อย่างหนึ่งอย่างใด เพราะสังคหะวัตถุนี้ มีเต็มที่ ทำได้อย่างใหญ่โตทั้งนั้น ไม่ขาดตกบกพร่องแต่อย่างหนึ่งอย่างใด

เหตุนี้ตามวาระพระบาลี ที่คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า ด้วยอำนาจสัจวาจาที่ได้อ้างธรรมเทศนามาทุกประการ วันนี้ตัวอย่างเป็นหลักประธาน ท่านผู้เป็นเจ้าภาพได้ถวายทานไม่ใช่เป็นคนมั่งมีนะ เลี้ยงพระประจำได้ทุกปี ไปถึงบ้านเก็บลูกตุ้มลอยน้ำ เก็บเอาทิ้งไว้เป็นกองใหญ่ ๆ ฟืนอันหนึ่งอันใดก็เก็บขึ้นมากอง ๆ ไว้ กองไว้มาก ๆ ถึงเวลาเขาต้องการ เขาก็มาเหมาเอาไป กองหนึ่ง ๔๐ บาท ๕๐ บาท ๘๐ บาท ๑๐๐ บาท ๒๐๐ บาท ตามกองใหญ่กองเล็ก ได้หาเงินอย่างนี้ แกหาเงินมาเลี้ยงพระประจำได้ทุกปี ๆ ที่เจ้าภาพเลี้ยงพระวันนี้น่ะ มีอำนาจแปลกประหลาดนัก **ประพฤติสังคหะวัตถุเช่นนี้ เงินทองก็หาได้ง่าย หาได้สะดวก ใกล้จวนจะไม่มีก็เอาล่ะคิดถึงว่าวันนี้จะได้เงินที่ไหนมาเลี้ยงพระล่ะ เงินจะไม่พอ เอาคนโน้นบ้างคนนี้บ้าง เขาก็สงสาร เขาก็รักใคร่ เขาก็นับถือบูชา ชวนใคร ๆ เขาก็เข้าหุ้นด้วย ได้เลี้ยงพระทุกปี อัศจรรย์นักทีเดียว** ทำอย่างนี้ได้ชื่อว่าเทกระเป๋าทำทุกทีไป แต่ว่าเห็นจะไม่ข้ามชาติละต้องร่ำรวยในชาตินี้ละ ด้วยสัจทานที่บันดาลให้เผื่อแผ่แก้ไข ไม่ต้องไปเกี่ยวข้องสมบัติไม่ต้องไปสงสัยเถิด ไม่เสียทีเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ได้ทำเช่นนี้ถูกเป้าหมายใจดำของพระพุทธศาสนา ถูกสังคหะวัตถุทีเดียว ถึงวันนี้ได้เป็นโยมของพระเณร พระเณรมีเท่าไรอุบาสกอุบาสิกามีเท่าไร วันนี้เจ้าของทานเป็นแม่ตลอดวัน เลี้ยงตลอดวันตลอดคืนเป็นแม่ทั้งนั้น เพราะฉะนั้น พระเณรท่านจึงได้เรียกว่าโยม ผู้ชายก็เรียกว่าโยมผู้ชาย ผู้หญิงก็เรียกว่าโยมผู้หญิง พ่อผู้หญิงแม่ผู้หญิงนั้นเอง เพราะเลี้ยงดูด้วยสังคหะวัตถุคือทานการให้ทานการให้นั่นเอง ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกันดังนี้

ที่ชี้แจงแสดงมานี้พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้น จนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลาสมมุติยุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๕๗. ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

๑ มกราคม ๒๔๙๘

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ ครั้ง)

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา พาราณสียํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเย ตตฺร โข ภควา ปัญฺ วคฺคิเย ภิกฺขุ อานมฺเตสิ

เทฺวเม ภิกฺขเว อนฺตา ปพฺพชิเตน นเสวิตพฺพา ฯลฯ สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตตี ติ

ณ บัดนี้ อาตมาภาพจักได้แสดงธรรมิกถา ในวันปัณรสีที่ ๑๕ ค่ำในเดือนยี่นี้ เป็นวันขึ้นปีใหม่ของทางสุริยคติ ผู้เทศน์ก็ต้องดำริหาเรื่องที่จะต้องแสดงในสมกับวันขึ้นปีใหม่เป็นวันแรก และเป็นวันมงคลของพระพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย วันนี้แหละถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่เราจะทำอย่างไรจึงจะเป็นคนดี เรื่องนี้เรื่องที่เป็นมงคลดีไม่ดีนั้น พระองค์ทรงรับสั่งยืนยันตัดสิน ตั้งแต่ปีใหม่นี้เราต้องตั้งใจเด็ดขาดลงไป สมกับที่พระองค์จอมปราชญ์แสดงมงคลว่า **อเสวนา จ พาลานํ ปณฺฑิตานญฺ จ เสวนา ปูชา จ ปูชานียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺมํ** เราต้องตัดสินใจเด็ดขาดลงไปว่า **อเสวนา จ พาลานํ ไม่เสพสมาคมคบหาคนพาล**เด็ดขาดทีเดียว ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปตั้งแต่ได้อรุณวันนี้ ไม่เสพคบหาสมาคมกับคนพาลเป็นเด็ดขาด **จะเสพสมาคมคบหาแต่บัณฑิต**เท่านั้น **จะบูชาสิ่งที่ควรบูชา ปูชา จ ปูชานียานํ เอตํมิ วิภตฺตยํ** สามข้อนี้แหละเป็นมงคลอันสูงสุด คือ จะไม่คบคนพาล คบแต่บัณฑิต บูชาแต่สิ่งที่ควรบูชา ตั้งใจให้เด็ดขาดลงไปอย่างนี้อย่าลอกแลก ไม่เสพสมาคมกับคนพาลน่ะ ในตัวของตัวเองมีหรือ ซีกทางโลกเป็นซีกของ **โลภ โกรธ หลง นั่นเป็นเหตุของคนพาล เป็นเหตุให้เกิดพาล** ซีกของ**ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นซีกของบัณฑิต เป็นเหตุให้เกิดบัณฑิต** บูชาสิ่งที่ควรบูชา มั่นลงไปอย่างนี้นะ นี่วันนี้ ปีใหม่เราต้องตั้งใจให้เด็ดขาดลงไปอย่างนี้ เมื่อเด็ดขาดลงไปดังนี้ละก็ตัดสินใจว่าเราดีแน่ นี่วันนี้ปีใหม่เราต้องตั้งใจให้เด็ดขาดลงไปอย่างนี้ เมื่อเด็ดขาดลงไปดังนี้ ไม่มีทุจริตไม่มีชั่วเข้าไปเจือปนเลย เป็นซีกบัณฑิตแท้ ๆ เหตุนี้แล เมื่อเป็นบัณฑิตแล้วสมควรจะฟังธรรมเทศนา

ในวันใหม่ปีใหม่ในทางสุริยคตินี้ พระจอมไตรอุบัติขึ้นในโลก ยังไม่ได้แสดงธรรมเทศนากับบุคคลใดบุคคลอื่นเลย ได้แสดงปฐมเทศนาเป็นครั้งแรกโปรดพระปัญจวัคคีย์ วันนี้

จะแสดงปฐมเทศนาที่พระองค์โปรดปัญจวัคคีย์ทั้งห้า ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันแคว้นเมืองพาราณสี บัดนี้เราจะฟัง**ปฐมเทศนา**ซึ่งเป็นธรรมอันลุ่มลึกสุขุมนัก ไม่ใช่ธรรมพอดีพอร้าย และธรรมนี้เป็นตำรับตำราของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไปด้วย ไม่ใช่เป็นเพียงแต่ว่าเป็นปฐมเทศนาเท่านั้น เป็นตำรับตำราของพุทธศาสนิกชนทีเดียว ที่ผู้ปฏิบัติจะเอาตัวรอดได้ในธรรมวินัยของพระบรมศาสดา

เริ่มต้นแห่งปฐมเทศนาว่า **เอวมฺเม สุตํ** นี่เป็นพระสูตรที่พระอานนท์เอามากล่าวปฏิญาณตนเพื่อให้พ้นจากความเป็นสัพพัญญู ว่าตัวไม่ได้รู้เอง เพราะได้ยินได้ฟังมาจากสำนักของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า **เอวํ อากาเรน** ด้วยอาการอย่างนี้ **เอกํ สมยํ** ในสมัยครั้งหนึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลกทั้งหลาย ทรงประทับสำราญอิริยาบท ณ สำนักมิคทายวัน แคว้นเมืองพาราณสี ครั้งนั้น พระองค์ทรงรับสั่งหาพระภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้งห้ามา รับสั่งว่า **เทฺวเม ภิกฺขเว อนฺตา ปพฺพชิเตน น เสวิตพฺพา** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่สุดทั้งสองอย่างนี้นั้นอันบรรพชิตไม่ควรเสพ **โย จายํ กาเมสุ กามสุขลฺลิกานุโยโค** การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามในกามทั้งหลายนี้ที่ใด **หีโน** เป็นของต่ำทราม **คมฺโม** เป็นเหตุให้ตั้งบ้านเรือน **โปถุชฺชนิโก** เป็นคนมีกิเลสหนา **อนริโย** ไม่ไปจากข้าศึกคือกิเลสได้ **อนตฺถสญฺหิโต** ไม่เป็นประโยชน์ นี่คืออย่างหนึ่ง **โย จายํ อตฺตกิลมถานุโยโค ทุกฺโข อนริโย อนตฺถสญฺหิโต** การประกอบความลำบากให้แก่ตนเปล่ากลับเป็นทุกข์แก่ผู้ประกอบด้วย ไม่ไปจากข้าศึกคือกิเลสได้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี้อย่างหนึ่ง เป็นสองอย่างนี้ **กามสุขัลลิกานุโยค อัตตกิลมถานุโยค** นี่เป็นตัวกามสุขัลลิกานุโยค อัตตกิลมถานุโยคทีเดียว

เอเต เต ภิกฺขเว อุโก อนฺเต อนุปคมฺม มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลาง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติเป็นกลาง ไม่แวะเข้าใกล้ซึ่งที่สุดทั้งสองอย่างนี้นั่นนั้น อันพระตถาคตเจ้าได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญายิ่ง และทำความเห็นให้เป็นปกติเรียกว่า **จกฺขุกรณี ญาณกรณี สํวตฺตติ** ย่อมเป็นไปพร้อม **อุปสมาย** เพื่อความเข้าไปสงบระงับ **อภิญฺญาย** เพื่อความรู้ยิ่ง **สมฺโพธาย** เพื่อความรู้พร้อม **นิพฺพานาย** เพื่อความดับสนิท **กตมา จ สาภิกฺขเว มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติเป็นกลางนั้น ที่พระตถาคตเจ้าตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่งเป็นไฉน **อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค** หนทางที่องค์ ๘ ประการ ไปจากข้าศึกคือกิเลสได้ **เสยฺยถีทํ** คือ **สมฺมาทิฏฺฐิ** ความเห็นชอบ **สมฺมาสงฺกปฺโป** ความดำริชอบ **สมฺมาวาจา** กล่าววาจาชอบ **สมฺมากมฺมนฺโต** ทำการงานชอบ **สมฺมาอาชีโว** เลี้ยงชีพชอบ **สมฺมาสติ** ระลึกชอบ **สมฺมาสมาธิ** ตั้งใจชอบ นี่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ **อยํ โข สา ภิกฺขเว มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน**

อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ อย่างนี้แหละภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แหละข้อปฏิบัติอันเป็นกลางที่พระตถาคตเจ้าตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง กระทำความเห็นให้เป็นปกติ กระทำความรู้ให้เป็นปกติ ย่อมเป็นไปเพื่อความออกไปสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่งรู้พร้อมซึ่งพระนิพพาน

นี้หลักประธานปฐมเทศนา ทรงรับสั่งใจความพระพุทธศาสนาบอกพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ โดยตรง ๆ ไม่มีวกไปทางใดทางหนึ่งเลย บอกตรง ๆ ทีเดียว แต่ว่าผู้ฟังพอเป็นวิสัยใจคอเป็นฝ่าย **ขิปปาภิญญา** เท่านี้ก็เข้าใจแล้วว่าธรรมของพระศาสดานี้ลึกจริง ถ้าว่าไม่เป็นขิปปาภิญญา เป็น **ทันธาภิญญา** จะต้องชี้แจงแสดงขยายออกไปอีก จึงจะเข้าใจปฐมเทศนาพระองค์ทรงรับสั่งบอกพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ว่า ที่สุดทั้งสองอย่างนั่นนั้นอันบรรพชิตไม่ควรเสพ ที่สุดสองอย่างน่ะอะไร

เอาใจไปจดในรูปในเสียงในกลิ่นในรสในสัมผัสที่ชอบใจนั้นแหละ หรือ**ยินดีรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสที่ชอบใจนั้นแลตัวกามสุขัลลิกานุโยค** ถ้าว่าเอาไปจดรูปนั้นเข้าแล้วจะเป็นอย่างไร **ทุกฺโข** เป็นทุกข์แก่ผู้เอาใจไปจดนั้น **หีโน** ถ้าเอาใจไปจดเข้ารูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสที่ชอบใจนั้น ใจต่ำ ไม่สูง ใจต่ำทีเดียว ใจมืดทีเดียว ไม่สว่างเพราะเอาไปจดกับอ้ายที่ชอบใจที่มัวซัวเช่นนั้น ถ้าไปจดที่มืดมันก็แสวงหาที่มืดทีเดียว ไม่ไปทางสว่างละ นั่นน่ะจับตัวได้เอาใจเข้าจดกับรูปเสียงกลิ่นสัมผัสที่ชอบใจ ชวนไปทางมืดเสียแล้ว ไม่ชวนไปทางสว่างปิดทางสว่างเสียแล้ว เมื่อเป็นอย่างนั้นท่านจึงได้ยืนยัน **หีโน** ต่ำทราม ไม่ไปทางนักปราชญ์ราชบัณฑิต ไปทางโลกไปทางปุถุชนคนพาลเสียแล้ว **หีโน** ต่ำทรามลงไปอย่างนี้ **คมฺโม** ถ้าไปจดมันเข้าไม่สะดวก ทำให้ต้องปลูกบ้านปลูกเรือนให้เหมาะเจาะ มีฝารอบขอบชิดให้ดีจึงจะสมความปรารถนานั้น ไปเสียทางโน้นอีกแล้ว นั่นใจมันชักชวนเสียไปทางนั้นแล้ว นั่น **คมฺโม โปถุชฺชนิโก** ก็หมักหมมสั่งสมกิเลสให้หนาขึ้นทุกที ไม่บางสักทีหนึ่ง นั่นแหละ รูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสเข้ามา ๆ ๆ เป็นตึกร้านบ้านเรือนกันยกใหญ่เชียวคราวนี้ แน่นหนากันยกใหญ่เชียว **อนริโย** ออกไม่ได้ ไม่ไปจากข้าศึกคือกิเลสได้ ไม่หลุดจากรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสไม่หลุดจากความยินดีในรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส ติดอยู่นั่นเอง พระองค์ทรงรับสั่งว่า นี่ ๆ พวกนี้**กามสุขัลลิกานุโยค ไปจากข้าศึกคือกิเลสไม่ได้** ไปไม่ได้ทีเดียว **อนตฺถสญฺหิโต** แล้วเป็นอย่างไรบ้าง ไม่มีประโยชน์เลย ถามคนแก่ดูก็ได้ ที่ครอบครองเรือนมาแล้ว ที่ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสมาแล้ว ติดจนกระทั่งถึงแก่เฒ่าชรา ไปถามเถอะ ร้อยคนพันคนมายืนยัน บอกตรงทุกคน ทำไมจึงบอกตรงล่ะ แกวางก้ามเสียแล้วนะ บอกตรงซิ ถ้ายังไม่วาง

ก้าม ยังกระมิดกระเมี้ยนอยู่ ยังจะนิยมชมชื่นอยู่ นั่นพระองค์ทรงรับสั่งว่า กามสุขัลลิกา–นุโยค ไม่มีประโยชน์อะไร อย่าเข้าไปติด ถ้าเข้าไปติดแล้วไปไม่ได้

นั่นว่า **โย จายํ อตฺตกิลมถานุโยโค ทุกฺโข ประกอบความลำบากให้แก่ตน**เปล่าไร้ประโยชน์ นี่ **อตฺตกิลมถานุโยโค เป็นทุกข์แก่ผู้ประกอบ ไปจากข้าศึกคือกิเลสนั้นไม่ได้** ไม่มีประโยชน์อีกเหมือนกัน อัตฺตกิลมถานุโยคนั่นทำอย่างไร ประกอบความลำบากให้แก่ตน พวกประกอบความลำบากให้นั่นทำอย่างไร นอนหนาม ตากแดด ย่างไฟ ไม้เคาะหน้าแข้ง หาบทราย นี่พวกประพฤติดับกิเลส นอนหนาม ตากแดด ย่างไฟ ไม้เคาะหน้าแข้ง หาบทราย **นอนหนาม** หนามนั่นเจ็บเสียความสงัดยินดีก็หายไปได้ เข้าใจว่าหมดกิเลส เป็นทางหมดกิเลส **ตากแดด**ล่ะ เมื่อตากแดด แดดร้อนเข้าก็ไม่มีความกำหนัดยินดีเข้านะซิ เข้าใจว่ากิเลสดับแล้ว นั่นความเข้าใจของเขา เข้าใจอย่างนั้น **ย่างไฟ**ล่ะ ย่างไฟมาจากแดด แดดไม่สะดวกก็เอาไฟย่างมาก่อไฟ ก่อไฟถ่าน อยู่ข้างบนเข้าให้ นอนบนกองไฟ นอนบนไฟย่าง นอนบนไฟ นอนข้างบนร้อนรุ่มเหมือนอย่างกับไฟย่างนั้น ได้ชื่อว่าย่างไฟ **ไม้เคาะหน้าแข้ง**ล่ะ มีความกำหนัดยินดีขึ้นมา ไม่รู้จะทำอย่างไร มันเดินก็ไม่ถนัด ขาแข็งไปหมด ไม้เคาะหน้าแข้งเปกเข้าไปให้ เงียบ หายความกำหนัดยินดี ดับไปเอ้อ นี่ดีนี่ ได้อย่างทันอกทันใจ ทีหลังกำหนัดยินดีเวลาไหนก็เอาไม้เคาะหน้าแข้งเปก ๆ เข้าไปให้อย่างหนัก นี้ความกำหนัดยินดีก็หายไป อย่างนี้เป็นหมู่เป็นพวกต้องทำเหมือนกัน เป็นหนทางดีทางถูกของเขา พวกไม้เคาะหน้าแข้ง **หาบทราย** หาบทรายเหนื่อยเต็มที่หมดความกำหนัดยินดี ควายเปลี่ยว ๆ ยังสยบเลย ถึงอย่างนั้นหาบทราย ไอ้ทรายกองใหญ่ที่พวกอัตตกิลมถานุโยคประพฤติปฏิบัติอยู่นาน เข้ามาอาศัย กองใหญ่มหึมาทีเดียว หาบมาเอามากองเข้าไว้ หาบเข้ามากองไว้ใหญ่มหึมา นั่นเพื่อจะทำลายกิเลส ดับกิเลส นี่เขาเรียกว่า อัตตกิลมถานุโยคทั้งนั้น ลักษณะอัตตกิลมถานุโยคมีมากมายหลายประการ ที่ผิดทางมรรคผลปฏิบัติตนให้เหนื่อยเปล่าไม่มีประ–โยชน์ นั่นแหละอัตตกิลมถานุโยคทั้งนั้น ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อัตตกิลมถานุโยคเหมือนกัน เอาดีไม่ได้ เดือดร้อนร่ำไป นั่นอัตตกิลมถานุโยคเหมือนกัน **อัตตกิลมถานุโยคเป็นอย่างไรล่ะ ร่างกายทรุดโทรมไปตามกัน ฆ่าตัวเอง ทำลายกำลังตัวเอง ตัดแรงตัวเอง นี่งมงายอวดว่าฉลาด** นึกดูทีเอ้อ เราไม่รู้เท่าทัน ถ้ารู้เท่าทันไม่ถึงขนาดนี้เลย เพราะไม่ได้ยินได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไม่ได้ฝึกฝนใจทางพระพุทธเจ้าเลย ความรู้ไม่เท่าทันจึงได้เป็นอัตตกิลมถานุโยคอยู่เช่นนี้ นี่เรียกว่าอัตตกิลมถานุโยค

สองอย่างนี้ **กามสุขัลลิกานุโยค อัตตกิลมถานุโยค เลิกเสีย ไม่เสพ อย่าเสพ อย่าเอาใจไปจด อย่าเอาใจไปติด ปล่อยทีเดียว ปล่อยเสียให้หมด เมื่อปล่อยแล้วเดินมัชฌิมา**

ปฏิปทา ข้อปฏิบัติอันเป็นกลาง ไม่แวะวงเข้าไปใกล้ซึ่งทางทั้งสองอย่างนั้น อันพระตถาคตเจ้าตรัสรู้แล้วด้วยพระญาณอันยิ่ง นี่ข้อปฏิบัติเป็นกลางซึ่งเราควรรู้ กลางนี่ลึกซึ้งนัก ไม่มีใครรู้ใครเข้าใจกันเลย ธรรมที่เรียกว่าข้อปฏิบัติอันเป็นกลางน่ะ ปฏิบัติแปลว่า ถึงเฉพาะซึ่งกลาง **อะไรถึง ต้องเอาใจเข้าถึงซึ่งกลางซิ** เอาใจเข้าไปถึงซึ่งกลาง **กลางอยู่ตรงไหน** กลางมีแห่งเดียวเท่านั้นแหละ เมื่อเราเกิดมาเป็นมนุษย์ใจเราก็หยุดอยู่กลาง เมื่อเวลาเราจะหลับใจเราก็ต้องไปหยุดกลาง ผิดกลางหลับไม่ได้ ผิดกลางเกิดไม่ได้ ผิดกลางตายไม่ได้ ผิดกลางตื่นไม่ได้ ต้องเข้ากลางถูกกลางละก็ เป็นเกิด เป็นหลับ เป็นตื่น กันทีเดียว อยู่ตรงไหน ในมนุษย์นี่มีแห่งเดียวเท่านั้น **ศูนย์กลางกายมนุษย์** สะดือทะลุหลังขึงได้กลุ่มเส้นหนึ่งตึง ได้ระดับกรอบปรอททีเดียว สะดือทะลุหลังขึงด้ายกลุ่มเส้นหนึ่งตึง ขวาทะลุซ้ายขึงด้ายกลุ่มอีกเส้นตึงอยู่ในระดับแค่กัน ได้ระดับกันทีเดียว ได้ระดับกันเหมือนแม่น้ำทีเดียว ระดับน้ำหรือระดับปรอทแบบเดียวกัน เมื่อได้ระดับเช่นนั้นแล้ว ดึงทั้งสองเส้น ข้างหน้าข้างหลังตึง ตรงกลางจดกัน ตรงกลางจดกันนั่นแหละเขาเรียกว่ากลางกั๊ก ที่เส้นด้ายคาดกันไปนั่น กดลงไปนั่นกลางกั๊ก กลางกั๊กนั่นแหละถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นแหละ แรกเรามาเกิดเอาใจหยุดอยู่ตรงนั้น ตายก็ไปอยู่ตรงนั้น หลับก็ไปอยู่ตรงนั้น ตื่นก็ไปอยู่ตรงนั้น นั่นแหละเป็นที่ดับที่หลับที่ตื่นกลางแท้ ๆ เทียว กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่กลางนั่นแหละตรงกลางนั่นแหละ **ไปหยุดอยู่ที่ศูนย์กลางนั่นแหละได้ชื่อว่ามัชฌิมา** มัชฌิ–มานะ **พอหยุดก็หมดดีหมดชั่ว** ไม่ดีไม่ชั่วกัน หยุดทีเดียว พอหยุดจัดเป็นบุญก็ไม่ได้ พอหยุดจัดเป็นบาปก็ไม่ได้ จัดเป็นดีก็ไม่ได้ ชั่วก็ไม่ได้ ต้องจัดเป็นกลาง ตรงนั้นแหละกลางใจ **หยุดก็เป็นกลางทีเดียว** นี้ที่พระองค์ให้นัยไว้กับองคุลิมาลว่า สมณะหยุด สมณะหยุด พระองค์ทรงเหลียวพระพักตร์มา สมณะหยุดแล้ว ท่านก็หยุด นี้ต้องเอาใจไปหยุดตรงนี้ หยุดตรงนั้นถูกมัชฌิมาปฏิปทาทีเดียว **พอหยุดแล้วก็ตั้งใจอันนั้นที่หยุดนั้นอย่าให้กลับมาไม่หยุดอีกนะ** ให้หยุดไปท่าเดียว นั่นแหละ พอหยุดแล้วก็ถามซิว่า หยุดลงไปแล้วยังตามอัตตกิลมถานุโยคมีไหม ยินดีในรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส ตัวรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสยินดีไหม ไม่มี นั่นกาม–สุขัลลิกานุโยคไม่มี ลำบากยากไร้ประโยชน์ (อัตตกิลมถานุโยค) ไม่มี หยุดตามปกติ ของเขาไม่มี ทางเขาไม่มีแล้ว เมื่อไม่มีทางดังกล่าวแล้ว นี่ตรงนี้แหละที่พระองค์ทรงรับสั่งว่า **ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา** พระตถาคตเจ้ารู้แล้วด้วยปัญญายิ่ง ตรงนี้แห่งเดียวเท่านั้น ตั้งต้นนี้แหละจนกระทั่งถึงพระอรหัตตผล

ทีนี้จะแสดง**วิธีตรัสรู้**เป็นอันดับไป ถ้าไม่แสดงตรงไม่รู้ ฟังปฐมเทศนาไม่ออกทีเดียว

อะไรล่ะ พอหยุดกึกเข้าคืออะไร **หยุดกึกเข้านั่นละเขาเรียกใจเป็นปกติล่ะ** หยุดนิ่งอย่าขยับไป หยุดนิ่งพอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ กลางของนิ่งนั้นแหละ จะไปเห็น**ดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ บริสุทธิ์สนิทดังกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า อยู่ในกลางหยุดกลางนิ่งนั่นแหละ กลางนั่นแหละ พอเข้าถึงกลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานอีกแบบเดียวกัน พอถูกส่วนเข้าจะเข้าถึง**ดวงศีล** เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงศีลอีก เข้าถูกส่วน เข้ากลางดวงศีลนั่นเองจะเข้าถึง**ดวงสมาธิ** หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่นแหละ ดวงเท่ากัน พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นจะเข้าถึง**ดวงปัญญา** ดวงเท่ากัน หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละเข้าถึง**ดวงวิมุตติ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ พอถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่นแหละ พอถูกส่วนเข้าเห็น**กายมนุษย์ละเอียด** เห็นแจ่มแปลกจริง กายนี้เราเคยฝันออกไป เวลาฝันมันออกไป เมื่อไม่ฝันมันอยู่ตรงนี้เอง หรือ ให้เห็นแจ่มอยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ กลางตัวของตัวนั่น เห็นชัดเชียว อีกชั้นหนึ่งละนะ เข้ามาถึงนี้ละ **นี่พระพุทธเจ้าเดินอย่างนี้ พักอย่างนี้ทีเดียว** เอา เราเดินเข้ามาชั้นหนึ่งแล้ว เข้ามาถึงอีกชั้นหนึ่งแล้ว ต่อไปนี้ไม่ใช่หน้าที่ของกายมนุษย์หยาบละ เป็นหน้าที่ของกายมนุษย์ละเอียดทำไป

ใจกายมนุษย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่เป็นกายมนุษย์ละเอียด แบบเดียวกันที่เดียว พอถูกส่วนก็เห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญาแบบเดียวกัน เข้าถึงดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเข้าถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง**กายทิพย์** ที่นี่หมดหน้าที่ของกายมนุษย์ละเอียดไปแล้ว

ใจกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางกายทิพย์อีก ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายทิพย์ละเอียด**

ใจกายทิพย์ละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางกายทิพย์ละเอียดอีก ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน แบบเดียวกัน หยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงศีล ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็นกาย**รูปพรหม**

ใจกายรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางเดียวสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็นกาย**รูปพรหมละเอียด**

ใจกายรูปพรหมละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด นี้เป็นกายที่ ๖ แล้ว พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายอรูป-พรหม**

ใจกายอรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้กายอรูปพรหม ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนานุสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเห็นดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็นกาย**อรูปพรหมละเอียด**

หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าเห็นดวงศีล หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงปัญญา หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่

ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ–ญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น**กายธรรม** รูปเหมือนพระพุทธปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า หน้าตักโตเล็กตามส่วน ไม่ถึง ๕ วา หย่อนกว่า ๕ วา นี่เรียกว่ากายธรรม

กายธรรมนี่เรียกว่า พุทธรัตนะ นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ได้อย่างนี้ นี่ปฐมยามตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างนี้ทีเดียว เป็นตัวพระพุทธรัตนะอย่างนี้ นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ขึ้นอย่างนี้ นี่ปฐมยามได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างนี้ทีเดียว เป็นตัวพระพุทธเจ้าทีเดียว รูปเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องหน้า ที่ทำรูปไว้นี่แหละ นี่แหละตัวพระพุทธเจ้าทีเดียว แต่ว่ากายเป็นที่เก้า กายที่เก้า**เป็นกายนอกภพไม่ใช่กายในภพ** ทำไม่รู้ว่าเป็นพระพุทธเจ้า ก็ทำรูปไว้ทุกวัดทุกวาจะไม่รู้ว่าเป็นพระพุทธเจ้าอย่างไร ทำตำราไว้อย่างนี้ ก่อนเราเกิดมาเป็นไหน ๆ ก็ทำไว้อย่างนี้ ปรากฏอย่างนี้แหละตัวพระพุทธเจ้า พระพุทธ–เจ้าทีเดียว ตัวพุทธรัตนะทีเดียว อ้อ นี่เข้าถึงพุทธรัตนะเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ที่ท่านรับรองว่า **ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา ตถาคเตน** แปลว่า ตถาคต ธรรมกายน่ะ แต่ว่าธรรมกายนั้นท่านทรงรับสั่งว่า **ธมฺมกาโย อหํ อิติปิ เราพระตถาคตผู้เป็นธรรมกาย ตถาคตสฺส วาเสฏฺฐ เอตํ ธมฺมกาโยติ วจนํ** คำว่า **ธรรมกายน่ะตถาคตแท้ ๆ** ทรงรับสั่งอย่างนี้ เข้าถึงธรรมกายแล้วนี่ตถาคตทีเดียว รู้ขึ้นแล้ว เป็นขึ้นแล้ว ปรากฏขึ้นแล้ว

ต่อไปนี้เรามาเป็นธรรมกายดังนี้ รู้จักทางแล้ว ใจธรรมกายก็หยุดนิ่งที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ดวงธรรมของธรรมกายวัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว ใสเกินกว่าใส ใจธรรมกายก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย หยุดนิ่ง พอถูกส่วนถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เท่าดวงธรรมนั้นหยุดอยู่กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิเห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญาก็เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณ–ทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **ธรรมกายละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป **ธรรมกายหยาบเป็นพุทธรัตนะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายวัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกายเป็นธรรมรัตนะ ธรรมกายละเอียดอยู่ในกลางดวงธรรมรัตนะ นั่นแหละเป็นสังฆรัตนะ**ดังนี้ อยู่ในตัว ที่อื่นไม่มี ทุกคนมีอยู่ในตัวของตัว ผู้หญิงก็มีผู้ชายก็มี เช่นเดียวกันทุกคน นี่แหละพุทธรัตนะ

ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เมื่อรู้จักดังนี้ เมื่อท่านเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นเช่นนี้แล้ว นี้เป็นโคตรภูแล้ว ท่านก็สำเร็จขึ้นไปอีก ๘ ชั้น ท่านก็**เป็นพระอรหันต์ไปอยู่กับพระพุทธเจ้าทีเดียว**

พอเป็นสัพพัญญูพุทธเจ้า ก็ท่านเอาเรื่องนี้มาแสดงกับพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ให้พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ฟัง ท่านแสดงเรื่องของท่านว่า อันเราตถาคตเจ้าตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ท่านทำความ**เห็นเป็นปกติ เห็นอะไร ตาอะไร ตาพระพุทธเจ้า ตาธรรมกาย** มีตาตาดีนัก **เห็นด้วยตาธรรมกายนั่นแหละ จกฺขุกรณี ทำให้เห็นเป็นปกติ เห็นความจริงหมด ญาณกรณี กระทำความรู้ให้เป็นปกติ** ญาณของท่าน

เมื่อท่านเป็นมนุษย์ส่วนดวงวิญญาณของท่านก็เล็กเท่าดวงตาดำข้างในของท่าน เมื่อท่านขึ้นไปเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ตาของท่านก็มีเหมือนเราเช่นนี้ ตาธรรมกาย มีญาณของธรรมกาย มี**ดวงวิญญาณนั่นแหละกลับเป็นดวงญาณ**ใหญ่โตมโหฬารใหญ่โตขึ้น **ดวงใสเท่าดวงตาดำ ข้างในแหละที่มีความรู้อยู่ในใจนี้แหละเขาเรียกว่าดวงวิญญาณ พอไปเป็นธรรมกายเข้าแล้วกลับเป็นดวงญาณทีเดียว วัดผ่าเส้นศูนย์เท่าหน้าตักธรรมกาย** ดวงญาณเท่าหน้าตักธรรมกาย นั่นแหละเรียกว่า **จกฺขุกรณี** เห็นเป็นปกติ **เห็นด้วยตาธรรมกาย เห็นอะไร เห็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕** ในมนุษย์โลกนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของมนุษย์ของมนุษย์ละเอียด รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของกายทิพย์ ของกายทิพย์ละเอียดเห็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของกายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด อรูปพรหมอรูปพรหมละเอียด เห็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ ของ ๘ กายนี้ **เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** เห็นจริงเห็นด้วยตาธรรมกาย เห็นไม่เที่ยงจริง ๆ เห็นจริงอย่างนี้ ตามนุษย์เห็นไม่ได้ **ตา ๘ กายในภพนี้เห็นไม่ได้** กายมนุษย์ก็ไม่เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กายมนุษย์ละเอียดก็ไม่เห็นกายทิพย์ก็ไม่เห็น กายทิพย์ละเอียดก็ไม่เห็น กายรูปพรหมก็ไม่เห็น กายรูปพรหมละเอียดก็ไม่เห็น อรูปพรหมก็ไม่เห็น อรูปพรหมละเอียดก็ไม่เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เห็นไม่ได้ตามันไม่ดี ตามันไม่ถึงขั้นที่จะได้เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทำไมไม่ถึงขนาดเล่า ก็มัน**ขั้นสมถะ**นี่ กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กาย–รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด นี่มันขั้นสมถะ แต่รูปฌาณเท่านั้นเลยไปไม่ได้ พอถึงกายธรรมมัน**ขั้นวิปัสสนา** ตาพระพุทธเจ้าท่านก็เห็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แท้ ๆ เห็นจริง ๆ จัง ๆ อย่างนั้นละ เห็นแท้ทีเดียว เห็นชัด ๆ ไม่ได้เห็นด้วยตากายในภพ **เห็นด้วยตาธรรมกาย รู้ด้วยญาณธรรมกาย** เห็นด้วยตาพระ–พุทธเจ้า รู้ด้วยญาณพระพุทธเจ้า เห็นอย่างนี้แหละเห็นด้วยตาของพระตถาคตเจ้า รู้ด้วยญาณของพระตถาคตเจ้า ธรรมกายนั่นเป็นตัวของพระตถาคตเจ้าทีเดียว ไม่ใช่อื่น เห็นชัดอย่างนี้

นี่แหละ **เห็นอย่างนี้แหละเขาเรียกวิปัสสนา เห็นเบ็ญจขันธ์ทั้ง ๕ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**

เห็นเป็นอนิจจังน่ะเห็นอย่างไร เห็นตั้งแต่กายมนุษย์เกิด **กายมนุษย์เกิดไม่อยู่ที่เกิดเรื่อย ๆ เกิดริบ ๆ** เหมือนไฟจุดอยู่ มีไส้มีน้ำมันมีตะเกียงจุดมันก็ลุกโพลง เราเข้าใจว่าไฟดวงนั้นเป็นอย่างนั้นแหละ ไอ้กายมนุษย์มันก็เป็นอย่างนั้นแหละ แต่ตาธรรมกายไม่เห็นอย่างนั้น เห็นไฟเก่าหมดไปไฟใหม่เดินเรื่อยขึ้นมา ไฟเก่าหมดไปไฟใหม่เดินเรื่อยขึ้นมา แล้วก็เอามือคลำดูข้างบนก็รู้ ร้อนวูบ ๆ ๆ ๆ ไป อ้อ ไฟใหม่เกิดเรื่อย กายมนุษย์นี้ก็เช่นเดียวกัน ไอ้เก่าตายไปไอ้ใหม่เกิดเรื่อย หนุนไม่ได้หยุดเหมือนไฟ เหมือนดวงไฟอย่างนั้นแหละ ไม่ขาดสาย มันเกิดหนุนอย่างนั้น นั่นเห็นขนาดนั้น เห็นเกิดเห็นตายเรื่อย เกิดแล้วก็ตายไป เกิดแล้วก็ตายไป ไม่มีหยุดละ เหมือนกัน**หมดทั้งสากลโลก เห็นทีเดียวว่ามีแต่เกิดกับดับ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ** สิ่งทั้งปวงมีความเกิดเป็นธรรมดา ย่อมมีความเกิดเสมอ สิ่งทั้งปวงมีเกิดเสมอ มีความดับเสมอ มีเกิดกับดับสองอย่างเท่านั้น หมดทั้งสากลโลก เห็นด้วยตาธรรมกาย รู้ด้วยญาณธรรมกายจริง ๆ อย่างนี้ นี้ทำวิปัสสนาเห็นจริงเห็นจังอย่างนี้

ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ก็แบบเดียวกัน **โส สมุปาทยธมฺมํ เห็นตลอดขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาทธรรม แปดดวงนี้เห็นตลอดหมด เห็นจริงเห็นจังทีเดียว เห็นด้วยตาธรรมกาย รู้ด้วยญาณธรรมกาย รู้ชัดอย่างนี้** นี้เรียกว่า **สํวตฺตติ** ย่อมเป็นด้วยพร้อม **อุปสมาย** เพื่อความสงบเมื่อเห็นเช่นนั้นแล้ว ความยินดีในรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสไม่มี สงบหมด หายไปหมด เงียบฉี่เชียว ที่ยินดีถอนไม่ออก เงียบฉี่เชียว **อภิญฺญาย** รู้ยิ่งทุกสิ่งทุกอย่าง **สมฺโพธาย** รู้พร้อมรู้จริงทุกสิ่งทุกอย่าง **นิพฺพานาย** ดับหมด ราคะ โทสะ โมหะ ดับหมด ปรากฏอย่างนี้ ดังความจริงอย่างนี้ นี่ที่ไปถึงพระตถาคตเจ้าอย่างนี้ ไปถึงธรรมกายเช่นนี้ ไม่ได้ไปทางอื่นเลย **ไปทางปฐมมรรค ไปกลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ** ดวงศีลคืออะไร **ดวงศีล**นะคือ **สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว** อริยมรรค ๓ องค์นั้นเรียกว่าดวงศีล **ดวงสมาธิ สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ** อริยมรรคอีก ๓ องค์ **ดวงปัญญา สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** เป็นแปดองค์ในอริยมรรคนั้นทั้งสิ้น อยู่ในนั้น **จึงได้เข้าถึงธรรมกายนี้ได้ ถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ** แท้ ๆ นี้แหละให้แน่วแน่ลงไว้ เราก็เกิดมาประสพพบพระพุทธศาสนา พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ไม่ได้ถึงตัวจริงของศาสนาไม่ได้ มีตัวจริงศาสนา นี่แก่นศาสนา อยู่ในตัวของเราเป็นลำดับของกายเข้าไป อย่าไปทางอื่นนะ ไม่ได้ ต้องไปทางหยุดทางเดียว จะยุ่งยากอย่างหนึ่งอย่างใดเข้าให้ถึง หยุดให้ถูกส่วน หยุดให้เข้ากลาง หยุดให้ถูกเป้าหมายใจดำของพระพุทธศาสนา ทำตามที่พระองค์

รับสั่งไว้ในปฐมเทศนา ให้แน่นอนอย่างนี้ จะได้เข้าถึงตัวจริงเช่นนี้ ถ้าเข้าถึงตัวจริงเช่นนี้แล้ว ก็พึงรู้ อ้อ ที่แสดงมานี้ **เว้นเสียจากที่สุดทั้งสองสิ่ง ไม่เสพที่สุดทั้ง ๒ นั้น เดินตามมัชฌิมาปฏิปทาไป ทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ไปเป็นลำดับนั้น จึงเข้าถึง ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นตถาคตเจ้าแท้ ๆ** ดังที่ได้แสดงมานี้ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ผู้มีปรีชาญาณมนสิการกำหนดไว้ในใจทุกคนทุกถ้วนหน้า

วันนี้เป็นวันปีใหม่ ได้แสดงปฐมเทศนา พระองค์ทรงตัสเทศนาเป็นเบื้องต้น เป็นทีแรกเรียกว่าปฐมเทศนา พอเป็นเครื่องประคับประคองฉลองศรัทธา ประดับสติปัญญา คุณสมบัติของท่านพุทธบริษัท คฤหัสถ์บรรพชิตบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า ว่าเราท่านทั้งหลายผู้เป็นเมธีมีปัญญาต้องการสิ่งที่เป็นมงคล ต้องการความเจริญแล้ว ตั้งใจให้แน่แน่วให้ถึงพระรัตนตรัย วันนี้เป็นวันใหม่ ชั่วร้ายด้วยกายวาจาใจตัดขาด อย่ากระทำ ทำใจให้หยุดให้ถูกเป้าหมายใจดำทางพระพุทธศาสนา ที่ได้ชี้แจงแสดงมา มนุษย์แท้ ๆ ถึงจะไม่เข้าใจอย่างดี มนุษย์ธรรมดาเห็นจะดีกว่าค้างคาวแน่ ฟังเทศน์เอาบุญกัน ไม่ฟังเทศน์เอาเรื่องเอาราวกัน คนแก่คนเฒ่าเป็นอย่างนั้น คนที่สนใจฟังธรรมจริง ๆ เรียนธรรมจริง ๆ รู้ธรรมจริง ๆ เป็นอีกพวกหนึ่ง ต้องเรียนเอาเรื่องเอาราวกันจริง ๆ จึงจะปฏิบัติธรรมกันในพระพุทธศาสนาได้ ดังนี้

ที่ชี้แจงแสดงมานี้ เป็นตำรับตำราแน่นอนในทางพระพุทธศาสนา ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ** สิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งอันประเสริฐของเราท่านทั้งหลาย **สรณํ เม รตนตฺตยํ** พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราท่านทั้งหลาย **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทาโสตฺถี ภวนฺ ตุเต** ขอความสุขสวัสดี จงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา ขอสมมุติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้.

๕๘. อนุโมทนาคาถา

๘ มกราคม ๒๔๙๘

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ยถา วาริวหา ปูรา ปริปูเรนฺติ สาครํ
เอวเมว อิโต ทินฺนํ เปตานํ อุปกปฺปติ
อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุมฺหํ ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ
สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา จนฺโท ปณฺณรโส ยถา
มณิ โชติรโส ยถาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมกถา **ในอนุโมทนาคาถา แก้ด้วยยถาฯ ที่พระภิกษุท่านทำภัตตานุโมทนา**กับท่านอุบาสก อุบาสิกา อยู่เนืองนิจอัตรา ยถานี้เป็นมคธภาษา หาเป็นสยามภาษาไม่ วันนี้จะแปลความเป็นสยามภาษา ตามมคธภาษา ให้ได้ความเป็นสยามภาษาสืบไป

เริ่มต้นแห่งอนุโมทนาคาถา ตามวาระพระบาลีว่า **ยถา วาริวหา ปูรา ปริปูเรนฺติ สาครํ** ห้วงน้ำอันเต็มย่อมยังมหาสมุทรสาครให้บริบูรณ์ได้ฉันใด **เอวเมว อิโต ทินฺนํ เปตานํ อุปกปฺปติ** ทานที่ท่านได้ถวายแล้วในโลกนี้ ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ท่านผู้ละโลกนี้ไปแล้วได้ฉันนั้นนั่นเทียว **อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุมฺหํ ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ** ท่านปรารถนาไว้แล้วอย่างใด ตั้งใจไว้แล้วอย่างไร ขอจงสำเร็จตามปรารถนาแก่ท่านโดยฉับพลันเถิด **สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา** ความดำริของท่านจงเต็มเป็นอันดี ความดำริของท่านจงเต็มเปี่ยมเป็นอันดี **จนฺโท ปณฺณรโส ยถา** ดังพระจันทร์วันบัณรสี เหมือนพระจันทร์วันบัณรสี **มณิ โชติรโส ยถา** เหมือนแก้วมณีอันมีแสงสว่างไสวเป็นอันดี นี้เป็น**ภัตตานุโมทนาคาถา**

ห้วงน้ำที่เต็มเมื่อเต็มมากขึ้นเป็นลำดับมา จนกระทั่งเต็มห้วยหนองคลองใหญ่น้อยเป็นลำดับขึ้นมา ท่วมทุ่งท่าต่อสายเหมือนดังกับน้ำในประเทศไทยนี้ เต็มเปี่ยมหมด ท่วมไปหมด เมื่อถึงน้ำลดก็ไหลลงไป ที่ดอนไหลลงไปสู่ที่ลุ่ม คลองเล็กไหลไปอยู่คลองใหญ่ คลองใหญ่ก็ไหลไปเป็นลำดับไป ลงสู่แม่น้ำทั้งห้าสาย แม่น้ำทั้งห้าไหลลงสู่มหาสมุทร ไปเต็มเปี่ยมอยู่ในมหาสมุทรโน้น ไม่ได้มีคลาดเคลื่อนไปทางใดทางหนึ่ง จะล้นไหลไปข้างหนึ่งข้างใด

ไม่ได้ แม้เป็นไปในอากาศ ก็ไปเป็นเมฆจับอยู่ในพื้นท้องฟ้า พอถึงเวลาตก ไหลลงไปอีก ลงไปสู่มหาสมุทรหมด ไม่ได้เคลื่อนคลาดฉันใด ท่านโมทนาทานที่ท่านให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้ ทานที่ท่านให้แล้วแต่โลกนี้ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ท่านผู้ละโลกนี้ไปแล้วฉันนั้น นั่นแหละ สำเร็จประโยชน์จริง ๆ ไม่มีปัญหา **อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุมฺหํ ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ** ผลที่ท่านปรารถนาแล้วและตั้งใจไว้ จงสำเร็จแก่ท่านโดยพลันเถิด **สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา** ขอความดำริทั้งปวงจงเต็มเปี่ยมเป็นอันดีเหมือนพระจันทร์วันปัณรสีหรือเหมือนแก้วมณีโชติรส ทรงแสงสว่างเป็นอันดี นี่เป็นคำพระภิกษุเถรานุเถระได้ทำภัตตานุโมทนาเป็นมคธภาษา ขยายความเป็นสยามภาษาได้ความดังนี้

เมื่อจบยถาฯแล้ว ท่านก็ให้ **สพฺพีฯ** นี่ก็เป็น**สามัญญานุโมทนาคาถา สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ** แปลเป็นสยามภาษา ขอจัญไรทั้งปวงจงระเหิดหายไป**สพฺพโรโค วินสฺสตุ** ขอโรคทั้งปวงจงหาย **มา เต ภวตฺวนฺตราโย** ขออันตรายอย่าเกิดมีแก่ท่านเลย **สุขี ทีฆายุโก ภว** ขอท่านจงเป็นผู้มีสุข มีอายุยืนเถิด ท่านก็ว่าครั้งที่ ๒ **สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ** ขอจัญไรทั้งปวงจงระเหิดหายไป **สพฺพโรโค วินสฺสตุ** ขอโรคทั้งปวงจงหาย **มา เต ภวตฺวนฺตราโย** ขออันตรายอย่าเกิดมีแก่ท่านเลย **สุขี ทีฆายุโก ภว** ขอท่านเป็นผู้มีสุข มีอายุยืนเถิด ครั้งที่ ๓ **สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ** ขอจัญไรทั้งปวงจงระเหิดหายไป **สพฺพโรโค วินสฺสตุ** ขอโรคทั้งปวงจงหาย **มา เต ภวตฺวนฺตราโย** ขออันตรายอย่าบังเกิดมีแก่ท่านเลย **สุขี ทีฆายุโก ภว** ขอท่านจงเป็นผู้มีสุข มีอายุยืนเถิด เมื่อครบ ๓ ครั้งแล้ว ในตอนหลัง **อภิวาทนสีลิสฺส นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ** แปลเป็นสยามภาษาว่า ธรรมทั้ง ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีอภิวาทกราบไหว้เป็นนิจ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้อ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่เป็นนิจ นี่ธรรม ๔ ประการนี้สำคัญนัก เป็นธรรมประจำโลก ประจำธรรม เป็นธรรมประจำธรรมด้วย เป็นธรรมประจำโลกด้วย ท่านให้พรทุกวัน **ยถาฯ สพฺพีฯ** ให้ทุกวัน แต่ว่าเราจำกันไม่ค่อยได้ พรเหล่านี้ ไปลืม ๆ เสีย หรือไม่รู้มคธภาษา เราเป็นไทย แปลเป็นสยามไม่เข้าใจ ไม่เล่าเรียนศึกษา เพราะเหตุนั้น วันนี้ควรเอาใจใส่ แปลให้ท่านทั้งหลายเข้าเนื้อเข้าใจว่า **อภิวทนสีลิสฺส นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ** ว่าธรรม ๔ ประการคือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ธรรม ๔ ประการนี้ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้เป็นนิจ หรือย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีปกติอ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่เป็นนิจ ธรรม ๔ ประการนี้สำคัญนัก

อายุ นั้นคือ อายุยืน เป็นอายุขัย ไม่ตายในปฐมวัย มัชฌิมวัย ใคร ๆ ก็ชอบ ใคร ๆ ก็ปรารถนา **วรรณะ** ผิวพรรณ วรรณะไม่ต้องตบแต่งงดงามอยู่เนืองนิจ ตั้งแต่เด็กเล็ก

หนุ่มสาวแก่เฒ่าชรามีความเจริญที่ตน มีความสวยงามอยู่เนืองนิจ เมื่อมีความสวยงามอยู่เนืองนิจ เมื่อมีความสวยอยู่เนืองนิจอัตราเพราะบุญกุศลราศีที่ได้สั่งสมอบรมไว้ เจริญอยู่เป็นนิจไม่เสื่อมทราม เรียกว่า วรรณะ **สุขะ** มีความสบายกายสบายใจในอิริยาบถทั้ง ๔ นั่ง นอน ยืน เดิน นั่งก็เป็นสุข นอนก็เป็นสุข หลับก็เป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข ฝันก็ไม่ฝันร้าย ฝันแต่ดี เป็นที่เอิบอิ่มของใจ มีความสุขอย่างนี้ **พละ** มีกำลัง จะไปทางบก ทางน้ำ ทางอากาศก็ตาม จะใช้กำลังกายประกอบกิจการงาน ก็มีกำลังกายเพียงพอ จะใช้กำลังวาจาบังคับการงาน ก็มีกำลังวาจาพอ หรือจะโต้ตอบ โต้ปัญหาอย่างหนึ่งอย่างใด ก็มีกำลังทั้งนั้น กำลังใจเล่า ก็แข็งขัน ไม่ทุพพลภาพ แข็งขันอยู่เสมอไป จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่มีใจโอดไม่ลดละ ทำได้สำเร็จทุกประการ อย่างนี้เรียกว่ากำลังใจดี เขาเรียกว่ากำลังใจดี และกำลังกายอาจจะทรงอยู่ได้ด้วยกำลังใจไม่ดีละก็ แม้แต่เป็นเพียงกะลาโขกเท่านั้น เข้าใจว่างูเห่ากัดสลบคาที่ ไม่ใช่งูเห่าหรอกกะลามันโขกเอา เท่านั้นมีกำลังเรี่ยวแรงขึ้นแล้ว เพราะกำลังใจไม่เสีย กำลังใจมันดี แม้ไฟจะไหม้จะเป็นอันตรายอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น **กำลังใจดีละก็ไม่เสียของเท่าใดนัก แก้ไขได้ทันที ถ้ากลัวหรือใจเสียละก็ เสียหายหมดทุกสิ่งทุกประการ**

เหตุในพร ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ที่จะเจริญแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ต้องอาศัยเคารพอภิวาทกราบไหว้ เคารพอภิวาทกราบไหว้นั้นอย่างไร เคารพนี้เป็นตัวสำคัญนัก **เมื่อเราปฏิบัติพุทธศาสนา เราจะต้องเคารพพระพุทธศาสนาจริง ๆ** เคารพจริงนี้ทำอย่างไร ทำไม่ถูกเสียด้วย นี่แหละสำคัญนัก เพื่อจะให้พระพุทธศาสนาเจริญต้องเคารพกันจริง หากว่าเป็นภิกษุก็เป็นภิกษุกันจริง ไม่ทำพิรุธเสียหายแต่อย่างหนึ่งอย่างใด เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญากล้นกล้าอยู่ เมื่อเป็นสามเณรก็ต้องเคารพในหน้าที่สามเณรจริง หน้าที่ของสามเณรมีศีล ๑๐ ศีล ๑๐ ไม่ขาดตกบกพร่องจริง เมื่อเป็นอุบาสกก็ต้องเคารพในหน้าที่อุบาสกต้องมั่นอยู่ในไตรสรณาคมน์ ศีล ๕ ศีล ๘ ตามหน้าที่ตามปกติ ก็ศีล ๕ ปัญจศีลมีองค์ ๕ ประการ ปาณา อทินนา กาเม มุสา สุรา ถ้าวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ วันธรรมสวนะ ก็มีศีล ๘ ประจำตัวอยู่ไม่ขาดสาย นี่เคารพในหน้าที่อุบาสก อุบาสิกา หน้าที่บริจาคทาน, รักษาศีล, เจริญภาวนา, หน้าที่บริจาคทาน, รักษาศีล, เจริญภาวนา **ถึงเวลาให้ทาน ก็ให้ทานตามกำลังของตน ไม่เดือดร้อน ถึงเวลารักษาศีล ก็รักษาศีลตามกำลังของตน ซื่อตรงต่อศีลจริง ๆ ไม่คดโกงต่อศีล ไม่อวดดีต่อศีล เคารพในศีลอย่างมั่นคงทีเดียว เมื่อเจริญภาวนา ก็เคารพในภาวนาอย่างมั่นคงทีเดียว ทำให้เห็นเป็นปรากฏทีเดียว ถ้าไม่เห็นเป็นปรากฏก็ติเตียนตัวทีเดียว** ว่าตัวไม่เป็น ว่ากล่าวเอาทีเดียว ติเตียนทีเดียว ดังนี้หน้าที่ของอุบาสกอุบาสิกาเมื่อมาถึงที่ประชุม ภิกษุสามเณรก็เคร่งครัดในศีล สมาธิ ปัญญาของตน อุบาสกอุบาสิกา

เล่าก็ต้องเคร่งครัดในหน้าที่ของตน เมื่อจะให้ทานก็ระลึกถึง**จาคานุสสติ** ระลึกถึงการให้ทาน เมื่อจะรักษาศีลก็ระลึกถึง**สีลานุสสติ** ถือศีลของตนไว้ ถือศีลให้มั่นคง อย่าส่งใจไปในทางอื่น เมื่อเจริญภาวนาก็ทำภาวนาให้เกิดปรากฏขึ้น อย่าส่งใจไปในที่อื่น เมื่อมีเป็นขึ้น เข้าที่ประชุมก็ระลึกถึงตัวไว้ให้มั่นคง อย่าลอกแลก ไม่ง่อนแง่นไม่แคลนคลอน ทำภาวนาให้เห็นแจ่มอยู่เสมอ ใสเป็นกระจก วันอื่นมีธุระน้อย วันอื่นมีธุระมาก แต่วันพระเราสละแล้วที่จะจำศีลภาวนา ต้องมั่นอยู่ ภาวนาให้เห็นให้เป็นปรากฏ ใจจ้องอยู่ในภาวนา ส่องให้เป็นกระจกส่องเงาหน้า ดูกันอยู่เสมอ แจ่มใสเป็นพระจันทร์ **ธมฺมํ** ซึ่งธรรม **อาภาสตลํ วิย** ดุจดังพื้นกระจก สว่างเหมือนกระจก ใจจรดในพื้นใสนั้น เมื่อเข้าที่ประชุมต่างทำอย่างนี้ต่างคนต่างตั้งใจอย่างนี้ นี่พวกเจริญภาวนาเป็นแล้ว พวกไม่เป็นก็ตั้งใจให้แน่แน่ว เราจะทำให้มีให้เป็นบ้าง ใจจรดอยู่ที่หมาย ใจจรดศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใจหยุด ไม่หยุดเป็นไม่ยอมกัน ในที่คนมาก ในที่ประชุม ใจต้องหยุด เมื่อทำหยุดในที่ประชุมชนแล้ว กล้าเข้าไป ก็ยิ่งเจริญหนักเข้าไป ก็ยิ่งเจริญหนักเข้าไป ยิ่งว่องไวหนักขึ้นต้องชำนาญอย่างนี้ การปฏิบัติศาสนาต้องเอาจริงเอาจังอย่างนี้ อย่าให้โลเลเหลวไหล ตัวของตัวจะเป็นที่พึ่งของตัวไม่ได้ นี้เรียกว่า **อภิวาท สีลสฺส** เคารพต่อหน้าที่ต่อศีลธรรมของตนจริง ๆ นี้เรียกว่าเคารพกราบไหว้อยู่ ไม่ทำโลเลเหลวไหล ไม่เอาเรื่องอื่นเข้ามาแทรกแซง กลัวจะเป็นอันตรายต่อศีล กลัวจะเป็นอันตรายต่อจาคานุสสติ ระลึกถึงทาน กลัวจะเป็นอันตรายต่อศีล การรักษากาย วาจา ใจให้เรียบร้อย กลัวจะเป็นอันตรายต่อการเจริญภาวนา หรือไม่ฉะนั้นไม่ส่งใจไปในที่อื่น ส่งใจไปในพระภิกษุสามเณรเจริญสาธยายเป็นธรรม ระลึกถึงธรรมว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ เวลาเข้าสู่ที่ประชุมก็เป็นอย่างนี้ ทำให้เลื่อมใสปลาบปลื้มอกปลื้มใจ เมื่อเป็นอย่างนี้ทำได้อย่างนี้ นี่เป็นตัวอย่างอุบาสกอุบาสิกาที่ดีแท้ ๆ ภิกษุสามเณรก็จะเป็นตัวอย่างของภิกษุสามเณรที่ดี จะเป็นอายุพระศาสนา ไว้กราบเคารพบูชา ไม่ดูถูกดูหมิ่น

ถ้าแม้ว่าเวลาเข้าที่ประชุมเช่นนั้น เอาเรื่องอื่นมาใส่เสีย เรื่องอะไรต่อมิอะไรมาใส่ เรื่องนี้มีแต่ครั้งพุทธกาล ไม่ใช่มีแต่ครั้งนี้ มีหญิงพวกหนึ่ง ๕๐๐ คน จะรังควานพระศาสดา พระศาสดาก็อยู่ในที่ประชุม เมื่อถึงที่ประชุมนั้นแล้ว พระศาสดายังไม่เทศน์อยู่ เอาสุราเหน็บไปในพกในพุง ซ่อนเป็นขวดเล็กซ่อนไป เมื่อมีโอกาสก็ดื่มเสีย ๒ อึก ๓ อึก พอหน้าตึง ๆ ชา ๆ พอนานก็ดื่มเสียอีก เอาพอสมควรก็ไปคุยกับสนมพรมไพรในที่ประชุมของพระ-พุทธเจ้า ไปคุยกันในที่ประชุมเพื่อจะทำลายพระศาสดา พระศาสดาก็ทรงทราบ พอพระศาสดาจะเทศนาว่าการ พอปรารภขึ้นเทศน์พวกนั้นก็ฮาทีเดียว ร้องกัน ๕๐๐ คนนั้น

พระพุทธเจ้าเทศนาทำให้มืดเหมือนดังไม่มีดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มืดตื้อไปหมด พวกเหล่านั้นก็ตกอกตกใจ พวกเมาทั้งหลายหายเมาสร่างเมา มืดหมดไม่เห็นฟ้า ตกอกตกใจกันทีเดียว เมื่อแสดงปาฏิหารย์เช่นนั้นแล้ว ก็แสดงให้สว่างให้ปรากฏขึ้น พวกนั้นสร่างเมาแล้ว เทศนาทีเดียวพวกนั้นได้มรรคผลตามกาลสมัยทีเดียว ต่อหน้าพระศาสดา ต้องแก้ไขอย่างนี้

บัดนี้ปรากฏเช่นนั้น พระศาสดาเสียแล้ว ผู้ที่มีปาฏิหารย์ปรากฏแสดงเช่นนั้นไม่ได้ พวกเราเข้ามาสู่ที่ประชุมเช่นนี้ช่วยกันรักษาเนติแบบแผนเป็นอันดี ครั้งพุทธกาลก็ยังมีพวกเขาทำร้ายพุทธศาสนาเช่นนี้เหมือนกัน เรารู้หลักเช่นนี้แล้ว ก็ไม่ใช่ใคร **ในเมื่อเราเข้าที่ประชุมกันนี้ ไม่มีความเคารพ เราก็ได้ชื่อว่าดูหมิ่นดูถูกพระพุทธศาสนา** ต่อไปพวกภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาก็จะเข้าประชุมกันไม่ได้ ก็เสื่อมทรามไปหมด ให้ปรากฏอย่างนี้ **อภิวาทนสีลิสฺส** ไหว้นบเคารพบูชา ลูกหญิงลูกชายต้องไหว้นบเคารพบูชาพ่อแม่ อย่าดูถูกดูหมิ่นพ่อแม่ไม่ได้ **สิถาวาจา** ต้องเคารพครูบาอาจารย์ ไม่เคารพครูบาอาจารย์ไม่ได้ขาด **อภิวาทนสีลิสฺส** หรือท่านผู้มีอุปการะคุณซึ่งเป็นบุพการี ท่านผู้ถูกอุปการะคุณเช่นนี้แล้วต้องตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวที นี้เป็นหน้าที่ของความเจริญทางพระพุทธศาสนา

วุฑฺฒาปจายิโน อ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ ลักษณะอ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่นั้นเป็นไฉน ผู้เฒ่าผู้แก่เรียกว่า **ชาติวุฒิ** แก่โดยชาติ **วัยวุฒิ** แก่โดยวัย **คุณวุฒิ** แก่โดยคุณ นี่เคารพนบนอบได้ที่ควร

นี้**วัยวุฒิ**นะ ท่านผู้มีอายุมากมีอายุ ๘๐-๙๐ อายุตั้งร้อย อายุมากเช่นนี้เรียกว่าวัยวุฒิ เจริญโดยวัย ถึงอย่างไรก็ต้องได้รับความอภัยจากผู้ที่มีอายุต่ำกว่าเสมอ ทางพุทธ-ศาสนานั้นถือกันนัก ภิกษุผู้มีอายุมาก ตั้งแต่ ๓ พรรษาขึ้นไป ถือเป็นวัยวุฒิทีเดียว ล่วงล้ำกันไม่ได้ ผิดพระวินัยหลายข้อ หลายกระทงทีเดียว ฝ่ายอุบาสก อุบาสิกาเช่นเดียวกันต้องประพฤติเช่นนั้นเหมือนกัน ตั้งอยู่ในความเคารพเช่นนั้นเหมือนกัน ถ้าว่าไม่ตั้งอยู่เช่นนั้น ติกันเป็นคนเสียหาย หญิงก็ดีเป็นคนเสียหาย ชายก็ดีเป็นคนเสียหาย ก้าวก่ายผู้ใหญ่ไม่ได้ นี่เรียกว่า วัยวุฒิ ส่วนที่หนึ่งนี้เรียกว่า วัยวุฒิ ผู้มีอายุมากกว่า

ชาติวุฒินะ เกิดในตระกูลสูง ในตระกูลกษัตริย์ ตระกูลเศรษฐี ตระกูลคหบดี ตระกูลมหาศาล มีทาสมีบริวาร นั้นเรียกว่าชาติวุฒิ ชาติสูงกว่า ชาติต่ำกว่า ชาติที่ขายดอกไม้ ชาติที่ทำงานเทขยะมูลฝอย ทำงานต่ำกว่านั้น เรียกว่าชาติต่ำกว่า ดังนี้เป็นต้น ต่ำก็ต่ำเป็นลำดับ สูงก็สูงเป็นลำดับ ให้เคารพซึ่งกันและกันดังนั้น นั้นเรียกว่าชาติวุฒิ

คุณวุฒิเล่า เคารพโดยธรรม ถึงจะเป็นเด็กเกิดใหม่ในวันนั้น หรือรู้จักเดียงสาหรือไม่รู้จักเดียงสาก็ตามเถอะ แต่ว่ามีธรรมที่มั่นคงเรียกว่า คุณวุฒิ เรื่องนี้พระพุทธเจ้าทรง

ตัดสินสามเณร อายุ ๗ ขวบได้สำเร็จพระอรหันต์ มีพระภิกษุถาม สามเณรน้อยสะอาดสะอ้านเรียบร้อย พ่อเณรไม่คิดถึงโยมหรือ พ่อเณรไม่หิวข้าวหรือ พ่อเณรไม่คิดถึงบ้านหรือ เอามือลูบศีรษะเณรองค์พระองค์หันต์ลูบเนื้อลูบตัวลูบศีรษะ เณรหัวเกลี้ยงมันก็น่าลูบเล่นนี่ ลูบเล่นตามชอบใจ พระพุทธเจ้าเหลือบไปเห็นเข้า โอ ตายจริงท่าน จับอสรพิษเข้าที่เขี้ยวแล้วไม่รู้ตัว จับช้างพลายเข้าที่งาแล้วไม่รู้ตัว จะตายไม่รู้ตัวแล้ว พอพระพุทธเจ้าทรงเหลือบพระเนตรเห็นเท่านั้น รับสั่งพระอานนท์ ให้ประชุมพระภิกษุสามเณรมาพร้อมกัน พระอานนท์ก็ประชุมทีเดียว เข้าประชุมเช่นนั้นพระองค์ทรงดำรัสออกมา เมื่อพร้อมตามทรงรับสั่ง พระอานนท์ก็ทูลบอกว่ามาพร้อมแล้วพระเจ้าข้า ทรงรับสั่งว่า โอ! เราตถาคตต้องการน้ำที่สระอโนดาตมาชำระพระบาทสักหน่อยหนึ่ง ท่านทั้งหลาย ถ้านำมาได้ก็นำมาเพื่อเราตถาคต พระองค์ก็ทรงรับสั่งดังนี้ พระอรหันต์ท่านก็รู้ ปัญหานี้ไม่ได้ผูกเพื่อท่าน ผูกเพื่อสามเณรองค์นั้น ปุถุชนไม่รู้ไม่รู้ว่าพระองค์ประสงค์อย่างไร จะเหาะเหินเดินอากาศไปเอาก็ไม่ได้ จะทำอย่างไร เมื่อไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรแล้ว ก็จะทำอย่างไรกันเล่า สามเณรก็รู้ทีเดียวว่าผูกเพื่อเรา พระอรหันต์คว้าเอาหม้อต้มกรัก คล้ายกับชาวปาดตาลละ เขาเอากระบอกเหน็บหลังแล้ว เขาก็ขึ้นไปทำน้ำตาลบนต้นไม้นั้น คว้าเหน็บหลังเข้าได้ ก็ลิ่วไปในอากาศทีเดียว เดี๋ยวเดียวเท่านั้นแหละ ไปเอาน้ำที่สระอโนดาตมาถวายพระพุทธเจ้าแล้ว ภิกษุผู้นั้นตกอกตกใจทีเดียว โอ! เราได้ลูบศีรษะพระอรหันต์เข้าแล้ว ตายจริง นี่พระพุทธเจ้ามีพระชนม์อยู่ ท่านสงเคราะห์เราหนา ถ้าท่านไม่สงเคราะห์เรา เราก็จะตกนรกแย่ทีเดียว ไม่ต้องไปสงสัยละ นี่พระศาสดาทำการสงเคราะห์มาเช่นนี้

พระศาสดาเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เมื่อภิกษุวัดหนึ่งหมู่หนึ่งในสถานที่ใด ต้องดูแลแก้ไขอุบาสกอุบาสิกาหมู่นั้นพวกนั้น อย่าให้เลอะเทอะเหลวไหลไม่ได้ จะเอาตัวไม่รอด ต้องแก้ไขอย่างนี้แทนพระศาสดาไป แทนสาวกของพระศาสดาไป เมื่อพระศาสดาเสด็จดับขันธปรินิพพาน สาวกของท่านเอาใจใส่เพื่อศาสนิกชนทุกถ้วนหน้า เมื่อต่อมาเราก็ต้องเอาใจใส่อย่างนี้ คอยดูแลแก้ไขอย่างนี้

ดูแลแก้ไขในตระกูลของตัวไว้ ขนบธรรมเนียมอันใดที่ทำไว้ ขนบธรรมเนียมอันนั้นให้แน่แน่วไว้ จะได้เจริญในเบื้องหน้า

ฝ่ายพระพุทธศาสนาเล่า ก็ต้องรักษาขนบธรรมเนียมดุจดังนั้นเหมือนกัน การเล่าเรียนดัดแปลงแก้ไขในทางพระพุทธศาสนาในเวลานี้ ท่านผู้เป็นเมธีมีปัญญา เป็นครูบา-อาจารย์ก็ต้องรักษาขนบธรรมเนียมนั้นไว้ ไม่ทำเช่นนั้น ขนบธรรมเนียมเหล่านั้นหายหมด เล่าเรียนไม่ถูก ศาสนาก็ล้มละลาย **การประพฤติปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาเล่า ภิกษุ**

สามเณร, อุบาสก, อุบาสิกา ก็ต้องรักษาขนบธรรมเนียมไว้ ถ้าไม่รักษาขนบธรรมเนียมไว้จะเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนา เหตุนี้ควรเอาใจใส่ควรแก้ไขทีเดียว การอ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ เรื่องนี้หญิงก็ดี ชายก็ดี เป็นที่ยินดีของโลก โลกพานิยมชมชอบนัก เป็นที่ยินดีปรารถนาของนักปราชญ์ราชบัณฑิต ท่านรู้เช่นนี้ก็ได้เชื่อว่าเป็นคนมีปัญญา คนประกอบด้วยปัญญา คนเฉลียวฉลาด คนอ่อนน้อม ไม่ใช่คนแข็งกระด้าง ถ้าคนแข็งกระด้างดื้อดึง ไม่เป็นที่ปรารถนา แม้แต่เป็นเด็กก็ไม่เป็นที่ปรารถนา แม้แต่แก่เฒ่าชราก็ไม่เป็นที่ปรารถนา เป็นเหตุอะไรเล่า พระองค์ทรงรับสั่งไว้ว่า **สุวโจ** ว่าง่าย สอนง่าย พระองค์ทรงรับสั่งว่า สาวกของพระศาสดา **ตุพฺพโจ** ว่ายาก สอนยาก พระองค์ไม่รับอุปถัมภ์ ผลักไสเสียนี่ เพราะอะไร พระศาสดาทรงสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชุมชนจริง ๆ เหตุนี้ **วุฑฺฒาปจานิโย** เคารพต่อผู้หลักผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ อ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ ด้วยธรรม ๔ ประการ คือ **อายุ** จะเป็นผู้มีอายุยืน **วรรณะ** จะเป็นผู้มีผิวพรรณวรรณะผุดผ่องงดงาม **สุขะ** จะเป็นผู้มีความสุขกายสบายใจในอิริยาบถทั้งสี่ **พละ** จะมีกำลังกาย กำลังวาจา กำลังใจ เจริญตามหน้าที่

เหตุนี้ในสามัญวาจาที่ชี้แจงมานี้ คลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย ได้พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจได้อ้างธรรมปฏิบัติในภัตตานุโมทนาคาถานี้ พอสมควรแก่เวลา ด้วยอำนาจสัจวาจาที่ได้อ้างธรรมเทศนาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย ที่ได้มาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติจะยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๕๙. ภัตตานุโมทนาคาถา

๑๖ มกราคม ๒๔๙๘

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

โภชนํ ภิกฺขเว ททมาโน ทายโก ปฏิคฺคาหกานํ ปญฺจ ฐานานิ เทติ กตมานิ ปญฺจ อายุํ เทติ วณฺณํ เทติ สุขํ เทติ พลํ เทติ อายุํ โข ทตฺวา อายุสฺสวิภาคินี โหติ ปญฺจ ฐานานิ เทตีติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจะได้แสดงธรรมิกถา เพราะว่าเราท่านทั้งหลายหญิงชายทุกถ้วนหน้าเกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา ก็มีการบริจาคทานกันอยู่เป็นธรรมดา เพราะ**ทานนี้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงพุทธศาสนาไว้** ถ้าปราศจากทานการให้แล้ว ศาสนาก็ไม่มีเครื่องหล่อเลี้ยง ทรงอยู่ไม่ได้ ต้องแตกสลายไป ดับไป หายไป ทานนี่แหละหล่อเลี้ยงพุทธศาสนาไว้ ภิกษุ, สามเณร, อุบาสก, อุบาสิกาในพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยทานการให้ ภิกษุสามเณรไม่ได้ทำไร่ทำนา ซื้อขายแลกเปลี่ยนอย่างหนึ่งอย่างใด เพราะเป็นเพศที่ออกจากคนผู้ครอบครองเหย้าเรือน เป็นนักบวช เป็นผู้ปล่อยธุระการงานจนหมด ประพฤติปฏิบัติตามธรรมวินัยของพระศาสดา อาศัยอุบาสกอุบาสิกาพิทักษ์รักษาเลี้ยงดูพระภิกษุสามเณรให้ดำรงพระพุทธศาสนาไว้ เหตุนี้ การหล่อเลี้ยงภิกษุสามเณรให้ดำรงในพระพุทธศาสนาไว้ได้เช่นนี้ ได้ชื่อว่า อุบาสกอุบาสิกานั่นเองเป็นผู้ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้บริจาคทานเป็นเบื้องหน้า

ทาน การให้นี้แหละเป็นข้อสำคัญนัก **โลกจะอยู่ร่มเย็นเป็นสุขได้ก็เพราะอาศัยทานการให้** ถ้าปราศจากทานการให้แล้ว โลกก็เดือดร้อน ภิกษุสามเณรเดือดร้อนทีเดียว เพราะทานแปลว่าให้ความสุขซึ่งกันและกัน ลักษณะการให้ความสุขซึ่งกันและกันน่ะ จำเดิมแต่มารดาบิดาให้ความสุขแก่บุตรและธิดา บุตรและธิดาเจริญวัยวัฒนาเป็นลำดับไป เมื่อมารดาบิดาแก่ชราทุพพลภาพเกินไป บุตรและธิดาก็ต้องให้อาหารและรางวัลแก่มารดาบิดาเหมือนกัน มารดาบิดาให้แก่บุตรและธิดาไว้แล้ว บุตรธิดาเป็นหนี้บิดามารดา ติดอยู่มากนัก เมื่อมารดาบิดาแก่เฒ่าทุพพลภาพเต็มที่ บุตรและธิดาต้องใช้หนี้ ต้องให้มารดาบิดาตอบบ้าง การให้กันเช่นนี้แหละโลกถือกันเป็นประเพณีสืบกันมาได้

ส่วน**การครอบครองเหย้าเรือนเคหาก็ต้องให้ซึ่งกันและกัน** ภิกษุสามเณรออกจาก

การครอบครองเหย้าเรือนเคหา ตัดกิจกังวล การที่จะประกอบการเลี้ยงชีพอย่างฆราวาสนั้นน่ะหามีไม่ ประกอบการเลี้ยงชีพอย่างเพศสมณะ มีบิณฑบาตเลี้ยงชีพ อุบาสกอุบาสิกาผู้อยู่ครอบครองเหย้าเรือนเคหา ก็ต้องสงเคราะห์ภิกษุสามเณร ให้อาหารและรางวัล ตามที่จะสงเคราะห์ได้ เหตุนั้น การให้ซึ่งกันและกันดังนี้เป็นประเพณีสืบมา ในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงได้วางเป็นตำรับตำราไว้ว่า **โภชนํ ภิกฺขเว ททมาโน ทายโก** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้ซึ่งโภชนาหาร **ปฏิคฺคาหกานํ ปัญฺจ ฐานานิ เทติ** เรียกว่าให้สถานะ ๕ ประการแก่ปฏิคาหก **กตมานิ ปญฺจ** ห้าประการเป็นไฉน **กตมานิ ฐานานิ** ฐานะ ๕ ประการนั้นเป็นไฉน **อายุํ เทติ** ชื่อว่าให้อายุประการหนึ่ง **วณฺณํ เทติ** ชื่อว่าให้วรรณะประการหนึ่ง **สุขํ เทติ** ชื่อว่าให้สุขประการหนึ่ง **พลํ เทติ** ชื่อว่าให้พลังประการหนึ่ง **ปฏิภาณํ เทติ** ชื่อว่าให้ปฏิภาณประการหนึ่ง **อายุํ โข ทตฺวา อายุสฺสภาคี โหติ** ผู้ให้อายุย่อมมีอายุเป็นส่วนสอง ผู้ให้วรรณะย่อมมีวรรณะเป็นส่วนสอง ผู้ให้ความสุขย่อมมีความสุขเป็นส่วนสอง ผู้ให้กำลังย่อมมีกำลังเป็นส่วนสอง ผู้ให้ปฏิภาณความเฉลียวฉลาด ย่อมมีความเฉลียวฉลาดเป็นส่วนสอง **โภชนํ ภิกฺขเว ททมาโน ทายโก ปฏิคฺคหกานํ ปญฺจ ฐานานิ เทติ** ทายกผู้ให้โภชนาหาร ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการแก่ปฏิคาหกด้วยประการนี้ นี่ให้ฐานะ ๕ ประการแก่ปฏิคาหก ภิกษุสามเณรได้บริโภคอาหารอิ่มแล้วมีอายุยืนได้ ๗ วัน และร่างกายไม่ซูบซีดเศร้าหมอง ผ่องใส อิ่มแล้วร่างกายสดชื่นผ่องใสขึ้น นี้ได้ชื่อว่าเจ้าของทานให้อายุ ให้วรรณะ เมื่อร่างกายสดชื่นแล้วก็เป็นสุข ได้ชื่อว่าเจ้าของทานให้ความสุข สุขแล้วมีกำลังได้ชื่อว่าเจ้าของทานให้กำลัง เมื่อมีกำลังแล้วมีปัญญา ได้ชื่อว่าเจ้าของทานให้ปัญญานี้ให้อายุ, ให้วรรณะ, ให้ความสุข, ให้กำลัง, ให้ปฏิภาณนี้เจ้าของทานให้

เมื่อเจ้าของทานให้ภิกษุสามเณรได้อายุ, วรรณะ, สุขะ, พละ, ปฏิภาณ เมื่อภิกษุสามเณรได้เช่นนี้ **ฝ่ายเจ้าของทานมีสุขตอบ** ก็ได้อายุ, วรรณะ, สุขะ, พละ, ปฏิภาณนั้น ในชาตินี้เป็นเหตุให้อายุยืน ให้มีผิวพรรณผุดผ่อง ให้มีความสุข ให้มีกำลัง ให้มีความเฉลียวฉลาด เพราะการให้นั้นส่งผลให้ ถ้าต่อไป ได้อายุ ไม่ตายในปฐมวัย ถ้วนอายุขัยจึงตาย ผิวพรรณนั้นตั้งแต่เกิดมาแล้ว จนตลอดแตกทำลาย ไม่มีเศร้าหมองขุ่นมัว ผ่องใส ความสุข ก็สบายกาย สบายใจ ในอิริยาบถทั้งสี่ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และกำลังนั้นก็ไม่ขาดตกบกพร่อง ตั้งแต่เกิดจนถึงตายเหมือนกัน ความเฉลียวฉลาดนั้นก็ไม่ขาดตกบกพร่องตั้งแต่เกิดจนถึงตายเหมือนกัน เพราะตัวได้สั่งสมอบรมของตนไว้

เมื่อทายกทำเช่นนี้แล้ว จึงได้รับทาน รับทานแล้วก็ให้พร ทำภัตตานุโมทนา ยถา ให้พรแก่ผู้ที่รับทาน **ยถา วาริกหา ฯลฯ มณี โชติรโส ยถา** แปลเป็นใจความเป็น

สยามภาษาว่า **สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ** ขออันตรายทั้งปวงจงบำราศไป **สพฺพโรโค วินสฺสตุ** ขอโรคทั้งปวงจงหาย **มา เต ภวตฺวนฺตราโย** ขออันตรายอย่ามีแก่ท่านเลย **สุขี ฑีฆายุโก ภว** ขอท่านจงเป็นผู้อยู่เป็นสุขเถิด ขอท่านมีอายุยืน เป็นสุขเถิด นี่แปลสพฺพี แปล **ยถา วาริวหา ปูรา ปริปูเรนติ สาครํ** ห้วงแห่งน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยมได้หรือให้บริบูรณ์ได้ ทานของท่านให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้ จงสำเร็จแก่ท่านผู้ไปสู่ปรโลกโดยพลันเถิด **อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุมฺหํ ขิปฺเมว สมิชฺฌตุ** ความปรารถนาของท่านตั้งไว้แล้วอย่างใด และความตั้งใจของท่านตั้งไว้แล้วอย่างไร ขอจงสำเร็จแก่ท่านโดยพลันเถิด ความดำริทั้งปวงของท่าน จงสำเร็จโดยพลันเถิด เหมือนดังแก้วมณี เหมือนดังพระจันทร์เมื่อวันเพ็ญ หรือมิฉะนั้นเหมือนดังแก้วมณีโชติรสอันสว่างไสวเป็นอันดี ด้วยประการดังนี้ นี้เมื่อท่านฉันแล้วท่านก็ให้พรอย่างนี้ ให้พรอย่างนี้แล้วก็ว่า

ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ขอมงคลทั้งปวงจงมีแก่ท่านเถิด **รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา** ขอเทพเจ้าทั้งปวงจงรักษาท่านเถิด **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสวัสดีทั้งหลายจงมีแก่ท่านเถิด **ภวตุ สพฺพมงฺคลํ** ขอมงคลทั้งปวงจงมีแก่ท่านเถิด **รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา** ขอบรรดาเทพเจ้าทั้งปวงจงรักษาท่านเถิด **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งพระธรรมทั้งปวง **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสวัสดีทั้งหลายจงมีแก่ท่านเถิด **ภวตุ สพฺพมงฺคลํ** ขอมงคลทั้งปวงจงมีแก่ท่านเถิด **รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา** ขอเทพเจ้าทั้งปวงจงพิทักษ์รักษาท่านเถิด **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งพระสงฆ์ทั้งปวง **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสวัสดีทั้งหลายจงมีแก่ท่านทั้งหลายด้วยประการดังนี้ นี่เป็นหน้าที่ของผู้ให้พร

ภิกษุสามเณรให้พรอุบาสกอุบาสิกา เมื่อไม่ได้คิดไปตามดังนี้ คิดเรื่องอะไรและต่อมิอะไร ไม่ได้ ต้องตั้งใจตามแนวนี้ พระภิกษุสามเณรมีการเรียนคันถธุระก็ดี วิปัสสนาธุระก็ดี ได้บรรลุถึงขีดหน้าที่ไล่ตามชั้นของรัฐบาลได้ ห รือได้เรียนสมถวิปัสสนา ได้ตามกำหนดของครูบาอาจารย์สั่งสอน **ถ้าตั้งใจให้ตรงต่อพรอันนี้แล้ว พรอันนี้ก็จะสำเร็จต่อผู้บริจาคทานได้หาน้อยไม่** ให้ตั้งใจอย่างใด **ให้ตั้งใจว่า ตัวมีความดีงามอย่างไร ในทางคันถธุระก็ดี วิปัสสนาธุระก็ดี ความดีงามอันนั้นเป็นตัวยืน ด้วยอำนาจความดีความบริสุทธิ์ของตนนั้น ขออำนาจพระพุทธเจ้า ดังท่านวางตำราให้พรไว้** ยถา ดังที่ได้แสดงไว้แล้วนั้น ห้วงแห่งน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้สมบูรณ์ได้ ห้วงน้ำเต็มเหมือนกับน้ำหน้าเดือน ๑๐ ในประเทศไทยนี้ เดือน ๑๑ ในประเทศไทยนี้ เดือน ๑๒ น้ำเต็มหมด เต็มทุ่งเต็มท่าเต็มบ้าน เต็มช่องเต็มประเทศไป เต็มแล้วไปทางไหน ไหลลงไปในเบื้องต่ำ ไหลลงไปเป็นแม่น้ำ

น้อยใหญ่ ลงไปจนกระทั่งถึงมหาสมุทร เมื่อถึงมหาสมุทรแล้วเบื้องบนก็แห้งลงไป นั่นฉันใดก็ดี น้ำที่จะไหลขึ้นไปที่ดอน ๆ ไม่มี ไหลลงไปสู่ข้างล่างทั้งนั้น ไหลไปสู่ท่ามกลางมหาสมุทรทั้งสิ้น ไม่เหลือเลยแต่หยาดหยดหนึ่งนั้นฉันใด ทานที่ท่านทั้งหลายได้ให้อุทิศให้แล้วแก่ท่านผู้ไปสู่ปรโลก ได้บริจาคไว้กับภิกษุสามเณร ให้กับพระภิกษุสามเณร ทานที่ให้ที่บริจาคกับพระภิกษุสามเณรแล้ว ก็อุทิศผลไปให้แก่เปรตชนที่ละโลกนี้แล้ว ไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า ประสงค์จะให้ผลทานอันนั้นไปถึงแก่ผู้ละโลกนี้แล้ว ไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า

การที่จะได้รับทานของท่านทายกอุบาสกอุบาสิกาที่ให้แก่มนุษย์โลกนี้น่ะ ไม่ได้เป็นของง่าย เป็นของยากอยู่ ที่ท่านอุทิศให้จริง ไหลไปจริง มนุษย์ที่ตายไปจากมนุษย์เสียแล้ว ไปตกนรกเสียได้รับทุกขเวทนา ไม่มีโอกาสที่จะมารับส่วนบุญได้ ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานเสีย มีอาหารหยาบชนิดหนึ่ง ไม่อาจจะมารับส่วนบุญได้ ไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ดี หรือสัตว์ต่าง ๆ ไม่มีโอกาสที่จะมารับส่วนบุญได้ หรือไปเกิดเป็นเทวดาเสีย พอจะมาได้ แต่ก็ไม่มีโอกาสที่ญาติอุทิศให้ ไม่มีใครไปบอกให้ เมื่อไม่รู้ส่วนบุญอันนี้ก็ไม่ได้รับเหมือนกัน เว้นไว้แต่ **ปรทัตตูปชีวิเปรต** เปรตนอกนี้ทุกข์เวทนาหนัก ไม่ได้มารับส่วนบุญ **พวกที่ได้รับส่วนบุญก็ได้แก่ ปรทัตตูปชีวิเปรต นั่นมาแสวงหาส่วนบุญที่ญาติอุทิศส่งให้** เหมือนภิกษุสามเณรไปแสวงหาอาหารบิณฑบาตตามปากตรอกบ้านโน้น หรือบ้านร้านตลาดทั้งหลาย เมื่อเขามีศรัทธาเขาก็นำเอาอาหารมาถวาย ภิกษุก็ได้รับอาหารบิณฑบาต เมื่อเขานำเอาอาหารบิณฑบาตนั้น คนขอทานก็ดี คนแก่ก็ดี คนเฒ่า คนสาว คนหนุ่มก็ดี เดินออกถัดกันไป แต่ว่าไม่ได้รับบิณฑบาต ไม่ใช่หน้าที่ของตัวจะไปวุ่นไปรับบาตร เขาใส่เฉพาะภิกษุสามเณร ภิกษุสามเณรเห็นเขานำบิณฑบาตมา ก็พอเหมาะกับตัวที่แสวงหาอาหารบิณฑบาต เขาก็นำเอาอาหารบิณฑบาตมา ก็รับอาหารบิณฑบาตนั้นมาฉันสมความปรารถนา ฉันใดก็ดี **ปรทัตตูปชีวิเปรต** เป็นอยู่อย่างนั้นเพราะจน เป็นอยู่ด้วยอาศัยบุคคลผู้อื่นเขาให้ ถ้าเขาอุทิศส่วนบุญให้ เขาไม่ได้ขีดขั้น ให้ทั่วไป ตนก็มารับได้อย่างภิกษุสามเณรรับอาหารบิณฑบาตอย่างนั้นแหละ แต่ว่าไม่ใช่ว่าภิกษุสามเณรจะมารับบิณฑบาตไม่ได้ และเหมือนกันอย่างพวกเปรตนั้นจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือมนุษย์ หรือเทวดา หรือรูปพรหม อรูปพรหมใด ๆ ก็ไม่ใช่หน้าที่โอกาสที่จะไปกระทำเช่นนั้น ก็แม้อาหารนั้นใครก็ชอบ ใครก็ปรารถนา ก็ให้ทั่วไปเทพยดาก็ได้เหมือนกัน ให้อนุโมทนาก็ได้เหมือนกัน ถ้าแม้ว่าไม่ได้อนุโมทนาส่วนกุศลนั้นก็ไม่ได้ ได้แต่พวกเปรต **ปรทัตตูปชีวิเปรต** เท่านั้น

เรื่องนี้ปรากฏยืนยันในครั้งพุทธกาล ญาติของพระเจ้าพิมพิสารได้รับทานอันนี้

แหละ ได้รับส่วนบุญอันนี้แหละ ได้เสวยความสุขสมมาดปรารถนา ญาติของพระเจ้าพิมพิสารที่ทำบุญกุศลส่งอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า ได้รับส่วนบุญจากญาติอย่างนี้ไม่ใช่ของง่าย

ถ้าว่ามีธรรมกาย ง่ายเต็มที ทำบุญเท่าไรได้หมด เพราะเหตุว่า ธรรมกายนำไปบอกว่าให้อนุโมทนา ก็ได้สำเร็จสมความปรารถนา แม้จะไปตกนรก ธรรมกายนำส่วนกุศลที่ญาติอุทิศส่งไปให้ไปถึงนรก ก็ได้รับส่วนกุศลสมมาดปรารถนา พ้นจากนรกทีเดียว **ถ้าว่าเป็นเทวดาบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ได้ส่งขึ้นไป ถ้าได้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นมนุษย์ได้ ไปให้แก่กายละเอียด** ถ้ากายมนุษย์ไม่รู้เรื่อง ให้กายมนุษย์ละเอียดที่ฝันออกไป กายทิพย์กายทิพย์ละเอียดได้ แต่ว่ากายมนุษย์ไม่รู้เรื่อง

การให้ส่วนบุญไม่ใช่ของง่าย แต่บุญที่ทำลงไปแล้วนั้นไหลเหมือนน้ำ น้ำไหลจากที่สูงไปหาที่ต่ำ ให้อยู่เสมอไป แต่ว่าเมื่อไม่รับก็ไม่ได้สมความปรารถนาเหมือนกัน เหตุนั้น **อิจฺฉิตํ** ความปรารถนาที่ท่านปรารถนาแล้ว **ปตฺถิตํ** ความปรารถนาที่ท่านตั้งไว้แล้ว **ตุมฺหํ ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ** ขอสำเร็จ จงสำเร็จแก่ท่านโดยพลันเถิด **สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา** ความดำริทั้งปวงของท่านจงเต็มเปี่ยม **จนฺโท ปณฺณรโส ยถา** เหมือนพระจันทร์ในวันปัณรสี **มณิโชติ รโส ยถา** ไม่ฉะนั้นก็เหมือนแก้วมณีโชติรส อันสว่างไสวดี นี่ผลได้สำเร็จสมความปรารถนา พระให้พรอย่างนี้ เมื่อให้พรแล้ว ภิกษุเป็นอันดับรองลงมาก็รับรับเป็นที่ ๒ ว่า **สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ** นี่ก็เป็นพรของภิกษุอีก ภิกษุก็ให้อีก **สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ** ขอความจัญไรทั้งปวงจงบำราศไป **สพฺพโรโค วินสฺสตุ** ขอโรคทั้งปวงจงหาย **มา เต ภวตฺวนฺตราโย** ขออันตรายอย่าเกิดแก่ท่าน **สุขี ทีฆายุโก ภว** ขอท่านจงเป็นผู้มีอายุยืนเป็นสุขเถิด แล้วก็ว่าสัพพีไปดังนี้แหละ ๓ ครั้ง เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต อย่างนี้ ข้างท้ายเป็นสามัญญานุโมทนา ท่านก็ให้พรว่า **ภวตุ สพฺพมงฺคลํ** สรรพมงคลจงบังเกิดมี **รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา** ขอสรรพเทพยดาจงรักษาท่าน **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสวัสดีทั้งหลายจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ **ภวตุ สพฺพมงฺคลํ** ขอสรรพมงคลจงบังเกิดมี **รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา** ขอเทพเจ้าทั้งปวงจงรักษาท่าน **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งพระธรรมทั้งปวง **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสวัสดีทั้งหลายจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ **ภวตุ สพฺพมงฺคลํ** ขอสรรพมงคลจงบังเกิดมี **รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา** ขอเทพเจ้าทั้งหลายจงรักษาท่าน **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งพระสงฆ์ทั้งปวง **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ นี่สามัญญานุโมทนา

ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้า ด้วยอานุภาพพระธรรม ด้วยอานุภาพพระสงฆ์นั้นเป็นไฉน เขาเรียกว่าพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ นี่เราต้องการนัก ไหว้กราบนัก เพื่อจะให้ท่านช่วยเรา ขออานุภาพพระพุทธเจ้า ขออานุภาพพระธรรม ขออานุภาพพระสงฆ์

อานุภาพพระพุทธเจ้านั้นอเนกอนันต์ พระเทวทัตประทุษร้ายพระพุทธเจ้า ข่มเหงพระพุทธเจ้า จนกระทั่งแยกย้ายพระสงฆ์เป็นสังฆเภท เหตุกรรมอันลามกของพระเทวทัต เกิดเจ็บไข้ขึ้น จะมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งว่า ไม่เห็นเราผู้ตถาคตหรอก มาก็ไหว้ไม่ถึง เต็มทีอยู่แล้ว ใกล้จะเห็นอยู่แล้ว พอใกล้จะเห็นเท่านั้นด้วยพุทธานุภาพที่รับสั่งไว้ ไม่เห็นเราตถาคต นั่นแหละ พุทธานุภาพที่รับสั่งไว้นั่นแหละ แผ่นดินแยก สูบพระเทวทัตไปเข้าอเวจี ไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้าอีก นี้พุทธานุภาพเป็นอย่างนี้

ธรรมานุภาพน่ะเป็นอย่างไร นี่แหละที่เราเป็นอยู่ทุกวัน ๆ เป็นหญิงก็ดี เป็นชายก็ดี ที่เป็นอยู่เป็นสุข นี้แหละเรียกว่าธรรมานุภาพ นี่แหละธรรมานุภาพ ที่เป็นอยู่เป็นทุกข์พวกอธรรม นี้ธรรมานุภาพเหมือนกัน อยู่เป็นเปรต เป็นอสุรกาย เป็นสัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอธรรมานุภาพ ที่เป็นมนุษย์อยู่นี้ เป็นเทวดาอยู่นี้ เป็นพรหมอยู่นี้ เป็นอรูปพรหมอยู่นี้ เป็นอยู่ได้ไม่แตกไม่สลายไป นั่นแหละธรรมานุภาพละ

สังฆานุภาพนะเป็นอย่างไร สังฆานุภาพน่ะอานุภาพของพระสงฆ์ พระพุทธศาสนาที่รุ่งเรืองดำรงอยู่ได้จนกระทั่งเราได้ยินได้ฟัง ได้บวชเป็นภิกษุสามเณรอยู่บัดนี้ ที่ทรงมาได้จนกระทั่งถึงบัดนี้นั้น ใครจะทรงเอามาได้ ใครจะทรงเอาพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ามาได้ นอกจากสังฆานุภาพน่ะไม่ได้ สังฆานุภาพทรงเอาไว้ รักษาเอาไว้ สังฆานุภาพนั้นเรียกว่าจิต มันจะอคติอวดดีไปก็ไม่ได้ ทายกอุบาสกอุบาสิกาเลิกให้ทานเสีย หมด สังฆานุภาพดับอีกเหมือนกัน อยู่ด้วยทายกอุบาสกอุบาสิกา ทานของท่านทายกอุบาสกอุบาสิกา ท่านเลี้ยงดูไว้นี่แหละ สังฆานุภาพยังได้ปรากฏอยู่

พุทธานุภาพก็ดี ธรรมานุภาพก็ดี สังฆานุภาพก็ดี ที่จะมาปรากฏขึ้นได้ก็เพราะอาศัยทานนั่นเอง เหมือนพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า กว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้น กว่าจะมีอานุภาพเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นได้ ทว่าไม่ฉันข้าวของนางสุชาดา ๔๙ ก้อนนั้น ก็ไม่ได้พุทธานุภาพเสียแล้ว แตกสลายเสียแล้ว นั้นก็เพราะอาศัยข้าวมธุปายาส ๔๙ ก้อน ฉันแล้วได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า นั่นแน่ ด้วยอำนาจทานของทายก ใหญ่โตเห็นไหมล่ะ ทานนั่นแหละเป็นตัวสำคัญทีเดียว รักษาพุทธานุภาพ รักษาธรรมานุภาพ รักษาสังฆานุภาพ เราก็ตั้งใจถ้าจะให้ทานนั้นก็ด้วยอาหารของข้าพเจ้านี้ หญิงก็ดี ชายก็ดี ของหม่อมฉันนี้จะถวายเป็น

ทาน ให้รักษาพุทธานุภาพ รักษาธรรมานุภาพ รักษาสังฆานุภาพไว้ จะได้ป้องกันให้มนุษย์อยู่ร่มเย็นเป็นสุข มนุษย์ที่จะพ้นจากภัยอันตรายด้วยพุทธานุภาพ ด้วยธรรมานุภาพ ด้วยสังฆานุภาพ **มนุษย์ถ้ายังอยู่ในพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพแล้ว สิ่งหนึ่งสิ่งใดจะมาทำให้เป็นอันตรายนั้นไม่ได้ พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ ต้องรักษาไว้** เพราะฉะนั้น ภิกษุสามเณรเวลาจะให้พรแก่ชาวบ้านร้านตลาดทั้งหลายที่เขาให้ทาน ได้รับทานแล้วให้นึกถึงว่า ถ้าไม่ได้อาหารอิ่มแล้ว พุทธานุภาพที่เราจะเคารพนบน้อมต่อพระองค์รักษาให้พระองค์มีอานุภาพอยู่ ทำไม่ได้ ธรรมานุภาพที่จะให้กระทำมีอานุภาพ ให้ปรากฏอยู่ ก็ทำไม่ได้ สังฆานุภาพก็จะรักษาไว้ไม่ได้ ที่เรารักษา พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ ไว้ได้นี้ ขออานุภาพพระพุทธทั้งปวง ขออานุภาพพระธรรมทั้งปวง ขออานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง จงพิทักษ์รักษาท่านทายกทายิกา อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ให้อยู่เจริญรุ่งเรืองเถิด เมื่อทายกทายิกาทั้งหลายเจริญรุ่งเรืองแล้ว แต่ก่อนเคยใส่บาตรแก่ภิกษุ ข้าวกับเกลือ หรือมิฉะนั้นก็มีกระเทียมดอง หรือมิฉะนั้นมีอะไรก็เถอะทำตามกำลังวังชาท่าน เมื่อท่านรุ่มรวยยกใหญ่ เป็นเศรษฐีคหบดีขึ้นแล้ว ภิกษุสามเณรก็จะได้อาหารประณีตขึ้นไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ได้ด้วยกัน เสียด้วยกัน ทายกอุบาสกอุบาสิการุ่มรวยกันเท่าใดภิกษุสามเณรก็รุ่มรวยกันเท่านั้น ให้พรแก่ตัวเอง ภิกษุสามเณรที่ฉลาดต้องตั้งอกตั้งใจให้พรทีเดียว ถ้าภิกษุสามเณรโง่ ไม่ฉลาด ประพฤติเลวทรามต่ำช้า ให้ผิดธรรมผิดวินัย จนกระทั่งทายกทายิกาทั้งหลายเบื่อไม่ใส่บาตรให้ นี่ภิกษุสามเณรฆ่าภิกษุสามเณรเอง ทำลายกันเองอย่างนี้ พระพุทธศาสนาจะถล่มทลายด้วยประการใดก็เพราะภิกษุสามเณรนั่นแหละ จะรุ่งเรืองด้วยประการใดก็เพราะภิกษุสามเณรนั่นแหละ เป็นข้อสำคัญนัก ให้อุตส่าห์ตั้งอกตั้งใจประพฤติดี ประพฤติเป็นนักเรียนจริง ๆ เรียนให้รู้ธรรมจริง ๆ ปฏิบัติให้สมความรู้จริง ๆ ได้ชื่อว่าเป็นสง่าราศีแก่พระพุทธศาสนา **สังฆมชฺเฌโสภณ** เมื่อประพฤติได้เช่นนั้นในท่ามกลางพระสงฆ์ เมื่อย่อลงไปแล้วก็ได้ความว่า **พุทธศาสนาจะรุ่งเรืองอยู่ได้ เพราะอุบาสกอุบาสิกาไม่ละในการบริจาคทานให้พระภิกษุสามเณรตลอดสาย** ภิกษุสามเณรได้อาหารและบิณฑบาตนั้นแล้ว เข้าไปอยู่ในท้องอิ่มแล้ว ไม่ให้อาหารอิ่มนั้นเสียไปเปล่า ๆ อุตส่าห์เล่าเรียนคันถธุระและวิปัสสนา มีหน้าที่ตามศรัทธาของตน ไม่ซุกซนด้วยประการใดประการหนึ่ง ให้นึกดังนี้ นี่แหละได้ชื่อว่าเป็นอายุพระศาสดา เพราะอุบาสกอุบาสิกา ภิกษุสามเณรประพฤติตรงต่อกันด้วยประการดังนี้

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้เป็น **ภัตตานุโมทนาคาถา** เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของท่านทานิสราธิบดีทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาตามวาระ

พระบาลี ชี้แจงเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย ตามสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจ เอ่ยมาตั้งเริ่มต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุเต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **พุทฺธรตนํ ธมฺมรตนํ สงฺฆรตนํ ติณฺณํ รตฺนานํ อานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระรัตนะทั้งสาม คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ **จตุราสีติสหสฺสธมฺมกฺขนฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมขันธ์ทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ **ปิฏกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพปิฎกทั้งสามคือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระปรมัตถปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอานุภาพชินสาวกผู้ชนะมาร จงดลบันดาลความสุขสวัสดีเป็นปรากฏแก่ท่านทั้งหลายทั้งหมดที่มาสโมสร ณ สถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติยุติธรรมิกถาด้วยอรรถนิยมความลงเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๖๐. อริยธนคาถา

๒๓ มกราคม ๒๔๙๘

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ยสฺส สทฺธา ตถาคเต — **อจลา สุปติฏฺฐิตา**
สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ — **อริยกนฺตํ ปสํสิตํ**
สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ — **อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ**
อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ — **อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ**
ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ — **ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ**
อนุยญฺเชถ เมธาวี — **สรํ พุทฺธาน สาสนนฺติ ฯ**

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถาแก้ด้วย**อริยธนคาถา วาจาเครื่องกล่าวถึงทรัพย์อันประเสริฐ** พระคาถานี้ การย่อย่นเนื้อความแห่งธรรมเทศนาของพระรัตนตรัยยกไว้ในที่นี้ จะชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอเป็นเครื่องปฏิการ ประคับประคองสนองศรัทธา ประดับสติปัญญา ซึ่งคุณสมบัติของท่านผู้คฤหัสถ์ทั้งบรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า

เริ่มต้นตามวาระพระบาลีด้วย **ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา** ความเชื่อของบุคคลใดไม่กลับกลอกตั้งมั่นดีแล้วในพระตถาคตเจ้าคือธรรมกาย **สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ** ศีลอันดีงามของบุคคลใดอันพระตถาคตเจ้าใคร่สรรเสริญแล้ว **สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ** ความเชื่อของบุคคลใด ความเชื่อในพระสงฆ์มีอยู่แก่บุคคลใด **อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ** ความเห็นตรงมีอยู่แก่บุคคลใด **อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ** นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า บุคคลใดไม่ใช่คนจนเป็นคนมั่งมี **อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ** ความเป็นอยู่ของบุคคลนั้นไม่เปล่าปราศจากประโยชน์ **ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธาน สาสนนฺติ** เพราะเหตุนั้น เมื่อบุคคลมาระลึกถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลายแล้ว ควรประกอบตามความเชื่อในธรรมกาย คือ พระตถาคตเจ้า ควรประกอบตามศีล ควรประกอบตามกัลยาณศีล อริยกันตศีล ควรประกอบตามความเลื่อมใสในพระสงฆ์ ควรประกอบตามความเห็นตรงไว้เนือง ๆ ด้วยประการดังนี้ นี่เนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป เราท่านทั้งหลายทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิตหญิงชายทุกถ้วนหน้า บรรดานับถือพระพุทธศาสนา **เราจะวางความเชื่อของเราไว้ตรงไหน** ถึงจะถูกต้องร่องรอยความประสงค์ทางพระพุทธศาสนา ที่เราจะดำเนินให้ถูกทางมรรคผลต่อไป จะวางความเชื่อลงไว้ตรงไหน ตำราเขาก็บอกไว้แล้ว **ยสฺส สทฺธา ตถาคเต ความเชื่อของบุคคลใดไม่กลับกลอก ตั้งมั่นดีแล้วในพระตถาคตเจ้าคือธรรมกาย** ตถาคตน่ะคือธรรมกายนี่เอง หรือแปลเสียอีกนัยหนึ่งว่า ความเชื่อของบุคคลใดไม่กลับกลอก ตั้งมั่นดีแล้วในธรรมกาย ตถาคตคือตัวธรรมกายทีเดียว มีตำรารับรองว่า **ตถาตสฺส โข เอตํ วาเสฏฺฐา อธิวจนํ ธมฺมกาโย อิติปิ** ว่า **ดูก่อน วาเสฏฐโคตรทั้งหลาย คำว่าธรรมกาย ธรรมกายน่ะ เป็นตถาคตโดยแท้** บอกไว้อย่างนี้ **ธมฺมกาโย อหํ อิติปิ เราผู้ตถาคตคือธรรมกาย** วางหลักไว้อย่างนี้ ความเชื่อที่ไม่กลับกลอกตั้งมั่นดีแล้วในพระตถาคตเจ้า นี้ถูกแล้ว แปลอย่างนี้ **เราจะต้องวางความเชื่อลงไว้ในธรรมกายนี้อีก** นี้วัดปากน้ำค้นพบแล้ว ได้ตัวจริงแล้ว **ไปนรกได้ ไปสวรรค์ได้ ไปนิพพานได้ อาราธนาพระพุทธเจ้าที่อยู่ในพระนิพพาน มาให้มนุษย์เห็นในวัดปากน้ำมีมากมาย** ในวันวิสาขะมาฆะ ให้เห็นจริงเห็นจังกันอย่างนั้น เท่านั้น แปลบาลีศัพท์หนึ่งแปลได้ตั้งร้อย ผู้รู้น้อยว่าแปลผิด ไม่ถูก นี่แปลอย่างนี้ถูกเกินถูกอีก แน่นอนทีเดียวความเชื่อของเราต้องตั้งมั่นลงไปในพระตถาคตเจ้า อย่ากลับกลอก ถ้าว่าไปกลับกลอกเสีย ก็เป็นอันไร้จากประโยชน์ ไร้จากผลไม่ถูกต้องความสนใจพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลท่านมีใจตั้งอยู่ในธรรมกายทั้งนั้นยืนยันอย่างนี้ ตำรานี้ก็ถูกเรียกว่าอริยธนคาถา ทรัพย์อันประเสริฐของพระอริยะเจ้า ถ้าว่าใจหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้นต้องมีศูนย์กลางนะ มนุษย์เล่า ถ้าว่ามนุษย์มีใจไม่ลอกแลก ใจไม่ง่อนแง่น ใจไม่คลอนแคลนก็ตั้งอยู่ในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ นั้นแหละถูกหลักเป้าหมายใจดำของพุทธศาสนา กายมนุษย์ละเอียดที่ฝันออกไป ก็ต้องตั้งมั่นอยู่ในกลางดวงธรรม อย่างกายมนุษย์ กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดที่จะเหาะเหินเดินอากาศได้ ใจก็ต้องหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดที่จะเหาะเหินเดินอากาศได้ ใจกายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดก็ต้องตั้งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมที่จะเหาะเหินเดินอากาศได้ ใจก็ต้องหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียดที่จะเหาะเหินเดินอากาศได้ ใจกายอรูปพรหมละเอียดก็ต้องตั้งหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด **ต้องหยุดอยู่ตรงนั้น กายเบา สลฺลหุก วุตฺติโน เป็นผู้ประพฤติ**

เบาพร้อม กายก็เบา วาจาก็เบา ใจก็เบา ไม่มีหนักเลย ประพฤติดังนี้

เมื่อเข้าถึงธรรมกาย เคารพธรรมกาย มั่นในธรรมกาย ภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา **นับถือพระพุทธศาสนาต้องตั้งมั่นอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย** ถ้าว่าไม่ได้ธรรมกายละ ก็เข้าถึงธรรมกายให้ได้ จะต้องเอาใจไปตั้งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายให้ได้ บัดนี้ วัดปากน้ำมีร้อยห้าสิบกว่าคน ใจหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายได้ ร้อยห้าสิบกว่า ที่ยังเข้าไม่ถึงก็เพราะประมาทเลินเล่อเผลอตัวทำไม่จริง เข้าไม่จริง จดไม่จริง ตั้งไม่จริง ลอกแลก เช่นนี้โกงตัวเอง **เมื่อโกงตัวเองเสียแล้วเข้าถึงธรรมกายไม่ได้** ทำไมโกงตัวเองเล่า มันขี้เกียจทำ ทำเข้าเมื่อยขบเล็ก ๆ น้อย ๆ ขี้เกียจเสียแล้ว หยุดเสียแล้ว ไม่ทำแล้ว ทำก็เห็นลาง ๆ ไร ๆ เอ้าปล่อยเสียแล้ว ไม่ทำเสียแล้ว ไปไถลท่าอื่นเสียแล้ว ใจไปจดที่อื่นเสียแล้ว ไปจดอะไรเล่า รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ปัจจุบันบ้าง อดีตบ้าง อนาคตบ้าง

ไปจดอยู่ที่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสในปัจจุบันเล่าเป็นอย่างไร? ได้ยินเสียงในปัจจุบัน ที่ตั้งอยู่จดอยู่ ไปเสียแล้ว เสียงไปแล้ว กำลังนั่งอยู่ไปเห็นรูปเข้า เอ้าไปเสียแล้ว ไปสูดดมกลิ่นเข้า ไปเสียแล้ว ได้ลิ้มรสเข้า เอ้าไปเสียแล้ว ถูกประทุษร้ายด้วยสัมผัส เช่น เหลือบ ยุง ริ้น บุ้ง ร่าน ก็ไปเสียอีกแล้ว ไม่อยู่ที่อย่างนี้เรียกว่าลอกแลกในปัจจุบัน ลอกแลกในอดีตเป็นอย่างไรล่ะ นึกถึงรูปที่ล่วงไปแล้ว เสียงที่ล่วงไปแล้ว กลิ่นที่ล่วงไปแล้ว รสที่ล่วงไปแล้ว สัมผัสที่ล่วงไปแล้ว รูปที่ล่วงไปแล้ว รูปที่ล่วงไปแล้วน่ะเป็นอย่างไร ตึกร้านบ้านเรือน เรือกสวนไร่นา เรือแพนาวา ต้นไม้ต้นไร่ ของที่ตนเห็นด้วยตาของตน เป็นของ ๆ ตนอยู่ เป็นอันตรายไปเสีย ก็นึกถึงอ้ายเรื่องนั้นยังไม่หาย นั่นแหละนึกถึงอดีตละ รูปเป็นอย่างนั้น เสียงเป็นอย่างนั้น กลิ่นก็เป็นอย่างนั้น รสก็เป็นอย่างนั้น สัมผัสก็เป็นอย่างนั้น ลอกแลกไปเสียในอดีตอีกแล้ว ลอกแลกในอนาคตออกไปข้างหน้า จะได้รูปอย่างนั้น จะได้เสียงอย่างนั้น จะได้กลิ่นอย่างนั้น จะได้รสอย่างนั้น จะได้สัมผัสอย่างนั้น นึกไปข้างหน้าอีกและวันพรุ่งนี้ออกไป นั่นเป็นข้างหน้าอนาคต จิตมันลอกแลกในธรรม ๕ ประการนี้

ธรรม ๕ ประการนี้เรียกว่าธรรมที่ทำให้สัตว์เนิ่นช้า **ปปญฺจาภิรตา ปชา** หมู่สัตว์เนิ่นนานใน รูปภพ อรูปภพ ไม่จบไม่แล้ว นี่แหละผู้ที่เลินเล่อเผลอตัว โกงตัวเองก็รูปนี้ ปล่อยใจไปจดรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส อดีตบ้าง ปัจจุบันบ้าง อนาคตบ้าง ไม่จดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม

กายอรูปพรหมละเอียด กายธรรม ธรรมกายละเอียด **จดอยู่นั่นไม่โกงตัวเอง ให้ความสุขแก่ตัวเองปัจจุบันทันตาเห็น แม้เป็นปุถุชนอยู่ก็เรียกว่า ปุถุชนสาวก ถ้าจดอยู่ได้** ถ้าจดอยู่ไม่ได้ยังเป็นปุถุชนอยู่ เรียกว่าลอกแลกอยู่นั่นแอง ไม่จัดเข้าในปุถุชนสาวก ถ้าจดอยู่ละก็จัดเข้าในปุถุชนสาวกละ ต้องเข้าถึงธรรมกายโคตรภูให้หนักขึ้นไป เข้าถึงพระโสดาอริยสาวกทีเดียว เป็นอริยสาวกทีเดียว นี้ความตั้งใจเป็นอย่างนี้นะ วางใจเป็นอย่างนี้ ให้ถูกหลักฐานอย่างนี้ เมื่อถูกหลักฐานอย่างนี้แล้ว นี่ในข้อต้น

ข้อที่สองรองลำดับลงไป **สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ** นี้ศีลของบุคคลใดอันดีงาม **กลฺยาณํ อริยกนฺตํ** อันพระอริยเจ้ารักใคร่ชอบใจ **ปสํสิตํ** อันพระอริยเจ้าสรรเสริญแล้ว ศีลอันดีงามน่ะศีลอะไร เขาเรียกว่ากัลยาณศีล อริยกันตศีล ปสังสิตศีล เรียกว่าศีลอันดีงามที่พระอริยเจ้าใคร่ พระอริยเจ้าสรรเสริญแล้ว ศีลอันดีงาม เมื่อใจหยุดจดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์พอดี กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด ทั้งแปดกาย เก้ากาย สิบกาย เป็นลำดับขึ้นไป ถ้าว่า**ศีลของผู้มีใจหยุดเช่นนั้น ศีลของบุคคลผู้นั้นก็เป็นกัลยาณศีล เป็นอริยกันตศีล เป็นปสังสิตศีลทีเดียว** ทำไมเป็นเช่นนั้น **ศีลก็แปลว่าปรกติ** ศีลเขาแปลว่าปรกติ ปรกติกาย ปรกติวาจา ปรกติใจ ใจเป็นอัพโพหาริกศีล ด้วยปรกติกาย ปรกติวาจา ปรกติใจ ปรกตินะเป็นอย่างไร ใจหยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ถูกเป้าหมายใจดำร่องรอยของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ **เมื่อใจหยุดแล้ววาจาก็อยู่ในกรอบของศีล กายก็อยู่ในกรอบของศีล ใจก็อยู่ในกรอบของศีล** ไม่ละเมิดศีลไปได้ เพราะใจหยุดเสียแล้ว แน่นอนทีเดียว ไม่คลาดเคลื่อนไม่ฟั่นเฟือนทีเดียว แน่นอนทีเดียว เมื่อแน่นอนเช่นนั้นละก็ นั่นแหละ เป็นกัลยาณศีล (เป็นตอนต้น) เป็นอริยกันตศีล เป็นปสังสิตศีล ศีลโดยตรงทีเดียวนี้แหละ พระอริยเจ้าใคร่ พระอริยเจ้าชอบใจ พระอริยเจ้าสรรเสริญทีเดียว เป็นอย่างนี้ แม้จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยกาย จะพูดสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยวาจา จะคิดสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยใจ ก็ไม่มีละเมิดศีล อยู่ในกรอบศีลนั่นเอง ไม่เคลื่อนจากศีลไปได้ จึงจัดได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณศีล อริยกันตศีล ปสังสิตศีล ศีลอย่างนี้เป็น**ศีลสามัญ** ยังไม่เป็นวิสามัญ ศีลวิสามัญต้องเห็นศีล ศีลอย่างนี้ถึงจะมีในกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด ทั้ง ๘ กายที่มีในไตรภพก็เป็นศีลสามัญ ศีลของเทวดาต้องมั่นอยู่เป็นปรกติธรรมดา กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด มีอยู่เป็นปรกติธรรมดา ศีลของกายมนุษย์ละเอียดไว้ใจไม่ได้นัก เจ้ากายมนุษย์หยาบนี้ก็ไว้ใจไม่ได้นัก ยังลอกแลกอยู่ไม่มั่นคง ถ้าว่าทั้ง ๖ กายนี้ละก็มั่นคงละ ถ้าว่าไม่อยู่นิ่งละก็เหาะเหินเดินอากาศ

ไม่ได้ทีเดียว **ทั้ง ๖ กายนั้นจึงจัดได้ชื่อว่าเป็นศีลสามัญ**

ศีลวิสามัญน่ะเห็นศีลทีเดียว เห็นศีลคือกาย กายมนุษย์ไม่เห็น กายมนุษย์ละเอียดเห็น กายทิพย์เห็น กายทิพย์ละเอียดเห็น กายรูปพรหมเห็น กายรูปพรหมละเอียดเห็น กายอรูปพรหมเห็น กายอรูปพรหมละเอียดเห็น นั่นเห็นศีล **เห็นศีลเป็นดวง** ขนาดดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ใสบริสุทธิ์สนิทดุจกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้าอย่างนี้ เรียกว่าเห็นดวงศีล เมื่อเห็นดวงศีลเช่นนี้ละก็เห็นหมดทั้ง ๗ กายนั่น เห็นตลอดไป **เมื่อเห็นเช่นนี้ละก็ นั่นแหละเป็นกัลยาณศีลแท้ ๆ นั่นแหละเป็นอริยกันตศีลแท้ ๆ นั่นแหละเป็นปสังสิตศีลแท้ ๆ** ถูกละเป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ เมื่อเห็นเช่นนั้นแล้ว ใจของผู้เห็นนั้นก็ติดอยู่ศูนย์กลางดวงศีลนั่นไม่คลาดเคลื่อนทีเดียว เมื่อติดดวงศีลได้ ดวงสมาธิไม่ต้องไปไหนอยู่ในกลางดวงศีล ดวงปัญญาก็อยู่กลางดวงสมาธิ ดวงวิมุตติไม่ต้องไปไหนอยู่กลางดวงปัญญา **ดวงวิมุตติญานทัสสนะไม่ต้องไปไหนอยู่ในกลางดวงวิมุตติ เข้าทางไปของพระอริยเจ้า** พระอรหันต์ ถูกทีเดียวไม่คลาดเคลื่อนละ นี้ท่านจึงได้วางตำราไว้เป็นข้อที่สอง เป็นศีลของธรรมกาย นี่เป็นศีลของธรรมกาย เข้าถึงธรรมกายก็ด้วยวิธีนี้ พอเข้าถึงธรรมกายแล้ว ศีลของธรรมกายก็มีแบบเดียวกันนี้ เป็นลำดับไปทีเดียว ตำราวางไว้แสดงกันแล้วมากมาย นี่เป็นข้อที่สองเรียกว่าศีล

ข้อที่สามเป็นลำดับไป **สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ อุชุภูตนฺจ ทสฺสนํ** ความเลื่อมใสในพระสงฆ์ ความเลื่อมใสในหมู่ **สงฺโฆ** เขาแปลว่า หมู่ มีอยู่แก่บุคคลใด ความเลื่อมใสในหมู่มีอยู่แก่บุคคลใด ความเลื่อมใสคือชอบใจ ปีติปราโมทย์ ร่าเริงบันเทิงใจ ปลาบปลื้มตื้นเต็มเอิบอิ่มในใจ ที่เรียกว่าเลื่อมใส ปลาบปลื้มเอิบอิ่มตื้นเต็มในใจ ความเลื่อมใสคือความผ่องใส เมื่อมีศรัทธากำลังบริจาคทานอยู่ก็มีความเลื่อมใส จัดขึ้นเพิ่มอีก เมื่อนั่งทำความเพียรกำลังนั่งอยู่ เมื่อมีความเลื่อมใส นั่งหนักขึ้นไปอีก นั่นเรียกว่าความเลื่อมใส ความเลื่อมใสความผ่องใส นัยหนึ่งว่า **เหม** แปลว่าเป็นแดนสร้างเอกแห่งรัศมี ก็ความเลื่อมใสเกิดขึ้นแล้ว ดูสีหน้าสีตาก็รู้ ดูสีหน้ารู้ หน้าดำอยู่กลับมีสีงามขึ้นทีเดียว ขาว ๆ ก็ผิวงามขึ้นทีเดียว ผุดผ่องขึ้นทีเดียว นี้เพราะเกิดจากความเลื่อมใส **เลื่อมใสนี่แหละทำร่างกายให้สะอาดสะอ้าน ทำร่างกายให้สละสลวย ให้งดงาม** เพราะความเลื่อมใสอันนี้ **เลื่อมใสเต็มที่ก็เหาะเหินเดินอากาศไปได้** เลื่อมใสจัดหนักเข้า ๆ เหาะเหินเดินอากาศได้ เพราะความเลื่อมใสอันนี้ไม่ได้เป็นของพอดีพอร้าย ให้เลื่อมใสในหมู่

เลื่อมใสในหมู่เลื่อมใสอย่างไร? อย่างนี้ เหมือนพระเณรอย่างนี้แหละ นับว่าพระก็สี่แถว ๆ ละ ๘ องค์ เณรก็สามแถว ๆ ละ ๘ องค์ เขาไม่เลื่อมใสเขามาแต่แถว

เดียว เณรพระก็มาไม่ครบสี่แถว นี่เขาไม่เลื่อมใส เพราะขาดความเลื่อมใสเสียแล้ว เขาไม่เลื่อมใสในหมู่ เขาไม่อยากเข้าหมู่ นั่นแน่พวกไม่เลื่อมใสในหมู่ พวกไม่อยากเข้าหมู่ เหมือนพวกเราอุบาสกอุบาสิกาเวลาถึงวันธรรมสวนะจะต้องฟังเทศนา ฟังธรรมกัน จำศีลภาวนากัน ไม่มาเสียแล้ว ขาดตกบกพร่องไปเสียแล้ว นั่นเขาไม่เลื่อมใสในหมู่ เขาขาดความเลื่อมใสในหมู่เสียแล้ว ถ้าเขาเลื่อมใสในหมู่ละก็ไม่ขาดตกบกพร่องเลย สมบูรณ์บริบูรณ์เต็มเปี่ยมทีเดียว ถึงเวลามาแล้วก็กลัวจะขาดหน้าที่ไป หน้าที่ของตัวจะขาดไป ไม่ให้ขาดตกบกพร่องละ นี้พวกนี้เลื่อมใสในหมู่ กลัวหมู่จะขาด กลัวหมู่จะไม่เจริญ กลัวหมู่จะซูบซีดเศร้าหมองขุ่นมัว ไม่แน่นหนา ไม่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา รักษาความเลื่อมใสในหมู่ไว้ไม่ให้คลาดเคลื่อนไม่ยอมทีเดียว รักษาความเลื่อมใสในหมู่ไว้

นี้พวกเลื่อมใสในหมู่น่ะ หมู่อะไร หมู่พุทธศาสนิกชนนี่แหละ หมู่ภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา แต่ว่านกมันก็เลื่อมใสในหมู่เหมือนกันนะ หัวหน้าไปทางไหนละก็ไปเป็นแถว ไม่คลาดเคลื่อนละ นั่นก็เลื่อมใสในหมู่เหมือนกัน ขาดหมู่ไม่ได้ หมู่เนื้อ หมู่นก หมู่ปลาเขาก็เลื่อมใสในหมู่ เป็นธรรมชาติของสัตว์พวกนั้น หมู่ภิกษุสามเณรเล่า ก็เป็นธรรมชาติของหมู่ภิกษุสามเณรเหมือนกัน เพราะมีธรรมเสมอกัน มีธรรมร่วมกัน มีศีล ๒๒๗ ศีล ๑๐ ร่วมกัน ประพฤติธรรมร่วมกัน มีศีลร่วมกัน สมาธิร่วมกัน ปัญญาร่วมกัน พวกนี้อยู่ที่ไหนก็รักใคร่กันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน น้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ขาดตกบกพร่อง ทำสิ่งใดก็ทำพร้อม ๆ กัน เลิกสิ่งใดก็เลิกพร้อมกัน ไม่รังเกียจเดียดฉันท์ซึ่งกันและกัน นี่พวกนี้เลื่อมใสในหมู่ทั้งนั้น ลักษณะเลื่อมใสในหมู่นี่แหละเป็นธรรมสำคัญ มีอยู่แก่บุคคลใด เลื่อมใสในหมู่น่ะ หมู่ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ ผู้มีธรรมกาย หมู่มีธรรมกายก็รักใคร่ในกันและกัน ไม่ทุ่มเถียงกัน พูดก็อนุโลมตามกันอนุมัติกัน ไม่แก่งแย่งกัน พวกที่แก่งแย่งกันเสีย คัดค้านกันเสีย นี่ทำหมู่ให้แตก ทำพวกให้แตก อย่างนี้เรียกว่าไม่เลื่อมใสในหมู่ คัดค้านในหมู่ ต้องเลื่อมใสในหมู่ ไม่ให้หมู่แตก ไม่ให้หมู่กระเทือนทีเดียว เพราะพร้อมซึ่งกันและกันนี่ **สงฺเฆ ปสาโท ความเลื่อมใสในหมู่มีอยู่แก่บุคคลใด บุคคลนั้นได้ชื่อว่าเป็นคนไม่ยากจน เป็นคนมั่งมีทีเดียว** เลื่อมใสในหมู่น่ะ ฉลาดอยู่คนเดียวไม่ได้ เข้าใกล้ใคร มีลัทธิอันใดที่ตัวมีอยู่ ลัทธิของตัวที่มีอยู่นั้น ไม่รังเกียจเดียจฉันท์ เอาใจใส่แนะนำตักเตือน ให้ซึ่งกันและกันรู้เหมือนตน มีนิสัยใจคออันเดียวกัน ไปไหนก็ไปในหมู่เดียวพวกเดียวกัน

เหมือนพระพุทธเจ้าท่านอุบัติตรัสขึ้นในโลก ท่านมีธรรมกาย ธรรมกายเป็นพระ-พุทธเจ้า เป็นพระตถาคตเจ้า ท่านมองทีเดียวแหละ ใครจะมีธรรมกายเหมือนเราบ้าง ท่านมีความรู้วิเศษ คนนี้มีเหตุได้สั่งสมอบรมมา สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยกันแล้ว บารมีเป็นเหตุ

บารมีแก่แล้ว สมควรที่จะได้มรรคผล สมควรจะมีได้ธรรมกายเหมือนเรา ไม่ว่าอยู่ใกล้อยู่ไกล พระองค์อุตส่าห์พยายามไปแนะนำ ให้มีธรรมกายเหมือนท่าน เมื่อมีธรรมกายเหมือนท่าน ก็เป็นหมู่เดียวกับท่าน เป็นพวกเดียวกับท่าน พอมีธรรมกายเหมือนท่าน ก็เป็นพวกเดียวกับท่าน เป็นหมู่มีธรรมกายน่ะเป็นชั้น ๆ เป็นอรหันต์อรหัตบ้าง เป็นพระอนาคาบ้าง เป็นพระสกทาคาบ้าง เป็นพระโสดาบ้าง เป็นโคตรภูบ้าง ไม่ว่าอยู่ที่ไหน พระองค์เสด็จไปแนะนำสั่งสอน ให้มีธรรมกายปรากฏขึ้นเหมือนพระองค์ เมื่อมีธรรมกายปรากฏขึ้นเหมือนพระองค์แล้ว ก็เป็นพระพุทธเจ้าทีเดียว เมื่อมีธรรมกายก็รู้จักพระตถาคตเจ้าทีเดียว รู้จักพระตถาคตเจ้าว่า อ้อนี่เป็นพวกเดียวกันหมู่เดียวกัน นั่นท่านผู้นั้นก็เลื่อมใสในหมู่ อยู่ที่ไหนไม่ว่าใกล้และไกล เวลาจำพรรษาต่างกัน ไกลจากกัน ไปมากันไม่ถึง พอปวารณาพรรษาแล้วละก็ ต่างฝ่ายต่างมุ่งแน่แน่วไปเฝ้าพระศาสดาที่วิหารเชตวันทีเดียว มาสะบักสะบอมทีเดียว ผ้าผ่อนเปียกน้ำคร่ำฝนมาทีเดียว เคลอะคละมาด้วยตมด้วยเลนทีเดียว พระองค์เห็นความลำบาก ความเลื่อมใสในหมู่ของพระสงฆ์มากด้วยความลำบากเช่นนี้ เมื่อมีความลำบากเช่นนี้แล้ว พระองค์ก็ทรงอนุญาตวินัยบางข้อ ให้ภิกษุไปมาเฝ้าพระตถาคตเจ้าได้สะดวกด้วยการไปมา ในเรื่องนี้พระศาสดาถึงความใหญ่ นับความเลื่อมใสในหมู่น่ะ เลื่อมใสในหมู่หมู่มีศีลก็ต้องให้มีศีลเหมือนกัน หมู่มีสมาธิให้มีสมาธิเหมือนกัน หมู่มีปัญญาให้มีปัญญาเหมือนกัน หมู่มีความวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะก็ให้มีเหมือนกัน ถ้าหมู่มีธรรมกายก็ให้มีธรรมกายเหมือนกัน นี่เป็นอันเลื่อมใสในหมู่ **สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ** ความเลื่อมใสในหมู่มีอยู่แก่บุคคลใด บุคคลนั้นเรียกว่าเป็นคนมีปัญญา เป็นคนมีอริยทรัพย์ภายในทีเดียว แสดงตัวเองอย่างนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น นี่เป็นข้อที่สาม

ข้อที่สี่ **อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ** ความเห็นตรง ความเห็นตรงมีอยู่แก่บุคคลใด เห็นตรงน่ะเห็นอย่างไร เห็นตรงไม่คด เห็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ว่า**ทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์นั้น ไม่ใช่ทางอื่น มีทางเดียว ทางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย** เดินไปในกลางทางนั้น กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย กายมนุษย์ก็มีกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ถ้าว่ากายมนุษย์ละเอียดก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์-ละเอียด กายรูปพรหมก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูป-พรหม กายอรูปพรหมละเอียดก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด กายธรรมก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม กายธรรมละเอียดก็มีดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม-

ละเอียด ในกลางดวงธรรมนั่นแหละ ดำเนินไปทางกลางดวงธรรมนั้น ดำเนินไปในทางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ วิมุตติญาณ-ทัสสนะ เดินไปในทางนั้นเหมือนกันหมด และเข้าถึงกายธรรมละเอียด

เดินไปในกลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด เมื่อเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด ใจกายมนุษย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ก็เดินไปในกลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ในกลางดวงนั่นก็เข้าถึงกายทิพย์ เดินไปอย่างนี้ก็จะเข้าถึงกายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมก็เดินไปอย่างนี้ ไปแบบเดียวกันนี้ เข้าถึงกายรูปพรหมละเอียดก็เดินไปแบบเดียวกันนี้ เข้าถึงกายอรูปพรหมก็เดินไปแบบเดียวกันนี้ เข้าถึงกายอรูปพรหมละเอียดก็เดินไปแบบเดียวกันนี้ เข้าถึงกายธรรมก็เดินไปแบบเดียวกันนี้ เข้าถึงกายธรรมละเอียดก็เดินไปแบบเดียวกันนี้ นี้เรียกว่า **อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ** ความเห็นเป็นธรรมชาติตรงทีเดียว นี่ตรงอย่างลึกลับ **ตรงอย่างทางมรรคผล**ทีเดียว

ถ้า**ตรงผิดจากมรรคผลล่ะ** ย่นย่อลงมาเสียกว่านั้น ความเห็นต่ำลงมากว่านั้น โลกประเพณีวิสัยความเป็นไปของมนุษย์นี่ ภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี **ประพฤติไปตามสุจริตกาย สุจริตวาจา สุจริตใจ ตัวเองก็ไม่ให้ได้รับความเดือดร้อนประการใดด้วยกายวาจาใจของตัว คนอื่นก็ไม่ได้รับความเดือดร้อนเพราะกายวาจาใจของตัว ทั้งตนและบุคคลผู้อื่นก็ไม่ได้รับความเดือดร้อนเพราะกายวาจาใจของตัว** นี้เรียกว่า **อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ** ความเห็นตรงนี้ต่ำลงมา ต่ำลงมากว่าทางมรรคผลดังกล่าวแล้ว

ต่ำลงไปกว่านั้นอีก **การเลี้ยงชีพหารายได้ของมนุษย์ หรือการปกครองสมบัติของมนุษย์ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน** ชาวนาทำนาก็ไม่รุกคันไร่คันนากัน ชาวสวนทำสวนก็ไม่รุกคันไร่คันสวนกัน การค้าขายก็ไม่เบียดแว้งกัน ค้าขายกันโดยซื่อตรง ไม่อิจฉาริษยากันดังนี้ เรียกว่า **อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ** ความเห็นตรงเหมือนกัน หรือปกครองประเทศก็ไม่เบียดแว้งขอบเขตประเทศกัน ไม่เกี่ยงกันคนในปกครองในกันและกัน เดินตรง ๆ เอ็งจะมาอาศัยก็มาเถอะโดยตรง ฉันชอบเดินตรง ๆ ผู้มาอาศัยเล่าก็มาอาศัยโดยตรง ๆ ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมเป็นอุบายปลอมตัวเข้ามา อย่างนี้เรียกว่า **อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ** ความเห็นตรงอย่างต่ำลงมา ความเห็นตรงอย่างนี้ก็ใช้ได้ดุจเดียวกัน

เพราะเหตุนั้นในข้อที่ ๔ นี้ เมื่อมีความเห็นตรงเช่นนี้ก็จะเป็นภิกษุสามเณรหรืออุบาสกอุบาสิกา ก็ได้ชื่อว่ามีอริยทรัพย์อยู่ภายใน เป็นคนมีอริยทรัพย์ เป็นผู้มีดวงใจ

จดถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ความเห็นไม่มีพิรุธเลย หรือความทำก็ไม่มีพิรุธเลย ความพูดก็ไม่มีพิรุธเลย ความคิดก็ไม่มีพิรุธเลย เพราะใจนั้นวางถูกหลัก ถูกเป้าหมายใจดำทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ เหตุนั้นท่านจึงยืนยันว่า **อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ** ทั้ง ๔ จำพวก การเลื่อมใสไม่กลับกลอก ความเลื่อมใสไม่กลับกลอก มั่นด้วยดีในธรรมกายศีลอันดีงามอันพระอริยเจ้าใคร่ชอบใจ อันพระอริยเจ้าสรรเสริญแล้ว และความเลื่อมใสในหมู่มีอยู่แก่บุคคลใด ความเห็นตรงมีอยู่แก่บุคคลใด **อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ** ว่านักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่าบุคคลนั้นเป็นคนมีอริยทรัพย์ เป็นคนไม่ยากจน เป็นคนไม่ขัดสน เป็นคนมีอริยทรัพย์อยู่ภายใน **ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ อนุยญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธานสาสนํ** เพราะเหตุนั้น เมื่อบุคคลมาระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ดังนี้ ควรประกอบความเชื่อ ควรประกอบความศีล ควรประกอบตามความเลื่อมใส ควรประกอบตามความเห็นธรรมไว้เนือง ๆ ให้มั่นในขันธสันดาน ย่อมประสบสุขพิเศษ ไพศาลในปัจจุบันนี้ และต่อไปในภายหน้า

ที่ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดี จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอำนาจพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **พุทฺธรตนํ ธมฺมรตนํ สงฺฆรตนํ ติณฺณํ รตนานํ อานุภาเวน** ด้วยอานุภาพรัตนะทั้งสาม พระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ **จาตุราสีติสหสฺสธมฺมกฺขนฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมขันธ์ทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ **ปิฏกตฺตยานะภาเวน** ด้วยอานุภาพปิฎกทั้งสาม คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอานุภาพชินสาวก สาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบันดาลความสุขสวัสดิ์ ให้อุบัติบังเกิดมีเป็นปรากฏในขันธปัญจกแห่งท่านทานิสราบดีทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานนี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติยุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๖๑. ภารสุตฺตกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภาราหาโร จ ปุคฺคโล
ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก ภารนิกฺเขปนํ สุขํ
นิกฺขิปิตฺวา ครุํ ภารํ อญฺญํ ภารํ อนาทิย
สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโตติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะแสดงธรรมิกถาแก้ด้วย **ภารสุตฺตกถา** วาจาเครื่องกล่าวปรารภซึ่งพระพุทธพจน์แสดงในเรื่องภาระของสัตว์โลก สัตว์โลกทุกข์ยากในเรื่องภาระทั้งหลายเหล่านี้นัก จะชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลีและคลี่ความเป็นสยามภาษาตามอัตโนมตยาธิบาย เพราะว่าเราท่านทั้งหลาย หญิงชายคฤหัสถ์บรรพชิต ล้วนแต่ต้องมีภารกิจหนักอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น ทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนลำเค็ญอยู่ต่าง ๆ ก็เพราะอาศัยภาระเหล่านี้ ภาระเหล่านี้เป็นของสำคัญ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเห็นภาระอันใหญ่ยิ่ง ดังนั้นจึงได้ทรงแสดงภารสูตรว่า **ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา** ว่าขันธ์ทั้ง ๕ เป็นภาระหนักแท้ เป็นภาระโดยแท้ **ภาราหาโร จ ปุคฺคโล** ก็บุคคลนำภาระไป **ภาราทานํ ทุกฺขํโลเก** ถือภาระไว้เป็นทุกข์ในโลก **ภารานิกฺเขปนํ สุขํ** วางภาระเสียเป็นสุข **นิกฺขิปิตฺวา ครุํ ภารํ** บุคคลวางภาระอันหนักแล้ว **อญฺญํ ภารํ อนาทิย** ไม่ฉวยเอาภาระอื่นมาเป็นภาระอีก **สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห** เป็นผู้ถอนตัณหาทั้งรากเสียได้ **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโตติ ความปรารถนาดับสิ้น ชื่อว่านิพพานได้** ดังนี้ นี่ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบาย ขยายความในเรื่องภาระหนักของสัตว์โลก หญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ทุกถ้วนหน้า ขันธ์ทั้ง ๕ เป็นภาระ **ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา** รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของมนุษย์นี้ ที่มนุษย์อาศัยเรียกว่าขันธ์ ๕ นี้แหละ จะเป็นหญิงเป็นชาย เป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ ก็ต้องอาศัยขันธ์ ๕ อาศัยรูปอย่างหนึ่งคือ ร่างกาย อาศัยเวทนา คือ ความสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ อาศัยสัญญา คือ ความจำ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพารมณ์ อาศัยสังขาร คือ ความปรารถนาดี ชั่ว ไม่ดีไม่ชั่ว อาศัยวิญญาณ คือ ความรู้แจ้ง ขันธ์

ทั้ง ๕ นี่แหละ เรียกว่าเป็นภาระ เป็นภาระอย่างไร เราต้องพิทักษ์รักษา เอาใจใส่ หยุดก็ไม่ได้ เวลาเช้าตื่นจากที่นอนแล้วเราต้องล้างหน้าบ้วนปากให้มัน ไม่เช่นนั้นมันเหม็น ปวดอุจจาระปัสสาวะต้องไปถ่าย พอเสร็จแล้วมันจะรับประทานอาหารต้องไปหามาให้ ต้องการอะไรเป็นต้องไปเอามาให้ เมื่อไม่เอามาให้ไม่ได้ อยากอะไรก็ต้องไปหามา ไม่ใช่แต่เท่านั้น ไม่ว่าอยากอะไรต้องไปหาให้มัน ถ้าไม่หาให้ มันไม่ยอม นี่เป็นภาระอย่างนี้เราต้องทำทุกสิ่งทุกอย่าง ในอัตภาพร่างกายนี้เป็นภาระทั้งนั้น มันอยากจะเห็นอะไรต้องหาให้มัน ไม่สบายต้องแก้ไขไปอีก ต้องนำภาระไปอย่างนี้ มันบอกว่าที่นี่อยู่ไม่สบาย ต้องหาที่อยู่ให้มัน มันจะอยู่ตรงนั้นตรงนี้ตามเรื่องของมัน ต้องเป็นภาระทุกสิ่งทุกอย่างไป นี่แหละเรียกว่าเป็นภาระอย่างนี้ ยุ่งกับลูกหญิงลูกชาย ซึ่งเป็นภาระของพ่อแม่ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาก็เป็นภาระของสมภาร ในบ้านในช่องทั้งครอบครัว เป็นภาระของพ่อบ้านแม่บ้าน ราษฎรทั้งประเทศเป็นภาระของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ปกครองประเทศ ข้าวของแพงเหล่านี้ก็เป็นภาระของผู้ปกครองประเทศ

ภาระทั้งหลายเหล่านี้ไม่อัศจรรย์เท่าภาระของขันธ์ ๕ นี้ ลำพังขันธ์ ๕ นี้ จำเพาะตัวของมันก็ยังไม่สู้กระไรนัก ผู้ใดไม่พอก็หาภาระเพิ่มอีก ๕ ขันธ์ เป็น ๑๐ ขันธ์ ไปเอาอีก ๕ ขันธ์ เป็น ๑๕ ขันธ์ ไปเอาอีก ๕ ขันธ์ เป็น ๒๐ ขันธ์ เป็น ๒๕, ๓๐, ๓๕, ๔๐ หนักเข้าถึงร้อย พันขันธ์ ที่ทนไม่ไหว เพราะเหตุว่าภาระเหล่านี้มันหนัก ไม่ใช่ของเบา เมื่อมีภาระเหล่านี้จะเป็นภาระ ๕ ขันธ์ก็ดี ภาระอื่นจาก ๕ ขันธ์ก็ดี ภาระเหล่านี้แหละ **ภาราหาโร จ ปุคฺคโล** บุคคลถือภาระนี้ไว้กี่ขันธ์ก็ช่าง บุคคลนำภาระนี้ไป บุคคลต้องนำทุกข์ของตัวไป เพราะมีขันธ์ ๕ ด้วยกันทั้งนั้น บุคคลนำภาระไป **ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก** ถ้าว่าไปถือภาระนี้ไว้ ตำรากล่าวว่าเป็นทุกข์ในโลก ถึงจะหมดขันธ์ ๕ ก็อย่าถือมัน วางธุระเสีย ถ้าไปถือมัน ก็เป็นทุกข์ในโลก แปลว่าถ้าถือภาระไว้เป็นทุกข์ในโลก **ภารานิกฺเขปนํ สุขํ** ปล่อยวางภาระเสีย ปล่อยขันธ์ ๕ นั่นเองเป็นสุข ถือไว้เป็นทุกข์ ปล่อยขันธ์ ๕ นั่นเองเป็นสุข ถือไว้เป็นทุกข์ ปล่อยเป็นสุข **นิกฺขิตฺวา ครุํ ภารํ อญฺญํ ภารํ อนาทิย สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห** แม้ปล่อยภาระที่หนักเสียแล้ว ไม่ฉวยเอาภาระของคนอื่นเข้ามา ปล่อยขันธ์ ๕ นี่ ไปเอาขันธ์ ๕ นั่น ปล่อยขันธ์ ๕ นั่น ไปเอาขันธ์ ๕ นี่ ไปเอาขันธ์ ๕ นั่น ปล่อยขันธ์ ๕ นั่น ไปเอาขันธ์ ๕ โน่น นี่เรียกว่าไปเอาภาระอื่นเข้ามาถือไว้อีก ถ้าปล่อยเสียแล้วไม่ถือไว้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ถอนตัณหาทั้งรากได้สิ้นเชื้อทีเดียว **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต** มีความปรารถนาดับสิ้น ชื่อว่านิพพานได้ ดังนี้เราจะได้รับความสุข ก็เพราะปล่อยภาระเหล่านี้เสีย เราได้รับความทุกข์ก็เพราะถือภาระเหล่านี้ การที่ปล่อยไม่ใช่ของง่าย การที่ถือง่าย การปล่อยยาก เหมือนรูป เวทนา สัญญา

สังขาร วิญญาณ ของตัวนี้ ท่านก็เทศน์กันนักกันหนาว่าเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เราก็ไม่ยอมดี ๆ เราก็เชื่อว่าเที่ยงเป็นสุขเป็นตัว แต่อย่างนั้นเราก็ต้องบริหารรักษาของเรา ที่เราจะยอมลงความเห็นเด็ดขาดไม่ได้ เพราะเหตุว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร ตลอดวิญญาณทั้ง ๕ อย่างนี้เราต้องอาศัยทุกคน สัญญา สังขาร วิญญาณออกเสีย เราก็ไม่มีที่อาศัย เราต้องอาศัยแต่ว่าอย่าไปถือมัน รู้ว่าอาศัย เป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่ใช่ตัว เป็นไปตามสภาพอย่างไร เราไม่ควรยึดถือ ปล่อยตามสภาพของมันอย่างนี้ ทุกข์ก็น้อยลง ต่อเมื่อไรถือมัน มันก็เป็นทุกข์มาก เป็นภาระหนักขึ้น

เหตุนี้พระองค์ทรงเห็นแล้วว่าขันธ์ทั้ง ๕ เป็นภาระสำคัญและหนักด้วย ใครปล่อยวางขันธ์ ๕ ละไม่ได้ ผู้นั้นต้องเวียนว่ายตายเกิด ผู้ใดปล่อยได้ผู้นั้นนับวันจะหมดชาติหมดภพจะมีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ที่เทศนานี้ล้วนสอนให้ถอดขันธ์ ๕ ออกเป็นชั้น ๆ ไป แต่ว่าจะถอดขันธ์ ๕ จะถอดอย่างไร มันเหมือนมะขามสด เนื้อกับเปลือกมันติดกันไม่หลุดไม่กรอกจากกัน ไม่ล่อนจากกัน ถอดไม่ได้ เรายังไม่เห็นขันธ์ ๕ ต่อเมื่อใดถอดขันธ์ ๕ เราจะเห็นขันธ์ ๕ เห็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่เรารู้เห็นด้วยตามนุษย์ รูปเราเห็นได้ เวทนาเราก็เห็นได้ หน้าตาแช่มชื่นดี เราก็รู้ว่าสุข เรื่องสัญญา สังขาร วิญญาณ เราก็ไม่เห็น เราจะต้องเห็นทั้ง ๕ อย่างจึงจะละได้วางได้ ถ้าไม่เห็นขันธ์ทั้ง ๕ อย่าง ละวางไม่ได้

ถ้าอยากเห็นขันธ์ ๕ เราต้องถอดกายออกเป็นชั้น ๆ ต้องถอดกายทิพย์ออกจากกายมนุษย์ วิธีจะถอดขันธ์ไม่ใช่เป็นของง่าย เป็นของยากหมื่นยากแสนยากทีเดียว แต่วิธีเขามีที่วัดปากน้ำ วิธีเข้ากายถอดขันธ์ คือ **ทำจิตใจให้หยุดให้นิ่งที่กำเนิดเดิม ถอดขันธ์ออกไปแล้วจึงเห็นขันธ์** ถอดขันธ์ ๕ ของมนุษย์ออกจากขันธ์ ๕ ของทิพย์ ถอดขันธ์ ๕ ของทิพย์ออกจากขันธ์ ๕ ของรูปพรหม ถอดขันธ์ ๕ ของรูปพรหมออกจากขันธ์ ๕ ของอรูปพรหม ถอดขันธ์ ๕ ของอรูปพรหมออกจากธรรมกาย เหมือนถอดเสื้อกางเกงอย่างนั้น แต่ว่าต้องถอดเป็น ถอดไม่เป็นก็ถอดไม่ได้

วิธีถอดมี ต้องทำใจของตัวให้หยุดให้นิ่ง เห็น อย่างหนึ่ง **จำ** อย่างหนึ่ง **คิด** อย่างหนึ่ง **รู้** อย่างหนึ่ง หยุดนิ่งเหมือนอย่างกุมารน้อยอยู่ในท้องมารดา **ใจหยุดที่กำเนิดเดิมคือศูนย์กลางกายของกายมนุษย์** กำเนิดเดิมแค่ราวสะดือ เอาใจหยุดที่ตรงนั้น **พอถูกส่วนถูกที่เข้าเท่านั้นแหละ ก็เกิดเป็นดวงใส** นั่นแหละเรียกว่า **ปฐมมรรค** หรือศีล เป็น **ดวงศีล** หยุดนิ่งต่อไป ถูกส่วนเข้าจะเห็น **ดวงสมาธิ** เข้าไปหยุดนิ่งกลางดวงสมาธิ จะเห็น **ดวงปัญญา** หยุดนิ่งกลางดวงปัญญา เห็นดวง **วิมุตติ** หยุดนิ่งที่กลางดวงวิมุตติ จะเห็น **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** ก็เห็น **กายทิพย์** กายมนุษย์กายทิพย์หลุดจากกันแล้ว เห็นกายทิพย์แล้ว เหมือนมะขามกรอก

กายมนุษย์เป็นเปลือกไป กายทิพย์เป็นเนื้อไป เป็นคราบงูที่ลอกออกไป เป็นเนื้อมะขามใส เห็นชัดอย่างนี้ กายมนุษย์หลุดออกไป ขันธ์ ๕ ของมนุษย์หลุดออกไป เหลือกายทิพย์แล้ว ก็ทำวิธีอย่างนี้ วิธีถอดเข้าไปศูนย์ว่างของกลางกายทิพย์ แล้วก็ใจหยุดนิ่งที่กลางกำเนิดของกายทิพย์ หยุดถูกส่วนเห็นเป็นดวงใส เรียกว่าดวงศีล ใจหยุดนิ่งกลางดวงศีลนั่นแหละ เห็นดวงสมาธิ ว่างกลางดวงสมาธิเห็นดวงปัญญา ว่างกลางดวงปัญญาเห็นดวงวิมุตติ ว่างกลางดวงวิมุตติเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะจะเห็น **กายรูปพรหม** ถอดจากกายทิพย์อีกแล้ว เหมือนมะขามกรอกอีกแล้ว ทำเข้าสิบเข้าศูนย์ถูกส่วนในกาย–รูปพรหมเข้าอีก พอหยุดถูกส่วนจะเห็นดวงใส คือดวงศีล หยุดนิ่งกลางดวงศีล เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งกลางดวงสมาธิ เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งกลางดวงปัญญา เห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งกลางดวงวิมุตติ เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เห็น **กายอรูปพรหม** ถอดออกจากกายรูปพรหมเหมือนกับมะขามกรอกอีกแล้ว กายรูปพรหมเหมือนเปลือกมะขาม ทำอย่างนี้อีก เข้าสิบเข้าศูนย์ให้ถูกส่วน ใจของกายอรูปพรหม พอถูกส่วนจะเห็นดวงใส ก็แบบเดียวกัน เป็นดวงศีล กลางว่างดวงศีล เห็นดวงสมาธิ กลางว่างดวงสมาธิ จะเห็นดวงปัญญา กลางว่างดวงปัญญา จะเห็นดวงวิมุตติ กลางว่างดวงวิมุตติจะเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถึงดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ก็จะเห็น **กายธรรม** ถอดออกจากกายอรูปพรหม **ใสเหมือนยังกับแก้ว** ถอดเป็นชั้น ๆ อย่างนี้ พอถึงกายทิพย์ก็มองดูกายทิพย์ กายมนุษย์ กายรูปพรหม กาย–อรูปพรหม เห็นชัดอย่างนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของกายมนุษย์ ถอดออกจากกายทิพย์นั่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของกายทิพย์ถอดออกจากกายรูปพรหมนั่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของกายรูปพรหม ถอดออกจากอรูปพรหมนั่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของกายอรูปพรหม ถอดออกจากธรรมกาย ออกเป็น ๒๐ ขันธ์ ตัวคนเดียวถอดออกเป็น ๒๐ ขันธ์ พญามารเขาสอนให้ถอด ถอดกายอย่างนี้เป็นพวกของข้า ถ้าไม่ถอดกายไม่ยอม พระพุทธเจ้าก็สอนพวกพุทธบริษัทถอดกายอย่างนี้แล้วก็เข้านิพพานไป ถอดกายเหลือแต่กายธรรมอย่างนี้แหละ พญามารมันยอม เรียกว่า **นิพพานถอดกาย** อย่างชนิดนี้ให้เห็นชัด อย่างนี้เป็นวิธีถอดกาย เรียกว่าเข้านิพพานถอดกาย นิพพานไม่ถอดกายยังมีอีก หากว่าเอาวิธีไม่ถอดกายมาเทศน์ในเวลานี้ ถูกนัดถุ์ยา เหตุนั้นต้องสอนวิธีถอดกายเสียก่อน วิชานี้เป็นวิชาของพญามารสอนให้ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ถอดกายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหมออกเสีย กายธรรมก็ไม่มี แม้จะผจญกับพญามารก็สู้ไม่ได้ ที่เอานางธรณีบีบน้ำท่วม มารจมน้ำ มันทำเล่น ๆ ทำหลอกเล่น ที่จริงที่แท้แพ้มัน **ที่แท้ทีเดียวต้องนิพพานไม่ถอดกาย** แต่ว่านี่มันยอมกันเข้ามามากแล้ว ต้องแสดงวิธีถอด

กายไปพลาง ๆ ก่อน แล้วจึงจะสอนไม่ถอดกายต่อไป เมื่อรู้จักขันธ์ ๕ เป็นขันธ์ ๕ ให้ถอดขันธ์ ๕ เป็นชั้น ๆ ดังกล่าวแล้ว ก็ไม่มีอะไรยึดถือ เพราะขันธ์ ๕ ของมนุษย์ เป็นชาติของกาม กามก็อาศัยได้ในกายมนุษย์ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา มันเกาะอาศัยได้ ในกายมนุษย์ กายทิพย์ ส่วนกายรูปพรหม ภวตัณหาเกาะได้ กายอรูปพรหม วิภวตัณหา มันเกาะอาศัยได้ **ต่อเมื่อถึงกายธรรมแล้วตัณหาเกาะไม่ได้** มันเกาะไม่ถึง ตัณหาเกาะไม่ได้ในกาย–ธรรม ตัณหาซาบซึมไม่ได้ เราจะเอาน้ำหมึกรดกระจกเข้าไปมันก็ไม่เข้าไป **กายธรรมก็เหมือนแก้ว เมื่อถึงกายธรรมแล้ว กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เข้าไปไม่ได้** เพราะเป็นเนื้อแก้วที่สนิทละเอียดกว่า ไม่มีช่องไม่มีหนทางเอิบอาบซึมซาบได้เลยเหมือนกระดาษแก้ว ส่วนกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหมเหมือนกระดาษฟาง มันเป็นที่ตั้งอาศัยของกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เมื่อถึงกายธรรมเสียแล้วเป็นแก้ว ตัณหาเข้าไปไม่ได้ จึงได้ชื่อว่าเป็นกายธรรม กายธรรมนั่นเองที่ปล่อยจากกายอรูปพรหมไป ตัณหาอาศัยไม่ได้ ที่เรียกว่า **สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห ได้ชื่อว่า ถอนตัณหาทั้งรากได้** ตัณหาอยู่แค่กายทิพย์ กายรูปพรหม อรูปพรหม ไม่มีแก่นิพพาน **เมื่อเข้าถึงนิพพานเสียแล้ว ก็ถอนโคนรากของตัณหาหมดแล้ว** ตัณหาไม่หยั่งรากเข้าถึงกายธรรมได้ เหตุฉะนี้เมื่อถึงกายธรรมแล้วหมดตัณหาแล้ว ไม่มีความปรารถนาที่จะเข้ามาอาศัยกายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหมต่อไป จึงได้ชื่อว่า **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต มีความปรารถนาดับสิ้นแล้ว ชื่อว่านิพพานได้** แปลว่าดับสิ้นแล้ว คือ ดับสิ้นจากกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เพราะเหตุฉะนั้น ขันธ์ ๕ เหล่านี้ที่กล่าวในตอนต้นว่าเป็นภาระสำคัญ เราต้องทุกข์ยากลำบากเวียนว่ายตายเกิด ก็เพราะสลัดไม่ออก สลัดขันธ์ของมนุษย์ออกไปติดขันธ์ ๕ ของทิพย์ สลัดทิพย์ออกไปติดขันธ์ ๕ ของรูปพรหม สลัดรูปพรหมออกไปติดขันธ์ ๕ ของอรูปพรหม นั่นเหมือนกับมะขามสด เปลือกกับเนื้อมันติดกันจะแกะเท่าใดก็ไม่ออก แกะเปลือกเนื้อติดเปลือกไปด้วย ขันธ์ ๕ ที่จะละทิ้งจิตใจของมนุษย์ละไม่ได้ เพราะเนื้อกับเปลือกติดกัน เพราะมันอยู่ในกามภพมนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖ ชั้น เป็นตัวกามภพจะละไม่ได้ จะไปอยู่รูปภพ มันก็มีภวตัณหาอีก ติดภวตัณหาเป็นเปลือกอยู่อีก เมื่อหลุดจากภวตัณหา จากรูปภพได้ จะไปอยู่อรูปภพ ก็วิภวตัณหาไปติดตัณหาในอรูปภพ ต่อเมื่อใดถึงกายธรรมจึงหลุดได้ หลุดไม่มีระแคะระคาย เป็นโสดา สกทาคา อนาคา อรหัต แตกกายทำลายขันธ์ก็ไปนิพพาน ทิ้งขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณของมนุษย์ ทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหม แต่เรายังสงสัยอยู่บ้างในเรื่องขันธ์ ๕ ขันธ์ ๕ ของทิพย์เทวดา ๖ ชั้นฟ้า จะเอามาใช้ในมนุษย์ ก็ไม่ได้ ขันธ์ ๕ ของรูปพรหม จะเอามาใช้ในกายมนุษย์ กายทิพย์ ขันธ์ใดขันธ์หนึ่งก็ไม่ได้ ขันธ์ ๕ ของอรูปพรหมจะเอาไปใช้ใน กาย–

รูปพรหม กายทิพย์ กายมนุษย์ แต่ขันธ์ใดขันธ์หนึ่งก็ไม่ได้ ขันธ์ของภพไหนต้องอยู่ประจำภพนั้น ข้ามภพใช้ไม่ได้ เพราะอะไร? รูปก็ดี เวทนาก็ดี สัญญาก็ดี สังขารก็ดี วิญญาณก็ดีที่เป็นของมนุษย์จะเอาไปใช้ในภพทิพย์ไม่ได้ ทิพย์เป็นของละเอียด จะเอามาใช้ในภพมนุษย์ไม่ได้ ส่วนขันธ์ ๕ ของรูปพรหม อรูปพรหมก็แบบเดียวกัน สลับกันไม่ได้ เอาไปใช้ในนิพพานไม่ได้อีกเหมือนกัน **นิพพานเขามีธรรมขันธ์ทั้ง ๕** ซึ่งขันธ์ ๕ ของเขามีเรียกว่า **ธรรมขันธ์** ที่เรียกว่า **ธรรมธาตุ** กายก็เรียกว่า **ธรรมกาย** ไม่เรียกว่ารูปกายเหมือนกายมนุษย์ทั้งหลาย **ในนิพพานจะมีรูปธรรมนามธรรม อย่างกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหมกาย-อรูปพรหม ไม่มี เป็นของละเอียด** เหตุฉะนี้แหละพวกเรารู้ว่าขันธ์ทั้ง ๕ ของมนุษย์ ทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหม เหล่านี้เป็นของหนักแล้วให้ปลีกกายให้ดี ให้ถอดกายออกเป็นชั้น ๆ อย่างนี้แล้วก็ลองปล่อยขันธ์ ๕ เหล่านั้นเสีย ปล่อยทั่ว ๆ ไม่ใช่อย่างเดียว เหมือนอย่างจำศีลภาวนา ปล่อยลูกไว้ทางบ้าน แต่ลูกก็มีขันธ์ ๕ ปล่อยได้ชั่วขณะชั่วคราว ถึงแม้ปล่อย ใจก็คิดตะหงิด ๆ อยู่เหมือนกัน มันยึดถืออยู่ ไม่ปล่อยจริง ๆ ต้องถอดเป็นชั้น ๆ แต่ถอดเช่นนั้นยังเสียดายน้ำตาตก โศกเศร้าหาน้อยไม่ ไม่ต้องของตัวถอดดอก เพียงแต่ของคนอื่น ก็ร้องทุกข์กันออกลั่นไป ถ้าของตัวถอดจะเป็นอย่างไร น้ำตาตกข้างในเรียกว่าร้องไห้ช้าง คือร้องหึ่ม ๆ ถึงแก่เฒ่าชราก็ไม่อยาก ถึงเป็นโรคเรื้อรังก็ไม่อยากถอด อยากให้อยู่อย่างนั้นเสียดาย เพราะเหตุฉะนั้น การถอดขันธ์ ๕ มันต้องถอดแน่ เราต้องหัดถอด เขามีวิธีให้ถอดถอดเป็นชั้น ๆ ถอดกายทิพย์ออกจากกายมนุษย์ ถอดกายรูปพรหมออกจากกายทิพย์ ถอดกายอรูปพรหมออกจากกายรูปพรหม ถอดกายธรรมออกจากกายอรูปพรหม ถอดให้คล่องเวลาถึงคราวเราก็ถอดคล่องชำนิชำนาญเสียแล้ว พอรู้ว่าจะตาย ส่งขันธ์ ๕ มนุษย์ออกไปข้าก็เอาขันธ์ ๕ ของทิพย์ ชำนิชำนาญอย่างนี้แล้ว ก็ไม่มีความเสียดาย ถ้าไม่เคยถอดก็น้ำตาตกร้องไห้กันอย่างขนานใหญ่ **เพราะฉะนั้นเมื่อรู้จักขันธ์ ๕ เป็นภาระหนัก ให้อุตส่าห์วางเสีย แม้ถึงจะยึดก็แต่ทำเนาเป็นของอาศัยชั่วคราว เป็นของมีโทษ ดังภาชนะขอยืมกันใช้ชั่วคราว** ของสำหรับอยู่อาศัยชั่วครั้งชั่วคราว ร่างกายก็อาศัยชั่วคราวหนึ่ง อย่าถือเป็นจริง ๆ ถือเป็นของอาศัยชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น ถึงมีทุกข์บ้างก็หน่อยหนึ่ง ขันธ์ทั้ง ๕ นี้เป็นภาระจะต้องดูแลเอาใจใส่ พิทักษ์รักษา เมื่อนำขันธ์ ๕ คือภาระนี้ไป ถ้าว่าขืนยึดปล่อยวางไม่ได้ในขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ในโลก ถ้าปล่อยวางได้เป็นสุข ขันธ์ถ้าปล่อยวางแล้ว ขันธ์อื่น ๆ จะเอามาเป็นภาระไม่ได้ ถ้าเอามาเป็นภาระก็เป็นเชื้อเป็นที่ตั้งของตัณหา จะถอนไม่ออก **ถ้าไม่เอาเป็นภาระแน่ จะถอนตัณหาทั้งราก ปล่อยให้ถึงที่สุด** ปล่อยได้ไปอยู่กับอะไร **ต้องไปอยู่กับกายธรรม เมื่ออยู่กับกายธรรม ใจเหมือนอยู่ในนิพพาน** สบายแสนสบาย แสนสำราญ

ดังที่ได้แสดงมาในภารสุตฺตกถา วาจาเครื่องกล่าวปรารภซึ่งแบบสำหรับให้ปล่อยวางขันธ์ ๕ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามอัตโนมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **วรญฺญํ สรณํ นตฺถิ** สิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งอันประเสริฐเราท่านทั้งหลาย **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ด้วยอำนาจความสัจ ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสร ณ สถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๖๒. โพธิปักขิยธรรมกถา
อริยอัฏฐังคิกมรรค

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

กตมา จ สา ภิกฺขเว มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เสยฺยถีทํ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธีติ

อาตมภาพจะได้แสดงธรรมมิกาถา แก้โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งเป็นทางตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ทุกพระองค์มา โดยเฉพาะพระธรรมที่จะแสดงในวันนี้ แสดงใน**มรรคทั้ง ๘** ที่พระองค์ได้ทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันใกล้เมืองพาราณสี

ในกาลนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเตือนพระภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ตถาคตตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งนั้นเป็นไฉน อย่างไร? ทำดวงตาทำญาณเครื่องรู้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเข้าไปสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้ดี เพื่อความดับ คือหนทางมี ๘ ประการนี้แหละ **สมฺมาทิฏฺฐิ** ความเห็นชอบ **สมฺมาสงฺกปฺโป** ดำริชอบ **สมฺมาวาจา** กล่าววาจาชอบ **สมฺมากมฺมนฺโต** ทำการงานชอบ **สมฺมาอาชีโว** เลี้ยงชีพชอบ **สมฺมาวายาโม** ทำความเพียรชอบ **สมฺมาสติ** ระลึกชอบ **สมฺมาสมาธิ** ตั้งใจไว้ชอบ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ เป็นหนทางตัดกิเลสได้ กล่าวตามคำของบาลีและคลี่คลายความเป็นสยามภาษา

ต่อไปนี้จะได้อรรถาธิบายขยายความ คำที่พระตถาคตเจ้าแสดงเฉพาะที่ตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง เพราะเราท่านทั้งหลายส่งใจไปไม่ถูกทางของพระพุทธเจ้า จึงเข้าถึงพระพุทธเจ้าไม่ได้ ถ้าแม้ว่าเราท่าน**ส่งใจเข้าไปถูกทางกลาง แล้วจะถูกทางไปของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอรหันต์**

ในทางที่ไปนั้นเราจำจะต้องรู้ความหมายที่พระตถาคตเจ้าชี้แจงในคำที่ว่า ตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งที่พระตถาคตเจ้าเข้าถึงซึ่งกลาง เข้าถึงซึ่งกลางอย่างไร? เข้าถึงใจ เข้าถึงเนื้อแท้

เราจะต้องพินิจพิจารณา ถ้าว่าจะกล่าวโดยสามัญโวหารแล้ว ต้องกล่าวว่า ใจเข้าถึง แต่ว่าต้องรู้จักคำว่า "**ใจ**" เสียก่อน พระตถาคตตอบว่า "**อยู่กลาง**" พระตถาคตคือคำว่า "**ธรรมกาย**" ตัวพระธรรมกายคือพระตถาคต เราจะต้องเข้าถึงซึ่งกลางพระตถาคต

จะเข้าอย่างไร? กลางอยู่ตรงไหน? **กลางก็อยู่ตรงกลางของกายมนุษย์** อยู่ศูนย์กลางแค่ราวสะดือ พระตถาคตเข้าไปถึงในนั้น และเข้าถึงทั้งตัวทางนั้น การเข้าถึงจะต้องเข้าถึงทั้งตัว จะแบ่งเอาอะไรไปถึงนั้นไม่ได้ ต้องถึงทั้งองค์พระธรรมกาย จะเข้าไปอย่างไร ธรรม-กายโตเท่าไหน หน้าตักกว้าง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ธรรมกายโตถึงเท่านั้น จะเข้าไปอยู่อย่างไร ก็พระตถาคตเจ้าเข้าไปเดินจงกรมในเมล็ดพันธุ์ผักกาดได้ เมล็ดพันธุ์ผักกาดก็ไม่โตขึ้น พระตถาคตเจ้าก็ไม่เล็กลง แต่ว่าเข้าไปเดินจงกรมอยู่ในเมล็ดพันธุ์ผักกาดได้ ภิกษุรูปหนึ่งคิดว่า พระพุทธเจ้ากายพระองค์มิใช่เล็กอย่างเมล็ดพันธุ์ผักกาด เมล็ดพันธุ์ผักกาดก็ไม่ได้โตขึ้น พระองค์เข้าไปในที่แคบอย่างนั้น ทำไมเข้าไปได้? ไม่ได้แน่นอน! ภิกษุรูปนั้นมีความสงสัย พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงรับสั่งให้ภิกษุรูปนั้นเอากระจกส่องหน้าไปที่มหาเจดีย์ใหญ่ เมื่อถึงแล้ว ให้เอากระจกเล็กนั้นส่องที่มหาเจดีย์นั้น เจดีย์ก็ไปปรากฏเงาในกระจกทั้งองค์ กระจกก็ไม่โตขึ้น เจดีย์ก็ไม่เล็กลง ภิกษุนั้นเห็นเข้าก็หมดความสงสัยว่า อ้อ! เป็นพุทธวิสัยอย่างนี้

จึงที่ว่าพระตถาคตเข้าถึงเฉพาะซึ่งกลางเข้าไปหมดทั้งพระธรรมกาย พระธรรมกายเข้าไป เข้าไปถึงกลาง ขั้นต้นจากกายมนุษย์ เมื่อเข้าไปถึงกลาง เมื่อพระธรรมกายเข้าไปในกลาง ธรรมกายเข้าทางไหน? ตรงนี้ลำบาก ถ้าว่าไม่เห็นปรากฏละก็เข้าไม่ถูก ฟังก็ไม่รู้ เป็นของแปลกประหลาด เข้าตรงระหว่างตรงกลาง เข้าตรงไหนล่ะ **เข้าด้วยวิธีหยุด** ธรรมกายของพระองค์ก็หยุด หยุดในหยุด ธรรมกายหยุด หยุดในหยุด ธรรมกายหยุด หยุดในหยุด หยุดในหยุด ๆ ๆ ธรรมกายก็ดับหยาบเข้าไปหาละเอียดยิ่งหนักเข้าไปทุกที ไม่ไป ไม่มา ไม่นอก ไม่ใน เหล่านี้เรียกว่า เข้าถึงกลาง เพราะฉะนั้นเข้ากันไม่ถูก พวกนักปฏิบัติเข้ากลางไม่ถูก เป็นลูกพระตถาคตไม่ได้ ถ้าเข้ากลางถูกจึงเป็นลูกพระตถาคตได้ เหตุฉะนั้นวิธีเข้ากลางจึงสำคัญนัก เมื่อเข้ากลางถูกก็เป็นลูกพระตถาคตทีเดียว

เวลานี้เราจะต้องการไปตามทางที่พระตถาคตเจ้าไปบ้าง เราไม่มีธรรมกาย เราไม่เห็นธรรมกาย เราจะเข้าทางไหน เราใช้กายมนุษย์นี่แหละ ที่เรียกว่า **ใช้ใจของมนุษย์ก่อน** กายมนุษย์เราต้องพร้อมเรียกว่า กายมนุษย์ละเอียด ถัดกายมนุษย์มา มีกายละเอียดอีกชั้นหนึ่งเรียกว่า กายทิพย์ กายนี้อยู่ในท้องเป็นกายละเอียด เมื่อเข้าไปในกลางกำเนิดของกายมนุษย์อยู่ที่กลางกำเนิดของกายมนุษย์ เจ้าของกายมนุษย์รู้ แต่ไม่รู้ว่าใจหยุด รู้ว่ากายหยุดเท่านั้น

แต่ว่ามันไม่เห็น คือใจมนุษย์ละเอียดนั่นเอง หยุดนิ่งอยู่กลางกายมนุษย์ อย่าเขยื้อน หยุดนิ่งเหมือนยังกับเสา ไม่ให้เขยื้อนล่ะ เราก็รู้แต่เพียงว่ากายของเราหยุด แต่ที่จริง ใจเราหยุด ถ้าไม่หยุดเวลาใด ก็ไม่ถูกกลางเวลานั้น

พอหยุดเข้าแล้ว ต่อไปจะเห็นอะไร? ถ้าหยุดถูกส่วนก็เห็นดวงใสเป็น **ดวงศีล** ถ้าจะแยกออกก็เป็น **สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว** เป็นอริยมรรคเหล่านี้ พอเห็นเข้าเป็นดวงใส กายมนุษย์ก็หยุดนิ่งกลางสิ่งนั้น พอหยุดนิ่งถูกส่วนเข้า ละเอียดเข้าไป ๆ พอละเอียดหนัก ๆ เข้า ดวงใสนั้นก็ว่างเห็น **ดวงสมาธิ** ดวงสมาธินั้นเป็นเนื้อหนังของสมาธิ ถ้าจะแยกออกไปก็เป็น **สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ** หยุดนิ่งให้ถูกส่วนละเอียดหนักเข้า ดวงสมาธิก็ว่างออกไปเห็น**ดวงปัญญา** ดวงปัญญาเมื่อจะแยกออกก็เป็น **สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป** เหล่านี้ รวมเป็นอริยมรรค ๘ เมื่อหยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญาถูกส่วนเข้า ดวงปัญญาก็ว่างไป ๆ ส่วนกายมนุษย์ก็ละเอียดลงไป ๆ พอละเอียดถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายทิพย์ทีเดียว เมื่อเข้าถึง ศีล สมาธิ ปัญญาในกายมนุษย์ พอละเอียดถูกส่วนเข้าไปเห็นกายทิพย์ ต่อไปนี้หมดหน้าที่ของกายมนุษย์

ทีนี้เป็นหน้าที่ของกายทิพย์ต่อไป กายทิพย์ก็ต้องเอากายทิพย์ละเอียด ถ้าหยุดนิ่งอยู่กลางกำเนิดของกายทิพย์ หยุดนิ่งอยู่กลางกำเนิดอย่างนั้น เหมือนกับกายมนุษย์ที่ปฏิบัติมาข้างต้น พอถูกส่วนก็หยุดนิ่ง ๆ ก็จะเห็นดวงใส ๆ นั่นคือศีลในกายทิพย์ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีลในกายทิพย์ กายทิพย์ก็ละเอียดลงไปเห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิในกายทิพย์ กายทิพย์ก็ละเอียดลงไปเห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญาอีก พอถูกส่วนเข้าดวงปัญญาก็ว่างลงเห็นกายรูปพรหม

พอเข้าถึงกายรูปพรหม หยุดนิ่งอยู่ในกายรูปพรหม อยู่กลางกำเนิดศูนย์กลางกายรูปพรหมละเอียด พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็จะเห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นกายอรูปพรหม ทีนี้หมดหน้าที่ของกายรูปพรหม

กายอรูปพรหม หยุดนิ่งอยู่ก็ถูกส่วนอีก พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล เห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญา พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายธรรม มีรูปเหมือนพระปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม หน้าตักไม่ถึง ๕ วา คือ หย่อน ๕ วา ยังไม่ใช่ธรรมกายชั้นพระอริยบุคคล เป็นเพียงโคตรภูบุคคล นี่แหละเป็นธรรมกายตัวพระตถาคตละ

แต่ว่าที่มาจะถึงตัวพระตถาคตนี้ ต้องมาตามอัฏฐังคิกมรรค ๘ ประการ คือ **สมฺมา-**

ทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ จึงมาถูกทางของพระตถาคตเจ้า ถ้าไม่มาทางกลางก็ไม่มาเห็นพระตถาคตเจ้า ถ้ามาเห็นได้ก็ทางนี้ละมาถึงกายธรรม เมื่อพระตถาคตในเบื้องต้นยืนยันรับเป็นพยานว่า **จกฺขุกรณี** มีความเห็นเป็นปกติ **ญาณกรณี** มีความรู้เป็นปกติ เพราะเหตุว่ากายมนุษย์เห็นไม่เป็นปกติ รู้ก็ไม่เป็นปกติ เพราะไม่มีญาณ กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม ไม่มีญาณ ส่วนกายธรรมมีญาณ พูดถึงญาณ จกฺขุกรณี กระทำให้เห็นเป็นปกติ

กายมนุษย์เห็นไม่ปกติ คือเห็นอย่างไร? ที่ถูกเห็นว่าไม่ถูก ที่ไม่ถูกเห็นว่าถูกอย่างใด ไม่จริงเห็นว่าจริง อย่างใดจริงเห็นว่าไม่จริง ที่ไม่สวยไม่งามเห็นว่าสวยงาม ที่สวยงามเห็นว่าไม่สวยงาม ผิดกันอย่างนี้ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหมก็เช่นเดียวกัน ส่วนกายธรรมไม่เห็นอย่างนั้น เห็นเป็นปกติ เห็นอย่างไรก็รู้อย่างนั้น เพราะว่ากายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม มีความเห็นไม่เป็นปกติ รู้ก็ไม่เป็นปกติ

ส่วนกายธรรมมีความเห็นเป็นปกติ รู้เป็นปกติ เห็นตลอดหมด รู้ด้วยญาณก็รู้ตลอดหมด ตรงกับความเห็นทุกอย่างไม่ต่างกัน เห็นตามถูก รู้ตามถูก สิ่งใดเป็นสุขก็เห็นว่าเป็นสุข กายธรรมเมื่อเข้าถึงแล้วสงบ เมื่อเป็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม ไม่สงบ ฉะนั้น จะเรียกว่า "**อุปสมาย**" ไม่ได้ "**อภิญฺญาย**" กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหมจะรู้ยิ่งไม่ได้ กายธรรมรู้ยิ่งได้ ที่ว่ากายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม รู้ยิ่งไม่ได้คือ รู้ไม่ชัด รู้เหมือนฟ้าแลบ ไม่ชัดเหมือนญาณ เมื่อมีญาณแล้วรู้ชัดเหมือนกลางวัน อย่างนั้นเรียกว่า "**อภิญฺญาย**" เรียกว่า **รู้ยิ่งจริง** ยิ่งกว่ากายมนุษย์ ยิ่งกว่ากายทิพย์ ยิ่งกว่ากายรูปพรหม ยิ่งกว่ากายอรูปพรหม "**สมฺโพธาย**" **รู้พร้อม** รู้พร้อมทุกสิ่งทุกอย่าง รู้ตามจริงทุกสิ่ง รู้พร้อมเสร็จทุกสิ่ง ไม่มีสิ่งใดที่จะไม่รู้ เมื่อมีรู้เรียกว่า รู้ด้วยญาณของธรรมกาย นี้เรียกว่า "**สมฺโพธาย**" รู้พร้อม "**นิพฺพานาย**" **เพื่อนิพพาน** ไปเพื่อนิพพาน **ธรรมกายนี้เข้าถึงแล้วไม่ไปที่อื่นดอก ในใจไปเพื่อนิพพานอย่างเดียว** ไม่ไปที่อื่นเลย

นี่แหละจะได้ชื่อว่าถูกความประสงค์ของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ มาทางนี้เป็นทางของพระตถาคตไม่แวะวก เข้ากลางหนทางทั้ง ๒ คือ **กามสุขัลลิกานุโยค** การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามและ **อัตตกิลมัตถานุโยค** การประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตนเปล่า ข้อปฏิบัติเป็นกลางจริง เมื่อเรารู้จักของจริงอย่างนี้แล้ว ธรรมกายเป็นตัวพระตถาคตเจ้า เรารู้จักอย่างนี้ เราจะต้องถึงพระตถาคตเจ้า เราจะต้องทำใจของตนให้หยุดเสมอ ให้ถูกส่วนเข้า พอหยุดถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงใส เราจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ คือ ยึดพระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นที่พึ่ง

ธรรมกายนี้แหละเป็นตัวพุทธรัตนะ หละ นี่เรารู้จักพุทธรัตนะแล้ว รัตนะแปลว่ากระไร? รัตนะแปลว่าแก้ว ธรรมกายใสแจ๋ว คือแก้วนั่นแหละ

เมื่อรู้จักพุทธรัตนะแล้ว ก็ต้องรู้จักธรรมรัตนะด้วย **ธรรมรัตนะคือธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย** ใจที่หยุดนิ่งอยู่กลางกายที่เป็นกายมนุษย์ ทำให้เกิดกายทิพย์ ใจของกายทิพย์จะหยุดอยู่กลางกายทิพย์ ใจของกายรูปพรหมจะหยุดอยู่ในกลางกายรูปพรหม ใจของกาย–อรูปพรหมจะหยุดอยู่ในกลางกายอรูปพรหม ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็เท่ากัน เหมือนเราส่องเงาหน้าไปปรากฏในกระจกเท่ากันทุกอย่าง หน้าตักธรรมกาย ๒๐ วา ดวงธรรมกลมรอบตัวใส ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม รวมเรียกว่าธรรมรัตนะ ทั้งนั้น พระพุทธเจ้าตรัสรู้ไม่ไหว้ใคร ไหว้ธรรมดวงนี้เท่านั้น ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้นเรียกว่า ธรรมรัตนะ เราไม่ได้ธรรมดวงนั้น เราก็เป็นธรรมกาย เป็นลูกพระตถาคตเจ้าไม่ได้ ไม่ได้ธรรมดวงนั้น กายทิพย์ก็เป็นไม่ได้ กายรูปพรหมก็เป็นไม่ได้ กาย–อรูปพรหมก็เป็นไม่ได้ กายธรรมก็เป็นอยู่ไม่ได้

คนที่ไม่รู้จักไม่รู้จะไหว้อะไร ไหว้อะไร ๆ เรื่อยเปื่อยไป หนักเข้าก็ไหว้ต้นไม้ใหญ่ ๆ ภูเขาใหญ่ ๆ อารามใหญ่ ๆ เป็นต้น คือ ธรรมดาคนเราเมื่อมีทุกข์เข้า ก็ย่อมจะต้องถึงซึ่งที่พึ่งเพื่อพ้นทุกข์ บางคนถึงภูเขาใหญ่ ๆ เป็นที่พึ่ง บางคนถึงป่าใหญ่ ๆ เป็นที่พึ่ง บางคนถึงอารามใหญ่ ๆ เป็นที่พึ่ง บางคนถึงเจดีย์ ต้นไม้เป็นมหาสักการะ เชื่อว่าเทวดาจะปกปักรักษาไว้ได้ ไม่เป็นอันตราย

พระพุทธเจ้ารับสั่งว่า ภูเขา ต้นไม้ และอะไร ๆ เหล่านี้ ไม่ใช่ที่พึ่งหรอก พ้นจากทุกข์ไม่ได้หรอก ผู้ใดถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งนั่นแหละเป็นที่พึ่งได้ เพราะฉะนั้น จะพึ่งพวกภูเขา อารามใหญ่ ๆ เหล่านั้นไม่ได้ ต้องพึ่งพระพุทธเจ้า พุทธรัตนะนั้นแหละเป็นที่พึ่งจริง ธรรมรัตนะก็เป็นที่พึ่งจริง สังฆรัตนะก็เป็นที่พึ่งจริง

พระพุทธเจ้าท่านพบพระธรรมกายก่อน พระอรหันต์สาวกก็มีธรรมกายแบบเดียวกับท่านเหมือนกัน มากน้อยเท่าใด ตั้งแต่พระโกณฑัญญะ ภัททิยะ วัปปะ มหานามะ อัสสชิ ท่านเหล่านี้ล้วนแต่มีธรรมกายแบบเดียวกัน หรือพวกเพื่อนพระยศอีก ๕๐ ท่าน ท่านก็มีธรรมกายแบบเดียวกัน มากน้อยเท่าใด เหล่านี้เรียกว่า **สังฆรัตนะ** แปลว่า แก้ว ซึ่งเป็นสาวกของพระบรมศาสดา สังฆรัตนะคือธรรมกาย มีมากน้อยต่าง ๆ ถึงอย่างนั้น ได้มีเห็นเป็นปรากฏขึ้นในศาสนาของพระสมณโคดมบรมศาสดา

เมื่อรู้จักพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อย่างนี้แล้ว เราจะต้องทำตัวของเราให้เข้าถึง พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ อย่างนี้ ถ้าไม่เข้าถึงจะปฏิบัติศาสนาสักโกฏิชาติ

ก็ไม่อาจสามารถรู้รสศาสนาได้ จะปฏิบัติไปสักเท่าใดก็ตาม ก็เหมือนกับคนไม่รู้จักเบญจโครสในน้ำนมสด คือไม่รู้ว่ารสเป็นอย่างไร? เป็นแต่คล้าย ๆ กับคนรับจ้างเขาเลี้ยงโค พอเลี้ยงเสร็จแล้ว เวลาเย็นก็ไล่โคกลับ รับเอาค่าจ้างที่เลี้ยงไปเท่านั้นเท่านี้ ส่วนน้ำนมโคไม่ได้รับประทานเจ้าของเขาเอาไป

เบญจโครส คือ รสนมโค ๕ อย่าง เอานมโคทิ้งไว้ให้เปรี้ยวเรียกว่า นมเปรี้ยวเอานมเปรี้ยวมาเคี่ยวให้ข้น เรียกว่านมข้น นมข้นมีรสอันหนึ่ง เมื่อมาเคี่ยวให้แข็งเป็นก้อนเรียกว่าเนยก้อน มีรสอย่างหนึ่ง เอาเนยก้อนมาเจียวให้ใส มีรสอย่างหนึ่ง รสนม รสนมเปรี้ยว รสนมที่เคี่ยวเหมือนน้ำตาลองุ่น รสนมที่เป็นก้อน และเจียวเป็นนมใสนั้นรวมเรียกว่า เบญจ–โครส รสนมโค ๕ อย่างนี้ ผู้รับจ้างเลี้ยงโคไม่ได้เคยลิ้มรสเลย เจ้าของโคได้ลิ้มรสเบญจโครสนั้นฉันใด ผู้ปฏิบัติศาสนาทำตัวของตัวไม่เข้าถึงพระรัตนตรัย ก็ได้ชื่อว่า ไม่รู้จักศาสนาเลยเหมือนอย่างคนรับจ้างเลี้ยงโค ถึงเวลาก็ทำหน้าที่เท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น ใครไม่รู้จัก**ธรรมรส** รีบทำให้เข้าถึงพระรัตนตรัยเถิด ใครรู้เขาก็ย่อมรู้ในใจ คนอื่นยังไม่รู้จักรสพระพุทธศาสนาเลย เขาก็รู้ชัดอย่างนี้ เหตุฉะนั้นให้รีบตั้งใจแน่นอนทำใจของตัวให้หยุด จะเข้าถึงพระรัตนตรัยโดยแท้ ถ้าไม่ตั้งใจให้แน่นอนอย่างนี้ก็เป็นเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค ไม่รู้จักรสธรรมปฏิบัติว่าเป็นประการใด

นี่แหละที่ได้ชี้แจงแสดงมาในมัชฌิมาปฏิบัติ ว่าด้วยอริยมรรคตามพระบาลี และคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามอัตโนมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย บรรดาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมาภาพชี้แจงแสดงมาสมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ เอว ก็มีด้วยประการฉะนี้

ดัชนี

ดัชนีพระธรรมเทศนา

(๓๒/๓๓๗ = กัณฑ์ที่ ๓๒ หน้า ๓๓๗)

กรณียเมตตสูตร ๓๒/๓๓๗, ๓๓/๓๔๗
การย่อย่นสกลพุทธศาสนาซึ่งมีมาใน
โอวาทปาติโมกข์ ๕๕/๕๖๒
เกณิยานุโมทนาคาถา ๒๔/๒๔๙
ของที่ได้โดยยาก ๕๐/๕๐๒
ขันธปริตร ๓๔/๓๕๕
ขันธ์เป็นภาระอันหนัก ๙/๑๐๔
เขมาเขมสรณาคมน์ ๑๓/๑๔๑
ความไม่ประมาท (พระพุทธภาษิต) ๕๒/๕๓๓
คารวาธิกถา ๑๐/๑๑๓
ติลักขณาทิคาถา ๑๔/๑๕๒, ๒๓/๒๓๙, ๔๐/๔๐๗,๔๑/๔๑๖
ธชัคคสูตร ๓๕/๓๖๒
ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ ๔๗/๔๗๑
ธรรมนิยามสูตร ๑๒/๑๓๐
ธรรมรักษาผู้ประพฤติธรรม ๑๑/๑๒๒
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ๕๗/๕๘๑
เบญจขันธ์ ๘/๙๖
ปกิณกะ ๓๗/๓๗๖, ๔๙/๔๙๓
ปัจฉิมวาจา ๑๕/๑๖๔
ปัพพโตปมคาถา ๒๒/๒๒๙
พระปรมัตถ์ : อกุศลจิต ๗/๘๗
พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ๑/๘
พุทธอุทานคาถา ๕๔/๕๕๓
พุทธโอวาท ๔๖/๔๖๑
โพชฌังคปริตร ๓๖/๓๖๘
โพธิปักขิยธรรมกถา ๖๒/๖๒๖
ภัตตานุโมทนากถา ๒๘/๒๘๖, ๒๙/๓๐๑,๕๑/๕๑๓, ๕๙/๕๙๙
ภารสุตตากถา ๖๑/๖๑๖
มงคลสูตร ๖/๗๘, ๒๕/๒๕๘, ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
การตั้งตนไว้ชอบ ๑ ๖/๘๐
มงคลสูตร :
การเว้นขาดจากบาป ๑ ๒๕/๒๕๘
มงคลสูตร :
การสำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑ ๒๕/๒๕๘
มงคลสูตร :
ความเป็นผู้มีบุญอันทำแล้วในกาลก่อน ๑ ๖/๘๑
มงคลสูตร :
ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ๑ ๒๕/๒๕๘
มงคลสูตร :
จิตของผู้ที่โลกธรรมกระทบแล้ว ไม่หวั่นไหว ๑ ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
เป็นจิตเกษม ๑ ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
เป็นจิตไม่ยินดี ๑ ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
เป็นจิตไม่ยินร้าย ๑ ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
อยู่ในประเทศอันสมควร ๑ ๖/๗๘

ก็ไม่อาจสามารถรู้รสศาสนาได้ จะปฏิบัติไปสักเท่าใดก็ตาม ก็เหมือนกับคนไม่รู้จักเบญจโครสในน้ำนมสด คือไม่รู้ว่ารสเป็นอย่างไร? เป็นแต่คล้าย ๆ กับคนรับจ้างเขาเลี้ยงโค พอเลี้ยงเสร็จแล้ว เวลาเย็นก็ไล่โคกลับ รับเอาค่าจ้างที่เลี้ยงไปเท่านั้นเท่านี้ ส่วนน้ำนมโคไม่ได้รับประทานเจ้าของเขาเอาไป

เบญจโครส คือ รสนมโค ๕ อย่าง เอานมโคทิ้งไว้ให้เปรี้ยวเรียกว่า นมเปรี้ยวเอานมเปรี้ยวมาเคี่ยวให้ข้น เรียกว่านมข้น นมข้นมีรสอันหนึ่ง เมื่อมาเคี่ยวให้แข็งเป็นก้อนเรียกว่าเนยก้อน มีรสอย่างหนึ่ง เอาเนยก้อนมาเจียวให้ใส มีรสอย่างหนึ่ง รสนม รสนมเปรี้ยว รสนมที่เคี่ยวเหมือนน้ำตาลองุ่น รสนมที่เป็นก้อน และเจียวเป็นนมใสนั้นรวมเรียกว่า เบญจ–โครส รสนมโค ๕ อย่างนี้ ผู้รับจ้างเลี้ยงโคไม่ได้เคยลิ้มรสเลย เจ้าของโคได้ลิ้มรสเบญจโครสนั้นฉันใด ผู้ปฏิบัติศาสนาทำตัวของตัวไม่เข้าถึงพระรัตนตรัย ก็ได้ชื่อว่า ไม่รู้จักศาสนาเลยเหมือนอย่างคนรับจ้างเลี้ยงโค ถึงเวลาก็ทำหน้าที่เท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น ใครไม่รู้จัก**ธรรมรส** รีบทำให้เข้าถึงพระรัตนตรัยเถิด ใครรู้เขาก็ย่อมรู้ในใจ คนอื่นยังไม่รู้จักรสพระพุทธศาสนาเลย เขาก็รู้ชัดอย่างนี้ เหตุฉะนั้นให้รีบตั้งใจแน่นอนทำใจของตัวให้หยุด จะเข้าถึงพระรัตนตรัยโดยแท้ ถ้าไม่ตั้งใจให้แน่นอนอย่างนี้ก็เป็นเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค ไม่รู้จักรสธรรมปฏิบัติว่าเป็นประการใด

นี่แหละที่ได้ชี้แจงแสดงมาในมัชฌิมาปฏิบัติ ว่าด้วยอริยมรรคตามพระบาลี และคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามอัตโนมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย บรรดาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมาภาพชี้แจงแสดงมาสมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ เอว ก็มีด้วยประการฉะนี้

ดัชนี

ดัชนีพระธรรมเทศนา

(๓๒/๓๓๗ = กัณฑ์ที่ ๓๒ หน้า ๓๓๗)

กรณียเมตตสูตร ๓๒/๓๓๗, ๓๓/๓๔๗
การย่อย่นสกลพุทธศาสนาซึ่งมีมาใน
โอวาทปาติโมกข์ ๕๕/๕๖๒
เกณิยานุโมทนาคาถา ๒๔/๒๔๙
ของที่ได้โดยยาก ๕๐/๕๐๒
ขันธปริตร ๓๔/๓๕๕
ขันธ์เป็นภาระอันหนัก ๙/๑๐๔
เขมาเขมสรณาคมน์ ๑๓/๑๔๑
ความไม่ประมาท (พระพุทธภาษิต) ๕๒/๕๓๓
คารวาธิกถา ๑๐/๑๑๓
ติลักขณาทิคาถา ๑๔/๑๕๒, ๒๓/๒๓๙, ๔๐/๔๐๗,๔๑/๔๑๖
ธชัคคสูตร ๓๕/๓๖๒
ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ ๔๗/๔๗๑
ธรรมนิยามสูตร ๑๒/๑๓๐
ธรรมรักษาผู้ประพฤติธรรม ๑๑/๑๒๒
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ๕๗/๕๘๑
เบญจขันธ์ ๘/๙๖
ปกิณกะ ๓๗/๓๗๖, ๔๙/๔๙๓
ปัจฉิมวาจา ๑๕/๑๖๔
ปัพพโตปมคาถา ๒๒/๒๒๙
พระปรมัตถ์ : อกุศลจิต ๗/๘๗
พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ๑/๘
พุทธอุทานคาถา ๕๔/๕๕๓
พุทธโอวาท ๔๖/๔๖๑
โพชฌังคปริตร ๓๖/๓๖๘
โพธิปักขิยธรรมกถา ๖๒/๖๒๖
ภัตตานุโมทนากถา ๒๘/๒๘๖, ๒๙/๓๐๑,๕๑/๕๑๓, ๕๙/๕๙๙
ภารสุตตากถา ๖๑/๖๑๖
มงคลสูตร ๖/๗๘, ๒๕/๒๕๘, ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
การตั้งตนไว้ชอบ ๑ ๖/๘๐
มงคลสูตร :
การเว้นขาดจากบาป ๑ ๒๕/๒๕๘
มงคลสูตร :
การสำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑ ๒๕/๒๕๘
มงคลสูตร :
ความเป็นผู้มีบุญอันทำแล้วในกาลก่อน ๑ ๖/๘๑
มงคลสูตร :
ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ๑ ๒๕/๒๕๘
มงคลสูตร :
จิตของผู้ที่โลกธรรมกระทบแล้ว ไม่หวั่นไหว ๑ ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
เป็นจิตเกษม ๑ ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
เป็นจิตไม่ยินดี ๑ ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
เป็นจิตไม่ยินร้าย ๑ ๒๖/๒๖๖
มงคลสูตร :
อยู่ในประเทศอันสมควร ๑ ๖/๗๘

มหาสติปัฏฐานสูตร ๔๓/๔๓๓, ๔๔/๔๔๒
รัตนสูตร ๒๗/๒๗๘, ๓๐/๓๑๖, ๓๑/๓๒๗
รัตนสูตร : ธรรมรัตนะ ๓๑/๓๒๗
รัตนสูตร : พุทธรัตนะ ๒๗/๒๗๘
รัตนสูตร : สังฆรัตนะ ๓๐/๓๑๖
รัตนัตตยคมนปณามคาถา ๒/๔๕
วิปัสสนาภูมิปาท ๒๓/๒๓๙
ศีล (สีลุทเทส) ๔๘/๔๘๐
ศีล ๑๙/๑๙๙
สังคหวัตถุ ๕/๖๙, ๕๖/๕๗๓
สังวรคาถา ๓๙/๓๙๘
สัจจกิริยคาถา ๓๘/๓๘๗
สิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตน ๔/๖๑
สุขที่สัตว์ปรารถนาจะพึงได้ ๔๒/๔๒๕
อนุโมทนาคาถา ๕๘/๕๙๒
อริยทรัพย์ ๕๓/๕๔๔
อริยธนคาถา ๒๐/๒๑๑, ๖๐/๖๐๗
อาทิตตปริยายสูตร ๓/๕๓
อุทานคาถา ๒๑/๒๒๐
โอวาทปาติโมกข์ ๑๖/๑๗๓, ๑๗/๑๘๓
โอวาทปาติโมกข์ : ปัญญา ๑๘/๑๙๐
โอวาทปาติโมกข์ : ศีล ๑๖/๑๗๓
โอวาทปาติโมกข์ : สมาธิ ๑๗/๑๘๓
โอวาทหลวงพ่อ ๒
กตญาณ ๕๖๗
กระเปาะภพ ๑๕
กลลรูป ๓๒๙
กลาปรูป ๒๔
กาเมสุมิจฉาจาร (ศีล) ๑๗๗
กิเลสของกายต่าง ๆ ๙/๓๓/๕๘/๑๙๗/๒๒๖
กุสลกรรมบถ ๑๐ ๒๕๙/๕๑๕
กำเนิด ๔ ๑๓๕/๑๔๗/๑๖๖/๑๗๔
กัป :
อายุกัป ๒๔๐
กามสุขัลลิกานุโยค ๘๐/๕๖๖/๕๘๒-๓
กายที่ไปนิพพานได้ ๒๔๓/๓๓๓
กายนอกภพ ๖๒/๖๘/๒๐๔/๕๘๘
กายในภพ ๖๒/๖๘
การฆ่าสัตว์ : องค์ ๕ ๑๗๕
การละกิเลส ๙
กิจญาณ ๕๖๗
แก้ว ๗ ประการ ๕๒
เขาพระสุเมร ๓๖๓
ไขขึ้น ๒๓๔
ไขลง ๒๓๔
ขันธ์ ๕ ๑๗/๒๖/๙๖/๑๐๔/๔๖๑/๕๙๐/๖๑๖
ขันธ์ ๕ :
วิธีถอดขันธ์ ๕ ๑๐๕
ขันธปริตร ๓๕๕
ขันธโลก ๔๖๑
ขิปปาภิญญา ๕๘๓
ความเคารพพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ
สังขรัตนะ ๓๗๖-๘๖
ความจริงความสัตย์ ๓๖๘
ความชนะและความแพ้ ๓๖๒
ความเป็นใหญ่ ๕๗๘
ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุข ๕๖๘
ความไม่ประมาท ๑๖๖ - ๗
ความสำรวมระวัง ๔๖๑/๔๖๔
ความเสื่อมของสังขารทั้งหลาย ๑๖๔
โคจรมารยาท ๑๘๐
เครื่องกลั่นธาตุ ๒๗
ฆราวาสธรรม ๕๑๕
จรณะ ๑๕ ๑๕/๒๑
จาคะ ๔๒๖
จาคานุสสติ ๕๙๕
เจ้าลิจฉวี ๕๖๙
ใจ ๑๙๓
จักรวาล :
แสนโกฏิจักรวาล ๑๔๒
อนันตจักรวาล ๑๔๒
จิต ๘๗/๘๘
จิต :
ภวังคจิต ๔๔๙
มหัคตจิต ๔๔๙
สีของจิต ๑๒
วิมุตติจิต ๒๐๖
อกุศลจิต ๘๗
อธิจิต ๑๖๘/๑๗๐/๒๐๔/๕๔๖
เจตสิก ๘๗-๘๘
ชนกกรรม ๓๑๐
ชลาพุธะ ๙๘/๑๔๗
ฌาน ๓/๓๒/๑๔๖
ฌานโลกีย์ ๑๕
ญาณ ๔/๑๔๔/๕๘๙
ฐานะ ๕ ประการ ๗๐/๗๓/๖๐๐
ตทังควิมุตติ ๑๑๐
ตาธรรมกายเห็นไตรลักษณ์ ๕๘๙
ตาธรรมกายเห็นเบ็ญจขันธ์ ๕๘๙
ตาพระพุทธเจ้า ๕๘๙
ตัณหา ๓ ๖/๑๔๗/๒๔๗/๔๗๒
ตรัสรู้ ๑๐
ไตรปิฎก ๒๑๐
ไตรลักษณ์ ๕/๑๓๒/๑๕๓/๑๖๓
ไตรวัฏ ๑๖๖
เทวธรรม ๓๒๘
ทักขิไณยบุคคล ๙ จำพวก ๗๐/๒๙๓
ทันธาภิญญา ๕๘๓
ทรัพย์ตาย ๒๘๐
ทรัพย์เป็น ๒๘๐
ทางนิพพาน ๓๑๘/๓๒๐
ทางบริสุทธิ์ ๑๐๒
ทางมรรคผล ๓๑๘/๓๒๐
ทาน ๒๙๘/๕๐๖/๕๗๔/๕๙๙
ทาน :
สหายทาน ๕๐๗
สามีทาน ๕๐๗
ทิฏฐธุกรรม ๙ ๘๕
เทวดา ๖ ชั้น ๙๘
ธงชัยพระอรหัต ๒๕๔
ธรรม ๖๒/๑๒๒/๑๓๑/๑๓๓/๑๙๔/๒๒๐
ธรรม :
๕ ดวง ๑๙๔
๑๐ องค์ ๑๙๔
การรักษาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย ๒๑๔
คุณธรรม ๑๒๒
ดวงธรรมของพระอรหัต ๒๒๗
เทศนาธรรม ๑๒๒
นิสัตตนิชีวธรรม ๑๒๒/๑๒๓
ปริยัติธรรม ๑๒๒
อัตโนมัติธรรม ๗๔/๕๒๘
ธรรมขาว ๒๔๓-๔/๔๑๖/๕๕๔
ธรรมคุณ ๓๐
ธรรมดำ ๒๔๓/๔๑๖
ธรรมที่เป็นกุศลทั้งสิ้นมีความไม่ประมาท
เป็นต้นเค้า ๑๖๗
ธรรมรัตนะ ๓๒๔-๕/๓๗๖-๘๖
ธรรมสามี ๒๖๔

ธรรมายตน ๑๓๔
ธาตุ ๑๓๑/๑๓๓/๑๓๔
ธาตุ ๖ ๒๖
ธาตุ ๑๘ ๒๔๕
ธาตุธรรม ๑๒๔/๑๓๕/๑๕๕/๒๑๒
นรก ๑๔๗
นวสัตตาวาส ๙ ๙๙
นิรามิสสุข ๔๔๖
นิโรธ ๑๒
นิโรธ : ทำนิโรธ ๒๓๕
นิพพาน ๒๔/๓๐/๕๙/๘๗-๘/๑๕๐/๔๒๒/๕๐๐
นิพพาน :
กิเลสนิพพาน ๘๘
ขันธนิพพาน ๘๘
ธาตุนิพพาน ๘๘
สอุปาทิเสสนิพพาน ๔๕๗
อนุปาทิเสสนิพพาน ๔๕๗-๘
อายตนนิพพาน ๔๕๘
นิพพานถอดกาย ๑๔๒/๒๓๒/๒๓๔
นิพพานเป็น ๒๓๔
นิพพานเปิดเผย ๒๓๔
นิพพานลับ ๆ ๒๓๔
บารมี ๘๑/๕๐๘
บารมี :
ปรมัตถบารมี ๘๑
อุปบารมี ๘๑
บารมี ๓๐ ทัศ ๕๐๘
บูชา ๒ อย่าง ๓๔
บาป (ดวง) ๓๑๔/๒๕๑
บุคคลผู้หาได้ยาก ๔๗๖
บุญ (ดวง) ๗๔/๘๕/๓๑๐/๓๑๔
เบญจขันธ์ ๙๖/๒๑๔/๒๔๕-๖
เบญจโครส
ปฏิรูปเทศ ๗๙
ปทชาติ ๑๖๗
ปรทัตตูปชีวิเปรต ๖๐๒
ปบัญจธรรม ๔๖๔
ปหาตัพพธรรม ๓๘๘
ปฏิจจสมุปบาทธรรม ๑๒ ๑๓/๕๙๐
ปฐมวิญญาณ ๑/๒๗
ประพฤติตัวให้เป็นประโยชน์แก่กันและกัน ๕๗๖
ปิฎก :
ปรมัตถปิฎก ๘๗/๙๔
วินัยปิฎก ๙๕
สุตตันตปิฎก ๙๕
ปิยวาจา ๗๕
ปุเรจาริก ๑๘๑
ปัจเจกพุทธเจ้า ๓๙๔
ปัญจมหาบริจาค ๔๙๔/๕๐๖
ปัญญา : ๑๙๐/๑๙๖
วิมุตติปัญญา ๒๐๖
อธิปัญญา ๑๖๘/๑๗๑/๒๐๔/๕๔๖
ปัญญาโดยปริยายเบื้องต้น ๑๙๑/๑๙๙
ปัญญาโดยปริยายเบื้องสูง ๑๙๗/๑๙๙
ปัญญาที่รู้ความเกิดดับ ๑๙๓
ปัญญาสองชั้น ๓๐๓
ปุญญาภิสันธา ๓๐๘
ผ้าบังสุกุล ๕๒๔
ผู้ประพฤติเบากายเบาใจ ๓๔๒
พญามัจจุราช ๒๓๓
พญามาร ๒๓๑/๕๓๐
พรหม ๒๘๒/๔๖๕
พรหมธรรม ๓๒๙
พรหมลูกฟัก ๙๘
พรหมวิหาร ๓๕๐/๓๕๒
พระธรรมคุณ ๘/๓๕๙
พระนิพพาน ๒๓๔
พระปัจเจกพุทธเจ้า ๒๘๒
พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ๒๙
พระพุทธเจ้า ๖ จำพวก ๓๙๔
พระพุทธเจ้าลับ ๆ ๗๓
พระพุทธเจ้าเคารพพระธรรม ๑๑๓-๔/๒๐๗
พระพุทธเจ้าสอดญาณส่องญาณ ๗๓
พระพุทธคุณ ๘/๓๕๕
พระสังฆคุณ ๘/๓๕๙
พระสัทธรรม ๑๑๕
พระอังคุลิมาล ๓๖๙-๗๐
พุทธรัตนะ ๑๖๐/๒๐๓/๓๒๓/๓๒๕/๓๖๐
๓๗๖-๘๖
พุทธเวไนย ๕๒๑
โพชฌงค์ ๗ ๓๖๙
ไฟบรรลัยกัลป์ ๒๕๑
ภพ ๓ ๑๖๗/๒๐๖/๒๗๖/๔๕๓
ภูต ๒๗๙
มนุษย์ธรรม ๓๒๘
มรรค ๘ ๓๐/๑๙๕/๕๘๒
มัชฌิมาปฏิปทา ๘๐/๕๖๗/๕๘๔/๕๙๑
มาร ๑๙๓
มารยาท :
โคจรมารยาท ๑๘๐
อาจารมารยาท ๑๘๐
มุสาวาท (ศีล) ๑๗๗
ยัญ ๒๔๙-๕๐
รัตนะ ๓ ๕๘๘/๕๙๐
รัตนะ ๗ ๓๕
รองราด ๒๗๖
รัตนตรัย ๔๖/๕๔๘
รูป ๘๗/๘๘
รูปพรหม ๑๖ ชั้น ๑๔๘/๑๖๖
โลกันต์ ๙๙
โลกายตนะ ๕๙/๑๓๔/๑๔๗/๔๒๑
โลกุตรธรรม ๑๒๒
โลกุตรปัญญา ๑๙๘
วิธีเกิดกายพุทธเจ้า ๕๖๔
วิธีตรัสรู้ ๕๘๕
วิปัสสนาวิชชา ๑๕/๑๙/๕๙๐
วิปัสสนาภูมิ ๒๔๕
วิมุตติ :
ตทังควิมุตติ ๑๓๘
วิกขัมภนวิมุตติ ๑๓๘
สมุจเฉทวิมุตติ ๑๓๘
วิราคธาตุวิราคธรรม ๕๙/๑๑๐/๑๒๒/๑๓๔-๕
๑๓๘/๑๕๕/๑๖๔/๑๙๘/๒๔๒/๔๖๗/๔๔๘/๔๙๘
วัฏฏะ : ๓๙๘
กรรมวัฏ ๒๔๓/๓๙๘
กิเลสวัฏ ๒๔๓/๓๙๘
วิบากวัฏ ๒๔๓/๓๙๘
วัฏสงสาร ๑๖๖/๒๔๐/๕๐๕
วัสการพราหมณ์ ๕๖๙
วาจาไพเราะ ๕๗๖/๕๗๙
วิชชา ๓ ๑๔/๑๕
วิชชา ๘-๑๕
วิญญัติ ๔๓
วิญญาณ (ดวง) ๑๔๔/๒๔๖/๕๘๙
วิญญาณฐิติ ๗ ๙๘
เวยยธรรมของสังขารทั้งหลาย ๑๖๔
ศีล ๑๗๓/๑๙๐/๑๙๔
ศีล :

กัลยาณศีล ๒๑๓/๖๐๗
เจตนาศีล ๒๐๐
ปสังสิตศีล ๒๑๓/๖๑๐
วิมุตติศีล ๒๐๖
เหฏฐิมศีล (ศีลโดยปริยายเบื้องต้น) ๑๗๙/๑๙๙
อติเรกศีล ๑๗๙
อธิศีล ๑๖๘/๑๗๐/๒๐๔/๕๔๖
อปริยันตปาริสุทธิศีล ๑๘๐/๔๐๓
อริยกันตศีล ๖๐๗
อัพโพหาริกศีล ๖๑๐
อุปริมศีล (ศีลโดยปริยายเบื้องสูง) ๑๘๐-๑๘๒/๑๙๙
ศีลเห็น ๒๐๓
ศีลอยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย ๑๙๔
ศีลานุสัสติ ๕๙๕
สมถะภูมิ ๒๔๕
สมาธิ ๑๘๓/๑๙๐
สมาธิโดยปริยายเบื้องต่ำ ๑๘๕/๑๙๙
สมาธิโดยปริยายเบื้องสูง ๑๘๕/๑๘๗/๑๙๙
สมาธินอกพุทธศาสนา ๑๘๗
สมาธิในทางปฏิบัติ ๑๘๕
สมาธิเป็นต้นของปัญญา ๑๙๔
สมานัตตตา ๗๖
สมุจเฉทปหาน ๒๗๕/๕๗๑
สราคธาตุ สราคธรรม ๑๓๙/๑๕๕/๑๖๔
๒๔[illegible]/๔๘๘
สวรรค์ ๖ ชั้น ๑๔๗/๑๖๖/๔๖๕
สวาขาตธรรม ๒๔๓
สวิญญาณกทรัพย์ ๒๘๐-๔
สพายตนะ ๒๔๗/๔๗๒
สาปัญญานโมทนา ๖๐๓
สาวิตติฉันท์ ๒๔๙/๒๕๑
สัจกิริยคาถา ๓๘๗
สัจญาณ ๕๖๗
สังขตธาตุ สังขตธรรม ๑๓๔-๕/๑๕๕/๑๙๘
สังขาร ๔๘/๑๓๕/๑๕๕/๔๐๘-๑๑/๔๗๓/๕๖๗
สังขาร ๓ ๔๘/๑๓๕/๔๐๘-๙/๔๗๓/๕๖๗
สังขาร :
ปุญญาภิสังขาร ๑๓๕/๔๐๘/๕๖๗
อนุปาทินนกสังขาร ๑๓๖
อเนญชาติสังขาร ๑๓๕/๔๐๙/๕๖๗
อปุญญาภิสังขาร ๑๓๕/๔๐๙/๕๖๗
อุปาทินนกสังขาร ๑๓๖
สังขารโลก ๒๔
สังฆคุณ ๓๑
สังฆรัตนะ ๒๑๖/๓๒๔-๕/๓๗๖-๘๖
สังเสทชะ ๙๗/๑๔๗/๑๖๖/๑๗๕
สังโยชน์ ๒๗๔/๔๘๘/๕๔๐
สัตว์โลก ๒๕
สุราเมรัย (ศีล) ๑๗๘
โสพสกิจ ๑๕๐
ไส้ธาตุไส้ธรรม ๒๓๕
สุดสายธาตุสายธรรม ๕๖๐
หนทางอันหมดจดวิเศษ ๑๕๒
อกุศลกรรมบถ ๕๑๕
อทินนาทาน (ศีล) ๑๗๖
อนิฏฐารมณ์ ๒๖๗
อบายภูมิ ๔ ๙๙/๑๔๗/๑๖๖/๕๐๔
อภิญญา ๑๕
อริยสัจธรรม ๔ ๑๔๓/๓๒๔/๕๖๗/๕๙๐
อริยสัจธรรม ๔ :
ทุกขสัจ ๑๔๓
นิโรธสัจ ๑๔๓
มรรคสัจ ๑๔๓
สมุทัยสัจ ๑๔๓
อวิชชา ๑๓/๑๔
อรูปพรหม ๔ ชั้น ๑๔๘/๑๖๖
อรูปพรหมธรรม ๓๑
อสังขตธาตุ อสังขตธรรม ๑๓๔-๕/๑๕๕/ ๑๙๘/๔๖๗
อสัญญีสัตว์ ๙๘
อสุรกาย ๕๐๓
อวิญญาณกทรัพย์ ๒๘๐-๔
อายตนะ ๑๒ ๕๙๐
อารมณ์ ๖ ๑๘๕
อารมณ์ :
สละอารมณ์ในทางปฏิบัติ ๑๘๖
อาหารรัฏฐิติกา ๒๔
โอชะ ๒๔
อังกุระเทพบุตร ๒๙๙
อัฏฐังคิกมรรค ๓๐
อัณฑชะ ๙๗/๑๔๗/๑๖๖/๑๗๔
อัตกิลมถานุโยค ๘๐/๕๖๖/๕๘๒/๕๘๔
อัตถจริยา ๗๕
อัพโพหาริก ๑๘๑
อิฏฐารมณ์ ๒๖๗
อิทธิบาท ๔ ๓๕
อินทรีย์ ๒๒ ๕๙๐
อินทรีย์สังวร ๑๘๐
อุปาทาน ๑๘
โอกาศโลก ๒๖/๔๖๑
โอปปาติกะ (อุปปาติกะ) ๙๘/๑๔๗/๑๖๖/๑๗๕

อนุโมทนา

โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และโครงการพุทธ-ภาวนาวิชชาธรรมกาย วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร โดยมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ขออนุโมทนา ในกุศลจิต ธรรมทาน และความกรุณาอนุเคราะห์กับท่านผู้มีส่วนในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ให้สำเร็จโดยการให้คำปรึกษา ข้อมูล ข้อคิดเห็น และความช่วยเหลือประการอื่น ดังมีรายนามต่อไปนี้

ท่านผู้เป็นเจ้าของประวัติ
พระโนรี
พระครูพิพัฒน์
พระกิติปาโลภิกขุ
พระครูจำปี
พระสัณฑ์
อุบาสิกาคุณแม่ท้วม หุตากรม
อาจารย์แม่ชีสมจิต
อาจารย์แม่ชีนงลักษณ์ คุ้มศิริ
อาจารย์แม่ชีธัญญานี สุดเกษ
คุณกุล ผ่องสุวรรณ
อุบาสิกาที่เขียนเรื่องให้แม่ชีเธียร
หนังสือมาตา
โรงพิมพ์เทคนิค ๑๙
หจก. คอมพิวแอดเวอร์ไทซิ่งค์
และท่านอื่น ๆ ที่มีส่วนช่วยเหลือแต่มิได้กล่าวนาม ณ ที่นี้

ท่านสาธุชนผู้ร่วมเป็นเจ้าภาพบริจาคหนังสือธรรมปฏิบัติ ตามกำลังศรัทธา ดังมีรายนามต่อไปนี้

พญ.สวรรยา เดชอุดม	๔๐๐.-	คุณจันทร์เพ็ญ วิลามาศ	๔๐๐.-
พงศ์ศักดิ์-สุพัตรา เดชอุดม	๔๐๐.-	พ.จ.อ.วิเชษฐ ศรีประภัทท์	๕๐๐.-
เจ้าหน้าที่ TCU รพ.กรุงเทพ	๔๐๐.-	คุณวิชิต เอี่ยมบริบูรณ์	๔๐๐.-
พญ.สวรรยา และพยาบาลชั้น ๓	๔๐๐.-	คุณค่าย-พยงค์ ธาภาวัชรุตม์	๔๐๐.-
คุณวิชัย-สุกัญญา ตันตราธิวุฒิ	๔๐๐.-	คุณอำพล แสงสมชัยพิพัฒน์	๔๐๐.-
คุณวีรวุฒิ-จงลักษณ์ สุพละเศรษฐ	๔๐๐.-	คุณสมบูรณ์ แสงสมชัยพิพัฒน์	๔๐๐.-
คุณทวัช-ราศรี มั่นเสกวิทย์	๕๐๐.-	คุณสุนันท์ แสงสมชัยพิพัฒน์	๔๐๐.-
คุณสมบัติ-ลัดดา,		คุณหวายเย็น บาลดำบล	๔๐๐.-
ดญ.ชบา สังข์รังสรรค์	๔๐๐.-	คุณสมพร สมภู่	๔๐๐.-
คุณบุญชัย เพียรจรรยาวัฒน์		คุณอำรุง-รำไพ-ศันสนีย์ เกาไศยนันท์,คุณนิตย์	
และครอบครัว	๔๐๐.-	แต้มสุวรรณ	๔๐๐.-
คุณอมร มหพัฒนางกูร	๔๐๐.-	คุณวัฒนา คำสุนทร	๔๐๐.-
ร.ต.ต.ประยูร พลอยแก้ว	๔๐๐.-	คุณสุรินทร์ พุทธปัจเจก	๔๐๐.-
คุณวินัย-อารยา-ดญ.หทัย-	๔๐๐.-	คุณวิโรจน์-สาคร แพทย์โอสถ	๑,๓๐๐.-
ดช.ปฏิวัติ ลำเลิศ		คุณบุญมี ธัมมาภิรักษ์กุล, คุณเสถียร-	
คุณธีระพร อ่าวอุดม	๔๐๐.-	เง็กเฮียง ประกายพฤกษา	๔๘๐.-
ศ. ระพี-กัลยา สาคริก	๘๐๐.-	คุณอภิชัย-คุณาวลี ฉวรรณกูล	๔๐๐.-
เรือเอก คงเกียรติ-สังวาลย์ โชติทัตต์	๘๐๐.-	คุณจิตริน บูรณสินวัฒนกูล	๔๐๐.-
คุณเครือวัลย์ แสงเงิน	๔๐๐.-	คุณลัดดา-วันนา,ชูไสว-ภูมิภัษร์	๕๐๐.-
คุณประสิทธิ์-พิมพ์ใจ กิตติวโรดม	๔๐๐.-	คุณละม่อม วนาพรรณจ์	๔๐๐.-
คุณพูนสิน อุชชุพันธ์	๑,๐๐๐.-	คุณสริ่ม นลราชสุวัจน์	๔๐๐.-
พ.ท.แสง-ยุพา เทพบริรักษ์	๔๐๐.-	คุณเมี๊ยม ตั้งฤกษ์	๑,๐๐๐.-
คุณมนต์ชัย-กุสุมา โชควิวัฒน์วนิช	๕๐๐.-	คุณจันทนา โมราบุตร	๔๐๐.-
คุณวีระยุทธ จันทรอาภรณ์กุล	๔๐๐.-	คุณสังวาลย์ อ่อนศรี พยอม งามพร้อม	๔๐๐.-
คุณลอย ปัญจะกนกหงษ์	๔๐๐.-	คุณชาญ-พรวิมล พรนำพา	๖๕๐.-
คุณภรณี กลิ่นทกสุวรรณ	๔๐๐.-	คุณเตียง แซ่อึ้ง	๕๕๐.-
คุณดำรงค์ บัณฑรวงศ์	๕๐๐.-	คุณสุดใจ-พรรณี บุตรธิดา	๔๐๐.-
คุณทัศนี นิรมิตรศรีชัย	๕๐๐.-	คุณวิชดา รังษีสิงห์พิพัฒน์	๕๐๐.-
คุณมณี สวนใจเย็น	๔๐๐.-	คุณดำรงค์ ปัญตารางศ์	๕๐๐.-
คุณบุญเกิด แก้วอำไพ	๕๐๐.-	ร.ม.ต.มีชัย ฤชุพันธุ์	๘๐๐.-
คุณกนกวรรณ อุดมสิน	๕๐๐.-	พระครูเกษม โพธิคุณ	๕๐๐.-
คุณชูศรี วรณาภรณ์	๔๐๐.-	คุณชิ้ม ซิบรบ	๔๒๐.-

คุณจันทิรา ชัยมงคล	๔๐๐.–
คุณวันชัย–เยาวลักษณ์ ศิวะวัฒนิตานนท์	๕๐๐.–
คุณเซ็ง แซ่ตั้ง	๔๐๐.–
คุณขนิษฐ ลุลิตานนท์	๔๐๐.–
ด.ช.ธีรเดช กัลยาณมิตร	๕๐๐.–
นางอร่าม–นางไน้ วงศ์ธนูน้อย	๔๐๐.–
นางทองดี–ช้ง–พิมพ์ แดงทองดี	๘๐๐.–
คุณนันทนา สวุฒิกุล	๔๐๐.–
คุณมานิต นิ่มไตรรัตน์	๕๐๐.–
คุณวิมล สุทธิกิจพงษ์	๔๐๐.–
คุณอุดมศักดิ์ สุทธิกิจพงษ์	๔๐๐.–
คุณเพชรลดา วิภาวีสันกิจ	๔๐๐.–
คุณมานพสมศรี สมวงษ์	๕๐๐.–
คุณสุพิน เย็นสบายและครอบครัว	๔๐๐.–
คุณทองม้วน ยิ้มกุศล	๔๐๐.–
คุณสมศรี โมกขะสมิต	๔๐๐.–
คุณสุทิน–เพ็ญศรี ตุลารักษ์	๔๐๐.–
คุณบุษดี พานิชเจริญผล	๔๐๐.–
คุณเพ็ชร–อรรจน์–สุทิน ตุลารักษ์	๔๐๐.–
คุณขนิษฐ์ ศิริพงษ์	๔๐๐.–
คุณสุทธิวรรณ วงศ์ไสยวรรณ	๔๐๐.–
คุณศรีวรรณ อรทัยวัฒนากูล	๔๐๐.–
คุณโฉมแข อัฐพร	๔๐๐.–
คุณยายเสงี่ยม พานิชการ	๔๐๐.–
คุณนวลพรรณ ตันสุวรรณกิจ	๔๐๐.–
คุณพร สวัสดิ์ราตรี	๗๐๐.–
คุณบุญเกิด แก้วอำไพ	๕๐๐.–
รศ.ดร.พัฒนะ มาการ์เร็ท พรทิพย์	๗,๐๐๐.–
เพ็ญสุข ภวะนันท์	
คุณมยุรี สมไหล	๑๐๐–
คุณอุบล อมาตยกุล	๑๐๐.–
คุณสังเวียน กัจฉัปนันทน์	๑๐๐.–
คุณลูกอินทร์ ศูชณพิทักษ์	๒๕๐.–
คุณอมรรัตน์ ชีวะธรรมรัตน์	๕๐.–
คุณทศพร ชีวะธรรมรัตน์	๕๐.–
คุณกนกวรรณ กอบกสิกรรม	๑๒๐.–

คุณอรพรรณ พราหมขัติแก้ว	๓๐.–
คุณกนกศรี คำทุมไสย	๒๐๐.–
คุณห้าง ศรีโมรา	๑๐๐.–
คุณธำรงค์ คูณค้ำ	๑๕๐.–
คุณภัทรา สุวุฒิกุล	๑๐๐.–
คุณมนัส โกมสหา	๒๐๐.–
คุณเฉลียว กล้าการขาย	๑๐๐.–
คุณสุวรรณี ทรวงศิริสุนทร	๑๐๐.–
คุณบัว เสียงดัง	๑๐๐.–
พระเมี้ยน เกตุพนฺโธ	๑๐๐.–
คุณจันทร์ ด้วงคำ	๑๐๐.–
คุณอิศว ชณพิทักษ์	๑๐๐.–
คุณสุขุม ทันจิตต์	๑๐๐.–
คุณวิเชียร์ ปั้นตันอินทร์	๕๐.–
ส.ต.ท. ชูศักดิ์ พารารักษ์	๕๐.–
คุณเจริญ กิจจาทร	๑๐๐.–
คุณสรรพศักดิ์ แซ่ลี้	๒๐๐.–
คุณแสงระวี เสตกรณุกูล	๑๐๐.–
คุณวิเชียร ภาณุพิจารย์	๒๐.–
คุณยกต่ง–ลาน แซ่ตั้น	๕๐.–
คุณบุญเหลือ ไทยแก้ว	๑๒๐.–
ครอบครัว "วรรณโชติศิริกุล"	๑๐๐.–
พ.ท.สุภกิจ ยุทธาคนี	๑๐๐.–
คุณเหรียญ เพ้อภูมิเกียรติ	๑๐๐.–
คุณชาดา ธำรงอนันตสกุล	๑๐๐.–
คุณยี่หว่า อุ้ยสกุล	๒๐๐.–
คุณเอกชัย วัจนวัฒน์	๑๐๐.–
ครอบครัว ลิ้มเม่งสิว	๒๐.–
คุณอุบลรัตน์ แซ่ล้อ	๑๐๐.–
พระวัฒนาธีระ อภิวฑฺโน	๑๐๐.–
คุณเที่ยง โพยกระโทก	๕๐.–
ม.ล.รักเกียรติ ศุภสวัสดิ์	๕๐.–
คุณเหลียง ศรีแสงทอง	๒๐.–
คุณสมชัย แซ่เจียง	๒๐.–
คุณสมศักดิ์ แจ่มรัตนกุล	๑๐.–
คุณนฤมล เวียงสารวิน	๑๐๐.–

คุณทรวง นิโกรธา	๑๐๐.–
คุณถนอมจิตร สุวรรณศรี	๑๐๐.–
คุณคุณชัยรัตน์ สุวรรณบริบูรณ์	๑๐๐.–
คุณพร สวัสดิ์ธาตรี	๑๐๐.–
คุณยทธนา–นันทนา ยุทธยานนท์	๔๐.–
คุณบำรุง ศุขวัฒน์	๖๕.–
คุณสุขันธ์ จิตรกถึก	๑๐๐.–
คุณสมชาย ว่องอาทรกุล	๑๕๐.–
คุณมิตรชัย นิลแสง	๑๐๐.–
คุณอรทัย ประพิณพจน์	๑๐๐.–
คุณชุมศิริ รัตนมงคล	๕๐.–
คุณบุญเลิศ ศรีญา	
คุณบุญมี ภูคลัง	๒๕๐.–
คุณด่าน พิมพ์	
ครอบครัว "ณ เสรีพงศ์"	๗๐.–
คุณแดงไทย เสพศิริสุข	๑๐๐.–
คุณช้อง–ปรีชา วงษ์กลม	๒๐๐.–
คุณประยงค์ นิลพานิช	๕๐.–
คุณหวัน วงศ์แสน	๕๐.–
คุณปกรณ์ ดวงประสพสุข	๑๐๐.–
คุณพัชนี แดงสุภา	๑๐๐.–
คุณสุพรม อานพินิจ	๗๐.–
คุณวิไลวรรณ อักษรกิจ	๒๐๐.–
คุณสมศรี นิวาศนันทน์	๕๐.–
คุณสุนทร แสนทวี	๑๐๐.–
คุณองศ์อร โรจนมังคลาภรณ์	๒๐.–
คุณวีรชัย ชูพิศาลโรจน์	๒๐.–
คุณยุทธนา (ยูซีส)	๑๐๐.–
คุณฉัตรแก้ว สัตตรัตนพงษ์	๑๐๐.–
คุณบุญเรือน ฉั่วตระกูล	๑๕๐.–
คุณวุฒากาศ เฑียนมีผล	๕๐.–
คุณกำจัด–อรุญเจริญ	๔๐.–
คุณหวัด ศิรินาค	.–
คุณพรทิพย์ ลุยตัน	๓๐.–
คุณโสภา ศักดิ์สูง	๑๐๐.–
พระสมภพ สุปภาโส	๒๐๐.–

ม.ล.ศิริพร กฤดากร	๓๐๐.–
พระสอาด ปุญญฑโม	๑๐๐.–
พ.ต.กำปั่น – สุนันทา มหารักษิต	๑๐๐.–
คุณยินดี ใจสอาด และครอบครัว	๑๐๐.–
คุณรัชดา เขียวสอาด	๒๐๐.–
คุณสำราญ พรหมอยู่	๑๐๐.–
คุณสำรวย ตันประวัศ	๑๐๐.–
คุณบุญมี จำสุวรรณ	๑๐๐.–
คุณวิภาดา	๑๐๐.–
คุณลูกจันทร์ สุดประเสริฐ	๔๐.–
คุณประโยชน์ สุดประเสริฐ	๕๐.–
คุณจันทิพย์ มีผล	๕๐.–
จ.ส.ต. ชั้น สกุลมา	๑๐๐.–
คุณจักรมงคล บุญวรรณ	๑๐๐.–
จ.ส.ต.ไฉน ศรีสรวย	๒๐๐.–
คุณนนท์ วินิจผล	๑๐๐.–
คุณสุมาลี นุชผ่องใส	๒๐๐.–
คุณสมพร บำรุงสงฆ์	๑๐๐.–
คุณภาณุ วงศ์สมษาตร์	๕๐.–
คุณเปรื่อง นิตยะ	๑๐๐.–
คุณสุดาภรณ์ สินธิรอด	๑๐๐.–
คุณพัฒนาภรณ์ แจ่มใส	๑๐๐.–
คุณเด่นเดือน วันดี	๓๐.–
คุณแสงชัย ปรีชากิจถาวร	๑๐๐.–
คุณซื้อชิ่ว แซ่ห่าน	๕๐.–
คุณวิมล พิบูลภานุวัธน	๑๐๐.–
คุณสิงณา ศรีทองรุ่ง	๑๐๐.–
คุณวรวุฒิ ชัยวัฒนธีรากร	๕๐.–
พ.ท.ชนกรณพ พงศ์พัฒน์	๑๑๐.–
คุณประยงค์ ชุมเสถียร	๑๐๐.–
คุณมนัส วิริยะยิ่งศิริ	๑๐๐.–
คุณชฎาพร ลิ้มวรการ	๑๐๐.–
คุณทัศนีย์	๑๔๐.–
นายแพทย์มคร ชวนะรักษ์	๑๐๐.–
คุณนภาพร รักการค้า	๑๐๐.–
พ.ต.ท.ชวิต เชาวนานนท์	๑๐๐.–

คุณวิชา ทับธง	๑๐๐.–
คุณสงวน ยศดีชัย	๑๐๐.–
ร.ต.ต.ประยูร พลอยแก้ว	๑๐๐.–
คุณหล่ำ วงษ์เงิน	๑๕๐.–
พระครูปลัดคำแสน มหาปุญโญ	๒๐.–
คุณพีระ ขุนสุวรรณ	๑๐๐.–
คุณพรรณี สุทธิพงศ์	๒๐๐.–
คุณพงษ์จรัส ขุนสุวรรณ	๑๐๐.–
คุณโสภิต นิลวิเชียร	๑๖๐.–
คุณประพิศ–เนครนภิส–เสวลี–	๒๐๐.–
ระวิวรรณ ธีระวัลย์ชัย	๓๗๓.–
คุณบำรุง ญาณจันทร์	๒๐๐.–
คุณสำราญ พงษ์นัยรัตน์	๓๐๐.–
คุณพัฒนา เขมะเสวี	๒๐๐.–
คุณวิรัช นรินทร์ไพจิตร	
คุณชลิต คำแหง	๑๐๐.–
คุณสำราญ ชื่นบุญ	๓๐๐.–
คุณป้าวีรวรรณ โรจนวานิช	๒๐๐.–
นายพรเทพ พัวไกวัล	๑๐๐.–
คุณมยุรี อนุศาสนี	๕๐๐.–
คุณอู่ทอง ฉัตราวานิช	๖๐๐.–
คุณเหลี่ยม สุวรรณศรี	๔๐๐.–
คุณวิวัฒน์ เตชะพูนผล	๕๐๐.–
คุณกิตติ ประภัสสร เอี่ยมโอภาส	๕๐๐.–
คุณเจียร พัฒนางกูร	๔๐๐.–
คุณสุรัตน์ วัลภานนท์	๔๐๐.–
คุณสุนทรี เฉลิมพงศ์ธร	๕๐๐.–
คุณวิไล สหเวชชภัณฑ์	๔๕๐.–
คุณประจักษ์ ถิรหินรัตน์	๕๐๐.–
ด.ช.วิชชา คุณามาตย์	๖๐๐.–
คุณอุดม เสงี่ยมจิตร	๔๐๐.–
จ.อ.เกษมสิริ แสงสุข	๕๐๐.–
คุณสุนันทา บัณฑรวงศ์	๕๐๐.–
คุณอำนวย บังเกิดฤทธิ์	๔๐๐.–
คุณวิชา ศรีทองรุ่ง	๔๐๐.–
พ.อ.นันทศักดิ์–นงเยาว์ บุญล้อม	๕,๐๐๐.–

คุณทัศนีย์ บรรณาการ	๑,๐๐๐.–
มูลนิธิยุทธสารประสิทธิ์	๒,๐๐๐.–
พระวิบูลย์ วิปูจธมฺโม	๕๐๐.–
คุณขวัญใจ ปืนทองคำ	๑,๐๐๐.–
คุณเกียรติ เอกวานิช	๕๐๐.–
คุณจิรสุข นิรามัย	๑,๑๔๙.–
คุณนพดล ถาวรวิภาส	๙๐๐.–
คุณลออง เนตรปฐมพร	๔๐๐.–
คุณสรรเพชร โอฬารศิริรักษ์	๑,๘๐๐.–
คุณจิรศักดิ์ เพ็ชรวิภาต	๕๐๐.–
คุณพจงดี อิศรางกูรฯ	๔๗๐.–
คุณสมชัย พงษ์ศาวัศ ภรรยา และบุตร	๕๐๐.–
คุณสำเนา โกญจนาท และครอบครัว	๖๐๐.–
คุณสุนันท์ ชินเชี่ยวชาญ	๑,๓๐๐.–
คุณประพนธ์ โช่วเจริญสุข	๑,๐๐๐.–
รศ.รังสรรค์ สงวนสิงห์	๔๐๐.–
คุณเวก–ซ่อนกลิ่น ศิริยิ่ง	๑,๙๑๒.–
ดร.พัฒนะ ภวะนันท์ และครอบครัว	๕,๐๐๐.–
	๗,๐๐๐.–
คุณประแวศ พัฒนานุสรณ์	๔๐๐.–
คุณประทุม เจริญสวัสดี	๔๐๐.–
นาวาเอก มานพ มนูจินดา	๘๐๐.–
นาวาเอก คงเกียรติ สังวาลย์	๘๐๐.–
คุณอนงค์ (ยุพา) ศรีรุ้ง	๑,๒๐๐.–
คุณเฉลา สงวนศิษย์	๔๕๐.–
คุณเสงี่ยม วัฒนวิภา	๔๐๐.–
คุณวีระ–ประไพศรี อมรกุล	๔๐๐.–
คุณพูนศรี พงษ์ชัยรัตน์	๕๐๐.–
คุณวนิดา สำรวยผล	๔๕๐.–
คุณปลื้ม สงวนศิษย์	๔๕๐.–
คุณจำลอง สินบุญญานนท์	๔๐๐.–
คุณเกษม คัมภีรพงศ์	๘๐๐.–
อจ.วลัย กิติศรีวรพัฒนธ์	๔๐๐.–
คุณศิริวรรณ ศักดิ์แสง	๔๐๐.–
คุณสมบุญ สมสนิท	๔๐๐.–
น.ส.ศาคูณ อังสุวพัฒนากูล	๔๐๐.–

คุณพยนต์ สมหมาย ศรีทองอุ่น	๔๐๐.–
คุณริน ชินเชี่ยวชาญ	๑,๐๐๐.–
คุณจินดารัตน์ ชินเชี่ยวชาญ	๑,๐๐๐.–
รศ.ดร.พัฒนะ ถวนันท์	๕๐๐.–
คุณเครือวัลย์ ทัดสุวรรณ	๔๐๐.–
คุณเลอสรรค์–กนก ภู่อนุสรณ์ชัย	๔๐๐.–
คุณธีรศรี–สาวดี นุตาลัย	๔๐๐.–
คุณพงษ์มิตร ธนิทไชย	๕๐๐.–
นางนฤพร โสภาค	๕๐๐.–
คุณพวงแก้ว สุขวัฒนกูล	๔๐๐.–
คุณยุพา เมฆประยูร	๖๐๐.–
คุณพีระภัทร ฉันทะกุล	๔๐๐.–
พระจรูณ–แม่ชีทองดี	๒๐,๐๐๐.–
พระครูวินัยทร วดนวณฺโณ	๒,๗๘๐.–
คุณสุรพล พรพิมล พิณทอง สังการ์พิมธุ์	๔๐๐.–
นางขจร เปรมสุวรรณ	๕๐๐.–
นายสุทิน ดุลารักษ์	๔๐๐.–
นางสุนันทา อยู่ยงเวชช์	๕๐๐.–
นางแจ๋ว วิสูตร	๔๐๐.–
คุณสายสมร ศรีสวัสดิ์	๔๐๐.–
คุณจวงจันทร์ บูรกรรมโกวิท	๓,๐๐๐.–
คุณกิมไล้ ศรีจอมขวัญ	๔๐๐.–
คุณศิริรัตน์ วงษ์คณที	๔๐๐.–
พญ. พวงเพ็ญ สร้อยสนธิ์	๕๐๐.–
คุณวรรณวิไล ไฝ่ประดิษฐ์	๕๐๐.–
คุณสำราญ ศรีประเสริฐ	๔๐๐.–
คุณชัยยง มหาพัฒนากูล	๔๐๐.–
นายบุญสนอง ซึมอน	๔๐๐.–
คุณทวี ชัยอนันต์	
คุณบุญสืบสุทธิกุล	
คุณประเสริฐ ลี้ประสานสกุล	๔๐๐.–
คุณวิชัย กิจมี	
คุณวิภา–รัชนี อิศรางกูร ณ อยุธยา	๔๐๐.–
คุณสมยศ จิโน	๔๐๐.–
คุณวาณี บุญยประเวส	๔๐๐.–
คุณบุญชอบ ม่วงสด	๔๐๐.–

คุณลั่นจิน แซ่ตั้ง	๔๐๐.–
คุณเกษม อิ่มเกษร	๘๓๐.–
คุณบุศย์ บันธวิทย์	๔๐๐.–
น.ส.ซาลี พลายงาม	๔๐๐.–
คุณนิรมล ฉัตรจินดา	๔๐๐.–
คุณเลอสรรค์–กนก ภู่อนุสรณ์ชัย	๔๐๐.–
คุณวีนา เตชะเลิศไพบูลย์	๔๐๐.–
คุณสุชาติ ขันแก้ว	๕๐๐.–
คุณอนันต์ ตปนียสร	๓,๐๐๐.–
อจ.เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ และครอบครัว	๕๐๐๐.–
พ.อ. ศุภชัย เพียรพิทักษ์	๕๐๐.–
คุณจรรยา อังกูรรัตน์	๔๐๐.–
คุณสุพจน์–สมจิต–บัวทิพย์–	๕๐๐.–
น้ำทิพย์ ชมภูศรี	
และนายชิ้วแซ่อึ้ง นางเหรียญแซ่ลี้	
และลูกหลานอวยจินดา	
คุณระเบียบ รักเกียรติและคณะ	๗๒๐.–
คุณกิตติ–อภิรมย์ ศิลาทอง	๕๐๐.–
คุณสมพงษ์ พรหมวิภา	๕๐๐.–
คุณบุญมี พรหมวิภา	๕๐๐.–
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ	๑๕๐,๐๐๐.–(๑๕๐,๐
(เจ้าภาพ ๑,๕๐๐ เล่ม)	
อาจารย์วรรณี สุนทรเวช	๑๐,๐๐๐.–
คุณวีระ เอื้ออารักษ์ และครอบครัว	๕,๐๐๐.–
คุณส่วน สมศรีและบุตร	๕,๐๐๐.–
คุณปิยะบุตร–สุจันตนา ชลวิจารณ์	๕๐๐๐.–
ด.ช.ลัคคยศ–ด.ช.พจน์ปรีชา ชลวิจารณ์	๕๐๐๐.–
ครอบครัว "เทวรักษ์กุล"	๑,๒๐๐.–
พ.ต.อ.กำพล ยุทธสารประสิทธิ์	๑,๐๐๐.–
คุณจันทร์เพ็ญ แสงทองสุก	๑,๐๐๐.–
พ.ต.ท. ชาลี–ภัทรา เภกะนันท์	๑,๐๐๐.–
น.ส.สุนีรัตน์ ชลสายพันธ์	๑,๐๐๐.–
คุณสุทัศน์–สถาพร นิ่มกุลรัตน์	๑,๐๐๐.–
คุณโอภาส เครือวัลย์ และครอบครัว	๑,๐๐๐.–
คุณจินตนา รัตนจรัสโรจน์	๖๐๐.–
น.ส.อ.ทรงเกียรติ ขันธวรรณ	๕๐๐.–

คุณมานิตา สมรูป	๕๐๐.–	คุณปรีชา พรมณี	๔๐๐.–
คุณสุวิทย์–สมสง่า ทองอร่าม	๕๐๐.–	คุณสกุล–อัจฉรา พัฒนงาม	๔๐๐.–
คุณเฉลิม วัฒนปฤดา	๕๐๐.–	คุณปิยะตา เกิดลาภผล	๔๐๐.–
คุณวิศิษฐ์ วรรณศิริ	๕๐๐.–	คุณธารี จารุพาสน์	๔๐๐.–
คุณอุษา มาศธนวัฒนกูล	๕๐๐.–	คุณสุรเกียรติ–นิภา วรายน	๔๐๐.–
คุณประพนธ์ ศรีสำราญ	๕๐๐.–	คุณกาญจนา กัลยาณวิสุทธิ์	๕๐๐.–
คุณบุญญา บุปผเวส	๕๐๐.–	คุณสมศักดิ์–เพลินจิตต์	๔๐๐.–
คุณเสถียร–สุวรรณา ลีลาพากเพียรและลูก	๕๐๐.–	ชัยรัตน์และครอบครัว	
คุณวิลาศ จงไพบูลย์	๔๐๐.–	คุณพรศรี แก้วเกตุ	๔๐๐.–
คุณชีวัน–สมเจตน์ ณรงคะชวนะ	๕๐๐.–	คุณวรรณศิริ พานิชสุข	๔๐๐.–
คุณทัศนี อัศเวตน์	๗๐๐.–	คุณสละ–ประชิต–ศศิประภา ช่วงชัย	๔๐๐.–
คุณอรวรรณ เวศอุไร	๕๐๐.–	คุณสรภูมิ พิรุฬห์รัชต์	๔๐๐.–
คุณเปรมจิต ฟองธนกิจ	๕๐๐.–	คุณผ่องลักษณ์ วาสิกศิริ	๔๐๐.–
คุณนพวรรณ ฉิมรอยลาภ	๔๓๐.–	คุณชำนาญ–สุณี–สมชาย บุญเกต	๔๐๐.–
คุณธงชัย นาหิรัญประดิษฐ	๖๐๐.–	คุณโอปอล์ อนิทุลักษณ์	๔๐๐.–
คุณสุมาลี วัฒนวิภา	๕๐๐.–	คุณยุพิน เลิศชัย	๔๐๐.–
คุณทวีป สงวนศรี	๖๐๐.–	คุณยายทองใบ อันเกษม	๘๐๐.–
นายรังสรรค์ พหลโยธิน	๔๐๐.–	คุณเหง็กเซียะ แซ่อึ้ง	๘๐๐.–
คุณจรรยา บุญเหลือ	๕๐๐.–	คุณสุธี ชีวะวัฒน์	๔๐๐.–
คุณจินดา สวนทวี	๕๐๐.–	คุณวิภา–โสภณ เรืองตรานนท์	๔๐๐.–
คุณยงยุทธ มารยาท	๕๐๐.–	คุณจรินทร์ เดชอุดม	๔๐๐.–
คุณภุชงค์–สมเพชร เขียวรอด	๖๐๐.–	คุณสุรี เดชอุดม	๔๐๐.–
คุณสมใจ แดงเปี่ยม	๖๐๐.–	คุณอิฐ สุขยางค์	๔๐๐.–
รศ.ถาวร สุทธิพงศ์	๕๐๐.–	คุณสุธาร สุขยางค์	๔๐๐.–
คุณชาตา บุญสูง	๔๐๐.–	ด.ช.อเส สุขยางค์	๔๐๐.–
คุณวรรณา วรรณประเสริฐ	๔๐๐.–	ด.ญ.กษมพร สุขยางค์	๔๐๐.–
คุณวิไล ภูนะกูล	๔๐๐.–	พญ.สวรรยา เดชอุดม	๔๐๐.–
คุณเอริค–พเยาว์ บัตเตอร์เวิรท์	๔๐๐.–	ไพรัตน์ ลิ้มศิริเศรษฐกุล	๑,๐๐๐.–
คุณทวี–จินดา–ด.ช.ธฤต แตระกูล	๔๐๐.–	สุตัน–นางส่วย หงษ์ทอง	๒๐๐.–
คุณวนิดา วงศ์พิวัฒน์	๘๐๐.–	ศ.พันเอก (พิเศษ) สนิท–ประไพ สุกกรี	๔๐๐.–
คุณแม่รี่ เรืองรองวรรณา	๔๐๐.–	ห้างหุ้นส่วนจำกัด คอมพิวแอดเวอไทซิ่งค์	๔๐๐.–
คุณอุไรวรรณ จารุจินดา	๔๐๐.–	พล.ต.ไพโรจน์–ปรียา พูนสวัสดิ์	๖๐๐.–
คุณอรุณี ไชยศักดิ์ภากาศ	๔๐๐.–	สุรพล อัสสกุล	๘๐๐.–
คุณพิมพ์ใจ ศรีสวัสดิ์ และครอบครัว	๔๐๐.–	กลุ่มวิชัย ตะติรัตน์	๔,๐๐๐.–
สันติ–วิจิตรวรรณ ประกอบสันติสุข	๔๐๐.–	อุดม เรืองสุรัตน์, สุกัญญา ลี้	๕,๐๐๐.–
ธีระ–นางน้อย เกรอต	๑,๐๐๐.–		

กิจกรรมของมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

เพื่อการเผยแพร่พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า
ในโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
และ โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

๑. **การอบรมพระกัมมัฏฐานตามแนวิชชาธรรมกาย** ภายใต้ความควบคุมของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระภาวนาโกศลเถร รองเจ้าอาวาส และพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำฯ

ทุกวันพฤหัสบดี เวลา ๑๔.๐๐ น. **ที่ตึกสังเวชนียมงคลเทพนิรมิตร วัดปากน้ำภาษีเจริญ**

ทุกวันอาทิตย์ รอบที่ ๑ เวลา ๐๙.๓๐ น. และรอบที่ ๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. **ในพระอุโบสถ วัดสระเกศฯ** (วัดภูเขาทอง) กรุงเทพฯ

ทุกวันอังคาร และ **พฤหัสบดี** เวลา ๑๒.๑๕ น. **ที่ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** (ด้านหลังตึกเลขาธิการ จุฬาฯ)

๒. **รายการธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์**

๒.๑ **รายการธรรมปฏิบัติ ทางโทรทัศน์สีช่อง ๙** ทุกวันอาทิตย์ที่ ๑ และ ๓ ของเดือน เวลา ๐๘.๐๐ น. และช่อง ๘ ลำปาง ทุกวันพฤหัสฯ เวลา ๑๖.๐๐ น. (รายการนี้มีออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๗ สุราษฎร์ธานี, ช่อง ๑๐ หาดใหญ่ และช่อง ๔ ขอนแก่นด้วย)

๒.๒ **รายการธรรมสู่สันติ ทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๙๒** ทุกวันอังคาร, พฤหัสบดี และเสาร์, อาทิตย์ เวลา ๑๕.๓๐ น.

ทางสถานีวิทยุ ททท. ภาค เอ.เอ็ม ทุกวันอาทิตย์เวลา ๐๘.๓๐ น. (มีออกอากาศทางสถานีวิทยุต่าง ๆ ในต่างจังหวัดทั่วประเทศประมาณ ๓๐ สถานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย)

๒.๓ **รายการธรรมก่อนนอน ทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย** ของกรมประชาสัมพันธ์ ทุกคืนวันอาทิตย์ ก่อนปิดรายการวิทยุ

๓. **หนังสือธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย** (เพื่อจำหน่ายราคาย่อมเยา)

หนังสือ **หลักการเจริญภาวนาเบื้องต้น** ราคาเล่มละ ๑๐ บาท

หนังสือ **โพธิปักขิยธรรม** (เล่มที่ ๑) ราคาเล่มละ ๓๐ บาท

หนังสือ **พุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**

ปกอ่อน (กระดาษปรู๊ฟ) ราคาเล่มละ ๔๐ บาท

ปกอ่อน (กระดาษปอนด์) ราคาเล่มละ ๖๐ บาท

ปกแข็ง (กระดาษปอนด์) ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท

หนังสือ **ทางมรรคผลนิพพาน-รวมธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย**

ปกแข็ง (กระดาษปอนด์) ราคาเล่มละ ๑๘๐ บาท

ปกอ่อน (กระดาษปรู๊ฟ) ราคาเล่มละ ๑๒๐ บาท

หนังสือ **รวมพระธรรมเทศนา** (เล่มที่ ๑, ที่ ๒, ที่ ๓)

ปกอ่อนราคาเล่มละ ๔๐ บาท

ปกแข็งราคาเล่มละ ๖๐ บาท

หนังสือ **อานุภาพธรรมกาย** ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท

หนังสือ **หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท

หนังสือ *Basic Meditation Practice by Vijja Dhamakaya Approach* ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท

หนังสือ **ชีวประวัติ ผลงาน และรวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์** ของ **หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** ราคาเล่มละ ๒๕๐ บาท

หนังสือดังกล่าวนี้ หาบูชาได้ที่ **พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระภาวนาโกศลเถร** รองเจ้าอาวาส วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐ ส่งเงินทาง ป.ณ. โปรดสั่งจ่ายเงินทาง ป.ณ. ตลาดพลูด้วย และหาบูชาได้ที่ **กรรมการบริหารโครงการที่มาจัดอบรมพระกัมมัฏฐานทุกวันอาทิตย์ในพระอุโบสถวัดสระเกศฯ** และ **ทุกวันอังคาร, พฤหัสบดี** ที่ **ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** และ **ที่ร้านจำหน่ายหนังสือ** ดังต่อไปนี้

มหาจุฬาบรรณาคาร ข้างวัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์

เรืองปัญญา ข้างวัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์

มหามกุฏราชวิทยาลัย เยื้องวัดบวร บางลำภู ฯลฯ

เซ็นทรัล ทุกสาขา

ธนาคารสหธนาคาร จำกัด ทุกสาขา

ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดวงกมล สยามสแควร์

บรรณกิจ สยามสแควร์

เดอะ บุ๊ค เช้สต์ สยามสแควร์

โรบินสัน บุ๊ค ซิตี้ สยามสแควร์

โอเดียนสโตร์ สยามสแควร์

ประพันธ์สาส์น สยามสแควร์

ท่านผู้มีจิตศรัทธา ประสงค์จะรับเป็นเจ้าภาพศาลาอเนกประสงค์ และเจ้าภาพที่ดินถวายมูลนิธิฯ ให้เป็นที่ตั้งสถาบันฯ (ตารางวาละ ๑๐๐ บาท โปรดติดต่อขอรับเป็นเจ้าภาพและบริจาคได้ที่

พระเดชพระคุณ พระภาวนาโกศลเถร
รองเจ้าอาวาส วัดปากน้ำ
ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐
ธนาณัติสั่งจ่าย "ป.ณ. ตลาดพลู" แห่งเดียว

หรือที่ **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**
ศาลาการเปรียญ (ตรงข้ามเมรุ)
วัดสระเกศฯ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐
ธนาณัติสั่งจ่าย "ป.ณ. พลับพลาไชย" แห่งเดียว

หากส่งเช็คธนาคาร โปรดสั่งจ่าย **เช็คขีดคร่อม** ให้กับ **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ด้วย ขออนุโมทนา

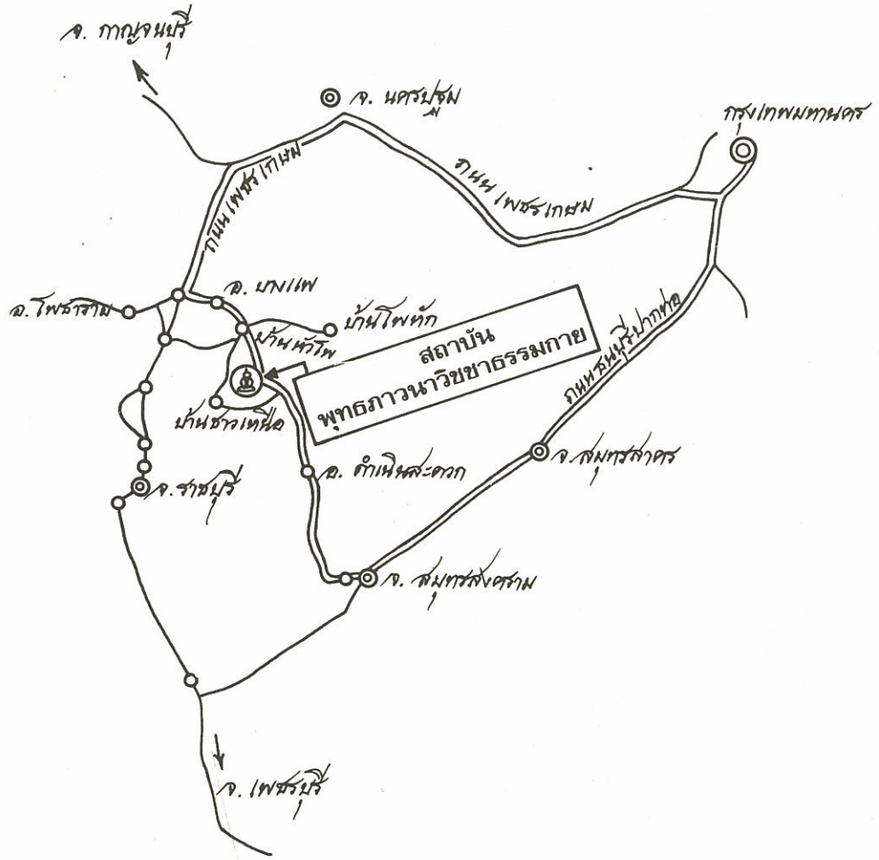

แผนที่ไปสถานที่ตั้งสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

อ. ดำเนินสะดวก จ. ราชบุรี

ซึ่งมูลนิธิฯ กำลังดำเนินการจัดตั้ง

ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทคนิค 19

พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทคนิค 19

509/451-452 จรัญสนิทวงศ์ 75 แขวงบางพลัด เขตบางกอกน้อย

กรุงเทพ ฯ 10700 โทร. 4240815

นายพันธวิทธิ์ ใจซื่อกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา- 2527

คณะกรรมการบริหารโครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ที่ปรึกษา

พระเดชพระคุณ **พระพรหมคุณาภรณ์** กรรมการมหาเถรสมาคมและเจ้าอาวาสวัดสระเกศฯ

ประธานกรรมการ

พระเดชพระคุณ **พระธรรมธีรราชมหามุนี** เจ้าคณะภาค ๑๗ และเจ้าอาวาสวัดปากน้ำฯ

รองประธานกรรมการ

พระเดชพระคุณ **พระภาวนาโกศลเถร** รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา วัดปากน้ำฯ

พระเดชพระคุณ **พระเมธีวราภรณ์** รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายคันถธุระ วัดปากน้ำฯ

กรรมการ

พระเดชพระคุณ **พระราชวิสุทธิโมลี** เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

พระครูสมณธรรมสมาทาน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและรองพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา วัดปากน้ำฯ

พระครูสีลาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสระประทุม เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตต์ จ. ร้อยเอ็ด

พระครูพิศิษฐ์ปริยัติคุณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการเจ้าสำนักเรียน วัดปากน้ำฯ

อุบาสิกาธัญญาณี สุดเกษ
พล.ต.อ. ชุมพล โลหะชาละ
คุณหญิงทองอยู่ โลหะชาละ
คุณกิติศักดิ์ ศะศิรัตน์
คุณกุลธร อักษรานุเคราะห์
พ.อ. (พิเศษ) นิพนธ์ พลภัทรพิจารณ์
รศ. พัฒนะ ภวะนันท์
คุณกุล ผ่องสุวรรณ
คุณผ่องลักษณ์ วาสิกศิริ
รศ. รจิตลักษณ์ แสงอุไร
พ.ญ. สมใจ แดงเปี่ยม
คุณศิวพร ศิวโกเศศ
อาจารย์ปราณี นนทมาศ
คุณศรีลม สาขากร
คุณครูสมบุญ สมสนิท
คุณสุธาร สุขยางค์
คุณครูตรีธา เนียมขำ
ศจ. นิคม จันทรวิทุร
คุณรักษ์ศักดิ์ วัฒนพาณิช
คุณสรวง อักษรานุเคราะห์
คุณจิรพันธ์ ชัยวิวัธน์
รศ. ถาวร สุทธิพงศ์
รศ. สุกัญญา ตีระวนิช
คุณมาลินี เศรษฐนันท์
คุณไพโรจน์ แสงอุไร
รศ. ธีระ เกรอด
คุณสกุล ทัศนงาม
คุณบัณฑิต จุณณปิยะ
ภ.ญ. พวงเพ็ญ สร้อยสนธิ์
คุณอำพล ใจดี
คุณวารณี จันทรวิทุร

กรรมการและเหรัญญิก

คุณรสพร นิวาตวงศ์

กรรมการและผู้ช่วยเหรัญญิก

คุณแสงสุวรรณ เรืองพลรณชัย

กรรมการและเลขานุการ

คุณเสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คุณญาติพงษ์ สูตรสุวรรณ
คุณชุติชัย ชนากร
คุณอุดม เรืองสุรัตน์
คุณสุนีรัตน์ ชลสายพันธ์
คุณวิชัย เพียรภักดีสกุล
คุณอภิญญา แซ่โง้ว
คุณกมลา ตรีสาร
คุณประพันธ์ ศิริบัณฑิตย์กุล
คุณสุทัศน์ นิ่มกุลรัตน์
คุณเขต ต้นรัศมี
คุณพีรยุทธ นลราชสุวัจน์
คุณธมรัตน์ ตรีนุชจรัสกุล